

॥ శ్రీహరిః ॥

సంక్షిప్త మహాభారతము

ద్వితీయ ఖండము

(కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, స్త్రీ, శాంతి, అనుశాసన, ఆశ్వమేధిక, ఆశ్రమవాసిక, మౌసల, మహాప్రస్థానిక, స్వర్గారోహణ పర్వములు)

संक्षिप्तमहाभारतम् - द्वितीय खण्डम् (तेलुगु)

త్వమేవ మాతా చ పితా త్వమేవ
త్వమేవ బంధుశ్చ సఖా త్వమేవ ।
త్వమేవ విద్యా ద్రవిణం త్వమేవ
త్వమేవ సర్వం మమ దేవదేవ ॥

హిందీ మూలము :

జయదయాల్ గోయందకా

తెలుగు అనువాదము :

డాక్టర్ కాళ్యకూరి అన్నపూర్ణ

సంపాదకులు :

డాక్టర్ తిప్పాభట్ల రామకృష్ణమూర్తి

గీతాప్రెస్, గోరఖ్‌పూర్.

ప్రకాశకుల మనవి

అచతుర్వదన్ బ్రహ్మ ద్విబాహురపర్ హరిః ।
అఫాలలోచనశృంభుః భగవాన్ బాదరాయణః ॥

త్రిమూర్తి స్వరూపుడైన వ్యాసభగవానుడు త్రికాలాబాధితమైన మహాభారతాన్ని వర్ణత్రయకాలావధిగా క్రాంతదర్శియై రచించి భారతీయులకే కాక విశ్వమానవులందరికీ జ్ఞానభిక్ష పెట్టాడు.

శ్రీమహాభారతం పంచమవేదమని ప్రఖ్యాతి చెందింది. దర్మార్థకామమోక్ష విషయాలతో పాటుగా వివిధశాస్త్ర విషయాలను వ్యాసులవారు ఇందులో క్రోడీకరించారు. అందుకే దీనిని ఆదికవి నన్నయ ధర్మతత్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంబని అధ్యాత్మవిదులు వేదాంతమనియు ఇత్యాదిగా కొనియాడారు.

భారతం భామమానిందుర్యః యది వస్యరమీ త్రయః ।
తతోఽజ్ఞావతమోఽంధస్య కావస్థా జగతో భవేత్ ॥

- పద్మ పురాణం

భారతం, సూర్యచంద్రులు - ఈ మూడూ నశించిపోతే ఈ జగత్తు అజ్ఞావాంధకారంలో మునిగిపోతుంది. జగతిలోని అంధకారాన్ని సూర్యచంద్రులు పారద్రోలినట్లే మానవమనోజగతిలోని అజ్ఞావాన్ని భారతం పారద్రోలుతుంది. జ్ఞానప్రకాశాన్ని కలిగిస్తుంది.

ఈనాడు ప్రజలు అసంతృప్తితో, అసహనంతో, అసూయతో, ఈర్ష్యాద్వేషాలతో, ధనకాంక్షతో, పరస్పరం బాధించుకొంటూ, బ్రతుకు భారమై, మనశ్శాంతి లేక మనుగడసాగిస్తున్నారు. ఈ తరుణంలో మానవమనస్తత్వానికి దర్పణమై నిలిచి, అల్లకల్లోలమైన మనసులకు ఆశ్వాసం కలిగిస్తూ నైతికదైర్యాన్ని అందించి, కారుచీకటిలో సూర్యోదయం వలె మార్గదర్శనం చేసే భారతగ్రంథం యొక్క పఠనం అత్యంతావసరంగా తోచకమానదు.

అయితే కాలం మారింది. సంస్కృతభాష వెనుకపడింది. వ్యాసభారతాన్ని పఠించడం అంత సులభంగా కనిపించడం లేదు. కనుక ఆది ప్రాంతీయ భాషలలోనికి అనువదించబడవలసిన అవసరం ఏర్పడింది. అది కూడా వచనరూపంలో ఉంటే పాఠకులకు అందుబాటులో ఉంటుంది. ఈ అవసరం గుర్తించి శ్రీ జయదయాల్ గోయందకా వ్యాసభారతాన్ని సంక్షిప్తమహాభారతమనే పేరుతో సరళహిందీవచన రూపంలోకి అనువదించారు.

ఈ సౌలభ్యం, సౌకర్యం ఎక్కువమంది ప్రజలకు చేకూరాలనే తలపుతో ఈ సంక్షిప్తమహాభారతాన్ని ఇప్పుడు తెలుగులో ప్రకటిస్తున్నాము. అనువాదం యథాతథంగా సాగివా శీర్షికలు మాత్రం కొద్దిగా కుదించబడ్డాయి. సామాన్య ప్రజానీకానికి అందుబాటులో ఉండాలని శిష్టవ్యావహారికాన్ని ఎన్నుకోవడం జరిగింది.

ఇది ద్వితీయఖండానువాదం. ఇందులో కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, స్త్రీ, శాంతి, అనుశాసన, ఆశ్వమేదిక, ఆశ్రమవాసిక, మౌసల, మహాప్రస్థానిక, స్వర్గారోహణలనే చివరి పదకొండు పర్వాలు ఉన్నాయి.

కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక పర్వాలలోని యుద్ధవిశేషాలూ, స్త్రీ పర్వంలోని వేదాంత విశేషాలు, శాంతి పర్వంలోని వేదాంత విన్యాసాలు, అనుశాసన, ఆశ్వమేధపర్వాలలోని వైదిక సంప్రదాయాలూ, ఆశ్రమవాసిక పర్వంలోని కథాపరిణతి, ఆశ్రమదర్మాలూ, మౌసల, మహాప్రస్థానిక, స్వర్గారోహణ పర్వాలలోని జగన్మిథ్యాత్వవాదం, కథాపరిణతిలో వ్యాసుని నేర్పులూ ఈనాటి నారందరికీ తెలుసుకోదగినవి. కనుక తెలుగుపాఠకలోకానికి ఈ సంక్షిప్తమహాభారతానువాధాన్ని అందిస్తున్నాం.

ఈ గ్రంథాన్ని తెలుగులోనికి అనువదించిన శ్రీమతి డాక్టర్ కాళ్యకూరి అప్పపూర్ణ, రిటైర్డ్ తెలుగు రీడరు, S-6, చంటి సదన్, గౌరీశంకరపురం, గుడివాడ-521301, ఫోన్ : 08674-241863 వారికి, సంసాదకత్వం వహించిన డాక్టర్ తిప్పాభట్ల రామకృష్ణమూర్తి, రిటైర్డ్ రీడరు, శివాలయం వెనుక, పోలకంపాడు, తాడేపల్లి మండలం, గుంటూరు జిల్లా, ఫోన్ : 08645-272093 వారికి మా కృతజ్ఞతలు.

ఇట్లు

- ప్రకాశకులు

విషయానుక్రమణిక

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
కర్ణ పర్వము					
1.	కర్ణుడు సేనాపతి అగుట - భీముడు క్షేమధూర్తిని వధించుట. ...	13	21.	శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి కౌరవుల దాడిని, భీముని పరాక్రమమును వర్ణించి చెప్పుట. ...	51
2.	విందానువిందులు, చిత్రసేన, చిత్రులు చనిపోవుట - అశ్వత్థామ భీమసేనులు ఘోరముగా పోరుట. ...	14	22.	ఇరుపక్షములవారి ద్వంద్వ యుద్ధము - భీమసేనుని పరాక్రమము ...	52
3.	అర్జునుడు సంశప్తకులతో, అశ్వత్థామతో ఘోరయుద్ధము చేయుట - దండ, దండ ధారులను వధించుట. ...	16	23.	కర్ణుని చేతిలో ఓడిపోయి పరాభవము పొంది యుధిష్ఠిరుడు తన శిబిరమును ప్రవేశించుట. ...	53
4.	అర్జునుడు సంశప్తకులను, అశ్వత్థామ పాండ్యరాజును వధించుట. ...	18	24.	అర్జునుడు అశ్వత్థామను ఓడించుట - కర్ణుడు భార్గవాస్త్రమును ప్రయోగించుట - కృష్ణార్జునులు శిబిరములో యుధిష్ఠిరుని కలిసికొనుట - యుధిష్ఠిరుడు వారిని కర్ణుని చావును గూర్చి అడుగుట. ...	54
5.	అంగరాజు చనిపోవుట - సహదేవుడు దుశ్శాసనుని, కర్ణుడు నకులుని ఓడించుట - కర్ణుడు పాంచాలురను సంహరించుట. ...	19	25.	అర్జునుని మాటలవలన కర్ణుడు చావలేదని గ్రహించిన యుధిష్ఠిరుడు అతనిని తూలనాడుట - యుధిష్ఠిరుని చంపుటకు ఉద్యుక్తుడయిన అర్జునునికి శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ధర్మతత్త్వమును తెలుపుట. ...	56
6.	ఉలూకయుయుత్సులు, శ్రుతకర్మశతానీకులు, శకుని సుతపోములు, శిఖండికృతవర్మలు ద్వంద్వయుద్ధము చేయుట - అర్జునుడు అనేక వీరులను సంహరించుట - ఇరుపక్షపు వీరులు ఘోరముగా పోరాడుట. ...	21	26.	శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని ప్రతిజ్ఞాభంగము, భ్రాతృవధ, ఆత్మహత్య అనుదోషములనుండి రక్షించుట - ధర్మజుని అరణ్యములకు పోకుండ ఆపుట. ...	60
7.	కర్ణదుర్యోధనులు యుధిష్ఠిరార్జునసాత్యకులతో యుద్ధము చేయుట. ...	23	27.	యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుని క్షమించి ఆశీర్వదించుట - అతడు యుద్ధమునకు బయలుదేరుట - శ్రీకృష్ణుడు అతని పరాక్రమమును వర్ణించుట. ...	62
8.	కర్ణుడు అడుగూ, దుర్యోధనుని బలవంతముపై శల్యుడు నిరాసక్తముగా సారథ్యమునకు ఒప్పుకొనుట. ...	25	28.	అర్జునుడు వీరుడై విజృంభించుట - ఇరుపక్షముల ద్వంద్వయుద్ధము - సువేణవధ - భీముని పరాక్రమము - అర్జునుని రాకకు అతడు ఆనందించుట. ...	66
9.	త్రిపురముల ఉత్పత్తి నాని నాశనము. ...	27	29.	భీమార్జునులు కౌరవసేనను సంహరించుట - భీముని చేతిలో శకుని మూర్చిల్లుట. ...	68
10.	శల్యునిసారథ్యంలో కర్ణుడు యుద్ధమునకు బయలుదేరుట. ...	30	30.	కర్ణుని దెబ్బకు పాండవసేన పలాయనమగుట - కృష్ణార్జునుల రాకను చూచి కర్ణశల్యులు మాట్లాడుకొనుట - అర్జునుడు కౌరవసేనను విధ్వంసమొనర్చుట. ...	69
11.	శల్యుని సారథ్యములో కర్ణుడు యుద్ధభూమికి బయలుదేరుట - ఇరువురి యొక్క కటుసంభాషణము. ...	32	31.	భీమార్జునులు కౌరవసేనను సంహరించుట - కర్ణుని పరాక్రమము ...	72
12.	శల్యుడు కర్ణునికి హంసకాకీయోపాఖ్యానము చెప్పుట. ...	34	32.	భీముడు దుశ్శాసనుని రక్తమును పానము చేసి, అతనిని వధించుట - యుదామన్యుడు చిత్రసేనుని వధించుట - భీముని హర్షాతిరేకము. ...	74
13.	కర్ణశల్యులు కటువుగా మాట్లాడుకొనుట - దుర్యోధనుడు వారిని సముదాయించుట. ...	36	33.	ధృతరాష్ట్రసుతులు వదిమంది వధిపబడుట - కర్ణుని భయము - శల్యుడు అనువయించుట - నకుల వృషసేనుల యుద్ధము - అర్జునుడు వృషసేనుని చంపుట - కర్ణుని విషయమై కృష్ణార్జునుల సమాలోచనము. ...	76
14.	కౌరవ పూహనిర్మాణము - కర్ణశల్యుల సంభాషణము, అర్జునుడు సంశప్తకులను, కర్ణుడు పాంచాలురను, భీముడు భానుసేనుని సంహరించుట, సాత్యకి వృషసేనుని ఓడించుట. ...	39	34.	ఇంద్రాదుల అభ్యర్థన మేరకు బ్రహ్మ, శివుడు అర్జునుని విజయమును ప్రకటించుట - కర్ణశల్యులు, కృష్ణార్జునులు ముచ్చటించుకొనుట. ...	79
15.	కర్ణధర్మజుల యుద్ధము - కర్ణుడు మూర్చిల్లుట - కర్ణుడు యుధిష్ఠిరుని పరాభవించుట - భీముడు కర్ణుని ఓడించుట. ...	42	35.	అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని సంది చేసుకొమ్మని చెప్పుట - అతడు తిరస్కరించుట - కర్ణార్జునుల యుద్ధములో భీముడు, శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని ఉత్సాహపరచుట. ...	80
16.	భీమసేనుడు కౌరవవీరులను, ధృతరాష్ట్రపుత్రులనేకులను భీకరముగా సంహరించుట. ...	44	36.	కర్ణార్జునుల యుద్ధము ...	82
17.	అర్జునుడు సంశప్తకులను సంహరించుట. ...	46			
18.	కృపాచార్యుడు శిఖండిని ఓడించుట - సుకేతుని వధ - ధృష్టద్యుమ్నుడు కృతవర్మ దుర్యోధనులను ఓడించుట - కర్ణుడు పాంచాల యోధులను సంహరించుట. అర్జునుడు సంశప్తకులను సంహరించుట - అశ్వత్థామ పరాజయము. ...	48			
20.	అశ్వత్థామ ప్రతిజ్ఞచేయుట - ధృష్టద్యుమ్న కర్ణుల యుద్ధము - అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని, అర్జునుడు అశ్వత్థామను ఓడించుట. ...	49			

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
37.	శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని సర్పముఖాస్త్రమునుండి రక్షించుట - అశ్వసేనుడను నాగుని వధ	84	57.	యుధిష్టిర దుర్యోధనుల సంవాదము - సాండవులలో ఒకరితో గదాయుద్ధము చేయుమని యుధిష్టిరుడు చెప్పగా దుర్యోధనుడు సిద్ధపడుట.	120
38.	అర్జునుని దెబ్బకు కర్ణుడు మూర్చిల్లుట - భూమిలో దిగబడిన రథచక్రమును పైకెత్తునపుడు కర్ణుడు ధర్మపన్నములు చెప్పుట - శ్రీకృష్ణుడు ఖండించుట.	85	58.	శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్టిరుని తప్పుపట్టుట, భీముని ప్రశంసించుట - భీమదుర్యోధనుల వాగ్యుద్ధము - బలరాముని రాక- అతనికి స్వాగతము పలుకుట.	123
39.	కర్ణుని వధ - శల్యుడు దుర్యోధనుని ఓడార్చుట	87	59.	బలరాముని తీర్థయాత్ర - ప్రభాసక్షేత్ర మహిమ	125
40.	దుర్యోధనుడు వారించినప్పటికీ కౌరవసేన భీమార్జునాదులకు భయపడి సారిపోవుట - ఇరువక్షపు వీరులు శిబిరములకు మరలుట.	89	60.	ఉదపావ తీర్థముయొక్క ఉత్పత్తి - త్రితముని యొక్క ఉపాఖ్యానము	127
41.	కర్ణవధవారతతో ఆనందించిన ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణార్జునులను ప్రశంసించుట - గాందారీదృతరాష్ట్రులు శోకించుట - కర్ణపర్య శ్రవణమాహాత్మ్యము.	91	61.	వినశవము మొడలైన తీర్థముల వర్ణన - నైమిషీయ, సప్తపారస్వతతీర్థముల వృత్తాంతము	129
శల్య పర్వము			62.	రుషంగాశ్రమములో ఆర్జిషేణుడు మొడలైన వారు, విశ్వమిత్రుడు తపము చేయుట - యాయాతతీర్థ మహిమ - ఆరుణలో స్నానమాడిన ఇంద్రుడు.	131
42.	ధృతరాష్ట్రుడు దుఃఖించుట - కృపాచార్యుడు దుర్యోధనునికి పంది చేసుకొమ్మని చెప్పుట - దుర్యోధనుడు యుద్ధమునకే కృతనిశ్చయుడగుట.	93	63.	పోమ, అగ్ని తీర్థములు - దరసాచన తీర్థమహిమ	133
43.	శల్యుడు సేనాపతిగా అభిషిక్తుడగుట - శల్యునితో పోరాడుమని శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్టిరుని ఆదేశించుట.	95	64.	ఇంద్రతీర్థ ఆదిత్య తీర్థములమహిమ - దేవలజైగీషవ్య మునుల, వృద్ధకన్యాక్షేత్రము యొక్క కథలు	134
44.	శల్యుడు సేనాపతియై యుద్ధము చేయుట - వకులుడు మిగిలిన కర్ణుని, ముగ్గురు పుత్రులను చంపుట	97	65.	శమంతపంచక తీర్థ (కురుక్షేత్రం) మాహాత్మ్యము - నారదుడు చెప్పగా బలరాముడు భీమదుర్యోధనుల గదాయుద్ధమును చూచుటకు వీగుట.	137
45.	శల్యుడు యుధిష్టిర భీమసేనులతో యుద్ధము చేయుట - దుర్యోధనుడు చేకితానుని, యుధిష్ఠిరుడు ద్రుమసేనుని వధించుట.	99	66.	బలరాముని సూచన మేరకు అందరు శమంతపంచకమునకు వీగుట - అక్కడ భీమదుర్యోధనుల గదాయుద్ధము ఆరంభమగుట.	139
46.	శల్యుని పరాక్రమము - అశ్వత్థామార్జునుల యుద్ధము - సురదుని వధ	101	67.	భీమదుర్యోధనుల ఘోరగదాయుద్ధము	140
47.	శల్యుని పరాక్రమము - శల్యుడు యుధిష్టిరునితో యుద్ధముచేయుట.	102	68.	భీముడు దుర్యోధనుని తొడలు విరుగకొట్టి అతనిని అవమానించుట - యుధిష్టిరుడు విలపించుట.	142
48.	శల్యుని వధ	104	69.	క్రోధావిష్టుడైన బలరామునికి శ్రీకృష్ణుడు నచ్చచెప్పుట - యుధిష్టిరునితో శ్రీకృష్ణభీమసేనులు సంభాషించుట.	144
49.	మద్రరాజు యొక్క అనుచరుల వధ - కౌరవసేనయొక్క పలాయనము - భీముడు ఇరవై ఒక్కవేల పదాతిసైనికులను సంహరించుట - దుర్యోధనుడు తనసైన్యానికి ధైర్యము చెప్పుట.	106	70.	పాండవులు దుర్యోధనుని శిబిరమును ప్రవేశించుట - అర్జునుని రథము దగ్ధమగుట.	145
50.	సాళ్యుని వధ - సాత్యకి కృతవర్మల యుద్ధము - దుర్యోధనుని పరాక్రమము	108	71.	శ్రీకృష్ణుడు హస్తినా పురమునకు వెళ్లి గాందారీ ధృతరాష్ట్రులను ఓడార్చి తిరిగి వచ్చుట.	146
51.	ఇరువక్షాలసేనలు ఘోరముగా పోరుట - శకుని కూడ యుద్ధము చేయుట	110	72.	దుర్యోధనుడు విలపించుట - అశ్వత్థామ యొక్క విషాదము - అతడు ప్రతిజ్ఞ చేయుట - సేనాపతిగా అభిషిక్తుడగుట.	149
సౌప్తిక పర్వము			73.	ముగ్గురు యోధులు ఒక వనములో విశ్రమించుట - అశ్వత్థామ సాండవులను కవటముగా చంపుటకు నిశ్చయించుకొని, కృపాచార్య కృతవర్మలను సంప్రదించుట.	152
52.	అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునికి దుర్యోధనుని అవిసీతివలన కలిగిన దుష్పరిణామమును చెప్పుట - కౌరవులయొక్క రథగజపైన్యము సంహరింపబడుట.	111	74.	కృపాచార్య అశ్వత్థామల సంవాదము	153
53.	భీముడు ధృతరాష్ట్రపుత్రులను పన్నెందుమంధిని వధించుట - కృష్ణార్జునుల సంభాషణము - అర్జునుడు త్రిగర్తులను సంహరించుట.	113	75.	మహాదేవునితో అశ్వత్థామ యుద్ధము - పరాభవము - ఆత్మసమర్పణ చేసి, ఇడ్లమును పొందుట.	156
54.	శకుని ఉలాకులు మరణించుట	115	76.	అశ్వత్థామ సాండవసాంచాల వీరులను చంపుట	158
55.	దుర్యోధనుడు మడుగులో ప్రవేశించుట - యుయుత్సుడు హస్తినాపురమునకు వీగుట	116	77.	అశ్వత్థామాదులు దుర్యోధనునికి సమాచారమంతయు తెలుపుట - అతని మరణము	161
56.	బిల్లులవలన దుర్యోధనుని జాడ తెలిసి, యుధిష్ఠిరుడు సేనా సహితుడై సరోవరమునకేగుట - కృపాచార్యాదులు దూరముగా తొలగిపోవుట	119			

6 సంక్షిప్త మహాభారతము					
అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
78.	పుత్రమరణమునకు ద్రౌపదీయుధిష్ఠిరులు శోకించుట - ద్రౌపది ప్రోత్సహించగా భీమసేనుడు అశ్వత్థామను చంపుటకు వెళ్లుట. ...	163	99.	వ్యాసుడు కాలమహిమను చెప్పుట - యుధిష్ఠిరుడు మరల శోకించుట. ...	204
79.	శ్రీకృష్ణుడు అశ్వత్థామకు సంబంధించి గడిచిన ఒక సంఘటనను తెలుపుట. ...	164	100.	వ్యాసమహర్షి యుధిష్ఠిరునికి అశ్వుని ఉపదేశమును వినిపించుట. ...	206
80.	అశ్వత్థామ - అర్జునుడు ఒండొరులపై బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగించుట - వ్యాసనారదులు వారిని శాంతింపచేయుట. ...	165	101.	నారదుడు సృంజయునికి చెప్పిన అనేక రాజుల కథలను శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునికి చెప్పి ఊరడించుట. ...	208
81.	సాండవులు ద్రౌపదికి మణిని ఇచ్చుట- శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునికి అశ్వత్థామయొక్క అద్భుతపరాక్రమ రహస్యమును తెలుపుట. ...	168	102.	వ్యాసుడు యుధిష్ఠిరునికి రాజధర్మమును ఉపదేశించుట. ...	210
స్త్రీ సర్వము			103.	పాపములు - వానికి ప్రాయశ్చిత్తములు ...	212
82.	ధృతరాష్ట్రుని సంజయుడు, విదురుడు ఓదార్చుట. ...	170	104.	ప్రాయశ్చిత్తకర్మలు, అన్నశుద్ధి, దానాధికారివిషయమై స్వాయంభువమనువు చెప్పిన విషయములు ...	215
83.	విదురుడు ధృతరాష్ట్రునికి సంసార స్వరూపము, దాని భయంకరత్వము, దానినుండి విడుదలకు ఉపాయము చెప్పుట. ...	172	105.	వ్యాసకృష్ణుల సూచనమేరకు యుధిష్ఠిరుడు హస్తినాపురమును ప్రవేశించుట. ...	216
84.	శోకమగ్నుడైన ధృతరాష్ట్రుని వ్యాసమహర్షి ఓదార్చుట. ...	174	106.	యుధిష్ఠిరుని పట్టాభిషేకము - రాజ్య పాలనము - బంధువులందరికీ శ్రాద్ధక్రియలు చేయుట. ...	218
85.	ధృతరాష్ట్రుడు కౌరవ స్త్రీలతో కలిసి కురుక్షేత్రమునకు వెళ్లుట - దారిలో కృపాచార్యుడు మొదలైన వారిని కలిసికొనుట. ...	176	107.	యుధిష్ఠిరుడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట, పోదరులను కుటుంబమువారిని సత్కరించుట - అనేక దానములను చేయుట. ...	220
86.	సాండవులు గాందారీ ధృతరాష్ట్రులను కలిపికొనుట - గాందారి భీమునిపై కోపించుట - వ్యాసభీమసేనులు ఆమెను శాంతింప చేయుట. ...	177	108.	శ్రీకృష్ణుని అనుమతితో యుధిష్ఠిరుడు అతనితోపాటుగా భీష్ముని వద్దకు వెళ్ళగోరుట. ...	221
87.	స్త్రీలు యుద్ధభూమిలో విలపించుట - గాందారి శ్రీకృష్ణునికి వారి అవస్థను వివరించి చెప్పుట. ...	180	109.	భీష్మస్తవము ...	222
88.	గాందారి మరణించిన వీరులను చూచి విలపించుట - శ్రీకృష్ణునికి శాపమిచ్చుట. ...	182	110.	పరశురాముని చరిత్ర ...	227
89.	ధృతరాష్ట్ర యుధిష్ఠిరులు సంభాషించుకొనుట - మృతవీరులకు దహనసంస్కారము చేయించుట. ...	185	111.	శ్రీకృష్ణుడు భీష్ముని కొనియాడుట - భీష్ముడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట - శ్రీకృష్ణుడు భీష్మునితో ధర్మోపదేశము చేయుమని చెప్పుట ...	229
90.	స్త్రీలందరూ తమ వారికి తిలాంజలు లిచ్చుట - కుంతి నోటివెంట కర్ణుని జన్మరహస్యం విని, యుధిష్ఠిరుడు పోదరులు దుఃఖించుట. ...	186	112.	భీష్ముడు తన అపమర్దతమ ప్రకటించగా భగవంతుడు అతనికి వరమిచ్చుట - రెండవరోజున తిరిగి అండరు అక్కడికి వచ్చుట. ...	230
శాంతి పర్వము			113.	శ్రీకృష్ణ భీష్ముల సంభాషణము - భీష్ముడు ధైర్యము చెప్పిన మీదట యుధిష్ఠిరుడు అడుగుటకు సిద్ధ పడుట. ...	232
91.	శోకాకులుడైన యుధిష్ఠిరుని ఓదార్పుచు, నారదుడు కర్ణుని పూర్వచరిత్రను చెప్పుట. ...	188	114.	భీష్ముడు యుధిష్ఠిరునికి రాజోచితమైన శిష్టాచారములను వివరించుట. ...	233
92.	యుధిష్ఠిరుని ననవాసవిచారము - అర్జునుడు వారించుట. ...	191	115.	రాజయొక్క న్యాయోచితవర్తనము. ...	235
93.	యుధిష్ఠిరుడు అరణ్యవాసములో మునిగా సన్యాసిగా జీవించవలెననుకొనుట - భీమార్జునులు తిరస్కరించుట. ...	193	116.	రాజ్యపాలనకు అవసరమైన కొన్ని సాధనములు ...	236
94.	యుధిష్ఠిరునికి నకుల సహదేవులు, ద్రౌపది వచ్చుచెప్పుట ...	195	117.	బ్రహ్మయొక్క నీతి శాస్త్రము - పృథువు విషయము ...	237
95.	అర్జునుడు ధండనీతిని సమర్థించుట - భీముడు యుధిష్ఠిరుని ఒప్పించుటకు ప్రయాసపడుట. ...	197	118.	చతుర్వర్ణాల, చతురాశ్రమముల వర్ణనము ...	240
96.	యుధిష్ఠిరుడు భీముని నిందించుట - అర్జునుడు అతనికి జనకుని దృష్టాంతమును చెప్పుట. ...	198	119.	సాదారణ ధర్మములు - రాజధర్మమహిమ- ఇంద్రమాందాతల సంవాదము. ...	242
97.	మహర్షి దేవస్థానుడు, అర్జునుడు యుధిష్ఠిరునికి వచ్చుచెప్పుట. ...	201	120.	రాజధర్మములో ఇమిడిన చతురాశ్రమధర్మములు ...	245
98.	వ్యాసమహర్షి శంఖలిఖితుల వృత్తాంతము, హయగ్రీవుని దృష్టాంతము చెప్పి, యుధిష్ఠిరుని ప్రజాపాలన చేయుమని ప్రోత్సహించుట. ...	202	121.	ప్రజాభ్యుదయమునకు రాజు యొక్క ఆవశ్యకత - బృహస్పతి వసుమనుల సంవాదము. ...	246
			122.	రాజయొక్క ప్రదాన కర్తవ్యములు - యుగనిర్మాణములో ధండనీతి యొక్క ప్రాధాన్యము. ...	248
			123.	ఇహపరలోకముల యందు రాజుకు సుఖము కలిగించు ముప్పది ఆరు గుణముల వివరణము. ...	251
			124.	రాజుకు పురోహితుని ఆవశ్యకత - ఇద్దరు కలిసియుండుట వలన కలుగులాభము ...	251
			125.	బ్రాహ్మణ క్షత్రియుల సమ్మిళితశక్తి యొక్క ప్రభావము - ధర్మానుకూలమైన రాజు యొక్క వడత. ...	253

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
126.	ఉత్తమాధమ బ్రాహ్మణులతో రాజు నడచుకొనవలసినతీరు - కేకయరాజు కథ.	255	153.	శరణాగత రక్షణము - కపోతోపాఖ్యానము	310
127.	ఆపత్కాలములో బ్రాహ్మణాది వర్ణముల కర్తవ్యము - ఋత్విజుల లక్షణము	257	154.	బుద్ధిపూర్వకముకాని పాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తము - జనమేజయ ఇంద్రోతమునుల సంవాదము.	313
128.	మిత్రులను, శత్రువులను గుర్తించుట.	258	155.	మృతుడైన బ్రాహ్మణ బాలకుడు పునర్జీవితుడగుట.	315
129.	మంత్రని పరీక్షించుట - కాలకవ్యక్షీయుని వృత్తాంతము	260	156.	వాయుశాల్మలీపక్ష సంవాదము.	317
130.	సభాసదుల లక్షణము - రహస్యమంతనములను వినుటకు అర్హత	262	157.	లోభమువలన పాపము - శిష్టపురుషుల లక్షణము.	319
131.	రాజు అనుసరించవలసిన నీతి, అతడు నివసించు నగరము యొక్క వివరణము	263	158.	తపస్సత్వముల ప్రభావము - కానుక్రోధాది దోషవివరణము - నృశంసుని లక్షణము.	322
132.	దేశరక్షణకు, అభివృద్ధికి మార్గములు - ప్రజలనుండి పన్నులు వసూలు చేయు పద్ధతి	266	159.	పాపములు - వానికి ప్రాయశ్చిత్తములు	324
133.	నీతియుక్త మయిన రాజువడవడిక - అతడు ధర్మమును పాటించవలసిన ఆవశ్యకత.	268	160.	ధర్మార్థ కామ మోక్షములను గురించి విదురుడు, పాండవులు భిన్నాభిప్రాయములను వెలువరించుట.	326
134.	ధర్మాచరణము వలన లాభములు - రాజధర్మము	270	161.	మిత్రుని లక్షణములు - కృతఘ్నుడైన గౌతముని కథ.	328
135.	వానుదేవుడు ఉపదేశించిన రాజవర్తనము.	272	162.	శోకాకులిత చిత్తమును శాంతింప చేయుట - సేనజిత్తు బ్రాహ్మణుల సంవాదము.	333
136.	యుద్ధనీతి వివరణము.	273	163.	కళ్యాణ కామని కర్తవ్య విషయములో పితామిత్రుల సంవాదము.	335
137.	యుద్ధములో జరిగిన హింసకు ప్రాయశ్చిత్తము - వీరులు, పిరికివారు పాండు లోకములు.	274	164.	సుఖదుఃఖ వివేచనము - త్యాగప్రభావము	336
138.	పైన్యసంచాలన విధి - వీరుల లక్షణము - విజయచిహ్నములు	276	165.	తృష్ణాత్యాగము - మంకికథ - జనకుడు, బోధ్యముని చెప్పిన సంగతులు.	337
139.	కాలకవ్యక్షీయుముని యొక్క ఉపదేశము - రాజ్యము, కోశము, సేవాదులను కోల్పోయిన రాజుయొక్క కర్తవ్యము.	279	166.	పాధువర్తనుల విషయములో ప్రహ్లాద బ్రాహ్మణుల సంవాదము.	339
140.	కాలకవ్యక్షీయుడు కూట నీతిగురించి చెప్పుట - క్షేమదర్శి జనకుని కలిసికొనుట.	281	167.	మనిషికి సద్బుద్ధి ఉండాలి - ఇంద్రకశ్యపుల సంవాదము.	340
141.	మాతాపితృగురుసేవ - సత్యాసత్యములను గుర్తించుట - వ్యావహారిక నీతి.	282	168.	ప్రపంచ శరీరముల మూలతత్వ వివరణము.	342
142.	దుఃఖవిముక్తికి ఉపాయము - వ్యాఘ్రగోమాయు సంవాదము.	284	169.	జీవుని నిత్యత్వము - సత్యధర్మవివరణము - నాలుగువర్ణముల పుట్టుక - వాని కర్మలు	344
143.	శక్తిశాలి అయిన శత్రుని ఎదుట వంగి యుండవలెనని, మూర్ఖుని మాటలను వినరాదని ఉపదేశించుట - రాజు యొక్క రాజ సేవకుల యొక్క గుణములు.	288	170.	సత్యమహిమ - అసత్యదోషము - దావాదులవలన ఫలము - ఆశ్రమధర్మ వివరణము.	346
144.	రాజధండవ యొక్క స్వరూపము.	291	171.	ఆచారవిధి - అధ్యాత్మజ్ఞాన వివరణము.	348
145.	దండోత్పత్తి - క్షత్రియుని చేతికి అది వచ్చిన విధము.	294	172.	ధ్యానయోగవర్ణనము - జపమహిమను తెలుపు ఒక బ్రాహ్మణుని కథ.	351
146.	త్రివర్గ వివరణము - అంగరిష్ఠ కామందకసంవాదము.	295	173.	మనుబృహస్పతుల సంవాదము - మనువు జ్ఞానయోగాది ఫలములను, పరమాత్మతత్వమును వివరించుట.	354
147.	శీల నిరూపణము - ఇంద్రప్రహ్లాదుల కథ.	296	174.	ఆత్మయొక్క దుర్విజ్ఞేయత	356
148.	యమగౌతమ సంవాదము - ఆపత్సమయములో రాజుయొక్క ధర్మము.	298	175.	ఆత్మను దర్శించు ఉపాయము	357
149.	ఆపత్సమయములో రాజు యొక్క కర్తవ్యము - మర్యాదను పాటించు దస్యులకు కలుగు సద్గతి.	299	176.	విష్ణుభగవానుని వలన విశ్వము యొక్క పుట్టుక - వరాహావతారవర్ణనము.	359
150.	రాజు ధనసంగ్రహము చేయవలసిన స్థానములు - మూడు చేపలకథ.	301	177.	గురుశిష్యసంవాదరూపములో యోగ - సథాచార నిరూపణము.	361
151.	శత్రువుల నుధ్య చిక్కిన రాజుయొక్క కర్తవ్యము - పలితరోమకులకథ.	302	178.	సమస్త దోషనివారణకు జ్ఞానవైరాగ్య బ్రహ్మచర్యముల ఉపదేశము.	363
152.	శత్రువులపట్ల జాగరూకులై ఉండవలెనను విషయములో బ్రహ్మదత్తునికి చిలుకకు జరిగిన ప్రసంగము - బ్రాహ్మణ సేవా మాహాత్యము.	307	179.	ముక్తి కోరికు ప్రయత్నించవలెనను ఉపదేశము.	365
			180.	పంచశిఖమహర్షి జవకమహారాజునకు ఉపదేశించుట.	367
			181.	దమము యొక్క ప్రభావము - ప్రహ్లాదుడు ఇంద్రునకు ఉపదేశించుట.	370
			182.	ఇంద్ర నముచి సంవాదము - కాల మహిమ	372
			183.	లక్ష్మీదేవి ఇంద్రుని వద్దకు వచ్చి దైత్యదావపుల ఉత్థానపతనములకు కారణమును చెప్పుట.	376

8 సంక్షిప్త మహాభారతము					
అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
184.	జైగీషప్యుడు దేవలునికి సమత్వబుద్ధిని ఉపదేశించుట - శ్రీకృష్ణుడు నారదుని గుణములను ఉగ్రసేనునికి వివరించుట. ...	379	213.	సాధ్యగణములకు హంస ఉపదేశించుట. ...	442
185.	వ్యాసుడు శుకునికి కాలస్వరూపమును, సృష్టియొక్క ఉత్పత్తిని చెప్పుట. ...	380	214.	సాంఖ్య యోగాల భేదము - యోగమార్గ వివరణము. ...	445
186.	ప్రళయక్రమము - బ్రాహ్మణునకు దానము చేయుట వలన కలుగు ఫలము - బ్రాహ్మణుని కర్తవ్యము. ...	382	215.	సాంఖ్య వివరణము. ...	446
187.	జ్ఞానమువలన మోక్షప్రాప్తి - యోగసహాయము వలన ధ్యానము - సప్తదారణముల వివరణము. ...	384	216.	క్షరాక్షరవిషయమై కరాళజనక వసిష్ఠ సంవాదము. ...	448
188.	బుద్ధియొక్క గొప్పతనము - జీవులలోని తారతమ్యము - జ్ఞానసాధనము - దాని మహిమ ...	386	217.	వసిష్ఠుడు జీవుని అజ్ఞానమును వివరించుట. ...	449
189.	యోగము వలన పరమాత్మును పొందుట. ...	388	218.	ఆత్మ ప్రకృతికంటె భిన్నము - యోగసాంఖ్యముల మతము. ...	451
190.	కర్మజ్ఞానముల అంతరము - బ్రహ్మచర్యాశ్రమవివరణము. ...	389	219.	వసుమంతుడను రాజకుమారునికి ఒక ఋషి ధర్మమును గూర్చి బోధించుట. ...	453
191.	గృహస్థ, వానప్రస్థ, సంన్యాసాశ్రమముల వివరణము. ...	391	220.	జనకునికి యాజ్ఞవల్క్యుని ఉపదేశము - సాంఖ్యమతాను సారముగా సృష్టిప్రళయ గుణముల వర్ణనము. ...	454
192.	అధ్యాత్మజ్ఞానము - దానికి సాధనములు ...	395	221.	యోగము - మృత్యుసూచక చిహ్నములు. ...	457
193.	బ్రహ్మజ్ఞానము పొందు ఉపాయము - దాని మహిమ కామమనెడు వృక్షమును ఖండించవలెననుట. ...	397	222.	యాజ్ఞవల్క్యుడు మోక్షధర్మమును వివరించుట. ...	458
194.	పంచభూతముల యొక్క గుణముల వివరణము - ధర్మప్రతిపాదనము. ...	398	223.	వ్యాసుడు శుకునికి చేసిన ఉపదేశము. ...	461
195.	యుధిష్ఠిరుడు ధర్మవిషయమై ప్రశ్నించుట - జాజలి తులాధారుల కథ. ...	400	224.	తపోదానయజ్ఞాదుల ఉపయోగము - శుకదేవుని జన్మవృత్తాంతము. ...	464
196.	జాజలికి తులధారుడు, పక్షులు ఉపదేశించుట. ...	403	225.	తండ్రిఆజ్ఞపై శుకదేవుడు మిదిలకు వెదలుట - రాజభవనములో అతనికి సత్కారము జరుగుట. ...	465
197.	విచఖ్నుడు అహింసాధర్మమును ప్రశంసించుట - చిరకారి కథ. ...	405	226.	జనకమహారాజు శుకుని పూజించి, అతని ప్రశ్నలకు సమాధానములు ఇచ్చుట. ...	467
198.	అహింసాపూర్వకమైన రాజ్యపాలన విషయములో ద్యుమత్యుని సత్యవంతుల సంవాదము. ...	408	227.	శుకుడు తండ్రివద్దకు తిరిగివచ్చుట - వ్యాసుడు శిష్యులచే అధ్యయనము చేయించుట - శుకునకు అవధ్యయనమునకు కారణమును తెలుపుట. ...	468
199.	కపిలుడు స్యూమరశ్మికి నివృత్తిప్రధానమైన ధర్మమే శ్రేష్ఠమని చెప్పుట. ...	410	228.	నారదుడు శుకునికి ఉపదేశించుట. ...	470
200.	బ్రహ్మజ్ఞానప్రాప్తికి చతురాశ్రమముల వారికి అధికారము - బ్రహ్మతత్త్వ నిరూపణము. ...	411	229.	నారదుడు శుకదేవునికి ఉపదేశించుట - శుకుడు సూర్యలోకమునకేగ నిశ్చయించుకొనుట. ...	472
201.	ధర్మప్రాధాన్యమును చెప్పు బ్రాహ్మణ కుందధారుల కథ. ...	413	230.	శుకదేవుడు ఊర్ధ్వగతిని పొందుట - మహాదేవుడు వ్యాసుని ఊరార్పుట. ...	475
202.	మోక్షసాధనముల వివరణము. ...	414	231.	బధరికాశ్రమములో నారాయణుడు చారదుని సందేహమును తీర్చుట. ...	477
203.	నారద దేవల సంవాదము - మాండవ్య జనక సంవాదము. ...	416	232.	నారదుడు శ్వేతద్వీపమునకు ఏగుట - భీష్ముడు యుధిష్ఠిరునికి ఉపరిచరుని కథా ప్రసంగములో తంత్రశాస్త్రోత్పత్తిని చెప్పుట. ...	478
204.	సంన్యాసియొక్క స్వభావము, ఆచరణము, ధర్మములు. ...	417	233.	ఉపరిచరవసువు యొక్క యజ్ఞములో ఏకతాదిమునులు బృహస్పతికి - శ్వేతద్వీపమును, భగవంతుని మహిమను వర్ణించి చెప్పుట. ...	480
205.	బ్రాహ్మస్థితి వివరణము - వృతాసుర కథ. ...	418	234.	నారదుడు అనేకనామములతో భగవంతుని స్తుతించుట. ...	482
206.	ఇంద్రుడు వృతాసురుని వధించుట. ...	420	235.	శ్వేతద్వీపములో నారదునకు భగవంతుడు ప్రత్యక్షమై భావిఅవతార కార్యములను సూచించుట. ...	483
207.	దక్షయజ్ఞ విధ్వంసము. ...	422	236.	శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి తన నామములను వివరించి చెప్పుట. ...	484
208.	దక్షప్రజాపతి శివుని స్తుతించుట. ...	424	237.	నరనారాయణులు నారదునితో సంభాషించుట - సౌతి భగవంతుని మహిమను వర్ణించుట. ...	487
209.	సమంగుడు చారదునికి తన శోకరహిత స్థితిని వివరించుట - నారదుడు గాలవమునికి శ్రేయస్సును ఉపదేశించుట. ...	430	238.	హయగ్రీవావతారము- నారాయణుని మహిమ- భక్తిధర్మపరంపర వివరణము. ...	489
210.	సగరునికి అరిష్టనేమి మోక్షమును ఉపదేశించుట. ...	433	239.	అతిథి చెప్పుట వలన ధర్మారణ్యుడు నాగరాజు వద్దకు వెళ్లుట - సూర్యమండలమునుండి తిరిగివచ్చునపుడు - ఉంచవృత్తి మహిమను వినుట. ...	492
211.	జనకమహారాజునకు పరాశరముని ఉపదేశము (పరాశరగీత) ...	434			
212.	జనకమహారాజు అడిగిన అనేక ప్రశ్నలకు పరాశరుడు సమాధానములు ఇచ్చుట. ...	439			

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
అనుశాసన పర్వము					
240.	యుద్ధిష్ఠిరునికి నచ్చచెప్పుటకు భీష్ముడు బ్రాహ్మణి, వ్యాడుడు, సర్పము, మృత్యువు, కాలుని సంవాదమును వివరించుట.	500	268.	బ్రహ్మదేవుడు ఇంద్రునికి గోలోక, గోదాన, సువర్ణదక్షిణల మహిమలను, గోచోర్యమువలన కలుగు పాపమును వివరించుట	561
241.	సుదర్శనుని అతిథి సత్కార కథ.	502	269.	వ్రత, నియము, ధయాదుల ప్రశంస - గోదాన విధి	564
242.	విశ్వామిత్రుని జననము - అతని పుత్రుల నామములు	504	270.	గోదాన ఫలము - కపిల గోవు యొక్క ఉత్పత్తి - గోమాహాత్యమును గురించిన వసిష్ఠ సౌదాసుల సంవాదము.	566
243.	స్వామిభక్తుడు దయాళువు అయిన పురుషుని శ్రేష్ఠత్వమును వివరించు ఇంద్ర చిలుకల సంవాదము.	506	271.	వ్యాసుడు శుకునకు గోదాన మహిమనువివరించుట భీష్ముడు గోలక్ష్మీ సంవాదమును చెప్పుట	569
244.	అదృష్టము కంటే పురుషవైయత్నమే శ్రేష్ఠము.	507	272.	బ్రహ్మదేవుడు ఇంద్రునకు గోవుల యొక్క గోలోకము యొక్క మహిమను చెప్పుట - సువర్ణోత్పత్తి - దాన మహిమ - వసిష్ఠ పరశురాముల సంవాదము	571
245.	కర్మఫలవివరణము - ఉత్తమ బ్రాహ్మణ ప్రశంస.	508	273.	ఆయా తిదినక్షత్రములలో శ్రాద్ధకర్మ చేయుటవలన, తిలాదులు దానము చేయుట వలన కలుగు ఫలము	574
246.	నక్క కోతి కథ - బ్రాహ్మణధనము అపహరించుట వలన కలుగు దోషము.	509	274.	శ్రాద్ధములో బ్రాహ్మణులను పరీక్షించుట - పంక్తి దూషితులను, పంక్తి పావనులను వివరించుట	576
247.	శూద్రునికి ఉపదేశించుట వలన కలుగు అనర్థము - శూద్రుడు - ముని యొక్క కథ.	510	275.	శ్రాద్ధమును గురించి నిమిషహర్షికి అతి చేసిన ఉపదేశము	578
248.	యుద్ధిష్ఠిరుని వివిధ ప్రశ్నలకు సమాధానములు - దానమునకు ఉత్తమ పాత్రుని లక్షణములు.	512	276.	ఉపవాస బ్రహ్మచర్యాదుల లక్షణము - ప్రతిగ్రహ దోషమును తెలుపునట్టి వృషాదర్శి సప్తర్షుల యొక్క కథ	580
249.	త్యాజ్యాన్నము - శ్రాద్ధనిమంత్రణకు యోగ్యుడైన బ్రాహ్మణుడు - స్వర్గనరకాలను కలిగించుకర్మల వివేచన.	514	277.	బ్రహ్మసర తీర్థములో అగస్త్యుని కమలములు అపహరణకు గురి అయినపుడు బ్రహ్మర్షులు రాజర్షులు ధర్మోపదేశ యుక్తముగా శిష్యులను చేయుట.	586
250.	బ్రహ్మహత్యతో సమానమైన పాపములు - వివిధ తీర్థముల వర్ణన.	518	278.	గొడుగును, పాదుకలను దానము చేయు విషయమై సూర్యునికి జమదగ్నిమునికి జరిగిన సంవాదము	588
251.	గంగా మాహాత్యము	520	279.	గృహస్థ ధర్మమును గూర్చి భూదేవి శ్రీకృష్ణుల సంవాదము - పుష్ప, ధూప దీప దానము - దేవతాదులకు బలి ఇచ్చుటలోని మహిమను తెలుపు బలి శుక్ర సంవాదము.	589
252.	వీతహవ్యునికి బ్రాహ్మణత్వము ప్రాప్తించుట.	523	280.	అనశన వ్రత మాహాత్యము.	592
253.	నారదుడు శ్రీకృష్ణభగవానునికి పూజ్యపురుష లక్షణములను చెప్పుట - ఉశీనరుడు శరణాగతమైన కపోతమును రక్షించుట.	525	281.	ఆయువును పెంచునట్టి తగ్గించునట్టి శుభాశుభకర్మల వివరణము.	593
254.	బ్రాహ్మణుల మహిమ	527	282.	సోదరుల మధ్య వ్యవహారము - ఉపవాస ఫలము	599
255.	దాన పాత్రులు - స్త్రీ రక్షణ విషయములో దేవశర్మ విపులుల కథ	530	283.	దరిద్రులకు యజ్ఞతుల్యమైన ఫలమును ఇచ్చు ఉపనాస వ్రత విధానము - మానస పార్థివ తీర్థముల మహిమ	601
256.	దేవశర్మ విపులునికి అతని దాసరికమును గూర్చి గుర్తు చేయుట - అతనితో పాటు సత్రీ సహితుడై స్వర్గమునకేగుట	534	284.	బృహస్పతి యుద్ధిష్ఠిరునికి ప్రాణుల జన్మ ప్రకారము - పాప కారణంగా తిర్యగ్గోమలలో పుట్టు క్రమమును వివరించుట	602
257.	కన్యా వివాహ విషయము	535	285.	బృహస్పతి యుద్ధిష్ఠిరునికి అన్నదాన మహిమను, అహింసా ధర్మమును వివరించుట	606
258.	వర్ణసంకరుల ఉత్పత్తి - కృతక పుత్ర వర్ణనము	538	286.	హింస, మాంస భక్షణము నింద్యమని, మాంసమును తినరాదని చెప్పుట	607
259.	గోమాహాత్యమును గూర్చి చ్యవన నహుషుల సంవాదము	540	287.	వ్యాసమహర్షి కీటకముపై దయదూపుట.	610
260.	చ్యవన కుశికుల కథ - రాజు యొక్క ధైర్యమును ముని పరీక్షించుట	543	288.	కీటకము బ్రాహ్మణ యోనిలో జన్మించి క్రమముగా బ్రహ్మలోకమును సాండుట	612
261.	చ్యవనుడు కుశికునకు స్వర్గమును దూపుట అతని వంశమునకు బ్రాహ్మణత్వ ప్రాప్తిని వరమొసగుట	545	289.	తపోదానాదుల విషయమై వ్యాసమైత్రేయుల సంవాదము	613
262.	రకరకముల శుభకర్మలకు, చెఱువులు, తోటలు నిర్మించుటకు కలుగు ఫలములు	548	290.	శాండిలీ సుమనల సంవాదము - పతివ్రతా ధర్మనిరూపణము	615
263.	భీష్ముడు ఉత్తమదానమును, ఉత్తమ బ్రాహ్మణులను ప్రశంసించుచు వారిని ఆరాధించుమని ఉపదేశించుట	550			
264.	రాజు యజ్ఞదానములు చేయవలెనని బ్రాహ్మణాధి ప్రణలను రక్షించవలెనని చెప్పుట	552			
265.	భూదాన మహిమ	553			
266.	అన్న, సువర్ణ, జలాధి దానముల మహిమ.	556			
267.	నానాప్రకార దానముల వివరణము - నృగ మహారాజు కథ	559			

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
291.	సామగ్గుణ ప్రశంస - రాక్షస బ్రాహ్మణ సంవాదము ...	616		గంగాజలముతో అతనికి జలాంజలులు ఇచ్చుట -	
292.	శ్రాద్ధవిషయమై దేవదూతకు పితరులకు - ధర్మ విషయమై ఇంద్రబృహస్పతులకు జరిగిన సంవాదము ...	617		గంగ ప్రత్యక్షమై పుత్రుని కొరకు శోకించుట - శ్రీకృష్ణుడు ఆమెను ఊరడించుట. ...	673
293.	విష్ణువు, బ్రహ్మ, అగ్ని, లక్ష్మీ, అంగిరాధిమునులు చెప్పిన ధర్మరహస్యములు ...	619		ఆశ్వమేధిక పర్వము	
294.	అరుంధతి, సూర్యుడు, ప్రమదులు, నుహాశ్వరుడు, కుమారస్వామి, విష్ణువు చెప్పిన విశేషధర్మములు ...	620	314.	యుధిష్ఠిరుని శోకము - శ్రీకృష్ణుడూరార్కులు - వ్యాసుడు యుధిష్ఠిరునికి మరుత్త వరిత్రను చెప్పుట. ...	675
295.	అన్న విషయములో గ్రాహ్యులను, త్యాజ్యులను వివరించుట - ఆయోగ్యదానము - అన్న గ్రహణమునకు ప్రాయశ్చిత్తము. ...	622	315.	బృహస్పతి తిరస్కరించగా సంవర్తుడు మరుత్తునిచే యజ్ఞము చేయించుట. ...	677
296.	దావమహినుకు దృష్టాంతము - ఐదు రకముల దానములు ...	623	316.	సంవత్సాప్తికై మహాదేవుని స్తుతించుమని సంవర్తుడు మరుత్తునకు ఉపదేశించుట - మరుత్తుని సంపదను దూచి బృహస్పతి చింతించుట - అతని ప్రేరణతో ఇంద్రుడు అగ్నిని మరుత్తుని వద్దకు పంపుట. ...	680
297.	తపము చేయుచున్న శ్రీకృష్ణుని వద్దకు వచ్చిన ఋషులు అతని మహిమను గొంచుట - నారదుడు శివపార్వతుల ధర్మ సంవాదమును వివరించుట. ...	624	317.	సంవర్తుడు మంత్ర బలముతో మరుత్తుని యజ్ఞము పూర్తి చేయుట. ...	682
298.	వానప్రస్థ ధర్మములు ...	629	318.	శ్రీకృష్ణ భగవానుడు యుధిష్ఠిరునికి నచ్చచెప్పుట. ఋషులు అంతర్ధానమగుట - భీష్మాదులకు శ్రాద్ధక్రియలు చేసి, యుధిష్ఠిరాదులు హస్తినకేగుట ...	684
299.	ఉచ్చినీచవర్ణములను కలిగించునట్టి, ముక్తిని, బంధనమును, స్వర్గమును కలుగచేయునట్టి శుభా శుభకర్మముల వివరణము ...	630	319.	శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకకు వెడలుట గురించి అర్జునుని వద్ద ప్రస్తావించుట ...	685
300.	స్వర్గ నరకములను కలిగించు కర్మల వివరణము ...	633	320.	అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని గీతగురించి అడుగుట. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి సిద్ధమహర్షికాశ్యపుల సంవాదము చెప్పుట ...	686
301.	పార్వతీదేవి స్త్రీల ధర్మములను వివరించుట ...	684	321.	జీవుని మరణము - అతని త్రివిధగతులు ...	688
302.	శ్రీకృష్ణుని మహిమ ...	636	322.	జీవుని గర్భప్రవేశము - ఆచారధర్మములు - కర్మఫలము యొక్క అనివార్యత - సంసారమును తరించు ఉపాయము ...	689
303.	విష్ణు సహస్రనామము ...	638	323.	మోక్షప్రాప్తికి ఉపాయము ...	690
304.	జపయోగ్యమంత్రము. ప్రాతస్సంధ్యలయందు కీర్తింపదగిన దేవతాదుల మంగళనామములు గాయత్రీ జప ఫలము ...	655	324.	బ్రాహ్మణుడు తన భార్యకు ఇంద్రియ యజ్ఞమును, ఇంద్రియ మనస్సుల సంవాదమును వివరించుట ...	692
305.	బ్రాహ్మణుల మహిమ - కార్తవీర్య వాయుదేవతల సంవాదము ...	658	325.	ప్రాణాపానాదుల సంవాదము - బ్రహ్మదేవుడు అందరు శ్రేష్ఠులే అనుట ...	693
306.	వాయుదేవుడు కశ్యప, అగస్త్య, వసిష్ఠ, అత్రి, చ్యవన మునుల మహిమలను వర్ణించుట ...	660	326.	అంతర్యామి యొక్క ప్రాదావ్యము - బ్రహ్మరూపమైన వనవర్ణనము ...	694
307.	భీష్ముడు శ్రీకృష్ణుని మహిమను వివరించుట ...	662	327.	ఆత్మ యొక్క నిర్లిప్తత - పరశురాముడు క్షత్రియుకులమును సంహరించుట - పితామహులు చెప్పుట వలన తపస్సునకు ఏగుట ...	696
308.	శ్రీకృష్ణుడు బ్రాహ్మణమహిమను, శంకరుని మాహాత్మ్యమును వివరించుట. ...	664	328.	అంబరీష మహారాజు గానం చేసిన గాథ - బ్రాహ్మణ జనక సంవాదము ...	698
309.	ధర్మవిషయములో ఆగమప్రమాణ శ్రేష్ఠత - ధర్మాధర్మముల ఫలము - సజ్జన దుర్జన లక్షణములు - శిష్టాచారము ...	665	329.	బ్రాహ్మణుడు తనజ్ఞాననిష్ఠను పరిచయము చేయుట - శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి మోక్ష ధర్మ విషయములో గురు శిష్యసంవాదమును వినిపించుట ...	700
310.	భీష్ముడు సుఖదుఃఖప్రాప్తికి శుభాశుభకర్మలే కారణమని తెలుపుచు ధర్మానుష్ఠానమును నొక్కి చెప్పుట. ...	668	330.	బ్రహ్మదేవుడు సత్త్వరజస్తమో గుణముల కార్యములను వివరించుట ...	702
311.	భీష్ముడు దేవతలు, ఋషులు, మొదలైనవారి పేర్లు చెప్పి, వారిని స్మరించుట వలన ధర్మప్రాప్తి కలుగునని చెప్పుట - అతని ఆదేశముతో యుధిష్ఠిరుడు సపరిచారముగా హస్తినకు ఏగుట ...	669	331.	సత్త్వాధి గుణములు, ప్రకృతి నామములు - పరమాత్మతత్త్వ జ్ఞానము యొక్క మహిమ ...	704
312.	భీష్ముని అంత్యేష్ఠిసంస్కారానికి సామగ్రిని తీసికొని యుధిష్ఠిరాదులు అతనివద్దకు వచ్చుట - భీష్ముడు శ్రీకృష్ణాదుల వద్ద దేహత్యాగానికి అనుమతి తీసికొనుట ...	671	332.	అహంకారము నుండి పంచమహాభూతముల ఇంద్రియముల పుట్టుక - అధ్యాత్మ, అధిభూత, అదిదైవతముల వివరణము - నివృత్తిమార్గోపదేశము. ...	705
313.	భీష్మునిప్రాణత్యాగము - ధృతరాష్ట్రాదులు అతనికి దహనసంస్కారము చేయుట - కొరవులు				

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
333.	చరాచర ప్రాణుల అధిపతులను, ధర్మాది లక్షణములను, విషయానుభూతిపాదవములను వివరించుట - శ్లేతజ్ఞుని యొక్క విలక్షణత	... 707	350.	వ్యాసమహర్షి ఆజ్ఞపై యజ్ఞాశ్వమును రక్షించుటకు అర్జునుడు నియుక్తుడగుట - అతడు సేనాసహితుడై యజ్ఞాశ్వము వెనుక ఏగుట	... 734
334.	సర్వ పదార్థముల ఆద్యంతములు - జ్ఞానము యొక్క నిత్యత దేహరూపమైన కాలచక్రము - గృహస్థ ధర్మముల వివరణ	... 708	351.	అర్జునుడు త్రిగర్తులను ఓడించుట	... 735
335.	బ్రహ్మచారి, వాచస్పతి, సంన్యాసుల ధర్మాలను వివరించుట	... 710	352.	ప్రాగ్జ్యోతిషపురములో అర్జునుడు వజ్రదత్తునితో యుద్ధము చేయుట - వజ్రదత్తుని పరాజయము	... 736
336.	పరమాత్మమ పొందు ఉపాయములు	... 712	353.	అర్జునుడు హైంధవ వీరులతో యుద్ధము చేయుట దుశ్యల ప్రయత్నము వలన విరమించుట	... 737
337.	సత్య పురుషుల భిన్నత్వము - బుద్ధిమంతుని ప్రశంస - పంచ భూతముల గుణములు - ఆత్మ యొక్క శ్రేష్ఠత్వము	... 713	354.	అర్జున బభ్రువాహనుల యుద్ధము - అర్జునుడు మరణించుట	... 739
338.	తపస్సు యొక్క ప్రభావము - ఆత్మ స్వరూపము - ఆత్మజ్ఞాన మహిమ అనుగీత యొక్క ఉపసంహారము	... 714	355.	చిత్రాంగదా విలాపము - బభ్రువాహనుని శోకము - ఉలూపి ప్రయత్నముచేత అర్జునుడు పునర్జీవితుడగుట - చారందరు సంభాషించుకొనుట	... 740
339.	శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో కలిసి హస్తినా పురమునకు ఏగుట అక్కడ అందరిని కలిసి, యుద్ధిష్ఠిరుని అనుమతిపై సుభద్రతో ద్వారకకు బయలుదేరుట	... 715	356.	అర్జునుడు మగధ, చేదీ, కాశీ, కోసలాది దేశాల రాజులను ఓడించి గాంధార దేశమును చేరుట	... 742
340.	దారిలో శ్రీకృష్ణుని వలన కౌరవుల నాశనమును విని ఉత్తంకముని కోపించుట - శ్రీకృష్ణుడతనిని శాంతింపచేసి, అతనికి అధ్యాత్మ జ్ఞానమును వివరించుట.	... 717	357.	గాంధార రాజును ఓడించి అర్జునుడు వెను దిరుగుట - యజ్ఞభూమి సిద్ధమగుట - నానాదేశముల నుండి వచ్చిన రాజులు యజ్ఞశోభను తిలకించుట	... 743
341.	శ్రీకృష్ణుడు ఉత్తంకునికి విశ్వరూపమును దూపుట మరుప్రదేశములో జలము లభించునట్లు పరమును అనుగ్రహించుట	... 719	358.	శ్రీకృష్ణుడు యుద్ధిష్ఠిరునికి అర్జునుని సందేశమును చెప్పుట - అర్జునుడు హస్తినా పురమునకు వచ్చుట - ఉలూపి చిత్రాంగదలతో పాటు బభ్రువాహనుడు వచ్చుట	... 745
342.	ఉత్తంకుని గురు భక్తి - గురుపత్ని యొక్క ఆజ్ఞపై ఉత్తంకుడు సౌదాసుని వద్దకు వెళ్లి అతని రాణిని కుందలములు అడుగుట	... 720	359.	బభ్రువాహనాదులను సత్కరించుట - అశ్వమేధ యజ్ఞారంభము	... 746
343.	కుండలాలు తీసికొని ఉత్తంకుడు మరలుట - మార్గమధ్యంలో అవి అపహరణకు గురి యగుట - అగ్నిదేవుని కృపవలన తిరిగి వాటిని పొంది గురుపత్నికి ఇచ్చుట	... 722	360.	యుద్ధిష్ఠిరుడు బ్రాహ్మణులకు దక్షిణ లిచ్చుట - రాజులకు కానుక లిచ్చి వీడ్కోలుపుట	... 748
344.	శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ద్వారకకు వెడలి, అందరిని కలిసికొనుట - వసుదేవునకు మహాభారతయుద్ధ వృత్తాంతమును వినిపించుట	... 725	361.	యుద్ధిష్ఠిరుని యజ్ఞములో ఒక ముంగిస ఉంచవృత్తి ధారి అయిన బ్రాహ్మణుని పేలపిండి దాన మహిమను చెప్పుట	... 749
345.	శ్రీకృష్ణుడు వసుదేవునకు అభిమన్యు వధను చెప్పుట - వ్యాస మహర్షి ఉత్తరను, అర్జునుని ఓదార్చి యుద్ధిష్ఠిరుని అశ్వమేధయజ్ఞమునకు అనుమతించుట	... 727	362.	అగస్త్య మహర్షి చేసిన యజ్ఞము	... 753
346.	సోదరులతోపాటు యుద్ధిష్ఠిరుడు హిమాలయమునకేగుట - అచ్చటి నుండి సువర్ణరాశిని తీసికొని మరలివచ్చుట	... 728	368.	యుద్ధిష్ఠిరుడు వైష్ణవ ధర్మ విషయమై ప్రశ్నించుట - శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ధర్మమును, తన మహిమను వివరించుట	... 754
347.	శ్రీకృష్ణుడు హస్తినాపురమునకు వచ్చుట - ఉత్తరకు జన్మించిన మృతభాలకుని బ్రతికించుమని కుంతి మొదలైనవారు అతనిని ప్రార్థించుట	... 730	364.	నాలుగు వర్ణముల కర్మలు, వాటి పలములు - ధర్మవృద్ధికి, పాపక్షయమునకు ఉపాయములు	... 756
348.	ఉత్తర విలపించుట - శ్రీకృష్ణుడు పరీక్షిత్తును బ్రతికించుట	... 731	365.	నిరర్థక జన్మ దాన జీవనముల వర్ణనము - పాత్రికాది దానముల లక్షణము - ధాన యోగ్యుడు - బ్రాహ్మణ మహిమ	... 757
349.	శ్రీకృష్ణుడు పరీక్షిత్తునకు వామకరణము చేయుట - పాండవులు హస్తినాపురమును చేరు కొనుట - వ్యాస శ్రీకృష్ణులు యుద్ధిష్ఠిరునికి యజ్ఞారంభమునకు అనుమతినిచ్చుట	... 732	366.	భీజయోనుల సిద్ధి - గాయత్రీ జపము - బ్రాహ్మణుల మహిమ	... 759
			367.	యమలోక మార్గములోని కష్టములు - వాని నుండి తప్పించుకొను ఉపాయములు	... 761
			368.	జలదాన, అన్నదాన, అతిథి సత్కారముల మహిమ	... 765
			369.	భూమిదాన తిలదానములు - ఉత్తమ బ్రాహ్మణుని మహిమ	... 767
			370.	వివిధ దానముల మహిమ	... 769

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
371.	పంచ మహాయజ్ఞములు - విద్యుక్త స్నానము - తదంగకర్మలు - భగవంతునికి ప్రీతికరమైన పుష్పములు - భగవద్భక్తుల వర్ణనము ...	770	391.	నారదుడు ధృతరాష్ట్రునికి తపోమహిమ తెలుపుట - పాండవులు ధృతరాష్ట్రుని కడకేగుటకు సిద్ధపడుట. ...	813
372.	కపిల గోవు మహిమ - దాని పది భేదములు ...	774	392.	పాండవులు పరివార సహితులై ధృతరాష్ట్రాదులను దర్శించుట - సంజయుడు ఋషులకు వారిని పరిచయము చేయుట. ...	815
373.	కపిలగోవు మహిమ - అయోగ్య బ్రాహ్మణుడు - స్వర్గ వరకములకు కొనిపోవు పుణ్యపాపముల వర్ణన ...	776	393.	ధృతరాష్ట్ర యుధిష్ఠిరుల సంభాషణము - విదురుడు యుధిష్ఠిరుని శరీరమున ప్రవేశించుట. ...	816
374.	ధర్మశాస్త్రముల లక్షణము - సన్యాసి అతిథుల సత్కారము - శిష్యాచారము - దావపాత్ర బ్రాహ్మణ, అన్నదానముల ప్రశంస ...	780	394.	యుధిష్ఠిరాదులు ఋషుల ఆశ్రమములను దర్శించుట - వ్యాసమహర్షి ధృతరాష్ట్రుని ఓదార్పుట. ...	818
375.	భోజన విధి - గోవులకు మేత వేయు విధానము - మాహాత్యము - బ్రాహ్మణుడు తిలల నుండి చెఱకు నుండి రసము తీయుట నిషేధము ...	782	395.	చనిపోయిన పుత్రులను చూపమని కుంతి, గాందారి వ్యాసమహర్షిని బలవంతపెట్టుట. ...	819
376.	ఆపద్ధర్మములు - ఉత్తమాధమ బ్రాహ్మణులు - శ్రాద్ధమునకు ఉత్తమ సమయము - మానవ ధర్మముల సారము ...	783	396.	ధృతరాష్ట్రాదుల పూర్వజన్మలు - వ్యాసుడు చనిపోయిన వీరులను ప్రకటించి, వారిని వారి బంధువులతో కలుపుట. ...	821
377.	అగ్ని స్వరూపం - అగ్నిహోత్ర విధి - దాని మహిమ ...	786	397.	జనమేజయుడు పరీక్షితుని దర్శించుట - పాండవులు హస్తినాపురమునకు తిరిగివచ్చుట. ...	823
378.	చాంద్రాయణ వ్రత విధానము - అధి చేయడగిన నిమిత్తము - దాని మహిమ ...	788	398.	ధృతరాష్ట్రాదుల మరణ వార్తను నారదుని వలన విని యుధిష్ఠిరాదులు శోకించుట - ఆ ముగ్గురికి అంత్యేష్ఠి కర్మలు చేయుట. ...	824
379.	సర్వహిత ధర్మము - ద్వాదశీ వ్రత మాహాత్యము - యుధిష్ఠిరుడు భగవంతుని స్తుతించుట ...	790	మౌసల పర్వము		
380.	విషవకాలము గ్రహణాదులలో దాన మహిమ - రావిచెట్టు మహిమ - తీర్థభూత గణ ప్రశంస - ఉత్తమ ప్రాయశ్చిత్తము ...	791	399.	యుధిష్ఠిరునకు అవశకునములు తోచుట - ద్వారకలో ఉత్పాతములు చూచి శ్రీకృష్ణుడు యాదవులను తీర్థయాత్రకు ఆదేశించుట. ...	827
381.	ఉత్తమాధమ బ్రాహ్మణుల లక్షణము - భక్తుల గోబ్రాహ్మణుల అశ్వత్థ వృక్ష మాహాత్యము - బ్రాహ్మణత్వము నుండి పతితుని చేయు కర్మలు ...	793	400.	యదువంశవాళనము. ...	828
382.	భగవదుపదేశ సంహారము - ద్వారాకగమనము ...	795	401.	బలరామకృష్ణులు వైకుంఠమును చేరుట. ...	829
అత్రమహాసేక పర్వము			402.	అర్జునుడు ద్వారకకు వచ్చి వసుదేవునితో సంభాషించుట - వసుదేవుని దేహత్యాగము. ...	831
383.	కుంతి మొదలైన స్త్రీలు, యుధిష్ఠిరాది పోదరులు గాంధారిధృతరాష్ట్రులకు అనుకూలముగా వడుచుకొనుట. ...	798	403.	అర్జునుడు వ్యాసమహర్షితో సంభాషించుట. ...	834
384.	గాంధారితోపాటు ధృతరాష్ట్రుడు అడవికేగుటకు సిద్ధమగుట - యుధిష్ఠిరుడు శోకించుట. ...	800	మహాప్రస్థానిక పర్వము		
385.	వ్యాసమహర్షి యుధిష్ఠిరునకు వచ్చుచెప్పుట - ధృతరాష్ట్రుడు అతనికి రాజనీతిని ఉపదేశించుట. ...	802	404.	ద్రౌపదీసహితులై పాండవులు మహాప్రస్థానమునకరుగుట. ...	836
386.	ధృతరాష్ట్రుడు ప్రజలను వనగమనానికి అనుమతికోరుచు యుధిష్ఠిరుని వారికి అప్పగించుట. ...	805	405.	మార్గమధ్యములో ద్రౌపది సహదేవుడు మొదలైన వలుగురు పాండవులు పడిపోవుట. ...	837
387.	ప్రజల పక్షమున పాంబుడను బ్రాహ్మణుడు ధృతరాష్ట్రునకు సమాధానము ఇచ్చుట. ...	807	406.	యుధిష్ఠిరుడు ఇంద్రధర్ములతో మాట్లాడుట - సశరీరముగా స్వర్గమును చేరుట ...	838
388.	యుధిష్ఠిరుని నుండి ధనము గ్రహించి ధృతరాష్ట్రుడు భీష్మాదులకు శ్రాద్ధము చేయుట. ...	808	స్వర్గారోహణ పర్వము		
389.	గాంధారి ధృతరాష్ట్రులు కుంతి మొదలైన వారితో వనమునకేగుట - కుంతి యుధిష్ఠిరాదులకు వచ్చు చెప్పి వెనుకకు మరల్చుట ...	810	407.	స్వర్గములో యుధిష్ఠిరనారదుల సంభాషణము- యుధిష్ఠిరుడు వరకమును దర్శించుట. ...	840
390.	గాందారి ధృతరాష్ట్రాదులు గంగా తీరమున విశ్రమించి కురుక్షేత్రమును చేరి ఘోరతపము చేయుట. ...	811	408.	ఇంద్రుడు, ధర్ముడు యుధిష్ఠిరుని ఓదార్పుట - అతడు శరీరత్యాగము చేసి దివ్యలోకములకరుగుట. ...	842
			409.	యుధిష్ఠిరుడు ధివ్యలోకాలను శ్రీకృష్ణాదులను దర్శించుట - భీష్మాదులు తమ తొల్లింటి రూపములలో కలసి పోవుట - మహాభారత ఉపసంహారము - మాహాత్యము. ...	843
			410.	మహాభారత శ్రవణ విధి - మాహాత్యము - కదాశ్రవణవిధి - ఫలితము ...	847

సంక్షిప్త మహాభారతము

కర్ణ పర్వము

కర్ణుడు సేనాపతి అగుట -

భీముడు క్షేమధూర్తిని వధించుట.

నారాయణం నమస్కృత్య వరం చైవ సరోత్తమమ్ ।

దేవీం సరస్వతీం వ్యాపం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, సరోత్తముడు అయిన అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని రచించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురభావాలను తొలగించి అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! ద్రోణాచార్యుడు మరణించడంతో దుర్యోధనుడు మొదలైన రాజులు చాలా ఆందోళన చెందారు. దుఃఖంతో వారి ఉత్సాహమంతా చల్లారిపోయింది. నారు ద్రోణునికోసం చాలా పరితపిస్తూ, అశ్వత్థామ వద్దకు వచ్చి, కూర్చుని, కొంతసేపటి వరకు శాస్త్రయుక్తులతో అతనిని ఓదార్చారు. సాయంకాల సమయానికి తమ తమ గుడారాలకు వెళ్లిపోయారు. కర్ణ, దుశ్శాసన శకునులు ఆ రాత్రి దుర్యోధనుని శిబిరంలోనే గడిపారు. నిద్రించే సమయంలో ఆ నలుగురు పాండవులకు కలిగించిన కష్టాలను గూర్చి ఆలోచించసాగారు. పాండవులు జూదంలో అనుభవించిన కష్టాలు, ద్రౌపదిని నిండు సభలోనికి ఈడ్చుకురావడం, ఈ విషయాలన్నీ గుర్తుకు తెచ్చుకొని వారికి గొప్ప పశ్చాత్తాపం కలిగింది. వారి మనస్సులో అశాంతి కలిగింది.

తెల్లవారగానే అందరూ శాస్త్రవిధిని అనుసరించి తమతమ నిత్యకర్మలను పూర్తిచేసుకొని, అదృష్టం మీద భారం వేసి దైర్యాన్ని తెచ్చుకొని మళ్ళీ సేనలను సిద్ధం కమ్మని ఆజ్ఞాపించి, యుద్ధానికి బయలు దేరారు. దుర్యోధనుడు కర్ణుని సేనాపతిగా అభిషేకించి, పెరుగు, నేయి, అక్షతలు, సువర్ణముద్రలు, గోవులు, బంగారం, అమూల్యవస్త్రాలు ఇచ్చి బ్రాహ్మణులను పూజించి వారి ఆశీర్వాదాన్ని పొందాడు. సూతులు వందిమాగధులు జయజయ ధ్వానాలు చేశారు. ఇలాగే పాండవులు కూడా ప్రాతఃకృత్యాలు పూర్తి చేసుకొని యుద్ధానికి కృతనిశ్చయులై శిబిరాలనుండి వెలుపలికి వచ్చారు.

ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! ఇప్పుడిది చెప్పు నాకు. కర్ణుడు సేనాపతి అయ్యాక ఎటువంటి పనిచేశాడు?” అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! కర్ణుని అంగీకారం తెలుసుకొని దుర్యోధనుడు రణభేరి మ్రోగింపించాడు. సైన్యాన్ని సిద్ధం కమ్మని ఆదేశించాడు. ఆసమయంలో పెద్ద పెద్ద ఏనుగుల, రథాల, కవచాలు ధరించే వారి యొక్క గుట్టల కోలాహలం పెరగవోచ్ఛింది. ఎంతోమంది యోధులు త్వరపడుతూ ఒకరినొకరు పీలుచుకోసాగారు. ఈ అందరి ఉచ్చైస్వరాలు మిళితమైపోయి అకాశం ప్రతిధ్వనించసాగింది. అప్పుడు సేనాపతి కర్ణుడు ప్రకాశించే ఒకరథం అదిరోహించి కనిపించాడు. అతని రథంపై తెల్లని పతాకం ఎగురుతోంది. గుట్టాలు కూడా తెల్లనివే. ధ్వజంమీద సర్ప చిహ్నం చిత్రితమైఉంది. రథం లోపల వందలకొద్దీ అంపపాదులు, గదలు, కవచాలు, శతఘ్నులు, కింకిణులు, శక్తులు, శూలాలు, తోమరాలు, ధనుస్సులు పెట్టబడి ఉన్నాయి. కర్ణుడు శంఖాన్ని పూరించాడు. ఆ ధ్వని వినపడగానే యోధులు త్వరితులై పరుగుతీశారు. ఈ రీతిగా పెద్దదైన కౌరవ సైన్యాన్ని అతడు శిబిరాలనుండి బయటకు నడిపి, పాండవులను జయించాలనే కోరికతో దానిని మకరవ్యూహాకారంగా మలిచి యుద్ధభూమివైపు ఉరికాడు. ఆ మకరవ్యూహానికి ముఖస్థానంలో స్వయంగా కర్ణుడు నిలుచున్నాడు. రెండు కన్నుల స్థానంలో వీరులైన శకుని, ఉలూకుడూ నిలుచున్నారు. శిరోభాగంలో అశ్వత్థామ, కంరదేశంలో దుర్యోధనుని తమ్ములందరూ ఉన్నారు. వ్యూహం యొక్క మధ్యభాగంలో మిక్కిలిపెద్దసైన్యం చుట్టూ నిలువగా దుర్యోధనుడు ఉన్నాడు. ఎడమకాలి స్థానంలో కృతవర్మ ఉన్నాడు. అతనితో రణోత్సాహం కల గోపాలుర నారాయణీసేన కూడా ఉంది. కుడికాలి చోట కృపాచార్యుడు, అతనితో మహాధనుర్ధరులైన త్రిగర్త, దాక్షిణాత్య యోధులు నిలుచుని ఉన్నారు. ఎడమకాలికి వెనుక భాగంలో మద్రదేశీయ యోధులను వెంటపెట్టుకొని శల్యుడు నిలుచుని ఉన్నాడు. కుడికాలికి వెనుక సుషేణుడున్నాడు. అతనితో ఒక వేయి మంది రథికులు, మూడువందల గజసైన్యం ఉంది. వ్యూహానికి తోకభాగంలో తమ పెద్ద సైన్యం చుట్టూచేరి ఉండగా ఇద్దరన్నదమ్ములు చిత్రుడు, చిత్రసేనుడు ఉన్నారు.

ఈ రీతిగా వ్యూహాన్ని రచించి కర్ణుడు యుద్ధరంగానికి దూకాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుని చూసి - “పార్థా!

కర్ణుడు కౌరవసైన్యాన్ని వీరీతిగా క్రమబద్ధంగా నిలిపాడో, మహారథులైన వీరులు దానిని ఎలా రక్షిస్తున్నారో చూశావుకదా! ధృతరాష్ట్రుని మహాసైన్యంలో ఉండే గొప్ప గొప్ప వీరులు అందరూ ఇంచుమించుగా మరణించారు. ఇక కొద్ది మంది మాత్రమే మిగిలి ఉన్నారు. కాబట్టి నేను దీనిని గడ్డిపరకలా భావిస్తున్నాను. ఆ ఈ సైన్యంలో కర్ణుడొక్కడే మహావీరుడు. అతనిని దేవతలు కూడా జయించలేరు. మహాబాహూ! ఇప్పుడు ఆ కర్ణుని చంపితేనే నీకు విజయం కలుగుతుంది. నా హృదయశల్యం పెరికి వేయబడుతుంది. కాబట్టి నీకు నచ్చిన రీతిలో వ్యూహాన్ని ఏర్పరచు." అన్నాడు.

అన్నగారి మాటవిని అర్జునుడు శత్రువులను ఎదిరించడానికి తన సైన్యాన్ని అర్థచంద్రాకార వ్యూహంలో నిలిపాడు. దానికి ఎడమ పక్క భీమసేనుడు, కుడిపక్క ధృష్టద్యుమ్నుడు, మధ్యలో యుధిష్ఠిరుడు, అర్జునుడు నిలుచున్నారు. నకుల సహదేవులు ఇద్దరూ యుధిష్ఠిరుని వెనుక ఉన్నారు. సాంచాలదేశీయులైన యుదామన్యుడు, ఉత్తమౌజాడు అర్జునునికి చక్రరక్షకులుగా ఉన్నారు. మిగిలిన వీరులు వ్యూహంలో తమకు స్థానం దక్కినచోట మహాఉత్సాహంగా నిలిచిఉన్నారు. ఈరీతిగా కౌరవసాండవులు వ్యూహాలు రచించుకొని తిరిగి యుద్ధంపై మనసు లగ్నం చేశారు. ఇరుపక్షాలలోను హోరుమని ఉచ్చైస్వరంతో వాద్యాలు మోగాయి. విజయాభిలాషులైన వీరుల సింహనాదాలు వినవస్తున్నాయి. మహాథనుర్ధరుడయిన కర్ణుడు వ్యూహాగ్రంలో కవచదారియై ఉండడం చూసి కౌరవయోధులు ద్రోణాచార్యుని వియోగదుఃఖాన్ని మరిచిపోయారు.

అనంతరం కర్ణార్జునులు పరస్పరం ఎదురుగా నిలిచి, ఒకరిని ఒకరు చూడగానే కోపఘూర్ణితులయ్యారు. నారి సైనికులు కూడా ముందుకు ఉరుకుతూ పరస్పరం తలపడ్డారు. ఘోరయుద్ధం ఆరంభం అయింది. చతురంగ బలాలనారు పరస్పరం ప్రహరిందుకోసాగారు. వారు అర్థచంద్ర, భల్ల, క్షురప్ర, ఖడ్గ, పట్టిస, పరశువులతో తమ ప్రతిష్ఠకుల శిరసులను నరుకపాగారు. చనిపోయిన వీరులు ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, రథాలనుండి పడి నేలకూలసాగారు. సైనికుల కాళ్లు, చేతులు, ఆయుధాలు అన్నీ కదులుతూ, నాటి ద్వారా మహాసంహారం జరుగుతోంది. ఇలా సైన్యవిధ్వంసం జరుగుతూ ఉండగానే భీమసేనుడు మొదలైన పాండవులు మననారిపై దండెత్తి వచ్చారు. భీమసేనుడు గజారోహుడై ఉన్నాడు. భీమసేనుడు రావడం దూరంనుండే చూసిన క్షేమధూర్తి తానూ గజారూఢుడై, యుద్ధానికి మచ్చరించి, అతనిపై దాడి చేశాడు. మొదట

వారిద్దరి ఏనుగుల మధ్యనే యుద్ధం ఆరంభమయింది. ఏనుగులు పోరాడుతూ అతినమింపంగా వచ్చినపుడు ఆ ఇద్దరు వీరులూ తోమరాలతో ఒకరినొకరు గట్టిగా ప్రహరిందుకోసాగారు. అపై ఇరువురూ దనుస్సులు సంధించి పరస్పరం నొప్పించుకోసాగారు. కొద్దిసేపటికే వారు పరస్పరం ధనుస్సులు విరుచుకొని సింహనాదాలు చేశారు. శక్తులను, తోమరాలను కురిపించసాగారు. ఈ మధ్యలో క్షేమధూర్తి మహావేగంగా ఒక తోమరంతో గట్టిగా కొట్టి భీమసేనుని ఎడదను చీల్చినేసి, గట్టిగా బొబ్బలు పెడుతూ ఇంకా ఆరు తోమరాలను ప్రయోగించాడు.

భీమసేనుడు కూడా ధనుస్సును ఎక్కిడి భాణాలు కురిపిస్తూ శత్రువు యొక్క ఏనుగును భాగా నొప్పించాడు. దానితో అది పారిపోయింది. అపినా ఆగలేదు. క్షేమధూర్తి అతిక్ష్ణంమీద ఏనుగును అదుపులోకి తెచ్చుకొని, క్రోధంతో భీమసేనుని భాణాలతో నొప్పించాడు. వెంటనే అతని ఏనుగును కూడా మర్మస్థానాలలో గాయపరిచాడు. ఏనుగు ఆ దెబ్బలను తట్టుకోలేకపోయింది. అది ప్రాణాలు వదిలి నేలకూలింది. అది పడిపోవడానికి ముందే భీముడు కిందికి దూకేసి, తన గదాఘాతంతో శత్రువుయొక్క ఏనుగును కూడా చంపివేశాడు. క్షేమధూర్తి కూడా కిందికి దూకి, కత్తి దూసి భీముని మీదికి వచ్చాడు. ఇది చూసి భీముడు గదతో ఒక్కదెబ్బ కొట్టాడు. ఆ గదాఘాతానికి క్షేమధూర్తి ప్రాణాలు ఎగిరిపోయాయి. అతడు కత్తితో పాటే ఏనుగు పక్కన పడిపోయాడు. మహారాజా! క్షేమధూర్తి కులూతదేశానికి సేరెన్నిక గన్న రాజా. అతడు చనిపోవడం చూసి మీసేన క్షుభితమై రణభూమినుండి సారిపోసాగింది.

విందామవిండులు, చిత్రసేన, చిత్రులు చనిపోవుట - అశ్వత్థామ భీమసేనులు ఘోరముగా పోరుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! కర్ణుడు నాడి భాణాలతో పాండవసేనను సంహరించసాగాడు. అతని నారాచాల తాకిడికి భాధ కలిగి ఏనుగులు గుంపులు గుంపులుగా ఘీంకరిస్తూ అన్ని వైపులకు పరుగులు తీయసాగాయి. ఇది చూసి నకులుడు కర్ణుని ఎదిరించాడు. ఇంకొకవైపు అశ్వత్థామ దుష్కరమైన పరాక్రమం చూపుతున్నాడు. అతనిని భీమసేనుడు ఎదుర్కొన్నాడు. కేకయదేశీయులైన విందానువిందులను సాత్యకి అడ్డుకొన్నాడు. శ్రుతకర్మ చిత్రసేనుని, ప్రతివిందుడు చిత్రుని అడ్డుకొన్నారు. దుర్యోధనుడు యుధిష్ఠిరునితో పోరుతున్నాడు. క్రోధోద్రిక్తులైన

సంశ్చకులపై ఆర్జునుడు దాడి చేశాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కృపాచార్యునితో, శిఖండి కృతవర్మతో పోరాడుతున్నారు. శ్రుతకీర్తి శల్యునితో, సహదేవుడు దుశ్శాసనునితో యుద్ధం చేస్తున్నారు.

ఈ రీతిగా ఆ ద్వంద్వ యుద్ధంలో కేకయవీరులైన విందానువిందులు సాత్యకిపై పదునైన బాణాలను వర్షించసాగారు. సాత్యకి కూడా వారిద్దరినీ తన బాణాలతో కప్పివేశాడు. విందాను విందులు సాత్యకి వక్షస్థలంపై కొట్టి గాయపరచగా, అతడు వారిద్దరి విండ్లను నరికి, వాడి బాణాలు వేసి వారిని ముందుకు రాకుండా చేశాడు. వారు ఇంకొక విండ్లను తీసుకొని సాత్యకిని బాణాలతో కప్పివేయసాగారు. వారి భాణవర్షానికి నలువైపులా అంధకారం అలముకొంది. వారు ముగ్గురూ ఒకరి వింటిని మరొకరు నరికివేశారు. సాత్యకి కోపం పట్టలేక వెంటనే మరొక ధనుస్సును తీసుకొని, దానికి నారి బిగించి, అత్యంత తీక్షణమయిన ఒక క్షురప్రాన్ని వేసి అనువింధుని శిరసును ఎగురకొట్టాడు.

వీరుడైన తన పోధరుడు చనిపోవడం చూసి విందుడు ఇంకొక ధనుస్సును ఎక్కు పెట్టి, అరవై బాణాలతో సాత్యకిని గాడనేసి అట్టహాసం చేశాడు. ఆపై అతని రొమ్మును, చేతులను వేలబాణాలతో గాయపరిచాడు. ఇంతదానికే సాత్యకి మ్లానమైపోలేదు. అతడు అలవోకగా పాతికబాణాలతో వింధుని గాయపరిచాడు. ఆ తరువాత ఇద్దరూ ఒకరివిల్లు ఒకరు విరిచి సారథిని, గుఱ్ఱాలను చంపుకొన్నారు. అలా వారు విరధులై కత్తిని, దాలును పట్టుకొని తమలో తాము పోరాడసాగారు. ఇద్దరూ రకరకాల పాదచంక్రమణాలు చేస్తూ ఒకరినొకరు వధించడానికి యత్నించసాగారు. ఇంతలోనే సాత్యకి విందుని దాలును ముక్కలు చేశాడు. తిరిగి విందుడు కూడా సాత్యకి దాలును విరుగకొట్టి పదునైన కత్తిని తీసుకొని మండలాకారంగా చంక్రమణం చేయసాగాడు. ఈ మధ్యలో సాత్యకి అవకాశం చూసుకొని మహావేగాన్ని ప్రదర్శించాడు. అతడు విందుని శరీరం కవచంతోపాటుగా రెండు ముక్కలు అయిపోయేలా కత్తితో కొట్టాడు. విందుడు ప్రాణాలు కోల్పోయి చేలకూలాడు. సాత్యకి అతనిని చంపి వెంటనే యుదామన్యుని రథం ఎక్కాడు. అనంతరం ఇంకొక రథం విద్యుక్తంగా అలంకరించబడి తీసుకురాబడింది. సాత్యకి దానిని అధిరోహించి, మళ్ళీ కేకయసైన్యాన్ని సహరించసాగాడు. అతని దెబ్బల తాకిడికి కేకయసైన్యం నిలువలేకపోయింది. అది తమ ప్రబల శత్రువును ఎదిరించడం మానేసి పారిపోయింది.

శ్రుతకర్మ ఏబై బాణాలతో చిత్రసేనుని గాయపరిచాడు. అబిపారదేశపు రాజు చిత్రసేనుడు కూడా తొమ్మిదిబాణాలతో శ్రుతకర్మను నొప్పించి, ఐదు సాయకాలతో అతని సారథిని కూడా బాధించాడు. శ్రుతకర్మ వాడి నారాచంతో చిత్రసేనుని మర్మస్థానంలో దెబ్బకొట్టాడు. ఆ గాఢమైన దెబ్బ తగలడంతో చిత్రసేనునికి మూర్ఛ వచ్చింది. కొద్దిసేపటికి తెలివి వచ్చాక అతడు ఒక భల్లాన్ని వేసి, శ్రుతకర్మ ధనుస్సును ఖండించి, మరొక ఏడు బాణాలతో అతనిని కూడా తూట్లు పాడిచాడు. శ్రుతకర్మకు కోపం వచ్చి శత్రువుయొక్క ధనుస్సును రెండు ముక్కలు చేశాడు. మూడు వందల బాణాలతో అతనిని తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. ఆపై బాగా పదునుపెట్టిన బాణంతో చిత్రసేనుని శిరసును నరికివేశాడు. అబిపారనరేశుడు చిత్రసేనుడు చనిపోవడం చూసి, అతనిసైనికులు శ్రుతకర్మపై విరుచుకుపడ్డారు. కాని అతడు తన బాణాలవేటులతో వారిని అందరినీ వెనుకకు తొలగతోలాడు.

ఇంకొకవైపు ప్రతివింధ్యుడు ఐదు బాణాలతో చిత్రుని గాయపరిచి, మూడు బాణాలతో అతని సారథిని నొప్పించాడు. ఒక బాణం వేసి అతని ధ్వజాన్ని విరుగకొట్టాడు. అప్పుడు చిత్రుడు అతని భుజాలమీద, రొమ్మన తొమ్మిది భల్లాలను నాటాడు. ఇది చూపి ప్రతివింధ్యుడు అతని ధనుస్సును ఖండించి, సాతిక బాణాలతో అతనినికూడా గాయపరిచాడు. చిత్రసేనుడు కూడా ప్రతివింధ్యునిపై ఒక భయంకరశక్తిని ప్రయోగించాడు. కాని అతడు ఆ శక్తిని అవలీలగా ఖండించాడు. అప్పుడతడు ప్రతివింధ్యునిపై గదను ప్రయోగించాడు. ఆ గద ప్రతివింధ్యుని యొక్క గుఱ్ఱాలను, సారథిని మృత్యుతీరానికి చేర్చి, అతని రథాన్ని కూడా తునుకలు తునుకలు చేసింది. ప్రతివింధ్యుడు అంతకుముందే ధూకి నేలపై నిలుచున్నాడు. అతడు చిత్రునిపై శక్తిని ప్రయోగించాడు. శక్తి తన వైపు రావడం చూసి చిత్రుడు దానిని చేతితో ఒడిసిపట్టుకొని తిరిగి ప్రతివింధ్యునిమీదనే వేశాడు. ఆ శక్తి ప్రతివింధ్యుని కుడిచేతిని గాయపరిచి నేలను తాకింది. దానితో ప్రతివింధ్యునికి బాగా కోపం వచ్చింది. అతనిని చంపాలని తోమరాన్ని ప్రయోగించాడు. ఆ తోమరం అతని గుండెలను, కవచాన్ని కూడా చేదిస్తూ భూమిలోకి చొచ్చుకుపోయింది. అతడు చేతులు భార్గా చాపి చేలమీద పడిపోయాడు.

చిత్రుడు చనిపోవడం చూసి మీ సైనికులు అభివేగంగా ప్రతివింధ్యునిపై దాడిచేశారు. కాని అతడు సాయకసమూహాన్ని

వర్షిస్తూ వారందరినీ వెనుకకు తరిమికొట్టాడు. కౌరవసేనలోని యోధులందరూ సారిపోతున్న సమయంలో కేవలం మహాబలి అయిన అశ్వత్థామ ఒక్కడే భీమసేనుని ఎదిరించడానికి ముందుకు వచ్చాడు. తిరిగి వారిద్దరిమధ్య పోరు ఘోరమయింది.

అశ్వత్థామ ముందు ఒక భాణాన్ని వేసి, భీమసేనుని గాయపరిచాడు. తరువాత తొంభై భాణాలతో అతని మర్మస్థానంలో ఆఘాతం కలిగించాడు. అప్పుడు భీమసేనుడు కూడా ఒకవేయి భాణాలతో ద్రోణపుత్రుని కప్పివేసి, సింహంలా గర్జించాడు. కాని అశ్వత్థామ తన సాయకాలతో భీమసేనుని భాణాలను అడ్డుకొని, అలవోకగా భీముని లలాటంపై ఒకనారాచాన్ని నాటాడు. ఇది చూసి భీముడు కూడా మూడు నారాచాలతో అశ్వత్థామ లలాటాన్ని తూట్లు పాడిచాడు. అశ్వత్థామ వంధభాణాలు వేసి భీమసేనుని భాదించాడు. కాని భీముడు ఏమాత్రం చలించలేదు. అలాగే భీముడుకూడా పదును పెట్టిన వంధభాణాలువేసి అశ్వత్థామను నొప్పించాడు. కాని అతడు తొలగిపోలేదు. ఇక అతడు గొప్ప గొప్ప అస్త్రాలను ప్రయోగించడం మొదలుపెట్టాడు. భీముడు తన అస్త్రాలతో వాటిని నశింపచేయసాగాడు. ఈ రీతిగా వారిద్దరి మధ్య భయంకరమైన అస్త్రయుద్ధం మొదలయింది. ఆ సమయంలో భీమసేనుడు, అశ్వత్థామ వేసిన అస్త్రాలు పరస్పరం రాపిడి పొంది మీసైన్యానికి నాలుగు వైపులా, అన్ని దిక్కులలో కాంతిని న్యాపింపచేశాయి. సాయకాలతో కప్పబడిపోయిన ఆకాశం చాలా భయంకరంగా కనిపించసాగింది. భాణాలు రాపిడి పొందినపుడు నిప్పు చెలరేగి రెండు పక్షాలసైనికులను దగ్ధం చేయసాగింది. ఈ వీరులిద్దరియొక్క అద్భుతమైన, అచింత్యమైన పరాక్రమాన్ని చూసి సిద్ధచారణుల గుంపుకు చాలా విస్మయం కలిగింది. దేవతలు, సిద్ధులు, గొప్ప గొప్ప ఋషులు ఆ ఇద్దరినీ ప్రశంసించారు. భాణాలనే జలాలను ధరించి, శస్త్రాలు అనే మెరుపులను మెరిపిస్తూ ఆ మహారథులు ఇద్దరూ మేఘాలవలె అనిపించారు. వారు భాణాలజడినాన కురిపిస్తూ ఒకరిని ఒకరు కప్పివేశారు. ఇద్దరూ ఇద్దరి ధ్వజాలను విరిచి, సారథులను, గుఱ్ఱాలను తూట్లుపాడిచారు. అపై ఒకరినొకరు గాయపరుచుకోసాగారు. మహావేగంతో కూడిన పరస్పరాఘాతాలతో వారు తీవ్రంగా గాయపడి తమ తమ రథాల వెనుకభాగాన కూలబడ్డారు. అశ్వత్థామయొక్క సారథి అతడు మూర్ఛపోయాడని తలచి, రణభూమినుండి దూరంగా తీసుకొని పోయాడు. భీముని సారథికూడా అతనిని అచేతనుడనుకొని అలాగే చేశాడు.

అర్జునుడు సంశప్తకులతో, అశ్వత్థామతో

ఘోరయుద్ధము చేయుట -

దండ, డంద ధారులను వధించుట.

ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! అర్జునుడు, సంశప్తకులతో అశ్వత్థామతో ఎలా పోరు కొనపాగించాడు?” అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - మహారాజా! వినండి. సంశప్తక సైన్యం సముద్రంలా దుర్లంఘ్యమైనది. అయినాకాని అర్జునుడు దానిలో ప్రవేశించి తుఫానులా నిలబడ్డాడు. పదును పెట్టిన భాణాలతో అతడు కౌరవవీరుల శిరసులను అదేపనిగా నరికిపడవేస్తున్నాడు. కొద్ది నేపటికే అక్కడి నేలఅంతా నిండిపోయింది. అక్కడున్న తలల సముదాయం నాళాలు లేని పద్మాలవలె కనిపించసాగింది. వేల భాణాలు వర్షించి అతడు రథాలను, గుఱ్ఱాలను, ఏనుగులను, నాటి ఆరోహకులతో పాటుగా యమలోకానికి పంపాడు. వాడి భాణాలతో కొట్టి కొట్టి శత్రువుల సారథులను, ధ్వజాలను, ధనుస్సులను, భాణాలను, రత్నఖచితమైన ముద్రికలతో శోభిస్తున్న ఏనుగులనుకూడా నరికిపడవేశాడు. ఇది చూసి గొప్ప గొప్ప యోధులందరూ ఆబోతులవలె రంకెలు నేస్తూ అర్జునునిమీద విరుచుకుపడి, నాడి భాణాలతో అతనిని గాయపరచసాగారు. అప్పుడు అర్జునునికి, వారికి మధ్య గగుర్పాటు కలిగించే యుద్ధం మొదలయింది. అర్జునుని మీద అన్నివైపులనుండి అస్త్రవర్షం కురుస్తోంది. అయినా అతడు తన అస్త్రాలద్వారా వాటిని నివారిస్తూ భాణాలతో కొట్టి శత్రువుల ప్రాణాలు తీయసాగాడు. గాలి మేఘాలను చెల్లాచెదరు చేసినట్లుగా అతడు శత్రువుల ధ్వజాలను ఎగురకొట్టాడు.

ఆ సమయంలో అర్జునుడు ఒక్కడే. అయినా వేయి మంది మహారథులతో సమానమైన పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించాడు. అతని ఈ పరాక్రమాన్ని చూసి దేవతలు, సిద్ధులు, ఋషులు, చారణులు కూడా అతనిని ప్రశంసించసాగారు. దేవతలు దుందుభులు మ్రోగిస్తూ కృష్ణార్జునులపై పూలవాన కురిపించారు. అప్పుడు అక్కడ “చంద్రుని కాంతి, అగ్నియొక్క దీప్తి, వాయువు బలం, ఘోర్యుని ప్రతాపం ధరించిన ఈ కృష్ణార్జునులు రణరంగంలో విరాజమానులై ఉన్నారు. ఒకే రథంపై అధివసించిన ఈ ఇద్దరు వీరులు బ్రహ్మ, శంకరులవలె ఆజేయులు. ప్రాణులందరిలో శ్రేష్ఠులైన వీరు నరనారాయణులు.” అని ఆకాశవాణి వినిపించింది.

ఈ ఆశ్చర్యకరమైన వృత్తాంతాన్ని విని, చూసి కూడా

అశ్వత్థామ యుద్ధానికి చక్కగా సిద్ధపడి కృష్ణార్జునుల మీద దాడి చేశాడు. అతడు శ్రీకృష్ణుని అరవై బాణాలతో, అర్జునుని మూడు బాణాలతో కొట్టాడు. అర్జునునికి కోపంవచ్చి మూడు బాణాలతో అతని వింటిని ముక్కలు చేశాడు. ఇది చూసి అతడు అత్యంతభయంకరమైన ఇంకొక విల్లు చేతపూని, శ్రీకృష్ణునిపై మూడు వందలు, అర్జునునిపై వేయి బాణాలు ప్రయోగించాడు. అంతేకాదు. అశ్వత్థామ అర్జునుని ముందుకు రాకుండా ఆపి, అతని మీద వేలు, లక్షలు, కోట్లు బాణాలు వర్షించాడు. ఆ సమయంలో అతని అంపపాది, ధనుస్సు, నారి, రథం, ధ్వజం, కవచం నుండి, ఇంకా అతని భుజాలు, చేతులు, వక్షస్థలం, నోరు, ముక్కు, చెవులు, కనులు, శిరస్సు మొదలైన అవయవాలనుండి, అతని ప్రతిరోమంనుండి బాణాలు వెలువడుతున్నాయా అనిపించసాగింది. ఈ రీతిగా తన సాయకాల జడివానతో అతడు కృష్ణార్జునులను తూట్లు పాడిచి సంతోషంగా మహామేఘంలా ఉరిమాడు.

అశ్వత్థామ గర్జనను విని అర్జునుడు, అతడు వేసిన ప్రతి బాణాన్ని మూడు ముక్కలు చేశాడు. ఆ తరువాత అతడు సంశప్తకుల రథాలను, ఏనుగులను, గుఱ్ఱాలను, సారథులను, ధ్వజాలను, కాల్బలమును, భయంకరమైన బాణాలతో కొట్టడం మొదలుపెట్టాడు. గాండీవం నుండి వెలువడిన పలురకాల బాణాలు మూడు మైళ్ల దూరంలో ఉన్న ఏనుగులను, మనుష్యులను కూడా చంపుతున్నాయి. ఆ సమయంలో ఎంతో చక్కగా అలంకరించిన శత్రువుల ఆశ్వికపైన్యాన్ని, కాల్బలాన్ని అర్జునుడు తుడిచిపెట్టేశాడు. శత్రువులలో వెన్ను చూపి సారిపోవని, వేరుగా ఎదురునిలిచిన వారియొక్క ధనుస్సులను, బాణాలను, అంపపాదులను, వింటినారులను, చేతులను, భుజాలను, చేతులలోని ఆయుధాలను, ఛత్రాలను, ధ్వజాలను, గుఱ్ఱాలను, రథాలనొగళ్లను, డాలులను, కవచాలను, తలలను అర్జునుడు నరికివేశాడు. సార్డుని బాణాల దెబ్బలకు రథాలు, గుఱ్ఱాలు, ఏనుగులతో పాటుగా వాటిని అధిరోహించినవారుకూడా వేలకొరిగారు.

ఇదిచూసి అంగవంగకళింగ నిషాద దేశాల వీరులు అర్జునుని చంపడానికి ఏనుగులపై ఎక్కి అక్కడికి వచ్చారు. కాని అర్జునుడు వారి ఏనుగుల యొక్క కవచాలు, మర్మస్థానాలు, తొండాలు, మావటీలు, ధ్వజాలు, పతాకాలు, మొదలైనవానిని ఖండించాడు. దీనితో ఆ ఏనుగులు వజ్రపు దెబ్బకు పర్వత శిఖరాలవలె నేలమీద త్రెళ్లిపడ్డాయి. ఈ

మధ్యలో అశ్వత్థామ తన వింటిపై పదిబాణాలను సంధించి, ఒకే బాణం వేసినట్లుగా ఆ పదింటిని కలిపి ఒక్కమారే వేశాడు. వాటిలో ఐదుబాణాలు అర్జునుని, ఐదు బాణాలు శ్రీకృష్ణుని గాయపరిచాయి. వారిద్దరి శరీరాలనుండి రక్తం కారసాగింది. వారికి కలిగిన ఈ పరాభవాన్ని చూసి అందరూ వారు చనిపోయారనే అనుకొన్నారు.

అప్పుడు శ్రీకృష్ణభగవానుడు - "అర్జునా! ఎందుకు తాత్పారం చేస్తున్నావు? కొట్టు ఇతనిని. చికిత్స చేయకపోతే రోగం ముదిరి బాదించినట్లుగా ఉప్పేక్షచేస్తే ఈ శత్రువుకూడా ప్రబలుడై మహాదుఃఖాన్ని కలిగిస్తాడు." అన్నాడు. "సరే" అని అర్జునుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని మాటను పాటించి, శ్రద్ధ పెట్టి అశ్వత్థామ యొక్క బాహువులను, రొమ్మును, తలను, పిక్కలను బాణాలతో చీల్చివేశాడు. గుఱ్ఱాల కళ్లెలను తెంచి బాణాలతో వాటిని నొప్పించపాగాడు. గుఱ్ఱాలు కంగారుపడి పరుగులు పెడుతూ అశ్వత్థామను యుద్ధభూమికి చూరంగా తీసుకొనిపోయాయి. అశ్వత్థామ అర్జునుని బాణాలకు ఎంతగా గాయపడ్డాడంటే, తిరిగివచ్చి మళ్ళీ అతనితో యుద్ధం చేయడానికి అతనికి దైర్యం చాలలేదు. కొద్దిసేపటికి గుఱ్ఱాలను అదుపులోకి తెచ్చుకొని, విశ్రాంతిగా కర్ణుని సేనలో ప్రవేశించాడు. అనంతరం కృష్ణార్జునులు సంశప్తకులను ఎదిరించడానికి పూనుకొన్నారు.

ఆ సమయంలో ఉత్తరంవైపు నుండి పాండవసేనలో గొప్ప ఆర్తవాదాలు వినిపించాయి. అక్కడ దండధారుడు సాండవుల యొక్క చతురంగబలాలను సంహరిస్తున్నాడు. ఇది చూసి శ్రీకృష్ణుడు రథాన్ని మళ్లించి ఆవైపుకు తిప్పాడు. అతడు అర్జునునితో "మగధదేశపురాజు దండధారుడు గొప్ప పరాక్రమవంతుడు. అతనికి సమానులైన వారు ఎక్కడా లేరు. అతనివద్ద శత్రువులను సంహరించగల ఒకపెద్ద ఏనుగు ఉంది. దానికి యుద్ధంలో చక్కని శిక్షణ ఇచ్చారు. దానిబలం అన్నిటికంటే చాలా ఎక్కువే. వారందరిలో ఈరాజు ఏ దృష్టితో చూసినా భగదత్తుని కంటే తక్కువేమీకాదు. ముందు నీవు ఇతనిని సంహరించు. తరువాత సంశప్తకులను చంపవచ్చు." అని చెప్పాడు. ఇలా చెప్పి శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని దండధారుని సమీపానికి తీసుకువెళ్లాడు. అతడు నల్లని ఇనుపకవచాన్ని ధరించి తన మదపుటేనుగుచేత ఆశ్విక పైన్యాన్ని, కాల్బలాన్ని కిందపడవేయించి తొక్కిస్తున్నాడు. కృష్ణార్జునులు అక్కడికి రాగానే దండధారుడు కృష్ణుని పన్నెండు, అర్జునుని పదహారు బాణాలతో కొట్టి, మూడేసిబాణాలతో అతని గుఱ్ఱాలను

కూడా గాయపరిచాడు. ఆపై అతడు అట్టహాసం చేస్తూ సింహనాదం చేశాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు భల్లాలతో అతని ధనుర్బాణాలను, వింటివారిని, ధ్వజాన్ని నరికివేశాడు. ధానితో కుపితుడైన దండధారుడు శ్రీకృష్ణార్జునులను కంగారుపెట్టడానికి తన మధపుటేనుగును వారివైపు తోలి, తోమరాలతో వారిని దెబ్బకొట్టాడు. ఇది చూసి అర్జునుడు మూడు క్షురాలను వేసి, అతని రెండు భుజాలను, శిరస్సునుకూడా ఒకేసారి నరికేశాడు. అనంతరం అతని ఏనుగును కూడా వంద బాణాలతో కొట్టాడు. వాటి దెబ్బకు బాధ కలిగి ఏనుగు పెద్దగా ఘీంకరించసాగింది. తలతిరిగి తడబడుతూ అటు ఇటు పరుగెత్తింది. చివరికి ఎదురుదెబ్బ తగిలి మావటితో పాటుగా నేలకూలి మరణించింది.

యుద్ధంలో దండధారుడు చనిపోయాక, అతని తమ్ముడు దండుడు శ్రీకృష్ణార్జునులను వధించడానికి వచ్చాడు. వస్తూనే అతడు శ్రీకృష్ణుని మూడు, అర్జునుని ఐదు తోమరాలతో కొట్టి, భీషణ సింహనాదం చేశాడు. అర్జునుడు అతని రెండు భుజాలను నరికేసి, ఒక అర్ధచంద్రాకార బాణాన్ని అతని తలకు గురిచూసి కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు దండుని శిరస్సు తెగి ఏనుగుపైనుండి కిందపడింది. అనంతరం అర్జునుడు దండుని ఏనుగునుకూడా బాణాలతో చీల్చిచెండాడాడు. వాటి దెబ్బకు బాగా విలవిలలాడి ఆ ఏనుగు బాధతో ఘీంకరిస్తూ నేల కూలి మరణించింది. ఆ తరువాత ఇతర వీరులుకూడా శ్రేష్ఠమైన ఏనుగులను అధిరోహించి విజయకాంక్షలై ముందుకు వచ్చారు. కాని సవ్యసాచి ఇతరులలాగే వారిని కూడా మృత్యుతీరానికి చేర్చాడు. ఇక శత్రువులయొక్క పెద్ద సైన్యం పారిపోయింది. అర్జునుడు సంశప్తకులను సంహరించడానికి వెళ్ళాడు.

అర్జునుడు సంశప్తకులను, అశ్వత్థామ పాండ్యరాజును వధించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! అర్జునుడు మంగళ గ్రహంలాగా వక్రంగామా, అతివక్రంగామా నడిచి సంశప్తకులను సంహరించాడు. కాల్బలం, అశ్వీకసైన్యం, రధికులు, ఏనుగులు అనేకం అర్జునుని బాణాలదెబ్బలకు తమదైర్యాన్ని కోల్పోయి గిరగిరా తిరగసాగాయి. కొంతమంది పారిపోయారు. ఎంతోమంది మరణించారు. అతడు భల్లం, క్షురం, అర్ధచంద్రం, వత్సదంతం మొదలైన అస్త్రాలతో తన శత్రువులయొక్క గుట్టలను, సారథులను, ధ్వజాలను,

ధనుస్సులను, బాణాలను చేతులను, చేతపట్టిన ఆయుధాలను, భుజాలను, శిరస్సులను నరికిపడవేశాడు. ఈ మధ్యలో ఉగ్రాయుధునికొడుకు అర్జునుని మూడు బాణాలతో తూట్లు పొడిచాడు. ఇది చూసి అర్జునుడు అతని తలను శరీరాన్నుండి వేరుచేశాడు. అప్పుడు ఉగ్రాయుధుని సైనికులందరూ కోపోద్రిక్తులై అర్జునునిపై రకరకాల శస్త్రాలను వర్షించసాగారు. కాని అర్జునుడు తన అస్త్రాలతో శత్రువుల అస్త్రవర్షాన్ని అడ్డుకొని, సాయకాల జడివాన కురిపించి, పెక్కుమంది శత్రువులను వధించాడు.

అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు - “అర్జునా! నీవు ఎందుకు ఆడుకుంటున్నావు? ఈ సంశప్తకులను అంతమొందించి ఇక కర్ణుని వధకు సిద్ధంకా.” అన్నాడు. “సరే. అలాగే చేస్తాను.” అని అర్జునుడు మిగిలిన సంశప్తకులను సంహరించడం మొదలుపెట్టాడు. అర్జునుడు బాణాలు చేతిలోకి తీసుకోవడం, సంధించడం, వేయడం ఎంతవేగంగా చేస్తున్నాడంటే ఎంతో జాగ్రత్తగా గమనించేవారుకూడా ఆ విషయాలు చూడలేకపోతున్నారు. అర్జునుని హస్తలాఘవంచూసి స్వయంగా శ్రీకృష్ణుడే ఆశ్చర్యపోయాడు. అతడు అర్జునునితో - “సార్థా! దుర్యోధనుని కారణంగా భూమిపై భయంకరమైన ఈ క్షత్రియసంహారం జరుగుతోంది. ఈ రోజు నీవు చూపిన పరాక్రమం కేవలం స్వర్గంలో ఇంద్రుడు మాత్రమే చూపగలడు.” అని కొనియాడాడు. ఈ రీతిగా సంభాషించుకొంటూ కృష్ణార్జునులు వెళ్తుఉన్నారు. ఇంతలో వారికి దుర్యోధనుని సైన్యం వద్ద శంఖ, దుందుభీ, భేరీ, పణవాధి వాద్యాల హోరు వినిపించింది. శ్రీకృష్ణుడు గుట్టలను ముందుకు తోలి అక్కడకు చేరుకొని, పాండ్యరాజు చేతిలో అతితీవ్రంగా విధ్వంసమయిన దుర్యోధనుని సైన్యాన్ని చూశాడు. అది చూసి అతనికి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. పాండ్యరాజు అస్త్రవిద్యలోను, ధనుర్విద్యలోను ప్రవీణుడు. అతడు రకరకాల బాణాలువేసి శత్రుసముదాయాన్ని వాశనం చేశాడు. శత్రువర్గంలోని ప్రధానవీరులు అతనిపై వేసిన అస్త్రాలన్నీటినీ అతడు తన సాయకాలతో ఖండించి, ఆ వీరులను యమలోకానికి పంపాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! పాండ్యరాజుయొక్క పరాక్రమాన్ని అస్త్రనైపుణ్యాన్ని, ప్రబావాన్ని, బలాన్ని నీవు ఇప్పుడు నాకు చెప్పు.” అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “మహారాజా! మీరు శ్రేష్ఠులని బావించే మహారథులందరినీ పాండ్యరాజు తన పరాక్రమం

ముందు తుచ్చులుగా పరిగణించేవాడు. భీష్మద్రోణులు తనకు సాటివస్తారని చెప్పడం కూడా అతనికి అంగీకారం కాదు. కృష్ణార్జునులకంటే తాను ఏ విషయంలోనూ తక్కువ కాదని అతడు భావిస్తూ ఉండేవాడు. ఈ రకంగా పాండ్యరాజు రాజులందరిలోను, అస్త్రధారులందరిలోను శ్రేష్ఠుడుగా ఉండేవాడు. అతడు కర్ణుని సైన్యాన్ని సంహరిస్తూ ఉన్నాడు. అతడు యోధులందరినీ చిన్నాభిన్నం చేశాడు. ఏనుగులను, వాటిని అదిరోహించినవారియొక్క పతాకలను, ధ్వజాలను, అస్త్రాలతో కూల్చివేసి పాదరక్షకులతో సహా చంపివేశాడు. పులింద, ఖన, బాహ్లిక, నిషాద, ఆంద్ర, కుంతల, దాక్షిణాత్య, భోజదేశీయ వీరులను శస్త్రహీనులుగా, కవచకూన్ములుగా చేసి, వారిని మృత్యుతీరానికి చేర్చాడు. ఈ రీతిగా అతడు కొరవసైన్యాన్ని నాశనం చేయడం చూసి, అశ్వత్థామ అతనిని ఎదిరించడానికి వచ్చాడు. అతడు పాండ్యరాజుపై మొదట ప్రహారం చేశాడు. అప్పుడు అతడు కర్ణి అనే ఒక బాణంతో అశ్వత్థామను నొప్పించాడు. అశ్వత్థామ మర్మచ్ఛేదకాలైన అత్యంత భయంకరమైన బాణాలు చేతిలోకి తీసుకొని, పాండ్యరాజుపై వాటిని అలవోకగా ప్రయోగించాడు. అనంతరం అతడు పదునైన అంచులుగల అతివాడియైన వారాచాలను సందించి పాండునిపై వాటిని దశమగతితో ప్రయోగించాడు. (దశమగతితో ప్రయోగించిన బాణం శిరస్సును మొండెం నుండి వేరు చేస్తుంది.) కాని పాండుడు తొమ్మిది వాడి బాణాలను వేసి ఆ వారాచాలను ఖండించి, అతని చక్రరక్షకులను కూడా చంపివేశాడు.

తన శత్రువుయొక్క చాకచక్యాన్ని చూసి అశ్వత్థామ ధనుస్సును మండలాకారంగా చేసి, బాణాలను జడివానలా కురిపించసాగాడు. ఎనిమిదేసి ఎడ్లు లాగకలిగే ఎనిమిది బల్లల్లో నింపినన్ని బాణాలన్నిటినీ అశ్వత్థామ అరజాములోనే కానిచ్చేశాడు. ఆ సమయంలో అతడు క్రోధోద్రిక్తుడైన యమరాజులా ఉన్నాడు. అతనిని చూసినవారికి ప్రాయశః తెలివితప్పుతుంది. అశ్వత్థామ వేసిన ఆ బాణాలనన్నిటినీ పాండ్యరాజు వాయవ్యాస్త్రంతో ఎగురగొట్టి, సింహవాదం చేశాడు.

ద్రోణనుతుడు అతని ధ్వజాన్ని ఖండించి, నాలుగు గుట్టలను, సారదినీ యమపురికి పంపాడు. అంతేకాదు. అర్థచంద్రాకారబాణంతో ధనుస్సును నరికి, రథాన్ని కూడా ముక్కలు చేశాడు. ఆ సమయంలో మహావీరుడైన పాండుడు రథం లేకుండా ఉన్నప్పటికీ అశ్వత్థామ అతనిని చంపలేదు.

అతనితో యుద్ధం చేయాలనే అతని కోరిక ఇంకా అలానే ఉంది. సరిగ్గా అదే సమయంలో ఒక మహాబలిష్ఠమైన గజరాజు మిక్కిలి వేగంగా పరిగెడుతూ అక్కడకు చేరుకొంది. థానిని అదిరోహించినవాడు చనిపోయాడు. పాండ్యరాజు గజయుద్ధంలో చాలా నిపుణుడు. కొండవలె ఎత్తయిన ఆ ఏనుగును చూస్తూనే అతడు దానిపైకి ఎక్కి కూర్చున్నాడు. అతడు అంకుశంతో పాడిచి థానిని ముందుకు నడిపాడు. సింహవాదం చేస్తూ అశ్వత్థామపై మిక్కిలి పదునైన ఒక తోమరాన్ని ప్రయోగించాడు. ఆ తోమరం యొక్క దెబ్బకు అశ్వత్థామ తలమీది బంగారు కిరీటం నుజ్జునుజ్జు అయి చప్పుడు చేస్తూ వేలమీద రాలిపోయింది. క్రోధంతో అశ్వత్థామ ముఖంలో నిప్పులు అలముకొన్నాయి. శత్రువును భాధించే యమదండం వంటి భయంకరమైన పద్మాలుగు బాణాలను అతడు చేతిలోకి తీసుకొన్నాడు. వాటితో ఐదింటితో ఏనుగును కాళ్లనుండి తొండం వరకు తూట్లు పాడిచాడు. మూడింటితో పాండ్యరాజు రెండు భుజాలను, శిరస్సును ఖండించిపడేసి, మిగిలిన ఆరు బాణాలతో పాండుని అనుచరులైన ఆరుగురు మహావీరులను యమలోకానికి పంపాడు.

ఈ రీతిగా మహాబలవంతుడైన పాండుని చంపి, అశ్వత్థామ తన కర్తవ్యాన్ని ముగించగానే, మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుడు తన మిత్రులతో కలిసి అతని వద్దకు వచ్చి, ఎంతో ఆనందంగా అతనికి స్వాగతం చెప్పి సత్కరించాడు.

అంగరాజు చనిపోవుట - సహదేవుడు

దుశ్శాసనుని, కర్ణుడు నకులుని ఓడించుట -

కర్ణుడు పాంచాలురను సంహరించుట.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - “మహారాజా! మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుని ఆజ్ఞపై గొప్ప గొప్ప గజారోహులు ఏనుగులను ఎక్కి ధృష్టద్యుమ్నుని చంపాలని అతనివైపు కదిలారు. గజయుద్ధంలో ఆరితేరిన, తూర్పు దక్షిణ దేశాలలో నివసించే ముఖ్యులైన వీరులందరూ సిద్ధమయ్యారు. వారే కాక గజయుద్ధంలో నిపుణులైన అంగ, వంగ, పుండ్ర, మగధ, మేకల, కోసల, మద్ర, దశార్ణ, నిషధ, కళింగ దేశీయ యోధులు కూడా అక్కడకు వచ్చారు. వారందరూ పాంచాలసైన్యం మీద బాణ, తోమర, నారాచాలను వర్షంలా కురిపిస్తూ ముందుకు సాగారు.

వారు రావడం చూసి ధృష్టద్యుమ్నుడు వారి ఏనుగులపై నారాచాలను వర్షించసాగాడు. ప్రతి ఏనుగును అతడు పడేసి, ఆరేసి, ఎనిమిదేసి బాణాలతో కొట్టి గాయపరిచాడు.

దృష్టదృష్టుని గజసైన్యం చుట్టు ముట్టడం చూసి, పాండవపాంచాల యోధులు పదునుపెట్టిన అస్త్రశస్త్రాలు తీసుకొని బొబ్బరిస్తూ అక్కడకు చేరుకొని, ఆ ఏనుగులపై బాణాల జడివానను కురిపించసాగారు. నకుల సహదేవులు, ద్రౌపదీసుతులు, ప్రభద్రకులు, సాత్యకి, శిఖండి, చేకితానుడు - ఈ వీరులందరూ వాలుగు వైపులనుండి బాణాలను జడిగా కురిపించసాగారు.

అప్పుడు మ్లేచ్ఛులు తమ ఏనుగులను శత్రువులవైపు ఉసిగొల్పారు. ఆ ఏనుగులు మహాకోపంతో ఉన్నాయి. అందుకని రథాలను, గుట్టాలను, మనుష్యులను తొండాలతో లాగి నేలకు విసిరికొడుతున్నాయి. కాళ్లతో తొక్కి నలిపివేస్తున్నాయి. ఎంతోమంది యోధులను అవి దంతాలకొసలతో చీరేస్తున్నాయి. ఎంతోమందిని తొండాలతో చుట్టి పైకి విసిరివేస్తున్నాయి. దంతాలతో నలిపివేసిన వారు కింద పడిపోతున్నారు. వారి ఆకారాలు భయంకరంగామారిపోతున్నాయి. ఈ సమయంలో సాత్యకి అంగరాజు యొక్క ఏనుగును ఎదిరించాడు. సాత్యకి భయంకరమైన వేగంకల నారాచంతో ఏనుగు మర్మస్త్రాలను తూట్లు పాడిచాడు. ఏనుగు బాధతో మూర్ఛపోయి పడిపోయింది. అంగరాజు దాని చాటున కనపడకుండా దాగుకొన్నాడు. అతడు ఏనుగుమీది నుండి చూకుథామనే అనుకొన్నాడు. కాని సాత్యకి నారాచంతో అతని రొమ్ముపై కూడా కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు తట్టుకోలేక అతడు కూడా నేలపై పడిపోయాడు. అనంతరం నకులుడు యమదండంవంటి మూడునారాచాలతో అతని ఏనుగును కూడా గాయపరిచాడు. అప్పుడు అంగరాజు నకులుని మీద నూటెనిమిది తోమరాలను ప్రయోగించాడు. కాని అతడు ప్రతి ఒక్కతోమరాన్ని మూడేసిముక్కలుచేసి, ఒకఅర్థచంద్రాకారబాణాన్ని వేసి, అతని శిరసును కూడా ఖండించివేశాడు. అంతే. ఆ మ్లేచ్ఛరాజు ఏనుగుతోపాటుగా నేలకూలాడు.

ఈ రీతిగా అంగదేశపు రాజకుమారుడు చనిపోయాక మావటీడు క్రోధంతో ఏనుగుతో సహా నకులునిపైకి వచ్చాడు. నకులుని చంపాలనే ఉత్సుకతతో మేకల, ఉత్కల, కళింగ, నిషధ తామ్రలిప్తాది దేశాల వీరులు కూడా అతనితోపాటే దాడిచేసి బాణాలను తోమరాలను వర్షించసాగారు. నకులుడు నారి అస్త్రాల జడివానకు కప్పబడి పోవడం గమనించి పాండవ, పాంచాల, పోమక, క్షత్రియులు మహాకోపంతో అక్కడికి వచ్చారు. పాండవపక్షంలోని రధికవీరులు ఆ ఏనుగులసైన్యంతో భీకరంగా పోరాడసాగారు. వారంతా బాణాల జడివాన కురిపించి

నేల తోమరాలను ప్రయోగించి ఏనుగుల కుంభస్థలాలను బద్దలుకొట్టారు. మర్మస్థలాలను గాయపరిచారు. వాటి దంతాలు విరిగిపోయాయి. అలంకారాలన్నీ చెదిరిపోయాయి.

వాటిలో ఎనిమిది పెద్ద పెద్ద ఏనుగులను సహదేవుడు బాణాలతోకొట్టి బాధించడంతో అవి సవాదులతో పాటుగా నేలకూలి మరణించాయి.

మహారాజా! సహదేవుడు ఈ రీతిగా మీ సైన్యాన్ని భస్మంచేసి వేస్తూండగా దుశ్శాసనుడు అతనిని ఎదిరించడానికి వచ్చాడు. వస్తూనే అతడు సహదేవుని వక్షస్థలంపై మూడు బాణాలతో కొట్టాడు. సహదేవుడు 70 నారాచాలతో దుశ్శాసనుని, మూడింటితో అతని సారథిని తూట్లు పాడిచాడు. ఇది చూసి దుశ్శాసనుడు సహదేవుని విల్లు విరిచి అతని గుండెపై భుజాలపై 73 బాణాలను వేశాడు. సహదేవుడు కోపం పట్టలేకపోయాడు. అతడు దుశ్శాసనుని రథంపై కత్తితో గట్టిగా కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు అతని విల్లు వారితో సహా తెగి కిందపడింది. సహదేవుడు ఇంకొక విల్లంధుకొని దుశ్శాసనునిపై ప్రాణాంతకమైన బాణం వేశాడు. కాని అతడు దానిని పదునైన కత్తితో రెండుముక్కలుగా నరికి, సహదేవుని గాయపరిచి, అతని సారథిపైకూడా తొమ్మిది బాణాలను వేశాడు. సహదేవుని కోపం మరింత అధికమయింది. కాలునివంటి మహాభయంకరమైన బాణాన్ని చేత ధరించి, దానిని మీపుత్రునిపై ప్రయోగించాడు. అది దుశ్శాసనుని కవచాన్ని చీల్చి శరీరాన్ని చేదించుకొంటూ నేలలో దిగబడింది. దానితో మీ కుమారుడు మూర్చిల్లాడు. ఇది చూసిన సారథి వాడి అయిన బాణాలదెబ్బలను కాచుకొంటూ తన రథాన్ని రణభూమినుండి దూరంగా తీసుకొని పోయాడు.

ఇలా దుశ్శాసనుని ఓడించి సహదేవుడు దుర్యోధనుని సైన్యం వైపు దృష్టిని సారించాడు. అన్నివైపుల నుండి థానిని సంహరించసాగాడు. ఇంకొకవైపు నకులుడుకూడా కౌరవ సైన్యాన్ని వెనక్కు వెట్టసాగాడు. ఇది చూసి కర్ణుడు క్రోధంతో అక్కడికి చేరుకొని నకులుని అడ్డగించి ఎదిరించసాగాడు. అతడు నకులుని వింటిని విరిచి ముప్పై బాణాలతో అతనిని గాయపరిచాడు. నకులుడు కూడా వేరొక విల్లుతీసుకొని కర్ణుని దెబ్బ, అతని సారథిని మూడు బాణాలతో కొట్టాడు. ఆపై ఒక క్షురప్రంతో కర్ణుని ధనుస్సు విరిచి, అతనిని మూడు వందల బాణాలతో కొట్టాడు. నకులుడు ఈరీతిగా కర్ణుని బాధించడం చూసి రధికులందరికీ చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. దేవతలు కూడా అత్యంత విస్మయం పొందారు.

అనంతరం కర్ణుడు ఇంకొక విల్లు ఎక్కుపెట్టి నకులుని మెడఎముకపై ఐదు బాణాలతో కొట్టాడు. నకులుడు కూడా ఏడు బాణాలతో కర్ణుని తూట్లు పొడిచి, అతని వింటియొక్క ఒక కొసను ఖండించివేశాడు. కర్ణుడు తిరిగి ఇంకొక విల్లు అందుకొని, నకులుని నాలుగు వైపులనుండి బాణాలతో కప్పివేశాడు. కాని మహారథి నకులుడు కర్ణుడు వేసిన బాణాలనన్నిటినీ ఖండించివేశాడు. ఆ సమయంలో బాణసమూహంతో నిండిపోయిన ఆకాశం మిడుతలు న్యాపించినట్లుగా ఉంది. వారిద్దరి బాణాలతో ఆకాశమార్గం మూసుకుపోయింది. అంతరిక్షంలోని ఏవన్నువుకూడా భూమిపై పడడం లేదు. ఆ మహారథికులు ఇద్దరు ప్రయోగించిన బాణాలతో ఇరువైపులసైన్యం నశించిపోతూంటే యోధులందరూ వారి బాణాలు పడుతున్న చోటినుండి దూరంగా తొలగి పోయి ప్రేక్షకులవలె నిలబడి చోద్యం చూడసాగారు. జనులందరూ అక్కడినుండి దూరంగా తొలగిపోగానే ఆ ఇద్దరు పరస్పరం బాణాల జడివానతో గాయపరుచుకోసాగారు. కర్ణుడు అలవోకగా బాణాలను వలలాగా పరిచాడు. వందలువేలు బాణాలను ప్రయోగించాడు. మేఘాలు కమ్ముకుంటే చీకటి న్యాపించినట్లుగా కర్ణుని బాణాలతో చీకటి వ్యాపించినట్లయింది. అనంతరం కర్ణుడు నకులుని థనుస్సును ఖండించి సులువుగా అతని పారథిని కూడా చంపివేశాడు. ఆపై పదునైన నాలుగుబాణాలతో అతని నాలుగు గుట్టలను వెంటవే యమలోకానికి పంపాడు. తరువాత తన బాణఘాతాల చేత అతడు నకులుని దివ్యరథాన్ని నువ్వుల్లా పొడిపొడి చేసేశాడు. చక్రరక్షకులను చంపి ధ్వజం, పతాక, గద, కత్తి, డాలు ఇంకా ఇతర పామగ్రిని కూడా నష్టపరిచాడు.

రథం, గుట్టాలు, కవచం పోయిన తరువాత నకులుడు ఒక భయంకరమైన పరిఘను ఎత్తాడు. కాని కర్ణుడు దానిని కూడా తునుకలుగా చేసివేశాడు. ఆ సమయంలో అతని అవయవాలన్నీ సలుపుతున్నాయి. అతడు వెంటవే యుద్ధరంగాన్ని విడిచి పారిపోయాడు. కర్ణుడు నవ్వుతూ అతనిని వెన్నంటి అతని మెడలో తన వింటి కొప్పును తగిలించి - "ఇకనైనా బలవంతులతో యుద్ధం చేసే పాహసం చేయకు. నీకు సమానులైన వారితోనే యుద్ధం చేయాలని నిర్ణయించుకో. మాద్రీనందనా! ఓడిపోతేమాత్రం ఏమయింది? సిగ్గుపడకు. వెళ్లు. ఇంటిలో దాగుకో. లేదా కృష్ణార్జునులు ఉన్నచోటికివెళ్లు." అని పరిహసించాడు.

ఇలా అని కర్ణుడు నకులుని వదిలివేశాడు. ఆ సమయంలో కర్ణునికి నకులుని చంపడం సులభమే అయివా కుంతికి ఇచ్చిన మాటను గుర్తుతెచ్చుకొని అతనిని ప్రాణాలతో వదిలివేయడం అతడు ధర్మవేత్త అవడంవల్లవే. నకులునికి ఈ ఓటమితో చాలాదుఃఖం కలిగింది. అతడు నిట్టూరుస్తూ అత్యంతసంకోచంతో వెళ్లి యుధిష్ఠిరుని రథం ఎక్కాడు.

ఇంతలో సూర్యుడు నడినెత్తికి వచ్చాడు. ఆ మిట్టమధ్యాహ్నంవేళ సూతపుత్రుడు కర్ణుడు నాలుగువైపులా చక్రంలా తిరుగుతూ పాంచాలురను సహరించసాగాడు. శత్రువుల యొక్క రథాలు విరిగి పోయాయి. ధ్వజాలు, పతాకాలు తెగిపడ్డాయి. గుట్టాలు, పారథులు చనిపోయారు. చాలా రథాలకు ఇరుసులు విరిగిపోయాయి. కొద్దిసేపటికే పాంచాల సైన్యం పారిపోవడం కనిపించింది. ఏనుగుల శరీరాలు రక్తసిక్తమయ్యాయి. అవి పిచ్చిపట్టినట్లుగా అటు ఇటు పరుగులు తీస్తున్నాయి. వాటిని చూస్తే ఏదో పెద్ద అడవిలో దావాగ్నిమధ్యంలో దగ్ధమవుతున్నట్లుంది. ఆ సమయంలో ఎక్కడ చూసినా కర్ణుడు వేసిన బాణాలకు తెగిపడిన శిరస్సులు, భుజాలు, కాళ్లు కనిపిస్తున్నాయి. కర్ణుడు యుద్ధరంగంలో స్పంజయవీరులను అతి భీకరంగా సంహరిస్తున్నప్పటికీ, మిడుతలు అగ్నిలో చూకినట్లుగా వారు కర్ణునివైపే ముందుకు రాసాగారు. మహారథి కర్ణుడు ఎక్కడికక్కడే పాండవసేనలను భస్మం చేసివేస్తున్నాడు. అందుకని రాజలోకమంతా అతనిని ప్రళయకాలాగ్నిలా బావించి అతని ఎదుటినుండి తొలగిపోయారు. పాంచాల వీరులలో కూడా చావగా మిగిలిన వారు యుద్ధభూమిని వదిలి పారిపోయారు.

ఉలూకయుయుత్సులు, శ్రుతకర్మశతానీకులు,

శకుని సుతపోములు, శిఖండికృతవర్మలు

ద్వంద్వయుద్ధము చేయుట - అర్జునుడు అనేక

వీరులను సంహరించుట - ఇరుపక్షపు వీరులు

ఘోరముగా పోరాడుట.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - "రాజా! ఒకపక్క మీ కుమారుడు యుయుత్సుడు కౌరవుల సైన్యాన్ని అమితంగా నష్టపరుస్తూండగా ఉలూకుడు చూసి, అతివేగంగా అతనిని ఎదిరించడానికి వచ్చాడు. ఒక క్షురప్రంతో యుయుత్సుని వింటిని విరిచి, కర్ణి అనే బాణంతో అతనిని కూడా గాయపరిచాడు. యుయుత్సుడు వెంటనే ఇంకొక విల్లు అందుకొని 60 బాణాలతో ఉలూకుని, మూడు బాణాలతో అతని పారథిని గట్టిగా దెబ్బకొట్టి ఇంకా అనేక బాణాలతో

అతనిని తూట్లు పడిచాడు. అందుపై ఉలూకుడు యుయుత్సుని ఇరవై బాణాలతో గాయపరిచి, అతని ధ్వజాన్ని ఖండించి, ఒక బాణంతో అతని సారథి తలను ఎగురకొట్టాడు. నాలుగు గుఱ్ఱాలను మట్టికరిపించాడు. ఇంకొక ఐదు బాణాలతో అతనిని కూడా తూట్లు పడిచాడు. మహాబలవంతుడైన ఉలూకుని దెబ్బకు యుయుత్సుడు మిక్కిలిగా గాయపడి వేరొక రథాన్ని ఎక్కి వెంటనే అక్కడనుండి తొలగిపోయాడు. ఈ రీతిగా యుయుత్సుని ఓడించి ఉలూకుడు వెంటనే పాంచాల స్పంజయవీరులవైపు వెళ్లాడు.

ఇంకొకవైపు మీ కుమారుడు శ్రుతకర్మ శతానీకుని రథాన్ని, సారథిని, గుఱ్ఱాలను సంహరించాడు. శతానీకునకు కోపంవచ్చి, గుఱ్ఱాలు లేని ఆరథం మీదినుండి మీకొడుకుపై ఒక గదను విసిరాడు. అది అతని రథాన్ని, సారథిని, గుఱ్ఱాలను భస్మం చేసి చేలమీద పడింది. ఆరీతిగా ఆ ఇద్దరు వీరులు రథహీనులై ఒకరినొకరు చూసుకొంటూనే రణభూమినుండి నిష్క్రమించారు.

అదేసమయంలో శకుని మిక్కిలి వాడిబాణాలతో సుతసోముని గాయపరిచాడు. కాని అతడు ఏమాత్రం ప్రలించకుండా తన తండ్రికి పరమశత్రువైన అతడు ఎదురుగా కనపడగానే వేలబాణాలతో అతనిని కప్పివేశాడు. కాని శకుని ఇంకొక బాణం వేసి అతని బాణాలన్నింటినీ ఖండించివేశాడు. అనంతరం అతడు సుతసోముని సారథిని, ధ్వజాన్ని, గుఱ్ఱాలను, కూడా తుత్తునియలుగా ఖండించివేశాడు. అప్పుడు సుతసోముడు తన శ్రేష్ఠమైన ధనుస్సును తీసికొని, రథం నుండి దిగి నేలపై నిల్చుని బాణవర్షం కురిపించి మీ బావమరిది యొక్క రథాన్ని కప్పివేశాడు. కాని శకుని బాణాలను జడివానగా కురిపించి ఆ బాణాలనన్నిటినీ నశింపచేశాడు. ఆపై అనేక వాడిబాణాలతో అతడు సుతసోముని ధనుస్సును, అంపపాదులను కూడా ఖండించాడు.

ఇక సుతసోముడు ఒక కత్తిని తీసుకొని భ్రాంతం, ఉద్భ్రాంతం, ఆవిర్భ్రం, అప్లుతం, ప్లుతం, స్పృతం, సంపాతం, సముదీర్ణం మొదలైన పద్నాలుగు గతులతో దానిని అన్నివైపులకీ తిప్పిస్తాగాడు. ఆ సమయంలో తనమీద పడిన బాణాలనన్నింటినీ అతడు ఆ కత్తితోనే ఖండించసాగాడు. దీనిపై కోపించిన శకుని అతనిపై పాములవంటి విషపు బాణాలను వేయనారంభించాడు. కాని సుతసోముడు తన శస్త్రకౌశలంతోను, పరాక్రమంతోను వాటినన్నింటినీ ఖండించాడు. ఇంతలో శకుని ఒక వాడి బాణంతో అతని

కత్తిని రెండు ముక్కలు చేశాడు. సుతసోముడు తన చేతిలో మిగిలిన సగం కత్తితోనే శకునిని గట్టిగా కొట్టాడు. అది అతని ధనుస్సును, దాని నారిని కూడా నరికి వేసి కింద పడింది. తరువాత అతడు వేగంగా వెళ్లి శ్రుతకీర్తి రథాన్ని ఎక్కాడు. శకునికూడా వేరొక భీషణమైన వింటిని తీసికొని శత్రువులను అనేకులను సంహరిస్తూ వేరొకచోట పాండవసైన్యంతో యుద్ధం చేయసాగాడు.

ఇంకొక చోట శిఖండి కృతవర్మతో పోరాడుతున్నాడు. అతడు అతని మెడ ఎముకపై ఐదు తీక్షణ బాణాలతో కొట్టాడు. అందుపై కృతవర్మ కోపించి అతనిమీద అరవై బాణాలను వేశాడు. ఆపై అలవోకగా ఒక బాణంతో అతని ధనుస్సును ఖండించాడు. మహాబలవంతుడైన శిఖండి వెంటనే ఇంకొక విల్లు పుచ్చుకొని, కృతవర్మపై అత్యంతతీక్షణమైన తొంభై బాణాలను వేశాడు. అవి అతని కవచానికి తగిలి కింద పడిపోయాయి. అప్పుడతడు ఒక వాడిబాణంతో కృతవర్మయొక్క ధనుస్సును ఖండించి, అతని గుండెపై, భుజాలపై ఎనభై బాణాలు వేశాడు. దానితో అతని అవయవాలనుండి రక్తం ప్రవించసాగింది. అప్పుడిక కృతవర్మ ఇంకొక విల్లు ఎక్కువెట్టి అనేకవాడిబాణాలతో శిఖండి భుజాలపై ప్రహరించాడు. ఈ రీతిగా ఆ వీరులిద్దరూ పరస్పరం గాయపరుచుకొని రక్తంతో తడిసిముద్ద అయ్యారు. ఇద్దరూ పరస్పర ప్రాణాలు హరించడంలో సమానులుగానే ఉన్నారు.

అప్పుడు కృతవర్మ శిఖండి ప్రాణాలు హరించాలని ఒక భయంకరమైన బాణాన్ని వేశాడు. ఆ దెబ్బకు అతడు వెంటనే మార్చపోయాడు. విహ్వలుడై తన ధ్వజస్తంభాన్ని అనుకొని కూలబడిపోయాడు. ఇది చూసి అతని సారథి వెంటనే అతనిని రణభూమినుండి దూరంగా తీసికొనిపోయాడు. దీనితో పాండవులసైన్యం భీతిల్లి అటు ఇటు సారిపోసాగింది.

మహారాజా! అప్పుడు అర్జునుడు మీ సైన్యాన్ని సంహరిస్తున్నాడు. మీవైపు నుండి త్రిగర్త, శిబి, కౌరవ, సాశ్వ, సంశప్తక, నారయణిసేనల వీరులు అతనితో తలపడ్డారు. సత్యసేనుడు, చంద్రదేవుడు, మిత్రదేవుడు, సుతంజయుడు, సౌశ్రుతి, చిత్రసేనుడు, మిత్రవర్మ, ఇంకా సోదరులందరూ చుట్టూ చేరిన త్రిగర్తరాజు - ఈ వీరులందరూ యుద్ధరంగంలో రకరకాల బాణసమూహాన్ని వర్షిస్తున్నారు. యోధులు అర్జునునితో వందలు, వేలుగా తలపడి నశించిపోతున్నారు. అప్పుడు సత్యసేనుడు 3, మిత్రదేవుడు 63, చంద్రదేవుడు 7, మిత్రవర్మ 73, సౌశ్రుతి 7, శత్రుంజయుడు 20, సుశర్మ

తొమ్మిది బాణాలను అతనిపై వేశారు. ఈ రీతిగా యుద్ధరంగంలో అనేక యోధుల బాణాలతో తూట్లు పడి, అర్జునుడు బదులుగా ఆ రాజులందరినీ గాయపరిచాడు. అతడు ఏడు బాణాలతో సోమతని, మూడింటితో సత్యసేనుని, ఇరవైతో శత్రుంజయుని, ఎనిమిదింటితో చంద్రదేవుని, నూరింటితో మిత్రదేవుని, మూడింటితో శ్రుతసేనుని, తొమ్మిదింటితో మిత్రవర్మను, ఎనిమిదింటితో సుశర్మను తూట్లుపాడిచి, అనేక తీక్షణ బాణాలతో శత్రుంజయుని చంపివేశాడు. సోమతయొక్క శిరస్సును మొండెంనుండి వేరుచేశాడు. అనంతరం తన బాణాలతో వెంటనే చంద్రదేవుని యముని ఇంటికి పంపాడు. ఆపై ఐదేసి బాణాలతో ఇతరమహారథులను ముందుకు రాకుండా నిరోధించాడు.

అప్పుడే సత్యసేనుడు క్రోధంతో శ్రీకృష్ణునిపై ఒక గొప్ప తోమరాన్ని విసిరి భయంకరంగా సింహనాథం చేశాడు. ఆ తోమరం శ్రీకృష్ణుని కుడి భుజాన్ని గాయపరిచి కింథపడింది. శ్రీకృష్ణుడు గాయపడడం చూసి అర్జునుడు తన వాడి బాణాలతో సత్యసేనుని ఔర్ధ్వత్యాన్ని అరికడుతూ అతని కుండలమండితమైన శిరసును మొండెం నుండి వేరుచేశాడు. అనంతరం అతడు వాడి బాణాలతో మిత్రవర్మపై దాడిచేసి వత్సధంతమనే ఒక వాడి బాణంతో అతని సారథిని దెబ్బకొట్టాడు. వంథల బాణాలతో సంశప్తకులపై విరుచుకుపడి, వారిలోని వంథలవేల వీరులను నేలకూల్చాడు. ఒకక్షురప్రంతో మిత్రసేనుని శిరసును ఖండించాడు. సుశర్మ మెడఎముకపై దెబ్బకొట్టాడు. ధానితో సంశప్తకవీరులందరూ అతనిని చుట్టుముట్టి రకరకాల శస్త్రాలతో బాదించసాగారు.

అప్పుడు అర్జునుడు ఐంద్రాస్తాన్ని ప్రయోగించాడు. ధానినుండి వేల బాణాలు వెలువడి, వాటి దెబ్బకు అనేకులు రాజకుమారులు, క్షత్రియవీరులు, ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు చేలమీద గుట్టలుగా పడిపోయాయి. ఈ రీతిగా దనుర్ధరుడైన అర్జునుడు సంశప్తకవీరులను సంహరిస్తూంటే వారికి దిక్కుతోచలేదు. ఆ వీరులలో అధికసంఖ్యాకులు వెన్నుచూపి పారిపోయారు. ఈ రీతిగా అర్జునుడు సంశప్తకులను ఓడించాడు.

రాజా! ఇంకొకవైపు మహారాజు యుధిష్ఠిరుడు బాణవర్షాన్ని కురిపిస్తున్నాడు. అతనిని దుర్యోధనుడు స్వయంగా ఎదుర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు అతనిని చూడగానే బాణాలతో తూట్లు పాడివాడు. దానితో దుర్యోధనుడు తొమ్మిది బాణాలతో యుధిష్ఠిరుని, ఒక భల్లంతో అతని సారథిని దెబ్బకొట్టాడు.

ధర్మరాజు అతనిపై పదమూడు బాణాలు వేశాడు. అందులో నాలుగింటితో అతని గుఱ్ఱాలను, ఐదవదానితో సారథి శిరసును, ఆరవదానితో భృజాన్ని, ఏడవదానితో ధనుస్సును, ఎనిమిదవ దానితో కత్తిని నరికి, మిగిలిన ఐదింటితో దుర్యోధనుని బాదించాడు. దుర్యోధనుడు గుఱ్ఱాలు లేని రథం నుండి కిందికి దిగాడు. దుర్యోధనుడు ఈరీతిగా ఆపథలో చిక్కుకోవడం చూసి కర్ణుడు, అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు మొదలైన యోధులు అతని రక్షణకై వచ్చారు. పాండవ వీరులందరూ కూడా యుధిష్ఠిరుని చుట్టూ చేరి రణరంగంలో ముందుకు సాగారు. ఇక రెండు పక్షాల మధ్య ఘోరయుద్ధం జరగసాగింది. ఇరువర్గాల వీరులు వీరధర్మాన్ని అనుసరించి ఒకరినొకరు ప్రహరించుకొంటున్నారు. వెన్నుచూసిన వానిని ఎవరూ దెబ్బకొట్టడం లేదు. రాజా! అప్పుడు యోధులందరూ ముష్టాముష్టి బాహుబాహు తలపడ్డారు. పరస్పరం జుట్టు పట్టుకొని ఈడ్చుకొన్నారు. స్వపర భేధం కూడా తెలియనంతగా యుద్ధం తీవ్రతరమయింది. ఇలా యుద్ధం ఘోరరూపం ధాల్చగా యోధులందరూ రకరకాల శస్త్రాలతో అనేకరీతులుగా పరస్పరం ప్రాణాలు తీయసాగారు. యుద్ధరంగంలో వంథలకొద్దీ శవాలు పడి ఉన్నాయి. వారి శస్త్రాలు, కవచాలు రక్తంతో తడిసిపోయాయి. ఆ సమయంలో వీరులకు స్వపరభేధం తెలియకపోయినా విజయకాంక్షతో సూటిగా చూసుకుపోతున్నారు. తన ఎదుటికి తనవాడైనా, పరాయివాడైనా ఎవరువచ్చివా అతనిని అంతమొందిస్తున్నారు. సంగ్రామరంగం ఇరుపక్షాల వీరులతో అలజడిగా ఉంది. విరిగిన రథాలతో, చచ్చిన ఏనుగులతో, గుఱ్ఱాలతో వీరులతో అగమ్యంగా ఉంది. క్షణాలలోనే రక్తపుటేరులు ప్రవహించాయి. కర్ణుడు సాంచాలుర యొక్క, అర్జునుడు త్రిగర్తులయొక్క, భీమసేనుడు కౌరవులయొక్క గజస్థైర్యాన్ని సంహరించసాగారు. ఇలా మూడవ జాము వరకు భీషణమైన ఈ కౌరవ పాండవ సేనా సహారం జరిగింది.

కర్ణదుర్యోధనులు యుధిష్ఠిరార్జునసాత్యకులతో యుద్ధము చేయుట.

ధృతరాష్ట్ర మహారాజు అడిగాడు - “సంజయా! యుధిష్ఠిరుడు దుర్యోధనుని విరదుని చేశాడని నీవు చెప్పావుకదా! ఆ తరువాత వారిద్దరి మధ్య యుద్ధం ఎలా జరిగింది? అంతే కాక మూడవ జామున జరిగిన రోమాంచకారకమైన యుద్ధం ఏమి రీతిగా జరిగింది. ఇదంతా నాకు చెప్పు.”

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - రెండు పక్షాల సేనలు పరస్పరం తలపడుతూ ఉండగా మీ పుత్రుడు వేరొక రథం ఎక్కి రణభూమికి వచ్చాడు. అతడు తన సారథితో - "సూతుడా! నడు. త్వరగా నడు. యుధిష్ఠిరుడున్న చోటికి నన్ను సత్వరం తీసుకుపో." అన్నాడు. సారథి వెంటనే రథాన్ని తోలుకొంటూ ధర్మరాజు ఎదుటికి తీసుకొని వెళ్లాడు. దుర్యోధనుడు వెంటనే ఒక వాడి బాణంతో అతని ధనుస్సును ఖండించాడు. యుధిష్ఠిరుడు మరొక విల్లు చేతపట్టి దుర్యోధనుని ధనుస్సును, ధ్వజాన్ని నరికివేశాడు. దుర్యోధనుడు కూడా ఇంకొక విల్లు తీసికొని అతనిని గాయపరిచాడు. ఈ రీతిగా వారిద్దరూ మహాక్రోధంతో ఒకరిపై ఒకరు శస్త్రవర్షం కురిపించుకొన్నారు. ఒకరిని ఒకరు దెబ్బతీయాలని ఆవకాశం కోసం ఎదురు చూశారు. ఇద్దరూ బాణఘాతాలకు గాయపడ్డారు. ఇద్దరూ మాటిమాటికి సింహనాదాలు, శంఖధ్వనులు చేశారు. యుధిష్ఠిరుడు వజ్రతుల్యము, వేగవంతము, దుర్దర్శము అయిన మూడు బాణాలను దుర్యోధనుని గుండెపై నాటాడు. థానికి సమాదానంగా మీ పుత్రుడు అతనిని ఐదు వాడి బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఆ తరువాత అత్యంత తీక్షణమైన లోహమయమైన ఒక శక్తిని అతనిపై విసిరాడు. అది రావడం చూసి మూడు వాడి బాణాలతో యుధిష్ఠిరుడు థానిని ముక్కలు ముక్కలు చేసి, ఐదు బాణాలతో దుర్యోధనుని కూడా గాయపరిచాడు.

ఇక అప్పుడు దుర్యోధనుడు గథ పైకెత్తి ధర్మరాజువైపుకు వేగంగా కదిలాడు. ఇది చూసి అతడు మీ పుత్రునిపై అత్యంత దేదీప్యమానమైన ఒక శక్తిని ప్రయోగించాడు. అది అతని కవచాన్ని చేదించి గుండెలపై గాయం చేసింది. థానితో అతడు తీవ్రంగా బాధపడుతూ కిందపడి మూర్చిల్లాడు. అప్పుడు భీమసేనుడు తన ప్రతిజ్ఞను గుర్తు చేస్తూ ధర్మరాజును "అతనిని చంపకండి" అని వారించాడు. అది విని ధర్మరాజు అక్కడినుండి తొలగిపోయాడు.

ఇక మీ పక్షంలోని వీరులు కర్ణుడు ముందు నడువగా పాండవ సైన్యంపై విరుచుకుపడి వారితో యుద్ధం చేయసాగారు. కర్ణుడు తళుకులీనే అనేకబాణాలను సాత్యకిపై వేశాడు. సాత్యకి వెంటనే అనేక వాడి బాణాలతో అతనిని, అతని సారథిని, రథాన్ని కప్పివేశాడు. కర్ణుడు ఈ రీతిగా సాత్యకి బాణాలకు గురై బాధపడడం చూసి, మీ పక్షంలోని అనేకులు అతిరథులు చతురంగబలాలనూ తీసికొని పరుగున వచ్చారు. వారిని ద్రుపదపుత్రుడు మొదలైన అనేక వీరులు

ఎదుర్కొన్నారు. దానితో అక్కడ ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, రథాలు, సైనికులు పెద్ద సంఖ్యలో నాశనం కాసాగాయి.

కృష్ణార్జునులు తమ నిత్యకర్మలు ముగించుకొని, శాస్త్రానుసారంగా శంకరభగవానుని పూజించి అప్పుడే యుద్ధరంగంలోకి వచ్చారు. అర్జునుడు గాండీవాన్ని ఎక్కు పెట్టి దిక్కులు మూలలు అన్నింటినీ బాణాలతో నింపేశాడు. శత్రువులయొక్క అనేకరథాలను, ఆయుదాలను, ధ్వజాలను, సారథులను, నాశనం చేశాడు. అధికసంఖ్యలో ఏనుగులను, మావటివారిని, ఆశ్వికులను, గుఱ్ఱాలను, కాల్యాలాన్ని యముని ఇంటికి పంపించాడు. ఇది చూసి దుర్యోధనుడు ఒక్కడే బాణవర్షం కురిపిస్తూ అర్జునునిపై విరుచుకుపడ్డాడు. అర్జునుడు ఏడు బాణాలతో అతని ధనుస్సును, సారథిని, ధ్వజాన్ని, గుఱ్ఱాలను నాశనం చేసి, ఒక బాణంతో అతని చత్రాన్ని ఖండించాడు. అనంతరం అతడు దుర్యోధనుని మీద ప్రాణాంతకమైన ఒకకొత్త బాణాన్ని ఇలా వేశాడో లేదో, అశ్వత్థామ దానిని మధ్యలోనే ఏడు ముక్కలు చేసేశాడు. థానితో అర్జునుడు తన బాణాలతో అశ్వత్థామ యొక్క ధనుస్సును, రథాన్ని, గుఱ్ఱాలను నష్టపరిచి, కృపాచార్యుని ప్రచండ కోదండాన్ని కూడా తుక్కుతుక్కు చేసేశాడు. అనంతరం కృతవర్మ యొక్క ధనుస్సును, ధ్వజాన్ని గుఱ్ఱాలను సంహరించి, దుశ్శాసనుని వింటిని కూడా ఖండించి, కర్ణుని ఎదుటికి వచ్చాడు. కర్ణుడు వెంటనే సాత్యకిని విడిచి అర్జునుని ఎదిరించాడు. అతనిని మూడు, శ్రీకృష్ణుని ఇరవై బాణాలతో గాయపరిచి, మాటిమాటికి బాణాలను వర్షించసాగాడు.

ఇంతలో సాత్యకి కూడా వచ్చాడు. అతడు కర్ణుని ముందుగా 99 బాణాలతోనూ, పిమ్మట వంద బాణాలతోనూ కొట్టాడు. ఆ తరువాత పాండవపక్షంలోని ఇతర వీరులు కూడా కర్ణునిపై దెబ్బకొట్టసాగారు. యుదామన్యువు, శిఖండి, ద్రౌపదీపుత్రులు, ప్రభద్రకవీరులు, ఉత్తమౌజుడు, యుయుత్సుడు, నకుల సహదేవులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, చేధి కరూష మత్యు కేకయ దేశవీరులు, చేకితానుడు, యుధిష్ఠిరుడు- ఈ వీరులు అందరూ బలవత్తరమైన సైన్యాన్ని తీసికొని అతనిని నలువైపులనుండి ముట్టడించారు. అతనిపై రకరకాల అస్త్రశస్త్రాలను కురిపించసాగారు. కాని కర్ణుడు తన వాడి బాణాలతో ఆ శస్త్రవృష్టిని అంతటినీ చిన్నాబిన్నం చేసివేశాడు. క్షణాలలోనే కర్ణుని అస్త్రశక్తికి లోబడిపోయి పాండవసైన్యం శస్త్రహీనమై, గాయపడి సారిపోసాగింది. అర్జునుడు అలవోకగా తన ఆస్త్రాలతో కర్ణుని ఆస్త్రాలను నశింపచేసి, దిక్కులన్నింటినీ,

భూమ్యాకాశాలను బాణాలతో నింపివేశాడు. అతని బాణాలు ముసలాలు, పరిఘలు వలె వచ్చి పడుతున్నాయి. కొన్ని అయితే శతఘ్నులను, వజ్రాన్ని తలపిస్తున్నాయి.

ఈ రీతిగా మీ యొక్క పాండవపక్షం యొక్క వీరులు విజయ కాంక్షతో యుద్ధంలో నిమగ్నమైపోయారు. ఇంతలో సూర్యుడు అస్తాదిని చేరుకొన్నాడు. అన్నివైపులా చీకట్లు ముసురుకొంటున్నాయి. గొప్ప గొప్ప ధనుర్ధరులు అందరూ తమ వీరులతో సహితంగా శిబిరాలవైపు మళ్లసాగారు. కౌరవులు వెళ్లడం చూసి విజయులైన పాండవులు కూడా శిబిరాలకు వెళ్లారు. ఆ వీరులు అందరూ వాద్యాలతో సాటు సింహనాదాలు చేస్తూ, తమ శత్రువులను పరిహసిస్తూ, కృష్ణార్జునులను స్తుతిస్తూ వెళ్లసాగారు. ఇలా వారు శిబిరాలకు వెళ్లి రాత్రి అంతా విశ్రమించారు.

కర్ణుడు అడుగగా, దుర్యోధనుని బలనంతముపై శల్యుడు నిరాశక్తముగా సారథ్యమునకు ఒప్పుకొనుట.

ధృతరాష్ట్రమహారాజు అడిగాడు - “సంజయా! తరువాత దుర్యోధనుడు ఏమి చేశాడు? ఆ మంథబుద్ధి మాత్రం కర్ణుని పాయంతో పాండవులను వారిపుత్రులను, శ్రీకృష్ణునితో సహితంగా ఓడించడానికి పూనుకొన్నాడు. కాని కర్ణుడు తన పరాక్రమంతో యుద్ధంలో పాండవులను మించలేకపోవడం చాలా శోచనీయమైన విషయం. నిస్సందేహంగా జయాపజయాలు దైవాధీనాలే. ఇక ఇప్పుడు జూథం యొక్క పరిణామం సమీపిస్తోందని తెలుస్తోంది. అయ్యో! ఈ దుర్యోధనుని కారణంగా ముళ్లవంటి అనేక తీవ్రతర కష్టాలను వేను సహించవలసి వస్తోంది. వేను ప్రతినిత్యం వా పుత్రులే మరణిస్తున్నారనే, ఓడిపోతున్నారనే వార్తలు వింటూ ఉన్నాను. పాండవులను అడ్డుకొనే వీరుడెవరూ మనసైన్యంలో లేడా ఏమిటి?”

సంజయుడు సమాధానమిస్తున్నాడు - “రాజా! గడిచిపోయిన దానిగురించి తరువాత ఆలోచించే పురుషునికి కార్యం నెరవేరదు. పైగా విచారం అతనిని తినేస్తుంది. ఇక తమకు ఈ కార్యంలో సాపల్యం కలగడం సుదూరవిషయం. ఎందుకంటే అంతా తెలిసికూడా ముందుగానే ఇందులోని ఔచిత్యానౌచిత్యాలను గురించి ఆలోచించలేదు. మహారాజా! పాండవులు యుద్ధం మొలకెత్తనివ్వవద్దని మీకు పదేపదే విన్నవించుకొన్నారు. కాని మీరు పాండవులపై అనేక అత్యాచారాలు చేశారు. ఇప్పుడు కూడా మీ కారణంగానే క్షత్రియులయొక్క ఈ ఘోరసంహారం జరుగుతోంది. కాని

జరిగిన దానికి చింతించకండి. ఇప్పుడిక ఆ భయంకర సంహారం ఎలా జరిగిందో వినండి.

ఆ రాత్రి గడిచాక కర్ణుడు దుర్యోధన మహారాజువద్దకు వచ్చాడు. అతనితో - “రాజా! ఈ రోజు వేను అర్జునునితో పోరాడవలసి వస్తుంది. అందులో వేను ఆ వీరుని అంతమొందిస్తానో లేక నన్నే అతడు చంపుతాడో. ఇంద్రుడిచ్చిన శక్తిని పోగొట్టుకొన్నాను. కనుక ఈ నాడు అర్జునుడు తస్యక నామీద దాడి చేస్తాడు. ఇప్పుడు చేయవలసినది వినండి. నాకు, అర్జునునికి దివ్యాస్త్రాల ప్రభావం సమానమే. కాని శత్రువు యొక్క పరాక్రమాన్ని పనికిరాకుండా చేయడంలోను, హస్తలాఘవంలోను, యుద్ధకౌశలంలోను, అస్త్రసంచాలనంలోను అతడు నాకు దీటురాడు. అంతేకాక బలం, పరాక్రమం, జ్ఞానం, శౌర్యం, గురిచూసికొట్టడం వీటిలోకూడా అతడు నాకు పాటిరాలేడు. విజయమనే పేరుగల నా ఈ విల్లు విశ్వకర్మ ఇంద్రునికోసం తయారుచేసినది. దీనితోనే ఇంద్రుడు దైత్యులపై విజయాన్ని సాధించాడు. ఇంద్రుడు ఈ శ్రేష్ఠమైన ధనుస్సును పరశురామునికి ఇచ్చాడు. వారు వాకు ఇచ్చారు. పరశురాముడు ఇచ్చిన ఈ దివ్యధనుస్సు గాండీవం కంటే మించినది. దీనితోనే పరశురాముడు ఇరవైఒక్కమారులు పృథ్విని జయించాడు. దీనితోనే వేను అర్జునునితో పోరాడుతాను. నేడు యుద్ధభూమిలో విజయుడైన అర్జునవీరుని నేలసాలు చేసి వేను మీకు, మీ బంధుమిత్రులకు ఆనందం కలుగజేస్తాను. ధర్మానురక్తుడైన నియమశీలికి కార్యసాపల్యం స్వాభావికమైనట్లే, నేను మీకోసం చేయలేని పని అంటూ ఏదీ లేదు. అయితే అర్జునుని కంటే ఏ విషయంలో నేను తక్కువవాడినో అదికూడా చెప్పవలసి ఉంది. అతని వింటివారి దివ్యమైనది. అంపసాదులు అక్షయములు. అతనివద్ద అగ్నిదేవుడు ఇచ్చిన దివ్యరథం ఉంది. దానిని ఏవైపునుండీ కూడా విరుగకొట్టలేము. అంతేకాదు, అతని గుఱ్ఱాలు మనోవేగం కలవి. ధ్వజం కూడా దివ్యమైనదీ, కాంతిమంతమైనది. ధానిపై మహాశృర్యంలో ముంచివేసే ఒక వానరం కూర్చుని ఉంటుంది. అన్నిటికంటే మించినది ఈ విషయం. సృష్టికర్త అయిన శ్రీకృష్ణుడు స్వయంగా అతనికి సారథి, రక్షకుడుకూడా. ఇవన్నీ నాకు తక్కువే. అయివా నేను అర్జునునితో యుద్ధం చేయాలనుకొంటున్నాను. మన పక్షంలో మహారాజు శల్యుడు తప్పకుండా శ్రీకృష్ణునికి పాటి రాగలవాడు. అతడు నాకు సారథి కాగలిగితే నిశ్చయంగా విజయం మీకే లభిస్తుంది. కాబట్టి అతడు నాకు సారథ్యం

చేయడానికి ఏర్పాటు చేయండి. అంతేకాక అనేకమైన ఎద్దుబండ్లు నాకోసం బాణాలు తీసుకురావాలి. విలువైన గుట్టలు కట్టిన ఉత్తమరథాలు నన్ను వెన్నంటి ఉండాలి. అవసరం వచ్చినప్పుడు వేను వెంటనే ఇంకొక రథంలోకి మారగలుగుతాను. మహారాజు శల్యుడు శ్రీకృష్ణునితో సమానుడైన అశ్వవిద్యారహస్యం తెలిసినవాడు. అతడు నాకు పారథిఅయితే నా రథం శ్రీకృష్ణుని రథాన్ని కూడా మించగలడు. ఇక ఇంద్రునితో సహితంగా దేవతలుకూడా నా ఎదుటపడే పాహసం చేయలేరు. మీరు ఈ ఏర్పాటు చేయించాలని మాత్రమే నేను కోరుకుంటున్నాను. ఇక నేను యుద్ధభూమిలో ఏమిచేసి చూపిస్తానో, అది మీరే చూద్దురుగాని. యుద్ధరంగంలో ఏ పాండవవీరుడు నా ఎదుటికి వచ్చినా అతనిని వేను అన్నివిధాలా ఓడించి తీరుతాను." అన్నాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - "కర్ణుడు మీ పుత్రునితో ఇలా అనగానే అతడు సంతోషంతో అతనిని పొగడుతూ - "కర్ణా! నీ ఆలోచన ప్రకారమే చేస్తాను. ఎద్దుబండ్లు నీ బాణాలను తీసికొనివస్తాయి. మా రాజులంధరం నీ వెంటనే నడుస్తాం." అన్నాడు. రాజా! కర్ణునితో ఇలా అని మీ కుమారుడు చాలా వినయంగా మహారథి శల్యునివద్దకు వెళ్లి అతనితో ప్రేమ పూర్వకంగా - "మద్రేశ్వరా! మీరు సత్యవ్రతులు. మహాబాగులు. వక్తలలో శ్రేష్ఠులు, నేను శిరసువంచి మిక్కిలి వినయంగా మిమ్మల్ని ఒకటి అర్థిస్తున్నాను. మీరు అర్జునుని నాశనం, నా హితం కోసం కేవలం ప్రేమతోనే కర్ణునికి పారథ్యం చేయడానికి అంగీకరించండి. మీరు పారథి అయ్యారంటే రాధాపుత్రుడు కర్ణుడు నా శత్రువులను ఓడించగలడు. కర్ణుని గుట్టలయొక్క పగ్గాలు పట్టుకోవడానికి మీరు తప్ప యోగ్యుడైన వ్యక్తి ఇంకొకడు లేడు. మీరు సంగ్రామంలో పాక్షాత్తు శ్రీకృష్ణునితో సమానులు. కాబట్టి త్రిపురాసుర యుద్ధంలో బ్రహ్మదేవుడు శంకరభగవానునికి సహాయంచేసినట్లు శ్రీకృష్ణుడు సమస్త ఆపదలలోను అర్జునుని రక్షిస్తున్నట్లు, మీరు కర్ణుని రక్షించండి. ఆదిలోనే శత్రువులసైన్య శక్తి తక్కువైనప్పటికీ వారు మన పెద్ద సైన్యాన్ని నష్టపరిచారు. ఇక ఇప్పటి సంగతి చెప్పేది ఏముంది? కాబట్టి మీరు మిగిలిన నా సైన్యాన్ని సాంధవులు సంహరించకుండా ఉండే ఉపాయం చూడండి. యుద్ధరంగంలో మొదట అర్జునుడు ఈ రీతిగా శత్రుసంహారం చేయగలిగేవాడు కాదు. కాని శ్రీకృష్ణుని తోడ్పాటుతోనే అతనికి ఇంతశక్తి పెరిగింది. ఇప్పుడు పాండవసైన్యంలో మీ వంతు భాగం, కర్ణుని వంతుభాగం

మాత్రమే మిగిలి ఉంది. దానిని మీరు కర్ణునితో కలిసి నేడు ఒకేసారి నాశనం చేయండి. పాంచాలురతో, సృంజయులతో సహితంగా కుంతీపుత్రులు శీఘ్రంగా నశించిపోయే ఏదైనా ఒక యుక్తిని చేయండి. కర్ణుడు రథికులలో శ్రేష్ఠుడు. మీరు పారథులలో సర్వోత్తములు. మీ ఇరువురి వంటి కలయిక లోకంలో ఎన్నడు జరుగలేదు. జరుగబోదుకూడా. శ్రీకృష్ణుడు సర్వావస్థలలోనూ అర్జునుని రక్షిస్తూన్నట్లే మీరు కూడా కర్ణుని రక్షించండి. మీరు పారథులు అయితే కర్ణుడు ఇంద్రాది సమస్త దేవతలకు కూడా ఆజేయుడు అవుతాడు. ఇక సాంధవులనగా ఎంత?" అని చెప్పాడు.

దుర్యోధనుని ఈ మాటలు వినగానే శల్యునికి ఒక్కసారిగా కోసం పొంగింది. కనుబొమ్మలు ముడిపడ్డాయి. చేతులు వణకసాగాయి. అతనికి తన కులం, ఐశ్వర్యం, విద్య, బలం - వీటిపట్ల చాలా గర్వం. అందుకని అతడు కోసంతో కన్నులు ఎఱ్ఱబడగా- "ధుర్యోధవా! తప్పకుండా ఇది నీవు నాకు చేస్తున్న అవమానం. లేదా నా పట్ల నీకున్న సందేహం. అందుకే నీవు నన్ను పారథ్యం చేయమని ఆజ్ఞాపిస్తున్నావు. నీవు కర్ణుని నా కంటే కూడా శ్రేష్ఠుడుగా తలచి పొగుడుతున్నావు. కాని యుద్ధంలో అతడు నాతో సమానుడని వేను బావించడం లేదు. యోధానుయోధుడైన వీరుని నా భాగంగా పంచు. అతనిని వేను యుద్ధంలో జయించి నా ఇంటికి నేను పోతాను. లేదా నేను ఈనాడు ఒంటరిగానే యుద్ధం చేస్తాను. అప్పుడు శత్రుసంహారం చేసే సమయంలో నీవు నా పరాక్రమం చూడవచ్చు. వజ్రసమానమైన లావైన కిణాంకితమైన నా ఈ భుజాలను కొంచెం చూడు. నా విచిత్రమైన ధనుస్సు మీద, సర్పసదృశమైన బాణాల మీద బంగారు రేకుతో తాపడం చేసిన గధమీద కాస్త చూపు సారించు. నేను నా పరాక్రమంతో భూమినంతటినీ పగలకొట్టగలను. కొండలను పిండిచేయగలను. సముద్రాలను ఇంకింప చేయగలను. ఇలా శత్రువులను అణచడంలో సంపూర్ణసామర్థ్యం ఉన్నప్పటికీ, నన్ను ఈ నీచ సూతపుత్రునికి పారథ్యం చేయమని ఎలా ఆజ్ఞాపించగలుగుతున్నావు? నేను ఈ నీచునికంటే సర్వవిధాల ఉత్తముడిని. కాబట్టి అతనికి దాస్యం చేయడానికి ఎన్నటికీ సిద్ధపడను. ప్రేమకు వశుడై తన్ను ఆశ్రయించిన ఉత్తమపురుషుని నీచునికి అధీనునిగా చేసేనానికి ఉత్తముని నీచునిగా, నీచుని ఉత్తమునిగా చేసేసాపం కలుగుతుంది. బ్రహ్మ తన ముఖంనుండి బ్రాహ్మణులను, భుజాలనుండి

క్షత్రియులను, ఊరువులనుండి వైశ్యులను, పాదాలనుండి శూద్రులను పుట్టించాడు. ఇది శ్రుతి సమ్మతం. ఇందులో క్షత్రియజాతి అన్ని వర్ణాలనూ రక్షించేది. అందరినుండి పన్ను గ్రహించేది. దానం చేసేది. యజ్ఞం చేయడం బ్రాహ్మణుల పని. వారు అధ్యయనం చేయిస్తారు. విశుద్ధదానం స్వీకరిస్తారు. కృషి, గోపాలనం, ధర్మానుసారంగా దానం చేయడం వైశ్యులపని. శూద్రులు బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులకు సేవ చేయడానికి నియమింపబడ్డారు. క్షత్రియులు శూద్రులకు సేవచేయాలని చేను ఎక్కడా వినలేదు. చేను రాజర్షివంశంలో జన్మించాను. శాస్త్రానుసారంగా నా తలపై రాజ్యానికి అభిషేకం జరిగింది. లోకులు నన్ను మహారది అంటారు. వందిజనం నన్ను స్తోత్రం చేస్తారు. ఇటువంటి వాడివై ఉండీ నూతపుత్రునికి సారధ్యం చేయనా- ఇది నా వశంలో లేనిమాట. ఇలా అవమానించబడితే చేను ఏ రకంగానూ యుద్ధం చేయలేను. కాబట్టి నా రాజ్యానికి పోవడానికి నిన్ను అనుజ్ఞ అడుగుతున్నాను." అన్నాడు.

ఇలా అని శల్యుడు లేచి నిల్చున్నాడు. అక్కడ కూర్చున్న రాజుల నడుమనుండి కోపంగా వెళ్లిపోసాగాడు. అప్పుడు మీపుత్రుడు మిక్కిలి ఆదరగౌరవాలతో అతనిని ఆపి సముదాయిస్తూ చాలా మదురంగా - "రాజా! మీరు మీ విషయంలో ఏమి అనుకొంటున్నారో అదంతా అటువంటిదే. కాని నేను అంటున్నది కూడా కొంచెం వినండి. మీ పూర్వులు ఎప్పుడూ సత్యభాషణలే. నాకు తెలుసు - అందుకే మీరు "ఆర్తాయనులు" అయ్యారని. (ఋతమే అయనంగా (మార్గంగా) కలవాడు - ఋతాయనుడు. తత్సంబంధీకుడు ఆర్తాయని) అలాగే మీరు శత్రువులకు శల్యసమానులు కావడం వల్లనే మీకు "శల్యుడు" అనే పేరు ప్రసిద్ధమయింది. మీరు దర్మజ్ఞులు. మొదట్లో మీరు నాకు ప్రియం చేస్తానని నూట ఇచ్చిఉన్నారు. కాబట్టి ఇప్పుడు నా మాటను దయచేసి పాటించండి. మీకంటే కర్ణుడూ బలవంతుడు కాడు, చేనూ కాను. అయినా అశ్వవిద్యలో సర్వోత్తమమయిన జ్ఞాత అన్న కారణంగానే నేను మిమ్మల్ని ఇలా ప్రార్థిస్తున్నాను. కర్ణుడు శస్త్రవిద్యలో అర్జునునికంటే శ్రేష్ఠుడు. మీరు అశ్వవిద్యలో కృష్ణుని మించినవారు." అని నచ్చచెప్పాడు.

అందుపై శల్యుడు - దుర్యోధనా! నీవు యావత్తుపైన్యం ముందు నన్ను కృష్ణుని కంటెకూడా మించిన వాడనని చెబుతున్నావు. కనుక నీపట్ల నేను ప్రసన్నుడిని అయ్యాను. మంచిది. ఇదిగో చేను కర్ణునికి సారధ్యం చేయడానికి అంగీకరిస్తున్నాను. కాని కర్ణునితో ఎలా నూటలాడినా, వానిని

అతడు అభ్యంతరపెట్టకూడదు." అని నియమం విధించాడు. దానికి కర్ణుడు, దుర్యోధనుడు కూడా "చాలామంచిది" అని చెప్పి శల్యుని షరతుకు అంగీకరించారు.

త్రిపురముల ఉత్పత్తి వాని వాశనము.

దుర్యోధనుడు అన్నాడు - "మహారాజా! శల్యా! పూర్వం మార్కండేయ మహర్షి నూ తండ్రిగారికి ఒక ఉపాఖ్యానం వినిపించారు. ఆ కథంతా మీకు చేను చెప్తాను. అది వినండి. నేను ప్రార్థించిన విషయం గురించి ఏ రకమైన ఆలోచన పెట్టుకోకండి.

పూర్వం తారకామయమనే ఒక యుద్ధం జరిగింది. అందులో దేవతలు దైత్యులను ఓడించారు. అప్పుడు తారకదైత్యునికి తారాక్షుడు, కమలాక్షుడు, విద్యున్నాళి అనే పేర్లుగల ముగ్గురు కొడుకులు ఉండేవారు. వారు కఠోరనియమాలను పాటిస్తూ గొప్ప భయంకరమైన తపస్సు చేశారు. తమ శరీరాలను శుష్కింపచేసుకొన్నారు. వారి సంయమం, తపస్సు, నియమం, సమాధి - వీని చేత ప్రీతుడై బ్రహ్మ వారికి వరదానం చేయడానికి విచ్చేశాడు. ఆ ముగ్గురు దైత్యులు లోకేశ్వరుడైన బ్రహ్మకు నమస్కరించి - "పితామహా! మేము మూడు నగరాలలో ఆసీనులమై ఆకాశమార్గాన ఈ భూమి అంతటా తిరగాలి. అలా వేయి సంవత్సరాలు గడిచాక మాకు ఒకచోటు దొరకాలి. ఆ సమయంలో మా మూడు పట్టణాలు కలిసి ఏకమవ్వాలి. అప్పుడు ఒకే బాణంతో వాటిని నాశనం చేసినవాడే మా మృత్యువుకు కారణం కావాలి." అని అడిగారు. దానికి బ్రహ్మదేవుడు "అలాగే అగుగాక" అని చెప్పి తన లోకానికి వెళ్లిపోయాడు.

బ్రహ్మ వలన ఇలాంటి వరం పొంది దైత్యులు చాలా ఆనందించారు. వారు తమలో తాము సంప్రదించుకొని మయదానవుని దగ్గరకు వెళ్లి మూడు నగరాలు నిర్మించమని చెప్పారు. మయుడు తన తపఃప్రభావం చేత మూడు పట్టణాలు నిర్మించాడు. వాటిలో ఒకటి బంగారంతో, ఒకటి వెండితో, ఒకటి ఇనుముతో చేయబడ్డాయి. బంగారంతో చేయబడినది స్వర్గంలోను, వెండిది అంతరిక్షంలోను, ఇనుముది భూలోకంలోను ఉండేవి. ఈ మూడూ ఇచ్చానుసారంగా వెళ్తూ వస్తూ ఉండేవి. వాటిలో ప్రతి ఒక్కటి వంద యోజనాల పొడవు వెడల్పులు కలిగిఉన్నాయి. పరస్పరం ఆనుకొని ఉండే పెద్దపెద్ద భవనాలు, విశాలమైన దారులు, అనేక స్రాసాదాలు, రాజద్వారాలతో అవి మిక్కిలి శోభాయమానంగా ఉన్నాయి. వాటికి వేర్వేరుగా రాజులున్నారు. సువర్ణమయనగరం

తారకాక్షునిది. వెండినగరం కమలాక్షునిది. లోహమయమైనది విద్యున్నానిది. ఈ ముగ్గురుదైత్యులు తమ శస్త్రబలంతో మూడు లోకాలను తమ వశం చేసుకొన్నారు. కోట్ల కొలది దానవవీరులు ఎక్కడెక్కడినుండో వచ్చి ఆ దైత్యులవద్ద చేరారు. అమూడు నగరాలలో నివసించేవారు ఏ కోరిక కోరుకొన్నా, వారి ఆ కోరికలన్నీ మయాసురుడు తన నూయచేత వెంటనే తీర్చేవాడు.

తారకాసురునికి హరి అనే ఒక మహాబలవంతుడైన కొడుకు ఉన్నాడు. అతడు గొప్ప తపస్సు చేశాడు. బ్రహ్మ ప్రసన్నుడయ్యాడు. హరి అతనిని "ఆయుధాలతో గాయపడిన ఏ యోధుడినయినా పడవేస్తే అధికబలవంతుడుగా మారే ఒక చెరువు తమ నగరంలో ఉండాల"ని వరం కోరుకొన్నాడు. ఇలా బ్రహ్మవలన వరం పొందిన తారకాక్షుని కొడుకు హరి తమ నగరంలో శనాలకు ప్రాణం పోసే ఒక చెరువును తవ్వించాడు. దైత్యయోధులు ఏ రూపంలో, ఏ వేషంలో మరణించినా, ఆ చెరువులో వేయగానే నారు తిరిగి అదే రూపంతో అదే వేషంలో బ్రతికి వచ్చేవారు. ఈ రీతిగా ఆ చెరువు లభించడంతో వారు లోకాలనన్నిటినీ బాధించసాగారు. తమ ఘోరమైన తపస్సును సిద్ధింపచేసుకొని, దేవతలకు భయాన్ని పెంచసాగారు. యుద్ధంలో వారికెలాంటి నష్టం కలగడంలేదు. ఇక వారు లోభమోహాలతో గ్రుడ్డివారై మదించిపోయారు. నారు సిగ్గువిడిచి అన్ని వైపులా డోచుకోసాగారు. వరదానం వలన కలిగిన మత్తులో మునిగిపోయి సమయం దొరికినప్పుడల్లా దేవతలను అన్నిచోట్లలో తరిమికొట్టి స్వేచ్ఛగా విహరించసాగారు. మర్యాదహీనులైన దుష్టులైన ఆదానవులు దేవతలకు ప్రీతికరమైన ఉద్యానవనాలను, ఋషులను పవిత్రమైన ఆశ్రమాలను సర్వనాశనం చేశారు.

ఇలా సర్వలోకాలను బాధిస్తూండడంతో మరుద్గణాలతో సహితంగా ఇంద్రుడు నారిపై దండెత్తి, అన్నివైపులనుండి ఆ నగరాలపై వజ్రాయుధంతో దాడిచేశాడు. కాని బ్రహ్మదేవుని వరప్రభావం వలన ఆ అభేద్యనగరాలను భేదించలేక, భయభ్రాంతుడై దేవతలననేకులను వెంటపెట్టుకొని బ్రహ్మవద్దకు వెళ్లి ఆ దైత్యులకారణంగా కలిగిన కష్టాలను విన్నవించుకొన్నాడు. ఇలా వృత్తాంతమంతా నివేదించి, ప్రణమిల్లి, బ్రహ్మదేవుని అతని వధకు ఉపాయాన్ని చెప్పమని అడిగాడు. దేవతలు చెప్పినదంతా విని బ్రహ్మ - మీకు దుఃఖాన్ని కలిగిస్తున్న ఆ దైత్యుడు నాపట్ల కూడా అపరాధం

చేయడానికి జంకడం లేదు. నాకు ప్రాణులందరూ సమానమే. ఇందులో సందేహం లేదు. కాని అధర్మపరులను నాశనం చేయాలన్నది నా నియమం. దానికి ఆ మూడు నగరాలను ఒక్క బాణంతో కొట్టాలి. కాని ఈ పనికి శ్రీమహాదేవుడు తప్ప వేరెవరూ సమర్థులు కారు. కాబట్టి మీరంతా అతనివద్దకు వెళ్లి ఈ వరాన్ని అడగండి. వారు అవశ్యం ఆ దానవులను చంపుతారు." అన్నాడు.

బ్రహ్మ చెప్పినది విని ఇంద్రాది దేవతలందరూ, అతని నాయకత్వంలోనే మహాదేవుని శరణు పొందారు. శంకర భగవానుడు తన్ను శరణుపొందిన వారికి భయం పోగొట్టి అభయమిచ్చేవాడు. అందరికీ ఆత్మస్వరూపుడు. అతని వద్దకు వెళ్లి వారంతా అతనిని స్తుతించసాగారు. అప్పుడు నారికి దివ్యప్రకాశంతో పార్వతీపతి శ్రీమహాదేవుడు దర్శనమిచ్చాడు. అందరూ శిరసులను నేలకు తాకించి ప్రణమిల్లారు. మహాదేవుడు వారిని ఆశీర్వాదపూర్వకంగా సత్కరించి అందరినీ లేవనెత్తాడు. అనంతరం అతడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ - "చెప్పండి. మీ కోరిక ఏమిటో." అని అడిగాడు.

భగవానుడు అనుమతించగానే దేవతలు స్వస్థచిత్తులై "దేవాధిదేవా! మీకు నమస్కారం. మీరు అందరికీ ఆశ్రయులు. అందరినీ సంహరిస్తారు. బ్రహ్మస్వరూపులైన మీకు నమస్కారం. దేవా! మేము త్రికరణశుద్ధిగా మిమ్ము శరణు వేడుకొంటున్నాము. మీరు మాపై దయచూపండి." అని ప్రార్థించారు.

అంతట భగవానుడు ప్రసన్నుడై వారికి స్వాగతసత్కారాలు చేసి - "దేవగణములారా! భయం విడిచిపెట్టి చెప్పండి. మీకు నేనేమి చేయాలి?" అని అడిగాడు.

ఈ రీతిగా మహాదేవుడు దేవతలకు, ఋషులకు, పితృగణానికి అభయదానం ఇవ్వగా బ్రహ్మదేవుడు అతనిని గౌరవిస్తూ ప్రపంచానికి మేలుకోరి - "సర్వేశ్వరా! మీ దయ వలన ప్రజాపతి పదవియందు ప్రతిష్ఠితుడనై, నేను దానవులకు ఒక గొప్పవరం ఇచ్చాను. ఆ కారణంగా వారు అన్ని మర్యాదలను భగ్నం చేశారు. ఇక వారిని మీరు తప్ప వేరెవరూ సంహరించలేరు. దేవతలు మిమ్ము శరణుకోరి ఇదే ప్రార్థిస్తున్నారు. కాబట్టి మీరు వీరిపై దయచూపండి." అని చెప్పాడు.

అప్పుడు మహాదేవుడు - "దేవతలారా! నేను ధనుర్బాణాలు ధరించి రథంఎక్కి సంగ్రామరంగంలో మీ శత్రువులను సంహరిస్తాను. కాబట్టి ఈ నగరాలను నేలకూల్చే ఒక రదాన్ని,

ధనుర్బాణాలను మీరు నాకు వెతికిపెట్టండి." అన్నాడు.

దేవతలు - "దేవేశ్వరా! మేము ముల్లోకాల తత్త్వాలను అన్నిచోట్ల నుండి పోగుచేసి మీ కోసం ఒక తేజోమయరదాన్ని సిద్ధం చేస్తాం." అన్నారు. ఇలా అని వారు విశ్వకర్మ నిర్మించిన ఒక పెద్ద రథాన్ని మహాదేవునికోసం సిద్ధం చేశాడు. అతడు విష్ణువును, చంద్రుని, అగ్నిని బాణాలుగా చేశాడు. పెద్ద పెద్ద నగరాలతో నిండిన పర్వతాలు, వనాలు, ద్వీపాలతో కూడిన భూమియే అతనికి రథం అయింది. ఇంద్ర వరుణ యమకుభేరులు మొదలైన లోకపాలురు గుట్టలుగా చేయబడ్డారు. మనసు ఆదారభూమిగా చేయబడింది. ఈ రీతిగా ఆ శ్రేష్ఠరథం సిద్ధం కాగానే మహాదేవుడు దానిలో తన ఆయుధాలను ఉంచాడు. బ్రహ్మదండం, కాలదండం, రుద్రదండం, జ్వరం - ఇవి సర్వతోముఖంగా ఆ రదాన్ని రక్షించడానికి నియుక్తమయ్యాయి. అథర్వుడు, అంగిరుడు అతనికి చక్రరక్షకులయ్యారు. ఋగ్వేదసామవేదాలు, సమస్తపురాణాలు ఆ రదానికి ముందు నడిచే యోధులు. ఇతిహాస యజుర్వేదాలు పృథ్వీరక్షకులు. స్తోత్రాలు, వషట్కారాలు, ఓంకారం - రదానికి అగ్రభాగాన ఉన్నాయి. ఆరు ఋతువులతో కూడిన సంవత్సరాన్ని తనకు ధనుస్సుగా చేసుకొన్నాడు. తన ఛాయను ధనుస్సునకు అఖండమైన వారిగా చేసుకొన్నాడు.

ఈ రీతిగా రథం సిద్ధం కావడం చూసి, మహాదేవుడు కవచాన్ని, ధనుస్సును దరించి, విష్ణు చంద్ర అగ్నులతో చేసిన దివ్యబాణాన్ని తీసికొని యుద్ధం కోసం సిద్ధమయ్యాడు. దేవతలు సుగంధనాయువును అతని కోసం వీచమని నియోగించారు. అప్పుడు మహాదేవుడు సమస్త యుద్ధసామగ్రితో సుసజ్జితుడై, పృథివిని కంసింపచేస్తూ రథంమీద బయలుదేరాడు. గొప్ప గొప్ప ఋషులు, గంధర్వులు, దేవతలు, అప్పరసల సమూహం అతనిని స్తుతించసాగారు. అప్పుడు శంకరభగవానుడు ఖడ్గం, ధనుర్బాణాలు ధరించి మిక్కిలి శోభాయనానంగా ఉన్నాడు. అతడు "నాకు పారధి ఎవరు?" అని నవ్వుతూ అడిగాడు. దేవతలు - "దేవేశ్వరా! మీరు ఎవరిని ఆజ్ఞాపిస్తే వారే మీకు పారధి అవుతారు. ఇందులో మీరేమీ సందేహించనక్కరలేదు." అన్నారు. అప్పుడు భగవానుడు "మీరు స్వయంగా ఆలోచించుకొని, నా కంటే శ్రేష్ఠుడైన నానిని నాకు పారధిగా చేయండి." అన్నాడు.

ఇది విని దేవతలు బ్రహ్మదగ్గరకు వెళ్లి అతనిని ప్రసన్నుని చేసికొని "భగవాన్! మీరు మాకు మేలు చేస్తామని ముందుగానే

చెప్పారు కదా! ఆ మాట నిలబెట్టుకోండి. దేవా! మేము సిద్ధం చేసిన రథం మిక్కిలి దుర్ధర్షమైనది. మహాదేవుడు దానికి వీరులను నిర్ణయించాడు. పర్వతాలతో కూడిన భూమియే రథం. నక్షత్రపంక్తులే దానికి పై కప్పు. కాని దానికి పారధి ఎవరూ కనపడడం లేదు. పారధి ఈ అన్నిటికంటే మించి ఉండాలి. ఎందుకంటే రథం అతని అధీనంలోనే ఉంటుంది. మా దృష్టిలో మీరు తప్ప పారధి కాదగిననారు వేరెవరూ లేరు. మీరు సర్వగుణ సంపన్నులు, దేవతలందరితో శ్రేష్ఠులు. కాబట్టి ఇప్పుడు మీరే రథాన్ని అధిష్టించి గుట్టల పగ్గాలను పట్టుకోండి." అని ప్రార్థించారు.

బ్రహ్మ - "దేవతలారా! మీరు చెప్పినదానిలో అసత్యమేదీ లేదు. కాబట్టి శంకరుడు యుద్ధం చేసేటపుడు చేను తప్పకుండా అతని గుట్టలను తోలుతాను." అని బదులు ఇచ్చాడు.

అప్పుడు దేవతలందరూ సృష్టికర్త అయిన బ్రహ్మను మహాదేవునికి సారధిగా చేశారు. అతడు విశ్వవంద్యమైన ఆ రదాన్ని అధిష్టించగానే గుట్టలు శిరసులు వంచి అతనికి ప్రణామం చేశాయి. పరమతేజస్వి అయిన బ్రహ్మ రథం ఎక్కి గుట్టల పగ్గం. చెర్నాకోల చేతపట్టి మహాదేవునితో - "దేవోత్తమా! రథం ఎక్కండి." అన్నాడు. అప్పుడు శంకరభగవానుడు విష్ణువు, పోముడు, అగ్ని ఈ మూడుమూర్తుల బాణాన్ని తీసికొని, తన ధనుస్సు చేతనే శత్రువులకు వణుకు పుట్టిస్తూ రథాన్ని అధిష్టించాడు. ఆ సమయంలో మహర్షులు, గంధర్వులు, దేవతలు, అప్పరసలు అతనిని స్తుతించారు. శివుడు రదాన్ని ఎక్కి తన తేజస్సు చేత ముల్లోకాలను దేదీప్యమానం చేశాడు. అతడు ఇంద్రాది దేవతలతో - "ఈ బాణం ఈ పురాలను నశింపచేయదేమో అని మీరు సందేహించకండి. ఈ బాణం ఇప్పుడిక అసురులను అంతమొందించినట్లే అనుకోండి." అన్నాడు.

దేవతలు - "మీ మాట ముమ్మాటికి సత్యం. ఇక ఈ రాక్షసులు అంతమయినట్లే. మీ నూట ఏ విధంగామా వ్యర్థం కాజాలదు." అన్నారు. ఇలా ఆలోచించుకొని దేవతలు మిక్కిలి సంతోషించారు. అనంతరం మహాదేవుడు ఆ విశాలరదాన్ని ఎక్కి దేవతలందరితో కలిసి బయలు దేరాడు. అతడు ఈ విధంగా ముందుకు కదలడం చూసి సమస్త విశ్వమూ, దేవతలు సంతోషించారు. ఋషిగణాలు అతనిని పలు రకాల స్తోత్రాలతో స్తుతించారు. గంధర్వకోటులు రకరకాల వాద్యాలను నాయించారు. శంకరభగవానుడు చిరునవ్వుతో - "ప్రజాపతీ! నడు. దైత్యులున్న చోటికి రదాన్ని నడుపు"

అన్నాడు. అంతట బ్రహ్మదేవుడు మనోవేగ, వాయువేగాలు కలిగిన తన గుఱ్ఱాలను దైత్యుడనవులచేత సురక్షితమైన ఆ మూడు పట్టణాలవైపు ముందుకు డూకించాడు.

అప్పుడు నందీశ్వరుడు పెద్దగా రంకె వేశాడు. దానితో ధిక్కులన్నీ ప్రతిధ్వనించాయి. అతని ఆ భీషణనాదం విని తారకాసురుని దైత్యులనేకులు నశించిపోయారు. వారు కాక మిగిలిన వారు యుద్ధానికి సన్నద్ధులై అతని ఎదుటికి వచ్చారు. త్రిశూలపాణి శంకరుడు కోపఘూర్ణితుడై తన వింటికి నారిని బిగించి, బాణం ఎక్కుపెట్టి, దానిని పాశుపతాస్త్రంతో అనుసందానించాడు. ఆపై మూడునగరాలు ఒకే చోటికి రావాలని నిరీక్షించపాగాడు. అతడు ధనుస్సు ఎక్కుపెట్టి సిద్ధం కాగానే మూడు నగరాలు కలిసి ఏకమయ్యాయి. ఇది చూసి దేవతలు పెద్దగా హర్షధ్వనాలు చేశారు. సిద్ధులు మహర్షులతో కలిసి, అతనిని స్తుతిస్తూ జయజయనాదాలు చేయపాగారు.

సహింపశక్యంకాని తేజస్సు కలిగిన శంకరభగవానుడు ఈ రీతిగా అసురసంహారానికి సిద్ధం కాగానే అతని ఎదుట మూడు నగరాలు కలిసి ఒకటిగా దర్శనమిచ్చాయి. అతడు వెంటనే తన దివ్యధనువును సారించి, ముల్లోకాల పారభూతమైన బాణాన్ని నాటిపై వేశాడు. ఆ బాణం వేయడంతోనే త్రిపురాలూ నశించి పడిపోయాయి. అప్పుడు పెద్ద ఆర్తనాదం వెలువడింది. మహాదేవుడు ఆ అసురులను బూడిదచేసి, పడమటి సముద్రంలో కలిపివేశాడు. ముల్లోకాలకు మేలుకలిగించే శంకరభగవానుడు కుపితుడై ఈ రీతిగా ఆ త్రిపురాలను భస్మంచేసి, దైత్యులను నిర్మూలించాడు. తన క్రోధంవలన పుట్టిన అగ్నిని “ముల్లోకాలను నీవు భస్మం చేయకు.” అని వారించాడు.

ఈరీతిగా దైత్యులు నశించిపోవడంతో ఋషులకు, లోకాలకు స్వస్థత చిక్కింది. వారు శంకరభగవానుని ఉదాత్తవాక్యాలతో స్తుతించపాగారు. ఆపై భగవానుని ఆజ్ఞ పొంది బ్రహ్మధిదేవగణం అంతా సపలమనోరదులై తమతమ స్థానాలకు వెళ్లిపోయారు. ఈ రీతిగా మహాదేవుడు సమస్తలోకాలకు మేలు చేశాడు. సృష్టికర్త బ్రహ్మదేవుడు అప్పుడు శివునికి ఎలా పారధ్యం చేశాడో మీరు కూడా వీరవరుడైన కర్ణునికి అలాగే పారధ్యం చేసి, అతని గుఱ్ఱాలను నడపండి. రాజా! ఇందులో సందేహమేమీ లేదు. మీరు కృష్ణార్జునులకంటే, కర్ణునికంటే కూడా శ్రేష్ఠులు. కర్ణుడు యుద్ధంచేయడంలో మహాదేవునికి పాటి అయితే మీరు

రథం నడపడంలో సాక్షాత్తు బ్రహ్మదేవునికి సమానులు. కాబట్టి మీ ఇద్దరూ కలిసి, నా శత్రువులను ఆ దైత్యులను మాదిరిగానే ఓడించండి. మహారాజా! కర్ణుడు ఈ రోజు యుద్ధరంగంలో అర్జునుని ఓడించగలిగే ఉపాయమేమో ఆలోచించండి. కర్ణునియొక్క, నా యొక్క, నా రాజ్యం యొక్క విజయం మీమీదే ఆధారపడి ఉంది. కాబట్టి మీరు కర్ణుని గుఱ్ఱాలను నడపండి.” అని ముగించాడు.

మహారాజా! కర్ణునికి స్వయంగా పరశురాముడు ధనుర్విద్య నేర్పాడు. అతనిలో ఏదైనా దోషం ఉంటే అతడు ఇతనికి ఎప్పటికీ ధివ్యాస్త్రం ఇచ్చేనాడు కాదు. నేను అయితే అతనిని ఏ ఉత్తమ క్షత్రియకులంలోనో పుట్టినవానిగా భావిస్తున్నాను. కవచకుండలాలు పుట్టుకతోనే ఉన్నాయి. అతడు విశాలబాహువు, మహారథి. కాబట్టి సూతకులంలో అతడు జన్మించడం ఏరకంగామా అసంభవమే.

శల్యునిపారధ్యంలో

కర్ణుడు యుద్ధమునకు బయలుదేరుట.

దుర్యోధనుడు - “వీరశ్రేష్ఠుడా ! పారథి రదికునికంటే ఉన్నతుడై ఉండాలి. కాబట్టి నీవు యుద్ధభూమిలో కర్ణుని గుఱ్ఱాలను నియంత్రించు. త్రిపురాలను నాశనం చేయడానికి దేవతలు ప్రయత్నించి బ్రహ్మదేవుని శంకరునికి పారథిగా చేసినట్లే మేము కూడా కర్ణునికంటే శ్రేష్ఠుడైన నిన్ను అతనికి పారథిని చేయాలనుకొంటున్నాము.” అన్నాడు.

శల్యుడు - “రాజా! బ్రహ్మ మహాదేవునికి ఎలా పారధ్యం చేశాడో, ఒకే బాణంతో దైత్యసంహారం ఎలా జరిగిందో అది అంతా నాకు తెలుసు. ఈ విషయం శ్రీకృష్ణునికి తెలుసు. అతనికి భూతభవిష్యద్విషయాలన్నీ సంపూర్ణంగా తెలుసు. ఇదంతా తెలిసే అతడు అర్జునునికి పారధ్యం స్వీకరించాడు. ఏదో ఒక రకంగా కర్ణుడు అర్జునుని చంపినప్పటికీ, అతడు చనిపోవడం చూసి శ్రీకృష్ణుడు స్వయంగా యుద్ధం చేస్తాడు. అతడు కోపించినప్పుడు నీసైన్యంలోని ఏ ఒక్క రాజుకూడా శత్రుపైన్యాన్ని ఎదుర్కోలేడు.” అన్నాడు.

సంజయుడు చెప్పపాగాడు - “రాజా! శల్యమహారాజు ఇలా అనగానే దుర్యోధనుడు - “రాజా! మీరు కర్ణుని అవమానించకండి. అతడు సమస్తశస్త్రదారులలోను శ్రేష్ఠుడు. సంపూర్ణ అస్త్రవిద్యాపారంగతుడు. ఈ సంగతి ప్రత్యక్షంగా తెలిసిందే. ఆ రాత్రి ఘటోత్కచుడు వందలకొద్దీ నూయలు పన్నినపుడు. నానిని కర్ణుడే చంపాడు. ఇటీవలి రోజులలో అర్జునుడు కూడా భయంతో కర్ణుని ఎదుట స్థిరంగా నిలబడనే

లేదు. మహాబలవంతుడయిన భీమసేనుని కూడా కర్ణుడు వింటికొనతో యుద్ధానికి భయపడేలా చేశాడు. పైగా అతనిని - “మూడుదా! తిండిపోతా!” అని కూడా సంబోధించాడు. పరాక్రమవంతుడైన మాద్రీపుత్రుడైన నకులుని కూడా యుద్ధంలో ఓడించాడు. ఏదో విశేషకారణంగానే అతనిని చంపలేదు. కర్ణుడే వృష్ణివంశతిలకుడైన సాత్యకిని కూడా ఓడించాడు. అతనిని విరథుని చేశాడు. అతడు ధృష్టద్యుమ్నాది స్పృజయవీరులనైతే అలవోకగా ఎన్నోమారులు యుద్ధరంగంలో కించపరిచాడు. అలాంటి మహారథి కర్ణుని పాండవులు ఎలా ఓడించగలరు? కర్ణుడు కోపిస్తే ఇంద్రువైనా చంపగలడు. మీరు కూడా సంపూర్ణ అస్త్రవిద్యావేత్తలు. సమస్త విద్యాపారంగతులు. ఈ భూమిపై మీతో సమానుడైన బాహుబలం గలవాడెవడూ లేడు. మీరు శత్రువులకు “శల్యం” వంటి నారు కాబట్టే శల్యుడనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కారు. యాదవులందరూ కలిసి మీ బాహుపాశంలో చిక్కుకొన్నా, దానినుండి విడుదల పొందలేరు. రాజా! కృష్ణుడు బాహుబలంలో కూడా మిమ్మల్ని మించినవాడా? అర్జునుడు చనిపోయాక శ్రీకృష్ణుడు పాండవసైన్యాన్ని రక్షిస్తాడన్నట్టే, కర్ణుడు ఒకవేళ చనిపోయినట్లయితే మీరు మా విశాలసైన్యానికి రక్షకునిగా ఉండవలసినదే. మహారాజా! మీ బలంవల్లనే నేను నా పోదరులయొక్క, ఈ రాజులయొక్క ఋణాన్నుండి విముక్తుడిని కావాలనుకొంటున్నాను.” అన్నాడు.

కర్ణుడు - “మద్రరాజా! శంకరభగవానునికి బ్రహ్మదేవుడు, అర్జునునికి శ్రీకృష్ణుడు సారథులై వారికి మేలు చేయడంలో ఎలా తత్పరులైనారో, అలాగే మీరు కూడా సర్వదా మాకు మేలు చేయడంలో తత్పరులు కానాలి.” అన్నాడు.

శల్యుడు - తన్నుగాని, ఇతరులను గాని నిందించడం, పొగడడం ఉత్తముల పని కాదు. అయినా నీకు విశ్వాసం కలగడానికి నన్ను గురించి నేను చెప్పుకొనే ఈ ప్రశంసావాక్యాలు విను. గుఱ్ఱాలను అతిజాగ్రత్తగా వడపడంలోను, వాటిలోని గుణదోషాలను తెలసుకోవడంలోను, వాటికి చికిత్స చేయడంలోను నేను ఇంద్రుని యొక్క సారథి నూతనికి సమానుడిని. కాబట్టి నీవు ఏమీ చింతించకు. అర్జునునితో యుద్ధం చేసే సమయంలో నేను నీ రథాన్ని తోలుతాను.” అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు - “కర్ణా! శల్యమహారాజు శ్రీకృష్ణునికంటే గొప్పసారథి. ఇక నీకు ఇతడు సారథ్యం చేస్తాడు. మాతలి ఇంద్రుని రథానికి ఉన్నగుఱ్ఱాలను ఎలా నడుపుతాడో ఇతడలాగే

నీ రథాశ్వాలను తోలుతాడు. ఇక నీవు నిస్సందేహంగా పాండవులను అణచివేయగలవు.” అన్నాడు.

రాజా! అప్పుడు కర్ణుడు సంతోషించి, తన పారథిని “నూతుడా! నీవు వెంటనే నా రథాన్ని సిద్ధం చేసి తీసుకురా” అని ఆజ్ఞాపించాడు. సారథి ‘విజయి’ అనే పేరుగల కర్ణుని రథాన్ని శాస్త్రోక్తంగా అలంకరించి “మహారాజులకు జయము.” అని చెపుతూ ఆ వార్తను నివేదించాడు. కర్ణుడు కూడా శాస్త్రోక్తంగా దానిని పూజించి ప్రదక్షిణం చేసి, సూర్యుని స్తుతించాడు. అనంతరం తనకు దగ్గరగా నిలబడిఉన్న మద్రరాజును రథంమీద కూర్చోమని ఆహ్వానించాడు. మహాతేజస్వి అయిన మద్రరాజు రథానికి ముందు భాగాన కూర్చున్నాడు. అనంతరం కర్ణుడు కూడా ఎక్కాడు. అప్పుడు ఆ వీరులిద్దరినీ వంది మాగదులు స్తోత్రం చేశారు. మద్రరాజు గుఱ్ఱాల పగ్గం పట్టుకొన్నాడు. కర్ణుడు రథం మీదినుండి ధనుష్టంకారం చేయపాగాడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు కర్ణునితో - “వీరుడా! మహారథులైన భీష్మద్రోణులు అర్జునుని, భీముని చంపుతారని అనుకొన్నాను. కాని నారు ఆ పనిని చేయలేకపోయారు. ఇక నీవు ధర్మరాజునైనా బంధించు. లేదా భీమార్జునకులసహదేవులనైనా చంపు.మంచిది. ఇక నీవు యుద్ధానికి బయలుదేరు. నీకు జయమగుగాక! శుభమగుగాక! నీవు పాండుపుత్రుల సైన్యాన్ని అంతటినీ భస్మం కావించు.” అన్నాడు.

కర్ణుడు దుర్యోధనుని మాటలను అంగీకరిస్తూ శల్యమహారాజుతో “మహాబాహూ! అర్జున భీమనకుల సహదేవులను, యుధిష్ఠిరుని నేను చంపడానికి వీలుగా గుఱ్ఱాలను ముందుకు ఉరికించు. నేడు పాండవవినాశనానికి, దుర్యోధనునికి విజయం దక్కడానికి నేను నేలకొలదీ వాడి బాణాలను ప్రయోగిస్తాను.” అన్నాడు.

శల్యుడు - “నూతపుత్రా! నీవు పాండవులను ఎందుకు అవమానిస్తావు? వారు సమస్త శాస్త్రపారంగతులు, మహాధనుర్ధరులు, యుద్ధంలో వెన్ను చూపనివారు, అజేయులు, అత్యంతపరాక్రమవంతులు. వారు సాక్షాత్తు ఆ ఇంద్రుని కూడా భయకంపితుని చేయగలరు. గాండీవం యొక్క వజ్రతుల్యమైన భీషణటంకారం విన్నప్పుడు ఈ రకమైన గప్పాలు కొట్టడం మరిచిపోతావు. భీమపేనుడు ఏనుగుల దంతాలను విరిచి గజసైన్యాన్ని సంహరించేటపుడు ఈ రకమైన మాటలాడలేవు. యుధిష్ఠిరుడు, నకులసహదేవులు తమ పదునైన బాణాలతో శత్రుసహారం చేయడం చూచినపుడు

ఇలాంటి మాటలేవీ మాట్లాడలేవు." అన్నాడు.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! అప్పుడు మద్రరాజు యొక్క ఈ మాటలన్నీ పట్టించుకోకుండా కర్ణుడు అతనితో - "మంచిది. ఇక రథం పోనియ్యి." అన్నాడు.

శల్యుని పారథ్యములో కర్ణుడు యుద్ధభూమికి

బయలుదేరుట - ఇరువురి యొక్క

కటుసంభాషణము.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - "మహారాజా! మహాధనుర్ధరుడైన కర్ణుడు యుద్ధానికి సిద్ధమై రావడం చూసి కౌరవ వీరులందరూ హర్షధ్వానాలు చేయసాగారు. కర్ణుడు బయలుదేరడం తోనే మీ పక్షంలోని వీరులందరూ కూడా మృత్యుభయం వదిలి దుందుభి భేరీ ధ్వనులతో పాటు యుద్ధ భూమికి ఉరికారు. అప్పుడు భూమి అంతా కంపించిపోసాగింది. కర్ణుని గుట్టలు నేలపై మొగ్గతిలబడ్డాయి. కౌరవవినాశ సూచకమైన ఇటువంటివి, మరి ఇంకా అనేకమైనవి ఉచ్చాతాలు జరుగసాగాయి. అయినా వారు వాటిని ఏమాత్రం లక్ష్యపెట్టని మోహజాలం దైవవశాత్తు వారి బుద్ధిని కమ్మివేసింది. కర్ణుడు బయలుదేరిన మీదట రాజులందరూ జయఘోష కావించారు. అప్పుడు కర్ణుడు శల్యుని ఉద్దేశించి - "ఇప్పుడు నేను శస్త్రాస్త్రదారినై రథంపై ఉన్నాను. కోపంతో ఇంద్రుడు వచ్చినా నాకు ఇప్పుడు భయంలేదు. ఈ భీష్మాది యోధులందరూ యుద్ధభూమిలో శయనించడం చూసి నా సాహసం మరింత పెరుగుతోంది. వాస్తవానికి నేను తప్ప అర్జునుని రణరంగంలో వేరెవరూ ఎదిరించలేరు. అతడు సాక్షాత్తు ఉగ్రరూపమైన మృత్యువు వంటివాడే. ద్రోణాచార్యులవారు శస్త్రసంచాలనంలో నిపుణులు. బలం, ధైర్యం, వినయం వంటి అన్ని గుణాలూ వారిలో ఉన్నాయి. నారివద్ద గొప్ప గొప్ప అస్త్రశస్త్రాలు కూడా ఉన్నాయి. వారే కాలం నోటికి చిక్కి వెళ్లి పోయారు. ఇక మిగిలినవారందరూ కూడా బలహీనులే అని వా ఉద్దేశ్యం. అస్త్రాలు, బలం, పరాక్రమం, చేష్టలు, నీతి, గొప్ప గొప్ప ఆయుధాలు కూడా మనిషికి సుఖాన్నివ్వడంలో సమర్థమైనవి కావు. చూడు. గురువు ద్రోణాచార్యులు ఈ అన్నీ ఉండికూడా శత్రువులచేతిలో చనిపోయాడు. వారు అగ్నిలా, సూర్యునిలా మహాతేజోవంతులు, విష్ణువులా, ఇంద్రునిలా పరాక్రమవంతులు, బృహస్పతిలా, శుక్రునిలా నీతికుశలురు. గొప్ప దుస్సహులు. అయినా శస్త్రం అతనిని రక్షించలేకపోయింది. ఇప్పుడు దుర్యోధనుని పౌరుషం చప్పబడిపోయింది. ఈ స్థితిలో నా కర్తవ్యం ఏమిటో నేను

బాగా తెలుసుకొన్నాను. ఇక మీరు రథాన్ని శత్రువుల సేనవైపు సాగించండి. సాత్యకి, సృంజయ వీరులు, నకుల సహదేవులు రణరంగంలో యుద్ధానికి నిలబడి ఉన్నవోట. నేను తప్ప ఏ వీరుడు ఈ వీరులందరితో తలపడగలడు? కాబట్టి మద్రరాజా! మీరు వెంటనే రణభూమిలో పాంచాలురు, సాండవులు, సృంజయవీరులు ఉన్నవైపు రథాన్ని తీసుకుపోండి. నేను వారితో యుద్ధం చేసి వారివైవా చంపుతాను, లేదా ద్రోణాచార్యుని మార్గంలో స్వయంగా యముని వద్దకైవా వెళ్తాను. ధృతరాష్ట్రసుతుడు దుర్యోధనుడు ఎప్పుడూ నాకు శుభం కలగాలనే ప్రయత్నం చేస్తూ ఉంటాడు. అతనికోసం నేను నాకు ఇష్టమైన భోగాలను, విడువరాని ప్రాణాలను కూడా అర్పించగలను. నాకు ఈ ఉత్తమరథాన్ని పరశురాములవారు ఇచ్చారు. దీని ఇరుసు కొంచెం కూడా చప్పుడు చేయదు. ఈ రథంపై రకరకాల ధనుస్సులు, ధ్వజాలు, గదలు, బాణాలు, కత్తులు, ఇంకా అనేక గొప్ప గొప్ప ఆయుధాలు ఉంచబడినాయి. ఇది నడిచేటపుడు పిడుగుసాటుతో సమానమైన భీషణ ధ్వని (కరకరమనే చప్పుడు) వస్తుంది. దీనికి తెల్లని గుట్టలు పూన్చి ఉన్నాయి. మంచి మంచి అంపపాదులు ఉన్నాయి. ఈ శ్రేష్టమైన రథం ఎక్కి నేను తప్పకుండా అర్జునుని చంపగలను. స్వయంగా కాలుడే అర్జునుని రక్షించాలని అనుకున్నప్పటికీ, అతనినికూడా నాశనం చేస్తాను. లేదా భీష్ముని వలె స్వయంగా యమలోకానికి వెళ్తాను. ఇంతకంటే ఎక్కువగా ఏమిచెప్పను? అతనిని రక్షించడానికి యమవరుణకుబేరులు, ఇంద్రుడు తన అనుచరులతోకూడా కలిసి ఒకేసారి యుద్ధరంగానికి వచ్చివా, నేను వారందరితోపాటుగా అతనిని కూడా ఓడిస్తాను." అన్నాడు.

యుద్ధోత్సాహంలో మునిగిపోయిన కర్ణుడు ఇలాంటి మాటలనగానే అవి విని మద్రరాజు శల్యుడు నవ్వాడు. అతనిని తిరస్కరిస్తూ మధ్యలోనే అడ్డుకొని - "కర్ణా! ఇకచాలు. మాటలాడకు. నీవు ఆవేశంలో అధికప్రసంగం చేస్తున్నావు. ఆహా! నరోత్తముడైన అర్జునుడెక్కడ? నరాధముడివైన నీవెక్కడ? ఇది చెప్పు. సాక్షాత్తు విష్ణుభగవానుడు రక్షిస్తూ ఉండే యాదవుల రాజభవనం నుండి నారిని అవమానించి, స్వయంగా పురుషోత్తముడైన శ్రీకృష్ణుని చెల్లెలిని బలవంతంగా హరించగలిగినవాడు, లోకాలన్నిటికీ అధీశ్వరుడైన శంకరభగవానుని యుద్ధానికి ఉసిగొల్పేవాడు అర్జునుడు తప్ప వేరొకడు అలాంటి వాడు ఎవడు ఉంటాడు.? విరాటనగరంలో గోగ్రహణ సమయంలో పురుషశ్రేష్ఠుడైన

అర్జునుడే నిన్ను, సర్వపైన్యాన్ని, ద్రోణాశ్వత్థామలను భీష్మునితో సహితంగా ఓడించాడు. అప్పుడు నీవు అతనిని ఎందుకు జయించలేదు? ఇప్పుడు నీ వధ కోసమే ఈ మరో యుద్ధం వచ్చింది. శత్రువుకు భయపడి సారిపోకపోతే తప్పక నీవు చస్తావు." అన్నాడు.

మద్రరాజు యొక్క ఈ కటువైన మాటలు విని కౌరవసేనాపతి కర్ణునికి కోపం ఉప్పొంగింది. అతడు అతనితో - "చాలించు. చాలించు. ఎందుకు ఇలా వాగుతావు? ఇప్పుడు అర్జునునికి, నాకు మధ్య యుద్ధం జరగనేబోతోంది. అతడు యుద్ధంలో నన్ను ఓడిస్తే నీ మాటలే నిజమని అనుకోవచ్చును." అన్నాడు. అందుకు మద్రరాజు "అలాగే జరుగుతుందిలే" అని మారుమాట్లాడలేదు. అప్పుడు కర్ణుడు యుద్ధానికి ఉత్సుకుడై "శల్యుడా! రథం పోనియ్యి." అన్నాడు.

యుద్ధంకోసం బయలుదేరిన కర్ణుడు తన పైన్యాన్ని ఉత్సాహ పరచడానికి సాండవులలోని ఒక్కొక్కవీరుని కలుసుకొన్నప్పుడు - "ఇప్పుడు మీలో ఎవరయినా శ్వేతవాహనుడైన అర్జునుడు నన్ను కలుసుకోవేలా చేస్తే వారికి కావలసినంత ధనం ఇస్తాను. అది చాలకపోతే, రత్నాలతో నింపిన ఎద్దుబండిని కూడా ఇస్తాను. దానితోమా తృప్తిపడకపోతే, ఒక్కొక్కటి ఏనుగుంత బలం కలిగిన ఆరుఎద్దులను పూన్చిన ఒక బంగారు రథాన్ని ఇస్తాను. అయినా ఆనందం కలగకపోతే అతనికి వంద ఏనుగులు, వందగ్రామాలు, వంద బంగారురథాలు, సుశిక్షితమైన, బలం వేగం కలిగిన వంద గుఱ్ఱాలు, బంగారు రేకు తాపడం చేసిన కొమ్ములు కలిగిన నాలుగువంధల సాడి ఆవులను ఇస్తాను. ఇవన్నీ పుచ్చుకొని కూడా సంతోషించకపోతే అతడేది అడిగితే అది ఇస్తాను. నావద్ద ఉన్న పుత్రులు, స్త్రీలు, ఇతర బోగసాధనాలు అన్నీ, ఇంకా అతడు ఏది కోరుకొంటే అది ఇస్తాను. శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు ఎక్కడ ఉన్నారో నాకు చెప్పిన నానికి, నారిద్దరినీ చంపి, వారి సంపదనంతా ఇచ్చివేస్తాను." అని చెప్పసాగాడు. యుద్ధరంగంలో నిలిచిన కర్ణుడు ఇలాంటి రకరకాల మాటలు చెప్తూ తన శంఖాన్ని పూరించాడు. అవి విని దుర్యోధనుడు, అతని అనుచరులు చాలా ఆనందించారు. అన్ని వైపుల దుందుభి మృదంగనాదాలు విన్పించసాగాయి. వీరులందరూ సింహనాథాలు చేయసాగారు.

అప్పుడు మద్రరాజు శల్యుడు నవ్వి - "సూతపుత్రా! ఏనుగుల వంటి బలమైన ఆరు ఎద్దులను పూన్చిన బంగారు రథాన్ని ఇవ్వవలసిన అవసరం లేదు. అర్జునుడు స్వయంగానే

నీకు కనిపిస్తాడు. నీవు మూర్ఖంగా కుబేరుని వలె ధనాన్ని పంచాలనుకొంటున్నావు. ప్రయత్నించకుండానే నీకు ఈ రోజు అర్జునుడు కనపడతాడు. నీవు బుద్ధిహీనునివలె నీ ధనాన్ని యావత్తు ఇవ్వడానికి సిద్ధపడుతున్నావు. ఇందువలన అసాత్రునికి ధనం దానం చెయ్యడంలో ఉండే దోషమేమిటో నీకు తెలిసినట్లులేదు. నీవు ఇవ్వదలచుకొన్న అసార ధనంతో యజ్ఞాదులను ఆచరించు. నీవు అజ్ఞానంతో కృష్ణార్జునులను చంపాలని వృథాగా అనుకొంటున్నావు. ఏ నక్కా యుద్ధంలో సింహాన్ని చంపింధని మేము ఎప్పుడూ వినిఉండలేదు. కార్యాకార్యాల విషయంలో నీకు ఏ మాత్రం వివేకం లేదు. నిస్సందేహంగా నీకు కాలం సమీపించింది. బ్రతికి ఉన్నవాడు ఎవడయినా ఇలాంటి తలా తోకాలేని మాటలు ఎలా మాట్లాడగలుగుతాడు? నీవు చేయాలనుకొంటున్నవని, బాహుబలంతో సముద్రాన్ని ఈదా లనుకొంటున్నట్లు, పర్వతశిఖరం నుండి దూకాలనుకొంటున్నట్లు ఉంది. సవ్యసాచి అర్జునుడు తన దివ్యధనుస్సు చేతపట్టి పైన్యాన్ని బాధిస్తూ, నిన్ను పదువైన బాణాలతో పీడిస్తున్నప్పుడు నీవు పశ్చాత్తాప పడక మానవు. తల్లి ఒడిలో పడుకొన్న బాలుడు చంద్రుడిని పట్టుకోవాలని కోరుకొన్నట్లుగా, నీవు అజ్ఞానంతో రథస్థుడై వచ్చే అర్జునుని ఓడించాలని ఆలోచిస్తున్నావు. ఇంటిలో ఉండే కుక్క ఆడవిలో ఉండే సింహాన్ని చూసి మొరిగినట్లుగా, నీవు పురుషసింహుడైన అర్జునుని గూర్చి వాగుతున్నావు. కర్ణ! ఆడవిలో కుందేలుతోపాటు ఉండే నక్క కూడా, సింహాన్ని చూడనంతవరకు తన్ను తాను సింహమనే అనుకొంటుంది. అలాగే రథస్థులై వచ్చే కృష్ణార్జునులను చూడనంతవరకు నీవు నిన్ను సింహమనే అనుకొంటావు. అర్జునుని చూచిన వెంటనే నీవు నక్కవు అవుతావు. తమ తమ యోగ్యతలను అనుసరించి లోకంలో ఎలుక - సిల్లి, కుక్క - పులి, నక్క - సింహం, కుందేలు - ఏనుగు, అబద్ధం - నిజం, విషం - అమృతం ప్రసిద్ధమైనట్లు లోకులందరూ నిన్ను అర్జునుని కూడా అలాగే అనుకొంటూ ఉంటారు." అన్నాడు.

శల్యుడు ఇలా తిరస్కారంగా మాట్లాడగా, శల్య సదృశమైన అతని మాటలలోని అంతర్యాన్ని గ్రహించుకొని కర్ణుడు అత్యంతము కుపితుడై - "శల్యా! గుణవంతుల గుణాలను గుణవంతుడే గ్రహించగలడు కాని గుణహీనునికి ఏమాత్రం తెలియవు. నీలో ఏ ఒక్క గుణం లేదు. కనుక గుణగుణాలను గురించిన జ్ఞానం నీకెలా ఉంటుంది? అయ్యో! అర్జునుని యొక్క గొప్ప గొప్ప అస్త్రాలు, క్రోధం, పరాక్రమం,

ధనుర్బాణాలు, శౌర్యం - ఇవన్నీ నాకు తెలిసినట్లుగా నీకు తెలియవు. మనుష్యులను, గుఱ్ఱాలను, ఏనుగులను చంపగలిగేది నా ఈ భయంకరమైన బాణం. ఇది అత్యంత భీకరము, కవచాలను, ఎముకలను కూడా విరుగ కొట్టకలిగినది. నాకు రోషం వస్తే దీనితో పర్వతరాజు ఆయిన మేరువును కూడా బద్దలు కొట్టగలను. కాని కృష్ణార్జునులను విడిచి వేరెవరిమీదా దీనిని ఎప్పుడూ ప్రయోగించను. ఎందుకంటే శ్రీకృష్ణుడు సంపూర్ణ వృష్టి వంశం యొక్క సంపదకు ఆశ్రయమైనవాడు. అర్జునుడు సాండవుల విజయానికి ఆధారభూతుడు. ఈ ఇద్దరితో తలపడి, వీరిని యుద్ధరంగంనుండి వెనుకకు తరిమివేసేవాడు నేను తప్ప ఇంకెవరున్నారు? అర్జునుని వద్ద గాండీవం, శ్రీకృష్ణుని వద్ద సుధర్మచక్రం ఉన్నాయి. కాని అవి భీరువులనే భయపెడతాయి. నాకు మాత్రం అవి ఆనందాన్నే కలిగిస్తాయి. నీవు దుష్టుడివి, మూర్ఖుడివి, పెద్ద పెద్ద యుద్ధాల గురించి తెలియనివాడివి. ఇప్పుడు భయంతో బాధపడుతూ, సీరికి తనంతో ఆనర్గళంగా ఏవేవో మాట్లాడుతున్నావు. సాపాచారుల దేశంలో పుట్టిన క్షత్రియుకుల కళంకుడవైన దుర్బుద్ధి! శల్యా! నేను ఈ ఇద్దరినీ చంపిన తరువాత ఈ రోజు బంధుమిత్రులతో సహితంగా నిన్ను కూడా తుదముట్టిస్తాను. నీవు మాకు శత్రువువై ఉండీ, స్నేహితునిలా మారి కృష్ణార్జునుల పేరు చెప్పి నన్ను భయపెడుతున్నావు. మద్రదేశీయులు దుష్టచిత్తులని, అసత్యభాషణులని, కుట్రీలులని, వారు చచ్చేవరకు దుష్టత్వాన్ని విడిచిపెట్టరని నేను ఇంతకుముందే విని ఉన్నాను. ఈ అసభ్యవర్తనలు మదిరాపానం చేసి నవ్వుతూ, తుళ్లుతూ ఉంటారు. తలాతోకా లేని సాటలు పాడుతూ ఉంటారు. చిత్తం వచ్చినట్లు చేస్తారు. పరస్పరం అశ్లీలంగా మాట్లాడుకొంటూ ఉంటారు. ఆహా! వారిలో ఇక ధర్మం అనేది ఎలా ఉంటుంది? వారు నీచకర్మలకు, అహంకారపూరితమైన ఆచరణకు ప్రసిద్ధులు. కనుక వారితో నైరంకాని, మిత్రత్వం కాని ఎన్నడూ కూడని పని. వారిలో స్నేహమనే మాటే ఉండదు. ఎవరినైనా తేలు కాటువేసినపుడు గుణవంతులైనవారు ఆ విషాన్ని దింపడానికి - “ఓ తేలూ! మద్రదేశీయులలో మైత్రి అనేది ఉండజాలనట్లే నీ విషంకూడా నశించిపోతుంది. ఎందుకంటే నేను అధర్వవేదమంత్రంతో దానిని శాంతింపచేస్తున్నాను.” అనే మంత్రాన్ని చదువుతూ ఉంటారు. అందుకే వారికే పుట్టిన నీవు ధర్మవాక్యాలు ఎలా చెప్పగలుగుతావు?

బుద్ధిమంతుడయిన దుర్యోధనమహారాజుకు మిత్రుడిని నేను. నా ప్రాణం, సమస్త సంపత్తి అతని కోసమే. కాని సాండవులు నిన్ను తమవైపుకు తిప్పుకొన్నారని తెలుస్తోంది. అందుకే అన్ని విధాలా నీవు మాతో శత్రువులా వ్యవహరిస్తున్నావు. కాని గుర్తుంచుకో. నాస్తికులు ధర్మజ్ఞుని ధర్మమార్గం నుండి విచలితుని చేయలేనట్లే నీ వంటి వందలమంది కూడా నన్ను యుద్ధవిముఖుని చేయలేరు. యుద్ధరంగంలో వెన్ను చూపకుండా దేహత్యాగం చేసే పురుషపుంగవులకు కలిగే సద్గతి ఏదో, భానిని నాకు మా గురువు పరశురాములవారు చెప్పే ఉన్నారు. అది నాకు ఇప్పుడు కూడా గుర్తుఉంది. ముల్లోకాలలోను నన్ను ఈ పనినుండి తప్పించగలిగేవాడు ఎవడూ లేడని నా ఉద్దేశ్యం. నేను నిన్ను చంపి మాంసాహారులైన జంతువులకు వేయగలను. కాని ఒకటి - నా ప్రేయమిత్రుడైన దుర్యోధనుని యొక్క ధృతరాష్ట్రుని యొక్క కార్యం ముఖ్యం. రెండు - నిన్ను చంపితే నింద కలుగుతుంది. మూడు - నేను క్షమిస్తానని మాట ఇచ్చాను. ఈ మూడు కారణాలవలన ఇంతవరకు నీవు జీవించి ఉన్నావు. కాని ఇకపైన ఇలాంటి మాటలు మాట్లాడావంటే వజ్రతుల్యమైన నా గదతో నీ తల నేలకూలుస్తాను.” అని తీవ్రంగా హెచ్చరించాడు.

అనంతరం కర్ణుడు తిరిగి ధైర్యం తెచ్చుకొని - “నడు రథం పోనియ్యి.” అన్నాడు.

శల్యుడు కర్ణునికి

హంసకాకీయోపాఖ్యానము చెప్పుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! కర్ణుని మాటలు విని శల్యుడు అతనికి ఒక దృష్టాంతాన్ని వినిపిస్తూ - “కులకళంకుడా! కర్ణా! నేను నీకు ఒక దృష్టాంతం వినిపిస్తాను. సముద్రతీరంలో ఒక రాజ్యం ఉండేది. దాని రాజు దర్మబద్ధంగా రాజ్యం ఏలుతుండేవాడు. ఆ రాజు రాజ్యంలో ధనధాన్యసంపన్నుడైన ఒక వైశ్యుడుండేవాడు. అతడు యజ్ఞయాగాధులు చేస్తూ ఉండేవాడు. దానశీలి, క్షమాశీలుడు. స్వధర్మనిరతుడు. పవిత్రాత్ముడు. సర్వభూతదయ కలవాడు. అతనికి చిన్నపిల్లలు చాలా మంది ఉండేవారు. వారు ఒక కాకికి తమ ఎంగిలి మెతుకులు, పెరుగు, సాలు సాయసం వంటివి విదిలిస్తూ ఉండేవారు. ఆ ఉచ్చిష్టాన్ని తిని తిని అది బాగా బలిసింది. గర్వంతో విర్రవీగుతూ తన జాతి పక్షులను, తన కంటే శ్రేష్ఠమైన పక్షులను ఆవమానించసాగింది. ఒకసారి ఆ సముద్రతీరానికి మానససరోవరవాసులైన హంసలు

వచ్చాయి. అవి గరుత్మంతునితో సమానంగా ఎత్తుగా దీర్ఘంగా ఎగురగలవు. గర్వంతో మిడిసిపడే ఆ కాకి వాటిలో అన్నిటికంటే ఉత్తమంగా అనిపించిన హంస దగ్గరకు వెళ్లి “రా. ఈ రోజు నీవు నేను ఎగురుదాం.” అంది. అది విని అక్కడకు వచ్చిన హంసలన్నీ నవ్వాాయి. అవి ఆ వదరుపోతు కాకితో - “మేము మానసరోవరంలో నివసించే హంసలము. ఈ భూమి మీద అంతటా ఎగురుతూ తిరుగుతూ ఉంటాము. మేము చాలా దూరం ఎగురగలము కాబట్టి పక్షులన్నీ మమ్మల్ని గౌరవిస్తాయి. పోదరా! నీవు ఒక కాకివే కదా! మరి ఎందుకు బలిష్ఠమైన హంసతో ఎగురడానికి పోటీపడుతూ మాట్లాడుతున్నావు? నీవు మాతో ఎలా ఎగురగలవో చెపితే చాలు.” అన్నాయి.

హంసల యొక్క మాటవిని కాకి మాటిమాటికి వాటిని గేలిచేస్తూ తాను క్షుద్రజాతికి చెందినదికాబట్టి తన గొప్ప తనం గురించి చెప్పసాగింది. “నేను నూటొక్క గతులతో ఎగురగలను. అందులో ఒక్కొక్క గమనము వందేసి యోజనాలు ఉంటుంది. అవన్నీ చాలా అద్భుతంగా, రకరకాలుగా ఉంటాయి. అందులో కొన్ని గమనాల పేర్లు - ఉడ్డీనం (ఎత్తుకు ఎగరడం), అవడీనం (కిందికి ఎగరడం) ప్రడీనం (నలువైపులకు ఎగరడం), డీనం (సాధారణంగా ఎగరడం), నిడీనం (మెల్లమెల్లగా ఎగరడం), సండీనం (మృదుగమనంతో ఎగరడం), తిర్యగ్డీనం (అడ్డంగా ఎగరడం), విడీనం (ఇతరుల గమనాన్ని అనుకరిస్తూ ఎగరడం) పరిడీనం (అన్నివైపులకూ ఎగరడం), పరాడీనం (వెనుకకు ఎగరడం), సుడీనం (స్వర్గం వైపుకు ఎగరడం) అభిడీనం (ఎదుటివైపుకి ఎగరడం) మహాడీనం (చాలావేగంగా ఎగరడం), నిర్డీనం (ఈకలు కదల్చకుండా ఎగరడం), అతిడీనం (ప్రచండంగా ఎగరడం) సండీన డీన డీనం (అందమైన గతితో మొదలుపెట్టి ఆపై గుండ్రంగా తిరిగి క్రిందివైపుకు ఎగరడం), సండీనోడ్డీన డీనం (సుందరగతితో మొదలై, గుండ్రంగా తిరిగి పైకి ఎగరడం), డీనవి డీనం (ఒకరకంగా ఎగురుతూ ఇంకొకరకాన్ని చూపడం), సంసాతం (క్షణకాలం అందంగా ఎగిరి, తరువాత రెక్కలు తాటించడం), సముదీషం (ఒకసారి పైకి, ఒకసారి కిందికి ఎగరడం), వ్యతిరిక్తకం (ఏడైనా గమ్యాన్ని చేరాలని ఎగరడం), గతాగతం (లక్ష్యాన్ని చేరుకొని తిరిగి వచ్చేలా ఎగరడం), ప్రతిగతం (మార్పులు చేస్తూ ఎగరడం) మొదలైనవి. నేను మీ ఎదుట ఈ అన్ని గమనాలూ చూపిస్తాను. అప్పుడు నా శక్తి ఏమిటో తెలుస్తుంది. వీటిలో ఏగమనంతోనైనా నేను

ఆకాశంలో ఎగురగలను. నీవు ఏది ఉచితమని అనుకొంటున్నావో చెప్పు. నేను ఏ గతితో ఎగరాలో చెప్పు.” అని గర్వంగా పలికింది.

కాకి ఇలా చెప్పగానే ఒక హంస నవ్వి - “కాకమా! నీకు తప్ప కుండా నూటొక్క గతులు తెలిసేఉంటాయి. పక్షులన్నిటికీ ఒక్క గమనం మాత్రమే తెలిసిఉంటుంది. నేను కూడా ఒక్కగతితోనే ఎగురుతాను. మిగిలిన గతుల గురించి నాకు తెలియనే తెలియదు. నీకు ఏ ఎగురుడు ఇష్టమో అలాగే ఎగురు.” అంది.

ఇది విని అక్కడే ఉన్న కాకులు గేలిచేసి “ఆహా! ఈ హంస ఒక్క గమనంతోనే వందగతులను ఎలా ఓడించగలదు?” అన్నాయి. కాకి, హంస తమ గుంపును విడిచి ఎగిరాయి. కాకి వంద గతులతో చూపరులను చకితులను చేస్తోంది. హంసమాత్రం ఒకేరకమైన మృదుగతితో ఎగురుతోంది. కాకితో పోలిస్తే దాని గతి చాలా మందంగా ఉంది. ఇది చూసి కాకి హంసను గేలిచేస్తూ - “ఈ హంస ఎగరడమైతే చేస్తోంది. కాని కాకి ఎదుట దీనిగతి ఇంత మందంగా సాగుతోంది.” అనసాగింది. ఇది విని హంస క్రమక్రమంగా వేగం పెంచుతూ పడమటి వైపు సముద్రం మీద ఎగురసాగింది. ఈ యాత్రలో కాకి ఎగురుతూ ఎగురుతూ అలిసిపోయింది. విశ్రాంతి తీసుకోవడానికి ఎక్కడా ఒక్క ద్వీపంగాని, వృక్షం గాని కనపడలేదు. దానితో దానికి భయంకలిగింది. “అలసిపోయి ఈ సముద్రంలో గాని మునిగిపోనుకదా!” అని అనుకోసాగింది.

చివరికి అది చాలా అలసిపోయి హంసవద్దకు వచ్చింది. పడిపోవడానికి సిద్ధంగా ఉన్న దాని అవస్థచూసి హంస సత్పురుషుల ఆచరణను గుర్తుచేసుకొంటూ, ధానిని కాసాడాలనే ఆలోచనతో - “ఏమిటండీ? తమరు రకరకాల గమనాలను వర్ణించి చెప్పారుగాని, ఈ రహస్యమైన గమనాన్ని గూర్చి చెప్పలేదు. ఆహా! ఇప్పుడు మీరు ఏ రకమైన గమనంతో ఎగురుతున్నారు? మీ ముక్కు, రెక్కలు మాటిమాటికీ నీటిని తాకుతున్నాయి” అని అడిగింది.

కర్ణా! అప్పుడు కాకి హంసను - పోదరా! హంసమా! మేము వట్టి కాకులం. వ్యర్థంగా కావుకావు మంటాం. నేను నాప్రాణాలు నీకు అప్పగిస్తున్నాను. నన్ను ఎలాగైనా ఈ నీటిని దాటించి తీరంవరకు తీసుకుపో.” అని వేడుకొంది. ఇలా అని అది తనముక్కు, రెక్కలు జలాన్ని తాకుతూ ఉండగా సముద్రంలో పడిపోయింది. ఇది చూసి హంస

“కాకీ! నీవు చాలా గొప్పలు పోతూ నేను నూటొక్కగమనరీతులు ఎరుగుదునని చెప్పావు. మరి ఇప్పుడిలా అలిసిపోయి పడిపోతున్నానేమిటి? అని అడిగింది. అందుపై కాకీ దుఃఖిస్తూ - “హంసమా! నేను ఎంగిలి తిండి తిని తిని ఇలా గర్వపోతున్నాను. నన్ను నేను సాక్షాత్తు గరుడునితో సమానుడనని బావించాను. అందుకే అనేక కాకులను, ఇతర పక్షులను కూడా చాలా అవమానించాను. కాని ఇప్పుడు నిన్ను శరణు కోరుతున్నాను. నన్ను ఏదైవా ద్వీపతటానికి చేర్చు. సోదరా! నేను బ్రతికి బాగుంటే తిరిగి నాదేశం చేరుకొంటే ఎవరినీ నిరాదరణ చేయను. ఇప్పుడు ఎలాగైనా నన్ను ఈ అపదనుండి గట్టెక్కించు.” అని ఆంగలార్పింది.

ఈ రీతిగా దైవ్యంగా మాటలాడి, మూర్ఖవచ్చినట్లయి, అధి విలపించసాగింది. అధి కావు కావు మంటూ సముద్రంలో మునిగిపోవడం చూసి హంసకు దయకలిగింది. వెంటనే కాళ్లతో దానిని పట్టుకొని మెల్లగా తన వీపువైకి ఎక్కించుకొంది. తిరిగి తాము పందెంవేసుకొని మొదటగా బయలుదేరిన చోటికి చేరుకొంది. అక్కడికి చేరుకొని అది కాకీని కిందికి దించి గట్టిగా ధైర్యం చెప్పి, ఇచ్చానుసారంగా వేరే చోటికి వెళ్లిపోయింది.

కర్ణా! ఈ రీతిగా ఎంగిలిమెతుకులతో బలిసిన ఆకాకి బలపరాక్రమాల గురించి గర్వించడం మానేసి ప్రశాంతంగా ఉండసాగింది. పూర్వం ఆ కాకీ వైశ్యపుత్రుల యొక్క ఎంగిలిమెతుకులు తినినట్లే, నిన్నుకూడా ధృతరాష్ట్రపుత్రులు తమ ఎంగిలిని తినిసించి పెంచారు. కనుకనే నీవు నీ సమకక్షులను, నీ కంటే అధికులైన వారినీ కూడా అవమానిస్తున్నావు. విరాటనగరంలో అయితే ద్రోణాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, భీష్ముడు, కౌరవులందరూ కూడా నిన్ను రక్షిస్తూనే ఉన్నారు. అప్పుడు నీవు ఒంటరిగా అర్జునుని ఎందుకు తుదముట్టించలేదు? అప్పుడు నీ పరాక్రమం ఏమయింది? రణరంగంలో అర్జునుడు నీ తమ్ముని వధించినపుడు, కౌరవ వీరులు అందరి ఎదుటా ముందుగా నీవే పారిపోయావు. అలాగే ద్వైతవనంలో గంధర్వులు దాడి చేసినపుడు కూడా కౌరవులందరినీ విడిచిపెట్టి ముందుగా నీవే వెన్నుచూసావు. అప్పుడు కూడా అర్జునుడే చిత్రసేనాధి గంధర్వులను యుద్ధంలో ఓడించి దుర్యోధనుని, అతని రాణులను విడిపించాడు. పరశురాములవారు రాజుల సమక్షంలో శ్రీకృష్ణార్జునుల యొక్క పూర్వపుమహిమను చెప్పడం నీవూ విన్నావుకదా! అంతేకాక, భీష్మ ద్రోణులు కూడా

రాజులముందు ఈ ఇద్దరూ అవద్యులని చెప్పుతూనే ఉండేవారు. వారి మాటలుకూడా నీవు చాలాసార్లు వింటూనే ఉన్నావు కదా! అర్జునుడు నీ కంటే ఎన్నోరెట్లు అధికుడని చూపడానికి నీకు ఇంక ఇలాంటి విషయాలు ఏమేమి చెప్పాలి? ఇక నీవు శీఘ్రంగానే వసుదేవనందనుడు శ్రీకృష్ణుడు, కుంతీకుమారుడు అర్జునుడు తమ దివ్యరథాన్ని అధిష్టించి రావడం చూస్తావు. కాబట్టి కాకీ తెలివిగా హంసను శరణు నేడినట్లే నీవు కూడా శ్రీకృష్ణుని, అర్జునుని ఆశ్రయించు. కృష్ణార్జునులు ఒకే రథంపై ఆసీనులై యుద్ధంలో పరాక్రమం చూపుతున్నప్పుడు ఇలాంటి మాటలు చెప్పలేవు. మిణుగురుపురుగు సూర్యచంద్రులను తిరస్కరించినట్లుగా నీవు మూర్ఖంగా వారిని అవమానించకు. మహాత్ముడైన శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు పురుషశ్రేష్టులు. నీవు వారిని అవమానించకు. ఈ రీతిగా రెచ్చిపోయి మాటలాడడం మానుకో.” అని చెప్పి ముగించాడు.

**కర్ణశత్రులు కటువుగా మాట్లాడుకొనుట -
దుర్యోధనుడు వారిని సముదాయించుట.**

సంజయుడు చెప్పుతున్నాడు - “మహారాజా! శత్రుడు పలికిన ఈ అప్రియాలు విని కర్ణుడు - “శత్రు! అర్జునుని రథాన్ని తోలే శ్రీకృష్ణుని బలం, అర్జునుని దివ్యాస్త్రాలు వీటి గురించి నాకు తెలిసినట్లుగా నీకు తెలియదు. అయినా కూడా వారిద్దరితో నేను ధైర్యంగా పోరాడతాను. కాని బ్రాహ్మణోత్తముడైన పరశురాముడు నాకు ఇచ్చిన శాపం ఇప్పుడు నన్ను బాగా బాధిస్తోంది. పూర్వం నేను దివ్యాస్త్రాలు పొందడం కోసం బ్రాహ్మణవేషం ధరించి పరశురాముని దగ్గర ఉన్నాను. అప్పుడు అర్జునునికి మేలు చేయడం కోసం అక్కడకూడా ఇంద్రుడే నాపనికి అడ్డుతగిలాడు. ఒకసారి గురువుగారు నా తొడమీద తలపెట్టుకొని నిద్రపోతున్నారు. అప్పుడు అతడు వింతగొలిపే కీటక రూపంలో వచ్చి నా తొడను కొరికాడు. అతడు గట్టిగా కొరకడంతో నా శరీరంనుండి రక్తం ధారకట్టింది. కాని గురువు గారికి నిద్రాభంగం ఎక్కడవుతుందో అనే భయంతో నేను కొద్దిగా కూడా కదలలేదు. మెదలలేదు. మేలు కొన్నాక వారు ఇదంతా చూశారు. నా ధైర్యాన్ని చూసి వారు - ‘ఓరీ! నీవు బ్రాహ్మణుడవు మాత్రం కావు. ఉన్నదున్నట్లు చెప్పు. నీవు ఏ జాతి వాడవు? అని అడిగాడు. అప్పుడు “నేను సూతుడిని” అని నిజం చెప్పాను. నా మాట విని మహాతపశ్శాలి ఆయిన పరశురాముల వారు కోపంతో మండిపడ్డారు. “సూతుడా! నీవు బ్రాహ్మణవేషం దరించి ఈ బ్రహ్మాస్త్రాన్ని పొందావు. కాబట్టి అవసరపడినప్పుడు

ఇది నీకు స్ఫురించదు" అని శాపమిచ్చారు. అందుకనే అత్యంత భయంకరమైన ఈ ఘోరసంగ్రామ సమయంలో నేను దానిని మరిచిపోయాను. శల్యా! భరతవంశంలో పుట్టిన ఈ అర్జునుడు గొప్ప పరాక్రమశాలి, భీషణుడు, అందరినీ సంహరించగలిగినవాడు. ఈరోజు గొప్ప తుముల యుద్ధం జరుగుతుందని, ఇతడు అనేక క్షత్రియవీరులను బాదిస్తాడని అనిపిస్తోంది. అయినా కూడా సత్యప్రతిజ్ఞడయిన అర్జునునితో నేను తప్పకుండా యుద్ధం చేసి, అతనిని మృత్యుముఖంలో పడవేస్తాను. నాకు ఇంకొక అస్త్రం కూడా దొరికింది. దానితోనే అతులితమైన తేజస్సుకల అర్జునుని యుద్ధభూమిలో నేలగూలుస్తాను. శల్యా! యుద్ధ రంగంలో నేను అర్జునునితో విజయాన్నిగాని, మృత్యువునుగాని ఎదురుగా ఉంచుకొనే యుద్ధం చేస్తాను. ఇంద్రసదృశ పరాక్రమం కల అర్జునునితో ఒంటరిగా రదారూడుడై యుద్ధం చేయగలిగేవాడు నేను తప్ప వేరొక వీరుడు లేడు. నీవు అయితే ఉత్తమూర్ఖుడవు. అజ్ఞానివి. నీవు నాకు అర్జునుని బలపరాక్రమాలను గురించి ఏమి చెబుతున్నావు? ఇక నేను స్వయంగానే యుద్ధభూమిలో అతని పరాక్రమానికి ఆనందించి రాజసభలో దానిని గూర్చి వర్ణిస్తాను. అపీయుడు, నిష్ఠురుడు, క్షుద్రుడు, ఆక్షేపించేవాడు, క్షమాశీలులను తిరస్కరించేవాడు ఇటువంటి వారిని వందల మందిని నేను మట్టిలో కలిపివేయగలను. కాని ఇప్పుడు కేవలం సమయం గురించి ఆలోచించి నేను నిన్ను క్షమిస్తున్నాను. నేను నీ పట్ల చాలా సరళంగా వ్యవహరిస్తున్నాను. కాని నీవు వంకరటింకరగా మాటలాడుతున్నావు. నీవు గొప్ప మిత్రద్రోహివి. మైత్రి అనేది ఏడు అడుగులు కలిసి ఉంటే ఏర్పడుతుంది. ఇది ఒక కఠోరసమయం వచ్చి పడింది. దుర్యోధనుడు రణభూమికి వచ్చేశాడు. నేను అతనికి విజయం కలగాలని కోరుకొనే ఇక్కడికి వచ్చాను. కాని నీవు అర్జునుని గుణాలను కీర్తిస్తున్నావు. వాస్తవానికి అతనితో నీకు ఘనిష్ఠప్రేమసంబంధమేదీ లేదు. నేడు విజయం పొందడానికి నేను అర్జునుని మీద అప్రమేయము, అజేయము అయిన నా బ్రహ్మస్రాన్ని ప్రయోగిస్తాను. దివ్యాస్త్ర ప్రభావం వలన నేను దండదారి అయిన యమునికి, పాశహస్తుడయిన వరుణునికి, గదాదరుడయిన కుబేరునికి, వజ్రపాణి అయిన ఇంద్రునికి ఇంకా అతతాయులైన ఏ ఇతరశత్రువులకూ కూడా భయపడను. కాబట్టి నాకు కృష్ణుడన్నా, అర్జునుడన్నా కూడా ఎటువంటి భయమూ లేదు.

కాని నాకు ఒక భయంమాత్రం తప్పకుండా ఉంది.

ఒక నాటి మాట. నేను విజయాన్ని కాంక్షిస్తూ అస్త్రాలను పొందడానికి తిరుగుతూ ఉండే వాడిని. ఆ సమయంలో అనేక భయంకరమైన బాణాలను ప్రయోగించడం అభ్యసిస్తూ నేను పాఠపాటున ఒక హోమధేనువు యొక్క దూడను బాణంతో కొట్టాను. పాపం అది నిర్జనవనంలో మేతమేస్తోంది. అది చూసి దాని యజమాని అయిన బ్రాహ్మణుడు - "నిరపరాధి అయిన ఈ హోమధేనువు యొక్క దూడను చంపిన కారణంగా యుద్ధంలో పోరాడుతూ ఉండగా నీ రథచక్రం గోతిలో దిగబడుతుంది. నీవు పెద్ద ఆపదలో చిక్కుకొంటావు." అని పలికాడు. బ్రాహ్మణుని యొక్క ప్రబలమైన ఆ శాపం నాకు ఇప్పటికీ భయం కలిగిస్తూనే ఉంది. నేను ఆ బ్రాహ్మణునికి వేయిగోవులు, ఆరువందల ఎద్దులు ఇవ్వాలనుకొన్నాను. కాని అతనిని ప్రసన్నుని చేయలేక పోయాను. ఆ బ్రాహ్మణునికి ఎంతో గౌరవంగా నేను దనధాన్యసమృద్ధమైన నా ఇంటిని, భోగసామగ్రితో సహితంగా సమస్త సంపదను ఇవ్వాలనుకొన్నాను. కాని అతడు దానిని స్వీకరించలేదు. ఈ రీతిగా నేను నా అపరాధాన్ని క్షమింనేలా చేసుకోవాలని ప్రయత్నిస్తూ ఉంటే, ఆ బ్రాహ్మణుడు - "సూతపుత్రా! నేను అన్నమాట తిరుగులేనిది. అసత్యభాషణం ప్రజలను నాశనం చేస్తుంది. నేను నా మాటను అసత్యం చేస్తే నాకు పాపం అంటుతుంది. కాబట్టి ధర్మరక్షణ నేయాలి కనుక నేను అబద్ధమయితే ఆడలేను. నీవు నా చేత అబద్ధమాడించి నా బ్రాహ్మస్థితిని చెడగొట్టకు. లోకంలో ఎవరూ నా మాటను అసత్యం చేయలేరు. కాబట్టి ఇప్పుడు నీవు శాంతించు." అన్నాడు.

ఈ రీతిగా నీవు నన్ను అవమానిస్తున్నప్పటికీ నేను సాహర్దం చేత నీకు ఈ సంగతంతా చెప్పాను. ఇక నీవు మౌనంగా నేను చెప్పబోయేది శ్రద్ధగా విను. నీవు నాకు సహచరుడివి. స్నేహితుడివి, మిత్రుడివి. ఈ మూడు కారణాలవల్లనే నీవు ఇంతవరకు ప్రాణాలతో మిగిలిఉన్నావు. ఇప్పుడు నా ఎదుట దుర్యోధనుని యొక్క గొప్ప కార్యభారం ఉంది. దాని బాధ్యత కూడా నా మీదనే ఉంది. నేను నీ కటువాక్యాలను క్షమిస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేశాను. నీ వంటి వేల మంది శత్రువుల సహాయంలేకపోయినా కూడా నేను శత్రువులపై విజయం పొందగలను. కాని మిత్రునికి ద్రోహం నేయడం మహాపాపం. అందుకే నీవు ఇంత వరకు బ్రతికి ఉన్నావు." అన్నాడు.

శత్రుడు - "కర్ణా! నీవు నీ శత్రువుల విషయంలో చెప్పినదంతా నీ వాచాలత్వమే. నేను సహస్రకర్ణుల సహాయం

లేకుండానే శత్రువులను జయించగలను." అన్నాడు.

మద్రరాజు ఇలా అనగానే కర్ణుడు అంతకు రెట్టింపు కటువుగా మాట్లాడాడు. అతడు - "మద్రరాజా! నేను చెపుతున్నది చెవి యొగ్గి విను. ఈ విషయాన్ని గూర్చిన చర్చ నేను ధృతరాష్ట్ర మహారాజు వద్ద విన్నాను. ఒకసారి అతని భవనంలో చాలామంది బ్రాహ్మణులు అనేక అద్భుత దేశాలగురించి, ప్రాచీన వృత్తాంతాల గురించి చెప్పడం మొదలుపెట్టారు. అక్కడున్న ఒక వృద్ధ బ్రాహ్మణుడు వాహీక మద్రదేశాలను నిందిస్తూ - హిమాలయాలు, గంగ, సరస్వతి, యమున, కురుక్షేత్రం - వీనికి వెలుపల ఉన్నట్టి, సింధువు దాని ఉపనదులు ఐదు - వీటి మధ్యనున్నట్టి వాహీక చేశం ధర్మబాహ్యము, అపవిత్రము అయినది. దానికి ఎప్పుడూ దూరంగా ఉండాలి. నేను ఒక రహస్య కార్య విషయంగా కొన్ని దినాలు వాహీక దేశంలో ఉన్నాను. అప్పుడు వారి ఆచారవ్యవహారాల గురించి అనేక విషయాలు తెలిశాయి. "శాకల" మనే నగరం "ఆపగ" అనే నది ఉన్నచోట 'జర్తిక' అనే వాహీకులు నివసిస్తారు. వారి నడత చాలా నింద్యము. ఆ దుశ్చరిత్రులు, సంస్కారహీనులు, దురాత్ములు అయిన వాహీకులతో క్షణకాలమైవా ఉండడానికి ఇష్టపడే బుద్ధిమంతుడెవడుంటాడు? ఆ బ్రాహ్మణుడు వాహీకులను ఇలాంటి దురాచారులుగా చెప్పాడు. వారిలో ధర్మం ఎలా ఉంటుంది? ఉపనయనాది సంస్కారాలు లేని కారణంగా వాహీకదేశవాసులు పతితులుగా భావించబడుతారు. వారి స్త్రీలు ఇంటి నొకరులతో సంభోగించి వారిని కంటారు. వారు ధర్మభ్రష్టులు. యజ్ఞాధికారం లేనివారు. ఈ అన్ని కారణాలవలన వారు ఇచ్చిన హన్యకన్యములను, ధానములను దేవతలు, పితరులు, బ్రాహ్మణులు స్వీకరించరనే నూట లోకంలో ప్రసిద్ధమై ఉంది. ఒక బ్రాహ్మణ విద్వాంసుడు అయితే ఇది కూడా చెప్పాడు. "వాహీకులు క్రూరులతో, మట్టితో చేసిన కుండలో బోజనం చేస్తారు. వారిలో మద్యపానం అలవాటుగా ఉంది. కుక్కలు వారి పాత్రలను నాకుతూ ఉంటాయి. అయినాకూడా వాటిలో తినే సమయంలో వారికి కొంచెం కూడా ఏవగింపు కలగదు. వారు గొట్టెల, ఒంటెల, గాడిదల పాలు తాగుతారు. ఆ పాలతో వచ్చే పెరుగు, వెన్న, మజ్జిగ మొదలైనవి కూడా తింటారు. తాగుతారు. అంతేకాదు వారు వర్ణసాంకర్యం చేత సంతానాన్ని పొందే దురాచారులు. శుద్ధము - అశుద్ధము అనే ఆలోచన వదిలిపెట్టి అన్ని రకాల అన్నాన్ని తింటారు. కాబట్టి పండితులు 'ఆరట్ట'

నామంతో ప్రసిద్ధులైన ఆ వాహీకుల సాంగత్యాన్ని విసర్జించాలి."

ఇచే రీతిగా కారస్కర, మాహిషక, కళింగ, కేరళ, కర్కౌటక, వీరక, దుర్దర్శ నామక దేశాలను కూడా విడిచిపెట్టడం మేలు. ప్రస్తల, మద్ర, గాందార, ఆరట్ట, ఖశ, వసాతి, సింధు, సౌవీర దేశాలు కూడా ప్రాయశఃకంగా నింద్యము, అపవిత్రముగానే ఎంచబడుతాయి. పాంచాలదేశీయులు వేదాధ్యయనం చేస్తారు. కురుచేశవాసులు ధర్మాన్ని ఆశ్రయించి జీవిస్తారు. మత్స్యదేశీయులు సత్యవాదులు. శూరసేనదేశీయులు యజ్ఞాలు చేస్తారు. తూర్పుదిక్కున ఉండేవారు దాసవృత్తి చేస్తారు. ధాక్షిణాత్యుల వ్యవహారం శూద్రులవలె ఉంటుంది. వాహీకులు చోరులు, సౌరాష్ట్రవాసులు వర్ణసంకరులు. మగధదేశవాసులు కేవలం సంజ్ఞలతోనే విషయాలను గ్రహిస్తే, కోసల చేశవాసులు కనుసైగలతోనే తెలుసుకొంటారు. కురు పాంచాల చేశవాసులు సగం మాట చెప్పేసరికే పూర్తి విషయాన్ని గ్రహించేయగలరు. శాల్వా దేశవాసులు పూర్తి విషయాన్ని చెప్పిన తరువాతనే దానిని హృదయంగమం చేసుకొంటారు. శిబిచేశవాసులు గిరిజనుల వలె మూర్ఖులుగా ఉంటారు. యవనులు అన్ని విషయాలనూ అవాయసంగా గ్రహిస్తారు. పైగా విశేషించి బలపరాక్రమాలు కలవారు. మ్లేచ్ఛజాతివారు తమ సంకేతాలను అనుసరించియే నడుచుకొంటారు. ఇతరులందరూ విషయం పూర్తిగా చెప్పనిదే తెలుసుకోలేరు. వాహీక మద్ర దేశీయులు అయితే పూర్తిగా పల్లెటూరి బైతులే. వారు ఏ రథికులనూ ఎదిరించలేరు. శల్యా! నీవు కూడా అలాంటివాడవే. నీవు సమాధానం చెప్పడానికి కూడా పనికిరావు. భూమండలంలోని దేశాలన్నింటియొక్క మలమే మద్రచేశమని నేను బల్లగుద్ది చెబుతాను. ఇది తెలుసుకొని నీవు చోరుమూసుకో. నాతో విరోధించకు. లేకపోతే ముందు నిన్ను చంపి, తరువాతనే కృష్ణార్జునులను చంపుతాను." అన్నాడు.

శల్యుడు - "కర్ణా! నీవు రాజుగా సింహాసనం అధిష్టించిన అంగదేశం సంగతి ఏమిటి? రోగవీడితులైతే తమ రక్తసంబంధీకులనే విడిచిపెట్టేస్తారు. అక్కడి వారు తమ భార్యాబిడ్డలనే నడి బజారులో అమ్మివేస్తారు. ఆరోజున రథికులను, అతి రథులను లెక్కించేటపుడు భీష్ములవారు నీ గురించి చెప్పిన ఆ నీ దోషాలను ఎంచి చూసుకొని క్రోధం విడిచి శాంతించు. అన్ని దేశాలలోను బ్రాహ్మణులున్నారు. సర్వత్ర క్షత్రియులున్నారు. వైశ్యులు, శూద్రులు కూడా ఉన్నారు. అలాగే అన్నిచోట్లా సుందరమైన వ్రతాచరణం చేసే సతీసాధ్యులైన స్త్రీలు కూడా ఉన్నారు.

సమస్తదేశాలలోను దుష్టులను దండిస్తూ తమ తమ ధర్మాలను పాటించే రాజులున్నారు. అలాగే దార్మికులు కూడా అంతటా ఉన్నారు. ఏ దేశంలో నివసించేవారయినా, అందరూ పాపాలే చేస్తారనడం సరికాదు. ఆ దేశంలోనే దేవతలు కూడా సాటిరాని సచ్చరిత్రులు, సదాచారులు కూడా ఉంటారు. కర్ణా! ఇతరుల దోషాలను వేలెత్తి చూపడంలో లోకులందరూ ప్రవీణులే, కాని వారికి తమ దోషాలగురించి తెలియదు. అలా కాక తమ దోషాలను ఎరిగిఉన్నప్పటికీ, వాటి గురించి ఏమాత్రం తెలియనంత అమాయకులుగా నటిస్తారు.” అన్నాడు.

ఈరీతిగా కర్ణశత్రులు పరస్పరం వాదులాడుకోవడం చూసి దుర్యోధనుడు వారిద్దరినీ వారించాడు. అతడు కర్ణుని స్నేహభావంతో బుజ్జగించాడు. శత్రుని ఎదుట చేతులు జోడించి ప్రార్థించాడు. అతడు వారించడం కర్ణుడు విన్నాడు. అతడు శత్రుని మాటలకు ఎలాంటి సమాధానం ఇవ్వలేదు. శత్రుడు కూడా శత్రువుల వైపు తన ముఖం తిప్పుకొన్నాడు. అప్పుడు రాదానందనుడు కర్ణుడు నవ్వి, శత్రుని రథం ముందుకు నడుపమని మళ్ళీ ఆజ్ఞాపించాడు.

కౌరవ వ్యూహానిర్మాణము - కర్ణశత్రుల

సంభాషణము, అర్జునుడు సంశయకులను, కర్ణుడు

పాంచాలురను, భీముడు భానుసేనుని

సంహరించుట, సాత్యకి వృషసేనుని ఓడించుట.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - “మహారాజా! అనంతరం శత్రుసేనల యొక్క దాడిని తట్టుకోవడానికి అన్ని విధాలా సమర్థంగా ఉన్న పాండవుల యొక్క అనుపమమైన వ్యూహాన్ని కర్ణుడు చూశాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ఆ వ్యూహాన్ని రక్షిస్తున్నాడు. అతనిని చూచి కర్ణుడు సింహనాదం చేస్తూ ముందుకు సాగాడు. తన యుద్ధచాతుర్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ అతడు పాండవులను ఎదిరించడానికి కౌరవసైన్యాన్ని వ్యూహంగా మలిచాడు. పాండవసైనికులను హతమారుస్తూ కర్ణుడు యుధిష్ఠిరుని తన కుడిపక్కకు వచ్చేలా చేశాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు “సంజయా! రాధేయుడు పాండవులను, ధృష్టద్యుమ్నాది మహాధనుర్ధరులను ఎదిరించడానికి ఎలాంటి వ్యూహాన్ని రచించాడు? వ్యూహానికి రెండువైపులా, చుట్టుపక్కల ఏయే వీరులు నిలుచున్నారు? పాండవులు కూడా నా పుత్రులను ఎదిరించడానికి ఎటువంటి వ్యూహాన్ని రచించారు? ఆపై ఇరుపక్ష సైనికులమధ్య ఘోరయుద్ధం ఎలా మొదలయింది? కర్ణుడు యుధిష్ఠిరునిపై థండెత్తినపుడు అర్జునుడు ఎక్కడ ఉన్నాడు? అర్జునుడు దగ్గరలోనే ఉంటే

యుధిష్ఠిరుని వద్దకు ఎవరు చేరుకోగలరు? అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “మహారాజా! మీ వ్యూహానిర్మాణం ఎలా జరిగిందో వినండి. కృపాచార్యుడు, మద్రదేశపు వీరులు, కృతవర్మ వీరు వ్యూహానికి దక్షిణపార్శ్వంలో ఉన్నారు. మహారథి శకుని, అతని కొడుకు ఉలూకుడు ఆపక్షానికి పోషకులు. నారిద్దరూ నిగనిగమెరిసే భల్లాలను పట్టుకొని, గాంధారదేశపు ఆశ్వకసైన్యంతో, పర్వతీయ వీరులతో కలిసి తమ సైన్యాన్ని రక్షిస్తున్నారు. అలాగే యుద్ధ నిపుణులయిన ఇరవై నాలుగువేల సంశయకులు వ్యూహం యొక్క నామపక్షాన్ని రక్షించడానికి నిలిచిఉన్నారు. కాంబోజులు, శకులు, యవనులు ఆ పక్షానికి పోషకులు. వారంతా రథాశ్వ పదాతి సైనికులతో కూడి ఉన్నారు. వ్యూహముఖాన్ని రక్షిస్తూ మధ్యలో కర్ణుడు నిలబడ్డాడు. కర్ణుని కొడుకులు కర్ణుని రక్షణకొరకు నిలుచున్నారు. పసుపుపచ్చని కన్నులుండే దుశ్శాసనుడు ఏనుగునెక్కి, అనేక సేనలు చుట్టి ఉండగా వ్యూహానికి వెనుక భాగంలో నిలుచున్నాడు. అతని వెనుక మహారాజు దుర్యోధనుడు ఉన్నాడు. మహాబలవంతుడైన అతని తమ్ముడు మద్ర కేకయ వీరుల యొక్క సైనికులతో కలిసి అతని రక్షణకు సిద్ధంగా ఉన్నాడు. కౌరవులలోని ప్రధాన మహారథికుడు, మథపుటేనుగు అయిన అశ్వత్థామ బలపరాక్రమాలు కలిగిన మ్లేచ్ఛులతో కలిసి దుర్యోధనుని రథసైన్యానికి వెనుక నడుస్తున్నాడు. ఈ రీతిగా అనేకులైన ఆశ్వకులు, రథికులు, అలంకృతములైన ఏనుగులు - వీటితో నిండిన ఆ వ్యూహం దేనాసురుల వ్యూహంతో సమానంగా శోభాయమానంగా ఉంది.

వ్యూహాగ్రంలో కర్ణుడు ఉండడం చూసి యుధిష్ఠిరుడు ధనంజయునితో - “అర్జునా! చూశావుకదా! కర్ణుడు యుద్ధంలో ఎంతపెద్ద వ్యూహాన్ని రచించాడో! పక్షాలతో, ప్రపక్షాలతో కూడిన ఈ శత్రుసేన ఎంత చక్కగా శోభిస్తోందో! దీనిని చూసి మనం ఈ మహాశత్రుసైన్యం మనలను ఓడించకుండా ఉండే నీతితో మెలగాలి.” అన్నాడు.

రాజు ఇలా అనగానే అర్జునుడు చేతులు బోడించి - “మీరు ఎలా ఆజ్ఞాపిస్తే అలాగే జరుగుతుంది.” అన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు - “నీవు కర్ణునితో, భీమసేనుడు దుర్యోధనునితో, నకులుడు వృషసేనునితో, సహదేవుడు శకునితో యుద్ధం చేయాలి. శతానీకుడు దుశ్శాసనునితో, సాత్యకి కృతవర్మతో, ధృష్టద్యుమ్నుడు అశ్వత్థామతో, నేను కృపాచార్యునితో యుద్ధం చేస్తాము. ద్రౌపదీపుత్రులందరూ శిఖండితోపాటు మిగిలిన

ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులతో యుద్ధం చేస్తారు. ఇలా మన పక్షంలోని ప్రధాన వీరులందరూ శత్రువీరులను సంహరించాలి." అని చెప్పాడు.

ధర్మరాజు మాటలకు అర్జునుడు 'తథాస్తు' అన్నాడు. అతని ఆజ్ఞను శిరసావహించి, సైనికులకు అలాగే చేయమని చెప్పి తాను స్వయంగా సేనాగ్రభాగానికి వెళ్లాడు. మహారథి అర్జునుడు రావడం చూసి శల్యుడు రణోన్మత్తుడైన కర్ణునితో తిరిగి ఇలా అన్నాడు. - "కర్ణా! నీవు పదే పదే ఎవరిని గూర్చి అడుగుతున్నావో ఆ కుంతీపుత్రుడు అర్జునుడు వచ్చేశాడు. అతని రథం యొక్క తుములనాదం వినిపిస్తోంది. ఇటువైపు ఇదిగో అపశకునం కనిపిస్తోంది. అది చూడు. రోమాలు నిక్కపాడుచుకొనేలా అత్యంత భయంకరుడైన, కబంధాకారంలో ఉన్న కేతుగ్రహం సూర్యమండలాన్ని ఆవరించి ఉంది. నీ ధ్వజం కదిలిపోతోంది. గుఱ్ఱాలు భయంతో వణుకుతున్నాయి. ఈ అపశకునాలవలన ఈ రోజు వందలు, నేలుగా రాజులు యుద్ధభూమిలో నిదురిస్తారని వాకు అనిపిస్తోంది. చేతులలో శంఖ, చక్ర, గదా, శార్ఙ్గధనుస్సులు శోభిల్లుతూ ఉండగా, వక్షస్థలంలో కౌస్తుభమణి దేదీప్యమానంగా వెలుగుతుండగా, శ్రీకృష్ణభగవానుడు గాలితో సమానంగా పరుగులు తీసే తెల్లని గుఱ్ఱాలను తోలుకొంటూ ఇటువైపే వస్తున్నాడు. ఇదిగో చూడు. గాండీవధనుష్టంకారం జరుగుతోంది. అర్జునుడు వేసిన నాడి బాణాలు శత్రువుల ప్రాణాలను హరిస్తున్నాయి. యుద్ధంలో ఎదురు నిలిచిన వీరులైన రాజుల శిరస్సులతో రణభూమి అంతా నిండిపోతోంది. అర్జునుని దెబ్బలకు అత్యంతవ్యాకులమై పోతున్న నీ సేన వైపు కొంచెం దృష్టి పెట్టు. ఈ పాండవవీరులు ముందుకు దూకిదూకి నీ పక్షంలోని రాజులను సంహరిస్తున్నారు. రదాశ్వగజపదాతి దళాలను నాశనం చేస్తున్నారు. అదిగో చూడు. మహాబలవంతుడైన అర్జునుడు ఇప్పుడు సంశప్తకుల యొక్క రెచ్చగొట్టే పిలుపు విని అటువైపే సాగుతున్నాడు. ఆ శత్రువులందరినీ సంహరిస్తూ ఉన్నాడు."

శల్యుని మాటలు విని కర్ణునికి పట్టరాని కోపం వచ్చింది. అతడు "శల్యా! నీవు కూడా చూడు. సంశప్తకవీరులు క్రోధఘూర్ణితులై అర్జునునిపై నలువైపులనుండి దాడి చేశారు. అతనికి అక్కడే మృత్యువు. అతడు రణసముద్రంలో మునిగిపోయాడు." అన్నాడు.

శల్యుడు - రెండు చేతులతోనూ భూమిని పైకి ఎత్తేవాడు, కోపం వచ్చినపుడు ప్రజలను పూర్తిగా భస్మం చేసేశక్తి కలవాడు,

దేవతలను స్వర్గం నుండి కిందికి పడద్రోయగలిగినవాడు మాత్రమే అర్జునునిపై విజయాన్ని సాధించగలడు. పాపం! సంశప్తక వీరులలో ఇంత శక్తి ఎక్కడిది?" అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - "సంజయా! సైన్యాలు వ్యూహాకారంలో సంసిద్ధులై నిల్చున్నాక, అర్జునుడు సంశప్తకులమీద కర్ణుడు పాండవులమీద ఎలా దాడి చేశారో వివరంగా వర్ణించి చెప్పు." అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - "మహారాజా! అప్పుడు శత్రుసేనలు వ్యూహాకారంలో నిల్చుండడం చూసి అర్జునుడు కూడా దానిని ఎదిరించడానికి వ్యూహాన్ని నిర్మించాడు. వ్యూహాగ్రంలో ధృష్టద్యుమ్నుడు నిలుచున్నాడు. అతనివల్ల సైన్యానికి శోభ ఇనుమడించింది. అతడు మూర్తీభవించిన కాలునిలా కనపడుతున్నాడు. ద్రౌపదీపుత్రులు నలువైపులనుండి అతనిని రక్షిస్తున్నారు. వ్యూహానిర్మాణం పూర్తి అయ్యాక, అర్జునుడు సంశప్తకులను చూసి కోపంతో మండిపడుతూ గాండీవధనుష్టంకారం చేస్తూ వారి వైపు నేగంగా వెళ్లాడు. సంశప్తకులు కూడా మరణించేవరకు యుద్ధం చేయాలని నిశ్చయించుకొని, మనసులో విజయాన్ని కోరుకొంటూ, అర్జునుని వధించడానికి అతనిపై విరుచుకుపడి, అన్ని వైపులనుండి అతనిని బాధించసాగారు. అర్జునుడు నినాతకవచులతో చేసిన భయంకర యుద్ధం గురించి విని ఉన్నాం కదా! సంశప్తకులతో మొదలైన తుములయుద్ధం కూడా అంత భయంకరంగామా ఉంది. అర్జునుడు శత్రువుల యొక్క ధనుర్బాణాలు, కత్తులు, చక్రాలు, పరశువులు, ఆయుదాలు పట్టుకొని పైకెత్తిన చేతులు, వావారకాల అస్త్రశస్త్రాలు - అన్నిటినీ నరికివేశాడు. వేలకొద్దీ వీరుల మస్తకాలను శరీరాలనుండి వేరుచేశాడు. అతడు మొదట తూర్పుదిక్కున ఉన్న శత్రువులను వధించి, ఆపై ఉత్తరదిక్కున ఉన్నవారిని సంహరించాడు. ఆ తరువాత దక్షిణ పశ్చిమ దిక్కులలోని వారిని తుదముట్టించాడు. ప్రళయకాల రుద్రుడు సమస్త ప్రాణులను సంహరించినట్లుగా, కోపోద్రిక్తుడైన అర్జునుడు శత్రుసేనలను నాశనం చేశాడు.

అదే సమయంలో సాంచాల చేది స్పృజయ దేశాల వీరులకు మీ సైనికులతో అత్యంతదారుణమైన యుద్ధం ప్రారంభమయింది. కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, శకుని - కోసల, కాశీ, మత్స్య, కరూష, కేకయ, శూరసేన దేశపు వీరులతో యుద్ధం చేయసాగారు. ఆ యుద్ధంలో అసంఖ్యాక వీరులు నశించిపోయారు. ఇంకొక వైపు దుర్యోధనుడు తన

తమ్ముళ్లతో కలిసి, మద్రదేశపు మహారథులు, ప్రధానకొరవవీరులు తన్ను రక్షిస్తూ ఉండగా, పాండవ, పాంచాల చేది దేశపు వీరులతోను, సాత్యకితోను పోరాడుతూ కర్ణుని రక్షిస్తూ ఉన్నాడు. అప్పుడు కర్ణుడు వాడి బాణాలతో పాండవుల యొక్క విశాలసేవావాహినిని మిక్కిలిగా సంహరించాడు. గొప్ప రథికులను కూడా నుగ్గు నుగ్గు కావిస్తూ అతడు యుధిష్ఠిరునికి దుస్సహమైన వేదన కలిగించాడు. వేలమంది శత్రువుల ప్రాణాలను హరించాడు. అనంతరం బాణాల జడివాన కురిపిస్తూ ప్రభద్రక వీరులను డెబ్బేవీడుమందిని అంతం నేశాడు. ఆపై ఇరవైఅయిదు బాణాలతో ఇరవైఅయిదు మంది పాంచాల వీరులను వధించివేశాడు. వందల వేల చేదిదేశపు వీరులను తన బాణాలకు గురిచేసి యమలోకానికి పంపాడు. అప్పుడు పాంచాలరథికులు గుంపులుగా వచ్చి, అతనిని నలువైపుల నుండి ముట్టడించారు. అప్పుడు కర్ణుడు దుస్సహమైన ఐదుబాణాలను వేసి బానుదేవుడు, చిత్రసేనుడు, సేనాబిందుడు, తపనుడు, చూరసేనుడు - ఈ అయిదుగురు పాంచాల వీరులను చంపివేశాడు. ఈ వీరులు మరణించాక పాంచాల సైన్యంలో హాహాకారాలు చెలరేగాయి. పదిమంది పాంచాల వీరులు కర్ణుని చుట్టుముట్టారు. ఇది చూసి అతడు వెంటనే తన బాణాలతో నారిని కొట్టి చంపేశాడు. ఆ సమయంలో కర్ణునికి చక్రరక్షకులుగా ఉన్న దుర్జయులైన అతని పుత్రులు సుషేణుడు, సత్యసేనుడు ప్రాణాలకు తెగించి యుద్ధం చేస్తున్నారు. కర్ణుని జ్యేష్ఠపుత్రుడు వృషసేనుడు స్వయంగా అతనికి వెనుక నిలిచి పృష్ఠభాగాన్ని రక్షిస్తూ ఉన్నాడు.

అనంతరం ధృష్టద్యుమ్నుడు, పాత్యకి, ద్రౌపదీపుత్రులు ఐదుగురు, భీమసేనుడు, జనమేజయుడు, శిఖండి, ముఖ్యులైన ప్రభద్రక, చేది, కేకయ, పాంచాల, మత్స్య దేశీయ వీరులు, నకుల సహదేవులు కవచాదులతో సన్నద్ధులై కర్ణుని చంపాలని అతనివైపు వేగంగా కదిలారు. దగ్గరకు వెళ్తానే వారు కర్ణునిపై బాణాల జడివాన కురిపించారు. కర్ణుని కొడుకులు, ఇంకా మీపక్షంలోని ఇతరయోధులు ఆ సమయంలో ఆ వీరులను ముందుకు రాకుండా అడ్డుకొన్నారు. సుషేణుడు భల్లం ప్రయోగించి భీమసేనుని దనుస్సును ఖండించాడు. ఏడు నారాచాలతో అతని హృదయం మీద దెబ్బకొట్టి గట్టిగా సింహనాదం చేశాడు. అప్పుడు భీమసేనుడు ఇంకొక విల్లు, చేతికి తీసికొని, నారిని బిగించి సుషేణుని విల్లు విరిచేశాడు. ఆ వెంటనే కోపంతో పది బాణాలు వేసి అతనిని తూట్లు

పొడిచాడు. అంతేకాదు. భీముడు కర్ణుని కూడా డెబ్బే వాడి బాణాలతో ప్రహరించాడు. పది బాణాలతో అతని పుత్రుడు భానుసేనుని గుట్టాలు సారధితో సహితంగా యమలోకానికి పంపాడు. అనంతరం భీమసేనుడు మీ పైన్యాన్ని బాధించసాగాడు. అతడు కృపాచార్యుని, కృతవర్మను విండ్లు నరికి, బాగా గాయపరిచాడు. దుశ్శాసనుని మూడు, శకునిని ఆరు బాణాలతో తూట్లు పొడిచి ఉలూకుని, పతత్రిని ఇద్దరినీ విరథులుగా చేశాడు. ఆ తరువాత సుషేణునితో - "కాచుకో. ఇప్పుడు నిన్ను కూడా చంపుతాను." అని చెప్పి ఒక బాణాన్ని చేతిలోకి తీసుకొన్నాడు. కాని కర్ణుడు దానిని నరికివేశాడు. పైగా భీముని కూడా మూడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. అప్పుడు భీముడు మిక్కిలివాడియైన ఇంకొక బాణాన్ని నేతిలోకి తీసికొని, సుషేణునికి గురిచూసి వదిలాడు. కాని కర్ణుడు దానిని కూడా ముక్కలు ముక్కలుగా ఖండించి, భీముని చంపాలని అతనిపై డెబ్బేమూడు బాణాలను ప్రహరించాడు. ఇటు సుషేణుడు తన దనుస్సును ఎక్కువెట్టి నకులుని యొక్క రెండు చేతులపై, గుండెపై ఐదు బాణాలను వేశాడు. అప్పుడు నకులుడు కూడా ఇరవై బాణాలతో సుషేణుని గాయపరిచి, భీషణ సింహనాదం చేసి కర్ణుని కూడా భయభ్రాంతుని చేశాడు. ఇది చూసి సుషేణుని కోపం మేరమిరింది. అతడు నకులుని అరవై, సహదేవుని ఏడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఇంకొక వైపు సాత్యకి, వృషసేనులమధ్య యుద్ధం ఆరంభమయింది. సాత్యకి మూడు బాణాలతో వృషసేనుని పారధిని చంపి, ఒక భల్లంతో అతని ధనుస్సును విరిచాడు. ఆపై ఏడు భల్లాలతో అతని గుట్టాలను తుదముట్టించి, ఒక బాణంతో ధ్వజాన్ని నరికి, మూడు పాయకాలతో అతని గుండెపై గట్టి దెబ్బ కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు వృషసేనుని శరీరమంతా నిశ్చలమయిపోయింది. క్షణకాలంపాటు మూర్చితుడై, లేచి అతడు నేతిలోకి కత్తి డాలు తీసికొని పాత్యకిని చంపడానికి అతనివైపు ఉరికాడు. వృషసేనుడు ఇంకా దూకి వస్తున్నాడో లేదో ఇంతలోనే సాత్యకి పది బాణాలతో అతని కత్తిని డాలును ముక్కలు ముక్కలు చేసేశాడు.

అప్పుడే దుశ్శాసనుని దృష్టి అటు పడింది. వృషసేనుడు విరథుడై, శస్త్రహీనుడుగా ఉండడం చూసి వెంటనే అతనిని తన రథంపైకి ఎక్కించుకొని దూరంగా తీసికొనివెళ్లి ఇంకొక రథం ఎక్కించాడు. అటు తరువాత మహావీరుడయిన వృషసేనుడు అక్కడికి వచ్చి ద్రౌపదీపుత్రులను డెబ్బేమూడు,

సాత్యకిని ఐదు, భీమసేనుని ఆరవైనాడుగు, సహదేవుని ఐదు, నకులుని ముప్పై, శతానీకుని ఏడు, శిఖండిని పది, ధర్మరాజును వంద, ఇంకా ఇతర వీరులను కూడా అనేక బాణాలతో బాధించాడు. ఆ వెనుక మళ్ళీ అతడు కర్ణుని పృష్ఠభాగాన్ని రక్షించసాగాడు. సాత్యకి కొత్తగా తయారుచేసిన తొమ్మిది లోహపు బాణాలతో దుశ్శాసనుని సారథిని, గుట్టాలను, రథాన్ని నష్టపరిచి, అతని నుదిటిపై మూడు బాణాలను వాటాడు. అప్పుడు దుశ్శాసనుడు ఇంకొక రథం ఎక్కి, కర్ణుని ఉత్సాహాన్ని బలాన్ని పెంపు చేస్తూ సాండవులతో యుద్ధం చేయసాగాడు.

తదనంతరం కర్ణుని ధృష్టద్యుమ్నుడు పది, ద్రౌపదీపుత్రులు డెబ్బెమూడు, సాత్యకి ఏడు, భీమసేనుడు ఆరవైనాడుగు, సహదేవుడు ఏడు, నకులుడు ముప్పై, శతానీకుడు ఏడు, శిఖండి పది, ధర్మరాజు వంద, ఇంకా ఇతర వీరులు కూడా అనేక బాణాలతో కొట్టారు. అందరూ సూతపుత్రుని మిక్కిలిగా బాధించారు. అప్పుడు కర్ణుడు కూడా వారిలో ఒక్కొక్కరిని పదేసి బాణాలతో తూట్లు పాడివాడు. వారి గుట్టాలు, రథాలు, సారథులు, కర్ణుని బాణాలతో కప్పబడిపోగా వారు వివశులై కర్ణునికి ముందుకు చొచ్చుకుపోవడానికి దారి వదిలేశారు. తన బాణాల జడివానతో ఆ మహాధనుర్ధరుల అభిమానాన్ని తుడిచిపెడుతూ కర్ణుడు గజపైన్యంలోకి ఎదురులేకుండా చొచ్చుకుపోయాడు. ఆపై చేదివీరులను ముప్పైమందిని మట్టుపెట్టి, అతడు యుధిష్ఠిరునిపై థాడిచేశాడు. అప్పుడు శిఖండి, సాత్యకి, సాండవులు రాజును అన్ని వైపుల నుండి చుట్టూ చేరి అతనిని రక్షించసాగారు. అలాగే మీ పక్షపు వీరులు కూడా ఎదురొడ్డి కర్ణుని రక్షించసాగారు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు మొదలైన సాండవులు, కర్ణుడు మొదలైన మనవారు నిర్భయులై యుద్ధంలో మునిగిపోయారు.

కర్ణధర్మజాల యుద్ధము - కర్ణుడు మూర్ఛిల్లుట -

కర్ణుడు యుధిష్ఠిరుని పరాభవించుట -

భీముడు కర్ణుని ఓడించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! కర్ణుడు ఆ సేనను చీల్చి చెండాడి ధర్మరాజుపై దాడి చేశాడు. ఆ సమయంలో శత్రువులు అతనిపై రకరకాల నేలకొద్దీ అస్త్రశస్త్రాలను ప్రయోగించారు. కాని అతడు వానినన్నింటినీ తునుకలుగా ఖండించి వేశాడు. అంతేకాకుండా భయంకరమైన తన బాణాలతో శత్రువులను గాయాలసాలు కూడా చేశాడు. వారి శిరసులను, భుజాలను, కాళ్లను నరికివేశాడు. కర్ణుని

బాణాల తాకిడికి చాలా మంది శత్రువీరులు నేలకొరిగారు. చాలామందికి అవయవాలు తెగిపోయాయి. అందుకని వారు యుద్ధం విడిచి పారిపోయారు. రణభూమిలో శత్రుపక్షపువీరుల శవాలు లక్షలకొద్దీ పరుచుకొని ఉన్నాయి. ఆ సమయంలో కర్ణుడు ప్రాణులను కడతేర్చే యమునిలా క్రోధంతో నిండిపోయి ఉన్నాడు. పాండవ పాంచాల సైనికులు అవశ్యం అతనిని అడ్డుకొన్నారు గాని వారందరినీ నుగ్గు నుగ్గు చేసి అతడు యుధిష్ఠిరుని వద్దకు ఒక్కసారిగా వచ్చిపడ్డాడు.

కర్ణుడు తనకు దగ్గరలోనే ఉండడం చూసి యుధిష్ఠిరుని కన్నులు కోపంతో ఎరుపెక్కిాయి. అతడు అతనితో - “సూతపుత్రా! నీవు యుద్ధంలో ఎప్పుడూ అర్జునునితో మచ్చరిస్తూ ఉంటావు. దుర్యోధనునికి వంతసాడుతూ మాకు కష్టాలు కలిగిస్తూఉంటావు. నీలో ఉన్న బలపరాక్రమాలన్నీ నేడు చూపించు. నీ గొప్ప పౌరుషాన్ని ప్రదర్శించు.” అని పలికి అతనిని పది బాణాలతో తూట్లు పాడివాడు. సూతపుత్రుడు కర్ణుడు కూడా అలవోకగా అతనిని పది బాణాలతో గాయపరిచి వెంటనే బదులు తీర్చుకొన్నాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు కొండలను కూడా బద్దలు కొట్టగల యమదండం వంటి భయంకరమైన బాణాన్ని వింటిలో సంధించి సూతపుత్రుని వధించాలని అతనిపై వేశాడు. అతివేగంగా వేసిన ఆ బాణం విద్యుత్తులా విరుచుకుపడి మహారథి కర్ణునికి పొట్టలో ఎడమవైపున గుచ్చుకొంది. దాని దెబ్బకు కర్ణునికి మూర్చ వచ్చింది. అతని శరీరమంతా పట్టుతప్పింది. దనుస్సు చేతినుండి రథం మీదకు జారి పడిపోయింది. ప్రాణాలు పోయినవాడిలా నిశ్చేష్టుడై తెలివితప్పి కర్ణుడు శల్యుని ఎదుటనే పడిపోయాడు. యుధిష్ఠిరుడు అర్జునునికి మేలు చేయాలని కర్ణుని మరల ప్రహరించలేదు. కర్ణుని ఆ స్థితిలో చూసి కౌరవసేనలో హాహాకారాలు చెలరేగాయి.

కొద్దిసేపటికే మూర్చనుండి తేరుకొని కర్ణుడు విజయమనే సేరుగల తన మహాధనువును గట్టిగా మీటి పదునుపెట్టిన బాణాలతో యుధిష్ఠిరుని గమనాన్ని అడ్డుకొన్నాడు. అప్పుడు పాంచాల రాజకుమారులు ఇద్దరు యుధిష్ఠిరునికి చక్రరక్షకులుగా ఉన్నారు. వారిద్దరు చంద్రదేవుడు, దండదారుడు. కర్ణుడు వారిద్దరినీ చురకత్తివంటి ఆకారంగల రెండు బాణాలతో చంపివేశాడు. ఇది చూసి యుధిష్ఠిరుడు కర్ణుని మళ్ళీ ముప్పై బాణాలతో గాయపరిచాడు. అప్పుడే సుషేణుని, సత్యసేనుని కూడా మూడేసి బాణాలతో కొట్టాడు.

అపై తొంభై బాణాలతో శల్యుని, దెబ్బెముడు బాణాలతో సూతపుత్రుని తూట్లు పాడిచి, అతనిని రక్షించే వీరులనుకూడా మూడేసి బాణాలతో గాయపరిచాడు. అప్పుడు కర్ణుడు విలాసంగా ధనుష్టంకారం చేసి ఒక భల్లంతో, అరవై బాణాలతో యుధిష్ఠిరుని తీవ్రంగా కొట్టి గట్టిగా గర్జించాడు. సాండవపక్షవీరులయితే గొప్ప అమర్ష బావంతో పరుగునవచ్చి యుధిష్ఠిరుని రక్షించడం కోసం కర్ణుని బాణాలతో వేధించసాగారు. సాత్యకి, చేకితానుడు, యుయుత్సుడు, సాంధ్యుడు, దృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, ద్రౌపదీపుత్రులు, ప్రభద్రకులు, నకుల సహదేవులు, భీమసేనుడు, దృష్టకేతువు, ఇంకా కరూష, మత్యు, కేకయ, కాశీ, కోసల దేశవీరులు - ఈ అంధరూ కర్ణుని బాణాలతో ప్రహరించసాగారు. సాంచాలదేశీయుడైన జనమేజయుడు కూడా అతనిని బాణాలతో తూట్లు పాడవసాగాడు. సాండవవీరులు కర్ణునిపై అన్ని వైపులనుండి వారాహకర్ణము, వారాచము, వాళీకము, బాణము, వత్సదంతము, విసాటము, క్షురప్రము మొదలైన రకరకాల అస్త్రశస్త్రాలను వర్షించసాగారు. ఇథి చూసి కర్ణుడు బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. దాని నుండి వెలువడిన బాణాలతో దిక్కులన్నీ కప్పబడిపోయాయి. ఆ బాణాగ్ని జ్వాలలలో మాడిపోయి సాండవపక్ష వీరులు భస్మమై పోయారు. అనంతరం కర్ణుడు అలవోకగా యుధిష్ఠిరుని దనుస్సును ఖండించి, కన్నుమూసి తెరిచేలోపల పడునుపెట్టబడిన తొంభై బాణాలతో అతని కవచాన్ని చిన్నాభిన్నం చేశాడు. కవచం తునిగిపోవడంతో బాణఘాతాలకు అతడు రక్తసిక్తుడయ్యాడు. క్రోధంతో అతడు కర్ణుని రథంపై ఉక్కుతో చేసిన ఒకశక్తిని విసిరాడు. కాని కర్ణుడే ఏడు బాణాలతో దానిని ముక్కలుగా చేసేశాడు. అనంతరం యుధిష్ఠిరుడు కర్ణుని యొక్క భుజాలు, నుదురు శిరసుల మీద వాలుగు తోమరాలు ప్రయోగించి హర్షనాదం చేశాడు. కర్ణుని శరీరంనుండి రక్తధారలు స్రవించసాగాయి. అతడు ఒక భల్లంతో యుధిష్ఠిరుని దృశ్యాన్ని నరికి, మూడింటితో అతనిని గాయపరిచాడు. అపై అమ్ములపాదిని ఖండించి, రథాన్ని కూడా ముక్కలుగా విరిచివేశాడు. ఇలా యుధిష్ఠిరుడు పరాజయం సాలై వేరొక రథాన్ని ఎక్కి రణాంగణంనుండి తొలగిపోయాడు. కర్ణుడు అతనిని వెంబడించి, అతని మెడ మీద చేయి వేసి, అతనిని బలవంతంగా పట్టుకోవాలనుకొన్నాడు కాని ఇంతలో కుంతికి ఇచ్చిన మాట గుర్తుకు వచ్చింది. ఇటునుండి శల్యుడు కూడా “కర్ణా! మహారాజు యుధిష్ఠిరునిపై చేయి వేయకు. పట్టుకోగానే

అతడు నిన్ను చంపి ఎక్కడ భస్మం చేసివేస్తాడో అని నాకు భయం.” అన్నాడు.

ఇది విని కర్ణుడు నవ్వి యుధిష్ఠిరుని పరిహాసిస్తూ - “యుధిష్ఠిరా! ఉన్నతవంశంలో పుట్టి, క్షత్రియదర్మాన్ని అవలంబించినవాడు. భీతుడై ప్రాణాలు కాపాడుకోవడానికి యుద్ధం విడిచి పారిపోవడం ఎలా జరుగుతుంది? క్షత్రియదర్మాన్ని సాటించడంలో నీవు నిపుణుడివి కావని నా విశ్వాసం. ఎందుకంటే నీవు ఎప్పుడూ బ్రాహ్మణులకు ఉచితమైన స్వాధ్యాయ యజ్ఞాలలోనే మునిగిఉంటావు. కుంతీనందవా! నేటి నుండి యుద్ధంలోకి రాకు. పరాక్రమవంతులైన వీరులను ఎదిరించకు. అలాగే వారిని ఉద్దేశించి వోటినుండి అప్రియవాక్యాలు కూడా రానీకు. ఇంత గొప్ప యుద్ధంలోకి అయితే ఎప్పుడూ వెళ్లనే వెళ్లకు. యుద్ధంలో నావంటి వారిని కొద్దిగా పరుషంగా మాట్లాడివా దానికి ఇదే లేదా ఇంతకంటే కూడా కఠినమైన ఫలితం ఉటుంది. రాజా! నీ శిబిరానికివెళ్లు. లేదా అర్జునుడు, కృష్ణుడు ఎక్కడ ఉన్నారో అక్కడికే వెళ్లు.” అని అంటూ కర్ణుడు యుధిష్ఠిరుని విడిచిపుచ్చి సాండవసైన్యాన్ని సహరించసాగాడు.

యుధిష్ఠిరమహారాజు సిగ్గుతో కుంచించుకుపోతూ వెంటనే అక్కడినుండి తొలగిపోయి శ్రుతకీర్తి యొక్క రథాన్ని ఎక్కి కర్ణుని పరాక్రమాన్ని గమనించసాగాడు. తన సైన్యం తుడిచిపెట్టుకుపోవడం చూసి ధర్మరాజు యోధులతో కోపంగా - “అరే! ఎందుకు ఆలా ఊరికే ఉండిపోయారు? చంపండి ఈ కౌరవులను.” అన్నాడు. రాజు ఆజ్ఞాపించగానే భీమసేనుడు మొదలైన సాండవమహాయోధులు మీ పుత్రులపై విరుచుకుపడ్డారు. అప్పుడు రథారోహులు, గజారోహులు, అశ్వారోహులు చేసే ఆర్భాటాలతో, శస్త్రాల చప్పుళ్లతో భయంకర నాదం వెలువడసాగింది. “లే, చంపు, కొట్టు, ఉరుకు, నలిపివెయ్యి” అని అంటూ వారు తమలో తాము నరుకుకో సాగారు. డాడిచేసినవారి యొక్క ప్రచండ వేగాన్ని తట్టుకొనే శక్తి తమలో లేకపోవడం గమనించి తమ పుత్రుల యొక్క విశాలసైన్యం పారిపోసాగింది.

ఇది చూసి దుర్యోధనుడు తన యోధులను అన్ని వైపులనుండి అపదానికి ప్రయత్నించాడు. కాని అతడు పిలుస్తూనే ఉన్నాడు. సైన్యం వెనక్కి తిరగలేదు. కర్ణుని దృష్టికూడా అటువైపు పడింది. కౌరవసైనికులు తమ యజమానులతో సాటుగా పారిపోవడం చూసి అతడు శల్యమహారాజుతో “ఇప్పుడు నీవు భీముని రథం వద్దకు

నడు." అన్నాడు. శల్యుడు గుఱ్ఱాలను భీమునివైపుకి తోలాడు.

కర్ణుడు రావడం చూసి భీమసేనునికి క్రోధం ఉప్పొంగింది. అతడు సూతపుత్రుని చంపాలనే ఆలోచనతో వీరవరుడైన సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నులతో - "ఇప్పుడు మీరు యుద్ధిష్ఠిరమహారాజును రక్షించండి. ఇప్పుడే నేను చూస్తూండగానే అతడు గొప్ప ఆపదనుండి ఎలాగో తప్పించుకొన్నాడు. దురాత్ముడయిన కర్ణుడు దుర్యోధనుని ప్రసన్నం చేసుకోవడానికి నా ఎదుటనే అతని యుద్ధసామగ్రినంతా ధ్వంసం చేసినేశాడు. దానితో నాకు చాలా దుఃఖం కలిగింది. దానికి ఇప్పుడు నేను బదులు తీర్చుకొంటాను. ఈ రోజు భయంకరమైన యుద్ధం చేసి నేనే కర్ణుని చంపడంగాని, నేను చావడం గాని జరుగుతుంది. ఇది నేను నిజంగాచెబుతున్నాను. రాజును మీకు నేను అప్పగింతపెడుతున్నాను. అతనిని రక్షించడానికి అన్ని రకాలుగామా ప్రయత్నించండి."

ఇలా అని మహాబాహువు అయిన భీమసేనుడు తన సింహనాథంతో దిక్కులను పిక్కటిల్ల చేస్తూ కర్ణుని వైపు వెళ్ళాడు. అతడు ముందుకు రావడం చూసి, కర్ణుడు క్రోధంతో ఒక నారాచాన్ని అతని గుండెపై నాటాడు. సూత పుత్రుని బాణంతో ఈ రీతిగా గాయపడి కూడా భీముడు అతనిని బాణాలతో కప్పినేశాడు. పైగా పదును పెట్టబడిన తొమ్మిది బాణాలతో అతనిని గాయపరిచాడు. కర్ణుడు భీముని ధనుస్సును రెండు ముక్కలుగా నరికాడు. భీముడు ఇంకొక విల్లు తీసికొని కర్ణుని మర్మస్థావాలను తూట్లు పాడిచి సింహగర్జన చేశాడు. ఆపై సూతపుత్రుని వధించడానికి కొండలనైనా చీల్చినేయగల ఒక బాణాన్ని వింటిలో నంధించి దానిని అతనిపై వేశాడు. ఆ వజ్రసదృశమైన బాణం సూతపుత్రుని శరీరాన్ని చేదించింది. సేనాపతి కర్ణుడు మూర్ఛపోయి రథం మీద కూలబడిపోయాడు. అతడు మూర్ఛిల్లడం చూసి శల్యుడు కర్ణుని యుద్ధభూమికి దూరంగా తీసికొని పోయాడు. ఈ రీతిగా కర్ణుని ఓడించి భీముడు కౌరవసైన్యాన్ని కొట్టి తరిమివేశాడు.

భీమసేనుడు కౌరవవీరులను,

ధృతరాష్ట్రపుత్రులనేకులను భీకరముగా

సంహరించుట.

ధృతరాష్ట్రుడు - "సంజయా! భీమసేనుడు కర్ణుని మూర్ఛిల్ల చేయడం అనే దుష్కరమైన పనే చేశాడు. అతని అండ చూసుకొనే దుర్యోధనుడు నాతో పదే పదే - "కర్ణుడు

ఒక్కడే ఒంటరిగా సాండవులను, స్పంజయులను యుద్ధంలో చంపగలడు." అని చెబుతూ ఉండేవాడు. ఇప్పుడు భీముని చేతిలో కర్ణుడు ఓడిపోవడం చూసి దుర్యోధనుడు ఏమి చేశాడు?" అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - "మహారాజా! ఆ మహా సంగ్రామంలో కర్ణుడు యుద్ధ విముఖుడు కావడం చూసి దుర్యోధనుడు తన తమ్ముళ్లతో - "మీరంతా త్వరగా వెళ్లి కర్ణుని రక్షించండి. అతడు భీమసేనుని వల్ల భయంతో అగాధమైన ఆపత్సముద్రంలో మునిగిపోతున్నాడు." అని చెప్పాడు. రాజుగారి ఆజ్ఞ పొంది వారంతా క్రోధంతో భీమసేనుని వధించాలని మిడుతలు అగ్నిపై దూకినట్లుగా అతనిపైకి దూకారు. క్రుతర్వుడు, దుర్ధరుడు, క్రాధుడు, వివిత్సుడు, వికటుడు, సముడు, నిషంగి, కవచి, సాశి, నందుడు, ఉపనందుడు, దుష్ప్రధర్వుడు, సుబాహుడు, వాతవేగుడు, సువర్చుడు, ధనుర్ద్రాహుడు, దుర్మదుడు, జలసంధుడు, శలుడు, సహుడు - వీరంతా రథికులు చుట్టూ చేరి ఉండగా, భీమసేనుని నలువైపుల నుండి ముట్టడించారు. అతనిపై పలురకాల బాణాలను జడివానగా కురిపించారు. అతి బలవంతుడైన భీమసేనుడు వాటి దెబ్బలకు బాధపడుతూ కూడా మీ పుత్రులయొక్క ఐదువంధల రథాల మీది ధ్వజాలను ఎగురకొట్టి, ఏబైమంది రథికులను యమలోకానికి పంపాడు. ఆపై కోపంతో ఒక భల్లాన్ని వేసి వివిత్సుని శిరసును శరీరంనుండి నేరుచేశాడు. అతని మరణం చూసి, పోదరులందరూ భీమునిపై విరుచుకుపడ్డారు.

అప్పుడతడు రెండు భల్లాలతో మీ కుమారులు వికటుని, సహుని, చంపివేశాడు. అదే చేతితో పదునైన నారాచం నేసి క్రాధుని కూడా యమలోకానికి పంపాడు. మహారాజా! ఈ రీతిగా వీరులు ధనుర్ధరులు అయిన నీ కొడుకులు చనిపోతూండగా యుద్ధ భూమిలో పెద్దగా హాహాకారాలు చెలరేగాయి. వారిపైన్యాలను సంహరించి భీముడు నందుని, ఉపనందుని కూడా మృత్యుతీరానికి చేర్చాడు. ఇక వారంతా భయంతో కంగారు పడిపోయారు. వారంతా భీముడు ప్రళయకాలంనాటి యమునిలా అతిభయంకరుడని గ్రహించి అక్కడినుండి పారిపోయారు. నీ కొడుకులు ఇంతమంది చనిపోవడం చూసి కర్ణుడు మనోవేధన పొందాడు. అతని ఆజ్ఞపై మద్రరాజు గుఱ్ఱాలను తిరిగి ముందుకు తోలాడు. ఆ గుఱ్ఱాలు అతివేగంగా వచ్చి భీమసేనుని రథంతో తలపడ్డాయి. పరస్పరం చంపుకోవాలని కోరుకొనే

కర్ణభీమసేనులు ఇద్దరిమధ్య వానిసుగ్రీవులకు వలె భయంకరమైన యుద్ధం జరిగింది. కర్ణుడు తన దృఢమైన వింటిని చెవి వరకు లాగి మూడు బాణాలతో భీముని తూట్లు పాడిచాడు. అతడు కూడా ఒక భయంకరమైన బాణాన్ని చేతిలోకి తీసికొని దానిని కర్ణునిపై నేశాడు. బాణం కర్ణుని కవచాన్ని చేదించి, అతని శరీరాన్ని చీలివేసింది. ఆ ప్రచండమైన దెబ్బకు కర్ణునికి చాలా బాధకలిగింది. అతడు వ్యాకులుడై కంపించిపోయాడు. అనంతరం అతడు రోషావిష్టుడై భీమసేనునిపై ఇరవై అయిదు బాణాలు వేశాడు. ఆపై అనేక బాణాలు నేసి, ఒక దానితో అతని ధ్వజాన్ని ఖండించివేశాడు. తరువాత ఒక భల్లంతో అతని సారథిని చంపినేశాడు. అదే చేతితో అతని ధనుస్సును కూడా విరిచినేశాడు. ఆపై ఒక్క క్షణకాలంలోనే అతడు అలవోకగా భీమసేనుని రథవిహీనుని చేశాడు.

రథం విరిగిపోవడంతో భీమసేనుడు విలాసంగా గదను చేతపట్టి కింధికి ఉరికాడు. అతడు మీసైన్యం మధ్యకు ఒక్కగంటులో చేరుకొన్నాడు. గదను తిప్పుతూ సైనికులందరినీ సంహరించసాగాడు. రథం లేకుండా నేలమీద నిలబడి కూడా అతడు తన గదతో ఏడు వందల ఏనుగులను, వాటిపై అధిరోహించిన వారిని, ధ్వజాలను, అస్త్రశస్త్రాలతో సహితంగా నాశనం చేశాడు. అనంతరం శకునికి సంబంధించిన ఏభైరెండు బలిష్ఠమైన ఏనుగులను కూడా చంపినేశాడు. వంధకు మించి రథాలను, వందలకొద్దీ పదాతులను సంహరించాడు. పైన ఆకాశంలో సూర్యుడు, ఎదుట భీముడు తాపం కలుగజేస్తున్నారు. అందుకని యోధులందరూ భీమునికి భయపడి యుద్ధరంగం విడిచి పారిపోసాగారు. ఇంతలోకే ఇంకొకవైపు నుండి ఐదువందల మంది రథికులు వచ్చి భీమునిపై నలువైపులనుండి బాణవర్షం కురిపించసాగారు. కాని భీముడు వారందరిని గదతో మోథి యమలోకానికి పంపాడు. దానితో సాటే వారి ధ్వజాలను, పతాకాలను, ఆయుధాలను కూడా ముక్కలు ముక్కలుగా చేసేశాడు. తరువాత శకుని పంపగా మూడు వేలమంది ఆశ్వికులు చేతులలో శక్తులు, ఋషులు, ప్రాసలు పట్టుకొని భీమునిపై దాడిచేశారు. భీమసేనుడు అతివేగంగా ముందుకు దూకి వారిని ఎదుర్కొని, రకరకాలుగా సాద విన్యాసాలు చూపుతూ, వారందరినీ గదతో చంపినేశాడు. అటు తరువాత భీమసేనుడు ఇంకొక రథం ఎక్కి కర్ణుని ఎదిరించడానికి క్రోధంతో బయలుదేరాడు.

ఆ సమయంలో కర్ణునికి, యుధిష్ఠిరునికి నడుమ యుద్ధం జరుగుతోంది. కర్ణుడు తన బాణాలతో యుధిష్ఠిరుని కప్పినేశాడు. అతని సారథిని కూడా చంపినేశాడు. సారథి లేకపోవడంతో గుట్టాలు సారిపోయాయి. అతని రథం పలాయనం చిత్తగించడం చూసి కర్ణుడు బాణాసారం కురిపిస్తూ అతనిని వెన్నంటాడు. కర్ణుడు ధర్మరాజును వెంటాడడం చూసి భీమసేనుడు మండిపడ్డాడు. అతడు బాణాలతో భూమ్యాకాశాలను కప్పి వేశాడు. కర్ణునిపై భీషణ బాణవర్షం కురిపించాడు. కర్ణుడు వెనుతిరిగాడు. అతడు కూడా అన్ని వైపులనుండి వాడి బాణాలను వర్షిస్తూ భీముని కప్పినేశాడు. కర్ణుడు, భీముడు ఇద్దరూ కూడా శ్రేష్ఠధనుర్ధరులే. ఆ సమయంలో వారిద్దరూ పరస్పరం చిత్రవిచిత్రబాణాలు ప్రయోగించుకొంటూ అంతరిక్షంలో బాణాలతో వలలా నేసేశారు. అది మిట్టమధ్యాహ్నం. సూర్యుడు మండిస్తున్నా, వారిద్దరి బాణసమూహం అడ్డుకోవడంతో, అతని తీక్షణమైన ఎండ కిందపడడం లేదు. ఆ సమయంలో శకుని, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ, కర్ణుడు, కృపాచార్యుడు ఈ ఐదుగురు వీరులు సాండవులతో హోరాహోరీ తలపడుతున్నారు. వారు స్థిరంగా నిలబడడం చూసి సారిపోయే కౌరవ వీరులందరూ వెనుకకు తిరిగివచ్చారు. ఇక ఇరుపక్షపు సేనలు పరస్పరం డీ కొన్నాయి. ఆ మధ్యాహ్నపు వేళ జరిగినట్టి భయంకరయుద్ధాన్ని, నేను ఇంతకుముందు విని, చూసి ఉండలేదు. ఒకవైపు సైనికులగుంపు మరొకవైపు గుంపుతో వెళ్లి తలపడుతోంది. భయంకరంగా సంహారం జరుగుతోంది. రివ్వున దూసుకువెళ్లే బాణాల సవ్వడి చాలా దూరం వరకు వినిపిస్తోంది. ఎవరికివారే కీర్తి కాంక్షులయిన ఇరుపక్షాల వీరుల సింహగర్జనలు ఒక్కక్షణం కూడా ఆగడం లేదు. ఇరుపక్షాల మధ్య భయంకర యుద్ధం జరుగుతోంది. రక్తపుటేరులు ప్రవహిస్తున్నాయి. ఎంతోమంది క్షత్రియవీరులు అందులో మునిగి చనిపోతున్నారు. అన్నివైపుల మాంసాహార జంతువుల ఆరుపులు వినిపిస్తున్నాయి. కాకులు, గద్దలు, కొంగలు మొదలైన పక్షులు పైన తిరుగుతున్నాయి. ఆ భయంకర సంగ్రామంలో కౌరవులు ఇక్కట్ల సాలయ్యారు. అప్పటి వారి పరిస్థితి సముద్రంలో మునిగిపోతున్న నావలా ఉంది.

అర్జునుడు సంశప్తకులను సంహరించుట.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “మహారాజా! ఈ రీతిగా ఇక్కడ భయంకరమైన క్షత్రియసంహారం జరుగుతూండగా ఇంకొక వైపు గాంధీవధనుష్ఠంకారం చాల గట్టిగా

వినిపించసాగింది. అక్కడ అర్జునుడు సంశ్చక్తులను, నారాయణస్థైర్యాన్ని సంహరించసాగాడు. సుశర్మ అర్జునునిమీద బాణాసారం కురిపించాడు. సంశ్చక్తులు కూడా తమ బాణాలను అతనికే గురిచేశారు. అనంతరం సుశర్మ అర్జునుని పది బాణాలతో తూట్లు పొడిచి, శ్రీకృష్ణుని కుడి భుజంపై మూడు బాణాలను నాటాడు. ఆపై ఒక భల్లంతో అర్జునుని ధ్వజాన్ని చేదించాడు. ధ్వజంపై బాణాఘాతం పడడంతోనే దానిపై ఉండే పెద్ద వానరం గట్టిగా గర్జించి, అందరినీ భయభ్రాంతులను చేసింది. ఆ భయంకరవాదం విని మీ సేన భయకంఠితమై పోయింది. భయంతో ఎవరూ కూడా అటు ఇటు కదలలేకపోయారు. కొద్దిసేపటికే తెప్పరిల్లి అందరూ అర్జునునిపై బాణాల జడివాన కురిపించారు. అందరూ కలిసి అర్జునుని పెద్ద రథాన్ని చుట్టుముట్టారు. వారికి బాణాలు గుచ్చుకొంటున్నా రథాన్ని పట్టుకొని గట్టిగా ఆరవసాగారు. కొంతమంది గుట్టాలను, కొంత మంది చక్రాలను పట్టుకొన్నారు. కొంతమందయితే రథం యొక్క నొగలను పట్టుకోవడానికి ప్రయత్నించారు. ఈ రీతిగా నేలమంది వీరులు రథాన్ని బలవంతంగా పట్టుకొని సింహనాదాలు చేశారు. కొంతమంది శ్రీకృష్ణుని రెండు చేతులను పట్టుకొన్నారు. కొంతమంది వీరులు రథంపైకి ఎక్కి అర్జునుని కూడా పట్టుకొన్నారు. శ్రీకృష్ణుడు తన రెండు చేతులను విదిలించి, వారందరినీ నేలకు విసిరికొట్టాడు. అర్జునుడు కూడా తన రథంపైకి ఎక్కిన వారిని చాలా మందిని నేలపై పడగొట్టాడు. చుట్టూ ఉన్న సంశ్చక్త వీరులు దగ్గరనుండి ఉపయోగించే బాణాలను వేసి అతనిని కప్పివేసారు. అనంతరం అర్జునుడు దేవదత్తాన్ని, శ్రీకృష్ణుడు సాంచజివ్యాన్ని పూరించారు. ఆ ధ్వనితో భూమ్యాకాశాలు ప్రతిధ్వనించాయి. శంఖాల ధ్వని విని సంశ్చక్తసైన్యం భయంతో వణికిపోయింది. అర్జునుడు వాగాప్రాన్ని ప్రయోగించి వారందరి కాళ్లు కట్టివేశాడు. కాళ్లు బంధింపబడడంతో వారందరూ రాతిబొమ్మల్లా ఉండిపోయారు. ఆ దశలో అర్జునుడు వారిని సంహరించసాగాడు. చనిపోయే దశలో వారు రథాన్ని విడిచిపెట్టారు. తమ శస్త్రాస్త్రాలన్నీ అర్జునునిపై ప్రయోగించడానికి ప్రయాసపడ్డారు కాని కాళ్లు బంధింపబడడంతో కదలలేకపోయారు. అర్జునుడు వారిని వధించసాగాడు.

అప్పుడు సుశర్మ గారుడాప్రాన్ని ప్రయోగించాడు. దాని నుండి అనేక గరుడపక్షులు వెలువడి సర్పాలను తినివేయసాగాయి. ఆ గరుడులను చూస్తూనే సర్పాలు

జాడలేకుండా పోయాయి. నాగసాళాలనుండి విముక్తులైన వీరులు అర్జునుని రథంపై సాయకాలను ఇతర శస్త్రాస్త్రాలను వర్షించసాగారు. అర్జునుడు బాణాసారంతో, ఆ అస్త్రవర్షాన్ని నివారిస్తూ యోధులను సంహరించసాగాడు. ఇంతలో సుశర్మ అర్జునుని గుండెపై మూడు బాణాలను నాటాడు. అవి గాడంగా వాటుకోవడంతో అర్జునుడు బాధతో విలవిలలాడి రథం వెనుక బాగంలో కూలబడిపోయాడు. కొద్దిసేపటికే తేరుకొని, అతడు వెంటనే ఇంద్రాప్రాన్ని ప్రయోగించాడు. దానినుండి వేలబాణాలు వెలువడి నలుదిక్కులకు వ్యాపించి, మీ సైన్యంలోని గుట్టాలను, ఏనుగులను వాశనం చేయసాగాయి. ఈ రకంగా సైన్యం సంహరించబడడం చూసి, సంశ్చక్తులు, నారాయణ సైన్యంలోని గొల్లలు చాలా భయపడ్డారు. అప్పుడు అర్జునుని ఎదిరించగలిగే వీరుడే కనపడలేదు. వీరులందరూ చూస్తూండగానే మీ సైన్యం అంతా వాశనం కాసాగింది. అది నిశ్శేష్టమయి పోయింది. వారు పరాక్రమించలేకపోయారు. ఇదంతా నా కళ్లతో నేను చూశాను. అర్జునుడక్కడ పదినేలమంది వీరులను సంహరించాడు. సంశ్చక్తులలో మిగిలినవారు విజయమో, వీరస్వర్గమో అని నిశ్చయించుకొని, తిరిగి అర్జునుని చుట్టుముట్టారు. మళ్ళీ అక్కడ అర్జునునికి, మీ సైనికులకు నడుమ గొప్ప భయంకరమైన యుద్ధం కొనసాగింది.

కృపాచార్యుడు శిఖండిని ఓడించుట -

సుకేతుని వధ - ధృష్టద్యుమ్నుడు కృతవర్మ దుర్యోధనులను ఓడించుట - కర్ణుడు పాంచాల యోధులను సంహరించుట.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - “రాజా! కౌరవసైన్యం ఇలా అర్జునుని బాణాలకు గురై బాధపడడం చూసి కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, ఉలూకుడు, శకుని, దుర్యోధనుడు, అతని పోదరులు వచ్చి ఆదుకొన్నారు. అప్పుడు అక్కడ కొద్దిసేపు మోరసంగ్రామం జరిగింది. కృపాచార్యుడు వర్షించిన బాణాసారం మిణుగురుపురుగుల్లా పాంచాల సైన్యాన్ని కప్పివేసింది. శిఖండి ఇది చూసి క్రోధంతో అతనిని ఎదిరించడానికి వెళ్లి, అతనిపై నలువైపులనుండి బాణవర్షాన్ని కురిపించవారంభించాడు. కాని కృపాచార్యుడు అస్త్రవిద్యలో సారంగతుడు కాబట్టి శిఖండి కురిపించిన బాణవర్షాన్ని నశింపచేసి, అతనిని పది బాణాలతో తూట్లు పొడిచాడు. ఆపై వాడి బాణాలతో కొట్టి అతని సారథిని, గుట్టాలను కూడా యమలోకానికి పంపాడు. శిఖండి వెంటనే రథంనుండి

దిగి కత్తి చాలు చేతపట్టి కృపాచార్యుని పైకి దూకాడు. అతడు తన మీదికి రావడం చూసిన కృపాచార్యుడు తన బాణాలతో శీఘ్రంగా శిఖండి చాలును విరిచివేశాడు. ఇక అతడు కేవలం కత్తితోనే అతనివైపు ఉరికాడు. కృపాచార్యుడు బాణాలతో అతనిని మిక్కిలిగా బాధించసాగాడు. అతని ఆ అవస్థను చూసి చిత్రకేతుని కొడుకైన సుకేతుడు వెంటనే అక్కడికి వచ్చి, కృపాచార్యునిపై బాణాసారం కురిపించసాగాడు. ఆ భూసురుడు సుకేతుని చేతిలో తగుల్కోవడం చూసి, సమయం చిక్కిన శిఖండి అక్కడినుండి వెంటనే పారిపోయాడు. అనంతరం సుకేతుడు కృపాచార్యుని మొదట తొమ్మిది బాణాలతో తూట్లు పరిచి, ఆపై డెబ్బది మూడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఆపై బాణాలతో సహితంగా అతని ధనుస్సును ఖండించి, సారథిని మర్మస్థానాలలో గురిచూసి కొట్టాడు.

ఇది చూసి కృపాచార్యుడు ముప్పది బాణాలతో సుకేతుని మర్మస్థానాలన్నిటిపై గురిచూసి డెబ్బకొట్టాడు. దానితో సుకేతుని శరీరం యావత్తు కంపించిపోయింది. అతడికి చాలా బాధ కలిగింది. అలా ఉండగానే కృపాచార్యుడు ఒక క్షురప్రం వేసి అతని తలను నరికివేశాడు. సుకేతుడు చనిపోయాక, అతనికి ముందున్న సైనికులు భయభ్రాంతులై అన్ని దిక్కులకు చెదిరిపోయారు.

ఇంకొకవైపు ధృష్టద్యుమ్నుడు, కృతవర్మ పోరాడుతున్నారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు క్రోధంతో కృతవర్మ గుండెలపై తొమ్మిది బాణాలను గుచ్చి, అతనిపై భయంకరంగా సాయకాలను జడివానలా కురిపించాడు. కృతవర్మకూడా వేల బాణాలు వేసి అతని శత్రువర్షాన్ని నశింపచేశాడు. ఇది చూసి ధృష్టద్యుమ్నుడు కృతవర్మను సమీపించి, అతనిని ముందుకు రాకుండా ఆపి, ఆ వెంటనే అతని సారథిని కూడా వాడి బాణంతో కొట్టి యమలోకానికి అతిథిని చేశాడు. మహాబలవంతుడైన ధృష్టద్యుమ్నుడు ఈ రీతిగా తన శత్రువును ఓడించి, సాయకవర్షంతో కౌరవసైన్యం యొక్క పురోగతిని అడ్డుకొన్నాడు. అప్పుడు మీ సైన్యం సింహనాదం చేస్తూ ధృష్టద్యుమ్నునిపై విరుచుకుపడింది. తుముల యుద్ధం జరుగసాగింది.

ఆ రోజున అర్జునుడు సంశ్చక్తులలో, భీమసేనుడు కౌరవులలో, కర్ణుడు పాంచాలులలో ప్రవేశించి క్షత్రియసంహారం చేయసాగారు. ఒకవైపు దుర్యోధనుడు నకుల సహదేవులతో పోరాడుతున్నాడు. అతడు తొమ్మిది బాణాలతో నకులుని, నాలుగు బాణాలతో అతని గుఱ్ఱాలను తూట్లు పాడిచాడు.

ఆపై ఒక క్షురాకార బాణంతో సహదేవుని బంగారు ధ్వజాన్ని నరికివేశాడు. నకులుడు కూడా కోపంతో మీ పుత్రుని ఇరవైఒక్క బాణాలతో కొట్టాడు. సహదేవుడు కూడా ఐదు బాణాలతో అతనిని గాయపరిచాడు. దానితో నీ కొడుకు కోపంతో అగ్గిరవ్వయ్యే, ఆ ఇద్దరు సోదరుల గుండెలపై ఐదేసి బాణాలను నాటాడు. ఆపై రెండు భల్లాలతో ఆ ఇద్దరి ధనుస్సులను ఖండించివేశాడు. అనంతరం వారిని ఇరవై ఒక్క బాణాలతో గాయపరిచాడు.

ధనుస్సులు విరిగిపోవడంతో ఆ ఇద్దరన్నదమ్ములు తిరిగి వేరొక విండ్లు తీసికొని దుర్యోధనునిపై గొప్ప బాణవర్షం కురిపించసాగారు. దుర్యోధనుడు కూడా అలాగే బాణాలను జడివానలా కురిపిస్తూ వారిని అడ్డుకోసాగాడు. ఆ సమయంలో వారువేసిన బాణాలతో అన్ని దిక్కులూ కప్పబడిపోయాయి. ఆకాశం అచ్చాదితమై బాణమయంగా కన్నడసాగింది. నకుల సహదేవులకు అతని రూపం యమరాజులా కనపడసాగింది. సరిగ్గా ఆ సమయానికి పాండవ సేనాపతి ధృష్టద్యుమ్నుడు అక్కడికి వచ్చి, నకులసహదేవులను వెనక్కు నెట్టి తన బాణాలతో దుర్యోధనుని ముందుకు రాకుండా అడ్డుకొన్నాడు. మీ పుత్రుడు నవ్వుతూ ధృష్టద్యుమ్నుని మొదట ఐదు బాణాలతో కొట్టాడు, తరువాత అరవై అయిదు బాణాలువేసి సింహనాదం చేశాడు. అనంతరం ఒక వాడియైన క్షురప్రంతో ధృష్టద్యుమ్నుని ధనుస్సును బాణసహితంగా పిడులతో కూడా నరికివేశాడు.

అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు దుర్యోధనునిపై పదిహేను బాణాలు వేశాడు. అవి అతని కవచాన్ని చేదించి భూమిలో దిగబడ్డాయి. దీనితో దుర్యోధనునికి చాలా కోపం వచ్చింది. అతడు భల్లంతో ధృష్టద్యుమ్నుని విల్లు విరిచివేశాడు. ఆపై అతివేగంగా అతని కనుబొమల మధ్య పదిబాణాలను నాటాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కూడా విరిగిన తన వింటిని విసిరివేసి, ఇంకొక ధనుస్సును తీసికొని పదహారు భల్లాలను చేతితో పట్టుకొన్నాడు. వాటిలో ఐదు భల్లాలతో దుర్యోధనుని గుఱ్ఱాలను, సారథిని చంపాడు. ఒకదానితో అతని ధనుస్సును ఖండించాడు. పది భల్లాలతో సామగ్రితో సహా రథాన్ని, ఛత్రాన్ని, ధ్వజాన్ని, శక్తిని, గదను, ఖడ్గాన్ని మొదలైన వాటిని నాశనం చేశాడు. దుర్యోధనునికి రథం లేదు. కవచం, ఆయుధాలు కూడా విరిగిపోయాయి. ఇది చూసి అతని తమ్ములు అతని రక్షణ కోసం వచ్చారు. దండధారుడనే రాజు అతనిని తన రథంపైకి ఎక్కించుకొని యుద్ధభూమి వెలుపలికి తీసికొనిపోయాడు.

అనంతరం కర్ణుడు ధృష్టద్యుమ్నునిపై దాడి చేశాడు. వారిద్దరి మధ్య పోరు ఘోరంగా సాగింది. ఆ సమయంలో మన పక్షంవారు కాని, పాండవ సైనికులు గాని ఎవరూ వెనుకడుగు వేయలేదు. పాంచాల యోధులలో పోరాట పటిమగల వీరులు విజయాభిలాషతో కర్ణునిపై విరుచుకుపడ్డారు. వారు ఆ విధంగా దూసుకురావడం చూసి కర్ణుడు వారిలో ముందు నిలిచిన వారిపై బాణాలను వేశాడు. అతడు వ్యాఘ్రకేతుని, సుశర్మను, చిత్రుని, ఉగ్రాయుధుని, జయుని, శుక్లుని, రోచమానుని, సింహసేనుని తన బాణాలకు గురిచేశాడు. పైన చెప్పిన వీరులందరూ కూడా తమ రథాలతో కర్ణుని చుట్టుముట్టారు. కర్ణుడు మహావీరుడు. అతడు తనతో యుద్ధం చేస్తున్న ఎనిమిది మంధి వీరులను ఎనిమిది వాడి బాణాలతో కొట్టి బాగా గాయపరిచాడు. ఇంకా వేలమంధి వీరులను అంత మొంధించాడు. అనంతరం జిష్ణు, దేవాపి, భద్ర, దండ, చిత్ర, చిత్రాయుధ, హరి, సింహకేతు, రోచమాన, శలభులను, చేధిదేశీయులైన మహావీరులను కూడా మృత్యు తీర్థంలో ముంచాడు. ఈ యుద్ధంలో కర్ణుడు చూసినంత పరాక్రమం భీష్ముడు గాని, ద్రోణుడుగాని, ఇతర వీరులెవరూ గాని ఎప్పుడూ దూపలేదు. అతడు చతురంగ బలాలను అధికంగా సంహరించాడు. కర్ణుని ఆ పరాక్రమం చూసి ఇక పాంచాల వీరులెవరూ ఇప్పుడు మిగలరని వాకు అనిపించింది.

ఆ యుద్ధంలో కర్ణుడు పాంచాలసేనా సంహారం చేయడం చూసి, యుధిష్ఠిరుడు కోపంతో అటువైపు వచ్చాడు. అతని వెంట ధృష్టద్యుమ్నుడు, ద్రౌపదేయులు, ఇతర వీరులు వంధలమంది వచ్చి కర్ణుని నాలుగువైపుల నుండి ముట్టడించారు. శిఖండి, సహదేవుడు, నకులుడు, జనమేజయుడు, సాత్యకి, ప్రభద్రక యోధులనేకులు ధృష్టద్యుమ్నుని కంటే ముందు నిలిచి కర్ణునిపై శస్త్రాస్త్రాలు వర్షించసాగారు. గరుడుడు ఒక్కడే అనేక సర్పాలను నలిపివేసినట్లుగా, కర్ణుడు ఒక్కడే చేది, పాంచాల, పాండవ వీరులను నలిపివేయసాగాడు.

కర్ణుడు పాండవుల మధ్య చిక్కుపడి ఉన్నప్పుడే భీముడు రణరంగంలో విహరిస్తూ యమదండం వంటి తన బాణాలతో వాహీక, కేకయ, వసాతీయ, మద్ర, సింధుదేశీయ యోధులను సంహరించసాగాడు. భీముని బాణాలకు విరిగి పోయిన రథాలు, చనిపోయిన ఆశ్వికధళం, సారదులు, కాల్యలంతో, గుఱ్ఱాలు, ఏనుగుల శనాలతో రణభూమి అంతా నిండిపోయింది.

భీమునికి భయపడి సైన్యం అంతా ఉత్సాహం కోల్పోయింది. ఎవరూ ఏమీ చేయలేకపోయారు. అందరూ ధైన్యంతో ఉండిపోయారు. కర్ణుడు పాండవసైన్యాన్ని పరుగులు తీయిస్తే భీముడు కౌరవసైన్యాన్ని పారదోలాడు. ఈ రీతిగా ఆ వీరులిద్దరూ రణభూమిలో విహరిస్తూ మిక్కిలి రాణించారు.

అర్జునుడు సంశప్తకులను సంహరించుట -

అశ్వత్థామ పరాజయము.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - ఒకవైపు ఈ భయంకర యుద్ధం జరుగుతూండగానే ఇంకొకవైపు అర్జునుడు సంశప్తకులను నాశనం చేయసాగాడు. శత్రువులపై విజయం సాధించిన అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో “జనార్దనా! ఈ సంశప్తకులు నా బాణాల తాకిడిని తట్టుకోలేక గుంపులుగట్టి సారిపోతున్నారు. ఇంకొకవైపు ఆమితమైన స్పృహసేన కూడా చెల్లాచెదురైపోతోంది. అటు కర్ణుడు కూడా మహానందంగా రాజుల సేనలో విహరిస్తున్నాడు. దూశావా! అతని పతాకం కనపడుతోంది. కర్ణుడు ఎంతబలవంతుడో, పరాక్రమశాలియో మీకు తెలిసినదేకదా! యుద్ధంలో వేరొక వీరుడెవరూ అతనిని జయించలేరు. అతడు మన సైన్యాన్ని పారదోలుతున్నాడు. కాబట్టి ఇప్పుడు అటువైపే నడవండి. ఇక్కడ యుద్ధాన్ని కట్టిపెట్టి కర్ణుని వద్దకు వెళ్లాలి. ఇధి నా ఉద్దేశ్యం. ఆపై మీ ఇష్టం.” అన్నాడు.

ఇది విని భగవానుడు చిరునవ్వుతో - “పాండునందనా! ఇక నీవు వెంటనే కౌరవులను నాశనం చేయి.” అని చెప్పి గుఱ్ఱాలను అధిలించాడు. హంసలా తెల్లగా ఉన్న ఆ గుఱ్ఱాలు కృష్ణార్జునులను తీసికొని మీ విశాల సేనావాహినిలో చొరబడ్డాయి. అవి వచ్చేరాగానే మీ సైన్యం నలుదిక్కులకు సారిపోసాగింది. అర్జునుడు మీ సేనలో విహరించడం చూసి దుర్యోధనుడు మళ్ళీ సంశప్తకులను అర్జునునితో పోరుకు ప్రేరేపించాడు. సంశప్తకవీరులు వేయి రథాలతో, మూడు వందల ఏనుగులతో, పద్నాలుగువేల గుఱ్ఱాలతో, రెండు లక్షల కాల్యలంతో అర్జునునిమీదికి దండెత్తారు. వారు తమ బాణవర్షంతో అర్జునుని ముంచెత్తుతూ అతని చుట్టూ నిలిచారు.

అప్పుడు అర్జునుడు పాశహస్తుడైన యమునిలా భయంకరరూపం తాల్చాడు. అతడు సంశప్తకులను నురుమాడసాగాడు. ఆ సమయంలో అతనిని చూచి తీరవలసినదే. అతడు మెఱుపులా మెరిసిపోయే బాణాలతో అక్కడి ఆకాశాన్నంతటినీ కప్పివేశాడు. కొద్దిగా కూడా ఖాళీగా

ఉంచలేడు. అతని వింటినారి ధ్వని వింటే భూమ్యాకాశాలు, దిక్కులు, సముద్రాలు పర్వతాలు అన్నీ పగిలిపోతున్నట్లనిపించింది. కొద్దిసేపటికే అర్జునుడు పదివేలమంది వీరులను అంతం చేసేశాడు. ఆపై అతడు మహావేగంతో అతతాయులైన ఆ శత్రువుల యొక్క ఆయుధాలు ధరించిన చేతులను, భుజాలను, కాళ్లను, తలలను నరికివేయసాగాడు. అర్జునుడు ఈ రీతిగా సంశప్తకులయొక్క చతురంగ బలాలను నరికివేస్తూండగానే సుదక్షిణుని తమ్ముడు అక్కడికి వచ్చి, అతనిపై బాణాలజడివాన కురిపించసాగాడు. అప్పుడు అర్జునుడు రెండు అర్థచంద్రాకారబాణాలతో పరిఘలవంటి అతని భుజాలను నరికివేసి, క్షురమనే ఒక బాణంతో పూర్ణచంద్రునివలె మనోహరమైన అతని శిరసును మొండెంనుండి వేరుచేశాడు. అతడు రక్తంతో తడిసిముద్ద అయి నేలకొరిగాడు. అతడు పడిపోవడంతో మహాఘోరయుద్ధం ఆరంభమయింది. సోరాడుతున్న యోధులు అనేకవిధాలుగా దుర్దశలను పొందసాగారు. అర్జునుడు ఒక్కొక్క బాణంతో కాంబోజుల, యవనుల, శకుల యొక్క గుట్టలను సంహరించాడు. ఆ కాంబోజులు కూడా రక్తంతో తడిసిపోయారు. వారి రక్తంతో రణభూమి అంతా ఎఱ్ఱగా మారిపోయింది. రథికులు, సారదులు, ఆశ్వికులు, గజారోహులు, మావటీవాళ్లు అందరూ చనిపోయారు. ఆ రీతిగా అక్కడ భయంకరమైన నరసంహారం జరిగింది.

అనంతరం అశ్వత్థామ అర్జునుని ఎదిరించడానికి వచ్చాడు. ఆ సమయంలో అతడు కోపంతో మండిపడుతున్న యమునిలా అనిపిస్తున్నాడు. రథంపైనున్న శ్రీకృష్ణుని చూడగానే అతడు భయంకరమైన అస్రశస్త్రాలను వర్షించసాగాడు. అశ్వత్థామ వేసిన బాణాలు నలుదిక్కులనుండి వచ్చి కృష్ణార్జునులపై పడుతున్నాయి. వారు రథం మీద ఉండగానే కప్పబడి సోయారు. పరాక్రమవంతుడైన అశ్వత్థామ వారిద్దరినీ కదలకుండా చేశాడు. వారు ఏమీ చేయలేకపోయారు. వారి ఆ అవస్థ చూసి సమస్త చరాచర జగత్తు హాహాకారాలు చేసింది. యుద్ధంలో కృష్ణార్జునులను కప్పివేసిన అప్పటి అశ్వత్థామ పరాక్రమం నేను ఇదివరకెన్నడూ చూడలేదు. అప్పుడు ద్రోణపుత్రుని చూసిన అర్జునునికి మూర్ఛవచ్చినట్లయింది. అశ్వత్థామ తన పరాక్రమాన్నంతటినీ హరించివేశాడని అర్జునుడు అనుకున్నాడు.

అది చూసి శ్రీకృష్ణుడు ప్రేమగా కోపాన్ని నటిస్తూ -

“సార్థా! నీ విషయంలో ఈ రోజు అద్భుతాన్ని చూస్తున్నాను. ఈ రోజు అశ్వత్థామ నిన్ను మించిన పరాక్రమాన్ని చూపుతున్నాడు. ఇప్పుడు నీలో మునుపటి పరాక్రమం ఉందా? లేదా? నీ భూజాలలో బలం పోలేదుకదా? దేతిలో గాండీవం ఉందా? ఇవన్నీ ఎందుకు అడుగుతున్నానంటే ఈ రోజు యుద్ధంలో ద్రోణపుత్రుడు నిన్ను మించిన వీరునిగా కనిపిస్తున్నాడు. “ఇతడు నా గురుపుత్రుడు” అనుకుని అతనిని ఉపేక్షించకు. ఇది ఉపేక్షించతగిన సమయం కాదు.” అని హెచ్చరించాడు.

శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాక అర్జునుడు పద్నాలుగు భల్లాలను దేతిలోకి తీసికొని, వాటితో అశ్వత్థామ యొక్క ధనుస్సును, ధ్వజాన్ని, చత్రాన్ని, పతాకను, రథాన్ని, శక్తిని, గదను వాశనం చేశాడు. ఆపై వత్సదంతములనే బాణాలతో అతని మెడ ఎముకపై మూర్ఛపోయేలా దెబ్బకొట్టాడు. అతడు ధ్వజస్తంభాన్ని ఊతగా చేసుకొని కూలబడిపోయాడు. అతడు మూర్ఛిల్లడం చూసి సారథి అతనిని అర్జునుని బారినుండి కాపాడడానికి రణభూమినుండి నెలుపలికి తీసికొనిపోయాడు. ఈ రీతిగా అర్జునుడు సంశప్తకులను, భీముడు కౌరవవీరులను, కర్ణుడు పాంచాలురను ఒక్కక్షణంలో వాశనం చేశారు. మహావీరులను సైతం కబళించివేసిన ఆ భయంకరసంగ్రామంలో అసంఖ్యాకమైన మొండెములు పైకి లేచి పరుగులు తీశాయి.

అశ్వత్థాను ప్రతిజ్ఞచేయుట - ధృష్టద్యుమ్ను కర్ణుల యుద్ధము - అశ్వత్థాను ధృష్టద్యుమ్నుని, అర్జునుడు అశ్వత్థామను ఓడించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! అనంతరం దుర్యోధనుడు కర్ణునివద్దకు వెళ్లి - “రాధానందవా! ఈ యుద్ధం మనకు స్వతఃప్రాప్తమైన స్వర్గద్వారం, అదృష్టవంతులైన క్షత్రియులకే ఇలాంటి యుద్ధం లభిస్తుంది. యుద్ధంలో మీరు పాండవులను చంపితే ధనధాన్య సమృద్ధమైన భూమిని పొందుతారు లేక శత్రువుల దేతిలో మీరే చనిపోతే వీరులు పొందదగిన పుణ్యలోకాలు పొందుతారు.” అన్నాడు.

దుర్యోధనుని మాట విని శ్రేష్ఠులైన క్షత్రియులందరూ హర్షధ్వని కావించారు. అన్నివైపులా వాద్యాలు మ్రోగసాగాయి. అప్పుడు అశ్వత్థామ అక్కడికి వచ్చి మీ యోధులందరినీ సంతోషపరుస్తూ - “వా తండ్రి అస్రసన్యాసం చేసి యోగస్థితుడై ఉండగానే ధృష్టద్యుమ్నుడు వారిని చంపడం మీరందరూ చూసియే ఉన్నారుకదా! ఆ కారణంగా నాకు చాలా బాదగానూ, కోపంగానూ ఉంది. మిత్రుడు దుర్యోధనునికి కూడా హితం

చేయాలి. కనుక క్షత్రియులారా ! ధృష్టద్యుమ్నుని చంపకుండా నేను కవచాన్ని విప్పనని మీ సమక్షంలో ప్రతిజ్ఞచేస్తున్నాను. నా ప్రతిజ్ఞ అబద్ధ మయితే నాకు స్వర్గం లభించదు. యుద్ధంలో అర్జునుడుగాని, భీముడు గాని ఎవరయినా నన్ను ఎదిరించినట్లయితే, వారందరినీ నలిపివేస్తాను. ఇందులో ఏమాత్రం సందేహం లేదు." అన్నాడు.

అశ్వత్థామ ఇలా అన్నాక కౌరవసేన ఆమాంతం పాండవుల మీద దాడిచేసింది. ఆ వెంటనే పాండవులు కూడా వారిమీద దాడిచేశారు. ఇరుపక్షాలమధ్య ఘోరంగా పోరు సాగింది. మనుష్యులు భయంకరంగా సంహరింపబడుతున్నారు. ప్రళయకాలంనాటి స్థితి గోచరిస్తోంది. ఆసమయంలో పాండవపక్షంలో యుధిష్ఠిరుడు, మనవక్షంలో కర్ణుడు ప్రాధాన్యం వహించారు. నరుకుకోవడం, చంపుకోవడం అతివేగంగా కొనసాగింది. రక్తం దారలు కట్టింది. సంశప్తకులలో ఇక కొద్ది మందే మిగిలిఉన్నారు. అందుకని ధృష్టద్యుమ్నుడు, పాండవవీరులు రాజులందరితో కలిసి కర్ణుని మీదనే దాడి చేశారు. కాని కర్ణుడు ఒంటరిగానే వారందరి పురోగమనాన్ని అడ్డుకొన్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కర్ణుని ఒక బాణంతో కొట్టి "ఓరి! నిలు. నిలు ఎక్కడికి సారిపోతావు?" అన్నాడు. అది విని కర్ణుడు కోపించి ధృష్టద్యుమ్నుని విల్లు విరిచి, తొమ్మిది బాణాలతో అతనిని కొట్టాడు. ధృష్టద్యుమ్నుని కవచం విరిగిపోయింది. అనంతరం అతడు కూడా ఇంకొక విల్లు తీసికొని కర్ణుని డెబ్బై బాణాలతో గాయపరిచాడు. కర్ణుడు కుపితుడై, ధృష్టద్యుమ్నునిపై మృత్యుదండం వంటి భయంకరమైన బాణాన్ని ప్రయోగించాడు. ఆ బాణం ధృష్టద్యుమ్నునివైపు రావడం చూసిన సాత్యకి తన హస్తలాఘవంతో వెంటనే దానిని ఏడు ముక్కలుగా నరికివేశాడు.

ఇది చూసి కర్ణుడు బాణవర్షాన్ని కురిసిస్తూ సాత్యకిని నలువైపులనుండి చుట్టుముట్టాడు. తొమ్మిది బాణాలతో అతనిని తూట్లు పాడిచాడు. సాత్యకి కూడా కర్ణునికి అదే స్థితి కలిగించాడు. ఆపై ఇరువురిమధ్య విచిత్రమైన పోరుకొనసాగింది. అది వినడానికి, చూడడానికి కూడా భయంకరంగా ఉంది. ఈ మధ్యలో అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని ఎదుర్కొన్నాడు. అతడు వస్తూనే - "ఓరి బ్రహ్మహంతకుడా! ఈ రోజు నిన్ను మృత్యుముఖానికి పంపుతాను. అర్జునుడు నిన్ను రక్షించకుండా ఉంటే, యుద్ధంలో నిలిచిఉంటే, ఎదిరించడం మాని సారిపోకుండా ఉంటే నేడు నీ సాపానికి తగిన దండన తప్పక లభిస్తుంది. నీవు క్షేమంగా ఉండలేవు." అన్నాడు.

అతడు ఇలా అనగానే ధృష్టద్యుమ్నుడు - "నీతండ్రికి యుద్ధంలో ముఖం పగిలేలా బదులిచ్చిన ఈ ఖడ్గమే నీ మాటకు బదులిస్తుంది." అన్నాడు. ఇలా అని సేనాపతి అయిన ధృష్టద్యుమ్నుడు రోషంతో ఒకనాడి బాణంతో అశ్వత్థామను తూట్లు పాడిచాడు. అశ్వత్థామ కుపితుడై ధృష్టద్యుమ్నుని నాలుగువైపులనుండి కప్పివేసేంతటి బాణవర్షాన్ని కురిపించాడు. అలాగే ధృష్టద్యుమ్నుడు కూడా కర్ణుడు చూస్తూ ఉండగానే ద్రోణపుత్రుని తన సాయకాలతో కప్పివేసి, అతని ధనుస్సును కూడా విరిచివేశాడు. అశ్వత్థామ ఆ వింటిని విసిరివేసి వేరొక ధనుర్బాణాలు గ్రహించి, దానితో ధృష్టద్యుమ్నుని విల్లు, శక్తి, గద, ధ్వజం, గుఱ్ఱాలు, సారథి, రథం అన్నింటినీ రెప్పసాటులో నాశనం చేసేశాడు. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు కత్తి దాలు చేతిలోకి తీసికొన్నాడు, కాని మహాయోధుడైన అశ్వత్థామ భల్లాలతో కొట్టి నాటిని కూడా ముక్కలు ముక్కలుగా నరికివేశాడు. దానితో సాటే అనేక బాణాలు వేసి ధృష్టద్యుమ్నుని తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. ఇంత చేసినా ధృష్టద్యుమ్నుని చంపలేకపోవడంతో, విల్లు విసిరివేసి ధృష్టద్యుమ్నుని పట్టుకోవడానికి పరుగు తీశాడు.

ఇంతలో శ్రీకృష్ణుని దృష్టి అటు పడింది. అతడు అర్జునునితో - సార్థా! అటు చూడు. అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని చంపడానికి తీవ్రమైన ప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. అతడు అతనిని చంపగలడనడంలో సందేహం లేదు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ఇప్పుడు కాలునివంటి అశ్వత్థామకు ఆహారమైపోతాడు. కాబట్టి నీవు వెంటనే అతనిని తప్పించు." అని చెప్పి, గుఱ్ఱాలను అశ్వత్థామ ఉన్నచోటికి తోలాడు. కృష్ణార్జునులు రావడం చూసి అతడు ధృష్టద్యుమ్నుని చంపడానికి ఇంకా తీవ్రంగా ప్రయత్నించాడు. అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని ఈడుస్తూ ఉండడం చూడగానే అర్జునుడు అతనిపై అనేక బాణాలను కుప్పించాడు. గాండీవ నిర్ముక్తమైన ఆ బాణాలు పాములు పుట్టలో దూరినట్లుగా అశ్వత్థామ శరీరంలో దూరిపోయాయి. వాటితో బాదకు లోనైన అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని విడిచిపెట్టి, తన రథం ఎక్కి, ధనుస్సుతీసికొని అర్జునుని తూట్లు పాడవసాగాడు.

ఇంతలో సహదేవుడు ధృష్టద్యుమ్నుని తన రథంపైకి ఎక్కించుకొని అక్కడినుండి ఇంకొక చోటికి తీసికొని పోయాడు. అర్జునుడు ద్రోణపుత్రుని బాణాలతో తూట్లుగా కొట్టసాగాడు. దానితో అశ్వత్థామకు తీవ్రమైన కోపం వచ్చింది. అతడు అర్జునుని భుజాలపైన, గుండెలపైన బాణాలను వాటాడు. అప్పుడు అర్జునుడు కాలదండం వంటి ఒక వారాచాన్ని

అశ్వత్థామపై ప్రయోగించాడు. అది అతని మెడపై గుచ్చుకొంది. గుచ్చుకొనడంతోనే అశ్వత్థామ విహ్వలుడై రథం మీద కూలబడిపోయాడు. అతడు బాధతో విలవిలలాడి పోయాడు. అతని ఆ అవస్థను దూసి సారథి మిక్కిలివేగంగా రథాన్ని రణభూమినుండి బయటకు తీసికొని పోయాడు.

మహారాజా! ఈ రీతిగా ధృష్టద్యుమ్నుడు ఇరకాటంనుండి విముక్తుడవడం, అశ్వత్థామ యాతనకు గురికావడం దూసి పాంచాల సేన చాలా గట్టిగా సింహనాదం చేసింది. వేలకొద్ది దివ్యవాద్యాలు మోగాయి. అందరూ సింహనాథాలు చేయసాగారు. అనంతరం అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో - “ఇక సంశ్చకులవైపు నడవండి. నారిని సంహరించడం ఇప్పుడు నా ప్రధానకర్తవ్యం.” అన్నాడు. అది విని శ్రీకృష్ణభగవానుడు గాలితో ఊసులాడగలిగినట్టి రథాన్ని సంశ్చకులవైపు నడిపించాడు.

శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి కౌరవుల దాడిని, భీముని పరాక్రమమును వర్ణించి చెప్పుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! ఆలా వెళ్లేటపుడు దారిలో శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి యుధిష్టిరుని చూపుతూ - “సాండునందనా! ఇదిగో మీ అన్నగారు యుధిష్టిరుడు. ఇతనిని చంపడానికి మిక్కిలి బలిష్ఠులైన మహాదనుర్ధరులైన కౌరవయోధులు మిక్కిలి వేగంగా అతనిని వెన్నంటుతున్నారు. దానితో సాటే అతనిని రక్షించడానికి పాంచాలవీరులు కూడా అతని వెనుకనే వెళ్తున్నారు. ఈ దుర్యోధనుడు కూడా రథికసైన్యంతో చుట్టుముట్టి యుధిష్టిరునిపై థాడి చేస్తున్నాడు. అతని ఉద్దేశ్యం కూడా యుధిష్టిరుని చంపడమే. ఈ పనికి అతని తమ్ముళ్లుకూడా తోడ్పడుతున్నారు. గజారోహులు, ఆశ్వికులు, రథికులు, కాల్యాలం అందరూ అతనిని పట్టుకోవడానికే వెళ్తున్నారు. ఇప్పుడుచూడు. సాత్యకి, భీముడు అక్కడికి చేరుకొని, వారిని మధ్యలోనే అడ్డగించినప్పటికీ కూడా నారు అధికసంఖ్యాకులు కనుక రాజువైపుకు చొచ్చుకు వస్తూనే ఉన్నారు. శత్రుసంతాపకారకుడైన యుధిష్టిరుడు బలవంతుడు, యుద్ధకళానిపుణుడు, హస్తలాఘవం కలవాడు అయినప్పటికీ కర్ణుడు అతనిని రణవిముఖుని చేస్తున్నాడు. పరాక్రమవంతులైన దృతరాష్ట్రపుత్రుల సహాయం లభించినట్లయితే కర్ణుడు తప్పకుండా మన మహారాజును చిక్కుల్లో పడవేస్తాడు. అతనితోను, ఇతర వీరయోధులతోను అతడు సోరాడుతున్నాడు. ఆ మహారథులందరూ కలిసి అతనిని

ఓడించారు. యుధిష్టిరుడు ఉపవాసకారణంగా చాలా దుర్బలంగా ఉన్నాడు. అతడు ఎక్కువగా బ్రాహ్మబలం (క్షమ) పైనే ఆధారపడి ఉన్నాడు, క్షాత్రబలం (నిష్ఠురత) మీద కాదు. కర్ణునితో సోరు సంభవించినప్పటినుండి అతడు చిక్కులో పడ్డాడు. కర్ణుడు మహావీరులైన దృతరాష్ట్రపుత్రులతో - “మీరు సాండుపుత్రుడైన యుధిష్టిరుని కొట్టండి.” అని చెపుతున్నాడు. ఈ వీరులందరూ స్థాణాకర్ణం, ఇంద్రజాలం, సాకుపతం అనే అస్త్రశస్త్రాలతో రాజును కప్పివేస్తున్నారు. అతడు మిక్కిలి ఆతురుడై ఉన్నాడు. ఇప్పుడతనికి విశేషమైన సేవ అవసరం. ఇది త్వరపడవలసిన సమయం. ఇది తెలుసుకొని, పాంచాల పాండవ వీరులు మహావేగంగా అతని వెనుక వస్తున్నారు. యుధిష్టిర మహారాజు పాతాళంలోకి మునిగిపోయివా సరే మేము అతనిని బలవంతంగా పైకి తీసుకురాగలం అని వారి విశ్వాసము, ఆశ. అదిగో చూడు. ఇప్పుడు కర్ణుడు మహాకోపంతో పాంచాలురవైపు వెడుతున్నాడు. అతని రథధ్వజం ధృష్టద్యుమ్నుని రథంవైపు సాగడం కనిపిస్తోంది. సార్థా! ఇప్పుడు నేను నీకు ఒక శుభవార్త చెపుతున్నాను. యుధిష్టిర మహారాజు జీవించే ఉన్నాడు. సృంజయవాహినితో, సాత్యకితోపాటు తిరిగివచ్చి భీముడు అటు తన సైన్యం ముందు బాగాన నిలిచిఉన్నాడు. పాంచాల వీరులు, భీమసేనుడు తమ వాడి బాణాలతో ఇప్పుడు కౌరవులను ప్రహరిస్తున్నారు. చూడు కౌరవసైన్యం సారిపోయింది. సైనికుల గాయాల నుండి రక్తం ధారలుగా ప్రవహిస్తోంది. వారి స్థితి దయనీయంగా కనిపిస్తోంది. ఇప్పుడు చూడు, భీమసేనుడు శత్రుసైన్యాన్ని సారదోలుతున్నాడు. అతని కారణంగా కౌరవసేన పెద్ద సంకటంలో చిక్కుకొంది. ఈ రథికులు భీమునివలన భయంతో వణికిపోతున్నారు. అతని వారాచాల తాకిడికి ఏనుగులు విదీర్ణమై నేలకూలుతున్నాయి. పెద్ద పెద్ద ఏనుగులన్నీ భీముని బాణాలకు గాయపడి తమ సైనికులనే కాళ్లతో తొక్కుతూ మట్టగించివేస్తూ సారిపోతున్నాయి. అర్జునా! గుర్తించానా? సంగ్రామంలో విజయం పొందే వీరుడు భీమసేనునిదే ఈ దుస్సహమైన సింహనాదం. చూడు అతడు పది బాణాలతో నిషాదరాజపుత్రునికూడా మృత్యుతీరానికి చేర్చాడు. ఇక కౌరవుల సందడి ఆగి పోయింది. పూర్వంలా వారి సింహనాదాలు వినిపించడంలేదు. దుర్యోధనుని మూడు అక్షాహిణుల సైన్యాన్ని భీమసేనుడు ముందుకు రాకుండా అడ్డగించి చంపివేశాడు. దృష్టిదోషం ఉన్నవాళ్లు సూర్యునివైపు తేరి చూడలేనట్లుగా కౌరవపక్ష వీరులు భీమసేనునివైపు

కన్నులెత్తి చూడలేకపోతున్నారు. అతని బాణాల దెబ్బలకు భయాక్రాంతులైన శత్రువులకు ఎక్కడా సుఖం లేదు." అని చెప్పాడు.

శ్రీకృష్ణభగవానుని నోటినుండి ఈ మాటలను విని అర్జునుడు భీమసేనుని దుష్కరమైన పరాక్రమంవైపు దృష్టిసారించాడు. ఆపై మిగిలిన తగిలిన తన శత్రువులను వాడి బాణాలతో కొట్టడం ఆరంభించాడు. సంశ్చకులు గొప్ప యోధులయినప్పటికీ వారు అర్జునుని దెబ్బలకు యుద్ధంలో నిలువలేకపోయారు. భయభ్రాంతులై అన్ని దిక్కులకు పారిపోయారు.

**ఇరుపక్షములవారి ద్వంద్వ యుద్ధము -
భీమసేనుని పరాక్రమము**

ధృతరాష్ట్రుడు - "సంజయా! పాండవ పాంచాలుర దెబ్బలకు గురైన మన సైన్యం ఆర్తి చెంది పారిపోయేటపుడు కౌరవులు ఏమి చేశారు?" అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పాగాడు - "మహారాజా! అప్పుడు భీమసేనుని దృష్టి కర్ణునిపై పడింది. అతనిని చూడగానే అతని కన్నులు క్రోధంతో ఎరుపెక్కియి. అతడు వెంటనే అతనిపై దండెత్తాడు. భీమసేనునికి భయపడి పారిపోతున్న మీ సైన్యాన్ని కర్ణుడు అతిప్రయత్నం మీద ఆపి, దానిని తీరుగా నిలిపి పాండవుల వైపు ముందుకు పాగాడు. అది చూసి పాండవులలోని మహావీరులు భీమసేనుడు, పాత్యకి, శిఖండి, జనమేజయుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, ప్రభద్రకుడు మొదలైన వారందరూ కూడా కోపంతో మీ సైన్యాన్ని సంహరించడానికి నలువైపుల నుండి దానిపై విరుచుకుపడ్డారు. ఆ యుద్ధంలో శిఖండి కర్ణుని, ధృష్టద్యుమ్నుడు పెద్ద సైన్యంతో కూడిన దుశ్శాసనుని ఎదిరించారు. నకులుడు వృషసేనునిపై, యుదిష్ఠిరుడు చిత్రసేనునిపై దాడిచేశారు. సహదేవుడు ఉలూకునితో తలపడ్డాడు. సాత్యకి శకుని మీద, ద్రౌపదీపుత్రులు కౌరవుల మీద దండెత్తారు. అర్జునుని మహాపరాక్రమశాలి అయిన అశ్వత్థామ ఎదిరించాడు. కృపాచార్యునికి యుదామన్యునితో, కృతవర్మకు ఉత్తమౌజునితో పోరు కొనసాగింది. భీమసేనుడు ఒక్కడే సమస్త కౌరవులను, వారి సేనలను అడ్డగించాడు. మహారాజా! యుద్ధభూమిలో నిర్భయంగా విహరిస్తున్న కర్ణుని శిఖండి తన బాణాలకు గురిచేసి అతనిని ముందుకు రాకుండా ఆపాడు. ఆటంకం ఎదురవడంతో రోషంతో కర్ణుని పెదవులు అదిరాయి. అతడు శిఖండి యొక్క రెండు కనుబొమ్మలమధ్య మూడు బాణాలను

నాటాడు. వాటి వలన మిక్కిలిగా గాయపడిన శిఖండి కూడా కర్ణుని పదునుపెట్టిన తొంబై బాణాలతో కొట్టాడు. అప్పుడు మహారథి కర్ణుడు మూడు బాణాలతో శిఖండి యొక్క సారథిని, గుఱ్ఱాలను చంపివేశాడు. దానితో శిఖండికి మిక్కిలి కోపం కలిగింది. అతడు తన రథం నుండి దిగి కర్ణునిపై శక్తిని ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు మూడు బాణాలతో ఆ శక్తిని ముక్కలు చేసి, తొమ్మిది వాడి బాణాలు వేసి అతనిని కూడా తూట్లు పొడిచాడు. శిఖండికి శరీరం గాయపడి, కర్ణుని వింటినుండి పడే బాణాల దెబ్బల నుండి తప్పించుకోవడానికి వెంటనే అక్కడినుండి తొలగిపోయాడు. ఇక కర్ణుడు పాండవసైనికులను తన బాణాలతో కొట్టి సంహరించసాగాడు.

రెండవవైపు మీపుత్రుడు దుశ్శాసనుడు ధృష్టద్యుమ్నుని మిక్కిలిగా బాధించాడు. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు దుశ్శాసనుని గుండెలపై మూడు బాణాలను నాటాడు. దుశ్శాసనుడు కూడా ఒక వాడి భల్లంతో ధృష్టద్యుమ్నుని ఎడమ భుజాన్ని తూట్లు పొడిచాడు. దానితో కోపించిన ధృష్టద్యుమ్నుడు ఒక వాడి క్షురప్రాన్ని ప్రయోగించి దుశ్శాసనుని వింటిని నరికివేశాడు. ఇది చూసి పాంచాలవీరులు గట్టిగా సింహనాదాలు చేశారు. ఇక మీ పుత్రుడు ఇంకొక వింటిని తీసికొని, అలవోకగా బాణాల జడివాన కురిపిస్తూ ధృష్టద్యుమ్నుని నాలుగువైపులా కప్పివేశాడు. అనంతరం పాంచాల దేశపు సైనికులు కూడా తమ సేనాపతిని రక్షించడానికి మీపుత్రునిపై దాడి చేశారు. ఇక అప్పుడు మీ యోధులకు శత్రువులతో ఘోరసంగ్రామం జరుగసాగింది.

ఈ మధ్యలో తనతండ్రివద్దనే ఉన్న వృషసేనుడు నకులుని మొదట ఐదు, తరువాత ఎనిమిది బాణాలతో కొట్టాడు. అప్పుడు వీరుడయిన నకులుడు కూడా అలవోకగా ఒక వాడి నారాచంతో వృషసేనుని రొమ్మును చీల్చివేశాడు. ఆ దెబ్బకు వృషసేనుడు మిక్కిలిగా గాయపడ్డాడు. ఆపై ఆ ఇద్దరు వీరులు వేల బాణాలజడివానతో ఒకరినొకరు కప్పి వేసుకోసాగారు. ఇంతలోనే కౌరవవీరులు పలాయనం చిత్తగించసాగారు. కర్ణుడు వెనుకకు తిరిగివచ్చి వారిని ఆపసాగాడు. వారు వెనుకకు తిరిగివచ్చాక నకులుడు వారిపై దండెత్తాడు. కర్ణపుత్రుడు వృషసేనుడు కూడా నకులుని ఎదిరించడం మాని, తన తండ్రి రథ చక్రాలను రక్షించడంలో నిమగ్నమయ్యాడు.

అలాగే కోపోద్రిక్తుడైన ఉలూకుని సహదేవుడు

ఎదుర్కొన్నాడు. అతడు ఉలూకుని నాలుగు గుట్టలను చంపి, అతని సారథిని కూడా యమపురానికి పంపాడు. ఉలూకుడు రథం దిగి పరుగెత్తి వెంటనే త్రిగర్తసైన్యంలో చేరిపోయాడు.

ఒకవైపు సాత్యకి శకునుల మధ్య యుద్ధం జరుగుతోంది. సాత్యకి పదునుపెట్టిన ఇరవై బాణాలతో శకునిని గాయపరిచి, ఒక వాడిభల్లంతో అతని ధ్వజాన్ని కూడా నరికివేశాడు. దానితో శకునికి చాలా కోపం వచ్చింది. అతడు సాత్యకి కవచాన్ని ఖండించి, అతని ధ్వజాన్ని కూడా ముక్కలు చేశాడు. సాత్యకి మూడు బాణాలతో మళ్ళీ శకునిని గాయపరిచాడు. ఆ మూడు బాణాలతోనే అతని సారథిని కూడా చంపివేశాడు. ఆ తరువాత అనేక బాణాలు వేసి అతడు శకుని యొక్క గుట్టలను చంపివేశాడు. ఇక శకుని వెంటనే రథం నుండి దూకి ఉలూకుని రథం ఎక్కి అక్కడినుండి దాటుకొన్నాడు. ఇక సాత్యకి మీ సేనపై బాణాలను వర్షించసాగాడు. అతని బాణాల దెబ్బలకు గురయి మీ సైనికులు నలువైపులకు పారిపోయారు. చాలా మంది తమ ప్రాణాలను కోల్పోయి రణభూమిలోనే ఒరిగిపోయారు.

ఇంకొకవైపు మీపుత్రుడు దుర్యోధనుడు భీమసేనుని అడ్డుకొన్నాడు. కాని భీముడు వెంటనే అతని గుట్టలను, సారథిని చంపివేశాడు. ఆపై రథంయొక్క ధ్వజానికి ఉన్న పతాకలను ఎగురగొట్టాడు. దీనితో సాండవ పక్షానికి చెందిన యోధులకు చాలా ఆనందం కలిగింది. ఈ రీతిగా దుర్యోధనుడు ఓడిపోయి భీముని ఎదుటనుండి తప్పించుకొని పోయాడు. ఇటు యుదామన్యుడు కృపాచార్యుని గాయపరిచి, వెంటనే అతని వింటిని కూడా నరికివేశాడు. అప్పుడు అస్త్రదారులలో మేటి ఆచార్యుడు అయిన కృపుడు ఇంకొక వింటిని అందుకొని బాణాలు నాటి యుదామన్యుని రథం మీది ధ్వజాన్ని, సారథిని, చత్రాన్ని కిందికి పడగొట్టాడు. అప్పుడు మహాయోధుడయిన యుదామన్యుడు స్వయంగా రథాన్ని తోలుకొంటూ అక్కడినుండి తొలగిపోయాడు.

అలాగే ఒకవైపు ఉత్తమౌజుడు బాణాల జడివాన కురిపించి కృతవర్మను కప్పివేశాడు. ఆపై వారిద్దరిమధ్య భయంకర యుద్ధం ఆరంభమయింది. కృతవర్మ ఉత్తమౌజుని రొమ్ముపై గురిచూసి కొట్టాడు. అతడు మూర్ఛపోయి రథం వెనుక కూలబడిపోయాడు. అతని అవస్థచూసి సారథి అతనిని యుద్ధభూమినుండి దూరంగా తీసికొనిపోయాడు. తదనంతరం కౌరవసేన యావత్తు భీమసేనునిపై పడింది. దుశ్శాసనుడు,

శకుని గొప్ప గజసైన్యంతో భీమసేనుని చుట్టుముట్టి అతనిపై బాణాలు వేయడం ఆరంభించారు. గజసైన్యం కంటబడగానే భీమసేనుని కోపానికి పట్టపగ్గాలు లేకపోయాయి. అతడు దివ్యాస్త్రాలను ప్రయోగిస్తూ, ఏనుగుల యొక్క గుంపులను నాశనం చేశాడు. అప్పుడు ఉరుము ఉరిమినట్లున్న భీముని ధనుష్టంకారం విని ఏనుగులు మలమూత్రాలు విడుస్తూ అతివేగంగా పరుగులు తీయసాగాయి. మహారాజా! భీమసేనుని ఆ పరాక్రమం సమస్తప్రాణులను సంహరించే దుద్రుని పరాక్రమంలా అనిసించింది.

కర్ణుని చేతిలో ఓడిపోయి పరాభవము పొంది యుధిష్ఠిరుడు తన శిబిరమును ప్రవేశించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! ఇంకొకవైపు యుధిష్ఠిరుడు రావడం చూసి దుర్యోధనుడు కుపితుడయ్యాడు. అతడు తన సైన్యంలో అర్థభాగం తీసికొని వెంటనే అతనిని సమీపం నుండి అన్నివైపులా ముట్టడించాడు. దెబ్బ మూడు బాణాలతో అతనిని తూట్లు పొడిచాడు. యుధిష్ఠిరుడు కూడా కోపించి మీపుత్రుని వెంటనే మూడు భల్లాలతో కొట్టాడు. ఇది చూసి అతనిని పట్టుకోవడానికి కౌరవపక్షయోధులు విరుచుకుపడ్డారు. అప్పుడు శత్రువుల దురూహను తెలుసుకొని, నకుల సహదేవులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు ఒక అక్షోహిణీసైన్యంతో యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వచ్చిపడ్డారు. అక్కడికి వస్తూనే సహదేవుడు మహావేగంగా దుర్యోధనుని ఇరవై బాణాలతో కొట్టాడు. ఇంతలో కర్ణుడు యుధిష్ఠిరుని సైన్యాన్ని సంహరించసాగాడు. అతని బాణాలకు బాదపడి ఆ సైన్యం వెంటనే పారిపోయింది. అప్పుడు యుధిష్ఠిరమహారాజుకు చాలా కోపం వచ్చింది. అతడు పదునుపెట్టిన ఏభైబాణాలతో కర్ణుని తూట్లు పొడిచాడు. అనంతరం వారిద్దరిమధ్య భయంకరమైన యుద్ధం ఆరంభమయింది. శాణం మీద అరగదీసి పదును పెట్టిన రకరకాల బాణాలతో భల్లాలతో, శక్తి, ఋష్టి, ముసలాలలతో యుధిష్ఠిరుడు మీసేనను సంహరించసాగాడు. అప్పుడు మీసైన్యంలో హోహాకారాలు చెలరేగాయి. ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుడు చూపు పరసిన చోటల్లా సైనికులు హతమయి పోతున్నారు. ఇది చూసి కర్ణుడు మిక్కిలి కుపితుడై యుధిష్ఠిరుని మీద నారాచాలు, అర్థచంద్రాలు, వత్సదంతాలు మొదలైనవి ప్రహరించసాగాడు. యుధిష్ఠిరుడు కూడా పదును పెట్టిన బాణాలతో కర్ణుని గాయపరిచాడు. కర్ణుడు పదునుపెట్టిన బాణాలతో, మూడు భల్లాలతో అలవోకగా యుధిష్ఠిరుని రొమ్మును చేదించాడు. దానితో ధర్మరాజుకు మిక్కిలి

బాధకలిగింది. రథంవెనుకబాగంలో కూర్చుండిపోయి సారథిని అక్కడినుండి తీసికొని పామ్మని ఆజ్ఞాపించాడు. అతడు వెళ్లి పోవడం చూసి దుర్యోధన సహితంగా కౌరవులందరూ "అతనిని పట్టుకోండి. పట్టుకోండి" అని అరుస్తూ అతనిని వెన్నంటారు. ఇంతలోనే పాంచాలయోధులతోసాటు పదిహేడుమంది కేకయ వీరులు వచ్చి కౌరవులను ముందుకు రాకుండా అడ్డగించారు.

ఆ సమయంలో యుధిష్టిరమహారాజు బాణాల దెబ్బలకు బాగా గాయపడి ఉన్నాడు. అతడు నకుల సహదేవుల మధ్య ఉండి మెల్ల మెల్లగా శిబిరంవైపు వెళ్లసాగాడు. అతనికి స్పృహ తప్పుతున్నట్లుగా ఉంది. ఈ దశలో కూడా కర్ణుడు దుర్యోధనునికి మేలు చేయాలనే కోరికతో యుధిష్టిరుని వెన్నంటి అతనిని మూడు వాడి బాణాలతో తూట్లు పోడిచాడు. యుధిష్టిరుడుకూడా కర్ణుని రొమ్మున బాణం నాటి బదులు తీర్చుకొన్నాడు. అనంతరం మూడు బాణాలతో అతని సారథిని, నాలుగింటితో నాలుగు గుఱ్ఱాలను తూట్లు పోడిచాడు. ఆపై నకుల సహదేవులు కూడా అతికష్టంపై కర్ణునిమీద బాణవర్షం కురిపించారు. అలాగే సూతపుత్రుడు కర్ణుడు కూడా పదునైన అంచుగల రెండు భల్లాలతో నకులసహదేవులను గాయపరిచాడు. ఆపై యుధిష్టిరుని గుఱ్ఱాలను కూడా చంపి, ఒక భల్లంతో అతని తలపాగాను కిందికి పడగొట్టాడు. అదే రీతిగా నకులుని గుఱ్ఱాలను కూడా మృత్యుముఖానికి పంపి రథం యొక్క నొగలును, వింటిని కూడా విరిచివేశాడు. రథం విరిగిపోవడంతో పాండుకుమారులు ఇద్దరూ మిక్కిలి గాయపడి సహదేవుని రథం ఎక్కిారు.

వారిద్దరూ రథవిహీనులు కావడం చూసి, వారి మామ, మద్రరాజు అయిన శల్యునికి చాలా జాలి వేసింది. అతడు సూతపుత్రునితో - "కర్ణా! ఈ రోజు నీవు అర్జునునితో యుద్ధం చేయాలి. మరి, అత్యంత కుపితుడవై ధర్మరాజుతో ఎందుకు యుద్ధం చేస్తున్నావు? ఇతనిని చంపడం వలన నీకేమి లాభం? అటుచాడు. అర్జునుడు రథికసైన్యాన్ని సంహరిస్తున్నాడు. తన బాణవర్షంతో మన సేనను యావత్తూ అతడు కాలునికి ఆహారంగా సమర్పిస్తున్నాడు. అటు భీమసేనుడు దుర్యోధనుని అణగదొక్కుతున్నాడు. మనం చూస్తూండగా అతడు అతనిని చంపకూడదు సుమా! అందుకోసం మనం ప్రయత్నించాలి. ఈ మాద్రీపుత్రులనుగాని, యుధిష్టిరునిగాని చంపడం వలన లాభమేమిటి? దుర్యోధనుని ప్రాణాలు సందిగ్ధంలో పడ్డాయి. వెళ్లి అతనిని రక్షించు." అన్నాడు.

కర్ణుడు శల్యుని మాటలను విన్నాడు. దుర్యోధనుడు భీమసేనుని పంజాకు చిక్కడం చూశాడు. యుధిష్టిర, నకుల సహదేవులను అక్కడే విడిచిపెట్టి, మీ కొడుకును రక్షించడానికి అటు పరుగుతీశాడు. అతడు వెళ్లిపోయాక యుధిష్టిరుడు, సహదేవుడు వేగంగా పరుగులు తీసే గుఱ్ఱాలద్వారా అక్కడినుండి జారుకొన్నారు. యుధిష్టిరమహారాజు తన ఓటమికి చాలా సిగ్గుపడ్డాడు. నకుల సహదేవులతో సాటు గాయపడిన శరీరంతో అతడు తన శిబిరానికి చేరుకొని రథంనుండి దిగి, ఒక అందమైన పర్యంకం మీద పడుకొన్నాడు. ఆ సమయంలో అతని శరీరం నుడి బాణాలను వెలికి తీస్తున్నారు గాని మనసులో గాయం మాత్రం చాలా బాధిస్తోంది. అతడు మాద్రీపుత్రులైన తన ఇద్దరు తమ్ముళ్లతో - "భీమసేనుడు మేఘంలా ఉరుముతూ పోరాడుతున్నాడు. మీ ఇద్దరూ అతనికి సహాయంగా అతని సైన్యంలోకి వెళ్లండి." అన్నాడు. అతని ఆదేశంపై నకులుడు వేరొక రథం ఎక్కి బయలు దేరాడు. సహదేవుని వద్ద రథం ఉండనే ఉంది. అన్నదమ్ములిద్దరూ వేగవంతమైన తమగుఱ్ఱాలను తోలుకొంటూ భీమసేనుని సైన్యాన్ని చేరుకొన్నారు.

అర్జునుడు అశ్వత్థామను ఓడించుట -

కర్ణుడు భార్గవాస్త్రమును ప్రయోగించుట -

కృష్ణార్జునులు శిబిరములో యుధిష్టిరుని

కలిసికొనుట - యుధిష్టిరుడు వారిని కర్ణుని

చావును గూర్చి అడుగుట.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - "మహారాజా! అదే సమయంలో అసంఖ్యాకమైన రథికసైన్యాన్ని వెంటపెట్టుకొని అశ్వత్థామ అర్జునుడున్న చోటికి వచ్చి పడ్డాడు. అతడు రావడం చూసి అర్జునుడు ఒక్కపారిగా అతనిని ముందుకు రాకుండా అడ్డుకొన్నాడు. అశ్వత్థామకు కోపం ముంచుకొచ్చింది. అతడు బాణాలతాకిడితో కృష్ణార్జునులను కప్పివేశాడు. అర్జునుడు హేలగా ధివ్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. కాని అశ్వత్థామ దానిని నిప్పలం చేశాడు. అశ్వత్థామను చంపడానికి అర్జునుడు వేసిన ఆస్త్రాలనన్నిటినీ ద్రోణసుతుడు ఖండించివేశాడు. అతడు తన బాణాలతో దిక్కులను, మూలలను అన్నిటినీ కప్పివేసి, శ్రీకృష్ణుని కుడిచేతిపై మూడు బాణాలను నాటాడు. అర్జునుడు అతని గుఱ్ఱాలను గాయపరిచి యుద్ధరంగంలో రక్తపుటేరును ప్రవహింపచేశాడు. అతడు అశ్వత్థామ వింటిని నరికివేశాడు. అధి చూసి అశ్వత్థామ అతనిపై వజ్రసదృశమైన భయంకరపరిమి నొకదానిని

ప్రయోగించాడు. కాని అర్జునుడు దానిని అలవోకగా ఖండించివేశాడు. అశ్వత్థామకు కోపం పెరిగిపోయింది. అతడు ఐంద్రాస్రాన్ని ప్రయోగించాడు. కాని అర్జునుడు మహేంద్రాస్త్రంతో దానిని నివారించాడు. ఆ వెంటనే అశ్వత్థామను కూడా బాణాలతో కప్పివేశాడు. ద్రోణపుత్రుడు ఆ బాణాలను తన సాయకాలతో ఖండించి పడనేసి, వంద బాణాలతో శ్రీకృష్ణుని, మూడు వందల బాణాలతో అర్జునుని హింసించాడు. అప్పుడు అర్జునుడు కూడా అశ్వత్థామ మర్మస్థానాలలో బాణాలు వాటి, అతని సారథిని ఒక భల్లంతో కొట్టి రథం నుండి కిందపడేశాడు. అప్పుడు అశ్వత్థామ తానే గుఱ్ఱపుక్కాలను పట్టుకొని శ్రీకృష్ణార్జునులను బాణాలతో కప్పివేయసాగాడు. అతని ఈ పరాక్రమాన్ని వీరులందరూ కొనియాడారు. ఈ నడుమ అర్జునుడు అతి తేలికగా అతని గుఱ్ఱాల పగ్గాలను క్షురప్రాలతో వెంటనే తెంసివేశాడు. ఇక ఆ గుఱ్ఱాలు బాణాల దెబ్బలకు మిక్కిలి బాధపడి పారిపోయాయి. ఆ సమయంలో పాండవులు విజయులై నలువైపులా వాడి బాణాలను వర్షిస్తూ మీ సైన్యాన్ని పరుగులు తీయించారు. వారు కొరవసైనికులను ఎంతగా బాధించారంటే మీ పుత్రులు వారిని ఆపివా ఆగలేదు.

అనంతరం దుర్యోధనుడు మిక్కిలిప్రేమగా కర్ణునితో - “మహాబాహూ! చూడు. పాండవులు మన సైన్యానికి ఎంత ఇబ్బంది కలిగిస్తున్నారో! నీవు ఉండగానే మన వారు భయంతో పారిపోతున్నారు. ఇది చూశాక నీకు ఉచితమని తోచినది చేయి. పాండవులు తరిమివేయగా మన వీరులు వేలమంది ఇప్పుడు నీ సహాయాన్నే అర్థిస్తున్నారు.” అన్నాడు. దుర్యోధనుని మాట విని కర్ణుడు తన వింటిపై బార్గవాస్రాన్ని సందించాడు. దాని నుండి అగ్నిలా మండుతున్న లక్షల, కోట్ల, అర్బుదాల సంఖ్య కల బాణాలు వెలువడ్డాయి. ఆ భయంకరమైన బాణాలతో పాండవసైన్యం అంతా ఆచ్చాదితమైపోయింది. అప్పుడేమీ తెలియలేదు. ఆ యుద్ధంలో బార్గవాస్రప్రబావం వలన ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, రథాలు, కాల్బలం ప్రాణాలు కోల్పోయి నేలకూలాయి. భూమి కంపించింది, పాండవ సైన్యం యావత్తు న్యాకులమయింది. కర్ణుడు చంపుతున్న పాంచాల చేధి దేశీయ వీరులు భయంతో పరుగులు తీస్తూ ఆక్రందనలు చేయసాగారు. ఆ వెంటనే కృష్ణార్జునులను ఎలుగెత్తి పిలువసాగారు.

కర్ణుని బాణాలకు చనిపోతున్న సృంజయుల ఆర్తనాదాలు విని అర్జునుడు వాసుదేవునితో - “మహాబాహూ శ్రీకృష్ణా! ఈ బార్గవాస్రపరాక్రమం చూడు. యుద్ధంలో ఏరకంగానూ

దీనిని నాశనం చేయలేము. అటు కర్ణుడు గుఱ్ఱాలను ముందుకు దూకిస్తూ మాటిమాటికి నన్నే చూస్తున్నాడు. ఇప్పుడు అతని ఎదుటినుండి తప్పించుకుపోవడమూ వాకు ఉచితంగా అనిపించడం లేదు.” అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు బదులుగా - “సార్థా! కర్ణుడు యుధిష్టిరుని తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. ఇప్పుడతనిని కలుసుకొని ధైర్యం చెప్పి ఆపై కర్ణుని వధించు. అని చెప్పాడు. ఇలా అని జవార్దనుడు యుధిష్టిరుని కలుసుకోవడానికి ముందుకు సాగాడు. అర్జునుడు ధర్మరాజును కలుసుకొని వచ్చేలోపల, కర్ణుడు యుద్ధం చేస్తూ చేస్తూ బాగా అలసిపోతాడని అతని ఉద్దేశ్యం. శ్రీకృష్ణభగవానుని ఆదేశానుసారం అర్జునుడు గాయపడిన తన అన్నగారిని చూడడానికి రథం మీద బయలుదేరాడు. వెళ్తూ వెళ్తూ అతడు తన సేననంతటినీ కలయచూశాడు. కాని తన అన్నగారు ఎక్కడా కనిపించలేదు. అప్పుడతడు మహావేగంగా భీమసేనుని వద్దకు వెళ్లి “యుధిష్టిర మహారాజు ఎక్కడ?” అని అడిగాడు.

భీముడు - “యుధిష్టిరుడు ఇక్కడనుండి శిభిరానికి వెళ్లాడు. కర్ణుని బాణాలకు బాగా గాయపడిన అతనికి శరీరంలో చాలా బాదగా ఉంది. ఎలాగో ఒకలా బ్రతికి ఉండవచ్చు.” అని చెప్పాడు.

అర్జునుడు - “అలాగయితే నీవు వెంటనే వెళ్లి అతని సమాచారాన్ని తెలుసుకొని రా. కర్ణుని బాణాలకు తీవ్రంగా గాయపడిన కారణంగా అతడు తప్పకుండా శిభిరానికే వెళ్లిఉంటాడు. “అతని పరిస్థితి ఎలా ఉంది?” అని తెలుసుకోవడానికి నీవు వెంటనే వెళ్లు. వేను ఇక్కడ ఉండి శత్రువులను నిలుపుచేస్తాను.” అన్నాడు.

భీముడు - “అర్జునా! నేను వెళ్లినట్లయితే శత్రుపక్షపు వీరులు “ఈ భీముడు భయపడ్డాడు” అంటారు. కాబట్టి నీవే వెళ్లి మహారాజు వార్త తెలుసుకో.” అన్నాడు.

అర్జునుడు - నా శత్రువులు సంశప్తకులు ఎదురుగా నిలబడి ఉన్నారు. ఇప్పుడు వారిని చంపకుండా నేను కూడా ఇక్కడినుండి వెళ్లలేను.” అన్నాడు.

భీమసేనుడు - “ధనంజయా! నేను నా పరాక్రమంతో సంశప్తకులను ఎదిరిస్తాను. నీవు నిశ్చింతగా వెళ్లు.” అన్నాడు.

భీమసేనుని మాటలు విని అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో - “హృషీకేశా! నేను ఇప్పుడు యుధిష్టిర మహారాజును చూడాలనుకొంటున్నాను. మీరు రదాన్ని వెంటనే నడపండి.” అన్నాడు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు గరుడునిలా వేగం కలిగిన అశ్వాలను అదిలించి చాలా వేగంగా యుధిష్టిరుని వద్దకు

చేరుకొన్నాడు. అపై ఇద్దరూ రథం దిగి ధర్మరాజు పాదాలకు ప్రణమిల్లి, అతడు క్షేమంగా ఉండడం చూసి ఆనందించారు. తరువాత యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణార్జునులను అభినందించాడు. ఆ సమయంలో కర్ణుడు చనిపోయాడని ధర్మరాజు అనుకొన్నాడు. అందుకని అతనికి మిక్కిలి ఆనందం కలిగింది. హర్షగద్గదకంఠంతో వారితో - “దేవకీనందనా! స్వాగతం. ధనంజయా! నీకుకూడా స్వాగతం. ఇప్పుడు మిమ్మల్ని చూసి నాకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. ఎందుకంటే మీరు ఇద్దరూ క్షేమంగా ఉండి కర్ణుని చంపగలిగారు. అతడు సమస్త శస్త్రవిద్యలలో నిపుణుడు. కౌరవులలో అగ్రేసరుడు. పరశురాముడు అతనికి అస్త్రవిద్యను నేర్పించి, అతనిని శక్తిశాలిగా మలిచాడు. యుద్ధంలో అతనిపై విజయం సాదించడం కష్టం. అతడు విశ్వవిఖ్యాత మహావీరుడు. ప్రపంచంలోనే సర్వశ్రేష్ఠుడైన వీరుడు. దుర్యోధనునికి మేలు చేయడానికి, మనకు కష్టం కలిగించడానికే ఎప్పుడూ సిద్ధంగా ఉంటాడు. మనమిత్రులకయితే అతడు కాలునివంటివాడే. అటువంటి మహాబలవంతుడైన కర్ణుని మీ ఇద్దరూ యుద్ధంలో చంపారు. ఇది చాలా ఆనందకరమైన విషయం. పోదరా శ్రీకృష్ణా! అర్జునా! ఈ రోజు కర్ణుడు నాతో భయంకరంగా యుద్ధం చేశాడు. అతడు వా చక్రరక్షకులు ఇద్దరినీ, సారథినీ కూడా చంపివేశాడు. గుఱ్ఱాలను యమలోకానికి పంపాడు. నా పక్షంలోని అనేక యోధులను ఓడించి, నన్నుకూడా పరాజయం పాలు చేశాడు. అంతేకాదు. అతడు నన్ను అవమానిస్తూ అనేక కటువచవాలు పలికాడు. ధనంజయా! ఇంతకంటే ఇంకేమి చెప్పను? నేను ఇప్పుడు జీవించి ఉన్నానంటే - అది భీమసేనుని ప్రబావం వల్లనే. నేను ఆ అవమానాన్ని సహించలేకపోతున్నాను. కర్ణుడు నన్ను ఎంతగా గాయపరిచి, అవమానించాడంటే వేను ఇక బ్రతికి ఏమి లాభం? ఇప్పుడు వేను రాజ్యం తీసుకొని కూడా ఏమి చేయను? ఇంతకు ముందు భీష్మద్రోణకృపాచార్యులు ఎవరూ చేయనంతటి అవమానం నేడు ఈ సూతపుత్రుడు చేశాడు. కాబట్టి అర్జునా! నీవు ఏ రీతిగా కుశలుడవై ఉండి కర్ణుని చంపగలిగావు? ఆ వృత్తాంతం అంతా వాకు వినిపించు. వీరవరుడా! కర్ణుని బాణాలతో నేను మిక్కిలిగా గాయపడినపుడు అతనిని వధించడానికి నిన్నే తలచుకొన్నాను. ఇప్పుడు కర్ణుని చంపి, వేను నిన్ను స్మరించుకోవడాన్ని సపలం చేశావుకదా! చెప్పు. నీవు సూతపుత్రుని ఏ రీతిగా చంపావు?” అని అడిగాడు.

అర్జునుని మాటలవలన కర్ణుడు చావలేదని గ్రహించిన యుధిష్ఠిరుడు అతనిని తూలవాడుట - యుధిష్ఠిరుని చంపుటకు ఉద్యుక్తుడయిన అర్జునునికి శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ధర్మతత్త్వమును తెలుపుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! ధర్మాత్ముడయిన యుధిష్ఠిరుని మాటలు విని అతిరథవీరుడయిన అర్జునుడు ఇలా చెప్పసాగాడు - “రాజా! నేను సంశయకులతో యుద్ధం చేస్తూ ఉన్నప్పుడు అశ్వత్థామ బాణాల వర్షం కురిపిస్తూ అకస్మాత్తుగా నా మీదకు వచ్చాడు. అతని రదాన్ని చూడగానే అతని సమస్తపైన్యం నాతో యుద్ధం చేయడానికి సిద్ధమయింది. అప్పుడు నేను ఆ సేనలోని ఐదువందలమంది వీరులను సంహరించి అశ్వత్థామపై దాడి చేశాను. అశ్వత్థామ తన వాడి బాణాలతో నన్ను శ్రీకృష్ణుని నొప్పించసాగాడు. నాతో పోరాడే సమయంలో అతని వెనుక నూటఎనిమిది ఎద్దు బాణాలను మోస్తూ ఉన్నాయి. అతడు ఆ బాణాలన్నీ నాపైన కుప్పించాడు. కాని నేను వా సాయకాలతో వాటినిన్నీటినీ వాశనం చేశాను. అనంతరం నేను అతనిపై వజ్రసదృశమైన ముప్పై బాణాలు వేశాను. వాటితో ఛిద్రమయిన శరీరంతో అతడు వేటకు గురైన జంతువులా కనిపించాడు. ఆపై రక్తం కారుతున్న శరీరంతో అతడు సూతపుత్రుని రథికపైన్యంలోకి చేరిపోయాడు. ఆ సమయంలో అతని ఇతరప్రదానయోధులందరూ కూడా రక్తంతో తడిసి ముద్దయిపోయారు. అనంతరం కౌరవపైన్యం ఓడిపోవడం, సైనికులు భయభ్రాంతులవడం చూసి కర్ణుడు ఏభైమంది ప్రదాన రథికులను వెంటపెట్టుకొని మహావేగంగా నావైపు వచ్చాడు. నేను అతని సైనికులు అందరినీ అయితే సంహరించాను గాని, కర్ణుని మాత్రం అక్కడే వదిలి తమ దర్శనం కోసం శీఘ్రంగా ఇటు వచ్చాను. కర్ణుడు మిమ్మల్ని యుద్ధంలో తీవ్రంగా గాయపరిచాడని వేను విన్నాను. కర్ణుడు మహాక్రూరుడు. అతని ఎదుటనుండి మీరు తప్పించుకొని ఇలా రావడం అనుచితం కాదు. వాకు తెలుసు. యుద్ధంలో ఆ సమయంలో తొలగిపోయి రావలసినదే. యుద్ధంలో కర్ణుని అదృతమైన అస్త్రాలను నేను ప్రత్యక్షంగా చూశాను. ఈ రోజున కర్ణుని వేగాన్ని సహించగలిగిన వీరులు పాంచాలురలో ఎవరూ లేరు. మహారాజా! సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నులు వా చక్రరక్షకులుగా ఉంటారు. యుదామన్యుడు, ఉత్తమౌజుడు వీరిద్దరూ నా వెనుక బాగాన రక్షకులుగా ఉంటారు. ఇక నేను మహావీరుడైన కర్ణునితో యుద్ధం చేస్తాను. మేము

ఇద్దరము ఏ రీతిగా పరస్పరం జయకాంక్షతో పోరాడడానికి యత్నిస్తామో కావాలనుకొంటే మీరు కూడా వచ్చి చూడండి. నేను ఈనాడు తప్పకుండా కర్ణుని బంధుమిత్రులతో సహితంగా చంపకపోతే, ప్రతిజ్ఞచేసి, తప్పినవారు పొందే దుర్గతిని పొందుతాను. ఇక నేను యుద్ధానికి వెళ్లడానికి అనుమతిని కోరుతున్నాను. నాకు యుద్ధంలో విజయం కలగాలని ఆశీర్వాదించండి. రాజా! సూతపుత్రుడు కర్ణుని, అతనిసైన్యాన్ని, సమస్త శత్రువులను నేను సంహరిస్తాను.” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు కర్ణుని బాణాలదెబ్బలకు చాలా బాధపడుతున్నాడు. అర్జునుని నోటివెంట కర్ణుడు జీవించే ఉన్నాడనే సమాచారం వినగానే అతనికి చాలా కోపం వచ్చింది. అతడు ధనంజయునితో - “నాయనా! నీ సైన్యం శత్రువులచేతిలో అవమానం పొంది యుద్ధంనుండి పారిపోయింది. నీవు కర్ణుని చంపలేక భయపడి భీముని ఒంటరిగా వదిలి ఇక్కడకు పారిపోయి వచ్చావు. బాగుంది. చాలా ప్రేమ చూసిస్తున్నావు. వీరమాత కుంతి గర్భంలో జన్మించి ఇప్పుడు నీవు చేసినది బాగుండలేదు. ద్వైతవనంలో నేను ఒక్కడినే కర్ణుని చంపుతాను.” అని నిజమైన ప్రతిజ్ఞ చేశావుకదా! మరి ఇప్పుడు అతనిని ప్రాణాలతో వదిలి ఇక్కడకు ఎలా వచ్చావు? అర్జునా! నీవు పుట్టిన ఏడు దినాలకు ఆకాశవాణి కుంతితో “ఈ బాలుడు ఇంద్రునివలె పరాక్రమవంతుడు అవుతాడు. శత్రువులందరిని జయిస్తాడు. ఖాండవవనంలో దేవతలందరినీ, ప్రాణులనన్నిటినీ జయిస్తాడు. రాజులలో మద్ర, కళింగ, కేకయ, కౌరవ వీరులను సంహరిస్తాడు. లోకంలో ఇతనిని మించిన ధనుర్ధరుడెవరూ ఉండడు. ఏప్రాణీ ఇతనిని యుద్ధంలో ఓడించలేదు. ఇతడు సమస్త విద్యులను తెలిసిననాడు, జితేంద్రియుడు అవుతాడు. తలచినంత మాత్రంచేతనే ఇతడు ప్రాణులందరినీ తనకు వశులుగా చేసుకోగలడు. చంద్రునివంటి కాంతి, నాయువువంటి వేగం ఇతనికి ఉంటాయి. దైర్యంలో మేరువు, క్షమలో భూదేవి వంటినాడు అవుతాడు. సూర్యునివలె తేజస్వి, కుబేరుని వలె ధనికుడు, ఇంద్రునివలె పరాక్రమశాలి, విష్ణువువలె బలవంతుడు అవుతాడు. కుంతీ! అధితి గర్భం నుండి శత్రుసూదనుడైన విష్ణువు జన్మించినట్లుగా నీగర్భంనుండి ఈ మహాత్ముడు ఉదయించాడు. తన పక్షం వారికి విజయం సాధించడంలోను, శత్రుపక్షంవారిని సంహరించడంలోను ఇతనికి కీర్తి కలుగుతుంది. ఇతని వలననే వంశం విస్తరిస్తుంది.”

అని చెప్పింది. శతశృంగపర్వతం మీద ఆకాశవాణి చెప్పిన ఈ మాటను మునీశ్వరులనేకులు విన్నారు. కాని అది నిజం కాలేదు. ఇప్పుడు దేవతలు కూడా నిశ్చయంగా ఆబద్ధాలు పలుకుతున్నారు. ఎప్పుడూ నిన్ను కొనియాడుతూఉండే గొప్ప గొప్ప ఋషుల నోటివెంట కూడా నేను ఇలాంటి మాటలను విన్నాను. అందుకే దుర్యోధనుని ఉన్నతి విషయంలో ఎప్పుడూ నాకు నమ్మకం లేకపోయింది. కాని నీవు కర్ణునికి భయపడుతున్నావని ఇప్పటివరకు నాకు తెలియనే తెలియదు. ఇటువంటి పరిస్థితులలో నేనేమి చేయగలను? ఈ రోజు కౌరవులు, నారి మిత్రులు, వారి యోధులందరి ఎదురుగా నేను సూతపుత్రునికి పట్టుబడవలసివచ్చింది. కనుక నేను బ్రతికి ఉండడం వ్యర్థం. పార్థా! మహాయోధుడైన నీ కొడుకు ఆభిమన్యుడు ఇప్పుడు బ్రతికి ఉన్నట్లయితే అతడు శత్రుపక్షంలోని వీరులందరినీ నాశనం చేసిఉండేవాడు. అతడు ఉంటే యుద్ధంలో నాకు ఇలాంటి అవమానం జరిగి ఉండేదికాదు. ఘటోత్కచుడు జీవించి ఉన్నాగాని నేను యుద్ధంనుండి తప్పించుకోవలసి వచ్చేదికాదు. కాని నాదురదృష్టం గురించి ఏమి చెప్పను? నా పూర్వజన్మపాపం చాలా బలవత్తరమైనదని అనిపిస్తోంది. అందుకే దురాత్ముడైన కర్ణుడు నిన్ను గడ్డిపోచలా తలపోసి, బంధువులు ఎవరూలేని అసమర్థునిలా జమకట్టి నాతో ఆలా వ్యవహరించాడు. ఆపదనుండి రక్షించినవాడే ఆసలైన బంధువు, స్నేహితుడు. అని ప్రాచీన ఋషులు చెప్తారు. సత్పురుషులు కూడా ఈ ధర్మాన్నే ఎప్పుడూ పాటిస్తూ ఉంటారు. కాని నీవు పాటించలేదు. నీవద్ద విశ్వకర్మ నిర్మించిన రథం ఉంది. దాని ఇరుసు ఎప్పుడూ శబ్దించదు. దాని ధ్వజంపై వానరవీరుడు విరాజమానుడై ఉన్నాడు. ఆ నీ రథాన్ని శ్రీకృష్ణభగవానుడు నడుపుతూ ఉన్నాడు. ఇవన్నీ ఉండీకూడా నీవు కర్ణునికి భయపడి ఎలా పారిపోయివచ్చావు? కర్ణుని ఎదిరించడానికి ఇప్పుడు నీకు శక్తిలేకపోతే, నీకంటే అస్త్రవిద్యలో అధికుడైననానికి నీ గాండీవాన్ని ఇవ్వు. ఈ గాండీవం ఎందుకు పనికిరానిది. నీ భుజపరాక్రమం, నీ అసంఖ్యాకబాణాలు కౌరగానివి. అగ్ని ప్రసాదించిన ఈ రథం, ధ్వజం కూడా ఎందుకూ కౌరగానివే.” అని ఆవేశంగా అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అనగానే అర్జునునికి విపరీతమైన కోపం వచ్చింది. అతడు ధర్మరాజును చంపాలనుకొని చేతితో కత్తి ఎత్తాడు. శ్రీకృష్ణభగవానుడు అందరి మనసులలోని ఆలోచనలు తెలిసినవాడే. అతడు అర్జునుని కోపం చూస్తూనే

అతడు చేయబోయేది ఊహించాడు. అతనితో - “అర్జునా! ఇదేమిటి! కత్తి ఎందుకు ఎత్తావు? ఇక్కడ ఎవరితో యుద్ధం చేయాలి? అలాంటి దేమీ ఇక్కడ కనపడడంలేదు. ఇక్కడ నీవు చంపదగిన వ్యక్తి కూడా ఎవరూ లేరు. ఇక ఎందుకు దెబ్బకొట్టా అనుకుంటున్నావు? నిన్ను భూతం ఆవహించలేదుకదా? ఇప్పుడు ఏమి చేయాలని నీ ఉద్దేశం? అడుగుతున్నాను. చెప్పు.” అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు అడిగినమీదట కోపంతో మండిపడుతున్న అర్జునుడు యుధిష్ఠిరునివైపు చూస్తూ - “గోవిందా! నా గాండీవధనుస్సును ఎవరయినా ఇతరులకిమ్మని అంటే అతని శిరసును ఖండిస్తానని నేను రహస్యంగా ప్రతిజ్ఞ చేశాను. మీ ఎదురుగానే రాజు నాతో ఈ మాట అన్నాడు. కనుక నేను క్షమించలేను. నేడు ఇతనిని వధించి నా ప్రతిజ్ఞ పూర్తి చేసుకుంటాను. అందుకే నేను కత్తి ఎత్తాను. ఇప్పుడు ఏమి చేయడం ఉచితమని అనుకుంటున్నారు? మీరు ఈ లోకంలో భూతభవిష్యత్తులు తెలిసిన నారు. మీరు ఎలా ఆజ్ఞాపిస్తే అలాగే చేస్తాను.” అని సమాదానమిచ్చాడు.

అది విని శ్రీకృష్ణుడు చీత్కరించి, అర్జునునితో - “పార్థా! నీవు ఎప్పుడూ పెద్దల సేవ చేయలేదని నాకు ఇప్పుడే తెలిసింది. అందుకే నీకు అవసరంగా కోపం వచ్చింది. ధనంజయా! ధర్మసూక్ష్మం తెలిసినవాడు ఎన్నడూ ఇలా చేయడు. ఇప్పుడు ఇక్కడి నీ వ్యవహారం వలన నీ ధర్మభీరుత్వం, అజ్ఞానం వెల్లడిఅవుతున్నాయి. ఆకార్యం చేసేవారు, కార్యం చేయనివారు అధములు. స్వయంగా ధర్మాన్ని ఆచరించేవారు, తమను సేవించిన శిష్యులకు ధర్మాన్ని ఉపదేశిస్తారు. ధర్మం యొక్క సంక్షేపవిస్తారరూపాలు తెలిసిన ఆ గురుజనులు ఈ విషయంలో ఏమి నిర్ణయించా రనేది నీవు ఎరుగవు. ఆ నిర్ణయాన్ని తెలుసుకోలేనివారు కర్తవ్యాకర్తవ్యములను నిశ్చయించడంలో నీవలనే అసమర్థులు, మూఢులు అవుతారు. ఏది చేయాలి? ఏది చేయకూడదు? అనేది తెలుసుకోవడం అంత సులభంకాదు. శాస్త్రంవలననే ఆ జ్ఞానం కలుగుతుంది. శాస్త్రం అంటేనే నీకు తెలియదు. అజ్ఞానంతో నిన్ను నీవే ధర్మవేత్తవు అనుకొని ధర్మాన్ని రక్షించడానికి పూనుకుంటున్నావు. అందువల్ల జీవహింస అనే పాపం కలుగుతుంది. ఈ సంగతి నీవంటి ధార్మికులకు తెలియదులే. నాయనా! నా దృష్టిలో ప్రాణులను హింసించకపోవడమే అన్నిటికంటే గొప్ప ధర్మం. ఎవరి ప్రాణాలయినా కాపాడడానికి అబద్ధం చెప్పవలసివస్తే చెప్పు. అంతేకాని అక్కడ హింసమాత్రం జరగనీకు. అయ్యో!

నీవంటి ఉత్తముడు - ఇతరపాదారణ మనుష్యులవలె ధర్మజ్ఞుడు, సోదరుడు, చక్రవర్తి అయిన రాజును చంపడానికి ఎలా సిద్ధపడతాడు? భారతా! యుద్ధం చేయనివాడు, శత్రుత్వం లేనివాడు, యుద్ధవిముఖుడై పారిపోయేవాడు, శరణుచొచ్చినవాడు, చేతులెత్తదండంపెట్టినవాడు, సావధానంగా లేనివాడు - ఇలాంటి వారిని చంపడం ఉత్తములు మంచిదనుకోరు. మీ అన్నగారిలో పైన చెప్పినవన్నీ ఉన్నాయి. నీవు తెలివిక్కువ తనంతో చిన్నసిల్లవాడిలా ఇంతకుముందు ప్రతిజ్ఞ చేసేశావు. కనుక మూర్ఖత్వంతో అధర్మకార్యం చేయడానికి సిద్ధపడుతున్నావు. పార్థా! అసలిధి చెప్పు. దుర్బోధము, సూక్ష్మము అయిన ధర్మస్వరూపాన్ని గూర్చి బాగా ఆలోచించకుండానే, నీ అన్నగారిని వధించడానికి ఎలా పరుగుతీస్తావు? పాండునందనా! ఇప్పుడు నేను నీకు ధర్మరహస్యం చెబుతున్నాను. భీష్మసీతామహుడు, ధర్మజ్ఞుడైన యుధిష్ఠిరుడు , విదురుడు లేదా కుంతీమాత నీకు ఏధర్మతత్వాన్నయితే ఉపదేశించగలరో దానినే నేను సూటిగా చెబుతున్నాను. విను. సత్యం చెప్పడం చాలామంచిపనే. సత్యాన్ని మించినదేదీ లేదు. అయినప్పటికీ సత్యవాదికి కూడా అప్పుడప్పుడు సత్యస్వరూపాన్ని గూర్చిన సరియైన జ్ఞానం ఉండడం కష్టమే. చూడు సత్యానుస్థానం ఎలా ఉంటుందో. సత్యఫలితం చెడుగా, అసత్యఫలితం మంచిగా, పరిణమించేటపుడు, సత్యం చెప్పడంకంటే అసత్యం చెప్పడమే మంచిది. వివాహకాలంలో, స్త్రీ ప్రసంగసమయంలో, ఎవరికైనా ప్రాణహాని కలుగుతున్నప్పుడు, సమస్తదనం కోలుపోయేటపుడు, బ్రాహ్మణులకు మేలు కలిగించడానికి అవసరమైతే అసత్యం చెప్పవచ్చు. ఈ పై ఐదు సందర్భాలలోను అసత్యమాడడం వలన పాపం కలగదు. సర్వస్వం కోలుపోతూ ఉన్నపుడు, దానిని రక్షించుకోవడానికి అసత్యం చెప్పడం ఎవరికయినా కర్తవ్యమే. అక్కడ అసత్యం సత్యమవుతుంది. సత్యం అసత్యమవుతుంది. అలాంటి చోట కూడా సత్యాన్నే చెప్పేవానిని లోకులు మూర్ఖుడంటారు. ముందుగానే సత్యాసత్యాలను బాగా నిర్ణయించుకొని ఫలితంలో సత్యమైనదానినే పాటించాలి. కేవలం నియమాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని అసత్యరూపమైన సత్యాన్ని చెప్పకూడదు. ఇలా చేసిన నాడే ధర్మవేత్త. నిష్కామబుద్ధి కలిగినవాడు గుడ్డిదైన జంతువును నరికే బలాకుడనే కపాయివానిలా అత్యంత కఠోరమైన పని చేసినప్పటికీ మహాపుణ్యాన్ని పొందుతున్నాడంటే అందులో ఆశ్చర్యమేముంది? అలాగే ధర్మాన్ని పాటించాలనే కోరిక

ఉన్న మూర్ఖుడు, అనాగరికుడు అయినవాడు నదీసంగమంలో నివసించే కౌళికమునిలాగా అజ్ఞానపూర్వకంగా ధర్మాన్ని చేసికూడా మహాపాపి కావడంలో ఆశ్చర్యమేముంది?

కృష్ణుడు ఇలా అనగానే అర్జునుడు వెంటనే - “దేవా! బలాక కౌళికమునుల వృత్తాంతాన్ని నాకు చెప్పండి. అందువలన ఈ విషయాన్ని బాగా అర్థం చేసుకోగలుగుతాను.” అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పసాగాడు - “బారతా! బలాకుడనే వ్యాధుడొకడున్నాడు. అతడు తన భార్యాపుత్రులను పోషించడంకోసం జంతువులను వధిస్తూ ఉండేవాడుతన్న కావాలని గాని, ఆసక్తితోగాని కాదు. వృద్ధులైన తల్లిదండ్రులను, తన్ను ఆశ్రయించుకొన్న ఇతరులను పోషించడానికి ఈ పని చేస్తూ ఉండేవాడు. ఎప్పుడూ ధర్మరతుడై, సత్యాన్నే పలుకుతూ ఎవరినీ నిందించకుండా ఉండేవాడు. ఒకరోజున అతడు జంతువులను చంపి తేవడానికి అడవికి వెళ్ళాడు. కాని ఎంత ప్రయత్నించినా అతనికి ఆరోజు ఏ జంతువూ దొరకలేదు. ఇంతలో అతని దృష్టి నీళ్లు తాగుతున్న ఒక క్రూరజంతువుపై పడింది. అది గుడ్డిది. ముక్కుతో వాసనచూసి, కన్నులున్నదానిలా అన్నీ గ్రహించుకొంటుంది. ఆ వ్యాధుడు ఇంతకుముందు ఎప్పుడూ అలాంటి జంతువును చూసి ఉండలేదు. అయినా దానిని చంపాడు. ఆగుడ్డి జంతువు చనిపోయిన వెంటనే ఆకాశం నుండి పూలనాన కురిసింది. వ్యాధుని తీసికొనివెళ్ళడానికి ఒక అందమైన రథం స్వర్గంనుండి దిగివచ్చింది. దానిలో అప్పురసల నృత్యాగానాల మనోహరశబ్దాలు వినిపిస్తున్నాయి. అసలు సంగతి ఏమిటంటే ఆ జంతువు పూర్వజన్మలో తపస్సు చేసి ప్రాణులన్నిటినీ సంహరించడానికి వరం పొందింది. అందుకని బ్రహ్మ దానిని గుడ్డిదానినిగా చేశాడు. అది ప్రాణులన్నిటినీ సంహరించాలనే నిశ్చయించుకొంది. అందుకే దానిని చంపిన వ్యాధుడు స్వర్గానికి వెళ్ళాడు. ఇలా ధర్మం యొక్క స్వరూపం తెలుసుకోవడం మిక్కిలి కష్టం.

అలాగే కౌళికుడనే తపస్వి అయిన ఒక బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. అతడు ఎక్కువగా చదువుకోలేదు. గ్రామానికి దూరంగా ఉన్న నదీసంగమంమధ్యలో నివసించేవాడు. అతడు సత్యాన్నే మాటాడాలనే నియమంపెట్టుకొన్నాడు. అందుకని అతడు సత్యనాదిగా ప్రసిద్ధి చెందాడు. ఒకరోజున దొంగల భయంతో కొంతమంది దాసుకోవడానికి అతని ఆశ్రమసమీపంలో ఉన్న అడవిలోకి ప్రవేశించారు. దొంగలు

కూడా నారి జాడ తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. వారు సత్యనాది అయిన కౌళికముని దగ్గరకు వచ్చి - “దేవా! చాలామంది మనుష్యులు ఇటే వచ్చారు. వారు ఎటువెళ్ళారు? మాకు నిజం తెలియాలని అడుగుతున్నాం. మీకు తెలిస్తే చెప్పండి.” అని అడిగారు. వారు అడుగగానే కౌళికముని “అదిగో ఈ అడవిలో దట్టమైన చెట్లు, పొదలు, లతలు ఉన్నవైపే వాళ్లు వెళ్ళారు.” అని నిజం చెప్పేశాడు. జాడ తెలుసుకొన్న నిర్దయులైన ఆ దొంగలు అందరినీ పట్టుకొని చంపినేశారు. ఇది ఒక కింవదంతి.

ఈ రీతిగా మాటను దుర్వినియోగం చేసినందుకు బ్రాహ్మణునికి మహాపాపం కలిగి, దుఃఖదాయకమైన నరకం అనుభవించవలసివచ్చింది. ఎందుకంటే ధర్మసూక్ష్మం అతనికి ఏమాత్రం తెలియలేదుకనుక. అలాగే శాస్త్రాన్ని కొద్దిగా మాత్రమే చదువుకొన్నవాడు, అనాగరికుడు అయినవాడు ధర్మసూక్ష్మాన్ని సరిగ్గా గుర్తించలేదు. అటువంటి వాడు పెద్దలనడిగి తన సందేహాలను తీర్చుకోకపోయినట్లయితే గొప్ప నరకబాధలను అనుభవించవలసి ఉంటుంది. ఇప్పుడు నీకు సంక్షిప్తంగా ధర్మాన్ని గూర్చి పరిచయం చేశాను. ఎంతో మంది మనుష్యులు పరమజ్ఞానస్వరూపమైన ధర్మాన్ని గూర్చి తర్కం ద్వారా తెలుసుకోవాలని ప్రయత్నిస్తారు. కాని చాలామంది వేదాలవల్లనే ధర్మజ్ఞానం కలుగుతుందని చెప్తూఉంటారు. సమస్త ప్రాణుల యొక్క లాభాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకునే నేను ఇక్కడ ధర్మం యొక్క స్వరూపాన్ని ఇలా వ్యక్తీకరించాను. ధర్మ విషయంలో ఆహింసతో కూడినదే ధర్మమని నిశ్చితాభిప్రాయం. హింసకులను హింసతోనే అడ్డుకోవాలనే ధర్మం ఈ రీతిగా వ్యక్తీకరించబడింది. ధర్మమే ప్రజలను ధరిస్తూ ఉంటుంది. ధారణ చేస్తోంది కనకనే ధర్మం అని చెప్పబడుతోంది. కాబట్టి ప్రాణాలను రక్షించేది, ప్రాణిహింస లేనిది మాత్రమే ధర్మంఅవుతుంది. ఇదే ధర్మవేత్తల సిద్ధాంతం. ఇతరుల సొమ్మును తాము అన్యాయంగా హరించాలని చూసే దొంగలు, ఇతరులచేత నిజం చెప్పించాలనుకొంటారు. అటువంటి సందర్భాలలో మౌనం వహించడం వలన విముక్తి కలుగుతుందనుకొంటే అలాగే చేయాలి. లేదా ఎలాగైనా చెప్పితీరవలసి వస్తేనో దొంగలకు సందేహం కలిగితేనో అసత్యం చెప్పడమే ఉచితం. దానినే ఏమాత్రం సంకోచించకుండా సత్యంగా భావించు. ఏదైనా కార్యం కోసం ప్రతిజ్ఞ చేసినవాడు దానిని నేరేమార్గంలో నెరవేరుస్తాడు. అతనికి దాని ఫలితం లభించదు. ఇది మనీషులయిన విద్వాంసుల మాట.

ప్రాణాపాయసమయంలో, వినాహంలో, సమస్తకుటుంబం ప్రాణాలు కోల్పోయే దశ వచ్చినపుడు లేదా పరిహాసప్రసంగాలలోను అసత్యం చెపితే అది అసత్యం అనిపించుకోదు. దర్మతత్త్వజ్ఞులయిన విద్వాంసులు పైన చెప్పిన సందర్భాలలో అసత్యం చెప్పడం పాపంగా బావించరు. దొంగల గుప్పిటిలో చిక్కినపుడు అసత్యప్రతిజ్ఞ చేయడం వలన విముక్తి కలిగితే, అక్కడ అబద్ధం చెప్పడమే సరియైనది. దీనినే మరో ఆలోచన లేకుండా సత్యమని బావించు. సాధ్యమైనంతవరకు దొంగలకు ధనం ఇవ్వకూడదు. ఎందుకంటే పాపాత్ములకు ఇచ్చిన ధనం దాతకు దుఃఖం కలిగిస్తుంది. కాబట్టి ధర్మంకోసం అబద్ధం చెప్పనప్పటికీ మనిషికి అసత్యదోషం కలగదు. అర్జునా! నేను నీ మేలుకోరేవాడిని. అందుకనే నా బుద్ధికి తోచినంతవరకు ధర్మానుసారంగా సంక్షిప్తంగా నేను నీకు ఈ దర్మలక్షణాన్ని చెప్పాను. ఇదంతా నీవు విన్నావు. ఇప్పుడు చెప్పు. ఇకపైన కూడా యుధిష్ఠిరుడు వద్యుడనే అనుకొంటున్నావా?" అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని ప్రతిజ్ఞాభంగము, భ్రాతృవధ, ఆత్మహత్య అనుదోషములనుండి రక్షించుట - ధర్మజుని అరణ్యములకు పోకుండ ఆపుట.

అర్జునుడు - "శ్రీకృష్ణా! ఏ గొప్ప విద్వాంసుడో, లేదా బుద్ధిమంతుడో ఉపదేశించగలిగినట్లుగా, దేనిని అనుసరించి నడచుకుంటే మాకు శుభంకలుగుతుందో అదే నీవు ఇప్పుడు చెప్పావు. నీవు మాకు తల్లి, తండ్రి వంటి నాడవు. నీవే మాకు పరమగతి. కాబట్టి నీవు మాకు చాలా ఉత్తమమైన మాటలు చెప్పావు. ముల్లోకాలలోను నీకు తెలియని సంగతి లేదు. కనుక ధర్మంయొక్క సంపూర్ణ స్థితిని నీవు చక్కగా గుర్తించగలవు. ఇప్పుడు నేను యుధిష్ఠిరుని వద్యుడని అనుకోవడం లేదు. నా ఈ ప్రతిజ్ఞ విషయంలో అది నెరవేరే రీతిగాను, రాజుగారి వధ జరుగకుండా రీతిగాను ఏదోఒక ఉపాయాన్ని నీవే చెప్పు. దేవా! నా నియమం సంగతి మీకు తెలిసినదేకదా! "అస్త్రవిద్యలో, పరాక్రమంలో నిన్ను మించిన వీరునికి ఇంకొకరెవరికయినా నీవు నీ గాండీవాన్ని ఇచ్చివేయి" అని ఎవరయినా అంటే నేను వెంటనే అతని ప్రాణాలు తీస్తాను. అలాగే భీమసేనుడు కూడా తన్ను ఎవరయినా మీసం లేనివాడని, తిండిపోతు అని అంటే వెంటనే అతనిని చంపుతాడు. అటువంటిది రాజు నీ ఎదురుగానే నాతో "నీ ధనుస్సును నేరెవరికయినా ఇచ్చివేయి" అన్నాడు. ఈ స్థితిలో నేను ఇతనిని చంపితే, ఇతడు లేకుండా ఒక్క

క్షణం కూడా ఈ లోకంలో జీవించలేను. అలా అని చంపకపోతే ప్రతిజ్ఞాభంగం వలన కలిగే పాపంనుండి ఎలా విముక్తుడిని కాగలను? ఏమి చేయను? నాబుద్ధి ఏమీ పనిచేయడంలేదు. లోకులందరూ నా ప్రతిజ్ఞ నిజమైనదే అని బావించేలాగునా, నేను, యుధిష్ఠిరుడు ప్రాణాలతో సురక్షితంగా ఉండేలామా ఏదో ఒక ఉపాయం నీవే చెప్పాలి." అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "పీతోత్తమా! విను. యుధిష్ఠిరమహారాజు చాలా అలిసిపోయిఉన్నాడు. పైగా విచారమగ్నుడై ఉన్నాడు. యుద్ధంలో కర్ణుడు ఇతనిని వాడి బాణాలతో గాయపరిచాడు. అంతేకాదు. ఇతడు యుద్ధం చేయనపుడు కూడా ఇతనిపై బాణాలు వేశాడు. అందుకనే దుఃఖంతో, రోషంతో ఇతడు నిన్ను అనకూడని మాట అన్నాడు. పాపాత్ముడయిన కర్ణుని కేవలం నీవు మాత్రమే చంపగలవని, అతడు చనిపోయాక కౌరవులను శీఘ్రంగానే జయించగలమని ఇతనికి తెలుసు. ఈ ఆలోచనతోనే ఇతడు ఈ మాటలన్నీ అన్నాడు. కనుక ఇతనిని వధించడం ఉచితంకాదు. అర్జునా! నీవు నీ ప్రతిజ్ఞను చెల్లించుకోవా లనుకొంటే ఇతడు బ్రతికి ఉండి కూడా చచ్చిననాడుగా అయ్యే ఉపాయాన్ని చెపుతాను. విను. అదే నీకు తగినది అవుతుంది. మానసియుడైన పురుషుడు లోకంలో ఎంతవరకు గౌరవాన్ని పొందుతాడో అంతవరకే అతడు జీవించి ఉన్నట్లుగా బావిస్తారు. ఎప్పుడతనికి అవమానం జరుగుతుందో అప్పుడే అతడు మరణించినట్లుగా బావిస్తారు. నీవు, భీమసేనుడు, నకులసహదేవులు ఇతరులైన పెద్దలు, వీరులు అందరూ యుధిష్ఠిరుని ఎప్పుడూ గౌరవిస్తూ ఉంటారు. ఇప్పుడు నీవు అతనిని కొద్దిగా అవమానించు. యుధిష్ఠిరుడు పూజ్యుడు కాబట్టి 'మీరు' అనడానికి యోగ్యుడు. అయినా అతనిని కించపరిచి నీవు అను. పెద్దలను గౌరవంలేకుండా నీవు అని అనడం వలన వారిని చంపినట్లుగానే భావిస్తారు. అధర్వుడు, అంగిరుడు దేవతలుగా కల ఇటువంటి సర్వోత్తమమైన శ్రుతి ఒకటి ఉంది. తమకు మేలు కలగాలని కోరుకోనేవారు వెంటనే ఇంకేమీ ఆలోచించకుండా దానిని ఆచరించాలి. ఆ శ్రుతి యొక్క భావం ఇది - "గురువును 'నీవు' అనడం అతనిని చంపకనే చంపినట్లు." కాబట్టి నేను చెప్పినట్లుగా నీవు ధర్మరాజును ఉద్దేశించి 'నీవు' అని వ్యవహరించు. నీ నోటినుండి తన్నుగురించి వచ్చిన 'నీవు' అనే మాటను విని, ధర్మరాజు అధి తన్ను వధించినట్లే అనుకొంటాడు. అనంతరం నీవు అతని కాళ్ళపై పడి నమస్కరించి అతనిని అనునయించి, నీవు అన్న అ

అనుచితమైన మాటకు క్షమించమని అడుగు. నీ అన్న యుధిష్ఠిరుడు తెలివైనవాడు. అతడు ధర్మానికి ప్రాధాన్యమిచ్చినా నీపై కోపించడు. ఈ రీతిగా నీవు అసత్యదోషం, బ్రాత్యవధ అనే పాపాలనుండి విముక్తుడవై ఆనందంగా సూతపుత్రుడైన కర్ణుని వధిందు.” అని చెప్పాడు.

తన సఖుడు శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పిన ఆ మాటవిని, అర్జునుడు అతనిని మిక్కిలిగా కొనియాడి, పట్టుదలగా ధర్మరాజును ఉద్దేశించి ఇంతకుమునుపెన్నడూ అనని రీతిగా పరుషంగా పలుకసాగాడు. అతడు - “నీవు నోరుమూసుకో. మాట్లాడకు. నీవేమో స్వయంగా యుద్ధంనుండి విముఖుడవై పారిపోయి కోసెడు దూరం వచ్చి కూర్చున్నావు. నీవు నన్ను నింధిస్తావా? అవును. భీమసేనునికి నన్ను నింధించే ఆధికారం ఉంది. ఎందుకంటే అతడు లోకంలోని ముఖ్యులైన వీరులతో పోరాడుతున్నాడు. శత్రువులకు బాధలు కలిగిస్తున్నాడు. అసంఖ్యాకులైన వీరులను, అనేకరాజులను, రధికులను, ఆశ్వికులను, ఇంకా వేల వీనుగులను మృత్యుముఖానికి పంపి, కాంబోజపర్వతీయవీరులను సింహం మృగాలను నాశనం చేసినట్లుగా నశింపజేస్తున్నాడు. నీవు నీ కఠోరవచనాలనే కొరడాతో నన్ను కొట్టకు. నా కోపాన్ని తిరిగి రెచ్చగొట్టకు.” అని అన్నాడు.

అర్జునుడు ధర్మభీరువు. అతడు యుధిష్ఠిరుని ఇలా పరుషమైన మాటలు అని చాలా దుఃఖితుడయ్యాడు. “నేను చాలా పెద్దపాపమే చేశాను.” అని తెలుసుకొన్న అతనికి మనసులో మితిమీరిన దుఃఖంకలిగింది. పలుమార్లు నిట్టూరుస్తూ మళ్ళీ అతడు కత్తి పైకెత్తాడు. ఇది చూసి కృష్ణుడు - “అర్జునా! అదేమిటి? నీవు మళ్ళీ కత్తి ఎందుకు ఎత్తుతున్నావు? నీవు సమాధానం చెప్పు. నీ కోరిక తీరడానికి నేను మళ్ళీ ఏదైనా ఉపాయం చెప్పనా?” అని అడిగాడు.

పురుషోత్తముడు ఇలా అనగానే అర్జునుడు దుఃఖితుడై “దేవా! నేను పంతానికి పోయి అన్నగారిని అవమానించి మహాపాపం చేశాను. అందుకని ఇక ఈ శరీరాన్నే నశింపజేస్తాను.” అన్నాడు. అర్జునుని మాటలు విని భగవానుడు - “పార్థా! యుధిష్ఠిరుని ‘నీవు’ అన్నంత మాత్రానికే నీవు ఇంత ఘోరదుఃఖంలో ఎందుకు మునిగిపోయావు? ఉఫ్! ఇందుకోపమే ఆత్మహత్యచేసుకోవాలని అనుకొంటున్నావా? అర్జునా! ఉత్తములెన్నడూ ఇలాంటి పని చేయరు. ధర్మస్వరూపం సూక్ష్మమైనది. దానిని తెలుసుకోవడం కష్టం. అజ్ఞానులకయితే మరీకష్టం. ఇప్పుడిక్కడ చేయవలసినదేమిటో నేను చెబుతాను

విను. బ్రాత్యవధ చేయడంవలన వచ్చే నరకం కంటే భయంకరమైన నరకం ఆత్మహత్య చేసుకోవడం వలన వస్తుంది. కనుక ఇప్పుడు నీ నోటితోనే నీగుణాలు పాగుడుకో. ఇలా చేయడంవలన నీచేతులతో నివే ఆత్మహత్యచేసుకొన్నట్లు భావించబడుతుంది.” అని ఉపాయం చెప్పాడు.

ఇది విని అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని అభినందించి “తథాస్తు” అని పలికి, వింటిని వంచుతూ యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! ఇక నా సుగుణాలు విను. పినాకపాణి అయిన శంకరుని మినహాయించి వేరెవరూ నాతో సమానుడయిన ధన్వర్తరుడు లేడు. నా పరాక్రమాన్ని అతడు కూడా అంగీకరించాడు. కావాలనుకొంటే ఈ చరాచరజగత్తునంతటినీ ఒక్కక్షణంలోనే నశింపజేయగలను. నా పాదాలలో రథధ్వజవిహ్వలున్నాయి. నావంటి వీరుడు యుద్ధంలో దిగితే ఎవరూ అతనిని ఓడించలేరు. పూర్వోత్తరదక్షిణపశ్చిమ దిక్కులలోని రాజులందరినీ నేను సంహరించాను.” అని పలికి, కృష్ణునివైపు తిరిగి “కృష్ణా! ఇప్పుడు మనమిద్దరం విజయదాయని అయిన రథం ఎక్కి సూతపుత్రుడైన కర్ణుని వధించడానికి వెంటనే బయలుదేరుదాం. ఈ రోజు మహారాజు యుధిష్ఠిరుడు సంతోషించాలి. నేను నా బాణాలతో కర్ణుని సంహరిస్తాను.” అన్నాడు. ఇలా అని అతడు మళ్ళీ యుధిష్ఠిరునితో - “ఈరోజు కర్ణుని తల్లి పుత్రహీనురాలు కావడమో, నా తల్లి నన్ను కోల్పోవడమో జరుగుతుంది. నేను శపథం చేసి చెబుతున్నాను - నా బాణాలతో కర్ణుని చంపకుండా ఈ రోజు కవచం విస్సను.” అన్నాడు.

ఇలా అని అర్జునుడు వెంటనే తన ఆయుధాలను, వింటిని కింద పెట్టి, కత్తి ఒరలో పెట్టి, సిగ్గుతో యుధిష్ఠిరుని పాదాలపై తలఉంచి, చేతులు జోడించి - “మహారాజా! నేను అన్న మాటలను క్షమించి, నాపై దయచూపండి. నేను మీకు నమస్కరిస్తున్నాను. ఇక నేను అన్ని రకాలుగా ప్రయత్నించి భీమసేనునికి యుద్ధంనుండి విశ్రాంతి కలిగించడానికి, సూతపుత్రుడు కర్ణుని వధించడానికి వెళుతున్నాను. రాజా! నా జీవితం మీకు ప్రీయం చేకూర్చడానికే. ఇది నేను నిజంగా చెబుతున్నాను.” అన్నాడు. ఇలా అని అర్జునుడు రాజుగారి రెండు పాదాలను స్పృశించి, రణభూమికి వెళ్ళడానికి ఉద్యుక్తుడయ్యాడు.

యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుని పరుషవాక్కులు విని తన శయ్యపై లేచి కూర్చున్నాడు. అప్పుడతని మనసు చాలా బాధపడుతోంది.

అతడు “పార్థా! నేను చేసినది మంచిపనికాదు. అందుకే మీకు ఇంతటి ఘోరవిపత్తులు సంభవించాయి. నాబుద్ధి నశించిపోయింది. నేను సోమరిని. పిరికివాడిని. కనుక నేను అడవులకు వెళ్లిపోతున్నాను. నేను లేకపోతే మీరు సుఖంగా ఉంటారు. మహాత్ముడైన భీమసేనుడు రాజు కావడానికి యోగ్యుడు. నేను కోపదారిని, పిరికివాడిని. ఇక నీ పరుషవాక్కులు భరించే శక్తి నాకు లేదు. ఇంత అవమానం జరిగాక ఇక జీవించిఉండవలసిన అవసరం కూడా లేదు.” అని చెప్పి, అతడు మంచంపైనుండి వెంటనే కిందికి దిగి అడవికి వెళ్లడానికి ఉద్యుక్తుడయ్యాడు.

ఇది చూసి శ్రీకృష్ణుడు అతనికి నమస్కరించి - “రాజా! “ఎవరయినా గాండీనాన్ని ఇతరులకిమ్మంటే అతనిని చంపుతాను” అనే అర్జునుని యొక్క ప్రతిజ్ఞను గూర్చి మీకు తెలుసు. అయినా మీరు అతనిని ఆ మాట అన్నారు. అందుకని అర్జునుడు తన ప్రతిజ్ఞను నిలబెట్టుకోవడానికి నేను చెప్పడంతో మిమ్మల్ని తిరస్కరించాడు. గురుజనులను అవమానించడం వారిని వధించినట్లు - అని చెబుతారు. కనుక నేను, అర్జునుడు సత్యాన్ని రక్షించాలనే ధృష్టితో మీతో అన్యాయంగా ప్రవర్తించాము. దానిని మీరు క్షమించండి. మేమిద్దరమూ మిమ్మల్ని శరణు కోరుతున్నాం. ఇందులో నా తప్పుకూడా ఉంది. కనుక మీ పాదాలపై వాలి క్షమాభిక్షను అర్థిస్తున్నాను. మీరు నన్నుకూడా క్షమించాలి. ఈ రోజు నేల పాపాత్ముడైన కర్ణుని రక్తం తాగుతుంది. నేను మీకు సత్యప్రతిజ్ఞ చేసి చెబుతున్నాను. ఇక సూతపుత్రుడు చనిపోయినట్లే భావించండి.” అని వేడుకొన్నాడు.

శ్రీకృష్ణభగవానుని మాటలు విని యుధిష్టిరుడు వెంటనే అతనిని తన పాదాలపైనుండి లేవనెత్తి, చేతులు జోడించి - “గోవిందా! నీవు చెప్పినదంతా భాగానే ఉంది. నిజంగానే నేను ఈ తప్పు చేశాను. మాధనా! నీవు ఈ రహస్యాన్ని చెప్పి నామీద దయచూపావు. మునిగిపోతున్నవాడిని రక్షించావు. ఈ రోజు నీవు మమ్మల్ని భయంకరమైన విపత్తునుండి రక్షించావు. నీవంటి స్వామిని పొంది, మేమిద్దరం భయంకరమైన ఆపత్సముద్రాన్ని దాటగలిగాం. మేము అజ్ఞానంతో మూఢులమై పోయాము. మీ బుద్ధిబలం అనే నావ సాయంతో మా మంత్రులతో సహితంగా శోకసాగరాన్ని తరించగలిగాము. అచ్యుతా! నీవలననే మేము సనాథులమయ్యాము.” అని పలికాడు.

యుధిష్టిరుడు అర్జునుని క్షమించి ఆశీర్వదించుట -
- అతడు యుద్ధమునకు బయలుదేరుట -
శ్రీకృష్ణుడు అతని పరాక్రమమును నర్థించుట.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - “మహారాజా! ధర్మరాజు నోటినుండి వెలువడిన ఆ ప్రేమపూరితమైన పలుకులను విని శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి కూడా చెప్పాడు. ఇటు అర్జునుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని మాటను అనుసరించి యుధిష్టిరుని తిరస్కరించినందుకు “పాపం కలిగింది” అని భావించి మళ్ళీ చాలా ఖిన్నుడయ్యాడు. అది చూచి శ్రీకృష్ణుడు తేలికగా “అర్జునా! యుధిష్టిరుని “నీవు” అన్నందుకే నీవు ఈ రీతిగా శోకసముద్రంలో మునిగిపోయావే. ఇక అతనిని వదిస్తే నీ స్థితి ఎలా ఉండేది? నిజంగా ధర్మస్వరూపం తెలుసుకోవడం చాలా కష్టం. మందబుద్ధులకయితే అది మరికష్టం. నీవు ధర్మభీరువువి కాబట్టి నీ అన్నగారిని వధించాలనే నిశ్చయమే ఘోరాంధకారంలో కూరుకుపోయింది. భయంకరనరకంలో పడిపోయింది. నా ఉద్దేశ్యం నీవు యుధిష్టిరుని సంతోషపరచాలని. అతడు సంతోషిస్తే మనం వెంటనే కర్ణునితో యుద్ధానికి వెళ్లవచ్చును.” అన్నాడు.

అంతట అర్జునుడు చాలా సిగ్గుపడుతూ రాజు పాదాలపై పడి - “రాజా! ధర్మాన్ని పాటించాలనే కోరికతో భయపడుతూ నేను మిమ్మల్ని అన్న మాటలను క్షమించండి. నా మీద ధయచూపండి.” అని వేడుకొన్నాడు. అర్జునుడు పాదాలపై పడి ఏడవడం చూసిన ధర్మరాజు తన ప్రేయసోదరుని లేవనెత్తి అమితవాత్సల్యంతో హృదయానికి అత్తుకొని తాను కూడా వెక్కి వెక్కి ఏడువసాగాడు. సోధరులిద్దరూ చాలాసేపు ఏడుస్తూనే ఉన్నారు. ఇద్దరి హృదయాలు పరస్పరం నిష్కల్మషమయ్యాయి. ఇద్దరూ ప్రేమతో ఆనందంలో ఓలలాడారు.

అనంతరం యుధిష్టిరుడు మళ్ళీ అర్జునుని కౌగలించుకొని అతని శిరసును ఆఘ్రాణిస్తూ మిక్కిలి సంతోషంతో - “మహాభాహూ! నేను యుద్ధంలో నా ఈ శక్తినంతా ఉపయోగించి యుద్ధం చేస్తున్నాను. గాని కర్ణుడు సైనికులందరి ఎదుట నా కవచం, ధ్వజం, ధనుస్సు, బాణాలు, శక్తి, గుఱ్ఱాలు అన్నీ నాశనం చేశాడు. అతడు చేసిన ఆ పనిని తలచుకుంటే నేను దుఃఖంతో వివశుడి నవుతున్నాను. ఇక నాకు జీవించాలనిపించడం లేదు. ఈరోజు నీవు యుద్ధంలో ఆ వీరుని చంపకపోతే నిశ్చయంగా నేను నా ప్రాణాలు వదిలేస్తాను.” అన్నాడు.

అతడు ఇలా అనగానే అర్జునుడు - రాజా! నేను నకుల సహదేవుల మీద, భీమసేనుని మీద ఒట్టువేసి చెపుతున్నాను. అంతేకాదు. నా ఆయుదాలు ముట్టి ప్రమాణం చేసి మరీ చెపుతున్నాను. ఈ రోజు నేను కర్ణుని చంపి తీరుతాను. లేదా నేను మరణించి రణభూమిలో శయనిస్తాను." అని ప్రతిజ్ఞచేశాడు. రాజుతో ఇలా అన్నాక అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో - "మాధనా! ఈ రోజు యుద్ధంలో నేను తప్పకుండా కర్ణుని చంపుతాను. నీబుద్ధి బలంతోనే ఆ దురాత్ముని వధ జరుగుతుంది." అన్నాడు.

అదివిని కృష్ణుడు - "అర్జునా! మహాబలుడైన కర్ణుని వధించడానికి నీవు సమర్థుడివే. నీవు ఎలాగైనా కర్ణుని చంపాలని ఎప్పుడూ నా కోరిక." అన్నాడు. అర్జునునితో ఇలా అని శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునితో "రాజా! కర్ణుని బాణాలకు గురై నీవు చాలా భాధపడ్డావు. ఇది విని నేను, అర్జునుడు ఇద్దరమూ మిమ్మల్ని చూడడానికి వచ్చాము. అదృష్టవశాత్తు మీరు చనిపోలేదు. బంధింపబడనూలేదు. ఇక అర్జునుని శాంతింపచేసి, అతనికి విజయం కలగాలని ఆశీర్వాదించండి." అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "తమ్ముడా! అర్జునా! రా.రా మళ్ళీ ఒక్కసారి నన్ను కౌగలించుకో. నీవు అనవలసినదే అన్నావు. మేలు కలిగించే మాటలనే పలికావు. నేను వాటిని క్షమించాను కూడా. ధనంజయా! నేను నిన్ను ఆజ్ఞాపిస్తున్నాను. వెళ్లు. కర్ణుని నాశనం చేయి." అన్నాడు.

అది విని అర్జునుడు తిరిగి అతని పాదాలు పట్టుకొని, నాటిపై శిరసునుంచి ప్రణమిల్లాడు. రాజు అతనిని లేవనెత్తి కౌగలించుకొని, అతని శిరసు మూర్కొని - "ధనంజయా! నీవు నన్నెంతో గౌరవించావు. కనుక 'సర్వత్ర నీ మహిమ వృద్ధి అగునుగాక' అని, నీకు సనాతన విజయం ప్రాప్తించునుగాక" అని ఆశీర్వాదిస్తున్నాను." అని పలికాడు.

అర్జునుడు - "మహారాజా! మిమ్మల్ని బాణాలతో బాధించిన ఆ కర్ణునికి నేడు తన సాపాలకు తగిన భయంకరమైన పలం లభిస్తుంది. ఈరోజున అతనిని చంసిన తరువాతనే నేను మీదర్శనం చేసుకొంటాను. ఈ సత్యప్రతిజ్ఞతోనే నేను మీ పాదాలు తాకుతున్నాను." అన్నాడు.

ఇదివిని యుధిష్ఠిరునికి మనసులో చాలా ఆనందం కలిగింది. అతడు మళ్ళీ అర్జునునితో - "పార్థా! నీకు ఎల్లప్పుడూ అక్షయమైన కీర్తి, పూర్ణాయుర్దాయము, కోరినకోరికలు, విజయము, బలము సిద్ధించునుగాక! నీ గురించి నేను కోరుకొన్నదంతా నీకు లభించునుగాక! ఇక వెళ్లు. వెంటనే కర్ణుని సంహరించు." అన్నాడు.

ఈ రీతిగా ధర్మరాజును సంతోషపరిచాక, అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో "గోవిందా! ఇప్పుడు నా రథం సిద్ధం కావాలి. దానికి ఉత్తమాశ్వాలు కట్టాలి. అన్ని రకాల అస్త్రశస్త్రాలు సిద్ధం చేసి ఉంచాలి. సూతపుత్రుడైన కర్ణుని వధించడానికి నీవు వెంటనే బయలుదేరాలి." అన్నాడు. అర్జునుడు ఇలా అన్నమీదట శ్రీకృష్ణుడు దారుకుని - "పార్థుడు చెప్పిన రీతిగా నీవు అన్ని ఏర్పాట్లు చెయ్యి." అని ఆజ్ఞాపించాడు. భగవానుని ఆజ్ఞ కాగానే దారుకుడు రథాన్ని అన్ని సామగ్రిలతో సిద్ధం చేసి, దానికి గుఱ్ఱాలు కట్టి అర్జునునివద్దకు తెచ్చి నిలిపాడు. దారుకుడు రథం పూర్తి తేవడం చూసిన అర్జునుడు ధర్మరాజువద్ద అనుమతి తీసికొని, రథాన్ని అధిరోహించాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుని ఆశీర్వాదించాడు. అనంతరం అర్జునుడు కర్ణుని రథంవైపు కదిలాడు. కొంతదూరం వెళ్లాక అతని మనసులో గొప్ప ధిగులు పుట్టింది. అతడు - "నేను కర్ణుని చంపడానికయితే ప్రతిజ్ఞ చేశాను. కాని అది ఎలానెరవేరుతుంది?" అని అనుకోసాగాడు. అర్జునుని దిగులు చూసి, మధుసూదనుడు "గాండీవీ! నీవు నీధనుస్సుతో నిర్మించిన వీరులను జయించగలవారు ఈ లోకంలో నీవు తప్ప వేరెవరూ లేరు. నీ వంటి వీరుడు కాకపోతే ఇంక ఎవరు ద్రోణ భీష్ములను, భగదత్తుని, అవంతీరాజు కుమారులు విందానువిందులను, కాంభోజరాజు సుదక్షిణుని, శ్రుతాయువును, అచ్యుతాయువును ఎదిరించి క్షేమంగా బయటపడగలడు? నీవద్ద దివ్యాస్త్రాలున్నాయి. నీలో నాడి ఉంది. బలం ఉంది. యుద్ధ సందర్భాలలో నీవు కంగారుపడవు. అస్త్రశస్త్రాలను గూర్చిన సంపూర్ణ జ్ఞానం నీకు ఉంది. లక్ష్యాన్ని చేదించి పడగొట్టే కళను నీవు ఎరుగుదువు. లక్ష్యాన్ని చేదించేటపుడు నీ మనసు ఏకాగ్రమై ఉంటుంది. నీవు కావాలనుకొంటే గంధర్వులతో, దేవతలతో సహితంగా ఈ చరాచరజగత్తునంతటినీ నాశనం చేయగలవు. ఈ భూమండలంమీద నీతో సమానుడైన యోధుడు లేనేలేడు. బ్రహ్మదేవుడు ప్రజలను సృష్టించిన తరువాత నిర్మించిన ఈ గొప్ప గాండీవ ధనుస్సుతో నీవు యుద్ధం చేస్తున్నావు. కాబట్టి నీతో తులతూగేనాడు ఎవడూ లేడు. అయినా నీ మేలు కోరి ఒక మాట చెప్పడం అవసరం. నీవు కర్ణుని నీకంటే తక్కువగా భావించి తిరస్కరించకు. నేను మహారథియైన కర్ణుని నీతో సమానమైన నానినిగా, లేదా నీకంటే అధికునిగా భావిస్తాను. కాబట్టి నీవు పూర్తిగా శక్తినంతా ఉపయోగించి అతనిని వధించాలి. అతడు అగ్నిలాగా తేజశ్శాలి.

నాయువులా వేగవంతుడు. క్రోధం కలిగిందంటే కాలుని వంటివాడే అవుతాడు. ఈతని శరీరనిర్మాణం సింహసదృశం. అతడు చాలా బలవంతుడు. అతని పాడుగు ఎనిమిదిరత్నాలు. అనగా 168 అంగుళాలు. (పిడికిలి బిగించిన చేతి కొలతను 'రత్ని' అంటారు.). చేతులు మిక్కిలి పాడవైనవి. రొమ్ము వెడల్పయినది. అతనిని జయించడం చాలా కష్టం. అతడు చాల పరాక్రమవంతుడు. గర్వి. వీరులకు ఉండవలసిన గుణాలన్నీ అతనిలో ఉన్నాయి. అతడు తన మిత్రులైన కౌరవులకు ఎప్పుడూ ఆభయం ఇస్తూ, పాండవులను ద్వేషిస్తూ ఉంటాడు. కేవలం నీవు మాత్రమే అతనిని చంపగలవని, ఇతరులకెవరికయినా అతనిని చంపడం అందరాని పండు అని నా ఆభిప్రాయం. కాబట్టి నేడే దురాత్ముడు, క్రూరుడు, పాపి అయిన ఆ కర్ణుని చంపి నీ కోరిక ఈడేర్చుకో.

అర్జునా! నేను నీ పరాక్రమాన్ని ఎరుగుదును. దానిని అడ్డగించడం దేవతలకు, అసురులకు కూడా కష్టమే. సింహం మదపుటేనుగును సంహరించినట్లుగా నీవు కూడా నీ బలపరాక్రమాలతో వీరుడైన కర్ణుని సంహరించు. అందుకు నీకు నేను అనుజ్ఞనిస్తున్నాను. నీవు శత్రువులకు దుర్ధర్షుడివి. నీ అండ చూసుకొనే పాండవులు, పాంచాలురు రణరంగంలో నిలిచారు. నీచేత సురక్షితులైన ఈ పాండవులు, పాంచాలురు, మాత్స్యలు, చేది కరూష దేశవీరులు అసంఖ్యాకులైన శత్రువులను సంహరించారు. నీ సంరక్షణలో యుద్ధం చేస్తున్న పాండవమహాయోధులు కాక వేరెవరు కౌరవులను ఓడించగలరు? నీవు దేవతలు, అసురులు, మనుష్యులతో సహితంగా ముల్లోకాలను యుద్ధంలో జయించగలవు. అటువంటప్పుడు కౌరవులు లెక్కలోనివారా? ఇంద్రునితో సమానుడయిన పరాక్రమశాలి అయిన భగదత్తుని జయించగలిగినవా రెవరు? అక్షౌహిణుల సేనకు నాయకులు, యుద్ధంలో మడమ తిప్పని యోధులు అయిన భీష్మద్రోణకృపకర్ణాశ్వత్థామలు, భూరిశ్రవుడు, కృతవర్మ, జయద్రథుడు, శల్యుడు, దుర్యోధనుడు - వంటి మహారథులమీద నీవు తప్పించి వేరెవరు విజయం సాధించగలరు? భయంకరమైన పరాక్రమం చూపే తుషార, యవన, ఖశ, దర్వాభిసార, దరద, శక, మారర, తంగణ, ఆంధ్ర, పులింద, కిరాత, మ్లేచ్చ, పర్వతీయ వీరులు, అలాగే సముద్రతీర నాసులైన వీరులు దుర్యోధనునికి సహాయంగా కోపోద్రిక్తులై వచ్చినవారు - వీరందరినీ నీవు గాక వేరెవరూ జయించలేరు.

నీవు రక్షకుడవు కాకపోతే వ్యూహాకారంలో నిలిచిన విశాలమైన ఈ కౌరవసైన్యంపై ఎవరు దండెత్తగలరు? నీ సహాయం వలననే పాండవపక్షంలోని వీరులు దానిని సంహరించారు. భీష్ములవారు అస్త్రవిద్యలో మిక్కిలి నేర్పరులు. వారు, చేది, కాశీ, పాంచాల, కరూష, మత్స్య, కేకయ దేశవీరులను బాణాలతో ముంచెత్తి చంపివేశారు. వారు కనుక ఒక్కసారి వింటిని పిడికిటితో పట్టుకొంటే వేలమంది రథికులను ఆహుతి చేస్తూండేవారు. వారు లక్షలకొలది మనుష్యులను, ఏనుగులను సంహరించారు. పదిరోజుల యుద్ధంలో వారు నీ సైన్యాన్ని ఎక్కువగా నష్టపరిచి, ఎన్నోరదాలను శూన్యంగా చేసివేశారు. యుద్ధంలో విష్ణురుద్రులవలె తన భయంకర రూపాన్ని ప్రకటించి చేది, పాంచాల, కేకయ వీరులను సంహరిస్తూ వారు రథాలతో, గుఱ్ఱాలతో, ఏనుగులతో, నిండుగా ఉన్న పాండవ సైన్యాన్ని నశింపచేశారు. ఈరీతిగా భీష్ములవారు అద్వితీయులు. అయినా వారిని కూడా శిఖండి నీ సంరక్షణలో ఉండి తన బాణాలకు ఎరచేశాడు. నాడు ఇప్పుడు అంపశయ్యమీద ఉన్నారు. పార్థా! జయద్రథుని వదించేటప్పుడు నీవు చూసిన పరాక్రమం వంటిది నీవు కాక వేరెవరు చూపగలరు? సింధురాజును వధించడంలో నీది ఆశ్చర్యకరమైన క్రమం అని రాజులందరూ అనుకొంటారు. కాని నేను అలా అనుకోను. ఎందుకంటే నీ వంటి వీరునికి ఇలాంటిపని చేయడం ఆశ్చర్యకరమేమీకాదు. సమస్త క్షత్రియసమాజమూ ఏకత్రితమై నీ ఎదుటకు వచ్చినా అది ఒక్కరోజులోనే నశించి పోతుంది - అని నా నమ్మకం. పైగా ఇదే నీకు తగిన పరాక్రమమని నా ఉద్దేశ్యం.

అర్జునా! భీష్మద్రోణులు చనిపోయినప్పటినుండే, కౌరవుల యొక్క ఈ భయంకరమైన సేన తన సర్వస్వం పోగొట్టుకొన్నదని అనుకో. అందులోని ప్రదానవీరులందరూ నశించిపోయారు. అందులో ఇప్పుడు గుఱ్ఱాలు, రథాలు, ఏనుగులు లేవు. ఇప్పుడు ఆ సైన్యం సూర్యచంద్రులు, నక్షత్రాలు లేని ఆకాశంలా శోభావిహీనంగా కనపడుతోంది. ఇప్పుడు అందులోని ప్రముఖవీరులలో చాలామంది చనిపోయారు. కేవలం అశ్వత్థామ, కృతవర్మ, కర్ణుడు, శల్యుడు, కృపాచార్యుడు - ఈ ఐదుగురు మహావీరులే మిగిలిఉన్నారు. ఈ ఐదుగురిని చంపి నీవు శత్రురహితుడవై యుధిష్ఠిరునికి ద్వీప, నగర, సముద్ర, పర్వత, మహావనాలతోను, ఆకాశం, పాతాళంతో సహితంగా భూమినంతటినీ సమర్పించు. గురువుపట్ల నీకున్న గౌరవం కారణంగా అతని కొడుకు

అశ్వత్థామపై దయచూపినా, ఆచార్యుడనే గౌరవం వలన కృపాచార్యునిపై నీకు దయకలిగినా, తల్లివైపు బంధువులపట్ల ఆదర బుద్ధితో కృతవర్మ ఎదుట పడినా యమపురికి పంపాలనుకోక సోయినా, నీ తల్లి మాదిరికి సోదరుడయిన శల్యుని దయతలచి చంపకపోయినా పరనాలేదు కాని పాండవులపట్ల అత్యంత నీచంగా ప్రవర్తించిన పాపాత్ముడయిన ఈ కర్ణుని మాత్రం నేడు వాడి బాణాలతో చంపి తీరాలినుమా! ఇది నీకు పవిత్రకార్యం. నేను నిన్ను ఆదేశిస్తున్నాను. కర్ణుని వధించడంలో దోషమేమీ లేదు.

దుర్యోధనుడు ఐదుగురు కొడుకులతో సహా కుంతీమాతను అర్ధరాత్రివేళ లాక్షాగృహంలో దహనం చేయడానికి ప్రయత్నించడంలోను, మీతో జూదమాడడానికి పూనుకోవడంలోను, ఈ అన్ని కుట్రలలోను మూలకారణం ఈ దుష్టాత్ముడు కర్ణుడే. కర్ణుడు తనను రక్షిస్తాడని దుర్యోధనుడు ఎప్పుడూ నమ్ముతాడు. కనుకనే అతడు క్రోధోద్రేకంతో నన్ను కూడా బంధించడానికి సిద్ధపడ్డాడు. అతడు మీపట్ల ఏయే దుష్కార్యాలు చేశాడో, వాటన్నిటిలోను ఈ పాపాత్ముడైన కర్ణుడే ముఖ్యుడు. మీత్రుడా! దుర్యోధనుని యొక్క నిర్ణయులైన ఆరుగురు మహారథులు కలిసి సుభద్రాసుతుని ప్రాణాలు తీసిన ఆ భయంకరసంగ్రామంలో ఈ కర్ణుడే అభిమన్యుని ధనుస్సును విరిచినేశాడు. కర్ణుడు వింటిని విరిచాక మోసం చేయడంలో నేర్పరులైన మహాయోధులు బాణాల జడివానతో అతనిని చంపినేశారు. ఆ వీరుడు ఈ రీతిగా చనిపోవడంతో బహుశః అందరికీ బాధకలిగింది. కాని దుష్టులైన ఆ కర్ణుడు, దుర్యోధనుడు మాత్రమే తృప్తిగా నవ్వుకొన్నారు. అంతేకాదు. కౌరవుల నిండుసభలో ద్రౌపదిని “కృష్ణా! పాండవులు నశించి శాశ్వతంగా నరకంలో పడిపోయారు. ఇక నీవు మరొకరిని పతిగా వరించు. ఈ నాటినుండి నీవు ధృతరాష్ట్రునికి దాసివి. కాబట్టి రాజభవనానికి వెళ్లి నీ పని మొదలుపెట్టు. ఇప్పుడు పాండవులు నీకు పతులు కారు. వారు నీ కోసం ఏమీ చేయలేరు. నీవు దాసుల భార్యవు. స్వయంగా కూడా దాసినే.” అని ఈ రీతిగా ఎన్నో కటూక్తులు పలికారు.

ఈ రీతిగా ఈ పాపాత్ముడు ఎన్నో మాటలు అన్నాడు. నీవు కూడా విన్నావు. ఇవే కాకుండా ఇతడు మీపట్ల అన్యాయంగా చేసిన పాపాలన్నింటిని, ఇతని ప్రాణాలను కూడా నీ బాణాలతో హరించివెయ్యి. ఈ రోజు

దుర్మార్గుడయిన కర్ణుడు తన శరీరంమీద గాండీవం నుండి వెలువడిన బాణాలు గుచ్చుకోగా ఆ గాయాలను భరిస్తూ ద్రోణాచార్యుని, భీష్ముని మాటలను గుర్తుకు తెచ్చుకోవాలి. నీ బాణాల దెబ్బలకు తాళలేక నేడు రాజులందరూ దీనులై విషాదంతో హహాకారాలు చేస్తూ కర్ణుడు రథం నుండి కూలిపోవడం చూడాలి. మహారాజు శల్యుడు కూడా నేడు నీ వందల బాణాలకు చిన్నాభిన్నమయి రథికుడు గుట్టాలు లేని రదాన్ని వదిలి భయాతురుడై పారిపోవాలి. పార్థా! నీ ప్రతిజ్ఞను నిలుపుకొంటూ సూతపుత్రుడు కర్ణుడు చూస్తూ ఉండగానే నీవు అతని పుత్రుని చంపు. అప్పుడు అతడు భీష్మద్రోణ విదురుల మాటలు గుర్తుకు తెచ్చుకోవాలి. నీ ప్రధానశత్రువు దుర్యోధనుడు నీచేతిలో కర్ణుడు చావడం చూసి, నేడు తన ప్రాణాలపై, రాజ్యంపై ఆశ వదులుకోవాలి. పాంచాల దేశపు వీరులు, ద్రౌపదీపుత్రులు, దృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, దృష్టద్యుమ్నుని పుత్రులు, శతానీకుడు, నకుల సహదేవులు, దుర్ముఖుడు, జనమేజయుడు, సుధర్ముడు, పాత్యకి - వీరందరూ కర్ణునికి వశులైపోయినట్లు తోస్తోంది. వారి భయంకరనాదాలు వినిపిస్తున్నాయి. తమ మిత్రునికోసం ప్రాణాలను కూడా లెక్కచేయకుండా ఎదిరించి నిలిచి యుద్ధం చేస్తున్న వందలకొద్దీ పాంచాలవీరులను కర్ణుడు యమలోకానికి పంపుతున్నాడు. వారు కర్ణుడనే అగాధమహాపాగారంలో నావ లేక మునిగిపోతున్నారు. ఇప్పుడు నీవే నావనై వారిని ఉద్ధరించాలి. కర్ణుడు భార్గవరాముని వద్ద నుండి పొందిన భార్గవాస్త్రం భయంకర రూపంతో ఇప్పుడు వ్యాపించి ఉంది. ఆ ఘోరాస్త్రం తన తేజస్సుతో ప్రజ్వరిల్లుతూ నీ సైన్యాన్ని అన్నివైపులనుండి ఆవరించి సంతాపాన్ని కలుగచేస్తోంది. అటుచూడు. భీముడు సృంజయవీరులతోకూడి, కోపోద్రిక్తుడై కర్ణునితో పోరుతూ, అతని వాడి బాణాలకు గురై భాధపడుతున్నాడు. యుధిష్ఠిరుని సైన్యంలో నిన్ను తప్పించి ఇక ఏ వీరుడూ కర్ణునితో మత్సరించి క్షేమంగా ఇంటికి తిరిగివచ్చిన నానిని నేను చూడలేదు. కాబట్టి నీవు నీ ప్రతిజ్ఞనుపారంగా పదునెక్కిన బాణాలతో నేడు కర్ణుని చంపి ఉజ్జ్వలమైన కీర్తిని పొందు. వీరోత్తమా! నేను నిజం చెబుతున్నాను. కేవలం నీవు ఒక్కడవే కర్ణునితో పాటు కౌరవసైన్యాన్ని యుద్ధంలో జయించగలవు. వేరెవరూ లేరు. కాబట్టి మహారథి అయిన కర్ణుని చంపి నీ మనోరదాన్ని సవలం చేసుకో.” అని కర్ణుని ఉపదేశిస్తూ హెచ్చరించాడు.

అర్జునుడు వీరుడై నిజ్యంభించుట -

ఇరుపక్షముల ద్వంద్వయుద్ధము - సుషేణానధ -

భీముని పరాక్రమము - అర్జునుని రాకకు

అతడు ఆనందించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా!

శ్రీకృష్ణభగవానుని మాటలు విని అర్జునుడు ఒక్కక్షణంలో శోకరహితుడై పరమానందం పొందాడు. అపై నారి సరిచేసి గాండీవాన్ని మీటుతూ కేశవునితో - “ గోవిందా! నీవు నాకు స్వామిగా, సంరక్షకుడిగా ఉన్నావంటే విజయం నాకు నిశ్చయంగా కలుగుతుంది. ఈ లోకం యొక్క భూతభవిష్యత్తులు మీ చేతులలో ఉన్నాయి. మీరు ఎవరిని అనుగ్రహిస్తారో వారికి విజయం చేకూరడంలో సంచేహమేముంది? కృష్ణా! కర్ణుడొక్కడే కాదు, మీ సహాయం లభిస్తే ముల్లోకాలు ఎదురొడ్డి నిలిచినా పరలోకసాంధ్యలుగా చేయగలను. జనార్దనా! పాంచాలసైనికులు పారిపోవడం చూస్తున్నాను. కర్ణుడు రణభూమిలో నిర్భయంగా విహరించడం కూడా చూస్తున్నాను. కర్ణుడు వేసిన మండుతున్న భార్గనాస్త్రం మీద కూడా నా దృష్టి ఉంది. నిశ్చయంగా కర్ణుడు నా చేతిలో చనిపోయే యుద్ధం ఇది. ఈ భూమి స్థిరంగా నిలిచి ఉన్నంతవరకు ప్రాణులందరూ ఈ విషయమే చెప్పుకొందురుగాక! నేడు నా గాండీవం నుండి వెలువడిన భాణాలు కర్ణుని మృత్యుతీరం చేరుస్తాయి. కృష్ణా! నేను నిజం చెపుతున్నాను. ఈ రోజు కర్ణుడు చనిపోవడంతో దుర్యోధనుడు తన రాజ్యానికి, ప్రాణాలకు రెండింటికీ కూడా ఆశ వదిలేసుకొంటాడు. నా భాణాలకు కర్ణుడు ఖండఖండాలు కావడం చూసి ఈ రోజు దుర్యోధనుడు - మీరు అతని మేలుకోరి చెప్పిన మాటలన్నీ స్మరించుకొంటాడు. కౌరవసభలో పాండవులను నిందిస్తూ కర్ణుడు ద్రౌపది నాడిన పరుషవాక్కులకు ఈ రోజు అతడు బాగా పశ్చాత్తాపపడతాడు. ఈరోజు కర్ణుడు చనిపోయాక ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులందరూ దుర్యోధనునితోపాటుగా సింహాన్ని చూసి భయపడి పరుగెత్తిన లేళ్లవలె భయార్తులై పారిపోతారు. కర్ణుని పుత్రులను, మిత్రులను కూడా ఈ రోజు బ్రతుకనివ్వను. సూతపుత్రుని మరణం చూశాక దుర్యోధనుడు ఇక తన్ను గురించి చింతించాలి. ఈ రోజు ధృతరాష్ట్రుని అతని పుత్రప్రాత్రులతో, మంత్రులు, సేవకులతో పాటుగా రాజ్యంపట్ల నిరాశచెంచేలా చేస్తాను. ఈ రోజు నేను ఒంటరిగానే కౌరవులను, భాస్కీకులను సేనాసహితంగా చంపి, నా భాణాగ్నిలో మాడ్చివేస్తాను. నాకు

ఒక చేతిలో బాణపురేఖలు, మరొక చేతిలో బాణంతో కూడిన దివ్యమైన ధనుస్సుయొక్క రేఖలు ఉన్నాయి. పాదాలలో రథధ్వజ చిహ్నాలున్నాయి. నావంటి లక్షణాలున్న వీరుని ఎవరూ కూడా యుద్ధంలో గెలువలేరు.” అని ఆత్మవిశ్వాసంతో పలికాడు.

భగవానునితో ఆ విధంగా చెప్పి అద్వితీయవీరుడయిన అర్జునుడు క్రోధంతో ఎరుపెక్కిన కన్నులతో రణభూమికి వచ్చి నిలిచాడు. ఆ సమయంలో అతని మనసులో రెండే సంకల్పాలున్నాయి. - భీమసేనుని సంకటస్థితినుండి తప్పించడం, కర్ణుని తలను శరీరాన్నుండి వేరుచేయడం.

ధృతరాష్ట్రుడు సంజయుని “సంజయా! నా కొడుకులకు, పాండవ స్పంజయులకు మొట్టమొదటే భయంకరమైన యుద్ధం ఆరంభమయింది కదా! అక్కడికి అర్జునుడు వచ్చినపుడు యుద్ధస్వరూపం ఎలా ఉంది?” అని ప్రశ్నించాడు.

సంజయుడు చెప్పాగాడు - రాజా! ఆ సమయంలో అర్జునుడు గుఱ్ఱాలను, సారథులతోసహితంగా రథాలను, గజాలు ఆశ్వాలతో పాటు నాటి ఆరోహకులను, కాల్యలాన్ని - ఇలా సంపూర్ణంగా శత్రువులను తన భాణాలతో కొట్టి మృత్యువుకు అప్పగించాడు. అతడు రావడానికి ముందు కృపాచార్యుడు శిఖండి తలపడ్డారు. సాత్యకి దుర్యోధనునిపై దాడి చేశాడు. శ్రుత్రశవునికి అశ్వత్థామతో, యుదామన్యునికి చిత్రసేనునితో పోరు జరిగింది. ఉత్తమౌజుడు కర్ణుని కొడుకు సుషేణునిమీద, సహచేవుడు శకుని మీద దాడిచేశారు. నకులుని కొడుకు శతాసీకునికి, కర్ణపుత్రుడు వృషసేనునికి మధ్య పోరు కొనసాగింది. నకులుడు కృతవర్మపైన, ధృష్టద్యుమ్నుడు ససైన్యంగా కర్ణునిమీద దండెత్తారు. దుశ్శాసనుడు సంశప్తకసైన్యాన్ని తీసికొని భీమసేనునిపై దాడిచేశాడు. ఆ యుద్ధంలో ఉత్తమౌజుడు కర్ణపుత్రుని సుషేణుని తన భాణాలకు గురి చేసి అతని శిరసును ఖండించాడు. సుషేణుని తల తెగి నేలపై పడడం చూసి కర్ణుడు వ్యాకులుడయ్యాడు. అతడు కోపోద్రిక్తుడై ఉత్తమౌజుని గుఱ్ఱాలను చంపినేసి, వాడి భాణాలతో అతని ధ్వజాన్ని, రథ పతాకాలను కూడా కూల్చినేశాడు. ఉత్తమౌజుడు కూడా తన వాడి భాణాలతో, మెరుగులీనే కత్తితో కృపాచార్యుని పార్శ్వరక్షకులను, గుఱ్ఱాలను చంపి, శిఖండి రథం ఎక్కాడు. కృపాచార్యుడు విరథుడు కావడం చూసి అతనిని కొట్టాలనే ఆలోచనను విరమించుకొన్నాడు. అనంతరం అశ్వత్థామ ముందుకు వచ్చి కృపాచార్యుని రథాన్ని మరుగుపుచ్చి, అతనిని

ఆ యుద్ధంనుండి ఉద్ధరించాడు. ఇంకొకవైపు భీమసేనుడు తన వాడిబాణాల దెబ్బలతో మీ పుత్రుని సైన్యాన్ని తపింపచేయసాగాడు.

ఆ సంకులసమరంలో శత్రువులనేకులు చుట్టుముట్టడంతో భీమసేనుడు తన సారథితో - "సారథీ! నీవు గుట్టాలను వేగంగా తోలి నన్ను వెంటవే ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులవద్దకు తీసికొనివెళ్లు. ఈ రోజు వారందరినీ యమలోకానికి పంపించేస్తాను." అన్నాడు. ఆజ్ఞ రావడమే తరువాయి, సారథి గుట్టాల గమనాన్ని వేగవంతం చేసి రథాన్ని నీ పుత్రుల సైన్యంలోకి తీసికొని వెళ్లాడు. కౌరవపక్ష యోధులు కూడా అన్నివైపుల నుండి చతురంగ బలాలతో ముందుకు కథిలారు. భీమసేనుని రథంపై నలువైపులనుండి బాణాసారం కురియసాగింది. భీముడు ఆ బాణాలన్నిటినీ ఖండిస్తున్నాడు. అతడు శత్రువులు వేసిన బాణాలను ప్రతిఒక్కదానిని రెండు లేక మూడు ముక్కలుగా నరికివేశాడు. ఆపై అతడు వేసిన వేటులకు ఏనుగులు, గుట్టాలు, రథాలు, యువకులయిన పదాతులు చేసే ఆక్రందనలు వినపడసాగాయి. భీమసేనుని బాణాల తాకిడికి రాజుల శరీరావయవాలు నుజ్జనుజ్జ కాసాగాయి. అయినా వారు అతనిపై అన్నివైపులనుండి దాడిచేశారు. అప్పుడు భీముడు శత్రువులు అడ్డుకోజాలని తన ప్రచండవేగాన్ని చూసాడు. మహాత్ముడయిన భీముని చేతిలో భస్మమైపోతున్న మీసేన భయాతురమై రణభూమినుండి సారిపోయింది. ఇది చూచి భీముడు ఆనందంతో మళ్ళీ తన సారథితో - "సూతుడా! ధ్వజాలతో కూడిన అనేకమైన ఈ రథాలు ఈ వైపుకే వస్తున్నాయి. ఇవి మనవా? శత్రువులవా? గుర్తించాలి. యుద్ధం చేసేటప్పుడు నాకు స్వపరజ్ఞానం ఉండదు. పారపాటున నా సైన్యాన్నే బాణాలతో కప్పివేయడం జరుగకుండునుగాక! విశోకా! యుధిష్ఠిరమహారాజు బాణాల తాకిడికి చాలా కల్లోలం చెందాడు. ఇటు అతనిని చూడడానికి వెళ్లిన అర్జునుడు కూడా ఇంతవరకు తిరిగిరాలేదు. ఇంతవరకు రాజు బ్రతికి ఉన్నాడో లేదో తెలియలేదు. అర్జునుని సమాచారమూ తెలియలేదు. అందుకని నాకు చాలా విచారంగా ఉంది. అయినాకూడా శత్రువుల యొక్క ప్రచండసైన్యాన్ని నేను సంహరిస్తాను. ఇప్పుడు నా రథం మీద ఉన్న తూణీరాలన్నీ నీవు పరిశీలించి చూడు. అందులో ఎన్ని బాణాలు మిగిలిఉన్నాయో. ఏరకం బాణాలు ఎన్ని మిగిలాయో చూసి తెలుసుకొని చెప్పు." అన్నాడు.

విశోకుడు - "వీరోత్తమా! ఇప్పుడు మీవద్ద అరవైవేల మార్గణాలు, క్షురాలు, భల్లాలు పదేసివేల చొప్పున, రెండువేల నారాచాలు, మూడువేల ప్రదరాలు మిగిలాయి. ఇంకా ఆరు ఎడ్లుకట్టిన బండికూడా లాగజాలనంతటి అస్త్రశస్త్రాలు ఇప్పటికీ మిగిలి ఉన్నాయి. గదలు, కత్తులు, వేల సంఖ్యలో ఉన్నాయి. ప్రాసాలు, ముద్గరాలు, శక్తులు, తోమరాలు కూడా చాలా ఉన్నాయి. మన అస్త్రశస్త్రాలు త్వరలో సమాప్తమైపోతాయేమో అనే భయం మీకు అక్కరలేదు." అన్నాడు.

భీమసేనుడు - "సూతుడా! ఈ రోజు నేను ఒక్కడివే సమస్త కౌరవసైన్యాన్ని చంపివేస్తాను. లేదా వారే నన్ను బాధిస్తారు. ఇక ఇప్పుడు దేవతలు - యజ్ఞంలో పిలువగానే ఇంద్రాది దేవతలు వచ్చినట్లుగా అర్జునుడు కూడా ఇక్కడికి వెంటవే రావాలనే నా ఈ ఒక్కవనినీ నెరవేర్చాలి. విశోకుడా! చిన్నాభిన్నమైన ఈ కౌరవసైన్యాన్ని చూడు. ఈ రాజులందరూ ఎందుకు సారిపోతున్నారు? నరవరుడైన అర్జునుడు ఇక్కడికి వచ్చాడని నాకు స్పష్టంగా అవగతమవుతోంది. అతడే తన బాణాలతో కౌరవసైన్యాన్నంతటినీ కప్పివేస్తున్నాడు. కౌరవులకు ఏమి చేయాలో సాలుపోవడం లేదు. అందరికందరూ సారిపోతున్నారు. యుద్ధంలో హాహాకారాలు చెలరేగుతున్నాయి. ఏనుగులు గట్టిగా ఘేంకరిస్తున్నాయి." అన్నాడు.

విశోకుడు - భీమసేనకుమారా! క్రోధోద్రిక్తుడై అర్జునుడు మీటుతున్న గాండీవం యొక్క భయంకరటంకారనాదం నీవు వినలేదా? పాండునందనా! ఇదిగో నీకోరికలన్నీ నెరవేరినట్లే అటుచూడు. గజసైన్యంలో అర్జునుని రథద్వజంపై ఉన్న వానరుడు కనపడుతున్నాడు. నాకుకూడా అతనిని చూస్తే భయం కలుగుతుంది. అర్జునుని శిరసుమీది ఆ విచిత్రకిరీటం, సూర్యకాంతితో వెలుగొందే మణులతో ఎంత అందంగా ఉంది! అతని సార్వంలో దేవదత్తమవే తెల్లని శంఖం ఉంది. అలాగే శ్రీకృష్ణుని సార్వంలో సూర్యునిలా ప్రకాశిందే చక్రం ఉంది. అది అతని కీర్తిని పెంపొందింప చేస్తోంది. యదువంశీయులు ఎప్పుడూ దానిని పూజిస్తూ ఉంటారు. శ్రీకృష్ణునివద్ద చంద్రునిలా మెరిసిపోయే సాంచజన్యం కూడా ఉంది. చూడు. భగవానుని వక్షస్థలం మీద కొస్తుభమణి, వైజయంతీమాల ఎలా శోభిల్లుతున్నాయో. నిశ్చయంగా శ్యామసుందరుడు గుట్టాలు తోలుతూ ఉండగా, మహారథి అర్జునుడు శత్రు సైన్యాన్ని సారద్రోలుతూ ఇటే వస్తున్నాడు. అదిగో చూడు. అర్జునుడు తన బాణాలతో గుట్టాలు, సారథులతోసాటుగా నాలుగు వందలమంది రథికులను,

ఏడు వందల ఏనుగులను, వేలకొద్దీ ఆశ్వికులను, కాల్బలాన్ని సంహరించాడు. ఈ రీతిగా కౌరవ సైన్యాన్ని తుదముట్టిస్తూ మహాబలి అర్జునుడు ఇప్పుడు నీవద్దకే వస్తున్నాడు. నీ కోరిక తీరింది." అన్నాడు.

భీమసేనుడు - విశోకా! నీవు చాలా మంచి కబురు చెప్పావు. నాకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. ఈ శుభవార్త చెప్పినందుకు నేను నీకు పద్నాలుగు గ్రామాలను జాగీరుగా ఇస్తాను. దానితో పాటే వందమంది దాసీలు, ఇరవై రథాలు కూడా నీకు పారితోషికంగా లభిస్తాయి." అన్నాడు.

భీమార్జునులు కౌరవసేనను సంహరించుట -

భీముని చేతిలో శకుని మూర్చిల్లుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - "మహారాజా! దేవేంద్రుడు జంభాసురుని సంహరించడానికి వజ్రాయుధం చేతపట్టి బయలుదేరినట్లుగా అర్జునుడు కూడా రథమెక్కి విజయార్థియై బయలుదేరాడు. అతడు రావడం చూసి కౌరవపక్ష వీరులు క్రోధంతో గుఱ్ఱాలను, ఏనుగులను, పదాతులను వెంటపెట్టుకొని అర్జునుని ఎదిరించడానికి వచ్చారు. త్రైలోక్యరాజ్యం పొందడానికి దేవతలు, విష్ణువు, అసురులతో యుద్ధం చేసినట్లుగా అర్జునుడు ఆ యోధులతో యుద్ధానికి తలపడ్డాడు. ఆ యుద్ధం దేహప్రాణాలను, పాపాలను కూడా నశింపజేసేది, కౌరవవీరులు ఆ సమయంలో ప్రయోగించిన చిన్న పెద్ద అస్త్రాలన్నీటినీ క్షుర, అర్థచంద్ర, తీక్షణభల్లాలతో అర్జునుడు ఒంటరిగానే ఖండించేసాడు. అంతేకాదు. అతడు వారి తలలను, చేతులను నరికి, చత్రవామరాలు, ధ్వజాలు, గుఱ్ఱాలు, రథాలు, కాల్బలం ఏనుగులు మొదలైన నాటిని కూడా నాశనం చేశాడు. వారందరూ విరూపులై నేలకూలారు. ఈ రీతిగా ధనంజయుడు వజ్రసదృశాలైన తన బాణాలతో శత్రువుల గుఱ్ఱాలను, ఏనుగులను, రథాల ధ్వజస్తంభాలను విరుగకొట్టి కర్ణుని చంపాలనుకొని వెంటనే అతని వద్దకు చేరుకొన్నాడు. అతనిని అక్కడ చూసి, మీసైనికులు రదగజఅశ్వరోహులను, పదాతిసైన్యాన్ని వెంటపెట్టుకొని తిరిగి అతని మీద దాడి చేశారు. అందరూ కలిసికట్టుగా అతనిని నాడి బాణాలతో తూట్లు పాడవసాగారు. అర్జునుడు కూడా తన బాణాలను ప్రయోగించి, ఆ దెబ్బలతో వేల రథికులను, గజారోహులను, ఆశ్వికులను యమలోకానికి పంపాడు. ఈ రీతిగా అర్జునుని బాణాలదెబ్బలు తగులగానే కౌరవమహారథులు భయభ్రాంతులై అక్కడ ఇక్కడా తలదాచుకోసాగారు. అయినాకూడా అతడు వారిలో నాలుగువందల మంది మహారథులను వాడి బాణాలు

వేసి యమలోకానికి అతిథులుగా పంపాడు. రకరకాల నాడి బాణాల దెబ్బలు తిని వారు ధైర్యాన్ని కోల్పోయి, అర్జునుని విడిచి అన్నివైపులకు పారిపోయారు. ఇలా ఆ సైన్యాన్ని పారద్రోలి అర్జునుడు సూతపుత్రుని సైన్యంపై దాడిచేశాడు. అప్పుడే భీమసేనునికి అర్జునుని శుభాగమనవార్త తెలిసింది. ఇక అతడు తన ప్రాణాలను కూడా లెక్కచేయక మీసైన్యాన్ని మర్తించ సాగాడు. ఆ సమయంలో అతని అలౌకికబలాన్ని చూసి కౌరవ సైనికులకు ఊపిరాడలేదు. అప్పుడు దుర్యోధనమహారాజు దనుర్ధరులైన తన యోధులను - "వీరులారా! భీముని పట్టి చంపండి. ఇతడు చనిపోయాక, పాండవసైన్యం యావత్తు సంపూర్ణంగా నశించినట్లే నేను భావిస్తాను." అని ఆదేశించాడు. రాజులు మీ పుత్రుని ఆజ్ఞను తలదాల్చి, భీమసేనుని నలువైపులనుండి ముట్టడించి అతనిపై బాణవర్షం కురిపించసాగారు. అప్పుడు భీముడు కూడా బాణవర్షం కురిపిస్తూ ఆ మహాసైన్యాన్ని భీటలు పారించి, ఆ ముట్టడినుండి బయటపడ్డాడు. అనంతరం అతడు పదివేల ఏనుగులను, రెండులక్షల రెండువందల పదాతిసైనికులను, ఐదువందల గుఱ్ఱాలను, వంద రథాలను మట్టుపెట్టి రక్తపుటేరులు ప్రవహింపజేశాడు. శత్రుసైన్యంలోకి భీముడు ఎటునుండి ప్రవేశించాడో అటుప్రక్క లక్షలకొద్దీ యోధుల సహారం జరిగింది. అతని పరాక్రమం చూసి దుర్యోధనుడు శకునితో - "మామా! మీరు భీముని ఓడించండి. ఇతనిని జయించితే, పాండవుల విశాలసేనావాహినిని జయించినట్లే నేను భావిస్తాను." అన్నాడు.

అదివిని శకుని మహాయుద్ధానికి సమాయత్తుడై తమ్ములందరితో కలిసి, భీమసేనుని సమీపించి, అతడు ముందుకు రాకుండా అడ్డుకొన్నాడు. అప్పుడు భీమసేనుడు శకునివైపు మరలాడు. శకుని అతని గుండెకు ఎడమ అంచున అనేక వాడి బాణాలను ప్రహరించాడు. అవి భీముని కవచాన్ని చేదించి, శరీరంలోపల దిగబడ్డాయి. దానితో తీవ్రంగా గాయపడిన భీముడు రోషంతో శకునిమీద ఒక బాణం వేశాడు. కాని శకుని దానిని ఏడు ముక్కలుగా నరికివేశాడు. ఆపై రెండు భల్లాలతో సారథిని, ఏడింటితో భీమసేనుని తూట్లు పాడిచాడు. అనంతరం ఒక భల్లంతో ద్వజాన్ని రెండింటితో చత్రాన్ని ఖండించాడు. తరువాత నాలుగు బాణాలతో భీముని నాలుగు గుఱ్ఱాలను కూడా గాయపరిచాడు.

అప్పుడు భీమసేనునికి చాలా కోపం వచ్చింది. అతడు శకునిపై ఇనుముతో చేసిన ఒకశక్తిని ప్రయోగించాడు. దగ్గరకు

రాగానే శకుని దానిని పట్టుకొని తిరిగి అతనిపైకే విసిరివేశాడు. అది భీముని ఎడమచేతిని గాయపరిచి కిందపడింది. భీముడు తన ప్రాణాలను కూడా లెక్కచేయక భాణాలతో శకుని పైన్యాన్ని కప్పి వేశాడు. ఆపై అతని గుట్టలు నాలుగింటిని, సారథిని కూడా చంపి, ఒక భల్లంతో అతని రదంమీది ద్వజాన్ని నరికివేశాడు. శకుని వెంటనే రథంనుండి దిగి ఒక పక్కగా నిల్చుని వింటినారిని సారిస్తూ భీమునిపై నలువైపులనుండి బాణవృష్టి కురిపించసాగాడు. ఇది చూసి పరాక్రమవంతుడైన భీముడు మహావేగంగా అతనిని దెబ్బతీశాడు. అతని ధనుస్సును ఖండించి, అతనిని వాడిబాణాలతో తూట్లు పొడిచాడు. బలవంతుడైన శత్రువు యొక్క దెబ్బకు శకుని తీవ్రంగా గాయపడి కిందపడిపోయాడు. అతడు మూర్ఛితుడయ్యాడని తెలుసుకొన్న దుర్యోధనుడు అక్కడికి వచ్చి అతనిని రదంపైకి ఎక్కించుకొని యుద్ధభూమినుండి దూరంగా తీసికొనిపోయాడు. ఇక కౌరవయోధులు భయభ్రాంతులై నలుదిశలకు పారిపోసాగారు. భీముడు వందల బాణాలు వేస్తూ అతివేగంగా వారిని వెన్నంటసాగాడు. వారందరూ అతని దెబ్బలకు భాధ పడుతూ కర్ణుని శరణు చొచ్చారు. మహారాజా! ఆ సమయంలో వారికి కర్ణుడే రక్షకుడయ్యాడు.

కర్ణుని దెబ్బకు పాండవసేన సలాయనమగుట -

కృష్ణార్జునుల రాకను చూచి కర్ణశత్రులు

మాట్లాడుకొనుట - అర్జునుడు కౌరవసేనను

విధ్వంసమొనర్చుట.

ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! భీమసేనుడు కౌరవసైన్యాన్ని చిందరవందర చేయడం చూచి దుర్యోధన, శకుని, కర్ణ, కృపాచార్య, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ, దుశ్శాసనులు ఏమనుకొన్నారు? సూతపుత్రుడు ఎటువంటి పరాక్రమం చూసాడు? నా కొడుకు ఇతర రాజులు ఏమిచేశారు? ఇవన్నీ వివరంగా చెప్పు.” అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - మహారాజా! ఆరోజు మూడవ జామున కర్ణుడు భీముని ఎదుటనే సమస్త పోమకులను సంహరించాడు. అలాగే భీమసేనుడు కూడా అత్యంత బలిష్ఠమైన కౌరవసైన్యాన్ని విధ్వంసంచేశాడు. అనంతరం కర్ణుడు శత్రునితో - “ఇక నా రథాన్ని పాంచాలురవైపుకే తిప్పు.” అన్నాడు. సేనాపతి ఆజ్ఞాపించగానే మద్రరాజు తన గుట్టలను చేదిసాంచాల కరూషదేశాల వీరులవైపు పోనిచ్చాడు. కర్ణుని రథాన్ని చూడగానే

సాండవపాంచాల వీరులు భయకంపితులై పోయారు. కర్ణుడు వందలకొద్దీ బాణాలు వేసి, పాండవ సేనలోని వందల, వేల వీరులను పడగొట్టసాగాడు. ఇది చూసి సాండవ పక్షంలోని అనేక మహారథులు అక్కడకు చేరుకొని, కర్ణుని నాలుగువైపులనుండి ముట్టడించారు. సాత్యకి పదునుపెట్టిన ఇరవై బాణాలతో కర్ణుని మెడఎముకపై గురిచూసి కొట్టాడు. శిఖండి పాతిక, ధృష్టద్యుమ్నుడు ఏడు, ద్రౌపదీపుత్రులు అరవైనాలుగు, సహదేవుడు ఏడు, నకులుడు వంద బాణాలతో కొట్టి కర్ణుని గాయపరిచారు. అలాగే భీముడు కర్ణుని అంసభాగమందు తొంభై బాణాలను నాటాడు. సూతపుత్రుడు కర్ణుడు అలవోకగా తన వింటిని సారిస్తూ పదునుపెట్టిన బాణాలను ప్రయోగిస్తూ ఆ యోధులందరినీ తూట్లు పొడిచాడు. అతడు సాత్యకి ధనుస్సును, ద్వజాన్ని నరికి, అతని గుండెలపై తొమ్మిది బాణాలు నాటాడు. ఆపై క్రోధంతో భీమునికూడా ముప్పై బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఒకభల్లంతో సహదేవుని ద్వజాన్ని విరిచి, మూడు బాణాలతో అతని సారథినికూడా చంపివేశాడు. ద్రౌపదీపుత్రులను విరథులను చేశాడు. ఇదంతా రెప్పసాటులో జరిగిపోయింది. చూపరులకు మహాశ్చర్యం కలిగింది. మహారథి కర్ణుడు చేదిమత్స్యదేశ వీరులను కూడా తన వాడిబాణాలకు గురిచేశాడు. అతని దెబ్బలకు వారు భయాతురులై సారిపోయారు. కర్ణుని అద్భుతపరాక్రమాన్ని నేను నాకళ్లతో చూశాను. తోడేలు పశువులమందను భయపెట్టి సారద్రోలినట్లుగా కర్ణుడు పాండవవీరులను భయంతో పరుగులుతీయించాడు. పాండవసైన్యం సారిపోవడం చూసి కౌరవపక్షంలోని ధనుర్ధరులైన వీరులు పెడబొబ్బలు పెడుతూ ముందుకు చొచ్చుకువచ్చారు. దుర్యోధనుడు మిక్కిలి ఆనందంతో రకరకాల వాద్యాలు మ్రోగింపచేశాడు. వాద్యాల హోరు విని పాంచాలయోధులు చావుకు తెగించి అక్కడకు తిరిగివచ్చారు. కర్ణుడు వారిలో చాలామందిని నిలువనీయకుండా చేశాడు. పాంచాల రథికులను ఇరవైమందిని, చేది దేశీయులను వందలమందిని కూడా తన బాణాలతో యమపురికి పంపాడు. ఈ రీతిగా పాండవపక్షంలోని అనేక యోధులు నశించిపోయారు. అలాగే భీముని ఎదుటపడి యుద్ధం చేసిన మీ వీరులు కూడా చాలామంది చనిపోయారు.

ఇటు అర్జునుడు కౌరవుల చతురంగ బలాలను నాశనం చేస్తూ ముందుకు కదులుతూ ఉండగా, క్రోధోద్రిక్తుడై ఉన్న కర్ణునిపై అతని దృష్టి పడింది. అప్పుడు శ్రీకృష్ణభగవానునితో అతడు “జనార్దనా! అటు చూడు. యుద్ధంలో సూతపుత్రుని

ధ్వజం కనపడుతోంది. ఈ భీమసేనాది మహావీరులు కౌరవమహారదులతో పోరాడుతున్నారు. ఇటు పాంచాలవీరులు కర్ణునికి భయపడి పరిగెత్తి పోతున్నారు. అటు కర్ణుని సంరక్షణలో కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ, దుర్యోధనుని రక్షిస్తూ ఉన్నారు. ఇప్పుడు గనుక మనం వీరిని చంపకపోతే వీరు పోమకులను చంపివేస్తారు. కాబట్టి నా ఆలోచన ఏమంటే నన్ను మీరు మహారథి కర్ణునివద్దకు తీసుకువెళ్ళాలి. నేడు వేను కర్ణుని చంపకుండా వెనక్కి మరలను." అన్నాడు.

అప్పుడు శ్రీకృష్ణభగవానుడు అర్జునునితో ద్వంద్వయుద్ధం చేయించడానికి తన రథాన్ని మీసేనలోని కర్ణుని వద్దకు పోనిచ్చాడు. నారు రథంపై నుండే నలువైపుల ఉన్న పాండవసైన్యానికి ధైర్యం చెపుతూ వెళ్తున్నారు. వీరశ్రేష్ఠుడైన అర్జునుడు మీసైన్యాన్ని ఓడిస్తూ ముందుకు సాగుతున్నాడు. తెల్లని గుట్టలు పూన్చిన రథం మీద కూర్చోని తనకు సారథియైన కృష్ణునితో కలిసి అర్జునుడు రావడం చూసి మద్రరాజు శల్యుడు కర్ణునితో - "కర్ణా! నీవు ఎవరిజాడ గురించి ఇతరులను అడుగుతున్నావో ఆ కుంతీనందనుడు అర్జునుడు తన గాండీవం ఎక్కు పెట్టి ఎదుట నిలుచున్నాడు. అదిగో అతని రథం వస్తోంది. ఈ రోజు అతనిని చంపగలిగితే మనకు మేలే. అర్జునుని వింటికొప్పుపై చంద్రతారకల గుర్తులున్నాయి. అతని ధ్వజశిఖరం మీద వానరుడు భయంకరంగా కనపడుతున్నాడు. ఆ వానరుడు నలువైపులా పరికించి చూస్తూ వీరులకు కూడా భయాన్ని పెంపుచేస్తున్నాడు. అర్జునుని రథంపై కూర్చుని గుట్టలను తోలుతున్న శ్రీకృష్ణభగవానుని యొక్క శంఖచక్రగదా శార్ఙ్గధనుస్సులు కనిసిస్తున్నాయి. గాండీవం మ్రోగుతూ ఉంది. అర్జునుడు వేసిన వాడి భాణాలు శత్రువుల యొక్క ప్రాణాలు హరిస్తున్నాయి. ఈ రోజు ఈ రణభూమి రాజులయొక్క తెగిన తలలతో నిండిపోయింది. పుణ్యం క్షీణించిపోగా స్వర్గం నుండి జారిపడిన ప్రాణులవలె నానాదేశాల రాజులు తమ రథాలనుండి జారి క్రింద పడిపోయారు. సింహం వేల కొద్దీ మృగాల సమూహాన్ని కంగారుపెట్టినట్లుగా అర్జునుడు తన శత్రుసైన్యాన్ని అత్యంతమూ వ్యాకులపరుస్తున్నాడు. అర్జునుడు కొద్దిసేపటిలోనే అసంఖ్యాకంగా శత్రువులను అంతమొందిస్తున్నాడు. అందుకని కౌరవసేన అతనికి భయపడి నలువైపుల చిందరవందర అయిపోతోంది. అదిగో చూడు. అర్జునుడు సైన్యాన్నంతటినీ వదిలి నీ దగ్గరకు చేరుకోవడానికే తొందరపడుతున్నాడు. భీమసేనునికి నొప్పికలగడం చూసి

అతడు క్రోధంతో మండిపడుతున్నాడు. కనుక వేడు నీతో తప్ప వేరెవరితోనూ యుద్ధం చేయడానికి అతడు ఆగలేడు. నీవు దర్మరాజును విరథునిచేసి, అతనిని తీవ్రంగా గాయపరిచావు. శిఖండి, దృష్టద్యుమ్నుడు, ద్రౌపదీపుత్రులు, సాత్యకి, ఉత్తమౌజుడు, నకుల సహదేవులు కూడా నీ చేతిలో బాగా దెబ్బతిన్నారు. ఇదంతా చూసి అర్జునుని కన్నులు కోపంతో ఎరుపెక్కిాయి. అతడు రాజులందరినీ సంహరించాలనే కోరికతో ఒంటరిగానే నీ మీదకు దండెత్తివస్తున్నాడు. కర్ణా! ఇప్పుడు నీవు కూడా అతనిని ఎదిరించడానికి ముందుకు నడు. ఎందుకంటే నీవు తప్ప అర్జునునితో తలపడగల వేరొక వీరుడు లేడు. కేవలం నీకుమాత్రమే యుద్ధంలో శ్రీకృష్ణార్జునులను ఓడించగల శక్తి ఉంది. నీ మీదే ఈ భారం ఉంది. కాబట్టి ధనంజయుని ఎదిరించు. నీవు భీష్మ, ద్రోణ, అశ్వత్థామ, కృపాచార్యులతో సమానమైన బలవంతుడవు. ఈ యుద్ధంలో ముందుకు దూసుకొని వస్తున్న అర్జునుని నిలువరించు. చూడు. ఈ కౌరవసేనలోని మహావీరులు అర్జునునికి భయపడి సారిపోతున్నారు. సూతనందనా! నీవు తప్ప వీరి భయాన్ని వేరెవరూ తీర్చలేరు. ఈ కౌరవులందరూ నిన్నే దీపంలాగ తమ రక్షకునిగా తలచి నీ దగ్గరకే వస్తున్నారు. నీ శరణు పొందాలనే ఆశతో ఇక్కడే నిలుచున్నారు." అన్నాడు.

కర్ణుడు - "శల్యుడా! ఇప్పుడు నీవు దారికి వచ్చావు. నీవు నాతో ఏకీభవించినట్లు తోస్తోంది. మహాబాహూ! అర్జునునికి భయపడకు. వేడు నా ఈ బాహువుల పరాక్రమాన్ని, బలాన్ని చూద్దవుగాని, వేను ఒంటరిగానే పాండవుల విశాల సేనావాహినిని, కృష్ణార్జునులను వధిస్తాను. వేను నీతో నిజం చెపుతున్నాను. ఆ వీరులిద్దరిని చంపనిదే వేడు నేను ఏరకంగానూ మడమతిప్పను. నారిని చంపడమో, వేను చావడమో ఈ రెండింటిలో ఏదో ఒకటి చేసి కృతార్థుడినవుతాను." అన్నాడు.

శల్యుడు - "కర్ణా! అర్జునుడు ఒంటిటరివాడయినా యుద్ధంలో అతనిని జయించడం అసంభవమని మహావీరులందరూ అనుకొంటారు. ఇక అతడు శ్రీకృష్ణుని రక్షణలో ఉంటే చెప్పేదేముంది? ఈ దశలో ఇక్కడ అతనిని జయించాలనే సాహసం ఎవరు చేయగలరు?" అన్నాడు.

కర్ణుడు - "నేను ఒప్పుకొంటాను. అర్జునుని వంటి మహావీరుడు ఈ లోకంలో ముందెన్నడూ లేడు. అతని చేతులు వింటి నడిమి భాగపు గుర్తులతో కాయలు కాశాయి.

అతనికొప్పుడూ చెమట పట్టదు. అతడు ఎప్పుడూ కంపించిపోడు. అర్జునుని విల్లుకూడా దృఢమైనది. అతడు చాలా వైపుణ్యంతో, వేగంగా చేతులు కదపగలడు. అర్జునుని వంటి వీరుడు వేరొకడు ఎక్కడా లేనేలేడు. అతని బాణం రెండుమైళ్ల దూరంలోని లక్ష్యాన్ని చేదించడంలో కూడా తొట్రుపడదు. ఇక అతనివంటి యోధుడు ఈ భూమిమీద ఎవరుంటారు? అతిరదవీరుడు అర్జునుడు మాత్రమే శ్రీకృష్ణుని సహాయంతో ఖండవనంలో అగ్నిదేవునికి తృప్తికలిగించాడు. అప్పుడే శ్రీకృష్ణమహాత్మునికి చక్రం, పాండునందనునికి గాండీవధనుస్సు, తెల్లనిగుట్టాలు గల రథం, అక్షయతూణీరాలు రెండు, అనేకదివ్యాస్త్రాలు లభించాయి. ఇవన్నీ అగ్నిదేవుడు కానుకలుగా ఇచ్చాడు. అలాగే అతడు ఇంద్రలోకానికి వెళ్లి అసంఖ్యాకులైన కాలకేయులను సంహరించాడు. అక్కడ దేవదత్తమవే శంఖం లభించింది. కనుక ఈ భూమి మీద అతనిని మించిన యోధుడెవడుంటాడు? ఆ మహానుభావుడు తన అందమైన యుద్ధకౌశలంతో సాక్షాత్తు మహాదేవుని ఆనందింపచేసి, అతనివలన త్రిభువనసంహారం దేయగల, అత్యంత భయంకరమైన పాశుపతమనే మహాస్త్రాన్ని పొందాడు. అతనికి లోకపాలురందరూ వేర్వేరుగా అనేక అనుపమమైన దివ్యాస్త్రాలను ప్రసాదించారు. అతడు విరాటనగరంలో ఒంటరిగానే మహాయోధులమైన మమ్ము అందరినీ ఓడించి గోధనమంతా వశపరుచుకోవడమే గాకుండా మహాయోధుల వస్త్రాలు కూడా ఊడబెరికాడు. అటువంటి పరాక్రమగుణసంపన్నుడైన అర్జునుని, శ్రీకృష్ణుడు తోడుగా ఉన్న వానిని యుద్ధానికి ఆహ్వానించడం చాలాగొప్ప దుస్సాహసమైన పవే. ఈ సంగతిని వేను కూడా బాగా ఎరుగుదును. అంతేకాకుండా, ఈ సమస్త ప్రపంచం ఏకమై పదివేల సంవత్సరాలలో కూడా ఎవరి గుణాలను లెక్కించలేదో, ఆ శంఖచక్రగదాధారి, అనంత పరాక్రమవంతుడు అయిన నారాయణ భగవానుడే అర్జునుని రక్షిస్తూ ఉన్నాడు. కృష్ణార్జునులు ఏకరదస్థులై ఉండడం చూసి నాకు భయం కలుగుతోంది. హృదయం కంపిస్తోంది. అర్జునుడు ధనుర్దారులందరిలో శ్రేష్ఠుడు. ఇక చక్రయుద్ధంలో నారాయణస్వరూపుడయిన శ్రీకృష్ణుని ఎదిరించగలవాడెవడూ లేడు. ఆ ఇద్దరూ అటువంటి పరాక్రమవంతులు. హిమాలయం చలించవచ్చునేమోగాని, కృష్ణార్జునులు మాత్రం చలించరు. ఇద్దరూ మహారధులు, వీరులు, పరాక్రమ వంతులు, అన్రవిద్యా పారంగతులు. ఇద్దరి అన్రశస్త్రాలు చాలా దృఢమైనవి. శల్యా!

ఇటువంటి పరాక్రమం కలిగిన శ్రీకృష్ణార్జునులను ఎదిరించడం నేను తప్ప వేరెవరు దేయగలరో చెప్పగలిగితే మంచిదే. ఇంతకుముందెన్నడూ జరగనట్టి యుద్ధం నేడు జరుగుతుంది. వారిద్దరినీ వేను చంపడంగాని, వారు నన్ను చంపడంగాని జరుగుతుంది." అన్నాడు.

ఇలా అని శత్రుహంతకుడైన కర్ణుడు మేఘంలా గర్జించాడు. ఆపై అతడు దుర్యోధనునివద్దకు వెళ్లాడు. దుర్యోధనుడు అతనిని అభినందించి హృదయానికి అత్తుకొన్నాడు. అప్పుడు కర్ణుడు - దుర్యోధనుడు, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, శకుని, అతని తమ్ముళ్లు, అశ్వత్థామ, తన తమ్ముడు - వీరందరితోను, గజారోహులతోను, ఆశ్వీకులతోనూ, పదాతిపైనికులతోను - "రాజులారా! మీరందరూ కృష్ణార్జునులపై దాడిచేసి, వారిని నలువైపుల నుండి ముట్టడించాలి. అన్నివైపులనుండి యుద్ధం ఆరంభమయి వారు బాగా అలసిపోవాలి. మీరందరూ వారిని తీవ్రంగా గాయపరిచినపుడు వేను వారిద్దరిని సులభంగా చంపగలుగుతాను." అని చెప్పాడు. "చాలా బాగుంది" అని వారందరూ అర్జునుని చంపాలని అతనిపై విరుచుకుపడి తమ బాణాలతో కొట్టసాగారు.

ఆ మహాయోధులు వేస్తున్న బాణాలను అర్జునుడు అలవోకగా ఖండించివేసి, మీ పైన్యాన్ని భస్మంచేసి వేయసాగాడు. ఇది చూసి కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, దుర్యోధనుడు, అశ్వత్థామ అర్జునునిపైకి దూసుకువచ్చి, అతనిపై బాణవర్షం కురిపించసాగారు. అర్జునుడు తన సాయకాలతో వారి బాణాలను ముక్కలు ముక్కలు చేసి, అత్యంత వేగంగా ప్రతిఒక్క యోధుని గుండెపై మూడేసి బాణాలు నాటాడు. అప్పుడు అశ్వత్థామ పది బాణాలతో ధనుస్సుని, మూడింటితో శ్రీకృష్ణుని, నాలిగింటితో అతని నాలుగు గుట్టాలను తూట్లు పొడిచి, ధ్వజం మీది వానరంపై అనేక బాణాలను, నారాచాలను గురిచూసి కొట్టాడు. అది చూసి అర్జునుడు మూడు బాణాలతో అశ్వత్థామ ధనుస్సును, ఒకదానితో సారథి తలను, నాలుగు సాయకాలతో అతని నాలుగుగుట్టాలను, మూడింటితో అతని ధ్వజాన్ని నరికి కిందికి పడగొట్టాడు. అనంతరం అతడు కృపాచార్యుని ధనుస్సును కూడా బాణాలతో సహితంగా నరికి, ధ్వజాన్ని పతాకను, గుట్టాలను సారథిని నాశనం చేశాడు. ఆపై అతనిని కూడా వేలబాణాలతో ముంచెత్తి కదలకుండా చేశాడు. ఆ తరువాత అర్జునుడు గర్జిస్తూ దుర్యోధనుని ధ్వజాన్ని ధనుస్సును నరికివేశాడు. కృతవర్మయొక్క గుట్టాలను చంపివేశాడు.

అతని రథంమీద ద్వజాన్ని కూడా ఖండించివేశాడు. ఆపై మిక్కిలి వేగంగా అతడు మీసైన్యంలోని గుఱ్ఱాలను, సారథులను, తూణీరాలను, ద్వజాలను, ఏనుగులను, రథాలను అన్నిటినీ నాశనం చేశాడు. ఆ సమయంలో మీసైన్యం చిన్నాభిన్నమై అటు ఇటు చెదిరిపోయింది.

భీమార్జునులు కౌరవసేనను సంహరించుట -

కర్ణుని పరాక్రమము

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - మహారాజా! ఇంకొకవైపు కౌరవులలోని ప్రధాన వీరులు భీమసేనునిపై దాడి చేశారు. భీముడు కౌరవసముద్రంలో మునగాలనే అనుకొన్నాడు గాని అర్జునుడు అతనిని రక్షించాలని అక్కడకు వచ్చాడు. అతడు సూతపుత్రుని సైన్యాన్ని వదిలి, కౌరవులపై థండెత్తి శత్రువీరులను యమలోకానికి పంపసాగాడు. అర్జునుడు వేసిన బాణాలు ఆకాశంలో పరిచిన వలలా కనిపించసాగాయి. పక్షులు ఎగిరే ఆకాశంలో బాణాలను పరిచి అర్జునుడు కౌరవులకు కాలుడే అయ్యాడు. అతడు భల్లారు, క్షురప్రాలు, మెరిసే నారాచాలు ప్రయోగించి శత్రువుల అవయవాలను ఛేదిస్తూ, శిరసులను ఖండించసాగాడు. రణభూమి అంతా పడిన, పడుతున్న యోధుల శవాలతో కప్పబడి పోయింది. అర్జునుని బాణాలకు చిన్నాభిన్నమైన రథాలు, ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు కారణంగా అక్కడి నేల అంతా వైతరణీ నదివలె అగమ్యమైపోయింది. దానిని చూస్తే భయం కలిగేలా ఉంది. అటువైపు చూడడమే కష్టంగా ఉంది. ఆ సమయంలో క్రూరులైన మావటివారి ప్రేరణతో నాలుగు వందల ఏనుగులు పైకిరాగా, అర్జునుడు వాటిని బాణాలతో చంపివేశాడు. తుఫానుకు సముద్రంలోని ఓడలు విరిగిపోయినట్లుగా అతని బాణాల తాకిడికి కౌరవసైన్యం చిన్నాభిన్న మైపోయింది. గాండీవనిర్ముకములైన రకరకాల బాణాలు పిడుగులవలె మీసైన్యాన్ని దగ్ధం చేయసాగాయి. మహారణ్యంలో ధావ్యాగ్నికి భయపడిన మృగాలు అటు ఇటు పరుగులు తీసినట్లుగా అర్జునుని బాణాలకు గురిఅయిన కౌరవసేన యుద్ధభూమిలో నలువైపులకు పరుగులు తీసింది. కౌరవసేన అంతా యుద్ధానికి విముఖం కాగా, విజయి అయిన అర్జునుడు భీమసేనుని వద్దకు వచ్చి, కొద్దిసేపు విశ్రమించాడు. తరువాత భీముని కలిసి ఏదో ఆలోచించి అతనితో - "యుదిష్ఠిరమహారాజు శరీరంలోని బాణాలు పెరికి వేయబడ్డాయి. ఈ సాటికి ఆయన స్వస్థుడై ఉంటాడు." అని చెప్పాడు. ఈ రీతిగా కుశలవార్త చెప్పి, భీమసేనుని ఆజ్ఞాపించి, అర్జునుడు కర్ణునివైపు

సాగిపోయాడు. అదే సమయంలో పదిమంది మీ వీరులు అర్జునుని చుట్టుముట్టి, అతనిని బాణాలతో పీడించసాగారు. కాని శ్రీకృష్ణభగవానుడు రథాన్ని ముందుకు దూకించి, వారిని కుడివైపుకి తప్పుకొనేలా చేశాడు. అర్జునుడు రథం మరొకవైపుకి మరలిపోవడం చూసి వారు మళ్ళీ అతనిపై విరుచుకుపడ్డారు. అప్పుడతడు వారి ద్వజాలను, ధనుస్సులను, బాణాలను, నారాచాలతో అర్ధచంద్రబాణాలతో వెంటనే నరికి వేశాడు. ఆపై మరొక పది భల్లాలతో వారి తలలను ఎగుర గొట్టాడు. ఈ రీతిగా పదిమందిని మృత్యుతీర్థానికి చేర్చి, అర్జునుడు ముందుకు కదిలాడు.

అతడు వెళ్ళి పోవడం చూసి, కౌరవపక్షానికి చెందిన సంశ్చక్రవీరులు తొంభైమంది యుద్ధానికి ముందుకు వచ్చారు. "మేము వెనుకడుగువేస్తే పరలోకంలో మాకు ఉత్తమగతి లభించదు." అని ప్రతిజ్ఞచేసి అర్జునుని అన్నివైపులనుండి ముట్టడించారు. శ్రీకృష్ణ భగవానుడు వారిని లెక్కచేయక వేగంగా పరుగులు తీసే తన గుఱ్ఱాలను కర్ణుని రథంవైపు తోలాడు. ఇది చూపి సంశ్చక్రకులు వారిపై బాణవర్షం కురిపిస్తూ వారిని వెన్నంటారు. అప్పుడు అర్జునుడు పదునైన బాణాలతో వారి సారథులను, ధనుస్సులను, ద్వజాలను, నాశనం చేసి, వారిని కూడా యమలోకానికి పంపాడు. వారు చనిపోయాక కౌరవవీరులు రథగజతురగసైన్యాలతో అర్జునునిపై దాడిచేశారు. అప్పుడతనికి మనసులో కించిత్తుకూడా భయంకలుగలేదు. వారు థగ్గరకు వస్తూనే, శక్తి, ఋష్టి, ప్రాస, తోమర, గదా, ఖడ్గాలతో, బాణాలతో అర్జునుని కప్పివేశారు. వారు కురిపించిన శస్త్రవర్షం ఆకాశంలో నలువైపులా వ్యాపించింది. కాని అర్జునుడు బాణాలువేసి, దానిని వెంటనే నాశనం చేశాడు. ఆతరువాత మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుని ఆజ్ఞపై పదుమూడు వంథల మథపుటేనుగులను అధిష్టించిన మ్లేచ్ఛజాతివీరులు అర్జునుని ఇరువైపుల తాకి దెబ్బకొట్టసాగారు. వారు కర్ణి, నాళీక, నారాచ, తోమర, ప్రాస, శక్తి, ముసల, భిందిసాలాలను ప్రయోగించి పార్థుని బాధించసాగారు. అప్పుడు అర్జునుడు వాడి భల్లాలను, అర్ధచంద్రాకార బాణాలను ప్రయోగించి మ్లేచ్ఛులు కురిపించిన శస్త్రవర్షాన్ని శాంతింపచేశాడు. ఆపై రకరకాల బాణాలతో ఏనుగులతో సహితంగా, వాటిని అధిష్టించిన వారిని కూడా సంహరించాడు. ఎక్కువభాగం సైన్యం నశించిపోగా మిగులు తగులు సైన్యం వ్యాకులసాటుతో తప్పుకొని పోయింది. ఆ సమయంలో భీముడు అర్జునుని వద్దకు వచ్చాడు. చావగా మిగిలిన ఆశ్వికసైన్యాన్ని తన

గదతో నాశనం చేయసాగాడు. అతడు చాలా ఏనుగులమీద, కాల్యలం మీదా కూడా ఆ భయంకరమైన గదను ప్రయోగించాడు. అతని దెబ్బలకు యోధుల శిరసులు పగిలాయి, ఎముకలు విరిగాయి. కాళ్లు తేలిపోయాయి. వారు ఆర్తనాదాలు చేస్తూ నేలకు ఒరిగారు. ఈ రీతిగా పదివేల పదాతిసైనికులను మట్టుపెట్టి, క్రోధోద్రిక్తుడైన భీముడు గద చేతపట్టి అటు ఇటు తిరగసాగాడు. మహారాజా! ఆ సమయంలో మీ సైనికులు గదాదారి అయిన భీమసేనుని చూసి సాక్షాత్తు యముడే కాలదండం పట్టుకొని ఇక్కడకు వచ్చాడని బావించారు. ఇక భీముడు గజసైన్యంలోకి ప్రవేశించి అతిబరువైన తన గదతో ఒక్కక్షణంలోనే అన్నిటినీ యమలోకానికి పంపాడు. గజసైన్యాన్ని అంతమొందించి, మహాబలి భీముడు తిరిగి తన రథంఎక్కి అర్జునుని వెనుకనే వెళ్ళసాగాడు.

అనంతరం కౌరవులలో గట్టిగా ఆర్తనాదాలు చెలరేగాయి. ఏనుగులను, గుఱ్ఱాలను, కాల్యలాన్ని సంహరించగల అర్జునుని బాణాల దెబ్బలకు అందరూ ఒకరిచాటున ఒకరు దాగుకోవాలని ప్రయత్నించారు. ఈ రీతిగా మీసైన్యం యావత్తు ఆ సమయంలో తిప్పుడుపాట్లంలాగు తిరుగుడుపడసాగింది. ఆ యుద్ధంలో అర్జునుని బాణాలకు గాయపడని ఒక్కరధికుడుగాని, రథంగాని, గుఱ్ఱంగాని, ఏనుగుగాని మిగులలేదు. అతని ఈ పరాక్రమమం చూసి కౌరవులందరూ కర్ణుని ప్రాణాలపట్ల నిరాశులయ్యారు. అందరూ గాండీవధారుని ప్రహారాలు తమకు సహింపశక్యం కానివని తలచి, అతనికి ఓడిపోయి, వెనక్కి తగ్గిపోయారు. సాయకాలతో తూట్లు పడినకారణంగా భయార్తులై వారు కర్ణుని రణరంగంలో ఒంటరిగావదిలి, పారిపోయారు. అయివా సహాయంకోసం కర్ణునే పిలువసాగారు.

మహారాజా! తదుపరి మీ పుత్రులు పారిపోయి కర్ణుని రథం వద్దకు చేరుకొన్నారు. వారు సంకటసముద్రంలో లోతుగా మునిగిపోయి ఉన్నారు. ఆ సమయంలో కర్ణుడే వారికి ద్వీపంలా రక్షకుడయ్యాడు. కర్మలను ఆచరించే జీవుడు మృత్యువుకు భయపడి ధర్మాన్ని శరణుపొందినట్లుగా మీపుత్రులు కూడా అర్జునునికి భయపడి కర్ణుని శరణు చొచ్చారు. వారు రక్తసిక్తాంగులై ఉండడం, ఆపదలో చిక్కుకోవడం, బాణాల దెబ్బలకు బాధపడుతూ ఉండడం చూశాడు కర్ణుడు. వెంటనే అతడు వారిని “నా వద్దకు రండి. భయపడకండి.” అని ధైర్యం చెప్పాడు. అనంతరం కర్ణుడు బాగా ఆలోచించుకొని, మనసులోనే అర్జునుని వధించాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు.

అతడు చూస్తూ ఉండగానే సాంచాలురపై ధాడిచేశాడు. ఇది చూసి సాంచాలరాజుల కన్నులు కోపంతో ఎరుపెక్కియి. వారు కర్ణునిపై బాణవృష్టి కురిపించసాగారు. కర్ణుడు కూడా వేల బాణాలు వేసి సాంచాలురను మృత్యుముఖానికి పంపాడు. ఇక అతడు సాంచాలదేశపు రాజకుమారులను నాశనం చేయసాగాడు. అతడు అంజలికమనే బాణం వేసి, జనమేజయుని సారథిని పడగొట్టాడు. అతని గుఱ్ఱాలను కూడా చంపివేశాడు. ఆపై శతానీకునిపై, సుతసోమునిపై భల్లవర్షం కురిపించి, వారిద్దరివిండ్లను విరిచివేశాడు. ఆరుబాణాలతో ధృష్టద్యుమ్నుని తూట్లు పాడిచి, అతని గుఱ్ఱాలను కూడా నాశనం చేశాడు. అలాగే సాత్యకి యొక్క గుఱ్ఱాలను కూడా చంపి, కేకయ రాజకుమారుడైన విశోకుని కూడా వధించాడు. రాజకుమారుడు చనిపోవడంతో కేకయసేవాపతి ఉగ్రకర్ముడు కర్ణునిపై ధాడిచేశాడు. అతడు భయంకరమైన, వేగవంతమైన తన బాణాలతో కర్ణుని కొడుకు ప్రసేనుని గాయపరిచాడు.

అప్పుడు కర్ణుడు మూడు అర్థచంద్రాకారబాణాలతో ఉగ్రకర్మయొక్క రెండు చేతులను, తలను నరికివేశాడు. అతడు ప్రాణాలు వదిలి నేలకూలాడు. అటు కర్ణుడు సాత్యకి గుఱ్ఱాలను చంపగానే, అతని కొడుకు ప్రసేనుడు పదునుపెట్టిన బాణాలతో సాత్యకిని కప్పివేశాడు. ఆపై సాత్యకి బాణాలకు గురై అతడు కూడా నేలకు ఒరిగాడు.

పుత్రుని మరణంతో కర్ణుని గుండెలలో క్రోధాగ్ని ప్రజ్వరిల్లింది. అతడు సాత్యకిపై శత్రుసంహారకారకమైన బాణాన్ని వేసి - “శైవేయా! ఇక నీవు చనిపోయినట్లే.” అన్నాడు. కాని కర్ణుడు వేసిన ఆ బాణాన్ని శిఖండి ఖండించి, అతనిని కూడా మూడు బాణాలతో తూట్లుపాడివాడు. అప్పుడు కర్ణుడు రెండు క్షురములతో శిఖండియొక్క ధ్వజాన్ని, ధనుస్సును ఖండించి, ఆరు బాణాలతో అతనిని కూడా తూట్లు పాడివాడు. అనంతరం అతడు ధృష్టద్యుమ్నుని కొడుకు తలను మొండెంనుండి వేరుచేశాడు. ఒక తీక్షణబాణం వేసి సుతసోముని కూడా గాయపరిచాడు. అనంతరం సూతపుత్రుడు సోమకులను సంహరిస్తూ మహాగొప్పయుద్ధాన్ని ఆరంభించాడు. వారి యొక్క గుఱ్ఱాలను, రథాలను, ఏనుగులను అనేకం నాశనంచేసి, దిక్కులన్నింటినీ బాణాలతో కప్పివేశాడు. అప్పుడు ఉత్తమౌజుడు, జనమేజయుడు, యుధామన్యుడు, శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నుడు - వీరందరూ గర్జిస్తూ క్రోధోద్రిక్తులై కర్ణుని ఎదుటికివచ్చి, అతనిపై బాణవర్షం కురిపించసాగారు. ఈ ఐదుగురు కర్ణునిపై గట్టిదాడి చేశారు. అయివా అందరూ

కలిసి కూడా అతనిని రథంనుండి పడగొట్టలేకపోయారు. కర్ణుడు వారి విండ్లు, ధ్వజాలు, గుట్టలు, సారదులు, పతాకలు మొదలైన వాటిని నరికివేసి, ఐదుబాణాలతో ఆ అయిదుగురుని కూడా తూట్లు పొడిచాడు. అతడు సాంచాలురను బాణాలతో కొడుతున్నప్పుడు అతని ధనుష్టంకారం వింటే పర్వతాలు, వృక్షాలతో సహితంగా ఈ భూమిఅంతా బద్దలైపోతుండా అనిపించింది. అతడు శిఖండిని పన్నెండు, ఉత్తమౌజుని ఆరు, యుధామన్యు జనమేజయ ధృష్టద్యుమ్నులను మూడేసి బాణాలతో కొట్టాడు. ఈ రీతిగా నూతపుత్రుడు కర్ణుడు ఆ అయిదుగురు మహాయోధులను ఓడించాడు. వారు కర్ణుడనే సముద్రంలో మునిగిపోయామనే అనుకొన్నారు. కాని ద్రౌపదీపుత్రులు అక్కడికి చేరుకొని, యుద్ధసామగ్రితో సన్నద్ధమై యున్న రథాలపైకి వారిని ఎక్కించి, ఆ రీతిగా తమ మేనమామలను ఆపదనుండి గట్టెక్కించారు.

అనంతరం సాత్యకి కర్ణుడు వేసిన అనేకబాణాలను తన వాడి బాణాలతో ఖండించివేశాడు. ఆపై కర్ణుని కూడా గాయపరిచి, ఎనిమిది బాణాలతో తమపుత్రుడు దుర్యోధనుని తూట్లు పొడిచాడు. అప్పుడు కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు - ఈ నలుగురు కలిసి సాత్యకిపై తీక్షణ సాయకాలను కురిపించసాగారు. నలుగురు దిక్పాలురతో రాక్షసరాజు హిరణ్యకశిపుడు ఒక్కడే యుద్ధం చేసినట్లుగా ఆ నలుగురు వీరులతో యదుకులభూషణుడు సాత్యకి ఒంటరిగానే పోరుసలిసాడు. ఇంతలోకే పైన చెప్పిన పాంచాల యోధులు కవచాలు ధరించి, వేరే రథాలుఎక్కి అక్కడకు వచ్చి, సాత్యకిని రక్షించసాగారు. ఆ సమయంలో శత్రువులతో తమసైనికులకు ఘోరయుద్ధం జరిగింది. ఎంతోమంది రథికులు, గజారోహులు, ఆశ్వికులు, పదాతివీరులు రకరకాల అస్త్రశస్త్రాలతో కప్పబడి అటుఇటు తిరగసాగారు. వారు పరస్పరాఘాతాలతో తడబడుతూ పడిపోయి, ఆర్తస్వరంతో ఎలుగెత్తి అరవసాగారు. ఎంతోమంది సైనికులు ప్రాణాలు కోల్పోయి యుద్ధభూమిలో నిదురించసాగారు.

**భీముడు దుశ్శాసనుని రక్తమును పావము చేసి,
అతనిని వధించుట - యుధామన్యుడు**

చిత్రసేనుని వధించుట - భీముని హర్షాతిరేకము.
సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! ఈ భయంకరమైన యుద్ధం జరుగుతూ ఉండగానే దుర్యోధనుని తమ్ముడు, మీ చిన్నకొడుకు అయిన దుశ్శాసనుడు నిర్భయంగా బాణవర్షం కురిపిస్తూ భీమసేనుని మీద

దాడివేశాడు. అది చూసి భీమసేనుడు కూడా ముందుకు ఉరికాడు. రురువనే లేడిమీద సింహం దాడిచేసినట్లుగా అతని వద్దకు చేరుకొన్నాడు. ఇక శంబరాసురునికి ఇంద్రునికి నడుమ జరిగినట్లుగా క్రోధోద్రిక్తులైన ఆ ఇద్దరు వీరుల నడుమ భయంకరమైన యుద్ధం ఆరంభమయింది. ఇద్దరూ ప్రాణాలను పణంగా పెట్టి పోరసాగారు. ఈ నడుమ భీమసేనుడు తన వేగం చూపిస్తూ రెండు క్షురములతో మీ పుత్రుని వింటిని, ధ్వజాన్ని నరికివేశాడు. ఒక బాణంతో అతని నుదిటిపై గాయం చేసి, ఇంకొక దానితో అతని సారథి తలను కూడా మొండెం నుండి వేరుచేశాడు. అప్పుడు దుశ్శాసనుడు కూడా ఇంకొక విల్లు ఎక్కుపెట్టి భీముని పన్నెండు బాణాలతో తూట్లు పొడిచి, తానే గుట్టలను అదుపుచేసుకొంటూ తిరిగి అతని మీద బాణాల జడివాన కురిపించాడు. దుశ్శాసనుడు భీమసేనుని మీద అంగాలు చీల్చివేయగల వజ్రసదృశమైన సహింపశక్యంకాని ఒక బాణాన్ని వేశాడు. దానితో భీమసేనుని శరీరం చిద్రమై, అతని శరీరం తూలిపోయింది. ప్రాణహీనునిలా చేతులు చాచి రథం మీద కూలబడి పోయాడు. కొద్దిసేపటికే తెలివి తెచ్చుకొని, తిరిగి సింహంలా గర్జించసాగాడు.

ఆ సమయంలో తుములయుద్ధం చేస్తూ దుశ్శాసనుడు ఇతరులకు కష్టమైన పరాక్రమాన్ని చూపసాగాడు. అతడు ఒక బాణంతో భీమసేనుని విల్లు విరిచి, అరనై బాణాలతో అతని సారథిని కూడా తూట్లు పొడిచాడు. అనంతరం మంచి మంచి బాణాలతో అతడు భీమసేనుని గాయపరచసాగాడు. అప్పుడు భీముడు కోపోద్రిక్తుడై మీ పుత్రునిపై భయంకరమైన శక్తిని వేశాడు. అది తన మీదకు వేగంగా రావడం చూపి మీ పుత్రుడు పది బాణాలతో దానిని ఖండించివేశాడు. అతని ఈ దుష్కరకార్యం చూసి సైనికులందరూ సంతోషంతో అతనిని ప్రశంసించారు. కాని భీమసేనుని కోపం మరింత పెరిగింది. అతడు రోషంతో అతనివైపు చూస్తూ నిప్పురవ్వయై - వీరుడా దుశ్శాసనా! నేడు నీవు నన్ను బాగా గాయపరిచావు. కాని ఇక నీవు కూడా వా గదాఘాతాన్ని సహించాలి.” అని పలికాడు. ఇలా అని అతడు దుశ్శాసనుని వధించడానికి తన భయంకరమైన గదను చేతిలోకి తీసికొని మళ్ళీ - “దురాత్మా! ఈ రోజు ఈ యుద్ధంలో నీ రక్తం తాగుతాను.” అన్నాడు.

భీముడు ఇలా అనగానే దుశ్శాసనుడు అతనిపై ఒక భయంకరమైన శక్తిని వేశాడు. ఇటునుండి భీముడు కూడా

భయంకరమైన తన గదను గిరగిరతిప్పి వేశాడు. ఆ గద దుశ్శాసనుని శక్తిని నుజ్జు నుజ్జు చేస్తూ అతని తలను తాకింది. గదాఘాతానికి దుశ్శాసనుని రథం పదిధనుస్సుల మేర వెనక్కి జరిగిపోయింది. అతని శరీరంపై కూడా గట్టి దెబ్బ తగిలింది. కవచం పగిలిపోయింది. నగలు, హారాలు చెదిరిపోయాయి. దుస్తులు చినిగిపోయాయి. అతడు మిక్కిలి బాధతో విలవిలలాడసాగాడు. వణికిపోయి కిందపడ్డాడు. అంతేకాదు. ఆ గదతో దుశ్శాసనుని గుట్టలు చనిపోయాయి. అతని రథం కూడా విరిగిపోయింది. దుశ్శాసనుని ఈ అవస్థ చూసి పాండవ సాంఛాలవీరులు మిక్కిలి సంతోషంతో పింహనాదాలు చేశారు.

ఈ రీతిగా మీ పుత్రుని పడగొట్టి భీమసేనుడు ఆనంద భరితుడై దిక్కులన్నీ ప్రతిధ్వనించేలా అట్టహాసం చేశాడు. అతని ఆ భయంకరనాదం విని చుట్టుపక్కల ఉన్న యోధులు మూర్ఛితులై పడిపోయారు. అప్పుడు భీమసేనునికి వెనుకటి సంగతులు గుర్తుకు వచ్చాయి. “ద్రౌపదీదేవి రజస్వలయై ఉంది. ఆమె ఏ తప్పు చేయలేదు. అయినా ఆమె జాట్టు పట్టుకొని ఈడివాడు. నిండు సభలో ఆమె వస్త్రాలు విప్పాడు.” దీనితోపాటుగా కౌరవులు పెట్టిన కష్టాలు గుర్తుకు వచ్చి భీమసేనుడు కోపంతో మండిపోయాడు. అక్కడ ఉన్న కర్ణ, దుర్యోధన, కృపాచార్య, అశ్వత్థామ, కృతవర్మలతో - “యోధూలారా! సాసాత్ముడయిన దుశ్శాసనుని నేను ఇప్పుడే చంపివేస్తున్నాను. మీరందరూ కలిసి అతనిని రక్షించగలిగితే రక్షించండి.” అన్నాడు.

ఇలా అని భీమసేనుడు రథంనుండి దిగి దుశ్శాసనుని చంపడానికి ముందుకు ఉరికి అతని వద్దకు చేరుకొన్నాడు. ఆపై సింహం పెద్ద ఏనుగును అదిమిపట్టినట్లుగా, కర్ణ దుర్యోధనుల ఎదురుగానే దుశ్శాసనుని నొక్కిపట్టాడు. ఆ తరువాత అతనివైపు గుచ్చి చూస్తూ భీముడు కత్తిదూసి, ఒక కాలితో అతని మెడ అదిమిపట్టాడు. అప్పుడు దుశ్శాసనుడు అమిత భయంతో వణికిపోతున్నాడు. భీముడు అతనివైపు చూస్తూ “దుశ్శాసనా! జ్ఞాపకముందా ఆరోజు? నీవు కర్ణుడు దుర్యోధనులతో కలిసి మహాసంతోషంగా నన్ను “ఎద్దు” అన్నావు. దురాత్ముడా! రాజసూయయాగంలో అవబృథస్నానం చేత పవిత్రమైన ద్రౌపదీదేవి జాట్టును ఏ చేతితో పట్టుకొని నీవు ఈడ్చావు? చెప్పు. నేడు భీమసేనుడు నీ నుండి సమాధానాన్ని ఆశిస్తున్నాడు.” అన్నాడు.

భీముని యొక్క భయావహమైన ఈ మాటలను విని

దుశ్శాసనుడు అతనివైపు చూశాడు. ఆసమయంలో అతని దృష్టి మారిపోయింది. అతడు క్రోధంతో మండిపడుతూ మహావేశంతో “ఇదిగో. ఇదే చేయి. ఏనుగు తొండంలా బలిష్ఠమైనది, వేల గోవులను ధానమిచ్చినది, ఎంతోమంది క్షత్రియ వీరులను సంహరించినది. భీమసేనా! ఆనాడు ముఖ్యులైన కౌరవులు, ఇతర సభాసదులు, మీరందరూ కూడా కూర్చుని చూస్తూ ఉండగానే, నేను ఈ కుడిచేతితోనే ద్రౌపది జాట్టుపట్టి ఈడ్చాను.” అన్నాడు.

దుశ్శాసనుని గర్వోక్తులు విని, భీమసేనుడు అతని గుండెలమీదకు ఎక్కికూర్చుని, తన రెండు చేతులతో అతని కుడి చేతిని పట్టుకొని మిక్కిలి గట్టిగా రొప్పసాగాడు. యోధులందరూ వినేలా - “నేను దుశ్శాసనుని చేతిని విరిచివేస్తున్నాను. ఇప్పుడు ఇతడు ప్రాణాలు విడువడానికే నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఎవరికైనా దమ్ముఉంటే వచ్చి ఇతనిని నా చేతులనుండి రక్షించవచ్చును.” అని గట్టిగా అరిచాడు. ఈ రీతిగా వీరులందరినీ ఆక్షేపించి పలికి మహాబలుడైన భీముడు క్రోధోద్రిక్తుడై అతని చేతిని విరిచివేశాడు. దుశ్శాసనుని యొక్క ఆ చేయి వజ్రసదృశమై కరినమై ఉంది. భీమసేనుడు దానితోనే వీరులందరివిదుటా అతనిని మోదసాగాడు. అనంతరం దుశ్శాసనుని రొమ్ముచీల్చి అతని వేడి వేడి రక్తాన్ని త్రాగసాగాడు. అనంతరం అతడు కత్తిదూసి అతని తలను మొండెం నుండి వేరు చేశాడు. ఈ రీతిగా తన ప్రతిజ్ఞ సత్యమని ఋజువు చేసుకోవడానికి భీముడు దుశ్శాసనుని వేడి రక్తాన్ని త్రాగాడు. అతడు ధానిని రుచి చూసి - “నేను తల్లిపాలను, తేనెను, నేతిని, ఇంకా దివ్య రసాలను కూడా రుచి చూశాను. సాలు పెరుగులు చిలుకగా వచ్చిన తాజా వెన్నను కూడా రుచిచూశాను. ఇవే కాకుండా ఈ లోకంలో అమృతంతో సమానమైన మాదుర్యం కలిగిన, సానయోగ్యమైన పదార్థాలు చాలా ఉన్నాయి. కాని వా శత్రువుయొక్క ఈ రక్తపు రుచి వాటి అన్నిటికంటే విలక్షణమైనది. దీనిలో వాటిని మించిన రుచి ఉంది.” అని పలుకసాగాడు.

ఇలా అని అతడు మాటిమాటికి అతని రక్తాన్ని ఆస్వాదిస్తూ సంతోషింపబడుతూ ఎగిరిగంతులు వేయసాగాడు. ఆ సమయంలో అతనిని చూసిన వారు భయంతో వ్యాకులత చెంది పడిపోయారు. కంగారు పడనివారి చేతులనుండి కూడా ఆయుధాలు జారి పడిపోయాయి. ఎంతోమంది భయంతో కన్నులు మూసికొని భయంతో గట్టిగా కేకలు పెట్టసాగారు.

రక్తాన్ని త్రాగేటపుడు అతని రూపం భయంకరంగా అనిపించింది. అప్పుడు చాలామంది యోధులు భయాతురులై “అరే! ఇతడు మనిషికాదు. రాక్షసుడు.” అని అంటూ చిత్రసేనునితోసాటుగా సారిపోసాగారు. చిత్రసేనుడు పారిపోవడం చూసి యుధామన్యుడు తనసైన్యంతో అతనిని వెన్నంటి, పదునుపెట్టిన ఏడుబాణాలతో అతనిని తూట్లు పాడిచాడు. చిత్రసేనుడు కూడా యుధామన్యుని మూడు, అతని సారథిని ఆరుబాణాలతో కొట్టాడు. అప్పుడు యుధామన్యుడు వింటిని చెవివరకు లాగి వాడియైన ఒక బాణాన్ని వేసి, చిత్రసేనుని తలను శరీరంనుండి వేరుచేశాడు. తన సోదరుని మరణంతో కర్ణుడు కోపోద్రిక్తుడై, తన పరాక్రమం చూపుతూ పాండవసైన్యాన్ని సారద్రోలసాగాడు. అప్పుడు మహాతేజస్వి అయిన నకులుడు ముందుకు వచ్చి అతనిని ఎదిరించాడు.

ఇక్కడ, భీముడు దుశ్శాసనుని రక్తాన్ని దోసిటితో పట్టి, వికటంగా గర్జిస్తూ వీరులందరికీ వినిపించేలా - “నీచ దుశ్శాసనా! ఇదిగో చూడు. నేను కంఠంలోని రక్తాన్ని త్రాగుతున్నాను. ఆనందభరితుడవై పూర్వం నీవు నన్ను “ఎద్దు ఎద్దు” అన్నావే అది ఇప్పుడిక సరియైనదే. ఆ రోజున కౌరవసభలో ఎవరెవరు నన్ను “ఎద్దు” అని గేలి చేస్తూ ఆనందంతో నృత్యం చేశారో, వారందరికీ నేడు నేను మాటిమాటికి ఎద్దుగా మారి నృత్యం చేస్తున్నాను. నాకు విషం తినిపించి నదిలో పడవేశారు. అక్కడ కాలసర్పాలు నన్ను కాటు వేశాయి. తరువాత మమ్మల్ని లాక్షాగృహంలో దహించడానికి కుతంత్రం పన్నారు. జూఠంలో మా రాజ్యాన్నంతా ఆపహరించి అరణ్యంలో నివసించే పరిస్థితి కల్పించారు. అన్నిటికంటే ఘోరమైన సంగతి - నిండుసభలో ద్రౌపది జాట్టుపట్టి ఈడ్వడం. యుద్ధంలో దుఃఖదాయకమైన బాణపు దెబ్బలను మేము సహించాము. ఇంటిలో కూడా ఎప్పుడూ ముఖంగా లేము. విరాట మహారాజు భవనంలో మేము పడిన కష్టాలు - అది వేరే విషయం. శకుని దుర్యోధన కర్ణుల యోచన మేరకు మేము పడిన కష్టాలన్నిటికీ నీవే మూలకారణం.” అన్నాడు.

ఇలా అని క్రోధోద్రిక్తుడైన భీముడు కృష్ణార్జునుల వద్దకు వెళ్లాడు. ఆ సమయంలో అతని శరీరం రక్తంతో తడిసిపోయి ఉంది. అతడు చిరునవ్వుతో - “వీరులారా! నేను దుశ్శాసనుని విషయంలో చేసిన ప్రతిజ్ఞను ఈనాడు యుద్ధంలో పూర్తిగా నెరవేర్చాను. ఇక ఈ రణయజ్ఞంలో దుర్యోధనపశువును

వధించి మరొక ఆహుతి సమర్పిస్తాను. ఈ కౌరవుల కన్నుల ఎదుటనే ఆ దురాత్ముని శిరసును కాలితో తన్ని నలిపివేసినపుడే నాకు శాంతి లభిస్తుంది.” అన్నాడు. ఇలా అని అతడు రొప్పసాగాడు.

**ధృతరాష్ట్రసుతులు సదిమంది వధింసబడుట -
కర్ణుని భయము - శల్యుడు అనువయించుట -
వకుల వృషసేనుల యుద్ధము - అర్జునుడు
వృషసేనుని చంపుట - కర్ణుని విషయమై
కృష్ణార్జునుల సమాలోచనము.**

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! దుశ్శాసనుడు చనిపోయాక, మీ పుత్రులు నిషంగి, కవచి, పాశి, దండధారుడు, ధనుర్ధరుడు, అలోలుపుడు, సహుడు, షంధుడు, వాతవేగుడు, సువర్చుడు - ఈ పదిమంది మహారథులు ఒక్కసారిగా భీమునిపై విరుచుకుపడి, అతనిని బాణవృష్టితో కప్పివేయసాగారు. వారికి తమ సోదరుని మరణం తీరని దుఃఖం కలిగించింది. అందుకని వారు బాణాలు వేసి భీముని ప్రగతిని అడ్డుకొన్నారు. ఈ మహాయోధులందరూ నలువైపుల నుండి బాణాలు వేయడం చూసి భీముడు కోపంతో మండిపడ్డాడు. అతని కన్నులు ఎరుపెక్కియి. అతడు కోపించిన కాలునిలా ఉన్నాడు. అతడు భల్లములనే పదిబాణాలు వేసి, మీ పుత్రులు పదిమందిని యముని ఇంటికి పంపాడు.

వారు చనిపోవడంతో కౌరవసేన భీమసేనునికి భయపడి పారిపోయింది. కర్ణుడు చూస్తూ ఉండి పోయాడు. మహారాజా! జనులను నాశనం చేసే యమునిలా ఉన్న భీముని పరాక్రమం చూసి కర్ణుని మనసులో కూడా గొప్పభయం గూడుకట్టుకొంది. శల్యమహారాజు అతని ఆకారం చూసి అతని మనసులో భావం గ్రహించాడు. అప్పుడతడు కర్ణునితో సమయోచితంగా - “రాదానందనా! భయపడకు. నీ వంటి వీరునికి ఇది శోభించదు. ఈ రాజులందరూ భీమునికి భయపడి పారిపోతున్నారు. దుర్యోధనుడు కూడా సోదరుల మరణంతో దుఃఖితుడై ఏమిచేయాలో సాలుపోక ఉన్నాడు. భీమసేనుడు దుశ్శాసనుని రక్తాన్ని త్రాగుతున్నప్పుడు, వెంటనే కృపాచార్యుడు మొదలైన వీరులు, చావగా మిగిలిన కౌరవులు దుర్యోధనునికి నాలుగువైపులా నిలుచున్నారు. అందరూ శోకంలో మునిగిపోయారు. అందరూ స్తబ్ధులై పోయారు. ఇటువంటి స్థితిలో నీవు పౌరుషాన్ని నమ్ముకొని, క్షత్రియధర్మాన్ని పాటించి అర్జునుని ఎదిరించు. దుర్యోధనుడు బారాన్నంతా

నీమీద ఉంచాడు. నీవు నీ శక్తిని, బలాన్ని అనుసరించి దానిని నిర్వహించు. విజయం సాధిస్తే కీర్తి వ్యాపిస్తుంది. అపజయం ఎదురైతే అక్షయమైన స్వర్గం నిశ్చయంగా లభిస్తుంది." అని హెచ్చరించాడు.

శల్యుని మాటలు విని కర్ణుడు తన హృదయంలో యుద్ధానికి అవసరమైన బావాలను (ఉత్సాహం - క్రోధం మొదలైనవి) మేలుకొల్పాడు. ఇటు మహావీరుడు నకులుడు వృషసేనునిపై దండెత్తి రోషావిష్టుడై శత్రువును బాణాలతో పీడించసాగాడు. అతడు వృషసేనుని వింటిని విరిచివేశాడు. అప్పుడు కర్ణసుతుడు వేరొక విల్లు తీసికొని నకులుని గాయపరిచాడు. అతడు అస్త్రవిద్యావేత్త కాబట్టి మాద్రీసుతునిపై దివ్యాస్త్రాలను కురిపించసాగాడు. తన ఉత్తమాస్త్రాలతో నకులుని తెల్లని గుట్టలను వాలుగింటిని చంపివేశాడు. గుట్టలు చనిపోవడంతో నకులుడు కత్తి దాలు చేతపట్టి రథం నుండి దిగి ఎగిరిదూకుతూ రణభూమిలో విహరించసాగాడు. అతడు పెద్ద పెద్ద రథాలను, ఆశ్వికులను, గజారోహులను, కత్తికి ఎరచేసి, ఒక్కడే రెండు నేల మంధి వీరులను అంతం చేశాడు. ఆపై వృషసేనుని కూడా గాయపరిచి, ఎంతోమంది పాదచారులను, గుట్టలను, ఏనుగులను మృత్యుముఖానికి పంపాడు.

అప్పుడు కర్ణుని కొడుకు నకులుని పద్దెనిమిది బాణాలతో తూట్లుపాడిచి, అతనిపై వాడి బాణాలను జడివానగా కురిపించాడు. నకులుడు కూడా అతని బాణాల జడివానను నిర్వీర్యం చేస్తూ యుద్ధ సంబంధమైన అనేకాద్భుత పాదవిన్యాసాలను ప్రదర్శిస్తూ రణరంగంలో విహరించసాగాడు. ఇంతలో వృషసేనుడు నకులుని దాలును ముక్కలు ముక్కలు చేశాడు. దాలు విరిగిపోవడంతో అతడు కత్తిపట్టిన చేతినే ప్రదర్శించసాగాడు. కాని కర్ణసుతుడు ఆరు బాణాలతో ఆ కత్తిని కూడా ముక్కలుగా విరిచివేశాడు. ఆపై పడునుపెట్టిన సాయకాలతో అతడు నకులుని గుండెపై కొట్టి లోతైన గాయం చేశాడు. దానితో నకులునికి తీవ్రమైన వేదన కలిగి, వెంటనే ఒక్క గంతువేసి భీముని రథం ఎక్కాడు. ఇక ఒకే రథంపై ఉన్న ఆ ఇద్దరు మహావీరులను గాయపరచడానికి వృషసేనుడు ఇతరయోధులు కూడా వచ్చి చేరి, అందరూ కలిసి ఆ ఇద్దరన్నదమ్ములపై బాణాలను కురిపించసాగారు.

అదేసమయంలో నకులుడు వృషసేనుని బాణాలకు గురై బాధపడుతున్నాడని, అతని కత్తి, ధనుస్సు విరిగిపోయాయని, అతడు విరధుడు అయ్యాడని తెలిసికొని ద్రుపదునియొక్క

ఐదుగురు కొడుకులు, సాత్యకి, ద్రౌపదీపుత్రులు ఆస్తోటిస్తూ అక్కడికి వచ్చి చేరుకొన్నారు. తమ బాణాలతో మీ సేనలోని రథాలను, గుట్టలను, ఏనుగులను, సంహరించసాగారు. ఇది చూసి మీ ప్రధానయోధులు కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ, దుర్యోధనుడు, ఉలూకుడు, వృకుడు, క్రాథుడు, దేవావృధుడు మొదలైనవారు బాణాలు వేసి ఆ పదకొండు మంది శత్రువీరులను ముందుకు రాకుండా నిలువరించారు.

అప్పుడు నూతనమేఘాలవలె నల్లగా, పర్వతశిఖరాలవలె ఎత్తుగా ఉన్న, భయంకరమైన వేగం కలిగిన ఏనుగులతో కుళిందసైన్యం మీ వీరులపై దాడిచేసింది. కుళిందరాజకుమారుడు పది ఇనుపబాణాలు వేసి సారథి, గుట్టలతో పాటుగా కృపాచార్యుని తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. కాని చివరికి కృపాచార్యుని బాణాలకు గురియై, అతడు ఏనుగుతో సహితంగా నేలకూలి మరణించాడు. కుళిందరాజకుమారుని తమ్ముడు గాంధారరాజు శకునితో తలపడ్డాడు. అతడు సూర్యుని కిరణాలవలె మెరిసిపోయే తోమరాలతో గాంధార రాజయొక్క రథాన్ని ముక్కలు చేసి, గట్టిగా ఆర్పాటించాడు. ఇంతలోనే శకుని అతని తలను నరికివేశాడు. కుళిందరాజకుమారునియొక్క ఇంకొక తమ్ముడు మీపుత్రుడు ధుర్యోధనుని గుండెలపై అనేక బాణాలను వేశాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు వాడి బాణాలతో అతనిని తూట్లు పాడిచి, అతని ఏనుగును కూడా నరికివేశాడు. ఏనుగు శరీరంనుండి రక్తం ధారలు కడుతూండగా నేలకు ఒరిగింది. అప్పుడు కుళిందరాజకుమారుడు ఇంకొక ఏనుగును ముందుకు నడిపాడు. అతడు సారథి గుట్టలతో సహితంగా క్రాథుని రథాన్ని నలిపివేశాడు. కాని కొద్దిసేపటికే క్రాథుడు వేసిన బాణాలకు ఏనుగుతోపాటు ఆ వీరుడు కూడా ఖండితుడై నేలకూలాడు.

అనంతరం ఏనుగునెక్కి వచ్చిన ఒక పర్వతరాజు క్రాథునిపైకి ఉరికాడు. అతడు తన బాణాలతో క్రాథుని గుట్టలను, సారథిని, ధ్వజాన్ని, ధనుస్సును నరికివేసి, అతనిని కూడా చంపివేశాడు. అప్పుడు వృకుడు పన్నెండు బాణాలు వేసి ఆ పర్వతరాజును తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. దెబ్బతిన్న రాజయొక్క ఆ మహాగజరాజం వృకునిపైకి లంఘించి తన నాలుగు కాళ్లతో రథం, గుట్టలతో సహితంగా వృకుని ప్రాణాలు తీసింది. చివరికి దేవావృధకుమారుని బాణాలకు దెబ్బతిని రాజుతో సహితంగా ఆ గజరాజుకూడా కాలునికి కబళమైపోయింది. ఇటు దేవావృధకుమారుడు కూడా

సహదేవపుత్రుని బాణాలకు తట్టుకోలేక బాధతో కిందపడి మరణించాడు. అనంతరం ఇంకొక కుళిందయోధుడు ఏనుగునెక్కి శకునిని చంపడానికి ముందుకు వచ్చి, అతనిని బాణాలతో బాధించసాగాడు. ఇది చూసి గాంధారరాజు అతని శిరసును కూడా నరికి వేశాడు. ఇంకొకవైపు నకులుని కొడుకు శతానీకుడు మీసైన్యంలోని గొప్ప గొప్ప ఏనుగులను, గుట్టలను, రథికులను, కాల్యలాన్ని సంహరించసాగాడు. ఆసమయంలో కళింగరాజయొక్క మరొక పుత్రుడు అతనిని ఎదిరించాడు. అతడు విలాసంగా అనేక వాడి బాణాలు వేసి శతానీకుని గాయపరిచాడు. శతానీకుడు కోసావిష్టుడై క్షురాకృతిగల బాణంతో కళింగరాజకుమారుని తలను ఖండించాడు.

ఈ మధ్యలో కర్ణునికొడుకు వృషసేనుడు శతానీకునిపై కవితాడు. అతడు మూడు బాణాలతో నకులపుత్రుని గాయపరిచి, అర్జునుని మూడు, భీమసేనుని మూడు, నకులుని ఏడు, శ్రీకృష్ణుని పన్నెండు బాణాలతో తూట్లు పాడిచాడు. అతని ఆ అలౌకికమైన పరాక్రమం చూసి కౌరవులందరూ సంతోషంతో పొంగిపోయి అతనిని పొగడసాగారు. కర్ణుని కొడుకు నకులుని గుట్టలను చంపడం, అతడు శ్రీకృష్ణుని కూడా తీవ్రంగా గాయపరచడం చూసి అర్జునుడు కర్ణుని ఎదుటవే ఉన్న అతని పుత్రునివైపు ఉరికాడు. అతడు దాడి చేయడం చూసి కర్ణపుత్రుడు అర్జునుని ఒక బాణంతో కొట్టి అట్టహాసం చేశాడు. ఆపై అతని ఎడమభుజం మీద అనేక బాణాలను నాటాడు. అంతేకాదు. అతడు మళ్ళీ శ్రీకృష్ణుని తొమ్మిది, అర్జునుని పది బాణాలతో తూట్లు పాడిచాడు.

ఇక అర్జునునికి కొద్దిగా కోపం వచ్చింది. అతడు మనసులోనే వృషసేనుని చంపడానికి నిశ్చయించుకొన్నాడు. క్రోధం కారణంగా అతని కనుబొమ్మలు ముడిపడ్డాయి. కన్నులు ఎరుపెక్కియి. అప్పుడు అతడు కోపంతో కూడిన నవ్వుతో కర్ణధుర్యోధనులను, అశ్వత్థామను, ఇంకా మహాయోధులందరినీ ఉద్దేశించి - “కర్ణా! నా కొడుకు అభిమన్యుడు ఒంటరివాడు. నేను అతని దగ్గరలేను. అటువంటి దశలో మీరందరూ కలిసి అతనిని వధించారు. ఈ పనిని అందరూ హేయమన్నారు. కాని నేడు వేను మీ అందరి ఎదుటవే నీ కొడుకు వృషసేనుని వధిస్తాను. రథికులారా! మీరందరూ కలిసి కూడా అతనిని రక్షించగలిగితే రక్షించండి. కర్ణా! వృషసేనుని వధించాక, నిన్ను కూడా చంపుతాను. ఈ పోరుకంతటికీ మూలకందం నీవే. దుర్యోధనుని ఆశ్రయం

పొంది నీ గర్వం పెచ్చుమీరింది. కాబట్టి నేడు వేను బలవతంగా నిన్ను చంపుతాను. దుర్యోధనుని చావు భీముని చేతిలో జరుగుతుంది.” అని తీక్షణంగా పలికాడు.

ఇలా అని అర్జునుడు ధనుష్టంకారం చేశాడు. వృషసేనుని లక్ష్యంగా చేసికొని నారి లాగి సరివేశాడు. ఆ వెంటనే అతనిని చంపే ఉద్దేశ్యంతో పది బాణాలు వేశాడు. అని వృషసేనుని మర్మస్థానాలను గాయపరిచాయి. అనంతరం అర్జునుడు కర్ణపుత్రునియొక్క ధనుస్సును, రెండు చేతులను నరికివేశాడు. ఆపై నాలుగు క్షురములతో అతని తలను ఎగురకొట్టాడు. తల, చేతులు తెగి వృషసేనుడు రథం నుండి చాపచుట్టగా దొర్లి కిందపడ్డాడు. కొడుకు మరణంతో కర్ణునికి చాలా దుఃఖం కలిగింది. అతడు రోషావిష్టుడై వెంటనే కృష్ణార్జునుల వైపు దూసుకువచ్చాడు.

మహారాజా! ఆసమయంలో కర్ణుడు రావడం చూసి శ్రీకృష్ణభగవానుడు అర్జునునితో నవ్వుతూ - “ధనంజయా! ఈ రోజు నీవు ఎవరితో తలపడాలనుకొన్నావో, ఆ మహారథి కర్ణుడు వస్తున్నాడు. ఇప్పుడు పిద్ధంగా ఉండు. చూడు. అదిగో అతని రథం. దానికి తెల్లని గుట్టలు కట్టిఉన్నాయి. రథం మీద రకరకాల పతాకాలు ఎగురుతున్నాయి. దాని మీద చిరుగంటలు శోభాయనానంగా ఉన్నాయి. అతని ధ్వజం వైపు చూపు సారించు. దాని మీద సర్పచిహ్నం ఉంది. కర్ణుడు బాణాల జడివాన కురిపిస్తూ ముంధుకు వస్తున్నాడు. అతనిని చూసి ఈ సాంచాల యోధులు భయంతో తమసైన్యంతో పాటుగా పారిపోతున్నారు. కాబట్టి కుంతీనందనా! నీవు నీ శక్తినంతా కేంద్రీకరించి సూతపుత్రుని వధించాలి. నీవు యుద్ధంలో దేవాసురులను, గంధర్వులను, స్థావరజంగమాత్మకమైన ముల్లోకాలను జయించడానికి సమర్థుడవు. ఈ విషయం నాకు తెలుసును. అత్యుగ్రమైన భయంకరాకృతి కలిగి, త్రినేత్రుడు, జటాజూటధారి అయిన మహాదేవుని ఇతరులెవరూ దర్శింపవేలేరు. ఇక అతనితో యుద్ధం చేయడం నూట ఎక్కడిది? కాని సమస్త జీవులకు మంగళకారకుడైన ఆ శివభగవానుని నీవు యుద్ధంద్వారా ఆరాధించావు. దేవతలు కూడా నీకు వరాలు ఇచ్చారు. కాబట్టి నీవు త్రిశూలధారి, దేవదేవుడు అయిన శంకరభగవానుని దయవల్ల ఇంద్రుడు నమించిరాక్షసుని సంహరించినట్లుగా నీవు కర్ణుని వధించు. నీకు యుద్ధంలో విజయం లభించుగాక అని నేను నిన్ను ఆశీర్వదిస్తున్నాను.” అన్నాడు.

అర్జునుడు - “మధుసూదనా! లోకానికంతటికీ గురువువి.

నీవు అనుగ్రహించావు. ఇక వా విజయం నిశ్చయం. ఇందులో ఏమాత్రం సందేహానికి ఆస్కారం లేదు. హ్యాపీకేశా! గుట్టలను అదిలించి రథాన్ని కర్ణుని వద్దకు తీసికొనివెళ్లు. ఇప్పుడు అర్జునుడు కర్ణుని చంపకుండా వెనుతిరగజాలడు. వేడు వా బాణాలచేత కర్ణుడు ఖండితుడవడం మీరు చూడండి. లేదా నేనే కర్ణుని బాణాలకు చనిపోవడం చూడవచ్చు. ముల్లోకాలను మోహితులుగా చేసే భయంకరయుద్ధం నేడు జరుగబోతోంది. ఈ భూమి నిలిచిఉన్నంతవరకు లోకంలోని జనులు ఈ యుద్ధం గురించి చెప్పుకొంటారు” అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణభగవానునితో ఇలా అని అర్జునుడు మహావేగంగా ముందుకు కదిలాడు. అతడు దారిలో - “హ్యాపీకేశా! గుట్టలను వేగంగా తోలు. కర్ణునితో యుద్ధానికి సమయం మించి పోతోంది.” అన్నాడు. అర్జునుడు ఇలా అనగానే భగవానుడు అతనికి విజయాన్ని వరంగా ఇచ్చి సత్కరించి గుట్టలను పరుగుతీయించాడు. ఒక్కక్షణంలో రథం కర్ణుని ఎదుటకు వచ్చి నిలిచింది.

ఇంద్రాదుల అభ్యర్థన మేరకు బ్రహ్మ శివుడు

అర్జునుని విజయమును ప్రకటించుట -

కర్ణశత్రులు, కృష్ణార్జునులు ముచ్చటించుకొనుట.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “మహారాజా! వృషసేనుడు చనిపోవడం చూసినప్పుడు కర్ణునికి చాలా దుఃఖం కలిగింది. అతడు కన్నుల నీరు కార్చసాగాడు. ఆపైన కోపంతో కన్నులు ఎరుపెక్కాయి. కర్ణుడు అర్జునుని యుద్ధానికి పిలుస్తూ ముందుకు వచ్చాడు. ఆ సమయంలో ముల్లోకాలపైన విజయం సాందడానికి ప్రయత్నించే ఇంద్రుడు - బలుడు వలె ఆ వీరులిద్దరూ తలపడడానికి సంసిద్ధులు కావడం చూసి ప్రాణులందరూ ఆశ్చర్యపడసాగారు. కౌరవపాండవ దళాలలోని జనులు శంఖభేరులు మ్రోగించసాగారు. వీరులు తమ భుజాలను అప్పళించి సింహవాదాలు చేయసాగారు. ఆ అన్నిటియొక్క తుములనాదం నలుదిక్కులా ప్రతిధ్వనించసాగింది. ఆ వీరులిద్దరూ పరస్పరం ఎదిరించడానికి సిద్ధమైనపుడు యమరాజు, కాలుడువలె అనిపించారు. ఇంద్రవృత్రాసురులవలె క్రోధావిష్టులయ్యారు. వారు బలరూపాలలో దేవతాతుల్యులు. వారిని చూస్తే సూర్యచంద్రులు డైవేచ్చవలన ఒకే చోటికి చేరినట్లు అనిపించింది. ఇద్దరు మహాబలులు యుద్ధం కోసం రకరకాల ఆయుధాలు ధరించిఉన్నారు. వారు ఎదురెదురుగా నిలవడం చూసి మీ వీరులందరికీ చాలా ఆనందం కలిగింది. ఈ ఇద్దరిలో విజయం ఎవరికి దక్కుతుందో అని అందరికీ ఉత్కంఠగా ఉంది.

మహారాజా! కర్ణార్జునుల యుద్ధం చూడడానికి దేవతలు, దానవులు, గంధర్వులు, నాగులు, యక్షులు, పక్షులు, వేదవేత్తలైన మహర్షులు, శ్రాద్ధాన్నభోజనులైన పితృదేవతలు, తపస్సుకు, విద్యాఓషధులకు అధిష్టాతలైన దేవతలు రకరకాల రూపాలు ధరించి అంతరిక్షంలో నిలుచున్నారు. అక్కడ వారి కోలాహలం వినవస్తోంది. బ్రహ్మార్జులు, ప్రజాపతులతోపాటు బ్రహ్మదేవుడు, శంకరభగవానుడు కూడా దివ్యవినూనాలదిష్టించి, యుద్ధం చూడడానికి అక్కడకు వచ్చారు. దేవతలు బ్రహ్మదేవుని - “భగవంతుడా! కౌరవ పాండవపక్షాలలోని ఈ వీరులు ఇద్దరిలో ఎవరు విజయాన్ని పొందగలరు? దేవా! వీరిద్దరికీ ఒకలాంటి విజయమే కలగాలని మేము కోరుకొంటున్నాము. కర్ణార్జునుల వివాదంతో లోకమంతా సందిగ్ధంలో పడిపోయింది. ప్రభూ! మీరు నిజం చెప్పండి. వీరిద్దరిలో ఎవరికి విజయం లభిస్తుంది?” అని అడిగారు.

ఈ ప్రశ్నవిని దేవేంద్రుడు పితామహునికి ప్రణమిల్లి - “దేవా! శ్రీకృష్ణార్జునుల విజయం నిశ్చయమని పూర్వమే తాము చెప్పిఉన్నాము కదా! మీ ఆనూట నిజం కావాలి. ప్రభూ! నేను మీ సాదాలకు నమస్కరిస్తున్నాను. నా మీద దయచూపండి.” అని వేడుకొన్నాడు.

ఇంద్రునియొక్క వేడికోలు విని బ్రహ్మ శంకరుడు ఇలా అన్నారు - “దేవరాజా! మహాత్ముడైన అర్జునునికే విజయం తథ్యం. అతడు ఖాండవవనంలో అగ్నిని తృప్తిపరిచాడు. స్వర్గానికి వచ్చి మీకు కూడా సహాయం చేశాడు. అర్జునుడు సత్యధర్మములపట్ల అచంచలుడు. కాబట్టి అతని విజయం తథ్యం. ఇందులో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. లోకానికంతటికీ ఏలిక అయిన నారాయణ భగవానుడే స్వయంగా అతనికి సారథి కావడానికి ఒప్పుకొన్నాడు. అతడు మనస్వి, బలవంతుడు, పరాక్రమవంతుడు, ఆస్త్రవిద్యావేత్త, తపోధనుడు, ధనుర్వేదాన్ని పూర్తిగా అధ్యయనం చేసినవాడు. ఈ రీతిగా అర్జునుడు విజయాన్ని అందించే సమస్త సద్గుణాలతో కూడి ఉన్నాడు. అంతేకాకుండా, అతని విజయం దేవతలకు కూడా కర్తవ్యమే. అర్జునుడు నూనవులలో శ్రేష్ఠుడు, తపస్వి. అతడు తన ప్రభావంతో దైవనిర్ణయాన్నికూడా నూర్చగలడు. అలాగే కనుక జరిగితే నిశ్చయంగా లోకాలన్నీ నశించిపోతాయి. శ్రీకృష్ణార్జునులు కోపించినట్లయితే ఈ లోకానికి నిలువనీడ ఉండదు. ఈ ఇద్దరే లోకసృష్టికర్తలు. వీరే ప్రాచీనులైన నర నారాయణ ఋషులు. వీరిపైన ఎవరి శాసనమూ చెల్లదు.

వీరే అందరినీ శాసిస్తారు. దేవలోకంలోగాని, మనుష్యలోకంలోగాని ఈ ఇద్దరికీ సాటివచ్చేవారు లేరు. దేవతలు, ఋషులు చారణులతో సహితంగా ఈ ముల్లోకాలు, సమస్త ప్రాణులు అనగా ఈ బ్రహ్మాండమంతా వీరి అధీనంలోనే ఉంది. వీరి శక్తివలననే లోకులందరూ తమ తమ కార్యాలు జరుపుకొంటున్నారు. కాబట్టి విజయం శ్రీకృష్ణార్జునులకే లభిస్తుంది. కర్ణుడు వసువుల లేదా మరుత్తులలోకానికి వెళ్తాడు." అని చెప్పారు.

బ్రహ్మ శంకరుడు ఇలా చెప్పగానే ఇంద్రుడు ప్రాణులందరినీ పిలిచి నారి ఆజ్ఞను చెప్పాడు. అతడు నారితో - "మన పూజ్యప్రభువులు లోకహితం కొరకు చెప్పినది మీరు వినే ఉంటారు. అది ఆలాగే జరుగుతుంది. తద్విరుద్ధంగా జరగడం అసంభవం. కాబట్టి ఇంక నిశ్చింతగా ఉండండి. అని చెప్పాడు. ఇంద్రుని మాటలు విని అందరికీ ఆశ్చర్యం కలిగింది. వారు హర్షనిర్భరులై శ్రీకృష్ణార్జునులను పాగుడుతూ, వారిపై సుగందపుష్పవృష్టి కురిపించారు. దేవతలు ఎన్నోరకాల దివ్యవాద్యాలు మ్రోగించారు.

అనంతరం శ్రీకృష్ణార్జునులు, శల్యకర్ణులు వేర్వేరుగా తమ తమ శంఖాలను పూరించారు. అప్పుడు వారిద్దరిమధ్య పిరికినారికి దడపుట్టించే యుద్ధం ఆరంభమయింది. ఇరువురి రథాలమీద నిర్మలమైన ధ్వజాలు శోభిల్లుతున్నాయి. కర్ణుని ద్వజస్తంభం రత్నఘటితం. దానిపై ఏనుగుసంకెలల గుర్తుఉంది. అర్జునుని రథంపై శ్రేష్ఠమైన ఒక వానరుడున్నాడు. అతడు యమునివలె నోరుతెరుచుకొని ఉన్నాడు. అతడు గర్జనలతో అందరికీ భయం కలిగిస్తున్నాడు. అతనివైపు చూడడానికి కూడా కష్టంగా ఉంది.

శ్రీకృష్ణభగవానుడు శల్యునివైపు చూపులనే బాణాలను గుచ్చుతున్నట్లుగా కన్నులు గుచ్చి తదేకంగా చూశాడు. శల్యుడు కూడా అతనివైపు అలాగే చూశాడు. కాని అందులో విజయం శ్రీకృష్ణునిదే అయింది. శల్యుని రెప్పలు వాలిపోయాయి. అలాగే ధనంజయుడు కర్ణుని కూడా చూపులతో ఓడించాడు.

అనంతరం కర్ణుడు శల్యునితో - "శల్యా! ఒకవేళ ఈ యుద్ధంలో అర్జునుడు నన్ను చంపితే నీవు ఏమి చేస్తావు? నిజం చెప్పు." అని నవ్వుతూ అడిగాడు. శల్యుడు - కర్ణా! వారు నేడు నిన్నుగనుక చంపితే నేను శ్రీకృష్ణార్జునులను ఇద్దరిని మృత్యుతీరానికి చేరుస్తాను." అన్నాడు.

అలాగే అర్జునుడు కూడా శ్రీకృష్ణుని అడిగాడు. అప్పుడు

అతడు నవ్వుతూ - పార్థా! ఇది కూడా నిజం కాగలదా ఏమిటి? ఎప్పుడైనా సూర్యుడు తన స్థానం నుండి పడిపోవచ్చు. సముద్రం ఎండిపోవచ్చు. అగ్ని తన ఉష్ణతత్వాన్ని కోల్పోయి చల్లబడిపోవచ్చు - ఇవన్నీ సంభవింపవచ్చునే మోగాని, కర్ణుడు నిన్ను చంపడం అనేది ఎప్పటికీ జరుగదు. ఒక వేళ ఎలాగైనా ఇది జరిగిందా, అప్పుడు లోకం తలక్రిందులవుతుంది. నేను నా చేతులతోనే కర్ణశల్యులను నలిపివేస్తాను" అన్నాడు.

భగవానుని మాటలు విని అర్జునుడు నవ్వాడు. అతడు "జనార్దవా! ఈ కర్ణ శల్యులు నాకేమాత్రం చాలరు. ఛత్రం, కవచం, శక్తి, ధనుర్బాణాలు, రథం, గుఱ్ఱాలు, శల్యరాజుతో సాటుగా నేను కర్ణుని వా బాణాలతో ముక్కలు ముక్కలుగా చేయడం నేడు నీవు చూస్తావు. నేడు కర్ణుని భార్యలు వైదవ్యం అనుభవించే సమయం వచ్చింది. వారు తప్పక విధవలు అవుతారు. దూరదృష్టి లేని ఈ మూర్ఖుడు ద్రౌపది సభలోకి రావడం చూసి పదే పదే ఆమెను ఆక్షేపించాడు. మమ్మల్ని కూడా పరిహసించాడు. కనుక నేడు ఇతనిని తప్పకుండా నలిపివేస్తాను." అన్నాడు.

అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని సంధి చేసుకొన్నాని

చెప్పుట - అతడు తిరస్కరించుట -

కర్ణార్జునుల యుద్ధములో భీముడు,

శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని ఉత్సాహపరచుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - "మహారాజా! అనంతరం దుర్యోధనుడు, కృతవర్మ, శకుని, కృపాచార్యుడు, కర్ణుడు ఈ ఐదుగురు మహావీరులు కృష్ణార్జునులపై ప్రాణాంతకమైన బాణాలను నేయసాగారు. ఇదిచూసి ధనంజయుడు వారి ధనుర్బాణాలను, తూణీరాలను, గుఱ్ఱాలను, ఏనుగులను, రథాలను, సారథులను మొదలైన వానినన్నింటినీ తన బాణాలతో నాశనం చేసి, ఆ వెంటనే శత్రువుల గర్వాన్ని అణిచి, కర్ణుని పన్నెండు బాణాలతో గురిచూపి కొట్టాడు. ఇంతలోనే అక్కడకి వందమంది రథికులు, గజారోహులు, శకతుషార యవనకాంబోజ దేశాలకు చెందిన అనేకులు ఆశ్వికులు అర్జునుని మట్టుపెట్టాలనే యోచనతో దూసుకువచ్చారు. కాని అర్జునుడు తన బాణాల క్షురముల దెబ్బలతో వారందరి యొక్క అస్త్రాలను, శిరసులను ఖండించినేశాడు. వారి గుఱ్ఱాలను, ఏనుగులను, రథాలను కూడా విరిచివేశాడు.

ఇది చూసి ఆకాశంలో దేవదుంధుభులు మ్రోగాయి. అందరూ అర్జునుని 'బాగు బాగు' అని కొనియాడారు.

దానితోసాటే అక్కడ పూలవాన కూడా కురిసింది. అప్పుడు ద్రోణసుతుడు అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని వద్దకు వెళ్లి, అతని చేతిని తన చేతిలోకి తీసికొని సాంత్వనపూర్వకంగా - “దుర్యోధనా! ఇప్పుడు నీవు సంతోషించి పాండవులతో సందిచేసుకో. విరోధించి ఏమీ లాభం లేదు. మీలో మీకు జరుగుతున్న ఈ పోరు గర్హించదగినది. నీ గురుదేవుడు అస్త్రవిద్యలో మహాపండితుడు. కాని అతడు ఈ యుద్ధంలో చనిపోయాడు. ఇదే గతి భీష్మాది మహావీరులకు పట్టింది. వాకు, నానూమ కృపాచార్యులకు మరణంలేదు. కాబట్టే ఇంతవరకు జీవించి ఉన్నాం. కనుక ఇప్పుడు నీవు పాండవులతో కలిసి చిరకాలం రాజ్యాన్ని ఏలుకో, నేను నచ్చచెప్పితే అర్జునుడు శాంతిస్తాడు. శ్రీకృష్ణుడు కూడా వైరాన్ని కోరుకోడు. యుధిష్ఠిరుడయితే అందరికీ మేలు చేయాలనే అనుకొంటాడు. అందుకని అతడు కూడా అంగీకరిస్తాడు. ఇక మిగిలినవారు భీమసేనుడు, నకుల సహదేవులు. వారుకూడా ధర్మరాజుకు అధీనులే. అతని కోరికకు విరుద్ధంగా ఏమీ చేయరు. పాండవులతో సంతి చేసుకొంటే ప్రజలందరికీ మేలు కలుగుతుంది. ఇక నీ అనుమతి పొంది ఈ రాజులందరూ కూడా తమ తమ దేశాలకు తిరిగి వెళ్లవచ్చు. పైనికులందరికీ యుద్ధం నుండి విముక్తి లభిస్తుంది. రాజా! నా ఈ మాట వినకపోతే తప్పకుండా శత్రువుల చేతిలో మరణిస్తావు. అప్పుడు నీవు చాలా పశ్చాత్తాపపడతావు. ఇంద్రయమవరుణకుబేరులు కూడా చేయలేనంత పరాక్రమం అర్జునుడు ఒక్కడే చేయడం ఈ రోజు నీవు. ఈ లోకం అంతాకూడా చూసింది. అర్జునుడు గుణాలలో నన్ను మించినవాడు. అయివా నాకు పూర్తి విశ్వాసముంది. అతడు నా మాట కాదనడని. అంతేకాదు. అతడు ఎప్పుడూ నీకు అనుకూలంగానే నడుచుకుంటాడు కూడా. కాబట్టి రాజా! నీవు సంతోషంగా సందిచేసుకో. నీతో వాకున్న గాఢమైత్రి కారణంగానే నేను నీతో ఈ ప్రస్తావన చేస్తున్నాను. నీవు ప్రీతితో దీనిని అంగీకరించినట్లయితే నేను కర్ణుని కూడా యుద్ధం నుండి వారిస్తాను. పండితులు “మిత్రులు నాలుగు రకాలని” చెపుతూ ఉంటారు. మొదటి రకం స్వాభావిక మైత్రికలవారు. వారు సహజమిత్రులు, రెండవరకం సందిచేసుకొని ఏర్పరచుకొన్న మిత్రులు. మూడవరకం ధనమిచ్చి తనవారుగా చేసుకొన్నవారు. ఎవరైవా మిక్కిలి బలవంతుని చూపి స్వయంగా పాదాక్రాంతులైనవారు - అనగా శరణాగతులైనవారు - వీరు వాలుగవ రకం మిత్రులు. పాండవులతో నీకు అన్నిరకాల మిత్రత్వం సంభవమే.

వీరోత్తమా! నీవు ఆనందంగా పాండవులతో మైత్రికి అంగీకరిస్తే నీ వలన లోకానికి మేలు చేకూరుతుంది.” అని అనునయంగా పలికాడు.

ఈ రీతిగా అశ్వత్థామ దుర్యోధనునికి హితోక్తులు చెప్పగానే అతడు మనసులోనే భిన్నుడై “మిత్రనూ! నీవు చెప్పినదంతా బాగానే ఉంది. కాని ఈ విషయమై వేను చెప్పేది కూడా విను. దుర్బుద్ధి అయిన ఈ భీమసేనుడు ధుశ్శాసనుని చంపిన తరువాత అన్నమాటలు ఇంకా వా హృదయంలోంచి తొలగిపోలేదు. ఈ దశలో శాంతి ఎలా లభిస్తుంది? ఎందుకు సంది చేయాలి? గురుపుత్రా! ఈ సమయంలో నీవు కర్ణుని యుద్ధం కట్టిపెట్టమనే మాట కూడా చెప్పనేకూడదు. ఎందుకంటే అర్జునుడు చాలా అలసిపోయిఉన్నాడు. కాబట్టి కర్ణుడు ఇప్పుడతనిని బలముపయోగించి చంపగలడు.” అన్నాడు.

అశ్వత్థామతో ఇలా అని, దుర్యోధనుడు అతనిని అనునయంతో వినయంతో ప్రసన్నం చేసుకొన్నాడు. తథుపరి తన పైనికులతో - “అరే! మీరు చేత బాణాలు పట్టి ఊరికే ఎందుకు ఉండిపోయారు? శత్రువుల మీద తెగబడి వారిని చంపండి.” అన్నాడు. ఈ మధ్యలో శ్వేతవాహనులైన కర్ణార్జునులు యుద్ధానికి ఎదురెదురుగా వచ్చి నిలిచారు. ఇద్దరూ ఒకరిపై ఒకరు మహాస్థ్రాలను సందించసాగారు. ఇద్దరియొక్క సారధులు, గుఱ్ఱాల శరీరాలు బాణాలతో చిల్లులుపడిపోయాయి. రక్తం ధారలు కట్టింది. వారు వజ్రసదృశమైన తమ బాణాలతో ఇంద్రవృత్రాసురుల వలె ఒకరినొకరు ప్రహరించుకోసాగారు. ఆ సమయంలో చతురంగ బలాలతో కూడిన ఇరుపక్షాల సైన్యం భయంతో కంపించిపోయింది. ఇంతలో కర్ణుడు మదపుటేనుగులా అర్జునుని చంపడానికి ముంధుకు వచ్చాడు. ఇది చూసి పోమకులు ఎలుగెత్తి - “అర్జునా! ఇక ఆలస్యం చేయడం వృధా. కర్ణుడు ఎదుటనే ఉన్నాడు. అతనిని నరుకు. అతని తల ఎగురగొట్టు.” అని అరిచారు. అలాగే మన పక్షంలోని యోధులు కూడా చాలానుంది “కర్ణా, నెళ్లు, నీ వాడి బాణాలతో అర్జునుని సంహరించు.” అనసాగారు.

అప్పుడు కర్ణుడు మొదట గొప్ప గొప్ప బాణాలతో అర్జునుని తూట్లుపాడివాడు. ఆపై అర్జునుడు కూడా పథునుపెట్టిన అంచులుగల పదిసాయకాలను కర్ణునియొక్క చంకలో అలవోకగా నాటాడు. ఇక ఇద్దరూ ఒకరినొకరు బాణాలకు గురిచేయసాగారు. హర్షనిర్భరులై భయంకరంగా దాడి చేసుకోసాగారు. అర్జునుడు గాండీవం యొక్క నారిని చక్కచేసి

కర్ణునిపై నాళిక, నారాచ, వరాహకర్ణ, క్షుర, అంజలిక, అర్థచంద్ర మొదలైన బాణాలను జడివానలా కురిపించాడు. కాని అర్జునుడు వేసిన బాణాలన్నిటినీ అతడు తన సాయకాలతో నాశనం చేశాడు. అనంతరం అతడు ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. దానితో భూమినుండి ఆకాశంవరకు అగ్నిజ్వాలలు ఎగశాయి. యోధుల వస్త్రాలు మండిపోసాగాయి. వారు యుద్ధంనుండి తొలగిపోయారు. మహారణ్యమధ్యంలో వెదురువనం తగలపడిపోతున్నప్పుడు చిటపట ధ్వనులు వచ్చినట్లుగా, అగ్నిజ్వాలలో కమిలిపోతున్న సైనికుల భయంకరార్తనాదాలు వినవచ్చాయి.

ఆగ్నేయాస్త్రం విజృంభించడం చూసి, దానిని శాంతింప చేయడానికి కర్ణుడు వారుణాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. దానితో ఆ నిప్పు చల్లారింది. ఆ సమయంలో మబ్బుల గుంపు కమ్మేసింది. నాలుగువైపులా చీకటి అలముకొంది. అన్నివైపులా నీళ్లే కనిపించసాగాయి. అప్పుడు అర్జునుడు వాయువ్యాస్త్రంతో, కర్ణుడు వేసిన వారుణాస్త్రాన్ని శాంతింపచేశాడు. ఆ మబ్బులగుంపు విచ్చిపోయింది. అనంతరం అతడు గాండీవదనుస్సును, దాని నారిని, బాణాలను ఆభిమంత్రించి, అత్యంత మహిమాన్వితమైన ఇంద్రాస్త్రం వజ్రాన్ని ప్రయోగించాడు. దానినినుండి క్షురప్రాలు, అంజలికములు, అర్థచంద్రాలు, నాళికములు, నారాచములు, వరాహకర్ణములు, మొదలైన పదునైన అస్త్రాలు వేలసంఖ్యలో రాసాగాయి. ఆ అస్త్రాలతో కర్ణుని సమస్తశరీరం, గుడ్డాలు, ధనుస్సు, రెండు రథచక్రాలు, ద్వజాలు తూట్లు పడ్డాయి. ఆ సమయంలో బాణాలు గుచ్చుకొని కర్ణుని శరీరం రక్తంతో తడిసి ముద్ద అయింది. క్రోధంతో అతని చూపు మారింది. అందుకని అతడు కూడా సముద్రంలా గర్జించే భార్గవాస్త్రాన్ని వేసి, అర్జునుని మహేంద్రాస్త్రం నుండి ప్రకటమయిన బాణాలను తునుకలు కావించాడు. ఈ రీతిగా తన అస్త్రంచేత శత్రువుయొక్క అస్త్రాన్ని అణిచివేసి, కర్ణుడు పాండవసైన్యంలోని రథికులను, గజారోహులను, కాల్యాలాన్ని సంహరించసాగాడు. భార్గవాస్త్ర ప్రభావం నలన అతడు పాంచాలురను, సోమకులను కూడా పీడిస్తున్నప్పుడు, వారందరూ కూడా క్రోధోద్రిక్తులై అతని మీద విరుచుకొని పడ్డారు. నలువైపుల నుండి వాడి బాణాలు వేసి, అతనిని తూట్లు పాడవసాగారు. కాని సూతపుత్రుడు పాంచాలురయొక్క రథికులను, గజారోహులను, ఆశ్వికులను తన బాణాలతో చీరేశాడు. వారు అరుస్తూ, ఏడుస్తూ ప్రాణాలు వదిలి నేలకొరిగారు. ఆ సమయంలో

మీసైనికులు కర్ణుడు జయించాడని తలచి సింహనాదాలు చేస్తూ తాళాలు వాయింపసాగారు.

ఇది చూసి భీమసేనుడు కోపించి అర్జునునితో “విజయా! దర్మాన్ని అవహేళన చేసే ఈ పాపాత్ముడు కర్ణుడు వేడు నీ ఎదుటనే ముఖ్యులైన పాంచాలవీరులను ఎలా వధించగలిగాడు? నిన్ను అయితే కాలికేయ దానవులుకూడా ఓడించలేరు గదా! సాక్షాత్తు మహాదేవునితోనే నీవు బాహాబాహీ యుద్ధం చేశావు. అయినప్పటికీ నిన్ను ఈ సూతపుత్రుడు ముందుగానే బాణాలు వేసి ఎలా తూట్లు పాడివాడు? నీవు వేసిన బాణాలను ఇతడు నాశనం చేస్తున్నాడు. ఇది నాకు చాలా ఆశ్చర్యకరమైన విషయంలా అనిపిస్తోంది. అరే! సభలో ద్రౌపదికి కష్టం కలిగించాడే. అది గుర్తుకు తెచ్చుకో. ఈ పాపాత్ముడు నిర్భయంగా మనలను నపుంసకులని, నొప్పించే పరుషమైన మాటలు అన్నాడే - అది కూడా గుర్తుకు తెచ్చుకో. ఇవన్నీ దృష్టిలో ఉంచుకొని వెంటనే కర్ణుని సంహరించు. నీవు ఇంత ఉదాసీనంగా ఎందుకు వ్యవహరిస్తున్నావు? ఇది నిర్లక్ష్యానికి సమయం కాదు.” అని హెచ్చరించాడు.

అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు కూడా - “వీరుడా! ఇదేమిటి? నీవు ఎన్ని పర్యాయాలు బాణాలు వేసినా, కర్ణుడు ప్రతి పర్యాయమూ నీ అస్త్రాలను వ్యర్థం చేస్తున్నాడు. నేడు నిన్ను ఏ మోహం ఆవరించింది? దృష్టి నిలుపడంలేదా? ఈ నీ శత్రువులు కౌరవులు ఎంత సంతోషంగా సింహనాదాలు చేస్తున్నారు! ఏ ధైర్యంతో నీవు ప్రతియుగంలోనూ భయంకరులైన రాక్షసులను చంపావో, దంభోద్భవులనే అనురులను సంహరించావో ఆ ధైర్యంతోనే నేడు కర్ణుని కూడా సంహరించు.” అని ప్రోత్సహించాడు.

కర్ణార్జునుల యుద్ధము

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - “మహారాజా! భీమసేనుడు, శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాక అర్జునుడు సూతపుత్రుని వధించాలనుకొన్నాడు. వెంటనే ఈ భూమిపై అవతరించిన విషయమై ఆలోచించి అతడు శ్రీకృష్ణునితో - “భగవాన్! నేను లోకంమేలు కోరి సూతపుత్రుని వధించడానికి మహాభయంకరమైన అస్త్రం వేస్తున్నాను. ఇందుకు మీరు, బ్రహ్మదేవుడు, మహాదేవుడు, సమస్త దేవతలు, బ్రహ్మవేత్తలు అందరూ వాకు అనుమతినివ్వండి.” అన్నాడు. ఇలా అని సవ్యసాచి బ్రహ్మదేవునికి నమస్కరించి, మనసులోనే ప్రయోగం జరిగే బ్రహ్మాస్త్రాన్ని వేశాడు. కాని కర్ణుడు తన బాణాలను జడివానలా కురిపించి దానిని వ్యర్థం చేశాడు.

ఇది చూసి భీమసేనుడు క్రోధంతో ఉడికిపోయాడు. అతడు ప్రతిజ్ఞా నిర్వహణం చేయగలిగిన అర్జునునితో - “సవ్యసాచీ! నీవు అత్యంత శ్రేష్ఠమైన బ్రహ్మాస్త్రం ఎరుగుదువని అందరికీ తెలుసు. కనుక ఇప్పుడు ఇంకేదైనా అస్త్రాన్ని సంధించు.” అన్నాడు. అదివిని అర్జునుడు ఇంకొక అస్త్రాన్ని వింటిపై సందించాడు. దానినుండి మండుతున్న బాణాలు కురిసి, నాలుగు దిక్కులను కప్పివేశాయి. మూలమూలలకూ వ్యాపించాయి. కేవలం బాణాలేకాక, దానినుండి భయంకరమైన త్రిశూలాలు, పరశువులు, చక్రాలు, వారాచాలు మొదలైన అస్త్రాలు కూడా వందలసంఖ్యలో వెలువడి అన్ని వైపుల ఉన్న యోధుల ప్రాణాలు తీయసాగాయి. ఒకడు తల తెగి కిందపడితే ఇంకొకడు కేవలం భయంతోనే పడిపోయాడు. రెండవవాడు పడిపోవడం చూసి ఒకడు తనకుతానే అక్కడినుండి మాయమయ్యాడు. ఒకడికి కుడిచేయి విరిగితే, ఒకడికి ఎడమచేయి విరిగింది. ఈ రీతిగా కిరీటి శత్రుపక్షంలోని ముఖ్యులైన యోధులను సంహరించాడు.

ఇంకొకవైపు కర్ణుడు అర్జునునిపై వేలబాణాలు కురిపించాడు. ఆపై భీమసేనుని, కృష్ణార్జునులను మూడేసి బాణాలతో తూట్లుపాడిచి, మిక్కిలిగట్టిగా ఆర్పటించాడు. అప్పుడు అర్జునుడు మళ్ళీ పద్దెనిమిది బాణాలు వేశాడు. అందులో ఒకదానితో అతడు కర్ణుని ధ్వజాన్ని చేధించాడు. నాలుగింటితో శల్యుని, మూడింటితో కర్ణుని గాయపరిచాడు. మిగిలిన పది బాణాలు రాజకుమారుడు సభాపతికి తగిలాయి. రెండు బాణాలతో రాజకుమారుని ధ్వజం, థనుస్సు విరిగిపోయాయి. ఐదింటితో గుఱ్ఱాలు, సారథి చనిపోయారు. మరి రెండింటితో అతని రెండు చేతులు తెగిపోయాయి. ఒకదానితో అతని తల ఎగిరిపోయింది. ఈ రీతిగా మరణించి రాజకుమారుడు రథంనుండి కిందికి పడిపోయాడు. అనంతరం అర్జునుడు మళ్ళీ మూడు, ఎనిమిది, రెండు, నాలుగు, పది బాణాలతో కర్ణుని తూట్లు పాడిచాడు. ఆపై అస్త్రశస్త్రాలతో సహితంగా నాలుగువందల గజార్హులను, ఎనిమిది వందల రథికులును, వేయిమంది ఆశ్వికులను, ఎనిమిదివేల పదాతి సైనికులను మృత్యువు దగ్గరకు పంపాడు. ఇంతేకాదు. అతడు బాణాలతో కర్ణుని, అతని సారథిని రదాన్ని, గుఱ్ఱాలను, ధ్వజాన్ని కప్పి వేశాడు. ఇప్పుడతడు కనిపించడం లేదు. తదనంతరం అతడు కౌరవులను తన బాణాలకు గురిచేశాడు. ఆ దెబ్బలు తిని కౌరవులు ఆక్రోశిస్తూ కర్ణుని వద్దకు వచ్చి - “కర్ణా! నీవు వెంటనే బాణాలు కురిపించి అర్జునుని సంహరించు.

అలాకాకపోతే, అతడు ముందే కౌరవులను తుదముట్టించేస్తాడు.” అన్నారు.

వారి ప్రోత్సాహంతో కర్ణుడు శక్తినంతా ఉపయోగించి ఎడతెగకుండా అనేక బాణాలను వర్షించాడు. దానితో పాండవ సాంవాల సైనికులు నశించిపోసాగారు. కర్ణార్జునులు ఇద్దరూ అస్త్ర విద్యావేత్తలే. అందుకని గొప్ప గొప్ప అస్త్రాలు ప్రయోగిస్తూ తమ తమ శత్రువులయొక్క సైన్యాన్ని సంహరించసాగారు. ఇంతలో యుధిష్ఠిర మహారాజు మంత్రాల, ఓషధుల బలంతో పూర్తిగా స్వస్థుడై కర్ణార్జునుల యుద్ధం చూడడానికి అక్కడికి వచ్చాడు. హితైషులైన వైద్యులు అతని శరీరం నుండి బాణాలను పెరికి గాయాలను బాగుచేశారు. ధర్మరాజు యుద్ధభూమికి రావడం చూసి అందరికీ చాలా ఆనందం కలిగింది.

ఆ సమయంలో కర్ణుడు అర్జునునిపై క్షుద్రమనే పేరుగల వందబాణాలను వేశాడు. ఆపై అరవై బాణాలతో శ్రీకృష్ణుని తూట్లు పాడిచి, అర్జునుని కూడా ఎనిమిది బాణాలతో గాయపరిచాడు. పనిలో పనిగా భీమసేనుని కూడా అతడు వేల బాణాలతో ప్రహరించాడు. అప్పుడు పాండవ సోమకవీరులు కర్ణుని పదును పెట్టిన బాణాలతో కప్పివేయసాగారు. కాని అతడు అనేక బాణాలు వేసి ఆ యోధులను ముందుకు రాకుండా నిలువరించాడు. తన అస్త్రాలతో వారి అస్త్రాలను నాశనం చేసి, రదాలను, గుఱ్ఱాలను, ఏనుగులను కూడా సంహరించాడు. ఇక మీ యోధులు కర్ణునికి విజయం లభించిందని తాళాలు వాయించి, సింహనాదాలు చేయసాగారు.

అప్పుడే అర్జునుడు అలవోకగా పది బాణాలతో శల్యుని కవచాన్ని చిల్లులుపడేలా కొట్టాడు. ఆపై పన్నెండు, ఏడు బాణాలు వేసి కర్ణుని కూడా గాయపరిచాడు. కర్ణుని శరీరంలో అనేక గాయాలు అయ్యాయి. అతడు రక్తంతో తడిసి ముద్దఅయ్యాడు. అనంతరం కర్ణుడు కూడా అర్జునుని మూడు బాణాలతో కొట్టాడు. శ్రీకృష్ణుని చంపాలనే ఉద్దేశ్యంతో అతనిపై ఐదు బాణాలు వేశాడు. ఆ బాణాలు శ్రీకృష్ణుని కవచాన్ని చేదించి భూమిలో వాటుకొన్నాయి. ఇది చూసి అర్జునుడు క్రోధంతో మండిపడ్డాడు. అతడు ప్రకాశించే అనేక బాణాలను వేసి కర్ణుని మర్మస్థానాలను తూట్లు పాడిచాడు. దానితో కర్ణునికి చాలా బాధకలిగింది. అతడు విచలితుడయ్యాడు. కాని ఎలాగో ధైర్యాన్ని చిక్కబట్టుకొని యుద్ధరంగంలో నిలుచున్నాడు. తదనంతరం అర్జునుడు దిక్కులు, మూలలు, సూర్యకాంతి, కర్ణుని రథం కప్పబడి పోయేలా బాణాల వలను వ్యాపింపచేశాడు. అతడు కర్ణుని రథచక్రరక్షకులను,

పాదరక్షకులను, ముందునడిచే వారిని, వెనుకనే ఉండి రక్షించేవారిని సమస్త సైనికులను మాటలోనే మట్టుపెట్టేశాడు. అంతేకాదు. దుర్యోధనుడు మిక్కిలిగా ఆదరించే ఆ రెండు వేలమంది కౌరవవీరులను వారి రథాలు, గుఱ్ఱాలు, సారథులతో సహితంగా మృత్యుముఖానికి చేర్చాడు. ఇక మిగిలిన మీపుత్రులు కర్ణుని విడిచి పారిపోయారు. కౌరవయోధులు చనిపోతూనో, లేదా గాయపడి ఆక్రందిస్తూనో తండ్రులను, కొడుకులను కూడా విడిచి పలాయనం చిత్తగించారు. అప్పుడు కర్ణుడు నలువైపులకు దృష్టిని సారించి చూడగా అతనికి అంతా శూన్యంగా కనపడింది. భయాతురులై పారిపోతున్న కౌరవులు అతనిని ఒంటరిగా విడిచిపెట్టేశారు. కాని అతడు ఏ మాత్రం కంగారుపడలేదు. అతడు సంపూర్ణోత్సాహంతో అర్జునునిపై కవిశాడు.

శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని సర్పముఖాస్త్రమునుండి రక్షించుట - అశ్వసేనుడను నాగుని వధ

సంజయుడు చెప్పుతున్నాడు - “రాజా! అనంతరం కౌరవ సైనికులు బాణపుదెబ్బకు అందనంతదూరం పారిపోయి నిల్చున్నారు. అక్కడ నిల్చుని వారు అర్జునుని అస్త్రం నలువైపులా మెరుపులు కురిపించడం చూశారు. కర్ణుడు తన భయంకరమైన బాణాలతో అతని అస్త్రాన్ని నశింపచేయడం కూడా కనపడింది. అర్జునుడు ప్రవండరూపదారియై కౌరవులను భస్మం చేసేవేయసాగాడు. ఇది చూసి కర్ణుడు అధర్వణాస్త్రం ప్రయోగించాడు. ఆ శత్రునాశకమైన అస్త్రాన్ని అతడు పరశురాముని వలన పొందాడు. ఆ అస్త్రం ద్వారా కర్ణుడు అర్జునుని అస్త్రాన్ని శాంతింపచేసి, అతనిని కూడా వాడి సాయకాలతో తూట్లు పొడిచాడు. ఆ సమయంలో కర్ణార్జునులు వేసిన బాణాలతో ఆకాశం అంతా మూసుకొని పోయింది. కొద్దిగా కూడా ఖాళీస్థలం మిగలలేదు. కౌరవులకు, సోమకులకు నలువైపులా బాణాలు వలలా న్యాసించిఉండడం కనిపించింది. ఘోరాందకారం వ్యాపించింది. బాణాలు తప్పించి ఇంకేమీ తెలియడంలేదు. ఆ యుద్ధం జరిగేటపుడు వీరత్వంలో, అస్త్రచాలనంలో మాయాబలంలో పౌరుషం చూపడంలో ఒకసారి కర్ణుడు అధికుడయితే, ఒకసారి అర్జునుడు అధికుడవుతున్నాడు. ఇద్దరూ పరస్పరం రంధ్రాన్వేషణ చేస్తూ తీవ్రంగా ప్రహరించుకొంటున్నారు. ఇది చూసి యోధులందరికీ చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఆ సమయంలో అంతరిక్షంలోని ప్రాణులందరూ కర్ణార్జునులను “ఆహా! కర్ణా! అద్భుతం

అర్జునా! అని కొనియాడసాగారు. ఈ మాటలే ఆకాశంలో అన్నివైపులా వినవచ్చాయి.

ఆ సమయంలో పాతాళలోకంలో నివసించే అశ్వసేనుడనే నాగుడు, అర్జునునితో పూర్వవైరం కలవాడు - కర్ణార్జునుల యుద్ధం సంగతి తెలిసి, మహావేగంగా అక్కడికి ఉరుకులపై వచ్చాడు. అర్జునుని మీద ప్రతీకారం తీర్చుకోవడానికి ఇచ్చే తగినసమయమని ఆలోచించి బాణదూపం ధరించి కర్ణుని తూణీరంలో చేరాడు. ఆయుద్ధంలో అర్జునుని మించడం ఏ విధంగానూ సాధ్యంకాని సమయంలో కర్ణునికి తన సర్పముఖబాణం గుర్తుకు వచ్చింది. ఆ బాణం మహాభయంకరమైనది. అగ్నితప్తం కావడంవలన అది సదా దేదీప్యమానంగానే ఉంటుంది. కర్ణుడు అర్జునుని చంపడానికే దానిని ఎంతోప్రయత్నంమీద చాలా రోజులనుండి రక్షించుకొంటూ వస్తున్నాడు. అతడు దానిని నిత్యమూ పూజిస్తూ, బంగారుతూణీరంలో గంధపుపొడి చల్లి ఉంచేవాడు. ఆ బాణాన్ని అతడు వింటిపై నందించి అర్జునునివైపు గుచ్చి చూస్తూ గురిని సరిచూసుకున్నాడు. కాని ఆ బాణపు ముసుగులో అశ్వసేనుడనే నాగుడే వింటిని అదిష్టించాడు. ఇది చూసి ఇంద్రాది లోకపాలురు హాహాకారాలు చేయసాగారు.

ఈ సమయంలో మద్రరాజు శల్యుడు ఆ భయంకరబాణాన్ని వింటిపై ఎక్కుపెట్టడం చూసి - “కర్ణా! నీ ఈ బాణం శత్రువు కంఠంలో గుచ్చుకోదు. కొంచెం ఆలోచించి అది ముస్తకం ఖండించేలా తిరిగి సరిగా గురిపెట్టు అన్నాడు.

అది విని కర్ణునికి కోపంతో కన్నులు ఎఱ్ఱబడ్డాయి. అతడు శల్యునితో - “మద్రరాజా! కర్ణుడు రెండుసార్లు గురిపెట్టాడు. నావంటి వీరుడు కపటయుద్ధం చేయడు.” అన్నాడు.

అలా అని కర్ణుడు ఏళ్లతరబడి పూజిస్తున్న ఆ బాణాన్ని శత్రువుపై వదిలి, అతనిని ధిక్కరించి పలుకుతూ గట్టిగా - “అర్జునా! ఇక నీవు చచ్చావులే.” అన్నాడు.

కర్ణుడు వేసిన ఆ బాణం అంతరిక్షంలోకి రాగానే ప్రజ్వలితమైంది. అది మహావేగంగా రావడం చూసి శ్రీకృష్ణుడు క్రీడగా తన రథాన్ని వెంటనే కాలితో కిందికి అదిమాడు. బరువు పడడంతో రథచక్రాలు కొద్దిగా భూమిలోకి కుంగిపోయాయి. దానితో సాటు సువర్ణహారాలతో అలంకరింపబడిన గుఱ్ఱాలు కూడా మోకాళ్లపై నేలమీదికి కొద్దిగా వంగాయి. భగవానుని ఈ కౌశలాన్ని చూసి ఆకాశంలో అతనిని మెచ్చుకొనే దివ్యవాక్కులు వినవచ్చాయి. పుష్పవృష్టి

కురిసింది. కర్ణుడు నేసిన ఆ బాణం రథం కిందికి దిగబడడంతో అర్జునుని కంఠాన్ని తగలకుండా కిరీటానికి తగిలింది. అది తలపైనుండి జారిపడిపంది. అర్జునుని ఆ కిరీటం భూమ్యాకాశాలలో, స్వర్గవరుణలోకాలలో కూడా విఖ్యాతమైనది. అది సూర్యచంద్రాగ్నులవలె ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది. స్వయంగా బ్రహ్మదేవుడు ఎంతోప్రయత్నంతో, తపస్సు చేసి ఇంద్రునికోసం దానిని సిద్ధపరిచాడు. దానినుండి తీయని సుగంధం వెలువడుతూంటుంది. అర్జునుడు దైత్యులను సంహరించడానికి యుద్ధానికి బయలుదేరినపుడు ఇంద్రుడు ఆనందంతో తన చేతులతో ఆ కిరీటాన్ని అతనికి ధరింపచేశాడు. ఆ కిరీటమే కర్ణునితో యుద్ధం చేసే సమయంలో సర్పవిషాగ్నితో రూపురేకలు కోల్పోయి మండిపోతూ వేలపై పడిపోయింది. అందుకు అర్జునుడు ఏమాత్రం కంగారుపడలేదు. అతడు తన తలవెంట్రుకలకు తెల్లని గుడ్డను కట్టుకొని ధైర్యంగా నిలిచిఉన్నాడు. అప్పుడతడు మృత్యుముఖంనుండి తప్పించుకొన్నాడు. ఎందుకంటే అర్జునునితో నైరం ఉన్న తక్షకుని కుమారుడే సర్పముఖబాణరూపంలో ఉన్నాడు. కిరీటాన్ని పడగొట్టిన అతడు తిరిగి అంపపాదిలో చేరాలనే అనుకొన్నాడు. కాని కర్ణుడు చూశాడు. కర్ణుడు అడిగినమీదట - “కర్ణా! నీవు బాగా ఆలోచించి బాణం వేయలేదు. అందుకనే నేను అర్జునుని శిరసును ఎగురగొట్టలేకపోయాను. ఇప్పుడయినా కాస్త గురిచూసి కొట్టు. అలా అయితే నేను నీకు, నాకు శత్రువైన ఇతని శిరస్సును ఇప్పుడే ఖండించివేయగలను.” అన్నాడు.

కర్ణుడు - “నీవు ఎవరవు?” అని అడిగాడు. “నేను నాగుడను. అర్జునుడు ఖాండవవనంలో నా తల్లిని చంపి గొప్ప తప్పు చేశాడు. అందువల్ల అతనితో నాకు శత్రుత్వం ఏర్పడింది. స్వయంగా వజ్రధారి అయిన ఇంద్రుడు అతనికి రక్షకునిగా వచ్చినా కూడా అతనికి యమపురికి పోకతప్పుదు. అన్నాడు. కర్ణుడు - “నాగా! ఈ నాడు కర్ణుడు ఇతరుని బలం ఆధారంగా విజయం పొందాలనుకోవడం లేదు. నిన్ను సందించడం వలన నేను వందలమంది అర్జునులను చంపగలిగినప్పటికీ కూడా, నేను ఒక బాణాన్ని రెండు మార్లు సంధానించను. వావద్ద సర్పబాణం ఉంది. గట్టి ప్రయత్నం ఉంది. పైగా మనసులో రోషంకూడా ఉంది. ఈ అన్నిటి ద్వారా వేను స్వయంగానే అర్జునుని చంపగలను. నీవు ఆనందంగా మరలిపో.” అన్నాడు.

కర్ణుని ఈ మాట నాగరాజుకు సవ్యంగా తోచలేదు.

అతడు తానే అర్జునుని వధించడానికి తన భయంకరరూపాన్ని ప్రకటిస్తూ అతనివైపుకి ఉరికాడు. ఇది చూసి శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో - “ఈ మహాసర్పం నీ శత్రువు. వీనిని చంపు.” అని చెప్పాడు. “ఇతడెవరు?” అని అర్జునుడు అడిగాడు. భగవానుడు “ఖాండవవనంలో నీవు అగ్నిదేవుని తృప్తిపరుస్తున్నపుడు ఇతని తల్లి కొడుకు ప్రాణం రక్షించడానికి అతనిని మింగివేసింది. ఈ రీతిగా తల్లి పాట్లలో దాగుకొని, ఆమెతోపాటే ఆకాశంలో ఎగురుతూండగా నీవు ఇద్దరినీ ఒక్కరే అనుకొని కేవలం అతని తల్లిని నూత్రమే చంపావు. ఆ వైరం గుర్తు పెట్టుకొని ఇతడు నీవైపుకి వస్తున్నాడు.” అని చెప్పాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు ఆకాశంలో అడ్డంగా ఎగిరివస్తున్న అనాగుని అరు పదునైన బాణాలతో కొట్టాడు. బాణాల దెబ్బకు అతని శరీరం ఖండఖండాలు, అతడు కిందికి పడిపోయాడు. అతడు చనిపోయాక శ్రీకృష్ణుడు భూమిలో దిగబడిన రథాన్ని తన రెండు చేతులతో పైకి లేపాడు. ఆసమయంలో కర్ణుడు శ్రీకృష్ణుని పన్నెండు, అర్జునుని తొంభై బాణాలతో గాయపరిచాడు. పైగా అతడు భయంకరమైన ఒక బాణంతో అర్జునుని తూట్లు పాడిచి గట్టిగా సింహవాదం చేస్తూ నవ్వాడు.

అర్జునుని దెబ్బకు కర్ణుడు మూర్చిల్లుట -

భూమిలో దిగబడిన రథచక్రమును

పైకెత్తువపుడు కర్ణుడు ధర్మపన్నములు చెప్పుట -

శ్రీకృష్ణుడు ఖండించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! కర్ణుడు నవ్వుతూ తన ఆనందాన్ని ప్రకటించడం అర్జునుడు సహించలేకపోయాడు. అతడు అనేక బాణాలను వేసి అతని మర్మస్థానాలను తూట్లుపాడిచాడు. ఆపై కాలదండం వంటి తొంభై సాయకాలతో అతనిని గాయపరిచాడు. ఈ దెబ్బలకు కర్ణుని శరీరమంతా గాయాలై అతనికి తీవ్రవేదన కలిగింది. అతని తలపై జాతిరత్నాలు, వజ్రాలు పొదిగిన అందమైన కిరీటం ఉంది. చెవులకు అందమైన కుండలాలు శోభనిస్తున్నాయి. అర్జునుని బాణాల దెబ్బకు కర్ణుని ఆ కిరీటం కుండలాలతో సాటుగా వేలపై పడింది. అతడు దరించిన కవచం కూడా చాలా విలువైనది. మెరుగులీనుతూ ఉంది. దాని చేతకు పనివాళ్ళకు చాలా రోజులుపట్టింది. కాని అర్జునుడు ఒక్కక్షణంలోనే బాణంతో కొట్టి దానిని ముక్కలు చేశాడు. ఆపైన పదునుపెట్టిన అలుగు బాణాలువేసి

అతడు అతనిని మరింత గాయపరిచాడు. వాతసిత్యశ్లేష్మాలు ప్రకోపించి సన్నిపాత జ్వరం వచ్చిన రోగికి ఎంత తీవ్రమైన బాధకలుగుతుందో శత్రువు మాటిమాటికి వేసిన బాణాలవలన కర్ణునికి అంత తీవ్రమైన బాధకలిగింది. అర్జునునిలో కార్యకుశలత, ప్రయత్నం, బలం అన్నీ ఉన్నాయి. వాటి ఆధారంగా అతడు పదునైన బాణాలను వింటినుండి వర్షిస్తూ కర్ణుని మర్మస్థానాలను ఛేదించసాగాడు. అతడు యమదండం వంటి తొమ్మిది బాణాలను అతని వక్షస్థలంపై నాటాడు. ఈ రీతిగా దెబ్బపై దెబ్బతగిలి కర్ణుడు తీవ్రంగా గాయపడ్డాడు. అతని పిడికిలి సడలింది. ధనుస్సు, తూణీరం జారిపడిపోయాయి. అతడు రథంమీచే పడి మూర్ఛపోయాడు.

అర్జునుడు ఉత్తముడు. ఉత్తమాచరణం కలవాడు. అతడు కర్ణుని సంకట స్థితిని చూసి ఆ దశలో అతనిని చంపాలనే ఆలోచనను విరమించుకొన్నాడు. ఇది చూసి వెంటనే శ్రీకృష్ణభగవానుడు “పాండునందనా! తాత్పారం ఏమిటి? బుద్ధిమంతుడు సంకటస్థితిలో పడిన శత్రువును కొట్టి ధర్మాన్ని కీర్తిని పొందుతాడు. నీవు కూడా ఇతనిని నాశనం చేయడానికి త్వరపడు. ఇతడు వెనుకటివలె శక్తిమంతుడు అయితే తిరిగి నీపై విరుచుకుపడతాడు.” అని హెచ్చరించాడు. అప్పుడు అర్జునుడు “మంచిది. దేవా! అలాగే చేస్తాను.” అని బదులిచ్చి, శ్రీకృష్ణుని గౌరవించి, వెంటనే శ్రేష్ఠమైన బాణాలతో కర్ణుని తూట్లు పొడవడం ఆరంభించాడు. అతడు వత్సధంతమనే పేరుగల బాణాలతో కర్ణుని అతని రథం, గుఱ్ఱాలతో సహితంగా కప్పివేసి, శక్తినంతా ఉపయోగించి నాలుగు దిక్కులను బాణాలతో కప్పివేశాడు.

అనంతరం కర్ణునికి స్పృహరాగానే, దైర్యం తెచ్చుకొని అర్జునుని పది, శ్రీకృష్ణుని ఆరు బాణాలతో తూట్లు పొడిచాడు. అప్పుడు అర్జునుడు కర్ణునిపై ఒక భయంకరమైన బాణం వేయాలనుకొన్నాడు. ఇటు అతని చావుకు సమయంకూడా ఆసన్నమయింది. ఆ సమయంలో కాలుడు అదృశ్యుడై బ్రాహ్మణుడు కోపంతో ఇచ్చిన శాసాన్ని గుర్తుకు తెచ్చి అతని వధను సూచిస్తూ - “ఇప్పుడు భూమి నీ రథచక్రాన్ని మింగేయాలనే అనుకోబోంది.” అని చెప్పాడు. సరిగా అప్పుడే పరశురాముడిచ్చిన బ్రహ్మాస్త్రం అతని స్పృతి నుండి తొలగిపోయింది. అటు భూమి బ్రాహ్మణుని శాసాన్ని అనుసరించి అతని రథం యొక్క ఎడమచక్రాన్ని మింగేయసాగింది. రథం కదిలిపోతూ ఒక చక్రం భూమిలో దిగబడిపోయింది.

ఈ రీతిగా చక్రం దిగబడిపోగా, పరశురాముడిచ్చిన అస్త్రాన్ని మరిచిపోయి, భయంకరమైన సర్పముఖబాణం కూడా విరిగిపోగా కర్ణుడు చాలా కంగారుపడ్డాడు. ఇన్ని సంకటాలు ఒక్కసారిగా వచ్చిపడడంతో అతడు తట్టుకోలేక విషాదంలో మునిగిపోయి చేతులు ఊపుతూ ధర్మాన్ని నిందించసాగాడు - “ధర్మం అవశ్యం మనుష్యుని రక్షిస్తుందని ధర్మవేత్తలు ఎప్పుడూ చెప్తూ ఉంటారు. నేను కూడా శాస్త్రంలో విన్నదానిని, నా శక్తిమేరకు ధర్మాచరణం కొరకు ఎప్పుడూ ప్రయత్నిస్తూనే ఉన్నాను. కాని అదే వేడు నన్ను చంపుతూఉంది, రక్షించడం లేదు. కాబట్టి ధర్మం కూడా తన భక్తులను సదా కాపాడదు అనే నాకు ఇప్పుడు అనిపిస్తోంది.” అన్నాడు.

కర్ణుడు ఈ మాటలు అంటూండగానే అతని గుఱ్ఱాలు, సారథి తడబడసాగారు. అర్జునుని బాణాల తాకిడికి అతడు స్వయంగా విచలితుడైఉన్నాడు. మర్మస్థానాలలో దెబ్బలు తగలడంతో అతడు శక్తిహీనుడైపోయాడు. పని చేయడానికి శక్తి లేదు. అందుకని ఉండుండి ధర్మాన్ని నిందిస్తున్నాడు. అనంతరం అతడు కృష్ణుని చేతిపై మూడు, అర్జునునిపై ఏడు భయంకరబాణాలు వేశాడు. అప్పుడు అర్జునుడు కూడా కర్ణునిపై వజ్రసదృశమైన భయంకరమైన పదునేడు బాణాలు వేశాడు. అవి అతని శరీరాన్ని ఛేదిస్తూ వెళ్లి భూమిపై పడ్డాయి. ఆ దెబ్బకు కర్ణుని శరీరం గజగజ వణికిపోయింది. అయినా బలవంతంగా తన శరీరాన్ని అదుపులోకి తెచ్చుకొని బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. అది చూసి అర్జునుడు కూడా తన బాణాలను అభిమంత్రించి కర్ణునిపై వర్షించసాగాడు. కాని మహారథి కర్ణుడు తన దగ్గరకు రాగానే ఆ బాణాలను నాశనం చేశాడు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణ భగవానుడు - “పార్థా! కర్ణుడు నీ బాణాలను వ్యర్థం చేస్తున్నాడు. కాబట్టి ఇప్పుడు నీవు ఏదైనా ఒక దివ్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించు.” అన్నాడు. అది విని అర్జునుడు జొగరూకుడై మంత్రం చదివి తన వింటిపై బ్రహ్మాస్త్రాన్ని సంధించి, దిక్కులను బాణాలతో కప్పివేస్తూ కర్ణుని కొట్టడం ఆరంభించాడు. అప్పుడు కర్ణుడు పదునైన బాణాలతో అతని వింటినారిని తెంచివేశాడు. అర్జునుడు ఇంకొక నారిని తొడిగాడు, కాని కర్ణుడు దానిని కూడా తెంచివేశాడు. ఈరీతిగా మూడు, నాలుగు, ఐదు, ఆరు, ఏడు, ఎనిమిది, తొమ్మిది, పది, పదకొండు పర్యాయాలు ఎక్కించిన త్రాడులను కూడా అతడు తెంపి వేశాడు. కాని అర్జునుని వద్ద వంద అల్లెత్రాడులున్నాయి. ఈ సంగతి కర్ణునికి తెలియదు. అతడు మళ్ళీ క్రొత్త త్రాడు తొడిగి,

దానిని అభిమంత్రించి కర్ణునిపై బాణాలు జడివానలా కురిపించసాగాడు. అప్పుడు కర్ణుడు తన అస్త్రాలతో అర్జునుని అస్త్రాలను ఖండించి, ఆపై అతనిని తూట్లు పాడవసాగాడు. ఈ రీతిగా అతడు అర్జునుని మించిన పరాక్రమం చూపసాగాడు.

ఇటు అర్జునుడు కర్ణుని బాణాలకు నొచ్చుకోవడం చూసి శ్రీకృష్ణభగవానుడు - “అర్జువా! అస్త్రాన్ని సందించి, దగ్గరినుండి ప్రహరించు” అన్నాడు. అప్పుడు అతడు రౌద్రాస్త్రాన్ని మంత్రించి వింటిపై సందించి దానిని కర్ణునిపై వేయాలనుకొన్నాడు. ఇంతలో కర్ణుని రథచక్రం భూమిలోకి మరింతగా దిగబడింది. అది చూసి కర్ణుడు వెంటనే రథంలోనుండి కిందికి దిగి, రెండు చేతులతో చక్రాన్ని పట్టుకొని పైకి ఎత్తడానికి యత్నించసాగాడు. సప్తద్వీపాలతో కూడిన భూమిని పర్వతాలతో వవాలతో సహితంగా అతడు నాలుగు అంగుళాలు పైకి లేపాడు. అయివా కూరుకుపోయిన చక్రం పైకి రాలేదు. అతడు కన్నీటితో అర్జునునివైపు చూసి - “కుంతీనందవా! నీవు గొప్ప విలుకాడవు. కుంగిపోయిన వా రథచక్రాన్ని నేనుపైకి తీసేవరకు ఒక్క క్షణకాలం ఆగు. నీవు నీచులవలె నడుచుకోకు. నీకు ఉత్తములమార్గమే ఆచరణీయం. ఉత్తమవ్రతుడైన పరాక్రమశాలి జాట్లు చెదిరిన వాని మీద, వెన్నుచూపి పారిపోయేవాని మీద, చేతులు జోడించిన వానిమీద, శరణు చొచ్చినవానిపై, ప్రాణరక్షణకై ప్రార్థించిన వానిమీద, ఆయుధాలు కోల్పోయిన వానిమీద అస్త్రశస్త్రాలు జారిపోవడంగాని, విరిగిపోవడం గాని జరిగినట్టివానిమీద ఆయుధం ప్రయోగించడు. నీవు కూడా లోకంలో మహాగొప్పవీరుడవు. సధాచారివి. యుద్ధదర్మాలను ఎరిగినవాడవు. ఉపనిషత్తుల యొక్క లోతైన జ్ఞానంలో మునకలు వేసినవాడవు. దివ్యాస్త్రాలు తెలిసిన ఉదారహృదయుడవు. యుద్ధంలో కార్తవీర్యునికూడా ఓడించగలవాడవు. మహాబాహూ! దిగబడిన ఈ చక్రాన్ని నేను ఎత్తేంతవరకు ఆగు. నీవు రథంమీద నేను కింద ఉన్నాం. ఆపైన నేను మిక్కిలి కంగారుగా ఉన్నాను. కాబట్టి వామీద ప్రహరించడం ఉచితంకాదు.” అని వేడుకొన్నాడు.

కర్ణుని మాటలు విని రథం మీద ఉన్న శ్రీకృష్ణభగవానుడు - “రాధానందవా! ఈ సమయంలో నీకు ధర్మం గుర్తుకు రావడం చాలా అదృష్టమే సుమా! నీచమానవుడు ఆపదలో చిక్కుకొన్నప్పుడు తాను చేసిన అకృత్యాలనుకాక, ప్రారబ్ధాన్నే నిందించడం కనిపిస్తూ ఉంటుంది. కర్ణా! పాండవులు

పదుమూడేడులు వనవాసం పూర్తిచేశాక కూడా నీవు వారికి రాజ్యం ఇవ్వనీయలేదు. అప్పుడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది? నీ సలహా తీసుకొనే దుర్యోధనుడు భీమసేనునికి విషం కలిపిన అన్నం తినిపించి, అతనిని సర్పాలతో కాటువేయించాడు. అప్పుడెక్కడికి పోయింది నీ ధర్మం? వారణావతనగరంలో లక్కఇంటిలో నిద్రిస్తున్న పాండవులను తగులబెట్టడానికి నీవు ఏర్పాటు చేసినపుడు - అప్పుడెక్కడుంది నీ ధర్మం? నిండు కొలువులో దుశ్శాసనుడు చెరపట్టిన, రజస్వల అయిన ద్రౌపదిని గూర్చి నీవు పరిహసించినపుడు - అప్పుడెక్కడికి పోయింది నీ ధర్మం? గుర్తులేదా? నీవు ద్రౌపదితో - “కృష్ణా! పాండవులు నశించిపోయినట్లే. వారు శాశ్వతంగా నరకంలో పడిపోయారు. ఇక నీవు వేరొకనిని పతిగా వరించు” అన్నావు. ఇలా అని నీవు ఆమెవైపు కన్నులు విప్పార్యుకొని చూడసాగావు. అప్పుడు ఎక్కడికి పోయింది నీ ధర్మం? అభిమన్యుడు బాలుడు, ఒంటరివాడు. అయినాకూడా అనేకులు మహావీరులు నలువైపులా ముట్టడించి అతనిని చంపినపుడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది? ఆ సమయంలో లేని దర్మాన్ని గూర్చి చాటింపు వేస్తూ అదికంగా మాటలాడడం వలన నేడు మాత్రం ప్రయోజనం ఏముంటుంది? ఇప్పుడు ఎన్ని ధర్మపన్నాలు వల్లెవేస్తే మాత్రం ఏమిటి? నీవు ప్రాణాలతో తప్పించుకోలేవు. పుష్కరుడు నలమహారాజును జూదంలో ఓడించాడు. కాని అతడు తన పరాక్రమంతోనే తిరిగి తన రాజ్యాన్నీ, కీర్తిని కూడా పొందాడు. అవే విధంగా లోభరహితులైన పాండవులు కూడా తమ భుజబలంతోనే శత్రువులను సంహరించి, తిరిగి తమ రాజ్యాన్ని పొందుతారు. ఈ మహాపురుషుల చేతిలో ధృతరాష్ట్రపుత్రులు మరణించి తీరుతారు.” అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణభగవానుని మాటలు విని కర్ణుడు సిగ్గుతో తలవంచుకొన్నాడు. అతనికి సమాధానమేమీ ఇవ్వలేకపోయాడు.

కర్ణుని వధ - శల్యుడు దుర్యోధనుని ఓడార్చుట

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! అనంతరం కర్ణుడు విల్లెక్కుపెట్టి మహావేగంగా అర్జునునితో యుద్ధం చేయసాగాడు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో - “నీవు కర్ణుని దివ్యాస్త్రంతోనే గాయపరిచి చంపు.” అన్నాడు. భగవానుడు ఇలా అనగానే అర్జునునికి కర్ణుని దురాగతాలన్నీ గుర్తుకువచ్చాయి. వెంటనే అతనికి తీవ్రమైన కోపం పెల్లుబికింది. అతని యొక్క రోమరోమాలనుండి నిప్పురవ్వలు వెలికి చిమ్మసాగాయి. అది ఒక అద్భుత విషయం. ఇది చూసి కర్ణుడు అర్జునునిపై బ్రహ్మాస్త్రం వేశాడు. అర్జునుడు

కూడా బ్రహ్మాస్త్రంతోనే దానిని శాంతింపచేశాడు. ఆ తరువాత అతడు కర్ణునిపై గురిచూసి మెరుగులుకక్కే ఆగ్నేయాస్త్రం వేశాడు. కాని కర్ణుడు వారుణాస్త్రంతో దానిని శాంతింపచేశాడు. ఆ వెంటనే ఆకాశంలో మబ్బుల గుంపులు వ్యాపించాయి. దిక్కులన్నీ చీకట్లు కమ్మేశాయి. అయివా అర్జునుడు దానికి భయపడలేదు. కర్ణుడు చూస్తూఉండగానే వాయవ్యాస్త్రంతో ఆ మబ్బులను ఎగురకొట్టేశాడు.

అప్పుడు సూతపుత్రుడు అర్జునుని వధించడానికి మండుతున్న అగ్నివంటి భయంకరమైన ఒక బాణాన్ని చేతిలోకి తీసికొని వింటిపై నందించాడో లేదో పర్యతాలతో, అడవులతో, వనాలతో సహితంగా భూమి అంతా కదిలిపోసాగింది. కర్ణుడు దానిని విడిచాడు. వజ్రసదృశమైన ఆ బాణం అర్జునుని గుండెను చీల్చివేసింది. తీవ్రమైన గాయం కావడంతో అతనికి తల తిరిగిపోయింది. చేయి పట్టుతప్పింది. గాండీవం జారిపోసాగింది. అతని శరీరం అంతా కంపించిపోయింది. ఈ మధ్యలో సమయం చూసుకొని కర్ణుడు రథచక్రాన్ని పైకి లేపడానికి రథంనుండి కిందికి దిగాడు. అతడు రెండు చేతులతో పట్టుకొని చక్రాన్ని పైకెత్తడానికి చాలా ప్రయత్నించాడు. కాని దైవవశం వలన అతని ప్రయత్నం ఫలించలేదు.

ఇంతలో అర్జునునికి తెలివి వచ్చింది. అతడు యమదండం వంటి భయంకరబాణాన్ని చేతపట్టాడు. అదే సమయంలో శ్రీకృష్ణుడు - “కర్ణుడు రథాన్ని అదిరోహించకుండానే అతని తలను నరుకు” అన్నాడు. “మంచిద”ని అర్జునుడు శ్రీకృష్ణ భగవానుని మాటను పాటించి కర్ణుని ధ్వజంపైన మండుతున్న బాణాన్ని నేశాడు. ధ్వజం విరిగిపోయింది. అది పడిపోవడంతోపాటే కౌరవుల కీర్తి, గర్వం, విజయం, ఆకాంక్షలు, హృదయాలు కూడా పతనమైపోయాయి. అప్పుడు చాలా గట్టిగా హోహాకారాలు చెలరేగాయి. ఇక అర్జునుడు కర్ణుని చంపడానికి చాలా తొందరపడసాగాడు. అతడు తన అమ్ములపాది నుండి ఇంద్రుని వజ్రం, యమరాజు యొక్క దండం వంటి అంజలికమనే ఒక బాణాన్ని పైకి తీసి చేతితో పట్టుకొన్నాడు. అది డాదాపు ఒకటిన్నర హస్తాల పొడవుఉంది. దానికి అరురెక్కలున్నాయి. కనుక అది చాలా తీవ్రగతితో వెళ్తుంది. ఆ బాణం అన్నివైపులకు వ్యాసించిన కాలాగ్నిలా ఘోరమై, పివాక, సుదర్శన చక్రాలవలె భయంకరంగా ఉంది. అర్జునుడు ఆ అస్త్రాన్ని గాండీవధనుస్సుపై ఎక్కుపెట్టి, లాగి - “నేను తపస్సు చేసిఉంటే, సేవలతో పెద్దలను తృప్తిపరిచి

ఉంటే, యజ్ఞం చేసిఉంటే, హితం కోరే మిత్రులు చెప్పిన మాటలు శ్రద్ధగా వింటే, ఆ సత్యప్రభావం వలన ఈ బాణం నా ప్రచండశత్రువైన కర్ణుని చంపుగాక!” అని పలికాడు. ఇలా అని అతడు ఆ భయంకరమైన బాణాన్ని కర్ణుని చంపాలని అతనిపైకి గురిచూసి వదిలాడు. అతని చేతినుండి విడివడగానే సూర్యకాంతి వంటి కాంతి కలిగిన ఆ బాణం అన్నిదిక్కులలోను, ఆకాశంలోను కాంతిని వ్యాపింపచేసింది. పగలు మూడవ జాము గడిచిపోతోంది. అప్పుడే అర్జునుడు ఆ బాణంతో కర్ణుని తలను తుంచేవేశాడు. అంజలికబాణంతో తెగిపోయిన ఆ తల నేలమీద పడింది. అనంతరం అతని మొండెం కూడా రక్తాన్ని స్రవిస్తూ వేలకు ఒరిగింది. ఆ సమయంలో కర్ణుని శరీరం నుండి ఒక తేజస్సు వెలువడి ఆకాశంలో వ్యాపించి ఆపై సూర్యమండలంలో లీనమయింది. ఈ అద్భుతదృశ్యాన్ని అక్కడున్నవారందరూ తమ కన్నులతో చూశారు.

అర్జునుడు కర్ణుని చంపినేశాడు. ఇది చూసి పాండవపక్ష యోధులు మిక్కిలి గట్టిగా శంఖాలు పూరించసాగారు. శ్రీకృష్ణార్జునులు, నకులసహదేవులు కూడా హర్షాతిరేకంతో తమతమ శంఖాలను పూరించారు. పోమకులు సేనాసహితులై సింహనాదాలు చేశారు. ఇతరయోధులు కూడా మిక్కిలి ఆనందంతో వాద్యాలు మోగించసాగారు. ఎంతో మంది రాజులు వచ్చి అర్జునుని కౌగిలించుకొన్నారు. ఎంతోమంది పరస్పరం కౌగిలించుకొని నర్తించసాగారు.

కర్ణుని శరీరం రక్తంతో తడిసిపోయి నేలమీద పడి ఉండడం చూసి మద్రరాజు శల్యుడు విరిగిన ధ్వజం కలిగిన ఆ రథం మీదనే అక్కడినుండి పారిపోయాడు. కర్ణుని మరణం చూసి కౌరవ పక్షంలోని ఇతరయోధులు కూడా భయాక్రాంతులై పారిపోయారు. ఆ సమయంలో దుర్యోధనునికి కన్నీరు పొంగుకొని వచ్చింది. అతడు మాటిమాటికి నిట్టూర్చసాగాడు. ఇరుపక్షాల వీరులు కర్ణుని శవం చూడడానికి అతని చుట్టూ చేరారు. ఒకడు ఆనందంగా ఉంటే ఒకడు భయపడుతున్నాడు. ఒకని ముఖం మీద విషాదచ్ఛాయలు ఉంటే, ఒకడు ఆశ్చర్యంలో మునిగిపోయాడు. పారాంశం ఏమంటే ఎవరి స్వభావానికి తగినట్లుగా వారు శోకంలోనో, ఆనందంలోనో మునిగిపోయారు.

కర్ణుడు చనిపోయాక భీముడు భయంకరంగా సింహనాదం చేస్తూ భూమ్యాకాశాలను కంపింపచేశాడు. అతడు ధృతరాష్ట్రపుత్రులకు భీతికొల్పుతూ చేతులు అప్పళించి,

గంతులు వేస్తూ నర్తించసాగాడు. సోమక సృంజయులు, ఇతరక్షత్రియులు కూడా అత్యంతమూ హర్షాతిరేకంతో ఒకరినొకరు కౌగిలించుకొంటూ శంఖధ్వనులు చేయసాగారు. ఆ సమయంలో మద్రరాజు శల్యునియొక్క మనస్సు నిలకడగా లేదు. అతడు దుర్యోధనుని వద్దకు వెళ్లి, కన్నీరు కారుస్తూ అమిత దుఃఖంతో - “రాజా! నీ సైన్యంలోని ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, రథాలు, యోధులు నాశనమయిపోయాయి. వానిపై యమరాజు ఆధిపత్యం ఉన్నట్లుగా ఉంది. నేడు కర్ణార్జునుల మధ్య జరిగినటువంటి యుద్ధం ముందెన్నడూ జరిగిఉండలేదు. కర్ణుడు పరాక్రమించి శ్రీకృష్ణార్జునులను, ఇంకా ఇతర శత్రువులను బహుశః లొంగదీసుకొన్నాడు. కాని ఏమీ పలితం లేకపోయింది. నిశ్చయంగా దైవం పాండవపక్షానికి అధీనమై పనిచేస్తోంది. అది వారినైతే రక్షిస్తోంది, మనలను నాశనం చేస్తోంది. ఈ కారణంగానే నీ కార్యసిద్ధికోసం ప్రయత్నించే వీరులందరూ శత్రువుల చేతిలో బలవంతంగా మరణించారు. నీసైన్యంలో ఇంద్ర యమ కుబేరులతో సమానమైన ప్రభావం గల యోధులున్నారు. వారిలో పరాక్రమం, శౌర్యం, బలం, తేజస్సు, ఇంకా అనేక ఉత్తమ గుణాలు కూడా ఉన్నాయి. వారు ఒకరకంగా అవద్యులే. అయివా వారిని పాండవ యోధులు యుద్ధంలో చంపివేశారు. కాబట్టి భరతా! నీవు శోకించకు. ఇదంతా ప్రారబ్ధం ఆదుతున్న ఆట. అందరికీ అన్నివేళలా సిద్ధి చేకూరదు. ఇలా అనుకొని దైర్యం చిక్కబట్టుకో.” అన్నాడు.

మద్రరాజు మాటలు విని, మనసులోనే తాను చేసిన అన్యాయాలను గుర్తుకు తెచ్చుకొని దుర్యోధనుడు చాలా దుఃఖితుడయ్యాడు. అతని బుద్ధి పనిచేయడం మానేసింది, దుఃఖంతో మిక్కిలిగా భాధపడుతూ మాటిమాటికీ వేడి నిట్టూర్పులు విడువసాగాడు.

దుర్యోధనుడు వారించినప్పటికీ కౌరవసేన

భీమార్జునాదులకు భయపడి పారిపోవుట -

ఇరుపక్షపు వీరులు శిబిరములకు మరలుట.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - “మహారాజా! ఆ సమయంలో కౌరవసైనికులు భీమసేనునికి భయపడి వివ్వలులై పారిపోతున్నారు. వారి ఆ అవస్థను చూసి దుర్యోధనుడు అయ్యో అనుకొంటూ లేచి నిలబడి తన సారథితో - “సూతుడా! నీవు మెల్ల మెల్లగా గుఱ్ఱాలను ముందుకు పోనియ్యి. చేతిలో విల్లుపట్టుకొని వా సైన్యం అంతటి వెనుక వేను నిలబడితే అర్జునుడు నన్ను ఓడించలేడు. అతడు నాతో

యుద్ధానికివస్తే నిస్సంచేహంగా అతనిని చంపుతాను. నేడు నేను కృష్ణార్జునులను, గర్విష్ఠి అయిన భీమసేనుని, చావగా మిగిలిన శత్రువులతో పాటుగా మృత్యుతీరానికి చేర్చి కర్ణుని ఋణం తీర్చుకొంటాను.” అన్నాడు.

దుర్యోధనుని యొక్క వీరోచితమైన ఈ మాటలను విని సారథి గుఱ్ఱాలను మెల్లగా ముందుకు నడిపాడు. మీవైపున యుద్ధానికి పాతికవేలమంది పదాతిసైనికులు నిల్చున్నారు. వారిని భీమసేనుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు తమ చతురంగబలాలతో ముట్టడించి, బాణాలు వేయనారంభించారు. వారు కూడా భీముని, ధృష్టద్యుమ్నుని నిలువరించి ఎదిరించసాగారు. ఆ సమయంలో భీముడు క్రోధోద్రిక్తుడై గద చేతపట్టి రథంనుండి దిగి, వారందరితో పోరాడసాగాడు. భీమసేనుడు యుద్ధధర్మాన్ని పాటించే వాడు. అందుకనే తాను రథంపై కూర్చుని ఆ పదాతిసైనికులతో యుద్ధం చేయలేదు. అతనికి తన భాహుబలం మీద పూర్తినమ్మకం ఉంది. గద చేతపట్టి డేగలా విహరిస్తూ భీమసేనుడు తమ ఇరవై అయిదువేల మంది సైనికులను చంపివేశాడు. ఒకవైపు అర్జునుడు రథికసైన్యం మీద ధాడిచేశాడు. ఇంకొక వైపు నకులసహదేవులు, సాత్యకి - ఈ ముగ్గురూ కలిసి దుర్యోధనుని యొక్క సైన్యాన్ని సంహరిస్తూ శకునిపై దండెత్తారు. శకునియొక్క పెక్కుమంది ఆశ్వికులను తమ వాడి బాణాలతో కొట్టి వారు అతనివైపు ఉరికారు. ఆపై వారిమధ్య భయంకరమైన యుద్ధం చెలరేగింది. అటు అర్జునుడు రావడం చూసి మీ యోధులు భయంతో పరుగులు తీశారు. చాలామంది యొక్క రథాలు విరిగిపోయాయి. చాలామంది బాణాల దెబ్బలకు తీవ్రంగా గాయపడ్డారు. ఈ రీతిగా అర్జునుని చేతకూడా దెబ్బలు తిని పాతికవేల మంది యోధులు కాలుని గాలానికి చిక్కుకొన్నారు.

ఇటు ధృష్టద్యుమ్నునికి భయపడి మీ సైనికులలో తొక్కిసలాట ఆరంభమయింది. చేకితానుడు, శిఖండి, ద్రౌపదీపుత్రులు మీ మహాసైన్యాన్ని సంహరిస్తూ శంఖాలు పూరించసాగారు. చారు పారిపోతున్న మీ సైనికులను కూడా వెంటాడారు. అనంతరం అర్జునుడు మళ్ళీ రథసైన్యంమీద ధాడి చేసి, విశ్వవిఖ్యాతమైన తన గాండీవధనుస్సును మ్రోగిస్తూ ఒక్కపారిగా బాణాలతో అందరినీ కప్పివేశాడు. ధూళిపైకి లేచి నలువైపులా అంధకారం వ్యాపించింది. ఎవరికీ ఏమీ తెలియడంలేదు. ఆ సమయంలో కౌరవసైన్యంలో మళ్ళీ

తొక్కినలాట మొదలయింది. ఇది చూసి మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుడు శత్రువుల మీద దాడి చేసి, పాండవులను యుద్ధానికి మచ్చరించి పిలిచాడు. పాండవసైన్యం దుర్యోధనునిపై విరుచుకొని పడింది. అతడు కూడా క్రోధావిష్టుడై వందల, నేల యోధులను యమలోకానికి పంపాడు. ఆ యుద్ధంలో మేము దుర్యోధనుని యొక్క అద్భుతమైన పౌరుషాన్ని చూశాం. అతడు ఒంటరివాడైనప్పటికీ, పాండవసైన్యం అంతటితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు.

దుర్యోధనుడు తన సేవపై దృష్టి పారించే సమయానికి అందరూ దుఃఖితులై కన్పించారు. అప్పుడతడు అందరినీ ఉత్సాహపరుస్తూ - యోధులారా! వాకు తెలుసు. మీరు భయంతో వణికిపోతున్నారు. కాని మీరు పారిపోయి పాండవుల బారి నుండి మీ ప్రాణాలను రక్షించుకొనే ప్రదేశం ఏదీ వాకు కనిపించడం లేదు. ఈ స్థితిలో పారిపోవడం వలన ప్రయోజనమేమిటి? ఇప్పుడు శత్రువుల వద్ద కొద్ది సైన్యం మాత్రమే మిగిలిఉంది. శ్రీకృష్ణార్జునులు ఇద్దరూ కూడా తీవ్రంగా గాయపడి ఉన్నారు. వేను వీరందరినీ చంపుతాను. మనకు విజయం తప్పదు. ఇక్కడున్న క్షత్రియులందరూ శ్రద్ధగా వినండి. మృత్యువు శూరులను, పిరికివారిని ఇద్దరినీ చంపుతుంది. అటువంటప్పుడు వావలె క్షత్రియవ్రతాన్ని ఆచరించేవాడు అయికూడా యుద్ధం చేయకుండా ఉండే మూర్ఖుడు ఎవడయివా ఉంటాడా? మన శత్రువు భీమసేనుడు క్రోధఘూర్ణితుడై ఉన్నాడు. మీరు పారిపోతే అతని చేతికి చిక్కి మీప్రాణాలకు నీళ్లు వదలుకోవలసి ఉంటుంది. కాబట్టి తాతతండ్రులనుండి ఆచరిస్తున్న క్షత్రియధర్మాన్ని విడిచిపెట్టకండి. యుద్ధంలో వెన్నుచూపి పారిపోవడం కంటే మించిన పాపం క్షత్రియునకు ఇంకొకటి లేదు. అలాగే యుద్ధధర్మాన్ని పాటించడం కంటే మించిన స్వర్గద్వారం మరొకటి లేదు. సంగ్రామంలో చనిపోయిన యోధుడు వెంటనే ఉత్తమలోకాన్ని పొందుతాడు" అని ఆశాజనకంగా పలికాడు.

మీపుత్రుడు ఈ రీతిగా విడమరించి చెబుతూనే ఉన్నాడు. కాని గాయపడిన సైనికులలో ఒక్కడు కూడా అతని మాటను పట్టించుకొన్నవాడు లేడు. అందరూ అన్ని దిక్కులకూ పారిపోయారు. ఆ సమయంలో మద్రరాజు శల్యుడు దుర్యోధనునితో - "రాజా! కొద్దిగా ఈ యుద్ధభూమివైపు దృష్టి సారించు. ఎంతోమంది మనుష్యుల, ఎన్నోగుట్టల శవాలు పడి ఉన్నాయి. పర్వతాకారం గల గజరాజులు

బాణాలకు చిన్నాభిన్నమై చచ్చి పడిఉన్నాయి. ఇక ఈ పరాక్రమవంతులైన సైనికులు వావా ప్రకారాల బోగాలు, వస్త్రాభూషణాలు, మనసునకిష్టమైన సుఖాలు, శరీరాలను కూడా విడిచి, ఉత్కృష్టధర్మాన్ని పాటిస్తూ తమ కీర్తితోపాటు స్వర్గాదిలోకాలకు చేరుకొన్నారు. దుర్యోధవా! ఇక ఈ సూర్యదేవుడంటావా, అస్తాదికి చేరాలనే అనుకొంటున్నాడు. నీవు కూడా శిభిరానికి తిరిగివెళ్లు." అని నచ్చబలికాడు.

ఇది చెప్పి శల్యుడు ఊరుకొన్నాడు. అతని మనసు శోకాకులమై ఉంది. అటు దుర్యోధనుని అవస్థకూడా చాలా దయనీయంగా ఉంది. అతడు అర్చుడై - "హా! కర్ణా! హా! కర్ణా! అని విలపించసాగాడు. అతని కన్నుల నుండి నీరు ధార కట్టింది. అశ్వత్థామ, ఇంకా ఇతర రాజులు వచ్చి అతనికి పదే పదే ధైర్యం చెబుతూ, రక్తంతో తడిసిన రణభూమిని చూస్తూ, శిభిరాలవైపు మరలసాగారు. కౌరవులందరూ సూతపుత్రుని మరణానికి దుఃఖితులై ఉన్నారు. అందుకని "హా!కర్ణా!" అని విలపిస్తూ అతివేగంగా శిభిరాలవైపు మరలిపోయారు. చేవతలు, ఋషులు కూడా తమ తమ స్థానాలకు వెళ్లిపోయారు. ఆకాశచారులు, స్థలచారులు తమ తమ ఇచ్చానుసారం ఆకాశానికి, భూమికి వెళ్లిపోయారు. చూపరులు కర్ణార్జునుల అద్భుతయుద్ధాన్ని తిలకించి ఆశ్చర్యమగ్నులై ఇద్దరినీ ప్రశంసిస్తూ వెళ్లారు.

మహారాజా! యాచకోత్తములు అడిగితే ఎప్పుడూ "నేను ఇస్తాను" అనేమాటేగాని, "నావద్దలేదు" అనేమాట నోటివెంట ఎప్పుడూ వెలువడని సత్పురుషుడు కర్ణుడు ద్వంద్వయుద్ధంలో అర్జునుని చేతిలో మరణించాడు. తన సర్వస్వం బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చివేసినవాడు, బ్రాహ్మణులకోసం తన ప్రాణాలను ఇవ్వడానికి కూడా వెనుకంజ వేయనివాడు, మహాదాత, మహావీరుడు అయిన ఆ కర్ణుడే, మీ పుత్రుల విజయానికిగల ఆశ, మేలు, రక్ష - అన్నీ వెంటపెట్టుకొని స్వర్గలోకానికి వెళ్లిపోయాడు. కర్ణుడు చనిపోయాక సూర్యాస్తమయం అయినపుడు మంగళ బుధగ్రహాలు వక్రగతిలో ఉదయించాయి. భూమిలో కల్లోలం కలిగింది. నాలగు దిక్కులయందు అగ్నిరగుల్కొని వానిలో పొగ వ్యాపించింది. సముద్రాలలో తుపాను చెలరేగింది. ఘోషాలు పెల్లుబిగాయి. ప్రాణులన్నిటికీ వ్యథ కలిగింది. బృహస్పతి రోహిణిని ఆవరించి చంద్రసూర్యులతో సమానంగా ప్రకాశంతో వెలుగొందాడు. ఆ సమయంలో భూమి కంపించింది. ఉల్కలు రాలసాగాయి. ఆకాశంలో నిలిచిన చేవతలు అకస్మాత్తుగా

హోహోకారాలు చేశారు.

ఈ రీతిగా కర్ణుడు చనిపోయాక హర్షనిర్భరులైన శ్రీకృష్ణార్జునులు స్వర్ణజ్వాలరులతో చుట్టబడిన తెల్లని శంఖాలను చేతులలోకి తీసికొని పెదవులకు అన్ని ఒకేసారి పూరించసాగారు. ఆ ద్వని విని శత్రువులయొక్క హృదయాలు చెదిరిపోసాగాయి. పాంచజన్యచేపదత్తాల యొక్క గంభీరనాదంతో భూమి, ఆకాశం, దిక్కులు మారుమోగాయి. ఆ శంఖనాదం వింటూనే కౌరవసైనికులు, మద్రరాజు శల్యుని, మహారాజు దుర్యోధనుని యుద్ధభూమిలోనే వదిలి పారిపోయారు. అప్పుడు ప్రజలందరూ ఒక చోటకు చేరి శ్రీకృష్ణార్జునులను సమ్మానించారు. వారిద్దరూ ఉదయిస్తున్న సూర్యచంద్రులవలె శోభిల్లారు. వారి పరాక్రమానికి ఎక్కడా సాటిలేదు. వారు తమ శరీరాలనుండి బాణాలను పెరికివేసి, మంత్రిమండలి చుట్టూ చేరగా ఆనందపూర్వకంగా తమ శిబిరాలలోకి ప్రవేశించారు. కర్ణుడు చనిపోయినపుడు దేవతలు, గంధర్వులు, మనుష్యులు, చారణులు, మహర్షులు, యక్షులు, వాగులు అభ్యుదయవిజయాలు కలగాలని శుభకామనను ప్రకటిస్తూ వారిద్దరినీ పూజించారు. అంధరూ వారి గుణాలను కొనియాడారు.

కర్ణుడు మరణించాక, కౌరవపక్షంలోని వేలమంది వీరులు భయభ్రాంతులై పారిపోయినపుడు, మీ పుత్రుడు శల్యమహారాజు మాటను మన్నించి యుద్ధం కట్టిపెట్టమని ఆజ్ఞాపించాడు. సైన్యాన్ని సమీకరించుకొని వెనక్కి తిరిగివెళ్లాడు. చావగా మిగిలిన వారాయణిసైన్యంతో కృతవర్మ, వేలమంది గాంధారులతో శకుని, గజసైన్యంతో కృపాచార్యుడు కూడా శిబిరంవైపు మళ్లారు. అశ్వత్థామకూడా పాండవుల విజయాన్ని చూసి మాటిమాటికీ నిట్టూరుస్తూ శిబిరంవైపు నడిచాడు. మిగిలిన సంశ్చక్తులతో పాటు సుశర్మ, విరిగిన ధ్వజం కల రథంతో పాటుగా శల్యుడు కూడా భయం, సిగ్గుతో శిబిరంవైపు మరలారు. కర్ణుని మరణం చూసి కౌరవులందరూ భయంతో వ్యధితులై వణికిపోయారు. వారి శరీరాలనుండి రక్తం ప్రవిస్తోంది. అందుకని అందరూ ఉద్విగ్నులై పారిపోయారు. ఇక వారికి తమ ప్రాణాలపట్ల, రాజ్యంపట్ల ఆశలేదు. దుర్యోధనుడు దుఃఖంలో, శోకంలో మునిగిపోయాడు. అతడు చాల ప్రయత్నించి అందరినీ ఒకచోటకు చేర్చి శిబిరాలకు తీసికొని వచ్చాడు. రాజుగారి ఆజ్ఞ పొంది అందరూ శిబిరాలలోకి వెళ్లి విశ్రాంతి తీసికొన్నారు. ఆ సమయంలో అందరిముఖాలు పాలిపోయాయి.

కర్ణపథవార్తతో ఆవందించిన ధర్మరాజు
శ్రీకృష్ణార్జునులను ప్రశంసించుట -
గాంధారీధృతరాష్ట్రులు శోకించుట -
కర్ణపర్వ శ్రవణమాహాత్మ్యము.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! ఈ ప్రకారంగా కర్ణుడు చనిపోయాక, కౌరవసేన పారిపోయి నిలుచుండిపోగా, శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని కౌగిలించుకొని హర్షంతో - “పార్థా! ఇంద్రుడు వృతాసురుని చంపాడు, నీవు కర్ణుని చంపావు. ఈనాటి నుండి లోకులు వృతాసురపథ రీతిలోనే కర్ణపథను గురించి కూడా కథలుగా చెప్పుకొని వింటూంటారు. నీవు ఎన్నోరోజులనుండి కర్ణుని యుద్ధంలో చంపాలనుకొంటున్నావు. ఆ కోరిక ఈ వాడు తీరింది. కాబట్టి ధర్మరాజుకు ఈ శుభవార్త చెప్పి నీవు అతని ఋణం తీర్చుకో. నీకు, కర్ణునికి మధ్య మహాసంగ్రామం మొదలైనపుడు అతడు కూడా యుద్ధం చూడడానికి వచ్చాడు. కాని చాలాతీవ్రంగా గాయపడి ఉండడంవలన చాలాసేపు ఇక్కడ ఉండలేకపోయాడు. తిరిగి శిబిరానికే వెళ్లిపోయాడు. కాబట్టి మనం అతనివద్దకు వెళ్లాలి.” అన్నాడు.

అర్జునుడు మంచిదని అతని ఆజ్ఞను అంగీకరించాడు. ఆపై భగవానుడు తన రథాన్ని ఆవైపుకే తిప్పాడు. శిబిరాన్ని చేరుకొని, అతడు అర్జునుని వెంటపెట్టుకొని యుధిష్ఠిరుని కలుసుకొన్నాడు. రాజు అప్పుడు బంగారు శయ్యమీద పడుకొని ఉన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు ఆనందంగా అతని కాళ్లకు నమస్కరించారు. వారిద్దరి ఆనందం చూసి కర్ణుడు చనిపోయాడని అనుకొని యుధిష్ఠిరుడు లేచి కూర్చుని, ఆనంధాతిరేకంతో కన్నీరు కార్చసాగాడు. ఆపై వారిద్దరినీ గుండెలకు అదుముకొని, మాటిమాటికీ యుద్ధవార్తలను అడుగసాగాడు. అప్పుడు భగవానుడు రణభూమిలో జరిగిన చిన్న సంఘటన మొదలుకొని అంతా అతనికి నివేదించాడు. చివరగా కర్ణుడు చనిపోయినదికూడా చెప్పాడు. ఆ తరువాత భగవానుడు కొద్దిగా నవ్వుతూ చేతులు జోడించి - “మహారాజా! మీరు భీమసేనుడు, అర్జునుడు, నకులసహదేవులు కుశలంగా ఉన్నారు. ఇది చాలా అదృష్టకరమైన సంగతి. మహారథి కర్ణుడు చనిపోయాడు - మీ విజయం, అభివృద్ధి జరుగుతున్నాయి. ఇది కూడా చాలా ఆవందించదగిన విషయం. నేడు సూతపుత్రుని శరీరంలో బాణాలు గుచ్చుకొని ఉన్నాయి. అతడు నేలపై పడిఉన్నాడు. ఈ దశలో మీరు ఈ భూమిని కంటకరహితంగా అనుభవించండి.” అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణ భగవానుని మాటలు విని ధర్మరాజు మిక్కిలి

ఆనందించి - "దేవకీనందనా! ఇది చాలా ఆనందించదగిన విషయం. నీవు సారథిగా ఉన్నావు. కనుకనే అర్జునుడు కర్ణుని చంపగలిగాడు. ఇది నీ బుద్ధియొక్క అనుగ్రహమే. ఇందులో ఆశ్చర్యపడవలసిన విషయమేమీ లేదు." అన్నాడు. ఇలా అని యుధిష్ఠిరుడు శ్రీకృష్ణుని కుడిచేతిని తన చేతిలోకి తీసుకొన్నాడు. తిరిగి ఇద్దరితోనూ "అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుడు సనాతనులైన నరనారాయణ ఋషులని" నారదమహాముని నాకు చెప్పాడు. తత్త్వజ్ఞుని శ్రీవేదవ్యాసులవారు కూడా ఎన్నోసార్లు ఈ విషయమై చర్చించారు. కృష్ణా! నీ దయవలననే పాండునందనుడు అర్జునుడు శత్రువులను ఎదిరించి విజయాన్ని పొందుతున్నాడు. యుద్ధంలో అర్జునునికి సారధ్యం చేయడానికి అంగీకరించినప్పుడే, మన పక్షమే గెలుస్తుంది. ఓడిపోదు. అని నిశ్చయమైపోయింది. భీష్మద్రోణులు, కర్ణుడు వంటివీరులు మీ బుద్ధివలననే చనిపోయారంటే ఇక మిగిలిన నారి అనుచరులు మరణించినవారితో సమానులు అనే నేను భావిస్తాను." అన్నాడు.

ఇలా అని యుధిష్ఠిరమహారాజు అలంకృతమైన బంగారురథాన్ని ఎక్కి, కృష్ణార్జునులతో కలిసి రణభూమిని చూడడానికి బయలుదేరాడు. అక్కడికి చేరాక అతడు నరశ్రేష్ఠుడైన కర్ణుడు వందల భాణాలతో భేదింపబడి నేలపై పడిఉండడం చూశాడు. అప్పుడు సుగంధతైలాలతో నింపిన బంగారు దివిటీలు వేలాదిగా వెలిగింపబడినాయి. నాటి వెలుతురులోనే అందరూ కర్ణుని శరీరాన్ని చూశారు. అతని కవచం చిన్నాభిన్నమై, శరీరం భాణాలతో చీరుకుపోయింది. కర్ణుడు పుత్రునితో సాటు చనిపోవడం చూసి, యుధిష్ఠిరుడు మళ్ళీ శ్రీకృష్ణార్జునులను పొగుడుతూ - "గోవింధా! మీరు వీరులు, విద్వాంసులు. పైగా మాకు ప్రభువులు. మీచే సురక్షితులమై నేడు నిజంగానే నేను సోదరులతోసాటు రాజునయినాను. రాధానందనుడు కర్ణుడు చనిపోయిన నార్త విని దురాత్ముడయిన దుర్యోధనుడు ఇప్పుడు రాజ్యం, ప్రాణాలు - రెండింటిపట్ల నిరాశ చెంది ఉంటాడు. పురుషోత్తమా! నీ దయవలన మేము కృతార్థులమైనాము. గాండీవధారి అర్జునునికి విజయం లభించింది. ఇది చాలా సంతోషకరమైన సంగతి." అన్నాడు.

ఈ రీతిగా యుధిష్ఠిరమహారాజు శ్రీకృష్ణార్జునులను ప్రశంసించాడు. ఆ సమయంలో నకులసహదేవులు, భీమసేనుడు, సాత్యకి, దృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి,

పాండవపాంచాల స్పంజయవీరులు "మహారాజునకు అభ్యుదయమగుగాక" అని పలికి యుధిష్ఠిరుని గౌరవించారు. ఆపై కృష్ణార్జునుల గుణగానం చేస్తూ వారు మిక్కిలిఆనందంతో శిబిరాలవైపు బయలుదేరారు. దృతరాష్ట్ర మహారాజా! మీరు చేసిన అన్యాయం వలననే శరీరం గగుర్పొడిచే ఈ సంహారం జరిగింది. ఇప్పుడు ఎందుకు మాటిమాటికి విచారిస్తున్నారు?

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "జనమేజయా! ఈ అప్రియ సమాచారం వినగానే దృతరాష్ట్రమహారాజు మూర్ఛిల్లి, కూకటి వేళ్లతో పెల్లగింపబడిన వృక్షంలా నేలమీద పడిపోయాడు. అలాగే దూరాలోచనకల గాంధారీదేవికూడా ఉన్నపాటుగా కూలిపోయింది. ఆమె విలపిస్తూ కర్ణుని మరణానికి శోకించసాగింది. ఆ సమయంలో గాంధారిని విదురుడు, దృతరాష్ట్రుని సంజయుడు ఓధార్పారు. ఆపై ఇద్దరూ కలిసి దృతరాష్ట్రుని ఓధారుస్తూ శాంతింపచేయసాగారు. అంతః పురకాంతలు వచ్చి గాంధారిని లేవనెత్తారు. రాజుగారికి మిక్కిలి వేదన కలిగింది. అతని వివేకశక్తి నశించింది. అతడు చింతాశోకాలలో మునిగిపోయాడు. మోహవివశుడు అయినకారణంగా అతనికి ఏ విషయమూ తోచకుండా ఉంది. విదురసంజయులు ఎంతోసేపు ఓధార్పినమీదట ప్రారబ్ధం, విధి తప్పవని తలచి ఊరుకొన్నాడు.

కర్ణార్జునుల ఈ యుద్ధయజ్ఞాన్ని పరించినవానికి, లేక విన్నవానికి శాస్త్రోక్తంగా యజ్ఞం చేసిన ఫలితం లభిస్తుంది. సనాతన భగవానుడైన విష్ణువు యజ్ఞస్వరూపుడు. అగ్ని, వాయువు, చంద్రుడు, సూర్యుడు కూడా యజ్ఞరూపాలే. కాబట్టి దోషదృష్టి విడిచి ఎవరు ఈ యుద్ధయజ్ఞ వర్ణనను వింటారో లేక చదువుతారో వారు సమస్త లోకాలను చేరుకోగలరు. సుఖాన్ని పొందగలరు. అతనిపట్ల విష్ణుభగవానుడు, బ్రహ్మ, శంకరుడు సంతుష్టు లవుతారు. ఈ పర్వాన్ని చదవడం వలన బ్రాహ్మణునికి నేదపారాయణం చేసిన ఫలితం లభిస్తుంది. క్షత్రియులకు బలము, యుద్ధంలో విజయము లభిస్తాయి. వైశ్యులకు ధనం వృద్ధి చెందుతుంది. శూద్రులు రోగరహితులై ఆరోగ్య సంపన్నులు అవుతారు. ఇందులో సనాతన భగవానుడు విష్ణువు యొక్క మహిమ గానం చేయబడింది. అందువల్ల దీనిని పఠించడం వలన మనుష్యునికి కోరికలు నెరవేరుతాయి. అతడు సుఖంగా ఉంటాడు. ఎడతెగకుండా ఏడాదిపాటు దూడలతోసహా కపిలగోవులను దానం చేస్తే వచ్చే ఫలితం కర్ణపర్వాన్ని ఒక్కసారి విన్నంతనూత్రం చేత ప్రాప్తిస్తుంది.

సంక్షిప్త మహాభారతము

శల్య పర్వము

ధృతరాష్ట్రుడు దుఃఖించుట -

కృపాచార్యుడు దుర్యోధనునికి సంధి
చేసుకొన్నుని చెప్పుట - దుర్యోధనుడు
యుద్ధమువకే కృతనిశ్చయుడగుట.

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైన నరోత్తమమ్ ।
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, నరోత్తముడు అయిన
అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, ధానిని
రచించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురభావాలను తొలగించి
అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! కౌరవసేనను నడిపే కర్ణుడు
చనిపోయాక నా కొడుకులు ఏమి చేశారు? నా పుత్రులు
ఎవరెవరిని సేనా నాయకులుగా చేస్తున్నారో నారినందరినీ
పాండవులు తక్కువ సమయంలోనే చంపివేస్తున్నారు.
కారణమేమిటి? మీరు చూస్తూ ఉండగానే భీష్ముడు
చనిపోయాడు, ద్రోణునికి అదే గతిపట్టింది. ఇప్పుడు కర్ణుడు
కూడా వెళ్లిపోతున్నాడు. మహాత్ముడైన విదురుడు నాతో
పూర్వమే చెప్పాడు - దుర్యోధనుని అపరాధం వలన
వంశనాశనం అవుతుందని. అతడు చెప్పినది అక్షరాల నేడు
నిజమవుతోంది. ఆ సమయంలో ప్రారబ్ధవశాత్తు నాబుద్ధి
నశించిపోయింది. అందుకే వేను అతడు చెప్పినట్లు
నడుచుకోలేడు. సంజయా! నేను చేసిన ఆ అన్యాయానికి
ఫలితాన్ని మళ్ళీ నాకు చెప్పు. కర్ణుడు చనిపోయాక నా
సైన్యానికి ఎవరు ప్రధానులయ్యారు? ఏ వీరుడు
శ్రీకృష్ణార్జునులను ఎదుర్కొన్నాడు?” అని వాపోతూ అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పాడు - “మహారాజా! కౌరవ పాండవుల
మధ్య మొదలైన ఆ మహాజనసంహారం సంగతి పావధానంగా
వినండి. ఓడమీద వ్యాపారం చేసేవాడు అగాధసముద్రజలంలో
ఆ ఓడ మునిగిపోయినపుడు బేజారెత్తినట్లుగా, కౌరవులకు
ఆశ్రయభూతుడైన కర్ణుడు చనిపోయాక మీసైనికులు
భయంతో వణికిపోయారు. నారు అనాధలవలె రక్షకునికై
వెదకసాగారు. అర్జునుని చేతిలో ఓడిపోయి సంద్యాసమయంలో
శిబిరాలకు చేరుకొన్న మనవారు ఆసమయంలో కర్ణుని
మరణంతో భయపడి పరుగులు తీశారు. వారి కవచాలు

చిరిగిపోయాయి. ఎటువైపుకు పరుగులు తీస్తున్నారో నారికే
తెలియడం లేదు. వారి బుద్ధి పనిచేయడం మానేపింది.
వారు పరస్పరం తమను తామే చంపుకోసాగారు. చాలామంది
యోధులు భయం కారణంగా గుఱ్ఱాలు, ఏనుగులు రథాల
మీద ఎక్కి అటు ఇటు పరిగెత్తసాగారు. ఆ భయంకర
యుద్ధంలో ఏనుగులు రథాలను విరుగకొట్టాయి. రథికులు
అశ్వికులను చంపారు. యుద్ధరంగంనుండి పారిపోతున్న
సైనికులను గుఱ్ఱాలు తొక్కివేయసాగాయి.

ఆ సమయంలో కృపాచార్యుడు వచ్చి దుర్యోధనునితో
- రాజా! వేను నీతో కొద్దిగా మాట్లాడాలనుకొంటున్నాను.
శ్రద్ధగా విని మంచిధనిపిస్తే ధాని ప్రకారం చేయి.
భీష్మపితామహుడు, ద్రోణాచార్యుడు, మహారథి కర్ణుడు,
జయద్రథుడు, నీ సోధరులు చాలామంది, నీ కొడుకు
లక్ష్మణుడు - అందరూ చనిపోయారు. ఇక మిగిలినవారిని
మనం రక్షించగలమా? రాజ్యాన్ని పాంధాలనుకొని ఏ
వీరులమీద మనం యుద్ధభారాన్ని మోపినామో వారందరూ
శరీరాలు త్యజించి వేదవేత్తలు పొందే ఉత్తమగతులను
పొందారు. మనం ఎంతోమంది రాజులను చంపించి,
గుణవంతులయిన మన మహారథులను కోల్పోయాము. వారు
లేక మనం ఇప్పుడు ఒంటరినారమయ్యాము. ఈ స్థితిలో
మనం దయనీయంగా ప్రవర్తించవలసివస్తుంది. అందరూ
జీవించి ఉన్నప్పుడే అర్జునుడు ఎవరికీ ఓడిపోలేదు. కృష్ణునివంటి
పారథి ఉన్న అతనిని దేవతలు కూడా ఓడించలేరు. అతని
కపిధ్వజం చూసి మన పెద్ద సేన భయపడిపోతోంది. భీమసేనుని
సింహనాదం, పాంచజన్యం యొక్క భీషణధ్వని,
గాండీవధనుష్టంకారం విని మన వారి గుండెలు
అవిసిపోతున్నాయి. అర్జునుని చేతిలో ఊగుతున్న
బంగారుమయమైన గాండీవధనుస్సు నలువైపులా మేఘాలలో
మెటుపులా కనపడుతోంది. అర్జునుని రదానికి కట్టబడిన
గుఱ్ఱాలు బంగారు హారాలతో అలంకరింపబడి శ్రీకృష్ణుడు
తోలుతూండగా గాలికి ఎగురుతున్న మేఘాలలా పరుగులు
తీస్తున్నాయి. అప్రవిద్యాకుశలుడైన అర్జునుడు మీసైన్యాన్ని
గడ్డికుప్పను అగ్ని దగ్ధం చేసినట్లుగా మాడ్చివేశాడు. అతడు
తన ధనుష్టంకారంతో సింహం మృగాలను భయపెట్టినట్లుగా
మన యోధులను భయభ్రాంతులను చేశాడు. ఈ యుద్ధం

మొదలై నేటికి పదిహేను రోజులయింది. తుపానుగాలి తాకిడికి మహాసాగరంలో ఊగిపోతున్న ఓడలా మీ సైన్యాన్ని అర్జునుడు వణికింపచేస్తున్నాడు. ఆ రోజు జయద్రథుడు అర్జునుని బాణాలకు ఎర అయిపోతున్నప్పుడు చూసి కూడా కర్ణుడు ఎక్కడికి పోయాడు? తమ తమ అనుచరులతో ద్రోణాచార్యుడు, నేను, నీవు, కృతవర్మ, తమ్ముళ్లతో పాటు దుశ్శాసనుడు - వీరందరూ ఎక్కడికి పోయారు? అందరూ అక్కడే ఉన్నారు. కాని అర్జునునిపై ఎవరయినా పరాక్రమించగలిగారా? నీ బంధువులను, పోదరులను, సహాయకులను, మామలను అతడు తన పరాక్రమంతో గెలిచి, నీవు చూస్తూ ఉండగానే అందరినీ అణగద్రొక్కి జయద్రథుని చంపివేశాడు. ఇక మనం ఎవరోపై ఆధారపడాలి? అర్జునునిపై విజయం సాధించగల వీరుడు ఇక్కడ ఎవడున్నాడు? అతనివద్ద దివ్యాస్త్రాలున్నాయి. అతని గాండీవటంకారం వింటేనే మనదైర్యం దిగజారిపోతోంది. సేనాపతి లేని మనసైన్యం చంద్రుడు లేని రాత్రిలా శోభావిహీనంగా ఉంది. యోధులందరూ కంగారుపడుతూ ఉన్నారు. అటు సాత్యకి భీమసేనులయొక్క పరాక్రమం పర్యతాలనన్నింటినీ సిండికొట్టేదిగా, సముద్రాలను ఇంకింప చేసేదిగా ఉంది. రాజా! ద్యూతసభలో భీమసేనుడు తాను అన్నది నిజం చేసి చూపించాడు. ఇక ముందుకూడా అతడు అలాగే చేస్తాడు. పాండవులు సజ్జనులు. కాని మీరు అకారణంగా వారితో ఎన్నోసార్లు అనుచితంగా వ్యవహరించారు. దానికి ఫలితమే ఇప్పుడు లభిస్తోంది. ప్రపంచంలోని జనులందరినీ నీవు నీ రక్షణ కోసం ప్రయత్నించి మరీ ఒకచోటికి చేర్చావు. కాని నీ జీవితమే సందిగ్ధంలో పడిపోయింది. దుర్యోధనా! ఇప్పుడు నిన్ను నీవు రక్షించుకో. తన బలం తక్కువైనపుడుగాని, సరిసమానం అనిపించినపుడుగాని శత్రువుతో సందిచేసుకోవాలని బృహస్పతి చెప్పిననీతి. శత్రువు కంటే తన బలం అధికంగా ఉంటే మాత్రం యుద్ధం చేయవలసినదే. బలంలోను, శక్తిలోను మనం పాండవులకంటే తక్కువగా ఉన్నాము. కాబట్టి ఇప్పుడు నారితో సంది చేసుకోవడమే మేలని నా అభిప్రాయము. తనమేలు ఎరుగనివాడు, ఉత్తమ పురుషులను అవమానించేవాడు అయిన రాజు శీఘ్రంగా రాజ్యభ్రష్టుడవుతాడు. అతనికి మేలు కూడా చేకూరదు. యుధిష్ఠిరుని ఎదుట లొంగిపోవడంవలన మన రాజ్యం మనకు లభిస్తే అదే మనకు మేలు. మూర్ఖంగా ఓడిపోవడంవలన ఏమీ లాభంలేదు. ధృతరాష్ట్రమహారాజు,

శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పితే యుధిష్ఠిరుడు నీకు రాజ్యం ఇస్తాడు. శ్రీకృష్ణుడు, యుధిష్ఠిరుడు భీమార్జునులతో ఏది చెప్పినా దానికి నారు అంగీకరిస్తారు. అందులో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. శ్రీకృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రుని మాటను తోసిపుచ్చడని, యుధిష్ఠిరుడు శ్రీకృష్ణుని మాటకు విరుద్ధంగా నడుచుకోడని నా విశ్వాసం. కాబట్టి సంది చేసుకోవడమే ఉత్తమంగా కనిపిస్తోంది. పాండవులతో యుద్ధం చేయడంవలన ఏమీ లాభంలేదు. పిరికితనంతోనో, నాప్రాణాలు రక్షించుకోవడానికో నేను ఈమాటలు చెపుతున్నానని అనుకోకు. నేను నీ మేలు కోసమే చెపుతున్నాను. ఇప్పుడు నా మాటలను అంగీకరించకపోతే చనిపోయేటపుడు నీకు నామాటలు గుర్తుకు వస్తాయి." అని చెప్పాడు.

కృపాచార్యుడు ఈ రీతిగా చెప్తూండగా దుర్యోధనుడు దీర్ఘంగా వేడి నిట్టూర్పులు విడుస్తూ కొద్దిసేపు మానంగా ఉన్నాడు. ఆపై కాసేపు ఆలోచించి - "విప్రవర్యా! ఒక హితైషి చెప్పవలసినదంతా మీరు చెప్పారు. అంతేకాదు. ప్రాణాలకు తెగించి యుద్ధం చేస్తున్న మీరు నా మేలు కోసం ఎంతో చేశారు. మీరు నా మేలు కోరుకొన్నవారు కనుకనే నా మేలుకోసమే ఈమాటలు చెప్పారు. అయినా మరణించే రోగికి మందులాగా నాకు ఇది రుచించడంలేదు. యుధిష్ఠిరుడు మహాధనవంతుడు. నేను అతనిని జూదంలో ఓడించి గుడ్డిగవ్వలేని భిచ్చగానిలా చేశాను. రాజ్యంనుండి వెళ్లగొట్టాను. ఇక అతడు ఇప్పుడు నన్ను ఎలా విశ్వసిస్తాడు? నామాటలపై అతడు ఎందుకు సమాధానపడతాడు? శ్రీకృష్ణుడు నావద్దకు దూతగా వచ్చాడు. కాని నేను అతనిపట్ల కపటంగా వ్యవహరించాను. ఇప్పుడు అతడు మాత్రం నామాటను ఎలా అంగీకరిస్తాడు? ద్రౌపదిని బలవంతంగా సభకు ఈడ్చుకొని రావడం, పాండవుల రాజ్యం అపహరించడం వీటిగురించి శ్రీకృష్ణునికి ఇంతవరకు కోపంగానే ఉంది. కృష్ణార్జునులకు శరీరాలు రెండు అయినా ప్రాణం ఒకటే. వారిద్దరూ పరస్పరాశ్రితులు. ఇది వరకు నేను ఈమాటను కేవలం విన్నాను, ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నాను. తన మేనల్లుడు అభిమన్యుని మరణం విన్నప్పటినుండి అతడు సుఖంగా నిద్రపోలేదు. అతనికి మనం ద్రోహం చేశాం. ఇక మనలను అతడు ఎలా క్షమించగలడు? మహాబలవంతుడైన భీమసేనుని స్వభావం కూడా చాలా క్రూరమైనది. అతడు మహాభయంకరమైన ప్రతిజ్ఞచేశాడు. ఎండిన కాస్తంలా అతడు విరిగిపోతాడు కాని వంగడు. నకులసహదేవులు యమునివలె

భయంకరమైన పరాక్రమం కలవారు. నారిద్దరూ నన్ను శత్రువుగానే పరిగణిస్తారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండికూడా నాపట్ల వైరభావం కలవారే. వారెందుకు నా హితంకోసం ప్రయత్నిస్తారు? ద్రౌపది ఏకవస్త్ర. రజస్వల అయి ఉండగా సభకు రప్పించబడింది. దుశ్శాసనుడామెను అందరిఎదుటా అవమానించాడు. ఆమె చీర విప్పసాగాడు. ఆమెయొక్క ఆ దైన్యస్థితి పాండవులకు ఈనాటికీ జ్ఞాపకం ఉంది. ఇక నారిని యుద్ధం చేయకుండా ఆపలేము. ద్రౌపదికి ఈ కష్టం కలిగినప్పటినుండి వా వినాశనం సంకల్పించి మట్టిఅరుగు మీదనే నిద్రిస్తోంది. ఈ వైరం పూర్తి కానంతవరకు ఆమె ఈ వ్రతం ఆచరిస్తూనే ఉంటుంది. ఈ రీతిగా వైరాగ్ని పూర్ణరూపంతో ప్రజ్వలితమైఉంది. ఇక అది ఏవిధంగానూ చల్లారదు. అభిమన్యుడు నశించిపోయాక నాకు అర్జునునితో సఖ్యమెలా కుదురుతుంది? సముద్రపర్యంతం ఉన్న భూమి అంతటికీ ఏకచ్ఛత్రాదిపత్యంగా రాజునై, దానిని సంపూర్ణంగా అనుభవించాను. అయినప్పుడు ఈ సమయంలో పాండవుల దయకు పాత్రుడినై రాజ్యం ఎలా పాలించగలను? రాజులందరికీ మకుటాయమానంగా వెలుగొంది, ఇప్పుడు భృత్యునిలా యుధిష్ఠిరుని వెనుక ఎలా తిరగను? దైన్యమైన జీవితం ఎందుకోసం గడపాలి? నేను మీ మాటలను ఖండించడంగాని, తిరస్కరించడంగాని చేయడంలేదు. ఎందుకంటే మీరు స్నేహభావంతోనే నా హితం కోరి ఈ మాటలు చెప్పారు. నేను కేవలం నా అభిప్రాయం చెపుతున్నాను. సందికి ఇప్పుడిక అవకాశమే లేదని నామనసుకు అనిపిస్తోంది. ఈ సమయంలో సందిని గురించి చర్చ నడవడం ఏవిధంగానూ ఉచితం అనిపించడం లేదు. యుద్ధం చేయడంలోనే చక్కని నీతి కనిపిస్తోంది. ఈ సమయంలో భయపడి పిరికితనం చూపడంకాదు. ఉత్సాహంతో యుద్ధంచేయాలి. నేను పాండవుల ఎదుట దైన్యమైన మాటలు చెప్పలేను. ఈ లోకంలో ఏ సుఖమూ శాశ్వతంగా ఉండదు. ఇక రాజ్యం, కీర్తి అయినా ఎలా ఉంటాయి? ఈ లోకంలో కీర్తినే సంపాదించాలి. ఆ కీర్తి యుద్ధం చేయకుండా వేరొక ఉపాయంతో లభించదు. ఇంట్లో మంచంమీద పడుకొని మరణించడం క్షత్రియునికి చాలా పాపం. గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చేసి అడవిలోనో యుద్ధరంగంలోనో శరీరాన్ని విడిచినవాడే ఆ మహత్త్వాన్ని పొందగలడు. ముసలితనం కారణంగా శరీరం శిథిలమై, రోగాలు భాధిస్తూ ఉంటే, బంధువులు చుట్టూ చేరి రోదిస్తూ ఉంటే - ఆ స్థితిలో దైన్యంగా మాటలాడుతూ, విలపిస్తూ

శరీరత్యాగం చేసే క్షత్రియుడు “పురుషుడు” అనిపించుకోదు. పరిపరివిధాల భోగాలను పరిత్యజించి ఉత్తమగతిని పొందినవారి గతినే నేను ఇప్పుడు యుద్ధంచేసి పొందుతాను. ఉత్తమమైన నడవడిక గలిగినవాడు, యుద్ధంలో వెన్నుచూపనివాడు, పరాక్రమవంతుడైనవాడు సత్యప్రతిజ్ఞాడు, అనేకయజ్ఞాలు చేసినవాడు. శస్త్రధారలో అవబృథస్నానం చేసినవాడు స్వర్గంలో నివసిస్తాడు. దేవసభలో గౌరవంగా చూడబడతాడు. దేవతలు, యుద్ధంలో వెన్నుచూపనివారు వెళ్లే మార్గంలోనే నేను కూడా వెళ్తాను. మిత్రులను, సోదరులను, తాతలను చంపించి, నేను నాప్రాణాలను రక్షించుకొంటే ఈ లోకమంతా నన్ను నిందిస్తుంది. ఆహా! మిత్రులు, సోదరులు లేకుండా, పాండవుల పాదాలపై పడడంవలన వచ్చే రాజ్యంతో నాకేమి ఒరుగుతుంది? కాబట్టి ఇప్పుడు నేను చక్కగా యుద్ధం చేసి స్వర్గాన్నే పొందుతాను. ఇంతకు మించి నాకు ఇంకేమీ అక్కరలేదు.” అన్నాడు.

దుర్యోధనుని మాటలు విని క్షత్రియులందరూ అతనిని ప్రశంసించి, అతనికి ధన్యనాదాలు తెలిపారు. ఓడిపోయిన శోకంనుండి బయటపడి అందరూ మనసులోనే యుద్ధం చేయాలని నిశ్చయించుకొన్నారు. యుద్ధం చేయడం విషయంలో అందరూ ఏకాభిప్రాయానికి వచ్చారు. అందరి మనసులలో ఉత్సాహం కలిగింది. అనంతరం యోధులందరూ తమ తమ వాహనాలకు విశ్రాంతి నిచ్చారు. కొద్దిగా తక్కువగా ఎనిమిది కోసుల దూరంలో డేరాలు వేశారు. అక్కడ రాత్రి గడిపి, మరుసటి రోజున కాలుని ప్రేరణతో నారు తిరిగి యుద్ధభూమికి బయలుదేరారు.

శల్యుడు సేనాపతిగా అభిషిక్తుడగుట -

శల్యునితో పోరాడుమని

శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్ఠిరుని ఆదేశించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! హిమాలయసానువులలో విశ్రమించినపుడు ప్రధానవీరులందరూ ఒకచోటకు చేరారు. శల్యుడు, చిత్రసేనుడు, శకుని, అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, సుషేణుడు, అరిష్టసేనుడు, దృతసేనుడు, జయత్సేనుడు మొదలైన రాజులందరూ కూడా అక్కడే రాత్రిగడిపారు. నారందరూ కలసి శల్యునివద్ద ఉన్న దుర్యోధనుని యధావిధిగా పూజించి యుద్ధానికి సన్నాహం చేసుకొంటూ - రాజా! నీవు ఎవరినయివా సేనాపతిగా చేసుకొని శత్రువులతో యుద్ధంచెయ్యి. ఎందుకంటే సేనాపతి సంరక్షణలోనే మనం మన శత్రువులపై విజయం

పాదించగలం." అన్నాడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు రథం ఎక్కి అశ్వత్థామ వద్దకు వెళ్లాడు. అశ్వత్థామకు యుద్ధకళ పూర్తిగా తెలుసు. యుద్ధంలో అయితే అతడు యమునివంటివాడే అనిపిస్తాడు. సూర్యునివలె తేజోవంతుడు, శుక్రాచార్యునివలె బుద్ధిమంతుడు. అతనిలో అన్నిరకాల శుభలక్షణాలు ఉన్నాయి. ప్రతిపనిలోను నిపుణుడు. వైదికజ్ఞానంలో సముద్రుడే. శత్రువులను వేగంగా జయిస్తాడు. తాను అజేయుడు. ధనుర్వేదంలోని పది అంగాలు (వ్రతం, ప్రాప్తి, ధృతి, పుష్టి, స్మృతి, క్షేపం, అరిభేదనం, చికిత్స, ఉద్దీపనం, కృష్టి) నాలుగు పాదాలు (దీక్ష, శిక్ష, ఆత్మరక్ష, తత్సాధనం) చక్కగా నేర్చుకొన్నాడు. షడంగసహితమైన చతుర్వేదాలు, ఇతిహాసపురాణాలపాఠం పంచమవేదం కూడా అతనికి పూర్తిగా తెలుసును. ఆ మహాతపస్సంపన్నుడు కఠోరవ్రతాన్ని ఆచరిస్తూ ప్రయత్నపూర్వకంగా శంకరభగవానుని ఆరాధించాడు. అతనికి పరాక్రమంలోను, రూపంలోను ఎక్కడా పాటిలేదు. అతడు సంపూర్ణ విద్యాపారంగతుడు, గుణసముద్రుడు, అందరి ప్రశంసలకు పాత్రుడు.

ఇటువంటి అశ్వత్థామ వద్దకు చేరుకొని దుర్యోధనుడు - "మీరు మా గురుపుత్రులు, మాకు అందరకూ మీరే ఆధారం. కాబట్టి మేము మా సేనాపతిగా ఎవరిని చేయాలో మీరు ఆజ్ఞాపించండి." అని అడిగాడు.

అశ్వత్థామ - మనలో శల్యుడు మాత్రమే ఆభిజాత్యము, పరాక్రమము, తేజస్సు, కీర్తి, సంపద, సమస్తసద్గుణములు కలనాడు. అతడే మనకు సేనాపతి కావడానికి యోగ్యుడు. రాజా! అతనినే సేనాధ్యక్షునిగా చేసుకొని శత్రువులపై విజయాన్ని సాధించుదాం." అన్నాడు.

ద్రోణకుమారుడు ఇలా అన్నాక వీరులందరూ శల్యుని చుట్టూ చేరి జయజయధ్వానాలు చేశారు. అప్పుడతడు మహావేశంతో యుద్ధానికి కృతనిశ్చయుడయ్యాడు. శల్యమహారాజు ద్రోణభీష్ములతో సమానమైన పరాక్రమం కలనాడు. అతడు ఒక ఉత్తమమైన రథం మీద ఉన్నాడు.

దుర్యోధనుడు రథం దిగి, కింద నిలుచుని, అతని ఎదుట చేతులు జోడించి, - "మిత్రవత్సలుడా! మీరు పరాక్రమవంతులు. కాబట్టి మా సైన్యానికి అధ్యక్షులుగా ఉండండి." అని ప్రార్థించాడు.

శల్యమహారాజు - "కురురాజా! సేనాధ్యక్షపదవి నిచ్చి గౌరవించితే, నీవు చెప్పినట్లే అంతా చేస్తా. నా రాజ్యం, ప్రాణం, ధనం అన్నీ నీ ప్రీతికొరకే." అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు - "నేను మిమ్మల్ని సేనాపతిగా స్వీకరిస్తున్నాను. యుద్ధంలో దేవతలను కార్తికేయస్వామి రక్షించినట్లుగా మీరు కూడా మమ్మల్ని రక్షించండి." అని అడిగాడు.

శల్యుడు - "దుర్యోధనా! నా మాట విను. ఉత్తమమహారథులుగా నీవు భావించే రథస్థులైన శ్రీకృష్ణార్జునులు ఇద్దరూ బాహుబలంలో నాకు సాటిరారు. దేవతలు, అసురులు, మనుష్యులతో సహితంగా ఈ భూమండలమంతా నా శత్రుపక్షమై వచ్చి నిలిచినా, నేను ఒంటరిగానే అందరితో యుద్ధం చేయగలను. ఇక పాండవుల సంగతి చెప్పేదేముంది? నిస్సందేహంగా నీ సైన్యానికి సంచాలకత్వం వహించి, శత్రువులకు దాటశక్యంకాని వ్యూహాన్ని పన్నుతాను." అన్నాడు.

అనంతరం దుర్యోధనుడు శాస్త్రవిధిననుసరించి శల్యుని సేనాపతిగా అభిషేకించాడు. అతడు సేనాపతి కాగానే మీ సైన్యంలో సింహనాదాలు చెలరేగాయి. రకరకాల నాద్యాలు మోగాయి. మద్రదేశపు యోధులు మహాహర్షంతో శల్యుని స్తుతించసాగారు. - "రాజా! మీకు జయం. చిరంజీవులై ఎదురుపడిన శత్రువులందరిని సంహరించండి. మీరు దేవాసురులను, మనుష్యులను - అందరిని యుద్ధంలో జయించగలరు. ఇక మర్త్యులైన సోమక స్సంజయుల సంగతికేముంది? అన్నారు.

ఈ రీతిగా గౌరవం పొందిన మద్రరాజు శల్యుడు సంతోషం పట్టలేకపోయాడు. అతడు దుర్యోధనునితో - "రాజా! వేడు నేను పాండవులతో సహితంగా సమస్తపాంచాలురను సంహరిస్తాను లేదా నేనే చనిపోయి స్వర్గలోకానికి పోతాను. పాండవులు అందరూ, శ్రీకృష్ణుడు, పాత్యకీ, ద్రౌపదీపుత్రులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, పాంచాలురు, చేది, ప్రభద్రక వీరులు నేడు నా పరాక్రమం చూచెదరు గాక! నా ధనుస్సుయొక్క మహాబలాన్ని చూస్తారు. వేడు వేను పాండవ సైన్యాన్ని నలువైపులకు సారద్రోలుతాను. నీకు ప్రియం చేయడానికి ద్రోణాచార్యభీష్మ కర్ణులకంటే కూడా అధికంగా పరాక్రమం చూపుతూ యుద్ధరంగంలో విహరిస్తాను." అని పలికాడు.

మహారాజా! శల్యుడు సేనాపతిగా అభిషిక్తుడైనంతనే సైనికులందరూ కర్ణుడు మరణించినందువల్ల కలిగిన దుఃఖాన్ని మరిచిపోయి, ఆనందించారు. మీ సైన్యం యొక్క హర్షనాదాలు విని యుధిష్ఠిరుడు క్షత్రియులందరి ఎదుట శ్రీకృష్ణభగవానునితో - "మాధవా! దుర్యోధనుడు మద్రరాజు

శల్యుని సేనాపతిగా చేశాడు. అతనిని సైన్యం మధ్యలో మిక్కిలిగా గౌరవించాడు. ఇది విని మీరు ఏది ఉచితమనుకొంటున్నారో అది చేయండి. ఎందుకంటే మీరే మాకు నాయకులు, రక్షకులు." అన్నాడు.

అది విని శ్రీకృష్ణుడు - "భారతా! ఆర్తాయనుని కొడుకు శల్యుని నేను బాగా ఎరుగుదును. అతడు మిక్కిలి పరాక్రమవంతుడు. తేజస్వి. యుద్ధం చేయడంలో చిత్రవిచిత్రపద్ధతులన్నీ అతనికి తెలుసు. నా ఉద్దేశ్యంలో భీష్మద్రోణకర్ణులు ఎటువంటి యోధులో మద్రరాజు శల్యుడు కూడా అటువంటి యోధుడే. యుద్ధంలో అతనికి సరితూగేనాడు నీవుతప్ప వేరొక యోధుడు నాకు కనపడడం లేదు. ఈ భూమండలంలో అనే ఏమిటి? దేవలోకంలోకూడా నీవు తప్ప వేరొక వీరుడు క్రోధావిష్టుడైన శల్యుని యుద్ధంలో చంపగలిగినవాడు లేడు. దుర్యోధనుడు సత్కరించిన శల్యుడు అజేయవీరుడు. అతడు చనిపోతే కౌరవుల విశాలసేనావాహిని చనిపోయినట్లుగానే నీవు బావించవచ్చును. నా మాటను గౌరవించి నీవు ఇప్పుడు శల్యునిపై దాడిచేయి. మామ అనే దయను అతనిపై చూపించవలసిన అవసరంలేదు. క్షత్రియదర్మాన్ని పురస్కరించుకొని అతనిని చంపవలసినదే. వేటి యుద్ధంలో నీవు నీ తపోబలాన్ని, క్షాత్రబలాన్ని చూపాలి. మహారథి అయిన శల్యుని అవశ్యం చంపవలసినదే." అని ప్రోత్సహించాడు.

ఇది చెప్పి శ్రీకృష్ణభగవానుడు పాండవులచేత సన్మానితుడై విశ్రమించడానికి తన శిభిరానికి వెళ్ళిపోయాడు. అతడు వెళ్ళిపోయాక యుధిష్ఠిరుడు తన పోదరులకు, పాంచాలురకు, సోమకులకు కూడా సెలవిచ్చి పంపాడు. ఆపై అందరూ తమతమ శిభిరాలలో నిద్రించి ఆ రాత్రి గడిపారు.

శల్యుడు సేనాపతియై యుద్ధము చేయుట -

నకులుడు మిగిలిన కర్ణుని యొక్క

ముగ్గురు పుత్రులను చంపుట

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - "మహారాజా! ఆ రాత్రి గడిచి తెల్లవారగానే దుర్యోధనుడు మీ సైనికులకు "యోధులందరూ సిద్ధం కండి" అని ఆజ్ఞాపించాడు. రాజుగారి ఆజ్ఞ కాగానే సైన్యం అంతా కవచాదులతో సన్నద్ధమయింది. నాద్యాలు మోగాయి. యోధులు సింహనాదాలు చేశారు. ఆ సైన్యంలో చావగా మిగిలిన మీ సైనికులు ప్రాణాలకు తెగించి యుద్ధభూమివైపు ఉరకడం కనిపించింది. శల్యుని నాయకత్వంలో వీరులందరూ సేననంతటినీ పెక్కు భాగాలు

చేసి, అన్నిటినీ యుద్ధభూమిలో యథాస్థానంలో నిలిపారు. ఆపై కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ, శల్యుడు, శకుని, ఇంకా ఇతరరాజులు కలిసి "మనలో ఏ ఒక్కరమూ పాండవులతో ఒంటరిగా పోరాడకూడదు. వారితో ఒంటరిగానే పోరాడేవాడు, లేదా పోరాడుతున్న యోధుని ఒంటరిగా వదిలివేసేవాడు పంచమహాపాతకాలు, పంచ ఉపపాతకాలు పొందుతాడు. కాబట్టి అందరూ ఒకరినొకరు రక్షించుకొంటూ కలసిఉండి యుద్ధం చేయాలి" అని ప్రతిజ్ఞ చేసుకొన్నారు.

ఈ రీతిగా శపథం చేసి మహాయోధులందరూ మద్రరాజును ముందుంచుకొని మహావేగంగా శత్రువులపై దాడిచేశారు. అదేరీతిగా పాండవులు కూడా సేనావ్యూహాన్ని రచించి యుద్ధం చేయడానికి కౌరవులపై దండెత్తారు. వారిసైన్యం క్షుభితసముద్రంలా ఘోషిస్తోంది. పాండవుల సింహనాథం విని మీ పుత్రులకు మనసులో భయం గూడుకట్టుకొంది. అప్పుడు మద్రరాజు శల్యుడు నారికి దైర్యంచెప్పి, సర్వతోభద్రమనే వ్యూహం పన్ని పాండవులపై దాడిచేశాడు. అప్పుడతడు సింధుదేశపు గుట్టలు పూన్చిన ఒక మహారథాన్ని అదిష్టించి ఉన్నాడు. అతనితోపాటు మద్రదేశపు వీరులు, అజేయులైన కర్ణుని పుత్రులుకూడా ఉన్నారు. అతనికి ఎడమ వైపున త్రిగర్తసైన్యంతో కృతవర్మ ఉన్నాడు. కుడివైపున శకయవనులతో కృపాచార్యుడు ఉన్నాడు. అలాగే వెనుకవైపున కాంబోజులను వెంటపెట్టుకొన్న అశ్వత్థామ నిలిచిఉన్నాడు. మధ్యభాగంలో దుర్యోధనుడున్నాడు. ప్రదాన కౌరవయోధులు అతనికి రక్షణగా నిలిచారు. అక్కడే శకుని విశాలమైన ఆశ్వికసైన్యంతో ఉన్నాడు. మహారథి అయిన కైతవ్యుడు కూడ సంపూర్ణసైన్యంతో కదిలాడు.

అటు పాండవులు కూడా సైనికులను పంక్తులుగా నిలిపారు. వారు తమ సేనను మూడు భాగాలుగా విడదీశారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, సాత్యకి ఆ మూడు భాగాలకు అధ్యక్షులు. వీరందరూ శల్యుని సైన్యంపై దాడిచేశారు. అనంతరం యుధిష్ఠిరుడు కూడా శల్యుని చంపాలనుకొని తనసైన్యంతో అతనిపై దాడిచేశాడు. అర్జునుడు కృతవర్మమీద, సంశ్చక్తులమీద దాడిచేశాడు. భీమసేనుడు, సోమకులు కృపాచార్యునిపై దాడిచేశారు. నకులసహచేవులు శకునిపై, ఉలూకునిపై దాడిచేశారు. ఈ రీతిగా మీ పక్షంలోని ఎన్నో వేలమంది సైనికులు కూడా పాండవులపై విరుచుకుపడ్డారు.

ధృతరాష్ట్రుడు - "సంజయా! భీష్మద్రోణకర్ణులు చనిపోయాక నా పుత్రులవద్ద, పాండవులవద్ద ఎంతెంత సైన్యం

మిగిలిఉంది?" అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పాడు - "మహారాజా! శల్యుని నేతృత్వంలో మనవారు యుద్ధానికి సంసిద్ధులై ఉన్నప్పుడు మనవద్ద పదకొండువేల రథాలు, పదివేల ఏడువందల ఏనుగులు, రెండులక్షల గుఱ్ఱాలు, మూడుకోట్ల పదాతి సైనికులు ఉన్నారు. ఇక పాండవులవద్ద ఆరువేల రథాలు, ఆరువేల ఏనుగులు, పదివేల గుఱ్ఱాలు, ఒకకోటిమంది పదాతిసైనికులు మిగిలిఉన్నారు. అంతే. ఈ మాత్రం సైన్యమే మిగిలింది. అదే యుద్ధానికి సన్నద్ధమయింది. ప్రాతఃకాలం సూర్యోదయం కాగానే ఇరువైపుల వీరులు ఒకరినొకరు చంపుకొనడానికి ముందుకు కదిలారు. ఆపై ఇరువర్గాలవారిలోను అత్యంతభయంకరమైన యుద్ధం ఆరంభమయింది. వేల అశ్వకసైన్యం, పదాతిసైన్యం, రథికులు, గజారోహులు పరాక్రమం ప్రదర్శిస్తూ ఒకరితో ఒకరు తలపడ్డారు.

మహారాజా! పాండవుల దెబ్బకు మీ సైన్యం ఎక్కడికక్కడే తెలివితప్పి పడిపోపొగింది. భీమార్జునులు మీ సైనికులను మూర్ఛిల్లచేసి శంఖాలు ఊది సింహనాథాలు చేయపొగారు. అదే సమయంలో శిఖండి భృష్మద్యుమ్నులు ధర్మరాజు ముందునడువగా శల్యునిపై థాడి చేశారు. మూద్రీసుతులు నకులసహదేవులు కూడా మీ సేనపై విరుచుకుపడ్డారు. పాండవులు కౌరవసైనికులను తమ బాణాలతో గాయపరచపొగారు. ఇక కౌరవ సైన్యం మీ పుత్రుల ఎదుటనే నలువైపులకు పారిపోసొగింది. అందరూ తమ తమ ప్రాణాలను రక్షించుకొనే తాపత్రయంలో పడిపోయారు. తమకు ప్రియమయిన కొడుకులను, సోదరులను విడిచిపెట్టేశారు. తాతలను, మామలను పట్టించుకోలేదు. మేనల్లుళ్లను, ఇతర బంధువులను గురించి అజ కనుక్కోలేదు. అందరూ తమ గుఱ్ఱాలను, ఏనుగులను త్వరత్వరగా పరుగులు తీయిస్తూ పారిపోయారు.

సైన్యం ఈ రీతిగా పారిపోవడం చూసి ప్రతాపశాలి అయిన మద్రరాజు తన సారథితో - "నా గుఱ్ఱాలను తొందరగా నడిసి, యుధిష్ఠిరమహారాజు ఉన్న దిక్కుకు తీసుకువెళ్లు. వేడు అతడు యుద్ధంలో నా ఎదుట నిలువలేడు." అన్నాడు. సేనాపతి ఆజ్ఞాప్రకారం సారథి అతని రథాన్ని యుధిష్ఠిరుని వద్దకు చేర్చాడు. అక్కడకు చేరుకొని శల్యుడు - మహావేగంగా దాడిచేస్తున్న పాండవులయొక్క విశాలసేనా నాహినిని ఒంటరిగానే నిరోధించాడు. మద్రరాజు యుద్ధభూమిలో నిలదొక్కుకోవడం చూసి పారిపోతున్న

కౌరవవీరులు కూడా మరణానికి భయపడక వెనుకకు తిరిగివచ్చారు.

ఈ మధ్యలో నకులుడు చిత్రసేనునిపై దాడిచేశాడు. ఆ ఇద్దరు యోధులు ఒకరిపై ఒకరు బాణవర్షం కురిపించపొగారు. ఇద్దరూ అస్త్రవిద్యావేత్తలు. బలవంతులు, రథయుద్ధంలో ఆరితేరినవారు. ఇద్దరూ ఒకరినొకరు చంపుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తూ పరస్పరం దెబ్బ తీయడానికి అవకాశం వెదకసాగారు. ఇంతలో చిత్రసేనుడు ఒక భల్లంతో నకులుని వింటిని నరికివేశాడు. ఆపై మూడు బాణాలను అతని నుదుటిపై నాటి, పదునైన బాణాలతో అతని గుఱ్ఱాలను యమలోకానికి పంపాడు.

ధనుస్సు ముక్కలై, రథం విరిగి పోగానే వీరవరుడైన నకులుడు కత్తి డాలు తీసుకొని రథంనుండి కిందికి దిగాడు. అతడు నేలమీద నిలబడే అతనిపై దాడిచేశాడు. అప్పుడు చిత్రసేనుడు అతనిపై బాణాల జడినాన కురిపించపొగాడు. కాని నకులుడు విచిత్రరీతిలో యుద్ధం చేయగలడు. అతడు చిత్రసేనుని బాణాలను డాలుతో అడ్డుకొని వ్యర్థం చేస్తూ, సైనికులందరూ చూస్తూ ఉండగానే చిత్రసేనుని రథంపైకి ఎక్కి, కిరీటకుండలాలతో శోభిల్లే అతని శిరసును శరీరంనుండి వేరుచేశాడు. చిత్రసేనుని తల రథంయొక్క వెనుక భాగంలో పడిపోయింది.

అతడు చనిపోవడం చూసి పాండవ మహారథులు సింహనాదం చేశారు. కాని మహావీరులైన కర్ణుని పుత్రులు సుషేణుడు, సత్యసేనుడు వాడి బాణాలు వర్షిస్తూ నకులునిపై దాడిచేశారు. నారి బాణాలతో నకులుని శరీరం తూట్లు పడిపోయింది. అయినా అతడు కొత్త వింటిని తీసుకొని వేరొక రథమెక్కి యమరాజువలె క్రోధోద్రిక్తుడై యుద్ధానికి సిద్ధమయ్యాడు. ఆ ఇద్దరన్నదమ్ములు నకులుని రథాన్ని విరుగకొట్టాలని చూశారు. అది చూసి నకులుడు విలాసంగా నాలుగు బాణాలతో సత్యసేనుని చాలుగు గుఱ్ఱాలను చంపివేశాడు. ఆపై ఒక నారాచంతో అతని ధనుస్సును కూడా ఖండించాడు. అప్పుడు సత్యసేనుడు ఇంకొక రథం ఎక్కి, ఇంకొక విల్లు తీసుకొని, తన సోదరునితో కలిసి నకులునిపైకి ఉరికి బాణాల జడినానతో అతనిని అన్నివైపులనుండి కప్పివేశాడు. నకులుడు ఆ బాణాలనన్నిటినీ నిరోధించి, రెండేసి బాణాలతో ఇద్దరినీ వేర్వేరుగా తూట్లు పోడిచాడు. ఆ ఇద్దరూ కూడా నకులుని గాయపరిచి, వాడి పాయకాలతో అతని సారథిని కూడా తూట్లు పోడిచారు.

సత్యసేనుడు వేర్వేరుగా రెండు బాణాలు వేసి నకులుని వింటిని, అతని రథపుటిరుసును విరుగకొట్టాడు. అప్పుడు నకులుడు రథశక్తిని చేతపట్టి, బాగా సైకి ఎత్తి సత్యసేనునిపైకి విసిరాడు. ఆ దెబ్బకు సత్యసేనుని రొమ్ము వందముక్కలయి, అతడు ప్రాణాలు కోల్పోయి నేలకూలాడు.

సోదరుని మరణంతో సుషేణుడు క్రోధోద్రిక్తుడై నకులునిపై బాణాలను వర్షించసాగాడు. నాలుగు బాణాలతో నకులుని నాలుగు గుట్టలను చంపివేశాడు. ఐదింటితో రథధ్వజాన్ని నరికివేశాడు. మూడింటితో సారథినికూడా యమలోకానికి పంపాడు. నకులుడు విరధుడు కావడం గమనించి ద్రౌపదికొడుకు సుతపోముడు వేగంగా అక్కడకు వచ్చాడు. నకులుడు అతని రథం ఎక్కి ఇంకొక నిల్లు తీసికొని సుషేణునితో యుద్ధం చేయసాగాడు. సుషేణుడు నకులునిపై మూడు, సుతపోముని భుజాలపై, గుండెపై ఇరవైబాణాలను నాటాడు. అప్పుడు నకులుడు కోపించి బాణాలు వేసి సుషేణుని అన్నిసైపులనుండి కప్పివేసి, ఒక అర్థచంద్రాకారబాణంతో అతని తలను తెగనరికాడు. అదిచూసి కౌరవసైన్యం భయాతురమై పరుగులు తీసింది.

శల్యుడు యుద్ధిష్ఠిర భీమసేనులతో యుద్ధము చేయుట - దుర్యోధనుడు చేకితామని, యుద్ధిష్ఠిరుడు ద్రునుసేనుని నధించుట.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు. “మహారాజా! ఆ సమయంలో సేనాపతి శల్యుడు పారిపోతున్న సైన్యాన్ని నిలిపి, భయంకరంగా సింహనాదం చేస్తూ, ధనుష్టంకారంతో శత్రువులను ఎదిరించడానికి నిలుచున్నాడు. శల్యుని రక్షణలో కౌరవసైనికులు నిశ్చింతలై నాలుగువైపులనుండి కూడివచ్చి యుద్ధోత్సాహంతో శత్రువులవైపుకి చొచ్చుకు పోయారు. అటునుండి సాత్యకి, భీమసేనుడు, నకులసహదేవులు మొదలైన పాండవవీరులు యుద్ధిష్ఠిరుడు ముందునడువగా దండెత్తి వస్తూ గట్టిగా సింహనాదాలు చేశారు.

అనంతరం అర్జునుడు కూడా సంశస్త్రకులను సంహరించి కౌరవ సేనపై విరుచుకుపడ్డాడు. అదేరీతిగా భృష్టద్యుమ్నాది వీరులు కూడా నాడి పాయకాలను వర్షిస్తూ మీ సేనపై విరుచుకుపడ్డారు. వారి దెబ్బలకు కౌరవ సైనికులు మూర్ఛపోయారు. వారికి దిక్కులు, మూలలు తెలియలేదు. పాండవుల బాణాలకు కౌరవసేనలోని ప్రధాన వీరులు చనిపోయారు. అలాగే మీ పుత్రులు కూడా పాండవపక్షానికి చెందిన వందల వేల వీరులను సంహరించారు. ఆ సమయంలో

పరస్పరపు దెబ్బలకు ఇరుపక్షాల సైన్యం సంతప్తమై వ్యాకులపడింది. యుద్ధం చేస్తున్న సైనికులు పారిపోసాగారు. ఏనుగులు బాధతో ఘీంకరిస్తున్నాయి. పదాతిసైనికులు బాధతో అరుస్తూ కేకలు వేస్తున్నారు. భయంకరంగా ప్రాణిసంహారం కొనసాగుతోంది. పాండవులు బలవంతులు. నారు ప్రహరించినప్పుడు, వారి గురి ఎప్పుడు వ్యర్థం కావడంలేదు. అందుకని కౌరవసైన్యం చాలా బాధపడుతోంది. మీ సైన్యం యొక్క సంకటస్థితిని చూసి శల్యమహారాజు వారిని ఉద్ధరించడానికి ముందుకు వచ్చాడు. పాండవులు కూడా మద్రరాజును చేరుకొని, అతనిని నాడిబాణాలతో తూట్లు పొడవసాగారు.

అప్పుడు మహావీరుడయిన మద్రనరేళుడు యుద్ధిష్ఠిరుని ఎదుటనే వందలకొద్దీ నాడి బాణాలువేసి, పాండవసైన్యాన్ని సంహరించసాగాడు. ఆ సమయంలో రకరకాల అపశకునాలు కనిపించసాగాయి. పర్వతసహితంగా భూమి ఊగసాగింది. మెల్లమెల్లగా యుద్ధం భయంకరరూపం దాల్చింది. మహావీరుడు శల్యుడు ద్రౌపదేయులందరినీ, నకులసహదేవులను, భృష్టద్యుమ్నుని, శిఖండిని, సాత్యకిని తూట్లు పొడిచాడు. అతడు వారిలో ప్రతిఒక్కరిని పదేసి బాణాలతో కొట్టాడు. అనంతరం శల్యుడు బాణాలను జడివానలా కురిపించసాగాడు. ప్రభద్రక, సోమకక్షత్రియులు వేల సంఖ్యలో మరణించడం కనిపించింది. అతని బాణాల దెబ్బలకు ఎన్నో ఏనుగులు, గుట్టాలు, కల్బలం, రథికులు నేలకొరిగారు. ఎందరో మూర్ఛపోయారు. చాలామంది అరుస్తున్నారు, కేకలు వేస్తున్నారు. ఆ సమయంలో మద్రనరేళుడు సింహంలా గర్జించసాగాడు.

శల్యుని బాణాలకు తాళలేక పాండవసైన్యం రక్షణకోసం యుద్ధిష్ఠిరుని మరుగుచొచ్చింది. ఈ రీతిగా సైన్యాన్ని మర్దించి, అతడు యుద్ధిష్ఠిరుని నొప్పించసాగాడు. అదిచూసి యుద్ధిష్ఠిరుడు వాడి బాణాలను కురిపించి, శల్యుని గమనాన్ని నిరోధించాడు. శల్యుడప్పుడు అతనిపై ఒక భయంకరమైన బాణాన్ని వేశాడు. వేగంగా వేసిన ఆ బాణం యుద్ధిష్ఠిరుని గాయపరిచి, క్రిందపడింది. అప్పుడు భీమసేనునికి కోపం వచ్చింది. అతడు శల్యుని ఏడు బాణాలతో కొట్టి తూట్లు పొడిచాడు. అలాగే సహదేవుడు ఐదు, నకులుడు పదిబాణాలతో అతనిని గాయపరిచారు. ద్రౌపదీ పుత్రులు కూడా మహావేగంగా అతనిపై బాణవర్షం కురిపించారు.

శల్యుడు బాణవర్షానికి గురై బాధపడడం చూసి కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, ఉలూకుడు, శకుని, అశ్వత్థామ మీపుత్రులు

అందరూ కలసి అతనిని రక్షించసాగారు. కృతవర్మ మూడు బాణాలతో భీమసేనుని తూట్లు పాడిచాడు. ఆపై బాణాల జడివానతో ధృష్టద్యుమ్నుని గాయపరిచాడు. శకుని ద్రౌపదీపుత్రులను, అశ్వత్థామ నకులసహచేవులను ఎదుర్కొన్నారు. దుర్యోధనుడు కృష్ణార్జునులకు ఎదురొడ్డి నిలుచుని తన బాణాలతో వారిరువురిని తూట్లు పాడవసాగాడు. ఈరీతిగా మీ పక్షంలోని, శత్రుపక్షంలోని వందలమంది వీరులు ద్వంద్వయుద్ధం చేయసాగారు. అందరూ భయంకరులు, విచిత్రమైనవారు. అనంతరం మద్రరాజు శల్యుడు సహదేవుని గుఱ్ఱాలను చంపివేశాడు. అప్పుడు సహదేవుడు కూడా కత్తి ఎత్తి శల్యుని పుత్రుని యొక్క శిరసును శరీరంనుండి వేరుచేశాడు. అటుపక్క అశ్వత్థామ చిరునవ్వుతో ద్రౌపదీపుత్రులను ఒక్కొక్కరిని పవేసి బాణాలతో కొట్టాడు. కృతవర్మ భీమసేనుని గుఱ్ఱాలను యమలోకానికి పంపాడు. గుఱ్ఱాలు చనిపోవడంతో భీమసేనుడు రథంనుండి దిగి, కాలదండం వంటి గదను చేతితో పట్టుకొని కృతవర్మయొక్క గుఱ్ఱాలను, రథాన్ని నుజ్జెనుజ్జె చేశాడు. కృతవర్మ రథందిగి పారిపోయాడు.

ఇటు శల్యుడు పోమక పాండవవీరులను సంహరిస్తూ, నాడి బాణాలతో యుదిష్ఠిరుని నొప్పించసాగాడు. ఇది చూసి భీముడు వజ్రసదృశమైన గదతో శల్యునిపై పడి, అతని నాలుగు గుఱ్ఱాలను చంపివేశాడు. దానికి శల్యుడు కోపించి భీమసేనుని రొమ్ముపై తోమరంతో ప్రహరించాడు. దానితో అతని కవచం విచ్చిపోయి, తోమరంతో గుండె చీలిపోయింది. అయినా భీముడు ఏమాత్రం చలించలేదు. అతడు ఆ తోమరాన్నే తన గుండెనుండి పెకలించి, మద్రరాజుయొక్క సారథి గుండెలపై గుచ్చుకొనేలా వేశాడు. ఆ దెబ్బకు సారథి మర్మస్థానం విదీర్ణమయి రక్తం కక్కుకొంటూ, రాజుఎదుటనే పడిపోయాడు. మద్రరాజు రథాన్ని విడిచి దూరంగా తొలగిపోయి, ఇనుపగదను చేతధరించి నిశ్చలంగా నిలుచున్నాడు. భీమసేనుడుకూడా పెద్దగదను తీసికొని శల్యునిపై తలపడ్డాడు. మహారాజా! లోకంలో మద్రరాజు శల్యుడు లేదా యదునందనుడు బలరాముడు తప్పించి వేరొకరెవరూ గదాదారి అయిన భీముని వేగాన్ని సహింపగలిగినవారు లేరు. వారిద్దరిమధ్య యుద్ధం ఆరంభమయింది. మద్రరాజు తనగదతో భీమసేనుని గదపై కొట్టగానే, అది మండుతున్నదానిలా మారింది. దానినుండి అగ్నిజ్వాలలు వెలువడసాగాయి. ఈ రీతిగానే భీమసేనుని

గదాఘాతంతో శల్యుని గదకూడా నిప్పులు కురియసాగింది. ఇదిచూసి అందరకూ చాలా ఆశ్చర్యమయింది. గదాఘాతంతో ఇద్దరి శరీరాలు ఒకేక్షణంలో గాయపడ్డాయి. ఇద్దరూ రక్తసిక్తాంగులయ్యారు. మద్రరాజు యొక్క గదాఘాతానికి కుడిఎడమపక్కలు బాగా గాయపడినాకూడా మహావీరుడైన భీమసేనుడు విచలితుడు కాలేదు. పర్వతంలా స్థిరంగా నిలుచున్నాడు. అలాగే మాటిమాటికి భీముని గదాఘాతాలు తగిలినా కూడా శల్యుడు కంగారుపడలేదు. వారిద్దరూ పరస్పరం గదా ఘాతాలు చేసుకొనే సమయంలో నలుదిక్కులా పిడుగులుపడిన సవ్వడులు వినిపించాయి. వారిద్దరి పరాక్రమం అలౌకికం. వారు పోరాటంలో ఎనిమిది అడుగులు ముందుకు చొచ్చుకువచ్చి ఇనుపగుదియలను ఎత్తి ఒకరినొకరు కొట్టుకొంటున్నారు. అప్పుడు పరస్పరం ప్రహరించుకొంటున్న ఆ వీరులిద్దరూ మండలాకారంగా తిరుగుతూ తమ తమ విశేషకౌశలాన్ని ప్రదర్శించసాగారు. అనంతరం వారు తిరిగి గదలను ఎత్తి పరస్పరం ప్రహరించుకోసాగారు. ఈ రీతిగా పోరాడుతూ బాగా గాయపడడంతో ఇద్దరూ ఒకేపారి యుద్ధభూమిలో పడిపోయారు. అప్పుడు ఇరుపక్షాల సైన్యంలో హాహాకారాలు చెలరేగాయి. భీమశల్యులిద్దరికీ కూడా మర్మస్థానాలలో తీవ్రమైన గాయాలయ్యాయి. అందుకని వారిద్దరూ తీవ్రవేదనకు గురయ్యారు.

ఇంతలో కృపాచార్యుడు వచ్చి శల్యుని తనరథంపైకి ఎక్కించుకొని వెంటనే రణభూమినుండి బయటకు తీసికొనివెళ్లాడు. ఇటు భీమసేనుడు కన్నులు మూస్తూ తెరుస్తూ తెలివి తెచ్చుకొని లేచి నిలబడి గద చేతపట్టి మద్రరాజును యుద్ధానికి పిలువసాగాడు. అప్పుడు మీ సైనికులు రకరకాల అస్త్రశస్త్రాలను తీసికొని పాండవ సైన్యంపై దాడిచేశారు. మీసైనికులు ముందుకు రావడం చూసి పాండవవీరులు కూడా సింహనాదాలు చేస్తూ దుర్యోధనాది కౌరవులపై దండెత్తారు. అప్పుడు మీ పుత్రుడు ఒక ప్రాసాన్ని వేసి చేకితానుని రొమ్ము చీల్చాడు. అతడు రక్తంతో నిలువునా తడిసి ప్రాణాలు కోల్పోయి రథంమీదనే పడిపోయాడు. ఇది చూసి పాండవ యోధులు తమసైన్యంపై బాణవర్షాన్ని కురిపించసాగారు. కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, శకుని, వీరందరూ శల్యుని ముందుంచుకొని యుదిష్ఠిరునితో పోరాడసాగారు. శల్యుడు యుదిష్ఠిరుని సంహరించాలని, అతనిని నాడిబాణాలతో తూట్లు పాడిచాడు. యుదిష్ఠిరుడు కూడా విలాసంగా పద్మాలుగు నారాచాలు చేతపూని, వానితో శల్యుని

మర్మస్థానాలను తూట్లు పాడివాడు. శల్యునికి కోపం వచ్చింది. అతడు యుధిష్ఠిరుని వేగాన్ని అడ్డుకొని, అనేక బాణాలతో అతనిని గాయపరిచాడు. యుధిష్ఠిరుడు కూడా పదునైన సాయకాలతో శల్యుని గాయపరిచాడు. ఆపై ఇరవైఏడు బాణాలతో చంద్రసేనుని, తొమ్మిదింటితో అతని సారథిని గాయపరిచి, ద్రుమసేనుని అరవైనాలుగు బాణాలతో చంపివేశాడు.

చక్రరక్షకులు చనిపోయాక, శల్యుడు ఇరవైఅయిదు మంది చేదివీరులను సంహరించాడు. ఆపై సాత్యకిని ఇరవైఅయిదు, భీమసేనుని ఐదు, నకులసహదేవులను వందబాణాలతో గాయపరిచాడు. శల్యమహారాజు యుద్ధరంగంలో ఈరీతిగా విహరిస్తూ ఉండగా, యుధిష్ఠిరుడు అతనిపై అనేక తీక్షణబాణాలను వేశాడు. ఆ వెంటనే అతని రథంమీద ధ్వజాన్ని కూడా ఖండించివేశాడు. ధ్వజం విరిగి పడడంతో శల్యునికి బాగా కోపం వచ్చి, శత్రువులపై బాణాల జడివాన కురిపించసాగాడు. అతడు సాత్యకి, భీముడు, నకులుడు, సహదేవుడు - వీరందరిని ప్రతిఒక్కరిని ఐదేసిబాణాలతో గాయపరిచాడు. ఆపై యుధిష్ఠిరుని రొమ్ముపై బాణాలను వలలా పరిచి, అతనిని బాగా నొప్పించాడు.

శల్యుని పరాక్రమము - అశ్వత్థామార్జునుల

యుద్ధము - మరథుని వధ

సంజయుడు చెప్పుతున్నాడు - “మహారాజా! శల్యుడు యుధిష్ఠిరుని నొప్పిస్తూండగా సాత్యకి, భీమసేనుడు, నకులసహదేవులు వచ్చి శల్యుని చుట్టుముట్టి అతనిని తూట్లు పాడవనారంభించారు. భీమసేనుడు శల్యుని మొదట ఒకబాణంతో, తరువాత ఏడింటితో గాయపరిచాడు. సాత్యకి అతనిని వందబాణాలతో కొట్టి సింహంలా గర్జించాడు. నకులుడు ఐదింటితో, సహదేవుడు ఏడింటితో శల్యుని తూట్లుపాడిచి, తిరిగి ఏడు సాయకాలతో గాయపరిచారు.

ఆ మహారథులు ఆ రీతిగా నొప్పిస్తున్నా చూరుడైన శల్యుడు యుద్ధంలో నిలిచిఉన్నాడు. అతడు సాత్యకిని ఇరవైఅయిదు బాణాలతో, భీమసేనుని డెబ్బైమూడింటితో, నకులుని ఏడుబాణాలతో తూట్లు పాడిచాడు. ఆపై సహదేవుని యొక్క శరసహితమైన వింటిని నరికి, అతనిని ఇరవైఒక్క సాయకాలతో గాయపరిచాడు. సహదేవుడుకూడా వేరొక వింటిని తీసికొని తన మేనమమాపై ఐదుబాణాలను నాటాడు. ఆపై ఒక బాణంతో అతని సారథిని గాయపరిచి, అనంతరం తిరిగి మూడుబాణాలు వేసి శల్యుని నొప్పించాడు. తదనంతరం

భీముడు డెబ్బై, సాత్యకి తొమ్మిది, ధర్మరాజు అరవైబాణాలను వేశారు. శల్యుడు కూడా ప్రతిఒక్కరిని ఐదేసిబాణాలు వేసి తూట్లుపాడిచాడు.

సాత్యకి కోపించి శల్యునిపై తోమరం ప్రయోగించాడు. భీమసేనుడు సర్పాకృతిగల నారాచం వేశాడు. నకులుడు శక్తిని విసిరాడు. సహదేవుడు గధతో, ధర్మరాజు శతఘ్నితో ప్రహరించారు. ఈరీతిగా అయిదుగురు వీరులు ప్రయోగించిన ఐదు అస్త్రాలు ఒకేసారి శల్యునిపై పడ్డాయి. కాని శల్యుడు తన శస్త్రాలతో కొట్టి వాటినన్నింటినీ మరలించి, సింహంలా గర్జించాడు.

శత్రువుయొక్క ఈ సింహగర్జనను సాత్యకి సహించలేకపోయాడు. అతడు రెండు బాణాలతో శల్యుని, మూడింటితో అతని సారథిని తూట్లుపాడిచాడు. శల్యుడు క్రోధోద్రిక్తుడై పాండవపక్షంలోని ఆ వీరులందరినీ పదేసి బాణాలతో కొట్టాడు. ఈ రీతిగా శల్యుడు అడ్డుకోగా, ఆ మహారథులందరూ ఇక అతని ఎదుట నిలవలేకపోయారు. మద్రరాజు యొక్క ఈ పరాక్రమాన్ని చూసి, దుర్యోధనుడు ఇక పాండవ, పాంచాల, స్వంజయ వీరుల పని అయిపోయినట్లే అనుకొన్నాడు.

అనంతరం ధర్మరాజు ఒక క్షురప్రంతో శల్యుని చక్రరక్షకుని చంపివేశాడు. ఇది చూసి శల్యుడు బాణాల జడివాన కురిపించి పాండవసైనికులను కస్పివేశాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు - “నేటియుద్ధంలో శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన దానిని (శల్యుని చంపమని) నేను ఎలా నెరవేర్చగలను? మద్రరాజు క్రోధంతో నా సమస్త సైన్యాన్ని సంహరించడు కదా!” అని అనుకోసాగాడు. అతడు అనుకొంటూఉండగానే రథగజాశ్వసైన్యంతో పాండవసైనికులు వచ్చి మద్రరాజును అన్నివైపులనుండి బాధించసాగారు.

కాని మద్రరాజు పాండవులు కురిపించిన అస్త్రవర్షాన్ని శాంతింపవేశాడు. ఆ తరువాత మనవారు శల్యమహారాజు కురిపించిన బాణవృష్టిని చూశారు. అతని బాణాలు ఆకాశాన్నుండి రాలిపడుతున్న మిణుగురులులా అనిపించాయి. ఆ సమయంలో ఆకాశం సాయకాలతో కిక్కిరిసి నిండిపోయింది. గాఢాంధకారం న్యూపించిన కారణంగా పాండవుల పక్షంలోని, మనపక్షంలోని ఏ వస్తువుకూడా తెలియకుండా పోయింది. మద్రరాజు యొక్క బాణవర్షానికి పాండవ సైన్యం విచలితంకావడం చూసి అంధరికీ ఆశ్చర్యం కలిగింది. యుధిష్ఠిరుడు, భీమసేనుడు మొదలైన వీరులు గాయపడినప్పటికీ ఆ యుద్ధంలో నారు శల్యుని వదిలి పోలేకపోయారు. అతనితో పోరుతూనే ఉన్నారు.

ఇంకొకవైపు అశ్వత్థామ, అతని వెనుక ఉన్న త్రిగర్త దేశపువీరులు అనేక బాణాలు వేసి అర్జునుని గాయపరిచారు. అప్పుడు ధనంజయుడు మూడు బాణాలతో ద్రోణను తుని, రెండేసి బాణాలతో ఇతర యోధులను తూట్లు పడివాడు. అనంతరం అతడు బాణాలను వర్షించడం మొదలుపెట్టాడు. దానితో మీ పక్షపు వీరులు తీవ్రంగా గాయపడ్డారు. అనంతరం వారు కూడా అర్జునుని రథం నొగలు త్వరితంగా నిండిపోయేలా బాణవర్షం కురిపించారు. కృష్ణార్జునుల శరీరాలు పూర్తిగా బాణాలతో తూట్లుపడ్డాయి. అదిచూసి మీ సైనికులకు మిక్కిలి ఆనందం కలిగింది.

మహారాజా! ఆ సమయంలో మీ యోధులు అర్జునునికి కలిగించిన అవస్థవంటిది మునుపెన్నడూ చూడలేదు. వినలేదుకూడా. అతని రథంలో అన్నివైపులా విచిత్రమైన రెక్కలుగల బాణాలు గుచ్చుకొనిఉన్నాయి. ఆ తరువాత అర్జునుడు కూడా మీ సైన్యంపై బాణవర్షం కురిపించసాగాడు. అతని నామాక్షరాంకితమైన బాణాల దెబ్బలు తిన్న కౌరవ సైనికులకు అంతా అర్జునమయంగానే తోచింది. అర్జునుడనే అగ్ని మీ యోధులనే ఇందవాన్ని మహావేగంగా భస్మం చేయసాగింది. బాణాల తాకిడిని తట్టుకోవడానికి లోహపు ఆవరణలు కలిగినట్టి రెండువేల రథాలను అర్జునుడు ధ్వంసంచేశాడు. ప్రళయకాలాగ్ని ఈ చరాచరజగత్తును దగ్ధంచేసి నిర్మామంగా ప్రకాశించినట్లుగా పార్థుడుకూడా శత్రుసంహారంచేసి, దేదీప్యమానుడయ్యాడు.

పాండునందనుని ఈ పరాక్రమం చూసి అశ్వత్థామ అతని ఎదుటికివచ్చి, అతనిని ముందుకు రాకుండా నిలువరించాడు. ఆపై వారిరువురిమధ్య భీషణమైన బాణవర్షం మొదలైంది. చాలసేపటి వరకు యుద్ధం ఒకేలా జరుగుతూ ఉంది. అటుతరువాత అశ్వత్థామ పన్నెండు బాణాలతో అర్జునుని, పది బాణాలతో శ్రీకృష్ణుని తూట్లు పడివాడు. అప్పుడు అర్జునుడు కూడా నవ్వి, గాండీనాన్ని మీటి, బాణాలతో గురుపుత్రుని పూజించి, అతని సారథిని, గుఱ్ఱాలను చంపివేశాడు. అశ్వత్థామ ఆ రథంమీద నుండే ఒక ఇనుపముసలాన్ని తీసికొని దానిని అర్జునుని మీదికి విసిరాడు. కాని అర్జునుడు వెంటనే దానిని ఏడు ముక్కలుగా నరికివేశాడు. ఇది చూసి అశ్వత్థామ కోపంతో అర్జునునిపై ఒక భయంకరమైన పరిఘను వేశాడు. కాని పార్థుడు అయిదు బాణాలతో దానిని కూడా తునుకలు చేశాడు. ఆ వెంటనే మూడు భల్లాలతో ద్రోణకుమారుని బాగా గాయపరిచాడు.

అర్జునుని దెబ్బకు తీవ్రంగా గాయపడినప్పటికీ అశ్వత్థామ ఏమాత్రం జంకలేదు. అతడు తన పౌరుషాన్ని నమ్ముకొని యుద్ధరంగంలో నిలిచి, పాంచాలదేశపువీరుడైన సురథునిమీద బాణవర్షం కురిపించసాగాడు. సురథుడు కూడా అశ్వత్థామవైపు మళ్లి, అతనిపై బాణాల జడివాన కురిపించసాగాడు. ఇది చూసి అశ్వత్థామకు చాలాకోపం వచ్చింది. అతని కనుబొమ్మలు ముడుచుకొన్నాయి. అప్పుడతడు తన వింటిపై కాలదండం వంటి ఒక భయంకరనారాచాన్ని తొడిగి, దానిని సురథునికి గురిచూసి వేశాడు. ఆ వారాచం అతని గుండెను చీల్చి లోనికి వెళ్లింది. సురథుడు ప్రాణాలు కోల్పోయి నేలకూలాడు. వీరుడైన సురథుడు మరణించగానే అశ్వత్థామ అతని రథమే ఎక్కి, సంశ్చక్ర సైన్యాన్ని వెంటపెట్టుకొని అర్జునునితో యుద్ధం చేయసాగాడు. మధ్యాహ్నం సమయం అయింది. అప్పుడు అర్జునుడు శత్రువులతో ఘోరసంగ్రామం చేస్తున్నాడు. యమలోకపు జనాభా పెరుగుతోంది. కౌరవయోధుల పరాక్రమం, అర్జునుడు ఒంటరిగా వారితో చేసే యుద్ధం చూసిన మాకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది.

శల్యుని పరాక్రమము -

శల్యుడు యుధిష్ఠిరునితో యుద్ధముచేయుట.

సంజయుడు కొనసాగిస్తున్నాడు - "మహారాజా! ఒకవైపు దుర్యోధనుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు బాణాలను శక్తులను అదికంగా ప్రయోగిస్తూ పోరాడుతున్నారు. ఇరువైపులనుండి వేల సాయకాలు ధారగా వర్షిస్తున్నాయి. మొదట దుర్యోధనుడే ధృష్టద్యుమ్నునిపై ఐదు బాణాలు వేశాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడుకూడా డెబ్బై బాణాలు వేసి దుర్యోధనుని మిక్కిలిగా బాదించాడు. ఇది చూసి అతని తమ్ముళ్లు చాలా పెద్ద సైన్యాన్ని వెంటపెట్టుకొనివచ్చి ధృష్టద్యుమ్నుని నలువైపులా ముట్టడించారు. అలా చుట్టుముట్టినప్పటికీ అతడు అస్త్రసంచాలనంలో తన హస్తలాఘవాన్ని ప్రదర్శిస్తూ యుద్ధంలో నిర్భయంగా విహరిస్తున్నాడు.

ఇంకొకవైపు శిఖండి ప్రభద్రకసైన్యాన్ని వెంటపెట్టుకొని కృపాచార్యకృతవర్మలతో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అక్కడకూడా ప్రాణాలను పణంగా పెట్టిన భయంకరయుద్ధమే కొనసాగుతోంది. ఇటు శల్యమహారాజు బాణాల జడివాన కురిపించి సాత్యకి భీమసేనులతో సాటుగా పాండవసైన్యాన్ని అంతటినీ బాదించసాగాడు. అంతేకాక నకులసహదేవులతో కూడా యుద్ధం చేస్తున్నాడు. శల్యుడు తన బాణాలతో పాండవయోధులను గాయపరుస్తున్నప్పుడు వారికి తమను

రక్షించేవారెవరూ కనపడలేదు.

అప్పుడు నకులుడు తన మేనమామపై మహావేగంగా వచ్చి పడ్డాడు. బాణవర్షంతో అతనిని ముంచెత్తాడు. ఆపై అలనోకగా పది బాణాలతో శల్యుని గుండెలను చీరేశాడు. మేనల్లుడు తనను బాదించగా శల్యుడుకూడా అతనిని తీక్షణబాణాలకు గురి చేశాడు. ఇది చూసి యుధిష్టిరుడు, భీమసేనుడు, సాత్యకి, సహదేవుడు శల్యునిపై విరుచుకొనిపడ్డారు. సేనాపతి శల్యుడు వెంటనే వారందరినీ ఎదుర్కొన్నాడు. అతడు యుధిష్టిరుని మూడు, భీమసేనుని అయిదు, సాత్యకిని వంద, సహదేవుని మూడు బాణాలతో తూట్లుపాడివాడు.

అనంతరం శల్యుడు క్షురప్రయోగంతో నకులుని విల్లు విరిచివేశాడు. నకులుడు వెంటనే ఇంకొక విల్లు తీసికొని శల్యుని రథాన్ని బాణాలతో కప్పివేశాడు. అతనివెంటనే యుధిష్టిరసహదేవులు కూడా అతని గుండెలకు గురిచూసి పదేసిబాణాలు వేశారు. ఆపై భీమసేనుడు అరనై, సాత్యకి పది సాయకాలతో అతనిని గాయపరిచారు. అప్పుడు శల్యుడు కుపితుడై సాత్యకిని మొదట తొమ్మిది, ఆపై డెబ్బై బాణాలతో తూట్లు పాడివాడు. అనంతరం అతని వింటిని విరిచి, రథం యొక్క గుట్టాలను కూడా మృత్యుతీరానికి చేర్చాడు. ఆ తరువాత అతడు నకుల సహదేవ, భీమసేన, యుధిష్టిరులను కూడా పది బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఆ మహాసంగ్రామంలో నేను శల్యుని అద్భుతమైన పరాక్రమాన్ని చూశాను. అతడు ఒంటరిగానే పాండవపక్షంలోని వీరులందరితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు.

అనంతరం అతడు యుధిష్టిరునికి అత్యంత సమీపంగా వచ్చి, బాణాలతో అతనిని నొప్పించి తిరిగి భీమునిపై విరుచుకుపడ్డాడు. ఆ సమయంలో శల్యుని వేగం, అస్త్రసంచాలననైపుణ్యం చూసి మీ యొక్క, శత్రుపక్షంయొక్క వీరులందరూ అతనిని మిక్కిలి కొనియాడారు. శల్యుని బాణాలకు తీవ్రంగా గాయపడిన పాండవవీరులు సంకటస్థితిలో చిక్కుకొని, యుధిష్టిరుడు పిలిచినా, వద్దని వారించినా కూడా యుద్ధభూమిని వదిలి పారిపోయారు. ధానితో ధర్మరాజుకు మిక్కిలి అమర్షం కలిగి, "నేను జయించినా, మరణించినా యుద్ధం తప్పకుండా చేస్తాను." అని నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఆపై అతడు తన పౌరుషాన్ని నమ్ముకొని శల్యుని బాణాలతో నొప్పించసాగాడు. శ్రీకృష్ణభగవానుని, తన తమ్ములందరినీ పిలిచి - "నేను నా మనసులో మాట చెపుతున్నాను. నా

చక్రరక్షకులైన నకులసహదేవులు క్షత్రియధర్మాన్ని ఎదుట నిలుపుకొని తమ మామతో బాగా పోరాడాలి. నేడు శల్యుడు నన్ను చంపుతాడో లేదా నేనే అతనిని చంపుతానో! నా ఈ మాటను మీరు నిజమని నమ్మండి. ఇప్పుడు రథచక్ర రక్షణబారం సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నులమీద ఉంది. సాత్యకి కుడివైపు చక్రాన్ని, ధృష్టద్యుమ్నుడు ఎడమవైపు చక్రాన్ని రక్షించాలి. అర్జునుడు వెనుకవైపు రక్షకుడుగా ఉండాలి. భీమసేనుడు నాకు ముంధు నడవాలి. ఇలా ఏర్పాటు అయితే, నేను ఈ మహాయుద్ధంలో శల్యునికంటే అధిక బలవంతుడనవుతాను" అన్నాడు.

రాజుగారి ఆజ్ఞాకాగానే అందరూ అలాగే చేశారు. ఎందుకంటే అందరూ అతనికి ప్రിയం చేకూర్చేవారే. ఆపై పాండవసైన్యంలో మహోత్సాహం న్యాపించింది. పాంచాల, సోమక, మత్స్య దేశవీరులకు మిక్కిలిఆనందం కలిగింది. యుధిష్టిరుడు "విజయమో, మరణమో" అని ప్రతిజ్ఞచేసి, మద్రరాజుపై దండెత్తాడు. అప్పుడు శంఖాలు, వాధ్యాలు మోగాయి. పాంచాలవీరులు సింహనాధాలు చేస్తూ మద్రరాజుపై విరుచుకుపడ్డారు. కాని మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుడు, మద్రరాజు శల్యుడు వారిని నిరోధించారు. శల్యుడు యుధిష్టిరునిపై బాణాల జడినాన కురిపించసాగాడు. దుర్యోధనుడు కూడా సాయకాలను వర్షిస్తూ తన అస్త్రవిద్యను పరిచయం చేయసాగాడు.

అప్పుడు భీమసేనుడు దుర్యోధనునితో తలపడ్డాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, సాత్యకి, నకులసహదేవులు శకుని మొదలైన వీరులను ఎదుర్కొన్నారు. ఆపై తుములయుద్ధం ఆరంభమయింది. దుర్యోధనుడు భీమసేనుని ధ్వజాన్ని నరికాడు. అతని వింటిని ముక్కలు ముక్కలుగా విరుగకొట్టాడు. అప్పుడు భీమసేనుడు శక్తితో ప్రహరించి, దుర్యోధనుని వక్షస్థలాన్ని చీల్చివేశాడు. అతడు మూర్చిల్లి రథంమీదనే కూలబడ్డాడు. దుర్యోధనుడు మూర్చిల్లగానే భీముడు క్షురప్రంతో అతని సారథియొక్క తలను శరీరంనుండి వేరుచేశాడు. సారథి చనిపోవడంతో అతని గుట్టాలు వేగంగా పరుగులు తీశాయి. అంతటా హోహాకారాలు చెలరేగాయి. అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ మీపుత్రుని రక్షించడానికి పరుగున వచ్చారు.

అటు యుధిష్టిరుడు పదునైన భల్లాలతో వేలమంది కౌరవ యోధులను సంహరించసాగాడు. అతడు వెళ్లినవైపు ఉన్న సైన్యాన్ని బాణాలతో పడగొడుతున్నాడు. గుట్టాలు,

సారథులు, ధ్వజాలు, రథాలతోసహితంగా రధికులను, అశ్వాలతో సహితంగా అశ్వకులను, వేలకాల్యలాన్ని అతడు అంతమొందించాడు. ఆపై నలునైపులా బాణాలను వర్షిస్తూ శల్యునివైపు దూసుకుపోయాడు.

యుధిష్టిరుని ఈ పరాక్రమం చూసి మీ సైనికులందరికీ ముచ్చెమటలు పోశాయి. కేవలం శల్యుడు మాత్రమే అతనిని ఎదిరించాడు. వారిద్దరూ క్రోధోద్రిక్తులై శంఖాలు ఊధుతూ, ఒకరినొకరు హెచ్చరించుకొంటూ, భయపెడుతూ సమీపానికి వచ్చారు. శల్యుడు తన బాణాసారంతో యుధిష్టిరుని కప్పివేశాడు. యుధిష్టిరుడు కూడా శల్యునిపై బాణాలను వర్షించాడు. అప్పుడు ఆ వీరులిద్దరినీ చూసి అక్కడున్న సైనికులందరూ వీరిలో ఎవరు విజయులవుతారనే విషయాన్ని నిశ్చయించుకోలేకపోయారు.

ఈ నడుమ శల్యుడు యుధిష్టిరునిపై వంద బాణాలను నాటి, అతని వింటిని కూడా విరిచివేశాడు. అప్పుడు యుధిష్టిరుడు ఇంకొక విల్లుతీసికొని, మూడు వందల బాణాలను శల్యుని శరీరంపై నాటాడు. ఒక క్షురప్రం వేసి అతని ధనుస్సునుకూడా ఖండించాడు. ఆపై రెండు బాణాలతో అతని సార్వరక్షకులను, సారథిని మృత్యుతీరానికి చేర్చి, ఒక భల్లంతో అతని రథంమీది ధ్వజాన్ని విరుగకొట్టాడు. ఇదిచూసి దుర్యోధనునిపైన్యంలో కలవరం మొదలయింది. మద్రరాజయొక్క దురవస్థను చూసి అశ్వత్థామ అక్కడకు వేగంగావచ్చి, అతనిని తన రథం ఎక్కించి, మహావేగంగా తప్పించుకుపోయాడు. అప్పుడు యుధిష్టిరుడు సింహంలా గర్జించసాగాడు. మద్రరాజు శల్యుడు శాస్త్రోక్తంగా అలంకరించిన ఇంకొక రథం ఎక్కి మళ్ళీ అతనిని ఎదిరించడానికి వచ్చాడు. శల్యుని రథంపై లక్ష్మ్యాన్ని చేదించగల ఒక యంత్రంకూడా ఉంది. దానిని చూడగానే శత్రువులకు రోమాలు నిక్కపాడుచుకొంటాయి.

శల్యుని వధ

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - "ఆ తరువాత శల్యుడు, మేఘంలాగా బాణాలను వర్షించసాగాడు. అతడు సాత్యకిని పది, భీమసేనుని మూడు, అలాగే సహదేవునికూడా మూడు బాణాలతో గాయపరిచి, యుధిష్టిరుని నొప్పించసాగాడు. శల్యుడు ధర్మరాజు గుండెపై సూర్యాగ్నిసదృశమైన ఒక మెరుపు బాణాన్ని నాటాడు. అప్పుడు యుధిష్టిరుడు కూడా జాగరూకుడై బాణాలువేసి మద్రరాజును తూట్లు పాడిచాడు. ఆ దెబ్బకు అతడు మూర్ఛపోయాడు. కాని కొద్దిక్షణాలకే తెలివినవచ్చిన

అతడు యుధిష్టిరునిపై వందబాణాలు వేశాడు. అప్పుడు యుధిష్టిరుడు కూడా తొమ్మిది బాణాలతో శల్యుని రొమ్మును చీల్చి, ఆరు బాణాలతో అతని కవచాన్ని కూడా ఖండించాడు. ఇది చూసి శల్యుడు రెండు సాయకాలతో యుధిష్టిరుని వింటిని రెండు ముక్కలు చేశాడు. యుధిష్టిరుడు వేరొక భయంకరమైన వింటిని తీసికొని శల్యుని అన్ని నైపులనుండి తూట్లు పాడిచాడు. శల్యుడు కూడా తొమ్మిదిబాణాలు వేసి యుధిష్టిర భీమసేనుల కవచాలను ఖండించి వారి చేతులను కూడా చీల్చివేశాడు. ఆపై శల్యుడు ఒక క్షురాకారబాణంతో యుధిష్టిరుని వింటిని విరువగా, కృపాచార్యుడు అతని సారథిని యమలోకానికి పంపాడు. అంతేకాదు. శల్యుడు అతని నాలుగు గుఱ్ఱాలను కూడా మృత్యువు ఒడికి చేర్చాడు. అనంతరం అతడు యుధిష్టిరుని యొక్క సైనికులను సంహరించసాగాడు.

యుధిష్టిరునియొక్క అవస్థచూసి భీమసేనుడు మహావేగంగా ఒక బాణంవేసి శల్యుని వింటిని ఖండించి, రెండుసాయకాలతో అతనిని కూడా విశేషంగా గాయపరిచాడు. అప్పుడు మద్రరాజు శల్యుడు కత్తి దాలు చేతపట్టి రథం దిగి నకులుని రథంయొక్క నొగలును ఖండించి, యుధిష్టిరునివైపు దూసుకువెళ్ళాడు. శల్యుడు యుధిష్టిరునిపైకి దాడిచేయడం చూసి ధృష్టద్యుమ్నుడు, ద్రౌపదీపుత్రులు, శిఖండి, సాత్యకి వెంటనే అతనిపైకి విరుచుకుపడ్డారు.

తదనంతరం భీమసేనుడు తొమ్మిదిబాణాలతో శల్యుని దాలును ముక్కలుముక్కలుగా చేసి, ఒక భల్లాన్ని వేసి, అతని కత్తినికూడా నరికివేశాడు. హర్షాతిరేకంతో మీసైన్యం మధ్య విహరిస్తున్న అతడు గట్టిగా సింహనాదం చేయసాగాడు. అతని ఆ భయంకరమైన గర్జన విని రక్తంతో తడిసి పోయిన మీసైన్యానికి మూర్ఛవచ్చినట్లయింది. దిక్కులు కూడా తెలియలేదు.

తరువాత శల్యుడు యుధిష్టిరునివైపుకు, యుధిష్టిరుడు శల్యునివైపుకు సాగారు. శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పిన రీతిగా యుధిష్టిరుడు మనసులోనే శల్యుని వధించాలని నిశ్చయించుకొని రత్నాలు తాపిన బంగారు దండంగల ఒక శక్తిని చేతిలోకి తీసికొన్నాడు. ఆపై క్రోధంతో మండుతున్న కన్నులను పైకెత్తి మద్రరాజువైపు చూశాడు. ఆ సమయంలో మద్రరాజు శల్యుడు యుధిష్టిరుని దృష్టి పోకి భస్మంకాకపోవడమే ఆశ్చర్యకరమైన విషయం అనిపించింది. అనంతరం యుధిష్టిరుడు ప్రకాశిస్తున్న ఆ భయంకరమైన శక్తిని మద్రరాజుపైకి అతివేగంగా విసిరాడు. వేగంగా వినరడం

వలన అందులోంచి నిప్పురవ్వలు ఎగిశాయి. పాండవులు గంధం, పూలమాలలు, ఉత్తమాసనం అర్పించడం మొదలైనవాని ద్వారా ఆ శక్తిని ఎల్లవేళలా పూజించేవారు. అది ప్రళయకాలాగ్నిలా మండుతూ, అధర్వాంగిరుడు సృష్టించిన కృత్యవలె భయకరంగా ఉంది. నేలమీది, నీటిలోని, ఆకాశంలోని ప్రాణులన్నిటినీ కూడా బలిమిని పట్టి చంపగల శక్తి దానికి ఉంది. విశ్వకర్మ బ్రహ్మచర్యవ్రత నిష్ఠుడై దానిని నిర్మించాడు. అది బ్రహ్మద్రోహులను వాశనం చేస్తుంది. లక్ష్మ్యాన్ని చేదించడంలో తిరుగులేనిది. బలంతోను, ప్రయత్నంతోను దానివేగం మిక్కిలి వృద్ధి చెందింది. యుధిష్ఠిరుడు భయంకరమైన మంత్రాలతో దానిని అభిమంత్రించి మహాయత్నంతో తన శత్రువైన మద్రరాజుపై దానిని విసిరాడు. అతడు తన బలాన్నంతా ఉపయోగించి దానిని విసరడం ఒక ఎత్తయితే రెండవది - ఆ శక్తిని నిరోధించడం ఎవరికీ కూడా అసంభవమే. అయినా కూడా దాని దెబ్బను కాచుకోవడానికి శల్యుడు గర్జించాడు. కాని ఆ శక్తి అతని హృదయాన్ని చీల్చుతూ, శరీరంలోని మర్మస్థానాలను విదీర్ణం చేస్తూ భూమిలోకి దిగబడిపోయి, మద్రరాజు యొక్క గొప్పకీర్తిని కూడా తనతోసాటు తీసికొనిపోయింది. అతని అవయవాలన్నీ చిన్నాభిన్నమై పోయాయి. అతడు రక్తిక్తాంగుడై ప్రేమగా భూమిని ఆలింగనం చేసుకొన్నవాడిలా పడిపోయాడు.

అనంతరం యుధిష్ఠిరుడు వింటిని పైకెత్తి, పదునైన భల్లాలతో ఒక్కక్షణంలోనే అనేక శత్రువులను నాశనం నేశాడు. అతని బాణాలతో కప్పబడి, మీసైనికులు కన్నులు మూసుకుపోయి, తమలోతామే ఒకరినొకరు గాయపరుచుకొంటూ గొప్పకష్టంలో కూరుకుపోయారు. అప్పుడు వారి శరీరాలనుండి రక్తధారలు ప్రవిస్తున్నాయి. వారు తమ అస్త్రశస్త్రాలను కోల్పోయి, ప్రాణాలకు కూడా నీళ్లు వదులుకొన్నారు.

మద్రరాజుకు ఒక తమ్ముడు ఉన్నాడు. అతడు ఇంకా నవయువకుడు. అన్ని గుణాలలోను అతడు అన్నతో సమానుడు. శల్యుడు చనిపోయాక అతడు యుధిష్ఠిరునిపై దాడిచేశాడు. అతివేగంగా తనబాణాలకు అతనిని గురిచేయసాగాడు. అప్పుడు ధర్మరాజు అతనిని ఆరుబాణాలతో తూట్లు పొడిచాడు. క్షురాకారంగల రెండు సాయకాలతో అతని ధనుస్సును, ధ్వజాన్ని కూడా నరికివేశాడు.

ఆపై సునిశితమైన ఒక భల్లంతో అతని తలను ఖండించాడు. అప్పుడు రక్తంతో ఎరుపెక్కిన అతని శరీరం రథంనుండి కిందపడిపోయింది. అది చూసి కౌరవసైన్యంలో కోలాహలం చెలరేగింది. అప్పుడు సాత్యకి పారిపోతున్న కౌరవుల మీదకూడా బాణాలు కురిపించసాగాడు. కాని కృతవర్మ అక్కడికి వచ్చి, అతనిని నిరోధించాడు. ఇక ఆ ఇద్దరే ఒకరిపై ఒకరు బాణాల జడివాన కురిపించుకోసాగారు. కృతవర్మ పది బాణాలతో సాత్యకిని, మరి మూడింటితో అతని గుట్టలను గాయపరిచాడు. ఆపై ఒక బాణంవేసి అతని వింటిని విరిచాడు. సాత్యకి దానిని విసిరివేసి, ఇంకొక విల్లు ఎక్కు పెట్టి కృతవర్మ గుండెపై పదిబాణాలను వేశాడు. ఆపై అనేక భల్లాలను ప్రయోగించి అతని రథాన్ని, కాడిదండాన్ని ఖండించాడు. అంతేకాదు. అతని గుట్టలను, సార్వ రక్షకులను, సారధిని కూడా మృత్యుముఖానికి పంపాడు.

కృతవర్మ విరథుడు కావడం చూసి కృపాచార్యుడు అతనిని తన రథం ఎక్కించుకొని చూరంగా తీసికొని పోయాడు. ఇప్పుడు దుర్యోధనుని సైన్యం మళ్లీ పారిపోసాగింది. పాండవులు వేగంగా రావడం, తన సైన్యం పారిపోవడం చూసి దుర్యోధనుడు ఒంటరిగానే పాండవసైన్యాన్నంతటినీ అడ్డుకొన్నాడు. అతడు రథస్థులైన సాండుపుత్రులమీద, ధృష్టద్యుమ్నునిపైన, ఆనర్తదేశపు రాజుమీద బాణవర్షాన్ని కురిపించసాగాడు. మరణశీలుడైన మానవుడు తన మృత్యువును తప్పించుకోలేనట్లుగా ఈ పాండవ యోధులు దుర్యోధనుని తప్పించుకోలేకపోయారు.

ఈ నడుమ కృతవర్మకూడా ఇంకొక రథం ఎక్కి అక్కడకు చేరుకొన్నాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు నాలుగు బాణాలతో కృతవర్మ యొక్క నాలుగు గుట్టలను యమలోకానికి పంపి, పదునైన ఆరుభల్లాలతో కృపాచార్యునికూడా గాయపరిచాడు. గుట్టలు చనిపోవడంతో కృతవర్మ విరథుడయ్యాడు. ఇది చూసి అశ్వత్థామ అతనిని తన రథం ఎక్కించుకొని యుధిష్ఠిరునివద్దనుండి చూరంగా తీసికొని పోయాడు. మహారాజా! మీరు, మీపుత్రులకు వేసిన అన్యాయం వలన ఈ రీతిగా మిగిలిన యుద్ధం జరిగింది. యుధిష్ఠిరుడు శల్యుని చంపాక, పాండవులందరూ ఆనందంతో శంఖాలు ఊదారు. అందరూ యుధిష్ఠిరుని మిక్కిలిగా కొనియాడారు. నానా ప్రకారాల వాధ్యాలు మోగాయి. దానితో భూమిమీది నాలుగు దిక్కులూ ప్రతిధ్వనించాయి.

మద్రరాజు యొక్క అనుచరుల వధ -

కౌరవసేవయొక్క పలాయనము - భీముడు ఇరవై

ఒక్కవేల పదాతిసైనికులను సంహరించుట -

దుర్యోధనుడు తనసైన్యానికి ధైర్యము చెప్పుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - "మహారాజా! శల్యుడు చనిపోయాక అతని అనుచరులు ఏడువందలమంది రధికులు యుద్ధిష్ఠిరునితో పోరుకు సిద్ధమయ్యారు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు ఆ మద్రదేశీయ వీరులతో - "ఇప్పుడు పాండవుల జోలికి వెళ్లకండి. వెళ్లకండి." అని చెప్పాడు. కాని అతడు ఎంత వారిస్తున్నా వారు యుద్ధిష్ఠిరుని చంపాలని అతని సైన్యంలోకి చొచ్చుకువెళ్లారు. అక్కడికి వెళ్లి వారు ధనుష్టంకారం చేస్తూ, పాండవులతో యుద్ధం చేయడం మొదలుపెట్టారు.

అటు అర్జునుడు శల్యుడు చనిపోయాడని, అతనికి ఇష్టమైన మద్రదేశీయ యోధులు ధర్మరాజును బాధిస్తున్నారని విని, గాండీవధనుష్టంకారం చేస్తూ అక్కడికి వచ్చాడు. అప్పుడు అర్జునుడు, భీముడు, నకుల సహదేవులు, సాత్యకి, ద్రౌపదీపుత్రులైన ఐదుగురు ఉపపాండవులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, పాంచాల, సోమకవీరులు యుద్ధిష్ఠిరుని రక్షణకై అతనికి నలువైపులా నిలిచారు.

ఇంతలో మద్రదేశీయ యోధులు "అరే! ఆ యుద్ధిష్ఠిరమహారాజు ఎక్కడ? వీరులైన అతని సోదరులు కూడా కనపడడం లేదు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, సాత్యకి, ద్రౌపదీపుత్రులు, శిఖండి ఇంకా ఇతర పాంచాల మహారథులు ఎక్కడ ఉన్నారు?" అని అరుచుకొంటూ అక్కడకు వచ్చారు. ఇలా ప్రగల్భాలు పలుకుతున్న మద్రరాజు యొక్క అనుచరులను వీరులైన ద్రౌపదీపుత్రులు చంపసాగారు. ఆ సమయంలో దుర్యోధనుడు వారిని ఓదారుస్తూ మళ్ళీ వారించాడు. అయినా ఎవరూ అతని ఆజ్ఞను మన్నించలేదు. అప్పుడు శకుని దుర్యోధనునితో - "బారతా! నీవు ఉండగానే మద్రరాజు యొక్క సైన్యం చనిపోవడం, మనం ఊరికే నిలబడి చోద్యం చూడడం ఎన్నటికీ ఉచితంకాదు. మనమందరం ఒక్కుమ్మడిగా కలిసి పోరాడాలని శపథం చేశాము. అలాంటి స్థితిలో శత్రువులు మనసైన్యాన్ని సంహరిస్తూంటే చూసి కూడా నీవు ఎందుకు సహించి ఊరుకొంటున్నావు?" అని అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు - "నేనేమి చేయను? ఎన్నిసార్లు వద్దని వారించినా వారు నా ఆజ్ఞ పాటించడం లేదు. అందరూ కలిసి ఒకేసారి పాండవసైన్యంలోకి దూరిపోయారు" అన్నాడు.

శకుని - "యుద్ధానికి వచ్చిన సైనికులు క్రోధోద్రిక్తులైనప్పుడు వారు ప్రభువు ఆజ్ఞను కూడా మన్నించరు. కాబట్టి వారిమీద కోపించడం తగదు. వారిని ఉపేక్షించే సమయం కాదనిది. మనమందరం కలిసికట్టుగా వెళ్లి, ప్రయత్నపూర్వకంగా మద్రరాజుయొక్క సైనికులను రక్షించాలి." అన్నాడు.

శకుని ఇలా చెప్పినమీదిట దుర్యోధనుడు అతిపెద్దసైన్యాన్ని వెంటపెట్టుకొని తన సింహనాదంతో భూమి కంపించిపోతోందా అన్నట్లు చేస్తూ బయలుదేరాడు. ఆ దశంలో నేను కూడా ఉన్నాను. అటు పాండవులకు, మద్రరాజుసైనికులకు నడుమ యుద్ధం మొదలయింది. ఇంకా ఒక్క ముహూర్తకాలమయినా గడువలేదు. ఇంతలోనే మద్రదేశీయ యోధులు పాండవులతో పోరాడి మృత్యువు నోటికి చిక్కారు. మేము అక్కడికి చేరేసరికే వారు చనిపోయారు. అన్నివైపులా వారి కళేబరాలే కనిపిస్తున్నాయి. పాండవులు ఆనందనిర్భరులై హర్షధ్వనులు చేస్తున్నారు. వారు చనిపోయాక మేము అక్కడికి రావడం చూసి పాండవవీరులు శంఖధ్వనులతో పాటుగా బాణాల సవ్వడులను న్యాపింపచేస్తూ మా మీద విరుచుకుపడ్డారు. వారు విజయోల్లాసంతో శోభిస్తున్నారు. వారి దెబ్బతగలడంతోనే దుర్యోధనుని సైన్యం మళ్ళీ భయభ్రాంతమై నలుదిక్కులకు పరుగులు తీసింది.

రాజా! శల్యుడు చనిపోవడంతో కౌరవులందరిలో ఉత్సాహం చల్లారిపోయింది. ఆ సమయంలో సైన్యాన్ని ఒకచోటికి చేర్చాలని గాని, పరాక్రమం ప్రదర్శిద్దామనిగాని ఏ ఒక్క యోధునికీ కోరిక లేకపోయింది. భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణులు చనిపోయినప్పుడు కలిగిన దుఃఖమూ భయమే తిరిగి మమ్మల్ని ఆక్రమించుకొన్నాయి. విజయంపట్ల పూర్తిగా నిరాశ ఆవరించింది. కౌరవులలోని ముఖ్యులైన వీరులందరూ మరణించారు. మిగిలినవారు కూడా వాడి బాణాలకు గాయపడి పరుగులు తీయసాగారు. కొంతమంది గుట్టలపైన, కొంతమంది ఏనుగులపైన ఎక్కి పారిపోయారు. చాలామంది రథాలు ఎక్కే పారిపోయారు. పాపం పదాతి వీరులు భయంతో చాలా వేగంగా పలాయనం చిత్తగిస్తున్నారు.

వారందరూ ఉత్సాహం కోల్పోయి, పరుగులు తీయడం చూసి, విజయాభిలాషులైన పాండవులు, పాంచాలురు వారిని ఎంతోదూరం వెంబడించారు. ఆ వీరులు బాణాల సవ్వడి, వారి సింహగర్జనలు, శంఖ ధ్వనులు చాలా భయంకరంగా అనిపించాయి. అవన్నీ చూసి, విని కౌరవసైనికులు వణికిపోతున్నారు. వారిని ఆ అవస్థలో చూసి పాండవ

పాంచాలవీరులు తమలో తాము - "సత్యవాది అయిన యుధిష్ఠిరుడు నేడు శత్రువులపై విజయం సాధించాడు. దుర్యోధనుడు దేదీప్యమానమైన తన రాజ్యసంపదనుండి భ్రష్టుడయ్యాడు. తన పుత్రులు చనిపోయారని విని ధృతరాష్ట్రమహారాజు నేడు అత్యంత వ్యాకులుడై నేలమీద పొర్లిగింతలు పెడుతూ దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తాడు. కుంతీనందనులు ధనుర్ధారులందరిలో శ్రేష్ఠులని ఈనాడు అతనికి తెలిసి ఉంటుంది. నేడు అతడు నా విడిచి తన్ను తాను నిందించుకొంటూ, సత్యము, హితకరము అయిన విదురుని మాటలను తలచుకొంటాడు. నేటినుండి అతడు కూడా దాసునిలా సేవచేస్తూ పాండవులు ఎంతకష్టపడ్డారో అనుభవంతో తెలుసుకొంటాడు. శ్రీకృష్ణుని మహిమ ఎటువంటిదో ఇప్పుడు బాగా తెలిసిఉంటుంది. ఇంకా అర్జునుని ధనుష్టంకారం ఎంత భయంకరమైనదో, అతని అస్త్రాలలో, చేతులలో ఎంత బలమున్నదో - ఇవికూడా అతనికి పూర్తిగా పరిచితమయి ఉంటాయి. ఇక దుర్యోధనుడు చనిపోయాక మహాత్ముడైన భీమసేనుని యొక్క భయంకరమైన బలంకూడా అతనికి తెలిసివస్తుంది. ఏ పక్షాన ధనంజయుడు, సాత్యకి, భీమసేనుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, ద్రౌపదీ పుత్రులు అయిదుగురు, నకుల సహదేవులు, శిఖండి, స్వయంగా యుధిష్ఠిరుడు వంటి వీరులు యుద్ధం చేస్తున్నారో వారికి విజయం లభించకుండా ఎలాఉంటుంది? జగత్పతి అయిన శ్రీకృష్ణభగవానుడు రక్షకుడుగా ఉన్న, ధర్మాన్ని ఆశ్రయించినట్టి వారికి విజయం ఎందుకు కలుగదు?" అని అనుకోసాగారు.

ఈ రీతిగా మాటలాడుకొంటూ సృంజయవీరులు అత్యంతమూ హర్షనిర్భరులై మీ సైనికులను తరుముతున్నారు. ఆ సమయంలో అర్జునుడు రథసైన్యం మీద దాడి చేశాడు. నకుల సహదేవులు, సాత్యకి - శకునిపై దండెత్తారు. ఇటు భీమసేనునికి భయపడి తన సైనికులు పారిపోవడం చూసి దుర్యోధనుడు సారథితో - "సూతా! చూడు. పాండవులు ఎలా నా సైన్యాన్ని తరిమికొడుతున్నారో? ఈ సైన్యం అంతటి వెనుకా నేను స్వయంగా నిలిచిఉన్నట్లయితే అర్జునుడు నన్ను దాటి ముందుకు వెళ్లే సాహసం చేయలేడు. కనుక నీవు నా గుఱ్ఱాలను మెల్లగా తోలుతూ సైన్యం యొక్క వెనుక బాగాన్ని రక్షిస్తూ ముందుకు నడుపు. నేను ఉంటే పాండవులు చొచ్చుకురావడం ఆగిపోతుంది. అప్పుడు పారిపోయే సైన్యం తిరిగి వెనక్కి వస్తుంది." అన్నాడు.

పరాక్రమోచితమైన దుర్యోధనుని మాటలను విని, సారథి

మెల్లగా గుఱ్ఱాలను ముందుకు నడిపాడు. అప్పుడు అక్కడ గజారోహులుగాని, ఆశ్వీకులుగాని, రథికులుగాని జాడలేరు. కేవలం ఇరవైఒక్క వేల పదాతివీరులు మాత్రం ప్రాణాలమీద ఆశ వదలుకొని యుద్ధానికి సిద్ధమై నిలిచిఉన్నారు. ఆపై హర్షనిర్భరులైన ఆ యోధులకు, పాండవులకు నడుమ ఘోరమైన సంకులసమరం జరుగసాగింది. అప్పుడు భీమసేనుడు చతురంగసైన్యాన్ని వెంటపెట్టుకొని, ఆ వీరులను ఎదిరించాడు. వారుకూడా భీమునిపైనే విరుచుకుపడి, అతనిని నలువైపులా చుట్టుముట్టి బాణాలతో కొట్టసాగారు. వారు భీమసేనుని బంధించి తీసుకొని వెళ్లాలనికూడా ప్రయత్నించారు.

అదిచూసి భీమసేనునికి మిక్కిలి కోపం కలిగింది. అతడు రథంనుండి దిగి, చేతితో పెద్ద గదను పట్టుకొని, పదాతి సైనికుడై, దండదారుడైన యమునివలె మీ సైన్యాన్ని సంహరించసాగాడు. అతడు తన గదతో ఆ ఇరవైఒక్కవేలమంది వీరులను చంపివేశాడు. చనిపోయిన ఆ పదాతిసైన్యం భయంకరంగా కనపడుతోంది. అదేసమయంలో యుధిష్ఠిరుడు మీ పుత్రుడు దుర్యోధనునిపై దాడిచేశారు. కాని వారు అతనిని సమీపించలేకపోయారు. అక్కడ మేమందరం మీ పుత్రుని యొక్క అద్భుతమైన పరాక్రమం చూశాం. పాండవులందరూ ఏకమైకూడా ఒంటరిగా ఉన్న దుర్యోధనుని ఓడించలేకపోయారు. తనసైన్యం పారిపోవడానికి నిశ్చయించుకొని, అప్పటికి కొద్దిదూరమే వెళ్ళిందని చూసిన దుర్యోధనుడు అప్పుడు వారిని ఎలుగెత్తి పిలుస్తూ - "అరే! ఈ రీతిగా పారిపోతే ఏం లాభం? ఇప్పుడు శత్రువులవద్ద కొద్దిపాటి సైన్యమే మిగిలిఉంది. శ్రీకృష్ణార్జునులు కూడా తీవ్రంగా గాయపడి ఉన్నారు. ఈ స్థితిలో మనం సాహసించి, యుద్ధంలో నిలదొక్కుకుంటే, మనకు తప్పక విజయం లభిస్తుంది. మీరు పాండవులకు అపచారం చేయనే చేశారు. విడివిడిగా పారిపోతే, పాండవులు వెంటాడి మిమ్మల్ని తప్పకుండా చంపుతారు. ఈ రీతిగా మరణం తప్పనపుడు, యుద్ధంలో మరణిస్తేనే మనకు శుభం జరుగుతుంది. వీరులైనా, పిరికివారైనా అందరినీ మృత్యువు చంపుతుంది. అయినప్పుడు క్షత్రియుడు అనిపించుకొంటూ కూడా యుద్ధానికి ముఖం చాటుచేసే మూర్ఖుడెవడుంటాడు? యుద్ధంలో క్షత్రియధర్మానుసారం, పోరాడుతూనే మరణించినట్లయితే, అది పరిణామంలో సుఖాన్నే ఇస్తుంది. యుద్ధం ద్వారా మరణాన్ని వరించడం క్షత్రియులకు సనాతన ధర్మం. యుద్ధంలో అతడు జయిస్తే ఇక్కడే సుఖాలు

అనుభవిస్తాడు. చనిపోతే పరలోకంలో గొప్పపలాలు అనుభవిస్తాడు. కాబట్టి క్షత్రియునికి యుద్ధంకంటే వేరే ఉత్తమ మార్గమేదీలేదు." అని ఉద్బోధించాడు.

దుర్యోధనుని మాటలు విని రాజులతనిని ప్రశంసించారు. తిరిగి పాండవులపై దాడి చేశారు. పాండవులు వ్యూహం పన్ని నిలుచున్నారు. ప్రహరించడానికి ముందుగానే ఉద్యుక్తులైఉన్నారు. కౌరవ సైనికులు రావడం చూసి క్రోధావిష్టులై వారిని ఎదిరించడానికి ముందుకు సాగారు. అర్జునుడు విశ్వవిఖ్యాతమైన గాండీవధనుష్టంకారం చేస్తూ రథస్థుడై తమ సైన్యంపై విరుచుకుపడ్డాడు. నకుల సహదేవులు, సాత్యకి శునిపై దాడిచేశారు. ఈ రీతిగా వారందరూ ఉత్సాహభరితులై మీసైన్యంవైపు ఉరికారు.

సాళ్యుని వధ - సాత్యకి కృతవర్మల యుద్ధము -
దుర్యోధనుని పరాక్రమము

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - "అనంతరం మ్లేచ్ఛరాజు సాళ్యుడు క్రోధంతో పాండవసైన్యంపై దండెత్తాడు. అతడు ఐరావతం వంటి పర్వతాకారం కల గజరాజును అధిష్టించి ఉన్నాడు. అతడు ఇంద్రుని వజ్రంలాంటి అత్యంత భయంకరమైన బాణాలతో పాండవులను తూట్లు పొడవసాగాడు. అతడు బాణం విడువడానికి, సైనికులు యమలోకానికి చేరుకోవడానికి ఎంత సమయం పడుతోందో కౌరవులుగాని పాండవులుగాని తెలుసుకోలేకపోతున్నారు. మ్లేచ్ఛరాజుయొక్క ఆ గజరాజు ఒంటరిగానే యుద్ధభూమిలో విహరిస్తున్నాగాని పాండవులు, సృంజయులు, సోమకులు దానిని వేల సంఖ్యలో చూస్తున్నారు. అన్నివైపులా అదే కనపడుతోంది. అది శత్రుసేనను నాలుగువైపులకు పరుగులు తీయిస్తోంది. యోధులు మిక్కిలి భయపడిపోవడంవలన ఇక రణరంగంలో నిలువలేకపోయారు. పరస్పరం ఢీకొని నలిగిపోతున్నారు. ఏనుగు నేగాన్ని సహించలేక పాండవుల యొక్క ఆ పెద్ద సైన్యం చెల్లాచెదురై నలుదిక్కులకు పారిపోయింది.

ఇదిచూసి మీ పక్షంలోని ప్రధానవీరులందరూ మ్లేచ్ఛరాజును కొనియాడుతూ, గర్జిస్తూ, శంఖాలు ఊధసాగారు. వారి శంఖవాదాలను సేనాపతి అయిన ధృష్టద్యుమ్నుడు సహించలేకపోయాడు. అతడు చాలా త్వరితంగా ఏనుగువైపుకు సాగాడు. అతడు రావడం చూసి సాళ్యుడు ద్రుపదపుత్రుని వధించడానికి ఏనుగును అతనిపైకి నడిపాడు. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు మూడు భయంకరనారాచాలతో ఏనుగును

తూట్లు పొడిచాడు. ఆపై దాని కుంభస్థలానికి గురిచూసి ఐదువందల వారాచాలను వేశాడు. ఏనుగు ఆ దెబ్బలకు గాయపడి, వెనుకకు పారిపోయింది. కాని సాళ్యుడు దానిని వెంటనే పురికొల్పి, ధృష్టద్యుమ్నుని రథంవైపు పోనిచ్చాడు. గజరాజు మరల తనవైపుకు రావడం చూసి ధృష్టద్యుమ్నుడు భయంతో కంగారుపడి, గద చేతపట్టి మిక్కిలివేగంగా రథంనుండి దూకేశాడు. ఇంతలో ఏనుగు రథాన్ని సమీపించి గుట్టాలను, పారథిని నలిపినేసింది. ఆపై గట్టిగా ఘీంకరిస్తూ అది తొండంతో రథాన్ని ఎత్తి నేలకువేసి కొట్టింది.

పాంచాలరాజుకుమారుడు సాళ్యుని ఏనుగుచేత బాధపడడం చూసి భీమసేనుడు, శిఖండి, సాత్యకి వెంటనే అతని వద్దకు ఉరుకుతూ వచ్చారు. వస్తూనే వారు తమ బాణాలతో ఏనుగు యొక్క నేగాన్ని అరికట్టారు. ఆ మహారదులు తన నేగానికి అడ్డుతగలడంతో ఏనుగు విచలితమైపోయింది. అదేసమయంలో సాళ్యుడు బాణవర్షం ఆరంభించాడు. అతని బాణాలదెబ్బలు తిని పాండవరథికులు ఇటుఅటు పారిపోసాగారు. సాళ్యుని ఈ పరాక్రమం చూసి పాంచాలురు, సృంజయులు హాహాకారాలు చేస్తూ అతని గజరాజును నలువైపులనుండి ముట్టడించారు. అనంతరం ధృష్టద్యుమ్నుడు మిక్కిలివేగంగా అతనిపై దాడిచేశాడు. ఆ పర్వతంవంటి ఏనుగుపై గదాప్రహారంచేసి, దానిని బాగా గాయపరిచాడు. ఆ ఆఘాతంతో ఏనుగు కుంభస్థలం బద్దలయింది. అది బాధతో అరుస్తూ నోటినుండి రక్తం కక్కుకొంటూ నేలకూలింది. ఇంతలో సాత్యకి ఒక తీక్షణమైన భల్లంతో సాళ్యుని శిరసును శరీరంనుండి వేరుచేశాడు. అప్పుడు ఆ మ్లేచ్ఛరాజు ఆ గజరాజుతోపాటే నేలకు ఒరిగాడు.

సాళ్యుడు చనిపోయాక మీసైన్యం యొక్క వ్యూహం చెదిరిపోయింది. సైనికులందరూ చెల్లాచెదురయ్యారు. అదిచూసి మహారథి అయిన కృతవర్మ ముందుకువచ్చి శత్రుసైన్యాన్ని అడ్డుకొన్నాడు. అతడు రణభూమిలో కాలూని నిలువడం చూసి మీ పారిపోతున్న సైనికులు కూడా మరలివచ్చారు. ఆ సమయంలో ప్రాణాలనుకూడా లెక్కచేయక తిరిగివచ్చిన కౌరవులకు పాండవులతో ఘోరయుద్ధం జరిగింది. కృతవర్మ యుద్ధకౌశలం అత్యద్భుతం. ఒంటరివాడైనప్పటికీ పాండవ సైన్యాన్నంతటినీ ముందుకురాకుండా నిలువరించాడు. కౌరవులు హర్షంతో సింహనాదాలు చేశారు. వారి గర్జనలు విని పాంచాలవీరులు వణికి పోయారు. ఇంతలో మహాబాహువు సాత్యకి అక్కడికి వచ్చాడు. వస్తూనే అతడు క్షేమధూర్తిరాజుతో

తలపడవలసి వచ్చింది. సాత్యకి ఏడు బాణాలువేసి అతనిని అప్పుడే యమలోకానికి సాగనంపాడు.

ఇదిచూసి కృతవర్మ మహావేగంతో సాత్యకిపై దాడిచేశాడు. ఆపై ఇద్దరు మహారథులు ఒకరితో ఒకరు తలపడ్డారు. కొద్దిసేపటికే ఆ యుద్ధం తీవ్రరూపం దాల్చింది. అప్పుడు పాండవసాంఘాల వీరులు దూరంగా నిలబడి ప్రేక్షకులవలె తమాషా చూడసాగారు. కృతవర్మనాలుగు వాడి బాణాలతో సాత్యకి యొక్క నాలుగు గుఱ్ఱాలను తూట్లుపాడివాడు. దానితో సాత్యకి మిక్కిలి కోపించి, తాను కూడా ఎనిమిది సాయకాలతో కృతవర్మను గాయపరిచాడు. అప్పుడు కృతవర్మ సాత్యకిని మూడు బాణాలతోకొట్టి, ఒక బాణంతో అతని వింటిని నరికాడు. విరిగిన వింటిని విసిరివేసి సాత్యకి ఇంకొకటి ఎక్కువెట్టి కృతవర్మవద్దకు వచ్చి పదిబాణాలతో అతని సారథిని, గుఱ్ఱాలను మృత్యుతీరానికి చేర్చాడు. ఆపై ధ్వజాన్ని కూడా ఖండించాడు. ఇక కృతవర్మయొక్క కోపానికి అంతులేకపోయింది. అతడు సాత్యకిని చంపాలని అతనిపై శూలాన్ని విసిరాడు. కాని సాత్యకి తన వాడి బాణాలతో ఆ శూలాన్ని నుగ్గునుగ్గు చేశాడు. కృతవర్మ న్యాకులసాటు చెందినవానిలా చూస్తూ ఉండిపోయాడు.

కృతవర్మ ఆ స్థితిలో ఉండిపోవడం చూసి కృపాచార్యుడు పరుగునవచ్చి తన రథంమీద కూర్చుండబెట్టుకొని రణరంగంనుండి దూరంగా తీసికొనిపోయాడు. సాత్యకి రణరంగంలో నిలబడిఉండడం - కృతవర్మ విరథుడు కావడం చూసి దుర్యోధనుని సైన్యం మళ్ళి పారిపోసాగింది. కాని ఆ సమయంలో ఏమీ కనిపించనంతగా దూళి ఎగిరింది. అందుకని మీ సైనికులు పారిపోవడం శత్రువులకు తెలియలేదు. అందరూ పారిపోయినా దుర్యోధనుడు నిలిచేఉన్నాడు. అతడు అమితవేగంతో శత్రువులపై విరుచుకుపడి, ఒంటరివాడైనప్పటికీ సమస్తపాండవ యోధులను ముందుకు రాకుండా నిలువరించాడు. అంతేకాదు. అతడు శిఖండిని, ద్రౌపదీపుత్రులను, కేకయ, సోమక, స్పంజయ వీరులందరినీ తన వాడిబాణాలకు గురిచేశాడు. శత్రుపక్షంలోని ఒక్క గుఱ్ఱంగాని, ఏనుగుగాని, రథంగాని, మనుష్యుడుగాని దుర్యోధనుని బాణాలు తగలకుండా తప్పించుకొన్నవారు లేరు. సమస్తసైన్యం ధూళితో ఎలా కప్పబడిపోయిందో, అలాగే అతని బాణాలతో కూడా కప్పబడి కనిసిస్తోంది. ఆ సమయంలో దుర్యోధనుడు భూమినంతటినీ బాణమయంగా చేసివేశాడు. మీయొక్క, శత్రుపక్షం యొక్క వేలాది మంది

వీరులలో అతనొక్కడే పొరుషంకలనాడు అయ్యాడు. ఆ యుద్ధంలో మీ పుత్రుని అద్భుతపరాక్రమం చూశాం. పాండవులందరూ ఒక్కమ్మడిగా కలిసికూడా అతనిని వెనుకడుగు వేయించలేకపోయారు. అతడు యుధిష్టిరుని వంద, భీమసేనుని డెబ్బై, సహదేవుని ఐదు, నకులుని అరవైనాలుగు, ధృష్టద్యుమ్నుని ఐదు, ద్రౌపదీపుత్రులను ఐదు, సాత్యకిని మూడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఆ వెంటనే ఒక భల్లాన్ని వేసి అతడు సహదేవుని విల్లుకూడా విరిచివేశాడు.

సహదేవుడు ఆ విరిగిన వింటిని పారవేసి, ఇంకొక పెద్ద విల్లు చేతపట్టి దుర్యోధనునిపై దాడి చేశాడు. అతడు పదిబాణాలు వేసి, దుర్యోధనుని తూట్లు పాడివాడు. అనంతరం నకులుడు తొమ్మిది, సాత్యకి ఒకటి, ద్రౌపదీపుత్రులు డెబ్బైమూడు, ధర్మరాజు ఐదు, భీమసేనుడు ఎనభై బాణాలువేసి, అతనికి బాగా నొప్పికలిగించారు. ఈ రీతిగా నలువైపులనుండి బాణాల జడివాన కురుస్తున్నప్పటికీ దుర్యోధనుడు మడమతిప్పలేదు. ఆ సమయంలో అతని వేగం, అతని లాఘవం, అతని పరాక్రమం - అన్నీ హద్దులు లేనివిగా కనిపించాయి.

అదేసమయంలో శకుని యుధిష్టిరుని నాలుగు గుఱ్ఱాలను చంపి, అతనిని కూడా బాణాలతో నొప్పించాడు. అప్పుడు సహదేవుడు రాజును తన రథంపై కూర్చోపెట్టుకొని రణభూమినుండి దూరంగా తీసికొని పోయాడు. కొద్దిసేపటికే ఇంకొక రథం ఎక్కి యుధిష్టిరుడు తిరిగి అక్కడికి వచ్చాడు. అతడు శకునిని మొదట తొమ్మిది బాణాలతో కొట్టి, ఆపై ఐదు బాణాలతో తూట్లు పాడివాడు. ఆ తరువాత గట్టిగా సింహనాదం చేశాడు. అటు ఉలూకుడు నలువైపులకు బాణాలను వర్షిస్తూ నకులునిపైకి వెళ్లాడు. అప్పుడు నకులుడు కూడా పెద్ద బాణవర్షం కురిపించి, శకుని యొక్క పుత్రుడైన ఉలూకుని నలువైపుల కప్పివేశాడు. ఇంకొకవైపు కృపాచార్యుడు క్రోధావిష్టుడై బాణఘాతాలతో ద్రౌపదీపుత్రులను గాయపరిచాడు. అప్పుడు వారుకూడా కృపాచార్యుని తమసాయకాలతో నొప్పించసాగారు. ఈరీతిగా వారిమధ్య విచిత్రమైన యుద్ధం జరగసాగింది. ఆసమయంలో ఏనుగులు ఏనుగులతో, గుఱ్ఱాలు గుఱ్ఱాలతో, రథికులు, రథికులతో పోరాడారు. కాల్బలం కాల్బలాన్ని ఎదిరించింది. అప్పుడయితే మహాభయంకరమైన తుములయుద్ధం మొదలయింది. ఒకరినొకరు ఎదిరిస్తూ యోధులందరూ అట్టహాసం చేస్తూ శస్త్రప్రహారం చేయసాగారు.

ఇరుపక్షాల సేవలు ఘోరముగా పోరుట - శకుని

కూడ యుద్ధము చేయుట

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! ఈ రీతిగా ఈ ఘోరసంగ్రామం జరుగుతూనే ఉంది. ఇంతలో పాండవులు మీ సేనను తరిమికొట్టసాగారు. ఆసమయంలో మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుడు అతిప్రయత్నంమీద తన సైనికులను ఆపుచేసి, పాండవసేనతో యుద్ధం చేయసాగాడు. ఇటు యుధిష్టిరుడు మూడు బాణాలతో కృపాచార్యుని తూట్లుపాడిచి, నాలుగింటితో కృతవర్మయొక్క గుఱ్ఱాలను చంపివేశాడు. అప్పుడు కృతవర్మను అశ్వత్థామ తన రథం ఎక్కించుకొని ఇంకొకచోటికి చేర్చాడు. కాని కృపాచార్యుడు అతనిని ఎదిరిస్తూనే ఉన్నాడు. అతడు యుధిష్టిరుని ఎనిమిది బాణాలతో తూట్లు పాడిచాడు.

తదనంతరం దుర్యోధనుడు ఏడువందలమంది రథికులను యుధిష్టిరుని ఎదిరించడానికి పంపాడు. ఆ రథికులందరూ యుధిష్టిరుని మీద నలువైపులనుండి, అతడు కనపడనంతగా బాణవర్షం కురిపించారు. వారు చేసిన పనిని శిఖండి మొదలైన మహారథులు సహించలేకపోయారు. వారు తమ తమ రథాలు అధిష్టించి యుధిష్టిరుని రక్షించడానికి అక్కడకు చేరుకొన్నారు. ఇక కౌరవపాండవ వీరుల మధ్య భయంకర యుద్ధం మొదలయింది. రక్తం నీరులా ప్రవహించసాగింది. యమలోకపు సంఖ్య పెరగసాగింది. అప్పుడు పాంచాలురు పాండవులు దుర్యోధనుడు పంపిన ఆ ఏడువందల మంది రథికులను మృత్యుతీరానికి చేర్చారు. ఆ తరువాత పాండవులతో మీపుత్రునికి గొప్పయుద్ధం జరిగింది. అటువంటి యుద్ధం మునుపు విననూలేదు, చూడనూలేదు. నలువైపుల హద్దులనతిక్రమించి పోరు జరుగుతోంది. ఇరుపక్షాల వీరులు అడ్డకోలుగా చనిపోతున్నారు.

అప్పుడు శకుని కౌరవ వీరులతో - “వీరులారా! మీరు ఎదుటినుండి యుద్ధం చేయండి. నేను వెనుకనుండి పాండవులను సంహరిస్తాను.” అని చెప్పాడు. ఈ సలహాననుసరించి మేమంతా వెనుకవైపుకు సాగిపోగా, మద్రదేశపు వీరులు అత్యంతానందంతో హర్షధ్వనాలు చేశారు. ఇంతలోనే పాండవులు తిరిగి మా ఎదుటకు వచ్చి, ధనుష్టంకారం చేస్తూ, మామీద బాణాలు కురిపించసాగారు. కొద్దిసేపటికే మద్రరాజసైన్యం చనిపోయింది. ఇది చూసి దుర్యోధనుని సైన్యం తిరిగి వెన్ను చూపి పారిపోసాగింది. అప్పుడు శకుని - “పాపాత్ములారా! మీరు సారిపోతే ఏమవుతుంది? తిరిగివచ్చి యుద్ధం చేయండి.” అన్నాడు.

ఆ సమయంలో శకునివద్ద పదివేల అశ్వకసైన్యం ఉంది. దానినే తీసికొని అతడు పాండవసైన్యానికి వెనుకవైపుకు వెళ్లాడు. అందరూ కలసి బాణాలు కురిపించసాగారు. ఈ దాడితో పాండవుల యొక్క విశాలసేనాపంక్తులు విచ్ఛిపోయాయి. అది చెల్లా దరయింది. యుధిష్టిరమహారాజు తన సైన్యం యొక్క దురవస్థ చూసి సహదేవునితో - “తమ్ముడా! మూర్ఖుడైన ఆ శకునిని కొంచెం చూడు. అతడు వెనుక నుండి వచ్చి దెబ్బకొట్టి పాండవసైన్యాన్ని సంహరిస్తున్నాడు. ఇప్పుడు నీవు ద్రౌపదీపుత్రులను వెంట తీసికొనివెళ్లి, శకునిని సంహరించు. అంతలో నేను పాంచాల వీరులను వెంట ఉంచుకొని కౌరవుల యొక్క రథసైన్యాన్ని భస్మంచేస్తాను.” అన్నాడు. ధర్మరాజు ఆజ్ఞను పాంది, సహదేవుడు ఏడువందల గజసైన్యంతో, ఐదువేల అశ్వకసైన్యంతో, మూడువేల కాల్బలంతో, ద్రౌపదియొక్క పంచపుత్రులతో కలిసి శకునిపై దాడి చేశాడు. అప్పుడు శకుని వెనుకవైపునుండి దాడిచేసి పాండవసైనికులను సంహరిస్తున్నాడు. ఈ యోధులందరూ చేరుకొని శకునియొక్క సైన్యంలోని చాలామంది అశ్వకులను చంపివేశారు. అప్పుడు శకుని కొంతసేపు మాత్రమే ఎదిరించి, చావగా మిగిలిన ఆరువేల అశ్వకులతో పారిపోయాడు. అనంతరం పాండవసైన్యంకూడా మిగిలిన తమ వాహనాలతో పాటు తిరిగిపోయారు. ద్రౌపదీపుత్రులు మదించిన గజసైన్యాన్ని తీసికొని ధృష్టద్యుమ్నుని దగ్గరకు చేరుకొన్నారు. మిగిలిన వీరులు కూడా అటు ఇటు సర్దుకున్నారు. అయితే శకుని ధృష్టద్యుమ్నుని సైన్యానికి పక్కగా వచ్చి బాణాలు కురిపించసాగాడు. మీ పక్షంలోని, శత్రుపక్షంలోని సైనికులు ప్రాణాలమీద ఆశ వదులుకొని ఘోరయుద్ధం చేయసాగారు. వందలుగా వేలుగా వీరులు యుద్ధ భూమిలో ఒకేసారి కూలిపోసాగారు. కత్తితో నరకబడిన తలలు భూమిపై పడేటప్పుడు తాటిచెట్టునుండి పళ్లు రాలినట్లుగా దబ్బున చప్పుడవుతోంది. తెగిన శరీరాలు, ఆయుధాలు పట్టుకొన్న చేతులు, కాళ్లు పడుతున్న ఘోరశబ్దాలు వినపడుతున్నాయి.

ఈ యుద్ధవేగం కొద్దిగా తగ్గముఖం పట్టగానే శకుని కొద్దిగా మిగిలిన అశ్వకసైన్యంతో తిరిగి పాండవులపై విరుచుకుపడ్డాడు. పాండవులు కూడా వేగాన్ని చూసారు. కాల్బలం, అశ్వకసైన్యం, గజసైన్యం వెంట పెట్టుకొని అతనిపై దాడిచేశారు. పాండవులు విజయకాంక్ష గలవారు. వారు మండలాకారంగా మారి శకునిని నలువైపులనుండి ముట్టడించి,

అతనిని బాణాలతో తూట్లు పాడవనారంభించారు. ఇది చూసి మీ సైన్యంలోని ఆశ్వికులు, గజారోహులు, రథికులు, పదాతులు కూడా పాండవులవైపు ధూసుకువచ్చారు. అప్పుడు ఆయుదాలు కోల్పోయిన ఎంతోమంది పదాతివీరులు తన్నులతో, పిడిగుద్దులతో ఒకరినొకరు కొట్టుకొని నేలకూలసాగారు. పాండవవీరులు అధికభాగం సైన్యాన్ని సంహరించగానే శకుని మిగిలిన ఏడువందల మంది ఆశ్వికులను వెంటపెట్టుకొని, వెంటనే దుర్యోధనుని సైన్యవద్దకు చేరి అక్కడి క్షత్రియులను - “రాజు ఎక్కడ?” అని ప్రశ్నించాడు. ఆ వీరులు - “మేఘగంభీరమైన ధ్వని వంటి ఆ గర్జన వస్తున్నచోటనే కురురాజు ఉన్నాడు. మీరు వెంటనే వెళ్లండి. అక్కడే వారు దొరుకుతారు” అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చారు.

వారు అలా చెప్పాక శకుని వీరుల మధ్య చుట్టుముట్టబడిన దుర్యోధనుడున్నచోటికి వెళ్లాడు. రథికులమధ్య దుర్యోధనమహారాజును చూసి, అతనికి చాలా ఆనందం కలిగింది. అతడు సైనికులందరికీ ఆనందం పెంపు చేస్తూ దుర్యోధనునితో - “రాజా! నేను పాండవపక్షంలోని ఆశ్వికసైన్యాన్ని ఓడించాను. ఇక నీవుకూడా ఈ రథసైన్యాన్ని సంహరించు. ఎందుకంటే ప్రాణత్యాగం చేయకుండా యుధిష్టిరుడు మనకు వశంకాడు. వీరిద్వారా సురక్షితమైన రథసైన్యాన్ని వాశనం చేశాక, మనం గజ, పదాతిసైన్యాన్ని కూడా అంతం చేయగలం.” అన్నాడు.

శకుని మాటలు విని మీ సైనికులు మరల పాండవసైన్యంపై విరుచుకుపడ్డారు. అందరూ విండ్లు ఎక్కు పెట్టి తూణీరాలను తెరిచారు. కొద్దిసేపటికే వీరుల సింహనాదాలతోపాటుగా వారి విండ్లయొక్క భయంకరమైన టంకారాలు కూడా వినరాసాగాయి.

దుర్యోధనుని అనినీతివలన కలిగిన

దుష్పరిణామమును అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునికి

చెప్పుట - కౌరవులయొక్క రథగజసైన్యము

పంహరింపబడుట.

సంజయుడు కొనసాగిస్తున్నాడు - “అనంతరం కౌరవవీరులు మహావేగంగా ధనుస్సులు ఎక్కు పెట్టడం చూసి అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో - “జనార్దనా! నీవు గుఱ్ఱాలను తోలి ఈ సైన్యసాగరమధ్యం లోనికి పోనివ్వు. నేడు నేను నా తీక్ష్ణబాణాలతో శత్రువులను అంతమొందిస్తాను. ఈ యుద్ధం మొదలై నేటికి పదినిమిది రోజులయింది. కౌరవులవద్ద

సముద్రంవంటి అపార సైన్యం ఉండేది. అది మనవద్దకు వచ్చి నేడు గోష్పాదమంత అయింది. పితామహుడు పడిపోయాక దుర్యోధనుడు సంది చేసుకొంటాడని నాకు ఆశ ఉండేది. కాని ఈ మూర్ఖుడు అలా చేయలేదు. భీష్ములవారు సత్యము, హితము అయిన మాటలను చెప్పారు. కాని బుద్ధి నశించిన కారణంగా అతడు దానిని కూడా ఆచరించలేదు. ఆపై క్రమంగా ద్రోణాచార్యులవారు, కర్ణుడు, వికర్ణుడు మొదలైనవారు చనిపోయాక చాలా కొద్దిసైన్యం మాత్రమే మిగిలింది. అయినా యుద్ధం ముగియలేదు. భూరిశ్రవుడు, శల్యుడు, సాశ్వడు, అవంతీరాజకుమారులు చనిపోయారు. అయినా ఈ కొట్టుకోవడం నరుకుకోవడం అంతంకాలేదు.

జయద్రథుడు, బాహ్లాకుడు, అలాయుధరాక్షసుడు, సోమదత్తుడు, వీరుడైన భగదత్తుడు, కాంభోజరాజు, దుశ్శాసనుడు మరణించిన పిదప కూడా ఈ సంహారం ఆగిపోలేదు. అన్నగారు భీమసేనుని చేతిలో అనేక అక్షౌహిణీపతులు చనిపోయారు - అది చూసికూడా లోభమోహాల కారణంగా పోరు కట్టిపెట్టలేదు. తన మేడుకీళ్లను గురించిన జ్ఞానం ఉన్నవాడు, మూర్ఖుడు కానివాడు శత్రువుల గుణబలపరాక్రమాలు తనకంటే అధికమని తెలిసికూడా అతనితో తలపడాలనే పాహసం చేస్తాడా? నీవుకూడా పాండవులతో సందిచేసుకొనే విషయంలో అతనికి హితకరమైన మాటలనే చెప్పావు. కాని అవి అతని మనసుకు ఎక్కలేదు. నీ మాటమీదనే అతనికి లక్ష్యం లేకపోతే ఇతరులమాటను ఎలా వింటాడు? సంది విషయంలో భీష్మద్రోణవిదురుల మాటలను కూడా తోసిపుచ్చినవానిని దారికి తీసికొనిరావడానికి ఇక ఎటువంటి మందు ఉంది? మూర్ఖత్వం కారణంగా వృద్ధుడైన తన తండ్రిమాట కూడా విననివానికి, మేలుకోరే మాటలు చెప్పే తల్లిని అవమానించిన వానికి ఇక ఎవరి మాటలు ఎలా రుచిస్తాయి? నిశ్చయంగా దుర్యోధనుడు ఈ వంశనాశనానికే పుట్టాడు. మహాత్ముడైన విదురుడు నాతో చాలాసార్లు “దుర్యోధనుడు బ్రతికి ఉండగా మీ రాజ్యభాగం మీకు ఇవ్వడు. ఎప్పుడూ మీకు కీడే చేస్తాడు. అతనిని యుద్ధంలో తప్ప ఇంక ఏరకంగానూ జయించడం అసంభవం.” అని అన్నాడు. ఆ మాటలన్నీ ఇప్పుడు నిజమయ్యాయి అనిపిస్తోంది. భగవంతుడైన పరశురాముని నోట యథార్థమైన హితకరమైన మాటలను వినికూడా, అతనిని అవమానించిన మూర్ఖుడు నిశ్చయంగా వివాళోన్ముఖుడే. దుర్యోధనుడు జన్మించగానే ఎంతోమంది

సిద్ధులు “ఈ దురాత్ముని కారణంగా క్షత్రియుకులం ఘోరంగా సంహరింపబడుతుంది.” అని చెప్పారు. వారి మాటలు ఇప్పుడు నిజమవుతున్నాయి. ఎందుకంటే దుర్యోధనుని కోసమే ఇక్కడ అసంఖ్యాకులైన రాజుల సంహారం జరిగింది. కాబట్టి నేడు నేను కౌరవయోధులందరినీ వధిస్తాను. నీవు నన్ను దుర్యోధనుని సైన్యంలోకి తీసికొనివెళ్లు. అతనిని, అతనిసైన్యాన్ని నేను నా వాడి బాణాలకు గురిచేస్తాను.” అన్నాడు.

గుట్టల పగ్గాలు పట్టుకొన్న శ్రీకృష్ణ భగవానునితో అర్జునుడు పైన చెప్పిన మాటలు అనగానే అతడు గుట్టలను ముందుకు పోనిచ్చి నిర్భయంగా శత్రుసైన్యంలోకి ప్రవేశించాడు. అప్పుడు అర్జునుని యొక్క శ్వేతాశ్వాలు నాలుగువైపులా కనిపిస్తున్నాయి. ఆపై మేఘాలు నీటిని వర్షించినట్లుగా అర్జునుడు బాణాలను జడివానలా కురిపించసాగాడు. అతడు విడిచిన బాణాలు యోధుల కవచాలను చీల్చి వజ్రాయుధంలా గాయాలు చేస్తూ నేలపైపడుతున్నాయి. వాటివలన ఎంతోమంది మనుష్యులు, గుట్టలు, ఏనుగులు ప్రాణాలకు నీళ్లు వదులుకోవలసివచ్చింది. అర్జునుని బాణాలతో ఈ లోకమంతా నిండిపోయినట్లు అనిపించింది. మండుతున్న అగ్ని గడ్డికుప్పను తగులపెట్టినట్లుగా, అర్జునుడు కూడా శత్రుసైనికులను బూడిద చేసినేస్తున్నాడు. అతడు మనుష్యుల మీద గాని, ఏనుగులమీదగాని, గుట్టల మీదగాని రెండవపారి బాణం నేయడం లేదు. అతడు వేసిన ఒకే ఒక్క బాణంతో వారి పని అయిపోతోంది. రకరకాల సాయకాలు వర్షిస్తూ అతడు ఒక్కడే మీ పుత్రుని సైన్యాన్ని సంహరించాడు.

కౌరవయోధులు యుద్ధంలో వెన్నుచూపని వీరవరులైనప్పటికీ, శక్తినంతా ఉపయోగించి పోరుతున్నప్పటికీ కూడా అర్జునుడు తన గాండీవంతో వారి విజయసంకల్పాన్ని వమ్ముచేశాడు. ధనంజయుని బాణాలు వజ్రసదృశమై సహింపశక్యం కాకుండా, మిక్కిలి వాడిగా ఉన్నాయి. వాటిదెబ్బ తినగానే మీసైన్యం ఉత్సాహం కోల్పోయి, దుర్యోధనుడు చూస్తూ ఉండగానే యుద్ధభూమినుండి పారిపోయింది. ఆ సమయంలో ఒకడు తండ్రిని పిలిచాడు. ఒకడు సహాయకులను పిలిచాడు. కొంతమంది తమ సోదరులను, సంబంధీకులను ఎక్కడికక్కడ వదిలిపెట్టి పారిపోయారు. చాలామంది యోధులు పార్థుని బాణాలకు తీవ్రంగా గాయపడిన కారణంగా మూర్ఛితులై రణభూమిలోనే పడిపోయి కొనఊపిరి తీస్తున్నారు. వారిని ఇతరులు రథాలమీద ఎక్కించుకొని, గడియ - రెండు గడియల సేపు ఓదార్పును ఇస్తున్నారు. కొంతమంది

ఆ గాయపడినవారిని అలాగే విడిచివేసి మీ పుత్రుని ఆజ్ఞను పాటిస్తూ యుద్ధానికి వెళ్తున్నారు. చాలామంది యోధులు తాము నీరు తాగి, గుట్టలకు కూడా అలసట తీరుస్తున్నారు. ఆ తరువాత కవచాలు ధరించి యుద్ధానికి వెళ్తున్నారు. కొంతమంది తమ సోదరులకు, కొడుకులకు, లేదా తండ్రులకు దైర్యం ఇస్తూ వారిని శిబిరాలలో విడిచి యుద్ధానికి బయలుదేరుతున్నారు. కొంతకొంతమంది తమ రథాలను, యుద్ధసామగ్రిని సిద్ధం చేసికొని పాండవ సైన్యంలో ప్రవేశిస్తున్నారు.

ఈ రీతిగా కౌరవపక్షయోధులు పాండవసేనపై దండెత్తి ధృష్టద్యుమ్నునితో యుద్ధం ఆరంభించారు. అటునుండి ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, శతానీకుడు - వీరందరూ మీ రథసైన్యాన్ని ఎదుర్కొన సాగారు. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నునికి చాలా కోపం వచ్చింది. అతడు తన పెద్ద సైన్యంతో మీ సైనికులను సంహరించడానికి ఉద్యుక్తుడయ్యాడు. ఇది చూసి మీ పుత్రుడు అతనిపైన రకరకాల బాణాల జడి కురిపించాడు. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు కూడా వారాచం, అర్థవారాచం, వత్సదంతం మొదలైన అతివేగవంతమైన బాణాలతో దుర్యోధనుని భుజాలపై రొమ్మపై ప్రహరించాడు. మీ పుత్రుడు కొట్టిన దెబ్బకు ధృష్టద్యుమ్నుడు ముందే తీవ్రంగా గాయపడి ఉండడం చేత అతడు దుర్యోధనుని తూట్లు పాడిచి, అతని నాలుగు గుట్టలను కూడా మృత్యుముఖానికి పంపాడు. ఆపై ఒక భల్లంవేసి, అతని పారదియొక్క తలను కూడా శరీరం నుండి వేరుచేశాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు ఇంకొక గుట్టం ఎక్కి శకుని వద్దకు పారిపోయాడు.

ఈ రీతిగా రథసైన్యం సంహారం కాగా, అప్పుడు మనపక్షంలోని మూడు వేలమంది గజారోహులు వచ్చి పాండవులు ఐదుగురిని నలువైపులనుండి ముట్టడించారు. శ్రీకృష్ణభగవానుడు సారదిగా కల అర్జునుని పర్వతాలవంటి గజరాజులు చుట్టుముట్టాయి. అతడు వాటిని తన వాడి నారాచాలకు గురిచేయసాగాడు. అతని ఒక్క బాణంతోనే పెద్ద పెద్ద గజరాజులు కూడా విదీర్ణమై నేలకు ఒరగడం అక్కడ నేను చూశాను. ఇంకొకవైపునుండి మహాబలశాలి అయిన భీమసేనుడు కూడా తన రథంనుండి దిగి, అతి పెద్ద గదను చేతపట్టి దండధరుడైన యమునివలె ఆ ఏనుగులపై విరుచుకుపడ్డాడు. అతడు గద చేతపట్టడం చూసి మీ సైనికులకు వణుకుపుట్టింది. వారు మలమూత్రాలు విడువసాగారు. అందరూ ఉద్వేగానికి లోనయ్యారు. భీముని

గదాఘాతానికి ఏనుగుల కుంభస్థలాలు పగిలిపోతున్నాయి. అవి ధూళితో నిండి అటుఇటు పరుగులు తీయడం కనిపించింది. ఎన్నో ఏనుగులు గదాఘాతానికి గురై బాధతో అరుస్తూ పడిపోతున్నాయి. గజసైన్యం యొక్క ఈ దుఃస్థితి చూసి మీ సైనికులు అందరూ భయంతో కంపించి పోయారు. అదేరీతిగా యుద్ధిష్ఠిరుడు, నకులసహదేవులు కూడా మీ గజారోహులను యమలోకానికి పంపుతున్నారు.

ఆ సమయంలోనే అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ రథసైన్యంలో దుర్యోధనునికోసం వెతికారు. అతడు కనిపించక పోవడంతో వారు అక్కడున్న క్షత్రియులను - “దుర్యోధనమహారాజు ఎక్కడకు వెళ్లాడు?” అని అడిగారు. “సారది చనిపోయాక అతడు పాంచాలరాజు యొక్క దుర్ధర్షమైన సైన్యాన్ని ఎదిరించడం మాని శకుని వద్దకు వెళ్లిపోయాడు.” అని సమాధానం వచ్చింది.

అప్పుడు ఆ ముగ్గురు వీరులు పాంచాలరాజుయొక్క ఆ దుర్ధర్షమైన సేనావ్యూహాన్ని చెదరగొట్టి శకుని వద్దకు చేరుకొన్నారు. వారు వెళ్లిపోయాక పాండవపక్ష వీరులు మీ సైనికులను సంహరిస్తూ, వారిపై దండెత్తారు. వారు మీదికి రావడం చూసి మన పక్షంలోని చాలామంది యోధులకు ప్రాణాలపై నిరాశ కలిగింది. వారి ముఖాలు పాలిపోయాయి. వారి అస్త్రశస్త్రాలు తగ్గిపోయాయి. నలువైపులా ముట్టడిలో కూడా ఉన్నారు. వారి ఈ అవస్థను చూసి నేను నలుగురు ఇతర మహాయోధులను వెంటపెట్టుకొని, ప్రాణాలను లెక్క చేయక, పాంచాలసేనతో యుద్ధం దేయసాగాను. కాని అర్జునుని బాణాలకు తాళలేక మేము అయిదుగురము పారిపోవలసి వచ్చింది. అప్పుడు సేనాసహితుడైన ధృష్టద్యుమ్నునితో మాకు సోరు కలిగింది. కాని ద్రుపదకుమారుడు మా అందరినీ ఓడించాడు. అక్కడినుండి పారిపోయి మేము ఇంకొకవైపుకు రాగానే మహారథి పాత్యకి కనిపించాడు. అతడు ఇంచుమించుగా దగ్గరకు వచ్చేశాడు. నన్ను చూస్తూనే అతడు నాలుగు వందలమంది రథికులతో దాడి చేశాడు. ధృష్టద్యుమ్నుని పంజానుండి ఎలాగో బయటపడితే, పాత్యకి సేనకు చిక్కిపోయాము. కొద్దిసేపు అక్కడ భయంకరమైన సంగ్రామం జరిగింది. పాత్యకి నా యుద్ధసామగ్రినంతా నాశనం చేశాడు. నన్ను కూడా పట్టుకొన్నాడు. ఇంతలో భీమసేనుని గదదేత, అర్జునుని నారాచాలచేత అక్కడున్న గజసేన యావత్తు సంహరింపబడింది.

భీముడు ధృతరాష్ట్రపుత్రులను పన్నెండుమందిని వధించుట - కృష్ణార్జునుల సంభాషణము - అర్జునుడు త్రిగర్తులను పంహరించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! గజసైన్యం నశించిపోయాక భీమసేనుడు మీ ఇతరసైన్యాన్ని సంహరించసాగాడు. అతడు క్రోధావిష్టుడై దండధరుడైన యమునివలె దేతితో గద పట్టుకొని రణభూమిలో తిరుగసాగాడు. వెతికినా కూడా దుర్యోధనుని జాడ ఎక్కడా కనపడక పోవడంతో చావకుండా మిగిలిన మీ పుత్రులు అప్పుడు భీమసేనునిపై విరుచుకుపడ్డారు. దుర్మర్షణుడు, శ్రుతాంతుడు, జైత్రుడు, భూరిబలుడు, రవి, జయత్సేనుడు, సుజాతుడు, దుర్విషహుడు, దుర్విమోచనుడు, దుష్ప్రధర్షణుడు, శ్రుతర్వుడు థాడిచేసి భీముని నలువైపులా ముట్టడించారు. అప్పుడు భీమసేనుడు మళ్ళీ తన రథం ఎక్కి మీ పుత్రుల మర్మస్థానాలలో వాడి బాణాలను వాటసాగాడు. అతడు ఒక క్షురప్రాన్ని వేసి దుర్మర్షణుని తలనరికాడు. అసైన ఒక భల్లంతో శ్రుతాంతుని అంతంచేశాడు. అనంతరం అలవోకగా జయత్సేనునిపై నారాచాన్ని ప్రహరించి అతనిని రథంనుండి కిందికి పడగొట్టాడు. పడుతూనే అతని ప్రాణాలు పోయాయి.

ఇది చూసి శ్రుతర్వుడు కుసితుడై భీమునిపై వంద బాణాలు వేశాడు. ఇక భీమసేనుని క్రోధం మిన్నముట్టింది. అతడు జైత్రుడు, భూరిబలుడు, రవి - ఈ ముగ్గురినీ తన వాడి బాణాలకు ఎరచేశాడు. బాణాల దెబ్బ తినగానే ఆ ముగ్గురు మహారథులు ప్రాణాలు కోల్పోయి రథం నుండి కిందికి పడిపోయారు. అనంతరం భీముడు ఒక వాడి నారాచంతో దుర్విమోచనుని మృత్యుతీరానికి దేర్చాడు. అసై దుష్ప్రధర్షుని, సుజాతుని రెండేసి బాణాలతో కొట్టి యమలోకానికి పంపాడు. ఇది చూసి దుర్విషహుడు భీమునిపైకి దండెత్తివచ్చాడు. అతడు రావడం చూసి భీముడు అతనిపై భల్లాన్ని విసిరాడు. అది తగిలి అందరూ చూస్తూ ఉండగానే అతడు రథం నుండి కిందపడి మరణించాడు.

భీమసేనుడు ఒక్కడే తన సోదరులను చాలామందిని చంపినేయడం చూసిన శ్రుతర్వుడు అమర్షభావంతో ధనుష్టంకారం చేస్తూ అతనిపై విరుచుకుపడి, అతనిని తన బాణాలకు గురిదేశాడు. అతడు భీమసేనుని ధనుస్సును నరికి, అతనిని కూడా ఇరవై బాణాలతో గాయపరిచాడు. అప్పుడు మహారథి భీముడు ఇంకొక విల్లు ఎక్కువెట్టి మీ

పుత్రునిపై బాణాలు కురిపించడం ప్రారంభించాడు. శ్రుతర్వుడు కూడా కుసితుడై భీముని భుజాలపై, గుండెల పై బాణాలు నాటాడు. దీనితో భీముడు తీవ్రంగా గాయపడ్డాడు. అతడు రోషావిష్టుడై శ్రుతర్వుని పారధిని, నాలుగు గుట్టలను యమలోకానికి పంపాడు. విరధుడైన శ్రుతర్వుడు కత్తి దాలు తీసుకోబోయాడు. ఇంతలోనే భీముడు క్షురప్రసం నేసి అతని తలను శరీరంనుండి వేరుచేశాడు. అతడు మరణించడంతోనే మీ సైనికులు భయవిహ్వలైనా యుద్ధం చేయాలని భీమునివైపుకు ఉరుకుతూ వచ్చారు. భీముడు కూడా వారిని ఎదుర్కోవడానికి ముందుకు కదిలాడు. భీముని వద్దకు వచ్చి ఆ వీరులు అతనిని నలువైపులా ముట్టడించారు. అప్పుడు భీమసేనుడు తన వాడి బాణాలతో వారిని నొప్పించసాగాడు. అతడు కవచధారులైన ఐదు వందలమంది మహారథుల పని పూర్తికానిచ్చి ఏడువందల గజసైన్యాన్ని వాశనం చేశాడు. ఆపై ఎనిమిదివందల ఆశ్వికసైన్యాన్ని, పదివేల కాల్పలాన్ని మృత్యుతీరానికి చేర్చి విజయోల్లాసంతో ప్రకాశించాడు.

భీమసేనుడు మీ పుత్రులను సంహరిస్తూ ఉండగా, మీ సైనికులు అతనివైపు కన్నెత్తి చూడడానికి కూడా సాహసించలేదు. అతడు కౌరవులందరినీ, వారి అనుచరులను కొట్టి తరిమినేశాడు. ఆపై తాళాలు చరుస్తూ వాటి వికట ధ్వనితో అతడు పెద్ద పెద్ద గజరాజులను భయపెట్టపాగాడు. ఆపోరులో మీ యొక్క సిపాయిలు చాలా మంది చనిపోయారు. బ్రతికిన వారికి కూడా ధైర్యం సడలిపోయింది.

మహారాజా! దుర్యోధనుడు, సుధర్ముడు - ఈ ఇద్దరే మీ పుత్రులు మిగిలిఉన్నారు. ఆ ఇద్దరూ ఆశ్వికసైన్యం నడుమ ఉన్నారు. దుర్యోధనుడు అక్కడ ఉండడం చూసి దేవకీనందనుడు - "అర్జునా! ఇప్పుడు శత్రువుల యొక్క అధికభాగం వీరులు చనిపోయారు. అటు చూడు. పాత్యకి సంజయుని బందించి తీసుకువస్తున్నాడు. అటుపక్క కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ ఈ ముగ్గురూ దుర్యోధనుని విడిచిపెట్టి నేరుగా యుద్ధం చేస్తున్నారు. ఇటువైపు ప్రభద్రకులతో సహితంగా దుర్యోధనుని సైన్యాన్ని సంహరించి పాంచాలరాజకుమారుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు అంధంతో మెరిసి పోతూ శోభాయమానంగా ఉన్నాడు. ఇక అడుగో దుర్యోధనుడు, తనసైన్యాన్ని పూహంగా మలిచి యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అర్జునా! కౌరవపక్షయోధులు నీ రాక చూసి పారిపోయేలోపలే నీవు దుర్యోధనుని చంపు. అతని సైన్యం చాలా అలీసిపోయింది. కాబట్టి ఇప్పుడు థాడిచేయడం

వలన ఆ పాపాత్ముడు తప్పించుకుపోలేడు." అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుని మాటలు విని అర్జునుడు - "మాధవా! ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులందరూ భీముని చేతిలో చనిపోయారు. ఇంకా మిగిలిఉన్న ఈ ఇద్దరూ కూడా జీవించిఉండలేరు. శకునియొక్క సైన్యంలో కూడా ఇక ఐదువందల ఆశ్వికులు, రెండు వందల రథికులు, వందకు కొద్దిగా ఎక్కువ ఏనుగులు, మూడు వేలమంది పథాతులు మాత్రమే మిగిలిఉన్నారు. దుర్యోధనుని సైన్యంలో అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, త్రిగర్తరాజు, ఉలూకుడు, శకుని, కృతవర్మ మొదలైన కొద్దిమంది యోధులే మిగిలిఉన్నారు. మిగిలిన వారందరూ చనిపోయారు. ఇక వీరికి కూడా కాలం సమీపించింది. నేడు నా ఎదుటికి వచ్చి పారిపోనివారు దేవతలైనా సరే, వారందరినీ చంపివేస్తాను. ఈవాడు ఈ పోరు పరిసమాప్తమగుగాక! దుర్యోధనుడు కూడా రణరంగం విడిచి పారిపోకుండా ఉంటే నేడు తన దివ్యమైన రాజ్యలక్ష్మికి, ప్రాణాలకు కూడా నీళ్లు వదులుకోవలసినదే. నీవు గుట్టలను ముందుకు దూకించు. నేను అందరినీ ఇప్పుడే చంపుతాను." అన్నాడు.

అర్జునుడు ఇలా అన్నమీదట, శ్రీకృష్ణభగవానుడు - దుర్యోధనునిసైన్యం వైపుకు గుట్టలను పోనిచ్చాడు. భీమసేనుడు, సహదేవుడు కూడా అర్జునునికి బాసటగా నిలిచారు. ముగ్గురు వీరులూ దుర్యోధనుని చంపాలని సింహనాదాలు చేస్తూ ముందుకు సాగారు. అప్పుడు మీ పుత్రుడు సుదర్శనుడు భీమసేనుని ఎదిరించాడు. సుశర్మ, శకుని, అర్జునునితో పోరసాగారు. దుర్యోధనుడు గుట్టమెక్కి సహదేవునితో తలపడ్డాడు. అతడు అతివేగంగా సహదేవుని తలపై ఒక ప్రాసంతో కొట్టాడు. సహదేవుడు ఆ దెబ్బకు మూర్ఛపోయి, రథం వెనుక బాగాన కూలబడిపోయాడు. అతని శరీరమంతా రక్తంతో తడిసిపోయింది. కొద్దిసేపటికే తెలివివచ్చి క్రోధఘూర్ణితుడై దుర్యోధనుని మీద వాడి బాణాలను జడిలా కురిపించసాగాడు.

అటు అర్జునుడుకూడా ఆశ్వికుల శిరసులను అదేపనిగా నరుకపాగాడు. అతడు అనేక బాణాలువేసి సేన యావత్తును సంహరించాడు. ఆ తరువాత త్రిగర్తుల రథసైన్యంపై థాడి చేశాడు. అతడు రావడం చూసి త్రిగర్తయోధులందరూ కలిసి కృష్ణార్జునులపై బాణాలు కురిపించపాగారు. అప్పుడు అర్జునుడు సత్యకర్మను ఒక క్షురప్రసంతో గాయపరిచి, అతని రథం యొక్క నోగలును విరిచివేశాడు. ఆపై ఇంకొక క్షురప్రసంతో అతని తలను కూడా శరీరంనుండి వేరుచేశాడు. తరువాత

ప్రస్థలదేశాదిపతి అయిన సుశర్మను మూడు బాణాలతో గాయపరిచి అక్కడ గుమికూడిన రథికులందరినీ తన బాణాలకు గురిచేశాడు. ఆపై సుశర్మను వంద బాణాలతో కొట్టి, అతని గుట్టలను కూడా గాయపరిచాడు. అనంతరం అతడు అలవోకగా సుశర్మపై యమదండం వంటి ఒక బాణాన్ని వేశాడు. దానితో అతడు గుండె చిద్రమై, ప్రాణాలు కోల్పోయి, నేలకొరిగాడు. ఈ రీతిగా సుశర్మను చంపి అర్జునుడు అతని నలభై అయిదుమంది పుత్రులను కూడా మృత్యుముఖానికి పంపాడు. ఆపై అతని అనుచరులందరినీ యమలోకానికి పంపి, చావగా మిగిలిన కౌరవసైన్యంలో ప్రవేశించాడు.

ఇంకొకవైపు భీమసేనుడు విలాసంగా బాణాలు కురిపిస్తూ సుదర్శనుని కప్పివేశాడు. ఇప్పుడతడు కనపడడమే లేదు. అలా ప్రహరిస్తూనే అతడు ఒక వాడి క్షురప్రంతో సుదర్శనుని తలను శరీరంనుండి వేరుచేశాడు. అదిచూసి, అతని అనుచరులు భీముని నలువైపుల చుట్టుముట్టి అతనిపై బాణాలు కురిపించడం మొదలుపెట్టారు.

అప్పుడు భీమసేనుడు పదునైన బాణాలను వర్షించి వారిని అన్నివైపులా కప్పివేసి, ఒక్కక్షణంలోనే అందరిని సంహరించాడు. ఆ సమయంలో పరస్పరం ప్రహరించుకొంటున్న ఇరుపక్షాల యోధులలోను ఏమీ భేదం లేకపోయింది. రెండుసైన్యాలు కలిసి ఒక్కటిగానే అయిపోయాయి.

శకుని ఉలూకులు మరణించుట

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - “మహారాజా! పైన చెప్పిన యుద్ధం మొదలయినపుడు శకుని సహదేవునిపై దాడిచేశాడు. సహదేవుడుకూడా సుబలపుత్రునిపై బాణాలు కురిపించడం ప్రారంభించాడు. శకునితో పాటుగా అతని కొడుకు ఉలూకుడు కూడా ఉన్నాడు. అతడు భీమసేనుని పదిబాణాలతో తూట్లు పొడిచాడు. వెంటనే శకుని కూడా భీమసేనుని మూడు బాణాలతో గాయపరిచి సహదేవునిపై తొంభైబాణాలు కురిపించాడు. అప్పుడు ఇరుపక్షాల యోధులు కురిపించిన బాణాల జడితో దిక్కులన్నీ కప్పబడిపోయాయి. క్రోధావిష్టులైన వీరులు భీమసహదేవులు ఇద్దరూ యుద్ధభూమిలో భయంకరసంహారం చేస్తూ తిరుగపాగారు. వందలకొద్దీ బాణాలతో కప్పబడిపోయిన మీసైన్యం చీకటి నిండిన ఆకాశంలా కనపడసాగింది.

ఈరీతిగా యుద్ధం చేస్తూ కౌరవులవద్ద అతికొద్దీ సైన్యం

ఉండడంతో పాండవవీరులు హర్షనిర్భరులై మహోత్సాహంతో వారిని యమలోకానికి పంపసాగారు. అదే సమయంలో శకుని సహదేవుని శిరసుపై ప్రాసంతో కొట్టాడు. సహదేవునికి మూర్ఛవచ్చినట్లయి రథంమీదనే కూర్చుండిపోయాడు. అతని ఈ అవస్థ చూసి, ప్రతాపశాలి అయిన భీముడు క్రోధంతో మండిపడుతూ శకునియొక్క సైన్యాన్ని నిరోధించి, నారాచాలతో కొట్టి వందలవేల సైనికులను సంహరించాడు. అనంతరం అతడు చాలాగట్టిగా సింహవాదం చేశాడు. అదివిని ఏనుగులు, గుట్టలతో సహితంగా సైనికులు వణికిపోయారు. భయంతో వారంతా పరుగులు తీశారు. వారు పారిపోవడం చూసి, దుర్యోధనుడు - “అరే పాపాత్ములారా! మరలిరండి. పారిపోతే ఏమిలాభం? యుద్ధంలో వెన్నుచూపకుండా పోరాడే వీరుడు ఈ ప్రపంచంలో కీర్తిని మిగుల్చుకొని, పరలోకంలో ఉత్తమసుఖాలను అనుభవిస్తాడు.” అన్నాడు.

అతడు ఇలా అనగానే శకునియొక్క సైనికులు మరణానికి సైతం వెరువక, తిరిగి పాండవులపై విరుచుకుపడ్డారు. ఇది చూసి పాండవయోధులుకూడా వారిని ఎదుర్కోవడానికి ముందుకు వచ్చారు. ఇంతలో సహదేవుడుకూడా స్వస్థుడయి శకునిని పది బాణాలతో తూట్లు పొడిచాడు. ఇంకొక మూడు బాణాలతో అతని గుట్టలను గాయపరిచి, అలవోకగా అతని ధనుస్సునుకూడా నరికివేశాడు. శకుని ఇంకొక ధనుస్సు తీసికొని సహదేవుని అరవై, భీమసేనుని ఏడు బాణాలతో కొట్టాడు. అలాగే ఉలూకుడు కూడా భీముని ఏడు, సహదేవుని డెబ్బై బాణాలతో గాయపరిచాడు. అప్పుడు భీమసేనుడు అతనిని పదునైన సాయకాలతో తూట్లు పొడిచి, శకునిని కూడా అరవైనాలుగు బాణాలతో కొట్టి, అతని పార్శ్వరక్షకులపై మూడేసి బాణాలను వాటాడు.

భీముని నారాచాల తాకిడికి గురైన యోధులు క్రుద్ధులై సహదేవునిపై బాణాలను జడిగా కురిపించసాగారు. అప్పుడు సహదేవుడు ఒక భల్లంవేసి, తన్ను ఎదిరించవచ్చిన ఉలూకుని యొక్క తలను నరికివేశాడు. అతని శవం కిందపడింది. కొడుకు మరణించడం చూసి శకునికి విధురుని యొక్క మాట గుర్తుకువచ్చింది. అతనికి గొంతు రుద్ధమయింది. నిట్టూర్పులు వెలువడసాగాయి. కన్నులనిండా నీరు నిండగా రెండు గడియల వరకు శోకంలో మునిగిపోయాడు. ఆ తరువాత సహదేవుని ఎదుటికి వెళ్లి, అతనిపై మూడు బాణాలు వేశాడు. కాని సహదేవుడు తన సాయకాలతో వాటిని ఖండించివేసి, శకుని వింటిని కూడా ముక్కలు ముక్కలు

చేశాడు. అప్పుడు శకుని సహదేవుని కత్తితో కొట్టాడు. కాని అతడు దానిని కూడా అలవోకగా రెండు ముక్కలు దేశాడు. ఇక శకుని గదను విసిరాడు. కాని ఆ దెబ్బ గురి తప్పింది. అది నేలపై పడింది. దానితో అతనికి కోపం ఇనుమడించింది. అతడు ఒక భయంకరమైన శక్తిని సహదేవునిపైకి విసిరాడు. కాని సహదేవుడు బాణంవేసి దానిని కూడా మూడు ముక్కలుగా ఖండించాడు.

ఈ రీతిగా శక్తి కూడా వ్యర్థమైపోవడంతో శకుని భయభ్రాంతుడయ్యాడు. మీ సైనికులలో కూడా భయం ముసురుకుంది. వారందరూ శకునితో సహితంగా పారిపోయారు. ఆ సమయంలో పాండవులు గట్టిగా సింహనాదాలు దేశారు. బహుశః కౌరవయోధులందరూ యుద్ధానికి వెన్నుచూపి పారిపోయారు. శకునికూడా జారు కోవడం చూసి సహదేవుడు - "నావంతుకు వచ్చిన ఇతడు మిగిలిపోయాడు. ఇతనిని నేను చంపాలి." అనుకొన్నాడు. ఇలా ఆలోచించుకొని అతడు తన గొప్పవింటిని మీటుతూ శకునిని వెన్నంటి, పదునైన బాణం వేసి అతనిని తీవ్రంగా గాయపరిచి - "మూర్ఖశకునీ! నీవు క్షత్రియదర్మాన్ని పాటించి యుద్ధంచెయ్యి, పరాక్రమం చూసి నీపౌరుషాన్ని ప్రకటించు. ఆ రోజున సభలో పాచికలు విసిరేటప్పుడు అయితే నీవు చాలా ఉల్లాసంగా ఉన్నావు. దాని ఫలితం ఇప్పుడు నీకన్నులతో చూడు. మునుపు మమ్మల్ని పరిహసించిన ధుర్మార్గులు అందరూ చనిపోయారు. వంశానికి నిప్పుబొగ్గువంటి దుర్యోధనుడు, అతని మామవు నీవు మాత్రం కేవలం మిగిలిపోయారు. నేడు నీ తలను తప్పక నరుకుతాను." అన్నాడు.

ఇలా అని సహదేవుడు శకునిపై పది, అతని గుఱ్ఱాలపై నాలుగు బాణాలువేశాడు. ఆపై అతని ఛత్రాన్ని, ధ్వజాన్ని, వింటిని నరికి, సింహంలా గర్జించాడు. అనేక పాయకాలు ప్రహరించి అతని మర్మస్థానాలను తూట్లుపాడివాడు. దానితో శకునికి తీవ్రంగా కోపంవచ్చింది. అతడు సహదేవుని చంపాలని రెండు చేతులతో ప్రాపాన్ని పట్టుకొని అతనిపైకి దూకాడు. శకుని పైకి ఎత్తిన ప్రాపాన్ని దానిని పట్టుకొన్న అతని గుండ్రని భుజాలను రెండింటిని సహదేవుడు మూడు భల్లాలతో కొట్టి ఒకేపారి నరికివేశాడు. ఆపై గట్టిగా ఆర్చాటించాడు. అనంతరం అతిజాగరూకుడై బలమైన ఒక ఇనుపభల్లాన్ని వింటిపై ఎక్కుపెట్టాడు. దాని దెబ్బకు శకుని తల శరీరంనుండి వేరయింది. తలతోపాటు అతని మొండెంకూడా కిందపడిపోయింది.

శకునియొక్క ఈ దశచూసి మీ యోధులు భయంతో తమ పాహపాన్ని కోల్పోయారు. వారి వోళ్లు ఎండి పోయాయి. చైతన్యం పోతూఉంది. వారు భయకంపితులై తమతమ ఆయుధాలు తీసికొని నలువైపులకు పారిపోయారు. గాండీవటంకారం విని వారు సగం చచ్చిపోయారు. ఒకని రథం విరిగిపోయింది. ఒకని గుఱ్ఱం చచ్చిపోయింది. ఇంకొకని ఏనుగు మృత్యుముఖంలోనికి వెళ్లింది. వీరందరూ పాదచారులై పారిపోతున్నారు. ఈ రీతిగా శకుని చనిపోవడంతో శ్రీకృష్ణభగవానునితోపాటుగా పాండవులందరూ చాలా ఆనందించారు. వారు తమ వీరులకు ఆనందోత్సాహాలు పెంపు దేస్తూ శంఖాలు ఊదపాగారు. అందరూ సహదేవుడు దేసిన ఈ పనిని మెచ్చుకొంటూ - "వీరవరుడా! మోసగాడు, దురాత్ముడు అయిన ఈ శకునిని పుత్రసహితంగా నీవే చంపావు చాలా మంచిదయింది." అన్నారు.

దుర్యోధనుడు మడుగులో ప్రవేశించుట -

యుయుత్సుడు హస్తినాపురమునకు వీగుట

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - "మహారాజా! అనంతరం శకునియొక్క అనుచరులు క్రోధనిర్భరులై ప్రాణాలకు తెగించి పాండవులను నలువైపులనుండి ముట్టడించారు. కాని అర్జునుడు, భీమసేనుడు వారిని నిలువరించారు. వారు శక్తి, ఋష్టి, ప్రాసం చేతపట్టి సహదేవుని చంపాలని ముందుకు వస్తూండగా అర్జునుడు గాండీవంతో వారి సంకల్పాన్ని భగ్నంచేశాడు. అతడు భల్లాలతో కొట్టి ఆ యోధులయొక్క దేతులను, శిరసులను నరికి, వారి గుఱ్ఱాలను కూడా మృత్యుతీరానికి చేర్చాడు.

ఈ రీతిగా తనసైన్యం సంహరింపబడడం చూసి దుర్యోధనునకు చాలాకోపంవచ్చింది. చావగా మిగిలిన వారందరినీ అతడు ఒక్కచోటకు చేర్చాడు. వారిలో వంధమంది మాత్రం రథికులున్నారు. మిగిలినకొద్దిమంది ఆశ్వికులు, గజారోహులు, పథాతులు అందరూ దేరిన తరువాత దుర్యోధనుడు - "వీరులారా! మీరు పాండవులను వారి మిత్రులతోపాటుగా చంపండి. వారితోపాటే సేవాసహితుడైన ధృష్టద్యుమ్నుని కూడా సంహరించండి. ఆతరువాత వెంటనే నావద్దకు రండి." అని చెప్పాడు.

దుర్యోధనుని ఆజ్ఞ శిరపావహించి, రణోన్మత్తులైన ఆ వీరులు పాండవులవైపుకి దూసుకుపోయారు. వారు రావడం చూసి పాండవులు కూడా బాణాలను జడిగా కురిపించారు. కొద్దిక్షణాలకే ఆ సేన పాండవుల చేతిలో మరణించింది.

దానిని రక్షించేవారెవరూ లేకపోయారు. వారు యుద్ధానికయితే బయలుదేరారు కాని భయంతో నిలువలేకపోయారు. పాండవధళంలోని చాలామంది సైనికులు కలిసి మీ ఆ యోధులను కొద్దిక్షణాలలోనే మట్టుపెట్టేశారు. వారిలో ఒక్కసైనికుడుకూడా మిగలలేదు.

మహారాజా! మీ పుత్రుడు పదకొండు అక్షౌహిణుల సైన్యాన్ని పోగుచేశాడు. కాని పాండవులు, స్పంజయులు అందరినీ అంతం చేశారు. మీ పక్షంలో యుద్ధం చేసే వేలమంది రాజులలో కేవలం దుర్యోధనుడొక్కడే అప్పుడు జీవితుడై కనిపించాడు. అతడుకూడా తీవ్రంగా గాయపడిఉన్నాడు. అతడు తన నలువైపులా దృష్టి సారించాడు. ఈ పృథివి అంతా శూన్యంగా కనిపించింది. రాజులు ఎవ్వరూ లేకుండా తాను ఒంటరిగా ఉండడం, పాండవులు సఖలమనోరథులై ఆనందంగా ఉండడం చూసిన దుర్యోధనునికి మహాదుఃఖం కలిగింది. అతని వద్ద సైన్యంలేదు. వాహనం లేదు. అందుకని అతడు సారిపోవాలనే ఆలోచనకు వచ్చాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! నాసైనికులందరూ చనిపోయి, గుడారాలన్నీ శూన్యం అయిపోయినపుడు పాండవుల దగ్గర ఎంతసైన్యం మిగిలిఉంది? ఒంటరివాడయ్యాక, మూర్ఖుడైన నా కొడుకు ఏమిచేశాడు?” అని ప్రశ్నించాడు.

సంజయుడు చెప్పాడు - “మహారాజా! ఆసమయంలో పాండవులవద్ద రెండువేలమంది రదికులు, ఏడువందలమంది గజారోహులు, ఐదువేలమంది అశ్వికులు, పదివేల పదాతి సైనికులు ఉన్నారు. వారివద్ద ఇంతసైన్యం అప్పటికీ మిగిలిఉంది. దుర్యోధనుడు ఒంటరిగా మిగిలిన వెనుక, రణభూమిలో తనకు సహాయకులు ఎవరూ కనపడకపోవడంతో, చనిపోయిన గుఱ్ఱాలను అక్కడేవదిలి, తూర్పుదిక్కుకు పాదచారియై పారిపోయాడు. ఒకవాడు పదకొండు అక్షౌహిణుల సేనకు అదిపతి అయిన ఆ దుర్యోధనుడే ఇప్పుడు గదను పట్టుకొని కాలినడకనే సరోవరంవైపు పరుగుపెడుతున్నాడు. కొద్ది దూరం వెళ్లాడో లేదో అతనికి ధర్మాత్ముడయిన విదురుని మాటలు జ్ఞప్తికి రాసాగాయి. అతడు “అయ్యో! మాకు, ఈ క్షత్రియులకు జరిగిన మహాసంహారం మహాబుద్ధిమంతుడయిన విదురుడు ముందే తెలుసుకొన్నాడు” - అని అనుకొన్నాడు. ఈ రకమైన సంగతులు ఆలోచించుకొంటూ, అతడు సరోవరంలో ప్రవేశించడానికి ముందుకుసాగుతున్నాడు. తన సేన సంహరింపబడడం చూసి అప్పుడతని హృదయం శోకసంతప్తమైఉంది.

రాజా! దుర్యోధనుని సైన్యంలో ఎన్నో లక్షలమంది వీరులు ఉన్నారు. కాని అప్పుడు అశ్వత్థామ, కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు తప్ప ఎవరూ బ్రతికి ఉన్నట్లు కనపడలేదు. నేను బందీని అవడం చూసి ధృష్టద్యుమ్నుడు నవ్వుతూ సాత్యకితో - “ఇతనిని బంధించి ఏమి చేయాలి? ఇతడు బ్రతికి ఉండడం వలన మనకు ఏమీ లాభం లేనేలేదు.” అన్నాడు. అతని మాటవిని సాత్యకి నన్ను వధించడానికి పదునైన కత్తిని సైకెత్తాడు. కాని వేదవ్యాసమహర్షి వెంటనే అక్కడ ప్రత్యక్షమై - “సంజయుని ప్రాణాలతో వదిలిపెట్టు. ఇతనిని ఏరకంగానూ చంపవద్దు.” అని వారించాడు.

వ్యాసులవారి మాటను విని సాత్యకి వాతో - “సంజయా! వెళ్లు. నీవు శుభాన్ని ఆచరించుకో.” అన్నాడు. అతని అనుమతి పొంది నేను సంధ్యాసమయంలో హస్తినాపురానికి బయలుదేరాను. అప్పుడు నాకు కవచం లేదు. నావద్ద ఎలాంటి ఆయుధమూ లేదు. నడుస్తూ నడుస్తూ నేను ఒక కోసెడు దూరం ఇటు రాగానే గద చేతపట్టుకొని దుర్యోధనుడు ఒంటరిగా ఉండడం చూశాను. అతని శరీరం నిండా ఎన్నో గాయాలున్నాయి. నన్ను చూడగానే అతని కన్నులలో నీరు పొంగింది. అతడు సూటిగా నావైపు దూడలేకపోతున్నాడు. నేనుకూడా అతనిని ఆ దశలో చూసి శోకంలో మునిగిపోయాను. కొంచెంసేపటివరకు నేనుకూడా ఏమీ మాట్లాడలేకపోయాను. తదనంతరం - నేను బందీనవడం, వ్యాసులవారి కృపతో ప్రాణాలతో విడుదలపొందిన సమాచారం వినిపించాను. విని అతడు కొద్దిసేపటివరకు ఆలోచిస్తూ ఉండిపోయాడు. తరువాత అతడు తన తమ్ముల గురించి అడిగాడు. నేను వాకన్నులతో దూసినధంతా చెప్పి - “రాజా! మీతమ్ములు చనిపోయారు. సైన్యం యావత్తు సంహరింపబడింది. యుద్ధభూమినుండి వెళ్లేటప్పుడు వ్యాసులవారు వాతో “మీపక్షంలో ముగ్గురే మహారధులు మిగిలారు” అని చెప్పారు. అన్నాను.

అదివిని అతడు - “సంజయా! ప్రజ్ఞాచక్తులైన మహారాజుతో వెళ్లిచెప్పు - “మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుడు ఆ మహాసంగ్రామంలో ప్రాణాలతో మిగిలి నీటితో నిండిన కొలనులో నిద్రిస్తున్నాడు. అతడు తీవ్రంగా గాయపడ్డాడు.” అని. ఇలా చెప్పి దుర్యోధనుడు ఆ సరోవరంలోప్రవేశించి, మాయతో ఆ నీటిని స్తంభింపచేశాడు. అనంతరం కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, కృతవర్మ కూడా అక్కడికే వచ్చి చేరారు. ఆ ముగ్గురు వీరుల గుఱ్ఱాలు చాలా అలిసిపోయి

ఉన్నాయి. నావద్దకు వచ్చి వారు - “సంజయా! అదృష్టం భాగుంది. నీవు జీవించి ఉన్నావు.” అన్నారు. ఆపై వారు మీ పుత్రుని సమాచారం అడుగుతూ - “సంజయా! మన మహారాజు దుర్యోధనుడు జీవించి ఉన్నాడా?” అని ప్రశ్నించారు.

అప్పుడు నేను వారికి దుర్యోధనుని క్షేమసమాచారం చెప్పి, దుర్యోధనుడు నాకిచ్చిన సందేశాన్ని కూడా వినిపించి, అతడు ప్రవేశించిన సర్వరాన్ని కూడా చూపించాను.

నామాటలు విని ఆమహారథులు కొద్దిసేపు అక్కడ విలపిస్తూ ఉండి, పాండవులు యుద్ధానికి సన్నద్ధులై ఉండడం దూసి అక్కడినుండి తప్పుకొనిపోయారు. వారు నన్నుకూడా కృపాచార్యుని రథం ఎక్కించారు. ఆపై అందరం శిబిరాలకు చేరాము. సూర్యాస్తమయం కాబోతోంది. శిబిరాలలో కాపలాధారులు కంగారుపడుతున్నారు. మీపుత్రుల మరణంగూర్చి విని, వారు ఒక్కపెట్టున ఏడిచారు. తదనంతరం స్త్రీల రక్షణకు నియోగింపబడిన వృద్ధులు రాణులను వెంటపెట్టుకొని నగరానికి బయలుదేరాలని అనుకొన్నారు. పాపం! రాణులు పతుల మరణవార్త విని కుర్రరీపక్షులవలె విలపించసాగారు. వారు విలపిస్తూ చేతులతో తలలు, గుండెలు మోదుకోసాగారు. వారి కరుణ విలాపాలు నలునైపులా వ్యాసించాయి.

రాజయొక్క సచివులు వ్యాకులులైవారు. వారి కంఠం రుద్దమయింది. వారు రాణులను వెంటపెట్టుకొని నగరంవైపు బయలుదేరారు. వెంట రక్షణకోసం వేత్రహస్తులైన సిపాయిలు ఉన్నారు. రక్షకులైన సిపాయిలు రథాలెక్కి, తమ భార్యలను వెంటపెట్టుకొని నగరంవైపు వెళ్తున్నారు. రాజభవనాలలో ఉండగా ఎండకన్నెరుగని రాణులను నగరానికి వేళ్లేటపుడు సాధారణ ప్రజలు కూడా దూస్తున్నారు. ఆ సమయంలో గోవులను, మేకలను మేపుకొనేవారు భీమసేనునికి భయపడి నగరంవైపు పారిపోతున్నారు.

ఆ పారిపోయే సమయంలో యుయుత్సుడు శోకంతో మూర్ఛపోయి మనసులోనే - “భయంకరమైన పరాక్రమం కల పాండవులు పదకొండు అక్షౌహిణుల సైన్యానికి అధిపతి అయిన దుర్యోధనుని ఓడించారు. అతని తమ్ముళ్లు అందరూ చనిపోయారు. భీష్మద్రోణుల వంటి కౌరవవీరులుకూడా మృత్యుమందిరానికి చేరారు. అదృష్టవశాత్తు కేవలం నేను మిగిలిఉన్నాను. దుర్యోధనుని మంత్రులు రాణులను వెంటపెట్టుకొని నగరంవైపుకు పారిపోతున్నారు. నేనుకూడా యుద్ధిష్టితభీమసేనులను అడిగి వారితో నగరానికి

బయలుదేరడమే ఉచితంగా ఉంటుంది.” అనుకొన్నాడు. ఇలా ఆలోచించి అతడు యుద్ధిష్టిర భీమసేనులకు తన మనసులోని మాట చెప్పాడు. యుద్ధిష్టిరుడు చాలా దయకలవాడు. యుయుత్సుని మాటలువిని ఆనందించి, అతడు అతనిని కౌగలించుకొని వెళ్ళడానికి అనుమతిని ఇచ్చాడు.

అప్పుడు యుయుత్సుడు తన రథం ఎక్కి, గుట్టాలను మహావేగంగా తోలి, రాణులను కూడా వెంటపెట్టుకొని నగరంలోనికి ప్రవేశించాడు. అప్పుడు సూర్యుడు అస్తమిస్తున్నాడు. నగరానికి చేరుకోగానే అతనికి కంఠం రుద్దమయింది. కన్నులనుండి నీరు ధారగా కారింది. ఆ అవస్థలో అతనికి విదురుడు తారసపడ్డాడు. అతనిని చూడగానే విదురునికి కూడా కన్నులనుండి ఆశ్రుప్రవాహం జాలువారింది. అతడు వినీతభావంతో ఎదుటనిలబడిన యుయుత్సునితో - “నాయనా! కురువంశం అంతరించిపోయాకకూడా నీవు ఇంకా జీవించి ఉన్నావు. ఇది చాలా అదృష్టం. కాని యుద్ధిష్టిరుడు నగరానికి రాకపూర్వమే నీవు ఇక్కడికి ఎలా రాగలిగావు? దీనికి కారణం సవివరంగా చెప్పు.” అని అన్నాడు.

యుయుత్సుడు - “తండ్రీ! తన జాతివారు పోదరులు పుత్రులతో సహితంగా మామ శకుని చనిపోగానే దుర్యోధనుడు రక్షించేవారు లేక, చనిపోయిన తన గుట్టాలను అక్కడే వదలి భయంతో తూర్పుదిక్కుగా పారిపోయాడు. అతడు పారిపోగానే శిబిరాలలోని వారందరూ భయపడి పారిపోసాగారు. ఇక స్త్రీలకు రక్షకులుగా ఉన్నవారు కూడా రాజయొక్క, అతని తమ్ముళ్లయొక్క రాణులను వాహనాలెక్కించి బయలుదేరిపోయారు. అప్పుడు నేను కూడా యుద్ధిష్టిరుని, శ్రీకృష్ణభగవానుని అడిగి పారిపోతున్నవారిని రక్షించడానికి హస్తినాపురం వరకు వచ్చాను.” అని చెప్పాడు.

యుయుత్సుని మాటలు విని విదురుడు “ ఈ సమయానికి తగినట్లుగానే చేశాడు ఇతడు” అని అనుకొన్నాడు. అందుకని అతడు చాలా ఆనందించి, అతనిని పొగదుతూ - “నాయనా! ఇది మంచిదే. దయగలవాడవుకాబట్టి నీవు నీకులధర్మాన్ని రక్షించావు. మారణకాండ జరిగే ఆ యుద్ధంనుండి నేడు నీవు సురక్షితంగా తిరిగిరావడం చూసి నాకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. గ్రుడ్డివాడైన ఈ తండ్రీకి నీవు ఊతకర్రవు. విపత్సముద్రంలో మునిగిపోయి దుఃఖిస్తున్న ధృతరాష్ట్రునికి ధైర్యం ఇవ్వడానికి నీవే బ్రతికి ఉన్నావు. నేడు ఇక్కడ విశ్రమించు. రేపు ఉదయమే యుద్ధిష్టిరుని వద్దకు వెళ్లు.” అన్నాడు.

ఇది చెప్పి విదురుడు కన్నీరు కారుస్తూ బయలుదేరాడు. అతడు యుయుత్సుని రాజభవనానికి పంపి, తానుకూడా లోనికి వెళ్లాడు. అప్పుడు నగరంలోని, ఆ యా ప్రాంతాలలోని ప్రజలు ఒక్కచోటికి చేరి అతిదుఃఖంతో హోహాకారాలు చేస్తున్నారు. ఆ భవనం ఆనందరహితంగా, సౌభాగ్యహీనంగా కనపడుతోంది. రాజభవనం ఈ దుఃస్థితిలో ఉండడం చూసి, విదురునికి చాలా బాధకలిగింది. అతడు వికలమనస్కుడై మెల్లగా నిట్టూరుస్తూ అక్కడినుండి తిరిగి నగరంలోకి వెళ్లిపోయాడు. యుయుత్సుడు ఆ రాత్రి తన ఇంటిలోనే గడిపాడు.

**భిల్లులవలన దుర్యోధనుని జాడ తెలిసి,
యుధిష్ఠిరుడు సేనా సహితుడై
సరోవరమువకేగుట - కృపాచార్యాదులు
దూరముగా తొలగిపోవుట.**

ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! పాండవులు యుద్ధభూమిలో మనసైవ్యాన్ని అంతటినీ సంహరించినపుడు, చావకుండా మిగిలిన మహారథులు కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ ఏమిచేశారు? ఆ మూర్ఖుడైన దుర్యోధనుడు ఎటువంటి పనిచేశాడు?” అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “మహారాజా! అంతః పురకాంతలు నగరంపైపు బయలుదేరారు. శిబిరాలలోని ఇతరులు కూడా పరాయనం చిత్తగించారు. అప్పుడు శిబిరాలన్నీ శూన్యంగా ఉండడం చూసి ఆముగ్గురు మహాయోధులకు అమితదుఃఖం కలిగింది. ఇక అక్కడ ఉండాలనిపించలేదు. అందుకని వారుకూడా సరోవరంపైపే బయలుదేరారు.

అక్కడ, ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుడు తన పోదరులను వెంటతీసికొని దుర్యోధనుని వధించడానికి ఇటు అటు తిరుగుతున్నాడు. కాని ఎంతవెతికినా వారికి అతని జాడ తెలియలేదు. ఒకపక్క వారి వాహనాలు చాలా అలసిపోయాయి. అందుకని పాండవులందరూ తమ శిబిరాలకు వెళ్లి సేనాసహితంగా విశ్రాంతి తీసికోసాగారు.

తదనంతరం కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, కృతవర్మ ఆ సరోవరం వద్దకు వెళ్లారు. దుర్యోధనుడు నిద్రిస్తున్న ఆ చోటికి వెళ్లి వారు అతనితో - “రాజా! లే. మమ్మల్ని వెంటపెట్టుకొని యుధిష్ఠిరునితో యుద్ధం చెయ్యి. విజయుడైనా పృథ్వీరాజ్యాన్ని అనుభవించు లేదా యుద్ధంలో ప్రాణాలర్పించి స్వర్గాన్ని పొందు. పాండవుల యొక్క సేనను యావత్తునుకూడా నీవు సంహరించావు. మిగిలిన సైనికులుకూడా చాలా గాయపడి

ఉన్నారు. ఇప్పుడు నీవేగాన్ని వారు తట్టుకోలేరు. మేము అన్నివిధాలా నిన్ను రక్షిస్తాం. కనుక నీవు యుద్ధానికి సిద్ధంకమ్ము.” అన్నారు.

దుర్యోధనుడు - “ఇంత గొప్ప నరసంహారం జరిగినచోటునుండి మీరు సురక్షితంగా రావడం చూసి నాకు చాలా ఆనందం కలుగుతోంది. తప్పకుండా మనం శత్రువులపై విజయం పొందుతాము. కాని కొంతసమయం విశ్రమించి, నా అలసట తీర్చుకొన్నాకనే అది జరుగుతుంది. మీరూ చాలా అలసిపోయి ఉన్నారు, నేను కూడా చాలా తీవ్రంగా గాయపడిఉన్నాను. అటు పాండవుల బలము, ఉత్సాహము ఇనుమడించాయి. కనుక ఇప్పుడు వారితో యుద్ధం చేయడం నాకు ఇష్టంలేదు. నేడు ఒక్కరాత్రి ఇక్కడ విశ్రమించి, రేపు మిమ్మల్ని తోడుతీసికొని శత్రువులతో యుద్ధంచేస్తాను.” అన్నాడు.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - “దుర్యోధనుడు ఇలా అన్నాక, అశ్వత్థామ - “రాజా! మీకు శుభమగుగాక! లే. మేము తప్పకుండా మన శత్రువులను జయిస్తాము. నేను నా యజ్ఞయాగాలు, ధానం, సత్యం, జపం, మొదలైన పవిత్రకర్మలపై ఒట్టువేసి చెబుతున్నాను. నేను నేడు సోమకులను తప్పకుండా చంపుతాను. నేను ఈ రాత్రిలోనే నా శత్రువులను చంపకపోతే సత్పురుషులకు లభించే యజ్ఞఫలం నాకు లభించదు” అన్నాడు.

ఈ రీతిగా వారు మాట్లాడుకొంటున్న సమయంలోనే మాంసం మోసుకొనివస్తూ ఆ బరువుకి అలసిపోయిన కొంతమంది వేటగాళ్లు నీరు త్రాగడానికి అనుకోకుండా అక్కడికి వచ్చారు. వారికి భీమసేనుడంటే ఎనలేని భక్తి. అక్కడ నిలబడి వ్యాదులు వారి రహస్యసంభాషణను విన్నారు. వారికి దుర్యోధనుని మాటకూడా వినిపించింది. అంతావిని, చూసిన వారికి దుర్యోధనమహారాజు మదుగులో దాగుకొన్నాడని, అతనికి యుద్ధం చేయాలని లేదని, అయినా ఈ యోధులు అతనిని ఉసిగొల్పుతున్నారని తెలిసింది.

ఇక వారు తమలో తాము సంప్రదించుకోసాగారు. “దుర్యోధనుడు చెరువునీటిలో కూర్చున్నాడనే సంగతి పూర్తిగా పుష్టపడింది. కనుక భీమసేనుని వద్దకు వెళ్లి “దుర్యోధనుడు నీటిలో నిద్రిస్తున్నాడని చెప్పాలి. ధానితో అతనికి చాలా ఆనందం కలుగుతుంది. మనకు చాలా ధనం దక్కుతుంది. ఈ ఎండిన మాంసం మోస్తూ ఊరికే కష్టపడడం వలన ఏమిలాభం?” అని అనుకొన్నారు.

వారికి ధనలోభం ఉండడం వలన అలా నిశ్చయించుకొని చాలా ఆనందించారు. మాంసభారాన్ని నెత్తినపెట్టుకొని శిబిరాలవైపు బయలుదేరారు. అటు పాండవులు కూడా దుర్యోధనుని జాడ తెలుసుకోవడానికి నలువైపులకు చారులను పంపారు. కాని అందరూ తిరిగివచ్చి, అతడెక్కడికో పారిపోయాడని, అతని జాడ ఏమీ తెలియలేదని మాత్రమే చెప్పారు. గూఢచారులమాట విని రాజుకు చాలా విచారం కలిగింది.

అతని జాడ తెలియకపోవడంతో పాండవులందరూ నిరుత్సాహంగా ఉన్నారు. ఇంతలోనే వేటగాళ్లు అక్కడకు చేరుకొన్నారు. వారు భీమసేనునివద్దకు వెళ్లి అక్కడ తాము చూసినది, విన్నది అంతాచెప్పారు. అప్పుడు భీమసేనుడు వారికి చాలా ధనమిచ్చి సాగనంపాడు. ధర్మరాజువద్దకు వెళ్లి - “మహారాజా! మీరుఎవరికోసం విచారిస్తున్నారో అతని జాడ వేటగాళ్లవలన తెలిసింది. అతడు మాయతో నీటిని స్తంభింపచేసి, చెరువులో నిద్రపోతున్నాడు.” అని చెప్పాడు. ఈ ప్రియమైన వార్త విని తమ్ముళ్లతోపాటుగా యుధిష్ఠిరుడు చాలా ఆనందించి, శ్రీకృష్ణభగవానుని ముందుంచుకొని వెంటనే చెరువువైపు బయలుదేరాడు. వారితో సోమక క్షత్రియులు కూడా ఉన్నారు. వెళ్లేటప్పుడు వారి రథచక్రమోష చాలాదూరం వరకు వినిపిస్తూనే ఉంది. ఆ సమయంలో అర్జునుడు, భీముడు, నకులుడు, సహదేవుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, ఉత్తమౌజుడు, యుధామన్యుడు, సాత్యకి, ద్రౌపదీపుత్రులు, మిగిలిన సాంచాలవీరులు గజారోహులతో ఆశ్వీకులతో వందలకొద్దీ పదాతిసైనికులతో కలిసి యుధిష్ఠిరుని వెనుకనే వెళ్లారు. తదనంతరం యుధిష్ఠిరమహారాజు అందరితో కలిసి దుర్యోధనుడు దాగుకొన్న ద్వైపాయనమనే మిక్కిలి భయంకరమైన ఆ సరస్సు దగ్గరకు చేరుకొన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుని సైన్యం బయలుదేరినపుడే, ఆ మహాకోలాహలం విని కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ దుర్యోధనునితో “రాజా! విజయోల్లాసంతో మిడిసిపడుతున్న పాండవులు మిక్కిలి ఆనందంతో ఇటే వస్తున్నారు. మీరు అనుమతిస్తే, మేము కొద్దిసేపు దూరంగా తొలగిపోతాము.” అన్నారు. వారి మాటవిని దుర్యోధనుడు “మంచిది. మీరు వెళ్లండి.” అని చెప్పి అతడు సరోవరం లోనికి వెళ్లిపోయి మాయతో నీటిని స్తంభింపచేశాడు. కృపాచార్యుడు మొదలైన వీరులు రాజాయొక్క అనుమతిని తీసికొని శోకమగ్నులై అక్కడినుండి దూరంగా వెళ్లిపోయారు. దారిలో వారికి ఒక

మట్టిచెట్టు కనపడింది. అప్పటికే చాలా అలసిపోయిఉన్న వారు దాని క్రింద కూర్చొని దుర్యోధనుని గురించి ఆలోచించసాగారు. “ఇక యుద్ధం ఏ రీతిగా కొనసాగుతుంది? దుర్యోధనమహారాజు పరిస్థితి ఎలా ఉంటుంది? పాండవులకు దుర్యోధనుని జాడ ఎలా తెలుస్తుంది?” - ఇలాగే అన్నీ ఆలోచించుకొంటూ వారు గుట్టలను రధాలనుండి విప్పి చెట్టుకింద విశ్రాంతి తీసికోసాగారు.

యుధిష్ఠిర దుర్యోధనుల సంవాదము -
పాండవులలో ఒకరితో గవాయుద్ధము చేయునుని యుధిష్ఠిరుడు చెప్పగా దుర్యోధనుడు సిద్ధపడుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! ఆ సరోవరం వద్దకు వెళ్లి యుధిష్ఠిరుడు శ్రీకృష్ణభగవానునితో - “మాధవా! చూస్తూనే ఉన్నావుగదా! దుర్యోధనుడు నీటిలోపల ఎటువంటి మాయను ప్రయోగిస్తున్నాడో! అతడు నీటిని స్తంభింపచేసి అక్కడపడుకొన్నాడు. ఇతడు మాయలో ఆరితేరినవాడు. కాని స్వయంగా ఇంద్రుడు అతనికి సహాయకుడిగా వచ్చినాకూడా, ఈ రోజు అతడు చనిపోవడం ఈ లోకం అంతా దూస్తుంది.” అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - “భారతా! ఈ మాయావియొక్క మాయను నీవు మాయతోనే ఎదుర్కోవాలి. నీవు కూడా నీటిలో మాయను ప్రయోగించి ఇతనిని వధించు. రాజా! ప్రయత్నమే అన్నిటికంటే మిక్కిలి బలమైనది ఇంకేదీకాదు. ప్రయత్నంలోను, ఉపాయంతోను మాత్రమే గొప్ప గొప్ప ధైత్యులు, దానవులు, రాక్షసులు, రాజులు చంపబడ్డారు. కాబట్టి నీవుకూడా ప్రయత్నం చెయ్యి.” అన్నాడు.

భగవానుడు ఇలా అన్నాక యుధిష్ఠిరుడు పరిహసిస్తూ నీటిలో దాగిఉన్న మీ పుత్రునితో “సుయోధనా! నీవు నీటిలోపల ఎందుకు ఈ వ్రతాన్ని మొదలుపెట్టావు? క్షత్రియులందరినీ, మీ వంశాన్ని నాశనం చేయించి, ఇక ఇప్పుడు నీ ప్రాణాలను రక్షించుకోవడానికి చెరువులో దూరావా? భయంతో ఇక్కడికి వచ్చి దాగుకొన్నావు - పూర్వపు నీ ఆ దర్పం, అభిమానం ఎక్కడికి పోయాయి? సభలో నిన్ను అందరూ వీరుడవని అంటున్నారు. కాని నీవు నీటిలో దూరడంతో నీ ఆ శౌర్యం వ్యర్థమనే నేను అనుకొంటున్నాను. కౌరవవంశంలో జన్మించినందుకు ఎప్పుడూ నిన్ను నీవు ప్రశంసించుకొనేవాడవే, నీవే యుద్ధానికి భయపడి నీటిలో ఎలా నక్కి కూర్చున్నావు? ఇంకా యుద్ధం పూర్తికానేలేదు. అయినా నీకు జీవించిఉండాలనే కోరిక ఎలా కలిగింది? ఈ యుద్ధంలో

పుత్రులను, సోదరులను సంబంధీకులను మిత్రులను మామలను, బంధుజనులను చంపించి, ఇప్పుడు నీవు చెరువులో ఎందుకు పడుకొన్నావు? నీ సోరుషం ఎక్కడికి పోయింది? నీ అబిమానం ఎక్కడికి పోయింది? వజ్రసదృశమైన నీ గర్జన ఎక్కడికి పోయింది? నీవు అస్త్రవిద్యావేత్తవు. ఆ జ్ఞానమంతా ఎక్కడికి పోయింది? ఇప్పుడు చెరువులో నిద్ర ఎలా వస్తోంది? భారతా! లే. క్షత్రియధర్మాన్ని పాటించి మాతోయుద్ధం చెయ్యి. మమ్మల్ని ఓడించి పృథ్వీరాజ్యాన్ని ఏలుకో. లేదంటే మా చేతులలో మరణించి శాశ్వతంగా యుద్ధభూమిలో నిదురించు" అన్నాడు.

ధర్మరాజు ఇలా అన్నమీదట మీపుత్రుడు నీటిలోనుండే సమాధానమిచ్చాడు - "మహారాజా! ఏప్రాణికయివా భయం కలగడమనేది ఆశ్చర్యకరమైన విషయమేమికాదు. అయినా వేను ప్రాణభయంతో ఇక్కడికి రాలేదు. వావద్ద రథమూలేదు. వాహనమూలేదు. పార్శ్వరక్షకులు, సారదికూడా చనిపోయారు. సైన్యమా నశించిపోయింది. నేను ఒంటరిగా మిగిలాను. ఈ స్థితిలో నేను కొద్దిసేపు విశ్రాంతి తీసుకోవాలనుకొన్నాను. రాజా! నేను ప్రాణరక్షణకోసమో, ఏదో భయాన్నుండి రక్షించుకోవడానికో లేదా మనసుకు విషాదం కలిగిన కారణంగానో నీటిలో దూరలేదు. కేవలం అలిసిపోయిన కారణంగానే ఇలా చేశాను. నీవుకూడా కొద్దిసేపు విశ్రమించు. నీ అనుయాయులు కూడా విశ్రాంతి తీసుకొంటారు. ఆపై వేను లేచి మీ అందరితో యుద్ధం చేస్తాను." అన్నాడు.

యుధిష్టిరుడు - "సుయోధనా! మేమంతా విశ్రాంతి తీసుకొనేఉన్నాం. చాలాసేపటినుండి నీకోసం వెదకుతున్నాం. కాబట్టి నీవు ఇప్పుడే లేచి యుద్ధం చెయ్యి. యుద్ధంలో పాండవులందరినీ చంపి సమృద్ధమైన రాజ్యాన్ని ఆనుభవించు. లేదా మా చేతులలో చనిపోయి వీరులకు లభించే పుణ్యలోకాలకు వెళ్లు." అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు - "రాజా! నేను ఎవరికోసం రాజ్యం కోరుకొన్నానో, ఆ నా సోదరులందరూ చనిపోయారు. భూమిమీది పురుషశ్రేష్టులందరూ, క్షత్రియపుంగవులందరూ నశించిపోయారు. ఇక ఇప్పుడు ఈ భూమి విధవరాళివలె శోభావిహీనం అయిపోయింది. అందుకని ఈ భూమిని అనుభవించాలని నాకు మనసులో ఏమాత్రం కూడా ఉత్సాహం లేదు. అః. ఇప్పటికీ పాండవులకు, సాంచాలురకు ఉత్సాహభంగం కలిగిస్తూ నిన్ను జయించాలనే ఆశతో ఉన్నాను. కాని ద్రోణుడు, కర్ణుడు చనిపోయాక, భీష్మపితామహుడు

పడిపోయాక ఇక నా దృష్టిలో ఈ యుద్ధానికి ఏమీ అవసరం లేదు. నేటినుండి ఈ భూమి అంతా నీదే. నాకు ఇది అక్కరలేదు. నా పక్షంలోని వీరులందరూ నశించిపోయారు. అందుకని నాకు రాజ్యంపై ఏమీ ఆసక్తిలేదు. వేను మృగచర్మం ధరించి వేటినుండి వనానికి వెళ్లి నివసిస్తాను. నాకు నా అన్నవారెవరూ కూడా జీవించి లేనపుడు ఇక వేను మాత్రం జీవించి ఉండాలని కోరుకోవడంలేదు. ఇక నీవువెళ్లు. రాజులు చనిపోయి, వీరులు నశించిపోయి, రత్నాలు క్షీణించిపోయిన ఈ భూమిని ఆనందంగా అనుభవించు. ఎందుకంటే నీ జీవనాధారం అపహరించబడిందికదా!" అన్నాడు.

యుధిష్టిరుడు - "వాయవా! నీవు నీళ్లలో కూర్చుని కబుర్లు చెప్పకు. నేను భూమినంతటినీ నీ దానరూపంగా తీసుకోవాలనుకోవడం లేదు. నేను యుద్ధంలో నిన్ను జయించినాకనే దీనిని అనుభవిస్తాను. నీవు ఇప్పుడు ఈ భూమికి రాజువే కావు. ఇక నీవు దీనిని ఎలా దానం చేయాలనుకొంటున్నావు? మేము మన వంశంలో శాంతిని సుస్థిరం చేయడానికి దర్మబద్ధంగా యాచించినపుడు నీవు మాకు భూభాగం ఎందుకు ఇవ్వలేదు? ఒకసారి శ్రీకృష్ణ భగవానునికి ఇవ్వనని సమాధానమిచ్చి ఇప్పుడు రాజ్యం ఇవ్వాలనుకొంటున్నానా? ఇదేమి పిచ్చిమాట? ఇప్పుడు నీవు రాజ్యాన్ని ఎవరికీ ఇవ్వనూలేవు. అపహరించనూ లేవు. అయినప్పుడు ఇవ్వాలనే కోరిక ఎందుకు కలిగింది? ఇంతకుముందు సూదిమొన మోపినంత భూమికూడా ఇవ్వాలనుకోలేదు, కాని ఇప్పుడు భూమి అంతా ఇవ్వడానికి సిద్ధపడుతున్నావు. ఇది ఏమిమాట? గుర్తుందా? నీవు మమ్మల్ని కార్చివేయాలని ప్రయత్నించావు. భీమునికి విషం తినిపించి నీటిలో పారవేయించావు. విషపూరిత సర్పాలతో కాటువేయించావు. అంతేకాదు. నీవు మారాజ్యం అంతా అపహరించి, మమ్మల్ని నీ కుతంత్రాలకు గురిచేశావు. నీ ఆజ్ఞవేతనే ద్రౌపది కేశసాశం, వస్త్రాలు లాగబడ్డాయి. నీవు స్వయంగా ఆమెను దుర్భాషలాడావు. పాపీ! ఈ అన్ని కారణాల వలన నీ జీవితం నశించి పోయింది. ఇక లే. యుద్ధం చెయ్యి. ఇందులోనే నీకు మేలు ఉంది." అని తీవ్రంగా పలికాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - "సంజయా! నా కొడుకు స్వభావరీత్యా కోసదారి. యుధిష్టిరుడు ఈ రీతిగా అతనిని నిందిస్తూంటే అతని అవస్థ ఎలా ఉంది? రాజు అయిన కారణంగా అతడు అందరికీ ఆదరసాత్రుడయ్యాడు. కనుక ఇలాంటి నిందలు

అతడు ఎప్పుడూ విని ఉండలేదు. కాని ఆరోజు అతనికి ఈ విదిలింపులు సహించవలసి వచ్చింది. అదికూడా అతనికి శత్రువులైన పాండుపుత్రులవి. సంజయా! చెప్పు. అతని ఈ కటువచనాలు విని దుర్యోధనుడు ఏమని సమాధానమిచ్చాడు?" అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పాడు - "మహారాజా! నీటిలోపల కూర్చున్న దుర్యోధనుని తమ్ముళ్లతో కలిసి యుధిష్ఠిరుడు ఈ రీతిగా నిందిస్తూంటే, అతని కటువచనాలు విని అతడు క్రోధంతో రెండుచేతులు అప్పళించసాగాడు. మనసులోనే యుద్ధం చేయాలని నిశ్చయించుకొని యుధిష్ఠిరునితో - "మీ పాండవులందరూ మీ హితైషులను, మిత్రులను వెంటపెట్టుకొని వచ్చారు. మీకు రథాలు, వాహనాలు కూడా ఉన్నాయి. మీదగ్గర చాలా అస్త్రశస్త్రాలు ఉండిఉంటాయి. నేనో శస్త్రాలు లేనివాడిని. నీవు రథం అధిష్ఠిస్తావు. నేను పాదచారిని. అదేకాదు. మీ సంఖ్య ఎక్కువ. ఒంటరినైన నేనెక్కడ? ఈ దశలో నేను మీతో ఎలా యుద్ధం చేయగలుగుతాను? యుధిష్ఠిరా! నీవు నీ పక్షంలోని ఒక్కొక్క వీరుని నాతో వంతులవారీగా పోరించు. ఒక్కనిని పెక్కు మందితో యుద్ధానికి బలవంతపెట్టడం ఉచితం కాదు. రాజా! నేను నీకుగాని, భీమునికిగాని, కౌర్దిగా కూడా భయపడను. శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు, పాంచాలురు అంటే కూడా నాకు భయంలేదు. నకులసహదేవులు పాత్యకిని కూడా నేను లెక్కచేయను. వీరందరికీ అతిరిక్తంగా నీ వద్ద ఉన్న పైనికులకులగురించి కూడా నేను ఆలోచించను. నేను ఒక్కడినే అందరినీ ఓడించగలను. నేడు తమ్ములతో సహితంగా నిన్ను చంపి, నేను బాహ్లిక, ద్రోణ, కర్ణ, భీష్మ, జయద్రథ, భగదత్త, శల్య, భూరిశ్రవ, శకునుల యొక్క నాపుత్రులు, మిత్రులు, హితైషులు, బంధులయొక్క ఋణం తీర్చుకొంటాను." అన్నాడు.

ఇలా అని దుర్యోధనుడు మౌనం వహించాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు - "దుర్యోధనా! నీవు ఇంకా యుద్ధం చేయాలనే ఆలోచనలో ఉన్నావని తెలుసుకొని నాకు చాలా ఆనందం కలిగింది. మాలో ఒక్కరితోనే పోరాడాలని నీవు కోరుకొంటే అలాగే చెయ్యి. నీకు ఇష్టమైన ఏ ఆయుధమైనా సరే తీసికొని రంగంలోకి దిగి ఒక్కనితోనే పోరాడు. మిగిలినవారందరూ ప్రేక్షకులుగా నిలబడతారు. ఇదేకాక, నీకు ఇంకొక కోరిక కూడా తీరుస్తాను. మాలో ఏ ఒక్కరినైనా నీవు చంపితే ఈ రాజ్యమంతా నీదే అవుతుంది. నీవు గనుక చనిపోతే స్వర్గం

నీకు దక్కునేదక్కుతుంది." అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు - ఒక్కనితోనే యుద్ధమయితే నేను యుద్ధానికి ఆహ్వానిస్తున్నాను. ఏ వీరునయినా నన్ను ఎదిరించడానికి వంపు. నీవు చెప్పిన ప్రకారం నేను ఆయుధాలలో గద అంటేనే ఇష్టపడతాను. నన్ను జయించగల శక్తి ఉన్నవాడు మీలో ఎవరైనా సరే ఒక వీరుడు గద తీసికొని పాదచారియై వచ్చి నాతో యుద్ధం చేయవచ్చు. యుధిష్ఠిరా! ఈ గదతో నేను నిన్ను, నీ సోదరులను, పాంచాలురను, సంజయులను, నీ ఇతర పైనికులను కూడా ఓడించగలను. భయమన్నది నాకు ఇంద్రుని వలనకూడా లేదు. ఇక మీకు ఏమి భయపడతాను?" అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "గాంధారీనందనా! లేచితివా మంచిది. ఒక్కొక్కరితోనే యుద్ధంచేసి, నీ పౌరుషాన్ని చూపు. రా. నాతోనే యుద్ధం చెయ్యి. ఇంద్రుడు కూడా నీకు సహాయకుడిగా వచ్చినా సరే నేడు నీవు జీవించిఉండలేవు." అన్నాడు.

మహారాజా! యుధిష్ఠిరుని మాటను దుర్యోధనుడు సహించలేకపోయాడు. అతడు భుజంపై ఇనుపగదను పెట్టుకొని స్తంభింపచేసిన నీటిని చీల్చుకొంటూ పైకి వచ్చాడు. ఆ సమయంలో సమస్త ప్రాణులూ అతనిని దండధారి అయిన యమరాజే అనుకొన్నారు. అతడు నీటిలోంచి బయటకు రావడం చూసి పాండవులు, పాంచాలురు చాలా ఆనందించారు. అందరూ చేతులు కలిపి చప్పట్లు కొట్టసాగారు.

దుర్యోధనుడు అది తన్ను ఎగతాళి చేయడం అనుకొన్నాడు. క్రోధంతో అతని చూపులు పైకి లేచాయి. కనుబొమ్మలు మూడు ముడుతలు పడ్డాయి. శ్రీకృష్ణునితో సహితంగా పాండవులవైపు అందరినీ భస్మం చేసివేస్తానన్నట్లుగా చూస్తూ - "పాండవులారా! ఈ పరిహాసానికి పలితం అనుభవిస్తారు. మీరు నా చేతిలో వచ్చి ఈ పాంచాలురతోపాటుగా శీఘ్రమే యమలోకానికి చేరుతారు." అన్నాడు.

ఇలా అని అతడు చేతితో గదపట్టుకొని నిలబడగానే పాండవులు అతనిని క్రోధావిష్టుడైన యముడా అనుకొన్నారు. అతడు మేఘంలా గర్జించి తన గద తిప్పుతూ పాండవులందరినీ యుద్ధానికి రమ్మని పిలిచి "యుధిష్ఠిరా! మీరు ఒక్కొక్కరుగా నాతో యుద్ధం చేయడానికి వస్తూ ఉండండి. ఎందుకంటే ఒక వీరునికి ఒకేపారి అనేకులతో పోరాడడం న్యాయంకాదు. ఒకవేళ అందరూ నాతో పోరాడాలనే అనుకొంటే కూడా నేను సిద్ధంగానే ఉన్నాను. కాని ఇది ఉచితమా? అనుచితమా? అనేది అయితే మీకే తెలియాలి." అన్నాడు.

యుధిష్టిరుడు - “ధుర్యోధనా! అనేకులు మహావీరులు కలిసి ఒంటరియైన అభిమన్యుని చంపినపుడు నీకు ఈ న్యాయాన్యాయాలు ఎందుకు స్ఫురించలేదు? అనేక వీరులు కలిసి ఒక్కని చంపకూడదనే నీ ధర్మం చెపుతూంటే ఆరోజున నీసలహానే పాటించి అనేకులు మహావీరులు అభిమన్యుని ఎందుకు చంపారు? తాము చిక్కుల్లో పడినపుడే తరచుగా అందరూ ధర్మం గురించి ఆలోచించడం మొదలుపెడతారు. ఇది నిజం. సరేలే ఈమాటలకేమిలే. కవచం ధరించు. జుట్టు ముడివెయ్యి. అవసరమైన పామగ్గి, నీవద్దలేనిది నావద్దనుండి తీసికో. ఇదేకాకుండా, ఇంతకుముందు చెప్పినట్లుగానే నీకు ఇంకొక వరం కూడా ఇస్తున్నాను. నీవు పంచపాండవులలో ఎవరితో యుద్ధం చేయాలనుకొన్నాసరే చెయ్యి. నీవు అతనిని చంపగలిగితే రాజ్యం నీది అవుతుంది. నీవే స్వయంగా చనిపోతే నీకోసం స్వర్గం ఉండనే ఉంది. ఇచేకాకుండా ఇంకా ఏమైనా ఉంటే కూడా చెప్పు. మేము నీకు ఏవిధంగా ప్రయం చేయగలం? ప్రాణభిక్ష తప్ప, ఏకోరిక అయినా అడగవచ్చు.” అన్నాడు.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “తదనంతరం దుర్యోధనుడు బంగారు కవచం, బంగారు శిరస్రాణం - ఈ రెండు వస్తువులు అడిగి తీసికొని, వాటిని ధరించాడు. ఆపై గద చేతితో పట్టుకొని - “రాజా! నీ సోదరులలో ఎవరైనా ఒకడు వచ్చి నాతో గదాయుద్ధం చేయవచ్చును. సహదేవుడు, భీముడు, నకులుడు, అర్జునుడు లేదా నీవు - ఎవరయినా సరే, నేను వానితో యుద్ధం చేస్తాను. అతనిని జయిస్తానుకూడా, గదాయుద్ధంలో నాతో సమానుడు ఎవడూ లేనేలేడని నా నమ్మకం. గదతో నేను మిమ్ము అందరినీ చంపగలను. న్యాయంగా యుద్ధం జరిగితే మీలో ఎవరూ కూడా నన్ను ఎదుర్కోలేరు. నేను స్వయంగా నాగురించి ఇలాంటి గర్వోక్తులు పలుకకూడదు, అయినా చెప్పవలసివచ్చింది. అయినా చెప్పవలసిన అవసరం ఏముందిలే? నేను నీ ఎదురుగానే చెప్పినదంతా నిజమని చేసి చూపుతాను. నాతో యుద్ధం చేయాలనుకొనేవాడు గద తీసికొని ఎదుటకు రావచ్చు.” అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్టిరుని తప్పుపట్టుట, భీముని ప్రశంసించుట - భీమదుర్యోధమల వాగ్యుద్ధము - బలరాముని రాక - అతనికి స్వాగతము పలుకుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! ఇలా అని దుర్యోధనుడు మాటిమాటికి రంకెలు వేస్తూ మాటలాడుతూంటే

శ్రీకృష్ణభగవానుడు కోపించి యుధిష్టిరునితో - “రాజా! మాలో ఒకడిని చంపినా కౌరవులకు రాజువు కావచ్చునని నీవు ఎంత దుస్పృహసంగా మాట్లాడావు? ఒకవేళ దుర్యోధనుడు, అర్జున, నకుల, సహదేవులనుగాని, నిన్నేగాని యుద్ధానికి ఎంచుకొంటే అప్పుడేమయ్యేది? దుర్యోధనుని గదాయుద్ధంలో ఎదిరించగలిగిన శక్తిని నేను మీలో చూడలేదు. ఇతడు భీమసేనుని వధించడానికి అతని లోహాకృతితో పదమూడు సంవత్సరాలు గదాయుద్ధాన్ని అభ్యసించాడు. దుర్యోధనుని ఎదిరించగలిగినవాడు ఇప్పుడు భీముడు తప్ప వేరొకడు లేడు. నీవు మళ్ళీ పూర్వంలాగే జూదం అడడం మొదలుపెట్టు. నీ ఈ జూదం శకుని జూదం కంటే ఎంతో మిక్కిలి భయంకరమైనది. భీమసేనుడు బలవంతుడు, సమర్థుడు అనే అనుకొంధాం. అయినా దుర్యోధనరాజు అభ్యాసం అధికంగా చేశాడు. ఒకవైపు బలవంతుడు, ఒకవైపు యుద్ధాభ్యాసం కలవాడు ఉంటే, వారిలో అభ్యాసం కలవాడే గొప్పవాడుగా అంగీకరింపబడతాడు. కాబట్టి మహారాజా! మీరు మీ శత్రువును సరియైన ధారిలోకి తీసుకువచ్చారు. మిమ్మల్నిమాత్రం విపత్తులో పడవేసుకొని మాకు అందరకూ కష్టాన్ని పెంచారు. ఆహా ఇటువంటి వాడు ఎవడు ఉంటాడు? శత్రువులందరినీ జయించిన తరువాత, ఒక్కడే మిగిలి ఉన్నప్పుడు, అతడు కూడా విపత్కరపరిస్థితిలో ఉన్నప్పుడు, తన చేతికి చిక్కిన రాజ్యాన్ని పణంగా పెట్టి ఓడిపోవడమా? ఒక్కడితో యుద్ధం చేస్తే చాలనే నియమాన్ని విధించి పోరాడాలనుకోవడమా? మనం న్యాయంగా యుద్ధం చేస్తే భీమసేనుని విజయం కూడా సందిగ్ధమే. ఎందుకంటే దుర్యోధనుని అభ్యాసం ఇతనికంటే అధికమైనది. అయినా మీరు అనేకారు - “మాలో ఒక్కడిని చంపినా గాని నీవు రాజువి కావచ్చునని.” అని నిష్ఠూరంగా నిందించాడు.

అది విని భీమసేనుడు - “మధుసూదనా! నీవు చింతించకు. నేడు యుద్ధంలో నేను తప్పక దుర్యోధనుని చంపుతాను. ఇందులో ఏమాత్రం సందేహంలేదు. నాకు నిశ్చయంగా ధర్మరాజు యొక్క విజయం కనిపిస్తోంది. నా గద దుర్యోధనుని గద కంటే ఒకటిన్నర రెట్లు బరువైనది. నేను ఈ గదతో దుర్యోధనునితో పోరాడాలని కుతూహలంగా ఉన్నాను. మీరందరూ ఊరికే చూస్తూ ఉండండి. దుర్యోధనుని తాత అయితే ఏమిటి? నేను దేవతలతో సహితంగా ముల్లోకాలతోనూ యుద్ధం చేయగలను.” అన్నాడు.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - భీమసేనుడు ఈ మాటలు

అనగానే భగవానుడు చాలా ఆనందించాడు. అతనిని ప్రశంసిస్తూ - “మహాబాహూ! యుధిష్ఠిరమహారాజు నీ అండదండలతోనే తన శత్రువులను చంపి ఉజ్జ్వలమైన రాజ్యలక్ష్మిని పొందాడు అనడంలో ఏమాత్రం సందేహంలేదు. ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులందరూ నీచేతిలోనే చనిపోయారు. ఎంతోమంది రాజులు, రాజకుమారులు, ఏనుగులు నీవలననే మృత్యుముఖానికి చేరుకొన్నారు. కళింగ, మగధ, ప్రాచ్య, గాంధార, కురుచేశరాజులను కూడా నీవు చంపావు. అలాగే నేడు ధుర్యోధనుని కూడా చంపి, సముద్రసహితమైన ఈ భూమిని అంతటినీ నీవు ధర్మరాజుకు వశపరచు. నీతో పోరాడాక పాపాత్ముడయిన ధుర్యోధనుడు తప్పక మరణిస్తాడు. చూడు. నీవు ఇతని రెండు తొడలు విరుగకొట్టి నీ ప్రతిజ్ఞను చెల్లించుకోవాలి.” అన్నాడు.

తదనంతరం సాత్యకి భీముని కొనియాడాడు. పాండవులు, పాంచాలురు కూడా అతనిపట్ల గౌరవభావం ప్రకటించారు. ఆ తరువాత భీముడు యుధిష్ఠిరునితో - “అన్నయ్యా! నేను యుద్ధంలో ధుర్యోధనునితో పోరాడాలనుకొంటున్నాను. ఈ పాపాత్ముడు నన్ను ఎప్పటికీ ఓడించలేడు. నాహృదయంలో చాలా రోజులనుండి ఇతనిపట్ల క్రోధం గూడు కట్టుకొని ఉంది. దానిని నేడు ఇతనిపై కురిపిస్తాను. గదతో ఇతనిని నాశనం చేసి, మీ హృదయంలోంచి ముల్లు పెరికివేస్తాను. ఇక మీరు ఆనందంగా ఉండండి. ఇప్పుడు ధృతరాష్ట్రమహారాజు తన పుత్రుడు నా చేతిలో చనిపోయాడని విని, శకుని సలహాలు పాటించి చేసిన అశుభకార్యాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకొంటాడు.” అన్నాడు.

ఇలా అని భీముడు గదను పైకెత్తి ఇంద్రుడు వృతాసురుని పిలిచినట్లుగా ధుర్యోధనుని యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. ధుర్యోధనుడు అతని సీలుపును విని సహించలేకపోయాడు. అతడు వెంటనే భీముని ఎదిరించడానికి సిద్ధమై వచ్చాడు. అప్పుడు ధుర్యోధనుని మనసులో కంగారులేదు. భయము లేదు, గ్లాని లేదు, వ్యధ లేదు. అతడు సింహంలా నిర్భయంగా నిల్చున్నాడు. అతనిని చూసి భీమసేనుడు - “దుర్మార్గుడా! నీవు, ధృతరాష్ట్రమహారాజు మా మీద చేసిన అత్యాచారాలు, నారణావతంలో మీరు మాకు చేసిన కీడు అన్నింటినీ గుర్తు చేసుకో, నిండు కొలువులో రజస్వల అయిన ద్రౌపదిని క్షోభపెట్టావు. శకుని యొక్క సలహా పాటించి యుధిష్ఠిరమహారాజును కపట ద్యూతంలో ఓడించావు. నిరపరాదులైన పాండవులమీద నీవు ఎన్నెన్ని అత్యాచారాలు

చేశానో వాటి అన్నిటికీ తగిన మహాఫలాన్ని నేడు నీ కన్నులతో చూడు. నీ కారణంగానే మన తాతగారు భీష్ములవారు నేడు అంపశయ్యమీద పడిఉన్నారు. ద్రోణాచార్యుడు, శల్యుడు, వైరానికి మూలకారకుడు శకుని - ఈ అందరూ చనిపోయారు. నీ సోదరులు, పుత్రులు, వీరులు ఎంతోమంది క్షత్రియవీరులు మృత్యువు ఒడికి చేరారు. ఇక కేవలం ఈ వంశాన్ని నాశనం చేస్తున్న నీవు ఒక్కడవు మాత్రం మిగిలిఉన్నావు. ఈ రోజు ఈ గదతో నిన్ను కూడా నాశనం చేస్తాను. ఇందుకు ఏ మాత్రం సందేహం లేదు. నేడు నీ గర్వాన్ని తుత్తునియలు చేస్తాను. నీలో పెరుగుతున్న రాజ్యకాంక్షను కూడా నాశనం చేస్తాను.” అన్నాడు.

ధుర్యోధనుడు - “వృకోదరా! పెక్కుమాటలవలన ఏమి లాభం? నాతో యుద్ధం చేశావా సరే. నేడు నీ యుద్ధోత్సాహాన్నంతా పూర్తిగా తీరుస్తాను. పాపాత్ముడా! చూడడంలేదా, నేను హిమాలయశిఖరం వంటి బరువైన గదను తీసికొని యుద్ధానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను. నాచేతిలో గద ఉండగా ఏ శత్రువు నన్ను జయించాలనే సాహసం చేస్తాడు? న్యాయంగా యుద్ధం జరిగితే ఇంద్రుడుకూడా నన్ను ఓడించలేడు. కుంతీనందనా! ఊరికే రంకెలు వేయకు. నీకున్న బలాన్నంతా నేడు యుద్ధంలో చూపు.” అన్నాడు.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! భీమసేనధుర్యోధనుల నడుమ మహాభయంకరమైన యుద్ధం ఆరంభమయ్యేచే. కాని ఇంతలో తన ఇద్దరు శిష్యులయొక్క యుద్ధ సమాచారం తెలుసుకొని బలరాముడు అక్కడకు విచ్చేశాడు. అతనిని చూడగానే శ్రీకృష్ణునికి, పాండవులకు చాలా ఆనందంకలిగింది. వారు దగ్గరకు వెళ్లి అతని చరణాలు స్పృశించి విధ్యుక్తంగా అతనిని పూజించారు. అనంతరం బలరాముడు శ్రీకృష్ణుని, పాండవులను, గదను పట్టుకొని ఉన్న ధుర్యోధనుని చూసి, - “మాధనా! నేను యాత్రకు బయలుదేరి నేటికీ నలభైరెండు రోజులు అయింది. పుష్యనక్షత్రంలో బయలుచేరాను. శ్రవణానక్షత్రంలో తిరిగివచ్చాను. ఇప్పుడు నేను నా శిష్యులిద్దరి గదాయుద్ధాన్ని చూడాలనుకొంటున్నాను. అందుకే ఇక్కడికి వచ్చాను.” అన్నాడు.

తదనంతరం యుధిష్ఠిరుడు బలరాముని కౌగిలించుకొని అతని కుశలం అడిగాడు, శ్రీకృష్ణార్జునులకూడా ప్రణమిల్లి, అతనిని కౌగిలించుకొన్నారు. నకులసహచేవులు, ద్రౌపదీపుత్రులు కూడా అతనికి నమస్కరించారు. ఆపై భీమధుర్యోధనులు గదలను పైకెత్తి అతనిపట్ల గౌరవం

ప్రకటించారు. ఈ రీతిగా అందరివద్ద గౌరవాన్ని పొంది బలరాముడు స్వంజయులను పాండవులను కౌగిలించుకొని రాజులందరిని క్షేమమడిగాడు.

అనంతరం అతడు శ్రీకృష్ణసాత్యకులను హృదయానికి అత్తుకొని, వారి శిరసులను ఆఘ్రాణించాడు. వారిద్దరూకూడా అతనిని ఎంతో ప్రేమతో పూజించారు. అప్పుడు యుద్ధిష్ఠిరుడు బలరామునితో - "పోదరా బలరామా! ఇక నీవు ఈ ఇద్దరన్నదమ్ముల మహాయుద్ధాన్ని చూడు." అన్నాడు. అతడు ఇలా అన్నాక బలరాముడు మహావీరులతో సన్నానితుడై సంతుష్టుడై రాజులమధ్యలోకి వెళ్లి కూర్చున్నాడు. తరువాత భీమదుర్యోధనులమధ్య వైరాన్ని అంతమొందించే గగుర్పాటు కలిగించే యుద్ధం మొదలయింది.

బలరాముని తీర్థయాత్ర - ప్రభావక్షేత్ర మహిమ

జనమేజయుడు - "వైశంపాయనమునీ! మహాభారత యుద్ధం మొదలుకావడానికి ముందే బలదేవుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని అంగీకారం తీసికొని ఇతర వృష్ణవంశీయులతో కలిసి తీర్థయాత్రకు వెళ్లాడు. వెళ్తూ వెళ్తూ - "నేను దుర్యోధనునికీ సహాయం చేయను. పాండవులకూ చేయను." అని చెప్పి వెళ్లాడు. మరి అప్పుడు అక్కడికి ఎలా వచ్చాడు? ఈ సమాచారాన్ని నాకు మీరు వివరంగా చెప్పండి." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పసాగాడు - "రాజా! పాండవులు ఉపస్థావ్యంలో శిబిరాలు వేసికొని ఉన్నప్పటి సంగతి. పాండవులు సమస్తప్రాణుల హితంకోరి శ్రీకృష్ణభగవానుని ధృతరాష్ట్రునివద్దకు పంపారు. అతనిని పంపడంలో ఉద్దేశ్యం - కౌరవ పాండవులు శాంతిగా ఉండాలని, కలహించుకోకూడదని. భగవానుడు హస్తినాపురానికి వెళ్లి ధృతరాష్ట్రుని కలిసికొని, అందరికీ మేలు చేకూర్చే యథార్థమైన విషయాలను అతనితో చెప్పాడు. కాని అతడు భగవానుని మాటలు వినలేదు. అక్కడ సంది చేయడంలో సఫలుడు కాలేకపోవడంతో భగవానుడు ఉపస్థావ్యానికి తిరిగివచ్చాడు. పాండవులతో - "కౌరవులు ఇప్పుడు కాలుని అధీనంలో ఉన్నారు. అందుకని వారు నామాటను అంగీకరించలేదు. పాండవులారా! ఇక మీరు నాతోపాటుగా పుష్యనక్షత్రంలో యుద్ధానికి బయలుదేరండి." అని అన్నాడు. అనంతరం సైన్యవిభాగం జరిగేటపుడు బలదేవుడు శ్రీకృష్ణునితో - "మదుసూదనా! నీవు కౌరవులకు కూడా సహాయం చేయాలి." అన్నాడు. కాని శ్రీకృష్ణుడు అతడు చెప్పినదానికి అంగీకరించలేదు. దానితో అతనికి

కోపం వచ్చి పుష్యనక్షత్రంలో అక్కడినుండే తీర్థయాత్రకు బయలుదేరి పోయాడు. దారిలో తన సేవకులను "మీరు ద్వారక వెళ్లి తీర్థయాత్రకు ఉపయుక్తమయ్యే అవసరమైన సామగ్రినంతా తీసికొనిరండి. దానితోపాటే అగ్నిహోత్రకార్యానికి అగ్నిని, యజ్ఞం చేయించే బ్రాహ్మణులను కూడా ఆదరపూర్వకంగా తీసుకురండి. వెండి బంగారాలు, గోవులు, వస్త్రాలు, గుట్టాలు, ఏనుగులు, రథాలు, కంచరగాడిదలు, ఒంటెలు కూడా తీసుకురావాలి." అని ఆజ్ఞాపించాడు.

ఈ రీతిగా ఆచేశించి అతడు సరస్వతీ నదీతీరం వెంట ఆ ప్రవాహంవైపుగా తీర్థయాత్రకు బయలుదేరాడు. అతనివెంట ఋత్విజులు, సుహృత్తులు, బ్రాహ్మణోత్తములు, రథాలు, ఏనుగులు, గుట్టాలు, సేవకులు, ఎద్దులు, కంచరగాడిదలు, ఒంటెలు కూడా ఉన్నాయి. అతడు ప్రతి ప్రాంతంలోను అలసిపాలసిన రోగులను, బాలురను వృద్ధులను సత్కరించడానికి రకరకాల వస్తువులను సిద్ధం చేయించాడు. ఆకలిగొన్నవారికి అన్నం పెట్టడానికి అంతటా భోజనపు ఏర్పాట్లు చేయించాడు. ఏదైనా ప్రాంతంలో ఎవరైనా బ్రాహ్మణుడు భోజనం కావాలని కోరినపుడు, అతనికి వెంటనే అక్కడే భోజనం పెడుతూండేవారు. భిన్న భిన్న తీర్థాలలో బలదేవుని ఆజ్ఞపై అతని సేవకులు తినే తాగే పదార్థాలను రాశిగా ఉంచేవారు. బ్రాహ్మణులను సమ్మానించడానికి వెలలేని వస్త్రాలు, మంచాలు, పరుపులు సిద్ధం చేయబడేవి. ఈ యాత్రలో జనులంధరూ పావకాశంగా నడుస్తూ విశ్రాంతి తీసికొనేవారు, యాత్రచేసేవారు కావాలనుకొంటే వారికి వాహనాలు కూడా లభించేవి. ధాహార్తులకు నీరు, ఆకలిగొన్నవారికి రుచికరమైన అన్నం ఇవ్వబడేవి.

ఆ యాత్రకుల మార్గం చాలా సుఖంగా గడిచిపోతూ ఉండేది. అందరికీ స్వర్గంలో ఉన్నంత ఆనందంగా ఉండేది. అందరూ ఎల్లప్పుడూ ఆనందంగా ఉండేవారు. వెంట కొనడానికి, అమ్మడానికి దుకాణాలు కూడా నడుస్తూ ఉండేవి. మహాత్ముడైన బలదేవుడు మనసును అదుపులో ఉంచుకొని పుణ్యతీర్థాలలో బ్రాహ్మణులకు చాలా ధనాన్ని దానం చేశాడు. యజ్ఞాలు చేసి వారికి దక్షిణలు ఇచ్చాడు. వేల పాడిఆవులను దానం చేశాడు. ఆ గోవుల కొమ్ములకు బంగారు తొడుగులు ఉన్నాయి. అందమైన వస్త్రాలు కప్పబడి ఉన్నాయి. భిన్నభిన్న దేశాల గుట్టాలు దానంగా ఇవ్వబడ్డాయి. రకరకాల వాహనాలు, సేవకులు, రత్నాలు, ముత్యాలు, మణులు, పగడాలు, బంగారం, వెండి, ఇనుము రాగి పాత్రలు కూడా బ్రాహ్మణులకు

ఇవ్వబడ్డాయి. ఈ రీతిగా సరస్వతీ తీరం వెంబడి ఉన్న తీర్థాలలో ఎన్నో దానాలు చేసి బలరాముడు క్రమంగా కురుక్షేత్రానికి చేరుకొన్నాడు.

జనమేజయుడు - “బ్రహ్మజ్ఞాదా! ఇప్పుడు మీరు నాకు సరస్వతీనదీ తీరము వెంబడి ఉన్న తీర్థములయొక్క గుణప్రభావాన్ని, వాటి పుట్టుకను గురించిన కథలు చెప్పండి. ఆ తీర్థములకు వెళ్లడం వలన కలిగే లాభమేమిటి? యాత్రాసిద్ధి ఎలా కలుగుతుంది? బలరాముడు ఏ క్రమంలో ఆ యాత్రను చేశాడో ఆ క్రమాన్ని కూడా చెప్పండి. ఇవన్నీ వివరించి నాకు చాలా కుతూహలంగా ఉంది.” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు అన్నాడు - “రాజా! సరస్వతీతట తీర్థాల వివరణ, వాటి ప్రభావం, వాటి ఉత్పత్తికి సంబంధించిన పవిత్రగాథ చెపుతున్నాను. విను. యాదవనందనుడు బలరాముడు బ్రాహ్మణులతో ఋత్విజులతో కలిసి మొట్టమొదట ప్రభాసక్షేత్రానికి వెళ్లాడు. అక్కడ పూర్వం రాజయక్ష్యవ్యాధి వీడితుడైన చంద్రుడు శాపవిముక్తి పొంది, పోయిన తన తేజాన్ని తిరిగిపొందాడు. ధానితో ఈ లోకాన్నంతటినీ ప్రకాశింపచేస్తున్నాడు. చంద్రుని ప్రకాశింపచేసినందువలన ఆ ప్రధానతీర్థం ‘ప్రభాస’ మనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కింది.”

జనమేజయుడు - “మునివరుడా! భగవానుడైన పోమునికి యక్ష్యవ్యాధి ఎలా కలిగింది? అతడు ఆ తీర్థంలో ఎలా స్నానం చేశాడు? అందులో మునగడంవలన రోగముక్తుడై ఎలా పుష్టిని సంతరించుకొన్నాడు? ఈ సంగతులన్నీ వాకు వివరంగా చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - “రాజా! దక్షప్రజాపతి సంతానంలో ఎక్కువమంది కూతుళ్లు ఉన్నారు. అందులో ఇరవైఏడుమందిని అతడు చంద్రునికిచ్చి పెళ్లి చేశాడు. వారందరినీ నక్షత్రాలపేర్లు. చంద్రునితో కూడి ఉండే నక్షత్రాన్ని లెక్కించడానికి వీలుగా వారు ఇరవైఏడుమందిగా కనిపిస్తున్నారు. వారందరూ మిక్కిలి సౌందర్యవతులు. కాని వారందరిలోను “రోహిణీ” సౌందర్యం అందరికంటే మించినది. అందుకని రోహిణీయందే చంద్రుడు ఎక్కువ అనురాగం కలిగిఉన్నాడు. ఆమెయే అతని హృదయరాజ్ఞి. అతడు ఎల్లప్పుడూ ఆమె దగ్గరే ఉండేవాడు. జనమేజయా! పూర్వకాలంలో చంద్రుడు రోహిణీనక్షత్రంతో కలిసే ఎక్కువకాలం వరకు ఉండేవాడు. అందుకని నక్షత్రవామాలు కల ఇతర స్త్రీలందరికీ చాలా అసూయ కలిగింది. వారందరికీ కోపం వచ్చి తమ తండ్రి

ప్రజాపతివద్దకు వెళ్లారు. వెళ్లి అతనితో - “ప్రజావాధ! పోముడు ఎప్పుడూ రోహిణీవద్దనే ఉంటున్నాడు. మామీద అతనికి ప్రేమలేదు. కాబట్టి మేమంతా ఇక మీ వద్దనే ఉంటాము. ఆహారనియమంతో తపస్సు చేసుకొంటాము.” అని చెప్పారు.

వారిమాటలు విని దక్షుడు పోముని పిలిచి - “నీవు నీ భార్యలందరిపై సమానభావం కలిగిఉండు. అందరితో ఒకలాగే ప్రవర్తించు. అలా చేస్తేనే నీవు దోషవిముక్తుడవుకాగలవు.” అని చెప్పాడు.

తదనంతరం దక్షుడు తన కన్యలతో - “మీరందరూ చంద్రుని వద్దకు వెళ్లండి. ఇక అతడు నామాట విని మిమ్మల్నందరినీ సమానభావంతో చూసుకొంటాడు.” అని చెప్పాడు. తండ్రి పంపడంతో వారు తిరిగి తమ భర్త ఇంటికి వచ్చారు. కాని పోముని నడవడికలో ఏమీ మార్పులేదు. అతనికి రోహిణీపట్ల అంతకంతకు ప్రేమ ఎక్కువ అవుతోంది. అతడు ఎల్లకాలం ఆమె వద్దనే ఉండపాగాడు. అప్పుడు మిగిలిన కన్యలందరూ మళ్ళీ కలిసికట్టుగా తండ్రివద్దకు వెళ్లి - “తండ్రిగారూ! పోముడు మీ ఆజ్ఞను పాటించలేదు. ఇక మేము మీసేవలోనే ఉంటాము.” అన్నారు. అదివిని దక్షుడు మళ్ళీ పోముని సిలిపించి - “నీవు భార్యలందరితో సమానంగా నడుచుకో. లేకపోతే శపిస్తాను.” అన్నాడు. కాని చంద్రుడు అతని మాటలను అదరించక రోహిణీతోనే నివసించపాగాడు.

దక్షునికి మళ్ళీ ఈ సంగతి తెలిసి, కోరోద్రిక్తుడై పోముని కోపం యక్షుని సృష్టించాడు. యక్షు చంద్రుని శరీరంలో ప్రవేశించింది. క్షయరోగవీడితుడై చంద్రుడు ప్రతిధిసం క్షీణించిపోసాగాడు. అతడు దాని భారినుండి తప్పించుకొనే ప్రయత్నాలు చేశాడు. రకరకాల యజ్ఞాలు చేశాడు. కాని దక్షుని శాపం నుండి విముక్తి లభించలేదు. ప్రతిదినమూ క్షీణించిపోతూనే ఉన్నాడు. చంద్రుని కాంతి నశించి పోవడంతో అన్నాది ఓషధుల ఉత్పత్తి కూడా నిలిచిపోయింది. మొలకెత్తినా వానిలో ఏమీ రుచిలేదు, రసంలేదు. వాటి శక్తికూడా సన్నగిలిపోయింది. ఈ రీతిగా అన్నాదులు లేకపోవడంతో ప్రాణులందరూ నశించిపోసాగారు. ప్రజలందరూ దుర్బలులైపోయారు.

అప్పుడు చేపతలందరూ చంద్రుని వద్దకు వచ్చి - “నీకు ఈ రూపం ఎలా కలిగింది? కాంతి ఎందుకు లేదు? మాకు కారణం అంతా చెప్పు. నీవల్ల సంగతంతా తెలిసికొని, దీనికేదైనా తరణోపాయం చూస్తాము.” అన్నారు.

వారంతా ఇలా అడిగిన మీదట చంద్రుడు వారికి, తన శాపకారణాన్ని చెప్పి, ఆ శాపరూపంగా యక్షవ్యాధి కలిగిన సంగతి చెప్పాడు. దేవతలు అతడు చెప్పిన మాటలు విని దక్కునివద్దకు వెళ్లి - "దేవా! మీరు చంద్రునిపై అనుగ్రహించి శాపాన్ని ఉపసంహరించండి. అతడు క్షీణించిపోవడంతో ప్రజలందరూ క్షీణించిపోతున్నారు. తృణాలు, లతలు, తీగెలు, ఓషధులు, రకరకాల బీజాలు - ఇవన్నీ నశించిపోతున్నాయి. ఇవి లేకపోతే మనంకూడా నశించిపోతాము. మనం లేకపోతే ఈ లోకం ఎలా ఉండగలుగుతుంది? ఈ సంగతి దృష్టిలో పెట్టుకొని తప్పకుండా మీరు కరుణించాలి." అని ప్రార్థించారు.

దేవతలు ఇలా అనగానే ప్రజాపతి - "నామాట వ్యర్థం కాబోదు. ఒక నియమం మీద ఆ శాపప్రభావం తగ్గగలదు. చంద్రుడు తన భార్యలందరితో సమానంగా నడుచుకొంటే, సరస్వతీనదీ తీరమందలి ఉత్తమతీర్థంలో స్నానం చేయడంవలన అతడు మరల పుష్టిని పొందుతాడు. అయినా అతడు పక్షం రోజులు క్రమంగా క్షీణిస్తాడు. పక్షం రోజులు వృద్ధిపొందుతాడు. నా ఈ మాట తథ్యం. పశ్చిమ సముద్రతీరంలో సరస్వతీనది పాగరంలో కలిసే చోటికి వెళ్లి, అతడు శంకర భగవానుని ఆరాదించాలి. అందువల్ల అతనికి పోయిన కాంతి లభిస్తుంది." అని చెప్పాడు.

ఈ రీతిగా ప్రజాపతి ఆజ్ఞాపించడంతో పోముడు సరస్వతి యొక్క ముఖ్యతీర్థం ప్రభాసక్షేత్రానికి వెళ్లాడు. అక్కడ అమావాస్యనాడు అతడు స్నానం చేశాడు. దానితో అతని కాంతి పెరిగింది. అతడు లోకాన్నంతటినీ ప్రకాశింపచేయసాగాడు. అప్పుడు దేవతలు చంద్రుని వెంటపెట్టుకొని ప్రజాపతి వద్దకు వెళ్లారు. అతడు దేవతలకు వీడ్కోలు పలికి, చంద్రునితో - "నాయనా! నేటినుండి నీ భార్యలను గాని, బ్రాహ్మణులను గాని ఎన్నడూ ఆవమానించకు. వెళ్లు. జాగ్రత్తగా వా ఆజ్ఞను పాటిస్తూ ఉండు" అని చెప్పాడు.

ఇలా చెప్పి ప్రజాపతి అతనికి వెళ్లడానికి అనుమతించాడు. చంద్రుడు తనలోకానికి వెళ్లాడు. ప్రజలందరూ పూర్వంలాగే ఆనందంగా ఉండసాగారు. జనమేజయా! చంద్రునికి శాపం కలిగిన విధం, ఆ సమస్త వృత్తాంతం నేను నీకు చెప్పాను. దానితోపాటే అన్ని తీర్థాలలోను ప్రదానమైన ప్రభాసతీర్థం యొక్క ప్రభావం కూడా చెప్పాను. ఆ తీర్థంలో స్నానం చేసిన తరువాత బలరాముడు చమసోద్యేదమనే తీర్థానికి వెళ్లాడు. అక్కడ శాస్త్రోక్తంగా స్నానంచేసి, రకరకాల దానాలు ఇచ్చి, ఒకరాత్రి అక్కడే ఉండిపోయాడు. మరుసటి రోజు

ఉదపానతీర్థానికి వెళ్లాడు. అక్కడ స్నానం చేస్తే మనుష్యులకు శుభాలు కలుగుతాయి. ఈ తీర్థంలో సరస్వతి నదీజలం భూమిలోపల కనిపించకుండా ఉంటుంది.

ఉదపాన తీర్థముయొక్క ఉత్పత్తి - త్రితముని యొక్క ఉపాఖ్యానము

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "మహారాజా! బలరాముడు ఉదపానతీర్థం చేరుకొని, ఆచమించి, అక్కడి బ్రాహ్మణులను పూజించి, వారికి ఎంతో ధనాన్ని దానంగా ఇచ్చాడు. అక్కడికి వెళ్లడంవలన అతనికి ఎంతో ఆనందం కలిగింది. పూర్వం ఆ తీర్థంలో త్రితముని నివసించేవాడు. అతడు మహాతపస్వి. ధర్మపరాయణుడు, అతడు అక్కడ నూతిలో కూర్చునే పోమపానం చేశాడు. అతనికి ఇద్దరు పోదరులు ఉన్నారు. వారు అతనిని నూతిలోనే విడిచిపెట్టి ఇంటికి వెళ్లిపోయారు. అందువల్ల అతడు ఆ ఇద్దరు పోదరులకు శాపం ఇచ్చాడు.

జనమేజయమహారాజు - "మునిసత్తమా! ఆ ఉదపాన (నూతి) తీర్థం ఎలా ఏర్పడింది? ఆ మహాతపస్వి దానిలో ఎందుకు పడిపోయాడు? ఇద్దరు పోదరులు అతనిని ఎందుకు విడిచిపెట్టేశారు? వారు అతనిని నూతిలోకి తోసి ఎందుకు వెళ్లిపోయారు? అక్కడ ఉండి అతడు యజ్ఞం ఎలా చేశాడు, పోమపానం ఏరీతిగా చేశాడు? ఈ కదంతా వాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! పూర్వ యుగంలోని మాట. మునివృత్తితో జీవించే ఏకత, ద్విత, త్రిత అనే పేర్లుగల ముగ్గురు సోదరులు ఉండేవారు. వారందరు వేదవేత్తలై, తపస్సులో బ్రహ్మలోకంలో స్థానం పొందారు. వారి తండ్రి గౌతముడు. గౌతముడు తన కొడుకుల తపస్సుకు, నియమానికి, ఇంద్రియ నిగ్రహానికి ఎంతో ఆనందించేవాడు. కొంతకాలానికి గౌతముడు పరలోకానికి చేరుకోగా, అతని యజమానులు అతని కొడుకులనే ఆదరించసాగారు. వారిలోకూడా త్రితముని తన శుభకర్మలద్వారా, వేదాధ్యయనం ద్వారా తండ్రితో సమానుడని గౌరవం పొందేవాడు.

ఒకరోజున ఏకత, ద్వితలు ఇద్దరూ యజ్ఞం చేసి ధనం సంపాదించాలని ఆలోచించసాగారు. వారు - "మనం త్రితుని వెంటపెట్టుకొని యజమానులచేత యజ్ఞం చేయించి, దక్షిణరూపంలో అనేక పశువులను పొందుదాం. ఆపై యజ్ఞం చేసి సోమపానం చేద్దాం." అని ఆలోచించారు. ఇలా ఆలోచించుకొని ఆ ఇద్దరన్నదమ్ములు యజమానులవద్దకు

వెళ్లి, వారిచేత శాస్త్రోక్తంగా యజ్ఞం చేయించి, ఎన్నో పశువులను దక్షిణగా పొందారు. అవన్నీ తీసికొని వారు తూర్పుదిక్కుగా బయలుదేరారు. త్రితముని సంతోషంగా ముందు నడుస్తున్నాడు. ఏకతద్వితులు వెనుక ఉండి పశువులను తోలుకొంటూ వెళ్తున్నారు. పశువుల యొక్క ఆ మహాసమూహాన్ని చూపి ఏకత ద్వితల మనసులలో - “ఏ ఉపాయం చేత ఈ గోవులన్నీ త్రితకు దక్కుకుండా అన్నీ మనదగ్గరే ఉండిపోతాయి?” అనే ఆలోచన వచ్చింది. ఆపై వారిద్దరూ తమలోతాము - “త్రిత విద్వాంసుడు. అతనికి ఇంకా చాలా గోవులు లభిస్తాయి. ఈ గోవులన్నిటినీ మనమిద్దరమే కలిసి ఇంకొకచోటికి తోలుకొని పోదాం. త్రితుని వేరుచేద్దాం. అతనికి ఇష్టమైన చోటికి వెళ్తాడు.” అనుకొన్నారు.

ఈ రీతిగా సంప్రదించుకొంటూ, వారు తమ దారి నిర్ణయించుకొన్నారు. రాత్రిసమయం. దారిలో ఒక తోడేలు అడ్డంగా వచ్చింది. దగ్గరలోనే సరస్వతీ తీరంలో ఒక పెద్ద నూయి ఉంది. త్రిత ముని దృష్టి ఆ తోడేలు మీద పడింది. దానిని చూడడంతోనే అతడు భయపడి పరుగుతీశాడు. పరుగు తీస్తూ అతడు ఆ మాతిలోనే పడిపోయాడు. లోపలనుండి అతడు ఆర్తవాదాలు చేశాడు. అన్నలిద్దరూ అని విన్నారుకూడా. కాని అతనిని పైకి తీసే ప్రయత్నం మాత్రం చేయలేదు. తోడేలు వలన భయం ఉండనే ఉంది. లోభం కూడా వారిని తమగుప్పట చిక్కించుకొంది. అందుకని త్రితుని వారు మాతిలోనే విడిచి పోగిపోయారు. ఆ మాతిలో నీటిచుక్క అనేదే లేదు. కేవలం ఇసుకతో నిండిఉంది. అన్నివైపులా గడ్డి, తీగలు పెరిగిఉన్నాయి. వాటితో దానిపైభాగం అంతా కప్పివేయబడింది.

తాను మాతిలో పడిపోవడం చూసి త్రితకు మృత్యుభయం పట్టుకొంది. సోమపానం చేయాలనే కాంక్ష అతనికి ఇంతవరకు తీరనేలేదు. అతడు బుద్ధిమంతుడుకదా! అందుకని - “ఇందులో ఉండి నేను సోమపానం ఎలా చేయగలను?” అని ఆలోచించాడు. ఇంతలో మాతిలోపల అల్లుకొన్న ఒక తీగెపై అతని దృష్టిపడింది. అతడు ఇసుకతో నిండిన కూపంలో నీటిని భావించుకొని, సంకల్పం ద్వారా అగ్నిని ప్రతిష్ఠించాడు. ఆపై తనను హోతగాను, ఆ లతను సోమలతగాను భావించి మనసులోనే ఋగ్యజుస్సామలను వల్లవేశాడు. అనంతరం కంకరరాళ్లలో శిలను భావిస్తూ దాని మీద నూరి లతనుండి సోమరసాన్ని తీశాడు. ఆ తరువాత నీటిలో నేతిని సంకల్పించి అతడు దేవతలకు భాగాన్ని సిద్ధం చేశాడు. సోమరసం తయారుచేసి గట్టిగా వేదమంత్రాలను పఠించాడు. మహాత్ముడైన

త్రితునియొక్క ఆ వేదధ్వని స్వర్గం వరకు ప్రతిధ్వనించింది.

దేవపురోహితుడు బృహస్పతికి కూడా అది వినిపించింది. అదివిని అతడు దేవతలందరితో - “త్రితముని యజ్ఞం చేస్తున్నాడు. మనం అక్కడికి వెళ్లాలి. అతడు మహాతపస్వి. వెళ్లకపోతే క్రోధంతో అపరదేవతలను సృష్టిస్తాడు.” అని చెప్పాడు. బృహస్పతి యొక్క మాటలు విని దేవతలందరూ కలిసికట్టుగా త్రితముని యజ్ఞం చేసేచోటికి వెళ్లారు. అక్కడికి చేరుకొని, వారు ఆ నూతిని చూసి, యజ్ఞదీక్షితుడైన త్రితమునిని కూడా దర్శించారు. అతడు మహా తేజస్సంపన్నుడుగా కనిపిస్తున్నాడు. దేవతలు - “మేము మా భాగాలు స్వీకరించడానికి వచ్చాము.” అన్నారు. త్రితముని - “దేవతలారా! చూడండి. నేను ఏ అవస్థలో పడిఉన్నానో.” అన్నాడు. ఇలా అని అతడు మంత్రాలు చదువుతూ విదిపూర్వకంగా దేవతలకు వారి భాగాలను సమర్పించాడు.

దానితో దేవతలు చాలా సంతుష్టిచెందారు. వారు మునితో “మీకు కావలసిన వరం అడగండి.” అన్నారు. ముని - “ఈ కూపంనుండి నన్ను రక్షించండి. ఈ కూపంలో ఆచమించిన వానికి సోమపానం చేసిన గతి ప్రాప్తించాలి.” అని అడిగాడు. రాజా! త్రితముని ఇలా అనగానే సరస్వతీనది తరంగాలుగా మాతిలోనుండి పైకి ఉబికి వచ్చింది. ఆ నీటితో పాటే అతడు కూడా పైకి లేచి మాతినుండి బయటకు వచ్చాడు. దేవతలుకూడా “తథాస్తు” అని అతడు అడిగిన వరం ఇచ్చారు. అనంతరం వారు తమ తమ నెలవులకు వెళ్లిపోయారు.

త్రితముని కూడా ఆనందంగా తన ఇంటికి చేరుకొన్నాడు. అక్కడ తన ఇద్దరన్నలను చూసి అతనికి కోపం వచ్చింది. అందుకని అతడు వారిద్దరినీ నిందించి “మీరు పశువుల కోపం ఆశపడి నన్ను మాతిలోనే వదిలి పోగిపోయారు. ఇంత ఘోరపాపం చేసినందుకు మీ ఇద్దరు భయంకరమైన తోడేళ్లుగా మారండి. పెద్ద పెద్ద కోరలతో తిరగండి. మీ వలన గవయమృగాలు, ఎలుగుబంటులు, కోతులు మొదలైన పశుజాతి ఉత్పన్నమవుతుంది. అని వారికి శాపం ఇచ్చాడు. అతడు ఇలా అనగానే ఆ ఇద్దరన్నదమ్ములు తోడేళ్ల ఆకారంలో దర్శనమిచ్చారు.

బలదేవుడు నదిలోపల ఉన్న ఉదపాన తీర్థాన్ని దర్శించి, దానిని ఎంతో కొనియాడి, తిరిగి ఆ నీటితో ఆ చమించి, అక్కడి బ్రాహ్మణులను పూజించాడు. వారికి రకరకాల దానాలు ఇచ్చాడు. అనంతరం అతడు వినశనతీర్థానికి వెళ్లాడు.

నివశనము మొదలైన తీర్థముల వర్ణన -

నైమిషీయ, సప్తషారస్వతతీర్థముల వృత్తాంతము

నైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “మహారాజా! అక్కడ సరస్వతీనది భూమిలోపల అదృశ్యరూపంలో ప్రవహిస్తోంది. అందుకని ఋషులు థానిని “నివశన” తీర్థము అంటారు. బలదేవుడు అక్కడ ఆచమనం చేసి ముందుకు పాగి, సరస్వతీనది యొక్క ప్రశస్తమైన తీరంలోని, సుభూమిక అనే తీర్థానికి చేరుకొన్నాడు. అక్కడ అతనికి అనేకులు గంధర్వులు, అస్సరసలు కనిపించారు. ఆ పవిత్రతీర్థంలో స్నానదానాలు చేసి, అతడు గంధర్వతీర్థానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ తపస్సు చేసుకొంటున్న విశ్వామనువు మొదలైన ప్రధానగంధర్వులు గానవాద్యాలతో నృత్యం చేస్తున్నారు. ఆ తీర్థంలో స్నానం చేసి బలదేవుడు బ్రాహ్మణులకు వెండి - బంగారం మొదలైన వివిధ వస్తువులను దానం చేశాడు. ఆపై వారికి భోజనం పెట్టించి అమూల్యమైన వస్తువులు ఇచ్చి వారి కోరికలు తీర్చాడు.

అనంతరం అతడు “గర్గప్రతము” అనే తీర్థానికి వెళ్ళాడు. వృద్ధుడైన గర్గుడు అక్కడ తపస్సుచేసి తన అంతఃకరణాన్ని పవిత్రం చేసికొని, కాలజ్ఞానం, కాలగతి, నక్షత్రగ్రహగతుల తారుమారు, భయంకర ఉత్పాతాలు, శుభశకునాలు మొదలైన జ్యోతిశ్శాస్త్రవిషయాలలో సంపూర్ణమైన జ్ఞానాన్ని పొందాడు. అతని పేరుమీదనే ఈ తీర్థం ‘గర్గప్రతం’ గా పిలువబడుతోంది. అక్కడ బలదేవుడు బ్రాహ్మణులకు విధిపూర్వకంగా ధనదానం చేసి, రకరకాల పదార్థాలతో భోజనం పెట్టించి శంఖతీర్థంలో అడుగుపెట్టాడు. అక్కడ అతడు మేరుగిరితో సమానమయిన ఎత్తయిన ఒక శంఖాన్ని చూశాడు. థానిని అనేక ఋషులు సేవించుకొన్నారు. అక్కడే సరస్వతీ నది ఒడ్డున ఒకపెద్ద చెట్టు ఉంది. అక్కడ యక్షులు, విద్యాధరులు, రాక్షసులు, పిశాచులు, సిద్ధులు వేలసంఖ్యలో నివసిస్తూఉండేవారు. వారందరూ నిరాహారులై

వ్రతనియమాలను పాటిస్తూ ఆయా సమయాలలో ఆ చెట్టు యొక్క పండ్లే తింటూ ఉండేవారు. అక్కడ బలదేవుడు బ్రాహ్మణులను పూజించి, వారికి పాత్రలను, వస్త్రాలను థానం చేశాడు. అనంతరం అతడు పరమపవిత్రమైన ద్వైతవనానికి వచ్చాడు. ఆ వనంలో నివసించే ఋషులను, మునులను దర్శించుకొని అతడు అక్కడి తీర్థజలాలలో మునిగి, బ్రాహ్మణులను పూజించి వారికి రకరకాల భోజ్యపదార్థాలను థానమిచ్చాడు. ఆపై అక్కడి నుండి కదిలి

అతడు సరస్వతీనదికి దక్షిణ భాగంలో కొద్దిదూరంలో ఉన్న నాగధన్వ తీర్థానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ నిత్యమూ పద్నాలుగు వేలమంది ఋషులు ఉంటూ ఉంటారు. ఆచోటనే దేవతలు వాసుకిని సర్పాలకు రాజుగా అభిషేకించారు. అక్కడ ఎవరికీకూడా పాములు కాటువేస్తాయనే భయంలేదు. బలదేవుడు అక్కడ కూడా బ్రాహ్మణులకు రత్నరాసులను దానం చేశాడు. ఆపై అతడు తూర్పుదిక్కుగా బయలుదేరాడు. అక్కడ అడుగడుగునా లక్షలకొద్దీ తీర్థాలు కనిపించాయి. అతీర్థాలన్నిటిలో అతడు మునిగి, ఋషులు చెప్పిన ప్రకారం వ్రతనియమాదులను పాటించాడు. తరువాత అన్నిరకాల దావాలను చేసి, అతడు తనకు ఇష్టమైన దారివెంట బయలుదేరాడు. అతడు అలా వెళ్తూ వెళ్తూ పశ్చిమంగా ప్రవహించే సరస్వతీనది - నైమిషారణ్య వాసులైన మునులను దర్శించాలనే కోరికతో తిరిగి తూర్పు దిక్కుకు మరలిన చోటుకు చేరుకొన్నాడు. అది వెనక్కి తిరగడం చూసి బలదేవునికి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది.

జనమేజయుడు - “బ్రహ్మజ్ఞాడా! సరస్వతీ నది తూర్పుగా ఎందుకు తిరిగింది? బలభద్రుని ఆశ్చర్యానికి కూడా ఏదో కారణం ఉండి ఉండాలి. ఆ నది ఇలా వెనక్కి తిరగడానికి కారణం ఏమిటి?” అని అడిగాడు.

నైశంపాయనుడు చెప్పాడు - “రాజా! సత్యయుగంలో నైమిషారణ్యంలో తాపసులైన మునులందరూ కలిసి పన్నెండేళ్లకు పూర్తి అయ్యే ఒక మహాపత్రయాగాన్ని ఆరంభించారు. అందులో పాల్గొనడానికి ఎంతోమంది ఋషులు విచ్చేశారు. సత్రయాగం పూర్తి అయ్యాక కూడా తీర్థం కాబట్టి అక్కడికి చాలమంది ఋషులు మహర్షులు వస్తూనే ఉన్నారు. వారి సంఖ్య ఎంతగా పెరిగిపోయిందంటే సరస్వతీనదికి దక్షిణతీరంలోని తీర్థాలు నగరాలవలె మనుష్యులతో నిండిపోయాయి. నదీ తీరంవెంబడి నైమిషారణ్యం మొదలుకొని శమంతపంచకం వరకు ఋషులు - మునులు బసచేసేవారు. వారు అక్కడ యజ్ఞహోమాదులు చేయపాగారు. వారు ఉచ్చరించే వేదమంత్రాల యొక్క గంభీర ఘోషతో దిక్కులన్నీ ప్రతిధ్వనించేవి. మహారాజా! ఆ ఋషులలో సుప్రసిద్ధులైన వాలఖిల్యులు, అశ్వకుట్టులు (పండ్లను రాతితో చితక్కొట్టుకొని తినేవారు), ప్రసంఖ్యానులు (లెక్కపెట్టి తినేవారు) కూడా ఉండేవారు. కొంతమంది గాలి పీల్చి బతికేవారు, కొంతమంది నీరుతాగి జీవించేవారు. చాలామంది తాపసులు ఆకులు నమిలి తింటూండేవారు. అందరూ మట్టిఅరుగుల మీద

నిద్రించేవారు. రకరకాల నియమాలను పాటించేవారు. ఆ ఋషులందరూ సరస్వతీ తీరానికి వచ్చి దాని శోభను ఇనుమడింపవేయసాగారు. కాని అక్కడి తీర్థభూమిలో వారికి నివసించడానికి చోటు కనపడలేదు. దానితో వారు నిరాశ చెంది చింతించారు. వారి ఈ అవస్థను చూసి సరస్వతీనది జాలిపడి వారికి దర్శనమిచ్చింది. ఆమె అనేక పాదరిండ్లను ఏర్పరుస్తూ వెనుకకు మరలి, ఋషులకు తీర్థభూమియై, మళ్ళీ పశ్చిమంవైపు వెనక్కి తిరిగింది. ఆమహానది ఋషుల రాకను సపలం చేయాలనే నిశ్చయించుకొంది. అందుకనే ఇంత అత్యంత అద్భుతమైన కార్యం చేసి చూపింది. సరస్వతీనదిని నిర్మించిన ఆ నికుంజముల సముదాయమే 'నైమిషీయ' మనే పేరుతో ప్రసిద్ధమయింది. అక్కడి అనేక నికుంజాలను, వెనక్కి తిరిగిన సరస్వతీనదిని చూచి బలరామునికి ఎంతో ఆశ్చర్యం కలిగింది. అక్కడకూడా అతడు శాస్త్రోక్తంగా ఆచరించి, స్నానం చేసి, బ్రాహ్మణులకు రకరకాల భోజ్యపదార్థాలను, పాత్రలను దానం చేసి, సప్తసారస్వతమనే తీర్థానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ గాలి, నీరు, పళ్ళు, ఆకులు తిని జీవించే ఎంతోమంది మహాత్ములు ఉండేవారు. వారి స్వాధ్యాయ ఘోష అన్ని నైపులా ప్రతిధ్వనిస్తూ ఉండేది. అక్కడ అహింసావ్రతులు, ధర్మపరాయణులు నివసిస్తూ ఉండేవారు.

జనమేజయుడు - "మునిపుంగవా! సప్తసారస్వత తీర్థం ఎలా వెలిసింది? నేను దాని వృత్తాంతాన్ని శాస్త్రానుసారంగా వినాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పసాగాడు - "రాజా! సరస్వతి పేరుతో ఏడు ప్రసిద్ధ నదులు ఉన్నాయి. ఇవి లోక మంతటా వ్యాపించి ఉన్నాయి. సుప్రభ, కాంచనాక్షి, విశాల, మనోరమ, ఓషువతి, సురేణు, విమలోదక - అనేవి వాని ప్రత్యేక నామాలు. శక్తిశాలులైన మహాత్ములు భిన్నభిన్నప్రాంతాలలో ఒక్కొక్క సరస్వతిని ఆవాహన చేశారు. ఒకప్పుడు పుష్కరతీర్థంలో బ్రహ్మదేవుడు ఒక మహాయజ్ఞం చేస్తున్నాడు. యజ్ఞశాలలో సిద్ధులైన బ్రాహ్మణులు విరాజమానులైఉన్నారు. పుణ్యాహవాచనం అవుతోంది. అన్ని నైపులా వేదమంత్రాలధ్వని వ్యాపిస్తోంది. దేవతలందరూ యజ్ఞకార్యంలో నిమగ్నులై ఉన్నారు. బ్రహ్మ స్వయంగా యజ్ఞదీక్ష పూవాడు. అతడు యజ్ఞం చేస్తున్నప్పుడు అందరికోరికలు నెరవేరుతూ ఉండేవి. దర్మార్థులలో నిపుణులైన మనుష్యులు మనసులో ఏ వస్తువును

ధ్యానించేవారో, అదే వారికి లభిస్తూ ఉండేది. అప్పుడు ఋషులు పితామహునితో - "ఈ యజ్ఞం అధికగుణ సంపన్నంగా కనపడడం లేదు. ఎందుకంటే ఇంతవరకు ఇక్కడ నదులలో శ్రేష్ఠమయిన సరస్వతి ప్రాదుర్భవించలేదు." అన్నారు. అదివిని బ్రహ్మ సరస్వతిని స్మరించాడు. అతడు ఆవాహన చేయగానే 'సుప్రభ' అనే పేరుగల సరస్వతి పుష్కరతీర్థంలో ప్రత్యక్షమయింది. పితామహుని గౌరవార్థం అక్కడ సరస్వతీనది ప్రకటమవడం చూసి, మునులు ఆ యజ్ఞాన్ని ఎంతో ప్రశంసించారు.

అలాగేనైమిషారణ్యంలోకూడా వేద స్వాధ్యాయంలో నిమగ్నులయిన మునులు సరస్వతిని ఆవాహన చేశారు. వారు ధ్యానించగానే అక్కడ 'కాంచనాక్షి' అనే సరస్వతీనది ప్రకటమయింది. అలాగే గయమహారాజు యజ్ఞం చేస్తూండగా, అతని దగ్గరకూడా సరస్వతీనది యొక్క ఆవాహన జరిగింది. అక్కడ 'విశాల' అనే సరస్వతీనది ఆవిర్భవించింది. దాని గమనం చాలావేగవంతమైనది. అది హిమాలయపులోయల నుండి వెలువడింది. ఒకప్పుడు ఉత్తర కోసల ప్రాంతంలో ఉద్దాలకముని యజ్ఞం చేస్తున్నాడు. అతడు కూడా సరస్వతిని స్మరించాడు. ఋషికారణంగా ఆ నది ఆప్రాంతంలోకూడా ఆవిర్భవించింది. దానిని మునులు పూజించారు. అది 'మనోరమ' పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కింది. ఎందుకంటే ఋషులు ముందుగా థానిని తమ మనసులోనే స్మరించారుకనుక.

'సురేణు' అనే పేరుగల సరస్వతీనది ఋషభ ద్వీపంలో ప్రాదుర్భవించింది. కురురాజు కురుక్షేత్రంలో యజ్ఞం చేస్తున్నప్పుడు అక్కడే సరస్వతి ప్రకటమయింది. దక్షప్రజాపతి గంగాద్వారంలో యజ్ఞంచేస్తున్నప్పుడు సరస్వతీనదిని స్మరించగా అక్కడ కూడా సురేణువే ప్రకటమయింది. అలాగే మహాత్ముడయిన వసిష్ఠుడు కూడా ఒకసారి కురుక్షేత్రంలో యజ్ఞం చేస్తూ, అక్కడ సరస్వతీ నదిని ఆవాహన చేశాడు. అతని ఆవాహనం చేత 'ఓషువతి' ప్రాదుర్భవించింది. బ్రహ్మదేవుడు ఒకసారి హిమాలయపర్వతంమీదకూడా యజ్ఞం చేశాడు. అక్కడ అతడు సరస్వతిని స్మరించగానే 'విమలోదక' ప్రకటమయింది. ఈ ఏడు సరస్వతుల యొక్క జలం ఒక్కచోటికి చేరగా, దానినే సప్తసారస్వతం అంటున్నారు. ఈ రీతిగా సప్తసరస్వతుల నామాలు, వాటి వృత్తాంతాలు నేను నీకు చెప్పాను. వీటివలననే పరమపవిత్రమైన సప్త సారస్వతతీర్థం ప్రసిద్ధి చెందింది.

రుషంగాశ్రమములో ఆర్జిషేణుడు మొదలైన
వారు, విశ్వామిత్రుడు తపము చేయుట -
యాయాతతీర్థ మహిమ -

అరుణలో స్నానమాడిన ఇంద్రుడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! బలరాముడు ఆ తీర్థంలో ఆశ్రమవాసులైన ఋషులను పూజించాక ఒక రాత్రి అక్కడే ఉన్నాడు. అతడు బ్రాహ్మణులకు దానాలిచ్చి, తాను అక్కడేఉండి రాత్రి అంతా ఉపవాసం చేశాడు. మరుసటి రోజు ప్రాతఃకాలంలో లేచి తీర్థజలాలలో స్నానం చేసి, ఋషులు - మునులు అందరియొక్క అనుమతి తీసికొని, అతడు ఔశనస తీర్థానికి చేరుకొన్నాడు. దానినే కసాలమోచన తీర్థమని కూడా అంటారు. పూర్వం రాములవారు ఇక్కడ ఒక రాక్షసుని చంపి, అతని శిరసును దూరంగా విసిరివేశారు. ఆతల (కసాలం) మహోదరముని యొక్క కాళ్ళమీద పడింది. అక్కడే ఆ ముని ముక్తి పొందాడు. అక్కడే శుక్రాచార్యుడు తపస్సు చేశాడు. అందువల్ల అతనికి నీతివిద్య సంపూర్ణంగా హృదయంలో భాసించింది. బలరాముడు ఆ తీర్థానికి చేరుకొని బ్రాహ్మణులకు శాస్త్రోక్తంగా ధనం థానం చేశాడు.

అనంతరం అతడు రుషంగుని ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. అక్కడ ఆర్జిషేణుడు ఘోరమైన తపస్సు చేశాడు. రుషంగముని అక్కడే దేహత్యాగం చేశాడు. అతని కథ ఇది - రుషంగుడనే వాడు ఒక వృద్ధ బ్రాహ్మణుడు. అతడు ఎప్పుడూ తపస్సులోనే నిమగ్నమయి ఉండేవాడు. ఒకరోజున ఎంతో ఆలోచించి అతడు దేహత్యాగం చేయాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. అప్పుడు అతడు తన కొడుకులందరినీ పిలిచి - "నన్ను పృథూదకతీర్థానికి తీసికొనివెళ్లండి." అని చెప్పాడు. అతని పుత్రులుకూడా గొప్ప తపస్వులు. తమ తండ్రి ఆత్యంతము వృద్ధుడయ్యాడని తెలిసికొని వారు అతనిని సరస్వతీ నదీతీరంలోని పృథూదకమనే తీర్థానికి తీసికొనివెళ్లారు. అక్కడికి చేరుకొని రుషంగుడు తీర్థజలాలలో శాస్త్రోక్తంగా స్నానం చేశాడు. తన పుత్రులతో - "సరస్వతీనదికి ఉత్తరతీరంలోగల ఈ పృథూదక తీర్థంలో స్నానంచేసి, గాయత్రి మొదలైనవి జపిస్తూ, ప్రాణత్యాగం చేసినవానికి తిరిగి జననమరణ భాధ అనుభవించనక్కరలేదు." అని చెప్పాడు. బలరాముడు ఆ పవిత్రతీర్థంలో స్నానమాడి బ్రాహ్మణులకు దానం చేశాడు. అనంతరం లోకపితామహుడు బ్రహ్మ లోకస్పష్టి ప్రారంభించినచోటికి చేరుకొన్నాడు. అక్కడ ఆర్జిషేణుడు ఇంకా సిందుద్వీపుడు, దేవాపి, విశ్వామిత్రుడు మొదలైన

రాజర్షులు గొప్పతపస్సు చేసి బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందారు. జనమేజయుడు - "మునిసత్తమా! ఆర్జిషేణుడు ఏరీతిగా గొప్పతపస్సుచేశాడు? సిందుద్వీపుడు, దేవాపి, విశ్వామిత్రుడు కూడా ఎలా బ్రాహ్మణ్యాన్ని పొందారు? ఇదంతా నాకు వివరంగా చెప్పండి." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "రాజా! సత్యయుగంలో ఆర్జిషేణుడనే బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. అతడు గురువు యొక్క ఇంటిలో ఉంటూ ఎల్లప్పుడూ వేదాధ్యయనంలోనే మునిగిఉండేవాడు. అతడు చాలాకాలం గురుకులంలో నివసించినప్పటికీ అతని విద్యాభ్యాసమూ పూర్తికాలేదు. వేదాలుకూడా పూర్తిగా అభ్యాసం కాలేదు. అందుకని అతడు మనసులోనే దుఃఖిస్తూ కఠోరమైన తపస్సు చేశాడు. ఆ తపఃప్రభావం వలన అతనికి సర్వోత్తమమైన వేదజ్ఞానం లభించింది. అప్పుడతడు విద్వాంసుడు కావడంతోపాటే సిద్ధుడు కూడా అయ్యాడు. అతడు 'నేడు మొదలుకొని సరస్వతీనది యొక్క ఈ తీర్థంలో మునిగినవానికి ఆశ్వమేధ యజ్ఞం చేస్తే వచ్చే సంపూర్ణపలితం లభిస్తుంది. ఇక్కడ సర్పభయం ఉండదు. కొద్దిసేపైనా ఈ తీర్థాన్ని సేవించడం వలన మహాఫలం లభిస్తుంది.' అని మాడు వరాలను ఆ తీర్థానికి ప్రసాదించాడు.

ఈ రీతిగా రుషంగుని ఆశ్రమంలోనే ఆర్జిషేణుమునికి సిద్ధికలిగింది. అపై అక్కడే రాజర్షులు సిందుద్వీపుడు, దేవాపి తపస్సు చేసి బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందారు. ఎప్పుడూ తపస్సులోనే లీనమయి ఉండే విశ్వామిత్రుడు కూడా ఇక్కడే బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందాడు. ఆ కథ ఇలా ఉంది - 'గాధి' అనే ప్రఖ్యాత రాజు ఈ భూమిపై రాజ్యం చేస్తూ ఉండేవాడు. విశ్వామిత్రుడు అతని కొడుకే. గాధిరాజు గొప్పయోగి అని చెప్పుకొంటారు. అతడు తన పుత్రుడైన విశ్వామిత్రునికి రాజ్యం అప్పగించి, తాను దేహత్యాగం చేయాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఆ సమయంలో ప్రజలు రాజుకు నమస్కరించి "మహారాజా! మీరు అడవికి వెళ్లవద్దు. మాకు గొప్ప భయం కలుగకుండా రక్షించండి." అని వేడుకొన్నారు.

ప్రజలు ఇలా అనగానే గాధి- "వా కొడుకు ఈ జగత్తును అంతటినీ రక్షించగలవాడు." అని చెప్పాడు. ఇలా అని అతడు విశ్వామిత్రుని రాజ్యసంహారనం మీద కూర్చోపెట్టి, తాను దేహత్యాగం చేసి స్వర్గందారి పట్టాడు. విశ్వామిత్రుడు రాజయితే అయ్యాడుగాని ఎంత ప్రయత్నించినా పూర్తిగా భూమిని రక్షించలేకపోయాడు. ప్రజలకు రాక్షసులవలన గొప్ప భయం పెరుగుతోందని ఒకరోజున అతనికి తెలిసింది.

అందుకని అతడు చతురంగబలాలను తీసికొని రాజధానినుండి బయలుదేరాడు. చాలాదూరం వరకు దారిని నిశ్చయించుకొని వెళ్లిన అతడు అనంతరం వసిష్ఠుని ఆశ్రమం చేరాడు. అక్కడ అతని సైనికులు నానాప్రకారాల అత్యాచారాలు చేశారు. ఇంతలో వసిష్ఠుడు ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. ఆ మహావనం అన్నివైపులా పెకలింపబడి ఉండడం చూసి అతడు తన కామధేనువును - "నీవు భయంకరులైన భిల్లులను ఉత్పాదించు." అని ఆజ్ఞాపించాడు. ఋషి ఆజ్ఞ కాగానే కామధేనువు భయంకరమైన మనుష్యులను సృష్టించింది. నారు విశ్వామిత్రుని సేనపై దాడిచేసి, దానిని నలువైపులకు తరిమికొట్టారు. విశ్వామిత్రునికి తనసైన్యం పారిపోతోందని తెలిసింది. అతడు తపస్సే అన్నిటికంటే గొప్పదని అంగీకరించి, తపస్సుచేయాలని మనసులోనే నిశ్చయించుకొన్నాడు.

అనంతరం అతడు పైన చెప్పిన సరస్వతీ తీర్థానికి వచ్చి చిత్తాన్ని ఏకాగ్రంచేసి, వ్రతనియమాలను పాటిస్తూ శరీరాన్ని కృశింపచేయసాగాడు. కొంతకాలం సాటు నీరుతాగి ఉన్నాడు. ఆపై వాయువును ఆహారంగా తీసికొన్నాడు. ఆ తరువాత ఆకులు నమిలి ఉండసాగాడు. అంతేకాదు. ఆరుబయట నేలమీద నిద్రించే వాడు. ఇంకా చాలా నియమాలను పాటిస్తూ ఉండేవాడు.

తదనంతరం దేవతలు అతని వ్రతానికి భంగం కలిగించడం మొదలుపెట్టారు కాని ఏరీతిగాను అతని మనసును చలంపదేయలేకపోయారు. అతడు తీవ్రంగా ప్రయత్నించి రకరకాలుగా తపస్సు చేయసాగాడు. ఆ సమయంలో అతడు సూర్యునివలె మహాతేజస్సుతో కనిపించసాగాడు. అతడు అటువంటి కఠోరతపస్సులో లీనమవడం చూసి బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షమై వరం కోరుకొమ్మన్నాడు. విశ్వామిత్రుడు తాను బ్రాహ్మణుడను కావాలనే వరమే కోరుకొన్నాడు. మహాయశస్వి అయిన విశ్వామిత్రుడు ఈ రీతిగా కఠోరతపస్సు చేసి బ్రాహ్మణత్వం పొంది కృతార్థుడయ్యాడు.

ఆ తీర్థానికి చేరుకొని బలరాముడు బ్రాహ్మణోత్తములను పూజించి, నారికి ఎంతో ధనం, పాడిఆవులు, వాహనాలు, పరువులు, వస్త్రాలు, భూషణాలు, అన్నసావాలకు అందమైన వస్తువులు దానం చేశాడు. అనంతరం అతడు బక, ధాల్బ్యమునుల ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. అక్కడ వేద మంత్రాలఘోష ప్రతిధ్వనిస్తోంది. అక్కడకు చేరుకొని అతడు బ్రాహ్మణులకు రథాలు, రత్నాలు, వజ్రాలను, అన్నం, ధనం

మొదలైనవి దానం చేశాడు. అక్కడినుండి యాయాత తీర్థానికి వెళ్లాడు. అక్కడ యయాతి చేసిన యజ్ఞంలో సరస్వతీ నది నేయిపెరుగుల ధారలను ప్రవహింపచేసింది. అక్కడే యజ్ఞం దేసి యయాతి ఊర్ధ్వలోకాలకు వెళ్లాడు. సరస్వతీ యయాతిరాజు యొక్క ఉధారత్వాన్ని, తన పట్ల అతనికి ఉన్న సనాతనభక్తిని చూసి, అతని యజ్ఞానికి విచ్చేసిన బ్రాహ్మణులయొక్క కోరికలన్నీ సంపూర్ణంగా నెరవేర్చింది. రాజుగారి యజ్ఞవైభవాన్ని చూసి దేవతలు, గంధర్వులు చాలా ఆనందించారు. కాని మానవులకు మాత్రం చాలా ఆశ్చర్యం కలుగుతూఉండేది. ఆ తీర్థంలో కూడా నానాప్రకారాల దానాలు దేసి, బలరాముడు "వసిష్ఠాపవాహ" తీర్థానికి వెళ్లాడు. వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులు తపస్సు చేసిన స్థాణు తీర్థం అక్కడే ఉంది. అక్కడ దేవతలు కార్తికేయుని సేనాపతి పదవియందు అభిషేకించారు. ఈ తీర్థంలో స్నానం చేయడంవలననే ఇంద్రునికి బ్రహ్మహత్యాదోషం నుండి విముక్తి కలిగింది.

జనమేజయుడు "బ్రహ్మజ్ఞానీ! ఇంద్రునికి బ్రహ్మహత్యాదోషం ఎలా కలిగింది? ఈ తీర్థంలో స్నానం చేయడం వలన అతనికి ఆ పాపం ఎలా సోయింది?" - అని ప్రశ్నించాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "రాజా! ప్రాచీనకాలంలో నముచి ఇంద్రునికి భయపడి సూర్యకిరణాలలో కలిసిపోయాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడు అతనితో మైత్రి చేసికొని "నేను నిన్ను తడి ఆయుధంతోగాని, పాడి ఆయుధంతోగాని చంపను. రాత్రిగాని, పగలుగాని చంపను. ఇది నేను నింజంగా ఒట్టువేసి చెపుతున్నాను." అని ప్రతిజ్ఞచేశాడు. ఇలా ప్రతిజ్ఞ చేశాక ఒక రోజున నలువైపుల పొగమంచు దట్టంగా వ్యాపించిఉంది. అప్పుడు ఇంద్రుడు నీటిమీద నురుగుతో నముచియొక్క తలను నరికివేశాడు. ఆ తల ఇంద్రుని వెంటపడి - "మిత్రుని హత్య చేసిన సాపాత్ముడా! ఎక్కడికి పోతావు?" అని అడిగింది. ఈ రీతిగా ఆ తల మాటిమాటికి అడ్డుపడడంతో ఇంద్రుడు కంగారుపడ్డాడు. అతడు బ్రహ్మవద్దకు వెళ్లి ఈ వృత్తాంతమంతా నివేదించాడు. విని బ్రహ్మ "ఇంద్రా! నీవు అరుణానదీతీరానికి వెళ్లు, పూర్వం సరస్వతీనది గుప్తరూపంతో వెళ్లి అరుణను తన నీటితో నింపింది. కాబట్టి అది అరుణాసరస్వతుల పవిత్రసంగమం. అక్కడికి వెళ్లి యజ్ఞధానాలు చెయ్యి. అందులో మునిగితే ఈ భయంకర సాపంనుండి విముక్తి పొందగలవు." అని చెప్పాడు.

బ్రహ్మ ఇలా చెప్పాక ఇంద్రుడు సరస్వతీ తీరమందలి

నికుంజాలకు వెళ్ళాడు. అక్కడ యజ్ఞందేసి అరుణానదిలో మునిగాడు. అలా చేయడంవలన అతడు బ్రహ్మహత్యాదోషంనుండి విముక్తుడై అమితానందంతో స్వర్గానికి వెళ్ళాడు. నముచి యొక్క ఆ తల కూడా అరుణలో మునిగి అక్షయలోకాలకు దేరింది.

బలభద్రుడు ఆ తీర్థంలో స్నానం చేసి అనేకదానాలు చేసి, అక్కడినుండి సోమతీర్థంవైపు యాత్రచేశాడు. పూర్వం సోముడు అక్కడ రాజసూయయజ్ఞం చేశాడు. దానికి ఆత్రిముని హోత. ఆ యజ్ఞం పూర్తి అయ్యాక దైత్యధానవ రాక్షసులకు దేవతలతో భయంకర యుద్ధం సంభవించింది. దానినే తారకసంగ్రామం అంటారు. అందులో కార్తికేయుడు తారకాసురుని సంహరించాడు. ఆ తీర్థంలోనే కార్తికేయుడు దేవసేనకు సేనాపతి అయ్యాడు. అక్కడే శాశ్వతంగా తన నివాసం ఏర్పరుచుకొన్నాడు. అక్కడే వరుణునికి జలరాజ్యానికి అభిషేకం జరిగింది. బలదేవుడు ఆ తీర్థంలో స్నానమాడి కార్తికేయ స్వామిని పూజించాడు. బ్రాహ్మణులకు బంగారం, వస్త్రాలు, భూషణాలు దానం చేశాడు. ఆపై అక్కడ ఒక రాత్రి గడిపిన అతనికి చాలా ఆనందం కలిగింది.

సోమ, అగ్ని తీర్థములు - బదరపాచన తీర్థమహిమ

జనమేజయుడు - “మునిచంద్రమా! దేవతలు సోమతీర్థంలో వరుణుని ఎలా అభిషేకించారు? ఆ కథ నాకు చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - “రాజా! పూర్వం సత్యయుగంలో దేవతలందరూ వరుణుని వద్దకు వెళ్లి - దేనా! దేవరాజు ఇంద్రుడు మమ్మల్ని భయంనుండి రక్షించినట్లుగానే, నీవు నదులన్నిటినీ ఏలుకో, సముద్రంలో మీ నివాసం ఉంటుంది. సముద్రం ఎప్పుడూ మీ ఆధీనంలో ఉంటుంది. చంద్రుని వృద్ధిక్షయాలతో పాటే మీ హాని వృద్ధులు కూడా ఉంటాయి.” అన్నారు.

వరుణుడు “అలాగే కానివ్వండి.” అని పలికి, దేవతల ప్రార్థనకు అంగీకరించాడు. ఆపై అందరూ కలిసి అతనిని జలరాజుగా చేశారు. అతనిని అభిషేకించి, పూజించారు. ఆపై వారు తమతమ నెలవులకు వెళ్లిపోయారు. తరువాత ఇంద్రుడు దేవతలను రక్షించినట్లుగానే వరుణుడుకూడా నదీ, నద, సరోవరాలను, సముద్రాలను రక్షించసాగాడు.

ఆ తీర్థానికి దేరుకొని బలరాముడు స్నానం చేసి, బ్రాహ్మణులకు ధానం చేసి, అక్కడినుండి అగ్ని తీర్థానికి బయలుదేరాడు. అక్కడ అగ్నిదేవుడు శమిషాక్షంలో ధాగి

ఉండడం వలన ఎవరికీ కనపడకుండా పోయాడు. అప్పుడు లోకంలో వెలుగు నశించి పోగా దేవతలందరూ బ్రహ్మదేవుని వద్దకు చేరుకొని - “ప్రభూ! అగ్నిదేవుడు కనిపించడంలేదు. కారణం ఏమిటి? అగ్ని లేకపోవడం వలన ప్రాణులన్నీ నశించిపోవుకదా! కాబట్టి మీరు అగ్నిదేవుని ప్రత్యక్షం చేయండి.” అన్నారు.

జనమేజయుడు - “లోకాన్నంతటినీ ఉత్పాదించగల అగ్ని ఎందుకు అదృశ్యమయ్యాడు? దేవతలు అతని జాడను ఎలా తెలుసుకోగలిగారు? ఇదంతా నాకు వివరంగా చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - “రాజా! భృగుమహర్షి అగ్నిదేవునికి శాపమిచ్చాడు. అందుకని అతడు మిక్కిలి భయపడి శమిషాక్షంలో దాగుకొన్నాడు. అతడు అదృశ్యంకాగానే ఇంద్రాది సమస్త దేవతలు అత్యంత దుఃఖితులై అతనిని వెదకడం మొదలు పెట్టారు. వెతుకుతూ వెతుకుతూ అగ్నితీర్థానికి వచ్చి, అగ్నిదేవుడు శమిషాక్షంలో దాగుకొని ఉండడం చూశారు. అతడు దొరకడంతో వారికందరికీ చాలా ఆనందం కలిగింది. వారు ఎలా వచ్చారో అలాగే తిరిగి వెళ్లిపోయారు. అగ్నిదేవుడు కూడా బ్రహ్మనాది అయిన భృగుమహర్షి శాపానుసారంగా సర్వభక్షకుడు అయ్యాడు. ఆపై ఆ తీర్థంలో స్నానం చేయడం వలన అతనికి బ్రహ్మత్వం ప్రాప్తించింది. పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు కూడా దేవతలందరితో కలిసి అగ్నితీర్థంలో మునకలు వేశాడు. అక్కడ భిన్నభిన్న దేవతల తీర్థాలు వెలిశాయి.

బలదేవుడు అక్కడ స్నానధానాలుచేసి కుబేర తీర్థానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ కుబేరుడు గొప్ప తపస్సు చేసి దనాధిపతి అయ్యాడు. అక్కడ స్నానం చేసి బలరాముడు బ్రాహ్మణులకు ధనం ధానం ఇచ్చాడు. ఆ తరువాత కుబేరవనానికి వెళ్లి, కుబేరుడు తపస్సుచేసిన చోటును దర్శించాడు. యక్షరాజు అక్కడ చాలా వరాలు పొందాడు. ధనాధిపత్యం, శంకరునితో మైత్రి, దేవత్వం, లోకపాలత్యం, నలకూబరుని వంటి కొడుకు - ఇవన్నీ కుబేరుడు అక్కడ తపస్సుచేసే పొందాడు. అక్కడే మరుత్తులు, కలసికట్టుగా కుబేరుని లోకపాలపదవిలో అభిషేకించి యక్షరాజ్యం, హంసలు కట్టిన పుష్పకవిమానం ఇచ్చారు. బలదేవుడు అక్కడ కూడా స్నానం చేసి ఎన్నో దానాలు చేశాడు. అనంతరం అతడు బదరపాచనమనే తీర్థానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ పూర్వం భరద్వాజమహర్షి కుమార్తె, అనుపమరూపవతి అయిన శ్రుతావతి ఇంద్రుని పతిగా కోరి

ఉగ్రమైన తపస్సుచేసింది. ఆమె బ్రహ్మచారిణిగా ఉంటూ ఎన్నో కఠోర నియమాలను పాటించింది. ఆమెయొక్క సత్యవర్తన, తపస్సు, భక్తి చూసి ఇంద్రుడు ఆమెపట్ల ప్రసన్నుడై, ప్రత్యక్షమై “కల్యాణీ! నేను నీ తపస్సుకు, నియమపాలనకు, భక్తికి చాలా సంతోషుడ నయ్యాను. కనుక నీ కోరిక నెరవేరుతుంది. నీవు ఈ శరీరం విడిచి, నాతో స్వర్గలోకంలో నివసిస్తావు. మహాభాగా! ఈ పవిత్రతీర్థంలో ఆరుంధతి సహితులై సప్తర్షులు నివసిస్తూ ఉండేవారు. ఒకరోజున నారు ఆరుంధతిని ఇక్కడ ఒంటరిగా విడిచి బ్రతుకు తెరువుకోసం పలమూలాలు తెచ్చుకోవడానికి తాము హిమాలయాలకు వెళ్లారు. అక్కడ అప్పుడు పన్నెండేళ్లపాటు వర్షాలు కురవలేదు. ఋషులకు అక్కడ ఏమీ దొరకకపోవడంతో నారు ఆశ్రమాలు నిర్మించుకొని ఉండసాగారు. ఇక్కడ ఆరుంధతి నిరంతరం తపస్సులో నిమగ్నమయింది. ఆమె కఠోరనియమాలను పాటించడం చూసి, వరదాయకుడైన శంకర భగవానుడు మిక్కిలి ఆనందించి బ్రాహ్మణ నేషంలో అక్కడికివచ్చి “కల్యాణీ! నాకు భిక్ష కానాలి.” అని అడిగాడు. అరుంధతి - “విప్రవర్యా! అన్నం అయితే నిండుకొంది. కొద్దిగా రేగుకాయలు మాత్రం ఉన్నాయి. వాటిని తినండి.” అన్నది. మహాదేవుడు “కల్యాణీ! ఈ పండ్లను నిప్పులమీద కాల్చు” అన్నాడు. అదివిని అరుంధతి బ్రాహ్మణదేవునికి ఇష్టం చేకూర్చేందుకు పండ్లను మంటమీదపెట్టి ఉడికించసాగింది. అప్పుడు ఆమెకు పరమపవిత్రమైన, మనోహరమైన దివ్యకథలు వినిపించసాగాయి. ఆమె ఏమీ తినకుండానే, పండ్లను ఉడికిస్తూనే కథలను వింటోంది. ఇంతలో పన్నెండేళ్ల భయంకరమైన ఆ అనావృష్టి సమాప్తమయింది. ఆ కాలం అంతా ఒక్కరోజులాగా అనిపించింది. తథనంతరం సప్తర్షులు కూడా ఫలాలను తీసికొని అక్కడికి చేరుకొన్నారు. అప్పుడు భగవానుడు ప్రీతుడై - “ధర్మజ్ఞురాలవైన దేవీ! ఇక నీవు ఎప్పటివలెనే ఈ ఋషులను సేవించుకో. నీ తపస్సు, నియమం చూసి నాకు చాలా ఆనందం కలిగింది.” అన్నాడు.

ఇలా అని శంకరభగవానుడు తన నిజరూపాన్ని ప్రకటించాడు. ఋషులకు ఆమె యొక్క మహిమాన్వితమైన నడతను గూర్చి చెబుతూ - “మునులారా! మీరు హిమాలయ లోయలలో ఉంటూ పాదించిన తపస్సుకు ఈ అరుంధతి ఇక్కడ ఉంటూ చేసిన తపస్సుకు రెండిటికీ ఏమీ సామ్యంలేదు. అరుంధతియొక్క తపమే శ్రేష్ఠమైనది. ఈమె పన్నెండేళ్లపాటు నిరాహారంగా, రేగుపళ్లను ఉడికిస్తూ దుష్కరమైన తపస్సు

చేసింది. అని వివరించాడు. అనంతరం ఆతడు మళ్ళీ ఆరుంధతితో - “కల్యాణీ! నీ మనసులో కోరికను అడుగు.” అన్నాడు. అప్పుడు ఆమె - “దేవా! మీరు ప్రసన్నులయితే, ఈ చోటు “బదరపాచన” మనే తీర్థస్థలం కావాలి. సిద్ధులకు, దేవర్షులకు ఇది అత్యంతం ప్రీతిపాత్రం అనిపించాలి. ఈ తీర్థంలో పవిత్రులై మూడు రాత్రులు నివసించిననారికి, పన్నెండేళ్లు తీర్థసేవనం, ఉపవాసం చేసిన పలం ప్రాప్తించాలి.” అని కోరింది.

శంకరభగవానుడు అలాగే జరుగుతుందని చెప్పి, ఆమెకు వరాన్ని అనుగ్రహించాడు. ఆపై సప్తర్షులు స్తుతించగా విని, ఆతడు తన ధామానికి వెళ్లిపోయాడు. అరుంధతి ఇన్నేళ్లపాటు ఆకలి దప్పులు సహించి కూడా అలసిపోలేదు. ఆమె ముఖంపై నిర్వేదం కనిపించలేదు. ఆమెయొక్క ఈ స్థితిని చూసి ఋషులకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది.

ఈ రీతిగా ఇక్కడ ఆరుంధతి పరమసిద్ధిని పొందింది. నీవు కూడా నాకోసం అరుంధతిలాగే ఉత్తమవ్రతాన్ని అనుష్ఠించావు. నేను నీ నియమానికి సంతోషుడనై ఈ తీర్థానికి సంబంధించి ఒక విశేషవరాన్ని అనుగ్రహిస్తున్నాను. ఈ తీర్థంలో స్నానం చేసి ఏకాగ్రచిత్తుడై ఒకరాత్రి ఇక్కడ నివసించిననాడు ధేహత్యాగం చేసిన వెనుక దుర్లభమైన లోకాలకు వెళ్లగలడు.” అని అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “పవిత్రవర్తన కల శ్రుతావతితో ఇలా అని ఇంద్రుడు స్వర్గానికి వెళ్లాడు. అతడు వెళ్లగానే అక్కడ పూలనాన కురియసాగింది. దేవదుందుభులు మోగాయి. పరిమళభరితమైన గాలి వీచసాగింది. అప్పుడే శ్రుతావతి కూడా శరీరం విడిచి స్వర్గానికి వెళ్లి, అక్కడ ఇంద్రునికి భార్యగా అయింది. బలభద్రుడు ఆ బదరపాచన తీర్థంలో స్నానం చేసి, బ్రాహ్మణులకు ధనదానం చేసి ఇంద్రతీర్థానికి వెళ్లాడు.

ఇంద్రతీర్థ ఆదిత్య తీర్థములమహిమ -

దేవల జైగీషవ్య మునుల,

వృద్ధకన్యాక్షేత్రము యొక్క కథలు

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “అక్కడకు వెళ్లి బలరాముడు శాస్త్రోక్తంగా స్నానం చేసి, బ్రాహ్మణులకు ధనాన్ని, రత్నాలను దానంచేశాడు. ఇంద్రతీర్థంలో ధేవరాజు వందయజ్ఞాలు చేశాడు. ఆ యజ్ఞాలలో బృహస్పతికి ఆంతులేని ధనం ఇచ్చాడు. అనేక ప్రకారాలైన ధక్షిణలు పంచి పెట్టాడు. ఈ రీతిగా వందయజ్ఞాలు పూర్తిచేసిన కారణంగా ఇంద్రుడు

‘శతక్రతువు అనే పేరుతో ప్రసిద్ధి చెందాడు. పరమపవిత్రము, శుభదాయకము, సవాతనము అయిన ఈ తీర్థం అతని పేరనే ఇంద్రతీర్థంగా పిలువబడుతోంది. అక్కడ స్నానదానాదులు దేశాక బలరాముడు రామతీర్థానికి చేరుకొన్నాడు. పరశురాముడు అనేకపర్యాయాలు క్షత్రియులను సంహరించి, ఈ భూమిని పొంది, కశ్యపముని ఆచార్యకత్వంలో ఇక్కడ నాజపేయం, వంద అశ్వమేధయాగాలు చేశాడు. సముద్ర సహితంగా భూమినంతటినీ దక్షిణగా ఇచ్చినేశాడు. ఇంకా అనేక దానాలు దేసి, అతడు అడవులకు వెళ్లిపోయాడు. ఆ పవిత్రతీర్థంలో నివసించే మునులకు సాదరంగా ప్రణమిల్లి బలరాముడు యమునాతీర్థానికి వచ్చాడు. అక్కడ వరుణుడు రాజసూయ యజ్ఞం చేశాడు. అక్కడ ఋషులను పూజించి అతడు అందరినీ సంతృప్తులను చేశాడు. ఇతర యాచకులకు కూడా నారు కోరిన దానాలు ఇచ్చాడు. అనంతరం అతడు ఆదిత్యతీర్థానికి వెళ్లాడు. అక్కడ సూర్యభగవానుడు పరమాత్మను పూజించి జ్యోతిరాధిపత్యాన్ని, అనుపమప్రభావాన్ని పొందాడు. అతడే కాకుండా, ఇంద్రాది సమస్త దేవతలు, విశ్వేదేవులు, మరుద్గణం, గంధర్వులు, అస్పరసలు, ద్వైపాయనవ్యాసుడు, శుకదేవుడు, ఇంకా ఇతరులు అనేకులు యోగసిద్ధులైన మహాత్ములుకూడా సరస్వతి యొక్క ఆ పవిత్రతీర్థంలో సిద్ధిపొందారు.

పూర్వం అక్కడ దేవలముని గార్హస్థ్యజీవనం గడుపుతూ ఉండేవాడు. అతడు చాలా ధర్మాత్ముడు. గొప్ప తపస్వి. త్రికరణశుద్ధిగా ప్రాణులందరిపట్ల సమానభావంతో ఉండేవాడు. కోసం అతని దరిదాపులకు కూడా వచ్చేదికాదు. నిందాస్తుతులను సమానంగా తీసుకొనేవాడు. అనుకూలవస్తువు దొరికినా, ప్రతికూలవస్తువు లభించినా అతని ప్రవర్తన ఒకలాగే ఉండేది. ధర్మరాజు వలె అతడు సమదర్శి. బంగారాన్ని, మట్టిముద్దను ఒకేదృష్టితో చూసేవాడు. దేవతలను, అతిథులను, బ్రాహ్మణులను ఎప్పుడూ పూజిస్తూ ప్రతిదినం బ్రహ్మచర్యాన్ని రక్షించుకొంటూ ధర్మాచరణంలో నిమగ్నమై ఉండేవాడు.

ఒకరోజున జైగీషవ్యముని ఆ తీర్థానికి వచ్చాడు. తన యోగశక్తితో భిక్షుక రూపంలో దేవలుని ఆశ్రమంలో ఉండసాగాడు. జైగీషవ్యమహర్షి సిద్ధిని పొందినయోగి, ఎప్పుడూ యోగస్థితిలోనే ఉండేవాడు. జైగీషవ్యుడు దేవలముని ఆశ్రమంలోనే ఉంటున్నప్పటికీ, దేవలుడు అతనికి కనిపించేలా యోగసాధన చేసేవాడు కాదు. ఇలా ఇద్దరూ అక్కడ ఉంటూండగా చాలాకాలం గడిచిపోయింది.

తదనంతరం కొంతకాలానికి జైగీషవ్యముని ఎప్పుడూ కనిపించేవాడు కాదు, కేవలం భోజనసమయంలోనే దేవలముని యొక్క ఆశ్రమంలో ఉండేవాడు. ఆ సమయంలో దేవలుడు తన శక్త్యనుసారం శాస్త్రీయ విదానంతో అతనిని పూజించి ఆతిథ్యసత్కారాలు చేస్తూండేవాడు. ఈ నియమంకూడా చాలా ఏళ్లు కొనపాగింది. ఒకరోజున జైగీషవ్యమునిని చూసి దేవలుడు చాలా చింతించాడు. అతడు తన మనసులో “ఇతనిని పూజిస్తూ ఉండగానే ఎన్నోసంవత్సరాలు గడిచిపోయాయి. కాని ఈ భిక్షువు నేటివరకు నాతో ఒక్కమాట కూడా మాటలాడలేదు.” అనుకొన్నాడు.

ఈ సంగతే ఆలోచిస్తూ అతడు కలశాన్ని దేతితో పట్టుకొని ఆకాశమార్గాన సముద్రతీరంవైపు బయలుదేరాడు. అక్కడికి వెళ్లి చూసేసరికి భిక్షుకమహాశయుడు అంతకుముందే సముద్రతీరాన ఉన్నాడు. అప్పుడతనికి చింతతోపాటు ఆశ్చర్యంకూడా కలిగింది. “ఇతడు ముందుగానే ఇక్కడికి ఎలా వచ్చాడు? ఇతడు స్నానం కూడా కానిచ్చాడు.” అని అనుకోసాగాడు. తదనంతరం దేవలమహర్షికూడా విద్యుక్తంగా స్నానం చేసి గాయత్రీమంత్రాన్ని జపించాడు. నిత్య జపతపాదినియమాలు పూర్తి అయ్యాక, అతడు తిరిగి ఆశ్రమంవైపు బయలుదేరాడు. అక్కడికి చేరుకొనేసరికి జైగీషవ్యముని అక్కడ కూర్చుని కనిపించాడు. అప్పుడు దేవలముని మనసులో - “నేను ఇతనిని సముద్రతీరంలో చూశాను. ఆశ్రమానికి ఎప్పుడు ఎలా వచ్చాడు?” అని మళ్ళీ ఆలోచనలో పడిపోయాడు.

ఈ ఆలోచన రాగానే జైగీషవ్యుని గురించి సరిగ్గా తెలుసుకోవాలని అతని మనసులో కోరిక కలిగింది. అతడు ఆ ఆశ్రమంనుండి ఆకాశంవైపు ఎగిరివెళ్లాడు. పైకి వెళ్లిన అతనికి అంతరిక్షచారులైన సిద్ధులు చాలామంది కనిపించారు. ఆ వెంటనే ఆ సిద్ధులద్వారా పూజలు అందుకొంటున్న జైగీషవ్యముని కూడా కనిపించాడు. ఆ తరువాత దేవలుడు అతడు స్వర్గలోకానికి వెళ్లడం చూశాడు. అక్కడినుండి పితృలోకానికి, పితృలోకంనుండి యమలోకానికి, అక్కడినుండి చంద్రలోకానికి, చంద్రలోకంనుండి ఏకాంతంగా యజ్ఞంచేసే అగ్నిహోత్రుల ఉత్తమలోకాలకు అతడు వెళ్లడం చూశాడు. అలాగే దర్శపార్లమాసయాగం చేసేనారి లోకాలకు, ఇంకా అనేక ఇతరలోకాలకు కూడా అతడు వెళ్లడం కనిపించింది. రుద్రులు, వసువులు, బృహస్పతి యొక్క స్థానాలకు కూడా అతడు చేరుకోగలిగాడు.

అనంతరం అతడు పతివ్రతల లోకాలకు వెళ్లి మాయమయ్యాడు. ఆపై దేవలుడు అతనిని చూడలేకపోయాడు. అప్పుడు అతడు జైగీషవ్యముని యొక్క ప్రభావాన్ని వ్రతాన్ని, అనుపమమైన యోగసిద్ధిని గురించి ఆలోచిస్తూ, సిద్ధులను - “ఇప్పుడు నాకు మహాతేజశ్శాలి అయిన జైగీషవ్యుడు కనబడడం లేదు. మీరు అతని జాడను చెప్పండి.” అని అడిగాడు. సిద్ధులు - “దేవలా! జైగీషవ్యుడు బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లాడు. అక్కడికి నీవు వెళ్లలేవు.” అన్నారు.

సిద్ధులమాట విని దేవలముని క్రమంగా అధోలోకాలకు దిగుతూ భూమిమీదికి వచ్చాడు. తన ఆశ్రమానికి తిరిగి రాగానే మునుపటివలెనే కూర్చుని ఉన్న జైగీషవ్యుని మీద అతని చూపు పడింది. అతడు అతని తపఃప్రభావాన్ని, యోగప్రభావాన్ని చూసే ఉన్నాడు. అందుకని ధర్మయుక్తమయిన తన శుద్ధబుద్ధితో కొద్దిసేపు ఆలోచించాడు. ఆపై వినయావనతుడై మునియొక్క శరణు పొంది - “దేవా! నేను మోక్షధర్మాన్ని ఆశ్రయించాలనుకొంటున్నాను.” అని అడిగాడు. అతని మాటవిని, అతడు సంన్యాసం స్వీకరించధలచుకొన్నాడని ఎరిగి, జైగీషవ్యుడు అతనికి జ్ఞానోపదేశం చేశాడు. దానితోపాటే యోగవిధిని కూడా చెప్పి, శాస్త్రానుసారంగా కర్తవ్యకర్తవ్యాలను కూడా ఉపదేశించాడు.

మునిపుంగవుడైన దేవలుడు గృహస్థాశ్రమాన్ని వదిలి, మోక్షధర్మంలో ప్రీతికలిగి, పరాసిద్ధిని, పరమయోగాన్ని పొందాడు. జనమేజయుమహారాజా! దేవల జైగీషవ్యులు - ఇద్దరు మహాత్ములు నివసించిన ఆశ్రమం ఇది. ఆ ఉత్తమ స్థానమే తీర్థమయింది. బలరాముడు ఆ తీర్థంలో ఆచమించి, బ్రాహ్మణులకు దానిమిచ్చి, ఇతర దార్మికకార్యాలు కూడా నిర్వర్తించి, అక్కడినుండి బయలుదేరి సారస్వతతీర్థానికి చేరుకొన్నాడు. అక్కడ పూర్వకాలంలో పన్నెండేళ్లపాటు వర్షాలు కురవనప్పుడు సరస్వతీపుత్రుడైన సారస్వతముని బ్రాహ్మణులచేత నేదం చదివించాడు. సారస్వతముని పేరుతో ప్రసిద్ధి చెందిన ఆ తీర్థంలో ధనం దానం చేసి బలరాముడు అక్కడినుండి ముందుకుసాగి, వృద్ధకన్య తపస్సు చేసిన ప్రసిద్ధ తీర్థానికి చేరుకొన్నాడు.

జనమేజయుడు - “మునివరా! పూర్వం కుమారి ఎందుకు తపస్సు చేసింది? ఆ తపస్సులో ఏనియమాలను పాటించింది? ఆమె తపస్సు ఎలా చేసింది? ఆమె వృత్తాంతమంతా నాకు చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - “రాజా! ప్రాచీనకాలంలో

“కుణిగర్గుడు” అనే ప్రసిద్ధిచెందిన ఒక ఋషి ఉండేవాడు. అతడు గొప్ప తపస్సు చేసి తన మనస్సుతోనే ఒక అందమైన కన్యను సృష్టించాడు. కుమార్తెను చూసుకొని అతనికి చాలా ఆనందం కలిగింది. కొంతకాలం తరువాత అతడు శరీరం విడిచి స్వర్గలోకానికి చేరుకొన్నాడు. ఇప్పుడు ఆశ్రమభారం ఆ కన్యపై పడింది. ఆమె చాలా కష్టపడుతూ ఉగ్రమైన తపస్సులో నిమగ్నమయింది. నిరంతరోపవాసాలు చేస్తూ, దేవతలను, పితరులను ఆరాధించసాగింది. ఆమె అలా ఉగ్రతపస్సు చేస్తూండగా చాలాకాలం గడిచిపోయింది. ఆమె ముసలిదై, బలహీనురాలు అయింది. అప్పుడామె పరలోకానికి వెళ్లాలని సంకల్పించింది. దేహత్యాగం చేయాలనే ఆమె ఉద్దేశ్యం తెలుసుకొని, నారదుడు వచ్చి - “దేవీ! నీకు ఇంతవరకు సంస్కారమే (వివాహం) జరుగలేదు. అయినప్పుడు ఉత్తమలోకాలు ఎలా లభిస్తాయి? ఈ మాట నేను దేవలోకంలో విన్నాను. నీవు తపస్సుయితే గొప్పగానే చేశావు. కాని నీకు ఉత్తమలోకాలకు వెళ్లే అధికారంమాత్రం ప్రాప్తించలేదు.” అన్నాడు.

నారదుని మాట విని ఆమె ఋషుల సమావేశానికి వెళ్లి - “ఎవరయినా నన్ను వివాహం చేసుకొంటే, వారికి నా తపస్సులో అర్థభాగం ఇస్తాను.” అని చెప్పింది. ఆమె ఇలా అనగానే గాలవముని కొడుకు శృంగవంతుడు - “కల్యాణీ! ఈ షరతుమీదనయితే నేను నిన్ను పెళ్లిచేసుకొంటాను. వివాహం అయ్యాక నీవు ఒకరాత్రి నాతో ఉండాలి.” అన్నాడు.

వృద్ధకుమారి “ఊఁ” అని తన చేతిని అతని చేతికి అందించింది. గాలవనందనుడు శాస్త్రీయవిధిని అనుసరించి హోమాలు మొదలైనవి చేసి, ఆమెకు పాణిగ్రహణసంస్కారం కావించాడు. రాత్రివేళ ఆమె అందమైన తరుణిగా మారి మునివద్దకు వెళ్లింది. అప్పుడు ఆమె ఒంటిపై దివ్యవస్త్రాలు, దివ్యాభరణాలు మెరిసిపోతున్నాయి. దివ్యహారాలు, దివ్యమైన మైపూతలు పరిమళాలు వెదజల్లుతున్నాయి. ఆమె శరీరకాంతితో నలుదిక్కులు ప్రకాశమానమైనట్లు కనిపిస్తున్నాయి. ఆమెను చూసి శృంగవంతునికి చాలా ఆనందం కలిగింది. అతడు ఆమెతో ఒకరాత్రి గడిపాడు. తెల్లనారగానే ఆమె మునితో - “వివ్రవర్యా! మీరు విధించిన షరతుప్రకారం నేను మీతో ఉన్నాను. ఇక మీరు అనుమతి ఇవ్వండి. నేను వెళ్తున్నాను.” అన్నది.

అని చెప్పి, ఆమె అక్కడినుండి వెళ్లిపోయింది. వెళ్తూ వెళ్తూ మళ్ళీ - చిత్తాన్ని ఏకాగ్రం చేసుకొని, దేవతలకు తృప్తి

కలిగించి, ఈ తీర్థంలో ఒకరాత్రి నివసించినవానికి, ఏబైఏనిమిది ఏళ్లపాటు బ్రహ్మచర్యం పాటించిన ఫలం లభిస్తుంది." అని చెప్పింది. ఇలా చెప్పి ఆ సాధ్వీ దేహాన్ని విడిచి స్వర్గానికి వెళ్లిపోయింది. ముని ఆమె దివ్యరూపాన్ని ధ్యానిస్తూ మిక్కిలి దుఃఖితుడయ్యాడు. అతడు ప్రతిజ్ఞప్రకారం ఆమె తపస్సులో సగభాగం గ్రహించాడు. దానితో సిద్ధుడై, ఆమె మార్గాన్నే అనుసరించాడు. రాజా! ఇదే వృద్ధకన్యయొక్క వృత్తాంతం. నీకు వినిపించాను. బలరాముడు ఈ తీర్థానికి వచ్చేసరికి శల్యుని మరణవార్త తెలిసింది. అక్కడకూడా అతడు బ్రాహ్మణులకు చాలా ధానాలు చేశాడు. అనంతరం శమంతపంచకం దారిలో బయలుదేరి, అతడు ఋషులను కురుక్షేత్రసేవనం వలన కలిగే ఫలాన్ని గూర్చి అడిగాడు. అప్పుడు ఆ మహాత్ములు బలరామునికి ఆ క్షేత్రాన్ని సేవించడం వలన కలిగే ఫలాన్ని పూర్తిగా వివరించారు.

శమంతపంచక తీర్థ (కురుక్షేత్రం)

మాహాత్యము - నారదుడు చెప్పగా బలరాముడు భీమదుర్యోధమల గదాయుద్ధమును చూచుటకు విగుట.

ఋషులు చెప్పారు - "బలరామా! శమంతపంచకక్షేత్రం సనాతనమైనది. ప్రజాపతికి ఉత్తరవేదికగా చెప్పబడుతోంది. ప్రాచీన కాలంలో దేవతలు ఇక్కడ చాలా గొప్ప యజ్ఞం చేశారు. బుద్ధిమంతుడు, మహాత్ముడు అయిన కురురాజుర్ని మొదట చాలా ఏళ్లపాటు ఈక్షేత్రంలోని భూమిని దున్నుతూనే ఉన్నాడు. అందుకని అతని పేరుమీద ఇది "కురుక్షేత్ర" మని చెప్పబడుతోంది."

బలరాముడు - "మునివరులారా! మహాత్ముడైన కురువు ఈ క్షేత్రంమీద నాగలితో ఎందుకు దున్నాడు?" అని అడిగాడు.

ఋషులు చెప్పారు - "బలరామా! పూర్వం కురుమహారాజు ఇక్కడ ప్రతిదినం లేవగానే నాగలితో దున్నుతూ ఉండేవాడు. ఆరోజులలో ఒకసారి ఇంద్రుడు స్వర్గాన్నుండి వచ్చి దానికి కారణం అడిగాడు - 'రాజా! నీవు ఇంతగా ఎందుకు ప్రయాసపడుతున్నావు? ఇక్కడి నేలను దున్నడంలో నీ ఉద్దేశ్యం ఏమిటి?' అని అడిగాడు. కురుమహారాజు - "ఇంద్రా! ఇక్కడ చనిపోయిన వారు పుణ్యవంతుల లోకానికి వెళ్తారు." అని చెప్పాడు.

ఈ సమాధానం విని ఇంద్రునికి నవ్వువచ్చింది. అతడు మాట్లాడకుండా స్వర్గానికి వెళ్లిపోయాడు. అయితే దానివల్ల

రాజుర్ని కురువు యొక్క ఉత్సాహం తగ్గలేదు. అతడు అక్కడి భూమిని దున్నుతూనే ఉన్నాడు. ఇంద్రుడు ఎన్నోసార్లు వచ్చి ప్రశ్నించాడు. కాని అతనికి అదే సమాధానం వచ్చేది. అతడు ప్రతిసారి తిరిగి వెళ్లేవాడు. కురువు కూడా కఠోరమైన తపస్సుతోపాటు నాగలిదున్నడం ఆరంభించాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడు అతని మనసులోని భావాన్ని దేవతలకు తెలిపాడు. విని దేవతలు - "నీలయితే రాజుర్నికి వరమిచ్చి అతనితో సంతికుదుర్చుకో. లేదంటే అతడు తన ప్రయత్నంలో సఫలీకృతుడయితే, మనుష్యులు యజ్ఞం చేయకుండానే స్వర్గానికి రావడం మొదలుపెడితే మనకు యజ్ఞభాగాలు ఉండవు." అన్నారు.

అప్పుడు ఇంద్రుడు కురువు వద్దకు వచ్చి - "రాజా! ఇక నీవు కష్టపడకు. నామాట విను. నేను వరమిస్తున్నాను. మనుష్యులుగాని, జంతువులుగాని, ఇక్కడ ఆహారంలేకుండా, లేదా యుద్ధంలో చనిపోయి శరీరత్యాగం చేస్తే వారు స్వర్గలోకానికి అధికారులవుతారు." అన్నాడు. కురుమహారాజు 'చాలామంచిది' అని పలికి ఇంద్రుడు చెప్పిన దానికి అంగీకరించాడు. ఇంద్రుడు కూడా రాజుయొక్క అనుమతిని తీసికొని ఆనందంగా స్వర్గానికి వెళ్లాడు.

బలరామా! ఈరీతిగా శుభసంకల్పంతో రాజుర్ని కురువు ఈ క్షేత్రాన్ని దున్నాడు. భూమిపై దీనిని మించిన పవిత్రస్థానం లేదు. ఇక్కడ తపస్సు చేసినవారు దేహాంతం తరువాత బ్రహ్మలోకానికి వెళ్తారు. దానం చేసినవారు, తాము ఇచ్చినదానికి వేయిరెట్లు అధికంగా ఫలం పొందుతారు. ఎప్పుడూ ఇక్కడే నివసించేవారు యమరాజు రాజ్యానికి వెళ్లనవసరం లేదు. రాజులు ఇక్కడికి వచ్చి గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చేసినట్లయితే, ఈ పృథివి ఉన్నంతకాలం వారికి స్వర్గంలో నివసించే సౌభాగ్యం లభిస్తుంది. సాక్షాత్తు ఇంద్రుడే కురుక్షేత్ర విషయంలో ఇలా ప్రకటించాడు. "కురుక్షేత్రపుధూళి గాలికి ఎగిరివచ్చి మీద పడినా సరే పాపాత్ముడు కూడా ఉత్తమలోకాలకు చేరుకొంటాడు. ఇక్కడ గొప్ప గొప్ప దేవతలు, ఉత్తమ బ్రాహ్మణులు, నృగుడు మొదలైన రాజులు కూడా యజ్ఞాలు చేసి ఉత్తమగతులను పొందారు. తరంతుకనుండి ఆరంతుకవరకు, రామహ్రదం మొదలుకొని యమచక్రం వరకు మధ్యలో ఉందే ఈ స్థానమే కురుక్షేత్రం లేదా శమంతపంచక తీర్థం. దీనిని ప్రజాపతికి ఉత్తరవేదిగా కూడా చెపుతూ ఉంటారు. ఇది చాలా ఫవిత్రము, శుభప్రదము అయినది. దేవతలు కూడా దీనిని కొనియాడుతూ ఉంటారు.

ఇది సర్వసద్గుణ సంపన్నము. కాబట్టి ఇక్కడ చనిపోయే క్షత్రియులందరికి అక్షయగతులు లభిస్తాయి." ఈరీతిగా ఇంద్రుడు తానే ఈ మాట చెప్పాడు. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు మొదలైన దేవతలు దీనిని ఆమోదించారు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - తదనంతరం కురుక్షేత్రాన్ని దర్శించుకొని, అక్కడ అనేక దానాలు చేసి, బలరాముడు ఒక దివ్యాశ్రమసమీపానికి వెళ్లాడు. అక్కడకు వెళ్లి, అతడు మునులను - ఈ అందమైన ఆశ్రమం ఎవరిదని అడిగాడు. అప్పుడు వారు - "బలరామా! పూర్వం ఇక్కడ విష్ణుభగవానుడు తపస్సు చేశాడు. ఆపై అక్షయఫలాలు ఇచ్చే ఎన్నోయజ్ఞాలు కూడా ఈ ఆశ్రమంలో జరిగాయి. బాల్యంనుండి బ్రహ్మచర్యాన్ని నియమంగా పాటించే సిద్ధురాలైన ఒకబ్రాహ్మణస్త్రీకూడా ఇక్కడ తపస్సుచేసింది. ఆమె శాండిల్యముని యొక్క పుత్రిక" అని చెప్పారు.

ఋషులు చెప్పినది విని బలభద్రుడు నారికి ప్రణామం చేసి, హిమాలయాలకు సమీపంలో ఉన్న ఆ ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. అక్కడ ఉండే ఉత్తమతీర్థాలను, ఇంకా సరస్వతీనదినుండి ఉద్గమించిన ప్రోతస్సును దర్శించి చాలా ఆశ్చర్యపడ్డాడు. అనంతరం అతడు కారపవన తీర్థానికి వెళ్లి అక్కడి స్వచ్ఛశీతలపవిత్రజలాలలో మునిగి, దేవతలకు, పితరులకు తర్పణాలిచ్చి, బ్రాహ్మణులకు దానాలు చేశాడు. ఆపై ఒకరాత్రి అక్కడ గడిపి, బ్రాహ్మణులతో, సన్యాసులతో కలిసి మిత్రావరుణుని పవిత్రాశ్రమానికి వెళ్లాడు. అది యమువాతీరంలో ఉంది. మొట్టమొదటిపారిగా ఆ స్థానానికి వచ్చిన ఇంద్రుడు, అగ్ని, అర్యముడు చాలా ఆనందించారు. బలరాముడు అక్కడ స్నానదావాదులు చేసి, ఋషులు సిద్ధులతో కలిసి కూర్చొని ఉత్తమకథలను వినపాగాడు.

అప్పుడే దేవర్షి నారదుడు దండకమండలువులతో, మనోహరంగా వీణను మీటుతూ అక్కడికి వచ్చాడు. అతడు రావడం చూసి బలరాముడు లేచినిలబడి అతనిని విద్యుక్తంగా పూజించి, అతనిని కౌరవుల సమాచారం గూర్చి అడుగసాగాడు. నారదుడు కౌరవుల మహాసంహారాన్ని యథాతథంగా చెప్పాడు. అప్పుడు బలభద్రుడు దుఃఖాన్ని ప్రకటిస్తూ - "తపోదవా! ఆ క్షేత్రం యొక్క స్థితిఏమిటో అక్కడికి వచ్చిన రాజులు ఎటువంటి దుర్దశను పొందారో - ఇదంతా నేను సంక్షిప్తంగా ఇంతకుముందే విని ఉన్నాను. ఇప్పుడు నాకు అక్కడి వృత్తాంతం విస్తృతంగా వినాలని కుతూహలంగా ఉంది." అని అడిగాడు.

నారదుడు - "భీష్ముడు ముందే పడిపోయాడు. అతని తరువాత ద్రోణాచార్యుడు, జయద్రథుడు, కర్ణుడు, అతని కొడుకులు కూడా పరలోకగతులయ్యారు. భూరిశ్రవుడు, శల్యుడు, మహాబలవంతులైన ఇతరరాజులు కూడా ఇదే దశకు చేరుకొన్నారు. ఆ రాజులు, రాజకుమారులు అందరూ దుర్యోధనుని విజయం కోసమే తమ ప్రాణాలను బలిపెట్టారు. ఇప్పుడిక చావగా మిగిలిననారి పేర్లు విను. దుర్యోధనుని సైన్యంలో కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ - ఈ ముగ్గురు ప్రదానవీరులే మిగిలిఉన్నారు. కాని శల్యుడు చనిపోయాక వీరు కూడా భయంతో పలాయనం చిత్తగించారు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు చాలా దుఃఖించి పారిపోయి ద్వైపాయనసరోవరంలో దాగుకొన్నాడు. మాయతో చెరువు నీటిని స్తంభింపచేసి, అతడు ధాని లోపల శయనించాడు. ఇంతలో పాండవులు శ్రీకృష్ణునితో పాటుగా అక్కడికి చేరుకొని, అతనిని పరుషంగా మాట్లాడి బాధించసాగారు. అతడు కూడా గట్టిగానే నిలబడ్డాడు. వారి వ్యంగ్యోక్తులు ఎందుకు సహిస్తాడు? చేతితో గద పట్టుకొని పైకి లేచి, భీమసేనునితో యుద్ధం చేయడానికి అతనివద్దకు వెళ్లి నిల్చున్నాడు. ఇక వారిద్దరిమధ్య భయంకరమైన పోరు ఆరంభం కాబోతోంది. నీకు కూడా చూడాలని ఉత్సుకత ఉంటే వెంటనే వెళ్లు. ఆలస్యం చేయకు. నీ శిష్యులిద్దరి యుద్ధం చూడు." అని చెప్పాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "నారదుని మాటవిని బలరాముడు తనతోపాటు వచ్చిన బ్రాహ్మణులను పూజించి, వారిని వీడ్కొలిపి, సేవకులను ద్వారకకు వెళ్లమని ఆజ్ఞాపించాడు. ఆపై అతడు సరస్వతీప్రవాహం వెలువడుతున్న శ్రేష్ఠమైన ఆ పర్వతశిఖరం నుండి కిందికి దిగి, తీర్థ పలితాన్ని విని, బ్రాహ్మణుల వద్ద ధాని మహిమను ఈ రీతిగా వివరించపాగాడు - "సరస్వతీతీరంలో నివసించడం వలన కలిగే సుఖం, ఆనందం ఇంకొక చోట ఎక్కడ లభిస్తాయి? అందులో ఉండే గుణాలు ఇంకెక్కడ ఉంటాయి? సరస్వతిని సేవించి, స్వర్గలోకానికి చేరిన నారు ధానినే ఎప్పుడూ స్మరించుకొంటూ ఉంటారు.

సరస్వతి అన్ని నదులకంటే పవిత్రమైనది. అది లోకానికి మేలు చేస్తుంది. సరస్వతిని పొందినవారు ఇహలోక పరలోకాలలో పాపాలగురించి శోకించరు." అని కొనియాడాడు.

తదనంతరం మాటిమాటికి సరస్వతీ నదినే చూస్తూ బలరాముడు అందమైన రథాన్ని ఎక్కి, శిష్యుల యుద్ధం చూడడానికి నేగంగా వెళ్తూ ద్వైపాయన సరోవర తీరానికి చేరుకొన్నాడు.

బలరాముని సూచన మేరకు అందరు

శమంతపంచకమునకు విగుట - అక్కడ

భీముర్యోధమల గదాయుద్ధము ఆరంభమగుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “జనమేజయ మహారాజా! ఈ రీతిగా, జరగబోయే తుములయుద్ధం సంగతి విని ధృతరాష్ట్రునకు చాలా దుఃఖం కలిగింది. అతడు సంజయుని - “సూతా! గదాయుద్ధసమయంలో బలరాముడు ఉండడం చూసి నా కొడుకు భీమసేనునితో ఎలా యుద్ధం చేశాడు?” అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “మహారాజా! బలరాముడు అక్కడ ఉండడం చూసి దుర్యోధనునికి సంతోషం కలిగింది. యుధిష్ఠిరుడు అతనిని చూడగానే లేచి నిలిచి, మిక్కిలి ఆనందంతో అతనిని పూజించి, కూర్చోడానికి ఆసనమిచ్చి, క్షేమసమాచారం అడుగపాగాడు. అప్పుడు బలరాముడు అతనితో - “రాజా! నేను ఋషుల ముఖతః “కురుక్షేత్రం చాలా పవిత్ర తీర్థమని, అది స్వర్గప్రాప్తి దాయకమని, దేవతలు, ఋషులు, మహాత్ములు, బ్రాహ్మణులు ఎప్పుడూ దానిని సేవిస్తూ ఉంటారని, ఇక్కడ యుద్ధం చేసి ప్రాణత్యాగం చేసినవారు నిశ్చయంగా స్వర్గంలో ఇంద్రునితో పాటు నివసిస్తారని విన్నాను. కాబట్టి మనం ఇక్కడినుండి శమంతపంచకక్షేత్రానికి వెళ్దాం. అది దేవలోకంలో ప్రజాపతికి ఉత్తరవేదిగా ప్రసిద్ధికెక్కింది. అది ముల్లోకాలలోను అత్యంతపవిత్రము, సనాతనము అయిన తీర్థము. అక్కడ యుద్ధం చేయడం వలన, మరణించిననాడు తప్పక స్వర్గలోకానికి వెళ్తాడు.” అన్నాడు.

చాల మంచిదని చెప్పి యుధిష్ఠిరుడు బలరాముని మాటకు సమ్మతించి, శమంతపంచకం వైపు బయలుదేరాడు. దుర్యోధనుడు కూడా చేతిలో పెద్ద గదను పట్టుకొని పాండవులతో పాటు కాలినడకనే వెళ్లాడు. అప్పుడు శంఖనాదాలు వినిపించాయి. భేరీలు మోగాయి. ఘోరాల సింహనాదాలతో దిక్కులన్నీ పూర్తిగా నిండిపోయాయి. అనంతరం నారందరూ కురుక్షేత్రసీమకు వచ్చారు. అసై పశ్చిమ దిశవైపు ముందుకు సాగి, సరస్వతికి దక్షిణ తీరాన ఉన్న ఒక ఉత్తమ తీర్థానికి చేరుకొన్నారు. ఆ చోటే వారికి యుద్ధానికి వచ్చింది.

తరువాత భీమసేనుడు కవచం ధరించి పెద్ద కోణం ఉన్న గదను చేతిలో పట్టుకొని యుద్ధానికి సిద్ధమయ్యాడు. దుర్యోధనుడు కూడా తలపై శిరస్రాణం ధరించి, బంగారు

కవచాన్ని ధరించి, భీముని ఎదుట నిలబడ్డాడు. ఇద్దరూ ఒకరినొకరు కోపంగా చూసుకోసాగారు. దుర్యోధనుని కన్నులు ఎరుపెక్కియి. అతడు భీమసేనునివైపు చూసి తన గదను సవరించుకొని అతనిని యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. భీముడు కూడా గదను వైకెత్తి దుర్యోధనుని పిలిచాడు. ఇద్దరూ క్రోధంతో నిండిఉన్నారు. ఇద్దరి గదలు పైకి లేచాయి. ఇద్దరూ భయంకరమైన పరాక్రమం చూపగలిగినవారే. ఆ సమయంలో వారు రామరావణులవలె, వాలిసుగ్రీవులవలె అనిపించారు.

తదనంతరం, కేకయ, స్పంజయ, పాంచాల వీరులతో, శ్రీకృష్ణబలరాములతో, తన పోదరులతో కలిసి నిల్చున్న యుధిష్ఠిరునితో దుర్యోధనుడు - నేడు భీమసేనునితో నాకు నిర్ణయమైన ఈ యుద్ధాన్ని మీ అందరూ దగ్గరుండి చూడండి.” అన్నాడు. దుర్యోధనుని ఈ అభిప్రాయం అందరికీ వచ్చింది. ఆపై అందరూ కూర్చున్నారు. నాలుగువైపుల రాజసమూహం కూర్చుంది. మద్యలో బలరాముడు ఆసీనుడయ్యాడు. ఎందుకంటే రందరూ ఆయనను గౌరవిస్తారు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - ఈ ప్రసంగం విని ధృతరాష్ట్రునకు చాలా దుఃఖం కలిగింది. అతడు సంజయునితో “సూతా! ఇంత దుఃఖ దాయకమైన పరిణామం కల మానవ జన్మకు చీ కొట్టాలి. నా కొడుకు పదకొండు అక్షౌహిణుల సైన్యానికి అధిపతి. అతడు రాజులందరిపై అధికారం నెరిపాడు. ఈ భూమినంతటినీ ఒక్కడే ఆనుభవించాడు. కాని చివరకు ఈ దశ వచ్చింది. గద చేతపట్టుకొని పాదచారియై యుద్ధానికి వెళ్లవలసివచ్చింది. దీనిని ప్రారబ్ధం అనక ఇంకేమి అనగలం?” అన్నాడు.

సంజయుడు - “మహారాజా! మీ కుమారుడు మేఘంలా గర్జిస్తూ భీముని యుద్ధానికి పిలిచినపుడు అనేక భయంకరఉత్పాతాలు సంభవించాయి. ఉరుములపెళపెళా రానాలతో తుఫాను చెలరేగింది. ధూళి వర్షించడం ఆరంభమయింది. నలువైపులా అంధకారం న్యాపించింది. ఆకాశం నుండి ఉల్కలు వందల కొద్దీ రాలిపడసాగాయి. అమావాస్య కాకుండానే సూర్యునికి గ్రహణం ఏర్పడింది. వృక్షాలు, వనాలతో పాటుగా భూమి ఊగిసలాడసాగింది. పర్వత శిఖరాలు విరిగిపడ్డాయి. నూతులలోని నీరు పొంగి పొరలింది. శరీరం కనపడకుండా ఎవరిదో నూటలసవ్వడి వినిపించసాగింది.

ఈ అపశకునాలన్నీ చూసి భీమసేనుడు యుధిష్ఠిరునితో

- "అన్నయ్యా! మీ హృదయంలో గుచ్చుకొంటున్న ఈ ముల్లును ఈవాడు పెకలించి పారవేస్తాను. ఈ పాపాత్ముని గదతోచంపి, ఇతని శరీరాన్ని ముక్కలు ముక్కలు చేస్తాను. ఇక ఇతడు హస్తినాపురంలో ప్రవేశించలేడు. ఈ దుష్టుడు నా పక్కలో పామును వదిలాడు. అన్నంలో విషం కలిపాడు. ప్రమాణకోటికి తీసికొనివెళ్లి నన్ను నీటిలో పారవేయించాడు. లాక్షాగృహంలో తగులబెట్టాలని చూశాడు, సభలో పరిహాసించాడు, మన సర్వస్వాన్ని హరించాడు. ఇతని కారణంగానే మనం వనవాపాన్ని, అజ్ఞాతవాస క్షేతాన్ని అనుభవించవలసి వచ్చింది. నేడు అన్నింటికీ ప్రతీకారం తీర్చుకొని, నేను ఆ దుఃఖాలనుండి విముక్తి పొందుతాను. ఇతనిని చంపి నా ఆత్మను ఋణవిముక్తం చేస్తాను. ఈ దుష్టుని ఆయువు తీరిపోయింది. ఇక ఇతనికి తల్లిదండ్రుల చూపుకూడా దక్కదు. నేడు ఈ కులకళంకుడు తన రాజ్యానికి, సంపదకు ప్రాణాలకు ఆశవదలుకొని శాశ్వతంగా నేలపై నిదురిస్తాడు." అన్నాడు.

ఇలా అని మహాపరాక్రమవంతుడైన భీమసేనుడు గదపట్టుకొని యుద్ధానికి సిద్ధంగా నిలబడి, దుర్యోధనుని యుద్ధానికి పిలువసాగాడు. దుర్యోధనుడు కూడా గదను పైకెత్తాడు. ఇది చూచి భీముడు మళ్ళీ క్రోధావిష్టుడై - "దుర్యోధనా! నారణావతంలో దృతరాష్ట్రమహారాజు, నీవు చేసిన పాపాలను ఇప్పుడు గుర్తుకు తెచ్చుకో. నీవు నిండు కొలువులో రజస్వల అయిన ద్రౌపదికి కలిగించిన కష్టం, జూదసమయంలో నీవు, శకుని కలిసి యుధిష్టిరునికి చేసిన మోసం, - ఈ అన్నింటికీ ప్రతీకారం తీర్చుకొంటాను. ఈ రోజు నీవు ఎదుట పడినందుకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. నీ కారణంగానే భీష్మపితామహుడు, ద్రోణాచార్యుడు, కర్ణుడు, శల్యుడు వంటి వీరులు చనిపోయారు. నీ పోదరులు ఇంకా అనేకులు క్షత్రియవీరులు కూడా యమలోకానికి చేరుకొన్నారు. అందరికంటే ముందుగా వైరాగ్నిని రగుల్కొలిపిన శకుని, ద్రౌపదికి దుఃఖం కలిగించిన ప్రాతికామి కూడా పోయారు. ఇక నీవే మిగిలిఉన్నావు. అందుకని నిన్ను కూడా గదతో మృత్యువు ముంగిటికి చేరుస్తాను - ఇందులో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు" అన్నాడు.

రాజా! భీమసేనుడు ఈ మాటలను చాలా గట్టిగా అన్నాడు. అవి విని మీ పుత్రుడు నిర్భయంగా - "వ్యకోదరా! ఇంతగా గప్పాలు కొట్టుకోవడం వలన ఏమి ఒరుగుతుంది? మాట్లాడకుండా యుద్ధం చెయ్యి. నేడు నీ యుద్ధోత్సాహాన్ని

తుదముట్టిస్తాను. దుర్యోధనుడిని నీవు ఇతరపామాన్యుని వలె భావించకు. నీలాంటి ఎవరి బెదిరింపులకూ ఇతడు భయపడడు.

నీతో గదాయుద్ధం చేయాలని నామనసులో చాలాకాలం నుండి కోరికగా ఉంది. దానిని నేడు దేవతలు తీర్చారు. ఇది నా అదృష్టం అనుకొంటున్నాను. ఇప్పుడు ఎక్కువగా వాగడం వలన ప్రయోజనం లేదు. పరాక్రమం ద్వారా నీమాటలు నిజమని నిరూపించు. ఆలస్యం చేయకు." అన్నాడు.

దుర్యోధనుని మాటలను విని అందరూ అతనిని ప్రశంసించారు. భీమసేనుడు గదను ఎత్తి మహావేగంగా అతనివైపు ఉరికాడు. దుర్యోధనుడు కూడా గర్జిస్తూ ముందుకు దూకి అతనిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఆపై ఇద్దరూ రెండు ఆబోతులవలె ఒకరితో ఒకరు తలపడసాగారు. దెబ్బమీద దెబ్బ పడుతోంది. గదయొక్క దెబ్బ పడినప్పుడు పిడుగు పడినట్లుగా భయంకరమైన ధ్వని వస్తోంది. ఇద్దరూ రక్తంతో తడిసిపోయారు. రక్తరంజితమైన నారి శరీరాలు పూచిన మోదుగు చెట్లవలె కనిపించసాగాయి. పోరాడుతూ పోరాడుతూ ఇద్దరూ అలిసిపోయారు. ఇద్దరూ ఒక్క గడియసేపు విశ్రాంతి తీసికొన్నారు. అనంతరం ఇద్దరూ తమ తమ గదలు ఎత్తి పరస్పరం యుద్ధం చేయసాగారు.

భీమదుర్యోధమల ఘోరగదాయుద్ధము

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - "మహారాజా! ఆ ఇద్దరన్నదమ్ముల మధ్య మరల పోరు పొగింది. ఇద్దరికిద్దరూ ఎదుటివానిని పడగొట్టడానికి సమయంకోసం నిరీక్షిస్తూ పాదగతులను మార్చసాగారు. ఇద్దరి గదలూ యమదండంలాగ, వజ్రాయుధం లాగ, భయంకరంగా కనిపిస్తున్నాయి. భీమసేనుడు తన గదను తిప్పుతూ ప్రహరించగా, ఆ భయంకర ధ్వని ఒక ముహూర్తకాలం వరకు ప్రతిధ్వనిస్తూనే ఉంది. ఇది చూసి దుర్యోధనునకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. రకరకాల పాదగతులు చూసి నలువైపులా చంక్రమణాలు చేస్తూ భీమసేనుడు అప్పుడు మిక్కిలి శోభించాడు.

ఇద్దరూ ఒకరితో ఒకరు పోరుతూ, తమను తాము రక్షించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. రకరకాలుగా పాదగతులు మార్చడం, గిరగిర తిప్పడం, శత్రువును దెబ్బతీయడం అతని దెబ్బను కాచుకోవడం లేదా అడ్డుకోవడం, ముందుకు వచ్చి వెనుకకు తగ్గడం అతివేగంగా శత్రువుపై దాడిచేయడం, ఆ దాడిని తిప్పికొట్టడం అతిజాగ్రత్తగా ఒకేచోట నిలిచి ఉండడం, శత్రువు ఎదుటకు రాగానే యుద్ధం ఆరంభించడం,

దెబ్బతీయడానికి నలువైపులా తిరగడం, శత్రువు తిరగకుండా అడ్డుకోవడం, కిందికి వంగి డూకి శత్రువుయొక్క దెబ్బను కాచుకోవడం, తిర్యగ్గతితో దుమికి దెబ్బనుండి తప్పించుకోవడం, దగ్గరగా వెళ్లి, దూరంగా తొలగి శత్రువుపై ప్రహారం చేయడం - ఇత్యాదిగా అనేక ప్రక్రియలు చూపుతూ ఇద్దరూ పోరు సలుపుతున్నారు. ఇద్దరూ దెబ్బకొడుతూ ఎదుటివారికి హాని చేయాలని ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. యుద్ధ క్రీడను చూపుతూ అకస్మాత్తుగా గదలను తాకిస్తున్నారు. ఈ రీతిగా వారి మధ్య ఇంద్రవృతాసురులకు వలె భయంకరయుద్ధం జరుగుతోంది. ఇద్దరూ తమ తమ వృత్తాలలో నిల్చున్నారు. కుడివైపు వృత్తంలో దుర్యోధనుడు, ఎడమవైపున భీమసేనుడు ఉన్నారు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు భీమసేనుని పక్కటెముకలపై గదతో కొట్టాడు. కాని భీమసేనుడు అతని ప్రహారాన్ని ఏమాత్రం లెక్కచేయక, యమదండం వంటి భయంకరమైన గదను తిప్పుతూ దానితో దుర్యోధనుని కొట్టాడు. అది చూసి దుర్యోధనుడు కూడా తన భయంకరమైన గదను ఎత్తి తిరిగి భీమసేనుని కొట్టాడు. గదను నేసేటపుడు గట్టిగా శబ్దం వచ్చి, నిప్పురవ్వలు వెలువడుతున్నాయి.

దుర్యోధనుడు తన యుద్ధకౌశలాన్ని ప్రదర్శిస్తూ, భీమసేనునికంటే ఎక్కువగా రాణిస్తున్నాడు. భీమసేనుడు కూడా మహావేగంగా గదను తిప్పుతున్నాడు. ఇంతలో మీపుత్రుడు దుర్యోధనుడు యుద్ధంలో అనేక పాదగతులను చూపుతూ భీమునిపై విరుచుకుపడ్డాడు. భీముడు కూడా క్రోధావిష్టుడై అతని గదపైనే కొట్టాడు. రెండు గదల రాపిడితో భయంకరమైన శబ్దం వెలువడింది. నిప్పురవ్వలు రాలసాగాయి. భీమసేనుడు మహావేగంగా గదను వేశాడు. అది కిందపడిన చోట అక్కడినేల కంపించింది. ఇది చూసి దుర్యోధనుడు భీమసేనుని తలపై గదతో ప్రహరించాడు. కాని భీమసేనుడు కొద్దిగా కూడా కంగారుపడకపోవడం ఒక అద్భుత విషయం.

అనంతరం భీమసేనుడు కూడా మీపుత్రునిపై, తన బరువైన గదను వేశాడు. కాని దుర్యోధనుడు అతివేగంగా అటు ఇటు కదిలి ఆ దెబ్బనుండి తప్పించుకొన్నాడు. అది లోకులకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగించింది. ఇక అతడు భీమసేనుని గుండెపై గదతో కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు భీమసేనునికి మూర్చ వచ్చింది. ఒక్క క్షణం వరకు అతనికి తాను ఏమి చేయాలో పాలుపోలేదు. కాని కొద్ది సేపటికే అతడు తన్ను తాను స్వస్థపరచుకొని, దుర్యోధనుని

పక్కటెముకపై మిక్కిలి గట్టిగా గదతో కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు వ్యధ చెంది మీ పుత్రుడు మోకాళ్లపై వంగి కూర్చుండిపోయాడు. అతనిని ఆ దశలో చూసి స్పృజయులు హర్షధ్వనులు చేశారు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు కోపంతో మండిపడి, మహాసర్పంలాగా బుసలు కొట్టసాగాడు. అతడు భీమసేనుని వైపు భస్మంచేసివేసేలా చూశాడు. అతని బుట్టు నుజ్జు చేయడానికి అతడు చేతిలో గదపట్టుకొని అతనివైపు ఉరికాడు. దగ్గరకు వెళ్లి అతడు భీముని నుదుటిపై గదతో కొట్టాడు. కాని భీముడు పర్వతంలాగ చలించకుండా నిలుచున్నాడు. ఆ దెబ్బ అతనిపై ఏమీ ప్రభావం చూపలేదు.

అనంతరం అతడు కూడా దుర్యోధనునిపై తన ఇనుపగదతో ప్రహరించాడు. ఆ దెబ్బకు మీ పుత్రునికి నరాలన్నీ జారిపోయాయి. అతడు కంపించిపోతూ నేలపై పడ్డాడు. ఇది చూసి పాండవులు హర్షనిర్భరులై సింహనాదాలు చేయసాగారు. కొద్దిసేపటికే దుర్యోధనునికి తెలివిరాగా, అతడు చెంగున లేచి నిల్చుని, సుశిక్షితుడైన యోధునిలా రణభూమిలో తిరుగసాగాడు. అలా తిరుగుతూ సమయం చూసుకొని అతడు తన ఎదుట నిలిచిన భీమసేనుని గదతో కొట్టాడు. ఆ దెబ్బ తగులగానే అతని శరీరమంతా శిథిలమైపోయి, అతడు నేలను ముద్దాడాడు. భీముని పడగొట్టి దుర్యోధనుడు సింహనాదం చేయసాగాడు. అతని గదయొక్క దెబ్బకు భీముని కవచం సీలికలై పోయింది. అతని ఆ అవస్థను చూసి పాండవులకు చాలా భయంకలిగింది. కాని ఒక్కముహూర్తకాలంలోనే భీమునికి తిరిగి స్పృహవచ్చింది. అతడు రక్షంతో తడిసిన తన ముఖాన్ని తుడుచుకొని, ధైర్యంగా కన్నులు విప్పాడు. ఆపై బలవంతంగా తన్నుతాను చక్కచేసికొని లేచి నిల్చున్నాడు.

వారి ఇద్దరి యుద్ధం అంతకంతకు పెరగడం చూసి అర్జునుడు శ్రీకృష్ణ భగవానునితో - "జివార్తనా! ఈ ఇద్దరు వీరులలో మీరు ఎవరిని మిన్న అని భావిస్తున్నారు? ఎవరిలో ఎలాంటి గుణం అధికంగా ఉంది? ఇది వాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు. శ్రీకృష్ణుడు - విద్య అయితే ఇద్దరికీ ఒకేలావచ్చింది. కాని భీమసేనుడు బలంలో అధికుడు. అభ్యాసప్రయత్నాలలో దుర్యోధనుడు అతనిని మించినవాడు. భీమసేనుడు ధర్మబద్ధంగా యుద్ధం చేస్తే గెలువడు. ఇతడు జూద సమయంలో "నేను యుద్ధంలో గదతో దుర్యోధనుని తొడలు విరుగకొడతాను. అని ప్రతిజ్ఞచేశాడు. ఈవాడు అతడు ఆ ప్రతిజ్ఞను చెల్లించాలి. అర్జునా! నేను మళ్ళీ మళ్ళీ

ఇది చెప్పుకుండా ఉండలేకపోతున్నాను. ధర్మరాజు కారణంగానే మనందరికీ మళ్ళీ ఈ భయం వచ్చిపడింది. ఎంతో ప్రయాసపడి భీష్మాది కౌరవ వీరులను చంపి, మనం విజయాన్ని, కీర్తిని పొందాము. కాని యుద్ధిష్టిరుడు ఆ విజయాన్ని తిరిగి సందిగ్ధంలో పడవేశాడు. ఒక్కని గెలుపు ఓటములతోనే అంధరిగెలుపు ఓటములు అని నియమం విధించి అతడు ఈ భయంకర యుద్ధాన్ని జాధపుపందెం చేశాడు. ఇది ఇతని గొప్ప మూర్ఖత్వం. దుర్యోధనునికి యుద్ధకళ తెలుసును, వీరుడు. ఒక నిశ్చయానికి వచ్చి నిలబడినవాడు. ఈ విషయంలో శుక్రాచార్యుడు చెప్పిన ఒక శ్లోకం ప్రసిద్ధంగా ఉంది. అందులో నీతి ఇమిడి ఉంది. దాని భావం చెపుతున్నాను - “యుద్ధంలో చావకుండా తప్పించుకొన్న శత్రువు - ప్రాణాలు రక్షించుకోవడానికి పారిపోయి, తిరిగి యుద్ధానికి మరలివస్తే, అతనికి భయపడుతూఉండాలి. ఎందుకంటే అతడు ఒక నిశ్చయానికి వచ్చి ఉంటాడు. (మృత్యువుకు కూడా భయపడడు. అన్నిటికీ తెగించి ఉంటాడు.) ప్రాణాల మీద ఆశ వధలుకొని సాహసంతో యుద్ధంలో దూకినవాని ఎదుట ఇంద్రుడు కూడా నిలువలేడు.” దుర్యోధనునికి సైన్యం నశించిపోయింది. అతడు ఓడిపోయాడు. ఇక రాజ్యం దక్కుతుందనే ఆశలేని కారణంగా అడవులకు వెళ్ళాలనుకొన్నాడు. అందుకని పారిపోయి చెరువులో దాగుకొన్నాడు. ఈ విధంగా హతాశుడై ఉన్నవానిని ఏ బుద్ధిమంతుడు ద్వంద్వయుద్ధానికి ఆహ్వానిస్తాడు? వాకు ఇప్పుడు ఈ సందేహం కూడా వస్తోంది ' దుర్యోధనుడు మనలను జయించి రాజ్యాన్ని తిరిగి తన చేతులలోకి ఎక్కడ తీసుకొంటాడో అని.' అన్నాడు.

భీముడు దుర్యోధనుని తొడలు విరుగకొట్టి

అతనిని అవమానించుట -

యుధిష్టిరుడు విలపించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - “శ్రీకృష్ణ భగవానుని మాటలు విని అర్జునుడు భీమసేనుని వైపు చూస్తూ తన ఎడమతొడను తట్టుకోపాగాడు. భీముడు అతని సంకేతాన్ని గ్రహించాడు. ఆపై అతడు గదతో అనేక ప్రకారాలుగా పాదగతులు మారుస్తూ యుద్ధభూమిలో విహరించపాగాడు. ఆ సమయంలో అతడు శత్రువుకు హాని కలిగించడానికి కుడిఎడమలుగా, అడ్డంగా తిరగసాగాడు. ఆ రీతిగానే మీపుత్రుడు కూడా భీముని చంపాలనుకొని మహావేగంగా రకరకాల విన్యాసాలు ప్రదర్శిస్తున్నాడు. చందనాగురులు పూయబడిన తమ గదలను భయంకరంగా తిప్పుతూ ఇద్దరూ కూడా పరస్పరవైరం

అంతమొందించాలని చూస్తున్నారు. వారి గదలు కొట్టుకొన్నప్పుడు అగ్ని జ్వాలలు రేగుతున్నాయి. వాటినుండి పిడుగుపాటు వంటి ధ్వని వస్తోంది. పోరుతూ పోరుతూ అలిసిపోయినపుడు ఇద్దరూకూడా గడియసేపు విశ్రమించి, ఆపై గదలు ఎత్తి ఒకరితో ఒకరు తలపడుతున్నారు.

భయంకర గదాఘాతాలతో ఇద్దరి శరీరాలు జర్జరితమయిపోయాయి. ఇద్దరూ రక్తంతో తడిసిపోయారు. వారిని చూస్తే హిమాలయంపై పూచిన రెండు మోదుగు వృక్షాలవలె ఉన్నారు. అర్జునుడు భీమునకు చేసిన సైగ దుర్యోధనునికి కూడా కొద్దిగా అర్థమయింది. అందుకని అతడు వెంటనే అతని వద్దనుండి దూరంగా జరిగాడు. అతడు దగ్గరగా ఉన్నప్పుడే భీముడు మహావేగంతో అతనిని గదతో వేశాడు. కాని అతడు తానున్న చోటినుండి ఒక్క ఉదుటున తప్పుకొన్నాడు. అందుకని గద దెబ్బ అతనికి తగులకుండ, నేలమీద పడింది. ఈ రకంగా దెబ్బ తప్పించుకొని, దుర్యోధనుడు తానే భీముని గదతో దెబ్బ కొట్టాడు. భీమసేనునికి గట్టిదెబ్బ తగిలింది. అతని శరీరం నుండి రక్తం దారగా కారింది. అతనికి మూర్చవచ్చినట్లయింది. భీముడు ఆ మహావేధనను సహించి తన శరీరాన్ని అదుపుచేసుకొని నిలదొక్కుకున్నాడు. అందుకని దుర్యోధనునకు భీమునకు మూర్చవచ్చిన సంగతే తెలియలేదు. భీముడు తన్ను దెబ్బకొడతాడనే అతడు భావించాడు. అందుకని అతడు భీమునిపై తిరిగి దెబ్బకొట్టకుండా తన్ను కాపాడుకోవాలనే ధ్యాసలోనే ఉండిపోయాడు.

కొద్దిసేపటికే భీముడు పూర్తిగా తెప్పరిల్లక దుర్యోధనునిపై మహావేగంగా దాడిచేశాడు. అతడు క్రోధావిష్టుడై రావడం దూసి దుర్యోధనుడు మళ్ళీ అతని దెబ్బను వమ్ముచేయాలనుకొన్నాడు. “అవస్థానం” అనే పేరుగల కుస్తీపట్టుతో భీముని మోసగించడానికి పైకి ఎగరాలనుకొన్నాడు. భీమసేనుడు అతని మనోభావాన్ని గ్రహించాడు. అందుకని సింహంలా గర్జిస్తూ అతనిపై విరుచుకుపడ్డాడు. ఇక అతడు గంతువేయాలనే అనుకొన్నాడు గాని ఇంతలో భీముడు అతని తొడలపై మహావేగంగా గదతో కొట్టాడు. వజ్రసదృశమైన ఆగదతో మీ కుమారుని రెండు తొడలు విరిగిపోయాయి. అతడు అర్తనాదం చేస్తూ నేలమీద పడిపోయాడు.

ఒకనాడు రాజులంధరికీ రారాజు అయిన, వీరుడు దుర్యోధనుడు పడిపోగానే మహావేగంగా పెనుగాలి వీచింది. మెరుపులు మెరవసాగాయి. ధూళి వర్షం మొదలయింది.

వృక్షాలు, పర్వతాలతో పాటుగా భూమి అంతా కంపించింది. ధూళితోపాటు రక్తంకూడా కురియసాగింది. ఆకాశంలో యక్షరాక్షసులు, పిశాచుల కోలాహలం వినవస్తోంది. కాళ్ళ చేతులు ఉన్న అనేక మొండెములు నర్తించసాగాయి. మాతులలో, చెరువులలో రక్తం ఉప్పొంగసాగింది. నదులు తమ పుట్టుక స్థానాలవైపు ప్రవహించసాగాయి. స్త్రీలకు పురుషులవలె, పురుషులకు స్త్రీలవలె భావం కలిగింది. ఈ రీతిగా రకరకాల అద్భుత ఉత్పాతాలు పొడగట్టసాగాయి. దేవతలు, గంధర్వులు, అస్పరసలు, సిద్ధులు, చారణులు మీ పుత్రులు ఇద్దరియొక్క అద్భుతయుద్ధాన్ని గురించి చర్చించుకొంటూ తమ స్థావరాలకు వెళ్లారు.

సంజయుడు కొనసాగిస్తున్నాడు - “మహారాజా! మీపుత్రుడు ఈ రీతిగా భూమిపై పడడం చూసి పాండవులకు, సోమకులకు చాలా ఆనందం కలిగింది. తదనంతరం ప్రతాపశాలి అయిన భీముడు దుర్యోధనుని వద్దకు వెళ్లి - “ఓరి మూర్ఖుడా! పూర్వం నీవు నిండుకొలుపులో ఏకవస్త్ర అయిన ద్రౌపదిని పరిహసించావు. మమ్మల్ని ఎద్దులంటూ అవమానించావు. ఆ పరిహాసాలకు తగిన ఫలాన్ని నేడు అనుభవించు.” అంటూ ఎడమ కాలితో దుర్యోధనుని కిరీటాన్ని తన్నివేసి, అతని శిరసును కూడా కాలితో తొక్కి రాపాడించాడు. ఆతరువాత ఏమన్నాడో అదికూడా వినండి. “మేము శత్రువులను అణచివేయడానికి వంచన మోసాలను ఉపయోగించలేదు. అగ్నిలో మంటపెట్టడానికి ప్రయత్నించలేదు. జూదం ఆడలేదు. ఏ ఇతర మోసాలూ చేయలేదు. కేవలం మా భావబలాన్ని నమ్ముకొనే శత్రువులను పడగొట్టాం.” అని భీమసేనుడు పెద్దగా నవ్వాడు. ఆపై యుద్ధిష్ఠిర, శ్రీకృష్ణ, అర్జున, నకుల, సహదేవులతో, సృంజయ వీరులతో నెమ్మదిగా - “మీరందరూ చూడలేదా? రజస్వల అయిన ద్రౌపదిని సభామధ్యంలోకి ఈడ్చి తెచ్చారు. ఆమెను వివస్రను చేయడానికి ప్రయత్నించారు. ఆ దృశరాష్ట్రపుత్రులందరూ పాండవుల చేతిలో మరణించారు. ఇది ద్రౌపది చేసిన తపస్సుకు ఫలం. మనలను నూనె లేని నువ్వు గింజలవలె సారహీనులమని, నవ్వుండుకులమని అన్నవారందరినీ సేనకులతో, సంబంధీకులతో సహా మృత్యుతీరానికి చేర్చాము.” అన్నాడు.

అనంతరం భీముడు దుర్యోధనుని భుజం మీది గదను తీసికొన్నాడు. కుటివి అంటూ అతని తలను తన ఎడమకాలితో మళ్ళీ తన్నాడు. కాని అతని ఈ ప్రవర్తన ధర్మాత్ములైన సోమకులకు నచ్చలేదు. అప్పుడు యుద్ధిష్ఠిరుడు కూడా అతనితో

- తమ్ముడా! భీమసేనా! నీవు నీ వైరానికి ప్రతీకారం తీర్చుకొన్నావు. నీ ప్రతిజ్ఞ కూడా నెరవేరింది. ఇక శాంతించు. దుర్యోధనుని తలను కాలితో తన్నకు. దర్మాన్ని ఉల్లంఘించకు. ఒకప్పుడు పదకొండు అక్షౌహిణులకు అధిపతి. కొరవులకు రాజా. ఇతని భార్య జీవించి ఉంది. కాబట్టి ఇతనిని కాలితో స్పృశించకూడదు. ఇతని సోదరులు, మంత్రులు చనిపోయారు. సైన్యం అంతా నశించిపోయింది. తాను కూడా యుద్ధంలో పడిపోయాడు. కాబట్టి ఇతడు శోచనీయుడు, దయకు పాత్రుడు, పరిహసించకూడదు. ఆలోచించు. ఇతని సంతానమా నశించిపోయింది. ఇతనికి సిండప్రదానం చేసేవారు ఎవరూ లేరు. ఇదేకాక మనకు సోదరుడుకూడా. ఇతనితో ఇలా వ్యవహరించడం ఉచితమా? ఇతనిని కాలితో తన్ని నీవు న్యాయంగా నడుచుకోలేదు. భీమసేనా! నిన్ను లోకులు ధార్మికుడంటారు. అయినప్పుడు నీవు ఎందుకు రాజాను అవమానిస్తున్నావు?” అన్నాడు.

భీమసేనునితో ఇలా అని యుద్ధిష్ఠిరుడు దుర్యోధనుని వద్దకు వెళ్లి, పెద్దగా దుఃఖిస్తూ, గద్గధకంఠంతో - “వాయనా! నీవు మామీద కోపగించకు. నీ కోపం కూడా విచారించకు. ఎందుకంటే ప్రాణులందరూ తమపూర్వజన్మ కర్మల యొక్క భయంకరపరిణామాలను అనుభవించక తప్పదు. నీవు చేసిన తప్పుచేతనే నీవు ఇంత పెద్ద సంకట స్థితిని కొనితెచ్చుకొన్నావు. లోభం, మదం, మూర్ఖత్వం కారణంగా మిత్రులను, సోదరులను, పితండ్రి పెద్దతండ్రులను, పుత్రులను, పౌత్రులను, పోగొట్టుకొని, చివరకు నీవుకూడా మృత్యుముఖానికి వెళ్లవలసివచ్చింది. నీవు చేసిన అపరాధం వల్లనే మేము మహారథులైన నీ సోదరులను ఇతర కుటుంబీకులను వధించవలసి వచ్చింది. వాస్తవానికి ప్రారబ్ధాన్ని ఎవరూ తప్పించలేరు. సోదరా! నీవు నీ ఆత్మకల్యాణం కోసం శోకించనక్కరలేదు. ఇతరులు కావాలని కోరుకొనేంత ఉత్తమంగా ఉంది నీ మృత్యువు. ఇప్పుడయితే మేమే అన్ని విధాలా శోచనీయులము అయ్యాము. ఎందుకంటే ఇక మేము మాకు ప్రియమైన బంధువుల యొక్క వియోగంలో మిక్కిలి దుఃఖంతో జీవితం గడపాలి. సోదరులు, పుత్రులు, పౌత్రుల స్త్రీలు విధవరాండ్రై శోకంలో మునిగిపోయి మా ఎదుటికి వస్తే, వారివైపు మేము ఎలా దూడగలం? రాజా! నీవయితే ఒంటరిగా స్వర్గానికి వెళ్తున్నావు. తప్పకుండా నీకు స్వర్గంలో స్థానం లభిస్తుంది.” అని ఓదార్చాడు. ఇలా అని దర్మపుత్రుడు యుద్ధిష్ఠిరుడు శోకాతురుడయ్యాడు. దీర్ఘంగా నిట్టూరుస్తూ చాలాసేపు విలపిస్తూనే ఉన్నాడు.

**క్రోధావిష్టుడైన బలరామునికి శ్రీకృష్ణుడు
వచ్చుచెప్పుట - యుధిష్ఠిరునితో
శ్రీకృష్ణభీమసేనులు సంభాషించుట.**

ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! దుర్యోధనమహారాజు అదర్శంగా పడగొట్టబడినపుడు బలభద్రుడు ఏమన్నాడు? అతడు గదాయుద్ధంలోని విశేషాలు తెలిసినవాడు. ఈ అన్యాయం చూసి అతడు మౌనంగా ఉండి ఉండడు. కనుక అతడు ఏమైవా చేసి ఉంటే అది చెప్పు.” అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “మహారాజా! భీమసేనుడు మీ పుత్రుని తొడలు విరుగకొట్టాడు. - ఇది చూసి మహాబలి అయిన బలరామునికి చాలా కోపం వచ్చింది. అతడు రాజులందరిమధ్య తన చేయిపైకెత్తి మిక్కిలి గట్టిగా ఆర్తనాదం చేస్తూ - “భీమసేనా! నిన్ను చీ కొడుతున్నాను. ఈ యుద్ధంలో కూడా నాభికి దిగువున గదాప్రహారం చేయడం చాలా విచారించదగిన విషయం. నేడు భీముడు చేసిన అన్యాయం ఈ గదాయుద్ధంలో ఇంతకుముందెన్నడూ చూడలేదు. “గదాయుద్ధంలో నాభికి క్రింది భాగంలో ప్రహరించకూడదు.” అని శాస్త్రనిర్ణయం. కాని ఇతడు మూర్ఖుడు. శాస్త్రం ఏమాత్రం తెలియనివాడు. అందుకనే ఇష్టం వచ్చినట్లు ప్రవర్తిస్తూ ఉంటాడు.” అని నిందించాడు.

అనంతరం అతడు దుర్యోధనునివైపు చూశాడు. అతని అవస్థ చూసి అతని కన్నులు కోపంతో ఎఱ్ఱబడ్డాయి. అతడు మళ్ళీ - “కృష్ణా! దుర్యోధనుడు నా అంత బలవంతుడు. ఇతనికి సాటివచ్చే యోధుడు ఎవడూలేదు. నేడు అన్యాయంగా దుర్యోధనుని ఒక్కనినే పడగొట్టలేదు, నన్ను కూడా అవమానించాడు. శరణాగతుని యొక్క దుర్బలత్వాన్ని చూసి శరణు ఇచ్చేవానిని కూడా తిరస్కరిస్తున్నారు.” అంటూ అతడు తన నాగలిని పైకెత్తి భీమసేనుని వైపు ఉరికాడు. ఇది చూసి శ్రీకృష్ణుడు మిక్కిలి వినయంగా, ప్రయత్నపూర్వకంగా తన రెండు చేతులతో బలరాముని పట్టుకొని అతనిని శాంతింపచేస్తూ “అన్నయ్యా! తన ఉన్నతి ఆరు రకాలుగా ఉంటుంది. 1) తన వృద్ధి 2) శత్రువుకు హాని, 3) తన మిత్రుని వృద్ధి 4) శత్రువు యొక్క మిత్రుని హాని, 5) తన మిత్రుని మిత్రుని వృద్ధి 6) శత్రువు యొక్క మిత్రుని మిత్రుని హాని. తన మిత్రునికి విపరీతదశ వచ్చినపుడు మనసులో గ్లాని కలుగుతుంది. పాండవులు మనకు సహజంగానే మిత్రులని నీవు ఎరుగుదువు. వీరు విశుద్ధమైన పురుషార్థం మీద నమ్మకం ఉంచినవారు. మేనత్త కొడుకులు కావడం

వలన అన్నివిధాలా అయినవాళ్ళు. శత్రువులు కపటంగా ప్రవర్తించి ఇంతకు ముందు వీరిని అనేక బాధలకు గురిచేశారు. సభా భవనంలో భీముడు “నేను నాగదతో దుర్యోధనుని తొడలు విరుగకొడతాను” అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. ప్రతిజ్ఞాపాలనం క్షత్రియునికి ధర్మం. భీముడదే చేశాడు. మైత్రేయమహర్షికూడా దుర్యోధనునికి “భీముడు తన గదతో నీ తొడలు విరుగకొడతాడు” అని శాపమిచ్చాడు. దీనిప్రకారం ఇచ్చే సముచితమైనది. ఇందులో భీముని దోషం ఏదీ వాకు కనిపించడంలేదు. కాబట్టి మీరు మీ కోపాన్ని శాంతింపచేయండి. మేనత్త చెల్లెలుతో గల సంబంధం వలన పాండవులతో కూడా మనకు దగ్గరి సంబంధం ఉంది. వీరు అంతకు ముంచే మిత్రులు. కాబట్టి వీరి ఉన్నతిలోనే మన ఉన్నతికూడా ఉంది. కాబట్టి మీరు కోపపడకండి.” అని సముదాయించాడు.

శ్రీకృష్ణుని మాటలు విని ధర్మజ్ఞుడైన బలదేవుడు “సత్పురుషులు ధర్మాన్ని చక్కగా ఆచరిస్తారు. కాని అది అర్థం, కామం ఈ రెండు వస్తువులతో సంకుచితమైపోతోంది. మిక్కిలి లోభిఅయిన వాని యొక్క అర్థము, అధికంగా ఆసక్తిపెంచుకొన్నవానియొక్క కామము - ఈ రెండే - ధర్మానికి హానికలిగిస్తున్నాయి. కామంతో ధర్మార్థాలకు, అర్థంతో ధర్మకామాలకు ధర్మంతో అర్థకామాలకు హానికలిగించకుండ, ధర్మం, అర్థం, కామం ఈ మూడింటినీ సేవించినవాడే ఆత్యంతము సుఖాలు అనుభవిస్తాడు. భీమసేనుడు ధర్మానికి హాని కలిగించి ఈ అన్నిటినీ వికృతపరచాడు” అన్నాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “శ్రీకృష్ణుని మాటలకు బలదేవుడు పెద్దగా సంతోషించలేదు. అతడు రాజుల మధ్యలో మళ్ళీ - “ధర్మాత్ముడయిన దుర్యోధనమహారాజును అదర్శంగా చంపిన కారణంగా భీమసేనుడు లోకంలో కపటంగా యుద్ధంచేసిన వాడుగా చెప్పబడతాడు. దుర్యోధనుడు సరళంగా యుద్ధం చేస్తుండగా, అతడు పడగొట్టబడ్డాడు. కనుక అతడు సనాతనమైన సద్గతిని పొందుతాడు.” అన్నాడు. ఇలా చెప్పి రోహిణీ నందనుడు బలరాముడు ద్వారకకు బయలుదేరాడు. అతడు వెళ్ళిపోయాక పాంచాలురు, వృష్ణిపాండవ వీరులు భిన్నులయ్యారు. యుధిష్ఠిరుడు కూడా మిక్కిలి దుఃఖంతో ముఖం కిందికి దించుకొని చింతామగ్నుడయ్యాడు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణ భగవానుడు - “ధర్మరాజా! నీవు మౌనంగా ఉండి అదర్మాన్ని ఎందుకు ఆమోదిస్తున్నావు? దుర్యోధనుని తమ్ముళ్ళు సహాయకులు మరణించారు. పాపం! ఇతడు తెలివితప్పి

పడిఉన్నాడు. అటువంటి దశలో భీముడు ఇతని తలను కాళ్లతో తన్నుతూండగా, నీవు ధర్మజ్ఞుడవై ఉండి కూడా మానంగా వీక్షిస్తూ కూర్చున్నావు. ఎందుకు అలా జరిగింది? అని ప్రశ్నించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “కృష్ణా! భీమసేనుడు క్రోధోద్రిక్తుడై ఇతని తలను కాళ్లతో తన్నడం నాకు కూడా భాగుండలేదు. మావంశం నశించి పోవడంతో నాకు ఆనందంగా లేదు. కాని ఏమిచేయను? ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులు ఎప్పుడూ మమ్మల్ని తమ కపటజాలానికి గురిచేస్తూనే ఉన్నారు. పరుషంగా మాట్లాడారు, వనవాసం విధించారు. భీమసేనుని హృదయంలో ఈ అన్నివిషయాల గురించి చాలా బాధ గూడు కట్టుకొని ఉన్నది. ఇది ఆలోచించే నేను అతని ఈ పనిని ఉపేక్షించి ఊరుకొన్నాను.” అని సమాధానమిచ్చాడు.

ధర్మరాజు ఇలా అన్నాక శ్రీకృష్ణుడు చాలా భారంగా “మంచిది. ఇదే సరియైనది.” అన్నాడు. రాజా! మీ పుత్రుని పడగొట్టి భీమసేనుడు చాలా సంతోషించాడు. అతడు యుధిష్ఠిరుని ఎదుట నిలిచి చేతులు జోడించి నమస్కరించి, విజయోల్లాసంతో - “మహారాజా! ఈ రోజు ఈ భూమి అంతా మీదే. దీనికి ఉన్న ముల్లు దూరం చేయబడింది. ఇది మంగళమయం అయింది. ఇక మీరు మీ ధర్మాన్ని పాటిస్తూ దీనిని పాలించండి. కపటంతో ప్రేమ నటిస్తూ కపటంతోనే వైరానికి పువాదివేసినవాడు దెబ్బతిని భూమిపై పడిఉన్నాడు. నీతో కటువచనాలు పలికిన ఆ దుశ్శాసనుడు, కర్ణుడు, శకుని కూడా నశించిపోయారు. ఇక ఈ రాజ్యమంతా మీచే.” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - దుర్యోధనుడు పడిపోవడం, పరస్పరం వైరం అంతం కావడం ఆనందించదగిన విషయమే. శ్రీకృష్ణుని సలహాను అనుసరించి నదుచుకొని మనం భూమిపై విజయం సాధించాం. నీవు తల్లి ఋణం తీర్చుకొన్నావు. నీ కోపాన్ని కూడా చల్లార్చుకొన్నావు. మంచిది. శత్రువు చనిపోయి, నీకు విజయం కలిగింది. ఇది ఎంతో ఆనందించదగిన విషయం” - అన్నాడు.

పాండవులు దుర్యోధనుని శిబిరమును

ప్రవేశించుట - అర్జునుని రథము డగ్గనుగుట.

ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! భీమసేనుడు దుర్యోధనుని కూల్చిన వెనుక పాండవ స్పృజయులు ఏమిచేశారు?” అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “మహారాజా! నీ పుత్రుడు

యుద్ధభూమిలో పడిపోయాక శ్రీకృష్ణునితోపాటుగా పాండవులు, పాంచాలురు, స్పృజయులు చాలా ఆనందించారు. వారు తమ ఉత్తరీయాలను పైకి ఎగురవేసి మరీ సింహవాదాలు చేయసాగారు. ఒకడు ధనుష్టంకారం చేస్తే, ఒకడు శంఖం ఊదాడు. ఎవడో ఒకడు చాటింపు వేయడం మొదలుపెట్టాడు. చాలామంది నవ్వుతున్నారు. క్రీడిస్తున్నారు. కొంత మంది భీమసేనుని అదేపనిగా - “దుర్యోధనుడు గదాయుద్ధంలో చాలా పరిశ్రమ చేశాడు. అతనిని పడగొట్టి మీరు చాలా గొప్పగా పరాక్రమం చూపారు. ఆహా! వానా ప్రకారాలుగా పాదగతులు మారుస్తూ, అన్నిరకాల మండలాకారగతులతో తిరుగుతూ భీమసేనుడు తన్న ఇంకొకరెవరు కూల్చగలుగుతారు. భీమా! మీరు శత్రువులను ఓడించి దుర్యోధనుని పడగొట్టిన కారణంగా ఈ భూమి మీద మీ ఘనకీర్తి వ్యాపించింది. ఇది చాలా అద్భుతం.” అని అనసాగారు.

ఈ రీతిగా అక్కడక్కడ కొంతమంది గుమికూడి భీమసేనుని ప్రశంసిస్తున్నారు. పాంచాలురు, పాండవులు కూడా ప్రసన్నులై అతనిని గురించి అలోకికమైన మాటలు చెప్పసాగారు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణభగవానుడు - “రాజులారా! చచ్చిన శత్రువును మీ కఠోర వాక్కులతో మళ్ళీ చంపడం ఉచితం కాదు. ఈ పాపాత్ముడు మాత్రం లజ్జకు తిలోదకాలిచ్చి లోభానికి లోనై, పాపాత్ముల సహాయం పొంది, మేలు కోరే సుహృదుల ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించినవాడే చనిపోయాడు. విదురుడు, ద్రోణాచార్యుడు, కృపాచార్యుడు, భీష్ముడు, స్పృజయులు అనేకపర్యాయాలు ఒత్తిడి చేసి చెప్పినప్పటికీ కూడా ఇతడు పాండవులకు పైతృకమైన వారి భాగం ఇవ్వలేదు. ఇప్పుడిక అతనిని మిత్రుడనిగాని శత్రువని గాని అనడానికి యోగ్యుడు కాదు. ఇతడు మహానీచుడు. కాష్టంలాగ జడుడు. ఇతనిని మాటల భాణాలతో భేదించడం వలన ఏమీ లాభం లేదు. అందరూ రథాలు ఎక్కండి. ఇక శిబిరాలకు పోదాం.” అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుని మాటలు విని రాజులందరూ తమ తమ శంఖాలను పూరిస్తూ శిబిరాలవైపు నడిచారు. ముందుగా పాండవులు, వారి వెనుక పాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, ద్రౌపదీపుత్రులు, ఇంకా ఇతర ధనుర్ధరులైన యోధులు నడుస్తున్నారు. అందరూ ముందు దుర్యోధనుని శిబిరానికి వెళ్లారు. అది రాజు లేని కారణంగా శోభావిహీనంగా కనపడుతోంది. అక్కడ కొంతమంది వృద్ధమంత్రులు,

నవుంసకులు ఉన్నారు. మిగిలిన వారందరూ రాణులతో కలిసి రాజధానికి వెళ్లిపోయారు. పాండవులు వచ్చేసరికి, దుర్యోధనుని యొక్క సేవకులు చేతులు జోడించి, మలిన వస్త్రాలు ధరించి వారి సేవకు సిద్ధమైవారు. పాండవులు కూడా దుర్యోధనుని శిబిరానికి వెళ్లి, తమ తమ రథాలనుండి దిగారు. చివరలో శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో - "నీవు ముందు దిగి నీ అక్షయతూణీరాలను, ధనుస్సును కూడా రథంనుండి దించు. తరువాత నేను దిగుతాను. అలా చేస్తేనే నీకు మేలు జరుగుతుంది." అన్నాడు.

అర్జునుడు అలాగే చేశాడు. తరువాత భగవానుడు గుఱ్ఱాలకు కల్లెం వదిలించి, తాను కూడా రథంనుండి దిగాడు. సర్వజీవేశ్వరుడు శ్రీకృష్ణుడు దిగగానే రథంమీద ఉన్న దివ్యవానరం అంతర్ధానమయిపోయింది. ఆపై ఆ పెద్దరథం ద్రోణాచార్యుని, కర్ణుని దివ్యాస్త్రాలతో మునుపే దగ్ధమైనట్లున్నది, అగ్ని దరికొల్పకనే మండిపోయింది. అందులోని ఉపకరణాలన్నీ, కాడి, ఇరుసు, కల్లెం, గుఱ్ఱాలు - అన్నీ మండిపోయి బూడిద అయిపోయాయి. అది బూడిద కుప్పగా మారి నేలమీద చెదిరిపోయింది. అది చూసి పాండవులకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. అర్జునుడు చేతులు జోడించి, భగవానుని సాదాలకు నమస్కరించి - "గోవిందా! ఇంత ఆశ్చర్యకరమైన సంఘటన జరిగిందేమిటి? ఒక్కసారిగా రథం ఎందుకు మండిపోయింది? నేను వినదగినదయితే దీనికి కారణం చెప్పు." అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "అర్జునా! యుద్ధంలో నానాప్రకారాల ఆస్త్రాల తాకిడికి ఈ రథం ముందే దగ్ధమయిపోయింది. కేవలం నేను ఉన్న కారణంగా భస్మం కాలేదు. నీ పని అంతా పూర్తి అయ్యాక, ఇప్పుడిప్పుడే ఈ రథాన్ని నేను విడిచిపెట్టాను. అందుకనే ఇది భస్మం అయింది. బ్రహ్మాస్త్రం యొక్క తేజస్సు చేత ఇది పూర్వమే దగ్ధమయిపోయింది."

ఆ తరువాత భగవానుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ యుద్ధిష్ఠిరుని హృదయానికి అత్తుకొని - "కుంతీనందవా! నీ శత్రువు ఓడిపోయాడు. నీకు విజయం లభించింది. ఇది చాలా అద్భుతం, అర్జున భీమ నకుల సహదేవులు, నీవు ఈ వినాశకారి అయిన యుద్ధంనుండి క్షేమంగా బయటపడ్డారు. ఇది మరింత ఆనందించదగ్గ విషయం. ఇక ముందుమీరేమి చేయాలి - దీని గురించి వెంటనే ఆలోచించండి. ఉపస్థావ్యంలో నేను అర్జునునితో పాటు నీదగ్గరకు వచ్చినపుడు, నీవు వాకు మదుపర్కం ఇచ్చి - "కృష్ణా! అర్జునుడు నీకు సోదరుడు, మిత్రుడు. ఇతనిని ప్రతి ఆపదనుండి కాపాడు." అని చెప్పావు. ఆ రోజున నేను "ఊర" అని చెప్పి ఆజ్ఞకు అంగీకరించాను.

నీ ఆ అర్జునుని నేను అన్నివిధాలా రక్షించాను. ఇతడు సోదర సహితంగా విజయుడై గుర్పాటు కలిగించే ఈ యుద్ధం నుండి విముక్తుడైనాడు." అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుని మాటలు విని యుద్ధిష్ఠిరునికి శరీరం పులకరించింది. అతడు - "జవార్దనా! ద్రోణకర్ణులు ప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రాలను నీవు తప్ప నేరెవరు సహించగలరు? వజ్రధారి అయిన ఇంద్రుడు కూడా దానిని ఎదుర్కోలేడు. నీ దయ వలననే సంశప్తకులు పరాజితులయ్యారు. అర్జునుడు ఈ యుద్ధంలో ఎప్పుడూ వెన్ను చూపలేదు. ఇది కూడా నీ అనుగ్రహఫలితమే. నీ ద్వారా అనేక పర్యాయాలు మా పనులు సిద్ధించాయి. ఉపస్థావ్యంలో వ్యాసమహర్షి ముందుగానే నాతో - "ధర్మమున్నచోట శ్రీకృష్ణుడుంటాడు. శ్రీకృష్ణుడున్నచోటనే విజయం ఉంటుంది." అని చెప్పారు" అన్నాడు.

తదనంతరం ఆ వీరులందరూ మీ శిబిరంలో ప్రవేశించి కోశాగారం, రత్నాల రాసులు, భాండాగారం మీద అధికారం చేజిక్కించుకొన్నారు. వెండి, బంగారం, ముత్యాలు, మణులు, మంచి మంచి ఆభరణాలు, గొప్పతివాచీలు, మృగచర్మాలు, రాజ్యానికి సంబంధించిన పెక్కు పామానులు వారి చేతికి చిక్కాయి. దానితోపాటే అసంఖ్యాకమైన దాసదాసీలను కూడా వారు తమ అధీనంలోకి తీసుకొన్నారు. మహారాజా! ఆ సమయంలో మీ అక్షయధనభాండాగారం పొంది, పాండవులు ఆనందంతో ఉప్పొంగిపోయి, హర్షధ్వనాలు చేశారు. ఆ తరువాత తమ వాహవాలకు కట్టువిప్పి, వారు అక్కడే విశ్రమించసాగారు. విశ్రమించేసమయంలో శ్రీకృష్ణుడు - "ఈ రోజు రాత్రి మనశుభం కోసం మనం శిబిరానికి వెలుపలనే ఉండాలి." అన్నాడు. "చాలా మంచిది" అని పలికి పాండవులు శ్రీకృష్ణుడు సాత్యకితో పాటు శిబిరంనుండి బయటకు వెళ్లిపోయారు. వారు పరమపవిత్రమైన ఓషువతీనదీ తీరంలో ఆ రాత్రి గడిసారు.

ఆ సమయంలో యుద్ధిష్ఠిరమహారాజు సమయోచితమైన కర్తవ్యాన్ని గురించి ఆలోచించి, మాధవా! క్రోధంతో నిండిన గాంధారీదేవిని ఒకసారి శాంతింపచేయడానికి, మీరు హస్తినా పురానికి వెళ్లాలి. ఇదే ఉచితమని అనిపిస్తోంది" అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు హస్తినా పురమునకు వెళ్లి గాంధారీ

ధృతరాష్ట్రులను ఓదార్చి తిరిగి వచ్చుట.

జనమేజయుడు - "విప్రవర్యా! యుద్ధిష్ఠిరుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని గాంధారీవద్దకు ఎందుకు పంపాడు? పూర్వం

సంధికుదర్శడానికి కొరవుల వద్దకు వెళ్ళినప్పుడు అతని కోరిక తీరనేలేదు - అందుకేగదా ఈ యుద్ధం జరిగింది. ఇక ఇప్పుడు యోధులందరూ మరణించాక, దుర్యోధనుడు కూలిపోయాక, పాండవుల శత్రువులు నశించిపోయాక శ్రీకృష్ణభగవానుడు మళ్ళీ అక్కడకు వెళ్ళవలసినటువంటి అవసరం ఏమి వచ్చింది? ఇందులో ఏదో చిన్నా చితకా కారణం ఉండి ఉండదని నాకు అనిపిస్తోంది.” అని ప్రశ్నించాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “రాజా! నీవు అడిగిన ప్రశ్న సరియైనదే. నేను యథార్థకారణాన్ని చెబుతాను. విను. భీమసేనుడు గదాయుద్ధంలో నియమాన్ని ఉల్లంఘించి మహాబలవంతుడయిన దుర్యోధనుని కూల్చివేశాడు - ఇది చూసి యుదిష్ఠిరునికి చాలా భయం కలిగింది. అతడు - దుర్యోధనుని తల్లి గాంధారి గొప్ప తపస్విని. ఆమె జీవితాంతం ఘోరమైన తపస్సు చేసింది. ఆమె తలచుకొంటే ముల్లోకాలను భస్మం చేసివేయగలదు. అందుకని అందరికంటే ముందు ఆమెనే శాంతింపచేయాలి. లేకపోతే మాద్వారా ఆమె తన పుత్రునియొక్క అన్యాయమైన మరణం వింటే క్రోధంతో ఆమె మనసులోని అగ్ని ప్రకటమై మమ్మల్ని భస్మం చేసివేస్తుంది.” అని ఆలోచించాడు. ఇదంతా ఆలోచించుకొని ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణునితో - “గోవింధా! నీదయవల్లనే మేము రాజ్యాన్ని నిష్కంటకంగా పొందాము. మా పరాక్రమాల వల్లనే మేము దానిని పాంధామనే మాట కూడా మేము అనుకోలేదు. నీవే పారథివై మాకు సహాయకుడివి, రక్షకుడవు అయ్యావు. ఈ యుద్ధంలో నీవు అర్జునునికి కర్ణధారివి కాకపోయి ఉంటే, సముద్రంవంటి ఈ కొరవసేనను జయించి దానిని ఎలా దాట గలిగేవారం? మాకోసం నీవు ఎలాంటి కష్టాలను పడలేదు? గదా ప్రహారాలను, పరిఘదెబ్బలను, శక్తి, భిందిపాల, తోమర, పరశువుల తాకిడిని సహించావు. శత్రువులయొక్క కఠోరమైన మాటలను కూడా విన్నావు. అయినా దుర్యోధనుడు కూలిపోవడంతో అంతా సఫలమయింది. ఈ రీతిగా మాకు విజయం దక్కినా, ఇప్పటికీ నా మనసు సందిగ్ధంలో కొట్టుమిట్టాడుతూనేఉంది. మాధవా! నీవు గాంధారి కోపాన్ని కొద్దిగా దృష్టిలో పెట్టుకో. ఆమె నిత్యమూ తపస్సులో మునిగిఉండడం వలన ధుర్బలురాలయింది. తన పుత్రపౌత్రులు వధింపబడ్డారని విని ఆమె తప్పుకుండా మమ్మల్ని భస్మం చేసివేస్తుంది. కాబట్టి ఇప్పుడు ఆమెను ప్రసన్నం చేసుకోవడం అవసరం. పురుషోత్తమా! ఆమె పుత్రశోకంతో భాధపడుతూ క్రోధంతో కన్నులు ఎరుపెక్కి చూచిందంటే

నీవు తప్ప ఇంకొకరెవరు ఆమెవైపు చూచేందుకు సాహసిస్తారు? కాబట్టి ఆమెను శాంతింప చేయడానికి ఒకసారి నీవు అక్కడికి వెళ్ళడం ఉచితమని తోస్తోంది.

ఈ జగత్తు నీనుండే పుట్టింది. నీలోనే లయమయిపోతుంది. కాబట్టి నీవే యథార్థ కారణాలతో, సమయోచిత యుక్తులతో మాటలాడి గాంధారిని వెంటనే శాంతింప చేయగలవు. వ్యాసులనారు కూడా అక్కడే ఉంటారు. పాండవులకు మేలు కలగాలనే దృష్టితో ప్రతిఒక్క ఉపాయము ప్రయోగించి గాంధారియొక్క కోపాన్ని శాంతింప చేయాలి.” అని వేడుకొన్నాడు.

ధర్మరాజుయొక్క మాటలు విని శ్రీకృష్ణభగవానుడు దారుకుని పిలిచి, రథం సిద్ధం చేయమని అజ్ఞాపించాడు. దారుకుడు అతివేగంగా రథాన్ని అలంకరించి, గుఱ్ఱాలు పూన్చి, తీసుకువచ్చి సిద్ధంగా నిలబెట్టాడు. భగవానుడు దానిని అదిరోహించి వెంటనే హస్తినాపురానికి బయలుదేరాడు. రథఘోషతో నగరం ప్రతిధ్వనిస్తూండగా అక్కడికి చేరుకొన్నాడు. నగరంలో ప్రవేశించి రథంనుండి దిగి, ధృతరాష్ట్రునికి తన రాకను తెలిపి, అతని భవనానికి వెళ్ళాడు. వెళ్తూనే వ్యాసుని దర్శనం అయింది. అంతకుముందే ఆయన అక్కడికి వచ్చి ఉన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు వ్యాసునియొక్క, ధృతరాష్ట్రునియొక్క చరణాలను స్పృశించి నమస్కరించాడు. గాంధారికి కూడా నమస్కరించాడు. ఆపై అతడు ధృతరాష్ట్రుని చేయి తన చేతిలోకి తీసికొని వెక్కివెక్కి ఏడవసాగాడు. అతడు రెండు గడియలసేపు శోకంతో కన్నీరు కార్చాడు. అనంతరం నీటితో కన్నులు కడుగుకొని, విదిపూర్వకంగా ఆచమించి, ధృతరాష్ట్రునితో - “భారతా! మీరు వృద్ధులు. అందుకని కాలం ద్వారా జరిగినది, జరుగుతున్నది మీకు తెలియనిది కాదు. పాండవులు ఎప్పటినుండో మీ ఇచ్చానుసారం నడుచుకొంటున్నాళ్లు. తమ వంశం నాశనం కాకూడదని వారు ఎంతగానో కోరుకున్నారు. వారు సర్వధా నిర్దోషులు. అయినా వారిని కపట ద్యూతంలో ఓడించి వనవాసానికి పంపారు. రకరకాల వేషాలు ధరించి వారు అజ్ఞాతవాసంలో బాధలు పడ్డారు. ఇవే కాకుండా కూడా వారు అసమర్థులవలె అనేక బాధలు సహించారు. యుద్ధం మొదలయ్యే సమయం వచ్చినపుడు నేను స్వయంగా మీ సన్నిధికి వచ్చాను. ఈ పోరు మాన్పించడంకోసం నేను అందరి ఎదుట మిమ్మల్ని కేవలం ఐదు ఊళ్లు ఇమ్మని అడిగాను. కాని కాలుని ప్రేరణతో మీరు కూడా లోభంలో చిక్కుకొన్నారు. నా అభ్యర్థనను

తిరస్కరించారు. ఈ రీతిగా కేవలం మీ అపరాధంవల్లనే సంపూర్ణక్షత్రియ సంహారం జరిగింది. భీష్మ, సోమదత్త, బాహ్లిక, కృప, ద్రోణ, అశ్వత్థామ విదురులు కూడా మీకు ఎప్పుడూ సంది చేసుకొమ్మనే చెబుతూ ఉండేవారు. కాని మీరు ఎవరిమాటనూ అంగీకరించలేదు. నిజం! ఎవని మనసుపై కాలుని ప్రభావం ఉంటుందో అతడు మోహంలో పడిపోతాడు. యుద్ధపుటేర్పాటులు జరుగుతూ ఉండగా మీ బుద్ధి నశించిపోయింది. దీనిని కాలప్రభావం లేదా ప్రారబ్ధం కాక ఇంకేమని అనగలం? వాస్తవానికి ఈ జీవితం ప్రారబ్ధానికే అధీనమై ఉంటుంది. మహారాజా! మీరు పాండవులపై దోషారోపణ చేయకండి. పాపం! నారితప్పు కొంచెం కూడా లేదు. నారు ధర్మాన్నుండి న్యాయాన్నుండి ఎప్పుడూ తప్పుకోలేదు. మీపట్ల నారి ప్రేమకూడా తగ్గలేదు. ఇక మీకు, గాంధారీదేవికి పాండవుల వల్లనే అన్నపానీయాలు లభిస్తాయి. నారివల్లనే మీ వంశం అభివృద్ధి చెందుతుంది. పుత్రునివలన లభించే సమస్త ఫలాలు ఇప్పుడు పాండవుల వల్లనే లభిస్తాయి. కాబట్టి మీరు పాండవులపట్ల మనసులో కల్మషం ఉంచుకోకండి. నారికి చెడును చేయాలని ఆలోచించకండి. ఈ అపరాధం లేదా పారపాటు మీదే అని తలచి, వారికి శుభం కలగాలని కోరండి. వారిని రక్షించండి. మహారాజా! ధర్మరాజు అయిన యుధిష్ఠిరునికి మీ పాదాలమీద ఎంతభక్తి ఉందో మీకు తెలిసినదే. ఎంత స్వాభావికమైన ప్రేమ! అతడు తనకు కీడు చేసిన శత్రువులనే సంహరించాడు. అయినాకూడా రాత్రి పగలు వారిని తలచుకొని దుఃఖంతో కుమిలిపోతున్నాడు. అతనికి ఏమాత్రం సుఖం లేదు. మీకోసం, గాంధారీకోసం అయితే అతడు చాలా శోకిస్తున్నాడు. అతనికి మనసులో శాంతిలేదు. సిగ్గుతో అతనికి మీ ఎదుటికి వచ్చే ధైర్యం లేకపోతోంది." అని యుక్తియుక్తంగా చెప్పాడు.

ధృతరాష్ట్రమహారాజుతో ఇలా అని, శోకంతో చిక్కిపోయిన గాంధారీదేవితో శ్రీకృష్ణుడు - "కల్యాణి! నేను నీతో చెప్పబోయేదికూడా శ్రద్ధగా విను. నేడు లోకంలో నీవంటి తపస్విని అయిన స్త్రీ నేరొకతే లేదు. నీకు గుర్తు ఉండేఉంటుంది. ఆ రోజు సభలో నా ఎదుటనే నీవు ఇరుపక్షాలకు మేలు కలిగించే ధర్మార్థయుక్తమైన మాటలను చెప్పావు. కాని కొడుకులు నీమాట వినలేదు. దుర్యోధనుడు విజయం అభిలషించేవాడు. అతనితో నీవు కరినంగా - "ఓరి మూర్ఖుడా! దర్మం ఎటువైపు ఉంటే ఆ పక్షమే గెలుస్తుంది."

అని చెప్పావు. రాజకుమారీ! నీ ఆ మాట నేడు నిజమయింది. ఇది తెలుసుకొని మనసులో శోకించకు. నీలో తపస్సు యొక్క గొప్ప బలం ఉంది. నీవు నీ క్రోధదృక్కులతో చరాచరజగత్తును భస్మం చేసేవేయగల శక్తిని నింపుకొన్నావు. అయినా కూడా నీవు పాండవులను నాశనం చేయాలి అనే ఆలోచనను ఎన్నడూ మనస్సులోనికి రానీయకూడదు." అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుని మాట విని గాంధారి - "కేశనా! నీమాట పూర్తిగా సరియైనదే. ఇంతవరకు నా మనసులో పెద్ద బాధ ఉంది. నేను శోకాగ్నిలో దహించుకుపోతున్నాను. అందుకని బుద్ధి వికలమైపోయింది. నేను పాండవులకు అరిష్టం జరగాలని ఆలోచించాను. కాని ఇప్పుడు నీ మాటలు వినడంతో నాబుద్ధి కుదుటపడింది. క్రోధావేశం మాయమవుతోంది. జనార్దనా! ఈ రాజు వృద్ధుడు. అందుడు. కొడుకులందరూ చనిపోయారు. ఈ కారణంగా కూడా శోకంతో బాధపడుతున్నాను. ఇక వీరులైన పాండవులతో కలసి నీవే ఇతనికి ఆసరా కానాలి." అన్నది.

ఇలా అంటూనే గాంధారి కొంగుతో ముఖం కప్పుకొని వెక్కి వెక్కి ఏడువసాగింది. పుత్రశోకంతో ఆమె చాలా సంతాపించసాగింది. ఆ సమయంలో శ్రీకృష్ణుడు ఎన్నో కారణాలు చెప్పి, ఎన్నో యుక్తులు చూసి గాంధారికి పాంత్వన చేకూర్చాడు. ధైర్యం చెప్పాడు. ధృతరాష్ట్రుని, గాంధారిని ఓదార్చిన తరువాత భగవానునకు అశ్వత్థామయొక్క భీష్మప్రతిజ్ఞ స్మృతిలోకి వచ్చినట్లయింది. ఆ వెంటనే అతడు లేచి నిలబడి, న్యాయమూర్తి పాదాలకు శిరసు వంచి ప్రణమిల్లి ధృతరాష్ట్రునితో - "మహారాజా! ఇప్పుడు నేను ఇక్కడినుండి వెళ్లడానికి అనుమతిని కోరుతున్నాను. మీరు శోకించకండి. ఇప్పుడు అశ్వత్థామ మనసులో పాపపుటాలోచన తలెత్తింది. అందుకని వెంటనే లేచినిల్చున్నాను. అతడు ఈ రాత్రి పాండవులను మట్టుపెట్టాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు." అన్నాడు.

అది విని గాంధారీధృతరాష్ట్రులు - "జనార్దనా! అలాగయితే వెంటనే వెళ్లు. పాండవులను రక్షించు. మేము నిన్ను మళ్ళీ త్వరలోనే కలుసుకొంటాము." అన్నారు. తరువాత శ్రీకృష్ణభగవానుడు దారుకునితో కలిసి వెంటనే బయలుదేరాడు. అతడు వెళ్లిన పిమ్మట మహాత్ముడైన న్యాయమూర్తి అతనిని ఓదార్చసాగాడు. శిభిరం దగ్గరకు చేరుకొని శ్రీకృష్ణుడు పాండవులను కలుసుకొన్నాడు. హస్తినాపురసమాచారమంతా వారికి వినిపించాడు.

దుర్యోధనుడు విలపించుట - అశ్వత్థాను యొక్క
విషాదము - అతడు ప్రతిజ్ఞ చేయుట -
సేనాపతిగా అభిషిక్తుడగుట.

ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! నా పుత్రుడు చాలా కోపి.
పాండవులతో విరోధం పెట్టుకొన్న కారణంగా అతనిపై అతివెద్ద
ఆపద వచ్చిపడింది. చెప్పు. అతడు తొడలు విరిగి నేలపై
పడిఉండగా, భీమసేనుడు అతని శిరసును తన్నినపుడు,
తరువాత అతడు ఏమి చేశాడు?” అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “మహారాజా! తొడలు
విరిగాక, దుర్యోధనుడు నేలమీద పడిపోగానే మట్టికొట్టుకు
పోయాడు. తరువాత విడిపోయిన జాట్టును ముడివేసుకొంటూ
అతడు దిక్కులు చూడసాగాడు. అనంతరం అతిప్రయత్నం
మీద ఏలాగో జాట్టును ముడిచి, అతడు నీళ్లు నిండిన
కన్నులతో నన్ను చూసి, తన రెండు చేతులను నేలమీద
అన్ని గట్టిగా ఊపిరి తీసుకొంటూ “అయ్యో! శంతను
నందనుడు భీష్ముడు, కర్ణుడు, కృపాచార్యుడు, శకుని,
ద్రోణాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, శల్యుడు, కృతవర్మ వంటి
వీరులు నాకు రక్షకులు. అయినా నేను ఈ స్థితికి వచ్చాను.
నిశ్చయంగా విధిని ఎవరూ కూడా ఉల్లంఘించలేరు. ఒకప్పుడు
పదకొండు అక్షౌహిణులసైన్యానికి అధిపతి అయినవాడికి
ఇప్పుడు ఈ అవస్థ. సంజయా! నా పక్షంలోని యోధులలో
బ్రతికి ఉన్నవారితో “భీమసేనుడు గదాయుద్ధంలో నియమాన్ని
ఉల్లంఘించి దుర్యోధనుని పడగొట్టాడు.” అని చెప్పు.
క్రూరకర్మలు చేసే పాండవులు భీష్మ, ద్రోణ, భూరిశ్రవ,
కర్ణులను కపటంగా చంసిన తరువాత, నన్ను కూడా
మోసంచేసి, ఇంకొక కళంకాన్ని తిలకంగా ధరించారు. ఈ
నింద్యకర్మల కారణంగా వారు సభ్యసమాజంలో
సశ్చాతృపడవలసి వస్తుందని నా విశ్వాసం. మర్యాదాభంగం
చేసినవానిని గౌరవించే విద్వాంసుడెవరుంటాడు? పాపాత్ముడైన
భీమసేనుడు నేడు ఆనందోత్సాహం పొందుతున్నట్లుగా,
అథర్మంగా విజయం పొందిన ఏ ఇతర బుద్ధిమంతుడు
అలాంటి ఆనందోత్సాహం పొందుతాడు? నా తొడలు
విరిగిపోయాయి. అలాంటి స్థితిలో భీముడు నా శిరసును
కాళితో తన్నాడే. ఇంతకంటే ఆశ్చర్యకరమైన విషయం ఇంకొకటి
ఏముంటుంది? నా తల్లిదండ్రులు భాగా శోకిస్తూ ఉంటారు.
నారికి నా సందేశం వినిపించు. “నేను యజ్ఞాలు చేశాను.
పెంచి పోషించవలసిన నారినందరినీ పోషించాను.
సముద్రపర్యంతం భూమిని చక్కగా పాలించాను. శత్రువులు

జీవించి ఉన్నారు. అయినా కూడా నారి శిరసులపై కాలు
మోసి, శక్త్యనుసారం మిత్రులకు ప్రేయం చేశూర్చాను. నా
బంధువులను ఆదరించాను. వశవర్తులుగా చేసుకొన్నవారిని
సత్కరించాను. ధర్మార్థకామాలను సేవించాను. ఇతరదేశాలపై
దండెత్తి నారిని ఓడించి, దాసులవలె ఆ రాజులపై అధికారం
చూపాను. నాకు ఇష్టమైన నానికి ఎప్పుడూ మేలే చేశాను.
కనుక నాకంటే మంచి చావు ఎవరికి వచ్చి ఉంటుంది?
శాస్త్రోక్తంగా వేదాధ్యయనం చేశాను. నానాప్రకారాల ధానాలు
చేశాను. నేను బ్రతికి ఉండగా నాకు రోగం రాలేదు. నేను
ధర్మబద్ధంగానే లోకాలన్నీ జయించాను. ధర్మాత్ముడైన
క్షత్రియుడు ఎటువంటి మరణం కోరుకొంటాడో అదే నాకు
ప్రాప్తించింది. ఇంతకంటే మంచి చావు ఎవరికి వస్తుంది?
నేను వెన్ను చూపి యుద్ధంనుండి పారిపోలేదు. ఇది
సంతోషించదగిన విషయం. నా మనసులో ఏ డురూహాలూ
కలుగలేదు. అయినా కూడా నిద్రించేవానికో లేదా పిచ్చివానికో
విషమిచ్చినట్లుగా ఆ పాపాత్ముడు యుద్ధధర్మాన్ని ఉల్లంఘించి
నన్ను కూల్చివేశాడు.” అని పలికాడు.

అనంతరం మీ పుత్రుడు సందేశవాహకులతో -
“అశ్వత్థామ, కృతవర్మ, కృపాచార్యులతో నామాటగా చెప్పాలి.-
అనేక పర్యాయాలు యుద్ధనియమాలను భంగపరచి
పాపాచారులయిన ఈ పాండవులను మీరు ఎప్పుడూ
నమ్మకండి. భీముడు నన్ను అథర్మంగా, కూల్చివేశాడు.
నాకోసమే స్వర్గానికి చేరుకొన్న ఆ ద్రోణాచార్యులు, కర్ణుడు,
శల్యుడు, వృషసేనుడు, శకుని, జలసందుడు, భగదత్తుడు,
భూరిశ్రవుడు, జయద్రథుడు, దుశ్శాసనాది సోదరులు,
లక్ష్మణుడు, దుశ్శాసనకుమారుడు ఇంకా అనేకులు ఇతర
రాజకుమారులవెనుక ఇప్పుడు నేనుకూడా స్వర్గలోకానికి
వెళ్తున్నాను. నాకు ఇదే చింత. తన సోదరులయొక్క భర్తయొక్క
మరణసమాచారం విని డుఃఖితురాలయిన నా సోదరి దుశ్శల
ఏ దశ పొందుతుందో. పుత్రపౌత్రుల భార్యలు విలపిస్తూంటే,
వారితో నా తల్లిదండ్రులు ఎలాంటి అవస్థకు చేరుకొంటారో!
కొడుకు, భర్త చనిపోయారని విని పాపం లక్ష్మణకుమారుని
తల్లి కూడా వెంటనే ప్రాణాలు వదిలేస్తుందేమో!
వ్యాఖ్యానకుశలులైన, సన్యాసివేషంలో నాలుగువైపులా తిరుగుతూ
ఉండే చార్వాకులకు నా ఈ స్థితి తెలిసినట్లయితే, తప్పకుండా
వారు నా వైరానికి బదులు తీర్చుకొంటారు. నేనయితే
ముల్లోకాలలోను ప్రసిద్ధమైన ఈ పవిత్ర తీర్థం
శమంతవంచకంలో ప్రాణత్యాగం చేస్తున్నాను. కనుక నాకు

అక్షయలోకాలు సిద్ధిస్తాయి." అని చెప్పాడు.

రాజా! మీ పుత్రుని ఈ విలాపం విని వేలమంది కన్నులలో కన్నీరు నిండింది. వారందరూ వ్యాకులపాటుతో అక్కడినుండి అటు ఇటు తొలగిపోయారు. దూతలు వచ్చి అశ్వత్థామతో గదాయుద్ధం గురించిన సమాచారం, రాజును అన్యాయంగా పడగొట్టిన వృత్తాంతాన్ని కూడా చెప్పారు. అనంతరం అక్కడ కొద్దిసేపు ఆలోచించిన తరువాత నారు ఎక్కడినుండి వచ్చాలో అక్కడికి తిరిగివెళ్లిపోయారు.

నారాహరుల వలన దుర్యోధనుని కూల్చివేత సమాచారం విని, బ్రతికి ఉన్న కౌరవ మహారథులు అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ - తాము కూడా తీక్ష్ణ బాణాలతో, గదా తోమర శక్తి ప్రహారాలతో బాగా గాయపడిఉండికూడా, వేగంగా పరుగులు తీసే గుట్టాలు పూన్చిన రథాలను ఎక్కి వెంటనే యుద్ధభూమికి వెళ్లారు. అక్కడికి వెళ్లి - దుర్యోధనుడు నేలపై పడి గిలగిల కొట్టుకోవడం, అతని శరీరం అంతా రక్తంతో తడిసి ఉండడం చూశారు. క్రోధంతో అతని కనుబొమ్మలు ముడుచుకొని, కన్నులు పైకెత్తి ఉండడం, అతడు అమర్షంతో నిండి ఉండడం కనిపించింది.

తమ రాజు ఇటువంటి స్థితిలో పడిఉండడం చూసి కృపాచార్యుడు మొదలైన నారికి ఏమీ పాలుపోలేదు. నారు రథాలనుండి దిగి దుర్యోధనుని వద్దనే నేలపై కూర్చున్నారు. అప్పుడు అశ్వత్థామకు కన్నులు నీటితో నిండిపోయాయి. అతడు వెక్కిళ్లుపెడుతూ - "రాజా! నిశ్చయంగా ఈ మానవలోకంలో ఏమాత్రం సత్యం లేదు. నీవంటి రాజు ధూళిలో పడి ఉన్నాడు. లేకపోతే ఒకనాడు సమస్త భూమండలానికి అదిపతియై, అందరిపై అధికారం నెరపిన నాడే ఈ రోజు ఈ నిర్జనవనంలో ఒంటరిగా ఎలా పడిఉన్నాడు? ఈనాడు నాకు దుశ్శాసనుడు కనిపించడంలేదు. మహారథి కర్ణుడు, హితైషులు మిత్రులు కూడా కనిపించడంలేదు. ఇదేమన్నమాట? వాస్తవానికి కాలగతిని తెలుసుకోవడం చాలా కఠినం. కొద్దిగా కాలం తిరగబడింది. అంతే చూడు. నీవు మూర్ఖాభిషిక్తులైన రాజులందరిలో అగ్రగణ్యుడవు అయికూడా నేడు గడ్డిపరకలతో కూడిన ధూళిలో దొర్లుతున్నావు. మహారాజా! నీ శ్వేతచ్ఛత్రం ఎక్కడ! చామరం ఎక్కడ? ఆ విశాలసైన్యం అంతా ఏమయిపోయింది? ఏకారణంగా ఏపని జరుగుతుందో తెలుసుకోవడం చాలా కష్టం. ఎందుకంటే నీవు సమస్త ప్రజలకు మన్నింపదగిన రాజువై ఉండికూడా నేడు ఈ స్థితికి చేరుకొన్నావు. నీకు

ఇంద్రునితో కూడా పోరాడే శక్తి ఉంది. నీమీదే ఇటువంటి ఆపద వచ్చిపడితే, ఎవరికీ కూడా సంపదలు స్థిరం కావని నిశ్చయంగా చెప్పవచ్చును." అని విలపించాడు.

అత్యంతదుఃఖితుడై విలసిస్తున్న అశ్వత్థామ మాటలు విని దుర్యోధనుని కన్నులలో కన్నీరు పొంగివచ్చింది. అతడు రెండు చేతులతో కన్నులు తుడుచుకొని, కృపాచార్యుడు మొదలైన వారితో సమయోచితంగా ఇలా అన్నాడు - "మిత్రులారా! మర్త్యలోక నియమం ఇలాగే ఉంటుంది. ఇది విధాత ఏర్పరచిన ధర్మం. కనుక కాలక్రమేణ ఏదోఒక రోజున ప్రాణులందరూ మరణిస్తారు. అదే ఈనాడు నాకు కూడా ప్రాప్తించింది. దానినే మీరు మీ కన్నులతో చూస్తున్నారు. ఒకరోజున నేను ఈ భూమండలాన్ని పాలించిన రాజును. నేడు ఇటువంటి దశకు చేరుకొన్నాను. అయినా కూడా నాకు ఈ విషయంలో మాత్రం ఆనందంగానే ఉంది. యుద్ధంలో ఎంతపెద్ద ఆపద సంభవించినా కూడా నేను ఎప్పుడూ వెనక్కి తగ్గలేదు. పాపాత్ములు నన్ను మోసంతోనే పడగొట్టారు. నేను యుద్ధంలో ఎప్పుడూ ఉత్సాహమే చూపాను. నా బంధువులందరూ మరణించాక నేనుకూడా యుద్ధభూమిలోనే ప్రాణత్యాగం చేస్తున్నాను. దీనికి నాకు ఎక్కువగా సంతోషంగా ఉంది. అదృష్టవశాత్తు మీరు ఈ నరసంహారం నుండి బయటపడడం చూస్తున్నాను. దానితోపాటే మీరు క్షేమంగా ఉండి, ఏదైనా చేయడానికి సమర్థులై ఉన్నారు. ఇది నాకు కూడా ఆనందించదగిన విషయం. మీకు నాపట్ల స్వాభావికమైన ప్రేమ ఉంది. కనుక నా మరణానికి దుఃఖిస్తున్నారు. కాని చింతించవలసిన దేమీ లేదు. వేదాలు ప్రమాణభూతమయితే నేను అక్షయలోకాలకు అధికారాన్ని పొందాను. కనుక నేను ఎప్పుడూకూడా శోకింపదగినవాడిని కాను. మీరు మీ స్వరూపాలకు అనుగుణంగా పరాక్రమం చూపారు. ఎప్పుడూ నాకు విజయాన్ని అందించాలనే ప్రయత్నం చేశారు. కాని దైవ విధిని ఎవరు ఉల్లంఘించగలరు?" అన్నాడు.

మహారాజా! ఇది చెపుతూ ఉండగానే మళ్ళీ దుర్యోధనుని కన్నులలో నీరు ఉభికి వచ్చింది. అతడు శారీరక భాధచేత కూడా అత్యంతవ్యధను పొందుతున్నాడు. అందుకని ఆపైన ఏమీ మాట్లాడలేకపోయాడు. మౌనంగా ఉండిపోయాడు. రాజు యొక్క ఈ అవస్థ చూసి అశ్వత్థామకు కన్నులు నిండుకొచ్చాయి. అతనికి చాలా దుఃఖం కలిగింది. దానితోపాటే శత్రువులపై ఈర్ష్యతోకూడిన కోపం కూడా వచ్చింది. అతడు క్రోధంతో నిప్పులకొలిమి అయ్యాడు. చేతితో చేతిని నొక్కుతూ

- “రాజా! ఆ పాపాత్ములు క్రూరకర్మతోనే నా తండ్రిని కూడా చంపారు. కాని నేడు నీ దశ చూశాక కలిగినంత సంతాపం నాకు ధానికి కలగడం లేదు. మంచిది. నా మాట విను. నేను చేసిన యజ్ఞాలు, తవ్వించిన మాతులు, చెరువులు మొదలైనవి, చేసిన దానధర్మాలు, పుణ్యకార్యాలు - ఆ అన్నింటిమీద ఒట్టువేసి మరీ శపథం చేస్తున్నాను. నేడు నేను శ్రీకృష్ణుడు చూస్తూ ఉండగానే ప్రతిఒక్క ఉపాయాన్ని ఉపయోగించి సమస్త పాంచాలురను యమలోకానికి పంపుతాను. ఇందుకోసం కేవలం నీవు నన్ను ఆజ్ఞాపించు.” అన్నాడు.

అశ్వత్థామ మాటలు విని దుర్యోధనుడు మనసులోనే ఆనందించాడు. కృపాచార్యునితో - “ఆచార్యా! మీరు త్వరగా నీటి కలశాన్ని తీసికొని రండి.” అన్నాడు.

కృపాచార్యుడు నీటికలశాన్ని తీసికొని రాజదగ్గరకు రాగానే అతడు - “విప్రవర్యా! మీరు నాకు ప్రియం చేయదలచుకొంటే ద్రోణకుమారుని సేనాపతి పదవిలో అభిషేకించండి. మీకు మేలు జరుగుతుంది.” అన్నాడు. రాజుగారి ఆజ్ఞపై కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామను అభిషేకించాడు. ఆ తరువాత అతడు దుర్యోధనుని హృదయానికి అత్తుకొని, దిక్కులన్నిటినీ సింహనాదంతో ప్రతిధ్వనింపచేస్తూ అక్కడినుండి బయలుదేరాడు. దుర్యోధనుడు రక్తంలో మునిగి రాత్రంతా అక్కడే పడిఉన్నాడు. యుద్ధభూమికి చూరంగా వెళ్లి, ఆ ముగ్గురు మహాయోధులు ముందు కార్యక్రమాన్ని గూర్చి ఆలోచించసాగారు.

ఇది శల్క పర్వము

సంక్షిప్త మహాభారతము

సాప్తిక పర్వము

ముగ్గురు యోధులు ఒక వనములో
విశ్రమించుట - అశ్వత్థామ పాండవులను
కనటముగా చంపుటకు విశ్చయించుకొని,
కృపాచార్య కృతవర్మలను సంప్రదించుట.

నారాయణం నమస్కృత్య వరం చైవ నరోత్తమమ్ ।
దేవీం సరస్వతీం వ్యాపం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, నరోత్తముడు అయిన
అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని
రచించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురభావాలను తొలగించి
అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

అప్పుడు అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ - ఈ
ముగ్గురు వీరులు దక్షిణ దిశగా వెళ్లి, సూర్యాస్తమయ
సమయానికి శిబిరాల దగ్గరకు చేరుకొన్నారు. ఇంతలో నారికి
విజయాబిలాషులైన పాండవ వీరుల భీషణనాదాలు
వినిపించాయి. అందుకని నారు దండెత్తి వస్తున్నారనే శంకతో
వారు భయభ్రాంతులై తూర్పు దిక్కుగా పారిపోయి, కొంచెం
దూరం వెళ్లి కాసేపు విశ్రాంతి తీసికొన్నారు.

ధృతరాష్ట్రమహారాజు - “సంజయా! నా కొడుకు
దుర్యోధనునికి పదివేల ఏనుగుల బలముంది. అతనిని
భీమసేనుడు పడగొట్టాడు. ఈ మాట ఒక్కపారిగా నమ్మబుద్ధి
కావడంలేదు. నా పుత్రుని శరీరం వజ్రంలా కరినమయినది.
దానిని కూడా పాండవులు యుద్ధభూమిలో నశింప చేశారు.
దీనితో ప్రారబ్ధంనుండి తప్పించుకోవడం ఏవిధంగానూ
సంభవం కాదని నిశ్చయమవుతోంది. సోదరా! సంజయా!
నా వందమంది కొడుకుల మరణవార్తను వినికూడా ఇది
వేయి ముక్కులు కాలేదంటే, నా హృదయం తప్పకుండా
ఉక్కుతో చేయబడి ఉంటుంది. ఆహా! ఇప్పుడు పుత్రహీనులమై
మావృద్ధ దంపతులం ఎలా జీవించగలం? నేను ఒక రాజుకు
తండ్రీనేకాకుండా, స్వయంగా కూడా రాజును. అటువంటిది
ఇప్పుడు పాండవులకు దాసుడనై ఏ రకంగా నా ఈ జీవితాన్ని
గడపను? అయ్యో! నా వందమంది కొడుకులను ఒక్కడే
చంపివేసి, నా జీవితాన్ని చివరి రోజులలో దుఃఖపూరితం
చేసిన ఆ భీమసేనుని మాటలను ఎలా వినగలుగుతాను?
మంచిది. సంజయా! ఇది చెప్పు. ఈ రీతిగా నా కొడుకు

దుర్యోధనుడు అధర్మంగా పడిపోయాక కృతవర్మ,
కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ ఏమి చేశారు?” అని అడిగాడు.

సంజయుడు చెప్పాడు - “మీ పక్షంలోని ఆ ముగ్గురు
వీరులు కొద్దిదూరం వెళ్లగానే వారికి రకరకాల వృక్షాలు,
లతలతో నిండిన ఒక భయంకరమైన అడవి కనిపించింది.
అక్కడ కొద్దిసేపు విశ్రమించి, వారు గుట్టాలకు నీరు త్రావించి,
అలసట తీరాక, ఆ దట్టమైన అరణ్యంలో ప్రవేశించారు.
అక్కడ నలువైపుల దృష్టి సారించేసరికి, ఒక పెద్ద మట్టిచెట్టు
కనపడింది. దాని కొమ్మలు వేలకొద్దీ అన్నివైపులకు
వ్యాపించాయి. ఆ వటవృక్షం దగ్గరకు వెళ్లి ఆ మహాయోధులు,
తమ రథాల నుండి దిగి, స్నానాదులు ముగించుకొని
సంధ్యావందనం చేయసాగారు. ఇంతలో సూర్యభగవానుడు
అస్తాద్రిశిఖరాన్ని చేరుకొన్నాడు. లోకమంతటా నిశాదేవి
ఆధిపత్యం వహించింది. అన్నివైపుల మినుకు మినుకునుంటున్న
గ్రహనక్షత్రతారకలతో సుశోభితమైన గగన మండలం
దర్శనీయమైన వితానంలాగ శోభిస్తోంది. అప్పటికి ఇంకా
రాత్రికి ఆరంభకాలం మాత్రమే. కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు,
అశ్వత్థామ దుఃఖంలోను శోకంలోను మునిగిపోయి ఆ వటవృక్ష
సమీపంలో దగ్గరగా కూర్చుని, గతించిన కౌరవపాండవ
సంహారానికి శోకాన్ని వ్యక్తం చేయసాగారు. మిక్కిలి
అలిసిపోయిన కారణంగా నిద్ర ముంచుకొని వచ్చింది. దానితో
కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ నిద్ర పోయారు. వారు అమూల్యమైన
మంచాలపై నిద్రించే వారు, అన్ని రకాల సుఖసామగ్రిలు
కలిగినవారు, దుఃఖానికి అలవాటు పడనివారు అయినప్పటికీ
కూడా అనాధలవలె కటికనేలమీదనే నిద్రపోయారు.

కాని అశ్వత్థామ మిక్కిలి కోపంగాను, రోషంతోను ఉన్నాడు.
అందుకని అతనికి నిద్రరాలేదు. అతడు ఆ వనంలో
నాలుగువైపులకు దృష్టిసారించగానే, అతనికి ఆ మట్టిచెట్టు
మీద చాలా కాకులు కనిపించాయి. అవి ఆనందంగా వేర్వేరు
గూళ్లలో నిద్రిస్తున్నాయి. అదే సమయంలో అతనికి ఒక
భయంకరమైన గుడ్లగూబ అటు రావడం కనిపించింది.
అది మెల్లమెల్లగా ముక్కును తాటిస్తూ మట్టిచెట్టు యొక్క
ఒక కొమ్మమీదికి దిగి, దాని మీద నిద్రించే కాకులను
చంపసాగింది. అది తన గోళ్లతో కొన్ని కాకులను రక్కింది.
కొన్నిటి తలలను కొరికివేసింది. కొన్నిటికి కాళ్లను విరిచేసింది.

ఈ రీతిగా తన కన్నులముందే ఎగిరి వచ్చిన అనేక కాకులను అది క్షణాలలోనే చంపివేసింది. దానితో ఆ మట్టిచెట్టు అంతా కాకుల శరీరాలతో, వాటి అవయవాలతో నిండిపోయింది.

రాత్రివేళ గుడ్లగూబ యొక్క మోసపూరితవ్యవహారం చూసి అశ్వత్థామ కూడా అలాగే చేయాలని సంకల్పించుకొన్నాడు. ఆ ఏకాంతంలో అతడు - " ఈపక్షి నాకు తప్పకుండా యుద్ధం చేసే యుక్తిని ఉపదేశించింది. ఈ సమయంకూడా ఇందుకే తగినది. పాండవులు విజయం పొంది, గొప్ప తేజోవంతులై బలవంతులై ఉత్సాహులుగా ఉన్నారు. ఇప్పుడు నేను నా శక్తితో వారిని చంపలేను. దుర్యోధనుని ఎదుట వారిని వధిస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేశాను. ఇప్పుడు నేను న్యాయంగా యుద్ధం చేసినట్లయితే నిస్సందేహంగా నేను నా ప్రాణాలకు నీళ్లు వదులుకోనాలి. అవును. మోసంతో తప్పక సాఫల్యం లభిస్తుంది. శత్రువులను కూడా పూర్తిగా సంహరించవచ్చును. పాండవులు కూడా అనేక నింద్యమైన కుత్సితకర్మలు చేశారు. యుద్ధంలో అనుభవజ్ఞులైన వారు "అర్థరాత్రివేళ నిద్రలో తెలివి తప్పిఉన్నట్టి నాయకుడు నశించినట్టి, వీరులు చిన్నాభిన్నమైనట్టి, అభిప్రాయభేదాలు కలిగినట్టి సైన్యం మీద శత్రువు దాడి చేయాలి." అని చెప్పడం కూడా ఉంది." అని ఆలోచించసాగాడు.

ఈ రీతిగా ఆలోచించి ద్రోణపుత్రుడు రాత్రివేళ నిద్రిస్తున్న పాండవ సాంఘాల వీరులను సంహరించాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఆపై అతడు కృపాచార్యకృతవర్మలను లేపి తన నిశ్చయాన్ని తెలిపాడు. ఆ ఇద్దరు మహావీరులు అశ్వత్థామ మాట విని చాలా సిగ్గుపడ్డారు. కాని వారికి దానికి సమాధానమేమీ దొరకలేదు. అప్పుడు అశ్వత్థామ ఒక్క ముహూర్తకాలం ఆలోచించి అశ్రుగర్గదస్వరంతో - "మహారాజా దుర్యోధనుడు పదకొండు అక్షౌహిణుల సేనకు అధిపతి. అనేకులు క్షుద్రయోధులు కలిసి భీమసేనుని చేత అతనిని చంపించారు. సాసాత్ముడయిన భీముడు మూర్ధాభిషిక్తుడయిన ఒక చక్రవర్తి యొక్క శిరసును తన్నాడు - ఇది అతడు చేసిన ఎంత నీచకృత్యం! అయ్యో! పాండవులు కౌరవులను ఎంత భీషణంగా సంహరించారు? నేడు మనము ముగ్గురమే ఈ మహాసంహారం నుండి బ్రతికి బయటపడ్డాము. నేనైతే ఇదంతా కాలంయొక్క విపర్యయమే అనుకొంటున్నాను. మూఢత్వంతో మీ ఇద్దరి బుద్ధి మందగించకపోతే, ఈ

హోరవిపత్సమయంలో మన కర్తవ్యమేమిటో దయచేసి చెప్పండి" అని అడిగాడు.

కృపాచార్య అశ్వత్థామల సంవాదము

అప్పుడు కృపాచార్యుడు - "మహాబాహూ! నీవు చెప్పినది నేను విన్నాను. ఇక నేను చెప్పేది కూడా కొద్దిగా విను. మనుష్యులందరూ దైవ పౌరుషాలనే రెండు రకాల కర్మలకు అధీనులై ఉంటారు. ఈ రెండిటికీ మించి వేరొకటిలేదు. కేవలం దైవంవల్ల గాని, కేవలం పౌరుషం వల్ల గాని కార్యసిద్ధి జరుగదు. సఫలత్వం కావాలంటే రెండింటి యొక్క సహయోగం అవసరం. ఈ రెండింటిలోను దైవమే ఫలితాన్ని నిశ్చయించి, తానే దాన్ని ఇవ్వడానికి పూనుకొంటుంది. అయినప్పటికీ బుద్ధిమంతులు నిపుణంగా పౌరుషానికే అంటిపెట్టుకొంటారు. మనుష్యుల యొక్క సంపూర్ణమైన కార్యప్రయోజనాలు ఈ రెండింటితోనే సిద్ధిస్తాయి. అతడు చేసిన పురుషప్రయత్నం యొక్క సిద్ధికూడా దేవుని అధీనంలోనే ఉంటుంది. దైవానుకూల్యంవల్లనే అతనికి పలితం ప్రాప్తిస్తుంది. కార్యకుశలులు దైవానుకూల్యం లేనపుడు, ఏ కార్యాన్ని చేయడం మొదలు పెట్టినా, ఎంత జాగ్రత్తగా చేసినాకూడా దానికి ఏమీ పలితం ఉండదు. దీనికి వ్యతిరేకంగా సోమరులకు, మనస్సు పెట్టనివారికి అయితే ఏపనిని అయినా ప్రారంభించడమే బాగుండదు. కాని బుద్ధిమంతులకు ఈమాట రుచించదు. ఎందుకంటే లోకంలో ఏ కర్మాకూడా ప్రాయీకంగా నిష్ఫలంగా కనిపించదు. కాని కర్మ చేయకపోతే మాత్రం దుఃఖమే గోచరిస్తూ ఉంటుంది. ప్రయత్నం చేయకుండానే దైవ యోగంచేతనే అన్నిరకాల ఫలితాలు ప్రాప్తించడం, లేదా ప్రయత్నం చేసినప్పటికీ ఏ పలితం లభించకపోవడం - ఇలాంటివారయితే తక్కువగానే ఉంటారు. అయినప్పటికీ శ్రద్ధాపూర్వకంగా పనిలో లగ్నమయ్యేవారు ఆనందంగా జీవితాన్ని గడపగలుగుతారు. సోమరులకు ఎప్పుడూ సుఖం ఉండదు. ఈ జీవలోకంలో ప్రాయీకంగా శ్రద్ధతో పనిచేసేవారే తమకు హితాన్ని సాదించుకోవడం కనపడుతూఉంటుంది. పని మొదలు పెట్టాక కూడా ఫలితం లభించకపోయినాకూడా, వారిని ఏరకంగానూ ఎవరూ నిందించరు. కాని ఏమీ చేయకుండానే ఫలితం పొందినవానికి లోకంలో నింద కలుగుతుంది. పైగా లోకులు అతనిని ద్వేషించడం మొదలుపెడతారు. ఈ రీతిగా ఈ దైవపౌరుషాల రెండింటి సహకారాన్ని అంగీకరించకుండా కేవలం దైవం లేదా పౌరుషం యొక్క సహాయంతోనే ఉండేవాడు తనకు అనర్థాన్నే

కలుగచేసుకొంటాడు. ఇచే బుద్ధిమంతులయొక్క నిశ్చయం.

ఎన్నోసార్లు ప్రయత్నించినప్పటికీ కూడా ఫలితం లభించక పోవడానికి - పొరుషలోపమో లేదా దైవమో - ఈ రెండూ కారణాలు. కాని పురుషప్రయత్నం చేయకుండా ఏ పనీ కూడా సిద్ధిందనే సిద్ధించదు. కనుక పెద్దలను సేవించడం, వారిని తనకు శుభాలు కలిగించే సాధనాలను గూర్చి అడగడం, నారు చెప్పిన మంచి మాటలను ఆచరించడం - వీటిని ఆచరించడం సరియైనదిగా భావిస్తారు. పని మొదలుపెట్టిన తరువాత పెద్దలనుండి, పూజ్యులనుండి మాటిమాటికి సలహాలను తీసికోవాలి. కార్యసాఫల్యంలో అవే ముఖ్యకారణాలని, వారికే సిద్ధి లభిస్తుందని చెప్తూ ఉంటారు. పెద్దల మాట విని పని మొదలు పెట్టినవానికి తన పనికి తగిన ఫలితం వెనువెంటనే ప్రాప్తిస్తుంది. కాని రాగం, క్రోధం, భయం, లేదా లోభంతో ఏ పనిని చేసినా అది సఫలీకృతమవడంలో అసమర్థమవుతుంది. పైగా వెంటనే ఐశ్వర్యం నుండి భ్రష్టుడవుతాడు. దుర్యోధనుడు కూడా లోభి, నీచబుద్ధి. అతడు సమర్థుడు కాకపోయినా కూడా మూర్ఖత్వం కారణంగా ఆలోచన లేకుండానే, తన హితైషులను నిరాదరించి, దుష్టుల సలహాతో ఈ పని ఆరంభించాడు. పాండవులు గుణాలలో అతనిని అన్నివిధాలా మించిన వారు. వారు ఎంత ఆసినాకూడా అతడు వారితో వైరం పెట్టుకొన్నాడు. అతడు మొదటినుండీ కూడా దుష్టస్వభావుడే. అందుకే ధైర్యం వహించలేకపోయాడు. పైగా తన మిత్రులమాటనే వినలేదు. అందుకనే తన ప్రయత్నంలో విఫలుడై, పశ్చాత్తాపపడవలసి వచ్చింది. మనం ఆ పాపాత్ముని పక్షం వహించాం. కనుక మనం కూడా ఈ మహానర్థాన్ని అనుభవించవలసివచ్చింది. నేను ఎంతో ఆలోచిస్తున్నాను. అయినా ఆ కష్టంతో బాధపడుతున్నందువల్ల నా బుద్ధికి ఇప్పుడు కూడా మేలు కలిగించే ఏ అంశమూ స్ఫురించడం లేదు. మనుష్యుడు తాను హితాహితాల గురించి ఆలోచించడంలో అసమర్థుడు అయినపుడు, తన స్నేహితుల నుండి సలహా తీసికోవాలి. అక్కడే అతనికి వినయం, బుద్ధి ప్రాప్తిస్తుంది. అక్కడే అతనికి తన హితసాధనం కూడా లభిస్తుంది. అడిగాక వారు ఇచ్చిన సలహానే ఇతడు పాటించాలి. కనుక మనం గాందారీ ధృతరాష్ట్రులను, మహాబుద్ధిమంతుడయిన విదురుని కలుసుకొని వారి సలహా తీసుకొంథాం. మనం అడిగిన మీదట నారు ఏది చెప్తే అదే చేద్దాం. వా బుద్ధి ఇదే నిశ్చయిస్తోంది. ఈ మాటమాత్రం

నిశ్చితమే - ప్రారంభించనిదే పని ఎప్పటికీ సఫలీకృతం కాదు, ప్రారంభించినా కూడా సిద్ధించకపోతే దానికి ప్రారబ్ధమే కారణమని అనుకోవాలి." అన్నాడు.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! కృపాచార్యుని యొక్క ధర్మార్థయుక్తమైన శుభాభిప్రాయాన్ని విని అశ్వత్థామ శోకంతో రేగుతున్న అగ్నిలా మండిపడసాగాడు. అపై అతడు మనసును కరినపరుచుకొని, కృపకృతవర్మలు ఇద్దరితో - "ప్రతిమనిషిలోను బుద్ధి వేర్వేరుగా ఉంటుంది. దానితోనే అతడు సంతుష్టుడవుతూ ఉంటాడు. అందరూ తామే బుద్ధిమంతులమనుకొంటూ ఉంటారు. అందరికీ తమ తెలివే మంచిదని అనిపిస్తూ ఉంటుంది. వారు మాటిమాటికీ ఇతరుల బుద్ధిని నిందిస్తూ, తమ బుద్ధి గొప్పదని అంటూ ఉంటారు. ఏదైనా కారణం చేత ఎవరి ఆలోచన అయినా ఎక్కువమందిలో ఉంటే వారు పరస్పరం (ఒకరితో ఇంకొకరు) సంతుష్టులవుతూ ఉంటారు. పైగా పరస్పరం (ఒకరిని ఇంకొకరు) సమ్మానించుకొంటూ ఉంటారు. కాని కాలం కలిసిరాకపోతే తిరిగి ఆ మనుష్యుల బుద్ధులే వ్యతిరేకమై ఒకదానితో ఒకటి విభేదించుకొంటాయి. మనుష్యుల మనస్సులు ప్రాయీకంగా వేర్వేరు రకాలుగా ఉంటాయి. కాబట్టి నారి విభిన్న చిత్తపరిణామాలకు అనుగుణంగా భిన్నభిన్నప్రకారాలుగా బుద్ధులు పుడుతూ ఉంటాయి. ఒకమనిషి యౌవనంలో ఒకరకమైన బుద్ధితో అమాయకంగా ఉంటాడు. మధ్యవయసులో అతడు ఇంకొకరకమైన బుద్ధితో ఉంటాడు. వృద్ధావస్థలో అతనికి ఇంకొక రకమైన బుద్ధి మంచిధనిపిస్తూ ఉంటుంది. మనిషికి గొప్ప ఆపదవచ్చినపుడో లేదా అతనికి మహావైభవం ప్రాప్తించినపుడో అతని బుద్ధిలో మార్పు వస్తూ ఉంటుంది. ఈ రీతిగా ఒకే మనిషిలో ఆయా సమయాలలో ఆయా బుద్ధులు కలుగుతూ ఉంటాయి. పైగా ఆ సమయంలో అతనికి తన ముంధటి బుద్ధి రుచించకుండా పోతుంది. కాని తన బుద్ధి ననుసరించి నిశ్చయించి, విషయాన్ని చక్కగా అవగతం చేసికొన్నవాడు అందుకనుగుణంగానే తన బావాన్ని మలచుకొంటాడు. అప్పుడు అతని బుద్ధి ప్రయత్నంలో సహాయకారిగా ఉంటుంది. అందరూ తమ బుద్ధిని, తెలివినే ఆశ్రయించుకొని రకరకాల పనులు చేస్తూంటారు. పైగా అవే తమకు మేలని భావిస్తారు. నేడు ఆపదలో చిక్కుకొని నాకు పుట్టిన బుద్ధిని నేను మీకు చెపుతున్నాను. దీనివలన తప్పక నా శోకం తీరిపోతుంది. ప్రజాపతి ప్రజలను సృష్టించి, వారికోసం కర్మవిధానం ఏర్పాటు చేశాడు. పైగా ప్రతివర్ణానికీ

ఒక్కొక్క విశేషగుణాన్ని ఇచ్చాడు. అతడు బ్రాహ్మణులకు సర్వోత్తమమైన వేదవిద్యను, క్షత్రియులకు ఉత్తమతేజస్సును, వైశ్యులకు వ్యాపారకౌశలాన్ని, శూద్రులకు అన్నివర్ణాలవారికి అనుకూలంగా జీవించే యోగ్యతను ఇచ్చాడు. సంయమనం లేని బ్రాహ్మణుడు చెడ్డవాడు. తేజో హీనుడైన క్షత్రియుడు వ్యర్థుడు. నేర్పరికాని వైశ్యుడు నిండుడు. ఇతరవర్ణాల వారికి ప్రతికూలంగా నడుచుకొనే శూద్రుడు అధముడు. నేను బ్రాహ్మణులకు అత్యంతపూజనీయమైన ఉత్తమకులంలో పుట్టాను. మందభాగ్యుడను కనుకనే ఈ క్షత్రియధర్మాన్ని అనుష్ఠిస్తున్నాను. క్షత్రధర్మాన్ని ఎరిగి ఉండి కూడా నేను బ్రాహ్మణత్వాన్ని అడ్డుపెట్టుకొని ఈ మహాకార్యాన్ని చేయకపోతే, నా ఈ నడత సత్పురుషులకు మంచిదనిపించదు. నేను యుద్ధరంగంలో దివ్య ధనుస్సును, దివ్యశస్త్రాలను ధరించాను. ఈ స్థితిలో తండ్రిగారు యుద్ధంలో మరణించడం చూసి, ఇప్పుడు సభలో నేను ఏ ముఖంతో మాట్లాడతాను? కనుక నేను ఈనాడు క్షాత్రధర్మాన్ని అవలంబించి నాతండ్రి, దుర్యోధనమహారాజుల యొక్క మార్గాన్నే అనుసరిస్తాను. నేడు విజయోల్లాసంతో విర్రవీగుతున్న సాంచాలవీరులు ఆనందంగా కవచాలు విప్పి నిశ్చింతగా నిద్రపోతూ ఉంటారు. కనుక ఈ రాత్రే నిద్రిస్తున్న నారిపై దాడిచేస్తాను. నిద్రలో తెలివితప్పి పడిఉన్న ఆ శత్రువులను శిబిరాలలోనే ధ్వంసం చేసివేస్తాను. అప్పుడే నాకు మనశ్శాంతి. దుర్యోధన, కర్ణ, భీష్మ, జయద్రథులు పొందిన దుర్గమమార్గంలోనే నేడు నేను సాంచాలురను కూడా పంపిస్తాను. నేటిరాత్రే నేను పశువులాగా బలవంతంగా సాంచాలరాజు ధష్టద్యుమ్నుని శిరసుని నలిపివేస్తాను. నేటిరాత్రే నేను నా వాడికత్తితోనిద్రిస్తున్న సాంచాలసాండవవీరుల శిరసులను ఎగురగొడతాను. ఈరాత్రే నేను నిద్రిస్తున్న సాంచాలసేనను నాశనం చేసి సఫలమనోరథుడనై సుఖంగా ఉంటాను" అన్నాడు.

కృపాచార్యుడు - "నాయనా! నీవు నీ దృఢసంకల్పాన్ని విడిచిపెట్టవు. సాండవులమీద ప్రతీకారం తీర్చుకోవడానికి నేడు నీకు ఇలాంటి ఆలోచన వచ్చింది. అది బాగానే ఉంది. రేపు తెల్లవారగానే మేము ఇద్దరం కూడా నీతో వస్తాం. నీవు నేడు చాలా సేపటివరకు నిద్రపోనేలేదు. కనుక ఈ రాత్రికి నిద్రించు. దానితో నీకు కొంత విశ్రాంతి దొరుకుతుంది. నీ నిద్ర పూర్తి అయ్యేసరికి, నీ మనసుకూడా కుదుట పడుతుంది. ఆ తరువాత నీవు శత్రువులను ఎదిరించినట్లయితే, తప్పకుండా నారిని వదించగలవు. మేముకూడా రాత్రంతా పడుకొని,

నిద్ర, అలసటలనుండి తేరుకోగలం. రాత్రిగడిచాక మనం శత్రువులను సంహరిద్దాం. మనలను ఎదిరించిన శత్రువులను మనం ముగ్గురం కలిసి చంపుదాం. రణరంగంలో నీవు, నేను కలిస్తే, కృతవర్మకూడా నీకు రక్షకుడిగా ఉంటే, సాక్షాత్తు ఇంద్రుడు కూడా మన పరాక్రమాన్ని తట్టుకోలేడు. సోదరా! కృతవర్మ, నేను యుద్ధంలో సాండవులను ఓడించకుండా ఎప్పటికీ వెనకడుగు వేయము. సాండవులతో సాటుగా క్రోధాతురులైన సాంచలురను సంహరించాక తిరిగిరావడమో, అక్కడే ప్రాణాలు బలిఇచ్చి స్వర్గం చేరుకోవడమో జరుగుతుంది. నేను నిజం చెబుతున్నాను. రేపు మేము పూర్తిశక్తితో యుద్ధంలో నీకు సహాయం చేస్తాం." అన్నాడు.

మేనమామ కృపాచార్యుడు ఈ రీతిగా మేలు కలిగించే మాటలు చెప్పగానే అశ్వత్థామకు క్రోధంతో కన్నులు ఎరుపెక్కాయి. అతడు - "దుఃఖితుడైనవానికి, క్రోధంతో నిండినవానికి, చింతామగ్నుడైనవానికి, కార్యసిద్ధిలో చిక్కులు తొలగించడానికి వ్యగ్రుడైనవానికి నిద్ర ఎలావస్తుంది? మీరు ఆలోచించండి. నేడు ఈ నాలుగు విషయాలే నన్ను ఆవరించి ఉన్నాయి. నానిద్రను క్రోధం దూరం చేసింది. ఈ పాపాత్ములు నాతండ్రిని వదించిన తీరు రాత్రింబవళ్లు నామనసును మండిస్తోంది. ఆ కారణంగా నాకు కొద్దిగా కూడా మనశ్శాంతి లేదు. మీరు ఇదంతా ప్రత్యక్షంగానే చూశారు. దానివల్ల ప్రతిక్షణం నా నరాలలో బాధ కలుగుతూనే ఉంది. అయ్యో! నావంటి వ్యక్తి ఈలోకంలో ఒక్కక్షణకాలమైనా ఎలా జీవిస్తాడు? నేను సాంచాలుర నోటినుండి "ద్రోణుడు చనిపోయాడు" అనే మాటను విన్నాను. అందుకని ఇప్పుడు నేను ధష్టద్యుమ్నుని చంపకుండా బ్రతకలేను. దుర్యోధనమహారాజు తోడలు విరిగిపోయాయి. అతని దుఃఖపూరితమైన మాటలు విని కన్నీరు కార్చని కరినచిత్తుడు ఎవడుంటాడు? నేను జీవించిఉండగానే నా మిత్రమండలికి ఇటువంటి దుర్దశ కలిగింది. అందువల్ల నా శోకం మరింతపెరిగింది. ఈరోజుల్లో నా మనసు ఏకాగ్రమై ఇదే సమస్యలో లగ్నమై ఉంటోంది. ఈ స్థితిలో నాకు నిద్ర ఎలా వస్తుంది? సుఖం మాత్రం ఎలా లభిస్తుంది? మిత్రుల పరాజయాన్ని, సాండవుల విజయాన్ని దూతలు నాకు సంవాదంగా చెప్పినప్పుడే నా హృదయంలో మంటపెట్టినట్లయింది. కనుక వేను నేడే నిద్రిస్తున్న శత్రువులను సంహరించి విశ్రాంతి తీసుకొంటాను. ఇక అప్పుడే నిశ్చింతుడనై నిద్రిస్తాను." అన్నాడు.

కృపాచార్యుడు - "అశ్వత్థామా! బుద్ధి సరిగాలేనివాడు,

ఇంద్రియనిగ్రహం లేనివాడు ధర్మార్థాలను గూర్చి పూర్తిగా తెలుసుకోలేడని నా ఉద్దేశ్యం. అలాగే మేథావి అయినప్పటికీ వినయం నేర్వనివాడు కూడా ధర్మార్థాల నిర్ణయం గురించి కొంచెం కూడా తెలుసుకోలేడు. మూర్ఖుడైన యోధుడు చాలాకాలంసాటు పండితులసేవలో ఉన్నప్పటికీ, పప్పులోని తెడ్డు దాని రుచి తెలుసుకోలేనట్లుగా ధర్మరహస్యాలు తెలుసుకోలేడు. కాని నాలుక పప్పురుచిని వెంటనే గ్రహించినట్లు బుద్ధిమంతుడు ఒక్క ముహూర్తమైనా పండితులదగ్గర ఉంటే ఆ కాలంలోనే ధర్మాన్ని గుర్తించగలడు. ధర్మాన్ని గూర్చి వినాలనుకొనేవాడు, బుద్ధిమంతుడు, ఇంద్రియనిగ్రహం కలనాడు అన్నిశాస్త్రాలను తెలుసుకొంటాడు. దురాత్ముడు, పాపాత్ముడు శాస్త్రం చెప్పిన మంచి పనులు విడిచి, దుఃఖరూపమైన పలితాలను ఇచ్చే కర్మలను చేస్తాఉంటాడు. అతనిని ఏవిధంగానూ ఆ పని చేయకుండా ఆపలేము. సనాధుడైతే, సుహృద్గణం అతనిని అలాంటి పనిచేయకుండా ఆపుతుంది. కాని అతని ప్రారబ్ధంలో సుఖపడాలని ఉంటే అతడు ఆ పని చేయకుండా ఆగిపోతాడు. లేకుంటే లేదు. చిత్తచాంచల్యం గలవానికి మంచి చెడులు చెప్పి అదుపులో పెట్టినట్లుగా సుహృద్గణం కూడా నచ్చచెప్పి, బెదిరించి భామాలి అతనిని లొంగ దీసుకొంటారు. లేకపోతే అతడు లొంగడు. అతడు దుఃఖం అనుభవించక తప్పదు. నాయనా! నీవు కూడా మనసును అదుపులో ఉంచుకొని దానిని శ్రేయోదాయకమైన పనులలో లగ్నంచేయి. నామాట విను. అందువల్ల నీవు పశ్చాత్తాపపడకుండా ఉంటావు. నిద్రిస్తున్న, శస్త్రాలు చేపట్టని, రదాలకు గుట్టాలకు విశ్రాంతి నిచ్చిన వారిని, "నేను నీ వాడినే" అని చెప్పిన వారిని, శరణాగతులను, జుట్టుముడి వీడినవారిని, వాహనాలు లేనివారిని వధించడం లోకంలో ధర్మపరంగా మంచిదనిపించుకోదు. ఇప్పుడు రాత్రివేళ పాంచాలవీరులందరూ నిశ్చింతగా కవచాలు విడిచి నిద్రలో కదలకుండా పడిఉంటారు. ఈ స్థితిలో నారికి ద్రోహంచేసిన నాడు తప్పకుండా తరణోపాయం లేని నరకంలో మునిగిపోతాడు. సమస్త శస్త్రధారులలో శ్రేష్ఠుడవని నీకు లోకంలో పేరుంది. ఇంతవరకు లోకంలో నీది చిన్నమెత్తు దోషంకూడా కనిపించలేదు. నీవు సూర్యునివలె తేజోవంతుడవు. అందుకని రేపు సూర్యుడు ఉదయించగానే ప్రాణులందరి ఎదుట నీ శత్రువులను యుద్ధంలో ఓడించు." అన్నాడు.

అశ్వత్థామ - "మామగారూ! మీరు చెప్పినది నిస్సందేహంగా సరియైనదే. కాని ఈ ధర్మమర్యాదను పాండవులు ఇంతకు

ముందే మారు ముక్కలు చేశారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ప్రత్యక్షంగానే మీ ఎదుట రాజులందరి ఎదుట శస్త్రహినుడైన నా తండ్రిని వదించాడు. రథికులలో శ్రేష్ఠుడైన కర్ణుని - అతని రథచక్రం కుంగిపోయి, అతడు ఆపదలో పడినప్పుడే అర్జునుడు సంహరించాడు. భీష్మపితామహుని కూడా శిఖండిని చాటు చేసుకొని అర్జునుడు, అతడు ఆయుధాలు కిందపడవేసి నిరాయుధుడయినపుడే చంపాడు. వీరవరుడైన భూరిశ్రవుడయితే రణక్షేత్రంలో నిరశనవ్రతం పూని కూర్చున్నాడు. రాజులందరూ గొంతెత్తి అరుస్తున్నప్పటికీ ఆ స్థితిలోనే సాత్యకి అతనిని చంపాడు. మహారాజు దుర్యోధనుడు కూడా భీమసేనునితో గదాయుద్ధంలో తలపడినపుడు, రాజులందరి ఎదుట అధర్మంగానే కూల్చివేయబడ్డాడు. కాబట్టి ఏమైనాసరే, నేను పశుపక్ష్యాది యోనులలో జన్మించవలసి వచ్చినా, నా తండ్రిని వదించిన ఆ పాంచాలురను నేను కూడా రాత్రి నిద్రిస్తూ ఉండగానే సంహరిస్తాను. నేను చేయాలనుకొన్న ఈ పనికి నాకు చాలా తొందరగా ఉంది. ఈ తొందరలో నాకు నిద్ర ఎలావస్తుంది? మనశ్శాంతి కూడా ఎలా లభిస్తుంది? పాంచాలురను వధించాలనే నా ఈ ఆలోచనను మార్చగలిగేవాడెవడూ లోకంలో జన్మించలేదు. జన్మించబోడు." అని స్థిరంగా పలికాడు.

మహాదేవునితో అశ్వత్థామ యుద్ధము -

పరాభవము - ఆత్మసమర్పణ దేసి,

ఖడ్గమును పొందుట.

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - "మహారాజా! కృపాచార్యునితో ఇలా అని ద్రోణపుత్రుడు గుట్టాలను రదానికి కట్టి ఒంటరిగానే శత్రువులపై దాడి చేయడానికి సిద్ధపడసాగాడు. అప్పుడు కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ అతనిని - "నీవు రదాన్ని ఎందుకు సిద్ధం చేస్తున్నావు? ఏమి చేయాలని నీ ఉద్దేశ్యం? మేము కూడా నీ వెంటే ఉంటాం. సుఖదుఃఖాలలో నీతోటే ఉంటాం." అన్నారు. అది విని అశ్వత్థామ తాను చేయధలచుకొన్నది స్పష్టంగా చెప్పాడు. అతడు "ధృష్టద్యుమ్నుడు నా తండ్రిని అతడు శస్త్రపరిత్యాగం చేసిన స్థితిలో చంపివేశాడు. కాబట్టి సాపాత్ముడయిన ఆ పాంచాలపుత్రుని నేను కూడా వాడిలాగే సాపకృత్యం చేసి కవచహీనస్థితిలో చంపుతాను. అతనికి ఆయుధాలవలన చనిపోతే కలిగే లోకాలు ప్రాప్తించకూడదనే నా ఉద్దేశ్యం. మీ ఇద్దరూ కూడా త్వరగా కవచాలు ధరించండి. కత్తులు, ధనుస్సులు తీసికొని సిద్ధం కండి. నాతోసాటు

ఉండి సమయంకోసం నిరీక్షించండి." అని చెప్పాడు.

ఇలా చెప్పి అశ్వత్థామ రథం ఎక్కి శత్రువులవైపు బయలుదేరాడు. అతని వెనుకనే కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ కూడా బయలుదేరారు. ఆ రాత్రిపూటే, అందరూ నిద్రిస్తూఉండగా సాండవశిబిరం చేరుకొని, ఆ ద్వారం వద్దకు వచ్చి నిలబడ్డారు. అక్కడ చంద్రసూర్యుల కాంతి వంటి కాంతితో ప్రకాశించే ఒక మహాకాయుడైన పురుషుడు ద్వారం వద్ద నిలుచుని ఉండడం చూశాడు. ఆ మహాపురుషుని చూసి అతనికి ఒళ్లు గగుర్పొడిచింది. అతడు వ్యాఘ్రచర్మం ధరించాడు. అతని పెద్ద పెద్ద చేతులలో రకరకాల ఆయుధాలు వెలుగొందుతున్నాయి. భుజకీర్తుల స్థానంలో పెద్ద పెద్ద సర్పాలు చుట్టబడిఉన్నాయి. అతని నోటినుండి అగ్నిజ్వాలలు వెలువడుతున్నాయి. అతని నోరు, ముక్కు, చెవులు వేలకొద్దీ కనులనుండి కూడా పెద్ద పెద్ద అగ్నికీలలు వెలువడుతున్నాయి. అతని తేజస్సు యొక్క కిరణాలనుండి శంఖచక్రగదాధారులైన వందల వేల విష్ణువులు వెలువడుతున్నారు.

లోకాలనన్నిటినీ భయభ్రాంతులను చేయగల ఆ అద్భుత పురుషుని చూసికూడా అశ్వత్థామ తడబడలేదు. పైగా అతనిపై అనేక దివ్యాస్త్రాలను వర్షంలా కురిపించసాగాడు. ఆ దేవుడు అశ్వత్థామ వేసిన అస్త్రాలనన్నింటినీ మింగినేశాడు. ఇది చూసి అతడు అగ్నిసదృశమై, దేదీప్యమానమైన ఒక రథశక్తిని ప్రయోగించాడు. కాని అదికూడా అతనికి డీకొట్టి విరిగిపోయింది. అప్పుడు అశ్వత్థామ అతనిపై మెరిసే ఒక కత్తిని విసిరాడు. అది కూడా అతని శరీరంలో కలిసిపోయింది. అందుకై అతడు కోపించి ఒక గదను నేశాడు, కాని అతడు దానిని కూడా మింగినేశాడు.

ఈ రీతిగా అశ్వత్థామ యొక్క శస్త్రాలన్నీ సమాప్తం కాగానే, అతడు దిక్కులు చూడసాగాడు. ఆ సమయంలో ఆకాశమంతా విష్ణుమయమై ఉండడం అతడు గమనించాడు. శస్త్రహీనుడైన అశ్వత్థామ అత్యంత అద్భుతమైన ఈ దృశ్యాన్ని చూసి, అత్యంతము భీన్నుడై, కృపాచార్యుని మాటలు గుర్తుకు వచ్చి - "ఆపియమైనా హితకరమైన మాటలు చెప్పే సుహృదుని ఉపదేశం వినని వాడు నా వలనే ఆపదలో చిక్కుకొని శోకిస్తాడు. శాస్త్రజ్ఞునం కలవారి మాటలు తిరస్కరించి యుద్ధానికి దిగినవాడు దర్మమార్గంనుండి భ్రష్టుడై, దుష్టమార్గంలో వెళ్ళడం వలన తానే అవమానపడతాడు. గోబ్రాహ్మణులు, రాజులు, స్త్రీలు, మిత్రులు, తల్లులు, గురువులు, దుర్బలులు, మూర్ఖులు, గ్రుడ్డివారు, నిద్రించేవారు, భయపడినవారు, నిద్రనుండి

అప్పుడే మేల్కొన్నవారు, మత్తులోఉన్నవారు, ఉన్నత్తులు, సావధానంగా లేనివారు - ఇలాంటివారిపై మనిషి ఆయుధప్రయోగం చేయకూడదు. గురుజనులు మొదటినుండి అందరికీ ఇటువంటి శిక్షణనే ఇచ్చారు. కాని నేను శాస్త్రీయమైన సనాతనమైన ఆ మార్గాన్ని ఉల్లంఘించి, తద్విరుద్ధమైన మార్గంలో వెళ్తున్నాను. అందుకనే ఈ ఘోరమైన ఆపదలో చిక్కుకొన్నాను. ఏదైనా పనిని ప్రారంభించి భయంతో దానిని మధ్యలోనే వదిలి వేస్తే, బుద్ధిమంతులు దానిని అతని మూర్ఖత్వం అంటారు. ఇప్పుడు ఈ పనిని చేస్తూన్న నామందు కూడా అలాంటి భయమే ఏర్పడింది. ఏమైనా సరే ఈ ద్రోణపుత్రుడు ఏ రకంగానూ యుద్ధంనుడి వెనుకకు మరలేవాడు కాదు. కాని ఈ మహాభూతం విదాతయొక్క దండం వలె వచ్చి వా ముందు నిలబడింది. నేను ఎంత ఆలోచించివా దీనిని గురించి ఏమీ తెలియడంలేదు. నా బుద్ధి నిశ్చయంగా అధర్మం చేత కలుషితమైపోయింది. దానిని అణచివేయడానికే ఈ భయంకరపరిణామం ఎదురుపడింది. ఇప్పుడు నేను యుద్ధం విరమించవలసిరావడం నిశ్చయంగా దైవవిధియే. నిజంగా దైవానుకూల్యం లేకుండా ప్రారంభించిన ఏ మానుషకార్యం సఫలం కాజాలదు. కనుక నేను ఇప్పుడు శంకరభగవానుని శరణు పొందుతాను. జటాజూటధారి, దేవతలకు కూడా వందనీయుడు, ఉమాపతి, సర్వసాపాపహారి, త్రిశూలధారి అయిన పరమశివుడే భయానకమైన ఈ దైవీవిఘ్నాన్ని పోగొట్టగలడు." అనుకొన్నాడు.

ఇలా అనుకొని ద్రోణపుత్రుడు అశ్వత్థామ రథంనుండి దిగి, దేనాధిదేవుడైన మహాదేవునికి శరణాగతుడై, ఈ రీతిగా స్తుతించాడు - "ఉగ్రుడవు, అచలుడవు, కల్యాణమయుడవు, రుద్రుడవు, శర్వుడవు, సకలవిద్యాదీశ్వరుడవు, పరమేశ్వరుడవు, పర్వతశయనుడవు, వరదాయకుడవు, దేవుడవు, సృష్టికర్తవు, జగదీశ్వరుడవు, నీలకంఠుడవు, అజుడవు, శుక్రుడవు, దక్షయజ్ఞనాశకుడవు, సర్వసంహారకుడవు, విశ్వరూపుడవు, భయంకరనేత్రుడవు, బహురూపుడవు, ఉమాపతివి, శ్మశాన వాసివి, గర్వితుడవు, మహాగణాధ్యక్షుడవు, వ్యాపకుడవు, ఖట్వాంగుడవు, రుద్రనామధారివి, జటాజూటధారివి, బ్రహ్మచారివి, త్రిపురాసురాంతకుడవు. అతినిర్మలమైన హృదయంతో నేను ఆత్మసమర్పణ చేసుకొని, నిన్ను పూజిస్తున్నాను. అందరూ నిన్ను స్తోత్రం చేశారు. నీవు స్తుత్యుడవు. అందరూ స్తుతిస్తారు. నీవు భక్తుల సంకల్పాలనన్నింటినీ పూర్తిగా నెరవేర్చేవాడవు.

గజవర్మాంబరధారివి. రక్తవర్ణుడవు, నీలగ్రీవుడవు, అసహ్యుడవు, శత్రుదుర్జయుడవు, ఇంద్రబ్రహ్మదులను సృష్టించునాడవు, సాక్షాత్తు పరబ్రహ్మవు, ప్రతధారివి, తపోనిష్ఠుడవు, అనంతుడవు, తాపసులకు ఆశ్రయభూతుడవు, అనేకరూపుడవు, గణాధిపతివి, త్రినయనుడవు, సార్వదప్రియుడవు, ధనేశ్వరుడవు, పృథ్వికి ముఖస్వరూపుడవు, సార్వతీపతివి, కార్తికేయజనకుడవు, పీతవర్ణుడవు, వృషభవాహనుడవు, దిగంబరుడవు, ఉగ్రవేషధారివి. సార్వతీవిభూషిత తత్పరుడవు, బ్రహ్మదులకంటె శ్రేష్ఠుడవు, పరాత్పరుడవు. సర్వశ్రేష్ఠుడవు. ఉత్తమ ధనుర్ధారివి. దిగ్విపకుడవు, సర్వదేశరక్షకుడవు, స్వర్ణకవచధారివి, దివ్యరూపుడవు, చంద్రచూడావతంసుడవు. నేను

అత్యంతసమాహితుడనై నిన్ను శరణు నేడుతున్నాను. నేడు దుస్తరమైన ఈ ఆపదనుండి గట్టెక్కితే పంచభూతాత్మకమైన ఈ శరీరాన్ని బలిగొచ్చి నిన్ను పూజిస్తాను." అని నేడుకొన్నాడు. ఈరీతిగా అశ్వత్థామ యొక్క దృఢనిశ్చయం చూసి, అతని ఎదుట ఒక సువర్ణవేదిక ప్రత్యక్షమయింది. ఆ వేదికలో అగ్ని ప్రజ్వరిల్లింది. దానినుండి ఎన్నో గణాలు వెలువడ్డాయి. వారి కన్నులు, ముఖాలు దేదీప్యమానంగా ఉన్నాయి. వారికి అనేక శిరస్సులు, కాళ్లు, చేతులు ఉన్నాయి. వారి చేతులకు రకరకాల రత్నఖచితమైన భూషణాలు శోభిస్తున్నాయి. వారు ఊర్ధ్వబాహులై ఉన్నారు. వారి శరీరాలు - ద్వీపాలు, పర్వతాలవలె విశాలంగా ఉన్నాయి. వారు సూర్యచంద్రగ్రహనక్షత్రాలతో పాటుగా సంపూర్ణ దేవలోకాన్ని నేలకూల్చగల శక్తి కలవారు. జరాయుజ, అండజ, స్వేదజ, ఉద్భిజములనే నాలుగు రకాల ప్రాణులను సంహరించగల శక్తి వారిలో ఉంది. వారు నిర్భయులు. స్వేచ్ఛాచారులు. త్రిలోకేశ్వరేశ్వరులు. సర్వదా ఆనందమగ్నులు. వాగేశ్వరులు, మత్సరహీనులు, ఐశ్వర్యమదాందులు కారు. వారి అద్భుత కర్మలకు శంకరభగవానుడుకూడా ఎప్పుడూ చకితుడవుతూ ఉంటాడు. వారు త్రికరణశుద్ధిగా సర్వదా అతనిని ఆరాధిస్తూ ఉంటారు. అందుకని శంకరభగవానుడు కూడా వారిని సర్వదా తన ఔరసపుత్రులుగా బావించి, రక్షిస్తూ ఉంటాడు.

ఆ ప్రాణులందరూ అతిభయంకరులు. వారిని చూస్తే ముల్లోకాలు భయపడతాయి. అయినా మహాబలి అయిన అశ్వత్థామ వారిని చూసి భయపడలేదు. ఇక అతడు బలిరూపంలో ఆత్మార్పణం చేసుకోవాలనుకొన్నాడు. ఆ పనికోసం అతడు ధనుస్సును సమిధగా, బాణాలను దర్భలుగా, తన శరీరాన్ని హవిస్సుగా దేసుకొన్నాడు. సోమదేవతాత్మకమైన

మంత్రాలు చదివి, అగ్నికి తన్ను ఆహుతి ఇవ్వాలనుకొన్నాడు. అప్పుడు అతడు దేతులు జోడించి, దుద్రుని ఈ రీతిగా స్తుతించాడు. - "విశ్వాత్మా! ఈ ఆపత్సమయంలో మీపట్ల అత్యంత భక్తిభావంతో సమాహితుడనై ఈ కానుకను సమర్పిస్తున్నాను. మీరు దీనిని స్వీకరించండి. సర్వభూతాలు మీయందు ఉన్నాయి. సర్వభూతాలలో మీరు ఉన్నారు. మీ లోనే అతి ముఖ్యమయిన గుణాలన్నీ కలసి ఉన్నాయి. ప్రభూ! మీరు సమస్త భూతాలకు ఆశ్రయులు. ఈ శత్రువులను నేను పరాభవించలేకపోతే, హవిస్సురూపంలో అర్పించబడిన ఈ శరీరాన్ని మీరు స్వీకరించండి." అని ప్రార్థించాడు.

అశ్వత్థామ ఇలా అని అగ్నితో దేదీప్యమానమైన వేదికనెక్కి, ప్రాణాల మీద మోహం వదలుకొని, అగ్నిమధ్యంలో ఆసనం వేసుకొని కూర్చున్నాడు. హవిస్సురూపంలో ఊర్ధ్వబాహుడై కదలకుండా కూర్చున్న అతనిని చూసి శంకరభగవానుడు నవ్వి - "శ్రీకృష్ణుడు సత్యశౌచసరళ త్యాగ తపోనియమాలతో, క్షమాభక్తి దైర్యబుద్ధి వాక్కుల ద్వారా నన్ను యథోచితంగా ఆరాధించాడు. అందుకని అతనిని మించిన ఇప్పుడు వేరొకడు నాకు లేడు. పాంచాలురను రక్షించికూడా నేను అతనినే గౌరవించాను. కాని కాలవశం వలన ఇప్పుడు నీరు నిస్తేజులయ్యారు. ఇక వారికి జీవనం లేదు." అని పలికి, అశ్వత్థామకు ఒక వాడియైన కత్తినిచ్చి, తాను అతని శరీరంలో లీనమయ్యాడు. ఈ రీతిగా అతడు ఆవేశించగా అశ్వత్థామ అత్యంత తేజస్వి అయ్యాడు.

అశ్వత్థామ పాండవపాంచాల వీరులను చంపుట

సంజయుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! అప్పుడు అశ్వత్థామ శిబిరంలో ప్రవేశించాడు. కృపాచార్యకృతవర్మలు ద్వారం వద్ద నిలుచున్నారు. వారు తనకు సహాయపడడానికి సిద్ధంగా ఉండడం చూసి అశ్వత్థామ చాలా సంతోషించాడు. అతడు మెల్లగా వారితో - "మీరిద్దరూ సిద్ధంగా ఉంటే క్షత్రియులందరినీ కూడా సంహరించగలము. ఇక నిద్రలో ఉన్న ఈ మిగులు తగులు వీరుల సంగతి చెప్పేదేముంది? నేను శిబిరంలోపలికి వెళ్లి కాలునిలా మారణకాండ జరుపుతాను. ఎవరూ కూడా మీ చేతులనుండి ప్రాణాలతో బయటపడకుండా ఉండేలా మీరు చేయండి." అని చెప్పాడు. ఇలాచెప్పి ద్రోణపుత్రుడు ఆ పాండవ శిబిరంలోకి ద్వారం నుండి కాకుండా, మధ్యనుండి దూరాడు. ధృష్టద్యుమ్నుని డేరా అతనికి తన లక్ష్యం యొక్క జాడతెలిపింది. కనుక

అతడు నిశ్శబ్దంగా అక్కడికే దేరుకొన్నాడు. అక్కడ అతడు యోదులందరూ అలసిపోయి కథలక మెదలక నిద్రపోవడం చూశాడు. వారికి సమీపంలోనే ఒక పట్టుపరుపుపై ధృష్టద్యుమ్నుడు నిద్రించడం అతనికి కనిపించింది. అప్పుడు అశ్వత్థామ అతనిని కాలితో తన్ని లేపాడు. కాలు తగలడంతోనే రణోన్మత్తుడైన ధృష్టద్యుమ్నునికి మెలకువ వచ్చింది. మహారథి అశ్వత్థామ వచ్చాడని చూసి, ఒక్క ఉడుటున అతడు మంచం మీదినుండి లేవబోయాడు. కాని ఆ వీరుడు అతనిని జాట్టు పట్టుకొని నేలమీదకు పడవేశాడు. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు నిద్రమత్తులో, భయంలో కూరుకుపోయి ఉన్నాడు. దానికిసాయం అశ్వత్థామ అతనిని గట్టిగా తోశాడు. అందుకని అతనికి ఏమీ పాలుపోలేదు. అశ్వత్థామ అతని గుండెపై, గొంతుపై రెండు మోకాళ్లు వంచి నొక్కిపట్టాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు గట్టిగా అరిచాడు, గింజుకున్నాడు. కాని అశ్వత్థామ అతనిని పశువును మోదినట్లు మోదసాగాడు. చివరికి అతడు అశ్వత్థామను గోళ్లతో రక్కుతూ తడబడే వాలుకతో - "ఆచార్యపుత్రా! అనవసరంగా ఆలస్యం చేయకు. నన్ను ఆయుధంతో చంపు" అన్నాడు. అతడు ఇలా అంటూండగానే అశ్వత్థామ అతనిని గట్టిగా నొక్కిపట్టి, అతని అప్పజ్జవాక్కులు విని - "ఓరీ కులకళంకుడా! గురువును చంపినవారికి పుణ్యలోకాలు లభించవు. కనుక నిన్ను ఆయుధంతో చంపడం ఉచితం కాదు" అంటూ కుపితుడై తన కాలితావులతో ధృష్టద్యుమ్నుని మర్మస్థానాలపై ప్రహరించాడు. ఆ సమయానికి ధృష్టద్యుమ్నుని కేకలకు ఇంటి ఆడునారు, కాపలాదారులు లేచారు. ఒక అలౌకిక పరాక్రమవంతుడు ధృష్టద్యుమ్నుని ప్రహరించడం చూసి వారు అతనిని ఏదో భూతమనుకొన్నారు. అందుకని భయంతో వారిలో ఎవరికీ నోరు పెగలలేదు.

అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని అలాగే పశువును బాదినట్లు మోది మోది చంపాడు. అనంతరం అతడు ఆ డేరానుండి బయటకు వచ్చి రథం ఎక్కి శిభిరమంతా కలయతిరగసాగాడు. పాంచాలరాజు ధృష్టద్యుమ్నుడు మరణించడం చూసి, అతని రాణులు, కాపలాదారులు దుఃఖంతో వివశులై రోదించసాగారు. వారి కోలాహలానికి చుట్టుపక్కల క్షత్రియ వీరులు ఉలిక్కిపడి, "ఏమయింది? ఏమయింది?" అని అడుగసాగారు. అప్పుడు స్త్రీలు చాలా దైన్యంగా - "అరే! వెంటనే పరుగెత్తండి. పరుగెత్తండి. అతడు రాక్షసుడో, మనిషో మాకయితే తెలియడం లేదు. చూడండి. అతడు పాంచాల రాజకుమారుని చంపి,

ఇప్పుడు రథం ఎక్కి అటు ఇటు తిరుగుతున్నాడు." అని చెప్పారు. అది విని ఆ యోదులందరూ ఒక్కుమ్మడిగా అశ్వత్థామను చుట్టుముట్టారు. కాని వారు దగ్గరకు వస్తూండగానే అశ్వత్థామ వారిని రుద్రాస్త్రంతో సంహరించాడు.

తదనంతరం అతడు పూర్వపు దానికి సరితూగే డేరాలో ఉత్తమౌజాడు శయ్యపై పడుకొని ఉండడం చూశాడు. అతనిని కూడా గుండెపై, గొంతుపై కాళ్లువేసి నొక్కి పట్టాడు. ఉత్తమౌజాడు అరవసాగాడు. కాని అశ్వత్థామ అతనిని కూడా పశువును వలె మోది చంపాడు. ఉత్తమౌజాని ఏ రాక్షసుడో చంపాడని యుధామన్యుడు అనుకొన్నాడు. అందుకని అతడు గద తీసికొని పరుగున వచ్చి అశ్వత్థామ గుండెపై కొట్టాడు. అశ్వత్థామ ముందుకు ఉరికి అతనిని పట్టుకొని నేలమీదకు పడదోశాడు. యుధామన్యుడు విడిపించుకోవడానికి కాళ్లు దేతులు ఎంతగానో విదిలించుకొన్నాడు. అయివా అశ్వత్థామ అతనిని కూడా పశువును చంపినట్లు చంపాడు.

నిద్రలో ఉన్న ఇతరయోదులమీద కూడా అతడు ఈ రకంగానే దాడిచేశాడు. వారందరూ భయంతో వణకసాగారు. కాని అశ్వత్థామ వారందరినీ కత్తితో నరికి మృత్యుముఖానికి దేర్చాడు. శిభిరంలో చాలా చోట్ల మధ్యమశ్రేణికి చెందిన సైనికులు కూడా నిద్రతో తెలివితప్పి ఉండడం అతడు చూశాడు. ఒక్కక్షణంలో వారందరినీ అతడు కత్తితో నరికివేశాడు. ఈ రీతిగా అనేక వీరులు, గుఱ్ఱాలు, ఏనుగులు అతని కత్తికి కానుకగా అర్పణమయిపోయాయి. ధానితో అతని శరీరమంతా రక్తంతో తడిసిముద్దయింది. అతడు సాక్షాత్తు కాలునివలె కనిపించసాగాడు. ఆ సమయంలో నిద్రాభంగం అయిన వీరులే అశ్వత్థామ అలికిడి విని భయపడిననారిలా అయిపోయి, అతనిని రాక్షసుడనుకొని కన్నులు మూసికొన్నారు. ఈ రీతిగా భయంకరరూపం ధరించిన, అతడు శిభిరమంతటా కలియతిరిగాడు.

ద్రౌపదీపుత్రులకు ధృష్టద్యుమ్నుని మరణవార్త తెలిసింది. వారు నిర్భయంగా అశ్వత్థామపై బాణాలు కురిపించసాగారు. అశ్వత్థామ తన దివ్యఖడ్గం తీసికొని, నారిపై విరుచుకుపడి, దానితో ప్రతివిందుని పుచ్చే పగులకొట్టాడు. అతడు ప్రాణాలు కోల్పోయి నేల కూలాడు. సుతసోముడు ముందుగా ప్రాసంతో కొట్టాడు. ఆపై అతడు కూడా కత్తి తీసికొని అశ్వత్థామ వైపు కదిలాడు. అశ్వత్థామ కత్తితోపాటుగా అతని చేతిని నరికి, అతని పక్కటెముకపై దెబ్బకొట్టాడు. దానితో గుండెపగిలి అతడు నేలకూలాడు. అప్పుడే నకులుని కొడుకు శతానీకుడు

ఒక రథచక్రాన్ని ఎత్తి, అశ్వత్థామ గుండెపై మిక్కిలిగట్టిగా కొట్టాడు. అశ్వత్థామ కూడా వెంటనే అతనిని దెబ్బకొట్టాడు. అతడు నేదనతో నేలపై పడిపోగా అశ్వత్థామ అతని శిరసును ఖండించాడు. అప్పుడు శ్రుతకర్మ పరిషత్ తీసికొని అశ్వత్థామవైపు వెళ్లి, అతని ఎదుమ బుగ్గపై దెబ్బ కొట్టాడు. కాని అశ్వత్థామ తన పదునైన కత్తితో అతని నోటిపై గట్టిదెబ్బ కొట్టాడు. దానితో అతని ముఖం వికృతమై, అతడు తెలివితప్పి కిందపడ్డాడు. అతని అరుపు విని మహారథి శ్రుతకీర్తి అశ్వత్థామ ఎదుటికి వచ్చి, అతనిపై భాణాలు వర్షించసాగాడు. కాని అశ్వత్థామ అతని బాణవర్షాన్ని డాలుతో అడ్డుకొని, అతని శిరసును శరీరంనుండి నేరుచేశాడు.

అనంతరం అతడు రకరకాల ఆయుధాలతో శిఖండిని, ప్రభద్రకవీరులను చంపడం మొదలుపెట్టాడు. అతడు ఒక బాణం శిఖండి కనుబొమ్మల మధ్య వాటాడు. ఆపై దగ్గరకు వెళ్లి కత్తి పట్టిన ఒక చేతితోనే అతనిని రెండు ముక్కలుగా నరికివేశాడు. ఈ రీతిగా శిఖండిని చంపి, అతడు క్రోధావిష్టుడై మహావేగంగా ప్రభద్రకులపై విరుచుకుపడ్డాడు. కొద్దిగా మిగిలి ఉన్న విరాటుని సైన్యాన్ని అతడు ఒక్కసారిగా ముక్కలు ముక్కలు చేశాడు. అలాగే ద్రుపదుని యొక్క పుత్రులను, పౌత్రులను, బందువులను వెదికి వెదికి మృత్యుతీరానికి చేర్చాడు.

అశ్వత్థామ యొక్క సింహనాదం విని పాండవసైన్యంలోని వందల చేల వీరులు మేల్కొన్నారు. అతడు వారిలో కొందరి కాళ్లను, కొందరి తొడలను, కొందరి పక్కటెముకలను నరికి వేశాడు. నారందరినీ ఆత్యధికంగా నరికినేయడంతో వారు భయంకరంగా చీత్కారాలు చేయసాగారు. అదేరీతిగా గుఱ్ఱాలు, ఏనుగులు కూలిపోవడంతో అనేక యోధులు నలిగిపోయారు. ఆ అందరి శవాలతో రణభూమి అంతా నిండిపోయింది. గాయపడిన వీరులు - “ఏమిటిది? ఎవరు? ఎవరిదీశబ్దం? ఇతడేమి చేస్తున్నాడు?” అంటూ అరుస్తున్నారు. అశ్వత్థామ వారి సాలిటికి కాలయముదే అయ్యాడు. పాండవసృంజయవీరులలో శస్త్రకవచాలు లేనివారిని, కవచధారణం చేసిన వారిని అందరినీ కూడా అశ్వత్థామ యమలోకానికి పంపాడు. నిద్రలో అచేతనంగా ఉన్నవారు అతని శబ్దానికి ఉలికిపడి దూకిలేచారు. కాని తరువాత భయపడి ఎక్కడివారక్కడే ధాగుకొన్నారు. భయంతో నారి నోళ్లు బిగుసుకుపోయాయి. వారు ఒకరిని ఒకరు అంటుకుపోయి కూర్చుండిపోయారు.

అనంతరం అశ్వత్థామ మళ్ళీ తన రథం ఎక్కి, చేతితో ధనుస్సును పట్టుకొని ఇతరయోధులను యమరాజుకు అప్పగించసాగాడు. ఆపై అతడు కత్తి డాలు పుచ్చుకొని శిబిరమంతటా కలయతీరగసాగాడు. అశ్వత్థామ సింహనాదం విని యోధులు ఉలికిపడుతున్నారు. కాని నిద్రతో భయంతో బాధపడి, ఏమీ చేయలేని నారిలా అటుఇటు పరుగులు తీస్తున్నారు. అందులో కొంతమంది చాలా ఘోరంగా అరుస్తున్నారు. అనేకులు ఎంతోమంది తలాతోకా లేనిమాటలు మాటలాడుతున్నారు. నారి జుట్టు విడిపోయింది. అందుకని పరస్పరం ఒకరిని ఒకరు గుర్తుపట్టలేకపోతున్నారు. కొంతమంది అటు ఇటు పరుగులు తీయడంలో అలిసి పడిపోతున్నారు. కొందరికి తల తిరుగుతోంది. కొందరికి మలమూత్రాలు వెలువడుతున్నాయి. ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు కట్లు తెంపుకొని, గడబిడ చేస్తూ అన్నివైపులకు పరుగులు తీస్తున్నాయి. కొంత మంది భయంతో నేలమీద పడుకొని ధాగుకొంటున్నారు. కాని గుఱ్ఱాలు, ఏనుగులు వారిని కాళ్లతో మట్టగించివేస్తున్నాయి. ఈ రీతిగా పెద్దగా గడబిడ చెలరేగింది. ప్రజలు అటు ఇటు పరుగెత్తడంతో పెనుదూలి రేగింది. దానితో రాత్రివేళ శిబిరంలో అంధకారం రెట్టింపు అయింది. అప్పుడు తండ్రులు కొడుకులను, సోదరులు సోదరులను గుర్తించలేక పోతున్నారు. ఏనుగులు ఏనుగులమీద, రౌతులులేని గుఱ్ఱాలు గుఱ్ఱాల మీద విరుచుకుపడి, ఒకదానినొకటి డీ కొని గాయపడి, నేలమీద పార్లుతున్నాయి. చాలామంది నిద్రమత్తులో తెలివితేక, చీకటిలో లేచి పరస్పరం తామే కొట్టుకొని ఒకరొకరు పడగొట్టుకొంటున్నారు. దైవవశంవలన నారి బుద్ధి నశించిపోయింది. వారు “అయ్యో తండ్రీ! అయ్యోకొడుకా!” అని అరుస్తూ తమ బందువులను విడిచి అటు ఇటు పరుగు తీస్తున్నారు. చాలామంది అయితే హాహాకారాలు చేస్తూ నేలమీద పడుతున్నారు.

చాలా మంది వీరులు యంత్రాలు, కవచాలు లేకుండానే శిబిరంనుండి బయటపడాలని అనుకొంటున్నారు. వారి జుట్టు విడిపోయి ఉంది. వారు చేతులు జోడించి భయంతో గజగజ వణుకుతున్నారు. అయినా కృపాచార్యకృతవర్మలు శిబిరంనుండి బయటకు వచ్చిన ఏ ఒక్కరినీ ప్రాణాలతో వదలడం లేదు. వీరిద్దరూ అశ్వత్థామను సంతోషపెట్టడానికి శిబిరానికి మూడునైపులా నిప్పు పెట్టారు. అందువల్ల శిబిరమంతా వెలుగు ప్రసరించింది. దాని సహాయంతో అశ్వత్థామ చేతిలో కత్తిపట్టుకొని అన్నివైపులా తిరగసాగాడు. ఆ సమయంలో

అతడు తన ఎదుటికి వచ్చిన, వెన్నుచూసి సారిపోతున్న రెండు రకాల వీరులను కూడా కత్తిఅంచుకు ఎరచేశాడు. కొంత కొంత మందిని అతడు నువ్వుమొక్కలా మధ్యకు రెండుగా నరికి పడవేశాడు. అలాగే కొంతమందికి ఆయుధాలతోకూడిన చేతులను, కొంతమందికి తలలను, కొంతమందికి తొడలను, కొంతమందికి కాళ్లను, కొంతమందికి వీపులను కొంతమందికి ఎముకలను, కత్తితో ఎగురకొట్టాడు. అలాగే కొందరికి ముఖాలు తొలగించాడు. కొందరికి చెవులు లేకుండా చేశాడు. కొందరికి మెడమీద గాయంచేసి, తలను శరీరంలో దూర్చివేశాడు. ఈ రీతిగా అతడు అనేక వీరులను సంహరిస్తూ శిబిరంలో తిరగసాగాడు.

అప్పుడు చీకటిగా ఉండడం వలన రాత్రి చాలా భయానకంగా ఉంది. అసంఖ్యాకులు మరణించారు. సగం చచ్చిన మనుష్యులతో, అనేక గుట్టలు, ఏనుగులతో నిండిపోయిన నేలను చూసి హృదయం కంపించిపోతోంది. ప్రజలు హోహాకారాలు చేస్తూ తమలో తాము - “పోదరా! నేడు పాండవులు మనదగ్గర లేకపోవడం వలననే మనకు ఈ దుర్గతి కలిగింది. అర్జునునయితే అసురులు, గందర్వులు, యక్ష రాక్షసులు - ఎవరూ కూడా జయించలేరు. ఎందుకంటే అతనికి సాక్షాత్తు శ్రీకృష్ణుడు రక్షకుడు.” అని అనుకోసాగారు. రెండు గడియల తరువాత ఆ కోలాహలమంతా సద్దుమణిగింది. నేల అంతా రక్తంతో తడిసిపోయింది. అందుకని ఒక్కక్షణంలోనే ఆ భయానకమైన ధూళి అణిగిపోయింది. అశ్వత్థామ క్రోధనిర్భరుడై ఏదోరకంగా ప్రాణాలు కాపాడుకోవాలని ప్రయత్నించేవారిని, ఒక్కసారిగా కంగారు పడిపోతున్నవారిని, నిరుత్సాహులైపోయిన వారిని నేలమంది వీరులను చంపివేశాడు. ఒకరినొకరు అంటుకొని పోయి ఉన్నవారిని, శిబిరం వదిలి పారిపోతున్నవారిని, దాగిఉన్నవారిని, ఏదోరకంగా పోరుతున్నవారిని - ఏ ఒక్కరినీకూడా అతడు ప్రాణాలతో వదిలిపెట్టలేదు. అగ్నిలో మాడిపోతున్నవారిని, తమలోతామే సంహరించుకొంటున్నవారిని కూడా అతడు యమునికి అప్పగించాడు. రాజా! ఈ రీతిగా ఆ అర్థరాత్రివేళ ద్రోణపుత్రుడు పాండవులమొక్క ఆ పెద్ద సైన్యాన్ని క్షణాలలోనే యమలోకానికి చేర్చాడు.

తెల్లవారగానే అశ్వత్థామ శిబిరంనుండి బయటకు రావాలని అనుకొన్నాడు. అప్పుడు నరరక్తంతో తడిసిన ఆ కత్తి, అతని శరీరంలో ఒక బాగమా అన్నంతగా అతని చేతికి అంటుకుపోయింది.

ఈ రీతిగా తన ప్రతిజ్ఞనుసారం అతడు ఆ క్రూరకృత్యాన్ని చేసి, తండ్రి ఋణం తీర్చుకొని నిశ్చింతుడయ్యాడు. అతడు శిబిరం నుండి బయటకు వచ్చి, కృపాచార్యకృతవర్మలను కలిసికొని, వారికి ఆనందంగా తన ఘనకార్యాన్ని వినిపించి వారిని కూడా సంతోషపెట్టాడు. వారు కూడా అశ్వత్థామకే ప్రీయం చేయడంలో లగ్నమయ్యారు. కనుక వారు కూడా మేమూ ఇక్కడ ఉండి వేలకొద్దీ పాంచాల సృంజయవీరులను సంహరించాం.” అనే మాటచెప్పి అతనిని ఆనందింపచేశారు.

ధృతరాష్ట్రమహారాజు - “సంజయా! అశ్వత్థామ మాత్రం నా కొడుకు విజయానికే నడుం భిగించి నిలిచాడు. అయినప్పుడు ఇలాంటి మహత్కార్యాన్ని అతడు ముందే ఎందుకు చేయలేదు?” అని ప్రశ్నించాడు.

సంజయుడు చెప్పాడు - రాజా! అశ్వత్థామకు పాండవులు, శ్రీకృష్ణుడు, సాత్యకి - వీరిని గురించిన చింత ఉండేది. అందుకే ఇంత వరకు అతడు అలాచేయలేకపోయాడు. ఇప్పుడు వారు దగ్గర లేకపోవడంతో అతడు ఈపని చేశాడు.” అని వివరించాడు.

అనంతరం అశ్వత్థామ కృపాచార్యుని, కృతవర్మను కౌగిలించుకొని, వారిని అభినందించాడు. ఆపై అతడు సంతోషం పట్టలేక - “నేను సమస్త పాంచాలురను, ద్రౌపదీ పుత్రులను, చావగా మిగిలిన మత్స్య, సోమక వీరులందరినీ సంహరించాను. ఇక మనపని పూర్తి అయింది. కాబట్టి దుర్యోధన మహారాజు దగ్గరకు వెళ్ళాలి. అతడు బ్రతికి ఉంటే అతనికి కూడా ఈ సమాచారం వినిపించాలి.” అన్నాడు.

అశ్వత్థామాదులు దుర్యోధనునికి

సమాచారమంతయు తెలుపుట -

అతని నురణము

సంజయుడు చెప్పసాగాడు - “రాజా! ఆ ముగ్గురు వీరులు సమస్త పాంచాల వీరులను, ద్రౌపదీ పుత్రులను చంపి, దుర్యోధనుడు మరణానంతర స్థితిలో పడి ఉన్నచోటికి వచ్చారు. వారు వెళ్లి చూసేసరికి అతనిలో కొన ఊపిరిమాత్రమే మిగిలిఉంది. అతడు ఎలాగోఒకలా తన ప్రాణాలు నిలుపుకొని ఉన్నాడు. అతని నోటినుండి రక్తం వెలువడుతోంది. అతనికి నాలుగువైపులా అనేక తోడేళ్లు, ఇంకా ఇతర క్రూరజీవులు చుట్టూ చేరి ఉన్నాయి. అవన్నీ అతనిని నాకాలనుకొంటున్నాయి. అతడు అతికష్టం మీద వాటిని అడ్డుకొంటున్నాడు. అప్పుడు అతనికి తీవ్రవేదన కలుగుతోంది.

దుర్యోధనుడు ఈ రకంగా అనుచిత రీతిలో నేలపై

పడిఉండడం చూసి ముగ్గురికి భరించరాని బాధ కలిగింది. వారు వెక్కి వెక్కి ఏడువసాగారు. వారు తమ చేతులతో దుర్యోధనుని నోటినుండి కారే రక్తాన్ని తుడిచారు. ఆపై దీనంగా విలపించసాగారు.

కృపాచార్యుడు - "అయ్యో! విధాతకు కష్టసాధ్యమైన పని అంటూ లేదుకదా! పదకొండు అక్షౌహిణుల సేనకు అదిపతి అయిన మహారాజు దుర్యోధనుడు నేడు ఈ రకంగా రక్తంతో తడిసి ముద్ద అయి నేలమీద పడిఉన్నాడు. బంగారపు రేకు తాపడం చేసిన ఈ గద అంతఃపురంలో మహారాణి శయనించినట్లు వీరుడైన దుర్యోధనునితో పాటు శయనించింది. కాలుని కుటీలత్వం చూడు. ఎప్పుడూ మూర్ధాభిషిక్తులైన రాజులకు అగ్రభాగాన నడిచే శత్రుసూదనుడైన చక్రవర్తియే నేడు భూమిపైపడి ధూళిలో కలిసిపోతున్నాడు. ఎంతోమంది రాజులు ఎదురుగా భయంతో శిరసులు వంచి ఉండే ఆ మహారాజే నేడు వీరశయ్యపై పడిఉన్నాడు. ఇంతకు ముందు అనేకబ్రాహ్మణులు అర్ధార్థులై అతని చుట్టూ చేరి ఉండేవారు. ఈనాడు అతనినే మాంసం మీద లాలసతో మాంసాహారులైన ప్రాణులు చుట్టుముట్టి ఉన్నాయి." అని వాపోయాడు.

అశ్వత్థామ - "రాజోత్తమా! మీరు ధనుర్ధారు లందరిలోను శ్రేష్ఠులని అనిపించుకొనేవారు. సాక్షాత్తు సంకర్షణ భగవానుని శిష్యులు మీరు. యుద్ధంలో కుబేరునితో సమానులు. అయినా కూడా భీమసేనునికి మీ మీద దెబ్బతీసే అవకాశం ఏ రకంగా కలిగింది? మీరు సర్వధర్మజ్ఞులు. నీచుడు, పాపి అయిన భీమసేనుడు ఏ రీతిగా మిమ్మల్ని మోసం చేసి గాయపరిచాడు? నిశ్చయంగా కాలగతిని దాటడం చాలా కష్టం. భీమసేనుడు మిమ్మల్ని ధర్మయుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. కాని తరువాత అధర్మంగా మీ తొడలు విరగకొట్టాడు. ఈరీతిగా అధర్మంగా కొట్టి భీమసేనుడు మిమ్మల్ని అవమానపరిచినపుడు కూడా క్షుణ్ణ యుధిష్ఠిరులు ఆ నీచుని ఏమీ అనలేదు. అతనిని నిందించాలి. భీముడు మిమ్మల్ని మోసంతో పడగొట్టాడు. అందుకని ప్రాణుల ఉనికి ఉన్నంతవరకు, వీరులు అతనిని నిందిస్తూనే ఉంటారు. మహర్షులు క్షత్రియులకు ఏది ఉత్తమగతి అని చెప్పారో దానిని యుద్ధంలో చనిపోయిన కారణంగా మీరు పొందగలిగారు. రాజా! మీ గురించి నాకు దిగులులేదు. వాకయితే మీ తల్లిదండ్రులు గాందారీ ధృతరాష్ట్రుల గురించే విచారంగా ఉంది. వారి పుత్రులందరూ కాలుని నోటిలోకి వెళ్లిపోయారు. అయ్యో! వారు ఇప్పుడు భికారులై ఇంటింటికి

తిరుగుతారు. ప్రతిక్షణం వారిని పుత్రశోకం పీడిస్తూ ఉంటుంది. వృష్ణివంశీయుడైన కృష్ణుని, దుష్టబుద్ధి అయిన అర్జునుని కూడా నిందించాలి. గొప్ప ధర్మజ్ఞులను విర్రవిగే వారుకూడా భీమసేనుడు దెబ్బకొట్టే సమయంలో ఏ అడ్డా అదుపు చేయలేదు. అసలు ఈ సిగ్గులేని పాండవులు దుర్యోధనుని ఇలా ఇలా చంపామని ఏ రీతిగా చెప్పుకొంటారు? గాంధారీనందనా! యుద్ధంలో వీరగతి పొందిన మీరు ధన్యులు. మీ వంటి మహారాజుతో పాటుగా స్వర్గానికి వెళ్లలేకపోతున్న మహాయోధులు కృపాచార్యుని, కృతవర్మను, నన్ను నిందించుకోవాలి. మేము మిమ్మల్ని అనుసరించలేక పోతున్నాం. అందువల్ల మీ సుకృతాలు స్మరించుకొంటూ మేము ఒక రోజున ఊరికే మరణిస్తామనే అనిపిస్తోంది. స్వర్గం, అర్థం - ఇందులో ఏదీ మా చేతికి దక్కలేదు. మేము మీకు సహాయపడడంలో ఆటంకం కలగడం మాకు ఎటువంటి కర్మయో తెలియడంలేదు. ఇప్పుడిక నిస్సందేహంగా మేము మహాదుఃఖంతో ఈ భూమిమీద మా రోజులు వెళ్లదీయాలి. రాజా! మీరు లేకపోయాక మాకు శాంతి సుఖాలు ఎలా లభిస్తాయి? మీరు స్వర్గానికి వెళ్తున్నారు. అక్కడ యోధులందరినీ మీరు ఎలాగూ కలుసుకొంటారు. వారి పెద్దరికాన్ని, శ్రేష్ఠత్వాన్ని అనుసరించి మీరు నా పక్షాన వారందరినీ పూజించండి. ముందుగా మీరు దనుర్ధరులందరికీ ధ్వజరూపంలా భాసిల్లే ఆచార్యుల వారిని పూజించండి. "నేడు అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని చంపాడు" అని వారికి తెలియచేయండి. ఆపై మహారాజు భాష్లేకుడు, మహారథి జయద్రథుడు, సోదత్తుడు, భూరిశ్రవుడు ఇంకా - ముందుగా స్వర్గం చేరుకొన్న వీరులందరినీ నా పక్షాన ఆలింగనం చేసికొని, వారిని కుశలమడగండి.

రాజా! మీలో ఏ కొంచెం ప్రాణశక్తి ఉన్నా నేను చెప్పే ఒక్క మాట వినండి. అందువల్ల మీ చెవులకు చాలా ఆనందం కలుగుతుంది. ఇప్పుడు పాండవపక్షంలో ఆ ఐదుగురు అన్నదమ్ములు, శ్రీకృష్ణుడు, సాత్యకి - ఈ ఏడుగురు వీరులు మాత్రమే మిగిలిఉన్నారు. మనవైపు నేను, కృతవర్మ, కృపాచార్యులు - ఈ ముగ్గురమూ మిగిలాము. ద్రౌపది యొక్క పుత్రులందరినీ, ధృష్టద్యుమ్నుని పిల్లలనూ సమస్త పాంచాలురనూ, యుద్ధంలో మిగిలిపోయిన మత్స్యవీరులను అంతమొందించాను. పాండవులపై ప్రతీకారం తీర్చుకొన్నాను. ధానిని గమనించండి. వారి సంతానం కూడా సమసిపోయింది. వారి శిబిరంలో ఉన్న యోధులు, ఏనుగులు, గుట్టాలు అన్నిటినీ

కూడా నేడు నేను ధ్వంసం చేశాను. సాసాత్ముడయిన ధృష్టద్యుమ్నుని కూడా నేడు నేను పశువును వధించినట్లుగా మోది మోది చంపాను." అని విలపిస్తూ చెప్పాడు.

మనస్సుకు ఆనందం కలిగించే అశ్వత్థామ చెప్పిన ఈమాట వినడంతో దుర్యోధనునికి కొద్దిగా చైతన్యం వచ్చినట్లు అయింది. అతడు - "తమ్ముడూ! ఈ రోజు కృపాచార్యుడు, కృతవర్మతో కలిసి నీవు చేసిన పనిని, భీష్ముడు, కర్ణుడు, నీ తండ్రికూడా చేయలేకపోయారు. శిఖండితో పాటుగా సేనాపతి ధృష్టద్యుమ్నుని నీవు చంపావు. అందువల్ల నేడు నిశ్చయంగా నన్ను ఇంద్రునితో సమానునిగా భావిస్తున్నాను. నీకు మేలుగుగాక! ఇక స్వర్గంలోనే మీరు మేము కలుసుకొందాం" అన్నాడు. ఇలా అని మనస్వి అయిన దుర్యోధనుడు నిశ్శబ్దం అయిపోయాడు. తన స్నేహితులను దుఃఖంలో విడిచిపెట్టి ప్రాణాలను వధిలి అతడు తాను పుణ్యధామమైన స్వర్గంలో ప్రవేశించాడు. అతని శరీరం నేలమీదే పడిఉండి. రాజా! ఈ రీతిగా మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుడు మరణించాడు. రణాంగణానికి అతడు అందరికంటే ముందు వెళ్లాడు. అందరికంటే చివర శత్రువుల చేతిలో మరణించాడు. మరణించడానికి ముందు దుర్యోధనుడు ముగ్గురు వీరులను ఆలింగనం చేసుకొన్నాడు. వారు కూడా అతనిని కొగిలించుకొన్నారు. అశ్వత్థామ నోటినెంటు కరుణాజనకమైన ఈ సంభాషణను విని నేను శోకాకులుడనై తెల్లవారగానే నగరానికి వచ్చేశాను. ఈ రీతిగా దుష్టమైన మీ సలహావల్లనే కౌరవపాండవుల యొక్క ఈ భీషణ సంహారం జరిగింది. మీ పుత్రుడు స్వర్గవాసి కావడంతో నేను అత్యంత శోకార్తుడనయ్యాను. ఇప్పుడు వ్యాసమహర్షి నాకు ఇచ్చిన దివ్యదృష్టి నశించిపోయింది.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! ధృతరాష్ట్రమహారాజు ఈ రీతిగా తన కొడుకు యొక్క మరణవృత్తాంతాన్ని విని ఒక్కసారిగా శోకంలో మునిగిపోయి దీర్ఘమైన నిట్టూర్పులు విడువసాగాడు.

పుత్రమరణమునకు ద్రౌపదీయుధిష్ఠిరులు

శోకించుట - ద్రౌపది ప్రోత్సహించగా

భీమసేనుడు అశ్వత్థామను చంపుటకు వెళ్లుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - ఆ రాత్రి గడిచిన పిదప ధృష్టద్యుమ్నుని సారథి - శిభిరంలో నిద్రిస్తున్న వీరుల సంహారాన్ని గూర్చి యుధిష్ఠిరునికి తెలియచేశాడు. అతడు - "మహారాజా! ద్రుపదమహారాజు యొక్క పుత్రులతో పాటుగా

ద్రౌపదీ పుత్రులందరూ కూడా నిశ్చింతగా మరో ధ్యాస లేకుండా నిద్రపోతున్నారు. వారందరూ చనిపోయారు. నేటి రాత్రి కూరులైన కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, సాసాత్ముడు అశ్వత్థామ మీ శిభిరాన్నంతటినీ వాశనం చేశారు. వారు ప్రాస, శక్తి, పరశువులతో వేలమంది యోధులను, ఏనుగులను, గుఱ్ఱాలను నరికి మీ సైన్యాన్ని సంహరించారు. కృతవర్మ కొద్దిగా వ్యగ్రమనస్కుడై ఉన్నాడు. అందుకని ఆ సైన్యం అంతటిలోను నేను ఒక్కడినే ఏదోరకంగా తప్పించుకొని బయటపడ్డాను." అని చెప్పాడు.

సారథి చెప్పిన ఈ అశుభవార్త విని యుధిష్ఠిరుడు పుత్ర శోకంతో వ్యాకులుడై కింద పడిపోయాడు. అప్పుడు పాత్యకి, భీమసేనుడు, అర్జునుడు, నకులుడు, సహదేవుడు అతనిని సేదతీర్చారు. తెలివివచ్చాక అతడు విలపిస్తూ - "అయ్యో! మేము పోదరులను, సమవయస్కులను, తండ్రులను, పుత్రులను, మిత్రులను, బంధువులను, మంత్రిులను, పౌత్రులను హత్యచేసి జయం పొందాము. కాని జయించికూడా నేడు ఈరీతిగా ఓడిపోయాము. అప్పుడప్పుడూ నష్టాలు లాభాలలా కనిపిస్తాయి. లాభంలా కనిపించే వస్తునే నష్టరూపంగా పరిణమిస్తుంది. అదేరీతిగా మా ఈ విజయం పరాజయంగా అయిపోయింది. శత్రువుల పరాజయం విజయంలా అయింది. ఈ నూనవలోకంలో మనిషికి ఏమరుసాటును మించి మరే మృత్యువూ లేదు. ఏమరుసాటు గల మనిషిని అర్థం అన్నిరకాలుగానూ విడిచిపెడుతుంది, అనర్థం అన్ని వైపులనుండి చుట్టుముడుతుంది. అతడు విద్య, తపస్సు, వైభవము, యశస్సు ఏరకంగానూ పొందలేడు. నౌకావ్యాసారుల ఏదళమో సముద్రాన్ని తరించి ఏదో చిన్న నదిలో మునిగి పోయినట్లుగా నేడు మా పాఠసాటు వల్లనే ఇంద్రతుల్యులైన రాజపుత్రులు, పౌత్రులు సహజంగానే మరణించారు. శత్రువులు అమర్షంతో నిద్రిస్తున్న వారిని చంపారు. వారంతా నిస్సందేహంగా స్వర్గానికే వెళ్లారు. కాని నాకు ద్రౌపదిని గురించిన దిగులే ఉంది. ఎందుకంటే తన పోదరుల, పుత్రుల, వృద్ధుడైన తండ్రి ద్రుపదునికి సంబంధించిన వారి మరణవార్తను విన్నప్పుడు ఆమె శోకం వలన కలిగిన దుఃఖాన్ని ఎలా తట్టుకోగలదు? ఆమె హృదయం అగ్ని వలె మండుతుంది." అని అన్నాడు.

ఈ రీతిగా అతిదైన్యంగా విలపిస్తూ అతడు నకులునితో - "తమ్ముడూ! నీవు వెళ్లి మందబాగ్యురాలయిన ద్రౌపదిని ఆమె పుట్టింటి స్త్రీలతో పాటు ఇక్కడికి తోడ్కొని రా."

అని చెప్పాడు. ధర్మరాజు ఆజ్ఞను పొంది నకులుడు రథం ఎక్కి పాంచాలరాజు మహిళలు, మహారాణి ద్రౌపది ఉన్న డేరావైపు వెళ్లాడు. నకులుని పంపి యుధిష్ఠిరుడు శోకాకులుడై రోధిస్తూ సుహృదులతో కలిసి తన పుత్రులు చచ్చిపడిఉన్న చోటికి వెళ్లాడు. భయంకకమైన ఆ నోటికి చేరుకొని అతడు రక్తంతో తడిసి ముద్ద అయి తన సుహృదులు, సఖులు నేలమీద పడిఉండడం చూశాడు. వారి అంగప్రత్యంగాలన్నీ తెగిపోయి ఉన్నాయి. చాలామందికి తలలు కూడా నరకబడ్డాయి. వారిని చూచి యుధిష్ఠిరమహారాజు ఎంతో భిన్నుడై వెక్కి వెక్కి ఏడువసాగాడు. తన పుత్రులు, పౌత్రులు, మిత్రులు యుద్ధంలో మరణించడం చూసి అతడు అత్యంత దుఃఖాతురుడయ్యాడు. అతని కన్నుల నుండి కన్నీరు వరదలా ఉప్పొంగివచ్చింది. శరీరం వణికిపోతోంది. నూటిమాటికి మూర్ఛవస్తోంది. అప్పుడతని సుహృద్గణం మిక్కిలి నిర్వేదంతో అతనికి ధైర్యం చెప్పసాగారు. అదే సమయంలో శోకాకుల అయిన ద్రౌపదిని తీసుకొని రథంపై నకులుడు అక్కడికి చేరుకొన్నాడు. ఆమె ఉపస్థావ్యమనే చోటుకి వెళ్లింది. తనపుత్రులందరూ మరణించారనే అత్యంత ఆశుభసమాచారాన్ని వినగానే ఆమె ఎంతో దుఃఖించింది. శోకంతో ఆమె ముఖం పూర్తిగా నీరసించి పోయింది. యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వచ్చి ఆమె నేలపై కూలిపోయింది.

ద్రౌపది పడిపోవడం చూసి భీమసేనుడు ముందుకురికి తన రెండు చేతులతో ఆమెను పట్టుకొని, ఆమెకు ధైర్యం చెప్పసాగాడు. అప్పుడామె ఏడ్చి ఏడ్చి యుధిష్ఠిరునితో - "మీ వీరపుత్రులు క్షాత్రధర్మానుపారంగా చనిపోవడం విని, ఉపస్థావ్య నగరంలో నాతోపాటు ఉండి, మీరు తలచుకోలేదు. కాని పాపాత్ముడయిన అశ్వత్థామ నిద్రిస్తూ ఉండగానే వారిని చంపాడని విని నన్ను ఆ శోకం అగ్నిలా కాల్చివేస్తోంది. మీరు ఇప్పుడు అనుచరులతో పాటు ఆ పాపాత్ముని జీవితాన్ని అంతం చేయకపోతే, అతడు తన కుత్సితకర్మకు తగిన పూణ్ని అనుభవించకపోతే, గుర్తు ఉంచుకోండి - నేను జీవితాంతం ఇక్కడే నిరశనవ్రతం మొదలు పెడతాను." అని తీవ్రంగా పలికింది.

ఇలా చెప్పి యశస్విని ద్రౌపది యుధిష్ఠిర మహారాజు చెంతనే కూర్చుంది. తన భార్య తనకు దగ్గరగా కూర్చుండడం చూసి ధర్మరాజు - "ధర్మజ్ఞురాలా! నీ పుత్రులు, సోదరులు ధర్మబద్ధంగా యుద్ధం చేసి, వీరగతిని పొందారు. నీవు వారికోసం శోకించకూడదు. అశ్వత్థామ ఇక్కడినుండి చాలా

దూరంగా దుర్గమమైన అడవులకు వెళ్లిపోయాడు. అతనిని చంపినాగాని నీకు ఆ వార్త ఎలా తెలుస్తుంది?" అని అడిగాడు.

ద్రౌపది - "అశ్వత్థామ తలపై పుట్టుకతోనే వచ్చిన ఒక మణి ఉందని నేను విన్నాను. కాబట్టి యుద్ధంలో ఆ పాపిని చంపి ఆ మణిని తేవాలి. ఆ మణిని మీ శిరసుపై ధరింపవేస్తేనే నేను ప్రాణాలతో జీవించి ఉంటాను. ఇది నా నిశ్చయం." అని చెప్పింది. ధర్మరాజుతో ఇలాఅని ఆమె భీమసేనుని వైపు తిరిగి - "భీమసేనా! క్షత్రియ ధర్మంవైపు చూపు సారించి నీవు నన్ను రక్షించు. ఇంద్రుడు శంబరాసురుని వధించినట్లుగా నీవు ఆ పాపాత్ముని వధించు. ఇక్కడ నీతో సమానుడైన పరాక్రమవంతుడు ఇంకొకడెవడూ లేడు. వారణావతంలో పాండవులకు పెద్ద ఆపద వచ్చినప్పుడు నీవే వారికి అండ అయ్యావు. హిడింబాసురుని పాలిట పడినప్పుడు కూడా నీవే వీరికి రక్షకుడవు అయ్యావు. విరాటనగరంలో కీచకుడు నన్ను చాలా కష్టపెట్టినప్పుడుకూడా, నీవే ఆ దుఃఖాన్నుండి నన్ను ఉద్దరించావు. నీవు ఈ ఘనకార్యాలన్నీ ఎలా చేశావో అలాగే ద్రోణపుత్రుని కూడా చంపి సంతోషించండి." అన్నది.

ద్రౌపది ఇలా రకరకాలుగా విలపించడం, ఆమె అతిగా దుఃఖించడం చూసి భీమసేనుడు తట్టుకోలేక పోయాడు. అతడు అశ్వత్థామను చంపాలని నిశ్చయించుకొని, ఒక మంచి విల్లు తీసికొని, రథం ఎక్కి బయలుదేరాడు. నకులుని తనకు పారథిగా చేసుకొన్నాడు. బాణం ఎక్కుపెట్టి, ధనుష్టంకారం చేసి, అతివేగంగా గుట్టాలను తోలించాడు. శిభిరంనుడి బయటకు వచ్చి అశ్వత్థామ యొక్క రథపుగుర్తులను చూసుకుంటూ మహావేగంగా అతనిని వెన్నంటాడు.

శ్రీకృష్ణుడు అశ్వత్థామకు సంబంధించి

గడిచిన ఒక సంఘటనను తెలుపుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! భీమసేనుడు వెళ్లిన తరువాత శ్రీకృష్ణభగవానుడు ధర్మరాజుతో - "రాజా! నీ తమ్ముడు భీమసేనుడు పుత్రశోకం కారణంగా యుద్ధంలో అశ్వత్థామను చంపడానికి ఒంటరిగానే వెళ్తున్నాడు. ఇతడు నీకు అందరికంటే ఎక్కువ ఇష్టుడు. అయినప్పుడు ఈక్షిప్త పరిస్థితిలో నీవు అతనికి సహాయ పడే ప్రయత్నం ఎందుకు చేయడం లేదు? ద్రోణాచార్యుడు తన పుత్రునికి నేర్చిన బ్రహ్మస్త్రం ఈ భూమండలాన్ని అంతటినీ భస్మం చేసివేస్తుంది. అశ్వత్థామ గొప్ప అసహన శీలుడు. అతడు

తాను ఒక్కడే ఈ అస్త్రాన్ని నేర్చుకోవాలని ప్రార్థించాడు. ఆచార్యుడు ఇతని చాపల్యాన్ని గమనించి - "వాయవా! గొప్ప ఆపదలో పడినప్పుడు కూడా నీవు దీనిని ప్రయోగించవద్దు. మరీముఖ్యంగా నీవు దీనిని మనుష్యులపై ప్రయోగించకు. ఎందుకంటే నీవు సన్మార్గంలో స్థిరంగా ఉండేవాడివి కావని నేను గమనిస్తున్నాను." అని ఆదేశించాడు.

తండ్రియొక్క ఈ అప్రియమైన మాటను విని దురాత్ముడైన అశ్వత్థామ అన్నిరకాల సుఖాల మీద ఆశపడలుకొని మహాదుఃఖంతో లోకంలో తిరగసాగాడు. ఒకసారి మీరు అడవులలో ఉండగా, ఇతడు ద్వారకకు వచ్చి వృష్ణివంశీయులతోపాటు ఉన్నాడు. వారు ఇతనిని మిక్కిలిగా గౌరవించారు. ఒకరోజున ఇతడు ఏకాంతంలో నాదగ్గరకు ఒంటరిగా వచ్చి - "కృష్ణా! నా తండ్రి గొప్ప భయంకరమైన తపస్సు చేసి, అగస్త్యుని నుండి బ్రహ్మాస్త్రాన్ని పొందాడు. ఇప్పుడు అది అతనివద్ద ఉన్నట్లే నావద్ద కూడా ఉంది. కాబట్టి యదుపుంగవా! నీవు వానుండి ఆ దివ్యాస్త్రాన్ని గ్రహించి, వాకు నీ చక్రం ఇవ్వు." అని అడిగాడు.

అప్పుడు నేను - "చూడు. ఇదిగో వా ధనుస్సు, శక్తి, చక్రం, గద ఇక్కడే ఉన్నాయి. నీవు దీనిలో ఏ అస్త్రం తీసుకోవాలని అనుకుంటున్నావో దానినే నేను నీకు ఇస్తాను. దేనిని ఎత్తగలనో, దేనిని యుద్ధంలో ప్రయోగించగలనో ఆ అస్త్రాన్నే నీవు తీసుకో. నీవు వాకు ఇవ్వాలనుకుంటున్న అస్త్రంకూడా ఇవ్వవద్దులే." అన్నాను. అప్పుడతడు నాతో స్పర్ధించి, వేయి ఆకులుకలిగి, వజ్రంతో చేయబడిన నాభిగల వా లోహపుచక్రాన్ని తీసుకోవాలని అనుకున్నాడు. నేను "తీసుకో" అన్నాను. అతడు ఒక్కగంటు వేసి దానిని ఎడమ చేతితో ఎత్తాలని ప్రయత్నించాడు. కాని దానిని ఉన్నచోటినుండి ఏమాత్రం కూడా కదపలేకపోయాడు. ఇక కుడి చేతితో ఎత్తే ప్రయత్నం చేయసాగాడు. అతడు శక్తినంతా ఉపయోగించి ప్రయత్నించినప్పటికీ, దానిని ఎత్తడానికిగాని, కదపడానికి గాని సమర్థుడు కాలేదు. అప్పుడు అత్యంత భీన్నుడై తొలగిపోయాడు. తన ఆలోచన ఫలించక నిరాశతో అతనికి చాలా విచారం కలిగింది. వేను అతనిని దగ్గరకు పిలిచి, - "ధ్వజం మీద వానరుడు విరాజిల్లుతున్న గాండీవదారి అయిన అర్జునుడు దేవతలలో, మనుష్యులలో - అందరిలోను సన్మానింపబడతాడు. ద్వంద్వయుద్ధంలో దేవాదిదేవుడు, నీలకంఠుడు, ఉమాపతి అయిన శంకరభగవానుని కూడా అతడు సంతుష్టపరచాడు. అతనిని మించి లోకంలో వాకు

ఎవరూ ఇష్టులు కారు. కాని నీవు అడిగిన ఈ మాటను అతడు కూడా ఎప్పుడూ నోటివెంట రానీయలేదు. పన్నెండేళ్లపాటు కరోరమైన బ్రహ్మచర్యవ్రతాన్ని పాటిస్తూ, హిమాలయాలలో భయంకరమైన తపస్సు చేసి నేను ఈ ఆయుధాన్ని సంపాదించాను. సాక్షాత్తు సనత్కుమారుడే ప్రద్యుమ్నరూపంలో వా సహదర్మిణి రుక్మిణి కడుపున పుట్టాడు. కాని నీవు అడిగిన చక్రాన్ని అతడు కూడా ఎప్పుడూ అడగలేదు. మహాబలవంతుడైన బలరాముడు, గదుడు, సాంబుడు కూడా దీనిని తీసుకోవాలనే కోరికను ఎన్నడూ వ్యక్తం చేయలేదు. భరతవంశానికి ఆచార్యుడైన ద్రోణుని పుత్రుడవు నీవు. యాదవులందరూ నిన్ను గౌరవిస్తారు. ఇక ఈ చక్రం తీసుకొని నీవు ఎవరితో యుద్ధం చేయాలనుకుంటున్నావు?" అని అడిగాను.

నేను ఇలా అడగగానే అశ్వత్థామ - "కృష్ణా! నేను నిన్ను గౌరవిస్తాను. నీతోనే యుద్ధం చేస్తాను. దేవా! నేను నిజం చెబుతున్నాను. వేను అజేయుడను కావాలనే దేవధానవ పూజితమైన మీ ఈ చక్రాన్ని అడిగాను. కాని ఇప్పుడు దుర్లభమైన నా ఈ కోరిక తీరకుండానే నేను ఇక్కడినుండి వెళ్తున్నాను. మీరు "నీకు శుభమగుగాక!" అని మాత్రం చెప్పండి. ఈ భయంకర చక్రాన్ని వీరశిరోమణులైన మీరే ధరించండి. దీనితో సమానమైనది లోకంలో ఇంకొక చక్రం లేదు. పైగా దీనిని ధరించగల శక్తి కూడా మీకు తప్పించి ఇంకెవరికీ లేదు." అని చెప్పాడు. ఇలా చెప్పి అశ్వత్థామ, రథానికి కట్టే ఉత్తమ అశ్వాలను, రకరకాల రత్నాలను నేను ఇవ్వగా తీసికొని వెళ్లిపోయాడు. ఇతడు గొప్పక్రోధి, దుష్టుడు, చంచలుడు, క్రూరస్వభావుడు, ఇతనికి బ్రహ్మాస్త్రజ్ఞానం కూడాఉంది. కాబట్టి ఇప్పుడు భీమసేనుని రక్షించుకోవడం అత్యంతావశ్యకం." అని చెప్పి ముగించాడు.

అశ్వత్థామ - అర్జునుడు ఒండొరులపై

బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగించుట -

వ్యాసవారడులు వారిని శాంతింపచేయుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! ఇలా చెప్పి శ్రీకృష్ణుడు అన్ని రకాల అస్త్రశస్త్రాలతో సుసజ్జితమైన ఒక ఉత్తమ రథాన్ని ఎక్కాడు. ఆ రథం ఉదయించే సూర్యునిలా ఎర్రని వర్ణంతో అలరారుతోంది. దానికి కుడివైపు కాడికి శైబ్యం, ఎడమవైపున సుగ్రీవం అనే గుట్టలు కట్టబడి ఉన్నాయి. దానికి ఇరుప్రక్కల మేఘపుష్ప వలాహకాలనే గుట్టలు లాగుతున్నాయి. విశ్వకర్మ నిర్మితమై, రత్న ధాతువులతో అలంకృతమైన ఆ రథంమీది ధ్వజస్తంభం పైకి లేచిన

మాయవలె అనిసిస్తోంది. ఆ ధ్వజం మీద పక్షిరాజు గరుడుడు విరాజమానుడై ఉన్నాడు. ఈ అద్భుతరథం మీద శ్రీకృష్ణభగవానుడు కూర్చున్నాడు. అతడు కూర్చున్నాక అర్జునుడు, యుధిష్ఠిరుడు కూడా దానిపై ఎక్కారు. వారు ఎక్కిన పిమ్మట శ్రీకృష్ణుడు తన చెర్నాకోలతో వేగవంతమైన ఆ గుఱ్ఱాలను తోలాడు. గుఱ్ఱాలు అతి వేగంగా భీమసేనుని వెనుకనే వెళ్లి, వెంటనే అతనిని చేరుకొన్నాయి. అప్పుడు భీమసేనుడు క్రోధాతురుడై శత్రువును సంహరించడానికి కృతనిశ్చయుడై ఉన్నాడు. అందుకని ఆ మహారథులు అపినా అతడు అగలేదు. అశ్వత్థామ గంగాతీరంలో ఉన్నాడని తాను వినిఉండడం వలన వారు చూస్తూఉండగానే అతడు గుఱ్ఱాలను పరుగు తీయించి గంగాతీరాన్ని చేరుకొన్నాడు. కాని అతడక్కడకు చేరుకొని గంగాప్రవాహం దగ్గరే వ్యాసమహర్షి అనేకులు శిష్యులతో కలిసి కూర్చుని ఉండడం చూశాడు. అతని పక్కనే క్రూరకర్ముడైన అశ్వత్థామ కూడా ఉన్నాడు. అతడు శరీరానికి నేయి పూసికొని, దర్భవస్త్రాన్ని ధరించి ఉన్నాడు. భీమసేనుడు అతనిని చూడగానే “అరే నిలిచి ఉండు” అని అరుస్తూ ధనుర్బాణాలు తీసికొని అతనివైపు పరుగుతీశాడు. ధనుర్ధరుడైన భీముడు, అతని వెనుకనే యుధిష్ఠిరుడు, అర్జునుడు కూడా తనవైపు వస్తున్నారని గమనించిన అశ్వత్థామ చాలా భయపడ్డాడు. బ్రహ్మస్త్ర ప్రయోగానికి సమయం వచ్చిందని అతడు నిశ్చయించుకొన్నాడు. వెంటనే దివ్యాస్త్రాన్ని స్మరించి ఎడమచేతినుండి ఒక పూచికపుల్లను పైకిలాగాడు. ఆపై భూమి అపొండవం కావాలని సంకల్పించి, క్రోధపూర్ణుడై, లోకాలనన్నిటినీ మోహంలో ముంచెత్తడానికి అతడు ప్రచండాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. దానితో ఆ పూచికపుల్లలో అగ్ని దరికొని ప్రళయకాలాగ్నియా అన్నట్లుగా ముల్లోకాలను భస్మం చేయసాగింధి.

శ్రీకృష్ణుడు అశ్వత్థామ చేసిన పనిని చూస్తూనే అతని మనసులోని భావాన్ని పసిగట్టాడు. అతడు అర్జునునితో - “అర్జునా! అర్జునా! ద్రోణాచార్యులు ఉపదేశించిన థివ్యాస్త్రం నీమనసులో మెదులుతోందిగదా! ఇప్పుడు దానిని ప్రయోగించే సమయం వచ్చింది. నిన్ను, నీ పోదరులను రక్షించుకోవడానికి నీవు కూడా ఇప్పుడు దానినే ప్రయోగించు. ఎందుకంటే బ్రహ్మస్త్రం బ్రహ్మస్త్రంతోనే అరికట్టబడుతుంది.” అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు ఇలా చెప్పగానే అర్జునుడు ధనుర్బాణాలు తీసికొని

వెంటనే రథంనుండి దిగాడు. అతడు ముందుగా “ఆచార్యపుత్రునికి శుభమగుగాక” అని, తిరిగి “నాకు, వా పోదరులకు శుభమగుగాక” అని పలికి, దేవతలకు, గురుజనులకు నమస్కరించాడు. అనంతరం “ఈ బ్రహ్మస్త్రంతో శత్రువుయొక్క బ్రహ్మస్త్రం శాంతించుగాక” అని సంకల్పించి లోకాలన్నిటికి శుభం కలగాలనే కోరికతో తన బ్రహ్మస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు విడిచిన ఆ అస్త్రం ప్రళయానలంలా పెద్ద పెద్ద జ్వాలలతో ప్రజ్వరిల్లింది. అలాగే మహాతేజస్వి అయిన అశ్వత్థామ యొక్క అస్త్రంకూడా కాంతివలయాలతో భయంకరమైన అగ్నిజ్వాలలను కక్కుపాగింది. అవి పరస్పరం డీకొనడంతో గొప్ప ధ్వని కలిగింది. వేల ఉల్కలు రాలసాగాయి. ప్రాణులన్నిటికీ మిక్కిలి భయం అనిపించసాగింది. ఆకాశంలో పెద్ద ధ్వని అయింది. సర్వత్ర అగ్నిజ్వాలలు న్యాపించాయి. పర్వత, వన, వృక్షాలతో సహితంగా భూమి అంతా ఊగసాగింది.

ఈ రీతిగా ఆ రెండు అస్త్రాల వేడిమి సమస్తలోకాలను తపింప చేయసాగింది. ఇది చూసి అర్జునుని, అశ్వత్థామను శాంతింప చేయడానికి నారదుడు, వ్యాసమహర్షి అక్కడ ఒకేసారి ప్రత్యక్షమయ్యారు. ఆ ఇద్దరు మునివర్యులు దేవతలకు, మనుష్యులకు పూజ్యులు, అత్యంత ప్రసిద్ధులు. లోకాలన్నిటికీ మేలు కలగాలనే కోరికతో ఆ రెండు అస్త్రాలను శాంతింప చేయడానికి వారు ఆ రెండింటి మధ్యకు వచ్చి నిలిచి “ఇంతకు పూర్వం రకరకాల అస్త్రాలను గూర్చి తెలిసిన మహారథులు ఉండేవారు. వారు ఈ అస్త్రాలను మనుష్యులపై ఎన్నడూ ప్రయోగించలేదు. అయితే వీరులారా! మీ ఇద్దరే ఈ అనిష్టకరమైన సాహసాన్ని ఎందుకు చేశారు?” అని అడిగారు.

అగ్నినమానులై వెలుగొందుతున్న మహర్షులను చూడగానే అర్జునుడు మహావేగంగా తన థివ్యాస్త్రాన్ని ఉపసంహరించసాగాడు. ఆపై చేతులు జోడించి - “దేవా! దీనిద్వారా శత్రువు వేసిన బ్రహ్మస్త్రం శాంతించాలనే ఉద్దేశ్యంతోనే వేను ఈ అస్త్రాన్ని వేశాను. ఇప్పుడు ఈ అస్త్రాన్ని ఉపసంహరించితే, పాపాత్ముడయిన అశ్వత్థామ తప్పకుండా తన అస్త్రప్రభావంతో మమ్మల్ని అందరినీ భస్మం చేసివేస్తాడు. కాబట్టి ఇప్పుడు ఏమి చేస్తే మాకు, లోకాలన్నిటికీ మేలు కలుగుతుందో, మాకు ఆ సలహా ఇవ్వండి.” అని వినయంగా అడిగాడు. ఇలా చెప్పి అర్జునుడు తన బ్రహ్మస్త్రాన్ని ఉపసంహరించాడు. దానిని ఉపసంహరించడం దేవతలకు

కూడా కష్టమే. యుద్ధంలో ఒకసారి ప్రయోగించాక, దానిని ఉపసంహరించడానికి అర్జునుడు తప్ప ఇంద్రుడు కూడా సమర్థుడు కాడు. ఆ అస్త్రం బ్రహ్మతేజస్సుతో వ్యక్తమయింది. సంయమనం లేనివారు దానిని వేయగలరు, కాని మరల్చడానికి బ్రహ్మచారులు తప్ప ఎవరూ సమర్థులు కారు. బ్రహ్మచర్యం పాటించనివారు దానిని ఒకసారి వేసి, తిరిగి మరల్చడానికి ప్రయత్నం చేస్తే, ఆ అస్త్రం ఆ వ్యక్తినే కుటుంబసహితంగా తలను తునిమి వేస్తుంది. అర్జునుడు బ్రహ్మచారి. నియమాన్ని పాటించేవాడు. దుష్ప్రాప్యమైనప్పటికీ ఆ పరమాస్త్రాన్ని అతడు పొందాడు. కాని పెద్ద ఆపద వచ్చినప్పుడు తప్ప ఇంకే ఇతర సమయాలలోను అతడు దీనిని ప్రయోగించలేదు. అర్జునుడు సత్యవాది, శూరుడు, బ్రహ్మచారి, గురువు అజ్ఞను పాటించేవాడు. అందుకని అతడు తిరిగి దానిని మరలించగలిగాడు.

అశ్వత్థామకూడా తన అస్త్రానికి ఎదురుగా నిలిచిన ఆ మహర్షులను చూసి, దానిని మరల్చడానికి పెద్దప్రయత్నం చేశాడు, కాని అతడు అలా చేయలేకపోయాడు. దానితో అతడు మనసులో చాలా మదనపడి వ్యాసమహర్షితో - “మునివరా! భీమసేనునికి భయపడి, నేను పెద్ద ఆపదలో పడినప్పుడు, నా ప్రాణాలను కాపాడుకోవడానికే నేను ఈ అస్త్రాన్ని వేశాను. దుర్యోధనుని చంపాలనే ఉద్దేశ్యంతో భీమసేనుడు యుద్ధరంగంలో నియమవిరుద్ధంగా ప్రవర్తించి అధర్మం చేశాడు. అందుకనే సంయమనం లేనివాడినయినా నేను ఈ అస్త్రాన్ని వేశాను. ఇక ఇప్పుడు దీనిని మరల్చడానికి నాకు శక్తి లేదు. అగ్నిమంత్రంతో అభిమంత్రించి, దుర్దమ్యమైన ఈ దివ్యాస్త్రాన్ని నేను పాండవనాశనం కోసం వేశాను. కనుక ఇప్పుడిది పాండవులందరి ప్రాణాలు తీస్తుంది. ఈ రీతిగా కోపంలో మునిగిపోయి పాండవులను వధించడానికి ఈ అస్త్రాన్ని వేసి, అవశ్యం నేను పెద్ద పాపమే చేశాను.” అన్నాడు.

వ్యాసుడు - నాయనా! బ్రహ్మస్త్రజ్ఞానం అర్జునునికి కూడా ఉంది. కాని అతడు దానిని క్రోధోద్రిక్తుడైగాని, నిన్ను చంపడానికి గాని వేయలేదు. తన బ్రహ్మస్త్రంతో నీ బ్రహ్మస్త్రాన్ని శాంతింపచేయడానికే అతడు దానిని ప్రయోగించాడు. ఇప్పుడు దానిని ఉపసంహరించాడు కూడా. బ్రహ్మస్త్రాన్ని పొందికూడా, నీ తండ్రి ఉపదేశాన్ని గౌరవించి, మహావీరుడయిన అర్జునుడు క్షత్రియ ధర్మాన్నుండి వైదొలగలేదు. అతడు ఇటువంటి వీరుడు, ధీరుడు, సాధువు, సకలావ్రతవ్రత వేత్త అయినప్పటికీ

కూడా నీకు ఇతనిని సోదరసహితంగా చంపాలనే కుత్సితబుద్ధి ఎందుకు కలిగింది? చూడు. ఏ ప్రాంతంలో ఒకబ్రహ్మస్త్రం, మరియొక బ్రహ్మస్త్రంతో అణిచివేయబడుతుందో అక్కడ పన్నెండేళ్ల వరకు వానలు ఉండవు. అందుకనే ప్రజలకు మేలు చేయాలనే అర్జునుడు నీ బ్రహ్మస్త్రాన్ని నశింపచేయలేదు. నీవు-పాండవులను, నిన్ను, దేశాన్ని కూడా రక్షించవలసినదే. అందుకని ఇప్పుడు నీవు ఈ దివ్యాస్త్రాన్ని మరల్చు. ఇప్పుడు నీ కోపం శాంతించి తీరాలి. పాండవులు స్వస్థులుగా ఉండాలి. యుద్ధిష్ఠిరుడు ఎవరినీ కూడా అదర్శంగా జయించాలని అనుకోడు. నీ తలమీద ఉన్న మణిని వీరికి ఇచ్చివెయ్యి. దానిని తీసికొని వారు నీకు ప్రాణదానం చేస్తారు.” అని మందలించాడు.

అశ్వత్థామ - “పాండవులు కౌరవులనుండి పొందిన ఆ యా రత్నాల కంటే, వా వద్దనున్న ఈ మణి, వాటి అన్నిటికంటే మిక్కిలి విలువైనది. దీనిని కట్టుకొంటే శస్త్రాలు, వ్యాదులు, ఆకలి వీటివలన భయం ఉండదు. దేవతలు, దానవులు, నాగులు, రాక్షసులు, దొంగలు వీరి వలన కలిగే ఏరకమైన భయాలు ఉండవు. ఈ మణి యొక్క ప్రభావం ఇంతటిది కనుకనే ఎట్టి పరిస్థితులలోను నేను దీనిని విడిచిపెట్టలేను. అయినా మీరు నన్ను ఆదేశించారు కనుక నేను అది చేసి తీరాలి. కాని నేను వేసిన ఆ దివ్యాస్త్రం వ్యర్థం మాత్రం కాజాలదు. దీనిని ఒకసారి వేశాక తిరిగి మరలించే సామర్థ్యం నాకు లేదు. కాబట్టి ఇప్పుడు నేను ఈ అస్త్రాన్ని ఉత్తరాగర్భం మీద ప్రయోగిస్తాను. మీ అజ్ఞను నేను ఎప్పుడూ జవదాటకూడదు. కాని నేనేమి చేయను? దీనిని మరలించడం నా వశంలో లేని సంగతి.” అన్నాడు.

వ్యాసమహర్షి - “మంచిది. అలాగే చేయి. మనసులో ఇంకోరకమైన ఆలోచన పెట్టుకోకు. ఈ అస్త్రాన్ని పాండవయుల గర్భంమీద ప్రయోగించి శాంతించు.” అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “రాజా! అప్పుడు అశ్వత్థామ ఆ అస్త్రాన్ని ఉత్తరాగర్భంపై ప్రయోగించాడు. ఇది చూసి శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ఎంతో సంతోషించి అశ్వత్థామతో - “కొద్ది రోజుల క్రితం ఉపస్థావ్యంలో ఉన్నప్పుడు తపస్సంపన్నుడైన ఒక బ్రాహ్మణుడు ఉత్తరతో ‘కౌరవవంశం క్షీణిస్తున్నప్పుడు నీ గర్భం నుండి ఒక బాలకుడు జన్మిస్తాడు.’ అని చెప్పాడు. ఆ బ్రాహ్మణుని వాక్కు నిజమయి ఉంటుంది. ఆ పరీక్షిత్తే ఈ పాండవవంశాన్ని కొనసాగించే బాలకుడు

కాబోలు" అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అనగానే అశ్వత్థామ క్రోధోద్రిక్తుడై - "కృష్ణా! నీవు పాండవపక్షపాతివై చెప్పిన ఈ మాట ఎన్నటికీ జరగబోదు. నా మాట అసత్యం కాజాలదు. నా ఈ భయంకరమైన అస్త్రం ఆమె గర్భాన్ని పతనం చేస్తుంది." అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణభగవానుడు - "ఈ దివ్యాస్త్రం యొక్క దెబ్బ అవశ్యం ఆమోఘమే అగునుగాక, ఆయివా అగర్భం మరణించాక పుట్టినప్పటికీ తిరిగి దీర్ఘ జీవనం పొందగలదు. ఆఁ. భాద్యతనెరిగిన వారందరూ నీకు అవశ్యం పాపాత్ములుగానే, పిరికివారిగానే తోస్తూ ఉంటారు. ఎందుకంటే నీవు మాటిమాటికి పాపాలనే పోగు చేస్తూ ఉంటావు. బాలకులను హత్యచేస్తావు. కనుక నీవు ఈ పాపానికి తగిన ఫలితాన్ని అనుభవించి తీరాలి. మూడు వేల ఏళ్లు నీవు ఈ భూలోకంలో దారితప్పి తిరుగుతూ జీవిస్తావు. ఎక్కడా గాని, ఎవరితోగాని నీవు మాట్లాడలేవు. నీ శరీరం నుండి చీము నెత్తురు కంపు వస్తూఉంటుంది. అందుకని నీవు మనుష్యులమధ్య ఉండలేవు. దుర్గమారణ్యాలలోనే పడిఉంటావు. పరీక్షిత్తు దీర్ఘాయువును పొంది వేదనియమాలను పాటిస్తూ, తిరిగి కృపాచార్యుని వల్లనే అన్ని రకాల శస్త్రాస్త్రజ్ఞావాన్ని పొందుతాడు. ఈ రీతిగా ఉత్తమోత్తమమైన అస్త్రజ్ఞానం సంపాదించి, అతడు క్షత్రియ ధర్మాన్ని అనుసరిస్తూ అరవైఏళ్లు ఈ భూమిని పాలిస్తాడు. దుర్మార్గుడా! చూద్దువుగాని. ఈ పరీక్షిత్తు అనే పేరుగల రాజు నీ కన్నుల ఎదుటనే కురువంశ సింహాసనాన్ని అధిష్టిస్తాడు. అతడు నీ శస్త్రజ్ఞాలతో తప్పక కాలిపోవచ్చు. ఆయినా నేను అతనిని తిరిగి బ్రతికిస్తాను. నరాధమా! అప్పుడు నా తపస్సు యొక్క సత్యం యొక్క, ప్రభావం చూద్దువుగానిలే." అన్నాడు.

వ్యాసమహర్షి - ద్రోణపుత్రా! నీవు నా మాట కూడా వినకుండా ఈ క్రూరకర్మ చేశావు. బ్రాహ్మణుడవు ఆయి ఉండికూడా నీ ప్రవర్తన ఇంత దుష్టంగా ఉంది. కనుక దేవకీనందనుడు చెప్పినది తప్పకుండా సరిగ్గాజరుగుతుంది. ఎందుకంటే ఇప్పుడు నీవు స్వధర్మాన్ని విడిచి క్షత్రధర్మాన్ని చేపట్టావు." అన్నాడు.

అశ్వత్థామ - "బ్రహ్మర్షీ! కృష్ణభగవానుని మాట సరియైనదే ఇప్పుడు నేను మనుష్యులలో కేవలం మీతోపాటే ఉంటాను." అన్నాడు.

పాండవులు ద్రౌపదికి మణిని ఇచ్చుట -

శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునికి అశ్వత్థామయొక్క అద్భుతపరాక్రమ రహస్యమును తెలుపుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! అనంతరం అశ్వత్థామ పాండవులకు మణిని ఇచ్చి వారందరూ ఉండగానే నిర్లిప్తమైన మనస్సుతో అడవులకు వెళ్లిపోయాడు. ఇటు పాండవులు కూడా శ్రీకృష్ణుడు, వారదుడు, వ్యాసమహర్షి ముందు ఉండగా మహావేగంగా మనస్విని ఆయిన ద్రౌపదివద్దకు వచ్చారు. అంతవరకు ఆమె నిరాహారంగానే ఉంది. అక్కడ వారందరూ ఆమె చుట్టూ కూర్చున్నారు. యుధిష్ఠిరుడు చెప్పగా భీమసేనుడు ద్రౌపదికి ఆ దివ్యమణిని ఇచ్చి, ఆమెతో "శుభాంగీ! ఇదిగో మణి తీసుకో. నీ కొడుకులను చంపినవానిని మేము జయించాం. ఇక లే. శోకాన్ని మాని క్షత్రియధర్మం గురించి ఆలోచించు. శ్రీకృష్ణుడు సందికోసం కౌరవులవద్దకు వెళ్తున్నప్పుడు నీవు అతనితో - "కేశవా! పాండవులు నా అవమానం సంగతి మరిచిపోయి ఈవాడు శత్రువులతో కలిసిపోవాలనుకొంటున్నారు. ఇందువలన "వాకు భర్తలూ లేరు, పుత్రులూ లేరు, సోదరులూ లేరు. నీవు కూడా నావాడవు కావు. అని నేను అనుకొంటున్నాను." అన్నావు. అవాడు నీవన్న ఆ క్షత్రియధర్మోచితమైన వాక్యాలను గుర్తుచేసుకో. పాపాత్ముడు దుర్యోధనుడు చనిపోయాడు. బాధతో గిలగిలలాడుతున్న దుశ్శాసనుని రక్షాన్ని కూడా తాగాను. ద్రోణపుత్రుని మేము జయించాము. బ్రాహ్మణుడు, గురుపుత్రుడు అని తలచి మాత్రమే అతనిని ప్రాణాలతో వదిలిపెట్టాము. అతని కీర్తి అంతా మట్టిపాలయింది. మేము అతని మణిని హరించాము. అస్త్రాలను నేలపై పడవేయించాము." అని చెప్పాడు.

అది విని ద్రౌపది - "గురుపుత్రుడు వాకు గురువుతో సమానం. నేను కేవలం అతనిపై గల అనిష్టానికి మాత్రమే ప్రతీకారం తీర్చుకోవాలనుకొన్నాను. ఇప్పు డీ మణిని మహారాజు తన శిరసుపై ధరించాలి." అన్నది.

అప్పుడు యుధిష్ఠిర మహారాజు ఆ మణిని గురుప్రసాదంగా తలచి ద్రౌపది చెప్పడంతో అప్పుడే తన శిరసుపై ధరించాడు. అనంతరం పుత్రశోకాతురురాలు ఆయిన ద్రౌపది లేచి తన దోటికి తాను వెళ్లిపోయింది.

రాజా! అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు రాత్రివేళ చనిపోయిన ఆ వీరులగురించి శోకతప్తుడై శ్రీకృష్ణునితో - "కృష్ణా! అశ్వత్థామ అయితే శస్త్రవిద్యలో విశేషమైన నేర్పరి కాడు.

అయినపుడు అతడు మహారథులైన వా పుత్రులను, పెక్కుమంది యోధులతో ఒంటరిగా కూడా పోరు సల్పగలిగిన శస్త్రవిద్యావిశారదులయిన ద్రుపదపుత్రులను ఎలా చంపగలిగాడు? అతడు ఒంటరిగానే మన సైనికులందరినీ నాశనం చేయగలిగే ప్రభావం పొందగలిగేంత పుణ్యకర్మ ఏమి చేశాడు?" అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "దేవాధిదేవుడు, ఈశ్వరేశ్వరుడు, అవ్యయుడు అయిన శంకరభగవానుని అశ్వత్థామ తప్పకుండా శరణు పొంది ఉంటాడు. అందువల్లనే అతడు ఒంటరిగా అనేక యోధులను చంపగలిగాడు. మహాదేవుడు ప్రసన్నుడయితే అమరత్వాన్ని కూడా ప్రసాదించగలడు. ఇంద్రుని కూడా

నాశనం చేయగలిగినంత పరాక్రమాన్ని ఇవ్వగలడు. భరతశ్రేష్ఠా! మహాదేవుని స్వరూపం నేను బాగా ఎరుగుదును. అతడు పూర్వం చేసిన కర్మలన్నీ కూడా నేను ఎరుగుదును. సర్వప్రాణులకు ఆదిమధ్యాంతకుడు అతడే. ఈ జగత్తు అంతా అతని ప్రభావం వలననే నడుస్తోంది. మహావీర్యశాలి అయిన మహాదేవుడు అశ్వత్థామపై ప్రసన్నుడైనాడు. అందువల్లనే అతడు మహారథులైన మీ పుత్రులను, పాంచాలరాజు యొక్క అనుచరులను అనేకులను నేలకూల్చాడు. ఇక నీ వాతని విషయమై ఏమీ ఆలోచించకు. అశ్వత్థామ ఈ పనిని మహాదేవుని కృపవలననే చేశాడు. నీవిక ముందు చేయవలసిన పని ఏదో అది చేయి." అని సందేహ నివృత్తి చేశాడు.

ఇది సామెతల పర్వము

సంక్షిప్త మహాభారతము

స్త్రీ పర్వము

ధృతరాష్ట్రుని సంజయుడు, విదురుడు ఓదార్చుట.

నారాయణం నమస్కృత్య వరం చైవ నరోత్తమమ్ ।

దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, నరోత్తముడు అయిన అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని రచించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురభావాలను తొలగించి అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

జనమేజయమహారాజు - “మునివరా! దుర్యోధనుడు, అతనిసైన్యం మొత్తం సంహరింపబడినదనే సమాచారం విని ధృతరాష్ట్ర మహారాజు ఏమి చేశాడు? అలాగే కురురాజు యుదిష్ఠిరుడు, కృపాచార్యుడు మొదలైన ముగ్గురు మహాయోధులు కూడా అనంతరం ఏమి చేశారు?” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పసాగాడు - “రాజా! తన వందమంది కొడుకులు చనిపోవడంతో ధృతరాష్ట్రుడు మిక్కిలి దుఃఖితుడయ్యాడు. పుత్రశోకంతో అతని మనసు మండి పోసాగింది. అతడు చింతామగ్నుడయ్యాడు. అప్పుడు సంజయుడు అతనివద్దకు వచ్చి “మహారాజా! మీరు ఎందుకు చింతిస్తారు? శోకాన్ని ఎవరూ పంచలేరు. రాజా! ఈ యుద్ధంలో పద్దెనిమిది అక్షౌహిణుల సేన సంహరింపబడింది. ఈ భూమి నిర్జనమై శూన్యంగా కనిపిస్తోంది. ఇక ఇప్పుడు మీరు వరుసలో మీ పినతండ్రులకు, పెదతండ్రులకు, కొడుకులకు, మనుమలకు, బంధువులకు, స్నేహితులకు, గురుజనులకు ప్రేతకర్మలు చేయించండి.” అన్నాడు.

దుఃఖకారకమైన సంజయుని ఈమాట విని ధృతరాష్ట్రమహారాజు పుత్రపౌత్రుల వధకు వ్యధ చెంది కుప్ప కూలిపోయాడు. తెలివి వచ్చిన తరువాత అతడు - “నా పుత్రులు, మంత్రిులు, సుహృద్దనులు అందరూ మరణించారు. ఇక ఈ భూమిమీద దారి తెన్నాలేక తిరిగే నాకు దుఃఖం అనుభవించడం మాత్రమే మిగిలిఉంది. ఇలాంటి జీవితం వల్ల అయ్యో నాకేమి లాభం? నా రాజ్యం నష్టమైపోయింది. పోదరులు బంధువులు అందరూ యుద్ధంలో చనిపోయారు. కన్నులు ఇంతకుముందే లేవు. అయ్యో నా హితైషులయిన పరశురాముడు, వారడుడు, కృష్ణద్వైపాయనుడు చెప్పినమాట

కూడా నేను వినలేదు. నిండుకొలుపులో శ్రీకృష్ణుడు నా మేలుకోరి “రాజా! వృథావైరాన్ని తలపెట్టకు. నీ కొడుకును వారించు.” అని చెప్పాడు. అతని మాటను విననంతటి మూర్ఖుడిని నేను. అలాగే ధర్మానుకూలమైన భీష్ముని సలహాలను కూడా నేను వినలేదు. అందుకే ఈవాడు ఇంత దారుణంగా పశ్చాత్తాపపడవలసి వస్తోంది. సంజయా! ఏ కారణంగా నేను ఈ పలితాన్ని అనుభవించవలసివచ్చిందో, అటువంటి పాపమేదీ ఈ జన్మలో చేసినది నాకు గుర్తురావడం లేదు. తప్పకుండా ఇది పూర్వజన్మలో నేను చేసిన పెద్ద అపరాధమే అయిఉంటుంది. అందుకనే విధాత నన్ను ఈ దుఃఖమయమైన కర్మలలో నియమించాడు. ఇప్పుడు నా వయసు గడిచిపోతోంది. బంధువర్గం అంతా నశించిపోయారు. ఆహా! ఇప్పుడు లోకంలో నన్ను మించిన దుఃఖపరుడు వేరెవరు? కనుక పాండవులు నేడు నేను బ్రహ్మలోకానికి నిరాటంకమైన మార్గంలో సాగడం చూస్తారు గాక!” అన్నాడు.

ఇలా ధృతరాష్ట్రుడు మిక్కిలి శోకాన్ని ప్రకటిస్తూ అనేక విదాలుగా మాట్లాడాడు. అప్పుడు సంజయుడు రాజుగారి శోకాన్ని తగ్గించడానికి - “రాజా! మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుడు గొప్ప దుష్టబుద్ధి కలవాడు. ఈ లోకాన్నంతటినీ కంటకాక్షిర్ణం చేసిన దుశ్శాసనుడు, కర్ణుడు, శకుని, చిత్రసేనుడు, శల్యుడు - వీరంతా అతనికి సలహాదారులు. ఆహా! పితామహుడు భీష్ముడు, తల్లి గాందారి, పినతండ్రీ విదురుడు, గురువు ద్రోణుడు, ఆచార్యుడు కృప, మహామతి నారదుడు చెప్పిన మాట కూడా అతడు వినలేదు. ఇంకా ఎంతవరకంటే ఇతర ఋషులు, అతులీత తేజస్వీ వ్యాసమహర్షి చెప్పినది కూడా చేయలేదు. ఎప్పుడూ అతనికి యుద్ధరంధ్రే పట్టుకొంది. ఆ కారణంగా అతడు ధర్మానుష్ఠానం కూడా ఆదరబుద్ధితో చేయలేదు. క్షత్రియుల ఏ ధర్మాన్ని కూడా అతడు ఎప్పుడూ ఆదరించలేదు. అతడు వ్యర్థంగానే క్షత్రియసంహారం జరిపించాడు. మీలో అన్నివిదాల సామర్థ్యం ఉంది. అయినా ఈ విషయంలో మీరు కూడా ఏమీ చెప్పలేదు. మీ మాటను ఎవరూ దాటలేరు. అయినా మీరు పక్షపాతం లేకుండా ఇరువైపుల భారాన్ని త్రాసులో తూచలేదు. మనిషి యథాశక్తిగా ముందే ఇంతకు మునుపు చేసిన పనులకు పశ్చాత్తాపపడకుండా ఉండేలా పనులు చేసుకోవాలి. మీరు పుత్రమోహంలో

చిక్కుకొని అతనికి ప్రియం చేయాలనే కోరుకొన్నారు. అందుకే ఇప్పుడు పశ్చాత్తాప పడవలసి వస్తోంది. కనుక దాని కోసం ఏమీ విచారించనక్కరలేదు. శోకించడం వలన ధనమూ లభించదు, ఫలితమూ ప్రాప్తించదు. సంపదా లభించదు. పరమాత్మా ప్రాప్తించదు. తానే అగ్నిని ముట్టించి కొంగున మూటకట్టి మంటపెట్టేవాడు. ఆపై తీరికగా పశ్చాత్తాప పడుతూ కూర్చుంటే, అతడు బుద్ధిమంతుడు అనిపించుకోడు. ఇప్పుడు మీ కొడుకులు, మీరే - పాండవు లనే అగ్నిని మీ మాట లనే గాలితో మండించి, దానిపై లోభమనే నేతిని పోసి ప్రజ్వలింపచేశారు. అగ్ని నాలుకలు చాపుతూ పైకి లేవగానే, మీ పుత్రులు శలభావలవలె అందులో పడిపోయారు. వారి భాణాలనే జ్వాలలో మండి బూడిదైపోయారు. కాబట్టి వారికోసం మీరు శోకించనక్కరలేదు. కన్నీటిచారికల కారణంగా మీ ముఖం మిక్కిలి మ్లానమై ఉంది. శాస్త్రదృష్టితో చూస్తే ఇలా కావడం మంచిదికాదు. తెలివైనవారు దీనిని మంచిదని కూడా అనరు. శోకం వలన పొంగిన కన్నీరు నిప్పుకణాలవలె మనుషులను మాడ్చినేస్తుంది. కాబట్టి మీరు బుద్ధిని ఉపయోగించి మనసును హెచ్చరించుకొని శోకరోషాలను విడిచిపెట్టండి." అని ధైర్యం చెప్పాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "ఈరీతిగా మహాత్ముడైన సంజయుడు ధృతరాష్ట్రమహారాజుకు ధైర్యాన్ని చెప్పాడు. అనంతరం విదురుడు అమృతంలా మదురమైన వాక్యాలతో అతనిని ఓదారుస్తూ - "రాజా! మీరు నేలమీద ఎందుకు కూలబడ్డారు? లేచి కూర్చోండి. విచార గ్రస్తమైన మనస్సును దిటవు పరచుకోండి. లోకంలో ప్రాణులందరికీ చివరికి ఈగతి తప్పదు. ఎంత కూడబెడితే, పర్యవసానంలో అంత క్షీణించిపోతుంది. భౌతికమైన ఉన్నతులన్నీ చివరికి పతవాన్ని పొందేవే. సంయోగాలన్నీ వియోగాలుగానే ముగుస్తాయి. అలాగే జీవితం కూడా మరణంతో అంతమవుతుంది. శూరులను, పిరికివారిని ఇద్దరినీ కూడా యమరాజు తనవద్దకు చేర్చుకొంటున్నాడని ఆ వీరక్షత్రియులు యుద్ధం ఎందుకు చేయకుండా ఉంటారు? రాజా! కాలం ఆసన్నమైతే ఎవరూ మిగలరు. యుద్ధం చేయనివాడూ మరణిస్తాడు. అప్పుడప్పుడూ యుద్ధం చేసేవాడు కూడా బ్రతకవచ్చు. మృత్యువు వచ్చిందంటే మాత్రం ఎవరూ బ్రతుకలేరు. ఉన్నప్రాణులందరూ ఆరంభంలోనూ లేరు. అంతంలోను ఉండబోరు. కేవలం మధ్యలోనే కనపడుతూ ఉంటారు. కనుక వారి కోసం శోకించవలసిన అవసరమేముంది? శోకించడం వలన మనిషి

చనిపోయిన వానితోపాటు వెళ్లనూలేడు, మరణించనూలేడు. లోకానికి ఇదే స్వాభావిక స్థితి అయినపుడు ఈ రీతిగా మీరు ఎందుకు శోకిస్తున్నారు?

అంతేకాక రాజా! యుద్ధంలో చనిపోయిన వీరుల కోసమయితే మీరు శోకించనేకూడదు. శాస్త్రం నిజమయితే వారందరూ పరమగతి పొంది ఉంటారు. ఈ యుద్ధంలో మరణించినవారందరూ స్వాధ్యాయపరులు, సదాచార సంపన్నులు. వారంతా శత్రువుకు ఎదురొడ్డి నిలిచి వీరగతిని పొందారు. కాబట్టి వారికోసం శోకించవలసిన అవసరం ఎక్కడిది? జన్మించడానికి పూర్వం వీరందరూ లేరు. ఇప్పుడూ లేరు. మీరు వారికీ లేరు, మీకు వారూ లేరు. ఇక ఇందులో శోకించడానికేముంది? యుద్ధంలో మనిషి చచ్చిపోతాడు. అతనికి స్వర్గం లభిస్తుంది. చంపినవానికి కీర్తి లభిస్తుంది. ఈ రీతిగా మనదృష్టితో అయితే రెండు రకాలూ అతిగొప్ప లాభాలే. యుద్ధంలో నిష్ఫలత్వం అంటూ లేనేలేదు. యుద్ధంలో చనిపోయాక వీరపురుషులు సులభంగా స్వర్గాన్ని పొందినట్లుగా దక్షిణలతో కూడిన యజ్ఞాలుచేసి, తపస్సు చేసి కూడా మనుష్యులు పొందలేరు. ఈ లోకంలో క్షత్రియునికి ఈ రీతిగా ధర్మయుద్ధాన్ని మించి ఇంకే సాధనమూ లేదు. కాబట్టి మీ మనసును శాంత పరుచుకొని శోకాన్ని వీడండి. ఈ రీతిగా శోకాకులులై మీరు మీ శరీరాన్ని విడిచిపెట్టకూడదు. లోకంలో పలుమార్లు జన్మించి మీరు నేలకొద్దీ తల్లి దండ్రుల, భార్యబిడ్డల సాంగత్యాన్ని పొందిఉన్నారు. కాని వాస్తవానికి వారు ఎవరికీ చెందినవారు, మనం ఎవరికీ చెందినవారము? శోకించడానికి వేల స్థానాలున్నాయి. భయానికి కూడా వందల స్థానాలున్నాయి. కాని వాటి ప్రభావం మూర్ఖులమీదనే పడుతుంది. బుద్ధిమంతులమీద కాదు.

కురుశ్రేష్ఠా! కాలానికి ప్రియులని, అప్రియులని లేరు. ఎవరిపట్ల నయినాసరే దానికి ఉదాసీనభావమే. అది అందరినీ మృత్యువువైపుకు ఈడ్చుకొని వెళ్తుంది. కాలమే ప్రాణులను ముసలివారుగా చేస్తుంది, వారిని నశింపచేస్తుంది. జీవులందరూ నిద్రపోతున్నపుడు కూడా కాలం మెలకువగానే ఉంటుంది. నిస్సందేహంగా కాలాన్ని దాటడం మిక్కిలి కష్టం. యౌవనం, రూపం, జీవితం, ధనసంగ్రహం, ఆరోగ్యం, ప్రియజనులతో సావాసము - ఇవన్నీ అనిత్యాలే. బుద్ధిమంతుడు వీటిలో చిక్కుకోకూడదు. ఈ దుఃఖం అన్ని ప్రాంతాలకు సంబంధించినదే. దీనికోసం మీరు ఒక్కరే ఏడవకండి. ఇష్టులు కనుమరుగయితే దుఃఖం అణగదొక్కుతున్నప్పటికీ శోకించడం

వలన అది దూరంకాదు. ఎందుకంటే చింతిస్తోంటే దుఃఖం ఎప్పుడూ తగ్గదు. దానితో అది మరింతగా వృద్ధి చెందుతుంది. కొంచెపు బుద్ధిమంతులు మాత్రమే అనిష్టప్రాప్తికి, శ్చవియోగానికి మానసిక దుఃఖంతో కుమిలిపోతూ ఉంటారు. శోకించేమానవులు కర్తవ్యవిమూఢులు అవుతారు. అర్థధర్మకామాలనే త్రివర్గం నుండి కూడా వంచితులవుతారు. భిన్న భిన్న ఆర్థికస్థితులలో పడినపుడు అసంతుష్టులు కంగారు పడతారు. కాని ఆలోచనాపరులకు అన్ని అవస్థలలోను సంతోషమే ఉంటుంది.

మనుష్యులు మానసిక దుఃఖాన్ని ఆలోచనతోను, శారీరక బాధను ఔషధాలచేతను దూరం చేసుకోవాలి. దీనినే విజ్ఞానబలం అని చెపుతారు. వారు మూర్ఖులవలె వ్యవహరించకూడదు. మనిషియొక్క పూర్వకృతకర్మ అతడు నిద్రిస్తే నిద్రిస్తుంది. లేస్తే లేస్తుంది. పరుగు తీస్తే వెంటపడివస్తుంది. అతడు ఏయే అవస్థలలో ఎటువంటి శుభాశుభకర్మలు చేశాడో, ఆయా అవస్థలలో వాటి ఫలంకూడా సాందుతాడు. మనిషి తనకు తానే బంధువు, తనకు తానే శత్రువు, తన పాపపుణ్యాలకు తానే సాక్షి. అతడు శుభకర్మలతో సుఖపడతాడు. పాపకర్మలతో దుఃఖం అనుభవిస్తాడు. ఈ రీతిగా ఎల్లప్పుడూ చేసిన కర్మలకే ఫలితం వస్తాంటుంది. చేయని వాటికి రాదు." అని ఓదార్చాడు.

**విదురుడు ధృతరాష్ట్రునికి సంసార స్వరూపము,
దాని భయంకరత్వము, దానినుండి
విదుదలకు ఉపాయము చెప్పుట.**

ధృతరాష్ట్రమహారాజు - "మహాబుద్ధిమంతుడవైన విదురా! నీ చక్కని సంభాషణ విని నాశోకం తీరిపోయింది. సారగర్భితమైన నీ మాటలను ఇప్పుడే ఇంకా వివాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

విదురుడు చెప్పాడు - "మహారాజా! ఆలోచించి చూస్తే ఈ ప్రపంచం అంతా అనిత్యం అని తెలుస్తుంది. ఇది అరటిబొందవలె సారహీనం. ఇందులో ఏమాత్రం సారం లేదు. మనిషి కొత్తదిగాని పాతదిగాని వస్త్రాన్ని విప్పి ఇంకొక వస్త్రాన్ని ధరించినట్లుగా కొత్త కొత్త శరీరాలను కూడా ధరిస్తూ ఉంటాడు. జీవుడు తన పూర్వకర్మలను అనుసరించి జన్మించి, నశించిపోతూ ఉంటాడు. ఈ రీతిగా లోకం యొక్క స్వరూపమే స్వభావసిద్ధంగా ఆగమాపాయి (రాకపోకలు కలది) అయినపుడు మీరు ఎవరికోసం శోకిస్తారు? ఈ ప్రపంచంలో బుద్ధిమంతులు, సత్త్వగుణయుక్తులు, అందరిమేలు కోరేవారు,

ప్రాణుల కలయిక కర్మానుసారంగా ఉంటుందని తెలిసికొన్నవారు - వారే పరమగతి పొందుతారు."

ధృతరాష్ట్ర మహారాజు - "విదురా! ప్రపంచ స్వరూపం చాలా గహనమైనది. కనుక దీనిని ఏరీతిగా తెలుసుకోగలమో వినాలని ఉంది. కాబట్టి నీవు దానినే వివరించు." అని అడిగాడు.

విదురుడు చెప్పాడు - "మహారాజా! గర్భాశయంలో వీర్యరజస్సుల సంయోగం జరిగినప్పటినుండే జీవుల పాట్లు కనిపిస్తాయి. ప్రారంభంలో జీవుడు కలిలంలో (వీర్యరజస్సుల సంయోగం) ఉంటాడు. ఆ తరువాత కొన్నిరోజులయ్యాక ఐదవనెల గడిచాక అతడు చైతన్య రూపంలో వ్యక్తమై పిండంలో నివసిస్తాడు. అనంతరం ఆ గర్భస్థ పిండం సర్వాంగపూర్ణమవుతుంది. ఆ సమయంలో అతడు రక్తమాంసాలతో నిండిన మిక్కిలి అపవిత్రమైన గర్భాశయంలో ఉండవలసి వస్తుంది. తరువాత వాయువేగానికి అతని కాళ్లుపైకి, తల కిందికి అవుతుంది. ఈ స్థితిలో యోని ద్వారానికి సమీపంగా రావడంతో అతడు చాలా దుఃఖాన్ని భరించవలసి వస్తుంది. తరువాత ఇరుకైన యోనిమార్గం నుండి భాధపడుతూ బయటకు వస్తాడు. ప్రపంచంలోకి వచ్చి ఎన్నో ఇతర ఉపద్రవాలను ఎదుర్కొంటాడు. ఇక అతడు ఎదుగుతూ ఉండగా కొత్త కొత్త వ్యాదులు కూడా చుట్టుముడుతూ ఉంటాయి. ఈ రీతిగా తాను చేసిన కర్మల చేత పీడింపబడుతూ ఈ జీవితాన్ని గడుపుతూ ఉంటాడు. ఆసక్తి ఉండడంతోనే రసప్రతీతి జరుగుతుంది. ఆ విషయాలు అతనిని ఆవరించిఉంటాయి. వాటి కారణంగా అతడు ఇంద్రియాలనే పాశాలకు బద్దుడవుతాడు. ఈ స్థితిలో అతనిని రకరకాల వ్యసనాలు ఆవరిస్తాయి. వాటితో బద్దుడయ్యాక అతనికి తృప్తి అనేదే ఉండదు. ఆ సమయంలో మంచి పనులు, చెడుపనులు చేస్తూన్నప్పటికీ, వాటి గురించి అతనికి కొద్దిగా కూడా తెలియదు. ధ్యాననిష్ఠ కలవాడు మాత్రమే తన మనసు చెడుమార్గంలో చిక్కుకోకుండా రక్షించుకోగలడు. సాధారణ జీవుడయితే యమలోకపు గుమ్మం వరకు చేరుకొని కూడా దానిని గుర్తించలేడు. ఇంతలోనే కాలుడు అతనిని మృత్యుముఖంలో పడవేస్తాడు. యమదూతలు శరీరంనుండి బయటకు లాగివేస్తారు. అతనికి మాట్లాడటానికి శక్తి ఉండదు. ఆ సమయంలో అతడు చేసిన పాపపుణ్యాలు ఎదుటపడతాయి. కాని దేహబంధంలో చిక్కుకొన్నాక అతడు తిరిగి తన్ను ఉద్ధరించుకొనే ప్రయత్నం చేయదు. లోభం ఉచ్చులో చిక్కుకొంటాడు. ప్రపంచం తానే మోసపుచ్చుతూ ఉంటుంది.

అతడు లోభక్రోధభయాలతో పిచ్చివాడై తెలివి తెచ్చుకోడు. అతడు కులీనుడయితే కులీనులుకాని వారిని హేయదృష్టితో చూస్తూ తన ఆ కులీనతలోనే గర్వితుడై ఉంటాడు. ధనవంతుడయితే ధనగర్వంలో మునిగి నిర్దనులను నిందిస్తూ ఉంటాడు. అతడు ఇతరులను మూర్ఖులంటాడు. కాని తనను తాను గమనించుకోడు. అలాగే ఇతరుల దోషాలనయితే నిందిస్తూ ఉంటాడు కాని, తన్ను తాను అదుపులో ఉంచుకోవాలనే ఆలోచననే ఎన్నడూ చేయదు. బుద్ధిమంతుడు - మూర్ఖుడు, ధనవంతుడు - దరిద్రుడు, కులీనుడు - హీనజాతుడు, ప్రతిష్ఠకలవాడు - లేనివాడు - శ్మశాన భూమికి వెళ్ళినవెంటనే వస్త్రహీనదశలో పడిఉంటారు. అప్పుడు వారిలో ఎవరిలోనూ కూడా వారి వారి కులరూప విశేషాల జాడ తెలియనంతగా ఈ అంతరాలేమీ కనిపించవు. మరణించిన వెనుక జీవులందరూ సమాన భావంతో నేల ఒడిలో పవ్వళిస్తూంటే ఈ మూర్ఖులు ఒకరినొకరు ఎందుకు మోసం చేసుకొంటున్నారు? ఈ నశ్వరమైన లోకంలో వేదోక్తమైన ఈ ఉపదేశాన్ని స్వయంగాగాని, ఎవరిద్వారానైవా వినిగాని పుట్టినది మొదలుకొని దర్మాచరణ దేస్తున్నట్లయితే అతడు అవశ్యం పరమగతిని పొందుతాడు.

ధృతరాష్ట్రమహారాజు- “విదురా! ధర్మాన్ని గూర్చిన ఈ గూఢమైన రహస్యజ్ఞానం బుద్ధితోనే సాధ్యపడుతుంది. కాబట్టి నీవు విస్తారంగా ఈ బుద్ధిమార్గాన్ని వా ఎదురుగా చెప్పు” అని అడిగాడు.

విదురుడు చెప్పసాగాడు - “రాజా! భగవానుడైన స్వయంభువుకు నమస్కరించి, మహర్షులు నిరూపించిన ఈ సంసారమనే ఘోరారణ్యం యొక్క స్వరూపాన్ని నేను వివరిస్తాను. ఒక బ్రాహ్మణుడు ఒక పెద్ద అడవిలో వెళ్తున్నాడు. అతడు ఒక దుర్గమస్థలానికి దేరుకొన్నాడు. అది సింహశార్దూలగజభల్లూకాది భయంకర జంతువులతో నిండిఉండడం చూసి అతని హృదయానికి చాలా కంగారు కలిగింది. అతనికి భయంతో ఒళ్లు గగుర్పొడిచింది. మనసులో చాలా తబ్బిబ్బు కలిగింది. ఆ వనంలో ఆటు ఇటు పరుగులు తీస్తూ ఎక్కడైవా ఏదైవా సురక్షితస్థానం కనిపిస్తుందేమోనని అతడు చాలా వెదికాడు. కాని అతడు ఆ వనంనుండి బయటపడి దూరంగానూ పోలేకపోయాడు. ఆ అడవి జంతువుల నుండి రక్షణనూ పొందలేక పోయాడు. ఇంతలోనే ఆ భయంకరమైన అడవి అన్నివైపులా వలతో ఆవరింపబడి ఉందని అతడు గమనించాడు. మిక్కిలి భయంకరమైన ఒకస్త్రీ అతనిని

తనచేతులతో చుట్టివేసింది. పర్వతంలా ఎత్తయిన ఐదు శిరసుల పాము కూడా అతనిని అన్నివైపులనుండి చుట్టుముట్టింది. ఆ అడవిమధ్యలో ముండ్ల చెట్లతో నిండిన లోతైన ఒక నూయి ఉంది. ఆ బ్రాహ్మణుడు అటు ఇటు దారి తెన్ను తెలియక తిరుగుతూ అందులో పడ్డాడు. కాని అతడు తీగలలో చిక్కుకొని పైకి కాళ్లు, కిందకి తల వచ్చేలా మధ్యలోనే వేళ్లాడసాగాడు.

ఇంతలో నూతిలోపల అతనికి ఒక పెద్ద గొప్ప సర్పం కనిపించింది. పై భాగాన దాని గట్టున పెద్ద శరీరంతో ఒక ఏనుగు కనిపించింది. దాని శరీరం తెలుపు నలుపురంగుల్లో ఉంది. దానికి ఆరుముఖాలు, పన్నెండుకాళ్లు ఉన్నాయి. అది మెల్ల మెల్లగా అనూతివైపుకే వస్తోంది. నూతి గట్టుపై ఉన్న చెట్టు కొమ్మలమీద రకరకాల తేనేటీగలు పట్టుపెట్టుకొని ఉన్నాయి. దాని నుండి తేనె దారలుగా కారుతోంది. తేనె అంటే సాధారణంగానే అందరికీ ఇష్టమైనది. అందుకని ఆ నూతిలో నేలాడుతున్న అతడు కూడా ఆ తేనెదారలను తాగుతున్నాడు. అంత విపత్కరపరిస్థితిలో కూడా దానిని తాగుతున్న అతనికి తప్పు చల్లారలేదు. పైగా అలాంటి తన జీవితముపట్ల వైరాగ్యము కలుగలేదు. ఏ వృక్షం ఆధారంగా తాను నేలాడుతున్నాడో దానిని రాతి పగలు నల్లని తెల్లని ఎలుకలు కొరికి వేస్తున్నాయి. ఈరీతిగా ఈ దశలో అతనిని ఎన్నోరకాల భయాలు చుట్టుముట్టిఉన్నాయి. అటవీ ప్రాంతం దగ్గర క్రూరజంతువుల వలన అత్యంత ఉగ్రరూపిణి అయిన స్త్రీ వలన భయం పొంచిఉంది. నూతిలోపల పామువల్ల, పైన ఏనుగువల్ల శంకాప్పదస్థితి ఉంది. ఎలుకలు కొరికివేస్తే చెట్టునుండి పడిపోయే భయం ఐదవది. ఆరవది తేనెమీది లోభంతో తేనేటీగలవలన భయం. ఈరీతిగా సంసారసాగరంలో పడికూడా అతడు అక్కడే ఉండిపోయాడు. జీవితం మీద ఆశ ఉండడంతో అతనికి దానివల్ల వైరాగ్యం కూడా కలుగలేదు.

మహారాజా! మోక్షతత్త్వం తెలిసిన జ్ఞానులు దీనిని ఒక దృష్టాంతంగా చెప్తారు. దీనిని తెలుసుకొని ధర్మాచరణం దేస్తే మనిషి పరలోకంలో సుఖాన్ని పొందుతాడు. ఆ పెద్ద అడవిగా చెప్పబడినది గహనమైన సంసారం. అందులో ఉన్న పెద్ద పెద్ద క్రూరమృగాలు రకరకాల వ్యాదులు. అక్కడ ఉన్న ఒడ్డు పాడుగు కల స్త్రీ వృద్ధావస్థ. అది మనిషియొక్క రూపురేకలను నశింపచేస్తుంది. ఆ వనంలోని నుయ్యి మనిషియొక్క శరీరం. అందులో కిందివైపు ఉన్న పాము

కాలం. అది దేహధారులందరినీ నశింపచేస్తుంది. వారి సర్వస్వాన్ని హరించివేస్తుంది. నూతిలో అతడు వేళ్లాడుతున్న లత, దాని తీగలు మనిషికి జీవితం మీద ఉన్న ఆశ. పైన ఉన్న ఆరుముఖాల ఏనుగు సంవత్సరం.

ఆరు బుతువులు దాని ముఖాలు, పన్నెండు నెలలు దాని కాళ్లు. లతను కొరుకుతున్న ఎలుకలు రాత్రి, పగలు, మనిషియొక్క రకరకాల కోరికలే ఆ తేనెటీగలు. తేనెపట్టునుండి జారే తేనెధారలు భోగాలవలన కలిగే రసం అనుకో. అందులోనే చాలామంది మనుష్యులు మునిగిపోతూ ఉంటారు. బుద్ధిమంతుడు సంసారచక్రగతిని ఇలాగే భావిస్తాడు. అప్పుడే అతడు వైరాగ్యమనే కత్తితో దాని పాశాలను నరుకుతాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - "విదురా! నీవు గొప్ప తత్త్వదర్శివి. నీవు నాకు చక్కని కథ చెప్పావు. నీ అమృతంలాంటి మాటలు విని నాకు చాలా సంతోషం కలిగింది." అన్నాడు.

విదురుడు - "మహారాజా! వినండి. ఆ మార్గాన్ని గురించి విస్తారంగా ఇప్పుడు నేను మీకు వివరిస్తాను. దానిని విని బుద్ధిమంతుడు సంసారదుఃఖాలనుండి తప్పించుకోగలడు. రాజా! సుదీర్ఘమైన దారివెంట నడిచేవాడు అలసిపోయినపుడు మధ్యమధ్యలో విశ్రాంతి తీసికొన్నట్లుగా ఆజ్ఞానులు ఈ సంసారయాత్రలో నడుస్తూ మధ్యమధ్యలో గర్భంలో ఉంటూ విశ్రాంతి పొందుతారు. ఈ సంసారంనుండి వివేకులు మాత్రమే ముక్తి పొందుతారు. అందుకని శాస్త్రజ్ఞులు గర్భవాసాన్ని మార్గమని కల్పించారు. గహనమైన సంసారాన్ని అడవిగా చెప్పారు. ఇదే మనుష్యుల, చరాచర ప్రాణుల సంసారచక్రం. వివేకి అయినవాడు ఇందులో ఆసక్తుడు కారాడు. మనుష్యులయొక్క ప్రత్యక్ష పరోక్ష వ్యాదులను, శారీరక, మానసిక వ్యాదులనే బుద్ధిమంతులు క్రూరమృగాలని చెప్తారు. మందబుద్ధులు ఈ వ్యాదులతో రకరకాల కష్టాలు, ఆపదలు ఎదురైతే కూడా సంసారం నుండి విరక్తులు కారు. ఎలాగో ఒకలా మనిషి ఈ వ్యాదుల బారినుండి బయటపడినా, చివరికి అతనిని వృద్ధావస్థ ఆక్రమిస్తుంది. అందువలననే అతడు రకరకాల శబ్దస్పర్శ రూపరసగంధాలచేత ఆక్రమింపబడి, మజ్జిమాంసములనే బురదతో నిండిన అడుగులేని దేహమనే గోతిలో పడుతూ ఉంటాడు. సంవత్సరం, మాసం, పక్షం, దినరాత్రుల సంధికాలాలు - ఇవన్నీ క్రమంగా అతని రూపాన్ని, ఆయువును నశింపచేస్తాయి. ఇవన్నీ కాలానికే ప్రతినిదులు. ఈ సంగతిని మూఢులు తెలుసుకోలేరు.

కాని బుద్ధిమంతులు ప్రాణుల శరీరమే రథమని, సత్త్వము (సత్త్వగుణప్రదానమైన బుద్ధి) సారథి అని, ఇంద్రియాలు గుఱ్ఱాలని, మనస్సు కల్లెమని చెబుతారు. స్వేచ్ఛగా పరుగులు తీసే ఆ గుఱ్ఱాల వెనుక తగుల్కొన్న మనిషి ఈ సంసారచక్రంలో చక్రంలా పరిభ్రమిస్తూ ఉంటాడు. కాని బుద్ధితో వానిని తన వశం చేసుకొన్నవాడు ఈ సంసారంలోనికి రానవసరం లేదు. కాబట్టి బుద్ధిమంతుడు సంసారం నుండి నివృత్తికోసమే ప్రయత్నించాలి. ఈ వైపు నిర్లక్ష్యం చేయకూడదు. ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకొన్నవాడు, క్రోధలోభాలను విడిచినవాడు, సంతుష్టుడు, సత్యవాది అయినవాడు శాంతిని పొందుతాడు. మనిషి తన మనసును అదుపులో ఉంచుకొని బ్రహ్మజ్ఞానమనే మహాఔషధాన్ని పొంది, దానితో ఈ సంసారదుఃఖమనే మహారోగాన్ని నశింపచేసుకోవాలి. సంయమనం గల మనస్సు ద్వారా ఈ దుఃఖాన్నుండి విముక్తి కలిగినట్లుగా, పరాక్రమం, ధనం, మిత్రులు, హితులు - ఎవరి సహాయం వల్లనూ విముక్తి కలుగదు. కనుక మనిషి దయాస్వభావంతో శీలాన్ని సంపాదించాలి. దమము, త్యాగము, అప్రమాదం - ఈమూడూ పరమాత్ముని యొక్క ధామం చేర్చే గుఱ్ఱాలు. శీలం అనే కల్లెన్ని పట్టుకొని, ఈ గుఱ్ఱాలు కట్టిన మనసనే రథాన్ని అధిష్టించినవాడు, మరణభయాన్ని తొలగించుకొని బ్రహ్మలోకానికి చేరుకొంటాడు. ప్రాణులందరికీ అభయదానం చేసినవాడు విష్ణుభగవానుని నిర్వికార పరమ పదాన్ని పొందుతాడు. అభయదానం వలన పొందే ఫలితం, వేలయజ్ఞాలు, నిత్యోపవాసాలు చేయడం వలన కూడా లభించదు. ప్రాణులకు తమను మించి అధికమైన ప్రేయవస్తువు ఏదీ ఉండదనడం నిర్వివాదం. ఎందుకంటే మరణం ఎవరికీ ఇష్టంకాదు. కాబట్టి బుద్ధిమంతుడు జీవులందరిపట్ల దయచూపాలి. రకరకాల మాయామోహాలలో చిక్కుకొన్న బుద్ధిహీనుడు, బుద్ధియొక్క వలలో బంధింపబడినవాడు భిన్నభిన్న యోనులలో పరిభ్రమిస్తూ ఉంటాడు. సూక్ష్మదృష్టిగల మహాపురుషుడు సనాతన బ్రహ్మనే పొందుతాడు.

శోకమగ్నుడైన ధృతరాష్ట్రుని వ్యాసమహర్షి ఓదార్పుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! విదురుని మాటలు విని ధృతరాష్ట్రమహారాజు పుత్రశోకంతో వ్యాకులుడై మూర్ఛపొంది, పడిపోయాడు. అతడు ఈ రీతిగా నిశ్చలుడై పడిపోవడం చూసి వ్యాసుడు, విదురుడు, సంజయుడు, సుహృద్గణము, విశ్వాసపాత్రులైన ద్వారపాలురు చల్లని నీటిని చిలుకరించి, తాటి ఆకులతో వీసరసాగారు. అతని శరీరాన్ని

చేతులతో నిమిరసాగారు. ఈ రీతిగా ఎంతోసేపు ఉపచారాలు చేశాక రాజుకు తెలివివచ్చింది. అతడు పుత్రశోకంతో వ్యాకులుడై విలపించసాగాడు. - “మనుష్యజన్మ నింద్యము. అందులోనూ వివాహం దేసికొని కుటుంభాన్ని పెంచుకోవడం మరింత దుఃఖించవలసిన విషయం. అందుమూలంగానే మాటిమాటికి రకరకాల దుఃఖాలు పుడుతూ ఉంటాయి. పుత్రులు, ధనం, సుహృదులు, బంధువులు నశించిపోతే విషంచేతనో, అగ్ని చేతనో దహింపబడినట్లుగా గొప్ప దుఃఖం అనుభవించవలసి వస్తుంది. ఆ దుఃఖంతో శరీరంలో మంటలు రేగుతాయి. బుద్ధి నశించిపోతుంది. ఇటువంటి ఆపదలో చిక్కుకొన్నాక మనిషికి జీవించి ఉండడం కంటే మరణమే బాగుంటుందనిపిస్తుంది. కనుక ఈవాడు నేను కూడా నా ప్రాణాలు విడుస్తాను.” అని వాపోయాడు.

మహాత్ముడైన వ్యాసునితో ఇలా అని ధృతరాష్ట్రమహారాజు అత్యంతశోకాకులుడై, తన పుత్రులయొక్క చింతనలోనే మునిగి, మౌనంగా ఉండిపోయాడు. అప్పుడు వ్యాసభగవానుడు - “ధృతరాష్ట్ర! నీవు శాస్త్రాలన్నీ విన్నావు. బుద్ధిమంతుడవు. ధర్మార్థాలను సాధించడంలో నేర్పరివి. మనిషి జీవితం శాశ్వతం కాదు. ఈ సంగతి నీకు నిస్సందేహంగా తెలుసును. ఈ మర్త్యలోకం అనిత్యం. పరమపదం నిత్యం. జీవితం యొక్క పర్యవసానం మరణమే. ఇదంతా తెలిసికూడా నీవు ఎందుకు శోకిస్తున్నావు? ఈ వైరం యొక్క ప్రాదుర్భావం నీ ఎదుటనే ఉంది. నీ పుత్రుని కారణంగా చేసికొని, కాలుడే దీనిని అంకురింప చేశాడు. రాజా! కౌరవుల యొక్క ఈ విధ్వంసం ఎలాగైనా జరుగవలసినదే. అయినప్పుడు నీవు ఆ శూరులకోసం ఎందుకు ఏడుస్తున్నావు? వారందరూ పరమగతిని పొందియున్నారు. పూర్వం ఒకసారి నేను ఇంద్రసభకు వెళ్లాను. అక్కడ దేవతలు అందరూ ఒకేచోట ఉండడం చూశాను. ఆ సమయంలో ఒక ముఖ్యమైన పనిమీద భూదేవి అక్కడికి వచ్చింది. వారితో - “దేవతలరా! బ్రహ్మదేవుని సభలో మీరు వా పని చేస్తామని ప్రతిజ్ఞ దేశారు. దానినిప్పుడు వెంటనే పూర్తిచేయండి.” అన్నది. ఆమె మాట విని విష్ణుభగవానుడు - “ధృతరాష్ట్రమహారాజు యొక్క వందమంది కొడుకులలో పెద్దవాడైన దుర్యోధనుడు నీ పని నెరవేరుస్తాడు. అతని నిమిత్తంగా అనేకరాజులు కురుక్షేత్రానికి వచ్చి తమ దృఢమైన ఆయుధాలతో ఒకరిని ఒకరు సంహరించుకొంటారు. ఈ రీతిగా ఆ యుద్ధంలో నీ భారమంతా తీరిపోతుంది. ఇక నీవు వెంటనే వెళ్లి లోకాలనన్నింటినీ ధరించి ఉండు.” అన్నాడు.

రాజా! నీ కొడుకు దుర్యోధనుని రూపంలో కలియొక్క అంశయే గాంధారీగర్భంలో జన్మించింది. అందుకే అతడు అంతటి అసహనశీలుడు, చంచలుడు, క్రోధి, కూటనీతితో పనులు చక్కపెట్టేవాడు అయ్యాడు. దైవయోగం వలన అతని పోదరులు కూడా అలాంటి వారుగానే పుట్టారు. మేనమామ శకుని, పరమమిత్రుడు కర్ణుడు కూడా అలాంటివారే కూడారు. వీరందరూ భూభారాన్ని తగ్గించడానికే ఉమ్మడిగా జన్మించారు. రాజు ఎలాంటి వాడయితే ప్రజలు కూడా అలాంటివారే అవుతారు. యజమాని ధార్మికుడయితే అధర్మపరుడైన సేవకుడు కూడా ధార్మికుడుగా మారుతాడు. సేవకుల ప్రవృత్తి యజమాని యొక్క గుణదోషాలను అనుసరించి ఉంటుంది. ఇందులో సందేహం లేదు. రాజా! దుష్టుడయిన రాజుయొక్క సాంగత్యం వలననే ఇతర కుమారులు కూడా మరణించారు. ఈ విషయం దేవర్షి వారదునికి తెలుసును. మీ పుత్రులు తాము దేసిన అపరాధం వల్లనే చనిపోయారు. నీవు వారికోసం శోకించకు. ఎందుకంటే ఇందులో శోకించడానికి ఏకారణమూ లేదు. పాండవులు నీకు కొద్దిగా కూడా అపచారం దేయలేదు. వాస్తవానికి నీ కొడుకులే దుష్టులు. వారే ఈ దేశాన్ని వాశనం దేయించారు. మునుపు రాజసూయయజ్ఞ సందర్భంగా దేవర్షి నారదుడు యుధిష్ఠిరుని సభలో - “రాజా! నీకు ఏది దేయాలనిపిస్తే అది చేయి. కౌరవ పాండవులందరూ పరస్పరం యుద్ధం దేసి నశించిపోయే సమయం ఎప్పుడో ఒకసారి వస్తుంది.” అని చెప్పాడు. వారదుని నూటలు విని అప్పుడు పాండవులకు తీవ్రశోకం కలిగింది. నేను నీకు దేవసభలో జరిగిన ఈ పురాతన వృత్తాంతాన్ని చెప్పాను. ఈ కథను చెప్పడంలో నా ఉద్దేశ్యం ఎలాగైనా నీకోకం దూరం చేయాలని, ఈ యుద్ధంలో దేవతల ప్రణాళికను తెలుసుకొని, నీవు పాండవపుత్రుల పట్ల వాత్సల్యాన్ని చూపుతావని ఇదే విషయాన్ని నేను ఏకాంతంగా యుధిష్ఠిరునికి కూడా చెప్పాను. అందుకే అతడు కౌరవులతోడి యుద్ధాన్ని ఆపడానికి అంతగా ప్రయత్నించాడు. కాని విధి బలవత్తరమైనది. ఈ జగతిలో చరాచర ప్రాణులతో కాలునికున్న సంబంధం ఎవరూ తప్పించలేరు. రాజా! నీవు గొప్ప ధర్మాత్ముడవు, బుద్ధిశాలివి. ప్రాణుల జననమరణాల రహస్యం కూడా నీకు తెలిసినదే. ఇక మోహంలో ఎందుకు చిక్కుకొంటావు? నీవు అత్యంత శోకాతురుడవై మాటిమాటికి గాభరాపడి తెలివి తప్పుతున్నావని యుధిష్ఠిరునికి తెలిస్తే అతడు ప్రాణత్యాగం దేస్తాడు. వీరుడైన యుధిష్ఠిరుడు ఎప్పుడూ పశుపక్షుల మీద కూడా దయ

చూపుతాడు. ఇక నీ మీద దయాభావం లేకుండా ఎలా ఉంటాడు? కాబట్టి వా ఆజ్ఞ మన్నించి, విధివిధానం తప్పించశక్యం కానిదని గుర్తించి, పాండవులపై దయ చూపి నీవు నీ ప్రాణాలను నిలబెట్టుకో, అలా ప్రవర్తిస్తే లోకంలో నీకు కీర్తి కలుగుతుంది. ధర్మార్థాలు ప్రాప్తిస్తాయి. దీర్ఘకాలం తపస్సుచేసినందుకు ఫలం కలుగుతుంది. ప్రజ్వలితాగ్నిలా నీలో పుట్టిన పుత్రశోకాగ్నిని విచారమనే నీటితో శాశ్వతంగా శాంతిపరుచు." అని బోధించాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - సాటిలేని తేజస్సు కల వ్యాసమహర్షి మాటలు విని ధృతరాష్ట్రమహారాజు కొద్దిసేపు ఆలోచించాడు. అనంతరం అతడు - " ద్విజోత్తమా! మహాశోకజాలం అన్నివైపులనుండి నన్ను అలముకొంటి. నా బుద్ధి స్థిరంగా నిలవడం లేదు. మాటిమాటికి మూర్ఛవస్తున్నట్లుంది. ఇప్పుడు మీ ఈ ఉపదేశం విని నేను ప్రాణాలు నిలబెట్టుకొంటూ యదాశక్తి శోకించకుండా ఉండేందుకు ప్రయత్నిస్తాను." అని సమాధానమిచ్చాడు.

ధృతరాష్ట్రుని మాటలు విని సత్యవతీనందనుడు వేదవ్యాసమహర్షి అక్కడనే అంతర్ధానమయ్యాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు కౌరవ స్త్రీలతో కలిసి

కురుక్షేత్రమునకు వెళ్లుట - దారిలో

కృపాచార్యుడు మొదలైన వారిని కలిసికొనుట.

జనమేజయుడు - మునివరా! వ్యాసభగవానుడు వెళ్లిన తరువాత ధృతరాష్ట్రమహారాజు ఏమి చేశాడు? మహామనస్కుడు యుధిష్ఠిరుడు, కృపాచార్యుడు మొదలైన ముగ్గురు కౌరవ యోధులు కూడా ఏమి చేశారు? ఇదే కాకుండా, సంజయుడు కూడా ఏమైవా చెప్పిఉంటే, అది దయచేసి వాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పసాగాడు - "దుర్యోధనుడు చనిపోయాక సైన్యం అంతా నశించిపోయాక సంజయుని దివ్యదృష్టి కూడా పోయింది. అతడు ధృతరాష్ట్రమహారాజు వద్దకు వచ్చి - "మహారాజా! దేశదేశాల నుండి వచ్చి అనేకరాజులు మీ పుత్రునితో పాటు పితృలోకానికి ప్రస్థానమయ్యారు. కాబట్టి ఇప్పుడు మీరు మీ పుత్రపౌత్రులు, పినతండ్రి పెద తండ్రులు, మొదలైన వారందరికీ వరుసగా ప్రేతకర్మలు చేయించండి." అని చెప్పాడు.

సంజయుడు చెప్పిన ఈ దుఃఖకరమైన మాట విని ధృతరాష్ట్రమహారాజు ప్రాణాలు లేనివాడిలా నేలపై కూలబడ్డాడు. అప్పుడు విదురుడు - "భరతశ్రేష్ఠా! లేవండి. ఎందుకీలా

పడిఉన్నారు. శోకించకండి. ప్రపంచలో జీవులందరికీ చివరికి ఇదేగతి అవుతుంది. ప్రాణులు జన్మించడానికి ముందూ ఉండవు. చివరూ ఉండవు. కేవలం మధ్యలోనే అవి వ్యక్తమవుతూ ఉంటాయి. కనుక వారికోసం శోకించడం ఏమిటి? ఈ యుద్ధంలో మరణించిన ఏ రాజుల కోసం మీరు శోకిస్తున్నారో, వస్తుతః వారు శోచనీయులు కారు. ఎందుకంటే వారందరూ స్వర్గలోకాన్ని పొందారు. యుద్ధంలో శరీరాన్ని విడిచిపెట్టే వీరులకు కలిగే స్వర్గప్రాప్తి గొప్ప గొప్ప దక్షిణలతో యజ్ఞం దేయడంవలన, తపస్సు, విద్యాభ్యాసం చేతకూడా కలుగదు. వారంతా యుద్ధంలో శత్రువులను ఎదుర్కొంటూ ప్రాణత్యాగం దేశారు. కనుక వారికోసం శోకించడం ఏమిటి? రాజా! నేను ఇంతకు ముందే మీతో చెప్పిఉన్నాను. క్షత్రియునికి ఈ లోకంలో యుద్ధాన్ని మించి స్వర్గప్రాప్తి కలిగే సాధనం వేరొకటి లేదని. కాబట్టి మీరు మీ మనసును గట్టిపరుచుకొని శోకించడం మానండి." అన్నాడు.

విదురుని మాటలు విని ధృతరాష్ట్రుడు రథం సిద్ధం చేయమని ఆజ్ఞాపించి, " గాందారిని, భరతవంశపుస్త్రీలందరినీ త్వరగా తీసుకొని రా. భరతవంశపు కోడలు కుంతిని వెంటపెట్టుకొని అక్కడున్న ఇతర స్త్రీలను కూడా పిల్చుకొనిరా." అన్నాడు. ధర్మజ్ఞుడైన విదురునితో ఇలాచెప్పి అతడు స్మృతి లేనివానిలా ఉండిపోయాడు. పుత్రశోకం వలన గాందారి యొక్క స్థితి కూడా ఏమీ బాగుండలేదు. భర్త ఆజ్ఞపై ఆమె కుంతి ఇంకా ఇతర స్త్రీలతో పాటు అతని వద్దకు వచ్చింది. వారందరూ అత్యంత శోకాతురులై ఒకరిని ఒకరు పట్టుకొని అక్కడికి వచ్చారు. అక్కడికి చేరుకొని వారు గట్టిగా విలపించసాగారు. వారి ఆర్తనాదాలు విదురునికి వారి కంటే కూడా ఎక్కువ శోకాన్నే కలిగించినా అతడు వారికి ధైర్యం చెప్పాడు. ఆ స్త్రీలందరినీ రదాల మీద ఎక్కించి నగరం వెలుపలికి వచ్చాడు. ఇక కురువంశీయుల అందరి ఇళ్లల్లో కోలాహలం రేగింది. వృద్ధులు మొదలు పిల్లల వరకు అందరూ శోకాకులులు అయ్యారు. పూర్వం దేవతల దృష్టికూడా పోకని స్త్రీలు నేడు పతులు మరణించాక సామాన్య పురుషుల కంట కూడా పడ్డారు. వారు జుట్టు విరబోసుకొన్నారు. నగలు తీసివేశారు. ఏకవస్త్రధారులై అనాధలవలె రణభూమివైపు వెళ్తున్నారు. ఇంతకు ముందు ఏకవస్త్రంతో తమ చెలుల ముందుకు కూడా రావడానికి సంకోచించేవారు. ఇప్పుడు తమ అత్తమామల ఎదుటనే ఈ దీనవేషంలో బయలుదేరారు. ఇలాంటి వేలమంది స్త్రీలు

ఏడుస్తూ ధృతరాష్ట్రుని చుట్టూ చేరారు. వారితోపాటు తానుకూడా అత్యంత వ్యాకులుడై అతడు రణభూమివైపు బయలుదేరాడు.

ఈ రీతిగా అతడు హస్తినాపురం నుండి ఒక్క కోసెడు దూరం మాత్రమే వచ్చిఉంటాడు. ఇంతలో కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ ఈ ముగ్గురు మహావీరులు కలిశారు. ధృతరాష్ట్రుని చూడగానే వారికి హృదయం బరువెక్కింది. కన్నుల నీరు నింపుకొని నిట్టూర్పులు విడుస్తూ నారు "భరతశ్రేష్ఠా! దుర్యోధనుని సైన్యంలో కేవలం మేము ముగ్గురమే మిగిలాం. మిగిలిన మీ సైన్యం అంతా నశించిపోయింది." అన్నారు. తరువాత కృపాచార్యుడు గాంధారితో - "గాంధారీ! నీ కొడుకులు నిర్భయంగా యుద్ధంచేసి, యుద్ధరంగంలో శత్రువులననేకులను నిద్రపుచ్చారు. ఈ రీతిగా అనేక వీరోచిత కర్మలు చేస్తూనే వారు యుద్ధంలో మరణించారు. ఇప్పుడు వారు తేజోరూపధరులై స్వర్గంలో దేవతలతో సమానంగా విహరిస్తున్నారు. నీ పుత్రులలో యుద్ధంలో వెన్నుదూపి పారిపోయి మరణించిన వారెవరూ లేరు. యుద్ధంలో శస్త్రం చేత చనిపోవడం క్షత్రియులకు పరమగతి కారణమని మన ప్రాచీనఋషులు చెప్పారు. కాబట్టి నీవు వారికై శోకించకు. ఇంకొకమాట ఉంది. అతని శత్రువులు పాండవులు సుఖంగా ఉంటారనే మాట ఏదీ లేదు. అశ్వత్థామ మొదలైన మా ముగ్గురు మహాయోధులు చేసిన పని కూడా విను. భీమసేనుడు మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుని అధర్మంగా చంపాడని వినగానే మేము పాండవులు నిద్రపోతున్న శిబిరాన్ని ప్రవేశించి, అక్కడ భయంకరంగా ఊచకోత కోశాము. ఈ రీతిగా మేము ధృష్టద్యుమ్నాది పాంచాలురనందరనూ, ద్రుపదుని యొక్క, ద్రౌపదియొక్క సంతానాన్ని కూడా చంపి నేశాము. ఈ రీతిగా మీ పుత్రుని శత్రువులను సంహరించి మేము పారిపోతున్నాము. ఎందుకంటే మేము ముగ్గురమే పాండవులను యుద్ధంలో ఎదిరించి నిలువలేము. పాండవులు గొప్ప పరాక్రమవంతులు, మహాధనుర్ధారులు. ఇప్పుడు తమ పుత్రుల మరణవార్త విని, వారు క్రోధంతో మా మీద ప్రతీకారం తీర్చుకోవడానికి మా కాలిజాడలను చూసుకొంటూ మహావేగంగా మమ్మల్ని వెన్నంటుతారు. వారందరినీ సంహరించాక, ఇక పాండవులను ఎదిరించేంత ధైర్యం మాకులేదు. కాబట్టి మహారాణీ! మేము ఇక్కడనుండి వెళ్లడానికి అనుమతించండి. మీ మనసును శోకాకులం కానివ్వకండి. రాజా! మీరు కూడా మమ్మల్ని వెళ్లడానికి అనుమతించండి. క్షత్రియధర్మాన్ని

గుర్తుచేసుకొని బాగా ధైర్యంగా ఉండండి." అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రునితో ఇలా చెప్పి కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ - ముగ్గురూ మహావేగంగా గంగానదివైపు తమ గుఱ్ఱాలను ముందుకు పోనిచ్చారు. కొద్ది దూరం వెళ్లాక, ఆ ముగ్గురు యోధులు తమలో తాము సంప్రదించుకొని, వేర్వేరు మార్గాలలోకి మళ్లిపోయారు. కృపాచార్యుడు హస్తినాపురానికి వెళ్లిపోయాడు. కృతవర్మ తనదేశానికి వెళ్లిపోయాడు. అశ్వత్థామ వ్యాసాశ్రమం దారి పట్టాడు. మహాత్ములైన పాండవులకు అపరాధం చేసిన కారణంగా ఈ రీతిగా భయపడి ఆముగ్గురు వీరులు ఒకరివైపు ఒకరు చూసుకొంటూ భిన్నభిన్న స్థలాలకు వెళ్లారు. ఆ తరువాత కొద్దిసేపటికే పాండవులు అశ్వత్థామ దగ్గరకు చేరుకొని, అతనిని తమ పరాక్రమంతో యుద్ధంలో ఓడించారు.

పాండవులు గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులను

కలిసికొనుట - గాంధారి భీమునిపై కోసించుట -

వ్యాసభీమసేనులు ఆమెను శాంతింప చేయుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! వృద్ధుడైన తమ పెదతండ్రి యుద్ధంలో మరణించిన వీరులకు అంత్యేష్టికర్మలు చేయించడానికి హస్తినాపురం నుండి బయలుదేరాడని యుధిష్ఠిర మహారాజుకు తెలిసింది. అప్పుడతడు శోకాకులుడైన ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు తన తమ్ముళ్లను వెంటపెట్టుకొని బయలుదేరాడు. ఆ సమయంలో శ్రీకృష్ణుడు, సాత్యకి, యయుత్సుడు కూడా వారితో పాటు ఉన్నారు. పాంచాల మహిళలతో ద్రౌపది కూడా వారిని అనుసరించింది. గంగా తీరానికి చేరుకున్న యుధిష్ఠిరుడు కురరీమృగాలవలె విలపిస్తున్న అనేక స్త్రీ సమూహాలను చూశాడు. అక్కడ చేతులు చాచి కాతరస్వరంతో ఏడుస్తున్న వేలమంది స్త్రీలు అతనికి నలువైపుల చుట్టూ చేరారు. నారు - "రాజా! మీ ధర్మజ్ఞత, ధయాళుత్వం నేడు ఎక్కడికి పోయాయి? ఈ రీతిగా మీ పినతండ్రులను, పెదతండ్రులను, సోదరులను, గురువులను, పుత్రులను, మిత్రులను కూడా చంపివేశారు. వీరందరినీ, అభిమన్యుని, ద్రౌపదీపుత్రులను కూడా పోగొట్టుకొని ఇప్పుడు మీరు ఈ రాజ్యాన్ని తీసికొని ఏమి చేసుకొంటారు?" అని అనపాగారు.

ఈ రీతిగా ఏడుస్తున్న ఆ స్త్రీలందరినీ దాటుకొని యుధిష్ఠిరమహారాజు తన పెద్దతండ్రి అయిన ధృతరాష్ట్రమహారాజు వద్దకు చేరుకొని, అతని చరణాలకు ప్రణమిల్లాడు. అనంతరం అతని ఇతర అనుచరులు కూడా

ధర్మానుపారంగా ధృతరాష్ట్రునికి ప్రణామం చేసి, తమ తమ పేర్లను చెప్పుకొన్నారు. మహారాజు పుత్రశోకంతో అత్యంతవ్యాకులుడై ఉన్నాడు. అతడు ఉదాసీనంగా యుధిష్ఠిరుని కౌగిలించుకొన్నాడు. కాని వెంటనే అతని మనసు ఒక్కసారిగా రాయిలా మారిపోయింది. అతడు అగ్నిలా భీముని భస్మం చేయాలని అనుకోసాగాడు. శ్రీకృష్ణుడు ముందే అతని అభిప్రాయాన్ని పసిగట్టాడు. అందుకని అతడు భీమసేనుని చేతులతో పట్టుకొని వారించి, భీముని యొక్క ఇనుప విగ్రహాన్ని ముందుకు తోశాడు. ధృతరాష్ట్రుడు చాలా బలవంతుడు. అతడు లోహమూర్తినే నిజమైన భీముడనుకొని తన చేతులతో అదిమి విరిచివేశాడు. ధృతరాష్ట్రునిలో పదివేల ఏనుగుల బలముంది. అందుకని ఇనుప భీముని అతడు విరవడమైతే విరిచాడు గాని, దానితో అతని గుండెపై ఎక్కువ ఒత్తిడి పడడంతో అతని నోటినుండి రక్తం కారపొగింది. అతడు రక్తంతో తడిసిపోయి నేలమీద పడిపోయాడు. అప్పుడు సంజయుడు అతనిని పడిపోకుండా పట్టుకొని శాంతింప చేశాడు. క్రోధం శాంతించగానే అతడు మిక్కిలి వ్యాకులపాటుతో “హా భీమ! హా ! భీమ!” అంటూ ఏడువసాగాడు.

అతని క్రోధం దిగిపోయిందని, భీమసేనుని వధించాననే ఆశంకతో అతడు మిక్కిలి వ్యాకులుడై ఉన్నాడని చూసి శ్రీకృష్ణుడు అతనితో - రాజా! మీరు శోకించకండి. మీ చేతులలో భీమసేనుడు చావలేదు. ఇది అతని ఇనుపవిగ్రహం. దీనినే మీరు నలిపివేశారు. మీరు క్రోధానికి లోనై ఉండడం చూసి నేను భీమసేనుని మీ వద్దకు రాకుండా ఆసాను. కాలుని వద్దకు వెళ్లి ఎవరూ కూడా ఎలా బ్రతికి బయట పడలేరో, అలాగే మీ చేతులమధ్య పడి ఏ ప్రాణీ బతకలేదు. ఇది ఆలోచించే మీ పుత్రుడు తయారు చేయించి ఉంచిన భీమసేనుని ఇనుప విగ్రహాన్ని నేను మీ ముందుకు నెట్టాను. పుత్రశోకాగ్ని మీ మనసును ధర్మంనుండి విచలితం చేసింది. అందుకే మీకు భీమసేనుని వధించాలనే కోరిక పుట్టింది. కాని భీముని వధించడం మీకు ఉచితం కాదు. కాబట్టి సర్వత్ర శాంతిని నిలపాలనే ఉద్దేశ్యంతో మేము చేసిన దానిని మీరు కూడా ఆమోదించండి. మనసును వ్యర్థంగా శోకాకులం చేసుకోకండి. రాజా! మీరు వేదాలను, శాస్త్రాలన్నింటినీ అధ్యయనం చేశారు. పురాణాలు, అన్ని రకాల రాజధర్మాలు విన్నారు. ఇటువంటి విద్వాంసులు, బుద్ధిమంతులు అయి ఉండీకూడా మీరు మీ తప్పువల్లనే జరుగుతున్న ఈ

వంశనాశనాన్ని చూసి ఇంత కోపిస్తున్నా రెండుకు? నేను ముంచే మీకు చెప్పాను. భీష్మద్రోణ విదురులు, సంజయుడు కూడా ఎంతో నచ్చచెప్పారు. కాని మీరు అప్పుడు మా మాట వినలేదు. హితకరమైన మాటలు చెప్పినా కూడా, తన మేలుకీడులు ఎంచి చూసుకోలేనినాడు అవ్యాయాన్ని ఆశ్రయించడం వలన ఆపథలు వచ్చినపుడు శోకమే చెందుతాడు. మీరు ఆ అపరాధం వల్లనే ఈ ఆపదలో పడ్డారు. ఇక భీమునిపై ఎందుకు కోపం? దుర్యోధనుడు అనూయ పరుడై ద్రోపదిని సభలోకి పిలిపించాడు. ఆ వైరానికి ప్రతీకారం తీర్చుకొనేందుకే భీమసేనుడు అతనిని చంపాడు. మీరు మీ యొక్క, దుష్టుడైన మీ పుత్రుని యొక్క అపరాధాలను చూడండి. మీరే నిర్దోషులైన సాండవులను రాజ్యంనుండి వెళ్లగొట్టారు.” అన్నాడు.

రాజా! ఈ రీతిగా శ్రీకృష్ణుడు వివరంగా అన్ని విషయాలు చెప్పేసరికి, ధృతరాష్ట్రుడు - “మాధవా! నీవు చెపుతున్నది అంతా బాగానే ఉంది. నీవు అడ్డుకోవడంతో భీముడు నా చేతుల మధ్యకు రాలేదు. ఇది మంచికే జరిగింది. ఇప్పుడు నేను బాగానే ఉన్నాను. నా క్రోధం శాంతించింది. నేను సాండుని యొక్క వీరపుత్రుడైన మధ్యముని చూడాలనుకొంటున్నాను. నా కొడుకులందరూ, ఇంకా ముఖ్యులైన రాజులు అందరూ చనిపోయారు. ఇక నా శాంతికి, ప్రేమకు ఆశ్రయం ఈ సాండుపుత్రులే.” అన్నాడు. ఇలా అని అతడు భీమార్జున నకుల సహదేవులను అందరినీ ఏడుస్తూ కౌగిలించుకొన్నాడు. “మీకు శుభమగుగాక!” అని ఆశీర్వదించాడు.

అనంతరం అతని అనుమతిని తీసికొని సాండవులు అందరూ శ్రీకృష్ణునితో పాటు గాందారి వద్దకు వెళ్లారు. సాండవుల పట్ల గాందారి మనసులో పాపచింతన ఉంది. దానిని వ్యాసమహర్షి ముంచే పసిగట్టాడు. అందుకని అతడు అతివేగంగా అక్కడికి విచ్చేశాడు. అతడు తన దివ్యదృష్టితో, ఏకాగ్రమైన తన మనసుతో ప్రాణులందరియొక్క మనోభావాలను తెలుసుకొంటూ ఉంటాడు. అందుకని గాందారి వద్దకు వెళ్లి ఆమెతో - “గాందారీ! నీవు సాండుపుత్రుడు యుధిష్ఠిరునిపై కోపించకు. శాంతించు. నీవు నీ నోటివెంట అనదలచుకొన్న మాటను అరికట్టుకో. నా మాటను శ్రద్ధగా విను. గత పద్దెనిమిదిరోజులుగా విజయాభిలాషి అయిన నీ కొడుకు నిత్యమూ నిన్ను “నేను శత్రువులతో యుద్ధానికి వెళ్తున్నాను. తల్లీ! మీరు నా మేలు కోరి నన్ను ఆశీర్వదించండి.”

అని ప్రార్థిస్తూనే ఉన్నాడు. అతడు ఇలా ప్రార్థించినప్పుడల్లా నీవు “ధర్మం ఉన్న చోటనే విజయం ఉంటుంది.” అంటూ వచ్చావు. ఈ రీతిగా ముందుగానే నీ నోటివెంట సత్యవాక్కు వెలువడింది. అది వాకు జ్ఞాపకం వస్తోంది. అదీకాకుండా నీవు ప్రాణులందరి మేలు కోరేదానవు. ఇప్పుడు పాండవులు విజయం పొందారు. యుధిష్ఠిరుడే అధికధర్మనిష్ఠుడు అనడంలో ఏమీ సందేహం లేదు. నీవు ఎల్లప్పుడూ క్షమాశీలినే. అయితే ఇప్పుడు ఆ క్షమను ఎందుకు విడిచిపెట్టావు? ధర్మజ్ఞురాలా! నీవు అధర్మాన్ని విడిచిపెట్టు. ఎందుకంటే నీవు ధర్మం మీదనే దృష్టి పెట్టి “యతో ధర్మః తతో జయః” అనే మాట చెప్పావు. కాబట్టి నీ కోధాన్ని శాంతింప చేయి. నీవు సత్యభాషణురాలవు. నీవు ఇలా చేయకూడదు.” అని చెప్పాడు.

గాంధారి - “భగవాన్! పాండవులపట్ల నాకు ఎలాంటి దుర్భావమూ లేదు. వారి నాశనమూ కోరుకోవడం లేదు. కాని పుత్రకోకం కారణంగా నా మనసు పూర్తిగా వ్యాకులపాటుకు లోనైనట్లుగా ఉంది. ఈ కుంతీపుత్రులను రక్షించడం కుంతికి ఎలా కర్తవ్యమో, అలాగే వాకూ కర్తవ్యమే. నాకెలా కర్తవ్యమో మహారాజుకూ అలాగే కర్తవ్యం. ఈ కౌరవసంహారం దుర్యోధన, శకుని, కర్ణ, దుశ్శాసనుల అపరాధం వల్లనే జరిగింది. ఇందులో అర్జున, భీమ, నకుల, సహదేవులది గాని, యుధిష్ఠిరునిది గాని దోషమేమీ లేదు. కౌరవులే గర్వంతో యుద్ధం చేశారు. వారు తమ ఇతర అనుచరులతో పాటు తమలో తామే పోరాడుకొని మరణించారు. కాని సాహసికుడైన భీముడు దుర్యోధనుని గదాయుద్ధానికి పిలిచి, ఆపై శ్రీకృష్ణుని ఎదుటనే, అతనిని నాభిక్రింద గదతో దెబ్బకొట్టాడు. ఈ అనుచితకృత్యమే వా కోసాన్ని భగభగ మండిస్తోంది. ధర్మజ్ఞులైన మహాపురుషులు ‘ధర్మం’ అని చెప్పిన దానిని వీరులు తమ ప్రాణం మీది లోభంతోనైవా యుద్ధరంగంలో విడిచివేయవచ్చునా?” అని ఆక్రోశంగా అడిగింది.

గాంధారి యొక్క ఈ మాటవిని భీమసేనుడు చాలా భయపడుతూ వినయంగా ఆమెతో - “అమ్మా! ఇది ధర్మమో, అధర్మమో, నేను భయపడి వా ప్రాణరక్షణ కోసమే అలా చేశాను. దానిని ఇప్పుడు నీవు క్షమించాలి. మహాబలవంతుడైన నీ కొడుకును ధర్మయుద్ధంలో అయితే ఎవరూ కూడా చంపలేరు. కాని అంతకు ముందు అతడు కూడా అధర్మంగానే యుధిష్ఠిరుని ఓడించాడు, మమ్మల్ని మాటిమాటికి కష్టాలపాలు

చేశాడు. ఇప్పుడు కూడా దుర్యోధనుడు గదాయుద్ధంలో నన్ను ఎక్కడ చంపివేస్తాడో అని వాకు భయం. అందుకే నేను ఆ పని చేశాను. చూడు నీ కొడుకు మాకు చాలా ఆప్రియ కార్యాలు చేశాడు. అతడు నిండుకొలుపులో ద్రౌపదికి తన ఎడమతొడ చూపించాడు. నేను అప్పుడే అతనిని చంపాలనుకొన్నాను. కాని ధర్మరాజు యొక్క ఆజ్ఞతో నేను నిశ్శబ్దంగా ఉండిపోయాను. ఆ వెనుక అతడు వైరాన్ని మరింత పెంచాడు. మేము అరణ్యాలలో ఉన్నప్పుడు మమ్మల్ని ఎప్పుడూ దుఃఖపెడుతూనే ఉన్నాడు. అందుకే నేను కూడా అటువంటి పని చేశాను.” అన్నాడు.

గాంధారి - “నాయనా! నీవు నా పుత్రుని ఇంతగా ప్రశంసిస్తున్నావు. కాబట్టి ఇది అతని వధగా చెప్పనక్కరలేదు. కాని నీవు రణభూమిలో దుశ్శాసనుని రక్తం తాగావే, దానిని సత్పురుషులు నిందిస్తారు. అలాంటి పనిని ఆర్యులు ఎప్పుడూ చేయరు. నీవు చాలా క్రూరకర్మ చేశావు. అలా చేయడం ఉచితం కాదు.” అన్నది.

భీమసేనుడు - “తల్లీ! మీరు చింతించకండి. ఆ రక్తం నా పళ్లను, పెదవులను దాటి లోపలకు పోలేదు. ఈ విషయం కర్ణునికి తెలుసును. నా చేతిని మాత్రమే నేను రక్తంలో రాశాను. ద్యూతక్రీడ సమయంలో దుశ్శాసనుడు ద్రౌపది కేశసాశాన్ని పట్టుకొన్నప్పుడే కోధంతో నేను అలాంటి ప్రతిజ్ఞచేశాను. నేను దానిని నెరవేర్చకపోతే అనేక సంవత్సరాలపాటు క్షత్రియధర్మం నుండి పతితుడనైనట్లుగా భావిస్తారు. అందుకే నేను ఆ పని చేశాను.” అని వివరించాడు.

గాంధారి - “భీమా! మేము ఇప్పుడు వృద్ధులమయిపోయాం. మా రాజ్యం కూడా మీరు లాగివేసుకొన్నారు. ఈ స్థితిలో ఈ ఇద్దరు అంధుల సహాయానికి ఊతకర్రలాగా ఒక్క కొడుకునైనా ఎందుకు వదిలిపెట్టలేదు? నీవు నా ఒక్క కొడుకునైనా వదిలిపెట్టి ఉంటే, నీ కారణంగా నాకు ఇంత దుఃఖం కలిగేది కాదు. నీవు నీ ధర్మాన్ని పాటించావని అనుకొని ఉండేదాన్ని.” అని ఆవేదనగా అడిగింది.

భీమసేనునితో ఇలా అని, తన పుత్రపౌత్రుల నాశనానికి భాధపడుతూ గాంధారి క్రోధోద్రిక్తురాలై - “యుధిష్ఠిరుడు ఎక్కడ ఉన్నాడు?” అని అడిగింది. అది వినగానే ధర్మరాజు భయంతో వణుకుతూ చేతులు జోడించి, ఆమె ఎదుటకు వచ్చి మిక్కిలి మధురంగా - “దేవీ! మీ పుత్రులను సంహరించిన క్రూరకర్ముడను, యుధిష్ఠిరుడను, ఎదురుగా ఉన్నాను. ఈ భూమిపైగల రాజులందరిని నాశనం

చేయించడానికి నేనే కారకుడను. అందుకని శాపానికి తగిననాడను. మీరు నన్ను శపించండి. నేను నా సుహృదులకు శత్రువును. అందుకని ఇలాంటి బంధువులందరినీ సంహరింపచేసిన నాకు ఇప్పుడు ప్రాణాల మీదగాని, ధనం, రాజ్యం - దేనిమీద గాని కోరిక లేదు." అన్నాడు.

యుద్ధిష్ఠిర మహారాజు గాంధారివద్ద నిలబడే ఈ మాటలన్నీ అన్నాడు. కాని ఆమె నోటినుండి ఏమాట వెలువడలేదు. ఆమె పదేపదే నిట్టూరుస్తోంది. అతడు వంగి ఆమెపాదాలమీద పడదామనే అనుకున్నాడు. ఇంతలో దీర్ఘదర్శిని అయిన గాంధారి దృష్టి గంతల సందునుండి అతని గోళ్లపై పడింది. దానితో అందమైన అతని గోళ్లు నల్లగా అయిపోయాయి. ఇది చూడగానే అర్జునుడయితే శ్రీకృష్ణుని వెనుకకు జారుకున్నాడు. ఇతర పోదరులు కూడా అటుఇటు దాగుకోసాగారు. వారు ఈ విధంగా తచ్చాడడం చూసి గాంధారి యొక్క కోపం చల్లారింది. ఆమె తల్లిలా వారికి ధైర్యం చెప్పింది. అపై వారు ఆమె అనుమతి తీసికొని తమ తల్లి కుంతి దగ్గరకు వెళ్లారు. కుంతి తన కొడుకులను చాలా రోజుల తరువాత చూసింది. అందుకని వారి కష్టాలు గుర్తుచేసుకొని ఆమె గుండె బరువెక్కింది. కొంగుతో ముఖం కప్పుకొని కన్నీరు కార్చసాగింది. ఆమెతోపాటు పాండవులకు కూడా కన్నీరు పాంగి వచ్చింది. ఆమె ప్రతిఒక్క కొడుకును శరీరమంతా మాటిమాటికీ నిమిరి చూసుకొంది. అందరి శరీరాలు ఆయుదాల దెబ్బలకు గాయపడి ఉన్నాయి. కొడుకులను పోగొట్టుకొన్న ద్రౌపదిని చూస్తే మాత్రం ఆమెకు చాలా పరితాపం కలిగింది. పాంచాల రాకుమారి నేలపై పడి దొర్లుతూ ఏడవడం ఆమె చూసింది.

ద్రౌపది - "పూజ్యురాలా! అభిమన్యునితో సహితంగా నేడు మీ మనుమలందరూ ఎక్కడికి పోయారు? నా పిల్లలే ఇప్పుడు నాకు మిగలకపోయాక రాజ్యాన్ని తీసికొని నేనేమి చేసుకోను?" అని విలపించింది.

అప్పుడు కుంతి ఆమెకు ధైర్యం చెప్పింది. అనంతరం ఆమె శోకాకుల అయిన ద్రౌపదిని లేవదీసి, నెంటపెట్టుకొని గాంధారి వద్దకు వచ్చింది. ఆమెతోపాటుగా పాండవులందరూ కూడా అక్కడికి వచ్చారు. అప్పుడు గాంధారి కోడలు ద్రౌపదితోను, కుంతితోను - "అమ్మాయీ! ఇలా శోకాకులవు కాకు. నా వైపు చూడు. నామీద ఎంతటి దుఃఖపర్వతం విరిగిపడిందో. ఈ లోకసంహారమంతా కాలం విపరీతం కావడం వల్లనే అని నేను అనుకుంటున్నాను. గగర్పాటు

కలిగించే ఈ దారుణకాండ జరగవలసి ఉన్నది కాబట్టి జరిగింది. విదురుడు చెప్పినమాట ఎలా చెప్పినది అలా ఇప్పుడు ఎదురయింది. నీవెలా ఉన్నానో, నేను కూడా అలానే ఉన్నాను. చెప్పు. ఎవరికి ఎవరు ధైర్యం చెప్పాలి.? నాస్తవానికి ఈ ఉత్తమవంశం నా తప్పిదం వల్లనే నాశనమయింది." అన్నది.

స్త్రీలు యుద్ధభూమిలో విలపించుట - గాంధారి

శ్రీకృష్ణునికి వారి అవస్థను వివరించి చెప్పుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! గాంధారి గొప్ప పతివ్రత, బాగ్యవతి, తపస్విని. ఆమె ఎప్పుడూ సత్యమే మాట్లాడేది. వ్యాసమహర్షి వరం వలన ఆమెకు దివ్యదృష్టి ప్రాప్తించింది. ఆ ప్రభావం వలన ఆమెకు దూరంనుండే కొరవులు చనిపోయిన యుద్ధభూమి కనపడసాగింది. దానిని చూసి ఆమె పరిపరి విధాల విలపించసాగింది. ఎంతో దూరంలో ఉన్నప్పటికీ ఆమెకు ఆ రణక్షేత్రం అతి దగ్గరగా ఉన్నట్లు అనిపించసాగింది. అది చాలా గగర్పాటు కలిగించేలా ఉంది. ఎముకలు, కేశాలు, కొవ్వుతో నిండి ఉంది. రక్త దారలు ప్రవహిస్తున్నాయి. అన్ని వైపుల వేల శవాలు పడి ఉన్నాయి. రక్తంలో తడిసిన ఏనుగులు, గుట్టాలు, రథాలు, తలలు లేని యోధుల శరీరాలు, శరీరాలు లేని తలలు పడి ఉన్నాయి.

వ్యాసభగవానుని అనుమతిపై యుద్ధిష్ఠిరుడు మొదలైన పాండవులందరూ ధృతరాష్ట్ర మహారాజును, శ్రీకృష్ణుని ముందుంచుకొని, కురుకుల స్త్రీలందరినీ తీసికొని రణక్షేత్రంవైపు బయలుదేరారు. కురుక్షేత్రం చేరుకొని, పతిహీనలైన ఆ స్త్రీలు యుద్ధంలో చనిపోయిన తమ పోదరులను, పుత్రులను, తండ్రులను, భర్తలను మొదలైన వారిని చూశారు. ఆ భయంకరమైన రణభూమి చూసి ఆ రాజవనితలు చీత్కారాలు చేస్తూ అమూల్యమైన తమ రథాల నుండి జారి పడిపోయారు. మునుపెన్నడూ చూడని దృశ్యాన్ని చూసి, వారు దుఃఖంతో అత్యంతవ్యధను పొందారు. వారిలో కొందరికి శరీరాలు పోలిపోయాయి. కొందరు నేలపై పడి పార్లసాగారు. వారు చాలా అలిసిపోయారు. అనాధలయ్యారు. ఆ సమయంలో వారికి ఏమాత్రం తెలివితేదు. పాంచాల కురువంశపు స్త్రీలకు ఇది చాలా జాలికలిగించే ఘట్టం.

అప్పుడు దుఃఖితలైన అబలల ఆర్తనాదాలతో ఆ భీషణమైన యుద్ధరంగంలో పెద్ద గందరగోళం చెలరేగడం చూసి ధర్మజ్ఞురాలయిన గాంధారి శ్రీకృష్ణుని పిలిచి - "మాధవా! చూశానా, విధవలయిన నా కోడళ్లు జాట్లు విరబోసుకొని

కు రరీమ్యుగాలవలె విలపిస్తున్నారు. వీరు ఆ భరతకులభూషణులను గుర్తు చేసుకొని మరీ నేర్వేరుగా తమ కొడుకులు, సోదరులు, తండ్రులు, భర్తలవైపు పరుగులు తీస్తున్నారు. వీరుడా! ఇలాంటి ఈ యుద్ధ స్థలాన్ని చూసి, శోకంతో నేను మండిపోతున్నాను. మధుసూదనా! ఈ పాంచాల కౌరవవీరులు చనిపోవడంతో నాకు పంచభూతాలే నశించినట్లు అనిపిస్తోంది. ఈ యుద్ధంలో జయద్రథుడు, కర్ణుడు, ద్రోణుడు, భీష్ముడు, అభిమన్యుడు వంటి వీరులు కూడా స్వాహా అయిపోతారని ఎవరయినా ఊహించగలరా? అయ్యో! నాకు ఇంతకంటే మించిన దుఃఖం ఇంకొకటి ఏముంటుంది? తప్పకుండా నేను ముందటి జన్మలో ఏదో పాపకృత్యం చేసిఉంటాను. అందుకే నా కన్నులతో నా పుత్రపౌత్రుల, సోదరుల మరణం చూడవలసివచ్చింది." అన్నది. పుత్రశోకంతో వేదనపడుతున్న గాంధారి ఈ రీతిగా దైన్యంగా విలపిస్తూ శ్రీకృష్ణునితో ఎన్నోమాటలు చెప్పింది. ఇంతలో ఆమెదృష్టి చనిపోయిన తన పుత్రుడు దుర్యోధనునిపై పడింది.

చనిపోయిన దుర్యోధనుని చూడగానే శోకాతురురాలై గాంధారి నరికిన అరటి చెట్టులా వెంటనే నేలపై పడిపోయింది. తెలివి వచ్చాక, దుర్యోధనుడు రక్తంలో తడిసి నేలపై పడి ఉండడం చూసి ఆమె అతనిని కౌగిలించుకొని "అయ్యో కొడుకా! అయ్యో కొడుకా!" అంటూ ఏడువసాగింది. తరువాత ఆమె తన కన్నీళ్లతో నేలను తడిపిస్తూ శ్రీకృష్ణునితో - "వారేయా! బంధువిధ్వంసం జరిగే ఈ యుద్ధం మొదలయినపుడు, దుర్యోధనుడు చేతులు జోడించి నన్ను - "తల్లీ! ఈ యుద్ధంలో జయించాలని నన్ను ఆశీర్వదించమ్మా!" అని అడిగాడు. అప్పుడు నేను - "ధర్మమున్నచోటనే జయం ఉంటుంది. కాని నీవు యుద్ధం చేయడానికి కంగారుపడకపోతే, ఆయుధాలతో మరణించడం వలన కలిగే దేవలోకాలు నీకు అవశ్యం లభిస్తాయి." అని ముందే దుర్యోధనునితో ఈ మాట చెప్పాను. కాబట్టి ఇతని గురించి నాకు శోకం లేదు. వాకయితే మహారాజును గూర్చి చింత ఉన్నది. అతని బంధువులందరూ యుద్ధంలో మరణించారు. ఈ కాలవిపర్యయం చూడు. మూర్ఖాభిషిక్తులయిన రాజులకు ముందు నడివే దుర్యోధనుడు నేడు దూళిలో పడిఉన్నాడు. నేడు అతడు వీరశయ్యపై శత్రువుకు అభిముఖుడై పడిఉన్నాడు. కనుక ఇతనికి సాధారణగతి లభించిఉండదు. ఓహో! పదకొండు అక్షౌహిణుల సైన్యాన్ని తీసికొని యుద్ధరంగంలో దిగిన ఆ దుర్యోధనుడు

తాను చేసిన అవ్యాయం కారణంగానే చనిపోయాడు. ఈ అభాగ్యుడు చాలా మూర్ఖుడు. ఇతడు తన తండ్రి, విదురుడు వంటి పెద్దలను అవమానించాడు. అందుకే కాలం నోటికి చిక్కిపోయాడు- పదుమూడేండ్లసాటు ఈ భూమిని నిష్కంటకంగా సాలించిన నా కొడుకే నేడు చనిపోయి నేలపై పవళిస్తున్నాడు. శ్రీకృష్ణా! బంగారపు తిన్నె వలె తేజస్వినీ అయిన లక్ష్మణుని తల్లిని చూడు. ఉదారహృదయురాలు. ఈమె స్థితి ఎలా ఉందో తెలియదు. ఈమె భర్తకోసం ఏడుస్తుందా? కొడుకుకోసమా? ఒకసారి భర్తవైపు చూస్తోంది. ఒకసారి పుత్రుని చూసుకొంటోంది. ఏదైవా కానీ, వేదాలు, శాస్త్రాలు నిజమయితే దుర్యోధనుడు తన భాహుబలంతో, ప్రతాపంతో తప్పకుండా అక్షయమైన లోకాలు పొందిఉంటాడు.

మాధనా! చూడు. ఇటు నా వందమంది కొడుకులు పడిఉన్నారు. వీరందరినీ భీమసేనుడే యుద్ధంలో తన గదతో పడగొట్టాడు. పుత్రులు చనిపోవడంతో చిన్న వయసులో ఉన్న నా ఈ కోడళ్లు నేడు జాట్టు విరబోసుకొని రణభూమిలో తిరుగుతున్నారు. నాకు దీనివల్లనే ఎక్కువ దుఃఖం కలుగుతోంది. అయ్యో! ఎప్పుడూ కాళ్లకు ఆభూషణాలు ధరించి రాజభవనాలలోని మనుషైన గచ్చుల మీద తిరిగే వారు ఈ రోజు అపదలో పడి రక్తంలో తడిసిన ఈ కఠోరమైన రణభూమిలో తిరుగుతున్నారు. ఈ సుకుమారి, రాజకుమారి అయిన లక్ష్మణుని తల్లిని చూస్తే నా మనసుకు ఏరకంగానూ ధైర్యం చాలడంలేదు. చూడు, ఈ మహిళలలో కొందరు భూమిపై పడిఉన్న సోదరులను, కొందరు తండ్రులను, కొందరు కొడుకులను చూసి, వారి చేతులను పట్టుకొని అంగలారుస్తున్నారు. అంతేకాదు. ఈ దారుణ సంహారంలో తమ బంధువులను పోగొట్టుకొన్న ఎంతోమంది మధ్యవయస్కులు, వృద్ధవయస్కులు అయిన స్త్రీల రోదనం కూడా నీకు వినిపిస్తూనే ఉండి ఉంటుంది.

"ఇటు దూడు. ఇక్కడ దుశ్శాసనుడు పడిఉన్నాడు. శత్రుదమనుడు మహావీరుడు అయిన భీముడు ఇతనిని యుద్ధంలో పడగొట్టి ఇతని శరీరంలోని రక్తం త్రాగాడు. అయ్యో! ద్రౌపది చెప్పడంతోను, జూదం సమయంలో అణచిపెట్టుకొన్న దుఃఖాలను గుర్తుచేసుకొని, భీముడు నా ఈ పుత్రునికి ఎటువంటి దుర్గతి కలిగించాడు? కృష్ణా! నేను అవాడే దుర్యోధనునితో - "మృత్యువు సంకెలలలో చిక్కుకొన్న శకుని సహవాసాన్ని నీవు విడిచిపెట్టు. కుబుద్ధి అయిన నీ ఈ మామ పూర్తిగా కలహప్రియుడని తెలుసుకో."

నీవు తక్షణం ఇతనిని విడిచిపెట్టి పాండవులతో సంధిచేసుకో. మూర్ఖుడా! భీమసేనుడు ఎంత అసహనశీలియో నీ వెరుగవా? ఏనుగును ఉల్కతో మండించినట్లుగా నీవు అతనిని వాగ్బాణాలతో ఎత్తి పాడుస్తున్నావు." అని చెప్పాను. దానికి ఫలితంగానే భీమసేనుని చేత పడగొట్టబడిన దుశ్శాసనుడు దీర్ఘములైన తన చేతులను రెండింటిని చాపుకొని నేడు భూమిపై నిదురిస్తున్నాడు. క్రోధిఅయిన భీముడు దుశ్శాసనుని యుద్ధంలో చంపి, ఇతని రక్తాన్ని పానం చేశాడు. ఇదిమాత్రం అతడు చేసిన మహాఘోరకృత్యం.

మాధవా! చూడు. ఇక్కడ నా కొడుకు వికర్ణుడు పడిఉన్నాడు. ఇతనిని అందరూ బుద్ధిమంతుడంటారు. భీముడు ఇతనిని కూడా నూరుముక్కలుగా నరికి చంపివేశాడు. కర్ణి, నాళీకం, నారాచం జాతికి చెందిన బాణాలతో ఇతని మర్మస్థానాలు చిన్నాభిన్నమైప్పటికీ కూడా ఇతని కాంతి ఇంతవరకు అలాగే ఉంది. ఇక్కడ శత్రుసంహారం చేసే దుర్ముఖుడు పడుకొని ఉన్నాడు. సమర శూరుడైన భీముడు తన ప్రతిజ్ఞను అనుసరించి ఇతనిని కూడా చంపివేశాడు. శ్రీకృష్ణా! యుద్ధంలో ఇతని ఎదుట అయితే ఎవరూ కూడా నిలువలేరు. ఇతనిని శత్రువులు ఎలా చంపారు? ఇటు చూడు. ఇక్కడ ధృతరాష్ట్రనందనుడు చిత్రసేనుడు చచ్చి పడిఉన్నాడు. ఇతడు ధనుర్ధరులందరికీ ఆదర్శరూపుడు.

కేశనా! ఈ అభిమన్యునయితే బలంలోను శౌర్యంలోను అర్జునునికంటే, నీకంటే కూడా గొప్పవాడని చెప్తూ ఉంటారు. ఇతడు ఒంటరిగానే నా పుత్రుడు పన్నిన అభేద్యవ్యూహాన్ని చెదర గొట్టాడు. అటువంటివానిని చూడు. ఇతడు కూడా అనేకులను చంపి తాను కూడా చనిపోయాడు. కాని చనిపోయాకకూడా అతనితేజస్వి అయిన అభిమన్యుని తేజస్సు మాసిపోలేదని నాకు కనిపిస్తోంది. చూడు. విరాటపుత్ర, అనిందిత అయిన ఈ ఉత్తర వీరుడు, పిన్నవయస్కుడు అయిన తన పతిని చూసి ఎలా శోకిస్తూ ఉందో! ఈమె పదేపదే తన భర్తవద్దకు వచ్చి తన చేతులతో అతని శరీరానికి అంటుకొన్న దుమ్మును తుడుస్తోంది. కృష్ణా! ఈ అభిమన్యుడు బలపరాక్రమ తేజోరూపాలలో పూర్తిగా నీతో సమానుడు. కాని అయ్యో! శత్రువుల దాడికి గురై నేడు ఇతడు కూడా నేలపై పడిఉన్నాడు. చూడు. ఇప్పుడు ఉత్తర రక్తంతో అంటుకుపోయిన అతని వెంట్రుకలను చేతితో చిక్కుతీస్తోంది. ఒడిలో అతని తలను పెట్టుకొని, జీవించి ఉన్ననాడితో మాట్లాడినట్లుగా- "నీవు సాక్షాత్తు శ్రీకృష్ణునికి మేనల్లుడివి,

గాండీవధారి అయిన అర్జునునికి కొడుకువి. మిమ్మల్ని యుద్ధరంగంలో ఆ మహావీరులు ఎలా చంపారు? క్రూరకర్ములైన కృపాచార్యుడు, కర్ణుడు, జయద్రథుడు, ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ అందరూ నిందు్యలే. వారందరూ నన్ను విధవను చేశారు. యుద్ధంలో చాలామంది వీరులు కలిసి మిమ్మల్ని చంపారు. ఇది చూసి కూడా మీ తండ్రి ఇంతవరకు ఎలా జీవించి ఉన్నాడు?

ప్రాణనాథా! ఆయుధం ద్వారా మీరు ఏపుణ్యలోకాలను పొందగలిగారో, అక్కడికే నేను కూడా నా ధర్మం, ఇంద్రియనిగ్రహం యొక్క బలంపై త్వరలోనే వస్తున్నాను. మీరు నాకోసం నిరీక్షించండి. సాధారణంగా మరణకాలం రాకుండా ఎవరికైనా మరణించడం చాలాకష్టమే. అందుకే అభాగ్యురాలను వేను మీరు మరణించడం చూసి కూడా ఇంతవరకు జీవిస్తూనే ఉన్నాను. వీరుడా! ఈ లోకంలో మీతో నా సహనాసం ఆరంభమై ఆరునెలలు మాత్రమే గడిచింది. ఏడవనెలలోనే మీరు పరలోకానికి చేరుకొన్నారు." అని అడుగుతూ వాపోతోంది. ఉత్తర ఇలా విలపించడం చూసి మత్స్యరాజువంశంలోని ఇతర స్త్రీలు ఆమెను లాగి వేరే చోటికి తీసుకుపోతున్నారు. కాని విరాటరాజు మరణించి ఉండడం చూసి వారు తాము కూడా విలపిస్తున్నారు. ఎండ, అలసట, ఫరిశ్రమ కారణంగా వీరందరి ముఖాలు వాడి పోయాయి. శరీరాలు కమలిపోయాయి. ఇటు రణభూమికి మొదట్లోనే ఉత్తరుడు, కాంబోజకుమారుడు, సుదక్షిణుడు, లక్ష్మణుడు మొదలైన ఎంతోమంది కుర్రవాళ్లు చచ్చిపడిఉన్నారు. మాధవా! కొంచెం వీళ్లని కూడా చూడు.

గాంధారి మరణించిన వీరులను చూచి

విలపించుట - శ్రీకృష్ణునికి శాపమిచ్చుట.

గాంధారి మళ్లీ ఇలా అంటోంది - శ్రీకృష్ణా! చూడు అనేక మహాయోధులను నేలకూల్చి, రక్తంతో తడిపివేసిన ఆ కర్ణుడు రణాంగణంలో పడిఉన్నాడు. ఇతడు గొప్ప అసహనశీలుడు, మహాక్రోధి, ప్రంచడధనుర్ధరుడు, మహాబలవంతుడు. కాని అర్జునుని చేతిలో మరణించి వేడు ఇతడు భూమిపై శయనించాడు. మహారథులైన నా కొడుకులు కూడా పాండవులకు భయపడి, ఇతనిని ముందు ఉంచుకొనే యుద్ధం చేసేవారు. యుధిష్ఠిరుడు ఎప్పుడూ వీడికి భయపడుతూ ఉండేవాడు. ఇతని గురించి ఆలోచించిన కారణంగానే పదమూడు సంవత్సరాల పాటు అతనికి సుఖంగా నిద్రకూడా పట్టలేదు. ఇతడు ప్రళయకాలాగ్నిలా తేజస్వి,

హిమాచలంలా నిశ్చలుడు. దుర్యోధనునికి ముఖ్యాలంబనం ఇతడే. కాని చూడు. ఇతడు వాయువు పెల్లగించిన చెట్టులా నేడు నేలపై పడి ఉన్నాడు. ఇతని భార్య, వృషసేనుని తల్లి నేలపై పడి, పరిపరి విధాల విలపిస్తూ మిక్కిలి దీనంగా ఆక్రందిస్తోంది. అయ్యో! ఎంత విచారకరమైన సంగతి. మహాబాహువయిన కర్ణుడు యుద్ధభూమిలో అచేతనంగా పడిఉండడం చూసి సుపేణుని తల్లి మిక్కిలి ఆతురతతో మూర్ఛితురాలయింది. చూడు కొంచెం తెలివివచ్చాక లేచి, మళ్ళీ నేలపై పడి, పుత్రుని మరణానికి అత్యంత ఆర్తితో మిక్కిలి విలపిస్తోంది.

ఇదిగో ఇక్కడ చూడు. భీమసేనుడు చంపిన అవంతినరేకుడు పడిఉన్నాడు. అతని రాణులుకూడా నలువైపులా చుట్టూ చేరి అతనిని చక్కదిద్దడంలో మునిగిపోయారు. శ్రీకృష్ణ! ప్రతీపమహారాజు కొడుకు బాహ్లాకుడు గొప్ప సాహసి, ధనుర్ధరుడు కూడా. అతడు కూడా బల్లెంవేటుతో మరణించి రణభూమిలో నిదురిస్తున్నాడు. మరణించాక కూడా ఇతని ముఖకాంతి మాసిపోలేదు. అటు జయద్రథ మహారాజు పడిఉన్నాడు. అర్జునుడు తన ప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చుకొనేందుకు పదకొండు అక్షౌహిణుల సైన్యాన్ని దాటుకొని ఇతనిని చంపాడు. ఇతనిపై అనురాగం కల భార్యలు ఇతనికి నలువైపులా చేరి చక్కదిద్దుతున్నారు. జనార్దనా! ఇతడు అడవిలో ద్రౌపదిని హరించి తీసికొనివెళ్లినపుడే పాండవులు ఇతనిని చంపి ఉండేవారు. అప్పుడు కేవలం దుశ్శలను చూసే వారు ఇతనిని విడిచిపెట్టారు. అయ్యో! మళ్ళీ ఒకసారి వారు దుశ్శలపై గౌరవాన్ని ఎందుకు ఉంచలేకపోయారు? కృష్ణా! చిన్నవయసులో ఉన్న నా కూతురు విధవ అయింది. నా కోడళ్లకు భర్తలు చనిపోయారు. చెప్పు. ఇంతకంటే మించిన దుఃఖం నాకేమి ఉంటుంది? నా దుశ్శలవైపు కొద్దిగా చూడు. భర్త తల కనపడక శోకం, భయం లేనిదానిలా ఆమె అటు ఇటూ వెదుకుతూ తిరుగుతోంది.

ఇదిగో ఇటు నకులుని మేనమామ శల్యుడు పడిఉన్నాడు. ధర్మజ్ఞుడైన ధర్మరాజు తానే ఇతనిని యుద్ధంలో చంపాడు. ఇతడు ఎప్పుడూ నీతో పోటీపడేవాడు. యుద్ధభూమిలో కర్ణునికి సారథ్యం చేస్తూ ఇతడు పాండవులకు విజయం చేకూర్చడానికి అతని తేజస్సును క్షీణింపచేస్తూ ఉండేవాడు. చూడు అతని రాణులు అతని చుట్టూ నలువైపులా చేరి ఉన్నారు. అటుపక్క ఆ పర్వతీయరాజు భగదత్తుడు చేతిలో ఏనుగు అంకుశం పట్టుకొనే చచ్చి నేలమీద పడిఉన్నాడు. ఇతనితో అర్జునునికి

గొప్ప ప్రచండమైన, రోమాంచం కలిగించే భీషణ యుద్ధం జరిగింది. ఒకసారి ఇతని యుద్ధకౌశలం చూసి అర్జునుడు కూడా భయచకితుడయ్యాడు. కాని చివరికి అతని చేతిలోనే చనిపోయాడు. చూడు లోకంలో బలపరాక్రమాలలో ఎవరూ పాటిరానట్టి భీషణకృత్యం చేయగల భీష్ములనారు ఇటు శరశయ్యపై శయనించి ఉన్నారు. కేశనా! ప్రతాపవంతుడైన మానవసూర్యుడు శత్రువులను తన శస్త్రము లనే ఎండచేత మాడ్చివేశాడు. అయ్యో! నేడు ఇతడు అస్తమించాలనుకొంటున్నాడు. వీరోచితమైన శరశయ్యపై పడి ఉన్న ఈ అఖండ బ్రహ్మచారి భీష్ముని వేడు దర్శించుకో. ఈయన ఇంతవరకు తన ప్రతాన్ని విడిచిపెట్టలేదు. స్వామి కార్తికేయ భగవానుడు రెల్లుగడ్డిపై విరాజిల్లినట్లే ఈయన కర్ణి, నాళీక, నారాచ జాతి బాణాల శయ్యను పరుచుకొని నిద్రిస్తున్నారు. అర్జునుడు ఇతని తలకింద మూడు బాణాలువేసి, ఇతనికి డూదిలేని తలగడను అమర్చాడు. తన తండ్రికిచ్చిన మాటను పాటించడానికి ఈయన అఖండ బ్రహ్మచారిగా ఉన్నారు. అందువల్ల వీరికి గొప్ప కీర్తి లభించింది. యుద్ధంలో ఇతనికి పాటివచ్చేవారు ఎవరూ లేరు. ఈయన గొప్ప ధర్మాత్ములు, సర్వజ్ఞులు. తత్త్వజ్ఞానప్రభావం వలన మనిషి అయినప్పటికీ దేవతలతో సమానంగా ప్రాణధారణ చేస్తున్నాడు. నేడు ఈ భీష్ములవారు కూడా బాణాలకు గురై రణభూమిలో పడి ఉండడం చూస్తే, నాకు వాస్తవానికి ఎవరూ యుద్ధకుశలులుగాని, పరాక్రమవంతులుగాని, విద్వాంసులుగాని కారు అనే నిశ్చయం కలుగుతోంది. జీవితంలో విధాత సఫలత్వం ప్రసాదించినవానినే లోకులు శ్రేష్ఠుడని అంటారు. మాధవా! దేవతుల్యుడైన భీష్ములనారు స్వర్గానికి దయచేస్తే కురుకులంలోని వారు ధర్మవిషయంలో తమ సందేహాలను ఎవరిని అడుగుతారు?

ఇటుచూడు, కౌరవులకు మాననీయుడైన ఆచార్యుడు ద్రోణుడు ఇక్కడపడిఉన్నాడు. చతుర్విధములైన అస్త్రజ్ఞానం ఇంద్రునికి ఉన్నట్లుగా, పరశురామునికి లేదా ద్రోణునికి మాత్రమే ఉంది. ఎవరి కృప వలన అర్జునుడు అనేక దుష్కరకార్యాలు చేశాడో ఆ ద్రోణుడే నేడు విగత జీవుడై పడిఉన్నాడు. ఇతని శస్త్రవిద్య కూడా ఇతనిని రక్షించలేకపోయింది. వందనీయమైన ఇతని చరణాలను వందలకొద్దీ శిష్యులు పూజించేవారు. నేడు ఆ పాదాలనే నక్కలు పీకుతున్నాయి. ఇతని మరణంతో కృపి తెలివితప్పినట్లు పడిఉంది. అత్యంత దీనురాలై అతని వద్ద కూర్చుంది.

సరిగ్గా చూడు. ఆమె వెంట్రుకలు విరబోసిఉన్నాయి. ముఖం కిందికి దించుకొని వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తోంది. అతని శిష్యులు చితాగ్నిని ఏర్పరచి, దానిని అన్నివైపులనుండి ప్రజ్వలింపచేస్తున్నారు. దానిపై ఆచార్యుని శవాన్ని ఉంచి, సామగానం పరిస్తూ వారు ఏడుస్తున్నారు. చూడు. ఇప్పుడు వారు కృపిని ముందుంచుకొని చితికి ప్రదక్షిణం చేసి గంగానదివైపు వెళ్తున్నారు.

మాధవా! దగ్గరలోనే పడిఉన్న ఈ భూరిశ్రవునివైపు చూడు. ఇతని రాణులు చనిపోయిన పతి చుట్టూ చేరి రకరకాలుగా విలపిస్తున్నారు. శోకవేగం వీరిని చాలా కృశింపచేసింది. వీరు దీనస్వరంతో విలసిస్తూ మాటిమాటికీ గుండెలు భాదుకొంటూ నేల మీద పడిపోతున్నారు. వీరి ఈ దయనీయస్థితి చూసి మనసుకు చాలా దుఃఖం కలుగుతోంది. చూడు. వారు - "పాత్యకి చేసిన పని చాలా అధర్మపూర్ణం, అకీర్తికరం" అంటున్నారు. ఒక భార్య పతియొక్క చేతిని ఒడిలోపెట్టుకొంది. ఆమె దైన్యంగా విలపిస్తూ - "అనేక వీరులను సంహరించిన చేయి ఇది. తన మిత్రులకు అభయదానం చేసినది. నేల గోవులను దానం చేసినది. ఇతరులతో యుద్ధం చేస్తూ నీవు అజాగ్రత్తగా ఉన్నప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు దగ్గర ఉండగానే అర్జునుడు దీనిని నరికివేశాడు." అంటున్నది. ఇలా అని అర్జునుని నిందిస్తూ ఆమె మౌనంగా ఉండిపోయింది. ఆమెతో పాటు ఆమె సవతులందరూ కూడా శోకంలో మునిగిపోయారు.

ఇతడు సహదేవుడు చంపిన గాంధారరాజు శకుని. నేడు ఇతడు కూడా సంగ్రామరంగంలో నిద్రిస్తున్నాడు. ఇతడు చాలా జిత్తులమారి. వందలు వేలు రకాల వేషాలు వేయడం ఇతనికి వచ్చు. కాని నేడు పాండవుల ప్రతాపంతో ఇతని మాయలన్నీ భస్మమయిపోయాయి. ఈ కపటాత్ముడు జౌద సభలో తన మాయాప్రభావంచేతనే యుధిష్టిరుని విశాల సామ్రాజ్యాన్ని జయించాడు. కాని నేడు తన జీవితాన్నే ఓడిపోయాడు. కృష్ణా! చూడు. దుర్దర్శవీరుడైన కాంబోజరాజు ఇక్కడ పడిఉన్నాడు. కాంబోజదేశపు తివాచీలమీద నిద్రించడానికి యోగ్యుడైన వాడు. కాని నేడు మృత్యుముఖంలో పడి ధూళిశయ్యపై నిద్రిస్తున్నాడు. చూడు అక్కడ కళింగరాజు పడి ఉన్నాడు. అతని దగ్గరే మగధ దేశపు రాజు జయత్సేనుడున్నాడు. అతని భార్యలు అతనికి నలువైపుల చేరి మిక్కిలి విహ్వలలై ఏడుస్తున్నారు. ఇటు కోసల రాజు కొడుకు బృహద్రులునికి కూడా అతని భార్యలు చుట్టూ చేరి వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తున్నారు చూడు. వారు ధృష్టద్యుమ్నుని

యొక్క వీరపుత్రులు, అటు ఆవార్యుడు చంపిన పాంచాలరాజు ద్రుపదుడు. వృద్ధుడైన ఈ పాంచాలరాజు యొక్క భార్యలు, కోడళ్లు, దుఃఖంతో అతనికి అగ్నిసంస్కారం చేసి, ఎడమవైపు నుండి ప్రదక్షిణం చేసి వెళ్తున్నారు.

చూడు. ఇటు ద్రోణుడు చంపిన చేదిరాజు ధృష్టకేతువును అతని భార్యలు తీసికొని వెళ్తున్నారు. ఇతడు గొప్పవీరుడు, మహారథి. వేలమంది శత్రువులను చంపినతరువాతనే ఇతడు మరణించాడు. అందమైన అతని భార్యలు, అతనిని ఒడిలోపెట్టుకొని విలపిస్తున్నారు. అటు ద్రోణుడే తూట్లు పొడిచి చంపిన అతని కొడుకు పడిఉన్నాడు. నా కొడుకు దుర్యోధనుని పుత్రుడు, వీరుడు అయిన లక్ష్మణుడు కూడా ఇలాగే తన తండ్రిని అనుసరించాడు. చూడు. అవంతీరాజులు విందానువిందులు చచ్చి పడిఉన్నారు. వీరు ఇప్పుడు కూడా చేతిలో ధనుర్బాణాలు, కత్తి పట్టుకొనే ఉన్నారు. కృష్ణా! పంచపాండవులు, నీవు మాత్రం అవధ్యులు. కనుకవే ద్రోణ, భీష్మ, కర్ణ, కృప, దుర్యోధన, అశ్వత్థామ, జయద్రథ, పోమదత్త, వికర్ణ, కృతవర్మల వంటి వీరుల దెబ్బలనుండి తప్పించుకొన్నారు.

మాధవా! నిశ్చయంగా విధాతకు ఏకార్యం చేయడానికి పెద్ద కష్టమేమీ కాదు. చూడలేదా, క్షత్రియులే వీరులైన ఈ క్షత్రియులను క్షణాలలో సంహరించివేశారు. నీవు నీ సంధిప్రయత్నంలో విఫలుడవై ఉపస్థావ్యంవైపు తిరిగి వెళ్తున్నప్పుడే, ఆ రోజునే నా పుత్రుల నాశనం నిశ్చయమైపోయింది. మహామతి భీష్ముడు, విదురుడు నాతో ఆ రోజునే - ఇక నీ పుత్రుల మీది మమతానురాగాలను విడిచిపెట్టమని చెప్పారు. వారి ఆ దూరదృష్టి అసత్యమెలా కాగలదు? అందువల్లనే నేడు ఇంత తొందరగా నా కొడుకులు భస్మమైపోయారు." అన్నది.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - జనమేజయా! శ్రీకృష్ణునితో ఇంతచెప్పి గాంధారి శోకంతో తెలివితప్పి కిందపడిపోయింది. దుఃఖం అధికం కావడంతో ఆమె విచక్షణాశక్తి నశించింది. ఆమెయొక్క ధైర్యం చెదిరిపోయింది. ఆమెకు తెలివిరాగానే పుత్రశోకం ప్రబలమై ఆమె శరీరమంతా క్రోధంతో నిండిపోయింది. శ్రీకృష్ణునిపై దోషాన్ని ఆరోపిస్తూ ఆమె - "కృష్ణా! కౌరవపాండవులు పరస్పరవైరం కారణంగానే నశించిపోయారు. నీవు సమర్థుడవై కూడా వీరిని ఎందుకు ఉపేక్షించావు? నీవద్ద అనేకులు సేవకులు ఉన్నారు. పెద్ద గొప్ప సైన్యం ఉంది. నీవు ఇరువురినీ కూడా అణచివేయగలవు.

నీ నాక్కొకలంతో వారికి నచ్చచెప్పనూ గలవు. కాని నీవు నీ ఇచ్చానుసారంగానే ఈ కౌరవసంహారాన్ని ఉపేక్షించి ఊరుకున్నావు. అందుకని ఇప్పుడు దాని ఫలితాన్ని అనుభవించు. చేను పతిసేవ చేసి సంపాదించిన తపస్సంచయం యొక్క ప్రభావం చేత నేను నీకు శాపమిస్తున్నాను. - "కౌరవులు - పాండవులు అన్నదమ్ములిద్దరూ తమలో తాము కొట్టుకొంటూ ఉంటే వారిని ఉపేక్షించి ఊరుకున్నావు. కనుక నీవు కూడా నీ బంధువర్గాన్ని వధిస్తావు. చేటి నుండి ముప్పది ఆరు సంవత్సరాలకు బంధువర్గం, మంత్రులు, పుత్రులు నశించిపోయాక ఒక సామాన్యమైన కారణంతో అనాదునివలె నీవు కూడా మరణిస్తావు. ఈ భరతవంశపు స్త్రీలు చేడు ఎలా విలపిస్తున్నారో, అలాగే నీ కుటుంబంలోని స్త్రీలు కూడా తమ బంధువర్గం చనిపోయాక తలలు పట్టుకొని ఏడుస్తారు." అన్నది.

గాంధారి యొక్క ఈ కరోర వచనాలను విని మహామనస్వి అయిన శ్రీకృష్ణుడు కొద్దిగా చిరునవ్వు నవ్వి - "నాకు తెలుసు. ఈ విషయం ఇలాగే జరుగుతుందని. ఏది జరగాలని ఉందో దానినే నీవు శాపంగా ఇచ్చావు. వృష్ణివంశీయుల నాశనం ధైవకోపంతోనే జరుగుతుంది అనడంలో సందేహమేమీ లేదు. వారిని నాశనం చేయడంలోకూడా నేను తప్ప వేరెవరూ సమర్థులు కారు. మనుష్యులే ఏమిటి, దేవతలు, అసురులు కూడా వారిని సంహరించలేరు. కనుక ఈ యదువంశీయులు పరస్పరకలహంతోనే నశించిపోతారు." అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అనడంతో పాండవులకు చాలా భయం కలిగింది. వారు చాలా దిగులుచెందారు. ఇక వారికి కూడా తమ జీవితాలమీద ఆశ లేకపోయింది.

ధృతరాష్ట్ర యుధిష్టిరులు సంభాషించుకొనుట - మృతవీరులకు దహనసంస్కారము చేయించుట.

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పసాగాడు - "గాంధారీ! లే. మనసులో శోకించకు. ఈ కౌరవసంహారం నీ అపరాధం వల్లనే జరిగింది. నీవు దుష్టుడైన నీ పుత్రుని కూడా గొప్ప సజ్జనుడని భావించావు. అతనిమ్మరుడు, వ్యర్థంగా కలహాలు పెట్టుకొనేవాడు, పెద్దల వృద్ధుల ఆజ్ఞలను కూడా ఉల్లంఘించేవాడు అయిన ఆ దుర్యోధనునే నీవు నెత్తిన ఎక్కించుకొన్నావు. మఱి నీవు చేసిన అపరాధాన్ని నా నుదుట ఎందుకు ఆపాదిస్తావు?" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "శ్రీకృష్ణుడు పలికిన ఈ ఆప్రియనాక్యాలు విని గాంధారి మౌనం వహించింది.

తరువాత ధర్మజ్ఞుడైన రాజర్షి ధృతరాష్ట్రుడు అజ్ఞానజనితమైన తన మోహాన్ని పక్కకు నెట్టి యుధిష్టిరుని - "యుధిష్టిరా! ఈ యుద్ధంలో చనిపోయిన సైన్యం యొక్క పరిమాణమెంతో నీకు తెలిస్తే నాకు చెప్పు." అని అడిగాడు.

యుధిష్టిరుడు - "మహారాజా (ఒక అర్చుదం) డెబ్బైఆరుకోట్ల ఇరవైవేల మంది వీరులు మరణించారు. వీరుకాక పద్నాలుగు వేల మంది అజ్ఞాతవీరులు, పదివేల నూట అరవై అయిదుమంది జాడ తెలియని వీరులు ఉన్నారు." అని సమాధానమిచ్చాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - "మహాభాహూ! నిన్ను వేను సర్వజ్ఞుడని అంగీకరిస్తాను. కాబట్టి ఇది కూడా చెప్పు. వీరందరికీ ఎటువంటి గతి కలిగింది." అని అడిగాడు.

యుధిష్టిరుడు - "మహారాజా! ఈ యుద్ధాగ్నిలో తమ శరీరాలను సంతోషంగా హోమం చేసిన నిజమైన వీరులు ఇంద్రునితో సమానంగా పుణ్యలోకాలను పొందారు. "ఏదో ఒక రోజున చావక తప్పదు. కనుక యుద్ధం చేస్తూనే చచ్చాం." అని ఆలోచించి సంతోషం లేని హృదయంతో యుద్ధం చేస్తూ చనిపోయిన వారు గంధర్వులతో కలిశారు. యుద్ధభూమిలో ఉండికూడా, ప్రాణభిక్ష కోరుతూ లేదా యుద్ధం నుండి పారిపోతూ ఆయుధం చేత చనిపోయిన వారు యక్షలోకానికి వెళ్లారు. శత్రువుల చేతిలో చనిపోయిన మహాపురుషులు, యుద్ధం చేయడానికి ఎటువంటి పాధనమూ తమవద్ద లేనివారు, ఆయుధవిహీనులుగా మారినవారు, ఎంతో లజ్జించికూడా శత్రువుల ఎదుట నెన్ను చూపని వారు - ఈ రీతిగా క్షాత్రధర్మాన్ని పాటిస్తూ వాడి అయిన ఆయుధాలకు చిన్నాభిన్నం అయిపోయిన వారు అయితే బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లారు. ఈ విషయంలో నాకు కొద్దిగా కూడా సందేహం లేదు. వీరుకాక ఏ రకంగానైనా యుద్ధభూమి లోపల మరణించిన వీరులు ఉత్తర కురుదేశంలో జన్మిస్తారు." అని చెప్పాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - "నాయనా! నీకు ఏ జ్ఞానబలం లభించింది. ఈ విషయాలన్నీ సిద్ధపురుషులవలె చూస్తున్నావు? వేను వినవచ్చుననుకుంటే చెప్పు." అని అడిగాడు.

యుధిష్టిరుడు - "వెనుకటిరోజులలో మీ ఆజ్ఞానుసారం అరణ్యాలలో తిరిగేటపుడు చేను తీర్థయాత్రలు చేస్తూ ఉండేనాడిని, అప్పుడు నాకు దేవర్షి లోమశుని దర్శనం లభించింది. అతనివల్లనే నాకు ఈ అనుస్మృతి లభించింది. దానికంటే కూడా ముందుగా జ్ఞానయోగం యొక్క ప్రభావం

వలన నాకు దివ్యదృష్టి ప్రాప్తించింది." అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - "యుధిష్ఠిరా! ఇక్కడ అనేకులు దిక్కులేనివారు, దిక్కున్నవారు వీరులు మరణించారు. వారందరికీ నీవు శాస్త్రోక్తంగా దహనకాండ జరిపిస్తావా? ఇందులో అనేకులకు అగ్నిహోత్రం లేకపోవచ్చు, ఆ సంస్కారం జరిపేవాళ్లు ఎవరూ లేకపోవచ్చు. నాయనా! ఇక్కడ ఎందరికో అంత్యేష్టికర్మలు చేయించాలి. మనం ఎవరెవరికి చేయించాలి?" అని అడిగాడు.

ధృతరాష్ట్రమహారాజు ఇలా అడగడంతో యుధిష్ఠిరుడు కౌరవుల యొక్క పురోహితుడు సుధర్ముని, తమ పురోహితుడు దౌమ్యుని, సుజయుని, విదురుని, యుయుత్సుని, ఇంద్రసేనాది సేనకులను, సారథులందరినీ పిలిపించి - "మీరు ఈ అందరికీ విధ్యుక్తంగా ప్రేతకర్మలు చేయించండి. ఏ ఒక్క శరీరం కూడా అనాధగా నశించిపోకూడదు." అని ఆజ్ఞాపించాడు. ధర్మరాజు ఆజ్ఞాపించగానే వారంతా చందన, అగరు, కాప్థాలు, నెయ్యి, తైలము, సుగంధ ద్రవ్యాలు, పట్టుబట్టలు మొదలైన పామగ్రినంతా పోగుచేయడంలో మునిగిపోయారు. విరిగిపోయిన రథాలను, రకరకాల ఆయుధాలను పోగుపోశారు. ఆపై చాలా శ్రద్ధగా చితులను ఏర్పాటు చేసి, వాటిపై ప్రముఖులైన రాజుల శవాలను ఉంచి శాస్త్రోక్త విధిననుసరించి వాటికి దహనకర్మ జరిపించారు. దుర్యోధనుడు, అతని పోదరులు తొంభైతోమ్మిదిమంది, శల్యుడు, శలుడు, భూరిశ్రవుడు, జయద్రథుడు, అభిమన్యుడు, ధుశ్శాసనుని కొడుకు, లక్ష్మణుడు, ధృష్టకేతువు, బృహంతుడు, పోమదత్తుడు, వందలకొద్దీ స్పృజయవీరులు, క్షేమధన్వరాజు, విరాటుడు, ద్రుపదుడు, శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, యుధామన్యుడు, ఉత్తమౌజుడు, కోసలరాజు, ద్రౌపదీపుత్రులు, శకుని, అచలుడు, వృషకుడు, భగదత్తుడు, కర్ణుడు, కర్ణునిపుత్రులు, కేకయరాజు, త్రిగర్తరాజు, ఘటోత్కచుడు, అలంబుసుడు, జలసంధుడు - ఈ అందరి యొక్క ఇంకా ఇతర రాజుల వేలమంది యొక్క శవాలను వారు చేతిధారలతో మండుతున్న అగ్నిలో దహనం చేయించారు. కొంతకొంతమందికి శ్రాద్ధకర్మలు కూడా చేయించారు. కొంతమందికి పామగానం చేయించారు. కొందరికోసం వారి సంబంధీకులకు చాలా శోకం కూడా కలిగింది. ఆ రాత్రి పామగానధ్వని, స్త్రీల రోదనలతో ప్రాణులందరికీ చాలా బాధకలిగింది. ఆ తరువాత అనేక దేశాలనుండి అక్కడికి వచ్చి యుద్ధంలో చనిపోయిన అనాథలను అందరినీ కుప్పగా

వేయించి, వాటినన్నిటినీ విదురుడు వేతితో తడిపిన కట్టెలతో కాల్చింపాడు. ఈ రీతిగా రాజులందరి దహనకృత్యాన్ని జరిపించి, కురురాజు యుధిష్ఠిరమహారాజు ధృతరాష్ట్రుని తీసికొని గంగానదికి బయలుదేరాడు.

**స్త్రీలందరూ తమ వారికి తిలాంజలు లిచ్చుట -
కుంతి నోటివెంట కర్ణుని జన్మరహస్యం విని,
యుధిష్ఠిరుడు సోదరులు దుఃఖించుట.**

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! అందరూ పాథుజనసేవిత, పుణ్యనది అయిన భాగీరథీ తీరానికి చేరుకొన్నారు. అక్కడ వారు తమ ఆభరణాలను, ఉత్తరీయాలను తీసివేశారు. ఆపై కురువంశస్త్రీలు మిక్కిలి దుఃఖంతో ఏడుస్తూ తమ కొడుకులకు, భర్తలకు తిలోదకాలు ఇచ్చారు. ధర్మవిధి తెలిసినవారు తమ సుహృదులకు కూడా జలదానమిచ్చారు. ఆ వీరపత్నులందరూ, జలదానం చేస్తూండగా, శోకాకులిత అయిన కుంతి ఏడుస్తూ అకస్మాత్తుగా మంద్ర స్వరంతో - "పుత్రులారా! అర్జునుడు సంగ్రామంలో ఓడించిననాడు, వీరులకు ఉండవలసిన అన్నిలక్షణాలు కలవాడు, రాధ కడుపున పుట్టి సూతపుత్రుడని మీరందరూ అనుకొన్నవాడు, దుర్యోధనుని సమస్తసైన్యాన్ని నడిపినవాడు, పరాక్రమంలో ఈ భూమిలోనే ఏ రాజులూ సాటిరానివాడు, దివ్య కవచకుండలాలు ధరించినవాడు, సూర్యునివలె తేజశ్శాలి అయిన ఆ కర్ణుడు మీ పెద్దన్న. అతడు సూర్యభగవానుని వలన నా కడుపున పుట్టినవాడు. అతనికి మీరు తిలాంజలులు ఇవ్వండి." అని చెప్పింది.

తల్లి చెప్పిన ఈ అప్రియ నాక్యాలు విని పాండవులు అందరూ కర్ణుని కోసం దుఃఖిస్తూ చాలా భిన్నులయ్యారు. ఆపై యుధిష్ఠిరుడు నిట్టూర్పులు విడుస్తూ తల్లిని - "తల్లీ! కర్ణుడు పాక్షాత్తు సముద్రంలా గంభీరుడు. అతని బాణవర్షానికి ఎదురుపడి అర్జునుడు తప్ప ఇంక ఏ వీరుడూ నిలబడలేదు. అతడు దేవపుత్రునిగా మీ గర్భాన ఎలా ఉదయించాడు. అగ్నిని కొంగున మూటకట్టుకొన్నట్లు మీరు ఈ సంగతిని ఇంతవరకూ ఎలా దాచి ఉంచారు.? మేము అర్జునుని బాహుబలాన్ని నమ్ముకొన్నట్లే, కౌరవులు అతని బలాన్ని నమ్ముకొన్నారు. అయ్యో! ఈ రహస్యాన్ని దాచి, మీరు మమ్మల్ని సర్వనాశనం చేశారు. కర్ణుని మరణంతో ఈనాడు మా సోదరులందరికీ ఎంతో దుఃఖం కలుగుతోంది. అభిమన్యుడు, ద్రౌపదీపుత్రులు, పాంచాలవీరులు, కౌరవులు చనిపోయినందుకు నాకు ఎంత దుఃఖం కలుగుతోందో,

దానికంటే వందరెట్లు కర్ణుని మరణానికి కలుగుతోంది. ఇప్పుడు నాకు కర్ణుని గురించే దుఃఖంగా ఉంది. దానితో నాకు ఎవరో నిప్పుపెట్టినట్లుగా కాలిపోతున్నాను. మాకు ఈ సంగతి తెలిసి ఉన్నట్లయితే, ఈ రాజ్యమే అన్నమాట ఏమిటి, స్వర్గంలోని ఏ వస్తువు కూడా దొరకనిది కాదు. అయినప్పుడు కురుకులవిచ్ఛేదం చేసిన ఈ భీషణ సంహారం జరిగేదేకాదు." అని విలపించాడు.

ఈ రీతిగా అనేక ప్రకారాలుగా విలపించి, యుధిష్టిరుడు ఏడుస్తూ కర్ణునికి తిలాంజలి ఇచ్చాడు. అప్పుడు అక్కడున్న

స్త్రీలందరూ ఒక్కసారి ఏడ్చారు. అనంతరం యుధిష్టిరుడు సోదరప్రేమతో కర్ణుని భార్యలందరినీ అక్కడికి పిలిపించాడు. వారిని వెంటపెట్టుకొని శాస్త్రోక్తంగా కర్ణునికి ప్రేతకర్మ చేశాడు. ఆపై అతడు - "నేను చాలా పాపాత్ముడను. నాకు తెలియకపోవడం వల్లనే మా పెద్దన్నగారిని చంపించాను. కనుక అతని భార్యల మనసులో నా పట్ల ఏదైనా ద్వేషం దాగి ఉంటే అది దూరంకావాలి." అన్నాడు. ఇలా అని అతడు వికలమనస్కుడై గంగానది నుండి పైకి వచ్చి, తన సోదరులందరితో కలిసి ఒడ్డుమీదికి వచ్చాడు.

ఇది స్త్రీ పర్వము

సంక్షిప్త మహాభారతము

శాంతి పర్వము

శోకాకులుడైన యుధిష్ఠిరుని ఓదార్పుచు,
నారదుడు కర్ణుని పూర్వచరిత్రను చెప్పుట.

నారాయణం నమశ్చత్య వరం చైన నరోత్తమమ్ ।
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, నరోత్తముడు అయిన అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని రచించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురభావాలను తొలగించి అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “తమ సుహృదులందరికీ తిలాంజలులు ఇచ్చిన తరువాత సాండవులు, విదురుడు, ధృతరాష్ట్రుడు, భరతవంశపు స్త్రీలు అందరు మృతాశౌచ శుద్ధి కొరకు ఒక నెలసాటు నగరం బయట గంగాతీరంలోనే ఉండిపోయారు. ఆ సమయంలో యుధిష్ఠిరుని వద్దకు అనేకులు పిద్దులు, మహాత్ములు, బ్రహ్మర్షులు వేంచేశారు. నారిలో కృష్ణద్వైపాయనవ్యాసుడు, నారదుడు, దేవలుడు, దేవస్థానుడు, కణ్వుడు నారందరి శిష్యులు కూడా ఉన్నారు. వారే కాకుండా అనేకులు వేదవేత్తలయిన బ్రాహ్మణులు, గృహస్థులు, స్నాతకులు కూడా విచ్చేశారు. యుధిష్ఠిరుడు ఆ మహర్షులందరినీ విద్యుక్తంగా పూజించాడు. అనంతరం అతడు సమర్పించిన అమూల్యాసనాలపై నారు విరాజమానులయ్యారు. సమయోచితంగా ఆ పూజను స్వీకరించి ఆ మహర్షులు సావన గంగాతీరంలో శోకాకులితుడైన మహారాజు యుధిష్ఠిరునికి దైర్యం చెప్పారు.

న్యాసాదిమునులతో సల్లాపం కొనసాగిస్తూ అందరికంటే ముందు నారదుడు యుధిష్ఠిరుని ఉద్దేశించి - “రాజా! నీవు నీ భాహుబలంవల్లను, శ్రీకృష్ణభగవానుని దయవల్లను ఈ సంపూర్ణ భూమండలంపై ధర్మబద్ధంగా విజయాన్ని సాందగలిగావు. ఈ భయంకరసంగ్రామం నుండి మీరు సురక్షితంగా బతికి బయటపడడం అదృష్టమే. క్షత్రియధర్మపాలనలో తత్పరుడవైన నీకు ఇప్పుడు సంతోషంగానే ఉందికదా? ఈ రాజ్యలక్ష్మిని పొందాక నిన్ను ఏ శోకమూ భాధించడం లేదు కదా!” అని ప్రశ్నించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “మునిసత్తమా! శ్రీకృష్ణ భగవానుని ఆశ్రయము, బ్రాహ్మణులయొక్క అనుగ్రహము, భీమార్జునుల

బలమువల్ల పూర్తిగా ఈ భూమండలము మీద విజయాన్ని అయితే సాందగలిగాను. కాని ప్రతిదినము నా మనసులో - “నేను లోభానికి వశపడి కులసంహారం చేయించాను” అనే ఒక మహాదుఃఖం కలుగుతోంది. సుభద్రకొడుకు అభిమన్యుని, ద్రౌపదీ పుత్రులను చంపించిన ఈ విజయం ఇప్పుడు పరాజయంలాగే అనిపిస్తోంది. ద్రౌపది ఎప్పుడూ మాకు ప్రీయం, హితం చేయడంలోనే నిమగ్నమై ఉంటుంది. ఆ అభాగ్యురాలి కొడుకులు, సోదరులు అందరూ చనిపోయారు. ఆమె వైపు చూసినపుడల్లా నాకు చాలా బాదగా ఉంటోంది. నారదమునీ! ఈ దుఃఖమంతా ఎలాగూ ఉంది. ఇంకొక మాట చెపుతున్నాను. నా తల్లి కుంతీదేవి కర్ణుని జన్మరహస్యం దాచిపెట్టి నన్ను మరింత దుఃఖంలో పడవేసింది. పదివేల ఏనుగుల బలం కలనాడు, లోకంలో సాటిరాగల వీరుడు లేనివాడు, బుద్ధిమంతుడు, దాత, దయాళువు, వ్రతనియమం కలవాడు, పరాక్రమానికి గర్వించేనాడు, వేగంగా అస్త్రచాలనం చేస్తూ విచిత్రరీతులలో యుద్ధం చేసేవాడు, అద్భుతపరాక్రమం కలనాడు, విద్వాంసుడు అయిన ఆ కర్ణుని కుంతీమాత రహస్యంగా కన్నదట. అతడు మా అందరికీ అన్నగారు. జలదానం చేసేటపుడు కుంతి అతడు సూర్యభగవానుని అంశతో జన్మించాడవే ఈ రహస్యాన్ని చెప్పింది. పూర్వం ఎప్పుడో కుంతి గర్భంనుండి సర్వగుణసంపన్నుడయిన కర్ణుడు పుట్టినప్పుడు తల్లి అతనిని పెట్టెలో పెట్టి గంగా ప్రవాహంలో వదిలిపెట్టింది. లోకమంతా రాధపుత్రుడని అనుకొంటున్న అతడు కుంతికి జ్యేష్ఠపుత్రుడు, మాకు సహోదరుడయిన అన్నగారు. రాజ్యలోభంతో నేను తెలియక నా అన్నగారినే చంపించాను. ఇది గుర్తుకు వస్తే నా శరీరం నిప్పుల్లో పొరలినట్లుంది. మా ఐదుగురిలో ఏ ఒక్కరూ కూడా అతనిని తమ అన్నగారుగా ఎరుగరు. కాని అతనికి మేము తెలుసు. నా తల్లి కుంతి మాతో సంది చేయించడానికి అతనివద్దకు వెళ్లి - “నాయనా! నీవు రాదకు కాదు, నాకు కొడుకువు.” అని చెప్పింది. కాని కర్ణుడు ఆమె కోరిక తీర్చలేదు. అతడు సందికి ఒప్పుకోలేదు. అతడు - “తల్లీ! నేను దుర్యోధన మహారాజును విడువలేని ఆసమర్థుడను. నేను నీ మాట మన్నించి యుధిష్ఠిరునితో సందిచేసుకొంటే, నీచుడు, నృశంసుడు, కృతఘ్నుడు అనిపించుకొంటాను.

లోకులందరూ కర్ణుడు అర్జునునికి భయపడ్డాడనే అంటారు. కాబట్టి యుద్ధంలో శ్రీకృష్ణసహితంగా అర్జునుని జయించిన తరువాత నేను యుధిష్ఠిరునితో సందిచేసుకొంటాను." అని బదులిచ్చాడు.

ఇధివిని కుంతి - "సరే మంచిది. నీవు అర్జునునితో యుద్ధంచెయ్యి. కాని మిగిలిన నలుగురు తమ్ములకు అభయదానం ఇవ్వు." అని అడిగింది. ఇంతమాత్రం అని తల్లి కంపించసాగింది. ఆమె ఆ అవస్థ చూసి బుద్ధిమంతుడైన కర్ణుడు - "దేవి! నీ నలుగురు పుత్రులు నా గుప్పిటిలో చిక్కుతారు. అయినా వారి ప్రాణాలు తీయను. నేను చనిపోతే అర్జునుడు ఉంటాడు, అర్జునుడు చనిపోతే నేను ఉంటాను. ఈ రీతిగా నీకు ఐదుగురు కొడుకులు ఎట్టి పరిస్థితులలోను జీవించి ఉంటారు." అన్నాడు. కుంతి - "నాయనా! నీ పోదరులకు శుభం చేకూర్చు" అని చెప్పి తిరిగి ఇంటికి వచ్చింది. ఇదంతా నేను విన్నది. ఈ రహస్యాన్ని కుంతిగాని, కర్ణుడు గాని చెప్పలేదు. అందుకే తమ్ముని చేతిలో సహోదరుడయిన అన్నగారి వధ జరిగింది. అర్జునుడు వీరశ్రేష్ఠుడైన కర్ణుని చంపాడు. అందువల్ల నా మనసుకు తీవ్రవేదన కలుగుతోంది. కర్ణార్జునుల సహాయం పొందితే నేను ఇంద్రుని కూడా జయించగలను. దురాత్ముడయిన ధృతరాష్ట్రసుతుడు సభలో ద్రౌపదిని కష్టపెట్టినపుడు, కర్ణుడు పలికిన కరోరవాక్యాలు వినిపించాయి. అప్పుడు నాకు చప్పున రోషం వచ్చింది. కాని కర్ణుని పాదాలు చూడగానే శాంతినించి. కర్ణుని పాదాలు నాకు కుంతీదేవి పాదాలవలె తోచాయి. కాని ఎంత ఆలోచించినా కూడా దానికి కారణం నాకు తెలియలేదు. దేనా! కర్ణుని రథ చక్రాన్ని భూమి ఎందుకు మింగినేసింది? నా అన్నగారికి అటువంటి శాపం ఎందుకు వచ్చింది? నాకు చెప్పండి. ఈ విషయాలన్నీ మీనుండి వివరంగా వినాలనుకొంటున్నాను. ఎందుకంటే మీరు సర్వజ్ఞులు. భూతభవిష్యత్తులు అన్నీ తెలిసినవారు" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - రాజా! యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అడిగినమీదట నారదముని కర్ణునికి శాపం లభించిన కథ నంతటినీ ఇలా చెప్పసాగాడు - "భారతా! ఇధి దేవతలకు సంబంధించిన రహస్య విషయం. అయినా నేను నీకు చెపుతున్నాను. ఒకసారి దేవతలందరూ సమావేశమై భూమండలంలోని క్షత్రియ సమూహమంతా శస్త్రాఘాతాలచేత పవిత్రమై స్వర్గానికి వేంచేసే ఉపాయం ఏమిటని ఆలోచించారు.

ఇలా ఆలోచించి వారు సూర్యుని ద్వారా కుంతీకుమారి గర్భం నుండి తేజస్వి అయిన ఒక బాలుని పుట్టించారు. అతడే కర్ణుడు. అతడు ద్రోణాచార్యుని వద్ద ధనుర్వేదం అభ్యసించాడు. అతడు బాల్యం నుండి కూడా భీమసేనుని బలం, ఆస్త్రచాలనంలో అర్జునుని వేగం, నీ తెలివి, నకుల సహదేవులవినయం, శ్రీకృష్ణునితో అర్జునుని మైత్రి చూసి ఈర్ష్యపడేవాడు. మీకు ఉన్న ప్రజానురాగాన్ని గుర్తించి చింతతో దహించుకుపోతూండేవాడు. అందుకే అతడు బాల్యావస్థలోనే దుర్యోధనునితో మైత్రి చేశాడు.

ధనుర్విద్యలో ధనంజయుని అధికపరాక్రమం చూసి ఒకరోజున కర్ణుడు ద్రోణాచార్యునితో ఏకాంతంలో - "గురుదేనా! బ్రహ్మోస్త్రం యొక్క ప్రయోగోపసంహారాలు నేర్చుకోవాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు. కర్ణునికి అర్జునునితో గల ఈర్ష్యాస్పర్థలు ద్రోణాచార్యునికి తెలుసును. అతని దుష్టత్వంకూడా అతనికి తెలియనిదేమీ కాదు. అందుకనే అతని ప్రార్థన విని అతడు "కర్ణా! శాస్త్రోక్తవిధిని అనుసరించి బ్రహ్మచర్య వ్రతాన్ని సాటించే బ్రాహ్మణుడు గాని, లేదా క్షత్రియుడే బ్రహ్మోస్త్రం నేర్చుకోవడానికి అధికారి. వేరొకరు కారు." అని చెప్పాడు.

అతని సమాధానం విని కర్ణుడు "చాలా మంచిది" అని చెప్పి, అతనిని గౌరవించాడు. అతని అనుమతి తీసికొని వెంటనే అక్కడినుండి బయలుదేరాడు. అలా వెళ్లి మహేంద్ర పర్వతాన్ని చేరుకొని, పరశురాముని ఆశ్రమానికి వెళ్లి, భృగువంశ బ్రాహ్మణుని వేషంలో తన్ను పరిచయం చేసుకొని, గురుబుద్ధితో అతనికి శిరసువంచి నమస్కరించి, శిష్యభావంతో అతని శరణు పొందాడు. పరశురాముడు కూడా అతని గోత్రాదులు అడిగి, శిష్యునిగా అతనిని స్వీకరించి - "వత్సా! నీకు స్వాగతం. నీవు సంతోషంగా ఇక్కడ ఉండు." అన్నాడు.

కర్ణుడు మహేంద్రపర్వతం మీద నివసిస్తూ, విద్యుక్తంగా బ్రహ్మోస్త్రాన్ని అభ్యసించసాగాడు. ఆ సమయంలో అక్కడ అతనికి గంధర్వ, రాక్షస, యక్ష, దేవతలను కలుసుకొనే అవకాశం లభిస్తూ ఉండేది. అందుకని నారందరిపై అతనికి గొప్ప ప్రీతి కలిగింది. ఒక రోజున అతడు ఆశ్రమ సమీపంలోనే సముద్రతీరంలో తిరుగుతున్నాడు. ఒంటరిగా ఉన్నాడు. చేతిలో కత్తి, ధనుస్సు ఉన్నాయి. అప్పుడే వేదపారి అయిన ఒక బ్రాహ్మణుని గోవు అటువైపుకు వచ్చింది. ముని అగ్నిహోత్ర కార్యంలో నిమగ్నమై ఉన్నాడు. కర్ణుడు తెలియక అధి ఏదో క్రూరమృగం అని బావించి దానిని చంపివేశాడు. తెలిశాక

అజ్ఞానంతో తాను చేసిన అపరాధాన్ని ఆ బ్రాహ్మణునికి వెళ్లి చెప్పాడు. బ్రాహ్మణ దేవుని ప్రసన్నుని చేసుకోవడానికి కర్ణుడు “దేవా! నేను తెలియక మీ గోవును చంపాను. కనుక మీరు నా అపరాధాన్ని దయచేసి క్షమించండి.” అని వేడుకొన్నాడు.

బ్రాహ్మణునికి కోపం వచ్చింది. అతనిని నిందిస్తూ - “దురాచారీ! నీవు చంపదగ్గ వాడవు, ఇదిగో. ఈ పాపానికి పలితం అనుభవించు. అంత్యకాలంలో భూమి నీ రథచక్రాన్ని మింగి వేస్తుంది. నీవు గాభరాపడుతూ ఉన్నప్పుడే, శత్రువు నీ తలను నరుకుతాడు” అని శపించాడు. ఈ శాపం విని కర్ణుడు ఎన్నో గోవులు, ధనం, రత్నాలు ఇచ్చి బ్రాహ్మణుని ప్రసన్నుని చేసుకోవాలని ప్రయత్నించాడు. అప్పుడతడు మళ్ళీ - “లోకమంతా ఏకమైనా, నా మాట అబద్ధం కాజాలదు.” అన్నాడు. అతడు అలా అనగానే కర్ణునికి గొప్ప భయం కలిగింది. దైన్యంతో అతని ముఖం కిందికి వాలిపోయింది. ఆపై మనసులోనే ఆ దుర్బుటనను తలచుకొంటూ అతడు పరశురాముని దగ్గరకు తిరిగివచ్చాడు.

కర్ణుని భుజబలం, గురువుపట్ల అతనికున్న ప్రీతి, ఇంద్రియ నిగ్రహం, సేవాభావం చూసి పరశురాముడు అతనిపై మిక్కిలి సంతోషుడయ్యాడు. ప్రయోగోపసంహారాలతో సంపూర్ణమైన బ్రహ్మోస్త్రమును విది పూర్వకంగా అతనికి నేర్పాడు. అనంతరం ఒక రోజున పరశురాముడు కర్ణునితో కలిసి తన ఆశ్రమ సమీపంలోనే తిరుగుతున్నాడు. ఉపవాసం కారణంగా అతని శరీరం బలహీనంగా ఉంది. అందుకని అలసట వలన అతనికి నిద్ర మిక్కిలిగా రాసాగింది. కర్ణునిపట్ల అతనికి పూర్తి విశ్వాసం, ప్రేమ ఉన్నాయి. అందుకని అతడు అతని ఒడిలోనే తలను పెట్టుకొని నిద్రపోయాడు. ఇంతలోనే ఉమ్మి, మజ్జ, రక్తమాంసాలు తినే భయంకరమైన ముల్గుతో తీక్షణంగా పాడిచే ఒక కీటకం, కర్ణుని వద్దకు వచ్చి, అతని తొడమీదకు ఎక్కింది. తొడలో రంధ్రం చేసి అది అతని రక్తాన్ని పీల్చుసాగింది. ఈ రీతిగా కీటకం కొరికి వేయడంతో అతనికి వేదన కలుగుతోంది. కాని అతడు ధైర్యంగా దానిని భరించాడు. గురువు లేస్తాడనే భయంతో కీటకాన్ని దూరంగా తోసివేయలేదు. పైగా దానిని పట్టించుకోలేదు.

కర్ణుని శరీరం నుండి కారిన రక్తధారతో పరశురాముని శరీరం తడిసిపోయింది, అప్పుడతనికి మెలకువవచ్చి లేచాడు. సందేహంగా చూస్తూ “అరే! నీవు అపవిత్రుడవయ్యావు. ఏమిటి నీవు చేస్తున్నది? భయం విడిచి వివరంగా చెప్పు.” అని

అడిగాడు. అప్పుడు కర్ణుడు కీటకం సంగతి చెప్పాడు. అతడు ఆ కీటకంవైపు దృష్టి సారించాడో లేదో వెంటనే అక్కడొక అద్భుతసన్నివేశం జరిగింది. ఇంతలో భయంకరుడైన ఒక రాక్షసుడు ఆకాశంలో నిల్చుని ఉండడం కనిపించింది. అతడు చేతులు రెండూ జోడించి పరశురామునితో - “మునివరా! నాకు మీరు ఈ నరకభాద నుండి విముక్తి ఇప్పించారు. నాకు మిక్కిలి ప్రിയమైన పని జరిగింది. నేను మీకు ప్రణామం చేస్తున్నాను. ఎక్కడినుండి వచ్చానో అక్కడికే ఇప్పుడు వెళ్తున్నాను.” అన్నాడు. పరశురాముడు - “ఓరీ నీవు ఎవరవు? ఈ నరకంలో ఎలా పడినావు?” అని అడిగాడు. అతడు “తండ్రీ! సత్యయుగంలో నేను దంశుడవే ఒక అసురుడిని. ఒకరోజున నేను భృగుముని యొక్క ప్రాణప్రియమైన భార్యను బలవంతంగా ఎత్తుకొనిపోయాను. అందుకని క్రోధంతో మహర్షి “పాపీ! నీవు కీటకానివై నరకంలో పడు.” అని శాపమిచ్చాడు. అప్పుడు నేను అతనిని - “బ్రహ్మవేత్తా! ఈ శాపానికి అంతాన్ని ప్రసాదించు.” అని వేడుకొన్నాను. అతడు “నా వంశంలో పుట్టిన పరశురాముని దృష్టి పడగానే ఈ శాపం అంతమవుతుంది.” అని అనుగ్రహించాడు. ఈ రీతిగా నేను ఈ దుర్దశను పొందాను. నేడు మీ సమాగమంతో నేను ఈ పాపయోని నుండి ఉద్ధరింపబడ్డాను.” అని బదులిచ్చాడు. ఇలా అని ఆ మహాసురుడు పరశురామునికి నమస్కరించి నెళ్ళిపోయాడు.

అప్పుడు పరశురాముడు క్రోధంతో మండిపడి కర్ణుని - మూర్ఖుడా! కీటకం కుట్టడం వలన నీవు భరించిన ఈ భయంకరమైన బాధను బ్రాహ్మణుడు ఎన్నడూ సహించలేడు. నీ ధైర్యం దూస్తే నీవు క్షత్రియుడవు అనిపిస్తోంది. నిజం చెప్పు నీవెవరవు?” అని అడిగాడు. అతని ప్రశ్నవిని కర్ణుడు శాపానికి భయపడి, అతనిని ప్రసన్నుని చేసుకొనే ప్రయత్నం చేస్తూ - “బ్రాహ్మణోత్తమా! బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రియుడు కంటే వేరైన సూతజాతియందు నేను పుట్టాను. లోకులు నన్ను రాధాపుత్రుడు కర్ణుడు అంటారు. బ్రహ్మోస్త్రంమీద ఆశతో ఆబద్ధపు పరిచయం చేసుకొన్నాను. నా మీద దయ చూపండి. విద్యాదాత అయిన గురువు నిస్సందేహంగా తండ్రితో సమానుడు. అందుకే నేను మీ దగ్గర మీ భార్గవగోత్రాన్ని చెప్పాను.” అన్నాడు.

ఇలా అని కర్ణుడు దీనభావంతో చేతులు జోడించి, అతని ఎదుటనే నేలపై పడి, గడగడ వణకసాగాడు. ఇది చూసి పరశురాముడు పరిహసిస్తున్నట్లుగా - “మూర్ఖుడా!

నీవు బ్రహ్మాస్త్రం మీది లోభంతో అబద్ధం చెప్పి నాతో కపటంగా వ్యవహరించావు. అందుకని సంగ్రామంలో నీకు సాటి వచ్చు యోధునితో యుద్ధం చేసేటప్పుడు, నీకు మృత్యువు సమీపించినపుడు నీకు నేను ఇచ్చిన బ్రహ్మాస్త్రం స్ఫురించదు. ఇక నీవు ఇక్కడినుండి వెళ్లిపో. ఆసత్యవాదికి ఇక్కడ చోటులేదు. కాని నా ఆశీర్వాదం వల్ల యుద్ధంలో ఏక్షత్రియుడూ నీతో సరితూగలేడు." అని ఓదార్పుగా పలికాడు. పరశురాముడు ఇలా అన్నాక కర్ణుడు అతనికి నమస్కరించి అక్కడినుండి తిరిగివచ్చి దుర్యోధనునితో - "నేను బ్రహ్మాస్త్రం వేర్చుకొని వచ్చాను." అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుని వనవాసవిచారము -

అర్జునుడు వారించుట.

నారదుడు చెప్పాడు - "రాజా! ఒకసారి కర్ణునికి జరాసంధునికి కూడా పోరు ఏర్పడింది. అందులో జరాసంధుడు ఓడిపోయి కర్ణుని తనకు మిత్రునిగా చేసుకొని, చంపానగరాన్ని అతనికి కానుకగా సమర్పించాడు. మొదట కర్ణుడు అంగదేశానికే రాజు. కాని ఆ తరువాత అతడు దుర్యోధనుని అనుమతితో చంపా (చంపారన్) నగరంలో కూడా రాజ్యమేలసాగాడు. అలాగే ఇంద్రుడు ఒకసారి మీకు మేలుచేయడానికి కర్ణుని నుండి కవచకుండలాలను భిక్షగా అడిగాడు. ఆ కవచకుండలాలు దివ్యమైనవి, అతని శరీరంతో పాటే పుట్టినవి. అయినా కూడా అతడు ఆ రెండు వస్తువులను దానం చేశాడు, అందుకే అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని ఎదుట అతనిని చంపడంలో సఫలుడు కాగలిగాడు. అగ్నిహోత్రుడైన బ్రాహ్మణుడు, పరశురాముడు శాపమివ్వడం ఒకటయితే, రెండవది అతడు తానుగా కుంతికి "నీ నలుగురు కొడుకులను నేను చంపను." అని వరమిచ్చాడు. అంతేకాకుండా మహారథులను లెక్కించేటప్పుడు భీష్ముడు కర్ణుని "అర్ధరదునిగా" చెప్పి అవమానించాడు. అనంతరం శల్యుడు కూడా అతని తేజస్సును నశింపచేశాడు. కృష్ణభగవానుడు నీతితో కార్యం చక్కపెట్టాడు. ఇన్ని విషయాలు కర్ణునికి వ్యతిరేకమయ్యాయి. అర్జునుడు, రుద్ర, ఇంద్ర, యమ, వరుణ, కుబేర, ద్రోణ, కృపాచార్యులనుండి పొందిన దివ్యాస్త్రాలను ఉపయోగించి కర్ణుని వధించాడు. అయినా అతడు యుద్ధంలో మరణించాడు కనుక శోచనీయుడు కాదు." అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "ఇంతవరకు చెప్పి దేవర్షి నారదుడు ఊరుకొన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు శోకమగ్నుడై

చింతలో మునిగిపోయాడు. అతని ఈ అవస్థ చూసి కుంతి విహ్వలురాలై మధురవాక్కుతో అర్థయుక్తంగా - "నాయనా! కర్ణుని కోసం శోకించకు. చింతించడం మానుకో. నా మాటవిను. నేను సూర్యభగవానుడు మొదట కర్ణునికి యుధిష్ఠిరాదులు నీ సోదరులని చెప్పడానికి ప్రయత్నించాం. హిలైషి అయినవాడు సుహృదునికి చెప్పవలసినదంతా సూర్యదేవుడు చెప్పాడు. అతడు స్వప్నంలోను, నా ఎదురుగా కూడా ఎంతో నచ్చచెప్పాడు. కాని మేము మా ప్రయత్నంలో సఫలం కాలేదు. అతడు మృత్యువుకు వశుడై ప్రతీకారం తీర్చుకోవడానికే పిద్ధపడ్డాడు. అందుకని నేను కూడా అతనిని ఉసేక్షించాను." అని చెప్పింది.

తల్లి మాటలు విని యుధిష్ఠిరునికి కన్నులలో నీరు తిరిగింది. అతడు శోకాకులుడై - "అమ్మా! నీవు ఈ రహస్యాన్ని దాచి పెట్టావు. అందుకనే ఇప్పుడు నేను బాధపడవలసివస్తోంది." అన్నాడు. ఆపై అతడు దుఃఖితుడై లోకంలోని స్త్రీలందరికీ "ఈ రోజు మొదలుకొని ఏ స్త్రీ అయినా సరే రహస్య విషయాన్ని దాచి ఉంచజాలదు." అని శాపం ఇచ్చాడు. అనంతరం అతడు చనిపోయిన పుత్రపౌత్రులను, బంధువులను, సుహృదులను తలచుకొని అత్యంతవికలుడై అర్జునునితో - "అర్జునా! మనం వృష్టి వంశీయులు, అంధకవంశీయులు అయిన క్షత్రియుల నగరాలకు వెళ్లి భిక్షతో మన జీవితాలు గడుపుకొని ఉంటే, నేడు మన కుటుంబం నిర్వంశం అయి మనం ఈ దుర్గతికి వచ్చి ఉండేవాళ్లం కాదు. క్షత్రియుల ఆచారాలు, వారి బలపారుషాలు, అమర్షం కూడా చీ నింద్యమైనవి. వాటి కారణంగానే మనం ఈ ఆపదలో పడ్డాము. క్షమ, దయ, శౌచం, వైరాగ్యం, అమత్సరం, అహింస, సత్యం అనే ఈ వనవాసుల ధర్మాల్లే శ్రేష్ఠమైనవి. కాని మనం మాత్రం లోభమోహాల కారణంగా రాజ్యం పొందాలనే కోరికతో దంభాహంకారాలను ఆశ్రయించి ఈ దుర్దశకు లోనయ్యాం. ఇప్పుడు త్రిలోకరాజ్యం ఇచ్చి కూడా ఎవరూ మనలను సంతోషపెట్టలేరు. అయ్యో! మనం ఈ భూమిమీద అధికారం పొందడానికి చంపకూడని రాజులను కూడా చంపాము. ఇప్పుడు మనకు బంధువులు లేక అర్థభ్రష్టులవలె జీవితం గడుపుతున్నాం. ఆహా! మనం చంపిన బంధువులు ఈ సమస్త భూమి, సువర్ణరాశి, అంతులేని గనాళ్ళాలు మొదలైనవి లభించినా కూడా చంపదగినవారు. కాని మనం వారిని చంపాము. ఈ శోకం మనలను సుఖంగా ఉండనివ్వదు. మనుష్యులు చేసిన సాపం

శుభకర్మలు చేయడం వలన, ఇతరులకు చెప్పడం వలన, పశ్చాత్తాపంతోను, దానం, తపస్సు, త్యాగం, తీర్థయాత్రలు, శ్రుతిస్మృతులు పఠించడం వల్లను కూడా నశిస్తుందని విన్నాను. “త్యాగం చేసిన వానికి జనన మరణాలు ఉండవు. అతడు అమృతత్వాన్ని పొందుతాడు” (త్యాగేనైకే అమృతత్వ మానః) అని శ్రుతి చెప్పింది. ఆ ప్రకారం యోగమార్గాన్ని పొంది, బుద్ధి స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు మనిషి పరమాత్మభావాన్ని పొందుతాడు. ఈ ఆలోచనతో నేను కూడా శీతోష్ణాది ద్వంద్వాలు లేక, మునివృత్తితో ఉంటూ జ్ఞానోపార్జన చేయాలనుకొంటున్నాను. అందుకని ఈ కూడబెట్టిన దంతా, సమస్త రాజ్యం, సుఖభోగాలు మొదలైనవి వదిలివేయాలని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను. ఇక నేను మమతాశోకాలు లేకుండా, అన్ని రకాల బంధాలను విడిచి, ఎక్కడైతేనా అడవులకు పోతాను. నాకు రాజ్యం, భోగాలపట్ల ఉద్దేశ్యం లేదు.” అన్నాడు.

ఇలా అని ధర్మరాజు ఊరుకోగానే, అర్జునుడు - “మహారాజా! అలౌకిక పరాక్రమం చూపి, పొందిన ఈ ఉత్తమ రాజ్యలక్ష్మిని తిరస్కరించడానికి పూనుకోవడం చాలా శోచనీయమైన విషయం, తీవ్రమైన పిరికితనం, త్యాగమే చేయదలచుకొంటే, దీనికోసమే క్రోధంతో రాజులందరినీ ఎందుకు చంపించారు? సమృద్ధమైన మీ రాజ్యాన్ని వదిలి, చేతిలో చిప్ప పట్టుకొని మీరు ఇల్లిల్లు భిక్షమెత్తుకొంటే అప్పుడు ఈ లోకం ఏమంటుంది? అన్ని రకాల శుభకర్మానుష్ఠానాలను వదిలివేసి, అమంగళకరంగా అకించనులై మీరు పామరులవలె భిక్షమెత్తడానికే ఇష్టపడుతున్నారు కారణమేమిటి? ఉత్తమ రాజవంశంలో పుట్టి, సంపూర్ణ పృథ్విని హస్తగతం చేసుకొని, ఇప్పుడు ధర్మార్థాలను పరిత్యజించి అడవికి బయలుదేరుతున్నారు. ఇది మూర్ఖత్వంకాక మరేమిటి? మీరే యజ్ఞయాగాదికర్మలు వదిలివేస్తే అసాధువులైన ఇతరులు మిమ్మల్నే ఆదర్శంగా ఉంచుకొని యజ్ఞాలను పెకలించివేస్తారు. ఆ దశలో ఈపాపమంతా తమకే చుట్టుకొంటుంది. సర్వస్వాన్ని పరిత్యజించి నిర్థనులై పోవడం, మరుసటి రోజుకు కూడబెట్టుకోకుండా ప్రతిదినం యాచించి తినడం - ఇవి మునుల ధర్మాలు, కాని రాజులవి కావు. రాజధర్మపాలనం ధనంతోనే సాధ్యమవుతుంది. మహారాజా! ధనంతో ధర్మం కూడా వస్తుంది, లౌకిక కామనలు కూడా నెరవేరుతాయి. ఇంకా స్వర్గానికి సాధనభూతమైన యజ్ఞాలు కూడా సమకూడుతాయి. అంతేకాదు. ధనం లేకుంటే లౌకిక జీవనమే

నడవదు. ధనం ఉన్నవాడికే అనేకులు మిత్రులు, బంధువర్గం ఉంటారు. అతడే పురుషు డనిపించుకొంటాడు. అతడే పండితుడుగా అంగీకరింపబడతాడు. నిర్థనుడు ధనం కోరుకొన్నప్పుడు అది ప్రాప్తించడం కష్టమైపోతుంది. కాని ధనవంతుని ధనం వృద్ధి చెందుతూ ఉంటుంది. అడవిలో ఒక ఏనుగు వెనుకనే అనేక ఏనుగులు నడిచినట్లుగా, ధనమే ధనాన్ని లాగుకొనివస్తుంది. ధనంతో ధర్మపాలనం, కామనాపూర్తి, స్వర్గప్రాప్తి, ఆనందం, శాస్త్రాభ్యాసం ఇవన్నీ సంభవమే. ధనంతో వంశమర్యాదపెరుగుతుంది. ధనంతో ధర్మంకూడా వృద్ధి చెందుతుంది. నిర్థనునకు ఈ లోకంలోనూ సుఖముండదు. పరలోకంలోనూ ఉండదు. ఎందుకంటే ధనం లేకుండా మనిషి ధార్మిక కార్యాలను విద్యుక్తంగా అనుష్ఠించలేడు. ధనం తక్కువగా ఉన్నవాడు, గోవులు సేవకులు లేనివాడు, అతిథుల రాకపోకలు లేనివాడు దుర్బులుడు. కేవలం శరీరం దుర్బలంగా ఉంటే అతనిని దుర్బులుడు అని ఎవరూ అనరు. రాజు అన్ని రకాలుగానూ ధనాన్ని సేకరించాలి. ఆపై దానితో యజ్ఞాది అనుష్ఠానాలన్నీ ప్రయత్నపూర్వకంగా చేయాలి. సనాతన కాలంనుండి వేదాలు ఆజ్ఞాపించినది ఇదే. ధనం వల్లనే మనిషి యజ్ఞాలు చేస్తాడు, చేయిస్తాడు. పతన పారన కృత్యాలు కూడా ధనం వల్లనే సమకూడుతాయి. రాజులు ఇతరులను యుద్ధంలో జయించి తీసుకువచ్చిన వారి సామునే ఉపయోగించి సంపూర్ణంగా శుభకర్మలను ఆచరిస్తారు. ఇతరులనుండి రాకుండా ఏ రాజువద్ద ధనం ఉండడం కనపడదు. ప్రాచీన కాలంలో రాజుల్వై, ఇప్పుడు స్వర్గంలోఉన్న వారు కూడా రాజధర్మం ఇదే అని నిరూపించారు. రాజా! మొదట ఈ భూమి దిలీపమహారాజు అదీనంలో ఉండేది. ఆపై క్రమంగా నృగ, నహుష అంబరీష, మాంధాతల ఆదిపత్యంలోకి వెళ్లింది. అదే నేడు నీకు స్వాదీనమయింది. కాబట్టి ఆ రాజులకువలెనే నీకు కూడా అన్నీ దక్షిణల రూపంలో దానం చేసే, అటువంటి సర్వస్వదక్షిణామనే పేరుగల ద్రవ్యమయయజ్ఞాన్ని చేసే సమయం వచ్చింది. రాజు దక్షిణాయుక్తమైన అశ్వమేధయాగం చేస్తే, ఆ ప్రజలందరూ ఆ యజ్ఞాంతమందు అవబృథస్నానం చేసి పవిత్రులు అవుతారు. కాబట్టి మీరు ప్రజలందరి మేలు కోసం యజ్ఞం చేయండి. క్షత్రియులకు ఇదే సనాతనమార్గం, ఇదే అభ్యుదయ పథం.” అని సూటిగా తన అభిప్రాయం తెలిపాడు.

యుధిష్టిరుడు అరణ్యవాసములో మునిగా
సవ్యాసిగా జీవించవలెవనుకొనుట -
భీమార్జునులు తిరస్కరించుట.

యుధిష్టిరుడు అన్నాడు - "అర్జునా! కొంచెంసేపు మనసువెట్టి నా మాటవిని, దాని గురించి ఆలోచించు. అపై నీవు కూడా నేను చెప్పినది ఒప్పుకొంటావు. నీవు చెప్పినందువల్ల ఉత్తములు ఎప్పుడూ నడుస్తూవస్తున్న ఆ మార్గంలోనే నేను నడవాలా ఏమిటి? లేదు. అది నావల్ల కాదు. నేను సాంసారిక సుఖాలను త్రోసిపుచ్చి ఆ మార్గంలోనే పయనిస్తాను. అడవిలో ఫలమూలాలు తిని కఠోర తపస్సు చేస్తాను. ఉదయం సాయంత్రం స్నానం చేసి, విద్యుక్తంగా అగ్నికి ఆహుతులు సమర్పించి, శరీరానికి మృగచర్మాలు, వల్కలాలు కట్టుకొని, నెత్తిపై జటలు ధరిస్తాను. శీతోష్ణాలు, గాలి, ఆకలిదప్పులు అన్ని బాధలూ సహిస్తాను. శాస్త్రోక్తంగా తపస్సు చేసి శరీరాన్ని శుష్కింపచేస్తాను. ఏకాంతంగా ఉండి తత్త్వవిచారం చేస్తూ ఉంటాను. పచ్చిదో, పండుదో, ఏ పలం దొరికితే దానినే తిని జీవయాత్రసాగిస్తాను.

ఈ రీతిగా వనవాసులైన మునులయొక్క కఠినాతికఠినమైన నియమాలను పాటిస్తూ, ఈ శరీరం ఆయువు తీరేవరకు నిరీక్షిస్తాను. లేదా మునివృత్తితో జీవిస్తూ శిరోముండనం చేయించుకొంటాను. ఒక్కొక్క చెట్టును ఒక్కొక్క రోజు భిక్ష అడిగి దేహాన్ని దుర్బలం చేసుకొంటాను. ప్రియం, అప్రియం అనే ఆలోచనను విడిచిపుచ్చి చెట్టుకింద నివసిస్తాను. ఎవరికోసమూ సంతోషించను, శోకించను. నిందాస్తుతులను సమంగా భావిస్తాను. ఆశను, మమతను కడిగివేసికొని నిర్వ్యంద్యుడను అవుతాను. ఎప్పుడూ ఏవస్తువునూ దాచి పెట్టుకోను. ఆత్మయందే రమిస్తూ ఎప్పుడూ సంతోషంగా ఉంటాను. ఇతరులతో ఎప్పుడూ ఏ విషయమూ మాట్లాడను. గుడ్డి, మూగ, చెవిటి వాడిలాగ తిరుగుతూ ఉంటాను. చరాచరములైన చతుర్విధజీవులలో దేనినీ హింసించను. అన్ని ప్రాణులు నాకు వలెనే వృద్ధి చెందాలి. ఎవరినీ పతిహించను. ఎవరిపైనా కోసించను. ముఖంపై ఎప్పుడూ ప్రసన్నత వ్యాపించిఉంటుంది. ఇంద్రియాలనన్నింటినీ సంపూర్ణంగా వశపరచుకొంటాను. ఏదో ఒక దారి పట్టుకొని ముందుకు సాగుతాను. ఎవరినీ దాతి అడుగను. ప్రత్యేకించి ఏ దేశానికీ, ఏ దిక్కుకూ వెళ్లాలని కోరను. ప్రయాణానికి ముఖ్యమైన ఉద్దేశం ఏదీ ఉండదు. ముందుదాని గురించి ఉత్సుకతా ఉండదు. వెనక్కి మరలి చూడను. మనసులో

ఏ వికారమూ ఉండదు. అంతరాత్మపై దృష్టిపెట్టి, దేహాభిమానరహితుడనై ఉంటాను. భిక్ష కొద్దిగా దొరికినా, రుచిగా లేకున్నా, దాని గురించి ఆలోచించను. ఒక ఇంటిలో భిక్ష దొరకకపోతే ఇంకొక ఇంటికి వెళ్లి అడుగుతాను. అక్కడ కూడా లభించకపోతే మూడో ఇంటికి, అలా దొరకని పరిస్థితులలో ఏడు ఇళ్లవరకు అడుగుతాను. ఎనిమిదవ ఇంటికి వెళ్లను. ఇళ్లల్లో పాగ రానపుడు, రోకళ్లు ఆడనప్పుడు నిప్పు చల్లారిపోయినపుడు, అందరూ తినడం తాగడం పూర్తి అయినపుడు, వడ్డించిన పళ్లాలు తీసివేసేపని పూర్తి అయినపుడు, భిక్షువులు భిక్ష తీసికొని వెళ్లిపోయినపుడు - అలాంటి పరిస్థితులలో నేను ఒక సమయంలోనే భిక్షకు వెళ్తాను. అన్ని వైపులా స్నేహబంధాలు తెంచుకొని భూమిపై తిరుగుతాను. జీవితం పట్ల రాగంగాని, మృత్యువుపట్ల ద్వేషంగాని చూపను. ఒకడు ఒక చేతిని బాడితతో నరికినా, ఇంకొకడు ఇంకొక చేతికి చందనం పూసినా నేను ఆ ఇద్దరినీ సమానంగానే చూస్తాను. ఒకనికి శుభాన్ని, ఇంకొకనికి అశుభాన్ని కోరుకోను. కనురెప్పలు మూసినా, తెరచినా, తినినా, తాగినా మొదలైన పనులన్నీ కేవలం శరీరనిర్వహణ కోసమే చేస్తాను. కాని ఇందులో కూడా ఆసక్తి ఉంచుకోను. పూర్తిగా ఇంద్రియవ్యాపారాలనుండి విరమించుకొని మనస్సంకల్పాన్ని నా అధీనంలో ఉంచుకొంటాను. బుద్ధిమాలిన్యాన్ని పరిమార్జనం చేసుకొని, అన్ని రకాల ఆసక్తులనుండి ముక్తుడనవుతాను. ఈ రీతిగా వీతరాగుడనై చరిస్తే నాకు అక్షయమైన శాంతి లభిస్తుంది. ఈ లోకంలో జన్మమృత్యుజరావ్యాధి వేదనలు కమ్ముకొంటూనే ఉంటాయి. కాబట్టి ఇక్కడి జీవితం ఎప్పుడూ స్వస్థతతో ఉండదు. ఈ అసారమైన సంసారాన్ని త్యజించడంలోనే సుఖం ఉంది. నేడు చాలా రోజుల తరువాత నాకు అతిశుద్ధమైన వివేకమనే అమృతం లభించింది. దీని ద్వారా నేను అక్షయమై, అవికారమై, సనాతనమైన స్థానాన్ని పొందాలనుకొంటున్నాను. కాబట్టి పైన చెప్పిన ధారణ ద్వారా నిరంతరం సంచరిస్తూ జన్మమృత్యుజరావ్యాధి వేదనలతో నిండిన ఈ శరీరాన్ని అంతమొందించి నిర్భయమైన స్థానాన్ని పొందుతాను."

ఇది విని భీమసేనుడు - " రాజా! మీరు రాజ ధర్మాన్ని నిందించి, పోమతితనంతో నిండిన జీవితాన్నే గడపాలని నిర్ణయించుకొన్నప్పుడు, కౌరవులను చంపించడం వలన లాభం ఏమిటి? మీ ఈ ఆలోచన ముందే తెలిసిఉన్నట్లయితే, మేము ఆయుధాలు ఎత్తేవారమూ కాము, ఎవరినీ

వధించేవారమూ కాము. మీలాగే శరీరాన్ని విడిచే సంకల్పం పూని, మేము కూడా భిక్ష ఎత్తుకునేవాళ్లం. అలాచేస్తే రాజులతో ఈ భయంకరసంగ్రామమే ఉండేదికాదు. రాజులు రాజ్యం మీద అధికారం సంపాదించాలని, దానికి కొంత మంది ఎవరయినా ఆటంకం కలిగిస్తే వారిని చంపాలని బుద్ధిమంతులు క్షత్రియధర్మంగా చెప్పారు. దుష్టులైన కౌరవులు కూడా మనకు రాజ్యం ప్రాప్తించకుండా ఆటంకం కలుగజేశారు. అందుకే మనం వారిని వధించాము. ఇప్పుడు మీరు ధర్మబద్ధంగా ఈ భూమిని అనుభవించండి. లేదంటే మా ఈ ప్రయత్నమంతా వ్యర్థం అవుతుంది. ఒక మనిషి మనసులో ఏదో ఒకరకమైన ఆశను పెట్టుకొని చాలా గొప్ప లక్ష్యాన్ని నిర్ణయించుకొని, అక్కడివరకు చేరుకొన్నాక నిరాశగా వెనుకకు మరలిపోవలసివస్తే ఎలా ఉంటుందో అదే పరిస్థితి మాకు కూడా కలుగుతుంది. మీరు ఆలోచించే సన్యాసిజీవితానికి ఇప్పుడు సమయం కాదు. సూక్ష్మమైన ఆలోచనాదృష్టికల బుద్ధిమంతులు ఇలాంటిసమయాలలో త్యాగాన్ని కొనియాడరు. వారయితే దీనిని స్వదర్మాన్ని ఉల్లంఘించడం గానే భావిస్తారు. పుత్రపౌత్రులను ఏలుకోవడంలో అసమర్థులైనవారు, దేవర్షి పితృతర్పణలు చేయలేనివారు, అతిథులకు భోజనం పెట్టడానికి శక్తి చాలనివారు, మాత్రమే అడవులకు వెళ్లి సరదాగా ఒంటరిగా జీవితాన్ని గడపగలుగుతారు. మీవంటి శక్తిశాలులకు ఈ పని ఉచితంకాదు. రాజులు కర్మ చేయవలసినదే. కర్మలను విడిచిపెట్టి ఊరికే ఉండేవాడికి ఎప్పుడూ సిద్ధి లభించదు” అన్నాడు.

అనంతరం అర్జునుడు - “మహారాజా! ఈ విషయంలో ఒకసారి తపస్వి జనులతో ఇంద్రునికి సంవాదం కలిగింది. ఆ ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని వినిసిస్తాను. ఒకసారి కొంతమంది కులీన బ్రాహ్మణ యువకులు ఇంకా చిన్నవారు, మీసాలు కూడా రానివారు, కుటుంబాలను విడిచి అడవికి వచ్చి సన్యాసులయ్యారు. అదే ధర్మం అనుకొని వారు సంతోషంగా ఉన్నారు. సోదరులను, బంధువులను, తల్లిదండ్రులను సేవించడానికి పెడముఖంపెట్టి బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించసాగారు. ఒకరోజున ఇంద్రునికి వారిపై అనుగ్రహం కలిగింది. అతడు బంగారు పక్షి రూపం ధరించి, వారి వద్దకు వెళ్లి వినపడేలా - “యజ్ఞశిష్టమైన అన్నం తినే మహాత్ములు చేసేపని ఇతరులకు చేయడం కష్టం. వారుచేసే పని చాలా పవిత్రమైనది. వారి జీవితం చాలా ఉత్తమమైనది. వారి మనోరథం సఫలమయింది. ఆ ధర్మాత్ములు ఉత్తమగతిని పొందారు.” అన్నది.

ఋషులు - “అహో! ఈ పక్షి యజ్ఞశిష్టాన్నం తినే వారిని ప్రశంసిస్తోంది. ఇది మన గురించిన ప్రశంసయే. ఎందుకంటే మనమే యజ్ఞశిష్టాన్నాన్ని భుజిస్తున్నాము”. అనుకొన్నారు.

పక్షి - “ అరే! నేను మిమ్మల్ని ప్రశంసించడంలేదు. మీరు ఎంగిలి తినేవారు, మూర్ఖులు, పాపపంకిలంలో చిక్కుకొన్నవారు. యజ్ఞశిష్టాన్నం తినేవారు వేరేగా ఉంటారు.” అన్నది.

ఋషులు - “పక్షి! “ఇది చాలా శుభకరమైన సాధనం” అని తలచి మేము ఈ మార్గాన్ని అవలంబించి జీవిస్తున్నాం. ఇప్పుడు నీమాటలు విని నీ మీద మాకు శ్రద్ధ కలిగింది. కాబట్టి అత్యంతశ్రేయోదాయకమైన సాధనమేదో అదిమాకు చెప్పు” అని అడిగారు.

పక్షి - “మీకు నా మీద విశ్వాసం ఉంటే, నేను యథార్థం చెబుతున్నాను. వినండి. నాలుగుకాళ్ల జంతువులలో ఆవు, ధాతువులలో బంగారం, శబ్దాలలో ప్రణవంతో మొదలయ్యే మంత్రం, మనుష్యులలో బ్రాహ్మణుడు శ్రేష్ఠం. బ్రాహ్మణునికి జాతకర్మాదిసంస్కారాలు శాస్త్ర విహితం. బ్రాహ్మణుడు జీవించిఉన్నంత వరకు ఆయా సమయాలలో ఆయా సంస్కారాలు జరుగుతూ ఉండాలి. చనిపోయాక కూడా అతనికి శ్మశానభూమిలో అంత్యేష్టి సంస్కారం, ఇంటిలో వేదవిధిని అనుసరించి శ్రాద్ధాదులు జరపడం ఉచితం. వేదోక్తమైన యజ్ఞ యాగాది కర్మలే అతనిని స్వర్గానికి చేర్చే ఉత్తమ మార్గం. వైదిక కర్మయే సిద్ధిక్షేత్రం. ప్రాణులందరూ దానినే కోరుకొంటారు. ఈ కర్మలను విద్యుక్తంగా నిర్వర్తించే గృహస్థాశ్రమమే అన్నిటికంటే గొప్ప ఆశ్రమం. కర్మను నిందించేవానిని కుమార్లగామి అనుకోవాలి. అతనికి గొప్ప పాపం అంటుకొంటుంది. దేవ, సిత్య, బ్రహ్మ యజ్ఞాలు - మూడూ సనాతన మార్గం. వీటిని పరిత్యజించి, వేరే మార్గంలో వెళ్లే మూర్ఖులు, వేదవిరుద్ధమైన మార్గాన్ని ఆశ్రయించినవారు. హవనం ద్వారా దేవతలను, స్వాధ్యాయం ద్వారా ఋషులను, శ్రాద్ధకర్మద్వారా పితరులను తృప్తి పరచడం సనాతనధర్మం. దీనిని పాటించే పెద్దలను సేవించడం కూడా కఠోరమైన తపస్సే. ఈ దుష్కరమైన తపస్సు చేసేయే దేవతలు గొప్ప విభూతిని పొందారు. ఎవరిపట్లా ఈర్ష్యలేని అన్నిరకాల ద్వంద్వాలనుండి ముక్తులైన బ్రాహ్మణులు దీనినే తపస్సుగా భావిస్తారు. లోకంలో ప్రతాన్నే తపస్సు అంటారు. కాని అది దీనికంటే మధ్యమశ్రేణికి చెందినది. యజ్ఞశిష్టమైన అన్నాన్ని తిన్నవారికి అవ్యయమైన పదం ప్రాప్తిస్తుంది. దేవతలకు,

పితరులకు, అతిథులకు, పతివారంలోని ఇతరులకు అన్నంపెట్టి, తాను అందరికంటె వెనుక భుజించేవానినే యజ్ఞశిష్టాన్నం భుజించేవానిగా చెప్తారు. స్వధర్మార్హాదులై చక్కని వ్రతపాలనం, సత్యభాషణం చేస్తూ ఉండేవారు ఈ లోకానికి గురువులుగా ఎంచబడతారు." అని చెప్పింది.

అర్జునుడు - "మహారాజా! ఆ బ్రాహ్మణ కుమారులు షక్తిరూపధారి అయిన ఇంద్రుని యొక్క ధర్మార్థయుక్తమైన మాటలను విని "మనం ఉన్న ఈ స్థితి హితకరమైనది కాదు." అనే నిశ్చయానికి వచ్చారు. అందుకని వనవాసం విడిచి, ఇళ్లకు తిరిగివెళ్లి, గృహస్థధర్మాన్ని సాటించసాగారు. కాబట్టి మీరు కూడా ధైర్యం వహించి, ఈ భూమండలాన్ని నిష్కుంటకంగా ఏలుకోండి." అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరునికి నకుల సహదేవులు,

ద్రౌపది వచ్చుచెప్పుట

అర్జునుడు చెప్పడం ముగించగానే నకులుడు, దానినే ఆమోదిస్తూ యుధిష్ఠిరునితో - "రాజా! విశాఖయూపమనే పేరుగల క్షేత్రంలో దేవతలందరూ కలిసి చేసిన అగ్నిస్థాపన చిహ్నాలు ఉన్నాయి. ఇందువలన దేవతలకు కూడా వైదిక కర్మలలోను, వాటి ఫలితాలలోను విశ్వాసం ఉందనే విషయాన్ని మీరు గుర్తించాలి. వేదవిరుద్ధాచరణం కలవానిని మహానాస్తికునిగా అనుకోవాలి. వైదిక కర్మలను పరిత్యజించి ఎవరూ కూడా స్వర్గానికి వెళ్లలేరు. వేదవేత్తలైన విద్వాంసులు - " ఈ గృహస్థాశ్రమం అన్ని ఆశ్రమాలలో ఉత్తమం" అంటూంటారు. శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణుల అభిప్రాయం కూడా వినండి. "ధర్మబద్ధంగా సముపార్జించిన ధనాన్ని యజ్ఞాదికర్మలకు వినియోగించిన పతిశుద్ధాత్ముడే త్యాగి." కుటుంబంలేని వారు, నిలుకడలేక అటు ఇటు తిరిగేవారు, మౌనంగా ఉంటూ చెట్టుకింద నిద్రించేవారు, వంట ఎప్పుడూ చేసుకోనివారు, మనసును, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొన్నవారు అయిన త్యాగులనే భిక్షువులు (సన్యాసులు) అంటారు. క్రోధహర్షాలు లేనట్టి, ఎవరిపైనా చాడీలు చెప్పనట్టి, ప్రతిదినం వేదాలను స్వాధ్యాయం చేసే బ్రాహ్మణుడే త్యాగి అనిపించుకొంటాడు. ఒకసారి మహర్షులు చతురాశ్రమాలను వివేకమనే త్రాసులో తూచారు. మూడు ఆశ్రమాలు ఒకవైపున, కేవల గృహస్థాశ్రమం ఒక్కటే రెండవ వైపున తూగాయి. ఆ ఆలోచనతో ఆ మూడింటికంటె అదే గొప్పదని నిరూపితమైనది. అప్పటినుండి మనుష్యులకు ఇదే దారి అని, లోకవేత్తలకు ఇదే గతి అని వారు నిశ్చయించారు. ఇటువంటి భావన

ఉన్నవాడు కూడా త్యాగియే. ఇల్లు వదిలిపెట్టి అడవికి వెళ్ళినంత మాత్రం చేతనే ఎవరూ త్యాగి అవరు. అడవికి వెళ్ళినా కూడా మనసులో కోరికలు జాగరూకములై ఉన్నవాడి మెడలో యమధర్మరాజు మృత్యువు అనే ఉచ్చు భిగిస్తాడు. శమం, దమం, సత్యం, ధైర్యం, శౌచం, సరళత, యజ్ఞధారణ, ధర్మం - ఇవన్నీ ఋషులు పాటించాలని చెప్పబడింది. పితరుల, దేవతల, అతిథుల సోపణ గృహస్థాశ్రమంలోనే జరుగుతుంది. ధర్మార్థకామాలు అనే మూడు పురుషార్థాలు కేవలం ఈ ఆశ్రమంలోనే సిద్ధిస్తాయి. ఇంధులో ఉంటూ వేదవిహితమైన విదులను సాటించే త్యాగికి ఎప్పుడూ వినాశం కలుగదు. పారలౌకికమైన ఉత్తమగతినుండి అతడు ఎన్నడూ వంచితడు కాదు. కొంతమంది ఋషులు సద్గ్రంథ పఠనం అనే యజ్ఞం చేస్తారు. కొంతమంది జ్ఞాన యజ్ఞంలో తత్పరులై ఉంటారు. ఇంకా కొంతమంది మనసులోనే ధ్యానమనే మహాయజ్ఞాన్ని విస్తారంగా చేస్తూ ఉంటారు. చిత్తాన్ని ఏకాగ్రం చేయడం అనే సాధనాన్ని మార్గంగా స్వీకరించిన ద్విజుడు బ్రహ్మభూతుడవుతాడు. దేవతలు కూడా అతనిని దర్శించడానికి ఉత్సుకతతో ఉంటారు. కుటుంబభారం ఉన్న రాజు గృహత్యాగం చేయడం అనే విధానం ఎక్కడా చూడలేదు. అతడు రాజసూయం, అశ్వమేధం, సర్వమేధం లేదా ఇంకా ఇతర శాస్త్రీయ యజ్ఞాలుచేసి, అంధులో ధనదానం చేయాలి. రాజు యొక్క ప్రమత్తతవలన బందిసోటులు విజృంభించి ప్రజలను దోచుకొంటారు. ఆ దశలో రాజు ప్రజలకు శరణు ఇవ్వకపోతే, అతనిని మూర్తిభవించిన కలియుగమే అనుకోవాలి. దానం చేయనివాడు, శరణాగతులను రక్షించనివాడు అయిన రాజు పాపాలను అనుభవిస్తాడు. అతడు పూర్తిగా ధుఃఖమే అనుభవించాలి, సుఖమవేది అతని అదృష్టంలో ఉందనే ఉండదు. లోపలగాని, బయటగాని మనసును లోబరుచుకొనే ఏ వస్తువునైనా సరే విడిచిపెడితేనే మనిషి త్యాగి అవుతాడు. కేవలం ఇల్లు వదిలిపెడితే త్యాగం సిద్ధించదు. శాస్త్రంచెప్పిన రీతిలోనే ఎప్పుడూ ఉండేవానికి ఎప్పటికీ హాని లేదు. మహారాజా! పూర్వులైన రాజులు సేవించిన స్వధర్మంలోనే ఉంటూ శత్రువులపై విజయం పొందిన తరువాత కూడా, అయ్యో! మీరు తప్ప నేరెవరు శోకిస్తారు?" అని నచ్చచెప్పాడు.

తదనంతరం సహదేవుడు - "భారతా! కేవలం భావ్యా పదార్థాలు త్యాగం చేస్తే సిద్ధి లభించదు. శరీరానికి సంబంధించిన వస్తువులు విడిచిపెడితే కూడా సిద్ధి కలుగుతుందో లేదో సందేహమే. భావ్యాపదార్థాలను విడిచి

దైహిక సుఖభోగాలలో ఆసక్తులై ఉండేవారికి కలిగే ధర్మంగాని సుఖంగాని మన శత్రువులకే కలగనీ. కాని దైహికమైన స్వార్థంలో వచ్చే వస్తువుల మీది మమకారాన్ని విడిచి అనాసక్త భావంతో పృథ్వీరాజ్యాన్ని శాసించే వారికి కలిగే ధర్మంకాని, సుఖం కాని అది మన హితైషులయిన మిత్రులకు లభించాలి. రెండు అక్షరాల “మమ” (ఇదినాది అనే భావం) మృత్యువు. మూడు అక్షరాల “న మమ” (ఇది నాదికాదు అనే భావం) అమృతమైన సనాతనమైన బ్రహ్మ. మహారాజా! జీవుడు నిత్యుడు. అతడు అవ్యయుడు అనడం నిశ్చితమైతే ప్రాణుల శరీరాలను వధించడం వలన మాత్రమే వాస్తవానికి వానిని హింసించడం అవధు. దానికి వ్యతిరేకంగా శరీరంతోపాటే జీవుని ఉత్పత్తి, అది నశించిపోవడంతోపాటే జీవుని నాశనం కూడా అవుతుందనుకుంటే వైదిక కర్మ మార్గం అంతా వ్యర్థమనే నిరూపితమవుతుంది. కనుక విజ్ఞుడు ఏకాంతవాసం చేయాలనే ఆలోచన వదిలిపెట్టి పూర్వులు సేవించిన మార్గాన్నే ఆశ్రయించాలి. రాజా! అడవులలో ఉంటూ అక్కడ ఫలపుష్పాలతో జీవికను నడుపుకొంటూ కూడా, ద్రవ్యాల మీద మమకారం ఉన్నవాడు మృత్యుముఖంలో ఉన్నవాడే. ప్రాణుల భాహ్యస్వరూపం ఒకలా ఉంటుంది. అంతరిక స్వరూపం మరొకలా ఉంటుంది. మీరు దానిని తరచి చూడండి. అందరిలోపల విరాజమానుడైన ఆత్మను దర్శించగలిగినవాడే మహాభయంనుండి విముక్తి పొందుతాడు. మీరు నాకు తండ్రి, తల్లి, పోదరుడు, గురువు - అన్నీను. నేను ఆర్తుడనై ఉన్నాను. కనుక దుఃఖంలో ఏమేమి ప్రలపించానో! మీరు వాటిని క్షమించాలి. వేను చెప్పినది అబద్ధమో, నిజమో అది మాత్రం మీ పాదాల మీది భక్తి ఉండడం చేతనే చెప్పాను.” అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - ఈ రీతిగా తన పోదరుల నోటివెంట వేద సిద్ధాంతాలను వినికూడా యుధిష్ఠిరుడు మానంగానే ఉండిపోగా, ధర్మజ్ఞురాలయిన ద్రౌపది, అతని వైపు చూసి, అతనికి మధుర వాక్కులతో నచ్చచెబుతూ - “మహారాజా! ఈ మీ తమ్ముళ్లు మీ సంకల్పం విని వాపోయారు. చాతకపక్షులవలె రొద చేస్తున్నారు. అయినా మీరు మీ మాటలతో వాటిని ప్రసన్నులను చేయడం లేదు. ఎందుకని? వారు మీ కోసమే సదా దుఃఖాలనే భరిస్తూ రాలేదా? ఇప్పుడయినా ఉచితమైన మాటలు చెప్పి వాటిని ఆనందింపజేయండి. మీకు గుర్తు ఉండే ఉంటుంది. ద్వైతవనంలో ఈ సోదరులందరూ మీతోపాటు చలి, ఎండ,

తుఫానుగాలి, వర్షం మొదలైన కష్టాలన్నీ అనుభవించారు. ఆరోజులలో వారికి మీరు ధైర్యం చెబుతూ - “సోదరులారా! మనం యుద్ధంలో దుర్యోధనుని చంపి, ఈ భూమండలమునంతా అనుభవిద్దాము. అప్పుడు గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చేసి, వాలినంత దానధర్మాలు పంచడం ద్వారా, వనవాసం యొక్క ఈ దుఃఖం మీకు సుఖంగా పరిణమిస్తుంది.” అని చెప్పారు. ధర్మరాజా! ఇలాగే చేయాలనుకొంటే, మతి అప్పుడు ఆ మాట లెందుకు చెప్పారు? మీరే స్వయంగా పై మాటలను చెప్పి ఉత్సాహం పెంచారు. అయితే ఇప్పుడు ఎందుకు మా హృదయాలను చీలుస్తున్నారు? ధండం మొదలైనవాటి ద్వారా మీరు ఈ భూమిని పాలించాలి. ఎందుకంటే దండించని క్షత్రియునికి శోభ ఉండదు. ధండించని రాజు ఈ పృథ్వీ రాజ్యాన్ని భోగించలేడు. అతని ప్రజలకు కూడా సుఖం లభించదు. దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ, యుద్ధంలో ఎప్పుడూ వెన్ను చూపకపోవడం రాజులకు ఇవే పరమధర్మాలు.

సమయాన్నిబట్టి క్రోధమూ, క్షమా కూడా చూపగలగడం, దానమివ్వడం, పన్ను గ్రహించడం, శత్రువులను భయపెట్టడం, శరణాగతులకు అభయ మివ్వడం, దుష్టులను దండించడం, దీనులను అనుగ్రహించడం - ఇవన్నీ చేయగలవానినే ధర్మాత్ముడైన రాజు అంటారు. ఈ భూమి మీకు పురాణాలు వినిపిస్తేనో, దానంగానో రాలేదు. ఎవరినీ మభ్యపెట్టి బుజ్జగించి అపహరించలేదు. యజ్ఞంలో దక్షిణగా రాలేదు. భిక్షగా కూడా పొందలేదు. ప్రబలమైన శత్రుసైన్యాన్ని సంహరించి దీనిపై మీరు విజయం పొందారు. కాబట్టి మీరు ఈ భూమిని అనుభవించండి. మహారాజా! అనేక దేశాలతో కూడిన సంపూర్ణ జంబూద్వీపంపై మీరు పన్ను విధించారు. జంబూ ద్వీపంతో సమానంగా మేరుగిరికి పశ్చిమాన ఉన్న క్రౌంచద్వీపంపై కూడా అధికారం పొందారు. క్రౌంచద్వీపంతో సమానంగా మేరువుకు పూర్వదిక్కున ఉన్న శాకద్వీపం మీద కూడా పన్ను విధించారు. మేరువుకి ఉత్తరాన శాకద్వీపానికి సమాంతరంగా భద్రాశ్వద్వీపం ఉంది. దానిపై కూడా మీ ఏలుబడి ఉంది. ఇవే కాకుండా ఎన్నో దేశాలకు ఆశ్రయభూతమైన ద్వీపాలు, అంతద్వీపాలు ఉన్నాయి. సముద్రాలు దాటి వాటిపై కూడా మీరు అధికారాన్ని పొందిఉన్నారు. తమ్ముళ్ల తోడ్పాటుతో ఇంత సాటిలేని పరాక్రమాన్ని చూసి ద్వీజాతులచే గౌరవం పొంది కూడా మీరు ప్రసన్నులుగా ఎందుకు ఉండలేకపోతున్నారు? నా బలవంతం మీడనైనా మీరు మీ తమ్ముళ్లను

అభినందించండి.

మహారాజా! మా అత్త ఎప్పుడూ అసత్యమాడలేదు. ఆమె సర్వజ్ఞురాలు. అన్నీ ఆమెకు తెలుసు. ఆమె నాతో - "పాంచాలరాజకుమారీ! యుధిష్ఠిరుడు మహాపరాక్రమశాలి. ఇతడు వేలమంది రాజులను సంహరించి నిన్ను బాగా సుఖపెట్టగలడు." అని చెప్పింది. కాని వేడు మీ అజ్ఞానం చూస్తూ ఉంటే ఆమెమాట కూడా వ్యర్థమైనట్లుగా కనపడుతోంది. పెద్దన్నగారు పిచ్చివాడయితే, చిన్నవాళ్లు కూడా అతనినే అనుసరిస్తారు. మీ పిచ్చితో పాండవులందరూ కూడా పిచ్చివాళ్లయ్యారు. పిచ్చివనులు చేసే వాడికి ఎప్పుడూ మేలు జరగదు. పిచ్చితో ఉన్నవాడికి మందు వేయవలసినదే. పిల్లలు చనిపోయాకకూడా జీవించి ఉండాలనుకొంటున్నానే, నేనే ఈ లోకంలోని స్త్రీలందరిలోకి నీచురాలిని. వీరందరూ మీకు నచ్చచెప్పాలని ప్రయత్నిస్తున్నారు. కాని మీరు ఒప్పుకోవడం లేదు. వేను నిజం చెబుతున్నాను. మీరు ఈ సుపూర్ణసృష్టిరాజ్యాన్ని వదిలిపెట్టి మీకుగా మీరు ఆపదలను కొనితెచ్చుకొంటున్నారు. రాజా! మీరు మాందాత, అంబరీషులవలె తేజోవంతులు. ప్రజలందరినీ ధర్మబద్ధంగా పాలిస్తూ, పర్వత, వన, ద్వీప సహితమైన ఈ భూమిని ఏలుకోండి. నిర్దిష్టులు కాకండి. వానా ప్రకారాల యజ్ఞాలు చేసి బ్రాహ్మణులకు దానాలు ఇవ్వండి." అని చెప్పింది.

అర్జునుడు దండనీతిని సమర్థించుట - భీముడు యుధిష్ఠిరుని ఒప్పించుటకు ప్రయాసపడుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "ద్రుపదకుమారి మాటలు విని, యుధిష్ఠిరుని అనుమతిపై అర్జునుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు. - "రాజా! ప్రజలందరినీ శాసించేది, వారిని రక్షించేది దండమే. అందరూ నిద్రించినప్పుడు కూడా దండం మెలకువగా ఉంటుంది. అందుకే విద్వాంసులు దండాన్ని రాజధర్మంగా చెప్పారు. దండంవలననే ధర్మార్థకామాలు రక్షింపబడతాయి. అందుకని దండం త్రివర్గమని చెప్పబడుతుంది. దండమే ధనదాన్యాలను కాపాడుతుంది. కాబట్టి మీరు దండధారణ చేయండి. లోకంవైపు చూడండి. ఎంతోమంది పాపాత్ములు దండనకు భయపడే పాపాలు చేయడం లేదు. దండన వలననే ఈ వ్యవస్థ సక్రమంగా నడుస్తోంది. చాలామంది మనుష్యులు దండన వలన భయంతోనే ఒకరినొకరు సర్వనాశనం చేసుకోవడం లేదు. దండం అందరినీ రక్షించకపోతే లోకంలోని ప్రాణులందరూ ఘోరాందకారంలో మునిగిపోతారు. ఇది విచలవిడిగా తిరిగే

వారిని అదుపుచేస్తుంది, దుష్టులను దండిస్తుంది. అందుకే విద్వాంసులు దీనిని 'దండం' అంటారు. బ్రాహ్మణుడు అపరాధం చేస్తే మాటలద్వారా అవమానించడమే అతనికి దండన. క్షత్రియునికి తిండికి సరిపడ జీతమిచ్చి సేవచేయించుకోవడం అతనికి దండన. అపరాధరుసుము వనూలు చేయడమే వైశ్యునికి దండన. కాని శూద్రునికి సేవకంటే మించి వేరొకటేదీ దండన లేదు. దండన రూపంలో కూడా అతని చేత పని చేయించాలి. మనుష్యులను పొరపాట్ల నుండి రక్షించడానికి, వారి ధనాన్ని రక్షించడానికి ఏర్పరచబడిన ఒక మర్యాదనే 'దండం' అంటారు. బ్రహ్మచారులు గృహస్థులు, వానప్రస్థులు, సన్యాసులు - వీరంతా దండభయం చేతనే తమ తమ మార్గాలను తప్పకుండా ఉంటున్నారు. భయంలేకుండా ఎవరూ యజ్ఞాలు చేయడంలేదు, దానాలు ఇవ్వడం లేదు. ఇచ్చినమాటపై దృఢంగా నిలబడాలనుకోవడం లేదు.

రుద్రుడు, కార్తికేయుడు, ఇంద్రాగ్ని, యమ, వరుణులు, కాలుడు, వాయువు, మృత్యువు, కుబేరుడు, రవి, వసువులు, సాద్యులు, విశ్వేదేవులు - ఈ దేవతలందరూ దండించేవారే. కనుక వారి ప్రతాపం ఎదుట లోకులందరూ నుదురు నేలకు ఆని వారికి ప్రణామం చేస్తారు. అందరూ వారిని పూజిస్తారు. లోకంలో అహింసతో జీవితం గడిపేవారిని వేను చూడలేదు. (ఎందుకంటే ప్రతిపనిలోను ఏదో ఒక హింసకు సంబంధం ఉండి తీరుతుంది) విధాత విదానం పట్ల విద్వాంసులకు మోహం ఉండదు. మహారాజా! మీరు పుట్టిన జాతిని అనుసరించియే మీ ప్రవర్తన ఉండాలి. నీళ్లలో భూమిపై అనేక జీవులు ఉన్నాయి. చెట్టున పండిన పండ్లలో కూడా ఎన్నో పురుగులు ఉంటాయి. వీటిని హింసించకుండా తప్పించుకొంటున్న మనుష్యుడెవడూ లేడు. కాని దీనిని జీవన నిర్వాహం కోసం కాకపోతే ఇంకేమని చెప్పాలి.? కేవలం ఊహించి మాత్రమే తెలుసుకోగల ఇలాంటి సూక్ష్మజీవులు ఎన్నోఉన్నాయి. మనుష్యుడు కన్నుమూసి తెరిచేలోగా వాటి నడుములు విరుగుతున్నాయి. అందువల్ల ఇలాంటి జీవులను హింసించకుండా ఎంతవరకు తప్పించుకోగలం?

జగత్తులో దండనీతి ప్రచారంలోకి వచ్చినప్పటినుండి ప్రాణులందరి యొక్క సర్వకార్యాలు చక్కగా కొనసాగుతున్నాయి. లోకంలో మంచిచెడుల విభాగాన్ని ఏర్పరుస్తున్న దండం లేకపోతే, అన్నిచోట్ల చీకటి అలముకొనేది. ఎవరికీ ఏమీ తెలిసేది కాదు. ధర్మమర్యాదను ఉల్లంఘించి,

వేదనింద చేసే నాస్తికులు కూడా దండం మీదపడగానే త్వరగా దారికి వస్తారు. లోకంలో అన్నివిధాల పరిశుద్ధులైన మనుష్యులు దొరకడం కష్టం. అందరూ దండానికి వివశులై మాత్రమే సరియైన దారిలో ఉంటారు. దండానికి భయపడియే లోకులు మర్యాదను పాటించడంలో ప్రవృత్తులై ఉంటారు. నాలుగు వర్ణాల వారు ఆనందంగా ఉండాలని, అందరూ చక్కని నీతితో నడుచుకోవాలని, భూమిపై ధర్మార్థాలు రక్షింపబడాలనే ఉద్దేశ్యంతోనే విధాత దండవిదానాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు. పక్షులు, క్రూరజంతువులు దండానికి భయపడకపోయినట్లయితే అవి పశువులను, మనుష్యులను, యజ్ఞంకోసం ఉంచిన హవిష్యాలను కూడా తినినేస్తాయి. నలునైపులా ధర్మకార్యాలకు లోపం వాటిల్లుతుంది. అన్ని మర్యాదలు విచ్ఛిన్నమయిపోతాయి. అంతేకాదు, విధిపూర్వకంగా గొప్ప గొప్ప దక్షిణలు ఇచ్చి చేసే సంవత్సరయజ్ఞాలు కూడా సవ్యంగా జరుగవు. ఆశ్రమధర్మపాలన చక్కగా జరుగదు. ఎవరూ విద్యలను చదవలేరు. దండం పడుతుందనే భయం లేకపోతే బండ్లకు కట్టే ఒంటెలు, ఎద్దులు, గుట్టాలు, కంచరగాడిదలు, గాడిదలు వాటిని లాగనే లాగవు. సేవకులు యజమాని మాటను, పిల్లలు తల్లిదండ్రుల మాటను వినరు. యౌవనంలో ఉన్న స్త్రీ తన సతీదర్మంపై స్థిరంగా ఉండదు. దండం మీదనే ప్రజలందరూ నిలిచిఉన్నారు. దండం వలననే భయం ఉంది. మనుష్యులకు ఇహపర లోకాలు దండం మీదనే ప్రతిష్ఠితమై ఉన్నాయి. దండించడం అనే ముచ్చటైన విధానం ఉన్నచోట వంచన, పాపం, అపహరణలు కనిపించవు. మనుష్యుల పనులన్నీ ధనానికి లోబడి ఉన్నాయి. కాని ధనం దండానికి అధీనమై ఉంది. చూశావా దండానికి ఎంతమహిమ ఉందో!

లోకయాత్రా నిర్వహణకే దర్మం ప్రతిపాదించబడింది. అన్నీ గుణాలే ఉన్న లేదా సర్వదా గుణహీనమైన వస్తువు ఏదీకూడా ఉండదు. ప్రతిఒక్కవనిలోను మంచిచెడులు రెండూ కూడా కనిపిస్తాయి. ఈ అన్ని విషయాలను ఆలోచించి మీరు కూడా ప్రాచీనదర్మాన్ని పాటించండి. దానాలు చేయండి, ప్రజలను, మిత్రులను రక్షించండి." అని చెప్పాడు.

అర్జునుని మాట పూర్తి కాగానే భీమసేనుడు - "రాజా! మీరు సర్వధర్మవేత్తలు. మీకు ఏమీ చెప్పవలసిన అవసరం లేదు. "మాట్లాడను. మాట్లాడను " అని మనసులో ఎన్నోసార్లు నిశ్చయించుకొన్నాను. కాని అదికండాదుఃఖం కలగడం చేత మాట్లాడవలసినస్తోంది. మీ ఈ అత్యంత మూడత్వాన్ని

చూసి మేము వికలులము, నిర్బలులము అయిపోతున్నాము. మీరు లోకంయొక్క గతిని, గతిలేనితనాన్ని రెంటినీ ఎరుగుదురు. భవిష్యద్వర్తమానాలలో కూడా మీకు తెలియనివి ఏమీ లేవు. ఈ స్థితిలో కూడా మిమ్మల్ని రాజ్యం పట్ల ఆకర్షితులను చేయడానికి గల కారణాన్ని చెపుతున్నాను. శ్రద్ధగా వినండి. మనుష్యులకు రెండు రకాలైన వ్యాదులుంటాయి. ఒకటి శారీరకం, రెండవది మానసికం. ఈ రెండూ అన్యోన్యశ్రేణిములై పుడతాయి. ఒకటి లేకుండా రెండవది రావడం సంభవించదు. ఒకప్పుడు శారీరకవ్యాధితో మానసికవ్యాధి వస్తుంది. ఇంకొకప్పుడు మానసికవ్యాధితో శారీరకవ్యాధి వస్తుంది. గడచిపోయిన శారీరక దుఃఖానికి గాని, మానసిక దుఃఖానికి గాని శోకించేవాడు ఒకధానితో రెండవధానిని పొందుతూనే ఉంటాడు. అతనికి ఆ రెండు రకాల అనర్థాలనుండి ఎప్పటికీ విముక్తి లభించదు.

కాబట్టి భీష్మద్రోణులతో మీరు ఎలాంటి యుద్ధం చేశారో అలాంటిదే మీ మనసుతో చేయవలసిఉంది. దానికి ఇప్పుడు సమయం వచ్చింది. ఈ యుద్ధంలో బాణాలతో పనిలేదు. బందుమిత్రుల సహాయం లేదు. ఒంటరిగా మీరే పోరాడాలి. మనసును జయించకుండా ఉంటే మీకు ఏదశ కలుగుతుందో నేను చెప్పలేను. అవును దానిని జయించితే మీరు తప్పక కృతార్థులు కాగలరు. ప్రాణుల రాక పోకలను దృష్టిలో పెట్టుకొని మీరు బుద్ధిని కుదుటపరచుకోండి. తాతతండ్రులనాటి రాజ్యాన్ని పాలించండి. అదృష్టవశాత్తు పాపాత్ముడయిన దుర్యోధనుడు సేవకులతో సహితంగా మరణించాడు. ఇక మీరు అశ్వమేదయాగంచేసి విధిపూర్వకంగా దక్షిణలు ఇవ్వండి. మేమంతా మీ దాసులము." అన్నాడు.

యుధిష్టిరుడు భీముని నిందించుట - అర్జునుడు

అతనికి జనకుని దృష్టాంతమును చెప్పుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "భీమసేనుని మాటలు విని యుధిష్టిరుడు - "భీమా! అసంతుష్టి ప్రమాదము, మదం, రాగం, అశాంతి, బలం, మోహం, గర్వం, ఉద్వేగం - ఈ ప్రబలమైన పాపాలు నీ మనసును వశపరచుకొన్నాయి. అందుకే నీకు రాజ్యకాంక్ష కలుగుతోంది. తమ్ముడూ! భోగాలమీద ఆసక్తి వదిలిపెట్టు. బందవిముక్తుడవై శాంతంగా సుఖంగా ఉండు. అగ్ని ఎంతగా ప్రజ్వరిల్లుతుంటే మాత్రం ఏమిటి? అందులో ఇంధనం వేయకపోతే తనంతతానే చల్లారిపోతుంది. అలాగే నీవు కూడా ఆహారాన్ని తగ్గించుకొని, కడుపులోని అగ్నిని చల్లార్చు. అది ఈ రోజులలో మరీ

ఎక్కువ అయింది. ముందు నీ కడుపును జయించు. ఆపై జయించిన ఈ భూమి వలన నీవు శుభాలపైన విజయం పొందావని నీకు తెలుస్తుంది. భీమసేనా! నీవు మనుష్యుల యొక్క కామ భోగాలను, ఐశ్వర్యాన్ని ప్రశంసిస్తున్నావు. కాని భోగరహితులైన, నీ కంటే కూడా మిక్కిలి దుర్బులులైన ఆ ఋషులు, మునులే సర్వోత్తమ పథాన్ని పొందుతున్నారు. ఆకులు నమిలేవారు, రాతిపై చితకకొట్టి లేడా పండ్లతోనే నమిలి తినేవారు, లేకపోతే గాలిపీల్చి, నీరు త్రాగి బతికేవారు - ఆ తపస్విజనులే నరకంపై విజయం పొందారు. (అక్కడ నీవంటి వీరుల వీరత్వం పనికిరాదు) ఒకవైపు భూమండలాన్ని అంతా పాలించేరాజు, ఇంకొకవైపు రాతిని, బంగారాన్ని ఒక్కటిగానే భావించే ముని. ఈ ఇద్దరిలో మువే ధన్యుడు. రాజుకాడు. నీ కోరికల వెనుక గొప్ప గొప్ప కార్యాలు ఆరంభించకు. ఆశ, మమత ఉంచుకోకు. అందువల్ల ఇహలోకంలోను, పరలోకంలోను కూడా శోకరహితమైన స్థావాన్ని పొందగలవు. భోగాలమీద ఆసక్తిని వదిలివేసిన వారికి శోకం ఎప్పటికీ కలుగదు. కాని నీవు భోగాలను గురించి ఎందుకు చింతిస్తున్నావు? పూర్తిగా భోగాలను విడిచిపెట్టినట్లయితే మిథ్యావాదం నుండి బయటపడగలవు. పితౄయానమని, చేవయానమని పరలోకానికి రెండు ప్రసిద్ధ మార్గాలు ఉన్నాయి. సకామ యజ్ఞాలు చేసిన వారు పితౄయానం నుండి వెళ్తారు. మోక్షాదికారులు చేవయానం నుండి వెళ్తారు. మహర్షిగణం తపస్సు, బ్రహ్మచర్యం, స్వాధ్యాయం వీటి యొక్క బలం మీద మృత్యువు ప్రవేశించలేని రాజ్యాన్ని చేరుకొంటుంది. జనకమహారాజు సమస్త ద్వంద్వాలకు అతీతుడు. జీవన్ముక్తుడు. అతడు మోక్షరూపమైన ఆత్మసాక్షాత్కారం పొందినవాడు. పూర్వకాలంలో అతడు ప్రకటించిన అభిప్రాయాన్ని లోకులు ఇలా చెబుతూ ఉంటారు. "ఇతరుల దృష్టిలో వావద్ద అంతులేని ధనం ఉంది. కాని అందులో వాది కొంచెం కూడా లేదు. మిథిల అంతా తగులబడిపోయివా కూడా వాది ఏమీ కాలిపోదు." తాను ద్రష్టగా ఉండి ఈ దృశ్యప్రపంచాన్ని చూస్తూ ఉండేవాడే కన్నులున్న వాడు. వాడే బుద్ధిమంతుడు. (*) అజ్ఞాత తత్వాన్ని తెలిపేది, సమ్యక్ బోధ (నిశ్చయము) కలిగించేది అయిన వృత్తినే 'బుద్ధి' అంటారు. భిన్న భిన్న ప్రాణులన్నీ ఒకే పరమాత్మయందున్నట్లు చూచేవాడు, అతని నుండే అన్నీ విస్తరించాయని అంగీకరించేవాడు - అయినప్పుడు మాత్రమే మనిషి బ్రహ్మస్వరూపుడు అవుతాడు. బుద్ధిమంతుడు, తపస్వి

మాత్రమే ఆ ఉత్తమగతిని పొందగలడు. జడుడు, అజ్ఞాని అయినవాడు శుద్ధబుద్ధి, తపస్సు లేనివాడు, ఇటు వంటి వారు అక్కడికి చేరుకోలేరు. వాస్తవానికి అంతా బుద్ధిలోనే ఉంది." అని చెప్పి ముగించాడు.

ఇలా అని యుధిష్టిరుడు ఊరుకొన్నాక, అర్జునుడు మళ్ళీ మొదలుపెట్టాడు. "మహారాజా! తెలిసినవారు జనకమహారాజుకు, అతని భార్యకు కలిగిన సంవాదాన్ని ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసంగా చెబుతూఉంటారు. జనకమహారాజు కూడా రాజ్యాన్ని పరిత్యజించి, భిక్షమెత్తాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. అప్పుడు అతని రాణి దుఃఖితురాలై, చెప్పిన మాటలనే నేను ఇప్పుడు మీకు చెబుతున్నాను.

ఒకసారి జనకమహారాజును కూడా మూడత్వం ఆవేశించింది. అతడు ధనం, సంతానం, భార్య, వానా ప్రకారాల రత్నరాసులు, చివరికి అగ్నిహోత్రాన్ని కూడా విడిచి, భిక్షుకుని మాదిరిగా గుప్పెడు వేయించిన యవగింజలను తిని ఉండసాగాడు. భర్త ఈ స్థితిని చూసి రాణికి చాలా దుఃఖం కలిగింది. ఆమె ఏకాంతంగా అతని వద్దకు వెళ్లి "రాజా! మీరు భిక్షుకుని మాదిరిగా గుప్పెడు వేయించిన యవలు తిని ఉండడం ఉచితంగా లేదు. మీ ఈ ప్రతిజ్ఞ, చేష్టలన్నీ రాజ ధర్మానికి విరుద్ధం. ఈ మహారాజ్యాన్ని విడిచిపెట్టి, కొద్ది అన్నంతోనే మీరు సంతృప్తి ఉందనుకొంటే, ఇంతమంది అతిథులను, దేవతలను, ఋషులను, పితరులను ఎలా రక్షించి పోషించగలరు? మీ ఈ శ్రమ అంతా వ్యర్థమని నేను అనుకొంటున్నాను. మీరు కర్మలు వదిలిపెట్టి వేశారు. అందుకని దేవతలు, అతిథులు, పితరులు మిమ్మల్ని కూడా వదిలివేశారు. మీరు ఉండగానే మీ తల్లి వేటినుండి పుత్రహీనురాలు, ఈ అబాగ్యురాలు కౌసల్యకూడా పతిహీనురాలే, మంచిది. ఈ రకరకాల వస్త్రాలు, భూషణాలు వదిలి మీరు ఎందుకు సన్యాసులవుతున్నారో చెప్పండి. ఎందుకు జీవితం నిష్క్రియగా గడుపుతున్నారు? మీరు ప్రాణులందరికీ చలివేంద్రం వంటివారు. అందరూ తమ దాహార్తిని తీర్చుకోవడానికి మీ వద్దకు వస్తూ ఉండేవారు. పండ్లతో నిండిన చెట్టులా జీవులందరికీ మీరు ఆకలి తీరుస్తూ ఉండే సమయం కూడా ఒకప్పుడుండేది. కాని ఇప్పుడు పిడికెడు మెతుకుల కోసం తామే ఇతరుల ఎదుట చేయి చాచుతున్నారు. అన్నీ వదిలిపెట్టి కూడా గుప్పెడు గింజల కోసం మీరు ఇతరుల దయకోసం పాకులాడుతున్నారు. ఇక ఈ త్యాగానికి, రాజ్యం చేయడానికి మధ్యభేదం ఏముంది?

రెండూ ఒకటే. అయినప్పుడు ఎందుకు ఇలా కష్టపడుతున్నారు? గుప్పెడు గింజల అవసరం ఏర్పడినపుడు, ఇక సర్వత్యాగం అనే ప్రతిజ్ఞ ఎక్కడుంది?

మహారాజా! మీకు నా మీద దయ కలిగితే, ఈ భూమిని పాలించండి. రాజభవనం, శయ్య, వాహనం, వస్త్రాలు, నగలు - అన్నీ ఉపయోగించండి. ఇతరులతో సమానంగా దానం తీసుకునేవాడు, నిరంతరం తానే దానం చేస్తూ ఉండేవాడు - ఈ ఇద్దరిలోనూ ఏమిటి బేదం? వీరిలో ఎవరు ఉత్తములు? దీనిని మీరు తెలుసుకోండి. సాధుసంతులకు అన్నంపెట్టే రాజు యొక్క అవసరం ఈ లోకంలో ఉంది. దానం చేసే రాజు లేకపోతే మముక్షువులైన మహాత్ములకు జీవితం ఎలా గడుస్తుంది? అన్నంతోనే ప్రాణానికి పుష్టి కలుగుతుంది. అందుకని అన్నంపెట్టే వాడు ప్రాణదాత అవుతాడు. గృహస్థాశ్రమం నుండి వేరై కూడా త్యాగులు (సవ్యాసులు) గృహస్థుల సహాయంతోనే ప్రాణాలు నిలుపుకొంటున్నారు. ఆసక్తి రహితుడు, అన్ని రకాల బంధాలనుండి ముక్తుడైనవాడు, శత్రు మిత్రులయందు సమానభావం కలవాడు ఏ ఆశ్రమంలో ఉన్నా ముక్తుడే. చాలామంది జనులయితే దానం తీసుకోవడానికో, పాట్ల పోషించుకోవడానికో, శిరోముండనం చేయించుకొని, కాషాయవస్త్రాలు దరించి, ఇంటినుండి బయటపడుతున్నారు. వారు అనేక ప్రకారాల బంధనాల్లో చిక్కుకొన్న కారణంగా బోగాల వేటలోనే తూగుతూ తిరుగుతున్నారు. హృదయంలోని రాగాది దోషాలు దూరం కానంతవరకు కాషాయవస్త్రాలు ధరించడం అవమానం మాత్రమే. దర్మాన్ని మోసగిస్తున్న ఈ బోడితలల వారు తమ జీవిక నడుపుకోవడానికి మాత్రమే ఇలా చేస్తున్నారని నా విశ్వాసం. ఏదైతేనేమి? మీరు మాత్రం సాధుమహాత్ములను పోషించి రక్షిస్తూ, జితేంద్రియులై పుణ్యలోకాలపై అధికారం పొందండి. ప్రతిదినం గురువుకోసం సమిదలు తెచ్చేవాడు, లేదా నిరంతరం అనేక దక్షిణలు ఇచ్చి యజ్ఞాలు చేసేవాడు - వీడిని మించిన దర్మపరాయణుడు ఎవడుంటాడు?

(ఈ రీతిగా రాణి నచ్చచెప్పడంతో జనకుడు సన్యసించాలనే ఆలోచనను విరమించుకొన్నాడు) జనకమహారాజు లోకంలో తత్త్వవేత్తగా ప్రసిద్ధుడు. కాని అతనికి కూడా మోహం కలిగింది. అతనిలాగ మీరు కూడా మోహంలో పడకండి. మనం ఎల్లప్పుడూ తపోదాన తత్పురుషులమై మన దర్మాన్ని అనుసరిస్తే, దయాధిగుణాలు కలిగి ఉంటే, కామక్రోధాది దోషాలు విడిచిపెడితే, చక్కగా దానాలు చేస్తూ ప్రజాపాలనంలో

నిమగ్నమయి ఉంటే - గురువులను, వృద్ధ జనులను సేవిస్తూ మనం మన అభీష్ట లోకాలను పొందగలము. అలాగే బ్రాహ్మణులను విద్యుక్తంగా సేవిస్తూ ఉంటే కూడా మనం మనకిష్టమైన స్థానాన్ని పొందగలము."

దానిపై యుధిష్టిరుడు - "తమ్ముడూ! ధర్మ ప్రతిపాదన చేసే, పరబ్రహ్మ, అపరబ్రహ్మలను నిరూపించే రెండు రకాల శాస్త్రాలను నేను ఎరుగుదును. అలాగే కర్మానుష్ఠానం, కర్మత్యాగం రెండింటినీ ప్రతిపాదించే వేదవాక్యాల జ్ఞానం కూడా ఉంది. ఇచ్చేకాక, పరస్పరవిరుద్ధమైన ప్రయోజనాలను ప్రతిపాదించే వాక్యాలను కూడా నేను యుక్తిపూర్వకంగా విచారణ చేశాను. ఆ వాక్యాల తాత్పర్యమేమిటో దానిని కూడా విద్యుక్తంగా ఎరుగుదును. నీవు కేవలం శస్త్రవిద్యనే ఎరుగుదువు. వీరదర్మాన్నే పాటిస్తావు. శాస్త్రంలోని యధార్థ రహస్యాన్ని నీవు ఏ రకంగానూ గ్రహించలేవు. శాస్త్రాలలోని సూక్ష్మరహస్యాలు తెలిసినవారు, ధర్మనిర్ణయం చేయడంలో కుశలులు, నీలాగా మాత్రం నాకు ఉపచేళం ఇవ్వలేరు. అయినా సోదర ప్రేమతో నీవు చెప్పినది న్యాయ సంగతంగాను, ఉచితంగానూ కూడా ఉంది. దాని వల్ల నాకు కూడా నీ మీద ప్రసన్నభావం కలిగింది. యుద్ధదర్మాలలోను, యుద్ధం చేసే వైపుణ్యంలోను అయితే నీతో సమానులు ఈ ముల్లోకాలలోనూ ఎవరూ లేరు. కాని పరమార్థంలో బుద్ధి లగ్నమైన మహానుభావుల ఉద్దేశ్యం ఏమంటే తపస్సు, త్యాగం రెండు కూడా పరస్పరం ఒకదానికంటే ఇంకొకటి ఉత్తమమైనవి. అర్జునా! దనంకంటే మించినది ఏ వస్తువూ లేదని నీవనుకొంటున్నది సరికాదు. వాస్తవానికి ధనానికి ఏమీ ప్రభావం లేదు. ఇధినాకు ఎలా తెలిసిందో అదే నీకు చెపుతున్నాను. ఈలోకంలో తపస్సులోను, స్వాధ్యాయంలోను నిమగ్నమైన దర్మనిష్ఠులు కూడా కనపడుతారు. తపస్సులైన ఆ ఋషులే చివరికి సనాతన లోకాలను పొందుతారు. ఇలాంటి అనేకులు అజాతశత్రులు, దైర్యవంతులు, వనవాసులు అయినవారు కూడా వనాలలో ఉంటూ, స్వాధ్యాయం చేస్తూ స్వర్గలోకాన్ని పొందుతున్నారు. కొంతమంది భద్రాత్ములు ఇంద్రియాలను ఆయా విషయాలనుండి అరికట్టి అవివేక జనితమైన అజ్ఞానం నుండి ముక్తులై దేవయానమార్గం ద్వారా త్యాగులు పొందే లోకాలను పొందుతున్నారు. కొంతమంది ప్రకాశమానమైన దక్షిణమార్గం నుండి పుణ్యలోకాలను పొందుతున్నారు. కాని మోక్షమార్గుల గమనమే అనిర్వచనీయమైనది. కాబట్టి యోగమే అన్ని సాధనాలలోకి

ప్రదానమని అంగీకరించబడింది. కాని దాని స్వరూపం తెలుసుకొనడం చాలాకష్టం. విద్వాంసులు సారాసార వస్తువివేకం పొందాలనే కోరికతో నిరంతరం శాస్త్రచర్యలు చేస్తూ ఉంటారు. వారు స్వస్వరూప స్థితిలోనే ఉంటూ ఇక్కడే ముక్తులు అవుతున్నారు. ఆ ఆత్మతత్త్వం అత్యంత సూక్ష్మమైనది. కన్నులతో దానిని చూడలేము. వాక్కుతో పలుకలేము. ఎంతో యుక్తినేర్పరులు అయిన విద్వాంసులు కూడా ఈ ఆత్మతత్త్వ విషయంలో భ్రమకు గురి అవుతున్నారు. సాదారణజీవుల సంగతి చెప్పేదేముంది? ఈ రీతిగా గొప్ప గొప్ప బుద్ధిమంతులు, శ్రోత్రియులు, శాస్త్రజ్ఞులకు కూడా అది అత్యంత దుర్విజ్ఞేయము, కాని అర్జునా! తత్త్వజ్ఞులు మాత్రం (*2) తపస్సు, జ్ఞానం, త్యాగంతో ఆ నిత్య మహాసుఖాన్ని పొందుతారు.

మహర్షి దేవస్థానుడు, అర్జునుడు

యుధిష్ఠిరునికి నచ్చచెప్పుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! యుధిష్ఠిరుని మాట పూర్తి కాగానే అక్కడ కూర్చున్న దేవస్థానుడనే ఒక తపస్వీ యుక్తియుక్తిములైన ఈ మాటలను చెప్పసాగాడు - "అజాతశత్రు! నీవు ధర్మబద్ధంగా ఈ భూమినంతనూ జయించావు. దీనిని నీవు వ్యర్థంగా వదిలివేయకూడదు. రాజా! బ్రహ్మచర్య, గృహస్థ, వానప్రస్థ, సన్యాసాశ్రమములు నాలుగు బ్రహ్మను పొందడానికి వాలుగు మెట్లు. ఇవి వేదంలో ప్రతిపాదించబడినవి. కాబట్టి వీనిని నీవు క్రమంగానే దాటి రావాలి. నీవు ఇప్పుడే గొప్ప దక్షిణలు గల యజ్ఞాలు చెయ్యి. స్వాధ్యాయయజ్ఞాన్ని ఋషులు చేస్తూ ఉంటారు. కొంతకొంత మంది అయితే జ్ఞాన యజ్ఞాన్ని కూడా చేస్తారు. గృహస్థులైతే యజ్ఞం కోసమే పూర్తిగా ధనసంగ్రహం చేస్తారు. వారు తమ శరీరం కోసమో, లేదా ఏ అయోగ్యమైన కార్యాల కోసమో దానిని దురుపయోగం చేస్తే భూణహత్యవంటి పాపాలకు గురిఅవుతారు. బ్రహ్మ - యజ్ఞం కోసమే దానిని సృష్టించాడు. యజ్ఞం కోసమే మనిషిని దానికి రక్షకునిగా నియమించాడు. కాబట్టి యజ్ఞం కోసం ధనాన్నంతటినీ వ్యయం చేయాలి. దాని తరువాత వెంటనే కోరిక సిద్ధిస్తుంది. రాజా! అవిక్షితుని పుత్రుడు మరుత్తరాజు మహావైభవంగా ఇంద్రయజ్ఞం చేశాడు. ఆ యజ్ఞానికి లక్ష్మీచేవి స్వయంగా విచ్చేసింది. అతని యజ్ఞ పాత్రలన్నీ సువర్ణమయములే. హరిశ్చంద్రమహారాజు పేరు నీవు వివే ఉంటావు. అతడు కూడా ఎక్కువ ధనం వెచ్చించి ఇంద్రయజ్ఞం చేశాడు. దానితో

అతడు పుణ్యాలను పొంది శోకరహితుడయ్యాడు. కాబట్టి దనమంతా యజ్ఞానికే వినియోగించాలి.

రాజా! మనిషికి మనసులో సంతృప్తి ఉండడం స్వర్గంకంటే కూడా మించినది. సంతోషమే అన్నిటికంటే గొప్ప సుఖము' సంతోషాన్ని మించిన మాట ఏదీ లోకంలో లేదు. తాబేలు తన అంగాలను లోనికి ముడుచుకొన్నట్లుగా మనిషి తన కోరికలనన్నిటినీ అన్నివైపులనుండి ఉపసంహరించినప్పుడే దాని స్థితి చక్కగా ఉంటుంది. ఆ సమయంలో వెంటనే ఆత్మజ్యోతిస్వరూపమైన పరమాత్మయొక్క ప్రత్యక్షానుభవం తన అంతఃకరణంలోనే జరుగుతుంది. మనిషి ఎవరికీ కూడా భయపడకుండా ఉన్నప్పుడు, అతనివల్ల కూడా ఎవరికీ ఏ భయమూ ఉండదు. కామ ద్వేషాలను జయించి ఆత్మసాక్షాత్కారం పొందగలుగుతాడు.

కొందరు 'శాంతి'ని కొనియాడితే, కొందరు 'ప్రయత్న' గుణాన్ని ప్రశంసిస్తారు. కొందరు వీటిలో దేనికి దానినే మంచిదంటే కొందరు ఒకేసారి రెంటినీ కలిపి మంచిదంటారు. కొందరు యజ్ఞాన్నే మంచిదంటారు. కొందరు సన్యాసాన్ని, కొందరు దావాన్ని మంచిదంటారు. కొందరు అన్నీ విడిచి, మౌనంగా భగవద్ధ్యానంలో నిమగ్నులవుతారు. కొంతమంది రాజ్యాన్ని పొంది ప్రజాపాలన చేస్తూ ఉండడమే మంచిదనుకొంటారు. కాని ఈ అన్ని విషయాలను కూలంకషంగా చర్చించి బుద్ధిమంతులు ఎవరికీ ద్రోహం చేయకపోవడం, సత్యంపలకడం, దానం చేయడం, అందరిపట్ల దయచూపడం, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకోవడం, తన ధర్మపత్నియందే సంతానాన్ని కనడం, మృదుత్వం, లజ్జ, అచంచలత్వం - ఇవే ప్రదానధర్మాలని నిశ్చయించారు. స్వాయంభువమనువుకూడా ఇలాగే చెప్పాడు.

రాజా! మీరు కూడా ప్రయత్నించి ఈ ధర్మాన్నే పాటించండి. ఇంద్రియాలను ఎప్పుడూ తన అదుపులో ఉంచుకోవడం, ప్రియాప్రియములందు సమాన భావం కలిగిఉండడం, యజ్ఞానుష్ఠానంలో శేషించిన అన్నాన్నే భుజించడం, శాస్త్రరహస్యాలను తెలిసి ఉండడం, దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ చేయడం, ప్రజలను ధర్మమార్గంలో నడిపించి, వారితో దర్మానుసారంగా వ్యవహరించడం, చివరికి పుత్రునికి రాజ్యలక్ష్మిని అప్పగించి, అడవికి వెళ్లడం - ఇవి రాజు యొక్క ధర్మాలు. అక్కడకూడా అడవిలోని ఫలమూలాదులతో కడుపు నింపుకొంటూ, బద్ధకాన్ని వదిలి శాస్త్రోక్త కర్మలనే విద్యుక్తంగా ఆచరించాలి. ఇలా ఆచరించిన రాజే ధర్మాన్ని ఎరిగినవాడు.

అతనికి ఇహపరలోకాలు రెండూ బాగుంటాయి. ఈ రీతిగా ధర్మాన్ని ఆచరించినవారు, సత్యదాన తపము లందు తత్పరులైనవారు, దయాది గుణాలతో కూడినవారు, కామక్రోధాది దోషాలకు దూరంగా ఉన్నవారు, సర్వదా ప్రజాపాలనతత్పరులై ఉన్నవారు, ఉత్తమ దర్మాలను ఆచరించినవారు, గోబ్రాహ్మణులను రక్షించడంకోసం యుద్ధం చేసినవారు - ఇలాంటి రాజులు ఎంతోమంది ఉత్తమగతిని పొందారు. అలాగే రుద్ర, వసు, ఆదిత్య, సాధ్యులు అనేక రాజర్షులు కూడా ఈ ధర్మాన్నే ఆశ్రయించి, నిరంతరం జాగరూకులై ఉంటూ, తమ పవిత్రాచరణంతో స్వర్గాన్ని పొందారు."

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - రాజా! ఈ రీతిగా దేవస్థానముని చెప్పడం పూర్తి చేయగానే, తన అన్నగారు ఇంకా ఉదాసీనంగానే ఉండడం చూసి అర్జునుడు మళ్ళీ - "రాజా! మీరు ధర్మజ్ఞులు. మీరు క్షత్రియ ధర్మానుసారంగానే ఈ రాజ్యాన్ని పొందారు కదా! అయినపుడు ఎందుకు ఇంతగా బాధపడుతున్నారు? మహారాజా! మీరు క్షాత్రధర్మాన్ని గురించి ఆలోచించండి. ధర్మయుద్ధంలో మరణించడం క్షత్రియునికి అనేకయజ్ఞాలకంటే కూడా మించినది. తపస్సు త్యాగం అనేవి బ్రాహ్మణధర్మాలు. ఇతరుల ధనంతో జీవితం గడుపుకోవడం క్షత్రియుని ధర్మంకాదు. మీరు అన్ని ధర్మాలూ తెలిసినవారు, ధర్మాత్ములు, బుద్ధిమంతులు, కార్యకుశలులు, లోకంలో ముందటి వెనుకటి విషయాలన్నిటిమీద దృష్టిపెట్టగలిగినవారు. మీరు క్షాత్రధర్మానుసారంగా శత్రువులను ఓడించి నిష్క్రమించిన ఈ రాజ్యాన్ని పొందారు. కాబట్టి ఇప్పుడు మనసును స్వాధీనపరచుకొని, యజ్ఞదానాది కార్యాలను అనుష్ఠించండి. చూడండి. ఇంద్రుడు కశ్యపబ్రాహ్మణుని కొడుకు. కాని అతడు తన కర్మలచేత క్షత్రియుడయ్యాడు. అతడు పాపపరాయణులైన తొంభైతొమ్మిది జాతులను వదించాడు. అతడు చేసిన పని లోకంలో ప్రశంసనీయంగానే పరిగణింపబడుతోంది. కాబట్టి జరిగినదానికి మీరు దుఃఖించకండి. ఆ వీరులందరూ క్షత్రియధర్మానుసారంగానే ఆయుధాలచేత మరణించి పరమగతిని పొందారు." అని చెప్పాడు.

వ్యాసమహర్షి శంఖలిఖితుల వృత్తాంతము,

హయగ్రీవుని దృష్టాంతము చెప్పి, యుధిష్ఠిరుని

ప్రజాపాలన చేయుమని ప్రోత్సహించుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - జనమేజయా! అర్జునుడు ఇలా నచ్చచెప్పాక కూడా యుధిష్ఠిరుడు ఏమీ బదులివ్వలేదు.

అప్పుడు వ్యాసమహర్షి - "సోమ్యుడా! అర్జునుడు చెప్పినది చాలా బాగుంది. గృహస్థధర్మం చాలా ఉత్తమమైనది. శాస్త్రాలలో కూడా దానిని గురించి చెప్పబడింది. ధర్మజ్ఞా! నీవు శాస్త్రానుసారంగా స్వధర్మాన్నే ఆచరించు. ఇల్లు వదిలిపెట్టి అడవులకు వెళ్లే విధానం నీకోసం కాదు. చూడు, దేవతలు, పితరులు, అతిథులు, సేవకులు ఈ అందరినీ నిర్వహించడం గృహస్థు ధర్మానే సాధ్యమవుతుంది. కాబట్టి నీవు ఇవన్నీ సాటించు. పశుపక్షుల యొక్క, సమస్త ప్రాణుల యొక్క పాటకూడా గృహస్థు కారణంగానే నిండుతోంది. కాబట్టి గృహస్థుడే అందరికంటే శ్రేష్ఠుడు. నీకు వేదాలను గురించిన జ్ఞానం పూర్తిగా ఉంది. నీవు తపస్సు కూడా అత్యధికంగా చేశావు. కాబట్టి సైత్యకమైన రాజ్యాభారాన్ని మోయడానికి నీవు అన్ని విదాల సమర్థుడవు. రాజా! తపస్సు, యజ్ఞం, విద్య, భిక్ష, ఇంద్రియనిగ్రహం, ధ్యానం, ఏకాంతసేవనం, సంతోషం, శాస్త్రజ్ఞానం - ఇవన్నీ బ్రాహ్మణులకు సిద్ధిని కలిగిందేవి. క్షత్రియుల యొక్క ధర్మం నీకు తెలిసినదే అనుకో అయినా నేను చెపుతున్నాను. యజ్ఞం, విద్యాభ్యాసం, శత్రువులపై దండెత్తడం, రాజ్యలక్ష్మీ ప్రాప్తితో ఎప్పుడూ సంతృప్తి చెందకపోవడం, దండించటం, ప్రతాపం ప్రకటించటం, ప్రజలను పాలించటం, సమస్త వేదాల జ్ఞానం సంపాదించటం, తపము, సదాచారం, ద్రవ్యోపార్జనము, పాత్రునకు ధానము దేయటం - క్షత్రియుని యొక్క కర్మలు. ఇవన్నీ అతనికి ఇహపరలోకాలు రెండింటి యందూ సత్యలితాలనిచ్చేవి. ఈ అన్నింటిలో కూడా దండధారణ చేయడం అన్నిటికంటే అతనికి ముఖ్యధర్మం. అందుకోసం అతనికి ఎప్పుడూ బలం ఉండాలి. ఎందుకంటే దండవిధానం బలం ద్వారానే జరుగుతుంది. రాజా! క్షత్రియులకైతే ఈ ధర్మాలద్వారానే సిద్ధి కలుగుతుంది. రాజర్షి సుద్యుమ్నుడు దండదారణ ద్వారానే పరమసిద్ధి పొందాడని నేను విన్నాను. ఈ విషయంలో ఈ ప్రాచీనేతిహాసం చాలా ప్రసిద్ధమైనది. శ్రద్ధగా విను.

"శంఖలిఖితులనే ఇద్దరన్నదమ్ములుండేవారు. వారు మిక్కిలి తపస్సంపన్నులు. బాహుదానదీ తీరంలో వారికి వేర్వేరుగా ఆశ్రమాలున్నాయి. అవి చూడచక్కనివి. ఎప్పుడూ ఫలపుష్పాదుల భారంతో వంగి ఉండేవి. ఒకసారి లిఖితుడు శంఖుని ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. దైవయోగం వలన శంఖుడప్పుడు ఆశ్రమం బయటకు వెళ్లాడు. లిఖితుడు అన్నగారు లేనపుడు అక్కడి వృక్షాలనుండి పండిన పండ్లను కోసి, అక్కడే కూర్చుని తినసాగాడు. ఇంతలో శంఖుడక్కడకు వచ్చాడు. లిఖితుడు

పండ్లు తినడం చూసి ఆతడు - "తమ్ముడా! నీకు ఈ పళ్లు ఎక్కడ దొరికాయి?" అని అడిగాడు. దానిపై లిఖితుడు తన అన్నగారివద్దకు వెళ్లి నవ్వుతూ - "నేను ఈ పండ్లను ఈ ఎదురుగుండా ఉన్న చెట్టునుండే కోశాను." అన్నాడు. శంఖుడు "నన్ను అడగకుండా నీ అంతట నీవే పండ్లు కోసి దొంగతనం దేశావు. కాబట్టి రాజు దగ్గరకు వెళ్లు, అతనికి నీవు చేసినదంతా చెప్పి " ఇవ్వకుండానే ఇతరుల వస్తువు తీసికొని నేను దొంగతనం అనే అపరాధం దేశాను. కాబట్టి ఇదంతా తెలుసుకొని మీరు మీధర్మాన్ని పాటించండి. వాకు వెంటనే చోరులకు విధించే ఆ దండన విధించండి." అని అడుగు." అని చెప్పాడు.

అప్పుడు అన్నగారి ఆజ్ఞను తలదాల్చి లిఖితుడు సుద్యుమ్ను మహారాజు వద్దకువెళ్లి, "రాజా! నేను అనుమతి తీసుకోకుండానే మా అన్నగారి పండ్లు తిన్నాను. కాబట్టి మీరు నన్ను దండించండి." అన్నాడు.

సుద్యుమ్నుడు - విప్రోత్తమా! దండించడానికి రాజును ప్రమాణంగా మీరు అంగీకరించినట్లయితే, క్షమించడానికి కూడా రాజుకు అధికారం ఉండనే ఉంది. కాబట్టి నేను మిమ్మల్ని క్షమిస్తున్నాను. ఇది తప్ప ఇంకా నేను చేయదగిన సేవ ఏదైనా ఉంటే దాని కోసం నన్ను ఆజ్ఞాసించండి. నేను దానిని పాలించడానికి ప్రయత్నం చేస్తాను." అన్నాడు వినయంగా.

కాని రాజు ఎంత ప్రార్థించినా కూడా లిఖితుడు దండన కోసమే పట్టుపట్టాడు. అది తప్ప ఆతడు ఇంకేవిధమైన మాటకు ఒప్పుకోలేదు. అప్పుడు రాజు దొంగతనానికి దండన విధిస్తూ అతని రెండు చేతులను నరికించాడు. ఈ రీతిగా దండన పొంది ఆతడు శంఖుని వద్దకు వచ్చాడు. అత్యంత దీనంగా అతనిని -- " నాకు దండన ప్రాప్తించింది. ఇప్పుడు నీవు మందమతివైన నన్ను క్షమించు." అని ప్రార్థించాడు.

శంఖుడు - "తమ్ముడా ! నాకు నీ మీద కోపం లేదు. నీవు ధర్మంతెలిసినవాడివి. ధర్మాన్ని ఉల్లంఘించావు. దానికే నీకు దండన లభించింది. ఇప్పుడు నీవు వెంటనే బాహుదానధీ తీరానికి వెళ్లి శాస్త్రోక్తంగా దేవతలకు, సితరులకు తర్పణాలు ఇవ్వు. భవిష్యత్తులో ఎప్పుడూ అధర్మంపైకి మనసు పోనీకు." అన్నాడు.

శంఖుని మాటలు విని లిఖితుడు బాహుదానది యొక్క పవిత్రజలాలలో స్నానం చేసి, తర్పణాలు విడువడానికి సిద్ధపడుతున్నాడోలేదో, ఇంతలోనే అతని భుజాలనుండి

పద్మాలవలె రెండు చేతులు పుట్టాయి. అతనికి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఆతడు వెంటనే అన్నగారివద్దకు వెళ్లి ఆ చేతులు చూపించాడు. శంఖుడు నాయనా! నీవు సందేహించకు. నేను నా తపోబలం చేత ఈ చేతులు పుట్టించాను." అన్నాడు. అప్పుడు లిఖితుడు - విప్రోత్తమా! నీ తపస్సుకు అంతశక్తి ఉంటే, నీవు మొదటే నన్ను పవిత్రునిగా ఎందుకు చేయలేదు?" అని అడిగాడు. దానికి శంఖుడు - "ఇది మంచిప్రశ్న. కాని నీకు దండన విధించే అధికారం నాకులేదు. అది రాజుగారి పని. దీనితో రాజు కూడా పవిత్రుడయ్యాడు. సితరులతో సహితంగా నీవుకూడా పవిత్రుడవయ్యావు." అని చెప్పాడు. ఇలాగే ప్రదేతసుల పుత్రుడు దక్షుడు కూడా ఉత్తమ సిద్ధి పొందాడు. ప్రజలను పాలించడమే క్షత్రియులకు ముఖ్యధర్మం. కాబట్టి రాజా! నీవు శోకం విడిచిపెట్టు. నీ తమ్ముడు అర్జునుడు చెప్పిన హితకరమైన మాటలపై శ్రద్ధపెట్టు. క్షత్రియుల యొక్క ప్రదానకర్తవ్యమైతే దండధారణ చేయడమే. శిరోముండనం వారి పనికాదు.

నాయనా! అడవులలో నివసించేటపుడు వీరులు ధీరులు అయిన నీ తమ్ముళ్లు అనుకొన్న కోరికలను ఇప్పుడు సఫలం కానియ్యి. నీవు నహుషపుత్రుడు యయాతివలె రాజ్యపాలన చెయ్యి. నీ తమ్ముళ్లతో పాటు ధర్మార్థ కామాలను అనుభవించు. ఆ వెనుక ఆనందంగా అడవులకు వెళ్లవచ్చును. ముంధు అతిథుల, సితరుల, దేవతల ఋణాల నుండి ఋణవిముక్తుడవు కా. ఆనంతరం ఇవన్నీ చేద్దువుగాని. ఇప్పుడయితే సర్వమేధ, అశ్వమేధ యజ్ఞాలు చేస్తే నీకు ఆతులితమైన కీర్తి లభిస్తుంది. రాజా! నేను నీతో చెపుతున్న విషయం మీద శ్రద్ధ ఉంచు. అలా చేస్తే నీవు నీ దర్మాన్నుండి పతనం కావు. చూడు, పన్నుగా ఆరవభాగాన్ని తీసుకొనికూడా ఏ రాజు ప్రజలను రక్షించడో, అతడు తనప్రజలయొక్క నాల్గవ వంతు సాసాలను అనుభవిస్తాడు. రాజు ధర్మశాస్త్రాన్ని ఉల్లంఘిస్తే పతితుడవుతాడు, దానిని పాటిస్తే నిర్భయుడవుతాడు. కామక్రోధాలు విడిచి, తండ్రిలా ప్రజలను సమదృష్టితో చూస్తూ, శాస్త్రోక్తమైన బుద్ధిని ఆశ్రయించడం వలన ఏ విధమైన పాపమూ అంటదు. తన పరాక్రమంతోను, బుద్ధిబలంతోను శత్రువులను వశపరచుకోవాలి. పాపులతో ఎప్పుడూ కలసి ఉండకూడదు. తన రాజ్యంలో పుణ్యకర్మలు అనుష్ఠించేలా చేయించాలి. వీరులను, ఉత్తములను, సత్కర్మలను ఆచరించే విద్వాంసులను, వేదాలు చదువుకొన్నవారిని, బ్రాహ్మణులను, ధనవంతులను ప్రత్యేకించి

రక్షించాలి. బహుశ్రుతులయిన వారిని ధర్మకార్యాలలో నియోగించాలి. ఒకే వ్యక్తిని, అతడు ఎంతటి గుణవంతుడయినా సరే ఎప్పుడూ విశ్వసించకూడదు. ప్రజలను రక్షించనివాడు, వినయహీనుడు, గర్వి, మాన్యపురుషులను సత్కరించనివాడు, గుణాలలో కూడా దోషాలను చూసేవాడు అయిన రాజు పాపాత్ముడవుతాడు. లోకులు అతనిని దుర్దాంతునిగా (తూరునిగా) చెప్పుకొంటారు. రాజునుండి తగిన రక్షణ లభించని కారణంగా ఎన్నోసార్లు ప్రజలు అనావృష్టి మొదలైన దైవవిపత్తుల చేత నష్టపోతూ ఉంటారు, దొంగల ఉపద్రవాలు మొదలైన వాటితో దుఃఖపడుతూ ఉంటారు. ఆ విషయాలలో రాజే దోషాన్ని చేసినవాడు అవుతాడు. కాని పూర్తిగా ప్రయత్నించి నీతితో అన్నిరకాల ప్రయత్నాలు చేసినప్పటికీ కూడా ఫలితం లభించకపోతే, ఆ దశలో రాజుకు ఏ సాపం ఉండదు.

రాజా! ఈ సందర్భంలో నేను నీకు హయగ్రీవుని గురించి చెబుతాను. అతడు మహావీరుడు, పవిత్రకర్మలు చేసేవాడు. యుద్ధంలో అతడు తన శత్రువులను ఓడించాడు. కాని తరువాత అతడు నిస్సహాయుడైనపుడు శత్రువులు అతనిని ఓడించి చంపివేశారు. అతడు శత్రువులను నిగ్రహించడంలోను, ప్రజలను పాలించడంలోను గొప్ప నేర్పరి. అందుకు అతనికి గొప్ప కీర్తి కూడా లభించింది. ఆలోచనా పూర్వకంగా, న్యాయానుసారంగా అతడు రాజ్యపాలన చేశాడు. అహంకారాన్ని దరిదాపులకు కూడా రావిన్నలేదు. అనేక యజ్ఞాలను చేశాడు. ఈ రీతిగా అన్ని లోకాలలోను తన సత్కీర్తిని వ్యాపింపచేసి, ఆ మహాత్ముడు స్వర్గంలో సుఖాలను అనుభవించాడు. అతడు యజ్ఞానుష్ఠానంతో దైవసిద్ధిని, దండనీతితో మానుషసిద్ధిని పొందాడు. ధర్మబద్ధంగా ప్రజలను పాలించాడు. అతడు గొప్ప విద్వాంసుడు, త్యాగి, శ్రద్ధాళువు, కృతజ్ఞుడు. ఈ లోకంలో అతడు అనేక పుణ్యకర్మలు చేశాడు. ఆపై దేహాన్ని త్యజించి, గొప్ప గొప్ప మేదావులు, విద్వాంసులు, మానసియులు, ప్రయాగాది తీర్థప్రదేశాలలో శరీరాన్ని వదిలినవారు పొందే ఆ పుణ్యలోకాలను పొందాడు.

వ్యాసుడు కాలమహిమను చెప్పుట -

యుధిష్ఠిరుడు మరల శోకించుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “రాజా! వ్యాసుని మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు - “దేవా! ఈ పృథ్వీరాజ్యం, రకరకాలైన భోగాలు వీనితో వామనసుకు ఆనందం లేదు. నన్ను ఈ శోకం తినేస్తోంది. పతిపుత్రులను కోల్పోయిన ఈ అబలల అక్రందనలు విన్న వాకు ఏ మాత్రం సుఖంగా

లేడు.” అని వాపోయాడు.

యుధిష్ఠిర మహారాజు ఇలా అనగానే వేదసారంగతుడైన వ్యాసుడు - “రాజా! చనిపోయినవారు ఇప్పుడు ఏ కర్మలచేతను, యజ్ఞాదులచేతను కూడా తిరిగిరారు. పైగా వారిని తెచ్చి ఇచ్చేవాడు కూడా ఎవడూ లేడు. బుద్ధిచేతగాని, శాస్త్రాధ్యయనం ద్వారాగాని, ఏదైనా విశేషవస్తువును ఆసమయంలో పొందడం మనిషి వశంలో లేని సంగతి. అప్పుడప్పుడు మూర్ఖుడు కూడా ఉత్తమ వస్తువును పొందుతూ ఉంటాడు. వాస్తవానికి కార్యసాఫల్యానికి కాలమే ప్రధానమైనది. శిల్పం, మంత్రం, ఔషధులు కూడా దుర్భాగ్యసమయంలో పలించవు. సమయం అనుకూలించినప్పుడు సాభాగ్యోదయమై, అనే సాఫల్యానికి, వృద్ధికి నిమిత్తభూతమవుతాయి. సమయం వచ్చినపుడే మేఘం నీటిని వర్షిస్తుంది. సమయం కానపుడు వృక్షాలకు కూడా ఫళ్లు పూలు ఉండవు. అనుకూలమైన సమయం రానంత వరకు పక్షులు, మృగాలు, సర్పాలు, ఏనుగులు తేళ్లు - వీనిలో కామోష్మాదం కలగదు. ఆడుజంతువులు గర్భం ధరించవు. చలి, ఎండ, వర్షం ఋతువులు రావు. ఎవరూ జన్మించరు, మరణించరు, పిల్లలు మాట్లాడడం మొదలు పెట్టరు. మనిషికి యావనం రాదు. నాటిన విత్తు మొలకెత్తదు. అలాగే సూర్యుని ఉదయాస్తమయాలు, చంద్రుని వృద్ధిక్షయాలు, సముద్రపు అటుపోటులు కూడా అనుకూలసమయం కాకుండా జరుగవు. రాజా! ఈ సందర్భంగా సేనజిత్తు అనే రాజు చెప్పిన ప్రాచీనోపదేశాన్ని నేను నీకు చెప్తాను.

రాజు ఇలా చెప్పాడు - “ఈ దుస్సహమైన కాలచక్రం మనుష్యులందరి మీదా తన ప్రభావం చూపుతుంది. భూమిమీది పదార్థాలన్నీ సమయం వచ్చినపుడు జీర్ణమై నశించిపోతాయి. దనం, భార్య, పుత్రులు లేదా తండ్రి చనిపోయినపుడు పురుషుడు “అయ్యో! ఎంత దుఃఖం”. అనుకొని కూడా, తిరిగి ఆ దుఃఖనివృత్తికి ఉపాయం చూసుకొంటాడు. కాని నీవు మూర్ఖుడివై ఎందుకు శోకిస్తున్నావు? శోకరూపమే ఆయినధానికోసం శోకించడం ఎందుకు? దుఃఖాన్ని ఒప్పుకొంటే దుఃఖమే, భయాన్ని ఒప్పుకుంటే భయమే వృద్ధి చెందుతాయి. ఈ శరీరమూ నాది కాదు. ఈ భూమి అంతా కూడా వాది కాదు. ఇది వాది ఎలాగో అలాగే అందరిదీను. ఈ దృష్టి అలవరచుకొంటే జీవుడు ఎప్పుడూ మోహంలో చిక్కుకోడు. శోకానికి వేల స్థానాలున్నాయి. హర్షానికి వందల సమయాలున్నాయి. కాని వాటిప్రభావం ప్రతిరోజు మూర్ఖులమీదే ఫడుతుంది, విద్వాంసుల మీద పడదు.

లోకంలో కేవలం దుఃఖమే ఉంది, సుఖమయితే లేనేలేదు. కనుక లోకులకు దుఃఖమే లభిస్తుంది. ఇక్కడ సుఖం వెనుక దుఃఖం, దుఃఖం వెనుక సుఖం వెన్నంటి ఉంటాయి. సుఖం దుఃఖంగానే అంతమవుతుంది. అప్పుడప్పుడు దుఃఖంతో సుఖంకూడా ప్రాప్తిస్తుంది. కాబట్టి నిత్య సుఖాన్ని కోరుకొనేవాడు. సుఖదుఃఖాలు రెండింటినీ విడిచిపెట్టాలి. సుఖం - దుఃఖం లేదా ప్రీయం - అప్రీయం ఏది ప్రాప్తించివా, హృదయంలో దానిని తిష్ట వేయనీయకుండా ఆనందంగా సహించాలి. పోదరా! భార్యాపుత్రులపట్ల అనుకూలాచరణలో కొద్దిగా తక్కువ చేసిచూడు, నీకే తెలిసిపోతుంది - ఎవరు ఏకారణంగా, ఎవరికి ఎలా బంధువులో."

యుధిష్ఠిరా! ఇది సుఖదుఃఖాల మర్మమెరిగిన పరమధర్మజ్ఞుడు మహాబుద్ధిమంతుడు అయిన సేనజిత్తు చెప్పినది. మనిషిని బాధించే ఏ దుఃఖమైనా, దానితో అతనికి ఎప్పటికీ శాంతి దొరకనే దొరకదు. దుఃఖానికి అంతం ఎప్పటికీ రాదు. దుఃఖం ఒకదాని వెనుక ఒకటి పుడుతూనే ఉంటుంది. సుఖదుఃఖాలు, ఉత్పత్తి వినాశాలు, లాభనష్టాలు, జీవనమరణాలు - ఇవి వరుసగా వస్తూనే ఉంటాయి. కనుక ధీరుడు వీటి కారణంగా హర్షంకాని, శోకంగాని పొందకూడదు. యుద్ధానికి దీక్ష పూనడం, యుద్ధం చేయడం, దండనీతిని చక్కగా అమలు పరచడం, యజ్ఞంలో దక్షిణలు, ధనం ఇవ్వడమే - రాజులయొక్క యోగం. వాటితోనే అతనికి స్వచ్ఛత లభిస్తుంది. బుద్ధిమంతుడై న్యాయబద్ధంగా రాజ్యాన్ని పాలించేవాడు, అహంకారరహితుడై యజ్ఞానుస్థానం చేసే వాడు, ప్రజలందరిని ధర్మానుసారంగా నడిపించేవాడు, యుద్ధంలో విజయం పొంది దేశాన్ని రక్షించేవాడు, సోమయాగం చేస్తూ ప్రజలను పాలించేవాడు, యుక్తియుక్తంగా దండవిదానాన్ని అమలుచేసేవాడు, వేద శాస్త్రాలను చక్కగా అభ్యసించినవాడు, చతుర్వర్ణాల వారు తమ తమ ధర్మాల యందు కుదురుకొని ఉండేలా చేసేవాడు అయిన రాజు శుద్ధ చిత్తుడై చివరికి స్వర్గసుఖాలు అనుభవిస్తాడు. స్వర్గస్థుడయ్యాక కూడా ఎవని ఆచరణను పురవాసులు, దేశవాసులు, మంత్రులు కొనియాడుతారో ఆ రాజే ఉత్తముడని భావింపబడతాడు.

వ్యాసుడు ఇలా చెప్పాక యుధిష్ఠిరుడు అర్జునునితో - "తమ్ముడా! ధనాన్ని మించిన ఏ వస్తువూ లేదని, నిర్ధనుననకు స్వర్గసుఖాలు, అర్థప్రాప్తి కలుగవని నీవనుకొంటున్నది సరికాదు. మునులనేకులు తపస్సులో లగ్నమై ఉండే సనాతనలోకాలను

పొందారు. ధర్మమే ప్రాణంగా గలిగి బ్రహ్మచర్యాశ్రమంలో ఉంటూ, వేదాధ్యయనం ద్వారా ఋషి సంప్రదాయపరంపరను రక్షిస్తూ ఉండేవానినే దేవతలు బ్రాహ్మణుడు అంటారు. స్వాధ్యాయనిష్ఠుడు, జ్ఞాననిష్ఠుడు లేదా ధర్మనిష్ఠుడు అయిన వానినే నీవు "ఋషి" అని అనుకో. రాజ్యవ్యవహారాలన్నీ జ్ఞాననిష్ఠుల చేతిలోనే ఉంటాయని వానప్రస్థులు చెప్పగా తెలిసింది. అజ, పృథ్వీ, సికత, అరుణ, కేతు వామక ఋషి గణాలు స్వాధ్యాయంద్వారానే స్వర్గాన్ని పొందారు. దానం, అధ్యయనం, యజ్ఞం, నిగ్రహం - ఈ కర్మలన్నీ చాలా కష్టమైనవి. ఈ వేదోక్త కర్మలను ఆశ్రయించుకొనే లోకులు దక్షిణాయన మార్గంలో స్వర్గలోకానికి వెళ్తారు. కాని నియమానుసారంగా ఉత్తరమార్గంపై దృష్టి పెట్టిన వానికి యోగులకు ప్రాప్తించే సనాతన లోకాలప్రాప్తి కలుగుతుంది. ప్రాచీన కాలపు విద్వాంసులు ఈ రెండింటిలో ఉత్తరమార్గాన్నే ప్రశంసిస్తారు. వాస్తవానికి సంతుష్టియే గొప్ప స్వర్గం, సంతుష్టియే అన్నిటినీ మించిన సుఖం, సంతుష్టిని మించినదేదీ లేదు. క్రోధహర్షాలను చక్కగా వశపరుచుకొన్నవారికే ఆ ఉత్తమసిద్ధి లభిస్తుంది. ఈ విషయంలో యయాతి రాజు చెప్పిన గాధ ప్రసిద్ధమైనది. దానిపైన శ్రద్ధ పెడితే - తాబేలు తన అంగులను ముదుచుకొన్నట్లు వాసనల నన్నిటినీ సమాప్తం చేయవచ్చును.

యయాతి రాజు ఇలా చెప్పాడు - "మనిషి ఎవరికీ భయపడకుండా, ఎవరూ అతనికి భయపడకుండా ఉన్నప్పుడు, ఏ వస్తువు పట్ల కోరికగాని, ద్వేషం కాని లేవవుడు, అతడు బ్రహ్మమే పొందుతాడు. మనోవాక్కాయములతో జీవులందరిపట్ల దుర్భావన విడిచినపుడు అతనికి బ్రహ్మప్రాప్తి కలుగుతుంది. మానమోహాలు అణగిపోయినవానికి, పెక్కుమంది సాంగత్యాన్ని వదిలివేసిన వానికి, అట్టి ఆత్మజ్ఞుడైన మహాత్మునికి మోక్షం సులభమవుతుంది.

అర్జునా! ధనం వెంట పడిన మనిషికి త్యాజ్య కర్మలను విడవడం చాలా కష్టం. అని పుష్టంగా నేను చూస్తూనే ఉన్నాను. సాధుత్వం కూడా అతనికి దుర్లభమే. శోకభయరహితుడైనప్పటికీ కూడా, సదాచారం నుండి తొలగిన వానికి ధనంమీద కొద్ది సాటి తృప్తి ఉన్నా కూడా, సాపాన్ని కూడా ఏ మాత్రం లక్ష్యపెట్టనంతటి వైరాన్ని అతడు ఇతరులతో పెట్టుకొంటాడు. బ్రహ్మ యజ్ఞం కోసమే ధనాన్ని ఉత్పత్తి చేశాడు. యజ్ఞాన్ని రక్షించడానికే మనుషులను సృష్టించాడు. కాబట్టి ధనం అంతా

యజ్ఞం కోపమే ఉపయోగించాలి. దానిని భోగాలకు వినియోగించడం మంచిదికాదు. ధనం ఎప్పుడూ ఏ ఒక్కరిదీ కాదని లోకుల ఆలోచన. కాబట్టి శ్రద్ధావంతుడు దానిని దానయజ్ఞాలలోనే వినియోగించాలి. ఏ ధనం లభించినా దానంలోనే వినియోగించాలి, భోగాలలో కాదు. దానం చేయడంలో కూడా రెండు పాఠపాట్లు జరుగుతూ ఉంటాయి. వానిని శ్రద్ధగా గమనించాలి. ఒకటి కుపాత్రుని దగ్గరకు ధనం చేరిపోవడం, రెండవది సుపాత్రునికి అధి లభించకపోవడం.

అర్జునా! ఈ యుద్ధంలో బాలుడైన అభిమన్యుడు, ద్రౌపదీ పుత్రులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, విరాటరాజు, ద్రుపదుడు, వృషసేనుడు, ధృష్టకేతువు, ఇంకా భిష్మభిష్మ దేశాలకు చెందిన అనేకరాజులు చనిపోయారు. ఈ సమస్త బంధుజనుల వధకు మూలం నేను. నేను నా కుటుంబాన్ని కూడా మూలచ్ఛేదం కావించాను. అందుకే నా శోకం ఏ మాత్రం దూరం కావడం లేదు. నేను అత్యంత ఆతురుడనై ఉన్నాను. నేను ఎలాంటి మూర్ఖుడిని, గురుద్రోహిని ! ఆహా! ఈ రాజ్యం ఎన్నాళ్లు నిలకడగా ఉంటుంది? దీని లోభంలో పడే నేను నా తాత భీష్ములవారిని చంపించాను. ఆరే! అతడు మనలను బాల్యంనుండి పెంచి పెద్ద దేసి వృద్ధిలోకి తెచ్చాడే. గురూత్తముడు ద్రోణాచార్యునికి నేను సత్యవాదినని గొప్ప నమ్మకం. అందుకే అతడు తన పుత్రుని మరణం గురించి నన్ను అడిగాడు. కాని నేను ఏనుగును అడ్డం పెట్టుకొని అబద్ధం చెప్పాను. ఇలాంటి పెద్ద పాపం చేసినందుకు నాకు ఏ లోకంలో గతి ఉంటుందో? అయ్యో! నన్ను మించిన గొప్ప పాపాత్ముడు ఎవడుంటాడు? నేను నా అన్నగారు కర్ణుని కూడా చంపించాను. ఈ రాజ్యం మీది లోభం చేతనే నేను బాలుడైన అభిమన్యుని కౌరవసైన్యంలోనికి విసిరిసారేశాను. ఆ రోజునుండి నీనైపు కన్నెత్తి చూడలేకపోతున్నాను. పాపం దీనురాలు ద్రౌపది యొక్క ఐదుగురు కొడుకులు మరణించారు. ఆమె శోకం కూడా నన్ను సూటిగా గుచ్చి బాదిస్తూనే ఉంది. ఇప్పుడు నేను ప్రాయోపవేశంలో ఉపవిష్టుడను అయినట్లుగానే భావించు. నేను ఇక్కడే కూర్చోని నా శరీరాన్ని శుష్కింపదేసుకొంటాను. ఈ గంగానది ఒడ్డునే నేను నా ప్రాణాలను పోగొట్టుకొంటాను. మీ రందరూ నా ఈ ప్రాయశ్చిత్తానికి అనుమతించండి." అని వాపోయాడు.

వ్యాసమహర్షి యుధిష్టిరునికి

అశ్మని ఉపదేశమును నినిపించుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - జనమేజయా! సాంధుని జ్యేష్ఠపుత్రుడు యుధిష్టిరుడు తన బంధువులకోసం శోకసంతప్తుడై ప్రాణత్యాగం చేయడానికి సిద్ధపడడం చూసి వేదవ్యాసుడు అతని శోకం పోగొట్టడానికి అతనితో - "యుధిష్టిరా! ఈ విషయమై అశ్మ బ్రాహ్మణుడు చెప్పిన ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసం ఉంది. శ్రద్ధగా విను. ఒకసారి విదేహరాజు జనకుడు దుఃఖంతో శోకానికి లోనై మహా బుద్ధిమంతుడు, విప్రోత్తముడు అయిన అశ్మని " తనకు శుభం కలగాలి అనుకొనేవాడు ఎలా నడుచుకోవాలి?" అని అడిగాడు.

ధానిపై అశ్మడు ఇలా చెప్పాడు - "రాజా! మనిషి పుట్టిన వెంటనే సుఖదుఃఖాలు అతనిని వెన్నంటి వస్తాయి. వాయువు మేఘాలను చెల్లాచెదరు దేసినట్లుగా అవి అతని జ్ఞానాన్ని నాశనం చేస్తాయి. అందుకే అతని మనసులో " నేను కులీనుడిని, సిద్ధుడిని, సామాన్యుడను కాను." అనే మూడు విషయాలు చొరబడతాయి. వాటి మత్తులోపడి తన తాతతండ్రుల నుండి సంక్రమించిన మూలధనాన్ని దొంగిలించి దరిద్రుడౌతాడు. ఆపై ఇతరుల ధనం మీద మనసు పడుతుంది. అతనికి మర్యాదల గురించిన సంగతేమీ పట్టదు. అనుచితమైన ఉపాయాల ద్వారా ధనాన్ని పోగుచేయడం ప్రారంభిస్తాడు. అధి చూసి రాజులు అతనిని ధండిస్తారు. కనుక మనుష్యులపై సుఖంగాని దుఃఖంగాని ఏది వచ్చిపడినా సహించవలసినదే. ఎందుకంటే దానిని దూరం చేసుకొనే ఉపాయమే లేదుకనుక. అప్రియులతో కలయిక, ప్రియవ్యక్తుల వియోగము, ఇష్టానిష్టాలు, సుఖదుఃఖాలు - ఇవన్నీ ప్రారబ్ధానుసారమే జరుగుతూ ఉంటాయి. అలాగే జననమరణాలు, లాభనష్టాలు కూడా దైవాధీనములే. వైద్యుడు కూడా రోగి కావడం చూస్తున్నాం. బలవంతుడు కూడా అప్పుడప్పుడు నిర్బలుడవుతాడు. శ్రీమంతుడు కూడా దరిద్రుడు కావడం చూశాం. కాలం ఈ విధంగా తిరగబడడం చాలా అద్భుతమైన విషయం. మంచి వంశంలో జన్మించడం, పౌరుషం, ఆరోగ్యం, రూపం, సౌభాగ్యం, ఐశ్వర్యం - ఇవన్నీ ప్రారబ్ధంతోనే లభిస్తాయి. దరిద్రునికి కోరుకోకపోయినా చాలా మంది పుత్రులు కలుగుతారు. సంపన్నుడయిన వాడికి ఒక్కడు కూడా వాడి నుదుటి గీటున ఉండడు. విదాత చేష్టలు

చాలా చిత్రంగా ఉంటాయి. రోగం, అగ్ని, శస్త్రం, జలం, ఆకలిదప్పులు, ఆపద, విషం, జ్వరం, మృత్యువు, ఉచ్చస్థితినుండి పతనం - ఇవన్నీ జీవుడు జన్మించినపుడే నిశ్చయమైపోయి ఉంటాయి. ఆ నియమానుసారమే అతడు ఆ పరిస్థితులలోకి వెళ్లవలసి వస్తుంది. ఇంతవరకు ఎవరూ వీటినుండి తప్పించుకోలేదు. ఇప్పుడు తప్పించుకోవడం లేదు. ఈ రీతిగా కాలప్రభావం వలన జీవులకు ఇష్టానిష్ట పదార్థాలతో సంబంధం ఉంటుంది. వాయువు, ఆకాశం, అగ్ని, చంద్రసూర్యులు, దివారాత్రులు, నక్షత్రాలు, నదులు, పర్వతాలను కూడా కాలుడు తప్పించి ఇంకెవరు ఏర్పరచి స్థిరంగా ఉంచుతారు? చలి, ఎండ, వాన - వీటి చక్రం కూడా కాలయోగం వల్లనే నడుస్తోంది. ఇదే విషయం మనుష్యుల ముఖదుఃఖాలకీ వర్తిస్తుంది. రాజా! మనుష్యునికి మృత్యువుగాని, వృద్ధత్వం కాని ప్రాప్తించినపుడు ఓషధులు, మంత్రాలు, హోమాలు, జపాలు వీటి కూడా అతనిని రక్షించలేవు. సముద్రంలో రెండు కట్టెలు ఎలా కలుసుకొని విడిపోతాయో, అలాగే ఇక్కడ జీవుల సమాగమం ఉంటుంది. ఈ లోకంలో మనకు తల్లిదండ్రులు, భార్యాపుత్రులు వందలకొద్దీ గడిచిపోయారు. కాని ఆలోచిస్తే వాస్తవానికి వారు ఎవరివారు? మనం ఎవరికి చెందిన వారము? ఈ జీవుడికి ఎప్పుడూ ఎవరూ బంధువులు కారు. కాబోరు కూడా. దారిలో వెళ్తుండగా కలిసిన బాటసారులలాగే మన భార్యబంధువులు, సుహృద్దళం కలుస్తూ ఉంటారు. కాబట్టి వివేకశాలి తన మనసులో "నేను ఎక్కడ ఉన్నాను? నేను ఎవరిని? ఇక్కడికి ఎందుకు వచ్చాను? ఎందుకు ఎవరికోసం ఏడుస్తున్నాను?" అని విచారణ చేసుకొంటూ ఉండాలి. ఈ లోకం అనిత్యమైనది. చక్రంలా నిత్యమూ తిరుగుతూ ఉంటుంది. ఇందులో తల్లిదండ్రులు, పోదరులు, మిత్రులతోడి సమాగమం దారిలో కలిసిన బాటసారులవంటిదే.

తనకు శుభం కలగాలి అని కోరుకొనేవాడు శాస్త్రాజ్ఞుడు ఉల్లంఘించకుండా, అందులో శ్రద్ధపెట్టి, పితరులకు శ్రాద్ధక్రియలు చేయాలి. దేవతలను పూజించాలి. యజ్ఞానుష్ఠానం చేయాలి. ధర్మార్థకామాలను సేవించాలి. అయ్యో! ఈ లోకమంతా అగాధమైన కాలమనే సముద్రంలో మునిగిపోయింది. అందులో జరామృత్యువులనే మొసళ్లు కూడా ఉన్నాయి. కాని అతనికి ఏమాత్రం తెలివి ఉండడం లేదు. వైద్యులు కూడా మహాచేదైన కషాయాలు, రకరకాల నేతులు

తాగుతూ ఉంటారు. అయినా కూడా సముద్రం చెలియలికట్టను దాటినట్లుగా, వారు కూడా మృత్యువును దాటలేరు. రసాయనాలను గురించి తెలిసిన వైద్యులు వివిధ రసాయనిక ద్రవ్యాలను సేవిస్తూ ఉంటారు గాని వారు కూడా ముసలితనంతో జర్జరులై పోవడం చూస్తూనే ఉన్నాం. ఇదే రీతిగా తపస్సులు, స్వాధ్యాయపరులు, దాతలు, గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చేసిన వారు కూడా జరామృత్యువులను దాటలేకపోతున్నారు. జన్మించిన ప్రాణులందరికీ దివారాత్రులు, మాసాలు, సంవత్సరాలు, పక్షాలు - ఒకసారిగడిచిపోతే తిరిగి ఎన్నటికీ మరలి రావు. మృత్యువు యొక్క ఈ దీర్ఘమైన బాటను ప్రాణులందరూ పూర్తి చేయవలసినదే. కాబట్టి కాలానికి వశీభూతుడై, దానినుండి తిరిగి పుట్టని మరణధర్మశీలుడైన మనిషిలేడు. ఈ మార్గంలో భార్య మొదలైన వారితో కలిసి ఉండడం బాటసారులకు వలె కొద్ది క్షణాలు మాత్రమే. వారిలో ఎవరితోనూ మనిషికి నిత్య సహవాసము ఉండదు. తన శరీరంతోనే అతనికి చాలా కాలం సాటు సంబంధం ఉండదంటే, ఇతర బంధువులతో ఎలా కలిసి ఉండగలడు? రాజా! ఈవాడు నీ తాత తండ్రులు ఎక్కడికి పోయారు? ఇప్పుడు వారిని నీవూ చూడడం లేదు, వారు నిన్నూ చూడడం లేదు. స్వర్గనరకాలను మనిషి ఈనేత్రాలతో చూడలేడు. వానిని చూడడానికి సత్పురుషుడు శాస్త్రమనే కన్నులనే ఉపయోగించుకొంటాడు. కాబట్టి నీవు శాస్త్రాన్ని అనుసరించి నడుచుకో.

మనిషి మొదట బ్రహ్మచర్యాన్ని సాటించాలి. అనంతరం గృహస్థాశ్రమం స్వీకరించి, పితరుల, దేవతల ఋణం తీర్చుకోడానికి సంతానోత్పత్తిని, యజ్ఞానుష్ఠాన్ని చేయాలి. ఇటువంటి సూక్ష్మదృష్టి కల గృహస్థు తన మనసులోని శోకాన్ని సారదోలి, ఇహలోక స్వర్గలోకాలను లేదా పరమాత్మను ఆరాధించాలి. శాస్త్రానుసారంగా ధర్మాచరణం, ద్రవ్యసంగ్రహం చేసే రాజుకు ఈ చరాచర జగత్తులో మంచి కీర్తి వ్యాపిస్తుంది."

వ్యాసుడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్టిరా! అశ్వముని వలన ఈ రీతిగా ధర్మరహస్యం తెలుసుకొని, జనకమహారాజు బుద్ధి నిర్మలమయింది. అతని మనోరదాలన్నీ తీరాయి. అతడు శోకహీనుడై ముని అనుమతి తీసికొని తన భవవానికి వెళ్లిపోయాడు. అదేరీతిగా నీవూ శోకాన్ని విడిచి నిలబడు. మనసును ప్రసన్నంగా ఉంచుకో. జయించిన ఈ మహారాజ్యాన్ని శాస్త్రధర్మానుసారంగా అనుభవించు."

వారదుడు స్పంజయునికి చెప్పిన
అవేక రాజుల కథలను శ్రీకృష్ణుడు
యుధిష్ఠిరునికి చెప్పి ఊరడించుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - రాజా! వ్యాసుని ఈ ఉపదేశం విని కూడా యుధిష్ఠిరుడు ఏమీ మాట్లాడలేదు. అతని మానం చూసి అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో - "మాధవా! యుధిష్ఠిరుడు బంధువుల మరణానికి తీవ్రంగా శోకిస్తున్నాడు. ఇతడు శోకసాగరంలో మునిగి పోతున్నాడు. నీవు ఇతనికి ధైర్యం చెప్పు." అని అడిగాడు. అర్జునుడు ఇలా చెప్పడంతో శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వెళ్లి కూర్చున్నాడు. ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని మాటను తోసివేయలేదు. ఎందుకంటే చిన్నప్పటినుండి అతనికి అర్జునుని మీద కంటే అతనిపై ప్రీతిమెండు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు అతని దేతిని పట్టుకొని అతనిని తన మాటలతో ప్రసన్నుని చేస్తూ - "రాజా! ఇక నీవు శోకించకు. అధి నీ శరీరాన్ని కృశింపదేస్తోంది. రణాంగణంలో చనిపోయిన వారిని ఇక కలుసుకోవడం సాధ్యం కాదు. స్వప్నంలో సాక్షాత్కరించిన వస్తువులన్నీ మెలకువ వచ్చాక మాయమయినట్లే ఈ యుద్ధంలో చనిపోయిన క్షత్రియులందరూ మాయమయినట్లే అనుకో. వారందరూ గొప్ప గొప్ప వీరులతో తలపడి తమ ప్రాణాలను విడిచారు. శస్త్రాల ద్వారా మరణించారు కనుక వారందరూ స్వర్గానికి వెళ్లారు. నీవు వారికోసం శోకించకు. వారందరూ మహావీరులు, క్షాత్రధర్మతత్పరులు, వేదవేదాంగాలలో సారదర్శులు. వారు వీరులకు యోగ్యమైన ఉత్తమగతిని పొందారు. కాబట్టి నీవు ఏ విధంగానూ చింతించ కూడదు. ఈ విషయంలో నీకు వేను ఒక ప్రాచీన ప్రసంగాన్ని చెబుతాను.

ఒకసారి స్పంజయుడనే రాజు పుత్రశోకంలో మునిగిపోయాడు. అప్పుడు అతనితో వారదుడు - "స్పంజయా! సుఖదుఃఖాలనుండి నీవు, నేను, ప్రజలందరూ ఎవరూ కూడా తప్పించుకోలేరు. కాబట్టి ఇతనికోసం ఎందుకు శోకించడం? నీవు నీ శోకాన్ని శాంతింపచేసి, నేను చెప్పేది శ్రద్ధగా విను. ఇది ప్రాచీనరాజుల యొక్క చక్కని ఇతిహాసం. దీనిని వినడం వలన క్రూరగ్రహాలు శాంతిస్తాయి. ఆయుర్వృద్ధి కలుగుతుంది.

రాజా! సుహోత్రమహారాజు చనిపోయాడని మనం వింటూనే ఉన్నాం. అతడు గొప్ప అతిథిసేవా తత్పరుడు. ఇంద్రుడు అతని రాజ్యంలో ఒక వర్షంపాటు సువర్ణవృష్టి కురిపించాడు. అతని రాజ్యకాలంలో భూమికి 'వసుమతి' అనే పేరు సార్థకమయింది. నదులలో కూడా అప్పుడు బంగారమే

ప్రవహిస్తూ ఉండేది. అందులోని తాబేళ్లను, ఎండ్రకాయలను, నాళాలను, మొసళ్లను, చేపలను కూడా బంగారుమయంగా చేశాడు ఇంద్రుడు. సుహోత్రుడు ఆ బంగారాన్ని అంతా కురుజాంగల దేశానికి తరలించి అక్కడ ఒకమహాయజ్ఞాన్ని ఏర్పాటుచేసి, అదంతా బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చివేశాడు. ధర్మార్థకామమోక్షాలలో అతడు నీకంటే శ్రేష్ఠుడు, నీ కొడుకుకంటే కూడా అధిక పుణ్యవంతుడు. కాని చివరికి అతడు కూడా చనిపోయాడు. కాబట్టి నీవు నీ కొడుకు కోసం శోకించనవసరం లేదు.

స్పంజయా! ఉశీనరుని కొడుకు శిబి మరణించిన వార్త కూడా మనం వినే ఉన్నాం. ప్రజాపతి బ్రహ్మకూడా రాజ్యనిర్వహణలో అతనితో సమానుడు వేరొకడు భూతభవిష్యత్తులలో లేనేలేడని భావిస్తూ ఉండేవాడు. నీ కొడుకు దక్షిణలూ ఇష్టలేదు, యజ్ఞలూ చేయలేదు. నీకంటే, నీ పుత్రునికంటే కూడా ధర్మార్థకామ మోక్షాలలో అతడు ఎంతో మించినవాడు. కాని అతడు కూడా చనిపోయాడు. కాబట్టి నీవు నీ పుత్రునికోసం శోకించకు.

దుష్యంతుని కొడుకు భరతుడు వేయి అశ్వమేదాలు, వంద రాజసూయాలు చేశాడు. అతడు కూడా నీకంటే, నీపుత్రుని కంటే అర్థాధి చతుర్విధపురుషార్థాలలోను మించినవాడే. కాని అతడు కూడా కాలుని నోట్లో చిక్కుకొన్నాడు. కాబట్టి నీవు నీ కొడుకుకోసం శోకించకు.

స్పంజయా! దశరథనందనుడు రాముడు ప్రజలను తన కన్నబిడ్డలవలె సాలించేవాడని విన్నాం. అతని రాజ్యంలో ఏ స్త్రీకూడా విధవరాలుగా, అనాథగా లేదు. మేఘాలు సకాలంలో వర్షించేవి. కాలం సుభిక్షంగా ఉండేది. ఎల్లప్పుడూ కాలం హాయిగా గడిచిపోయేది. ఆ కాలంలో ఏ జీవీ నీటిలో మునిగి చనిపోవడం గాని, అగ్నితో భాధపడడంగాని, రోగాలకు భయపడడం గాని జరిగేదికాదు. స్త్రీపురుషులు వెయ్యేళ్లు జీవించేవారు. స్త్రీలు కూడా పోట్లాడుకొనేవారు కారు. ఇక పురుషుల సంగతి చెప్పేదేముంది? ప్రజలు సదా దర్మతత్పరులై ఉండేవారు. పైగా అందరూ సంతుష్టులు, పూర్ణకాములు, నిర్భయులు, స్వేచ్ఛానుసారంగా నడుచుకొనేవారు, సత్యవాదులు అయిఉండేవారు. ఆయన రాజ్యం చేసినంత కాలమూ వృక్షాలు పలపుష్పాలతో వంగిఉండేవి, ఆవులు కుండలతో సమ్మర్దిగా సాలిచ్చేవి. ఆయన గొప్ప దక్షిణలు ఇచ్చి పది అశ్వమేధయజ్ఞాలు చేశాడు. ఆ యజ్ఞాలలో రాకపోకలకు ఎవరికీ ఆటంకం ఉండేదికాదు.

శ్రీరాముడు ఆజానుబాహువు, నిత్యయావనుడు, శ్యామవర్ణుడు, అరుణనేత్రుడు, అందమైన ముఖం, సింహానదుమువంటి నడుము గలవాడు. ఆయన పదకొండువేల సంవత్సరాలు అయోధ్యను పాలించాడు. అలాంటి మహానుభావుడే పరలోకానికి చేరుకొన్నాడంటే ఇక నీపుత్రుని సంగతికేమిటి? నీవు అతనికై విచారించకు.

భగీరథ చక్రవర్తికూడా నేడు లేడని మనకు తెలుసు. అతడు యజ్ఞాలు చేసినపుడు సువర్ణాభరణాల బరువుకు వంగిపోయిన పదిలక్షలమంది కన్యలను దక్షిణలుగా దానంచేశాడు. వారిలో ప్రతిఒక్క కన్య రదాన్ని అదిష్టించింది. ప్రతిరథానికి నాలుగు గుట్టలు ఉండేవి. వాటి వెనుక సువర్ణమాలలతో, పద్మమాలికలతో అలంకరింపబడిన వందేసి ఏనుగులు, ఒక్కొక్క ఏనుగు వెనుక వెయ్యేసి గుట్టలు నడుస్తూ ఉండేవి. ఒక్కొక్క గుట్టం వెనుక వెయ్యేసి ఆవులు, ఒక్కొక్క ఆవుతో వెయ్యేసి గొట్టెలు, మేకలు ఉండేవి. ముల్లోకాలలోను ప్రవహించే గంగ అతనికి పుత్రికగా అవతరించింది. అందుకే ఆమెను భాగీరథి అన్నారు. కాని చూశావా, అతడు కూడా మరణించాడు. కనుక నీ పుత్రుని కోసం శోకించకు.

స్పంజయా! దిలీప మహారాజు కూడా జీవించలేదు. అతడు చేసిన ఘనకార్యాలను బ్రాహ్మణులు ఈనాటివరకు వర్ణిస్తూనే ఉన్నారు. అతడు యజ్ఞాలు చేస్తూంటే ఇంద్రాదిదేవతలు ప్రత్యక్షంగా వచ్చి అందులో భాగాలు స్వీకరించేవారు. అతని యజ్ఞపాత్రలు, యూపస్తంభం కూడా బంగారుమయమే. అతని యజ్ఞోత్సవాలలో ఆరువేలమంది దేవతలు, గంధర్వులు సప్తస్వరాలకు అనుగుణంగా నృత్యంచేశారు. సత్యవాది అయిన ఆ దిలీపమహారాజును దర్శించినవారు కూడా స్వర్గానికి అర్హులయ్యారు. అతని రాజభవనాలలో వేదధ్వని, వింటివారి మోత, యాచకుల కోలాహలం ఈ మూడుశబ్దాలు ఎప్పుడూ ఆగిపోలేదు. కాని మృత్యువు అతనిని కూడా విడిచి పెట్టలేదు. కాబట్టి నీవు నీ పుత్రునీకొరకు విచారించకు.

యువనాశ్వుని కొడుకు మాంధాత మహారాజుకూడా చనిపోయాడు. అతని తండ్రి పారసాటున యజ్ఞంలో అభిమంత్రితమైన నీటిని త్రాగాడు. అందుకని అతడు తండ్రి కడుపు నుండియే జన్మించాడు. అతడు మహావైభవోపేతుడు, త్రిలోకవిజయి. అతడు దేవతల వంటి ఆకారం కలవాడు. అతడు యువనాశ్వుని ఒడిలో పరుండి ఉండడం చూసి, దేవతలు తమలో తాము “ఇతడెవరి సాలు తాగుతాడు?”

అని తర్కించుకోసాగారు. అప్పుడు ఇంద్రుడు “మాం దాతా” (వాసాలు తాగుతాడు) అన్నాడు. ఇలా అని ఇంద్రుడు అతనికి ‘మాందాత’ అని నామకరణం చేశాడు. అప్పుడు ఇంద్రుని చేతి నుండి సాలు స్రవించసాగాయి. వాటిని అతడు అతనినోటి కందించాడు. వాటిని త్రాగి అతడు ఒక్కరోజులోనే వందపలాలు బరువు పెరిగాడు. పన్నెండురోజుల్లోనే పన్నెండేండ్ల వాడిలా అగుపించసాగాడు. బాలుడు గొప్పధర్మాత్ముడు, శూరుడు, యుద్ధంలో ఇంద్రునంతటి పరాక్రమవంతుడు అయ్యాడు. అతడు అంగారుడు, మరుత్తు గయుడు, అంగుడు, బృహద్రథుడు - ఈ రాజులందరినీ కూడా ఓడించాడు. ఉదయాద్రి మొదలుకొని అస్తాద్రివరకు గల ప్రాంతమంతా మాంధాత అధీనంలోనే ఉండేది. అతడు వంద అశ్వమేధాలు, వందరాజసూయాలు చేశాడు. పదియోజనాల పొడవు, ఒక యోజనం ఎత్తుగల బంగారు చేపను చేయించి బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చాడు. కాని పరమప్రతాపశాలియైన ఆ మాంధాత సేరు ఊరు కూడా నేడు లేవు. ఇకనీవు నీ పుత్రుని కోసం ఎందుకు ఏడుస్తావు?

స్పంజయా! వాభాగుని కొడుకు అంబరీషుడు కూడా ఇప్పుడు లేడు. ఇది కూడా మనకు తెలిసినదే. అతడు మహాగొప్పయజ్ఞం చేసి, బ్రాహ్మణులను సత్కరించాడు. ఆ సత్కారం పొందినవారు “ఇలాంటి యజ్ఞం ఇంతకు ముందు ఎవరూ చేయలేదని, ఇక భవిష్యత్తులో ఎవరూ చేయబోర”ని ప్రశంసిస్తూ చెప్పుకొన్నారు. ఆ యజ్ఞంలో సేవలు అందించిన రాజులందరూ అశ్వమేధయజ్ఞఫలం అనుభవించడానికి ఉత్తరాయణమార్గంలో, హిరణ్యగర్భలోకానికి వెళ్లారు. కాని కరాళుడైన కాలుడు అతనినీ విడిచిపెట్టలేదు. కనుక నీపుత్రశోకాన్ని విడుపు.

రాజా! చిత్రరథుని కొడుకు శశభిందుడు కూడా మరణించాడని మనం వింటున్నాం. అతనికి లక్షమంది రాణులుండేవారు. వారి వల్ల అతనికి పదిలక్షలమంది పుత్రులు కలిగారు. ప్రతిరాజకుమారునికి వందేసి కన్యలను వివాహం చేశాడు. ప్రతికన్య వెనుక వందేసి ఏనుగులు, ఒక్కొక్క ఏనుగుతో సాటు వందేసి రథాలు ఉన్నాయి. ప్రతి రథం వెనుక వందేసి గుట్టలు, ప్రతి గుట్టం వెనుక వందేసి గోవులు ఉన్నాయి. ఆ క్రమంలోనే ప్రతి ఆవువెనుక వందేసి గొట్టెలు కట్టంగా లభించాయి. కాని శశిబిందు మహారాజు ఒక అశ్వమేధయజ్ఞంలో ఈ ధనాన్ని అంతటినీ బ్రాహ్మణులకు దానంచేశాడు. నీ కంటే కూడా ఆ రాజు ధర్మార్థకామమోక్షాలు

నాలుగు విషయాలలోను మించినవాడే. అతడు కూడా మృత్యుముఖంలోకి వెళ్లిపోయాడు. కాబట్టి నీ పుత్రశోకం విడిచిపెట్టు.

సృంజయా! అమూర్తరయుని కొడుకు గయుని మరణం కూడా మనం వినిఉన్నాం. ఒకసారి యజ్ఞంలో అగ్నిదేవుడు అతనికి ప్రసన్నుడై వరం కోరుకోమని అన్నాడు. అప్పుడు గయుడు - "అగ్నిదేవా! మీదయ వలన నావద్ద అక్షయమైన దనం ఉండాలి. ధర్మమునందు శ్రద్ధ నిలిచి ఉండాలి. మనసు సత్యమునందు అనురక్తి కలిగి ఉండాలి." అని కోరుకొన్నాడు. ఇలా అగ్నిదేవుని కృపవల్ల అతని కోరికలన్నీ ఈడేరాయి. అతడు వేల సంవత్సరాల పాటు పూర్ణిమ, అమావాస్య, చాతుర్మాస్యంలో అనేక పర్యాయాలు అశ్వమేధయజ్ఞాలు చేశాడు. వేలఏండ్లు ప్రతినీత్యం ప్రాతఃకాలంలో లేచి, లక్షచొప్పున గోవులను, వందేసి కంచర గాడిదలను బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చాడు. కాని చివరికి అతనినికూడా కాలుడు విడువలేదు. కనుక నీవు పుత్రశోకాన్ని వదులు.

రాజా! ఇక్ష్వాకు వంశంలో పుట్టిన సగరమహారాజు ఇప్పుడు లోకంలో లేడు. ఇది మనం వినే ఉన్నాం. అతనికి తన వెన్నంటి తిరిగే అరవైవేల మంది పుత్రులు ఉన్నారు. అతడు తన బాహుబలంతో ఈ భూమిపై ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యరాజ్యం నెలకొల్పి, వేయి అశ్వమేధయాగాలు దేసి, దేవతలను తృప్తిపరిచాడు. ఆ యజ్ఞాలలో అతడు బ్రాహ్మణులకు బంగారు భవనాలను దానమిచ్చాడు. సముద్రమంత మేర, ఈ భూమిని తవ్వించాడు. అతని పేరు మీదవే సముద్రానికి 'సాగర'మని పేరు వచ్చింది. కాని చివరకు అతడు కూడా చనిపోయాడు. కాబట్టి నీవు నీ కొడుకు కోసం శోకించకు.

సృంజయా! వేనుని కొడుకు పృథుమహారాజు కూడా వేడు లేడు. మహర్షులు మహారణ్యమధ్యంలో అతనికి రాజ్యాభిషేకం చేశారు. "ఇతడు లోకాలన్నిటిలో ధర్మమర్యాదను ప్రదితం చేస్తాడు" (స్థాపిస్తాడు) అనే ఆలోచనతో అతనికి "పృథువు" అని నామకరణం చేశారు. అతనిని చూసి ప్రజలందరూ ముక్తకంఠంతో అతనిపట్ల తాము ప్రసన్నులమైనామని చెప్పారు. ఈ రీతిగా ప్రజలను రంజింపదేయడం వలననే అతడు 'రాజు' అయ్యాడు. అతని పాలనాకాలంలో భూమి విత్తకుండానే ధాన్యాన్ని పండిందేది, ప్రతి దొన్నెలోను ఓషధులు రసం చిలుకుతూ ఉండేవి, ఆవులన్నీ కుండలనిండుగా సాలిచ్చేవి. మనుష్యులు రోగాలు లేకుండా, పరిపూర్ణ తృప్తితో నిర్భయులై ఉండేవారు. వారు

తమ ఇచ్చానుసారంగా సాలాల్లోనో, ఇల్లల్లోనో ఉండేవారు. రాజు సముద్రాన్ని సమీపించినప్పుడు, దానిలోని నీరు స్థిరంగా ఉండేది, నదులు స్రవహించడం ఆగిపోయేవి. అతడు ఒక అశ్వమేధ యజ్ఞాన్ని చేసి, అందులో బ్రాహ్మణులకు ఇరవై ఒక్క బంగారు కొండలను ధానం చేశాడు. కాని చివరికి అతడు కూడా కాలానికి గ్రాసమైపోయాడు. కాబట్టి నీవు నీ కొడుకు గురించి విచారించకు." అని ఈ రీతిగా ఉపదేశించి వారదుడు - "రాజా! నీవు మౌనంగా ఏదో ఆలోచిస్తున్నావు. నామాటలనేమీ శ్రద్ధగా వినలేదా? నేను చెప్పినది వ్యర్థం కాకూడదు." అన్నాడు.

సృంజయుడు - "మహర్షీ! మీ ఉపదేశం వ్యర్థంకాలేదు. మిమ్మల్ని చూడడంతోనే నా శోకం అంతా డూరమయిపోయింది. మీ మాటలు వినాలనే ఆసక్తి నాకు ఇంకా తగ్గిపోలేదు. అమృతపానంలాగ దానికోసం నా ఉత్కంఠ అలాగే ఉంది. అయినా మీ దయవల్ల నా కొడుకును ఒక్కసారి కలుసుకోనాలని ఉంది." అని అడిగాడు.

వారదుడు - "రాజా! పర్వతమహర్షి నీకు సువర్ణస్థీవి అనే కొడుకును ప్రసాదించాడు. అతడిప్పుడు లేడు. అతని స్థానంలో వేయిసంవత్సరాల వరకు బ్రతికి ఉండే హిరణ్యనాభుడనే ఇంకొక పుత్రుని నేను ప్రసాదిస్తాను." అని చెప్పాడు.

శ్రీకృష్ణుడు ఈ మాటలను చెప్పొక వారదుడు కూడా అవునని అంగీకరిస్తూ, యుధిష్ఠిరునికి సువర్ణస్థీవి చరిత్రనంతా వినిపించి, అతనితో "రాజా! సృంజయుడు చనిపోయిన తన కుమారుని బ్రతికించమని బాగా పట్టుపట్టాడు. అందుకని నేను అతనిని జీవింపజేశాను. అందువల్ల అతని తల్లిదండ్రులు చాలా సంతోషించారు. కాలక్రమంలో తండ్రి స్వర్గస్థుడయ్యాక, సువర్ణస్థీవి పదకొండువంధల ఏళ్లపాటు ఈ భూమిమీద రాజ్యం చేశాడు. అనంతరం అతడు స్వర్గానికి వెళ్లాడు. ధర్మరాజా! ఇప్పుడు నీవుకూడా నీహృదయ సంతాసాన్ని డూరం చేసుకొని, శ్రీకృష్ణుడు, వ్యాసుడు చెప్పినట్లుగా, పైతృకమైన నీ రాజసింహాసనాన్ని అధిష్టించి, పాలనాభారాన్ని నిర్వర్తించు. ఇదంతా చేస్తూ, నీవు గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చేస్తే, నీవు కోరుకొన్న లోకాలు పాంధగలవు అని చెప్పాడు.

వ్యాసుడు యుధిష్ఠిరునికి

రాజధర్మమును ఉపదేశించుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! వారదుని మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు మౌనంగా ఉండిపోయాడు.

అప్పుడు అతడు ఇంకా శోకగ్రస్తుడుగా ఉండడం చూసి సర్వధర్మపరిజ్ఞాత అయిన వ్యాసమహర్షి - "యుధిష్ఠిరా! ప్రజాపాలనమే రాజులకు ధర్మం. కాబట్టి నీవు నీ పైతృకరాజసింహాసనాన్ని స్వీకరించు. తపస్సు బ్రాహ్మణులకే నిత్యధర్మమని వేదాలు చెప్పాయి. క్షత్రియులు అన్ని ధర్మాలనూ రక్షించేవారే. విషయాసక్తుడై, ధర్మవిధిని ఉల్లంఘించినవాడు లోకమర్యాదకు భంగం కలిగించినవాడు అవుతాడు. క్షత్రియుడు అతనిని తన బాహుబలంతో అణచివేయాలి. అజ్ఞానంతో శాస్త్రప్రమాణాన్ని అంగీకరించనివాడు తన సేవకుడైనా, పుత్రుడైనా, తపస్వి అయివా లేదా ఎవరయివాసరే ఆ పాపాత్ముని అన్నిరకాలుగానూ అణచివేయాలి, నాశనం చేయాలి. ఇందుకు వ్యతిరేకంగా ఆచరించే రాజుకు పాపం అంటుతుంది. నశించిపోతున్న ధర్మాన్ని రక్షించని రాజు ధర్మానికి అపూతం కలిగించేవాడే, నీవు నీ అనుచరులతో కలిసి ఆ ధర్మహతకులనే నాశనం చేశావు. కాబట్టి నీవు నీ ధర్మాన్నే ఆచరించావు. ఇక శోకించడం ఎందుకు? ధుష్టులను వధించడం, సుపాత్రులకు దానం చేయడం, ప్రజలను రక్షించడమే రాజుకు ధర్మం." అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "తపోధవా! మీరు ధర్మజ్ఞులందరికీ తలమానికం. మీకు ధర్మం ఎప్పుడూ ప్రత్యక్షంగానే ఉంటుంది. మీ మాటలపట్ల నాకేమాత్రం సందేహంలేదు. కాని దేవా! ఈ రాజ్యం కోసం నేను ఎంతోమంది చంపదగని వారిని కూడా చంపించాను. నేను చేసిన ఆ పనే నన్ను దహించినేస్తోంది." అన్నాడు.

వ్యాసుడు - "రాజా! ఉద్ధతులను దండించడం రాజు యొక్క కర్తవ్యమే. ఈ నియమం ప్రకారమే నీవు కౌరవులను చంపించావు. కాబట్టి నీమనసును శోకగ్రస్తం కానీకు. దోషయుక్తమని తెలిసికూడా నీ ధర్మాన్ని నీవు నిర్వర్తిస్తున్నావు. అటువంటి నీకు ఈ రకమైన ఆత్మగ్లాని శోభస్కరం కాదు. శాస్త్రాలలో పాపకర్మలకు విధింపబడిన ప్రాయశ్చిత్తాలను కూడా దేహధారులే చేయగలుగుతారు. శరీరాన్ని విడిచిపెట్టాక అయితే అవి కూడా చేయలేరు. కాబట్టి రాజా! నీవు బ్రతికి ఉంటేనే నీ పాప కృత్యానికి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోగలవు. ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోకుండానే శరీరం విడిచిపెడితే నీ చేతిలో కేవలం పశ్చాత్తాపమే మిగులుతుంది." అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ! నేను రాజ్యలోభంతో నా పుత్రపాత్రులను, పోదరులను, పితృతండ్రులను, మామగార్లను, గురువులను, మేనమామలను, తాతలను, అనేక క్షత్రియ

వీరులను, బంధువులను, స్నేహితులను, సమవయస్కులను, మేనల్లుళ్లను, జ్ఞాతిపోదరులను, బిన్న బిన్న దేశాలనుండి వచ్చిన రాజులను వధింపచేశాను. దానికి నాకు ఎటువంటి దండన లభిస్తుంది. ఈ దిగులుతోనే రాత్రింబవళ్లు మాటిమాటికి నేను దహించుకుపోతున్నాను. శ్రీసంపన్నులయిన రాజోత్తములు లేని ఈ భూమిని చూసినప్పుడు, భయానకమైన ఈ జ్ఞాతివధ, అందులో చనిపోయిన వందలకొద్దీ శత్రుపక్షపు వీరులు, కోట్లకొలది ఇతరమానవులను తలచుకొన్నప్పుడు అయితే నాకు గొప్ప పశ్చాత్తాపం కలుగుతోంది. అయ్యో! ఈ వాడు పతిపుత్రులను, పోదరులను పోగొట్టుకొన్న ఈ అతివల గతి ఏమిటి? వారిని నాశనం చేసిన, మాపాండవులను, యాదవులను వారు శాపనార్థాలు పెడుతూ ఉంటారు. మిక్కిలి దీనంగా నేలపైపడి పొర్లుతూ ఉంటారు. బ్రాహ్మణోత్తమా! చనిపోయిన బంధువులపట్ల ఉన్న ప్రేమతో ఆ స్త్రీలందరూ నిస్సందేహంగా ప్రాణత్యాగం చేస్తారని నాకు నిశ్చయమవుతోంది. ధర్మగతి చాలా సూక్ష్మమైనది. కాబట్టి ఈ రీతిగా స్త్రీహత్యాపాతకం కూడా మాకు ప్రాప్తిస్తుంది. మా సుహృదులను చంపి మేము మహాపాపం చేశాము. దానికి మేము తలలు వంచుకొని నరకంలోనే పడతాము. కాబట్టి ఇప్పుడు మేము భీషణమైన తపస్సు చేసి, శరీరాలను త్యజిస్తాము. మీదృష్టితో తపస్సుకు ఉత్తమమైన తపోవనమేదైనా ఉంటే దయచేసి తెలపండి." అని ప్రాధేయపడ్డాడు.

వ్యాసుడు - "రాజా! నీవు క్షత్రియులలో అగ్రగణ్యుడవు. నీవు నీ ధర్మాన్ని అనుసరించియే ఈ క్షత్రియులనందరినీ సంహరించావు. కనుక నీవు శోకించకు. వారంతా తాము చేసిన అపరాధం వల్లనే మరణించారు. నీవు, భీముడు, అర్జునుడు లేదా నకులసహదేవులు వారిని చంపేవారుకారు. కాలుడే వారిని సంహరించాడు. అతనికి తల్లి అని లేదు, తండ్రి అని లేదు, ఎవరిపైకూడా కనికరించడు. అతడు ప్రజలకర్మలకు సాక్షిమాత్రుడు. అతనికి నీ యుద్ధం కేవలం నిమిత్తమాత్రమే. అతడు ఇలాగే ఒక ప్రాణితో మరియొక ప్రాణిని చంపిస్తాడు. ఈ సంహారకృత్యానికి అతడు ఒక భగవత్స్వరూపుడే. అంతేకాక, నీవు కౌరవులయొక్క వివాశకారకమైన కర్మలను కూడా దృష్టిలోపెట్టుకో. వాటికారణంగానే వారు కాలునినోటికి చిక్కవలసివచ్చింది. కమ్మరివాడు నిర్మించిన యంత్రం అతనికి లోబడి ఎలా పనిచేస్తుందో, అలాగే ఈ జగమంతా కాలాదీనమైన కర్మలయొక్క ప్రేరణవలననే జరుగుతూ ఉంటుంది.

అయినాకూడా నీ చిత్తంలో వీరందరినీ ఊరికే చంపించాననే సంతాపం ఉంది. ఆ పాపవిముక్తికి నీవు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకో. రాజా! ఈ సంగతి అందరికీ తెలిసినదే. పూర్వం దేవాసురులమధ్య రాజ్యలక్ష్మికోసం పన్నెండువేల ఏళ్లపాటు యుద్ధం జరిగింది. అందులో దేవతలు దైత్యులను సంహరించి స్వర్గలోక భూలోకాల మీద ఆధిపత్యం పొందారు. దర్మాన్ని నాశనం చేసేవారిని, అధర్మాన్ని వ్యాపింపచేసే వారిని చంపవలసినదే. అందుకే దేవతలు ఆ యుద్ధంలో ఎనభైఎనిమిదివేల మంది “శాలావృకు”లనే దైత్యులను కూడా చంపివేశారు. కుటుంబ సౌఖ్యంకోసం అందులోని ఒకవ్యక్తిని, దేశంలో శాంతిస్థాపన కోసం ఒక కుటుంబాన్ని నాశనం చేయడంలో పాపమేమీ లేదు. రాజా! ఒక్కొక్కసారి అధర్మంగా కనపడే కర్మయే ధర్మం అవుతూ ఉంటుంది. ధర్మంగా కనపడేదే అధర్మం అవుతుంది. బుద్ధిమంతుడు ఈ రీతిగా ధర్మాధర్మాల రహస్యాన్ని చక్కగా వివేకించి తెలుసుకోవాలి. ధర్మరాజా! నీవు శాస్త్రాలు విన్నావు. కాబట్టి ధర్మాధర్మాల విషయంలో నీ బుద్ధిని స్థిరపరుచుకో. చూడు. పూర్వం దేవతలు అనుసరించిన ధర్మమార్గాన్నే నీవుకూడా అనుసరించావు. నీవంటి ధర్మపరాయణుడు ఎప్పుడూ నరకద్వారం చూడడు. కాబట్టి నీవు నీ తమ్ముళ్లకు, స్నేహితులకు, బంధువులకు, దైర్యాన్నిచ్చు. హృదయంలో పాపచింతన పెట్టుకొని, ఏదైనా దుష్కర్మచేసినవాడు, అలాంటిది చేసికూడా ఏ రీతిగానూ సిగ్గుపడనివాడు పాపాలు అనుభవించవలసి ఉంటుందని శాస్త్రం చెబుతోంది. అటువంటి పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తమేదీలేదు. అది ఎప్పటికీ నశించదుకూడా. నీ హృదయం చాలా నిర్మలమైనది. యుద్ధం చేయాలని కోరిక లేకపోయినాకూడా శత్రువుచేసిన అపరాధం వలన నీవు యుద్ధం చేయవలసివచ్చింది. పైగా అదిచేసి పశ్చాత్తాపం కూడా పడుతున్నావు. దీనికి అశ్వమేధయాగం మంచి గొప్ప ప్రాయశ్చిత్తం. దానిని చెయ్యి. నీకు పాపం తొలగిపోతుంది. ఇంద్రుడు కూడా మరుత్తుల సహాయంతో శత్రువులను ఓడించి, ఒకదానివెనుక ఒకటిగా వంద అశ్వమేధయాగాలు చేశాడు. అందుకే అతడు “శతక్రతువు” అనిపించుకొన్నాడు. ఈ రీతిగా అతడు స్వర్గంమీద ఆధిపత్యం సంపాదించి పాపాలనుండి విముక్తి పొందాడు. స్వర్గంలోని దేవతలు, ఋషులు కూడా అతనిని గౌరవిస్తున్నారు. నీవు కూడా నీ పరాక్రమంతోనే ఈ భూమిని పొందావు. నీ బాహుబలంతోనే నీవు రాజులను ఓడించావు. ఇప్పుడిక నీ మిత్రులతో పాటు,

వారి దేశాలకు, రాజధానులకు వెళ్లి, వారి సోదరులను, పుత్రులను, లేదా పౌత్రులను ఆయా రాజ్యాలకు అభిషిక్తులను చెయ్యి. రాజులయొక్క ఉత్తరాధికారులు ఎవరయినా ఇంకా గర్భస్థులుగానే ఉంటే, ఆ ప్రజలకు నచ్చచెప్పి ఓదార్పు. ఈ రీతిగా ప్రజలందరి మనసులను రంజింపచేస్తూ రాజ్యపాలన చెయ్యి. ఏ రాజులకైనా పుత్రులు లేకపోతే, ఆ పింహాసనంమీద పుత్రులనే అభిషేకించు. భరతశ్రేష్ఠా! ఈ రీతిగా రాజ్యమంతటా శాంతిని స్థాపించి, అసురులపై విజయం పొందించిన ఇంద్రునిలా నీవు అశ్వమేధయాగం ద్వారా భగవంతుని పూజించు. రాజా! ఈ యుద్ధంలో చనిపోయిన క్షత్రియులకోసం నీవు శోకించకూడదు. వారు కాలునిశక్తితో మూడులై తమ దుష్కర్మలవలననే మృత్యుముఖంలో పడ్డారు. క్షత్రియధర్మం యొక్క పలం వారికి పూర్తిగా దక్కింది. నీకు ఈ నిష్కంటకమైన రాజ్యం ప్రాప్తించింది. దీనిని సాలిస్తూ నీవు దర్మాన్ని రక్షించు. మరణించాక శుబాలను చేకూర్చేది ఇదే.” అని ఉపదేశించాడు.

పాపములు - వానికి ప్రాయశ్చిత్తములు

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! మనుష్యుడు ఏవి పనులు చేయడం వలన ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవలసినస్తుంది? అలాంటి పరిస్థితిలో ఏమి చేయడం వలన పాపవిముక్తుడవుతాడు? దయచేసి ఇది వాకు చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

వ్యాసమహర్షి చెప్పగాడు “ శాస్త్రవిహితమైన కర్మలు చేయడం మాని, నిషిద్ధకర్మలు చేసేవాడు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. సూర్యోదయ, సూర్యాస్తమయ సమయాలలో నిద్రించే బ్రహ్మచారి, గోళ్లు, పళ్లు నల్లగా ఉండేవాడు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. (ఎందుకంటే “స్వర్ణహరీ తు కునభీ, సురాపః శ్యామదంతకః” అనే స్మృతిని అనుసరించి పూర్వజన్మలోవారు క్రమంగా బంగారం దొంగిలించేవాడు, సురాపానం చేసేవాడు అయిఉంటారు) అంతేకాక అన్నగారికి వివాహం కాకుండా, వివాహం చేసుకొన్న తమ్ముడు, బ్రహ్మహత్య చేసినవాడు, వేదనిందకుడు, చెల్లెలి పెళ్లి అయ్యాక, ఆమె అక్కను వివాహమాడినవాడు, అక్కపెళ్లికాకుండా, చెల్లెలిని వివాహమాడినవాడు, నియమభ్రష్టుడయిన బ్రహ్మచారి, ద్విజుని హత్యచేసినవాడు, అపాత్రదానం చేసినవాడు, యోగ్యునికి దానం చేయనివాడు, గ్రామాని కంటటికీ నష్టం కలిగించేవాడు, మాంసాన్ని అమ్మేవాడు, నిప్పుపెట్టేవాడు, జీతం తీసుకొని వేదాన్ని నేర్చే గురువు, స్త్రీహంతకుడు, ఇతరుల కొంపకు చిచ్చుపెట్టేవాడు,

అబద్ధాలాదుతూ కదుపునింపుకొనేవాడు, గురువును అవమానిస్తూ సదాచారమర్యాదను ఉల్లంఘించేవాడు - వీరందరూ పాపులే అవుతారు. వీరు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి.

ఇవే కాకుండా, లోకానికి వేదానికి కూడా విరుద్ధమైన, చేయకూడని ఇతరపనులను గూర్చి కూడా చెబుతాను. నీవు ఏకాగ్రచిత్తంతో విను. స్వధర్మాన్ని విడిచి పరధర్మాన్ని ఆచరించడం, యజ్ఞం చేయడానికి అధికారం లేని వానితో యజ్ఞం చేయించడం, అభక్ష్యభక్షణం చేయడం, శరణుకోరి వచ్చిన వానిని విడిచిపెట్టడం, తల్లిదండ్రులను, పోషించదగిన సేవకులను పోషించకపోవడం, పాలు, పెరుగు మొదలైన రసద్రవ్యాలను అమ్మడం, పశువులను, పక్షులను చంపడం, శక్తి ఉన్నప్పటికీ 'అగ్న్యధానం' మొదలైన కర్మలు చేయకపోవడం, గోగ్రాసం మొదలైన నిత్యదానాలు చేయకపోవడం, బ్రాహ్మణులకు దక్షిణలు ఈయకపోవడం, బ్రాహ్మణదానాన్ని అపహరించడం - వీటినన్నింటినీ ధర్మతత్త్వజ్ఞులు చేయకూడని పనులు అని చెబుతూఉంటారు.

రాజా! తండ్రితో దెబ్బలాడేవాడు, గురుపత్నీసంగమం చేసేవాడు, ఋతుకాలంలో భార్యతో సంగమించనివాడు - ధర్మాన్ని తప్పినవారే. ఈ రీతిగా సంక్షేపంగా, విస్తారంగా పైన చెప్పిన కొన్ని కర్మలను చేయడంవల్లను, కొన్ని కర్మలను చేయకపోవడం వల్లను మనుష్యుడు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవలసివస్తుంది. ఈ పనులు చేసినప్పటికీ ఏయే కారణాల వలన మనిషికి పాపం అంటదో అది విను. వేదవేదాంగ పారంగతుడైన బ్రాహ్మణుడు అయినప్పటికీ కూడా యుద్ధరంగంలో కత్తి చేతపట్టి చంపడానికి వచ్చినపుడు ఆతనిని చంపడం వలన బ్రహ్మహత్యాపాపం అంటదు. రాజా! ఈ విషయంలో వేదమంత్రం కూడా ఉంది. వేదవాక్యానుసారంగా ధర్మంగా అంగీకరించబడేదానినే నీకు నేను చెబుతున్నాను. స్వధర్మమృతుడైన ఆతలాయి బ్రాహ్మణుని చంపడం వలన కూడా బ్రహ్మహత్యాదోషం కలగదు. తెలియకుండానో, ప్రాణం మీదికి వచ్చినపుడో మదిరాపానం చేస్తే, అనంతరం ధర్మాత్ముల ఆజ్ఞానుపారం, అతనికి తిరిగి సంస్కారం జరగాలి. ఇలాగే ఇతరమైన అభక్ష్యభక్షణాది విషయాలలో కూడా అని తెలుసుకోవాలి. ఎప్పుడయినా అటువంటిది పొరపాటున జరిగితే ప్రాయశ్చిత్తంతోనే దానికి శుద్ధికలుగుతుంది.

చౌర్యం అనేది ఎప్పుడూ నిషిద్ధమైనదే, అయినా ఆపత్సమయాలలో గురువుకోసం చౌర్యం చేస్తే, అందులో

పాపం ఏమీ లేదు. దొంగతనం చేయాలనే ఉద్దేశ్యం ఏమాత్రం లేనప్పుడు, దొంగిలించిన వస్తువును తాను అనుభవించనప్పుడు, ఆపదకాలంలో బ్రాహ్మణునిది కాక వేరెవరి సొత్తునయినా అపహరించినపుడు కూడా చౌర్యం వలన కలిగే పాపం అంటదు. తనప్రాణాలను గాని, ఇతరుల ప్రాణాలను గాని రక్షించడానికో, గురువుకోసమో, ఏకాంతంలో భార్యతో ఉన్నపుడుగాని లేదా వివాహసందర్భంలోగాని అబద్ధం ఆడడం వలన కూడా పాపం అంటదు. స్వప్నంలో వీర్యస్థలనం కావడం వలన బ్రహ్మచారియొక్క వ్రతానికి భంగం వాటిల్లదు, కాని అతడు ప్రజ్వరిల్లుతున్న అగ్నిలో నేతిని ఆహుతులుగా సమర్పించి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. అన్నగారు పతితుడైనపుడుగాని, సవ్యాసం స్వీకరించినపుడుగాని తమ్ముడు వివాహం చేసుకోవడం దోషం కాదు. అపాత్రబ్రాహ్మణునికి తెలియక దానం చేసినా, యోగ్యుడైన బ్రాహ్మణుని తెలియక సత్కరించకపోయినా కూడా ఏమీ దోషంలేదు. వ్యభిచారిణి అయిన భార్యను తిరస్కరించివా కూడా పాపం లేదు. అలా చేయడం వలన అతడు శుద్ధుడు కావడమే కాదు, ఆమెను భరిస్తున్నవాడికి కూడా పాపం అంటదు. పనులు చేయడంలో అసమర్థుడైన సేవకుని విడిచివేస్తే పాపంలేదు. గోవులకోసం అడవికి నిప్పు అంటించడం కూడా దోషంగా ఎంచబడదు. రాజా! ఏవి చేయడం వలన ఏమీ పాపం అంటదో ఆ కర్మలన్నిటినీ నీకు నేను చెప్పాను. ఇక నేను ప్రాయశ్చిత్తం గురించి వివరంగా చెబుతాను.

రాజా! మనిషి మళ్ళీ పాపాలు చేయకుండా ఉంటే, కృచ్చ - చాంద్రాయణాదివ్రతాలు, అగ్నిహోత్రాదికర్మలు, దానాలు ద్వారా వెంటనే పాపాలనుండి విముక్తుడవుతాడు. బ్రహ్మహత్య చేసినవాడు భిక్షమెత్తుతూ ఒకపూట భుజించాలి, తన పనులు తానే చేసుకోవాలి, చేతిలో భిక్షపాత్ర, ఖట్వాంగం (మంచంకోడు) ఉంచుకోవాలి, నిత్యబ్రహ్మచారిగా ఉండాలి, భిక్ష అడిగే సమయంలో సర్వదా నిలబడే ఉండాలి, ఎవరిపైనా అసూయ పడకూడదు, నేలపై పడుకోవాలి, లోకానికి తాను చేసినపని వెల్లడి చేయాలి. ఈ రీతిగా పన్నెండేళ్లు చేస్తే అతడు పరిశుద్ధుడవుతాడు. లేదా ఆయుధం ధరించిన ఏ విద్వాంసుని చేతిలోనయినా కోరుకొని మరణించాలి, లేదా మండే అగ్నిలో దూకాలి, లేదా తల దించుకొని ఏదైనా వేదాన్ని వల్లవేస్తూ ముమ్మారు వందేసియోజనాలు ప్రయాణించాలి లేదా వేదవేత్తఅయిన ఏ బ్రాహ్మణునికయినా తన సర్వస్వాన్ని సమర్పించాలి. లేదా జీవితాంతం సరిపడే ధనాన్నిగాని, అన్ని

సదుపాయాలతో కూడిన ఇంటినిగాని బ్రాహ్మణునకు దానం చేయాలి. గోబ్రాహ్మణులను రక్షించేవాడు ఈ రీతిగా బ్రహ్మహత్యాదోషం నుండి విముక్తుడు కావచ్చును. కృచ్ఛ్రవ్రతాన్ని అనుసరించి భుజించినట్లయితే ఆరుసంవత్సరాలలోను, మాసికకృచ్ఛ్రవ్రతాన్ని పాటించి భుజిస్తే మూడు సంవత్సరాలలోను, ఒక్కొక్కనెలలోను భోజన పద్ధతిని మార్పు చేసుకొంటూ అత్యంతతీవ్రమైన కృచ్ఛ్రవ్రతాన్ని పాటిస్తూ భుజిస్తే ఒక్క సంవత్సరంలోను బ్రహ్మహత్యనుండి విముక్తి పొందవచ్చును.⁽³⁾ ఇందులో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు.

అలాగే ఉపవాసం మాత్రమే చేసినట్లయితే మరింత త్వరగా శుద్ధిపొందవచ్చును. ఇదికాక అశ్వమేధయాగం చేసినా నిస్సందేహంగా ఈ పాపాన్నిండి విముక్తి పొందవచ్చును. ఈ యజ్ఞం చేసినవారికి అవబృథ స్నానం చేసినపుడు అన్నిరకాల పాపాలు తొలగిపోతాయని వేదం చెబుతోంది. బ్రాహ్మణుని కోసం యుద్ధంలో ప్రాణాలు అర్పించిన వారందరికీ కూడా ఈ బ్రహ్మహత్యాదోషం తొలగిపోతుంది. బ్రహ్మహత్యాపాతకుడు అయినప్పటికీ అతియోగ్యుడైన బ్రాహ్మణునికి లక్షగోవులు దానమిస్తే, అతని పాపాలన్నీ నశించిపోతాయి. ఇరవై అయిదువేల పాలిచ్చే కపిలగోవులను యోగ్యునికి దానమిస్తే కూడా అన్నిపాపాల నుండి విముక్తి పొందవచ్చును. మరణించేటపుడు దరిద్రుడైన యోగ్యునికి, పాలిచ్చేవానిని, డూడలతో ఉన్నవానిని ఒకవేయి గోవులను ఇవ్వడం వలన కూడా మనుష్యుడు ఈ పాపాన్నిండి విముక్తి పొందవచ్చును. వంద కాంబోజాశ్వులను యోగ్యుడైన బ్రాహ్మణునికి దానమిచ్చిన రాజాకూడా బ్రహ్మహత్యాదోషం నుండి విముక్తి పొందవచ్చు. ఒక వ్యక్తి యొక్క మనోరథాన్ని సంపూర్ణంగా ఈడేర్చి, దానిని గురించి ఎవరిముండూ, చర్చించకుండా ఉంటే అతడు కూడా పాపవిముక్తుడవుతాడు.

నీరు లేని చోట కొండనుండి దూకిగాని, అగ్ని ప్రవేశం చేసిగాని, మహాప్రస్థానరూపంలో హిమాలయాలలో కృశించిపోయి గాని ప్రాణత్యాగం చేస్తే అన్ని పాపాలు తొలగిపోతాయి. బ్రాహ్మణుడు మద్యపానం చేస్తే "బృహస్పతిసవం" అనే యాగం చేసి పాపవిముక్తుడు కావచ్చును. ఒకసారి మద్యపానం చేసినవాడు నిష్కపటభావంతో భూదానంచేసి, ఆ తరువాత ఎప్పుడూ మద్యం ముట్టనట్లయితే అతడు కూడా దోషవిముక్తుడవుతాడు.

గురుపత్నీ సంగమం చేసినవాడు, ఎట్టగా కాలుతున్న ఇనుపరేకుపై పడుకోవాలి, లేదా తన మూత్రేంద్రియాన్ని

కోసుకొని, పైకి చూస్తూ చాలా దూరం నడవాలి. ఇదే కాక తన శరీరాన్ని విడిచిపెట్టడం వలన కూడా దోషవిముక్తుడు కావచ్చును. లేదా మహావ్రతాన్ని (నెలరోజులపాటు నీరుకూడా త్రాగకుండా ఉండే నియమం) ఆచరిస్తేను, బ్రాహ్మణులకు తన సర్వస్వాన్నీ దానం చేస్తేను, లేదా గురువుకోసం యుద్ధంలో ప్రాణాలను అర్పిస్తేను కూడా పాపవిముక్తి పొందవచ్చును. అబద్ధాలాడుతూ పాట్లపోషించుకొనేవాడు, గురువును అవమానించినవాడు, గురువునకు అతిప్రియమైన వస్తువును ఇచ్చి సంతుష్టుని చేయడం వలన ఆ పాపం నుండి విముక్తి చెందవచ్చును. బ్రహ్మచర్యవ్రతం నుండి దిగజారిన వాడు బ్రహ్మహత్యాదోషానికి చేసుకొనే ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. లేదా ఆరునెలలపాటు శరీరాన్ని గోచర్మంతో కప్పుకోవడం వలన ఆ పాపాన్నిండి విముక్తి పొందవచ్చు.

ఇతరుల ధనాన్ని దొంగిలిస్తే, ఎలాగైనా సరే అంతధనాన్ని తిరిగి ఇచ్చివేస్తే ఆ పాపం పోతుంది. అన్నగారికి పెళ్లికాకుండా తమ్ముడు పెళ్లి చేసుకొంటే, ఆ ఇద్దరూ కూడా నియమంగా పన్నెండురోజులు కృచ్ఛ్రవ్రతం చేస్తే పాపవిముక్తులు అవుతారు. అదేకాక, అన్నగారి పెళ్లిఅయ్యాక, తమ్ముడు తన భార్యను మళ్లి వివాహం చేసుకొంటే, దాని వలన కూడా పైన చెప్పిన దోషం పోతుంది. అతని పితరులు ఉద్ధరింపబడడమేకాక, అలా చేయడం వలన భార్యకు కూడా ఏ దోషమూ ఉండదు. భార్య ఏదయినా తప్పుచేసిందనే అనుమానం ఉంటే, ఆమె తిరిగి బహిష్టు అయి స్నానం చేసేంతవరకు ఆమెతో సమాగమం చేయకూడదు. బూడిదతో సాత్ర శుద్ధి అయినట్లుగా రజశ్శుద్ధితో స్త్రీ శుద్ధురాలు అవుతుంది. పశుపక్ష్యాదులను వధించేవాడు, రకరకాల చెట్లను అనేకం నరికేవాడు మూడు రోజులపాటు వాయుభక్షణం చేస్తూ లోకులందరి ఎదుటా తాను చేసిన నీచకర్మను వెల్లడించాలి. దానితో అతడు పవిత్రుడవుతాడు. ఎటువంటి హింస చేయకుండా, రాగద్వేషాలకు, మానావమానాలకు లోనుకాక, ఎక్కువగా మాటలాడక, మితాహారం తీసుకొంటూ, పవిత్రుడై, ఏకాంతప్రదేశంలో గాయత్రీజపం చేసుకొనేవాడు అన్ని పాపాలనుండి విముక్తుడవుతాడు. అన్ని ఇతర పాపాలనుండి కూడా విముక్తి పొంది పరిశుద్ధుడు కావడానికి, ధర్మాధర్మనిర్ణయంలో ప్రమాణభూతమైన శాస్త్రాలను ఉటంకిస్తూ బ్రాహ్మణులు ఈ విధినే నిర్ణయించారు. పగలు ఆకాశంవైపు చూస్తూ రాత్రులు ఆరుబయట నిద్రిస్తూ, పగలు మూడుసార్లు, రాత్రి మూడుసార్లు సచేలస్నానం చేస్తూ -

ఈ నియమాలను పాటిస్తూ ఉన్నప్పుడు స్త్రీ శూద్రపతితులతో మాట్లాడకుండా ఉన్నవాడు తెలియక చేసిన అన్నిపాపాలనుండి విముక్తుడు అవుతాడు. మరణించాక మనిషి తాను చేసిన శుభాశుభకర్మల యొక్క ఫలితాన్ని అనుభవించాలి. ఇందులో ఏది అధికంగా ఉంటే దాని ఫలితమే అతనికి లభిస్తుంది. కనుక దానం, తపస్సు, శుభకర్మల ద్వారా పుణ్యాన్నే పెంచుకోవాలి, అందువల్ల అతడు పాపాలను అణగద్రొక్కి తాను వృద్ధి చెందగలుగుతాడు. ఎప్పుడూ శుభకర్మలనే ఆచరించాలి, పాపకర్మలకు దూరంగా ఉండాలి, మిక్కిలి యోగ్యుడైన వానికి ధనం దానం చేయాలి. ఇలా చేయడం వలన మనిషి పాపవిముక్తుడు అవుతాడు.

రాజా! అలాగే బుద్ధిమంతునికోసం భక్ష్యాభక్ష్యం, వాచ్యావాచ్యం, తెలిసీ తెలియక చేసిన పాపాలకు కూడా ప్రాయశ్చిత్తాలు చెప్పబడ్డాయి. తెలిసీచేసిన పాపం గొప్పదిగా, తెలియక చేసిన పాపం చిన్నదిగా భావించబడుతుంది. పైన చెప్పిన విధివలన పాపం తొలగిపోతుంది. ఆస్తికుడు, శ్రద్ధాశువు అయినవానికోసం ఈ విధి చెప్పబడింది. వాస్తీకులకు, శ్రద్ధలేనివారికి, దాంభీకులకు, ఫరమద్వేషులకు దీనివలన ఏమీ ఉపయోగంలేదు. మరణించాక సుఖం పొందాలనుకొనేవాడు ఉత్తముల ఆచరణను, ధర్మాన్ని అనుష్ఠించాలి. రాజా! నీవు నీప్రాణరక్షణకోసం, లేదా స్వధర్మపాలనం కోసం మాత్రమే వీరందరినీ వదించావు. కాబట్టి నీవు ఈ కారణం చేతనే పాపాన్నుండి సర్వదా విముక్తుడవవుతావు. అయివా నీకు ఇంకా ఏమైవా పశ్చాత్తాపం ఉంటే ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకో. అంతేకాని, అనార్యుని మాదిరిగా రోషంతో నిన్ను నీవు నాశనం చేసుకోకు. అని హితముపదేశించాడు.

ప్రాయశ్చిత్తకర్మలు, అన్నశుద్ధి,

దావాధికారివిషయమై స్వాయంభువమనువు

చెప్పిన విషయములు

వ్యాసుడు కొనసాగిస్తున్నాడు "రాజా! దీని విషయమై ఒక ప్రాచీన కథ ప్రసిద్ధంగా ఉంది. ఒకసారి మునీశ్వరులందరూ కలసి స్వాయంభువమనువు దగ్గరకు వెళ్లి, ధర్మస్వరూపం గురించి అడుగుతూ, "దానం, అధ్యయనం, తపస్సు, కార్యకార్యాలు - వీటిస్వరూపం ఏమిటి? అని అడిగారు.

వారు ఇలా అడిగిన మీదట మనువు - "నేను సంక్షిప్తంగాను, విపులంగాను ధర్మం యొక్క యధార్థరూపాన్ని గూర్చి చెబుతాను. మీరు శ్రద్ధగా వినండి. ఏ పాపాలకు శాస్త్రంలో

ప్రాయశ్చిత్తం చెప్పబడలేదో, వాటి నివృత్తికి మంత్రజపం, హోమం, ఉపవాసం చేయాలి, ఆత్మజ్ఞానం పొందాలి, పవిత్రనదులలో స్నానం చేయాలి, ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకొనే జనులు నివసించే చోట్ల ఉండాలి. ఈ పుణ్యకర్మల ద్వారా, బ్రహ్మగిరి మొదలైన పవిత్రపర్వతాలపై నివసించడంవలన, బంగారాన్ని భక్షించడంవలన, రత్నాలు ఉండే నదులలో సరోవరాలలో స్నానం చేయడం వలన, దేవాలయాలకు వెళ్లడం వలన, నేయి త్రాగడం వలన తస్పకుండా వెంటనే శుద్ధికలుగుతుంది. మనిషి ఎప్పుడూ గర్వించకూడదు. దీర్ఘాయువు కానాలనుకొంటే తస్పక కృచ్ఛవ్రత విధానం ద్వారా మూడు రోజులసాటు వేడిపాలు, నేయి, నీరు సేవించాలి.

ఇవ్వకుండా ఏ వస్తువూ తీసుకోకపోవడం, దానం అధ్యయనం, తపస్సులలో తత్పరులై ఉండడం, అహింస, సత్యం, అక్రోధం, యజ్ఞం ఇవన్నీ ధర్మలక్షణాలు. దేశకాలభేదాలతో ఒకేపని ధర్మం, అధర్మం కూడా కావచ్చును. దొంగతనం, అసత్యమాడడం, హింసచేయడం మొదలైన అధర్మాలుకూడా పరిస్థితులను బట్టి ధర్మంగా ఎంచబడతాయి. ధర్మాధర్మాలు రెండూ దేశకాలాలనుబట్టి అధర్మం, ధర్మం కూడా కావచ్చునని విజ్ఞులకు తెలిసిన విషయమే. లోకంలోను, వేదంలోను ధర్మం ప్రవృత్తి ధర్మమని, నివృత్తి ధర్మమని రెండు రకాలు. ఇందులో నివృత్తిధర్మానికి ఫలం మోక్షరూపమైన అమృతత్వం. ప్రవృత్తిధర్మఫలం జన్మమరణరూపం. అశుభకర్మలకు అశుభం, శుభకర్మలకు శుభం ఫలితంగా కలుగుతూ ఉంటుంది. ఫలితాల యొక్క శుభాశుభాలను బట్టియే ఈ రెండు రకాల కర్మలను శుభమని గాని, అశుభమని గాని అంటూ ఉంటారు.

తెలిసి ఏదైనా అశుభకర్మచేస్తే దానికి శాస్త్రం ప్రాయశ్చిత్తం విధించింది. రాజు దండింపదగినవానిని దండించకపోతే, అతడు ఆ దోషంనుండి శుద్ధిపొందడానికి ఒకపగలు రాత్రి ఉపవాసం చేయాలి. పురోహితుడు రాజుకు ధర్మోపదేశం చేయకపోతే, దానికి ప్రాయశ్చిత్తంగా అతడు మూడురోజులు ఉపవాసం చేయాలి. కాని ఎవరైనా తన జాతి, ఆశ్రమ కుల ధర్మాలను విడిచివేసినట్లయితే అతనికి ఎటువంటి ప్రాయశ్చిత్తముచేతనూ శుద్ధి కలుగదు. ధర్మనిర్లయంలో ఏదైనా వివాదం ఏర్పడినట్లయితే వేద ధర్మశాస్త్రాలు తెలిసిన పదిమంది లేక ముగ్గురు బ్రాహ్మణులను సీలించి, వారిచేత నిర్ణయం చేయించి, వారు ఎలా చెప్పితే అలా చేయాలి.

ఇప్పుడు అన్నం విషయంలో ఆలోచిద్దాం. మృతాశౌచ,

జాతాశౌచ సమయాలలో వండిన అన్నాన్ని పదిరోజులపాటు భుజించకూడదు. అలాగే ఈనిన ఆవు పాలను కూడా పదిరోజులవరకు తాగకూడదు. రాజుయొక్క అన్నం తేజస్సును హరిస్తుంది. శూద్రాన్నం బ్రహ్మతేజస్సును నశింపచేస్తుంది. కమసాలియొక్క లేదా భర్తగాని, పుత్రులు గాని లేని స్త్రీయొక్క అన్నం ఆయుక్ష్ణీణం కలిగిస్తుంది. వడ్డీవ్యాపారి యొక్క అన్నం మలం తోను, వేళ్ళయొక్క అన్నం వీర్యంతోను సమానం. పిరికివాడు, యజ్ఞాన్ని అమ్ముకొనేవాడు, వడ్రంగి, చెప్పలు కుట్టేవాడు, వ్యభిచారిణి, చాకలి, వైద్యుడు, కాపలాదారు - వీరందరి అన్నం కూడా తినకూడనిదే. సమాజంగాని, గ్రామంగాని దోషిగా నిర్ణయించినవాడు, నర్తకి వలన తన జీవితం గడుపుకొనేవాడు, అన్నకు వివాహం కాకుండా తాను వివాహం చేసుకొన్నవాడు - వీరందరియొక్క, ఇంకా వందిజనుల యొక్క, జౌదరులయొక్క అన్నంకూడా తినరానిదే. ఎడమచేతితో తెచ్చినది, సాసిపోయినది, మద్యపు చుక్కలు పడినది, ఎంగిలి అయినది, కుటుంబంలోని వారికి తెలియకుండా తన కోసం దాచుకొన్నది తినడానికి యోగ్యమైన అన్నంకాదు. పిండి, చెరకు, కూరగాయలు, పాలు - వీటిని చెడగొట్టి తయారు చేసిన పదార్థాలు కూడా తినకూడదు. మేయించిన వేలపిండి, యవపిండి, పెరుగులో కలిసిన వేలపిండి - ఇవి ఎక్కువసమయం నిలవవుంటే తినడానికి పనికిరావు. పాయసం, కిచిడీ, మిఠాయి దేవతలకోసం చేయకపోతే తినకూడదు. గృహస్థు దేవతలకు, ఋషులకు, అతిథులకు, పితరులకు, కులదేవతలకు నివేదన చేసిన తరువాతనే భోజనం చేస్తాడు. అతడు ఇంట్లో కూడా సన్యాసివలె అవాసక్తభావంతో ఉండాలి. తనకు అనుకూలవతి అయిన భార్యతో ఈ రీతిగా ఇంటిలో నివసించేవాడు ధర్మం యొక్క పూర్తి ఫలితాన్ని పొందగలుగుతాడు.

కీర్తి కండూతితోగాని, భయంతోగాని, లేదా తనకు ఉపకారం చేసినవాడు అనేకారణంతోగాని దర్మాత్ముడైనవాడు దానం చేయకూడదు. నర్తకులకు, గాయకులకు, హాస్యగాండ్రకు, మదమత్తులకు, ఉన్మత్తులకు, చోరులకు, పరనింద చేసేవారికి, మూగవారికి, తేజోహీనులకు, అంగహీనులకు, మరుగుజ్జులకు, దుష్టులకు, కులహీనులకు లేదా సంస్కార శూన్యులకు కూడా దానం చేయకూడదు. వేదాద్యయనం చేయని బ్రాహ్మణునకు కూడా దానం చేయడం ఉచితమైనది కాదు. విద్యుక్తంగాని దానం ఇవ్వడమూ, పుచ్చుకోవడమూ రెండూ సరియైనవికావు. అలా చేయడం వలన పుచ్చుకొన్నవానికి, ఇచ్చిన వానికి

కూడా హాని కలుగుతుంది. చెట్టుకొమ్మనుగాని, రాతిపలకనుగాని ఆదారంగా చేసుకొని సముద్రాన్ని దాటాలనుకొనేవాడు మధ్యలోనే మునిగిపోయినట్లుగా అటువంటి దాత, గ్రహీత, ఇద్దరూ కూడా నరకంలో పడతారు. తడిసిన కట్టె అగ్నిని ప్రజ్వరిల్లచేయలేనట్లుగా, దానం పుచ్చుకొన్న వానిలో తపస్సు, స్వాధ్యాయం, సదాచారం లేకపోతే అతడు మంచివాడు అనిపించుకోదు. మనిషి పుత్రులలో చేరిన నీరు, కుక్క చర్మంలోని పాలు తమ ఆశ్రయస్థావాలను బట్టి దూషితమైనట్లుగానే దుర్మార్గుని సాంగత్యంతో శాస్త్రాభ్యాసం కూడా దూషితమవుతుంది. వేదం చదవని, శాస్త్రజ్ఞానం లేని బ్రాహ్మణుడు సంతుష్టుడు, ఇతరుల గుణాలను దోషాలుగా ఎంచనివాడు అయిఉంటే, దయతలచి మాత్రమే అతనికి దానం చేయవచ్చును. అతనికి దానం చేయడం శిష్టాచారమనిగాని, అలాచేస్తే పుణ్యం వస్తుందని భావించిగాని ఏమీ ఇవ్వకూడదు. ఎందుకంటే కొయ్యకాలు, తోలుబొమ్మ పేరుకి ఉన్నట్లు చదువు సంధ్యలేని బ్రాహ్మణుడు కూడా కేవలం నామమాత్రమే అవుతాడు. నిర్జలమైన బావి, బూడిదలో పోసిన పన్నీరు వ్యర్థమైనట్లుగా మూర్ఖునికి చేసిన దానం నిష్ఫలమే. దానం పుచ్చుకొన్న మూర్ఖుడు దాతకు శత్రువే. అతడు అతని ధనాన్ని హరిస్తాడు, దేవతల పితరుల హవ్యకవ్యాలను నశింపచేస్తాడు. అతనికి దానం చేసినవాడు పుణ్యలోకాలను పొందలేడు. యుధిష్ఠిరా! నీవు అడిగిన దానిని బట్టి స్వాయంభువమనువు యొక్క ఈ పూర్తి ప్రసంగాన్ని నీకు నేను చెప్పాను. ఈ మహత్వ పూర్ణమైన ప్రసంగాన్ని శుభాలు కలగాలని కోరుకొనేవారందరూ వినవలసినదే.

వ్యాపకృష్ణుల సూచనమేరకు యుధిష్ఠిరుడు

హస్తినాపురమును ప్రవేశించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "మునిచంద్రమా! రాజులధర్మాలు, చతుర్వర్ణాల వారి ధర్మాలు నేను వివరంగా వినాలనుకొంటున్నాను. ఆపత్సమయాలలో వీటిని ఏ నీతిని అనుసరించి ఉపయోగించాలో దయచేసి చెప్పండి. ప్రాయశ్చిత్త విషయాలగురించి మీరు నాకు చెప్పినది నాకు చాలా ఆనందం కలిగించింది." అని అడిగాడు.

వ్యాసుడు చెప్పసాగాడు - "యుధిష్ఠిరా! నీవు ధర్మసూక్ష్మాల గురించి పూర్తిగా తెలుసుకోవాలంటే కురువృద్ధుడైన భీష్మసీతామహుని వద్దకు వెళ్లు. ఆ గంగాసుతుడు సర్వజ్ఞుడు, అన్ని రకాల ధర్మాలు తెలిసినవాడు. కనుక ధర్మం విషయంలో నీ మనసులో ఉన్న సందేహాలన్నింటికీ అతడు

సమాధానమియగలడు. శుక్రాచార్యునికి, దేవగురువు బృహస్పతికి తెలిసిన ధర్మశాస్త్రమంతా పూర్తి వివరణతో పాటు భీష్ముడు శుక్రాచార్యునివద్ద, చ్యవనునివద్ద అభ్యసించాడు. అతడు బ్రహ్మచర్యవ్రతదీక్షను చేపట్టి వసిష్ఠునివలన సాంగోపాంగంగా వేదాలను అధ్యయనం చేశాడు. బ్రహ్మయొక్క జ్యేష్ఠపుత్రుడు, పరమతేజస్వి అయిన సనత్కుమారుని నుండి అధ్యాత్మవిద్యను పొందాడు. మార్కండేయుని వలన సంపూర్ణ యతిధర్మాలను తెలుసుకొన్నాడు. పరశురాముని వలన, ఇంద్రుని వలన అస్త్రవిద్యను సంపాదించాడు. మనుష్యులలో పుట్టివా అతడు మృత్యువు తాను కోరినపుడే వచ్చేలా వశపరచుకొన్నాడు. పవిత్రాచరణులైన బ్రహ్మర్షిగణం అతని సభలో సభ్యులు. జ్ఞానయజ్ఞాలు జరిగినపుడు, అతనికి తెలియని విషయమంటూ ఏదీలేదు. ధర్మార్థాల సూక్ష్మతత్త్వం అతనికి తెలుసును. అతడే నీకు ధర్మోపదేశం చేస్తాడు. ఇక అతడు తొందరలోనే ప్రాణాలు విడుస్తాడు. కాబట్టి అతడు ప్రాణాలు వీడకముందే నీవు అతనివద్దకు వెళ్లు.” అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “దేవా! నేను అతిభయంకరంగా, ఒళ్లు గగుర్పొడిచేలా వా బంధువులందరినీ సంహరించాను. లోకాలన్నిటి పట్ల తప్పుచేశాను. ఈ భూమిని సర్వనాశనం చేసినవాడిని. అంతేకాదు. ఎప్పుడూ నిష్కపటంగా యుద్ధం చేసే అతనిని నేను మోసంతో పడగొట్టాను. ఈ పరిస్థితులలో నేను అతనికి వా ముఖం ఎలా చూపను?” అని ఆవేదనగా అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు “ యుధిష్ఠిరుని మాటలు విని యదుశ్రేష్ఠుడు శ్రీకృష్ణుడు వాలుగు వర్ణాలవారికి మేలు చేయాలనే తలపుతో అతనితో - “రాజోత్తమా! నీవు ఇంకా శోకాన్నే పట్టుకొని వ్రేలాడకు. వ్యాసభగవానుడు చెప్పినట్లుగా చెయ్యి. ఈయన మహాతేజస్వి, నీకు గురువు. ఈయన ఆజ్ఞను మన్నించి నీవు బ్రాహ్మణులకు, సుహృదులైన మాకు, ద్రౌపదికి, సమస్తలోకాలకు మేలు చేయి.” అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అనగానే యుధిష్ఠిరుడు లోకాలకు మేలు కలగడం కోసం ఆసనం నుండి లేచాడు. అతడు వేదాలు, ఉపనిషత్తులు, మిమాంస నీతి మొదలైన అన్ని శాస్త్రాలలోను పారంగతుడు. తన కర్తవ్యం నిశ్చయించుకోవడంతో అతనికి చాలా శాంతి కలిగింది. అతడు ధృతరాష్ట్రుని ముందుంచుకొని, శ్రీకృష్ణుడి సకల బంధువులతోను హస్తినాపురానికి వచ్చాడు. నగరాన్ని ప్రవేశించే సమయంలో అతడు దేవతలను, బ్రాహ్మణులను అనేకులను పూజించాడు. తెల్లని ఎడ్లను

వదహారింటిని కట్టిన ఒక కొత్తరథాన్ని అతడు ఎక్కాడు. ఆ రథం మీద తెల్లని వస్త్రాలు, ఉన్ని, చర్మం పరచబడి ఉన్నాయి. భీముడు ఆ ఎడ్ల పగ్గాలను పట్టుకొన్నాడు. అర్జునుడు మెరిసిపోతున్న శ్వేతచ్చత్రాన్ని పట్టాడు. నకుల సహదేవులు వింజామరాలు వీస్తున్నారు. ఆ ఐదుగురు అన్నదమ్ములు అలంకృతులై ఇలా రథం మీద వెడుతూంటే పంచభూతాలు మూర్తీభవించి ఒక్కచోటకు చేరినట్లుంది. యుధిష్ఠిరుని వెనుక ఒక రథం మీద యుయుత్సుడు బయలుదేరాడు. ఈ కౌరవపాండవుల తరువాత శైబ్యసుగ్రీవములనే గుట్టలను పూన్చిన బంగారుతేరుపై ఎక్కి సాత్యకితోపాటు శ్రీకృష్ణుడు బయలుదేరాడు. దర్మరాజుకు ముందు ఒకపల్లకిలో అతని పెదతండ్రి ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారితోపాటు బయలుదేరాడు. ఈ అందరి వెనుక కుంతి, ద్రౌపది మొదలైన కురువంశస్త్రీలు తమకు ఉచితమైన రథాలను ఎక్కి బయలుదేరారు. వీరందరి సంరక్షణకు విదురుడు వారి వెనుక ఉన్నాడు. అతని వెనుక అన్నిరకాల సామగ్రితో అలంకరింపబడిన అనేక రథాలు, ఏనుగులు, గుట్టాలు, కాల్యలం యొక్క పటాలం ఉంది. సూతమాగధవైతాళిక బృంధాల స్తుతిగీతాలు వింటూ ఈ రీతిగా యుధిష్ఠిరుడు నగరంలో ప్రవేశించాడు. అతని ఈ యాత్ర లోకంలోనే సాటిలేనిది.

హస్తినాపురానికి దర్మరాజు యాత్ర ఆరంభంకాగానే, నగరవాసులు నగరాన్ని అంతటినీ, రాజమార్గాలను చక్కగా అలంకరించారు. ధారిలో తెల్లని పూలు చల్లారు. అనేక ద్వజాలు, పతాకాలు కట్టారు. వాటిని చక్కగా శుభ్రపరిచి, ధూపాలతో సుగంధితం చేశారు. రాజభవనాన్ని సుగంధ ద్రవ్యాల పాడులతోను, రకరకాల పూలతోను, పూలతోరణాలతోను నింపివేశారు. నగరద్వారం వద్ద నీటితో నింపిన కొత్త కలశాన్ని ఉంచారు. అక్కడకూడా తెల్లని పూలగుత్తులను వ్రేలాడదీశారు. అత్యంతమనోహరమైన స్తుతి వాక్యాలు అన్నివైపులనుండి వినవస్తున్నాయి. ఈ రీతిగా తన సుహృదులతోపాటు యుధిష్ఠిర మహారాజు చక్కగా అలంకరింపబడిన హస్తినాపురమును ప్రవేశించాడు.

పాండవులు పురప్రవేశం చేస్తున్నపుడు నేలమంది నగరవాసులు వారిని చూడడానికి గుమికూడారు. అప్పుడు నగరంలోని స్త్రీలు ఆ ఐదుగురు అన్నదమ్ములను కొనియాడారు. వారు సిగ్గుతో మెల్లగా “ పాంచాలకుమారీ! ఈ పురుషోత్తములను సేవించే అదృష్టం దక్కిన నీవు దన్యురాలవు. నీ పుణ్యకర్మలు, వ్రతాలు అన్నీ నేడు

సఫలమయ్యాయి.” అన్నారు. వారి ఈ ప్రశంసావాక్యాలతో తమలో తాము ముచ్చటించుకొనే ప్రేమపూర్వక ప్రసంగాలతో నగరమంతా ప్రతిధ్వనించింది.

ఈ రీతిగా యుధిష్టిర మహారాజు మెల్లమెల్లగా రాజమార్గం నుండి బయలుదేరి భవన ద్వారం దగ్గరకు వచ్చాడు. అప్పుడు సభాసదులు, నగరప్రముఖులు, దేశవాసులు అందరూ అతని ఎదుటకు వచ్చి ప్రణమిల్లి అందరి చెవులకు ఇంపైన మాటలను పలుకసాగారు. వారు “మహారాజా! మీరు ధర్మం యొక్క బలము యొక్క ప్రభావం వలన పోయిన తమ రాజ్యాన్ని తిరిగి పొందారు. ఇది చాలా అద్భుతం. మీరు వందేళ్ల పాటు మాకు రాజుగా ఉండి, ధర్మబద్ధంగా ప్రజలను పాలించండి” అన్నారు. ఈ రీతిగా రాజద్వారం దగ్గర మంగళ వచనాలతో అతనిని అందరూ సత్కరించారు, బ్రాహ్మణులు కూడా ఆశీర్వాదించారు. వాటిని అన్నింటినీ యథాయోగ్యంగా స్వీకరించి మహారాజు రథం నుండి దిగి రాజభవనానికి బయలు దేరాడు. భవనం లోపలికివెళ్లి అతడు కులదేవతలను దర్శించుకొని రత్నాలు, చందనం పుష్పమాలాదులతో వారిని పూజించాడు. అనంతరం అతడు తిరిగి భవనం వెలుపలికి వచ్చి, చేతులతో మంగళ ద్రవ్యాలు పట్టుకొని ఉన్న బ్రాహ్మణులను దర్శించాడు. ఆపై గురువైన ధౌమ్యుని, దృతరాష్ట్ర మహారాజును ముందుకు తీసుకొని వచ్చి, పూవులు, మోదకాలు, రత్నాలు, బంగారం, గోవులు, వస్త్రాలు మొదలైన వాటితో శాస్త్రోక్తంగా పూజించాడు. సేవకులను, బ్రాహ్మణులను వారికి ఏమేమి ఇష్టమో తరచి తరచి అడిగి వారికి అభీష్ట పదార్థాలను ఇచ్చాడు. తరువాత పుణ్యాహవాచనం జరిగింది. ఆ ఘోషతో ఆకాశమంతా ప్రతిధ్వనించింది. అది సుహృదులకు ఆనందధాయకమై పరమపవిత్రమై చెవులకు సుఖాన్ని కలిగించింది. అప్పుడు జయఘోష చేస్తూ అన్ని వైపులా శంఖ దుందుభుల యొక్క మనోహరమైన శబ్దాలు వెలువడ్డాయి.

ఇంతలో బ్రాహ్మణవేషంలో ఉన్న చార్వాకుడనే రాక్షసుడు “యుధిష్టిరా! ఇప్పుడు నేను ఈ బ్రాహ్మణులందరి పక్షాన మాట్లాడుతున్నాను. నిన్ను మేము తిరస్కరిస్తున్నాము. నీవు చాలా డుష్టుడైన రాజువు. నీ బంధువులందరినీ చంపావు. గురుజనులను చంపించావు. ఇప్పుడిక నీవు చనిపోవడమే మంచిది. ఈ రకంగా జీవించడం వలన ఏమి లాభం?” అన్నాడు.

అతని యొక్క మాటలు విని యుధిష్టిరుడు చాలా సిగ్గుపడి వ్యధచెందాడు. దానికి ప్రత్యుత్తరంగా, అతని నోటి

వెంట ఒక్క మాట కూడా రాలేదు. అతడు “విప్రులారా! నేను మిక్కిలి విసీతుడనై మిమ్మల్ని ప్రార్థిస్తున్నాను. మీరు నామీద దయ చూపండి. ఇప్పుడు నేను పెద్ద ఆపదలో ఉన్నాను. ఇటువంటి స్థితిలో మీరు నన్ను ధిక్కరించడం ఉచితంకాదు.” అని వేడుకొన్నాడు.

యుధిష్టిరుడన్న ఈ మాటలు విని బ్రాహ్మణులందరూ “మహారాజా! ఇతడు మా మాటలు చెప్పడం లేదు. మీ రాజ్యలక్ష్మి సభా నిలుచుగాక అని మేము మిమ్ము ఆశీర్వాదిస్తున్నాము.” అన్నారు. ఆపై ఆ మహాత్ములు జ్ఞానదృష్టితో అతనిని గుర్తించి యుధిష్టిరునితో “ఇతడు దుర్యోధనునికి మిత్రుడైన చార్వాకుడనే రాక్షసుడు. ఇప్పుడు సన్యాసి వేషంలో వచ్చి అతనికి మేలు చేయాలనుకొంటున్నాడు. దర్మాత్మా! మేము నీతో ఇటువంటి మాట ఏదీ అనలేదు. నీకు నీ సోదరులకు శుభమగుగాక” అన్నారు. రాజా! అనంతరం ఆ బ్రాహ్మణులందరూ క్రోధంతో హుంకరిస్తూ ఆ రాక్షసుని చంపివేశారు. వారి తేజస్సుకి అతడు భస్మమై పడిపోయాడు. రాజు వారందరినీ పూజించాడు. వారు అతనిని అభినందిస్తూ అక్కడి నుండి సెలవు తీసుకొన్నారు. ఇందువలన యుధిష్టిర మహారాజుకు అతని బంధువులందరికీ చాలా ఆనందం కలిగింది.

యుధిష్టిరుని పట్టాభిషేకము - రాజ్య పాలనము - బంధువులందరికీ శ్రాద్ధక్రియలు చేయుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! ఇప్పుడు యుధిష్టిర మహారాజు రోష సంతాపాలు వదిలి పూర్వాభిముఖుడై అందమైన బంగారు సింహాసనంమీద కూర్చున్నాడు. చక్కని కాంతులీనే ఒక బంగారు సింహాసనంపై సాత్యకి, శ్రీకృష్ణులు అతనికి అభిముఖులై కూర్చున్నారు. మహారాజుకు ఇరుప్రక్కల రెండు మణిమయ పీఠాల మీద భీమసేనుడు, అర్జునుడు శోభిల్లుతున్నారు. ఒకపక్క సువర్ణమయమైన, దంతపు సింహాసనం మీద నకుల సహదేవులతో పాటుగా కుంతీదేవి కూర్చోని ఉంది. ఈ రీతిగానే కౌరవుల పురోహితుడు సుధర్ముడు, విదురుడు, ధౌమ్యుడు, దృతరాష్ట్రుడు కూడా అందమైన వేర్వేరు సింహాసనాల మీద విరాజమానులయ్యారు. దృతరాష్ట్రుడు ఉన్న వైపునే యుయుత్సుడు, సంజయుడు, గాంధారి కూడా ఆసీనులయ్యారు.

యుధిష్టిరుడు సింహాసనాసీనుడై తెల్లని పువ్వులు, అక్షతలు, భూమి, వెండి, బంగారాలు మణులు స్పృశించాడు. సింహాసనానికి దగ్గరలో మట్టి, బంగారం, రకరకాల రత్నాలు,

సర్వోషధ యుక్తమైన అభిషేక పాత్రలు నీటితో నిండిన రాగి పాత్రలు, వెండి, మృణ్మయ పాత్రలు, పువ్వులు, పేలాలు, ధాన్యం, ఆవుపంచితం, శమీ, రావి, మోడుగ సమిధలు, తేనె, నేయి, అత్తికర్రతో చేసిన స్రువము, శంఖము - ఈ సామగ్రి అంతా చేర్చబడింది. తరువాత శ్రీకృష్ణుని అనుమతితో పురోహితుడు ధౌమ్యుడు, ఈశాన్యపు మూల క్రింద పల్లంగా ఉండేటట్లు శాస్త్రోక్త విధిని అనుసరించి వేదికను నిర్మించాడు. ఆపై సర్వతోభద్రాసనం మీద యుధిష్ఠిర మహారాజును ద్రౌపదిని కూర్చుండ బెట్టి వేద మంత్రాలతో విధి పూర్వకంగా వారితో హోమం చేయించాడు. శ్రీకృష్ణభగవానుడు లేచి నిలబడి తన పాంచజన్య శంఖంతో నీటిని నింపి ధర్మరాజును అభిషేకించాడు. తరువాత అతడు చెప్పడం వలన రాజర్షి ధృతరాష్ట్రుడు, సభాసదులందరూ కూడా పాంచజన్యంతోనే అతనిని అభిషేకించారు.

అభిషేకం కాగానే నగారాలు, భేరీలు మోగాయి. మహారాజు ధర్మానుసారంగా ప్రజలు సమర్పించిన కానుకలను స్వీకరించి, వారికి అనేక బహుమతులను ఇచ్చి సన్మానించాడు. అనంతరం బ్రాహ్మణులతో స్వస్థివాచనం చేయించి వారికి వేల మొహిరీలు దక్షిణగా ఇచ్చాడు. బ్రాహ్మణులు సంతుష్టులై “మంగళమగుగాక, జయమగుగాక” అంటూ ఆశీర్వదించారు. ఆపై వారు మహారాజును ప్రశంసిస్తూ “రాజా! మీకు విజయం లభించడం చాలా అద్భుతం, మీరు మీ పరాక్రమంతో ధర్మాన్ని రక్షించడానికి సమర్థులయ్యారు. మీరు, భీమార్జునులు, నకుల సహదేవులు ఇంతవరకు క్షేమంగా ఉండడం ప్రజల అద్భుతం. ఇకమీరు వెంటనే భావి కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభించండి.” అన్నారు. అనంతరం వచ్చిన సజ్జనులు యుధిష్ఠిరుని సత్కరించారు. అతడు తన బంధువుల సహాయంతో ఆ విశాల పామ్రాజ్య భారాన్ని తన చేతుల్లోకి తీసుకొన్నాడు.

ప్రజల అభినందనకు సమాధానమిస్తూ యుధిష్ఠిర మహారాజు “ధృతరాష్ట్ర మహారాజు మాకు తండ్రి, మాకు ఇష్టదైవంతో సమానం. వాకు ప్రీతి కలిగించాలనుకొనేవారు అతని ఆజ్ఞను పాటిస్తూ అతనికి మంచిదనిపించినదే చేయాలి. సర్వథా జాగరూకతతో ఇతనికి సేవచేయడమే వాకు కూడా ప్రధాన కర్తవ్యం. మీరు వా మీద దయ చూపదలచుకొంటే ఇతని మీద పూర్వం వలెనే గౌరవభావం ఉంచాలి. ఇదే నేను కోరుకొనే భిక్ష. వాకు, మీకు ఈ సమస్త రాజ్యానికి అధిపతి ఇతడే. ఈ సమస్త దేశం, పాండవులు ఇతనికి లోబడినవారే. మీరందరూ వా ఈ ప్రార్థనను మనస్ఫూర్తిగా

అంగీకరించండి.” అన్నాడు.

అనంతరం కురురాజు యుధిష్ఠిరుడు నగరవాసులు, దేశవాసులు అందరినీ వీడుకొలిసి భీమసేనుని యువరాజుగా చేశాడు. మహాబుద్ధిశాలి అయిన విదురుని రాజకార్య సంబంధమైన సూచనలు ఇవ్వడానికి, సంది, విగ్రహ, యాన, స్థితి, ఆశ్రయ, ద్వైధీభావములు అనే ఆరు విషయాలను నిర్ణయించడానికి అధికారిగా నియమించాడు. ఏమి చేయాలి ఏమి చేయకూడదు అనే ఆలోచనకు, ఆదాయ వ్యయములను నిశ్చయించే పనికి, సర్వగుణసంపన్నుడు, వయోవృద్ధుడు అయిన సంజయుని నియమించాడు. సేనల లెక్కింపు, వారికి భోజన వేతనాలు ఇవ్వడం, వారి పనులు చక్కబెట్టడం వంటి బాధ్యతను నకులునికి అప్పగించాడు. శత్రుదేశాలపై దండెత్తడం, దుష్టులను ఆణచివేయడం అనే పనులకు అర్జునుని నియమించాడు. బ్రాహ్మణదేవతల పనులకు పురోహితునికి సంబంధించిన ఇతర పనులకు ధౌమ్య మహర్షిని నియమించాడు. సహదేవుని తనవద్దనే ఉంచుకొన్నాడు. అతనికి ఎల్లప్పుడూ రాజును రక్షించేపని అప్పగించాడు. రాజు ఎవరెవరిని ఏయే పనులకు తగిన వారు అని అనుకొన్నాడో వారి వారిని ఆయా పనులలో నియోగించాడు. అతడు విదురుని, సంజయుని యుయుత్సుని సేలిచి - “మీరందరూ ఎల్లప్పుడూ జాగరూకులై ప్రతిదినం వా ఈ ముసలి తండ్రి అయిన ధృతరాష్ట్రుని సేవించండి. అతనికి ఏపని అవసరమో, దానిని చక్కగా నిర్వర్తించండి. ఈ నగరంలో, ప్రాంతంలో నివసించే వారికి కూడా ఏ పని ఉన్నా దానిని ఈ మహారాజు యొక్క అనుమతి తీసుకొని పూర్తి చేయండి” అని చెప్పాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - అనంతరం యుధిష్ఠిర మహారాజు యుద్ధంలో చనిపోయిన తనకుటుంబీకులకు వేరువేరుగా శ్రాద్ధకర్మలు జరిపించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు తన పుత్రులకు చేసిన శ్రాద్ధములలో అన్నము, ధనము, గోవులు, అమూల్యమైన రత్నాలు దానంగా ఇచ్చాడు. యుధిష్ఠిరుడు తాను కూడా ద్రౌపదితో కలిసి ద్రోణుడు, కర్ణుడు, దృష్టద్యుమ్నుడు, అభిమన్యుడు, ఘటోత్కచుడు, విరాటుడు మొదలైన మిత్రరాజులకు, ద్రుపదునికి, ద్రౌపదీకుమారులకు శ్రాద్ధక్రియ నిర్వర్తించాడు. ప్రతి ఒక్కరిని ఉద్దేశించి వేల మంది బ్రాహ్మణులకు వేరు వేరుగా ధనం, రత్నాలు, గోవులు, వస్త్రాలు ఇచ్చి తృప్తి పరిచాడు. ఇంతేకాక ఏ పుత్రులూ బంధువులూ లేనట్టి రాజులకు కూడా శ్రాద్ధక్రియ జరిపించాడు. తనకు హితులైన బంధువులను ఉద్దేశించి అతడు అనేక

ధర్మశాలలను, చెరువులను, చలివేంద్రములను ఏర్పాటు చేయించాడు. ఈ రీతిగా అందరికీ భౌద్ధదైహిక సంస్కారములను చేసి వారిపట్ల ఋణవిముక్తుడై ధర్మపూర్వకంగా ప్రజాపాలన చేస్తూ తాను కృతార్థుడైనట్లుగా అనుభూతి పొందసాగాడు. ధృతరాష్ట్ర గాంధారి విడురులను, ఆదరింపదగిన ఇతర కౌరవులను పూర్వపు మాదిరిగానే సేవిస్తూ అతడు శ్రేష్ఠులైన సేవకులను కూడా గౌరవిస్తూ ఉండేవాడు. యుద్ధంలో పతులు, పుత్రులు చనిపోయిన కురువంశస్థీలనందరినీ చాలా గౌరవిస్తూ దయాస్వభావుడైన కారణంగా వారి పోషణ భారాన్ని శాశ్వతంగా వహించే ఏర్పాటుచేశాడు. దీనులు, దుఃఖితులు, అందులు, అనాథులు నివసించడానికి ఇళ్ళు నిర్మింపజేసి వారికి భోజన వస్త్రాలు కూడా సహాయంగా అందించాడు. అందరితో మృదువుగా ప్రవర్తిస్తూ అందరిపట్ల దయను చూపించేవాడు.

యుధిష్టిరుడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట,

సోదరులను కుటుంబమువారిని పత్నరించుట - అనేక దానములను చేయుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - యుధిష్టిరుడు రాజ్యాభిషిక్తుడయ్యాక శ్రీకృష్ణ భగవానుని ఎదుట చేతులు జోడించి ఇలా అన్నాడు “ దేవా! నీ యొక్క దయ, నీతి, బలం, బుద్ధి, పరాక్రమం వలననే వాకు నాపైతృకమైన ఈ రాజ్యం లభించింది. కమలలోచనా! నేను నీకు పదే పదే నమస్కరిస్తున్నాను. పవిత్రాంతఃకరణులైన బ్రాహ్మణులు నిన్ను అనేక వామాల ద్వారా స్తుతిస్తూ ఉంటారు. ఈ సంపూర్ణ విశ్వం నీ యొక్క లీలయే. నీ నుండే ఇది పుట్టింది. నీవే దీనికి ఆత్మవు. నీకు పాదర ప్రణామము. సర్వవ్యాపకుడవైన కారణంగా విష్ణువుగా, విజయుడవు అవడం వలన జిష్ణువుగా పిలువబడుతున్నావు. హరీ! సచ్చిదానంద రూపుడవైన కృష్ణుడవు. వికుంఠాధాముడవైన వైకుంఠుడవు, క్షరాక్షర పురుషునికంటె ఉత్తముడైన పురుషోత్తముడవు నీవే. పురాణ పురుషుడవు, పరమాత్ముడవు అయిన నీవు ఏడుపార్శ్వ అదితి గర్భం నుండి అవతరించావు. (ఆదిత్య వామన రూపంలో రెండు సార్లు సాక్షాత్తు అదితి గర్భం నుండి, పృథ్వి గర్భుడు, పరశురాముడు, శ్రీరాముడు, బలరాముడు, శ్రీకృష్ణుడు రూపాలలో ఐదుపార్శ్వ) నీవే పృథ్వి గర్భుడనే పేరుతో ప్రసిద్ధి చెండావు. మూడు యుగాలలోనూ వ్యక్తమైనందు వలన నిన్ను “త్రియుగ” అని విద్వాంసులంటారు. నీ కీర్తి చాలా పవిత్రమైనది. ఇంద్రియాలకు ప్రేరకుడవు, యజ్ఞ స్వరూపుడవు.

నీవే హంసుడవు. తినేత్రుడైన శంకరుడు, నీవు ఒక్కటే, నీవే విభుడవు దామోదరుడవు. వారాహ, అగ్ని, బృహర్షాను (సూర్యుడు) వృషభ (ధర్మము) గరుడద్వజ, అనీక స్వాహ (శత్రుసేన యొక్క నేగమును సహించువాడు) పురుష (అంతర్యామి) శిపివిష్ణు యజ్ఞమూర్తి, ఉరుక్రమ (వామనుడు) మొదలైనవి నీ పేర్లే. నీవు సర్వోత్తముడవు, ఉగ్రసేవాపతివి. సత్యస్వరూపుడవు, అన్నధాతవు, కార్తికేయ స్వామివి కూడా నీవే. నీవు ఎప్పుడూ యుద్ధం నుండి వైదొలగక శత్రువులను వెనుకడుగు వేయిస్తావు. వైదిక సంస్కారయుక్తులైన ద్విజులు, సంస్కార శూన్యులైన ద్విజేతరులు కూడా నీ స్వరూపులే. కోరికలను వర్షించే వర్షుడవు (ధర్మం) నీవే. కృష్ణధర్మ (యజ్ఞ స్వరూపుడు), వృషగర్భ (ఇంద్రుని దర్పమును అణిచినవాడు) వృషాకపి (హరి హరులు) కూడా నీవే. సిందువు (సముద్రం) నిర్గుణ పరమాత్మ, సూర్య చంద్రాగ్నుల రూపమైన మూడు తేజస్సులు, వైన, కింద, మధ్య అనే మూడు దిక్కులు కూడా నీవే. వైకుంఠ ధామంనుండి వచ్చి భూమిపై అవతరించినది నీవే. సన్రాట్టు, విరాట్టు, స్వరాట్టు, దేవరాజు ఇంద్రుడు నీవే. ఈ ప్రపంచం నీ నుండే పుట్టింది. నీవు సర్వవ్యాపకుడవు, నిత్య సద్రూపుడవు, నిరాకారుడవైన పరమాత్మవు. నీవే కృష్ణుడవు (అందరినీ ఆకర్షించేవాడు) కృష్ణవర్తువు (అగ్ని) లోకులు అభీష్ట సాదకుడవని, అశ్వినీ కుమారుల తండ్రివని కపిలముని, వామనుడు, యజ్ఞుడు, ద్రువుడు, గరుడుడు, యజ్ఞసేనుడు అని నిన్నే అంటారు. నీవు శిఖిపించ ధారివి. ప్రాణులను మాయతో బంధించువాడవు. ఆకాశమంతటా వ్యాపించిన మహేశ్వర, పునర్వసు నక్షత్రములు నీవే. సుబ్రహ్మ (మిక్కిలి పింగళవర్ణం), రుక్మయజ్ఞ, సుషేణ దుందుభి, గభస్తినేమి (కాలచక్రం), శ్రీపద్మ, పుష్కర, ఋభు, విభు, సదాచార అనే పేర్లతో నిన్నే కీర్తిస్తూ ఉంటారు. నీవే సముద్రము, బ్రహ్మ, పవిత్రధామము, ఆ ధామమును తెలిసినవాడవు. కేశవా! విద్వాంసులు నిన్నే హిరణ్యగర్భ, స్వధా, స్వాహా మొదలైన వామాలతో పిలుస్తారు. కృష్ణా! ఈ జగత్తుకి ఆది కారణుడవు. నీవే ఈ సృష్టికర్తవు. నీలోనే ఇది లయమవుతుంది. విశ్వయోనీ! ఈ సంపూర్ణ విశ్వం నీ ఆధీనమే. శంఖచక్రగదా ధారివైన పరమాత్మా! నీకు వేనవేల నమస్కారములు”.

ధర్మరాజు ఈ రీతిగా శ్రీకృష్ణుని సభలో స్తుతించగా అతడు కూడా ప్రసన్నుడై అతనిని అభినందించాడు. అనంతరం రాజు సభకు వచ్చిన ప్రజలందరికీ వీడ్కోలిచ్చాడు. వారందరూ

అతని అనుమతితో తమ తమ ఇండ్లకు వెళ్లారు. అనంతరం యుధిష్ఠిరుడు భీమార్జున నకుల సహదేవులకు ఓధార్పూర్వకముగా "ప్రియ బంధువులారా! గడిచిన యుద్ధంలో శత్రువులు రకరకాల ఆయుధాలతో మీశరీరాలను తీవ్రంగా గాయపరిచారు. అందువలన మీరు చాలా అలసిపోయి మహాబాధను పొందిఉన్నారు. కనుక ఇప్పుడు వెళ్ళి ఆనందంగా విశ్రమించండి. విశ్రాంతి తీసుకున్నాక మీ మనసులు కుదుట పడినప్పుడు తిరిగి రేపు నేను మీమ్మల్ని కలుస్తాను" అన్నాడు.

అనంతరం ధృతరాష్ట్రుని అనుమతితో యుధిష్ఠిరుడు దుర్యోధనుని భవనాన్ని భీమసేనునికి అప్పగించాడు. అందులో అనేకమైన మిద్దెలు శోభాయమానంగా ఉన్నాయి. అక్కడ రత్నభాండారం ఉంది. దాసధానీలు అనేకులు సేవకోసం సిద్ధంగా ఉన్నారు. భీముడు ఆ భవనానికి వెళ్ళాడు. దుర్యోధనుని భవనంలాగే దుశ్శాసనుని భవనం కూడా అంధంగా అలంకృతమై ఉంది. అందులో కూడా ప్రాసాదపంక్తులు శోభాయమానంగా ఉన్నాయి. అది బంగారు తోరణాలతో అలంకరింపబడింది. ధనధాన్యాలతో ధానధానీలతో నిండి ఉంది. రాజు అనుమతితో అది అర్జునునికి లభించింది. దుర్మర్షుని భవనం దుశ్శాసనుని దానికంటే అందమైనది. అది బంగారంతో మణులతో అలంకరింపబడి కుబేరుని రాజ భవనాన్ని కూడా తిరస్కరిస్తోంది. యుధిష్ఠిరుడు దానిని నకులునకు ఇచ్చాడు. దుర్ముఖుని యొక్క స్వర్ణఖచితమైన భవనం కూడా తక్కువ అందమైనదేమీ కాదు. అది సహదేవునికి ఇవ్వబడింది. యయుత్సుడు, విదురుడు, సంజయుడు, సుధర్ముడు, దౌమ్యుడు - వీరందరూ తమ పూర్వపు స్థానాలకే వెళ్లి విశ్రమించారు. శ్రీకృష్ణభగవానుడు సాత్యకితో పాటుగా అర్జునుని భవనానికి వెళ్ళాడు. ఈ రీతిగా రాజులందరూ తమ తమ స్థానాలలో తిని తాగి మిక్కిలి ఆనందంగా రాత్రి గడిసి తెల్లవారగానే లేచి, తిరిగి యుధిష్ఠిరుని సేవకు విచ్చేశారు.

జనమేజయుడు - "విప్రోత్తమా యుధిష్ఠిరునికి రాజ్యం వచ్చాక అతడు ఏమేమి పనులు చేశాడో చెప్పండి. దానితో పాటే త్రిలోక గురువైన శ్రీకృష్ణుని చరిత్రను గూడ వివరించండి." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! కుంతీనందనుడు యుధిష్ఠిరుడు రాజ్యం పొందిన తరువాత అన్నిటికంటే ముందుగా యోగ్యతననుసరించి నాలుగు వర్ణాల వారిని తమ తమ పనులలో స్థిరంగా ఉండేలా చేశాడు. ఆపై

స్నాతకులైన వేలమంది బ్రాహ్మణులలో ప్రతి ఒక్కరికి వెయ్యేసి చొప్పున బంగారు నాణేలు ధానమిచ్చాడు. అంతేకాక తనమీద ఆధారపడిన సేవకులకు, శరణాగతులకు, అతిదులకు కోరిన వస్తువులిచ్చి సంతృప్తిపరిచాడు. భీదవారికి, అడిగిన వారికి కూడా కోరికలను తీర్చాడు. తమ పురోహితుడైన దౌమ్యమునికి వేయి గోవులు, ధనం, బంగారం, వెండి, రకరకాల వస్త్రాలు ధానమిచ్చాడు. కృపాచార్యుని గురువువలె పూజించాడు. విదురుని పూజ్యునివలె గౌరవించాడు. తన ఆశ్రితులకు తినడానికి, తాగడానికి ఏర్పాటు చేసి రకరకాల వస్త్రాలు శయ్యలు, ఆసనాలు ఇచ్చి ఆనందింపచేశాడు. అలాగే ధృతరాష్ట్రుని అతని కుమారుడైన యయుత్సుని కూడా మిక్కిలి గౌరవించాడు. ధృతరాష్ట్ర గాంధారీ, విదురుల సేవలో తన రాజ్యం యావత్తు సమర్పించి యుధిష్ఠిరుడు చాలా నిశ్చింతగా, సుఖంగా ఉన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుని అనుమతితో యుధిష్ఠిరుడు

అతనితోపాటుగా భీముని వద్దకు వెళ్ళగోరుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "ఈ రీతిగా నగర ప్రజలందరినీ సంతృప్తులను జేసి అతడు శ్రీకృష్ణుని వద్దకు వెళ్లి చేతులు జోడించి నిలుచున్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు రత్నఖచితమైన ఒక పెద్ద బంగారుమంచంపై కూర్చోని ఉండడం అతడు చూశాడు. అతని నల్లని శరీర కాంతి నీల మేఘంలా శోభిస్తోంది. శరీరం నుండి కాంతి ప్రసరిస్తోంది. శరీరం నిండా దివ్యాభరణాలు శోభాయమానంగా ఉన్నాయి. పీతాంబర ధరుడైన శ్యామసుందరుడు స్వర్ణఖచితమైన ఇంద్రనీల మణిలా కనిపించాడు. వక్షఃస్థలంపై కౌస్తుభమణి ప్రకాశిస్తోంది. ముల్లోకాలలోను ఈ మనోహర దృశ్యానికి పోలిక దొరకదు. యుధిష్ఠిరుడు అతనిని దర్శించి, చెంతచేరి చిరునవ్వుతో - "దేవా! నీ కృప వల్లనే మేము రాజ్యాన్ని పొందాము. మీ ధయ వల్లనే విజయులమయ్యాము. ధర్మభ్రష్టులము కాలేదు" అన్నాడు. ఈ రీతిగా అతడు ఎన్నిమాటలాడిన శ్రీకృష్ణుడు దానికేమి సమాధానమీయలేదు. అప్పుడతడు ధ్యానమగ్నుడై ఉన్నాడు. అది గమనించిన యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! ఇదేమిటి? నీవు ఎవరిని ధ్యానిస్తున్నావు? ఇది చాలా ఆశ్చర్యంగాఉంది. మాధవా! నీరోమాలు విక్కబొడుచుకొన్నాయి, శరీరం ఏమాత్రం కదలడంలేదు, బుద్ధి మనస్సు కూడా నిశ్చలంగా ఉన్నాయి, నీ శరీరం కట్టెవలె, గోడవలె, రాయివలె, నిశ్చేష్టమై ఉంది. ఏమాత్రం చలనం లేదు. గాలిలేని చోట దీపకళిక నిశ్చలంగా వెలిగినట్లుగా నీవు కూడా పాషాణమూర్తి వలె స్థిరంగా ఉన్నావు.

నేను వినదగిన వాడనైతే, నాకు చెప్పదగినది అయితే, నీవు నా సందేహాన్ని తీర్చు, నేను నిన్ను శరణుజొచ్చి పదే పదే వేడుకొంటున్నాను. పురుషోత్తమా! ఈ జగత్తును నిర్మించేది, నశింపదేజేసేది నీవే. క్షరుడవు, అక్షరుడవు నీవే. నీకు ఆద్యంతములు లేవు. అన్నిటికీ మూలకారణుడవు నీవే. నీ భక్తుడను, శరణాగతుడను, నీ పాదాలపై శిరసునుంచి నమస్కరిస్తున్నాను. నీ ధ్యాన రహస్యమేమిటో చెప్పు." అని ప్రార్థించాడు.

యుధిష్ఠిరుని ప్రార్థనను విని శ్రీకృష్ణుడు మనసును, బుద్ధిని, ఇంద్రియములను స్వస్థానములలో నిలిపి చిరునవ్వుతో - "సోదరా! అంపశయ్యమీద ఉన్న భీష్ముడు ఇప్పుడు నన్ను ధ్యానిస్తున్నాడు. అందుకని నామనసు కూడా అతనిపై లగ్నమయింది. పదమూడు రోజుల పాటు పరశురామునితో యుద్ధం దేసి కూడా ఓడిపోని భీష్ముడు ఇంద్రియ వృత్తులను పూర్తిగా ఏకాగ్రం దేసి బుద్ధి ద్వారా మనసును కూడా వశపరచుకొని నన్ను శరణుజొచ్చాడు. అందుకే నా మనసు కూడా అతనిపై లగ్నమయింది. గంగాదేవి గర్భం నుండి జన్మించిన వాడు, వశిష్ట మహర్షి వద్ద విద్యను అభ్యసించినవాడు, దివ్యాస్త్రములను, షడంగ సహితమైన నాలుగు వేదాలను పూర్తిగా తెలిసినవాడు, సమస్త విద్యలకు ఆశ్రయుడు, భూతభవిష్యద్వర్తమానములను చూడగలిగినవాడు, దర్మాత్ములలో శ్రేష్ఠుడు, అయిన భీష్ముని వద్దకు మనసులోనే నేను చేరుకొన్నాను. మానవోత్తముడైన భీష్ముడు స్వర్గవాసి అయితే ఈ భూమి అమావాస్యరాత్రివలె కాంతి హీనమవుతుంది. కనుక నీవు భీష్ముని వద్దకు వెళ్లి అతని పాదాలకు నమస్కరించి నీ మనసులో ఉన్న సందేహాలనన్నింటినీ గూర్చి అతనిని అడుగు. దర్మార్థ కామమోక్షములనే నాలుగు పురుషార్థముల స్వరూపాన్ని గూర్చి హోత, ఉద్గాత, బ్రహ్మ, అధ్వర్యువు వీరితో సంబంధం ఉన్న యజ్ఞాది కర్మలను గూర్చి, చతురాశ్రమ ధర్మాలు, రాజధర్మాలు, అన్నింటినీ గూర్చి నీవు అతనిని అడుగు. కౌరవ వంశ భారాన్ని సమర్థంగా నిర్వహించగలిగిన భీష్ముడనే సూర్యుడు అస్తమించినపుడు అన్ని రకాల జ్ఞానప్రకాశము నశించిపోతుంది. అందుకే నేను నిన్ను అక్కడకు వెళ్ళమని చెబుతున్నాను" అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన ఈ యథార్థ విషయాన్ని విని యుధిష్ఠిరునికి కంఠం పూడుకు పోయింది. కన్నుల నుండి నీరు కారుతుండగా అతడు - "మాదవా! నీవు చెప్పినట్లుగా

భీష్ముని ప్రభావం అంతా యథార్థమే. ఇందులో సందేహించడానికి ఆస్కారమే లేదు. నాకు కూడా అతని ప్రభావం తెలుసును. అతని యొక్క సాభాగ్యము, ప్రభావమును గూర్చి నేను మహాత్ములైన అనేక బ్రాహ్మణులు చెప్పగా విని ఉన్నాను. నీవు ఈ జగత్తు కంతటికీ విధాతవు. నీవు చెప్పిన దానికి మరొకలా ఆలోచించే అవసరమే లేదు. దేవా! నీవు నన్ను అనుగ్రహిస్తే నిన్ను ముందుంచుకునే మేము భీష్ముని వద్దకు వెళ్ళాలని అనుకొంటున్నాము. సూర్యుడు ఉత్తరాయణంలో ప్రవేశించగానే అతడు దేవలోకానికి దేరుకొంటాడు. కనుక ఇప్పుడు అతనికి కూడా నీ దర్శనం లభించాలి" అన్నాడు.

ధర్మరాజు యొక్క మాటవిని మధుసూదనుడు దగ్గరలోనే ఉన్న సాత్యకితో రథం సిద్ధం చేయించమని చెప్పాడు. ఆజ్ఞాసించిన వెంటనే సాత్యకి భవనం వెలుపలికి వెళ్లి దారుకునితో శ్రీకృష్ణుని రథానికి గుట్టలను కట్టి తెమ్మన్నాడు. సాత్యకి చెప్పిన ప్రకారం దారుకుడు రథానికి గుట్టలు కట్టి సిద్ధం చేశాడు. ఆ రథంపై అంతటా బంగారం తాపడం దేసి ఉంది. దానిలోపల రకరకాల అద్భుతమైన మణులు ఆలంకరింపబడి ఉన్నాయి. సూర్యకిరణాలు పడి ధాని కాంతి మిరుమిట్లు గొలుపుతోంది. ధానికి శైబ్య సుగ్రీవాది గుట్టలు కట్టబడి ఉన్నాయి. ఈ రీతిగా రథాన్ని సిద్ధపరిచి దారుకుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని వద్దకు వచ్చి చేతులు జోడించి ఆ సంగతిని తెలియజేశాడు.

భీష్మప్రవము

జనమేజయ మహారాజు - "మునివరా! అంపశయ్య మీద ఉన్న భీష్మసీతామహుడు ఏరీతిగా శరీరాన్ని విడిచి పెట్టాడు? ఆ సమయంలో అతడు ఏయోగాన్ని ఆశ్రయించాడు?" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! నీవు పవిత్రభావంతో ఏకాగ్రచిత్తుడవై సావధానంగా భీష్ముని దేహత్యాగ వృత్తాంతాన్ని విను. దక్షిణాయనం పూర్తికాగానే సూర్యుడు ఉత్తరాయణంలో ప్రవేశించినపుడు భీష్ముడు ధ్యానమగు్నుడై మనసును పరమాత్ముని యందు లగ్నం చేశాడు. అతనికి చుట్టూరా ఉత్తమ బ్రాహ్మణులనేకులు విరాజమానులై ఉన్నారు. వేద వేత్తలయిన వ్యాసుడు, దేవర్షి నారదుడు, దేవస్థానుడు, వాత్స్యుడు, అశ్వకుడు, సుమంతుడు, జైమిని, పైలుడు, శాండిల్యుడు, దేవలుడు, మైత్రేయుడు, వసిష్ఠుడు, కౌశికుడు (విశ్వామిత్రుడు), హరీతుడు, లోమశుడు,

దత్తాత్రేయుడు, బృహస్పతి, శుక్రుడు, చ్యవనుడు, సనత్కుమారుడు, కపిలుడు, వాల్మీకి, తుంబురుడు, కురువు, మౌద్గల్యుడు, పరశురాముడు, తృణభిందుడు, పిప్పలాధుడు, వాయువు, సంవర్తుడు, పులహుడు, కచుడు, కశ్యపుడు, పులస్త్యుడు, క్రతువు, దక్షుడు, పరాశరుడు, మరీచి, అంగిరసుడు, కాశ్యుడు, గౌతముడు, గాలవుడు, ధౌమ్యుడు, విభాండకుడు, మాండవ్యుడు, ధౌముడు, కృష్ణానుభౌతికుడు, ఉలూకుడు, మార్కండేయుడు, భాస్కరి, పూరణుడు - వీరందరూ, ఇంకా అనేక అదృష్టవంతులు శ్రద్ధాశమదమాది గుణసంపన్నులైన మునులు కూడా భీష్ముని చుట్టూ ఉన్నారు. ఈ ఋషుల మధ్యలో భీష్ముడు గ్రహాలతో పరివేష్టితుడైన చంద్రుని వలె శోభించాడు. అంపశయ్యమీద పడుకొనే అతడు చేతులు జోడించి పవిత్ర భావంతో శ్రీకృష్ణుని ధ్యానించసాగాడు. ధ్యానిస్తూ ఉండగానే అతడు ఆనంద నిర్భరుడయివాడు. అతని కంఠస్వరం పృష్ఠంగా వినిపించసాగింది. అతడు విశ్వాదిపతి, యోగేశ్వరుడు అయిన వాసుదేవ భగవానుని స్తుతించసాగాడు.

భీష్ముడు - "శ్రీకృష్ణుని ఆరాధించాలనే కోరికతో నేను ప్రయోగిస్తున్న ఈ వాక్కు వివరంగానైనా సంక్షిప్తంగానైనా విని ఆ పురుషోత్తముడు నన్ను అనుగ్రహించునుగాక. స్వతఃపూర్ణుడు, శుద్ధమైన ప్రాప్తిమార్గం కలవాడు, సర్వవిలక్షణుడు, ప్రజాపరిపాలకుడు అయిన ఆ పరమాత్ముని శరణువేడుతున్నాను. సమస్త విశ్వాన్ని ధరించిన పరబ్రహ్మ పరమాత్ముడైన ఆ శ్రీహరికి ఆద్యంతములు లేవు. దేవతలు, ఋషులు అతనిని ఎరుగలేరు. నారాయణుడొక్కడే సర్వజ్ఞుడు. ఋషులు, సిద్ధులు, వాగులు ఆ నారాయణుని నుండే ప్రాదుర్భవించారు. అతడు అవ్యయుడైన పరమాత్మ అని మాత్రమే దేవతలకు దేవర్షులకు తెలిసిన విషయం కాని ఆ నారాయణుడు ఎవరో ఎక్కడి నుండి వచ్చాడో అనే విషయాలను గూర్చిన యథార్థజ్ఞానం దేవధానవ గందర్వులలో యక్షరాక్షస సర్పాలలో ఎవరికీ లేదు, ప్రాణులన్నీ అతనిలోనే ఉంటూ అతనిలోనే లయమవుతున్నాయి. సూత్రములో మణిగణాలు ఉన్నట్లుగా భూతేశ్వరుడైన ఆ పరమాత్మ యందు త్రిగుణాత్మకమైన ప్రాణులన్నీ మణులవలె ఉన్నాయి. భగవంతుడు - ఎన్నడూ నశించని పురిపెట్టబడిన ఒక పాడనైన ధారం వంటివాడు. అతనిలో ఈ కార్యకారణ జగత్తు ధారంలో పూవుల వలె గుచ్చబడి ఉంది. ఈ సమస్త విశ్వం అతడే ఆధారంగా నిలచిఉంది. ఇది అతని యొక్క

రచనయే. ఆ శ్రీహరి సహస్ర శీర్షుడు, సహస్ర పాదుడు, సహస్ర నేత్రుడు, సహస్ర భాహుడు, సహస్ర కిరీటుడు, సహస్ర ముఖుడు అయి దేదీప్యమానంగా వెలుగొందుతున్నాడు. ఈ జగత్తుకు పరమాధారుడైన అతనినే నారాయణుడు అంటున్నారు. అతడు సూక్ష్మాతి సూక్ష్ముడు, స్థూలాతి స్థూలుడు, భారము కంటే అతి భారుడు, ఉత్తమోత్తముడు. వాకానువాకములయందు, (మంత్రబ్రాహ్మణములు) కర్మ బ్రహ్మ ప్రతిపాదకమైన వాక్యముల యందు ప్రతిపాదింపబడిన సత్కర్మ వాసుదేవుడే. సామ ఋక్కుల యొక్క పరమార్థం అతడే. విశుద్ధాంతః కరణంలో అతడు నిత్యనివాసము (సాక్షాత్కారము) ఉంటాడు. తన భక్తులను అతడు సదా పాలిస్తూ ఉంటాడు. శ్రీకృష్ణ, బలభద్ర, ప్రద్యుమ్న, అనిరుద్ధ, అను నాలుగు రూపాలతో అతడే వ్యక్తమవుతూ ఉంటాడు, భక్తులు ఆ నాలుగు దివ్యనామాలతోనే అతనిని పూజిస్తారు. వాసుదేవుని ప్రసన్నత కొరకే నిత్యము తపస్సు, అనుష్ఠానము జరుగుతూ వుంటుంది. అతడే అందరిలో విరాజిల్లుతూ ఉంటాడు. అతడు సర్వాత్మ, సర్వజ్ఞుడు, సర్వరూపుడు, సర్వసృష్టికర్త. అరణి నుండి అగ్ని పుట్టినట్లుగా ఈ భూమిపై ఉండే బ్రాహ్మణులను, వేదాలను, యజ్ఞాలను రక్షించడానికి వాసుదేవుని వలన దేవకీదేవి అతనిని కన్పది. అన్ని కోరికలను విడిచి అనన్య భావంతో సాధకులు మోక్షం పొందాలని తమ విశుద్ధాంతఃకరణములలో శుద్ధ బుద్ధాత్మ రూపుడైన గోవిందుని జ్ఞానదృష్టితో సాక్షాత్కరింపచేసుకొంటారు. ఇంద్ర వాయువులను మించిన పరాక్రమ వంతుడు, సూర్యుని తేజస్సు కూడా నిలువ జాలని తేజోవంతుడు, మనుష్యుని యొక్క మనస్సు, బుద్ధి, ఇంద్రియములు చేరుకోలేనట్టి స్వరూపం కల ఆ ప్రజాపాలకుడైన పరమేశ్వరుని నేను శరణు వేడుతున్నాను.

పురాణాలలో పురుషుడని చెప్పబడిన, యుగారంభంలో బ్రహ్మ అని యుగాంతంలో సంకర్షణుడు అని చెప్పబడిన, ఉపాసనీయుడైన ఆ పరమేశ్వరుని నేను ఉపాసిస్తున్నాను. ఏక రూపుడైనప్పటికీ అనేక రూపాలలో వ్యక్తమయ్యేవాడు, అన్ని కోరికలను వెరవేర్చువాడు, యజ్ఞాది కర్మలు చేసే అనన్య భక్తులు యజించే పరమాత్ముడు, ప్రపంచానికి కోశాగారంగా చెప్పబడేవాడు, ప్రజలందరికీ స్థానమైనవాడు, నీటిమీద ఈదుతున్న జలపక్షుల వలె సంపూర్ణ జగత్తు యొక్క వ్యాపారము తన యందే జరుగుతూ ఉండేవాడు, పరమార్థమైన సత్య స్వరూపుడు, ఏకాక్షర బ్రహ్మ (ప్రణవం),

సదసత్తులకంటె విలక్షణుడు, అది మధ్యాంత రహితుడు, ఋషులు, దేవతలు కూడా చక్కగా ఎరుగలేనట్టి వాడు, తమ మనసును ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొన్న దేవతలు అసురులు, గందర్వులు, సిద్ధులు, ఋషులు నాగులచేత సదా పూజింపబడేవాడు, సంసార దుఃఖాన్ని పోగొట్టే దివ్యోషధము, జనన మరణాతీతమైన స్వయంభువు, సనాతనుడు అయినవాడు, ఈ చర్మచక్షువులు, బుద్ధి చేరుకోలేని వాడు అయిన ఆ నారాయణుని నేను శరణువేడుతున్నాను. విశ్వవిధాత, చరాచరజగత్సామి, విశ్వసాక్షి, అవ్యయుడు, పరమపదుడు, అని చెప్పబడే ఆ పరమాత్మను నేను శరణు కోరుతున్నాను.

కాంచనవర్ణుడు, దైత్యసంహారకుడు, ఒక్కదే అయి నప్పటికీ అదితి గర్భం నుండి ద్వాదశాదిత్యుల రూపంలో పుట్టిన ఆ సూర్య రూప పరమేశ్వరునికి నమస్కారము. తన అమృత కళలతో శుక్లపక్షంలో దేవతలను, కృష్ణపక్షంలో పితరులను తృప్తి పరచే, ద్విజరాజు అయిన చంద్రుని రూపంలో వ్యక్తమయ్యే పరమాత్మకు ప్రణామము. అజ్ఞానాంధకారమునకు ఆవల జ్ఞానాలోకముతో మిక్కిలిగా ప్రకాశించే ఆత్మస్వరూపుడు, ఎవరిని తెలుసుకొంటే మనిషి అమృతత్వం పొందుతాడో ఆ జ్ఞేయ రూపుడైన పరమేశ్వరునకు నమస్కారం. ఉక్తము అను పేరుగల మహా యజ్ఞంలో అగ్న్యాధాన సమయంలోనూ, మహాయాగంలోనూ బ్రాహ్మణ బృందం బ్రహ్మ రూపంగా స్తుతించే ఆ వేద భగవానునికి నమస్కారం. ఋగ్యజుస్సామ వేదములకు ఆశ్రయుడు, ఐదు రకముల హవిష్య రూపమైనవాడు, గాయత్ర్యాది ఏడు ఛందములు సప్తతంతువులై యజ్ఞరూపంలో ప్రకటమయ్యే ఆ పరమాత్మకు ప్రణామము" ఆశ్రావయ, అస్తుశ్రౌషట్, యజ, యే యజామహే, వషట్" అను నాలుగు, నాలుగు, రెండు, ఐదు, రెండు అక్షరములు గల మంత్రములతో హవిష్యార్పణం చేయబడే హోమ స్వరూపుడైన ఆ పరమేశ్వరునికి నమస్కారము. యజవామధారియైన వేద రూపుడు, గాయత్రి మొదలైన ఛందములు పాణిపాధ్యాది అవయవములుగా కలవాడు, యజ్ఞమే శిరసుగా కలవాడు, "రథంతరము, బృహత్" అను పేర్లు గల సామములే వాక్కుగా కలవాడు, అయిన స్తోత్ర రూప భగవానునికి నమస్కారము. వేయి సంవత్సరముల పాటు కొనసాగే ప్రజాపతుల యొక్క యజ్ఞంలో బంగరు రెక్కలు గల పక్షి రూపంలో ప్రకటమైన ఆ హంసరూపధారి పరమేశ్వరునకు నమస్కారము. పదసమూహము

అవయవములుగా, సందులు శరీర సందులుగా, స్వరవ్యంజనములు భూషణములుగా, దివ్యాక్షరుడు అని చెప్పబడే వాగ్రూపుడైన పరమేశ్వరునికి నమస్కారము. ముల్లోకాలకు మేలు చేయగోరి, యజ్ఞ వరాహ రూప ధారియై ఈ భూమిని రసాతలము నుండి పైకెత్తిన వీర్యరూపుడైన భగవంతునికి నమస్కారము. తన యోగమాయను ఆశ్రయించి శేషతల్పశాయి అయిన నిద్రాస్వరూపుడైన ఆ పరమాత్మకు నమస్కారము. ధర్మము కొరకే సమస్త వ్యవహారము నడుపుతూ, ఇంద్రియములను వశపరచుకొని మోక్షసాధన భూతమైన వైదిక ఉపాయములను ఆచరించే సత్పురుషుల యొక్క దర్శ మర్యాదలను ప్రసరింపచేయు సత్స్వరూపుడైన పరమాత్మకు నమస్కారము. భిన్న భిన్న దర్మాలు ఆచరిస్తూ వేరు వేరు పలితాలను కోరుకొనేవారు వేరు వేరుగా పూజించే ఆ దర్శమయుడైన పరమాత్మునకు నమస్కారము. అనంగ రూపముతో శరీర ధారులైన ప్రాణులపుట్టుకకు ప్రేరకుడై, సమస్త ప్రాణులను మత్తిల్ల చేసే కామరూపుడైన భగవానునికి నమస్కారము. స్థూలజగత్తులో అవ్యక్త రూపంతో ఉంటూ గొప్ప గొప్ప మహర్షులు తత్త్వానుసంధానము చేస్తూండగా, అన్ని క్షేత్రముల యందు క్షేత్రజ్ఞ రూపంలో ఉండే ఆ క్షేత్రరూపం అయిన పరమేశ్వరునకు నమస్కారము, జాగ్రత్, స్వప్న, సుషుప్తి అను మూడు అవస్థలుగా వ్యక్తమయ్యేవాడు, గుణాలకు కార్యభూతమైన పదహారు వికారములతో ఆవరింపబడినప్పటికీ స్వస్వరూపమునందు నిలిచినవాడు, పైన చెప్పబడిన పదహారు వికారములకు సాక్షియై నిర్లిప్తమైన పదిపాడవ తత్త్వంగా సాంఖ్యమతానుయాయులు అంగీకరించిన ఆ సాంఖ్యరూప పరమాత్మునకు నమస్కారము. నిద్రను జయించి ప్రాణములపై విజయమును సాధించి, ఇంద్రియములను అదుపులో ఉంచుకొని, శుద్ధసత్త్వ స్థితులై, నిరంతర యోగాభ్యాసములో లీనమైన యోగిజనులు సమాధిలో సాక్షాత్కరింపంపచేసుకొన్న జ్యోతిర్మయ స్వరూపుడు అయిన ఆ యోగరూప పరమాత్మకు ప్రణామము. పుణ్యపాపములు నశించిన తదుపరి పునర్జన్మ భయ వినిర్ముక్తులై శాంత చిత్తులైన సన్యాసులకు ప్రాప్తించే ఆ మోక్షరూప పరమేశ్వరునకు నమస్కారము. సృష్టి జరిగి వేయి యుగములు కడచిన పిమ్మట ప్రచండ జ్వాలలతో కూడిన ప్రళయ కాలాగ్ని రూపమును ధరించి, సంపూర్ణముగా ప్రాణులను సంహరించే ఆ ఉగ్రరూపధారియైన పరమాత్మకు ప్రణామము. ఈ రీతిగా సమస్త ప్రాణులను భక్షించి ఈ జగత్తును జలమయం

చేసి తాను భాలకుడై, అక్షయ వటవత్రముపై శయనించిన ఆ మాయామయ భాలముకుందునకు నమస్కారము. ఈ విశ్వమునకు ఆధారముగా నిలిచిన బ్రహ్మాండ కమలము పుండరీకాక్షుని నాభి నుండి ఉత్పన్నమైనది. ఆ కమలరూపధారి పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

సహస్ర శీర్షుడు, సర్వాంతర్యామి, ఏ హద్దులకు కట్టుబడనివాడు అయి నాలుగు సముద్రములు కలిసి ఏకార్ణవమయినపుడు, యోగనిద్రను ఆశ్రయించి శయనించిన ఆ యోగనిద్రా స్వరూపునకు నమస్కారము. శిరోజములు మేఘములుగా, శరీరసందులే నదులుగా, ఉదరములో చతుస్సముద్రములు కలిగిన ఆ జలరూపి పరమాత్మకు ప్రణామము. సృష్టి ప్రళయ రూపమైన సమస్త వికారములకు ఉత్పత్తి స్థానమై అన్నిటినీ లయము చేసుకొను ఆ కారణరూప పరమేశ్వరునకు నమస్కారము. రాత్రులంధు మెలకువగా ఉండి, పగటి పూట సాక్షిరూపములో ఉంటూ ఎల్లప్పుడూ అందరి మంచి చెడులను కనిపెట్టి యుండే ఆ ద్రష్టరూపియైన పరమాత్మకు నమస్కారము. కార్యనిర్వహణలో ఆటంకము లేనివాడు (అకుంఠిత కర్ముడు), ధర్మకార్య నిర్వహణకు సథా ఉద్యుక్తుడు, వైకుంఠామడు అయిన ఆ కార్యరూప భగవంతునికి నమస్కారము. ధర్మాత్ముడైనప్పటికీ, క్రోధోద్రిక్తుడై, ధర్మోల్లంఘన దేసిన క్షత్రియ సమాజమును యుద్ధములో ఇరువది యొక్క మారులు సంహరించిన కఠోరతా రూపుడైన భగవంతుడు పరశురామునకు నమస్కారము. ప్రతిశరీరములోను వాయురూపములో ఉండి, తన్ను తాను ప్రాణాపానాది పంచవాయువులుగా విభజించుకొని ప్రాణులందరినీ క్రియాశీలురుగా చేయుచున్న ఆ వాయురూప పరమేశ్వరునకు నమస్కారము. ప్రతి యుగములోను యోగమాయా బలముతో అవతరించి మాన, ఋతు, అయన, వర్షముల ద్వారా సృష్టి ప్రళయములను దేయుచున్న ఆ కాలరూప పరమాత్మకు నమస్కారము. బ్రాహ్మణులు ముఖముగా, క్షత్రియజాతి భాహువులుగా, వైశ్యులు ఊరువులుగా, ఉదరముగా, శూద్రులు చరణములుగా కలిగిన చతుర్వర్ణరూపుడైన పరమేశ్వరునకు నమస్కారము. అగ్ని ముఖముగా, స్వర్గము శిరసుగా ఆకాశము నాభిగా పృథివి పాదములుగా, సూర్యుడు వేత్రములుగా, దిక్కులు చెవులుగా కలిగిన లోక రూపుడైన పరమాత్మకు నమస్కారము. కాలాతీతుడు, యజ్ఞాతీతుడు, పరాత్పరుడు, విశ్వాది, అనాది అయిన ఆ విశ్వాత్మకు నమస్కారము. వైశేషిక దర్శనములో

చెప్పబడిన రూపరసాది గుణములకు అకృష్టులై విషయ సేవనములలో నిమగ్నులైన వారిని ఆ విషయాసక్తినుండి రక్షించే రక్షక రూపుడైన పరమాత్మకు నమస్కారము. అన్నము, జలము అనే ఇంధనములతో శరీరములోని రసప్రాణశక్తులను వృద్ధి పొందిస్తూ ప్రాణులందరినీ దరించిఉండే ఆ ప్రాణాత్మ పరమేశ్వరునకు నమస్కారము. ప్రాణుల రక్షణ కొరకు భక్ష్యభోజ్య చోష్య, లేహ్యములనే చతుర్విధాహారములను స్వీకరించి ఉదరములో తానే అగ్నిరూపంలో ఉంటూ ఆహారమును పచనము చేయు ఆ సాక రూప పరమేశ్వరునకు నమస్కారము. నరసింహ రూపంలో ధానవరాజు హిరణ్యకశిపుని సంహరించినపుడు నేత్రములు, జాలు పసుపు పచ్చగా కనబడుతూ పెద్ద పెద్ద కోరలు, గోళ్లే ఆయుధములుగా ఉన్న ఆ దర్ప రూపధారి నృసింహ భగవానునకు నమస్కారము. దేవతలు, గంధర్వులు, దైత్యులు, ధానవులు కూడా చక్కగా తెలుసుకోలేనట్టి సూక్ష్మస్వరూపుడైన ఆ పరమాత్మకు నమస్కారము. సర్వవ్యాపకుడు, భగవంతుడు శ్రీమంతుడు అయి అనంతుడనే పేరుతో శేషుని రూపంతో రసాతలంలో ఉంటూ ఈ భూమి నంతటినీ తన శిరసుపై దరిస్తున్న ఆ వీర్యరూప పరమేశ్వరునకు నమస్కారము. సృష్టి పరంపరను రక్షించడానికి ప్రాణులందరినీ, స్నేహ పాశంలో బందించి మోహంలో పడవేస్తున్న ఆ మోహరూపుడైన భగవంతునకు నమస్కారము. అన్నమయాది పంచకోశాంతర స్థితుడై ఆత్మజ్ఞానం కలిగిన పిమ్మట విశుద్ధ జ్ఞానము చేత విద్వాంసులు పొందుచున్న ఆ జ్ఞాన స్వరూపుడైన పరబ్రహ్మకు నమస్కారము. అప్రమేయుడై, బుద్ధిఅనే వేత్రములు అన్నివైపులకు వ్యాపించి, లోపల అనంతవిషయములు కలిగిన ఆ దివ్యాత్మ పరమేశ్వరునకు నమస్కారములు. జటాదండ ధారియై, లంబోదరుడై, కమండలువే తూణీరముగా ఉపయోగిస్తున్న బ్రహ్మరూపుడైన భగవంతునకు నమస్కారము. త్రిశూలధారి, దేవాదిదేవుడు, త్రినేత్రుడు, మహాత్ముడు విభూతిధారణుడు అయిన రుద్రరూప పరమేశ్వరునకు నమస్కారము. చంద్రమాడుడు, నాగయజ్ఞోపవీతుడు, పినాకసాణి, త్రిశూలధారి, ఉగ్రరూపధారి అయిన ఆ శంకర భగవానునకు నమస్కారము. సర్వజీవాత్మ, జనన మరణములకు కారణుడు, క్రోధ, ద్రోహ, మోహములు ఏమాత్రము లేని ఆ శాంతాత్ముడైన పరమేశ్వరునకు నమస్కారము. అన్నిటినీ తన లోపల ఇముడ్చుకొన్న వాడు అన్నిటినీ ఉత్పన్నము దేయువాడు

సర్వస్వరూపుడు, సర్వవ్యాపకుడు, సర్వమయుడు అయిన ఆ సర్వాత్మకు నమస్కారము.

విశ్వసృష్టికర్తయైన పరమేశ్వరా! నీకు నమస్కారము. విశ్వాత్మవు, విశ్వోత్పత్తికి స్థానభూతుడవు అయిన జగదీశ్వరా! నీకు నమస్కారము. పంచభూతాలకు నీవు అతీతుడవు. ప్రాణులందరికీ మోక్షస్వరూపమైన బ్రహ్మవు. ముల్లోకాలలోనూ వ్యాసించిన నీకు నమస్కారము. త్రిభువనాతీతుడవైన నీకు నమస్కారము. దిక్కులన్నిటియందు వ్యాసించిన ప్రభువుకు నమస్కారము. పదార్థములన్నింటికీ నీవు సంపూర్ణ భాండారము. ప్రపంచమును సృష్టించు అవ్యయుడైన విష్ణుమూర్తి! నీకు నమస్కారము. హృషీకేశా! నీవు అందరిని సృష్టించువాడవు, సంహరించువాడవు. నీకు ఎవరిచేతను ఓటమిలేదు. ముల్లోకాలలోను నీ దివ్య జన్మకర్మల యొక్క రహస్యమును నేను తెలుసుకోలేకపోయాను. తత్త్వదృష్టితో నీ సవాతన రూపం మీదనే నేను దృష్టి నిలిపాను. స్వర్గం నీ శిరసుతో, భూదేవి నీపాదములతో, ముల్లోకములు నీ మూడడుగులతో నిండి ఉన్నాయి. నీవు సనాతనుడవు. దిక్కులు నీ భుజములు, సూర్యుడు నేత్రము, ప్రజాపతి శుక్రాచార్యుడు నీ వీర్యము. అత్యంత తేజస్వి అయిన వాయు రూపముతో నీవే ఊర్ధ్వలోకములు ఏడింటి యందు నిండి యున్నావు. అతసీ పుష్పమువలె నల్లనివాడు, సీతాంబర ధారి, అచ్యుతుడు అయిన గోవిందునికి నమస్కరించే వారికి ఎప్పుడూ భయంలేదు. శ్రీకృష్ణ భగవానునికి ఒక్కసారి నమస్కరిస్తే అతనికి పది అశ్వమేధ యజ్ఞముల అనంతరం చేసే అవభృథస్నానముల వలన కలిగే పలితం లభిస్తుంది. ఇదేకాక నమస్కారములో ఒక విశేషము గూడ ఉంది. దశాశ్వమేధములు చేసిన వాడు ఈ ప్రపంచంలో తిరిగి జన్మిస్తాడు కాని శ్రీకృష్ణునికి నమస్కరించినవాడు తిరిగి భవబంధాలలో చిక్కుకోదు. శ్రీకృష్ణ భజనను వ్రతముగా గైకొన్నవాడు, నిరంతరము శ్రీకృష్ణుని స్మరిస్తూ రాత్రి నిద్రించువాడు అతనినే స్మరిస్తూ ఉదయాన్నే లేచేవాడు శ్రీకృష్ణ స్వరూపుడై మంత్రాలు చదువుతూ హోమం చేయబడిన నెయ్యి అగ్నిలో కలిసిపోయినట్లుగా అతనిలో కలిసిపోతాడు.

నరక భయాన్నుండి తప్పించడానికి రక్షాగృహం వంటివాడు, సంసారమనే నదిలోని సుడులను దాటడానికి నావ వంటివాడు అయిన విష్ణువుకు నమస్కారము. బ్రాహ్మణ ప్రియుడు, బ్రాహ్మణులకు మేలు చేయువాడు, సమస్త విశ్వానికి శుభం

చేకూర్చువాడు సచ్చిధానంద స్వరూపుడు అయిన గోవిందునికి ప్రణామము. హరి అను రెండు అక్షరములు డుర్గమ మార్గంలో ఆపద సమయంలో ప్రాణులకు ధారిబత్తెం వంటివి. సంసారమనే రోగాన్ని సోగొట్టడానికి ఔషధము వంటిది. అన్నిరకముల దుఃఖముల నుండి ఉద్ధరించునది. సత్యము విష్ణుమయము, ప్రపంచమంతా విష్ణుమయము. అన్నీ విష్ణుమయము అయినట్లుగా సత్య ప్రభావము వలన నాపాపములన్నీ నశించునుగాక. దేవోత్తముడవైన (*4) శ్రీకృష్ణా! నేను నిన్ను శరణుకోరి వచ్చిన భక్తుడను. నాకు శుభము కలిగించేది మీరే ఆలోచించండి. అభీష్టగతి పొంథాలని కోరుకుంటున్నాను. (*5) విద్యకు తపస్సుకు జన్మస్థానము, పునర్జన్మ లేకుండా చేసేవాడు అయిన విష్ణువును నేను ఈ రీతిగా వాగ్రూపమైన యజ్ఞంతో పూజించాను. దీని వలన భగవంతుడు జవార్తనుడు నన్ను అనుగ్రహించునుగాక. నారాయణుడే పరబ్రహ్మ, పరమతపము, దేవాదిదేవుడు, సథా సర్వము, వారాయణుడే" అని ఆర్తితో స్తుతించాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "భీష్ముని మనసు శ్రీకృష్ణ భగవానుని యందు లగ్నమయింది. అతడు పైన చెప్పిన స్తోత్రము చేసిన తరువాత "నమఃకృష్ణాయ" అని అతనికి నమస్కరించాడు. శ్రీకృష్ణుడు కూడా యోగబలంతో భీష్ముని భక్తిని తెలుసుకొని అవ్యక్త రూపంతో అక్కడికి చేరుకొని అతనికి ముల్లోకములలోని సంగతులు తెలుసుకొనే దివ్యజ్ఞానాన్ని ప్రసాదించి తిరిగివెళ్ళాడు. భీష్ముడు మాట్లాడడం ముగించిన తరువాత అక్కడ ఉన్న బ్రహ్మవాదులైన మహర్షులు కన్నుల నుండి నీరు స్రవించగా గద్గద కంఠంతో శ్రీకృష్ణుని స్తుతించారు. ఆపై వారు మెల్ల మెల్లగా భీష్ముని కొనియాడసాగారు.

ఇక్కడ పురుషోత్తముడైన శ్రీకృష్ణుడు భీష్ముని భక్తి భావాన్ని చూచి ఒక్క ఉదుటున లేచి వెంటనే రథమెక్కాడు. శ్రీకృష్ణుడు సాత్యకి ఒక రథంమీద, యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుడు ఇంకొక రథం మీద బయలు దేరారు. మూడవ ధానిమీద భీముడు, నకుల సహదేవులు ఈ ముగ్గురు ఎక్కారు. కృపాచార్యుడు, యయుత్సుడు, సంజయుడు కూడా తమ తమ రథాలను ఎక్కి భీష్ముని దగ్గరకు వెళ్ళారు. ఆ సమయంలో ధారిలో బ్రాహ్మణులనేకులు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించగా, అతడు ధానిని విని ఆనందిస్తూ కొంత మంది చేతులు జోడించి పాథాలకు నమస్కరిస్తుండగా వారిని ఆనందింపజేస్తూ వెళ్ళసాగాడు.

పరశురాముని చరిత్ర

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు, యుధిష్ఠిరుడు, తక్కిన పాండవులు, కృపాచార్యుడు మొదలైన వారందరూ తమ తమ పెద్ద రథాలను ఎక్కి కురుక్షేత్రము వైపు సాగిపోయారు. వెళుతూ ఉండగా దారిలో శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునికి పరశురాముని పరాక్రమమును గూర్చి చెప్పాగాడు - "రాజా! ఈ కనపడే ఐదుసరోవరాలు 'రామవ్రాదము' అనే పేరుతో ప్రసిద్ధము. పరశురాముడు ఇరవై ఒక్క మార్లు భూమండలంలోని రాజులను సంహరించి ఈ కుండాలను వారి రక్తంతో నింపాడు" అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "యడునాథా! పూర్వం పరశురాముడు ఇరువది యొక్క మార్లు క్షత్రియులు లేకుండా చేస్తే తిరిగి వారి ఉత్పత్తి ఎలా జరిగింది? అతడు క్షత్రియులను ఎందుకు సంహరించాడు? నీకు వేద శాస్త్రాలు కూడా తెలియనివి కావు. కాబట్టి నా యీ సందేహాన్ని తీర్చవలసింది" అని అడిగాడు. వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు. - "రాజా! యుధిష్ఠిర మహారాజు ఇలా అడిగిన మీదట శ్రీకృష్ణుడు ఆ సంగతి జరిగినది జరిగినట్లుగా అంతా చెప్పాడు."

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పాగాడు - "కుంతీనందనా! నేను మహర్షుల ద్వారా పరశురాముని ప్రభావము, పరాక్రమము జన్మ వృత్తాంతము విన్నదానిని అంతా నీకు వినిపిస్తాను. విను. పూర్వకాలంలో జహ్నువు అనే పేరుగల ఒక రాజు ఉండేవాడు. అతని కొడుకు అజుడు. అజునికి బలాకాక్షుడు అతనికి కుశికుడు జన్మించారు. కుశికుడు చాలా ధర్మజ్ఞుడు. పుత్రప్రాప్తికై కఠోరమైన తపస్సుచేశాడు. దానితో ఇంద్రుడే అతనికి పుత్రరూపంలో అవతరించాడు. అతని పేరు గాధి. గాధికి సత్యవతి అనే ఒక కుమార్తె జన్మించింది. ఆమెను రాజు భృగునందనుడైన ఋచీకమునికి ఇచ్చి వివాహం చేశాడు. సత్యవతి చక్కని నడవడిక కలది. ఆమె పరిశుద్ధతను చూసి ఋచీకునికి చాలా ఆనందం కలిగింది. అతడు సత్యవతికి గాధిరాజుకు పుత్ర సంతానం కలగడానికి "చరువులు" సిద్ధం చేసి తన భార్యను పిలిచి - "కల్యాణీ! ఇవి రెండు రకముల చరువులు, ఇందులో ఇది నీవు తిను. రెండవదానిని నీ తల్లికి తినడానికి ఇవ్వు. దీని వలన నీ తల్లి గర్భాన పరాక్రమ వంతుడైన ఒక కొడుకు పుడతాడు. అతడు గొప్ప గొప్ప క్షత్రియులను సంహరిస్తాడు. ఏ క్షత్రియుడు అతనిని యుద్ధంలో జయించలేడు. అలాగే నీ కోసం సిద్ధం చేసిన 'చరువు' తినడం వలన నీకు ఉత్తముడైన ఒక బ్రాహ్మణ

బాలుడు జన్మిస్తాడు. అతడు మనసును నియంత్రించుకొని గొప్ప తపస్సంపన్నుడు, ధైర్యవంతుడు అవుతాడు" అని చెప్పాడు.

భార్యకు ఇలా బోధించి ఋచీకముని తపస్సు చేసుకోవడానికి అడవిలోకి వెళ్లిపోయాడు. అప్పుడే తీర్థయాత్రల నుండి తిరిగి వచ్చిన గాధి రాజు భార్యతో పాటు ఋచీకుని ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. అప్పుడు సత్యవతి రెండు చరువులను చేతిలో పట్టుకొని మిక్కిలి తొందరగా తల్లి దగ్గరకు వచ్చి భర్త తనకు చెప్పినదంతా ఆనందంగా తల్లికి చెప్పింది. ఆమె యొక్క తల్లి పారసాటున తన చరువును సత్యవతికి ఇచ్చి, ఆమెది తాను తిన్నది.

అనంతరం సత్యవతి క్షత్రియ సంహారం చేసే గర్భాన్ని దాల్చింది. ఆమె అవస్థను చూచిన ఋచీక ముని - "కల్యాణీ! నేను నీ చరువులో బ్రాహ్మణ తేజస్సును నిక్షేపించాను. నీ తల్లి చరువులో క్షత్రియుని యొక్క సంపూర్ణమైన తేజస్సును ఉంచాను. కాని ఇప్పుడు చరువులు మారిపోవడంతో అది అలా జరగదు. నీ తల్లికి పుట్టేవాడు బ్రాహ్మణుడు, నీకు పుట్టేవాడు క్షత్రియుడు అవుతారు" అని చెప్పాడు. ఇది విని సత్యవతి వణికిపోయింది. ఆమె భర్తపాదాలపై పడి - "దేవా అలా అనవద్దు. బ్రాహ్మణత్వం లేని పుత్రుని పొందమని నన్ను ఆశీర్వదించకండి" అని వేడుకొన్నది.

ఋచీకుడు - "కల్యాణీ! నీ గర్భాన అటువంటి పుత్రుడు పుట్టాలని నేను సంకల్పించలేదు. భయంకర కృత్యం చేసే ఈ బాలుడు చరువు మారిపోయిన కారణంగానే నీ గర్భాన పుట్టబోతున్నాడు" అన్నాడు.

సత్యవతి - "మునివరా! మీరు కోరుకొంటే లోకాలన్నీ స్వస్థించగలరు. ఇక ఒక పుత్రుని పుట్టించడం ఏమంత గొప్ప సంగతి? నాకైతే శాంతుడు సరళుడు అయిన కొడుకునే ప్రసాదించండి. నా మనుమడు ఉగ్రస్వభావుడు అయితే కావచ్చును కాని నా కొడుకు మాత్రం శాంతుడే కావాలని కోరుకొంటున్నాను" అని అన్నది.

ఋచీకుడు - "శుభాంగీ! మంచిది, నీవు చెప్పినట్లే జరుగుతుంది" అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు చెపుతున్నాడు - "అనంతరం సత్యవతి గొప్ప తపస్సంపన్నుడు, శాంతుడు నియమాలను పాటించేవాడు అయిన జగదగ్ని మునిని కన్నది. అక్కడ కుశిక నందనుడైన గాధికి విశ్వామిత్రుడు జన్మించాడు. అతడు పూర్తిగా బ్రాహ్మణోచితగుణ సంపన్నుడై బ్రహ్మర్షి పదవిని పొందాడు.

జమదగ్నికి ఉగ్రస్వభావుడైన పరశురాముడే పుత్రునిగా జన్మించాడు. అతడు సమస్త విధ్యలలో ధనుర్వేదంలో పారంగతుడు. క్షత్రియ వంశాలను సంహరించి ప్రజ్వలితాగ్నివలె తేజోవంతుడయ్యాడు. అతడు గంధమాధన పర్వతం మీద మహాదేవుని ప్రసన్నుని చేసుకొని అతని నుండి దివ్యాస్త్రములను, మిక్కిలి పడునుగల పరశువును పొందాడు. లోకంలో ఇతనికి సాటిరాగల వారు ఎవరూ లేరు.

ఆ రోజులలో కృతవీర్యుడనే రాజుకు అర్జునుడనే మిక్కిలి పరాక్రమ వంతుడైన కొడుకు ఉండేవాడు. అతడు హైహయ వంశ రాజులందరికీ ప్రభువు. ధత్తాత్రేయుని అనుగ్రహంవలన అతనికి వేయి చేతులు కలిగాయి. అతడు మహాతేజస్వీ అయిన చక్రవర్తి. అతడు అశ్వమేధ యాగం చేసి తన బాహుబలంతో జయించిన ఈ భూమి వంతటినీ బ్రాహ్మణులకు ధానమిచ్చాడు. ఒకసారి అగ్నిదేవుడు అతనిని యాచించినపుడు తన సహస్ర బాహువుల పరాక్రమాన్ని నమ్ముకొని అతనికి భిక్ష ఇచ్చాడు. అతని బాణపు కొనల నుండి పుట్టి అగ్ని అనేక గ్రామాలను, నగరాలను, దేశాలను గోళాలను కాల్చి బూడిద చేశాడు. గాలి తోడ్పాటుతో అగ్ని ప్రచండ వేగంతో వృద్ధి చెంది హైహయ రాజు యొక్క ఆసరాతో అడవులను పర్వతాలను కాల్చి వేయసాగింది. అతడు మహాత్ముడైన ఆపవముని యొక్క శూన్యాశ్రమాన్ని కూడా కాల్చివేశాడు. ధానితో ఆపవుడు కోపించి అర్జునునికి - "నీవు నా ఆశ్రమాన్ని కాల్చుకుండా విడిచిపెట్టలేదు. కనుక యుద్ధంలో నీ ఈ బాహువులన్నీ పరశురాముడు ఖండించివేస్తాడు" అని శపించాడు.

అర్జునుడు ఆ శాపాన్ని పట్టించుకోలేదు. అతని కుమారులు మిక్కిలి బలవంతులు, గర్విష్టులు, క్రూరులు కూడా. శాపవశాత్తు వారే తమ తండ్రి చావుకు కారణమయ్యారు. ఒక రోజున నారు జమదగ్ని యొక్క ఆవుదూడను దొంగిలించారు. కార్తవీర్యార్జునునికి ఈ సంగతి ఏమాత్రం తెలియదు. ఆ దూడ గురించి ఘోర యుద్ధం జరిగింది. దానిలో పరశురాముడు రోషావేళుడై అర్జునుని చేతులను నరికివేశాడు. తన దూడను తీసికొని అతడు తన ఆశ్రమానికి వెళ్ళిపోయాడు. అర్జునుని పుత్రులు అతి మూర్ఖులు. వారందరు కలిసి జమదగ్ని ఆశ్రమానికి వెళ్ళారు. ఆసమయంలో పరశురాముడు సమీధలను కుశలను తేవడానికి ఆశ్రమం వెలుపలికి వెళ్ళాడు. అర్జునుని కొడుకులు అవకాశం చూసికొని జమదగ్ని శిరస్సును బల్లెంతో ఖండించి పడేశారు. పరశురాముడు ఆశ్రమానికి

వచ్చి తండ్రి చనిపోవడం చూసి అతి కుపితుడయ్యాడు. అతని కోపానికి హద్దు లేకుండా పోయింది. భూమిని క్షత్రియ రహితం చేయడానికి ప్రతిజ్ఞ చేసి కత్తి చేతబట్టి అందరికంటే ముందుగా హైహయుల మీద దాడి చేశాడు. పరశురాముడు పరాక్రమంతో కార్తవీర్యుని పుత్రపౌత్రులందరినీ అంతమొందించి వేలకొద్దీ హైహయ వంశ రాజులను నాశనం చేశాడు. అసై భూమిని క్షత్రియ రహితం కావించి దానిని రక్తంతో తడిపివేశాడు. ఆ సమయంలో చావునుండి తప్పించుకొన్న వందల రాజులే మెల్ల మెల్లగా వృద్ధి చెంది మహాపరాక్రమవంతులైన రాజులయ్యారు. అప్పుడు పరశురాముడు తిరిగి అస్త్రాన్ని ధరించి క్షత్రియ బాలురను కూడా వదించాడు. ఇక క్షత్రియస్త్రీల గర్భస్థ శిశువులు మాత్రమే మిగిలారు. జన్మించిన పిమ్మట వారిని కూడా జూడ తెలుసుకొని వదించాడు. ఆ సమయంలో కొద్ది మంది క్షత్రియ స్త్రీలు మాత్రమే తమ గర్భాలను కాపాడుకోగలిగారు. ఈ రీతిగా ఇరవై ఒక్కసార్లు క్షత్రియులను సంహరించి అతడు అశ్వమేధ యాగం చేసి ఈ భూమిని కశ్యపునకు దానమిచ్చాడు. అప్పుడు మిగిలిన క్షత్రియుల జీవితాలను రక్షించడానికి కశ్యపుడు పరశురామునితో - "రామా నీవు ధక్షిణ సముద్ర తీరానికి వెళ్ళు. ఇక నారాజ్యంలో ఎప్పుడు నివసించకు" అన్నాడు.

అది విని పరశురాముడు వెళ్ళి పోయాడు. సముద్రుడు శూర్పారక దేశమనే పేరుతో ప్రసిద్ధి కెక్కిన భూభాగాన్ని ఖాళీ చేసి అతనికి ఇచ్చాడు. దానినే అపరాంత భూమి అనికూడా పిలుస్తారు. కశ్యపుడు పరశురాముడు ఇచ్చిన భూమిని గ్రహించి వానిని బ్రాహ్మణులకు అప్పగించి తాను అడవులకు వెళ్ళిపోయాడు. ఆ సమయంలో బలవంతుడైన రక్షకుడు లేక అన్నివైపుల అరాచకత్వం ప్రబలిపోయింది. బలవంతులు బలహీనులను బాదింపసాగారు. బ్రాహ్మణులలో ఎవరి ఆధిక్యమూ స్థిరపడలేదు. కాలక్రమంలో పాపుల ప్రభావం అదికమై భూమి బాధపడసాగింది. అత్యాచారాలతో పీడింపబడి భూమి రసాతలంలోకి కుంగిపోసాగింది. ఇది చూసి కశ్యపుడు తన ఊరువులను ఆసరా ఇచ్చి దానిని అడ్డుకొన్నాడు. అందుకని దీనిని ఉర్వి అనసాగారు. అప్పుడు ఈ భూమి తన్ను రక్షించుకోవడానికి కశ్యపుని ప్రసన్నం చేసుకొని - "బ్రహ్మానిధీ! నేను చాలా మంది హైహయ వంశ క్షత్రియ వనితలను దాచి ఉంచాను. నారు నన్ను రక్షిస్తారు. వారేకాక కురువంశంలో విదూరథుడు అనే ఒక పుత్రుడు కూడా జీవించి ఉన్నాడు. అతనిని ఋక్షవంశ పర్వతం మీద

ఋక్షములు పెంచి పెద్ద చేశాయి. అలాగే పరాశర మహర్షి దయాళువై పాదాసరాజు కొడుకుల ప్రాణాలు రక్షించాడు. శిబి యొక్క కొడుకు, మహాతేజస్వి, గోపతి అనే నానిని అడవిలో గోవులు పెంచి పోషించి పెద్ద చేశాయి. ప్రతర్దన మహారాజు కొడుకు వత్సుడు అనేనాడు కూడా జీవించి ఉన్నాడు. అతనిని గోశాలలో దూడలు పెంచాయి. మహర్షి గౌతముడు దివిరథుని పుత్రుని గంగాతీరంలో దాచి ఉంచాడు. మహాతేజస్వి అయిన బృహద్రథుడు కూడా జీవించి ఉన్నాడు. అతనిని గృధ్ర కూట పర్వతం మీద కోతులు రక్షించాయి. మరుద్వంశంలో పుట్టిన అనేక క్షత్రియ బాలకులను సముద్రుడు రక్షించాడు. ఈ రాజపుత్ర బాలకులు అక్కడక్కడ ఉన్నారు. వీరు నన్ను రక్షించి నట్లయితే నేను స్థిరంగా ఉండగలుగుతాను. నిస్సహాయులైన వీరి యొక్క తాత తండ్రులు పరశురాముని వలన యుద్ధంలో చనిపోయారు. ధర్మ మర్యాదను ఉల్లంఘించే క్షత్రియులు నన్ను రక్షించాలని నేను అనుకోవడం లేదు. దార్మికుల సంరక్షణలోనే నేను ఉంటాను. మీరు వెంటనే దీనికి తగిన ఏర్పాట్లు చేయండి" అని వరమడిగింది.

భూదేవి యొక్క ప్రార్థన విని కశ్యపుడు పైన పేర్కొన్న రాజకుమారులందరినీ భిన్న భిన్న స్థలాల నుండి ఒక చోటికి చేర్చి వారిని భూమి మీద ఉన్న భిన్న భిన్న రాజ్యాలకు రాజులుగా అభిషేకించాడు. ఇప్పుడున్న వంశాలన్నీ వారి పుత్రపౌత్రులనుండి వచ్చినవే. రాజా! నీ ప్రశ్నకు తగినట్లుగా ఈ ప్రాచీన కథను నీకు చెప్పాను. ఆ సంగతులన్నీ అలా జరిగాయి."

శ్రీకృష్ణుడు భీష్ముని కొనియాడుట - భీష్ముడు

శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట - శ్రీకృష్ణుడు భీష్మునితో

ధర్మోపదేశము దేయునుని చెప్పుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - " ఈ రీతిగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ శ్రీకృష్ణ యుధిష్ఠిరులు భీష్ముడు అంపశయ్య మీద పడుకొన్న చోటికి చేరుకొన్నారు. ఆ పవిత్ర ప్రదేశం ఓషువతీ నదిఒడ్డున ఉన్నది. భీష్ముని చూసి దూరం నుండే శ్రీకృష్ణుడు, యుధిష్ఠిరుడు, తక్కిన నలుగురు పాండవులు, కృపాచార్యుడు మొదలైన వారందరూ తమ రథాలను దిగి ఋషులు చుట్టూ కూర్చున్న చోటికి వచ్చారు. వారంతా ముంథుగా వ్యాసాది మహర్షులకు నమస్కరించారు. అనంతరం భీష్ముని సన్నిధికి వచ్చి అతనికి నాలుగువైపులా కూర్చున్నారు అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు సంభాషణను ఇలా ప్రారంభించాడు - " భీష్మాచార్యా! బాణాలు గుచ్చుకొని కష్టాన్ని అనుభవిస్తున్న

నీకు శరీరంలో అందువల్ల బాధ లేదుకదా? ఎందుకంటే మానసిక దుఃఖం కంటే శారీరక దుఃఖం మిక్కిలి ఎక్కువగా ఉంటుంది. థానిని సహించడం కష్టం. శరీరంలో ఒక చిన్న ముల్లు గుచ్చుకున్నా అది మిక్కిలి బాధ కలిగిస్తుంది. ఇక బాణాల మీద పడుకున్న మీ శరీరబాధ గురించి చెప్పవలసినదేముంది? అయినా మీ విషయంలో ఇలా అనకూడదు. ఎందుకంటే ప్రాణులకు జనన మరణాలు కలుగుతూ ఉంటాయని మీకు తెలిసినదే. కనుక ఈ బాధ దైవ నిర్ణయమని భావించి మీరు కంగారు పడరు. దేవతలకు కూడా ఉపదేశించగల శక్తి మీకుంది. అందరి కంటే మీరు మిక్కిలి జ్ఞాన వంతులు. భూత భవిష్యద్వర్తమానములన్నీ మీ కన్నుల ఎదుటనే ఉంటాయి. ప్రాణుల సంహారం ఎప్పుడు జరుగుతుంది, ధర్మానికి ఫలితం ఏమిటి? అది ఎప్పుడు పుడుతుంది? అనే ఈ విషయాలన్నీ మీరు దర్మబాందారులు కనుక మీకు తెలిసినవే. సమృద్ధమంతమైన ఒక రాజ్యానికి మీరు అధికారి, మీ శరీరంలో ఏమీ లోటులేదు. ఎటువంటి రోగము లేదు. మీరు సంపూర్ణ ఆరోగ్యవంతులు. వేలస్త్రీల మధ్యలో ఉన్నాగాని ఊర్వరేతులుగానే (అఖండ బ్రహ్మచర్య సంపన్నులు) మిమ్మల్ని చూస్తున్నాను. అంపశయ్య మీద పడుకొని కూడా తపోబలంతో శరీరానికి స్వభావ సిద్ధమైన మృత్యువును అడ్డగించడంలో సత్యవాది, ధర్మపరాయణుడు, శూరుడు, మహాపరాక్రమవంతుడు అయిన మీరు తప్ప ముల్లోకాలలోనూ సపలులు వేరెవరూ లేరు. తండ్రీ! సత్యము, తపము, దానము, యజ్ఞాచరణము లోనూ, వేద, ధనుర్వేద నీతి శాస్త్ర జ్ఞానములోనూ, మృదువైన నడతలోను, బాహ్యోభ్యంతర శుద్ధిలోను, మనస్సును, ఇంద్రియాలను నియంత్రించడంలోను, ప్రాణులందరికీ మేలు చేయడంలోను, మీతో సమానుడైన ఏ ఇతర యోధుని నేను చూడలేదు. మీరు దేవతలందరినీ గంధర్వాసుర యక్ష రాక్షసులను ఒంటరిగానే జయించగలరు. ఇందులో ఏమాత్రము సందేహం లేదు. మహాబాహూ! గుణాలలో మీరు వసువుల కంటే ఏమాత్రం తక్కువ కాదు. అందుకనే బ్రాహ్మణులు మిమ్ము తొమ్మిదవ వసువుగా చెపుతూ ఉంటారు. మీరు పురుషోత్తములు. మీ శక్తితో దేవతలలో కూడా పేరు తెచ్చుకొన్నవారు. మీతో సమానమైన గుణసంపన్నులను ఈ భూమిపై నేను ఎప్పుడూ చూడలేదు, వినలేదు. మీ సర్వ సద్గుణముల వలన మీరు దేవతలను కూడా మించినవారు. మీ తపశ్శక్తితో చరాచర లోకములను సృష్టింప సమర్థులు, కనుక మీకొక విన్నపం.

ఈ సాండునందనుడు యుధిష్ఠిరుడు తన కుటుంబీకులు, రక్షసంబంధీకులు నశించిపోవడంతో చాలా దుఃఖపడుతున్నాడు. ఎలాగైనా సరే మీరు ఇతని శోకాన్ని దూరం చేయండి. శాస్త్రములలో చెప్పబడిన చతుర్వర్ణాల, చతురాశ్రమాల ధర్మాలన్నీ మీకు విదితమే. నాలుగు విద్యలలోనూ ప్రతి పాదంపబడిన ధర్మము, నాలుగు రకాల హోతల యొక్క కర్తవ్యములు, యోగ సాంఖ్య శాస్త్రములలోని సనాతన ధర్మ వివరణము ఇవన్నీ కూడా వ్యాఖ్యాన సహితముగా మీరు ఎరుగుదురు. దేశ జాతి కుల ధర్మాలు కూడా మీకు పరిచితమే. వేదాలలో చెప్పబడిన ధర్మము, శిష్టులు చెప్పిన సదాచారము కూడా మీకు తెలియనిదికాదు. ఇతిహాసపురాణాల యొక్క అర్థము మీకు సంపూర్ణంగా తెలుసును, ధర్మశాస్త్రమైతే ఎప్పుడూ మీ హృదయంలోనే ఉంటుంది. లోకంలో సందేహం కలిగిన విషయానికి సమాధానం చెప్పగలిగిన వారు మీరు తప్ప నేరు ఎవరూ లేరు. కాబట్టి రాజా! యుధిష్ఠిరుని హృదయంలో సాంగి వస్తున్న శోకాన్ని మీరు మీ బుద్ధితో చల్లార్చండి."

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన ఈ మాటలను విని భీష్ముడు కొద్దిగా తలపైకెత్తి చేతులు జోడించి అతనిని స్తుతింపనారంభించాడు. "సృష్టి స్థితి లయ కారకుడవైన శ్రీకృష్ణా! నీకు నమస్కారము. హృషీకేశా! నీవే అందరినీ పుట్టించి గిట్టించునాడవు. నిన్ను ఎవరూ ఓడించలేరు. ఈ విశ్వం నీ రచనమే. నీవే దీనికి ఆత్మవు. నీవే దీనికి ఉత్పత్తి స్థానము. నీవు పంచభూతాలకు ఆతీతుడవు. ప్రాణులకు మోక్ష స్వరూపుడవు. నీకు నమస్కారము. ముల్లోకముల యందు వ్యాపించిన పరమేశ్వరుడవు. నీకు నమస్కారము. త్రిలోకాతీతుడవై విరాజిల్లుతున్న ప్రభువుకు ప్రణామము. యోగీశ్వరా! నీవే అందరికీ శరణు ఇచ్చేనాడవు. నీకు నమస్కారము. పురుషోత్తమా! నీవు నాగురించి చెప్పిన థాని ప్రబావము వలననే ఈ సమయంలో నేను ముల్లోకాలలోనూ నడచుచున్న మీదివ్య బావాలను చూస్తున్నాను. నీ ఆ సనాతన స్వరూపము కూడా, నాకు సాక్షాత్కరిస్తోంది. నీవే అమిత తేజస్సు గల వాయు రూపంలో ఊర్ధ్వలోకాలు ఏడింటిలో వ్యాపిస్తూ ఉన్నావు. ఆకాశం నీ శిరసుతోను, భూమి పాదాల తోను వ్యాప్తమై ఉంది. దిక్కులన్నీ నీకు భుజములు, సూర్యుడు నేత్రము. శుక్రాచార్యుడు వీర్యము. అవిసె పువ్వువలె నల్లనైన శరీరం మీద పీతాంబరం ధరించడం వలన మెరుపుతో కూడిన మేఘంలాగా అనిపిస్తున్నావు. కమలలోచనుడా! దేవోత్తమా!

నేను నీకు శరణాగతుడైన భక్తుడను. ఆభీష్టగతి సాంధ్యాలను కొంటున్నాను. నాకు మేలుకలిగే ఉపాయాన్ని నీవే ఆలోచించు." భీష్ముడు ఇలా స్తుతించిన పిమ్మట శ్రీకృష్ణుడు - "పురుషోత్తమా! నీకు నా మీద పరాభక్తి ఉన్నది. అందుకే నా దివ్య స్వరూప దర్శనాన్ని నీకు కలిగించాను. భారతా! నీవు నా భక్తుడనే, నీ స్వభావం కూడా చాలా సరళమైనది. దానితోసాటే నీవు జితేంద్రియుడవు, తపస్వీవి, సత్యవాదివి, దాతవు, పరమ పవిత్రుడవు. కనుకనే నీవు నీ తపోబలంచేత నన్ను దర్శించడానికి అధికారివి కాగలిగావు. నిన్ను పేవించడానికి మరలా ఈ లోకానికి తిరిగి రానవసరం లేని దివ్యలోకాలు సిద్ధంగా ఉన్నాయి. నీకింక జీవించడానికి మొత్తం ఏబైఆరు రోజులే మిగిలి ఉన్నాయి. అనంతరం నీవు ఈ శరీరాన్ని విడిచి నీ పుణ్యకర్మలకు పరితంగా ఉత్తమలోకాలకు వెళ్తావు. చూడు ఈ దేవతలు, వసువులు విమానాలలో కూర్చొని ఆకాశంలో అదృశ్య రూపంలో ఉండి, సూర్యుడు ఉత్తరాయణ గతుడయిన పిమ్మట నీ రాక కోసం నిరీక్షిస్తున్నారు. జ్ఞానులు ఏలోకాలకు వెళ్ళి తిరిగి ఈ లోకానికి రారో నీవు కూడా అక్కడికే వెళతావు. వీరోత్తమా! నీవు ఈ లోకం నుండి నిష్క్రమించిన తర్వాత సమస్త జ్ఞానం లుప్తమై పోతుంది కాబట్టి వీరందరూ ధర్మాన్ని గురించి వివేకం కలిగించుకోడానికి నీవద్దకు వచ్చారు. కనుక ఇప్పుడు నీవు యుధిష్ఠిరునికి ధర్మ అర్థ యోగములను గూర్చిన యథార్థ విషయాలను చెప్పి త్వరగా ఇతని శోకాన్ని పోగొట్టు" అన్నాడు.

భీష్ముడు తన అసమర్థతను ప్రకటించగా

భగవంతుడు అతనికి వరమిచ్చుట -

రెండవరోజున తిరిగి అందరు అక్కడికి వచ్చుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "శ్రీకృష్ణుడు పలికిన ధర్మార్థ యుక్తమైన మాటలను విని శంతనుసుతుడు భీష్ముడు చేతులు రెండు జోడించి - "జగదీశ్వరా! నీవు మహాబాహుడవు, శుభకరుడవైన నారాయణా! నీవు అచ్యుత ప్రభావుడవు. నీ మాటలు విని నేను ఆనందనిమగ్నుడనయ్యాను. ఆహా! వాగ్రూపమైన విషయమంతా వేదరూపమైన నీ నాక్కునంచే ఉన్నప్పుడు నీవద్ద నేనేమి చెప్పగలను? దేవరాజైన ఇంద్రునివద్ద దేవలోక వృత్తాంతమును చెప్పసాహసించిననాడే నీ ఎదుట ధర్మార్థ కామ మోక్ష విషయములను చెప్పగలడు. మధుసూదనా! ఈ బాణములు దిగడం వలన కలిగిన బాధతో నా మనసుకు దాల వేదనగా ఉంది. శరీరమంతా బాధతో శిథిలమై పోయింది. బుద్ధి పనిచేయడం లేదు. ఇప్పుడు ఏదీ కూడా చెప్పే ప్రతిభ

నాలో లేదు. విషంలాగ, అగ్నిలాగ, ఈ బాణాలు నన్ను నిరంతరం బాధిస్తున్నాయి. బలం క్షీణించి పోతోంది. ప్రాణాలు పోవడానికి తొందర పడుతున్నాయి. నీరసం కారణంగా నాలుక పిడచకట్టుకుపోతోంది. ఈ స్థితిలో నేను ఎలా మాట్లాడగలను. దేవా! నీవు నన్ను అనుగ్రహించు, నన్ను క్షమించు. నేను ఏమీ మాట్లాడలేను. ధర్మోపచేశం చేసేటప్పుడు నీవద్ద బృహస్పతి కూడా జంకుతాడు. ఇక నా సంగతి చెప్పేదేముంది? నాకు దిక్కులు తెలియవు. భూమి ఆకాశముల గురించి కూడా తెలియదు. కేవలము నీ శక్తి వలననే జీవించి ఉన్నాను. కాబట్టి ధర్మరాజుకు హితమైనదేదో ఆ మాటలు నీవే చెప్పు. నీవు శాస్త్రాలకు కూడా శాస్త్రానివి. శ్రీకృష్ణా! నీవు జగత్కర్తవు, సనాతనుడవు. నీవుండగా నావంటి సామాన్యుడు ఎలా ఉపదేశించగలడు? గురువుండగా శిష్యుడు ఉపదేశించడానికి అర్హుడవుతాడా? అని వినయంగా పలికాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "గంగానందనా! నీకు సమస్త విషయాలు తెలుసును. కనుక నీవు చెప్పినది నీకు తగినట్లుగానే ఉన్నది. ఇదికాక బాణాల దెబ్బలకు కలిగిన బాధ విషయంలో నీవు చెప్పిన దానికి నేను నిన్ను అనుగ్రహించి వరమిస్తున్నాను. తీసుకో. ఇప్పటినుండి నీకు అలసట రాదు. మూర్ఛ ఉండదు, దాహం ఉండదు, రోగం ఉండదు. ఆకలి దప్పుల బాధ కూడా క్రమంగా పోతుంది. నీ మనసులో అన్ని రకాల జ్ఞానము భాసిస్తుంది. నీ బుద్ధి ఏ విషయంలోనూ మొక్కువోదు. నీ మనస్సు ఎప్పుడూ సత్యగుణంలోనే ఉంటుంది. దానిపై రజోగుణ, తమోగుణాల ప్రభావం ఉండదు. నీవు ధర్మార్థ విషయాలలో డేనిని గురించి చింతించినా అందులో నీ బుద్ధి సపలమై ముందుకు సాగుతుంది. నీవు దివ్యదృష్టి పొంది స్వేదజ, అండజ, ఉద్భిజ, జరాయుజములు అనే నాలుగు రకాల ప్రాణులను చూడగలవు. నీ జ్ఞాన ధృష్టితో సంసార బంధాలలో చిక్కుకొన్న జీవులను కూడా సాక్షాత్కరింప చేసుకోగలవు అని అనుగ్రహించాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "అనంతరం వ్యాసాది ఋషులందరూ ఋగ్యజుస్సామవేద, మంత్రములతో శ్రీకృష్ణ భగవానుని పూజించారు. ఆకాశం నుండి పుష్పవృష్టి కురిసింది. అన్ని రకాల వాద్యాలు మోగాయి. ఇంతలో సూర్యుడు పడమటి దిక్కున ఆస్తమించడం కనిపించింది. అప్పుడు మహర్షులందరూ లేచి నిలబడి శ్రీకృష్ణ భీష్మ యుద్ధిష్ఠిరులతో వెల్తామని చెప్పారు. అప్పుడు పాండవసహితుడైన శ్రీకృష్ణుడు, పాత్యకి, సంజయుడు, కృపాచార్యుడు వారందరికీ నమస్కరించారు. అనంతరం

ధర్మాత్ములైన ఆ ఋషులు వీరిచేత గౌరవము పొంది రేపు మళ్ళీ కలుద్దాం" అని చెప్పి వెంటనే తమ తమ నెలవులకు వెళ్ళిపోయారు. అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు, పాండవులు కూడా భీష్ముని వద్ద వెళ్ళడానికి అనుమతి తీసికొని తమ రథాలను ఎక్కారు. చతురంగ బలాలతో కలిసి వారు హస్తినాపురం వైపు బయలుదేరారు. పాండవ వీరులకు ముందు వెనుక రెండు వైపుల సైన్యం నడుస్తోంది. కొద్దిసేపటికి తూర్పున చంద్రోదయమయింది. వెన్నెల చూసి పాండవ సైన్యానికి మిక్కిలి ఆనందం కలిగింది. అందరూ యథాసమయానికి కౌరవ రాజధాని హస్తినాపురానికి చేరుకొని తమకు యోగ్యమైన భవనాలకు వెళ్ళి విశ్రాంతి తీసుకోసాగారు.

శ్రీకృష్ణ భగవానుడు తన శయ్యమీద పడుకొన్నాడు. రాత్రి ముగియడానికి అరజాము ఉంధనగా అతడు నిద్ర నుండి లేచి, సనాతన బ్రహ్మ స్వరూపాన్ని ధ్యానించసాగాడు. ఇంతలో స్తుతి పురాణ పాఠకులు అక్కడికి వచ్చి అతనిని స్తుతించసాగారు. శంఖ మృదంగాలు మోగాయి. వీణావేణు నాదాలు మనోహరంగా వినిపించసాగాయి. యుద్ధిష్ఠిరుని భవనంలో గూడా మంగళ వాద్యాలు మోగసాగాయి. ఇక్కడ శ్రీకృష్ణ భగవానుడు శయ్యనుండి లేచి ప్రాతస్సానము చేసి రహస్యమైన గాయత్రీ మంత్రాన్ని జపించి అగ్నిహోత్రం వద్ద కూర్చొని హోమం చేశాడు. అనంతరం చతుర్వేద పారంగతులైన వేయి మంది బ్రాహ్మణులను పిలిచి ప్రతి ఒక్కనికి వెద్యేసి గోవులను థానమిచ్చాడు. ఆపై మంగళ ద్రవ్యాలను స్పృశించి సాత్యకిని పిలిచి - "యుయుథానా! రాజభవనానికి వెళ్ళి యుద్ధిష్ఠిరుడు భీష్ముని ధర్మనానికి వెళ్ళడానికి సిద్ధమైనాడేమో కనుక్కో" అని ఆజ్ఞాపించాడు.

శ్రీకృష్ణుని ఆజ్ఞ విని సాత్యకి వెంటనే రాజు వద్దకు వెళ్ళి "రాజా! శ్రీకృష్ణ భగవానుడు భీష్ముల వారి వద్దకు వెళ్ళడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడు. కేవలం నీకోసమే నిరీక్షిస్తున్నాడు. ఆపై నీ ఇష్టం" అని చెప్పాడు. అది విని యుద్ధిష్ఠిరుడు అర్జునునితో "ధనంజయా! నా రథం సిద్ధం చేయించు. నేడు సైన్యం వెంట రావడం లేదు. కేవలం మనమే వెళుతున్నాము. ముందునడిచే వారిని కూడా ఈ రోజు వద్దని చెప్పాలి. నేటి నుండి భీష్ముడు గూఢమైన దర్మరహస్యాలు ఉపదేశిస్తాడు. అందుకని అది వినడానికి ఆసక్తి లేని వారిని నేను అక్కడ చేర్చాలనుకోవడంలేదు" అని చెప్పాడు.

యుద్ధిష్ఠిరుని ఆజ్ఞప్రకారం అర్జునుడు అలాగే ఏర్పాటు చేశాడు. అతడు వచ్చి మహారాజు రథం సిద్ధమయింది

అని తెలియజేశాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిర, భీమార్జున, నకుల సహదేవులు అందరూ ఒకే రథమెక్కి శ్రీకృష్ణుని భవనానికి వెళ్ళారు. వారు వెళ్ళేసరికి సాత్యకితో పాటు శ్రీకృష్ణుడు కూడా రథమెక్కి సిద్ధంగా ఉన్నాడు. రథంమీద నుండే అందరూ ఒకరినొకరు "రాత్రి సుఖంగా గడిచిందా?" అని పలకరించుకొన్నారు. ఆపై పరస్పరం మాట్లాడుకొంటూ అందరు కురుక్షేత్రంవైపు సాగి భీష్ముడు అంపశయ్యమీద శయనించిన చోటికి చేరుకొన్నారు. వెళుతూనే వారందరూ రథాలనుండి దిగి తమ కుడిచేతులు చాచి ఋషుల పట్ల గౌరవ భావాన్ని ప్రకటించారు. అనంతరం అందరితో పాటుగా యుధిష్ఠిరుడు భీష్ముని ధర్మించాడు.

శ్రీకృష్ణ భీష్ముల సంభాషణము - భీష్ముడు

దైర్యము చెప్పిన మీదట యుధిష్ఠిరుడు

అడుగుటకు సిద్ధ పడుట.

జనమేజయుడు "మహామునీ! అంపశయ్య మీద ఉన్న భీష్ముని వద్దకు పాండవులు వచ్చినపుడు వారి మధ్య ఏయే సంగతులు నడిచాయి? అధంతా నాకు చెప్పండి" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! అప్పుడు అక్కడికి నారదాధి మహర్షులు, ఎంతోమంది సిద్ధులు కూడా విచ్చేశారు. మహాభారత యుద్ధంలో మరణించకుండా మిగిలిన యుధిష్ఠిరాది రాజులు, ధృతరాష్ట్రుడు, కృష్ణుడు, భీమార్జునులు, నకుల సహదేవులు, భీష్ముని వద్దకు వెళ్ళి శోకించసాగారు. అప్పుడు వారదుడు కొద్దిగా ఆలోచించి అక్కడ ఉన్న రాజులతో, పాండవులతో - "మహాను భావులారా! భీష్ముడు సూర్యుని వలె ఇప్పుడు అస్తమించబోతున్నాడు. కనుక అతనిని ఇప్పుడు అడిగి తెలుసుకోవలసిన సమయం. చతుర్వర్ణాల ధర్మాలు, ఇంకా నానా ధర్మాలు అన్నీకూడా ఇతనికి పూర్తిగా తెలుసును. ఇతడు ముసలివాడయ్యాడు. శరీరం విడిచి ఉత్తమ లోకాలకు వెళ్ళబోతున్నాడు. అందుకని మీరు మీ మనసులలోని సందేహాలను ఇతనిని అడగండి." అని చెప్పాడు.

నారదుడు ఇలా అన్నాక రాజులందరూ భీష్ముని వద్దకు వచ్చారు. కాని ఎవరూ కూడా అతనిని ఏదీ అడగడానికి సాహసించలేకపోయారు. ఒకరిముఖాలు ఒకరు చూసుకోసాగారు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు శ్రీకృష్ణునితో - "మదునూదనా! పితామహుని అడుగగలిగిన వారు నీకంటే ఇతరులెవరూ లేరు. కనుక నీవే ముందుగా సంభాషణ ప్రారంభించు. పూజ్యుడా! మనలో అందరికంటే నీవే గొప్ప

ధర్మజ్ఞుడవు" అన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అనగానే శ్రీకృష్ణ భగవానుడు భీష్ముని - "రాజేంద్రా! నీకు రాత్రి సుఖంగా గడిచిందా? ఇప్పుడు నీబుద్ధి, వివేకము మేలుకొని ఉంటాయి. అన్ని రకాల జ్ఞానము భాసిస్తోంది కదా? మనసులో ఉండే ఆందోళన తొలగిపోయినట్లేనా?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు - "వాసుదేవా! నా శరీరపు మంటలు, మనసులోని మోహము, అలసట, వికలత్వం, శోకం, రోగం, ఇవన్నీ నీ ధయవల్ల అప్పుడే దూరమయిపోయాయి. ఇప్పుడు భూత భవిష్యద్వర్తమాన విషయాలను నేను కరతలామలకంలా స్పష్టంగా చూడగలుగుతున్నాను. వేదాలలోని ధర్మాలు, వేదాంతం ద్వారా తెలుసుకోదగిన ధర్మాలు అన్నీ నేను నీ విచ్చిన వరప్రభావం వలన తెలుసుకొన్నాను. జనార్దనా! శిష్ట పురుషులు ఉపదేశించిన ధర్మాలు కూడా నా హృదయంలో ఉన్నాయి. ఆయా దేశాల, జాతుల వంశముల ధర్మాలు కూడా నాకు తెలియనివికావు. చతుర్వాక్రమ ధర్మాల తత్త్వం కూడా నామనసులో స్ఫురిస్తోంది. ఇప్పుడు రాజధర్మాలు కూడా సంపూర్ణంగా నేను ఎరుగుదును. ఏ విషయంలో ఏది చెప్పవలసి వచ్చివా అదంతా వేను వివరించగలను. నీకృప వలన ఇప్పుడు నామనసులో శుభకరమైన బుద్ధి ప్రవేశించింది. నిన్ను ద్యానించడం వలన నవయువకుడినైనట్లుగా ఇప్పుడు నా బలం పెరిగింది. నీ అనుగ్రహం వలన శుభదాయకమైన ఉపదేశం ఇవ్వడానికి ఇప్పుడు నాకు శక్తి వచ్చింది. అయినా కూడా నీవు స్వయంగా యుధిష్ఠిరునికి శుభకరమైన ఉపదేశం ఎందుకు ఇవ్వటం లేదు అని వేను అడుగుతున్నాను" అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "భీష్మ మహాశయా! యశస్సుకీ, శ్రేయస్సుకీ మూలం నేనే. లోకంలో ఉన్న సదసత్పదార్థములన్నీ నానుండి పుట్టినవే. కాబట్టి వేను యశస్సుతో పరిపూర్ణుడవైన వాడిని. ఇప్పుడు నీ యశస్సు పెరగాలి. అందుకే నేను నీకు ప్రచురబుద్ధిని ప్రసాదించాను. రాజా! ఈ భూమి నిలిచిఉన్నంత వరకు లోకాలన్నిటా అక్షయమైన నీకీర్తి వ్యాపిస్తుంది. యుధిష్ఠిరుడు అడిగిన మీదట నీవు ఏది ఉపదేశించినా, అది వైదిక సిద్ధాంతం మాదిరిగా ఈ భూమిపై గౌరవం పొందుతుంది. నీవిచ్చిన ఉపదేశం ప్రమాణంగా భావించి దానిని తన జీవితంలో అనుష్ఠించినవాడు మరణించిన పిమ్మట అన్నిరకాల పుణ్యఫలాలను పొందుతాడు. లోకంలో నీ సత్కీర్తి అత్యధికంగా విస్తరించేలాగా వేను ఆలోచించి నీకు ఈ దివ్య బుద్ధిని ప్రసాదించాను. రాజా! బ్రతికి ఉన్న ఈ రాజులు

మీ ధగ్గర ధర్మాలు తెలుసుకోవాలనే కుతూహలంతో కూర్చున్నారు. నీవు వీరికి ఉపదేశించు. నీ స్థితి అందరికంటే ఉన్నతమైనది. శాస్త్రాధ్యయనం, సదాచార పాలనం చేశావు. దానితో పాటే రాజధర్మాలు, ఇతర ధర్మాలలో కూడా విశేష జ్ఞానం ఉంది. పుట్టింది మొదలుకొని ఇప్పటివరకు నీలో ఎవరు కూడా ఏదోషాన్ని చూడలేదు. నీవు సంపూర్ణ ధర్మ వేత్తవని ఈ రాజులందరూ అంగీకరిస్తున్నారు. నీవు ఎప్పుడూ దేవతలను, ఋషులను ఉపాసించావు. కనుక నీవు అవశ్యము ధర్మోపదేశం చేయాలి. విద్వాంసుని ఎవరైవా అడిగినప్పుడు ఆ వినాలనుకొనే వారికి ధర్మోపదేశం చేయడం అతనికి ఉచితమని మనీషులు చెప్పిన ధర్మం, అడిగినప్పటికీ ఉపదేశించనివానికి గొప్ప పాపం అంటుతుంది. కనుక జిజ్ఞాసతో అడిగినప్పుడు నీవు వీరికి అవశ్యం ఉపదేశం చేయాలి" అని సమాధానమిచ్చాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! శ్రీకృష్ణభగవానుని మాటలు విని భీష్మపితామహుడు - "గోవిందా! నీ అనుగ్రహంవలన ఇప్పుడు నా మనసు స్థిరంగా ఉంది. నా నాక్కుకు కూడా బలం వచ్చింది. ఇక ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుడు నన్ను ధర్మ విషయకమైన ప్రశ్నలు అడుగవచ్చును. అందువలన నాకు ఆనందంగానూ ఉంటుంది. వేను అతనికి పూర్తిగా ధర్మోపదేశమూ చేయగలుగుతాను. ధైర్యం, ఇంద్రియ నిగ్రహం, బ్రహ్మచర్యం, క్షమ, ధర్మం, ఓజస్సు, తేజస్సు ఎల్లప్పుడూ కలిగిఉండేవాడు, బంధువులను, అతిథులను, సేవకులను, శరణాగతులను, ఎప్పుడూ గౌరవిస్తూఉండేవాడు, సత్యం, దానం, తపస్సు, శూరత్వం, శాంతి, దక్షత, స్థిరత మొదలైన సమస్త సద్గుణాలు ఎల్లప్పుడూ తనలో ఉన్నవాడు, కామంతోగాని, భయంతోకాని, క్రోధంతోకాని లేక ఏదైవా స్వార్థంతో కూడిన లోభంతోగాని ఎప్పుడూ అధర్మం చేయనివాడు, యజ్ఞం, వేదాధ్యయనం, ధర్మం ఎప్పుడూ తన లక్షణాలుగా విరాజిల్లేవాడు, శాస్త్రరహస్యాలు విన్నవాడు, నిత్యము శాంతంగా ఉండేవాడు అయిన పాండునందనుడు యుధిష్ఠిరుడు నన్ను ప్రశ్నించవచ్చును." అని అనుమతించాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "రాజా! యుధిష్ఠిరునికి నీ ధగ్గరకు రావడానికి సంకోచంగా ఉంది. ఇతడు తన్ను అపరాధిగా భావించుకొని భయపడుతున్నాడు. పూజ్యులు, ఆదరసాత్రులు, తాను భక్తితో కొలిచేవారు, గురుజనులు, బంధువులు, సంబంధీకులు, అర్హప్రదావానికి యోగ్యులు అయిన వారినందరినీ ఇతడు

బాణాలతో చీల్చి చెండాడాడు. ఈ భయంతోనే ఇతడు నీ ధగ్గరకు రావడం లేదు." అని చెప్పాడు.

అప్పుడు భీష్ముడు - "శ్రీకృష్ణా! దానం, అధ్యయనం, తపస్సు ఇవి బ్రాహ్మణులకు ధర్మం అయినట్లుగానే క్షత్రియునికి యుద్ధంలో శత్రువుల శరీరాలను బాణాలు వేసి పడగొట్టడం ధర్మమే. పెదతండ్రి, పినతండ్రి, తండ్రి, సోదరుడు, గురువు, సంబంది, బంధువులు ఎవరయినా సరే, అసత్యమార్గంలో నడుస్తున్నప్పుడు యుద్ధంలో అతనిని చంపడం ధర్మమే. లోభంలో చిక్కుకొని పాపానికి అండదండలు అందిస్తూ తనకు నియమితమైన ఆచారాలను వధిలివేసినట్టి గురువునుకూడా యుద్ధంలో చంపినవాడు క్షత్రియధర్మం తెలిసినవాడే. లోభంతో ధర్మం యొక్క సవాతన మర్యాదపై దృష్టిపెట్టనివానిని యుద్ధంలో చంపిన క్షత్రియుని ధర్మజ్ఞునిగానే భావించాలి. యుద్ధంలో రక్తపుటేరులు ప్రవహింపచేసిన క్షత్రియుడు ధర్మజ్ఞుడనే అనిసించుకొంటాడు. యుద్ధానికి శత్రువు ఆహ్వానించినప్పుడు యుద్ధం చేయడం క్షత్రియునికి అనినార్యమవుతుంది. యుద్ధం క్షత్రియునికి ధర్మపోషకమని, స్వర్గదాయకమని, లోకంలో కీర్తి కలిగిస్తుందని మనువు చెప్పాడు" అని సాంత్వన కలిగిస్తూ చెప్పాడు.

భీష్ముడు ఇలా అన్నాక ధర్మనంధనుడు యుధిష్ఠిరుడు మిక్కిలి వినయంగా అతని వద్దకు వెళ్లి, అతని ఎదుట నిలుచున్నాడు. అతని సాదాలకు శిరసు వంచి నమస్కరించాడు. భీష్ముడు కూడా అతనిని ఓదార్చి, ఆనందం కలిగించి, అతని శిరసును ఆఘ్రాణించి "నాయవా! కూర్చో. భయపడకు. సంకోచం వధిలి అడుగవలసినది అడుగు" అని ప్రేమగా పలికాడు.

భీష్ముడు యుధిష్ఠిరునికి రాజోచితమైన

శిష్టాచారములను నివరించుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "అనంతరం యుధిష్ఠిరుడు శ్రీకృష్ణ భీష్ములకు నమస్కరించి, గురుజనులందరి సమ్మతి తీసికొని ప్రశ్నించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ధర్మజ్ఞులు రాజధర్మం శ్రేష్ఠమని అంటారు. కాబట్టి నాకు రాజ ధర్మాలను వివరంగా చెప్పు. రాజ ధర్మంలో ధర్మార్థకామమోక్షాలు - అన్నీ ఇమిడి ఉన్నాయి. గుట్టాలకు కళ్లెం వలె, ఏనుగులకు అంకుశం వలె ఈ లోకాన్నంతటినీ మర్యాదకు కట్టుబడి ఉండేలా చేయడానికి రాజధర్మం త్రాడులా పనిచేస్తుంది. ప్రాచీనులు అనుసరించిన రాజధర్మంలో రాజు అజ్ఞానంతో ఏదైవా

సారసాటు చేస్తే లోకవ్యవస్థ చెడిపోతుంది. ప్రజలందరికీ ఆందోళన కలుగుతుంది. సూర్యోదయంతో అంధకారం నశించిపోయినట్లుగా రాజదర్శం మనుష్యుల చెడునడతను నివారిస్తుంది. కాబట్టి నాకు ముందుగా రాజధర్మాలనే నిరూపించి చెప్పండి. ఎందుకంటే మీరు ధర్మాత్ములందరిలో శ్రేష్ఠులు. మేమందరమూ మీ వల్లనే శాస్త్రాలలోని పరమరహస్యాలను తెలుసుకోగలుగుతాం. శ్రీకృష్ణభగవానుడు కూడా మిమ్మల్ని బుద్ధిలో సర్వోత్తములని భావిస్తున్నాడు." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "గొప్పదైన ధర్మానికి, విశ్వవిదాత అయిన శ్రీకృష్ణునికి, సమస్త బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి వేను సవాతన ధర్మాన్ని వివరిస్తున్నాను. యుధిష్ఠిరా! నీవు ఇక ఏకాగ్రచిత్తుడవై నేను చెప్పే రాజధర్మాలు, ఇంకా నీవు వినదలచుకొన్న దానిని కూడా పూర్తిగా విను. కురుశ్రేష్ఠుడా! రాజుకు అన్నిటికంటే ముందుగా ప్రజారంజనం - వారిని ఆనందంగా ఉంచడం - అవసరం. అందుకోసం అతడు దేవతలను, విద్యుక్తంగా పూజించాలి. బ్రాహ్మణులను పూర్తిగా గౌరవించాలి. ఎందుకంటే దేవతలను, బ్రాహ్మణులను పూజించడం వలన అతడు ధర్మఋణమునుండి విముక్తుడవుతాడు. ప్రజలందరు అతనిని ఆదరిస్తారు. పుత్రా! విజయంకోసం నీవు ఎప్పుడూ ప్రయత్నం చేస్తూ ఉండాలి. పురుషప్రయత్నం లేకుండా కేవలం దైవం వలన రాజులపని సిద్ధించదు. కార్యసిద్ధికి, దైవం, పౌరుషం - రెండూ సాధారణకారణాలు అయినప్పటికీ నేను వీటిలో పౌరుషమే శ్రేష్ఠమని బావిస్తాను. ప్రారంభించిన పని చెడిపోతే, దానికోసం మనసులో దుఃఖిస్తూ ఉండిపోకూడదు, ఎప్పుడూ ప్రయత్నం చేయడంలోనే లగ్నమై ఉండాలి - ఇదే రాజులకు ప్రధానమైన నీతి.

సత్యం కాక వేరే ఏదీకూడా రాజులకు సిద్ధి కలిగించేది లేదు. సత్యపరాయణుడయిన రాజు ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను కూడా సుఖం పొందుతాడు. ఋషులకు కూడా సత్యమే పరమ ధనము. అలాగే రాజులకు కూడా సత్యమే తప్ప విశ్వాసం కలిగించే సాధనం వేరేది లేదు. గుణవంతుడు, శీలవంతుడు, మనసును అదుపులో ఉంచుకొనగలిగేవాడు, మృదుస్వభావుడు, ధర్మపరాయణుడు, జితేంద్రియుడు, ప్రసన్నమైన ముఖంకలవాడు, అధికంగా దానంచేసేవాడు ఎప్పుడూ రాజ్యసంపదకు దూరంకాడు. కురునందవా! ఎప్పుడూ మృదువుగా ప్రవర్తించే రాజు యొక్క

మాట ఎవరూ వినరు. ఎప్పుడు కరినంగా ఉండేవాని పట్ల కూడా లోకులందరూ ఉద్విగ్నులై ఉంటారు. కనుక నీవు సమయానుసారంగా మృదుత్వాన్ని, కఠిన్యాన్ని రెండింటినీ ఆశ్రయించాలి. వాయవా! నీవు బ్రాహ్మణులను ఎన్నడూ దండించకు. ఈవిషయంలో మనువు రెండు శ్లోకాలు చెప్పాడు. వాటి భావం నీవు నీ హృదయంలో ఎల్లప్పుడూ నిలుపుకొని ఉండాలి. అగ్ని నీటినుండి, క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణునినుండి, లోహం రాతినుండి పుట్టాయి. వీటి పరాక్రమం ఇతర చోట్ల పనికివస్తుందికాని, తమ పుట్టుకకు కారణమైన వాటి దగ్గర శాంతమై (చల్లారి) పోతుంది. ఇనుమును రాతిపై వేసి కొట్టినపుడు, నిప్పును నీటిలో ముంచినపుడు, క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణుని ద్వేషించినపుడు ఈ మూడు దుర్బలమైపోతాయి - దుఃఖపడతాయి. ఇది ఆలోచించి నీవు బ్రాహ్మణులకు సదా నమస్కరించాలి. ఇది ఇలాగే అయినప్పటికీ, బ్రాహ్మణుడు అయినా కూడా ముల్లోకాలకు హాని కలిగిస్తుంటే, అతనిని కూడా భావబలంతో ఓడించి, దండించడంలో ఏమీ నష్టంలేదు. ఈవిషయమై శుక్రాచార్యుడు రెండు శ్లోకాలు చెప్పాడు. వాటి భావం శ్రద్ధగా ఆలకించు. "బ్రాహ్మణుడు వేదాంతపండితుడు అయివాసరే. అతడు ఆయుధం ధరించి యుద్ధంలో ఎదిరించడానికి వస్తూ ఉన్నట్లయితే ధర్మసాలన చేసే రాజు ధర్మానుసారంగా అతనిని బంధించాలి. అతనివలన నశించిపోతున్న ధర్మాన్ని రక్షించినవాడే ధర్మజ్ఞుడు. ఆతతాయిని చంపడం వలన అతడు ధర్మనాశకుడు అనిపించుకోడు. క్రోధోద్రిక్తుడైన ఆతతాయిని అతని క్రోధమే నశింపజేస్తుంది. ఇది మాత్రం గుర్తుపెట్టుకోవలసిన విషయం. బ్రాహ్మణుడు తప్పుచేస్తే అతనికి దేశబహిష్కారమే దండనగా విధించాలి. అతనిని శారీరకంగా దండించే పద్ధతి లేదు. వసంతఋతువులో సూర్యుడు మరీ చల్లగానూ ఉండడు, మరీ వేడిగానూ ఉండడు. అలాగే రాజుకూడా మరీ మృదువుగానూ ఉండకూడదు, మరీ కఠినంగానూ ఉండకూడదు. ప్రత్యక్షం, అనుమానం, ఉపమానం, ఆగమం - అనే ఈ నాలుగు ప్రమాణాల ద్వారా తనవారు ఎవరో, పరులు ఎవరో గుర్తించాలి. నీవు అన్నిరకాల వ్యసనాలు విడిచిపెట్టాలి. ఎందుకంటే వ్యసనాసక్తుడైన మనిషి లోకంలో అవమానం పొందుతాడు. ప్రజలతో వ్యవహరించేటపుడు రాజు గర్భిణీస్త్రీలా వ్యవహరించాలి. (*¹)గర్భిణీస్త్రీ తన మనసుకు నచ్చిన ఆహారం మొదలైన వాటిని విడిచి, కేవలం గర్భస్థ బాలుని ఆరోగ్యాన్నే దృష్టిలో ఉంచుకొంటుంది. అలాగే

ధర్మాత్ముడు అయిన రాజు కూడా తన మేలును పట్టించుకోకుండా అందరికీ హితమైన దానినే చేయాలి.

పాండునందవా! నీవు దైర్యాన్నికూడా ఎప్పుడూ వదలకు. అపరాధులను దండించడానికి సంకోచించనివాడు, సదా దైర్యంగా ఉండేవాడు అయిన రాజుకు ఎప్పుడూ భయం ఉండదు. సేవకులతో ఎక్కువగా పరాచికాలు ఆడరాదు. అందులో ఉండే చెడు ఏమిటో విను. సేవకులను ఎక్కువగా వెత్తికెక్కించుకొంటే వారు యజమానిని అవమాన పరుస్తారు, తమ హద్దులలో ఉండరు. యజమాని ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించడం మొదలుపెడతారు. అంతేకాదు, వారు రాజుమీద కూడా తమ అధికారం చలాయిస్తారు. లంచం పుచ్చుకొని, మోసం చేసి రాజకార్యాలకు విఘ్నం కలిగిస్తారు. కృత్రిమ ఆజ్ఞాపత్రాలను వెలువరించి రాజు యొక్క రాజ్యాన్ని అంతటినీ పీల్చి పిప్పి చేస్తారు. రాణివాసపు కాపలాదారులతో కుమ్మక్క అయి, అంతఃపురానికి వెళ్తూ ఉంటారు. రాజుతో సమానంగా వేషభూషణులు ధరించి తిరుగుతూ ఉంటారు. ఇది ఎంతవరకు దారితీస్తుందంటే స్వామి ఎదురుగానే నిర్లజ్జగా వ్యవహరించడం, వారి రహస్యాలన్నీ వెల్లడించడం జరుగుతుంది. పరాచికాలాడుతూ, మృదువుగా వ్యవహరించే రాజు దొరికితే సేవకులు అతనిని అవహేళన చేస్తూ అతని వాహనాలలోని ఏనుగులను, గుఱ్ఱాలను, రథాలను తాము ఒంటరిగా కూడా ఎక్కి తిరుగుతూ ఉంటారు. సాధారణ సభలలో కూర్చోని, స్నేహితులవలె సాటివారిలా వ్యవహరిస్తూ - "రాజా! మీ వల్ల ఈ పని అవడం కష్టం. మీ ఈ వడత భాగుండలేదు" అని చెప్తూ ఉంటారు. రాజుకు కోసం వస్తే నవ్వుతారు. అతడు గౌరవించివా ఎక్కువ ఆనందించరు. రాజకీయ రహస్యాలను, రాజు దోషాలను ఇతరులవద్ద చెప్తూ ఉంటారు. అతని ఆజ్ఞను అవహేళనాపూర్వకంగా ఉబుసుపోకకు చేసినట్లుగా పూర్తిచేస్తారు. దగ్గరలోనే ఉండి రాజు వింటూనే ఉంటాడు - అయినా వారు నిర్భయంగా అతని వేషధారణ గురించి, స్నానసానాల గురించి, చందనాది మైపుతలగురించి పరిహాసాలు చేస్తూ ఉంటారు. వారి అధీనంలో అప్పగించబడిన పనిని చెడ్డదని చెబుతూ ఉంటారు. మానేస్తారు కూడా. ఎంత జీతం ఇచ్చివా తృప్తి ఉండదు. జనులు తాడుతో కట్టిన పక్షితో ఆడుకొన్నట్లుగా, వారు కూడా రాజుతో ఆడుకోవాలనుకొంటారు. సాధారణ ప్రజలతో - "రాజు మా చేతులలోనే ఉన్నాడు. అతని మీద మా అధికారమే నడుస్తుంది." అని చెప్పుకొంటూ తిరుగుతూ ఉంటారు.

యుధిష్ఠిరా! రాజు పరిహాసశీలుడు, మృదుస్వభావుడు అయితే పైన చెప్పినవేకాక ఇతరమైన అనేక దోషాలు కూడా పుడుతూ ఉంటాయి.

రాజుయొక్క న్యాయోచితవర్తనము.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! రాజు ప్రయత్నశీలుడై ఉండాలి. స్త్రీవలె నిరుపయోగంగా కూర్చున్న రాజుకు పేరు ఉండదు. ఈ విషయంలో శుక్రాచార్యుడు చెప్పిన ఒక శ్లోకం ఉంది. దాని భావమిది - కన్నంలో ఉండే ఎలుకలను పాము మింగివేసినట్లుగా ఇతర రాజులతో యుద్ధం చేయని రాజును, ఇంటిని వదలి వెళ్లని బ్రాహ్మణుని - ఈ ఇద్దరినీ భూమి మింగివేస్తుంది. అంటే వారు పౌరుషం చూపకుండానే చనిపోతారు. సంధిచేసుకోవడానికి యోగ్యుడైనవానితో సంధిచేసుకో, విరోధానికి యోగ్యుడైతే విరోధించు. రాజు, మంత్రి, మిత్రుడు, కోశాగారం, దేశం, దుర్గం, సైన్యం - అని రాజ్యాంగాలు ఏడు. వీటిలో ఏ ఒక్కదానికైనా సరే వ్యతిరేకంగా ఎవరైవా నడుచుకొంటే, అతడు గురువుకానీ, మిత్రుడు కానీ చంపదగినవాడే. మరుత్తమహారాజు చెప్పిన ఒక ప్రాచీన శ్లోకం ఉంది. అది బృహస్పతి మతానుసారంగా రాజుయొక్క అధికారం ఎలా ఉండాలో తెలియజేస్తుంది. దాని భావం ఇలా ఉంది. గర్వితుడై కర్తవ్యకర్తవ్యములను గుర్తించనివాడు, చెడు మార్గంలో పయనించేవాడు తన గురువు అయినా కూడా అతనిని దండించడం సవాతన పద్ధతి. సగరమహారాజు నగరప్రజలకు మేలు చేయాలని తన జ్యేష్ఠపుత్రుని కూడా త్యజించాడు. అతని పేరు అసమంజసుడు. అతడు పురవాసుల బాలకులను పట్టుకొని సరయూనదిలో ముంచి వేస్తూండేవాడు. అందుకే అతని తండ్రి అతనిని ఇంటినుండి వెడల గొట్టాడు. కనుక ప్రజలను సంతోషంగా ఉంచడమే రాజుకు సవాతన ధర్మం. సత్యరక్షణ, వ్యవహారంలో సారళ్యం కూడా రాజులకు ఉచితమైన కర్తవ్యమే. ఇతరుల ద్రవ్యాన్ని నాశనం చేయకూడదు. ఎవరికైనా ఏదైనా ఇవ్వవలసి ఉంటే సమయానికి ఇచ్చే ఏర్పాటు చేయాలి. పరాక్రమవంతునిగా సత్యవాదిగా క్షమాశీలునిగా ఉండాలి. ఇలా ఉండే రాజు ఎప్పుడూ సన్మార్గం నుండి భ్రష్టుడు కాడు.

మనసుపై అదుపును సాధించినవాడు, క్రోధాన్ని జయించినవాడు, శాస్త్రతాత్పర్య నిర్ణయజ్ఞానం కలవాడు, ధర్మార్థ కామమోక్షాలను గురించిన ప్రయత్నంలో తత్పరుడు, తన ఆంతర్యంలోని ఆలోచనలను ఇతరులకు వెల్లడించనివాడు మాత్రమే రాజు కావడానికి యోగ్యుడు. చతుర్వర్ణాల వారి

ధర్మాలను రాజు రక్షించాలి. లోకాన్ని ధర్మసాంకర్యం నుండి రక్షించడం అతనికి సనాతన ధర్మం. రాజు ఎవరినీ విశ్వసించకూడదు. విశ్వసనీయ వ్యక్తిని కూడా అతిగా విశ్వసించకూడదు. సంది, విగ్రహం, యానం, ఆసనం, ద్వైధీభావం, సమాశ్రయం అని రాజనీతికి ఆరుగుణాలు ఉన్నాయి.⁽⁷⁾ వీటన్నిటియొక్క గుణదోషాలపై దృష్టిపెట్టాలి. యమరాజువలె న్యాయం చేయాలి, కుబేరునివలె ధనభాండారాన్ని కూడబెట్టాలి. స్థాన, వృద్ధి క్షయాలకు హేతుభూతమైన దశవర్గముల జ్ఞానం⁽⁸⁾ ఎల్లప్పుడూ ఉండాలి. ఏ ఏర్పాటు లేనివారిని పోషించాలి.

రాజు ఎప్పుడు ప్రసన్నమైన ముఖంతో నవ్వుతూ మాట్లాడాలి. పెద్దలను సేవించాలి. పోమరితనాన్ని, లోభాన్ని విసర్జించాలి. సత్పురుషుల వ్యవహారంలో మనసుపెట్టాలి. సంతుష్టి చెందడానికి తగిన స్వభావం అలవదుచుకోవాలి. ఉత్తముల ధనాన్ని అపహరించకూడదు. దుష్టులనుండి ధనం సేకరించి సత్పురుషులకు దానమివ్వాలి. తాను దండించి పన్ను గ్రహించి ఇతరులకు కూడా ఇవ్వవచ్చును. మనసును అడుపులో ఉంచుకోవాలి. తగిన సమయంలో దానం చేయాలి. ఎల్లప్పుడూ పరిశుద్ధుడై, సదాచారియై ఉండాలి.

పరాక్రమశాలి, విధేయుడు, శత్రువులకు దుర్భేద్యుడు, కులీనుడు, రోగం లేనివాడు, శిష్టుడు, శిష్టపురుషులతో సంబంధం ఉన్నవాడు, తన గౌరవాన్ని కాపాడేవాడు, ఇతరులను అవమానింపని వాడు, దర్మపరాయణుడు, సాదువు, పర్వతంలా చలించనివాడు, శాస్త్రాలలో పండితుడు, లోకవ్యవహారకుశలుడు, శత్రువుల స్థితిగతులపై దృష్టిపెట్టినవాడు - ఇలాంటి వారినే సహాయకులుగా నియమించుకోవాలి. వారికి తనతో సమానంగా సుఖభోగాలు కల్పించాలి. కేవలం రాజోచితచత్రధారణం, ఆజ్ఞ జారీచేయడం - అనే రెండు అధికారాలు మాత్రం వారికంటే తనవద్ద ఎక్కువగా ఉంచుకోవాలి. ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగా, కూడా వారిపట్ల ఒక్కలాగే ప్రవర్తించాలి. ఇలా చేసే రాజు ఎప్పటికీ బాధపడదు. అందరినీ అనుమానించేవాడు, అందరి ధనాన్ని అపహరించేవాడు, లోభి, కుటీలుడు అయిన రాజు, ఏదో ఒకరోజున తన ప్రజలచేతులలోనే చనిపోతాడు. బయట లోపల స్వచ్ఛత కలవాడై, ప్రజల హృదయాలను గెలువగలిగిన రాజు శత్రువులు దాడి చేసినప్పటికీ వారికి వశంకాదు. ఎప్పుడైతే ఓడిపోయినాకూడా, ఆ వెనుక ప్రజల సహకారంతో పూర్వంలాగే తన స్థానాన్ని పొందుతాడు. కోపగించనివాడు, వ్యసనరహితుడు, తేలికపాటి పన్నులు

విధించేవాడు, ఇంద్రియాలను వశపరచుకొన్నవాడు ప్రజలందరికీ విశ్వాసపాత్రుడు అవుతాడు. బుద్ధిమంతుడు, త్యాగి, శత్రువుల బలహీనతలను కనిపెట్టడంలో నిపుణుడు, నాలుగు వర్ణాల వారి న్యాయాన్యాయాలు తెలిసినవాడు, శీఘ్రంగా పనిచేసేవాడు, క్రోధాన్ని జయించినవాడు, ఉదారచిత్తుడు, మృదుస్వభావుడు, పని చేయడంలో తత్పరుడు, ఆత్మప్రశంసకు దూరంగా ఉండేవాడు, తనరాజ్యంలో ప్రజలు నిర్భయంగా తిరుగగలిగే రాజే రాజులందరిలో సర్వోత్తముడు.

రాజ్యంలో నివసించేప్రజలు న్యాయాన్యాయాలను తెలుసుకోగలిగి, ధర్మకార్యాలలో తత్పరులై, శరీరం మీద ఆస్థ లేనివారై, జితేంద్రియులై, వశీకృతులై, అజ్ఞాసాలకులై, కలహాలకు దూరంగా ఉంటూ, దావాలు చేయడంలో అభిరుచిగలవారై ఉంటే, అతడే నిజానికి రాజు అనిపించుకొంటాడు. రాజ్యంలో మోసాలు, కపటాలు, కూటనీతులు, మాయలు, మాతృర్యాలు ఏమాత్రం లేకపోతే అతనిని సనాతన ధర్మాన్ని నిర్వర్తిస్తున్నవానిగా పరిగణించాలి. విద్వాంసులను ఆదరించేవాడు, శాస్త్రార్థచింతనలో, పరోపకారం చేయడంలో నిమగ్నుడైనవాడు, సజ్జన మార్గంలో నడుస్తూ దానాలు చేస్తూండేవాడు, శత్రువులు కనిపెట్టలేని రహస్యాలు కలవాడు, గూఢచారులు కూడా గుర్తించలేని రీతిగా ఉండేవాడు మాత్రమే రాజ్యం చేయడానికి యోగ్యునిగా పరిగణింపబడతాడు. రాజ్యాన్ని కోరుకొనే రాజులకు ప్రజారక్షణకు మించిన వేరొక సనాతన ధర్మం ఏదీలేదు. రాజధర్మాన్ని వివరిస్తూ మనువు రెండు శ్లోకాలు చెప్పాడు. దాని తాత్పర్యం ఇది - ఉపదేశం ఇవ్వని గురువును, వేదమంత్రోచ్ఛారణం చేయలేని ఋత్విక్కును, రక్షించలేని ప్రభువును, కటువుగా మాట్లాడే భార్యను, గ్రామంలోనే ఉండాలని కోరుకొనే పశువుల కాపరిని, అడవిలో ఉండడానికి ఇష్టపడే మంగలిని - సముద్రయానంలో విరిగిపోయిన నౌకను విడిచి వేసినట్లుగా ప్రతిఒక్కరు విడిచివేయాలి.

రాజ్యపాలనకు అవసరమైన కొన్ని సాధనములు

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - యుధిష్ఠిరా! ప్రజాసాలనము ధర్మాలన్నిటి యొక్క సారము. దేవగురువు బృహస్పతి కూడా న్యాయానుకూలమైన ఈ ధర్మాన్ని ప్రశంసించాడు. అతడే కాకుండా విశాలాక్షుడు, తపస్వి అయిన శుక్రాచార్యుడు, ఇంద్రుడు, దక్షుడు, మనువు, భరద్వాజుడు, గౌరశిరముని, ఇంకా రాజధర్మాన్ని గూర్చి రచించిన వేదవాదులైన ఎంతోమంది ఇతరులు కూడా ప్రజాపాలనాన్ని ప్రశంసించారు. ఇప్పుడు

నేను నీకు రాజులకు అవసరమైన కొన్ని సాధనాలను చెబుతాను. గూఢచారులను నియమించుట, ఇతర ప్రాంతాలలో తన ప్రతినిధిని నిలుపుట, సమయానికి జీతభత్యాలు చెల్లించుట, యుక్తియుక్తంగా పన్ను వసూలు చేయుట, అన్యాయంగా ప్రజలను పీడించకుండుట, సజ్జనులతో కలిసి మెలిసి ఉండుట, వీరత్వము, కార్యకుశలత, సత్యము, ప్రజాశ్రేయస్సును కాంక్షించుట, సజ్జనులను విడువకపోవుట, కులీనులను తనవద్ద ఉంచుకొనుట, కూడబెట్టదగిన ధాన్యాధికములను పోగుచేయుట, బుద్ధిమంతులను తనకు సహాయకులుగా నియమించుకొనుట, సైన్యమును ఉత్సాహపరచుట, ప్రజల మంచి చెడులను స్వయముగా పర్యవేక్షించుట, పనిచేయుటకు బాధపడకుండుట, కోశాగారమును వృద్ధిచేయుట, నగరరక్షణకు స్వయముగా పూర్తి ఏర్పాటులు చేయుట, ఈ విషయంలో ఇతరుల నమ్మకంపై ఆధారపడకుండుట, పురవాసులు ఏదైనా ధళాన్ని (పార్టీ) ఏర్పాటు చేస్తే దానిలో భేదములు కలిగించుట, శత్రువులు, మిత్రులు, తటస్థులపైన యథోచితంగా దృష్టి పెట్టుట, సేవకులను గుంపులుగా కలవనీయకుండుట, తానే స్వయముగా నగరాన్ని పర్యవేక్షించుట, న్యాయధర్మాలను పాటించుట, దుష్టులను దేశమునుండి బహిష్కరించుట - ఈ విషయాలన్నీ రాజధర్మానికి మూలములే. బలవంతుడు కూడా దుర్బులుడైన శత్రువును చిన్ననాడని అనుకోకూడదు. నిప్పు కొద్దిపాటిదే అయినా కాల్చివేస్తుంది. విషం చాలా కొంచెమే అయినప్పటికీ కూడా చంపివేస్తుంది. క్రూరులైన రాజులు తమ విశాలరాజ్యాన్ని తమ అదీనంలో ఉంచుకోలేరు. అతి కోమలమైన స్వభావం కలవారు ఈ గొప్ప పదవీభారాన్ని చక్కపెట్టలేరు. కాబట్టి రాజులలో క్రూరత్వం, కోమలత్వం - రెండూ మిళితమై ఉండాలి. యుధిష్ఠిరా! నేను నీకు కొద్దిగానే రాజధర్మాన్ని వివరించాను. ఇక నీకు ఏ విషయంలోనైన సందేహం ఉంటే అడుగు." అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! భీష్ముడు చెబుతున్నది విని వ్యాసభగవానుడు, దేవస్థానుడు, అశ్వుడు, నాసుదేవుడు, కృపుడు, సాత్యకి, సంజయుడు మిక్కిలి ఆనందించి "చాలా బాగుంది. చాలా భాగుంది" అని మెచ్చుకోసాగారు. యుధిష్ఠిరుడు కన్నీటితో అతని పాదాలను తాకి, "తాతగారూ ఇప్పుడు సూర్యుడు అస్తమించబోతున్నాడు. కనుక నేను నా సందేహాన్ని రేపు అడుగుతాను." అన్నాడు.

అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు, కృపాచార్యుడు, యుధిష్ఠిరాది పాండవులు బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి, భీష్మునికి ప్రదక్షిణం

చేసి, రథాలు ఎక్కి, దృశద్వతీనదీ తీరానికి చేరుకొన్నారు. అక్కడ స్నానం, తర్పణం, సంద్యోపాసనం, జపం మొదలైనవి నిర్వర్తించుకొని వారు హస్తినాపురానికి తిరిగి వచ్చారు.

బ్రహ్మయొక్క నీతి శాస్త్రము - పురువు విషయము

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! మరునాడు ప్రాతఃకాలంలోనే లేచి పాండవులు, యాదవులు నిత్యకర్మలన్నీ పూర్తి చేసికొని, తిరిగి రథాలెక్కి కురుక్షేత్రంవైపు బయలుదేరారు. భీష్మునివద్దకు చేరుకొని అక్కడ వ్యాపాదిమహర్షులకు నమస్కరించి, వారి ఆశీర్వాదం పొంది వారు భీష్మునికి నలువైపులా కూర్చున్నారు. అపై పరమతేజస్వి అయిన యుధిష్ఠిరుడు యథాయోగ్యంగా భీష్ముని సత్కరిస్తూ చేతులు జోడించి - "పితామహా! లోకంలో ఈ 'రాజు' అనే శబ్దం ప్రసిద్ధంగా ఉంది. దీని ఉత్పత్తి ఎలా జరిగింది? ఇది నాకు దయచేసి చెప్పు. 'రాజు' అని మనం అంటున్ననాడు కూడా ఒక మనిషేకథా! అతని శరీరం, ప్రాణం కూడా ఇతరులకు వలెనే ఉంటాయి కథా! జననమరణాది అన్ని గుణాలలోనూ కూడా అతడు ఇతరమనుష్యులవంటినాడే. అయినా పరాక్రమవంతులు, సజ్జనులతో నిండిఉన్న ఈ భూమిని అంతటినీ అతడు ఒక్కడే ఎందుకు పరిపాలిస్తున్నాడు? దీనికి యథార్థ కారణమేమిటో తెలుసుకోవాలని ఉంది. కాబట్టి ఇందులో ఉన్న రహస్యమంతా దయచేసి చెప్పు" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! సత్యయుగం ఆరంభంలో ఈ రాజు, రాజ్యం అనేవి ఏవీ లేవు. ఆ రోజులలో దండమూలేదు, ధండించేవాడూ లేడు. ప్రజలందరూ తమలో తాము ధర్మం ద్వారానే ఒకరినొకరు రక్షించుకొనేవారు. ఆ తరువాతి కాలంలో ప్రజలందరూ మోహవశులయ్యారు. అందుచేత వారి వివేకం నశించింది. వివేకం నశించడంతో ధర్మబుద్ధి కూడా క్షీణించసాగింది. అందరూ లోభంలో చిక్కుకొని, తమవద్ద లేని వస్తువును పొందాలని ఆశపడసాగారు. అంతలోనే కామం అనే మరొక దోషం వారిని అణగత్రొక్కింది. కామానికి అధీనులైన వారిని చూసి, వారి మీద రాగం కూడా తన ఆధిపత్యం నెరపింది. ఈ రీతిగా రాగాదీనులై వారు కర్తవ్యకర్తవ్యములను మరచిపోయారు. అందుకని గమ్యాగమ్యాలు, వాచ్యావాచ్యాలు, భక్ష్యాభక్ష్యాలు, ధోషాదోషాలు - ఏ విషయమూ కూడా వారి దృష్టిలో విడువదగినదికాదు. ఈ రీతిగా మానవసమాజంలో ధర్మవిస్తవం రావడంతో, వేదాలు కూడా లోపించసాగాయి. వేదాలు లోపించడంతో

ధర్మమర్యాద కూడా నశించింది. దీనితో చేపతలకు చాలా భయం కలిగింది. వారు బ్రహ్మదేవుని శరణు కోరారు. వారు చేతులు జోడించి బ్రహ్మదేవునితో - "దేవా! మానవలోకంలో ఉండే సనాతన వేదాన్ని లోభమోహాదులైన దుష్టభావాలు నశింపచేశాయి. అందువల్ల మాకు చాలా భయం కలుగుతోంది. దేవా! వేదాలు నశించడంతో ధర్మం కూడా నశించిపోయింది. మనుష్యులు యజ్ఞయాగాదులైన శుభకర్మలన్నీ విడిచివేశారు. అందువల్ల మేము మిక్కిలి సంశయంలో పడిపోయాము. మీరు మాకు మేలు కలిగించే ఉపాయం ఏదైనా ఆలోచించండి." అని వేడుకొన్నారు.

అంత స్వయంభువు అయిన బ్రహ్మదేవుడు - "దేవతలరా! భయపడకండి. మీకు శుభం కలిగేలా ఏదైనా సాధనాన్ని ఆలోచిస్తాను." అని ఓధార్పాడు. అనంతరం అతడు తన బుద్ధిని వెచ్చించి లక్ష ఆధ్యాత్మాలు కల ఒక నీతిశాస్త్రాన్ని రచించాడు. అందులో అర్థ ధర్మ కామా లనే త్రివర్గాలు వివరింపబడివాయి. ఆ గ్రంథం 'త్రివర్గం' లనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కింది. నాలుగవది మోక్షవర్గం, దాని పలం, గుణం వీటికంటే వేరైనది. యుదిష్ఠిరా! ఈ శాస్త్రంలో సామ, ధాన, భేద, దండ, ఉపేక్షలు అనే ఐదు ఉపాయాలు పూర్తిగా వివరింపబడ్డాయి. భయ, సత్కార, ధనాలతో క్రమంగా చేయబడే హీన, మధ్యమ, ఉత్తమ సందులు, ధండెత్తదగిన నాలుగు రకాల సమయాలు, అర్థధర్మ కామాల విస్తృతి కూడా ఇందులో చక్కగా నిరూపించబడ్డాయి. ఇంతే కాక ఇందులో ప్రకటంగా, గుప్తంగా ఉండే సేనల సమాచారం కూడా ఉంది, ఇందులో ప్రకటసేన ఎనిమిది రకాలని, గుప్తసేన చాలారకాలని ఉంది. రథాలు, ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, కాల్యలం, వెట్టివాకిరిలో పట్టుకొన్న మనుష్యులు, నౌకలు, దూతలు, యుద్ధానికి సంబంధించిన అవసరమైన విషయాలను ఉపదేశించేవారు, ఈ ఎనిమిది రకాలు ప్రకటసేనలోని అంగాలు. అంతేకాదు. ఇందులో మార్గం యొక్క గుణాలు నేలయొక్క గుణాలు, రథగజ తురగపథాతి సైన్యాన్ని పుష్టిచెందించే అనేక ఉపాయాలు, రకరకాల వ్యూహరచనలు, అనేక రీతులైన యుద్ధకౌశలాలు, యుద్ధం చేసే, దాని నుండి తప్పించుకొని పారిపోయే పద్ధతులు, ఆయుధాలను రక్షించే ఉపాయాలు కూడా చెప్పబడినాయి. దూత యొక్క సామర్థ్యం వలన జరిగే చేశాభివృద్ధి, శత్రుమిత్ర తటస్థుల విభాగము, బలవంతులను నాశనం చేయడం, అడ్డుకోవడం, పరిపాలనా సంబంధమైన అనేక సూక్ష్మకార్యాలు, మల్లవిద్య, ఆయుధాలు

తిప్పడంలోని రీతులు, పోషించేవారు ఎవరూ లేకపోతే ఆదుకొని వారి బాగోగులు చూడడం, సత్పాత్రునికి ధానం చేయడం, వ్యసనాలకు దూరంగా ఉండడం, రాజుల యొక్క గుణాలు, సేవాపతుల యొక్క లక్షణాలు, అర్థధర్మ కామ పాధవాలు, వాని గుణ దోషాలు, ఆశ్రితుల జీవనాధారం గురించి ఆలోచించడం, అందరిపట్ల సందేహదృష్టి కలిగిఉండడం, పారపాట్లు చేయకుండా ఉండడం, లేని వస్తువును సంపాదించడం, దొరికినదానిని వృద్ధిచేయడం, వృద్ధిచెందిన దానిని సత్పాత్రులకు ధానం చేయడం, ధర్మం కోసం ధనాన్ని వెచ్చించడం, భోగాలకోసం, దుఃఖనివారణకోసం కూడా ధనాన్ని ఉపయోగించడం, ఈ అన్ని విషయాలు ఈ శాస్త్రంలో వివరింపబడ్డాయి. కామక్రోధాలవలన కలిగే పది తీవ్రవ్యసనాలగురించి కూడా ఇందులో ఉల్లేఖింపబడింది. వేట, జాధం, మద్యపానం, స్త్రీ సంబంధం - ఈ వాలుగు కామజనిత వ్యసనాలని, పరుషవాక్కు, కఠోరత, దెబ్బలాడుట, బంధించడం, విడిచిపెట్టడం, ధనహోని కలిగించడం - ఈ ఆరు క్రోధజనిత వ్యసనాలని నీతిశాస్త్రా చార్యులు చెబుతారు. రకరకాల యత్నాలు, తత్కార్యాలు, శత్రుదేశాలను బాధించడం, వారి సైన్యాన్ని దెబ్బకొట్టడం, వారి ఆవాసాలను నష్టపరచడం ఎలాగో కూడా ఈ గ్రంథంలో వ్రాయబడి ఉంది. ప్రాచీన కట్టడాలను, వృక్షాలను నాశనం చేయడం, పాలం దున్నడం, సేనాసామగ్రి, కవచదారణం, కవచాలు తయారుచేసే విధానం - ఈ విషయాలన్నీ ఈ గ్రంథంలో చెప్పబడ్డాయి. డోలు, నగారా, శంఖ దుందుభులు మొదలైన యుద్ధ వాద్యాలను మోగించడం, రత్నాలు, పశువులు, భూమి, వస్త్రాలు, దాసదాసీలు, బంగారం - ఈ ఆరు వస్తువులను సంపాదించడం, శత్రువుల యొక్క ఈ ఆరు వస్తువులను నాశనం చేయడం, నూతనంగా జయింపబడిన ప్రాంతంలో శాంతిని నెలకొల్పడం, సజ్జనులను గౌరవించడం, విద్వాంసులతో కలయికను పెంపొందించుకోవడం, దానహోమవిధులు, భోజన వ్యవస్థ, సర్వదా ఆస్తిక బుద్ధితో ఉండడం, ఏకాంతంగా ఉన్నప్పుడు కూడా లేచి కూర్చునే తీరు, సత్యసంధత, మదురభాషణము, ఉత్సవాలు - సమాజాలు మొదలైన సమయాలలో జరిగే గృహవిషయాలు - ఈ అన్నీ ఈ శాస్త్రంలో నిరూపింపబడ్డాయి. దేశజాతి కులాల యొక్క ధర్మార్థకామ మోక్షాలు అనే నాలుగింటి లక్షణాలు, ఇవి పొందే ఉపాయాలు, ఆర్య ధర్మం నుండి మనిషిని పతనం కానివ్వని సాధనాలు - ఈ అన్నీ ఇందులో వివరింపబడ్డాయి.

ఈ నీతిశాస్త్రం రచించాక బ్రహ్మదేవునికి చాలా ఆనందంకలిగింది. అతడు ఇంద్రాది దేవతలతో - "దండనీతి" అనే పేరుతో ప్రసిద్ధి చెందిన ఈ విద్య ముల్లోకాలలో వ్యాపిస్తుంది. నిజానికి దండంతోనే రాజవ్యవస్థ నడుస్తుంది. ఈ దండనీతి ఆరుగుణాలతో కూడి ఉంటుంది. మహాత్ములలో దీనికి అగ్రస్థానం ఉంటుంది. ఈ శాస్త్రంలో ధర్మార్థకామ మోక్షాలు - అన్నీ పరామర్శించబడివాయి." అని చెప్పాడు.

అప్పుడు అందరికంటే ముందుగా శంకరభగవానుడు ఆ నీతి శాస్త్రాన్ని స్వీకరించాడు. జీవుల ఆయుఃప్రమాణం తగ్గిపోవడం చూసి, అతడు ఆ శాస్త్రాన్ని సంక్షిప్తీకరించాడు. ఈ గ్రంథం "వైశాలక్ష్యం"గా పేరు పొందింది. దానిని ఇంద్రుడు స్వీకరించాడు. ఇందులో మొత్తం పదివేల అధ్యాయాలున్నాయి. తరువాత ఇంద్రుడు కూడా దీనిని సంక్షిప్తం చేశాడు. ఇందులో కేవలం ఐదువేల అధ్యాయాలు ఉన్నాయి. అప్పుడు ఆ గ్రంథం "బాహుదంతకం" అని పిలువబడింది, అనంతరం బృహస్పతి దీనిని మూడువేల అధ్యాయాలుగా కుదించాడు. ఈ గ్రంథం 'బార్హస్పత్యం' అనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కింది. ఆపై యోగాచార్యుడు అయిన శుక్రుడు దీనిని సంక్షిప్తం చేసి వేయి అధ్యాయాలుగా రచించాడు. ఈ రీతిగా మహర్షులు మనుష్యుల ఆయుర్దాయం తగ్గిపోవడం చూసి లోకహితదృష్టితో ఈ శాస్త్రాన్ని చాలా సంక్షిప్తం చేశారు.

ఈ నీతిశాస్త్ర రచన జరిగాక మృత్యువు యొక్క మానసిక పుత్రిక సునీధ వలన అంగరాజుకు వేనుడు జన్మించాడు. అతడు రాగద్వేషాలకు లోనై ప్రజలలో అధర్మాన్ని ప్రచారం చేయపాగాడు. ఇది చూసి వేదవాదులైన మునులు అతనిని అభిమంత్రించిన కుశలతో చంపివేశారు. ఆపై దేశంలో అరాజకత్వం న్యాపించడం చూసి, వారు వేనుని దక్షిణ బాహువును మదించారు. అందులో నుండి ఇంద్రకల్పుడైన రూపవంతుడు పుట్టాడు. అతని శరీరం మీద కవచం శోభిల్లుతోంది. నడుముకు కత్తి వ్రేలాడుతోంది. భుజంమీద ధనుర్బాణాలు ఉన్నాయి. అతడు వేదవేదాంగవేత్త, ధనుర్విద్యాపారంగతుడు. వేనుని యొక్క ఆ పుత్రుడు చేతులు జోడించి ఋషులతో - "మునులారా! ధర్మార్థ నిర్ణయం చేసే సూక్ష్మబుద్ధి నాకు ఆలవడింది. దీనిద్వారా నేను ఏమి చేయాలో చక్కగా సూటిగా చెప్పండి." అని అడిగాడు. దేవతలు, మహర్షులు - " ఏ పనిలో నీకు ధర్మం యొక్క ఉనికి గోచరిస్తుందో దానిని నిస్సంకోచంగా

చెయ్యి. ప్రియాప్రియాలకు తావు ఇవ్వకుండా ప్రాణులందరిపట్ల సమభావం ప్రదర్శించు. కామ క్రోధలోభ గర్వాలకు దూరంనుండే నమస్కరించు. సర్వదా ధర్మం మీదనే దృష్టి నిలుపు. ఎవరయినా ధర్మం నుండి తొలగినట్లు కనపడితే అతనిని నీ బాహుబలంతో అణిచివేయి." అని ఉపదేశించారు. వేనపుత్రుడు - "మహానుభావులారా! బ్రాహ్మణులు నాకు సర్వదా వందనీయులు. వారిని నేను దండించలేను." అని చెప్పగా మునులు సరే, అన్నారు.

అప్పుడు వేదనిధి అయిన శుక్రాచార్యుడు అతనికి పురోహితుడు అయ్యాడు. వాలఖిల్యులు మంత్రిపనులను చేపట్టారు. ఈ వేనపుత్రుడు పృథువు విష్ణుదేవునికి ఎనిమిదవతరం వాడు. పృథువు కాలంలో భూమి చాలా ఎత్తుపల్లాలుగా ఉండేదని అనేవారు. అతడే రాళ్లు పరిపించి దానిని సమతలంగా చేశాడు. విష్ణుభగవానుడు, ఇంద్రుడు, దేవగణాలు, ప్రజాపతి, ఋషులు, బ్రాహ్మణులు - అందరూ కలిసి పృథువును ఆభిషేకించారని చెబుతారు. భూదేవి రత్నాలను కానుకలుగా తీసికొని స్వయంగా అతని సేవకు విచ్చేసింది. సముద్రుడు, హిమవంతుడు, ఇంద్రుడు అతనికి ఆక్షయధనాలను ఇచ్చారు. యక్షరాక్షసులకు అధిపతి అయిన కుభేరుడు కూడా అంతులేని ధనరాశిని కానుకగా సమర్పించాడు.

యుదిష్ఠిరా! పృథుమహారాజు సంకల్పించినంతనే కోట్లకోట్ల ఏనుగులు, రథాలు, గుఱ్ఱాలు, కల్బలం ఉద్భవించింది. అతని రాజ్యంలో వృద్ధత్వం, డుష్కాలం, అధిన్యాయులు, సర్పాలు, రోగాలు, తమలో తాము పోట్లాడుకోవడం లాంటి ఏ రకమైన భయాలూ లేవు. అతడు సముద్రంలో ప్రయాణించేటపుడు జలం స్థిరంగా ఉండేది, సర్వతాలు అతనికి దారి ఇచ్చేవి. భూమినుండి అతడు పదిహేడు రకాల ధాన్యాలను సిండగలిగాడు. మహాత్ముడైన పృథువు ఈ లోకంలో ధర్మాన్ని పెంచాడు. ప్రజలందరినీ రంజింపచేశాడు. అందుకని అతడు 'రాజు' అనేపేరుతో ప్రఖ్యాతికెక్కాడు. బ్రాహ్మణుల యొక్క క్షతితో త్రాణ పుంజుకొన్న కారణంగా అతడు క్షత్రియుడు అయ్యాడు. అతడు ధర్మానుసారంగా భూమిని ప్రధితం (పాలనం) చేశాడు. కాబట్టి అతని పేరు 'పృథువు' అయింది. స్వయంగా విష్ణుభగవానుడే అతని విషయంలో - "రాజా! ఎవరూ నీ ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించరు. నిన్ను మించరు." అని వరమిచ్చాడు. పృథువు శరీరంలో విష్ణువు ఆవేశించాడు. అందుకని లోకమంతా అతనిని దైవంగా

అంగీకరించి, అతనిముందు మోకరిల్లింది.

రాజా! అందుకని గూఢచారులద్వారా ప్రజలయొక్క స్థితిగతులపై దృష్టినిలిపి, నీవు సర్వదా దండనీతిని అనుసరించి పాలించాలి. అలా కాకుంటే ధాని సహాయంతో ఏ శత్రువైనా నిన్ను పరాభవించవచ్చు. రాజు ఏదైనా శుభకార్యం తలపెడితే అది ప్రజాశ్రేయస్సుకే అయిఉండాలి. దేశమంతా ఒక్క వ్యక్తి ఆధీనంలో ఉందంటే అతని దైవగుణసంపద తప్ప వేరేకారణం ఏమీ ఉంటుంది? రాజు కూడా ఇతరమనుష్యులవంటి వాడే, అయినా ఈ లోకమంతా ఆ ఒక్కని ఆజ్ఞకే కట్టుబడిఉంది. రాజుయొక్క దండనీతికి చాలా ప్రభావం ఉంది. ధాని కారణంగానే దేశమంతటా నీతి వ్యాయాలు ఆచరింపబడుతున్నాయి.

యుధిష్ఠిరా! బ్రహ్మరచించిన ఈ నీతిశాస్త్రంలో పురాణాల పుట్టుక, మహర్షుల ఉత్పత్తి, తీర్థాల వంశము, నక్షత్రవంశము, నాలుగు ఆశ్రమాలు, నాలుగు రకాల హోత్రకర్మలు, నాలుగువర్ణాలు, నాలుగురకాల విద్యలు, ఇతిహాస, వేద, న్యాయాలు, తపోజ్ఞానాలు, అహింస, సత్యాసత్యాలు, వృద్ధజనసేవ, ధానం, శౌచం, జాగరూకత, ధయ - ఈ అన్ని విషయాలూ వివరింపబడ్డాయి. ఇంతెందుకు? ఈ భూమిపైన, కింద ఉండేది అంతా బ్రహ్మ రచించిన ఈ శాస్త్రంలో ఉల్లేఖింపడింది.

భరతశ్రేష్ఠా! రాజులయొక్క ప్రభావం, అంతా ఈ రీతిగా నీకు నేను తెలియచేశాను. ఇంకేమి చెప్పను? అడుగు.

చతుర్వర్ణాల, చతురాశ్రమముల వర్ణనము

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - జనమేజయా! అప్పుడు యుధిష్ఠిర మహారాజు భీష్మపితామహునికి ప్రణమిల్లి చేతులు జోడించి 'పితామహా! చతుర్వర్ణాల వారికి, చతురాశ్రమాలకు రాజులకు, ఎటువంటి ధర్మాలు విధింపబడ్డాయి. వాటిని వేరు వేరుగా వివరించండి. దేశాభివృద్ధికి ఎటువంటి పనులు జరగాలి? ఏ పనులు చేయడం వలన రాజుకు, పురప్రజలకు, రాజసేవకులకు అభ్యుదయం కలుగుతుంది? రాజు ఎటువంటి కోశమును, దండమును, దుర్గమును సహాయకులను, మంత్రిని, ఋత్విక్కును, పురోహితుని ఆచార్యుని విడిచివేయాలి? ఆపద వచ్చినప్పుడు ఎటువంటి వారిని విశ్వసించాలి? ఎటువంటి వారిని పూర్తిగా శరీరసంరక్షణ కోసం నియమించుకోవాలి? అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - "ధర్మం చాలా గొప్పది, కాబట్టి నేను దర్మానికి, ధర్మవిధాత అయిన కృష్ణభగవానునికి, ఇక్కడ

ఉన్న బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి సవాతన ధర్మాన్ని వివరిస్తాను. అక్రోధము, సత్యభాషణము, ధనాన్ని సంపాదించేస్తూ అనుభవించుట. క్షమ, తన భార్య యందే సంతానమును కనుట, శౌచము, అద్రోహము, సరళత్వము, పోషించ తగిన వారిని పోషించుట - ఈ తొమ్మిది ధర్మాలు సర్వవర్ణాల వారికి సమానమే. ఇప్పుడు బ్రాహ్మణ ధర్మాలు చెబుతాను - ఇంద్రియములను అదుపులో ఉంచుకొనుట - బ్రాహ్మణులకు ప్రాచీన ధర్మము, ఇదీకాక వేదాభ్యాసము కూడా వారికి ప్రధాన ధర్మం. ఎందుకంటే వారికి అన్ని కర్మలు కూడా దానితోనే పూర్తి అవుతాయి. స్వధర్మములో ఉంటూ శాంత చిత్తుడై, జ్ఞానవిజ్ఞానములతో తృప్తుడైన బ్రాహ్మణునకు ఏ అసత్యకర్మను ఆశ్రయించకుండా ధనము లభిస్తే ధానిని దావానికో, యజ్ఞానికో ఉపయోగించాలి. ధనాన్ని సత్పురుషులకు పంచినతరువాతనే దానిని అనుభవించాలి అనేది పండితులకు సమ్మతం. బ్రాహ్మణుడు ఇతర కర్మలు ఏవి చేసినా చేయకపోయినా కేవలం స్వాధ్యాయంతోనే కృతకృత్యుడౌతాడు. దయ ప్రధానంగా ఉండటం వలన అతడు ప్రాణులందరికీ మిత్రుడు అని చెప్పబడతాడు.

రాజా! ఇక క్షత్రియ ధర్మాలు విను - క్షత్రియులు ధానం ఇవ్వాలి గాని అడుగకూడదు. అలాగే యజ్ఞము చేయాలిగాని చేయించకూడదు. వేదాలు అధ్యయనం చేయాలిగాని, చేయించకూడదు. ప్రజాపాలన చేయాలి. దొంగలను మట్టుపెట్టడంలో జాగరూకత వహించి యుద్ధ రంగములో పరాక్రమం దూపాలి. శాస్త్రజ్ఞులైనవారు, గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చేసినవారు యుద్ధములో విజయం పొందినవారు మాత్రమే పుణ్యలోకాలను పొందుతారు. దానము, స్వాధ్యాయము, యజ్ఞము రాజులకు శుభప్రధములైనట్లుగానే యుద్ధము కూడా వారికి శ్రేయస్సుకు సాధనం అవుతుంది. కాబట్టి ధర్మము సంపాదించడం కోసం రాజులు అవశ్యం యుద్ధం చేయాలి. ప్రజలందరిని తమతమ ధర్మాలు పాటించేలా చేస్తూ వారిచేత అన్ని రకాల ధర్మకార్యాలు చేయించాలి. వేరే ఏ పని చేసినా చేయకపోయినా రాజు ప్రజాపాలనంతోనే కృతకృత్యుడౌతాడు. అతనిలో బలం ప్రధానంగా ఉంటుంది, కాబట్టి ప్రజలకు అతడు ఇంద్రుడుగా చెప్పబడతాడు.

తరువాత నేను వైశ్యుల యొక్క సవాతన ధర్మాలు చెపుతున్నాను - ధానం, అధ్యయనం, యజ్ఞం చేయడం, పవిత్రసాధనాల ద్వారా ధనాన్ని సంపాదించడం - ఇవి అతనికి

ప్రధాన కర్తవ్యాలు. ఇది కాక అతడు అన్ని రకాల పశువులను జాగ్రత్తగా పోషించాలి. అతడు చేసిన శాస్త్రవిరుద్ధమైన కర్మను “వికర్మ” అంటారు. పశువులను పోషించడం వలన వైశ్యునికి గొప్ప సుఖం కలుగుతుంది. అందుకని అతడు తాను పశుపాలన చేయనని ఎప్పుడూ అనకూడదు.

ఇక నీకు శూద్ర ధర్మాలు చెబుతాను - బ్రహ్మదేవుడు శూద్రులను మూడు వర్ణాల వారికి దాస్యం చేయడానికి సృష్టించాడు. కాబట్టి వారు వారి సేవాశుశ్రూషలు చేస్తూ ఉండాలి. వారిని సేవించడం వలననే వారికి ఎంతో గొప్ప సుఖం లభిస్తుంది. శూద్రుడు ధనాన్ని ఎప్పుడూ కూడపెట్టకూడదు. ఎందుకంటే అతడు ధనం పొంది పాపపు ప్రవృత్తి కలనాడై తనకంటే గొప్పవారైన బ్రాహ్మణాదులను తన అధీనంలో ఉంచుకోవడానికే చూస్తాడు. అతడు ఏదైనా ధార్మిక కృత్యము చేయాలి అంటే రాజు యొక్క ఆజ్ఞ పొంది చేయవచ్చు. అతనికి జీవనాధారమైన వృత్తిని గురించి ఇప్పుడు వివరించుతాను - మూడు వర్ణాల వారు శూద్రులను అవశ్యం పోషించాలి. అతని పేవకు బదులుగా అతనికి పనికివచ్చే గొడుగు, దుప్పటి, చెప్పులు, వీసనకర్ర ఇవ్వాలి. చిరిగిన పాత వస్త్రాలను తనకు ధరించడానికి యోగ్యం కాని వానిని శూద్రులకే ఇవ్వాలి. ఎందుకంటే ధర్మము ప్రకారం అవి వారి సంపదయే. సేవా పరాయణుడైన శూద్రుడు ఏ ద్వీజుని ధగ్గరకు వెళతాడో అతడే అతనికి జీవనాధారాన్ని ఏర్పాటు చేయాలి - అని ధర్మజ్ఞులు చెబుతూ ఉంటారు. శూద్రుడు కూడా తన యజమానిని ఎటువంటి ఆపద సమయాలలో కూడా విడిచి పెట్టకూడదు. యజమాని సంతానహీనుడైతే అతడే సిండప్రధానం చేయాలి. ముసలి నారుగాని, దుర్బలులుగాని ఐతే కూడా వారిని పోషించాలి. ఈ పనిలో ధనం ఖర్చుచేసా సరే అతడు ఉత్సాహంగా యజమాని పోషణ భారం భరించాలి. ఎందుకంటే నిజానికి ఆ ధనము శూద్రుని సొంతం అనిపించుకోదు. దానిమీద అతని యజమానికే అధికారం ఉంటుంది.

శాస్త్రాలలో మూడు వర్ణాల వారికి యజ్ఞం చేసే నియమం ఉంది. శూద్రునికి మంత్రహీనమైన యజ్ఞం ఉంది. స్వాహాకారము, వషట్కారము, మంత్రము - వీటి పై శూద్రునికి అధికారము లేదు. కాబట్టి శూద్రుడు శ్రౌతయజ్ఞ దీక్ష వహించకుండా కేవలం పాకయజ్ఞాలే చేయాలి. ఈ పాకయజ్ఞంలో దక్షిణ ఒక పూర్ణ పాత్ర (ఎనిమిది పిడికిళ్ళ

భియాన్ని “కించిత్” అంటారు. ఎనిమిది “కించిత్లు” ఒక “పుష్కలం”. వాలుగు పుష్కలాలు ఒక “పూర్ణపాత్ర”. ఈ రీతిగా 256 పిడికిళ్ళ ఒక “పూర్ణపాత్ర” అవుతుంది) మూడు వర్ణాలవారు చేసే యజ్ఞము యొక్క ఫలం శూద్రునికి లభించుతుంది. ఎందుకంటే శ్రద్ధాయజ్ఞమే అన్ని యజ్ఞాలకంటే ప్రధానమైనది. యజ్ఞము చేసే వారికి కూడా శ్రద్ధయే పరమదైవము. బ్రాహ్మణుడు శూద్రునికి పరమదైవం. కాబట్టి తన శ్రద్ధా బలంతో శూద్రుడు తన యజమానులైన బ్రాహ్మణాదులు చేసిన యజ్ఞఫలానికి అధికారి అవుతున్నాడు. శూద్రునకు ఋక్సామవేద యజుర్వేదాదులు లేవు. అయినా అతనికి ఇష్టదైవము ప్రజాపతి. ఈ రీతిగా మానసిక యజ్ఞాలకు అన్ని వర్ణాలవారికి అధికారం ఉంది. ఇంద్రియాలను జయించి ఉదయపాయంకాలముల యందు శ్రద్ధా పూర్వకంగా హోమం చేసే వానిలో కూడా శ్రద్ధయే ప్రధాన కారణం. శ్రద్ధాసంపన్నుడైన ద్వీజుడు యజ్ఞాలను విదివిదానాల సహితంగా తెలుసుకోగలడు. ఆత్మజ్ఞానవిషయంలో కూడా సంపూర్ణ నిశ్చయ బుద్ధి ఉంటుంది. అటువంటి వాడే యజ్ఞానుష్ఠానమునకు నిజమైన అధికారి. దొంగ, పాసి, మహాపాసి ఎవరైనా కూడా యజ్ఞము ద్వారా భగవంతుని పూజించడానికి ఉత్సుకుడైతే అతడు కూడా సాధువే అనబడతాడు. ఋషులుకూడా ఇటువంటి వారిని ప్రశంసిస్తారు. కాబట్టి అన్ని వర్ణాలవారు ఎల్లప్పుడు తమకు విధింప బడిన యజ్ఞాలు చేయాలి అని నిశ్చయంగా తెలుస్తోంది. ముల్లోకాలలోను యజ్ఞంతో సమానమైన ధర్మం ఏదీలేదు. కనుక మనిషి ఈర్ష్యారోహితుడై తన శక్తిని అనుసరించి శ్రద్ధాపూర్వకంగా యథేచ్ఛగా యజ్ఞయాగాదులు చేయాలి.

యుధిష్ఠిరా! ఇక నీవు చతురాశ్రమమాల పేర్లు, పనులు విను - బ్రహ్మచర్యము, గృహస్థాశ్రమము, వానప్రస్థము, సన్యాసము అని ఈ వాలుగు ఆశ్రమముల పేర్లు. వీనిలో గృహస్థాశ్రమం మిక్కిలి గొప్పది. బ్రహ్మచర్యంలో జటలు దరించి ఉపనయన సంస్కారం ద్వారా ద్వీజత్వమును పొంది, వేదాధ్యయనం చేయాలి. తరువాత గార్హస్థ్యములో అగ్న్యాధానం మొదలైన కర్మలు చేస్తూ వాని ద్వారా మూడు ఋణాల నుండి విముక్తుడై, ఇంద్రియములను అదుపులో ఉంచుకొని, తన భార్యతో కూడి లేదా ఆమెను విడిచి వానప్రస్థాశ్రమంలో ప్రవేశించాలి. ఈ ఆశ్రమంలో ఆరణ్యక శాస్త్రాలను అధ్యయనము చేసి వనవాసుల ధర్మాలను నేర్చుకోవాలి. తరువాత బ్రహ్మచర్య పూర్వకంగా సన్యాసమును స్వీకరించి

ఇంద్రియ సంబంధమైన భోగాలనుండి విరక్తుడు కావాలి. మహారాజా! మోక్షకామి ఐన బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించిన తరువాతనే సన్యాసాశ్రమంలో ప్రవేశించడానికి అధికారిగా చెప్పబడుతున్నాడు.

సవ్యాసీ మనసును, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకోవాలి. ఎక్కడ సూర్యాస్తమయం అయితే అక్కడే ఉండిపోవాలి. ఏ వస్తువును కోరుకోకూడదు. తన కోసం ఏ కుటీరమూ కట్టించుకోకూడదు. దొరికిన ధానితోనే గడుపుకోవాలి. అన్ని రకాల కోరికలను త్యజించాలి. అందరి పట్ల సమాన భావము కలిగిఉండాలి. భోగాలకు దూరంగా ఉండాలి. హృదయంలో ఏ విధమైన వికారమూ రానివ్వకూడదు. ఈ అన్ని ధర్మాల కారణంగా ఈ ఆశ్రమం సాక్షాత్తు క్షేమధామం అనగా శుభస్థానము అవుతోంది. ఇందులో ప్రవేశించి మనీషి అవ్యయుడైన పరమాత్మతో ఏకీభావం పొందుతాడు.

ఇక గృహస్థాశ్రమ ధర్మాలు చెబుతాను - వేదాధ్యయనము చేసి అన్ని రకాల కర్మలు చేస్తూ సంతానోత్పత్తి కలిగిన పిమ్మట ఈ ఆశ్రమంలోని మునిజనోచితమైన కఠోరధర్మాలను పాటిస్తూ ఉండేవాడే ఇంద్రియ భోగాల నుండి విరక్తుడౌతాడు. గృహస్థుడు తన భార్యను సంతోషపెట్టి ఋతుకాలములో స్త్రీసమాగమం చేయాలి. శాస్త్రజ్ఞానమును పాటించాలి. శరత్వానికి, కపటమునకు దూరంగా ఉండాలి. ఆహారము పరిమితంగా తీసుకోవాలి. దేవతారాధనలో తత్పరులు కావాలి. ఇతరులు చేసిన ఉపకారాలను గుర్తు ఉంచుకోవాలి. సత్యంగా మృదువుగా మాట్లాడాలి. దయావంతుడు, క్షమాయుక్తుడు కావాలి. ఇంద్రియాలను నిగ్రహించాలి. గురువుల, శాస్త్రముల ఆజ్ఞలను పాటించాలి. దేవతల, పితరుల తృప్తి కొరకు హవ్యకవ్య ప్రదానము చేయాలి. బ్రాహ్మణులకు నిరంతరంగా అన్నదానం చేయాలి. మత్సరబుద్ధి ఉండకూడదు. ఇతర ఆశ్రమాలలో ఉన్న వారందరిని పోషించాలి. సర్వధా యజ్ఞయాగాదులలో లగ్నమై ఉండాలి.

బ్రహ్మచారి ఒక్క ఆచార్యుని సేవలోనే తత్పరుడై ఉండాలి. ఇంద్రియాలను అదుపులో పెట్టుకొని తన వ్రతాన్ని పాటించాలి. వేదాలను అధ్యయనం చేస్తూ నిత్యకర్మానుస్థానం చేయాలి. ప్రతి నిత్యము గురువుకు నమస్కరించాలి. స్నాన, సంధ్యా, జప, హోమ స్వాధ్యాయ, అతిథిపూజలు అనే ఈ ఆరు కర్మలను నిష్కామ భావంతో ఆచరించాలి. ఇవే బ్రహ్మచర్యాశ్రమ ధర్మములు.

సాధారణ ధర్మములు - రాజధర్మమహిమ -

ఇంద్రమాంధాతల సంవాదము.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! అన్ని విధాల కళ్యాణ కారకమై, సుఖప్రదమై, పరమపుణ్యప్రదమైన, హింస లేనట్టి, లోకములన్నింటిలో గౌరవించదగినట్టి సులభంగా పాటించదగినటువంటి ధర్మాలను వివరించండి” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “భరతశ్రేష్ఠా! పై చెప్పిన నాలుగు ఆశ్రమాలు బ్రాహ్మణుల కోసమే చెప్పబడినవి. మిగిలిన మూడు వర్ణాల వారు వాటిని ఆచరించనక్కరలేదు. క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రుల ధర్మాలను ఆచరించే బుద్ధి హీనుడైన బ్రాహ్మణుని ఈ లోకం పరలోకం కూడా నిందిస్తుంది. చనిపోయాక అతడు నరకానికి వెళతాడు. షట్కర్మ నిరతుడు, నాలుగు ఆశ్రమ ధర్మాలను పాటించినవాడు, తపస్వి, నిరపేక్షుడు, ఉదారుడు ఐన బ్రాహ్మణుడు అక్షయలోకాలను పొందుతాడు. ఎవరు ఎటువంటి కర్మను ఆచరించితే వారికి అటువంటి గుణాలే వస్తాయి.

రాజా! వింటివారి ఎక్కుపెట్టడం, శత్రువులను అణిచివేయడం, వ్యవసాయం, వ్యాపారం, పశుపాలనం చేయడం, లేక ధనంకోసం ఇతరులను సేవించడం ఇవి బ్రాహ్మణునికి ఏమాత్రమూ చేయతగనివి. మనీషి అయిన బ్రాహ్మణుడు గృహస్థుడు ఐతే అతడు షట్కర్మలు చేయడానికే యోగ్యుడు. అందులో కృతార్థుడైన పిమ్మటవే అడవికి వెళ్లడం మేలు అని భావించబడుతోంది. బ్రాహ్మణుడు రాజసేవ చేయడం, వ్యవసాయం చేసి ధనం సంపాదించడం, వ్యాపారాన్ని జీవవాధారంగా చేసుకోవడం, కుటిలత్వము, పరిస్త్రిగమనం, పరులను నిందించడం వీటన్నింటికి ఎప్పుడు దూరంగా ఉండాలి. చెడునడత కలిగిన వాడు, ధర్మహీనుడు, కులటాపతి, చాడీలు చెప్పేవాడు, వాట్యం చేసేవాడు, రాజసేవకుడు, లేక ఏదైన వికర్మ చేసేవాడు అయిన బ్రాహ్మణుడు అత్యంత అదముడు. అతనిని శూద్రుడే అనుకో. శూద్రుల పంక్తిలోనే కూర్చోపెట్టి అతనికి భోజనం పెట్టాలి. ఇటువంటి బ్రాహ్మణుని దేవపూజాది కార్యాలకు దూరంగా ఉంచాలి. మర్యాదా శూన్యుడు, అపవిత్రుడు, క్రూరస్వభావుడు, హింసామయుడు, స్వదర్మాన్ని పరిత్యజించినవాడు అయిన బ్రాహ్మణునికి హవ్యకవ్యములు గాని, ఇతర దానములు కాని ఇవ్వడం, ఇవ్వకపోయిన దానితో సమానము. జితేంద్రియుడు, సోమపానము చేసినవాడు, సత్ప్రవర్తన కలవాడు, కృపాళుడు, సహనశీలుడు, నిరపేక్షుడు, సరళుడు, మృదుస్వభావుడు,

క్షమావంతుడు, అయిన వానినే బ్రాహ్మణుడు అని భావించాలి. ఇందుకు వ్యతిరేకంగా పాపపరాయణుడైన వానిని బ్రాహ్మణుడంటామా ఏమిటి?

రాజా! క్షత్రియుడు ముందుగా ధర్మానుసారంగా ప్రజాపాలన చేయాలి. రాజనూయము, అశ్వమేదము, ఇంకా ఇతర యజ్ఞాలు చేయాలి. శాస్త్రం ఆదేశించిన రీతిగా బ్రాహ్మణులకు దక్షిణ ఇవ్వాలి. యుద్ధంలో విజయం సాధించాలి. ఆపై ప్రజలను రక్షించడానికి తన పుత్రునికి రాజ్యాభిషేకం చెయ్యాలి. అతడు యోగ్యుడు కాకపోతే ఏ ఇతర క్షత్రియ కుమారుడినో పెంచుకొని రాజ్యానికి అధికారిని చేయాలి. ఈ రీతిగా పితృయజ్ఞాల ద్వారా పితరులను, యజ్ఞానుష్ఠాన వేదాద్యయవాల ద్వారా క్రమంగా దేవతలను ఋషులను చక్కగా పూజించాలి. ఇటువంటి క్షత్రియుడు చివరి సమయంలో ఇతరఆశ్రమంలో ప్రవేశించ దలచుకొంటే అతడు క్రమంగా వాటిని స్వీకరించి మోక్షాన్ని పొందగలుగుతాడు. గృహస్థధర్మములను విడిచిపెట్టి క్షత్రియుడు సన్యాసధర్మాన్ని పాటించుతూ కూడా ప్రాణరక్షణ కోసమే భిక్షావృత్తిని ఆశ్రయించాలి. తనకు సేవచేయించుకోవడం కోసం ఇలా చేయడం సరికాదు. బ్రాహ్మణులకు తప్ప మిగిలిన మూడు వర్ణాల వారికి చతురాశ్రమ ధర్మాలను పాటించడం అనివార్యం కాదు. క్షత్రియుడికి అయితే రాజధర్మమే ప్రధానమైనది. రాజధర్మమే అన్ని ధర్మములకంటే ప్రధానమైనది. దీని ద్వారానే అన్ని వర్ణములను పాలించడం జరుగుతుంది. రాజ ధర్మాలలో అన్ని రకాల ధానాలు సమకూడి ఉన్నాయి. దానమే అన్నిటికంటే ప్రధానము, పురాతనము ఐన ధర్మంగా చెప్పబడుతోంది. రాజ దండన లేకపోతే మూడు వేదాలు నశించిపోతాయి. అవి నశించిపోతే ధర్మాలన్నీ లోపించిపోతాయి. ఈ రీతిగా పురాతన రాజధర్మము పరిత్యజించడం వలన అన్ని ఆశ్రమాల ధర్మాలకు గట్టి దెబ్బ తగులుతుంది. రాజధర్మంలో అన్ని రకాల దీక్షలు ఉన్నవి. సమస్త విద్యలు సమస్త లోకాలు కూడా రాజధర్మానికి అధీనమైనవే. కాబట్టి క్షత్రియునికి రాజధర్మమే అన్నింటికంటే శ్రేష్ఠము.

యుదిష్ఠిరా! బ్రాహ్మణుల యొక్క బ్రహ్మచర్య వానప్రస్థ, సన్యాసములు అనే మూడు ఆశ్రమధర్మాలు గృహస్థ ధర్మంలోనే అంతర్భవిస్తున్నాయని ఇంతకు ముందే చెప్పాను. క్షత్రియ ధర్మం మూడు వర్ణాలకు ఆశ్రయమైనది. ఎందుకంటే సమస్తలోకాలకు పుణ్యకర్మలకు ఆధారభూతమైనది

రాజధర్మమే. ఈ సందర్భంగా దర్మార్థ నిర్ణయం చేసే ఒక ఇతిహాసాన్ని చెబుతాను - పూర్వము మాంధాత అనే రాజు ఉన్నాడు. అతడు ఆద్యంతములు లేని భగవంతుడైన నారాయణుని దర్శించాలనే కోరికతో ఒక యజ్ఞము చేశాడు. అతడు భగవంతుని పాదాలపై శిరస్సునుంచి దర్శనమివ్వమని ప్రార్థన చేశాడు. అప్పుడు అతడు ఇంద్రరూపంలో దర్శనమిచ్చాడు. మాంధాత అక్కడ ఉన్న ఇతర రాజులతో సభాసదులతో కలిసి ఇంద్ర రూపంలో ఉన్న విష్ణుభగవానుని పూజించాడు. ఆపై వారిరువురి మధ్య ఈ రకంగా సంవాదం కొనసాగింది.

ఇంద్రుడు - "రాజా! నీవు మానవులందరికీ రాజువు. కనుక నీ మనస్సులో ఉన్న కోరికలన్నింటినీ తీర్చుతాను. నీవు సత్యవాధివి, ధర్మపరాయణుడవు, జితేంద్రియుడవు, పరాక్రమవంతుడవు. నీ బుద్ధి, భక్తి, దృఢమైన శ్రద్ధ కారణంగా దేవతలకు నీపై మిక్కిలి ప్రీతి కలిగింది. అందుకని నీ కోరికను వరంగా అనుగ్రహించడానికి నేను సిద్ధంగా ఉన్నాను" అని చెప్పాడు.

మాంధాత - "దేవా! వేను నీ ముందు శిరస్సువంచి, నిన్ను ప్రసన్నుని చేసుకొని ఆదిదేవుడైన విష్ణుభగవానుని దర్శించాలి అనుకొంటున్నాను. అన్నిరకాల భోగాలు వదిలిపెట్టి వవానికి వెళ్ళాలని ఇప్పుడు నా కోరిక. ఎందుకంటే లోకములో సత్పురుషులందరూ చివరికి ఈ మార్గాన్నే అనుసరిస్తారు. క్షత్రియధర్మం ద్వారా పొందే పుణ్యలోకాలను నేను పొందియున్నాను. ఈ లోకంలో నా కీర్తి కూడా సుస్థిరమై ఉంది. కాని ఆదిదేవుడైన విష్ణుభగవానుడు ఏ ధర్మంతో నడుచుకున్నాడో దానిని ఆచరించడం వాకు తెలియదు" అని తన కోరికను విన్నవించుకొన్నాడు.

ఇంద్రుడు - "ఆదిదేవుడైన విష్ణువు ముందుగా రాజధర్మాన్నే ఆచరించాడు. మిగిలిన ధర్మాలు దానికే అంగములుగా తదనంతరం పుట్టాయి. అన్ని ధర్మాలు క్షత్రధర్మంలోనే అంతర్భవిస్తున్నాయి. కనుక దీనినే అన్నింటికంటే శ్రేష్ఠమని చెబుతున్నారు. భగవంతుడు క్షాత్రధర్మం ద్వారానే శత్రువును అణిచివేసి దేవతలను ఋషులను రక్షించాడు. అతడు అసురులు ఆక్రమించుకొన్న ఈ భూమిని జయించకపోతే బ్రాహ్మణులు నశించిపోయి వాలుగు వర్ణాలు, నాలుగు ఆశ్రమాలు, ధర్మాలన్నీ నశించిపోయి ఉండేవి. ఈ సనాతన ధర్మాలు వందలసార్లు వాశనమైనవి. కాని క్షాత్రధర్మము వీటిని పునర్జీవింపచేసింది. ప్రతియుగంలోనూ దీని కారణంగానే

సనాతన ధర్మాలు ఉద్ధరింపబడినవి. కనుక మనుష్యులు ఈ ధర్మాన్నే అన్నింటికంటే మంచిదని భావిస్తున్నారు. యుద్ధంలో శరీరాన్ని ఆహుతి ఇవ్వడం, ప్రాణులందరిపట్ల దయచూపటం, లోకవ్యవహారజ్ఞానం కలిగిఉండడం, భయాక్రాంతులైన ప్రజలను రక్షించడం, దుఃఖితుల దుఃఖాలను పోగొట్టడం - ఇవన్నీ క్షత్రియధర్మంలోనే సంభవిస్తాయి. కామక్రోధాలలో చిక్కుకొని హద్దులను అతిక్రమించాలనుకొనేవారు రాజుగారి భయంవల్ల పాపాలు చేయలేరు. అలాగే అన్నిరకాల ధర్మాలను పాటించే శిష్టులు, సదాచారవంతులై సద్దర్శోపదేశం చేయగలుగుతారు. రాజు తన ప్రజలను కన్నభిడ్డలవలె పాలిస్తాడు కాబట్టి, అతని సంరక్షణలో ప్రాణులందరూ లోకంలో నిర్భయంగా సంచరిస్తారనడంలో సందేహంలేదు. ఈ రీతిగా లోకంలో క్షత్రధర్మమే సర్వశ్రేష్ఠమూ, సనాతనమూ, నిత్యమూ, అవ్యయమూ, సర్వులకు ఉపకరించేది అవుతోంది. దీనికి పర్యవసానం మోక్షమే.

రాజా! నీవంటి లోకహితైషి ఈ క్షత్రధర్మాన్ని పాటించాలి. దీనిని పాటించకపోతే ప్రజాసంక్షయం జరుగుతుంది. ప్రాణులందరిపట్ల దయాదృష్టికల రాజు దీనినే తన ప్రధాన ధర్మంగా భావించాలి. అతడు భూమిని సంస్కరింపచేయాలి, రాజసూయ అశ్వమేధాది యజ్ఞాలలో అవభృథస్నానం చేయాలి. భిక్షావృత్తిని ఆశ్రయించకూడదు. ప్రజాపాలనం చేయాలి. యుద్ధంలో శరీరత్యాగం చేయాలి. రకరకాల ఉపాయాలతో, నియమాలతో, పురుషార్థముల ద్వారా చాతుర్వర్ణ్యము స్థాపించి, దానిని సురక్షితముగా ఉంచుతున్న కారణంగా క్షత్రధర్మమే శ్రేష్ఠమైనదిగా చెప్పబడుతోంది. ఇందులోనే అన్ని ధర్మాలు ఇమిడి ఉన్నాయి. యజ్ఞయాగాదులు చేయించడం, ఇంతకు ముందు చెప్పిన చతురాశ్రమధర్మాలను పాటించడం బ్రాహ్మణులకర్తవ్యం. బ్రాహ్మణులకు ప్రధానధర్మం ఇదే. దీనిని పాటించని విప్రుని శూద్రునివలె ఆయుధంతో సంహరించాలి. అధర్మప్రవృత్తి కల బ్రాహ్మణుడు గౌరవానికి అర్హుడు కాదు. అతనిని ఎవరూ విశ్వసించకూడదు" అని భోధించాడు.

మాంధాత - "దేవరాజా! వా రాజ్యంలోని యవన, కిరాత, గాంధార, చీన, శబర, బర్బర, శక, తుషార, కంక, పహ్లావ, ఆంధ్ర, మద్ర, పౌండ్ర, పుళింద, రమర, కాంభోజాది జాతుల వారిని, బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్ర సంతతి వారిని తమతమ ధర్మాలు పాటించేలా ఎలా చేయాలి? అదేకాక,

దారిద్ర్యపీడిలు చేస్తూ తమ జీవితాలను గడుపుకొనే వారందరితో నేను ఎలా వ్యవహరించాలి?" అని ప్రశ్నించాడు.

ఇంద్రుడు - "రాజా! దారిద్ర్యపీడి చేసి తమ జీవితాలను గడుపుకొనేవారి చేత తమ తల్లిదండ్రులకు, పెద్దలకు, గురువులకు, ఆశ్రమవాసులకు, రాజులకు సేవచేయించాలి. వేదోక్తమైన దర్మకార్యాలు, పితృశ్రాద్ధములు చేయించాలి. నూతులు, చలివేంద్రాలు, ఆశ్రమాలు కట్టించాలి. సమయోచితంగా బ్రాహ్మణులకు దానాలు ఇప్పిస్తూ ఉండాలి. ఆహింస, సత్యం, అక్రోధం, శౌచం, అద్రోహం కలిగి యజ్ఞయాగాదులు చేయించే బ్రాహ్మణులకు దక్షిణలు ఇప్పించాలి. గొప్ప గొప్ప బ్రాహ్మణ భోజనాలు చేయించాలి. రాజా! ప్రజాపతి అయిన బ్రహ్మ ఈ రీతిగా మనుష్యులందరి యొక్క కర్తవ్యాలను ముందుగానే నిర్ణయించి ఉంచాడు. వారు వాటిని యధారీతిగా పాటించాలి." అని చెప్పాడు.

మాంధాత - "దేవరాజా! మానవసమాజంలో దస్యులు అన్నివర్గాలలోను, అన్ని ఆశ్రమాలలోను ఉంటారు. వారు కేవలం వివిధ చిహ్నాలతో గుర్తించని రీతిలో ఉంటారు." అన్నాడు.

ఇంద్రుడు - "రాజా! దండనీతి నశించినప్పుడు, రాజధర్మం ఉపేక్షించబడినప్పుడు ప్రాణు లందరూ కర్తవ్యవిమూడులై పోతారు. ఈ సత్యయుగం అంతరించాక అనేక వేషధారులైన సన్యాసులు బయలుదేరుతారు. అన్ని ఆశ్రమాలు కలగావులగం అవుతాయి. ప్రజలలో కామక్రోధాలు పెచ్చుమీరుతాయి. అందుకని వారు పురాణాలు ధర్మాల యొక్క పరమ లక్ష్యాన్ని నిర్లక్ష్యం చేసి వ్యతిరేకమార్గంలో చరిస్తారు. ఉదారహృదయులయిన రాజులు దండనీతి ద్వారా సాపాలు చేయకుండా అరికట్టకలిగితే పరమమంగళమయమైన సనాతన ధర్మం క్షీణించకుండా ఉంటుంది. రాజులు అన్ని లోకాలలోను గౌరవ పాత్రులు. అతనిని అవమానించినవారికి దాన యజ్ఞ శ్రాద్ధ కర్మలు ఎన్నడూ సఫలం కావు. రాజు మనుష్యులకు అధిపతి, సనాతనుడు, దేవస్వరూపుడు, దర్మరక్షకుడు, తన బుద్ధితో ప్రవృత్తిధర్మం గురించి ఆలోచించినవానివే నేను మాననీయునిగా, పూజ్యునిగా భావిస్తాను. అతనిలోనే క్షత్రధర్మం కూడా నిలిచిఉంటుంది." అని ఉపదేశించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా! ఇంద్రరూపధారి అయిన విష్ణుభగవానుడు ఈ రీతిగా మాంధాతకు ఉపదేశించి, సనాతనమైన, అవ్యయమైన తన ధామానికి వెళ్లిపోయాడు.

ఈ రీతిగా మొట్టమొదట విష్ణుభగవానుడే రాజధర్మాన్ని న్యూపింపచేశాడు. సత్పురుషులు దీనిని ఆచరిస్తూ ఉన్నారు. కాబట్టి నీవు కూడా నీ పూర్వులు స్వీకరించిన ఈ క్షత్రధర్మాన్నే ఆచరించు." అని ముగించాడు.

రాజధర్మములో ఇమిడిన చతురాశ్రమధర్మములు

యుధిష్ఠిర మహారాజు - "పితామహా! మనుష్యులకు నాలుగు ఆశ్రమాలు ఉన్నాయి అని మీరు చెప్పారు. అవి మీరు పూర్తిగా వివరించి చెప్పండి " అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - " యుధిష్ఠిరా! సనాతనధర్మం గురించి వాకు ఎలా తెలుసునో అలాగే నీకూ తెలుసును. అయినా నీవు నన్ను అడిగావు కాబట్టి విను. సదాచారప్రవృత్తులై, నాలుగు ఆశ్రమాల ధర్మాలను పాటించేవారికి ఏ ఫలాలు ప్రాప్తిస్తాయో, అవే ఫలితాలు రాగద్వేషాలను విడిచి ధండనీతిని అనుసరించి నడుచుకొనే రాజులకు కూడా ప్రాప్తిస్తాయి. రాజు ప్రజలందరినీ సమానదృష్టితో చూచేవాడయితే అతనికి సన్యాసులకు కలిగే గతి లభిస్తుంది. ఆత్మతత్త్వజ్ఞునియై దయా నిష్కరతలను యథోచితంగా ప్రయోగించడం కూడా తెలిసిన రాజుకు గృహస్థాశ్రమవాసులకు లభించే లోకాలు లభిస్తాయి. అలాగే గౌరవింపదగినవారికి వారు కోరిన వస్తువులను ఇచ్చి గౌరవించితే అతనికి బ్రహ్మచారులకు ప్రాప్తించే గతి లభిస్తుంది. తన జ్ఞాతులను, సంబంధులను, సుహృదులను ఆపదలనుండి ఉద్ధరించినవానికి వానప్రస్థులకు లభించే లోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. ముఖ్యమైనవారిని, ఆశ్రమవాసులను సత్కరించేవానికి, ప్రతినిత్యమూ పితృశాద్ధము, భూతయజ్ఞము, అతిథిసేవ, దేవపూజ చేసేవానికి, సత్పురుషులను సత్కరించడానికి శత్రుదేశాలను ఆక్రమించేవానికి వానప్రస్థులకు లభించే లోకాలు లభిస్తాయి. సమస్త ప్రజలను రాజ్యమును పాలించడం, ప్రతినిత్యం వేదాధ్యయనం చేయడం, క్షమ కలిగి ఉండడం, ఆచార్యపూజ, గురుసేవ చేయడం, ఇవి బ్రహ్మలోకప్రాప్తికి సాధనములు. యుద్ధంలో ప్రాణాలు పణంగా పెట్టవలసిన సమయం వచ్చినప్పుడు " నేను చనిపోవడమో లేదా దేశాన్ని రక్షించడమో చేస్తాను" అని నిశ్చయించుకొన్న రాజుకు కూడా బ్రహ్మలోక ప్రాప్తి కలుగుతుంది. ప్రాణులందరి పట్ల నిష్కఫటమైన, సరళమైన వ్యవహారము కల రాజుకూడా సన్యాసులు పొందే లోకాలను పొందుతాడు. వానప్రస్థులకు, మూడు వేదములు తెలిసిన బ్రాహ్మణులకు మిక్కిలిగా ధనాన్ని ఇచ్చిన రాజుకు కూడా వానప్రస్థులకు లభించే లోకాలు లభిస్తాయి. బాలురు,

వృద్ధులు, ప్రాణులందరి పట్ల దయచూపే రాజుకు అన్నిరకాల పుణ్యలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి.

అత్యాచారానికి భయపడి తన్ను శరణుకోరి వచ్చిన వానిని రక్షించే రాజుకు గృహస్థాశ్రమవాసుల యొక్క లోకాలు లభిస్తాయి. ఈ రీతిగా అన్నిరకాల చరాచరప్రాణులను రక్షించి పూజించే, పూజ్యులు, ఆత్మజ్ఞులు అయిన సత్పురుషులను ఏలుకొనే రాజుకు కూడా గృహస్థులకు లభించే పుణ్యలోకాలు లభిస్తాయి. భగవంతుడు నిర్దేశించిన ధర్మాలను యథార్థరీతిలో అనుసరించేవాడు సమస్తఆశ్రమవాసులు పొందే పుణ్యఫలాలను పొందుతాడు. రాజు ప్రతి ఆశ్రమంలోని స్థాన, కుల ఆయువుల గౌరవాన్ని నిలపాలి. గొప్పసంపద, కానుకల ద్వారా ప్రాణులను గౌరవించేవాడు, అన్ని దశలలోనూ ధర్మము మీదనే దృష్టినిలిపిన వాడు అయిన రాజు అన్ని ఆశ్రమముల యొక్క ఫలాన్ని పొందుతాడు. ధర్మకుశలులు అయినవారు రాజ్యములో సురక్షితంగా వుంటూ ధర్మాన్నే ఆచరిస్తూ ఉంటే వారి పుణ్యములో కొంత భాగము ఆ రాజుకు చెందుతుంది. ధర్మనిష్ఠులైన వారిని రక్షించని రాజుకు వారి పాపాలలో పాలు పంచుకోవలసి వస్తుంది. ధార్మికపురుషులను రక్షించడంలో రాజుకు సహాయపడేవారికి ఇతరుల ధర్మాలలో భాగం లభిస్తుంది. యుధిష్ఠిరా! మనం ఉంటున్న ఈ గృహస్థాశ్రమం ఇతర అన్ని ఆశ్రమాల కంటే శ్రేష్ఠమైన దనే సంగతి సర్వదా స్పష్టమే. దండమును, క్రోధమును విడిచి ప్రజలను తనతో సమానంగా భావించే రాజు ఈ లోకంలోనూ, మరణించాక ఫరలోకంలోనూ సుఖాన్ని పొందుతాడు. జీవుని హృదయంలో ప్రపంచంలోని ఏ భాగము పట్ల ఆసక్తి లేకపోతే అతడు సత్యస్థితుడై ఉంటాడు. అదే సమయంలో అతనికి ఫరబ్రహ్మప్రాప్తి కూడా కలుగుతుంది.

రాజా! నీవు వేదాధ్యయన తత్పరులై సత్కర్మ ఫరాయణులైన బ్రాహ్మణులను, ఇతరులందరిని రక్షించే ప్రయత్నం చెయ్యి. దూడు, అడవులలోనూ, విభిన్న ఆశ్రమాలలోనూ ఉంటూ లోకులు ఎంత ధర్మము ఆచరిస్తారో వారిని రక్షించడం వలన రాజుకు అంతకంటే వందరెట్లు పుణ్యం వస్తుంది. నేను నీకు ఎన్నో రకాల రాజధర్మాలను చెప్పాను. ఇది ఆత్యంత ప్రాచీనము, సనాతనము. నీవు దీనినే పాటించు. నీవు ప్రజాపాలన తత్పరుడవు అయితే చతురాశ్రమాల వారు, చతుర్వర్ణాలవారు ఆచరించే ధర్మం యొక్క ఫలాన్ని పొందగలవు.

ప్రజాభ్యుదయమునకు రాజు యొక్క అవశ్యకత
- బృహస్పతి వసుమనుల సంవాదము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! మీరు నాలుగు ఆశ్రమాల నాలుగు వర్ణాల ధర్మాలు చెప్పారు. ఇక ఇప్పుడు మీరు దేశం యొక్క ప్రధాన కర్తవ్యము ఏదో చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - రాజును అభిషేకించడం దేశానికి ప్రధాన కర్తవ్యం. ఎందుకంటే ప్రభువు, పైవ్యము లేని రాజ్యాన్ని దోపిడిదారులు వాశనం చేస్తారు. రాజు ఉండని దేశంలో ధర్మం కూడా నిలువదు అక్కడి ప్రజలు తమలో తాము ఒకరినొకరు మింగివేస్తారు. అటువంటి రాజులేని స్థితి అతిహేయమైనది. అరాజకమైన దేశంలో ఉండడం మంచిది అని వేను ఎంతమాత్రం అనుకోను. అటువంటి రాజ్యముపై రాజ్యాభిలాష కలిగిన ప్రబల శత్రువు ఎవరైన దాడిచేస్తే, ముందుకు వెళ్ళి స్వాగతం చెప్పి తీసుకొనిరావడమే మంచిది. ఎందుకంటే లోకంలో అరాజకత్వమును మించిన పాపము ఏదీలేదు. ఉన్నతిని కోరుకొనే వారు ఎప్పుడూ తమ దేశానికి ఎవరోఒకరిని రాజుగా నియమించుకోవాలి. రాజులేని దేశంలోని ప్రజలు ధనం వలనగాని, స్త్రీల వలన గాని సుఖాన్ని అనుభవించలేరు. అటువంటి స్థితిలో పాపులకు కూడా శాంతి లభించదు. ఎందుకంటే ఒకరి ధనాన్ని ఇద్దరు దోచుకొంటారు. ఇతరులు అనేకులు కలిసి వారిద్దరి సంపదను దోచుకొంటారు. అక్కడ దాసుడు కానివాడు కూడా దాసుడుగా చేయబడతాడు. స్త్రీలను బలాత్కారంగా అపహరిస్తారు. అందుకే దేవతలు ప్రజలను పాలించే రాజును సృష్టించారు. భూమిపై దృఢధారి అయిన రాజు లేకపోతే నీటిలో చేపలవలె బలవంతులు దుర్బలులను మింగివేస్తారు.

రాజులేని కారణంగా పూర్వము ఎంతోమంది ప్రజలు నష్టపోయారని తెలుస్తోంది. అప్పుడు వారు దుఃఖితులై బ్రహ్మవద్దకు వెళ్ళి అతనితో - "దేవా! రాజు లేక మేము చాలా నష్టపోతున్నాము మీరు మాకు ఎవరైనా రాజును ప్రసాదించండి అని వేడుకొన్నారు. అప్పుడు బ్రహ్మ మనువును ఆజ్ఞాపించాడు. కాని అతడు రాజ్యభారాన్ని స్వీకరించలేదు. అతడు బ్రహ్మతో - "నేను పాపానికి వెరుస్తాను, రాజ్యము ఏలడం చాలా కఠినమైన పని, విశేషించి మానవ లోకంలో ఇది మరీ కఠినమైన పని. ఎందుకంటే వారి ఆచరణ ఎప్పుడు అసత్యంతో నిండి ఉంటుంది." అని చెప్పాడు. అప్పుడు బ్రహ్మ "నీవు దీనికి భయపడకు, పాపము అనేది చేసినవారికి

తగులుతుంది. నీవు చాలా బలవంతుడవు, సరాక్రమశాలివి అయిన రాజువు. ఎవరూ నిన్ను అణచలేరు. నీ కారణంగా మాకందరికీ సుఖం కలుగుతుంది. నీ చేత సురక్షితులై ప్రజలు చేసే ధర్మంలో నాల్గవవంతు నీకు లభిస్తుంది. ఆ ధర్మప్రభావం వలన నీవు మమ్మల్ని కూడా పోషించగలవు. ఇక నీవు విజయం కోసం బయలుదేరు, శత్రువుల గర్వాన్ని అణిచివేయి. నీకు సర్వధా విజయం లభించుగాక" అని నచ్చచెప్పాడు.

బ్రహ్మదేవుని ఆజ్ఞను పాటించి మనువు గొప్ప పైవ్యముతో విజయం కోసం బయలుదేరాడు. అతని గొప్పతనాన్ని చూచి లోకులందరూ భయచకితులై ధర్మకార్యముల యందు మనస్సును లగ్నం చేయసాగారు. ఈ రీతిగా మనువు అంతటా తిరిగి పాపులను అణచివేసి ప్రజలను తమతమ పనులలో నియోగించాడు. కాబట్టి ఐశ్వర్యం కోరుకొనేవాడు అన్నింటికంటే ముందుగా ప్రజలను అనుగ్రహించడానికి ఒక రాజును నియమించాలి. అతనికి ప్రతినిత్యము గొప్ప భక్తి భావంతో నమస్కరించాలి. ఈ లోకంలో తమవారు ఆదరించినవారినే ఇతరులు కూడా గౌరవించుతారు. తమవారు తిరస్కరిస్తే ఇతరుల దృష్టిలో కూడా చులకన అవుతారు. రాజు ఇతరుల చేత తిరస్కరించబడితే - అందరికీ అది దుఃఖదాయకమే కనుక అతనికి ప్రజలు ఛత్రము, వస్త్ర, ఆభరణాలు అన్న పావాలు, భవనాలు, ఆసనాలు, శయ్యలు మొదలైన అన్నిరకముల సామగ్రిని కానుకలుగా ఇవ్వాలి. ఈ ప్రకారంగా వైభవాన్ని పొంది రాజు దుర్జయుడౌతాడు. అతనికి ప్రజలను రక్షించే శక్తి వస్తుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - తాతగారూ! బ్రాహ్మణులు రాజును దైవస్వరూపుడని ఎందుకు అంటారు? దయచేసి ఇందులోని రహస్యమేమిటో వాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు - యుధిష్ఠిరా! ఇదే సంగతిని వసుమనుడనే రాజు బృహస్పతిని అడిగాడు. అప్పుడు బృహస్పతి అతనితో - రాజా! లోకంలో కనిపించే ధర్మానికి మూలకారణం రాజే. రాజభయం కారణంగానే ప్రజలు పరస్పరం ఒకరినొకరు మింగడం లేదు. ప్రజలు మర్యాదను విడిచినప్పుడు, లోభవశాలు అయినప్పుడు రాజే ధర్మం ద్వారా వారిలో శాంతిని సుస్థిరం చేయాలి. రాజు లేకపోతే తక్కువ నీటిలో ఉండే చేపలూ, అడవిలో ఉండే పక్షులవలె ప్రజలు కూడా పరస్పరం పోట్లాడుకొని క్షణాలలో నశించిపోతారు. అప్పుడు బలవంతులు నిర్బలుల భార్యాపుత్రులను అపహరిస్తారు. వారు మంచిగా

ఇవ్వక పోతే వారి ప్రాణాలను తీస్తారు. మనుష్యుల వద్ద ఉండే వాహనాలు, వస్త్రాలు, అలంకారాలు, రకరకాల రత్నాలను పాపాత్ములు దొంగిలిస్తారు. రాజు రక్షించకపోతే ధర్మాత్ములు రకరకాల ఆయుధాల దెబ్బలను సహించవలసి వస్తుంది. అధర్మమే వ్యాపిస్తుంది. పాపులు తల్లిదండ్రులను, వృద్ధులను, ఆచార్యులను, అతిథులను, గురువులను కూడా దుఃఖపెడతారు. ధనవంతులు - మృత్యువు, బంధనము అనే కష్టాలను అనుభవించాలి. ఎవరూ కూడా ఏ వస్తువూ తనది అనుకోలేరు. ప్రజలు అకాలంలో కాలుని గాలానికి చిక్కుతారు. దేశంలో దస్యులకే ప్రాధాన్యం ఏర్పడుతుంది. వ్యవసాయం నశించిపోతుంది. వ్యాపారం మట్టిలో కలిసిపోతుంది. నీతికి, కర్మకాండకు లోపం జరుగుతుంది. గొప్ప గొప్ప ధక్షిణలు గల యజ్ఞాలు కనిపించనే కనిపించవు. వివాహం లేదా ఏదైనా పామాజిక వ్యవస్థ ఉండదు. రాజు ప్రజలను పాలించకపోతే ప్రపంచమంతటా భయం వ్యాపిస్తుంది. అందరి హృదయం విచలితమై అన్నివైపులా హోహాకారాలు చెలరేగుతాయి. ఒక్క క్షణంలో ఈ ప్రపంచమంతా నశించిపోతుంది. అపై బ్రహ్మహత్య చేసినవాడు కూడా విలాసంగా ఇంద్రియ సుఖాలను అనుభవిస్తాడు. చేతులలో ఉండగానే ప్రజల వస్తువులను దొంగలు ఎత్తుకు పోతారు. ధర్మం యొక్క సమస్త మర్యాద విచ్చిన్నమైపోతుంది. లోకులు భయభ్రాంతులై అటూ ఇటూ పరుగులు తీస్తారు. లోకంలో అన్యాయం వ్యాపించి ప్రజలు వర్ణసంకరులై దేశంలో దుర్భిక్షం తాండవిస్తుంది. రాజు చేత సురక్షితులైతేనే ప్రజలు నిర్భయులై ఇంటి తలుపులు తెరిచి సుఖంగా నిద్రిస్తారు. ధర్మనిష్ఠుడైన రాజు భూమిని రక్షించకపోతే లోకులు ఇతరుల నోటినుండి కటువైనమాటలనే వినలేరు. ఇక దెబ్బలు సహించడం సంగతి చెప్పేదేముంది? రాజు రక్షిస్తుంటే స్త్రీలు అన్నిరకాల నగలు అలంకరించుకొని ఏ పురుషుని సహాయము లేకుండానే నిర్భయంగా దారివెంట నడుస్తారు. ప్రజలు ధర్మాన్ని ఆచరిస్తారు. పరస్పరం ఎవరికీ బాధ కలిగించరు. మూడు వర్ణాలవారు రకరకాల యజ్ఞాలు అనుష్ఠించుతారు. శ్రద్ధగా విద్యాభ్యాసము చేస్తారు. ఈ లోకం వ్యవసాయం చేత, వ్యాపారం చేతనే పోషించబడుతోంది. దీనికి ఆధారము యజ్ఞయాగాదులు, రాజు ధర్మాన్ని రక్షించినప్పుడే ఇవన్నీకూడా చక్కగా నిర్వర్తించబడతాయి.

రాజు ఉండకపోతే అన్ని రకాల ప్రాణులు కూడా నశించిపోతాయి. అతడు ఉంటేనే అన్నింటికి రక్షణ. ఇటువంటి స్థితిలో రాజును ఎవరు గౌరవించకుండా ఉంటారు? రాజుకు

ప్రియము, హితము చేసిన వారికి ఇహపరలోకాలు రెండూ కూడా కలుగుతాయి. మనస్సులోనైనా సరే రాజుకు కీడు తలపెడితే అతనికి ఈ లోకములోనూ బాధకలుగుతుంది. మరణించాక నరకద్వారము చూడవలసి వస్తుంది. “ఇతడూ మనిషే” అని అనుకొని రాజును అవమానించకూడదు. నిజానికి ఈ మనుష్య రూపంలోనే ఒక గొప్ప దేవుడు నిరాజమానుడై ఉన్నాడు. రాజు ఆయా సమయాలలో అగ్ని, సూర్యుడు మృత్యువు, కుబేరుడు, యముడు ఈ ఐదుగురు దేవతల రూపాలను ధరిస్తాడు. ప్రజలకు బాధలను కలిగించే దుష్టులను మారువేషంలో తన ఉగ్రతేజస్సుతో దగ్ధము చేసినప్పుడు అతడు అగ్ని రూపుడవుతాడు. గూఢచారు లనే నేత్రాలతో ప్రజలందరి ప్రవృత్తిని చూస్తూ వారి మేలు కొరకు ప్రయత్నం చేసేటప్పుడు అతడు సూర్యుడవుతాడు. క్రోధోద్రిక్తుడై వంధలకొద్ది పాపులను, అతని పుత్రప్రాతులను మంత్రులతో పాటుగా సంహరిస్తున్నప్పుడు మృత్యుసమానుడౌతాడు. కఠోరంగా ధండించి అధర్మం ఆచరించిన వారిని అణచివేసి ధర్మాత్ముల పట్ల దయచూసినప్పుడు అతడు పాక్షాత్తు యమరాజే అనిపిస్తాడు. తనకు ఉపకారము చేసిన వారికి ధనం, స్త్రీలు మొదలైనవి, ఇచ్చి సంతృప్తిపరిచినప్పుడు, అపకారము చేసిన వారి సంపదను హరించినప్పుడు అతడు తానే కుబేరుడు అనిపించుకొంటాడు. కార్యకుశలుడు, పుణ్యకర్ముడు, ఈర్ష్యాశూన్యుడు, ధర్మవృద్ధి కోరుకునేవాడు ఎప్పుడూ రాజును నిందించకూడదు రాజుకు విరుద్ధంగా నడుచుకోనేవాడు. ఎవరూ కూడా సుఖపడలేడు. వాడు రాజు పుత్రుడైనా సరే. సోదరుడైనా సరే, సమవయస్కుడు, సమక్షుడు అయినాసరే. గాలికి రాజుకున్న అగ్ని కూడా ఎప్పుడైనా ఏదైనా వస్తువును బూడిధ చేయకుండా మిగుల్చుతుందేమోగాని, రాజును ఎదిరించితే కొంచెము కూడా మిగలదు. రాజు యొక్క వస్తువులను మృత్యువువలె ధూరంగా ఉంచాలి. జంతువు మారకయంత్రాన్ని తాకగానే చనిపోయినట్లుగా రాజద్రవ్యాన్ని స్పృశించినంతనే మనిషి ప్రాణాలకు ఆపద కలుగుతుంది. కాబట్టి బుద్ధిమంతుడు రాజుయొక్క వస్తువును తనవస్తువు వలెనే రక్షించాలి.

కాబట్టి తన ఉన్నతిని కోరుకోనేవాడు, నిగ్రహం కలవాడు, జితేంద్రియుడు, మేధావి, ఆలోచనా శీలుడు, చతురుడు అయినవాడు ఎప్పుడూ రాజుగారి పక్షంలోనే ఉండాలి. కృతజ్ఞుడు, బుద్ధిమంతుడు, ఉదారాశయుడు దృఢమైన భక్తికలవాడు, జితేంద్రియుడు, ధర్మనిష్ఠుడు, సర్వదా నీతిని

పాటించేవాడు అయిన మంత్రిని రాజు కూడా తప్పక గౌరవించాలి. తన పట్ల అనురాగం ఉన్నవానిని, బుద్ధిమంతుని, ధర్మజ్ఞుని, ఇంద్రియ నిగ్రహం కలవానిని, పరాక్రమవంతుని, ఉధారుని, అందరినీ కాదని కేవలం తానే అన్నిపనులు చేయడానికి సిద్ధమైన వానిని, రాజు తప్పకుండా తనవద్ద ఉంచుకోవాలి. బుద్ధి - మనుష్యునికి సందేహం లేకుండా చేసినట్లుగానే రాజు అతనిని తన పట్ల వినయం కలవాడిగా చేయగలడు. రాజుకు విరుద్ధంగా ఉన్నవాడు సుఖాన్ని ఎలా పొందగలుగుతాడు? రాజు తనను శరణుకోరిన వారికే సుఖం కలిగిస్తాడు. రాజు ప్రజలకు గౌరవనీయమైన హృదయం వంటినాడు. అతడే ధానియొక్క గమనం, ప్రతిష్ఠ ప్రధాన సుఖం కూడా. రాజును ఆశ్రయించిన వారు పూర్తిగా ఇహలోక పరలోకాలను తమకు వశం చేసుకోగలరు. రాజు కూడా దండం, సత్యం, సౌహార్దములతో భూమిని పాలిస్తాడు. గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చేసి సనాతనమైన స్వర్గ స్థావాన్ని పొందుతాడు." అని బృహస్పతి ఉపదేశించినమీదట కోసలరాజు వసుమనుడు ప్రయత్నపూర్వకంగా తన ప్రజలను పాలించసాగాడు.

రాజయొక్క ప్రధాన కర్తవ్యములు -

యుగనిర్మాణములో దండనీతి యొక్క ప్రాధాన్యము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! రాజు యొక్క ప్రధాన కర్తవ్యం ఏమిటి? అతడు దేశాన్ని ఎలా రక్షించాలి? శత్రువులను ఎలా జయించాలి? దూతలను ఏ క్రమంలో నియమించాలి? నాలుగు వర్ణాల వారికీ, తన సేవకులకు భార్యాపుత్రులకు తనమీద విశ్వాసాన్ని ఎలా కలిగించాలి." అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! నీవు రాజయొక్క ఆచరణను గూర్చి సావధానంగా విను, రాజు, అతని ప్రతినిదులు ఆరంభంలో ఏమి చెయ్యాలి. అనేదాని గురించి చెబుతున్నాను. రాజు మొదట తన మనస్సును జయించాలి. అనంతరం శత్రువులను ఓడించేప్రయత్నం చెయ్యాలి. పంచేంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకోవడమే మనస్సు పొందే విజయం. జితేంద్రియుడైన రాజే శత్రువులను కూడా అణచివేయగలడు. అతడు దుర్గములలో, రాజ్యము యొక్క సరిహద్దులలో పల్లెలలో, పట్టణములలో ఉద్యానవనాలలో సేనను నియమించాలి. అలాగే అన్ని సైనిక గుడారాలలోనూ, పల్లెలలోనూ, పట్టణాలలోనూ రాజభవనం చుట్టుప్రక్కల కూడా తగినంత మాత్రంగా సమర్థులైన సైనికులను ఉంచటం మిక్కిలి అవసరం. బాగా పరీక్షించి గ్రహించిన వారిని, చూడడానికి మూర్ఖులవలె, గ్రుడ్డివారివలె, చెవిటివారివలె

అనిపించేవారిని, ఆకలి దప్పులను శ్రమను సహించే సామర్థ్యం గలవారిని, గుప్తచరులుగా నియమించుకోవాలి. ఈ గూఢచారులను మంత్రులు, మిత్రులు, పుత్రుల మీద కూడా నియమించాలి. అలాగే దేశములోనూ సామంతుల రాజ్యములలో కూడా వీరిని ఇటువంటి ఉపాయముల చేతనే నియోగించాలి. వారు తమలో తాము కూడా ఒకరిని ఒకరు గుర్తించకుండా ఉండాలి. రాజు తన గూఢచారులద్వారా రాజమార్గాలలో, విహారాలలో, నాలుగు కూడళ్ళలోనూ, సవ్యాసులలోనూ, తోటలలోనూ, పండితుల సభలలోనూ, చుట్టుప్రక్కల, నలుగురు కలసినచోట, సభాస్థావాలలోనూ, ధర్మశాలలలోనూ, నివసించే శత్రుగూఢచారుల యొక్క జాడను తెలుసుకొంటూ ఉండాలి. రాజు శత్రుదూతలను ముందుగానే గుర్తించినట్లయితే దానివలన అతనికి మేలు కలుగుతుంది.

రాజుకు తన పక్షము దుర్బలంగా ఉంది అనిపించినప్పుడు తన బలహీనతను గుర్తించడానికి ముందే శత్రువుతో సంధిచేసుకోవాలి. అందులో ఏ కొంచెము లాభం కనిపించినా సంధి చేసుకోవడంలో ఆలస్యం చెయ్యకూడదు. గుణవంతుడు, ఉత్సాహవంతుడు, ధర్మజ్ఞుడు, సదావారి అయినరాజు ఉంటే, ప్రజలను ధర్మానుసారంగా పాలించే రాజు తప్పక అతనితో కలిసిపోవాలి. రాజుకు తన పరిస్థితి అపదలో ఉందని తోచినప్పుడు అంతకుముందు వదిలిపెట్టిన అపరాధులను, జనము ద్వేషించే వారిని అన్ని విధాల నశింపచెయ్యాలి. ఏ విధమైన ఉపకారంకాని, అపకారంకాని జరుగదు అనిపించిన వారిని, స్వయంగా తల ఎత్తేసామర్థ్యం లేనివారిని ఉవేక్షించాలి. శత్రువులను అణచివేయగల సామర్థ్యం ఉన్న బలమైన సైన్యముగల రాజు తన రాజధానిలోని వ్యవస్థను చక్కబరచుకొని శత్రువు ఇతరులతో యుద్ధంలో నిమగ్నమైనప్పుడు, అజాగ్రత్తగాను, దుర్బలునిగాను ఉన్నప్పుడు తన సైన్యాన్ని అతని మీద దాడికి పురిగొల్పాలి. ఒకవేళ శత్రువు తనకంటే బలవంతుడు అయినప్పటికీ కూడా సర్వదా అతనికి లొంగి ఉండకూడదు. దుర్బలుడైనా రహస్యంగా అతని శక్తిని నష్టపరిచే ప్రయత్నం చెయ్యాలి. అతని మంత్రులలో, ప్రీతిపాత్రులలో బేదం కల్పించాలి.

దేశం యొక్క మేలుకోరే రాజు సర్వదాయుద్ధంలోనే మునిగి ఉండరాదు. సామదానభేదాలనే మూడు ఉపాయాలను బృహస్పతి అర్థప్రాప్తికి కారణంగా చెప్పాడు. రాజు ప్రజల ఆదాయంలోని ఆరవపాలు వారి రక్షణకొరకే పన్నురూపంలో వసూలు చెయ్యాలి. రాజు తన ప్రజలపై పుత్రపాత్రులతో

సమానంగా ప్రేమచూపాలి. కాని వ్యాయం చేసే సమయంలో ప్రేమకు లోనై పక్షపాతం చూపకూడదు. వ్యాయం చేసే సమయంలో వాది ప్రతివాదుల మాటలను వినడానికి, అన్ని విషయములను తెలుపగల పండితులను నియమించాలి. ఎందుకంటే పరిశుద్ధమైన వ్యాయమే రాజ్యానికి ఆధారము. తినుబండారములు, ఉప్పు, తనిఖీకేంద్రాలు, ఓడరేవులు, గజసైన్యము - వీటిమీద పన్ను వసూలు చేయడానికి రాజు తనకు విశ్వాస పాత్రులైనవారిని, మేలుకోరే వారిని, మంత్రులుగా నియమించాలి. చక్కగా వ్యాయంచేసే రాజే ధర్మాన్నీ పొందగలుగుతాడు. రాజుకు వ్యాయనిష్ఠుడై ఉండటమే ప్రధాన ధర్మము. అదేకాక అతడు వేదవేదాంగ వేత్త, తపోనిష్ఠుడు, దానశీలుడు, యజ్ఞపరాయణుడు అయి ఉండాలి. రాజునందు ఈ గుణాలన్నీ నిరంతరం సుస్థిరంగా ఉండాలి.

దుర్బలుడైన రాజును ఎవరైనా బలవంతుడైన శత్రువు అణచివేస్తూ ఉంటే అతడు కోటలోపలే ఉండి తన మిత్రులతో కలిసి సామ బేద ఉపాయాలతో యుద్ధ విషయంలో సంప్రదించాలి. యుద్ధం చెయ్యాలి, అనే నిశ్చయమే కలిగితే పశుశాలలను అడవుల నుండి ఎత్తివేసి పశువులను తోలుకొనివచ్చి గ్రామాలలో కలిపివేయాలి. ధనవంతులకు, సైన్యంలోని ప్రధాన అధికారులకు పదేపదే ధైర్యము చెబుతూ అతి రహస్యమైన, దుర్గమమైన స్థానాలకు చేర్చాలి. రాజ్యంలోని తిండి గింజలన్నీ తన అధీనంలో ఉంచుకోవాలి. నదులమీద వంతెనలను కూల్చివేయాలి. శత్రువులు దాగుకొంటారనే అనుమానం గల దుర్గాలను అన్నివైపులా కూలగొట్టాలి. దేవాలయంలోని వృక్షాలను విడచి చిన్నాపెద్దా అన్ని చెట్లను నరికివేయాలి. బహుశాఖలుగా విస్తరించిన చెట్ల యొక్క కొమ్మలను నరికివేయాలి. నగరానికి నలువైపులా ప్రాకారాలను నిర్మించాలి. దానిపై దుర్గ రక్షకులను నియమించాలి. దానికి నలువైపులా ఉన్న అగడ్తలను (కందకం) నీటితో నింపాలి. అందులో మొసళ్లను, చేపలను, ఎండ్రకాయలను వదలాలి. నగరంలో గాలి రావడానికి, ఆపదకలిగినప్పుడు పారిపోవడానికి ప్రాకారాలలో గవాక్షాలు వదలాలి. గుమ్మాల వంటివి రక్షణకోసం ఏర్పాటు చెయ్యాలి. ఈ గవాక్షాలపై పెద్ద పెద్ద యుద్ధ యంత్రాలు, తుపాకులు ఉంచాలి. వాటిపై తమ అధికారం ఉండాలి. దుర్గంలోపల ఎక్కువగా ఇంధనాన్ని పోగుచేయించాలి. కొత్తగా నూతులు తవ్వించాలి. ఇంతకు ముందే ఉన్న నూతులను శుభ్రము చేయించాలి. ఇళ్ళపైకప్పులను మట్టితో అలికించాలి. చైత్రమాసములో నిప్పు అంటుకొని

తగులబడుతుందనే అనుమానం ఉంటే పొలాలలోని గడ్డిని పీకి వేయించాలి. పగటి సమయంలో అగ్నిహోత్ర కార్యానికి తప్ప ఇంక ఏ కార్యానికి నిప్పును వెలిగించరాదు. కమ్మరి బట్టీలలోనూ, సూతికా గృహాలలోనూ కూడా అతి జాగ్రత్తగా నిప్పును వెలిగించాలి. నగర రక్షణకోసం పగటిపూట నిప్పును రాజేసిన వారికి బారీదండన విధింపబడుతుంది అని దండోర వేయించాలి. ఈ సమయంలో భిక్షగాండ్రును, నపుంసకులను, పిచ్చివారిని, నటులను నగరం నుండి బయటకు పంపించాలి. రాజమార్గాలను విశాలంగా చెయ్యాలి. యథోచిత రీతిగా వీధులను దుకాణాలను ఏర్పాటు చెయ్యాలి. ధావ్యాగారము, ఆయుధాగారము, యోధుల విడుదులు, అశ్వశాలలు, గజశాలలు, సైనికుల డేరాలు, అగడ్తలు, రాజభవనాలు, ఉద్యానవనాలు ఇతరులెవరూ చూడడానికి వీలులేనట్లుగా యుక్తిగా సిద్ధం చేయించాలి. ఇటువంటి స్థితిలో రాజు గాయపడిన నారిసేవకోసం తైలం, పూతం, మధువు అన్ని రకాల ఓషధులు కూడా సమకూర్చుకోవాలి. ఇవేకాక బొగ్గులు, సమిధలు, ముంజగడ్డి, మోదుగు దండములు, బాణములు, లేఖనములు, గడ్డి, విషములో ముంచిన బాణములను సమకూర్చుకోవాలి. అన్ని రకాల ఆయుధాలు - శక్తి, ఋష్టి, ప్రాసము, కవచము, ఫలమూలములు, నాలుగురకాలైన వైద్యములు కూడా సిద్ధంగా ఉంచాలి. ఈ సమయంలో సేవకులలో, మంత్రులలో, పురవాసులలో, సామంతులలో అనుమానించదగిన వారిని తనవశంలో ఉంచుకోవాలి. ఏదైనా పనిలో సావల్యం లభిస్తే ఆ పనిలో సహాయ పడిన వారికి ఎక్కువగా ధనం, యథోచిత బహుమానం ఇచ్చి తీయని మాటలతో సత్కరించాలి. రాజు, మంత్రి, కోశం, సేన, మిత్రుడు, రాష్ట్రము, నగరం - ఈ ఏడింటిని "రాజ్యము" అంటారు. రాజు ప్రయత్నపూర్వకంగా వీటిని రక్షిస్తూఉండాలి. ఆరు గణాలు, మూడు వర్గాలు, మూడు పరమవర్గలు వీటిని తెలుసుకున్న రాజు ఈ భూమిని అనుభవించగలుగుతాడు. వీటిలో సంధి చేసుకుని శాంతిగా ఉండడం, దందెత్తుట, శత్రువుతో యుద్ధమునకు తలపడుట, దాడిచేయుట ద్వారా శత్రువును భయపెట్టుట, శత్రువుల మధ్య భేదమును సృష్టించుట, దుర్గమును గాని ఇతర రాజులను గాని ఆశ్రయించుట. ఇవి ఆరు గుణములుగా చెప్పబడుతున్నాయి. క్షయము, స్థితి, వృద్ధి ఇవి మూడు వర్గలు. అర్థ, ధర్మ, కామములు ఈ మూడు పరమవర్గలు. వీటన్నింటిని సమయోచితంగా నాడుకోవాలి. అంగీరసుని పుత్రుడు

బృహస్పతి “రాజా, అన్ని కర్తవ్యాలు పూర్తిచేసి ఈ భూమిని చక్కగా పాలించడం ద్వారా ప్రజలను రక్షించడం ద్వారా పరలోకంలో సుఖాన్ని పొందుతాడు. ప్రజలను చక్కగా పాలించిన రాజుకు తపస్సుతో గాని యజ్ఞదావాదులతోగాని అవసరమేముంది? అతనికి అన్ని ధర్మములు తెలిసినవే.” అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! దండనీతి, రాజు - ఈ రెండూ ఎలా ఉపయోగంలోకి వస్తే సాపల్యం పొందుతాయి? ఇది వాకు చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు “రాజా! దండనీతి ద్వారా రాజుకు ప్రజలకు కలిగే మహాభాగ్యాన్ని నేను ఇప్పుడు యుక్తి యుక్తంగా చెబుతాను. అది నీవు విను. రాజు దండనీతిని సమర్థంగా ప్రయోగించినప్పుడు అది నాలుగు వర్ణాల వారిని ధర్మము నందు నిలిపి ఉంచుతుంది. వారిని అధర్మము వైపు వెళ్ళనివ్వదు. ఈ రీతిగా మర్యాదోల్లంఘన జరుగకుండా క్షేమంగా ఉండటం వలన ప్రజలకు భయంలేకుండా ఉంటుంది. మూడు వర్ణాల వారు శాస్త్రానుసారంగా సమస్తీతిలో ఉండటానికి ప్రయత్నం చేస్తారు. ఇందులోనే మానవ జాతికి సుఖం ఉంది. రాజు కాలానికి అధీనుడా లేక కాలమే రాజుకు అధీనమా అనే సందేహం నీకు కలుగవలసిన అవసరం లేదు. ఎందుకంటే నాస్తవానికి కాలమే రాజుకు అధీనమై ఉంటుంది. రాజు దండనీతిని చక్కగా పూర్తిగా, ప్రయోగించినప్పుడు ఈ భూమిపై సంపూర్ణంగా సత్యయుగమే నడుస్తుంది. ఆ సత్య యుగంలో ధర్మమే ఉంటుంది తప్ప అధర్మము ఎక్కడా పేరుకు కూడా కనపడదు. ఏ వర్ణము వారికీ అధర్మము రుచించదు. ఆ సమయంలో ప్రజలయొక్క యోగక్షేమాలు స్వతస్సిద్ధంగానే సమకూరుతాయి. సర్వత్ర వైదిక గుణాలు విస్తరిస్తాయి. అన్ని ఋతువులు సుఖాన్ని ఆరోగ్యాన్ని పెంపొందించుతాయి. ప్రజల మనస్సులు ప్రసన్నంగా ఉంటాయి. మనుష్యుల ఆయువు తరిగిపోదు. ఏ స్త్రీ కూడా విధవరాలు కాజాలదు. కృపణులు ఎవరూ కనపడరు. విత్త కుండానే, దున్న కుండానే భూమి పండుతుంది. ఓషధులు సులభంగా లభిస్తాయి. బెరడు, ఆకులు, పండ్లు, వేర్లు అన్ని రసవంతములై ఉంటాయి. ఇవి అన్నీ సత్యయుగ ధర్మాలు.

అనంతరం రాజు దండనీతిలోని నాలుగవ అంశమును విడిచి మూడు అంశములతోనే నడుచుకుంటాడు. అప్పుడు త్రేతాయుగం ఆరంభమవుతుంది. ఆ సమయంలో మూడు బాగాల ధర్మంతో పాటుగా ఒక భాగం అధర్మం కూడా

నడుస్తుంది. విత్తినప్పుడు, దున్నినప్పుడు మాత్రమే భూమి పండుతుంది, ఓషధులు ఉత్పన్నమవుతాయి. రాజు దండనీతిలోని అర్థభాగం వదిలి కేవలము అర్థభాగమే అనుసరించుతున్నప్పుడు ద్వాపరయుగం వస్తుంది. అప్పుడు అధర్మం రెండుపాళ్ళు, ధర్మం రెండు పాళ్ళు జరుగుతుంది. విత్తినప్పుడు, దున్నినప్పుడు, భూమి సగమే పండుతుంది. చివరిగా దండనీతిని ఒక్కసారిగా విడచిపెట్టి రాజు ప్రజలకు దుఃఖం కలిగించినప్పుడు భూమిపైన కలియుగం వ్యాపిస్తుంది. కలియుగంలో అధర్మమే ప్రధానం అవుతుంది. ధర్మం ఎక్కడా చూడడానికి కూడా దొరకదు. అన్ని వర్ణాల నారి మనస్సులు స్వధర్మచ్యుతములు అవుతాయి. శూద్రులు భిక్షము ఎత్తుతూ, బ్రాహ్మణులు సేవలు చేస్తూ తమ జీవితాలను గడుపుతారు. యోగక్షేమాలు నశించిపోతాయి. వర్ణసంకరం పెచ్చుమీరిపోతుంది. వైదిక కర్మలు శాస్త్రోక్తంగా ఉండని కారణంగా గుణహీనమవుతాయి. ఋతువులు సుఖకరంగా ఉండవు, అవి అన్ని రోగాలకు కారణం అవుతాయి. మనుష్యుల యొక్క స్వరములు, వర్ణములు, మనస్సులు మలినములవుతాయి. అంతటా రకరకాల రోగాలు వ్యాపిస్తాయి. లోకులు అసమయంలోనే మరణిస్తారు. దేశంలో విధవరాండ్రు అధికంగా ఉంటారు. ప్రజలు క్రూరులౌతారు. వర్షాలు కూడా అక్కడక్కడ మాత్రమే ఉంటాయి. పంటలు కూడా సర్వత్రా పండవు. ఈ రీతిగా సత్య త్రేతా, ద్వాపర, కలి యుగాలను చేసేనాడు రాజే.

రాజు సత్యయుగమును సృష్టించినట్లయితే అక్షయస్వర్గం ప్రాప్తిస్తుంది. త్రేతాయుగమును సృష్టించినప్పుడు అతనికి అక్షయస్వర్గం లభించదు. ద్వాపరమును సృష్టించినప్పుడు తాను చేసిన పుణ్యమును అనుసరించి కేవలము కొంతకాలం వరకు స్వర్గములో ఉంటాడు. అతడు కలియుగాన్ని సృష్టించితే అతనికి మిక్కిలి పాపం కలుగుతుంది. అందువలన అతడు ఎక్కువ కాలము నరకాన్ని అనుభవించవలసి ఉంటుంది. ప్రజలను పాపకూపంలో ఉంచి అపకీర్తిని, పాపాన్ని మూటకట్టుకుంటాడు. కాబట్టి క్షత్రియుడు దండనీతి యొక్క జ్ఞానం పొంది దానిననుసరించి నడుచుకోవాలి. దానిని అతి సమర్థంగా వినియోగించినట్లయితే అది తల్లి దండ్రులవలె లోకాన్ని వ్యవస్థీకరించి పాలించుతుంది. ప్రాణులందరూ దండనీతిపై ఆధారపడియే నిలువగలుగుతున్నారు. దండనీతి కలిగి ఉండటమే రాజుకు పరమధర్మం. కాబట్టి యుధిష్ఠిరా! నీవు నీతికి నిలబడి ధర్మానుసారంగా ప్రజలను పాలించు.

అందువలన నీవు దుర్జయమైన స్వర్గలోకాన్ని పొందగలుగుతావు.

ఇహపరలోకముల యందు రాజుకు సుఖము

కలిగించు ముప్పది ఆరు గుణముల వినరణము.

యుధిష్ఠిరుడు - 'పితామహా! ఏ రీతిగా నడుచుకోవడం వలన రాజు ఇహపరలోకాలలో సుఖాన్ని ఇచ్చే పదార్థాలను సులభంగా పొందగలుగుతాడు?' అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - రాజా! ఈ చెప్పబోయే ముప్పది ఆరు గుణములు కలిగి రాజు వానిని ఆచరించినట్లయితే అతనికి ఇది పాథ్యము అవుతుంది. ఇప్పుడు క్రమంగా నేను వాటిని వివరించుతాను. (1) ధర్మమును ఆచరించాలి, కటువుగా ఉండకూడదు (2) అస్తికుడై ఉంటూ ఇతరులతో ప్రేమగా వ్యవహరించడం మానకూడదు. (3) క్రూరత్వాన్ని ఆశ్రయించకుండానే అర్థసంగ్రహం చెయ్యాలి. (4) హద్దులలో ఉంటూనే విషయములను అనుభవించాలి (5) దైన్యము లేకుండానే స్రీయంగా మాట్లాడాలి. (6) పరాక్రమం ఉండాలి కాని గొప్పలు చెప్పకూడదు. (7) దానము ఇవ్వాలి కాని అపాత్రునికి కాదు (8) సూటిగా వ్యవహరించాలికాని కఠోరత్వం రానివ్వకూడదు. (9) దుష్టసాంగత్యము చెయ్యకూడదు. (10) బంధువులతో కలహించకూడదు (11) రాజభక్తి లేని డూతను పనికి వినియోగించకూడదు (12) ఎవరికీ కష్టము కలిగించకుండానే తనపని చేసుకోవాలి (13) దుష్టులకు తన సంగతి చెప్పకూడదు (14) తన గుణాలను వర్ణించుకోకూడదు (15) సత్పురుషుల ధనమును అపహరించకూడదు. (16) నీచులకు ఆశ్రయమివ్వకూడదు (17) తరిచి పరీక్షించకుండా శిక్ష విధించకూడదు. (18) రహస్య మంత్రాగమును, వెల్లడించకూడదు. (19) లోభులకు ధనము ఇవ్వకూడదు. (20) ఎప్పుడో అపకారము చేసిన వారిని విశ్వసించకూడదు (21) ఎవరిపట్ల ఈర్ష్యలుండకూడదు, స్త్రీలను రక్షించాలి (22) పరిశుద్ధంగా ఉండాలి, ఎవరినీ అసహించుకోకూడదు (23) స్త్రీలను అత్యధికంగా సేవించకూడదు. (24) రుచిగా ఉన్నప్పటికీ మేలు చేయని దానిని తినకూడదు (25) గర్వించకుండా మాననీయులను ఆదరించాలి. (26) గురువును నిష్కపటంగా సేవించాలి. (27) ఆడంబరం లేకుండా దైవీపూజ చెయ్యాలి (28) నింద్యముకాని ఉపాయముతో సంపదను పొందాలనుకోవాలి (29) ఆదరముగా పెద్దలను సేవించాలి. (30) కార్యకుశలత ఉండాలి, కాని సమయం గురించి ఆలోచించాలి. (31) కేవలం తిండికోసం ముఖస్తుతి మాటలు

చెప్పకూడదు (32) ఎవరిమీద అయినా దయచూపేటప్పుడు అక్షేపణ చెయ్యకూడదు. (33) తెలియకుండా ఎవరినీ కొట్టకూడదు (34) శత్రువులను చంపి శోకించకూడదు (35) అకష్మాత్తుగా కోపించకూడదు (36) తనకు అపకారము చేసిన వారి పట్ల మృదువుగా వ్యవహరించకూడదు. రాజా! తన మేలు కోరుకునే రాజు రాజ్యము చేస్తూ ఈ రీతిగా వ్యవహరించాలి. నీవు ఈ విధంగా చేయకపోతే గొప్ప ఆపదలో పడిపోతావు. ఈ గుణాలన్నింటిని అనుసరించిన నాడు ఈ లోకములో సుఖపడతాడు. మరణించాక స్వర్గములో కూడా గౌరవం పొందుతాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - జనమేజయా! భీష్మపితామహుని ఉపదేశములు విని యుధిష్ఠిరుడు అతనికి నమస్కరించాడు.

రాజుకు పురోహితుని అవశ్యకత - ఇద్దరు

కలిసియుందుట నలవ కలుగులాభము

యుధిష్ఠిరుడు - 'పితామహా! ప్రజాపాలనలో రాజు చింతలేకుండా ఎలా ఉండగలుగుతాడు? న్యాయం చేయడంలో పొరపాటు లేకుండా ఎలా చేస్తాడు?' అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - 'రాజా! రాజు ధర్మాలను విస్తరించి చెప్పడం మొదలుపెడితే దానికి ఎన్నటికీ అంతు ఉండదు. కనుక సంక్షిప్తంగా చెబుతాను, శాస్త్రవేత్త, ధర్మిష్ఠి అయిన బ్రాహ్మణుడు ఇంటికి వస్తే అతనిని చూడగానే లేచి నిలబడి స్వాగతించు. కూర్చోవడానికి ఆసనం వెయ్యి. అతనిని విద్యుక్తంగా పూజించి పాదాలకు నమస్కరించు. అనంతరం పురోహితుని సలహాను అనుసరించి ఇతర రాజకీయ కార్యాలను చేయి. ధార్మికమైన, శుభకరమైన కార్యాలను నెరవేర్చిన తరువాత బ్రాహ్మణులచేత స్వస్తివాచనం చేయించు. నీయొక్క అభీష్టసిద్ధికోసం, విజయం కోసం వారి ముఖతః ఆశీర్వాదం పొందు. రాజు సరళస్వభావుడై ధైర్యంతో బుద్ధిబలంతో సత్యాన్ని ఆశ్రయించి కామక్రోధాలను పరిత్యజించాలి. కామక్రోధాలను ఆశ్రయించి, ధనసంపాదన చేయాలనుకొనే రాజు మూర్ఖుడు. అతడు ధర్మాన్ని విడిచి పెట్టినవాడే కాదు, ధనం కూడా అతని చేతికి చిక్కదు. లోభులు, మూర్ఖులు అయినవారిని నీవు ధనసంగ్రహకార్యానికై నియమించకు. బుద్ధిమంతులు, లోభరహితులు అయిన వారికి మాత్రమే అన్ని కార్యాలు అప్పగించాలి. మూర్ఖునికి అధికారం ఇస్తే, అతనికి కార్యాన్ని చక్కబెట్టడం సరిగా తెలియనందున, కామక్రోధాలకు వశుడై అతడు అనుచితమైన

పద్ధతులతో ప్రజలకు బాధలు కలుగజేస్తాడు. ప్రజలు పండించిన ఆహారంలో ఆరవవంతు 'శిస్తు' రూపంలో తీసుకోవడంద్వారా, శాస్త్రానుసారంగా అపరాధులను దండించడం ద్వారా, తన రక్షణలో ఉండే వ్యాపారులవద్ద నుండి పన్ను వసూలు చేయడం ద్వారా ధనసంగ్రహం చేయాలి. రాజు ధర్మానుసారంగా పన్ను వసూలు చేయాలి, శాస్త్రోక్తిరీతిలో పని జరిపించి, జాగరూకతతో తన రాజ్యంలోని ప్రజలయొక్క యోగక్షేమాలకై తగిన ఏర్పాటు చేయాలి. సోమరితనం లేక, రాగద్వేషరహితుడై, ఎప్పుడూ ప్రజలను రక్షిస్తూ దానాలు చేస్తూ నిరంతరం న్యాయపరాయణుడై ఉండే రాజు పట్ల ప్రజలు విశేషప్రీతి కలిగిఉంటారు. లోభానికి లోనై, అధర్మంగా ధనం సంపాదించాలని నీవు ఏనాడూ కోరుకోకు. ఎందుకంటే అనుచితమార్గాలలో సంగ్రహించిన ధనం చెడు కార్యాలలోనే నశించిపోతుంది. ధనలోభంతో మోహవశుడై శాస్త్ర విరుద్ధంగా ప్రజలనుండి అధికంగా పన్నులు వసూలు చేసి, వారికి బాధలు కలుగజేసే రాజు తన చేతులతోనే తన్ను నాశనం చేసుకొంటాడు. పాలమీది వ్యామోహంతో ఆవుపాడుగు కోసినవానికి పాలు దొరకనట్లే, అన్యాయంగా ప్రజలను పీడించడం వలన దేశం అభివృద్ధి చెందదు. ఇంటివద్ద గోవును సాకే వానికి రోజూ పాలు లభించినట్లుగా, ఉచితమైన మార్గాలలో దేశాన్ని రక్షించే రాజుకే దానివలన లాభం కలుగుతుంది. తల్లి తాను తృప్తి పొందాకనే, పిల్లవానికి తనివి తీరా పాలు త్రాగించినట్లుగా, రాజు చేత సురక్షితమైతేనే ఈ భూమి ఇచ్చాను పారంగా ధన్యాన్ని, సంపదను అందిస్తుంది. తోటమాలి చెట్లకు నీళ్లు పెట్టి వాటిని పెంచిపెద్ద చేసినట్లుగా నీవు కూడా ప్రజలను ఉన్నతులుగా తయారుచేయాలి. ఈ విధంగా నడుచుకంటే చిరకాలం రాజ్యాన్ని రక్షిస్తూ, నీవు దానివలన సుఖం పొందగలవు. భారతా! నీవు ఎంత బీదవాడవైనాకానీ, ధనవంతుడైన బ్రాహ్మణుని చూసి అతనినుండి ధనాన్ని తీసుకోవాలని ఆశపడకు. బ్రాహ్మణునికి యదాశక్తి ధనాన్ని, ఓదార్పును ఇచ్చి, అతనిని రక్షిస్తేనే నీకు ఉత్తమగతులు కలుగుతాయి.

ఈ రీతిగా ధర్మానుకూలంగా నడుచుకంటూ నీవు ప్రజలను పాలించు. అందువల్ల నీకు ఎన్నడూ పశ్చాత్తాపం కలుగదు. ప్రజలను రక్షించడమే రాజుకు పరమధర్మం. ప్రాణులన్నిటిపై దయచూపుతూ, వారిని రక్షించడం కంటే మించిన ధర్మం వేరేదీ లేదు. రాజు రక్షకునిగా ఉంటూ, అందరిపై దయ చూపుతాడు. కనుకనే ధర్మజ్ఞుల దృష్టిలో

అతడు అంధరికంటే గొప్ప ధర్మాత్ముడు. భయపడి రాజు ప్రజారక్షణలో ఒక్కరోజు నిర్లక్ష్యం వహించినా ఆ పాపఫలాన్ని అతడు వేయిసంవత్సరాల పాటు అనుభవించాలి. అలాగే ఒక్కరోజైనా ధర్మానుపారంగా ప్రజాపాలనం చేస్తే అతడు తాను సంపాదించుకొన్న పుణ్యఫలాన్ని పదివేల సంవత్సరాలు స్వర్గంలో ఉండి అనుభవించవచ్చును. బ్రహ్మచారి, గృహస్థు, వానప్రస్థుడు తమ ధర్మాలను పాటించి, చివరకు ఏలోకాలను పొందుతారో, వాటిని రాజు ఒక్కక్షణం ధర్మంగా ప్రజాపాలనం చేయడం ద్వారా పొందగలుగుతాడు. కాబట్టి కౌంతేయా! నీవు ప్రయత్నించి నేను చెప్పినట్లుగా ధర్మాన్ని పాటించు. అందువల్ల నీకు పుణ్యఫలమూ లభిస్తుంది, నీ మనసులో ఏ దిగులూ ఉండదు.

యుధిష్ఠిరా! ధర్మార్థాలను చక్కగా గుర్తించడం కష్టం. ఇది తెలిసికొని రాజు ప్రతిపనిలోను చక్కగా ముందువెనుకలు ఆలోచించి చెప్పడానికి బహువిషయజ్ఞుడైన ఒక పండితుని పురోహితునిగా నియమించుకోవాలి. రాజు, పురోహితుడు ఇద్దరూ కూడా ధర్మాత్ములై, రాజనీతికి సంబంధించిన రహస్యమంత్రాంగాలను తెలిసినవారయితే, ఆ రాజ్యంలోని ప్రజలకు అన్ని విధాల మేలు చేకూరుతుంది. ఇద్దరూ ధర్మంమీద ఆస్థ కలవారై, ఒకరికొకరు విశ్వాసపాత్రులై, మిక్కిలి తపస్సంపన్నులు, పరస్పర హితైషులు అయితే, ఇద్దరి మనసులు, ఆలోచనలు ఒక్కలాంటివే అయితే, వారు తమ ప్రజలను ఉన్నతమైన శీలం కలవారుగా తీర్చిదిద్దగలుగుతారు, వారు చేవతలను, పితరులను కూడా తృప్తి పరచగలుగుతారు. బ్రాహ్మణుడు (పురోహితుడు), క్షత్రియుడు (రాజు) ఇద్దరిలో పరస్పరం సద్భావం ఉంటే ప్రజలకు సుఖంగా ఉంటుంది, వారిలో వైమనస్యం ఉంటే ప్రజలకు సర్వనాశనం కలుగుతుంది. ఈ విషయంలో పురూరవ మహారాజుకు, కశ్యపమహర్షికి మధ్య జరిగిన ప్రాచీనమైన సంవాదం ఒకటి ఉంది. అది విను.

పురూరవ మహారాజు - "బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రియుడు - ఒకరిని ఒకరు విడిచిపెడితే (పరస్పరం దూరమైతే) ఇతర వర్ణాలవారు ఎవరిని ప్రదానునిగా భావించాలి? ప్రజలు ఎవరి పక్షం వహించాలి?" అని ప్రశ్నించాడు.

కశ్యపుడు - "రాజా! బ్రాహ్మణుడు క్షత్రియునితో విరోధించి నట్లయితే, క్షత్రియుని రాజ్యం నశించిపోతుంది. క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణుని విడిచివేస్తే అతని వేదాధ్యయనం కుంటుపడుతుంది, అతని పుత్రులు వృద్ధిలోకిరారు, అతని

ఇంటిలో పెరుగు చిలికే సవ్వడి ఉండదు (కవ్వం కదలదు) యజ్ఞం జరుగదు. అతని పిల్లలు వేదాధ్యయనం చేయలేరు. బ్రాహ్మణుని త్యజించిన క్షత్రియుని ఇంటిలో ధనం వృద్ధి చెందదు. అతని సంతానానికి చదువు ఉండదు. యజ్ఞాలు చేయలేరు. ఆ క్షత్రియులు తమ పదవులను కోల్పోయి దొంగలవలె దోసిడిలు కొనసాగిస్తారు. కాబట్టి ఇద్దరూ కలిసే ఉండాలి. కలిసి ఉంటే ఇద్దరూ పరస్పరం రక్షించుకోవడానికి సమర్థులౌతారు. బ్రాహ్మణుని ఉన్నతికి ఆధారం క్షత్రియుడు, క్షత్రియుని అభ్యుదయానికి ఆధారం బ్రాహ్మణుడు, రెండు జాతులు పరస్పరాశ్రితమై ఉన్నప్పుడు, వారికి గౌరవం విశేషంగా పెరుగుతుంది. ఎంతోకాలంనుండి వస్తున్న ఆ మైత్రి విచ్ఛిన్నమయితే అన్నీ నశించిపోతాయి. నాలుగు వర్ణాలవారిని మోహం కమ్మేస్తుంది. వారికి తమకర్తవ్యం స్ఫురించదు. అందువల్ల వారు నశించిపోతారు. బ్రాహ్మణుడనే వృక్షం సురక్షితంగా ఉంటే, అది సుఖాన్ని, బంగారాన్ని వర్షిస్తుంది. దానిని రక్షించకపోతే, దానివల్ల నిరంతరం దుఃఖం, పాపం పెరిగిపోతాయి. బ్రహ్మచారి అయిన బ్రాహ్మణుడు దొంగల ఉపద్రవంతో వివశుడై, వేదశాఖల స్వాధ్యాయం నుండి వంచుతుడు అయితే, తన్ను తాను రక్షించుకోవలసివస్తే (రక్షకులు ఎవరూ లేక, అతని రక్షణ అసంభవం అవుతుంది.) ఆ దేశంలో నీరు ప్రవహించదు, మహామారి, దుర్భిక్షం వంటి దుస్సహమైన ఉపద్రవాలు పెరిగిపోతాయి.

ఎండినకట్టలతో ఉంటే తడిసిన కట్టెకూడా కాలిపోయినట్లే పావుల సాహచర్యంతో దర్మాత్ములు కూడా వారితో సమానంగా దండన అనుభవించవలసివస్తుంది. కనుక పాపాత్ములతో ఎప్పుడు సహవాసం చేయకూడదు. పుణ్యాత్ములకు లభించేలోకాలు సుఖాల గనులు, అమృతకేంద్రాలు, అక్కడ నేతి దీపాలు వెలుగుతూ ఉంటాయి. వాటి నుండి బంగారపు కాంతులు ప్రసరిస్తూ ఉంటాయి. అక్కడ మృత్యువుకు, వృద్ధావస్థకు ప్రవేశమే లేదు. అక్కడ ఎవరికీ ఎలాంటి దుఃఖమూ ఉండదు. బ్రహ్మచారులు మరణానంతరం ఆ లోకాలకే వెళ్లి ఆనందాన్ని అనుభవిస్తారు. ఎప్పుడూ చీకట్లు ముసురుకొని ఉండే నరకం పాపాత్ముల లోకం. అక్కడ దుఃఖం, శోకం అధికాధికంగా ఉంటాయి. పాపాత్ములు అక్కడ చాలా ఏళ్ల వరకు బాధలు అనుభవిస్తూ పరుగులు తీస్తూ ఉంటారు. వారికి తమ గురించి చాలా దుఃఖం కలుగుతూ ఉంటుంది.

బ్రాహ్మణ, క్షత్రియుల మధ్య వైమనస్యం ఏర్పడితే ప్రజలకు దుస్సహమైన దుఃఖం కలుగుతుంది. ఈ విషయాలన్నీ బాగా

యోచించుకొని రాజు బహువిషయజ్ఞుడైన ఒకనిని పురోహితునిగా చేసుకోవాలి. రాజ్యాభిషేకానికి ముందుగానే పురోహితుని వరించడం రాజుకు ఉచితంగా ఉంటుంది. ఎందుకంటే ధర్మానుసారంగా బ్రాహ్మణుడు అందరికంటే శ్రేష్ఠుడు. అందరికంటే ముందుగా బ్రాహ్మణుడు పుట్టాడని, కనుక అతడు అన్ని వర్ణాలకు జ్యేష్ఠుడు, సమ్మానింపదగినవాడు, పూజ్యుడు అని వేదవేత్తలైన పండితులు చెబుతూ ఉంటారు. అంతేకాదు, ప్రతివస్తువును వారు ముందుగా అనుభవించడానికి అధికారులు. కాబట్టి రాజు బలవంతుడైనప్పటికీ కూడా ధర్మానుసారంగా అన్ని ఉత్తమ వస్తువులను ముందుగా బ్రాహ్మణునకు నివేదించడం అతని కర్తవ్యం. బ్రాహ్మణజాతి క్షత్రియుని ఉన్నతశీలునిగా తయారుచేస్తుంది. క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణుని ఉన్నతికి కారకుడౌతాడు. కాబట్టి రాజు బ్రాహ్మణుని ఎల్లప్పుడూ విశేషంగా గౌరవిస్తూ ఉండాలి.

బ్రాహ్మణ క్షత్రియుల సమ్మిళితశక్తి యొక్క ప్రభావము - ధర్మానుకూలమైన రాజు యొక్క నడత.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! రాజ్యరక్షణ, అభివృద్ధి రాజు అధీనంలో ఉంటే, రాజుయొక్క అభ్యుదయం, సంరక్షణ పురోహితుని అధీనంలో ఉంటాయి. బ్రాహ్మణుడు తన తేజస్సుతో ప్రజలకు కనపడని భయాలు దూరంచేస్తే, రాజు తన బాహుబలంతో వారికి ప్రత్యక్షంగా ఉండే భయాలను నివారిస్తాడు. అటువంటి రాజ్యంలో సుఖశాంతులు వృద్ధి చెందుతాయి. ఈ విషయంలో ముచుకుందరాజుకు, కుబేరునికి నడుమ జరిగిన ప్రాచీన సంవాదాన్ని ఉదాహరణగా ఇస్తూ ఉంటారు. ఒకసారి ముచుకుందమహారాజు భూమినంతటినీ జయించి, తన బలాన్ని పరీక్షించుకోవడానికి అలకాపతి అయిన కుబేరునిపైకి దండెత్తాడు. అది చూసి కుబేరుడు అతనిని ఎదిరించడానికి రాక్షససైన్యాన్ని పంపాడు. రాక్షసులు ముచుకుండుని సైన్యాన్ని సంహరించసాగారు. అది చూసి ముచుకుండుడు తన పురోహితుడైన వసిష్ఠ పండితుని తిట్టసాగాడు. అప్పుడు వసిష్ఠుడు ఉగ్రమైన తన తపఃప్రభావం చేత ఆ రాక్షసులను నశింపజేశాడు.

అప్పుడు కుబేరుడు ముచుకుందరాజు వద్దకు వచ్చి - “రాజా! ఇంతకు ముందుకూడా నీతో సమానులైన బలవంతులైన రాజులు ఉన్నారు. వారికి కూడా పురోహితుల సాయం లభించింది. కానీ నీవు నాతో వ్యవహరించినట్లుగా వారెవరూ వ్యవహరించలేదు. ఎవరూ నాపై దాడిచేయలేదు. మహారాజా! నీ చేతులలో ఏమైనా బలం ఉంటే దానిని

ప్రదర్శించు. బ్రాహ్మణుని బలం చూసుకొని ఎందుకు ఇంతగా గర్విస్తావు?" అన్నాడు.

కుబేరుని మాటలు విని ముచుకుందుడు - "అలకాపతీ! బ్రాహ్మణ క్షత్రియులు ఇద్దరినీ కూడా బ్రహ్మదేవుడే పుట్టించాడు. ఇద్దరికీ మూలం ఒకటే. బ్రాహ్మణులలో మంత్రతపముల బలం ఉంటే, క్షత్రియులలో భుజబలం, అస్త్రబలం ఉన్నాయి. ఆ బలాలు, ప్రయత్నాలు నేరుపడితే ఈ ప్రపంచాన్ని రక్షించలేవు. కనుక రెంటినీ కలిసి ఒకేచోట ఉంచి ప్రజలను పాలించాలి. నేను కూడా నీతిని అనుసరించియే చేస్తున్నాను. అయినపుడు నన్నెందుకు ఆక్షేపిస్తున్నావు?" అని బదులిచ్చాడు.

అప్పుడు కుబేరుడు ముచుకుందునితో - "రాజా! నేను ఎవరికీ రాజ్యాన్ని ఇవ్వనాలేదు, ఇతరుల రాజ్యాలను అపహరించనాలేదు. అయినాకూడా నేడు నీకు ఈ మహారాజ్యాన్ని అంతటినీ ఇచ్చివేస్తున్నాను. నీవు దీనిని అనుభవించు." అన్నాడు. అతడు ఇలా అనగానే ముచుకుందుడు - "మహారాజా! నేను నీవు ఇచ్చిన రాజ్యాన్ని కోరుకోవడం లేదు. నేను నా బాహుబలంతో జయించిన రాజ్యాన్నే అనుభవిస్తాను." అని నిష్కర్షగా చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "ముచుకుందుడు ఈ రీతిగా క్షత్రధర్మానికే కట్టుబడి ఉండడం చూసి కుబేరునికి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. అనంతరం ముచుకుందుడు తన రాజధానికి తిరిగివచ్చి, క్షాత్రధర్మాన్ని పాటిస్తూ తన భుజబలంతో సంపాదించుకొన్న భూమిని పాలించసాగాడు. ధర్మజ్ఞుడైన రాజు ఈ రీతిగా ముందుగానే బ్రాహ్మణుని ఆశ్రయించి, అతని సహాయంతో రాజకార్యాలలో పాల్గొంటాడు. జయించకుండా ఉండిపోయిన భూభాగాన్ని కూడా జయించి అతడు మహాయశస్సుకు పాత్రుడవుతాడు. బ్రాహ్మణుడు ఎల్లప్పుడూ సంధ్యావందనం, తర్పణం మొదలైన తన కర్మలలో తాను నిమగ్నుడు కావాలి. అలాగే క్షత్రియుడు కూడా ఎప్పుడూ శస్త్రవిద్యాభ్యాసం పెంపొందించుకొంటూ ఉండాలి. ఈ ప్రపంచంలో ఉన్నదంతా ఈ ఇద్దరి అధీనంలోనే ఉంటుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ప్రజలను ఉన్నతస్వభావులుగా తీర్చిదిద్దడానికి, తాను పుణ్యలోకాలకు అర్హత పొందడానికి రాజు ఎలా వ్యవహరించాలి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "కుంతీనందనా! రాజు ఎల్లప్పుడూ దానాలు, యజ్ఞాలు, ఉపవాసాలు, తపస్సు మొదలైన శుభకర్మలను అనుష్ఠిస్తూ ధర్మబద్ధంగా ప్రజలను పాలిస్తూ

ఉండాలి. ధార్మికుడు ఎవరయినా ఇంటికి విచ్చేసినట్లయితే లేచినిలబడి, అతనిని స్వాగతించి దనాదులిచ్చి సత్కరించాలి. ఎందుకంటే రాజు ధర్మాన్ని ఆదరిస్తే చేశంలో కూడా సర్వత్ర దానికి ఆదరం ఉంటుంది. రాజు ఎలా చేస్తే ప్రజలు కూడా అలాగే చేయాలనుకొంటారు. శత్రువులను యమరాజువలె దండించడానికి రాజు ఎల్లప్పుడూ సిద్ధంగా ఉండాలి. దోపిడీదొంగలను అన్నివైపులనుండి పట్టించి శిక్షించాలి. స్నేహంతోగాని, స్వార్థానికిలోనైగాని దుష్టుడైన ఏ అపరాధినీ క్షమించకూడదు. రాజుచేత చక్కగా సురక్షితులై ప్రజలు చేసే ధర్మం, స్వాధ్యాయం, దానం, హోమం, పూజ మొదలైన కర్మలలోని నాలుగవవంతు ఫలం రాజుకు లభిస్తుంది. అతడు ప్రజలను రక్షించకపోతే, ఆ దశలో అతని రాజ్యంలోపల జరిగే సాపంలో నాల్గవవంతు ఫలం కూడా అతడే అనుభవించాలి. ఆ దశలో రాజు ప్రజలయొక్క పాపఫలం పూర్తిగా అనుభవిస్తాడని కొందరిమతం. కొంతమంది ఆభిప్రాయంలో అతడు అర్థఫలం అనుభవించాలి. అటువంటి రాజు క్రూరుడు, మిథ్యావాది అనిపించుకొంటాడు.

రాజుకు ఇలాంటి సాపాలనుండి ఎలా విముక్తి కలుగుతుందో ఆ ఉపాయాలను వివరిస్తాను. చోరులు ఎవరిదైనా సాత్తును దొంగిలించి నపుడు, రాజు అతని జాడను తెలిసికొని సాత్తును తిరిగి తీసికొనిరాతేకపోతే, తన ధనాగారాన్నుండి అంత ధనాన్ని ప్రజలకు ఇచ్చివేయాలి. అలా కూడా చేయలేకపోతే ఆ స్థానంలోని ముఖ్యులు అయిన ఉద్యోగులనుండి చందాలు వసూలు చేసి ఇవ్వాలి. బ్రాహ్మణునితో సమానంగానే అతని ధనాన్ని కూడా రక్షించడం అన్ని వర్ణాలవారి కర్తవ్యం. బ్రాహ్మణులకు బాధలు కలిగించేవానిని తన రాజ్యంలో ఉండనీయకూడదు. బ్రాహ్మణుల యొక్క దయ లభిస్తే రాజు కృతార్థుడవుతాడు. జీవులు మేఘాలను, పక్షులు వృక్షాలను ఆశ్రయించి, వాటి సహాయంతో జీవితాలను గడుపుకొంటున్నట్లుగా మనుష్యులందరూ రాజును ఆశ్రయించి జీవిస్తున్నారు. రాజు కాముకుడు, క్రూరుడు, లోభి అయితే ప్రజలను పాలించలేడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! నేను నా సుఖం కోసం ఒక్కక్షణం కూడా రాజ్యాన్ని కోరుకోను. ధర్మంకోసమే నాకు రాజ్యం రుచిస్తుంది. కాని ఇందులో ధర్మంలేదు. ఇటువంటి స్థితిలో రాజ్యాన్ని స్వీకరించి నేనేమి చేయాలి? ఇప్పుడు నేను ధర్మం ఆచరించడానికి అడవికే వెళ్తాను. అక్కడి పవిత్రమైన కుటీరాలలో ఉంటూ ధర్మాన్ని ఆరాధిస్తాను.

రాజదండాన్ని సర్వధా వదిలివేస్తాను. జితేంద్రియుడనై మునివలె పలమూలాలు ఆహారంగా తీసుకొంటూ జీవితాన్ని గడిపివేస్తాను." అన్నాడు.

భీష్ముడు - నీ బుద్ధి చాలా కోమలమైనదని నేను ఎరుగుదును. కాని రాజుకు అది గుణం కాదు. పూర్తిగా కోమలస్వభావం కలవాడు రాజ్యాన్ని శాసించలేడు. అత్యంతధార్మికుడవు, కోమలుడవు, దయాళుడవు అయిన నిన్ను చూచి ప్రజలు పిరికివా డనుకొంటారు. వారికి నీపట్ల గొప్పవా డనే బుద్ధికలుగదు. నీ తాతతండ్రుల వ్యవహారాన్నే నీవు అవలంబించు. నీవు జీవించాలనుకొనే రీతిలో రాజు ఉండలేడు. ఈ రీతిగా వికలత్వాన్ని, కోమలత్వాన్ని ఆశ్రయించినట్లయితే నీవు ప్రజాపాలనం వలన కలిగే దర్మపలాన్ని పొందలేవు. నీతండ్రి పొందుడు నీలో శూరత్వం, బలం, సత్యమే ఉండాలని అడుగుతూ ఉండేవాడు. కుంతికూడా నీ గొప్పదనం, ఉదారత్వం పెంపొందాలనే కోరుకొనేది. దానం, వేదాధ్యయనం, యజ్ఞం, ప్రజాపాలనం - ఈ కర్మలు చేయడానికే నీవు జన్మించావు. రాజధర్మం తెలిసినవారు, రాజ్యం లభించాక కొంతమందిని దానంతో, కొంతమందిని బలంతో, మరికొంతమందిని మధురవాక్కులతో లోబరుచుకొంటారు." అన్నాడు.

యుదిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ! స్వర్గం పొందడానికి ఉత్తమమైన పాధనమేది?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "భయపడినవాడు ఎవరిదగ్గరకు వెళ్లి ఒక్క క్షణమైన శాంతిని పొందుతాడో, అతడే స్వర్గానికి అందరికంటే ఉత్తమాదికారి. కనుక నీవు ఆనందంగా కురుదేశానికి రాజువై, శిష్టరక్షణ, ధుష్టశిక్షణ చేసి, స్వర్గానికి అర్హతను సంపాదించు. ప్రాణులన్నీ మేఘుని, పక్షులు వృక్షాన్ని ఆశ్రయించి, ఆ ఆసరాతో జీవితం గడుపుకొన్నట్లుగా సుహృదులు, సజ్జనులు నిన్ను ఆశ్రయించి జీవితాలను గడుపుకొంటారు. ధృష్టుడు, శూరుడు, ప్రహరించేవాడు, దయాళుడు, జితేంద్రియుడు, ప్రజలపట్ల వాత్సల్యం కలవాడు, దానగుణం కలవాడు అయిన రాజును ఆశ్రయించి మనుష్యులు తమ జీవితాలను గడుపుకొంటారు.

ఉత్తమాధమ బ్రాహ్మణులతో రాజు

వడచుకొనవలసినవారీరు - కేకయరాజు కథ.

యుదిష్ఠిరుడు - 'పితామహా! కొంతమంది బ్రాహ్మణులు తమ వర్ణానికి ఉచితమైన కర్మలనే చేస్తారు. కొంతమంది తమ వర్ణానికి విరుద్ధమైన కర్మలు చేస్తారు. వారిలో తేడా

ఏమిటి? ఇది నాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "విద్వాంసుడు, ఉత్తమలక్షణ సంపన్నుడు, సర్వత్ర సమదృష్టి కలవాడు అయిన బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మదేవునితో సమానునిగా ఎంచబడుతాడు. ఋగ్యజుస్సామవేదాలను అధ్యయనం చేసి, తనకు విహితమైన కర్మలలో నిమగ్నుడైనవాడు బ్రాహ్మణులలో దైవతుల్యునిగా పరిగణింపబడతాడు. స్వజాతి కర్మలను విడిచిపెట్టి, కుత్సితకర్మప్రవృత్తుడై, బ్రాహ్మణత్వం నుండి భ్రష్టుడైన బ్రాహ్మణుడు శూద్రతుల్యుడవుతాడు. అలాగే వేదాలు చదువనివాడు, అగ్నిహోత్రం చేయనివాడు కూడా శూద్రతుల్యుడే. ధార్మికుడైన రాజుకు ఈ అందరినుండి పన్ను వసూలుచేయడానికి వెట్టివాకిరీ చేయించుకోవడానికి అధికారం ఉంది. న్యాయస్థానాలలో అభియోగం మోపబడినవారిని పిలిచేపని చేసేవారు, జీతాలు తీసుకొంటూ దేవాలయాలలో పూజలు చేసేవారు, జ్యోతిషికులు, గ్రామాలలోని పురోహితులు, ధారిపన్ను (రోడ్ టాక్స్) వసూలు చేసేవారు - ఈ ఐదురకాల బ్రాహ్మణులు చండాలురతో సమానులు. ఋత్విజులు, రాజపురోహితులు, మంత్రులు, రాజదూతలు, గూఢచర్యం చేసేవారు అయిన బ్రాహ్మణులు క్షత్రియతుల్యులు అనిపించుకొంటారు. గుట్టాలను అదిరోహించేవారు, ఏనుగులను ఎక్కేవారు, రథికులు, సిపాయిలుగా పనిచేసే బ్రాహ్మణులు వైశ్యులతో సమానులుగా పరిగణింపబడతారు. రాజయొక్క కోశాగారం లోటులో ఉన్నపుడు పైన చెప్పిన బ్రాహ్మణుల నుండి అతడు పన్ను వసూలు చేయవచ్చును. కేవలం బ్రహ్మదేవునితో, దేవతలతో సమానులుగా చెప్పబడిన బ్రాహ్మణుల నుండి మాత్రం పన్ను తీసుకోకూడదు. బ్రాహ్మణులను మినహాయించి, మిగిలిన అన్ని వర్ణాలవారి యొక్క దనానికి రాజు అదికారి అవుతాడు. తమ వర్ణధర్మానికి వ్యతిరేకంగా పనులుచేసే బ్రాహ్మణుల ధనం మీద కూడా రాజుకే అధికారం ఉంటుంది. కర్మభ్రష్టుడైన బ్రాహ్మణుని రాజు ఏ విధంగానూ క్షమించకూడదు. కాని ధర్మాన్ని అనుగ్రహించడానికి అతనికి దండన విధించి ధర్మాత్ములైన బ్రాహ్మణవర్గాన్నుండి అతనిని నేరుచేయాలి. వేదవేత్త, స్నాతకుడు అయినవాడు జీవించడానికి ఏ పాధనమూ లేని కారణంగా దొంగతనం చేస్తే, అతని పోషణభారానికి తగిన ఏర్పాటు చేయడం రాజయొక్క కర్తవ్యం. జీవనాధారం లభించాకకూడా అతడు దొంగతనం మానకపోతే, అతనిని కుటుంబంతోపాటుగా రాజ్యంనుండి బహిష్కరించాలి.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! ఎవరెవరి ధనం మీద రాజుకు అధికారం ఉంటుంది? రాజు ఎలా వ్యవహరించవలసిఉంటుంది?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “బ్రాహ్మణులను తప్పించి మిగిలిన అన్ని వర్ణాలనూ ధనానికి రాజు అధికారి అవుతాడు. స్వకర్మభ్రష్టులయిన బ్రాహ్మణుల ధనానికి కూడా రాజే అధికారి. కర్మభ్రష్టులయిన బ్రాహ్మణులపట్ల అతడు నిర్లక్ష్యం చూపకూడదు. వారిని దండించి దారిలోకి తీసుకొని రావడం రాజుయొక్క ధర్మం. రాజ్యంలో బ్రాహ్మణుడు దొంగతనం చేస్తే, అది రాజుయొక్క తప్పిదంగానే పరిగణిస్తారు. అతని పాపం రాజుకే తగులుతుంది. ఈ విషయంలో ప్రాచీన ఇతిహాసం ఒకటి ఉంది. విను. పూర్వం కేకయ రాజు అడవిలో ఉంటూ తపస్సు, స్వాధ్యాయం చేసుకొనేవాడు. ఒకరోజు అతనిని ఒక భయంకరుడైన రాక్షసుడు ఆవేశించాడు. అప్పుడు రాజు రాక్షసునితో - “నా రాజ్యంలో దొంగకాని, దురాచారుడుగాని, మదిరాపానం చేసేవాడుగాని ఒక్కడుకూడా లేడు. అగ్నిహోత్రం, యజ్ఞం చేయనివాడు కూడా ఎవడూ లేడు. అయినప్పుడు నాశరీరంలోకి నీవు ఎలా ప్రవేశించావు? నా చేశంలో విద్వాంసుడు, తపస్వి కాని బ్రాహ్మణుడు ఒక్కడుకూడా లేడు. నారాజ్యంలోని ప్రజలు తగినంత దక్షిణ ఇవ్వకుండా యజ్ఞాలు చేయరు. నియమాన్ని పాటించకుండా ఎవరూ నేదాలు చదువరు. బ్రాహ్మణులు అధ్యయన - అధ్యాపన, యజన - యాజన, దాన - ప్రతిగ్రహాలనే ఆరు కర్మలలో నిమగ్నులయ్యే జీవితాలను గడుపుకొంటూ ఉంటారు. బ్రాహ్మణులు అందరూ మృదుస్వభావులు, సత్యవాదులు, స్వధర్మనిరతులు, నాకు గౌరవపాత్రులు. అందరికీ రాజ్యంనుండి వృత్తి లభిస్తుంది. నా రాజ్యంలోని క్షత్రియులు ఎవరినీ యాచించరు, స్వయంగా దానాలు చేస్తారు. నారు సత్యవాదులు, ధార్మికులు. వేదాలు చదువుతారు, చదివించరు. యజ్ఞాలు చేస్తారు, చేయించరు. బ్రాహ్మణులను రక్షిస్తారు, యుద్ధంలో ఎప్పుడూ వెన్ను చూపరు. నా వద్ద ఉండే వైశ్యులు కూడా తమతమ కర్మలనే చేస్తూ ఉంటారు. వారు మోసం దగా చేయకుండా వ్యవపాయం, పశుపోషణ, వ్యాపారాలతో జీవితాలను నడుపుకొంటారు. సమయాన్ని మత్తులో గడుపరు, ఎప్పుడూ పనిలోనే నిమగ్నమై ఉంటారు. ఉత్తమ నియమాలను పాటిస్తారు. సత్యాన్నే పలుకుతారు. అభ్యాగతులకు పెట్టి తింటారు. అందరి హితాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొంటారు. ఇంద్రియ నిగ్రహాన్ని, పవిత్రతను ఎప్పుడూ విడిచిపెట్టరు. నారాజ్యంలోని

శూద్రులు కూడా కర్తవ్యవిముఖులు కారు. వారు బ్రాహ్మణాది మూడు వర్ణాలవారికి సేవలు చేస్తూ జీవితం గడుపుకొంటారు. ఎవరినీ నిందించరు.

నేనుకూడా దీనులకు, దుఃఖితులకు, అనాథలకు, వృద్ధులకు, దుర్బలులకు, ఆతురులకు, స్త్రీలకు, అన్నవస్త్రాలు ఇస్తూ ఉంటాను. నా కులధర్మ, చేశధర్మ, జాతిధర్మాల పరంపరలో ఎప్పుడూ లోపం రానివ్వలేదు. నా రాజ్యంలోని తపస్విజనులను, నేను ఎప్పుడూ పూజించి రక్షించాను. వారికి గౌరవపూర్వకంగా ఆవశ్యకమైన వస్తువులను దానం చేశాను. దేవతలకు, పితరులకు, అతిథులు మొదలైనవారికి, నారి నారి భాగాలు అర్పించకుండా నేను ఎన్నడూ భుజించను. పరస్త్రీవైపు కుత్సితదృష్టితో చూడను. పండితులను, వృద్ధులను, తపస్విజనులను తిరస్కరించను. దేశం అంతా నిద్రిస్తున్నప్పుడు కూడా నేను దాని రక్షణకోసం మెలకువగా ఉంటాను. నా పురోహితుడు ఆత్మజ్ఞానం కలవాడు, తపస్వి, అన్ని ధర్మాలు తెలిసినవాడు, అతడు మిక్కిలి బుద్ధిమంతుడు. రాజ్యానికంతటికీ అధికారి. ధనమిచ్చి విద్యను పొందాలని నేను కోరుకొంటాను. సత్యాన్ని పలుకుతూ, బ్రాహ్మణులను రక్షిస్తూ పుణ్యలోకాలపై అధికారాన్ని పొందాలనుకొంటున్నాను. నా రాజ్యంలో విధవరాు లేనేలేదు. అధములు, ధూర్తులు, చోరులు, అనధికారులచేత యజ్ఞాలు చేయించేనారు, పాపపరాయణులు అయిన బ్రాహ్మణులు కూడా లేరు. కనుక నాకు రాక్షసుల వలన ఏమాత్రం భయంలేదు.” అని చెప్పాడు.

రాక్షసుడు - “కేకయరాజా! నీవు అన్ని సమయాలలోను ధర్మంమీదనే దృష్టినిలిపావు. కనుక నీకు మేలు కలుగుతుంది. నీవు నీ ఇంటికి వెళ్లు. నేను కూడా నిన్ను విడిచి వెళుతున్నాను. గోవులను, బ్రాహ్మణులను, ప్రజలను రక్షించే రాజులకు రాక్షసుల వలన భయం ఉండదు.” అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “ రాజా! అందువల్ల బ్రాహ్మణులను ఎల్లప్పుడూ రక్షించాలి. సురక్షితులైతే వారే రాజులను రక్షిస్తారు. చక్కగా నడుచుకొనే రాజులకు బ్రాహ్మణుల ఆశీర్వాదం లభిస్తుంది. కనుక వారు కర్మభ్రష్టులైన బ్రాహ్మణులను నియంత్రించాలి. రాజు వారిపై చూపే అనుగ్రహం అదే. తన నగరంలోని, చేశంలోని ప్రజలపట్ల ఈ రీతిగా ధర్మబద్ధంగా నడుచుకొనే రాజు ఈ లోకంలో సుఖాలను అనుభవించి, అంతమునందు స్వర్గలోకంలో ఇంద్రునితో సమానంగా సుఖాలు అనుభవిస్తాడు.

అపత్కాలములో బ్రాహ్మణాది వర్ణముల

కర్తవ్యము - ఋత్విజాల లక్షణము

యుధిష్ఠిరుడు - "భారతా! బ్రాహ్మణునికి తనవృత్తితో జీవితం గడవకపోతే, అపత్కాలంలో అతడు వైశ్యధర్మానుసారంగా నడుచుకోవచ్చునా? లేదా?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు - "తన జీవనవృత్తి వృష్టమై సంకటస్థితిలో పడిన బ్రాహ్మణుడు క్షత్రియధర్మంతోకూడా జీవితాన్ని గడుపుకోవడానికి అసమర్థుడైనపుడు వైశ్యధర్మానుసారంగా వ్యవసాయంచేసి, పశుపాలనం చేసి జీవితం గడుపుకోవచ్చును." అని సమాధానమిచ్చాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "భరతకులభూషణా! ఇది చెప్పండి. బ్రాహ్మణుడు వైశ్యధర్మంతో జీవితం కొనసాగిస్తున్నప్పుడు, వ్యాపారం కూడా చేస్తే ఏ ఏ వస్తువులను అమ్మకం - కొనుగోలు చేస్తే స్వర్గలోకం పొందే అధికారం నుండి వంచితుడు కాకుండా ఉంటాడు?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు - "యుధిష్ఠిరా! బ్రాహ్మణుడు మద్యం, మాంసం, మధువు, ఉప్పు, నువ్వులు, వండిన అన్నం, గుడ్డలు, ఎడ్లు, ఆవులు, మేకలు, గొట్టెలు, గేదెలు మొదలైన పశువులు - ఈ వస్తువులను ఎట్టి పరిస్థితుల లోను విడిచిపెట్టాలి. ఎందుకంటే ఇవి అమ్మడం వలన అతనికి నరకం కలుగుతుంది. మేక అగ్ని, గొట్టె వరుణుడు, గుడ్డం సూర్యుడు, భూమి విరాట్పురుషుడు, గోవు యజ్ఞం మరియు సోమకుడు యొక్క రూపాలు. వీటిని ఏ విధంగానూ అమ్మకూడదు. బియ్యం ఇచ్చి వండిన అన్నం తీసుకొంటే అధర్మంకాదు. ఈ విషయంలో సనాతనకాలం నుండి వస్తున్న ధర్మాన్ని చెబుతున్నాను. విను. "నేను నీకు ఫలానా వస్తువు ఇస్తాను. దీనికి బదులుగా నీవు నాకు ఫలానా వస్తువు ఇవ్వు." అని చెప్పి ఇద్దరికీ ఇష్టమైన రీతిలో మార్చుకోవడం ధర్మంగానే పరిగణింపబడుతోంది. బలవంతంగా మార్పిడి చేయకూడదు. ఈ రీతిగా ఋషులు, ఇతర సత్పురుషులు ప్రాచీనకాలం నుండి వ్యవహరిస్తున్నారు." అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "మహారాజా! ప్రజలందరూ ఆయుధాలు ధరించి, తమ ధర్మాలను మానివేస్తే క్షత్రియుని శక్తి అప్పుడు క్షీణించి పోతుంది. అటువంటప్పుడు దేశరక్షణ ఎలా చేయగలుగుతాడు? ఏరీతిగా అందరికీ శరణు ఇవ్వగలుగుతాడు?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు సమాధానంగా - అటువంటి సమయంలో

వేదశాస్త్రాల బలం గల బ్రాహ్మణులు అన్నివైపులనుండి వచ్చి రాజు యొక్క శక్తిని పెంచాలి. శక్తి క్షీణించిపోతున్న రాజు బ్రాహ్మణబలాన్ని ఆశ్రయించి తన స్థితిని ఉన్నతంగా చేసుకోవాలి. దొంగలు, బందిపోటులు, వర్ణసంకరులు ప్రజలలో వ్యాప్తి చెందుతున్నప్పుడు, వారు ధర్మమర్యాదలను ఉల్లంఘిస్తున్నప్పుడు, ఆ అత్యాచారాన్ని అరికట్టడానికి అన్ని జాతులవారు కూడా ఆయుధాలు ఎత్తినా ఏమీదోషం లేదు." అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "ఒకవేళ క్షత్రియజాతి వారే అన్నివైపులా బ్రాహ్మణులతో దుర్వ్యవహారం సాగిస్తే, అప్పుడు బ్రాహ్మణులను, వేదాలను ఎవరు రక్షిస్తారు? అప్పుడు విప్రుల కర్తవ్యం ఏమిటి? వారు ఎవరిని శరణు పొందాలి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు సమాధానం చెబుతున్నాడు - "అటువంటి సమయంలో బ్రాహ్మణులు తమ తపస్సుతో, బ్రహ్మచర్యంతో, ఆయుధాలతో, బలంతో, సద్వ్యవహారంతో లేదా కపటంతోనైనా సరే. ఎలా వీలయితే అలా క్షత్రియజాతిని అణిచివేయడానికి ప్రయత్నించాలి. ఎందుకంటే క్షత్రియుడే ప్రజలపైన, అందులోనూ బ్రాహ్మణులపట్ల అత్యాచారం సాగిస్తూంటే, అతనిని బ్రాహ్మణుడే అణిచివేయగలడు. కారణం క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణుని నుండే పుట్టాడు కనుక. నీటి నుండి నిప్పు, బ్రాహ్మణుని నుండి క్షత్రియుడు, రాతి నుండి లోహము పుట్టాయి. వాటి ప్రభావం అన్నిచోట్ల చెల్లుతుంది గాని తన్ను పుట్టించిన మూలకారణాన్ని ఎదిరిస్తే వృద్ధమైపోతుంది. ఇనుము రాతిని కోస్తే, అగ్ని నీటిని సమీపిస్తే, క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణుని ద్వేషిస్తే మూడు నశించిపోతాయి. క్షత్రియుని యొక్క తేజస్సు, బలమూ, ప్రచండం, అజేయం అయినప్పటికీ కూడా బ్రాహ్మణుని ఎదిరించినపుడు మందగిస్తాయి. ఎప్పుడయినా ఒకసారి బ్రాహ్మణులశక్తి తగ్గి, క్షత్రియజాతి కూడా దుర్బలమయితే, అన్ని వర్ణాలవారు బ్రాహ్మణులపట్ల అత్యాచారం చేస్తూంటే, అప్పుడు బ్రాహ్మణులను, ధర్మాన్ని, తమను రక్షించుకోవడానికి ప్రాణాలను కూడా లెక్కచేయక, క్రోధంతో దుష్టులతో తలపడే మనస్వజనులు పుణ్యలోకాలను పొందుతారు. బ్రాహ్మణులను రక్షించడానికి అందరికీ ఆయుధాలను పట్టే అధికారం ఉంది. యజ్ఞం, వేదాధ్యయనం, తపస్సు, ఉపవాస వ్రతం చేసే వారికి ప్రాప్తించే ఉత్తమలోకాలకంటే కూడా ఉత్తమమైన లోకాలు బ్రాహ్మణులను కాపాడడానికి ప్రాణాలను అర్పించే వీరులకు కలుగుతాయి.

బ్రాహ్మణుడు కూడా మూడు వర్ణాలవారిని రక్షించడానికి ఆయుధం పట్టుకొంటే అతనికి దోషం లేదు. బ్రాహ్మణులను ద్వేషించే దురాచారులను అణిచివేయడానికి యుద్ధజ్వాలలో తమ శరీరాలను అహుతి చేసే ఆ వీరులకు నమస్కారము. ఇటువంటి వారికి బ్రహ్మలోకం ప్రాప్తిస్తుంది అని మనువు చెప్పాడు. అశ్వమేధయజ్ఞం పూర్తి అయిన తరువాత అవభృథస్నానం చేసిన వ్యక్తి పాపరహితుడై పవిత్రుడైనట్లుగానే యుద్ధంలో ఆయుధం చేత చనిపోయిన వీరుడు కూడా పవిత్రుడు అవుతాడు. అందరితో మిత్రభావంతో మెలిగే ధర్మాత్ముడు కూడా దేశకాల పరిస్థితులను అనుసరించి ఇతరులను రక్షించడానికి కటువుగా ప్రవర్తించినా అంటే హింసారూపమైన సాపం చేసినా కూడా అతనికి ఉత్తమగతే లభిస్తుంది. తన రక్షణ కోసం, ఇతర వర్ణాలలో ఏదైనా దుర్మార్గం బయలుదేరినప్పుడు దానిని అరికట్టడానికి, దుష్టులను దండించడానికి - ఈ మూడు సందర్భాలలోను బ్రాహ్మణుడు కూడా ఆయుధం పట్టినా అతనికి దోషం లేదు."

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! బందిపోటులు తలెత్తినప్పుడు, క్షత్రియులు నిర్బలులైనప్పుడు, అన్ని వర్ణాలవారు పరస్పరం స్త్రీలను బలాత్కరిస్తున్నప్పుడు, ప్రజలను రక్షించడానికి ఏమార్గమూ తోచకుండా ఉన్నప్పుడు ఎవరైనా బలవంతుడైన బ్రాహ్మణుడు, వైశ్య శూద్రుల ధర్మాలను రక్షించడానికి దండాన్ని ధరించి ప్రజలను బందిపోటుల చేతులనుండి రక్షిస్తే అతడు రాజు అవుతాడా? కాదా? రాజకార్యాలు చేయగలడా లేదా?" అని తన సందేహాన్ని అడిగాడు.

భీష్ముడు - "నాయనా! అంతులేని సంకటస్థితి నుండి తరింపజేసేవాడు, నావ లేకుండా మునిగిపోతున్న దశలో నావయై సహాయపడేవాడు అతడు శూద్రుడయినా వేరెవరయినా సర్వధా సమ్మాన్యడే. బందిపోటుల దురాక్రమణకు లోనై భాధలుపడుతున్న అనాధప్రజలు ఎవరిని శరణు పొంది సుఖంగా ఉంటారో, అతనివే తమ బందువుగా తలచి ప్రేమగా సత్కరించాలి. ఇతరుల భయాన్ని పోగొట్టేవాడు ఎవరయితే ఏమిటి ఆదరపాత్రుడే. కట్టచెయ్యి, తోలుబొమ్మలేడి, నపుంసకుడు, ఊసరక్షేత్రం, కురవని మేఘం, చదువుకోని బ్రాహ్మణుడు, రక్షించనిరాజు - ఈ అన్నీ నిరర్థకమే. ఎప్పుడూ సత్పురుషులను రక్షిస్తూ, దుష్టులను దండించేవాడే రాజు కావడానికి యోగ్యుడు. అతడే సంపూర్ణంగా చక్కగా దేశభారాన్ని సమర్థించగలుగుతాడు." అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! యజ్ఞంలో ఋత్విజులు

ఎలా ఉండాలి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "నాయనా! ఋత్విజులు యజుర్వేదములను తెలిసినవాడు, మిమాంసా పండితుడు, రాజు కొరకు శాంతిక పాస్టిక క్రియలు చేయించేవాడు మాత్రమే ఋత్విజునిగా ఉండడానికి తగినవాడు. ఋత్విజులందరూ ఒకే రకమైన ఆలోచనలు కలిగి, పరస్పరహితైషులై, సర్వత్ర సమదృష్టి కలిగిన ధయాళురై, సత్యవాదులుగా, వడ్డీలు తీసికోనివారై, సరళస్వభావులై ఉండాలి. అలాగే పండితుడై, ద్రోహబుద్ధి గర్వంలేనివాడై, లజ్జ, క్షమ, శమ, దమాదిగుణములు కలవాడై, బుద్ధిమంతుడు, సత్యవాది, ధీరుడు, అహింసావ్రతుడు, రాగద్వేషహూన్యుడు, కులీనుడు, శాస్త్రజ్ఞుడు, సదాచారి, జ్ఞానం చేత సంతృప్తి చెందినవాడు అయితేనే బ్రహ్మపీఠం మీద కూర్చోవడానికి అధికారి అవుతాడు. నాయనా! ఈ ఋత్విజులందరూ గొప్ప సన్మానానికి యోగ్యులు.

మిత్రులను, శత్రువులను గుర్తించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ఎంత చిన్నపని అయినా ఒంటరిగా ఇతరుల సహాయం లేకుండా చేయడం కష్టం అవుతుంది. అటువంటప్పుడు రాజకార్యం ఇతర సహాయం లేకుండానే ఎలా కాగలుగుతుంది? కనుక మంత్రి ఉండడం అవసరం. ఇప్పుడు మీరు చెప్పండి. మంత్రి ఎలా ఉండాలి? అతని స్వభావం, ఆచరణ ఏ తీరున ఉండాలి? ఎవరిని నమ్మవచ్చును? ఎవరిని నమ్మకూడదు?" అని సందేహాన్ని తీర్చమని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజునకు సహాయుడు, భజమానుడు, సహజుడు, కృతిముడు" అని మిత్రులు నాలుగు రకాలుగా⁽⁹⁾ ఉంటారు.

ఐదవ మిత్రుడు ధర్మాత్ముడు. అతడు ఒకరికి పక్షపాతి కాదు. ఇరుపక్షాల నుండి వేతనం పుచ్చుకొని కపటంగా ఇద్దరితోనూ మిత్రత్వం నెరవేవాడు కాదు. ధర్మం యొక్క అంచులు ఎక్కడ బలంగా ఉంటాయో ఆ పక్షాన్నే అతడు ఆశ్రయిస్తాడు. లేకపోతే ఏ రాజు ధర్మస్థితుడై ఉంటాడో అతడే అతనిని తనవైపు ఆకర్షిస్తాడు. పైన చెప్పిన మిత్రులలో భజమానుడు, సహజుడు శ్రేష్ఠులని అంటారు. మిగిలిన ఇద్దరు మిత్రులపట్ల అనుమానంగానే ఉండాలి. వాస్తవానికి తన కార్యాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని అన్ని రకాల మిత్రులతోనూ జాగ్రత్తగా ఉండాలి. రాజు మిత్రులను రక్షించడంలో ఎప్పుడూ అజాగ్రత్త వహించకూడదు. ఎందుకంటే అజాగ్రత్త పరుడైన రాజును అందరూ తిరస్కరిస్తారు. మనుష్యుని మనస్సు

చంచలమైనది. మంచివాడు చెడ్డవాడుగా, చెడ్డవాడు మంచివాడుగా అవుతూ ఉంటారు. శత్రువు మిత్రుడుగా, మిత్రుడు శత్రువుగా మారవచ్చును. కనుక ఎవరు ఎవరిని విశ్వసించగలరు? కనుక అతి ముఖ్యమైన పనులను ఇతరులపై వదిలివేయక, తన ఎదురుగానే చేయించుకోవాలి. ఎవరినయినా పూర్తిగా విశ్వసించి నట్లయితే ధర్మార్థాలు రెండూ నశించిపోతాయి. (*10) ఇతరులను ఎవరినయినా పూర్తిగా విశ్వసించడమంటే అకాలమృత్యువును కొనితెచ్చుకొన్నట్లే. గుడ్డిగా నమ్మేవాడు ఆపథలో చిక్కుకోక తప్పదు. అతడు ఎవరిని విశ్వసిస్తాడో, అతని ఇచ్చప్రకారమే బ్రతుకు ఆధారపడి ఉంటుంది. కాబట్టి రాజు కొంతమందిని విశ్వసించడమూ చేయాలి, వారి పట్ల జాగరూకుడై కూడా ఉండాలి. ఇదే సవాతన రాజనీతి.

తాను లేనపుడు ఎవరు రాజ్యాన్ని హస్తగతం చేసుకోగలరో వారిపట్ల రాజు సదా జాగరూకుడై ఉండాలి. ఎందుకంటే విజ్ఞులు అతనిని శత్రుకోటిలోని వానిగా పరిగణించారు. రాజు యొక్క అభ్యుదయం చూసి, అతనికి ఇంకా అధికమైన ఉన్నతి కలగాలని కోరుకొనేవాడు, అవనతి కలిగితే దుఃఖించేవాడే రాజునకు ఉత్తమమిత్రుడు. తాను ఉండని సమయంలో ఏ వ్యక్తికి విశేషమైన హాని కలగడానికి అవకాశం ఉందో, అతనిని తండ్రివలె విశ్వసించాలి. తనకు ధనం సమృద్ధిగా ఉన్నప్పుడు, యథాశక్తిగా అతనిని కూడా సమృద్ధిశాలిని చేయాలి. ధర్మకార్యాలలో కూడా రాజుకు నష్టం కలుగకుండా కాపాడాలనే దృష్టిగల వానిని, రాజుకు హాని కలగడం చూసి భయపడేవానిని ఉత్తమమిత్రునిగా గుర్తించాలి. నష్టం కలగాలని కోరుకొనేవానిని శత్రువనే చెప్పారు. మిత్రుని ఉన్నతి చూసి ఈర్ష్యపడనివాడు, విపత్తిని చూసి కంగారుపడే వాడు అయిన మిత్రుడు ఆత్మసదృశుడే. అందమైన రూపురేఖలతో, తీయనికంతంతో, క్షమాశీలియై, ఈర్ష్యారహితుడు, ప్రతిష్ఠితుడు, కులీనుడు అయిన మిత్రుడు పూర్వం పేర్కొన్న వారి వరుసకంటే వైనే ఉంటాడు. మంచిబుద్ధి కలిగి, తీవ్రమైన జ్ఞాపకశక్తి ఉండి, కార్యసాధనలో కుశలుడు, స్వభావరీత్యా దయాళుడు, ఎప్పుడయినా మావావమానములు కలిగినా మనసులో దుర్భావనలు రానివాడు- ఇటువంటి వాడు ఋత్విజుడు, ఆచార్యుడు, అత్యంత సమ్మానిత మిత్రుడు. అయితే అతనిని నీవు నీ ఇంట్లో మంత్రిగా ఉంచుకోవచ్చును. అతడు నీకు మిక్కిలి ఆధరసాత్రుడు. అతనికి రాజకీయమైన రహస్యపుటాలోచనలతోను,

ధర్మార్థముల ప్రకృతితోను పరిచయం కలిగించాలి. అతనిని నీ తండ్రి వలె విశ్వసించాలి. ఒక పనికి ఒక వ్యక్తివే నియోగించాలి, ఇద్దరిని ముగ్గురిని నియమించకూడదు. ఎందుకంటే వారిలో పరస్పరం ఈర్ష్యతో కూడిన క్రోధం పెరిగే అవకాశం ఉంది. కారణం ఏమంటే ఒకపనిపై నియుక్తులయ్యే అనేకులలో ప్రాయీకంగా అభిప్రాయ భేదాలు కలుగుతూనే ఉంటాయి. కీర్తికి ప్రాధాన్యం ఇచ్చి, మర్యాదకు లోబడి స్థిరంగా ఉంటూ, శక్తిమంతులైన వారితో ద్వేషంగాని, అనర్థంగాని కలిగించుకోనివాడు, కామలోభ భయాల చేతగాని, క్రోధం చేత గాని ధర్మాన్ని విడువనివాడు, కార్యకుశలతకు, అవసరానికి అనుగుణంగా మాటలాడడానికి పూర్తి యోగ్యత కలవాడు - ఇటువంటివానిని నీవు ప్రధాన మంత్రిగా నియమించుకోవాలి. కులీనుడు, శీలవంతుడు, సహనశీలుడు, గొప్ప చెప్పనివాడు, పరాక్రమవంతుడు, ఆర్యుడు, పండితుడు, కర్తవ్యకర్తవ్యములను తెలుసుకోవడంలో చేర్చరి అయినవానిని అమాత్యపదవిలో నియమించి గౌరవంగా సుఖసౌకర్యాలు కల్పించాలి. వీరు నీకు మంచి సహాయకులుగా నిలిచి, అన్నిరకాల పనులను పర్యవేక్షిస్తారు.

యుధిష్ఠిరా! నీవు నీ కుటుంబీకులను మృత్యువుగా తలచి వారికి ఎప్పుడూ భయపడుతూ ఉండాలి. పొరుగు రాజు తన సమీపం లోని రాజుయొక్క ఉన్నతిని ఎలా సహించలేడో, అలాగే ఒక కుటుంబీకుడు ఇంకొక కుటుంబీకుని యొక్క అభ్యుదయాన్ని చూడలేడు. కుటుంబీకులు, దగ్గరిబంధువులు లేని వానికి కూడా సుఖంలేదు. కనుక కుటుంబజనులను అవహేళన చేయకూడదు. బంధువర్గం లేనివానిని ఇతరులు అణిచివేస్తూ ఉంటారు. ఇతరులు అణిచివేస్తున్నప్పుడు తన బంధువులు, సంబంధీకులే సహాయం చేస్తారు. పరాయివాడు తన జాతివారిని అవమానిస్తున్నప్పుడు, సజాతీయబంధువులు అతనిని ఎప్పుడూ సహించబోరు. తన జాతివానికి జరిగిన అన్యాయాన్ని అతడు తనకు జరిగిన అవమానంగానే భావిస్తాడు. ఈ రీతిగా కుటుంబజనులు ఉండడంవలన గుణమూ ఉంది, అవగుణమూ ఉంది. కుటుంబంలోనివ్యక్తి అనుగ్రహాన్ని అంగీకరించడు, నమస్కారమూ చేయడు. అతనిలో మంచి చెడులు రెండూ కనిపిస్తూ ఉంటాయి. రాజు స్వజాతి బంధువులను మాటలతో, చేతలతో సత్కరించాలి. సదా వారికి మేలు చేస్తూ ఉండాలి. ఎప్పుడూ ఎవరికీ కీడు జరుగనియకూడదు. వారిని ఎప్పుడూ విశ్వసించకూడదు, కాని విశ్వసించినవానిలా వారితో వ్యవహరించాలి. వారి

గుణాలను గాని దోషాలను గాని ప్రస్తావించకూడదు. సదా సావధానుడై ఇలా నడుచుకొన్నట్లయితే, అతని పట్ల శత్రువుకూడా ప్రసన్నుడై, అతనితో మిత్రునివలె నడుచుకొవడం ఆరంభిస్తాడు. కుటుంభీకులతో, సన్నిహిత బంధువర్గంతో, మిత్రులతో, శత్రువులతో, తటస్థులతో ఈ నీతిని అనుసరించి నడుచుకొనే వానికి చిరకాలం వరకు సత్కీర్తి నిలిచి ఉంటుంది.

మంత్రిని పరీక్షించుట -

కాలకవ్యక్షీయుని వృత్తాంతము

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "పైన చెప్పినది రాజనీతిలో మొదటి అంశం. ఇక రెండవది విను. రాజును ఆర్థికంగా ఉన్నతుని చేసినవానిని రాజు ఎప్పుడూ రక్షిస్తూ ఉండాలి. మంత్రి కోశాగారంలోని దానాన్ని దొంగిలించే, ఎవరైనా సేవకుడు గాని, తటస్థుడు గాని ఈ విషయమై చెప్పడానికి వస్తే, అతని మాటలను ఏకాంతంలో వినాలి, అతనిని మంత్రి భారీనుండి రక్షించాలి. ఎందుకంటే ధనాన్ని తస్కరించిన మంత్రులు తరచుగా ఇటువంటి వారిని చంపుతారు. కోశాన్ని కొల్లగొట్టేవారందరూ ఏకమై, దానిని రక్షించేవానికి బాధ కలిగిస్తారు. రాజువైపు నుండి అతని రక్షణకు ఏర్పాటు జరుగకపోతే, పాపం అతడు ఆకాలంలో చనిపోతాడు. ఈ విషయంలో కాలకవ్యక్షీయుమునికి, కోసల దేశపు రాజుకు జరిగిన సంవాద రూపమైన ప్రాచీన కథను లోకులు ఉదాహరిస్తూ ఉంటారు. ఒకసారి కోసల దేశపు రాజు క్షేమదర్శి వద్దకు కాలకవ్యక్షీయుడనే ఒక ముని వచ్చాడు. అతడు పంజరంలో ఒక కాకిని బంధించి, రాజ్యంలోని సమాచారం తెలుసుకోవడానికి, ఆ రాజు రాజ్యంలో ఎన్నోమార్లు పర్యటించి ఉన్నాడు. అలా తిరుగుతున్నప్పుడు అతడు ప్రజలతో - 'సజ్జనులారా! మీరు కూడా కాకుల విద్య నేర్చుకోండి. నేను నేర్చుకొన్నాను. కనుక నాకు ఈ కాకి భూత భవిష్యద్వర్త మానాలను చెపుతోంది.' అంటూ ఉండేవాడు. ఈ రీతిగా చాటింపువేస్తూ, అతడు ఎంతోమంది ప్రజలతో కలిసి రాజ్యంలో తిరిగాడు. ఆ సమయంలో అతడు రాజకార్యాలకు నియుక్తులయిన ఉద్యోగులు ఎన్నో అనుచిత కార్యాలు చేయడం చూశాడు. రాష్ట్రంలోని అన్ని కార్యాలపైన అతడు దృష్టి సారించి, వాటి వాస్తవికతలను తెలుసుకొన్నాడు. రాజు యొక్క ధనాన్ని అపహరించినవారిని కూడా అతడు గుర్తించాడు. అపై అతడు కాకిని తీసికొని రాజును కలుసుకోవడానికి వచ్చి, 'నాకు ఈ రాజ్యంలోని సంగతులన్నీ తెలుసు.' అన్నాడు. అందరికంటే ముందుగా అతడు

రాజమంత్రి వద్దకు వెళ్ళి - 'నా కాకి చెప్తోంది - నీవు ఫలావా స్థానంలో ఫలావా పని చేశావు. రాజుగారి కోశాగారంలో దొంగతనం కూడా జరిగింది. ఈ సంగతి ఫలావా ఫలావా వారికి తెలుసు. కనుక వెంటనే రాజువద్దకు వెళ్లి తప్పును ఒప్పుకో' అన్నాడు. ఇదే రకంగా అతడు ఇంకా అనేకులతో కూడా చెప్పాడు. వారందరూ కూడా కోశాగారం నుండి దొంగతనం చేసినవారే. అతడు వారందరితో - 'నా కాకి చెప్పినది ఇంతవరకు ఎన్నడూ ఆసత్యం కాలేదు. మీరు తప్పుకుండా అపరాధులే' అని చెబుతూండేవాడు.

ఈ రీతిగా ముని రాజోద్యోగులను తిరస్కరించగా, అందరూ కలిసి ముని నిద్రించిన తరువాత రాత్రివేళ అతని కాకిని చంపించివేశారు. ఉదయాన్నే లేచి ముని తన కాకి పంజరంలో బాణపుడెబ్బకు గురై చచ్చి పడి ఉండడం చూసి క్షేమదర్శి వద్దకు వెళ్ళి - 'రాజా! మీరు ప్రజల ప్రాణాలకు ధనానికి అధికారులు. వేను మీ నుండి అభయాన్ని కోరుతున్నాను. మీరు అనుమతిస్తే నేను మీ మేలు కోరి ఒక మాట చెబుతాను.' అన్నాడు. రాజు - 'విప్రవర్యా! వేను నాకు మేలు జరగాలని కోరుకొంటున్నాను. మీరు నాకు మేలు చేకూర్చేదే చెబుతామంటున్నారు. ఈ స్థితిలో ఎందుకు క్షమించను? మీరు చెప్పినట్లుగానే చేస్తానని వాగ్దానం చేస్తున్నాను. మీరు చెప్పదలచుకొన్నది నిర్భయంగా చెప్పండి.' అన్నాడు.

ముని - 'మహారాజా! మీ ఉద్యోగులలో ఎవరు అపరాధులో, ఎవరు నిరపరాధులో తెలుసుకొని, మీకు సేవకులవలన భయం కలుగబోతోందని తెలుసుకొని ప్రీతిపూర్వకంగా రాజ్యంలోని సమాచారం యావత్తు చెప్పడానికే మీ వద్దకు వచ్చాను. రాజుతో చెట్టపట్టాలు వేసుకొని తిరిగేవానితో సహవాసం విషసర్పసావాసం వంటిది. అని నీతికోవిదులు చెబుతారు. ఎందుకంటే రాజుకు ఎక్కడైతే ఎక్కువమంది మిత్రులుంటారో, అక్కడే అంతకంటే ఎక్కువగానే శత్రువులు కూడా ఉంటారు. రాజుయొక్క పార్శ్వవర్తులకు వారందరివలన భయం ఉంటుంది. స్వయంగా రాజు వలన కూడా వారికి ప్రతిక్షణమూ అపాయం ఉంటుంది. తన మేలు కోరుకొనేవాడు, రాజువద్ద ఎప్పుడూ పారపాటు చేయకూడదు. మందుతున్న మంటదగ్గర మనిషి ఎంత జాగ్రత్తగా మసలుకొంటాడో, అలాగే అన్నీ తెలిసినవాడు రాజువద్ద జాగ్రత్తగా ఉండాలి. రాజు ప్రాణాలకు, ధనానికి కూడా అధికారి. అతనికి కోపం వస్తే విషసర్పంలా

భయంకరంగా మారిపోతాడు. కాబట్టి సేవకులు తమ ప్రాణాలను అరచేతిలో పెట్టుకొని, అతికష్టమీద రాజుగారిని నేవించాలి. నోటినుండి ఎటువంటి చెడుమాట వెలువడకూడదు. నిల్చున్నా, కూర్చున్నా, లేస్తున్నా, నడుస్తున్నా, సైగలు చేస్తున్నా ఎప్పుడూ ఏ అమర్యాదా జరుగకూడదు. శరీరం నుండి ఎట్టి చెడుపనులు జరుగకూడదు. - ఈ అన్ని విషయాలలోను ఎప్పుడూ జాగరూకులై ఉండాలి. రాజు ప్రసన్నుడైతే అతడు దేవునివలె అన్ని కోరికలు ఈడేరుస్తాడు. కుపితుడైతే నిప్పులాగ మూలంతో పాటుగా కాల్చి బూడిద చేస్తాడు.

నావంటి మంత్రి ఆపత్కాలంలో బుద్ధిద్వారా సహాయం చేస్తూ ఉంటాడు. రాజా! నా ఈ కాకి మీ పనిలో ఉండగానే చంపబడిందని మీకు తెలియదు. అయితే ఇందుకు నేను మిమ్మల్ని గాని, మీ ప్రేమికులనుగాని తప్పు పట్టడంలేదు. మీరు మీ హితులెవరో, అహితులెవరో స్వయంగా గుర్తించండి. స్వయంగా రాజకార్యాలను చక్కపెట్టుకోండి. ఇతరుల పర్యవేక్షణను విశ్వసించకండి. మీ వాళ్లు మీ ఇంట్లోనే ఉంటూ మీ కోశాగారాన్ని కొల్లగొడుతున్నారు. మిమ్మల్ని నాశనం చేసి, మీ రాజ్యాన్ని హస్తగతం చేసుకోవాలనుకొనేవాడు అందుకోసం అంతఃపురంలోకి రాకపోకలు సాగించే నౌకరులతో కలిసి ఏదో కుతంత్రం పన్నే ఆలోచనలో ఉన్నాడు. ఇలా చేస్తేనే అతని పని నెరవేరుతుంది, ఇంకొకలా కాదు. అందుకని మీరు అప్రమత్తంగా ఉండాలి. నేను ఏదో కోరిక పెట్టుకొని ఇక్కడకు రాలేదు. అయినాకూడా కుట్రదారులు మోసగించాలనుకొని నా కాకిని చంపి యమలోకానికి సంపారు. ఈ విషయం నాకు నా తపోబలంవలన తెలిసింది. హిమాలయ కందరాలలో మ్రోడులు, రాళ్లు, ముళ్లు ఉంటాయి, దానిలోపల సింహాలు, పెద్దపులులు నివసిస్తూ ఉంటాయి. ఈ అన్ని కారణాల వలన అందులో ప్రవేశించడంగాని, నివసించడంగాని కష్టమైనట్లుగా దుష్టులైన అధికారుల కారణంగా ఈ రాజ్యంలో కూడా ఎవరికైనా నివసించడమే కష్టంగా ఉంది. ఇక్కడ నివసించడం మంచిదికాదు. ఇక్కడ మంచి చెడులు రెండూ ఒక్కలాగే ఉన్నాయి. పాపాత్ములకు, పుణ్యాత్ములకు (అపరాధులకు, నిరపరాధులకు) ఇద్దరికీ కూడా చంపుతారనే భయం ఉంది. న్యాయంగా అయితే పాపాత్ములకు శిక్షపడాలి, పుణ్యాత్ములకు ఏమీ కీడు జరుగకూడదు. కాని ఈ రాజ్యంలో ఇలా జరగడం లేదు. కాబట్టి ఇక్కడ నివసించడం సరికాదు. తెలివైనవాడు వెంటనే ఇక్కడినుండి జారుకోవాలి. పీత అనే నదిలో నౌకయే మునిగిపోతుందట, అలాగే నీ వద్ద

రాజనీతికూడా. ఇందులో వా వంటి సహాయకులు కూడా మునిగిపోయే ఆస్కారం ఉంది. నేనయితే దీనిని అందరినీ నాశనం చేసే ఒకరకమైన ఉరి అనే అనుకొంటున్నాను.

రాజా! నీవే మంత్రులను నియమించావు. నీవే వారిని పాలిస్తున్నావు. వారు నీతోనే కలిసి నీ క్షేమాన్ని నాశనం చేయాలనుకొంటున్నారు. రాజుతో పాటు ఉండే అధికారుల శీలస్వభావాలను నేను తెలుసుకోవాలనుకొన్నాను. అందుకని చాలా భయపడుతూ, సరిగ్గా పాము ఉన్న ఇంటిలో ఉన్నట్లుగా అతి జాగ్రత్తగా ఉంటున్నాను. ఈ దేశపు రాజు జితేంద్రియుడు అవునా కాదా? ఇందులో నివసించే సేవకులు అతనికి లోబడియే ఉన్నారా? వారికి రాజుపై ప్రేమ ఉందా? లేకపోతే రాజు తన ప్రజలపట్ల ప్రేమగా ఉంటున్నాడా? ఇదిగో ఈ విషయాలన్నీ తెలుసుకోవాలనే నేను ఇక్కడికి వచ్చాను. ఆకలిగొన్న వానికి అన్నం రుచించినట్లుగా మిమ్మల్ని చూసిన నాకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. కాని మీ మంత్రులు మంచివారని అనిపించడంలేదు. నేను మీ మేలు కోరేవాడిని - ఇదే అన్నిటికంటే మించిన పెద్ద తప్పుగా నాలో వారికి కనిపించింది. నేను వీరికి ఏ ద్రోహమూ చేయకపోయినా నన్ను ద్రోహిగా ఎంచి, నా మీద దోషారోపణ చేస్తున్నారు. నడుము విరిగిన పాము వంటి దుష్టహృదయులైన వీరికి ఎప్పుడూ భయపడుతూ ఉండాలి. అందుకే ఇక నేను ఇక్కడ ఉండాలనుకోవడం లేదు." అని ముగించాడు.

రాజు - "బ్రాహ్మణోత్తమా! మీరు నా భవనంలో ఉండండి. మిమ్మల్ని నేను చాలా సురక్షితంగా, గౌరవంగా ఉంచుతాను. మిమ్మల్ని ఉండకుండా చేయాలనుకొనేవారు, వారే ఉండకుండా పోతారు. ఇకపైన వారితో ఎలా వ్యవహరించాలో అది మీరే ఆలోచించండి. దేవా! రాజదండాన్ని నేను చక్కగా ధరించగలిగేలా, నేను మంచి పనులు చేసేలా ఇవన్నీ ఆలోచించి మీరు నన్ను శ్రేయోదాయకమైన దారిలో నడిపించండి." అని వేడుకొన్నాడు.

ముని - "రాజా! ముందుగా కాకిని చంపిననేరానికి, వెల్లడించకుండానే ఒక్కొక్క మంత్రినుండి వారి అధికారాన్ని తొలగించి వారిని బలహీనులుగా చేయండి. ఆ తరువాత అపరాధానికి కారణాన్ని పూర్తిగా చక్కగా విచారణ జరిపించి క్రమంగా ప్రతి ఒక్కరిని మృత్యుముఖానికి పంపండి. ఎక్కువమంది మీద ఒకేరకమైన దోషారోపణ జరిగినపుడు, వారందరూ ఏకమవుతారు. ఆస్థితిలో వారు పెద్ద పెద్ద కంటకాలను కూడా నలిపివేస్తారు. అందుకనే ఒక్కొక్కరిగా

చేసి చంపమని చెపుతున్నాను. అందువల్ల ఈ రహస్యపుటలోచన ఎక్కడా ఇతరులకు పొక్కుకుండా ఉండాలి. ఆ భయంతోనే ఈ మాటలన్నీ చెపుతున్నాను.

రాజా! ఇక మీకు నన్ను పరిచయం చేసుకొంటాను. నాకు మీతో పాతసంబంధం ఉంది. నేను మీ తండ్రికి ఆదరణీయుడయిన మిత్రుణ్ణి. వా పేరు కాలకవృక్షీయుడు. మీ రాజ్యానికి ఆపద కలిగి, మీ తండ్రి స్వర్గస్థుడైనపుడు అన్ని కోరికలు విడిచి నేను తపస్సు చేసుకోవడానికి వెళ్ళిపోయాను. మీ మీద విశేషవాత్సల్యం ఉన్న కారణంగానే నేను తిరిగి ఇక్కడికి వచ్చి, మీకు ఈ మాటలన్నీ చెపుతున్నాను. మీరు మళ్ళీ ఏ భ్రమలోనూ పడకూడదనే దీని ఉద్దేశ్యం. మీరు సుఖదుఃఖాలు రెండూ చవిచూశారు. డైనేచ్చ వలన ఈ రాజ్యం మీకు లభించింది. అయినా కూడా మీరు దీనిని మంత్రులపై వదిలి ఎందుకు పారపాటు చేస్తున్నారు?" అని మందలించాడు.

అనంతరం విప్రోత్తముడైన కాలకవృక్షీయుడు తిరిగి రావడం వలన రాజకుటుంబంలో మంగళగీతాలు మోగాయి. పురోహితులవంశంలో కూడా సంతోషం వెల్లివిరిసింది. కాలకవృక్షీయుని తన బుద్ధిబలంతో కోసలనరేషుని ఏకచ్ఛత్రాధిపతి అయిన చక్రవర్తిగా చేశాడు. ఆ తరువాత అతడు అనేక ఉత్తమ యజ్ఞాలు చేశాడు. కోసలరాజు కూడా పురోహితుడు చెప్పిన హితకరమైన మాటలను విని అతని ఆజ్ఞానుసారంగా అన్ని పనులు చక్కపెట్టాడు. అందువల్ల అతనికి ఈ సమస్త భూమండలం మీద విజయం ప్రాప్తించింది.

సభాసదుల లక్షణము -

రహస్యమంతనములను వినుటకు అర్హత

యుదిష్ఠిరుడు - "పితామహా! రాజు యొక్క సభాసదులు, సహాయకులు, సుహృదులు, పరిచ్ఛదులు (సేనాధిపతులు మొదలైనవారు) మంత్రులు ఎలా ఉండాలి?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - "నాయనా! లజ్జావంతుడు, జితేంద్రియుడు, సత్యవాది, సరళస్వభావుడు, ఏ విషయం మీదనైనా సరే చక్కగా మాట్లాడగలవానినే నీవు సభాసదునిగా నియమించుకోవాలి. మంత్రి, వీరుడు, పండితుడు, బ్రాహ్మణుడు, అధికసంతోషి, విశేషంగా ఉత్సాహం ప్రదర్శించేవాడు అయినవానినే సహాయకునిగా చేసుకోవాలనుకో. కులీనుడు, తన శక్తిని దాచుకోనివాడు, సుఖంలోగాని, దుఃఖంలోగాని, జబ్బు పడినప్పుడుగాని,

లేదా గాయపడినప్పుడుగాని ఎప్పుడూ తోడు వీడనివాడు మాత్రమే సుహృదునిగా చేసుకోవడానికి యోగ్యుడు. తన దేశంలోనే మంచికులంలో పుట్టినవానిని, బుద్ధిమంతుని, రూపవంతుని, బహువిషయజ్ఞుని, నిర్భయుని, ప్రేమచూపేవానిని మాత్రమే పరిచ్ఛదునిగా (సేనాపతి మొదలైనవారిగా) నియమించుకోవాలి. మంచి కులంలో పుట్టిన పరాక్రమశాలిని, ఇంగితమెరిగినవానిని, దయాళువును, దేశకాలవిధానాలను తెలిసినవానిని, ప్రభువు యొక్క మేలు కోరేవానిని నీవు అన్నిపనులలో నీకు మంత్రిగా (సలహాదారుగా) నియమించుకోవాలి. ఎందుకంటే విద్వాంసుడు, సత్యవాది, సదాచారి, ఉత్తమనియమవ్రతుడు, ఎప్పుడూ సహాయం చేసే మహానుభావుడు, నిన్ను ఎప్పుడూ వదిలిపోలేడు. కామక్రోధలోభాలచేతగాని, భయంచేత గాని దర్మాన్ని విడువనివానిని, గర్వం లేనివానిని, సత్యవాదిని, శాంతుని, మనసును జయించినవానిని, ఇతరులచేత గౌరవం పొందేవానిని, ప్రతిఒక్క విషయంలోను పరీక్షించి తెలిసికొన్నవానినే నీవు రహస్య సలహాదారుగా నియమించుకోవాలి. ఏదోఒకరకమైన సంబంధం కలిగిఉండి, మంచికులంలో పుట్టిన విశ్వసించదగిన వానిని, స్వదేశీయుని, లోభపెట్టి విడదీయలేనివానిని, వ్యభిచార దోషం లేని వానిని, ఉత్తమ జాతికి చెందిన వానిని, వైదికమార్గంలో పయనిస్తూ తరతరాలుగా రాజ్యంలో నౌకరీ చేస్తూ వస్తున్నవానిని, గర్వం మచ్చుకైనా కనిపించనివానిని, ఇటువంటివారినే మంత్రులుగా చేసుకోవాలి. వినయంతో కూడిన బుద్ధి, సుందరమైన స్వభావం, తేజస్సు, ధైర్యం, క్షమ, పవిత్రత, ప్రేమ, స్థిరత్వం అనే గుణాలను పరీక్షించి, అతడు రాజకీయ కార్యాలను చక్కబెట్టడంలో ప్రాధుడు. నిష్కపటుడు అని ఋజువయితే, అతనిని మంత్రిగా చేసుకోవాలి. ఇటువంటి ఐదుగురు మంత్రులు అవసరముంటారు. వారందరూ సంభాషణ కుశలులు, పరాక్రమవంతులు, ప్రతి విషయాన్నీ చక్కగా తెలుసుకోగల నేర్పరులు అయి ఉండాలి. మూర్ఖుడు, దుర్బుద్ధి అయినవానికి పని చేపట్టినంత మాత్రం చేత దాని విశేష పరిణామం గోచరించదు. రాజునందు అనురాగంలేని మంత్రిని విశ్వసించడం మంచిదికాదు. అందుకని అతని ఎదుట రహస్యాలోచనలను వెల్లడించకూడదు. ఆ కపటమంత్రి కనుక రహస్యాలోచనలను తెలసుకొంటే అతడు ఇతరమంత్రులను కలుపుకొని, అగ్ని గాలితో నిండిన సందులలో డూరి చక్కని వృక్షాన్ని కాల్చినేసినట్లుగా రాజును వాశనం చేస్తాడు.

సరళస్వభావుడు కాకపోతే అతడు అనురక్తుడుకానీ, బుద్ధిమంతుడుకానీ, ఇతర గుణాలు ఎన్ని ఉన్నా రహస్యాలోచనలను వినడానికి అర్హుడు కాదు.

శత్రువులతో సంబంధం ఉండి, నగరవాసులపట్ల గౌరవం లేని వానిని సుహృదునిగా అంగీకరించకూడదు. అతడు శత్రువే. అతడు రహస్యాలోచనలను వినడానికి అర్హుడు కాదు. మూర్ఖుడు, అపవిత్రుడు, జడుడు, శత్రుసేవకుడు, మాటలపోగు, క్రోధి, లోభి అయినవాడు కూడా శత్రువే. అతని దగ్గర రహస్యాలోచనలను వెల్లడించకూడదు. ఎంతగౌరవ ప్రాత్రుడయినా, మిక్కిలి గొప్ప పండితుడయినా ప్రేమకలవాడే అయినా కూడా కొత్తగా వచ్చినవాడు కూడా రహస్యాలోచనలను వినడానికి అర్హుడు కాదు. తండ్రి ఇంతకు ముందు అధర్మంగా నడుచుకోవడం వలన అవమానపూర్వకంగా తొలగించబడి, అతని స్థానంలో అతనికొడుకు గౌరవపురస్కరంగా నియుక్తుడయితే అతనికి కూడా రహస్యాలోచనలను చెప్పకూడదు.

బుద్ధి స్వచ్ఛంగా ఉండి, ధారణాశక్తి అధికంగా ఉన్నట్టి స్వదేశంలోనే పుట్టిన, ఋజువర్తనుడైన పండితుడు - అన్ని రకాల పనులలోను పరీక్షించి నమ్మకస్థుడని ఋజువయితే, అతడు రహస్యాలోచనలను వినడానికి అధికారి అవుతాడు. జ్ఞానవిజ్ఞాన సంపన్నుడు, స్వపక్ష పరపక్ష జనుల స్వభావాలను పరీక్షించి చూడగలిగినవాడు, రాజుకు తాను అభిన్నుడైన సుహృదుడు కూడా గుప్తమంత్రాంగమును వినవచ్చును. సత్యవాది, శీలవంతుడు, గంభీరుడు, లజ్జాశీలి, కోమల స్వభావం కలవాడు, తరతరాలనుండి రాజుసేవలో కొనసాగుతున్నవాడు కూడా మంత్రాంగమును వినడానికి యోగ్యుడు. సంతుష్టుడు, సజ్జనసన్మాన్యుడు, సత్యవాది, చతురుడు, సాపాలంబే జుగుప్స పడేవాడు, రాజకీయ మంత్రాంగమును ఎరిగినవాడు, సమయంపట్ల దృష్టిగలవాడు, పరాక్రమశాలి అయిన వాడు కూడా రహస్యాలోచనలను వినడానికి యోగ్యుడని అంగీకరిస్తారు. చిరకాలం రాజ్యాన్ని ఏలాలనుకొనే రాజు తన రహస్యమంత్రాంగాన్ని నయాన భయాన సమస్తలోకాన్ని వశపరచుకోగలశక్తి గలవానికి చెప్పాలి. నగరవాసులు, దేశవాసులు ధర్మబద్ధంగా విశ్వసించేవాడు, నీతికోవిదుడు రహస్యాలోచనలను వినడానికి అధికారి. కనుక పైన చెప్పిన గుణాలన్నిటితో కూడిన వానిని లోకుల స్వభావాన్ని పరీక్షించి తెలుసుకోగలిగిన వానిని మాత్రమే గౌరవపూర్వకంగా మంత్రిపదవి యందు నియమించాలి. మంత్రులు కనీసం

ముగ్గురు ఉండాలి. మంత్రులు రాజు, అమాత్యుడు, సేనాధ్యక్షుడు మొదలగు ప్రకృతి జనులయొక్క, శత్రువులయొక్క కూడా చిద్రాలపై దృష్టి పెట్టాలి. ఎందుకంటే రాజు యొక్క రాజ్యానికి మంత్రుల యొక్క మంచి సూచనలే మూలం. దానిని ఆధారం చేసుకొనే రాజ్యం అభివృద్ధి చెందుతుంది. తాబేలు తన అవయవాలను ముడుచుకొన్నట్లుగా రాజుకూడా తన రహస్యాలోచనలను దాచి ఉంచుకోవాలి. రాజ్యానికి సంబంధించిన రహస్యాలోచనలను దాచి ఉంచిన మంత్రులు బుద్ధిమంతులు. మంత్రియే రాజుకు కవచం. సేన మొదలైనవి శరీరం మాత్రమే.

రాజదూతలు రాజ్యానికి మూలం. రహస్య మంత్రాంగం అతని బలం. మంత్రులు, మదం, క్రోధం, గర్వం, ఈర్ష్య విడిచి రాజును అనుసరించితే, వారు సుఖంగా ఉంటారు. ఐదు రకాల మోసాలు లేని మంత్రులతో రహస్యమంత్రాంగం నెరపాలి. ముందుగా రాజు వేర్వేరుగా ముగ్గురు మంత్రుల సూచనలను తెలుసుకొని, దానిపై ఆలోచించాలి. తన నిర్ణయాన్ని ఇతరులు నిశ్చయించిన దానిని ధర్మార్థకామ తత్వాలను ఎరిగిన పురోహిత బ్రాహ్మణునకు నివేదించి, అతని అభిప్రాయం అడగాలి. అప్పుడతడు ఏది నిర్ణయిస్తాడో, దానిపై జనులందరూ ఏకాభిప్రాయం కలిగి ఉంటే, ఆ ఆలోచనను కార్యరూపంలో పెట్టాలి. ఎప్పుడూ ఈ రీతిగానే మంత్రాంగం నిర్వహించాలని, ప్రజలను తనకు అనుకూలురుగా చేయడంలో అధికబలవత్తరమైనది అనిపించిన ఆలోచననే ఉపయోగించాలని మంత్రజ్ఞులైన పండితులు చెపుతున్నారు. మంత్రాంగం జరుగుతున్న చోటికి గాని, దాని చుట్టు ప్రక్కలకు గాని మరుగుజ్జులు, గూనివారు, బలహీనులు, కుంటివారు, గ్రుడ్డివారు, మూర్ఖులు, స్త్రీలు, నపుంసకులు అయినవారిని రానీయకూడదు. భవనం యొక్క పై అంతస్తుకు ఎక్కిగాని, విశాలమైన నిర్జనమైన దర్బారు, రెల్లుగడ్డి అధికంగా లేని మైదానంలోగాని కూర్చుని, తగిన సమయంలో రహస్య మంత్రాంగం నిర్వహించాలి.

రాజు అనుసరించవలసిన నీతి, అతడు వినసించు

నగరము యొక్క వివరణము

యుధిష్టిరుడు - "పితామహా! ధర్మానుసారంగా ప్రజలయొక్క ప్రేమను, అక్షయమైన కీర్తిని పొందగలిగేలా రాజు ఏవిధంగా ప్రజలను పరిపాలించాలి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు - "తన అంతరంగాన్ని పరిశుద్ధంగా ఉంచుకొని, రాజు నిష్కపటవ్యవహారంతో ప్రజలను పాలించినట్లయితే,

ధర్మాన్ని, కీర్తిని పొందడమేకాదు, అతనికి ఇహపరలోకాలు రెండూ భాగుంటాయి." అని సమాధానమిచ్చాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "మహాప్రాజ్ఞుడా! ఈ సంగతి చెప్పండి. రాజు యొక్క వ్యవహారం ఎలా ఉండాలి? అతడు ఎవరిని తోడు తీసికొని వ్యవహరించాలి? మీరు ఇంతకు ముందు వర్ణించినగుణాలు ఏ ఒక్కమనుష్యునిలోనో ఉండవు అని నా నమ్మకం." అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "నాయనా! నీవు చెప్పినది నిజమే. వాస్తవానికి ఆ అన్ని సద్గుణాలు కలిగిన ఒక మనిషి దొరకడం కష్టం. అందుకని రాజు ఏ రీతిగా, ఎటువంటి నారిని మంత్రిమండలిగా ఏర్పరచుకోవాలి అనే సంగతిని సంక్షిప్తంగా చెబుతాను. వేదవిద్యాపండితులు, స్నాతకులు, బాహ్యభ్యంతరాలలో పరిశుద్ధులు, నిర్భీకులు అయిన నలుగురు బ్రాహ్మణులు, శారీరకంగా బలవంతులు, శస్త్రవిద్యను ఎరిగిన ఎనిమిదిమంది క్షత్రియులు, ధనధాన్యసంపన్నులయిన ఇరవై ఒక్కమంది వైశ్యులు, వినయశీలురు, పవిత్రమైన ఆలోచనలు, నడతలు గల ముగ్గురు శూద్రులు, ⁽¹⁾ఎనిమిది గుణాలతో కూడి, పురాణవిద్యలు ఎరిగిన సూతజాతికి చెందిన ఒకడు - ఈ అందరినీ ఒక మంత్రిమండలిగా నియమించాలి.

ఈ మంత్రిమండలిలోని ప్రతి ఒక్కని వయస్సు దాదాపుగా ఏబై ఏళ్లు ఉండాలి. మండలి అంతా నిర్భయంగా, ఎవరినీ నిందించకుండా, యోగ్యతానుపారంగా శ్రుతిస్మృతులలో పాండిత్యం కలిగి ఉండాలి. అందరూ వినయశీలురు, సమదృష్టి కలవారు, వాది ప్రతివాదుల విషయాలలో తీర్పు చెప్పే సామర్థ్యం కలవారు, లోభరహితులు, ఏడు దుర్వ్యసనాలకు (వేట, జౌదం, పరస్పరప్రసంగం, మదిరాపానం - ఈ నాలుగు కామజనితమైన దోషాలు, కొట్టడం, తిట్టడం, ఇతరుల వస్తువులు పాడుచేయడం - ఈ మూడు క్రోధజనితదోషాలు - కలిసి ఈ ఏడింటిని దుర్వ్యసనాలుగా చెప్తారు) దూరంగా ఉండేవారు అయిఉండాలి. వీరిలో నుండి ఎనిమిది మంది ప్రధానమంత్రులను ఎన్నుకొని, రాజు వారితో కలిసి రహస్యంగా సలహా సంప్రదింపులు కొనసాగించాలి. ఈ అందరి అభిప్రాయంతో నిర్ణయించబడిన విషయాన్ని దేశంలో ప్రచారం చేసి, ప్రతి పౌరునికి దానిని గురించి తెలిసేలా చేయాలి.

యుధిష్ఠిరా! ఇలా వ్యవహరిస్తూ నీవు ఎప్పుడూ ప్రజలను కనిపెట్టి ఉండాలి. ప్రజలతో అన్యాయంగా నడుచుకొనే రాజు ధర్మంగా నారిని పాలిస్తున్నట్లు కాక, వారి మనసులలో భయాన్ని కలిగిస్తున్నవాడు అవుతాడు. అంతేకాక, అతనికి

పరలోకం కూడా చెడిపోతుంది. రాజు యొక్క మంత్రికాని, రాజకుమారుడు గాని, న్యాయమే మూలంగా కలిగి, అన్యాయాసనంపై కూర్చొని, ధర్మపూర్వకంగా ప్రజలను రక్షించకపోతే, అలాగే రాజ్యంలోని ఇతర అధికారులు కూడా ప్రజలతో అనుచితంగా ప్రవర్తించినట్లయితే, రాజుతో పాటుగా వారు కూడా నరకంలో పడతారు. బలవంతుల అత్యాచారాలకు భాధపడి దుఃఖితులైన దీనులు, బలహీనులు ఆర్తనాదాలు చేస్తూ శరణుకోరినస్తే అప్పుడు రాజే ఆ అనాథలకు నాథుడు (రక్షకుడు) కావాలి. పాపాత్ములను నారి అపరాధాలకు అనుగుణంగా దండించాలి. వారిలో దనికుడుంటే అతనికి దనసంపత్తి లేకుండా చేయాలి. బీదవాడుంటే అతనిని కారాగారంలో బంధించాలి. మిక్కిలి దుష్టుడు ఉంటే అతనిని చావగొట్టి దారికి తేవాలి.

రాజుపై హత్యాయత్నం చేసినవానిని, ఇంటికి నిప్పుపెట్టిన వానిని, దొంగతనం చేసిన వానిని, వర్ణసాంకర్యం చేసి సంతాపం కన్నవానిని అనేక విధాలుగా కరినంగా దండించాలి. రాజు రాగద్వేషరహితుడై, సమత్వభావం కలిగి, అపరాధాలకు అనురూపంగా తగిన రీతిగా ప్రజలను దండిస్తే, దాని వలన అతనికి పాపం కలుగదు. పైగా దాని ద్వారా సనాతన ధర్మం పాటింపబడుతుంది. కాని మూర్ఖుడై ఇచ్చవచ్చిన రీతిగా దండిస్తే, ఈ లోకంలో కళంకితుడు కావడమే కాదు, చనిపోయాక అతడు నరకంలో కూడా పడవలసి వస్తుంది. ఇతరులు ఆరోపించినంతమాత్రం చేత ఎవరినీ శిక్షించకూడదు. తప్పును స్పష్టంగా నిశ్చయించాకనే దండించాలి లేదా విడుదల చేయాలి. రాజు ఎటువంటి విపత్కర సమయంలోనైనా సరే దూతను వధించకూడదు. దూతను వధించిన రాజు తన మంత్రులతో పాటుగా నరకంలో పడతాడు. దూతలో ఏడుగుణాలు ఉండాలి. అవి (1) మంచి కులంలో పుట్టి ఉండాలి. (2) కుటుంబం గొప్పదై ఉండాలి. (3) మాటవేర్పరి తనం ఉండాలి (4) కార్యకుశలుడై ఉండాలి (5) ప్రీతికలిగేలా మాట్లాడాలి (6) సత్యవాది కావాలి (7) జ్ఞాపకశక్తి కలిగి ఉండాలి. రాజుగారి యొక్క ప్రతీహారికి (ద్వారపాలకునికి), శిరోరక్షకునికి కూడా ఈ గుణాలన్నీ ఉండాలి. మంత్రి సంది - విగ్రహ సమయాలను ఎరిగినవాడు, ధర్మశాస్త్రతత్త్వజ్ఞుడు, బుద్ధిమంతుడు, ధీరుడు, లజ్జావంతుడు, రహస్యాన్ని గోప్యంగా ఉంచగలిగినవాడు, కులీనుడు, సాహసి, స్వచ్ఛమనస్కుడు అయితే మంచిది. సేనాపతిలో కూడా ఇవే గుణాలు ఉండాలి. ఇవేకాక పూహనిర్మాణం,

యంత్రవాలనం, రకరకాల ఇతర ఆయుధాల ప్రయోగం, అతనికి భాగా తెలిసి ఉండాలి. పరాక్రమవంతుడై ఉండాలి. చలి, ఎండ, గాడ్పులు, వర్షాలు అన్ని భాధలను ధైర్యంగా సహించగలగాలి. శత్రువుల బలహీనతలను తెలుసుకోగలిగిన వాడై ఉండాలి. రాజు ఇతరులకు తనపై నమ్మకం కలిగించాలి గాని తాను ఎవరినీ నమ్మకూడదు. అతడు తన పుత్రులను కూడా పూర్తిగా విశ్వసించడం మంచిదికాదు. వేను నీకు నీతి శాస్త్రతత్వాన్ని చెప్పాను. ఎవరినీ పూర్తిగా విశ్వసించకుండా ఉండడం రాజులకు పరమగోప్యమైన గుణం.

యుధిష్టిరుడు - "పితామహా! రాజు ఎలాంటి నగరంలో నివసించాలి? అంతకు ముందు నిర్మించిన రాజధానిలోనా లేక కొత్తగా నగరం నిర్మించుకొని అందులో ఉండాలా?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "అన్ని రకాల సంపదలు పుష్కలంగా ఉన్నచోట, ఆరు రకాల దుర్గాలకు (కోటలకు) ఆశ్రయంగా ఉండే కొత్త నగరాన్ని నిర్మించాలి. మొదటిది ధన్వదుర్గం. నాలుగు వైపులా సుదూరం నిర్జలంగా (ఎడారిగా) ఉన్న దుర్గాన్ని ధన్వదుర్గం అంటారు. రెండవది మహీదుర్గం (సమతలమైన భూమిలోపల నిర్మించిన కోట లేదా భూగృహం), మూడవది గిరి దుర్గం (పర్వతశిఖరం మీద కట్టిన కోట) నాలుగవది మనుష్యదుర్గం (సైన్యంతో కూడిన కోట), ఐదు మృత్తికాదుర్గం (ఎత్తయిన ఇసుక తీపులతో ఆవరింపబడినది), ఆరు వన దుర్గం (వెదురుపొదలు మొదలైన వానితో ధట్టమైన అడవిచేత ఆవరింపబడినది). వీటిలో ఏదో ఒక దుర్గం ఉండి, ఆహారం, ఆస్త్ర శస్త్రాలు అధికంగా కలిగి, నాలుగువైపులా బలిష్ఠమైన ప్రాకారాలు, లోతైన, వెడల్పైన కందకాలు నిర్మింపబడినది, ఏనుగులకు, గుఱ్ఱాలకు, రథాలకు కొదువలేనిది, పండితులు, వృత్తిపనుల వారు నివసించేది, అవసరమైన వస్తువులతో నిండిన అనేక భాండారాలు కలిగినది, ధార్మికులు, కార్యదక్షులు నివసించేది, నాలుగు మార్గముల కూడళ్లు, విపణులు శోభను ఇనుమడింపచేస్తున్నది, శాంతిపూర్ణమైనది, ఎటునుండి భయానికి ఆస్కారం లేనిది, గొప్ప గొప్ప వీరులు, ధనవంతులు నివసించేది, వేదమంత్రాల ధ్వనులు ప్రతిధ్వనించేది, ఎప్పుడూ పామాజిక ఉత్సవాలు, దేవపూజలు క్రమం తప్పకుండా నడిచేది అయిన నగరంలో తనకు వశపర్తులైన మంత్రులతో, సైన్యంతో పాటుగా రాజు నివసించాలి.

ఆ నగరం యొక్క కోశాగారాన్ని, సైన్యాన్ని, వ్యాపారాన్ని,

వృద్ధిచేయడం రాజు యొక్క కర్తవ్యం. మిత్రులసంఖ్యను కూడా అధికం చేయాలి. నగరంలోని, అలాగే చుట్టు ప్రక్కల ఉండే అన్ని రకాల దోషాలను తొలగించాలి. ఆహారగిడ్డంగులను, ఆయుధగిడ్డంగులను ప్రయత్నపూర్వకంగా పెంచుకోవాలి. యంత్రాలు అస్త్ర శస్త్రాల కార్థానాలు ఉత్తమంగా ఉండాలి. అన్ని రకాల వస్తువులను దాచి ఉంచుకొనే గిడ్డంగులు పెరగాలి. కొయ్య లోహం, చిట్టు, తవుడు, బొగ్గులు, వెదురు, నూనె - నేయి, తేనె, ఓషధులు, జనుము, రేగడిమన్ను, ధాన్యం, అస్త్ర శస్త్రాలు, భాణాలు, దాళ్లు, బెత్తాలు, ముంజ, నారత్రాళ్లు, మొదలైన సామగ్రిలను దాచి ఉంచుకోవాలి. ప్రవేశద్వారాలను, మాతులను, ఎక్కువగా త్రాగునీరు అందించే జలాశయాలను, పాలు కారే చెట్లను ఎప్పుడూ రక్షించుకొంటూ ఉండాలి. ఆచార్యులు, ఋత్విజులు, పురోహితులు, మహాదనుర్ధరులు, వృత్తిపనివారు, జ్యోతిషికులు, వైద్యులు - వీరిని ప్రయత్నపూర్వకంగా సత్కరించాలి. పండితులను, బుద్ధిమంతులను, జితేంద్రియులను, కార్యకుశలులను, శూరులను, బహువిషయజ్ఞులను, సాహసికులను మాత్రమే అన్ని పనులలో నియోగించాలి. రాజు ప్రయత్నపూర్వకంగా ధార్మికులను గౌరవించాలి, పాపాత్ములను దండించాలి. అన్నివర్ణాలవారు తమ తమ పనులనే చేపట్టాలి. గూడచారులద్వారా నగరం యొక్క, దేశం యొక్క వెలుపలి, లోపలి సమాచారాలను భాగా తెలుసుకొని, ఆపై దానిననుసరించి పని చేయాలి. గూడచారులను కలుసుకోవడం, రహస్యాలను సమీక్షించడం, కోశాగారాన్ని తనిఖీచేయడం, విశేషించి అపరాధులను దండించడం వంటి పనులను రాజు తన చేతులలోనే ఉంచుకోవాలి. ఎందుకంటే వీటి మీదనే రాజ్యం యొక్క ఉనికి స్థిరంగా ఉంటుంది. తన శత్రువులు, మిత్రులు, తటస్థులు నగరంలోను, చుట్టు ప్రక్కల ఎప్పుడు ఏమి చేయదలచుకొన్నారో అనే విషయం మీద రాజు చారులవే వేత్రాలతో ఎప్పుడూ దృష్టిపెట్టాలి. వారి చేతలన్నీ తెలుసుకొన్నాక జాగరూకతతో వాటికి ప్రతీకారం చేయాలి. భక్తులను ఆదరించాలి. ద్వేషించేవారిని బందించాలి.

నిత్యమూ రకరకాల యజ్ఞాలు చేయాలి. ఎవరికీ భాద కలిగించకుండా దానం చేయాలి. ప్రజలను రక్షించాలి. ఏ పనీ కూడా ధర్మానికి ఆటంకం కలిగేరీతిలో జరుగనియ కూడదు. దీనులకు, అనాథలకు, వృద్ధులకు, విదవరాండ్రకు, జీవనాధారం ఏర్పాటు చేయాలి. వారి యోగక్షేమాలను విచారిస్తూ ఉండాలి. తన రాజ్యంలోని తపస్వి జనులకు, తన

శరీరసంబంధమైన కార్యసంబంధమైన, రాష్ట్రసంబంధమైన సమాచారాన్ని చెప్పాలి. వారి ఎదుట ఎప్పుడూ వినమ్రంగా ఉండాలి. తన స్వార్థాలన్నీ సంపూర్ణంగా విడిచిపెట్టిన, కులీనులైన, బహువిషయజ్ఞులైన తపస్విజనులను భోజనశయ్యాసవాదులిచ్చి సత్కరించాలి. ఎటువంటి విపత్కరపరిస్థితులలో కూడా రాజు తపస్వి జనులను విశ్వసించాలి. ఎందుకంటే నారిమీద దొంగలకు కూడా విశ్వాసము ఉంటుంది. కనీసం నలుగురు తపస్విజనులను తనకు సహాయకులుగా అవశ్యం ఏర్పాటు చేసుకోవాలి. వారిలో ఒకడు రాజ్యంలోను, ఒకడు శత్రురాజ్యంలోను, ఒకడు అడవిలోను, ఒకడు తన సామంతుల నగరాలలోను నివసించేవాడు కావాలి. నారందరికీ ఆదరసత్కారాలతో పాటుగా అవసరమైన వస్తువులు ఇస్తూ ఉండాలి. తన రాజ్యంలోని తపస్వులకు వలెనే శత్రురాజ్యంలో నివసించే తపస్వులను కూడా గౌరవించాలి. ఎందుకంటే ఏదైనా ఆపదనమయంలో రాజు శరణార్థియై వచ్చినపుడు వారు స్వేచ్ఛగా ఆశ్రయం ఇస్తారు. యుధిష్ఠిరా! నీవు అడిగినట్లుగా రాజు ఎలాంటి నగరంలో నివసించాలో సంక్షేపంగా చెప్పాను.

దేశరక్షణకు, అభివృద్ధికి మార్గములు -

ప్రజలమండి పన్నులు వసూలు చేయు పద్ధతి

యుధిష్ఠిరుడు - "భరతసత్తమా! ఇప్పుడు నేను దేశరక్షణ అభివృద్ధి ఎలా చేయాలవే విషయం తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! ఒక గ్రామానికి, పది గ్రామాలకు, ఇరవై గ్రామాలకు, వందగ్రామాలకు, నేయి గ్రామాలకు ఒక్కొక్కరు చొప్పున అధికారిగా నియమించాలి. గ్రామాధికారి గ్రామంలోని విషయాలను, ఆ గ్రామంలో ఏదైనా అపరాధం జరిగితే మొత్తం దాని వివరాలన్నీ తెలుసుకొని, ఆ సంపూర్ణ సమాచారాన్ని (రిపోర్టు) పది గ్రామాల యజమానికి పంపాలి. అలాగే పది గ్రామాల అధికారి ఇరవైగ్రామాల అధికారికి, ఇరవైగ్రామాల యజమాని వందగ్రామాల అధికారికి, వందగ్రామాల యజమాని నేయి గ్రామాల అధికారికి తమ తమ గ్రామాల సమాచారాన్ని (రిపోర్టు) పంపుతూ ఉండాలి. (ఆపై నేయి గ్రామాల యజమాని తాను రాజు వద్దకు వెళ్లి తనకు వచ్చిన సమాచారాన్ని (రిపోర్టు) సమర్పించాలి) గ్రామాలలో పండిన పంట గ్రామాధికారి అధికారంలోనే ఉండాలి. నారు వేతనరూపంలో దానినుండి నియతమైన భాగాన్ని అనుభవించవచ్చును. తమ రాబడినుండి వారు

పదిగ్రామాల అధికారులకు పన్ను చెల్లించాలి. పదిగ్రామాల అధికారులు ఇరవై గ్రామాల యజమానులకు పన్ను చెల్లించాలి. వారు దానితోనే తమ పోషణభారం చూసుకోవాలి. వందగ్రామాల యజమానికి అతని ఖర్చునిమిత్తం ఒక గ్రామం యొక్క రాబడిని ఇవ్వాలి. ఆ గ్రామం పెద్దబస్తీ అయి ఉండి, సంపన్నమైనదై ఉండాలి. దాని ఏర్పాటు ఎంతోమంది అధికారులకు అప్పగించాలి. (కేవలం అతని ఆధీనంలోనే ఉంచినట్లయితే లోభానికి లోనై అతడు ప్రజలను పీడించే భయం ఉంది) అలాగే నేయి గ్రామాల యజమాని కోసం ఒక పెద్ద గ్రామం యొక్క రాబడిని ఇవ్వాలి. ఈ యజమానులకు భాద్యతగా అప్పగించబడిన యుద్ధ సంబంధమయిన, గ్రామంలోని ఏర్పాట్లకు సంబంధించిన కార్యాలను పర్యవేక్షించడానికి ఒక మంత్రిని (గవర్నరు) నియమించాలి. అతడు ధర్మాన్ని తెలిసినవాడు, సోమరితనం లేనివాడు కావాలి. లేదా ప్రతి పెద్ద పెద్ద నగరానికి (జిల్లా) ఒక్కొక్క అధ్యక్షుని (కలక్టరు) నియమించాలి. అతడు అక్కడి కార్యాలన్నీ పర్యవేక్షించాలి. వాటి కోసం ఏదైనా మంచి వ్యవస్థను ఆలోచించాలి. అతడు తమ మండలాలలోని గ్రామాధ్యక్షులందరి వద్దకు వెళ్లి వారి కార్యాలను పరిశీలిస్తూ ఉండాలి. ప్రతి నగరాధ్యక్షుని వద్ద గూఢచారి ఉండాలి. ఆయా గ్రామప్రజలతో గ్రామాధ్యక్షుల ప్రవర్తన ఎలా ఉందో వారు సూచించాలి. రహస్య పరిశీలన ద్వారా ప్రజలను పీడించేనారు, పాపులు, ఇతరుల దవాన్ని అపహరించేనారు, శరులు ఎవరున్నారో తెలిస్తే అటువంటి అధికారుల నుండి అతడు ప్రజలను రక్షించాలి.

సరుకుల క్రయవిక్రయాలు, అవి తీసుకువెళ్లే దూరం, వాటిని తెప్పించటానికి అయ్యే ఖర్చు వగైరాలు, వాటిని తయారుచేయడం, దాచడం ఇవన్నీ ఆలోచించి రాజు వ్యాపారులపై పన్ను విధించాలి. అలాగే సరుకు తయారీ, నాణ్యత, పనితనంలోని మధ్యమ ఉత్తమాది శ్రేణులను దృష్టిలో ఉంచుకొని, శిల్పం (వస్తువు), శిల్పకారుల (తయారు చేసినవాడు) మీద పన్ను వేయాలి. పన్ను చెల్లించేనారికి విశేషంగా భాద కలిగేలా పన్ను విధించకూడదు. వారి పని, లాభం చూసి మరీ అన్నీ చేయాలి. మిక్కిలి లోభంతో తనకు ఆధారభూతమైన రాజ్యం, అలాగే ప్రజలకు జీవనాధారమైన వ్యవసాయం మొదలైన వానిని సర్వనాశనం చేయకూడదు. తృప్తును అరికట్టి ప్రజల ప్రేమను పొందాలి. ఎందుకంటే ఎక్కువగా పీడించే రాజును ప్రజలందరూ

ద్వేషిస్తారు. అటువంటి స్థితిలో అతనికి మేలు ఎలా జరుగుతుంది? ప్రజల యొక్క ప్రేమ తొలగిపోతే ఆ రాజుకు ఏ లాభమూ ఉండదు. రాజు ఆవుదూడలా రాష్ట్రం నుండి లాభం పొందాలి. ఆవుదూడ చాలా కాలంపాటు తృప్తిగా పాలుతాగి బలిష్ఠంగా ఎదిగిన తరువాతనే అధికభారాన్ని మోయడానికి సమర్థమవుతుంది. ఎక్కువగా పిండడం వలన ఆవు పాలు ఇవ్వలేక బలహీనపడిపోతే పనికిరాదు. అలాగే రాజ్యం నుండి కూడా అధికంగా పిండడం వలన ప్రజలు దరిద్రులు అయిపోతారు. ఆపై వారు ఏ గొప్ప పనులూ చేయలేరు. రాష్ట్రం మీద అనుగ్రహం చూపి దానిని రక్షిస్తూ, దాని నుండి వచ్చే ఉచితమైన రాబడితో జీవికను గడుపుకొనే రాజుకు చాలా లాభం ఉంటుంది. (తన వద్ద తయారయిన సరుకును అమ్మకానికి బయటకు పంపడం వలన వచ్చే ఆదాయాన్ని “నిర్వాతము” అంటారు) రాజు విపత్కాలంలో ఉపయోగించుకోవడానికి నిర్వాతధనాన్ని వృద్ధి చేసుకోవాలి. తన రాష్ట్రాన్ని ఇంటిలో ఉన్న ఇనుపపెట్టెలా భావించాలి.

ఏదైనా సంకటస్థితి వచ్చినపుడు, ధనం అవసరమయితే రాష్ట్రానికి రాబోయే భయం గురించిన జ్ఞానాన్ని దేశప్రజలకు కలిగించాలి. “సజ్జనులారా! దేశానికి గొప్ప ఆపద వచ్చిపడింది. శత్రువులు దండెత్తే గొప్ప ప్రనూదం ఉంది. నా శత్రువు బందిపోటులు అనేకులతో కలిసి ఈ దేశాన్ని ఆపదలో పడవేయాలనుకొంటున్నాడు. ఈ ఘోరవిపత్తునుండి, దారుణ భయాన్నుండి మిమ్మల్ని రక్షించడానికి నాకు ధనం కావాలి. సంకటస్థితి తొలగిపోయాక మీ ధనం అంతా తిరిగి ఇచ్చివేస్తాను. శత్రువు వచ్చినట్లయితే మీ ధనం యావత్తూ బలవంతంగా దోచుకొనిపోతాడు, తిరిగి ఇవ్వదు. అంతేకాక, అతడు రావడం వలన మీ పిల్లా పాపల జీవితాలు కూడా ప్రమాదంలో పడతాయి. పిల్లల రక్షణకోసమే ధనాన్ని పోగుచేయవలసివస్తోంది. నాకు మీ సహాయం లభించినట్లయితే, నేను మీ అందరినీ రక్షించి మీకు ఆనందం కలిగిస్తాను. నా శక్తి కొద్దీ రాష్ట్రానికి, మీకు భాధ రానివ్వను. బలిష్ఠమైన ఎద్దు సమయం వచ్చినపుడు ఎక్కువ బరువును మోసి నట్లుగా ఈ విపత్సమయంలో మీరు కూడా కొంత భారాన్ని వహించాలి.” అని వారికి చెప్పాలి.

కాలం యొక్క స్థితిగతులు తెలిసిన రాజు ఈ విధంగానే తీయగా మాట్లాడి నచ్చచెప్పి ప్రజలనుండి దనాన్ని తీసుకోవాలి. “నగరరక్షణకు ప్రాకారాలు నిర్మించాలి. సేవకుల పోషణ భారం వహించాలి. యుద్ధ భయాన్ని తొలగించాలి. అలాగే

అందరి యోగక్షేమాలు ఆలోచించాలి.” అనే అన్ని విషయాల ఆవశ్యకతను చూపి వ్యాపారులనుండి పన్ను వసూలు చేయాలి. రాజు వ్యాపారుల యొక్క లాభనష్టాలను పట్టించుకోకుండా వారిని బాధిస్తూ ఉంటే, వారు రాజ్యాన్ని వదిలిపెట్టి వెళ్లిపోయి అడవులలో ఉంటారు. కనుక వారితో కఠినంగా వ్యవహరించకూడదు. మృదువుగా వ్యవహరించాలి. వ్యాపారం చేసేవారికి ధైర్యం ఇవ్వాలి, వారిని రక్షించాలి, వారికి ధనసహాయం చేయాలి. వారి స్థితి సుస్థిరంగా ఉండే ప్రయత్నం చేయాలి, వారికి అవసరమైన వస్తువులు ఇచ్చి, ఎప్పుడూ వారికి ప్రియం చేకూర్చాలి. వ్యాపారులకు వారి శ్రమకు తగ్గ పలితాన్ని ఎప్పుడూ అందేలా చేయాలి. ఎందుకంటే దేశంలోని వాణిజ్యవ్యాపారాలను, వ్యవసాయాన్ని వృద్ధి చేసేది వారే. కాబట్టి తెలివైన రాజు ఎప్పుడూ వారిపై ప్రేమ చూపాలి. జాగరూకుడై వారితో దయాపూర్వకంగా మసలుకోవాలి. వారిపై తేలికపాటి పన్ను (టాక్సు) విధించాలి. వారు దేశంలో అన్నిచోట్లా క్షేమంగా తిరిగే ఏర్పాట్లు చేయాలి. యుధిష్ఠిరా! రాజుకు ఇంతకంటే మించిన క్షేమకరమైన కార్యం మరొకటి లేదు.

యుధిష్ఠిరుడు - “తాతగారూ! రాజు ఏ ఆపదలోనూ చిక్కుకోనప్పుడు కూడా కోశాగారం పెంచుకోవాలంటే అతడు ఏ రకమైన ఉపాయాలను ఉపయోగించాలి?” అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “ధర్మాన్ని పాటించాలనుకొనే రాజు దేశకాల పరిస్థితులను దృష్టిలో పెట్టుకొని, తన బుద్ధి బలాన్ని అనుసరించి ప్రజలకు మేలు చేయడంలోనే నిమగ్నుడై, ఎల్లప్పుడూ వారిని పరిపాలిస్తూ ఉండాలి. తనకు, ప్రజలకు కూడా మేలు కలిగించే కార్యాన్నే అతడు దేశమంతటా ప్రచారం చేయాలి. తుమ్మెద వృక్షాన్ని నాశనం చేయకుండా మెల్లమెల్లగా పూలలోని మకరందాన్ని గ్రహించినట్లుగా మనిషి ఆవు యొక్క పాదుగు కుంచించుకొని పోకుండా, ఆవుదూడకు బాధ కలుగకుండా మెల్లమెల్లగా ఆవుపాలు సిండుకొన్నట్లుగా, జలగ మెల్లమెల్లగానే శరీరంలోని రక్తాన్ని పీల్చినట్లుగా రాజుకూడా మృదువుగానే దేశం నుండి పన్ను వసూలు చేయాలి. అదుపులి తన పిల్లలను నోటితో పట్టుకొని అటు ఇటు తిప్పుతుంది. కాని వాటికి భాధ కలుగనీయదు. అలాగే మృదువైన ఉపాయాలతోనే రాజు తన రాష్ట్రం నుండి పిండుకోవాలి - మెల్ల మెల్లగా ధనాన్ని కూడబెట్టాలి. తగిన సమయంలో యోగ్యమైన పనికోసం ప్రజలకు నచ్చచెప్పాకనే ప్రత్యేక పన్నును వసూలు చేయాలి, కాని చెడ్డ సమయంలో అనుచితకార్యం కోసం కాదు. మద్యం దుకాణాలు తెరిచేవారు,

వేళ్ళు, తార్చుడు కత్తెలు, వేళ్ళకు మధ్యవర్తిత్వం నెరవేవారు, జూదరులు ఇలాంటి దుర్వ్యాపారాలు చేసే ఇతరులు కూడా చక్కని రాష్ట్రాన్ని పాతాళంలోకి నెట్టి వేయగలరు. వారందరినీ దండించి అణచివేయాలి, లేకుంటే వారు రాజ్యంలో ఉంటూ ఇతరులను కూడా నాశనం చేస్తారు. అపత్కాలంలో తప్పించి, మిగిలిన సమయంలో ఎవరూ ఎవరినీ ఏమీ అడగకూడదని మనువు ముందే ప్రాణులందరికీ నియనాన్ని విధించాడు. ఇలాంటి వ్యవస్థ లేకపోతే అందరూ ముష్టి ఎత్తుకొనే జీవిస్తారు, ఎవరూ పని చేయడానికి అంగీకరించరు. ఇటువంటి దశలో ప్రపంచం యావత్తు నశించి పోతుంది. రాజే అందరినీ నియమాలకు లోబడి ఉండేలా చేయడానికి సమర్థుడు. ప్రజలను హద్దులలో ఉంచలేని రాజు ఆ ప్రజల పాపంలో నాలుగవవంతును స్వయంగా తాను అనుభవించాలి. అందరినీ హద్దులలో ఉంచే రాజు ప్రజలయొక్క నాలుగవవంతు పుణ్యాన్ని పొందుతాడు. కాబట్టి రాజు పాపులనందరినీ శిక్షించి, వారిని ఎప్పుడూ కట్టడి చేయాలి.

పైన చెప్పబడిన మధ్యశాలలు, వేశ్యాగృహాలు, మొదలైన చోట్లను అడ్డుకోవాలి. ఎందుకంటే వాటి కారణంగా మనుష్యులలో ఆసక్తి పెరుగుతుంది. ఆసక్తికి లోనైన మనుష్యులు మాంసం తింటారు, మద్యం తాగుతారు, పరధనాన్ని, పరస్త్రీలను అపహరిస్తారు. వారు తాము చేయడమే కాదు, ఇతరులను కూడా అవన్నీ చేయమని ఉపదేశిస్తారు. కూడ బెట్టిన ధనం లేనివారు విపత్సమయాలలో యాచించినట్లయితే, ధర్మంగా భావించి లేదా దయ తలిచి మాత్రమే ఇవ్వాలి కాని భయంతోగాని బలవంతంపైన గాని కాదు. నీ రాజ్యంలో బిచ్చగాండ్రు గాని, దొంగలు కాని ఉండరాదు. ఎందుకంటే వారు ప్రజల ధనాన్ని అపహరిస్తారేగాని, వారికి అభివృద్ధి కలిగించలేరు. ప్రాణులపై అనుగ్రహం చూపే, ప్రజల అభ్యుదయానికి సహాయపడేవారి సంఖ్యయే రాజ్యంలో పెరగాలి. ప్రాణులను నాశనం చేసేవారిని రాజ్యంలో ఉండనీయకూడదు. తగినంత కంటే ఎక్కువగా పన్నులు వసూలు చేసే అధికారులను దండించాలి. వారు ఎంత పన్ను వసూలు చేస్తున్నారో కనిపెట్టడానికి పరిశీలకులను నియమించాలి.

వ్యవసాయం, పశుపాలనం, వాణిజ్యం ఇటువంటి ఇతరవృత్తులలో అధికసంఖ్యలో జనులు ఉండాలి. పైన చెప్పిన వృత్తులను చేపట్టినవారిని అన్నిరకాల ఇబ్బందులనుండి కాపాడాలి. దేశంలోని ధనికులను విందుకు పిలిచి రాజు

వారిని యథోచితంగా సత్కరించి వారితో - “మీరు నాకు సహాయకులై ప్రజలను కృపాదృష్టితో చూడండి.” అని చెప్పాలి. ధనికులు రాష్ట్రంలో ఒక ప్రదానభాగం. వారు మిగిలిన ప్రాణులందరికీ ఆదారం. బుద్ధిమంతులు, పరాక్రమ వంతులు, ధనికులు, ధర్మనిష్ఠులు అయిన ప్రభువులు, తపస్సులు, సత్యవాదులు అయిన బుద్ధిమంతులే ప్రజలను రక్షించాలి. కనుక యుధిష్ఠిరా! నీవు అందరిపట్ల ప్రేమ చూపు. సత్యం, సరళత్వం, క్షమ, దయ మొదలైన సద్గుణాలను పాటించు. అలా చేయడం వలన నీకు దండ దారణ సామర్థ్యం, కోశం, మిత్రులు, రాజ్యంకూడా ప్రాప్తిస్తాయి.

నీతియుక్త మయిన రాజువడవడిక - అతడు

ధర్మమును పాటించవలసిన అవశ్యకత.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! తినడానికి పనికివచ్చే పండ్ల చెట్లను నీ రాజ్యంలో ఎవరూ నరికివేయకుండా శ్రద్ధగా చూసుకో. ధర్మం ప్రకారం చెట్టు యొక్క మూలం, పండ్లు, బ్రాహ్మణధనం అని చెప్తారు. అందుకని కూడా వాటిని నరకడం సరికాదు. బ్రాహ్మణుడు తనకు బ్రతుకుతెరువును ఏర్పాటు చేసుకోలేక దుర్బలుడై రాజ్యాన్ని విడిచి వేరేచోటికి పోతున్నప్పుడు కుటుంబ సహితంగా ఆ బ్రాహ్మణునికి బ్రతుకు తెరువును కల్పించడం రాజు యొక్క కర్తవ్యం. అలా చేస్తే అతడు నిస్సందేహంగా తిరిగి వస్తాడు. ఇంతచేసినా కూడా అతడు ఏమీ మాట్లాడకపోతే, “దేవా! నా పూర్వపు తప్పిదాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకోకండి. దానిని మరచిపొండి.” అని ప్రార్థించాలి. ఈ రీతిగా వినయంగా అతనిని ప్రసన్నుని చేసుకోవడం రాజుకు సనాతనధర్మం. వ్యవసాయం, పశుపాలనం, వాణిజ్యం - ఇవయితే ఈ లోకంలోని బ్రతుకు తెరువులే గాని మూడు వేదాలు పైలోకాలలో కూడా రక్షిస్తాయి. ఆ వేద విద్యాధ్యయనానికి యజ్ఞ యాగాది వైదిక కర్మలకు గాని విఘ్నం కలిగించేవారు దోపిడి దొంగలే. వారిని వదించడానికే బ్రహ్మదేవుడు క్షత్రియులను పుట్టించాడు. యుధిష్ఠిరా! నీవు శత్రువులను జయించు, ప్రజలను రక్షించు, రకరకాల యజ్ఞాలు చేస్తూ ఉండు, యుద్ధంలో వీరత్వం చూపి పోరాడు, ఎప్పుడూ వెన్ను చూపకు.

లోకాలన్నిటికీ మేలు చేయాలనే ఉద్దేశ్యంతోనే రాజు ఎప్పుడూ యుద్ధానికి సిద్ధంగా ఉండాలి. శత్రువుల కదలికలను పసిగట్టడానికి అన్నివైపుల గూఢచారులను నియమించాలి. నీకు ఆంతరంగికులు, ఆత్మీయులు అయినవారిచేత వెలుపలి

వారిని రక్షించు, వెలుపలి వారిచేత అంతరంగికులను రక్షించు. అపై అందరిచేత నిన్ను నీవు రక్షించుకొంటూ, ఈ భూమిని కూడా రక్షించు. నాలోని బలహీనత ఏమిటి? ఎటువంటి ఆసక్తి ఉంది? ఇంతవరకు తొలగించుకోని ఎటువంటి చెడు నాలో ఉంది? ఏ కారణంగా నాలో దోషం కలుగుతోంది? - ఈ విషయాలనన్నిటినీ నీవు ఎప్పుడూ పరిశీలించుకొంటూనే ఉండాలి. నిన్నటివరకు ప్రవర్తించిన నా తీరును లోకులు మెచ్చుకొంటున్నారా లేదా? నేటి నుండి లోకులు నా ప్రవర్తనను గుర్తించి మెచ్చుకొంటారా లేదా? చుట్టుప్రక్కల, రాష్ట్రమంతటా నా కీర్తి లోకులకు మంచిధనిపిస్తోందా? ఈ విషయాలు తెలుసుకోవడానికి నమ్మధగిన గూడచారులను భూమిమీద అన్నిచోట్లు తిరిగేలా ఏర్పాటుచేయాలి.

నాయనా యుధిష్ఠిరా! ధర్మజ్ఞులు, దైర్యశాలులు, యుద్ధంలో ఎన్నడూ వెన్నుచూపని శూరశిఖామణులు, రాజ్యంలో నివసిస్తూ బ్రతుకు తెరువు గడుపుకొనేవారు లేదా రాజును ఆశ్రయించి జీవించేవారు, అమాత్యులు, తటస్థవర్గానికి చెందినవారు నిన్ను ప్రశంసించినా, నిందించినా నీవు అందరినీ గౌరవించవలసినదే. ఎందుకంటే ఎవరు చేసిన ఏ పని అయినా అన్ని విధాలా అందరికీ మంచిదనిపించడం సాధ్యంకాదు. మనుష్యులందరికీ శత్రువులు, మిత్రులు, తటస్థులు ఉంటారు. భారతా! సరుకులు కొని వ్యాపారం చేసేవారు నీ రాజ్యంలో అధికమైన పన్నుల (టాక్సుల) భారంతో పీడితులై ఉద్విగ్నులు కావడం లేదు కదా! ఎక్కువ శిస్తులు వసూలు చేయడంవలన రైతులు మిక్కిలి బాధపడుతూ నీ రాజ్యాన్ని విడిచిపెట్టడం లేదుగదా? ఎందుకంటే రైతులే రాజు యొక్క భారాన్ని మోస్తారు, వారే ఇతరులను కూడా పోషిస్తూ ఉంటారు. వీరు ఇచ్చిన తిండిగింజలతోనే దేవతలు, పితరులు, మనుష్యులు, సర్పాలు, రాక్షసులు, పశుపక్షులు - అందరికీ బ్రతుకు తెరువు నడుస్తోంది.

రాజు యొక్క సర్వపాదారణమైన ప్రవర్తన గురించి వివరించాను. దీనివలననే రాజు సురక్షితంగా ఉంటాడు. దీని గురించే ఇంకా చెబుతున్నాను. బ్రహ్మవేత్త అయిన ఉతధ్యముని సంతుష్టుడై యువనాశ్వపుత్రుడు మాంధాతకు ఉపదేశించినదంతా నీకు చెబుతాను విను.

ఉతధ్యుడు చెబుతున్నాడు - “మాందాతా! రాజు ధర్మరక్షణ కోసం, ప్రచారం కోసమే ఉన్నాడు కాని విషయసుఖాలు అనుభవించడానికి కాదు. రాజు సర్వజగద్రక్షకుడనే సంగతి నీవు గుర్తించాలి. ధర్మంగా ప్రవర్తిస్తే అతడు దేవుడవుతాడు.

ధర్మాన్ని త్యజిస్తే నరకంలో పడతాడు. సమస్తప్రాణులు ధర్మంపైననే నిలిచి ఉన్నాయి. ధర్మం రాజును ఆశ్రయించి ఉంది. పరమధర్మాత్ముడు, సంపద్యుక్తుడు అయిన రాజు పాక్షాత్తు ధర్మస్వరూపుడని చెప్పబడుతాడు. అతడు ధర్మాన్ని ఆచరించకపోతే దేవతలు అతనిని నిందిస్తారు, అతనిని పాపాత్మునిగా పరిగణిస్తారు. ధర్మప్రవృత్తి కలనాడే అభీష్టసిద్ధులను పొందగలడు, లోకమంతా మంగళమయమైన ఈ ధర్మాన్నే అనుసరిస్తోంది. రాజు పాపాలను అరికట్టకపోతే లోకంలో దార్మికప్రవర్తన నశించిపోతుంది. అంతటా గొప్ప అధర్మం పెచ్చుమీరిపోతుంది. దానివలన రాత్రింబవళ్లు ప్రజలకు భయం కలుగుతూ ఉంటుంది. “ ఈ వస్తువునాది. ఇది నాది కాదు” అనుకోవడం కష్టమవుతుంది. సత్పురుషులు ఏర్పరచిన ఏ దార్మికవ్యవస్థ నిలువజాలదు. పాపం పెచ్చుపెరిగినపుడు మనుష్యులకు తమ బార్యాలని, పశువులని, తమ పాలమని, ఇల్లని అనుకోవడానికే ఆదారం ఉండదు. దైవపూజ ఆగిపోతుంది, పితరులకు శ్రాద్ధక్రియలు జరుగవు, అతిథిసత్కారం జరుగదు. ద్విజులు దీక్షపూని (బ్రహ్మచర్యవ్రతం) వేదాధ్యయనం చేయరు. బ్రాహ్మణులు యజ్ఞాలు చేయరు. ముసలి జంతువులవలె మనుష్యుల మనసులు కల్లోలమవుతాయి.

ఇహపరలోకాలు రెండింటినీ దృష్టిలో పెట్టుకొని ఋషులు స్వయంగా రాజును సృష్టించారు. “రాజు ప్రాణులందరిలోను మహాత్ముడు. మూర్తీభవించిన ధర్మం” అని వారు భావించారు. కనుక ధర్మం ఎవనిలో విరాజమానమై ఉంటుందో అతనినే రాజు అంటారు. కనుక ధర్మాన్ని పాటిస్తూ, దానిని ప్రసరింపచేయడమే రాజు యొక్క కర్తవ్యం. ధర్మం వృద్ధి చెందితే ప్రాణులందరికీ అభ్యుదయం కలుగుతుంది. అది నశిస్తే అందరికీ హాని కలుగుతుంది. అందుకని ధర్మానికి లోపం రానివ్వకూడదు. బ్రహ్మదేవుడు లోకులకు మేలు చేకూర్చడానికే ధర్మాన్ని సృష్టించాడు. కనుక రాజు తన దేశంలో ధర్మాన్ని ప్రచారం చేయించాలి. అది ప్రజలపై మహానుగ్రహమే అవుతుంది. ధర్మాచరణంతో ప్రజాపాలనం చేసిన నాడే రాజు. కనుక నీవు కూడా కామ క్రోధాలు విడిచి ధర్మాన్ని రక్షించు. రాజులకు అన్నిటికీ మించి శుభాన్ని చేకూర్చేది ధర్మమే.

ధర్మానికి మూలం బ్రాహ్మణుడు. కనుక బ్రాహ్మణులను ఎప్పుడూ గౌరవించాలి. బ్రాహ్మణుల కోరికలు నెరవేరకపోతే

రాజుకు భయం వచ్చిపడుతుంది. రాజా! అధర్మం యొక్క అంశతో పుట్టిన దర్పం సంపదకు పుత్రుడు. అది ఎంతోమంది దేవతలను, అసురులను, రాజర్షులను నాశనం చేసింది. దానిని జయించినవాడే రాజు. దర్పానికి ఓడిపోతే అతడు దాసుడనే అనిపించుకొంటాడు. నీవు చిరకాలం రాజసింహాసనం మీద కూర్చోవాలనుకొంటే నీవు దర్పాన్ని, అధర్మాన్ని ప్రోత్సహించని రీతిలో నడుచుకో. మత్తులు, అజాగ్రత్తపరులు, బాలకులు, పిచ్చివాళ్లు - వీరినుండి తప్పించుకో. వీరితో పరివయానికి కూడా దూరంగా ఉండు. వీరందరూ కలిసికట్టుగా నీకు సేవ చేయాలనుకొంటే, ఆ సేవనుండి నీవు సర్వవిధాలా తప్పించుకో. అలాగే ఒకపర్యాయం బందించిన మంత్రినుండి, పరస్త్రినుండి, ఎగుదుదిగుడులుగల దుర్గమమైన పర్వతం నుండి, ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, సర్పాల నుండి తప్పించుకొంటూ ఉండాలి. దైన్యం, గర్వం, దంభం, క్రోధం పూర్తిగా విడిచిపెట్టాలి. గొడ్రాళ్లు, వేశ్యలు, పరస్త్రిలు, కన్యలు - వీరితో సమాగమం పొందకు. రాజు ధర్మంపట్ల అసావదానంగా ఉంటే ఉత్తమ కులాలలో వర్ణసాంకర్యంగల మనుష్యుల అంశతో పాపునిగా, రాక్షసునిగా పుడతాడు. నపుంసకులు, ఒంటికంటివారు, కుంటివారు, చేతులు లేనివారు, మూగవారు, తెలివితక్కువ వారు పిల్లలై పుడతారు. కనుక ప్రజల మేలు దృష్టిలో పెట్టుకొని రాజు విశేషంగా ధర్మాచరణం చేయాలి.

రాజు ఏమరుపాటుగా ఉంటే ఇంకా చాలా గొప్ప దోషాలు కూడా కలుగుతాయి. వర్ణసంకరులను పుట్టించే పాపాత్ములు పెరుగుతారు. వేసవి కాలంలో చలి, శీతాకాలంలో వేడి కలుగుతాయి. ఒక్కొక్కపారి ఎండలు మండిస్తాయి, ఒక్కొక్కపారి వర్షాలు అధికం అవుతాయి. ప్రజలలో రకరకాల రోగాలు న్యాపిస్తాయి. ఆకాశంలో తోకచుక్కలు పుడతాయి. భయంకరమైన గ్రహాలు కనిపిస్తాయి. రాజు యొక్క వినాశవాన్ని సూచించే రకరకాల ఉత్పాతాలు దృష్టిగోచరమవుతాయి. తన్ను తాను రక్షించుకోలేని రాజు ప్రజలను కూడా రక్షించలేడు. ముందు అతని ప్రజలు నశించిపోతారు, ఆ వెనుక తాను కూడా నశించిపోతాడు. ఇద్దరు కలిసి ఒకని వస్తువును దొంగిలిస్తే, అనేకులు కలిసి ఆ ఇద్దరి వస్తువులను దొంగిలిస్తారు. కన్యలు బలాత్కరింపబడుతారు. ఆ సమయంలో అన్నిటివలన కలిగే పాపం రాజుకే అంటుతుంది. రాజు ధర్మం విడిచి మత్తులో పడితే ఎవరూ కూడా తన పామును తనది అని చెప్పుకోలేరు.

ధర్మాచరణము వలన లాభములు - రాజధర్మము

ఉతధ్యుడు చెపుతున్నాడు - రాజా! రాజు ధర్మాన్ని ఆచరిస్తూ ఉన్నప్పుడు సమయానికి వర్షాలు పడితే, దాని వలన కలిగిన ధనధవ్యాదినంపత్తి ద్వారా చాలా ఆనందంగా ప్రజల సోషణ, పాలన జరుగుతుంది. సత్య, త్రేతా, ద్వాపర, కలియుగాలన్నీ రాజు ఆచరణలోనే ఉన్నాయి. రాజే యుగప్రవర్తకుడు కనుక యుగమని చెప్పబడుతున్నాడు. రాజు ప్రమత్తుడయితే నాలుగు వర్షాలు, నాలుగు వేదాలు, నాలుగు ఆశ్రమాలు - అన్నీ నశించిపోతాయి. రాజు ధర్మంపట్ల నిర్లక్ష్యం వహిస్తే గార్హపత్యం, ఆహవనీయం, దక్షిణాగ్ని అనే మూడు అగ్నులు, ఋక్సామ యజులనే మూడు వేదాలు, దక్షిణలతో సహితంగా యజ్ఞాలన్నీ కూడా వికృతమవుతాయి. రాజే ప్రాణులకు జన్మదాత, వినాశకుడు కూడా, ధర్మాత్ముడయితే ప్రాణదాత, పాపాత్ముడయితే వినాశకుడు అవుతాడు. రాజు మత్తుడయితే అతని భార్యాపుత్రులు, బంధువులు, మిత్రులు అందరూ కలిసి ఏడుస్తారు. అతని ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, గోవులు, ఒంటెలు, కంచరగాడిదలు, గాడిదలు మొదలైన పశువులు దుఃఖిస్తాయి. దుర్బలులైన ప్రాణుల రక్షణ కోసమే విదాత రాజును సృష్టించాడు. నిర్బలులైన ప్రాణులయొక్క గొప్ప సముదాయం రాజు మీదనే ఆదారపడి ఉంది. రాజా! దుర్బలుల యొక్క, మునుల యొక్క, విషసర్పాల యొక్క దృష్టి దుస్సహమైనదని వా అభిప్రాయం. కాబట్టి నీవు దుర్బలులను ఎన్నడూ బాధించకు. వారు తమ క్రోధాగ్నితో మండించిన కులంలో తిరిగి ఎటువంటి మొలకా మొలకెత్తదు, అది మూలంతో, వేరుతో పాటుగా బూడిద అయిపోతుంది. కనుక నీకు బలముందనే అహంకారంతో నిర్బలులను పీడించాలని ప్రయత్నించకు. ఎందుకంటే అగ్ని తనకు ఆశ్రయభూతమైన కట్టెను మండించినట్లుగా దుర్బలుల దృష్టి నిన్ను ఎక్కడ భస్మం చేసివేస్తుందో అని నాకు భయం. అసత్యమైన తప్పులు ఆరోపింపబడి దీనులు దుర్బలులు ఏడుస్తూ, విలపిస్తూ ఉంటే, అప్పుడు వారి కన్నులనుండి జారిన కన్నీటిబిందువులు, ఆ ఆరోపణ చేసిన వారియొక్క పుత్రసంతతిని, పశుసంపదను నాశనం చేస్తాయి. భూమిలో నాటిన విత్తు నెంటవే పలితానికి రానట్లుగానే చేసిన పాపం వెన్వెంటవే పలించదు. (సమయం వచ్చినప్పుడే అది పలిస్తుంది). నిర్బలులు చంపబడుతూ ఉంటే, వారిని రక్షించేవారు ఎవరూ లేకపోతే, అక్కడ బాధించే ఆ పాపాత్మునికి విధివల్లనే భయంకరమైన శిక్ష లభిస్తుంది.

దేశంలోని ప్రజలు గుంపులు కట్టి భిక్ష అడుక్కుంటూ తిరుగుతుంటే, ఒక రోజున వారే రాజును నాశనం చేస్తారు. రాజు కానూనికిగాని, లోభానికి గాని వశుడై ఎవరయినా నిరుపేద యొక్క దీనమైన మొరను ఆలకించక, అతని ధనాన్ని అవ్యయంగా అపహరిస్తే, అతనికి త్వరలోనే మహావివాశం ఉందని తెలుసుకోవాలి. ప్రజలు రాజు యొక్క గుణగణాలను కీర్తిస్తూ, ధర్మాచరణం, వైదిక సత్కర్మలు విద్యుక్తంగా నిర్వర్తిస్తూ ఉంటే, అప్పుడు రాజు పుణ్యాలను అనుభవించడానికి అర్హుడు అవుతాడు. ఆ ప్రజలే ధర్మస్వరూపం తెలియక అధర్మప్రవృత్తులు అయితే, రాజు పాపాలను అనుభవించవలసివస్తుంది. పాపాత్ములు భావోటంగానే అత్యాచారాలు చేస్తూ తిరుగుతూ ఉన్నప్పుడు, ఆ రాజ్యంలో కలియుగం మొదలయిందని సజ్జనులు భావిస్తారు. కాని రాజు దుష్టులను దండిస్తే, అతని రాజ్యంలో సర్వత్ర ఆభ్యుదయం వెల్లివిరుస్తుంది.

ఆశ్రితులకు పంచిన వెనుక భుజించడం, మంత్రులను అవాదరంగా చూడకపోవడం, బలగర్వంతో మిడిసిపడేనారిని అణచి వేయడం రాజు యొక్క ధర్మం. త్రికరణ శుద్ధిగా ప్రజలందరినీ రక్షించడం, అపరాధం చేస్తే పుత్రుని కూడా క్షమించకపోవడం రాజధర్మంగా చెప్పబడుతోంది. దేశరక్షణ, బందిపోటులను పూర్తిగా తుడిచిపెట్టడం, యుద్ధంలో విజయం పొందడం - రాజుకు ధర్మమని చెబుతారు. తనకు ప్రియాతిప్రియమైన వ్యక్తి అయినాసరే, చేతలలోగాని, మాటలలోగాని పాపంచేస్తే అతనిని క్షమించకుండా శిక్షించడమే రాజు యొక్క కర్తవ్యం. శరణాగతులను పుత్రులవలె పాలించాలి. ధర్మమర్యాదకు భంగం రానివ్వకూడదు. దేశవాసులు రాగద్వేషాలను విడిచి శ్రద్ధాపూర్వకంగా యజ్ఞాలుచేసి, అందులో అధికంగా దక్షిణాలు ఇచ్చినపుడు ధర్మంగా పాలిస్తున్నట్లు భావించాలి. దీనుల, దుఃఖితుల, వృద్ధుల, అనాధల కన్నీరు తుడిచి, వారిని ఆనందంగా ఉంచడం, మిత్రులను పెంచుకోవడం, శత్రువులను సంహరించడం, సాదుజనులను పూజించడం, సత్యపాలనం, భూదానం, అతిథి సత్కారం, భృత్యులను పోషించడం - రాజుయొక్క ధర్మం. నిగ్రహానుగ్రహాలు రెండూ కలనాడు, దుష్టులను శిక్షించేవాడు, సజ్జనులపై దయచూపేవాడు, అయిన రాజుకు ఈ లోకంలో, పైలోకంలో కూడా సుఖం కలుగుతుంది. దుష్టులను శిక్షించడం వలన రాజు వారికి యమునితో

సమానం. దార్మికులను అనుగ్రహించడం వలన వారికి పరమేశ్వరునితో సమానం. ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొన్న రాజు రాజ్యపాలనలో సమర్థుడు అవుతాడు. అదుపులో ఉంచుకోకపోతే తన మర్యాద నుండి పతితుడవుతాడు. ఋత్విజులను, పురోహితులను, ఆచార్యులను సత్కరించాలి. వారికి అనాదరణ రానివ్వకూడదు. వారితో ఉచితంగా ప్రవర్తించాలి - ఇది రాజుకు ధర్మం. యమధర్మరాజు ప్రాణులందరినీ సమానంగా శాసించినట్లు రాజుకూడా భేదభావం లేకుండా, ప్రాణులందరినీ నియంత్రించాలి. మత్తు వదిలి, క్షమ, చివేకం, ధైర్యం, సద్బుద్ధులను అభ్యసించాలి. ప్రాణులందరి పామర్యాన్ని గురించిన జ్ఞానం అలవరుచుకోవాలి. మృదువుగా మాట్లాడాలి, నగరనాసులను, దేశప్రజలను రక్షిస్తూ ఉండాలి.

నాయనా! బుద్ధిమంతుడు, పరాక్రమవంతుడు కావడంతో పాటుగా దండించే విదానం కూడా తెలిసిన వాడే రాజ్యాన్ని రక్షించగలడు. దండించడానికి సంకోచించే మూర్ఖుడు, పిరికివాడు రాజ్యాన్ని ఏమి రక్షించగలగుతాడు? సుందరులు, కులీనులు, రాజభక్తులు, బహువిషయజ్ఞులు అయిన మంత్రుల తోడ్పాటుతో ఆశ్రమ వాసులైన తపస్సుల, ఇతర జనుల బుద్ధిని కూడా పరీక్షించాలి. అందువల్ల ప్రాణులందరి యొక్క పరమధర్మాలను గురించిన జ్ఞానం కలుగుతుంది. ఆపై స్వదేశంలోగాని, పరదేశంలోగాని ఎక్కడ ఉన్నా కూడా నీ ధర్మం నశించదు. ఆలోచించి చూస్తే ఈ రీతిగా ధర్మమే అర్థకానూలకంటే ఉత్తమమైనదని నిరూపితమవుతోంది. ధర్మాత్ముడు ఇహపరలోకాలు రెండింటిలో కూడా సుఖం పొందుతాడు. మనుష్యులను గౌరవించితే, గౌరవించిననాని కోసం చారు తమ పుత్రులను, భార్యలను కూడా సమర్పిస్తారు. ప్రజలను తన పక్షంలో కలుపుకోవాలి, వారికి కొంత ఇవ్వాలి, తీయగా మట్లాడాలి, మత్తును వదలాలి, పవిత్రంగా ఉండాలి - ఇవి రాజుకు ఐశ్వర్యం పెంపొందించే గొప్ప పాధనాలు. మాంధాతా! నీవు ఈ మాటలను ఎప్పుడూ నిర్లక్ష్యం చేయకు. ఇంద్ర యమ వరుణులు, రాజర్షులందరూ ఇలాగే నడుచుకొన్నారు. దీనినే నీవు కూడా అనుష్ఠించు. ధర్మబద్ధంగా నడుచుకొన్న రాజు యొక్క సత్కీర్తిని దేవతలు, ఋషులు, పితరులు, గంధర్వులు సదా గానం చేస్తూ ఉంటారు.

భీష్ముడు - "ఉతథ్యుడు ఉపదేశించిన తరువాత మాంధాత నిర్భయుడై దానిని పాటించి, అసహాయశూరుడై ఈ

సంపూర్ణభూమిపై అధికారాన్ని కైవసం చేసుకొన్నాడు. యుధిష్ఠిరరాజా! నీవు కూడా మాంధాతకు వలనే ధర్మాన్ని పాటించి ఈ భూమిని రక్షించు." అని చెప్పాడు.

వామదేవుడు ఉపదేశించిన రాజవర్తనము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ధర్మనిష్ఠకల రాజు తన ధర్మంలో నిలిచి ఉండాలనుకొంటే, అతడు ఎలాంటి ప్రవర్తన కలవాడు కావాలి?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! ఈ విషయంలో తత్వదర్శి, మహాత్ముడు అయిన వామదేవుని ఉపదేశం ఒక ఇతిహాసంగా ప్రసిద్ధమై ఉంది. ఆలోచనాపరుడు, ధైర్యశాలి, పవిత్రచిత్తుడు అయిన వసుమనుడనే రాజు ఒకసారి పరమతపస్వి, మునివరుడు అయిన వామదేవుని "దేవా! ఏ విధంగా నడుచుకొంటే నేను వా ధర్మంనుడి ఎప్పటికీ పతితుడనుకానో, దానిని నాకు ఉపదేశించండి." అని అడిగాడు. అప్పుడు మహాతేజస్వి, తపోనిష్ఠుడు అయిన వామదేవుడు - "రాజా! నీవు ధర్మాన్నే అనుష్ఠించు. ధర్మాన్ని మించిన వస్తువేదీ లేదు. ధర్మస్థితుడైన రాజు ఈ భూమిని అంతటినీ స్వాధీనం చేసుకోగలడు. అర్హసిద్ధికంటే కూడా ధర్మమే మిక్కిలి గొప్పధని దృష్టిలో ఉంచుకొన్నవానికి, దానినే వృద్ధి చేసుకోవడానికి ఆలోచించేవానికి ధర్మం కారణంగా గొప్ప శోభకలుగుతుంది. అందుకు విరుద్ధంగా అధర్మోన్ముఖుడై బలవంతంగా దానినే ఆచరించే వానిని ధర్మం, అర్థం కూడా క్షణాలలో విడిచి వెళ్లిపోతాయి. పాపాత్ముడైన మంత్రి సహాయంతో ధర్మానికి హాని కలిగించే దుష్టుడు, కుటుంబంతో పాటుగా వధ్యుడే అవుతాడు. అతడు సర్వవాశనం కావడానికి ఎక్కువ సమయం పట్టదు. కాని హితకరమైన మాటలు వినేవాడు, ఈర్ష్యా రహితుడు, జితేంద్రియుడు, బుద్ధిమంతుడు అయిన రాజు నదుల ప్రవాహంతో సముద్రం పెరిగినట్లుగా వృద్ధి పొందుతాడు. ధర్మార్థకామములు, బుద్ధి, మిత్రులు, క్షుతి ఉన్నప్పటికీ రాజు తన్ను తాను ఎప్పుడూ సంపూర్ణుడనని అనుకోకూడదు. ఈ ధర్మాదులే రాజు యొక్క లోకయాత్రకు ఆధారం. వీటి వలననే అతనికి కీర్తి, వైభవం, సంతానం లభిస్తాయి. కాని కృపణుడు, స్నేహశూన్యుడు, దండించడం ద్వారా ప్రజలను బాధపెట్టేవాడు, బుద్ధిహీనుడు, అపరాధులను కూడా గుర్తించలేనివాడు అయిన రాజు లోకంలో అపకీర్తి పొందుతాడు, మరణించాక నరకానికి పోవలసి ఉంటుంది. అలాగే ఇతరులను గౌరవించేవాడు, దానశీలి, మధురభాషి, ధర్మం విషయంలో గురువు చెప్పినట్లుగా నడుచుకొనేవాడు,

తన ప్రయోజనం ఏమిటో స్వయంగా తెలుసుకొన్నవాడు, ధర్మమే అన్నిటికంటే లాభదాయకమని భావించేవాడు చాలా రోజులవరకు సుఖాలను అనుభవిస్తాడు.

బలగర్వంతో దుర్బలులపై అత్యాచారాలు చేసే రాజు యొక్క రాజ్యంలో అతని అనుచరులు కూడా అటువంటి ప్రవర్తనే తమకు జీవవాధారంగా చేసుకొంటారు. వారు పాపాత్ముడైన ఆ రాజునే అనుసరిస్తారు. అందువల్ల ప్రజలలో ఉద్బంధత ప్రబలిపోయి అతిత్వరలోనే ఆ రాజ్యం నశించిపోతుంది."

"రాజు ఎవరికైవా అప్రియం చేస్తే, తిరిగి అతనికి ప్రీయం కూడా చేయాలి. ఈ విధంగా అప్రియుడు కూడా ప్రీయుడు అవుతూంటే కొద్ది సమయంలోనే అతడు ఇష్టుడవుతాడు. అసత్యం ఆడకూడదు. చెప్పకుండానే ఇతరులకు ప్రీయం కలిగించాలి. ఏదైవా కోరికతోగాని, క్రోధం కలిగికాని, ద్వేషానికి లోనైగాని ధర్మాన్ని విడిచి పెట్టకూడదు. ఎవరైవా ఏదైవా అడిగితే సమాదానం చెప్పడానికి సంకోచించకూడదు. ఆలోచన లేకుండా నోటివెంట మాట రానేకూడదు. ఏ పనిలోనూ తొందరపాటు పనికిరాదు. ఎవరిపైనా దోషారోపణ చేయకూడదు. ఇలా నడుచుకొంటే శత్రువు కూడా వశుడు అవుతాడు. తనకు ప్రీయం కలిగినపుడు పొంగిపోకూడదు. అప్రియం కలిగినపుడు కుంగిపోకూడదు. రాబడి తగ్గిపోతే దుఃఖించకూడదు. అప్పుడు కూడా ప్రజల మేలు గురించే ఆలోచించాలి. పెద్ద పెద్ద పనులకు జితేంద్రియులను, మిక్కిలి అనుకూలురను, పవిత్రచిత్తులను, సామర్థ్యం కలవారిని, ప్రీతికలవారిని నియమించాలి. ఈ రీతిగా అన్ని గుణాలుకలిగి, రాజును ఆనందంగా కూడా ఉంచగల, స్వామికార్యంలో సదా జాగరూకులై ఉండే వారికే ధన సంబంధమైన వ్యవహారాలు అప్పగించాలి. మూర్ఖులను, ఇంద్రియలోలుపులను, లోభులను, దురాచారులను, దుష్టులను, కపటులను, హింసాప్రవృత్తికలవారిని, దుష్టబుద్ధులను, పాండిత్యం లేనివారిని, ఉదారులు కాని వారిని, మద్యపానం చేసేవారిని, జూదరులను, స్త్రీలంపటులను, వేటసరథా కలవారిని - మహాత్మ్యపూర్ణమైన పనులలో నియోగిస్తే ఆ రాజు యొక్క రాజ్యలక్ష్మీ నశించిపోతుంది. తనను, తన రక్షకులను కూడా చక్కగా రక్షించుకొనే ఏర్పాటు చేసుకొన్న రాజుయొక్క రాజ్యంలోని ప్రజలు వృద్ధిలోకి వస్తారు. అతనికి అవశ్యం గొప్పధనం లభిస్తుంది."

"రాజా! ఈ లోకంలో అన్ని పదార్థాలు నశించిపోయేవే.

నిరాపదంగా ఉండే వస్తువేదీ లేదు. అందుకని రాజు ధర్మమునందే నిలిచి, ధర్మానుసారంగానే ప్రజలను పాలించాలి. దుర్గరక్షణ సాధనాలు, యుద్ధసామగ్రి, న్యాయవ్యవస్థ, మంత్రుల యొక్క మంచి మంత్రాంగము, ప్రజలకు సమయానికి తగినట్లుగా నుఖాన్ని చేకూర్చడం - ఈ ఐదు విషయాలతో రాజ్యం వృద్ధి చెందుతుంది. ఈ అన్ని విషయాలనూ రాజు ఒక్కడే చూసుకోలేదు. అందుకని వీటిని తగిన అధికారులకు అప్పగిస్తే రాజు చాలా రోజుల వరకు రాజ్యాన్ని అనుభవించగలుగుతాడు. దానశీలుని, మృదులస్వభావుని, పవిత్రచరిత్రుని, కష్టనమయాలలో తన వారిని వదిలిపెట్టని వానిని మాత్రమే ప్రజలు రాజుగా చేసుకొంటారు. మనసుకు నచ్చలేదని హితైషులు చెప్పిన మాటలను విననివాడు, ఎప్పుడూ నిర్లక్ష్యంగా ఉండేవాడు, బుద్ధిమంతులు ఆచరించిన దానిని అనుసరించనివాడు క్షాత్రధర్మంనుండి పతితుడవుతాడు. ప్రదానమంత్రులను వదిలి తక్కువతరగతికి చెందిన వారిని తనకు ఇష్టులుగా చేసుకొనేవాడు, గుణవంతులైన తన బంధువులను కూడా ద్వేషంతో గౌరవించనివాడు, చంచలచిత్తుడు, మిక్కిలి క్రోధస్వభావం కలవాడు సర్వదా మృత్యువుచెంతనే ఉంటాడు. అసమయంలో ఎప్పుడూ పన్ను విధించకూడదు. అప్రియం కలిగినపుడు ఎప్పుడూ దుఃఖించకూడదు. ప్రీయం కలిగినపుడు ఆనందంతో సాంగిపోకూడదు. ఎప్పుడూ శుభకర్మలు చేస్తూ ఉండాలి. ఏ రాజులు తన మీద ప్రీతి కలిగి ఉన్నారో, ఏ రాజులు కేవలం భయంతో ఆశ్రయించిఉన్నారో, వీరిలో ఎవరు తటస్థులుగా ఉన్నారో అనే విషయం మీద దృష్టి పెట్టాలి. బలవంతుడైనప్పటికీ బలహీనుడైన తన శత్రువును ఎప్పుడూ విశ్వసించకూడదు. తమ రాజు సర్వగుణసంపన్నుడు, ప్రియభాషి అయినప్పటికీ కూడా పాపబుద్ధులు స్వామిద్రోహం చేయడానికి వెనుకాడరు. కనుక అటువంటి వారిని ఎప్పుడూ నమ్మకూడదు.

"రాజ్యం యొక్క మూలం బలిష్ఠంగా లేనపుడు రాజు అనధిక్యతమైన దేశాలపై ఆధికారం పొందాలని అనుకోకూడదు. ఎందుకంటే మూలంలోనే దుర్బలత్వం ఉన్నప్పుడు ఆ రాజుకు ఈ రకమైన లాభం అసంభవం. కాని దేశం ప్రశస్తంగా, ధనదాన్యసంపూర్ణమై, రాజభక్తులు సంతుష్టులై ఉంటే, మంత్రులు మంచియోగ్యులయితే, సైనికులు సంతుష్టులు, సుశిక్షితులు, శత్రువులను మట్టికరిపించడంలో సమర్థులు అయితే, ఆ రాజు కొద్ది సైన్యంతోనే విజయాన్ని పొందగలడు. నగరవాసులు, దేశప్రజలు జీవులపై దయగలవారు,

ధనసంపన్నులు అయితే ఆ రాజ్యం యొక్క మూలం బలిష్ఠమైనదని చెప్పవచ్చును. వైభవంగా దిన దిన ప్రవర్ధమానం అవుతూ, ప్రాణులందరిపట్ల ధయచూపుతూ. పనిలో నైపుణ్యం కలిగి, తన శరీరరక్షణపట్ల శ్రద్ధ కలిగిన రాజుయొక్క రాజ్యం ఉత్తరోత్తరం వృద్ధి చెందుతుంది. మంచివారికి చెడ్డదిగా అనిపించే పని రాజు ఎప్పుడూ చేయకూడదు. అందరికీ మేలు కలిగించే పనిలోనే మనసు లగ్నం చేయాలి. ఈ రీతిగా నడుచుకొనే రాజు ఇహపరలోకాలను రెండిటినీ చక్కపరచుకొని విజయాన్ని పొందుతాడు."

భీష్ముడు - "వామదేవుడు ఇలా చెప్పిన తరువాత రాజు వసుమనుడు అన్ని పనులూ అలాగే చేశాడు. నీవు కూడా అలాగే ఆచరించినట్లయితే నిస్సందేహంగా రెండు లోకాలను ఏర్పరచుకోగలవు." అని చెప్పాడు.

యుద్ధనీతి వివరణము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ఒక క్షత్రియరాజు ఇంకొక క్షత్రియరాజుపై దండెత్తినపుడు ఎలా యుద్ధం చేయాలి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! కవచం ధరించకపోతే అతనితో యుద్ధం చేయకూడదు. అవును. కవచం ధరించి వస్తేనే, తాను కూడా సంసిద్ధుడు కావాలి. ఒకనితో ఒంటరిగానే పోరాడాలి. అతడు సైన్యంతో వస్తే, తాను కూడా సేనాసహితుడై వెళ్లి అతనిని యుద్ధానికి ఆహ్వానించాలి. అతడు కపటంగా యుద్ధం చేస్తే నీవు కూడా కపటయుద్ధం చేయవచ్చు. ధర్మయుద్ధం చేస్తే తాను కూడా ధర్మానుసారంగానే అతనిని ఎదిరించాలి. శత్రువు ఇబ్బందిలో పడినప్పుడు అతనిపై వేటు వేయకూడదు. శత్రువు బలహీనుడైనపుడు, అతని పుత్రుడు మరణించి నపుడు, అతని ఆయుదాలు విరిగిపోయినపుడు, లేక అతని వాహనం నష్టమైనపుడు, అతని మీద ఎప్పుడూ ఆయుధప్రహారం చేయకూడదు. అటువంటివాడు తన శిబిరంలోకి వస్తే అతనికి చికిత్స చేయించాలి లేదా అతనిని ఇంటికి పంపించాలి. ఇదే సనాతన ధర్మం. కాబట్టి ధర్మానుసారంగానే యుద్ధం చేయాలి. ఈ విషయాన్ని స్వాయంభువమనువు కూడా చెప్పాడు. సత్పురుషులలో ఎప్పటినుండో సజ్జనధర్మమే నిలిచిఉంది. అందులో ఉంటూ దానిని నాశనం చేయకు. ధర్మయుద్ధంలో అధర్మంగా విజయం పొందిన క్షత్రియుడు పాపాత్ముడే కాక తన్ను తాను కూడా నాశనం చేసుకొంటాడు. ఈ రీతిగా అధర్మంగా విజయం పొందడం దుష్టులపని.

సత్పురుషులయితే అధర్ములను కూడా ధర్మంగానే జయించాలి. ధర్మంగా మరణించినా మంచిదే గాని సాపం ద్వారా విజయం పొందడం మంచిదికాదు. అధర్మానికి పలం వెంటనే లభించదు. కాని అది అవశ్యం జరుగుతుంది. అది మూలాన్ని కొమ్మలను రెండింటినీ కాల్చి వేస్తుంది. పాపాత్ముడు ఏ సాపిష్టి ఉపాయంతోనైనా ధనాన్ని పొంది మిక్కిలిగా ఆనందిస్తాడు. ధర్మమనేదే లేదని తలచి పుణ్యాత్ములను గేలిచేస్తాడు. ఆ పాపాత్ముడు ఈ రీతిగా పాపం ద్వారానే వృద్ధి పొందడం వలన చివరికి పాపంలోనే చిక్కుకొంటాడు. అతనికి ధర్మం పట్ల శ్రద్ధ ఉండదు. చివరికి అతడు వినాశోన్ముఖుడవుతాడు. నదీతీరంలోని చెట్టు కూకటివేళ్లతో పెల్లగింపబడి నదిలో కొట్టుకొనిపోయినట్లుగా అతడు కూడా సమూలంగా నశిస్తాడు. రాతి మీధ కొట్టబడిన కుండలా ముక్కలు ముక్కలుగా అవుతాడు. అంధరూ అతనిని నిందిస్తారు. కాబట్టి రాజు ధర్మబద్ధంగానే ధనాన్ని, విజయాన్ని పొందాలని కోరుకోవాలి.

రాజా! అధర్మంగా భూమిని జయించాలనే కోరిక రాజుకు ఎప్పుడూ ఉండకూడదు. అధర్మంగా విజయం పొంది ఏ రాజు మాత్రం సుఖపడగలడు? అధర్మంగా పొందిన విజయం స్థిరంగా నిలువదు, స్వర్గంనుండి కూలదోస్తుంది. అది రాజును, రాజ్యాన్నీ రెండింటినీ కూడా నశింపజేస్తుంది. కవచం విరిగిపోయిన వానిని, "నేను నీ వాడనే" అంటున్నవానిని, చేతులు జోడించి నిలిచినవానిని, ఆయుధం కిందపెట్టినవానిని, బంధించాలి గాని చంపకూడదు. ఒక సంవత్సరంపాటు కారాగారంలో ఉన్న తరువాత అతనికి కొత్త జన్మవస్తుంది. విజయం పొందిన రాజుకు అతడు పుత్రసమానుడు అవుతాడు. కనుక ఏదాది తరువాత అతనిని విడుదల చేయాలి. తన పరాక్రమంతో ఏ కన్యనైనా హరించి తెస్తే, ఒక సంవత్సరం పాటు ఆమెను ఏమీ ప్రశ్నించకూడదు. ఆపైన కూడా అడిగినమీధట ఆమె తాను ఇతరుని ఎవరినైనా వరించాలనే కోరిక ప్రకటిస్తే ఆమెను విడిచివేయాలి. ఈ రీతిగానే ధనంగాని, దాసదాసీలను గాని ఏదైనా తన పరాక్రమంతో జయించి తెస్తే దానిని కూడా ఒక ఏడాది వరకు తన ధగ్గర ఉంచుకొని, ఆపై దానిని యజమానికి అప్పగించాలి. చోరుల, అపరాధుల పాత్తు హరించినా కూడా తనవద్ద ఉంచుకోకూడదు. పార్వజనికకార్యాలకు వినియోగించాలి. గోవులను హరించి తెస్తే బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చివేయాలి.

రెండు పక్షాల సైన్యాలు తలపడినపుడు, మధ్యలో

సంధిచేయాలని బ్రాహ్మణుడు వస్తే, వెంటనే యుద్ధం ఆపివేయాలి. రెండు పక్షాలలో ఏ పక్షం వారయినా బ్రాహ్మణుని తిరస్కరిస్తే, అది సవాతన కాలంనాటి మర్యాదను ఉల్లంఘించడమే. అటువంటి క్షత్రియుని జాతినుండి వెలివేయాలి. అతనికి క్షత్రియుల సభలో స్థానం ఇవ్వకూడదు. ఎందుకంటే అతడు అధముడు. విజయం పొందాలనుకొనే రాజు ఇలాంటి ఆచరణను అనుసరించకూడదు. ధర్మయుద్ధంలో పొందిన విజయాన్ని మించి వేరే లాభం ఏమీలేదు. దాడిచేసిన రాజు విజయం పొందిన తరువాత, ఆ దేశంలోని తిరుగుబాటుచేసిన జనులను సముదాయించి పారితోషికాలు ఇచ్చి ప్రసన్నులను చేసుకోవాలి. ఇదే రాజులకు ప్రధానమైన నీతి. ఇలా చేయకుండా వారితో కరినంగా వ్యవహరిస్తే, వారు దుఃఖితులై తమ దేశంనుండి పారిపోతారు. పైగా శత్రువులతో కలిసి విజయం పొందిన రాజుకు ఆపద సమయం కోసం నిరీక్షిస్తారు. ఆపద కలిగినపుడు శత్రువుల సహాయంతో వెంటనే వచ్చి అతనిని అణచివేస్తారు.

దేశం విస్తృతమై, ధనదాన్యసంపన్నమై, రాజభక్తులతో నిండి, సేవకులు, మంత్రులు సంతృప్తులై ఉంటే ఆ రాజు యొక్క మూలం బలీష్ఠంగా ఉందని చెబుతారు. ఋత్విజులను, పురోహితులను, ఆచార్యులను, ఇంకా ఇతర శాస్త్రజ్ఞులను సత్కరించినవాడే లోకగతిని ఎరిగినవాడని చెబుతారు. ఇదే ప్రాచీన కాలంలోని ధర్మజ్ఞులైన రాజుల ధర్మం. తన వైభవం పెంచుకోవాలనుకొనే రాజు అన్ని రకాలుగా యుద్ధ కౌశలంతోనే విజయం పొందాలని కోరుకోవాలి గాని కపటంతో, దంభంతో కాదు.

యుద్ధములో జరిగిన హింసకు ప్రాయశ్చిత్తము -
వీరులు, పిరికివారు పాండు లోకములు.

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ! క్షాత్రధర్మాన్ని మించిన పాపపంకిలమైన ధర్మం వేరేదీ, లేదు. ఎందుకంటే రాజు ధండయాత్రకు బయలుదేరినపుడు, యుద్ధం చేసేటపుడు ఎంతోమంది హత్యచేయబడుతున్నారు. కనుక ధయచేసి పుణ్యలోకాలు ప్రాప్తించే కర్మలు ఎటువంటివో వాటిని చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! పాపులను దండించడం, సత్పురుషులకు ఆశ్రయం ఇవ్వడం వలన, యజ్ఞానుష్ఠాన దానాలు చేయడం వలన రాజులు అన్ని రకాల దోషాలనుండి విముక్తులై పరిశుద్ధులవుతారు. విజయం పొందాలనే లాలసతో ముందుగానే రాజులు ప్రాణాలకు బాధలు కలిగిస్తారనే మాట

నిజమే. కాని విజయం పొందాక తిరిగి వారే ప్రజలను వృద్ధిలోకి తెస్తారు. వారు దానం, యజ్ఞం, తపస్సు ప్రభావంతో తమ పాపమంతటినీ నశింపచేసుకొంటారు. అప్పుడు వారికి పుణ్యమే వృద్ధి పొందుతుంది. కలుపుతీసేవాడు పాలాన్ని శుభ్రం చేయడానికి గడ్డిగాదాన్ని పెరికివేస్తాడు, అందువల్ల వ్యవసాయానికి ఏమీ చేటు కలగదు. అలాగే ఆయుదాలు ప్రయోగించి రకరకాలుగా సేనలను సంతృప్తం చేస్తారు. యుద్ధంలో చావగా మిగిలిన వారిని వృద్ధిలోనికి తీసికొనిరావడమే రాజు చేసిన ఈ కర్మకు పూర్తి ప్రాయశ్చిత్తం. ప్రజలను ధనక్షయం నుండి, ప్రాణనాశనం నుండి, దుఃఖాలనుండి రక్షించేవాడు, దొంగలబారి మండి వారి ప్రాణాలను రక్షించేవాడు అయిన రాజును ధనదాయకుడని, సుఖప్రదుడని భావిస్తారు. నిర్భయంగా శత్రువులపై భాణవర్షం కురిపించినవానిని దేవతలు అందరికంటే మిన్నగా భావిస్తారు. రణరంగంలో అతని ఆయుధం శత్రువుల శరీరాలను ఎన్ని తూట్లు పాడుస్తుందో, అతనికి అన్ని రకాల కోరికలను తీర్చే అన్ని అక్షయలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. యుద్ధభూమిలో అతని శరీరంనుండి రక్తం ప్రవీస్తే అతడు అన్ని పాపాల నుండి విముక్తుడవుతాడు. యుద్ధం చేయడానికి రాజు ఎన్ని రకాల కష్టాలను అనుభవిస్తాడో, అంతగా అతని తపస్సు పెరుగుతుందని ధర్మజ్ఞులు భావిస్తారు. శత్రువీరులనుండి తన్ను రక్షించుకోవాలనుకొనే పీరికివాడు వీరుల వెనుక దాగుతాడు. అతనిని రక్షించినవారే పుణ్యభాగులవుతారు. వీరుడు శత్రువులను ఎదుర్కొంటాడు కాబట్టి స్వర్గమార్గంలో ముందుకు సాగుతాడు. పీరికివాడు తన అనుయాయులను ఇబ్బందులలో పడవేసి యుద్ధభూమిని విడిచి పారిపోతాడు. ఇటువంటి నింధ్యమైన నడత కలవానిని లాతీలతోను, మట్టిపెళ్లలతోను కొట్టి చంపాలి, లేదా శవాన్ని వలె నిప్పులో వేసి కాల్చాలి లేదా పశువులను వలె మోది మోది చంపాలి. రాజా! క్షత్రియుడు ఇంటిలో మరణించడం మంచిదని అనుకోడు. శూరుడనని గర్వించవలసిన వానికి ఈ దౌర్భల్యం ఉండడం అధర్మం, నింద్యం. రోగగ్రస్తుడై మంచం పట్టి దీనవదనుడై, దుర్గంధపూర్ణుడై “అయ్యో! ఎంత కష్టం? ఎంత బాధ! నేను మిక్కిలి పాపాత్ముడను.” అని లబలబలాడుతూ, తన ఆశ్రితులను కూడా శోకాకులితులను చేసేవాడు నిందనీయుడు. నిజమైన క్షత్రియకుమారుడు తన జాతికి చెందిన పోధరవీరులతో కలిసి శత్రువులను సంహరిస్తూ, వారియొక్క వాడి ఆయుధాలకు చిన్నాభిన్నుడై చనిపోవాలని

కోరుకొంటాడు. అతడు ఎప్పుడూ యుద్ధంలో వెన్ను చూపడు, పైగా తనప్రాణాలను లెక్కచేయక శక్తినంతా ఉపయోగించి శత్రువులను ఎదుర్కొంటాడు. అందువల్ల అతనికి ఇంద్రలోకం లభిస్తుంది. ఇటువంటి పరాక్రమశాలి దైన్యాన్ని దరిదాపులకు కూడా రానీయకుండా ఉంటే ఎక్కడయినా శత్రువులు చుట్టుముట్టి చంపివేసినా అక్షయలోకాలే పొందుతాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! యుద్ధంలో వెన్ను చూపక, రణభూమిలోనే తన ప్రాణాలు కోల్పోయిన పరాక్రమవంతుడు ఏ లోకాలను పొందుతాడు? ఈ సంగతిని చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! ఈ విషయంలో ప్రతర్దన మహారాజుకు, మిథిలాధిపతి అయిన జనకరాజుకు నడుమ జరిగిన యుద్ధం ప్రాచీన ఇతిహాసరూపంలో ప్రసిద్ధమై ఉంది. ఆరోజులలో సకల తత్త్వజ్ఞుడైన మిథిలాధిపతి తన యోధులకు స్వర్గనరకములను చూపిస్తూ - “వీరులారా! చూడండి. ఈ తేజోమయ లోకాలు యుద్ధంలో నిర్భయంగా ప్రాణత్యాగం చేసిన వారికి లభిస్తాయి. ఇవి సమస్తమైన కోరికలను వెరవేరుస్తాయి. ఇదిగో ఇటుచూడండి. ఈ కనిపించేది నరకం. యుద్ధం నుండి సారిపోయిన వారు ఈ లోకంలో శాశ్వతంగా అపకీర్తి పొందడమే కాకుండా మరణించాక ఇందులోకే రావలసి ఉంటుంది. ఇవి చూసిన తరువాత ఇక మీరు ప్రాణాల మీధ మోహం విడిచిపెట్టి శత్రువులను ఓడించండి. యుద్ధంలో వెన్ను చూపి నిరాధారమైన నరకంలో పడకండి. పరాక్రమవంతులు ప్రాణం మీధి మోహం విడిచిపెడితేనే అందమైన స్వర్గద్వారం పొందగలరు.” అని వివరించాడు.

జనకమహారాజు ఈ రీతిగా చెప్పిన తరువాత మైథిల వీరులు శత్రువులను ఓడించి తమ ప్రభువును సంతోషపెట్టారు. కాబట్టి ధీరులు యుద్ధంలో ఎప్పుడూ ముందుండాల్సి, గజారోహులనడుమ రథికులను నియమించాలి. రథికుల వెనుక ఆశ్వికులను ఉంచాలి. వారి నడుమ శస్త్రాదులతో సుసజ్జితమైన పదాతిసేనను నిలబెట్టాలి. తన సైన్యాన్ని ఈ రీతిగా పూహాకారంలో నిలిపిన రాజు సర్వదా తన శత్రువులపై విజయాన్ని పొందగలడు. కాబట్టి నీవు కూడా ఎప్పుడూ నీ సైన్యాన్ని ఈ రీతిగానే కూర్చుంచు. రణభూమి నుండి ఒక్కసారిగా పరుగు లంకించుకొన్న సైనికుని వీరుడు ప్రహరించాలనుకోడు. కాబట్టి పారిపోయే సైనికులను ఎక్కువగా వెంబడించకూడదు. స్థావరాలు జంగమప్రాణులకు, మీపాలు

లేనివి మీసాలున్న ప్రాణులకు, జలం దాహార్తులకు, పిరికివారు పరాక్రమ వంతులకు ఆహారం. కనుకనే భయార్తులైనవారు చేతులు జోడించి మాటిమాటికి నమస్కరిస్తూ వీరులను శరణు వేడుతారు. ఈ లోకమంతా బాలకులవలె శూరుల భుజస్కందాలపై నిలిచిఉంది. కనుక వీరులను ఎప్పుడూ గౌరవించాలి. ముల్లోకాలలోను శౌర్యాన్ని మించినదేదీ లేదు. వీరుడే అందరికీ పాలకుడు. ఈ లోకమంతా అతనినే ఆశ్రయించి ఉంటుంది.

పైవ్యసంచాలన విధి - వీరుల లక్షణము -

విజయచిహ్నములు

యుదిష్ఠిరమహారాజు - "భరతసత్తమా! విజయాన్ని వరించాలనుకొనే రాజు పిరికివారిని ఉత్సాహవంతులుగా చేసేందుకు ధర్మాన్ని కొద్దిగా ఉల్లంఘించి కూడా ఏ తీతిగా తన సైన్యాన్ని కొనిపోగలడో, దానిని నాకు వివరించి చెప్పు." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! ధర్మం సత్యంపై నిలిచి ఉంధని కొందరి మతం, కొందరు దానికి యుక్తివాదం ఆధారమని, కొందరు సత్పురుషాచరణమే ఆధారమని, కొందరు సాధవాధీనమని అంటూ ఉంటారు. లోకంలో కార్యసాధనకోసం సరళం, కుటిలం అని రెండు రకాల బుద్ధులను ఉపయోగిస్తూ ఉంటారు. రాజులకు ఈ రెండూ తెలిసి ఉండాలి. సాధ్యమైనంతవరకు తెలిసి తెలిసి కుటిల బుద్ధిని ఉపయోగించకూడదు, కాని శత్రువు మీదికి వచ్చినపుడు, దాని ద్వారా అతనిని అటకాయించి ఆత్మరక్షణ చేసుకోవచ్చును. శత్రువుపై ధండెత్తవలసి వచ్చినపుడు ఇనుపమేకులు, కవచాలు, చామరములు, పదునుపెట్టిన ఆయుధాలు, పచ్చని, ఎఱ్ఱని కవచాలు, రంగురంగుల ధ్వజపతాకాలు, ఋషులు, తోమరాలు, కత్తులు, పరశువులు, బల్లెలు, దాళ్లు - ఇవన్నీ ఎక్కువ సంఖ్యలో తయారుచేయించుకోవాలి. ఆయుదాలన్నీ సిద్ధంగా ఉండి, యోధులు కూడా శత్రువు మీద విజయం సాధించాలనే నిశ్చయం కలిగి ఉంటే వైత్రంలోగాని, మార్గశీర్షంలోగాని దండయాత్రచేయడం మంచిది. ఎందుకంటే ఆ సమయంలో పంట పక్వానికి వచ్చి ఉంటుంది. నేలపై నీరు అధికంగా ఉంటుంది, ఋతువు కూడా మరీ చల్లగా ఉండదు, మరీ వేడిగా ఉండదు. కాబట్టి అప్పుడే ధండెత్తాలి. లేదా శత్రువు ఆపథలో ఉన్నప్పుడు దాడి చేయాలి. శత్రువును అణచివేయడానికి ఇదే మంచి సమయమని అంటారు.

సమతలమై నీరు గడ్డి సమృద్ధిగా గల దారి సేనాసన్నాహానికి అనువుగా ఉంటుంది. అడవులలో తిరిగే దూతలకు దీని జాడ బాగా తెలుస్తుంది. కాబట్టి విజయం ఆశించే వీరులు సేనకు మార్గదర్శకంగా వీరినే నియమిస్తారు. సేనకు ముందుభాగాన కులీనులు, శక్తిశాలులు అయిన యోధులను కొందరిని ఉంచాలి.

శత్రువుల నుండి రక్షించుకోవడానికి దుర్గానికి నాలుగువైపులా నీటితో నిండిన అగడ్తలు, ఎత్తయిన బురుజులు ఉండాలి. అందువలన శత్రువుల దాడినుండి రక్షించుకోవచ్చును. యుద్ధనిపుణులైన యోధులు డేరాలు వేసుకోవడానికి ఎన్నో విషయాలను ధృష్టిలో ఉంచుకొని మైదానం కంటే అడవులే మంచివని అంటారు. అక్కడ దగ్గర దగ్గర లోనే డేరాలు వేసుకోవచ్చును. అంతేకాక అక్కడ పదాతిసైన్యం మరుగున ఉండడానికి, శత్రువుపై దాడిచేయడానికి, ఆపథ సమయంలో దాగుకోవడానికి మంచి సౌకర్యం ఉంటుంది.

యోధులు సప్తర్షులు వెనుక ఉండేలా కొండలా అచలంగా నిలబడి యుద్ధం చేయాలి. సూర్యుడు, వాయువు, శుక్రుడు తమకు వెనుక ఉండేలా సైన్యం నిలుచోవాలి. ఈ సైన్యం అంతా ఒకే చోట ఉండడానికి వీలు కాకపోతే, వీటిలో శ్రేష్ఠమైన వానినే పూర్వక్రమంలో వెనుక ఉంచాలి. బురద, నీరు, వంతెనలు లేనిచోటు ఆశ్వికసైన్యానికి మంచి స్థలమని, బురద, రాళ్లు లేని నేల రథసైన్యానికి మంచిధని, పెద్ద చిన్న చెట్లు నీరు ఉన్న చోటు గజారోహులకు సరియైనధని, దుర్గమమైన, ఎత్తుపల్లాలు గల, వెదురు వేత్రం చెట్లతో నిండిన పర్వతాలు, అడవులు కాల్యలానికి మంచిధని యుద్ధవిద్యావిశారదులు చెపుతూ ఉంటారు. సైన్యంలో గుట్టాలు, రదాలు అధికంగా ఉంటే ఎండాకాలపురోజులు, గజసైన్యం, కాల్యలం అధికంగా ఉంటే వర్షాకాలం మంచిధంటారు. ఈ అన్ని గుణాలను ధృష్టిలో ఉంచుకొని, దేశకాలానుసారంగా వ్యవహరించాలి. ఈ అన్ని విషయాలను ఆలోచించుకొని, శుభతిథి, శుభనక్షత్రాలలో ధండెత్తిన రాజు తన సైన్యాన్ని చక్కగా నడిపి విజయాన్ని పొందగలడు.

నిద్రిస్తున్న, దాహంతో బాధపడుతున్న, అలిసిపోయిన లేక అటుఇటు పారిపోతున్న వారిపై దాడిచేయకూడదు. ఆయుదాలను, కవచాలను విడిచివేసిన తరువాత, యుద్ధభూమినుండి వెళ్లిపోతున్నపుడు, నీరు త్రాగేటపుడు, భోజనం చేసేటపుడు కూడా ఎవరినీ కొట్టకూడదు. అలాగే అతిగా గాభరాపడిన వారిని, పిచ్చివారిని, గాయపడినవారిని,

దుర్బలులను, అజాగ్రత్తగా ఉన్నవారిని, వేరే ఇతరపనులపై ఉన్న వారిని, బయట తిరిగేవారిని, దేరావైపు పరుగుతీసేవారిని కూడా ప్రహరించకూడదు.

శత్రుసైన్యాన్ని చిందరవందర చేయగల, తన సైన్యాన్ని సంఘటితపరచగలవానికి తనతోపాటుగా భోజనం పెట్టాలి, కూడా ఉంచుకోవాలి, రెట్టింపు జీతం ఇవ్వాలి. సైన్యంలో కొంతమందిని పదేసిమంది సైనికులకు నాయకులను చేయాలి. కొంతమందిని వందమందికి, కొంతమందిని వేయిమంది వీరులకు అధ్యక్షులుగా నియమించాలి. ముఖ్యమైన వీరులను ఒకచోటికి చేర్చి - “యుద్ధంలో విజయం పొందడానికి చివరివరకు ఒకరినొకరు విడిచిపెట్టము.” అని ప్రతిజ్ఞ చేయించాలి. యుద్ధభూమినుండి పారిపోవడంలో కూడా అనేక దోషాలు ఉన్నాయని వారికి తెలియచేయాలి. దాని వలన తమ ప్రయోజనానికి నష్టం కలగడం, పారిపోయే సమయంలో శత్రువుల చేతిలో చనిపోవడం, అపకీర్తి అనేది ఎలాగూ ఉండనే ఉండగా, లోకుల నోళ్లనుండి రకరకాలైన అప్రియాలను, దుఃఖదాయకమైన మాటలను కూడా వినవలసివస్తుంది. యుద్ధంలో వెన్ను చూపినవారు పేరుకుమాత్రమే మనుష్యులు. వారు కేవలం యోధులసంఖ్యను మాత్రమే పెంచేవారు. వారికి ఈ లోకంలో గాని, పరలోకంలోగాని ఎక్కడా సుఖం లభించదు. కాబట్టి “మేము స్వర్గంమీది కోరికతో యుద్ధంలో మా ప్రాణాలను హోమం చేస్తాము” అని నిశ్చయించుకోండి. విజయం పొందడమో, యుద్ధంలో చనిపోయి సద్గతి పొందడమో అంతే. ఈ రీతిగా శపథం చేసి, ప్రాణాలమీది మోహం విడిచినవారు నిర్భయులై శత్రుసేనలో ప్రవేశిస్తారు.

సైన్యాన్ని వ్యూహాకారంలో మలిచేటపుడు ముందుగా కత్తులు దాళ్లు పట్టుకొన్న చిన్న భాగాన్ని ఉంచాలి. వెనుకవైపున రథికులను నిలపాలి. మధ్యలో కుటుంబంలోని వ్యక్తులను ఉంచాలి. శత్రువుల మీద దాడి చేయడానికి పాతసైనికులు ముందు ఉండాలి. వారు తమ వెనుక ఉన్న పదాతులకు ఉత్సాహాన్ని పెంపొందించాలి. వారు ప్రయత్నపూర్వకంగా పిరికివారిని కూడా ఉత్సాహపరచాలి. లేకపోతే వారిని సేన యొక్క విశేషసముదాయాన్ని చూపించడానికి వెంట ఉంచుకోవాలి. కొద్దిమంది సైనికులకు ఎక్కువమందితో యుద్ధం చేయవలసివస్తే, వారికి సూచీముఖమనే వ్యూహాన్ని నిర్మించి చేతులు చాచుతూ - “చూడు, చూడు, శత్రువులు పారిపోతున్నారు. మన మిత్రసైన్యం వచ్చేసింది. నిర్భయంగా

నరుక్కుంటూ పో.” అని కోలాహలం చేయాలి. ఈ రీతిగా భయంకరనాదాలు చేస్తూ సాహసంతో శత్రువులను దెబ్బతీయాలి. సేనకు ముందున్నవారు అరుపులు, కేకలు, కిలకిల శబ్దాలు చేస్తూ క్రకచం, నారసింహం, భేరీ, మృదంగం, డోలు మొదలైన వాద్యాలను మ్రోగింపచేయాలి.

యుధిష్టిరుదు - “పితామహా! యుద్ధం చేయడానికి ఎలాంటి స్వభావం, ఆచరణ, రూపం గల యోధులు సరిపోతారు? వారి కవచాలు శస్త్రాస్త్రాలు కూడా ఎలాఉండాలి?” అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! ఆయుధాలు, వాహనాలు అయితే ఆయా యోధుల దేశాలకు, కులాలకు అనురూపంగా ఉండాలి. వారి కులాచారాలను అనుసరించే వారు యుద్ధకార్యంలో పాల్గొంటూ ఉంటారు. గాంధార సింధుసావీర దేశపు వీరులు పళ్లున్న ప్రాసాలతో యుద్ధం చేస్తారు. వారు మిక్కిలి నిర్భయులు, బలవంతులు. ఉశీనరదేశవీరులు అన్నిరకాల మాటలలోనూ నేర్పరులు, మిక్కిలి బలశాలులు. తూర్పు దిక్కున ఉండే యోధులు గజయుద్ధంలో పాఠంగతులు. వారికి కపటయుద్ధం చేయడం బాగా తెలుసును, యవన, కాంభోజ, మధుర దేశాల యోధులు మల్లయుద్ధంలో ఆరితేరినవారు. దక్షిణాది వీరులకు కత్తి తిప్పడం బాగా తెలుసును. కంఠస్వరం, కన్నులు సింహశార్దూలాలవలె ఉండే యోధులు మిక్కిలి పోరాటపటిమగలవారు. మేఘగంభీరధ్వని కలిగి, ముఖం కోపంగా ఉండి, శరీరం ఒంటెలా, ముక్కు, నాలుక వంపుతిరిగి ఉంటే ఆ యోధులు ఎక్కువ దూరం పరుగు తీయగలిగినవారు, దూరంనుండే శత్రువులపై గురిచూసి ఆయుధాలను వేయగలిగినవారు అయి ఉంటారు. శరీరం గండుపిల్లిలా వంకరగా కలిగి రోమాలు చర్మం పలుచగా ఉంటే వారు శీఘ్రగాములు, చంచలులు, అతి కష్టంమీద లొంగేవారు అయి ఉంటారు. శరీరం దృఢంగా, రొమ్ము వెడల్పుగా, అంగప్రత్యంగాలు సమవిభక్తంగా ఉంటే ఆ వీరులు యుద్ధభేరీలు వింటూనే క్రోధోద్రిక్తులవుతారు, వారికి యుద్ధం చేయడంలోనే ఆనందం కలుగుతుంది. తిర్యక్ నేత్రాలతో, ఉన్నతఫాలంతో, పలుచని అధరాలతో ఉండేవారు, భుజాలపైన, వ్రేళ్లపైన వజ్ర చక్రచిహ్నాలు గలవారు, నరాలు పైకి కనిపించేవారు ఆరంభంలోనే మహావేగంగా శత్రుసైన్యంలోకి ప్రవేశిస్తారు, మదపుటేనుగుల వలె అతి దుర్దర్శులై ఉంటారు. తలవెంట్రుకల కొనలు పసుపు పచ్చగా, చెల్లా చెదురుగా ఉండి, పక్కటెముకలు, గడ్డం, ముఖము వెడల్పుగా ఉండి,

మూపురం ఎత్తుగా ఉన్నవారు, మెడలు లావుగా, పిక్కలు బలంగా, తల గుండ్రంగా, కంఠధ్వని కరోరంగా ఉన్నవారు మిక్కిలి క్రోధంగలవారై, యుద్ధంలో శత్రువులమీద అకస్మాత్తుగా విరుచుకుపడేవారు అవుతారు. ధర్మం గురించి ఎటుక లేనివారు, గర్వితులు, ఉగ్రులు చూడడానికి భయంకరంగా ఉన్నవారు - ఇటువంటి మనుష్యులు తరచుగా తక్కువ జాతికి చెందిన వారై ఉంటారు. వారు కూడా చావు బతుకులను లక్ష్యపెట్టక యుద్ధం చేస్తారు. ఎప్పుడు మడమ వెనక్కి తిప్పరు. వారిని ఎప్పుడూ సైన్యంలో ముందు ఉంచాలి. వారు సాహసంతో శత్రువుల దెబ్బలను కాచుకొంటూ వారిని కూడా దెబ్బతీస్తారు. ఆ అధర్మపరులకు మర్యాదలను పాటించాలనే నియమం ఉండదు. వారు అప్పుడప్పుడు అకారణంగా రాజుపై కూడా కోపం చేస్తారు. కనుక వారిని తీయనిమాటలతో సముదాయించి వశపరచుకోవాలి.

యుద్ధిష్టిరుడు - "పితామహా! సైన్యం విజయం పొందే శుభలక్షణాలు ఏవేవి? దానిని తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - "యుద్ధిష్టిరా! ఏ శుభలక్షణాలను చూసి సైన్యం విజయం పొందుతుందని ఊహించవచ్చునో చెపుతాను. విను. బలవత్తరమైన విధివలననే మనుష్యులపై కాలుడు ప్రేరేపింపబడుతాడు. ఈ విషయాన్ని తమ జ్ఞానదృష్టితో తెలుసుకొని పండితులు దానికి ప్రాయశ్చిత్తం చేస్తారు. జపహోమాలు, మొదలైన శుభకర్మలను అనుష్ఠించి దైవసంబంధమైన ఉపద్రవాలను శాంతింపచేస్తారు. వాహనాలు, సైనికులు, ప్రసన్నంగా, ఉత్సాహంగా కనిపిస్తే ఆ సైన్యం తప్పకుండా విజయం పొందుతుంది. సైన్యం ధండయాత్రకు బయలుదేరినపుడు వెనుక నుండి గాలులు మెల్లగా వీస్తూ ఉంటే, ఎదుట ఇంద్రధనుస్సు ఉదయిస్తే, ఎండ వస్తూ మధ్యమధ్యలో అతితక్కువ సమయంలోనే మబ్బులనీడలు వ్యాపిస్తూ ఉంటే, నక్కలు, గద్దలు, కాకులు అనుకూలదిశలో వస్తే, విజయం లభించడంలో సంచేహంలేదు. పాగలేని మంటలు పైకి ప్రజ్వరిల్లుతున్నా లేదా జ్వాలలు కుడివైపుకు తిరుగుతున్నట్లు కనపడినా, హోమం చేసిన పవిత్రమైన సువాసన వస్తున్నా - ఇవన్నీ భావివిజయానికి శుభలక్షణాలు. గంభీర శంఖవాదాలు, గట్టిగా వినిపించే రణభేరీధ్వనులు, యోధులు అనుకూలంగా ఉండడం కూడా భవిష్యత్తులో రాబోయే విజయానికి శుభలక్షణాలే. సైన్యం ధండయాత్రకు బయలుదేరిన సమయంలో మృగసమూహం వెనుకగాని,

ఎడమవైపున గాని, కనిపించడం, యుద్ధసమయంలో కుడివైపున ఉండడం మంచి శకునాలు. కాని ఎదురుగా కనిపించడం మంచిదికాదు. హంసలు, క్రౌంచపక్షులు, శతపత్రములు, నెమళ్లు మొదలైన పక్షులు శుభసూచకంగా ధ్వనిస్తూ ఉంటే, సైనికులు ఉత్సాహ సంపన్నులై, ప్రసన్నంగా కనిపిస్తూ ఉంటే భావి విజయాన్ని ఊహించవచ్చును. రకరకాల ఆయుధాలు, యంత్రాలు, కవచాలు, ధ్వజాలతో సైన్యం సుశోభితమై, పోరాడే సైనికుల ముఖాలమీద ప్రసన్నత్వం తాండవిస్తూ ఉంటే, శత్రువులు తమ సైన్యంవైపు తేరిచూచే సాహసం కూడా చేయలేకుండా ఉంటే, వారు తప్పకుండా తమ శత్రువులను ఓడిస్తారు. సైనికులు ప్రభువు సేవకు ఉత్సాహవంతులై, అహంకారరహితులు, పరస్పరహితం కోరేవారు, సదాచారవంతులు, అయితే వారికి కలగబోయే విజయానికి ఇవి శుభలక్షణాలే. యోధుల మనసులకు ప్రీతికలిగించే శబ్దస్వర్గ సుగందాలు, ఏర్పడితే, వారిలో ధైర్యం సంచరిస్తూ ఉంటే - దానిని విజయానికి ద్వారంగా భావించవచ్చును. కాకి యుద్ధ ప్రవేశసమయంలో కుడి ప్రక్కన, ప్రవేశించిన తరువాత ఎడమప్రక్కన అరుస్తూ వస్తే మంచిది. వెనకవైపు నుండి వచ్చినాకూడా అది కార్యసిద్ధి కలిగిస్తుంది, కాని ఎదురుగా వస్తే మాత్రం విజయానికి ఆటంకం కలుగుతుంది. యుద్ధిష్టిరా! చతురంగబలాలు ఏకత్రితమైన తరువాత కూడా నీవు మొదట పామనీతి ద్వారా శత్రువులతో సందిచేసుకోవడానికే ప్రయత్నించాలి. యుద్ధంలో మారణ హోమం జరిగాక లభించే విజయం ఉత్తమమని అనిపించుకోదు. అదికూడా ఆశ్చర్యకరంగా, దైవేచ్ఛతోనే ప్రాప్తిస్తుంది. దానికి ముందుగానే ఎలాటి నిశ్చయమూ ఉండదు.

అంతేకాక పెద్దసైన్యంలో వెనుకడుగు వేయడం అనేది జరిగితే దానిని అడ్డుకోవడం చాలా కష్టం అవుతుంది. మృగసమూహంలో ఒకటి పారిపోతే, అన్నీ పారిపోయినట్లుగానే, ఆ పెద్దసైన్యం యొక్క స్థితి కూడా ఉంటుంది. అందులో ఎంతమంది బలవంతులు ఉంటే మాత్రం ఏమీ, కొంతమంది పారిపోతున్నారు - ఇవేమాసి అందరూ కారణం తెలియకపోయినా పారిపోవడం మొదలుపెడతారు. కాని మంచికులంలో పుట్టిన, పరస్పర సంఘటనకల, రాజు గారి చేత సన్మానింపబడిన ఐదారుగురు వీరులు కూడా చంపడానికి, చావడానికి నిశ్చయించుకొని యుద్ధంలో నిలకడగా ఉంటే వారు శత్రువులపై విజయం పొందవచ్చును. సందికి అవకాశం ఉన్నంతవరకు యుద్ధం ఆరంభించకూడదు. మొదట

సామనీతిని ఉపయోగించి శత్రువులను సముదాయించే ప్రయత్నం చేయాలి. దానితో పని జరుగకపోతే భేదనీతిని అనుసరించి వారిలో వైరుధ్యం కలిగించడానికి ప్రయత్నించాలి. అందులో కూడా సాపల్యం లభించకపోతే దాననీతిని ప్రయోగించాలి. ధనం ఇచ్చి శత్రువులకు సహాయం చేసేవారిని వశపరచుకొనే ప్రయత్నం చేయాలి. ఏ విధంగానూ యుద్ధం ఆపడంలో సఫలంకాకపోతే చివరికి యుద్ధం చేయాలి.

కుంతీనందవా! సత్పురుషులే క్షమించగలుగుతారు. దుష్టులకు అది సాధ్యంకాదు. క్షమించడంలో, క్షమించకపోవడంలో గల ప్రయోజనాలను చెబుతాను. తెలుసుకో! శత్రువులను జయించిన తరువాత, వారి అపరాధాలను క్షమించే రాజు యొక్క కీర్తి పెరుగుతుంది. శత్రువుకూడా అతనిని విశ్వసించడం ఆరంభిస్తాడు. శత్రువును కూడా పుత్రునివలెనే క్రోధం లేకుండా రాజు వశపరచుకోవాలి, అతనిని నాశనం చేయకూడదు. యుధిష్ఠిరా! రాజు ఉగ్రస్వభావుడయితే, అందరూ అతనిని ద్వేషిస్తారు. మృదుస్వభావుడు అయితే అందరూ అతనిని అవహేళన చేస్తారు. కాబట్టి అతడు అవసరాన్ని బట్టి ఉగ్రత్వాన్ని, కోమలత్వాన్ని రెండింటినీ ఉపయోగించుకోవాలి. శత్రువు మీద దెబ్బ తీయడానికి ముందు, దెబ్బతీసే సమయంలోను కూడా తీయగానే మాట్లాడాలి. దెబ్బ తీసిన తరువాత కూడా విచారం ప్రకటిస్తూ అతనిపట్ల దయచూపాలి. శత్రువుకు వినిపించేలా - "అయ్యో! ఈ యుద్ధంలో నా సైనికులు ఎంతమంది వీరులను చంపారో - అది నాకు నచ్చలేదు. అందువల్ల నాకు ఆనందంగా లేదు. వేను ఎన్నోసార్లు చెప్పాను. అయినా కూడా వీరు నా మాటలను వినిపించుకోలేదు. ఉఫ్! ఈ వీరులు అసలు ఏరకంగానూ చంపడానికి యోగ్యులు కారు. వీరు యుద్ధంలో ఎప్పుడూ మడమ తిప్పలేదు. ఇటువంటి వారు ఈ లోకంలో దుర్లభం. ఈ పరాక్రమవంతులను చంపి నా సైనికులు నాకు ఆప్రియమే చేశారు." అని చెప్పాలి. శత్రుపక్షంలో చావగా మిగిలిన వీరుల ఎదుట ఈ రీతిగా విచారం ప్రకటిస్తూ, ఏకాంతంలో పరాక్రమం చూపిన సైనికులను ప్రశంసించాలి. శత్రువీరులను వధించినవారిని విశేషంగా గౌరవించాలి. అలాగే శత్రువులను చంపి గాయపడిన తన పక్షపు వీరులను లేదా చనిపోయిన వారిని గురించి వారికి కలిగిన నష్టానికి దుఃఖాన్ని ప్రకటిస్తూ విలపించాలి. వారి చేయిపట్టుకొని, వారికి ధైర్యం చెప్పాలి. అలా చేయడం

వలన అందరికీ సానుభూతి లభిస్తుంది. ఈ రీతిగా అన్ని దశలలోను సామాది నీతులను ఉపయోగించాలి. అటువంటి ధర్మజ్ఞుడైన రాజు అందరికీ ఇష్టపడవుతాడు. అతనికి ఎవరివల్లనూ భయం ఉండదు. అందరూ అతనిని విశ్వసిస్తారు. విశ్వాసపాత్రుడైన తరువాత అతడు ఇచ్చానుసారంగా దేశాన్ని అనుభవించగలడు. కనుక మహారాజ్యాన్ని అనుభవించగోరిన రాజు అందరికీ విశ్వాసపాత్రుడు కావాలి, భూమండలాన్ని అన్ని వైపులనుండి రక్షించాలి.

కాలకవ్యక్షీయముని యొక్క ఉపదేశము -
రాజ్యము, కోశము, సేనాదులను కోల్పోయిన
రాజుయొక్క కర్తవ్యము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ధర్మాత్ముడైన రాజు ప్రయత్నం చేసినప్పటికీ కూడా ధనం లభించకపోతే, ఆ దశలో మంత్రి కూడా అతనిని భాధపెడుతూంటే, అతని వద్ద కోశంగాని సైన్యం గాని లేకపోతే సుఖపదాలనుకొన్న అతడు ఏమి చేయాలి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - "యుధిష్ఠిరా! నీ ప్రశ్నకు సమాధానంగా నేను రాజకుమారుడు క్షేమదర్శి యొక్క కథను చెబుతాను. నీవు శ్రద్ధగా విను. పూర్వం ఒకసారి కోసలరాజకుమారుడు క్షేమదర్శికి గొప్ప విపత్తు కలిగింది. అతని సైనికశక్తి నశించిపోయింది. అతడు కాలకవ్యక్షీయముని వద్దకు వెళ్లి, పాదాలకు నమస్కరించి, తన ఆపద తొలగించాలని వేడుకొన్నాడు.

రాజకుమారుడు - "బ్రహ్మజ్ఞా! మనిషి ధనానికి భోక్త అని చెబుతారు. కాని వావంటివాడు ఎంత ప్రయత్నించినా రాజ్యం పొందలేక పోతే ఏమి చేయాలి? ఆత్మహత్య చేసుకోవడం, దైన్యం ప్రదర్శించడం, ఇతరులను శరణుకోరడం, ఇలాంటివే ఇతర నీచమైన కర్మలు చేయడం నాకు ఇష్టం లేదు. ఇవికాక ఇంకేమి చేయాలి? నా వద్ద చాలా ధనం ఉండేది. కాని అంతా స్వప్నంలోని సంపత్తివలె నశించిపోయింది. తన సంపత్తి నంతా వదిలివేసినవాడు అతికష్టమైన పని చేస్తున్నాడని నా ఉద్దేశ్యం. నా వద్ద ధనం పేరు చెప్పి ఏమీ లేదు. అయినా నాకు దానిమీద వ్యామోహం పోలేదు. వేను రాజ్యభ్రష్టుడనై, దీనుడను, ఆర్తుడను అయి, శోచనీయావస్థలో పడిఉన్నాను. ఇక నాకు సుఖశాంతులు కలిగే ఉపాయం ఏదో ఉపదేశించండి." అని అడిగాడు.

కోసల రాజకుమారుడు ఇలా అడిగిన మీదట మహాతేజస్వి అయిన కాలకవ్యక్షీయమహాముని అతనికి ఇలా సమాధానం

చెప్పాడు “ రాజకుమారా! ఏ వస్తువునయితే నీవు “ఇది ఉంది” అనుకొంటున్నావో, అది ఇంతకుముందు లేదనే తెలుసుకో. ఇటువంటి జ్ఞానం కలిగిన బుద్ధిమంతుడు అత్యంత కష్టమైన ఆపదలు ఎదురయినా శోకించడు. ఒక వస్తువు మొదట పెక్కుమంది యొక్క అధికారంలో ఉండినా, ఒకరి తరువాత ఒకరికి సంక్రమిస్తూ వచ్చినా ఆ వస్తువు అందరికీ గాని నీకు గాని చెందదు. ఈ విషయాన్ని భాగా తెలుసుకొన్న ఎవనికి చింత కలుగుతుంది? పుడుతున్నది నశిస్తూ ఉంటుంది. ఇప్పటికే పుట్టి ఉన్నది కూడా నశించిపోతుంది. నశించిపోకుండా రక్షించేటంతశక్తి శోకానికి లేదు. ఇటువంటి దశలో శోకించడం వ్యర్థం. రాజకుమారా! సూటిగా చెప్పు. ఇప్పుడు నీ తండ్రి ఎక్కడ ఉన్నాడు? నీ తాత ఇప్పుడు ఎక్కడికి వెళ్లాడు? నేడు నీవు వారిని చూడలేవు. వారూ నిన్ను చూడలేరు. ఈ శరీరం అనిత్యం. ఈ విషయం నీకు కూడా తెలుసును. అయినప్పుడు వారికోసం ఎందుకు శోకిస్తావు? కొద్దిగా బుద్ధిని ఉపయోగించి ఆలోచిస్తే, ఒక రోజున నీవు కూడా ఉండవు. నేను, నీవు, నీ మిత్రులు, శత్రువులు - వీరిలో ఎవరూ ఉండేవారు లేరు. ఏదో ఒకరోజున అందరూ చనిపోవడం నిశ్చితమే. నేడు, ఇరవై ముప్పై సంవత్సరాల వయస్సున్నవారు రాబోయే వంద సంవత్సరాల లోపే ఈ లోకం నుండి నిష్క్రమిస్తారు. ఇటువంటి దశలో కూడా మనిషి తనకున్న గొప్ప సంపదను విడువలేకపోతే కనీసం దాని మీది మమకారాన్ని అయివా విడిచిపెట్టాలి. “ ఈ వస్తువు నాది కాదు” అనుకొని తనకు మేలు కలిగించుకోవాలి. భవిష్యత్తులో లభించబోయే వస్తువును గురించి “అది నాది కాదు” అనుకోవాలి. అలాగే లభించి నశించి పోయిన దాని విషయంలో కూడా “ అది నాది కాదు” అనే భావమే ఉంచుకోవాలి. ప్రారబ్ధమే అన్నిటికన్న ప్రబలమయినది. అచే ఇస్తుంది, అదే లాగివేసుకొంటుంది. ఇలా భావించే మనుష్యుడే పండితుడు. అతనినే సత్పురుషునిగా పరిగణిస్తారు.”

రాజకుమారుడు - “ ఈ రాజ్యమంతా నాకు అనాయాసంగానే దైవేచ్ఛవలన లభించింది, ఇప్పుడు మహాబలవత్తరమైన కాలమే దాని నంతటినీ హరించివేసింది” అనే నేను అనుకొంటున్నాను. అందుకే ఇప్పుడు నాకు ఎక్కడ ఏది లభిస్తే దానితోనే నేను నా జీవితాన్ని గడుపుకొంటున్నాను.” అన్నాడు.

ముని అన్నాడు - “రాజకుమారా! యధార్థతత్త్వం నిశ్చయమైన తరువాత మనుష్యుడు ఏ విషయమై కూడా

భూతభవిష్యత్తులను గురించి శోకించడు. నీవు కూడా అలాగే చేయాలి. దైవవశం వలన ఏ కొద్దిగా లభించినా దానితో పూర్వంలాగే ఆనందంగా ఉండగలవా? ఈనాడు రాజ్యసంపదను కోల్పోయి కూడా నీవు నిర్మల హృదయంతో శోకాన్ని విడిచిపెట్టగలవా? పూర్వజన్మలో చేసిన కర్మల పలితంగా బోగాలు హరించుకు పోతే, దుర్బుద్ధి కారణంగా విధాతను తిడుతూ ఉంటాడు. స్వతఃసిద్ధమైన పరిమిత పదార్థాలతో అతనికి సంతృప్తి కలగదు. లోకంలో మనుష్యులు తరచుగా ఈర్ష్యాహంకారాలతో నిండి ఉంటారు. కాని నీవు అలా కాదు కదా? అకస్మాత్తుగా ఇతరుల సంపదను చూసి నీ మనసులో అసూయ కలుగదు కదా? యోగదర్శనం తెలిసిన దర్మాత్ములు, ధీరులు తమ రాజ్యసంపదను, పుత్రపౌత్రులను కూడా స్వయంగానే విడిచి పెట్టేస్తారు. ధనం పరమదుర్లభమైనదైనా అస్థిరమైనది. ఇది తెలుసుకొని సాదారణ మానవుడు కూడా దానిని పరిత్యజిస్తాడు. కాని నీవు చాలా తెలివైనవాడవు. బోగాలు ప్రారబ్ధానికి లోబడి ఉంటాయని, అస్థిరమైనవని నీకు తెలుసును. అయినా కూడా కోరదగని వానిని కోరుతున్నావు. వాటి కోసం అత్యంతదైన్యంగా శోకిస్తున్నావు. నాయనా! ఈ కోరికలను విడిచిపెట్టు. జీవులకు శుభం కలిగించే బుద్ధిని తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నించు. నీకు అర్థంగా కనిపించేవన్నీ అనర్థాలే. నీవు అర్థాలన్నిటినీ అనర్థాలుగానే భావించు. ఈ భోగపదార్థాలవెనుక ఎంతోమంది ధనం హరించుకుపోయింది. ఇతరులు భోగజనితమైన సుఖాలను అక్షయమనుకొని, దాని కోసమే ధవాన్ని కోరుకొంటారు. ఎంతోమంది మనుష్యులు ధనసంపదలలో ఇలాగే రమిస్తూ ఉంటారు. వారికి దానికంటే మించిన సుఖపాధనాలు వేరేమీ తెలియవు. కాని ఎంతో కష్టపడి సంపాదించిన వారి ఆ అభీష్టధనం నశించిపోయినప్పుడు, దాని గౌరవంపై కట్టిన కోట అంతా కూలిపోతుంది. అప్పుడు వారికి ధనంపై విరక్తి కలుగుతుంది. తమకు వాస్తవికమైన శుఖాలను కోరుకొనేవారు, పరలోకంలో సుఖాలను పొందాలనే కోరికతో లౌకిక భోగాలనుండి విరక్తులై ధర్మాన్ని శరణు చొచ్చినవారు కూడా కొంతమంది ఉంటారు. కొంతమంది ధనలోభంలో పడి తమ ప్రాణాలను కూడా పణంగా పెడతారు. ధనం కాక జీవితానికి వేరే ఉద్దేశ్యం ఉందని వారు అనుకోరు. వారి దైన్యం, మూర్ఖత్వం చూడు. ఈ అనిత్యమైన జీవితం కోసం మోహవశులై ధనం మీదనే దృష్టి నిలుపుతున్నారు. సంగ్రహానికి అంతం వినాశం. జీవితానికి అంతం మరణం,

సంయోగానికి అంతం వియోగం - ఇది తెలిసికొని కూడా ఎవరు ధీనిలో తన మనసును లగ్నం చేస్తారు? రాజా! మనుష్యులు ధనాన్ని విడిచిపెట్టవచ్చు లేదా ధనం మనుష్యులను విడవవచ్చు. ఏదో ఒక రోజున అవశ్యం ఇది జరుగుతుంది. ఈ విషయం తెలిసిన వారెవరు ధనం కోసం శోకిస్తారు?

ఈ ఆపద కేవలం నీకే కలుగలేదు. ఇతరులకు కూడా ధనం, మిత్రులు నశిస్తూ ఉంటారు. ఇది తెలుసుకొని నీ మనసును, వాక్కును, ఇంద్రియాలను అదుపులో పెట్టుకో. కంగారుపడకు. నీవు ఉత్తమజ్ఞానంతో పరితృప్తుడవైన వాడవు. నీ వంటి వాడు శోకించకూడదు. నీ కోరిక చాలా చిన్నది. నీలో చంచలత్వం అనే దోషం లేదు. నీ హృదయం కోమలమైనది. బుద్ధి ఒక స్థిరమైన నిశ్చయంమీద నిలబడి ఉంది. నీవు జితేంద్రియుడవు, బ్రహ్మచారివి. నీవంటివాడు శోకించదు. నీవు కపటంతో నిండిన, శాస్త్ర విరుద్ధమైన వృత్తిని ఆశ్రయించకూడదు. క్రూరత్వాన్ని కూడా విడిచిపెట్టాలి. ఇవి చాలా దూషితమైన పాపపూర్ణమైన వృత్తులు. పిరికివారే వీటిని ఆశ్రయిస్తారు. నీవు ఫలమూలాలతోనే జీవితాన్ని గడుపుకొంటూ ఒంటరిగా అడవులలో తిరుగుతూ ఉండు. వాక్కును నియంత్రించుకొని, మనసును వశంలో పెట్టుకో. ప్రాణులందరికీ హితం కలిగించే పాధనాలలో నిమగ్నుడవు కా. అందరిపై దయచూపు. అడవులలో దొరికే ఫలమూలాలతోనే సంతృప్తుడవై ఉండు. అడవులలో ఒంటరిగా తిరగడమే పండితులకు ఉచితమైన వృత్తి.

కాలకవ్యక్షీయుడు కూట నీతిగురించి చెప్పుట -
క్షేమదర్శి జవకుని కలిసికొనుట.

ముని చెప్పపాగాడు - "రాజకుమారా! ఇప్పుడు నేను నీకు రాజ్యప్రాప్తి కోసం ఒక నీతిని చెపుతున్నాను. దానిననుసరించి నీవు పనిచేస్తే నీకు తిరిగి గొప్ప రాజ్యం లభిస్తుంది. కామ, క్రోధ, హర్ష, భయ, దంభాలు విడిచి శత్రువును కూడా సేవించు. అతని ఎదుట చేతులు జోడించి తలవంచు. ఉత్తమమైన, విశుద్ధమైన వ్యవహారంతో అతనికి విశ్వాసపాత్రుడవు కా. విదేహరాజు జనకుడు నీకు శత్రువైనప్పటికీ అతనిని నీవు ప్రసన్నుని చేసుకోగలిగితే, అతడు నీకు ఎంతో ధనం ఇస్తాడు. ఎందుకంటే అతడు సత్యప్రతిజ్ఞుడు. అలా జరిగితే నీకు ఎంతోమంది పరిశుద్ధ హృదయులు, దుర్వ్యసనరహితులు, ఉత్సాహవంతులు సహాయకులుగా లభిస్తారు. శాస్త్రానుకూలమైన ఆచరణ కలిగి, తన మనసును, ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకొనినవాడు

తన్ను తాను ఉద్ధరించుకోవడమే కాక, ప్రజలను కూడా ఆనందింపజేస్తాడు. జనకమహారాజు గొప్ప ధీరుడు, శ్రీసంపన్నుడు, అతడు నిన్ను సత్కరిస్తే అందరికీ నీ మీద విశ్వాసం కలుగుతుంది. అపై నీవు మిత్రవైశ్యాన్ని పోగుచేసుకొని, మంచి మంచి మంత్రులను సంప్రదించు. అనంతరం శత్రువు యొక్క శత్రువుతో కలిసి శత్రుసేనను విధ్వంసం చేయించు.

లేదా అత్యంతదుర్లభమైన ఉత్తమపదార్థాలు, స్త్రీలు, కట్టుకొనే, కప్పుకొనే అందమైన వస్త్రాలు, మంచి మంచి మంచాలు, ఆసనాలు, వాహనాలు, అధికధనం వెచ్చించి నిర్మించిన భవనాలు, రకరకాల రపాలు, సుగంధిత పదార్థాలు, పలాలు - వీటియందు శత్రువుకు ఆసక్తి కలిగించు. రకరకాల పశువులను, పక్షులను పెంచే సరదా అతనికి కలిగించు. ఈ వ్యసనాలలో అధికధనం వెచ్చించిన కారణంగా శత్రువుయొక్క ఆర్థికస్థితి సన్నగిల్లుతుంది.

బుద్ధిమంతులకు విశ్వాసపాత్రుడవై శత్రురాజ్యంలో సంచరిస్తూ కుక్క, లేడి, కాకుల వలె అతి మెలకువగా మిత్రధర్మాన్ని పాటించు. (కుక్క ఎక్కువగా మేలుకొని కాపలా కాసినట్లుగా శత్రువుయొక్క స్థితిగతులను పసిగట్టడానికి పూర్తిగా మేలుకొని ఉండాలి. లేడి అతిజాగరూకత కలిగి ఉంటుంది. ఏమాత్రం భయం ఉందని అనుమానించినా పారిపోతుంది. అలా ప్రతిక్షణం జాగ్రత్తగా ఉండాలి. ఆపద కలిగే ముందే అక్కడినుండి జారుకోవాలి. కాకి మనుష్యుల చేష్టలను గమనిస్తూనే ఉంటుంది. ఎవరయినా చేయి ఎత్తగానే వెంటనే ఎగిరిపోతుంది. అలాగే శత్రువు యొక్క చేష్టలపై ఒక కన్నేసి ఉంచాలి.) పూర్తి చేయడానికి అత్యంతకష్టమైన పెద్ద పెద్ద పనులను శత్రువుచేత మొదలు పెట్టించు. బలవంతులతో అతనికి విరోధం కలిగించు. పెద్ద పెద్ద ఉద్యానవనాలు, అమూల్యమైన పర్యంకాలు, పదుపులు, భోగ విలాసాలకు నెలవైన ఇతర పనులలో ఖర్చుపెట్టించి అతని కోశాగారాన్ని ఖాళీచేయించు. శత్రువు యొక్క కోశాగారం క్షీణించిపోవడంతో అతడు లొంగివస్తాడు. చేయగలిగితే శత్రువును విశ్వజిద్యాగంలో నిమగ్నం చేసి, దాని ద్వారా దక్షిణల రూపంలో సర్వస్వాన్ని దానం చేయించు. అందువల్ల నీ మనోరథం వెరవేరుతుంది. తరువాత మోక్షధర్మం గురించి తెలిసిన వానిని ఎవరివైనా పిలిపించి, శత్రువు సమక్షంలోనే అతనికి రాజ్యపరిత్యాగం చేయాలనే కోరిక కలిగేలా ఉపదేశం ఇప్పించు. అతని శరీరం ఆరోగ్యకరమైనదైతే సిద్ధాషధాలను ప్రయోగించి అతనిని చంపించు. అతని గుఱ్ఱాలను,

ఏనుగులను, మనుష్యులను కూడా కృత్రిమమైన ఉపాయాలతో మృత్యుముఖానికి పంపించు. బుద్ధిమంతుడు శత్రువును సర్వనాశనం చేయగల, ఇంకా అనేక మాయోపాయాలు కూడా ఉన్నాయి.

రాజకుమారుడు - “బ్రహ్మజ్ఞా! నేను కపటాన్ని, మోసాన్ని ఆశ్రయించి జీవించాలనుకోవడం లేదు. అధర్మంగా నాకు ఎంత గొప్ప సంపద లభించినా కూడా దానిని నేను కోరను. ఈ దుర్గుణాలను నేను ఇంతకుముందే పరిత్యజించాను. అందువల్ల ఎవరూ నన్ను సందేహించరు, నాకూ అందరికీ మేలే జరుగుతుంది. క్రూరాచరణంతో నాకు ఈ లోకంలో జీవించాలనే కోరిక లేదు. కనుక నేను అధర్మాన్ని ఆచరించలేను. మీరు కూడా నాకు అలాంటి ఉపదేశం ఇవ్వకండి.” అన్నాడు.

ముని - “రాజకుమారా! నీవు చెప్పినట్లే ఆ గుణాలన్నీ నీలో ఉన్నాయి. స్వభావాన్ని బట్టి నీవు ధర్మాత్ముడవు. నీవు బుద్ధితో అనేక విషయాలను గ్రహించావు. కనుక నీకు, జనకమహారాజుకు శుభం కలగడానికి ఇప్పుడు నేను స్వయంగా పూనుకొంటాను. స్వాభావికమైన, చిరస్థాయి అయిన సంబంధాన్ని మీ ఇద్దరిమధ్య కొనసాగిస్తాను. నీవు ఉన్నతవంశంలో జన్మించావు. పండితుడవు, దయాళుడవు, రాజ్యసంచాలనకళలో నేర్పరివి. నీవంటి యోగ్యుని మంత్రిగా ఎవరు చేసుకోరు? రాజ్యభ్రష్టుడవైవాగాని, గొప్ప ఆపదలో చిక్కుకొన్నాగాని నీవు క్రూరత్వాన్ని స్వంతం చేసుకోలేదు. దయాస్వితమైన ప్రవర్తనతోనే జీవితాన్ని

గడపాలనుకొంటున్నావు. కాబట్టి విదేహరాజు జనకుడు నా ఆశ్రమానికి వచ్చినపుడు, అతనిని ఆజ్ఞాపిస్తే, నిస్సందేహంగా అతడు దానిని పూర్తి చేస్తాడు.” అని అతనిని ఓదార్చి, విదేహరాజును తన వద్దకు పిలిపించి - “రాజా! ఈ రాజకుమారుడు ఉన్నతవంశంలో జన్మించాడు. ఇతని మనసులోని మాటలు కూడా నాకు పరిచితమే. ఇతని హృదయం అద్దంలా స్వచ్ఛమైనది, శరత్కాలపు చంద్రునిలా ఉజ్జ్వలమైనది. నేను అన్ని రకాలుగా ఇతనిని పరీక్షించాను. ఇతని మనసులో దుర్భావన అనేదే లేదు. కాబట్టి ఇతనితో సుధిచేసుకో. నన్ను ఎలా విశ్వసిస్తున్నావో అలాగే ఇతనినీ విశ్వసించు. మంత్రిలేకుండా ఏరాజ్యమూ మూడు రోజులకంటే మించి నడువదు. పరాక్రమవంతుని, బుద్ధిమంతుని మాత్రమే మంత్రిగా చేయాలి. ధర్మాత్ముడైన రాజుకు ఈ లోకంలో మంత్రి తప్ప ఇతరులెవరూ ఆసరా కాలేరు. ఈ రాజ

కుమారుడు మహాత్ముడు, సత్పురుషుల మార్గాన్నే ఆశ్రయించినవాడు. నీవు ధర్మం సాక్షిగా ఇతనిని గౌరవపూర్వకంగా నీవానిని చేసుకొంటే, ఇతడు నీ శత్రువులందరినీ తన వశం చేసుకొంటాడు. వామాట విని నీవు యుద్ధం చేయకుండానే ఇతనిని వశపరుచుకో. మంత్రిగా చేసుకొని, ఇతనికి హితాన్ని చేకూర్చు. ఎవరికీ జయాపజయాలు శాశ్వతం కావు. కనుక ఇతరుల సంపత్తిని హరించి నీవు స్వయంగా ఎలా అనుభవిస్తావో, అలాగే ఇతరులకు కూడా నీ సంపదను అనుభవించే అవకాశం ఇవ్వాలి. ఇతరులను సంహరించేవానికి, తాను కూడా సంహరింపబడతాననే భయం ఎప్పుడూ ఉంటుంది.” అని చెప్పాడు.

ముని చెప్పిన మీదట జనకమహారాజు అతనిని పూర్తిగా గౌరవించి, అతని మాటను మన్నించి - “మునివరా! మీరు గొప్ప బుద్ధిమంతులు. మీరు అనేక శాస్త్రాలు విన్నారు. మీరు ఇతరుల శుభాన్నే ఎల్పుప్పుడూ కోరుతారు. కాబట్టి మీ ఆజ్ఞను పాటించడం మా ఇద్దరికీ మంచిదే. నన్ను మీరు ఏమి ఆజ్ఞాపించినా అది అంతా పూర్తిగా నెరవేరుస్తాను. ఇది నాకు శుభవార్త. ఇందులో వేరేగా ఆలోచించే అవసరమేమీ లేదు.” అన్నాడు.

అనంతరం మిదిలానరేళుడు కోసలరాజకుమారుని దగ్గరకు పిలిచి - “రాజా! నేను ధర్మాన్ని, నీతిని ఆశ్రయించి సమస్తలోకం మీదా విజయాన్ని పొందాను. కాని మీరు మీ గుణాలతో నేడు నన్ను కూడా జయించారు. కాబట్టి నేను మనఃస్ఫూర్తిగా మిమ్ము స్వాగతిస్తున్నాను. మీరు మా ఇంటికి దయచేయండి.” అన్నాడు. అనంతరం ఇద్దరూ మునిని పూజించి, కలిసి ఇంటికి వెళ్లారు. విదేహుడు కౌసల్యుని తన భవవానికి తీసికొని వెళ్లి అర్ఘ్యపాద్య ఆచమనీయమధుపర్కాలతో అతనిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించి అతనికి తన కుమార్తెనిచ్చి పెండ్లి చేశాడు. కట్నంగా రకరకాల రత్నాలు కూడా బహుకరించాడు. ఇదే రాజులకు పరమధర్మం. వారు పరస్పరం కలిసే ఉండాలి.

మాతాపితృగురుసేవ - సత్యాసత్యములను

గుర్తించుట - వ్యావహారిక నీతి.

యుధిష్ఠిరుడు - “భారతా! ధర్మమార్గం చాలా పొడవైనది, దానికి అనేక శాఖలు ఉన్నాయి. వాటిలో దేనిని మీరు అన్నిటికంటే ప్రధానంగాను, విశేషదూపంగా ఆచరించడానికి యోగ్యంగాను భావిస్తారు? దేనిని అనుసరించి నేను ఇహపరలోకాలలో ధర్మఫలాన్ని పొందగలుగుతాను?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - “యుధిష్ఠిరా! నాకు అయితే తల్లిదండ్రులను, గురుజనులను పూజించడమే అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠమైన ధర్మమని అనిపిస్తుంది. దీనిని పాటించే మనుష్యుడు పుణ్యలోకాలపై విజయం పొందనే పొందుతాడు. ఈ లోకంలో కూడా అతనికి గొప్ప కీర్తి కలుగుతుంది. తల్లిదండ్రులు, గురుజనం ఆజ్ఞాపించిన పని, అది ధర్మానికి అనుకూలమైనా, విరుద్ధమైనా దానిని పాటించి తీరవలసినదే. ఇంకొకపని ధర్మానికి అనుకూలమైనా కూడా వారి ఆజ్ఞ లేనిదే దానిని చేయడానికి వీలు లేదు. ఏ పని కోసం వారు ఆజ్ఞాపించారో అదే ధర్మం - అని నిశ్చయించుకోవాలి.

తల్లిదండ్రులు, గురువు - వీరే ముల్లోకాలు, వీరే మూడు ఆశ్రయాలు, వీరే మూడు వేదాలు, వీరే త్రేతాగ్నులు. తండ్రి గార్హపత్యాగ్ని, తల్లి దక్షిణాగ్ని, గురువు ఆహవనీయాగ్ని. లోకీకాగ్నులకంటే మాతాపిత్రాది త్రివిధ అగ్నులయొక్క గౌరవం అధికమైనది. ఈ మువ్వరి సేవలోను పారపాటు చేయకుండా ఉంటే నీవు ముల్లోకాలను జయించగలవు. తండ్రిని సేవించడంవలన ఈ లోకాన్ని, తల్లి సేవవలన పరలోకాన్ని, గురుసేవవలన బ్రహ్మలోకాన్ని తరించగలవు. కాబట్టి నీవు ఈ ముగ్గురితో ఎప్పుడూ చక్కగా మసలుకో. ఇలా చేయడం వలన నీకు ఉత్తమకీర్తి, పరమశుభం, మహాపలాన్ని ఇచ్చే ధర్మం ప్రాప్తిస్తాయి.

ఈ మువ్వరి ఆజ్ఞను ఎప్పుడూ ఉల్లంఘించకూడదు. వీరికి భోజనం పెట్టకుండా ముందు తాను తినకూడదు. వారిని ఎన్నడూ దూషించకూడదు. ఎప్పుడూ వారి సేవలోనే నిమగ్నం కావాలి - ఇదే అన్నిటికంటే ఉత్తమమైన పుణ్యము. దీనిని ఆచరించడం వలననే నీవు కీర్తిని, పవిత్రయశస్సును, ఉత్తమలోకాలపై విజయాన్ని పొందగలవు. ఈ ముగ్గురినీ ఆదరిస్తే లోకాన్నంతటినీ ఆదరించినట్లు. అవాదరిస్తే చేసిన పుణ్యకర్మలన్నీ వ్యర్థమవుతాయి. ఈ ముగ్గురినీ గౌరవించని వానికి ఈ లోకమూ లేదు, పరలోకమూ లేదు. ఈ లోకంలో కీర్తి దక్కదు, పరలోకంలో సుఖం లభించదు. నేను అన్నిరకాల పుణ్యకర్మలను అనుష్ఠించి ఈ గురుజనులకే అర్పిస్తూ ఉంటాను. అందువల్ల ఆ కర్మల వలన కలిగే పుణ్యం వందరెట్లు, వేయిరెట్లు వృద్ధి చెందుతుంది. దాని పలితంగానే నేడు ముల్లోకాలు వాకు దృష్టి గోచరమవుతున్నాయి.

పదిమంది శ్రోత్రియులకంటే ఆచార్యుడు గొప్పవాడు (కుల గురువు లేదా దీక్షాగురువు) పది మంది ఆచార్యులకంటే ఉపాధ్యాయుడు (విద్యాగురువు) గొప్పవాడు. పదిమంది

ఉపాధ్యాయులకంటే మిక్కిలి గొప్పవాడు తండ్రి. పదిమంది తండ్రుల కంటే కూడా అధికగౌరవం కలిగినది తల్లి. తల్లి అయితే ఈ భూమి కంటే కూడా గొప్పది. ఆమెతో సమానమైన గౌరవం ఎవరికీ లేదు. కాని గురువు (ఆచార్యుని) యొక్క స్థితి తల్లిదండ్రుల కంటే కూడా గొప్పదని వా విశ్వాసం. తల్లిదండ్రులు కేవలం ఈ శరీరాన్ని మాత్రమే పుట్టిస్తారు. కాని ఆత్మతత్వాన్ని ఉపదేశించే ఆచార్యుని ద్వారా పాండే జన్మ దివ్యము, అజరము, అమరము. తల్లిదండ్రులు ఏదయినా అపరాధం చేసినాకూడా వారిపై ఎప్పుడూ చేయి చేసుకోకూడదు.

విద్యను నేర్చుకొని గురువును ఆదరించకపోతే, గర్భస్థశిశువును చంపినంత పాపం కలుగుతుంది. లోకంలో అతనిని మించిన పాపాత్ముడు వేరొకడు ఉండనే ఉండడు. శిష్యులను ఆత్మోన్నతి మార్గానికి చేర్చడం గురువులకు కర్తవ్యమైనట్లుగా, గురువులను సేవించడం శిష్యుల యొక్క ధర్మం. తండ్రిని ఆనందింపచేసిన ధర్మం వల్లనే ప్రజాపతి బ్రహ్మకూడా ప్రసన్నుడు అవుతాడు. తల్లిని ఆనందింప చేసే ప్రవర్తనవలన ఈ భూమినంతటినీ పూజించినట్లవుతుంది. కాని గురువును ఆనందింప చేసే శిష్యుని యొక్క వ్యవహారం వలన పరబ్రహ్మ అయిన పరమాత్ముని పూజ సమకూడినట్లు అవుతుంది. కాబట్టి గురువు తల్లిదండ్రులకంటే కూడా పూజ్యుడు. గురువులను పూజించడంవలన దేవతలు, ఋషులు, పితరులు కూడా ప్రసన్నులవుతారు. కాబట్టి గురువు పరమపూజ్యుడు. తల్లిదండ్రులు, గురువు ఎప్పుడూ కూడా అవమానించదగినవారు కారు. వారు చేసిన ఏపనీ నిందించకూడదు. గురుజనుల సత్కారాన్నే దేవతలు, మహర్షులు స్వీకరిస్తారు. మానసికంగా గాని, శారీరకంగా గాని ఉపాధ్యాయునికి తల్లిదండ్రులకు ద్రోహం చేసినవాడు, తల్లిదండ్రుల పోషణలో పెరిగి పెద్దవాడై, వారి పోషణ భారం వహించనివాడు గర్భహత్యాపాపం చేసినవాడవుతాడు. లోకంలో అతనిని మించిన పాపాత్ములు ఎవరూ లేరు. మిత్రద్రోహి, కృతఘ్నుడు, ప్రీహంతకుడు, గురువును వధించినవాడు - ఈ నాలుగు రకాల పాపాత్ములను ఉద్ధరించడానికి మనము ఎటువంటి ప్రాయశ్చిత్తాలను విని ఉండలేదు. కాబట్టి తల్లిదండ్రులను, గురువులను సేవించడమే మనిషికి అన్నిటికంటే మించిన ధర్మము. ఇదే శుభాలకు సాధనం. ఇంతకు మించిన కర్తవ్యం లేదు.

యుధిష్ఠిరుడు - “భారతా! ధర్మమార్గంలో ఉండాలని కోరుకొనే మానవుడు ఎలా ప్రవర్తించాలి? సత్యాసత్యాలను

గుర్తించడం ఎలా? ఎప్పుడు సత్యం పలకాలి? ఎప్పుడు అసత్యం చెప్పాలి? ధర్మానికి లక్షణమేమిటి? " అని తన సందేహాలను అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! సత్యం పలకడమే ఉత్తమం. సత్యాన్ని మించిన దేదీ లేదు. కాని లోకంలోని మనుష్యులు సత్యాసత్యాలను సరిగ్గా తెలుసుకోవడం లేదు. కాబట్టి ఇదే చెపుతున్నాను. అసత్యపరిణామం సత్యం, సత్యపరిణామం అసత్యం అయినప్పుడు, అక్కడ సత్యం చెప్పకుండా అసత్యం చెప్పడమే ఉచితం. అటువంటి సమయాలలో సత్యం చెప్పినవాడు మూర్ఖుడు అనిపించుకొంటాడు. కాబట్టి పరిణామాన్ని బట్టి సత్యాసత్యములను నిశ్చయించి సత్యాన్ని పలికినవాడే ధర్మజ్ఞుడు. అవార్యుడు, శుద్ధమైన బుద్ధిలేనివాడు, అత్యంత కఠోరస్వభావుడు అయినవాడు కూడా ఎప్పుడయినా గుడ్డి పశువును చంపే బలాకుడనే కసాయివానిలా మహాపుణ్యాన్ని పొందుతాడు. ప్రాణుల అభ్యుదయం కోసం, శుభంకోసమే ధర్మం ఏర్పాటు చేయబడింది. ఈ ఉద్దేశ్యం నెరవేరినపుడు అదే ధర్మం అవుతుంది. అందరినీ ధరిస్తుంది కాబట్టి అది "ధర్మం" అయింది. అదోగతికి జారిపోకుండా రక్షిస్తుంది. ప్రాణాలను రక్షిస్తుంది. ధర్మం వల్లనే ప్రజలందరూ ప్రాణాలను ధరించి ఉన్నారు. కాబట్టి "దేని వలన ప్రాణుల ప్రాణం రక్షింపబడుతుందో అదే ధర్మం" అని నిశ్చయించుకోవాలి. జీవులు హింసించబడకూడదు. అందుకే ధర్మం ఉపదేశించబడింది. కాబట్టి అహింసతో కూడిన కర్మయే ధర్మం.

చోరులు దొంగతనం చేసే ఉద్దేశ్యంతో ఏ ధనవంతుని చిరువామా అయినా అడిగితే, చెప్పకపోవడం వలన ఆ ధనికుడు రక్షింపబడే పక్షంలో ఏమీ సమాధానం ఇవ్వకూడదు. కాని చెప్పని పక్షంలో చోరుల మనసులో సందేహం కలుగుతుంది. కనుక ఏదో ఒకటి చెప్పవలసి వస్తుంది. అలాగే ప్రమాణం చేయడం వలన పాపాత్ముల చేతినుండి విముక్తి లభించే పక్షంలో అక్కడ సత్యానికి బదులుగా అసత్యం చెప్పడమే మంచిది. ఇలాంటి సమయాలలో శాస్త్రకారులు ఇలాగే ఆలోచించారు. సాధ్యమైనంతవరకు పాపాత్ములకు ధనం ఇవ్వకూడదు. ఎందుకంటే పాపాత్ములకు ఇచ్చిన ధనం దాతకే భాధ కలిగిస్తుంది. అప్పు తీసుకొన్నవానిని తన అధీనంలో ఉంచుకొని అతని చేత శారీరకంగా సేవ చేయించుకొంటూ అప్పులు వసూలు చేసుకోవాలనుకొనేవాని

హక్కును సరియైనదని ఋజువు చేయడానికి, కొంతమంది సాక్ష్యం ఇవ్వవలసివస్తే, ఆ సాక్షులు చెప్పదగిన సత్యవిషయాన్ని దాచినట్లయితే వారందరూ మిథ్యావాదులే అవుతారు. కాని ప్రాణాపాయస్థితిలో, వివాహ సందర్భంలో, ధనం లేదా ఇతరుల ధర్మాన్ని రక్షించడం కోసం అవసరమైతే అసత్యం చెప్పవచ్చును. నీచుడైవా కూడా ఇతరులకు కార్యసిద్ధి చేకూర్చాలని ధర్మం కోసం భిక్ష అడగడానికి వస్తే, అతనికి ఇస్తానని మాటఇచ్చి తప్పుకుండా ధనం దానం చేయాలి. ఎవరైవా ధార్మికుడు ఆచారభ్రష్టుడై పాప మార్గాన్ని ఆశ్రయిస్తే అతనిని అవశ్యం శిక్షించాలి. దుష్టుడు దర్మమార్గానికి దూరుడై అసురీప్రవృత్తిలో లగ్నమయితే, ధర్మాన్ని విడిచి పాపంతో జీవితాన్ని గడుపుతూ ఉంటే ఆ కపటి అయిన పాపాత్ముని ఏ రీతిగా అయినా సరే చంపివేయాలి. ఎందుకంటే ఏ విధంగానయినా ధవాన్ని సంపాదించాలనేదే పాపాత్ములందరి యొక్క సిద్ధాంతం. ఇటువంటి వారు ఇతరులకు సహించరాని బాధలు కలిగిస్తూ ఉంటారు. మోసం, వంచన, అనే భవనాలలోనే వారు నివసిస్తూ ఉంటారు. వారికి దేవలోకమూ ప్రాప్తించదు, మానవలోకమూ ఉండదు. ప్రేతాత్ముల గతియే వీరికీ కలుగుతుంది. యజ్ఞం చేయనివారు, తపస్సుకు దూరంగా ఉండేవారు - ఇటువంటి మనుష్యులతో నీవు ఎన్నడూ సావాసం చేయకు.

ధర్మం అనేది ఒకటి లేనే లేదని పాపాత్ముల నిశ్చయం. ఇటువంటి వారిని చంపినవారికి పాపం అంటడు. కపటంతో జీవితం గడుపుకొనే మానవులు కాకులు, గద్దల వంటివారు. మరణించాక వారు ఆ యోనులలోనే జన్మిస్తారు. ఎవరు ఎటువంటి ప్రవర్తన కలిగిఉంటారో, వారిపట్ల అలాగే ప్రవర్తించాలి - ఇది ధర్మం (వ్యాయం). కపటంగల వానితో కపటంగా, సదాచారం గలవానితో సదాచారంగా వ్యవహరించాలి.

దుఃఖవిముక్తికి ఉపాయము -

వ్యాఘ్రగోమాయు సంవాదము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! లోకంలోని ప్రాణులు భిన్న భిన్న భావాలతో రకరకాలుగా భాధలు పడుతూ ఉంటారు. కనుక ఏ ఉపాయం ద్వారా ఈ దుఃఖాల నుండి విముక్తులు కాగలుగుతారు? అది సెలవివ్వండి." అని వినయంగా అర్థించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! మనసును అడుపులో ఉంచుకొని, శాస్త్రోక్తమైన నాలుగు ఆశ్రమాలలోను ఉంటూ, వాటిని అనుసరించి సరిగా నడుచుకొనే ద్విజులు దుఃఖాలను తరించగలరు. దంభం ప్రదర్శించనివాడు, తనకు

నియమితమైన జీవనాధారాన్ని చేపట్టినవాడు, విషయాలపైకి ఎగబాకే కోరికలను అణచుకొనినవాడు, ఇతరులు కటువుగా మాట్లాడినా సమాధానం ఈయనివాడు, దెబ్బలు తినినా ఎవరినీ తిరిగి కొట్టనివాడు, తాను ఇచ్చివా ఇతరుల నుండి పుచ్చుకోనివాడు, అతిథులకు ఆశ్రయం ఇచ్చినవాడు, ఎప్పుడూ ఎవరినీ నిందించనివాడు, నిత్యమూ నియమంగా స్వాధ్యాయం చేసేవాడు, దర్మజ్ఞుడు, మాతాపితృసేవాతత్పరుడు, పగలు నిద్రపోనివాడు - వీరు దుఃఖాల నుండి విముక్తి పొందుతారు.

మనోవాక్యాయములచే ఎప్పుడూ పాపం చేయనివానికి ఏ ప్రాణికి భాద కలిగించనివానికి, రాజై ఉండి లోభంతో ప్రజల దవాన్ని అపహరించకుండా దేశాన్ని అన్నివైపుల నుండి రక్షించేవానికి, ఎప్పుడూ దుఃఖం కలుగదు. తన భార్యతోనే ధర్మానుకూలంగా సంగమించేవాడు, మరణ భయం లేకుండా యుద్ధంలో దర్మపూర్వకంగా విజయాన్ని పొందాలనుకొనేవాడు, దుఃఖాలను తరించగలుగుతారు. ప్రాణాలు పోయే సమయం వచ్చివా కూడా అబద్ధం ఆడనివారిని అందరూ విశ్వసిస్తారు. వారికెప్పుడూ దుఃఖం కలుగదు. పుణ్యకర్మలు కేవలం ప్రదర్శనకు కాదనుకొనేవాడు, ఎప్పుడూ తీయగా మాట్లాడుతూ ఉండేవాడు, ధవాన్ని ధర్మం కోసమే వినియోగించేవాడు, దుష్కరమైన ఆపదలను కూడా తరించగలడు. తపస్సులో లగ్నమైనవాడు, బాల్యం నుండి బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించినవాడు, వేదాలలో, విద్యలలో, వ్రతాలలో నిష్ణాతుడైనవాడు, రజస్తమోగుణాలు తగ్గిపోయినవాడు, సదా సత్యగుణంతోనే నిలిచినవాడు, ఇతరులకు తన వలన భయం లేనివాడు, తనకు ఇతరుల వలన భయం లేనివాడు, లోకమునంతటినీ తనతో సమానంగా చూసేవాడు - వీరు అత్యంత కఠినమైన ఆపదలను కూడా దాటగలరు.

ఇతరుల సంపదను చూసి మనసులో అసూయపడనివాడు, సత్పురుషుడు, గ్రామ్యమైన విషయభోగాలకు దూరంగా ఉండేవాడు, దేవతలందరకూ ప్రణమిల్లుతూ, అన్ని ధర్మాలను వింటూ ఉండేవాడు, శ్రద్ధాశాంతులు కలవాడు, తనకు ఆదరం కావాలని కోరుకోక ఇతరులను ఆదరించేవాడు, క్రోధాన్ని నిగ్రహించుకోగలిగిన శక్తి కలవాడు, ఇతరుల క్రోధాన్ని కూడా శాంతింప చేయగలిగినవాడు, ఎప్పుడూ ఎవరినీ కోపించనివాడు - వీరు అన్ని రకాల దుఃఖాల నుండి సారం పొందగలరు. పుట్టినప్పటి నుండి మధుమాంసములు, మద్యం సేవించనివాడు, రుచి కోసం కాక ప్రాణరక్షణ కోసమే భోజనం చేసేవాడు, విషయవాసనల తృప్తి కోసం కాక సంతానేచ్ఛతోనే మైథునంలో

పాల్గొనేవాడు, సత్యాన్ని చెప్పడానికే మాట్లాడేవాడు, ప్రాణులందరికీ అదీశ్వరుడయిన వారాయణ భగవానుని యందు భక్తి కలవాడు, వీరు దుస్తరమైన దుఃఖాలనుండి కూడా తరించగలరు. వారాయణుని శరణు కోరిన భక్తులు దుఃఖాలనుండి ముక్తులు కాగలరు. ఇందులో సందేహానికి తావేలేదు. ఇంత ఎందుకు ? ఈ సందర్భం (అధ్యాయం) కూడా దుఃఖాల నుండి తరింపజేసేదే. దీనిని చదివిన వారు, లేదా బ్రాహ్మణుల నోటి నుండి వినినవారు, దుఃఖాల నుండి విముక్తి పొందుతారు. ఈ రీతిగా ఇక్కడ సంక్షిప్తంగా మానవులు ఇహపరలోకాలు రెండింటిలో కూడా విపత్తి బంధాలనుండి విముక్తి పొందే కర్తవ్యాలు చెప్పబడివాయి.

యుధిష్ఠిరుడు - “తండ్రీ! మిక్కిలి కఠోరమైన స్వభావం గలవారు పైకి కోమలంగా, శాంతంగా ఉంటారు. అలాగే కోమల స్వభావులు కఠోరంగా కనిపిస్తారు. ఇటువంటి వారిని సరిగా గుర్తించడం ఎలా?” అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! ఈ విషయంలో వ్యాఘ్రగోమాయు సంవాదరూపమైన ప్రాచీన కథ ఒకటి ఉంది. దానిని చెబుతాను. విను. పూర్వం ‘పురికా’ అనే పేరుగల ఒక నగరం ఉండేది. అది మిక్కిలి ధనధాన్య సంపన్నమై ఉండేది. దానిని పొరికుడనే ఒకరాజు ఏలుతున్నాడు. అతడు చాలా క్రూరుడు, నీచుడు కూడా. ఎల్లప్పుడూ ఇతర ప్రాణులను హింసిస్తూ ఉండేవాడు. మెల్లమెల్లగా అతని ఆయువు తీరిపోయింది. మరణించాక తన పూర్వకర్మల కారణంగా అతడు నక్క జాతిలో జన్మించాడు. కాని పూర్వవైభవస్మృతి కలగడంతో నక్కకు చాలా దుఃఖం, వైరాగ్యం కలిగాయి. ఇప్పుడది జీవులను హింపించడం మానివేసింది. సత్యాన్నే పలకాలనే నియమం పెట్టుకొంది. తన వ్రతాన్ని అతిదృఢంగా పాటించసాగింది. రాత్రింబవళ్లు ఒక్కసారే నియమిత సమయంలో భోజనం - అది కూడా చెట్ల నుండి తమంత తాము రాలిన పండ్లు మాత్రమే. శ్మశాన భూమిలో నివసించడానికే ఇష్టపడేది. ఎందుకంటే దాని పుట్టుక అక్కడే జరిగింది. జన్మభూమిమీద మమకారంతో ఇంక ఏ ఇతరస్థలాలలోను దానికి మనసు లగ్నం కాలేదు.

నక్క ఈ రీతిగా పవిత్రంగా జీవించడం దాని జాతి నక్కలకు ఏమాత్రం నచ్చలేదు. ఇది వాటికి సహించరాని విషయం అయిపోయింది. అందుకని అవి ప్రేమగా, వినయంగా మాట్లాడుతూ దాని బుద్ధిని మార్చడానికి ప్రయత్నించాయి. అవి - “సోదరా! మాంసం తినే జంతువువి, వల్లకాడులో

ఉంటున్నావు. అయినా పవిత్రంగా నడుచుకోవాలని అనుకొంటున్నావు. నీవు చాలా విరుద్ధంగా ఆలోచిస్తున్నావు. పోదరా! నీవు కూడా మాలాగే ఉండు. నీకు ఆహారాన్ని మేము తీసికొనివచ్చి ఇస్తాము. నీవు పవిత్రంగా ఉండాలనే ఈ అడ్డంకిని విడిచిపెట్టి మాట్లాడకుండా తిను. నీ జాతివారికి ఎప్పుడూ ఏది ఆహారమో, అదే నీకూ ఆహారం కావాలి." అన్నాయి.

అవి అన్న ఈ మాటలన్నీ విని నక్క జాగ్రత్తపడి, తీయగా, యుక్తియుక్తమైన మాటలతో వాటికి నచ్చచెప్పతూ - "బంధువులారా! మన చెడునడతవలననే మనలను ఎవరూ విశ్వసించడంలేదు. మంచి ప్రవర్తన, స్వభావం కారణంగానే కుల గౌరవం కలుగుతుంది. కాబట్టి దానినే నేను ఆచరించాలనుకొంటున్నాను. దానివలన మన జాతి గౌరవం పెరుగుతుంది. వా నివాసం స్మశానభూమి అన్నారు కదా! దానికి సమాధానం చెప్పతాను. వినండి. ఒక కుటీరం నిర్మించుకొని ఉండడమే ధర్మానికి కారణం కాదు. ఏ పుణ్యకర్మ అయినా ఆత్మప్రేరణతోనే జరుగుతుంది. ఆశ్రమంలో ఉంటూ గోహత్య చేస్తే పాపం కలగదా? అలాకాక ఆశ్రమం కంటే వేరుగా స్మశానాడులలో గోధానం చేస్తే అది వ్యర్థమైపోతుందా? దాని వలన పుణ్యం రాదా? మీ జీవనాధారం అసంతుష్టితో నిండినది, నింద్యమైనది, ధర్మానికి నష్టం కలిగిస్తోంది కాబట్టి దూషితమైనది. అంతేకాదు. ఇహపరలోకాలలో అనిష్టం కలిగించేది. కాబట్టి నేను దానిని ఇష్టపడను." అని చెప్పింది.

నక్క యొక్క ఈ నడవడిక నాలుగువైపులా సాకింది. అనంతరం ఒక పులి స్వయంగా వచ్చి, దానిని మిక్కిలిగా గౌరవించి అది శుద్ధమైనది, బుద్ధికలిగినదని భావించి, తనకు మంత్రిగా ఉండమని దానిని ప్రార్థించింది.

పులి - "సోమ్యుడా! నాకు నీ రూపు తెలిసింది. నీవు నాతో వచ్చి ఉండు. నీకు ఇష్టమైన భోగాలు అనుభవించు. నీకు ఒక విషయం సూచిస్తున్నాను. మా జాతి యొక్క స్వభావం కరోరమైనదని ప్రపంచానికి తెలిసినదే. నీవు మృదువుగా వ్యవహరిస్తూ నాకు హితం చేకూర్చేవాడవు అయితే నీకు కూడా మేలు కలుగుతుంది." అని చెప్పింది.

నక్క - "మహారాజా! మీరు వా కోసం చెప్పిన మాటలు సర్వధా మీకు యోగ్యమైనవే. అంతేకాక మీరు ధర్మార్థ సాధనాలలో నిపుణుడైన, పరిశుద్ధస్వభావం కల సహాయకుని కోసం నెతకడం కూడా ఉచితంగానే ఉంది. మహాభాగా!

అందుకోసం మీకు మీ పట్ల అనురాగం కలవాడు, నీతివేత్త, సంది చేయించడంలో నిపుణుడు, విజయాభిలాషి, లోభరహితుడు, బుద్ధిమంతుడు, హితైషి ఉదారహృదయుడు కావాలి. ఇటువంటి వానిని సహాయకునిగా చేసికొని తండ్రివలె, గురువువలె వానిని ఆదరించాలి. మీరు వా కోసం ఏర్పాటు చేస్తానన్న సౌకర్యాల పట్ల వాకు కోరిక లేదు. నేను సుఖాలను, భోగాలను, వాటికి ఆధారభూతమైన ఐశ్వర్యాన్ని కోరుకోను. మీ పాత అనుచరులతో వా స్వభావం కలవాడు, వారు డుష్టప్రవృత్తి కల జీవులు. వాకు విరుద్ధంగా వారు మిమ్మల్ని రెచ్చగొడుతారు. వారి ప్రతాపం చాలాపెచ్చు. కనుక నాకు లోబడి ఉండడం వారికి నచ్చక పోవచ్చును. ఇటు వా స్వభావం కూడా కొంత విలక్షణమైనదే. పాపాత్ములపట్ల కూడా నేను కఠినంగా వ్యవహరించలేను. చాలా దూరం ఆలోచిస్తున్నాను. నా ఉత్సాహం ఎప్పుడూ తగ్గదు. వాలో బలం కూడా అధికపరిమాణంలోనే ఉంది. నేను స్వయంగా కృతార్థుడిని. ప్రతి పనిని పాఫల్యం కలిగేలా చేయగలను. ఎవరికీ ధాస్యం చేయడం మాత్రం వాకు తెలియదు. స్వేచ్ఛగా అడవిలో తిరుగుతూ ఉంటాను. వావంటి వనవాసుల జీవితం ఆసక్తిరహితంగా, నిర్భయంగా ఉంటుంది. ఒకవైపు నిర్భయంగా దొరికే నీరు ఉంటుంది, ఇంకొకవైపు భయంకలిగించే రుచికరమైన భోజనం దొరుకుతుంది. ఆలోచించి చూస్తే ఈ రెండింటిలో నాకు భయం లేనిచోటనే సుఖం ఉన్నట్లనిపిస్తుంది. రాజు దగ్గర ఉండడం ఎప్పటికీ భయమే. ఇతరులు ఆరోపించిన అసత్యదోషాల కారణంగా రాజు చేతిలో మరణించినంత మంది రాజసేవకులు నిజమైన దోషాలకారణంగా చనిపోలేదు. మృగరాజా! మీరు నన్ను మంత్రిగా ఉపయోగించుకోవాలనే అనుకొంటే నేను ఒక నియమం పెట్టదలచుకొన్నాను. దానిని అనుసరించియే మీరు నాతో వ్యవహరించాలి.

"వా ఆత్మీయులను మీరు గౌరవించాలి. వారు చెప్పే హితవచనాలు వివాలి. నేను మీ ఇతర మంత్రులతో కలిసి ఎప్పుడూ సంప్రదించను. ఏకాంతంలో కేవలం మీతోనే ఒంటరిగా కలుసుకొంటాను. మీకు హితమైన విషయాలనే చెప్పతాను. మీరు కూడా మీ జ్ఞాతి సోదరులకు సంబంధించిన పనులలో హితాహితాలను నన్ను అడగకండి. నన్ను సంప్రదించిన తరువాత మీ పూర్వపుమంత్రుల పారపాటు నిరూపితమయితే వారికి ప్రాణదండన విధించకండి. అలాగే క్రోధోద్రిక్తులై వా ఆత్మీయులను కూడా ఎప్పుడూ వేటు

వేయకండి." అని నిర్భయంగా చెప్పింది.

పులి 'అలాగే' అని చెప్పి నక్కను చాలా గౌరవించింది. నక్కకూడా అతనికి మంత్రిగా ఉండడానికి అంగీకరించింది. అపై దానికి గొప్పగా స్వాగత సత్కారాలు జరుగసాగాయి. ప్రతి పనిలోను దానిని ప్రశంసించసాగారు. ఇదంతా చూసి, విని, ఇంతకుముందటి సేవకులు, మంత్రులు అసూయతో భగ్గుమన్నారు. అందరూ దానిని ద్వేషించసాగారు. వారి మనసులలో దుష్టత్వం నిండిపోయింది. అందుకని వారు ఒక గుంపుగా ఏర్పడి మాటిమాటికి నక్కవద్దకు వచ్చి, తమ మైత్రిని ప్రకటిస్తూ, దానికి నచ్చచెప్పి, తమతో పాటుగా దానిని కూడా దోపిచి చేయాలని ప్రయత్నించసాగారు. నక్క రావడానికి ముందు వారి జీవన విధానం వేరుగా ఉండేది. ఇతరుల వస్తువులను లాగివేసుకొని స్వయంగా దానిని అనుభవిస్తూ ఉండేవారు. కాని ఇప్పుడు వారి పప్పు ఉడకడం లేదు. వారు ఎవరి సొత్తును తీసుకోలేకపోతున్నారు. ఎందుకంటే నక్క వారిపై మిక్కిలి గట్టి నిఘా ఉంచింది. వారు నక్కకూడా దిగజారాలని కోరుకుంటున్నారు. అందుకని రకరకాల మాటలలో దానిని ముంచెత్తుతూ, ఎంతో ధనాన్ని ఇవ్వ చూపుతున్నారు.

కాని నక్క మిక్కిలి తెలివైనది. అది వారి ఉచ్చులో పడలేదు. ధైర్యం కోల్పోలేదు. అప్పుడు ఆ సేవకులు ఆ నక్కను వాశనం చేయాలని కంకణం కట్టుకొని అందరూ కలిసి ప్రయత్నించసాగారు. ఒక రోజున వారు పులి తినడానికి ఉంచిన మాంసాన్ని దొంగిలించి, నక్క యొక్క బిలంలో ఉంచారు. నక్క మంత్రి పదవిని చేపట్టే సమయంలోనే పులితో - "రాజా! నీవు వాతో మైత్రిని కోరుకుంటే నీవు ఎవరి మోసాలకు లొంగిపోయి నన్ను చంపకు." అని నిక్కచ్చిగా చెప్పింది.

అటు పులికి ఆకలి వేసి, భోజనానికి లేచిన సమయంలో అది తినడానికి ఉంచిన మాంసం కనపడలేదు. పులి దొంగలను పట్టుకోమని పరిచారకులను ఆజ్ఞాపించింది. అప్పుడు ఈ పని చేసిన వారే పులికి ఆ మాంసం గురించి - "మహారాజా! మహాబుద్ధిమంతులని, పండితులని మీరు అనుకుంటున్న ఆ నక్క మహానుభావుడే మీ మాంసాన్ని దొంగిలించాడు." అని చెప్పారు. నక్క యొక్క ఈ చాపల్యం విని పులికి కోపం వచ్చి, దానిని చంపాలని అనుకోసాగింది. అప్పుడు నక్కకు వ్యతిరేకంగా మాట్లాడడానికి కొద్దిగా అవకాశం చిక్కడం చూసి పూర్వపుమంత్రులు పులితో - "రాజా! అతడు

మాటలతోనే ధర్మాత్ముడు అయ్యాడు. స్వభావంలో మహాకుటిలుడు. లోపల పాపాత్ముడు, సైకిమాత్రం ధర్మం అనే కపటనాటకం ఆడుతున్నాడు. అతని ఆలోచనలు, నడత అంతా ప్రదర్శనకే." అని చెప్పారు. ఇలా చెప్పి, వారు ఆ మాంసాన్ని నక్క గుహనుండి ఒక్క క్షణంలో తీసికొనివచ్చారు. పులి వారి మాటలు విని, నక్కయే మాంసాన్ని దొంగిలించిందని నిశ్చయించుకొని దానిని చంపడానికి ఆజ్ఞ ఇచ్చింది.

పులి యొక్క తల్లికి ఈ సంగతి తెలియగానే, అది తన కొడుకుకు హితవచనాలు చెప్పి నచ్చచెప్పడానికి వచ్చింది. అది - "నాయనా! ఇందులో ఏదో కుట్ర ఉందని అనిపిస్తోంది. నీవు వీరిని విశ్వసించకు. పనిలో పోటీ ఏర్పడడం వలన మనసులో పాపాలోచనలు కలిగినవారు నిర్దోషులనే దోషులుగా చేస్తారు. ఎవరైనా తమకంటే ఉచ్చస్థితిలో ఉంటే చూసి తరుచుగా లోకులకు ఈర్ష్య కలుగుతూ ఉంటుంది. వారు వారి ఔన్నత్యాన్ని సహించలేరు. ఎంత పరిశుద్ధులయినాసరే, వారి మీద కూడా దోషం ఆరోపిస్తారు. లోభులు పరిశుద్ధ స్వభావం కలవారిని, పోమరులు తపస్విజనులను ద్వేషిస్తారు. అలాగే మూర్ఖులు పండితులను, దరిద్రులు ధనికులను, పాపులు ధర్మాత్ములను, కురూపులు అందమైన వారిని చూసి అసూయ పడతారు. బుద్ధికి బృహస్పతులైన నిర్దోషులపై కూడా దోషాలను ఆపాదించగల అనివేకులు, లోభులు, కపటులు - పండితులలో సైతం ఉంటారు. ఒక వైపు ఇంటిలో నిర్మానుష్యంగా ఉన్న సమయంలో నీ మాంసం దొంగిలించబడింది. ఇంకొకవైపు ఇచ్చినా మాంసం ముట్టనివాడు. ఈ రెండు అంశాలనూ బాగా ఆలోచించు. లోకంలో ఎంతోమంది అసభ్యులు సభ్యులుగాను, సభ్యులు అసభ్యులు గాను కనిపిస్తారు. ఈ రీతిగా వారిలో అనేక బావాలు దృష్టిగోచరమవుతూ ఉంటాయి. కాబట్టి వారిని పరీక్షించడమే ఉచితం. ఆకాశం బోర్లించిన కళాయిలా, మిణుగురుపురుగు నిప్పులా కనిపిస్తుంది. కాని నిజానికి ఆకాశంలో కళాయి లేదు, మిణుగురుపురుగులో నిప్పు ఉండదు. కనుక ఎదురుగా కనిపిస్తున్న దానిని కూడా పరీక్షించవలసినదే. పరీక్షించి తెలిసికొన్న పిమ్మట ఏ విషయం మీదనైనా తన అభిప్రాయాన్ని ప్రకటిస్తే, ఆ వెనుక పశ్చాత్తాపం ఉండదు. రాజుకు ఎవరినైనా చంపించడం కష్టమైన పనేమీ కాదు. కాని దానివలన అతనికి గౌరవం కలుగదు. బలవంతునికి క్షమాగుణం ఉంటే దానినే ప్రశంసిస్తారు, దాని వల్లనే అతని కీర్తి పెరుగుతుంది. నాయనా! ఆలోచించు.

నీవే స్వయంగా నక్కను మంత్రిగా చేశావు. నీ సామంతులలో కూడా దాని ఖ్యాతి పెరిగింది. ఇటువంటి యోగ్యుడైన మంత్రి ఎంతో కష్టపడితే గాని దొరకడు. అతడు నీకు మిక్కిలి హితైషి. కనుక నీవు అతనిని రక్షించాలి. ఇతరులు అసత్యదోషారోపణం చేస్తే నిర్దోషులను కూడా అపరాధులుగా భావించి శిక్షించిన రాజు దుష్టులైన మంత్రులతో పాటు ఉన్న కారణంగా శీఘ్రంగా మృత్యుముఖంలో పడతాడు.” అని నచ్చచెప్పింది.

రాజమాత ఈ రీతిగా ఉపదేశిస్తున్న సమయంలోనే ఆ శత్రుసమూహంలోని ధర్మాత్ముడైన ఒక వ్యక్తి లేచి పులివద్దకు వచ్చాడు. అతడు నక్క యొక్క గూఢచారి. ఈ కపటవ్యవహారమంతా ఎలా జరిగిందో ఆ బంధారాన్ని బట్టబయలు చేశాడు. దానితో పులికి నక్క యొక్క సత్ప్రవర్తన తెలిసివచ్చింది. అతడు మంత్రిని సత్కరించి అతనిని ఈ అభియోగం నుండి తప్పించాడు. అత్యంత స్నేహభావంతో అతనిని పదే పదే కౌగిలించుకొన్నాడు.

నక్క నీతిశాస్త్ర కోవిదుడు. అతడు పులి ఆజ్ఞ శిరసావహించి ఉపవాసంతో ప్రాణత్యాగం చేద్దామనుకొన్నాడు. పులి అతనిని వారించి చక్కగా సత్కరించాడు. అప్పుడు స్నేహవశాన అతని మనసు వికలం అయింది. యజమాని అవస్థను చూసి నక్కకు కూడా కంఠం రుద్దమయింది. అతడు అతనికి నమస్కరించి, గద్గద కంఠంతో - “రాజా! నీవు ఇంతకు ముందు నన్ను గౌరవించావు. ఆ తరువాత అవమానించావు. శత్రు స్థితిని కల్పించావు. ఇక నేను నీ వద్ద ఉండదగను. పదవి నుండి తొలగింపబడినవాడు, గౌరవస్థానం నుండి దిగజార్చబడినవాడు, సర్వస్వం అపహరింపబడినవాడు, దుర్బలుడు, లోభి, క్రోధి, పిరికివాడు, మోసగింపబడినవాడు, ధనం దొంగిలించబడినవాడు, బాధింపబడిన వాడు - ఇటువంటి సేవకులు శత్రువుల పనులను నెరవేరుస్తారు. మీరు పరీక్షించి, యోగ్యుడనని తలచి, నాకు మంత్రి పదవిని ఇచ్చారు. అపై మీరు చేసిన వాగ్దానానికి భంగం కలిగించి నన్ను అవమానించారు. ఇటువంటి దశలో మీకు ఇప్పుడు నా మీద విశ్వాసం లేక ఉద్వేగపడుతున్నాను. మీరు నన్ను సందేహిస్తారు, వేను ఎప్పుడూ మీకు భయపడుతూ ఉంటాను. ఇటు ఇతరులలో దోషాలు వెదికే మీ భృత్యగణం ఉండనే ఉన్నారు. వారికి నా మీద ఏమాత్రం స్నేహం లేదు. వారిని సంతృప్తులుగా చేయడం నాకు చాలా కష్టం. ప్రేమబంధం ఒకసారి తెగిపోతే అతకడం కష్టం. అతుకుపడి ఉంటే, అతి

కష్టంమీద తెగుతుంది. కాని పదేపదే తెగుతూ, అతుకు పడుతూ ఉంటే అందులో స్నేహం ఉండదు. రాజుల చిత్తం చంచలమైనది. మిక్కిలి యోగ్యులైన వారిని గుర్తించడం వారికి చాలా కష్టం. అన్ని విధాలా సమర్థుడైన వాడు, ఎవరినీ సందేహించని వాడు వందమందిలో ఒక్కడే దొరుకుతాడు.” అన్నాడు.

ఈ రీతిగా ధర్మార్థకామయుక్తిమయిన, యుక్తి యుక్తమయిన ఓదార్పుతో కూడిన మాటలను చెప్పి నక్క పులిని ప్రసన్నుని చేసి, తాను అడవిలోకి వెళ్లిపోయింది. అది చాలా తెలివైనది కాబట్టి పులియొక్క అనునయ వినయ వాక్యాలను అంగీకరించక మరణించేవరకు నిరాహారంగా ఉండాలనే వ్రతం స్వీకరించి, ఒక చోట కూర్చొని, చివరికి శరీరం విడిచి స్వర్గానికి చేరింది.

శక్తిశాలి అయిన శత్రుని ఎదుట వంగి

యుండవలెనని, మూర్ఖుని మాటలను నివరాదని

ఉపదేశించుట - రాజు యొక్క, రాజ సేవకుల

యొక్క గుణములు.

యుధిష్ఠిరుడు - “ భరతసత్తమా! దుర్లభమైన రాజ్యాన్ని పొంది కూడా రాజు సైన్యం - కోశం మొదలైన సాధనాలు లేనపుడు, తనకంటే బలంలో అత్యధికుడయిన శత్రువు ఎదుట ఎలా ఉండాలి?” అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “ ఈ విషయంలో సాగర సరిత్యంవాదము” అనే ప్రసిద్ధమైన ప్రాచీనోదాహరణం ఒకటి ఉంది. ఒకసారి నదులకు పతి అయిన సముద్రుడు నదులతో తన మనసులోని సందేహాన్ని ఇలా అడిగాడు. “నదులారా! మీలో ప్రవాహవేగం పెరిగినపుడు పెద్ద పెద్ద వృక్షాలు కొమ్మలతో, వేళ్లతో సహా వెల్లగింప బడి మీ ప్రవాహంలో కొట్టుకొని వస్తాయి. కాని వాటిలో ప్రబలి చెట్లు ఎక్కడా కనపడవు. ప్రబలి చెట్లు కాండం ఇంచుమించుగా లేనట్లే. చాలా సన్నగా ఉంటుంది, దానిలో ఎక్కువ త్రాణ కూడా లేదు. అది ముఖ్యంగా మీ ఒడ్డుమీదనే మొలుస్తుంది. అయినా మీరు వాటిని ఎందుకు మీలోకి లాగలేకపోతున్నారు? కారణమేమిటి? అవి బలహీనమైనవని భావించి వాటిని ఉపేక్షించడం లేదు కదా? లేక పోతే అవి మీకు ఏమైవా ఉపకారాలు చేశాయా? ఆ ప్రబలి చెట్లు ఎందుకు మీ ఒడ్డును వదిలి రావడం లేదు? ఈ విషయంలో మీ అందరి అభిప్రాయం ఏమిటో తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను.”

అది విని గంగాదేవి యుక్తియుక్తంగా, అర్థవంతంగా,

మనసుకు హత్తుకొనేలా - “నాథా! ఆ వృక్షాలు తమ స్థానాలలో నిటారుగా నిల్చుని ఉంటాయి. ప్రబలమైన మా ప్రవాహాల ముందు తలలు వంచవు. ఈ ప్రతికూల ప్రవర్తన కారణంగానే అవి తమ స్థానాలను విడువవలసి వస్తోంది. కాని ప్రబులి నదీ వేగాన్ని చూసి వంగి పోతుంది. సమయానుకూలంగా ప్రవర్తించడం దానికి తెలుసును. ఎప్పుడూ మా అదీనంలోనే ఉంటుంది. నిటారుగా నిలుచోదు. కనుక మాకు అనుకూలంగా నడుచుకోవడం వలన, వాటికి తమ స్థానం వదిలి ఇక్కడకు రానక్కరలేదు. మొక్కలు, చెట్లు, లతాగుల్మములు మొదలైనవి గాలి వేగానికిగాని, నీటి వేగానికి కాని తలలు వంచి వేగం తగ్గిన తరువాత తలలు ఎత్తితే, వాటికి ఎన్నడూ తిరస్కారం ఉండదు.” అని విశదీకరించింది.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుద్ధిష్టిరా! అలాగే బలవంతుడైన, నాశనం చేయగల సమర్థుడైన శత్రువు యొక్క మొదటి వేగాన్ని ఏ రాజు శిరసు వంచి సహించడో, అతడు శీఘ్రంగా నశించిపోతాడు. బుద్ధిమంతుడైన రాజు శత్రువు యొక్క తన యొక్క సారాసారాలను, బలపరాక్రమాలను తెలుసుకొని, దానికి అనుగుణంగా నడుచుకొంటే, అతనికి ఎప్పుడూ పరాజయం ఉండదు. కాబట్టి శత్రువు తనకంటే బలంలో అత్యధికుడని అనుకొన్నప్పుడు పండితుడు ప్రబులి చెట్టువలె వంగి నమ్రతగా ఉండాలి. ఇదే బుద్ధిమంతుల లక్షణం.

యుద్ధిష్టిరుడు - “భారతా! ధృష్టుడు, మూర్ఖుడు, తీయనైన లేదా పరుషమైన మాటలతో నిండు సభలో ఎవరైన పండితుని నిందిస్తే, ఆ విద్వాంసుడు అతనితో ఎలా ప్రవర్తించాలి?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “నాయనా! నిందించిన నానిపైన కోపగించకపోతే, అతడు అతని పుణ్యాన్ని పొందుతాడు, తన పాపాన్ని పోగొట్టుకొంటాడు. కనుక కటువుగా మాట్లాడే నానిని ఆతురుడనుకొని ఉపేక్షించాలి. ఆ మూర్ఖుడు పాపకర్మ చేసి, తన్ను తాను పొగడు కొంటూ, ఎప్పుడూ - “నేను ఫలానా మంచి నానిని నిండు సభలో ఇలాంటి ఇలాంటి మాటలన్నాను. అతడు సిగ్గుతో ముడుచుకుపోయాడు. అతనికి నోరు ఎండిపోయింది. అతడు చచ్చినవానిలా అయిపోయాడు.” అని అంటూ ఉంటాడు. ఈ రీతిగా నింద్యమైన ఆ పనిని ఉటంకిస్తూ అతడు తన్ను తాను పొగుడుకొంటాడు, కాని ఏమాత్రం సిగ్గుపడదు. ఇటువంటి నీచుని పనిగట్టుకొని ఉపేక్షించాలి. మూర్ఖుడు ఏమన్నాసరే విద్వాంసుడు అదంతా

సహించి ఊరుకోవాలి. కాకి అడవిలో ఊరికే కావు కావు మని అరిచినట్లుగా మూర్ఖుడు కూడా అకారణంగానే నిందిస్తాడు. తన అనుచితప్రవర్తనతో, చేతలతో తన నైజంతో సందేహం కలిగిస్తాడు. లోకంలో ఎవరికైతే ఏమీకూడా చెప్పలేమో, చేయలేమో అతనితో మాట్లాడనే కూడదు. ఎదురుగా పొగుడుతూ, పరోక్షంలో నిందిస్తూ ఉండేవాడు కుక్కతో సమానం. అతనికి ఇహపర లోకాలు రెండూ నశించిపోయినట్లే, కాబట్టి బుద్ధిమంతుడు అటువంటి పాపాత్ముని వెంటనే వదిలివేయాలి.

యుద్ధిష్టిరుడు - “తాతగారూ! దేనివలన రాజ్యానికి మేలు చేకూరుతుంది. వర్తమానంలో శుభం, భవిష్యత్తులో అభ్యుదయం కలిగించేది ఏది, దేనివలన రాజ్యానికి ఉన్నతి కలుగుతుంది. ఇప్పుడు దీనిని చెప్పవలసినదిగా కోరుతున్నాను. ఎందుకంటే మీరు, మహాబుద్ధిమంతుడైన విదురుడు మా వంశానికి మేలు చేకూర్చడంలో ఆసక్తి కలిగి ఎప్పుడూ రాజదర్శాలను ఉపదేశిస్తూ ఉంటారు. రాజు ఒక్కడే రాజ్యాన్ని అంతటినీ రక్షించలేడు. కనుక అతని వద్ద ఏ గుణాలు కల సేవకులు ఎలా ఉండాలి? ఇది నాకు చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “నాయనా! సహాయకులు లేకుండా ఎవరూ కూడా ఒంటరిగా రాజ్యాన్ని నడపలేరు. రాజ్యమే అన్నమాట ఏమిటి? సహాయం లేకుండా ఏ అర్థమూ ప్రాప్తించదు. ప్రాప్తించినప్పటికీ కూడా దానిని రక్షించడం అసంభవం. కాబట్టి సేవకులు ఉండడం అవసరం. సేవకులందరూ జ్ఞానవిజ్ఞాన సంపన్నులు, హితైషులు, కులీనులు, ప్రేమకలవారు అయితే ఆ రాజుకే రాజ్యసుఖం లభిస్తుంది. కులీనుడు, ధనప్రలోభంతో శత్రువులు విడదీయలేనివాడు, రాజుతోపాటు ఉంటూ, అతనికి మంచి సలహాలు ఇచ్చేవాడు, మంచి స్వభావం కలిగి భవిష్యత్తుకు ఏర్పాటులు చేసేవాడు, సమయజ్ఞుడు, గడిచిన దానికి సంతాపించనివాడు రాజువద్ద మౌనంగా ఉంటే, ఆ రాజు రాజ్యఫలాలను అనుభవించగలడు. రాజు యొక్క సుఖమే తన సుఖంగా, దుఃఖం దుఃఖంగా బావిస్తూ, అతని ఆర్థికాభివృద్ధిని గురించే ఆలోచిస్తూ ఉండే సత్యవాది సేవకునిగా కలిగిన రాజు రాజ్యఫలాలను అనుభవించగలడు. ఏ రాజు యొక్క రాజ్యం దుఃఖం పొందకుండా ఉంటుందో, తాను దురాలోచనలు లేకుండా ఎప్పుడూ సన్మార్గంలో నడుచుకొంటాడో ఆ రాజు రాజ్యానికి అర్హుడు అవుతాడు. విశ్వాస పాత్రుడు, సంతోషి, కోశాన్ని వృద్ధి చేయడానికి ప్రయత్నించే కోశాధికారుల ద్వారా ఎప్పుడూ కోశం వృద్ధి పొందుతూ ఉండేవాడు అయిన రాజు ఉత్తముడు.

లోభానికి లోనై విడిపోనివాడు, సంగ్రహించకలిగినవాడు, చక్కని యోగ్యుడు, విశ్వసనీయుడు, లోభం లేనివాడు, దాన్యభండార రక్షకుడుగా నియుక్తుడయితే అతనికి విశేషమైన ఉన్నతి కలుగుతుంది. కర్మానుసారంగా పలితాన్ని ఇచ్చే శంఖముని నిర్మించిన న్యాయపాలనం కనిపించే దేశంలోని రాజే తన ధర్మానికి పలితాన్ని పొందుతాడు. మంచి వారిని తన వద్దకు చేరదీసేవాడు, అవసరానికి అనుగుణంగా రాజనీతికి సంబంధించిన సంది, విగ్రహ, యాన, ఆసన, ద్వైధీభావ, సమాశ్రయములు అనే ఆరు గుణాలు ఉపయోగించే వానికే ధర్మం యొక్క ఫలం లభిస్తుంది.

బుద్ధిమంతుడయిన రాజు ముందుగా తన సేవకుల నిజాయితీ, శుద్ధత, సరళత, స్వభావం, శాస్త్రజ్ఞానం, సదాచారం, కులీనత, జితేంద్రియత్వం, దయ, బలం, పరాక్రమం, వినయం, క్షమ - మొదలైన గుణాలన్నిటి గురించి తెలుసుకోవాలి. ఆపై ఎవరెవరు ఏయే పనులకు యోగ్యులనిపిస్తే వారిని ఆయాపనులలో నియోగించి వారి రక్షణకు పూర్తి ఏర్పాటు చేయాలి. పరీక్షించి తెలుసుకోకుండా ఎవరినీ మంత్రి పదవిలో నియమించకూడదు. ఎందుకంటే తక్కువ కులం వానితో సహవాసం చేస్తే రాజుకు నుఖం ఉండదు, పైగా ఉన్నతి కూడా కలుగదు. అపరాధం చేయకపోయినా ఎవరయినా కులీనుని రాజు అవమానిస్తే, అతడు ఆ కులీనత కారణంగానే రాజుకు అనిష్టం చేయాలని అనుకోడు. కాని ఒక సేవకులజుడు సాదుస్వభావం గల రాజుయొక్క ఆశ్రయం పొంది, పొందరానంత ఐశ్వర్యం పొందికూడా, రాజు ఒక్కసారి అతనిని నిందించివా, అతడు అతనికి శత్రువు అయిపోతాడు. కనుక కులీనుడు, శిక్షితుడు, బుద్ధిమంతుడు, జ్ఞానవిజ్ఞాన నిపుణుడు, సకలశాస్త్ర తత్త్వజ్ఞుడు, సహనశీలుడు, తన దేశంలోనే నివసించేవాడు, కృతజ్ఞుడు, బలవంతుడు, క్షమావంతుడు, జితేంద్రియుడు, నిర్లోభుడు, దొరికిన దానితో సంతృప్తి చెందేవాడు, తన ప్రభువు యొక్క మిత్రులయొక్క ఔన్నత్యాన్ని కోరుకొనేవాడు, దేశకాలజ్ఞానం కలిగి ఉన్నవాడు, వస్తువులను సంగ్రహించేవాడు, ఎప్పుడూ మనసును అదుపులో ఉంచుకొనేవాడు, హితైషి, పోమరితనం లేనివాడు, సందివిగ్రహసమయాలను ఎరిగినవాడు, నగరదేశ వాసులకు ప్రీతిపాత్రుడు, అగడ్తలు, సారంగాలు తప్పించడంలో, వ్యూహానిర్మాణ కళలో నేర్పరి, తన సైన్యానికి ఉత్సాహం పెంపొందించడంలో ప్రవీణుడు, రూపురేఖలను చూసి మనుష్యుల స్వభావాలను గుర్తించగలిగినవాడు, అహంకారం లేనివాడు, నిర్భీకుడు, కార్యదక్షుడు, బలవంతుడు, ఉచితమైన

పనులు చేసేవాడు, శుద్ధుడు, రాజనీతి చతురుడు, గుణవంతుడు, ప్రయత్నశీలుడు, మందకొడితనం లేనివాడు, దూరవిఖ్యాతుడు, మంచి స్వభావం కలవాడు, తీయగా మాటలాడేవాడు, ధీరుడు, పరాక్రమవంతుడు, దేశ కాలానుసారంగా పనులు చేసేవాడు - ఇటువంటి వానినే రాజు మంత్రిగా చేసుకోవాలి.

ఇటువంటి యోగ్యుని మంత్రిగా చేసికొని, అతనిని ఎప్పుడూ అనాదరణ చేయని రాజు యొక్క రాజ్యం చంద్రుని యొక్క వెన్నెలవలె నలువైపులా న్యాపిస్తుంది. రాజుకూడా పైన చెప్పిన అన్ని గుణాలు కలిగి ఉండాలి. అతనిలో ఇంకా శాస్త్రజ్ఞానం, ధర్మపరాయణత, ప్రజాపాలనము మొదలైన గుణాలు కూడా ఉండాలి. రాజు ధీరుడు, క్షమావంతుడు, పవిత్రుడు, మనుష్యులను కాలాన్ని గుర్తించగలిగినవాడు, పెద్దలను సేవించేవాడు, శాస్త్రవేత్త, బుద్ధిమంతుడు, స్మృతి సంపన్నుడు, న్యాయానుసారంగా పనులు చేసేవాడు, జితేంద్రియుడు, ప్రయవచనుడు, శత్రువును కూడా క్షమించగలిగినవాడు, శ్రద్ధాశువు, దుఃఖార్తులను ఆదుకొనేవాడు కావాలి. అతడు అహంకరించకూడదు. కర్తవ్యపరాయణుడై ఉండాలి. తన భక్తులమీద ప్రేమ చూపాలి. మంచి వారిని చేరదీయాలి. మందకొడితనాన్ని వదిలివేయాలి. ఎప్పుడూ ప్రసన్నముఖుడై ఉండాలి. సేవకుల యోగక్షేమాలను ఎప్పుడూ విచారిస్తూ ఉండాలి. కోపగించకూడదు. హృదయాన్ని ఉధారంగా ఉంచుకోవాలి. రాజధండాన్ని ఎప్పుడూ విడువకూడదు. కాని దానిని న్యాయానుసారంగా ఉపయోగిస్తూ ఉండాలి. గూడచారులనే నేత్రాలతో ప్రజలను ప్రతిక్షణం కనిపెట్టి ఉండాలి. దర్బార్ విషయములలో ఎప్పుడూ వేర్పరియై ఉండాలి. ఇలాంటి వందల గుణాలు కల రాజే ప్రజలకు కావాలి.

రాజా! రాజ్యాన్ని రక్షించడంలో సహాయపడే సైనికులందరూ కూడా ఈ రీతిగానే మంచి గుణాలు కలిగిఉండాలి. అందుకోసం మంచివారిని వెధకాలి. వారిని ఎన్నడూ అవమానించకూడదు. యుద్ధంలో పరాక్రమం చూపేవారు, కృతజ్ఞులు, ఆయుధాలు ప్రయోగించడంలో నేర్పరులు, నిర్భయులు, ధర్మశాస్త్రం తెలిసినవారు, ధనుర్విద్యాప్రవీణులు అయిన సైనికులు ఉంటే ఆ రాజుకు భూమండలమంతా వశమై ఉంటుంది.

సేవకుల యొక్క గుణస్వభావాలు గుర్తించి, వారిని ఉచిత కార్యాలకు నియోగించిన రాజే రాజ్యం యొక్క పలాన్ని పొందుతాడు. మంత్రిపదవికి అనురూపమైన గుణాలు కలిగి, ఆ పనిని నిర్వహించగల యోగ్యునే మంత్రి పదవి యందు

ఆసీనుని చేయాలి. భృత్యులకు వారి యోగ్యతకు అనుకూలమైన పనులను అప్పగించిన రాజుకు రాజ్యం వలన లబ్ధి చేకూరుతుంది. కాబట్టి మూర్ఖుని, క్షుద్రుని, బుద్ధిహీనుని, జితేంద్రియుడు కాని వానిని, నీచకులజుని రాజకార్యాలకు నియోగించకూడదు. సజ్జనులు, కులీనులు, శూరులు, జ్ఞానులు, ఎవరినీ నిందించనివారు, ఉత్తములు, పవిత్రులు, కార్యదక్షులు అయినవారే రాజుకు పార్శ్వవర్తులుగా (మంత్రులు) ఉండడానికి యోగ్యులు. ఇటువంటి సహాయకులు లభిస్తే ఈ భూమినంతటినీ జయించవచ్చును. ఆజ్ఞాసించిన వెంటనే విడిచిన భాణంలా శీఘ్రంగా వెళ్లి, స్వామికార్యంలో నిమగ్నం అయ్యే ఎప్పుడూ అతని మేలునే దృష్టిలో ఉంచుకొనే సేవకులకు ఎల్లప్పుడూ పూర్తిగా సాంత్యన ఇస్తూ ఉండాలి. రాజు ప్రయత్నపూర్వకంగా తన కోశాగారాన్ని రక్షించుకోవాలి. ఎందుకంటే అదే రాజ్యానికి మూలం. దానివలననే రాజ్యం అభివృద్ధి చెందుతుంది. యుద్ధిష్ఠిరా! ధన్యాగారాలను అన్నింటినీ కూడా మంచి మంచి ధార్యాలతో నింపాలి. దానిని రక్షించే భారం సత్పురుషులకు అప్పగించాలి. ఈ రీతిగా ధన ధన్యాలను రెండింటినీ సంగ్రహిస్తూ ఉండాలి. యుద్ధకుశలులైన యోధులను ఎప్పుడూ ఆభ్యాసంలో నిమగ్నులను చేయాలి. పోదరుల, బందువుల యొక్క యోగక్షేమాలను కూడా చూడాలి. మిత్రులతో, సంబంధీకులతో పాటు కలిసి ఉంటూ పురవాసుల యొక్క కార్యాలను నెరవేర్చాలి, వారికి హితం కలిగే సాధనాలనే చేపట్టాలి.

రాజడండవ యొక్క స్వరూపము.

యుద్ధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ఇప్పుడు మీరు ప్రాచీన రాజులయొక్క ధర్మాన్ని నాకు తెలియచేయండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుద్ధిష్ఠిరా! ప్రాణులందరినీ రక్షించడమే రాజులకు అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠమైన ధర్మము. ఇది ఎలా జరుగుతుందో చెపుతాను విను. రాజులు ఒక్కొక్క సమయంలో ఒక్కొక్క రీతిగా ఉగ్రం, శాంతం - మొదలైన రూపాలను ధరించవలసి ఉంటుంది. ఏ పనికి ఏది హితకరమైనదో ఆ పనిలో అదే రూపం ప్రకటించడం ఉచితం (ఉదాహరణకు - అపరాధిని దండించేటపుడు ఉగ్రరూపం, దీనులను అనుగ్రహించేటపుడు శాంత, దయాళు రూపాలు ప్రకటించాలి) ఈ రీతిగా అనేకరూపాలను ధరించే రాజుకు చిన్నపని కూడా చెడిపోదు. శరద్బతువులో నెమలి మౌనం వహించినట్లుగా రాజుకూడా మౌనంగా ఉంటూ రాజకీయమైన

రహస్యాలోచనలను వెల్లడించకూడదు. మాట్లాడవలసే వస్తే తీయగా మాట్లాడాలి, అదీ అతితక్కువగా.

రాజు అందరికీ ప్రీతి కలుగచేయాలి, కాని ధర్మానికి భంగం కలిగించకూడదు. తన సర్వవహారంతో ప్రసన్నులైన ప్రజలు అతనిని తమవాడుగా అంగీకరించినప్పుడు ఆ రాజు పర్వతంలా స్థిరంగా ఉంటాడు. సూర్యుడు అందరిమీద సమానభావంతో తన కిరణాలను ప్రసరింపచేసినట్లుగా రాజు న్యాయం చేసేటపుడు ఎవరిమీదా పక్షపాతం చూపకూడదు. ప్రేయమును, అప్రేయమును సమానముగా భావించి కేవలం ధర్మాన్నే రక్షించాలి. కులధర్మ, ప్రకృతిధర్మ దేశధర్మాలను ఎరిగిఉండి, తీయగా మాటలాడేవారు, యౌవనంలో ఉండగా ఏ కళంకమూ అంటనివారు, సర్వజీవహితరతులు, ధైర్యవంతులు, లోభరహితులు, శిక్షితులు, జితేంద్రియులు, ధర్మనిష్ఠులు, ధర్మార్థములను రక్షించేవారు - ఇటువంటివారినే అన్ని రాజకార్యాలలో నియోగించాలి.

ఈ రీతిగా ఎల్లప్పుడూ జాగరూకుడై రాజ్యానికి సంబంధించిన ప్రతి పనిని ఆరంభించి, ముగించాలి. మనసులో సంతృప్తిని కలిగియుండి, గూఢచారుల సహాయంతో రాష్ట్రంలోని అన్ని విషయాలను తెలుసుకోవాలి. వ్యర్థంగా కోపంగాని, హర్షంగాని చూపనివాడు, అందరిపై దయ చూపేవాడు, సరియైన కారణాలు ఉంటేనే దండించేవాడు, తనను తన దేశాన్ని రక్షించుకొనేవాడు మాత్రమే రాజధర్మం తెలిసిన రాజు అవుతాడు. సూర్యుడు తన కిరణాలతో ఈ లోకాన్ని చూచినట్లుగా రాజుకూడా ఎల్లప్పుడూ తన వేత్తలతో రాష్ట్రాన్ని నిరీక్షిస్తూ ఉండాలి. రాష్ట్రంలో తిరిగే గూఢచారుల మాటలను తెలుసుకోవాలి, తన బుద్ధితో కూడా స్వయంగా ఆలోచించాలి. సమయానికి తగినట్లుగా పనులు చేయాలి. తన ఆర్థిక స్థితిని ఇతరులకు వెల్లడించకూడదు. ఆవును పోషిస్తూ, దానినుండి రోజూ పాలు పిండుకొన్నట్లుగా, రాజ్యాన్ని రక్షిస్తూ రాజు దానినుండి పన్ను వసూలు చేయాలి. తేనెటీగలు ఎన్నో పూలనుండి కొద్దికొద్దిగా రసాన్ని సంగ్రహించి తేనెను ఒకచోటకు చేర్చినట్లే రాజుకూడా ప్రజలందరి నుండి కొద్ది కొద్దిగా పన్ను వసూలు చేసి ధనాన్ని కూడబెట్టాలి.

రాజ్యరక్షణకు, జీతాలు ఇవ్వడానికి ఖర్చు కాగా మిగిలిన దానినే ధర్మకార్యాలకు వెచ్చించాలి, తన భోగాలకు వాడుకోవాలి. శాస్త్రం తెలిసిన రాజు అయితే సాధ్యమైనంతవరకు కోశాగారంలోని ధనం ఖర్చు చేయకూడదు. కొద్దిసాటి ధనం లభించినా దానిని తీరస్కరించకూడదు, శత్రువును

తక్కువవాడని అనుకోకూడదు. తన స్థితిని తాను తన బుద్ధితో తెలుసుకోవాలి. మూర్ఖులను ఎప్పుడూ విశ్వసించకూడదు. జ్ఞాపకశక్తి, చాతుర్యము, సంయమనం, బుద్ధి, శరీరం, ధైర్యం, శూరత్వం, దేశకాల పరిస్థితులు - వీటిని నిర్లక్ష్యం చేయకూడదు - ఈ ఎనిమిది ధనాన్ని పెంపొందించే ముఖ్యసాధనాలు. శత్రువులయొక్క బాలురు, యువకులు, వృద్ధులు ఎవరయినాసరే అజాగ్రూకుడైన రాజును నాశనం చేస్తారు. వారు అవకాశం చూసుకొని రాజు యొక్క మూలాన్నే పెకలించివేయగలరు. కాబట్టి సమయజ్ఞానం కలిగిన రాజే రాజులందరిలోకి శ్రేష్ఠుడని అనుకొంటారు. ద్వేషించే శత్రువు దుర్బలుడైనా, బలవంతుడయినా రాజు యొక్క కీర్తిని తగ్గిస్తాడు, అతని ధర్మానికి భంగం కలిగిస్తాడు. ఆర్థికశక్తిని పెంపొందించుకొని అతని శక్తిని సర్వవాశనం చేస్తాడు. కాబట్టి మనసును అదుపులో ఉంచుకొనే రాజు శత్రువు పట్ల అలక్ష్యం వహించకూడదు. లాభనష్టాలు, రక్షణ - సంగ్రహం మొదలైన వానిని బాగా తెలుసుకొన్న బుద్ధిమంతుడైన రాజు శత్రువుతో సందిగాని విగ్రహం కాని చేయాలి. అందుకోసం బుద్ధియొక్క సహకారం తీసుకోవాలి. బుద్ధి తుడిచిపెట్టుకుపోతే బలవంతుడు కూడా పడిపోతాడు. బుద్ధిబలం పెరిగితేనే రక్షణ జరుగుతుంది. అత్యధికమైన బలం కల శత్రువును కూడా బుద్ధిబలం ద్వారా చిక్కులలో పడవేయవచ్చును. కాబట్టి బుద్ధితో బాగా ఆలోచించి చేసిన పనే ఉత్తమమైనది. ఏరకమైన దోషాలు లేని ధీరుడైన రాజు కొద్ది సైన్యం యొక్క బలంతో కూడా అన్ని భోగాలను పొందవచ్చును.

ప్రజలపై స్నేహభావం ఉంచుతూనే వారినుండి ధనాన్ని వసూలు చేయాలి. చాలా కాలం పాటు సతాయించి, వారిపై పిడుగులా విరుచుకుపడి తన ప్రభావం చూపకూడదు. లోభులు ఇతరుల దనాన్ని భోగపామగ్రిని, స్త్రీలను, పుత్రులను, సంపదను - అన్నిటినీ అపహరించాలనుకొంటారు. వారిలో అన్ని రకాల దోషాలు వ్యక్తమవుతూ ఉంటాయి. కాబట్టి లోభులను తన వద్దకు రానీయకూడదు. బ్రాహ్మణులనుండి తత్త్వజ్ఞానం పొందిన, మంత్రులచే సుశిక్షితుడైన, ప్రజలకు విశ్వాసపాత్రుడైన, కులీనుడైన ధర్మాత్ముడైన రాజు తనకు పన్ను కట్టే సామంత రాజులను తన వశంలో ఉంచుకోగలుగుతాడు. రాజా! నేను సంక్షేపంగా చెప్పిన ఈ రాజధర్మాలను బుద్ధితో చక్కగా ఆలోచించి మనసులో ఉంచుకో. వాటిని చక్కగా ఆలోచించి ఆచరణలోకి తెచ్చిన రాజే రాజ్యాన్ని రక్షించగలుగుతాడు. ఎవనియొక్క సుఖభోగాలు

బలాత్కారం, అన్యాయం, శాసనం యొక్క బలం మీద నిలిచి ఉంటాయో ఆ రాజుకు పరలోకంలో ఉత్తమగతి లభించదు. అతనికి ఆ రాజ్యసుఖం కూడా చాలా రోజులపాటు స్థిరంగా ఉండదు.

యుధిష్టిరుడు - 'పితామహా! నీవు సనాతన రాజధర్మాన్ని వర్ణించావు. దాని ప్రకారం దండమే అందరికీ ప్రభువు. దండం మీద ఆదారపడే అన్నీ నిలిచి ఉన్నాయి. దేవతలు, ఋషులు, పితరులు, మహాత్ములు, యక్షులు, రాక్షసులు, పిశాచులు, ప్రపంచంలోని ప్రాణులందరికీ దండమే శుభసాధకము. దానిపైనే చరాచరజగత్తు ప్రతిష్ఠితమై ఉంది. అందుకని ఈ దండం అంటే ఏమిటి? ఎలా ఉంటుంది? దాని స్వరూపం ఏమిటి? అది దేనిపై ఆదారపడి ఉంటుంది? తెలుసుకోవాలని అనుకొంటున్నాను. దానితోపాటే ఇది కూడా చెప్పండి. దండానికి ఉపాదానం ఏమిటి? అది ఎలా పుట్టింది? దాని ఆకారం ఎలా ఉంటుంది? అది ఏ రీతిగా జాగరూకత వహించి ప్రాణులన్నిటినీ శాసించడంలో జాగ్రత్త వహిస్తుంది?' అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "కురునందనా! దండస్వరూపం గురించి, వ్యవహారం ఎలా ఉంటుందో - అదంతా నీకు చెపుతాను. విను, ఈ లోకంలో అంతా దండం యొక్క అధీనమే. దానిని ధర్మంగా పరిగణిస్తారు. దానినే వ్యవహారమని (వ్యాయము) కూడా అంటారు. లోకంలో ఏ రీతిగానూ ధర్మానికి న్యాయానికి లోపం రాకూడదంటే, దానికోసం దండం అవసరం. వ్యవహారాన్ని రక్షిస్తున్న కారణంగానే దానిని వ్యవహారం అంటారు. రాజు ప్రియాప్రియములను సమానముగా బావించి, పక్షపాతం లేకుండా దండాన్ని చక్కగా ఉపయోగిస్తూ ప్రజాపాలన చేస్తే, అతడు చేసిన ఆ పని ధర్మంగానే బావింపబడుతుందని పూర్వం మనువు ఉపదేశించాడు. నేను నీకు చెప్పిన దండం బ్రహ్మవాక్యం, దానిని మొదట మనువు చెప్పాడు. కనుక దానిని "ప్రాగ్వచనం" అంటారు. వ్యవహారాన్ని ప్రతిపాదిస్తుంది కాబట్టి దీనిని వ్యవహారం అనికూడా అంటారు. దండం చక్కగా ఉపయోగింపబడినప్పుడే ధర్మార్థ కామముల యొక్క ఉనికి స్థిరంగా ఉంటుంది. కాబట్టి దండం గొప్ప దైవం. ప్రజ్వలితాగ్నివలె దాని స్వరూపం తేజోవంతం. కత్తి, ధనుస్సు, గద, శక్తి, త్రిశూలం, ముద్గరం, బాణం, ముసలం, పరశువు, చక్రం, పాశం, దండం, ఋష్టి, తోమరం ఇంకా ప్రహరించడానికి తగిన శస్త్రాస్త్రాలలోను సర్వాత్మ అయిన దండమే మూర్తిమంతమై చరిస్తూ ఉంటుంది. తప్పుచేసిన

వారిని అదే భేదిస్తుంది, చేదిస్తుంది, పీడిస్తుంది, నరుకుతుంది, చీల్చుతుంది, విరగకొడుతుంది, చంపుతుంది. ఈ రీతిగా లోకంలో దండమే అన్నివైపులా పరుగులు తీస్తూ ఉంటుంది.

సర్వత్ర న్యాపించి ఉన్న కారణంగా దండము విష్ణుభగవానుడు. నరులకు అయనం (ఆశ్రయం) అవడం వలన నారాయణుడు అంటారు. మహాసనాతన స్వరూపం ధరించిన కారణంగా మహాపురుషుడంటారు. అలాగే దండనీతి కూడా బ్రహ్మకు కూతురని చెప్తారు. లక్ష్మి, వృత్తి, సరస్వతి, జగద్ధాత్రీ కూడా దాని పేర్లే. ఈ రీతిగా దండనీతికి అనేక స్వరూపాలు ఉన్నాయి. అర్థానర్థములు, సుఖదుఃఖాలు, ధర్మాధర్మములు, బలాబలములు, దుర్భాగ్యసాభాగ్యములు, గుణదోషములు, కామ అకామములు, ఋతునాసములు, రాత్రింబవళ్లు, క్షణం, ప్రమాద అప్రమాదములు, హర్షకోధములు, శమదమములు, దైవపురుషార్థములు, బంధమోక్షములు, భయాభయములు, హింసాహింసలు, తపస్సు, యజ్ఞం, సంయమనం, మదం, ప్రమాదం, దర్పం, దంభం, ధైర్యం, నీతి అనీతులు, శక్తి అశక్తులు, మావావమానములు, వ్యయావ్యయములు, వినయము, దానం, కాలఅకాలములు, సత్యాసత్యములు, జ్ఞానం, శ్రద్ధాశ్రద్ధలు, అకర్మణ్యత - ఉద్యోగములు, లాభనష్టములు, జయపరాజయములు, కారిన్యమృదుత్వములు, మృత్యువు, రాకపోకలు, విరోధావిరోధములు, కర్తన్యకర్తవ్యములు, అసూయానసూయలు, లజ్జఅలజ్జ, సంపత్తి విపత్తులు, స్థానం, తేజస్సు, కర్మ, పాండిత్యం, వాక్కుక్తి, తత్త్వబోధ - ఇవన్నీ దండానికి అనేకరూపాలు.

యుధిష్ఠిరా! లోకంలో దండవ్యవస్థ లేకపోతే లోకులందరూ ఒకరిని ఒకరు పీల్చి పిప్పి చేసేవారు - దండంవలన భయంతోనే ఎవరూ ఎవరిమీద చేయి ఎత్తడంలేదు. దండం చేత సురక్షితులై ప్రజలు తమ రాజుకు రోజు రోజుకూ ఉన్నతిని కలిగిస్తున్నారు. కాబట్టి అందరికీ ఆశ్రయం ఇచ్చేది దండమే. ఈ లోకాన్ని అదే శీఘ్రంగా సత్యంలో నిలుపుతోంది. సత్యంలోనే ధర్మం యొక్క ఉనికి ఉంది. ధర్మం బ్రాహ్మణులలో ఉంది. ధర్మాత్ములైన బ్రాహ్మణులు వేదాలను స్వాధ్యాయం చేస్తారు. వేదాలవల్లనే యజ్ఞం ప్రకటమవుతుంది. యజ్ఞం వలన దేవతలు ప్రసన్నులవుతారు. ప్రసన్నులైన దేవతలు ఇంద్రుని ప్రతిదినము ప్రార్థిస్తారు. అందువల్ల ఇంద్రుడు జనులను అనుగ్రహించి (సమయానికి వర్షాలు కురిపించి సంటలు పండించి) వారికి అన్నం ఇస్తాడు. ప్రాణుల ప్రాణాలు అన్నం మీదనే ఆధారపడి

ఉన్నాయి. కనుక దండం వల్లనే ప్రజల ఉనికి స్థిరపడుతోంది. ప్రజారక్షణలో అదే సదా జాగ్రత్త వహిస్తుంది. అది ఎప్పుడూ జాగరూకత కలిగి అవ్యయమై ఉంటుంది. రక్షణ అనే ప్రయోజనాన్ని సిద్ధింపచేస్తోంది. కనుక అది క్షత్రియుడు. ఈశ్వరుడు, పురుషుడు, ప్రాణం, సత్త్వం, చిత్తం, ప్రజాపతి, భూతాత్మ, జీవుడు - ఈ ఎనిమిదీ దండానికి పేర్లు. ఉత్తమకులం, అత్యంతధనవంతుడైన మంత్రి, బుద్ధి, తేజస్సు, ఓజస్సు, సాహసమనే బలం (ముందుచెప్పబోయే) ఆష్టాంగబలంతో ఆర్జించదగిన ధనదాన్యాలు, కోశం మొదలైన బలాలు - ఇవన్నీ రాజువద్ద సమకూడి ఉండాలి. ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, రథాలు, కాల్యలం, వావలు, వెట్టివాకిరీ చేసేవారు, దేశప్రజలు, గొట్టెలు మొదలైన పశువులు - ఈ ఎనిమిది అంగాలు కలిగినది బలం. రథికులు, గజారోహులు, ఆశ్వికులు, పదాతిసైనికులు, మంత్రిులు, వైద్యులు, భిక్షుకులు, న్యాయవాదులు, జ్యోతిషికులు, దైవానుకూల్యం కలిగించడానికి పూజాసారములు నిర్వర్తించేవారు, కోశము, మిత్రులు, దాన్యం ఇంకా ఇతరమైన సామగ్రి - ఈ ఏడు ప్రకృతులు, ఎనిమిది అంగాలతో కూడినది సైన్యం యొక్క శరీరం. ఈ సైన్యం దండంలో అంతర్భాగమే. కాబట్టి దండమే రాజ్యానికి ప్రదానాంగం. అదే ధీని ఉత్పత్తికి ముఖ్యకారణం.

భగవంతుడు ప్రయత్నపూర్వకంగా లోకరక్షణకోసం క్షత్రియునిచేతికి దండాధికారం అప్పగించాడు. అందరిపట్ల సమానభావంతో (పక్షపాత రహితుడై ఉపయోగిస్తేనే) దండస్వరూపం రక్షించబడుతుంది. లోకంలో సనాతనవ్యవహారం దండాధీనమే. రాజుకు దండరూపమైన ధర్మాన్ని మించిన పూజ్యవస్తువు వేరొకటి లేదు. బ్రహ్మదేవుడు స్వధర్మస్థాపన, లోకరక్షణ కొరకే దండనీతితో కూడిన ధర్మాన్ని ఉపదేశించాడు.

దండమే సనాతన వ్యవహారం, వ్యవహారమే వేదము. వేదమే ధర్మము. ధర్మమే సత్పురుషమార్గము. ఆ సత్పురుషులనే లోకపితామహుడైన బ్రహ్మదేవుడు సర్వప్రథములుగా సృష్టించాడు. అతడు మొదట దేవతలు, అసురులు, రాక్షసులు, మనుష్యులు, సర్పాదులతో కూడిన ప్రపంచాన్ని అంతటినీ సృష్టించాడు. అనంతరం వాదప్రతివాదుల వివాదాలను నిర్ణయించే వ్యవహారాన్ని (న్యాయాన్ని) ఉపదేశించాడు. బ్రహ్మదేవుడు న్యాయం చేసేటపుడు న్యాయకర్త ఎదుట - "తల్లిదండ్రులు, సోధరులు, స్త్రీలు, పురోహితులు కూడా తమ ధర్మంలో స్థిరంగా

ఉండకపోతే రాజు వారిని కూడా దండించాలి. అతనికి దండింపతగని వారు ఎవరూలేరు." అనే ఆదర్శాన్ని ఉంచాడు.

దండోత్పత్తి - క్షత్రియుని చేతికి

అది వచ్చిన నిధము.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "ఈ దండోత్పత్తి విషయంలో ఒక ప్రాచీనకథ ఉంది. దానిని చెబుతాను. అంగదేశంలో వసుహోముడనే ప్రసిద్ధుడైన రాజు ఒకడుండేవాడు. అతడు మిక్కిలి ధర్మాత్ముడు. ఒకసారి అతడు తన రాణిని వెంటపెట్టుకొని పీతరులు, దేవతలు, ఋషులు పూజించే "ముంజవృష్టము" అనే చోటికి వెళ్ళాడు. అది హిమాలయ పర్వతంలోని ఒక శిఖరం. అక్కడి ముంజవటం కిందనే ఒకరోజున పరశురాముడు తన జటలను ముడివేసుకొన్నాడు. అప్పటి నుండి ఋషులు దానికి ముంజవృష్టమనే పేరు పెట్టారు. ఆ స్థానం శంకరభగవానుని నివాసం. వసుహోమరాజు అక్కడే ఉంటూ అనేక వేదోక్తమైన గుణాలను అలవరుచుకొన్నాడు. అతడు తన తపఃప్రభావంతో దేవర్షితుల్యుడయ్యాడు. బ్రాహ్మణులలో అతనికి ఎంతో గౌరవం ఉంది.

ఒకరోజున మాంధాతమహారాజు అతని దర్శనానికి వెళ్ళాడు. మహారాజు వసుహోముడు ఉత్తమమైన తపస్సులో లగ్నమయి ఉండడం చూసి, అతడు వినీత భావంతో అతనివద్దకు వెళ్లి, నమస్కరించి నిలుచున్నాడు. అప్పుడు అంగరాజు కూడా అర్హునిగా మారిపోయి మాంధాతను సత్కరించాడు. ఆపై అతని రాజ్యం యొక్క యోగక్షేమాలను అడిగాడు. అనంతరం ప్రజల పట్ల అతని సత్ప్రవర్తనను గూర్చి సేవకుల స్థితిగతులను గూర్చి అడుగుతూ - "మహారాజా! నేను మీకు ఏమి సేవచేయగలను?" అని అడిగాడు.

మాంధాత - "రాజా! బృహస్పతి సిద్ధాంతాలను మీరు పూర్తిగా అధ్యయనం చేసి ఉన్నారు. దానితో పాటే శుక్రాచార్యుని నీతి శాస్త్రాన్ని కూడా బాగా తెలుసుకొన్నారు. కాబట్టి "దండోత్పత్తి ఎలా జరిగింది? దాని కారణకార్యాలు ఏమిటి? ఇప్పుడు ఆ భారం క్షత్రియులపై ఎందుకు ఉంచబడింది?" ఇవన్నీ తెలుసుకోవాలి అనుకొంటున్నాను. నేను శిష్యభావంతో అడుగుతున్నాను. నాకు పీటన్నింటికీ సమాదానాలు ఇవ్వండి." అని అడిగాడు.

వసుహోముడు - "రాజా! దండం లోకాన్ని అంతటినీ నియమానికి లోబరచి ఉంచుతుంది. ఇది ధర్మానికి సనాతనమైన ఆత్మ. ప్రజలను ఉద్దండతనుండి రక్షించడమే

దీని ఉద్దేశ్యం. దీని ఉత్పత్తి ఎలా జరిగిందో దానిని చెబుతున్నాను. విను. ఒకసారి బ్రహ్మదేవుడు యజ్ఞం చేయాలని అనుకొన్నాడు. కాని అతనికి యోగ్యుడైన ఋత్విజుడు దొరకలేదు. అప్పుడతడు తన శిరసుపై ఒక గర్భాన్ని ధరించాడు. ఆ గర్భం వేయి సంవత్సరాలపాటు అతని శిరసుపై ఉంది. వేయవ సంవత్సరం పూర్తి కాగానే బ్రహ్మకు తుమ్ము వచ్చింది. తుమ్ముతోపాటుగా ఆ గర్భంకూడా ముక్కు రంధ్రం గుండా బయటకు జారిపడింది. దానినుండి ఉద్భవించిన బాలుడు ప్రజాపతి క్షుపునిగా ప్రసిద్ధికెక్కాడు. ప్రజాపతి క్షుపుడే బ్రహ్మయజ్ఞానికి ఋత్విజుడయ్యాడు. (యజ్ఞదీక్ష చేపట్టిన తరువాత బ్రహ్మ యొక్క ఆకృతిలో వినయము, శాంతి మొదలైన గుణాలు ప్రతిఫలించసాగాయి. ప్రజలను శాసించేటపుడు ఉండే ఉగ్రత లేదు. అందువల్ల) యజ్ఞం ఆరంభం కాగానే ప్రత్యక్షంగా శాంతం ప్రాదాన్యం వహించడంతో దండం అదృశ్యమైపోయింది. ప్రజలకు దండన ఉంటుందనే భయం పోయింది.

దండం లోపించడంతో ప్రజలలో వర్ణసాంకర్యం (వ్యభిచారం) పెద్ద ఎత్తున పెరిగిపోపాగింది. కర్తవ్యాకర్తవ్యములు, భక్ష్యాభక్ష్యములు, పేయాపేయములు, గమ్యాగమ్యములు - వీటి ఆలోచన కోల్పోయారు. అందరూ ఒకరి ప్రాణాలు ఒకరు తీయసాగారు. తనది ఇతరులది ధనం ఒక్కలాగే చూడసాగారు. కుక్కలు మాంసం ముక్కలకోసం తమలో తాము పీకుకొంటూ, అరుస్తూ, మొరుగుతూ ఉన్నట్లుగా మనుష్యులు కూడా ఒకరి ధనాన్ని మరొకరు ఆపహరించసాగారు. బలవంతులు బలహీనులను చంపివేయసాగారు. సర్వత్ర ఉచ్చుంఖలత్వమే ఆదరణ పొందసాగింది.

ఇది చూసి బ్రహ్మదేవుడు సనాతనుడైన విష్ణుభగవానుని పూజించి, వరదుడైన మహాదేవుని - "దేవా! ఇక ఇప్పుడు నీవే దయచేసి - ప్రజలలో వర్ణసాంకర్యం న్యాపించకుండా ఉండే ఉపాయం సూచించు." అని వేడుకొన్నాడు. భగవంతుడైన శులపాణి కొంతసేపు ఆలోచించి, తన్ను తానే దండరూపంలో ప్రకటించుకొన్నాడు. దానితో ధర్మాచరణం జరగడం చూసి నీతిదేవి సరస్వతి లోకవిఖ్యాతమైన దండనీతిని రచించింది. ఆపై త్రిశూలదారి శంకరుడు కొంత ఆలోచించిన మీదట ఒక్కొక్క సమూహానికి ఒక్కొక్క రాజును ఏర్పరచాడు. ఇంద్రుని దేవతలకు, యముని పీతరులకు, కుభేరుని ధనానికి, రాక్షసులకు; మేరువును పర్వతాలకు, సముద్రుని నదులకు,

వరుణుని జలానికి, అసురులకు, మృత్యువును ప్రాణులకు, వసిష్ఠుని బ్రాహ్మణులకు, అగ్నిని వసువులకు, సూర్యుని తేజస్సులకు, చంద్రుని తారలకు, ఓషధులకు, కార్తికేయకుమారుని భూతములకు, కాలుని అందరూ రాజుగా నియమించాడు. అనంతరం శంకరభగవానుడు తాను రుద్రులకు రాజు అయ్యాడు. బ్రహ్మపుత్రుడు క్షుపునికి ప్రజాపతులందరినై ఆధిపత్యం ప్రసాదించాడు.

అనంతరం బ్రహ్మయొక్క యజ్ఞం శాస్త్రోక్తంగా పూర్తి అయిన పిమ్మట మహాదేవుడు ధర్మరక్షకుడైన విష్ణుభగవానుని సత్కరించి, అతనికి ఆ దండాన్ని అర్పించాడు. విష్ణువు దానిని అంగిరసునికి ఇచ్చాడు. అంగిరసుడు ఇంద్రమరీచులకు, మరీచుడు భృగువుకు, భృగువు ఋషులకు, ఋషులు లోకపాలురకు, లోకపాలురు క్షుపునకు, క్షుపుడు వైవస్వతమనువుకు, మనువు దానిని సూక్ష్మమైన ధర్మార్థముల రక్షణ నిమిత్తం తన కొడుకులకు అప్పగించారు. కనుక ధర్మానుసారంగా న్యాయాన్యాయాలను విచారించిన పిమ్మటనే దండవిదానాన్ని ప్రయోగించాలి గాని ఇష్టం వచ్చినట్లు ప్రయోగించకూడదు. దుష్టులను అణచి వేయడమే దండము యొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము. అపరాధుల నుండి వసూలు చేసే సువర్ణం, కేవలం పైవారిని భయపెట్టడానికే గాని, ఖజానా నింపుకోవడానికి కాదు. చిన్న చిన్న అపరాధాలకే ప్రజల అవయవాలను తీసేవేయడం, వారిని చంపడం, వారి శరీరాలను రకరకాల యాతనలకు గురిచేయడం, వారిని దేశంనుండి వెడల గొట్టడం ఉచితం కాదు. వైవస్వత మనువు ప్రజల రక్షణకోసమే తన పుత్రుల చేతికి దండాన్ని అప్పగించాడు. అదే క్రమంగా ఉత్తరోత్తరాధికారుల చేతికి వచ్చి, ప్రజారక్షణలో నిరంతరం జాగరూకత కలిగి ఉంటోంది.

ప్రజాపాలనం, దండనాధికారం బ్రహ్మనుండి మహాదేవునికి, అతని నుండి విశ్వదేవులకు, వారినుండి ఋషులకు, ఋషుల నుండి సోమునికి, సోముని నుండి సనాతన దేవతలకు, దేవతలనుండి బ్రాహ్మణులకు లభించింది. ఆ కాలంలో బ్రాహ్మణులే లోకరక్షణకై అప్రమత్తంగా ఉండేవారు. తరువాత బ్రాహ్మణుల నుండి ఈ అధికారం క్షత్రియులకు లభించింది. అప్పటినుండి క్షత్రియులే ధర్మానుసారంగా జగత్తును రక్షిస్తూ వస్తున్నారు. దండమే అందరినీ అదుపులో ఉంచుతుంది. ఈ కాలరూపమైన దండం సృష్టికి ఆదిమద్యంతములలో కూడా జాగరూకమై ఉంటుంది. అన్నిలోకాలకు ఇదే ప్రభువు. ప్రజాపతి. ఇది సాక్షాత్తు మహాదేవుని స్వరూపం. ధర్మజ్ఞుడైన

రాజు వ్యాయానుసారంగా దండాన్ని ఉపయోగించాలి.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “వసుహోముడు చెప్పిన ఈ సిద్ధాంతాన్ని వినిన, విని దాని ప్రకారం చక్కగా నడుచుకొన్న రాజుకు కోరికలన్నీ పూర్తిగా వెరవేరుతాయి. ఈ రీతిగా దండం గురించిన సంగతులన్నీ నీకు నేను చెప్పాను. దండమే జగత్తునంతటినీ నియమానికి లోబరచి ఉంచుతుంది.

త్రివర్గ నివరణము - ఆంగరిష్ఠ

కామందకసంవాదము.

యుధిష్ఠిరుడు - “తాతా! ఇక నాకు ధర్మార్థ కామములను ఎలా నిర్ణయించాలి? అవి ఏ ఉద్దేశ్యంతో ఏర్పడ్డాయి? వాటి పుట్టుకకు కారణమేమిటి? ఇవి ఒక్కొక్క చోట కలిసి, ఒక్కొక్క చోట విడివిడిగానూ ఎందుకు ఉంటాయి?” అనే విషయాలు తెలుసుకోవాలని ఉంది.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “లోకంలో మనుష్యులు చిత్తశుద్ధి కలిగి, ధర్మంగా ఏదైవా అర్థాన్ని పొందాలనుకొని పూనుకొన్నప్పుడు తగిన కాలం, కారణం, చక్కని కర్మానుష్ఠానం వలన ధర్మార్థకామములు మూడు ఒకేసారి కలిసి వ్యక్తమవుతాయి. ఇందులో ధర్మం అర్థానికి కారణంగా, కామం అర్థానికి ఫలమని చెబుతారు. కాని ఈ మూడింటికి మూలకారణం సంకల్పం. సంకల్పం విషయరూపమైనది. విషయాలన్నీ ఇంద్రియాల అనుభవంలోకి వచ్చేందుకే. ఇదే ధర్మార్థకామాలకు మూలం. దీనినుండి నివృత్తి పొందడమే మోక్షం. ఫలేచ్చను వదిలి త్రివర్గాలను వేవించినట్లయితే దాని పర్యవసానం కూడా మోక్షమే. నూనవుడు దానిని పొందగలిగితే చాలా అదృష్టమే. అర్థసిద్ధికోసం తెలిసి తెలిసి ధర్మానుష్ఠానం చేసివా ఒకప్పుడు అర్థసిద్ధి కలుగుతుంది, ఒకప్పుడు కలుగదు. అంతేకాక ఒకప్పుడు ఇతర కార్యాలలో కూడా అర్థసిద్ధి కలుగుతుంది. ఒకప్పుడు అర్థహాని కూడా సంభవించవచ్చును. పలాన్ని కోరుకోవడం ధర్మంలో ఉండే దోషం. కేవలం పాతుకుపోయి ఉండడం (స్థిరంగా ఉండిపోవడం) ధనం లోని దోషం.

స్వీయగుణాలను విడిచి, సంతానోత్పత్తి ఉద్దేశ్యం లేక కేవలం ఆనందప్రమోదాలమీదనే దృష్టిపెట్టడం కామంలోని దోషం.

పండితులు ఈ విషయంలో ఆంగరిష్ఠకామందక ఋషుల సంవాదాన్ని ఉదాహరిస్తారు. ఇది ప్రాచీన కాలంలో జరిగింది. ఒకానొకసారి కామందక ఋషి తన ఆశ్రమంలో ఉండగా, ఆంగరిష్ఠమహారాజు అతనికి ప్రణమిల్లి - “మునివరా!

కామమోహాలకు వశీభూతుడైన రాజు సావం చేసి, ఆపై పశ్చాత్తాపం పొందితే, ఆ సాపాన్ని చూరంచేసుకోవడానికి అతడెటువంటి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి?" అని అడిగాడు.

కామందకుడు చెప్పాడు - "రాజా! ధర్మార్థాలను వదలివేసి, కేవలం కామాన్నే సేవిస్తే, అతని బుద్ధి నశించిపోతుంది. బుద్ధి నాశనమే మోహము. అది ధర్మార్థాలను రెండింటిని నాశనం చేస్తుంది. దానివలన మానవునికి నాస్తికత వస్తుంది, అతడు దురాచారప్రవృత్తి కలవాడవుతాడు. అటువంటి దశలో ప్రజలు అతనికి సహకరించరు. సాధువులు, బ్రాహ్మణులు కూడా అతనితో కలియక వేరుగా ఉంటారు. ఆపై అతని జీవితం అపాయంలో పడి చిట్టచివరికి అతడు ప్రజల చేతులలో మరణిస్తాడు కూడా. ఈ దశలో ఆచార్యులు అతనికోసం ఈ కర్తవ్యాన్ని చెప్పారు - అతడు తన పాపాలను నిందించుకొంటూ, వేదాధ్యయనం చేస్తూ బ్రాహ్మణులను సత్కరించాలి. దర్మంపై మనస్సు లగ్నంచేసి, ఉత్తమకులంలో వివాహంచేసుకోవాలి. నీటిలో నిలిచి గాయత్రీజపం చేయాలి. ఎల్లప్పుడూ ప్రసన్నంగా ఉండాలి. పాపాత్ములను రాజ్యంనుండి బహిష్కరించి, ధర్మాత్ములతో సావాసం చేయాలి. మృదువైన మాటలద్వారా, ఉత్తమకార్యాలద్వారా అందరినీ ప్రసన్నంగా ఉంచాలి. ఇతరుల గుణాలను వర్ణించాలి. ఈ రీతిగా తన ఆచరణను దిద్దుకొంటే, అతడు త్వరలోనే నిస్పృహడై అందరి మన్ననకూ పాత్రుడవుతాడు. అతడు తాను చేసిన అత్యంత కఠినమైన పాపాలను కూడా నశింపచేసుకోగలుగుతాడు.

శీల నిరూపణము - ఇంద్రప్రహ్లాదుల కథ.

యుధిష్ఠిరుడు - "నరోత్తమా! లోకంలో మనుష్యులు ధర్మానికి హేతుభూతమైన శీలాన్నే ఎక్కువగా ప్రశంసిస్తూ ఉంటారు. కనుక నేను వినదగిన వాడినయితే మీరు దయచేసి నాకు ఆ శీలం యొక్క లక్షణమేమిటో, దానిని ఎలా పొందాలో వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! ఇంద్రప్రస్థంలో నీవు రాజసూయ యాగం చేసినపుడు, సాటిలేని నీ సంపదను, సభాభవనాన్ని చూసి దుర్యోధనుడు మిక్కిలి దహించుకుపోయాడు. అక్కడినుండి తిరిగి వచ్చాక అతడు తన తండ్రికి అన్ని విషయాలు వివరించాడు. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు - "నాయనా! నీవు యుధిష్ఠిరునిలాగే లేదా అంతకంటే ఎక్కువగా రాజ్యసంపదను పొందాలనుకొంటే శీలవంతుడవు కమ్ము. శీలంతో ముల్లోకాలను సాదించ వచ్చును. శీలవంతునికి ఈ లోకంలో దుర్లభమైన వస్తువు

ఏదీ లేదు. మాంధాత ఒక్కరాత్రిలో, జనమేజయుడు మూడు రాత్రులలో, నాభాగుడు ఏడురాత్రులలోనే ఈ మహారాజ్యాన్ని పొందారు. ఈ రాజులందరూ శీలవంతులు, దయాళురు. అందువలన వారి నుండి గుణాల విలువను విలుచుకొన్న ఈ భూమి తనంతలానే వారివద్దకు వచ్చింది." అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు - "భారతా! ఆ రాజులు అంత త్వరగా భూమండలాన్ని పొందడానికి కారణమైన ఆ శీలం ఎలా లభిస్తుంది?" అని ప్రశ్నించాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పాడు - " ఈ విషయంలో ఒక ప్రాచీన కథ ఉంది - శీల సంబంధమై నారదుడు చెప్పినది. పూర్వం ఒకసారి దైత్యరాజు ప్రహ్లాదుడు తన శీలసంపదతో ఇంద్రుని రాజ్యాన్ని హస్తగతం చేసుకొని, ముల్లోకాలను వశపరచుకొన్నాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడు బృహస్పతి వద్దకు వెళ్లి, తనకు తిరిగి ఐశ్వర్యం పొందే ఉపాయం చెప్పమని అడిగాడు. బృహస్పతి అతనికి ఈ విషయంలో విశేషజ్ఞానం కలిగించడానికి శుక్రాచార్యుని వద్దకు వెళ్లమని ఆదేశించాడు. అతడు ఆనందంగా శుక్రాచార్యుని వద్దకు వెళ్లి తిరిగి అలాగే అడిగాడు. శుక్రాచార్యుడు - దీనిని గురించిన విశేషజ్ఞానం ప్రహ్లాదునికి ఉంది." అని చెప్పాడు. ఇది విని ఇంద్రుడు చాలా ఆనందించి బ్రాహ్మణ వేషంతో ప్రహ్లాదుని వద్దకు వెళ్లాడు. అక్కడకు వెళ్లి అతడు - "రాజా! నేను శ్రేయః ప్రాప్తికి ఉపాయం తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను. మీరు దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు. ప్రహ్లాదుడు - "విప్రవర్యా! నేను ముల్లోకాలలోను రాజ్యం ఏర్పాటు చేసే పనిలో తలమునకలై ఉన్నాను. మీకు ఉపదేశించే సమయం లేదు." అన్నాడు. బ్రాహ్మణుడు - "మహారాజా! మీకు సమయం చిక్కినపుడే నేను మీ వలన ఉత్తమాచరణం యొక్క ఉపదేశం పొందాలనుకొంటున్నాను." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుని దృఢసంకల్పం చూసి ప్రహ్లాదుడు చాలా సంతుష్టుడయ్యాడు. శుభ సమయం రాగానే అతడు అతనికి జ్ఞానతత్వాన్ని ఉపదేశించాడు. బ్రాహ్మణుడు కూడా ఉత్తమమైన తన గురుభక్తిని చాటుకొన్నాడు. అతడు ప్రహ్లాదుని కోరిక మేరకు వ్యాయోచితరీతిగా చక్కగా అతనిని సేవించాడు. ఆపై సమయం చూసుకొని అతడు అనేక పర్యాయములు "ఉత్తమమైన త్రిలోక రాజ్యాధిపత్యం మీకు ఎలా లభించింది? దానికి కారణం ఏమిటో చెప్పండి." అని ప్రశ్నించాడు.

ప్రహ్లాదుడు - "విప్రవరుడా! నేను రాజును" అనే గర్వంతో ఎప్పుడూ బ్రాహ్మణులను నిందించలేదు. పైగా వారు నాకు

శుక్రనీతిని ఉపదేశించేటపుడు నిగ్రహంతో వారి మాటలను విని, వారి ఆజ్ఞను శిరసావహించేవాడిని. శుక్రాచార్యుడు చెప్పిన నీతిమార్గంలో యథాశక్తి నడుచుకొంటున్నాను. బ్రాహ్మణులను సేవిస్తున్నాను. ఎవరియందూ దోషారోపణ చేయడంలేదు. ధర్మమునందే మనసు లగ్నం చేశాను. క్రోధాన్ని జయించి, మనసును అదుపులో పెట్టుకొని, ఇంద్రియాలను ఎల్లప్పుడూ వశంలో ఉంచుకొంటున్నాను. నా ఈ నడవడికను గుర్తించి పండితులైన బ్రాహ్మణులు నాకు మంచి మంచి ఉపదేశాలు ఇస్తున్నారు. నేను వారి వాగమృతాన్ని గ్రోలుతున్నాను. అందుకనే చంద్రుడు నక్షత్రాలను ఏలుకొన్నట్లుగా నేను కూడా నా జాతి వారిని ఏలుకొంటున్నాను. శుక్రాచార్యుని నీతి శాస్త్రమే ఈ భూమండలానికి అమృతం, అదే ఉత్తమనేత్రం. అదే శ్రేయఃప్రాప్తికి సర్వోత్తమమైన ఉపాయం" అన్నాడు.

ప్రహ్లాదుడు ఇలా ఉపదేశించివా కూడా బ్రాహ్మణుడు అతనిని సేవిస్తూనే ఉన్నాడు. అప్పుడు అతడు - "విప్రవరుడా! నీవు నన్ను గురువులా సేవించావు. నీ ఈ ప్రవర్తనకు సంతుష్టుడనైన నేను నీకు వరం ఇవ్వాలనుకొంటున్నాను. నీకు కావలసినది కోరుకో. దానిని తప్పక నెరవేరుస్తాను." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు - "మహారాజా! మీరు ప్రసన్నులై, నాకు ప్రీతి కలిగించవలెననుకొంటే, నాకు మీ శీలాన్నే గ్రహించాలని ఉంది. ఆ వరం ఇవ్వండి." అన్నాడు.

ఇలాంటి వరం అడగడంతో ప్రహ్లాదునికి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. "ఇతడు మామూలు మానవుడు కాదు" అనుకొన్నాడు. అయినా "తథాస్తు" అని ఆ వరాన్ని అతనికి ఇచ్చాడు. వరాన్ని పొంది విప్రవేషధారి అయిన ఇంద్రుడు వెళ్లిపోయాడు. కాని ప్రహ్లాదుని మనసులో మిక్కిలి చింత కలిగింది. ఏమి చేయాలని అతడు ఆలోచించాడు. కాని ఏ నిశ్చయానికి రాలేకపోయాడు. ఇంతలో అతని శరీరం నుండి పరమకాంతిమంతమై చాయామయమయిన ఒక తేజోమూర్తి వెలువడింది. అతనిని ప్రహ్లాదుడు "నీవెవరవు?" అని అడిగాడు. "నేను శీలాన్ని, నీవు నన్ను విడిచివేశావు. అందుకని వెళ్లిపోతున్నాను. నీకు శిష్యుడై, ఏకాగ్రచిత్తంతో సేవాపరాయణుడై ఇక్కడ ఉన్నటువంటి ఆ బ్రాహ్మణుని శరీరంలోనే ఇక నివసిస్తాను." అని సమాధానం చెప్పి ఆ తేజస్సు అక్కడినుండి అదృశ్యమై ఇంద్రుని దేహంలో ప్రవేశించింది.

అది అదృశ్యం కాగానే అటువంటిదే ఇంకొక తేజస్సు అతని శరీరం నుండి వెలువడింది. ప్రహ్లాదుడు దానిని కూడా - "నీవు ఎవరవు?" అని అడిగాడు. అది - "ప్రహ్లాదా! నన్ను ధర్మమని తెలుసుకో. నేను కూడా ఆ బ్రాహ్మణోత్తముని వద్దకే వెళ్తున్నాను. ఎందుకంటే ఎక్కడ శీలం ఉంటుందో అక్కడే నేనూ ఉంటాను." అంది. ఇలా అని అది వెళ్లిన వెంటనే మూడవ తేజోమయమూర్తి వెలువడింది. దానిని కూడా అదేప్రశ్న "నీవు ఎవరవు?" అని అడిగాడు. ఆతేజస్వి - "అసురేంద్రా! నేను సత్యాన్ని, ధర్మాన్ని వెన్నంటి వెళ్తున్నాను." అని సమాధానమిచ్చింది. సత్యం వెళ్లక మహాబలవంతుడైన ఒక పురుషుడు వెలువడ్డాడు. అడిగినవెంటనే అతడు - "ప్రహ్లాదా! నన్ను సదాచారమని తెలుసుకో. సత్యం ఉన్నచోటనే నేనూ ఉంటాను." అని సమాధానమిచ్చాడు. అతడు వెళ్లిన పిమ్మట అతని శరీరం నుండి పెద్దగా ధ్వని చేస్తూ మహాతేజస్వి అయిన ఒక పురుషుడు పైకి వచ్చాడు. పరిచయం అడిగితే అతడు - "నేను బలాన్ని, సదాచారం వెళ్లినచోటికే నేను కూడా వెళ్తున్నాను." అని సమాధానమిచ్చాడు. ఇది చెప్పి అతడు వెళ్లిపోయాడు.

అనంతరం ప్రహ్లాదుని శరీరంనుండి కాంతిమయమయిన ఒక దేవి ప్రకటమయింది. అడిగితే ఆమె - "నేను లక్ష్మిని. నీవు నన్ను వదిలివేశావు. అందుకని ఇక్కడినుండి వెళ్లిపోతున్నాను. ఎందుకంటే బలం ఉన్నదోటనే నేనూ ఉంటాను." అని చెప్పింది. ప్రహ్లాదుడు మళ్లీ - "దేవీ! నీవు ఎక్కడికి వెళ్తున్నావు? ఆ బ్రాహ్మణోత్తముడు ఎవరు? నేను ఈ రహస్యం తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు. లక్ష్మి - "నీవు ఉపదేశం ఇచ్చిన బ్రహ్మచారి సాక్షాత్తు బ్రాహ్మణ రూపంలో ఉన్న ఇంద్రుడు. ముల్లోకాలలోను వ్యాపించిన నీ ఐశ్వర్యాన్ని అతడు హరించివేశాడు. ధర్మజ్ఞుడా! నీవు శీలం ద్వారానే ముల్లోకాలపై విజయం సాదించావు. ఇది తెలిసికొని ఇంద్రుడు నీ శీలాన్ని అపహరించాడు. ధర్మం, సత్యం, సదాచారం, బలం, నేను (లక్ష్మి) - ఇవన్నీ శీలంమీదనే ఆధారపడి ఉన్నాయి. శీలమే అన్నిటికీ మూలము." అని చెప్పింది.

ఇదిచెప్పి, లక్ష్మి, ఇంకా శీలాది గుణాలన్నీ ఇంద్రుని వద్దకు వెళ్లిపోయాయి. ఈ కథ విని దుర్యోధనుడు తిరిగి తన తండ్రిని - "కురునంధనా! శీలం యొక్క తత్వాన్ని తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను. అది ఎలా సంపాదించవచ్చునో, ఆ ఉపాయాన్ని కూడా నాకు చెప్పు." అని అడిగాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - "నాయనా! శీలస్వరూపం, దానిని పొందే మార్గం ఈ రెండు విషయాలనూ మహాత్ముడైన ప్రహ్లాదుడు మొదటనే చెప్పాడు. శీలం సంపాదించుకొనే మార్గాన్ని మాత్రం నేను సంక్షిప్తంగా చెబుతాను. శ్రద్ధగా విను. (*12) మనోవాక్యాయములతో ఏ ప్రాణీకి ద్రోహం చేయకూడదు. అందరినీ దయగా చూడాలి. శక్తివనుసరించి దానమివ్వాలి. అందరూ ప్రశంసించే ఉత్తమమైన శీలం ఇదే. (*13) నీవు చేసే పని, పురుషార్థం ఏది అయినా ఇతరులకు హితం చేకూర్చకపోతే, దేనిని చేయడానికి నీవు సంకోచిస్తావో - దానిని ఏరకంగానూ చేయకూడదు. ఏ పనిని ఏ తీరుగా చేస్తే మానవసమాజంలో ప్రశంస కలుగుతుందో, ఆ పనిని ఆ రకంగానే చేయాలి. సంక్షిప్తంగా ఇదే శీలస్వరూపం. నాయనా! ఈ తత్వాన్ని చక్కగా గ్రహించు. యుధిష్ఠిరునికంటే కూడా గొప్ప సంపదను పొందాలనుకొంటే శీలవంతుడివి కా." అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "కుంతీనందనా! ధృతరాష్ట్రమహారాజు తన పుత్రునికి ఈ ఉపదేశం ఇచ్చాడు. నీవు కూడా దీనిని ఆచరించు. అందువలన నీకు కూడా ఆ ఘనమే ప్రాప్తిస్తుంది.

యమగౌతమ సంవాదము - ఆపత్సమయములో రాజయొక్క ధర్మము.

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ! అమృతం తాగడం వలన తృప్తి కలుగక, ఇంకా తాగాలనే కోరిక కలిగినట్లుగా మీ ఉపదేశం వింటున్న వాకు మనసులో తృప్తి కలగడంలేదు. ఇంకా వినాలనే కోరిక తలెత్తుతోంది. కనుక ధర్మం గురించే ఇంకా చెప్పండి. మీ ధర్మోపదేశం అనే అమృతం తాగడం వలన వాకు తృప్తి కలగడం లేదు." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నేను నీకు పూర్వం జరిగిన సంగతి ఒకటి చెబుతాను. పారియాత్రమనే పర్వతం మీద గౌతమమహర్షి ఆశ్రమం ఉంది. అక్కడ గౌతముడు అర్హవేల ఏళ్లపాటు తపస్సు చేశాడు. ఉగ్రమైన తపస్సులో మునిగి ఉండగా ఒకరోజున లోకపాలకుడైన యముడు స్వయంగా అక్కడికి విచ్చేసి అతనిని కలిసికొన్నాడు. ఋషిని దర్శించి సంతুষ্টుడైన యముడు అతనిని మిక్కిలి గౌరవించి - "చెప్పండి. నేను మీకు ఏమిసేవ చేయగలను?" అని అడిగాడు.

గౌతముడు - "ధర్మరాజా! దయచేసి నాకు ఈ విషయం చెప్పండి. ఎటువంటి పనిచేసి మానవుడు నూతాపితృముఖం నుండి విముక్తుడవుతాడు? పవిత్రమైన దుర్లభమైన లోకాలు

ఎలా పొందుతాడు?" అని అడిగాడు.

యమరాజు - "నూనవుడు తపస్సు చేయాలి. బాహ్యభ్యంతరాలలో పవిత్రునిగా ఉండాలి. ఎల్లప్పుడూ సత్యాన్ని మాట్లాడడం అనే ధర్మాన్ని ఆచరించాలి. ప్రతిదినం తల్లిదండ్రుల సేవలో నిమగ్నం కావాలి. ఎక్కువ దక్షిణలు ఇచ్చి అశ్వమేదయజ్ఞాన్ని చేయాలి. అందువల్ల ఉత్తమ లోకాలు కలుగుతాయి." అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! రాజుకు శత్రువులు పెరిగిపోయినప్పుడు, మిత్రులు విడిచివేసినప్పుడు, అతనివద్ద దనం, సైన్యం లేనప్పుడు అతని గతి ఏమిటి? దుష్టులైన మంత్రుల సహాయంతో రాజ్యంలోని భేదం వెల్లడి అవడం వలన రాజ్యభ్రష్టుడై దుర్బలుడైన రాజుపై బలవంతుడైన శత్రువు దండెత్తి వస్తే, సామనీతితో సంతి చేసుకోవడానికి ఏ అవకాశమూ లేకపోతే, అప్పుడేమి చేస్తే అతనికి మేలు జరుగుతుంది?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా! అతి నిగూఢమైన విషయం గురించి అడిగావు. నీవు ఇలా ప్రశ్నించి ఉండకపోతే, నేను ఈ సందర్భానికి తగిన ఉపదేశాన్ని చేయగలిగేవాడిని కాను. ధర్మం చాలా సూక్ష్మమైనది. శాస్త్రాన్ని పరిశీలించడం వలన దాని జ్ఞానం కలుగుతుంది. శాస్త్రం ద్వారా ధర్మాన్ని గూర్చి విని దానిని పాటించేవాడు, సదాచార పూర్వకంగా పాదుజీవనం గడిపేవాడు ఎక్కడైనా ఎవరైనా అరుదుగానే ఉంటారు. పైన చెప్పిన సంకటస్థితిలో, రాజుల ప్రాణాలు రక్షించుకోవడానికి ధర్మాంశం అధికంగా గల ఉపాయాన్ని చెబుతాను. శ్రద్ధగా విను. కాని ధర్మాన్ని ఆచరించాలనే ఉద్దేశ్యంతో నేను ఈ ధర్మప్రసంగాన్ని చెప్పాలనుకోవడం లేదు.

ఆపత్సమయంలో కూడా ప్రజలను కష్టపెడుతూ ధనం వసూలు చేస్తే ఆ వెనుక అది రాజుకు మృత్యువై కూర్చుంటుంది. ఇది అందరూ సమ్మతించినది. పురుషుడు శాస్త్రాలను అధ్యయనం చేసినకొద్దీ అతని జ్ఞానం వృద్ధి చెందుతుంది. దానివలన అతడు చిక్కులనుండి బయటపడడానికి స్వయంగానే ఉపాయాలను అన్వేషిస్తాడు.

ఇక నీప్రశ్నకు సంబంధించిన విషయాలు విను. కోశాగారం తగ్గిపోతే రాజు యొక్క బలం తగ్గిపోతుంది. కనుక అతడు ప్రజల నుండి ధనాన్ని గ్రహించి కోశాన్ని వృద్ధి చేసుకోవాలి. తరువాత మంచి సమయం వచ్చినప్పుడు ధనం మొదలైనవి ఇచ్చి ప్రజలపై అనుగ్రహం చూపాలి. ఇది ఎల్లప్పుడూ ఉండే

ధర్మం. పూర్వకాలంలోని రాజులు కూడా ఆపత్సమయాలలో ఈ ఉపాయాన్ని - ధర్మాన్ని ఆశ్రయించియే చేపట్టేవారు. సమర్థులైనవారి ధర్మం వేరేలా, ఆపదగ్రస్తులైన వారి ధర్మం వేరేలా ఉంటుంది. కాబట్టి ముందుగా కోశాన్ని నింపుకొని ఆపై ధర్మాన్ని పాటించాలి. రాజు ధర్మము నిలిచేలా, శత్రువుకు అధీనుడు కాకుండా ఉండేలా నడుచుకోవాలి. అతడు తన్ను తాను విపత్తిలో పడవేసుకోకూడదు. ప్రతి ఒక్క ఉపాయం చేతను అతడు తన్ను తాను ఉద్ధరించుకొనే ప్రయత్నం చేయాలి. ధర్మవేత్తలకు ధర్మంలోను, క్షత్రియులకు బలంలోను వైపుణ్యం కలగాలి. బ్రాహ్మణుడు జీవనాధారం లేక బాధపడుతున్నప్పుడు యజ్ఞం చేయడానికి అధికారం లేనివారిచేత కూడా యజ్ఞం చేయించినట్లుగా, తినదగని అన్నాన్ని కూడా తిన్నట్లుగా, జీవనాధారం లేని క్షత్రియుడు కూడా తపస్సుల, బ్రాహ్మణుల దనం తప్పించి, అందరి ధనం తీసుకోవచ్చును. కోశం, సైన్యం నష్టమై పోయివా, అంధరూ అవమానించివా కూడా క్షత్రియుడు భిచ్చమెత్తకూడదు, వైశ్యశూద్రుల యొక్క జీవనాధారాలతో గడుపకూడదు. క్షత్రియుడు తన ధర్మాన్ని అనుసరించి, యుద్ధంలో విజయం పొంది ధనోపార్జన చేయడమే ఉత్తమం. అతడు తన జాతివారి వద్ద భిక్షం అడిగి జీవవాన్ని గడుపుకోకూడదు.

ఆపద కాలంలో రాజు, ప్రజలు ఒకరినొకరు రక్షించుకోవాలి. ఇదే ఎప్పుడూ ఉండే ధర్మం. ప్రజలకు ఆపద కలిగినప్పుడు రాజు రాసుల కొద్దీ ధనాన్ని దోచుకొని వచ్చి వారిని ఆపదనుండి రక్షించినట్లే రాజుకు ఆపద కలిగినప్పుడు ప్రజలు కూడా అతనిని రక్షించాలి. తన జీవనాధారానికి బాధ కలిగినప్పుడు కూడా రాజు కోశాన్ని, రాజదండాన్ని, సైన్యాన్ని, మిత్రులను, ఇతరత్రా పోగు చేసిన ధనాన్ని ఎప్పుడూ రాజ్యానికి దూరం చేయకూడదు. మహామాయావి అయిన శంబరాసురుడు - "మనిషి తాను తినే తిండి గింజలనుండి కూడా మిగిల్చి విత్తనాలను రక్షించాలి." అని చెప్పాడు. ఇదే ధర్మజ్ఞుల అభిప్రాయం కూడా, ప్రజలు తిండికి బాధపడుతూ జీవనార్థం (ఇతర ప్రాంతాలలో) విదేశాలలో అలమటిస్తూ తిరిగితే ఆ రాజు ఎందుకూ కొరగానివాడు. రాజుకు కోశం, సైన్యం మూలం. వాటిలో సేనకు మూలం కోశం. సేన సమస్త ధర్మాలకు (రక్షణకు) మూలం. ధర్మం ప్రజలకు మూలం. కాబట్టి అన్నిటికీ మూలమైన కోశాన్ని వృద్ధి పొందించాలి. కోశమే లేకపోతే సైన్యం ఎలా ఉంటుంది? కాబట్టి

ఆపదకాలంలో ధనాన్ని సంగ్రహించడం కోసం ప్రజలను కొద్దిగా అణచవలసివచ్చినా, రాజుకు దోషం లేదు. యుధిష్ఠిరా! రాజుకు రాజ్యరక్షణ కంటే మించిన ధర్మం లేదు. ఇదే రాజుకు ముఖ్యధర్మమని చెప్పబడింది. దీనికి విరుద్ధంగా ప్రజలను బాధపెట్టి ధనాన్ని తీసుకోవచ్చునని పైన చెప్పిన విషయం కేవలం ఆపత్కాలానికే, ఎల్లప్పుడూ కాదు. కాబట్టి ధర్మం ద్వారానే కోశాన్ని సంగ్రహించాలి. దానికోసం ఎప్పుడూ అదర్మాన్ని ఆశ్రయించకూడదు.

ఆపత్సమయములో రాజు యొక్క కర్తవ్యము - మర్యాదను పాటించు దమ్యులకు కలుగు నద్గతి.

యుధిష్ఠిరమహారాజు - "పితామహా! రాజు యొక్క శక్తి క్షీణించి, అతడు దీర్ఘసూత్రు అయినపుడు, అతని నగరం, రాజ్యం శత్రువులు పంచినేసుకొన్నప్పుడు అతని మంత్రులలో ఏకాభిప్రాయం లేనపుడు, అతడు దుర్బలుడైనపుడు, శత్రురాజులు అతని మనసుకు కంగారు కలిగించినపుడు - అతడు ఏమి చేయాలి?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు - "పై నుండి వచ్చిపడిన శత్రువు ధర్మార్థములలో నేర్పరి, పవిత్రచరిత్రుడు అయితే వెంటనే అతనితో సంది చేసికొని, పరంపరాగతమైన తన రాజ్యాన్ని శత్రువు చేతి నుండి రక్షించు కోవాలి. కోశం, సైన్యం వదిలివేస్తేనే ఆపదలనుండి గట్టెక్కుగలిగితే, ధర్మార్థాలు తెలిసినవాడు ఎవడు వాటికోసం తన శరీరాన్ని చిక్కుల్లో పడవేసు కొంటాడు?" అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ! లోపలలోపల మంత్రులు విరోధిస్తే, బాహ్యంగా నగర గ్రామాలను శత్రువు నలిపినేస్తే, కోశాగారం ఖాళీ అయిపోతే, గూఢ రహస్యాలన్నీ బట్టబయలు అయిపోతే, అటువంటి ధశలో రాజు ఏమి చేయాలి?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - అటువంటి స్థితిలో వెంటనే సంది అయినా చేసుకోవాలి లేదా అకప్పాత్తుగా తన ప్రబలపరాక్రమం చూపి శత్రువును రాజ్యం నుండి వెళ్లగొట్టాలి. అటువంటి ప్రయత్నం చేసే సమయంలో మరణించివా అధి పరలోకంలో హితకరమైనదే అవుతుంది. సైన్యానికి తనపై అనురాగం ఉంటే, వారిలో ఉత్సాహం కూడా ఉంటే కొద్దిగానే ఉన్నప్పటికీ కూడా దాని సహాయంతో రాజు భూమిని జయించగలడు. అతడు యుద్ధంలో చనిపోతే స్వర్గానికి వెళతాడు. శత్రువును చంపితే మహారాజ్యాన్ని అనుభవిస్తాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! రాజు తనకు పరమధర్మమైన

లో కరక్షణను నిర్వర్తించలేనపుడు, ఈ భూమిపై జీవితాలు గడుపుకోవడానికి ఆదారభూతమైన పాధనాలన్నిటిపైన దోపిడీ దారులే అధికారులైనపుడు రాజు ఏమి చేయాలి? అటువంటి అపదనమయం వచ్చినపుడు బ్రాహ్మణుడు దయావశుడై తన బార్యబిడ్డలను వధలలేక పోతే, అతడు ఎటువంటి జీవనాధారాన్ని చేపట్టాలి?" అని అడిగాడు?

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! అటువంటి స్థితిలో బ్రాహ్మణుడు తన జ్ఞానబలంతో జీవితాన్ని గడుపుకోవాలి. రాజు తిరిగి తన రాజ్యాన్ని పొందగోరితే, అతడు ఏ విధంగానూ రాజ్యవ్యవస్థను చెడగొట్టకుండా, ప్రజలను తనవారిగా తలచి, వారిని రక్షించడానికి, వారు ఇవ్వకపోయినా వారి నుండి దనం తీసుకోవచ్చును. కాని (ఆపదలో పడినా కూడా) ఋత్విక్కులు, పురోహితులు, ఆచార్యులు, బ్రాహ్మణులు మొదలైన ఆదరణీయులను బాధించకూడదు - వారి నుండి ధనం తీసుకోకూడదు. అన్ని లోకాలకూ ప్రమాణభూతమైన విషయాన్నే నేను నీకు చెప్పాను. మానవులందరూ దీనినే విశ్వసించి, దీని ప్రకారమే నడుచుకోవాలి. నగరవాసులుగాని, గ్రామవాసులుగాని చాలామంది కోపంతో రాజు వద్దకు వచ్చి ఒకరిని ఒకరు నిందించివా, పాగిడివా, రాజు వారి మాటలు విని ఎవరినీ తిరస్కరించకూడదు. సత్కరించకూడదు. ఎందుకంటే ఇతరులను నిందించడం దుష్టుల స్వభావమే, సత్పురుషులు ఎప్పుడూ ఇతరుల గుణాలను గానం చేస్తారు. భగవదవతారులు, సత్పురుషులు అన్ని విదాలా మెచ్చుకొనిన, తన హృదయానికి కూడా ఆమోదయోగ్యమైన దర్మాన్నే రాజు ఆచరించాలి. సత్పురుషులు వినయంతో కూడిన ఏ మార్గాన్ని అనుసరించారో తాను కూడా అదే మార్గాన్ని అనుసరించాలి. రాజర్షుల యొక్క ఆచరణ ఇలాగే ఉంటూ ఉంటుంది.

రాజా! రాజు తన రాజ్యం నుండి, శత్రురాజ్యం నుండి ధనం గ్రహించి తన కోశాన్ని నింపుకోవాలి. కోశం వలననే ధర్మం వృద్ధి పొందుతుంది. దానివల్లనే రాజ్యం యొక్క మూలం కూడా విస్తరిస్తుంది. కోశాన్ని రక్షించడం, దానిని పెంచడం రాజుకు నిత్యధర్మం. కాని రాజు బలహీనుడయితే అతనివద్ద కోశం ఎలా ఉంటుంది? కోశహీనుడైన వానివద్ద సైన్యం ఎలా ఉంటుంది? సైన్యం లేకుండా రాజ్యం ఎలా నిలుస్తుంది? రాజ్యహీనుడయిన వానివద్ద సంపద ఎలా ఉండగలుగుతుంది? కాబట్టి రాజు సర్వదా కోశాన్ని, సైన్యాన్ని,

సుహృదులను పెంచుకొంటూనే ఉండాలి. ఎందుకట్టే విరుగుతుంది గాని వంగదు. అలాగే రాజు కూడా ఎంతగా నష్టపోయినా సరే అణచివేతకు గురికాకూడదు. ప్రజల మనసులు ఆనందంగా ఉండే లోకమర్యాదను రాజు స్థాపించాలి. లోకంలో సాధారణమైన పనులలో కూడా మర్యాదనే అంగీకరిస్తారు. లోకంలో ఇహపరలోకాలు రెండింటినీ అంగీకరించనివారు కూడా ఉంటారు. అటువంటి నాస్తికులను ఎప్పుడూ విశ్వసించకూడదు. యుద్ధం చేయకపోయినా చంపడం, పరస్త్రీని బలాత్కరించడం, కృతఘ్నత, బ్రాహ్మణ దనాన్ని తీసుకోవడం, ఎవరి సర్వస్వాన్ని అయినా అపహరించడం, స్త్రీని అపహరించడం, ఏదైనా గ్రామాన్ని ఆక్రమించుకొని దానికి అధికారి అయిపోవడం - ఇవన్నీ బంధిపోటులు కూడా నింద్యాలుగానే పరిగణిస్తారు.

యుధిష్ఠిరా! మర్యాదను పాటించే ధన్యుడు (బంధిపోటు) చనిపోయాక దుర్గతి చెందడు. ఈ విషయంలో ఒక పూర్వకథ ప్రసిద్ధంగా ఉంది. కాయవ్యుడు అనే నిషాదపుత్రుడు బంధిపోటు అయినాకూడా సిద్ధిని పొందాడు. అతడు చాలా బుద్ధిమంతుడు, పరాక్రమశాలి, శాస్త్రజ్ఞుడు, క్రొర్యం లేనివాడు, ఆశ్రమధర్మాలను పాటించేవాడు, బ్రాహ్మణ భక్తుడు, గురువులను పూజించేవాడు, అతడు క్షత్రియుని వలన నిషాదజాతి స్త్రీ యొక్క కడుపున పుట్టిన వాడు. అతడు ఉదయం, సాయంత్రం రెండు పూటలా అడవికి వెళ్లి మృగాలసమూహాలను బెదరగొడుతూ ఉండేవాడు. అతనికి దేశకాలాల గురించి మంచి పరిజ్ఞానం ఉంది. అతడు ఎప్పుడూ పారియాత్రా పర్వతం మీద తిరుగుతూ ఉండేవాడు. అతడు అన్నిరకాల ప్రాణుల స్వభావాలను ఎరుగును. అతని గురి ఎప్పుడూ వ్యర్థం కాలేదు. అతని ఆయుధం అత్యంతదృఢమైనది. అతడు ఒక్కడే వేలమంది పైనికులను జయిస్తూ ఉండేవాడు. ఆ విధంగా ఆ విశాలమైన అడవిలో ఉంటూ చెవిటివారు, గుడ్డివారు అయిన తన తల్లిదండ్రులను ఇతర వృద్ధులను, పెద్దలను సేవిస్తూ ఉండేవాడు. మాన్యులైన సత్పురుషులను సత్కరిస్తూ, వారికి భోజనం పెడుతూ రకరకాలుగా సేవిస్తూ ఉండేవాడు.

మర్యాదాతిక్రమణం, రకరకాల క్రూరకర్మలు చేసే ఎన్నో వేలమంది దన్యులు ఒకపారి అతనితో - "నీవు దేశకాలాలు, ముహూర్తాలు ఎరిగినవాడవు, బుద్ధిమంతుడవు, పరాక్రమశాలివి, దృఢప్రతిజ్ఞుడవు కూడా. కనుక నూ అందరి సలహాప్రకారం నీవు మాకు సర్దారుని కా. నీవు మమ్మల్ని ఎలా ఆజ్ఞాపిస్తే, అలాగే నడుచుకొంటాము. నీవు నీ తల్లిదండ్రులలాగే మమ్మల్ని

కూడా యథోచితంగా రక్షించు." అన్నారు.

అందుపై కాయవ్యధుడు - "ప్రియసోధరులారా! స్త్రీలు, పిరికివారు, బాలకులు, తపస్సుల మీద మీరు ఎప్పుడూ చేయి చేసుకోకూడదు. యుద్ధం చేయకూడదనుకొనేవారిని చంపకూడదు. స్త్రీలను ఎప్పుడూ బలవంతంగా పట్టుకోకూడదు. స్త్రీహత్యకు ఎప్పుడూ దూరంగా తప్పించుకొని ఉండాలి. బ్రాహ్మణులకు హితం చేకూర్చడంపై శ్రద్ధ చూపాలి. వారిని రక్షించడానికి అవసరమయితే యుద్ధం కూడా చేయాలి. సత్యాన్ని ఎప్పుడూ విడిచిపెట్టకూడదు. దేవతలను, పితరులను, అతిథులను పూజించే ఇండ్లలో ఎప్పుడూ విఘ్నాలు కలిగించకూడదు. ప్రాణులందరిలోకి బ్రాహ్మణుడు విశేషంగా రక్షణీయుడు. కనుక అవసరమయితే తన సర్వస్వాన్ని ఒడ్డి అయినా అతని సేవ చేయాలి. చూడండి. బ్రాహ్మణులు కుపితులై అనిష్టం కలగాలని అనుకొంటే, అతనిని ముల్లోకాలలో ఎవరూ రక్షించలేరు. బ్రాహ్మణులను నిందించేవాడు, లేదా వారి వినాశవాన్ని కోరుకొనేవాడు సూర్యోదయం కాగానే చీకట్లు నశించిపోయినట్లుగా తప్పకుండా నశించిపోతాడు. సత్పురుషులను బాధించేవానిని వధించమని శాస్త్రాలు ఆదేశించాయి. దుష్టులను ధండించడానికే దండవిదానం ఉంది కాని, తన ధనాన్ని పెంచుకోవడానికి కాదు. దమ్యజాతిలో పుట్టినప్పటికీ ధర్మశాస్త్రాను సారంగా నడుచుకొనేవారు బందిపోటులు అయినప్పటికీ త్వరలోనే సిద్ధిని పొందుతారు. (చూడండి. ఈ విషయాలన్నీ మీకు అంగీకారమయితే నేను మీకు సరదారుగా ఉంటాను.)

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! అప్పుడు వారందరూ కాయవ్యధిని ఆదేశాన్ని అనుసరించారు. దానితో వారందరికీ ఉన్నతి కలిగింది. వారు పాపాలు చేయడం కూడా నూనివేశారు. ఈ పుణ్యకార్యం వలన కాయవ్యధుడు కూడా మిక్కిలి గొప్ప సిద్ధిని పొందాడు. ఎందుకంటే అలాచేసి అతడు సత్పురుషులను రక్షించాడు, దమ్యులను పాపాలనుండి తప్పించాడు. ప్రతిధినం ఈ కాయవ్యధిని కథను మననం చేసినవానికి ఏ రకమైన ప్రాణులవల్లను భయంలేదు.

రాజు ధనసంగ్రహము చేయవలసిన స్థానములు - మూడు చేపలకథ.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! రాజులు తమ కోశాగారాలను నింపుకొనే విషయమై బ్రహ్మచెప్పిన కొన్ని గాధలను మహాత్ములు చెపుతూ ఉంటారు. యజ్ఞానుష్ఠానం చేసే ద్విజుల ధనాన్ని రాజు తీసుకోకూడదు. దేవోత్తరసంపత్తిని

కూడా తాకకూడదు. ఆ! దోపిడీ దారుల యొక్క, ధర్మకార్యాలు చేయని వారి యొక్క ధనాన్ని తీసుకోవచ్చును. హవిష్యాన్నంతో దేవతలను, పితరులను, అతిథులను పూజించనివారి ధనం నిరర్థకమని ధర్మజ్ఞులు చెపుతూ ఉంటారు. ధార్మికుడైన రాజు ఇటువంటి ధనాన్ని లాగి వేసుకొని ప్రజాపాలనం చేయాలి. దుష్టుల నుండి ధనాన్ని లాగుకొని సత్పురుషులకు ఇచ్చే రాజు అన్నిరకాల ధర్మాలు తెలిసినవాడు. నేల మీద ధూళిని నలపడం వలన ఇంకా సన్నని రేణువులుగా మారినట్లు ఆలోచించినకొద్దీ ధర్మస్వరూపం ఉత్తరోత్తరం సూక్ష్మంగా ఉంటుంది.

యుధిష్ఠిరా! సమయం కంటే ముందుగానే కార్యాన్ని చక్కపెట్టుకొనేవానిని "అనాగతవిదాత" అంటారు. సరిగ్గా సమయానికే పనిని చక్కపెట్టుకొనే ఉపాయశాలిని "ప్రత్యుత్పన్నమతి" అంటారు. ఈ ఇద్దరే సుఖపడగలరు. దీర్ఘసూత్రి అయితే నష్టపోతాడు. దీర్ఘసూత్రి యొక్క కర్తవ్యాకర్తవ్యములను నిశ్చయించే ఒక అందమైన కథను చెపుతాను. శ్రద్ధగా విను. నీరు ఇంకిపోతున్న ఒక చెరువులో చాలా చేపలు ఉన్నాయి. వాటిలో కార్యకుశలులైన మూడు చేపలు కూడా ఉన్నాయి. ఆ మూడూ కలిసే జీవించేవి. అందులో ఒకటి దీర్ఘసూత్రి. ఒకరోజున కొంతమంది జాలరులు అన్నివైపుల నుండి తూములను తెరిచి ఆ చెరువులోని నీటిని చుట్టుపక్కల పల్లపుభూములలోకి ప్రవహింప చేయసాగారు. చెరువులో నీరు తగ్గిపోవడం చూసి దీర్ఘదర్శి రాబోయే అపాయాన్ని ఊహించి ఇద్దరు స్నేహితులతో - "ఈ చెరువులో ఉండే ప్రాణులన్నిటికీ ఆపద రాబోతున్నట్లు తెలుస్తోంది. మనం బయటపడే మార్గం మూసుకుపోయేలోగానే వెంటనే మనం ఇక్కడినుండి వెళ్లిపోవాలి. మీకు కూడా నా సలహా సరియైనదే అనిపిస్తే వేరే ఇంకొక చోటికి వెళ్లిపోదాం. పదండి." అన్నది. అందుపై దీర్ఘసూత్రి - "నీవు చెప్పినది బాగానే ఉంది. కాని ఇప్పుడే మనం తొందరపడనక్కరలేదని నా ఉద్దేశ్యం." అన్నది. అనంతరం ప్రత్యుత్పన్నమతి - "అహా! సమయం వచ్చినపుడు నా బుద్ధి ఉపాయాన్ని వెదకడంలో ఎప్పుడూ గురితప్పిపోలేదు." అన్నది. ఆ ఇద్దరి అభిప్రాయం తెలుసుకొన్న బుద్ధిమంతురాలయిన దీర్ఘదర్శి ఆ రోజే ఒక తూము ద్వారా లోతైన జలాశయానికి వెళ్లి పోయింది.

కొంతసేపటి తరువాత జలాశయంలోని నీరు ఇంచుమించు అడుగంటి పోయిందని చూసిన జాలరులు అందులోని

చేపలనన్నిటినీ వలలువేసి పట్టుకొన్నారు. అన్నిటితో పాటుగా దీర్ఘసూత్రికూడా వలలో చిక్కింది. జాలరులు వల ఎత్తినపుడు ప్రత్యుత్పన్నమతి కూడా అన్ని చేపలతోపాటు చేరి వచ్చినదానిలా పడిఉంది. వారు వలలో చిక్కిన వేపలనన్నిటినీ తీసుకొని లోతుగా నీరున్న ఇంకొక చెరువులోకి వచ్చి, వాటిని అందులో కడుగపాగారు. ఆ సమయంలోనే ప్రత్యుత్పన్నమతి వలనుండి బయటపడి నీటిలో దూరిపోయింది. కాని మందబుద్ధి అయిన దీర్ఘసూత్రి కదలక మెదలక చనిపోయింది.

మోహవశుడై ఈ రీతిగా తన నెత్తిమీదికి వచ్చిన మృత్యువును, పసిగట్టలేనివాడు ఆ దీర్ఘసూత్రి అనే నేపవలె వెంటనే నశించిపోతాడు. "నేను చాలా కార్యకుశలుడిని" అనుకొంటూ ముందుగానే తనకు మేలు కలిగించే ఉపాయం చూసుకోనివాడు ప్రత్యుత్పన్నమతి అనే మత్స్యంవలె సంశయస్థితిలో పడతాడు. అందుకే అవాగతవిధాత, ప్రత్యుత్పన్నమతి. ఈ ఇద్దరే సుఖపడతారని, దీర్ఘసూత్రి నష్టపోతాడని చెప్పారు. దర్మశాస్త్రంలోను, మోక్షశాస్త్రంలోను ఋషులు వీరినే ప్రధాన అధికారులుగా అంగీకరించారు. వీరే ఐశ్వర్యానికి కూడా అధికారులు. తగిన దేశకాలాలలో చక్కగా ఆలోచించి, జాగ్రత్తగా మంచి రీతిలో తన పనిని చేసుకొనేవాడు తప్పక దాని ఫలాన్ని పొందుతాడు.

శత్రువుల మధ్య చిక్కిన రాజయొక్క కర్తవ్యము - పలితరోమశులకథ.

యుధిష్ఠిర మహారాజు - "భరతసత్తమా! శత్రువులు చుట్టు ముట్టినా కర్తవ్యమూఢత్వం పొందని రాజు యొక్క బుద్ధివిశేషం తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను. బలవంతులైన శత్రువులు అనేకులు ఒక దుర్బలుడైన రాజును అన్నిరకాలుగాను మింగివేయడానికి సిద్ధంగా ఉన్నపుడు అసహాయుడు, ఒంటరి అయిన ఆ రాజు ఏమి చేయాలి? అతడు వారిలో ఎవరితో యుద్ధం నేయాలి? ఎవరితో సంది చేయాలి? ఒకవేళ బలవంతుడై కూడా శత్రువుల మధ్య చిక్కితే, అతడు ఎలా వ్యవహరించాలి? అన్ని కర్తవ్యాలలోను రాజుకు ఇదే ప్రధానమైనది. మీ వంటి సత్యసంధులు, జితేంద్రియులు, అయిన మహాపురుషులు తప్ప వేరెవరూ ఈ విషయాన్ని చెప్పలేరు. కాబట్టి మీరు బాగా ఆలోచించి ఇదే విషయాన్ని చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "వాయవా! నీవు అడిగిన ప్రశ్న బాగానే ఉంది. ఆపత్సమయాలలో ఏమి చేయాలనేది

అందరికీ తెలియదు. నేను నీకు ఈ రహస్యాలన్నీ చెబుతాను. శ్రద్ధగా విను. కొన్ని కారణాలవలన ఒకప్పుడు శత్రువు మిత్రుడవుతాడు, ఒకప్పుడు మిత్రుని మనసుకూడా చెడిపోతుంది. భిన్నభిన్న కార్యాలకు ఇలాంటి ప్రభావం కూడా ఉంటుంది. వాస్తవానికి ఈ శత్రుమిత్రులనే పరిస్థితి ఎప్పుడూ ఒక్కలాగే ఉండదు. కాబట్టి తన కర్తవ్యకర్తవ్యములను, దేశకాలాలను ఆలోచించుకొని కొందరిని విశ్వసించాలి. కొందరితో యుద్ధం చేయాలి. ప్రాణాలకు ముప్పు ఏర్పడినపుడు శత్రువులతో కలిసిపోయి వారిని రక్షించాలి. ఈ విషయంలో ఒక వటవృక్ష మూలంలో నివసించే మార్జాల మూషికముల సంవాదమనే ప్రాచీనేతిహాసం ప్రసిద్ధంగా ఉంది.

ఒక అడవిలో పెద్ద వటవృక్షం ఒకటి ఉంది. అది ఎన్నో లతలు, ఊడలతో దట్టంగా ఉంది. దానిపై అనేక పక్షులు గూళ్లు కట్టుకొని నివసిస్తున్నాయి. పొడవైన కొమ్మలతో, మేఘంవలె దట్టమైన ఆ చెట్టు అడవిలో చాలా దూరం వరకు వ్యాపించింది. దాని నీడ చాలాచల్లగా ఉంటుంది. ఆ చెట్టు మీద అనేక సర్పాలు, అడవి ప్రాణులు విశ్రమిస్తూ ఉంటాయి. దాని మూలంలోనే పలితుడనే పేరుగల తెలివైన ఎలుక ఒకటి వంద రంధ్రాలు గల భిలాన్ని ఏర్పరచుకొని నివసిస్తోంది. దాని కొమ్మపై రోమశుడనే ఒక పిల్లి ఉంది. అది ఎంతోకాలం నుండి పక్షులను తింటూ అమితానందంగా అక్కడే తన రోజులు గడుపుతోంది. ఒకసారి ఒక చండాలుడు ఆ అడవికి వచ్చి అక్కడ డేరా వేశాడు. సూర్యుడు అస్తమించగానే ప్రతిరోజు అతడు తన వలను పరిచి, నరములతో చేసిన దాని త్రాళ్లను యధాస్థానంలో కట్టి ఆనందంగా తనగుడిసెకు వెళ్లి నిద్రపోతూ ఉండేవాడు. రాత్రులందు అనేక అడవి ప్రాణులు ఆ వలలో చిక్కుకొనేవి. వాటిని అతడు ఉదయాన్నే వచ్చి పట్టుకొనేవాడు. ఎంతో జాగ్రత్తగా ఉంటూ ఉన్నా పిల్లి ఒకరోజున ఆ వలలో చిక్కుకొంది. ఇది చూసిన ఎలుక (పలితుడు) నిర్భయంగా అడవిలో ఆహారం వెదుకుకోవడానికి వెళ్లింది. ఇంతలో దాని దృష్టి జీవాలను ప్రలోభపెట్టడానికి చండాలుడు వేసిన మాంసపుముక్కలపై పడింది. అందుకని అది వలపైకి ఎక్కి వాటిని తినసాగింది. మాంసం తినడంలో మునిగిపోయి, అది మనసులోనే బంధనంలో చిక్కుకొన్న తన శత్రువును గూర్చి నవ్వుకొన్నది. ఇంతలోనే దాని దృష్టి ఇంకొక శత్రువుపై పడింది. అది హరిణమనే పేరుగల ముంగిస. అక్కడే భూమిలో కన్నం నేనుకొని నివసిస్తోంది. ఎలుక యొక్క వాసన పసిగట్టి

వెంటనే అది కన్నం నుండి బయటకు వచ్చింది. ఇటు ఈ ముంగిస తన ఎరను పట్టుకోవడానికి వాలుక చప్పరిస్తూ నేలపై నిలబడి ఉంది. ఎలుక అటుపైకి చూడగానే మట్టిచెట్టు కొమ్మపై కూర్చున్న తన శత్రువు ఇంకొకటి కనిపించింది. అది మట్టిచెట్టు తొర్రలో నివసించే చంద్రకమనే గుడ్లగూబ. ఈ రీతిగా గుబ్బగూబ, ముంగిసల మధ్యపడి ఎలుకకు చాలా భయం కలిగింది. అది విచారంలో మునిగిపోయింది.

ఆ సమయంలో ధానికొక ఆలోచన తట్టింది. "ఏదైనా ప్రాణి ఆపదలో పడి, ప్రాణాపాయం సమీపించినపుడు, ఏ ఉపాయంతోనైనా సరే ప్రాణాలను కాపాడుకోవాలి. ఇప్పుడు వా నెత్తి మీదికి వచ్చిన ఆపద, ఎటు చూసినా వా ప్రాణాలు హరించేదిగానే ఉంది. నేలకు దిగి పారిపోదామంటే ముంగిస నన్ను తినేస్తుంది, ఇక్కడే ఉందామా అంటే గుడ్లగూబ ఎగరేసుకుపోతుంది. వలను కొరుకుదామంటే పిల్లి నన్ను వదలదు. కాని ఇటువంటి స్థితిలో కూడా వా వంటి బుద్ధిమంతులు కంగారుపడకూడదు. పిల్లి వాకు జన్మశత్రువు. కాని ఇప్పుడది ఆపదలో ఉంది. మంచిది. తన ప్రయోజనం కోసమైనా ఈ మూర్ఖపుపిల్లి వా మాటను అంగీకరిస్తుందో లేదో ప్రయత్నించి చూస్తాను. ఆపదలో చిక్కుకోవడం వలన ఇప్పుడు ఇది వాతో కలిసిమెలిసి ఉండే అవకాశం ఉంది. ఆపద కలిగినప్పుడు ప్రాణరక్షణ కోసం బలవంతుడు కూడా తన సమీపవర్తి అయిన శత్రువుతో అయినా కలిసి ఉండాలని పెద్దలు చెబుతూ ఉంటారు. బుద్ధిమంతుడయిన శత్రువైనా మంచిదేకాని, మూర్ఖుడైన మిత్రుడు ఎందుకూ పనిచేయడు. వా శత్రువయిన పిల్లి ద్వారానే ఇప్పుడు వా ప్రాణాలు రక్షింపబడగలవు. కనుక దీని ప్రాణరక్షణకు నేను దీనికి వా అంగీకారం తెలియజేస్తాను." అని ఆలోచించింది.

జరుగబోయే ధానిని పసిగట్టగల ఎలుక పిల్లికి నచ్చచెబుతూ "మార్జాల సోదరా! ఇంకా బ్రతికే ఉన్నావా? నేను ఇప్పుడు నీతో మిత్రుని వలె మాటలాడుతున్నాను. నీ ప్రాణాలు దక్కాలని నేను కోరుకుంటున్నాను. ఎందుకంటే ఇందులో ఇద్దరి మేలు ఇమిడిఉంది. సోదరా! భయపడకు. నీవు ఆనందంగా బ్రతికి ఉండగలవు. నీవు నన్ను చంపకుండా ఉంటే నిన్ను నేను ఉద్ధరించగలను. నేను వా మనసులో భాగా ఆలోచించుకొని నీకోసం, వా కోసం కూడా ఒక ఉపాయం ఆలోచించాను. ధాని వల్ల ఇద్దరికీ ఒక్కలాంటి మేలే కలుగుతుంది. చూడు. ఈ ముంగిస, ఈ గుడ్లగూబ నన్ను చంపడానికే కాచుకొని ఉన్నాయి. అవి ఇంకా వామీద

ధాడి నేయలేదు కాబట్టి ఇంతవరకు బ్రతికి ఉన్నాను. గుడ్లు గిరగిరతిప్పుతూ గుడ్లగూబ కొమ్మమీద కూర్చుని హుంకారాలు చేస్తూ వానైపే చూస్తోంది. ఈ పాపాత్ముని వలన నాకు చాలా భయం కలుగుతోంది. ఏడు అడుగులు కలిసి నడిస్తే సత్పురుషులమధ్య సఖ్యం ఏర్పడుతుంది. నీవు కూడా చాలా బుద్ధిమంతుడవు. కాబట్టి వాతో చెలిమి చేయి. ఇప్పుడు నీ వలన నాకు ఎటువంటి భయమూ లేదు. ఇన్నాళ్లు కలిసి ఉన్నందుకు నేను కూడా నా దర్మం నిర్వర్తిస్తాను. వా సహాయం లేనిదే నీవు ఈ వలను తెంపుకోలేవు. అవును. నీవు నన్ను చంపకుండా ఉంటే నేను నీ బంధాలను తెంచగలను. ఇందువల్లనే మన ఇద్దరిమధ్య పరస్పరప్రేమ పెరుగుతుందని, ప్రతినిత్యం మనం కలుసుకోవచ్చునని నా కోరిక. చూడు. ఎవరైన ఒక కట్ట ఆసరాతో లోతైన నదిని ధాటుతూ ఉన్నప్పుడు, అతడు ఆ కట్టను ఒడ్డుకు చేర్చుతున్నాడు, ఆ కట్ట అతనిని నదిని ధాటిస్తోంది. అలాగే మనం ఇద్దరం కలిసి ఉండవచ్చును. నేను నిన్ను ఈ విపత్తి నుండి గట్టెక్కిస్తాను, నీవు నన్ను ఈ ఆపద నుండి కాపాడు." అని చెప్పింది.

ఈ రీతిగా పలితుడనే ఆ ఎలుక ఇద్దరికీ మేలు నేకూర్చే మాట చెప్పగానే, అది యుక్తియుక్తంగాను, అంగీకారయోగ్యంగాను ఉందని తలచి, తెలివైన ఆ పిల్లి తాను ఉన్న పరిస్థితిని గమనించుకొని, ధానిని ఎంతో కొనియాడి, ధానివైపు చూస్తూ - "సోమ్యుడా! నీవు నన్ను బ్రతికించాలని అనుకోవడం చూసి నాకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. ఇప్పుడు నేను అవశ్యం పెద్ద ఆపదలోనే చిక్కుకొన్నాను. అంతకంటే మించిన విపత్తి నీ తలపై తిరుగుతోంది. కాబట్టి ఆపదగ్రస్తులమైన మన ఇద్దరిమధ్య వెంటనే సంది జరగాలి. నేను నీలును బట్టి తప్పకుండా నీ పని నెరవేర్చే ప్రయత్నం చేస్తాను. ఈ విపత్తి తొలగిపోతే, నీవు చేసిన ఉపకారం ఊరికే పోదు. ఇప్పుడు నాగర్వం అణగిపోయింది. నీపట్ల నాకు భక్తి కలుగుతోంది. ఇక నేను నిన్ను శరణుచొచ్చాను. నీవు చెప్పినట్లే చేస్తాను." అన్నది.

లోమశుడు ఇలా అనగానే పలితుడు సాభిప్రాయంగా "ఇప్పుడు వాకు ముంగిస వలన చాలా భయం కలుగుతోంది. నేను నీ ఒడిలో దాగుకోవాలనుకుంటున్నాను. నీవు నన్ను రక్షించు. చంపవద్దు. అటు గుబ్బగూబ వా ప్రాణాలు తీయడానికి సిద్ధంగా ఉంది. ధాని నుండి కూడా నన్ను కాపాడు. అనంతరం నీ వలను నేను కొరుకుతాను. ఇది నేను ఒట్టువేసి మరీ

చెపుతున్నాను." అన్నది.

ఎలుక చెప్పిన ఈ యుక్తియుక్తమైన మాటలు విని లోమశుడు ధానివైపు ఆనందంగా చూసి, దాని మాటలను స్వాగతించి దానిని సత్కరించి సాహార్థ్యపూర్వకంగా - "నీవు వెంటనే ఇక్కడికిరా. దేవుడు నీకు మేలు చేయుగాక. నీవు నాకు ప్రాణసమానుడవైన ప్రియసఖుడవు. ఇప్పుడు నీ దయవలననే నా ప్రాణాలు రక్షించబడతాయి. కాబట్టి మిత్రుడా! రా, నీవు, నేను ఇద్దరం సంది చేసుకుందాం. సోదరా! ఈ సంకటస్థితినుండి బయటపడిన తరువాత నేను నీకు, నీ మిత్రులకు, బంధువులకు అందరకూ మీకు ఇష్టమైన మేలైన పనులనే చేస్తూ ఉంటాను." అన్నది.

ఎలుక - "సోమ్యుడా! ఈ ఆపద నుండి తప్పించుకొన్నాక నేను కూడా నీకు ప్రీతిని కలిగిస్తాను. నీవు నాకు ఇష్టం కలిగించినప్పుడు నేను కూడా అవశ్యం నీకు మేలు చేస్తాను. ఉపకారానికి ప్రత్యుపకారంగా ఎంత చేసివా కూడా అది మొదట ఉపకారం చేసిన వాని యొక్క సత్కర్మకు సాటిరాదు. ఎందుకంటే ప్రత్యుపకారం చేసినవాడు ఉపకారానికే ఉపకారం చేస్తున్నాడుకాని, మొదట ఉపకారం చేసినవాడు ఏ కారణం లేకుండానే అలా చేస్తున్నాడు. అన్నది.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! ఈ రీతిగా పిల్లకి దాని స్వార్థాన్ని బాగా తెలియచెప్పి ఎలుక ఆనందంగా దాని ఒడిలోకి వెళ్లి కూర్చుంది. పిల్ల కూడా దానికి ఎంత నిర్భయత్వం కలిగించిందంటే తల్లిదండ్రుల ఒడిలో ఉన్నట్లుగా అది దాని గుండెలకు కరచుకొని నిద్రపోయింది. ముంగిస, గుడ్లగూబ - ఎలుక పిల్ల ఒడిలో దాగుకోవడం చూసి నిరాశచెందాయి. ఆ రెండింటి మధ్య ఉన్న ప్రేమానుబంధం వాటికి ఆశ్చర్యం కలిగించింది. చివరికి అవి నిరాశచెంది తమ తమ నెలవులకు వెళ్లిపోయాయి. ఎలుకకు దేశకాల పరిస్థితులు చాలా బాగా తెలుసును. అందుకని అది పిల్ల శరీరం మీదికి ఎక్కి వేటగాని రాకకు ప్రతీక్షిస్తూ మెల్ల మెల్లగా వలను కొరుకసాగింది. వలలో చిక్కుకొన్న ఆందోళనవల్ల పిల్లకి విసుగుగా ఉంది. ఎలుక వలను వేగంగా కొరకకపోవడం చూసింది. అందుకని తొందరచేయడానికి దానిని హెచ్చరిస్తూ - "సోమ్యుడా! నీవు ఎందుకు తొందరగా చేయవు? చూడు. వేటగాడు వచ్చేస్తూ ఉంటాడు. అతడు రావడానికి ముందుగానే నావలను కొరికినేయి." అన్నది.

అందుకు సమాధానంగా పలికుడు - "సోదరా! ఊరుకో. కంగారు పడకు. నాకు సమయం బాగా తెలుసును. అవసరమైన

సమయం వచ్చినప్పుడు నేను ఎప్పుడూ పొరపాటు చేయను. అసమయంలో చేసిన పని చేసినవానికి మేలుచేయదు. కాని అదే సరియైన సమయంలో చేస్తే దానివలన ఎంతో లాభం ఉంటుంది. సమయం కాకముందే నేను నిన్ను విడిపించినట్లయితే నీవలననే నాకు భయం కలుగుతుంది. కాబట్టి నీవు సమయం కోసం వేచి చూడు. ఎందుకు అంత తొందరపడతావు? వేటగాడు ఆయుధం పట్టుకొని ఇటు రావడం చూడగానే నీవు మామూలుగా భయపడతావు. అది చూసి నేను నీ బంధాలను కొరుకుతాను. అప్పుడు విడుదల పొందగానే నీవు భయంతో చెట్టు ఎక్కుతావనే అనుకొంటున్నాను. నేను నా కలుగులో దూరుతాను." అని చెప్పింది.

ఎలుక అన్న ఈ మాటలు విని పిల్ల - "మంచివారు మిత్రుల పనులను ప్రేమ పూర్వకంగా చేస్తారు. నీలా కాదు. చూడు. నీవు ఆపదలో ఉంటే చూసి వెంటనే నేను నిన్ను రక్షించాను. అలాగే నీవు కూడా నేగంగా నాకు మేలు చేయాలి. మన ఇద్దరికీ మేలు కలిగేలా చేయి. అజ్ఞానంతో ఇంతకు ముందు ఎప్పుడయినా నా వల్ల నీకు అహితం జరిగిఉంటే దానిని నీవు మనసులో ఉంచుకోకు. నేను నిన్ను క్షమించమని కోరుతున్నాను. మనసులో నాపట్ల ఉన్న వైముఖ్యాన్ని దూరంచేయి." అన్నది.

ఎలుక చాలా తెలివైనది. నీతిజ్ఞురాలు. అది పిల్లతో - "గారడీవాడు తన చేతిని తప్పించుకొంటూనే పామును ఆడిస్తాడు. ఆ రీతిగానే భయం కలిగించే మిత్రుని పనిని చేయాలి. బలవంతునితో సంది చేసికొని తన రక్షణను ఉపేక్షించినట్లయితే అతడు చేసుకొన్న ఆ సంది అపద్యభోజనంవలె మేలు చేకూర్చదు. అటువంటి మిత్రుని పనిని అసంపూర్ణంగానే ఉంచాలి. చండాలుడు వస్తూంటే నీవు భయంతో సారిపోవాలనే ఆలోచనలోనే ఉంటావు. అప్పుడు నన్ను పట్టుకోలేవు. నేను చాలా దారాలను కొరికినేశాను. ఇక కేవలం ఒక్క పోగేఉంది. దానిని నేను అప్పుడే కొరుకుతాను. నీవు కంగారుపడకు." అన్నది.

ఇలా మాటలాడుకుంటూ ఉండగానే రాత్రిగడిచిపోయింది. లోమశుని మనసులో భయం అంతకంతకు పెరిగిపోతోంది. తెల్లవారగానే పరిఘుడనే ఆ వేటగాడు చేత ఆయుధం పట్టి రావడం కనిపించింది. అతడు సాక్షాత్తు యమదూతవలె అనిపించసాగాడు. అతనిని చూస్తూనే పిల్ల భయంతో తల్లడిల్లిపోయింది. అది భయపడడం చూసి ఎలుక వెంటనే

వల కొరికింది. వలనుండి తప్పించుకోవడంతోనే పిల్లి ఆ చెట్టుమీదికే ఎక్కిపోయింది. ఎలుక భయంకరమైన తన శత్రువు నుండి తప్పించుకొని తన కలుగులో దూరింది. నేటగాడు వలను తిరగవేసి, బోర్లవేసి అన్నివైపులా చూశాడు. ఆపై నిరాశగా దానిని ఎత్తుకొని తన ఇంటికి వెళ్లిపోయాడు.

ఈ ఆపదనుండి బయటపడి చెట్టుకొమ్మ ఎక్కి కూర్చున్న లోమశుడు కన్నంలో దాగుకొన్న పలితునితో - "పోదరా! నీవు నాతో ఏమీ మాట్లాడకుండానే ఇలా వెంటనే కన్నంలో దూరిపోయావేమిటి? నేను నీకు మిక్కిలి కృతజ్ఞుడను. నీవు నాకు గొప్ప మేలు చేశావు. నీకు నావైపు నుండి ఏదైవా సందేహమా? ఆపద సమయంలో నాకు నమ్మిక కలిగించి, నాకు జీవనధానం చేశావు. నీ శక్తి మేరకు నన్ను పూర్తిగా గౌరవించావు. ఇప్పుడు నాకు నీవు మిత్రుడవైవావు. నాతో మిత్రత్వం చేయడం వలన కలిగే సుఖాలను నీవు అనుభవించాలి. నా మిత్రులు, బంధువులు అందరూ కూడా నిన్ను శిష్యులు గురువును సేవించినట్లుగా సేవిస్తారు. నేను కూడా నీ మిత్రులను, బంధువులను పూర్తిగా సత్కరిస్తాను. ఆయ్యో! ప్రాణదాతను సత్కరించుకోవాలని అనుకోని కృతజ్ఞుడు ఎవడుంటాడు? నీవు నాకు, నా శరీరానికి, ఇంటికి కూడా యజమానివి. నా సంపదకు నీవే వ్యవస్థాపకుడవుగా ఉండు. నీవు చాలా తెలివైన దానివి. నేటినుండి నా మిత్రత్వాన్ని అంగీకరించి, తండ్రిలా నాకు సదుపచేతం చేయి. నేను నా మీద ఒట్టువేసి చెప్పుతున్నాను - నీకు నా నుండి ఎటువంటి భయమూ ఉంటుందని అనుకోకు. బుద్ధిలో నీవు శుక్రాచార్యుని వంటి వాడవు. నీ ఆలోచనా శక్తితో నాకు ప్రాణధానం చేసి, నన్ను నీ అధీనుని చేసికొన్నావు." అని పొగిడింది.

పిల్లి పలికిన తేనేపూసిన ఆ ముఖస్తుతి మాటలు విని పరమనీతి విశారదుడైన ఆ ఎలుక - "అన్నగారూ! ఎవరు జీవించి ఉండడం వలన తన పనులు నెరవేరుతాయో, ఎవని మరణం తనకు తీరని నష్టం కలిగిస్తుందో అతడే అతనికి మిత్రుడు కాగలుగుతాడు. ఆ మిత్రత్వం కూడా తన స్వార్థంతో విరోధం పొందకుండా ఉన్నంతవరకే నిలబడుతుంది. మిత్రత్వం అనేది స్థిరంగా నిలిచి ఉండే వస్తువేమీకాదు. శత్రుత్వం కూడా శాశ్వతం కాదు. స్వార్థం యొక్క ఆనుకూల్య ప్రాతికూల్యాల వలన మిత్రత్వశత్రుత్వాలు ఏర్పడుతూ ఉంటాయి. అప్పుడప్పుడు కాలం తిరగబడడం వలన మిత్రుడు కూడా శత్రువు అవుతాడు. శత్రువుతో

కూడా మైత్రి ఏర్పడవచ్చు. మిత్రులను సర్వదా విశ్వసిస్తూ, శత్రువుల పట్ల ఎప్పుడూ అనుమానం కలిగిఉంటూ, నీతిశాస్త్రాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని ఎవరితోనూ ప్రేమగా ఉండనివాడు ఏదో ఒక సమయంలో అన్ని విధాలా సర్వవాశనం అవుతాడు. తండ్రి, తల్లి, కొడుకు, మామ, అల్లుడు, రక్త సంబంధీకులు అందరూ స్వార్థం తోటే ఒకరితో ఒకరు ముడిపడి ఉంటున్నారు. తమకు ఆత్యంత ప్రీయుడయిన కొడుకు కూడా పతితుడయితే తల్లిదండ్రులు అతనిని వదలివేస్తున్నారు. లోకంలో లోకులందరూ సర్వదా తమ రక్షణనే కోరుకొంటారు. కాబట్టి నీవు అన్నింటిసారం స్వార్థమే అని తెలుసుకో. ప్రాణులందరూ స్వార్థానికే అనుచరులు. లోకంలో ఎవరికీ కూడా ఆకారణంగా ప్రేమ ఉండదని నాకు అనిపిస్తుంది. అప్పుడప్పుడూ కోపం వలన పోదరులమధ్య భార్యాభర్తలమధ్య కూడా జగడాలు వచ్చివా, స్వభావసిద్ధంగా వారిలో ప్రేమ ఉంటూనే ఉంటుంది. ఇతరులలో ఇలాంటి ప్రేమ ఉండజాలదు. ఇతరులతో అయితే కొద్దిసేపు కలిసిఉండడం వల్లనో, తియ్యని మాటలు వినడం వల్లనో ప్రేమకలుగుతుంది. మనమధ్య ప్రేమ కూడా ఒక విశేష కారణంగానే కలిగింది. ఆ కారణం ముగిసిపోయాక ఇక ఆ ప్రేమ కూడా ఉండదు. ఇప్పుడు చెప్పు. ఇక ఏ కారణంగా నీవు నా పట్ల ప్రేమ చూపుతున్నావని నేను అనుకోను? మిత్రత్వ శత్రుత్వాలు అనేవి మేఘాలవలె క్షణక్షణమూ మారుతూఉంటాయి. ఇప్పుడే నీవు నాకు శత్రువుని కావచ్చును. మిత్రుడివి కావచ్చును. ఇంతకు ముందు కూడా మన ఇద్దరి మధ్య ప్రేమ ఆ కారణం ఉన్నంతవరకే ఉంది. ఆ పని పూర్తి అయ్యాక ఇప్పుడు మనం పరస్పర శత్రువులం అయ్యాము. నీ పని పూర్తి అయింది, నా విపత్తుకూడా తొలగిపోయింది. ఇప్పుడు నన్ను తినడం తప్పించి నీకు నా వలన ఇంక ఎటువంటి ప్రయోజనమూ లేదు. నేను నీకు తినదగినవాడను, నీవు నన్ను తినేవాడవు. నేను బలహీనుడిని. నీవు బలవంతుడవు. మన శక్తి సమానం కాదు. కాబట్టి ఇప్పుడు వేరైపోయాక మనమధ్య సంది జరుగదు. నాకు బాగాతెలుసు. నీకు ఆకలివేస్తోంది. ఇప్పుడు నీవు ఆహారం తినే సమయం. కాబట్టి నన్ను మాయపుచ్చి నీవు ఆహారం సంపాదించుకోవాలని చూస్తున్నావు. అందుకే నీ భార్యబిడ్డల మధ్య కూర్చుని, నీవు నన్ను కలుసుకోవాలనుకొంటున్నావు. కాని మిత్రమా! నీవు నన్ను ఎలా సేవిద్దామనుకున్నానో, ఆ సేవలు పొందే యోగ్యత నాకు లేదు. నేను నీవద్ద కూర్చోవడం

చూస్తే నీ ప్రియపుత్రులు, భార్య నన్ను తినకుండా ఎందుకు ఊరుకొంటారు? కాబట్టి నేను నీతో ఉండలేను. మన సమాగమానికి కారణం గడిచిపోయింది. తనకు శత్రువు, దుష్టుడు, బాధలో ఉన్నవాడు, ఆకలితో ఉన్నవాడు, భోజనం కోసం ఎదురుచూస్తున్నవాడు అయినవాని వద్దకు ఏమాత్రం బుద్ధి ఉన్నవాడయినా ఎలా వెళ్లగలుగుతాడు? కాబట్టి పోదరా! నీకు మేలగుగాక! ఇదిగో నేను వెళ్తున్నాను. దూరంనుండి కూడా నిన్ను చూస్తే వాకు భయం కలుగుతోంది. ఇక నీవు కూడా తిరిగి వెళ్లు. నీకు నేను చేసిన ఉపకారం దృష్టిలో ఉంటే నీవు సర్వదా మైత్రీభావం కలిగిఉండు. ఎప్పుడైనా అవకాశం కలిగినపుడు నన్ను తటాలున పట్టుకోకు. నిజానికి నీకు స్వార్థం మీద దృష్టిలేకపోతే చెప్పు. నేను నీకు ఏమి ఉపయోగపడతాను? నేను నీకు ఏదయివా ఇవ్వగలను కాని నన్ను నేను సమర్పించుకోలేను. తనను తాను రక్షించుకోవడం కోసం, సంతానం, రాజ్యం, రత్నాలు, ధనం - అన్నీ వదిలి నేస్తాడు. ఇంతెందుకు? తన సమస్తాన్ని పోగొట్టుకొని కూడా జీవుడు తన్ను తాను రక్షించుకోవాలి. ఎందుకంటే బ్రతికి ఉంటే మళ్ళీ ఇవన్నీ లభిస్తాయి అని మనకు తెలుసు." అని చెప్పింది.

పలితుడు ఈ రీతిగా సూటిగా తీక్షణంగా చెప్పడంతో పిల్లి సిగ్గుపడి - "తమ్ముడూ! నేను ఒట్టు వేసి చెపుతున్నాను - మిత్రద్రోహం చేయడం చాలా చెడ్డపని. నీవు వాకు మేలు చేశావు. ఇది నీ బుద్ధి విశేషమే అని నేను అనుకొంటున్నాను. నీవు చాలా నీతియుక్తంగా మాట్లాడావు. నీ ఆలోచనతో నేను ఏకీభవిస్తాను. కాని ఈ విషయంలో మాత్రం నా నుండి విపరీతపు మాటలు వస్తాయని అనుకోకు. ప్రాణదానం చేసి నీవు వాతో మైత్రీ చేశావు. నేను కూడా ధర్మం తెలిసినవాడినే, గుణగ్రాహిని, కృతజ్ఞుడనే. విశేషించి నీపట్ల వాకు చాలా ప్రేమ. కాబట్టి నీవు కూడా వాపట్ల అలాగే నడుచుకోవాలి. నీవు చెప్తే వా వారందరితో సాటుగా నేను ప్రాణాలు కూడా విడుస్తాను. మా వంటి మనస్సులను బుద్ధిమంతులందరూ విశ్వసిస్తారు. కాబట్టి నీవు నన్ను సందేహించనక్కరలేదు." అంది.

పిల్లి ఇలా అతిగా ప్రశంసించగానే లోతైన స్వభావం గల ఎలుక - "వాస్తవానికి మీరు చాలా సాదువులు. మీరు చెప్పగా నేను విన్నది చాలా బాగుంది. దానితో వాకు చాలా సంతోషం కలిగింది. అయినా నేను మిమ్మల్ని విశ్వసించలేను. ఈ సందర్భంగా శుక్రాచార్యులవారు చెప్పిన రెండు

విషయాలను మీరు గమనించండి. (1) ఇద్దరు శత్రువులు ఒకే రకం ఆపదలో చిక్కుకొన్నప్పుడు బలహీనుడు బలవంతుడైన శత్రువుతో కలిసి అతిజాగ్రత్తగా యుక్తిగా పని జరుపుకోవాలి. పని పూర్తి అయిన పిదప అతనిని విశ్వసించకూడదు. (2) ^(*)నమ్మదగనివానిని ఎప్పుడూ నమ్మకూడదు, నమ్మదగినవానిని కూడా ఎక్కువగా నమ్మకూడదు, ఇతరులకు తనయందు నమ్మకం కలిగించాలి గాని, తాను ఇతరులను నమ్మకూడదు. నీతిశాస్త్రం కూడా సంక్షేపంగా "ఎవరినీ నమ్మకపోవడమే మంచిది" అనే చెపుతోంది. కాబట్టి శత్రువుపట్ల విశేషంగా నమ్మకం ఉంచకపోవడంలోనే ప్రాణులకు మేలు ఉందని బావించబడుతోంది. లోమశమహాశయా! మీ వంటివారినుండి నన్ను నేను రక్షించుకోవాలి. అలాగే మీరు కూడా మీ జన్మశత్రువైన వేటకాని బారినుండి జాగ్రత్తగా ఉండాలి." అని చెప్పింది.

వేటగాని పేరువంటూనే పిల్లికి చాలా భయం కలిగి, అక్కడినుండి ఒక్క ఉదుటున నేరొకచోటికి పోయింది. ఎలుక తన కన్నంలో దూరింది.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! ఈ రీతిగా దుర్బలుడు, ఒంటరి అయినప్పటికీ పలితుడు అనే ఎలుక తన బుద్ధిబలంతో ప్రబలమైన అనేక శత్రువులను మోసపుచ్చకలిగింది. కాబట్టి ఆపదసమయంలో బుద్ధిమంతుడు శత్రువుతో సందిచేసుకోవాలి. చూడు. పిల్లి, ఎలుక - ఈ రెండూ పరస్పరాశ్రితములై ఆపదనుండి బయటపడ్డాయి. ఈ దృష్టాంతంతో నేను నీకు క్షత్రియ దర్మం యొక్క మార్గాన్ని చూపాను. భయం కలగడానికి ముందే దాని గురించి శంకించగలవానికి ప్రాయీకంగా భయపడే అవసరమే కలుగదు. కాని ఏమాత్రం శంకించకుండా ఇతరులను విశ్వసించే వాడు మహాగొప్ప భయాన్ని ఎదుర్కోవలసి ఉంటుంది. నిర్భయంగా తిరిగేవాడు ఇతరుల సలహాలను ఏరీతిగానూ వినడు. కాని తన్ను తాను అజ్ఞానిగా తలచేవాడు మాటిమాటికి ఆపులవద్దకు వెళ్తూ ఉంటాడు. కనుక మనుష్యులు నిర్భయత్వాన్ని ప్రదర్శిస్తూ ఉన్నప్పటికీకూడా భయపడుతూనే ఉండాలి, విశ్వాసం ప్రదర్శిస్తూ ఉన్నప్పటికీ, ఇతరులను విశ్వసించకూడదు.

రాజా! సంధి విగ్రహాల సమయాలను ఈ రీతిగా చక్కగా గుర్తించి ఆపదలనుండి తప్పించుకొనే ఉపాయం చూసుకోవాలి. తనకు శత్రువుకు కూడా ఒకేరకమైన ఆపద కలిగినపుడు, బలవంతుడైన శత్రువుతో సంది చేసుకోవాలి. అతనితో

కలిసి ఉంటూ మహాయుక్తితో పనిని పూర్తి చేసుకోవాలి. పని పూర్తి అయ్యాక, తిరిగి అతనిని నమ్మకూడదు. ఈ రీతి ధర్మార్థ కామములను మూడింటిని సిద్ధింపజేస్తుంది. దీనిని అనుసరించి అచరించి నీవు అభ్యుదయాన్ని పొంది, ప్రజలను పాలించు. ఎల్లప్పుడూ బ్రాహ్మణ సంసర్గం కలిగి ఉండు. వారి సాంగత్యం ఇహపరలోకాలు రెండు చోట్ల పరమకల్యాణకారకం. రాజా! నేను నీకు చెప్పిన ఈ పిల్లి, ఎలుక దృష్టాంతం సంది విగ్రహాలు రెండింటి విషయంలోను విశేషబుద్ధిని కలిగించేది. రాజు సర్వదా ఈ విషయంపై దృష్టి ఉంచి శత్రువులతో వ్యవహరించాలి.

**శత్రువులపట్ల జాగరూకులై ఉండవలెవను
విషయములో బ్రహ్మదత్తునికి చిలుకకు జరిగిన
ప్రసంగము - బ్రాహ్మణ సేవా మాహాత్మ్యము.**

యుధిష్ఠిర మహారాజు! “మహాబాహూ! “శత్రువులను ఎప్పుడూ నమ్మకూడదు” అని మీరు చెప్పారుకదా! అలా అయితే రాజు ఎవరినీ విశ్వసించకపోతే అతడు ఏరకంగా రాజ్యాన్ని ఏర్పాటు చేస్తాడు? మీరు చెప్పిన ఈ అవిశ్వాసకథనం విన్న నా బుద్ధి సందిగ్ధంలో పడింది. దయచేసి మీరు నా ఈ సందేహాన్ని తీర్చండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు - రాజా! ఈ విషయంలో బ్రహ్మదత్తుడనే రాజునకు, అతని భవనంలో నివసించే ‘పూజని’ అనే చిలుకకు జరిగిన సంవాదాన్ని విను. కాంపిల్యనగరంలో బ్రహ్మదత్తుడనే రాజు యొక్క భవనం ఉంది. అతని అంతఃపురంలో ‘పూజని’ అనే చిలుక చాలా రోజులనుండి నివసిస్తోంది. అది తిర్యగ్జాతిలో పుట్టినప్పటికీ, దానికి అన్ని ప్రాణుల భాషలు తెలుసును. అక్కడే దానికి ఒక పిల్ల పుట్టింది. అదే రోజున రాణి కూడా ఒక కుమారుని ప్రసవించింది. పూజని ప్రతినిత్యం సముద్రతీరానికి వెళ్లి, అక్కడి నుండి రెండు పళ్లను తీసికొని వస్తూ ఉండేది. అందులో ఒకటి రాజకుమారునికి ఇచ్చేది, రెండవదానితో తన పిల్లను పోషించుకొనేది. పూజని తెచ్చిన పండు అమృతంలా రుచికరమై, బలాన్ని, తేజస్సును పెంపొందింపజేస్తూ ఉండేది. ఆ పండు తిని తిని రాజకుమారుడు భాగా పుష్టిగా పెరిగాడు. ఒకరోజున దాది అతనిని ఎత్తుకొని తిప్పుతోంది. ఇంతలో అతని చూపు పూజని యొక్క పిల్లపై పడింది. రాజకుమారుడు బాలకస్వభావంతో దాది యొక్క ఒడినుండి దిగిపోయి ఆ చిలుకపిల్లతో ఆడుకోసాగాడు. అక్కడ ఒంటరిగా ఆడుకొంటూ అతడు ఆ చిలుకపిల్లను చేతితో గట్టిగా కొట్టి చంపి వేసి,

తిరిగి దాది ఒడిలోకి చేరాడు. పూజని పండ్లు తీసికొని వచ్చే సరికి రాజకుమారుడు తన పిల్లను చంపివేయడం కనపడింది. తన పిల్లకు పట్టిన ఆ దుర్గతిని చూసి, దానికి కన్నీరు ఉబికి వచ్చింది. అది దుఃఖంతో వ్యాకులపడింది. అది తన మనసులో - “క్షత్రియులతో సాంగత్యం చేయడంకాని, వారిపై ప్రేమ చూపడంకాని, వారితో కలిసిమెలిసి ఉండడం కాని సముచితం కాదు. వారు అందరికీ అపకారమే చేస్తారు. వారిని ఎప్పుడూ నమ్మకూడదు. చూడు ఈ రాజకుమారుడు ఎంత కృతఘ్నుడో, క్రూరుడో, విశ్వాసఘాతయో, మంచిది. ఇక నేను దీనికి పూర్తిగా బదులు తీర్చుకొంటాను.” అని ఆలోచించుకొని తన కాలిగోళ్లతో రాజపుత్రుని రెండు కళ్లను పొడిచివేసింది.

అది చూసి బ్రహ్మదత్తుడు “పూజని రాజపుత్రుని యొక్క కుకర్మకు బదులు తీర్చుకొంది.” అని అనుకొన్నాడు. అందుకని దానితో “పూజనీ! మేము నీ పట్ల తప్పు చేశాము. నీవు దానికి బదులు తీర్చుకొన్నావు. ఇప్పుడు మన మిద్దరం సమానులమే. కాబట్టి నీవు ఇక్కడే ఉండు. ఇంకెక్కడికీ వెళ్లకు.” అన్నాడు.

పూజని - “రాజా! ఎవరితోనైనా వైరం మొదలయినపుడు వారి మెరమెచ్చుమాటలకు లొంగిపోయి, వారిని విశ్వసించకూడదు. అలా చేయడం వలన వైరం అయితే దూరంకాదు కాని, విశ్వసించినవాడు మాత్రం చనిపోతాడు. ఒక్కపారి వైరం మొదలయితే మాత్రం పిల్లలు మనవలు వరకు బదులు తీర్చుకోకుండా వదలదు. కనుక విశ్వాసఘాతకుని ఎప్పుడూ విశ్వసించకూడదు. నమ్మదగని వానిని నమ్మకూడదు. నమ్మదగిన వానిని కూడా ఎక్కువగా నమ్మకూడదు. నమ్మకం కారణంగా పుట్టిన ఆపద జీవుని సమూలంగా నాశనం చేస్తుంది. కాబట్టి మనలో మనకు వైరం పుట్టినప్పుడు, మనం కలిసి ఉండడం అసంభవం. నేను ఏ కారణంగా ఇక్కడ ఉంటున్నానో అది ఇప్పుడు లేదు. నేను చాలా రోజులుగా గొప్ప ఆదరభావంతో మీ భవనంలో ఉంటున్నాను. కాని ఇప్పుడు మనమధ్య వైరం మొదలయింది. కనుక నేను వెంటనే ఇక్కడినుండి వెళ్లిపోవాలి.” అన్నది.

బ్రహ్మదత్తుడు - “అపకారానికి బదులుగా అపకారం చేసినవాడు అపరాధి అనిపించుకోడు. పైగా అందువల్ల అపకారం చేసినవాడు ఋణవిముక్తుడు అవుతాడు. కాబట్టి నీవు ఆనందంగా ఇక్కడే ఉండు. ఎక్కడికీ వెళ్లకు.” అన్నాడు.

పూజని - "రాజా! అపకారం పొందినవానికి, అపకారం చేసిన వానికి మధ్య ఎప్పుడూ సంతి పొసగదు. ఆ సంగతి ఇద్దరిహృదయాలలోను గుచ్చుకొంటూనే ఉంటుంది." అన్నది.

బ్రహ్మదత్తుడు - "పూజనీ! దానితోనే వైరం చల్లారిపోతుంది. పైగా అపకారం చేసినవాడు పాపఫలాన్ని అనుభవించనక్కరలేదు. కనుక అపకారం సహించినవానికి, అపకారం చేసిన వానికి మధ్య మళ్ళీ సయోధ్య కుదరనే కుదురుతుంది." అన్నాడు.

పూజని - "ఈరీతిగా వైరం ఎన్నడూ దూరం కాదు. శత్రువు తన్ను సముదాయించాడు కదా! అని భావించుకొని అతనిని విశ్వసించడం కూడా తగదు. ఇలాంటి సమయాలలో విశ్వసించడం వలన ప్రాణాలకు కూడా నీళ్లు వదులుకోవలసి ఉంటుంది. కనుక మళ్ళీ ముఖం చూపించక పోవడమే మంచిది." అన్నది.

బ్రహ్మదత్తుడు - "పరస్పరం వైరం పెట్టుకొన్నవారు కూడా ప్రక్క ప్రక్కన ఉండడం వలన వారిలో స్నేహం కలుగుతుంది. అపై వైరం ఉండదు." అన్నాడు.

పూజని - "రాజా! పండితులకు భాగా తెలుసును. వైరం ఐదు కారణాలవలన కలుగుతుంది - స్త్రీ కారణంగా, ఇళ్లు, భూములు కారణంగా, పరుషవాక్కు కారణంగా, పరస్పరం బెదిరింపుల కారణంగా, అపరాధం కారణంగా. ఒడబాగ్ని ఏ రీతిగానూ చల్లారని విధంగా క్రోధాగ్ని కూడా ధనంతో, బుజ్జగింపులతో, నచ్చచెప్పే మాటలతో చల్లారజాలదు. వైరం కారణంగా పుట్టిన అగ్ని ఒక పక్షాన్ని స్వాహా చేయకుండా ఎప్పుడూ శాంతించదు. మొట్ట మొదట అపకారం చేసినవాడు ధనగౌరవాల ద్వారా ఎంతగా సత్కరించినప్పటికీ కూడా అతనిని నమ్మకూడదు. ఇంతవరకు నేను మీకేమీ అపకారం చేయలేదు. మీరు నాకు ఏ హానీ చేయలేదు. కనుక నేను మీ భవనంలో ఉన్నాను. కాని ఇప్పుడు నేను మిమ్మల్ని నమ్మలేను." అన్నది.

బ్రహ్మదత్తుడు - "పూజనీ! లోకంలో రకరకాల పనులన్నీ కాలం కారణంగానే జరుగుతున్నాయి. కాలుని ప్రేరణవలననే లోకులు వివిధ కర్మలను చేస్తున్నారు. ఇందులో ఎవరో ఎవరికో అపరాధం చేస్తారు. జనన మరణాలకు కూడా ప్రేరకుడు కూడా సమానస్వరూపుడైన కాలుదే. కాలుని కారణంగానే జీవుని ప్రాణాలు అంతమైపోతున్నాయి. కాబట్టి ఈ జరిగినదానిలో నేను నీ అపరాధం ఉందని అనుకోవడం లేదు. నీవు ఇక్కడ ఆనందంగా ఉండు. నీకు ఏ కష్టమూ

రాదు. నీవు చేసిన అపరాధాన్ని నేను క్షమిస్తున్నాను. ఇక నీవు కూడా నన్ను క్షమించు." అన్నాడు.

పూజని - "కాలుదే అన్ని పనులకు కారణం అని నీవు అంగీకరిస్తే ఎవరికీ ఎవరితో వైరం ఉండకూడదు. తమ రక్తసంబంధీకులను చంపితే లోకులు ఎందుకు ప్రతీకారం తీర్చుకొంటున్నారు? పైగా శోకాకులితులై కుయ్యోమొక్రో అని ఇంతగా ఎందుకు ఏడుస్తున్నారు? వాస్తవానికి దుఃఖకారణమే అందరికీ ఉద్వేగం కలిగిస్తుంది, సుఖమయితే అందరికీ ఇష్టమే. దుఃఖానికి అనేక రూపాలు ఉంటాయి. వార్ధక్యం దుఃఖం, ధనక్షయం దుఃఖం, అనిష్టలతో కలిసి జీవించడం దుఃఖం, ఇష్టలకు దూరమవడం దుఃఖం, చావువలన, బంధనం వలన కూడా అందరికీ దుఃఖమే కలుగుతుంది. స్త్రీకారణంగా స్వాభావికంగా కూడా దుఃఖం కలుగుతూ ఉంటుంది. రాజా! మీరు నాకు చేసిన అపకారంగాని, మీపట్ల నేను చేసిన అపరాధం గాని మనం వంద ఏళ్లు గడిచినా కూడా మరచిపోలేము. ఈ రీతిగా పరస్పరం అపకారం చేసుకొన్న కారణంగా మనమధ్య పాత్తు కుదరదు. మీరు ఎంతగా మీ పుత్రుని దుర్గతిని గురించి గుర్తుచేసుకొంటూ ఉంటారో అంతగా మీకు ఈ వైరం నిత్యనూతనంగా ఉంటుంది. మరణంతో మాత్రమే అంతమయ్యే ఈ వైరం మొదలయ్యాక, మీరు నాకు చేస్తానంటున్న ఈ ప్రీతి మట్టికుండ ఒకసారి పగిలితే అతకనట్లుగా అసంభవమే అవుతుంది. వంశంలో ఏదైనా దుఃఖదాయకమైన వైరం సంప్రాప్తమయితే అది శాంతించదు. దానిని గుర్తుకు తెచ్చేవి ఏర్పడుతూనే ఉంటాయి. కనుక వంశంలో ఒకవ్యక్తి అలాంటివాడు ఉన్నా ఆ క్రోధం చల్లారదు. కాబట్టి రాజు ఎవరికయినా ఏదైనా హాని చేసినపుడు, అతడు వారిని విశ్వసించకూడదు." అన్నది.

బ్రహ్మదత్తుడు - "విశ్వాసం లేకపోతే మనిషికి ఈ లోకంలో ఏమీ లభించదు. మనసులో ఒకరకమైన భయం గూడు కట్టుకొంటే అతని జీవితమే మట్టిలో కలిసి పోతుంది." అన్నాడు.

పూజని - "రాజా! రెండు కాళ్లకు దెబ్బ తగిలినవాడు, కాళ్లతో నడవవలసే వస్తే, ఎంత జాగ్రత్తగా నడిచినా, అతని కాళ్లకు గాయాలు కాకమానవు. రోగగ్రస్తమైన కన్నులను గాలికి ఎదురుగా తెరిచిఉంచితే, గాలి కారణంగా ఆ కన్నులకు భాధ మరింత ఎక్కువవుతుంది. తన శక్తిని తెలుసుకోకుండా అజ్ఞానంతో భయంకరమైన మార్గంలో వెళ్లేవాని జీవితం,

ఆ మార్గంలోనే అంతమైపోతుంది. వర్షం కురిసే సమయం గురించి ఆలోచించకుండా విత్తిన రైతు యొక్క శ్రమ వ్యర్థమై, అతనికి గింజలు దక్కవు. హితకరమైన భోజనం చేసే వానికి ఆ అన్నం అమృతరూపం అవుతుంది. కాని పరిణామం గురించి ఆలోచించకుండా కుపధ్యం సేవించినవాని జీవితం ఆ అన్నంతోపాటే అంతమవుతుందని గ్రహించు. దైవం, పౌరుషం - ఈ రెండూ ఒకదానినొకటి ఆశ్రయించి ఉంటాయి. అయినా ఉదారుడు ఎప్పుడూ శుభకర్మలే చేస్తూ ఉంటాడు, నపుంసకుడు దైవం మీద భారం వేసి కూర్చుంటాడు. కర్మను చేయకుండా ఉన్నవాడు, దారిద్ర్యం యొక్క ఉచ్చులో చిక్కుకొని, ఎప్పుడూ అనర్థాలకు గురి అవుతూ ఉంటాడు. కనుక మనిషి తన సర్వస్వాన్ని పణంగా పెట్టి అయినా సరే తనకు మేలు చేసుకోవాలి. విద్య, పరాక్రమం, సామర్థ్యం, బలం, ధైర్యం - ఈ ఐదు మనిషికి స్వభావసద్దమైన మిత్రులు.

బుద్ధిమంతులు ఎప్పుడూ వీటితో సహవాసం చేస్తారు. ఇల్లు, బంగారం, వెండి, భూమి భార్య, సుహృద్గణము - ఇవి మధ్యతరగతికి చెందిన మిత్రులు. ఇవి మనిషికి అన్నిచోట్ల లభిస్తాయి. బుద్ధిమంతుడు ఎక్కడ ఉన్నా ఆనందంగానే ఉంటాడు. బుద్ధిమంతుని వద్ద ధనం కొంచెమే ఉన్నా అదికూడా పెరుగుతూ ఉంటుంది. అతడు సామర్థ్యంతో పనులు చక్కపెట్టుకొంటూ, సంయమనంతో అంతటా పేరు తెచ్చుకొంటాడు. కాని బుద్ధిహీనుడు ఇల్లు, వాకిలి, స్వంత ఊరు, స్వంతజనం అనే చింతలో తగుల్కొని ఎప్పుడూ దుఃఖపడుతూనే ఉంటాడు. జన్మభూమిలో అయినా సరే రోగాలు, దుర్భిక్షాలు మొదలైన బాధలు కలిగితే అక్కడినుండి వేరొక చోటికి వెళ్లిపోవాలి. ఉండాలి అనుకొంటే ఎప్పుడూ గౌరవంగానే బతకాలి. కాబట్టి ఇప్పుడు నేను వేరొక చోటికి వెళ్లి పోతున్నాను. ఇక్కడ ఉండడం నాకు సాధ్యం కాదు. దుష్టురాలైన భార్యను, దుష్టుడైన పుత్రుని, కుటిలుడైన రాజును, దుష్టుడైన మిత్రుని, పాపాత్ములయిన బంధువులను, దుష్టమైన దేశాన్ని అయితే దూరం నుండియే విడిచిపెట్టేయాలి. కుపుత్రునిపై విశ్వాసం ఎలా కలుగుతుంది? దుష్టురాలయిన భార్యపై ప్రేమ కలగడం ఎలా సాధ్యం? దుష్టరాజ్యంలో శాంతి దొరకడం అసంభవం, దుష్టదేశంలో జీవితం ఎలా గడపాలి? దుష్టుడైన మిత్రునితో స్నేహం ఎప్పుడూ స్థిరంగా ఉండదు, కనుక వారితో కలిసి ఉండడం కఠినమే. భార్య అంటే మదురంగా మాట్లాడేదే. సుఖం లభిస్తేనే పుత్రుడవుతాడు. నమ్మకమైన వాడే మిత్రుడు. జీవితం గడుపుకోగలిగినదే

దేశం. ఏ రకంగానూ బలవంతాలు చేయకుండా, లోకులు నిర్భయంగా ఉండేలా, బీదవారిని పరిసాలించే వాడే రాజు. రాజు గుణవంతుడు, ధర్మపరాయణుడు అయి ఉంటే ఆ దేశంలో భార్య, పుత్రులు, మిత్రులు, సంబంధులు, రక్షబంధువులు అందరూ అనుకూలంగా ఉంటారు. అధర్మపరుడైన రాజు చేసే అత్యాచారాలవలన ప్రజలు సర్వనాశనం అవుతారు. నిజానికి ధర్మ, అర్థ, కామాలు మూడింటికి రాజే మూలకారణం. కనుక సర్వదా జాగరూకుడై అతడు ప్రజలను సాలించాలి. ప్రజల ఆదాయం నుండి ఆరవభాగాన్ని రాజు పన్నురూపంలో గ్రహించాలి. దానిని తగిన కార్యాలకై వినియోగించాలి. ప్రజలను చక్కగా రక్షించని రాజు చోరునితో సమానం. ప్రజలకు అభయదానం ఇచ్చి రాజు ధనలోభంతో అలా నడుచుకోకపోతే, ప్రజలందరి పాపాలు పంచుకొని అతడు చివరికి నరకానికి వెళతాడు. అలా కాక అతడు అభయమిచ్చి, దానికి తగినట్లుగానే నడుచుకొంటే ప్రజలను దర్మానుసారంగా పాలించడం వలన అతనిని అందరికీ సుఖాలను కలిగించేవానిగా చెప్పుకొంటారు. గుణాలను బట్టి రాజును తల్లి, తండ్రి, గురువు, రక్షకుడు, అగ్ని, కుబేరుడు, యమునిగా ప్రజాపతి మనువు చెప్పాడు. ప్రజలను ప్రేమగా చూడడం వలన అతడు దేశానికి తండ్రి అవుతాడు. అతడు ప్రజలను పాలిస్తాడు, దీనులపట్ల శ్రద్ధ వహిస్తాడు. కనుక తల్లి వంటి వాడు అవుతాడు. ప్రజలకు అనిష్టం కలిగించే వారిని అగ్నిలాగా మాడ్చివేస్తాడు. యమునివలె దుష్టులను అణిచివేస్తాడు. తనకు ప్రేమపాత్రులైన వారికి ధనం ఇస్తున్న కారణంగా అతడు కుబేరుని వంటి వాడవుతాడు. ధర్మోపదేశం చేయడం వలన గురువు, ప్రజలను రక్షించడం వలన రక్షకుడు అవుతాడు. తన గుణములతో నగరవాసులందరినీ ప్రసన్నంగా ఉంచే రాజు యొక్క రాజ్యం ఎప్పటికీ నశించిపోదు. పురవాసులను, దేశవాసులను ప్రసన్నంగా ఉంచే కళ తెలిసిన రాజునకు ఇహపరలోకాలలో సుఖం కలుగుతుంది. ప్రజలు సర్వదా పన్నుల భారంతో బాధపడుతూ రకరకాల అనర్థాలతో దుఃఖితులై ఉంటే ఆ రాజు అధోముఖుడు కాక తప్పదు. దీనికి విరుద్ధంగా ప్రజలు చెరువులోని కమలాలవలె వికసితులై ఉంటే ఆ రాజు అన్ని రకముల పుణ్యపలాలను అనుభవించి, స్వర్గలోకంలో కూడా గౌరవం పొందుతాడు." అని చెప్పింది.

బీష్ముడు - "రాజా! బ్రహ్మదత్తునితో ఈ రకంగా చెప్పి, అతని అనుమతిని తీసికొని, ఆ పక్షి స్వేచ్ఛగా

ఎగిరిపోయింది. ఇదిగో నీకు ఇలా బ్రహ్మదత్త పూజనుల సంభాషణ ప్రసంగాన్ని వినిపించాను. ఇక ఇప్పుడు నీవు ఏమి వినాలనుకొంటున్నావు?" అని అడిగాడు.

యుధిష్ఠిర మహారాజు - "పితామహా! ఎవరూకూడా ఉల్లంఘించకూడని మర్యాద ఏదయినా ఉందా? మీరు సత్పురుషులందరిలో శ్రేష్ఠులు, దయచేసి దీనిని చెప్పండి." అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు - "మనుష్యుడు ఎల్లనేళలా విద్యావృద్ధుడు, తపస్వి, శాస్త్రజ్ఞుడు, సదాచారనిష్ఠుడు, బ్రాహ్మణసేవ చేసేవాడు కావాలి. ఇది చాలా పవిత్రకార్యం. నీవు దేవతలను ఎలా భావిస్తానో బ్రాహ్మణులను కూడా అలాగే భావించు. బ్రాహ్మణులు ప్రసన్నంగా ఉంటే మంచి సత్కీర్తి లభిస్తుంది, వారు అప్రసన్నులయితే గొప్ప చిక్కులు తటస్థిస్తాయి. ప్రసన్నులయిన బ్రాహ్మణులు అమృతతుల్యులు. కోపగిస్తే వారే పాక్షాత్తు విషమైపోతారు." అని చెప్పాడు.

శరణాగత రక్షణము - కపోతోపాఖ్యానము

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ! శరణాగతుని రక్షించే వాని యొక్క కర్తవ్యం ఏమిటి? ఇది మీరు వాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు - "రాజా! శరణాగత రక్షణం అనేది గొప్ప మహత్తరమైన దర్మం. ఈ ప్రశ్న నీవు అడుగవలసినదే. శిబిమొదలైన మహారాజులు శరణాగతరక్షణం చేసియే సర్వశ్రేష్ఠమైన సిద్ధిని పొందారు. ఒక పావురం తన మాంసం ఇచ్చి శరణాగతుడైన శత్రువును విద్యుక్తంగా సత్కరించిందని కూడా చెప్పారు." అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! శరణాగతుడైన శత్రువుకు పావురం తన మాంసం ఎలా ఇచ్చింది? దాని వలన అది ఎటువంటి సద్గతిని పొందింది?" అని కుతూహలంగా అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! విను. ఈ కథ సమస్త పాపాలను పరిహరించేది. దీనిని పరశురాముడు ముచుకుండునికి చెప్పాడు. పూర్వం ముచుకుంద మహారాజు పరశురాముని ఇదే విషయం అడిగాడు. అతని ఆసక్తిని గమనించి పరశురాముడు పావురం ముక్తి పొందిన ఈ కథను చెప్పాడు."

పరశురాముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! ధర్మనిర్ణాయకమైన, అబీష్టార్థయుక్తమైన ఒక కథను నీకు చెబుతాను. నీవు శ్రద్ధగా విను. ఒకానొకప్పుడు ఒక దట్టమైన అడవిలో మహాభయంకరుడైన పిట్టలను పట్టే ఒక వేటగాడు ఉండేవాడు.

అతని శరీరం కాకిలా నల్లనిరంగులో ఉండేది. అతడు చేసే క్రూరకర్మల కారణంగా రక్తసంబంధీకులు కూడా అతనిని విడిచివేశారు. నిజానికి బుద్ధిమంతులు పాపాచారుని డూరంనుండే విడిచిపెట్టాలి. క్రూరుడు, దుష్టహృదయుడు, ప్రాణులను హత్యచేసేవాడు అయిన వానికి పాములకు వలె అన్ని ప్రాణుల నుండి భయం కలుగుతూనే ఉంటుంది. వల తీసికొని అడవిలోకి వెళ్లి అనేక పక్షులను కొట్టి వాటిని అంగడిలో విక్రయించడం అతని ధనచర్య. ఇది తప్ప వేరే బ్రతుకు తెరువు అతనికి రుచించడు.

ఒకసారి అతడు అడవిలో ఉండగా తీవ్రమైన గాలివాన వచ్చింది. ఒక్కక్షణంలోనే ఆకాశంలో మబ్బులు కమ్మివేసి మెఱుపులు మెరవసాగాయి. ఇంద్రుడు రోకళ్ల వంటి జలధారలతో వర్షాన్ని కురిపించి త్రుటిలో భూమినంతటినీ జలమయం చేసివేశాడు. వర్షవేగానికి ఎన్నో పక్షులు చచ్చి నేలరాలాయి. ఆ సమయంలో ఆ వేటగాని దృష్టి చలికి వణికిపోతూ నేల రాలిన ఒక అదుపావురంపై పడింది. అప్పుడు అతడు కూడా చలికి భాధపడుతున్నాడు. అయినా దానిని పట్టుకొని పంజరంలో బంధించాడు. అతడు పాపాత్ముడు. పాపమే చేస్తూ ఉంటాడు. అందుకని ఇప్పుడు కూడా అతడు పాపమే చేశాడు. ఇంతలో అతనికి ఆ వృక్షసముదాయంలో మేఘంవంటి దట్టమైన ఒక పెద్ద వృక్షం కనపడింది. దానిపై అనేక పక్షులు నివసిస్తూ ఉండేవి. కొంతసేపటికి మబ్బులు విరిసిపోయాయి. ఆకాశం నిర్మలంగా మారింది. వేటగాడు చలికి బాగా వణుకుతున్నాడు. అతడు అటు ఇటు చూసి - "ఇక్కడికి వాగుడిసె చాలా డూరంగా ఉంది. సరే. ఈ రోజుకి ఇక్కడే ఆగిపోతాను." అనుకొని ఆ రాత్రి ఆ చెట్టుకిందే గడుపడానికి నిశ్చయించుకొని, చేతులు జోడించి దండం పెడుతూ - "ఈ చెట్టుపై నివసించే దేవతలను నేను శరణు కోరుతున్నాను." అని ప్రార్థించి, ఆకులు పరుచుకొని ఒకరాతిపై తల పెట్టుకొని నిద్రపోయాడు.

రాజా! ఆ చెట్టు కొమ్ముమీద చాలా రోజుల నుండి ఒక పావురం ఉంటోంది. దాని భార్య ప్రాద్దుటే గింజలు ఏరుకోవడానికి వెళ్లింది. ఇంతవరకు తిరిగి రాలేదు. ఇప్పుడు చీకటి పడిపోవడంతో పావురానికి చాలా దుఃఖం కలిగింది. అది - "అయ్యో! ఈ రోజు తీవ్రమైన గాలివాన వచ్చింది. నా ప్రియమైన భార్య ఇంతవరకు తిరిగిరాలేదు. అది ఇంతవరకు తిరిగిరాకపోవడానికి కారణం ఏమయిఉంటుంది? అడవిలో అది సురక్షితంగా ఉందో లేదో, అది లేకపోవడంతో వా

ఈ గూడు పాడుపడినట్లు అయిపోయింది. వాస్తవానికి ఇల్లు అంటే ఇల్లు కాదు. గృహిణీనే ఇల్లు అంటారు. గృహిణీ లేని ఇల్లు అడవితో సమానం. ఈ రోజు మదురభాషిణి అయిన నా ప్రేయభార్య తిరిగిరాకపోతే నేను ప్రాణాలతో ఉండి ఏమి ప్రయోజనం? నేను స్నానం చేస్తే గాని, అది స్నానం చేయదు. నేను తినకుండా అది తినదు. అంతటి పతివ్రత అది. అలాగే నేను కూర్చుంటేనే అది కూర్చుంటుంది. నిద్రపోయాకనే నిద్రిస్తుంది. నేను ప్రసన్నంగా కనపడితే దాని ముఖం వికసిస్తుంది. నేను విచారంగా ఉంటే తాను కూడా విచారపడుతుంది. నేను బయటకు వెళ్తాఉంటే దాని ముఖం కిందికి వంగిపోతుంది. ఎప్పుడైతే కోపిస్తే తీయని మాటలు చెప్పి నన్ను శాంతింపచేస్తుంది. అది గొప్ప పతివ్రత, పతిని ఆశ్రయించుకొన్నది, పతికి ప్రీతి కలిగించడంలో తత్పరురాలు. ఆ తపస్విని నాపై అత్యంత ప్రేమానురాగాలు కలది. నాకు పరమభక్తురాలు. పురుషునికి ధర్మార్థకామములలో ప్రధానంగా భార్యయే సహాయకురాలుగా ఉంటుంది. విదేశాలలో కూడా ఆమెయే విశ్వసించదగిన మిత్రుని వలె ఉపయోగపడుతుంది. పురుషునికి ఉండే సర్వోత్తమమైన సంపద అతని భార్యయే అని చెబుతారు. రోగపీడితుడై, చాలా రోజులనుండి ఆపదలో చిక్కుకొన్న వానికి కూడా భార్యకంటే మించిన ఔషధం నేరొకటి లేదు. పురుషునికి భార్యతో సమానమైన బంధువు లేదు. ధర్మసాధనాలలో అటువంటి సహాయకుడు లేడు. సాధ్వి, మదురభాషిణి అయిన భార్యలేని ఇంటిలో ఉండడం కంటే అడవులకు వెళ్లడం మేలు. అతని పాలిటికి ఇల్లు, అడవి ఒకటే.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "పావురం ఇలా విలపిస్తూ ఉంటే వేటగాని పంజరంలో ఉన్న ఆడుపావురం దాని దీనాలాపాలు విని - "ఆహా! అదృష్టం అంటే నాదే. నా ప్రేయభర్త నా గుణగణాలను ఈ రీతిగా పొగడుతున్నాడు. స్త్రీకి పతియే ఇష్టదైవం. పతిదేవుని ప్రసన్నంగా ఉంచలేని భార్య దావానలానికి దగ్ధమైపోయిన పూవులా, పూగుత్తిలా భస్మమైపోతుంది. అగుగాక. ఇప్పుడు నా గురించి మీరేమీ చింతించకండి. నేను మిమ్మల్ని ఒకటి వేడుకొంటున్నాను. మీరు చేయగలిగితే ఒక శరణాగతుని రక్షించండి. చూడండి. ఈ వేటగాడు మీ నివాసస్థానానికి వచ్చి పదుకొన్నాడు. ఇతడు చలితో, ఆకలితో అలమటిస్తున్నాడు. మీరు ఇతనిని సత్కరించండి. స్వామీ! లోకనూతన అయిన ఆవును, బ్రాహ్మణుని చంపిన వానికి ఎలాంటి పాపం కలుగుతుందో

శరణాగతుని హింసించిన వానికి కూడా అదే పాపం కలుగుతుంది. భగవానుడు మనలను పావురాలుగా బ్రతుకమని విధించాడు. మిజాతి ధర్మాన్ని పాటించి మీవంటి మనస్సులు నడుచుకోవాలి. గృహస్థుడు యథాశక్తి ఆశ్రమధర్మాన్ని పాటించినట్లయితే, అతడు మరణించినతదుపరి అక్షయలోకాలు పొందుతాడు. కాబట్టి మీరు దేహభిమానం విడిచి, ధర్మార్థాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని, ఈ వేటగాని మనసు ఆనందించేలా అతనిని సత్కరించండి. నా గురించి ఇక మీరు చింతించకండి. మీ దేహయాత్ర జరగడానికి మీకు ఇంకొక భార్య లభిస్తుంది." అన్నది. ఈ రీతిగా పంజరంలోని ఆడుపావురం తన భర్తతో చెప్పి, అత్యంత దుఃఖితురాలై తన భర్త ముఖంవైపు చూడసాగింది.

భార్య చెప్పిన ధర్మబద్ధమైన యుక్తియుక్తమైన ఈ మాటలను విని పావురం మిక్కిలి ఆనందించింది. దాని కన్నులలో ఆనందాశ్రువులు పొటమరించాయి. ఎప్పుడూ పక్షులను హింసించి జీవితం గడుపుకొనే వేటగానివైపు చూచి అది అతనికి యథోచితంగా స్వాగతం పలుకుతూ - "చెప్పండి. మీకు నేను ఏమి చేయగలను? మీరు నూ ఇంటికి దయచేశారు. ఇంటికి వచ్చిన వానికి ఆతిథ్యం ఇవ్వడం అందరికీ కర్తవ్యం. అయినా పంచయజ్ఞాలకు అధికారి అయిన గృహస్థునకయితే ఇది ప్రధాన ధర్మం. గృహస్థాశ్రమంలో ఉంటూ కూడా అజ్ఞానంతో పంచమహాయజ్ఞాలు చేయనివానికి దర్మానుసారంగా ఇహపరలోకాలు రెండింటికీ సంబంధించిన సుఖాలు లభించవు. కనుక మీకు ఏది కావాలో చెప్పండి. ఇది ఏరకంగానూ కష్టం అనుకోకండి. మీరు మీ నోటితో ఏది చెబుతారో అదే చేస్తాను." అన్నది.

దానిమాట విని వేటగాడు - "నాకు చలిబాధ మిక్కుటంగా ఉంది. కాబట్టి చలినుండి కాపాడే ఉపాయమేదైనా చూడు." అన్నాడు. అది విని పావురం నేలమీద ఆకులు పోగుచేసి, వాటిని మంటపెట్టడానికి నిప్పుకణం తేవడానికి వేగంగా ఎగిరి వెళ్లింది. అది కమ్మరి ఇంటినుండి నిప్పు బొగ్గుతెచ్చి, దానితో ఎందుటాకులను రాజబెట్టింది. వేటగాడు మంటపద్ద చలి కాగసాగాడు. దానితో అతనికి శరీరంలో వేడి పుట్టి ప్రాణాలు కుదుటపడ్డాయి. అతడు మిక్కిలి ఆనందంతో మెరిసే కన్నులతో పావురం కేసి చూస్తూ - "నాకు చాలా ఆకలి నేస్తోంది. నీవు నాకు ఏదైతే కొంచెం తిండిపెట్టాలని కోరుకొంటున్నాను." అన్నాడు.

వేటగాని నూట విని పావురం ఇప్పుడు తాను ఏమి

చేయాలా అనే ఆలోచనలో పడిపోయింది. అది తన అసమర్థతకు విచారపడసాగింది. కాని కొద్దిసేపటికే దానికి ఒక విషయం స్ఫురించి అతనితో - “సరే. కొద్ది సేపు ఆగు. వేను ఇప్పుడే నీకు తృప్తి కలిగించే ఉపాయం చూశాను.” అని చెప్పి అది ఎండుటాకులతో మంట రాజేసి అమితానందంగా “ ఇంతకు ముందు నేను ఋషులు, దేవతలు, మహానుభావులైన పితరులు అతిథిసత్కారం మహాగొప్ప పుణ్యమని చెప్పగా విన్నాను. సౌమ్యుడా! ఈ రోజు నీవు మాకు అతిథివి. కాబట్టి నిన్ను నేను సత్కరించాలని గట్టిగా నిశ్చయించుకొన్నాను. నీవు నన్ను ఎల్లప్పుడూ దయచూడు.” అన్నది. ఇలా అని ఆ పక్షి ప్రసన్నముఖంతో అగ్నికి ముమ్మారు ప్రదక్షిణం చేసి అందులోకి దూకేసింది. పావురం అగ్నిలో పడిపోవడం చూసి వేటగాడు మనసులోనే - “అయ్యో! వేను చేసిన పని ఏమిటి? అయ్యో! నేను మహాక్రూరుడను. నేను చేసిన పనికి నేను నింద్యుడను. ఇందువలన నిస్సందేహంగా నాకు పాపం అంటుతుంది. అనుకొంటూ అతడు మిక్కిలిగా విలపించాడు. పైగా తాను చేసిన పనిని మాటిమాటికి నిందించుకోసాగాడు.

వేటగానికి అప్పుడు ఎంతో ఆకలి వేస్తున్నప్పటికీ పావురం అగ్నిలో పడడం చూసి అతడు - “అయ్యో! నేను మహాక్రూరుడను. మూర్ఖుడను. వేను చేసినదేమిటి? నా జీవితమే దుఃఖమయము. నేను నిత్యమూ ఇటువంటి పాపమే చేస్తున్నాను. నేను సర్వథా అవిశ్వసనీయుడను, దుష్టబుద్ధిని, క్రూరాలోచనలు కలవాడను. పుణ్యకర్మలన్నీ విడిచి, నేను పక్షులను పట్టుకొనే ఈ వృత్తివే స్వీకరించాను. చూడు. ఈ పావురం ఎంత గొప్పదో. ఇది తన్ను తాను అగ్నికి ఆహుతి చేసికొని నాకు దాని మాంసం ఇచ్చింది. ఇలా చేసి, ఇదే నాకు ధర్మాన్ని కూడా ఉపదేశించింది. ఇక నేను కూడా భార్యపుత్రుల మీద మోహం విడిచిపెట్టి, నా ప్రియతమైన ప్రాణాలను విడుస్తాను. ఈ నాటినుండి నేను అన్నిరకాల భోగాలను విడిచి ఆకలిదప్పులను, ఎండను సహిస్తూ శరీరాన్ని శుష్కింపచేసుకొంటాను. రకరకాలుగా ఉపనాసాలు చేసి నా పరలోకాన్ని చక్కదిద్దుకొంటాను. ఆహా! తన శరీరాన్ని హోమం చేసి, ఈ పావురం అతిథి సత్కారం ఎలా చేయాలో తెలిసింది. కనుక నేను కూడా ఇక ధర్మాన్ని ఆచరిస్తాను. మనిషికి ధర్మమే సర్వోత్కృష్టమైన ఆశ్రయము.” అనుకొన్నాడు. ఇలా ఆలోచించి ఆ వేటగాడు కట్టెలు, శలాకలు, వలలు, పంజరాలు విసిరివేసి, అడుపావురాన్ని కూడా విడిచిపెట్టేశాడు.

మహాప్రస్థానం చేయాలని నిశ్చయించుకొని అక్కడి నుండి తపస్సు చేసుకోవడానికి వెళ్లిపోయాడు.

వేటగాడు వెళ్లిపోయిన తరువాత అడుపావురం భర్తను స్మరించుకొంటూ, శోకాకులితయై, దుఃఖంతో విలపిస్తూ - “ప్రియతమా! నీవు నాకు ఎప్పుడూ అప్రియం చేసినట్లుగా గుర్తులేదు. నీవు నన్ను ఎప్పుడూ లాలిస్తూ చాలా ఆదరంగా గౌరవించేవాడవు. నేను నీతో ఎన్నో సుఖాలు అనుభవించాను. నేడు నాకు అవి ఏవీ లేవు. స్త్రీకి తండ్రి, సోదరుడు, కొడుకు వలన కొద్దిగానే ఆసరా లభిస్తుంది. ఆమెకు అపారమైన సుఖం ఇచ్చేవాడు భర్తయే. కాబట్టి భర్తను గౌరవించని స్త్రీ ఉంటుందా ? స్త్రీకి భర్తతో సమానుడైన నాథుడెవరు లేరు, పతితో సమానమయిన సుఖమూ లేదు. ఆమెకు ధనం, సర్వస్వం విడిచి భర్తయే ఏకైక గతి. నాథా! ఇప్పుడు మీరు లేని ఈ జీవితంతో నాకేమి ప్రయోజనం? పతి లేకుండా జీవించిఉండాలని కోరుకొనే పతి ఎవరు?” అని ఈ రకంగా ఆ అడుపావురం దుఃఖిస్తూ ఎంతగానో విలపించింది. ఆపై ఆ మండుతున్న అగ్నిలోకి దూకేసింది. తన పతి రంగురంగుల పూలమాలలతో, విచిత్రమైన వస్త్ర భూషణాలతో అలంకృతుడై ఒక విమానాన్ని అధిష్టించి ఉండడం అది చూసింది. ఈ రీతిగా పుణ్యకర్మలు చేసిన మహాత్ములు అధిష్టించిన వందలవిమానాలు చుట్టుముట్టి ఉండగా అది తన భార్యతో కలిసి స్వర్గానికి దయచేసి, అక్కడ తన పుణ్యకర్మయొక్క ప్రతాపం వలన సత్కృతమై భార్యతోసాటు ఆనందంగా విహరించసాగింది.

ఆ రెండూ విమానాన్ని అధిష్టించి ఆకాశంలో వెళ్లడం చూసి వేటగాడు అవి పొందిన సద్గతిని గమనించి చాలా పరితపించి - “నేను కూడా ఇలాంటి తపస్సే చేసి, పరమగతిని పొందుతాను.” అని అనుకోసాగాడు. మనసులో ఇలా అనుకొని అతడు అక్కడినుండి వెళ్లిపోయి, మమత్వరహితుడై, గాలి పీల్చి జీవిస్తూ, ఏ పనీ తలపెట్టక కంటకాకీర్ణమైన ఒక అడవిలో ప్రవేశించాడు. దానితో అతని శరీరం ముళ్లతో చీరుకు పోయి రక్తసిక్తమై పోయింది. ఇంతలో గాలి వీచి రాపిడి పొందడం వలన చెట్లకు నిప్పు అంటుకొన్నది. అగ్ని బాగా రాజుకొన్నది. దాని పెద్ద పెద్ద మంటలతో అన్నివైపులా నిప్పురవ్వలు వ్యాపించాయి. మృగాలు, పక్షులతో నిండిన ఆ అడవి అంతా మండి బూడిద అయింది. అది చూసి ఆ వేటగాడు కూడా అమితానందంగా శరీరాన్ని విడిచివేయడానికి ఆ ప్రజ్వలితాగ్ని వైపుకు సాగి, ఆనందంగా భస్మమై పరమగతిని

పొందాడు. కొద్దికాలానికే తాను ఆనందంగా స్వర్గంలో కొలువై ఉండడం, యక్షుల గందర్వుల, పిద్దుల మధ్యలో ఇంద్రునిలా విరాజిల్లడం అతడు గమనించాడు.

ఈ రీతిగా ఆ పావురాల జంట, వేటగాడు - ముగ్గురూ కూడా తమ పుణ్యం యొక్క ప్రభావం వలన స్వర్గానికి చేరుకొన్నారు. భర్తను అనుసరించిన స్త్రీ ఈ రీతిగా ఆడుసావురం వలనే స్వర్గలోకంలో విరాజిల్లుతుంది. రాజా! శరణాగతరక్షణం బహుపుణ్యకార్యం. ఇలా చేయడం వలన గోవధ చేసిన పాపానికి కూడా ప్రాయశ్చిత్తం జరుగుతుంది. పాపనాశకమై, పవిత్రమైన ఈ ఇతిహాసాన్ని వినడం వలన మనిషి దుర్గుణ తొలగి, స్వర్గసుఖాలు పొందుతాడు.

బుద్ధిపూర్వకముకాని పాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తము - జనమేజయ ఇంద్రోతమునుల సంవాదము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ఎవరయినా తెలియక ఏదైనా పాపకృత్యం చేసినట్లయితే, అతడు దాని నుండి ఎలా బయటపడగలడు?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - రాజా! ఈ విషయమై శునకుని వంశంలో పుట్టిన ఇంద్రోతమునికి, జనమేజయ మహారాజుకు మధ్య జరిగిన పూర్వపు సంవాదాన్ని నీకు వేను వినిపిస్తాను. పూర్వం పరీక్షిత్తు యొక్క కొడుకు, జనమేజయ మహారాజు (వీరిద్దరూ అర్జునుని ప్రాత్రప్రసాదులు కారు) మహాపరాక్రమవంతుడు ఉండేవాడు. అతనికి తెలియకుండానే అతనికి బ్రహ్మహత్యాపాతకం అంటుకొన్నది. అందుకని అతని పురోహితుడు, బ్రాహ్మణులందరూ అతనిని పరిత్యజించారు. ఆ పాపాన్నిచేత అతడు రాత్రింబవళ్లు దహించుకుపోతున్నాడు. అందుకని చివరకు అతడు రాజ్యం విడిచి అడవికి వెళ్లిపోయాడు. అక్కడ అతడు తీవ్రమైన తపస్సు కొనసాగించాడు. అతడు భూమిపైని దేశదేశాలు తిరుగుతూ అనేక బ్రాహ్మణులను బ్రహ్మహత్యాపాపనివృత్తికి ఏదైనా ప్రాయశ్చిత్తం ఉందేమో అడుగసాగాడు. అలా తిరుగుతూ తిరుగుతూ అతడు మహాతపస్సంపన్నుడు శునకవంశీయుడు అయిన ఇంద్రోతముని వద్దకు చేరుకొని, అతని పాదాలు రెండూ పట్టుకొన్నాడు. రాజును చూసి ఋషి మహాతిరస్కారంగా - "ఓరీ మహాపాపీ! నీవు ఇక్కడికి ఎలా వచ్చావు? నాతో నీకు ఏమిపని? నీవు ఇక్కడి నుండి ఇప్పుడే వెళ్లిపో. నీవు ఇక్కడ ఉండడం నాకు బాగుండలేదు. బ్రాహ్మణుని చంపడం వలన నీ మనసు అపరిశుద్ధమయి పోయింది. నీవు నిరంతరమూ పాపాన్ని గురించే

ఆలోచిస్తున్నావు. అందుకని నీ జీవితం వ్యర్థమూ, అత్యంతక్షేమయమూ అయింది. చూడు. నీవు చేసిన పనివలన నీ పితరుల యొక్క వంశం నరకంలో పడింది. వారు నీ మీద పెట్టుకొన్న ఆశలన్నీ వేడు వ్యర్థమయిపోయాయి. ఎవరిని పూజించి మనుష్యులు స్వర్గం, ఆయుస్సు, సత్కీర్తి, సంతానం పొందుతారో ఆ బ్రాహ్మణులనే నీవు ఊరికే ద్వేషిస్తున్నావు. ఇప్పుడు నీవు చేసిన పాపం కారణంగా నీవు అనేక సంవత్సరాలపాటు తలక్రిందులుగా నరకంలో పడిఉంటావు. అక్కడ ఇనుపముక్కులు కల గద్దలు, వెమళ్లు నిన్ను పొడిచి పొడిచి బాధపెడతాయి. ఆ తరువాత కూడా నీవు ఏదో ఒక పాపయోనిలో జన్మించవలసినదే. ఈ లోకంలోనే పాపానికి ఏమీ పలితం లభించకపోతే ఇక పరలోకంలో మాటకేమిటిలే అని నీవు అనుకొంటే ఆ మాట ఏదో యమదూతలే నీకు నిశ్చయంగా చేసి చూపుతారులే." అన్నాడు.

ఇంద్రోతముని ఇలా అన్నమీదట జనమేజయమహారాజు - "మునివరా! వేను అవశ్యం నిందుడనే. కాబట్టి మీరు నన్ను అన్నమాటలన్నీ ఉచితమైనవే. వేను మీ దయాభిక్షను కోరుతున్నాను. వేను పరితాపాగ్నిలో నా పాపరాశినంతటినీ భస్మం చేసుకొంటున్నాను. నా చెడుపనులపై దృష్టి పెట్టడంతో నా మనసుకు ఏమాత్రం సుఖం కలగడం లేదు. నిజం చెబుతున్నాను. యమధర్మరాజు వలన కూడా నాకు చాలా భయం కలుగుతోంది. నా హృదయంలో సలుపుతున్న ఈ పాపపుముల్లును పెరికివేయకుండా వేను ఎలా జీవించగలను? కాబట్టి మీరు నాకు దీని నుండి విముక్తి పొందే ఏదైనా ఉపాయం చెప్పండి. ఏరకంగానూ నా వంశం నాశనం కాకూడదని, ఈ లోకంలో అది చక్కగా కొనసాగాలని నేను కోరుకొంటున్నాను. వేను చేసిన పనికి నాకు చాలా విచారంగా ఉంది. ఇప్పుడు ఎలా వీలయితే అలా నన్ను రక్షించండి. పండితులు బాలకుల బుద్ధిని, తండ్రి కొడుకు యొక్క అపరాధాన్ని పట్టించుకోనట్లుగా, నా బుద్ధిని, నేను చేసిన పనిని పట్టించుకోకుండా మీరు నా పట్ల ప్రసన్నులు కండి." అని వేడుకొన్నాడు.

ఇంద్రోతుడు - "నీకు బ్రాహ్మణులశక్తి, వేదశాస్త్రాలలో చెప్పిన వారి మహిమలు తెలుసును. కనుక బ్రాహ్మణులను శరణు వేడు. నీకు శాంతికలిగే పని చేయి. ప్రసన్నులయిన బ్రాహ్మణులను శరణు చొచ్చిన వెంటనే నీకు పరలోకంలో రక్షణ లభిస్తుంది. లేదా నీవు నీ పాపాలకు పశ్చాత్తాపపడితే ఎల్లప్పుడూ ధర్మంమీదనే దృష్టి నిలుపు." అని చెప్పాడు.

జనమేజయుడు - “ నా పాపాలకు నేను ఎంతగానో సంతాపిస్తున్నాను. ఇకముందు ఎన్నడూ ధర్మలోపం జరగనివ్వను. నాకు శుభం కలగాలనుకొంటున్నాను. ఇప్పుడు నేను మీ సేవకుడను. కాబట్టి మీరు నాపై ప్రసన్నులు కండి.” అని ప్రార్థించాడు.

ఇంద్రోతుడు - “ రాజా! నీవు దంభం, గర్వం విడిచి నాపట్ల నిజమైన ప్రీతి కలిగి ఉండాలని, సమస్త ప్రాణులకు హితం చేయడంలో తత్పరుడవు కావాలని, నీ ధర్మం పట్ల శ్రద్ధ వహించాలని కోరుకొంటున్నాను. నేను ఇప్పుడు కేవలం ధర్మాన్ని తలచుకొనే నిన్ను స్వీకరిస్తున్నాను. ఇందువల్ల నా ప్రధాన ఉద్దేశ్యం - బ్రాహ్మణుల పట్ల నీకు సంపూర్ణమైన సద్భావం ఉండాలనేదే అని తెలుసుకో. నేను బ్రాహ్మణులకు ఎప్పుడూ ద్రోహం చేయనని ప్రతిజ్ఞ చేయి.” అన్నాడు.

జనమేజయుడు - “బ్రహ్మరీ! నేను మీ సాదాలు తాకి ప్రతిజ్ఞ చేస్తున్నాను. ఇక ఎప్పుడూ మనోనాక్కుర్మలచేత బ్రాహ్మణులకు ద్రోహం చేయను.” అన్నాడు.

ఇంద్రోతుడు - “రాజా! ఇప్పుడు నీ మనసు మారింది. కనుక నీకు నేను ధర్మాన్ని ఉపదేశిస్తాను. రాజు దుశ్చరితుడయితే దేశమంతా తప్పక బాధలు పడుతుందని లోకులు చెబుతూ ఉంటారు. నీవు కూడా ఇంతకు ముందు ఇలాగే ఉండేవాడివి. కాని ఇప్పుడు నీ దృష్టి ధర్మంపైన ఉంది. సంపన్నుడు, ఉదారుడుగాని, కృణుడుగాని, తపస్విగాని ఏదయినా కావచ్చును. కాని ఆలోచించకుండా ఏదైనా పని చేసినట్లయితే దానివలన దుఃఖమేకలుగుతుంది. ప్రతి పనిని కూడా బాగా ఆలోచించిన తరువాతనే చేయడం మంచిది. యజ్ఞం, దానం, దయ, వేదం, సత్యం - ఈ అయిదే పవిత్రమైనవి. ఇవే కాక చక్కని పద్ధతితో చేసిన తపస్సు కూడా పరమపవిత్రమైనదే. అది రాజును పూర్తిగా పవిత్రుని చేస్తుంది. దానిని బాగా అనుష్ఠించడంవలన నీవు పరమశుభదాయకమైన ధర్మాన్ని పొందగలవు. అలాగే పవిత్రక్షేత్రాలకు యాత్ర చేయడం వలన కూడా గొప్ప పుణ్యం లభిస్తుంది. కురుక్షేత్రం పవిత్రస్థానం. దానికంటే సరస్వతీనది అధిక పవిత్రమైనది. సరస్వతికంటే కూడా ఎన్నో ఇతర తీర్థాలు ఎక్కువ పవిత్రమైనవి ఉన్నాయి. నాటిలో కూడా పృథూదకం అతి పవిత్రమైనది. అందులో స్నానం చేయడం వలన, దాని నీరు త్రాగడం వలన మనిషి రేపే చనిపోతే మాత్రమేమి, దానిని గురించిన చింత బాధించదు. అంటే అతని జీవితం సపలం అవుతుందన్నమాట. నీవు

మహాసరోవరం, ప్రభాసం, ఉత్తరమానసరోవరం, కాలోదకం, దృశద్వతి, సరస్వతీనదీ సంగమమైన మానసరోవరం మొదలైన తీర్థాలకు వెళ్లి స్నానం చేస్తే, నీకు దీర్ఘాయువు కలుగుతుంది.

ఇంతేకాక నీవు బ్రాహ్మణుల యొక్క ప్రసన్నత్వాన్ని కూడా సంపాదించుకోవాలి. నారు నిన్ను తిరస్కరిస్తారు. రకరకాలుగా నిన్ను ఉపేక్షిస్తారు. అయినా కూడా నీవు - “వారికి నేను ఎప్పుడూ కష్టం కలిగించను” అని నియమం చేసుకోవాలి. ఈ రీతిగా నీ పనులన్నీ చేసుకొంటూ, నీవు పరమశుభాలను పొందగలవు. మనిషి ఏదయినా అపరాధం చేస్తే దానికి పశ్చత్తాపపడడం వలన ఆపాపం నుండి ముక్తుడవుతాడు. రెండవసారి తిరిగి ఆ పాపం కనుక జరిగితే “ఇకపై ఇటువంటి పని చేయను” అని ప్రతిజ్ఞ చేస్తే పాపముక్తుడు కాగలుగుతాడు. “ఇక భవిష్యత్తులో ఎప్పుడూ ధర్మమే ఆచరిస్తాను.” అని నిశ్చయించుకొంటే మూడవసారి పాపం నుండి కూడా ముక్తి పొందుతాడు. పవిత్రబావంతో తీర్థాలలో తిరిగితే అనేక పాపాలు తొలగిపోతాయి. తపస్సులో లగ్నమయిన నానికి అన్ని సాపాలు వెంటనే తొలగిపోతాయి. కళంకితుడు అయినవాడు ఒక ఏడాదిపాటు అగ్నిని ఉపాసిస్తే దానినుండి విముక్తి లభిస్తుంది. గర్భహత్య చేసిన నానికి ఆ పాపం మూడేళ్లపాటు అగ్నిని ఉపాసించడం వలన లేదా మహాసరం, పుష్కరం, ప్రభాసం, ఉత్తరమానసరోవరం మొదలైన తీర్థాలలో వందయోజనాలు యాత్రచేస్తే తొలగిపోతుంది. మనిషి ఎన్ని ప్రాణులను హింసిస్తే ఆ జాతికి చెందిన అన్నిప్రాణులను మృత్యువు నుండి రక్షించినట్లయితే పాపముక్తుడవుతాడు. “అఘమర్షణమంత్రం జపిస్తూ నీటిలో మూడుసార్లు మునకలు వేస్తే అశ్వమేద యజ్ఞాంతమందు ఆవభృథస్నానం చేయడం వలన సోయినట్లుగా సాపాలు తొలగిపోతాయి. దానితో వెంటనే అతని సాపాలన్నీ నశించిపోతాయి, గౌరవం లభిస్తుంది, ప్రాణులందరూ ప్రసన్నులై అతని ఎదుట జడులు, మూగవారుగా అయిపోతారు.” అని మనువు చెప్పాడు. (*15) “మనిషి ముందు తెలియక పాపం చేసి, ఆపై బుద్ధిపూర్వకంగా పుణ్యకర్మలు చేస్తే దానితో అతని పూర్వపాపం ఉప్పు తగలగానే వస్త్రానికి అంటుకొన్న మరక తొలగిపోయినట్లుగా నశించి పోతుంద” ని బృహస్పతి మతం. సూర్యుడు ప్రాతఃకాలం ఉదయించగానే రాత్రియందలి అందకారాన్ని నశింపచేసినట్లుగా శుభకర్మలు చేసి మనిషి తన పాపాలన్నిటినీ అంతం చేసుకొంటాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! జనమేజయరాజుకు ఈ రీతిగా ఉపదేశించి మునివరుడైన ఇంద్రోతుడు అతని చేత విద్యుక్తంగా అశ్వమేదయజ్ఞం చేయించాడు. దానితో అతని పాపం అంతా నశించి, అతడు ప్రజ్వలితాగ్నిలా దేదీప్యమానుడయ్యాడు.

**మృతుడైన బ్రాహ్మణ బాలకుడు
పునర్జీవితుడగుట.**

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! ఒకసారి మరణించి తిరిగి జీవించిన నానిని మీరు ఎప్పుడయినా ఎవరినయినా చూశారా?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! పూర్వకాలంలో వైమిశారణ్య క్షేత్రంలో ఒక గ్రద్ద నక్క మధ్య సంవాదరూపంగా నడిచిన కథను చెబుతాను విను. ఒకసారి ఒక బ్రాహ్మణునికి లేకలేక పుట్టిన అందమైన కొడుకు బాల్యంలోనే చనిపోయాడు. అతని బంధువులు కొందరు శోకంతో విలపిస్తూ ఏడుస్తూ అతనిని తీసికొని శ్మశానానికి వెళ్లారు. వారు ఆ బాలుని హృదయానికి అత్తుకొని అత్యంత కరుణంగా రోదిస్తున్నారు. నారు అతనిని నేలపై పడుకోపెట్టారు కాని అక్కడినుండి వెళ్లిపోవడానికి మాత్రం సాహసించలేకపోయారు. వారి ఏడుపులను విని అక్కడికి ఒక గ్రద్ద వచ్చింది. అది వారితో - “ఇక మీరు మీ ఏకైక పుత్రుని విడిచి వెళ్లండి. అనవసరంగా ఆలస్యం చేయకండి. చనిపోయిన తమ బంధువును తీసికొని శ్మశానానికి వచ్చినవారికి గాని, రాని వారికిగాని అందరికీ తమ ఆయువు తీరాక ఈ లోకంనుండి నిష్క్రమించక తప్పదు. ఈ స్మశానభూమి గ్రద్దలతో నక్కలతో నిండిఉంటుంది. ఇక్కడ అంతటా మానవకంకాళాలు దర్శనమిస్తూ ఉంటాయి. కాబట్టి ఇది ప్రాణులందరికీ భయావహమైనది. మీరు ఇక్కడ ఎక్కువసేపు ఉండకూడదు. ఒకసారి కాలుని నోటికి చిక్కితే తిరిగి ఏ ప్రాణీ మరలిరాకపోవడం ప్రాణిధర్మం. ఈ మానవలోకంలో పుట్టిననాడు ఏదో ఒకరోజున అవశ్యం మరణించవలసినదే. ఇప్పుడు సూర్యుడు అస్తాద్రిని చేరుకొన్నాడు. కనుక ఈ బాలకునిపై మోహం విడిచి మీరు మీ ఇళ్లకు వెళ్లండి.” అని పలికింది.

యుధిష్ఠిరా! ఆ గద్దమాటలు విని వారందరూ బాలకుని నేలపై పరుండబెట్టి అక్కడినుండి ఏడుస్తూ వెళ్లిపోసాగారు. ఇంతలోనే ఒక నల్లని నక్క తన బొరియనుండి వెలువడి అక్కడికి వచ్చింది. వారితో - “మానవులారా! నిజానికి మీరు

ఏమీ ప్రేమలేనివారు. ఓరి మూర్ఖులారా! ఇంకా సూర్యాస్తమయం కానేలేదు. ఎందుకింత భయపడుతున్నారు? కొంత ప్రేమ చూపండి. ఏదైన శుభమడియ యొక్క ప్రభావం వలన ఈ బాలకుడు బ్రతికినా బ్రతికవచ్చును. మీరు ఎంతటి నిర్దయులు? మీరు పుత్రప్రేమకు తిలోదకాలిచ్చి ఈ ముక్కుపచ్చలారని బాలకుని కటికివేలపై దర్బలు పరచి పడుకోబెట్టారు. పైగా అతనిని ఈ భయంకరమైన శ్మశానంలో విడిచివెళ్లిపోవడానికి సిద్ధపడిపోతున్నారు. ఈ పిల్లవానిపై మీకు ఏమాత్రం ప్రేమలేదా? చూడండి. పశుపక్ష్యాదులకు తమ పిల్లలపై ఎంతటి ప్రేమ ఉంటుందో! నాటిని పెంచి పోషించినప్పటికీ వాటికి ఇహలోకంలోగాని, పరలోకంలో గాని వాటివలన ఏమీ ఫలితం లేదు. కాని మనుష్యులలో వారికోసం ఏడుస్తారు గాని స్నేహమనేది ఎక్కడ ఉంది? ఇతడు మీ వంశోద్ధారకుడు. ఇతనిని విడిచి మీరు ఇప్పుడు ఎక్కడికి వెళ్లిపోవాలనుకొంటున్నారు? అయ్యో! ఇక కొద్దిసేపు ఇతనికోసం కన్నీరు కార్చండి. ప్రేమతో తనివితీరా ఇతనిని చూడండి. శరీరం క్షీణించిపోతూ ఇబ్బందులలో చిక్కుకొని శ్మశానం వైపు సాగిపోతున్న పురుషునికి తోడు వచ్చేది బంధువులేగాని, ఇతరులు కారు. అయ్యో! పద్మాలవంటి కన్నులు కల ఈబాలకుని విడిచివెళ్లడానికి మీకు కాళ్లు ఎలా కదులుతున్నాయి?” అన్నది. నక్క యొక్క ఈ మాటలు విని వారందరూ వెంటనే శవం దగ్గరకు తిరిగివచ్చారు.

అప్పుడిక గద్ద - “ఓరి బుద్ధిహీనులారా! మిక్కిలి తుచ్ఛమైన మందమతి అయిన నక్కమాటలలో పడి మీరు వెనక్కి ఎలా తిరిగి వచ్చారు? చేవపోయిన కట్టవలె పంచభూతాలు విడిచివేసి, కలదలలేకుండా ఉన్న ఈ శరీరం కోసం మీరు ఎందుకు ఏడుస్తారు? ఇక మీరు తీవ్రమైన తపస్సు చేయండి. దాని వలన మీ పాపం అంతా నశించిపోతుంది. చూడండి. తపస్సు యొక్క ప్రభావం వలన అన్నీ లభిస్తాయి. ఊరికే ఏడిస్తే ఏముంది? ధనం, గోవులు, బంగారం, వెండి, మణులు, రత్నాలు, పుత్రులు - అన్నిటికీ తపమే మూలము. తపస్సుతోనే ఇవన్నీ లభిస్తాయి. మనుష్యుడు తన పూర్వజన్మలోని కర్మలను అనుసరించియే సుఖదుఃఖాలను వెంటపెట్టుకొని జన్మిస్తాడు. తండ్రి కర్మల వలన కొడుకు, కొడుకు కర్మల వలన తండ్రి బందింపబడరు. అందరూ తమ తమ పుణ్యపాపాల చేతనే బందింప బడతారు. చివరికి ఈ మృత్యుమార్గం గుండానే వెళ్తారు. కాబట్టి మీరు పనిగట్టుకొని ధర్మాన్ని ఆచరించండి. అధర్మంవైపు మనసును మరలన్వీకండి.

దేవతలతో, బ్రాహ్మణులతో సమయానుకూలంగా వ్యవహరించండి. శోకదైన్యాలు విడిచిపెట్టండి. పుత్రుని మీద మోహానికి మమకారానికి దూరంగా ఉండండి. ఇతనిని ఇక్కడే ఈ అరుబయట మైదానంలో విడిచి వెళ్లండి. చూడండి. ఎవరు ఎంత ఇష్టమయినా కానీండి, ఇక్కడ విడిచిన తరువాత ఎవరి బంధువులూ ఈ చోట ఎక్కువసేపు ఉండరు. వారికి తమ ప్రేమపాశాలు తెంపుకొని కన్నులలో నీరు నింపుకొని తిరిగివెళ్లవలసి ఉంటుంది. బుద్ధిమంతుడైనా, మూర్ఖుడైనాగాని, ధనవంతుడైనా నిర్ధనుడైనా గాని అతడు తన శుభాశుభకర్మలను వెంటపెట్టుకొనియే కాలునికి అధీనుడవడం జరుగుతుంది. సరే. శోకించి మీరు ఏమి చేయగలరు? అందరినీ శాసించేవాడు కాలుడే. అతడు అందరినీ ఒకే దృష్టితో చూస్తాడు. భయంకరుడైన ఈ కాలుడు యువకులు, బాలురు, వృద్ధులు, గర్భస్థ శిశువులను కూడా లయం చేస్తాడు. ఈ లోకం తీరే అంత." అని చెప్పింది.

అందుపై నక్క - "ఆరే. మీరు పుత్రప్రేమతో చాలా చింతాగ్రస్తులై ఉన్నారు. కాని ఈ తెలివితక్కువ గద్ద మీ ప్రేమను పలుచన చేస్తోంది. అందువల్లనే సరళము, యుక్తియుక్తము, విశ్వసనీయము అనిపించే మాటలలో పడిపోయి మీరు ప్రేమకు తిలోదకాలిచ్చి ఇంటికి వెళ్లిపోవడానికి సిద్ధపడుతున్నారు. అసలు ఇతడు మీ రక్త మాంసాలను పంచుకొని పుట్టిననాడేకదా! మీ శరీరంలో సగభాగం వంటి నాడు. తన పితరుల వంశాన్ని ఉద్ధరించేనాడు. ఇతనిని అడవిలో విడిచివేసి మీరు ఎక్కడికి వెళ్తారు? సరే కనీసం ఇదయినా చేయండి. సూర్యుడు అస్తమించేవరకు ఇక్కడ ఉండండి. అనంతరం ఇతనిని మీతో తీసికొని వెళ్లడమో, ఇక్కడే ఉంచడమో చేయవచ్చును." అన్నది.

గద్ద - "మానవులారా! నేను జన్మించి ఈ నాటికి వేయి సంవత్సరాల కంటే ఎక్కువే అయింది. కాని ఏ స్త్రీ గాని పురుషుడు గాని, నవుంసకుడు గాని మరణించిన తరువాత బ్రతికినట్లు నేను చూడలేదు. చూడండి. ఇతని శరీరం కాంతి తగ్గి, కట్టెలా అయిపోయింది. ఇటువంటి ప్రాణం లేని కట్టెను వదిలి మీరు ఎందుకు వెళ్లరు? మీ ప్రేమ, ప్రయత్నం వ్యర్థమేసుమా! దీనివల్ల ఏ ఫలితమూ చేకూరదు. నేను మీతో కరినంగానే మాట్లాడుతున్నాను. కాని ఇవి హేతుగర్భితమైనవి, మోక్షసంబంధమైనవి. కనుక నా మాటలను ఒప్పుకొని మీ మీ ఇళ్లకు వెళ్లండి. చనిపోయిన దగ్గరి బంధువును చూసి, అతని పనులను గుర్తుచేసికొంటే

మనుష్యుని శోకం మరింత హెచ్చుతుంది." అన్నది.

గద్ద అన్న ఈ మాటలు విని అందరూ వెనుదిరగబోయారు. వెంటనే నక్క వారి వద్దకు వచ్చి - "తమ్ముడూ! చూశానా ఈ బాలకుని శరీరం బంగారంలా ఎలా మెరిసిపోతోందో. ఇతడు ఏదో ఒకరోజున తన పితరులకు పిండప్రదానం చేస్తాడు. మీరు ఈ గద్ద మాటలు నమ్మి ఎందుకు ఇతనిని విడిచి వెళ్తారు? ఇతనిని విడిచివెళ్లడం వలన మీ ప్రేమ వియోగవ్యథ ఏడుపులు మొత్తుకోళ్లు అయితే ఏమీ తగ్గవు. అవును. మీ సంతాపం మాత్రం తప్పకుండా పెరుగుతుంది. ఒకసారి శ్వేతుడనే రాజర్షియొక్క కొడుకు కూడా చనిపోయాడు, కాని ధర్మనిష్ఠుడైన శ్వేతుడు అతనిని తిరిగి బ్రతికించుకొన్నాడు. అలాగే మీకు కూడా ఎవరైనా సిద్ధుడు, ముని, దేవత లభించినట్లయితే, వారు ఏడుస్తున్న మీపై కనికరించవచ్చును." అని చెప్పింది.

నక్క మాటలు విని నారందరూ తిరిగి శ్మశానంలోనికి వచ్చి, బాలకుని శరీరం ఒడిలో పెట్టుకొని వెక్కి వెక్కి ఏడువసాగారు. నారి రోదనధ్వని విని గద్ద వారివద్దకు వచ్చి - " లోకులారా! మీరు ఈ బాలకుని మీ కన్నీళ్లతో ఎందుకు తడుపుతారు? చేతులతో చరుస్తూ ఎందుకు ఈతని మట్టిని పాడు చేస్తారు? ఇతడు యమధర్మరాజు ఆజ్ఞతో శాశ్వతంగా నిద్రించాడు. ఎంతగొప్ప తపస్వి అయినా, ధనికుడు అయినా, బుద్ధిమంతుడు అయినా మృత్యువు చేతిలో పడకా తప్పదు. చివరికి ఈ శ్మశానభూమిని ఆశ్రయించకా తప్పదు. కాబట్టి మాటిమాటికి తిరిగివచ్చి శోకభారాన్ని నెత్తికి ఎత్తుకోవడం వలన ఏమీ లాభం లేదు. ఇప్పుడితడు తిరిగి జీవిస్తాడనే ఆశ ఏమీ లేదు. దేహంతో సంబంధం వదలిపోయి మరణించినవాడు, తిరిగి అదే శరీరంలోనికి రాలేడు. వందలకొద్దీ నక్కలైనా ఇతనికోసం తమ శరీరాలను త్యాగం చేసినా కూడా ఇప్పుడు ఈ బాలుడు జీవించలేడు. అవును, రుద్రుడు, కార్తికేయస్వామి, బ్రహ్మ, విష్ణువు వీరిలో ఎవరయినా ఒకవేళ వరము ఇస్తే ఇతడు బ్రతుకుతాడు. మీరు కన్నీరు కార్చడం వలన, దీర్ఘంగా నిట్టూర్పులు విడువడం వలన, గుండెలు బాదుకోవడం వలన ఇతనికి పునర్జీవితం లభించదు. కాబట్టి బుద్ధిమంతుడు అప్రియాలు ఆచరించడం, పరుషంగా మాట్లాడడం, ఇతరులకు ద్రోహం చేయడం, అధర్మాన్ని, అసత్యాన్ని దూరంగా విడిచివేయడం - ఇవన్నీ చేయాలి. అలాగే ధర్మం, సత్యం, శాస్త్రజ్ఞానం, న్యాయం, సర్వభూతదయ, అకుటిలత్వం సుజనత్వం మొదలైన గుణాలను ప్రయత్నించి

సంపాదించుకోవాలి. ఇప్పుడు ఈ బాలుడు చనిపోయాక మీరు ఏడ్చి మొత్తుకొని ఏమి చేస్తారు?" అన్నది.

గద్ద మాటలు విని వారు ఆ బాలకుని అక్కడే నేలపై విడిచి ఏడుస్తూ ఇంటికి తిరిగి వెళ్లి పోపాగారు. సరిగ్గా అప్పుడే నక్క మళ్ళీ - "అరే. మీకు బుద్ధిలేదు. మీరు ఈ గద్ద మాటలలో పడిపోయి బుద్ధిహీనులవలె పుత్రప్రేమకు తిలోదకాలు ఇచ్చి ఎలా వెళ్లిపోతారు? ఈ గద్ద చాలా పాపిష్టిది. దీని మాటలు నమ్మి మీరు అందగాడు, వంశశోభను ఇనుమడింపచేసే ఈ బాలుని విడిచి ఎక్కడికి వెళ్తారు? నేను నిజం చెబుతున్నాను. వా మనసుకయితే ఈ బాలుడు జీవించి ఉన్నట్లే అనిపిస్తోంది. ఇతడు నశించిపోలేదు. ఇతనిని విడిచి మీరు సుఖంగా ఉండలేరు. చూస్తూ ఉండండి. మీరు సుఖపడే గడియలు దగ్గరలోనే ఉన్నాయి. మీకు తప్పకుండా సుఖం లభిస్తుందనే నిశ్చయంతో ఉండండి." అన్నది.

గద్ద - " ఈ అడవి ప్రాంతం అంతా ప్రేతాలతో నిండి ఉంది. ఇక్కడ అనేక యక్షరాక్షసులు ఉంటారు. కాబట్టి ఇది ఎంతో భయంకరమైనది. మీరు ఈ శవాన్ని ఇక్కడే విడిచి సూర్యాస్తమయం కావడానికి ముందుగానే ఇతనికి కర్మలు చేయించండి. ఈ భయంకరమైన చోట ఉండే ప్రాణులన్నీ వికృతశరీరాలు కలవి, మాంసాహారులూనూ. రాత్రులందు వారు మిమ్మల్ని ఇబ్బంది పెడతారు. ఈ వనభూమి మహాభయంకరమైనది. ఇక్కడ ఉండడం వలన మీకు భయం కలుగుతుంది. ఈ బాలకుని శరీరం ఇప్పుడు కట్టెలా ప్రాణహీనమై ఉంది. మీరు దీనిని విడిచి వెళ్లండి." అన్నది.

నక్క - " ఆగండి. ఆగండి సూర్యుని వెలుతురు ఉన్నంతవరకు ఇక్కడ ఏవిధమైన హాని లేదు. అంతవరకు అయితే మీరు ప్రేమగా ఈ బాలకుని చూస్తూ ఇక్కడే ఉండండి. యథేచ్ఛగా విలపించండి. కఠోరమైన, కంగారుపెట్టే ఈ గద్ద మాటలు మీరు వింటే మీరు ఈ బాలకుని విషయమై చేతులు కడుక్కోవలసినదే." అన్నది.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - రాజా! అటుగద్ద, నక్క రెండూ ఆకలిగా ఉన్నాయి. కాని నాటిలో గద్ద ఇప్పుడు సూర్యుడు అస్తమించాడని, నక్క ఇంకా అస్తమించలేదని మాత్రమే చెబుతున్నాయి. వాస్తవానికి ఆ రెండూ తమ తమ పనులను చక్క పెట్టుకోవడానికే కట్టుబడి ఉన్నాయి. జ్ఞానవిషయకమైన మాటలు చెప్పడంలో రెండూ నిష్ణాతులే. కనుక వాటి మాటలు

పాటించి వారు ఒకసారి ఇంటికి వెళ్లడానికి, ఒకసారి తిరిగి ఆగిపోవడానికి సిద్ధమయ్యారు. తమ పని చక్కపెట్టుకోవడంలో నిష్ణాతులైన ఆ నక్క గద్దలు వారిని భ్రమలో పడవేశాయి. వారు దుఃఖంతో ఏడుస్తూ అక్కడే నిలబడిపోయారు. ఆనమయంలో పార్వతీదేవి ప్రేరణతో వారి ఎదుట శంకరభగవానుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు. అతడు వారిని వరం కోరుకోమన్నాడు. అప్పుడు వారందరూ మిక్కిలి వినయంగా, దుఃఖిస్తూ - " దేవా! ఈ ఒకే ఒక్క పుత్రుని మరణంతో మేము వ్యతకల్పులమయ్యాము. తిరిగి ప్రాణాలు పోసుకోవాలని ఆతురతతో ఉన్నాము. కాబట్టి మీరు ఈ బాలుని బ్రతికించి చావకుండా మమ్మల్ని రక్షించండి." అని వేడుకొన్నారు. వారందరూ కన్నులలో నీరు నింపుకొని భగవంతుని ఈ రీతిగా ప్రార్థించగానే, అతడు ఆ బాలకుని బ్రతికించి వంద ఏళ్ల ఆయుర్దాయాన్ని అనుగ్రహించాడు. అలాగే ఆ గద్ద నక్కలకు కూడా ఆకలి చల్లారే వరాన్ని ఇచ్చాడు. ఈ వరాన్ని పొంది వారు భగవంతునికి నమస్కరించారు. వారంతా కృతకృత్యులై అమితానందంగా నగరానికి వెళ్లిపోయారు.

రాజా! ఎవరయినా దృఢనిశ్చయంతో ఏదైనా పనిలో లగ్నమై, దానివలన విసుగు చెందకపోతే భగవంతుని కృపవలన వెంటనే అది సఫలీకృతమవుతుంది. చూడు. మహాదేవుని అనుగ్రహంతో దుఃఖితులైన నారికి సుఖం లభించింది. బాలకుడు పునర్జీవితుడు కావడంతో నారు అత్యంత విస్మయాలై ఆనందిస్తూ, అతనిని తీసికొని మిక్కిలి ఉత్సాహంగా నగరానికి తిరిగివచ్చారు. ధర్మార్థ మోక్షమార్గాలను దర్శింపచేసే ఈ కథను విన్నవారు ఇహపరలోకాలలో నిరంతరం సుఖం పొందుతారు.

నాయుశాల్మలీవృక్ష సంవాదము.

యుధిష్ఠిరమహారాజు - "పితామహా! ఎవరయినా బలహీనుడు మూర్ఖత్వంతో తన దగ్గర ఉండే ఎవరయినా బలవంతునితో వైరం పెట్టుకొంటే, అతడు కోపిస్తే - అతని నుండి తన్నుతాను ఎలా కాపాడుకోవాలి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "భరతసత్తమా! ఈ విషయంలో బూరుగు చెట్టుకు, నాయువునకు జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీన ఇతిహాసం ఒకటి ప్రసిద్ధంగా ఉంది. హిమాలయపర్వతం మీద ఎంతో కాలంగా ఒక పెద్ద బూరుగు వృక్షం ఉంది. పచ్చని ఆకులతో దట్టంగా ఉన్న దాని కొమ్మలు అన్ని వైపులకు వ్యాపించాయి. దాని నీడలో మదపుటేనుగులు, మృగాలు మొదలైనవి ఎన్నో సేద తీరుతూ ఉంటాయి.

దాని నీడ దట్టంగా ఉంటుంది. దాని చుట్టు కొలత నాలుగు వందల హస్తాలు. ఎంతోమంది వ్యాపారులు, అడవిలో నివసించే తాపనులు, ఆ మార్గం గుండా వెళ్లేటపుడు, దాని నీడలోనే ఆగుతూ ఉండేవారు. ఒకరోజు వారదుడు, అటునుండే వెళ్తున్నాడు. అతడు దాని పాదమైన కొమ్మలను, ఊగే రెమ్మలను చూసి, దాని వద్దకు వెళ్లి - “శాల్మలీవృక్షమా! నీవు చాలా అందంగా మనోహరంగా ఉన్నావు. వృక్షరాజమా! నీ వలన మాకు నిత్యమూ గొప్ప సుఖం లభిస్తోంది. గొడుగులాంటి నీ నీడలో అనేక పక్షులు, మృగాలు, ఏనుగులు సర్వదా నివసిస్తూ ఉన్నాయి. నీ పాదమైన శాఖలను, దట్టమైన కొమ్మలను వాయువు ఎప్పుడూ విరువలేదు. ఈ వనంలో వాయుదేవుడు సదా నిన్ను రక్షిస్తున్నాడు - ఆ వాయుదేవునికి నీ మీద విశేష ప్రీతియో లేక అతడు నీకు మిత్రుడో అయి ఉంటాడు. ఆహా! ఈ వాయువు వేగంగా వీచినపుడు పెద్ద, చిన్న అన్ని రకాల వృక్షాలను, పర్వత శిఖరాలను కూడా పెకలించి వేస్తూ ఉంటాడు. తప్పకుండా అతడు ప్రచండుడే అయినా కానీ నీతో బంధుత్వం కారణంగానో, మైత్రిని అంగీకరించిన కారణంగానో వాయుదేవుడు సర్వదా నిన్ను రక్షిస్తూనే ఉన్నాడు. నీవు వాయువు ఎదుట మోకరిల్లి “నేను నీ వాడినే” అని చెప్పి ఉంటావు అనిపిస్తోంది.” అన్నాడు.

శాల్మలీవృక్షం - “బ్రహ్మజ్ఞాదా! వాయువు నాకు మిత్రుడు కాడు, బంధువు కాడు, సుహృదుడు కాడు. నన్ను రక్షించడానికి అతడు బ్రహ్మదేవుడు కూడా కాడు. కాని నాలో ఉండే అత్యంత బలపరాక్రమాల ముందు వాయువు యొక్క శక్తి పద్దెనిమిదవ వంతుకు కూడా సాటిరాదు. వాయువు వృక్షాలను, పర్వతాలను, ఇతర వస్తువులను విరిచివేస్తూ నా వద్దకు వచ్చినపుడు నేను నా పరాక్రమంతో దాని గతిని అడ్డుకొంటున్నాను.” అన్నాడు.

నారదుడు - “శాల్మలీ! ఈ విషయంలో నీ దృష్టి నిస్సందేహంగా సరికాదు. లోకంలో వాయువుతో సమానుడయిన బలవంతుడు ఎవడూ లేడు. ఇంద్ర, యమ, కుబేర, వరుణులు కూడా అతనికి సాటి రాలేరు. ఇక నీసంగతి చెప్పేదేముంది? లోకంలో జీవుడు ఎన్ని చేష్టలు చేస్తున్నా కూడా ఆ అన్నింటికీ కారణం వాయువే. వాస్తవానికి నీవు ఏమీ సారం లేనిదానివి. దుర్బుద్ధివి. కేవలం మాటలు చెప్పడం మాత్రం తెలుసును. అందుకే ఇలాంటి అబద్ధాలు చెపుతున్నావు. చందనం, స్పందనం, సాలం, సరళం, దేవదారు, వేతన, ధన్వనం మొదలైనవి నీ కంటే బలమైన వృక్షాలు.

అవికూడా వాయువును ఇలా నిరాదరించలేదు. అవి తమ బలాన్ని వాయువు యొక్క బలాన్ని బాగా గుర్తెరిగినవి. కనుకనే అవి సదా తలలు వంచుతాయి. వాయువుయొక్క అనంతబలం నీవు ఎరుగక పోవడం నీ అజ్ఞానమే. సరే. ఇప్పుడు నేను వాయువు వద్దకు వెళ్లి నీవన్న ఈ మాటలు చెబుతాను.” అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “రాజా! శాల్మలీని ఈ రీతిగా నిందించి బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడైన నారదుడు వాయుదేవుని వద్దకు వెళ్లి దాని మాటలన్నీ చెప్పాడు. దానితో అతనికి చాలా కోపం వచ్చింది. అతడు బూరుగు చెట్టువద్దకు వెళ్లి - “శాల్మలీ! నారదుడు నీ వద్దకు వచ్చినపుడు నీవు అతనివద్ద నన్ను నిందించావా? నీకు నా శక్తిని చూపుతాను. బ్రహ్మదేవుడు ప్రజలను సృష్టించే సమయంలో నీ నీడలో విశ్రమించాడు. కనుకనే నేను ఇంతవరకు నీమీద దయ తలుస్తూ వచ్చాను. అందుకనే నీవు నా దెబ్బనుండి తప్పించుకొన్నావు. కాని ఈనాడు ఒక సామాన్యప్రాణిలా నన్ను నీవు అవమానిస్తున్నావు. సరే. మంచిది. కాసుకో. నేను నీకు నా రూపాన్ని ప్రదర్శిస్తాను. దానితో ఇక తిరిగి ఎప్పుడూ నన్ను నీవు తిరస్కరించే ధైర్యం చేయవు.” అన్నాడు.

వాయువు ఇలా అనగానే శాల్మలీ నవ్వి - “పవనదేవా! నీకు నామీద కోపం వస్తే అవశ్యం నీరూపం చూపు. చూద్దాం. కోపించి నీవు నన్ను ఏమి చేస్తావో. నేను బలంలో నీకంటే మించినవాడినే. కనుక నీవంటే ఏమాత్రం భయపడను. ఆహా! బుద్ధిబలం ఉన్నవానినే అదికబలవంతుడని అంటారు. కేవలం శారీరక బలం కలవానిని వాస్తవికంగా బలవంతుడని అనరు.” అన్నది.

శాల్మలీ ఇలా అనగానే వాయువు - “సరే. రేపు నీకు నా పరాక్రమాన్ని చూపుతాను. అన్నాడు. ఇంతలో చీకటి పడింది. శాల్మలీ తనకు వాయువుతో సమానమైన బలం లేదని గమనించి, తనలో తాను - “నేను నారదునితో అన్నది సరికాదు. వాయువు ఎదుట బలంలో నేను చాలా అసమర్థుడిని. నేను అనేక ఇతరవృక్షాలకంటే కూడా దుర్బలమైనదానిని అనడంలో సందేహం లేదు. కాని బుద్ధిబలంలో వారిలో ఎవరూ నాకు సాటిరారు. కాబట్టి నేను బుద్ధిని నమ్ముకొనియే వాయువు యొక్క భయాన్నుండి తప్పించుకొంటాను. ఇతర వృక్షాలు కూడా ఇలాగే బుద్ధిబలాన్ని నమ్ముకొని అడవిలో ఉంటే నిస్సందేహంగా అవి కోపించిన వాయువు వలన ఏరకంగానూ వాశనం కావు.” అనుకొన్నది.

భీష్ముడు చెప్పుతున్నాడు - “శాల్మలీ ఇలా ఆలోచించి తనకు తానే తన కొమ్మలను, రెమ్మలను, పూవులను, ఆకులను రాల్చినేసుకొని, ప్రాతఃకాలంలో వచ్చే నాయువు కోసం ఎదురుచూడసాగింది. సమయం కాగానే వాయువు క్రోధంతో రిప్పున అనేకమైన పెద్ద చెట్లను నేల కూలుస్తూ అక్కడికి వచ్చాడు. అది తన శాఖలు, పూలు ఆకులు అన్నీ రాల్చినేసికొని బోడిగా నిలబడి ఉండడం చూసి అతని కోపమంతా దిగిపోయింది. అతడు నవ్వి - “ఓయీ శాల్మలీ! నేను కూడా కోపంతో నిన్ను ఇలాగే చేయాలనుకొన్నాను. నీ కాండం, పుష్పాలు, కొమ్మలు మొదలైనవన్నీ విరిగిపోయాయి. చిగుళ్లు, ఆకులు కూడా రాలిపోయాయి. నీ దుర్బుద్ధితోనే నీవు నా బలపరాక్రమాలకు బలిఅయిపోయావు.” అన్నాడు.

నాయువు యొక్క ఈ మాటలు విని శాల్మలీకి చాలా సిగ్గు కలిగింది. అది నారదుని మాటలు గుర్తుకు తెచ్చుకొని మిక్కిలిగా పశ్చాత్తాపపడసాగింది. రాజా! ఈ రీతిగా దుర్బులుడైనప్పటికీ కూడా బలవంతుడైన శత్రువుతో విరోధం పెట్టుకొన్న మూర్ఖునికి ఈ శాల్మలీవృక్షంలాగే బాధపడక తప్పదు. కాబట్టి బలవంతులైన శత్రువులతో ఎప్పుడూ వైరం తెచ్చుకోకూడదు. ఎందుకంటే గడ్డిపరకలలో పడిన నిప్పువలె బుద్ధిమంతుల బుద్ధి అతని నాశనానికి ఏదో ఒక ఉపాయం కనిపెడుతుంది. వస్తుతః మనిషికి బుద్ధిని, బలాన్ని మించి వేరే ఏదీలేదు. కాబట్టి సమర్థుడైన పురుషుడు బాలుని యొక్క మూర్ఖునియొక్క గ్రుడ్డి చెవిటి నారి యొక్క తనకంటే మిక్కిలి బలవంతుని యొక్క వ్యవహారాన్ని సర్వదా సహించిఉండాలి. ఈ విషయం నేను నీలో బాగా చూస్తున్నాను. భరతసత్తమా! ఇంతవరకు నేను నీకు రాజధర్మాలను, ఆపద్ధర్మాలను చెప్పాను. ఇంకా ఏమి చెప్పమంటావు చెప్పు.”

లోభమువలన పాపము - శిష్టపురుషుల లక్షణము.

యుధిష్ఠిరుడు - “భరతశ్రేష్ఠుడా! పాపానికి అధిష్ఠానం ఏమిటి? దేనివలన అది కలుగుతుంది. అనేది తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - “రాజా! లోభం అనేది ఒకపెద్ద పిశాచం. దానివలననే పాపప్రవృత్తి కలుగుతుంది. లోభం వలననే పాపం, అధర్మం, దుఃఖం పుడతాయి. అందులో చిక్కుకొని మనిషి పాపాచారుడు అవుతాడు. కపటానికి మూలం కూడా లోభమే. లోభంవలననే కామం, క్రోధం, మోహం, మాయ, గర్వం, అవినయం పుడతాయి. లోభంవలననే అక్షమ, నిర్లజ్జ, శ్రీనాశం, ధర్మక్షయం, చింత, అపకీర్తి పుడతాయి.

అలాగే లోభం వలననే కృపణత్వం, అంతులేని తృష్ణ, చేయకూడని పనులు చేయడం, కులాభిమానం, రూపసంపదల వలన గర్వం, ప్రాణులందరికీ ద్రోహం చేయడం, అందరినీ అవమానించడం, ఎవరినీ నమ్మకపోవడం, అందరిపట్ల కఠినంగా వ్యవహరించడం, మొదలైన దోషాలు ప్రాదుర్భవిస్తాయి. ఇతరుల సొమ్ము దొంగిలించడం, పరస్మీల శీలాన్ని నాశనం చేయడం, మాట మనసు నిలకడ లేకపోవడం, నిందించడంలో ఇష్టం కలిగిఉండడం, కామం - జీవ్యోంద్రియం ప్రబలంగా ఉండడం, అబద్ధాలాడడానికి వెనుకాడని లక్షణం, ఇతరులను అసహ్యించుకోవడం గొప్పలు చెప్పుకోవడం, మాత్సర్యం, చేయకూడని పనులను చేసివేయడం - ఈ దుర్గుణాలన్నిటికీ కూడా లోభమే కారణం. మనిషి ముసలివాడై పోయినా సరే లోభం ఏమాత్రం సడలిపోదు. అనేక నదులలోని నీరు తనలో కలిసినా సముద్రం నిండనట్లుగా ఎంతధనం, ఎన్ని భోగ్యపదార్థాలు లభించినా లోభం యొక్క కడుపు మాత్రం నిండదు. రాజా! దీని వాస్తవికస్వరూపాన్ని దేవతలు, గంధర్వులు, అసురులు, నాగులు, లోకంలోని ఇతరులెవరైనా సరే తెలుసుకోలేరు.

కాబట్టి సంయమితచిత్తుడు ఏ రీతిగానైనా సరే మోహలోబాలను అడుపులో ఉంచుకోవాలి. లోభులలో - ధంభం, ద్రోహం, నింద, చాడీకోరుతనం, మత్సరం - ఈ దోషాలన్నీ ఉంటాయి. నేదం చదివినవారు కూడా గొప్ప గొప్ప శాస్త్రాలను కంఠస్థం చేస్తారు. అన్ని రకాల సందేహాలకు సమాధానాలు చెబుతారు - కాని ఈ పాపం యొక్క పిడికిటిలో చిక్కుకొని ఎప్పుడూ దుఃఖం అనుభవిస్తూ ఉంటారు. నారిలో ద్వేషం, క్రోధం అధికంగా ఉంటాయి. శిష్టాచారాన్నుండి వారు దూరంగా తొలగిపోతారు. మాటలు తీయగా చెబుతారు. కాని లోపల చాలా కఠినంగా ఉంటారు. వారి స్థితి గడ్డిగాదంతో కప్పబడిన నూయిలా ఉంటుంది. నారు చాలా నీచులు, ధర్మం పేరుమీద లోకాన్ని మోసంచేసేవారుగా ఉంటారు. వారు రకరకాల మనోహరమైన మార్గాలను ఎదుట నిలుపుతారు. సత్పురుషులు ఏర్పరిచిన మార్గాన్ని, ధర్మాన్ని నాశనం చేయడానికే కట్టుబడి ఉంటారు. లోభగ్రస్తులైన ఈ దురాత్ముల కారణంగా సమాజంలోని ఏయే బాగంలో వికారం వస్తుందో అది కూడా అటువంటి కుకర్మలే చేస్తూ ఉంటుంది.

ఇప్పుడు నేను శిష్టులను గురించి వివరిస్తాను. వారిని కూడా నీవు నీ మనసులోని సందేహాలను గూర్చి అడుగు. వారి సాంగత్యంతో మనిషికి పునర్జన్మ లేదా పరలోకం యొక్క

భయం ఉండదు. వీరు మాంసం తినరు. ప్రియాన్ని, అప్రియాన్ని సమానంగానే బావిస్తారు. వీరికి శిష్టాచారము, ఇంద్రియనిగ్రహం చాలా ఇష్టంగా ఉంటుంది. సుఖ దుఃఖాలయందు సమానదృష్టి సత్యమూ వీరికి పరమలక్ష్యాలు. వీరు ఇస్తారేకాని పుచ్చుకోరు. స్వభావసిద్ధంగా మిక్కిలి దయాళురుగా, పితరులను, దేవతలను, అతిథులను సేవించేవారుగా, ఇతరులకు మేలు చేయడానికి ఎప్పుడూ సంసిద్ధులుగాను ఉంటారు. వీరు అందరికీ ఉపకారం చేసేవారు, అన్ని రకాల ధర్మాలను పాటించేవారు, ఇతరులకోసం తమ సర్వస్వాన్ని సమర్పించేవారు, వీరులు అయి ఉంటారు. వీరిని ఎవరూ తమ నిశ్చయాన్నుండి మరలించలేరు. సత్పురుషులైన పూర్వుల ఆచరణకు, వీరి ఆచరణకు నడుమ భేదం ఏమీ ఉండదు. వీరు ఎవరికైవా భయం కలిగించేవారు, చపల స్వభావులు, క్రూరులు కారు, సర్వదా సమ్మార్గంలో నడిచేవారే. సత్పురుషులు ఎప్పుడూ ఇటువంటివారి సాంగత్యం చేయాలి. వీరిలో అహింస ప్రదానంగా ఉంటుంది. కామక్రోధాలు ఉండవు. అహంకార మమకారాలు కూడా వీరి దరికి చేరవు. వీరు సదాచరణశీలురు, మర్యాదను పాటించేవారు అయిఉంటారు. నీవు వీరినే సేవించు. ఏమైవా అడగదలచుకొంటే వీరినే అడుగు. రాజా! వీరు ధర్మంగాని, ధనం గాని, కీర్తి గాని కూడబెట్టుకోరు. వాటిని కూడా వారు శరీరం యొక్క అనివార్యమైన పనులవలె తమయొక్క కర్తవ్యాలుగానే బావిస్తారు. వారిలో భయం, క్రోధం, చపలత్వం, శోకం ఉండనే ఉండవు. వారు ధర్మంయొక్క ముసుగు కప్పుకోరు. ధర్మపాలనంలో నారికి దాచి ఉంచుకోవలసిన స్వార్థం ఏమీ ఉండదు. వారు లోభమోహరహితులై, సత్యసరళత్వాలను పాటిస్తారు. ఇటువంటి వారి పట్ల నీవు సర్వదా ప్రేమగా ఉండు. వీరు సర్వదా సత్యగుణసంస్థితులై, సమదర్శులై ఉంటారు. వీరి దృష్టిలో లాభనష్టాలు, సుఖదుఃఖాలు, ప్రియాప్రియాలు, జీవన మరణాలు వీటికి ఏ భేదమూ ఉండదు. వీరు దృఢమైన పరాక్రమం కలవారు, ఉన్నతమైన శీలం కలవారు, సత్యమార్గాన్ని అనుసరించి నడుచుకొనేవారుగా ఉంటారు. నీవు నీ ఇంద్రియాలను జయించి అతిజాగ్రత్తగా ధర్మప్రియులు, దివ్యగుణసంపన్నులు అయిన ఆ మహానుభావులను సేవించు. వారందరూ మిక్కిలి గుణవంతులు. ఇతరులయితే కేవలం మాటలతో కోటలు కట్టేవారే.

యుధిష్ఠిరుడు - తాతా! అన్ని అనర్థాలకు మూలభూతం

లోభమే అని మీరు చెప్పారు. ఇక నేను అజ్ఞానం యొక్క యదార్థ స్వరూపాన్ని తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - యుధిష్ఠిరా! అజ్ఞానవశంవలన పాపం చేసినవాడు, దానివలన తనకు కలిగే హానిని గుర్తించలేనివాడు, సత్పురుషులను ద్వేషించేవాడు ఈ లోకంలో నిందల పాలవుతాడు. అజ్ఞానంవలననే జీవుడు నరకంలో పడతాడు, అజ్ఞానం వలననే అతడు దుర్దశను పొందుతాడు. అజ్ఞానం వలననే కష్టాలు పడుతూ ఆపదలలో చిక్కుకొంటాడు. రాగం, ద్వేషం, మోహం, హర్షం, శోకం, అత్యంతగర్వం, కామం, క్రోధం, దర్పం, తంద్ర, సోమరితనం, ఇచ్చ, సంతాపం, ఇతరుల ఉన్నతిని చూసి దహించుకుపోవడం, పాపం చేయడం - ఇవన్నీ అజ్ఞానంలోని అంతర్భాగాలుగానే చెపుతారు. రాజా! అజ్ఞానం, లోభం - ఈ రెండూ ఒకటే అని గమనించు. ఎందుకంటే వీటివలన ఒకేరకమైన పరిణామం కలుగుతుంది. ఒకేరకమైన చెడ్డతనం పుడుతుంది. లోభం వలననే అజ్ఞానం వ్యక్తమవుతుంది. లోభం పెరిగినకొద్దీ అజ్ఞానమూ పెరుగుతుంది. లోభం ఉన్నంతవరకు అజ్ఞానం కలుగుతూనే ఉంటుంది. లోభం నశిస్తే అజ్ఞానమూ నశిస్తుంది. ఈ అజ్ఞానలోభాల కారణంగానే జీవుడు రకరకాల యోనులలో తిరుగవలసివస్తుంది. అజ్ఞానం వలన లోభం - లోభం వలన అజ్ఞానం ఈ రీతిగా ఇవి రెండూ అన్యోన్యశ్రితములై పుడుతూ ఉంటాయి. లోభంవలననే అన్ని డోషాలూ వ్యక్తమవుతాయి. కాబట్టి లోభాన్ని విడిచి వేయాలి. జనకుడు, యువనాశ్వుడు, వృషాదర్భి, ప్రసేనజిత్తు, ఇంకా ఇతర రాజులు అనేకులు లోభాన్ని పరిత్యజించడం వలననే ధివ్యలోకాలు పొందారు. యుధిష్ఠిరా! నీవు కూడా లోభాన్ని విడిచిపెట్టు. అందువలన నీకు ఇహపరలోకాలలో సుఖం లభిస్తుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! లోకంలో శ్రేయస్సును ప్రతిపాదించే అనేక దర్శనాలు (మతాలు) ఉన్నాయి. కాని ఇహలోకంలోను, పరలోకంలోను కూడా శుభదాయకమైనదేదో, మీరు శ్రేయమని బావిస్తున్నది ఏదో దానినే నాకు చెప్పండి. ధర్మమార్గం చాలా గహనమైనది. అందువలన అనేక శాఖలు బయలుదేరాయి. ఇందులో ఏ ధర్మం సర్వోత్తమమైనదిగా, అవశ్యం పాటించదగినదిగా భావించబడింది? అలాగే అనేక శాఖలతో కూడిన ఈ మహాధర్మానికి అసలు మూలం ఏమిటి? - ఈ విషయాలన్నీ నాకు సవిస్తరంగా చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! నీకు శ్రేయస్సు కలిగించే ఉపాయం చెపుతాను విను. అమృతం తాగడం వలన ఎటువంటి పరిపూర్ణత్వస్థి కలుగుతుందో, ఈ జ్ఞానాన్ని పొంది నీవు అటువంటి తృప్తిని పొందుతావు. ధర్మానికి మహర్షులు తమతమ జ్ఞానాలను అనుసరించి వర్ణించిన అనేక విదానాలు ఉన్నాయి. వాటన్నింటికీ ఆదారం దమం - అంటే మనసును, ఇంద్రియాలను నిగ్రహించుకోవడం. దార్మిక సిద్ధాంతాలు తెలిసిన వృద్ధులు దమాన్ని ముక్తికి సాధనమని చెబుతారు. విశేషించి బ్రాహ్మణునికి దమమే సనాతనధర్మము. అందువలననే అతడు చేసే శుభకర్మలన్నీ యదాతథంగా సిద్ధిస్తాయి. బ్రాహ్మణునికి దానం, యజ్ఞం, స్వాధ్యాయం కంటే కూడా మించినది దమం. దమం తేజస్సును పెంపొందిస్తుంది. అది పవిత్రమైన సాధనం, దమం వలన పాపరహితుడైన తేజోవంతుడు పరమపదాన్ని పొందుతాడు. లోకంలో దమంతో సమానమైన వేరొక ధర్మమేదీ నేను వినియుండలేదు. ధర్మతత్పరులందరూ దీనిని కొనియాడినవారే. ఇంద్రియసంయమనం, మనోనిగ్రహం కలవారు ఇహలోకంలోను పరలోకంలోను కూడా సుఖం పొందుతారు. అతనికి గొప్ప ధర్మం యొక్క ఫలం లభిస్తుంది. అతని మనసు ఎప్పుడూ ప్రసన్నంగా ఉంటుంది. ఇంద్రియాలను, మనసును అడుపులో ఉంచుకోలేని వాడు మాటిమాటికీ దుఃఖపడవలసివస్తుంది. పైగా అతడు తన దోషాల వలన అనేకమైన ఇతర అనర్థాలనెన్నిటిలో కొనితెచ్చుకొంటాడు. నాలుగు ఆశ్రమాలలోను కూడా దమమే ఉత్తమమని చెప్పబడింది. అంతఃకరణంలో దమం ఉదయిస్తే ఆ వ్యక్తుల లక్షణాలు ఎలా ఉంటాయో చెపుతున్నాను విను. క్షమ, దైర్యం, అహింస, సమత్వం, సత్యం, సరళత, ఇంద్రియనిగ్రహం, దక్షత, కోమలత్వం, లజ్జ, స్థిరత్వం, ఉదారత, అక్రోధం, సంతోషం, మధురంగా మాట్లాడడం, ఎవరినీ బాధించకపోవడం, ఇతరుల దోషాలను ఎంచకపోవడం - ఈ గుణాలన్నీ ఉన్నవారిలో సంయమనం ఉందని గ్రహించాలి. వారు పెద్దలను గౌరవిస్తారు. ప్రాణులపట్ల దయచూపుతారు.

చాడీలు చెప్పడం, అసత్యమాడడం, ఇతరులను నిందించడం లేదా పాగడడం, కామం, క్రోధం, లోభం, దర్పం, బడాయికబుర్లు చెప్పడం, రోషం, ఈర్ష్య, ఇతరులను అవమానించడం ఈ దుర్గుణాలను సంయతాత్ములు ఎన్నడూ సేవించరు. సంయములకు ఎప్పుడూ నింద కలుగదు, వారి మనసులలో ఏ కోరికా ఉండదు. నేను నీ వాడిని, నీవు నా

వాడివి. నేనంటే వాడికి ప్రేమ, వాడంటే నాకు ప్రేమ” ఈ రీతిగా పూర్వపు సంబంధాలను అతడు మనసులో ఉంచుకోడు. ఇతరుల నిందలకు, స్తోత్రాలకు దూరంగా ఉండేవానికి ముక్తి కలుగుతుంది. అందరిపట్ల మైత్రి కలవానికి, సుశీలునికి, రకరకాల ఆసక్తులు మనసులో లేనివానికి మరణానంతరం గొప్ప ఫలం లభిస్తుంది. సదాచారి, సుశీలుడు, ప్రసన్న చిత్తుడు, ఆత్మస్వరూపం తెలిసిన పండితుడు ఈ లోకంలో గౌరవాన్ని, పరలోకంలో సద్గతిని పొందుతాడు. ఈ లోకంలో కేవలం శుభప్రదములైనవి, సత్పురుషులు ఆచరించిన కర్మలు మాత్రమే జ్ఞానియైన మునియొక్క మార్గములు. అతడు స్వబావసిద్ధంగానే వాటిని ఆచరిస్తాడు. వాటిని విడిచిపెట్టడు. జ్ఞానసంపన్నుడు, జితేంద్రియుడు ఇంటినుండి బయటకు వచ్చి, ఏకాంతంగా వనంలో ఉంటూ శరీరం రాలిపోయేవరకు నిరీక్షిస్తూ ఇంకొకతోడు లేకుండా తిరుగుతూఉంటాడు. ఇటువంటి జ్ఞాని బ్రహ్మస్వరూపుడు అవుతాడు. ప్రాణులవలన తనకు భయంలేనివాడు, తనవలన ఇతరప్రాణులకు భయం కలిగించనివాడు, దేహాభిమానరహితుడు అయిన మహాత్ముడు ఎవరికీ భయపడడు. అతడు ప్రాణులందరిపట్ల సమానబావం కలిగి, అందరికీ మిత్రునివలె ఆభయదానం చేస్తూ విహరిస్తాడు. ఆకాశంలోని పక్షులయొక్క నీటిలోని చేపలయొక్క గమనం తెలియనట్లే జ్ఞానియొక్క గమనం కూడా తెలియరాదు. గృహకృత్యాలను వదిలి, మోక్షంకోసం ప్రయత్నించేవాడు తేజోమయలోకాలను పొందుతాడు. మనసును, ఇంద్రియాలను నిగ్రహించుకొన్నవాడు, బ్రహ్మరాశినుండి ఉత్పన్నమయిన బ్రహ్మయొక్క ఉత్తమ దామమును పొందుతాడు. ఏ ప్రాణిపట్ల విరోధం లేనివాడు, జ్ఞానస్వరూపమైన ఆత్మలోనే రమించేవాడు అయిన జ్ఞానికి ఈ లోకంలో పునర్జన్మ భయం లేదు. ఇక పరలోకభయం ఎలా ఉంటుంది? సంయమునిలో ఒకే ఒక్క దోషం ఉంది. క్షమాశీలుడైన కారణంగా లోకులు అతనిని అసమర్థునిగా బావిస్తారు. ఇది తప్ప నేరే దోషం అతనిలో లేదు. కాని ఇందులో గుణం చాలా గొప్పది. క్షమ కలిగిఉండడం వలన అనేక ఉత్తమ లోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. ఎందుకంటే క్షమవలన మనిషికి సహనశక్తి అలవడుతుంది. సంయముడు అడవికి వెళ్లవలసిన అవసరం లేదు. అసంయముడు అడవికి వెళ్లడం వలన ఏమీ లాభం లేదు. సంయమశీలుడు ఎక్కడ నివసినా అదే అడవి, అదే ఆశ్రమం అవుతుంది.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “భీష్ముడు చెప్పిన ఈ మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు అమృతం త్రాగి తృప్తి

పడినవానిలా ఆనంద మగ్నుడయ్యాడు. ధర్మాత్ములలో శ్రేష్ఠుడైన భీష్ముని అతడు పదే పదే ప్రశ్నించసాగాడు. అప్పుడు భీష్ముడు ప్రసన్నుడై వాటి అన్నింటికీ సమాధానాలు చెప్పడం ఆరంభించాడు.

తపస్సత్యముల ప్రభావము - కామక్రోధాది

దోషవివరణము - వృశంసుని లక్షణము.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “ ఈ లోకానికంతటికీ మూలకారణం తపస్సు అని విద్వాంసులు చెబుతారు. ఎప్పుడూ తపస్సు చేయని మూర్ఖులకు తమ పనులలో సఫలత లభించదు. తపస్సుతోనే ప్రజాపతి సమస్త లోకాన్ని సృష్టించాడు. ఋషులకు తపస్సు వలననే వేదజ్ఞానం లభించింది. ఫలమూలాలనన్నింటినీ, అన్నాన్ని కూడా విధాత తపస్సువలననే పుట్టించాడు. తపస్సిద్ధులైన మహాత్ములు ముల్లోకాలను ప్రత్యక్షంగా ధర్మించగలరు. ప్రతిఒక్క సాధవానికి మూలం తపస్సే. లోకంలో పొందరాని వస్తువును కూడా తపస్సువలన పొందవచ్చును. త్రాగుబోతు, దొంగ, గర్భహత్య చేసేవాడు, గురుపత్నీసమాగమం చేసేవాడు - ఇటువంటి పాపాత్ములు కూడా చక్కగా తపస్సు చేసి పాపం నుండి విముక్తి పొందవచ్చును.

తపస్సుకు అనేక రూపాలు ఉన్నాయి. కాని అందులో నిరాహారంగా ఉండడాన్ని మించిన తపస్సు ఏదీ లేదు. దానాన్ని మించిన దుష్కరధర్మమేదీలేదు. తల్లియొక్క సేవకు మించిన గొప్ప ఆశ్రమమేదీలేదు. మూడు వేదాలను చదివిన పండితులకంటే ఉత్తములైన మనుష్యులు లేరు. సంన్యాసమయితే గొప్పతపస్సే. ఋషులు, పితరులు, దేవతలు, మనుష్యులు, ఇంకా ఇతర చరాచర జీవులు అందరూ తపస్సులోనే లగ్నమై ఉంటారు. తపస్సువలననే అంధరికీ సిద్ధి కలుగుతుంది. దేవతలకు కూడా తపస్సువలననే ఇంతగొప్ప మహిమ లభించింది.

యుధిష్ఠిరుడు - “తాతగారూ! బ్రాహ్మణులు, ఋషులు, పితరులు, దేవతలు - వీరందరూ సత్యభాషణమనే ధర్మాన్ని ప్రశంసిస్తూ ఉంటారు. అందుకని సత్యమంటే ఏమిటో తెలుసుకోవాలని ఉంది. దాని లక్షణం ఏమిటి? అది ఎలా ప్రాప్తిస్తుంది? సత్యపాలనం చేయడం వలన ఎటువంటి లాభం చేకూరుతుంది?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - “యుధిష్ఠిరా! సత్పురుషులు ఎప్పుడూ సత్యమనే ధర్మాన్ని పాటిస్తూ ఉంటారు. సత్యం సనాతనమైన ధర్మం. సత్యాన్నే ఆధరించాలి. ఎందుకంటే

సత్యమే జీవునికి పరమగతి. సత్యమే ధర్మము, తపస్సు, యోగము, సనాతన బ్రహ్మము, సత్యమే పరమయజ్ఞము. సత్యము మీదనే అన్నీ నిలిచిఉన్నాయి. ఇప్పుడు నేను సత్యముయొక్క ఆచారము, లక్షణము, దానిని పొందే ఉపాయము క్రమంగా వివరిస్తాను. విను. అన్ని లోకాలలోను సత్యానికి పథముాడు భేదాలున్నాయని అంటారు - (1) సత్యము (2) సమత (3) దమము (4) అమత్సరము (5) క్షమ (6) లజ్జ (7) తితిక్ష (సహనశీలత) (8). ఇతరుల దోషాలను ఎంచకుండుట (9) త్యాగము (10) ద్యానము (11) ఆర్యత (ఉత్తమమైన నడవడిక) (12) ధైర్యము (13) అహింస (14) దయ. ఇవన్నీ సత్య స్వరూపములే.

నిత్యము, అవ్యయము, అవికారి అయి ఉండడమే సత్యముయొక్క లక్షణము. ఎవరితోనూ విరోధము పెట్టుకోకపోవడము ‘యోగము’ అంటారు. దీని వలననే సత్యము ప్రాప్తిస్తుంది. రాగద్వేషాలను, కామక్రోధాలను నశింపచేసుకొని తనయందు, తనకు ఇష్టులైన మిత్రులందు, తన శత్రువులందు కూడా సమానభావం ఉంచుకోవడం ‘సమత’. ఇతరుల ఏ వస్తువులను ఆశించకుండుట, ఎప్పుడూ గంభీరంగా ధైర్యంగా ఉండడం, నిర్భయంగా ఉండడం, మనోరోగాలు లేకుండడం - ఇవన్నీ దమము (మనస్సు, ఇంద్రియములను అదుపులో ఉంచుకొనుట) యొక్క లక్షణములు. ఇది జ్ఞానం వలన ప్రాప్తిస్తుంది. దాన ధర్మాలు చేసేటపుడు మనసును వశములో ఉంచుకోవడాన్నే పండితులు “అమత్సరము” అంటారు. ఎల్లప్పుడూ సత్యాన్ని పాటించడం వలననే మనిషి నూత్యర్థ్యాన్ని విడిచిపెట్టకలుగుతాడు. సహించకలిగినవి, సహించలేనివి, ప్రియమైనవి, అప్రియమైనవి అయిన నూటలను వినికూడా క్షమించకలిగినవాడే సత్పురుషుడు అనిపించుకొంటాడు. సత్యాన్ని పలికేవానికి క్షమాగుణం అలవడుతుంది. ఇతరులకు చక్కని శుభాలను చేకూర్చే బుద్ధిమంతుడు, మనసులో ఎటువంటి భేదం లేనివాడు, మనోవాక్కులు ఎప్పుడూ శాంతంగా ఉండేవాడు లజ్జావంతు డనిపించుకొంటాడు. ఈ లజ్జ అనే గుణం ధర్మాచరణం వలన ప్రాప్తిస్తుంది. ధర్మంకోసం బాధలను సహించడం తితిక్ష (సహనశీలత) అనబడుతుంది. లోకుల ఎదుట ఆదర్శాన్ని నిలపడానికి అవశ్యం దీనిని పాటించాలి. తితిక్ష ధైర్యం వలన ప్రాప్తిస్తుంది. ఆసక్తిని, విషయాలను త్యజించడమే అసలైన త్యాగము. రాగ ద్వేషాలనుండి ముక్తుడు కానిదే త్యాగం సిద్ధించదు. తన్నుగురించి తాను చెప్పుకోకుండా,

ఆసక్తిరహితుడై, ప్రయత్నపూర్వకంగా జీవుల మేలుకోసమే పనిచేస్తూ ఉండే వాని యొక్క ఉత్తమాచరణమునే 'ఆర్యత' అంటారు. సుఖంగాని, దుఃఖంగాని కలిగినపుడు మనసులో ఎటువంటి నూర్పు లేకపోవడం 'ధైర్యం'. తన ఉన్నతిని కోరుకునే బుద్ధిమంతుడు ఎల్లప్పుడూ ధైర్యాన్ని ధరించి ఉండాలి. ఎల్లప్పుడూ క్షమించాలి, సత్యాన్ని పలకాలి, హర్షం, భయం, క్రోధం విడిచిపెట్టాలి. ఇలా నడుచుకొనే పండితునికే ధైర్యం ప్రాప్తిస్తుంది. (తికరణశుద్ధిగా ఎవరికీ కూడా ద్రోహం చేయకూడదు. (ఇది అహింస). అందరిపై అనుగ్రహం చూపాలి (ఇది దయ), దానం చేయాలి - ఇవి మనిషికి సనాతన ధర్మాలు. ఈ రీతిగా పైన వేర్వేరుగా చెప్పబడిన ధర్మాలన్నీ సత్యం యొక్క స్వరూపాలే. వీటిద్వారా మానవులు సత్యాన్నే సేవిస్తూ, సత్యాన్నే పెంపొందిస్తున్నారు. రాజా! సత్యగుణాల యొక్క అంతు చూడడం అసంభవం. అందుకనే బ్రాహ్మణులు, పితరులు, దేవతలు కూడా సత్యాన్నే కొనియాడుతూఉంటారు. సత్యాన్ని మించినధర్మం వేరేదీ లేదు, అసత్యాన్ని మించిన పాపం మరొకటి లేదు. సత్యమే ధర్మానికి ఆదారం. కనుక సత్యానికి లోపం రానీయకూడదు. దానం చేయడం, దక్షిణలతో కూడిన యజ్ఞం చేయడం, త్రేతాగ్నులలో హోమం చేయడం, ధర్మాన్ని నిర్ణయించ కలిగే వేదాలను స్వాధ్యాయం చేయడం - వీటివలన కలిగే ఫలితం కూడా సత్యంవలననే కలుగుతుంది. ఒకనైపు వేయి అశ్వమేధయాగాల యొక్క, వేరొకనైపు సత్యం యొక్క ఫలాన్ని త్రాసులోఉంచి తూచినట్లయితే వేయి అశ్వమేధయాగాలకంటే కూడా సత్యం యొక్క ఫలమే అధికంగా ఉంటుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! క్రోధం, కామం, శోకం, మోహం, విదిత్స (కొత్తకొత్త పనులు ఆరంభించాలనే కోరిక), పరాసుత (కఠోరమైన పని చేయడం), లోభం, నూత్సర్యం, ఈర్ష్య నింద, దోషదృష్టి క్రూరత్వం, భయం - ఈ దోషాలు దేనివలన కలుగుతాయి? వివరంగా చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! నీవు చెప్పిన పదమూడు దోషాలు ప్రాణులకు మిక్కిలి ప్రబల శత్రువులు. ఇవి మనుష్యులను అన్ని వైపులనుండి ఆవరిస్తాయి. జాగరూకుడు కాకపోతే అతనిని ఈ శత్రువులు మిక్కిలిగా బాధిస్తాయి. మనిషిని చూడగానే ఇవి తోడ్కొనిపోతాయి అతనిపైకి దూకి, బలవంతంగా అతనిని నాశనం చేస్తాయి. వీటివల్లనే అందరికీ దుఃఖం కలుగుతుంది. వీటి ప్రేరణ కారణంగానే పాపకృత్యాలు జరుగుతూ ఉంటాయి. ఇవి ఎలా పుడతాయో,

ఎలా వృద్ధిచెందుతాయో, ఏ రీతిగా నశిస్తాయో అన్ని విషయాలు చెపుతాను. మొట్టమొదట క్రోధం పుట్టుక గురించి చెపుతాను, ఏకాగ్రచిత్తుడవై విను. క్రోధం, లోభం వలన పుడుతుంది. ఇతరులలో దోషాన్ని చూడడం వలన పెరుగుతుంది. క్షమవలన దాని పెరుగుదల ఆగిపోయి క్రమక్రమంగా దాని నుండి దూరం కూడా అవుతుంది. కామం సంకల్పం వలన పుడుతుంది. దానిని అనుభవించడం వలన పెరుగుతుంది. ఆసక్తి లేకుండా అనుభవించడం మానివేస్తే వెంటనే నశించిపోతుంది. ఇతరులలోని దోషాలను చూడడమే అసూయ, ఇది క్రోధం వలన, లోభం వలన పుడుతుంది. సర్వభూత ధయ, మనోవైరాగ్యం, ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము ఉంటే ఇది నశిస్తుంది. అజ్ఞానంవలన మోహం పుడుతుంది. పాపం అలవాటు కావడం వలన ఇది పెరుగుతుంది. మహాత్ముల సాంగత్యం వలన శీఘ్రంగానే నశిస్తుంది. ఆత్మజ్ఞానానికి వ్యతిరేకమైన శాస్త్రాలను అవలోకించడం వలన (స్వర్గాదులు పొందాలనే కోరికతో) కొత్త కొత్త కర్మలు ఆరంభించాలనే ఇచ్చ (విధిత్స) కలుగుతుంది.

కాని తత్త్వజ్ఞానం కలిగితే అది మరలిపోతుంది. ఇష్టవియోగంవలన శోకం కలుగుతుంది. కాని శోకించడం వ్యర్థమని, దానివలన ఏమీ లాభం లేదని మనిషి తెలుసుకొంటే వెంటనే అది శాంతిస్తుంది. 'పరాసుత' అంటే కఠోరకర్మ చేయడానికి క్రోధం, లోభం, అభ్యాసం ప్రవృత్తి కారణాలు. సర్వభూతదయ, మనోవైరాగ్యం కలిగిఉండడం వలన అది నివృత్తి అవుతుంది. సత్యమును విడిచిపెట్టడం, దుష్టుల సావాసం చేయడం వలన మాత్సర్యం అనే దోషం ఉత్పత్తి అవుతుంది. సత్పురుషులను సేవించడం వలన ఆ దోషం తొలగిపోతుంది. అభిజాత్యం, అధికమైన తెలివి, ధనగర్వం ఉండడం వలన మనిషి మీద 'మదం' సవారీ చేస్తుంది. కాని దాని అసలు స్వరూపం తెలిసిరావడంతో అది వెంటనే దిగిపోతుంది. మనసులో కోరిక ఉండడం, ఇతరుల యొక్క సుఖసంతోషాలు చూడడం వలన 'ఈర్ష్య' పుడుతుంది. వివేకశీలమైన బుద్ధివలన అది నశిస్తుంది. సమాజభ్రష్టులైన సీచనూనవుల ద్వేషపూర్ణమైన, అప్రానూణికమైన మాటలను విని భ్రమలో పడడం వలన 'నిందించడం' అనే అలవాటు అవుతుంది. కాని మంచివారి నడతపై దృష్టి సారిస్తే అది తొలగిపోతుంది. తనకు కీడు చేసిన బలవంతునిపై ప్రతీకారం తీర్చుకోవడానికి అసమర్థుడయితే, అతని హృదయంలో అతిగొప్ప అసూయ (దోషాలను ఎంచే ప్రవృత్తి) పుడుతుంది.

కాని దయాభావం మేలుకొంటే అది నివృత్తి అవుతుంది. కాని మానవధర్మాన్ని పాటించి, దాని దోషం తెలుసుకొంటే, అది తనంత తానే శాంతిస్తుంది. ప్రాణులకు భోగాలపట్ల కనిపించే లోభానికి అజ్ఞానమే కారణము. భోగాల యొక్క క్షణభంగురత్వాన్ని చూడడం వలన, తెలుసుకోవడం వలన అది నివృత్తి అవుతుంది. శాంతిని వహించడం వలన పైన చెప్పిన దోషాలన్నీ జయింప బడతాయి. ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులలో ఈ పదమూడు దోషాలు ఉన్నాయి. నీవు సత్యాన్ని చేపట్టాలనుకొన్నావు. కనుక ఉత్తమపురుషులను సేవించి నీవు వీటన్నిటిమీద విజయాన్ని పొందావు.

యుదిష్ఠిరుడు - "పితామహా! పాదుపురుషులను దర్శించడం వలన, సేవించడం వలన కోమలంగా ఎలా వ్యవహరించాలనే విషయం నేను తెలుసుకొన్నాను. కాని నృశంసులు (క్రూరులు) వారి యొక్క పనులు నాకు బోత్తిగా తెలియవు. నృశంసులు ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను కూడా శోకాగ్నితో రగిలిపోతూ ఉంటారు. కనుక మీరు నాకు నృశంసులను, నారి కర్మలను పరిచయం చేయండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - "రాజా! నృశంసుని మనసులో చాలా జగుప్పాకరమైన కోరికలు ఉంటాయి. అతడు హింసాప్రదానమైన కర్మలనే మొదలుపెట్టాలనుకొంటాడు. తాను ఇతరులను నిందిస్తూ ఉంటాడు, ఇతరులు ఇతనిని నిందిస్తూ ఉంటారు (తన ఇచ్చానుసారంగా పని జరుగకపోతే) తన్ను మోసం చేశారనే అనుకొంటాడు. తాను ఇచ్చిన దానాన్ని గురించి పదే పదే చెప్పుకొంటాడు. అపనమ్మకం, నీచత్వం, మోసం, శతత్వం చేయడంలో ఎప్పుడూ వెనుకాడడు. భోగ్యవస్తువులను తానే అనుభవిస్తాడు గాని, ఆశ్రితులకు ఇవ్వడు. గర్వంతో విషయాసక్తుడై ఉంటాడు. ఊరికే గొప్పలు చెప్పుకొంటూ ఉంటాడు. అందరినీ సందేహిస్తూ మోసం చేస్తూ ఉంటాడు. తన వర్గంలో ఉండేవారిని పాగుడుతూ, ద్వేషంతో ఆశ్రమాలమీద బురద చల్లుతూ ఉంటాడు. అతనిలో వర్ణసాంకర్యం అనే దోషం ఉంటుంది. క్రూరకర్మ చేసేవాడు ఎప్పుడూ హింసించడం కోసమే తిరుగుతూ ఉంటాడు. గుణగుణాలను సమానమని భావిస్తాడు. ఎక్కువగా అబద్ధాలు అడుతూ ఉంటాడు. ఎక్కువ ఆశపోతు, సంకుచితహృదయుడు అయి ఉంటాడు. ధర్మాత్ములను, గుణవంతులనే అతడు పాపులని అనుకొంటాడు. తన స్వభావం ప్రకారం ఎవరినీ నమ్మడు. ఇతరులకు అపఖ్యాతి కలుగుతున్నప్పుడు వారియొక్క

గుట్టుగా ఉన్న దోషాలను కూడా వెల్లడిస్తాడు. తాను, ఇతరులు సమానంగానే తప్పులు చేసినప్పటికీ, తన బ్రతుకు తెరువుకోసం ఇతరులను సర్వనాశనం చేస్తాడు. తనకు ఉపకారం చేసిననానిని కూడా తన వలలో చిక్కుకొన్నాడనే అతడు భావిస్తాడు. అ ఉపకారికి ఎప్పుడయినా దనం ఇస్తే కూడా చాలా రోజుల వరకు పశ్చాత్తాప పడుతూనే ఉంటాడు. ఇతరులు చూస్తూ ఉన్నప్పటికీ కూడా ఉత్తమమైన భోజనాన్ని ఒక్కడే ఆరగించేవానిని కూడా నృశంసుడనే చెప్పాలి. ముందుగా బ్రాహ్మణునకు పెట్టి, ఆ వెనుక తన బంధువులతో కలిసి భుజించేవాడు ఈ లోకంలో సుఖపడతాడు. మరణానంతరం స్వర్గానికి చేరుకొంటాడు. యుదిష్ఠిరా! నీవు అడిగినట్లుగా ఈ నృశంస లక్షణాలు చెప్పాను. తెలివైనవాడు నృశంసునికి ఎప్పుడూ దూరంగా తప్పించుకొని ఉండాలి.

పాపములు - నానికి ప్రాయశ్చిత్తములు

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! వేదాలు, ఉపనిషత్తులలో పారంగతుడైన బ్రాహ్మణవిద్వాంసుడు యజ్ఞం చేయదలచుకొన్నప్పుడు అతని సొత్తును దొంగలు దొంగిలించినా లేదా అతడు నిర్దనుడైనా, అతడు గురుదక్షిణ ఇవ్వడానికి, పితరులకు శ్రాద్ధకర్మ చేయడానికి, అధ్యయనం చేయడానికి ధనం సమకూర్చడం రాజు యొక్క కర్తవ్యం. వేడనేత్త అయిన బ్రాహ్మణుడు రాజు దగ్గర తన గొప్పలను చెప్పుకోకూడదు. బ్రాహ్మణుడు ఈ లోకానికి కర్త, శాసకుడు, రక్షకుడు, దేవత అని చెబుతారు. కాబట్టి అతనిని గూర్చి అమంగళకరమైన పరుషవాక్కులు పలుకకూడదు. ఆపత్కాలంలో క్షత్రియుడు తన భాహుబలంతోను, వైశ్యశూద్రులు ధనబలంతోను, బ్రాహ్మణుడు మంత్రహోమాలశక్తితోను తమను తాము రక్షించుకోవాలి. కన్య, యువతి, మంత్రం తెలియనివాడు, మూర్ఖుడు, సంస్కారహీనుడు - వీరు అగ్నిలో హోమం చేయడానికి అధికారులు కారు. ఎవరి యజ్ఞంలో వీరు హోమం చేస్తారో, వారితో పాటు తాముకూడా నరకంలో పడతారు. మనుష్యుడు తాను చేసే కొద్దిపాటి పుణ్యకార్యాన్ని అయినా శ్రద్ధాపూర్వకంగా ఇంద్రియాలను అడుపులో ఉంచుకొని చేయాలి. పూర్తిగా దక్షిణలు ఈయకుండా యజ్ఞం చేయకూడదు. దక్షిణలేని యజ్ఞం సంతతిని, పశువులను నష్టపరుస్తుంది. పైగా స్వర్గప్రాప్తికి కూడా ఆటంకం కలుగుతుంది. అంతేకాదు. అది ఇంద్రియాలను, యశస్సును, కీర్తిని, ఆయువును కూడా క్షీణింపచేస్తుంది. రజస్వలాస్త్రీతో సంగమం చేసిన బ్రాహ్మణుడు,

ఇంటిలో అగ్నిని స్థాపించనినారు, అవైదిక రీతిలో హోమం చేసేవారు - అందరూ పాపులే, ఒకే ఒక్క నూయి ఉండి, ఆ నూతిలోని నీటివే అందరూ నాడుకొనే గ్రామంలో పన్నెండేళ్లపాటు నివసించడంవలన, శూద్రజాతి స్త్రీని వివాహమాడడం వలన బ్రాహ్మణుడు కూడా శూద్రుడే అవుతాడు. బ్రాహ్మణుడు నీచవర్ణానికి చెందిన మనుష్యుని ఒక్కరాత్రి సేవించినా, లేదా అతనితో కలిసి ఒకేచోట ఉన్నా, లేదా ఏకాసనస్థితుడయినా కలిగే పాపాన్ని అతడు మూడేళ్లపాటు వ్రతాచరణం చేస్తూ భూమిపై తిరగడం ద్వారా డూరం చేసుకోగలుగుతాడు. నవ్వులాటకుగాని, స్త్రీవద్దగాని, వివాహసందర్భంలోగాని, గురుహితంకోసంగాని, లేదా తన ప్రాణాలు కాపాడుకోవడానికి గాని అబద్ధం ఆడడంలో దోషం లేదు. ఈ ఐదు సందర్భాలలోను అసత్యం ఆడడం పాపంగా పరిగణించరు. నీచవర్ణుడైనాసరే, అతనివద్ద విద్య ఉంటే దానిని శ్రద్ధాపూర్వకంగా గ్రహించాలి. బంగారం అపవిత్రస్థానంలో పడిఉన్నా దానిని ఏమాత్రం సుకోచించకుండా పైకి తీయాలి. విషం నుండి అయినా అమృతం దొరికితే తాగాలి.

గోబ్రాహ్మణుల యొక్క హితం కోసం, వర్ణసాంకర్యాన్ని నివారించడానికి, తన్ను తాను రక్షించుకోవడానికి వైఖ్యకుకూడా ఆయుధం ఎత్తవచ్చు. మదిరాపానం బ్రహ్మహత్య, గురుపత్నీ సంగమం - ఈ మహాపాపాలకు ఏ ప్రాయశ్చిత్తమూ చెప్పబడలేదు. ఏదో ఒకరకంగా ప్రాణాలు త్యజించినపుడే వాటినుండి విముక్తి లభిస్తుంది. ఇదే శాస్త్ర నిర్ణయము. ఇతరుల బంగారాన్ని అపహరించడం, దొంగతనం చేయడం, బ్రాహ్మణుని సొత్తును హరించడం - ఇవి మహాపాపాలు. మద్యపానం, పాంధకూడని స్త్రీని పాంధడం, పతితుల సావాసం, బ్రాహ్మణేతరుడై ఉండి బ్రాహ్మణస్త్రీతో సమాగమం చేయడం వీటివలన మనుష్యుడు శీఘ్రమే పతితుడవుతాడు. పతితునితో పాటు ఉంటూ, అతని చేత యజ్ఞం చేయించడం, అతనికి పాఠం చెప్పడం, లేదా అతని ఇంటిలో కూతురును గాని కొడుకును గాని ఇవ్వడం వలన మనుష్యుడు ఒక ఏడాదిలోనే పతితుడవుతాడు.

పైన చెప్పిన పాపాలు తప్పించి, మిగిలిన పాపాలన్నింటికీ ప్రాయశ్చిత్తం చెప్పబడింది. దానిని అనుసరించి ప్రాయశ్చిత్తం చేసికొని, ఆ తరువాత పాపం చేసే అలవాటును మానివేయాలి. పూర్వం చెప్పిన (మద్యపానం, బ్రహ్మహత్య, గురుతల్పగమనం) ఈ మూడు పాపాలు చేసినవారు మరణిస్తే వారి దహనకర్మలు

కూడా జరగకుండానే కుటుంభీకులు అతని ధనధాన్యాలపై అధికారం పొందాలి. ఇందులో ఇంకొక ఆలోచనకే తావులేదు. తన మంత్రి అయినాసరే, గురువు అయినా సరే పతితుడయితే, ధార్మికుడయిన రాజు తన ధర్మానుసారంగానే వారిని విడిచిపెట్టి తాను పరిశుద్ధుడు కావడానికి స్వయంగా ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. అతడు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకొని శుద్ధుడు కానంతవరకు అతనితో ఎవరూ మాట్లాడడంగాని, ఆలోచించడం గాని ఉచితం కాదు.

పాపాత్ముడు దర్మాచరణం, తపస్సు చేస్తేనే తన పాపాలను నశింపచేసుకోగలడు. దొంగను “దొంగ” అని అన్నంతమాత్రం చేతనే దొంగతనంతో సమానమైన పాపాన్ని అనుభవించవలసి వస్తుంది. దొంగ కాని వానిని ‘దొంగ’ అంటే దొంగతనానికి రెట్టింపు పాపం తగులుతుంది. కన్య తన ఇష్టానుసారంగా శీలభ్రష్టురాలు అయితే ఆమె బ్రహ్మహత్యాపాపంలో మూడువంతులు అనుభవించవలసి వస్తుంది. ఆమె శీలాన్ని పాడు చేసిననాడు మిగిలిన పాపాన్ని అనుభవిస్తాడు. బ్రాహ్మణుని తిట్టివా, అతనిని పడవేసి కొట్టినా మహాగొప్ప పాపం కలుగుతుంది. వందసంవత్సరాలపాటు (వేతమై తిరగాలి, వేయ్యేళ్లపాటు నరకంలో పడిఉండాలి. కాబట్టి బ్రాహ్మణుని తిట్టకూడదు, కొట్టకూడదు. బ్రాహ్మణుని శరీరానికి గాయమై, అందులో నుండి కారిన రక్తం ఎన్ని ధూళికణాలను తడుపుతుందో కొట్టినవాడు అన్ని సంవత్సరాల వరకు నరకంలో నివసించాలి.

గర్భహత్య చేసినవాడు యుద్ధంలో ఆయుధాలతో గాయపడి మరణించినా, లేదా మండుతున్న అగ్నిలోకి దూకి తన్నుతాను హోమం చేసుకొన్నా, అతడు ఆ పాపాన్నిండి విముక్తి పొందుతాడు. మద్యపానం చేసేవాడు మద్యాన్ని బాగా మరిగించి త్రాగి, దానితో నోరు కాలిపోయి మరణిస్తే అతడు ఆ పాపం నుండి విముక్తి పొందుతాడు. గురుపత్నీ సంగమం చేసిన పాపాత్ముడు - ఇనుముతో స్త్రీ ప్రతిమను చేయించి, దానిని బాగా కాల్చి, కౌగలించుకొని ప్రాణాలు కోల్పోతే శుద్ధుడు అవుతాడు. బ్రహ్మహత్య చేసిననాడు, ఆ మరణించిన బ్రాహ్మణుని కపాలాన్ని చేతపట్టుకొని, తనపాపకృత్యాన్ని లోకులకు చెప్పుకొంటూ, పన్నెండేళ్లపాటు బ్రహ్మచర్యవ్రతాన్ని పాటిస్తూ, ఉదయం, మధ్యాహ్నం, సాయంత్రం - మూడు పూటలా స్నానం, తపస్సు చేయాలి. దానితో అతడు శుద్ధుడవుతాడు.

అలాగే తెలిసి తెలిసి గర్భిణీస్త్రీని హత్యచేస్తే అతనికి రెండు బ్రహ్మహత్యలు చేసిన పాపం అంటుకొంటుంది. మధ్యపానం చేసేవాడు మితాహారి, బ్రహ్మచారి అయి, నేలమీద పవ్వళించాలి. మూడేళ్లపాటు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం అగ్నిష్టోమ యజ్ఞం చేయాలి. అనంతరం ఒక వేయి ఎద్దులనుగాని, అన్నే గోవులను గాని బ్రాహ్మణులకు దానమిస్తే అతడు శుద్ధుడు అవుతాడు. వైశ్యుని హత్యచేస్తే రెండేళ్లపాటు పూర్వోక్త నియమాలను పాటిస్తూ, బ్రాహ్మణునికి ఒక వంద గోవులు, ఒక వంద ఎద్దులు దానం చేయాలి. శూద్రుని హత్యచేసినవాడు ఒక ఏడాదిపాటు పైన చెప్పిన నియమాలను పాటించి, ఒక ఎద్దును, వంద గోవులను బ్రాహ్మణునికి దానమివ్వాలి. కుక్కను, పందిని, గాడిదను చంపినవాడు కూడా శూద్రుని హత్యతో సమానంగానే ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. పిల్లి, వెమలి, కప్ప, కాకి, పాము, ఎలుకలను చంసినా కూడా పశుహత్యతో సమానంగానే పాపం అంటుతుంది.

ఇక రెండవ రకం ప్రాయశ్చిత్తాలు చెప్పబడుతున్నాయి - తెలియక క్రిమికీటకాదులను చంపితే వాటికోసం పశ్చాత్తాప పడాలి. ఇతర ఉపపాతకాలలో ఒక్కొక్క దానికి ఒక్కొక్క ఏడాదిపాటు వ్రతాచరణం చేయాలి. శ్రోత్రియుని భార్యతో వ్యభిచరిస్తే మూడేళ్లపాటు, ఇతరస్త్రీలతో సంపర్కం చేస్తే రెండేళ్లపాటు బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ పగలు నాలుగవజాములో ఒక్కసారి భుజించాలి. పరస్త్రీతో కలిసి జీవించడం, తిని తిరగడం చేస్తే మూడు రోజులవరకు కేవలం నీరే త్రాగి ఉండాలి. అగ్నిలో అపవిత్రపదార్థాలు వేసి, దానిని అవహేళన చేసిన వానికి కూడా అదే ప్రాయశ్చిత్తం.

అకారణంగా తల్లితండ్రులను, గురువును విడిచిపెట్టిన వాడు పతితుడవుతాడు - ఇదే ధర్మశాస్త్ర నిర్ణయం. భార్య వ్యభిచరిస్తే, విశేషించి ఆ పనిలో పట్టుబడితే, ఆమెకు కేవలం అన్నపాత్రలు ఇచ్చి, పరస్త్రీతో వ్యభిచరించిన పురుషునికి చెప్పబడిన వ్రతరూప ప్రాయశ్చిత్తాన్నే ఆమెచేతనూ చేయించాలి.

ఉత్తముడైన తన భర్తను విడిచి, ఇతర ఏ పాపునితో నయినా వ్యభిచరిస్తే, ఆ కులటను విశాలమైదానంలో నిలబెట్టి రాజు కుక్కలచేత పీకించాలి. అలాగే వ్యభిచరించిన పురుషుని కాల్చిన ఇనుపమంచంపై పడుకోబెట్టి, పైన కట్టెలు ఉంచి, నిప్పు పెట్టాలి. దానితో ఆ పాపి అందులోనే మాడిమసైపోతాడు. భర్తను అవమానించి, పరపురుషునితో వ్యభిచరించే స్త్రీలకు కూడా ఇదే శిక్ష. పాపాత్ముడు పాపం చేసినతరువాత,

ఏడాదిపాటు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోకపోతే, అతడు రెట్టింపు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. ఎవరైనా అతనితో రెండేళ్లపాటు సహవాసం చేస్తే అతడు మూడేళ్లపాటు భూమి అంతా తిరుగుతూ మునులవలె నియమాలను పాటిస్తూ భిక్షతో జీవించాలి. నాలుగేళ్లపాటు సహవాసం చేసినవాడు ఐదేళ్లపాటు పైన చెప్పిన నియమాలతో భూప్రదక్షిణం చేయాలి.

(అన్నగారు అవినాహితుడై ఉండగా) అధర్మంగా పెండ్లి చేసుకొన్నవాడు “పరివేత్త” అవుతాడు. అవినాహిత సోదరుని “పరివిత్ర” అంటారు. ఆ స్త్రీ ‘పరివేద్య’ అవుతుంది. ఈ ముగ్గురూ పతితులే అవుతారు. ఈ ముగ్గురూ పరిశుద్ధులు కావడానికి వేర్వేరుగా ఒక వెలరోజుల చాంద్రాయణం లేదా కృచ్ఛ్రవ్రతం చేయాలి. లేదా పరివేత్త తన భార్యను అన్నగారి వద్దకు తీసుకువెళ్లి, కోడలిగా ఆమెను అతనికి అప్పగించి, జ్యేష్ఠుని ఆజ్ఞపై తిరిగి ఆమెను స్వీకరిస్తే, ఆ ఇద్దరు అన్నదమ్ములు, ఆ భార్యకూడా ధర్మానుసారంగా పాపబందాలనుండి ముక్తులవుతారు.

మనుష్యులకు ఈరీతిగా ఉత్తమ ప్రాయశ్చిత్తవిధానాలు ఉన్నాయి. వారిలో దానం చేయడానికి సమర్థులైన వారికి దాన విధులుకూడా ఉన్నాయి. శ్రద్ధావంతునికి ఒక్కగోవును దానమివ్వడమే ప్రాయశ్చిత్తంగా చెప్పబడింది. ఈ రీతిగా నేను సనాతన ప్రాయశ్చిత్త విధులను వివరించాను.

**ధర్మార్థ కామ మోక్షములను గురించి నిదురుచు,
పాండవులు భిన్నాభిప్రాయములను
వెలువరించుట.**

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “ఇది చెప్పి భీష్ముడు ఊరుకొన్నంతనే యుద్ధిష్ఠిరుడు ఇంటికి వెళ్లి తన నలుగురు తమ్ములతో పాటుగా విదురుని - “ధర్మార్థకామములు - ఈ మూడింటిలో ఏది ఉత్తమం? ఏది మధ్యమం? ఏది అధమం? ఈ మూడింటిని పొందడానికి, ఎక్కువగా దేనిపై మనసు లగ్నం చేయాలి? మీ అందరూ మీ మీ నమ్మకాలను అనుసరించి ఈ విషయం చెప్పండి.” అని అడిగాడు. అది విని అందరికంటే ముందుగా విదురుడు ధర్మశాస్త్రాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకొంటూ చెప్పవారంభించాడు.

విదురుడు - “పెక్కు శాస్త్రాలను పరిశీలించడం, తపము, త్యాగము, శ్రద్ధ, యజ్ఞము, క్షమ, భావశుద్ధి, దయ, సత్యము, సంయమనము - ఇవన్నీ ఆత్మసంపద. యుద్ధిష్ఠిరా! నీవు వీటినే సంపాదించు. ఋషులు ధర్మంతోనే సంసార నముద్రాన్ని దాటారు. లోకమంతా ధర్మం మీదనే ఆదారపడి ఉంది.

ధర్మం వలననే దేవతలు ఉన్నతులు అయ్యారు. ధర్మంలోనే అర్థం యొక్క ఉనికి ఉంది.

బుద్ధిమంతులయిన పండితులు ధర్మం ఉత్తమమైనదని, అర్థం మధ్యమమని, కామం లఘువైనదని చెబుతారు. కాబట్టి మనసును అధువులో ఉంచుకొని, ధర్మాన్నే తన ప్రధానద్యేయంగా చేసుకొని, మనము మనకేమి కావాలనుకొంటామో అలాగే ప్రాణులందరితోను వ్యవహరించాలి." అని చెప్పాడు.

విదురుడు ముగించాక అర్జునుడు - "రాజా! ఇది కర్మభూమి. ఇక్కడ బ్రతుకు తెరువుకు సాధనభూతమైన కర్మలను గూర్చిన ప్రసంగమే ఉంటుంది. వ్యవసాయం, వ్యాపారం, పశుపాలనం, రకరకాల విద్యలు - ఇవన్నీ అర్థప్రాప్తికే పాధనాలు. అర్థమే అన్ని ఫలాలకు హద్దు. అర్థం (ధనం) లేనిదే ధర్మకామాలు కూడా సిద్ధించవు. ధనవంతుడు ధనం ద్వారా ఉత్తమ దర్మాచరణం, దుర్లభమైన కోరికలను పొందడం కూడా చేయగలుగుతాడు. ఏరకమైన సంగ్రహాలు చేయనివాడు, సంకోచస్వభావుడు, శాంతుడు, కాషాయవస్త్రాలు దరించేవాడు, గడ్డాలు, మీసాలు పెంచుకొన్న విద్వాంసుడు కూడా ధనాభిలాషను పొందుతూనే ఉంటాడు. ఎంతోమంది స్వర్గాన్ని కోరుకొంటారు. వంశపరంపరాగతమైన నియమాలను పాటిస్తూ తమ తమ వర్ణాశ్రమాల ధర్మాలను అనుష్ఠిస్తూ ఉంటారు. అయినా వారికి ధనకాంక్ష ఏర్పడుతూనే ఉంటుంది. తన భృత్యులకు ఉత్తమమైన భోగాలను, శత్రువులకు దండనను కల్పిస్తూ వారిని తన వశంలో ఉంచుకొన్నవాడే ధనవంతుడు. నా ఉద్దేశ్యం అయితే ఇదే. ఇక మీరు నకులసహదేవులు చెప్పేది వినండి. వారిద్దరూ ఏదోచెప్పాలని ఉత్సుకతతో ఉన్నారు." అన్నాడు.

అనంతరం ధర్మార్థాల జ్ఞానం కలిగిన మాద్రీసుతులు నకుల సహదేవులు - "రాజా! మనిషి నిల్చున్నా, కూర్చున్నా, నిద్రిస్తున్నా, తిరుగుతున్నా, ఎప్పుడూ కూడా చిన్నదో పెద్దదో ప్రతి ఉపాయం ద్వారా ధనాన్ని సంపాదించడానికి గట్టి ప్రయత్నం చేయాలి. ధనం దుర్లభమైనది, అత్యంత ప్రియమైన వస్తువు. ఇది లభిస్తే మనిషి లోకంలో తన కోరికలన్నీ పూర్తిగా తీర్చుకోగలుగుతాడు. ధర్మయుక్తమైన అర్థము - అర్థ యుక్తమైన ధర్మము - ఇవి అమృతంలా లాభదాయకాలు. కనుక మేము దర్మార్థాలను రెండింటినీ ఆదరిస్తాము. నిర్ధనుని కోరికలు తీరవు. ధర్మహీనునికి ధనం కూడా ఎలా లభిస్తుంది? కాబట్టి ముందు ధర్మాన్ని ఆచరించి, ఆపై ధర్మానుసారంగా

అర్థాన్ని కూడబెట్టాలి. అనంతరం కోరికలను తీర్చుకోవాలి. ఈ రీతిగా త్రివర్గములను సంగ్రహించడం ద్వారా మనిషి సఫలమనోరథుడవుతాడు." అని చెప్పారు.

నకుల సహదేవులు ఇలా చెప్పి ఊరుకొన్నారు. అప్పుడు భీమసేనుడు మొదలు పెట్టాడు - "ధర్మరాజా! కోరికలు లేనివానికి ధనం సంపాదించాలనే కోరికా ఉండదు, ధర్మాన్ని ఆచరించాలనే కోరికా ఉండదు. కోరిక లేకుండా ఏ పనీ (భోగం) కూడా చేయాలని ఉండదు. కాబట్టి త్రివర్గంలో కామమే అన్నిటికంటే గొప్పది. ఏదో ఒక కోరికతోనే ఋషులు కఠోరమైన తపస్సు చేస్తున్నారు. ఫలమూలాలు ఆకులు నములుతూ, గాలిపీలుస్తూ కడుజాగరూకులై సంయమనం పాటిస్తున్నారు. కోరికతోనే లోకులు వేదాలను అధ్యయనం చేస్తున్నారు. శ్రాద్ధయజ్ఞాది కర్మలలో పాల్గొంటున్నారు, దాన ప్రతిగ్రహాలు చేస్తున్నారు. వర్తకులు, రైతులు, పశుపాలకులు, చేతివృత్తులవారు, కళానిపుణులు, పూజారులు కూడా కోరికతోనే తమ తమ వృత్తులను చేస్తున్నారు. పనులన్నీ కామనతోనే నిండిఉన్నాయి. కాబట్టి ధర్మార్థ కామములు - ఈ మూడింటిని కలిసి కట్టుగానే సేవించాలి. ఇందులో ఒక్కదానినే స్వీకరించిన వాడు అధముడు, రెండింటిని ఆశ్రయించినవాడు మధ్యముడు, మూడింటిని సేవించడంలో నిమగ్నుడైనవాడు ఉత్తముడు." అని ముగించాడు.

ఇలా చెప్పి భీమసేనుడు ఊరుకోగానే యుధిష్ఠిరుడు - "మీకు ధర్మశాస్త్ర సిద్ధాంతాలు తెలుసునని, ప్రమాణజ్ఞానం కూడా ఉన్నదని అనడంలో సందేహంలేదు. నేను అడిగిన మీదట మీరు చెప్పిన మీ మీ అభిప్రాయాలన్నీ నేను విన్నాను. ఇక నేను చెప్పేది కూడా వినండి. పుణ్యపాపాలలో తగుల్కోనివాడు, ధనసంపాదనకు పూనుకోనివాడు, ధర్మకామాలను సేవించడంలో ప్రవృత్తుడు కానివాడు, మట్టిపెళ్ల - బంగారం - రెండింటి యందు సమదృష్టికలవాడు, ఏరకమైన దోషాలు లేనివాడు సుఖదుఃఖాలను కలిగించే సిద్ధులనుండి ఎప్పటికో ముక్తుడు అవుతాడు. "మనసులో ఆసక్తి ఉన్నవానికి ఎప్పటికీ ముక్తి లేదు." అని స్వయంభువు అయిన బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు. కాని ధర్మార్థకామములు - ఈ త్రివర్గము లేనివాడే దుర్లభమైన పురుషార్థాన్ని (మోక్షాన్ని) పొందుతాడు. కాబట్టి నిగూఢమైన తత్త్వజ్ఞానమే లోకానికి మేలు కలిగించేది." అని చెప్పాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరమహారాజా చెప్పినదే మిక్కిలి ఉత్తమం, యుక్తియుక్తం, మనసును

అకట్టుకొనేది. అది విని రాజులందరికీ చాలా సంతోషం కలిగింది. అందరూ హర్షధ్వానాలు చేసి, అతనికి చేతులు జోడించి నమస్కరించారు. ఆపై వారు అతని మాటలను కొనియాడసాగారు. మహామనస్కుడైన యుధిష్ఠిరుడు కూడా ఆ రాజులను కొనియాడి, తిరిగి గంగానుతుడైన భీష్ముని వద్దకు వచ్చి ధర్మం గురించి అతనిని అడిగాడు.

మిత్రుని అక్షణములు -

కృతఘ్నుడైన గౌతముని కథ.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! సౌమ్యస్వభావం కలనాడు ఎలా ఉంటాడు? ఎవరిని ప్రేమించడం ఉత్తమంగా ఉంటుంది. భవిష్యత్తులో, వర్తమానంలో కూడా ఎటువంటి వాడు ఉపకారం చేయడానికి సమర్థుడై ఉంటాడు? ఇవన్నీ దయచేసి వాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! ఎవరితో సంది చేసుకోవచ్చునో, ఎవరితో చేసుకోకూడదో అనే విషయాన్ని నేను నీకు వివరంగా చెపుతున్నాను. శ్రద్ధగా విను - లోభి, క్రూరుడు, ధర్మత్యాగి, కపటి, శరుడు, క్షుద్రుడు, పాపి, సందేహదృష్టి కలనాడు, సోమరి, దీర్ఘనూత్రి, కుటిలుడు, నిందితుడు, గురుస్త్రితో వ్యభిచరించినవాడు, ఆపదసమయంలో అక్కరకు రానివాడు, ధురాత్ముడు, నిర్లజ్జుడు, నాస్తికుడు, వేదనింద చేసేవాడు, అబద్ధాలకోరు, అందరిద్వేషానికి గురిఅయినవాడు, చాడీలు చెప్పేవాడు, పాపపుటాలోచనలు కలనాడు, ధూర్తుడు, మిత్రులకు చెడు చేసేవాడు, ఇతరుల సొత్తును అపహరించాలనుకొనేవాడు, అనవసరంగా కోపగించుకొనేవాడు, చంచలచిత్తుడు, అకస్మాత్తుగా వైరంపూనేనాడు, తన పనిని కానిచ్చుకోవడానికే మిత్రులతో కలిసిఉండేవాడు, నిజానికి మిత్రులను ద్వేషించేవాడు, పైకి స్నేహంగా మాటలాడుతూ, లోపల శత్రుత్వం ఉంచుకొనేవాడు, వంకరచూపులు చూసేవాడు, త్రాగుబోతు, ద్వేషి, క్రోధి, నిర్దయుడు, ఇతరులను భాదించేవాడు, మిత్రద్రోహి, ప్రాణులను హింసించేవాడు, కృతఘ్నుడు, నీచుడు - అయినవాడితో ఎప్పుడూ సంది చేయకూడదు.

ఇక సంది చేసుకోదగినవారి గురించి చెబుతాను. విను - కులీనుడు, మాటనేర్పరి, జ్ఞానవిజ్ఞానకుశలుడు, రూపవంతుడు, గుణవంతుడు, లోభరహితుడు, పనులలో అలసట లేనివాడు, కృతజ్ఞుడు, సర్వజ్ఞుడు, మధురస్వభావుడు, సత్యప్రతిజ్ఞుడు, జితేంద్రియుడు - అయినవానినే రాజు తనకు మిత్రులుగా చేసుకోవాలి. తన శక్త్యనుసారం కర్తవ్యాన్ని

చక్కగా పాటించేవాడు, సంతుష్టుడు, అనవసరంగా కోపగించనివాడు, ఉపేక్ష వహించినా మనసులో కీడు తలపెట్టనివాడు, అర్థతత్త్వం తెలిసినవాడు, తాను బాదపడినాసరే హితైషులయొక్క పనిని నెరవేర్చేవాడు, రంగు అద్దిన ఉన్నివస్త్రం ఎప్పటికీ తన రంగును కోల్పోవనట్లుగా మిత్రునిపట్ల ఎన్నడూ విరక్తుడు కానివాడు, అందరికీ విశ్వాసపాత్రుడు, ధర్మానురక్తుడు, మట్టిబంగారాలను సమదృష్టితో చూడగలిగినవాడు, ఎల్లప్పుడూ స్వామికార్యంలో నిమగ్నుడై ఉండేవాడు - ఇటువంటి ఉత్తమ పురుషులతో సంది చేసుకొన్న రాజు యొక్క రాజ్యం చంద్రుని వెన్నెలలా వృద్ధిచెందుతుంది. ఎల్లప్పుడూ శాస్త్రాలను అధ్యయనం చేసేవాడు, కోసాన్ని అదుపులో ఉంచుకొనేవాడు, యుద్ధంలో ఎదురులేనివాడు, ఆభిజాత్యంకలవాడు, శీలవంతుడు ఉత్తమ గుణయుక్తుడు - అయిన వానినే మిత్రునిగా చేసుకోవాలి.

నేను పైన చెప్పిన దోషయుక్తులలో ఎంతోమంది చాలా నీచులు, కృతఘ్నులు, మిత్రుని కూడా చంపేవారు ఉంటారు. ఇటువంటి ధురాచారులను ఎప్పుడూ తనకు దూరంగా ఉంచాలి. ఇదే అందరి ఆభిప్రాయం.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! మీరు మిత్రద్రోహి, కృతఘ్నుడు అని చెప్పారే, అతనిని ఎలా గుర్తించాలి చెప్పండి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - " ఈ సందర్భంగా నేను నీకు ఒక ప్రాచీన కథను చెబుతాను. ఇది ఉత్తర దిక్కున ఉన్న మేల్చ దేశంలో జరిగింది. మధ్య దేశంలో ఒక బ్రాహ్మణుడు ఉన్నాడు. అతడు వేదం ఏమాత్రం చదువుకోలేదు. ఒకరోజున అతడు ఒక సంపన్న గ్రామంలో భిక్ష అడుగుకోవడానికి వెళ్లాడు. ఆ గ్రామంలో మిక్కిలి ధనవంతుడు, బ్రాహ్మణభక్తుడు, సత్యప్రతిజ్ఞుడు, దానశీలి అయిన ఒక దస్యుడు ఉన్నాడు. బ్రాహ్మణుడు అతని ఇంటికే వెళ్లి భిక్షకోసం యాచించాడు. దస్యుడు బ్రాహ్మణునికి ఉండడానికి ఒక ఇల్లు ఇచ్చి ఏడాదిసాటు బ్రతుకు తెరువు గడవడానికి తగిన ఆహారాన్ని భిక్షగా ఏర్పాటు చేసి, అంచులున్న కొత్త వస్త్రాలు ఇచ్చి, అతని సేవకు భర్త లేని ఒక నవయువతిని కూడా ఏర్పాటు చేశాడు.

దస్యుని వలన ఈ సమస్తవస్తువులను పొందిన బ్రాహ్మణుడు మనసులోనే చాలా సంతోషించి, దాసితో ఆనందంగా జీవించసాగాడు. అతని పేరు గౌతముడు. అతడు కూడా దస్యులలాగే ప్రతిదినం అడవిలో తిరుగుతూ హంసలను

వేటాడసాగాడు. హింసించడంలో చాలా నిపుణునిగా పేరుకెక్కాడు. దయ అనేది అతనిని తాకనుకూడా లేదు. ఎప్పుడూ ప్రాణులను చంపాలనే ధృష్టిలోనే ఉండేవాడు. దొంగల సంపర్కంలో అతడు కూడా పూర్తిగా దొంగగానే మారిపోయాడు.

ఈ రీతిగా దస్యుల గ్రామంలో సుఖంగా నివసిస్తూ పక్షులను వేటాడుతూ ఉండగా ఎన్నో నెలలు గడిచిపోయాయి. అనంతరం ఆ గ్రామానికి వేరొక బ్రాహ్మణుడు వచ్చాడు. అతడు స్వాధ్యాయపరాయణుడు, పవిత్రుడు, వినయవంతుడు, నియమానుకూలంగా భోజనం చేసేవాడు, బ్రాహ్మణభక్తుడు, వేదపారంగతుడైన పండితుడు, బ్రహ్మచారి. అతడు గౌతముని గ్రామంవాడే, అతనికి ప్రియమిత్రుడు. శూద్రుల ఆహారాన్ని అతడు తినడు. అందుకని దస్యులున్న ఆ గ్రామంలో బ్రాహ్మణుని ఇల్లు నెదుకుతూ అతడు అన్నివైపులా తిరుగుతున్నాడు. అలా తిరుగుతూ అతడు గౌతముని ఇంటికి చేరుకొన్నాడు. ఇంతలో గౌతముడు కూడా అక్కడకు వచ్చాడు. ఇద్దరూ ఒకరినొకరు కలుసుకొన్నారు. గౌతముని భుజం మీద చచ్చిన హంస, చేతిలో ధనుర్బాణాలు ఉండడం బ్రాహ్మణుడు చూశాడు. గౌతముని శరీరం అంతా రక్తంతో ఎర్రబడి, చూడడానికి అతడు రాక్షసునిలా అనిపించసాగాడు. బ్రాహ్మణత్వం నుండి అతడు భ్రష్టుడైపోయాడు. గౌతముని ఈ స్థితిలో చూసి ఆగంతకుడైన బ్రాహ్మణునికి సంకోచం కలిగింది. అతడు అతనిని తిరస్కరిస్తూ - "అరే! నీవు అజ్ఞానంతో ఏమి చేస్తున్నావు! బ్రాహ్మణుడవై ఉండి, దస్యువుగా ఎలా మారావు? కొద్దిగా నీపూర్వీకులను గుర్తుతెచ్చుకో. వారు ఎంత పేరు తెచ్చుకొన్నారు? వారు ఎంతటి వేదపారంగతులైన పండితులు? నీవేమో వారి వంశంలో పుట్టి, ఇలా కులకళంకుడవైపోయావు. ఇప్పుడైతే నిన్ను నీవు తెలుసుకో. బ్రాహ్మణులకు ఉచితమైన సత్వము, శీలము, శాస్త్రజ్ఞానము, సంయమనము, దయ మొదలైన సద్గుణాలను గుర్తుతెచ్చుకొని, ఇప్పుడిక్కడ దొంగల మధ్య ఉండడం మానివేయి." అని హితభోధ చేశాడు.

తన హితైషి సుహృదుడు ఈ రీతిగా చెప్పగా, గౌతముడు మనసులోనే ఏదో నిశ్చయించుకొని, అర్చుడైనట్లుగా - "ద్విజోత్తమా! వాకు ధనం లేదు. వేదం ఒక్క అక్షరం కూడా రాదు. అందుకని ధనసంపాదనకోసం ఇక్కడకు వచ్చాను. ఈనాడు నీవు ఇక్కడికి రావడం వలన నా జీవితం సఫలం అయింది. ఇక రాత్రంతా ఇక్కడే ఉండు. రేపు ఉదయమే

ఇద్దరం కలిసినెళ్ళిపోదాము. అన్నాడు. బ్రాహ్మణుడు దయాస్వభావం కవలవాడు. గౌతముని పట్టుదల వలన అతనివద్ద ఆగిపోయాడు. కాని అక్కడున్న ఏ వస్తువును అతడు చేతితో తాకనుకూడా లేదు. అతనికి ఆకలి వేస్తున్నా, భోజనం చేయమని అతడు ప్రార్థించివాగాని ఏ రకంగాను అక్కడి ఆహారాన్ని అతడు స్వీకరించలేదు.

తెల్లవారగానే ఆ బ్రాహ్మణోత్తముడు అక్కడినుండి వెళ్ళిపోయాడు. గౌతముడు కూడా ఇంటినుండి బయలుదేరి సముద్రంవైపు సాగిపోయాడు. అలా వెళ్తూ వెళ్తూ అతడు ఒక దివ్యవనాన్ని చేరుకొన్నాడు. అది చాలా రమణీయంగా ఉంది. అక్కడి చెట్లు అన్నీ ఫూలతో నిండుగా ఉన్నాయి. తన శోభతో అది నందనవనంతో పోటీపడుతోంది. ఆ వనంలో యక్షులు, కిన్నరులు విహరిస్తూ ఉన్నారు. నలువైపులా పక్షుల కలకూజితాలు వినిపిస్తూ ఉన్నాయి. ఒక్కొక్కచోట మనుష్యుల ముఖాల వంటి ముఖాలు గల భారుండాలు మాట్లాడుతున్నాయి, ఒక్కొక్కచోట సముద్రాలమీద పర్వతాలమీద ఉండే భూలింగాది పక్షులు కూస్తున్నాయి. ఇంతలో అతని దృష్టి మనోహరమైన విశాలమైన ఒక మర్రిచెట్టు మీద పడింది. అది నలువైపులా వృత్తాకారంగా విస్తరించి ఉంది. అందమైన తన కొమ్మలన్నిటితో అది ఒక పెద్ద గొడుగువలె అనిపించసాగింది. దాని మొదలు గందపునీటితో తడుపబడి ఉంది. మనోహరమైన ఆ చెట్టును చూసి గౌతముడు చాలా సంతోషించాడు. సమీపించి దాని నీడలో కూర్చున్నాడు. అప్పుడు అక్కడి పవిత్రమైన వాయువు యొక్క పృర్వతో అతనికి ఎంతో శాంతి కలిగింది. ఆ సుఖాన్ని అనుభవిస్తూ అతడు అక్కడే పడుకొన్నాడు. అటు సూర్యుడు కూడా అస్తమించాడు.

అప్పుడు ఒక ఉత్తమమైన పక్షి బ్రహ్మలోకంనుండి తిరిగి తన విశ్రామస్థానానికి వచ్చింది. అది ఆచెట్టుపైనే గూడు ఏర్పాటు చేసుకొన్నది. దానిపేరు నాడీజంఘుడు. ఆ బకోత్తముడు బ్రహ్మకు ప్రియమిత్రుడు, కశ్యపుని యొక్క కుమారుడు, భూమిపై రాజధర్ముడనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కింది. దేవకన్యకు పుట్టడం వలన దాని శరీరకాంతి దేవతలకు వలెనే ఉంది. అది గొప్ప పాండిత్యం కలది. దివ్య తేజస్సుతో దేదీప్యమానంగా కనపడుతోంది. ఆ సమయంలో గౌతమునికి ఆకలి ధప్పులు బాదిస్తున్నాయి. అందుకని ఆ పక్షి రావడం చూసి అతడు దానిని చంపాలనే ఆలోచనతో దానివైపు చూశాడు.

అప్పుడు రాజధర్ముడు - "విప్రోత్తమా! ఇది నా ఇల్లు. మీరు ఇక్కడికి వేంచేశారు. ఇది నా అదృష్టం. నేను మీకు స్వాగతం పలుకుతున్నాను. సూర్యుడు అస్తమించాడు. సంద్యాసమయంలో మీరు నా ఇంటికి ఉత్తమ అతిథిరూపంలో వచ్చారు. కనుక నేను శాస్త్రవిధిని అనుసరించి నేడు మిమ్మల్ని పూజిస్తాను. రాత్రి నా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించి, రేపు ఉదయమే ఇక్కడినుండి వెళ్లవచ్చును. నేను కశ్యపమహర్షి కుమారుడను. నా తల్లి దక్షప్రజాపతి యొక్క కూతురు. మీ వంటి గుణవంతులైన అతిథిని స్వాగతిస్తున్నాను." అన్నాడు.

ఇలా అని రాజధర్ముడు విధుక్తంగా గౌతముని సత్కరించాడు. మర్రిచెట్టుపూలతో దివ్యమైన ఆసనాన్ని ఏర్పాటుచేసి, అతనికి ఇచ్చాడు. పెద్ద పెద్ద చేపలను తెచ్చిపెట్టి, వాటిని కాల్యడానికి అగ్నిని ప్రజ్వరిల్లచేశాడు. బ్రాహ్మణుడు భోజనం చేసి తృప్తిపడిన తరువాత, అతని అలసట తీర్చడానికి తపస్వి అయిన ఆ పక్షి తన రెక్కలతో వీచపాగింది. అతడు విశ్రాంతిగా కూర్చున్న పిదప రాజధర్ముడు అతని గోత్రం అడిగాడు. కాని దానికి సమాధానంగా అతడు ఏమీ చెప్పకుండా కేవలం తాను బ్రాహ్మణుడనని, తన సేరు గౌతముడని మాత్రమే చెప్పగలిగాడు. అనంతరం రాజధర్ముడు అతనికోసం ఆకులతో మెత్తని శయ్యను తయారుచేశాడు. అది దివ్యపుష్పాలతో గుభాళిస్తోంది. అందుండి మంచి వాసన వస్తోంది. దానిపై గౌతముడు మిక్కిలి విశ్రాంతిగా పడుకొన్నాడు. అతడు పడకపై విశ్రమించాక, రాజధర్ముడు అతడు అక్కడికి రావడానికి కారణం అడిగాడు. గౌతముడు "మహాప్రాజ్ఞుడా! నేను దరిద్రుడను. ధనంకోసం సముద్రం వరకు వెళ్లాలనుకొంటున్నాను." అని చెప్పాడు. రాజధర్ముడు సంతోషించి "విప్రోత్తమా! ఇక మీరు సముద్రం వరకు వెళ్లాలనే ఆలోచన చేయకండి." ఇక్కడే మీ పని పూర్తి అవుతుంది. ఇక్కడినుండే ధనం తీసుకొని ఇంటికి వెళ్లండి. బృహస్పతి మతం ప్రకారం అర్థప్రాప్తి నాలుగు రకాలుగా ఉంటుంది (1) వంశపారంపర్యంగా (2) దైవం అనుకూలించడంవలన (3) పని చేయడంవలన (4) మిత్రుని సహాయం వలన. ఇప్పుడు నేను మీకు మిత్రుడిని అయ్యాను. మీ పట్ల నా మనసులో పూర్తి సాహార్యం ఉంది. కనుక మీకు ధనం లభించే ప్రయత్నం చేస్తాను." అన్నాడు.

తరువాత తెల్లవారగానే రాజధర్ముడు బ్రాహ్మణునికి సుఖం కలిగే ఉపాయాన్ని ఆలోచించి, అతనితో - "సౌమ్యుడా! మీరు ఈ మార్గంలో వెళ్లండి. మీ కార్యం సిద్ధిస్తుంది.

ఇక్కడికి మూడు యోజనాల దూరంలో నా మిత్రుడు ఒకడున్నాడు. అతని పేరు విరూపాక్షుడు. అతడు రాక్షసులకు రాజు, మహాబలవంతుడు. నేను చెప్పిట్లుగా మీరు అతనివద్దకు వెళ్లండి. నిస్సందేహంగా అతడు మీ మనసులోని కోరికను తీరుస్తాడు." అని చెప్పాడు. అతడు అలా చెప్పడంతో గౌతముడు విరూపాక్షుని నగరంవైపు బయలుదేరాడు. ఇప్పుడు అతనికి అలసట తీరిపోయింది. దారిలో ఇష్టానుసారంగా అమృతంలా తీయనైన పండ్లను ఆరగిస్తూ, అతడు నేగంగా ముందుకు పాగి, మేరుప్రజమనే నగరాన్ని చేరుకొన్నాడు. ఆ నగరానికి నలువైపులా పర్వతాలతో దుర్గం ఉంది. పర్వతాలతోనే ప్రాకారాలు ఉన్నాయి. దాని ద్వారం కూడా ఒక పర్వతమే. అన్నివైపులా నగర రక్షణకోసం పెద్ద పెద్ద శిలాఖండాలు, రాతి యంత్రాలు ఉన్నాయి.

రాక్షసరాజుకు - మీ మిత్రుడు తనకు ప్రియమైన ఒక అతిథిని మీ వద్దకు పంపుతున్నాడనేవార్త అందింది. ఆ సమాచారం అందుకొని అతడు సేవకులతో - "గౌతముని నగర ద్వారం నుండి సేలుచుకొని ఇక్కడకు తీసుకొని రండి." అని చెప్పాడు. ఆజ్ఞ పొందినవెంటనే అతని సేవకులు గౌతముని పిలుస్తూ డేగలవలె ఒక్క ఉదుటున ద్వారాన్ని చేరుకొని "పోదరా! త్వరగా నడు. మా రాజు నిన్ను కలుసుకోవాలనుకొంటున్నాడు." అని చెప్పారు. పిలుపు వినగానే గౌతముని అలసట దూరమయిపోయింది. అతడు పరుగున వెళ్లాడు. రాక్షసరాజు యొక్క మహా సంపదను చూసి, అతనికి గొప్ప ఆశ్చర్యం కలిగింది. అతడు ఆ సేవకులతో పాటుగా శీఘ్రంగా రాజభవనానికి చేరుకొన్నాడు.

అక్కడ విరూపాక్షుడు విధుక్తంగా అతనిని పూజించాడు. అతడు ఒక ఉత్తమాసనంపై విరాజమానుడయ్యాక, రాక్షసరాజు అతని గోత్రం, శాఖ, బ్రహ్మచర్యాశ్రమంలో అతడు చేసిన స్వాధ్యాయం గురించి అడిగాడు. కాని అతడు గోత్రం (జాతి) తప్పించి ఇంకేమీ చెప్పలేకపోయాడు. అప్పుడు రాక్షసుడు - "భద్రుడా! నీ నివాసం ఎక్కడ? నీ భార్య ఏజాతిది? ఇదంతా వివరంగా చెప్పు. భయపడకు" అని అడిగాడు. గౌతముడు - నేను జన్మించినది మధ్యదేశంలో. కాని నేను భిల్లుల ఇంటిలో ఉంటున్నాను. నా భార్యకూడా శూద్రజాతిది. నా కంటే ముందు ఆమె ఇంకొకనికి భార్యగా ఉండేది. ఈ మాట నేను మీతో నిజమే చెపుతున్నాను." అన్నాడు.

ఇది విని రాక్షసరాజు మనసులోనే - "ఇప్పుడేమి చేయాలి? ఇతడు జన్మతః బ్రాహ్మణుడు. మహాత్ముడైన రాజధర్మునికి

సుహృదుడు. అతడే ఇతనిని నావద్దకు పంపాడు. కనుక అతనికి ప్రియమైనదే చేస్తాను. ఈ రోజు కార్తీకపూర్ణిమ. నేడు నావద్ద వేల బ్రాహ్మణులు భుజిస్తారు. వారితోపాటు ఇతనికి భోజనం పెట్టి ధనం ఇవ్వాలి." అని ఆలోచించుకొన్నాడు.

తదనంతరం వేలమంది బ్రాహ్మణపండితులు స్నానం చేసి పట్టుబట్టలు కట్టుకొని భోజనసమయానికి అక్కడికి వచ్చారు. రాక్షసరాజు యొక్క ఆజ్ఞానుసారంగా సేవకులు వేలమీద అందమైన దర్బాసనాలు పరిచారు. బ్రాహ్మణులు వాటిపై కూర్చున్నతరువాత విరూపాక్షుడు తిలలు, దర్బలు, నీరు తీసికొని వారిని విధ్యుక్తంగా పూజించాడు. వారిలో విశ్వేదేవులను, పితరులను, అగ్నిదేవుని భావించుకొని అతడు వారందరికీ గంధంపూసి. పూలమాలలు వేశాడు. అప్పుడు ఉత్తమమైన రీతిలో కొనపాగిన ఆ పూజవలన ఆ బ్రాహ్మణులు మిక్కిలి శోభించారు. అనంతరం అతడు వజ్రాలు తాపిన బంగారు పళ్లెరాలలో నేతితో తయారుచేసిన తీయని వంటకాలను వడ్డించి వారి ముందు ఉంచాడు.

భోజనానంతరం బ్రాహ్మణుల ఎదుట రత్నరాసులను పోసి, విరూపాక్షుడు - విప్రోత్తములారా! మీరు మీ మీ ఇచ్చానుసారంగా, శక్త్యనుసారంగా ఈ రత్నాలను ఎత్తుకొని వెళ్లండి. మీరు భుజించిన బంగారు పాత్రలను కూడా మీ మీ ఇళ్లకు తీసికొని వెళ్లండి." అన్నాడు. రాక్షసరాజు ఇలా అన్నాక బ్రాహ్మణులు ఇచ్చానుసారంగా ఆ రత్నాలు తీసికొని వెళ్లారు. ఈ రీతిగా ఉత్తమమైన రత్నాలు, వస్త్రాలతో సత్కరింపబడి బ్రాహ్మణులు అందరూ చాలా సంతోషించారు. తదనంతరం విరూపాక్షుడు నావా దేశాలనుండి వచ్చిన బ్రాహ్మణులతో - " విప్రవరులారా! నేడు రోజంతా మీకు రాక్షసులవలన ఎక్కడా ఏభయమూ ఉండదు. ఉత్సాహంగా మీ మీ అభీష్టస్థానాలకు వెళ్లండి. ఆలస్యం చేయకండి." అని చెప్పాడు.

అది విని బ్రాహ్మణులు నలువైపులకు నేగంగా వెళ్లిపోయారు. గౌతముడు కూడా బంగారాన్ని మోసుకొంటూ గురుగృహ నడిచి మర్రిచెట్టువద్దకు వచ్చాడు. అక్కడికి చేరుకోగానే అలసటతో కూలబడ్డాడు. ఆకలితో అతడు మరింత నీరసించిపోయాడు. రాజధర్ముడు తన రెక్కలతో వీచి అతని అలసటను పోగొట్టాడు. ఆపై అతనిని ఆధరించి అతనికి భోజనం ఏర్పాటు చేశాడు. భోజనం చేసి విశ్రమించాక గౌతముడు - "నేను లోభంతో మోహంతో అతిబరువైన

బంగారు మూటను ఎత్తుకొనివచ్చాను. ఇంకా చాలా దూరం వెళ్లాలి. దారిలో తినడానికి నావద్ద ఏమీ లేదు. ప్రాణాలు ఎలా నిలబడతాయి?" అని ఆలోచించుకొన్నాడు. ఇలా అనుకొని ఆ కృతఘ్నుడు " ఈ పక్షిరాజు రాజధర్ముడు నావద్దనే ఉన్నాడు కదా! ఎలాగైనా ఇతనినే చంపి తీసికొనివెళ్తాను. ఇక్కడినుండి శీఘ్రంగా వెళ్లిపోతాను." అని నిశ్చయించుకొన్నాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "ఆ సమయంలో ఆ పక్షి గౌతముని నమ్మి అతనివద్దనే నిద్రిస్తోంది. అటు దురాత్ముడు కృతఘ్నుడు అయిన ఆ గౌతముడు దానిని చంపడానికి మార్గాలను ఆలోచిస్తున్నాడు. అతని ఎదురుగా నిప్పు మండుతోంది. అందులోంచి మండుతున్న ఒక కొరకంచును తీసి, అతడు నిశ్చింతగా నిద్రిస్తున్న రాజధర్ముని చంపివేశాడు. దానిని చంపిన గౌతమునికి అమితానందం కలిగింది. హత్యచేయడం పాపమనే ధృష్టే లేదు అతనికి. చనిపోయిన ఆపక్షి యొక్క రెక్కలు, ఈకలు విరిచివేసి దానిని నిప్పులపై కాల్చి, వెంట తీసికొనివెళ్లాడు. బంగారపుమూటను తలపై పెట్టుకొని మహావేగంగా ఇంటిదారి పట్టాడు. మరునాడు విరూపాక్షుడు తన కొడుకుతో - "నాయనా! ఈ రోజు ఉత్తముడైన రాజధర్ముని దర్శనం కాలేదు. అతడు ప్రతిదినం ప్రాతఃకాలంలో బ్రహ్మదేవునికి ప్రణామం చేయడానికి నెళ్ళు ఉంటాడు. అక్కడినుండి తిరిగివచ్చేటపుడు నన్ను కలుసుకోకుండా ఎప్పుడూ ఇంటికి వెళ్లేవాడు కాదు. ఇప్పటికి రెండు సాయంత్రాలు గడిచిపోయాయి. కాని అతడు వా ఇంటికి రానేలేదు. అందుకని నామనసులో రకరకాల సందేహాలు తల ఎత్తుతున్నాయి. నా మిత్రునికి ఏమయిందో తెలియడంలేదు. నీవు అతని గురించి తెలుసుకో. అధముడైన ఆ బ్రాహ్మణుడు అతనిని చంపి ఉండదు కదా! అతడు చాలా నిర్దయుడుగా దురాచారుడుగా అనిపించాడు. అతని రూపురేకలు చూస్తే అతి దుష్టుడైన బందిపోటులా భయంకరంగా అనిపించాడు. నీచుడైన గౌతముడు ఇక్కడినుండి తిరిగి అతనివద్దకే వెళ్లాడు. అందుకే నా మనసు ఆందోళన పడుతోంది. నాయనా! నీవు వెంటనే రాజధర్ముడు ఉంటున్న చోటికి వెళ్లి, అతడు బ్రతికి ఉన్నాడో లేదో అనే సంగతి తెలుసుకో." అని చెప్పాడు.

తండ్రి ఆజ్ఞ ప్రకారం పెక్కుమంది రాక్షసులను వెంటపెట్టుకొని అతడు ఆ వటవృక్షం దగ్గరకు వెళ్లేసరికి అక్కడ రాజధర్ముని అస్థిపంజరం పడిఉండడం కనిపించింది.

అది చూసి రాక్షసరాజు యొక్క కొడుకు దుఃఖించాడు. గౌతముని పట్టుకోవడానికి అతడు తీవ్రంగా ప్రయత్నిస్తూ అతనిని వెంటబడించాడు. కొద్ది దూరం వెళ్లేసరికే రాక్షసులు గౌతముని పట్టుకొన్నారు. ఎముకలు, రెక్కలు లేని రాజధర్ముని శవం కూడా అతనివద్దనే దొరికింది. అతనిని తీసికొని వారు వెంటనే మేరుప్రజానికి చేరుకొన్నారు. అక్కడ రాక్షసులు రాజధర్ముని మృతశరీరాన్ని పాపాత్ముడు, కృతఘ్నుడు, అయిన గౌతముని రాజు ఎదుట ప్రవేశపెట్టారు. మిత్రుని దుర్దశను చూసి రాజు అయిన విరూపాక్షుడు తన మంత్రి పురోహితులతోపాటుగా వెక్కి వెక్కి ఏడ్చాడు. రాజభవనంలో ఆర్తనాదాలు మిన్నుముట్టాయి. స్త్రీలు పిల్లలతో సహితంగా నగరమంతా శోకం అలముకొంది. అనంతరం రాజు - "నాయవా! ఈ పాపాత్ముని వదించు. రాక్షసులందరూ ఇతని మాంసాన్ని ముక్కలుగా పంచుకొని ఇష్టానుసారంగా తినవచ్చును. ఎందుకంటే ఈ పాపాత్ముడు ఎప్పుడూ పాపాలే చేస్తూ వచ్చాడు." అన్నాడు.

రాక్షసరాజు అనుమతించినా ఆ పాపాత్ముని మాంసం రాక్షసులకు తినాలని అనిపించలేదు. వారు తలలు వంచి నమస్కరించి - "మహారాజా! ఈ పాపాత్ముని మీరు మాకు ఆరగించమని ఇవ్వకండి." అని వేడుకొన్నారు. రాజు - "సరే. మంచిది. మీరు ఈ కృతఘ్నుని ధన్యులకు అప్పగించండి." అన్నాడు. రాజు ఆజ్ఞాపించగానే రాక్షసులు త్రిశూలాలు, పట్టిపాలు చేత ధరించి, విరుచుకుపడి ఆ పాపాత్ముని ముక్కలు ముక్కలుగా చేసి ధన్యులకు ఇవ్వసాగారు. కాని ధన్యులు కూడా అతని మాంసాన్ని తినడానికి ఇష్టపడలేదు. మాంసాహారులైన జీవులు కూడా కృతఘ్నుని మాంసాన్ని ముట్టరు. బ్రహ్మహంతకునికి, త్రాగుబోతుకు, దొంగతనం, ప్రతిజ్ఞాభంగం చేసినవానికి పాపవిముక్తికై ప్రాయశ్చిత్తం చెప్పబడింది కాని కృతఘ్నుని ఉద్ధరించడానికి ఏ ఉపాయమూ చెప్పబడలేదు.

అనంతరం విరూపాక్షుడు బకరాజు కోసం ఒక చితిని ఏర్పాటుచేయించి, అనేక రత్నాలతో, చందనంతో, వస్త్రాలతో దానిని బాగా ఆలంకరించాడు. అపై బకరాజు శవాన్ని, దానిపై ఉంచి, దానికి నిప్పు ముట్టించి, శాస్త్రోక్తంగా అతనికి దహనకృత్యం నిర్వర్తించాడు. అదే సమయంలో దక్షుని కూతురు సురభి అక్కడకువచ్చి, ఆకాశంలో పైన నిలబడింది. దాని నోటి నుండి పాలతో కూడిన నురుగు వెలికివచ్చి రాజధర్ముని చితిపై పడింది. దాని స్పర్శతో అతడు జీవితమయ్యాడు.

అప్పుడతడు ఎగిరి వచ్చి విరూపాక్షుని వద్దకు చేరుకొన్నాడు. ఇరువురు మిత్రులు ఆలింగనం చేసుకొన్నారు. ఇంతలో దేవేంద్రుడు కూడా విరూపాక్షుని నగరానికి విచ్చేసి, అతనితో - "నీ వలన రాజధర్ముడు బ్రతికాడు. ఇది చాలా అద్భుతం." అన్నాడు. అనంతరం రాజధర్ముడు ఇంద్రునికి నమస్కరించి - "సర్వేశ్వరా! మీకు వామిద ధయ ఉంటే నా మిత్రుని గౌతముని బ్రతికించండి." అని అడిగాడు. ఇంద్రుడు అతని మాటకు అంగీకరించి, అమృతం చిలుకరించి ఆ బ్రాహ్మణుని జీవింపజేశాడు. గౌతముడు జీవించాక రాజధర్ముడు చాలా ఆనందంగా అతనిని మిత్రభావంతో ఆలింగనం చేసుకొన్నాడు. ధవాన్ని కూడా ఇచ్చి, అతనిని వీడ్కోలిపి తన స్థావానికి తిరిగి వచ్చాడు.

గౌతముడు మళ్ళీ భిల్లుల గ్రామానికే వెళ్లి ఉండసాగాడు. అతడక్కడ ఆ శూద్రజాతి స్త్రీయందు పాపాచారులైన అనేకులను పుత్రులను కన్నాడు. అప్పుడు దేవతలు గౌతమునికి గొప్ప శాపం ఇస్తూ - "ఈ పాపాత్ముడు కృతఘ్నుడు. రెండవభర్తను పొందిన స్త్రీ కడుపున చాలా కాలం పాటు సంతానాన్ని కన్నాడు. ఈ పాపం కారణంగా ఇతనికి ఘోరనరకం తప్పదు" అన్నారు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "భరతా! చాలా రోజుల క్రితం వారదులవారు వాకు ఈ కథను చెప్పారు. దానినే గుర్తుకు తెచ్చుకొని నేను నీకు చెప్పాను. కృతఘ్నునికి యశస్సు, స్థానం, సుఖం అనేవి నుదుట ఎలా వ్రాసి ఉంటాయి? కృతఘ్నునిపై ఎవరికీ విశ్వాసం ఉండదు. ^(*) కృతఘ్నుని ఉద్ధరించడానికి ఏ ఉపాయము లేదు. మనిషి చాలా జాగ్రత్తగా మిత్రద్రోహం అనే పాపంనుండి తన్ను రక్షించుకోవాలి. ఎందుకంటే మిత్రునికి ద్రోహం చేసినవాడు ఘోరనరకంలో పడతాడు. ప్రతి మనిషి కృతజ్ఞత కలిగి ఉండాలి. లోకులను మిత్రులుగా చేసుకోవాలనే కోరిక పెట్టుకోవాలి. కారణం ఏమిటంటే మిత్రునివలన అన్నీ సమకూరుతాయి. మిత్రుని సహాయం పొంది మనుష్యుడు ఆపదలనుండి తప్పించుకోగలుగుతాడు. కాబట్టి బుద్ధిమంతుడు మిత్రులను సత్కరించాలి, ఆదరించాలి. కృతఘ్నుడు, పాసి, నిర్లజ్ఞుడు, మిత్రద్రోహి, వంశవాళకుడు, పాపాచారుడు - ఇటువంటి వారిని సర్వదా వదిలివేయాలి. రాజా! ఈ రీతిగా నీకు నేను మిత్రద్రోహం చేసే పాపపరాయణుడైన కృతఘ్నుని కథను వినిపించాను. ఇక ఏమి వినాలనుకొంటున్నావు?

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "జనమేజయా! మహాత్ముడైన

భీష్ముని మాటలు విని యుధిష్ఠిరునికి మనసులో ఎంతో ఆనందం కలిగింది.

శోకాకులిత చిత్తమును శాంతింప చేయుట -

సేనజిత్తు బ్రాహ్మణుల సంవాదము.

యుధిష్ఠిరమహారాజు - “పితామహా! ఇంతవరకు మీరు రాజధర్మసంబంధమైన ఉత్తమధర్మాలను ఉపదేశించారు. ఇక మీరు అన్ని ఆశ్రమములవారికి ఉత్తమమైన ధర్మాలను వివరించండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! వేదాలలో అంతటా ధర్మాన్ని గూర్చిన విదానమే ఉంది. ధర్మానికి అనేక ద్వారాలు ఉన్నాయి. లోకంలో పలితం లేని పని అంటూ ఉండదు. మనుష్యుడు లోకంలోని ఏయే పదార్థాలను పారహీనములని (క్షణభంగురములు) తలుస్తాడో, ఆయా పదార్థాలలో ఆతనికి వైరాగ్యం కలుగుతుంది. కనుక ఈ ప్రపంచం అనేక దోషాలతో నిండిఉందని నిశ్చయించుకొని బుద్ధిమంతుడు మోక్షం కోసం ప్రయత్నించాలి.”

యుధిష్ఠిరుడు - “తాతగాదా! ధనం నష్టమైనపుడు, భార్యాపుత్రులుగాని, తండ్రిగాని మరణించినపుడు ఎటువంటి ఆలోచన వలన ఆ శోకం దూరమవుతుంది? అదేమిటో దయచేసి నాకు వివరించండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పుతున్నాడు - “నాయనా! ధనం నష్టమైతేను భార్యబిడ్డలుగాని, తండ్రిగాని మరణిస్తేను “అయ్యో ప్రపంచం ఎంత దుఃఖపూరితమైనది” అని అనుకొని శోకాన్ని దూరం చేసుకొనే ప్రయత్నం చేయాలి. ఈ విషయంలో ఉదాహరణగా ప్రాచీన కథ ఒకటి ప్రసిద్ధంగా ఉంది. పూర్వం సేనజిత్తు అనే ఒక రాజు ఉండేవాడు. పుత్రవియోగంతో ఆతడు అత్యంత శోకాకులుడయ్యాడు. ఆతడు దుఃఖితుడై ఉండడం చూసి ఒక బ్రాహ్మణుడు - “రాజా! నీవు మూఢునివలె ఎందుకు మోహపడుతున్నావు? నీవే స్వయంగా శోకించదగినవాడవు. ఇక ఇతరులకోసం ఎందుకు ఏడుస్తావు? అయ్యో! ఏదో ఒకనాడు నేను, నీవు, ఇతరులు అందరూ ఎక్కడినుండి వచ్చామో అక్కడికి వెళ్లేవారమే.” అన్నాడు.

సేనజిత్తు - “తపోధవా! దేనిని పొంది మీరు ఈ రీతిగా విషాదం లేకుండా ఉన్నారు? మీవద్ద అటువంటి ఏ బుద్ధి, తపస్సు, సమాధి, జ్ఞానం లేదా శాస్త్రబలం ఉన్నాయి?” అని అడిగాడు.

బ్రాహ్మణుడు - “చూడు. ఈ లోకంలో ఉత్తమ మధ్యమాధమ ప్రాణులన్నీ దుఃఖగ్రస్తమై ఉన్నాయి. అలాగే

రకరకాల కర్మలలో చిక్కుకొని ఉన్నాయి. నేను ఈ శరీరాన్నిగాని, భూమినిగాని నాది అనుకోను. ఇది నాది ఎలాగో అలాగే ఇతరులదీ అని ఆలోచించిన కారణంగా నాకు వ్యధ కలుగదు. ఈ బుద్ధిని పొందినందువల్లనే నేను హర్షశోకాలు లేకుండా ఉంటున్నాను. (*17) సముద్రంలో రెండు కట్టెలు కలుసుకొని, తరువాత వేరైపోయినట్లుగా లోకంలో ప్రాణులనమాగమం ఉంటుంది. అలాగే ఈ పుత్ర పౌత్ర జాతి బంధు సంబంధీకులు అనే కల్పనకూడా. అందుకని వారిపట్ల విశేషమైన ప్రేమ పెంచుకోరాదు. ఎందుకంటే ఏదో ఒక రోజున వారితో వియోగం తప్పనిసరి. నీ కొడుకు ఏదో తెలియనిచోటినుండి వచ్చాడు. ఇప్పుడు అజ్ఞాతదేశానికే తరలిపోయాడు. ఆతడు నిన్ను ఎరుగడు. నీవుకూడా అతనిని ఎరుగవు. అందుకని నీవు అతనికి ఏమవుతావని ఆతనికోసం శోకిస్తున్నావు? ప్రపంచంలో విషయతృష్ణవలన కలిగే వ్యాకులపాటు పేరే దుఃఖం. ఆ దుఃఖం నశించిపోవడమే సుఖం. ఆ సుఖం వలన మాటిమాటికి దుఃఖం పుడుతూ ఉంటుంది. ఈ రీతిగా సుఖం తరువాత దుఃఖం, దుఃఖం తరువాత సుఖం - ఈ సుఖదుఃఖ చక్రం పరిభ్రమిస్తూనే ఉంటుంది. ఇప్పుడు నీవు దుఃఖ స్థితినుండి సుఖానికి రావాలి. అందువల్ల నీవు ఇప్పుడు సుఖాన్ని పొందుతావు. ప్రాణికి ఎప్పుడూ సుఖమే గాని, ఎప్పుడూ దుఃఖమే గాని ఉండదు. మనిషి ప్రేమయొక్క అనేక ప్రకారాల ఉచ్చులలో తగులుకొంటున్నాడు. నీటిలో ఇసుకవంటెన కట్టేవానిలా తాను చేసే కార్యాలలో సాపల్యం పొందలేక దుఃఖాలను పొందుతున్నాడు. తెలివికలవాడు నూనెకోసం నువ్వులను గానుగలో వేసి తిప్పినట్లుగా లోకులందరూ అజ్ఞానం వలన కలిగిన భాధలలో నలిగిపోతున్నారు. మనిషి భార్యబిడ్డలు మొదలైన కుటుంబం కోసం లోకంలో రకరకాల పాపాలను పోగుచేసుకొంటున్నాడు. కాని ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను ఆతడు ఒంటరిగానే వాటివలన కలిగే బాధామయమైన పలాలను అనుభవించవలసివస్తోంది. ముసలిఏనుగు ఊభిలో చిక్కుకొని ప్రాణాలు కోల్పోయినట్లుగా లోకులందరూ పుత్రులు, భార్య కుటుంబం అనే ఆసక్తిలో చిక్కుకొని శోకనముద్రంలో మునిగిపోతున్నారు. పుత్రులు, ధనం, బంధుమిత్రులలో ఎవరయినా చనిపోతే దావానలం వంటి భయంకరమైన దుఃఖంలో పడిపోతున్నారు. కాని సుఖదుఃఖాలు, జనన మరణాలు మొదలైనవన్నీ దైవాధీనమే. మనిషి హితైషులతో కూడి ఉన్నా లేకున్నా, చుట్టూ శత్రువులు ఉన్నా మిత్రులు ఉన్నా, బుద్ధిమంతుడయినా బుద్ధిహీనుడయినా

- దైవానుకూల్యం ఉన్నప్పుడే సుఖాన్ని పొందగలుగుతాడు. అలాకాక హితైషి సుఖాన్నిగాని, శత్రువు దుఃఖాన్ని గాని కలిగించడంలో సమర్థులు కారు. బుద్ధి ధనాన్ని ఇవ్వలేదు. ధనం సుఖాన్ని ఇవ్వలేదు. నిజానికి లోకగతిని ఎవడయినా బుద్ధిమంతుడే తెలుసుకోగలుగుతాడు. వేరెవరూ తెలుసుకోలేరు.

బుద్ధియోగం వలన సుఖంగా ఉన్నవారికి, ద్వంద్వాతీతులైన వారికి, మాత్సర్యం లేని వారికి, అర్థంగాని, అనర్థంగాని, ఎన్నడూ వ్యధను కలిగించవు. కాని బుద్ధియోగం ప్రాప్తించనివారు అటువంటి పరిస్థితులు వచ్చినప్పుడు అత్యంత హర్షానికి గాని, అత్యంత శోకానికి గాని లోనవుతారు. కాబట్టి బుద్ధిమంతుడు సుఖంగాని, దుఃఖంగాని, ప్రియంగాని, అప్రియంగాని ఏది ప్రాప్తించివా దానిని ఉత్సాహంగా ఎదుర్కోవాలి. ఎప్పుడూ ధైర్యాన్ని కోల్పోకూడదు. శోకానికి వేలస్థానాలున్నాయి, భయానికి వంధల అవకాశాలు ఉన్నాయి. కాని అవి ప్రతిదినం మూర్ఖులమీదనే ప్రభావం చూపుతాయి, కాని బుద్ధిమంతుల మీద కాదు. బుద్ధిమంతుడు, ఆలోచనాపరుడు, శాస్త్రాలను అభ్యసించినవాడు, ఈర్ష్యారహితుడు, సంయమి, జితేంద్రియుడు అయినవానిని శోకం తాకను కూడా తాకలేదు. బుద్ధిమంతుడు ఈ నిశ్చయం మీద స్థిరంగా ఉండి సంయతచిత్తంతో వ్యవహరించాలి. చావుపుట్టుకల తత్వాన్ని తెలిసికొన్నవానిని శోకం స్పృశించజాలదు. మనిషి దేనిపైనయినా మమత్వం పెంచుకొన్నప్పుడు అదే అతని దుఃఖానికి కారణమవుతుంది. ఏయే విషయాల పట్ల అతడు ఆసక్తిని వదిలివేస్తూ ఉంటాడో ఆయా వాటిపల్లనే సుఖం వృద్ధి పొందుతుంది. కాని విషయలంపటుడైనవాడు వాటితోపాటుగానే నశించిపోతాడు. లోకంలోని ఎంతటి విషయసుఖాలయినా, స్వర్గసంబంధమైన ఏ దివ్యానందాలయినా అవన్నీ తృష్ణాక్షయం వలన కలిగే సుఖం ముందు పదహారవంతుకు కూడా సాటిరాలేవు. మనిషి ఎంతబుద్ధిమంతుడయినా, మూర్ఖుడయినా, లేదా పరాక్రమవంతుడయినా, పూర్వజన్మలో తాను ఎటువంటి శుభాశుభకర్మలు చేశాడో, అతడు వాటికి అలాంటి పలాలనే అనుభవించవలసి ఉంటుంది. ఈ రీతిగా జీవులకు వంతులవారీగా ప్రియాప్రియాలు, సుఖదుఃఖాలు ప్రాప్తిస్తూనే ఉంటాయి. ఇటువంటి ఆలోచనతో కోరికలను విడిచిపెట్టడం అనే గుణంతో కూడినవాడు సుఖంగా ఉంటాడు. కాబట్టి అన్నిరకాల భోగాలలోను దోషదృష్టి కలిగి, వాటిని స్వేచ్ఛగా

వదిలివేయాలి. హృదయంలో పుట్టే ఈ కోరిక హృదయంలోనే పరిపుష్టమై మృత్యురూపంగా పరిణమిస్తుంది. (ఇది సిద్ధించడానికి ఏదైనా ఆటంకం కలిగినప్పుడు) ఇదే ప్రాణుల శరీరంలోపల క్రోధమనే పేరుతో పిలువబడుతుందని విద్వాంసులు అంటారు. తాబేలు తన అవయవాలన్నీ ముడుచుకొన్నట్లుగా, ఈ జీవుడు తన కోరికలన్నిటినీ సంకోచింపచేసుకొంటే అతనికి తన విశుద్ధ అంతఃకరణంలోనే స్వయంప్రకాశమానమైన ఆత్మ పాక్షాత్కరిస్తుంది. అతడు ఎవరికీ భయపడకుండా, అతనివలన ఎవరికీ భయం లేకుండా ఉన్నప్పుడు, అతడు ఎవరి వస్తువునూ ఆశించకుండా, ఎవరినీ ద్వేషించకుండా ఉన్నప్పుడు అతనికి బ్రహ్మత్వం ప్రాప్తిస్తుంది. సత్యానత్యాలను, శోకహర్షాలను, భయనిర్భయాలను, ప్రియప్రియాలను - ఈ ద్వంద్వాలను విడిచిపెట్టినప్పుడు పరమశాంతచిత్తుడవుతాడు.

మనోవాక్కర్మలతో ఏ ప్రాణిని ద్వేషించకుండా ఉన్నప్పుడు అతడు బ్రహ్మత్వాన్ని పొందుతాడు. దుష్టచిత్తులకు దుస్త్వజమైనది, మనిషి చితికి పోయినా అతనిలో శైధిల్యం పొందనిది, ప్రాణులతోపాటుగా పోయే రోగం అయిన తృష్ణను విడిచిపెట్టినవాడు సుఖపడతాడు. రాజా! ఈ విషయంలో సింగళ గానం చేసిన ఒక గాథ ప్రసిద్ధంగా ఉంది. బాధలతో నిండిపోయిన స్థితిలో పడిఉండి కూడా తృష్ణను విడిచిపెట్టడంతో ఆమె శుద్ధసనాతన ధర్మాన్ని పొందినదని ఆ గాథ వలన తెలుస్తోంది.

సింగళ అనే వేళ్ళ ఒకసారి చాలాసేపు సంకేతస్థానంలో కూర్చుని ఉంది. అప్పటికీ ఆమె ప్రియుడు ఆమె వద్దకు రాలేదు. దానితో ఆమెకు చాలా దుఃఖం కలిగింది. శాంతించిన పిమ్మట ఇలా ఆలోచించింది. “నిజమైన నా ప్రియతముడు ఎప్పుడూ ఆరోగ్యంగానే ఉంటాడు. నేను చాలా కాలం పాటు అతనితో కలిసి ఉన్నాను. అయినా కూడా ఇన్ని దివాలుగా ధగ్గరగా ఉన్నప్పటికీ అతనిని గుర్తించలేనంతగా పిచ్చిదాని నయ్యాను. ఆహా! నిజమైన ఆ ప్రియతముని జాడ తెలిసిన ఆమె ఎవరో వేరొకనిని పతిరూపంలో ఎలా స్వీకరిస్తుంది? ఇప్పుడు నేను కూడా మోహనిద్ర నుండి మేల్కొన్నాను. నేటి నుండి నేను అన్ని కోరికలకు తిలాంజలులు ఇచ్చాను. ఇక మూర్తిభవించిన భోగాలవంటి ఈ నరకరూపధూర్తులు నన్ను మోసగించలేరు. పూర్వపుణ్యోధయం వలన అనర్థం కూడా అర్థమే అయింది. కనుకనే నేడు నిరాశ నన్ను జితేంద్రియురాలిగా చేసింది. వాస్తవానికి ఏ రకమైన ఆశాలేని వాడే సుఖంగా నిద్రించగలుగుతాడు. ఆశ లేకపోవడం లోనే

అన్నిటిని మించిన ఆనందం ఉంది. చూడు ఆశను నిరాశగా పరిణమింపజేసి నేడు సింగళ ఆనందంగా నిద్రిస్తోంది."

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! బ్రాహ్మణుడు ఇవీ, ఇంకా ఇలాంటి యుక్తియుక్తమైన మాటలు చెప్పడంతో సేనజిత్తు మహారాజుకు దుఃఖం దూరమై, చిత్తం స్వస్థత చెందింది. అతడు ప్రసన్నుడై ఆనందంగా జీవించసాగాడు.

కళ్యాణ కాముని కర్తవ్య విషయములో

పితాపుత్రుల సంవాదము.

యుదిష్ఠిర మహారాజు - "తాతగారూ! నమస్త ప్రాణులను సంహరించే ఈ కాలం చక్కగా గడిచిపోతూనే ఉంది. ఇటువంటి స్థితిలో ఏమి చేయడం వలన మనిషికి శుభం కలుగుతుంది?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా! ఈ విషయంలో పితాపుత్ర సంవాదరూపమైన ప్రాచీన కథ ప్రసిద్ధంగా ఉంది. విను. స్వాధ్యాయపరుడైన ఒక బ్రాహ్మణునికి "మేధావి" అనే బుద్ధిమంతుడయిన కొడుకు ఒకడున్నాడు. అతడు ధర్మార్థమోక్షాలలో కుశలుడు, లోకస్థితిని తెలిసినవాడు. ఒకనాడు అతడు స్వాధ్యాయపరాయణుడైన తన తండ్రిని - "నాన్నగారూ! మనిషియొక్క ఆయుర్దాయం మహావేగంగా తరిగిపోతోంది. ఇది తెలిసికొని బుద్ధిమంతుడు ఏమి చేయాలి? మీరు నాకు యథార్థమైన ధర్మమేదో ఉపదేశించండి. దానిని నేను క్రమంగా ఆచరించగలుగుతాను." అని అడిగాడు.

తండ్రి - "నాయనా! మనిషి ముందుగా బ్రహ్మచర్యవ్రతాన్ని అవలంబించి వేదాధ్యయనం చేయాలి, అపై గృహస్థాశ్రమంలో ప్రవేశించి పితరులకు సద్గతి కలుగడానికి కొడుకులను కనాలి. అగ్న్యాదానపూర్వకంగా యజ్ఞాదులు చేయాలి. దాని తరువాత వానప్రస్థాశ్రమంలో ఉండాలి. ఆపై సన్యాసి కావాలి." అని చెప్పాడు.

పుత్రుడు - "తండ్రి! ఈ లోకము, అత్యంతము, తాడితమై అన్ని వైపులనుండి ఆక్రమింపబడుతున్నదని అనిపిస్తోంది. ఇందులో అమోఘవస్తువులు కూడా పతనమైపోతున్నాయి. అయినా మీరు నిశ్చింతులై ఎలా మాట్లాడగలుగుతున్నారు?" అన్నాడు.

తండ్రి - "నాయనా! నీవు నన్ను ఎందుకు భయపెడుతున్నావు? ఆహా! ఈ లోకము ఎవరిచేత తాడితమవుతోంది? ఎవరు దీనిని అన్నివైపులనుండి ఆక్రమిస్తున్నారు? ఇందులో ఏ అమోఘవస్తువులు పతనమవుతున్నాయి?" అని అడిగాడు.

దానికి పుత్రుడు - "చూడండి. మృత్యువు దీనిని అత్యంతము తాడిస్తోంది. జరావస్త దీనిని అన్నివైపుల నుండి ఆక్రమిస్తోంది. రాత్రింబవళ్లు ఇందులో నిత్యము పతితం (రాకపోకలతో) అవుతున్నాయి. ఈ సంగతి మీ దృష్టికి ఎలా రాలేదు? అమోఘమైన రాత్రులు నిత్యమూ వస్తున్నాయి, పోతున్నాయి. మృత్యువు నేను చెపితే క్షణకాలమైవా ఆగదు అనే సంగతి కూడా నాకు బాగా తెలుసును. ఇదంతా తెలిసికూడా నేను నా కళ్యాణసాధనలో ఏ రీతిగా లోటు రానీయగలుగుతాను? ప్రతిరాత్రి గడిచిపోతుంటే ఆయువు క్షీణించిపోతున్నప్పుడు తెలివైనవాడు తన పగటి కాలమంతా వ్యర్థం అయిందనే గ్రహించాలి. ఇటువంటి దశలో లోతులేని నీటిలో ఉండే చేపవలె ఎవరు సుఖాన్ని అంగీకరిస్తారు? మనిషియొక్క కోరికలు పూర్తి కానే కావు ఇంతలోనే మృత్యువు తటాలున అతనిని పట్టుకొంటుంది. కాబట్టి కళ్యాణకారకమైన పనిఏదో దానిని నేడే చేసేవెయ్యి. కాలాన్ని చేతులనుండి జారిపోనీయకు. ఎందుకంటే పని పూర్తిగా కాకపోయినా మృత్యువు ప్రాణులను లాగుకొని వెళ్లిపోతుంది. రేపు చేయవలసిన పనిని ఈ రోజే చేయి. మధ్యాహ్నం తరువాత చేయవలసిన దానిని ముందుగానే పూర్తిచేయి. ఎందుకంటే మృత్యువు - "వీడిపని ఇంకా అయిందా లేదా" అని చూడదు. ఈ రోజు ఎవరు చనిపోతారో ఎవరు ఎరుగుదురు? కనుక యౌవనంలోనే మనిషి ధర్మాన్ని ఆచరించాలి. ఎందుకంటే జీవితానికి ఏమీ స్థిరత్వం లేదు. ధర్మాన్ని ఆచరించడం వలన మనిషికి యశస్సు కలుగుతుంది. ఇహపరలోకాలలో సుఖమూ లభిస్తుంది. మోహంలో చిక్కుకొన్న మనిషే పుత్రులకోసం, బార్యకోసం జంజాటంలో పడతాడు. చేయదగినదో, చేయకూడనిదో ఏదో ఒకపని చేసి వారిని పోషిస్తాడు. అతనివద్ద పుత్రులు, పశువులు అదికంగానే ఉంటాయి, అందులోనే అతని మనసు అసక్తమై ఉంటుంది. అతడు నిరంతరము భోగాలను కూడబెట్టుకోవడంలోనే నిమగ్నుడవుతాడు. అయినా అతనికి వాటి వలన తృప్తి ఉండదు. కాని ఇటువంటి దశలోనే ఆడుపులి నిద్రిస్తున్న తన వేటను నోటకరుచుకొని వెళ్లినట్లుగా మృత్యువు అతనిని ఎత్తుకొని పోతుంది. "ఈపని అయితే పూర్తి అయింది. ఇది ఇంకా చేయాలి, ఇది సగంలోనే ఆగిపోయింది." అని ఆలోచిస్తూ ఉంటాడు. ఈ ఆలోచనలో మునిగిఉండగానే మృత్యువు అతనిని వెంటనే తన వశం చేసుకొంటుంది. మనిషి తన పొలం, దుకాణం, ఇల్లు అనే భ్రమలోనే

పడిఉంటాడు. వాటికోసం రకరకాల పనులు చేస్తాడు. వాటి పలితం కూడా అతడు పొందనే పొందడు. ఇంతలోనే మృత్యువు అతనిని ఎత్తుకొని పోతుంది. మనిషి దుర్బలుడు కానీ - బలవంతుడుకానీ శూరుడైనా పిరికివాడైనా, మూర్ఖుడైనా - పండితుడైనా అతని కోరికలన్నీ నెరవేరడానికి ముందుగానే మృత్యువు అతనిని కబళించివేస్తుంది. తండ్రీ! ఈ శరీరంలో జరామరణ వ్యాదులు, అనేకకారణాలవలన కలిగే దుఃఖాలు పరంపరగా ఉంటూనే ఉంటాయి. అయినపుడు మీరు ఈ రీతిగా నిశ్చింతగా ఎందుకున్నారు? మృత్యువు - ముసలితనము - ఈ రెండూ అయితే జీవునికి పుట్టుకతోనే అంటిపెట్టుకొని ఉంటాయి. స్థావరజంగమాలన్నింటికీ ఈ రెండింటితో సంబంధం ఉంది. కనుక గ్రామంలోగాని, నగరంలోగాని ఉంటూ భార్య పుత్రులపై ఆసక్తి ఉంచుకోవడం జీవునికి కట్టుత్రాడుతో సమానం. కేవలం పుణ్యాత్ముడే దానిని చేదించుకొని బయటపడతాడు, పాపాత్ముడు దానిని చేదించలేడు. మనోవాక్కాయములతో జీవులకు కష్టం కలిగించని మనిషి ప్రాణాలకు, ధనానికి ఆ జీవులు కూడా హాని చేయవు. సత్యం లేకుండా ఎవరూ కూడా మృత్యువు యొక్క పైన్యాన్ని ఎదుర్కోలేరు. కనుక అసత్యాన్ని త్యజించాలి. ఎందుకంటే సత్యంలోనే అమృతత్వం ఉంది. కనుక మనిషి సత్యవ్రతాన్ని ఆచరించాలి. సత్యయోగతత్పరుడై ఉండాలి. ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచాలి. ఈ రీతిగా సత్యం ద్వారానే అతడు మృత్యువుపై విజయాన్ని పొందగలడు. అమృతం - మృత్యువు - ఈ రెండూ ఈ శరీరంలోనే కొలువై ఉన్నాయి. మోహంతో మృత్యువు, సత్యంతో అమరత్వము ప్రాప్తిస్తాయి. కాబట్టి నేను ఇక హింసకు దూరంగా ఉంటాను. సత్యాన్ని అన్వేషిస్తాను. కామక్రోధాలను మనసునుండి పెల్లగించివేస్తాను. సుఖదుఃఖాలపట్ల సమానుడనై ఉంటాను. ఇతరులకు సుఖం కలిగించే వాటినే ఆచరిస్తాను. మృత్యుభయంనుండి విముక్తుడనవుతాను. నేను (నివృత్తి పరాయణుడనై) శాంతియజ్ఞాన్ని అనుష్ఠిస్తాను. ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొంటాను. మననశీలుడనై బ్రహ్మయజ్ఞ తత్పరుడను అవుతాను. జపరూపమైన వాగ్యజ్ఞాన్ని, ధ్యానరూపమైన మనోయజ్ఞాన్ని, గురుశుశ్రూషాదిరూపమైన కర్మయజ్ఞాన్ని ఆచరిస్తాను. వాక్కు, మనస్సు సదా ఏకాగ్రమై, తపస్సు, త్యాగము, సత్యము వీనిలో తత్పరుడై ఉండేవానికి అన్నీ లభిస్తాయి. లోకంలో జ్ఞానంతో సమానమైన నేత్రంగాని,

సత్యంతో సమానమైన తపస్సు గాని, రాగంతో సమానమైన దుఃఖంగాని, త్యాగంతో సమానమైన సుఖంగాని లేవు. ఏకాంతవాసము, సమత్వము, సత్యభాషణము, సదాచారము, అహింస, సరళత్వము అన్ని రకాల కామ్యకర్మలను వదిలివేయుట - వీటిని మించిన ధనమేదీ బ్రాహ్మణునకు లేదు. తండ్రీ! ఏదో ఒకరోజున మీరు మరణించవలసే ఉన్నపుడు ఈ ధనం, స్వజనం, లేదా భార్య - వీటితో ఏమి చేసుకొంటారు? మీరు మీ ఆంతఃకరణంలో ఉన్న ఆత్మను అన్వేషించండి. నేడు మీ పితృపితామహులు ఎక్కడికి వెళ్లారు అనేది ఆలోచిస్తే సరి." అని ఉపదేశించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! పుత్రుని మాటలు విని, తండ్రీ ఏమి చేశాడో, సత్యధర్మతత్పరుడవై నీవు కూడా అదే చేయి."

సుఖదుఃఖ వివేచనము - త్యాగప్రభావము

యుదిష్ఠిరమహారాజు - "పితామహా! ధనికుడు - నిర్ధనుడు ఇద్దరూ కూడా స్వతంత్రంగానే వ్యవహరిస్తున్నారు గదా! అయినా వారికి సుఖదుఃఖాలు ఎలా కలుగుతున్నాయి?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! కొద్ది రోజులక్రితం ఈ విషయమై శాంతుడు, జీవన్ముక్తుడు, త్యాగి అయిన శంపాకుడనే ఒక బ్రాహ్మణుడు వాతో ఇలా చెప్పాడు - ఈ లోకంలో పుట్టిన ఏ మనిషి అయినా (ధనికుడుగాని, ధరిద్రుడుగాని) పుట్టుకతోనే సుఖదుఃఖాలు అతనిని ఆవరించి ఉంటాయి. సుఖం - దుఃఖం - ఈ రెండింటిలోను ఏదో ఒక మార్గంలో విధాత అతనిని నడిపించినపుడు అతడు సుఖం పొంది సంతోషించనూకూడదు, దుఃఖంలో పడి కుంగిపోనూ కూడదు. నీవు అకించనుడవు అయితే సుఖాన్ని ఆస్వాదించగలవు. దరిద్రుడే ఆనందంగా నిద్రపోతాడు - మేల్కొంటాడు. లోకంలో దారిద్ర్యంలోనే ఆనందం ఉంది. అదే మేలు చేకూర్చేది, శుభకరము, నిరాపదము, ఈ మార్గంలో ఎటువంటి శత్రువులూ ఉంటారనే భయంలేదు. ముల్లోకాలలోను ధృష్టిసారించి చూస్తే వాకు ధరిద్రుడు, శుద్ధుడు, అన్ని రకాలుగా విరక్తుడు అయిన వానితో సమానుడు వేరొకరు ఎవరూ కనపడలేదు. దారిద్ర్యాన్ని, రాజ్యాన్ని నేను త్రాసులోపెట్టి తూచితే గుణాలు అధికంగా ఉండడం వలన రాజ్యంకంటే కూడా దారిద్ర్యమే బరువని తేలింది. దారిద్ర్యానికి, రాజ్యానికి మధ్య ఎంత గొప్ప అంతరం ఉందంటే దనవంతుడు

ఎప్పుడూ మృత్యువునోటికి చిక్కినట్లుగానే కంగారుపడుతూ ఉంటాడు. ధనాన్ని త్యజించి ముక్తస్వరూపుడైనవానికి, అగ్ని, అరిష్టం, మృత్యువు, చోరుడు - ఎవరివలనా కూడా భయంలేదు. అతడు స్వేచ్ఛగా తిరుగుతాడు. దుప్పటి లేకుండా నేల మీదనే నిద్రపోతాడు. చేతినే తగలడగా పెట్టుకొంటాడు. శాంతంగా జీవితాన్ని గడుపుతాడు. చేవతలు కూడా అతనిని స్తుతిస్తారు. ధనవంతుడు క్రోధలోభాల కారణంగా తన్నుతాను మరిచిపోతాడు. అతని దృష్టి వక్రంగా ఉంటుంది. నోరు ఎండిపోతూ ఉంటుంది. కనుబొమ్మలు ముడిపడుతూ ఉంటాయి. అతనికి పాపాలే స్ఫురిస్తూ ఉంటాయి. క్రోధం వలన అతడు పెదవులు కొరుకుతూ ఉంటాడు. పరుషంగా మాట్లాడతాడు. అతడు ఈ భూమినంతటినీ ఇవ్వడానికి సిద్ధపడినా అతనినైపు ఎవరు చూడడానికి ఇష్టపడతారు? అతడు ఎప్పుడూ లక్ష్మీచేవి ఒడిలోనే ఉంటాడు. ఆమె ఆ మూర్ఖుని మోహంలో ముంచుతూ ఉంటుంది. వాయువు శరత్కాలపు మేఘాలను చెదరగొట్టినట్లుగా లక్ష్మీ అతని మనసును హరించివేస్తుంది. అతడు తన్ను తాను అందగాడినని, ధనవంతుడనని అనుకొంటాడు. తాను కులీనుడనని, సిద్ధుడనని, మామూలు మానవుడిని కానని భావిస్తాడు. ఈ కారణాలతో అతని మనసు మత్తెక్కుతుంది. భోగాసక్తుడైన కారణంగా తండ్రి తాతలు కూడబెట్టిన సంపదనంతా కరిగించివేస్తాడు. ఈ రీతిగా ధనహీనుడైపోయి, ఇతరుల ధనాన్ని అపహరించాలనే ఆలోచనలో పడతాడు. ఈ రీతిగా అతడు హద్దులు మీరి ఎక్కడో అక్కడ ధనాన్ని సంగ్రహించాలనే ప్రయత్నం చేస్తున్నప్పుడు రాజోద్యోగులు అతని యత్నాలకు అడ్డు తగులుతారు. ఈ రీతిగా అతడు లోకంలో రకరకాల దుఃఖాలను ఎదుర్కోవలసివస్తుంది. కాబట్టి అనిత్యమైన శరీరంతో తగుల్కొని ఉండే పుత్రైషణ మొదలైన లోకధర్మాల వైపు చూడకుండా, తన పాపాచరణం వలన అవశ్యం కలిగే ఈ మహాదుఃఖాలకు ఆలోచనాపూర్వకమైన చికిత్స చేయాలి. ఏ మనిషికూడా త్యాగం చేయకుండా సుఖాన్నీ పొందలేడు, పరమాత్మనూ పొందలేడు. పైగా నిర్భయంగా నిద్రపోలేడు. కనుక నీవు సర్వస్వమూ త్యజించి సుఖంగా ఉండు."

యుధిష్ఠిరా! పూర్వం శంసాకముని హస్తినాపురంలో నాకు ఈ విషయాలు చెప్పాడు. కనుక త్యాగమే సర్వోత్తమమని అంగీకరింపబడింది.

తృష్ణాత్యాగము - మంకికథ - జనకుడు, బోధ్యముని చెప్పిన పంగతులు.

యుధిష్ఠిరమహారాజు - "తాతగారూ! రకరకాల ప్రయత్నాలు చేసినప్పటికీ కూడా ధనం లభించకపోతే, ధనతృష్ణ పట్టి పీడిస్తున్నవానికి ఏమి చేస్తే సుఖం లభిస్తుంది?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! అందరిపట్ల సమభావం కలిగి ఉండడం, ధనాదికాల కొరకు అధికంగా జంజాటంలో పడకుండా ఉండడం, సత్యాన్నే మాట్లాడడం, భోగాలపై విరక్తి కలిగిఉండడం, కర్మల యందు అనాసక్తుడై ఉండడం - ఈ ఐదు విషయాల వలన మనిషి సుఖం పొందుతాడు.

మంకి ధనం సంపాదించడానికి చాలా ప్రయత్నించాడు. కాని పలితం లేకపోయింది. అప్పుడు కొద్దిపాటి మిగులు తగులు ధనంతో అతడు బరువును మోయగల రెండు దూడలను కొన్నాడు. ఒకరోజున వాటికి అలవాటు చేయడానికి అతడు వాటిని కాడికి కట్టి తీసుకువెళ్ళాడు. దారిలో ఒక ఒంటె కూర్చుని ఉంది. అవి ఆ ఒంటె మధ్యకు ఉండేలా పరుగులు తీశాయి. అవి దాని మెడవద్దకు వచ్చేసరికి, ఆ ఒంటెకు చాలా చిరాకు కలిగింది. అది లేచి నిల్చుని ఆ రెండిటిని మెడపైన లాగుతూ మహావేగంగా పరుగుతీయసాగింది. ఈ రీతిగా రెచ్చిపోయిన ఆ ఒంటె తీసుకొని పోయిన దూడలు చనిపోవడం చూసి మంకి - "మనిషి ఎంత నేర్పరి అయివా గాని అతనికి అదృష్టం లేకపోతే ప్రయత్నించినప్పటికీ ధనం లభించదు." అనుకొన్నాడు. ఇంతకు ముందు అనేక వైపల్యాలు ఎదుర్కొన్నా కూడా, నేను ధనోపార్జన ప్రయత్నంలోనే మునిగిపోయాను. అయివా చూడు. విధాత ఈ దూడలవంకతోనే వా ప్రయత్నాన్ని అంతటినీ మట్టిసాలు చేశాడు. ఇప్పుడు కాకతాళీయంగానే ఈ ఒంటె వా చూడలను మెడపై లాగుతూ ఇష్టం వచ్చినట్లు పరుగులు తీస్తోంది. ప్రియమైన నా రెండు దూడలు ఒంటె మెడలో మణులవలె ఊగుతున్నాయి. ఇది కేవలం దైవలీల మాత్రమే. ఎప్పుడయివా ఏ పురుషప్రయత్నమయివా సపలమయినట్లు కనపడితే, వెదికి చూస్తే అది కూడా దైవమే చేసినట్లు తెలుస్తుంది. కనుక సుఖంగా నిద్రపోతాడు. ఆహా! శుకదేవముని ఎంత భాగా సెలవిచ్చాడు - "అన్ని కోరికలు తీరినవాడు, ఆ కోరికలను సర్వధా త్యజించిన వాడు - ఈ ఇద్దరిలో కోరికలను తీర్చుకొన్నవానికంటే త్యజించినవాడే ఉత్తముడు."

“కోరికలకు దాసుడైనవాడా! అన్నిరకాల కర్మవాసనల నుండి బయటపడు. శాంతిగా ఉండు. విషయాసక్తిని విడిచిపెట్టు. ఈ అర్థవాసన (ధనకాంక్ష) నిన్ను మాటిమాటికి మోసగిస్తోంది. అయివా నీవు దీనినుండి విరక్తుడవు కావడం లేదు. నీవు ఎన్నోసార్లు ధవాన్ని కూడబెట్టావు. అది ఎన్నోసార్లు నశించిపోయింది. ఓయి మూడుదా! అయ్యో ఈ అర్థలాలసతో నీవు నీ దేహం ఎప్పుడు వదిలిపెడతావు? అరే! నేను ఎలాంటి మూర్ఖుడిని. నేను నీ చేతిలో ఆటబొమ్మను అయిపోయాను. ఇలా ఇతరులకు దాసునిగా ఉండేవాడు వేరొకడు ఎవడుంటాడు? కామమా! నిశ్చయంగా నీ హృదయం వజ్రంతో చేయబడినదే. కనుకనే వంద అనర్థాలు కలిగినా కూడా ఇది ముక్కలు కావడం లేదు. నేను నీ మూలాన్ని కూడా భాగా ఎరుగుదును. నీవు సంకల్పం వలన పుడతావు. మంచిది. నేను నీ సంకల్పాన్నే చేయను. అప్పుడు నీవు సమూలంగా నశిస్తావు. అసలు ధన సంకల్పంలోనే సుఖంలేదు. అది లభించినా కూడా చింతయే పెరుగుతుంది. ఒకసారి లభించి నశించిపోతే అప్పుడు మరణమే వస్తుంది. అలాగే ప్రయత్నించినా అది లభిస్తుందా లేదా అన్నది నిశ్చయం కాదు. లభించించే అనుకో దాని వలన సంతోషం లేదు. పైగా ఇంకా పాండాలనే తృప్తి పెరుగుతుంది. గంగాజలం తాగినకొద్దీ ఇంకా తాగుతూనే ఉండాలనే కోరిక కలిగినట్లుగా ధనస్వభావం కూడా తృప్తిను నివృత్తి కానీయదు. నేను భాగా తెలుసుకొన్నాను. నీవు నన్ను సర్వనాశనం చేసేదానివే. కనుక ఇప్పుడు నా దేహాన్ని వదిలివేయి. పంచభూతసమన్వితమై ఈ శరీరంలో ఉంటున్న ప్రాణం కూడా స్వేచ్ఛగా ఇందులో ఉండవచ్చు లేదా పోవచ్చు. అహంకారాది రూపమైన నీవు కామలోభాలకు అనుచరుడవే. నాకు నీతో ఏ స్నేహసంబంధాలూ లేవు. కాబట్టి ఇక కామనలను విడిచిపెట్టి నేను సత్యాన్నే ఆశ్రయిస్తాను. అన్ని ప్రాణులను నా శరీరంలోను మనసులోను దర్శిస్తూ బుద్ధిని యోగంలోను, చిత్తాన్ని శ్రవణమననాదులలోను, ఆత్మను బ్రహ్మలోను లగ్నం చేస్తాను. ఈ రీతిగా అన్ని రకాల ఆసక్తులను విడిచి ఆనందంగా అన్నినోట్లా తిరుగుతాను. అందువలన తిరిగి నీవు నన్ను దుఃఖాలలో పడవేయకుండా ఉంటావు. కామమా! తృప్తి శోకం, పరిశ్రమ - వీటికి ఉత్పత్తిస్థానం నీవే. ధననాశనం వలన కలిగే దుఃఖమే అన్నిటికంటే మించినదని నేను తెలుసుకొంటున్నాను. ధనంలో ఏ కొంచెమయినా సుఖం కనపడితే, అది కూడా దుఃఖం కోసమే. ధనం ఉందనే

అనుమానం కలిగితే అతనిని దోపిడీ దొంగలు చంపివేస్తారు. లేదా ప్రతినిత్యం అతనిని రకరకాలుగా బాధిస్తూ ఇబ్బందులు కల్పిస్తారు. అర్థలోలుపత దుఃఖస్వరూపమని నేను చాలా రోజుల నుండి ఎరుగుదును. కామమా! నీ పాట్ల నింపడం చాలా కష్టమైన పని. నీవు పాతాళంలా ఎప్పుడూ నిండనిదానవు. నీవు నన్ను దుఃఖాలలో బిగించాలని చూస్తున్నావు. కాని ఇక నీవు నాపై తిరిగి అధికారం నెరపలేవు. దైవవశాత్తు ధననష్టం జరగడంతో నేడు నాకు వైరాగ్యం కలిగింది. కనుక ఇప్పుడు అత్యంత విరక్తుడనై నేను భోగాలు కోరుకోను. ఇంతవరకు నేను చాలా దుఃఖం భరించాను. నాకేమీ తెలియనంతటి మూర్ఖుడిని నేను. ఇప్పుడు ధనం నశించిపోవడంతో నా వైమనస్యాలన్నీ తొలగిపోయాయి. ఇక నేను హాయిగా నిద్రిస్తాను. కామమా! నేను నా మనోవికారాలన్నీ విడిచి నిన్ను దూరం చేస్తాను. ఇక నీవు వావద్ద ఉండలేవు.

“లోకులు నన్ను తిరస్కరించినపుడు వారిని నేను క్షమిస్తాను. నన్ను బాధించినవానికి అహితం చేయను. నన్ను ద్వేషించిన వానికి అప్రియం చేయాలనే ఆలోచన లేకుండా అతనితో తీయతీయగా మాట్లాడుతాను. నేను తృప్తిగా, స్వస్థచిత్తుడనై ఉంటాను. అవాయాసంగా లభించినది ఏకొద్దిపాటి దయనా దానితోనే జీవనం గడుపుకొంటాను. నీవు నా శత్రుడవు. నేను నీ కోరిక నెరవేరనీయను. నీవు బాగా తెలుసుకో. నాకు వైరాగ్యం, సుఖం, తృప్తి, శాంతి, సత్యం, దమం, క్షమ, సర్వభూతధయ- ఈ గుణాలన్నీ ప్రాప్తించాయి. కాబట్టి కామం, లోభం, తృష్ణ, కృపణత్వం నన్ను విడిచివెళ్లిపోవాలి. ఇప్పుడు నేను సత్యగుణస్థితుడను. కామలోభాలనుండి విడుదల పొంది ఈవాడు నేను సుఖంగా ఉన్నాను. కనుక ఇక నేను అజ్ఞానులవలె లోభంలో చిక్కుకొని దుఃఖం పొందను. మనిషి ఏయే కోరికలను విడిచిపెడతాడో, వాటి వలన సుఖం పొందుతాడు. కామనలకు వశీభూతుడయితే అతడు సర్వదా దుఃఖాన్నే పొందుతాడు. దుఃఖం, నిర్లజ్జత, అసంతోషం - ఇవి కామక్రోధాలవలననే పుడతాయి. కనుక ఇక నేను పరబ్రహ్మలోనే ప్రతిష్ఠితుడనై ఉంటాను. పరిపూర్ణ శాంతుడను, కర్మకలాపముక్తుడను అయ్యాను. నాకు విశుద్ధానందానుభవం కలుగుతోంది. ఈ లోకంలోని విషయసుఖాలు, దివ్యమైన మహాసుఖాలు - తృప్తిక్షయంతో కలిగే సుఖానికి పదహారవంతు కూడా పాటిరావు.”

రాజా! ఈ రీతిగా బుద్ధి తెచ్చుకొని మంకి విరక్తుడై అన్నిరకాల కోరికలను విడిచిపెట్టి బ్రహ్మానందాన్ని పొందాడు.

రెండు దూడలు నశించిపోవడంతో అతనికి అమరత్వం లభించింది. అతడు కామం యొక్క మూలాన్ని నరికివేసి, అత్యంత సుఖాన్ని పొందాడు. ఒకసారి పరమశాంతుడయిన విదేహరాజు జనకుడు కూడా - “వాకు అంతులేని ధనం ఉంది. కాని వస్తుతః వావద్ద ఏమీ లేదు. ఒకవేళ మిథిలానగరం మండి పోతున్నా, దానివలన నాకేమీ భాద కలుగదు.” అని చెప్పాడు.

ఒకప్పుడు నహుషుని కొడుకు యయాతి పరమవిరక్తుడు, శాంతాత్ముడు అయిన బోధ్యబుషిని - “మహాప్రాజ్ఞుడా! వాకు శాంతి కలిగించే ఉపదేశం ఇవ్వండి. మీరు ఏ బుద్ధిని ఆశ్రయించి శాంతులై సానండులై తిరుగుతున్నారు?” అని అడిగాడు.

బోధ్యుడు - “రాజా! నేను ఎవరికీ ఉపదేశించను. కాని ఇతరుల ఉపదేశాన్ని అనుసరించి నడుచుకొంటాను. నాకు లభించిన ఉపదేశ లక్షణాన్ని నేను నీకు చెపుతున్నాను. దానిపై నీవు స్వయంగా ఆలోచించుకో, పింగళ, కురరపక్షి, సర్పం, పాఠంగం, భాణాలు తయారుచేసేవాడు, కుమారి - ఈ ఆరుగురు నా గురువులు. మహారాజా! ఆశ చాలా ప్రబలమైనది. నిరాశలోనే సుఖం ఉంది. పింగళ ఆశను నిరాశగా మార్చుకొని సుఖంగా నిద్రించింది. కురరపక్షి మాంసం ముక్క పట్టుకొని వెళ్తోంది. దానిని ఇంకొక పక్షి భాదించసాగింది. అప్పుడు ఆ ముక్క విసిరివేయడం తోనే దానికి శాంతి లభించింది. సర్పం ఇతరులు కట్టిన ఇంటిలో దూరి కులాసాగా ఉంటుంది. కాబట్టి ఇల్లు కట్టుకోవడం అనే జంజాటంలో పడడం దుఃఖరూపమే, అందులో సుఖం ఏమాత్రం లేదు. పాఠంగపక్షి ఎవరితో వైరం పెట్టుకోక అహింసా వృత్తితో తన జీవనం గడుపుకొంటుంది. అలాగే మునిజనులు భిక్షావృత్తిని ఆశ్రయించి ఆనందంగా తమ జీవితాన్ని గడుపుకొంటారు. ఒకసారి భాణాలు తయారు చేసేవానిని ఒకడిని చూశాను. అతడు తన పనిలో ఎంతగా మునిగిపోయి ఉన్నాడంటే తన పక్కనుండే వెడుతున్న రాజుగారి వాహనం కూడా అతనికి తెలియలేదు (ఒక కుమారి ధాన్యం దంచుతోంది. అందువల్ల ఆమె చేతి గాజులు చప్పుడవుతున్నాయి. ఆమె సిగ్గుతో అన్నీ తీసినేసి రెండు చేతులకు కేవలం ఒక్కొక్క గాజునే నేసుకొంది. దానితో ఆ చప్పుడు ఆగిపోయింది. అది చూసి నేను నిశ్చయించుకొన్నాను.) చాలా మంది కలిసి ఉంటే వారిలో కలహం పుడుతుంది. ఇద్దరే ఉన్నాగాని సంభాషణ అయినా సాగుతూనే ఉంటుంది.

కనుక ఆ కుమారి యొక్క ఒక్కొక్క గాజువలె నేను కూడా ఒంటరిగానే తిరుగుతున్నాను.” అని ముగించాడు.

సాధువర్తమల విషయములో

ప్రహ్లాద బ్రాహ్మణుల సంవాదము.

యుధిష్ఠిర మహారాజు - “తాతగారూ! మీరు సదాచార నియమాలన్నీ ఎరుగుదురు. దయచేసి ఈ విషయం చెప్పండి. ఈ భూమిపైన మనిషి ఏ రీతిగా నడుచుకొంటూ శోకరహితుడై ఆలోచించాలి? అతడు ఏ పని చేసి ఉత్తమగతిని పొందగలుగుతాడు?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! ఈ విషయంలో ప్రసిద్ధమైన ఒక ప్రాచీన కథ ఉంది. ఇది రాక్షసరాజు ప్రహ్లాదునికి, అజగరమునికి జరిగిన సంవాదం. శుద్ధచిత్తుడు, నిర్వికారుడు అయిన ఒక బ్రాహ్మణుడు ఈ భూమిపై తిరగడం చూసి, పరమ బుద్ధిమంతుడయిన ప్రహ్లాదుడు - “బ్రహ్మజ్ఞుడా! మీరు స్వస్థులు, శక్తిమంతులు, మృదుస్వభావులు, జితేంద్రియులు, కర్మారంభానికి దూరంగా ఉండేవారు, ఇతరుల దోషాలపై దృష్టిపెట్టనివారు, మదురభాషులు, తత్వజ్ఞులు అయి ఉండి కూడా భాలకులవలె నడుచుకొంటున్నారు. మీకు ఏ లాభం మీదా కోరిక లేదు, హాని జరిగివా ఏ రకమైన చింతా లేదు. ఎప్పుడూ తృప్తులే అనిపిస్తారు. మీరు ఇంద్రియవిషయాలను లెక్కచేయక పాక్షీభూతులై ముక్తరూపులై తిరుగుతారు. మునివర్యా! మీ వద్ద ఇటువంటి ఏ బుద్ధి, శాస్త్రజ్ఞానం లేదా వృత్తి ఉంది? మీరు ఉచితమనుకొంటే వెంటనే దయచేసి ఈ విషయాన్ని చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

ప్రహ్లాదుడు ఇలా అడిగిన మీదట బుద్ధిమంతుడైన ఆ మునిశ్రేష్ఠుడు అతనితో మదురంగా - “ప్రహ్లాదా! చూడు. ఈ జగత్తు యొక్క ఉత్పత్తి, క్షయ, వృద్ధులకు, నాశనానికి ప్రకృతియే కారణం. అందుకని నేను వాటి కారణంగా ఆనందించను, భాదపడను. సంయోగాలన్నీ వియోగంలోనే సమాప్తమవుతాయని గ్రహించు. సంచయాలన్నింటికీ పర్యవపానం వినాశమే అని తెలుసుకో. ఇదంతా చూసి నేను ఎక్కడా నా మనసును లగ్నం చేయను. అసురరాజా! ఈ భూమిమీద ఉండే స్థావరజంగమ ప్రాణులన్నింటి యొక్క మరణం నాకు స్పష్టంగా కనపడుతుంది. ఆకాశంలో సంచరించే చిన్న పెద్ద తారలు కూడా సమయం వచ్చినపుడు రాలిపోవడం చూస్తాము. ఈ రీతిగా సమస్త ప్రాణులు మృత్యువుకు అధీనమని గ్రహించి, అన్నిటి యందు సమానభావం

ఉంచుకొని, నేను ఆనందంగా నిద్రపోతున్నాను. అనాయాసంగా లభిస్తే అప్పుడప్పుడు భాగా తింటూ ఉంటాను. దొరకకపోతే చాలా రోజులవరకు తినకుండానే ఉంటాను. ఒకప్పుడు భియ్యపుమాక తిని ఉంటాను. ఒకప్పుడు తెలకపిండినే తిని ఉంటాను. ఈ రీతిగా గొప్పది, తక్కువది అన్ని రకాల ఆహారాలను తింటూ ఉంటాను. నేను ఒకప్పుడు, నూలు, పట్టు, చర్మవస్త్రాలను ధరిస్తూ ఉంటాను. ఒక్కొక్కసారి అతి విలువైన బట్టలను కడతాను. దైవశాస్త్ర ఏదైనా ధర్మానుకూలమైన పదార్థం వాకు లభిస్తే నేను దానిని విడిచిపెట్టను. ఊరికే ఏ దుర్లభమైన భోగాలను ఎప్పుడూ కోరను. నేను సర్వదా ఈ అజగరవృత్తిలోనే జీవిస్తూ ఉంటాను. ఈ వ్రతం అత్యంతసుదృఢమైనది, కళ్యాణమయము, శోకహీనము, పవిత్రము, అతులనీయము అయినది. గొప్ప గొప్ప విద్వాంసులు కూడా దీనిని స్వీకరిస్తూ ఉంటారు. మూడమతులకే ఇది అప్రియంగా ఉంటుంది. వారే దీనినుండి దూరంగా సారిపోతూ ఉంటారు. నా బుద్ధి స్థిరమైనది, నేను నా ధర్మంనుండి చ్యుతి చెందలేదు. నా గమనం పరిమితమైనది - నేను భయాన్ని, రాగద్వేషాలను, లోభమోహాలను విడిచివేశాను. నేను అన్నివిధాలా శుద్ధాంతఃకరణంతో ఈ అజగరవృత్తిని పాటిస్తున్నాను. అనియత రూపంగా లభించే కొద్ది పలాలు లేదా భక్త్య భోజ్యాలతోనే గడుపుకొంటాను. ప్రారబ్ధానుసారంగా దేశకాలవ్యవస్థను రూపొందించుకొంటాను. ఈ రీతిగా లోభి అవలంబించలేని అజగరవ్రతాన్ని ఆచరిస్తున్నాను. కృపణులు అర్థసంగ్రహం కోసం నిరంతరం మంచివారిని చెడ్డవారిని కూడా పేవిస్తూ ఉంటారు. ఇది చూసి, అలాగే సుఖ దుఃఖాలు, లాభనష్టాలు, ప్రియాప్రియాలు, జనన మరణాలు విధాత చేతిలోనివి అని గ్రహించి, నేను భయం, రాగం, మోహం, అభిమానం - విడిచివేశాను. ధైర్యాన్ని, బుద్ధిని స్వంతం చేసుకొన్నాను. ఇప్పుడు నేను పూర్తిగా శాంతుడనయ్యాను. వాకు నిద్రించడానికి, కూర్చోడానికి నియమిత స్థానాలు లేవు. స్వతస్సిద్ధంగానే నేను యమ, నియమ, వ్రత, సత్య శౌచాలను పాటిస్తాను. ఏ ఫలం మీద నాకు ఆసక్తి లేదు. ఈ రీతిగా నేను చాలా ఆనందంగా ఈ అజగరవ్రతాన్ని ఆచరిస్తున్నాను. మనసును, వాక్కును, బుద్ధిని ఉపేక్షించి, వాటికి ప్రియం కలిగించే విషయసుఖాలయొక్క దుర్లభత్వాన్ని, అనిత్యత్వాన్ని ఉపలక్షితమయ్యేలా కావిస్తూ అజగరవ్రతాన్ని పాటిస్తున్నాను. మూర్ఖులు ఈ అతిదుష్కరమైన తపస్సును చక్కగా

గ్రహించలేరు. కాని నేను దీనిని సర్వదా నిర్దోషము, అవ్యయము అని భావిస్తాను. అన్ని రకాల దోషాలను, తప్పులను నశింపచేసి, మనుష్యుల మధ్య తిరుగుతున్నాను." అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! రాగం, భయం, లోభం, మోహం, క్రోధం విడిచిపెట్టిన మహాపురుషుడు ఈ అజగరవ్రతాన్ని పాటిస్తాడు. అతడు ఈ లోకంలో ఆనందంగా సంచరిస్తాడు.

మనిషికి సద్బుద్ధి ఉండాలి -

ఇంద్రకశ్యపుల సంవాదము.

యుదిష్ఠిరుడు - "పితామహా! మనిషి బంధువులు, కర్మ, ధనం, బుద్ధి - ఇందులో దేనిని ఆశ్రయించాలి? దయచేసి ఇది నాకు చెప్పు." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! ప్రాణులకు వారి బుద్ధియే ప్రధానాశ్రయము. బుద్ధియే వారికి గొప్ప లాభం. లోకంలో బుద్ధియే అతనికి మేలు కలిగించేది. బలిచక్రవర్తి, ప్రహ్లాదుడు, నముచి, మంకి కూడా బుద్ధిబలంతోనే తమ తమ ప్రయోజనాలను సిద్ధింపచేసుకొన్నారు. లోకంలో బుద్ధిని మించినది నేరేమున్నది? ఈ విషయంలో ఇంద్రకశ్యపుల సంవాద రూపమైన ఒక ప్రాచీనకథ ప్రసిద్ధంగా ఉంది. పూర్వం కశ్యపుడనే పేరుగల గొప్ప సంయమి, తపస్వి అయిన ఋషికుమారుడు ఒకడు ఉండేవాడుట. నిలువెల్లా ధనమదంతో నిండిన ఒకానొక వైశ్యుడు అతనిని తన రథవేగంతో డీకొట్టి కిందపడవేశాడు. పడిపోవడంతో అతనికి చాలా దుఃఖం కలిగి, అతిక్రుద్ధుడై - "ప్రపంచంలో నిర్దనుడు జీవించడం వ్యర్థం. కనుక నేను ఇప్పుడు ఆత్మహత్య చేసుకొంటాను." అనుకొన్నాడు. అతడు ఈ రీతిగా మనఃక్లోభ చెందడం చూసి, ఇంద్రుడు అతనివద్దకు నక్కరూపంలో వచ్చి - "మునివరా! మానవజన్మ ఎత్తడానికి ప్రాణులందరూ ఉత్సుకులై ఉంటారు. అందులోను బ్రాహ్మణత్వాన్ని అందరూ ప్రశంసిస్తారు. మీరు మానవులు, బ్రాహ్మణులు, శాస్త్రజ్ఞులు కూడా. ఇటువంటి దుర్లభమైన శరీరం పొంది మీరు దానిలో దోషాన్ని ఆరోపించడం తగదు. ఆహా! భగవంతుడు చేతులు ఇచ్చాడంటే అతని మనోరథాలన్నీ సిద్ధించినట్లే. ఇప్పుడు మీకు ధనంపట్ల కోరిక ఉన్నట్లుగానే నాకు కేవలం చేతులు పొందాలనే ఉత్సుకత ఉంది. నా దృష్టిలో ప్రపంచంలో చేతులు లభించడంకంటే గొప్ప లాభం ఏదీలేదు. చూడండి. నా శరీరంలో ముళ్లు గుచ్చుకొన్నాయి. కాని చేతులు లేకపోవడం వలన వాటిని తీసివేయలేకపోతున్నాను. కాని భగవంతునివలన

రెండు చేతులు పొందినవారు, వర్షం, చలి, ఎండల నుండి తమను రక్షించుకోగలుగుతారు. చేతులు లేని దీన, దుర్బల, మూగ జీవులు సహించే దుఃఖాన్ని అదృష్టవశాత్తు మీరు సహించనక్కరలేదు. భగవంతుడు చాలా దయామయుడు. ఎందుకంటే మీరు నక్క, సాలెపురుగు, ఎలుక, పాము, కప్ప లేదా ఇంకేదైనా జన్మ ఎత్తలేదు. కాశ్యపా! ఈ లాభంతోనే మీరు సంతుష్టి చెందాలి. ఇంతకంటే అధికంగా ఇంకేమి కావాలి? ప్రాణులన్నిటిలో ఉత్తములైన బ్రాహ్మణులు మీరు. వా స్థితి చూడండి. నన్ను ఈ పురుగులు కుడుతున్నాయి. కాని చేతులు లేకపోవడం వలన వీటినుండి తప్పించుకొనే శక్తి నాలోలేదు. ఆత్మహత్యచేసుకోవడం గొప్ప పాపం. అది ఆలోచించుకొనే నేను అలా చేయలేదు. అందువల్ల నేను ఇంకా అధమజన్మ ఎత్తకుండా ఉంటాను. ఇప్పుడు నేను నక్క జన్మఎత్తాను. ఇది చాలా నీచమైనది. కాని దీని కంటే ఎన్నో జన్మలు ఇంకా అధికనీచమైనవి ఉన్నాయి. మనుష్యుడు దనవంతుడయితే రాజ్యం కావాలనుకొంటాడు. రాజ్యం లభిస్తే దైవత్వం కోరుకొంటాడు. ఆపై ఇంద్రపదవిని పొందాలని ఆశిస్తాడు. ఈ రీతిగా అతని తృప్తి ఇంకా ఇంకా పెరిగిపోతూనే ఉంటుంది. ప్రియమైన వస్తువు లభించాక కూడా తృప్తి ఉండదు. తృప్తి అనే అగ్ని నీటితో చల్లారదు. కాని ఇంధనంతో అగ్నిలా అది మరింత ప్రజ్వరిల్లుతూ ఉంటుంది. శోకం నీకు ఉండవే ఉంది. అలాగే హర్షం కూడా కలుగవచ్చును. సుఖదుఃఖాలు ఎప్పుడూ వెంటవెంటే ఉంటాయి. కనుక ఇందులో శోకమే అంగీకరించాలని ఏముంది? బుద్ధి, ఇంద్రియాలే సమస్త కామనలకు, కర్మలకు మూలం. పంజరంలో బందింపబడిన పక్షులవలె వాటిని తమ అదుపులో ఉంచుకోవాలి.

“చూడు. మాయాచక్రం ఎలాంటిదో. పాకీవాడు, చండాలుడు కూడా తమ జన్మలకు ఆనందంగానే ఉన్నారు. వారు కూడా తమ శరీరాలను విడిచిపెట్టాలనుకోవడం లేదు. అంతేకాదు. కాళ్ళులేని వారిని, చేతులులేని వారిని, పక్షవాతాది రోగాలతో భాధపడేవారిని చూడు. వారు కూడా తమ జన్మలకు ఆనందిస్తూనే ఉన్నారు. అయినా మీరు బ్రాహ్మణులు, మీ శరీరానికి రోగం లేదు. అవయవలోపం లేదు. లోకంలో చెడ్డవాడని ఎవరూ మిమ్మల్ని అనడం లేదు. జాతినుండి వెలివేసే నిజమైన కళంకం మీకు కలిగివా గాని ప్రాణాలను తీసుకోవాలనే ఆలోచన చేయకూడదు. మీరు ధర్మపాలనకు సిద్ధం కండి. మీరు వామాటలను విని, విశ్వసిస్తే వేదోక్త

కర్మల యొక్క వాస్తవికఫలమే మీకు లభిస్తుంది. మీరు శ్రద్ధగా స్వాధ్యాయాన్ని, అగ్నిహోత్ర కార్యాన్ని ఆచరించండి. సత్యాన్ని పలకండి, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకోండి, దానాలు చేయండి, ఎవరితోనూ పుర్త వహించకండి. స్వాధ్యాయంలో నిమగ్నుడైన, యజ్ఞయాగాదులను అనుష్ఠించే బ్రాహ్మణుడు ఏ విధమైన చింతనైనా ఎందుకు పొందుతాడు? ఏ చెడు సంగతులనయినా ఎందుకు తలపెడతాడు? పూర్వజన్మలో నేను ఒక పండితుడిని. కుతర్కంతో వేదాలను నిందించేవాడిని. ఆ రోజులలో సారహీనమైన తర్కవిద్య మీదనే నాకు విశేషప్రీతి ఉండేది. సభలలో రకరకాల కుతర్కాలు చేస్తూ వేదవిచారణలో నిమగ్నులయిన బ్రాహ్మణులను విమర్శిస్తూ పరిస్థితి విషమించేలా ప్రతిమాటను శంకిస్తూ మూర్ఖుడనైనప్పటికీ, గొప్ప పండితునిగా బావించుకొనేవాడిని. నా ఆ నింద్యకర్మకు పరిణామమే ఈ నక్కజన్మ. తిరిగి మానవజన్మ ఎత్తడానికి రాత్రింబవళ్లు సాధన చేయాలనుకొంటున్నాను. ఆ జన్మలో నయినా నేను సంతుష్టుడనై జాగ్రత్తగా ఉండాలి. యజ్ఞం, దానం, తపస్సులలో నాకు ప్రీతి ఉండాలి. తెలిసికోదగిన దానిని తెలుసుకోవాలి. వదిలివేయవలసిన దానిని వదిలివేయాలి.” అని చెప్పింది.

అప్పుడు కాశ్యపముని ఆశ్చర్యచకితుడై “అహో! నీవు చాలా నేర్పరివి, బుద్ధిమంతుడవు.” అని చెప్పి జ్ఞానదృష్టితో చూడగా అతడు శరీరపతి ఇంద్రుడని తెలిసింది. అది తెలుసుకొన్న అతడు అతనిని పూజించి, అతని ఆజ్ఞ పొంది ఇంటికి తిరిగి వచ్చాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! శ్రద్ధావంతులు, జితేంద్రియులు, దవాధ్యులు, యజ్ఞదానాది శుభకర్మలు చేస్తే వారికి ఉత్తరోత్తరం అధికాదికవైభవం, సుఖం ప్రాప్తిస్తాయి. ఎవడు ఎటువంటి పనిచేస్తే అతనికి అటువంటి ఫలమే లభిస్తుంది. అతడు నిద్రపోతే, అతనితో పాటు కర్మఫలం కూడా నిద్రిస్తుంది. నిద్రిస్తున్నా, కూర్చున్నా, నడుస్తున్నా, తిరుగుతున్నా - ఏ పని చేస్తున్నా కర్మగతి నీడలా కర్తను అంటుకొని ఉంటుంది. మనిషి పూర్వజన్మలో ఎటువంటి కర్మలు చేశాడో, కర్మ విధానాన్ని అనుసరించి అతడు అటువంటి ఫలమే అనుభవించవలసి ఉంటుంది. పూవుగాని, పండుగాని ఏ ప్రేరణ లేకుండానే ఆ సమయానికి వచ్చినట్లుగా పూర్వం చేసిన కర్మకూడా పరిపాకసమయాన్ని అతిక్రమించదు. వేల గోవులలో దూడ తన తల్లిని గుర్తించినట్లుగా, పూర్వం చేసిన కర్మకూడా తన కర్తవ్యంబడే వస్తుంది. ముందుగానే

తడిపి ఉంచిన వస్త్రం ఉతకగానే శుభ్రపడినట్లుగా, ఉపవాసపూర్వకంగా తపస్సు చేస్తే, అతనికి ఎప్పటికీ అంతులేని మహాసుఖం లభిస్తుంది. ఆకాశంలో పక్షుల యొక్క, నీటిలో చేపల యొక్క అడుగుజాడలు కనబడనట్లుగా జ్ఞానులయొక్క గతి కూడా తెలియదు. కాబట్టి తనకు అనుకూలమైనదిగా, హితకరమైనదిగా అనిపించేదానినే చేయాలి.

ప్రపంచ శరీరముల మూలతత్వ వివరణము.

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ! ఈ స్థావరజంగమమైన జగత్తు ఎక్కడినుండి పుట్టింది? ప్రళయంలో ఇది ఎక్కడికి పోతుంది? సముద్రాలు, ఆకాశం, పర్వతాలు, మేఘాలు, భూమి, అగ్ని, వాయువులతో పాటుగా ఈ లోకాన్ని ఎవరు రచించారు? ప్రాణుల ఉత్పత్తి, వర్ణవిభాగము, శుద్ధి - అశుద్ధి నియమములు, ధర్మాధర్మవిధి - ఇవి అన్నీ ఎలా కల్పించబడ్డాయి? జీవించి ఉన్న ప్రాణులలోని ప్రాణం ఎలా ఉంటుంది? వారిలో చనిపోయినవారు ఎక్కడికి వెళ్తారు? వారు ఈ లోకంనుండి పరలోకం వెళ్లే క్రమం ఏమిటి? అన్ని సంగతులు వాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! ఈ విషయంలో ప్రసిద్ధమైన ఒక ప్రాచీన కథ ఉంది. ఒకసారి పరమతేజోవంతుడయిన భృగుమహర్షి కైలాసశిఖరం మీద ఆసీనుడై ఉన్నాడు. అతనిని దర్శించి భరద్వాజముని అతనిని ఇదే ప్రశ్న అడిగాడు. అప్పుడు భృగుమహర్షి "మునీ! మహర్షులు విన్నది ఇలా ఉంది. ఆరంభంలో మానస అనే ఒక దేవుడున్నాడు. అతడు అద్యంత రహితుడు, అభేద్యుడు, అజరామరుడు. అతడు అవ్యక్తుడనే పేరుతో ప్రసిద్ధుడైన శాశ్వతుడు, అక్షయుడు, అవ్యయుడు. అతనినుండే జీవులన్నింటి పుట్టుక జరిగింది. మరణించాక అతని లోనే లీనమవుతారు. స్వయంభువు అయిన ఆ మానసదేవుడు మొదట తేజోమయమైన ఒక దివ్యకమలాన్ని సృష్టించాడు - అందులో నుండి వేదస్వరూపుడయిన బ్రహ్మ పుట్టాడు. అతడు అహంకారమనే పేరుతో కూడా ప్రసిద్ధికెక్కాడు. అతడు సమస్త ప్రాణులకు ఆత్మ, మరియు వారిని సృష్టించేవాడు. ఈ పంచ మహాభూతాలు ఉన్నాయే, వాటి వాస్తవిక స్వరూపం కూడా బ్రహ్మయే. పర్వతాలు అతని ఎముకలు. పృథ్వి అతనికి మేదోమాంసాలు, సముద్రం రుధిరం, ఆకాశం ఉదరం, వాయువు శ్వాస, అగ్ని తేజస్సు. నదులు వాడులు. చంద్రసూర్యులు నేత్రాలు, ఆకాశం, ఊర్ధ్వలోకాలు శిరస్సు. పృథ్వి, పాతాళం పాదాలు. దిక్కులు భుజాలు.

ఈ ఆచింత్య పురుషుని తెలుసుకోవడం సిద్ధులకు కూడా కష్టమే. ఈ భగవంతుడే విష్ణువు. అనంతుడనే పేరుతో ప్రసిద్ధుడు. ఇతడు సమస్తప్రాణులకు ఆత్మ, అంతర్యామి, మరియు చిత్తులు ఇతనిని తెలుసుకోలేరు." అని చెప్పాడు.

భరద్వాజుడు - "దేవా! ఆకాశం, దిక్కులు, భూమి వాయువు ఎంతెంత పరిమాణం కలిగి ఉంటాయి? ఇది చెప్పి నా సందేహం తీర్చండి." అని అడిగాడు.

భృగుమహర్షి చెప్పాడు - "మునివరా! ఈ ఆకాశం అనంతం, అందులో అనేక సురలు, దేవతలు నివసిస్తూ ఉంటారు. అందులోనే వారిలోకాలు కూడా ఉంటాయి. అది మిక్కిలి రమణీయము, అది ఎంత విశాలం అంటే దానికి అంతమే కనబడదు. పైకి వెళ్లేవారికి భూమికి క్రింద నున్న చంద్రసూర్యులు కనబడరు. ఆ చోటును అగ్నిసమానులైన తేజోవంతులైన దేవతలు స్వయంగా తమ కాంతితోనే ప్రకాశింపజేస్తారు. కాని ప్రకాశించే ఆ నక్షత్రగణం కూడా ఈ ఆకాశం యొక్క అంతాన్ని పొందలేవు. ఎందుకంటే అది అనంతము, దుర్గమము. ఆకాశమే కాదు. అగ్ని, వాయువు, జలం యొక్క పరిమాణం తెలుసుకోవడం కూడా దేవతలకు అసంభవమే. ఋషులు వివిధ శాస్త్రాలలో త్రిలోకాలు, సముద్రాల పరిమాణం గురించి అయితే కొద్దిగా చెప్పేఉన్నారు. కాని దృష్టికి అందనిది, ఇంద్రియాలకు కూడా చేరనిది అయిన ఆ పరమాత్మ యొక్క పరిమాణం ఎవరు మాత్రం ఎలా చెప్పగలరు? చివరికి ఈ సిద్ధుల, దేవతల గమనం కూడా పరిమితమైనదే. కనుక పరమాత్మకు అనంతుడనే పేరు అతని గుణానికి తగినదిగానే ఉంది."

భరద్వాజుడు - "మునివరా! లోకంలో ఈ పంచధాతువులే మహాభూతాలుగా చెప్పబడుతున్నాయి. వీటిని సృష్ట్యారంభంలో బ్రహ్మ సృష్టించాడు. వాటినుండే ఈ లోకాలన్నీ వ్యాపించాయి. కాని బ్రహ్మదేవుడు ఇంకా వేల భూతాలను సృష్టించాడు. అయితే వీటిని భూతాలని చెప్పడం ఎంతవరకు యుక్తి సంగతం?" అని ప్రశ్నించాడు.

భృగువుచెప్పాడు - "మునీ! ఈ ఐదు హద్దులు లేనివి. అందుకనే వాటిని "మహా" అన్నారు. వీటినుండే సమస్తస్థూల భూతాలు పుట్టాయి. కనుక ఈ ఐదింటికే "మహాభూతాలు" అనే సంజ్ఞ ఉచితమే. మానవశరీరం కూడా ఈ ఐదు భూతాల సమాహారమే. ఇందులో గమనం వాయువు యొక్క అంశం. శూన్యం ఆకాశం యొక్క అంశం. వేడి అగ్నియొక్క అంశం. రక్తం మొదలైన తరళపదార్థాలు జలం యొక్క అంశం.

ఎముకలు, మాంసం మొదలైన గట్టి పదార్థాలు భూమియొక్క అంశం. ఈ రీతిగా స్థావర జంగమాత్మకమైన ఈ జగత్తు అంతా ఈ పంచభూతాలనుండే తయారయింది. త్వక్జిహ్వనేత్రశ్రోత్రఘ్రాణేంద్రియాలు కూడా వీటి పరిణామమే."

భరద్వాజుడు - "దేవా! సమస్త స్థావరజంగమాలు ఈ పంచమహాభూతాలనుండే ఏర్పడ్డాయని మీరు చెప్పారు. కాని స్థావరాల శరీరాలలో అయితే ఈ ఐదు తత్వాలు కనపడవు. వృక్షాలనే తీసుకోండి - అవి వినలేవు, చూడలేవు. గందాన్ని గాని, రసాన్ని గాని ఆస్వాదించలేవు. వాటికి స్పర్శజ్ఞానం కూడా లేదు. అయినప్పుడు అవి పాంచభౌతికములని ఎలా చెప్పబడతాయి? వానిలో ద్రవత్వమూ కనబడదు, అగ్ని అంశంగాని, పృథివి లేదా వాయు అంశాలు గాని కనబడవు. ఆకాశానికైతే ఏమీ ప్రమాణమే లేదు. కనుక వాటిని భౌతికమనడానికే వీలుకాదు.

భృగువు చెప్పాడు - "మునీ! వృక్షాలు గట్టిగా ఉన్నట్లు అనిపించినా వాటిలో ఆకాశం అవశ్యం ఉంటుంది. అందువలననే వానిలో ప్రతినిత్యం పుష్పఫలాదులు పుట్టడం సంభవిస్తోంది. వాటిలోపల ఉండే వేడివలననే వాటి ఆకులు, పట్ట ఫలాలు, పూలు వాడిపోతున్నాయి. అవన్నీ ముడుచుకుపోయి రాలిపోతున్నాయి. అందువల్లవాటిలో స్పర్శకూడా ఉందని ఋజువవుతోంది. ఉరుములు, వడగళ్లు మొదలైన భీషణశబ్దాలు కలిగినపుడు చెట్ల నుండి పూలు, పళ్లు కిందపడిపోవడం కూడా మనం చూస్తూ ఉంటాం. శబ్దాన్ని గ్రహించడం శ్రోత్రేంద్రియం చేతనే జరుగుతుంది. కాబట్టి వృక్షాలకు వినికిడి శక్తి ఉందని కూడా ఋజువవుతోంది. చూడు. లతలు వృక్షాలకు నాలుగువైపుల నుండి అల్లుకొని పైకి ఎగబాకుతాయి. చూడనిదే ఎవరికీ తాము వెళ్లే దారి దొరకదు. ఇందువలన వృక్షాలు చూడగలవనికూడా ఋజువవుతోంది. సుగంధదుర్గంధాలతోను, రకరకాల రూపాలు వేయడం వలనను వృక్షాలకు వ్యాదులు రావు. పైగా వాటికి పూలు పూస్తాయి. కాబట్టి అవి ఆఘ్రాణించగలవని కూడా ఋజువవుతోంది. వృక్షాలకు రసనేంద్రియం కూడా ఉంది. ఎందుకంటే అవి తమ వేళ్లతో నీటిని త్రాగుతున్నాయి. ఏదైనా వ్యాధి (చీడ) కలిగితే మూలంలో (వేళ్లకు) మందు వేసి వాటికి చికిత్స కూడా చేస్తూ ఉంటాం. మనిషి తామరతూడుద్వారా నోటితో నీరు పీల్చినట్లుగా వృక్షాలు, వాయువు సహాయంతో పాదం (వేరు) ద్వారా జలాన్ని

పీల్చుతాయి. అందుకనే వాటిని 'పాదపములు' అంటారు. వృక్షాలలో సుఖదుఃఖజ్ఞానం కూడా కనబడుతుంది. నరికివేసినా అవి మళ్ళీ చిగురిస్తాయి. కనుక వాటికి ప్రాణం ఉందని నిరూపితమవుతోంది. అచేతనములు కావు. అవి తమ వేళ్లద్వారా పీల్చుకున్న జలాన్ని, వాటిలోపల ఉన్న వాయువు, అగ్ని, పచనం చేస్తున్నాయి. ఈ రీతిగా ఆహారం పక్వం కావడం వలన వాటిలో స్నిగ్ధత్వం వచ్చి, అవి ఎదుగుతున్నాయి. జంగమాల శరీరంలో కూడా పంచభూతాలున్నాయి, కాని వాటి స్వరూపంలో భేదం ఉంది. శరీరంలోని త్వక్, మాంస, అస్థి, మజ్జా, స్నాయువులు - ఈ అయిదు వస్తువులు పృథ్వీమయం. తేజస్సు, క్రోధం, చక్షువు, ఊష్ణ, జఠరాగ్ని - ఈ ఐదు అగ్నిమయం. శ్రోత్రం, ఘ్రాణం, ముఖం, హృదయం, ఉదరం - ఈ ఐదు ఆకాశాంశములు. కఫం, పిత్తం, స్వేదం, కొవ్వు, రక్తం - ఈ ఐదు జలసంబంధమైన అంశాలు, ప్రాణ, అపాన, ఉదాన, వ్యాన సమానములు ఈ ఐదు వాయువికారములు. ప్రాణం వలన మనిషి ఒకచోటినుండి మరొక చోటకు వెళ్తాడు. వ్యానం వలన బలంతో జరిగే పనులు చేస్తాడు. అపానం శరీరంలో పైనుండి క్రింది వైపుకి వస్తుంది. సమానం హృదయంలో ఉంటుంది. ఉదానంతో మనిషి ఉచ్ఛసిస్తాడు, అలాగే కంఠతాల్వాది సాదనభేదాలతో శబ్దోచ్ఛారణ చేస్తాడు. ఈ రీతిగా ఈ ఐదు వాయువులు ప్రతి దేహదారిలోను భిన్నభిన్నమైన పనులు చేస్తాయి.

భూమి కారణంగానే జీవుడు తాను గందగుణాన్ని అనుభవిస్తున్నాడు, జలం వలన రసాన్ని గుర్తిస్తున్నాడు. తేజోమయమైన కంటిద్వారా రూపాన్ని చూస్తున్నాడు. వాయుమయమైన చర్మం ద్వారా స్పర్శను అనుభవిస్తున్నాడు. శబ్ద, పృర్ణ, రూప, రస, గందాలు - ఇవి పృథ్వీగుణాలని చెబుతారు. ఇందులో గంధగుణాన్ని గూర్చి వివరంగా చెప్తాను. ఇష్టం, అనిష్టం, మధురం, కటువు, నిర్హారి, సంహతం, స్నిగ్ధం, రూక్షం, విశదం - అనే భేదాలతో పార్థివగంధం తొమ్మిదిరకాలు. శబ్ద, పృర్ణ, రూప, రసాలు - ఇవి జలగుణాలని అంటారు. వీటిలో రసజ్ఞానం యొక్క వివరం విను. ఉదారచిత్తులైన ఋషులు రసానికి అనేక భేదాలను చెప్పారు. వాటిలో మధురం, లవణం, తిక్తం, కషాయం, ఆమ్లం, కటువు - ఈ ఆరురకాల రసాలు జలమయం, శబ్ద, స్పర్శ, రూపాలు - ఈ మూడు గుణాలు తేజస్సుకు సంబంధించినవి. రూపజ్ఞానం తేజస్సు వలన కలుగుతుంది. వీటిలో అనేక భేదాలున్నాయి. హ్రస్వ, దీర్ఘ, చతుర్కోణ, గోళ, తెలుపు, నలుపు, ఎరుపు, పసుపు,

నీలం, ఆరుణం, కరోరం, నునుపు, శక్లం, స్పిగ్గం, మృదువు, దారుణం - ఈ పదహారు రకాలు రూపసంబంధమైనవి. శబ్దస్పర్శములు - ఈ రెండు వాయుగుణములు. వాయువుయొక్క ప్రదాన గుణం స్పర్శ. దానికి అనేక భేదాలు ఉన్నాయి. ఉష్ణం, శీతం, సుఖదం, దుఃఖదం, స్పిగ్గం, విశదం, గరుకుదనం, మృదువు, ఎండుదనం, తేలికదనం, బరువు, అధికబరువు - ఇవి స్పర్శయొక్క పన్నెండు భేదాలు. ఆకాశానికి ఒకే ఒక్క గుణం ఉంది. అది శబ్దం మాత్రమే. అది అనేక ప్రకారాలు. ప్రదానంగా ఏడు భేదాలు. అవి - పక్షం, ఋషభం, గాంధారం, మధ్యమం, పంచమం, ధైవతం, నిషాదం. తన వ్యాపకత్వంతో శబ్దం సర్వత్ర ఉంటుంది. కాని ఎక్కువగా అది నగారా మొదలైన వానిలో వినిపిస్తూ ఉంటుంది. మృదంగం, భేరీ, శంఖం, మేఘం, రథచక్రఘోష మొదలైన వాటిలో వినిపించే శబ్దం ఇంకా జడచేతవాదుల ద్వారా వినిపించే రకరకాల శబ్దం - అది ఈ ఏడు భేదాలలోనే అంతర్భవిస్తుంది. ఇలా ఆకాశజన్యమైన శబ్దం, అనేక భేదాలు కలిగి ఉంటుంది. అది వాయుగుణమైన స్పర్శతో కలిసికూడా వినిపిస్తుంది. జలం, అగ్ని, వాయువు - ఈ మూడు తత్వాలు దేహధారులలో ఎల్లప్పుడూ చైతన్యవంతమై ఉంటాయి. ఇవే శరీరానికి మూలం. ప్రాణులలో ఓతప్రోతమై శరీరంలో ఉంటాయి.

జీవుని విత్యత్వము - పత్పదార్థవివరణము -

వాలుగువర్ణముల పుట్టుక - వావి కర్మలు

భరద్వాజుడు - "దేవా! మరణించినపుడు చేసే గోదానం యొక్క స్వరూపమేమిటి? మరణించేవాడు ఈ గోవు పరలోకంలో నన్ను తరిపించేస్తుంది అని భావించి దానిని దానం చేస్తాడు. కాని అతడు దానం చేసి చనిపోతాడు. అప్పుడు ఆ గోవు ఎవరిని తరిపించేస్తుంది? అదేకాక గోవు, దానిని దానం చేసేవాడు, తీసుకొన్నవాడు - ఈ ముగ్గురూ ఇక్కడే నశించిపోతున్నారు. మరయితే వారి సమాగమం ఎలా జరుగుతుంది? వీరిలో మరణించిన వానిని పక్షులు తినేస్తాయి లేదా కొండ మీద నుండి పడి నుజ్జు నుజ్జు అవుతాడు. అదీకాకపోతే అగ్నిలో కాలి బూడిద అవుతాడు. ఈ దశలో అతడు తిరిగి జీవించడం ఎక్కడ సంభవిస్తుంది? ఎందుకంటే చనిపోయినవాడు శాశ్వతంగా వెళ్లిపోతున్నాడు" అని ప్రశ్నించాడు.

భృగువు చెప్పాడు - "భరద్వాజా! జీవుడు కాని, అతడు చేసిన కర్మలు గాని ఎప్పటికీ నశించవు. జీవుడయితే వెంటనే ఇంకొక శరీరంలోనికి వెళ్తాడు. నశించిపోయేది కేవలం అతని

శరీరం మాత్రమే.

భరద్వాజుడు - "మునివరా! దయచేసి ఇది చెప్పండి. దేహధారులయొక్క శరీరాలలో కేవలం అగ్ని, వాయువు, పృథ్వి, ఆకాశం, జలం - వీని తత్వాలే ఉంటే, వానిలో ఉండే జీవుని స్వరూపం ఏమిటి? శరీరాన్ని చీల్చి ముక్కలు చేసి చూసివా, అందులో ఏ జీవుడూ దొరకడు. ఈ దశలో పాంచభౌతికదేహం జీవుడు లేని జడమని అంగీకరిస్తే - శరీరం లేదా మనసులో భాధకలిగినపుడు ఆ దుఃఖానుభవం ఎవడు పొందుతున్నాడు అనే ప్రశ్న తలఎత్తుతుంది. ఎవరయినా చెప్పిన మాటలను జీవుడు చెవులతో వింటాడు. కాని మనసు వ్యగ్రమైనపుడు రెండు చెవులు దోరబెట్టుకొన్నా కూడా ఏ మాటా వినిపించదు. కాబట్టి మనసు కంటే వేరుగా ఏ జీవుని ఉనికిని అంగీకరించడం వ్యర్థమే. కంటితో మనసు సంయోగం చెందినపుడే ఈ దృశ్య ప్రపంచంలో ఎవడైవా చూస్తాడు. మనసు వ్యాకులమైనపుడు చూసికూడా అతడు చూడలేడు. అలాగే నిద్రలోఉన్న ప్రాణి అన్ని ఇంద్రియాలు కలిగిఉన్నప్పటికీ చూడడు, ఆస్మాణించడు, వినడు, మాట్లాడడుకూడా. స్పర్శ, రసాల అనుభవం కూడా అతనికి ఉండదు. కనుక ఈ శరీరంలో ఎవరు హర్షకోదాలను చేస్తున్నారనే జిజ్ఞాస కలుగుతోంది. శోకం, ఉద్వేగం, ఎవరికి కలుగుతున్నాయి? ఇచ్ఛ, ద్వేషం, ద్వేషం, సంభాషణ చేసేవాడు ఎవడు?" అని ప్రశ్నించాడు.

భృగువు చెప్పాడు - "మునీ! మనసుకూడా పంచభూతాంతర్గతమే. శరీరంలో దానికి వేరే ఉనికిలేదు. ఒక్క అంతరాత్మయే ఈ దేహాన్ని నడుపుతోంది. శబ్దస్పర్శరూపరసగందాలను, ఇతరగుణాలను కూడా అనుభవించేది అదే. పంచేంద్రియాల యొక్క గుణాలను ధరించే మనసుకు అది ద్రష్ట అదే ఈ పాంచభౌతిక దేహంలోని ప్రతి ఒక్క అవయవంలోను వ్యాపించి ఉంది. సుఖదుఃఖాలను అనుభవిస్తుంది. ఆత్మకు శరీరంతో సంబంధం లేనపుడు ఈ దేహానికి సుఖదుఃఖాల జ్ఞానమే ఉండదు. (కనుక మనసుకంటే అతిరిక్తంగా దానికి పాక్షిగా ఉండే ఆత్మయొక్క ఉనికి స్వతఃసిద్ధమయింది). శరీరంలో ఉండే అగ్నిస్వరూపమైన ఆత్మ దీనినుండి వేరైనపుడు శరీరానికి రూపం, స్పర్శ, నిప్పు వేడి యొక్క జ్ఞానం ఉండదు, అది మరణిస్తుంది. ఆత్మ ప్రకృతి గుణాలతో కలిసి ఉన్నప్పుడు, దానిని క్షేత్రజ్ఞుడు అంటారు. ఆ గుణాల నుండే అది విముక్తమైనపుడు "పరమాత్మ" అనబడుతుంది. క్షేత్రజ్ఞుని

నీవు ఆత్మయే అనుకో. అది తామరాకుమిది నీటి బొట్టులా ఈ శరీరంలో ఉండి కూడా దీనినుండి వేరైనదే. దానిని తెలుసుకొంటే జగత్తు అంతటికీ శుభం కలుగుతుంది. అదే అందరితో చేష్టలు చేయిస్తూ చేస్తూ ఉంటుంది. దేహం నశించినా జీవుడు నశించడు. జీవుడు మరణిస్తాడని చెప్పేవారు అజ్ఞానులే. వారు చెప్పేది అసత్యం. జీవుడు మరణించిన శరీరాన్ని వదిలి ఇంకొక శరీరానికి వెళ్తాడు. శరీరం నశించడమే మృత్యువు.

ఈ రీతిగా ఆత్మ ప్రాణులందరి లోపల దాగి ఉంది. అవిద్య వలన కప్పబడి అది ప్రకాశించడం లేదు. తత్త్వదర్శులైన మహాత్ములు మాత్రమే తీవ్రమైన సూక్ష్మమైన తమ బుద్ధితో దానిని పాక్షాత్కరింపచేసుకొంటారు. పరిమితంగా ఆహారం తీసుకొంటూ, రాత్రియొక్క మొదటి, తరువాతి జాములలో ఎప్పుడూ ధ్యానయోగాన్ని అభ్యసించే విద్వాంసుడు చిత్తశుద్ధి కలిగి, తన అంతఃకరణంలోనే ఆ ఆత్మను దర్శిస్తాడు. అంతఃకరణం శుద్ధమయ్యాక, దాని శుభాశుభకర్మలతో సంబంధం వదిలిపోతుంది. ప్రసన్నాత్ముడైన ఆ పురుషుడు ఆత్మస్వరూపస్థితుడై అంతులేని ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు.

ఆ బ్రహ్మదేవుడు సృష్టియొక్క ప్రారంభంలో తన తేజస్సుతో సూర్యాగ్నులతో సమానంగా ప్రకాశించే బ్రాహ్మణులను - మరీచాది ప్రజాపతులనే సృష్టించాడు. ఆపై స్వర్గ ప్రాప్తికి పాధనభూతములైన సత్యం, ధర్మం, తపస్సు, సవాతననేదం, ఆచారం, శౌచం - అనే నియమాలు ఏర్పాటు చేశాడు. తదనంతరం దేవదానవ గంధర్వ దైత్య అసుర, మహాసర్పాలను, యక్ష రాక్షస వాగ పిశాచాలను, మనుష్యులను సృష్టించాడు. మనుష్యులను - బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్య శూద్రులనే నాలుగు వర్గాలుగా విభాగించాడు. అలాగే ప్రాణులలోని ఇంకా ఇతరవర్గాలను కూడా సృష్టించాడు. బ్రాహ్మణులను తెల్లగా, క్షత్రియులను ఎఱ్ఱగా, వైశ్యులను పచ్చగా, శూద్రులను నల్లగా చేశాడు.

భరద్వాజుడు - “మునివరా! మనలో నలుపు తెలుపు వర్గాల మానవులపై సమానంగానే కామ క్రోధ భయ లోభాలు, శోకం, చింత, ఆకలి, దప్పిక వీని ప్రభావం పడుతోంది. అందరి శరీరాలనుండి చెమట, మలమూత్రాలు, కఫం, పిత్తం, రక్తం వెలువడుతున్నాయి. ఈ దశలో రంగుద్వారా వర్ణవిభాగం ఎలా చేయగలుగుతారు? వృక్షాది స్థావరాలలోను, పశుపక్ష్యాది జంగమ ప్రాణులలోను అసంఖ్యాకమైన జాతులున్నాయి. వాటి రంగుకూడా రకరకాలుగా ఉంది. కాబట్టి వాటి వర్గాలను

నిశ్చయించడం ఎలా సాధ్యం?” అని ప్రశ్నించాడు.

భృగువు చెప్పాడు - “మొదట ఈ వర్గాలలో ఏమీ భేదం ఉండేది కాదు. బ్రహ్మదేవునివలన పుట్టింది కాబట్టి ఈ ప్రపంచమంతా బ్రాహ్మణమే. ఆ వెనుక విభిన్న కర్మల కారణంగా వారిలో వర్ణభేదం ఏర్పడింది. బ్రాహ్మణోచితమైన ధర్మాన్ని పరిత్యజించి, విషయభోగాసక్తులై, తీక్షణమైన, క్రోధస్వభావం కలవారుగా మారి, సాహసోపేతమైన కార్యాలంటే ఇష్టపడుతూ, ఈ కారణాల వలన శరీరవర్ణం ఎరుపుగా మారిన బ్రాహ్మణులే “క్షత్రియులు” అనే పేరుతో ప్రసిద్ధులయ్యారు. గోసేవ తమ ప్రదానవృత్తిగా చేసుకొని, వ్యవసాయం ద్వారా జీవితాలను గడుపుకొంటున్న కారణంగా పచ్చని వర్ణంగా మారిన, తమ బ్రాహ్మణ ధర్మాన్ని విడిచిన ఆ ద్విజులనే “వైశ్యులు” అనసాగారు. శౌచసదాచారాలనుండి భ్రష్టులై హింసను, అసత్యాన్ని ఇష్టపడుతూ, లోభానికి లోనై అన్ని రకాల పనులు చేస్తూ జీవితాలను గడుపుకొంటూ నల్లగా మారినవారే “శూద్రులు” అనిపించుకొన్నారు. ఈ రీతిగా ఈ నాలుగు వర్గాలు ఏర్పడ్డాయి. వేదాలు చెప్పిన ప్రకారం నడుచుకొంటూ, ఎప్పుడూ వేదాలను, వ్రతాలను, నియమాలను పాటిస్తూ ఉండే వారియొక్క తపస్సు ఎప్పుడూ నశించదు. ఈ సృష్టిని పరబ్రహ్మ స్వరూపంగా తెలుసుకోలేనివాడు ద్విజుడు అనడానికే అర్హుడుకాడు. ఇటువంటి వారు రకరకాల యోనులలో జన్మించవలసి వస్తుంది. వారు జ్ఞానవిజ్ఞానహీనులై, స్వేచ్ఛాచారులైన పిశాచులు, రాక్షసులు, ప్రేతాలు, మేల్చురు అవుతారు. అటుతరువాత ఋషులు తమ తపోబలంచేత వైదిక సంస్కారసంపన్నులై తమ ధర్మాలను, కర్మలను దృఢంగా ఆచరించేవారిని కొంతమందిని సృష్టించారు. కాని ఆది దేవుడైన బ్రహ్మవలన పుట్టినది, మూలం బ్రహ్మదేవుడే అయినది, అక్షయమైన అవ్యయమైన ధర్మమునందు తత్పరత కలిగినది అయిన సృష్టి ‘మానసి’ అని చెప్పబడుతుంది.

భరద్వాజుడు - “విప్రోత్తమా! ఇప్పుడు చెప్పండి. ఏ కర్మలు చేయడం వలన మనిషి బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్య శూద్రులుగా అవుతున్నాడు?” అని అడిగాడు.

భృగువు చెప్పాడు - “జాతకర్మాది సంస్కారసంపన్నుడు, పవిత్రుడు, వేదాలను నిరంతరం స్వాధ్యాయం చేసేవాడు (యజన, యాజన, అధ్యయన - అధ్యాపన, దాన - ప్రతి గ్రహములు) షట్కర్మనిరతుడు, శౌచ సదాచారాలను పాటించేవాడు, యజ్ఞ శిష్టాన్నాన్ని భుజించేవాడు, గురువుపట్ల

ప్రీతికలిగినవాడు, నిత్యనియమాలను పాటించేవాడు, సత్యం, దానం, అద్రోహం, మృదువర్తన, లజ్జ, దయ, తపస్సు మొదలైన సద్గుణాలు కలవాడు, బ్రాహ్మణుడు అనిపించుకొంటాడు. యుద్ధాది కార్యములు నిర్వర్తించేవాడు, వేదాధ్యయనరతుడు, బ్రాహ్మణులకు దానం చేసేవాడు, ప్రజలనుండి పన్నులను వసూలుచేసి వారిని రక్షించేవాడు 'క్షత్రియుడు' అవుతాడు. అలాగే వేదాధ్యయన సంపన్నుడై వ్యాపారం, పశుపాలనం, వ్యవసాయం చేసేవానిని, దానం చేస్తూ పవిత్రంగా ఉండే వానిని 'వైశ్యుడు' అంటారు. కాని వేదాలను, సదాచారాలను వదిలివేసి, అన్నీ తింటూ, అన్ని రకాల పనులు చేస్తూ సదా అపవిత్రంగా ఉండే వానిని 'శూద్రుడు'గా అంగీకరిస్తారు.

బ్రాహ్మణోచితమైన సత్యాది సద్గుణములు శూద్రునిలో ఉంటే, బ్రాహ్మణునిలో లేకపోతే ఆ శూద్రుడు శూద్రుడుకాదు, బ్రాహ్మణుడు బ్రాహ్మణుడూ కాదు. అన్ని రకాల ఉపాయాల చేతను లోభాన్ని, క్రోధాన్ని అణచివేయడమే పవిత్రజ్ఞానము, ఆత్మసంయమనము అవుతుంది. క్రోధలోభాలు ఎప్పుడూ మనిషియొక్క శుభాలకు ఆటంకం కలిగించడానికే సిద్ధంగా ఉంటాయి. కనుక పూర్తి శక్తిని వినియోగించి వాటిని అణచివేయాలి. క్రోధంనుండి సంపదను, మాత్సర్యం నుండి తపస్సును, మానావమానములనుండి విద్యను, పారపాటలనుండి తనను రక్షించుకోవాలి. అన్ని పనులను కామవాసనలు లేకుండా చేసేవాడు, త్యాగాగ్నిలో సమస్తాన్ని హోమం చేసినవాడే త్యాగి. బుద్ధిమంతుడు అవుతాడు. ఏ ప్రాణినీ హింసించకూడదు. అందరితో మైత్రీభావంతో మనలుకోవాలి, భార్యాపుత్రులు మొదలైన మమకారం, ఆసక్తి విడిచిపెట్టి బుద్ధి ద్వారా ఇంద్రియాలను వశపరచుకోవాలి. ఇహపరలోకాలలో నిర్భయము, శోకరహితము అయిన స్థితిని పొందాలి. నిత్యము తపము చేయాలి. మనన శీలుడై, మనసును, ఇంద్రియాలను సంయమనంలో ఉంచాలి. ఆసక్తికి ఆధారభూతములైన దేహం - గేహం మొదలైన వాటిపట్ల ఆసక్తుడు కాక పరమాత్మను పొందాలనే కోరికను పెంచుకోవాలి. మనసును ప్రాణంలోను, ప్రాణాన్ని బ్రహ్మలోను స్థిరపరచాలి. వైరాగ్యం వలననే నిర్వాణం (మోక్షం) ప్రాప్తిస్తుంది. అది పొందితే ఏ ఆనాత్మ పదార్థాన్నీ చింతించడం జరగదు. ప్రపంచం పట్ల పూర్తివైర్యాగం పొందిన బ్రాహ్మణుడు పరమాత్మను అనాయాసంగానే పొందగలడు. సర్వదా శౌచసదాచారాలను పాటించడం, సర్వభూత దయ కలిగి ఉండడం - బ్రాహ్మణునియొక్క లక్షణాలు.

పత్యమహిమ - అపత్యదోషము - దావాదులవలన

ఫలము - ఆశ్రమధర్మ వివరణము.

భృగువు చెప్పాడు - "మునీ! సత్యమే బ్రహ్మము. సత్యమే తపము. సత్యమే ప్రజలను సృష్టిస్తుంది. సత్యం మీదనే ఆధారపడి ఈ ప్రపంచం నిలిచిఉంది. సత్యం వలననే మనిషి స్వర్గాన్ని పొందుతున్నాడు. అసత్యం అంధకారస్వరూపం. అది అధోగతి కలిగిస్తుంది. అజ్ఞానాంధకారంతో ఆవరింపడిన మనిషి జ్ఞానప్రకాశాన్ని చూడలేడు. సత్యమే ధర్మము. ధర్మమే ప్రకాశము (జ్ఞానము). ప్రకాశమే సుఖము, అలాగే అసత్యమే అదర్మము. అదర్మమే అంధకారము (అజ్ఞానము) అంధకారమే దుఃఖము. ప్రపంచసృష్టి శారీరక మానసిక దుఃఖాలతో నిండిఉంది. అందులో సుఖాలు కూడా పరిణామంలో దుఃఖాన్ని కలిగించేవే. ఇది తెలుసుకొని పండితుడు ఎప్పుడూ మోహంలోపడడు. దుఃఖాలనుండి విడుదల పొందడానికి యత్నించడం ప్రతి బుద్ధిమంతునికి కర్తవ్యం.

అసత్యం నుండి తమస్సు (అజ్ఞానం) పుట్టింది. తమోగ్రస్తుడైన మనిషి అధర్మం వెంటనే నడుస్తాడు. ధర్మాన్ని అనుసరించడు. కాబట్టి క్రోధం, లోభం, హింస, అసత్యం మొదలైన వాటితో ఆచారాదులైనవాడు ఈ లోకంలోను సుఖంగా ఉండలేడు, పరలోకంలోను సుఖాన్ని అనుభవించలేడు. రకరకాల లోకాలతో, వ్యాదులతో, తాపాలతో బాధపడుతూఉంటాడు. చావు, బంధనాలు మొదలైన క్లేశాలను భరిస్తూ ఉంటాడు. ఆకలి దప్పులు, శ్రమ వీటి వలన కూడా కష్టాలు పొందుతూ ఉంటాడు. ఇంతేకాదు. అతడు తుఫానులు, వానలు, ఎండలు, చలి వీటివలన కలిగే భయం, శారీరక కష్టాలు కూడా ఓర్చుకోవలసి ఉంటుంది. రక్త సంబంధీకుల మరణం, ధననష్టం, ఇష్టులైన వారి వియోగం కారణంగా కలిగే మానసిక శోకానికి కూడా గురికావలసి ఉంటుంది. అదే రీతిగా వారు జరామరణాల కారణంగా కూడా చాలా ఇతర క్లేశాలు అనుభవిస్తూ ఉంటారు.

భరద్వాజుడు - "మునివరా! దానం, ధర్మం, తపస్సు, స్వాధ్యాయం, అగ్నిహోత్రం - వీటికి ఫలితం ఏమిటి?" అని ప్రశ్నించాడు.

భృగువు చెప్పాడు - "అగ్నిహోత్రం వలన ఫాపం నశిస్తుంది. స్వాధ్యాయం వలన ఉత్తమశాంతి లభిస్తుంది. దానం వలన భోగాలు, తపము వలన స్వర్గము ప్రాప్తిస్తాయి.

భరద్వాజుడు - "బ్రహ్మ ఏర్పరచిన నాలుగు ఆశ్రమాలవారి యొక్క ధర్మాలు ఏమిటి? దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భృగువు చెప్పాడు - “జగత్కల్యాణకారకుడైన బ్రహ్మదేవుడు ధర్మరక్షణ కొరకు పూర్వమే చతురాశ్రమాలను ఉపదేశించాడు. అందులో మొదటిది బ్రహ్మచర్యాశ్రమం. అందులో శిష్యుడు గురువు దగ్గర ఉండి వేదాలు స్వాధ్యాయం చేయవలసి ఉంటుంది. ఈ ఆశ్రమంలో ఉండే బ్రహ్మచారి బాహ్యంతరశుద్ధి, వైదిక సంస్కారము, వ్రతనియమ పాలనములతో తన మనసును వశంలో ఉంచుకోవాలి. రెండు పూటలా సంద్యావందనం, సూర్యోపాసనం, అగ్నిహోత్రకార్యం ద్వారా అగ్నిహోత్రుని యొక్క ఉపాసన చేయాలి. నిద్రాలస్యాలు విడిచి ప్రతిదినం గురువుకు నమస్కరించాలి. వేదాధ్యయనం చేస్తూ వాటి ఆర్థం అభ్యసిస్తూ ఉండాలి. ఈ రకమైన దినచర్యతో తన అంతఃకరణాన్ని పవిత్రం చేసుకోవాలి. ఉదయం, మధ్యాహ్నం, సాయంత్రం - మూడుపూటలా స్నానం చేయాలి. బ్రహ్మచర్యపాలనం చేయాలి. అగ్నిని, గురువును సేవించాలి. ప్రతిదినం భిక్షను అడిగి తీసుకువచ్చి, అదంతా గురువుకు సమర్పించాలి.

తన అంతరాత్మను కూడా గురుపాదాలవద్ద సమర్పించుకొని ఉండాలి. గురువు చెప్పినదానికి, సూచించినదానికి, స్పష్టంగా ఆజ్ఞాపించినదానికి వ్యతిరేకంగా ఆచరించకూడదు. ఈ రీతిగా గురువును ప్రసన్నుని చేసికొని అతని దయతో స్వాధ్యాయానికి అవకాశం లభించినపుడు వేదాధ్యయనానికి పూనుకోవాలి. ఈ విషయంలో ఒక శ్లోకం ఉంది (దాని తాత్పర్యం ఇలా ఉంది) “గురువును ఆరాధించి వేదజ్ఞానం పొందిన ద్విజుడు చివరికి స్వర్గాన్ని పొందుతాడు. అతని మానసికసంకల్పం సిద్ధిస్తుంది.”

“గార్హస్థ్యం” రెండవ ఆశ్రమం. ఇప్పుడు మేము దాని ద్వారా పాటించడానికి యోగ్యమైన ఆచరణలను చెపుతున్నాము. సదాచారి అయిన బ్రహ్మచారి విద్యాభ్యాసం చేసి, గురుకులంలో ఉండే అవధిని పూర్తి చేసుకొంటే, సమావర్తనసంస్కారం అయిన వెనుక స్నాతకుడు అయితే, అప్పుడు అతడు బార్యతో కూడి దర్మాచరణం చేయడానికి, పుత్రాది రూపమైన పలాన్ని పొందడానికి ఇష్టపడితే అతనికి గృహస్థాశ్రమంలో ప్రవేశించే విధానం ఉంది. ఎందుకంటే ఇందులో ధర్మార్థకామములు - మూడింటి ప్రాప్తి ఉంది. కాబట్టి తివర్గాన్ని సాదించాలనే కోరికతో గృహస్థు ఉత్తమకర్మల ద్వారా ధవాన్ని సంపాదించాలి. దాని ద్వారానే తన గృహస్థజీవవాన్ని గడుపుకోవాలి. గృహస్థాశ్రమం అన్ని ఆశ్రమాలకు మూలమని చెబుతారు. గురుకులంలో నివసించే బ్రహ్మచారి, అడవిలో నివసిస్తూ

సంకల్పానుసారంగా వ్రతనియమాలను, ధర్మాలను సాటించే వానప్రస్థుడు, అన్నీ వదిలిపెట్టి సంచరించే సంన్యాసి కూడా గృహస్థాశ్రమం నుండే భిక్షాదులను పొందుతారు. ఇతర ఆశ్రమములు అన్ని గృహస్థాశ్రమం వలననే జరుగుతున్నాయని తాత్పర్యం. గృహస్థుడు చేసే అతిథి సత్కారవిషయంలో ఒక శ్లోకం ఉంది (దాని భావార్థం ఇలా ఉంది) “అతిథి భిక్ష పొందకుండా ఏ గృహస్థుగృహం నుండి నిరాశగా మరలిపోతాడో, అతడు ఆ గృహస్థుకు తన పాపాలను ఇచ్చివేసి, తాను అతని పుణ్యాలను తీసికొని వెళ్లిపోతాడు.”

ఇదే కాక, గృహస్థాశ్రమంలో ఉంటూ యజ్ఞం చేయడం వలన దేవతలు, శ్రాద్ధ క్రియల వలన సీతరులు, శాస్త్రాలను వినడం, అభ్యసించడం, ధారణ చేయడం వలన ఋషులు, సంతానం పొందడం వలన ప్రజాపతి ప్రసన్నులవుతారు. గృహస్థయొక్క కర్తవ్యం గురించి మరి రెండు శ్లోకాలు ఉన్నాయి. (వాటి సారాంశం ఇలా ఉంది) - “అందరిపట్ల స్నేహం ఉట్టిపడేలా, వినదానికి చెవులకు తీయగా ఉండేలా మాట్లాడాలి. ఇతరులను బాధించడం గాని, కొట్టడం గాని, కటువచనాలు పలకడం గాని మంచిదికాదు. ఇతరులను అవమానించడం, అహంకరించడం, కపటం చూపడం - ఇవి చాలా నింద్యములుగా పరిగణింపబడ్డాయి. ఏ ప్రాణినీ హింసించకుండుట, సత్యంపలకడం, మనసులో క్రోధం రాకపోవడం - ఇవి అన్ని ఆశ్రమాల వారికి ఉపయోగపడే తపస్సు. గృహస్థాశ్రమంలో సదా ధర్మార్థకామాలు అనే గుణాలను సిద్ధింపచేసుకొన్న గృహస్థు ఈ లోకంలో సుఖాలను అనుభవించి చివరికి శిష్టపురుషుల గతిని పొందుతాడు.”

మూడవది వానప్రస్థాశ్రమం. ఇందులో ఉండేవారు ధర్మాన్ని అనుసరిస్తూ, తపోమత్తానం కావిస్తూ పవిత్రతీర్థాలలో, నదీతీరాలలో, సెలయేళ్ల చుట్టుపక్కల, మృగాలు, గేదెలు, పందులు, అడవి ఏనుగులు, సింహాలు, వ్యాఘ్రాలు మొదలైన జంతువులతో నిండిన ఏకాంత వనాలలో సంచరిస్తూ ఉంటారు. గృహస్థులకు ఉపయుక్త మయ్యే యోగ్యమైన సుందరవస్త్రాలు, రుచికరమైన భోజనం, విషయ భోగాలు వదిలి వారు అడవిలోని ఔషధాలు, ఫలాలు, మూలాలు, ఆకులు తింటారు. అది కూడా అతి కొద్ది పరిమాణంలోనే, నియమానుకూలంగా ఒకేసారి తిని ఉంటారు. నియమితస్థానంలోనే ఆసవాలు పరచుకొని కూర్చుంటారు. నేలమీద, రాళ్లమీద, ఇసుకమీద, కంకర మట్టిమీద, గులకరాళ్లమీద లేదా బూడిదపైన పడుకొంటారు. రెల్లు లేక దర్బలతో చేసినత్రాడు, మృగచర్మం,

లేదా చెట్టు పట్టలతో తమ శరీరాలను కప్పుకొంటారు. నెత్తిమీద వెంట్రుకలు, గడ్డాలు, మీసాలు, గోళ్లు, రోమాలు పెరిగే ఉంటాయి. నియమిత సమయానికి స్నానం, బలివైశ్వదేవం, అగ్నిహోత్రం మొదలైన కర్మలు అనుష్ఠిస్తూ ఉంటారు. ఉదయాన్నే హోమపూజకోసం సమిధలు, కుశలు, పూలు మొదలైనవి తెచ్చుకొని, ఆశ్రమాన్ని ఊడ్చి శుభ్రం చేసుకొన్నాక విశ్రమిస్తారు. చలి, ఎండ, వాన గాలి యొక్క వేగాలను సహిస్తూ వారి శరీరాలపైని చర్మం పగిలి పోతుంది. రకరకాల నియమాలను అనుష్ఠిస్తూ ఉండడం వలన వారి రక్తమాంసాలు ఎండిపోతాయి. శరీరం బదులుగా కేవలం తోలుతో కప్పబడిన ఎముకల గూడు మిగులుతుంది. అయివా ధైర్యం వహించి అత్యంత సాహసంతో శరీరాన్ని నడుపుకొంటారు. నియమంతో ఉంటూ బ్రహ్మర్షులు ఆచరణ లోనికి తెచ్చిన ఈ యోగచర్యను అనుష్ఠించినవాడు అగ్నివలె తన డోషాలను దగ్ధం చేసుకొని దుర్లభలోకాలను పొందుతాడు.

ఇక సంయముల ఆచరణ ఎట్టిదో చెబుతాను. సంవ్యాస (నాల్గవ ఆశ్రమము)ములో ప్రవేశించేవారు అగ్నిహోత్రం, ధనం, బార్యాదికుటుంబాన్ని, ఇంటి వస్తువులనన్నింటినీ విడిచిపెట్టి విషయాసక్తి బంధనాలను తెంపుకొని ఇంటినుండి బయటపడతారు. మట్టిముద్దను, రాతిని, బంగారాన్ని ఒకటిగానే బావిస్తారు. ధర్మార్థకామాలను సేవించడంలో తమ బుద్ధిని చిక్కుకోనీయరు. శత్రువులు, మిత్రులు, ఉదాసీనులు - అందరిపట్ల సమానదృష్టితోనే ఉంటారు. స్థావరాలు, అండజాలు, పిండజాలు, స్వేదజములు, ఉద్భిజములు - దేనిపట్ల కూడా మనోవాక్కర్మలతోనైనా ఎప్పుడూ ద్రోహం తలపెట్టరు. పర్ణశాలగాని, మరంగాని నిర్మించుకోరు. వారు నలువైపులా సంచరించాలి. రాత్రులందు నిలువడానికి పర్వతగుహలకో, నదీతీరాలకో, చెట్లమూలాలకో, దేవమంధిరాలకో, గ్రామాలకుగాని, నగరాలకు గాని వెళ్లవచ్చును. నగరాలలో ఐదు రాత్రులు, గ్రామాలలో ఒక్కరాత్రికంటే ఎక్కువ ఉండకూడదు. ప్రాణాలు నిలపుకోవడానికి గ్రామంలోగాని, నగరంలోగాని ప్రవేశించి తమ విశుద్ధధర్మాలను పాటించే ద్విజాతుల ఇళ్లవద్దకు వెళ్లి నిలబడవచ్చును. అడుగకుండా పాత్రలో ఎంత భిక్ష పడితే దానినే స్వీకరించాలి. కామక్రోధాలు, దర్పం, లోభం, మోహం, కృపణత్వం, దంభం, నింద, గర్వం, హింస - మొదలైనవానికి దూరంగా ఉండాలి.

ఈ విషయంలో కొన్ని శ్లోకాలు ఉన్నాయి. (వాటి భావం ఇలా ఉంది) "ప్రాణులందరికీ అభయదానం ఇస్తూ సంచరించే

మునికి ఎప్పుడూ ఏ ప్రాణివలనా భయం ఉండదు. అగ్నిహోత్రుని తన శరీరంలోనే ఆరోపించుకొని, శరీరస్థితుడైన అగ్నిని ఉద్దేశించి, నోటిలో భిక్షవలన దొరికిన హవిస్సును హోమం చేసేవాడు అగ్నిహోత్రులు పొందే లోకాలను పొందుతాడు. బుద్ధిని సంకల్పరహితం చేసుకొని పవిత్రుడై,^(*) శాస్త్రోక్త విధిననుసరించి సంన్యాసనియమాలను పాటించేవాడు పరమశాంతము, జ్యోతిర్మయము అయిన బ్రహ్మలోకాన్ని పొందుతాడు." ఈ రీతిగా వేదంలో ప్రతిపాదించిన ఆశ్రమ ధర్మాన్ని నేను సంక్షేపంగా వివరించాను. లోకంలోని ధర్మాధర్మములను ఎరిగినవాడు బుద్ధిమంతుడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - భృగుమహర్షి ఈ రీతిగా ఉపదేశించగా పరమధర్మాత్ముడయిన భరద్వాజుడు విస్మయవిముగ్ధుడై అతనిని పూజించాడు.

ఆచారవిధి - అధ్యాత్మజ్ఞాన వివరణము.

యుదిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ! ఇక ఇప్పుడు నేను మీనోటి నుండి ఆచారవిధిని వివాలనుకొంటున్నాను. ఎందుకంటే మీరు సర్వజ్ఞులు." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "మనిషి భాటలపైన, గోవులమధ్యలో, పచ్చని వరికంకులతో నిండిన పాలంలో మలమూత్రవిసర్జన చేయకూడదు. అవసరమైన శౌచాది క్రియలు పూర్తిచేసుకొని పుక్కిలించిన తరువాత నదిలో స్నానం చేయాలి. అటుతరువాత (సంధ్యోపాసన), దేవతలకు, పితరులకు తర్పణలు ఇవ్వడం అవసరం. ప్రతిధినం సూర్యోపస్థానం చేయాలి. సూర్యోదయం తరువాత ఎప్పుడూ నిద్రించకూడదు, సాయంకాలం, ప్రాతఃకాలం - రెండు సమయాలలోను సంధ్యవార్చి, గాయత్రిని జపించాలి. రెండు చేతులు, రెండు కాళ్లు, నోరు - ఈ ఐదు అంగాలను కడుగుకొని, తూర్పువైపు తిరిగి భోజనం చేయడానికి కూర్చోవాలి. భోజనం చేసేటపుడు మౌనంగా ఉండాలి. భుజించడానికి వడ్డించిన అన్నాన్ని నింధించకూడదు. దానిని రుచిగా ఉందని బావించి, ప్రేమగా భుజించాలి. భోజనానంతరం చేయి కడుగుకొని లేవాలి. రాత్రివేళ తడికాళ్లతో పడుకోకూడదు. దేవర్షి నారదుడు దీనినే ఆచారమని చెప్పాడు. యజ్ఞశాలాది పవిత్రస్థలాలు, ఎద్దులు, దేవతలు, గోశాల, నాలుగురోడ్ల కూడలి, బ్రాహ్మణుడు, ధార్మికుడు, మందిరం - ఇవి సదా తనకు కుడివైపున ఉండేలా వెళ్లాలి. ఇంట్లో అతిథులకు, సేవకులకు, కుటుంబ జవానికి కూడా ఒకేసారి భోజనం తయారుచేయించడం ఉత్తమమని అంటారు.

శాస్త్రంలో మనుష్యులకు ఉదయం - సాయంత్రం రెండు సార్లే భోజనం చేయాలనే నియమం ఉంది. మధ్యలో తినకూడదు. ఇలా చేయడంవలన ఉపవాసం చేసినట్లు పరిగణిస్తారు. హోమం చేయవలసిన సమయంలో అగ్నిలో హోమం చేస్తూ, కేవలం ఋతుస్నాత అయినపుడు మాత్రమే బార్యతో మైథునం చేస్తూ ఏకపత్నీవ్రతుడై ఉండే బుద్ధిమంతుడైన గృహస్థుడు కూడా బ్రహ్మచారిగానే బావింపబడతాడు. బ్రాహ్మణునికి పెట్టగా మిగిలిన (యజ్ఞ శిష్టం) అన్నం అమృతతుల్యం. అటువంటి అన్నాన్ని భుజించే సత్పురుషుడు సత్యస్వరూపుడయిన పరమాత్మను పొందుతాడు. మట్టిపెళ్లలు విరిచేవానికి, గడ్డిపరకలు తుంపేవానికి, పళ్లతో గోళ్లుకోరికేవానికి, ఎప్పుడూ ఎంగిలి చేతితో, ఎంగిలి నోటితో ఉండే వానికి ఆయుక్తీణం అవుతుంది.

మనిషి స్వదేశంలో అయినా, పరదేశంలో అయినా తన వద్దకు వచ్చే అతిథిని ఆకలితో ఉంచకూడదు. బ్రతుకుతెరువుకోసం చేసిన పనితో సంపాదించిన డబ్బును తల్లిదండ్రులు మొదలైన పెద్దవారికి నివేదించాలి. గురుజనులు వస్తే తాను లేచి వారికి ఆసనమిచ్చి కూర్చోపెట్టాలి. ఎప్పుడూ వారికి నమస్కరించాలి. గురువులను సత్కరించడంవలన ఆయువు, కీర్తి, సంపద ప్రాప్తిస్తాయి. ఉదయించే సూర్యుని చూడకూడదు. నగ్నంగా ఉన్న పరశ్రీవైపు కన్నెత్తి చూడకూడదు. ధర్మానుసారంగా ఎప్పుడూ ఋతుకాలం వచ్చినపుడే ఏకాంతంలో పత్నీ సమాగమం చేయాలి. పరిచితులైన మనుష్యులు కలిసినప్పుడల్లా వారి క్షేమసమాచారాలను అడగాలి. ప్రతిదినం ప్రాతఃకాలంలోను, సంధ్యాసమయంలోను బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించాలి. ఇలా అని శాస్త్రం ఆజ్ఞాపించింది. దేవాలయాలలోను, గోవులమధ్య, బ్రాహ్మణుల యజ్ఞాదికర్మలలోను, శాస్త్రాలను స్వాధ్యాయం చేసేటపుడు, భోజనం చేసేటపుడు కుడివేయి ఉపయోగించాలి. ప్రాతస్సంధ్యా సమయాలలో బ్రాహ్మణులను విధ్యుక్తంగా పూజించాలి. క్షౌరసమయంలో, తుమ్మువచ్చినపుడు, స్నానభోజన సమయాలలోను, రోగగ్రస్త సమయంలోను అందరూ బ్రాహ్మణులకు ప్రణామం చేయాలి. అందువల్ల ఆయువు పెరుగుతుంది. సూర్యుని దిక్కుకు తిరిగి మాత్రవిసర్జన చేయకూడదు. తన మలాన్ని తాను చూడకూడదు. స్త్రీతో కలిసి ఒకే ఆసనంపై నిద్రించడం, ఒకే కంచంలో భుజించడం మానివేయాలి. తనకంటే పెద్దవారిని పేరుతోగాని, నీవు అని గాని పిలువకూడదు. తన కంటే చిన్నవారిని లేదా

సమవయస్కులను పేరుతో పిలవడంలో దోషం లేదు.

సాపుల హృదయమే వారి సాపాలను తెలుపుతుంది. తెలిసి తెలిసి చేసిన సాపాలను మహాత్ముల వద్ద దాచినవారు నష్టపోతారు. మూర్ఖులే అలా చేసిన సాపాలను దాచుతారు. మనుష్యులు ఆ పాసాన్ని చూడకపోయినా దేవతలు చూస్తారు. సాసాత్ముడు దాచిన పాపం అతనిని మరల సాపంలోనే లగ్నం చేస్తుంది. ధర్మాత్ముడు ధర్మబద్ధంగా దాచిన ధర్మం అతనిని మరల ధర్మంలోనే ప్రవృత్తమయ్యేలా చేస్తుంది. మూర్ఖుడు పాపం చేసి దానిని మరిచిపోతాడు. కాని ఆ పాపం అతనిని వెన్నంటే ఉంటుంది. కోరిక తీర్చుకోవడానికి కూడబెట్టిన ధనాన్ని భోగానికి వ్యయపరచడం వలన చాలా భాధ కలుగుతుంది. కాని తెలివైనవారు అలాంటి ధనాన్ని మెచ్చుకోరు. ఎందుకంటే మృత్యువు నిరీక్షించదు. (కోరిక తీరినా, సగంలో ఉన్నా సమయానికి మృత్యువు వచ్చే తీరుతుంది) ప్రాణులందరికీ ధర్మం మానసికమని మనీషులంటారు. అంటే మనసుతో చేసిన ధర్మమే వాస్తవిక ధర్మం. కనుక మనసులో జీవులందరి మేలు ఆలోచిస్తూ ఉండాలి. కేవలం వేదోక్త విధిని మాత్రమే ఆసరా చేసుకొని ఒంటరిగానే ధర్మాన్ని ఆచరించాలి. ఇందులో ఇతరుల సహాయం అవసరం లేదు. ధర్మమే మనుష్యులకు మూలం. ధర్మమే స్వర్గంలోని దేవతలకు అమృతం. ధర్మాత్ములు మరణించాక ధర్మం యొక్క బలంతోనే సదా సుఖాలను అనుభవిస్తారు.

యుదిష్ఠిరుడు - “పితామహా! శాస్త్రాలలో మనుష్యులకోసం ఆధ్యాత్మజ్ఞానం యొక్క చింతన చెప్పబడింది. ఆ ఆధ్యాత్మ ఏమిటి? దాని స్వరూపం ఎలా ఉంటుంది? ఈ చరాచరజగత్తు దేని నుండి పుట్టింది? ప్రళయకాలంలో దేనిలో లీనమవుతుంది? ఈ విషయాలు దయచేసి నాకు చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “కుంతీనందనా! నీవు నన్ను అడిగిన ఆధ్యాత్మ జ్ఞానం గురించి వివరిస్తున్నాను. అది అత్యంతము మేలు చేకూర్చేది. సుఖస్వరూపం అయినది. ఆచార్యులు సృష్టిప్రళయాల గురించి చెప్పడంతో పాటుగా ఆధ్యాత్మజ్ఞానాన్ని కూడా వర్ణించారు. అది తెలిసికొనడం వలన మనిషికి ఆనందము, సుఖము కలుగుతాయి. అది ప్రాణులందరికీ మేలు కలిగించేది. దానిని తెలిసికొన్నవానికి అన్ని కోరికలు తీరినట్లే. పృథివి, వాయువు, ఆకాశం, జలం, అగ్ని - ఈ ఐదు మహాభూతాలు ప్రాణులందరికీ ఉత్పత్తి ప్రళయస్థానాలు. సముద్రంలో కెరటాలు ప్రకటమై మరల

దానిలోనే లీనమయినట్లుగా ఈ ఐదు మహాభూతాలు కూడా ఆనందరూపుడైన ఏ పరమాత్మనుండి పుట్టాయో, తిరిగి అతనిలోనే లీనమయిపోతాయి. శబ్దం, శ్రోత్రం, సమస్త శూన్యం ఆకాశం యొక్క కార్యం. పృథ్వీ, చర్మం, చేష్ట - ఈ మూడు వాయువు గుణాలు. ఈ రీతిగా ఈ దేహంలో ఐదు మహాభూతాలు, ఆరవది మనసు ఉన్నాయి. ఇంద్రియాలు, మనస్సు - ఇవి జీవునికి విషయజ్ఞానం కలిగిస్తాయి. ఈ ఆరు కాక, ఏడవది బుద్ధి, ఎనిమిదవది క్షేత్రజ్ఞుడు. ఇంద్రియాలు విషయాలను గ్రహిస్తాయి. మనసు సంకల్ప వికల్పాలు చేస్తుంది. బుద్ధి దానిని పుష్టంగా నిశ్చయిస్తుంది. క్షేత్రజ్ఞుడు (ఆత్మ) సాక్షీవలె ఉంటాడు. ఇది శరీరంలోపల, వెలుపల అంతటా వ్యాప్తమై ఉంటుంది. మనిషి తన ఇంద్రియాలను పరీక్షించి వాటి గురించి పూర్తిగా తెలిసికొని ఉండాలి. ఎందుకంటే సత్త్వరజస్తమస్సులనే మూడు గుణాలు ఇంద్రియాలనే ఆశ్రయించుకొని ఉంటాయి. మనిషి తన బుద్ధిబలంతో జీవుల రాకపోకల స్థితిని గమనించి మెల్లగా దానిపై ఆలోచన చేస్తూ ఉండడం వలన పరమశాంతిని పొందుతాడు. ఈ చరాచరజగత్తు బుద్ధి పుట్టిన తరువాతనే ఉత్పన్నమవుతోంది. దాని లయంతో పాటే లీనమవుతుంది. అందుకని సర్వం బుద్ధిమయమని చెప్పబడుతోంది.

బుద్ధియే కన్నుల ద్వారా చూస్తుంది. చెవులద్వారా వింటుంది. ముక్కుతో వాసన చూస్తుంది. అదే జీహ్వద్వారా రసాన్ని, చర్మం ద్వారా స్పర్శను అనుభవిస్తోంది. ఈ రీతిగా బుద్ధియే మార్పుచెంది, వానారూపాలలో విషయాలను గ్రహిస్తోంది. అది దేని ద్వారా విషయాన్ని పొందదలచుకంటే, మనస్సు దాని ఆకారమే ధరిస్తుంది. భిన్న భిన్న విషయాలను గ్రహించడానికి బుద్ధికి ఐదు అధిష్ఠానాలున్నాయి. వాటినే పంచేంద్రియాలు అంటున్నాము. బుద్ధిమంతుడు ఆ ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకోవాలి. సత్త్వరజస్తమస్సులనే ఈ మూడు గుణాలు సదా ప్రాణులలో ఉంటాయి. వాటి కారణంగా వారిలో సాత్త్వికీ, రాజసి, తామసి అనే మూడు రకాల బుద్ధికూడా కనిపిస్తుంది. ఇందులో సత్త్వగుణం వలన సుఖం, రజోగుణం వలన దుఃఖం, తమోగుణంతో మోహం కలుగుతాయి.

శరీరంలోను, మనసులోను ఏ రకంగానైనా ప్రసన్నభావం ఉంటే హర్షం వృద్ధి పొందుతుంది. సుఖశాంతులు అనుభవంలోకి వస్తే సత్త్వగుణం వృద్ధి అయిందని తెలుసుకోవాలి. కారణం ఉన్నప్పుడో, లేక అకారణంగానో అసంతోషం, శోకం, సంతాపం,

లోభం, అసహనశీలత కనిపిస్తే వాటిని రజోగుణచిహ్నాలుగా గుర్తించాలి. అలాగే అవమానం, మోహం, ప్రమాదం, స్వప్నం, నిద్ర, ఆలస్యం, ఆవరిస్తే, వాటిని తమోగుణం యొక్క వివిధరూపాలుగా తెలుసుకోవాలి. బుద్ధి, ఆత్మ - ఈ రెండూ సూక్ష్మతత్వాలు. అయినా వాటి మధ్య ఉన్న తేడాను గమనించాలి. నీటిలో బుద్ధి గుణాలను సృష్టిస్తుంది. ఆత్మ ఈ అన్నింటికంటే వేరుగా ఉంటుంది. అత్తిపండు, దానిలోపలి పురుగులు ఒకే చోట ఉన్నప్పటికీ, ఒకదానికంటే ఒకటి భిన్నమైనట్లుగా, బుద్ధి ఆత్మ పరస్పరం కలిసి ఉన్నట్లుగా గోచరించినా వాస్తవానికి అవి వేర్వేరు. సత్త్వాది గుణములు జడం కనుక ఆత్మను తెలుసుకోలేవు. కాని ఆత్మ చేతనం. కనుక గుణాలను గుర్తించకలదు. కుండలో ఉంచిన దీపం ఆ కుండ రంధ్రాల ద్వారా తన కాంతిని వ్యాపింపచేసి, వస్తువులను గుర్తించేలా చేసినట్లుగా పరమాత్మ శరీరం లోపల ఉండి చేష్ట జ్ఞానం లేని ఇంద్రియాలను, మనసు - బుద్ధి ద్వారా సంపూర్ణ పదార్థాలను గుర్తించేలా చేస్తోంది. బుద్ధి గుణాలను ఉత్పన్నం చేస్తుంది. ఆత్మ కేవలం నీక్షిస్తుంది. బుద్ధికి ఆత్మకు ఉన్న ఈ సంబంధం అనాది. కోరికలనుండి మనసును మళ్లించి కేవలం ఆత్మయందే అనురాగం కల సంసారి ఆత్మతత్వాన్నే మననం చేస్తాడు. అతడు ప్రాణులందరి యొక్క ఆత్మ అవుతాడు. ఈ సాధన వలన అతనికి గొప్ప ఉత్తమగతి ప్రాప్తిస్తుంది.

నీటిలో సంచరించే పక్షి, అందులో ఉంటూ కూడా నీటికి అంటుకోనట్లుగానే జ్ఞాని కూడా ప్రాణులందరిపట్ల నిర్లిప్తుడయియే సంచరిస్తాడు. నిర్లేపంగా ఉండడమే ఆత్మస్వరూపం. ఇలా తన బుద్ధితో నిశ్చయించుకొని దుఃఖం సంభవించినపుడు మనిషి శోకించడు, సుఖం కలిగినపుడు హర్షంతో ఉబ్బితబ్బిబ్బయిపోడు. జీవులందరిపట్ల సమానభావం కలిగిఉండాలి. శరీరమాలిన్యం కలవాడు నీటితో నిండుగా ఉన్న నదిలో స్నానం చేసి మురికిని కడుగుకొని శుభ్రపడినట్లుగానే ఆ జ్ఞానమయమైన నదిలో అవగాహన చేసి, మలినహృదయం కలవాడు కూడా శుద్ధుడు, పండితుడు అవుతాడు. ఇదే విశుద్ధమైన అధ్యాత్మ జ్ఞానం. బుద్ధితో జీవుల రాకపోకలను మెల్లమెల్లగా విచారించి, ఈ ఉత్తమజ్ఞానాన్ని పొందిన బుద్ధిమంతుడు అక్షయ సుఖాన్ని పొందుతాడు. ధర్మార్థకామములను పుష్టంగా తెలుసుకొని, వాటిని విడిచి వేసినవాడు, యోగయుక్తమైన చిత్తంతో ఆత్మతత్వాన్ని అనుసంధానించడంలో లగ్నమైనవాడు తత్త్వదర్శి

అవుతాడు. అతనికి ఇంకొక వస్తువును గురించి తెలుసుకోవాలనే ఉత్కంఠ ఉండదు. ఆ పరమాత్మను తెలుసుకొని జ్ఞాని తన్ను తాను కృతార్థునిగా బావించుకొంటాడు. అజ్ఞానులకు భయం కలిగించే ఈ సంసారం జ్ఞానులను కొద్దిగా కూడా భయపెట్టలేదు.

ధ్యానయోగవర్ణనము - జపమహిమను తెలుపు

ఒక బ్రాహ్మణుని కథ.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - కుంతీనందవా! ఇప్పుడు నీకు ధ్యానయోగాన్ని వివరిస్తున్నాను. దీనిని తెలుసుకొని మహర్షులు లోకంలో సవాతన సిద్ధిని పొందారు. యోగులు శీతోష్ణాది ద్వంద్వాలను సహిస్తూ నిత్యము సత్యగుణములో ఉండాలి. అన్ని రకాల ఆసక్తుల నుండి విముక్తులై శాచసంతోషాది నియమాలను పాటిస్తూ స్త్రీ సంసర్గం లేనిచోట, ధ్యానానికి భంగం కలిగించే వస్తువులులేనిచోట, మనసుకు పూర్తిగా శాంతి కలిగే చోట ధ్యానం చేయాలి. యోగసాధకుడు ఇంద్రియాలను విషయాలవైపు నుండి మరల్చి కట్టవలె నిశ్చలుడై కూర్చోని, మనసును ఏకాగ్రం చేసి పరమాత్మయందు లగ్నం చేయాలి. ధ్యానసమయంలో చెవులకు ఏమీ వినబడనంతగా, శరీరానికి స్పర్శానుభవం లేనంతగా, కనులకు రూపం, నాలుకకు రుచి, ముక్కుకు సువాసనలు తెలియనంతగా ధ్యాననిమగ్నుడు కావాలి. పంచేంద్రియాలను మోహంలో పడవేసే విషయాలయందు ఇచ్చ ఉండకూడదు. బుద్ధిమంతుడైన యోగి ముందుగా ఇంద్రియాలను మనసులో స్థిరపరచాలి. తరువాత పంచేంద్రియ సహితంగా మనసును ధ్యానంలో ఏకాగ్రం చేయాలి.

ఈ రీతిగా ప్రయత్నం చేయడంలో ముందుగా కొద్దిసేపటికయితే ఇంద్రియసహితంగా మనసు స్థిరంగా ఉంటుంది. కాని మేఘాలలో మెరుపులినే విద్యుత్తులా తిరిగి అది మాటిమాటికి విషయాలవైపు మళ్లడానికి చంచలంగా (కదులుతూనే) ఉంటుంది. ఆకు మీద పడిన నీటి భిందువు అన్ని వైపులకు జారిపోయినట్లుగా ధ్యానమార్గంలో ఉండే సాధకుని మనసు కూడా కదులుతూనే ఉంటుంది. ఏకాగ్రమైనపుడు కొద్దిసేపటి వరకు అది ధ్యానంలో స్థిరంగానే ఉంటుంది, కాని తిరిగి నాడీ మార్గంలో ప్రవేశించి వాయువువలె చంచలమైపోతుంది. ఇటువంటి విక్షేపసమయంలో ధ్యానయోగం తెలిసిన సాధకులు విచారపడకూడదు, దుఃఖపడకూడదు. కాని ఆలస్యం, మాత్సర్యం వదిలి ధ్యానం ద్వారా మనసును మళ్లీ ఏకాగ్రం చేసే ప్రయత్నం చేయాలి.

యోగి ధ్యానం ఆరంభించినపుడు, ముందు దాని ద్వారా క్రమంగా విచారం, వివేకం, వితర్కం - అనే ధ్యానాలు కలుగుతాయి. ధ్యానసమయంలో మనసుకు ఎంత క్లేశం కలిగివాసరే సాధకుడు గాభరాపడి ప్రయత్నం విడిచిపెట్టకూడదు. కాని ఆత్మకల్యాణం కోసం విశేషతత్పరతతో అందులో నిమగ్నం కావాలి. ప్రతిదినం మనసును, ఇంద్రియాలను ధ్యానమార్గంలో స్థిరపరిచి యోగాభ్యాసం చేయడం వలన ఇంద్రియ సహితంగా మనసు తనంతతానే శాంతిస్తుంది. ఈ రీతిగా మనసును నిగ్రహించుకొని ధ్యానం చేసే యోగికి లభించే దివ్యసుఖం మనిషికి ఏ ప్రయత్నం చేసివా, ధైర్య సహాయం వలన కూడా లభించజాలదు. ధ్యానం వలన కలిగే సుఖం అనుభవంలోనికి ఎంతగా వస్తుందో అంతగా ధ్యానం మీద అనురాగం పెరుగుతుంది. ఈ రీతిగా యోగులు ధ్యానం ద్వారా దుఃఖశోక రహితమైన నిర్వాణాన్ని (మోక్షం) పొందగలుగుతారు.

యుధిష్ఠిరుడు - “జపం చేసే వారికి ఎటువంటి ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది? అతనికి ఏ లోకాలలో స్థానం లభిస్తుంది? జపవిధి ఏమిటి? జాపకుడని ఎవరిని అంటారు? జపించడానికి తగిన మంత్రం ఏది? మీరు సర్వజ్ఞులు కనుక ఇవన్నీ నాకు చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “ఈ విషయంలో పండితులు యమ, కాల, బ్రాహ్మణ సంవాద రూపమైన ఒక ప్రాచీన కథను ఉదాహరిస్తారు. హిమాలయపర్వత సమీపంలో మహాయశస్వీ, ధర్మాత్ముడు అయిన ఒక బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. అతడు కౌశికవంశంలో పుట్టిన పిప్పలాదుని పుత్రుడు. వేదాలలో అతడు సంపూర్ణపాండిత్యం సంపాదించాడు. షడంగాలలోను అతనికి అపరోక్ష జ్ఞానం ఉంది - అవి సదా అతని నాలుకపై నిలిచి ఉండేవి. ఒకసారి అతడు సంహితా (గాయత్రీ) జపం చేస్తూ తపస్సులో మునిగి ఉన్నాడు. ఈ నియమాన్ని పాటిస్తూ అతనికి ఒక వేయి సంవత్సరాలు గడిచాయి. తదనంతరం సావిత్రిదేవి ప్రత్యక్షమై - “బ్రహ్మర్షీ! నేను నీ పట్ల ప్రసన్నురాలనయ్యాను. నీకేమి కావాలి చెప్పు. నీ కోరిక ఏది నెరవేర్చను?” అని అడిగింది.

దేవి ఇలా అడగగానే ధర్మాత్ముడయిన బ్రాహ్మణుడు - “శుభాంగీ! ఈ మంత్రజపం మీద నాకు కోరిక అంతకంతకు పెరగాలి. మనసుకు కలిగే ఏకాగ్రత రోజు రోజుకు ఉన్నతి చెందాలి.” అని అడిగాడు. అది విని దేవి మదురంగా -

“నీవు కోరినట్లే జరుగుతుంది. నీకు నిత్యసిద్ధమైన బ్రహ్మయొక్క ధామం లభించేలా నేను ప్రయత్నిస్తాను. ఇదే కాక ఇప్పుడు నీవు నన్ను వరదానరూపంలో అడిగినది కూడా నెరవేరుస్తాను. నీవు ఏకాగ్రచిత్తుడవై నియపూర్వకంగా జపం చెయ్యి. ధర్మం తానుగా నీవద్దకు వస్తుంది. కాలుడు, మృత్యువు, యముడు కూడా నీ వద్దకే విచ్చేస్తారు. ఇక్కడ వారితో నీకు ధర్మవిషయమై వివాదం జరుగుతుంది.” అని పలికింది.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “ఇది చెప్పి సావిత్రి తన ధామానికి మరలిపోయింది. ఇక్కడ సత్యప్రతిజ్ఞడైన బ్రాహ్మణుడు కూడా వంద దివ్యవత్సరాలవరకు జపం చేస్తూనే ఉన్నాడు. అతడు మనసును, ఇంద్రియాలను సదా వశంలో ఉంచుకొనేవాడు. క్రోధాన్ని జయించాడు. ఇతరులలో దోషాన్ని దర్శించేవాడు కాదు. ఈ రీతిగా అతని నియమం పూర్తికాగానే ధర్ముడు ప్రసన్నుడై అతనికి ప్రత్యక్షంగా దర్శనమిచ్చి - “బ్రాహ్మణా! నావైపు చూడు. నేను సాక్షాత్తు ధర్ముడిని. నిన్ను దర్శించడానికి వచ్చాను. ఈ జపానికి నీకు లభించిన ఫలం గురించి విను. మనుష్యులకు, దేవతలకు ప్రాప్తించే లోకాలన్నీ నీవు జయించావు. నీవు దేవలోకాన్ని దాటి పైలోకాలలో కాలుపెడతావు. కనుక మునీ! ఇక నీవు నీ ప్రాణాలను విడిచిపెట్టి ఏలోకాలకు వెళ్లాలనుకొంటున్నావో అక్కడికి వెళ్లు. ఈ దేహాన్ని విడిచి పెట్టిన తరువాతనే ఆ లోకాలకు వెళ్లగలవు.” అని చెప్పాడు.

బ్రాహ్మణుడు - “ధర్ముడా! నేను ఆ లోకాలతో ఏమి చేసుకోవాలి? నీవు సుఖంగా నీ స్థావానికి వెళ్లు.” అన్నాడు. ధర్ముడు - “మునివరా! నీవు ఈ శరీరాన్ని విడిచిపెట్టక తప్పదు. అనంతరం స్వర్గానికే వెళ్లు. లేదా నీ ఇష్టం వచ్చిన రీతిగా చెయ్యి.” అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు - “ధర్మా! శరీరం లేకుండా నేను స్వర్గంలో ఉండాలని అనుకోవడం లేదు. మీరు వెళ్లండి. స్వర్గానికి వెళ్లాలనే కోరిక నాకు కొంచెం కూడా లేదు. నేను ఇక్కడే గాయత్రీజపం చేసుకొంటూ ఆనందంగా ఉంటాను.” అన్నాడు.

ధర్ముడు - “విప్రోత్తమా! నీకు శరీరం విడిచిపెట్టడం ఇష్టం లేకపోతే ఇదిగోచూడు. ఈ కాలుడు, మృత్యువు, యముడు స్వయంగా నీ వద్దకు వస్తున్నారు.” అన్నాడు.

తదనంతరం యముడు, కాలుడు, మృత్యువు ముగ్గురూ ఆ బ్రాహ్మణుని వద్దకు వచ్చారు. అందరికంటే ముందుగా యముడు - “ద్విజోత్తమా! నేను యముడిని. నీయొక్క ఉత్తమమైన ఆచరణకు కఠోరతపస్సుకు ఫలం నీకు

లభించిందనే సంగతి చెప్పడానికి వచ్చాను.” అన్నాడు. కాలుడు - “నేను కాలుడిని. ఈ జపానికి నీకు చాలా ఉత్తమమైన ఫలం లభించిందని, స్వర్గలోకం వెళ్లడానికి ఇది నీకు సమయం అని సూచిస్తున్నాను.” అన్నాడు. మృత్యువు “ధర్మజ్ఞా! నన్ను మృత్యువుగా తెలుసుకో. కాలుని ప్రేరణతో నిన్ను నేను ఇక్కడినుండి తీసుకొని పోవడానికి వచ్చాను.” అన్నది.

బ్రాహ్మణుడు - “సూర్యపుత్రుడు యముని, మహాత్ముడైన కాలుని, మృత్యువును, ధర్ముని నేను స్వాగతిస్తున్నాను. చెప్పండి. నేను మీకు ఏమి సేవచేయగలను?” అని అడిగాడు.

అని పలికి బ్రాహ్మణుడు వారందరికీ అర్హ్యపాద్యములు సమర్పించి ప్రసన్నతాపూర్వకంగా - “ఇక ఇప్పుడు నాకేమి సెలవు?” అని అడిగాడు. ఇంతలో తీర్థయాత్రకు బయలుదేరిన ఇక్ష్వాకు మహారాజు వీరందరూ ఉన్నచోటికి వచ్చాడు. రాజర్షి అందరినీ పూజించి నమస్కరించి, కుశల సమాచారం అడిగాడు. అనంతరం బ్రాహ్మణుడు కూడా రాజుకు ఆసనం, అర్హ్యపాద్యాలు ఇచ్చి కుశల ప్రశ్నలు అయ్యాక - “మహారాజా! మీకు స్వాగతం. చెప్పండి. వాశక్తి మేరకు నేను మీకు ఏ కార్యాన్ని చేయగలను?” అని అడిగాడు.

రాజు - “నేను రాజును. మీరు బ్రాహ్మణులు. కాబట్టి మీకు కొంత ధనం ఇవ్వాలనుకొంటున్నాను. మీకు ఎంత ధనం అవసరమో నన్ను అడగండి.” అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు - “రాజా! బ్రాహ్మణులు రెండు రకాలుగా ఉంటారు. ఒకరు ప్రవృత్తిమార్గంలో నడుచుకొనేవారు. రెండవరకం నివృత్తి మార్గాన్ని ఆశ్రయించినవారు. నేను ఇప్పుడు ప్రతిగ్రహానుండి నివృత్తుడనయ్యాను. ప్రవృత్తి మార్గంలో నడుచుకొనేవారికి ధానం ఇవ్వండి. నేను ఇప్పుడు ధానం తీసుకోవడం లేదు. అః. మీకు ఏదైవా కోరిక ఉంటే చెప్పండి. నేను మీకు ఏమి ఇవ్వను? నా తపోబలంతో మీకు ఏ కార్యాన్ని సిద్ధింపచేయను?” అని అడిగాడు.

రాజు - “మీరు నాకు ఏదైవా ఇవ్వదలచుకొంటే, వందేళ్లపాటు జపం చేసి మీరు పొందిన ఫలాన్నే పూర్తిగా ఇవ్వండి.” అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు - “అలాగేఅగుగాక! మీరు నా జపం యొక్క ఉత్తమ ఫలాన్ని స్వీకరించండి.” అన్నాడు.

రాజు - “మీకు మేలగుగాక! నేను అడిగిన జపఫలం నాకు అవసరం లేదు. కనుక నేను వెళ్తున్నాను. పనిలోపనిగా ఒక మాట అడుగుతున్నాను. చెప్పండి. మీకు ఈ జపం వలన ఏమి ఫలం?” అని అడిగాడు.

బ్రాహ్మణుడు - 'దీనికి ఫలితంగా ఏమి లభిస్తుందో నాకు తెలియదు. కాని నేను చేసిన జపాన్ని మీకు ఇచ్చివేశాను. ఈ ధర్ముడు, యముడు, మృత్యువు, కాలుడు - ఈ విషయానికి సాక్షులు." అన్నాడు.

రాజు - "బ్రహ్మజ్ఞా! మీరు మీ జపానికి ఫలం ఏమిటో చెప్పలేకపోతే అది నాకు ఎలా ఉపయోగపడుతుంది? నేను సందిగ్ధులను కోరుకోవడం లేదు. అది మీవద్దనే ఉంచుకోండి." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు - "రాజా! ఇప్పుడు నేను వా జపఫలాన్ని ఇచ్చినేశాను. ఇక రెండోమాటను నేను అంగీకరించను. మనం ఇద్దరం మన మాటలకు కట్టుబడి ఉండాలి. మొదట జపం చేసే సమయంలో నేను ఎప్పుడూ ఫలాన్ని కోరలేదు. కనుక ఈ జపానికి ఫలం ఏమిటి- అనేది వాకు ఎలా తెలుస్తుంది? మీరు 'ఇవ్వండి' అని చెప్పి అడిగారు. నేను "ఇస్తున్నాను" అని చెప్పి ఇచ్చాను. ఇలాంటి దశలో వా మాటను అసత్యం చేయను. మీరు దైర్యంగా సత్యాన్ని రక్షించండి. ఈ రీతిగా నేను పృష్టంగా చెప్పివాకూడా, వామాట అంగీకరించకపోతే మీకు అసత్యమనే మహాపాపం తగులుకొంటుంది. స్వయంగా మీరు ఇక్కడికి విచ్చేసి వానుండి జపఫలాన్ని యాచించారు. అది నేను మీకు అర్పించాను. కనుక మీరు ఇప్పుడు సత్యం మీద నిలబడి, నేను ఇచ్చిన ఫలాన్ని స్వీకరించండి. అబద్ధం ఆడేవానికి ఈ లోకంలో సుఖంలేదు, పరలోకంలోమా లేదు. అతడు తన పూర్వజులను కూడా తరింపచేయలేదు. ఇక రాబోయే తరాలవారిని ఎలా ఉద్ధరించగలుగుతాడు? సత్యం వలన పరలోకంలో జీవుని ఉద్ధారం జరిగినట్లుగా యజ్ఞ, దాన, నియమాలతో జరుగదు. లోకులు ఇంతవరకు చేసిన తపస్సులు, భవిష్యత్తులో చేయబోయేవి, అన్నిటినీ వందల లక్షల సంఖ్యలో పోగుచేసివాకాని, వాని ప్రభావం సత్యాన్ని మించదని ఋజువవుతుంది. సత్యం ఒక్కటే అవ్యయమైన బ్రహ్మ. సత్యమే అక్షయమైన తపస్సు. సత్యమే అవ్యయమైన యజ్ఞం. సత్యమే సవాతన వేదము. వేదాలలో సత్యమహిమయే గానం చేయబడింది. సత్యం వలననే ఉత్తమమైన ఫలం లభిస్తుంది. ధర్మం, ఇంద్రియనిగ్రహం కూడా సత్యం వలననే సిద్ధిస్తాయి. సత్యంమీద ఆధారపడియే అన్నీ నిలిచిఉన్నాయి. సత్యమే నేదము, వేదాంగములు, విద్య, విది, వ్రతము, ఓంకారరూపము. సత్యముయొక్క ప్రభావము వలననే ప్రాణులు జన్మిస్తున్నాయి, వారికి సంతానం ప్రాప్తిస్తోంది. సత్యబలం వలననే గాలి వీస్తోంది, సూర్యుడు ప్రకాశిస్తున్నాడు, అగ్ని మండుతోంది, స్వర్గం కూడా సత్యం మీదనే నిలిచి

ఉంది. యజ్ఞం, తపస్సు, వేదం, స్తోత్రం, మంత్రం, సరస్వతి - ఇవన్నీ సత్యము యొక్క స్వరూపములే, ఒకసారి దర్శాన్ని, సత్యాన్ని త్రాసులో ఉంచి తూచితే, సత్యంవైపున్న పల్లెమే బరువుగా ఉందని నేను విన్నాను. ధర్మం ఉన్నచోటనే సత్యం ఉంటుంది. సత్యంతోనే అన్నీ వృద్ధి చెందుతాయి. కాబట్టి రాజా! మీరు కూడా సత్యం మీదనే దృఢంగా నిలవండి. అసత్యంగా ప్రవర్తించకండి. నేను ఇచ్చిన జపఫలాన్ని మీరు స్వీకరించకపోతే, దర్మభ్రష్టులై లోకంలో దారితెన్నులేక తిరుగుతారు. ముందు ఇస్తానని మాట ఇచ్చి తరువాత ఇవ్వడానికి ఇష్టపడనివాడు - ఈ ఇద్దరు మిథ్యావాదులే, కాబట్టి మీరు వామాట, మీ మాటను కూడా మిథ్య చేయకండి." అని వేడుకొన్నాడు.

రాజు - "బ్రహ్మజ్ఞా! ప్రజారక్షణము, యుద్ధము చేయడం అనేవి క్షత్రియుని కర్తవ్యములు. క్షత్రియులను 'దాతలు' అంటారు. ఈ స్థితిలో దీనికి విరుద్ధంగా నేను మీ నుండి దానం ఎలా తీసుకోగలను?" అని అడిగాడు.

బ్రాహ్మణుడు - "రాజా! దానం తీసుకోమని నేను మిమ్మల్ని ప్రార్థించలేదు. దానం చేయడానికి నేను మీ ఇంటికి రామా లేదు. మీరే స్వయంగా ఇక్కడికి వచ్చి అడిగారు. ఇప్పుడు తీసుకోవడానికి ఎందుకు నిరాకరిస్తున్నారు?" అని ప్రశ్నించాడు.

రాజు - "విప్రోత్తమా! మీరు మీ జపం యొక్క ఉత్తమఫలాన్ని ఇవ్వడానికే నిశ్చయించుకొంటే ఇలా చేయండి. మన ఇద్దరి పుణ్యఫలాలు ఒకచోటకు చేర్చి ఇద్దరం కలిసి అనుభవిద్దాము. బ్రాహ్మణులకు దానం తీసుకొనే అధికారం ఉంది. క్షత్రియులు కేవలం దానం చేస్తారు, తీసుకోరు. ఈ ధర్మం మీరు కూడా వినే ఉంటారు. కాబట్టి మనం కలిసిమెలిసి ఇద్దరి కర్మఫలాలను అనుభవిద్దాము. లేక మీకు అలాంటి కోరిక లేకపోతే, కలిసి ఉంటూ కర్మఫలం అనుభవించే అవసరం లేదు. అటువంటప్పుడు మీరు వా శుభకర్మల యొక్క సంపూర్ణఫలం స్వీకరించాలని నేను మిమ్మల్ని వేడుకొంటున్నాను. ఇది మీరు వా మీద చూపే గొప్ప అనుగ్రహం." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు - "రాజా! మీరు అడిగిన మీదట నేను ఇస్తానని మాట ఇచ్చిన దానిని మీరు తీసుకోండి. ఎందుకంటే అది మీరు వావద్ద తాకట్టు రూపంలో ఉంచినది. మీరు స్వీకరించకపోతే మిమ్మల్ని శపిస్తాను." అన్నాడు.

రాజు - "ఎవరి కార్యం ఈ రూపంగా పరిణమించిందో ఆ రాజుకు చీకొట్టాలి. ఇప్పుడు నేను మీతో సమానంగా ఫలం అనుభవించడానికే ఈ దానం స్వీకరించాలి. ఇంతకు

ముందు ఎవరి ఎదుట ఏదీ తీసుకోవడానికి నేను చేయి చాపలేదు. కాని నేడు అలా చేయవలసివచ్చింది. మీరు నా తాకట్టురూపంగా అనుకొంటున్న దానిని ఇవ్వండి." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు - "రాజా! నేను గాయత్రీజపం చేసి, సంగ్రహించిన పుణ్యాన్ని అంతా మీరు తీసుకోండి." అన్నాడు.

రాజు - "విప్రోత్తమా! నేను కూడా నా చేతిలోకి సుకల్పజలాన్ని తీసుకొన్నాను. ఇప్పుడు మీరు కూడా నా దానాన్ని గ్రహించండి. అందువల్ల మనం కలిసిమెలిసి సమానఫలాన్ని అనుభవిద్దాం." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "తదనంతరం ఆ బ్రాహ్మణుడు రాజుయొక్క పట్టుదలకు అంగీకరించాడు. అక్కడికి వచ్చిన ధర్ముని, యముని, కాలుని, మృత్యువును పూజించి, వారందరికీ నమస్కరించాడు. రాజుయొక్క బ్రాహ్మణుని యొక్క పై నిశ్చయాన్ని విని దేవరాజు ఇంద్రుడు కూడా చాలా మంది దేవతలతో, లోకపాలురతో పాటు అక్కడికి వచ్చాడు. సాధ్యులు, విశ్వేదేవులు, మరుద్గణం, నదులు, పర్వతాలు, సముద్రాలు, తీర్థాలు కూడా వచ్చాయి. తపము, వేదము, వేదాంతము, స్తోత్రము, సరస్వతి, నారదుడు, పర్వతుడు, విశ్వానసువు, హాహా, హూహూ, పరివారంతోపాటు చిత్రసేనుడు, నాగులు, సిద్ధులు, మునులు, ప్రజాపతులు, అచింత్యస్వరూపుడైన విష్ణుభగవానుడు కూడా అక్కడ దర్శనమిచ్చారు. అప్పుడు ఆకాశంలో భేరీమృదంగాది వాద్యాలు మోగాయి. పూలవాన కురిసింది.

తదనంతరం జాపక బ్రాహ్మణుడు, ఇక్ష్వాకుమహారాజు - ఇద్దరూ ఒకేపారి తమ మనసులను అన్ని విషయాలనుండి మరలించారు. మొదట (మూలాధారచక్రం నుండి కుండలిని లేపి) ప్రాణ, అపాన, ఉదాన, సమాన, వ్యానములనే ఈ పంచప్రాణవాయువులను హృదయం (అవాహత చక్రం)లో స్థాపించి ఆపై మనసును ప్రాణాపానాలతో మేళవించి, నాసికాగ్రం మీద దృష్టి నిలుపుతూ దానిని రెండు కనుబొమల మధ్య ఆజ్ఞాచక్రంలో స్థిరంగా ఉంచారు. ఈ రీతిగా మనసును జయించి, దృష్టిని ఏకాగ్రం చేసి, ప్రాణంతోపాటు మనసును మూర్తంలో నిలిపి, ఇద్దరూ సమాదిలో లీనమయ్యారు. ఆ సమయంలో వారి శరీరాలు కదలడం లేదు, మెదలడంలేదు. ఇద్దరూ జడులవలె నిశ్చేష్టులై ఉన్నారు. ఇంతలో మహాత్ముడైన ఆ బ్రాహ్మణుని బ్రహ్మరంద్రం భేదించుకొని జ్యోతిర్మయమైన ఒక ప్రకాశం వెలువడి, తిన్నగా స్వర్గంవైపు వెళ్లింది. ఇక నాలువైపులా మిక్కిలి గట్టిగా కోలాహలం చెలరేగింది. అందరూ

ఆ దివ్యప్రకాశాన్ని స్తుతించపాగారు. ఆ మహాతేజస్సు తాను ఉన్నంత మేరకు సమానంగా పాడవైన పురుషాకృతిని ధరించి బ్రహ్మదేవునివద్దకు చేరుకోగానే, అతడు లేచి ముందుకు వచ్చి స్వాగతించాడు. మదురంగా - "బ్రాహ్మణదేవా! యోగులకు లభించే ఫలం జపంచేసే వారికి కూడా లభిస్తుంది. కాని జపంచేసే వారికి యోగులకంటే కూడా ఉత్తమఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. కాబట్టి ఇప్పుడు నీవు నాలో నివసించు." అన్నాడు. ఆజ్ఞ తలదాల్చి ఆ బ్రాహ్మణ తేజస్సు బ్రహ్మయొక్క ముఖంలో ప్రవేశించింది. అదేరీతిగా ఇక్ష్వాకుమహారాజు కూడా బ్రహ్మదేవునిలో లీనమయ్యాడు.

అప్పుడు దేవతలందరు బ్రహ్మదేవునికి ప్రణమిల్లి - "దేవా! మీరు లేచివచ్చి ఆ బ్రాహ్మణునికి స్వాగతం ఇచ్చారు. దానివలన జపం చేసినవారికి యోగులకంటే కూడా ఉత్తమమైన ఫలం లభిస్తుందని తెలుస్తోంది. ఈ జాపకబ్రాహ్మణునికి సద్గతి కలిగించడానికే మీరు ఈ ప్రయత్నమంతా చేశారు. మేమంతా కూడా దానిని చూడడానికే ఇక్కడకు వచ్చాము. బ్రాహ్మణుని, రాజును ఇద్దరిని ఒక్కలాగే ఆదరించి సమానఫలం అనుభవించేలా చేశారు. నేడు జపానికి కలిగే మహాఫలాన్ని మా కన్నులతో మేము వీక్షించాము." అన్నారు.

బ్రహ్మదేవుడు - "(జపఫలం ఇలాగే ఉంటుంది.) మహాస్మృతి, అనుస్మృతి పారాయణ చేసేవారికి, యోగానురక్తులైనవారికి కూడా శరీరం విడిచాక ఇలాగే ఉత్తమగతి కలుగుతుంది. మంచిది. ఇక మీరు మీ స్థానాలకు వెళ్లండి." అన్నాడు.

ఇలా అని బ్రహ్మదేవుడు అక్కడే అంతర్ధానమయ్యాడు. అతని ఆజ్ఞను పొంది దేవతలు కూడా తమ తమ దామాలకు వెళ్లారు. ఇతర మహాత్ములు కూడా ధర్ముని సత్కరించి ప్రసన్నంగా అతని వెనుకనే వెళ్లారు. యుధిష్ఠిరా! జపం చేసినవారికి ఇదే ఫలం లభిస్తుంది. అతని గతి ఇలాగే ఉంటుంది. ఇవన్నీ నేను విన్నవి విన్నట్లుగా నీకు చెప్పాను. ఇక ఇంకా ఏమి వినాలనుకొంటున్నావు?

మమబృహస్పతుల సంవాదము - మమపు

జ్ఞానయోగాది ఫలములను,

పరమాత్మతత్త్వమును వివరించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! జ్ఞానయోగానికి, వేదాలలోని నియమాలను అనుసరించి చేయబడిన కర్మయోగానికి ఫలమేమిటి? ప్రాణులందరిలో ఉండే ఆత్మ యొక్క జ్ఞానం ఏ విధంగా కలుగుతుంది? "అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పుతున్నాడు - " ఈ విషయంలో ప్రజాపతి మనువుకు, మహర్షి బృహస్పతికి నడుమ జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని ఉదాహరణగా ఇస్తారు. ఒకపారి దేవతలు, ఋషులు అందరూ ఉండగా, ప్రధాన మహర్షి బృహస్పతి, ప్రజాపతి అయిన మనువుకు నమస్కరించి - "దేవా! ఈ జగత్తుకు కారణమైనట్టి, వైదిక కర్మలకు అధిష్ఠానమైనట్టి, విప్రులందరు జ్ఞానఫలంగా పేర్కొనేది, మంత్రశబ్దాలద్వారా పూర్తిగా తత్త్వం బోధపడనిది అయిన వస్తువును ఉన్నదన్నట్లుగా వర్ణించండి. పృథ్వీ - పార్థివజగత్తు, వాయువు - అంతరిక్షం, జలజంతువులు - జలం, దేవతలు, దేవలోకం వీటియొక్క ఉత్పత్తి దేనివలన జరిగిందో ఆ సనాతన వస్తువు ఏది? ఇది చెప్పండి. నేను ఋగ్యజుస్సామనేదాలను, చందస్సు, జ్యోతిషం, నిరుక్తం, వ్యాకరణం, కల్పం, శిక్ష - వీటిని కూడా అధ్యయనం చేశాను. అయినా కాని నాకు ఆకాశాది పంచభూతాల ఉపాదాన కారణం తెలియలేదు. కాబట్టి మీరు సామాన్యమైన, విశేషణయుక్తమైన మాటలద్వారా ఈ విషయాన్ని పూర్తిగా వివరించడానికి దయచూపండి. అలాగే ఇది కూడా చెప్పండి. జ్ఞానానికి, కర్మకు ఫలం ఏమిటి? జీవుడు ఏ రీతిగా ఒక శరీరం విడిచి మరియొక ధానిలో ప్రవేశిస్తున్నాడు?" అని అడిగాడు.

మనువు చెప్పాడు - 'ఎవరికి ఏ విషయాలు ప్రీతికరమో వారికి ఆయా వాటిల్లోనే సుఖం ఉందనిపిస్తుంది. అప్రియమైనవే వారికి దుఃఖరూపమని చెప్తారు. ఇష్టప్రాప్తికి, అనిష్టనివారణకు, లోకంలో కర్మలు ఆరంభమైనాయి. అలాగే ఇష్టానిష్టాలు రెండింటినుండి తప్పించుకోవడానికి జ్ఞానయోగం ఉపదేశింపబడింది, వైదిక కర్మకాండ ప్రాయీకంగా సకామభావనలతో కూడి ఉంటుంది. కాని కోరికలనుండి విముక్తి పొందితే, అదే పరమాత్మప్రాప్తిని కలిగిస్తుంది. మనిషి నిష్కామభావంతో కర్మను అనుష్ఠించి పరబ్రహ్మను పొందాలి. ఈ ఉద్దేశ్యంతోనే కర్మ విధానం చేయబడింది. కర్మల వలన ప్రాప్తించే స్వర్గాదిఫలాలను ప్రశంసించే వాక్యాలు కోరికలమీద ఆసక్తి ఉన్న మనుషుల మీదనే తమ ప్రభావం చూపుతాయి. కాబట్టి కోరికలనుండి తమ పిండశరీరాన్ని తప్పించి పరమాత్మనే పొందాలి. నిత్యకర్మానుష్ఠానం వలన రాగాది దోషాలు దూరమై, అంతఃకరణం శుద్ధమవుతుంది. అపై దానిలో జ్ఞానప్రకాశం వ్యాపించి, మనిషి కర్మలకు అగోచరమైన, కోరికలకు అతీతమైన పరబ్రహ్మను పొందుతాడు. మనసు, కర్మల వలననే ప్రపంచ సృష్టి జరిగింది. ఈ రెండూ

బందనాలకు కారణమైనా కూడా బ్రహ్మప్రాప్తికి కూడా మార్గం ఏర్పరుస్తాయి. వేదవిహితకర్మ అక్షయఫలాన్ని (మోక్షం) కూడా ఇస్తుంది, నశ్వర ఫలితాలనుకూడా కలుగజేస్తుంది. మనసుద్వారా ఫలం మీది కోరికను విడిచిపెట్టడమే అక్షయఫలప్రాప్తికి కారణము, నేరేదీకాదు. రాత్రిగడిచి, అందకార ఆవరణ తొలగిపోగానే నేత్రాలు తమ తైజసరూపంతో కూడి, దారిలో సాదాలనుండి తప్పించుకోవలసిన ముళ్లు మొదలైనవి చూడగలిగినట్లే బుద్ధి కూడా మోహమనే తెరనుతొలగించి, వివేకంతో కూడి త్యజించదగిన అశుభకర్మలను గ్రహించకలుగుతుంది. విద్యుక్తమైన మంత్రోచ్ఛారణము, యజ్ఞానుష్ఠానము, దక్షిణ, అన్నదానము, మనస్సమాది - ఈ ఐదు అంగాలతో కూడి ఉన్నప్పుడే కర్మ ఫలాన్ని ఇవ్వడంలో సమర్థమవుతుంది. శబ్దం, రూపం, పవిత్రమైన రసం, సుఖకరమైన స్పర్శ, సుందరగంధం - ఇవే కర్మలకు ఫలాలు. కాని మనిషి ఈ (కర్మచేసే) శరీరంతోనే ఈ ఫలాలను పొందే శక్తిని కలిగి ఉండలేదు. కర్మలకు ఫలితంగా ప్రాప్తించే లోకాలకు గాని, శరీరాలకు గాని వెళ్లినపుడు ఈ ఫలాలు ప్రాప్తిస్తాయి. జీవుడు ఒక శరీరంతో ఆచరించిన శుభాశుభకర్మలను నేరొక శరీరం దరించియే వాటి ఫలాలను అనుభవిస్తాడు. ఎందుకంటే శరీరమే సుఖదుఃఖాలను అనుభవించడానికి పాథనం. మనసుతోను, వాక్కుతోను చేసిన శుభాశుభకర్మల ఫలాలను మనసుద్వారా వాక్కుద్వారా మాత్రమే అనుభవించవలసి ఉంటుంది. ఫలాసక్తి కల మనిషి తన కర్మలలో ఎటువంటి గుణాన్ని సంపాదిస్తాడో ఆ గుణంతోనే ప్రేరితుడై అతడు కర్మఫలాన్ని అనుభవిస్తాడు. చేప నీటి ప్రవాహంతో పాటు ఈదినట్లుగా మనిషి కూడా పూర్వం చేసిన కర్మల ప్రవాహంలో ఈదవలసి ఉంటుంది. ఈ స్థితిలో కూడా అతడు శుభకర్మల ఫలాన్ని పొంది ప్రసన్నుడవుతాడు, అశుభకర్మల ఫలంతో దుఃఖిస్తాడు.

ఇక ఈ సంపూర్ణ జగత్తు యొక్క పుట్టుక, ధానిని తెలిపికొని మనసును అదుపులో పెట్టుకొన్న మహాత్ములు ఈ సంపార సముద్రం నుండి దాటడం, వేదమంత్రపదాలు కూడా ప్రతిపాదించలేని ఆ అనిర్వచనీయ పరమాత్మతత్త్వం - ఈ విషయాల గురించి కొద్దిగా చెబుతాను. శ్రద్ధగా విను. పరబ్రహ్మ అయిన పరమాత్మ రకరకాల రసాలు, గంధాలు లేనివాడు, శబ్ద స్పర్శ రూపాలకంటే వేరైనవాడు. అతడు మహాబుద్ధులకు ఆగోచరుడు, అవ్యక్తుడు, నిర్గుణుడు. అయినా గాని అతడే ప్రజల కోసం రూప, రసాది ఐదు విషయాలను సృష్టించాడు. అతడు స్త్రీ కాదు, పురుషుడు

కాదు, నపుంసకుడు కాదు, సత్తు కాదు, ఆసత్తుకాదు, ఉభయరూపం కాదు. జ్ఞానులు మాత్రమే అతనిని దర్శించగలరు. అతనికి ఎప్పుడూ క్షరణం (వాశం) లేదు. అందుకే అతనిని 'అక్షరబ్రహ్మ' అంటారు.

అక్షరుని నుండి ఆకాశం, ఆకాశాన్నుండి వాయువు, వాయువు నుండి అగ్ని, అగ్ని నుండి జలం, జలం నుండి పృథివి వెలువడ్డాయి. ఈ పృథివినుండే పార్థివ జగత్తు పుట్టింది. పార్థివ శరీరాలు జలంలో లయమవుతాయి. జలం నుండి అవి అగ్నిలో, అగ్ని నుండి వాయువులో, వాయువునుండి ఆకాశంలో, ఆకాశం నుండి పరమాత్మలో లీనమవుతాయి. పరమాత్మ ప్రాప్తించాక జీవులకు పునర్జన్మ లేదు. పరమాత్మ చల్లగా ఉండడు, వేడిగా ఉండడు, కోమలంగానూ ఉండడు, కఠోరంగానూ ఉండడు. పులుపూకాదు, వగరూకాదు, తీపికాదు, చేడు కాదు. శబ్ద, గంధ, రూపాలు కూడా అతనికి లేవు. అతని స్వరూపం అన్నిటికంటే విలక్షణమైనది. చర్మం స్పర్శను, జీవ్యా రసాన్ని, ఘ్రాణేంద్రియం గంధాన్ని, చెవి శబ్దాన్ని, నేత్రం రూపాన్ని అనుభవిస్తాయి. ఈ ఇంద్రియాలు పరమాత్మను తమకు విషయాలుగా చేసుకోలేవు. అధ్యాత్మజ్ఞాన హీనుడైన వానికి పరమాత్మ తత్త్వం అనుభవంలోకి రాదు.

కనుక జీవ్యాను రసాన్నుండి, నాసికను గంధాన్నుండి, చెవులను శబ్దాలనుండి, చర్మాన్ని స్పర్శనుండి, నేత్రాన్ని రూపం నుండి మరల్చి అంతర్ముఖుడైనవాడే తన మూలస్వరూపమైన పరమేశ్వరుని సాక్షాత్కరింపచేసుకోగలుగుతాడు. శ్రుతి చెప్పిన ప్రకారం వ్యాపకుడయిన ఈశ్వరుడు, సాధకుడయిన జీవుడు - ఇద్దరూ కూడా ఈ జగత్తంతటా నిండి ఉన్నటువంటి కూటస్థుడు, సర్వకారణుడు, స్వయంగా సర్వకార్యములను చేసేవాడు అయిన ఆ కారణతత్త్వం యొక్క స్వరూపాలే. అది తప్పించి మిగిలినదంతా కార్యమాత్రమే. గొడ్డలితో కట్టెను చీరి అందులో అగ్నిని దర్శించగోరిన మనిషికి అందులో నిప్పుకనిపించదు, పొగా కనిపించదు. అలాగే ఈ శరీరాన్ని పాట్టకోసివా, కాళ్లు చేతులు ఖండించివా అంతర్యామి అయిన ఏ ఆత్మను దర్శించలేము. ఎందుకంటే అది శరీరంకంటే భిన్నమైనది. కాని ఆ కట్టెలనే యుక్తి పూర్వకంగా మధిస్తే అగ్ని, ధూమం రెండూ కూడా కనిపించినట్లుగా యోగం ద్వారా మనసును, ఇంద్రియాలను ఆత్మలో సమాహితం చేస్తే బుద్ధిమంతుడు తన స్వరూపభూతమయిన ఆత్మను సాక్షాత్కరింప చేసుకోగలడు. మనిషి స్వప్నంలో తన శరీరం ఆత్మనుండి వేరై నేలపై పడిఉండడం చూసినట్లుగా పది

ఇంద్రియాలు, ఐదు ప్రాణాలు, మనస్సు, బుద్ధి - ఈపదిహేడు తత్త్వాలతో ఏర్పడిన లింగశరీరంతో ఉండే జీవాత్మ శరీరం తనకంటే వేరైనదని తెలుసుకోవచ్చు. అలా తెలుసుకోలేనివాడే ఒక శరీరంనుండి ఇంకొక శరీరంలో జన్మిస్తూ ఉంటాడు. ఆత్మ శరీరంకంటే సర్వధా భిన్నమైనది. అది ఈ పుట్టుక, వృద్ధిక్షయాలు, మృత్యువు మొదలైన దోషాలతో ఎప్పుడూ అంటుకోడు. ఎవడూకూడా ఈ చర్మచక్షువులతో ఆత్మయొక్క స్వరూపాన్ని చూడలేడు. తన చర్మంతో దానిని స్పృశించలేడు. తన ఇంద్రియాలతో దాని యొక్క ఏ పనినీ సిద్ధింప చేయలేడు. ఇంద్రియాలు దానిని చూడలేవు, కాని అది వాటినన్నిటినీ చూస్తుంది. జీవుడు తన దృశ్యశరీరాన్ని విడిచి, ఇంకొక అదృశ్యశరీరంలో ప్రవేశించినపుడు, ముందటి స్థూలదేహాన్ని పంచభూతాలతో కలిసిపోవడానికి వదిలివేసి, ఇంకొక శరీరాన్ని ఆశ్రయించి, దానినే తన స్వరూపమని అనుకొంటాడు. మనిషి చనిపోయాక అతని శరీరంలోని పాంచభౌతిక అంశాలు తమ తమ మహాభూతాలలో కలిసిపోతాయి. కాని శ్రోత్రం మొదలైన పదిహేడు తత్త్వాలతో కూడిన లింగశరీరం కర్మవాసనలకు కట్టుబడి, ఇంకొక స్థూలశరీరంలో ప్రవేశించి పంచ విషయాలను సేవిస్తూ ఉంటుంది. శ్రోత్రేంద్రియం ఆకాశగుణమైన శబ్దాన్ని, ఘ్రాణేంద్రియం పృథ్వీగుణమైన గంధాన్ని, తైజసమైన నేత్రేంద్రియం తేజోగుణం రూపాన్ని, రసనేంద్రియం జలం యొక్క గుణం రసాన్ని, త్వగింద్రియం వాయువు యొక్క గుణం స్పర్శను సేవిస్తూ ఉంటాయి. ఇంద్రియాల యొక్క పంచ విషయాలు పంచమహాభూతాలతో ఉంటాయి. పంచ మహాభూతాలు ఇంద్రియాలలో ఉంటాయి. ఇంద్రియాలు మనసును అనుసరిస్తాయి. మనసు బుద్ధిని ఆశ్రయిస్తుంది. బుద్ధి ఆత్మాశ్రయమై ఉంటుంది.

ఆత్మయొక్క దుర్విజ్ఞేయత

మనువు చెపుతున్నాడు - “ బృహస్పతీ! మనిషి ఆ ఆత్మను కన్నులతో చూడలేడు, చర్మంతో స్పృశించలేడు, చెవులతో వినలేడు. అది అవన్నీ తానే అయిఉంది. ఈ శ్రోత్రాదులు స్వయంగా తమను తాము చూసుకోలేవు. ఆత్మ సర్వజ్ఞుడు. అన్నిటికీ పాక్షీభూతుడు. సర్వజ్ఞుడు కావడం వలన వీటన్నింటినీ చూడనూగలడు. మనిషికి కనబడనంత మాత్రాన హిమాలయానికి రెండవవైపు, చంద్రునికి వెనుకపక్క లేవని ఎలా చెప్పలేమో అలాగే సమస్త ప్రాణులలోను జ్ఞానస్వరూపుడై ఉన్న ఆత్మ ఇంద్రియ గోచరం కాకపోయినా “లేదు” అని చెప్పలేము. అక్కతి గల వస్తువులు పుట్టుకకు

పూర్వం, నశించిన తరువాత ఆకృతిహీనం అవుతాయి. ఈ నియమంతో బుద్ధిమంతులు వాటి అరూపతను నిశ్చయిస్తారు. సూర్యుని ఉదయాస్తమయాల ద్వారా దాని గమనం ఊహింపబడుతోంది. ఇదే రీతిగా వివేకులు బుద్ధి అనే దీపంతో దూరస్థమైన బ్రహ్మను సాక్షాత్కరింప చేసుకొంటున్నారు. మృగాలతో మృగాలను, పక్షులతో పక్షులను, ఏనుగుల ద్వారా ఏనుగులను పట్టుకొన్నట్లుగానే జ్ఞానస్వరూపమైన ఆత్మను జ్ఞానం ద్వారా గ్రహించగలుగుతాము. పాము అడుగు జాడలను పామే గుర్తించగలదని మనం విన్నాం. అలాగే శరీరమంతటా ఉన్న జ్ఞేయమైన ఆత్మను మనిషి జ్ఞానం ద్వారానే తెలుసుకోగలుగుతాడు. అంధకారరూపమైన రాహువు చంద్రునివైపు రావడం గాని, విడిచివెళ్లడం గాని కనబడనట్లే జీవాత్మ శరీరంలోనికి రావడం, లేదా దానిని విడిచి వెళ్లడం తెలియదు. చంద్రసూర్యుల సంయోగం కలిగినపుడు రాహువు కనిపించినట్లుగా దేహంతోకూడినపుడు ఆత్మ "దేహదారి" అని తెలుస్తుంది. కాని చంద్రుడు సూర్యునితో వేరైనపుడు రాహువు దొరకదు. అలాగే శరీరాన్ని వదిలిపెట్టినపుడు జీవుడు కనిపించడు. అమావాస్యనాటి రాత్రి చంద్రుడు తాను కనిపించకుండా నక్షత్రాలలో కలిపిపోయినట్లుగా జీవుడు శరీరాన్ని విడిచి తన కర్మలకు పరిస్వరూపమైన ఇంకొక శరీరంతో పెనవేసుకొంటాడు.

స్వచ్ఛమైన, కదలని నీటిలో మనిషి కన్నులతో తన రూపాన్ని చూడగలిగినట్లుగా ఇంద్రియాలు పరిశుద్ధమై, స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు అతడు జ్ఞానదృష్టితో జ్ఞేయస్వరూపమైన ఆత్మను సాక్షాత్కరింపచేసుకోగలుగుతాడు. నీటిలో కదలిక పుట్టినపుడు రూపం కనిపించనట్లుగా ఇంద్రియాలు చంచలంగా ఉన్నప్పుడు బుద్ధిద్వారా ఆత్మ అనుభవంలోకి రాదు. అజ్ఞానంతో అవిద్యవస్తుంది. అవిద్య వలన మనస్సు రాగాది దోషాలలో చిక్కుకొంటుంది. ఈ రీతిగా మనస్సు దూషితమయినపుడు దానికి లోబడి ఉండే పంచజ్ఞానేంద్రియాలు కూడా దూషితమవుతాయి. కనుక అజ్ఞాని విషయాలలో సదామునిగిపోయి ఎప్పుడు తృప్తి పొందడు. తన ప్రారబ్ధాన్ని అనుసరించి అతడు విషయాలను భోగించాలనే కోరికతో మాటిమాటికి సంసారంలో పుడుతూ ఉంటాడు. సాపం కారణంగానే సంసారంలో మానవుని తృప్తుకు అంతలేదు. పాపాలు సమాప్తమైనపుడే అతని తృప్తి నశిస్తుంది. విషయసంసర్గంతో, సదా వానిలోనే మునిగి తేలుతూ ఉండడం వలనను, మనసుద్వారా విపరీత సాధనలను అవలంబించడం

వలనను పరబ్రహ్మప్రాప్తి కలుగదు. పాపకర్మలు క్షీణించి పోయినపుడు మానవునికి జ్ఞానం ప్రాప్తిస్తుంది. అద్దం స్వచ్ఛంగా ఉన్నప్పుడు ప్రతిబింబం కనబడినట్లుగా అతడు తన శుద్ధహృదయంలో పరమాత్మను సాక్షాత్కరింపచేసుకొంటాడు. విషయాలవైపు ఇంద్రియాలను ప్రసరింపచేయడంవలన మనిషి దుఃఖం పొందుతాడు. వాటినే నిగ్రహించినపుడు సుఖం పొందుతాడు. కనుక అతడు బుద్ధిద్వారా ఇంద్రియాలను వాటి విషయాలనుండి మళ్లించి వశంలో ఉంచుకోవాలి. ఇంద్రియాలలో మనసు శ్రేష్ఠమైనది. దానికంటే బుద్ధి ఉత్తమమయినది. బుద్ధికంటే జ్ఞానం శ్రేష్ఠమైనది. జ్ఞానం కంటే పరమాత్మ శ్రేష్ఠమయింది. జ్ఞానంనుండి బుద్ధి, దానినుండి మనసు వ్యక్తమయ్యాయి. ఆ మనసే శ్రోత్రాది ఇంద్రియాలతో కూడి విషయాలను చూస్తోంది. శబ్దాది విషయాలను, సంపూర్ణవ్యక్తపదార్థాలను, ప్రాకృతవిషయాలను విడిచి పెట్టిన మానవుడు అమృతత్వం పొందుతాడు. కాని సకామకర్మలు చేసేమానవుడు మాటిమాటికి జననమరణచక్రంలో పడుతూ సుఖదుఃఖాది కర్మల ఫలితాలనే అనుభవిస్తూఉంటాడు. ఇంద్రియాలద్వారా విషయాలను గ్రహించకపోతే మనిషి విషయాలనుండి బయటపడతాడు. కాని వాటి యందు అతనికి ఆసక్తి ఏర్పడుతూ ఉంటుంది. అతనికి పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారం అయినప్పుడే అది వదిలిపోతుంది. బుద్ధి కర్మజనితమైన గుణాలనుండి బయటపడి, మననాత్మకమైన వృత్తిలో కుదురుకొన్నప్పుడు మనసు బ్రహ్మలో లీనమై తద్రూపంగా మారుతుంది. పరబ్రహ్మ స్పర్శ, శ్రవణం, రసనం, దర్శనం, ఘ్రాణం, సంకల్పం - ఏరకమైన కర్మలు లేనిది. కనుక దాని వద్దకు కేవలం విశుద్ధమైన బుద్ధియే చేరుకోగలుగుతుంది. విషయాలు మనసులో లయమవుతాయి. మనసు బుద్ధిలో, బుద్ధి జ్ఞానంలో జ్ఞానం పరమాత్మలో లయమవుతాయి. ఇంద్రియాలు మనసును ఎరుగవు. మనసు బుద్ధిని ఎరుగదు. బుద్ధి అవ్యక్తమైన ఆత్మను ఎరుగదు. కాని అవ్యక్తం ఈ అన్నింటినీ ఎరుగును.

ఆత్మను దర్శించు ఉపాయము

మనువు చెబుతున్నాడు - "బృహస్పతీ! శారీరకమైన లేదా మానసికమైన దుఃఖం వచ్చిపడినపుడు వాటికోసం మనిషి బాధపడకూడదు. దుఃఖాన్ని గూర్చి చింతించక పోవడమే దానికి ఔషధం, చింతించడం వలన అది ఎదుటకు వచ్చి ఇంకా ఎక్కువగా పెరుగుతుంది. కనుక మానసిక దుఃఖాన్ని ఆలోచనతోను, శారీరక వ్యాధిని మందులతోను

దూరం చేయాలి. ఇదే విజ్ఞానసామర్థ్యం. పిల్లలవలె శోకించకూడదు. యౌవనం, రూపం, జీవనం, ధనసంగ్రహం, ఆరోగ్యం, ప్రయజనుల సమాగమం - ఇవన్నీ అనిత్యాలే. ఆలోచనాపరులు వీటికై లోభపడకూడదు. దేశమంతటికీ సంబందించిన దుఃఖం గురించి ఒకవ్యక్తి శోకించకూడదు. ఆఁ. దానికి ప్రతీకారంగా ఏదైనా ఉపాయం గోచరిస్తే, శోకించకుండా అతడు ఆ ఉపాయాన్ని చేయాలి. మనిషి జీవితంలో సుఖం కంటే దుఃఖమే అధికం. ఇందులో సందేహం లేదు. ఇంద్రియ విషయాలయందు రాగం పూనినవాడు అజ్ఞానంతో మృత్యువునోటికి వెళ్లక తప్పదు. కాని సుఖ దుఃఖాలను రెండింటిని విడిచినవాడు పరబ్రహ్మను సాంధుతాడు. ఆలోచనాపరులు దానికోసం శోకించనక్కర లేదు. విషయాలను ఉపార్జించడంలో దుఃఖం ఉంది. వాటిని రక్షించడంలోకూడా సుఖం లేదు. దుఃఖంతోనే అవి లభిస్తాయి. కనుక అవి నశిస్తే చింతించ నక్కరలేదు.

బుద్ధి తన కర్మజనితసంస్కారాలతో సహితంగా, చిత్తం యొక్క మననాత్మకమైన వృత్తిలో నిలిచినపుడు, ద్వానయోగజనితమైన సమాదివలన బ్రహ్మసాక్షాత్కారం కలుగుతుంది. లేకపోతే, వర్షదారలు పర్వత శిఖరాల మీదనుండి పడి, ఏటవాలు ప్రదేశాలవైపు ప్రవహించినట్లుగా ఈ గుణాత్మకమైన బుద్ధి గుణమయపదార్థాలవైపే వెళ్తుంది. దాన్యయోగం ద్వారా నిర్గుణతత్త్వం వరకు చేరుకో గలిగినప్పుడు గీటురాయితో బంగారాన్ని గుర్తించినట్లుగా దానికి పరబ్రహ్మ యొక్క అనుభవం కలుగుతుంది. కనుక ఇంద్రియ ద్వారాల వన్నిటినీ నిరోధించి, మనసులో నిలపాలి. ఈ రీతిగా మనసుకు ఏకాగ్రత కుదిరినపుడు పరమాత్మ ప్రాప్తిస్తుంది. గుణాలు క్షీణించినపుడు పంచమహాభూతాలు నివృత్తి చెందినట్లే బుద్ధి సమస్తఇంద్రియాలతో సహితంగా మనసు (అహంకారం)లో లీనం అవుతుంది. నిశ్చయాత్మకమైన బుద్ధి అంతర్ముఖమై మనసులో నిలిచినపుడు అది మనస్స్వరూపమే అవుతుంది. మనసు రకరకాల గుణాలతో కూడి ఉంటుంది. కాని అది ద్వానజన్యమైనగుణాలతో కూడినపుడు అన్ని గుణాలను విడిచి నిర్గుణ బ్రహ్మస్వరూపం అవుతుంది. ఆ అవ్యక్త బ్రహ్మను బోధపరచడానికి ప్రపంచంలో ఏ దృష్టాంతమూ లేదు. వాక్కు యొక్క వ్యాపారం లేనిచోట ఆ వస్తువును ఎవరు వర్ణనావిషయంగా చేయగలరు? (వర్ణించగలరు?) కనుక తపస్సుతో, ఊహతో, శమాదిగుణాలతో, బ్రాహ్మణాది జాతుల దర్మాలను పాటిస్తూ, శాస్త్రాభ్యాసం ద్వారా చిత్తాన్ని

పరిశుద్ధం చేసుకొంటూ పరబ్రహ్మను తెలుసుకొనే ప్రయత్నం చేయాలి. గుణాతీతవ్యక్తి అతర్కనీయమైన ఆ పరబ్రహ్మను బయట లోపల సమానభావంతోనే అనుభవించగలుగుతాడు.

బృహస్పతీ! దర్శనం ఆచరించడం వలన శ్రేయస్సు వృద్ధిపొందుతుంది. అధర్మం వలన అశుభం కలుగుతుంది. రాగాత్ముడు ప్రాకృతిక రాజ్యంలో ఉంటాడు. విరక్తుడు ఆత్మజ్ఞానాన్ని పొందుతాడు. శబ్దాదులైన పంచవిషయాలతో పాటుగా, పంచజ్ఞానేంద్రియాలను, మనసును వశపరచుకొన్నప్పుడు మనిషి మణులలో ఓతప్రోతమైన దారంలా సర్వత్ర వ్యాప్తమైన పరబ్రహ్మను సాక్షాత్కరింపచేసుకొంటాడు. దారాన్ని బంగారపు గుండులోవలె ముత్యంలోను, పగడంలోను, మట్టిగుండులోకూడా దూర్చినట్లుగా తన కర్మలను అనుసరించి ఆత్మ కూడా గోవు, గుఱ్ఱం, మనిషి, ఏనుగు, మృగం, పురుగు, పక్షి - మొదలైన సమస్త శరీరాలలోను వ్యాప్తమై ఉంటుందనే విషయంకూడా అతనికి అప్పుడే అనుభవంలోకి వస్తుంది. ఇది ఏయే శరీరంతో ఏయే కర్మలు చేస్తే ఆయా శరీరంతో వాటి ఫలితాలను పొందుతుంది.

మనిషికి ముందు విషయజ్ఞానం కలుగుతుంది. ఆపై దానిని పొందాలనే కోరిక కలుగుతుంది. ఆ తరువాత ప్రయత్నం, ఆపై కర్మ జరుగుతాయి. అలా కర్మ చేశాక దాని ఫలం లభిస్తుంది. ఈ రీతిగా పలానికి కర్మస్వరూపం, కర్మకు జ్ఞేయస్వరూపం, జ్ఞేయానికి జ్ఞాన స్వరూపం, జ్ఞానానికి సదసత్స్వరూపం తెలిసి ఉండాలి. ఈ ప్రకారం జ్ఞానం, ఫలం, జ్ఞేయం, కర్మ - ఈ అన్నీ నశించిన తరువాత దొరికే ఫలం ఆ పరమాత్మనే జ్ఞేయమాత్రంగా వ్యాప్తమైన వాస్తవిక జ్ఞానంగా నీవు తెలుసుకో. ఆ పరమతత్వాన్ని యోగిజనులే చూస్తారు. విషయాసక్తులైన అజ్ఞానులు తమ ఆత్మయందు ఉండే ఆ పరబ్రహ్మను చూడలేరు. ఇక్కడ కనిపిస్తున్న వాటిలో సమస్తవృద్ధివిని మించి జలం ఉంది. జలం కంటే గొప్పది తేజస్సు. తేజస్సు కంటే గొప్పది వాయువు. వాయువు కంటే పెద్దది ఆకాశం. ఆకాశం కంటే పెద్దది మనస్సు. మనసుకంటే గొప్పది బుద్ధి. బుద్ధి కంటే గొప్పది కాలం. కాలుని కంటే గొప్పవాడు విష్ణుభగవానుడు. అతనివలననే ఈ జగత్తు యావత్తు కలిగింది. ఆ విష్ణుభగవానునికి ఆదిమధ్యాంతములు ఏవీలేవు. ఆదిమధ్యాంతములు లేని కారణంగా అతడు అవ్యయుడు కూడా. అతడు దుఃఖాలన్నింటికీ అతీతుడు. దుఃఖమే అంతం కలదై పోతూఉంటుంది. అవినాశి అయిన విష్ణువునే

పరబ్రహ్మ అంటారు. అతడే పరమధామం, పరమపదం కూడా. అతని వద్దకు చేరుకొని జీవుడు కాలుని యొక్క అధికారం నుండి బయటపడి మోక్షాన్ని పొందుతున్నాడు. కాని దౌర్భాగ్యం వలన, సాదనహీనత వలన, కర్మజనితమైన అంతరాయాల వలన మానవులకు అతనివద్దకు చేరుకొనే మార్గం కనపడడం లేదు. లోకులకు విషయాసక్తి ఉంటుంది. స్వర్గాదులైన చిరస్థాయి సుఖాల మీదకూడా వారిదృష్టి లగ్నమవుతోంది. వారు పరమాత్మకంటే బిన్నమైన అనేక వస్తువులను పొందడానికి ఉత్సుకులవుతున్నారు. అందుకే వారికి బ్రహ్మ ప్రాప్తింపడం లేదు. మనిషి ఈ ప్రపంచంలో ఏయే విషయాలను చూస్తాడో, వానినే పొందాలను కొంటాడు. ఈ రీతిగా వారు విషయాల వెనుక పరుగులు తీస్తున్నారు. నిర్విషయమైన పరమాత్మను పొందాలని వారు ఎప్పుడూ కోరుకోరు. ఆహా! ఈ తుచ్చ విషయాలలో చిక్కుకొన్నవాడు పరబ్రహ్మ పరమాత్మను ఎలా తెలుసుకోగలడు? వాస్తవానికి పరమాత్మ అత్యంతదుర్జ్ఞేయము. మనం ద్యానం ద్వారా సూక్ష్మమైన మనసుతో దాని అనుభవాన్ని అయితే పొందవచ్చును, కాని వాక్కుతో వర్ణించలేము. మనిషి జ్ఞానం ద్వారా బుద్ధిని నిర్మలం చేసుకోవాలి. బుద్ధితో మనసును శుద్ధం చేసుకోవాలి. మనసుతో ఇంద్రియాలను శోధన చేసుకోవాలి. అప్పుడతడు అక్షరుడైన పరమాత్మను పొందగలుగుతాడు. ఆ పరమాత్మ అజుడు. పుణ్యవంతులకు పరమగతి. స్వయంసిద్ధుడు. సమస్త సృష్టిలయాలకు స్థానమైన వాడు. అవ్యయుడు, సవాతనుడు, ఆదిమద్యాంతరహితుడు. అవిచలుడు. అతనిని తెలుసుకొంటే జీవుడు అమృతత్వాన్ని పొందుతాడు.

విష్ణుభగవానుని వలన విశ్వము యొక్క పుట్టుక - వరాహావతారవర్ణనము.

యుధిష్ఠిరమహారాజు - “పితామహా! కమలలోచనుడైన విష్ణుభగవానుడు అవ్యయుడు, సమస్త జీవుల యొక్క ఉత్పత్తి ప్రళయాలకు స్థానమైనవాడు, అజేయుడు, వ్యాపకుడు. అతడు నారాయణుడు, హృషీకేశుడు, గోవిందుడు, కేశవుడు - ఈ పేర్లతో కూడా విఖ్యాతుడు. అతని స్వరూపం యొక్క తాత్త్విక వివేచనను విచారించుకొంటున్నాను” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “రాజా! నేను ఈ విషయాన్ని జమదగ్ని నందనుడైన పరశురామునివలన, దేవర్షి వారదుని వలన, కృష్ణద్వైపాయనుడైన వ్యాసుని వలనను విని ఉన్నాను. మహర్షులైన అసితుడు, దేవలుడు, వాల్మీకి, మార్కండేయుడు కూడా ఈ అద్భుత రహస్యాన్ని వర్ణిస్తూ ఉండేవారు.

విష్ణుభగవానుడు సర్వేశ్వరుడు, నియంత, పురుషుడు, విరాట్టు మొదలైన అనేక వామాలతో ప్రసిద్ధుడు, సర్వవ్యాపకుడు. లోకంలో బ్రహ్మవేత్తలకు తెలిసిన ఆ శార్ఙ్గధన్వని చరిత్రలు, పురాణవేత్తలు నిరూపించినవి - అన్నీ నేను నీకు వినిపిస్తాను. ఆ పురుషోత్తముడు సర్వభూతములకు ఆత్మ, అతడు తన సంకల్పం ద్వారా ఆకాశం, వాయువు, అగ్ని, జలం, పృథివి - ఈ పంచభూతాలను నిర్మించాడు. సర్వభూతేశ్వరుడయిన ఆ విష్ణుభగవానుడు పృథ్విని సృష్టించి, నీటిలో శయనించాడు. సంపూర్ణతేజోసంపన్నుడై అతడు సర్వప్రాణులకు ఆగ్రజుడైన సంకర్షణ భగవానుని పుట్టించాడు. ఈ సంకర్షణభగవానుడే ప్రాణులందరికీ ఆదారుడై, భూతభవిష్యత్తులలోని ప్రాణులందరినీ ధరిస్తూ ఉంటాడు.

అనంతరం అతని నాభినుండి సూర్యసమాన తేజస్సుతో ఒక కమలం వ్యక్తమయింది. దానినుండి సర్వప్రాణులకు పితామహుడైన బ్రహ్మదేవుడు ఉత్పన్నమయ్యాడు. బ్రహ్మదేవుని శరీరకాంతితో దిక్కులన్నీ చేదీప్యమానమయ్యాయి. అప్పుడు అంధకారం నుండి మొట్టమొదటి దైత్యుడు మధువు జన్మించాడు. విష్ణుభగవానుడు బ్రహ్మకు మేలు చేయాలని ఉగ్రకర్ముడైన ఆ అసురుని వధించాడు. అతనిని వధించినందుకే సమస్త చేవతలు, దానవులు, మనుష్యులు అతనిని “మధుసూదనుడు” అంటున్నారు. అనంతరం బ్రహ్మదేవుడు మరీచి, అత్రి, అంగిరుడు, పులస్తుడు, పులహుడు, క్రితువు, దక్షుడు - అనే ఏడుగురు మానసపుత్రులను పుట్టించాడు. వీరందరిలోకి పెద్దవాడైన మరీచి మనసునుండే కశ్యపుని పుట్టించాడు. కశ్యపమహర్షి మహాతేజశ్శాలి, బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడు. బ్రహ్మ మరీచి కంటే కూడా పెద్దవాడైన దక్షుని తన బొటన వ్రేలినుండి పుట్టించాడు. అతడు ‘ప్రజాపతి’ పదవి యందు ప్రతిష్ఠితుడయ్యాడు. దక్షప్రజాపతికి మొదట పదముగ్గురు కన్యలు కలిగారు. వారిలో ‘దితి’ అందరికంటే పెద్దది. సర్వధర్మాలను విశేషంగా తెలిసినవాడు, పరమయశస్వి అయిన మరీచినందనుడు కశ్యపుడు ఆ కన్యలందరికీ భర్త అయ్యాడు. అనంతరం దక్షుడు ఇంకొక పదిమంది కూతుళ్లను కన్నాడు. వారిని ధర్మునికిచ్చి వివాహం చేశాడు. ధర్మునికి ఆ కన్యలవలన వసువులు, రుద్రులు, విశ్వేదేవులు, సాధ్యులు, మరుద్గణం - జన్మించారు.

దక్షప్రజాపతికి వీరందరికంటే చిన్నవారైన ఇంకొక ఇరవైఏడుమంది కన్యలు ఉన్నారు. వారందరికీ మహాభాగుడైన

చంద్రుడు పతి. కశ్యపునికి ఆయా బార్యులవలన గంధర్వులు, అశ్వులు, పక్షులు, గోవులు, కింపురుషులు, మత్స్యములు, ఉద్భిజములు, వనస్పతులు మొదలైనవి కలిగాయి. అదితి వలన దేవతలలో శ్రేష్ఠులు మహాబలవంతులు అయిన ఆదిత్యులు జన్మించారు. వారిలోనే విష్ణువు వామనరూపుడై జన్మించాడు. వారి పరాక్రమంతో దేవతల సంపద వృద్ధి పొందింది. దానవులకు, దైత్యులకు పరాభవం కలిగింది. విప్రచిత్తి మొదలైన దానవులు దనువు యొక్క పుత్రులు, దితి వలన మహాబలులైన దైత్యులు పుట్టారు.

ఆపై భగవానుడు దినాలు, రాత్రులు, ఋతువులు, పూర్వాహ్లాం, అపరాహ్లాం - మొదలైన భేదాలతో కాలాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు. తన సంకల్పంతోనే మేఘాలు, స్థావరజంగమాలు, సంపూర్ణ పదార్థాలతో సహితంగా సృష్టించాడు. అనంతరం అతడు తన ముఖంనుండి వందలకొద్దీ బ్రాహ్మణులను సృజించాడు. భుజాలనుండి వందల క్షత్రియులను, ఊరువులనుండి వందల వైశ్యులను, చరణాలనుండి వందలకొద్దీ శూద్రులను సృష్టించాడు. ఈ రీతిగా నాలుగు వర్ణాలవారిని సృష్టించి, అందరికీ బ్రహ్మదేవుడిని అధ్యక్షునిగా చేశాడు. మహాతేజశ్శాలి అయిన బ్రహ్మదేవుడు వేదవిద్యకు విదాత అయ్యాడు. అనంతరం అతడు భూతమాతృగణాద్యక్షుడయిన విరూపాక్షుని, పాపాత్ములను దండించే పితృరాజు యముని, ధనాధ్యక్షుడైన కుబేరుని, జలచరాలకు అధిపతి అయిన వరుణుని సృష్టించాడు. ఈ దేవతలకందరికీ అధ్యక్షునిగా ఇంద్రుని నియమించాడు.

ఆ సమయంలో మనుష్యులకు యమరాజు అంటే భయంలేదు. వారు ఎంతకాలం జీవించాలనుకొంటే అంతకాలం జీవించగలిగేవారు. సంతానోత్పత్తికి కూడా వారు మైథునధర్మంలో ప్రవృత్తులు కావలసిన అవసరం ఉండేదికాదు. సంకల్పమాత్రంచేతనే వారు సంతానాన్ని ఉత్పత్తి చేయగలిగేవారు. ఆ తరువాత త్రేతాయుగం వచ్చాక కూడా మైథునధర్మం ప్రచారం కాలేదు. అప్పుడు స్పర్శ మాత్రం చేతనే సంతానం ఉత్పత్తి అయ్యేది. ద్వాపరయుగంలో మైథునంద్వారా సంతానం కలగడం మొదలయింది. కలియుగంలో అందరూ దంపతులుగా ఉంటున్నారు.

రాజా! ఈ రీతిగా ఈ జగత్తు అంతా క్షష్ణభగవానుని వలననే ఉత్పన్నమయింది. ఈ విషయాన్ని అన్నిలోకాల వృత్తాంతాలు తెలిసిన దేవర్షి వారదుడే చెప్పాడు. అతడు కూడా శ్రీకృష్ణుని నిత్యత్వాన్ని యధార్థరూపంగా స్వీకరించాడు.

ఈ రీతిగా సత్యపరాక్రముడు కమలలోచనుడు అయిన క్షష్ణభగవానుడు సాదారణ మానవుడు కాదు, అతని మహిమ అచింత్యము.

యుధిష్ఠిరమహారాజు - “పితామహా! శ్రీకృష్ణభగవానుడు అవ్యయుడు, సర్వేశ్వరుడు, మీరు ఈతని ప్రభావాన్ని, పూర్వకర్మలను సంపూర్ణంగా వివరించండి. వాటిని వినాలని నాకు చాలా కోరికగా ఉంది. అతడు జగత్ప్రభువు అయివా తిర్యగ్యోనిలో ఎందుకు జన్మించవలసి వచ్చింది? అదంతా దయచేసి వాకు చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! ఒకసారి నేను వేటాడుతూ మార్కండేయమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్లాను. అక్కడ నాకు వేలమంది మునులు ఉండడం కనిపించింది. మునులు మధువర్కం ఇచ్చి నన్ను చాలా గౌరవించారు. నేను కూడా వారి స్వాగతసత్కారాలను స్వీకరించి అభినందించాను. ఆపై కశ్యపమహర్షి నాకు ఈ మనోహరమైన కథను చెప్పాడు. నీవు దీనిని ఏకాగ్రచిత్తుడవై విను.

పూర్వకాలంలో నరకాసురుడు మొదలైన వేలమంది దానవులు క్రోధలోభాలకు వశీభూతులై బలమదంతో మత్తెక్కి ఉన్నారు. వారి ఇతర అనుచరులు కూడా అనేకులు యుద్ధానికి ఆతురులై ఉన్నారు. వారికి సమృద్ధమైన దేవతల వైభవం సహింపరానిదిగా అనిపించింది. వారి ఉపద్రవం ఎంత పెచ్చుమీరిందంటే దేవతలు, దేవర్షిగణం ఆ ఇబ్బందులు తట్టుకోలేక అక్కడక్కడా దాగుకోసాగారు. భయంకరాకారులైన మహాబలంతులైన దానవులు వ్యాపించి భూమి మిక్కిలి వ్యాకుల పాటు చెందడం దేవతలు గమనించారు. భూమికి భారం మిక్కిలి పెరిగిపోయింది. శాంతి నశించిపోయింది. ఆమె దుఃఖభారంతో అణిగిపోసాగింది. ఇది చూచి వారికి మహాక్షోభ కలిగింది. వారు బ్రహ్మదేవునితో - “బ్రహ్మదేవా! దానవుల ఉపద్రవం పెచ్చుమీరింది. మేము ఈ అత్యాచారాలను ఎలా సహించాలి?” అని మొరపెట్టుకొన్నారు.

అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు - “దేవతలారా! నేను ముందుగానే ఈ విపత్తిని దూరంచేసే ఉపాయాన్ని ఏర్పరచిఉంచాను. ఇప్పుడు దానవులు వరం పొంది బలదర్పాలతో మత్తెక్కి ఉన్నారు. వారికి అవ్యక్త స్వరూపుడయిన విష్ణుభగవానుని భయంకూడా లేదు. చూడండి ఇప్పుడు అతడు వరాహరూపాన్ని దరించి ఉన్నాడు. అతనిని లొంగదీసుకోవడం దేవతలకు కూడా కష్టమే. ఈ భూమికి అడుగున దానవులు వేలసంఖ్యలో ఉంటున్నారు. వరాహభగవానుడు అక్కడికే వెళ్లి వారందరినీ

సంహరిస్తాడు." అని చెప్పాడు. బ్రహ్మచేవుడు చెప్పినమాటలు విని దేవతలకందరకూ అనందం కలిగింది.

అప్పుడు మహాతేజస్వి అయిన విష్ణుభగవానుడు వరాహరూపం ధరించి మహావేగంగా భూమికి అట్టడుగున ఉన్న దానవుల వద్దకు వెళ్లి, వారిని భయకంపితులను చేస్తూ మహాభయంకరంగా గర్జించాడు. అతని గంభీరగర్జనకు లోకం ప్రతిధ్వనించింది. అక్కడున్న ఇంద్రాదిదేవతలు కూడా కంగారు పడ్డారు. లోకమంతా నిశ్శబ్దమయిపోయింది. స్థావరజంగమాలు భయంతో బిగుసుకుపోయాయి. ఆ భీషణనాదానికి మూర్ఛితులై అనేక దానవులు ప్రాణాలు కోల్పోయి నేలకూలారు. భగవానుడు రసాతలానికి వెళ్లి ఆ దేవతలను అయిదు ముఖాలతో, మేదస్సు, ఎముకలు అన్నిటినీ తన డెక్కలతో నలిపివేశాడు.

అప్పుడు దేవతలందరూ కలిసి బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్లి అతనిని - "దేవా! ఈ శబ్దం ఎలా వస్తోంది? దీని రహస్యమేమిటో మాకు తెలియడంలేదు. ఈ లోకాన్ని అంతటినీ విహ్వలం చేసిన అతడెవరు? ఎవరిది ఆ శబ్దం? అతని తేజస్సుకు దేవతలు, దానవులు అందరూ మోహముగ్ధులవలె అయిపోయారు." అని అడిగారు. ఇంతలో వరాహభగవానుడు పైకి వచ్చాడు. ఋషులు అతనిని స్తుతించసాగారు. అతనిని చూసి బ్రహ్మదేవుడు - "దేవతలారా! జాగరూకులు కండి. ఇతడు విష్ణులనన్నిటినీ నశింపచేసే విష్ణుభగవానుడు. ఇతడు సర్వభూతాత్మకుడు, వారికి రక్షకుడు, ప్రభువు, మహాయోగి. ఆత్మలకు ఆత్మ. చూడండి. ఈ మహాబలుడు, విశాలకాయుడు, వరాహరూపంతో సమస్త దైత్యరాజులను సంహరించి ఇక్కడకు వేంచేస్తున్నాడు. ఇతడు చేసిన ఈ అద్భుతకార్యం, మీరందరూ కలిసి కూడా చేయలేరు. మీరు ఏరకంగానూ భాధగాని, భయంగాని, శోకంగాని పొందనక్కరలేదు. ఇతడే సర్వసృష్టికర్త, పాలకుడు, సంహారకర్త, లోకాలనన్నిటినీ ఉద్ధరిస్తూ ఇతడే ఈ మహాశబ్దాన్ని చేశాడు. కమలనయనుడైన ఈ భగవానుడే సర్వలోకాలకు వంద్యుడు, అవ్యయుడు, సర్వప్రాణులకు ఆధికారణుడు, నియామకుడు ఇతడే." అని చెప్పాడు.

గురుశిష్యసంవాదరూపములో యోగ -

పదాచార విరూపణము.

యుదిష్ఠిరమహారాజు - "తాతగారూ! ఇక ఇప్పుడు మీరు మోక్షానికి ప్రదాన కారణమయిన యోగం యొక్క వాస్తవిక రూపాన్ని చెప్పండి. అది వినాలని నాకు చాలా కుతూహలంగా ఉంది." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! ఈ విషయంలో గురు శిష్య సంవాదరూపమైన ఈ ప్రాచీనకథ ప్రసిద్ధంగా ఉంది. ఒకప్పుడు బ్రహ్మనిష్ఠుడైన ఆచార్యుడు ఒకడు ఉండేవాడు. అతడు గొప్ప తేజస్వి, మహాత్ముడు, సత్యనిష్ఠుడు, జితేంద్రియుడు. అతని వద్దకు బుద్ధిమంతుడు, శుభకాముకుడు, సమాహితచిత్తుడు అయిన ఒక శిష్యుడు వచ్చాడు. అతడు అతని పాదాలు స్పృశించి, చేతులు జోడించి - "దేవా! మీరు, నా సేవకు ప్రసన్నులయితే వా మనసులో ఉన్న ఈ పెద్ద గొప్ప సంచేహాన్ని దయచేసి దూరంచేయండి. స్వామీ! మీరు నేను ఈ లోకంలోకి ఎక్కడి నుండి రావడం జరిగింది? ప్రాణులన్నిటికీ ఉపాదాన కారణం సమానమే అని నేను గ్రహించాను. అయినప్పటికీ వారిలో కొందరికి వృద్ధి, కొందరికి క్షయం ఎందుకు కలుగుతోంది? వైదిక స్మార్తాలలోను, లోకంలోను ఉన్న వర్ణాశ్రమధర్మసంబంధమైన ప్రసిద్ధవాక్యాలు ఏ రకంగా సమన్వయం అవుతాయి? దేవా! ఈ విషయాలన్నీ దయచేసి స్పష్టంగా తెలియచేయండి." అని అడిగాడు.

గురువు చెప్పసాగాడు - "నాయనా! విను. నీవు చాలా బుద్ధిమంతుడవు. నీవు అడిగినది వేదాలలోని నిగూఢవిషయం. ఇదే అధ్యాత్మతత్త్వం. ఇదే సమస్త విద్యలు, శాస్త్రాలలోని సర్వస్వమూను. విశ్వాత్మ అయిన వేదానికి మూలకారణుడు, ఓంకారరూపుడు అయిన వాసుదేవుడు సత్య, జ్ఞాన, యజ్ఞ, తిత్తిక్ష, దమ, ఆర్జవస్వరూపుడు. వేదజ్ఞులు అతనినే పురుషుడు, సనాతనుడు, విష్ణువు అని కూడా అంటారు. అతడే జగదుత్పత్తి - ప్రళయ కారకుడు, అవ్యక్తుడు, సనాతనుడు అయిన బ్రహ్మకూడా. వృష్టిసంశోత్పన్నుడయిన ఈ శ్రీకృష్ణుడు కూడా అతడే. నేను చెప్పే అతని ఇతిహాసాన్ని విను. అతులిత తేజస్వి, దేవదేవుడు అయిన ఈ క్షుణ్ణభగవానుని మాహాత్మ్యం బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణుల వలన, క్షత్రియులు క్షత్రియుల వలన, వైశ్యులు వైశ్యుల వలన, శూద్రులు శూద్రుల వలన వివాలి. శ్రీకృష్ణునియొక్క కళ్యాణ కారకమైన చరితను వినడానికి నీవు అధికారివి. కమక సావదానంగా విను. శ్రీకృష్ణుడే ఆద్యంతములు లేని కాలచక్రము. అతని లోపలే ఈ ముల్లోకాలు చక్రంలా తిరుగుతున్నాయి. శ్రీకృష్ణునే అక్షరుడు, అవ్యక్తుడు, అమృతుడు, సనాతన పరబ్రహ్మ అని కూడా చెబుతారు. అవ్యయుడైన ఈ పరమాత్మయే పితరులను, దేవతలను, ఋషులను, యక్షులను, రాక్షసులను, నాగులను, అనురులను, మనుష్యాదులను సృష్టించాడు. అలాగే

కల్పాదియందు తన మాయలో మునిగిఉండి, ఇతడే వేదాలను, శాస్త్రాలను సనాతన లోకధర్మాలను అభివ్యక్తం చేశాడు. ఋతువులు మారినప్పుడల్లా ఆయా ఋతుచిహ్నాలు కనిపించినట్లుగా ప్రతియుగంలోనూ తదనురూపమైన భావాలు అభివ్యక్తమవుతూ ఉంటాయి. కాలక్రమంలో ఆ యుగాదిలో ఎప్పుడు ఏయే వస్తువులు భాసిస్తాయో, అప్పుడు లోకయాత్రద్వారా ఆయా ప్రకారంగా జ్ఞానం ఉత్పన్నమవుతూ ఉంటుంది. కల్పాంతమందు వేదాలు, ఇతిహాసాలు లుప్తమవుతాయి. సృష్ట్యారంభంలో స్వయంభువు అయిన భగవానుని ఆదేశంతో మహర్షులు తపస్సు ద్వారా తిరిగి వాటిని పొందుతారు. అప్పుడు స్వయంగా బ్రహ్మదేవునికి వేదాలు, బృహస్పతికి వేదాంగాలు, శుక్రాచార్యునికి నీతి శాస్త్రం, నారదునికి గాంధర్వవిద్య, భరద్వాజునికి ధనుర్విద్య గార్గ్యునికి దేవర్షుల చరిత్రలు, కృష్ణాత్రేయునికి చికిత్సాశాస్త్రం తెలుస్తాయి. అప్పుడే అనేక శాస్త్రజ్ఞులు న్యాయాది విభిన్న తంత్రాలను రచిస్తారు. వారు యుక్తి ద్వారా, శాస్త్రాల ద్వారా, ఆచరణ ద్వారా ఇచ్చిన ఉపదేశాన్నే నీవు పాటించాలి.

పరబ్రహ్మ అనాది, అందరికంటే వేరైనవాడు. అతనిని ఋషులు, దేవతలు కూడా తెలుసుకోలేరు. అతనిని జగత్పాలకుడైన నారాయణుడు ఒక్కడే ఎరుగును. ఋషులు, ముఖ్యులైన దేవతలు, అసురులు, ప్రాచీన రాజర్షులు నారాయణుని వలననే ఆ బ్రహ్మను తెలుసుకోవాలి. ఆ బ్రహ్మజ్ఞానం సమస్తదుఃఖాలకు పరమోషధం. ప్రకృతి పురుషునితో కలిసిఉండి, వివిధ పదార్థాలను రచిస్తున్నప్పుడు, దానినుండి కారణసహితమైన జగత్తు పుట్టింది. మొదట అవ్యక్త ప్రకృతినుండి బుద్ధి ఉత్పన్నమయింది. దాని నుండి అహంకారం, అహంకారంనుండి ఆకాశం, ఆకాశం నుండి వాయువు, దానినుండి తేజస్సు, తేజస్సు నుండి జలం, దానినుండి భూమి ఉత్పన్నమయ్యాయి. ఈ ఎనిమిది మూల ప్రకృతులు. జగత్తు అంతా వీటిలోనే ఇమిడి ఉంది. వీటినుండే ఐదు జ్ఞానేంద్రియాలు, ఐదు కర్మేంద్రియాలు, ఐదు ఇంద్రియ విషయాలు, ఒక మనస్సు - ఈ పదహారు వికారాలు కలుగుతున్నాయి. కన్ను, ముక్కు, చెవి, చర్మం, నాలుక - ఈ ఐదు జ్ఞానేంద్రియాలు, వాక్పాణిపాద పాయూపస్థలు - ఈ ఐదు కర్మేంద్రియాలు, శబ్ద స్పర్శరూపరసంగంధాలు - ఈ ఐదు విషయాలు. ఈ అన్నిటి యందు వ్యాప్తమై సర్వగతమైన చిత్తమే మనస్సు. మనస్సు సర్వరూపం. రసజ్ఞాన సమయంలో అది జీహ్వారూపం అవుతుంది. మాట్లాడేటప్పుడు

అదే వాక్కు అనబడుతుంది. ఈ రీతిగా భిన్న భిన్న ఇంద్రియాలతో కలిసి ఆయా రూపాలలో మనసే వ్యక్తమవుతుంది. మనసు సత్త్వగుణం యొక్క కార్యం అంటారు. సత్త్వం అవ్యక్తం యొక్క కార్యం. సర్వభూతాత్మకమైన అవ్యక్తంలోనే (మూలప్రకృతి) ఆత్మ ఉంటుందని బుద్ధిమంతుడు తెలుసుకోవాలి.

ఈ రీతిగా ఈ పదార్థాలన్నీ ప్రకృతి కంటే అతీతమై ఆ నిరంజన దేవునితో ఉంటూ సమస్త చరాచర జగత్తును నిర్వహిస్తున్నాయి. ఆ పరమాత్మ ఈ పదార్థాలన్నింటితో కూడి నవద్వారాలు గల ఈ పవిత్రనగరంలో వ్యాపించి, ఇందులో శయనిస్తున్నాడు. కనుకనే అతనిని “పురుషుడు” అంటున్నారు. ఆ పురుషుడు జరామరణరహితుడు, వ్యాపకుడు, సర్వజ్ఞత్వాది గుణములు కలవాడు, సూక్ష్ముడు, సమస్త భూతాలకు, గుణాలకు ఆశ్రయుడైనవాడు. కట్టెలో వ్యాపించిఉన్నాగాని అగ్ని కనిపించనట్లే, ఆత్మ శరీరంలో ఉన్నప్పటికీ కనిపించదు. ప్రయత్నపూర్వకంగా మథించినప్పుడు కాష్ఠంలో దాగిన అగ్ని వ్యక్తమైనట్లుగా యోగాభ్యాసం ద్వారా శరీరంలో ఉన్న ఆత్మ పాక్షాత్కరిస్తుంది. స్వప్నావస్థలో ఐదుజ్ఞానేంద్రియాలతో కూడిన జీవాత్మ ఈ శరీరాన్ని వదిలి ఇంకొక చోటికి వెళ్ళినట్లుగా మరణించాక కూడా అది ఇంకొక శరీరాన్ని గ్రహిస్తుంది. కర్మ ద్వారానే ఈ దేహానికి ఆటంకం కలుగుతుంది. కర్మతోనే ఇంకొక దేహం లభిస్తుంది. తాను చేసిన ప్రబల కర్మల ద్వారానే అది ఇంకొక శరీరంలోనికి తీసికొనిపోబడుతుంది.

రాజా! స్థావరజంగమాత్మకమైన వాలుగు రకాల ప్రాణులు అవ్యక్తంనుండి ఉత్పన్నమయ్యాయి, అవ్యక్తంలోనే కలిసిపోతాయి. మర్రిచిత్తనంలో అవ్యక్తరూపంతో మహాగొప్ప వ్యక్తం ఒదిగి ఉంటుంది. కాని వ్యక్తరూపంలోకి వచ్చేసరికి అది వ్యక్తమవుతుంది. అలాగే ఈ ప్రపంచం అంతా అవ్యక్తంనుండి పుట్టింది. లోహం అచేతనమైనప్పటికీ అయస్కాంతం వైపు అది ఆకర్షితమైనట్లుగా, శరీరం పుట్టిన తరువాత దాని స్వాభావికమైన సంస్కారము, అవిద్య, కామము, కర్మాది ఇతరగుణాలు దానివైపు ఆకర్షితమై వస్తాయి. ఆత్మ అన్నిటికంటే ముందు విధ్యమానమై ఉంది. అది నిత్యం, సర్వగతం, మనస్సుకు కారణం, ఉపలక్షణం కూడా. అజ్ఞానరూపమైన కర్మయే జగదుత్పత్తికి కారణంగా చెప్పబడింది. ఈ కారణాలతో కూడి జీవుడు కర్మసంగ్రహం చేస్తున్నాడు. కర్మల వలన వాసనలు, వాసనల వలన మళ్ళీ

కర్మలు కలుగుతూ ఉంటాయి. ఈ రీతిగా ఆద్యంతరహితమైన మహాసంపారచక్రం తిరుగుతూ ఉంటుంది. తెలివికలవాడు, తైలయుక్తమైన తిలలను గానుగ తిప్పినట్లుగా, ఈ జగత్తు అంతా ఆసక్తిగ్రస్తం కావడం వలన, అజ్ఞానజనితమైన భోగాలద్వారా కర్మచక్రంలో గానుగ అడబడుతోంది. జీవుడు అహంకారానికి వశుడై, తృప్తకారణంగా కర్మచేస్తున్నాడు. ఆ కర్మ ఆగామి కార్యకారణ సంయోగంలో హేతువుగా మారుతోంది. కాబట్టి వివేకి అయిన వాడు క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞుల యొక్క అంతరాన్ని గ్రహించాలి. ఈ దినాలలో తాదాత్మ్యం చెందేలా అభ్యాసం జరగడం వలన జీవునికి తన శుద్ధస్వరూపమే తెలియనంతగా అయిపోయింది.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! ఈ రీతిగా గురుదేవుడు శిష్యుని సందేహానికి సమాదానం ఇచ్చాడు. వేయించిన విత్తనం నుండి మొలక రావట్లుగా, జ్ఞానాగ్నిదగ్గమై, ఆవిద్యాదిక్లేశం తిరిగి ఆత్మను స్పృశించజాలదు. కర్మనిష్ఠుడైన పురుషునికి ప్రవృత్తి ధర్మమే మంచిదిగా అనిపించినట్లుగా, విజ్ఞాననిష్ఠునికి జ్ఞానాభ్యాసం కంటే మించి వేరే ఏ వస్తువు అనిపించదు. వేదం తెలిసినవారు, వేదోక్త కర్మలయందు శ్రద్ధ కలిగినవారు తక్కువమందే ఉంటారు. వైదిక కర్మల యొక్క ప్రయోజనం స్వర్గం లేదా మోక్షం. వీటిలో అదికమహత్త్యపూర్ణం అయినందువల్ల బుద్ధిమంతులు అందరూ ప్రశంసించిన నివృత్తి రూపమైన మోక్షమార్గాన్నే కోరుకొంటారు. సత్పురుషులు ఎప్పటినుండో ఈ మార్గాన్నే స్వీకరించారు. కనుక ఇదే మిక్కిలి దోషరహితమైనది. దేనిని అనుసరిస్తే మనిషి పరమగతిని పొందుతాడో ఆ బుద్ధి ఇది. కాని దేహాభిమానంగల మానవుడు ఈ మార్గంలో వెళ్లలేడు. అతడు క్రోధలోభాది అనేక రాజసతామస భావాలతో కూడి అజ్ఞానవశం వలన అనేక చిక్కులను కొనితెచ్చుకొంటాడు.

కాబట్టి దేహాభ్యాసంనుండి విడుదల పొందాలనుకొనేవాడు ఏరకమైన అనుకూల్యాలను ఆచరించకూడదు. అతడు తన కోసం నిష్కామకర్మద్వారా మోక్షద్వారాన్ని తెరుచుకోవాలి, స్వర్గాది పుణ్యలోకాల ప్రలోభంలో చిక్కుకోకూడదు. ఒకపారి ధర్మమార్గంలో అడుగుపెట్టి, తిరిగి లోభవశుడై కామక్రోధాల చక్రంలో పడిపోయి అధర్మం చేసే మనిషి తన కుటుంబసహితంగా నశించిపోతాడు. కళ్యాణకాముకుడైన వాడు రాగానికి అధీనుడై శబ్దాదివిషయాలను సేవించకూడదు. విషయాల కారణంగానే సత్త్వాది గుణాల సంసర్గంతో హర్షం, విషాదం, క్రోధం పుడుతూ ఉంటాయి. ఈ దేహం

పంచభూతాల వికార రూపమై, సత్త్వరజస్తమో గుణాలతో కూడి ఉంటుంది. ఇందులో ఒకదానిని స్తుతించవచ్చు. ఒకదానిని నిందించవచ్చు. శబ్దాది విషయాలలో కేవలం మూర్ఖులకే ఆసక్తి ఉంటుంది. అడవిలో నివసించే సన్యాసి రుచికరమైన ఆహారాన్ని కోరుకోక, శరీరయాత్ర కోసం రుచిహీనమైన ఎండిపోయిన భోజనాన్నే తిన్నట్లుగా సంసారి (గృహస్థుడు) కూడా పరిశ్రమలో నిమగ్నుడై రోగి ఔషధాన్ని సేవించినట్లుగా కేవలం శరీరనిర్వహణ కోసమే పరిమితంగా సాత్విక భోజనం చేయాలి. ఉదారచిత్తుడు సత్యము, శౌచము, సరళత, త్యాగము, తేజము, ఉత్సాహము, క్షమ, ధైర్యము, బుద్ధి, మనస్సు, తపస్సు - వీటి ప్రభావంతో సమస్త విషయాత్మిక భావాల మీద దృష్టి పెట్టి, శాంతిని కోరుకొని, ఇంద్రియాలను వశపరుచుకోవాలి. అలా కాక పోవడం వలననే జీవుడు అజ్ఞానవశుడై సత్త్వరజస్తమస్సులతో మోహితుడై నిరంతరం చక్రంలా తిరుగుతూనే ఉంటాడు. కనుక ఆలోచనా పరుడు అజ్ఞానజనితమైన దోషాలను భాగా పరీక్షించి, దాని వలన కలిగే దుఃఖాన్ని, అహంకారాన్ని వదిలివేయాలి.

రాజా! ఇప్పుడు వేను సత్త్వాదిగుణాల కార్యాలను చెబుతున్నాను. విను. ప్రసన్నత, హర్షం వలన కలిగిన ప్రీతి, అసందేహం, ధైర్యం, స్మృతి - ఇవి సత్త్వగుణకార్యాలు. కామం, క్రోధం, పాపసాటు, లోభం, మోహం, భయం, అలసట, విషాదం, శోకం, అప్రసన్నత, గర్వం, దర్పం, అనార్యత - ఇవి రజోగుణ తమోగుణాల కార్యాలు. ఈ దోషాల హెచ్చుతగ్గులను విచారించుకొని ఆపై వీటిలో ఏ దోషం నాలో ఎంతెంత ఉంది అనే సంగతిని పరీక్షించుకోవాలి. ఈ రీతిగా విచారిస్తూ ఈ అన్ని దోషాలనుండి తప్పించుకోవడానికి ప్రయత్నించాలి.

సమస్త దోషవివారణకు జ్ఞానవైరాగ్య

బ్రహ్మచర్యముల ఉపదేశము.

యుధిష్ఠిర మహారాజు - "తాతగారూ! మనిషి ఏ దోషాలను మనసునుండి తొలగించాలి? వేనిని బుద్ధితో శిథిలం చేయాలి? ఏ దోషాలు మాటిమాటికి కలుగుతూ ఉంటాయి? మోహవశం వలన ఏవి పలహీనములని అనిపిస్తాయి? బుద్ధిమంతుడు తన బుద్ధితో యుక్తి పూర్వకంగా ఏ దోషాల బలాబలాలను విచారించాలి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! మూలకారణమైన అజ్ఞానంతో పాటుగా తన దోషాలు నశించాక మానవుడు విశుద్ధ చిత్తుడై సంపారాన్నుండి ముక్తుడవుతాడు. ఆకురాయి

పదును ఇనుపసంకెలను నరికి నాశనం చేసినట్లుగా ధ్యానసంస్కృతమైన బుద్ధి తమోగుణజనితమైన దోషాలను నశింపచేసి నాటితో పాటు తాను కూడా శాంతిస్తుంది. రజోగుణం, తమోగుణం, కామమోహరహితమైన శుద్ధసత్త్వం - ఈ మూడు గుణాలే దేహానికి మూల కారణం అయినప్పటికీ ఆత్మవంతుడైన మనిషికి బ్రహ్మప్రాప్తికి సాధనం సత్త్వగుణమే. కాబట్టి సంయమశీలుడైనవాడు రజోగుణ తమోగుణాలకు దూరంగా ఉండాలి. ఈ రెండింటినీ విడిచిపెట్టిన తరువాత బుద్ధి నిర్మలం అవుతుంది. మనిషి రజోగుణానికి అధీనుడైనపుడు రకరకాల అధర్మకార్యాలు చేస్తాడు. దాని వలన ధైర్యం కలుగుతుంది. అతడు ధనంతో భోగాలను సేవిస్తాడు. తమోగుణానికి అధీనుడైనపుడు అతడు లోభక్రోధ జనిత కర్మలలో చిక్కుకొంటాడు. హింసయందు అతనికి విశేషానురాగం ఉంటుంది. ప్రతిక్షణం నిద్రాలప్యాలతో ఆవరింపబడి ఉంటాడు. సత్త్వగుణాన్ని ఆశ్రయించినవాడు శుద్ధసాత్త్వికభావాలనే దర్శిస్తాడు. అతడు చాలా నిర్మలుడు కాంతిమంతుడు అవుతాడు. అతనిలో శ్రద్ధ, విద్య ప్రదానంగా ఉంటాయి.

రాజా! రజోగుణం వలన, తమోగుణం వలన మోహం పుడుతుంది. దానివలన క్రోధలోభ భయదర్పాలు ఉత్పన్నమవుతాయి. ఇవన్నీ నశిస్తేనే మనిషి శుద్ధుడవుతాడు. అలా శుద్ధచిత్తుడు అయినవాడే అక్షయుడు, అవ్యయుడు, సర్వవ్యాపకుడు, అవ్యక్తుడు అయిన ఆ పరమాత్మ సాక్షాత్కారం పొందగలడు. అతని మాయ ఆవరించడం వలననే మనుష్యుల జ్ఞానం, వివేకం నశిస్తున్నాయి. వారు అజ్ఞానానికి, మోహానికి అధీనులై క్రోధం యొక్క గుప్పిటిలో చిక్కుకొంటున్నారు. క్రోధంతో కామం పుడుతోంది. ఆపై లోభం, మోహం, మానం, దర్పం, అహంకారం కన్నులు తెరుస్తున్నాయి. అహంకారంతో కర్మప్రవృత్తి కలుగుతోంది. ఈ రీతిగా కర్మ చేయడంతో జననమరణాలకు నిమిత్తం కూడా ఏర్పడుతోంది. జన్మించేవాడు శుక్రశోణితాల సంయోగం జరిగాక, మలమూత్రాలతో నిండి, రక్తంతో చితచితలాదే గర్భస్థానంలో ఉండవలసిన అగత్యం ఏర్పడుతుంది. కనుక తృష్ణాహతుడై కామక్రోధాదులచే బందితుడైనవాడు నానిని తప్పించుకోవాలనుకొంటే, స్త్రీ పాంగత్యానికి దూరంగా ఉండడానికి ప్రయత్నించాలి. ఎందుకంటే స్త్రీలు భయంకరమైన కృత్యలవంటినారు. నారు అజ్ఞానులను మోహంలో పడవేస్తారు. స్త్రీ యొక్క రజస్సు, అతని వీర్యం వలననే ఆమె నుండి సంతానం ఉద్భవిస్తుంది.

తన శరీరంనుండి పుట్టిన పేలను మనిషి ఎలా ఏరిపారవేస్తాడో, అలాగే తనది కాకపోయినా తనవారుగా చెప్పుకొనే ఈ పుత్రాదులను కూడా వదిలి వేయాలి. స్వేదం కారణంగా స్వతస్సిద్ధంగానే దేహంనుండి పేలు పుడుతున్నాయి. కర్మవశమయిన వీర్యం ద్వారా పుత్రులు పుడుతున్నారు. కాబట్టి బుద్ధిమంతులు రెండింటినీ ఉపేక్షించాలి. దుఃఖం అనేది శరీరం కలగడం చేతనే ప్రాప్తిస్తోందనడం నిశ్చయమే గాని దాని మీద అభిమానం పెంచుకోవడం వలన అది వృద్ధి చెందుతుందని గుర్తించాలి. అభిమానం వదిలిపెడితే దుఃఖం అంతరిస్తుంది. దుఃఖం దూరం అయితే ముక్తుడవుతాడు.

రాజా! ఇక నేను శాస్త్ర దృష్టితో మోక్షోపాయాన్ని చెపుతున్నాను. తత్వాన్ని అభ్యసించినవాడు పరమగతిని పొందుతాడు. ప్రాణులన్నిటిలో మనిషి శ్రేష్ఠుడు. మనుష్యులలో ద్విజుడు, ద్విజులలో వేదాలు తెలిసినవాడు శ్రేష్ఠుడు. వేదజ్ఞుడైన బ్రాహ్మణుడు సర్వభూతాత్ముడు, సర్వజ్ఞుడు, సమదర్శి అవుతాడు. అతనికి పరమార్థతత్త్వం పూర్తిగా దృఢపదుతుంది. ఒంటరిగా పయనించే అందుడు మార్గంలో రకరకాల దుఃఖాలు పొందినట్లుగా, జ్ఞానహీనుడు కూడా సంసారంలో అనేక దుఃఖాలు సంహించవలసి ఉంటుంది. కనుక జ్ఞానియే అందరికంటే మిన్న.

మనోవాక్కాయముల పవిత్రత, క్షమ, సత్యం, ధైర్యం, స్మృతి - ఈ ఉత్తమగుణాలన్నీ తరచుగా అన్ని ధర్మాల వారిలోను కనబడతాయి. కాని బ్రహ్మచర్యం బ్రహ్మస్వరూపంగానే శాస్త్రాలలో పరిగణింపబడింది. ఇది అన్ని ధర్మాలలోను ఉత్తమమైనది. దీనివలన మనిషి పరమగతిని పొందగలుగుతాడు. ఈ వ్రతాన్ని చక్కగా అనుష్ఠించినవాడు బ్రహ్మలోకాన్ని పొందుతాడు. మధ్యమంగా సాదించినవాడు స్వర్గాన్ని పొందుతాడు. కనిష్ఠుడు విద్వాంసుడై బ్రాహ్మణునిగా జన్మిస్తాడు. బ్రహ్మచర్యం కష్టమైన వ్రతం. దానికి ఉపాయం విను. రజోగుణం పెరుగుతోంటే బ్రాహ్మణుడు దానిని ఆరికట్టాలి. స్త్రీ గురించిన మాటలు వినకూడదు. వారిని వివస్త్రులుగా చూడకూడదు. ఎందుకంటే వారిమీద ఏ రీతిగా ధృష్టిపడినా, దుర్బలచిత్తులకు కామవికారం కలుగుతుంది. కామవికారం కలిగితే బ్రహ్మచారి కృచ్ఛ్రవ్రతం చేయాలి. స్వప్నంలో వీర్యస్థలనం అయితే వీటిలో మునిగి మూడుపార్లు అఘమర్షణ మంత్రం జపించాలి. వివేకి ఈ రీతిగా నిగ్రహించుకొని, వివేకంతో కూడిన చిత్తంతో తన అంతఃకరణంలో ఉన్న కామవికారాన్ని నశింపచేసుకోవాలి.

హృదయంలో 'మనోహా' (మనశ్శాంచల్యం కలిగిందేది) అనే ఒక నాడి ఉంటుంది. సంకల్ప మాత్రం చేతనే అది శరీరమంతటినుండీ వీర్యాన్ని లాగివేసి బయటికి వెట్టివేస్తుంది. పాలను చిలికితే నేయి వేరు అయినట్లుగా సంకల్పమధనం చేత శరీరంలోని వీర్యం వేరైపోతుంది. స్వప్నంలో నాస్తవానికి స్త్రీ లేనప్పటికీ సంకల్పం చేతనే మనోహానాడి వీర్యాన్ని బయటికి సంపుతోంది.

వీర్యం వలననే వర్ణసాంకర్యం కలుగుతోందని గ్రహించిననాడు విరక్తుడై, దోషరహితుడవుతాడు. అతనికి తిరిగి దేహప్రాప్తి లేదు. అతడు శరీరయాత్రకోసమే కర్మలు చేస్తూ ఉంటాడు. మానసికంగా నిర్వికల్పావస్థలో ఉంటాడు. ప్రాణాలను సుషుమ్నామార్గంలో తీసికొనివెళ్లి చివరికి మోక్షం పొందుతాడు. మనసే విశ్వరూపంగా ఉందని ఎరుకగలిగిన మహాత్ములకు మనసు ప్రణవోపాసనతో పరిశుద్ధమై ప్రకాశవంతమై నిర్మలంగా ఉంటుంది. కనుక మనసును వశపరదుకోవడానికి మనిషి నిష్కామకర్మచేయాలి. అందువల్ల అతడు రజస్తమోగుణాలను విడిచి కోరిన గతి పొందుతాడు.

ముక్తి కొరకు ప్రయత్నించవలెవను ఉనదేశము.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - యుధిష్ఠిరా! విషయభోగాలలో ఆసక్తులైనవారు ఎప్పుడూ దుఃఖాలు అనుభవిస్తూనే ఉంటారు. అందులో ఆసక్తులు కాని మహాత్ములు మాత్రమే పరమగతిని పొందుతారు. ఈ జగత్తు జన్మజరామరణములనే దుఃఖాలతోను, రకరకాల రోగాలతోను, మానసిక బాధలతోను నిండిఉంది. ఇది తెలుసుకొని బుద్ధిమంతుడు మోక్షంకోసమే ప్రయత్నించాలి. త్రికరణ శుద్ధుడై అహంకారాన్ని విడిచిపెట్టాలి. శాంతచిత్తుడు, జ్ఞానవంతుడు, నిష్కాముడు అయి భిక్షావృత్తితో జీవనం గడుపుకొంటూ సుఖంగా సంచరించాలి. జీవుల మీద దయచూపడం ద్వారా కూడా మనసులో ఆసక్తి పుడుతుంది. ఇలా ఆలోచించుకొని, దయ, మమతలను కూడా ఉపేక్షించాలి. ప్రపంచం అంతా తమ తమ కర్మల ఫలాలనే అనుభవిస్తోందని గ్రహించి సంతోషంగా ఉండాలి. శుభమైనా అశుభమైనా ఏకర్మ చేసినా మనిషి దాని ఫలాన్ని తానే అనుభవించాలి. కాబట్టి బుద్ధి, కర్మల ద్వారా సదా శుభకర్మలనే చేయాలి. ఏ జీవినీ హింసించకూడదు. సత్యమే పలకాలి. ప్రాణులందరిపట్ల సరళంగా ఉండాలి, క్షమించాలి, మోహంనుండి తప్పించుకోవాలి. - ఈ గుణాలు ఉన్ననాడే సుఖిస్తాడు.

ఈ అహింసాదులన్నీ ప్రాణులందరికీ సుఖాన్ని కలిగిస్తాయి.

దుఃఖంనుండి విముక్తి కలిగిస్తాయి. ఈ పరమదర్మాన్ని తెలుసుకొన్ననాడే సర్వజ్ఞుడు, అతడే సుఖంగా ఉంటాడు. కనుక బుద్ధిద్వారా మనసును ఏకాగ్రం చేసి ఏ ప్రాణిపట్లమారాగద్వేషాలు ఉంచుకోకూడదు. ఎవరికీ అహితం తలపెట్టకూడదు. దుర్లభవస్తువులను కోరుకోకూడదు. నశ్వర వస్తువుల విషయమై భాదపడకూడదు. పలితం లభించేలా ప్రయత్నించి మనసును జ్ఞానసాధనాలో (శ్రవణమననాదులలో) లగ్నం చేయాలి. వేదాంత నాక్యాలను వినడం వలన, గట్టి ప్రయత్నం చేతను ఉత్తమ జ్ఞానం ప్రాప్తిస్తుంది. దర్మసూక్ష్మాలను దర్శించాలనుకొనేవాడు, సత్యమే మాట్లాడాలి అనుకొనేవాడు - సత్యంతోపాటుగా హింస, పరనింద, కపటం, కటుత్వం, క్రూరత్వం, చాడీకోరుతనం మొదలైనవి లేకుండా ఉండాలని గ్రహించాలి. ఈ విధంగానే మాట్లాడాలి. ప్రపంచవ్యవహారం అంతా వాక్కుకే అధీనమై ఉంది. కనుక చక్కగా మాట్లాడాలి. వైరాగ్యం కలిగితే బుద్ధితో మనసును అదుపులో పెట్టుకొని తానుచేసిన దుష్కర్మలను కూడా లోకులకు చెప్పాలి. (ఎందుకంటే వెల్లడి అయితే పాపాల పరిమాణం తగ్గుతుంది) రజోగుణ ప్రభావంతో, ఇంద్రియాలప్రేరణ వలన మనిషి సకామకర్మలలో ప్రవృత్తుడు అవుతున్నాడు. కనుక మనోనాక్యాయముల ద్వారా తనకు ధైర్యం కలిగే పనులు చేయాలి.

(పోలీసు వలన భయంతో పరిగెత్తే) దొంగ దొంగిలించిన సొత్తును బరువని దింపి విసిరివేస్తాడు. తనకు సుఖంగా ఉంటుందనే ఆశ కలిగిన వైపుకు అతిసులభంగా పరుగుపెడతాడు. అలాగే మనిషి రాజసిక, తామసిక కర్మలు విడిచి శుభగతిని పొందుతాడు. ఏరకంగానూ కూడబెట్టని వాడు, నిరీహుడు, ఏకాంతనాసి, అల్పాహారి, తపస్వి జితేంద్రియుడు స్థిరచిత్తంతో నిస్సందేహంగా పరబ్రహ్మను పొందుతాడు. అన్ని క్లేశాలను జ్ఞానాగ్ని చేత దగ్ధం చేసినవాడు, యోగానుష్ఠానాన్ని ప్రేమించేవాడు, మనసును అధీనంలో ఉంచుకొన్నవాడు కూడా నిస్సందేహంగా పరబ్రహ్మను పొందుతాడు. బుద్ధిమంతుడు, ధీరుడు బుద్ధిని తన వశంలో ఉంచుకోవాలి. ఆపై బుద్ధి ద్వారా మనసును, మనసుద్వారా విషయాసక్తములైన ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకోవాలి. మనసును, ఇంద్రియాలను తన అధీనంలో ఉంచుకొన్నప్పుడు, ఇంద్రియాలు ప్రసన్నంగా, ఈశ్వరాభిముఖం అవుతాయి. ఆపై నాటితో మనసు ఏకమైనపుడు అంతఃకరణంలో బ్రహ్మప్రకాశం వ్యాపిస్తుంది.

కాబట్టి యోగశాస్త్ర నియమాలను అనుసరించి ఆచరించాలి. యోగసాధన చేసేసమయంలో ఎలాగైనా సరే చిత్తవృత్తి స్థిరంగా ఉండాలి. దానిని పాటిస్తూ ఉండాలి. ధాన్యపుగింజలు, మినుములు, తెలకపిండి, ఆకుకూర, యవగింజ, పేలపిండి, వేళ్లు, దుంపలు, ఫలాలు - ఏవి భిక్షగా లభించినా, నాటితోనే జీవితం గడుపుకోనాలి. దేశకాలనియమాలను అనుసరించి సాత్త్వికాహారం భుజించాలి. సాధన ఆరంభం అయ్యాక మధ్యలో దానిని ఆపకూడదు. అగ్ని మెల్లమెల్లగా రాజుకొన్నట్లుగా జ్ఞాన సాధనలను మెల్ల మెల్లగా దీప్తం చేయాలి. అలా చేస్తే జ్ఞానం సూర్యునివలె ప్రకాశిస్తుంది. జ్ఞాని కాలాన్ని, జరామరణాలను జయించి అక్షరుడు, అవికారుడు, అమృతుడు, సనాతనుడు అయిన బ్రహ్మను పొందుతాడు.

నిష్కలంక బ్రహ్మచర్యవ్రతానుష్ఠానం చేయగోరిననాడు స్వప్నదోషాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని సర్వదా నిద్రను త్యజించాలి. ఎందుకంటే నిద్రలో రజోగుణ తమోగుణాలు ప్రాయికంగా జీవుని ఆవరించి ఉంటాయి. జ్ఞానాభ్యాసం, తత్త్వ విచారం చేయడంతో మెలకువగా ఉండే అలవాటు అవుతుంది. జ్ఞానం ప్రాప్తించిననాడు సదా జాగరూకుడయ్యే ఉంటాడు. ఇంద్రియాలు అలసిపోతే అంధరకు నిద్రవస్తుంది. కాని అప్పుడు (ఇంద్రియాలు లయం అయినప్పటికీ) కూడా మనసు మేలుకొనే ఉంటుంది. కనుకనే రకరకాల స్వప్నాలు కనిపిస్తూ ఉంటాయి. జాగ్రదవస్థలో కార్యకలాపాలలో కూరుకుపోయిన మనిషికి సంకల్పం కలగడం మనోరాజ్యవిభూతియే. అలాగే స్వప్నభావాలు కూడా మనసుతోనే సంబంధం కలిగి ఉన్నాయి. కోరికలయందు ఆసక్తి కలవాడు అసంఖ్యాకమైన జన్మలలోని వాసనలను స్వప్నంలో అనుభవిస్తూ ఉంటాడు. అతని మనసులో దాగి ఉన్న భావాలన్నీ అంతర్యామికి తెలుస్తాయి. పూర్వజన్మ కర్మలను అనుసరించి సత్త్వరజస్తమోగుణాలలో ఏదైనా ప్రాప్తించవచ్చు. అలా ప్రాప్తించినపుడు దానివలన మనసుపై ఎటువంటి ప్రభావం పడుతుందో, అటువంటి ఆకారమే సూక్ష్మభూతాల ప్రేరణ వలన స్వప్నంలో కూడా నిండిపోవడం ఈ మనసు ఆనందంగా గమనిస్తూ ఉంటుంది. ఆత్మ వలననే ఆకాశాది భూతాలన్నింటిలోకి మనసు చేరుతూ ఉంటుంది. దానికి ఎక్కడా ఆటంకం లేదు. కనుక ఆత్మను గూర్చి అవశ్యం తెలుసుకోవాలి. ఎందుకంటే ఆకాశాది దేవతలు అందరూ ఆత్మలోనే ఉన్నారు. తపస్సు వలన మనసులోని అజ్ఞానాంధకారం నశిస్తుంది. ఆపై సూర్యునిలా దానిలో జ్ఞానమయమైన ప్రకాశం న్యూపిస్తుంది. దేవతలు తపస్సును

ఆశ్రయించారు. అనురులు తపస్సుకు విఘ్నం కలిగించే దంభదర్పాది తమస్సును (అజ్ఞానాన్ని) స్వీకరించారు. కాని బ్రహ్మతత్త్వం గుణప్రదానులైన దేవతలకు అనురులకు కూడా రహస్యమైనదే. నారికి దీని ఉనికియే తెలియదు. ఎందుకంటే తత్త్వవేత్తలు దీనిని జ్ఞానస్వరూపమని చెబుతారు. సత్త్వరజస్తమోగుణాలు ఈ మూడే దేవతల, అనురుల గుణాలు. ఇందులో సత్త్వగుణం దేవతలది. మిగిలిన రెండూ అనురులవి. బ్రహ్మ ఈ గుణాలన్నింటికీ అతీతం, అక్షరం, అమృతం, స్వయంప్రకాశం, జ్ఞానస్వరూపం. శుద్ధాంతఃకరణులైన మహాత్ములే దానిని తెలుసుకోగలుగుతారు. నారు ఫరమగతిని పొందుతాడు. తత్త్వదర్శులైన మహాపురుషులే బ్రహ్మవిషయమై కొద్దిగా యుక్తియుక్తింగా చెప్పగలరు. లేదా మనసును, ఇంద్రియాలను విషయాలనుండి మళ్లించి, ఏకాగ్రచిత్తులు కావడం వలన కూడా ఆ అక్షరబ్రహ్మను తెలుసుకోవచ్చును.

పరమఋషి నారాయణుడు చెప్పినట్లుగా వ్యక్తావ్యక్తతత్త్వాలను ఎరుగని మానవునకు పరబ్రహ్మజ్ఞానం కలుగదు. వ్యక్తం (స్థూలజగత్తు) మరణించేది, అవ్యక్తం అమృతపదం. ప్రజాపతి బ్రహ్మదేవుడు ప్రవృత్తి రూపమయిన దర్మాన్ని ఉపదేశించాడు. కాని ప్రవృత్తి ధర్మాన్ని పాటించడం వలన సంసారంలో మరల జన్మించవలసి ఉంటుంది. కనుక అది పునరావృత్తి రూపం. నివృత్తి ధర్మం వలన ఫరమగతి ప్రాప్తిస్తుంది. కనుక అది మోక్షస్వరూపం. శుభాశుభకర్మలను ఎరిగిననారు, నివృత్తి పరాయణులు, సదా తత్త్వచింతనలో మునిగి ఉండేవారు మాత్రమే ఆ ఉత్తమగతిని పొందుతాడు.

విచారశీలుడు ఈ రీతిగా మొదట అవ్యక్తప్రకృతిని, పురుషుని (క్షేత్రజ్ఞుని) తెలుసుకోవాలి. తరువాత ఈ రెండింటిలో శ్రేష్ఠమైన పరమమహేశ్వర తత్త్వం యొక్క విశేషజ్ఞానాన్ని పొందాలి. ప్రకృతి త్రిగుణాత్మకం. సృష్టించడం దాని స్వభావం. క్షేత్రజ్ఞుని స్వరూపం దీనికి భిన్నమైనది. అది గుణరహితమైనది. ప్రకృతికార్యాలను వీక్షించేది. జీవుడు, ఈశ్వరుడు ఇద్దరూ వైతన్య స్వరూపులే. గుణాది లింగరహితులు అయిన కారణంగా వారు ఇంద్రియ గోచరులు కారు. ఇద్దరూ కూడా స్థూల పదార్థాల కంటే సర్వదా భిన్నులే. ప్రకృతి పురుషుల సంయోగంతో చరాచరజగత్తు పుడుతోంది. జీవుడు ఇంద్రియాల ద్వారా కర్మను ఆచరించడం వలన కర్తగా చెప్పబడుతున్నాడు.

దివ్యసంపదను అంటే బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని పొందగోరినవాడు తన మనసును శుద్ధంగా ఉంచుకోవాలి. శరీరంతో కఠిననియాలను పాటిస్తూ నిష్కామమైన తపస్సును అనుష్ఠించాలి. అంతరిక తపస్సును అనుష్ఠించాలి. అంతరిక తపస్సు చైతన్యమయమైన ప్రకాశంతో కూడి ఉంటుంది. అందులో ముల్లోకాలు వ్యాపించి ఉన్నాయి. సూర్యచంద్రులు కూడా తపస్సువలననే ఆకాశంలో ప్రకాశిస్తున్నారు. లోకంలో 'తపస్సు' అనే శబ్దం విశేషంగా ప్రసిద్ధి పొందింది. ప్రకాశం, జ్ఞానం, తపస్సుకు ఫలం. రజోగుణ తమోగుణాలను నశింపచేసే నిష్కామకర్మయే తపస్సు. బ్రహ్మచర్యం, అహింస శారీరకమైన తపస్సు. వాక్కు, మనస్సు అదుపులో ఉంచుకోవడం మానసికమైన తపస్సు అని చెబుతారు.

వైదిక విదులు తెలిసి, దాని ప్రకారం నడుచుకొనే ద్విజాతుల అన్నాన్ని గ్రహించడం ఉత్తమంగా ఎంచబడుతోంది. ఈ అన్నాన్ని నియమపూర్వకంగా తినడం వలన రజోగుణం వలన కలిగే పాపాలు శాంతిస్తాయి. పాదకుల ఇంద్రియాలు విషయాలనుండి విముఖం అవుతాయి. కాబట్టి ప్రాణరక్షణకు ఎంత అన్నం అవసరమో భిక్షగా అంతే అన్నం స్వీకరించాలి. యోగయుక్తమయిన మనసు ద్వారా ఈ రీతిగా పొందే జ్ఞానాన్ని జీవితాంతం వరకు పూర్తి శక్తిని ఉపయోగించి మెల్లమెల్లగా పొందుతూనే ఉండాలి. ధైర్యాన్ని కోల్పోకూడదు.

కొంతమంది యోగులు ఆసనదార్ధ్యం వలన శరీరంలో ఉన్న బుద్ధి ద్వారా మనసును విషయాలనుండి తొలగిస్తారు. ఇంద్రియగోళకాలతో, తమ సంబంధాన్ని విడిచివేసి, వాటికంటే సూక్ష్మమైన ప్రాణేంద్రియాలను తమతో అభిన్నమని భావిస్తారు. కొంత కొంతమంది శాస్త్రాలలో చెప్పబడిన క్రమంలో ఉత్తరోత్తరం సూక్ష్మమైన తత్వాలను తెలుసుకొంటూ, పరాకాష్ఠకు చేరుకొని, బుద్ధితో బ్రహ్మను అనుభవిస్తారు. కొంతమంది యోగం ద్వారా అంతఃకరణాన్ని పవిత్రం చేసుకొని, మహిమాస్థితుడైన పరబ్రహ్మను పొందుతారు. ఆ పరమపురుషుడు అవ్యక్తంకంటే శ్రేష్ఠుడు. అలాగే కొంత మంది ఆ పరమదేవుని చింతన చేస్తారు. అతడు మెరుపులాగా అకస్మాత్తుగా మెరిసే అక్షరుడని చెబుతారు. కొంతమంది తపస్సుతో తమ పాపాలను దగ్ధం చేసుకొని, అంతకాలంలో బ్రహ్మను పొందుతారు. ఈ మహాత్ములు అందరికీ ఉత్తమగతి ప్రాప్తిస్తుంది. మనసు జ్ఞానపాధనలో లగ్నమైననారు మర్త్యలోకబంధనాలనుండి విముక్తులవుతారు. రజోగుణ రహితులై, బ్రహ్మభూతులై పరమగతిని (మోక్షాన్ని)

పొందుతారు. వేదవిదులైన పండితులు ఈ రీతిగా బ్రహ్మప్రాప్తి కలిగించే ధర్మాలను వర్ణించారు. తమ తమ జ్ఞానాన్ని అనుసరించి ఉపాసనచేసే పాదకులందరికీ ఉత్తమగతి కలుగుతుంది. రాగాది దోషరహితులై దృఢమైన జ్ఞానం పొందినవారికి ముక్తి లభిస్తుంది. ఐశ్వర్య సమగ్రుడు, అజన్ముడు, దివ్యుడు, అవ్యక్తుడు అయిన విష్ణుభగవానుని శరణు పొందినవారు జ్ఞానానందంతో తృప్తులై నిష్కాములు అవుతారు. తమ అంతఃకరణాలలో శ్రీహరి ఉన్నాడని తెలుసుకొని అవ్యయస్వరూపులవుతారు. వారు తిరిగి ఈ సంపారంలోనికి రానవసరం లేదు. ప్రకృతి కార్యాలను, సనాతన పురుషుని చక్కగా గుర్తించిన వారు తృప్తారహితులై మోక్షాన్ని పొందుతారు. ప్రపంచానికి శరణునిచ్చే నారాయణ భగవానుడు జీవులను దయతలచడానికే అమృతమయమైన ఈ జ్ఞానాన్ని ప్రకాశింపచేశాడు.

పంచశిఖమహర్షి జనకమహారాజువకు ఉపదేశించుట.

యుదిష్ఠిరుడు - "పితామహా! మోక్షధర్మం తెలిసిన మిదిలా నరేషుడు జనకుడు మానవీయ భోగాలను పరిత్యజించి ఏరీతి ఆచరణ వలన మోక్షం పొందాడు?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా! నిను. మిథిలలో జనకవంశపురాజు జనదేవుడు రాజ్యం చేస్తున్నప్పటి సంగతి ఇది. జనదేవుడు ఎప్పుడూ బ్రహ్మప్రాప్తి గురించే ఆలోచించేవాడు. అతని కొలువులో నిరంతరం వందమంది ఆచార్యులు ఉండేవారు. వారు అతనికి భిన్న భిన్న ఆశ్రమధర్మాలు ఉపదేశిస్తూ ఉండేవారు. కపిల యొక్క పుత్రుడు మహాముని పంచశిఖుడు ఒకపారి భూప్రదక్షిణం చేసి వస్తూ మిదిలకు చేరుకొన్నాడు. అతడు సంన్యాసధర్మాలు తెలిసినవాడు, తత్త్వజ్ఞుని. అతనికి అన్ని సిద్ధాంతాలు తెలుసును. అతనికి మనసులో ఎలాంటి సందిగ్ధత లేదు. అతడు ఎల్లప్పుడూ నిర్వంద్వుడై సంచరిస్తూ ఉంటాడు. ఋషులలో అద్వితీయుడు. కోరిక అనేది అతనిని స్పృశింపనే లేదు. తన ఉపదేశంతో మనుష్యుల హృదయాలలో అత్యంత దుర్లభమైన సనాతనమైన సుఖాన్ని ప్రతిష్ఠించాలని అతడు అనుకొనేవాడు. పాంఖ్యపండితులు అతనిని పాక్షాత్తు ప్రజాపతి అయిన కపిలమహాముని స్వరూపమనే భావించేవారు. అతనిని చూస్తే పాంఖ్యశాస్త్ర ప్రవర్తకుడైన కపిలభగవానుడే స్వయంగా పంచశిఖుని రూపంలో వచ్చి లోకులను ఆశ్చర్యంలో ముంచెత్తుతున్నాడని అనిపించేది. ఆ మునిసత్తముడు ఆసురికి

ప్రథమ శిష్యుడు. దీర్ఘ జీవి. అతడు వేయి సంవత్సరాలపాటు మానసయజ్ఞాన్ని అనుష్ఠించాడు. కపిల అనే ఒక బ్రాహ్మణస్త్రీ ఉండేది. ఆమె తన పాలు ఇచ్చి పంచశిఖుని పోషించింది. ఆమె స్తన్యం పానం చేయడం వలన అతడు ఆమె పుత్రునిగా చెప్పబడుతున్నాడు. అందువల్ల అతని పేరు కాపిలేయుడు అయింది. అతనికి బ్రహ్మానిష్ఠమైన శుద్ధబుద్ధి కూడా ప్రాప్తించింది. పంచశిఖుని కపిలాపుత్రుడనడానికి ఇదీ జరిగినది. ధర్మజ్ఞుడైన పంచశిఖుడు ఉత్తమజ్ఞావాన్ని పొందాడు. జనకునికి వందమంది ఆచార్యుల మీద సమానంగా అనురాగం ఉందని తెలిసికొని అతడు అతని సభకు వచ్చాడు. అక్కడకు వెళ్లి అతడు యుక్త యుక్తంగా మాట్లాడి ఆ ఆచార్యులందరినీ మోహింపచేశాడు. అప్పుడు జనకమహారాజు కపిలానందనుడైన పంచశిఖుని జ్ఞానాన్ని చూపి, అతనివైపు ఆకర్షితుడయ్యాడు. తన వందమంది ఆచార్యులను విడిచిపెట్టి అతని వెనుక నడిచాడు. అప్పుడు మునివరుడైన పంచశిఖుడు రాజు ధర్మానుసారంగానే అడుగులు వేస్తున్నాడని గ్రహించి, అతనిని యోగ్యుడైన అధికారిగా తలచి, సాంఖ్యమతానుసారంగా మోక్షధర్మాన్ని ఉపదేశించాడు. మొదట అతడు పుట్టుకలోని బాధలను వివరించాడు. ఆపై కర్మలవలన కలిగే క్లेशాలను చెప్పాడు. అనంతరం బ్రహ్మలోకంవరకు ఉండే భోగాల క్షణభంగురత్వాన్ని, దుఃఖరూపత్వాన్ని ప్రతిపాదించి, అన్నిటినుండి విరక్తి పొందాలని ఉపదేశించాడు. అతడు - "ఏదో ఒక రోజున నశించిపోయే, ప్రాణాలకు ఏమాత్రం నిలకడ లేని, అనిత్యమైన శరీరానికి బంధువులతో బార్యాపుత్రాదులతో ఏమిలాభం? ఇది ఆలోచించి వీటిన్నీటిని క్షణకాలంలో వదిలివేసినవానికి, మరణించాక జన్మించవలసిన అవసరం లేదు. పృథివి, జలం, తేజస్సు, వాయువు, ఆకాశం ఇవి సదా ఈ శరీరాన్ని రక్షిస్తూ ఉన్నాయి. ఈ విషయం చక్కగా తెలిసినపిమ్మట దీనిపట్ల ఆసక్తి ఎలా ఉంటుంది? ఏదో ఒక రోజున మరణించవలసి వచ్చే ఈ శరీరానికి సుఖమెక్కడిది?" అని ఉపదేశించాడు. పంచశిఖుడు చేసిన ఈ ఉపదేశం భ్రమరహితం, వంచవారహితం, సర్వదా నిర్దోషం, ఆత్మజ్ఞానం కలిగించేది. దీనిని విన్న రాజునకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. అతడు మళ్ళీ ప్రశ్నించాలనుకొన్నాడు.

జనకుడు - "దేవా! జ్ఞానికి మరణానంతరం తిరిగి సంసారప్రాప్తి ఉంటుందా? ఉండదా? అప్పుడతనికి ఏ ప్రత్యేకమైన సంజ్ఞ లేకపోతే జ్ఞాన అజ్ఞానాల ఫలం మాత్రం ఏమి ఉంటుంది? అని అడిగాడు.

ఈ ప్రశ్నవిని జ్ఞాని, మహాత్ముడు అయిన పంచశిఖుడు - జనకమహారాజు బుద్ధిని అంధకారం ఆవరించిదని, అతనికి ఆత్మ నశిస్తుందనే భ్రమవంటిది కలిగిందని, అందుకనే అతడు అంత గాభరా పడుతున్నాడని నిశ్చయించుకొన్నాడు. అతని ఆ అవస్థను గుర్తించి, మహర్షి అతనికి నచ్చచెప్పతూ - "రాజా! ముక్తావస్థలో ఆత్మ నశించదు. అది ఏ విశేషాకారం గానూ మార్పు చెందదు. అది ప్రత్యక్షంగా కనిపించే సంఘాతం మాత్రమే. అదికూడా ఈ శరీరం, ఇంద్రియాలు, మనస్సు యొక్క సమూహం మాత్రమే. ఇవి వేర్వేరు అయినప్పటికీ ఒకదానిని ఒకటి ఆశ్రయించి, కర్మలలో ప్రవృత్తమవుతూ ఉంటాయి. ప్రాణుల శరీరాలలో ఉపాదానరూపంగా ఆకాశం, వాయువు, అగ్ని, జలం, పృథివి - ఈ ఐదు ధాతువులు ఉంటాయి. ఇవి సహజంగా కలిసి ఉన్నప్పటికీ వేరుగా అవుతాయి. ఈ పంచ తత్త్వాల మేళవింపుతోనే రకరకాల దేహాల నిర్మాణం జరుగుతోంది. కన్ను, చెవి, ముక్కు, నాలుక, చర్మం - ఈ అయిదింటిని ఇంద్రియాలు అంటారు. మనస్సు వీని పుట్టుకకు కారణం. రూప, రస, గంధ, పుర్వ, శబ్దాలు, మూర్తద్రవ్యము - ఈ ఆరు గుణాలు జీవుడు మరణించేముందువరకు ఇంద్రియజన్యమైన జ్ఞానానికి పాధకాలు అవుతాయి. వీటితో ఇంద్రియాలు సంయోగించినపుడే భిన్న భిన్న విషయాల పరిజ్ఞానం కలుగుతుంది.

గుణసంఘాత రూపమైన ఈ శరీరాన్నే ఆత్మ అని భావించేవారు మిథ్యాజ్ఞానం వలన అనంతమైన దుఃఖాన్ని పొందుతున్నారు. వారి జన్మపరంపర ఎప్పటికీ శాంతించదు. దీనికి విరుద్ధంగా ఎవరి దృష్టిలో ఈ దృశ్యప్రసంగం అనాత్మగా గోచరిస్తుందో వారికి దీనిపట్ల మమకారమూ ఉండదు, అహంకారమూ ఉండదు. ఇక వారికి దుఃఖం ఎలా కలుగుతుంది? ఎందుకంటే ఇప్పుడు దుఃఖాలకు ఏమీ ఆదారమే లేదు కనుక. ఇక నేను త్యాగం ప్రధానంగా కల శాస్త్రాన్ని వినిపిస్తాను. శ్రద్ధగా విను. ఇది నీకు మోక్షానికి సహాయకం అవుతుంది. ముక్తికోసం ప్రయత్నించే వారందరూ సకామకర్మలను, ద్రవ్యాదులను త్యజించాలి. త్యాగం చేయకుండా, ఊరికే వినీతులైతే చాలునని నాదించేవారికి కష్టాల మీద కష్టాలు అనుభవించవలసి ఉంటుంది. శాస్త్రాలలో ద్రవ్యత్యాగం కోసం యజ్ఞాది కర్మలు, భోగత్యాగం కోసం వ్రతాలు, దైహిక సుఖాల త్యాగం కోసం తపస్సు, అన్నిటినీ విడిచిపెట్టడానికి యోగానుష్ఠానం ఆదేశించబడ్డాయి. ఇదే

త్యాగానికి హద్దు. ఈ ఒకే ఒక్క సర్వస్వత్యాగ మార్గమే దుఃఖాలనుండి విముక్తి పొందడానికి ఉత్తమమని చెప్పబడింది. దీనిని ఆశ్రయించనివారు దుర్గతిని అనుభవించవలసి వస్తుంది.

ఐదు జ్ఞానేంద్రియాలు, ఐదు కర్మేంద్రియాలు, మనస్సు ఇవన్నీ కలిసి పదకొండు ఇంద్రియాలు. ఇవన్నీ మనోరూపమని గ్రహించి బుద్ధి ద్వారా వీటిని త్యజించాలి. వినేటప్పుడు శ్రోత్రేంద్రియం, శబ్దమనే విషయం, మనస్సనే కర్త - ఈ మూడు ఉపస్థితములై ఉంటాయి. ఈ రీతిగానే ప్రతిఒక్క ఇంద్రియం ద్వారా విషయానుభవం పొందేటపుడు విషయము, ఇంద్రియము, మనస్సు - ఈ మూడింటి సమూహము ఉపస్థితమై ఉంటుంది. ఈ రకంగా మూడేసి చొప్పున ఐదింటిసముదాయం. వీటివలన విషయగ్రహణం జరుగుతుంది. కర్త, కర్మ, కరణం అనే ఈ మూడు రకాల భావాలు వంతులవారీగా ఉపస్థితమవుతాయి. ఇందులో ఒక్కొక్క దానికి పాత్త్విక, రాజస, తామసములనే మూడేసి భేదాలు ఉంటాయి. అనుభవాలు కూడా మూడురకాలుగానే ఉంటాయి. వాటిలో హర్షశోకాదులన్నీ కూడి ఉంటాయి. హర్షం, ప్రీతి, ఆనందం, సుఖం, చిత్తశాంతి - పాత్త్వికగుణం యొక్క లక్షణాలు అసంతోషం, సంతాపం, శోకం, లాభం, అమర్షం - ఇవి సకారణమైనా, అకారణమైనా రజోగుణ చిహ్నములే. అవివేకం, మోహం, ప్రమాదం, స్వప్నం, ఆలస్యం - ఇవి వీరకంగా ఉన్నాసరే తమోగుణం యొక్క నానారూపాలు.

శబ్దానికి ఆధారం శ్రోత్రేంద్రియం. శ్రోత్రేంద్రియానికి ఆధారం ఆకాశం. కాబట్టి అది ఆకాశరూపమే. ఈ రీతిగా చర్మం, నేత్రం, జిహ్వా, నాసిక కూడా, క్రమంగా పృథ్వి, రూప, రస, గంధాలకు ఆశ్రయం. ఇవన్నీ తమతమకు ఆధారభూతమయిన మహాభూతముల యొక్క స్వరూపాలు. వీటన్నిటికీ అదిష్ఠానం మనస్సు. కనుక అన్నీ కూడా మనస్స్వరూపాలే. ఎందుకంటే అన్ని ఇంద్రియాల కార్యాలు ఒకే సమయంలో ప్రారంభమైనపుడు ఆ అన్ని విషయాలను ఒకేసారి అనుభవించడానికి మనస్సే అన్నిటిలో అనుగతరూపంగా వచ్చి కూర్చుంటుంది. కనుక మనస్సును పదకొండవ ఇంద్రియం అన్నారు. బుద్ధిని పన్నెండవదిగా చెబుతారు.

ఈ రీతిగా అన్ని ప్రాణులు అనాది ఆయిన విద్యకారణంగా సహజంగా వ్యవహారపరాయణములు అవుతున్నాయి. ఈ థశలో జ్ఞానం ద్వారా అవిద్యానివృత్తి మాత్రమే జరగడం వలన ఆత్మ నశిస్తుందనడానికి సందర్భమేముంది?

సనాతనమైన ఆత్మ నశించడమనేదే ఎలా జరుగగలదు? నదీనదాలు సముద్రంలో కలిసి తమ వ్యక్తిత్వ (రూప) నామాలను కోల్పోతున్నాయి. అదే విధంగా ప్రాణులన్నీ తమ పరిచ్ఛిన్ననామరూపాలన్నీ విడిచి మహత్స్వరూపంలో ప్రతిష్ఠితమవుతున్నాయి. అదే వీరికి మోక్షం. అటువంటి అవస్థలో మరణం తరువాత ఉపాది కోల్పోయినపుడు జీవునికి ఏదైనా విశేషసంజ్ఞ ఎలా ఉంటుంది?

ఈ మోక్షవిద్యను తెలుసుకొని జాగ్రత్తగా ఆత్మతత్వాన్ని అనుసంధానంచేస్తే నీటిలోని తామరాకువలె కర్మవలన కలిగే అనిష్టఫలాలకు ఎప్పుడూ, అంటుకోడు. సంతానం పట్ల ఆసక్తి, భిన్న భిన్న దేవతలను ప్రసన్నం చేసుకొనేందుకు సకామయజ్ఞాలు అనుష్ఠించడం - ఇవన్నీ మనిషికి రకరకాల గట్టి బంధనాలు. ఈ బంధాలనుండి విడిసిండుకొని సుఖదుఃఖాలచింతను విడిచిపెట్టాలి. అప్పుడు లింగశరీరం మీది అభిమానం వదిలి సర్వోత్తమగతి (మోక్షం) పొందుతాడు. శ్రుతిలోని మహావాక్యాలను మననం చేసుకొంటూ, శాస్త్రాలలో చెప్పిన శుభప్రద (శమ- దమాది) సాధనాలను అనుష్ఠిస్తూ ఉంటే మనిషి జరామరణ భయరహితుడై సుఖంగా నిద్రిస్తాడు. పుణ్యపాపాలు, వాటి వలన కలిగే సుఖదుఃఖాది ఫలాలు నశించినపుడు అన్ని వస్తువుల పట్ల ఆసక్తి పోతుంది. అప్పుడు మనిషి ఆకాశంవలె నిర్లేపుడు, నిర్గుణుడు అయిన ఆత్మయొక్క పాక్షాత్కారం పొందుతాడు. చిన్న సాలెపురుగు తంతువులతో వలను అల్లి ధానిమీద తిరుగుతూఉంటుంది. కాని ఆ సాలెగూడులు నశించిపోతే ఒక చోట ఉండిపోతుంది. అలాగే జీవుడు కూడా కర్మజాలంలోపడి తిరుగుతూ ఉంటాడు. దానినుండి విడిపోతే దుఃఖరహితుడు అవుతాడు. పాము కుబుసం విడిచిపెట్టినట్లుగా, శరీరం మీద ఆస్థలేక, దేహాభిమానం వదిలివేస్తే దుఃఖ విముక్తుడవుతాడు. చెట్టు నీటిలో పడిపోతుంటే దానిమీద ఆసక్తి లేని పక్షి దానిని వదిలి ఎగిరిపోతుంది. అలాగే లింగశరీరం మీది ఆసక్తిని విడిచిన ముక్తపురుషుడు సుఖదుఃఖాలు రెండింటినీ విడిచిపెట్టి ఉత్తమగతిని పొందుతాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - పంచశిఖాచార్యుడు చెప్పిన అమృతమయమైన ఈ జ్ఞానం గూర్చి విని జనకమహారాజు ఒక నిశ్చితమైన అభిప్రాయానికి వచ్చాడు. అన్ని రకాల శోకాలను వదిలి అతడు సుఖంగా ఉండపాగాడు. అతని స్థితే మారిపోయింది. ఒకసారి మిథిలానగరం అగ్నిలో తగులబడుతూ ఉంటే అతడు తనంత తానుగా " ఈ

నగరం తగులబడిపోయినా నాదేమీ తగులబడిపోలేదు." అని ప్రకటించాడు.

రాజా! ఈ ఆధ్యాయంలో మోక్షతత్త్వం వివరించబడింది. దీనిని స్వాధ్యాయం చేసినవాడు, మననం చేసినవాడు ఉపద్రవాలకు గురికాడు. దుఃఖం అతనివద్దకు ఎప్పుడూ భాటించడానికి రాదు. జనకమహారాజు పంచశిఖుని సమాగమంతో ఈ జ్ఞానాన్ని పొంది ముక్తుడైనట్లుగా అతడు కూడా మోక్షాన్ని పొందుతాడు.

దమము యొక్క ప్రభావము - ప్రహ్లాదుడు

ఇంద్రునకు ఉపదేశించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - భారతా! మనిషి ఎలా సుఖిస్తాడు? ఏమిచేస్తే సిద్ధపురుషునిలా సంసారంలో నిర్భయంగా సంచరించగలుగుతాడు?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! వేదార్థవిచారణ చేసిన వృద్ధులు సామాన్యంగా అన్ని వర్ణాలవారికీ, విశేషించి బ్రాహ్మణులకు - మనసును ఇంద్రియాలను సంయమనం చేసుకొనే "దమమే" మంచిదని కీర్తించారు. దమమును పాటించకపోతే కర్మలకు సంపూర్ణంగా సాపల్యం లభించదు. ఎందుకంటే క్రియలకు తపస్సుకు, సత్యానికి ఈ అన్నిటికీ ఆధారం దమమే. దమము వలన తేజస్సు పెరుగుతుంది. దమం పరమపవిత్రమైనదని చెప్పబడింది. దమనశీలుడు పాప భయరహితుడై మహత్పదాన్ని పొందుతాడు. దమమును పాటించేవాడు సుఖంగా నిద్రిస్తాడు. సుఖంగా మేలుకొంటాడు. సుఖంగా ప్రపంచంలో సంచరిస్తాడు. అతని మనసు కూడా ప్రసన్నంగా ఉంటుంది. దమము వలననే తేజస్సు ఉంటుంది. దమనశీలుడే రజోగుణం మీద విజయాన్ని పొందుతాడు. అతడే కామక్రోధాది లోపలి శత్రువులను తననుండి వేరుగా చూడగలుగుతాడు. మనసును, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకోలేని వానిని సింహవ్యాఘ్రాది మాంసాహార జంతువులవలె భావించి అందరూ అతనికి భయపడుతూ ఉంటారు. అటువంటి ఉద్దండుల యొక్క ఉచ్చుంఖిల ప్రవృత్తిని అతికట్టేందుకే బ్రహ్మ రాజును సృష్టించాడు. వాలుగు ఆశ్రమాలలోను దమమే శ్రేష్ఠమైనదని అంగీకరించారు. ఆశ్రమ ధర్మాలన్నీ పాటిస్తే కలిగే ఫలం కంటే దమం పాటించడంవలన అధిక ఫలం కలుగుతుంది. దమం కారణంగా ఉత్పత్తి అయ్యే గుణాలను ఇప్పుడు వివరిస్తాను. కృపణత్వం లేకపోవడం, ఆవేశం కలుగకపోవడం, సంతోషం, శ్రద్ధ, క్రోధం కలుగకపోవడం, సరళత, అధికంగా ప్రగల్భాలు పలకకపోవడం,

గర్వాన్ని విడిచివేయడం, గురుపూజ, ఎవరిగుణాలను దోషాలుగా ఎంచకపోవడం, భూతదయ కలిగిఉండడం, ఎవరిపై చాడీలు చెప్పక పోవడం, లోకుల ఆరోపణలకు, అసత్యప్రలాపాలకు, నిందాస్తుతులకు దూరంగా ఉండడం, అందరికీ మేలు చేయాలనే తలంపు ఉండడం, రాబోయే సుఖదుఃఖాలకు చింతించకపోవడం - ఈ గుణాలన్నీ దమం పాటించడం వలన కలుగుతాయి. జితేంద్రియుడు ఎవరితోను వైరం పెట్టుకోడు. అతడు అందరితో మంచిగా నడుచుకొంటాడు. అతడు నిందాస్తుతులను సమానంగా భావిస్తాడు. సదాచారి, శీలవంతుడు, ప్రసన్నచిత్తుడు, ధైర్యవంతుడు, దోషాలను అణిచివేయడంలో సమర్థుడు అవుతాడు. దమనశీలుడు అందరికీ దుర్లభమైన వస్తువులు ఇచ్చి, ఇతరులకు సుఖాన్ని చేకూర్చి, తాను ప్రసన్నంగా, సుఖంగా ఉంటాడు. అందరి మేలుకోసం పాటుపడతాడు. ఎవరినీ ద్వేషించడు. పెద్ద జలాశయంలా గంభీరంగా ఉంటాడు. అతనికి మనసులో ఎన్నడూ క్షోభకలుగదు. అతడు ఎల్లప్పుడూ జ్ఞానానందంతో తృప్తిగా, ప్రసన్నంగా ఉంటాడు. దమనశీలుడు ప్రాణులందరినుండి నిర్భయంగా ఉంటాడు. అతనివలన ప్రాణులందరూ నిర్భయులై ఉంటారు. అతడు బుద్ధిమంతుడై అందరికీ నమస్కరింపదగినవానిగా అనిపిస్తాడు. గొప్ప సంపద లభించినా పొంగిపోని, ఇబ్బందులు ఎదురైనపుడు శోకంతో కుంగిపోని స్థిరబుద్ధిని జితేంద్రియుడు అంటారు. శాస్త్రవేత్త, వైదిక కర్మానుష్ఠానం చేసేవాడు, సదాచారి, పవిత్రుడు, సర్వదా దమమును పాటించేవాడు గొప్ప ఫలాన్ని పొందుతాడు. దోషదృష్టి లేకపోవడం, క్షమ, శాంతి, సంతోషం, మధురభాషణం, సత్యభాషణం, దానం, ప్రయత్నశీలత మొదలైన గుణాలు అంతఃకరణశుద్ధిలేనివానికి అలవడవు. అతనిలో కామక్రోధలోభాలు, ఈర్ష్య, బడాయిలు చెప్పుకోవడం మొదలైన దుర్గుణాలే ఉంటాయి. కాబట్టి ఉత్తమవ్రతాచరణం చేసే బ్రాహ్మణుడు జితేంద్రియుడై కామక్రోధాలను వశం చేసుకోవాలి. బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ ఘోరతపస్సులో లగ్నం కావాలి. మరణసమయాన్ని ప్రతీక్షిస్తూ నిర్వృంద్యుడై సంసారంలో సంచరించాలి.

యుధిష్ఠిరుడు - మహారాజా! లోకులు ప్రాయీకంగా ఉపనాసాన్ని తపస్సు అని చెబుతూ ఉంటారు. నిజానికి అదే తపస్సా? లేక దానికి ఇంకొక స్వరూపం ఏమైనా ఉందా?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - యుధిష్ఠిరా! మూర్ఖులు ఒక

నెలయో, పదిహేను రోజులో ఉపవాసం చేసి దానినే తపస్సు అనుకొంటారు. దాని వలన ఆత్మజ్ఞావానికి ఆటంకం కలుగుతుంది. కనుక ఉత్తముల అభిప్రాయంలో ఆది తపస్సు కాదు. వినయమే వారి మతంలో ఉత్తమమైన తపస్సు. దానిని పాటించేవాడు నిత్యోపవాసి, సతతబ్రహ్మచారి అనిపించుకొంటాడు. త్యాగి, వినయవంతుడు అయిన బ్రాహ్మణునే ముని, దేవత అని భావిస్తూ ఉంటారు. కనుక అతడు కుటుంబంతో ఉంటున్నప్పటికీ సదా ధర్మపాలనలో ఇచ్చ కలిగి ఉండాలి. నిత్యము జాగరూకుడై ఉండాలి. మాంసాన్ని ఎప్పుడూ తినకూడదు. ఎప్పుడూ పవిత్రంగా ఉండాలి. యజ్ఞంలో మిగిలిన అమృతమయమైన అన్నాన్ని భుజించాలి. దేవతలను, అతిథులను పూజించాలి. అతడు ఎప్పుడూ యజ్ఞశిష్టాన్నాన్నే భుజించేవాడు, అతిథిసేవా తత్పరుడు, శ్రద్ధాళువు, దేవతలను, బ్రాహ్మణులను పూజించేవాడు అయి ఉండాలి.

యుదిష్ఠిరుడు - "ఏతామహా! మనిషి నిత్యోపవాసి, సతత బ్రహ్మచారి, యజ్ఞశిష్టాన్న భోక్త, అతిథి సేవా వ్రతి - ఎలా అవుతాడు?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - యుదిష్ఠిరా! కేవలం ఉదయం సాయంత్రాలలో మాత్రమే భుజిస్తూ మధ్యలో ఏమీ తినని వానిని నిత్యోపవాసిగానే పరిగణించాలి. ఋతుస్నాత అయినపుడు మాత్రమే భార్యతో సమాగమం చేసే ద్విజుడు, సత్యం మాట్లాడే వాడు, జ్ఞాని సదా బ్రహ్మచారులే. నిత్యము దానం చేసేవానిని పవిత్రుడంటారు. పగలు ఎప్పుడూ నిద్రపోని వానిని మేలుకొన్న వానిగానే భావించాలి. పోషించదగిన తల్లిదండ్రులు మొదలైన వ్యక్తులకు, అతిథులకు భోజనం పెట్టినతరువాతనే సదా భుజించేవాడు కేవలం అమృతమయమైన భోజనం చేస్తున్నవాడే అవుతాడు. నియమం పాటించినవాడు స్వర్గలోకం మీద విజయం పొందగలడు. శాస్త్రజ్ఞులు ఇతనినే "విఘ్నపాశి" (యజ్ఞశిష్టాన్నభోక్త) అంటారు. ఇటువంటి వారికి అక్షయలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. వారు బ్రహ్మలోకంలో బ్రహ్మతోపాటు నివసిస్తారు. అపరసలతో పాటు దేవతలందరూ అతనికి ప్రదక్షిణం చేస్తారు. దేవతలు, పితరులతోపాటు ఉంటూ వారు పుత్రపౌత్రులతో సహితంగా ఆనందం అనుభవిస్తారు. వారికి గొప్ప ఉత్తమగతి కలుగుతుంది.

యుదిష్ఠిరుడు - "ఏతామహా! ఈ లోకంలో శుభకర్మఅయినా, అశుభకర్మ అయినా ఆది మానవుని సుఖ

దుఖరూపమైన ఫలాన్ని అనుభవింపచేస్తుంది. కాని మానవుడు ఆ కర్మకు కర్త అవునాకాదా. ఈ విషయంలో నాకు సందేహం ఉంది. కనుక మీ నోటి నుండి నేను పుష్టమైన సమాధానం వినాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా! ఈ విషయంలో తెలిసినవారు ఇంద్రప్రసహ్లాదసంవాదరూపమైన ప్రాచీన కథను ఉదాహరిస్తూ ఉంటారు. ప్రహ్లాదునికి మనసులో ఏ విషయం పట్ల ఆసక్తి లేదు. అతని పాపం కడుగుకుపోయింది. జడత్వంగాని, అహంకారం గాని అతనిలో మచ్చుకైనా లేవు. అతడు ధర్మమర్యాదలను పాటిస్తూ శుద్ధ, సత్యగుణంలో స్థిరంగా ఉన్నాడు. నిందాస్తుతులను సమానంగా భావిస్తాడు. మనసుమీద ఇంద్రియాలమీద అదుపు కలిగి ఉన్నాడు. ఏకాంతగృహంలో నివసిస్తున్నాడు. చరాచరప్రాణుల ఉత్పత్తి వినాశాల జ్ఞానం అతనికి ఉంది. ఆప్రియం కలిగితే కోదించడు, అదికప్రియం కలిగితే హర్షమని అనుకోడు. మట్టిపెళ్ల, సువర్ణం రెండింటియందు సమదృష్టి కలవాడు. ఆత్మకల్యాణకారి అయిన జ్ఞానయోగంలో స్థిరంగా నిలిచిన ధీరుడు. అతనికి పరమాత్మ తత్త్వం యొక్క నిశ్చయజ్ఞానం కలిగింది. ఇటువంటి సర్వజ్ఞుడు, సమదర్శి, జితేంద్రియుడు అయిన ప్రహ్లాదుడు ఏకాంతంగా కూర్చోవడం చూసి, ఇంద్రుడు అతని బుద్ధిని తెలుసుకోవాలనే కోరికతో అతని వద్దకు వచ్చి - "దైత్యరాజా! ఏమనిషికయినా ఏ గుణాలు ఉంటే లోకంలో గౌరవం కలుగుతుందో అవన్నీ నీలో స్థిరంగా ఉండడం చూస్తున్నాను. నీకు ఆత్మతత్త్వజ్ఞానం ఉంది. అందుకే అడుగుతున్నాను చెప్పు. నీ ఉద్దేశ్యంలో శుభం కలిగించే సర్వోత్తమమైన సాధనమేది? నిన్ను తాళతో కట్టేశారు. రాజ్యభ్రష్టుడివి అయ్యావు. శత్రువుల వశమయ్యావు. రాజ్యలక్ష్మి లేకుండా పోయింది. ఈ రకమైన శోచనీయ స్థితిలో ఉండి కూడా నీకు శోకం ఎందుకు కలగడం లేదు? ప్రహ్లాదా! నీకు ఆపద కలగడం చూసి కూడా నీవు నిశ్చింతగా ఎలా ఉన్నావు? నీ ఈ స్థితి ఆత్మజ్ఞానకారణంగా వచ్చిందా? లేక ధైర్యం చేతనా?" అని అడిగాడు. ఇంద్రుడు ఇలా అడిగిన మీదట కచ్చితమైన సిద్ధాంతం ఉన్న ధర్మబుద్ధి అయిన ప్రహ్లాదుడు తన జ్ఞానాన్ని వివరిస్తూ మధురంగా ఇలా చెప్పాడు.

ప్రహ్లాదుడు - "ప్రాణుల యొక్క ప్రవృత్తి నివృత్తులను ఎరుగనివాడు అవివేకంతో మోహితుడవుతాడు. జ్ఞానికి ఎప్పుడూ మోహం కలుగదు. అన్ని రకాల భావాభావాలు సహజంగానే వస్తూ పోతూ ఉంటాయి. వాటి గురించి మానవుడు ఎటువంటి

ప్రయత్నం చేయనక్కరలేదు. ప్రయత్నం లేనపుడు మాపుడు కర్త కానేరడు. అయినా అతనికి కర్మత్వాభిమానం ఉంటుంది. శుభాశుభ కర్మలకు ఆత్మనే కర్తగా అంగీకరించేవానికి బుద్ధియొక్క తత్వజ్ఞానం ఉండదు. ఆ కారణంగా వాడు దోషావృతుడు అని నేను భావిస్తాను. ఇంద్రా! మానవుడే కర్త అయితే అతడు తన మేలు కోరి ఏది చేసినా అదంతా అవశ్యం సిద్ధిస్తుంది. అతడు తన ప్రయత్నంలో ఎప్పుడూ ఓటమిని చవిచూడడు. కాని ఇష్టకార్యం కోసం యత్నించేవారికి అనిష్టం ప్రాప్తించడమే మనం చూస్తున్నాం. ఇష్టప్రాప్తి వారికి కలగనే కలగడం లేదు. కాబట్టి పురుషయత్నం అనేది ఎక్కడుంది? ఎంతోమందికి ఏప్రయత్నమూ లేకుండానే అనిష్టప్రాప్తి, ఇష్టనివారణ జరగడం మనం చూస్తూనే ఉన్నాం. ఇది స్వభావం వలననే జరుగుతోంది. ఎంతోమంది సుందరులు, బుద్ధిమంతులు కురూపులు, మూర్ఖుల నుండి ధనం కోసం ఆశపడడం కనిపిస్తోంది. శుభాశుభాలు, అన్ని రకాల గుణాలు స్వభావం యొక్క ప్రేరణతోనే ప్రాప్తిస్తుంటే, ఎవరికైనా వాటి మీద అంత అభిమానం చూపవలసిన అవసరం ఏముంది? స్వభావంవలననే అన్ని లభిస్తున్నాయని నానిశ్చితాభిప్రాయం. ఆత్మనిష్ఠమయిన, నాబుద్ధికూడా దీనికి విరుద్ధంగా ఆలోచించదు. ఇక్కడ దొరికే శుభాశుభకర్మల పలితాలకు లోకులు కర్మనే కారణంగా అనుకొంటున్నారు. కనుక నేను కర్మ విషయమై పూర్తిగా వివరిస్తాను. విను. కర్మ పూర్తిగా స్వభావాన్నే సూచిస్తుంది. కార్యం తెలిసిఉండి, దానిని చేయించే ప్రకృతిని గురించి తెలియని నానికి అవివేకం కారణంగా మోహం కలుగుతోంది. ఈ సంగతి తెలిసినవానికి మోహం కలుగదు. అన్ని భావాలు స్వభావాన్ని బట్టి కలుగుతూఉంటాయి. ఈ సంగతి స్పష్టంగా తెలిసిన నానిని దర్పంగాని, అభిమానం గాని ఏమి చెరచగలుగుతుంది?

ఇంద్రా! ధర్మాన్ని గూర్చిన సంపూర్ణ విధిని, ప్రాణుల అనిత్యత్వాన్ని నేను ఎరుగుదును. కాబట్టి అన్నీ నశించిపోయేవే అని తెలుసుకొని దేనికోసమూ శోకించకూడదు. అహంకార మమకారాలను, కామనలను త్యజించి, అన్నిరకాలుగా బంధరహితుడనై ఉన్నాను. ఆత్మనిష్ఠతో అసంగుడనై ప్రాణుల చావు పుట్టుకలను చూస్తున్నాను. మనసును, ఇంద్రియాలను స్వాధీనపరచుకొని, తృప్తును, కోరికలను వదిలివేసినవానికి, సదా అవ్యయుడైన ఆత్మమీదనే దృష్టి నిలిపిన వానికి ఎప్పుడు క్షుణ్ణం కలుగదు. ప్రకృతిపట్ల, అది చేసే కార్యాలపట్ల నామనసులో రాగమూ లేదు, ద్వేషమూ లేదు. నేను ఎవరినీ ద్వేష్యుడని,

అత్యంత ఆత్మీయుడని అనుకోను. నాకు పై (స్వర్గం) లోకం, క్రింద (పాతళ) లోకం, మధ్య (భూ) లోకం మీద కూడా ఎప్పుడూ ఆసక్తి లేదు. జ్ఞానం, విజ్ఞానం, జ్ఞేయం - వీటిగురించి కూడా నేను ఎన్నడూ అభిలషించను.

ఇంద్రుడు - “ప్రహ్లాదా! ఏ ఉపాయంతో నీకు ఇటువంటి బుద్ధి, ఈ రకమైన శాంతి కలిగిందో తెలుసుకోవాలని అడుగుతున్నాను చెప్పు.” అని అడిగాడు.

ప్రహ్లాదుడు - మనిషి సరళంగా, జాగరూకుడై, నిర్మలబుద్ధి, చిత్తస్థిరత్వం కలిగి, పెద్దలను, వృద్ధులను సేవిస్తే మహత్పదమును పొందగలుగుతాడు. ఈ గుణాలను అలవరచుకొంటే సహజంగానే జ్ఞానం ప్రాప్తిస్తుంది, సహజంగానే శాంతి లభిస్తుంది. నీవు చూచినదంతా స్వభావంతోనే ప్రాప్తించింది.” అని చెప్పాడు.

ప్రహ్లాదుడు చెప్పిన ఈ సమాధానం విని ఇంద్రుడు మిక్కిలి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. అతడు చాలా సంతుష్టుడై అతని మాటలను కొనియాడాడు. అంతేకాదు త్రిలోకాదిపతి అయిన ఇంద్రుడు దైత్యరాజును పూజించాడు కూడా. ఆపై అతని అనుమతిని తీసికొని తన స్థానానికి స్వర్గానికి వెళ్లాడు.

ఇంద్ర నముచి సంవాదము - కాల మహిమ

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుద్ధిష్ఠిరా! ఈ విషయంలోనే ఇంకొక పురాణగాధ కూడా ఉదాహరణగా చెబుతూ ఉంటారు. ఒకసారి ఇంద్రుడు నముచి అనే రాక్షసుని వద్దకు వెళ్లి - “నముచీ! నీవు పాశాలతో బంధింపబడ్డావు. రాజ్యభ్రష్టుడవైనావు. శత్రువుల వశమై పోయావు. రాజ్యలక్ష్మీ హీనుడవైనావు. ఈ రీతిగా శోకించే సమయం వచ్చినా కూడా నీకు శోకం లేదు. ఇది చాలా ఆశ్చర్యకరమైన విషయం.” అని అన్నాడు.

నముచి చెప్పాడు - “ఇంద్రా! శోకించడం వలన శరీరానికి భాధకలుగుతుంది. శత్రువులు సంతోషిస్తారు. అయినా ఎందుకు శోకించాలి? దుఃఖం దూరం కావడానికి కూడా శోకం సహకరించదు. కనుక అన్నీ నశించిపోయేవే అని గ్రహించి నేను దేనికీ శోకించను. సంతాపం వలన రూపం, శాంతి, ఆయువు, ధర్మం - అన్నీ నశించిపోతాయి. కాబట్టి తెలివైనవాడు వైమనస్యకారణంగా వచ్చిన దుఃఖం గురించిన చింతను వదిలివేయాలి. మనసులోనే తనకు శుభం కలిగే మార్గం గురించి ఆలోచించాలి. మనిషి తన మనసును శుభకార్యంలోనే లగ్నం చేసినపుడు అతని ప్రయోజనం పూర్తిగా సిద్ధిస్తుందనడంలో సందేహం ఏమీలేదు. ఈ జగత్తును శాసించేవాడు ఒక్కడే. వేరొకడు లేడు. అతడు గర్భస్థ శిశువును

కూడా శాసిస్తున్నాడు. అతడు ప్రేరేపించినట్లుగానే నేను నడుచుకొంటున్నాను. మనిషికి ఏ వస్తువు ఎలా ప్రాప్తించాలని ఉందో అలాగే ప్రాప్తిస్తుంది. ఏ వస్తువుకి ఎలా జరగాలని ఉందో అది అలాగే జరుగుతుంది. విదాత ఎవరెవరిని ఏయే గర్భాలలో పడవేస్తాడో, వారు అక్కడే ఉండవలసి ఉంటుంది. వారు తమ ఇచ్చానుసారంగా ఎక్కడా ఉండలేరు. తనకు కలిగిన అవస్థ అలాగే జరగవలసి ఉంది. ఈ రకమైన భావం పెట్టుకొని ఆ అవస్థ సహర్షంగా స్వీకరించాలి. అతనికి మోహం ఎన్నటికీ కలుగదు. వంతులవారీగా అందరికీ బాదలు వస్తాయి. అందుకు ఎవరినీ దూషించకూడదు. మనిషి వర్తమానపరిస్థితిని ద్వేషించి దానికి తన్నే కర్తగా భావిస్తాడు. ఋషులు, దేవతలు, గొప్ప గొప్ప ఆసురులు, వైదిక జ్ఞాననిరతులు, వనవాసులైన మునులు - వీరిలో ఎవరికీ కూడా ఆపదలు రావు. కాని సదసత్తులజ్ఞానం కలవారు మోహంలో పడరు. విద్వాంసులు ఎప్పుడూ కోపించరు. ఏ విషయంలోనూ ఆసక్తులు కారు. దుఃఖం కలిగినపుడు విచారించరు. సుఖం లభించినపుడు ఆనందంతో పొంగిపోరు. ఆర్థికమైన క్లిష్టపరిస్థితులలోను, ఇబ్బందులలోను కూడా శోకగ్రస్తులు కారు. హిమాలయంవలె వారు స్వభావరీత్యానే అచంచలులు. ఉత్తమమైన అర్థసిద్ధి యొక్క మోహంలో పడనివాడు, ఆపదలు వచ్చినా ధైర్యాన్ని కోల్పోనివాడు, సుఖ దుఃఖాలు రెండింటినడమ ఉండే స్థితిని సమానభావంతో స్వీకరించేవాడు శ్రేష్ఠుడు అనిపించుకొంటాడు. ధర్మతత్వాన్ని తెలుసుకొని, తదనుగుణంగా నడుచుకొనేవాడు ఉత్తముడు. లభించని వస్తువు - మంత్రం, బలం, పరాక్రమం, బుద్ధి, పురుషప్రయత్నం, శీలం, సదాచారం, ధన సంపత్తి - దేని చేతకూడా లభించదు. మరి దానికోసం శోకించడం ఎందుకు? జీవుని ప్రారబ్ధంలో ఎంత సుఖం ఎంతదుఃఖం అనుభవించాలని నిశ్చయమయిందో అంతే అతడు పొందుతాడు. ఎక్కడికి వెళ్లే ప్రారబ్ధం ఉందో అక్కడికే వెళతాడు. ఏది పొందాలని ఉందో దానినే పొందుతాడు. ఇది తెలిస్తే ఎవడూ మోహితుడుకాదు. అన్ని రకాల దుఃఖాలలోను నిశ్చింతగా ఉంటాడు. అతడే సర్వ శ్రేష్ఠుడు.

యుదిష్ఠిరుడు - “భరతసత్తమా! బంధువులందరూ లేదా రాజ్యం నష్టపోయి ఘోరవిపత్తులో పడిన మనిషికి మేలు చేకూరే మార్గం ఏముంది? లోకంలో మిమ్మల్ని మించిన వక్త లేడు. అందుకనే ఈ విషయం మిమ్మల్నే అడుగుతున్నాను.” అన్నాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - ‘యుదిష్ఠిరా! భార్యాపుత్రులు చనిపోయి, సుఖం కోల్పోయి, ధనం కూడా పోయినా ఈ అన్ని కష్టాల వలన పెద్ద విపత్తులో చిక్కుకుపోయినా కూడా ధైర్యంగా ఉండడం వలననే మేలు జరుగుతుంది. నాయనా! ఎప్పుడూ సాత్త్వికవృత్తినే సహాయంగా గ్రహించినవానికే ఐశ్వర్యం, ధైర్యం ప్రాప్తిస్తాయి. అతడే కార్యకుశలుడు అవుతాడు. ఈ విషయంలో కూడా ఒక ప్రాచీనకథను చెబుతాను. అది బలి ఇంద్రులయొక్క సంవాద రూపంలో ఉంది.

దేవాసురసంగ్రామంలో ధైత్య దానవులు మహాభయంకరంగా చనిపోయారు. వామనరూపధారి అయిన శ్రీమహావిష్ణువు తన పాదాలతో ముల్లోకాలను కొలిచి అధికారాన్ని హస్తగతం చేసుకొన్నాడు. వంద యజ్ఞాలు చేసిన ఇంద్రుడు దేవతలకు రాజు అయ్యాడు. నాలుగు వర్ణాలవారు తమ తమ ధర్మాలలో స్థిరంగా ఉన్నారు. దేవతలకు పూజలు భాగా జరుగుతున్నాయి. ముల్లోకాలు అభివృద్ధిని పొందించాయి. అందరూ సుఖంగా ఉండడం చూసి బ్రహ్మదేవునికి కూడా సంతోషం కలిగింది. ఆ రోజులలోనే ఒకసారి ఇంద్రుడు తన ఐరావత గజాన్ని అధిష్టించి ముల్లోకాలలోను సంచరించడానికి బయలుదేరాడు. అతనితోపాటు రుద్రులు, వసువులు, ఆదిత్యులు, అశ్వినీకుమారులు, ఋషిగణం, గంధర్వులు, నాగులు, సిద్ధులు, విద్యాదరులు మొదలైన వారంతా ఉన్నారు. అలా సంచరిస్తూ అతడు ఒక సముద్ర తీరానికి చేరుకొన్నాడు. అక్కడ ఒక పర్వతగుహలో విరోచనుని కుమారుడు బలి ఉన్నాడు. అతని మీద దృష్టి పడగానే ఇంద్రుడు వజ్రాయుధాన్ని చేత ధరించి అతనిని సమీపించాడు.

దేవతలమధ్య, ఐరావతం అధిష్టించి ఉన్న ఇంద్రుని చూసి కూడా ధైత్యరాజు బలికి మనసులో ఏమాత్రం శోకం గాని, వ్యధకాని కలుగలేదు. అతడు నిర్భయంగా నిర్వికారుడై నిలుచున్నాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడు - “విరోచనకుమారా! నీ శత్రువు యొక్క సమృద్ధిని చూసి కూడా నీకు వ్యధ కలుగలేదు. దీనికి కారణం ఏమిటి? పరాక్రమమా? వృద్ధ పురుషులను సేవించడమా? లేక తపస్సుతో అంతఃకరణ శుద్ధి కలగడం వలననా? ఏ కారణం వలన నీకు శోకం కలుగలేదు? ఇతరులకయితే ఇలా ఉండడం సర్వదా కష్టం. నీవు శత్రువులకు లొంగిపోయావు. ఉత్తమ స్థానం నుండి (స్వర్గరాజ్యం నుండి) భ్రష్టుడవయ్యావు. ఈ రీతిగా శోచనీయావస్థను పొందికూడా నీకు శోకం ఎందుకు కలగడం లేదు? ఇంతకు ముందు తండ్రితాతల రాజ్యాన్ని అధిష్టించి

అందరికీ మహారాజువు అయ్యావు. ఇప్పుడు ఆ రాజ్యాన్ని శత్రువులు అపహరించారు - ఇది చూసి కూడా నీకు శోకం ఎందుకు కలగడం లేదు? సంపద, ధనం కోల్పోయి కూడా దుఃఖించకుండా ఉండడం చాలా కష్టం. అహో! త్రిలోకరాజ్యం కోల్పోయి కూడా జీవించడానికి ఉత్సాహపడేవాడు నీవు కాక వేరెవరుంటారు?" అన్నాడు.

ఇవేకాక ఇంకా అనేక కఠోరమైన మాటలతో ఇంద్రుడు బలిని అవమానించాడు. బలికూడా చాలా ఆనందంగా ఆ మాటలన్నీ విన్నాడు. నిర్భయంగా సమాధానమిచ్చాడు.

బలి - "ఇంద్రా! నేను అతి చక్కగా కాలుని బందనాలలో ఇరుక్కొన్నాను. ఇప్పుడు నా ఎదుట ఈ రీతిగా బదాయిలు చెప్పుకోవడం వలన లాభమేమిటి? చూస్తున్నాను. వజ్రాయుధం ఎత్తిపట్టుకొని ఎదుట నిలుచున్నావు. ఇంతకు ముందు నీలో ఇంతశక్తి లేదు. ఇప్పుడు ఏదోరకంగా శక్తి వచ్చింది. అందుకే ఇంతగా గొప్పలు పోతున్నావు. నీవు తప్ప వేరెవరు ఇంత పరుషంగా మాట్లాడగలరు? సమర్థుడై ఉండి కూడా తన చేతులలో పడిన శత్రువుమీద దయచూపేవాడే మహాపురుషుడు అనిపించుకొంటాడు. ఇద్దరు వ్యక్తులమధ్య యుద్ధం జరిగినపుడు ఒకనికి విజయం, రెండవవానికి ఓటమి నిశ్చయమేకదా! కాబట్టి నీవు నీ బలపరాక్రమాలచేతనే విజయం పొందానని అనుకోకు. ఈనాడు నీ దశ భాగుంది. నాది తద్విరుద్ధంగా ఉంది. ఇది నీ ప్రయత్నంవల్లగాని, నా ప్రయత్నం వల్ల గాని ఫలించినది కాదు. కాబట్టి నీవు నన్ను అవమానించకు. జీవునికి ఆయా సమయాలలో ఒకప్పుడు సుఖం, ఒకప్పుడు దుఃఖం కలుగుతూనే ఉంటాయి. ఈ రోజు కాలం నిన్ను రాజును చేసింది. అలాగే ఎప్పుడైనా అది నన్ను కూడా రాజును చేయవచ్చును. కాలం కలిసిరానపుడు కాలం చేత భాధింపబడిన వారికి విద్య, తపస్సు, దానం, మిత్రులు, రక్తసంబంధీకులు కూడా మిగలరు. వందల ప్రతిక్రియలు చేసినాకూడా ఎవరూ రాబోయే అనర్థాన్ని అడ్డుకోలేరు. ఇంద్రా! ఈ పరిస్థితికి నిన్నే కర్తగా భావిస్తున్నావు. ఈ గర్వమే నీకు దుఃఖకారణం అవుతుంది. మనిషి తానే కర్త అయితే, అతనికి సృష్టికర్త వేరెవరూ ఉండరు. కనుక ఈశ్వరుడు తప్ప వేరెవరూ కర్తలు కాదు.

దేవరాజా! నీ బుద్ధి మూఢునివలె ఉంది. అందుకే ఏదోఒకరోజున అవశ్యం జరిగే నీ నాశనంవైపు నీ దృష్టి మళ్లడం లేదు. లోకంలో కొంతమంది మూర్ఖులు కూడా ఉంటారు. వారు నీవు నీ పరాక్రమం చేతనే ఉత్తమపదవిని

పొందావని భావించి నిన్ను గొప్పగా అనుకొంటారు. కాని నావంటి వారు, లోకస్థితిని గమనించినవారు కాలప్రభావం చేత ఆపదలలో చిక్కుకొన్నా కూడా శోకమోహాలలోగాని, భ్రమలోగాని ఎలా పడగలరు? నేను, నీవు, ఇతరులు ఎవరైనాగాని, దేవతలకు రాజు కాబోయే వారు, ఏదో ఒక రోజున ఇంతకు ముందు వందల కొద్దీ ఇంద్రులు వెళ్లిన దారిలోనే వెళ్తాము.

నేడు నీవు దుర్ధర్షుడవై, మిక్కిలి తేజస్సుతో దేదీప్యమానంగా ఉన్నావు. కాని గుర్తుంచుకో, సమయం వచ్చినపుడు నీవు కూడా నాలాగే కాలానికి గురికాక తప్పదు. ఇంతవరకు వేలకొద్దీ దేవేంద్రులు కాలుని నోటిలోకి వెళ్లిపోయారు. కాలుడు ఎవరివశంలోనూ ఉండడు. నీవు ఈ శరీరాన్ని పొంది జీవులందరికీ జన్మనిచ్చే సనాతనుడైన బ్రహ్మదేవునిగా నిన్ను నీవు గొప్పగా తలపోసుకొంటున్నావు. కాని నీ ఈ ఇంద్రపదవి ఇంతవరకు ఎవరికీ కూడా స్థిరమైనదిగా, అనంతకాలం వరకు నిలిచేదిగా ఉంటుందని ఋజువుకాలేదు. ఈపదవికి ఎంతోమంది వచ్చారు, పోయారు. కేవలం నీవే మూర్ఖంగా ఇది నీది అని అనుకొంటున్నావు.

చేవరాజా! నశ్వరం అయిన కారణంగా విశ్వసించదగని ఈ రాజ్యాన్ని నీవు విశ్వసిస్తున్నావు. నిలిచేది కాని దానిని స్థిరం అనుకొంటున్నావు. ఇందులో అశ్చర్యమేమీలేదు. ఎందుకంటే కాలుడు కమ్మివేస్తే అతడు ఎప్పుడూ అలాగే అనుకొంటాడు. ఆజ్ఞానంతో నీది అనుకొంటున్న రాజ్యలక్ష్మి నీది కాదు, నాదికాదు, వేరెవరిదీ కూడా కాదు. ఇది ఎవరివద్దా స్థిరంగా ఉండదు. ఎంతోమంది రాజులు దీనిని అనుభవించారు. వారందరినీ విడిచి ఇప్పుడు నీ వద్దకు వచ్చింది. దీని స్వభావం చంచలమైనది. కాబట్టి కొంతకాలం వరకు నీవద్ద కూడా ఉండి, ఆపై వేరొకని వద్దకు వెళ్తుంది. ఇంతవరకు ఇది ఎంతమంది రాజులను విడిచివెళ్లినదో లెక్కించలేము. నీ తరువాతకూడా దీనిని చాలా మంది రాజులు అనుభవిస్తారు. పూర్వం దీనిని అనుభవించిన రాజులు నేడు ఎక్కడా కనిపించడం లేదు. పృథువు, పురూరవుడు, మయుడు, భీముడు, నరకాసురుడు, శంబరాసురుడు, అశ్వగ్రీవుడు, పులోముడు, స్వర్భాసువు, అమితధ్వజుడు, ప్రహ్లాదుడు, నముచి, దక్షుడు, విప్రచిత్తి, విరోచనుడు, హ్రీనిషేవుడు, సుహోత్రుడు, భూరిహుడు, పుష్పవంతుడు, వృషుడు, సత్యేషుడు, ఋషభుడు, బాహువు, కపిలాక్షుడు, విసూయకుడు, బాణుడు, కార్తవ్యురుడు, వహ్ని, విశ్వదంష్ఠ్రుడు, వైర్యతి, సంకోచుడు, పరీతాక్షుడు,

వరాహాక్షుడు, రుచిప్రభుడు, విశ్వజిత్తు, ప్రతిరూపుడు, విషాండుడు, విష్కరుడు, మధువు, హిరణ్య కళిపుడు, కైటభుడు - వీరు, ఇంకా ఎంతోమంది ధైత్యులు, దానవులు, రాక్షసులు మొదలైన వారు పూర్వకాలంలో ఈ భూమికి అధిపతులయ్యారు. నేడు మనం పేర్లు వింటున్న ఈ పూర్వనరేళులు అందరూ కాలుని దెబ్బకు ఈ భూమిని విడిచిపెట్టి పోయారు. ఎందుకంటే కాలుడే అందరికంటే మిక్కిలి బలవంతుడు.

కేవలం నీవే వందయజ్ఞాలు చేశావు అనడం కూడా సరికాదు. ఆ రాజులందరూ కూడా వందయజ్ఞాలు చేశారు. అందరూ ధర్మాత్ములే. అందరకందరూ నిరంతరం యజ్ఞనిరతులే. నీలాగే వారు కూడా ఆకాశంలో సంచరిస్తూ ఉండేవారు. వందల మాయలు ఎరుగుదురు. కోరిన రూపం ధరించగలిగినవారు. వారి తేజఃపరాక్రమాలు కూడా గొప్పవే. కాని కాలుడు నారిని కూడా సంహరించేశాడు. ఈ భూమిని అనుభవించాక వదలవలసివచ్చినపుడు ఆ రోజున నీకు కలిగే గొప్ప శోకాన్ని అణచుకోలేవు. కాబట్టి విషయభోగేచ్ఛ విడిచిపెట్టు. రాజ్యలక్ష్మీగర్వాన్ని త్యజించు. ఇలా చేయడం వలన నీవు రాజ్యం కోల్పోయినా కూడా ధైర్యంగా శోకాన్ని సహించగలవు. శోకసమయంలో శోకించకు. అనందించే సమయంలో సంతోషంతో మిడిసిపడకు. ఇంద్రా! ఇంతకంటువుగా మాట్లాడినందుకు క్షమించు. ఇంక ఆలస్యం లేదు. నీమీద కూడా కాలుని ఆక్రమణం జరిగేచే. నీకు కూడా అతని వలన భయం కలుగుతుంది. ఈ సమయంలో నీవు నన్ను నాడి మాటలతో గుచ్చుతున్నావు. నేను శాంతంగా ఉన్నాను కాబట్టి నీవు నిన్ను చాలా గొప్పవాడిననుకొంటున్నావు. కాని గుర్తుంచుకో. ఏ కాలుడు నామీద దాడి చేశాడో, అతడే నీ మీద కూడా దండెత్తుతాడు. దేవతలకు వెయ్యేళ్లు పూర్తి అయ్యేవరకే నీవు ఇంద్రుడిగా ఉంటావు.

దేవేంద్రా! నేను నిన్ను ఎరుగుదును. నీవు నన్ను ఎరుగుదువు. మరి నా ఎదుట సిగ్గులేక ఎందుకు ప్రగల్భాలు పలుకుతావు? నేను రాజుగా ఉన్నప్పుడు, నేను చూసిన పరాక్రమం నీకు తెలియనిచేమీ కాదు. ఎన్నో యుద్ధాలలో నీవు నా పరాక్రమం చూసి ఉన్నావు. ఒక్క ఉదాహరణ ఇస్తే సరిపోతుంది. పూర్వం దేవాసురసంగ్రామం జరిగినప్పటిసంగతి నీవు మరిచిపోయి ఉండవు. నేను ఒక్కడినే ఆదిత్యులు, రుద్రులు, సాద్యులు, వసువులు, మరుద్గణం అందరినీ ఓడించాను. నా విజృంభణకు దేవతలందరూ పారిపోవలసి వచ్చింది. నీ వెత్తిమీద కూడా ఎన్ని పర్వతశిఖరాలు

బద్దలయ్యాయో! కాని ఇప్పుడు నేను ఏమి చేయగలుగుతున్నాను? కాలాన్ని ఉల్లంఘించడం చాలా కష్టం. నీ చేతిలో వజ్రాయుధం ఉన్నప్పటికీ నేను కేవలం ఒక్క ముష్టి ఘాతంతో నిన్ను మృత్యు తీరానికి చేర్చగలను. కాని నాకిప్పుడు పరాక్రమించవలసిన సమయం కాదు. క్షమించవలసిన సమయం. కనుకనే నీ అపరాధాలన్నీ నిశ్చబ్దంగా సహిస్తున్నాను. పైగా నీవు మిథ్యాడంబరాలు పలుకుతుండడమే కారణం. మనిషి పశువును పలువుతో కట్టివేసినట్లుగా కాలుడు భయంకరమైన పాశంతో నన్ను కట్టివేశాడు. మనిషికి లాభనష్టాలు, సుఖదుఃఖాలు, కామక్రోధాలు, జనన మరణాలు, బంధమోక్షాలు - ఇవన్నీ కాలం వలననే ప్రాప్తిస్తాయి. కాలం యొక్క ప్రభావం తెలిసినవాడు, దాని వలన బాధ కలిగినా శోకించడు. ఎందుకంటే దుఃఖం దూరం కావడానికి శోకం ఏమీ సహాయపడదు. ఇది తెలిసే నేను శోకించడం లేదు. శోకగ్రస్తుని శోకం, అతని విపత్తిని తొలగించలేదు సరికదా, అతని శక్తిని క్షీణింపచేస్తుంది. అందుకే నేను శోకించడం లేదు." అని చెప్పాడు.

బలీ అన్న ఈ మాటలు విని ఇంద్రుని కోపం దిగిపోయింది. అతడు శాంతించి - "దైత్యరాజా! నేను చేతితో వజ్రాయుధం ఎత్తి పట్టుకోవడం చూసి చంపడానికి వచ్చిన మృత్యువుకు కూడా మనసు భయంతో కంపించిపోతుంది. ఇక ఇతరుడెవరు భయంతో వ్యధితుడు కాకుండా ఉంటాడు? కాని నీ బుద్ధికి తత్త్వం తెలుసు కాబట్టి, అది స్థిరమైనది కనుక నీవు కొంచెం కూడా విచలితుడవు కాలేదు. ధైర్యం కారణంగానే నీవు గాభరాపడలేదు అనడంలో సంచేహం లేదు. నిజానికి కాలానికి పరిహారం లేదు. దానిని ఉల్లంఘించడానికి ఏదారీ లేదు. కాలం అందరితో ఒక్కలాగే నడుచుకొంటుంది. అది పగలు, రాత్రి, మాసం, క్షణం, కౌఠ్య, లవము, కల వరకు కూడా గణించి ప్రాణులను బాధిస్తూ ఉంటుంది. నదిలో అకస్మాత్తుగా వచ్చిన వరద ఒడ్డున ఉన్న చెట్లను తన వేగంతో పెల్లగించి ప్రవాహంలో తీసికొని పోతుంది. అలాగే " ఈపని ఈ రోజు చేస్తాను. దానిని రేపు చేస్తాను" అనే మనిషిని కూడా కాలం అకస్మాత్తుగా వచ్చి పడగొడుతుంది. "అరే! వాడు ఇప్పటి వరకు చూస్తూనే ఉన్నాడు. ఎలా చచ్చిపోయాడు?" - కాలుని నేగంలో కొట్టుకొని పోయే మనష్యుల యొక్క ఈ రకమైన ప్రలాపాలు వినిపిస్తూనే ఉంటాయి. ధనం, ఐశ్వర్యం, భోగం, పదవి - ఇవన్నీ కాలం ద్వారా నశించిపోయేవే. కాలమే వచ్చి ప్రాణుల ప్రాణాలను హరించి తీసుకుపోతోంది.

పైకి ఎక్కడానికి అంతం కింద పడడమే. పుట్టుకకు పరిణామం మృత్యువు. కనిపించేదంతా నశ్వరం, అస్థిరం, అయినా నిరంతరం ఈ మాట జ్ఞప్తిలో ఉండడం కష్టం అవుతోంది. నీ బుద్ధి అవశ్యం తత్త్వం తెలిసినది, స్థిరమైనది. అందుకే దానికి కంగారు లేదు. కాలం అత్యంత ప్రబలమైనది. అది ఈ జగత్తు అంతటినీ ఆక్రమించి, అందరినీ తన సెగలో ఉడికిస్తోంది. కాలం ఎవరు గొప్ప, ఎవరు తక్కువ అనేది చూడదు. అది అందరినీ తన నిప్పులో పడదోస్తుంది. అయినా ఎవరికీ తెలివి కలగడం లేదు. లోకులు ఈర్ష్య, గర్వం, లోభం, కామం, క్రోధం, భయం, కోరిక, మోహం - వీనిలో చిక్కుకొని తమ తెలివిని కోల్పోతున్నారు. కాని నీవు పండితుడవు, జ్ఞానివి, తపస్వివి. కాలం యొక్క లీల, దాని తత్త్వం తెలిసినవాడవు. శాస్త్రజ్ఞానంలో సంపూర్ణ నిష్ణాతుడవు. తత్త్వవివేచనంలో కుశలుడవు. జ్ఞానులలో ఉత్తముడవు.

నీవు నీ బుద్ధితో లోకాలన్నింటియొక్క తత్త్వాన్ని తెలుసుకొన్నావని నా విశ్వాసం. నీవు అంతటా సంచరిస్తున్నా కూడా అన్నిటినుండి ముక్తుడవు. దేనియందు నీకు ఆసక్తి లేదు. నీవు నీ ఇంద్రియాలను జయించావు. అందుకని రజస్తమోగుణాలు నిన్ను తాకలేవు. నీవు హర్ష శోకరహితుడవై ఆత్మోపాసన చేస్తున్నావు. ప్రాణులందరిపట్ల నీకు సౌహార్దం ఉంది. ఎవరిపట్ల వైరం లేదు. నీ చిత్తంలో ఎప్పుడూ శాంతి వెలకొని ఉంది. నిన్ను చూసి నా మనసులో దయ కలిగింది. నేను నీ వంటి జ్ఞానిని బంధించి చంపాలనుకోవడం లేదు. ఇక నానుండి నీకు ఎటువంటి ఆటంకమూ కలుగదు. నీవు స్వస్థుడవై సుఖంగా ఉండు." అన్నాడు.

ఇలా అని గజరాజును ఆదిష్టించి ఇంద్రుడు అక్కడినుండి వెళ్లిపోయాడు. అనురులందరినీ పూర్తిగా జయించిన తరువాత అందరికీ ఏకచ్ఛత్రమైన చక్రవర్తియై ఆనందంగా ఉన్నాడు. ఆ సమయంలో బ్రాహ్మణోత్తములు అతనిని కీర్తించారు. అతడు స్వర్గలోకానికి తిరిగివచ్చి సుఖంగా లోజాలు గడుపసాగాడు.

లక్ష్మీదేవి ఇంద్రుని వద్దకు వచ్చి దైత్యదావపుల

ఉత్థానపతనములకు కారణమును చెప్పుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ఏ మనిషికయినా జరగవలసిన ఉత్థానంగాని పతనంగాని జరిగినపుడు, అతని పూర్వలక్షణాలు ఎలా ఉంటాయి? దయచేసి ఇది చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! సంభవించే

ఉత్థానపతనాలు సంభవిస్తున్నప్పుడు, అతని మనసే అతని పూర్వలక్షణాలను ప్రకటిస్తుంది. ఈ విషయంలో లక్ష్మీకి, ఇంద్రునికి జరిగిన సందాదాన్ని ఉదాహరిస్తూ ఉంటారు. అది విను. ఒకసారి దేవర్షి నారదుడు ఉదయాన్నే లేచి పవిత్రజలాలలో స్నానం చేయడానికి ద్రువలోకద్వారం నుండి ప్రకటమయిన గంగాతీరానికి వెళ్లి, దానిలో మునిగాడు. ఇంతలో వజ్రధారి ఇంద్రుడు కూడా నారదుడు స్నానం చేస్తున్న ఆ తీరానికే వచ్చాడు. అపై ఇద్దరూ ఒకేసారి మునకలు వేసి, మనసును ఏకాగ్రం చేసి, సంక్షేపంగా గాయత్రీమంత్రం జపించారు. అనంతరం వారు గంగా తీరంలోని సువర్ణమయమైన వాలుకలో కూర్చున్నారు. అనేక పుణ్యాత్ముల, దేవర్షుల, మహర్షుల నోటినుండి విన్న కథలను చెప్పుకొంటూ, వింటూ ఉన్నారు. ఇంకా వారిద్దరూ ఏకాగ్రచిత్తులై సంభాషించుకొంటూనే ఉన్నారు. ఇంతలో కిరణాలతో ప్రకాశిస్తూ సూర్యుడు ఉదయించాడు. అప్పుడు వారిద్దరూ లేచి నిలబడి సూర్యోపస్థానం చేశారు.

అప్పుడే నారికి ఆకాశంలో ఒక దివ్యజ్యోతి కనబడింది. అది క్రమంగా దగ్గరకు వస్తున్నట్లనిపించింది. అది శ్రీమహావిష్ణువు యొక్క విమానం. తన కాంతితో ముల్లోకాలను ప్రకాశింపచేస్తూ అనుపమశోభాయమానంగా ఉంది. అందులో పాక్షాత్తు లక్ష్మీదేవిని నారదుడు, ఇంద్రుడు దర్శించారు. ఆమె తామరాకుపై ఆసీనురాలయి ఉంది. సౌందర్యవతులలో ఉత్తమురాలయిన లక్ష్మీదేవి ఆ విమానం నుండి దిగి, ఇంద్ర నారదుల వద్దకు వచ్చింది. ఇంద్రుడు కూడా నారదునితో పాటుగా ముందుకు కదిలి, చేవివద్దకు వెళ్లి, చేతులు జోడించి నమస్కరించాడు. ఆ తరువాత తన పేరును చెప్పుకొని ఆమెను విద్యుక్తంగా పూజించి - "దేవి! మీరు ఎవరు? ఎక్కడినుండి వస్తున్నారు? ఎక్కడికి వెళుతున్నారు? అని అడిగాడు.

లక్ష్మీదేవి - "ఇంద్రా! ముల్లోకాలలోని చరాచరప్రాణులన్నీ నా రూపాన్నే పొంది పరమాత్మను కలుసుకోవడానికి నిరంతరం ప్రయత్నిస్తూ ఉంటాయి. ప్రాణులందరికీ ఐశ్వర్యప్రదానం చేయడానికి సూర్యకిరణాలకు విచ్చుకొన్న కమలం నుండి నేను పుట్టాను. లోకులు నన్ను 'పద్మ, శ్రీ, పద్మమాలిని' అంటూ ఉంటారు. లక్ష్మీ, భూతి, శ్రీ, శ్రద్ధ, మేధ, సంనతి, విజితి, స్థితి, ధృతి, సిద్ధి, సమ్మద్ధి, స్వాహా, స్వదా, నియతి, స్మృతిని నేనే. ధర్మశీలుని దేశంలో, నగరంలో ఇంటిలో

నివసిస్తూ ఉంటాను. యుద్ధంలో వెన్ను చూపక విజయంతో శోభించే పరాక్రమవంతులైన రాజుల శరీరాలలో నేను సదా ఉంటాను. నిత్యం ధర్మాచరణం చేసేవాడు, బుద్ధిమంతుడు, బ్రాహ్మణభక్తుడు, సత్యవాది, వినయవంతుడు, దానశీలుడు అయిన వారిలో కూడా నేను సదా నివసిస్తాను. ఇంతకు ముందు సత్యధర్మాలకు బద్ధురాలనై అనురులలో ఉండేదాన్ని. కాని ఇప్పుడు వారు ధర్మవిరోధులు కావడం చూసి నీ వద్ద ఉందామని ఆలోచిస్తున్నాను.” అని చెప్పింది.

ఇంద్రుడు - “దేవీ! దైత్యుల నడవడిక పూర్వం ఎలా ఉండేది? నీవు వారివద్ద ఉండే దానిని కదా! ఇప్పుడు వారివద్ద ఏమి చూశావు. వారిని వదిలి వచ్చివేశావు?” అని ప్రశ్నించాడు.

లక్ష్మీదేవి చెప్పింది - “ధర్మాన్ని పాటించేవాడు, దైర్యం నుండి ఎప్పుడూ విచలితుడు కానివాడు - ఇటువంటి వారిలో నేను నివసిస్తాను. ఇంతకు ముందు దైత్యులు దానం అభ్యయనం, యజ్ఞంలో నిమగ్నులై ఉండేవారు. దేవతలను, పితరులను, గురువులను, అతిథులను పూజిస్తూ ఉండేవారు. వారిలో సదా సత్యమునే పలికే ప్రవృత్తి ఉండేది. తమ ఇంటి గుమ్మాలను ఊడ్చి తుభం చేసుకొనేవారు. ప్రతిదినం అగ్నిహోత్ర కార్యం దేస్తూ ఉండేవారు. గురుసేవకులు, జితేంద్రియులు, బ్రాహ్మణభక్తులు, సత్యవాదులు అయిఉండేవారు. వారిలో శ్రద్ధ ఉండేది. క్రోధం ఉండేదికాదు. వారు దానరతులు కాని ఎవరినీ నిందించేవారు కారు. ఈర్ష్య వదిలివేసి, భార్యాపుత్రులను, మంత్రులు మొదలైన సేవకులను పోషిస్తూ ఉండేవారు. వారిలో అమర్షం, శత్రుత్వం ఉండేవికావు. అందరూ మంచి స్వభావం కలవారు, దయాళువుగా ఉండేవారు. అందరిలో సరళత, సుదృఢభక్తి, ఇంద్రియసంయమనం అనే గుణాలు ఉండేవి. అందరూ తమ సేవకులను, మంత్రులను సంతుష్టి పరిడేవారు, కృతజ్ఞులు, మధురభాషణులు అయి ఉండేవారు. వారు అందరినీ సముచిత రూపంతో సత్కరించేవారు. ధవాన్ని ఇచ్చేవారు. లజ్జ కలిగి ఉండేవారు. వ్రతనియమాలను పాటించేవారు. ఉపవాసతపస్సులలో మునిగి ఉండేవారు. అందరికీ విశ్వాసపాత్రులుగా ఉండేవారు. సూర్యోదయానికి పూర్వమే లేచేవారు. రాత్రులందు ఎప్పుడూ పెరుగు, వేలపిండి తినేవారు కారు. ఉదయం లేవగానే నెయ్యి, ఇతర మంగళద్రవ్యాలు దర్శిస్తూ బ్రాహ్మణులను పూజించేవారు. ఎల్లప్పుడూ ధర్మచర్యంలో మునిగి ఉండేవారు. ప్రతిగ్రహానికి దూరంగా ఉండేవారు. అర్ధరాత్రే నిద్రించేవారు.

పగలు ఎన్నడూ నిద్ర అనేదే ఎరుగరు.

కృపణులు, అనాథలు, వృద్ధులు, దుర్బలులు, రోగులు, స్త్రీలు - వీరిపట్ల దయచూపుతూ, వారికి అన్నవస్త్రాలు పంచిపెడుతూ ఉండేవారు. వ్యాకులులు, విషాదగ్రస్తులు, ఉద్విగ్నులు, భయకంపితులు, రోగులు, దుర్బలులు, పీడితులు, సర్వస్వం అపహరింపబడిన వారు - ఇలాంటి వారందరికీ ఎప్పుడూ దైర్యం చెపుతూ ఉండేవారు. ధర్మాన్నే ఆచరించేవారు. ఒకరినొకరు చంపుకొనేవారు కారు. కార్యం నెరవేర్చేటపుడు పరస్పరం అనుకూలురై, గురుజనుల పట్ల, వృద్ధులపట్ల శ్రద్ధ కలిగిఉండేవారు. పితరులను, దేవతలను, అతిథులను విధివత్తుగా పూజించేవారు. వారికి తర్పణాలు ఇచ్చినతరువాత మిగిలిన అన్నాన్ని ప్రతిదినం ప్రసాదరూపంలో గ్రహించేవారు. అంధరూ సత్యవాదులే, తపస్సులే, వారు ఉత్తమమైన భోజనాన్ని తయారుదేయించి తాము ఒక్కరే తినకుండా ముందుగా ఇతరులకు పెట్టి ఆ వెనక తాము తినేవారు. ప్రాణులందరినీ తమ వలెనే భావించి వారిపై దయచూపేవారు. చాతుర్యము, సరళత, ఉత్సాహం, నిరహంకారము, పరమసౌహార్దము, క్షమ, సత్యం, దానం, తపస్సు, పవిత్రత, దయ, మృదుభాషిత్యం, మిత్రులయందు ప్రగాఢప్రేమ - ఈ సద్గుణాలన్నీ వారిలో ఎప్పుడూ ఉండేవి. నిద్ర, సోమరితనం, అప్రసన్నత, దోషదృష్టి, అవివేకం, అసంతుష్టి, విషాదం, ఆసక్తి - మొదలైన దోషాలు వారిలో ప్రవేశించేనే కావు. ఈ రీతిగా ఉత్తమగుణ యుక్తులయిన దానపులవద్ద నేను సృష్ట్యాదినుండి ఇప్పటివరకు అనేక యుగాలనుండి నివసిస్తూ వస్తున్నాను.

కాని ఇప్పుడు కాలవిపర్యయం వలన వారి గుణాలలో వైపరీత్యం కలిగింది. దైత్యుల ధర్మం నశించడం నేను గమనించాను. వారు కామక్రోధాలకు లొంగిపోయారు. పెద్దలు, వృద్ధులు సభలో కూర్చోని మాట్లాడుకొనేటపుడు గుణహీనులైన దైత్యులు కూడా వారిలో దోషాలను నేలెత్తిచూపుతూ, వారిని పరిహసిస్తున్నారు. వృద్ధులు వచ్చినపుడు కూడా నవయువకులు తమ ఆసనాల మీద కూర్చోనే ఉంటున్నారు. పూర్వంలాగా వారు ఇప్పుడు లేచి నిలబడడం లేదు. నమస్కరిస్తూ వారిని గౌరవించడం లేదు. తండ్రి ఉండగానే కొడుకు యజమాని అయిపోతున్నాడు. కొడుకులు తండ్రి మాటను, భార్యలు పతిమాటలను పాటించడం లేదు. తల్లిదండ్రులు, పెద్దలు, గురువులు, అతిథులు, ఆవార్యులు వీరికి ఆదరం పోయింది. సంతానాన్ని లాలించి పాలించడంలో కూడా శ్రద్ధ లేదు.

దేవతలను, పితరులను, ఆతిథులను, గురుజనులను పూజించకుండా, వారికి అన్నం నివేదించకుండానే అందరూ భుజిస్తున్నారు. వారి వంటిళ్లు కూడా శుభ్రంగా ఉండడంలేదు. దైత్యులు పాలను మూతపెట్టకుండానే వదిలివేస్తున్నారు. నేతిని వారు ఇప్పుడు ఎంగిలి చేతులతోనే నాకుతున్నారు. పశువులను ఇంటిలో కట్టివేస్తున్నారు, కాని మేత, నీళ్లు ఇచ్చి వాటిని ఆదరించడంలేదు. చిన్న పిల్లలు ఆశగా చూస్తూ ఉండగానే దానవులు తినుబండారాలను తామే నమిలి తినేస్తూ ఉంటారు. సేవకులను ఆకలితో ఉంచి తాము తినేస్తున్నారు. వారు సూర్యోదయం వరకు నిద్రిస్తున్నారు. ప్రభాతకాలాన్ని కూడా రాత్రిగానే భావిస్తున్నారు. వారి ఇళ్లల్లో రాత్రింబవళ్లు కలహాలు చెలరేగుతున్నాయి. ఆశ్రమవాసులైన మహాత్ములను, పరస్పరం తమను కూడా ద్వేషిస్తున్నారు.

ఇప్పుడు వారికి వర్ణసంకరమైన సంతానమే కలుగుతోంది. ఎవరిలోను పవిత్రత లేదు. వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులను గౌరవించడంగాని, మూర్ఖులను అనాదరణ చేయడంలోగాని ఏమీ భేదం పాటించడంలేదు. వారి దాసీలు అందమైన ఆభరణాలు తాల్చి, దురాచారిణులైన స్త్రీలవలె తిరుగుతూ, ప్రవర్తిస్తూ కూర్చుంటూ వాల్చాపులు విసురుతూ ఉన్నారు. క్రీడాసమయాలలో స్త్రీలు పురుషుల యొక్క పురుషులు స్త్రీలయొక్క వేషాలను ధరిస్తున్నారు.

తమ పూర్వులు సుయోగ్యులయిన బ్రాహ్మణులకు దానరూపంలో ఇచ్చిన జాగీరులను ఎంతోమంది దానవులు నాస్తికులైన కారణంగా లాగివేసుకుంటున్నారు. వారిలో వ్యాపారస్తులు ఎప్పుడూ ఇతరుల సొమ్మును మోసంతో హరించాలనే ఆలోచనతోనే ఉంటున్నారు. శిష్యులకు గురువులను సేవించాలనే భావమే కలుగదు. పైపెచ్చు ఇప్పుడు గురువులే శిష్యులకు సేవాశుశ్రూషలు చేస్తున్నారు. కోడళ్లు తమ అత్తమామల ఎదుటనే నొక్కర్లపై ఆధికారం చూపుతున్నారు. భార్యయే భర్తను శాసిస్తోంది, అతనిని పేరుపెట్టి పిలుస్తోంది. హితైషులు, మిత్రులు అనుకొన్నవారే తమ బంధువుల ధనం అగ్నికి ఆహుతి అయినపుడో, దొంగలు ఎత్తుకొని పోయినపుడో లేదా రాజు స్వాధీనం చేసుకొన్నపుడో నష్టపోగా ద్వేషంతో పరిహసిస్తున్నారు. అందరూ ఎవరికి వారే కృతఘ్నులు, నాస్తికులు, పాపవర్తనులు, గురుపత్నీ సంగములు అవుతున్నారు. తినకూడని వాటిని కూడా తింటున్నారు. ధర్మమర్యాదను ఉల్లంఘించి ఇచ్చవచ్చిన రీతిగా ప్రవర్తిస్తున్నారు. అందుకే ఇప్పుడు వారి ముఖాలలో పూర్వపు తేజస్సు లేదు.

దేవేంద్రా! ఈ దైత్యులు ధర్మవిర్టుంగా నడుచుకోవడం మొదలు పెట్టినప్పుడే ఇక నీరి ఇళ్లల్లో నేను ఉండకూడదని నిశ్చయించుకొన్నాను. వారిని వదిలిపెట్టి నేను స్వయంగా నీవద్దకు రావడానికి ఇదే కారణం. నీవు నన్ను గ్రహించు. నేను ఉన్నచోటనే - ఆశ, శ్రద్ధ, ధృతి, క్షాంతి, విజితి, సంనతి, క్షమ, జయ - ఈ ఎనిమిది మంది దేవతలు కూడా నాతోపాటు నివసిస్తారు. ఈ ఎనమండుగురులో 'జయ' ప్రధానమైనది. నాతోపాటు ఈ దేవతలు అందరూ అసురులను విడిచి నీధగ్గరకు వచ్చారు. దేవతల మనస్సు ధర్మంలో లగ్నమై ఉంది. కనుక ఇప్పుడు మేము నీరివద్దనే నివసిస్తాము.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "లక్ష్మీదేవి ఇలా చెప్పగానే దేవర్షి నారదుడు, ఇంద్రుడు ఆమె ప్రసన్నత కోసం ఆభినందించారు. అప్పుడు చల్లని, సుఖకరమైన, సుగంధవాయువు వీచింది. ఆ పవిత్రప్రదేశంలో లక్ష్మీసహితంగా ఇంద్రుని దర్శించడానికి దేవతలందరూ వచ్చి నిలిచారు. అనంతరం ఇంద్రుడు నారదునితో, లక్ష్మీదేవితోపాటు స్వర్గానికి వచ్చాడు. దేవతలందరూ సత్కరించగా సభలో ఆసీనుడయ్యాడు. అప్పుడు నారదుడు లక్ష్మీదేవి యొక్క శుభాగమనాన్ని ప్రశంసించాడు. పితామహుడైన బ్రహ్మదేవుని లోకంనుండి అమృతం కురిసింది. దేవకుందుభులు తమంత తామే మోగాయి. దిక్కులన్నీ నిర్మలంగా శ్రీసంపన్నమై కనిపిస్తున్నాయి. లక్ష్మీదేవి అక్కడకు వచ్చాక లోకంలో సమయానికి వర్షాలు కురవసాగాయి. ఎవరూ ధర్మమార్గం నుండి విచలితులు కావడం లేదు. భూమిలో అనేక రత్నాల గనులు పాడకట్టాయి. మానవులు, దేవతలు, కిన్నరులు, యక్ష రాక్షసుల సమ్మిద్ధి పెరిగింది. వారు ఎప్పుడూ ప్రసన్నంగా ఉండసాగారు. గోవులు పాలు ఇవ్వడంతో పాటుగా కోరికలనన్నింటినీ సిద్ధిపడేశాయి. ఎవరినోటివెంటా పరుషవాక్కు రావడం లేదు. ఇంద్రాది దేవతలు దేసిన ఈ లక్ష్మీదేవి ఆరాధనతో సంబంధం కలవారు ధనార్థులై బ్రాహ్మణులమధ్య కూర్చొని ఈ అధ్యాయాన్ని పఠించినట్లయితే వారు అధిక పరిమాణంలో ధనాన్ని పొందుతారు. కురుశ్రేష్ఠా! నీవు అడిగిన ఉత్తానపతనాల పూర్వలక్షణాలను లక్ష్మీదేవి చెప్పిన దానవుల ఉత్తానపతనాల కారణం ద్వారా నేను నీకు చెప్పాను. నీ అంతట నీవు పరీక్షించి దీనిలోని యాథార్థ్యాన్ని నిశ్చయించుకోవచ్చును.

జైగీషవ్యుడు దేవలునికి సమత్వబుద్ధిని
ఉపదేశించుట - శ్రీకృష్ణుడు నారదుని
గుణములను ఉగ్రసేనునికి వివరించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ఎటువంటి శీలం, ఏరకమైన నడవడిక, ఎటువంటి విద్య, ఎటువంటి పరాక్రమం ఉంటే మనిషి ప్రకృతికి అతీతమైన, అవ్యయమైన బ్రహ్మపదాన్ని పొందగలుగుతాడు?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! మితాహారి, జితేంద్రియుడు అయి, మోక్షానికి ఉపయుక్తమయ్యే ధర్మాలను పాటించడంలో నిమగ్నమైనవాడే ప్రకృతికి అతీతమైన, అవ్యయమైన బ్రహ్మపదాన్ని పొందగలడు. ఈ విషయంలో జైగీషవ్యమునికి, అసీత దేవలునికి నడుమ జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీన కథను ఉదాహరిస్తాను. ఒకసారి సమస్త ధర్మాలను ఎరిగిన మహాజ్ఞాని అయిన జైగీషవ్యమునిని అసీతదేవలుడు - "మునివరా! ఎవరయినా మీకు నమస్కరించినపుడు మీరు ఎక్కువ సంతోషపడరు. ఎవరయినా నిందించినా వారిమీద కోపించరు. ఇది ఎటువంటి బుద్ధి? ఎలా ప్రాప్తించింది? దానికి ఫలితం ఏమిటి?" అని అడిగాడు.

అతడు అలా అడుగగానే ఆ మహాతపస్వి సందేహం తీరేలా పవిత్రమైన, పార్థకమైన మాటలలో సమాధానం చెప్పాడు.

జైగీషవ్యుడు చెప్పాడు - "మునివరా! పుణ్యకర్మలు దేసే వానికి ఉత్తమగతిని, పరమశాంతిని కలిగించే బుద్ధి యొక్క ప్రభావాన్ని నేను నీకు చెపుతున్నాను. విను. ఎవరయినా నిందించినా, ప్రశంసావాక్యాలు పలికినా, లేక వారి సదాచారాలను పుణ్యకర్మలను మరుగుపరిచినా నారందరిపట్ల మహాత్ముల యొక్క బుద్ధి ఒకలాగే ఉంటుంది. వారిని ఎవరయినా కటువచవాలు పలికినా దానికి వారేమీ బదులివ్వరు. చెడు చేసినవారికి కూడా చెడు చేయరు. తాము దెబ్బలు తినినా తిరిగి కొట్టాలనుకోరు. రాబోయే సంగతి గురించి చింతించకుండా వర్తమానంలోని పనులనే చేస్తూ ఉంటారు. గడిచినదానికి వగవరు. ఏ విషయమై కూడా ప్రతిజ్ఞ చేయరు. వారిది పరిపక్వజ్ఞానం. వారు మహాబుద్ధిమంతులు, క్రోధాన్ని జయించినవారు, జితేంద్రియులు. మనస్సు, వాక్కు, శరీరం ద్వారా ఎప్పుడూ ఎవరికీ అపరాధం చేయరు. మనసులో తమను నిందించినా, స్తుతించినా వారి మనసులో ఎప్పుడూ వికారం కలుగదు.

వారు అన్ని విధాలా శాంతులు, సర్వభూత హితరతులు. హృదయంలోని అజ్ఞానగ్రంధులను విప్పి నలునైపులా ఆనందంతో సంచరిస్తారు. వారికి ఎవరూ శత్రువులు కారు, వారు ఎవరికీ శత్రువులు కారు. ఇటువంటి నడవడిక గలవారు సదా సుఖంగా జీవితాన్ని గడుపుతారు. ధర్మజ్ఞులై, ధర్మానుపారంగా నడుచుకొనే వారు సుఖంగా ఉంటారు. ధర్మమార్గభ్రష్టులైనవారు ఎప్పుడూ దుఃఖాన్ని పొందవలసి ఉంటుంది. నేను కూడా ధర్మమార్గాన్నే అవలంబించాను. కనుక నన్ను నిందిస్తే విని, ఎందుకు ఎవరినైనా ద్వేషిస్తాను? అలాకాక ప్రశంసించినాగాని ఎందుకోసం హర్షిస్తాను? నాకు నింద వలన హాని గాని, ప్రశంసవలన లాభంగాని లేవు. తత్త్వవేత్త అవమానాన్ని కూడా అమృతంలా భావించి సంతృప్తి చెందాలి. సన్మానాన్ని విషంలా పరిగణించి దానికి భయపడుతూ ఉండాలి. నిర్దోషులైన మహాత్ములు అవమానం పొందికూడా ఇహపరలోకాలలో సుఖంగా నిద్రపోతారు. కాని వారిని అవమానించినవారు తమ తప్పుకు తామే శిక్ష అనుభవిస్తారు. బుద్ధిమంతుడు ఉత్తమగతిని పొందాలనుకొంటే ఈ వ్రతాన్ని ఆచరించి సుఖంగా ఉంటాడు. ఇంద్రియాలను తన అదుపులో ఉంచుకొని అవ్యయమైన బ్రహ్మపదాన్ని పొందుతాడు. అతడు పొందే గతి దేవతలకు, గంధర్వులకు, పిశాచులకు, రాక్షసులకు కూడా దుర్లభం.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! లోకంలో అందరికీ ఇష్టమైన సమస్తగుణయుక్తుడు ఎవరు?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - యుధిష్ఠిరా! నీ ఈ ప్రశ్నకు సమాధానంగా నారదుని విషయమై శ్రీకృష్ణ ఉగ్రసేనులకు జరిగిన సంవాదాన్ని చెపుతాను. ఒకరోజున ఉగ్రసేనుడు శ్రీకృష్ణునితో - "జనార్దనా! అందరూ నారదుని గుణాలను ప్రశంసిస్తూ ఉంటారు. అందువల్ల అతడు గొప్ప గుణవంతుడని తెలుస్తోంది. నాకు అతని గుణాలను వివరించు." అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పాడు - "రాజా! వినండి. నారదుని ఉత్తమగుణాలను సంక్షిప్తంగా చెపుతాను. అతడు ఎంతటి విద్వాంసుడో అంతటి సచ్చరిత్రుడు. కాని తన సత్రప్తవర్తనను గురించి అతనికి మనసులో ఏమాత్రం గర్వం లేదు. అందుకని అతనికి అన్నివోట్ల ఆదరం ఉంది. నారదునిలో అనంతోషం, క్రోధం, చాపల్యం, భయం మొదలైన దుర్గుణాలు లేవు. అతడు ఏ కోరిక వలనగాని, లాభం వలన గాని తన మాట

మార్చుడు. అందువల్ల అందరికీ పూజ్యుడు. అధ్యాత్మ శాస్త్రంలో పండితుడు. క్షమాశీలుడు, శక్తిమంతుడు, జితేంద్రియుడు, సరళుడు, సత్యవాది అవడం వల్ల అన్నిచోట్ల అతనిని పూజిస్తారు. తేజస్సు, యశస్సు, బుద్ధి, జ్ఞానం, వినయం, ఉత్తమకులం, తపస్సులలో కూడా అతడు అందరికంటే అదిక్కుడు. అతని స్వభావం చాలా మంచిది. అతడు అందరినీ ఆదరిస్తాడు. పవిత్రంగా ఉంటూ మంచిమాటలు చెబుతాడు. ఎవరిపట్లా ఈర్ష్య పడడు. ఈ గుణాలవలననే అతనికి సర్వత్ర గౌరవం కలుగుతోంది. అతడు అందరికీ మేలు చేస్తాడు. అతని మనసులో కొద్దిగా కూడా మాలిన్యం లేదు. అతని సహనశక్తి కూడా ఎక్కువే. అందరినీ అతడు సమదృష్టితో చూస్తాడు. అందుకే అతనికి ఎవరూ ఇష్టులుకారు, అనిష్టులూకారు. అతనికి అనేకశాస్త్రాలలో జ్ఞానం ఉంది. ఆ కథలు అతడు చెప్పే తీరు చాలా విచిత్రంగా ఉంటుంది. వాటిలో సంపూర్ణ పాండిత్యం ఉంది. దానితోపాటు లాలస, శాత్రుం లేవు. కృపణత్వం, క్రోధం, లోభం మొదలైన దోషాలు అతనిని స్పృశించ లేవు. నాయందు అతనికి దృఢమైన భక్తి. అతని హృదయం పరిశుద్ధం. శాస్త్రాలు తెలిసినవాడు, దయాళువు, మోహాది దోషాలు లేనివాడు. అతని బుద్ధిలో సందేహానికి తావేలేదు. అతడు చాలా గొప్ప వక్త. అతని మనసు విషయభోగాలవైపు మళ్లదు. అతడు ఎప్పుడూ తన్ను తాను ప్రశంసించుకోడు. ఈర్ష్యకు దూరంగా ఉంటాడు. మధురంగా మాట్లాడుతాడు. అందుకని అతనికి సర్వత్ర ఆదరం ఉంది. ఏశాస్త్రం పట్ల అతనికి దోషదృష్టి లేదు. సమయాన్ని వ్యర్థపుచ్చడు. మనసును అదుపులో ఉంచుకొంటాడు. అతని బుద్ధి పవిత్రము. సమాధితో అతడు ఎన్నడూ తృప్తి పడలేదు. కర్తవ్యపాలన కోసం ఎప్పుడూ సిద్ధంగానే ఉంటాడు. ఎప్పుడూ పారపడడు. లోకులు అతనిని ఎప్పుడూ తమకు మేలు చేసే పనులలోనే నిమగ్నం చేస్తూ ఉంటారు. గుప్తంగా ఉంచబడిన ఎవరి రహస్యాన్నీ అతడు వెల్లడించడు. అతనికి ధనం లభించడం వలన ఆనందం లేదు. లభించకపోవడం వలన దుఃఖం లేదు. అతనికి బుద్ధి స్థిరంగా, మనస్సు ఆసక్తి రహితంగా ఉంటుంది. అందుకని అన్ని ప్రాంతాలవారు అతనిని పూజిస్తారు. అతడు సంపూర్ణగుణశోభితుడు, కార్యకుశలుడు, పవిత్రుడు, నీరోగి, సమయం యొక్క విలువ తెలిసినవాడు, పరమప్రియమైన ఆత్మతత్త్వం ఎరిగినవాడు. ఆహా! అతనిని ఎవరు ప్రేమించకుండా ఉంటారు?"

వ్యాసుడు శుకునికి కాలస్వరూపమును,

సృష్టియొక్క ఉత్పత్తిని చెప్పుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ఈ ప్రాణులన్నీ ఎవరి వలన పుట్టాయి? అవి ఎక్కడ లయం పొందుతాయి? పరమార్థం ప్రాప్తించడానికి ఎవరిని ధ్యానించాలి? ఏ కర్మను దేయాలి? కాలం యొక్క స్వరూపం ఏమిటి? నేర్వేరు యుగాలలో మనిషికి ఎంత ఆయువు ఉంటుంది? - ఈ విషయాలన్నీ ఇప్పుడు తెలుసుకోనాలను కొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! ఈ విషయంలో వ్యాసమహర్షి తన కొడుకు శుకదేవునికి చెప్పిన దానినే నీకు చెబుతున్నాను. ఒక రోజున శుకదేవుడు తన మనసులోని సందేహాన్ని గూర్చి వ్యాసుని - "వాన్నగారూ! పాపాత్ములను సృష్టించేదెవరు? కాలజ్ఞానం వలన కలిగే పరిణామం ఎట్టిది? బ్రాహ్మణునికి కర్తవ్యం ఏమిటి? ఇవన్నీ దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

వ్యాసుడు చెప్పసాగాడు - "నాయనా! సృష్టికి ప్రారంభంలో అనాది, అనంతం, అజన్మ, దివ్యం, అజరుడు, అమరుడు, అవికారి, అతర్కుడు, జ్ఞానాతీతుడు అయిన బ్రహ్మయే ఉండేవాడు. అతడు కాలస్వరూపుడు. కలా, కాష్ఠా, లవ - మొదలైన కాలభేదాలన్నీ అతని అవయవాలే. పదిహేను నిమేషములు ఒక కాష్ఠ, ముప్పయి కాష్ఠాలు ఒక కళ, ముప్పది కళల మూడు కాష్ఠములు ఒక ముహూర్తము. ముప్పది ముహూర్తములు ఒక రాత్రి పగలు - ఈ రీతిగా మహర్షులు గుణించారు. ముప్పది రాత్రింబవళ్లు ఒక మాసం. పన్నెండు మాసములు ఒక వర్షం. (ఏడాది) అవుతుంది. ఒక వర్షానికి రెండు అయనాలు. అవి దక్షిణాయన ఉత్తరాయణములు. మానవలోకంలో రాత్రింబవళ్ల విభాగాన్ని సూర్యుడు చేస్తాడు. రాత్రి నిదురించడానికి, పగలు పనులు చేయడానికి, మనుష్యుల యొక్క ఒక మాసం పితరులకు ఒక పగలు రాత్రి అవుతుంది. వారికి శుక్లపక్షం పగలు, కృష్ణపక్షం రాత్రి అవుతుంది. మనుష్యుల యొక్క ఒక వర్షం దేవతల ఒక పగలు రాత్రికి సమానం. వారికి ఉత్తరాయణం పగలు, దక్షిణాయనం రాత్రి. మనుష్యుల యొక్క రాత్రింబవళ్ల లెక్కతోనే ఇప్పుడు నేను బ్రహ్మయొక్క పగలు రాత్రుల మాసం చెబుతున్నాను. దానితోపాటే నాలుగు యుగాల వర్షసంఖ్య కూడా వేర్వేరుగా చెబుతున్నాను. దేవతలకు నాలుగు వేల వర్షాలు ఒక సత్యయుగం అవుతుంది. ఇందులో నాలుగు వందల దివ్యవర్షాలు సంధ్య అన్నీ వర్షాలు సంధ్యాంశ

కూడా అవుతాయి. ఈ రీతిగా సత్యయుగం యొక్క కాలం నలభైఎనిమిది వందల దివ్య వర్షాలు. మిగిలిన మూడు యుగాలలోను ఈ సంఖ్య క్రమక్రమంగా నాల్గవవంతు తగ్గుతూ పోతుంది. అంటే సంధ్య, సంధ్యాంశలతో పాటుగా త్రేతాయుగం ముప్పై ఆరువందల వర్షాలు, ద్వాపరయుగం ఇరవైనాలుగు వందల వర్షాలు, కలియుగం పన్నెండు వందల వర్షాలు అవుతుంది. ఈ నాలుగు యుగాలు ప్రవాహరూపంగా శాశ్వతంగా ఉండే లోకాలను ధరిస్తున్నాయి. ఈ యుగాత్మకమైన కాలం బ్రహ్మవేత్తల యొక్క సవాతన బ్రహ్మస్వరూపమే. సత్యయుగంలో ధర్మానికి, సత్యానికి నాలుగు పాదాలు ఉంటాయి. ఆ సమయంలో సత్యం సంపూర్ణంగా పాటింపబడుతూ ఉంటుంది. ఎవరూ కూడా అధర్మంగా ప్రవర్తించరు. ఇతర యుగాలలో క్రమంగా ధర్మం ఒక్కొక్క పాదం నశించిపోతూ ఉంటుంది. చౌర్యం, అసత్యం, మోసం, వంచన మొదలైనవాని ద్వారా అధర్మం వృద్ధి పొందుతూ ఉంటుంది. సత్యయుగంలోని మానవులు నీరోగులు, పూర్ణకాములు అవుతారు. వారి ఆయువు నాలుగు వందల వర్షాలు. త్రేతాయుగంలోవారి ఆయువు ఒక నాల్గవ వంతు తగ్గి మూడు వందల వర్షాలు అవుతుంది. ఈ రీతిగానే ద్వాపరంలో రెండు వందలు, కలియుగంలో వంద వర్షాలు పూర్తి ఆయువు ఉంటుంది. త్రేతాది యుగాలలో వేదాధ్యయనం తగ్గుతూ ఉంటుంది. మనుష్యుల ఆయువు తగ్గుతూపోతూఉంటుంది. కోరికలు తీరడానికి ఆటంకాలు ఏర్పడుతూ ఉంటాయి. వేదాధ్యయనానికి ఫలం కూడా తగ్గిపోతుంది. యుగాల క్షీణతను అనుసరించి సత్య, త్రేతా, ద్వాపర, కలి యుగాలలో మనుష్యుల యొక్క ధర్మం కూడా వేర్వేరుగా ఉంటుంది. సత్యయుగంలో తపస్సే అన్నిటికంటే గొప్పధర్మంగా పరిగణింపబడింది. త్రేతాయుగంలో జ్ఞానం ఉత్తమమని చెప్పబడింది. ద్వాపరంలో యజ్ఞం, కలియుగంలో దానమొక్కటే శ్రేష్ఠమని చెప్పబడింది. ఈ రీతిగా దేవతల యొక్క పన్నెండు వేల వర్షాలు ఒక చతుర్యుగం అవుతుంది. వేయి చతుర్యుగాలు గడిస్తే బ్రహ్మకు ఒక పగలు పూర్తి అవుతుంది. అన్నే యుగాలు అతనికి ఒక రాత్రి కూడా అవుతుంది. బ్రహ్మదేవుడు తన పగటికాల ప్రారంభంలో లోకస్సృష్టి చేస్తాడు. రాత్రి ప్రళయకాలం అయినపుడు అంతటినీ తనలో లీనం చేసుకొని, యోగనిద్రను ఆశ్రయించి నిద్రిస్తాడు. ప్రళయం అంతమైనపుడు అనగా రాత్రి గడిచాక అతడు మేలుకొంటాడు. ఈ రీతిగా ఒక వేయి చతుర్యుగాలు

బ్రహ్మకు ఒక పగలుగా చెప్పబడింది. అంతే కాలం అతనికి రాత్రిగా చెప్పబడింది. దానిని చక్కగా అర్థం చేసుకొన్నవారే కాలతత్త్వం ఎరిగినవారు. రాత్రి సమాప్తం అయ్యాక మేలుకొనిన బ్రహ్మదేవుడు ముందుగా మహత్తత్వాన్ని సృష్టించాడు. ఆపై దానినుండి స్థూల జగత్తును ధరించే మనసు ఉత్పన్నయింది.

నాయనా! తేజోమయుడయిన బ్రహ్మయే అన్నిటికీ బీజం. అతని నుండియే సమస్త జగత్తు ఆవిర్భవించింది. ఆ ఒక్క భూతం నుండియే స్థావరజంగమాలు రెండూ ఉత్పత్తి అవుతాయి. బ్రహ్మదేవుడు తన పగటికాల ప్రారంభంలో మేలుకొని సృష్టిరచన చేస్తాడని పైన చెప్పబడిందికదా? అన్నిటికంటే ముందు మాయనుండి మహత్తత్వం వెలువడుతోంది. దాని నుండి స్థూలసృష్టికి ఆధారభూతమయిన మనస్సు ఉత్పన్నమవుతోంది. సృష్టించాలనే కోరిక ప్రేరేపించగా, మనసు రకరకాల ఆకారాలను ధరిస్తోంది. దాని నుండి శబ్దగుణం కలిగిన ఆకాశం పుడుతోంది. అనంతరం ఆకాశంలో మార్పు సంభవించినపుడు దాని వలన అత్యంత పవిత్రము, బలవంతము అయిన వాయుతత్వం ఆవిర్భవిస్తోంది. దాని గుణం పుర్వగా చెప్పబడింది. వాయువు మార్పు చెందగా జ్యోతిర్మయమైన అగ్నితత్వం వెలువడుతోంది. రూపం ధాని గుణం. ఆపై తేజస్సు మార్పు చెందితే ధానినుండి రసమయమైన జలతత్వం పుడుతోంది. జలం నుండి పృథివి, దాని గుణం గంధం ప్రాదుర్భవిస్తాయి. వెనుక వెలువడిన వాయువు మొదలైన భూతాలు తమకు పూర్వం ఉండే భూతాల యొక్క గుణాలు కూడా ధరిస్తాయి.

పంచమహాభూతాలు, పదిఇంద్రియాలు, మనస్సు - ఈ పదహారు తత్వాలతో శరీరం నిర్మితమయింది. వీటన్నిటికీ ఆశ్రయం కావడం వల్లనే దేహాన్ని శరీరం అంటున్నారు. శరీరం పుట్టగానే జీవుడు అనుభవించగా మిగిలిన కర్మలతో పాటుగా సూక్ష్మమహాభూతం అందులో ప్రవేశిస్తుంది. సమస్తప్రజలకు ఆదికర్త అయిన కారణంగా బ్రహ్మదేవుని ప్రజాపతి అంటారు. అతడే చరాచరప్రాణులను సృష్టిస్తాడు. దేవతలు, ఋషులు, పితరులు, మనుష్యులు, రకరకాల లోకాలు, నదులు, సముద్రాలు, దిక్కులు, పర్వతాలు, వనస్పతులు, కిన్నరులు, రాక్షసులు, పశువులు, పక్షులు, మృగాలు, సర్పాలను కూడా అతడే పుట్టిస్తాడు. నిత్యానిత్యపథార్థాలను కూడా అతడే సృష్టించాడు. సృష్టికి ముందు ప్రాణులు తాము చేసిన పూర్వకర్మల యొక్క

వాసనల ప్రభావం చేత మరుసటి జన్మలో కూడా అటువంటి కర్మలనే చేస్తూ ఉంటారు. హింస - అహింస, మార్తవము - కాశిన్యము, ధర్మము - అధర్మము, నిజం - అబద్ధం మొదలైన గుణాలలో దేనిని మనుష్యుడు ఒక జన్మలో స్వీకరిస్తాడో మరుసటి జన్మలో కూడా. ఆ సంస్కారాల చేత ప్రభావితమై ఆ గుణాలనే ఇష్టపడతాడు. అటువంటి కర్మలలోనే లగ్నమవుతాడు.

సత్యగుణస్థితులైన సమదర్శులు జీవుని కల్యాణానికి తపస్సునే ముఖ్య సాధనంగా చెబుతారు. శమదమాలు తపస్సుకు మూలం. మనుష్యుడు తన మనసులో కోరుకొన్న కోరికలనన్నిటినీ తపస్సు వలన పొందుతాడు. జగదుత్పత్తికారకుడైన పరమాత్ముని ప్రాప్తి కూడా తపస్సు వలననే జరుగుతుంది. తపోబలం వల్లనే మనుష్యుడు సమస్త ప్రాణులమీద తన అధికారాన్ని స్థాపిస్తున్నాడు. తపః ప్రభావంతోనే మహర్షులు పూర్వజన్మలో చదివిన వేదాలను స్మరించారు. బ్రహ్మదేవుడు తపశ్శక్తి సంపన్నుడు కావడం వల్లనే ఆధ్యంత రహితమైన వేదవిద్యాజ్ఞానం పొందాడు. దానిని తన తరువాతి ఋషుల చేత వ్యాపింప చేశాడు. తన రాత్రికాలం పూర్తి అయ్యాక బ్రహ్మదేవుడు తాను సృష్టించిన ప్రాణులను, వాటి పేర్లను, రకరకాల భేదాలను, తపస్సు, దార్మిక కర్మలను, యజ్ఞం, కీర్తి మోక్షపాధనాలను వేదాలను అనుసరించే ప్రకాశింపచేశాడు. ఋషుల నామాలు, దేవతల ఉత్పత్తి, ప్రాణుల అనేకరూపాలు, వాటి కర్మలు - మొదలైన విదానాలు కూడా వేదవాక్యాలను అనుసరించే జరిగాయి.

శబ్దబ్రహ్మ, ఫరబ్రహ్మ - అని బ్రహ్మకు రెండు రూపాలు. ఈ రెండింటి జ్ఞానం కలిగి ఉండడం అవసరం. శబ్దబ్రహ్మను గూర్చిన సంపూర్ణ జ్ఞానం కలిగినవాడు సులభంగా ఫరబ్రహ్మయొక్క సాక్షాత్కారం పొందుతాడు. ఋగ్యజుస్సామవేదాలలో చెప్పబడిన సకామయజ్ఞాలు ఆత్మకంటే వేరు అని గ్రహించి సత్యయుగపు ప్రజలు తపస్సును అనుష్ఠించేవారు. అనంతరం త్రేతాయుగంలో పుట్టిన మహాశక్తిశాలులు సంపూర్ణ చరాచరజగత్తును నియమానికి లోబరచారు. ఆ రోజులలో వేదాధ్యయనం, యజ్ఞానుస్థానం, వర్ణాశ్రమ ధర్మాలు సాటించడానికి అందమైన వ్యవస్థఉండేది. కాని ద్వాపరయుగంలో ఆయువు తగ్గిన కారణంగా లోకులలో పైన చెప్పిన విషయాలు తగ్గసాగాయి. కలియుగం వచ్చాక వేదాలు కొన్నిచోట్ల దర్శనమిస్తాయి, కొన్నిచోట్ల లేదు. ఆ సమయంలో అధర్మం చేత పీడింపబడి

యజ్ఞాలు, వేదాలు లుప్తమైపోతాయి. వాయవా! నీ వడిగిన ప్రకారం నేను నీకు సృష్టి కాలం, కర్మ, వేదాలు, కర్మఫలాలు మొదలైన వాటిని గూర్చి కొన్ని సంగతులు చెప్పాను.

ప్రళయక్రమము - బ్రాహ్మణునకు దావము

చేయుట నలన కలుగు ఫలము -

బ్రాహ్మణుని కర్తవ్యము.

వ్యాసుడు చెబుతున్నాడు - "కుమారా! బ్రహ్మదేవునికి పగలు గడిచాక, రాత్రి ఆరంభం కావడానికి ముందు ఈ సృష్టి ఏవిధంగా లయమవుతుందో, బ్రహ్మ స్థూలజగత్తును ఆత్యంత సూక్ష్మం చేసి, దీనిని తనలో ఎలా లీనం చేసుకొంటాడో, అనే విషయాలను ఇప్పుడు వివరిస్తున్నాను. ప్రళయకాలం వచ్చినపుడు పై నుండి సూర్యుడు, క్రింది నుండి అగ్ని యొక్క సప్తజ్వాలలు లోకాన్ని భస్మం చేసి వేస్తాయి. అన్నిటికంటే ముందుగా భూమిమీది చరాచరప్రాణులు ఆ జ్వాలలకు దగ్గమై ధూళితో కలిసిపోతాయి. ఆ సమయంలో భూమి గడ్డి, చెట్లు లేక తాబేటి చిప్పలా కనిపిస్తుంది. అనంతరం అవి పృథ్వీగుణమైన గండాన్ని హరిస్తాయి. అందువల్ల గంధహీనమైన పృథివి తనకు కారణభూతమైన జలంలో లీనమవుతుంది. తరువాత జలం పెద్ద ఘోషతో నలువైపులా ఉప్పొంగుతుంది. అందులో ఉత్తాలతరంగాలు పుడతాయి. అవి సంపూర్ణ విశ్వాన్ని తనలో నిమగ్నం చేసుకొని ప్రవహిస్తాయి. తదనంతరం తేజస్సు జలం యొక్క గుణం రూపాన్ని సీల్చి వేస్తుంది. రసహీనమైన జలం తేజస్సులో లీనమవుతుంది. ఆ సమయంలో ఆకాశమంతా అగ్నిజ్వాలలతో మండిపోతున్నట్లు కనపడుతుంది. తరువాత తేజస్సు యొక్క గుణమైన రూపాన్ని వాయుతత్వం గ్రహిస్తుంది. దానితో అగ్ని చల్లబడి వాయువుతో కలిసిపోతుంది. అప్పుడు వాయువుయొక్క వేగం అధికమవుతుంది. గట్టిగా చప్పుడూ చేస్తూ అది కిందికి పైకి, అటు ఇటు వీస్తుంది. అనంతరం ఆకాశం వాయువు యొక్క గుణం స్పర్శను గ్రహిస్తుంది. అప్పుడు గాలి శాంతించి ఆకాశంలో లీనమవుతుంది. శబ్దగుణంతో కూడిన కేవల ఆకాశమే ఉంటుంది. రూప, రస, గంధ, స్పర్శలు పేరుకు కూడా ఉండవు. తదనంతరం ధృత్యప్రపంచాన్ని వ్యక్తం చేసే మనసు, తన నుండే ప్రకటమైన ఆకాశం యొక్క గుణం శబ్దాన్ని తనలో లీనంచేసుకొంటుంది. ఈ రీతిగా పాంచభౌతికమైన సృష్టి బ్రహ్మయొక్క మనసులో లయం కావడాన్నే బ్రహ్మప్రళయం అంటారు. ఈ క్రమాన్ని అనుసరించి సమస్త

భూతాలకు ప్రళయస్థానం కూడా బ్రహ్మదేవుడే.

నీవు జ్ఞావానికి అతియోగ్యుడైన అధికారివని గుర్తించి యోగుల ద్వారా తెలుసుకోధగిన, పరమాత్మను పొంచే ఈ ప్రళయం యొక్క యథావద్వృత్తాంతాన్ని తెలియజేశాను. ఈ రీతిగా వెయ్యేసి యుగాలకు బ్రహ్మదేవునికి ఫగలు - రాత్రి జరుగుతూ ఉంటుంది. పగలు ఆరంభంలో సృష్టి రాత్రి ఆరంభంలో ప్రళయం - ఈ క్రమం నడుస్తూ ఉంటుంది.

శుకదేవా! నీవు అడిగిన బ్రాహ్మణుని యొక్క కర్తవ్యాన్ని ఇప్పుడు చెబుతున్నాను. శ్రద్ధగా విను. బ్రాహ్మణ బాలకునికి జాతకర్మ మొదలుకొని సమావర్తనం వరకు విధిప్రకారం సంస్కారాలు జరగాలి. ప్రతి సంస్కారంలోను దక్షిణ ఇవ్వాలి. ఉపనయనానంతరం అతడు వేద పారంగతుడైన ఆచార్యుని సేవిస్తూ, వేదాలనన్నిటినీ పూర్తిగా అధ్యయనం చేయాలి. అపై శుశ్రూష దక్షిణల ద్వారా గురువు ఋణాన్నుండి ముక్తుడైన పిమ్మట అతనికి సమావర్తన సంస్కారం జరగాలి. తదనంతరం ఆచార్యుని అనుమతితో బ్రహ్మచర్య, గార్హస్థ్య, వానప్రస్థ, సంన్యాస ఈ నాలుగు ఆశ్రమాలలో ఏదో ఒక ఆశ్రమంలో శాస్త్రోక్త విధిని అనుసరించి, జీవనపర్యంతం ఉండాలి. లేదా క్రమంగా నాలుగు ఆశ్రమాలలోను ప్రవేశించవచ్చును.

అన్ని ధర్మాలకు గృహస్థాశ్రమం మూలం. ఇందులో ఉంటూ, అంతఃకరణంలోని రాగద్వేషాలు ఫక్ష్వమైనతదుపరి జితేంద్రియునికి సర్వత్ర సిద్ధి కలుగుతుంది. గృహస్థుడు పుత్రుని కని పితృఋణం నుండి, వేదాధ్యయనం చేసి ఋషిఋణం నుండి, యజ్ఞాలు అనుష్ఠించి చేవఋణం నుండి విముక్తి పొందుతారు. ఈ రీతిగా మూడు ఋణాలనుండి ముక్తుడై అతడు తన వర్ణాశ్రమాలకు విహితమైన కర్మలను సంపాదించుకోవాలి. తన్ను తాను పవిత్రుని చేసుకోవాలి. అనంతరం ఇతర ఆశ్రమాలలో ప్రవేశించాలి. ఈ భూమిపైన ఉత్తమము, పవిత్రము అనిపించిన చోటనే నివసించి అతడు తన్ను తాను యశస్విగా ఆదర్శవంతునిగా తీర్చిదిద్దుకొనే ప్రయత్నం చేయాలి. గొప్ప తపస్సు, సంపూర్ణ విద్యాధ్యయనం, వ్రతం, యజ్ఞం, లేక దానం చేయడం వలన గృహస్థబ్రాహ్మణుని కీర్తి పెరుగుతుంది. అతని సత్కీర్తి ఈ లోకంలో ఎంతవరకు విస్తరించిఉంటుందో అంతవరకు అతడు పుణ్యవంతులయొక్క అక్షయలోకాలలో నివసించి దివ్యసుఖాలను అనుభవిస్తాడు. అధ్యయన -

అధ్యాపనములు, యజన, యాజనములు, దాన ప్రతి గ్రహములు - అను ఆరు కర్మలను బ్రాహ్మణుడు ఆశ్రయించాలి. కాని అనుచితమైన ప్రతిగ్రహం, వ్యర్థమైన దానం నుండి అతడు తప్పించుకోవాలి. చేవతలు, ఋషులు, పితరులు, గురువులు, వృద్ధులు, రోగులు, ఆకలి గొన్నవారు - వీరికి భోజనం పెట్టడానికి గృహస్థబ్రాహ్మణుడు ప్రతిగ్రహం స్వీకరించాలి. తన శక్తిని అనుసరించి పారమార్థిక ఉన్నతికోసం ప్రయత్నించే బ్రాహ్మణుడు ద్రవ్యం కంటే అతిరిక్తంగా వండుకొన్న వంటనుండి కూడా అన్నాన్ని దానం చేయాలి. యోగ్యులైన బ్రాహ్మణులకు ఇవ్వకూడని వస్తువంటూ ఏదీ లేదు. గొప్ప వ్రతాన్ని ఆచరించే మహారాజు సత్యసందుడైన బ్రాహ్మణుని ప్రాణాలను కాపాడడానికి తన ప్రాణాలను ఇచ్చి స్వర్గలోకానికి వెళ్లాడు. అత్రియొక్క కుమారుడు ఇంద్రదమన మహారాజు యోగ్యుడైన బ్రాహ్మణునికి రకరకాల ధనం దానమిచ్చి అక్షయలోకాలు పొందాడు. చేవావృథుడు బంగారు గొడుగును దానమిచ్చి తన దేశ ప్రజలతోపాటుగా స్వర్గలోకాన్ని పొందాడు. అత్రివంశంలో పుట్టిన మహాతేజస్వి పాంకృతి తన శిష్యులకు నిర్గుణబ్రహ్మోపచేశం ఇచ్చి ఉత్తమలోకాలను పొందాడు. అంబరీషమహారాజు బ్రాహ్మణులకు పదకొండు కోట్ల గోవులను దానమిచ్చి దేశవాసులతో సహితంగా స్వర్గంలో నివసించాడు. పావిత్రి రెండు దివ్యకుండలాలను దాన మిచ్చింది. జనమేజయమహారాజు బ్రాహ్మణునికోసం తన శరీరాన్ని పరిత్యజించాడు - ఈ ఇద్దరూ దీనివలన ఉత్తమలోకాలను పొందారు. వివేహరాజు నిమి తన రాజ్యాన్ని, జమదగ్నిసుతుడు పరశురాముడు, గయ చక్రవర్తి నగరాలతో సహితంగా ఈ భూమినంతటినీ బ్రాహ్మణులకు దానంగా ఇచ్చివేశారు. ఒకసాతి వర్షం కురవకపోవడంతో వసిష్ఠుడు అపరప్రజాపతి వలె ప్రజలందరికీ జీవనదానం చేశాడు. కరందముని కొడుకు మరుత్తమహారాజు అంగిరసమహర్షికి తన కుమార్తెను, పాంచాలచేశపు రాజు బ్రహ్మదత్తుడు ఉత్తమ బ్రాహ్మణులకు శంఖమహానిధిని ఇచ్చి ఉత్తమలోకాలను పొందారు. రాజర్షి సహస్రజిత్తు బ్రాహ్మణునికి తన ప్రాణాలను సమర్పించాడు. శతద్యున్ను మహారాజు ముద్గల మహర్షికి అన్ని రకాల భోగవస్తువులతో నిండిన బంగారు ఇంటిని దానం చేశాడు. సాశ్వనరేళుడు ద్యుతిమంతుడు ఋచీకమునికి తన రాజ్యాన్ని సమర్పించాడు. ఈ రాజులందరికీ ఉత్తమలోకాలు ప్రాప్తించాయి. ప్రసేనజిత్తుమహారాజు ధూడలతోపాటు ఒక

లక్ష గోవులను దానమిచ్చి ఉత్తమలోకాలకు వెళ్ళాడు. వీరేకాక ఇంకా ఇతరులు అనేకులు జితేంద్రియులు దానం, తపస్సుల ద్వారా స్వర్గాన్ని పొందగలిగారు. ఈభూమి నిలిచి ఉన్నంతవరకు వారి కీర్తి ఈ లోకంలో స్థిరంగా ఉంటుంది.

బ్రాహ్మణుడు ఋగ్యజుస్సామవేదాలు మూడింటిని, వేదాంగాలను అధ్యయనం చేయాలి. వేదాధ్యయన ప్రవీణులు, అధ్యాత్మజ్ఞుల కుశలులు, సత్త్వగుణావలంబులు అయిన మహాభాగులే ఉత్పత్తి ప్రళయాల తత్త్వాన్ని ప్రత్యక్షమైనట్లుగా చూస్తారు. ధర్మానుకూలంగా జీవితాన్ని మలచుకోవడం, శిష్టులవలె సదాచారాలను పాటించడం బ్రాహ్మణునకు ఉచితమైనది. ఏ ప్రాణికి కష్టం కలిగించకుండా జీవికను నడుపుకోవాలి. మహాత్ములను సేవిస్తూ తత్త్వజ్ఞానాన్ని పొందాలి, సత్పురుషులు అవ్వాలి, శాస్త్రాలను వ్యాఖ్యానించడంలో నేర్పరులు కావాలి. తమ ధర్మాలను అనుసరించి నిత్యకర్మలను అనుష్ఠించాలి. కర్తవ్యఫరాయణులు, సత్త్వగుణసంపన్నులు అయిన మహాత్ములతో సాంగత్యం చేయాలి. గృహస్థాశ్రమంలో ఉంటూ అధ్యయన అధ్యాపనాది షట్కర్మనిరతులై ఉండాలి. ఇలా ఆచరిస్తున్నవాడే ఉత్తమబ్రాహ్మణుడని అనిపించుకొంటాడు.

గృహస్థబ్రాహ్మణుడు ఎప్పుడూ శ్రద్ధాపూర్వకంగా పంచమహాయజ్ఞాల ద్వారా పరమాత్మను పూజించాలి. అతడు ఎప్పుడూ ధైర్యంగా ఉండాలి. పారపాట్లు చేయకుండా తప్పించుకోవాలి. మనసును, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకోవాలి. ధర్మాత్ముడు కావాలి. ఆత్మతత్త్వజ్ఞానం పొందాలి. హర్షం, మదం, క్రోధం లేకుండా ఉండాలి. ఇటువంటి బ్రాహ్మణుడు ఎన్నడూ దుఃఖాన్ని అనుభవించనక్కరలేదు. అధ్యయనం, యజ్ఞం, దానం, తపస్సు, లజ్జ, సరళత, ఇంద్రియసంయమనం - వీటితో తన తేజస్సును పెంచుకోవాలి. పాపాలను నశింపచేసుకోవాలి. ఈ రీతిగా పాపరహితుడై తన మేదాశక్తిని మేలుకొలుపాలి. మితాహారి, జితేంద్రియుడు అయి, కామక్రోధాలను వశపరచుకొని బ్రహ్మపదాన్ని పొందాలని కోరుకోవాలి. అగ్నికి, బ్రాహ్మణులకు, దేవతలకు నమస్కరించాలి. కటువుగా మాట్లాడకూడదు. హింస చేయకూడదు. ఇది బ్రాహ్మణునకు పరంపరాగతమైన కర్తవ్యం. కర్మలయొక్క తత్త్వాన్ని గ్రహించి, వానిని అనుష్ఠించడం వలన అవశ్యం సిద్ధి కలుగుతుంది. ప్రాణులను మిక్కిలి మోహంలో పడవేసే కాలం సదా పైబడడానికి సిద్ధంగా ఉందనే సంగతిని మరచి పోకూడదు. బుద్ధిమంతుడు, ధీరుడు

అయిన మానవుడు జ్ఞానరూపమైన నౌకతో సంసారసాగరాన్ని తరిస్తాడు. ఎందుకంటే అతడు గుణదోషాలను చక్కగా విచారించుకొని, గుణాలను గ్రహించి, దోషాలను పరిత్యజిస్తాడు. కాని కామాసక్తుడు, చంచలచిత్తుడు, మందబుద్ధి, అజ్ఞాని అయినవాడు సందిగ్ధంలో పడిన కారణంగా ఈ సంసారసాగరాన్ని దాటలేడు. అతడు ధైర్యం కోల్పోతాడు, అందువల్ల ముందడుగు వేయలేడు. కనుక బుద్ధిమంతుడు అవశ్యం భవసాగరాన్ని దాటడానికి ప్రయత్నం చేయాలి. దానిని దాటడమంటే అతడు నిజమైన అర్థంలో బ్రాహ్మణుడు కావాలి. అంటే బ్రహ్మజ్ఞానం పొందాలి. ఉత్తమకులసంజాతుడయిన బ్రాహ్మణుడు అధ్యాపనం, యాజనం, ప్రతిగ్రహం - ఈ మూడు కర్మలను సందేహించి వానిలో ప్రవృత్తుడు కాకూడదు. అధ్యయన, యజన, దానములనే మూడు కర్మలను తప్పక పాటించాలి. ఎటువంటి వాడైనా కానీ తన్ను తాను ఉద్ధరించుకోవడానికి ప్రయత్నించాలి. జ్ఞానం ద్వారా ఈ భవసాగరాన్ని తప్పక దాటాలి. విద్యుక్తంగా వైదిక సంస్కారాలు పొంది, నియమపూర్వకంగా ఉంటూ, మనసు మీద, ఇంద్రియాల మీద విజయం సాదించిన విజ్ఞానికి ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను ఎక్కడైనా సరే సిద్ధిపొందడానికి ఎక్కువ కాలం పట్టదు. గృహస్థబ్రాహ్మణుడు క్రోధాన్ని, ఈర్ష్యను వదిలిపెట్టి పైన చెప్పిన నియమాలను పాటించడంలో లగ్నమవ్వాలి. నిత్యమూ పంచమహాయజ్ఞాలను అనుష్ఠిస్తూ యజ్ఞశిష్టాన్నమునే భుజించాలి. సత్పురుషధర్మాలను, శిష్టాచారాలను పాటించాలి. ఇతరులకు కష్టం కలిగించని, లోకంలో నింధకు తావులేని జీవవాదారాన్నే ఇష్టపడాలి. బ్రాహ్మణుడు వేదపండితుడు, తత్త్వజ్ఞుని, సదాచారి, చతురుడు అయి ఉండాలి. ధర్మానుసారంగా కర్మలను చేసేవాడు, శ్రద్ధాశుభ, ధర్మాధర్మాల తత్త్వాన్ని గ్రహించినవాడు పూర్తిగా దుఃఖాలను తరిస్తాడు. ధైర్యం, అప్రమాదం, ఇంద్రియ నిగ్రహం, ఆత్మజ్ఞానం పొందడం, హర్షమదక్రోధాలను విడిచిపెట్టడం, బ్రాహ్మణునికి ప్రాచీనధర్మం. జ్ఞానవంతుడై కర్మానుష్ఠానం చేయడం వలన అతనికి సర్వత్ర సిద్ధి కలుగుతుంది.

జ్ఞానమువలన మోక్షప్రాప్తి - యోగసహాయము

వలన ధ్యానము - సప్తధారణముల వివరణము.

వ్యాసుడు చెపుతున్నాడు - "కుమారా! మోక్షం కోరుకొనేవాడు జ్ఞానవంతుడై ఉండాలి. సముద్రంలో పడిలేచే కెరటాలలో మునుగుతూ తేలుతూ ఉండే మనిషి వాన లభించగానే దానిని దాటుతున్నట్లుగా సంసారసాగరాన్ని

దాటదానికి కూడా బుద్ధిమంతుడు జ్ఞానరూపమైన నౌకను ఆసరాగా చేసుకోవాలి. జ్ఞానరూపమైన నౌక సహాయంతో జ్ఞాని అజ్ఞానులను కూడా భవసాగరమునుండి దాటించగలడు. ధ్యానయోగాన్ని సాధనచేసే ముని హృదయంలోని రాగాది దోషాలను తొలగించుకొని, పాపవిముక్తుడై, యోగానికి సహాయపడే - దేశము, కర్మ, అనురాగం, అర్థం, ఉపాయం, అసాయం, నిశ్చయం, చక్షుస్సు, ఆహారం, సంహారం, మనస్సు, దర్శనం - అనే ఈ పన్నెండు ఉపాయాలను ఆశ్రయించాలి.⁽¹⁹⁾

ఉత్తమజ్ఞానాన్ని (మోక్షాన్ని) పొందగోరినవాడు బుద్ధిద్వారా మనసును, వాక్కును జయించాలి. మనిషి పరాక్రమవంతుడయినా, దుఃఖం కలిగినవాడయినా ఈ రకమైన సాధనతో జరామృత్యురూపమైన దుర్గమసముద్రాన్ని దాటుతాడు. పైన చెప్పిన యోగంలో ప్రవర్తించేవాడు బ్రహ్మజ్ఞానం కానాలనుకొంటే అతడు వైదిక కర్మఫలాల హద్దులను కూడా దాటుతాడు. అక్షరబ్రహ్మను పొందాలనే అభిలాషకలవాడు శీఘ్రంగా సఫలత పొందే మార్గాన్ని నేను చెపుతున్నాను. ఏదైతే ఒక విషయం మీద చిత్తాన్ని స్థిరంగా ఉంచడం "ధారణ". ఈ ధారణలు ఏడురకాలు.⁽²⁰⁾

సాధకుడు మౌనంగా యమనియమాలు పాటిస్తూ వీటిని అభ్యసించాలి. డూరం సమీపం అనే భేదాలతో ఈ ఏడే అవాంతరధారణలు కూడా అవుతాయి. వీటిని "ప్రధారణలు" అంటారు. (చంద్ర, సూర్య, ద్రువమండలాది ధారణలు దూరస్థములు, నాసాగ్రం, భూమధ్యం, కంఠభిలం - మొదలైన ధారణలు సమీపస్థములు) ఈ ధారణల ద్వారా క్రమంగా పృథివి, జలం, తేజస్సు, వాయువు, ఆకాశము, అవ్యక్తము, అహంకారము - వీటియొక్క ఐశ్వర్యము లభిస్తుంది. ఇక యోగాభ్యాసంలో ప్రవృత్తుడైన యోగియొక్క కొన్ని అనుభవాలను చెబుతాను. దారణాపూర్వకంగా ధ్యానం చేసేటపుడు లభించే పృథ్వీజలాది సిద్ధులను గూర్చి కూడా వివరిస్తాను.

సాధకుడు స్థూలదేహం మీది అభిమానం నుండి ముక్తుడై ధ్యానంలో నిమగ్నుడైనపుడు సూక్ష్మదృష్టి కలిగి ఉండడంవలన, అతనికి ఈ రకమైన కొన్ని రూపాలు (గుర్తులు) కనపడతాయి. ప్రారంభంలో పృథివిని ధారణ చేస్తున్నపుడు పొగమంచువంటి ఏదో ఒక సూక్ష్మవస్తువు ఆకాశాన్నంతటినీ ఆవృదిస్తున్నట్లుగా తెలుస్తుంది.⁽²¹⁾

ఇది మొదటి రూపం. పొగమంచు తొలగిపోయినపుడు రెండవ రూపం దర్శనమిస్తుంది. సాధకుడు తన దేహంలోపల,

ఆకాశములో అంతటా జలాన్నే చూస్తాడు. ఈ అనుభవం జలతత్వాన్ని దారణ చేసినపుడు కలుగుతుంది. అపై జలం లయమైనపుడు, అతడు అగ్ని తత్వాన్ని దారణ చేస్తాడు. అప్పుడు అంతటా అగ్ని జ్వాలయే కనబడుతుంది. అదికూడా లయమైవాక ఆకాశంలో అంతటా వ్యాపించి ఉండే వాయువుయొక్క అనుభవం యోగికి కలుగుతుంది. అతడు తాను కూడా మాలుపోగువలె మిక్కిలి సూక్ష్మంగా, తేలికగా అయిపోయి, నిరాధారమైన ఆకాశంలో వాయువుతోపాటుగానే తాను ఉన్నట్లుగా అనుభూతి చెందుతాడు. ఆసమయంలో అతనికి తన శరీరంలో హృదయానికి పైభాగం మాత్రమే కనపడుతుంది. ఈ రీతిగా తేజస్సును సంహరించి, యోగి వాయువుపై విజయం పొందినపుడు వాయువు యొక్క సూక్ష్మరూపం ఆకాశంలో లీనమవుతుంది. కేవలం చంద్రరూపంలో నీలాకాశం మాత్రమే మిగిలిఉంటుంది. అదశలో బ్రహ్మభావం పొందాలనే కోరికగల యోగియొక్క చిత్తం అత్యంతసూక్ష్మంగా అయిపోతుంది. అతనికి తన స్థూలరూపం కొద్దిగా కూడా దృష్టిగోచరం కాదు.

ఈ రూపాలు (చిహ్నాలు) అన్నీ కనిపించిన తరువాత యోగికి కలిగే ఫలితాలు విను. పార్థివసంపద సిద్ధించాక యోగికి స్పష్టించే శక్తి వస్తుంది. అతడు ప్రజాపతితో సమానంగా తన శరీరం నుండి ప్రజలను స్పష్టించగలడు. వాయుతత్వం సిద్ధించినవాడు ఏ సహాయం లేకుండానే చెయ్యి, కాలు, బొటనవ్రేలు లేదా అంగుళీమాత్రంతో అదిమి పట్టి పృథివిని కంపింపచేయగలడు. ఆకాశాన్ని సిద్ధిపొందిన యోగి ఆకాశలాగే అయిపోయి సర్వత్ర సంచరిస్తాడు. తన శరీరాన్ని అదృశ్యం చేసుకోగలడు. జలతత్వం మీద అధికారం పొందినవాడు కోరిన వెంటనే పెద్ద పెద్ద జలాశయాలను త్రాగివేయగలడు. అగ్ని తత్వం సిద్ధింపచేసుకొన్న తరువాత, అతడు శరీరాన్ని ఎవరూ తనవైపు కన్నెత్తి చూడలేనంతగా ప్రకాశింపచేయగలడు. ఆ తేజస్సును శాంతింపచేసుకొన్న తరువాతనే అతడు కనపడతాడు. అహంకారాన్ని జయించిన పిమ్మట పంచభూతాలు యోగికి వశమవుతాయి. పంచభూతాలు, అహంకారము - ఈ ఆరు తత్వాలకు ఆత్మ బుద్ధి. థానిని జయిస్తే సంపూర్ణంగా ఐశ్వర్యాలన్నీ ప్రాప్తిస్తాయి. అప్పుడు విశుద్ధజ్ఞానం లభిస్తుంది.

మమతాహంకారాలను విడిచినవాడు శీతోష్ణాది ద్వంద్వాలను సమానభావంతో సహించేవాడు, సంశయదూరుడు, క్రోధం, ద్వేషం ఎన్నడూ కలుగనివాడు,

అబద్ధమాడని వాడు, ఎవరయినా తిట్టినాకొట్టినాకూడా అతనికి హాని కలగాలని కోరుకోనివాడు, అందరి పట్ల మైత్రికలవాడు, మనస్సు వాక్కు కర్మల ద్వారా ఏ జీవితీ కష్టం చేకూర్చనివాడు, సర్వజీవసమభావం కలవాడు అయిన యోగియే బ్రహ్మభావాన్ని పొందుతాడు. ఏవస్తువునూ ఆశించనివాడు, ప్రాణాలు నిలుపుకోవడానికి దొరికినదానితోనే సంతృప్తి చెందేవాడు, నిర్లోభుడు, నిశ్చింతుడు, జితేంద్రియుడు, పూర్ణకాముడు, సర్వజీవసమదృష్టి కలవాడు, మట్టిపెళ్ళ, రాయి, బంగారం - ఒక్కటిగానే తలచేవాడు, ప్రియానికి, అప్రియానికి మధ్య భేదదృష్టి లేనివాడు, దీరుడు, నిందాస్తుతుల ప్రభావం మనసుమీద పడని వాడు, కోరికలమీద ఆసక్తి లేకుండా, దృఢంగా బ్రహ్మచర్యవ్రతాన్ని పాటించేవాడు, ఏ జీవినీ హింసించనివాడు - ఇటువంటి జ్ఞాని అయిన యోగియే సుపారం నుండి ముక్తుడు అవుతాడు. యోగి ముక్తుడయ్యే మార్గం చెబుతాను విను. యోగంతో ప్రాప్తించిన ఐశ్వర్యాలను, సిద్ధులను అవహేళన చేస్తూ పూర్తిగా విరక్తుడు కావాలి. అలా చేస్తేనే మోక్షం లభిస్తుంది. ఈ రీతిగా భావశుద్ధితో ప్రాప్తించే బుద్ధిని నేను వివరించాను. పైన చెప్పిన రీతిగా సాధనచేసి, ద్వంద్వ రహితుడైనవాడే బ్రహ్మభావమును పొందుతాడు.

బుద్ధియొక్క గొప్పతనము - జీవులలోని

తారతమ్యము - జ్ఞానసాధనము - దాని మహిమ

శుకదేవుడు - “నాన్నగారూ! మనిషి జననమరణాల బంధం నుండి దేనిద్వారా విడుదల పొందుతాడు? అజ్ఞానస్వరూపం ఎటువంటిది? ప్రవృత్తి ధర్మం వలన ముక్తి వస్తుందా? లేక నివృత్తిధర్మం వలననా? ఇవన్నీ చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

వ్యాసుడు చెప్పాడు - “నాయనా! బుద్ధిమంతుడే ఆడుకోవడానికి స్థలాన్ని, ఉండడానికి ఇంటిని ఏర్పాటు చేసుకోగలడు. అతడే రోగాలను గుర్తించి వాటికి సరియైన మందులను వేసుకోగలడు. బుద్ధివలననే అర్థసిద్ధి కలుగుతుంది. బుద్ధియే శుభాలను చేకూర్చుతుంది. రాజులందరూ ఒకలాంటివారే అయినప్పటికీ, వారిలో బుద్ధిలో ఆరితేరిన రాజు రాజ్యాన్ని అనుభవిస్తాడు, ఇతరులను శాసిస్తాడు. ప్రాణులలోని స్థూలసూక్ష్మభేదాలు, పెద్ద, చిన్న భేదాలు బుద్ధివలననే తెలుస్తాయి. బుద్ధియే అన్నిటికీ పరమగతి. ప్రపంచంలోని రకరకాల ప్రాణులను, వాటి పుట్టుకను దృష్టిలో ఉంచుకొని జరాయుజములని, అండజములని, స్వేదజములని, ఉద్భిజములని - వాలుగురకాలుగా విభజించారు.

స్థావరప్రాణులకంటే జంగమాలను శ్రేష్ఠములని గ్రహించాలి. ఎందుకంటే వాటిలో కదలడానికి, తిరగడానికి మొదలైన వాటికి శక్తి ఉంటుంది. జంగమప్రాణులలో కూడా బహుపదులు, ద్విపాదులు అని రెండు రకాల ప్రాణులు ఉంటాయి. వాటిలో బహుపదాలకంటే ద్విపాదులు శ్రేష్ఠమైనవి. ద్విపాదులలో కూడా రెండు భేదాలున్నాయి. మనుష్యులు - ఖేచరులు. ఖేచరులకంటే మనుష్యులే శ్రేష్ఠులు. ఎందుకంటే వారికి అన్నాదులను అనుభవించే సౌలభ్యం ఉంది. మనుష్యులు కూడా ఉత్తములని, మధ్యములని రెండు రకాలు, మధ్యమమనుష్యులకంటే విశుద్ధజ్ఞానం పొందిన కారణంగా ఉత్తమమనుష్యులు శ్రేష్ఠులు. మధ్యములు కూడా జాతిధర్మాలను పాటిస్తారు. కాబట్టి వారు అధమమనుష్యులకంటే శ్రేష్ఠులు. మధ్యమమనుష్యులలో కూడా ధర్మాన్ని తెలిసినవారు, ధర్మం తెలియనివారు - అని రెండు రకాలు. వీరిలో ధర్మజ్ఞులే శ్రేష్ఠులు. ఎందుకంటే వారికి కర్తవ్యం. అకర్తవ్యం గురించిన వివేకం ఉంటుంది. ధర్మం తెలిసినవారు కూడా - వేదాలు తెలిసినవారని, వేదాలు తెలియనివారు అని రెండు రకాలుగా ఉన్నారు. ఇందులో వేదాలు తెలిసినవారు ఉత్తములు. ఎందుకంటే వారిలో వేదం ప్రతిష్ఠితమై ఉంది. వేదాలు తెలిసినవారు కూడా రెండు రకాలుగా ఉన్నారు. ఒకరు ప్రవచనం చేయడంలో కుశలురు, రెండవవారు కారు. వారిలో ప్రవచనం చేసేవారే శ్రేష్ఠులు. ఎందుకంటే వారిలో వేదాలలో చెప్పబడిన ధర్మాలన్నీ స్మరణలో ఉంటాయి. వాటి ద్వారా వైదిక ధర్మాలు, వైదిక కర్మాలు వాటి ఫలాలు గురించి ఇతరులకు జ్ఞానం లభిస్తుంది. ప్రవచనం చేసే విద్వాంసులు కూడా రెండురకాలుగా ఉన్నారు. ఒకరు ఆత్మతత్వాన్ని ఎరిగినవారు, రెండవవారు ఎరుగనివారు. వారిలో ఆత్మజ్ఞులే శ్రేష్ఠులు. ఎందుకంటే వారు జననమరణతత్వాన్ని గ్రహిస్తారు. ప్రవృత్తి నివృత్తి రూపమైన రెండు ధర్మాలను తెలిసినవాడే సర్వజ్ఞుడు, సర్వవేత్త, త్యాగి, సత్యసంకల్పుడు, సత్యవాది, పవిత్రుడు, శక్తిమంతుడు. వేదశాస్త్రజ్ఞాతయై, తత్త్వనిశ్చయం చేసి, బ్రహ్మజ్ఞానంలో స్థిరంగా ఉండేవానినే చేవతలు బ్రాహ్మణుడని అంగీకరిస్తారు. నాయనా! జ్ఞానవంతుడై బాహ్యభ్యంతరాలలో వ్యాప్తమై ఉన్న అదియజ్ఞాని (పరమాత్మ) అధిదైవతమును (పురుషుని) సాక్షాత్కరింపచేసుకొన్నవాడే దేవుడు. వాడే ద్విజుడు. అతనిలోనే ఈ విశ్వమంతా ప్రతిష్ఠితమై ఉంది. అతని మహిమకు ఎక్కడా సాటిలేదు. అతడు జననమరణకర్మల సరిహద్దులను దాటి సమస్త ప్రాణులకు అదీశ్వరుడు, స్వయంభువు అవుతాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - యుధిష్ఠిరా! ఈ రీతిగా వ్యాసుని ఉపదేశం విని, శుకదేవుడు అతనిని ఎంతగానో కొనియాడాడు. మోక్షధర్మవిషయంలో అడగడానికి ఉత్సుకుడై ఇలా అన్నాడు, - నాన్నగారూ! ప్రజ్ఞావంతుడు, వేదవేత్త, యాజ్ఞికుడు, దోషదృష్టి రహితుడు, శుద్ధబుద్ధి కలిగినవాడు ప్రత్యక్ష అనుమాన ప్రమాణాలతో అజ్ఞాతమైన అలౌకికమైన బ్రహ్మను ఎలా పొందుతాడు? తపము, బ్రహ్మచర్యము, సర్వస్వత్యాగము, మేదాశక్తి, సాంఖ్యము, యోగము - వీనిలో ఏ సాధనము వలన తత్త్వం సాక్షాత్కరిస్తుంది? మనిషి తన మనసును ఇంద్రియాలను ఏ ఉపాయంతో ఏకాగ్రం చేయగలుగుతాడు? ఈ విషయాలన్నీ దయచేసి చెప్పండి.” - అని అడిగాడు.

వ్యాసుడు చెప్పాడు - “నాయనా! విద్య, తపస్సు, ఇంద్రియ నిగ్రహము, సర్వస్వత్యాగము లేకుండా ఎవరూ కూడా సిద్ధి పొందలేరు. మహాభూతాలన్నీ విధాత మొట్టమొదట సృష్టించినవే. అవి ప్రాణుల శరీరంలో నిండి ఉన్నాయి. పృథ్వి వలన దేహం నిర్మితమయింది. మృదుత్వం, చెమట మొదలైనవి జలముయొక్క అంశాలు. అగ్నివలన నేత్రములు, వాయువు నుండి ప్రాణాపానములు ఉత్పన్నమయ్యాయి. ముక్కు చెవులు మొదలైన రంధ్రాలు ఆకాశతత్త్వ స్వరూపాలు. చరణాలలో విష్ణువు, చేతులలో ఇంద్రుడు, ఉదరంలో అగ్నిదేవత భోక్తరూపంలో ఉంటున్నారు. చెవులలో శ్రోత్రేంద్రియము, దిక్కులు ఉన్నాయి. జిహ్వాయందు వాగింద్రియము, సరస్వతీ దేవి నివసిస్తారు. చెవి, చర్మం, నేత్రం, జిహ్వా, నాసిక - ఈ ఐదు జ్ఞానేంద్రియాలు. వీటిని విషయానుభవాలకు ద్వారాలని అంటారు. శబ్ద స్పర్శరూపరసగంధాలు - ఇవి ఇంద్రియాలకు విషయాలు. ఇవి ఇంద్రియాలకంటే వేరని గ్రహించాలి. సారథి గుట్టలను తన అదుపులో ఉంచుకొని వాటిని తన ఇచ్ఛానుసారంగా నడిపినట్లుగా మనసు ఇంద్రియాలను వశపరచుకొని వాటిని స్వేచ్ఛగా విషయాలవైపు ప్రేరేపిస్తూ ఉంటుంది. కాని హృదయంలో ఉండే జీవాత్మ ఆ మనసును కూడా ఎప్పుడూ శాసిస్తూ ఉంటాడు. మనసు ఇంద్రియాలన్నిటికీ రాజై, వాటిని విషయాలవైపు ప్రవృత్తం చేయడానికి, అడ్డగించడానికి కూడా సమర్థమైనట్లే హృదయస్థమైన జీవాత్మకూడా మనస్సుకు యజమానియై దాని యొక్క నిగ్రహానుగ్రహాలలో సమర్థమై ఉంటుంది. ఇంద్రియాలు, ఇంద్రియాల యొక్క రూపరసాదివిషయాలు, స్వభావం (శీతోష్ణాది ధర్మాలు), చైతన్యం, మనస్సు, ప్రాణం, అపానం,

జీవుడు - ఇవి దేహధారులయొక్క శరీరంలో సదా నిలిచిఉంటాయి. ఈ రీతిగా విద్వాంసుడు ఐదు ఇంద్రియాలు, ఐదు విషయాలు, ఆరు స్వభావాది గుణాలు - ఈ పదహారు తత్త్వాలతో అవ్యతుడైన విశుద్ధమైన తన ఆత్మను బుద్ధిద్వారా అంతఃకరణంలో సాక్షాత్కరింపచేసుకొంటాడు. గొప్పదైన ఈ ఆత్మయొక్క దర్శనం నేత్రాలతోగాని, ఇంద్రియాలన్నింటితో గాని సాధ్యంకాదు. ఇది విశుద్ధమైన మనస్సు అనే దీపం తోనే బుద్ధిలో ప్రకాశిస్తుంది. పరమాత్మ శబ్ద స్పర్శరూపరసగంధహీనుడు. అవికారి, శరీరం, ఇంద్రియాలు లేనివాడు. అయివాకూడా శరీరంలోపలే అతనిని అనుసందానించుకోవాలి. నశ్వరమైన ఈ శరీరంలో అవ్యక్తభావంతో ఉన్న పరమేశ్వరుని జ్ఞానదృష్టితో నిరంతరం సాక్షాత్కరింపచేసుకొన్నవాడు మరణానంతరం బ్రహ్మభావాన్ని పొందుతాడు. జ్ఞానులు విద్య, ఆభిజాత్యం కల బ్రాహ్మణులయందు, ఆవు, ఏనుగు, కుక్క, యందు, చండాలుని యందు కూడా సమదృష్టికలవారు అవుతారు. ఈ విశ్వమంతటా వ్యాపించిఉన్న పరమాత్మ సమస్త చరాచరప్రాణులలోపల నివసిస్తూ ఉంటాడు. జీవాత్మ ప్రాణులన్నిటియందును తాను తనయందు అన్నిప్రాణులు ఉండడం చూడగలిగినపుడు బ్రహ్మభావాన్ని పొందుతాడు. తన శరీరం లోపల ఎటువంటి ఆత్మ ఉందో ఇతరుల శరీరంలో కూడా అటువంటిదే ఉంది. అనే జ్ఞానం నిరంతరం ఎవరికీ ఉంటుందో అతడు అమృతత్వాన్ని (మోక్షాన్ని) పొందుతాడు. ప్రాణులందరికీ ఆత్మస్వరూపుడై సర్వభూతహితరతుడైనవాడు, తనకంటూ ఏమార్గము లేనివాడు, బ్రహ్మపదాన్ని పొందాలనుకొనేవాడు, ఇటువంటి వారి యొక్క మార్గాన్ని అన్వేషించడంలో దేవతలు కూడా భ్రమపడుతూ ఉంటారు. ఆకాశంలో పక్షులు, నీటిలో చేపలు సంచరించిన జాడలు కనిపించనట్లే జ్ఞానులయొక్క గమనం కూడా ఎవరికీ ఎరుకపడదు.

కాలం ప్రాణులందరినీ పక్వం (వాశనం) చేస్తుంది. కాని కాలాన్ని కూడా పక్వం చేసే, కాలానికి కూడా కాలుడైన ఆ ఆత్మను ఎవరూ ఎరుగలేరు. అధి ఒకచోటినుండి మరియొక చోటికి వెళ్లదు. లోకాలన్నీ దానిలోపలనే ఉంటాయి. ఏచోటూ కూడా దానిరూపానికి వెలుపల లేదు. ఎవరైనా ధనుర్విముక్తమైన భాణంవలె లేదా మనోవేగంతో నిరంతరం పరుగులు తీసివా అప్పుడు కూడా ఈ జగత్తుకు కారణస్వరూపుడైన పరమేశ్వరుని యొక్క అంతును పొందలేరు. అతడు సూక్ష్మాతిసూక్ష్ముడు.

అతనిని మించిన స్థూలవస్తువు మరొకటిలేదు. అన్నివైపులా పాణిపాదములు, నేత్రములు కలవాడు. అన్నివైపులా శిరస్సు, ముఖం, చెవులు కలవాడు. ఎందుకంటే అతడు ప్రపంచంలో అందరిలోను వ్యాప్తమై ఉన్నాడు. చిన్నలలో చిన్న, పెద్దలలో పెద్ద కూడా అతడే. అతడు ప్రాణులందరిలోనూ ఉన్నప్పటికీ అతనిని ఎవరూ చూడలేరు. క్షరుడని, అక్షరుడని పురుషుడు రెండు రకాలు. ప్రాణులన్నీ క్షరము. (నశ్వరము), దివ్యఅమృతస్వరూపమైన చేతన ఆత్మయే అక్షరము (అవివాళి). హంస అనే పేరుతో ప్రతిపాదింపబడిన అవివాళి అయిన జీవాత్మ కూటస్థుడైన అక్షరుడే. ఈ రీతిగా అక్షరుడైన ఆ ఆత్మయొక్క యథార్థరూపాన్ని తెలుసుకోగలిగిన విద్వాంసుడు జననమరణ బంధంనుండి విముక్తి పొందుతాడు.

యోగము వలన పరమాత్మను పొందుట.

వ్యాసుడు చెపుతున్నాడు - “వాయనా! నీ ప్రశ్నకు అనుగుణంగా నేను ఇక్కడ జ్ఞానవిషయాన్ని ఉన్నది ఉన్నట్లుగా వివరించాను. ఇక యోగవిషయాలు చెపుతున్నాను. విను. ఇంద్రియాలను, మనసును, బుద్ధివృత్తులను నిలువరించి, వ్యాపకమైన ఆత్మతోపాటు, వానియొక్క ఏకత్వాన్ని కూడా స్థాపించడమే యోగశాస్త్రమతంలో ఉత్తమమైన జ్ఞానం. దానిని పొందడానికి యోగి శమదమాది సాధన సంపన్నుడు అయిఉండాలి. అతడు అధ్యాత్మశాస్త్రాన్ని మననం చేయాలి. ఆత్మయందే అనురక్తుడు కావాలి. శాస్త్రాల తత్త్వం తెలియాలి. శాస్త్ర విహితకర్మలను నిష్కామభావంతో అనుష్ఠించాలి. (*22) కామం, క్రోధం, లోభం, భయం, స్వప్నం - ఇవి యోగంలోని ఐదు దోషాలు. ఈ దోషాలను ఛేదించుకొని, తన్ను తాను యోగ్యుడైన అధికారిగా మలచుకోవాలి. అనంతరం గురుముఖతః ఆ జ్ఞానోపదేశాన్ని గ్రహించాలి.

ఇప్పుడు ఆ ఐదు దోషాలను జయించే ఉపాయం చెబుతాను. (*23) మనసును అడుపులో ఉంచుకోవడం వలన క్రోధాన్ని, సంకల్పాన్ని విడిచిపెట్టడం వలన కామాన్ని జయించవచ్చును. సత్యగుణాన్ని ఆశ్రయించడం వలన దీరుడు నిద్రను జయించగలుగుతాడు. ధైర్యాన్ని ఆసరాగా చేసుకొని విషయభోగాలను, భోజనం గురించిన ఆలోచనను చూరం చేసుకోవాలి. కన్నుల ద్వారా చేతులను కాళ్లను రక్షించుకోవాలి. అలాగే మనసు ద్వారా నేత్రాలను చెవులను, కర్మద్వారా మనస్సును, మాటను రక్షించుకోవాలి. జాగ్రత్త వహించి భయాన్ని పరిత్యజించాలి. విద్వాంసులసేవతో దంభాన్ని పరిత్యజించాలి.

ఈ రీతిగా యోగసాధకుడు సోమరితవాన్ని విడిచి, యోగసంబంధమైన దోషాలను జయించే ప్రయత్నం చేయాలి. అగ్నిని, బ్రాహ్మణులను పూజించాలి, దేవతలకు నమస్కరించాలి. మనసుకు దుఃఖం కలిగించే హింసాయుతమైన మాటలు మాట్లాడకూడదు. తేజోమయుడయిన బ్రహ్మ అన్నిటికీ బీజం (కారణం). ఈ కనిసించేది అంతా అతని రసమే (కార్యం) సంపూర్ణచరాచరజగత్తు ఆ బ్రహ్మయొక్క ఈక్షణ (సంకల్ప) పరిణామమే. ద్యానం, వేదాధ్యయనం, సత్యం, లజ్జ, సరళత, క్షమ, శౌచం, ఆచారశుద్ధి, ఇంద్రియసంయమం - వీటితో తేజస్సు పెరుగుతుంది, పాపం నశిస్తుంది. సాధకుని అభిలాషలన్నీ సిద్ధిస్తాయి. విజ్ఞానం ప్రాప్తిస్తుంది. యోగి ప్రాణులందరిపట్ల సమానభావం కలిగిఉండాలి. దొరికిన దానితో సంతృప్తిచెందాలి. పాపాలను కడిగివేసుకోవాలి. తేజస్వి, మితాహారి, జితేంద్రియుడు అయి కామక్రోధాలను అదుపులోపెట్టుకొని బ్రహ్మపదాన్ని పొందాలని కోరుకోవాలి.

మనసును, ఇంద్రియాలను ఏకాగ్రం చేసి యోగి రాత్రి మొదటిజాములోను, చివరిజాములోను ద్యానస్థుడై మనసును ఆత్మలో లగ్నం చేయాలి. తోలుతిత్తిలో చిన్నరంధ్రం ఉన్నా నీరు కారిపోయినట్లుగా పంచేంద్రియాలలో ఒక్కటి అయినా విషయాలవైపు ప్రవృత్తమయితే సాధకుని శాస్త్రీయజ్ఞానం లోపించిపోతుంది. అందుకని చేపలు పట్టేవాడు వల కొరికే చేపను ముందు పట్టుకొని తరువాత ఇతర చేపలను పట్టుకొన్నట్లుగా సాధకుడు ముందు తన మనసును వశం చేసుకోవాలి. అనంతరం చెవులు, కన్నులు, నాలుక, నాసిక మొదలైన ఇంద్రియాలను నిగ్రహించాలి. పంచేంద్రియాలను మనసులో స్థిరపరచి, ఇంద్రియసహితంగా మనసును బుద్ధిలో లీనం చేయాలి. అందువలన ఇంద్రియాల మాలిన్యం తొలగిపోతుంది. అవి నిర్మల మవుతాయి. అప్పుడు బ్రహ్మసాక్షాత్కారం కలుగుతుంది. యోగి తన అంతఃకరణంలో పొగలేని నిప్పు, వెలిగే సూర్యుడు, ఆకాశంలో మెరిసే మెరుపుతో సమానమైన ఆత్మను దర్శిస్తాడు. అతడు అన్నిటిని ఆత్మయందు, ఆత్మ అన్నిటియందు ఉండడం చూస్తాడు. మహాత్ముడు, జ్ఞాని, ధైర్యవంతుడు, విద్వాంసుడు, సర్వభూతహితరతుడు ఆ పరమాత్మను దర్శించగలుగుతాడు. ఏకాంతంలో కూర్చుని కరినమైన నియమాలను పాటిస్తూ ఉండే యోగి ఈ రీతిగా యోగాభ్యాసం చేస్తాడు. అతడు కొద్దికాలానికే అక్షరబ్రహ్మను పొందుతాడు.

యోగసాధనలో ముందుకు సాగుతూన్న కొలది మోహం, భ్రమ, ఆవర్తం మొదలైన విఘ్నాలు కలుగుతాయి. దివ్యసుగంధం వస్తుంది. దివ్యరూపాలు దర్శనమిస్తాయి. రకరకాల అద్భుతరసాలు, పుష్పాలు అనుభవంలోకి వస్తాయి. శీతోష్ణాలు ఇచ్చానుకూలంగా కలుగుతాయి. గాలివలె ఆకాశంలో సంచరించే శక్తి వస్తుంది. ప్రతిభ పెరుగుతుంది. దివ్యపదార్థాలు తమంత తామే సమకూరుతాయి. ఈ సిద్ధులన్నీ పొందికూడా యోగి వాటిని ఉపేక్షించాలి. మనసును వాటి నుండి మళ్లించి ఆత్మయందే ఏకాగ్రం చేయాలి. నియమంగా ఉండాలి. కొండశిఖరం మీధనో, శూన్యగృహంలోనో, దేవాలయంలోనో లేదా చెట్ల చుట్టుపక్కలనో కూర్చొని మూడు సమయాలలో (ఉధయం, రాత్రి మొదటి, చివరి జాములు) యోగాభ్యాసం చేయాలి. ధనకాంక్ష గలవాడు ఎప్పుడూ దానిగురించే ఆలోచించినట్లుగా, యోగసాధకుడు కూడా ఇంద్రియాలను నిగ్రహించి, హృదయకమలస్థితుడయిన ఆత్మను ఏకాగ్రభావంతో చింతన చేయాలి. మనసును ఉధ్యిగ్నం కానీయకూడదు. ఏ ఉపాయంతో అయినా సరే చంచలమైన మనసును అరికట్టే మార్గాన్ని అవలంబించాలి. సాధననుండి ఎప్పుడూ చలించకూడదు. యోగసాధకుడు మనసుతో, వాక్కుతో, కర్మతో కూడా దేనియందూ ఆసక్తి కలిగిఉండకూడదు. అన్నిటియందు ఉపేక్షాభావం వహించాలి. నియతంగా భుజించాలి. లాభనష్టాలను సమానంగా భావించాలి. ఎవరైనా నిందించినా, స్తుతించినా రెండింటినీ సమానదృష్టితో చూడాలి. ఒకనికి మేలు, ఇంకొకనికి కీడు తలపెట్టకూడదు. ఏదైనా లాభం వచ్చినపుడు పొంగిపోకూడదు, రానపుడు కుంగిపోకూడదు. సర్వభూతములయందు సమదృష్టి కలిగిఉండాలి. వాయువులాగ సర్వత్ర సంచరిస్తున్నా అసంగుడై ఉండాలి. ఈ రీతిగా స్వస్థచిత్తుడై సమదర్శియై ఆరునెలలసాటు నిత్యం యోగాభ్యాసం చేసే సాధువుకు బ్రహ్మసాక్షాత్కారం కలుగుతుంది.

ధనం కోసం వెంపర్లాడే ప్రాణులను చూసి వారిపట్ల విరక్తుడు కావాలి. మట్టిముద్ద, రాయి, బంగారాలను సమానం అనుకోవాలి. నీచవర్ణానికి చెందినవాడైవా లేదా స్త్రీ అయినా సరే, ధర్మాన్ని సాధించాలనే కోరిక ఉంటే, యోగమార్గాన్ని అవలంబించడం వలన వారికి కూడా పరమగతి ప్రాప్తిస్తుంది. మనసును అదుపులో ఉంచుకొన్నవాడే అజుడు, పురాతనుడు, అజరుడు, సనాతనుడు, నిత్యముక్తుడు, అణువుకంటే అణువు, మహాత్ముకంటే మహాత్ము అయిన ఆత్మను దర్శించగలడు.

వ్యాసమహర్షి చేసిన ఈ ఉపదేశాన్ని గ్రహించి, ఆ రకంగా ఆచరించిన బుద్ధిమంతులు బ్రహ్మతుల్యులై పరమగతిని పొందుతారు.

కర్మజ్ఞానముల అంతరము -

బ్రహ్మచర్యాశ్రమవివరణము.

శుకదేవుడు - “నాన్నగారూ! వేదాలలో కర్మలను చేయాలనే విధి కనిపిస్తోంది. వాటిని త్యజించాలనే విధి కూడా ఉంది. కాబట్టి మనిషికి కర్మచేయడం వలన ఏ ఫలం లభిస్తుంది? జ్ఞానం ద్వారా కర్మను త్యజించడం వలన ఏ ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది? అనేది తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “శుకదేవుడు ఇలా అడుగగానే వ్యాసుడు చెప్పనారంభించాడు. “నాయనా! నేను ఈ రెండు మార్గాలమా వివరిస్తాను. వీటిలో ఒకటి క్షరము (నశ్వరము), రెండవది అక్షరము (అనశ్వరం), క్షరం కర్మమయం, అక్షరం జ్ఞానమయం. వేదాలలో రెండు మార్గాలు వివరింపబడ్డాయి. ఒకటి ప్రవృత్తి ధర్మమార్గం. ఇంకొకటి నివృత్తి ధర్మమార్గం. ఈ రెండింటిలోను నివృత్తిధర్మమార్గం ప్రతిపాదించబడింది. కర్మ (అవిద్య)తో మనిషి బంధనాలలో చిక్కుకొంటాడు. జ్ఞానంతో ముక్తుడవుతాడు. కనుక దూరదృష్టికల సంన్యాసులు కర్మను చేయరు. కర్మ చేయడంవలన తిరిగి జన్మించవలసినస్తుంది. పదహారు తత్త్వాలతో ఏర్పడే దేహం ప్రాప్తిస్తుంది. కాని జ్ఞానం వలన జీవుడు నిత్యము, అవ్యక్తము, అవినాశి అయిన పరమాత్మను పొందుతాడు. కొంతమంది మందబుద్ధులు సకామకర్మలను ప్రశంసిస్తారు. అందువల్ల వారు భోగాసక్తులై పదే పదే శరీరబంధనాలలో చిక్కుకొంటారు. కాని ధర్మతత్త్వాన్ని చక్కగా తెలుసుకొని సర్వోత్తమజ్ఞానం పొందినవారు కర్మలను ప్రశంసించరు. ప్రతిదినం నదిలోని నీరు త్రాగేవారు మాతిలోని నీటిని ప్రశంసించరుకదా! కర్మకు ఫలం సుఖదుఃఖాలు, జననమరణాలు. కాని జ్ఞానం వలన శాశ్వతంగా శోకం నుండి విముక్తి కలిగే స్థానం, జనన మరణాలు లేని స్థానం, జీవుడు ఈ ప్రపంచంలోనికి తిరిగి రాని స్థానం ప్రాప్తిస్తుంది. జ్ఞానం కలగడంతోనే అవ్యక్తం, అచలం, నిత్యం, అయిన బ్రహ్మసాక్షాత్కారం కలుగుతుంది. అది కష్టం లేకుండా ప్రాప్తిస్తుంది. ఎన్నటికీ దూరంకాదు. ఆ దశలో సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వాలు, మానసిక సంకల్పాలు అడ్డుతగులవు. ఆ స్థితిని పొందిన మానవుడు సర్వత్ర సమానదృష్టికలవాడై, అందరినీ మిత్రులుగా భావిస్తాడు. సర్వభూతహితరతుడుగా ఉంటాడు.

వాయవా! జ్ఞానులకు, కర్మాసక్తులకు నడుమ చాలా గొప్ప అంతరమే ఉంది. జ్ఞానికి క్షతిలేదు. కర్మాసక్తుడు చంద్రకళలవలె తగ్గుతూ హెచ్చుతూ ఉంటాడు. అతడు మనస్సు, ఇంద్రియాలు అనే పదకొండు వికారాలతో కూడిన జన్మ ఎత్తుతాడు. తామరాకుమీది నీటి బిందువువలె స్వయంప్రకాశమానుడైన చిన్మయుడై హృదయాకాశంలో విరాజమానుడై ఉంటాడు. అతనిని క్షేత్రజ్ఞునిగా (పరమాత్ముగా) గ్రహించాలి. యోగం ద్వారా చిత్తమును వశపరచుకొనిన జీవాత్మ కూడా అతని స్వరూపమే."

శుకదేవుడు - "తండ్రిగారూ! ఈ ప్రపంచంలో యుగయుగాల నుండి వస్తున్న సదాచారసాలవాన్ని గూర్చి వివాలనుకొంటున్నాను. సిద్ధపురుషులు నడుచుకొన్నట్లుగానే నేమా నడవాలనుకొంటున్నాను. మీ ఉపదేశం వలన నేను పవిత్రుడనయ్యాను. ఈ జగత్తుయొక్క రీతినీతులు కూడా వాకు అర్థమయ్యాయి. ఇక నేను ధర్మాచరణం ద్వారా బుద్ధిని సంస్కరించుకొని, స్థూలదేహాభిమానం వదిలి, అవ్యయస్వరూపుడైన నాలోని పరమాత్మును దర్శిస్తాను." అన్నాడు.

వ్యాసుడు చెప్పాడు - "వాయవా! పూర్వకాలంలో బ్రహ్మదేవుడు విధించిన ఆచారవ్యవహారాలనే ముందటి సత్పురుషులు, మహర్షులు పాటిస్తూ వస్తున్నారు. ఋషులు బ్రహ్మచర్యసాలనతోనే పుణ్యలోకాలపై అధికారం పొందారు. కాబట్టి తనకు మేలు కోరుకొనేవాడు బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించి ఆత్మబలాన్ని పొందాలి. ఆపై వానప్రస్థనియమంతో అడవిలో ఉంటూ ఫలమూలాలు తింటూ, పుణ్య తీర్థాలు సేవిస్తూ తపస్సు చేయాలి. ప్రాణిహింస జరుగకుండా తప్పించుకోవాలి. అనంతరం సంవ్యాసిగా మారి భిక్షతో జీవయాత్ర గడుపుకొంటూ ఆత్మతత్వాన్ని చింతన చేయాలి. గృహస్థుల ఇళ్లల్లో వంటింటి నుండి పాగరావడం ఆగిపోయినపుడు, రోకళ్లతో దాన్యం దంచుతున్న చప్పుడు వినపడనప్పుడు భిక్షను స్వీకరించేసమయమని గ్రహించాలి. ఈ రీతిగా జీవనం గడిపేవాడు బ్రహ్మస్వరూపుడు అవుతాడు. శుకదేవా! నీవు కూడా స్తుతి, నమస్కారం, శుభాశుభవిషయాలు త్యజించి దొరికిన కొద్దిసాటి ఫలమూలాలతోనే అకలి తీర్చుకొంటూ అడవిలో ఒంటరిగా సంచరించు." అన్నాడు.

శుకదేవుడు - "పితృదేవా! కర్మచేయాలి- కర్మ త్యజించాలి - నేదాలలోని ఈ రెండు రకాల మాటలను లోకదృష్టితో ఆలోచించి చూస్తే పరస్పర విరుద్ధం అనిపిస్తున్నాయి. ఇవి

ప్రామాణికములా? విరోధించుకొంటున్న ఈ రెండింటినీ శాస్త్రవచనాలు ఎలా అంగీకరించగలుగుతాయి? మరి రెండూ ప్రామాణికాలు ఎలా కాగలుగుతాయి? కర్మలను విరోధించకుండా మోక్షప్రాప్తి ఎలా కలుగుతుందో దానిని కూడా చెప్పండి." అని అడిగాడు.

వ్యాసుడు చెప్పాడు - "వాయవా! కర్మ చేయడానికి, చేయకపోవడానికి అధికారులు నేర్వేరుగా ఉంటారు. బ్రహ్మచారులు, గృహస్థులు, వానప్రస్థులు - వీరు కర్మచేయడానికి అధికారులు. సంవ్యాసులు కర్మను త్యజిస్తారు. తమ తమ ఆశ్రమాలను బట్టి శాస్త్రోక్త నియమాలను పాటించడం వలన అందరూ ఉత్తమ గతిని పొందుతారు. ఏ ఒక్క మనిషి అయివా సరే రాగద్వేషాలను విడిచి క్రమంగా ఈ నాలుగు ఆశ్రమధర్మాలను విధ్యుక్తంగా పాటించినట్లయితే అతనికి అవశ్యం పరబ్రహ్మప్రాప్తి కలుగుతుంది. ఈ నాలుగు ఆశ్రమాలు బ్రహ్మయందే ప్రతిష్ఠితమై ఉన్నాయి. బ్రహ్మను చేరుకోవడానికి ఇవి నాలుగు మెట్లు అని భావిస్తారు. వీటి సహాయం వలన మనిషి బ్రహ్మలోకానికి చేరుకొని ప్రతిష్ఠను పొందుతాడు. ధర్మార్థాలలో కౌశలం పొందడానికి తన ఆయువులోని నాల్గవభాగం అంటే సాతిక సంవత్సరాలవరకు గురువును గాని, గురువుత్రుని గాని, సేవిస్తూ బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించాలి. బ్రహ్మచారి ఎవరినీ నింధించకూడదు. గురువు నిద్రించిన తరువాతనే పడుకోవాలి. అతడు లేవడానికి ముందే లేవాలి. గురువు ఇంటిలో ఒక శిష్యుడుగాని, దాసుడు గాని చేయవలసిన ఏ పనినయివా తానే పూర్తిచేయాలి. ఎప్పుడూ గురువుసమ్ముఖంలోనే ఉండాలి. ఏ పని చేయడానికయినా సిద్ధంగా ఉండాలి. ఆ పనిసంగతి పూర్తిగా తెలుసుకొని ఉండాలి. పని నుండి నెలపుదొరికినపుడు అధ్యయనం చేయాలి. అందరిపట్ల ఉదారంగా ఉండాలి. ఎవరిపైనా కళంకం ఆసాధించకూడదు. అచార్యుడు పిలువగానే వెంటనే అతనిసేవకు సిద్ధం కావాలి. బాహ్యభ్యంతరాలలో పవిత్రుడుగా, ప్రతిపనిలోను కౌశలం కలిగి గుణవంతుడు కావాలి. సంభాషించేటపుడు మధ్య మధ్యలో వినేవాడికి అనుకూలమైన, ప్రియమైన ప్రసంగం చేస్తూ ఉండాలి. ఇంద్రియాలను అదుపులో పెట్టుకొని గురువువైపు శాంతంగా చూడాలి. అచార్యుడు అన్నసానీయాలను తీసుకోనంతవరకు తాను కూడా తీసుకోకూడదు. అతడు కూర్చోవడానికి ముందు కూర్చోకూడదు, పడుకోవడానికి ముందు పడుకోకూడదు. రెండు చేతులు చాపి గురువుగారి కుడి కాలును కుడిచేతితోను,

ఎడమకాలును ఎడమచేతితోను స్పృశించి ప్రణామం చేయాలి. ఈ రీతిగా అభివాదం చేశాక చేతులు జోడించి గురువుతో - “దేవా! ఇప్పుడు నాకు చదువు చెప్పండి. నేను ఫలానా పని పూర్తి చేశాను. ఇవేకాక మీరు ఇంకా ఏ పనులు ఆజ్ఞాపించినా వాటినన్నింటినీ శీఘ్రంగా పూర్తిచేస్తాను.” అని చెప్పాలి. ఈ రీతిగా విషయాలన్నీ విద్యుక్తంగా నివేదించి గురువు ఆజ్ఞగైకొని తిరిగి ఇంకొక పని చేయాలి. పని పూర్తి అయ్యాక తిరిగి ఆ సమాచారాన్ని గురువుగారికి చెప్పాలి. బ్రహ్మచారికి నిషిద్ధమైన గ్రంథాలను, రసాలను త్యజించాలి. సమావర్తనసంస్కారం తరువాతనే అతడు వాటిని ఉపయోగించగలుగుతాడు. ఇదే ధర్మశాస్త్రం నిశ్చయించినది. ఇవేకాక ఇంకా బ్రహ్మచారికి శాస్త్రాలలో విస్తారంగా చెప్పబడిన నియమాలనన్నింటినీ అతడు పాటించాలి. సదా గురువువద్దనే ఉండాలి. ఈ రీతిగా యథాశక్తి సేవించి గురువును ప్రసన్నం చేసుకోవాలి. బ్రహ్మచర్యవ్రతం పూర్తి అయిన తరువాత అతనికి గురుదక్షిణ ఇచ్చి శాస్త్రోక్తవిధిని అనుసరించి సమావర్తనం చేయాలి. అనంతరం అతడు గృహస్థాశ్రమంలో ప్రవేశించడానికి అధికారి అవుతాడు.

గృహస్థ, వానప్రస్థ, సంవ్యాసాశ్రమముల వివరణము.

వ్యాసుడు చెబుతున్నాడు - “నాయనా! గృహస్థుడు తన ఆయువులోని రెండవ భాగాన్ని గృహస్థాశ్రమంలో గడపాలి. ధర్మానుసారంగా స్త్రీని వివాహమాడి, ఆమెతో కలిసి అగ్నిని స్థాపించాలి. నిత్యము నియమంతో ఉంటూ రెండు పూటలా అగ్ని హోత్రం చేయాలి. విద్వాంసులు గృహస్థబ్రాహ్మణునికి నాలుగు రకాల జీవన విధానాలను చెప్పారు. (ఏడాదికి) దాన్యపు కొట్టు నిండా దాన్యం నింపుకొని ఉండాలి. (నెలకు) వెడల్పు మూతిగల పెద్ద కుండ నిండా ఆహారాన్ని సంగ్రహించుకోవాలి. రోజుకు సరిపడా అన్నం ఉంచుకోవాలి. లేదా కపోతవృత్తితో జీవించాలి. ఇందులో పూర్వపూర్వం కంటే ఉత్తరోత్తరం శ్రేష్ఠం. మొదటి తరగతిని అనుసరించి జీవికను నడుపుకోనే బ్రాహ్మణుడు యజన- యాజనములు, అధ్యయన - అధ్యాపనములు, దాన - ప్రతిగ్రహములు ఈ ఆరు కర్మలను చేయాలి. రెండవతరగతికి చెందినవారు అధ్యయన, యజన, దానములు - ఈ మూడు కర్మలు చేయాలి. మూడవ తరగతికి చెందినవారు అధ్యయనం - దానం - ఈ రెండే కర్మలు చేయాలి. వాల్గవ తరగతికి చెందిన వారు కేవలం బ్రహ్మయజ్ఞం (వేదాధ్యయనం)

చేయడమే ఉచితము. గృహస్థులకు శాస్త్రాలలో చాలా ఉత్తమ నియమాలు చెప్పబడ్డాయి. అతడు కేవలం తన కోసం మాత్రమే వంటిల్లు నిర్మించుకోకూడదు. (దేవతలు, పితరులు, అతిథులను ఉద్దేశించి నిర్మించాలి.) పగలు ఎప్పుడూ నిద్రపోకూడదు. రాత్రియొక్క మొదటి జాములోను, చివరి భాగంలోను కూడా నిద్రించకూడదు. ఉదయం, సాయంత్రం - రెండు సార్లే భుజించాలి, మధ్యలో ఏమీ తినకూడదు. ఋతుకాలానికి అతిరిక్తసమయంలో స్త్రీసాంగత్యం చేయరాదు. “నా ఇంటికి వచ్చిన ఏ బ్రాహ్మణ అతిథి ఆకలితో పస్తు ఉండలేదు కదా! అతని ఆదరసత్కారాలలో ఏమీ లోటు జరగలేదుకదా!” అనే విషయం పట్ల ఎల్లప్పుడూ శ్రద్ధ వహించాలి. గుమ్మం వద్దకు అతిథి రూపంలో వేదపండితుడు, స్నాతకుడు, శ్రోత్రియుడు, హవ్య (యజ్ఞావశిష్టమైన అన్నం) కవ్య (శ్రాద్ధాన్నం) ములు భుజించేవాడు, జితేంద్రియుడు, క్రియానిష్ఠుడు, తపస్వీ వచ్చినట్లయితే వారిని విద్యుక్తంగా పూజించి, వారికి హవ్యకవ్యాలు సమర్పించాలి. తన కపటధార్మికత్వాన్ని చూపడానికి గోళ్లు, జుట్టు పెంచుకొని వచ్చినవాడు, తాను చేసిన ధర్మకార్యాలను గురించి తన నోటితోనే వివరించుకొనేవాడు, అకారణంగా అగ్నిహోత్రాన్ని త్యజించినవాడు, లేదా గురువుపట్ల కపటంగా ప్రవర్తించేవాడు - ఇటువంటి వారు కూడా గృహస్థుని ఇంటిలో అన్నాన్ని పొందడానికి అధికారులే. బ్రహ్మచారికి, సంవ్యాసీకి ఎప్పుడూ అన్నం పెట్టవలసినదే. గృహస్థుడు ఉత్తమబ్రాహ్మణుడు మొదలుకొని చండాలుని వరకు కూడా యోగ్యతానుసారంగా అన్నం పెట్టవలసినదే అని దీని తాత్పర్యం.

గృహస్థుడు ఎప్పుడూ విఘన అమృతాన్నములను భుజించాలి. పోషించవలసిన వారికి భోజనం పెట్టిన తరువాత మిగిలిన అన్నాన్నే “విఘనం” అంటారు. పంచయజ్ఞాలు అయ్యాక మిగిలిన దానిని అమృతం అంటారు. గృహస్థుడు తన భార్యనే ప్రేమించాలి. ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకొని జితేంద్రియుడు కావాలి. ఎవరిలోనూ దోషాలను వెదుక్కూడదు. అతడు ఋత్విజునితో, పురోహితునితో, ఆచార్యునితో, మామగారితో, అతిథితో, శరణాగతునితో, వృద్ధునితో, భాలకునితో, రోగితో, వైద్యునితో, జ్ఞాతిసోదరునితో, వియ్యంకునితో, తల్లితో, తండ్రితో, కుటుంబస్త్రీతో, పోదరునితో, కొడుకుతో, భార్యతో, కుమార్తెతో, సేవకులతో ఎప్పుడూ వివాదాలు సలుపరాదు. ఈ అందరితో కలహించనివాడు అన్నిసాపాలనుండి విముక్తిపొందుతాడు.

అతని అధీనంలో ఉండేవారు అన్నిలోకాల మీద విజయం పొందుతారు. ఇందులో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు. ఆచార్యుడు బ్రహ్మలోకానికి, తండ్రి ప్రజాపతి లోకానికి ఈశ్వరులు. అతిథి ఇంద్రలోకానికి, ఋత్విజుడు దేవలోకానికి, జ్ఞాతిసోదరుడు విశ్వేదేవలోకానికి అధికారులు. వీరందరిని సేవించడం వలన ఆయా లోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. మామను, మాతను సంతృప్తిపరచడం వలన పృథ్వీలోకంపై అధికారం కలుగుతుంది. వృద్ధులను, బాలకులను, రోగులను, దుర్బలులను సేవించడం వలన ఆకాశం మీద విజయం ప్రాప్తిస్తుంది. అన్నగారు తండ్రితో సమానం. బార్యాబిడ్డలు తన శరీరమే. సేవకులు తన నీడవంటివారు. కుమార్తె అయితే ఇంకా దయకు పాత్రురాలు. కాబట్టి వీరు ఎప్పుడు అయినా తన్ను తిరస్కరించినా గాని చెడుగా తలచక సహించి ఊరుకోవాలి.

గృహస్థ ధర్మాన్ని పాటించే విద్వాంసుడు నిశ్చింతుడై ధర్మాచరణం చేస్తూ ఉండాలి. దనలోభంతో ఏ కర్మను అనుష్ఠించకూడదు. గృహస్థుడైన బ్రాహ్మణునికి కుంభదాన్యం (అంటే పెద్ద కుండలో నెల రోజులపాటు తినడానికి దాన్యం నింపుకొని ఉంచుకోవడం), ఉంచళిల (ఏరోజుకారోజు రాలిపడిన దాన్యపుగింజలను ఏరుకోవడం, లేదా పంటకోసిన తరువాత అందులో రాలిన దాన్యపు కంకులను సంగ్రహించి పెట్టుకోవడం), కపోతవృత్తి (పావురం వలె నేలపై పడిఉన్న దాన్యపుగింజలను ఏరుకొని పోగుచేసుకోవడం) - ఈ మూడు రకాల జీవికలు చెప్పబడ్డాయి. వీటిలో ఉత్తరోత్తరం శ్రేష్ఠము, కల్యాణప్రదము అయిన పాదనం. అలాగే నాలుగు ఆశ్రమాలలోను కూడా పూర్వంకంటే ఉత్తరోత్తర ఆశ్రమానే కల్యాణకారకములని అంటారు. తన ఉన్నతిని కోరుకొనే వాడు శాస్త్రోక్తమైన ఆశ్రమధర్మాలను పరిపూర్ణంగా పాటించాలి. పైన చెప్పిన మూడు రకాల వృత్తులతో జీవించే పూజ్యులైన బ్రాహ్మణులు నివసించే రాజ్యానికి వృద్ధి కలుగుతుంది. ఈ వృత్తులతో ఆనందంగా జీవితం గడుపుకొనే గృహస్థుడు పదితరాల తన ముందువారిని, పది తరాల వెనుకవారిని పవిత్రులను చేస్తాడు. అతనికి విష్ణులోకంతో సమానమైన ఉత్తమలోకం లభిస్తుంది. లేదా జితేంద్రియులయిన మహాత్ములకు లభించే ఉత్తమగతి కలుగుతుంది. ఉదారచిత్తులైన గృహస్థులు విమానం ఎక్కి పరమరమణీయమైన స్వర్గలోకానికి వెళ్తారు. బ్రహ్మ గృహస్థాశ్రమాన్ని స్వర్గలోక ప్రాప్తికి పాదనంగా నిర్మించాడు.

కనుక క్రమంగా ఈ ద్వితీయాశ్రమంలో గార్హస్థ్యంలో ప్రవేశించి, దాని నియమాలను పాటించేవాడు స్వర్గలోకంలో గౌరవింపబడుతాడు. దీని తరువాత వానప్రస్థ ఆశ్రమంలో ప్రవేశించాలి. ఈ తృతీయ ఆశ్రమం గృహస్థాశ్రమం కంటే కూడా ఉత్తమమని అంటారు. ఇప్పుడు దీని ధర్మాలు చెబుతాను. విను.

గృహస్థుకు వెంట్రుకలు తెల్లబడుతున్నపుడు, శరీరం ముడుతలు పడుతున్నపుడు, కొడుకుకు కొడుకు పుట్టినపుడు, తన ఆయువులోని మూడవభాగం గడుపడానికి వానప్రస్థాశ్రమంలో ఉండాలి. గృహస్థాశ్రమంలో ఉపాసించే అగ్నులను వానప్రస్థంలో కూడా సేవించాలి. ప్రతిధినం దేవతలను పూజించాలి. నియమంగా ఉండాలి. నియమానుకూలంగా భుజించాలి. పగలు ఆరవభాగంలో అంటే మూడవజాములో ఒకసారి ఆహారం స్వీకరించాలి. ప్రమాదం నుండి తప్పుకొంటూ ఉండాలి. గార్హస్థ్యంలో వలెనే అగ్నిహోత్రం, అప్పటివలెనే గోసేవ, అదే రీతిగా యజ్ఞాలను సాంగోపాంగంగా నిర్వర్తించడం వానప్రస్థం యొక్క ధర్మాలు. వనవాసులైన మునులు దున్నని భూమినుండి మొలచిన ధాన్యాన్ని, యవలను, నివ్వరిని, ఉపయోగించాలి. విషసాన్నంతో (అతిథులకు పెట్టగా మిగిలినది) జీవితం గడుపుకోవాలి. వానప్రస్థంలో కూడా పంచమహాయజ్ఞాల నియమం ఉంది. అందులో కూడా నాలుగు రకాల వృత్తులు చెప్పబడ్డాయి.

వాటి ప్రకారం కొంతమంది రోజుకు సరిపడా, కొంతమంది నెలకు సరిపడా, కొంతమంది ఏడాదికి సరిపడా, కొంతమంది పన్నెండు సంవత్సరాలకు సరిపడా ఆహారాన్ని అతిథిసేవకు, యజ్ఞాన్ని ఉద్దేశించి సంగ్రహించి ఉంచుకొంటారు. వానప్రస్థులు వర్షాకాలం ఆరుబయట మైదానాలలోను, హేమంత ఋతువులో నీటిలోపల నిలబడాలి. వేసవి రోజులలో పంచాగ్నులతో శరీరాన్ని తపింపచేయాలి. సదా తక్కువగా భుజించాలి. వానప్రస్థులు నేలమీదే పడుకొంటారు. కాలివేళ్లపై నిలబడతారు. ఒకేచోట ఆసనం వేసుకొని కూర్చుంటారు. మూడు పూటలా సాన్నసంద్యలు చేస్తారు. కొంతమంది పచ్చిగింజలను పండ్లతో నమిలి తింటారు. కొంతమంది రాతిమీద దంచిన దానిని భుజిస్తారు. కొంతమంది మంది శుక్లపక్షంలో లేదా కృష్ణపక్షంలో ఒకసారి యవగంజిని తాగిఉంటారు. చాలామంది సమయానికి దొరికినదే తిని జీవితాన్ని గడుపుకొంటారు. కొంతమంది కందమూలాలతో, కొంతమంది పలాలతో, కొంత కొంత మంది పూలతోనే

జీవనం గడుపుతారు. ఈ రీతిగా వానప్రస్థ ఆశ్రమంలో నివసించేవారు చాలా కఠినమైన నియమాలను పాటిస్తారు. వారికి ఈపై చెప్పినవే కాక ఇంకా కూడా చాలా నియమాలు శాస్త్రాలలో చెప్పబడ్డాయి.

వాయనా! సత్యసంకల్పుడైన యాయావరఋషి ధర్మప్రవీణులైన ఉగ్రతపస్వులైన చాలామంది మునులు, అసంఖ్యాక బ్రాహ్మణులు వానప్రస్థాశ్రమాన్ని స్వీకరించారు. వాలఖిల్యులు, సైకతులు కూడా వానప్రస్థులే. జితేంద్రియులైన ఈ మహాత్ములందరూ అడవిలో ఉంటూ దుష్కరకర్మలద్వారా క్లేశాలను సహిస్తూ సదా దర్మంలో లగ్నమై ఉండేవారు. అందువల్ల వారి సంకల్పం సిద్ధి పొందింది. వారు నక్షత్రాలకంటే వేరుగా జ్యోతిర్మయస్వరూపంలో కనపడుతూ ఉంటారు. ఎవరూ వారిని తిరస్కరించలేరు.

ఈ రీతిగా వానప్రస్థకాలాన్ని పూర్తి చేసుకొన్న తరువాత ఆయువులోని నాల్గవ భాగం మిగిలిఉంటుంది. వృద్ధావస్థ వలన శరీరం దుర్బలమై ఉంటుంది. రోగాలు బాధిస్తూ ఉంటాయి. ఆ సమయంలో ఆ ఆశ్రమాన్ని విడిచి సంన్యాసాశ్రమం స్వీకరించాలి. సంన్యాసదీక్ష తీసుకొనేటపుడు ఒక్కరోజులో పూర్తి అయ్యే యజ్ఞాన్ని చేసి, తన ధనాన్ని అంతటినీ దక్షిణ రూపంలో ఇచ్చినేయాలి. ఆపై ఆత్మనే యజించాలి. ఆత్మనే ప్రేమించాలి. ఆత్మతోనే క్రీడించాలి. అన్నిరకాలుగా ఆత్మనే ఆశ్రయించాలి. అగ్నిహోత్రం యొక్క అగ్నులను ఆత్మలో ఆరోపించుకొని కూడ బెట్టినవన్నీ పరిత్యజించాలి. అలాకాకపోతే ఆత్మయజ్ఞం అలవడనంతవరకు వెంటనే సంపన్నమయ్యే (బ్రహ్మయజ్ఞం మొదలైనవి) యజ్ఞాలు, "దశపార్ణమాసం" మొదలైన ఇష్టాలు పాటిస్తూ ఉండాలి. ఆత్మయజ్ఞవిధానం ఇలా ఉంటుంది - హృదయాన్ని గార్హపత్యాగ్నిగా, మనసును అన్వాహార్యపచనాగ్నిగా, ముఖాన్ని ఆహవనీయాగ్నిగా భావించుకొని మూడు అగ్నులను తన శరీరంలోనే ప్రతిష్ఠించుకోవాలి. దేహపాతం జరిగేవరకు ప్రాణాగ్నిహోత్రవిధితో యజిస్తూ ఉండాలి. సంన్యాసి అన్నాన్ని నిందించకుండా యజుర్వేదంలోని "ప్రాణాయ స్వాహా" మొదలైన మంత్రాలను ఉచ్చరిస్తూ ముందుగా అన్నంలోని అయిదు మెతుకులను తినాలి.

(ఓం ప్రాణాయ స్వాహా, ఓం అపానాయ స్వాహా, ఓం వ్యానాయస్వాహా, ఓం సమానాయ స్వాహా, ఓం ఉదానాయ స్వాహా - ఈ ఐదు మంత్రాలు వీటిలో ఒక్కొక్కటి చదువుతూ ఒక్కొక్క మెతుకు తినాలి. ఆపై ఆచమనం చేసి మౌనంగా మిగిలిన అన్నాన్ని తినాలి.)

ప్రాణులందరికీ ఆభయదానమిచ్చి సంన్యాసి అయినవాడు చనిపోయిన తరువాత తేజోమయలోకానికి వెళ్తాడు. చివరికి మోక్షాన్ని పొందుతాడు. ఆత్మజ్ఞాని సుఖీలుడు, పాపరహితుడు అవుతాడు. అతడు ఈ లోకం కోసంగాని, పరలోకం కోసం గాని ఏ కర్మా చేయాలని అనుకోడు. క్రోధమోహాలు, సందివిగ్రహాలు త్యజించి అతడు అన్నివైపుల ఉదాసీనంగా ఉంటాడు. అహింసాది యమాలను, శౌచసంతోషాది నియమాలను పాటించడం ఎప్పుడూ కష్టం అనిపించదు. సంన్యాసాశ్రమవిధిని చేపట్టినవాడు శాస్త్రవచనానుసారంగా త్యాగము అనే అగ్నిలో తన సర్వస్వాన్ని ఆహుతి చేయడంలో ఉత్సాహం ప్రదర్శిస్తాడు. అతనికి తన కోరిక ప్రకారమే ముక్తిగతి ప్రాప్తిస్తుంది. జితేంద్రియుడు, ధర్మపరాయణుడు అయిన ఇటువంటి ఆత్మజ్ఞానికి ముక్తి విషయంలో ఏమాత్రం సందేహించడానికి ఆస్కారం లేదు.

ఆత్మతత్త్వ సాక్షాత్కారం పొంది, ఏకాకిగా సంచరించేవాడు సర్వవ్యాపకుడైన కారణంగా, తనంతతాను ఎవరినీ విడిచిపెట్టడు. ఇతరులు కూడా అతనిని విడువరు. సంన్యాసి ఎప్పుడూ అగ్నిలో హోమం చేయకూడదు. ఇల్లుగాని, మఠంగాని నిర్మించుకోరాదు. కేవలం బిక్ష స్వీకరించడానికే గ్రామాలకు వెళ్లాలి. మరుసటిరోజుకు తిండి దాచుకోకూడదు. అతడు చిత్తవృత్తులను అరికట్టాలి. తేలికగా నియమానుకూలంగా భుజించాలి. పగలు రాత్రులలో కేవలం ఒక్కసారే అన్నం తినాలి. నీరు త్రాగడానికి కమండలువు ఉంచుకోవాలి. వృక్షమూలంలో నివసించాలి. చూడడానికి అందంగా లేని వస్త్రాలను ధరించాలి. ఎవరినీ వెంట ఉంచుకోకూడదు. ప్రాణులందరినీ ఉపేక్షించాలి. - ఇవన్నీ సంన్యాసి లక్షణాలు. అతడు ఎవరితోనూ అనదగనిమాట అనకూడదు. ఇతరులనుండి కూడా అటువంటి మాట వినకూడదు. బ్రాహ్మణులను గురించి ఎటువంటి కటువచవాలు వెలువడకూడదు. దాని గురించి చాలా జాగ్రత్త వహించాలి. బ్రాహ్మణులకు మేలు కలిగే మాటలే చెప్పాలి. తన్నుగూర్చిన నింద వినికూడా మౌనంగా ఉండాలి. - ఇదే భవరోగాన్నుండి తప్పించే మందు. సర్వవ్యాపి అయిన స్వరూపంతో ఉన్న కారణంగా ఒక్కడే అయినా ఆకాశమంతటా నిండిఉన్నట్లుగా ఉంటాడు. "నామరూపాలు మిథ్య" అనే బుద్ధి ఉండడం వలన జనసమ్మర్థమైన చోటును కూడా శూన్యంగా భావిస్తాడు. ఇటువంటి వానినే దేవతలు బ్రాహ్మణునిగా (బ్రహ్మజ్ఞునిగా) అంగీకరిస్తారు. సంన్యాసి దేనిచేతనైనాసరే (వస్త్రం, వల్కలం

మొదలైనవి) తన శరీరాన్ని కప్పుకొంటాడు. సమయానికి దొరికినది ఎండినదయినా గట్టిదయినా దానినే భుజిస్తాడు. ఎక్కడ చోటు దొరికితే అక్కడే నిద్రిస్తాడు. అతని దృష్టిలో స్త్రీలు శవాలతో సమానం. మానావమానాలకు మనసులో శోకించదు. ప్రాణులందరికీ అభయదానమిస్తాడు. ఇటువంటి వానినే దేవతలు బ్రాహ్మణుడని భావిస్తారు. సన్యాసికి ప్రాణంపట్ల గాని, మృత్యువుపట్ల గాని ప్రేమ ఉండకూడదు. సేవకుడు యజమాని ఆదేశంకోసం ఎదురుచూసినట్లు అతడు కూడా కాలం కోసం ప్రతీక్షించాలి. మనసులో గాని, వాక్కులోగాని ఎటువంటి దోషం రానీయకూడదు. అన్ని పాపాలనుండి విముక్తుడై శత్రుహీనుడు కావాలి. ఇటువంటి స్థితి పొందినవానికి ప్రపంచంలో భయం ఏమి ఉంటుంది? ఏ ప్రాణికి భయపడనివాడు, ఏప్రాణినీ భయపెట్టనివాడు మోహవిముక్తుడైనప్పుడు ఎవరివలనా భయం ఉండదు. హింస చేయనివాడు, సమదర్శి, సత్యవాది, ధైర్యవంతుడు, జితేంద్రియుడు, అందరికీ శరణునిచ్చేవాడు, అత్యంత ఉత్తమగతిని పొందుతాడు. ఈ రీతిగా జ్ఞానానందంతో తృప్తిపడి, భయాసక్త రహితుడైనవానిపైన మృత్యువు అధికారం నడవదు. అతడు తానే మృత్యువును దాటుతాడు. అన్నిరకాల ఆసక్తులను విడిచి మునివృత్తితో ఉంటాడు. ఆకాశం వలె నిర్లేపుడు, స్థిరుడు అయి ఉంటాడు. ఏ వస్తువును 'నాది' అనుకోదు. ఏకాకిగా సంచరిస్తూ శాంతంగా ఉంటాడు. తన జీవితం ధర్మం కోసమే, ధర్మం భగవంతుని కోసమే అనుకొంటాడు. రాత్రింబవళ్లు శుభకర్మలలోనే గడుపుతాడు. నిష్కాముడైన కారణంగా సకామకర్మలు ఆరంభించడు. నమస్కారాలకు, స్తోత్రాలకు దూరంగా ఉంటాడు. అన్నిరకాల బంధనాలనుండి ముక్తి పొందుతాడు. ఇటువంటి వాడే దేవతల మతంలో బ్రాహ్మణుడు. ప్రాణులందరికీ సుఖం ఆనందాన్ని, దుఃఖం గాభరాను కలిగిస్తుంది. కనుక ప్రాణులకు భయం కలిగితే చూసి దుఃఖపడే శ్రద్ధాశువు భయం కలిగించే పనులను ఎన్నడూ చేయకూడదు. ప్రాణులకు అభయదానం ఇవ్వడం అన్ని దానాలకంటే మించినది. మొదటినుండీ హింసను విడిచినవాడు ప్రాణులందరివలన నిర్భయుడై మోక్షాన్ని పొందుతాడు. తాను నింద్యమైన ఏవనీ చేయదు. ఇతరులను నిందించడు. అటువంటి బ్రాహ్మణుడే పరమాత్మను దర్శించగలడు. మోహం, పాపం తొలగిపోయినవాడు ఈ లోకంలోని, పరలోకంలోని భోగాలపట్ల ఆసక్తుడు కాదు. ఇటువంటి సన్యాసిని రోషంగాని, మోహంగాని స్పృశించలేవు.

అతడు మట్టిముద్దను, బంగారాన్ని సమానంగా బావిస్తాడు. పంచకోశాభిమానం విడిచిపెడతాడు. సందివిగ్రహాలు, మానావమానములు అతనికి ఉండవు. అతని దృష్టిలో ప్రేయంగాని, అప్రేయంగాని ఉండదు. అతడు ఉదాసీనుడై అంతటా సంచరిస్తాడు.

శుకదేవా! ప్రకృతివికారములైన దేహం, ఇంద్రియాలు, మనస్సు మొదలైనవి క్షేత్రజ్ఞుని (ఆత్మ) మీదనే ఆధారపడి ఉంటాయి. అవి జడములైన కారణంగా క్షేత్రజ్ఞుని ఎరుగలేవు. కాని క్షేత్రజ్ఞుడు వాటినన్నింటినీ తెలుసుకొంటూ ఉంటాడు. చతురుడైన సారథి బలిష్ఠమైన గుఱ్ఱాలను తన వశంలో ఉంచుకొని చక్కగా ఉపయోగించుకొన్నట్లుగా క్షేత్రజ్ఞుడు కూడా తన ఆదుపులో ఉంచుకొన్న మనస్సు, ఇంద్రియాల ద్వారా సంపూర్ణంగా కార్యాలను సిద్ధింపజేసుకొంటాడు. ఇంద్రియాలకంటే వాటి విషయాలు, విషయాలకంటే మనస్సు, మనస్సు కంటే బుద్ధి, బుద్ధికంటే మహత్తత్త్వం, మహత్తత్త్వం కంటే అవ్యక్తం (మూల ప్రకృతి), అవ్యక్తంకంటే అవ్యయుడైన పరమాత్మ శ్రేష్ఠమైనవి. పరమాత్మకంటే శ్రేష్ఠమైనదేదీ లేదు. అదే అందరికీ అవధి, పరమగతి. ప్రాణులందరిలోపల దాగి ఉన్న ఆ పరమాత్మ వెలుగులోకి రావడం లేదు. సూక్ష్మదర్శులైన మహాత్ములైన జ్ఞానులు మాత్రమే సూక్ష్మమైన ఉత్తమమైన తమ బుద్ధితో అతనిని చూడగలుగుతున్నారు. సంన్యాసి మనస్సుతోపాటుగా ఇంద్రియాలను, వాటి విషయాలను బుద్ధిద్వారా అంతరాత్మలో లీనం చేసి, రకరకాల దృశ్యాలను చింతన చేయకూడదు. ధ్యానం ద్వారా మనసును విషయాల నుండి తప్పించి దానిని వివేకం ద్వారా స్థిరపరచాలి. శాంతంగా ఉండాలి. ఇలా చేయడం వలన అతడు అమృతపదాన్ని పొందుతాడు. ఇంద్రియాలకు వశుడైనవాడు వివేకశక్తిని కోల్పోతాడు. తనను కామాది శత్రువుల చేతికి అప్పగించుకొని మృత్యువుయొక్క గుప్పిటిలో చిక్కుకొంటాడు. కాబట్టి అన్ని రకాల సంకల్పాలను నశింపజేసుకొని, చిత్తాన్ని సూక్ష్మబుద్ధిలో లీనం చేయాలి. అందువల్ల అతడు కాలంమీద కూడా విజయాన్ని పొందగలుగుతాడు. అంతేకాదు. చిత్తం ప్రసన్నంగా ఉన్నకారణంగా సంన్యాసి శుభాశుభాలను త్యజించి, ఆత్మనిష్ఠుడై ఆనంతానందాన్ని (మోక్షముఖాన్ని) అనుభవించడమే ప్రసన్నత యొక్క లక్షణం. గాలి లేనిచోట ఉన్న చలించని దీపశిఖవలె మనస్సు ఎప్పుడూ చలించకూడదు.

మితాహారి, శుద్ధచిత్తుడు అయి రాత్రియొక్క మొదటి చివరి భాగాలలో ఆత్మను పరమాత్మ ధ్యానంలో లగ్నం

చేసినవాడే తన అంతఃకరణంలో పరమాత్మను దర్శిస్తాడు. నాయనా! నేను చేసిన ఈ ఉపదేశం పరమాత్మజ్ఞానాన్ని కలిగించే శాస్త్రం. ఉపనిషత్తులు అన్నింటియొక్క రహస్యం. కేవలం అనుమానం లేక ఆగమంతోనే ఈజ్ఞానం కలుగదు. అనుభవంతోనే ఇది చక్కగా జోధపడుతుంది. ధర్మం గురించిన, సత్యం గురించిన ఉపాఖ్యానాలు అన్నింటియొక్క పారభూతం ఇది. ఋగ్వేదంలోని పదినేల ఋక్కులను మఢించి నేను ఈ ఉపదేశామృతాన్ని వెలువరించాను. పెరుగునుండి వెన్నతీసినట్లుగా, కట్టెనుండి నిప్పును పుట్టించినట్లుగా వేదాలనుండి నీకోసం నేను ఈ జ్ఞానాన్ని వెలువరించాను. వ్రతదారులైన స్నాతకులకే నీవు ఈ శాస్త్రాన్ని ఉపదేశించాలి. మనసు శాంతంగా లేనివానికి, ఇంద్రియాలు అదుపులో లేనివానికి, తపస్వి కానివానికి, ఈ జ్ఞానాన్ని ఉపదేశించకూడదు. వేదం తెలియనివాడు, భక్తుడు కానివాడు, దోషాలనే చూసేవాడు, కుటీలుడు, అజ్ఞాను పాటించనివాడు, వ్యర్థంగా తర్కవితర్కాలు చేసేవాడు, చాడీలు చెప్పేవాడు కూడా ఈ జ్ఞానానికి అర్హుడుకాదు. ప్రశంసనీయుడు, శాంతుడు, తపస్వి, సేవాపరాయణుడు అయిన శిష్యునికి, ప్రియపుత్రునికి మాత్రమే ఈ నిగూఢధర్మాన్ని ఉపదేశించాలి గాని, ఇతరులెవరికీ కాదు. ఎవరైనా రత్నబాండాదారమైన ఈ పృథివినంతటినీ ఇచ్చివాకూడా తత్త్వవేత్త దానికంటే కూడా ఈ జ్ఞానాన్నే శ్రేష్ఠమని భావిస్తాడు. ఇక నేను నీ ప్రశ్నను అనుసరించి దీనికంటే కూడా నిగూఢమైన అధ్యాత్మజ్ఞానాన్ని ఉపదేశిస్తాను. అది మానవీయజ్ఞానానికి అతీతమైనది. దానిని మహర్షులే ఎరుగుదురు. అది ఉపనిషత్తులు అన్నింటిలోను వివరింపబడింది. ఇప్పుడు నీవు ఏ వస్తువును సర్వశ్రేష్ఠము అనుకొంటున్నావో, ఏ విషయమై నీ మనసులో సందేహం ఉందో దానిని అడుగు. దానికి సమాదానంగా నేను ఏది చెబుతానో దానిని శ్రద్ధగా విను.

అధ్యాత్మజ్ఞానము - దానికి సాధనములు

శుకదేవుడు - "దేవా! అధ్యాత్మజ్ఞానాన్ని విస్తారంగా వివరించి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

వ్యాసుడు చెప్పాడు - "నాయనా! నేను అధ్యాత్మజ్ఞానాన్ని గురించి వ్యాఖ్యానించి చెబుతున్నాను. విను. పృథివి, జలం, తేజస్సు, వాయువు, ఆకాశము - ఈ పంచమహాభూతములు ప్రాణులన్నిటి శరీరాలలోను ఉన్నాయి. ఇవి అంతటా ఒకలాగే ఉన్నప్పటికీ సముద్రంలోని కెరటాలవలె ప్రతిఒక్క జీవిలోను భిన్నభిన్నంగా కనపడుతాయి. చరాచరజగత్తు అంతా

పంచభూతమయమే. పంచభూతాల నుండియే అన్ని పుట్టివాయి. వాటిలోనే అన్ని లయించి పోతాయని కూడా చెప్పబడింది. సృష్టికర్త అయిన బ్రహ్మదేవుడు ప్రాణులన్నిటి యందు వాటి కర్మానుసారంగా హెచ్చుతగ్గులమోతాదులో పంచమహాభూతాలను సంనివేశపరిచాడు."

శుకదేవుడు - "నాన్నగారు! శరీరావయవాలలో హెచ్చుతగ్గుల రూపంలో పంచమహాభూతాలు ఉన్నట్లయితే వాటిని గుర్తించడం ఎలా జరుగుతుంది? శరీరంలో ఇంద్రియాలూ ఉన్నాయి, గుణాలు కూడా ఉన్నాయి. వీటిలో ఏవి ఏ మహాభూతం యొక్క కార్యమో - ఆ జ్ఞానం ఎలా కలుగుతుంది?" అని సందేహాన్ని వెలిపుచ్చాడు.

వ్యాసుడు చెబుతున్నాడు - "నాయనా! నేను ఈ విషయాన్ని క్రమంగా ప్రతిపాదిస్తాను. ఏకాగ్రచిత్తుడవై విను. శబ్దం, శ్రోత్రేంద్రియం, శరీరంలోని రంధ్రాలన్నీ ఆకాశంనుండి పుట్టాయి. ప్రాణము, చేష్ట, స్పర్శ వాయువునుండి ఉత్పత్తి అయ్యాయి. రూపం నేత్రం, జఠరానలం - ఈ మూడు అగ్నికార్యములు. రసం, రసన, ఆర్ద్రత - ఇవి జలం యొక్క గుణాలు. గంధము, వాసిక, శరీరము - భూమి యొక్క కార్యములు. ఇది ఇంద్రియాలతో సహితంగా పాంచభౌతికవికారమని చెప్పబడింది. గుణాలలో స్పర్శ వాయువుకు, రసం జలానికి, రూపం తేజానికి శబ్దం ఆకాశానికి, గంధం భూమికి కార్యములు. తాబేలు తన అంగాలను చాచి మరల ముడుచుకొన్నట్లుగా బుద్ధి ఇంద్రియాలనన్నింటినీ విషయాలవైపు ప్రసరింపచేసి, తిరిగి ఉపసంహరిస్తుంది. బుద్ధియే గుణాలస్వరూపాన్ని ధరిస్తుంది. మనస్సుతో సహితంగా ఇంద్రియాలన్నీ కూడా బుద్ధిరూపమే. బుద్ధి లేనపుడు గుణాలకుగాని, ఇంద్రియాలకు గాని అస్తిత్వం ఎక్కడుంటుంది? మానవశరీరంలో ఐదు ఇంద్రియాలు ఉన్నాయి. ఆరవతత్త్వం మనస్సు. ఏడవతత్త్వం బుద్ధి, ఎనిమిదవది క్షేత్రజ్ఞాడు. కన్ను చూడడం మాత్రమే చేస్తుంది. మనస్సు సందేహిస్తూ ఉంటుంది. బుద్ధి ధానిని నిశ్చయిస్తుంది. కాని క్షేత్రజ్ఞాడు ఆ అన్నింటికీ పాక్షి అని చెబుతారు. సత్త్వరజస్తమస్సులు - ఈ మూడుగుణాలు మనసునుండి ఉత్పన్నం అవుతాయి. ప్రాణులందరిలోను సమానరూపంతో ఉంటాయి. వాటిని వాటి కార్యాల ద్వారా గుర్తించవచ్చును. హర్షం, ప్రేమ, ఆనందం, సమత, స్వస్థచిత్తత, ఉన్నట్లయితే సత్త్వగుణం వృద్ధి పొందిందని తెలుసుకోవాలి. అభిమానం, అసత్యభాషణం, లోభం, మోహం,

అసహన శీలత - ఇవి రజోగుణ చిహ్నాలు. మోహం, ప్రమాదం, నిద్ర, ఆలస్యం అజ్ఞానం - తమోగుణకార్యాలని తెలుసుకోవాలి.

కుకదేవా! కర్మ చేయడానికి మూడు రకాలుగా ప్రేరణ లభిస్తుంది. ముందుగా మనసులో నానారకాల బావాలు తలెత్తుతాయి. ఆపై బుద్ధి నిశ్చయిస్తుంది. ఆ తరువాత హృదయం ధానియొక్క అనుకూలత ప్రతికూలతలను గురించి ఆలోచిస్తుంది. ఆ తరువాత కర్మయందు ప్రవర్తించడం జరుగుతుంది. ఇంద్రియాలకంటే దాని విషయాలు శ్రేష్ఠమైనవి. విషయాల కంటే మనస్సు, మనస్సు కంటే బుద్ధి, బుద్ధికంటే ఆత్మ శ్రేష్ఠమైనవి. బిన్న బిన్న విషయాలను గ్రహించడానికి బుద్ధియే మార్పు చెంది వావారూపాలను ధరిస్తుంది. వింటున్నప్పుడు దానినే శోత్రమని అంటారు. స్పృశిస్తున్నప్పుడు స్పర్శేంద్రియమనే సేరుతో పిలుస్తారు. అదే చూస్తున్నప్పుడు దృష్టి, రసాస్వాదన చేస్తున్నప్పుడు రసన అవుతుంది. అది గందాన్ని గ్రహిస్తున్నప్పుడు ఘ్రాణేంద్రియమని అంటారు. ఈ రీతిగా బుద్ధియొక్క ఈ వికారాలనే ఇంద్రియములని అంటారు. మనిషి ఏ విషయాన్నయినా వాంఛించినపుడు అతని బుద్ధి మనోరూపంగా పరిణతి చెందుతుంది. నేత్రాది ఇంద్రియాలు నేర్వేరుగా ప్రతీతమవుతున్నప్పటికీ బుద్ధిలోనే ఉంటాయి. వీటినన్నిటినీ తన అధీనంలో ఉంచుకోవాలి. ఎందుకంటే మనిషి తన ఇంద్రియాలను చక్కగా వశంలో ఉంచుకొంటే, దీపకాంతిలో వస్తువు స్పష్టంగా కనపడినట్లుగా జ్ఞానాలోకంలో ఆత్మసాక్షాత్కారం అవుతుంది. అంధకారం తొలగిపోయాక అన్నీ వెలుతురులో కనపడినట్లుగా, అజ్ఞానం నశించినతరువాత జ్ఞానస్వరూపమైన ఆత్మ సాక్షాత్కారించడం మొదలుపెడుతుంది. నీటిలో ఈదులాడే పక్షి నీటిలో సంచరిస్తున్నా ఆ నీరు దానికి అంటనట్లుగా ముక్తుడైన యోగి ప్రపంచంలో ఉన్నా దాని గుణదోషాలనుండి తప్పించుకొంటాడు. తాను పూర్వం చేసిన కర్మలను త్యజించి ఎల్లప్పుడూ పరమాత్మచింతనలోనే లగ్నమైనవాడు ప్రాణులందరికీ ఆత్మ అవుతాడు. ఎప్పుడూ విషయాసక్తుడు కాడు. గుణాలు ఆత్మను ఎరుగవు కాని ఆత్మ వాటిని సదా గుర్తిస్తూనే ఉంటుంది. ఎందుకంటే అది గుణాలకు ద్రష్ట, గుణాలకు, ఆత్మకు ఉన్న తేడా ఇదే.

ప్రకృతియే గుణాలను సృష్టిస్తుంది. ఆత్మ ఉదాసీనునివలె వేరేగా ఉండి చూస్తూ ఉంటుంది. సాలెపురుగు తన శరీరం నుండి దారాలను సృష్టించినట్లుగా సమస్త త్రిగుణాత్మక

పదార్థాలకు ప్రకృతియే తల్లి, కొందరి మతంలో తత్త్వజ్ఞానం వలన గుణాలు నాశనమయితే అవి తిరిగి జనించవు, వాటికి సర్వదా అడ్డంకి ఏర్పడుతుంది. ఎందుకంటే వాటి గుర్తులు ఏమీ కనపడవు. ఈ రీతిగా భ్రమ లేదా అవిద్యను నివారించడమే ముక్తి అని వారి అభిప్రాయం. ఇతరుల మతంలో త్రివిధ దుఃఖాలు పూర్తిగా నివృత్తి చెందడమే మోక్షం. తన బుద్ధిని ఉపయోగించి ఈ రెండు మతాలను చక్కగా ఆలోచించుకొని సిద్ధాంతాన్ని నిశ్చయించుకొని తన మహత్స్వరూపంలో నిలవాలి. ఆత్మ ఆద్యంతాలు లేనిది. అది తెలుసుకొని మనిషి హర్ష కోధాలను విడిచిపెట్టాలి. సదా మాతృర్యరహితుడై సంచరించాలి. బుద్ధియొక్క చింతాది ధర్మాల వలన హృదయంలోని అవిద్యామయమైన గ్రంధులు అతి దృఢంగా ఉంటాయి. వాటిని చేదించి శోకసందేహరహితుడై సుఖంగా ఉండాలి. ఈత రాని మనిషి నిండుగా ఉన్న నదిలోకి దూకి మునిగిపోతూ బాధపడుతున్నట్లుగా అజ్ఞాని ఈ సంసార సముద్రంలో మునిగి కష్టాలు అనుభవిస్తున్నాడు. కాని ఈత వచ్చినవాడు నీటిలో కూడా నేలమీదలాగే తిరుగుతాడు. అలాగే జ్ఞానస్వరూపుడైన ఆత్మను పొందిన తత్త్వవేత్త సంసారసాగరాన్ని దాటుతాడు. ప్రాణులన్నిటియొక్క రాకపోకలను గుర్తించగలిగినవాడు, వాటి విషమావస్థలను ఆలోచించగలిగినవాడు పరమశాంతిని పొందుతాడు. బ్రాహ్మణునిలో ఈ జ్ఞానం పొందే సహజశక్తి ఉంది. మనస్సును, ఇంద్రియాలను నిగ్రహించుకోవడం, ఆత్మజ్ఞానం - ఇవి మోక్షప్రాప్తికి సరిపడిన పాధనాలు. శమం వలన ఆత్మజ్ఞానం వలన మనిషి ఆత్యంత శుద్ధమైన బుద్ధి కలవాడు అవుతాడు. బుద్ధునికి (జ్ఞానికి) ఇది తప్ప వేరే లక్షణం ఏమీ ఉంటుంది? బుద్ధిమంతుడు ఈ ఆత్మతత్వాన్ని తెలుసుకొని కృతార్థుడు అవుతాడు. జ్ఞానికి లభించే సనాతనగతికంటే మించిన ఉత్తమగతి వేరెవరికీ లభించదు. కొంతమంది మనుష్యులలోని రోగాలను, దుఃఖాలను చూచి, వారిలో చోషాలను వెదుకుతారు. ఇతరులు వారి ఆ అవస్థను చూచి శోకిస్తారు. కాని నిత్యానిత్యవివేకం ఉన్నవారు శోకించరు, దోషదృష్టిఉండదు. ఇటువంటి వారినే నేర్పరులని బావించాలి. కర్మపరాయణుడు నిష్కామబావంతో చేసిన కర్మ అంతకుముందు చేసిన సకామకర్మలను నశింపచేస్తుంది. కాని ఈ జన్మలో గాని, పూర్వజన్మలో గాని చేసిన కర్మలయొక్క మంచి చెడులు జ్ఞానిని ఏమీచేయలేవు.

బ్రహ్మజ్ఞానము పొందు ఉపాయము - దాని
మహిమ కామమనెడు వృక్షమును
ఖండించవలెనమట.

శుకదేవుడు - “నాన్నగారూ! అన్నిటిని మించిన
సర్వోత్తమమైన ధర్మమేదో వివరించండి.” అని అడిగాడు.

న్యాసుడు చెప్పాడు - “నాయనా! అన్ని ధర్మాలకంటె
ఉత్తమమైన, ఋషులు చెప్పిన ప్రాచీన ధర్మమును
వివరిస్తున్నాను. నీవు ఏకాగ్రచిత్తంతో విను. తండ్రి తన
చిన్నపిల్లలను అదుపు చేసినట్లుగా మనిషి బుద్ధిబలంతో
ప్రమథనశీలమైన తన ఇంద్రియాలను ప్రయత్నపూర్వకంగా
నిగ్రహించాలి. మనసును, ఇంద్రియాలను ఏకాగ్రం చేయడమే
అన్నిటికంటె గొప్ప తపస్సు. అదే సర్వోత్తమధర్మం. మనసుతో
కూడిన ఇంద్రియాలను బుద్ధిలో స్థిరపరచి తనలో తాను
సంతుష్టుడై ఉండాలి. చింతించదగిన రకరకాల విషయాలను
చింతించకూడదు. ఇంద్రియాలు తమ విషయాలనుండి మరలి,
బుద్ధిలో కుదురుకొన్నప్పుడు నీకు సనాతనపరమాత్మయొక్క
దర్శనం అవుతుంది. ధూమరహితమైన అగ్నిలా
దేదీప్యమానమైన ఆ పరమేశ్వరుడే అందరిలోనూ ఉండే
మిక్కిలి గొప్ప ఆత్మ. మహాత్ములైన బ్రాహ్మణులే అతనిని
దర్శించగలరు. వెలుగుతున్న జ్ఞానమనే దీపంతో మనిషి
తన అంతఃకరణంలోనే ఆత్మను దర్శిస్తాడు. శుకదేవా! నీవు
కూడా ఈ రీతిగానే ఆత్మను సాక్షాత్కరింపచేసికొని సర్వజ్ఞుడవు
కా. ఉత్తమమైన బుద్ధిని ఆశ్రయించి అన్ని రకాల ప్రాపంచిక
బంధనాల నుండి విముక్తి పొందుతావు. ప్రసన్నచిత్తుడవై
బ్రహ్మభావాన్ని పొందుతావు. ఆ దశలో నీకు
ప్రాణులన్నిటియొక్క ఉత్పత్తి ప్రళయాలు స్పష్టంగా
గోచరిస్తాయి. ఉత్తమధర్మాత్ములు, తత్త్వజ్ఞానులు అయిన
మునులు సంసారపాగరాన్ని తరించడానికి పాధనమైన దానినే
సర్వోత్తమమని అంగీకరించారు. నాయనా! సర్వవ్యాపి అయిన
పరమాత్మయొక్క జ్ఞానానికి పాధనాన్ని ఇదిగో నీకు నేను
చెప్పాను. దీనిని పరమపవిత్రునికి, హితైషికి, భక్తునికి మాత్రమే
ఉపదేశించాలి. పరమగోపనీయమైన, గుహ్యమైన ఈ జ్ఞానం
ఆత్మను దర్శింపచేసేది. దీనిని స్వయంగానే అనుభవించాలి.
ఆ పరబ్రహ్మ పరమాత్మ సుఖదుఃఖాలకు పరుడు.
భూతభవిష్యత్తులకు కారణుడు. అతడు స్త్రీకాదు, పురుషుడు
కాదు, నపుంసకుడు కాదు. స్త్రీ అయినా, పురుషుడు అయినా
ఆ బ్రహ్మను తెలుసుకొంటే లోకంలో పునర్జన్మ ఉండదు.
మోక్షసిద్ధికొరకే ఆత్మజ్ఞానరూపమైన ఈ ధర్మం

ఉపదేశింపబడింది. నాయనా! అన్ని రకాల మతాలు ఈ
విషయాన్ని ఎలా ప్రతిపాదించాయో, దానికి అనుకూలంగానే
నేను కూడా వివరించాను.

గంధ రసాది విషయాలలో రాగద్వేషాలు ఉండకూడదు.
సుఖసక్తికి దూరంగా ఉండాలి. గౌరవాలు, గొప్పతనాలు,
యశస్సు, కీర్తి - కానాలనే కోరికలను త్యజించాలి. ఇదే
తత్త్వజ్ఞాని అయిన బ్రాహ్మణునికి ఆచారం.
గురుసేవాపరాయణుడై, బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ, వేదాలన్నీ
చధవడం, వాటి జ్ఞానాన్ని పొందడం మాత్రం చేతనే ఎవరూ
బ్రాహ్మణుడు కాలేడు. ప్రాణులందరినీ తన
కుటుంబంవారిగానే తలచి, వారిపట్ల దయచూపాలి. సర్వజ్ఞుడు,
వేదాలన్నిటియొక్క తత్త్వం తెలిసినవాడు అయి మృత్యువును
తన అధీనం చేసుకోవాలి. అతడే నిజమైన బ్రాహ్మణుడు.
విధిని విసర్జించి, రకరకాల యాగాలను, గొప్ప గొప్ప దక్షిణలతో
యజ్ఞాలను చేయడం మాత్రం చేతనే ఎవరూ బ్రాహ్మణత్వం
పొందలేరు. ఇతరుల వలన భయపడకుండా, ఇతరులకు
భయం కలిగించకుండా ఉన్నప్పుడు, ఇచ్చాద్వేషాలను
అన్నివిధాలా పరిత్యజించినపుడు మాత్రమే అతనికి బ్రహ్మభావం
ప్రాప్తిస్తుంది. అప్పుడే అతడు నిజానికి బ్రాహ్మణుడు
అనిపించుకోవడానికి అధికారి అవుతాడు. మనసుతో, వాక్కుతో,
శరీరంతో ఏ ప్రాణికి చెడు తలపెట్టనప్పుడే మనిషి
బ్రహ్మస్వరూపుడవుతాడు. లోకంలో ఆసక్తియే
ఏకమాత్రబంధనం, వేరేదీ కాదు. ఆసక్తి నుండి బయటపడితే
బ్రహ్మభావాన్ని పొందుతాడు. అనేక నదులతో ఎప్పుడూ
నిండుతున్నప్పటికీ సముద్రుడు తన హద్దులను దాటదు.
అటువంటి సముద్రునిలో ఎంతగా నీరు వచ్చి చేరినప్పటికీ
అతడు చలించడు. అలాగే స్థితప్రజ్ఞునిలో ప్రవేశించిన
సంపూర్ణమైన భోగాలు అతనిలో ఏవికారమూ కలిగించవు.
అతడే పరమశాంతిని పొందుతాడు. భోగాసక్తుడు పొందలేడు.
వేదాల పారం సత్యం. సత్యం యొక్క సారం ఇంద్రియ
సంయమనం. దాని సారం దానం, దాని యొక్క పారం
తపస్సు. తపస్సుయొక్క సారం త్యాగం. త్యాగంయొక్క
పారం సుఖం. సుఖం యొక్క సారం స్వర్గం. స్వర్గం యొక్క
పారం మనోనిగ్రహం. మనిషి సంతోషంగా జీవిస్తూ శాంతికి
ఉత్తమసాధనమైన సత్త్వగుణాన్ని అవలంబించాలని కోరుకోవాలి.
సత్త్వగుణం మనసులోని తృప్తిను, శోకాన్ని సంకల్పాన్ని కల్పివేసి
నశింపచేస్తుంది. మనిషి శోకశూన్యుడు, మమతారహితుడు,
శాంతుడు, ప్రసన్నచిత్తుడు, మాతృర్యహీనుడు కావాలి. ఈ

ఆరులక్షణాలతో కూడిన మనిషి జ్ఞానానందంతో తృప్తుడై మోక్షాన్ని పొందుతాడు. దేహాభిమానం విడిచి, సత్యప్రధానమైన సత్యం, దమం, దానం, తపస్సు, త్యాగం, శమం - ఈ ఆరుగుణాలతో, శ్రవణ మనన నిధిధ్యాసనములు అనే మూడు సాధనాలతో ప్రాప్తించే ఆత్మను ఈ శరీరంలో ఉండగా తెలిసికొన్నవాడు పరమశాంతినిపొందుతాడు. శరీరంలోపల ఉండే బ్రహ్మ జననమరణాలు లేనివాడు, సంస్కారశూన్యుడు, స్వభావసిద్ధుడు అతనిని పొందిన పురుషుడే అక్షయానందాన్ని అనుభవించగలుగుతాడు. మనసు అటు ఇటు పోకుండా కట్టడి చేయడంలో మనిషికి కలిగే సుఖసంతోషాలు ఇక వేరే ఏ ఉపాయం చేతను లభించడం అసంభవం. బ్రహ్మను సాంధితే భోజనం లేకుండానే తృప్తి కలుగుతుంది. ఆ దనం ఉంటే దరిద్రుడు కూడా సంతృప్తిగా ఉంటాడు. దానిని ఆశ్రయించడం వలన పుత్రాదులు పేవించకుండానే మనిషి తనలో అనంతమైన బలం ఉన్నట్లు అనుభూతి చెందుతాడు. అటువంటి బ్రహ్మను ఎరిగిననాడే వేదతత్వజ్ఞుడు. తన ఇంద్రియాల ద్వారాలను అన్నివైపుల నుండి అరికట్టి నిత్యము బ్రహ్మను గూర్చి చింతన చేస్తూ ఉండే బ్రాహ్మణుడే శిష్యుడు, ఆత్మారాముడు అనిపించుకొంటాడు. పామాన్యంగా సమస్త భూతాలను, భౌతిక గుణాలను త్యజించినవానికే సుఖం ప్రాప్తిస్తుంది. సూర్యోదయం వలన అంధకారం పటాపంచలైనట్లుగా అతని దుఃఖం నశించిపోతుంది. గుణాలయొక్క ఐశ్వర్యంతో, కర్మలను పరిత్యజించి విషయవాసనారహితుడై బ్రహ్మవేత్త అయిన పురుషునికి జరామరణాలవలన భయంలేదు. సమస్త ఆసక్తులనుండి వైదొలగి, సమత్వస్థితి చెందినపుడు మనిషి ఈ శరీరంలో ఉండీకూడా ఇంద్రియాలకు, ఇంద్రియవిషయాలకు బయటివాడే అవుతాడు. ఈ రీతిగా కార్యమయమయిన ప్రకృతి యొక్క హద్దులను దాటి, కారణరూపమైన బ్రహ్మయందు స్థిరంగా ఉన్న జ్ఞాని పరమపదాన్ని పొందుతాడు. అతనికి తిరిగి ఈ ప్రపంచంలో జన్మించవలసిన అవసరం ఉండదు.

మనిషి యొక్క హృదయక్షేత్రంలో మోహమనే విత్తనం వలన పుట్టిన ఒక వింతవృక్షం ఉంది. దానిపేరు కామం. క్రోధం, అభిమానం దాని కాండం. పనిచేయాలనే కోరిక దాని సాదు. అజ్ఞానం దాని మూలం. భ్రాంతి అనే జలంతో అది తడుపబడుతోంది. అసూయ దాని ఆకులు. పూర్వజన్మలో చేసిన సాసాలు దాని చేప. శోకం కొమ్మలు. మోహం, చింత రెమ్మలు. భయం దాని మొలక. తృష్ణ అనే లతలు దానికి

పెనవేసుకొన్నాయి. లోభి ఇనుపసంకెళ్లవంటి నాసనల బండాలతో బంధింపబడి ఆ వృక్షానికి నాలుగువైపులా ఆక్రమించి నిలుచున్నాడు. ఆ చెట్టు పలాలను ఆస్వాదించాలని కోరుకొంటున్నాడు. నాసనల బంధాలను తప్పించుకొని ఆ కామమనే వృక్షాన్ని ఖండించినవాడే ప్రాపంచిక సుఖ దుఃఖాలను త్యజించి వాటి ఆవరణ నుండి బయటపడతాడు. కాని పలం మీది లోభంతో ఆ వృక్షంపైకి ఎక్కిననాడు విషగుళికను మింగిన రోగివలె చనిపోతాడు. ఆ కామవృక్షం యొక్క వేరు సుదూరం వ్యాపించింది. ఎవడో ఒక విద్వాంసుడు మాత్రమే జ్ఞానప్రభావంతో సమత్వం అనే ఆయుధంతో దానిని బలవంతంగా నరుకుతున్నాడు. ఈ రీతిగా ఆసక్తులను బంధనాలను గుర్తించి, నాని నుండి మరలిపోయే ఉపాయాలు తెలిపిననాడే పూర్తిగా దుఃఖాలనుండి ముక్తుడవుతాడు.

పంచభూతముల యొక్క గుణముల వినరణము - ధర్మప్రతిపాదనము.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - యుధిష్ఠిరా! ప్రజ్వలితాగ్ని వలె తేజస్వరూపుడైన వ్యాసమహర్షి తన పుత్రుడు శుకదేవునికి ముందుగా చెప్పిన భూతగుణాలను నేను మళ్లీ నీకు చెపుతున్నాను. విను. స్థిరత్వం, భారం, కారిన్యం, విత్తనం మొలకెత్తించే శక్తి, గందం, గందాన్ని గ్రహించే శక్తి, లావు, సమూహం, ఆశ్రయం ఇవ్వడం, సహనశీలత, భరించే శక్తి - ఇవన్నీ పృథివియొక్క గుణాలు. శీతలత్వం, రసం, అర్ధత, ద్రవత్వం (కరిగిపోవడం), స్నిగ్ధత్వం (నునుపు), సామ్యభావం, జీవ్వా, బొట్టుబొట్టుగా జారడం మంచురూపంలో గడ్డకట్టడం, సార్థివ పడార్థాలను పక్వం చేయడం - ఇవి జలయొక్క గుణాలు. దుర్లభత్వం, మండడం, తపింపచేయడం, పరిసాకం, ప్రకాశం, శోకం, రాగం, శీఘ్రగమనం, తీక్షణత, జ్వాలలు పైకి ఎగబ్రాకుట ఇవి అగ్నియొక్క గుణాలు. స్పర్శ, వాగింద్రియం యొక్క స్థానం, తిరగడంలో స్వతంత్రత, బలం, శీఘ్రగమిత్యం, శరీరమాలిన్యాలను బయటకునెట్టడం, పైకి ఎగురకొట్టడం మొదలైన పనులు, శ్వాసప్రశ్వాసలు, మొదలైన క్రియలు, ప్రాణం, జననమరణాలు - ఇవి వాయువుయొక్క గుణాలు. శబ్దం, వ్యాపకత, శూన్యం కావడం, ఏ స్థూలపదార్థానికి ఆశ్రయం కాకపోవడం, తాను ఏ ఆధారము లేకుండా ఉండడం, అవ్యక్తత (రూపస్పర్శలు లేకపోవడం), నిర్వికారత, అప్రతిఘాతం, భూతత్వం - ఇవి ఆకాశగుణాలు. పంచభూతాలకు ఇవి మొత్తం ఏబైగుణాలు చెప్పబడ్డాయి. ధైర్యం, తర్కవిత్తర్కాలలో నైపుణ్యం, స్మరణ, భ్రాంతి, కల్పన,

క్షమ, శుభసంకల్పం, ఆశుభసంకల్పం, చంచలత - ఈ తొమ్మిది మనస్సు యొక్క గుణాలు. ఇష్టానిష్టవృత్తులను నశింపజేయుట, ఉత్సాహం, చిత్తాన్ని ఏకాగ్రం చేయడం, సందేహం, నిశ్చయం - ఈ ఐదు బుద్ధిగుణాలు.

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతా! సాధారణంగా జనులందరికీ ధర్మం విషయంలో సందేహం కలుగుతుంది. అందుకని అడుగుతున్నాను. ధర్మం యొక్క స్వరూపమేమిటి? అది ఎక్కడినుండి పుట్టింది? ఈ లోకంలో సుఖపడడానికి చేసే పనులే ధర్మమా? లేక పరలోకశుభాలకోసం చేసే దానిని ధర్మం అంటారా? లేదా ఇహపరలోకాలు రెండూ భాగుండాలని చేసే కర్మయే ధర్మమా?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! వేదం, స్మృతి, సదాచారం, ఈ మూడు ధర్మాన్ని గురించిన జ్ఞానం కలుగజేసేవి. కొంతమంది పండితులు అర్థంకూడా ధర్మాన్ని పరిచయం చేసేదిగా అంగీకరిస్తారు. శాస్త్రాలలో ధర్మానుకూలంగా చెప్పబడిన వాటిని తరునాతి మనుష్యులు తమ బుద్ధితో నిశ్చయించి సాటిస్తారు. లోకవ్యవహారనిర్వహణకోసం ధర్మమర్యాద స్థాపించబడింది. ధర్మం సాటిస్తే ఇహపరలోకాలు రెండింటిలోను సుఖం లభిస్తుంది. ధర్మాన్ని ఆశ్రయించని మనిషి పాపప్రవృత్తి కలవాడై దాని వలన వచ్చే దుఃఖరూప పలాన్ని అనుభవిస్తాడు. సత్యం మాట్లాడడం శుభకర్మ. సత్యాన్ని మించిన కార్యం వేరొకటి లేదు. సత్యమే అన్నిటిని ధరించి ఉంటోంది. సత్యములోనే అన్నీ ప్రతిష్ఠితమై ఉన్నాయి. భయంకరకృత్యాలు చేసే పాపాత్ములు కూడా వేర్వేరుగా సత్యశపదాలు చేసి తమలో తాము ద్రోహం చేసుకోరు, వినాదపడరు. అయినా సత్యాన్ని ఆశ్రయించియే తమతమ కర్మలలో ప్రవర్తిస్తారు. నారు తాము చేసుకొన్న సత్యప్రతిజ్ఞలకు భంగం కలిగించితే నిస్సందేహంగా పరస్పరం పోట్లాడుకొని నశించిపోతారు. ఇతరుల సామ్మ అపహరించకూడదు. ఇది సనాతనధర్మము. బలవంతులు కొంతమంది బలగర్వంతో నాస్తికత్వాన్ని చేపట్టి ధర్మం అనేది దుర్బులుల వ్యవహారమని భావిస్తారు. కాని అదృష్టం కొద్దీ నారు కూడా దుర్బులులైనపుడు, తమను రక్షించుకోవడానికి వారికి కూడా ధర్మం యొక్క సహాయం తీసుకోవడమే మంచిది అనిపిస్తుంది. ప్రపంచంలో ఎవరూ కూడా అందరినీ మించిన బలవంతులుగాని, సుఖులుగాని ఉండరు. కాబట్టి నీవు ఎప్పుడూ కూడా నీ మనసులోనికి కుటిలత్వం గురించిన ఆలోచన రానీయకూడదు. ఎప్పుడూ

ఎవరికీ కీడు తలపెట్టనినానికి చోరులవలన, దుష్టుల వలన, లేదా రాజువలన ఎప్పుడూ భయం ఉండదు. సదాచారి ఎప్పుడూ నిర్భయంగా ఉంటాడు. గ్రామంలోకి వచ్చిన లేడిలా చోరుడు అందరికీ భయపడుతూ ఉంటాడు. అతడు అనేక పర్యాయాలు ఇతరులకు తాను ఎలాంటి అపకారాలు చేశాడో ఇతరులు కూడా అలాంటి అపకారులే అని అనుకొంటాడు. కాని పరిశుద్ధ స్వభావం కలవానికి ఎక్కడా ఎటువంటి భయమూ ఉండదు. అతడు ఎప్పుడూ ప్రసన్నంగానే ఉంటాడు. ఇతరులెవరినుండి అయినా తనకు కీడు కలుగుతుందేమో అని కూడా శంకించడు. సర్వభూతహితరతులు అయిన మహాత్ములు దానాన్ని ఉత్తమధర్మంగా చెప్పారు. కాని చాలామంది ధనవంతులు దీనిని పేదవారికోసం పెట్టిన ధర్మంగా భావిస్తారు. కాని అదృష్టం తిరగబడినప్పుడు, ధనం నశించి పోవడంతో ధనికులు కూడా దీనులుగా ఇంటింటికి తిరిగి ముష్టి ఎత్తుకొనేవారు అవుతారు. అప్పుడు నారికి కూడా ఈ దానధర్మం ఉత్తమమైనదిగా అనిపిస్తుంది. ప్రపంచంలో ఎవడూకూడా అందరినీ మించిన ధనవంతుడుగాని, సుఖిగాని కాలేడు. కనుక ధనంపట్ల గర్వించకూడదు.

(*) మనిషి ఇతరులు తనపట్ల ప్రవర్తించే ఏ తీరును బాగాలేదు అనుకొంటాడో, ఇతరులపట్ల తానుకూడా అలా ప్రవర్తించకూడదు. ఎందుకంటే తనకు అప్రియమైనది, ఇతరులకు కూడా అప్రియం కాగలదు. పరస్పరీలతో వ్యభిచరించేవాడు, ఎవరయినా అదేపనిచేస్తూ ఉంటే చూచి, తద్విరుద్ధంగా ఏమి చెప్పగలడు? అతనికి ఇతరులను దురాచారులు అనడానికి అర్హతలేదు. కాని ఆ మనిషి కూడా తన భార్యపట్ల ఇతరుడు ఆసక్తుడు అయితే దానిని సహించలేడు - అని నా నమ్మకం. తాను జీవించాలని కోరుకొనేనానికి ఇతరుల ప్రాణాలు తీయడానికి అధికారం ఏమి ఉంది? మనిషి తాను కోరుకొనే సుఖసౌకర్యాలే ఇతరులకు కూడా దక్కాలి అని అనుకోవాలి. తాను ఉపయోగించగా మిగిలిన ధనాన్ని భీదవారికి పంచిపెట్టాలి. అందుకే ధనం వృద్ధిచెందడానికి విధాత వడ్డీన్యాయాన్ని ప్రచారం చేశాడు. దైవదర్శనం కలిగించే సన్మార్గంలోనే నడుచుకోవాలి. ధనాధాయం అధికంగా ఉంటే యజ్ఞదానాది శుభకర్మలలో లగ్నం కావడం మంచిది. అందరికీ సుఖాన్ని కలిగించడం వలన ప్రాప్తించినదానినే ధర్మం అని అంగీకరించారు. అలాగే ఇతరులకు దుఃఖం కలిగించడం అధర్మం. యుధిష్ఠిరా!

నేను సంక్షేపంగా ఈ ధర్మాధర్మాల లక్షణాలను చెప్పాను. పూర్వకాలంలో సత్పురుషులకు విదాత విధించిన ఉత్తమాచరణవిదానం విశ్వానికి మేలు చేయాలనే భావనతో కూడి ఉంది. దాని వలన ధర్మం యొక్క సూక్ష్మరూపజ్ఞానం కలుగుతుంది.

యుధిష్టిరుడు ధర్మవిషయమై ప్రశ్నించుట -
జాజలి తులాధారుల కథ.

యుధిష్టిరుడు - "తాతగారూ! వేదప్రతిపాదితమైన సూక్ష్మధర్మాన్ని మీరు వివరించారు. దానిని గురించి నాకు కూడా కొద్దికొద్దిగా తెలుసు. నేను దానిని ఊహించి కూడా చెప్పగలను. కాని ఇంకా నేను అడగవలసినది కొద్దిగా మిగిలిపోయింది. దానికి కూడా సమాదానం ఇవ్వండి. మీరు చెప్పిన దాని ప్రకారం సత్పురుషులు ఆచరించినది ధర్మం. ధర్మాచరణం చేసేవారే సత్పురుషులు. ఈ రశలో అన్యోన్యశ్రయదోషం పాటిల్లడం వలన లక్ష్యలక్షణాల యొక్క వివేకం చక్కగా కలగడం లేదు. పైగా సదాచారం ధర్మయొక్క లక్షణం ఎలా కాగలదు? శాస్త్రవేత్తలు ధర్మానికి వేదాన్నే ప్రమాణంగా చెప్పారు. కాని యుగయుగానికి వేదాలు క్షీణించిపోతున్నాయని మేము విన్నాము. అంటే ధర్మసంబంధమై వేదాలు నిశ్చయించినది ప్రతియుగంలోను నూరుతూ ఉంటోంది. సత్యయుగధర్మం వేరేగా, త్రేతా ద్వాపరకలియుగాల ధర్మం వేరేఅన్ననూట. మనిషి యొక్క శక్తిననుసరించి యుగధర్మాలవ్యవస్థ చేయబడింది. ఈ రీతిగా వైదిక ధర్మాలు సమయసమయానికి మార్పులు చెందుతూ ఉంటే వేదవచనం సత్యం అని చెప్పడం లోకరంజనం కోసం కాక మరేమిటి? వేదాలనుండే స్మృతులు వచ్చాయి. అవి సర్వత్ర ప్రచారంలో ఉన్నాయి. వేదాలన్నీ ప్రామాణికములు అయితే అప్పుడే స్మృతులు కూడా ప్రామాణికములు అవుతాయి. తమకు అంగభూతములయిన స్మృతులతో వేదాలకు విరోధమేర్పడినపుడు వానిని ప్రమాణభూతములయిన శాస్త్రంగా ఎలా పరిగణించగలము? ధర్మస్వరూపం మనం తెలుసుకున్నా, తెలుసుకోకపోయినా, ఇతరులు చెప్పినప్పటికీ దానిని తెలుసుకున్నా, తెలుసుకోలేకపోయినా గాని ఇంతమాత్రం స్పష్టంగా చెప్పగలము. ధర్మం కత్తి అందుకంటే కూడా సూక్ష్మమైనది, పర్వతం కంటే కూడా మిక్కిలి బరువైనది. గోవులు నీరు త్రాగడానికి ఏర్పాటుచేసిన గోలేలలోను, పాలాలలోని చాలుకు నీరు చేరడానికి ఏర్పరచిన కాలువలలోను నీరు శీఘ్రంగా ఎండిపోయినట్లుగా వైదిక స్మార్తసనాతనధర్మాలు

మెల్లమెల్లగా క్షీణించిపోయి, కలియుగాంతంలో పూర్తిగా కనపడకుండా పోతాయి. ఎందుకంటే అప్పుడు చాలామంది దుష్టులు కూడా కోరికతోనో, ఇతరులు చెప్పడం వలననో, ఇంకా ఇతర కారణాలవలన కూడా వ్యర్థమైన ధర్మాచరణాన్ని కపటంగా ఆచరిస్తూ ఉంటారు. మూర్ఖులు దానినే ధర్మంగా భావిస్తారు. అంతేకాదు. పాదుపురుషుల నిజమైన ధర్మాన్ని కూడా నారు ప్రలాపాలు అనే అంటారు. నాటిని ఆచరించే సత్పురుషులను పిచ్చివారని పరిహసిస్తూ ఉంటారు." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్టిరా! ఈ విషయంలో తులాదారుడు అనే వైఖ్యనికి, జాజలిమునితో జరిగిన ధర్మవిషయకమైన సంవాదాన్ని ప్రాచీనకథగా ఉదాహరిస్తూ ఉంటారు. జాజలి అనే ఒక బ్రాహ్మణుడు ఉన్నాడు. అతడు ఎప్పుడూ అడవిలో ఉండేవాడు. తన తపోబలం వలన అతనికి అన్నిలోకాలను చూడగల శక్తి ప్రాప్తించింది.

యుధిష్టిరుడు - "పితామహా! జాజలి పూర్వకాలంలో ఎటువంటి దుష్కరమైన తపస్సు చేశాడని అతని కంతటి ఉత్తమసిద్ధి ప్రాప్తించింది?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నాయనా! జాజలిముని గొప్ప కఠోరమైన తపస్సు చేశాడు. అతడు ప్రతిదినం ప్రాతః కాలంలో, సంద్యాసమయంలో స్నానం చేసి అగ్నిహోత్రకార్యం నిర్వర్తించేవాడు. వానప్రస్థ నియమాలను పాటిస్తూ సదా స్వాధ్యాయంలో మునిగిఉండేవాడు. అడవిలో ఉండి తపస్సు చేస్తూ అతడు వర్షాకాలంలో ఆరుబయట నిద్రించేవాడు. హేమంతఋతువులో (చలిలో) నీటిలో ఉండేవాడు. అలాగే వేసవినెలలో తీక్షణమైన ఎండను, వడగాలులను సహిస్తూ ఉండేవాడు. పదుకోవడానికి ఇతరులకు మహాకష్టంగా ఉండే పడకలమీద నేలమీదనే పడుకొంటూ ఉండేవాడు. ఆకాశం నుండి కురిసే రోకళ్లవంటి వానదారలను తలపై భరిస్తూ ఉండేవాడు. అందువలన అతని తలవెంట్రుకలు పూర్తిగా తడిసి, చిక్కులు పడి, జడలు కట్టాయి. ఒకసారి మహాతపస్వి అయిన ఆ ముని నిరాహారమై కేవలం వాయుభక్షణం చేస్తూ కట్టలా నిశ్చలంగా నిలబడి ఘోరతపస్సు చేయపాగాడు. ఆ సమయంలో అతనిని ఒక మొద్దు అనుకొని ఒకపక్షిజంట అతని జటలలో తమనివాసానికి గూడు ఏర్పాటు చేసుకొన్నాయి. మహర్షి చాలా దయగలవాడు. అందుకని పక్షులు గడ్డిపరకలతో గూడు ఏర్పాటు చేసుకొంటూ ఉంటే చూపికూడా అతడు వాటిని తోలలేదు. అతడు కొద్దిగాకూడా కదలకపోవడంతో ఆ పక్షులు రెందూ విశ్వాసం కలిగిన కారణంగా చాలా

సుఖంగా అక్కడ ఉండసాగాయి. మెల్లమెల్లగా వర్షాకాలపు నాలుగునెలలు గడిచిపోయాయి. శరదృతువు వచ్చింది. అప్పుడు ఆ గోరువంకలు కామమోహితములై పరస్పరం సంగమించాయి. సమయం సమీపించేసరికి మహర్షి నెత్తిమీదనే గుడ్లుపెట్టాయి. ఈ విషయం తెలిసికూడా మహర్షి ఏమాత్రం కదలకుండానే తనస్థానంలో తాను నిల్చున్నాడు. ఎందుకంటే అతని మనస్సు సదా ధర్మం మీదనే లగ్నమై ఉండేది. గోరువంకల జంట కూడా ప్రతిదినం మేత ఏరుకోవడానికి అటుఇటు వెళ్తు, తిరిగివచ్చి అక్కడే నిర్భయంగా ఉండేవి. మునినెత్తిమీద నివాసం ఉంటూ, అవి రెండు చాలా ఆనందంగా ఉన్నాయి. కొద్ది రోజులకు అండాలు పక్వమై నాటిని బద్దలు కొట్టుకొని పిల్లలు బయటకు వచ్చాయి. ఆపై అవికూడా అక్కడే ఉండి పెరగపాగాయి. ఇంత జరిగినాకూడా ముని నిశ్చలంగా నిలబడే ఉన్నాడు. కొన్ని దినాలకు పిల్లలకు రెక్కలు వచ్చాయి. ఇది తెలిసి జాజలికి చాలా సంతోషం కలిగింది. ఇప్పుడు అవి ఇటు అటు ఎగురుతున్నాయి కూడా. పగలంతా గింజలు ఏరుకోవడానికి వెళ్తున్నాయి. సాయంకాలం అయ్యేసరికి తిరిగి ఆ గూటికే వస్తున్నాయి. ఇది చూసికూడా ముని ఎప్పుడూ కదలలేదు మెదలలేదు. ఇప్పుడు తల్లిదండ్రులు ఆ పిల్లల పోషణ వదిలివేశాయి. అవి ఒంటరిగానే బయటకు వెళ్తు వస్తూ ఉన్నాయి. పగలు వెళ్తున్నాయి. సాయంకాలం గూడుకోసం తిరిగి అక్కడికే వస్తున్నాయి. ఒక్కొక్కసారి ఆ పక్షులు ఐదేసి రోజులపాటు బయటకు వెళ్లి, ఆరవరోజు తమ గూటికి రావడం కూడా జరుగుతూఉండేది. కాని అప్పుడు కూడా ముని స్థిరంగా నిలుచుని ఉండడమే నాటికి కనిపించేది. ఒకపారి ఆ పక్షులు ఎగిరిపోయి ఒకనెలవరకు తిరిగిరాలేదు. కాని జాజలిముని ఎలాఉన్నవాడు అలానే నిల్చుని ఉన్నాడు. వాటి జాడ ఏమాత్రం లేకపోయేసరికి మునికి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. అతడు తన్ను తాను సిద్ధుడననుకొన్నాడు. ఆమాటకు అతనికి గర్వం కూడా కలిగింది. అప్పుడు నదీతీరానికి వెళ్లి అతడు స్నానం చేశాడు. తననెత్తిమీద పక్షులు పుట్టడం, పెరగడం మొదలైన విషయాలు గుర్తుకు తెచ్చుకొని అతడు తన్ను తాను మహాధర్మాత్ముడనని అనుకోపాగాడు. ఆకాశం వంక చూసి “నేను ధర్మాన్ని పొదించాను.” అని గట్టిగా పలికాడు. ఇంతలో ఆకాశవాణి - “జాజలీ! నీవు ధర్మంలో తులాధారునికి సాటిరావు. కాశీనగరంలో తులాధారుడు అనే మహాబుద్ధిమంతుడైన ఒక వైశ్యుడు ఉన్నాడు. అతడు చాలా గొప్ప ధర్మాత్ముడు. కాని అతడు కూడా నీలా ఇలా

మాట్లాడలేదు.” అన్నది.

ఆకాశవాణి యొక్క మాటలు విని జాజలికి ఈర్ష్యకలిగింది. అతడు తులాధారుని చూడడానికి అక్కడినుండి బయలుదేరాడు. చాలా రోజులకు కాశీచేరుకొన్నాడు. అక్కడకు చేరుకొని అతడు తులాధారుడు బేరాలు అమ్మడం చూశాడు. మహాత్ముడైన తులాధారుడు కూడా జాజలిని చూస్తూనే లేచి నిలుచున్నాడు. ఆపై ముందుకు వచ్చి చాలా ఆనందంగా అతడు బ్రాహ్మణునికి స్వాగతసత్కారాలు చేశాడు.

తులాధారుడు - “విప్రవర్య! మీరు నా వద్దకు వస్తున్నారనే సంగతి నాకు తెలిసింది. ఇప్పుడు నామాట వినండి. మీరు సముద్రతీరంలోని ఒక అడవిలో ఉంటూ మిక్కిలి గొప్పతపస్సు చేశారు. అందులో సిద్ధిపొందిన తరువాత మీతలపై పక్షిపిల్లలు పుట్టాయి. మీరు వాటిని చక్కగా రక్షించారు. రెక్కలు వచ్చాక అవి ఎగురుతూ అటుఇటు వెళ్లిపోయాయి. అప్పుడు మిమ్మల్ని మీరు ధర్మాత్ములుగా తలచి, మీరు గర్వపడ్డారు. అప్పుడే ఆకాశవాణి నాగురించి చెప్పింది. అది విని మీరు అమర్షంతో నావద్దకు వచ్చారు. విప్రోత్తమా! నేను మీకు ఏమి సేవచేయగలను? ఆజ్ఞాపించండి.” అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “బుద్ధిమంతుడైన తులాధారుడు ఈ రీతిగా అన్నమీదట జపం చేసేనారిలో శ్రేష్ఠుడైన జాజలి - “వైశ్యోత్తమా! నీవు అన్నిరకాల రసాలను, గండాలను, వనస్పతులను, ఓషధులను, వేళ్లను, ఫలాలను అమ్ముతున్నావు. నీకు ఇటువంటి విజ్ఞానము, ధర్మనిష్ఠ ఎలా కలిగాయి? ఈ సంగతులన్నీ నాకు చెప్పు.” అని అడిగాడు.

తులాధారుడు చెప్పాడు - “మునివరా! అందరికీ మేలు కలిగించే పరమప్రాచీనమైన సనాతనధర్మాన్ని దాని నిగూఢరహస్యాలతో పాటుగా నేను ఎరుగుదును. ఏప్రాణికి ద్రోహం తలపెట్టకుండా జీవితాన్ని గడుపుకోవడం శ్రేష్ఠధర్మమని అంగీకరింపబడింది. నేను ఆ ధర్మాన్ని అనుసరించే జీవనాన్ని నిర్వహించుకొంటున్నాను. గడ్డిగాదం కప్పి కట్టలతో నేను ఉండడానికి ఈ ఇల్లు కట్టుకొన్నాను. అలక్తం, పద్మకం, తుంగకాష్ఠం, చందనం మొదలైన గంధాలను, ఇంకా చిన్నాపెద్దా వస్తువులను విక్రయిస్తూ ఉంటాను. నావద్ద రకరకాల రసాలు కూడా అమ్ముడవుతూ ఉంటాయి. మదిరను అమ్మను. ఈ వస్తువులన్నీ నేను ఇతరులవద్ద కొని అమ్ముతాను. స్వయంగా తయారు చేయను. సరుకు అమ్మకంలో ఏ విధమైన మోసంగాని, కపటంగా వ్యవహరించడం గాని లేదు. జీవులందరికీ సుహృదుడై, మనోవాక్కర్మలతో అందరికీ మేలు

చేసేవాడే వాస్తవానికి ధర్మాన్ని ఎరిగినవాడు. నేను ఎవరితోనూ కలుపుగోలుతనం పెంచుకోను, విరోధించను. నాకు దేనియందూ రాగం లేదు, ద్వేషం లేదు. ప్రాణులందరిపట్ల నా మనసులో ఒకలాంటి భావమే ఉంది. ఇదే నాకు వ్రతం. నా త్రాసు అంధరికీ సమానంగానే తూగుతుంది. నేను ఇతరుల పనులను నిందించను. స్తుతించను. మట్టిపెళ్లకు, రాతికి, బంగారానికి భేదాన్ని ఎంచను. వృద్ధులకు రోగులకు దుర్బులకు విషయభోగాల స్పృహ ఉండనట్లుగా, నా మనసులో కూడా వాటిని పొందాలనే కోరిక లేదు. ఇతరుల వలన భయం లేకుండా, ఇతరులకు తనవలన భయంలేకుండా ఉన్నప్పుడు, దేనినీ ద్వేషించకుండా, దేనినీ కోరకుండా ఉన్నప్పుడు, ఏప్రాణి పట్ల చెడుతలంపులు కలగనప్పుడు, మనిషి బ్రహ్మను పొందుతాడు. మృత్యుముఖంలో చిక్కి అందరూ భయపడినట్లుగా, ఎవరిపేరు చెబితే అందరూ గడగడ వణికి పోతారో, ఎవడు కటువుగా మాటలాడుతాడో, ఎవడు కఠినంగా శిక్షిస్తాడో అతడు మహాభయాన్ని ఎదుర్కోక తప్పదు. వృద్ధులు, పుత్రపౌత్రులు ఉన్నవారు, శాస్త్రానుసారంగా ఆచరించేవారు, ఏ ప్రాణినీ హింసించనివారు అయిన మహాత్ముల ప్రవర్తనను అనుసరించి నేను కూడా నడుచుకొంటున్నాను. బుద్ధిమంతుడు సదాచారాన్ని పాటించడం చేతనే శీఘ్రంగా ధర్మరహస్యాన్ని తెలుసుకొంటాడు. నదీ ప్రవాహంలో కొట్టుకొని పోయే గడ్డిపరకలు, కట్టలు మొదలైనవి అప్పుడప్పుడు వేరే గడ్డిపరకలతో, కట్టలతో సంయోగం చెందుతాయి. ఈ సంయోగం దైవేచ్ఛవలననే జరుగుతోంది. తెలిసి జరిగేది కాదు. అలాగే ప్రపంచంలోని ప్రాణులకు కూడా పరస్పరం సంయోగ వియోగాలు జరుగుతూ ఉంటాయి. ప్రపంచంలోని ఏప్రాణికూడా, ఎప్పుడూ ఏరకంగానూ కొంచెం కూడా ఎవరికీ భయపడదో అతడు అన్నిప్రాణులనుండీ అభయం పొందుతాడు. నదీతీరానికి వచ్చి కోలాహలం చేసే మనుష్యులకు భయపడి జలచర జీవాలన్నీ నీటిలోపల దాగుకొంటాయి. తోడెళ్లను చూసి అందరూ వణికిపోతారు. అలాగే ఎవరివలన అందరూ భయపడతారో, అతనికి కూడా ఇతరుల వలన భయపడక తప్పదు. అభయదానమనే ఈ ధర్మాన్ని ప్రయత్నపూర్వకంగా పాటించడమే ఉచితం. దీనిని ఆచరణలోకి తెచ్చుకొన్నవాడు సహాయవంతుడు, ద్రవ్యవంతుడు, సాభాగ్యశాలి, పరలోకంలో శుభాలు అనుభవించేవాడు అవుతాడు. కాబట్టి అభయదానం ఇవ్వడంలో సమర్థులైన వారినే విద్వాంసులు శ్రేష్టులు అని చెబుతారు.

వారిలో క్షణభంగురమైన విషయాలను కోరుకొనేవారు, కీర్తికోసమో, గొప్పతనం కోసమో అభయదానమనే వ్రతాన్ని పాటిస్తారు. కాని చతురులు బ్రహ్మప్రాప్తి కోసమే దానిని ఆశ్రయిస్తారు. తపస్సు, యజ్ఞం, దానం, జ్ఞానోపదేశం - వీటి వలన కలిగే ఫలాలన్నీ కేవలం అభయదానం చేతనే లభిస్తాయి. జీవులందరికీ అభయమనే దక్షిణ ఇచ్చినవాడు సమస్త యజ్ఞాలు అనుష్ఠించినట్లే, అతనికి కూడా అన్ని వైపులనుండి అభయదానం లభిస్తుంది. అహింసను మించిన వేరొక ధర్మం ఏదీలేదు. ప్రాణులన్నిటినీ తన శరీరమే అనుకొనేవాడు, అందరినీ ఆత్మభావంతో చూసేవాడు, బ్రహ్మస్వరూపుడు అవుతాడు. అతనికి ఏ విశేషస్థానమూ ప్రాప్తించదు. దేవతలకు కూడా అతని గతి తెలియదు. విప్రవర్యా! జీవులకు అభయదానం ఇవ్వడం అన్నిదానాలకంటే ఉత్తమం. నేను మీకు ఈ నిజాన్ని చెబుతున్నాను. దీనిని విశ్వసించండి."

ధర్మతత్త్వం అత్యంత సూక్ష్మమైనది. ఏ ధర్మమూ నిష్ఫలం కాదు. స్వర్గం లేదా బ్రహ్మప్రాప్తి కోసమే ధర్మం వివరింపబడింది. సూక్ష్మధర్మం సులభంగా అందరికీ తెలియదు. ఎడ్లను అచ్చుపోసేవారు, బంధించేవారు, ముకుత్రాడు నేసేవారు, కొట్టి బాధి పని చేయించేవారు, వాటిపై అధికమైన బరువువేసేవారు, ఎన్నో జీవులను చంపి తినేవారు, మనుష్యులై ఉండి మనుష్యులను దాసులుగా చేసుకొనేవారు, నారి శ్రమఫలితాన్ని తాము అనుభవించేవారు, వధ బందనాల వలన కలిగే దుఃఖం ఎటువంటిదో తెలిసికూడా ఇతరులకు అటువంటి భాధలనే కలిగించేవారు - ఇటువంటి వారిని మీరు ఎందుకు నిందించరు? (నన్ను నిందుడని ఎందుకు అనుకొంటున్నారు? నేను నా జీవితకోసమే పని చేస్తున్నాను) పంచేంద్రియాలు కల ప్రాణులన్నిటి యందు సూర్యుడు, చంద్రుడు, వాయువు, బ్రహ్మ, ప్రాణం, యజ్ఞం, యమరాజు మొదలైన దేవతలందరూ నివసిస్తారు. అయినా వాటిని బ్రతికిఉండగానే అమ్మి జీవితను నడుపుకొనేవారు నిందకు పాత్రులుకారా? మేక అగ్నియొక్క రూపం. వరుణుని రూపం తోడెలు. గుఱ్ఱం సూర్యుని యొక్క, పృథ్వి విరాట్టు యొక్క రూపాలు. ఆవు, దూడ, చంద్రుని యొక్క స్వరూపాలు. వీటిని అమ్మడం వలన శుభం కలగదు. నేను అయితే నూనె, నెయ్యి తేనె, ఓషధులు అమ్ముతున్నాను. ఇందులో హాని ఏముంది? చాలా మంది మనుష్యులు ఈగలు దోమలు లేని చోట పుట్టి సుఖంగా పెరిగిన పశువులను, వాటి

తల్లులనుండి నేరుచేసి ఈగలు, దోమలు, బురద అధికంగా ఉన్న ప్రాంతాలకు తీసుకొని పోతూ ఉంటారు. అక్కడ వాటిపైన పెద్ద పెద్ద బరువులు వేసి వాటిని తగని రీతిలో భాధలు పెడుతూ ఉంటారు. ఆ దశలో నిస్సహాయమైన ఆ పశువులకు చాలా దుఃఖం కలుగుతుంది. నేను దీనిని భూణహత్య కంటే కూడా మించిన పాపమని అనుకుంటాను. శ్రుతిలో గోవును “అఘ్ని” (అవధ్య) అంటారు. మరి ఎవరు దానిని చంపాలని తలపోస్తారు? ఆవును, ఎద్దును చంపుతున్న వారు మహాపాపం చేస్తున్నారు. ఈ రకమైన అమంగళకరమైన భయంకరమైన ఆచారము ఈ ప్రపంచంలో భాగా వ్యాప్తిలో ఉంది. పలానా విషయం ప్రాచీన కాలం నుండి వస్తోంది. ఇదే ఆలోచించి, మీరు దాని చెడుపైన దృష్టి సారించడంలేదు. చిట్టచివరికి ఆలోచించాకనే ఏ ధర్మాన్ని అయివా స్వీకరించాలి. లోకాన్ని చూసి చేయడం మంచిదికాదు. ఇప్పుడు నేను నా ప్రవర్తనను గూర్చి కొంత నివేదిస్తాను. వినండి. నన్ను కొట్టినవాడు, నన్ను ప్రశంసించినవాడు - ఇద్దరూ నాకు సమానులే. వారిలో ఒకరిని ఇష్టుడని, ఇంకొకరిని అప్రియుడని నేను అనుకోను. బుద్ధిమంతుడు ఇలాగే ధర్మాన్ని ప్రశంసిస్తాడు. ఇదే యుక్తి సంగతం. యతికూడా దీనినే పాటిస్తాడు. ధర్మాత్ముడు బాగా ఆలోచించుకొని ఎప్పుడూ ఈ ధర్మాన్నే అనుష్ఠిస్తూ ఉంటాడు.

జాజలికి తులధారుడు, పక్షులు ఉపదేశించుట.

జాజలి - “పణిక్ మహోదయా! నీవు త్రాసుపట్టుకొని బేరాలను తూచుతూ ఉపదేశిస్తున్న ఈ ధర్మం వలన స్వర్గద్వారాలు మూతపడిపోతాయి. ప్రాణుల జీవనాదారం కూడా ఆగిపోతుంది. అన్నం వలన, జంతువుల వలన మనుష్యుల జీవితం గడుస్తోందని నీవు తెలుసుకోవాలి. పశువులద్వారా ఉత్పన్నమయ్యే అన్నంతోనే యజ్ఞయాగాది కర్మలు ఒనగూడుతున్నాయి. నీమాటలు నాస్తికుల మాటలవలె ఉన్నాయి. పశువుల భాధలను దృష్టిలో పెట్టుకొని వ్యవసాయాది వృత్తులను విడిచినేస్తే ప్రపంచం యొక్క జీవనమే ముగిసిపోతుంది.” అన్నాడు.

తులధారుడు - “బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇతరులను కష్టపెట్టకుండా ఏ రీతిగా జీవనం గడుపుకోవాలో ఆ ఉపాయాన్ని నేను చెబుతున్నాను విను. మీరు నన్ను నాస్తికుడని అన్నారు. కాని నేను నాస్తికుడను కాను. యజ్ఞాలను కూడా నిందించడం లేదు. యజ్ఞం ఉత్తమమైన కర్మయే. కాని దాని స్వరూపాన్ని చక్కగా అవగాహన చేసుకొన్నవారు మాత్రం

దుర్లభులు. బ్రాహ్మణులకు విహితమైన యజ్ఞ విదావానికి నేను నమస్కరిస్తున్నాను. అలాగే ఆ యజ్ఞాలను తెలిసిన బ్రాహ్మణుల చరణాలకు కూడా తల వంచుతున్నాను. ఈ రోజులలో బ్రాహ్మణులు తమ యజ్ఞాలను విడిచి, క్షత్రియోచితమైన యజ్ఞాలను అనుష్ఠించడంలో ప్రవృత్తులు కావడం విచారించదగినది. ధనసంపాదన ప్రయత్నంలో లగ్నమైన చాలామంది లోభులు, నాస్తికులు వైదిక వచనాల తాత్పర్యాన్ని గ్రహించలేక, సత్యంలా కనిపించే మిథ్యా యజ్ఞాలను ప్రచారం చేశారు. శుభకర్మ ద్వారా సంగ్రహించిన హవిష్యాన్ని హోమం చేయడం వలన దేవతలు ప్రసన్నులవుతారు. శాస్త్రాలు చెప్పినదానిని అనుసరించి నమస్కారం, స్వాధ్యాయం, అన్నమనే హవిష్యం ద్వారా దేవతల పూజ జరుగుతుంది. కోరికలకు వశులై యజ్ఞాలు చేసేవారికి, చెరువులు తవ్వించేవారికి, తోటలు వాటించేవారికి వారి మాదిరిగానే కోరికలు ఉన్న సంతానమే పుడుతుంది. లోభి యొక్క సంతానం లోభులుగా, సమదర్శి యొక్క సంతానం సమదృష్టి కలిగినది అవుతుంది. యజమాని, ఋత్విక్కు తాము ఎలాంటి వారో వారి సంతానం కూడా అటువంటిదే అవుతుంది. ఆకాశం నుండి నిర్మలమైన జలం వర్షించినట్లుగా శుద్ధ భావంతో చేసిన యజ్ఞం వలన యోగ్యమైన సంతానం పుడుతుంది. విప్రోత్తమా! అగ్నిలో వేసిన ఆహుతి సూర్యమండలాన్ని చేరుకొంటుంది. సూర్యుని వలన జలం వర్షిస్తుంది. వర్షం వలన అన్నం ఉత్పత్తి అవుతుంది. అన్నం వలన ప్రజలందరూ జన్మిస్తారు, ప్రాణాలు నిలుపుకొంటారు. పూర్వపువారు కర్తవ్యపాలన దృష్టితో యజ్ఞయాగాదులలో ప్రవృత్తులై ఉండేవారు. మనసులో ఎలాంటి కోరికా ఉంచుకోనేవారు కారు. అందుకే వారి కోరికలన్నీ స్వతస్సిద్ధంగానే నెరవేరేవి. దున్నకుండానే భూమి నుండి చాలినంత అన్నం పుట్టేది. ప్రపంచానికి మేలు చేకూరడం కోసం వారి శుభసంకల్పంతోనే వృక్షాలకు, లతలకు, పళ్ళు, పూలు ఉండేవి. వారు యజ్ఞాలయితే చేసేవారుకాని, దాని వలన తమకు కలిగే ఫలం గురించి మాత్రం వారికి ఆలోచన ఉండేదికాదు. యజ్ఞం వలన ఏదైనా ఫలం లభిస్తుందా లేదా? అని సందేహించి యజ్ఞంలో ప్రవృత్తులయ్యేవారు, ధనాన్ని కోరుకొనే లోభులు, ధూర్తులు, దుష్టులు అయి ఉంటారు. ఇటువంటి వారికి తాము చేసిన అశుభకర్మల కారణంగా పాపులకు లభించే లోకాలకు వెళ్లవలసి ఉంటుంది. ప్రమాణభూతమైన నేదాన్ని తన కుతర్కంతో అప్రామాణీకమని చెప్పే దుస్సాహసం చేసేవారు మూర్ఖులు, పాపాత్ములు. వారికి కూడా

పాపాత్ములలోకాలే ప్రాప్తిస్తాయి. కాని చేయదగిన కర్మలను నిత్యకర్మలుగా భావించి చేసేవాడు, ఎప్పుడైనా దానిని పాటించలేకపోతే భయాందోళన చెందేవాడు, తన దృష్టిలో (ఋత్విక్కు, హవిష్యం, మంత్రం, అగ్ని మొదలైనవి) అంతా బ్రహ్మయే అయినవాడు, ఎప్పుడూ కర్మత్వాభిమానం పొందనివాడే - నిజమైన బ్రాహ్మణుడు. ప్రాచీనకాలంలోని బ్రాహ్మణులు సత్యవాదులు, ఇంద్రియసంయములు, పరమపురుషార్థాన్ని పొందడానికి ఉత్సుకులుగా ఉండేవారు. నారికి ధనకాంక్ష చల్లారిపోయింది. వారు త్యాగులు, ఈర్ష్యారహితులు, దేహం గురించి, ఆత్మతత్త్వం గురించి తెలిసినవారు, ఆత్మయజ్ఞ స్థితులు, ఓంకారజపతత్పరులుగా ఉండేవారు. తాము సంతుష్టులై, ఇతరులకు సంతోషాన్ని ఇచ్చేవారు.

బ్రహ్మ సర్వాత్మకుడు. దేవతలందరూ అతని స్వరూపాలే. అతడు బ్రహ్మనేత్రలోపల ఉంటాడు. అందుకని అతడు తృప్తుడయితే దేవతలందరూ తృప్తులౌతారు. అన్ని రకాల రుచులతో తృప్తి పొందిన మానవుడు ఏమీ తినలేనట్లుగా జ్ఞానానందంతో పరిపూర్ణుడయిన నాడు ఎప్పుడూ తృప్తుడై విషయసుఖాలను పొందాలని అనుకోడు. ధర్మం మీదనే ఆదారపడి, ధర్మంలోనే సుఖం ఉందని అనుకొంటూ కర్తవ్యకర్తవ్యములను అన్నిటినీ నిశ్చయించుకొన్న జ్ఞాని పరమాత్మ స్వరూపాన్ని చక్కగా తెలుసుకొంటాడు. భవసాగరాన్ని తరించాలనుకొనే జ్ఞానవిజ్ఞాన సంపన్నులైన మహాత్ములు ఆత్యంతపవిత్రులు, పుణ్యాత్ములు సేవించే బ్రహ్మలోకాన్ని పొందుతారు. అక్కడకు వెళ్ళినవారెవరికీ శోకం ఉండదు, క్రిందికి పడిపోతామనే భయం ఉండదు. ఏవిధమైన భాధ, వ్యధ ఉండవు. ఆ సాత్త్విక మహాపురుషులు స్వర్గం కోరుకోరు. కీర్తి కోసమో, ధనం కోసమో యజ్ఞం చేయరు. సత్పురుషుల మార్గాన్ని అవలంబిస్తారు. వారు అహింసాప్రధానమైన యజ్ఞాలు చేస్తారు. వనస్పతులను, అన్నాన్ని, పలమూలాలను మాత్రమే హవిష్యంగా బావిస్తారు. ఫలెచ్చ ఉన్న, లోభులైన ఋత్విజులు వారిచేత యజ్ఞాలు చేయించరు. జ్ఞానులైన బ్రాహ్మణులు తమనే యజ్ఞోపకరణాలుగా భావించుకొని మానసిక యజ్ఞం అనుష్ఠిస్తారు. కర్మను త్యజించినవారే లోకసంగ్రహార్థం మానసిక యజ్ఞం చేస్తారు. లోభులైన ఋత్విజులు మోక్షేచ్ఛ లేనివారి చేతనే యజ్ఞాలు చేయిస్తారు. సాదువులు ధర్మాచరణం చేస్తూనే ప్రజలకు స్వర్గప్రాప్తికి మార్గాలు చెబుతారు. సత్పురుషుల

ప్రవర్తనను అనుసరించి నా బుద్ధికూడా సర్వత్ర సమానభావం కలిగిఉంటుంది. మహాత్ములు, జ్ఞానులు అయిన సిద్ధసంకల్పులు తలచుకొన్నంత మాత్రం చేతనే ఎద్దులు తామే బండికి కట్టుపడి వారికి వాహనమై భారాన్ని మోస్తాయి. పాలిచ్చే ఆవులు అన్నిరకాల మనోరథాలు సిద్ధింపచేస్తూ పాలు ఇస్తాయి. మనసులో ఏ కోరికలు లేని, ఫలెచ్చతో కర్మలు ఆరంభించని, నమస్కారస్తుతులకు దూరంగా ఉండేవారినే, కర్మబంధాలు క్షీణించిన వారినే దేవతలు బ్రాహ్మణులని అంటారు.

జాజలి - 'వైశ్యోత్తమా! ఆత్మయాజులైన మునులు చేసే మానసిక యజ్ఞం యొక్క తత్వాన్ని గూర్చి నేను ఎప్పుడూ వినలేదు. బహుశః అది తెలుసుకోవడానికి కూడా కష్టంగానే ఉంటుందేమో! ఎందుకంటే ప్రాచీన మహర్షులు దానిని గూర్చి విశేషంగా ఆలోచించలేదు, అర్వాచీనముషులుకూడా దానిని గూర్చి ప్రచారం చేయలేదు. ఈ స్థితిలో దుర్బోధం అయినందువలన అవివేకులయిన మానవులు ఆ మానసిక యజ్ఞానుష్ఠావాన్ని చేయలేరు. మరి వారి గతి ఏమిటి? వారు ఏ కర్మవలన సుఖం పొందుతారు? అది చెప్పు. నీ మాటల మీద నాకు చాలా శ్రద్ధ కలుగుతోంది.' అని అడిగాడు.

తులాదారుడు చెప్పాడు - "బ్రాహ్మణుడా! యజ్ఞంపట్ల ఆశ్రద్ధ మొదలైన కారణాలవలన దాంభికులు చేసేవి యజ్ఞాలు అనడానికే తగినవి కావు. నాడు మానసిక యజ్ఞాలుగాని, క్రియారూప యజ్ఞాలుగాని చేయడానికి అర్హులు కారు. శ్రద్ధకలవారు నెయ్యి, పాలు, పెరుగు, పూర్ణాహుతులతోనే తమ యజ్ఞాలను పూర్తి చేస్తారు. శ్రద్ధాశువులలో అసమర్థులైన వారియొక్క యజ్ఞాన్ని ఆవు తన తోకవెండ్రుకలతోను, కొమ్ములతోను, గిట్టల ధూళితోనే పూర్తి చేస్తుంది. (ఆవు తోకతో సితరులకు తర్పణక్రియ, కొమ్ములనీటితో అభిషేక క్రియ జరుగుతాయి. దాని చరణధూళి పడితే పాపాలన్నీ తొలగిపోతాయి) ఈ రీతిగా నెయ్యి, పాలు మొదలైనవి మాత్రమే ఉపయోగించి అహింసా ప్రధానంగా యజ్ఞాన్ని ప్రారంభించిన యజమాని భార్యలేనపుడు మానసిక భావం ద్వారానే ఆమెను కల్పించుకొంటాడు. అంటే శ్రద్ధనే పత్తిగా భావించి ఇష్టదేవతలను యజించి యజ్ఞస్వరూపుడైన విష్ణుభగవానుని పొందుతాడు. విప్రోత్తమా! ఈ ఆత్మయే ప్రధానతీర్థము. తీర్థసేవనం కోసం మీరు దేశ దేశాలు తిరగకండి. నేను చెప్పిన అహింసాప్రధానమైన ధర్మాలను ఆచరించినవానికి ఉత్తమలోకాలు కలుగుతాయి. బ్రహ్మజ్ఞా!

నేను మీ ఎదుట ఉంచిన ఈ ధర్మస్వరూపాన్ని సజ్జనులు పాటిస్తారా? దుర్జనులూ? ఈ విషయాన్ని పరిశీలించండి. అప్పుడు మీకే ఇందులోని యథార్థతత్వం బోధపడుతుంది. చూడండి. ఈ పక్షులు ఎన్నో ఆకాశంలో ఎగురుతున్నాయి. అన్నీ మీ శిరసుమీది నుండి పుట్టినవే. ఇప్పుడు తమ కాళ్ళు చేతులు కూడదీసుకొని గూళ్ళలో చేరడానికి పరుగులు పెడుతున్నాయి. మీరు వీటిని కొడుకులవలె సాకారు. ఇవి కూడా మిమ్మల్ని తండ్రిలాగే ఆదరిస్తాయి. నిస్సందేహంగా మీరు వీటికి తండ్రితో తుల్యులే. కాబట్టి వీటిని పిలువండి. (వాటి నోళ్ళనుండే అహింసా ప్రదానమైన ధర్మం యొక్క మహిమను వినండి.)

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - తులాధారుని మాటలు విని జాజలి ఆ పక్షులను పిలిచాడు. అప్పుడు అవి వచ్చి దర్మోపదేశం చేయడానికి మనుష్యులవలె స్పష్టంగా ఇలా చెప్పపాగాయి. - "బ్రహ్మజ్ఞుడా! హింసగాని, దాని భావనగాని లేకుండా చేసిన కర్మలు ఇహపరలోకాలు రెండింటిలోను శుభదాయకాలు అవుతాయి. హింస శ్రద్ధను నాశనం చేస్తుంది. నశించిన శ్రద్ధ హింస చేసిన మానవుని సర్వనాశనం చేస్తుంది. లాభనష్టాలను సమానంగా భావించేవారు, శ్రద్ధాశువులు, సంయములు, శాంతచిత్తులు, కర్తవ్యం అనుకొని యజ్ఞాలు చేసేవారు - వీరు చేసిన యజ్ఞాలే సఫలమవుతాయి. శ్రద్ధ అందరినీ రక్షిస్తుంది. దాని ప్రభావం వలన విశుద్ధమైన జన్మ ప్రాప్తిస్తుంది. ధ్యానంకంటే, జపంకంటే కూడా శ్రద్ధ యొక్క మహిమ గొప్పది. చేసేకర్మలో వాగ్దోషంవలన మంత్రం సరిగా ఉచ్చరించలేకపోయివా, మనసు చలించడం వలన ఇష్టదేవతాధ్యానంలో విక్షేపం కలిగినప్పటికీ కూడా శ్రద్ధ ఉన్నట్లయితే అది ఆ దోషాన్ని దూరం చేస్తుంది. కాని శ్రద్ధ లేకుండా కేవలం మంత్రోచ్ఛారణ, ధ్యానం వలననే కర్మ పూర్తి కానేరదు. శ్రద్ధాహీనమైన కర్మ వ్యర్థం అవుతుంది. ప్రాచీన గాధలు తెలిసినవారు ఈ విషయంలో బ్రహ్మదేవుడు చెప్పిన గాధను ఉటంకిస్తారు. అది ఇలా ఉంది. మొదట్లో దేవతలు శ్రద్ధలేని పవిత్రులయొక్క, పవిత్రతలేని శ్రద్ధాశువుల యొక్క ద్రవ్యాలను ఒక్కలాగే భావించేవారు. అలాగే కృపణుడైన వేదవేత్త యొక్క, మహాదాని అయిన వడ్డీవ్యాపారియొక్క అన్నంలో కూడా ఏమీ అంతరం లేదు అనుకొనేవారు. ఒకసారి యజ్ఞంలో వారి ఈ ప్రవర్తనను చూచి, ప్రజాపతి (బ్రహ్మదేవుడు) - "దేవతలారా! మీ ఈ ఆలోచన సరికాదు. నిజానికి ఉదారుని అన్నం అతని శ్రద్ధ

కారణంగా పవిత్రం అవుతుంది. లోభిది అశ్రద్ధ వలన దూషితమవుతుంది. (కాబట్టి శ్రద్ధాహీనుడైన పవిత్రునికంటే, పవిత్రతాహీనుడైన శ్రద్ధాశువు యొక్క అన్నమే గ్రహించడానికి యోగ్యమైనది. ఈ రీతిగా వేదవేత్త, వడ్డీవ్యాపారులలో వేదవేత్త యొక్క అన్నమే శ్రద్ధవలన పవిత్రము, గ్రాహ్యము అయినది) ఉదారుని అన్నమే భుజించాలి. కృపణునిది, వడ్డీవ్యాపారిది కాదు. అని సారాశం. శ్రద్ధలేని వాడు దేవయజ్ఞానికి అధికారి కాదు. ధర్మజ్ఞులు అతని అన్నాన్నే అగ్రాహ్యం అని చెప్పారు. అశ్రద్ధ అన్నిటికంటే గొప్ప పాపం. (*25) శ్రద్ధ పాపాన్నుండి తప్పిస్తుంది. పాము తన కుబుసాన్ని విడిచినట్లుగా శ్రద్ధాశువు పాపాన్ని పరిత్యజిస్తాడు. శ్రద్ధాశువు కావడంతో పాటుగా పాపాలనుండి మళ్ళడం అన్ని పవిత్రతల కంటే మించినది. రాగాది దోషాలు దూరమైన శ్రద్ధాశువే నిజానికి పవిత్రుడు. అతనికి తపమువలన, ఆచారవ్యవహారాల వలన ప్రయోజనమేమిటి? ఈ పురుషుడు శ్రద్ధామయుడు. కనుక ఎవడు ఎటువంటి శ్రద్ధ కలిగినవాడో అతడు తాను కూడా అలాగే అవుతాడు." అని చెప్పాడు. ధర్మార్థముల తత్త్వము తెలిసిన సత్పురుషులు ఈ రీతిగానే ధర్మాన్ని వివరించారు. ధర్మధర్మనుడనే పేరుగల మునిని అడిగి మేము ఈ ధర్మజ్ఞావాన్ని పొందాము. విప్రోత్తమా! మీరు దీనిని విశ్వసించండి. దీనికి అనుకూలంగా ఆచరిస్తే మీకు పరనూత్మప్రాప్తి కలుగుతుంది. శ్రద్ధాశువు సాక్షాత్తు ధర్మస్వరూపుడే. శ్రద్ధాపూర్వకంగా ధర్మంపైన నిలిచినవాడే సర్వశ్రేష్ఠుడని భావించాలి.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "తదనంతరం తులాధారుడు జాజలి కొద్దికాలానికే దివ్యలోకాలను పొంది అక్కడ సుఖంగా ఉన్నారు. తులాధారుడు సవాతన ధర్మాన్ని ఉపదేశించాడు. అది విని జాజలి మునికి పరమశాంతి లభించింది.

విచఖ్కుడు అహింసాధర్మమును ప్రశంసించుట - చిరకారి కథ.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! ప్రాణులమీద దయ చూపడం గురించి విచఖ్కుమహారాజు చెప్పిన ప్రాచీన గాధను నేను నీకు వినిపిస్తున్నాను. ఒకసారి ఒకానొక యజ్ఞశాలలో ఎద్దుమెడ తెగిపడి ఉండడం, అక్కడ అనేక గోవులు ఆర్తనాదాలు చేస్తూ ఉండడం రాజు చూశాడు. హింసయొక్క ఈ క్రూరప్రవృత్తిని చూసి రాజు నిలువలేక పోయాడు. అతడు తన నిశ్చితాభిప్రాయాన్ని చెప్పపాగాడు. "అయ్యో! పాపం ఆవులకు గొప్ప కష్టం వచ్చింది. వీటిని

చంపకండి. ప్రపంచం లోని గోవులన్నిటికీ శుభమగుగాక! ధర్మమర్యాదనుండి భ్రష్టులై పోయినవారు, మూర్ఖులు, ఆత్మతత్వ విషయంలో గొప్ప సందేహం ఉన్నవారు, పైకి కనపడని నాస్తికులు మాత్రమే హింసను సమర్థిస్తారు. మనిషి తన ఇచ్చానుసారమే యజ్ఞవేది మీద పశువులను బలి ఇస్తున్నాడు. ధర్మాత్ముడైన మనువు అన్ని పనులలోను అహింసనే ప్రశంసించాడు. కనుక విజ్ఞులు వైదిక ప్రమాణంతో ధర్మం యొక్క సూక్ష్మ స్వరూపాన్ని నిర్ణయించి, దానిని పాటించాలి. ఏ ప్రాణినీ హింసించకపోవడమే అన్ని ధర్మాలకంటే ఉత్తమమని అంగీకరించారు. మితాహారాలై కరోరనియమాలను పాటించాలి. వేదాల పలశ్రుతులలో ఆసక్తులు కాక వాటిని త్యజించాలి. ఆచారం పేరుతో అనాచారంగా ప్రవర్తించకూడదు. కృపణులే ఫలాన్ని ఆశిస్తారు. యజ్ఞాలలో మద్యమాంసాలు, చేపలు మొదలైనవి ఉపయోగించడం ధూర్తులు ప్రవేశపెట్టినవి. వేదాలలో వీటిని గురించిన చర్చ ఎక్కడా లేదు. లోకులు గర్వం, మోహం, లోభం - వీనికి వశులై జిహ్వాపల్యం కొద్దీ నిషిద్ధ వస్తువులను తింటున్నారు. తాగుతున్నారు. శ్రోత్రీయ బ్రాహ్మణులు మాత్రం పూర్తిగా యజ్ఞాలలో విష్ణుభగవానుని యొక్క ఆవిర్భావాన్నే అంగీకరిస్తారు. పూవులు, పాయసం మొదలైన వానితో అతనిని పూజిస్తారు. వేదాలలో చెప్పబడిన యజ్ఞసంబంధమైన వృక్షాలనే హోమంలో ఉపయోగిస్తారు. శుద్ధచిత్తులైన సత్యగుణులు తమ విశుద్ధ భావనతో ప్రోక్షణాదుల ద్వారా సంస్కరించి తయారుచేసిన హవిస్సే దేవతలకు అర్పించడానికి తగినది.

యుదిష్ఠిరుడు - "పితామహా! మీరు నాకు పరమగురువులు. ధయచేసి ఈ సంగతి చెప్పండి. ఎప్పుడయినా గురుజనులు పట్టుపడితే ఏదైనా కఠినమైన పని చేయవలసిన అవసరం ఏర్పడినప్పుడు దానిని వెంటనే చేసి వేయాలా లేక ఆలస్యం చేసి ఆ పనిని పరీక్షించాలా?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "వాయవా! ఈ విషయంలో ఒక ప్రాచీన గాథ ఉంది. ఆంగిరసకులంలో జన్మించిన చిరకారివృత్తాంతానికి సంబంధించినది ఇది. గౌతమమహర్షికి చిరకారి అనే ఒక పుత్రుడు ఉన్నాడు. అతడు మిక్కిలి బుద్ధిమంతుడు. అతడు చాలాసేపు లేస్తూ పడుకొంటూ ఉండేవాడు. ఏ పనినైనా సరే చాలా సేపు ఆలోచిస్తూ ఉండేవాడు. చాలా ఆలస్యం చేశాకనే పని పూర్తి చేసేవాడు. అందుకనే అందరూ అతనిని 'చిరకారి' అనేవారు. విషయాన్ని సుదూరం ఆలోచించలేని మందబుద్ధులు అతనిని పోమరి అని, తెలివితక్కువ వాడని అంటూ ఉండేవారు. ఒకరోజున

గౌతముడు తన బార్య వ్యభిచరించడం చూసి కోపోద్రిక్తుడై తన ఇతర పుత్రులను ఆజ్ఞాపించి, చిరకారితో - "వాయవా! పాపాత్మురాలయిన నీ ఈ తల్లిని నీవు సంహరించు." అన్నాడు. ఏ మాత్రం ఆలోచించకుండా ఇలా ఆజ్ఞాపించి గౌతమమహర్షి అడవిలోకి వెళ్లిపోయాడు. చిరకారి "అలాగే" అని చెప్పికూడా తన స్వభావానుసారంగా చాలాసేపు దాని గురించి ఆలోచిస్తూ ఉండిపోయాడు. అతడు తనలో - "తండ్రి ఆజ్ఞను పాటించాలి, తల్లిని వధించనూ కూడదు. అలాంటి ఉపాయం ఏమి ఉంది? ధర్మం అనే మిషతో ఇప్పుడు నా మీద చాలా పెద్ద ఆపదయే వచ్చి పడింది. మంచిది. అసాదువులైన ఇతర పురుషులవలె నేను కూడా ఇందులో మునిగే సాహసం ఎలా చేయను? తండ్రి ఆజ్ఞను పాటించడం పరమధర్మం. దానితోపాటే తల్లిని రక్షించడం కూడా నాకు ప్రదానధర్మమే. పుత్రుడు తల్లిదండ్రులు ఇద్దరికీ చెందుతాడు. కనుక నా ధర్మమే నన్ను కష్టంలో పడవెయ్యకుండా ఏమి చేయను? తండ్రి స్వయంగా తన శీలం, సదాచారం, గోత్రం, వంశం రక్షించుకోవడానికి ప్రీగర్భం నుండి వచ్చి పుత్రరూపంలో పుడతాడు. కనుక తల్లి, తండ్రి ఇద్దరూ కూడా నాకు జన్మనిచ్చినవారు. మతి నేను ఇద్దరికీ పుత్రుడనని ఎందుకు అనుకోకూడదు? జాతకర్మ, ఉపకర్మల సమయంలో తండ్రి నన్ను రాయిలా (అశ్మా భవ) దృఢంగా, పరశువులా (పరశుర్భవ) శత్రుసంహారకుడవుగా ఉండమని ఆశీర్వదించారు. తన ఆత్మగా (అత్మావై పుత్రనానూసి) చెప్పి అనుగ్రహించారు. ఇది అతని గురుత్వాన్ని నిశ్చయించడంలో చాలినంత ప్రమాణం. తండ్రి పెంచి పోషించడంవలన, అధ్యాపనం చేయడం వలన పుత్రునికి ప్రదానగురువు అవుతున్నాడు. అతడు ఏది ఆజ్ఞాపించినా సరే దానిని ధర్మంగా బావించి స్వీకరించాలి. వేదం కూడా నిశ్చయంగా ఇదే ఆజ్ఞాపించింది. పుత్రుడు తండ్రికి స్నేహపాత్రుడు. కాని తండ్రి పుత్రునికి సర్వస్వం. తండ్రి ఒక్కడే శరీరం మొదలైనవి అన్ని ఇస్తాడు. కాబట్టి ఏమాత్రం ఆలోచించకుండానే తండ్రి ఆజ్ఞను పాటించాలి. తండ్రి ఆజ్ఞను గౌరవించిన పుత్రునికి సమస్త పాతకాలు తొలగిపోతాయి. గర్భాదానం, సీమంతోన్నయనం అనే సంస్కారాల ద్వారా తండ్రియే పుత్రుని ఉత్పాదిస్తున్నాడు. అతడే అన్నపప్రాలు ఇస్తున్నాడు. చదవడం, వ్రాయడం, సమస్త లోకవ్యవహార జ్ఞానం కలిగిస్తున్నాడు. తండ్రియే ధర్మం, తండ్రియే స్వర్గం, తండ్రియే అన్నిటిని మించిన గొప్ప తపస్సు. తండ్రి

ప్రసన్నుడయితే దేవతలు అందరూ ప్రసన్నులవుతారు. తండ్రి ఏది అన్నా అది పుత్రునికి ఆశీర్వాదమే. తండ్రి ప్రసన్నుడై పుత్రుని ఆభినందిస్తే అతడు సమస్త పాపాలనుండి ముక్తుడవుతాడు. వక్షం తన పూలను, పళ్లను రాల్చి వేస్తుంది. కాని తండ్రి అతిపెద్ద ఆపదలలో కూడా స్నేహవశం వలన పుత్రుని వదలడు. కాబట్టి పుత్రునికి తండ్రి స్థానం చాలా ఉన్నతమైనది. సరే. తండ్రి గౌరవం గురించి నేను ఆలోచించాను. ఇక తల్లి విషయమై ఆలోచిస్తాను.

అగ్ని ఉత్పత్తికి అరణి కారణమైనట్లుగా నాకు లభించిన పాంచభౌతిక మానవశరీరానికి జన్మనిచ్చినది నా తల్లియే. ప్రపంచంలోని దుఃఖితజీవులందరికీ తల్లియే ఊరటనిస్తుంది. తల్లి జీవించిఉన్నంతవరకు మనిషి తనను సనాథుడు అనుకొంటాడు. ఆమె మరణించాక అతడు అనాదలా అయిపోతాడు. పుత్రపౌత్రులతో కూడిన వందేళ్ల ముసలినాడయినా సరే అతని తల్లి బ్రతికి ఉంటే, ఆమెవద్ద అతడు రెండేళ్ల పిల్లనాడి ఆనందం పొందగలడు. కొడుకు సమర్థుడయినా, అసమర్థుడయినా, పుష్టిగా తుష్టిగా ఉన్నా దుర్బలుడయినా, తల్లి ఎల్లప్పుడూ అతనిని రక్షిస్తూనే ఉంటుంది. తల్లి వలె విధిపూర్వకంగా పెంచి పోషించేనారు వేరెవరూ లేరు. తల్లి వలన వియోగం కలిగినపుడు మనిషికి తాను ముసలినాడిని అయ్యానని అనిపిస్తుంది. చాలా దుఃఖపడతాడు. అతనికి ప్రపంచం అంతా శూన్యమైపోయినట్లు అనిపిస్తుంది. తల్లి చత్రచ్ఛాయలో ఉండే సుఖం ఎక్కడా లేదు. తల్లితో సమానమైన వేరొక ఆసరా ఏదీ లేదు. పుత్రునికి తల్లితో సమానమైన రక్షకులుగాని, ఇష్టులుగాని ఎవరూ ఉండరు. ఆమె గర్భంలో దరించడం వలన 'ధాత్రి' అని, జన్మనిచ్చిన కారణంగా "జనని" అని పిలువబడుతోంది. పాలు త్రావించి పుత్రుని శరీరం పెరిగేలా చేస్తుంది. అందువలన ఆమెను 'అంబ' అంటారు. వీరప్రసవిని అయిన కారణంగా "వీరసూ" అని, శుశ్రూష చేయడం వలన "శుశ్రూ" అని పేర్లు వచ్చాయి. ఇటువంటి తల్లిని ఏ పుత్రుడు వధించగలడు? "పుత్రుని గోత్రమేమిటి? అతడు ఎవరి వీర్యం వలన పుట్టాడు?" అనే విషయాన్ని తల్లియే ఎరుగును. పిల్లను లాలించడంలో పాలించడంలో తల్లికి విశేషసుఖం లభిస్తుంది. ఆమె అతనిపైన తండ్రికంటే కూడా అధికంగా ప్రేమ ఉంచుకొంటుంది.

పురుషుడు తన భార్యను భరించి పోషించడం వలన "భర్త", పాలించడం వలన "పతి" అనిపించుకొంటున్నాడు. ఈ రెండు గుణాలు లేకపోతే అతడు భర్త, పతి అనిపించుకోవడానికి యోగ్యుడు కాదు. (కనుక నా తండ్రి

కూడా తన భార్యను చంపమని ఆజ్ఞాపించిన కారణంగా భర్త లేదా పతి యొక్క కర్తవ్యం నుండి జారిపోయాడు) నిజానికి స్త్రీ యొక్క ఆపరాధము ఏమీ ఉండదు. వ్యభిచారమనే మహాపాపము పురుషుడే చేస్తాడు. కాబట్టి తప్పంతా అతనిదే. పతి స్త్రీకి అందరిని మించిన గొప్పదైవం. ఆమె అతని సేవనుండి ఎప్పుడూ ముఖం తిప్పుకోదు. ఇంద్రుడు నా తండ్రితో సమానమైన రూపాన్ని ధరించి నా తల్లివద్దకు వచ్చాడు. కనుక ఆమె అతనినే తన పతిగా భావించి ఆత్మసమర్పణ చేసుకొంది. ఇటువంటి సమయాలలో స్త్రీలది కాదు పురుషులదే దోషం అని అంగీకరించాలి. ఎందుకంటే అపరాధానికంతటికీ మూలం అతడే. స్త్రీలు అబలలు కావడం వలన పురుషులకు లొంగిపోతున్నారు. ఏ అపరాధంలోనూ వారి చేయి ఉండదు. కనుక వారిపైన దోషారోపణ చేయకూడదు. తండ్రికంటే కూడా తల్లి గౌరవం హెచ్చు. ఒకటి ఆమెస్త్రీ అనే కారణంగా వధ్యురాలు కాదు, రెండవది ఆమె నాకు పూజనీయురాలైన తల్లి. తెలివితక్కువ పశువులు కూడా స్త్రీని, తల్లిని, అవధ్యురాలిగానే భావిస్తాయి. మరి నేను తెలివైన వాడిని అయికూడా ఆమెను ఎలా వధిస్తాను?" అని ఆలోచించుకోసాగాడు.

ఆలస్యం చేయడం స్వభావం అయినందువల్ల చిరకారి ఈ రీతిగా చాలాసేపు ఆలోచిస్తూ ఉండిపోయాడు. ఇంతలో అతని తండ్రి అడవినుండి తిరిగివచ్చాడు. అప్పుడు అతనికి చాలా పశ్చాత్తాపం కలిగింది. అతడు దుఃఖంతో కన్నీరు కారుస్తూ మనసులోనే - "ఓహో, త్రిభువనేశ్వరుడయిన ఇంద్రుడు బ్రాహ్మణుని వేషంలో నా ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. నేను తీయని మాటలతో అతనిని సేదతీర్చి, స్వాగతంచెప్పి, అర్ఘ్యపాద్యదులను నివేదించి అతనిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించాను. ఈ రీతిగా నేనే అతనికి నా ఇంటిలో ఆశ్రయం ఇచ్చాను. అతడు తన విషయలాలస కారణంగా ఇటువంటి నింద్యకర్మ చేశాడు. అయినప్పుడు పాపం భార్యయొక్క తప్పేమిటి? అయ్యో! ఈర్ష్య కారణంగా నా మనసు చంచలమైపోయింది. అందుకే నేను పాపకూపంలో మునిగి పోయాను. ఆ పతివ్రత నా దుఃఖంలో పాలు పంచుకొనేది. భార్య అయిన కారణంగా నావలన భరణపోషణాలు పొందడానికి అధికారిణి కూడా, కాని నేను ఆమెను చంపించాను. ఇప్పుడు ఈ పాపంనుండి ఎవరు నన్ను ఉద్ధరిస్తారు? ఉదారబుద్ధి అయిన చిరకారికి నేను అతని తల్లిని వధించమని ఆజ్ఞాపించాను. అతడు ఈ పనిలో ఆలస్యం చేసి, తన పేరును సార్థకం చేసుకొంటే,

అతడే నన్ను ప్రీహత్యాపాతకం నుండి రక్షించగలడు. నాయనా! చిరకారీ! నీకు శుభమగుగాక! నేడు ఈ పనిలో నీవు ఆలస్యం చేస్తే, అప్పుడే నీ చిరకారి పేరు సఫలం కాగలదు. నేడు ఆలస్యం చేసి నిజంగా చిరకారివి కా. నీ తల్లిని, నా తపస్సును రక్షించు. నీ తల్లి చిరకాలంగా నీవు పుట్టడం గురించి ఆశపెట్టుకొంది. ఆమె చాలా రోజులపాటు నిన్ను తన గర్భంలో మోసింది. కనుక నేడు ఆమెను రక్షించి నీ చిరకారిత్వాన్ని పార్థకం చేసుకో." అని అనుకోపాగాడు.

ఈ రీతిగా దుఃఖంతో ఎడతెగని ఆలోచనలతో గౌతమమహర్షి ఆశ్రమానికి తిరిగివచ్చేసరికి, అతనికి చిరకారి తనవద్ద నిలుచుని ఉండడం కనిపించింది. అతడు తండ్రిని చూచి చాలా దుఃఖించాడు. ఆయుధం విసిరివేసి, అతనిని ప్రసన్నం చేసుకోవడానికి పాదాలమీద వాలిపోయాడు. కొడుకు కాళ్ళమీద పడడం చూసి, భార్య చాలా సిగ్గుపడుతోందని గ్రహించి మహర్షికి చాలా ఆనందం కలిగింది. అతడు భయంతోనే చిరకారి ఆయుధం పట్టడంలోని ఊగిసలాటను దాస్తున్నాడని ఆలోచించి, అతనిని లేవనెత్తి కౌగలించుకొన్నాడు. చాలాసేపు అతడు కొడుకు తలను ఆఘ్రాణిస్తూనే ఉన్నాడు. ఆపై అతనిని ప్రశంసిస్తూ ఆశీర్వాదం, ఉపదేశం ఇస్తూ - "వత్సా! నీవు సదా చిరంజీవిగా ఉండు. నీకు శుభమగుగాక! ఇలాగే చాలాకాలం పాటు ఆలోచించే పనులు చెయ్యి. ఈ రోజు నీ చిరకారిత్వం కారణంగానే నేను ఎక్కువ సమయం దుఃఖం అనుభవించకుండా తప్పించుకొన్నాను. నాయనా! చాలా కాలం పాటు ఆలోచించాకనే ఎవరితోనైనా మైత్రి కలుపుకోవాలి. మిత్రునిగా చేసుకొన్నవానిని వెంటనే పరిత్యజించకూడదు. (*26) ఎన్నోరోజులపాటు ఆలోచించి తెలుసుకొని స్థిరపరచుకొన్న మైత్రియే చాలా కాలం వరకు నిలిచి ఉంటుంది. రాగం, దర్పం, అభిమానం, ద్రోహం, పాపం, ఎవరికైనా అప్రియం - చేయడంలో ఆలస్యంచేసి, భాగా ఆలోచించి తీసుకొన్న నిర్ణయమే ప్రశంసనీయమని అంగీకరిస్తారు. బంధువులు, సుహృదులు, భృత్యులు ప్రీతి రహస్యంగా చేసిన తప్పులను నిర్ణయించడంలో కూడా తొందరపాటు మంచిదికాదు." అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్టిరా! ఈ రీతిగా గౌతముడు తన పుత్రుడు ఆలస్యంగా కార్యాన్ని చేసినందుకు చాలా ఆనందించాడు. ఇటువంటి ప్రతిపనిలో కూడా చాలాసేపు ఆలోచించి ఏ నిర్ణయానికి వచ్చినవారైనా పశ్చాత్తాపపడ నక్కరలేదు. పండితుల, శిష్టుల సేవలో చాలా కాలంపాటు

ఉండి ఎప్పుడూ తన మనసును వశంలో ఉంచుకొనేనాడు చిరకాలం వరకు గౌరవపాత్రుడు అవుతాడు. దర్మోపదేశం చేసే నానిని ఎవరైనా ప్రశ్నిస్తే, అతనికి చాలాసేపు ఆలోచించిన తరువాతనే దానికి సమాధానం ఇవ్వాలి. మహాతపస్వి అయిన గౌతమ మహర్షి తన చిరకారిపుత్రునితో పాటు చాలా సంవత్సరాల వరకు ఆ ఆశ్రమంలోనే ఉన్నాడు. అనంతరం దేహత్యాగం చేసి, కొడుకుతోపాటు స్వర్గానికి చేరుకొన్నాడు.

అహింసాపూర్వకమైన రాజ్యపాలన విషయములో ద్యుమత్యేన సత్యవంతుల సంవాదము.

యుధిష్టిరుడు - "పితామహా! రాజు ఎవరినీ హింసించకుండా ప్రజలను ఎలా రక్షించగలుగుతాడు?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్టిరా! ఈ విషయంలో ద్యుమత్యేన సత్యవంతుల సంవాదరూపమైన ప్రాచీన ఇతిహాసం ఒకటి ఉదాహరణగా చెప్పబడుతోంది. ఒకరోజున తండ్రి ఆజ్ఞపై చాలా మంది అపరాధులను ఉరికంబం ఎక్కించడానికి తీసుకొని వెళ్తూ ఉండడం చూశాడు సత్యవంతుడు. అప్పుడతడు తండ్రివద్దకు వెళ్లి - "తండ్రి! ఒకప్పుడు పైకి అదర్శంలా కనిపించే కార్యం దర్శం అవడం, దర్శంలా అనిపించే కార్యం కూడా అదర్శంగా మారడం నిజం. అయినా ఎవరి ప్రాణాలయినా తీయడం ఏ విధంగానూ ధర్మం కాజాలదు." అన్నాడు.

ద్యుమత్యేనుడు - "నాయనా! అపరాధులను వధించడం కూడా అదర్శమే అయితే దర్మం ఏది అవుతుంది? బందిపోట్లను వధించకపోతే ధర్మం - అదర్శం కలిసి ఏకమై పోతాయి. కలియుగంలో లోకులు ఇతరుల వస్తువులను భాహుటంగానే దొంగిలించాలనుకొంటారు. "ఈ వస్తువు నాది, అతనిది కాదు" అని చెప్తారు. ఇటువంటి స్థితిలో దండించకుండా లోకయాత్ర ఎలా నిర్వహించగలుగుతాం? దండించకుండా కూడా నిర్వహించడానికి ఏదైనా ఉపాయం నీకు తెలిసిఉంటే చెప్పు." అని అడిగాడు.

సత్యవంతుడు - "తండ్రి! క్షత్రియులను, వైశ్యులను, శూద్రులను - ఈ మూడు వర్గాల వారిని బ్రాహ్మణులకు లొంగిఉండేలా చేయాలి. చతుర్వర్ణాలవారు ధర్మ బంధనాలలో తగుల్కొని వాటిని పాటించడానికి సిద్ధపడితే వారిని చూచి ఇతరులు కూడా - సూతులు, నూగధులు మొదలైన వారు కూడా ధర్మాన్ని ఆచరిస్తారు. ఎవరైనా బ్రాహ్మణుని ఆజ్ఞను ధిక్కరించితే, బ్రాహ్మణుడు రాజువద్దకు వెళ్లి - "ఫలానా

మనిషి నా నూట వినడం లేదు." అని చెప్పాలి. అప్పుడు రాజు ఆ వ్యక్తిని దండించవచ్చును. శిక్షావిధానం ప్రాణభయం లేనిదిగా ఉండాలి. నీతిశాస్త్రమును గురించి, అపరాధులు చేసిన పనులను గురించి చక్కగా ఆలోచించకుండానే దండించడం మంచిదికాదు. రాజు దొంగలను వధించినప్పుడు అతనితోపాటు అనేకులు నిరపరాదులు - దొంగల యొక్క తల్లిదండ్రులు, భార్యపుత్రులు మొదలైనవారు కూడా కాలుని నోటికి ఆహారం అవుతారు. కాబట్టి రాజు ఎంతో ఆలోచించి శిక్షను నిర్ణయించాలి. దుష్టుడుకూడా ఒకప్పుడు పాదుపాంగత్యంతో భాగుపడి, సుశీలుడుగా మారవచ్చును. పెక్కుమంది దుష్టుల సంతానం కూడా మంచివారుగా వెలువడవచ్చును. కాబట్టి దుష్టులకు ప్రాణదండన విధించి, వారిని మూలచ్ఛేదం చేయకూడదు. వారి మూలాన్ని పెకలించివేయడం సనాతన దర్శనంకాదు. తేలికపాటి శారీరక దండన విధించడం ఉచితం. దానివలన అతని పాపాలకు ప్రాయశ్చిత్తం జరుగుతుంది. లేకపోతే సర్వస్వం లాగివేసుకొంటామనే భయం కలిగించవచ్చును. ఖైదు చేయవచ్చును. లేదా ముక్కు చెవులు మొదలైనవి ఖండించి వారిని కురూపులుగా చేయవచ్చును. ప్రాణదండన విధించి వారి కుటుంబీకులకు కష్టాలను కలిగించడం ఎప్పుడూ ఉచితం కాదు. అలాగే వారు పురోహితుడైన బ్రాహ్మణుని శరణు చొచ్చితే కూడా రాజు వారిని దండించకూడదు. దుష్టులు బ్రాహ్మణుని శరణు చొచ్చి, "నేటి నుండి మేము ఏ పాపముగాని, తప్పుగాని చేయము" అని ప్రతిజ్ఞ చేస్తే వారిని విడిచిపెట్టాలని ప్రజాపతి ఆదేశించాడు. కాని పదే పదే తప్పు చేస్తే అతనిని మొదటిసారిలాగా దండించకుండా విడిచిపెట్టడం సరికాదు. తలలు గొరిగించుకొని, దండం, మృగచర్మం ధరించిన సంన్యాసులు అయినా పాపం చేస్తే వారిని కూడా దండించాలి." అని చెప్పాడు.

ద్యుమత్యేనుడు - "నాయనా! ఎలా వీలయితే అలా ప్రజలు ధర్మమర్యాదను అతిక్రమించకుండా ఉండేలా చేయాలి. ఇదే రాజు యొక్క ధర్మం, దోపిడీగాండ్రను వధించకపోతే వారు ప్రజలందరికీ భాధలు కలిగిస్తారు. మునుపటి ప్రజలను దారిలోకి తేవడం సుగమంగా ఉండేది. ఎందుకంటే నారి స్వభావం కోమలంగా ఉండేది. సత్యం అంటే వారికి విశేషమైన అభిరుచి. ద్రోహం, క్రోధం వారిలో చాలా తక్కువ పరిమాణంలో ఉండేవి. అప్పుడు తప్పు చేసినవారిని అవమానించడమే పెద్ద శిక్షగా భావించేవారు. కాని మెల్లమెల్లగా లోకులలో

అపరాధప్రవృత్తి పెరగసాగింది. అందుకని నాగ్గండన ప్రచారంలోకి వచ్చింది. అంటే అపరాధిని కటువుగా మాట్లాడి విడిచిపెట్టడం మొదలయింది. ఆ తరువాత జరిమానా వసూలు చేసే శిక్ష అమలుచేయబడింది. ఇప్పుడు వధించడం అనే దండన కూడా అమలులోకి వచ్చింది. అయినప్పటికీ లోకులను మర్యాదకు లోబడేలా ఉంచడం కష్టమయింది. దోపిడి దొంగలు దేవతలకు, సేతరులకు, గంధర్వులకు, మనుష్యులకు ఎవరికీ చెందరు. వారు శ్మశానానికి వెళ్లి శవాలమీది నగలను కూడా ఒలుచుకొంటారు. సరే వీరిని ఎవరు దారిలోకి తీసుకొని రాగలరు? వారిని విశ్వసించేవారిని మూర్ఖులనే అనుకోవాలి." అన్నాడు.

సత్యవంతుడు - "నాన్నగారూ! దొంగలను వధించకుండా వారిని సత్పురుషులుగా మార్చడానికి మీరు అసమర్థులయితే, వేరే ఏ ఉత్తమమైన ఉపాయం చేతనైనా వారి చోరప్రవృత్తిని మాన్పించండి. ఎంతోమంది రాజులు లోకకళ్యాణం కోసం కరినమైన తపస్సు చేస్తున్నారు. వారిని చూచి ఆ రాజ్యంలోని దుష్టులు సిగ్గుపడుతున్నారు. వారు తమ నడవడికను సరిదిద్దుకొని రాజుతో సమానంగా సదాచారులు అవుతున్నారు. చాలా మంది ప్రజలు కేవలం భయపెట్టడం చేతనే సన్మార్గంలోకి వస్తున్నారు. కాబట్టి ఉత్తముడైన రాజు సద్వ్యవహారం చేతనే ప్రజలను ఎక్కువకాలం పాలిస్తున్నాడు. ఇతరులు కూడా అతనిని అనుకరిస్తారు. పెద్దల ఆచరణను అనుకరించడం మనుష్యుల స్వభావం. రాజు తానే విషయభోగాలకోసం ఇంద్రియాలకు దాసుడయితే, తన మనసును లొంగదీసుకోలేడు. అతడు ఇతరులకు సదాచారాన్ని బోధించడం మొదలుపెడితే లోకులు అతనిని గేలిచేస్తారు. ఒకనేళ ఎవరయినా మనిషి దంభంగాని, మోహంకాని, కారణంగా రాజుతో అనుచితంగా ప్రవర్తిస్తే ప్రతిఒక్క ఉపాయం చేతను అతనిని అణచివేయవలసినదే, అలా చేయడంవలన అతడు తన చెడుఅలవాటును విడిచిపెడతాడు. పాపప్రవృత్తిని అరికట్టదలచుకొంటే ఆరాజు ముందు తన మనసును అదుపులో ఉంచుకోవాలి. ఆ తరువాత తన రక్తసంబంధులయినా అపరాధం చేస్తే నారికి కూడా గొప్ప శిక్షే విధించాలి. పాపం చేసే నీచులు గొప్ప అపదలను ఎదుర్కోక పోతే అక్కడ పాపం పెరుగుతుంది. అప్పుడు దర్మం క్షీణిస్తుంది.

తండ్రీ! దయాళువైన ఒక బ్రాహ్మణుడు నాకు ఈ ఉపదేశం ఇస్తూ ఇలా చెప్పాడు - నాయనా! సత్యవంతా!

నా పూర్వజులు దయతలచి నాకు ఇలాగే చేర్చిందారు. దర్మం నాలుగు పాదాల నడిచే సత్యయుగంలో రాజు పూర్వోక్తమైన అహింసామయమైన దండననే విధించాలి. త్రేతాయుగం వచ్చాక ధర్మప్రచారం నాలుగవవంతు తగ్గుతుంది. (ఆ సమయానికి తగినట్లు వాగ్దండం ద్వారా ప్రజలను శాసించడం ఉచితం) ద్వాపరంలో ధర్మానికి రెండు పాదాలే ఉంటాయి. (అప్పుడు అర్థదండం ఉపయోగ పడుతుంది.) కాని కలియుగంలో ధర్మానికి నాలుగవ భాగం మాత్రమే మిగిలి ఉంటుంది. కాబట్టి అప్పటికి మనుష్యుల ఆయువు, శక్తి, కాలం గురించి ఆలోచించిన మీదటే దండన విధించడం ఉచితం. స్వాయంభువ మనువు ప్రాణులను అనుగ్రహించి “మనిషి అహింసాయుతమైన ధర్మాన్నే పాటించాలి. దానివలన సత్యస్వరూపుడైన పరమాత్మను పొందించే ధర్మం యొక్క మహాఫలం నుండి అతడు వంచుతుడు కాకుండా ఉండవచ్చు.” అని చెప్పాడు.

కపిలుడు సూమరశ్మికి నివృత్తిప్రధానమైన

ధర్మమే శ్రేష్ఠమని చెప్పుట.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! ఒకే ఉద్దేశ్యంతో కొనసాగే గార్హస్థ్యధర్మ యోగదర్మాలలో ఏది శ్రేష్ఠం?” అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! రెండు ధర్మాలు గొప్పవే. రెండింటినీ పాటించడం కష్టమే. రెండూ ఉత్తమఫలాలనిచ్చేవే. రెండింటినీ సత్పురుషులు ఆచరించారు. ఈ రెండు ధర్మాలయొక్క ప్రామాణికతను చెపుతున్నాను. నీవు ఏకాగ్రచిత్తుడవై విను. అందువల్ల నీ సందేహం తీరిపోతుంది. ఈ విషయంలో అభిజ్ఞులు సూమరశ్మి కపిలులయొక్క సంవాదరూపమైన ప్రాచీనగాథను ఉదాహరిస్తారు. అది ఇలా ఉంది.

కపిలుడు - “ సూమరశ్మి! యమ - నియమాలను పాటించే యతులు జ్ఞానమార్గాన్ని ఆశ్రయించి పరబ్రహ్మను పొందుతున్నారు. లోకాలన్నిటిలోను ఎక్కడా వారి గమనానికి అడ్డులేదు. వారికి శీతోష్ణాధి ద్వంద్వాలు భాధను కలిగించవు. వారు ఎప్పుడూ ఎవరికీ శిరసు వంచి నమస్కరించరు. ఆశీర్వాదం కూడా ఇవ్వరు. అంతేకాదు వారు కోరికల బంధాలలో కూడా చిక్కుకోరు. సర్వపాప విముక్తులు, పవిత్రులు, శుద్ధచిత్తులు అయి సంచరిస్తూ ఉంటారు. వారి బుద్ధి ఒక నిశ్చితమైన సిద్ధాంతంమీద స్థిరంగా ఉంటుంది. వారు తమ సర్వస్వాన్ని త్యజించి మోక్షాన్ని స్వంతం చేసుకొంటారు. బ్రహ్మాయందే నివసిస్తారు. తాము కూడా

బ్రహ్మస్వరూపులే అవుతారు. శోకం వారిని తాకలేదు. రజోగుణం వారిలో పేరుకైనా ఉండదు. వారికి సనాతనలోకం ప్రాప్తిస్తున్నప్పుడు ఇక గార్హస్థ్యధర్మాన్ని పాటించవలసిన అవసరం ఏమి ఉంటుంది? అని అన్నాడు.

సూమరశ్మి - “జ్ఞానం పొంది పరబ్రహ్మస్థితుడు కావడమే పురుషార్థానికి పరాకాష్ఠ అయితే, అదే ఉత్తమగతి అయితే గృహస్థ ధర్మం యొక్క గొప్పతనం మరింత పెరుగుతుంది. ఎందుకంటే గృహస్థుల సహాయం లేనిదే ఏ ఆశ్రమం కూడా నడవదు, జ్ఞాననిష్ఠను ప్రసాదించజాలదు. ప్రాణులందరూ తల్లి ఒడిలోనే ప్రాణం పోసుకొన్నట్లుగా గృహస్థాశ్రమం యొక్క అవలంబనతోనే ఇంకొక ఆశ్రమం మనగలుగుతోంది. గృహస్థుడే యజ్ఞం, తపస్సు చేస్తాడు. మనిషి తన మేలు కోసం చేసే ఏ కొద్ది కార్యమయినా, ఏ ధర్మాన్ని ఆశ్రయించినా వాటి అన్నిటికీ మూలం గార్హస్థ్యమే. ప్రాణులన్నీ సంతానం కని సుఖిస్తాయి. సంతానం యొక్క ముఖాన్ని చూసే పౌఖ్యం గార్హస్థ్య ఆశ్రమంలో తప్ప వేరెక్కడ ఉంటుంది? వైదిక ధర్మంలోని సనాతన మర్యాద ముల్లోకాలకు హితం చేకూర్చేది. బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్యులు - మూడు వర్ణాలలోను గర్భాదానానికి ముందు వేదమంత్రాలు ఉపయోగించడం జరుగుతుంది. ఆ తరువాత ప్రతినంస్కారంలోను, ఇంకా ఇతర కార్యాలలోను కూడా వాటి అవసరం వస్తుంది. ఆ వేదాలలో మనిషి పితరులకు, దేవతలకు, ఋషులకు ఋణుడి ఉన్నాడని ఎలుగెత్తి ఫోషిస్తున్నాయి. ఈ స్థితిలో గృహస్థాశ్రమంలో ఉంటూ ఆ ఋణాలను తీర్చకుండా ఎవరికైనా మోక్షం ఎలా వస్తుంది? వేదాలను అవహేళన చేయడం వలన కాదు, వాటిని అనుసరించి కర్మచేస్తేనే మనిషికి పరబ్రహ్మప్రాప్తి కలుగుతుంది.” అని తన వాదం వినిపించాడు.

కపిలుడు - “బుద్ధిమంతుడు దర్శి, పార్లమాస, అగ్నిహోత్ర చాతుర్మాస్యాధి వైదిక కర్మలు అనుష్ఠించాలి. ఎందుకంటే వాటిలో సనాతన ధర్మం నిలిచిఉంది. కాని సంన్యాసధర్మం స్వీకరించి కర్మానుష్ఠానం నుండి నివృత్తులైన ధీరులు, పవిత్రులు, బ్రహ్మరూపస్థితులు బ్రహ్మజ్ఞానంతోనే దేవతలను తృప్తిపరుస్తారు. సర్వభూతాత్మకులై, అందరినీ ఆత్మభావంతో ధర్మించే, విశేషస్థానాలు లేని జ్ఞానుల గతిని తెలుసుకోవడానికి దేవతలు కూడా భ్రమపడుతూ ఉంటారు. శ్రేయస్సు కోరుకొనే వానికి ఇంద్రియాలను నిగ్రహించుకోవడం అవసరం. జూఢం ఆడని నాడు ఇతరుల ధనాన్ని అపహరించడు, నీచులు

తయారు చేసిన అన్నాన్ని స్వీకరించడు. క్రోదానికి లోనై ఎవరినీ చంపడు. అతని కాళ్లు, చేతులు సురక్షితంగా ఉంటాయి. ఎవరినీ తిట్టరాదు. వ్యర్థంగా మాటలాడకూడదు. ఇతరులపై చాడీలు చెప్పడంగాని, నిందించడంగాని చేయకూడదు. మితంగా సత్యం పలకాలి. ఎల్లప్పుడూ జాగరూకుడై ఉండాలి. ఇలా ఉంటే నాగింద్రియానికి రక్షణ కలుగుతుంది. ఉపవాసం చేయకూడదు, కాని అత్యధికంగా కూడా తినకూడదు. ఎప్పుడూ భోజనం పట్ల ఆసక్తి కలిగిఉండకూడదు. సజ్జన సాంగత్యం చేయాలి. శరీరధారణకు ఎంత అవసరమో అంత అన్నమే కడుపుకు తినాలి - ఇలా చేస్తే ఉదరసంయమనం అవుతుంది. పరస్త్రీ సాంగత్యం చేయకూడదు. తన భార్యతో కూడా ఋతుకాలంకంటే అతిరిక్తమైన సమయాలలో సమాగమం చేయరాదు. ఏకపత్నీవ్రతం ఆచరించాలి. ఇలా చేస్తే ఉపస్థానంద్రియం రక్షింపబడుతుంది. ఉపస్థ, ఉదరం, పాణిపాదములు, నాణి - వీటితోపాటే ఇంద్రియ ద్వారాలన్నీ సంయమనం వలననే సురక్షితంగా ఉంటాయి. అతడే నిజమైన ద్విజుడు. ఇంద్రియాలు వశంలో లేకపోతే అతడు చేసే కర్మలన్నీ నిష్ఫలములే. ఇటువంటి మనిషి యొక్క తపస్సు, యజ్ఞం వలన ఏమి లాభం ఉంటుంది? తన వద్ద లంగోటి, ధోవతి తప్ప వేరే ఏ వస్త్రమూ లేనివాడు, పక్కలేకుండానే నిద్రించేవాడు, అరచేతినే తలగడగా చేసుకొనేవాడు, ఎల్లప్పుడూ శాంతంగా ఉండేవాడు - ఇతనినే దేవతలు బ్రాహ్మణుడని అంటారు. ఇతరులవలన కలిగిన సుఖదుఃఖాలను స్మరించనివాడు, ప్రకృతిని, దాని కార్యాలను తెలిసినవాడు, ప్రాణులన్నిటి గతిని గురించిన జ్ఞానం కలవాడు - ఇతనినే దేవతలు బ్రాహ్మణుడని భావిస్తారు. సమస్త ప్రాణులనుండి నిర్భయంగా ఉండేవాడు, తన వలన ఇతర ప్రాణులకు భయం లేనివాడు, ప్రాణులన్నిటికీ ఆత్మస్వరూపుడు - ఇతడే దేవతల మతంలో బ్రాహ్మణుడని చెబుతారు. సాధుజనోచితమైన ఆచారాన్ని ఆశ్రయించి చేసిన తపస్సు ప్రపంచంలోని మూలభూతమైన అజ్ఞానాన్ని నశింపచేస్తుంది. అది చాలా గొప్ప మహిమ కలది. అది అనాదికాలంగా వస్తున్నది. మముక్షువులకు అదే సనాతనధర్మం. దాని ఫలానికి ఎప్పుడూ అడ్డంకి లేదు. అది ధర్మాలన్నిటిలో ఓతప్రోతమై ఉంటుంది. ఆపదలు, భ్రమలు లేనిది, ఆ ఆచారాన్ని పాటించడానికి అసమర్థులైన వారే - పరమేశ్వరప్రాప్తి కలిగించే, అవశ్యపలదాయకములైన శ్రేయస్కర్మలను ఫలహీనములని చెబుతూ ఉంటారు.

గుణాలకు కార్యభూతములైన యజ్ఞయాగాదులు, వాటి స్వరూపాలు విధివిధానాలు తెలుసుకోవడం కష్టం. తెలుసుకొన్నా కూడా వాటిని అనుష్ఠించడం కష్టం. ఒకవేళ అనుష్ఠించినా కూడా, నాటి వలన నశ్వరములైన పలాలే లభిస్తాయి - ఈ సంగతి నీకు కూడా తెలిసినదే." అన్నాడు.

సూమరశ్మి - బ్రహ్మజ్ఞాదా! నా పేరు సూమరశ్మి, నేను జ్ఞానప్రాప్తి కోసం ఇక్కడకు వచ్చాను. నేను చెప్పినదంతా నాపక్షాన్ని సమర్థించుకోవడానికి కాదు. అయినా శ్రేయస్కాముడివై సరళభావంతోనే నామాటలన్నీ మీ సమక్షంలో నివేదించుకొన్నాను. ఇప్పుడు నేను మీకు శరణాగతుడను. మీరు నన్ను శిష్యునిగానే భావించి ఉపదేశించండి. నాలుగు వర్ణాలవారు, నాలుగు ఆశ్రమాలవారు కేవలం ఒక్క సుఖాన్ని మాత్రమే ఉద్దేశించి తమ తమ కర్మలలో ప్రవృత్తులవుతున్నారు. కాబట్టి అక్షయసుఖం అంటే ఏమిటో దయచేసి చెప్పండి" అని అడిగాడు.

కపిలుడు - ఏ వర్ణంలో ఏ ఆశ్రమంలో ప్రవృత్తుడై ఉండనీ, కర్మాచరణం శాస్త్రానుసారంగా (ఆసక్తిని, అహంకారాన్ని విడిచి) చేస్తేనే అది పురుషార్థానికి సాధకం అవుతుంది. ఎవరు ఏ ఆశ్రమంలోని, ఏ వర్ణంలోని కర్తవ్యాలను పాటిస్తే, వారికి అక్కడే అక్షయసుఖాలు లభిస్తాయి. వివేకాన్ని అనుసరించిన మనిషికి జ్ఞానంతోనే సమస్త దోషాలు తుడిచిపెట్టుకు పోతాయి. శాస్త్రీయ మార్గం నుండి వైదొలగితే ఏ వృత్తిని ఆశ్రయించినాగాని, అది జననమరణ చక్రంలో పడవేసి ప్రజలను సర్వనాశనం చేస్తుంది." అని చెప్పాడు.

బ్రహ్మజ్ఞానప్రాప్తికి చతురాశ్రమముల వారికి

అధికారము - బ్రహ్మతత్త్వ విరూపణము.

కపిలుడు చెప్పసాగాడు - "అన్ని లోకాలకు వేదమే ప్రమాణము. వేదాలను ఎవరూ ఉల్లంఘించలేరు. బ్రహ్మకు రెండు రూపాలు ఉన్నాయని తెలుసుకోవాలి - శబ్దబ్రహ్మ, పరబ్రహ్మ. శబ్దబ్రహ్మలో పారంగతుడైనవాడు పరబ్రహ్మను కూడా పొందగలడు. నిష్కామ భావంతో అగ్నిహోత్రాది కర్మకాండలో లగ్నమై ఎప్పుడూ పాపకర్మలు చేయనివారి యొక్క మనస్సంకల్పాలు సిద్ధిస్తాయి. వారికి విశుద్ధ జ్ఞానస్వరూపుడైన పరబ్రహ్మయొక్క నిశ్చయం కలుగుతుంది. వారు ఎవరిపైనా కోపించరు. ఎవరిపైనా దోషారోపణ కూడా చేయరు. వారిలో అహంకార మతృరాది దుర్భావనలు ఏకోశానా ఉండవు. జ్ఞానసాధనములైన శ్రవణ, మనన, నిదిధ్యాసలయందు వారికి నిష్ఠ ఉంటుంది. వారి జన్మ, కర్మ, జ్ఞానం - మూడూ

విశుద్ధంగా ఉంటాయి. వారు సర్వభూతహితరతులు. తమ కర్మలను విడువకుండా, గృహస్థాశ్రమంలోనే ఉంటూ, శాస్త్రోక్తంగా సాధన చేస్తూ ఉండే ఇటువంటి అనేకులు రాజులు, బ్రాహ్మణులు అయ్యారు. వారంతా ప్రాణులపట్ల సమదృష్టి కలవారు. సంతుష్టులు, జ్ఞాననిష్టులు, ధర్మఫలాలను ప్రత్యక్షంగా అనుభవించేవారు. శుద్ధచిత్తులుగా ఉండేవారు. శబ్దబ్రహ్మ, పరబ్రహ్మలు రెండింటి యందు శ్రద్ధ కలిగి ఉండేవారు. వారు నియమాలను యథాతథంగా పాటిస్తూ ముందుగా చిత్తాన్ని శుద్ధిచేసుకొనేవారు. కష్టాలలో, దుర్గమస్థావాలలో పడినా గాని ధర్మానుష్ఠానంలో తత్పరులై ఉండేవారు. అందులోనే వారికి సుఖం అనిపించేది. ఈ రీతిగా సత్యధర్మాన్ని ఆశ్రయించినందువల్ల వారు ఆత్యంత తేజస్సులుగా ఎంచబడేవారు. వారు కూడా విషయాలను ప్రకాశింపచేసే బుద్ధిని నమ్మక, శాస్త్రాన్నే అనుసరించేవారు. వారు చాలా పవిత్రులు, నియమనిష్టులు, యశస్సులు అయి ఉండేవారు. కోరికలనుండి, కర్మబంధాలనుండి ముక్తులై కూడా వారు ప్రతినిత్యం యజ్ఞాలద్వారా భగవంతుని యజించేవారు. కామక్రోధాగ్నులను విడిచి అతికష్టమైన కర్మలను ఆచరించేవారు. తమ ఉదారకర్మల ద్వారా వారు సర్వత్ర ప్రశంసలు పొందేవారు. స్వభావరీత్యా కూడా వారు గొప్ప పవిత్రచిత్తులు, సరళులు, శాంతిపరాయణులు, స్వధర్మనిష్టులు అయి ఉండేవారు. అందుకని వారి యజ్ఞాలు, వేదాధ్యయనం, శాస్త్రానుసారమైన కర్మలు, ఆయా సమయాలలో చేసిన శాస్త్రాధ్యయనం, సంకల్పం - ఇవన్నీ అనంత ఫలాలు ఇచ్చేవిగా ఉండేవి. ఈ విషయం మనం ఎప్పటినుండో వింటున్నాం. ఇలాంటి దీరులు, వీరులు, దుష్కరకర్మలు ఆచరించే స్వకర్మనిష్టులయొక్క తపస్సు అవిద్యానివృత్తికి భయంకరమైన శస్త్రం అవుతుంది.

ఒకే ఆశ్రమధర్మం వాలుగు రకాలుగా విభక్తమైందని ధర్మనిష్టుడు భావిస్తాడు. సాధువులు దానిని విద్యుక్తంగా పాటిస్తూ పరమగతిని పొందుతారు. కొంతమంది సంన్యాసులుగా, కొంతమంది వానప్రస్థులుగా, కొంతమంది గృహస్థులుగా, కొంతమంది బ్రహ్మచర్యాశ్రమాన్ని సేవిస్తూనే ఆ ఆశ్రమధర్మాన్ని పాటిస్తూ పరమపథాన్ని పొందుతారు. ఇప్పుడు ఆ ద్విజగణమే ఆకాశంలో నక్షత్రరూపంలో కనపడుతున్నారు. నక్షత్రాలతో సమానంగానే అనేక తారాగణాలు కూడా ఉన్నాయి. వీరందరూ సంతోషంవల్లనే ఈ అనంతపథాన్ని పొందారు. ఇది వైదిక సిద్ధాంతం. ఈ

రీతిగా బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ, గురుసేవా తత్పరుడై, దృఢనిశ్చయం కలిగి, సమాహితచిత్తుడైన వాడే “బ్రాహ్మణుడు”. అతడు తప్ప వేరెవరు బ్రాహ్మణుడు కాగలుగుతాడు? నాలుగు వర్ణాలలోని, నాలుగు ఆశ్రమాలలోని తృష్ణాహీనులు, విశుద్ధబుద్ధులు, మోక్షపరాయణులు అయిన ఆ పురుషులకు జాగ్రదాది మూడు అవస్థలకు సాక్షి అయిన తురీయానుభవం కలిగించే ఆ శమదమాది రూపమైన ధర్మం సమానమే. శుద్ధచిత్తులు, సంయతాత్ములు అయిన బ్రాహ్మణులు ఆ సనాతన పరబ్రహ్మను పొందుతారు. సంతుష్టుడు, త్యాగి అయినవాడే జ్ఞానానికి అధికారి. యతులకయితే ఈ మోక్షదాయని అయిన విద్య సనాతనధర్మం. ఈ యతిధర్మం ఇతర ఆశ్రమధర్మాలతో కలిసి ఉండవచ్చు. లేదా స్వతంత్రంగా ఉండవచ్చు. ఎవడైతే సరే తన శక్త్యనుసారంగా దీనిని పాటించినవానికి అవశ్యం శ్రేయస్సు కలుగుతుంది. కేవలం శక్తి హీనులైన (సాధనయందు తత్పరులు కాని)వారికి ఈ ధర్మాన్ని పాటించడానికి ధైర్యం ఉండదు. పవిత్రాత్ములు దీని ద్వారా పరమాత్మపదాన్ని పొందాలనుకొని ప్రపంచంనుండి ముక్తులవుతారు.

స్వామరశ్మి - “దేవా! మీరు జ్ఞాననిష్టులు. గృహస్థులు కర్మనిష్టులుగా ఉంటారు. కాని మీరు ఇప్పుడు నిష్ఠలో అన్ని ఆశ్రమాల వారు ఒకటే అని ప్రతిపాదిస్తున్నారు. ఈ రీతిగా జ్ఞాన, కర్మల ఏకత్వ పృథక్త్వాల రెండింటిలో భ్రమకలిగిన కారణంగా వీటిలోని తేడా స్పష్టంగా అర్థంకావడం లేదు. కాబట్టి మీరు దీనిని యథార్థరీతిలో దయచేసి తెలిసేలా చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

కపిలుడు చెప్పాడు - “కర్మ మనసును శుద్ధిచేస్తుంది. జ్ఞానం పరమగతి రూపమైనది. కర్మలద్వారా చిత్తంలోని దోషాలు భస్మమై పోయినపుడు, మనిషి రసస్వరూపమైన జ్ఞానంలో నిలుస్తాడు. ప్రాణులన్నిటిపట్ల దయ, క్షమ, శాంతి, అహింస, సత్యం, సరళత, అద్రోహం, నిరభిమానము, లజ్జ, తితిక్ష, శమము - ఇవి బ్రహ్మప్రాప్తికి మార్గాలు. వీటి ద్వారా పురుషుడు పరబ్రహ్మను పొందుతాడు. ఈ రీతిగా విద్వాంసుడు కర్మఫలం నిశ్చయమని తెలుసుకోవాలి. సంతుష్టుడు, శాంతుడు, విశుద్ధ చిత్తుడు, జ్ఞాననిష్టుడు పొందిన స్థితికే “పరమగతి” అని పేరు. సంపూర్ణంగా వేదాలను, అవి ప్రతిపాదించిన పరబ్రహ్మను స్పష్టంగా తెలుసుకొన్నవానినే “వేదజ్ఞుడు” అంటారు. మిగిలిన వారందరూ కేవలం తోలుతిత్తులవంటివారే. వేదజ్ఞునికి అన్ని విషయాలు తెలుస్తాయి. ఎందుకంటే వేదంలో అన్ని విషయాలు సమకూడి ఉన్నాయి. ఉన్నవి, లేనివి - ఆ

అన్ని విషయాలు వేదంలో ఉన్నాయి. " ఈ దృశ్య ప్రపంచం ప్రతీతి కాలంలో ఉంటుంది. నిరోధం కలిగినపుడు ఉండదు." అనేదే శాస్త్రాలన్నింటి యొక్క ఏకమాత్ర నిష్ఠ. జ్ఞానియొక్క దృష్టిలో సదసత్వరూపమైన బ్రహ్మయే ఈ జగత్తుకు ఆదిమధ్యాంతములు. అన్నీ త్యజించినపుడే అది ప్రాప్తిస్తుంది. వేదాలన్నింటిలో ఇదే ప్రతిపాదింపబడింది. తన ఆనందస్వరూపంతో అది అందరిలో అనుగతమై అపవర్గం (మోక్షం)లో ప్రతిష్ఠితమైనది. కనుక ఆ బ్రహ్మ ఋతం, సత్యం, జ్ఞాతం, జ్ఞాతవ్యం, సర్వాత్మ, చరాచరమూర్తి, విశుద్ధసుఖస్వరూపం, మంగళమయం, సర్వోత్కృష్టం, అవ్యక్తానికి కూడా కారణం, అవ్యయము అయి ఉంది. ఆకాశంలా అసంగము, అవ్యయము, ఏకరసము అయిన ఆ తత్త్వాన్ని జ్ఞాననేత్రంగల వారు తేజస్సు, క్షమ శాంతి అనే శుభసాధనాల ద్వారా సాక్షాత్కరింపచేసుకొంటారు. వాస్తవానికి బ్రహ్మవేత్తకంటె వేరుకాని ఆ పరబ్రహ్మకు మేము నమస్కరిస్తున్నాము."

ధర్మప్రాధాన్యమును చెప్పు బ్రాహ్మణ కుండధారుల కథ.

యుదిష్ఠిరమహారాజు - "పితామహా! వేదాలు ధర్మార్థకామాలు మూడింటినీ ప్రశంసించాయి. కాబట్టి వీటిలో దేనిని పొందడం అన్నిటికంటె మంచిదో మీరు నాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! ఈ విషయంలో ఒక ప్రాచీన కథ ఉంది. ఒకపారి కుండధారుడనే పేరుగల మేఘుడు ప్రసన్నుడై తన భక్తునిపై అనుగ్రహించాడు. ఆ కథను నీకు వేను చెపుతున్నాను. ఒకానొకప్పుడు నిర్ధనుడైన ఒక బ్రాహ్మణుడు సకామభావంతో ధర్మం చేయాలనుకొన్నాడు. అప్పుడతడు యజ్ఞం చేయడానికి ధనం పొందాలనే కోరికతో గొప్ప కఠోరమైన తపస్సు చేశాడు. అదే నిశ్చయంతో భక్తిపూర్వకంగా అతడు దేవతలను కూడా గొప్పగా పూజించాడు. అయినా అతనికి ధనం లభించలేదు. ఒకరోజున అతడు దేవతలకు సేవకుడైన కుండధార మేఘుడు తన సమీపంలో నిల్చుని ఉండడం చూశాడు. అతనిని చూడగానే బ్రాహ్మణునికి మనసులో అతనిపట్ల భక్తిభావం పుట్టింది. అతడు - " ఈ దేవత తప్పకుండా నాకు చాలా ధనం ఇస్తాడు." అనుకొన్నాడు. ఇలా ఆలోచించి అతడు ధూప, దీప, చందన, పుష్పాలు, రకరకాల నైవేద్యాలతో అతనిని పూజించాడు. అందువల్ల కొద్దిసేపటికే ప్రసన్నుడై మేఘుడు - "బ్రహ్మహత్యకు, సురాపావానికి, దొంగతనానికి, వ్రతభంగం చేసినవారికి

సత్పురుషులు ప్రాయశ్చిత్తం చెప్పారు కాని, కృతఘ్నులకు ఏ ప్రాయశ్చిత్తములేదు." అనుకొన్నాడు.

అనంతరం ఆ బ్రాహ్మణుడు దర్భశయ్యమీద నిద్రించాడు. అతడు శమం, దమం, తపస్సు, భక్తిభావం గలవాడు. శుద్ధహృదయుడు. అతనికి ఆరాత్రే కుండధారునిపట్ల తనకుగల భక్తికి నిదర్శనం కలిగింది. అతడు స్వప్నంలో చాలామంది దేవతలను చూశాడు. వారిలో మణిభద్రుడనే ఒక దేవతాశ్రేష్ఠుడు ఇతర దేవతల ఎదుట రకరకాల ఫలాలను యాచించేవారిని ప్రవేశ పెడుతున్నాడు. దేవతలు ఆ ఫలాలను యాచించేవారికి శుభకర్మలకు బదులుగా రాజ్యం, ధనం మొదలైనవి ఇస్తున్నారు. ఇంతలో కుండధారుడు దేవతలముందుకు వచ్చి నేలపై పాగిలపడ్డాడు. అప్పుడు మణిభద్రుడు అతనిని "కుండధారా! నీకు ఏమికావాలి?" అని అడిగాడు.

కుండధారుడు - ఈ బ్రాహ్మణుడు నా భక్తుడు. దేవతలకు నామీద అనుగ్రహం ఉంటే, ఇతనిపైన కొద్దిగా దయచూసాలని నేను కోరుకొంటున్నాను. అందువల్ల ఇతనికి కొంత సుఖం కలుగుతుంది." అన్నాడు.

అప్పుడు దేవతలు చెప్పడంతో, మణిభద్రుడు అతనితో - లే.లే. ఇదిగో నీ పని పూర్తి అయింది. ఇక ప్రసన్నుడివికా. చూడు. ఈ బ్రాహ్మణునికి ధనం మీద కోరిక ఉంటే ఇతనికి కోరుకొన్నంత ధనం ఇవ్వు." అన్నాడు.

కాని కుండధారుడు మానవదేహం చంచలము, నశ్వరము అని ఆలోచించి అతనితో - " ఈ బ్రాహ్మణుని బుద్ధి తపస్సులో లగ్నం కావాలి. నేను నా భక్తునికి రత్నగర్భ అయిన పృథివినిగాని, ఏ విశాల రత్నరాశిని గాని ఇవ్వదలచుకోలేదు. ఇతడు ధార్మికుడు కావాలనేదే నా కోరిక." అన్నాడు.

మణిభద్రుడు - " రాజ్యం, రకరకాల ఇతర సుఖాలు కూడా సర్వదా ధర్మానికే ఫలాలు. కాబట్టి ఇతనిని పలమే అనుభవించనీయరాదా? అందులో ఎలాంటి శారీరక కష్టం కూడా లేదు." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - కాని దానిపైన కూడా కుండధారుడు రకరకాలుగా ధర్మంకోసమే పట్టుపట్టాడు. దానితో దేవతలు మిక్కిలి ప్రసన్నులయ్యారు. మణిభద్రుడు - "నీ మీద, ఈ బ్రాహ్మణుని మీద దేవతలందరూ ప్రసన్నులయ్యారు. కనుక ఇతడు ధర్మాత్ముడు అవుతాడు. ఇతని బుద్ధి ధర్మం మీదనే ఉంటుంది." అన్నాడు. ఈ రకంగా ఆ మేఘుడు సఫల మనోరధుడై మిక్కిలి

సంతోషించాడు. ఇతరులకు మిక్కిలి దుర్లభమైన ఆ వరాన్ని అతడు పొందాడు.

ఇంతలో బ్రాహ్మణునికి తన దగ్గర అతి పల్పని విలువైన వస్త్రాలు కనిపించాయి. వాటిని చూచి అతనికి వైరాగ్యమే కలిగింది. అతడు - "వా తపస్సు యొక్క ఉద్దేశ్యాన్ని ఈ కుండధారుడే తెలుసుకోలేకపోయాడు. ఇక ఇతరులెవరు తెలుసుకోగలరు? మంచిది. ఇక నేను అడవికే వెళ్తాను. ధర్మమయమైన జీవితం గడపడమే అన్నిటికంటే మంచిది." అనుకొన్నాడు.

భీష్ముడు చెప్పుతున్నాడు - "రాజా! అప్పుడు బ్రాహ్మణుడు అడవిలో ఉంటూ ఘోరమైన తపస్సు చేయపాగాడు. అతడు దేవతలను, అతిథులను సత్కరిస్తూ, మిగిలిన ఫలమూలాదులతో గడుపుకొంటూ ఉండేవాడు. అపై ఫలమూలాదులను కూడా మానివేసి, ఆకులు తినసాగాడు. దానిని కూడా వదిలి నీరు త్రాగి ఉండసాగాడు. ఆ తరువాత ఎన్నోవిశ్లేషాలు వాయుభక్షణంతోనే ఉన్నాడు. ఈ రీతిగా ధర్మం మీద శ్రద్ధ ఉండడంతో, కఠోరమైన తపస్సు చేయడంతో అతనికి దివ్యదృష్టి కలిగింది. అతనికి తాను ప్రసన్నుడై ఎవరికైనా ధనంగాని, రాజ్యంగాని ఇవ్వదలచుకొంటే అతడు తప్పక రాజు అవుతాడు. తన మాట పాల్గుతోడు అని తెలియపాగింది. ఇంతలో అతని తపఃప్రభావం వలన, భక్తిభావంతోను ప్రేరితుడై కుండధారుడు అక్కడ ప్రత్యక్షమయ్యాడు. బ్రాహ్మణుడు అతనిని యథోక్తంగా పూజించాడు. అప్పుడు కుండధారుడు - "విప్రవర్యా! నీకు గొప్ప మంచి దివ్యదృష్టి కలిగింది. దాని ద్వారా నీవు రాజుల గతిని, భిన్న భిన్న లోకాలను స్వయంగా దర్శించు." అన్నాడు. బ్రాహ్మణుడు తన దివ్య చక్షువులతో వేలమంది రాజులు నరకంలో పడిఉండడం చూశాడు. కుండధారుడు - "నీవు చాలా భక్తితో నన్ను పూజించావు. ఇప్పుడు కూడా నీవు ధనాన్ని పొంది దుఃఖాన్నే అనుభవించాలనుకొంటే చెప్పు. నేను ఏ ఉపకారం చేయాలి? నీ మీద నా అనుగ్రహం ఎలా ఉండాలి అనుకొంటున్నావు? చూడు. చూడు. ఒకసారి మళ్ళీ నీవు వీరి దశను వీక్షించు. తెలియడం లేదా? మనిషి భోగాలను ఎందుకు కోరుకొంటున్నాడో? ఇందువల్ల వారికి స్వర్గద్వారాలు ప్రాయీకంగా మూసుకొని పోతూనే ఉంటాయి." అన్నాడు. ఈ సారి బ్రాహ్మణుడు - ఆ భోగపురుషులను కామం, క్రోధం, లోభం, భయం, మదం, నిద్ర, తంద్ర, ఆలస్యం మొదలైనవి ఆవరించి ఉండడం చూశాడు.

కుండధారుడు - "చూడు. ప్రాణులందరూ ఈ దోషాలతోనే ఆవరింపబడి ఉన్నారు. కాని దేవతల దయవలన వేడు నీవు మాత్రం నీ తపస్సు యొక్క ప్రభావంతో ఇతరులకు కూడా రాజ్యం, ధనం ఇవ్వడానికి సమర్థుడవు అయ్యావు." అన్నాడు.

రాజా! అప్పుడు ఆ బ్రాహ్మణుడు తలవంచి కుండధారుని ఎదుట సాగిలపడి, "మీరు నా మీద చాలా దయ చూపారు. మీ వాత్సల్యాన్ని గ్రహించలేక వేను కామలోభాల కారణంగా మీపట్ల దుర్భావన చేసినందుకు మీరు నన్ను క్షమించాలి." అని వేడుకొన్నాడు. కుండధారుడు 'ఇంతకు ముందే క్షమించేశాను' అని చెప్పి బ్రాహ్మణుని ఆలింగనం చేసుకొని, అపై అక్కడే అంతర్ధానం అయ్యాడు. ఈ రీతిగా కుండధారుని దయవలన తపస్సు ద్వారా సిద్ధి పొంది ఆ బ్రాహ్మణుడు అన్ని లోకాలలోను సంచరించసాగాడు. ఆకాశమార్గంలో పయనించడం, సంకల్పంద్వారా అభీష్టవస్తువును పొందడం, ధర్మం, శక్తి, యోగం ద్వారా పొందే పరమగతి పొందడం - ఈ అన్ని సిద్ధులు అతనికి లభించాయి. దేవతలు, బ్రాహ్మణులు, సాధువులు, యక్షులు, మనుష్యులు - చారణులు - ఈ అందరూ కూడా ధార్మికులవే ఆదరిస్తారు. గాని ధనవంతులను, కాముకులను కాదు. రాజా! దేవతలకు నీమీద మిక్కిలి అనుగ్రహం ఉంది. అందుకే నీ బుద్ధి ధర్మంపై లగ్నమై ఉంది. ధనంలో సుఖం లేశమాత్రంగానే ఉంటుంది, పరమసుఖం మాత్రం ధర్మంలోనే ఉంటుంది.

మోక్షసాధనముల వివరణము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! మనిషి పాపి ఎలా అవుతాడు? ధర్మంలో ఎలా ప్రవృత్తి కలవాడు అవుతాడు? అతనికి వైరాగ్యం ఎలా కలుగుతుంది? ఏ ఉపాయంచేత మోక్షాన్ని పొందుతాడు?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా! నీకు అన్ని ధర్మాలూ తెలుసును. కాని ధర్మమర్యాదను నిలుపడం కోసం నన్ను అడుగుతున్నావు. మంచిది. నీవు మొదటినుండీ మోక్షం, వైరాగ్యం, పాపం, ధర్మం విషయాలు విను. మనిషి విషయాలను స్పష్టంగా తెలుసుకోవడానికి వాటిలో ఇచ్చాపూర్వకంగా ప్రవృత్తుడవుతాడు. అందువల్ల అతనికి ఇష్టమైన విషయాన్ని పొందడానికి అతడు చాలా కృషి చేస్తాడు. అతడు తనకు ఇష్టమైన రూపాన్ని, గంధాదులను పదేపదే సేవించాలనుకొంటాడు. అందువల్ల అతనికి వాటిపై రాగం కలుగుతుంది. అపై క్రమంగా అతని మీద ద్వేషం, లోభం,

మోహం కూడా అధికారం పొందుతాయి. ఈ రీతిగా లోభం, మోహం, రాగ ద్వేషాలతో గ్రస్తమై అతని బుద్ధి ధర్మంలో ప్రవర్తించదు. అతడు కేవలం కపటంతోనే ధర్మాన్ని ఆచరిస్తాడు. కపటంతోనే ధనం సంపాదించాలని అనుకొంటాడు. ఈ రీతిగా బుద్ధి కపటంగా ప్రవర్తించడం వలన, పాపం చేయడంలోనే అతనికి రుచి కలుగుతుంది. అపై దగ్గరి బంధువు ఎవరైనా అతనిని పాపం చేయకుండా నిరోధిస్తే, అతడు శాస్త్రప్రమాణం చూపి, వారికి యుక్తియుక్తంగా బదులిస్తాడు. రాగమోహాల కారణంగా పాపాన్నే తలపోస్తూ ఉంటాడు, పాపమే మాట్లాడుతాడు, పాపమే చేస్తాడు - ఈ మూడు రకాలా అధర్మాలు అతనిలో పెరుగుతాయి. పాధువులకు అతని దోషాలు కనిపిస్తాయి. కాని అటువంటి ప్రవర్తనయే కలవారు అతనికి మిత్రులు అవుతారు. అతనికి ఈ లోకంలోనే సుఖం లభించదు. ఇక పరలోకసంగతి ఎందుకు?

ఈ రీతిగా మనిషి పాపిగా మారుతున్నాడు. ఇక ధర్మాత్ముని సంగతి విను. ధర్మాత్ముడు ఎప్పుడూ శ్రేయస్కరములైన ధర్మాలనే ఆచరిస్తూ ఉంటాడు. కనుక అతనికి శ్రేయస్సే కలుగుతుంది. కళ్యాణ ప్రదమైన ధర్మం ద్వారా అతడు ఉత్తమగతిని పొందుతాడు. సుఖదుఃఖాలను గుర్తించడంలో నేర్పరి అయితే, తన బుద్ధితో ముందుగానే రాగద్వేషాది దోషాలను ధర్మిస్తాడు, సత్పురుషులను సేవిస్తాడు. పాధువులసేవకు సత్కర్మలను ఆభ్యసించడం వలన అతని బుద్ధి వికసిస్తుంది. అతనికి ధర్మంలోనే ఆనందం వస్తుంది. ధర్మమే అతని జీవితానికి ఆధారంగా మారుతుంది. అతని మనస్సు ధర్మం చేత ప్రాప్తించిన ధనం మీదికి మాత్రమే వెళ్తుంది. అతడు గుణమును గుర్తించినపుడు, దాని మూలాన్ని ఆర్థ్రంగా ఉంచుతాడు. ఈ రకమైన ఆచరణతో మనిషి ధర్మాత్ముడు అవుతాడు. అతనికి దర్మనిష్ఠులైన సుహృదులు దొరుకుతారు. అటువంటి నిజమైన స్నేహితులను, పవిత్రమైన ధర్మాన్ని పొంది అతడు ఈ లోకంలో సుఖంగా ఉంటాడు. అటువంటివాడు శబ్దాది పంచవిషయాల మీద ఆధిపత్యం పొందుతాడు. కాని అతడు ధర్మానికి ఇటువంటి పలం పొందికూడా ఈ ఆనందంతో పొంగిపోడు. దీనితో తృప్తి పడనికారణంగా అతడు వివేకంతో వైరాగ్యమే పెంచుకొంటాడు. జ్ఞాననేత్రం తెరుచుకొన్న కారణంగా అతనికి కామం, రసగంధాలలో సుఖం కనిపించదు. అతని మనసు శబ్ద స్పర్శరూపాలలో కూడా చిక్కుకోదు. అప్పుడతడు సమస్త

వాసనలనుండి ముక్తుడవుతాడు. ధర్మాన్ని విడువడు. లోకాలన్నీ నశ్వరాలని తెలుసుకొని, ధర్మానికి ఫలభూతము అయిన స్వర్గాదులమీది కోరికను కూడా అతడు త్యజించడానికే ప్రయత్నిస్తాడు. తదనంతరం ఉపాయంతో మోక్షంకోసమే ప్రయత్న శీలుడవుతాడు. ఈ రీతిగా మనిషిలో మెల్లమెల్లగా వైరాగ్యప్రవృత్తి కలుగుతుంది. అందువల్ల అతడు పాపాలను విడిచి ధర్మాత్ముడుగా మారుతాడు. అపై మోక్షాన్నికూడా పొందుతాడు. భరతశ్రేష్ఠా! నీవు నన్ను పాపం, దర్మం, వైరాగ్యం, మోక్షం గురించి ప్రశ్నించావు. అందుకని నేను వాటి స్వరూపాలను నీకు వివరించాను. కాబట్టి నీవు అన్నిరకాల పరిస్థితులలోను ధర్మాన్నే ఆచరించు. ఎందుకంటే ధర్మంపైన నిలబడిన వారికి శాశ్వతంగా ఉండే పరమసిద్ధి లభిస్తుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - " పితామహా! మీరు ఉపాయంతో మోక్షాన్ని పొందవచ్చునని చెప్పారు. ఉపాయం లేకుండా కాదు. కనుక నేను ఇప్పుడు మీనుండి శాస్త్రోక్తమైన ఆ ఉపాయాన్ని వివాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "మహాప్రాజ్ఞాదా! నీవు రకరకాల ఉపాయాలతో సర్వదా అన్ని రకాలుగా మేలైన సాధనాలను అన్వేషిస్తూ ఉంటావు. కనుక నీలో సూక్ష్మవస్తువులను పరీక్షించే ఈ గుణం ఉండడం ఉచితమే. చూడు, తూర్పుసముద్రం నైపు వేల్చేదారి పడమటిసముద్రం వైపు వెళ్లలేదు. అలాగే మోక్షానికి కూడా ఒకటే దారి ఉంది. విను. దాని గురించి వివరంగా చెబుతాను. మముక్షువు క్షమతో క్రోధాన్ని, సంకల్పత్యాగంతో కోరికలను, భగవద్భావాది పాత్త్రికగుణసేవనంతో నిద్రను, అప్రమాదంతో భయాన్ని, ఆత్మచింతనతో శ్వాసప్రశ్వాసలను, ధైర్యంతో ఇచ్ఛను, ద్వేషాన్ని, కామాన్ని తొలగించుకోవాలి. భయాన్ని మోహాన్ని, సంశయమనే ఆవరణాన్ని శాస్త్రాభ్యాసంతో దూరం చేసుకోవాలి. లక్ష్యాన్ని విస్మరించడం, చిత్తం ఇతర విషయాలమీదికి వెళ్లడం - ఈ రెండు దోషాలను జ్ఞానాభ్యాసంతో అణిచివేయాలి. నాతపితాది జనిత ఉపద్రవాలను, రోగాలను హితకరమైన చక్కగా ఉడికిన పరిమితమైన ఆహారంతో, లోభమోహాలను సంతోషంతో, విషయాలను తత్త్వదృష్టితో నివారించుకోవాలి. దయతో ధర్మాన్ని పాటించడం ద్వారా అదర్మాన్ని, రాభోయే దాని గురించి ఆలోచించడం మానివేయడం ద్వారా ఆశను, ఆసక్తిని త్యజించడం ద్వారా ధర్మాన్ని జయించాలి. వస్తువుల అనిత్యత్వాన్ని చింతించడం ద్వారా స్నేహాన్ని, యోగాభ్యాసం ద్వారా ఆకలిని, కరుణ ద్వారా అభిమానాన్ని, సంతోషంతో

తృప్తను వదిలివేయాలి. బద్ధకాన్ని నిలబడి, తర్కవిత్కాలను నిశ్చయంద్వారా, బహుభాషణాన్ని మౌనం ద్వారా, భయాన్ని పరాక్రమం ద్వారా వశపరచుకోవాలి. వాక్కు మొదలైన బాహ్య ఇంద్రియాలను మనసులో, మనసును బుద్ధిలో, బుద్ధిని ఆత్మలో, దానిని శుద్ధచైతన్య పరమాత్మలోను నిరోధించాలి. ఈ రీతిగా మనిషి శాంతుడై పవిత్రకర్ముడై ఈ పరమాత్మపదం యొక్క జ్ఞానాన్ని పొందాలి. అందుకోసం అతడు కామక్రోధలోభభయాలు, నిద్ర అనే ఈ ఐదు దోషాలను విడిచి వాక్కును నియమించుకొంటూ యోగాభ్యాసం చేయాలి. ధ్యానం, ఆధ్యయనం, దానం, సత్యం, లజ్జ, నమ్రత, క్షమ, శౌచం, ఆహారశుద్ధి, ఇంద్రియసంయమం - వీటన్నిటి ద్వారా మనిషియొక్క తేజస్సు హెచ్చుతుంది, అతని పాపం నశించిపోతుంది. అతని సంకల్పాలు సిద్ధిస్తూ ఉంటాయి. హృదయంలో విజ్ఞానం ఆవిర్భవిస్తుంది. ఈ రీతిగా అతడు నిష్పాపుడు, తేజస్వీ అయితే, మితాహారం భుజిస్తూ, ఇంద్రియాలను జయించి, కామక్రోధాలను లొంగదీసుకొని, తన శుద్ధస్వరూపాన్ని పరబ్రహ్మపదంలో నిలపడానికి సంకల్పించాలి. అమూఢత, అవాసక్తి, కామక్రోధాలను త్యజించడం, దైన్యం, గర్వం, ఉద్వేగాలకు దూరంగా ఉండడం, నిష్కామభావంతో మనస్సును, శరీరాన్ని, వాక్కును నిగ్రహించుకోవడం - ఇదే మోక్షానికి శుద్ధమైన, నిర్మలమైన మార్గము.

నారద దేవల సంవాదము -

మాండవ్య జవక సంవాదము.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - రాజా! ఈ విషయంలో నారదదేవలుల సంవాదరూపమైన ఈ ప్రాచీనగాథ ప్రసిద్ధంగా ఉంది. బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుడు, వయోవృద్ధుడు అయిన దేవలముని కూర్చుని ఉండగా ఒకరోజున నారదుడు అతనిని ప్రాణుల ఉత్పత్తిని గూర్చి, ప్రళయ విషయాన్ని గూర్చి అడిగాడు. అతడు - "బ్రహ్మజ్ఞుడా! స్థావరజంగమాత్మకమైన ఈ జగత్తు ఎక్కడినుండి పుట్టింది? ప్రళయ కాలంలో ఎవనిలో లీనమవుతుంది?" అని ప్రశ్నించాడు.

దేవలుడు చెప్పాడు - "దేవర్షి! సృష్టిసమయంలో పరమాత్మ వేటి నుండి ప్రాణులందరనూ సృష్టించాడో వాటిని భౌతిక విజ్ఞానవాదులైన పండితులు "పంచభూతాలు" అంటారు. పరమాత్మ ప్రేరేపించగా కాలుడు వీటిద్వారానే ప్రాణులను రచిస్తున్నాడు. వీటికంటే భిన్నంగా ఇక వేరే ఏ తత్వాన్ని ప్రాణులకు ఉపాదానకారణంగా చెప్పినా, అది అబద్ధమే

అనాలి. వారదా! ఈ పంచభూతాలు, ఆరవది అయిన కాలం నిత్యము అచలములు, అవ్యయములు. ఇవితేజోమయమయిన మహత్తత్వానికి స్వాభావిక కళలు. ఏయుక్తితోగాని, ప్రమాణంతోగాని ఈ ఆరింటికంటే అతిరిక్తంగా వేరే ఏ తత్వాన్ని చెప్పలేరు. అందుకని వేరొకమాట చెప్పినా, అది తప్పకుండా మూలం లేనిదే. ఈ ఆరే జగద్రూపంలో ఉన్నాయని నీవు నిశ్చయంగా తెలుసుకో. పంచమహాభూతాలు, కాలుడు, భావాభావాలు అంటే పూర్వజన్మసంస్కారాలు, అజ్ఞానం - ఈ ఎనిమిది తత్వాలు నిత్యమైనవి. ఇవే ప్రాణుల ఉత్పత్తికి, లయానికి కారణాలు. ప్రాణుల శరీరం పృథ్వీవికారరూపం. శ్రోత్రేంద్రియం ఆకాశంనుండి పుట్టింది. నేత్రేంద్రియం సూర్యునినుండి, ప్రాణం వాయువునుండి, రక్తం జలం నుండి పుట్టాయి. కన్ను, ముక్కు, చెవి, చర్మం, నాలుక - ఈ ఐదు జ్ఞానేంద్రియాలే విషయాలను గ్రహించేవి అని విద్వాంసుల మతం. ఈ ఐదింటికి - చూడడం, వాసనచూడడం, వినడం, స్పృశించడం, రసాన్ని గ్రహించడం - ఈ ఐదు గుణాలు. రూపగంధ శబ్ద స్పర్శ రసాలు ఐదు విషయాలు. కాని ఈ ఐదు విషయాలయొక్క జ్ఞానం ఇంద్రియాలకు లేదు. వీటిని క్షేత్రజ్ఞుడే (జీవుడే) తెలుసుకోగలడు. శరీరము, ఇంద్రియాలకంటే చిత్తం శ్రేష్ఠమైనది. చిత్తం కంటే మనస్సు, మనస్సు కంటే బుద్ధి శ్రేష్ఠం. బుద్ధి కంటే కూడా క్షేత్రజ్ఞుడు శ్రేష్ఠుడు. జీవుడు మొదట ఇంద్రియాల ద్వారా వాటి వేర్వేరు విషయాలను ప్రకాశింపచేస్తాడు. ఆపై మనసుతో ఆలోచించి, బుద్ధి ద్వారా నిశ్చయిస్తాడు. ఆధ్యాత్మిక చింతన చేసేవారు పంచేంద్రియాలను, చిత్తాన్ని, మనసును, బుద్ధిని - ఈ ఎనిమిదింటిని జ్ఞానేంద్రియాలు అంటారు.

పాణి పాదములు, పాయువు, ఉపస్థ, నోరు - ఈ ఐదు కర్మేంద్రియాలు. వీటి వివరణ కూడా విను. నోరు మాట్లాడడానికి, భుజించడానికి, పాదం నడవడానికి, హస్తం పనిచేయడానికి, ఉపయోగపడే ఇంద్రియాలు. పాయువు, ఉపస్థ విసర్జనేంద్రియాలు. ఇందులో పాయువు మల విసర్జనకు, ఉపస్థ రతిక్రీడలో వీర్య విసర్జనకు ఉపయోగపడతాయి. ఇవి కాక ఆరవ ఇంద్రియం బలం అంటే ప్రాణం. ఈ రీతిగా నేను నా వాక్కు, ద్వారా నీకు సమస్త ఇంద్రియాలు, వాటి జ్ఞానం, కర్మ, గుణాలు చెప్పాను. తమ తమ పనులలో అలిసిపోయి ఇంద్రియాలు శాంతించినపుడు మనిషి నిద్రపోతాడు. ఇంద్రియాలు నివృత్తమైవాగాని, మనసు నివృత్తం

కాకుండా, విషయసేవనం చేస్తూ ఉన్నట్లయితే దానిని స్వప్నావస్థగా తెలుసుకోవాలి. జాగ్రదవస్థలో ప్రసిద్ధంగా ఉండే సాత్త్విక రాజసతామస భావాలే భోగప్రదమైన కర్మల సహాయంతో స్వప్నంలో అనుభవానికి వస్తాయి.

పంచకర్మేంద్రియాలు, పంచజ్ఞానేంద్రియాలు, ప్రాణం, మనస్సు, చిత్తం, బుద్ధి - ఈ పద్నాలుగు ఇంద్రియాలు, సత్త్వాది మూడు గుణాలు - ఇవి పదిహేడు తత్త్వాలుగా పరిగణింపబడుతున్నాయి. వీటికంటే వేరుగా పద్దెనిమిదవది జీవుడు. శరీరంలో నివసిస్తూ నిత్యుడై ఉంటాడు. జీవునితో వియోగం కలిగినపుడు శరీరము, అందులో ఉండే ఈ తత్త్వాలు కూడా ఉండవు. ఇంటిలో నివసించే వాడు ఒక ఇల్లు పడిపోతే ఇంకొక ఇంటికి, అది పడిపోతే ఇంకొక దానికి వెళ్ళినట్లుగా ఈ జీవుడు కాలుని ప్రేరణతో అవిద్య, కామం, కర్మల ద్వారా ఒక దేహం నుండి ఇంకొక దేహానికి వెళ్తూ ఉంటాడు. అజ్ఞానులు దేహంతో తమకు సంబంధం ఉందనుకొంటారు. అందుకని దేహంతో వియోగం కలిగినపుడు వారికి దుఃఖం కలుగుతుంది. కాని ఆత్మ అసంగమైనది అనే విషయంలో బుద్ధిమంతుల నిశ్చయం స్థిరంగా ఉంటుంది. అందుకని వారికి దీనివలన ఏమీ శోకం కలుగదు. ఈ జీవుడు వాస్తవానికి ఎప్పుడూ ఎవరికీ ఏమీ కాదు. అతడు నిత్యుడు. ఒంటరి. సుఖదుఃఖాలకు కారణం దేహమే. జీవుడు ఎప్పుడూ పుట్టడు, మరణించదు. ఎప్పుడయినా అతనికి తత్త్వజ్ఞానం కలిగితే ఈ శరీర సంబంధాన్ని విడిచి, పరమగతిని పొందుతాడు. దేహం పుణ్యపాపమయం. కర్మలు క్షయం కావడంతోపాటు ఇది కూడా క్షయం పొందుతూ ఉంటుంది. ఈ రీతిగా శరీరం క్షయం అయినపిమ్మట జీవుడు బ్రహ్మాత్వాన్ని పొందుతాడు. పుణ్య సాపాటు క్షయించడానికి ఆత్మజ్ఞానమే సాధనము. అవి క్షయించి జీవునికి బ్రహ్మభావం ప్రాప్తించినపుడే విద్వాంసులు అతనికి పరమగతి కలిగిందని అంగీకరిస్తారు.

యుద్ధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! మేము చాలా క్రూరులము, పాపులము. అయ్యో! మేము కేవలం ధనం కోసమే మా పోదరులను, తండ్రులను, పౌత్రులను, సజాతీయులను, సుహృదులను, పుత్రులను చంపుకొన్నాము. మా ఈ అర్థతత్త్వం ఎలా పోతుంది?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “రాజా! ఒకసారి మాండవ్యుడు జనకుని ఇదే ప్రశ్న అడిగాడు. అప్పుడు విదేహరాజు చెప్పిన ఆ పురాతన కథనే నేను నీకు చెబుతాను. జనకమహారాజు

- ‘నాది అంటూ ఏ వస్తువూలేదు. అందుకే నేను ఆనందంగా జీవితం గడుపుతున్నాను. మిథిలానగరానికి నిప్పు అంటుకొన్నా కూడా నాది ఏమీ కాలిపోదు. బుద్ధిమంతుడైనవానికి గొప్ప సమ్మద్ధిసంపన్నమయిన విషయం కూడా దుఃఖరూపమే అనిపిస్తుంది. కాని అజ్ఞానులకు తుచ్ఛవిషయాలు కూడా మోహం కలిగిస్తాయి. ఈ లోకంలోని కామ జనితమైన సుఖం, పరలోకంలోని దివ్యసుఖం - ఈ రెండూ కూడా తృష్ణాక్షయం వలన కలిగే సుఖానికి పదహారవంతు కూడా సాటిరావు. కాల క్రమంలో దూడవయసు పెరగడంతో సాటు దాని కొమ్ములు కూడా పెరుగుతూన్నట్లుగా, ధనంతోపాటు తృష్ణకూడా వృద్ధిచెందుతుంది. కొద్దిసాటి వస్తువైవా తనది అనుకొంటే సోయినతరువాత అదే దుఃఖానికి కారణం అవుతుంది. కనుక కోరికలను పెరగనివ్వకూడదు. కోరికలమీద ఆసక్తి దుఃఖరూపమైనదే. ఏ రకంగా ధనం లభించినా దానిని ధర్మకార్యానికే వినియోగించాలి.

భోగసామగ్రిని కూడబెట్ట కూడదు. పండితుడు ఇతర ప్రాణులందరినీ తనవలెనే చూస్తాడు. అందుకే అతడు కృతకృత్యుడు, శుద్ధచిత్తుడు అయి అన్ని వస్తువులను త్యజిస్తాడు. అతడు సత్యాసత్యములు, హర్షశోకములు, ప్రీయాప్రియములు, భయాభయములు, మొదలైన ద్వంద్వాలనన్నింటినీ విడిచి అత్యంత శాంతుడు, నిర్వికారుడు అవుతాడు. మలినాంతఃకరణులకు తృష్ణాత్మాగం చాలా కష్టం. మనిషి ముసలివాడైనా కూడా అది సడలిపోదు. అతనికి జీవితాంతం ఉండే రోగం వంటిది. కాబట్టి దానిని త్యజించడంలోనే సుఖం ఉంది.”

రాజు చెప్పిన ఈ మాటలు విని మాండవ్యముని చాలా సంతోషించాడు. అతడు చెప్పిన దానిని కొనియాడుతూ అతడు మోక్షమార్గతత్పరుడయ్యాడు.

సంవ్యాసియొక్క స్వభావము, ఆచరణము, ధర్మములు.

యుద్ధిష్ఠిర మహారాజు - “తాతగారూ! ప్రకృతికంటే పరుడైన పరబ్రహ్మ, అవ్యయుడు, పరందాముడు అయిన వానిని ఎటువంటి స్వభావము, ఆచరణ, విద్య కలవాడు, ఎటువంటి కర్మతత్పరుడు పొందగలుగుతాడు?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “మోక్షధర్మతత్పరుడు, మితాహారి, జితేంద్రియుడు ప్రకృతికంటే అతీతమైన అవ్యయపదాన్ని పొందుతాడు. ముని తన ఇంటినుండి బయటపడి, ఆపై లాభనష్టాల యందు సమభావం

కలిగిఉండాలి. ఆభీష్ట పదార్థం లభిస్తున్నప్పుడు దానిని ఉపేక్షిస్తూ ఉండాలి. కన్ను, వాక్కు, మనసుతో ఏ వస్తువును దూషించకూడదు. అంటే మనసుతో, మాటలతో, చేతలతో ఎవరి పట్ల దుర్భావాన్ని ప్రకటించకూడదు. ప్రత్యక్షంగాగాని, పరోక్షంగాగాని ఏ వ్యక్తి యొక్క దోషాలు చెప్పకూడదు. ఏ ప్రాణికి కష్టం కలిగించకూడదు. సూర్యునిలా ఎల్లప్పుడూ సంచరిస్తూ ఉండాలి. ఎప్పుడూ ఎవరితోనూ వైరం పెట్టుకోకూడదు. నిందను సహించాలి. ఎవరిపైనా అహంకరించకూడదు. ఎవరైవా కోపించినా ప్రేమగా మాట్లాడాలి. తిట్టినా కొట్టినా అతనికి మేలు కలిగే మాటలే చెప్పాలి. గ్రామంలో నివసిస్తూ లోకులతో అనుకూల ప్రతికూల వ్యవహారాలు సాగించకూడదు. భిక్షావృత్తిని విడిచి ముందుగానే పిలిచిన వారింటికి పోరాదు. మూర్ఖులు, దుమ్ముదూళి పోసి ఇబ్బంది పెట్టివా శాంతంగా ఉండాలి. నోటివెంట పరుషవాక్కు రాకూడదు. ఎల్లప్పుడూ మృదువుగా మసలుకోవాలి, ఎవరిపట్లా కారిన్యం పనికిరాదు. నిశ్చింతగా ఉండాలి. ఎక్కువ బడాయి కబుర్లు చెప్పకూడదు. వంటిళ్లనుండి పాగలు రావడం ఆగిపోయినపుడు, రోకళ్లు పక్కన పెట్టేసినపుడు, పోయ్యిలో నిప్పు చల్లారిపోయినపుడు, అందరి భోజనాలూ ఆయి వడ్డించడం కూడా ముగిసినపుడు యతి భిక్ష అడగాలి. అతడు తన జీవయాత్ర గడుపుకోవడానికే ప్రయత్నించాలి. కడుపునిండా భోజనం దొరికితే దానిని కూడా పట్టించుకోకూడదు. దొరకకపోతే దుఃఖించకూడదు. దొరికితే సంతోషంగా భావించకూడదు. తుచ్చమైన ఈ లోకీక లాభాలగురించి ఆశించకూడదు. విశేష సత్కారాలు జరిగేచోట భిక్ష స్వీకరించకూడదు. అదే కాకుండా గౌరవవశాత్తు ఇంకా ఇతరలాభాలు ఏమైనా కలిగితే వాటినుండి తప్పించుకోవాలి. భిక్షగా లభించిన అన్నంలోని గుణదోషాలను ఎంచి, దానిని పాగడడం గాని, నిందించడం గాని చేయకూడదు. పడుకోవడానికి, కూర్చోవడానికి కూడా ఎప్పుడూ ఏకాంతాన్నే ఆదరించాలి. ఎవరూలేని కుటీరంలోనో, చెట్టుకిందనో, అడవిలోనో, గుహలోనో అజ్ఞాతంగా ఉంటూ ఆత్మాను సందానంలోనే నిమగ్నం కావాలి. అనుకూలంలోను, ప్రతికూలంలోను అచలము అవ్యయము, సమస్వరూపము అయిన బ్రహ్మభావముతోనే ఉండాలి. తన కర్మలకు పుణ్యపాపరూపమైన కర్మఫలాలను భావించకూడదు. సర్వదా తృప్తిగా, సంపూర్ణంగా సంతృప్తి కలిగిఉండాలి. ముఖాన్ని, ఇంద్రియాలను ప్రసన్నంగా ఉంచుకోవాలి. భయాన్ని దగ్గరకు

రానివ్వకూడదు. ప్రణవాది జపతత్పరుడు కావాలి. వైరాగ్యాన్ని ఆశ్రయించి మౌనంగా ఉండాలి. దేహేంద్రియాది భౌతిక పదార్థాలలో అవాత్మదృష్టిని అభ్యసించాలి. జీవుల జనన మరణాలను గురించి విచారణ చేస్తూ ఉండాలి. ఏ వస్తువునూ కోరకూడదు. అందరిపట్ల సమానభావం ఉండాలి. అన్నం మొదలైన పక్వాహారంతోను, కందమూలాది అపక్వాహారంతోను గడుపుకోవాలి. ఆత్మలాభం కోసం ప్రశాంతచిత్తుడుగా, మితాహారిగా జితేంద్రియుడుగా ఉండాలి. తాపసుడు వాక్కు, మనస్సు, క్రోధం, హింస, ఉదరం, ఉపస్థ - వీటియొక్క వేగాన్ని అదుపులో ఉంచుకోవాలి. నిందాస్తుతులు రెంటియందు సమానభావంతో ఉదాసీనంగా ఉండాలి. సంన్యాసాశ్రమంలో ఈ రకమైన ఆచరణమే అత్యంత పవిత్రంగా ఎంచబడింది.

సంన్యాసి ఉదారచిత్తుడు, అన్నిరకాలుగా జితేంద్రియుడు, అన్నివైపులనుండి అసంగుడు, సౌమ్యుడు, అనికేతుడు, సమాహితచిత్తుడు అయి ఉండాలి. పూర్వాశ్రమంలో పరిచితమైన ప్రదేశాలలో ఉండకూడదు. గృహస్థులతో, వానప్రస్థులతో సంసర్గం పెట్టుకోకూడదు. తన అభిరుచిని ప్రకటించకుండా లభించిన వస్తువునే పాందాలనుకోవాలి. ఆభీష్టవస్తువు దొరికితే ఆనందించకూడదు. జ్ఞానులకు ఈ సంన్యాసాశ్రమం మోక్షస్వరూపం, కాని అజ్ఞానులకు శ్రమరూపమే. హారీతముని విద్వాంసులకు ఈ ధర్మం మోక్షవిమానమే అన్నాడు. అందరికీ అభయదానం ఇస్తూ ఇంటినుండి బయటపడిన వానికి తేజోమయలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. అతడు అజరుడు, అమరుడు అవుతాడు.

బ్రాహ్మస్థితి వివరణము - వృత్రాసుర కథ.

యుధిష్ఠిర మహారాజు - "తాతగారు! అందరూ నన్ను గొప్ప అదృష్టవంతుడనుకొంటారు. కాని వా దృష్టిలో మాత్రం నాకంటే మించిన దుఃఖార్తుడు ఇంకొకడు ఉండడు. నిజానికి శరీరదారణమే గొప్ప దుఃఖం. దుఃఖాన్ని పోగొట్టే ఈ సంన్యాసాన్ని మేము ఎప్పుడు స్వీకరిస్తామో తెలియదు. ఈ రాజకిరీటాన్ని విడిచి మేము అడవికి ఎప్పుడు వెళ్తామో ఏమో?" అన్నాడు.

భీష్ముడు అంటున్నాడు - "రాజా! అనంతం అనేది ఒక వస్తువు కాదు, అందరియొక్క ఒక హద్దు మాత్రమే. రాకపోకలు కూడా ప్రసిద్ధమైనవే ఈ లోకంలో స్థిరమైనదేదీ లేదు. నీవు అనుకొంటున్నది కూడా సరికాదు. ఎందుకంటే ఐశ్వర్యం మీద ఆసక్తి ఉంటేనే దోషం. మీరు ధర్మాత్ములు కాబట్టి సమయం వచ్చినపుడు (శమాదుల) అభ్యాసం ద్వారా మోక్షం

పొందుతారు. జీవులు పుణ్యస్థానాల కారణంగానే సుఖదుఃఖాలమీద అధికారం పొందలేరు. ఆ సుఖదుఃఖాల వలన పుట్టిన తమోగుణం ద్వారా ఆవరించబడుతారు. కాని జ్ఞానం ద్వారా అజ్ఞానజనితమైన అంధకారం నశించినపుడు, అతనికి పరబ్రహ్మ సాక్షాత్కారం అవుతుంది. రాజా! ఈ విషయం గురించి ఒక ప్రాచీనకథ ఉంది. అందులో వృతాసురుడు ఐశ్వర్యభ్రష్టుడై ఎలా నడుచుకొన్నాడో చెప్పబడింది. అది నీవు శ్రద్ధగా విను.

దేవతలు వృతాసురుని ఓడించారు. అతని రాజ్యాన్ని హరించారు. ఎవరూ అతనికి సహాయపడలేదు. అయినా రాగద్వేషచూష్యమైన ఈ బుద్ధిని మాత్రమే ఆశ్రయించి అతడు తన శత్రువుల మధ్యలో నిశ్చింతగా ఉండసాగాడు. ఐశ్వర్యహీనమైన ఈ స్థితిలో శుక్రాచార్యుడు అతనిని - దానవరాజా! నిన్ను దేవతలు ఓడించారు. అయినా నీ మనసులో ఎలాంటి వ్యథ ఉన్నట్లు కనపడడం లేదు. దీనికి కారణమేమిటి?" అని అడిగాడు.

వృతాసురుడు - "బ్రహ్మజ్ఞుడా! సత్యతపస్సుల ప్రభావంతో జీవుల జననమరణాలరహస్యాన్ని చక్కగా తెలుసుకొన్నాను. అందులో నాకు ఏమాత్రం సందేహంలేదు. అందువలన ఇప్పుడు ఆ విషయాలలో వాకు హర్షశోకాలు లేవు. జీవులు కాలాధీనులై తమ పాపాలకారణంగా బలవంతంగా నరకంలో పడుతున్నారు. కొంతమంది పుణ్యప్రభావం వలన దివ్యలోకాలకు వెళ్లి ఆనందం పొందుతున్నారు. ఈ రీతిగా తమ పుణ్యపాపాలఫలాన్ని కొద్దిగా అనుభవించి మిగిలిన కర్మలను అనుభవించడానికి మాటిమాటికి ఈ లోకంలో పుడుతున్నారు. మరణిస్తున్నారు. కోరికల బంధాలలో చిక్కుకొన్న అనేక జీవులు నరకంలో పడి ఆపై వివశులై వేలకొద్దీ పశుపక్ష్యాదుల యోనులలో జన్మిస్తున్నారు. ఈ రీతిగా జీవులందరూ జననమరణ చక్రంలో పడడం నేను చూశాను. కర్మను బట్టియే ఫలం ఉంటుందని శాస్త్ర సిద్ధాంతం కూడా. ఇలా ప్రపంచం అంతా కాలస్వరూపుని నియామనుసారంగా నడుస్తోంది." అన్నాడు.

అతడు ఇలాంటి మాటలు చెప్పడం చూసి శుక్రాచార్యుడు - "తమ్ముడా! నీవు చాలా బుద్ధిమంతుడవు. అయినా అసురభావాన్ని పోగొట్టే ఇలాంటి వ్యర్థమైన మాటలు ఎందుకు చెపుతున్నావు?" అని ప్రశ్నించాడు.

వృతాసురుడు - "బ్రాహ్మణోత్తమా! విజయం మీదిలోభంతో మొదట నేను గొప్ప తపస్సు చేశానని మీకు

బుద్ధిమంతులైన ఇతరమహానుభావులకు కూడా తెలిసినదే. అప్పుడు వా తేజస్సుతో ముల్లోకాలలోనూ నేను అందరినీ మించిపోయాను. ఇతరులనుండి అనేక భోగసామగ్రిలను నేను అపహరించాను. నేను నిర్భయంగా ఎప్పుడూ ఆకాశంలో సంచరించేవాడిని. లోకంలోని ఏప్రాణీకూడా నన్ను జయించలేకపోయేది. తపఃప్రభావంగా నేను పొందిన ఈ ఐశ్వర్యం నా కర్మల వలననే నశించిపోయింది కూడా. కాని నేను ధైర్యంగా ఉంటూ దాని కోసం చింతించడం లేదు. దేవరాజా ఇంద్రునితో నేను యుద్ధం చేస్తున్నప్పుడు అతని సహాయం కోసం వచ్చిన భగవంతుడైన హరిని నేను దర్శించాను. ఆ ప్రభువు నారాయణుడు, వైకుంఠుడు, పురుషుడు, అనంతుడు, శుక్లుడు, విష్ణువు, సనాతనుడు, ముంజకేశుడు, హరిశ్మశ్రుడు, సర్వభూతపితామహుడు. దేవా! తప్పకుండా ఇంకా నా తపస్సులో కొద్దిభాగం మిగిలే ఉంటుంది. ఎందుకంటే కర్మఫలం విషయమై నేను మిమ్మల్ని అడగాలనుకొంటున్నాను. దయచేసి ఇది చెప్పండి. ఏ ఉత్తమఫలాన్ని పొంది జీవుడు అజరుడు, అమరుడు అవుతాడు? ఏ కర్మ లేదా జ్ఞానం ద్వారా ఆ ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది?" అని అడిగాడు.

శుక్రాచార్యుడు, వృతాసురుడు ఇలా మాట్లాడుకొంటూ ఉండగానే అతని సంశయాలను తీర్చడానికి మహామునులు సనత్కుమారులు అక్కడికి వచ్చారు. శుక్రాచార్యుడు, దానవరాజు వృతాసురుని పూజించారు. వారు ఒక విలువైన ఆసనం మీద కూర్చున్నారు. వారు విశ్రాంతిగా కూర్చున్న తరువాత శుక్రాచార్యుడు - "దేవా! ఈ దానవరాజుకు విష్ణుభగవానుని ఉత్తమమాహాత్మ్యాన్ని దయచేసి తెలుపండి." అని ప్రార్థించాడు. అది విని సనత్కుమారులు - "దైత్యోత్తమా! విష్ణుభగవానుని ఉత్తమ మాహాత్మ్యం వినండి. దూడండి. ఈ జగత్తంతా అతనిలోనే ఇమిడి ఉంది. అతడే ఈ ప్రాణులందరినీ సృష్టిస్తున్నాడు. ప్రళయకాలం వచ్చినపుడు వారిని అతడే సంహరిస్తున్నాడు. కల్పాంతరం ఆరంభమయినపుడు అతడే వారిని తిరిగి సృష్టిస్తున్నాడు. ప్రాణులన్నీ అతనిలోనే లీనమవుతున్నాయి. అతనినుండే పుడుతున్నాయి. ఏ శాస్త్రజ్ఞానం ద్వారాగాని, తపస్సు లేదా యజ్ఞం ద్వారాగాని అతనిని పొందలేరు. ఇంద్రియనిగ్రహం వలననే అతనిని పొందగలరు. భాహ్యోభ్యంతరకర్మలలో ప్రవృత్తుడై బుద్ధితో (నిష్కామభావం ద్వారా) మనసును పరిశుద్ధం చేసుకొన్నవాడు అనంత సుఖాలను పొందుతాడు.

వందలజన్మలలో కర్మలద్వారా జీవుడు శుద్ధిపొందుతాడు. కాని ఎవడైనా జీవుడు మహాప్రయత్నం చేసి ఒకజన్మలోనే శుద్ధుడవుతాడు. నారాయణుడు భగవానుడు. ఆద్యంతరహితుడు అతడే ఈ సమస్త చరాచరప్రాణులను సృష్టించేవాడు. విశ్వాన్ని సంహరించేవాడు. అందరికీ నియామకుడు. శుద్ధచిద్రూపుడు. అతడే సమస్త ప్రాణులలో క్షరఅక్షర రూపుడై కూడా ఉంటున్నాడు. భూమి అతనికి పాదాలు, స్వర్గలోకం శిరస్సు, దిక్కులు భుజాలు, ఆకాశం చెవి, సూర్యుడు నేత్రం, చంద్రుడు మనసు. మహత్తత్వం బుద్ధి. జలం రసనేంద్రియము. గ్రహాలన్నీ అతని భ్రుకుటిలో ఉన్నాయి. నక్షత్రసమూహం నేత్రకాంతితో ప్రకటమవుతోంది. సత్యరజస్తమోగుణాలు మూడు నారాయణుని స్వరూపాలే. అన్ని ఆశ్రమాలకు జపాది కర్మలకు ఫలం కూడా అతడే. అవ్యయరూపుడైన ఆ పరమాత్మయే కర్మత్యాగరూపమైన సన్యాసానికి ఫలం. వేదమంత్రాలు అతనికి రోమాలు. ప్రణవం అతని వాక్కు. అనేక వర్ణాలు, ఆశ్రమాలు అతనికి ఆశ్రయం. అతడు బహుముఖుడు. హృదయంలోని ఆశ్రితధర్మం, ఆత్మధర్మనరూపమైన పరమధర్మం, తపస్సు, సదసత్వరూపము అతడే. అతడే శ్రుతి, శాస్త్రం, యజ్ఞపాత్ర, పదహారుమంది ఋత్విజులు, ప్రజాపతి, విష్ణువు, అశ్వినీకుమారులు, ఇంద్రుడు, మిత్రుడు, వరుణుడు, యముడు, కుబేరుడు కూడా అతడే. మనిషికి జ్ఞానదృష్టి తెరుచుకొన్నప్పుడే అతని సాక్షాత్కారం కలుగుతుంది. జగదుత్పత్తి మొదలు ప్రళయపర్యంతం ఒక కల్పం అవుతుంది. అలాంటి అనేక కల్పాలవరకు జీవుడు స్థావరజంగమ యోనులలో వస్తాపోతూ ఉంటాడు. ఒక యోజనం వెడల్పు, ఐదువందల యోజనాల పొడవు, ఒక కోసెడు లోతుగల వేల చెరువులలోని నీటిని, తల వెంట్రుక కొనద్వారా రోజుకు ఒక నీటి బొట్టు చొప్పున తీస్తే, అవి అన్ని ఎండిపోవడానికి ఎంతకాలం పడుతుందో ప్రజల ఉత్పత్తి ప్రళయరూపమైన ఒక కల్పానికి అంతసమయం పడుతుంది. అజ్ఞానం కారణంగా జీవుడు తన కర్మలను అనుసరించి వేర్వేరు గతులను పొందుతున్నాడు. ప్రతినిత్యం ఈ రీతిగా శుద్ధచిత్తంతో బ్రహ్మను సందానం చేస్తూ ఉంటే శుద్ధచిన్మాత్రభావరూపమైన పరమగతిని పొందగలుగుతాడు. దాని ద్వారా సనాతన బ్రహ్మము, అత్యంత దుప్రస్థాప్యము అయిన ఆ అవ్యయపదాన్ని పొందుతాడు. దైత్యరాజా! ఈ రీతిగా నేను నారాయణుని ప్రభావం నీకు వివరించాను." అని ముగించాడు.

వృత్రాసురుడు - "దేవా! నాకు మీ మాటలు భాగా తెలిశాయి. ఇక నాకు ఏ విధమైన విషాదమూ లేదు. మీ మాటలు విని నేను పాపరహితుడను, శోకరహితుడను అయ్యాను. మహార్షీ! అనంతుడు, మహాతేజస్వి అయిన విష్ణువుయొక్క ప్రబలచక్రమే నడుస్తోంది. ఈ సనాతన స్థానం నుండే సమస్త సృష్టి ప్రవర్తిల్లుతోంది. అతడే పరమాత్మ పురుషోత్తముడు. అతనిలోనే ఈ జగత్తు యావత్తు నిలిచి ఉంది." అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - తాతగారూ! సనత్కుమారుడు వృత్రాసురుని ఎదుట నిరూపించిన ఆ విష్ణుభగవానుడే ఈ శ్రీకృష్ణచంద్రుడుకదా!" అన్నాడు.

భీష్ముడు చెప్పుతున్నాడు - "మూలస్థితుడైన దేవాదిచేవుడు తన స్వరూపంలో ఉంటూనే తన శక్తితో అనేక రకాల పదార్థాలను సృష్టిస్తాడు. ఈ శ్రీకృష్ణుడు అతని అష్టమాంశతో పుట్టాడని గ్రహించు. కాని అతడు తన అష్టమాంశంతోనే ముల్లోకాలను రచించగలడు. అవ్యయుడైన ఆ భగవంతుడు మహాశక్తిమంతుడు, సర్వేశ్వరుడు. కల్పాంతంలో అతడు జలంలో శయనిస్తాడు. సవాతనుడు. అనంతుడు అయిన పరమాత్మ తన సత్తాస్ఫూరితోనే సమస్త కార్యకారణాలను పూర్తిచేస్తాడు. సర్వదా ఏకరసుడై కూడా ఈ శ్రీకృష్ణ చంద్రునిరూపంలో లోకంలో సంచరిస్తూ ఉంటాడు. కాని ఈ స్వరూపంలో కూడా అతడు ఉపాధికి కట్టుపడి ఉండదు. స్వస్థుడై ఉండి అనేకరకాలైన ఈ సంపూర్ణ జగత్తును రచిస్తూ ఉంటాడు.

ఇంద్రుడు వృత్రాసురుని వధించుట.

యుధిష్ఠిరమహారాజు - "తాతగారూ! అతులితతేజస్వి అయిన వృత్రాసురుని దర్శనిష్ఠ ధన్యమైనది. అతని సాటిలేని విజ్ఞానం, విష్ణుభక్తి కూడా కొనియాడదగినవి. ఇటువంటి ప్రభావం కల వృత్రాసురుని ఇంద్రుడు ఎలా చంపాడు? ఆ ఇద్దరిమధ్య యుద్ధం ఎలా జరిగింది? ఈ కథ వినాలని వా మనసు ఉవ్విళ్ళూరుతోంది. దయచేసి అది వివరంగా చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా! పూర్వకాలంలో ఇంద్రుడు రథం ఎక్కి దేవతలను వెంటపెట్టుకొని వృత్రాసురునితో యుద్ధానికి బయలుదేరాడు. తన ఎదుట పర్వతం వంటి మహాకాయుడైన వృత్రాసురుడు నిలిచిఉండడం అతడు దూశాడు. అతడు ఐదువందల యోజనాల ఎత్తు, మూడు వందల యోజనాల లావు కలిగిఉన్నాడు. ముల్లోకాలకు

దుర్జయుడైన వృతాసురుని ఆ మహాఆకృతిని చూసి దేవతలు భయపడ్డారు. చాలా గాభరాపడిపోయారు. అది చూసి ఇంద్రునికి కూడా కాళ్లు కదలలేదు. చివరికి యుద్ధం ఆరంభమయింది. రెండు వైపులనుండి భీషణమైన యుద్ధవాద్యాల హోరు మొదలయింది. దేవేంద్రునికి, వృతాసురునికి మధ్య చాలా ఘోరమైన పోరు జరిగింది. భూమండలమంతా దేవాసురుల సైన్యంతోను, కత్తులు, పట్టిసాలు, త్రిశూలాలు, శక్తులు, తోమరాలు, ముద్గరాలు, రకరకాల రాళ్లు, ధనుస్సులు, రకరకాల దివ్యాస్త్రశస్త్రాలతోను, అగ్నిజ్వాలలతోను నిండిపోయింది. ఆ అద్భుతయుద్ధాన్ని చూడడానికి బ్రహ్మాది దేవతలు, ఋషులు, సిద్ధులు, గంధర్వులు, విమానాలు ఎక్కి అక్కడకు వచ్చారు.

ధర్మాత్ముడైన వృతాసురుడు ఆకాశంలో నిలబడి ఇంద్రునిపై రాళ్లు కురిపించసాగాడు. దానితో దేవతలకు కోపం వచ్చి, అన్ని వైపులనుండి వారు భాణాలు కురిపించి ఆ రాళ్లవానను నిలువరించారు. కాని మహాబలవంతుడైన వృతాసురుడు గొప్ప మాయావి కూడా. అతడు మాయాయుద్ధం చేసి ఇంద్రుని అయోమయంలో పడవేశాడు. దానితో ఇంద్రుడు మూర్ఛపోయాడు. అప్పుడు వసిష్ఠుడు రథంతరసామం ద్వారా అతనికి తెలివి కలిగించాడు. వసిష్ఠుడు - "దేవరాజా! నీవు దేవతలందరితో శ్రేష్ఠుడవు. ధైర్యులను, అనురులను సంహరించేవాడవు. త్రిలోకబలసంపన్నుడవు. మరి ఈ రీతిగా ఎందుకు విషాదంలో మునిగిపోయావు? చూడు. నీ ఎదుట ఈ బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు, చంద్రసూర్యులు, మహర్షిగణం అంతా నిలిచి ఉన్నారు. కాబట్టి నీవు జాగరూకుడవై శత్రువును సంహరించు." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - మహాత్ముడైన వసిష్ఠుడు ఈ రీతిగా ఇంద్రుని హెచ్చరించగా అతనికి శరీరంలో గొప్ప బలం వచ్చింది. అతడు బుద్ధినుపయోగించి మహాయోగసంపన్నుడై వృతాసురుని యొక్క మాయనంతటినీ నశింపచేశాడు. అప్పుడు బృహస్పతి, ఇతరమహర్షులు వృతాసురుని పరాక్రమం చూసి మహాదేవుని వద్దకు వెళ్లి అతనిని నాశనం చేయమని ప్రార్థించారు. అందుపై జగత్పతి అయిన శంకరభగవానుని తేజస్సు భీషణజ్వరమై వృతాసురుని శరీరంలో ప్రవేశించింది. విశ్వరక్షకుడైన విష్ణుభగవానుడు ఇంద్రుని వజ్రంలో చేరాడు. ఆపై మహామతి అయిన బృహస్పతి, పరమతేజస్వి అయిన వసిష్ఠుడు, ఇంకా ఇతర మహర్షులందరూ ఇంద్రుని వద్దకు వెళ్లి, ఏకాగ్రచిత్తులై - "దేవరాజా! వృతాసురుని వధించు" అన్నారు. మహాదేవుడు - "దేవేశ్వరా! ఈ

వృతాసురుడు బలం పొందడానికే అరవైవేల ఏళ్లు తపస్సు చేశాడు. అప్పుడు అతనికి బ్రహ్మ వరం ఇచ్చాడు. అతడు ఇతనికి యోగులకు ఉండే శక్తి, అద్భుతమైన మాయావితనం, మహాపరాక్రమం, విచిత్రమైన తేజస్సు ఇచ్చాడు. ఇదిగో, తీసుకో. నా తేజస్సు నీ శరీరంలోకి ప్రవేశిస్తోంది. ఇప్పుడు ఇతడు (జ్వరం కారణంగా) మిక్కిలి వ్యగ్రంగా ఉన్నాడు. ఇటువంటి దశలోనే నీవు వజ్రంతో ఇతనిని చంపు." అన్నాడు. ఇంద్రుడు - "దేవా! మీ దయవలన మీ ఎదుటనే నేను దుర్జయుడైన ఈ ధైర్యుని చంపుతాను." అన్నాడు.

రాజా! వృతాసురుని శరీరంలో జ్వరం ప్రవేశించగానే దేవతలు, ఋషులు గట్టిగా హర్షద్వావాలు చేశారు. ఇటు తీవ్రజ్వరంతో తపిస్తున్న మహాధైర్యుడు వృతాసురుడు కూడా ఆవులింతలు తీస్తూ మిక్కిలి అమానుషంగా గర్జించాడు. ఆవులిస్తున్నప్పుడే ఇంద్రుడు అతనిపై వజ్రాయుధం ప్రయోగించాడు. కాలాగ్ని వంటి పరమకాంతి గల వజ్రం అతనిని వెంటనే నేలకూల్చింది. అంతే దేవతలందరూ అన్నివైపులనుండి హర్షద్వావాలు చేయసాగారు. ఈ రీతిగా వృతాసురుడు చనిపోవడం చూసి పరమయశస్వి అయిన ఇంద్రుడు విష్ణుతేజంతో నిండిఉన్న వజ్రాన్ని తీసికొని స్వర్గంలో ప్రవేశించాడు.

కురుశ్రేష్ఠా! అప్పుడే వృతాసురుని మృతదేహం నుండి మహాభయంకరమైన బ్రహ్మహత్య వెలువడింది. అది ఇంద్రునికోసం వెదుకసాగింది. ఇంద్రుడు స్వర్గంవైపు వెళ్తున్నాడు. బ్రహ్మహత్య అతనిని పట్టుకొని అతని శరీరంలో ప్రవేశించింది. బ్రహ్మహత్యకు భయపడి ఇంద్రుడు గాభరాతో పద్మనాళంలో దూరాడు. చాలా సంవత్సరాలు అక్కడే దాగుకొన్నాడు. ఇంద్రుడు దానిని తొలగించుకోవాలని చాలా ప్రయత్నించాడు. కాని దానిని అతడు తన శరీరంనుడి వేరు చేయలేక పోయాడు. అప్పుడు అతడు పితామహుడైన బ్రహ్మవద్దకు వెళ్లాడు. శిరసు వంచి ప్రణమిల్లాడు. బ్రహ్మ తన మదురవాక్కుతో బ్రహ్మహత్యను శాంతింపచేశాడు. దానిని - "కల్యాణీ! ఇతడు దేవరాజా. నీవు ఇతనిని విడిచిపెట్టు. నీవు నాకు ఈ ప్రియం చెయ్యి. నేను నీకు ఏమి చేయగలనో చెప్పు. నీకు ఏమికావాలి?" అని అడిగాడు.

బ్రహ్మహత్య - "మీరు త్రిలోకకర్తలు. ముల్లోకాలలో గౌరవం పొందుతున్నవారు. మీరు ప్రసన్నులయితే నా కోరికలన్నీ తీరినట్లే అనుకొంటున్నాను. ముల్లోకాలను రక్షించడానికి మీరే ధర్మమర్యాదను విధించారు. బ్రాహ్మణుని వధించిన వానికి

బ్రహ్మహత్య అంటుతుందనే నియమం మీరు ఏర్పరచినదే. కాని ఇప్పుడు మీరు ఇలా కోరుకొంటే నేను ఇంద్రుని విడిచివేస్తున్నాను. మీరు నాకు ఇంకొక స్థానం చెప్పండి." అన్నది.

బ్రహ్మదేవుడు బ్రహ్మహత్యతో - "మంచిది. నీకు నేను స్థానం నిర్ణయిస్తాను." అని అతడు ఉపాయంతో ఇంద్రుని నుండి బ్రహ్మహత్యను తొలగించాడు. అప్పుడు అతడు స్మరించగానే అక్కడకు అగ్నిదేవుడు వచ్చి అతనిని - "దేవా! నాకు ఏమి ఆజ్ఞ?" అని అడిగాడు. బ్రహ్మదేవుడు - "నేను ఇంద్రుని పాప విముక్తుని చేయడానికి ఈ బ్రహ్మహత్యను పలువిభాగాలుగా చేస్తున్నాను. అందులో నాలుగవ భాగం నీవు గ్రహించు." అన్నాడు. అగ్ని - "ప్రభూ! మంచిది. మీ ఆజ్ఞ నాకు శిరోధార్యం. కాని నాకు ఈ పాపనివృత్తి ఎలా కలుగుతుంది? ఈ మాత్రం నేను తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు. బ్రహ్మదేవుడు - "అగ్నీ! ఎవరైనా ఎక్కడైనా తెలియక ప్రజ్వలితాగ్నిని విత్తులు, ఓషధులు, రసాలతో పూజించకపోతే, వెంటనే నీ బ్రహ్మహత్య వారిలో ప్రవేశిస్తుంది." అని చెప్పాడు. బ్రహ్మదేవుడు ఈ మాట చెప్పగానే అగ్ని అందుకు అంగీకరించాడు. బ్రహ్మహత్యలోని నాలుగవ భాగం అగ్నిలో ప్రవేశించింది.

అనంతరం పితామహుడు వృక్షాలను, తృణాలను, ఓషధులను పిలిచి వాటితో కూడా అలాగే చెప్పాడు. అందుపై అవి - "త్రిలోకనాథా! మీ ఆజ్ఞపై ఈ బ్రహ్మహత్యలోని చతుర్థాంశాన్ని గ్రహిస్తాము. కాని మాకు దీనినుండి విముక్తి కలిగే ఉపాయం కూడా ఆలోచించండి." అని అడిగాయి. బ్రహ్మదేవుడు - "పుణ్యతిథులలో వృక్షాలు నరికేవారి వెంట ఇది తగులు కొంటుంది." అని సెలవిచ్చాడు. అప్పుడు వృక్షాదులు అతని మాటకు అంగీకరించాయి. అతనిని విద్యుక్తంగా పూజించి తమ తమ స్థానాలకు వెళ్లిపోయాయి.

తరువాత బ్రహ్మ అప్పరసలు పిలిచి, వారితో మృదువుగా "సుందరీమణులారా! ఈ బ్రహ్మహత్య ఇంద్రుని వద్దకు వచ్చింది. నేను చెప్పినట్లుగా అందులోని చతుర్థాంశాన్ని మీరు గ్రహించండి." అన్నాడు. అప్పరసలు "దేవేశ్వరా! మీ ఆజ్ఞతో మేము దీనిని గ్రహించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాము. కాని మేము దీనినుండి విముక్తి పొందే సమయం గూర్చి కూడా దయచేసి ఆలోచించండి." అని వేడుకొన్నారు. బ్రహ్మదేవుడు - "మీరు నిశ్చింతగా ఉండండి. రజస్వల అయినస్త్రీతో సంగమించిన వాని వద్దకు ఇది వెళ్లిపోతుంది." అని చెప్పాడు. బ్రహ్మదేవుని

ఆజ్ఞను శిరసావహించి అప్పరసలు తమస్థానాలకు వెళ్లి విహరించసాగారు.

ఆ తరువాత లోక విధాత అయిన బ్రహ్మ జలాన్ని స్మరించాడు. వెంటనే జలదేవత ప్రత్యక్షమయింది. బ్రహ్మకు నమస్కరించి - "ప్రభూ! మేము వచ్చాము. చెప్పండి. ఏమి ఆజ్ఞ?" అని అడిగింది. బ్రహ్మ - చూడు. ఈ బ్రహ్మహత్య వృత్తుని శరీరంనుడి వెలువడి ఇంద్రుని వద్దకు వచ్చింది. నా ఆజ్ఞతో దానిలోని నాలుగవ భాగాన్ని నీవు గ్రహించు." అన్నాడు. జలం - "లోకేశ్వరా! మీరు చెప్పినది మాకు అంగీకారమే. కాని మేము దీని నుండి నిస్తరించే సమయం కూడా నిశ్చయించండి." అని అడిగింది. బ్రహ్మదేవుడు - "బుద్ధితక్కువై ఏమనిషి నీటిలో ఉమ్మి వేస్తాడో, మలమూత్రాలు విడుస్తాడో అతని వద్దకే మిమ్మల్ని విడిచి ఈ బ్రహ్మహత్య వెళుతుంది. అతనిలోనే ఉంటుంది." అని ఊరడించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! ఈ రీతిగా బ్రహ్మహత్య ఇంద్రుని విడిచి బ్రహ్మచెప్పిన వేర్వేరు స్థానాలకు వెళ్లిపోయింది. ఆనంతరం బ్రహ్మదేవుని ఆజ్ఞతో ఇంద్రుడు అశ్వమేధయాగం చేశాడు. మహారాజా! ఈ రీతిగా దేవరాజు శక్రుడు తన సూక్ష్మబుద్ధిని ఉపయోగించి ఉపాయంతో వృత్రాసురుని వదిలించాడు. పుణ్యతిథులలో బ్రాహ్మణసభలో ఈ దివ్యకథను చెప్పినవారికి ఏరకమైన సాపమూ అంటదు. ఈ రీతిగా నేను వృత్రాసుర ప్రసంగంతో ఇంద్రుని యొక్క ఈ అద్భుతచరిత్రను వినిపించాను. ఇప్పుడిక ఏమి వినాలనుకొంటున్నావు?

దక్షయజ్ఞ విధ్వంసము.

జనమేజయుడు - "వైశంపాయనమహర్షీ! వైవస్వత మన్వంతరంలో ప్రచేతసుని పుత్రుడు దక్షప్రజాపతి యొక్క అశ్వమేధయజ్ఞం ఎలా నాశనమయింది? పార్వతీదేవి దుఃఖించిందని తెలుసుకొన్న శంకరభగవానుడు ధక్షుని మీధ కోపించాడని విన్నాను. తరువాత అతనిని ప్రసన్నం చేసుకొని ధక్షుడు ఏ విధంగా తన యజ్ఞాన్ని పూర్తి చేశాడు? నాకు ఈ కథ వినాలని ఉంది. మీరు దయచేసి వివరంగా చెప్పండి." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "రాజా! పూర్వం జరిగిన సంగతి. హిమాలయాల ధగ్గర, ఋషులు, సిద్ధులు నివసించే గంగాద్వారంలో ధక్షప్రజాపతి తన యజ్ఞాన్ని ఆరంభించాడు. రకరకాల వృక్షాలు, లతలు ఆ స్థానానికి శోభను ఇనుమడింప చేస్తున్నాయి. ధర్మాత్ములలో శ్రేష్ఠుడైన ధక్షుడు ఋషిమండలి

పరివేష్టించి ఉండగా అక్కడ కూర్చున్నాడు. అప్పుడు భూమిపైన, అంతరిక్షంలో, స్వర్గలోకంలో ఉండే మనుష్యులు, దేవతలు మొదలైన వారు చేతులు జోడించి అతని సమక్షంలో ఉపస్థితులై ఉన్నారు. దానవులు, పిశాచులు, సర్పాలు, రాక్షసులు, హాహా, హూ హూ, తుంబురుడు, విశ్వావసువు, విశ్వసేనుడు మొదలైన గంధర్వులు, అప్పరసలందరూ, ఆదిత్యులు, వసువులు, రుద్రులు, సాధులు, మరుద్గణంతో పాటు ఇంద్రాది దేవతలు యజ్ఞంలో భాగాలు స్వీకరించడానికి విచ్చేశారు. సోమపులు, ఆజ్యపులు మొదలైన పితరులు, ఋషులు, బ్రహ్మదేవుడు కూడా వేంచేశారు. వీరేకాక జరాయుజములు, అండజములు, స్వేదజములు, ఉద్భిజములు - అనే నాలుగు రకాల జీవులు అక్కడకు ఆహ్వానించబడ్డారు. దేవతలు తమ భార్యలతో కూడి విమానాలు ఎక్కి వచ్చే సమయంలో అగ్నిలాగ వెలుగొందసాగారు.

దధీచిమహాముని కూడా అక్కడ ఉన్నాడు. దేవతలు, దానవులు మొదలైన వారందరూ అక్కడ భాగానే పోగుపడ్డారు కాని శంకరభగవానుడు అక్కడ కనపడకపోవడం అతడు చూశాడు. అతనికి పిలుపు లేదని అనిపించింది. ఇలా అనుకోన్న అతనికి కోపం వచ్చింది. అతడు - "సజ్జనులారా! శంకరభగవానుని పూజ జరుగక పోతే అది యజ్ఞమూ కాదు, ధర్మమూ కాదు. (అందుకే ఈ యజ్ఞం కూడా యజ్ఞం కాదని అనవలసివస్తోంది) ఇక్కడ భయంకరమైన వినాశం జరుగబోతోంది. కాని అజ్ఞానంతో ఎవరూ గమనించడం లేదు." అన్నాడు. ఇలా అని మహాయోగి దధీచి ధ్యానించి దర్శించాడు. అతనికి మహాదేవుడు, వరదాయిని పార్వతీదేవి కనిపించారు. నారివద్దనే దేవర్షి నారదుడుకూడా కనిపించాడు. అందువల్ల అతనికి చాలా సంతోషం కలిగింది.

అనంతరం దధీచి - "వీరంతా ఏకాభిప్రాయంతో ఉన్నారు. అందువల్లనే వీరు మహాదేవుని పిలువలేదు." అనుకొన్నాడు. ఈ విషయం దృష్టికి రాగానే అతడు యజ్ఞశాలనుండి వేరే వెళ్లిపోయాడు. చూరంగా వెళ్లి - "పూజ్యుని పూజించకుండా అపూజ్యుని పూజిస్తే అతనికి నరహత్యతో సమానమైన పాపం తగులుతుంది. నేను ఇంత వరకు ఎప్పుడూ అబద్ధం చెప్పలేదు. ఇక ముందు కూడా చెప్పను. ఇంతమంది దేవతలు, ఋషుల మధ్యలో నేను నిజం చెబుతున్నాను. శంకరభగవానుడు జగత్సృష్టికర్త. సమస్త జీవరక్షకుడు. సర్వేశ్వరుడు. అందరూ చూస్తూ ఉండండి. ఆయన ఈ యజ్ఞంలో అగ్రభోక్తగా విచ్చేస్తారు. అందరి సలహామేరకే అతనిని పిలవలేదని నాకు

తెలుసును. కాని నా ఉద్దేశ్యంలో శంకరభగవానుని మించిన దేవతలు ఎవరూ లేరు. ఇది నిజమైతే దక్షుని యొక్క ఈ పెద్ద యజ్ఞం విధ్వంసమగుగాక" అన్నాడు.

దక్షుడు - మహర్షీ! చూడండి. శాస్త్రోక్తంగా మంత్రపూతమైన ఈ హవిస్సు బంగారు పాత్రలో ఉన్నది. దీనిని నేను విష్ణుభగవానునికి అర్పిస్తాను. అతనికి ఎవరూ సాటిలేరు. అతడే ప్రభువు (సమర్థుడు), విభుడు (న్యూపకుడు), ఆహవనీయుడు (యజ్ఞభాగం సమర్పించడానికి యోగ్యుడు)" అన్నాడు.

(ఇంకొకవైపు కైలాసంలో) పార్వతీదేవి చాలా ఖిన్నురాలై శంకరునితో - "ఆహా! నా పతిదేవుడు యజ్ఞంలో సగభాగంగాని, మూడవభాగం కాని తప్పకుండా పొందే మహిమకల ఏ ధానం, ఏవ్రతం, ఏ తపస్సు నేను చేయను?" అంటున్నది.

క్షోభపడుతూ ఈ రీతిగా మాట్లాడుతున్న భార్య మాట విని శంకరభగవానుడు ప్రసన్నుడై - "దేవీ! అన్ని యజ్ఞాలకూ ఈశ్వరుడిని. నా గురించి ఎటువంటి మాటలు అనాలి? - అనేది నీవు ఎరుగవు. ఏకాగ్రచిత్తుడు కానివానికి, అసాధువుకు నా స్వరూపం గూర్చిన జ్ఞానం ఉండదు. ఈ సమయంలో ఇంద్రాది దేవతలతో పాటు ముల్లోకాలు కూడా మోహంలో పడ్డాయి. యజ్ఞంలో ప్రస్తోతలు నన్నే స్తుతిస్తారు. సామగానం చేసే బ్రాహ్మణులు రథంతరసామరూపంలో నా మహిమనే గానం చేస్తున్నారు. వేదవేత్తలు నన్నే యజిస్తారు. ఋత్విజులు యజ్ఞభాగాలు నాకే ఇస్తారు. దేవేశ్వరి! ఇదంతా నేను నన్ను ప్రశంసించుకోవడం కోసం చెప్పడం లేదు. చూడు. నీ దుఃఖానికి కారణమైన ఆ యజ్ఞాన్ని నాశనం చేయడానికి ఒక వీరుని పుట్టిస్తున్నాను." అన్నాడు.

ప్రాణాధికురాలైన ఉమాదేవితో ఇలా అని మహేశ్వరుడు తన ముఖం నుండి ఒక భయంకరభూతాన్ని ప్రకటించాడు. దానిని చూస్తేనే రోమాలు నిక్కపాడుచుకొంటాయి. అతడు ఆ భూతానికి దక్షయజ్ఞం నాశనం చేయమని ఆదేశం ఇచ్చాడు. సింహాసనానపరాక్రముడైన ఆ పురుషుడు పార్వతీదేవి కోపం శాంతింప చేయడానికి క్రీడావిలాసంగా ప్రజాపతియొక్క యజ్ఞాన్ని ధ్వంసం చేశాడు. ఆ సమయంలో భనాని యొక్క క్రోధం వలన పుట్టిన భయంకరాకృతి కల్గిన మహాకాళి కూడా సేవకులతో కలిసి అతనికి సహాయ పడింది.

ఆ పురుషుని పేరు వీరభద్రుడు. అతని శౌర్యం, బలం, రూపం శంకరునితో సమానమైనవే. మూర్తీభవించిన క్రోధస్వరూపమే. అతని బలపరాక్రమాలకు, వీర్యానికి ఏ

హద్దులూ లేవు. యజ్ఞవిధ్వంసానికి అతనికి ఆజ్ఞ లభించగానే, ముందుగా అతడు శంకరభగవానునికి నమస్కరించాడు. అనంతరం తన శరీరంలోని రోమరోమం నుండి “రౌమ్య” నామకమైన గణాన్ని సృష్టించాడు. నారు రుద్రుని వలె భయంకరులు, శక్తిశాలులు, పరాక్రమవంతులు. మహాకాయులైన ఆ వీరగణం వందలు వేలు సంఖ్యలో ఎన్నో గుంపులుగా వీర్పడి మహాపరాక్రమంతో యజ్ఞ విధ్వంసానికి విరుచుకుపడ్డారు. అప్పుడు వారి కిలకిలారావాలతో ఆకాశం ప్రతిధ్వనించసాగింది. వారియొక్క మహాకోలాహలాన్ని విని దేవతలకు వణకు పుట్టింది. పర్వతాలు బద్దలయ్యాయి. భూమి కదలసాగింది. సముద్రాలలో తుఫాను చెలరేగింది. ఇంతేకాదు. సూర్య, గ్రహ, నక్షత్ర, తారకలు, చంద్రుడు కూడా కాంతి మాసిపోయారు. నాలుగువైపులా చీకటి కమ్మేసింది. దేవతలు, మనుష్యులు అందరూ డాగుకొన్నారు. ఎవరూ కనిపించడం లేదు.

దక్షుడు చేసిన అవమానంతో కుపితులైన భూతాలు అన్నిటి కంటే ముందుగా యజ్ఞశాలకు నిప్పు అంటించాయి. కొంతమంది పోరాడ సాగారు. కొంతమంది యూపస్తంభాన్ని పెరికివేశారు. చాలా మంది యజ్ఞసామగ్రిని ధ్వంసం చేసి నలిసివేయసాగారు. కొంతమంది పరుగులు పెట్టించారు. కొంతమంది పాత్రలు విరిచేశారు. కొంతకొంతమంది ఆభరణాలను తెంపి విసిరివేశారు. సామానంతా చిందరవందర అయింది. ఆ యజ్ఞభూమిలో అక్కడక్కడా దివ్యమైన అన్నసానాలు, భక్ష భోజ్యాలు రాకులుగా పోసి పర్వతాలలా కనిపిస్తున్నాయి. సాలు నడులవలె ప్రవహిస్తున్నాయి. నెయ్యి, పాయసం ఆ నదులలోని బురధయా అన్నట్లు ఉంది. పటికబెల్లం, పంచధారలు ఇసుకవలె విరజిమ్ముకొని ఉన్నాయి. ఇవేకాక ఇంకా, తినడానికి త్రాగడానికి యోగ్యములైన పదార్థాలు తెచ్చి ఉంచారు. వాటినన్నింటినీ కాలాగ్ని సమానులైన భయంకర రుద్రగణం రకరకాలుగా తమ నోళ్లతో తింటూ, తాగుతూ, దోచేస్తూ, విసిరివేస్తూ ఉన్నారు. దేవతలను భయపెడుతూ, ఉద్విగ్నలను చేస్తూ రకరకాలుగా ఆడుకొంటున్నారు.

భయంకరుడైన వీరభద్రుడు ఈ రీతిగా ఆ యజ్ఞాన్ని అన్నివైపులనుండి నాశనం చేశాడు. అనంతరం అందరినీ భయపెట్టేలా భయంకరంగా గర్జించాడు. అప్పుడు బ్రహ్మధి దేవతలు, దక్షప్రజాపతి చేతులు జోడించి మీరెవరని అడిగారు. వీరభద్రుడు - మేము శివపార్వతులము కాము. నా పేరు వీరభద్రుడు, రుద్రుని కోపం నుండి పుట్టినవాడను. ఈమె

భద్రకాళి. ఉమాదేవి కోపం నుండి ఈమె అవతరించింది. దేవాధిదేవుడైన శంకరుని ఆజ్ఞపై మేమిద్దరం ఈ యజ్ఞాన్ని నాశనం చేయడానికి ఇక్కడకు వచ్చాము. విప్రోత్తమా! మీరు ఉమానాథుడైన శివుని శరణు వేడండి. ఎందుకంటే ఇతరుల వరదానం కంటే ఆయన క్రోధమే మంచిది.” అన్నాడు.

వీరభద్రుని మాటలు విని ధర్మాత్ములలో శ్రేష్ఠుడైన దక్షుడు శివభగవానుని ఉద్దేశించి ప్రణమిల్లి అతనిని ఈ విధంగా స్తుతించాడు - “సర్వజగన్నియామకుడు, సాలకుడు, మహాత్ముడు, నిత్యుడు, అవికారుడు, సవాతనుడు అయిన మహాదేవుని ఇప్పుడు నేను శరణు కోరుతున్నాను.”

దక్షుడు ఇలా అనగానే వేలసూర్యుల తేజస్సుతో వెలుగొందే దేవదేవేశ్వరుడు మహాదేవుడు వెంటనే అగ్నికుండం నుండి ప్రత్యక్షమై నవ్వుతూ - “బ్రహ్మజ్ఞాడా! చెప్పు. నేను నీకేమి ప్రియం చేయగలను?” అని అడిగాడు. అప్పుడు దేవగురువు బృహస్పతి వేదంలోని మఖాధ్యాయం చదివి భగవంతుని స్తుతించాడు. అనంతరం దక్షుడు కన్నీరు కారుస్తూ సందిగ్ధంతో భయపడుతున్నట్లుగా - “దేనా! మీరు ప్రసన్నులయితే, నన్ను మీ ప్రియభక్తునిగా, దయకు పాత్రునిగా ఎంచి వరము ఈయదలచుకొంటే, నేను ఎన్నో రోజులుగా పరిశ్రమించి కూర్చుకొన్న యజ్ఞసామగ్రి, మీ గణాలు తిని త్రాగి సర్వనాశనం చేసినవి వ్యర్థం కాకూడడు. నాటిద్వారా ఈ యజ్ఞం పూర్తి కానాలి - దయచేసి ఇలా అనుగ్రహించండి.” అని వేడుకొన్నాడు.

శంకరుడు ‘తథాస్తు’ అని, దక్షుని ప్రార్థనను అంగీకరించాడు.

దక్షప్రజాపతి శివుని స్తుతించుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “తదనంతరం దక్షప్రజాపతి శంకరభగవానుని ఎదుట మోకరిల్లి అతనిని అనేక నామాలతో స్తుతించాడు.

యుదిష్ఠిరుడు - “తాతా! దక్షుడు భగవానుని స్తుతించిన ఆ నామాలను వినాలని ఉంది. దయచేసి చెప్పండి” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - యుదిష్ఠిరా! అద్భుతపరాక్రమం చూపే దేవాధిదేవుడైన శివుని ప్రసిద్ధ, అప్రసిద్ధ నామాలన్నీ నేను నీకు చెపుతున్నాను. విను.

(దక్షుడు అంటున్నాడు) - దేవదేవేశ్వరా! నీకు నమస్కారము. నీవు దేవతలకు శత్రువులైన దానవుల పైన్యాన్ని సంహరించావు. దేవతలకు రాజయిన ఇంద్రుని శక్తిని కూడా

స్తంభింపచేశావు. దేవదానవులందరూ మిమ్మల్ని పూజించారు. సహస్రనేత్రాలతో వెలుగొందుతున్న కారణంగా మీరు సహస్రాక్షులు. మీ ఇంద్రియాలు అందరికంటే విలక్షణమైనవి. అనగా పరోక్ష విషయాలను కూడా గ్రహించగలవు. అందుకని మిమ్మల్ని 'విరూపాక్షుడు' అంటున్నారు. మూడు కన్నులు దరించడం చేత 'త్ర్యక్షుడు' అంటారు. యక్షరాజు కుబేరునికి కూడా మీరు ఇష్టులే. మీరు సర్వతఃపాణి పాడులు. అన్నివైపుల కన్నులు, నోళ్లు, చెవులు శిరసులు కలవారు. ఈ ప్రపంచంలోని అన్నిటియందు మీరు వ్యాపించిఉన్నారు. శంకుకర్ణుడు, మహాకర్ణుడు, కుంభకర్ణుడు, అర్ణవాలయుడు, గజేంద్రకర్ణుడు, గోకర్ణుడు, పాణికర్ణుడు - ఈ ఏడుగురు పార్షదులు మీ స్వరూపులే. ఈ అన్ని రూపాలలో ఉన్న మీకు నమస్సులు. మీకు వందల ఉదరాలు, వందల ఆవరాలు, వందల జిహ్వాలు ఉండడం వలన మీరు శతోదర, శతావర్త, శతజిహ్వా నామాలతో ప్రసిద్ధులు. మీకు ప్రణామము. గాయత్రీజపం చేసేవారు మీ మహిమనే గానం చేస్తారు. సూర్యోపాసకులు సూర్యుని రూపంలో మిమ్మే ఆరాధిస్తారు. మునులు మిమ్మల్ని బ్రహ్మగా, యాజ్ఞికులు ఇంద్రునిగా భావిస్తారు. జ్ఞానులైన మహాత్ములు మిమ్మల్ని లోకాతీతులని, ఆకాశం వలె వ్యాపకులని భావిస్తారు. సముద్రంలా, ఆకాశంలా మహత్వరూపాన్ని దరించే మహేశ్వరా! గోశాలలో గోవులు నివసించినట్లుగా, మీ యొక్క అష్టమూర్తులలోను (పంచభూతాలు, సూర్యచంద్ర యజమానులు) దేవతలందరూ నివసిస్తున్నారు. నేను మీ శరీరంలో చంద్రుడు, అగ్ని, వరుణుడు, సూర్యుడు, విష్ణువు, బ్రహ్మ, బృహస్పతులను చూస్తున్నాను. మీరే కారణం, కార్యం, ప్రయత్నం, కరణం. సదసత్తులు మీ వలననే పుట్టి, మీలోనే లయించిపోతాయి. అన్నిటికీ ఉద్భవకారణమైనందున భవుడని, సంహారకారణమైనందున శర్వుడని అంటారు. "రు" అంటూ పాపాన్ని తొలగిస్తారు కనుక రుద్రులు. వరధాత కనుక వరదులు. పశువులకు (జీవులకు) పాలకులు కనుక 'పశుపతి' అంటారు. అంధకాసురుని సంహరించారు కనుక "అంధకఘాతీ" అంటారు. మీకు నమస్కారము. మూడు జటలు , మూడు మస్తకములు ధరించిఉన్నారు. త్రిశూలపాణులు. మీరు త్ర్యంబకులు అంటే త్రినేత్ర ధారులు, త్రిపుర వినాశకులు. మీకు ప్రణామము. క్రోధంతో ప్రంచడరూపం ధరించడం వలన చండులు. కుండలో జలం ఉన్నట్లుగా మీ ఉదరంలో జగమంతా ఉంది. కనుక 'కుండులు'. మీరు

బ్రహ్మాండస్వరూపులు. బ్రహ్మాండాన్ని ధరించే వారు. దండధారులు. సమకర్ణులు. అనగా అందరినీ సమానంగా వినేవారు. దండాన్ని ధరించి, తలలు బోడులుగా ఉండే సంన్యాసులు కూడా మీ స్వరూపమే. మీకు ప్రణామము. పెద్ద పెద్ద గడ్డాలు, నిక్కపాడుచుకొన్న వెంట్రుకలు గల మీకు ప్రణామము. మీరే విశుద్ధ బ్రహ్మ. ఈ జగద్రూపంలో విస్తరించి ఉన్నది మీరే. రజోగుణం మీది అయినపుడు విలోహితుడు, తమోగుణాన్ని ఆశ్రయించినపుడు 'ధూముడు' అని అంటారు. కంతంలో నీలవర్ణం ఉండడం వలన "నీలగ్రీవుడు" అంటున్నారు. మేము మీకు నమస్కరిస్తున్నాము. మీతో సమానులు వేరెవరూ లేరు. మీరు అనేక రూపాలు ధరిస్తారు. పరమకల్యాణమైన శివస్వరూపులు మీరు. మీరే సూర్యమండలం, అందులో వెలుగొందే సూర్యుడు. మీ ధ్వజం మీది పతాకం మీద సూత్యవిహ్నం ఉంటుంది. మీకు నమస్కారం. ప్రమథగణాధీశ్వరుడవైన శివుడా! మీకు నమస్కారం. మీ భుజాలు వృషభమూపురాలవలె సమున్నతములు. మీరు ఎల్లప్పుడూ పినాకపాణులై ఉంటారు. శత్రువులను దమింప చేస్తూ ఉంటారు. దండస్వరూపులు. కిరాతవేషం తాల్చినపుడు మీరు భూర్జపత్రాలు, వల్కులవస్త్రాలు ధరించారు. హిరణ్యాన్ని (బంగారాన్ని) ఉత్పత్తి చేస్తున్న కారణంగా మిమ్మల్ని 'హిరణ్యగర్భుడు' అంటారు. బంగారు కవచాన్ని, కిరీటాన్ని దరించడం వలన మీరు హిరణ్యకవచులు, హిరణ్యచూడులు పేరుతో ప్రసిద్ధి చెందారు. హిరణ్యానికి మీరు అధిపతులు. మీకు సాదరప్రణామములు. స్తుతించబడిన వాడు, స్తుతించబడుతున్నవాడు, స్తుతిసాత్రుడు, అందరూ మీ స్వరూపులే. మీరు సర్వులు, సర్వభక్షులు, మీరు సర్వభూతాంతరాత్ములు మీకు సాదరప్రణామములు. మీరే హోతలు, మంత్రము. మీ ధ్వజపతాకాలు తెలుపు. మీకు నమస్కారము. ఈ విశ్వం అంతా మీ నాభినుండి పుడుతోంది. మీరు సంసారచక్రానికి నాభిస్థానం. (కేంద్రం), ఆవరణలకే ఆవరణము. మీకు మా ప్రణామము. మీ నాసిక సన్నగా ఉంటుంది. కనుక మిమ్మల్ని "కుశనాసులు" అంటారు. అవయవాలు కృశించి ఉండడం వలన కృశాంగుడని, శరీరం దుర్బలంగా ఉండడం వలన కృశుడని అంటారు. మీరు ఆనందమూర్తులు. అతి ప్రసన్నంగా ఉంటారు. కిలాకిలారావులు. మీకు నమస్కారము. ప్రాణులందరిలోపల శయనించి ఉండే అంతర్యామి మీరు. ప్రళయకాలంలో యోగనిద్రను ఆశ్రయించి నిదురిస్తారు. సృష్ట్యారంభ కాలము

నందు కల్పాంతనిద్రనుండి మేల్కొంటారు. మీరు బ్రహ్మరూపంలో అంతటా ఉన్నారు. కాలస్వరూపులై సదా పరుగిడుతూ ఉంటారు. తలలు బోడులైన సంన్యాసులు, జటాధారులైన తపస్వులు కూడా మీ స్వరూపులే. మీకు ప్రణామము. మీరు ఎల్లనేళలా తాండవ నృత్యం చేస్తూ ఉంటారు. మీరు నోటితో శృంగాదివాద్యాలు వాయింపడంలో నిపుణులు. తామరపూవులను స్వీకరించడానికి ఉత్సుకులై ఉంటారు. గీతవాద్యగోష్ఠిలో నిమగ్నులై ఉంటారు. మీకు నమస్కారం. మీరు అన్ని అవస్థలలోను జ్యేష్ఠులు, గుణాలలో అందరికంటే శ్రేష్ఠులు. బలగర్వితుడైన ఇంద్రుని మదం అణచినవారు మీరే. మీరు కాలుని కూడా నియంత్రించగలరు. సర్వశక్తి మంతులు. మహాప్రళయ, అవాంతరప్రళయాలు మీ స్వరూపమే. మీకు నా ప్రణామం. నాథా! మీ అట్టహాసం దుందుభివలె భయంకరం. మీరు భీషణ వ్రతాలను చేపట్టగలరు. పది భుజాలతో శోభిల్లే ఉగ్రమూర్తులైన మీకు నమస్కారం. మీరు కసాల సాణులు. చితాభస్మం అంటే మీకు చాలా ప్రీతి. భీమదేవా! మీరు భయంకరులైనా నిర్భయులు. శమాది ఉత్తమ వ్రతాలను పాటించేవారు. మీకు మా ప్రణామము. మీకు వీణ అంటే ప్రിയం. వృష (వృష్టికర్త), వృష్య (ధర్మవృద్ధి చేయువాడు) గోవృష (నంది), వృష (ధర్మం) మొదలైన పేర్లతో ప్రసిద్ధి కెక్కినవారు. కటంకట (నిత్యగతి శీలుడు), దండ (శాసనుడు), పచపచ (ప్రాణులన్నిటినీ పక్వమొనరించువాడు) కూడా మీ నామములే. మీకు నమస్కారం. మీరు అందరికంటే శ్రేష్ఠులు, వరస్వరూపులు, వరధాతలు, ఉత్తమమాల్యగంధవస్త్ర ధారులు, భక్తుల ఇచ్ఛానుసారంగా, అంతకంటే ఎక్కువగా కూడా వరదానం ఇస్తారు. మీకు ప్రణామం.

మహాదేవుడు రాగి, విరాగి రెండు రూపాలు ధరించినవాడు. ధ్యానపరాయణుడు, రుద్రాక్షమాలాధారి, కారణరూపంగా అంతటా నిండిఉండి. కార్యరూపంతో వేర్వేరుగా కనిపించేవాడు. ఈ విశ్వానికి అంతటికీ ఎండను నీడను ఇచ్చేవాడు. ఇటువంటి రుద్రునికి ప్రణామము. అఘోర, ఘోర, ఘోరాతిఘోర రూపాలు ధరించేవాడు, శివస్వరూపుడు, శాంత, అత్యంత శాంత స్వరూపాలలో దర్శనమిచ్చేవాడు, ఆ శివునికి ప్రణామము. ఏకపాదుడు, అనేక నేత్రుడు, ఏక శిరస్సుడు అయిన మీకు ప్రణామము. భక్తులు సమర్పించే చిన్న కానుకలను కూడా తీసుకోవడానికి ఉత్సుకుడై, దానికి బదులుగా అతనికి అపారధనసంపత్తిని పంచిఇచ్చే రుచి కలిగిన రుద్రభగవానునికి

నమస్కారము. విశ్వనిర్మాణకార్మికుడు, గౌరవర్ణుడు, సదా శాంతరూపుడు, శత్రుభయంకరమైన ఘంటానాదం చేసేవాడు, ఘంటానాద, అనాహత ధ్వని రూపంలో తాను శ్రవణగోచరుడయ్యే వాడు, - ఆ మహేశ్వరునికి నమస్కారము. అతని యొక్క ఒక్క ఘంటానాదమే వేలమంది మనుష్యులు ఒకేసారి వాయించిన ఘంటానాదాలతో సమానంగా ఉంటుంది. ఘంటల పంక్తులు ప్రేయమైనవాడు. అతని ప్రాణమే ఘంటానాదం వలె ధ్వనిస్తూ ఉంటుంది. గంధరూపుడు, కోలాహలరూపుడు, అయిన శివభగవానునికి నమస్కారము. హుంకారంతోనే క్రోధాన్ని, ఆంతరికమైన శాంతిని ప్రకటించేవాడు. పరబ్రహ్మ చింతన తత్పరుడు, శాంతి, బ్రహ్మచింతనలను ప్రేయముగా తలచేవాడు. పర్వతాలపైన, వృక్షాలకింద నివసించేవాడు, ఎల్లప్పుడూ శాంతంగా ఉండమని ఆదేశించేవాడు, ఆ మహాదేవునికి ప్రణామము. విశ్వాన్ని తరించేవాడు, తరింపచేసేవాడు, యజ్ఞము, యజమానుడు, హుతము (హవనము), ప్రహుతము (అగ్ని)ల యొక్క రూపమైనవాడు. ఆ శంకరునికి నమస్కారము. యజ్ఞనిర్వాహకుడు, దమనశీలుడు, తపస్వి, తపింపచేసేవాడు, నదులు, నదీతీరాలు, నదీపతి సముద్రుడు అన్నీ అతని రూపమే అయినవాడు - ఆ శివ భగవానునికి నమస్కారము. అన్నదాత, అన్నపతి, అన్నబోక్త రూపమైన మహేశ్వరునికి ప్రణామము. సహస్రశీర్షుడు, సహస్రచరణుడు, సహస్ర శూలుడు, సహస్ర నేత్రుడు, బాలసూర్యుని వలె దేదీప్యమానుడు, భాలక రూపధరుడు, అయిన శంకరునికి ప్రణామము. బాలురైన నీ అనుచరులను రక్షించేవాడవు. బాలురతో క్రీడించేవాడవు, వృద్ధులను, లుబ్ధులను, క్షుబ్ధులను మరింత క్షోభపెట్టేవాడవు అయిన నీకు ప్రణామము. మీ కేశములు గంగా తరంగ చిహ్నితములై ముంజగడ్డివలె ఉంటాయి. మీరు బ్రాహ్మణుల యొక్క షట్కర్మలతో - అధ్యయన, అధ్యాపన, యజన, యాజన, దాన ప్రతిగ్రహములతో సంతుష్టి చెందుతారు. స్వయంగా మీరు (అధ్యయన, యజన, దానములనే) మూడు కర్మలను ఆచరిస్తారు. మీకు నా నమస్కారము. మీరు వర్ణాశ్రమాలలోని వేర్వేరు కర్మలను శాస్త్రోక్తంగా విభజించినవారు. స్తుతి యోగ్యులు. ఘోషస్వరూపులు, కలకలధ్వని కలవారు. మీకు పదివేల నమస్కారములు. మీ కన్నులు తెల్లగా, పచ్చగా, నల్లగా, ఎఱ్ఱగా ఉంటాయి. మీరు ప్రాణవాయువును జీవింపజేస్తారు. దండరూపంతో ప్రజలను నియమిస్తారు.

బ్రహ్మాండభాండమును బ్రద్దలు చేస్తారు. కృశశరీరధారులు. మీకు నమస్కారము. ధర్మార్థకామమోక్షాలను ఇచ్చే విషయంలో మీకీర్తి గాథలు వర్ణనీయములు. మీరు సాంఖ్యస్వరూపులు, సాంఖ్య యోగులలో ప్రధానులు, సాంఖ్య శాస్త్ర ప్రవర్తకులు. మీకు ప్రణామము. మీరు రథికులై, విరథులై కూడా తిరుగుతారు. జలం, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం - ఈ నాలుగు మార్గాల లోను కూడా మీ రథం నడుస్తుంది. మీరు కృష్ణమృగ చర్మాన్ని ఉత్తరీయంగా ధరిస్తారు. సర్పాలను యజ్ఞోపవీతంగా ధరిస్తారు. మీకు ప్రణామము.

ఈశావా! మీ శరీరం వజ్రం వలె కఠినము. హరికేశా! మీకు నమస్కారము. వ్యక్తావ్యక్త స్వరూపుడవైన పరమేశ్వరా! మీరు త్రినేత్రధారులు, అంబికాపతులు. మీకు నమస్కారము. మీరు కామ స్వరూపమైన కోరికలను తీర్చేవారు. కామదేవుని నాశనం చేసినవారు. తృప్త - అతృప్తులను గూర్చి ఆలోచించేవారు, సర్వస్వరూపులు, సమస్తము ఇచ్చువారు, సమస్తమును సంహరించువారు. సంధ్యాకాలంలా ఎఱ్ఱని వర్ణంతో శోభిల్లేవారు. మీకు ప్రణామము. మహామేఘసముదాయంలా నల్లగా ఉండే మహాకాలుడా! మీకు నమస్కారం. మీ స్థూలవిగ్రహం జీర్ణజటలతో, వల్కులాలతో, మృగచర్మధారణతో అలరారుతూ ఉంటుంది. దేదీప్యమానులైన సూర్యునిలా అగ్నిలా జ్యోతిర్మయమైన జటలతో మీరు శోభిల్లుతూ ఉంటారు. వల్కులాలు, మృగచర్మం మాత్రమే మీకు వస్త్రాలు. మీరు సహస్రసూర్యులవలె ప్రకాశమానులు. సదా తపోనిష్ఠులు. మీకు ప్రణామము. మీరు జగత్తును మాయలో పడవేస్తారు. అనేక గంగా తరంగాలను ధరించినవారు. మీ శిరసుమీది వెంట్రుకలు సర్వదా గంగాజలంతో తడుస్తూ ఉంటాయి. మీరు చంద్రావర్తులు (చంద్రుని క్షయవృద్ధులనే చక్రంలో తిప్పే వారు) యుగావర్తులు (యుగాలను పరివర్తన చేసేవారు), మేఘావర్తులు (వాయురూపంతో మేఘాలను తిప్పేవారు) మీకు నమస్కారము. మీరే అన్నము, అన్నాదులు, భోక్త, అన్నదాత, అన్నభోజ, అన్నప్రప్త, పాచకులు, పక్వాన్నభోజులు, వాయుస్వరూపులు, అగ్ని రూపులు, దేవదేవేశ్వరా! జరాయుజములు, అండజములు, స్వేదజములు, ఉద్భిజములు - ఈ వాలుగురకాల ప్రాణులు మీరే. మీరే చరాచర జీవులను సృష్టించేవారు, సంహరించేవారు. బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడా! జ్ఞానులు మిమ్మే బ్రహ్మజ్ఞానుల యొక్క బ్రహ్మగా చెప్పుతారు. బ్రహ్మవాదులైన పండితులు మిమ్మే మనసుకు

పరమకారణంగాను, ఆకాశం, వాయువు, తేజస్సు, ఋక్సు, సామము, ప్రణవముగాను చెప్పుతారు. సురశ్రేష్ఠా! సామగానం చేసే వేదవేత్తలు “హాయి హాయి, హువాహాయి, హోవుహాయి” మొదలైన ఉచ్చారణతో నిరంతరం మీ మహిమనే గానం చేస్తూ ఉంటారు. యజుర్వేద ఋగ్వేదములు మీ స్వరూపములే. మీరే హవిష్యము. వేదాలు, ఉపనిషత్తులు స్తుతుల ద్వారా మీ మహిమనే వర్ణిస్తున్నారు. బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు, నిమ్నవర్ణాలవారూ కూడా మీ స్వరూపులే. మేఘపంక్తులు, మెఱుపులు, గర్జనలు, ఉరుములు కూడా మీరే. సంవత్సరం, ఋతువు, మాసం, పక్షం, యుగం, నిమేషం, కాష్ఠ, నక్షత్రాలు, గ్రహాలు, కళలు కూడా మీరూపమే. వృక్షాలలో ప్రధానమైన మట్టి, రావి - మొదలైనవి, పర్వతాలలో శిఖరాలు, అడవిజంతువులలో పులి, పక్షులలో గరుడుడు, సర్పాలలో అనంతుడు, సముద్రాలలో క్షీరసాగరం, యంత్రాలలో (అస్త్రాలలో) ధనుస్సు, శస్త్రాలలో వజ్రము, వ్రతాలలో సత్యము కూడా మీరే. ఇచ్చ, చేష్ట, రాగం, మోహం, క్షమ, అక్షమ, వ్యవసాయం, ధైర్యం, లోభం, కామం, క్రోధం, జయం, పరాజయం మీరే. మీరు గద, బాణం, ధనుస్సు, మంచంకోడు, రుండురమనే అస్త్రాలు ధరిస్తారు. మీరే భేత్త (భేధించువాడు), ప్రహర్త (ప్రహరించువాడు), నేత్ర, మంత (మననం చేసేవాడు), పిత. పది రకాలైన ధర్మార్థకామాలు కూడా మీరే. గంగాది నదులు, సముద్రాలు, గుంటలు, చెరువులు, లతలు, తీగలు, తృణాలు, ఓషధులు, పశువులు, మృగాలు, పక్షులు, ద్రవ్యాలు, కర్మసమారంభం, పూలను పళ్లను ఇచ్చేకాలం కూడా మీరే.

దేవతలకు ఆద్యంతాలు మీరు. గాయత్రీమంత్రరూపులు, ఓంకారస్వరూపులు, హరితం, రోహితం, నీలం, క్లష్టం, సమం, అరుణం, కద్రువు, కపిలం, కపోతం (పావురం వంటిది), మేచకం (నల్లని మేఘం వంటిది) - ఈ పది రకాల రంగులు కూడా మీ స్వరూపాలే. వర్ణరహితులు కాబట్టి మీరు అవర్ణులని, చక్కని వర్ణం కలవారు కనుక సువర్ణులని చెప్పబడుతున్నారు. మీరు వర్ణనిర్మాతలు, మేఘసమానులు మీ పేరులో అందమైన వర్ణాలు (అక్షరాలు) ఉన్నాయి. కనుక మీరు సువర్ణ వాములు. మీకు సువర్ణాలంటే ఇష్టం. మీరే ఇంద్రుడు, వరుణుడు, యముడు, కుబేరుడు, అగ్ని, ఉపప్లవము (గ్రహణము), చిత్రభానుడు (సూర్యుడు), రాహువు, భానువు, హోత్రము (ఋవము), హోత, హవనీయపదార్థము, హవన క్రియ (దాని ఫలాన్ని ఇచ్చే) పరమేశ్వరుడు కూడా మీరే. వేదాలలోని త్రిసౌపర్ణమనే శ్రుతులలో యజుర్వేదంలోని

శతరుద్రీయ ప్రకరణంలో ఉన్న వైదికనామాలు అన్నీ మీ పేర్లే.

మీరు పవిత్రులకు పవిత్రులు, మంగళాలకు మంగళులు, గిరిక (అచేతనాలకు చైతన్యం కలిగించేవాడు), హింతుక (గమవాగమనం చేసేవాడు), వృక్ష (ప్రపంచం), జీవ, పుగ్ధల (చేహం), ప్రాణం, సత్త్వం, రజస్సు, తమస్సు, అప్రమద (స్తీరహితుడు - ఊర్ధ్వరేతుడు), ప్రాణ, అపాన, సమాన, ఉదాన, వ్యాన, ఉన్నేష - నిమేషములు (కనులు తెరుచుట మూయుట) తుమ్ముట, ఆవులించుట, మొదలైన చేష్టలన్నీ మీరే. మీ ఎఱ్ఱని అగ్నిమయమైన దృష్టి లోపలనే మరుగున ఉన్నది. మీ నోరు, ఉదరం చాలా పెద్దవి. రోమాలు సూదులలా ఉంటాయి. గడ్డాలు, మీసాలు నల్లగా ఉంటాయి. తల మీది వెండ్రుకలు నిక్కపాడుచుకొని ఉంటాయి. మీరు చరాచరస్వరూపులు. గీత వాద్యాల తత్త్వం ఎరిగిన వారు. గీత వాద్యాలు మీకు అత్యంతము ఇష్టము. మీరు చేప, జలచరం, జాలరి, మొసలి. అయివా బంధవానికి అతీతులు. మీరు కేళికళా యుక్తులు, కలహస్వరూపులు. మీరే అకాలులు, అతికాలులు, దుష్కాలులు, కాలులు. మృత్యువు, క్షురము (చేదించే శస్త్రం), కృత్యము (చేదించదగినది), పక్షము (మిత్రుడు), అపక్షక్షయంకరము (శత్రుపక్షాన్ని వాశనం చేసేవాడు) కూడా మీరే. మీరు మేఘం వలె నల్లనివారు, పెద్ద పెద్ద గడ్డాలవారు, ప్రళయకాల మేఘం వంటివారు. ఘంట (ప్రకాశవంతుడు), అఘంట (అవ్యక్త ప్రకాశం కలవాడు), ఘటి (కర్మఫలయుక్తునిగా చేయువాడు), ఘంటి (ఘంట కలవాడు), చరుచేలి (జీవులతో క్రీడించేవాడు), మిలీమిలి (కారణరూపుడై అందరిలో వ్యాపించినవాడు) - ఇవన్నీ మీ వామములే. మీరే బ్రహ్మ, అగ్నుల యొక్క స్వరూపం, దండి, ముందుడు, త్రిదండధారి. నాలుగు యుగాలు, నాలుగు వేదాలు మీ స్వరూపమే. నాలుగు రకాల హేతుకర్మలను ప్రవర్తింపజేసేవారు మీరే. మీరు చతుర్వాశమ నేతలు, చతుర్వర్ణాలను సృష్టించేవారు. మీరే అక్షప్రియులు, ధూర్తులు, గణాధ్యక్షులు, గణాధిపులు మొదలైన పేర్లతో ప్రసిద్ధి చెందినవారు. మీరు రక్తవస్త్రాలను, ఎఱ్ఱని పూలమాలలను ధరిస్తారు. పర్వతాలపై శయనిస్తారు. కాషాయవస్త్రాల మీద ప్రీతిమెండు. మీరే చిన్న, పెద్ద శిల్పులు (పనివారు), అన్ని రకాల శిల్ప కళలను ప్రవర్తింప చేసినవారు.

మీరు భగదేవతయొక్క కన్నులు పెరకడంలో అంకుశం. చండ (మిక్కిలి కోపించువాడు) పూషుల పల్లను

రాలగొట్టినవారు. స్వాహా, స్వధా, వషట్కార, నమస్కార, నమోనమః - మొదలైన పదాలు మీ పేర్లే. మీరు గూఢవ్రతధారులు, గుప్తంగా తపస్సు చేసేవారు. మీరే తారకమంత్రము, తారలతో నిండిన ఆకాశము. ధాత (ధరించేవాడు), విధాత (సృష్టించేవాడు), సంధాత (కలిపేవాడు), విధాత, ధరణ, అథర (ఆధారరహితము) కూడా మీ పేర్లే. మీరు బ్రహ్మ, తపస్సు, సత్యము, బ్రహ్మచర్యము, ఆర్జవము (సరళత) భూతాత్మ (ప్రాణులయొక్క ఆత్మ), ప్రాణులను సృష్టించే వాడు, భూతుడు (నిత్య సిద్ధుడు), భూతభవిష్యద్వర్తమానాల ఉత్పత్తికి కారణుడు, భూలోక, భువర్లోక, స్వర్లోకాలు, ద్రువుడు (స్థిరం), డాంతుడు (దమనశీలుడు), మహేశ్వరులు మీరే. దీక్షితుడు (యజ్ఞ దీక్షను చేపట్టినవాడు), అదీక్షితుడు, క్షమావంతుడు, దుర్దాంతుడు, ఉద్దండులైన ప్రాణులను నశింపజేసేవాడు, చంద్రుని ఆవృత్తి చేసేవాడు (మానం), యుగాలను ఆవృత్తి చేసేవాడు (కల్పం), సంవర్తుడు (ప్రళయం), సంవర్తకుడు (పునఃసృష్టి జరిపేవాడు) కూడా మీరే. కామము, భిందువు, అణువు (సూక్ష్మము) స్థూలరూపము మీరే. మీకు గన్నేరు పూలమాలలు మిక్కిలి ఇష్టం. మీరే నందీముఖులు, భీమముఖులు (భయంకరముఖులు), సుముఖులు, దుర్ముఖులు, అముఖులు, (ముఖరహితులు), చతుర్ముఖులు, బహుముఖులు, యుద్ధంలో శత్రువులను సంహరిస్తున్న కారణంగా అగ్నిముఖులు (అగ్నివంటి ముఖం కలవారు), హిరణ్యగర్భుడు (బ్రహ్మ), శకుని (పక్షివలె అసంగుడు), మహాసర్పాధిపతి (శేషుడు), విరాట్టు కూడా మీరే. మీరు అధర్మవాశకులు, మహాపార్శ్వలు, చండధారులు, గణాధిపులు, గోనర్దులు, గోవులను ఆపదలనుండి తప్పించేవారు, నందివాహనులు, త్రైలోక్యరక్షకులు, గోవిందులు (శ్రీకృష్ణరూపులు), గోమార్గులు (ఇంద్రియాలను ఆశ్రయించినవారు), అమార్గులు (ఇంద్రియగోచరులు కానివారు), శ్రేష్ఠుడు, స్థిరుడు, స్థాణుడు, నిష్కంపుడు, కంపుడు, దుర్వారణుడు (ఎదిరింపశక్యం కాని వాడు), దుర్విషహుడు (సహింపశక్యంకాని వేగం కలవాడు), దుస్సహుడు, దుర్లంఘ్యుడు, దుర్దర్షుడు, దుష్ప్రకంపుడు, దుర్విషుడు, దుర్జయుడు, జయుడు, శకుడు (శీఘ్రగామి), శశాంకుడు (చంద్రుడు), శమనుడు (యమరాజు) మీరే. చలి, ఎండ, ఆకలి, వార్ధక్యం, మానసిక చింతలు తొలగించేది కూడా మీరే. ఆధివ్యాధులు మీరే. వానిని తొలగించేది మీరే. వా

యజ్ఞమనే మృగాన్ని వధించినది, వ్యాధులను, కలిగించేది, నాశనం చేసేది కూడా మీరే. (కృష్ణరూపంలో) తలపై శిఖండమును (నెమలిపించం) ధరించడం వల్ల మీరు శిఖండి అయ్యారు. పుండరీకం (పద్మం) వంటి అందమైన నేత్రాలు కల కారణంగా మిమ్మల్ని పుండరీకాక్షుడు అంటున్నారు. మీరు కమలవనంలో నివసిస్తారు. దండాన్ని ధరిస్తారు. త్ర్యంబకుడు, ఉద్దండకుడు, బ్రహ్మాండనాశకుడవు నీవే. విషాన్ని త్రాగావు. దేవతలలో శ్రేష్ఠుడవు. సోమరసపానం చేసినవారికి మరుద్గణానికి ఈశ్వరుడవు. దేవదిదేవ! జగన్నాథా ! మీరు అమృతపానం చేసినవారికి గణాలకు యజమానులు. విషాగ్నినుండి, మృత్యువునుండి రక్షించువాడవు. సాలను, సోమరసాన్ని పానం చేస్తావు. సుఖభ్రష్టులైన జీవులకు ప్రధానరక్షకుడవు. తుషితులనే దేవతలకు ఆదిభూతుడైన బ్రహ్మదేవుని కూడా సాలించేవాడవు. మీరే హిరణ్యరేతుడు (అగ్ని), పురుషుడు (అంతర్యామి), స్త్రీ పుం నపుంసకులు, బాలురు, యువకులు, వృద్ధులు కూడా మీరే. మీరే జీర్ణమైన గడ్డాలు కలిగినవారు. ఇంద్రులు, విశ్వకృత్తు (జగత్సంహారకుడు), విశ్వకర్త (ప్రజాపతి), విశ్వకృత్ (బ్రహ్మదేవుడు), విశ్వరచన చేసే ప్రజాపతులలో శ్రేష్ఠుడు, విశ్వభారం వహించేవాడు, విశ్వరూపుడు, తేజస్వి, బహుముఖుడు. చంద్రసూర్యులు మీకు నేత్రాలు. పితామహుడైన బ్రహ్మ నీకు హృదయం. మీరే సముద్రాలు. సరస్వతి మీ వాణి. అగ్ని, వాయువు మీ బలం. మీరు కన్ను తెరిస్తే పగలు, మూస్తే రాత్రి.

శివా! మీ మాహాత్మ్యాన్ని బ్రహ్మ, విష్ణువు, ప్రాచీన ఋషులు కూడా చక్కగా గుర్తించడంలో సమర్థులు కారు. మీ సూక్ష్మరూపం మా వంటి వారి దృష్టికి అందదు. దేవా! తండ్రి కొడుకును రక్షించినట్లుగా మీరు నన్ను రక్షించండి. అననూ! మీకు నేను రక్షించదగినవాడను. మీరు తప్పక నన్ను రక్షించాలి. నేను మీకు నమస్కరిస్తున్నాను. మీరు భక్తులను దయతలించే భగవంతులు. నేను ఎప్పటికీ మీకు భక్తుడను. వేలమంది మనుష్యులపై మాయ అనే తెరను కప్పి, అందరికీ దుర్బోధంగా ఉండేవాడు, అద్వితీయుడు, సముద్రం వంటి కోరికలు అంతరించాక వెలుగులోకి వచ్చేవాడు, అయిన ఆ పరమేశ్వరుడు నిత్యము నన్ను రక్షించుగాక! నిద్రకు వశిభూతులుకాక, ప్రాణాల మీద విజయం పొందినవారు, ఇంద్రియాలను జయించి సత్యగుణంలో నిలిచినవారు, అయిన యోగులు, ధ్యానంలో సాక్షాత్కరింపచేసుకొనే జ్యోతిర్మయ తత్త్వమైన ఆ

యోగాత్ముడు పరమేశ్వరునికి నమస్కారము. జటాదండములను ధరించినవాడు, పెద్ద ఉధరం కలవాడు, కమండలువే అంపపాదిగా ఉపయోగపడేవాడు, అయిన బ్రహ్మదేవుని రూపంలో విరాజమానుడైన శివభగవానునికి ప్రణామము. కేశాలలో మేఘాలు, శరీరసంధులలో నదులు, ఉధరంలో వాలుగు సముద్రాలు కల జలస్వరూపుడైన పరమాత్ముడు నమస్కారము. ప్రళయకాలం వచ్చినపుడు ప్రాణులను సంహరించి, ఏకార్థవమైన నీటిలో శయనించే జలశాయి అయిన ఆ భగవంతుని శరణు పొందుతున్నాను. రాత్రులందు రాహువు యొక్క నోటిలో ప్రవేశించి (నోటి ద్వారా), చంద్రునిలోని అమృతాన్ని త్రాగేవాడు, తానే రాహువై సూర్యుని పట్టుకొనేవాడు అయిన ఆ పరమాత్మ నన్ను రక్షించుగాక! అప్పుడే పుట్టిన శిశువులవలె యజ్ఞంలో తమ తమ భాగాలను గ్రహించే ఆ దేవతలకు, పితరులకు నమస్కారము. వారు “స్వాహా - స్వధా” శబ్దాల ద్వారా తమ భాగాలు పొంది ప్రసన్నులగుదురుగాక! అంగుష్ఠమాత్ర పరిమాణంలో జీవుని రూపంలో దేహధారులందరిలోపల విరాజమానుడైన ఆ రుద్రుడు సదా నన్ను రక్షించి వృద్ధి చెందించునుగాక! శరీరంలోపల ఉంటూ, తాము ఏడువకుండా దేహధారులను మాత్రమే ఏడిపిస్తూ, తాము సంతోషించకుండా వారినే సంతోషపెడుతూ ఉండే వారందరికీ నేను నమస్కరిస్తున్నాను. నదులు, సముద్రాలు, పర్వతాలు, గుహలు, వృక్షమూలాలు, గోశాలలు, దుర్గమ మార్గాలు, వనాలు, నాలుగు రోడ్ల కూడళ్లు, వీధులు, పెద్ద ఆరుగులు, తీరాలు, గజశాలలు, ఆశ్వశాలలు, రథశాలలు, పాత తోటలు, జీర్ణగృహాలు, పంచభూతాలు, దిక్కులు, మూలలు, చంద్రుడు, సూర్యుడు, వారి కిరణాలలోను, రసాతలంలోను, వీటికంటె ఇతరచోట్ల కూడా అధిష్ఠానదేవతారూపంలో వ్యాప్తమై ఉండే ఆ అందరికీ పదివేల నమస్కారాలు. సంఖ్యకు, ప్రమాణానికి రూసానికి ఇంతని కొలత లేని, వర్ణించ శక్యంకాని గుణాలు కల ఆ రుద్రులకు సదా నేను నమస్కరిస్తున్నాను.

మీరు సమస్త ప్రాణులకు జన్మనిచ్చినవారు, అందరినీ సాలించేవారు, సంహారకులు, ప్రాణులందరికీ మీరే అంతరాత్మ. రకరకాల దక్షిణలతో కూడిన యజ్ఞాలద్వారా మీరే యజింపబడుతున్నారు. మీరే సర్వకర్తలు. అందుకే నేను మిమ్మల్ని వేరే పిలువలేదు. అయినా దేవా! మీ మాయకు చిక్కి నేను అజ్ఞానంలో పడిపోయాను. ఆ కారణంగా పిలువడంలో పొరపాటు అయింది. దేవా! భక్తిభావంతో నేను

మీ శరణు చొచ్చాను. కాబట్టి ఇప్పుడు మీరు నాపై ప్రసన్నులు కండి. నా హృదయం, నా బుద్ధి, నామనస్సు అన్నీ మీరే సమర్పించాను."

మహాదేవుని ఈ రీతిగా స్తుతించి ధక్షప్రజాపతి ఊరుకొన్నాడు. అప్పుడు ప్రసన్నుడైన శివుడు అతనితో - "ఉత్తమ వ్రతాన్ని ఆచరించే దక్షుడా! నీవు చేసిన ఈ స్తుతికి నేను చాలా సంతుష్టి చెందాను. అధికంగా ఏమి చెప్పను? నీవు నా వద్దనే ఉంటావు. ప్రజాపతీ! నా అనుగ్రహం వలన నీకు వేయి ఆశ్వమేధ, వేయి వాజపేయ యజ్ఞాల ఫలం లభిస్తుంది." అన్నాడు. అనంతరం లోకవాధుడైన శివుడు ప్రజాపతిని సమాశ్వాసిస్తూ - "దక్షుడా! ఈ యజ్ఞానికి విఘ్నం కలిగించినందుకు నీవు చింతించకు. నేను ఇంతకు పూర్వపు కల్పంలో కూడా నీ యజ్ఞాన్ని విధ్వంసం చేశాను. ఈ ఘటన కూడా పూర్వకల్పానుసారమే జరిగింది. నేను నీకు మళ్ళీ వరం ఇస్తున్నాను. దానిని స్వీకరించు. ప్రసన్నముఖంతో, ఏకాగ్రచిత్తుడవై నా మాట విను. నేను పూర్వకాలంలో పడంగ సహితమైన వేదాన్ని, సాంఖ్యయోగాన్ని తర్కంతో దృఢపరచుకొని, దేవదానవులకు కూడా దుష్కరమైన తపస్సు చేశాను. దాని పేరు పాశుపతవ్రతము. ఆ శ్రేయస్కరమైన వ్రతం వాదిగానే ప్రకటింపబడింది. దానిని అనుష్ఠిస్తే గొప్ప ఫలం కలుగుతుంది. మహాభాగా! ఆ పాశుపతవ్రతం యొక్క ఫలం నీకు లభించుగాక! ఇక నీ మనసులోని చింతను వదిలిపెట్టు," అన్నాడు.

ఇలా అని మహాదేవుడు తన భార్య పార్వతితో, అనుచరులతో పాటుగా దక్షుని దృష్టినుండి అంతర్ధానమయ్యాడు. ధక్షప్రజాపతి చేసిన ఈ స్తోత్రాన్ని పరిచిన, వినిన వానికి ఎప్పుడూ అమంగళం జరుగదు. అతనికి దీర్ఘాయువు కలుగుతుంది. దేవతలంధరిలో శంకరభగవానుడు శ్రేష్ఠుడయినట్లే స్తోత్రాలన్నిటిలో ఈ స్తోత్రం శ్రేష్ఠమైనది. ఇది సాక్షాత్తు వేదంతో సమానం. యశస్సు, రాజ్యం, సుఖము, ఐశ్వర్యము, కామం, అర్థం, ధనం లేదా విద్య కావాలనుకొనే వారందరూ ఈ స్తోత్రాన్ని భక్తి పూర్వకంగా వివాలి. రోగులు, దుఃఖితులు, దీనులు, దొంగల బారిన పడినవారు, భయార్తులు, రాజకార్యాలలో అపరాధం చేసినవారు కూడా ఈ స్తోత్రాన్ని పఠిస్తే మహాభయవిముక్తులు అవుతారు. వారు ఈ దేహంతోనే శివుని గుణాలతో సమానత్వాన్ని పొందుతారు. తేజోవంతులు, యశస్వులు, నిర్మలులు అవుతారు. ఈ స్తోత్రాన్ని పఠించే ఇంటిలో రాక్షసులు, పిశాచులు, భూతాలు, వినాయకుడు ఎలాంటి విఘ్నాలూ

కలిగించలేరు. శంకరభగవానునిపై భక్తితో బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ ఈ స్తోత్రాన్ని విన్న స్త్రీ తండ్రి, భర్త ఇద్దరి ఇళ్లలోను దేవతలా పూజింపబడుతుంది. సమాహితచిత్తంతో దీనిని వినిన లేదా పఠించిన మనిషికి అన్నిపనులూ ఎల్లప్పుడూ సఫలం అవుతాయి. ఈ స్తోత్రం పఠించడం వలన, మనసులో అనుకొన్న, మాటలలో పైకి చెప్పిన అన్ని రకాల కోరికలూ నెరవేరుతాయి. ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొని, శౌచసంతోషాది నియమాలను పాటిస్తూ కార్తికేయుడు, పార్వతి, నందికేశ్వరుడు మొదలైన అంగదేవతలను పూజించి, వారికి బలి అర్పించాలి. ఆపై ఏకాగ్రచిత్తంతో క్రమంగా ఈ నామాలను పఠించాలి. ఈ నియమంతో పరిస్తే అతనికి ఇచ్చానుసారంగా ధనం, కామం, భోగసామగ్రి లభిస్తాయి. మరణించాక స్వర్గానికి వెళ్తాడు. అతడు పశుపక్ష్యాది యోనులలో జన్మించనక్కరలేదు. ఈ రీతిగా పరాశరనుతుడు వ్యాసభగవానుడు ఈ స్తోత్రమాహాత్మ్యాన్ని వివరించాడు.

సమంగుడు వారదునికి తన శోకరహిత స్థితిని

వివరించుట - వారదుడు గాలనమునికి

శ్రేయస్సును ఉపదేశించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! లోకంలోని ప్రజలు దుఃఖానికి మరణానికి ఎప్పుడూ భయపడుతూ ఉంటారు. ఆ రెండింటివలన భయం కలుగనట్టి ఏదైనా ఉపదేశాన్ని మీరు నాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "భారతా! ఈ విషయంలో వారద సమంగ మునుల సంవాదరూపమైన ప్రాచీన గాథ ఒకటి ఉదాహరణగా ఇస్తూ ఉంటారు. ఒకపారి వారదుడు సమంగుని - "మునీ! మీరు ఎప్పుడూ ఆనందమగ్నులై, శోకహీనులుగా కనపడుతూ ఉంటారు. మీలో లేశమాత్రం కూడా ఉద్వేగం కనపడదు. మీరు ఎప్పుడూ సంతుష్టులై స్వస్థులై మీలో మీరే బాలకులవలె మసలుతూ ఉంటారు. దీనికి కారణమేమిటి?" - అని ప్రశ్నించాడు.

సమంగుడు చెప్పాడు - "మానదా! భూతభవిష్యద్వర్తమావాలను, వాటి తత్వాలను నేను ఎరుగుదును. అందుకే నాకు మనసులో ఎప్పుడూ విషాదం కలుగదు. కర్మారంభం గురించి, అవి ఫలించే కాలం గురించి కూడా నాకు జ్ఞానం ఉంది. లోకంలో ప్రాప్తించే రకరకాల కర్మఫలాలను కూడా నేను ఎరుగుదును. కనుకనే ఎన్నడూ విచారించను. ప్రపంచంలో గొప్ప విద్వాంసులు, మూర్ఖులు, గ్రుడ్డివారు, జడులు జీవిస్తున్నారు. స్వస్థశరీరులైన దేవతలు,

బలవంతులు, బలహీనులు కూడా. అందరూ తమ కర్మానుసారంగానే జీవిస్తున్నారు. అలాగే మనం కూడా జీవిస్తున్నాము. వేలరూపాయలు ఉన్నవాడు బ్రతుకుతున్నాడు. వందరూపాయలు ఉన్నవాడు కూడా బ్రతుకుతున్నాడు. కొంతమంది ఆకుకూరలు తిని బ్రతుకుతున్నారు. అలాగే మనం కూడా జీవించి ఉన్నామని గ్రహించు. ఏమనిషినైనా ప్రాజ్ఞుడు (బుద్ధిమంతుడు) అనడానికి కారణమైన అతని ప్రజ్ఞ (బుద్ధి)కు మూలం ఇంద్రియాలు ప్రసన్నంగా ఉండడం. ఇంద్రియాలు శోకంలో మోహంలో పడి ఉండే మూఢునికి ప్రజ్ఞ ప్రాప్తించదు. మూఢునికి గర్వం ఉంటుంది. ఆ గర్వం అజ్ఞాన జనితమైనచే. మూఢునికి ఈ లోకంగాని, పరలోకంగాని సౌఖ్యదాయకం కాదు. ఎవరికీ కూడా ఎప్పుడూ దుఃఖమే ఉండదు, ఎప్పుడూ సుఖమే ఉండదు. ప్రపంచం మారుతూ ఉండడం చూసి మావంటి వారు ఎప్పుడూ సంతాపించరు. అనుకూలమైన భోగాలు లేదా సుఖం పొందితే దానిని మెచ్చుకోరు. అలాగే ప్రతికూలమైన దుఃఖం ప్రాప్తించినపుడు కూడా చింతించరు. స్థిరచిత్తుడు ఇతరుల థనాన్ని కోరడు. అధిక సంపద కలిగినా పొంగిపోడు, ధనం నష్టమైనా కూడా విచారించడు. ఎందుకంటే బంధువులు, థనం, ఉత్తమవంశం, శాస్త్రాధ్యయనం, మంత్రం, బలం - వీటిలో ఏదీకూడా దుఃఖాన్ని తొలగించలేవు. మనిషి తన శీలగుణం ద్వారానే పరలోకంలో శాంతి పొందుతాడు. చిత్తం యోగయుక్తం కాకపోతే, సమత్వబుద్ధి కలుగదు. యోగం లేనిదే సుఖం కూడా లభించదు. దుఃఖాలను (వాటి పట్ల ప్రతికూలబుద్ధిని) త్యజించడం, ధైర్యం - ఈ రెండే సుఖానికి మూలం. ఇష్టమైన వస్తువు లభిస్తే హర్షం కలుగుతుంది, హర్షంతో గర్వం పెరుగుతుంది. గర్వం నరకానికి దారి తీస్తుంది. కాబట్టి నేను ఆ మూడింటిని విడిచి పెడతాను. శోకం, భయం, గర్వం - ఇవి ప్రాణులను సుఖదుఃఖాలలో ముంచి అజ్ఞానం కలుగచేస్తాయి. కాబట్టి ఈ చేహం చైతన్యవంతమై ఉన్నంతసేపు నేను వీటిని అన్నిటినీ సాక్షివలె చూస్తూ ఉంటాను. అర్థం, కామం, శోకం, సంతాపం, తృప్తి మోహం పరిత్యజించి, ద్వంద్వాలు లేనివాడనై ఈ భూమిమీద సంచరిస్తున్నాను. అమృతం త్రాగిన వాడికి మృత్యుభయం లేనట్లుగా నాకు కూడా ఈ లోకంలోగాని, పరలోకంలోగాని మృత్యువు, అధర్మం, లోభం, ఇంక ఏ ఇతరాలవలన భయం లేదు. నారదమునీ! నేను గొప్ప అక్షయమైన తపస్సు చేసి ఈ జ్ఞానాన్నే పొందాను. కనుక శోకం కలిగినా అది నన్ను

దుఃఖంలో పదవేయదు."

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! శాస్త్రాల తత్త్వం తెలియని, ఎప్పుడూ మనసు సంశయంలో కొట్టుమిట్టాడుతూ, పరమార్థ ప్రాప్తికి నిశ్చితమైన ధ్యేయం ఏదీ ఏర్పరచుకోని మనిషికి శ్రేయస్సు ఎలా కలుగుతుంది? ధయచేసి దీనిని చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా! ఎప్పుడూ గురుజనులను పూజించడం, పెద్దలను సేవించడం, శాస్త్రాలను వినడం - ఈ మూడు శ్రేయస్సుకు అమోఘమైన సాధనాలు. ఈ విషయంలో కూడా వారదగాలవమహర్షుల సంవాదమనే ప్రాచీనగాధను ఉదాహరిస్తారు. ఒకసారి గాలవముని శ్రేయః ప్రాప్తి కామనతో జ్ఞానానంధపరిపూర్ణుడు, మనోనిగ్రహం కలవాడు అయిన నారదమహర్షి వద్దకు వెళ్లి, అతనిని - "దేవా! మీరు ఉత్తమ గుణయుక్తులు, జ్ఞానులు. నేను ఆత్మతత్త్వం తెలియనివాడిని. మూడుడిని. కాబట్టి మీరు నా సందేహాలను తీర్చండి. శాస్త్రాలలో ఎన్నో కర్తవ్యకర్మలు చెప్పబడ్డాయి. కాని అవన్నీ నాకు ఒక్కలాగే ఉంటాయి. అందులో చేనిని అనుష్ఠిస్తే నాకు జ్ఞానప్రవృత్తి కలుగుతుందో నేను నిశ్చయించుకోలేకపోతున్నాను. దానిని మీరే నిశ్చయించి చెప్పండి. అన్ని ఆశ్రమాలు భిన్న భిన్న కర్తవ్యాలవైపు ధృష్టిని మరలిస్తున్నాయి. "ఇది శ్రేష్ఠం. ఇది శ్రేష్ఠం" అంటూ అవన్నీ లోకులకు తమ సిద్ధాంతాల శ్రేష్ఠత్వాన్ని ప్రతిపాదిస్తున్నాయి. ఇంకొకవైపు విభిన్న శాస్త్రాలద్వారా రకరకాల ఉపదేశాలు పొంది మనిషి పలురకాల శాస్త్రకర్మలలో స్థిరపడుతున్నాడు. అందరూ తమ తమ శాస్త్రాలనే పాగడుతారు. ఇటు నేను కూడా నా శాస్త్రంతోనే సంతృప్తిగా ఉన్నాను. ఇటువంటి ధశలో వారు, నేను కూడా సమానంగానే సంతృప్తులుగా ఉండడం చూసి, శ్రేయఃప్రాప్తికి సరియైన మార్గం ఏదో నేను నిశ్చయించుకోలేకపోతున్నాను. శాస్త్రం ఒక్కటే ఉంటే శ్రేయోమార్గం కూడా (ఒక్కటే అయిన కారణంగా) స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. కాని ఎన్నో శాస్త్రాలు కలిసి శ్రేయోమార్గాన్ని మిక్కిలి నిగూఢం చేసివేశాయి. అందుకని ఇప్పుడది సంశయగ్రస్తం అనిపిస్తోంది. కనుక నేను మిమ్మల్ని శరణు చొచ్చాను. ధయచేసి, నాకు శ్రేయస్సు యొక్క వాస్తవికమార్గాన్ని ఉపదేశించండి." అని అడిగాడు.

వారదుడు చెప్పాడు - "నాయనా! ఆశ్రమాలు నాలుగు. శాస్త్రాలలో వేర్వేరుగా పేర్కొన బడ్డాయి. నీవు గురువును శరణుచొచ్చి వాటి అన్నిటి యొక్క యథార్థరూపాన్ని తెలుసుకో.

ఆ నాలుగు ఆశ్రమాల స్వరూపం, గుణాలు మొదలైనవి వేర్వేరుగా ఉంటాయి. స్థూలదృష్టితో ఆలోచిస్తే అవి సర్వోత్తమమైన అభీష్టాన్ని అంటే శ్రేయోమార్గం గురించి నిశ్చయాత్మకమైన జ్ఞానం కలిగించవు. సూక్ష్మదర్శనమైన కొద్దిమంది పండితులే ఆశ్రమాలలోని పరమ తత్వాన్ని చక్కగా గుర్తించగలరు. చక్కని శ్రేయస్సును అందించేది, సంశయరహితమైన దానినే శ్రేయమని చెప్పాలి. సుహృదులను, అనుగ్రహించడం, శత్రుభావంతో ఉన్న దుష్టులను దండించడం, ధర్మార్థ కామాలను సంపాదించడం - వీటినన్నింటినీ విద్వాంసులు శ్రేయమనే అంటారు. పాపకృత్యాలకు దూరంగా ఉండడం, పుణ్యకర్మలను నిరంతరం అనుష్ఠించడం, సత్పురుషులతో పాటు ఉంటూ సదాచారాన్ని చక్కగా పాటించడం, ప్రాణులందరిపట్ల కోమలంగా, సూటిగా వ్యవహరించడం, తీయగా మాటలాడడం, దేవతలకు, పితరులకు, అతిథులకు వారి భాగాలు ఇవ్వడం, పోషించదగిన వ్యక్తులను విడువకపోవడం - ఇవి శ్రేయస్సుకు నిశ్చితమైన పాధనాలు. సత్యం మాటలాడడం కూడా శ్రేయస్కురమే, కాని సత్యం యొక్క యథార్థ స్వరూపాన్ని తెలుసుకోవడం కష్టం. ప్రాణులకు మిక్కిలి మేలు చేకూర్చేదానినే నేను సత్యం అంటాను. అహంకారత్యాగం, మత్తును నిలువరించడం, సంతుష్టి చెందడం, ఒంటరిగానే ధర్మాన్ని పాటించడం, ధర్మాన్ని ఆచరిస్తూ వేదాలను, వేదాంతాన్ని అధ్యయనం చేయడం, వాటిలోని సిద్ధాంతాలను గ్రహించాలనే కోరిక - శ్రేయస్సుకు అమోఘ సాధనాలు. శ్రేయస్కాముడు శబ్ద, రూప, రస, స్పర్శ, గంధ విషయాలను అధికంగా సేవించకూడదు. రాత్రులందు తిరగడం, పగలు నిద్రించడం, సోమరితనం, చాడీలు చెప్పడం, గర్వం, మిక్కిలిగా శ్రమపడడం, శ్రమకు పూర్తిగా దూరంగా ఉండడం - ఇవన్నీ శ్రేయస్సు కోరుకొనేవాడు వదిలివేయవలసినవి. ఇతరులను నిందించి తన శ్రేష్టత్వాన్ని నిలుపుకోవాలని ప్రయత్నించకూడదు. సాధారణ మానవులకంటే తనలో ఏదైనా విశేషం ఉంటే, అది ఆ ఉత్తమగుణం ద్వారానే వెల్లడి కావాలి. గుణహీనులే అత్యధికంగా తన్ను తాను పొగడుకొంటారు. వారు తమలో గుణాలు తక్కువగా ఉండడం చూసి గుణవంతులైన ఇతరుల దోషాలను చెప్పి వారిని ఆక్షేపిస్తూ ఉంటారు. ఎక్కడయినా వారు కొద్దిగా చదువుకొని ఉంటే గర్వించి, తమను మహాపురుషుల కంటే కూడా అధికగుణవంతులుగా భావిస్తారు. కాని ఎవరినీ నిందించకుండా, తమను పొగడుకోకుండా ఉండే

సర్వగుణసంపన్నులయిన విద్వాంసులే గొప్ప కీర్తికి పాత్రులవుతారు. పవిత్రమైన మనోహరమైన సుగంధం కల పూవులు మాట్లాడకుండానే తమ పరిమళాలను అనుభవంలోనికి తెచ్చినట్లుగా, సూర్యుడు కూడా ఏమీ చెప్పకుండానే ఆకాశంలో అందరి ఎదుట ప్రకాశించినట్లుగా ప్రపంచంలో చాలా వస్తువులు మాట్లాడవు. కాని తమ కీర్తితో ప్రకాశిస్తూ ఉంటాయి. మూర్ఖులు తమను పొగడుకొన్నంత మాత్రం చేత లోకంలో ఖ్యాతి పొందలేరు. కాని విద్వాంసులు గుహలలో చాటున ఉన్నా సర్వత్ర ప్రసిద్ధి పొందుతారు. చెడ్డ మాట ఎంత గట్టిగా చెప్పినా కూడా అది అణగిపోతుంది. అంటే లోకంలో దానికి ఆదరణ ఉండదు. కాని మంచిమాట మెల్లగా చెప్పినా కూడా లోకంలో వెలుగులోకి వస్తుంది. అందరి మీద దాని ప్రభావం పడుతుంది. గర్వితులైన మూర్ఖులు చెప్పే అనేక పాఠానమైన మాటలు వారి కలుషితహృదయాలనే వెల్లడి చేస్తాయి. ఈ కారణంగా మంచివారు ప్రజ్ఞను (జ్ఞానాన్ని) అన్వేషిస్తారు. ప్రాణులందరికీ జ్ఞానప్రాప్తియే మంచిదని నాకయితే అనిపిస్తుంది. బుద్ధిమంతుడు జ్ఞానవంతుడయినప్పటికీ, అడుగకుండా ఎవరికీ ఏ ఉపదేశమూ చేయకూడదు. అన్యాయంగా అడిగినా కూడా ఎవరిప్రశ్నకూ బదులివ్వకూడదు. జడునిలా మౌనంగా ఉండిపోవాలి.

ధర్మతత్పరులైన సాదువుల వద్ద, స్వధర్మపరాయణులయిన ఉదారపురుషుల వద్ద ఎల్లప్పుడూ నివసించాలని మనిషి ఆలోచించాలి. నాలుగు వర్ణాల ధర్మాలు పరస్పరం కలగలసిపోయిన చోట శ్రేయస్కాముడు ఉండకూడదు. కర్మలను ఆరంభించని, దొరికిన దానితోనే సంతుష్టి చెందే మనిషి కూడా పుణ్యాత్ములతో ఉంటే పుణ్యాన్ని, పాపాత్ములతో కలిసి ఉంటే పాపాన్ని అనుభవిస్తాడు. నీటితో, అగ్నితో సంపర్కం కలిగినపుడు క్రమంగా చల్లని, వేడి స్పర్శ అనుభవంలోనికి వచ్చినట్లుగా పుణ్యాత్ముల, పాపాత్ముల పాంగత్యంతో పుణ్యం, పాపం - రెండింటి సంయోగము కలుగుతుంది. విఘ్నపాశి (భృత్యులు, అతిథులు మొదలైన వారికి భోజనం పెట్టాక భుజించేవాడు) రపాస్వాదన పైన దృష్టి పెట్టకనే భుజిస్తాడు. కాని తన జీవోద్రియాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని రుచులను, రుచిహీనతను గూర్చి విచారిస్తూ భోజనం చేసేవారు కర్మపాశాలలో చిక్కుకొన్నారని గ్రహించాలి. అన్యాయంగా ప్రశ్నించిన వారికి బ్రాహ్మణుడు ధర్మోపదేశం చేస్తున్న చోటును ఆత్మజ్ఞానులు పరిత్యజించాలి, ఏ ఆదారాలు లేకుండానే విద్వాంసుల మీద దోషారోపణం

చేస్తున్నచోట ఎవరు ఉంటారు? లాలసులు ధర్మమర్యాదను విచ్చిన్నం చేస్తున్న చోటును ఎవరు వదిలిపెట్టరు?

కాని మాత్యర్య శంకారహితులై లోకులు ధర్మాచరణం చేస్తున్నచోట, పుణ్యాత్ములైన మహాత్ముల వద్ద తప్పక నివసించాలి. ధనం కోసం ధర్మానుష్ఠానం చేసేచోట ఎప్పుడూ ఉండకూడదు. ఎందుకంటే అక్కడివారు పాపాత్ములవుతారు. ప్రాణరక్షణ కోసం పాపకృత్యాలతో జీవితము గడుపుకొనే ప్రజలు ఉన్నట్టి, రాజుకు, అతని సేవకులకు నదును ఏ అంతరమూ లేనట్టి, తన కుటుంబీకుల కంటే ముందుగానే భుజించే వారున్నట్టి దేశాన్ని జ్ఞానులు త్యజించాలి. ధర్మంపట్ల శ్రద్ధ కలిగిన సనాతనధర్ములైన శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణులే యజ్ఞాలు చేయించే, అధ్యయనం చేయించే కార్యంలో నియుక్తులైన చోట, వారికే ముందుగా భోజనం పెట్టేచోట నివసించడం ఉచితం. స్వాహా (అగ్నిహోత్రం), స్వదా (శ్రాద్ధం), వషట్కారాలు (ఇంద్రయాగం), చక్కగా అనుష్ఠింపబడే చోట, అడుగకుందానే ప్రజలు భిక్ష ఇచ్చేచోట, దుష్టశిక్షణ, సాధుసత్కారం జరిగేచోట, పుణ్యాత్ములైన మహాత్ముల మధ్యలో నివసించాలి. జితేంద్రియులపై క్రోధించే, పాదుమహాత్ములపై దురాచారం చేసే లోభులను, ఉద్దండులను అత్యంత కఠోరంగా శిక్షించే దేశంలో నివసించాలి. సదా ధర్మపరాయణుడై ధర్మానుసారంగానే రాజ్యం ఏలే రాజు అన్ని కోరికలకు యజమాని (సంపద్యుక్తుడు) అయికూడా విషయభోగాలకు విముఖుడుగా ఉండే రాజ్యంలో రెండవ ఆలోచన లేకుండానే నివసించాలి. ఎందుకంటే రాజు ఎలాంటి శీలసంపద కలవాడో అతని ప్రజలు కూడా అలాగే ఉంటారు. అతడు తనకు శ్రేయస్సు కలుగుతున్నప్పుడు, తన ప్రజలకు కూడా శ్రేయస్సు కలిగిస్తాడు.

నాయనా! నీవు అడిగిన దానిని బట్టి నేను శ్రేయోమార్గాన్ని సంక్షేపంగా వర్ణించాను. విస్తారంగా అయితే ఆత్మకల్యాణం యొక్క పరిగణన జరుగనే జరుగదు. ఈ రకమైన ప్రవర్తనతో జీవితము నడుపుకొంటూ, ప్రాణులకు హితం చేయడంలో మనసు లగ్నం చేసిన మనుష్యుడు స్వధర్మం అనే తపస్సును అనుష్ఠిస్తే ఈ లోకంలోనే పరమ కల్యాణాన్ని పొందుతాడు. సగరునికి అరిష్టనేమి మోక్షమును ఉపదేశించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "ఏతామహా! నానంటి రాజు యోగయుక్తుడై ఎలా రాజ్యపాలనం చేయగలుగుతాడు? ఏ గుణాలు కలిగిఉంటే అతడు ఆసక్తి అనే బంధం నుండి విముక్త పొందగలుగుతాడు?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - ఈ విషయంలో సగరమహారాజు ప్రశ్నించినపుడు అరిష్టనేమి చెప్పిన సమాధానం, ప్రాచీన కథా రూపంలో ఉన్నదానిని నేను నీకు వినిపిస్తాను.

సగరుడు - "బ్రహ్మజ్ఞా! శ్రేయఃప్రాప్తికి సర్వోత్తమమైన ఉపాయమేది? ఏమి చేస్తే మనిషికి ఈ లోకంలోనే పరమ సుఖం (మోక్షం) ప్రాప్తిస్తుంది? ఈ శరీరం శోకాన్ని, క్షోభను ఎలా విడిచిపెడుతుంది? ఇవన్నీ నాకు తెలుసుకోవాలని ఉంది." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - సగరుడు ఇలా అడిగిన మీదట సమస్త శాస్త్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడైన తార్క్యుడు (అరిష్టనేమి) అతనిలోని దైవీగుణసంపత్తిని గ్రహించి అతనికి ఈ రకంగా ఉత్తమమైన ఉపదేశం ఇచ్చాడు - "సగరా! లోకంలో వాస్తవానికి మోక్షసుఖమే సుఖం. కాని ధనధన్యాలు సంపాదించడంలో వ్యగ్రుడైన, పుత్రులయందు పశువులయందు ఆసక్తి కలిగిన మూర్ఖునికి దాని యధార్థజ్ఞానం కలుగదు. బుద్ధి విషయాసక్తమై, మనస్సు అశాంతిగా ఉన్న పురుషునికి చికిత్స చేయడం కష్టం. స్నేహమనే బంధంలో చిక్కుకొన్న అజ్ఞానికి మోక్షం కలుగదు. నేను ఇప్పుడు స్నేహబంధాలను పరిచయం చేస్తాను. విను. తెలివైనవాడు ఈ విషయాలను చెవి యొగ్గి, శ్రద్ధపెట్టి వినాలి. నీవు న్యాయంగా ఇంద్రియాలతో విషయానుభవాన్ని పొంది, వాటినుండి వేరుపడు. ఆనందంగా సంచరించు. సంతానం ఉందా లేదా అనే విషయాన్ని పట్టించుకోకు. ఇంద్రియాలకు విషయాలపట్ల ఉండే కుతూహలాన్ని పోగొట్టి ముక్తునివలె సంచరించు. దైవేచ్ఛవలన లభించిన లౌకిక పదార్థాలలో సమానభావం కలిగిఉండు - రాగ ద్వేషాలు పెట్టుకోకు. ముక్తపురుషుడు సుఖంగా ఉంటాడు. లోకంలో నిర్భయంగా సంచరిస్తాడు. కాని చిత్తం విషయాసక్తం అయితే వారు చీమలవలె, కీటకాలవలె ఆహారాన్ని కూడబెడుతూనే నశించిపోతారు. కాబట్టి ఆసక్తిరహితులైనవారే ఈ లోకంలో సుఖవంతులు. ఆసక్తి కలిగినవారు నశించేపోతారు. నీ బుద్ధి మోక్షంలో లగ్నమయితే, నీ వారిని గురించి "వీరు నేను లేకుండా ఎలా ఉంటారు?" అనే చింత పెట్టుకోకూడదు. ప్రాణి తానే జన్మిస్తాడు. తానే వృద్ధి చెందుతాడు. తానే సుఖదుఃఖాలను, మృత్యువును పొందుతాడు. మనిషి పూర్వజన్మకర్మానుసారంగానే భోజనవస్త్రాలను, తల్లిదండ్రులు కూడబెట్టిన సామును పొందుతాడు. ఈ లోకంలో ఏది లభించినా, అది పూర్వకృత కర్మల ఫలాలకు అతిరిక్తంగా ఉండదు. భూమండలంలోని జీవులందరూ తమ కర్మలచేత

సురక్షితమై ఈ ప్రపంచలో తిరుగుతున్నారు. విధాత వారి ప్రారబ్ధానుసారంగా ఏ భోగాలు నియమించాడో వాటిని పొందుతూ ఉంటారు. తానే (శారీరకదృష్టితో) మట్టిముద్ద, పరతంత్రుడు, అస్తిరుడు అయినవాడు స్వజనులను రక్షించాలి పోషించాలి అనే గర్వాన్ని ఎందుకు వహిస్తాడు? నీవు చూస్తూనే ఉంటావు. రక్షించడానికి అతిపెద్ద ప్రయత్నమే చేస్తూ ఉంటావు. అయినా మృత్యువు నీ స్వజనులను చంపకుండా వదిలిపెట్టదు. అప్పుడు నీ శక్తి ఏమిటి? ఈ విషయమై నీవు స్వయంగా ఆలోచించు. నీ రక్షనంబంధీకులందరూ జీవించే ఉంటారు. నారి పోషణభారం ఇంకా పూర్తి కానేలేదు. అప్పుడు కూడా ఒక రోజున నీవు వారిని విడిచి మరణిస్తావు. అలా కాక ఎవరైనా నీ వాడు చనిపోయి ఈ లోకంనుండి నిష్క్రమిస్తే, అప్పుడు అక్కడ అతడు సుఖంగా ఉంటాడా? దుఃఖిస్తా ఉంటాడా? ఈ విషయాన్ని నీవు తెలుసుకోలేవు. కాబట్టి నీవు దీనిని స్వయంగా ఆలోచించుకో. నీవు చనిపోతావు, లేదా జీవించి ఉంటావు. నీ కుటుంబంలోని ప్రతివ్యక్తి తమతమ కర్మలయొక్క పలాలనే అనుభవిస్తారు - ఇది గ్రహించుకొని నీవు నీకు శ్రేయస్సు కలిగించే పాదనాలలో నిమగ్నం కావాలి. లోకంలో ఎవరికి ఎవరు? దీనిని గూర్చి చక్కగా ఆలోచించుకొని, దృఢనిశ్చయంతో నీ మనసును మోక్షంలో లగ్నం చెయ్యి.

ఇక చెప్పబోయే విషయంమీద కూడా శ్రద్ధ పెట్టు. ఆకలి, దాహం, క్రోధం, లోభం, మోహం మొదలైన భావాలను జయించిన సత్త్వసంపన్నుని ముక్తునిగానే భావించాలి. అజ్ఞానంతో మత్తులో మునిగి జాదం, మద్యపానం, స్త్రీసంపర్కం, వేట మొదలైనవాటిలో ప్రవృత్తి లేనినాడు కూడా ముక్తుడే. ఎప్పుడూ యోగయుక్తుడై స్త్రీ పట్ల కూడా ఆత్మదృష్టి కలిగి, ఆమెను భోగ్యదృష్టితో చూడనివాడు కూడా యథార్థమైన ముక్తుడే. జీవులయొక్క జనన మరణకర్మల తత్వాలను చక్కగా గుర్తించిననాడు కూడా ఈ లోకంలో ముక్తుడే. వేలకోట్ల బండ్లతో అన్నం ఉన్నప్పటికీ అందులో ఒక ప్రస్తం (శేరు) అన్నమే పొట్టనింపుకోవడానికి చాలునని తలచేవాడు. (అంతకంటే అధికంగా కూడబెట్టాలని అనుకోడు) అతి పెద్ద భవంతిలో కూడా మంచం వేసుకోవడానికి తగినంత చోటే తనకు అవసరమని అనుకొన్నవాడు ముక్తుడు అవుతాడు. కొద్దిలాభంతోనే సంతృప్తి చెందేవాడు, మాయయొక్క అద్భుతభావం స్పృశింపనివాడు, వేల, మంచం కూడా ఒకటిగానే బావించేవాడు, పట్టువస్త్రాలు, దర్బలతో తయారయిన వస్త్రాలు,

ఉన్ని వస్త్రాలు, వల్కలాలను కూడా సమభావంతో చూచేవాడు, ప్రపంచం పాంచభౌతికమని ఎరిగినవాడు, సుఖదుఃఖాలు, లాభనష్టాలు, జయపరాజయాలు, ఇచ్ఛాద్వేషాలు, భయోద్వేగాలు సమానమని తలచేవాడు సర్వదా ముక్తుడే. ఈ దేహం రక్షమలమూత్రాలకు, అనేక దోషాలకు ఆలనాలమని ఎరిగిననాడు, వృద్ధత్వం వచ్చినపుడు శరీరం ముడతలు పడుతుందని, వెంట్రుకలు తెల్లబడతాయని, దేహం దుర్బలంగా, సన్నగా అందవిహీనంగా అయిపోతుందని, నడుంకూడా వంగిపోతుందని, పొరుషం నశిస్తుందని, కన్నులు కనబడవని, చెవులు వినపడవని, ప్రాణశక్తి క్షీణించిపోతుందని ఎప్పుడూ మరచిపోనివాడు మోక్షం పొందుతాడు. ఋషులు, దేవతలు, అసురులు అందరూ ఈ లోకంనుండి పరలోకానికి వెళ్లిపోయారు. శక్తిసామర్థ్యాలుగల వేలమంది రాజులు భూమిని విడిచి వెళ్లవలసివచ్చింది - ఈ విషయాన్ని సదా గుర్తులో ఉంచుకొన్ననాడు ముక్తుడు అవుతాడు.

ప్రపంచంలో ధనం దుర్లభం, కష్టాలు సులభం, కుటుంబాన్ని పెంచి పోషించడానికి కూడా ఇక్కడ చాలా కష్టపడవలసిఉంది. అంతేకాదు. గుణహీనమైన సంతానాన్ని, విపరీత గుణాలున్న మనుష్యులతో కూడా పెంచవలసి ఉంది. ఈ రీతిగా సంసారంలో అధికభాగం కష్టాలే కనపడుతున్నాయి - ఇది తెలిసికూడా ఎవరు మోక్షాన్ని ఆదరించకుండా ఉంటారు? శాస్త్రాలను అవలోకించడం ద్వారా జ్ఞానవంతుడై సమస్త మానవజగత్తు అసారం అని గ్రహించిన వాడు అన్ని రకాలుగాను ముక్తుడే, నా ఈ మాటలు విన్నాక నీ బుద్ధి గృహస్థాశ్రమంలో స్థిరపడుతుందో, లేదా సన్యాసాశ్రమంలోనో, అక్కడే ఉండి ముక్తునివలె నడుచుకో."

సగరరాజు అరిష్టనేమి చెప్పిన పై ఉపదేశాన్ని విని, మోక్షానికి ఉపయోగపడే గుణాలతో కూడి ప్రజలను పాలించపాగాడు.

జనకనుహారాజునకు సరాశరముని ఉపదేశము

(సరాశరగీత)

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! అమృతం తాగినా మనసుకు తృప్తి కలుగునట్లుగా, నీ మాటలను వింటున్న నాకు తృప్తి కలుగడం లేదు. అందుకని అడుగుతున్నాను. మనిషి ఎటువంటి కర్మ చేస్తే అతడు ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను పరమశ్రేయస్సును పొందగలుగుతాడు? దయచేసి ఈ సంగతి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - యుధిష్ఠిరా! ఈ విషయంలో కూడా ఇంతకుముందు లాగే నీకు నేను ఒక ప్రాచీనకథను

చెప్పుతాను. ఒకసారి మహాయశస్త్రి అయిన జనకమహారాజు మహాత్ముడైన పరాశరుని - “మునివర్యా! ప్రాణులందరికీ ఇహపరలోకాలు రెండింటిలోను శ్రేయస్కరమైన కర్మ ఏది?” అని అడిగాడు. రాజు యొక్క ప్రశ్న విని, తపస్వి అయిన పరాశరముని అతనిని అనుగ్రహించడానికి ఇలా చెప్పాడు.

పరాశరుడు చెప్పుతున్నాడు - “రాజా! ధర్మాచరణమే ఈ లోకంలోను, ఫరలోకంలోను శ్రేయస్సు కలిగిస్తుంది. ధర్మాన్ని శరణుచొచ్చినవాడు స్వర్గలోకంలో సమ్మానింపబడతాడు. అన్ని ఆశ్రమాలనారు ధర్మంలో ఆస్థ ఉంచి, తమ తమ కర్మలను అనుష్ఠిస్తారు. లోకంలో జీవనం గడపడానికి నాలుగురకాల జీవన విధానాలు ఉన్నాయి. (బ్రాహ్మణులకు దానం పుచ్చుకోవడం, క్షత్రియులు పన్ను గ్రహించడం, వైశ్యులకు వ్యవసాయం మొదలైనవి, శూద్రులకు సేవ), మనుష్యుడు తాను పుట్టిన వర్గానికి అనుకూలమైన జీవితాన్ని కూడా ఇచ్చానుసారంగా పొందుతాడు. పూర్వజన్మలో శుభకర్మలు చేయనివానికి సుఖం లభించదు. ముందు జన్మలో చేయని కర్మకు ఫలం లభించదు. (మనస్సు, నాక్కు, కన్ను, చేతుల ద్వారా చేసిన) నాలుగు రకాల కర్మలే మరుసటి జన్మలో ఫలాన్ని ప్రాప్తింప చేస్తాయని లోకులు ఎప్పుడూ గుర్తుపెట్టుకొంటారు. లోకయాత్రానిర్వహణకు, మనశ్శాంతికి వైదిక వచనాలే ప్రమాణంగా అంగీకరింపబడ్డాయి. మనుష్యులు - కన్నులు, మనస్సు, నాక్కు, క్రియల ద్వారా నాలుగు రకాల కర్మలను చేస్తారు. నాటిలో ఏ కర్మలు ఎటువంటివో వాటికి అటువంటి ఫలాలే లభిస్తాయి. కర్మలకు ఫలరూపంగా ఒకప్పుడు కేవలం సుఖం, ఒకప్పుడు కేవలం దుఃఖం, ఒకప్పుడు రెండూ ఒకేసారి ప్రాప్తిస్తూ ఉంటాయి. పుణ్యం లేదా పాపం ఏ కర్మ అయినా సరే ఫలం అనుభవించకుండా, అది నశించదు. మనిషి పాపానికి ఫలరూపమైన దుఃఖానుభవం నుండి విముక్తి పొందనంతవరకు అతని పుణ్యం అక్షయంగా స్థిరమై ఉంటుంది. పాపజనితమైన దుఃఖభోగం సమాప్తమైనపుడు మనిషి తన పుణ్యకర్మల ఫలాన్ని అనుభవించడం మొదలుపెడతాడు. పుణ్యంకూడా క్షీణించిపోతే, తిరిగి పాపఫలాన్ని అనుభవిస్తాడు.

ఇంద్రియసంయమము, క్షమ, ధైర్యం, తేజస్సు, సంతోషం, సత్యభాషణం, లజ్జ, అహింస, దుర్వ్యసనాలు లేకపోవడం, చాతుర్యం ఈ గుణాలన్నీ సుఖాన్ని ఇస్తాయి. మనిషి జీవితకాలమంతా పాపంలోనో, పుణ్యంలోనో ఆసక్తుడు కాకుండా తన మనసును పరమాత్మధ్యానంలో లగ్నం చేసే

ప్రయత్నం చేయాలి. జీవుడు ఇతరులు చేసిన శుభాశుభకర్మలను అనుభవించడు. అతడు తాను చేసినదాని ఫలమే అనుభవిస్తాడు. ఏ కర్మను ఇతరులు చేస్తే నిందిస్తాడో మనిషి ఆ కర్మను తాను కూడా చేయకూడదు. ఎందుకంటే ఇతరుల కర్మను నిందిస్తూ తానే ఆపని చేస్తే లోకులు అతనిని పరిహసిస్తారు. సిరికివాడైన క్షత్రియుడు, (భిక్ష్యాభిక్ష్యవిచారణ చేయకుండా) అన్నిటినీ తినేవాడు, సత్యభ్రష్టుడైన బ్రాహ్మణుడు, న్యాపారం చేయని వైశ్యుడు, సోమరి అయిన శూద్రుడు, శీలంలేని పండితుడు, సభాచారాన్ని పాటించని కులీనుడు, దురాచారిణి అయిన స్త్రీ, విషయాసక్తుడైన యోగి, తన కోసం మాత్రమే వండుకొనే మనిషి మూర్ఖుడైన వక్త, రాజులేని దేశం, ఇంద్రియనిగ్రహం లేకుండా ప్రజల పట్ల వాత్సల్యం చూపని రాజు - వీరందరూ శోకించడానికి యోగ్యులు.

రాజా! ఆయువు దుర్లభ వస్తువు. ధానిని పొంది ఆత్మను అధోగతికి జారనీయకూడదు. పైగా పుణ్యకర్మలు చేస్తూ పైకి లేవనెత్తే ప్రయత్నం చేయాలి. పుణ్యకర్మతోనే మనిషి ఉత్తమ వర్గంలో జన్మిస్తాడు. పాపాత్మునికి అది అత్యంత దుర్లభం. అతడు ధానిని పొందలేక తన పాపంద్యారా తన్ను నాశనం చేసుకొంటాడు. తెలియక జరిగిన పాపాన్ని తపస్సు ద్వారా తొలగించుకోవాలి. ఎందుకంటే తాను చేసిన పాపం పాపరూపమైన ఫలాన్నే ఇస్తుంది. కాబట్టి దుఃఖాన్ని కలిగించే పాపకర్మలను ఎన్నడూ సేవించకూడదు. పాపానికి ఫలం ఎంత కష్టదాయకంగా ఉంటుందో నేను ఎరుగుదును. ధానితో ప్రభావితుడైన మనిషి అనాత్మలోనే ఆత్మబుద్ధి కలిగి ఉంటాడు. రంగులేని వస్త్రం ఉతికితే శుభ్రపడుతుంది. కాని నల్లరంగులో ముంచిన వస్త్రం తెల్లబడదు. అలాగే పాపం కూడా నలుపురంగువంటిదే అని భావించాలి. తెలిసి పాపం చేశాక, దానికి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవడానికి తిరిగి శుభకర్మలు చేస్తే అతడు ఆ రెండింటికీ వేర్వేరుగా ఫలాలను అనుభవించాలి. తెలియక హింసచేస్తే అది అహింసావ్రతం పాటించడం ద్వారా తొలగించుకోవచ్చును. కాని ఇష్టపడి చేసిన పాపాన్ని అది కూడా తొలగించజాలదు. ఇలా అని వేద శాస్త్రాలు తెలిసిన బ్రాహ్మణులు చెప్పుతారు. పుణ్యంగాని, పాపంగాని తెలిసిచేసినా, తెలియకచేసినా ధానికి ఏదో కొంత ఫలం ఉండనే ఉంటుంది అనేది నా ఉద్దేశ్యం. చేవతలు, మునులు చేసిన కర్మలను ధర్మాత్ములు అనుకరించకూడదు. విని ఆ కర్మలను నిందించను కూడా నిందించకూడదు.

మనసులో భాగా ఆలోచించుకొని, “ఈ పని నా వలన అవుతుందా లేదా?” అనే విషయాన్ని నిశ్చయించుకొని, శుభకర్మలను అనుష్ఠిస్తే అతడు తప్పకుండా తన మేలును చూస్తాడు.

కాబట్టి రాజు ఉన్నతమైన శీలం గల తన శత్రువులను జయించాలి. ప్రజలను న్యాయబద్ధంగా పరిపాలించాలి. రకరకాల యజ్ఞాలను చేసి అగ్నిదేవుని తృప్తిపరచాలి. వైరాగ్యం కలిగినపుడు మధ్యవయసులోగాని, చివరి వయసులోగాని అడవికి వెళ్లి ఉండాలి. రాజా! ప్రతిమనిషి ఇంద్రియసంయమం కలిగి, ధర్మాత్ముడై ప్రాణులందరినీ తనవంటినారుగా భావించాలి. విద్యలో, తపస్సులో, వయస్సులో తనకంటే పెద్దవారిని యథాశక్తి పూజించాలి. నరేంద్రా! సత్యభాషణం, మంచినడవడికతోనే అంధరికీ సుఖం లభిస్తుంది.

శ్రేష్ఠపురుషుని కిచ్చిన దానం, శ్రేష్ఠపురుషుని నుండి పొందిన ప్రతిగ్రహం - ఈ రెండింటి యొక్క ప్రభావం సమానమే. అయినా ప్రతిగ్రహం స్వీకరించడంకంటే ధాతయై దానం చేయడమే అధికపవిత్రమని ఎంచబడుతోంది. న్యాయంగా పొందిన ధనాన్ని, న్యాయంగానే వృద్ధి పొందిన దానిని ధర్మం చేయాలనే ఉద్దేశ్యంతో ప్రయత్నపూర్వకంగా రక్షించుకోవాలి. - ఇది ధర్మశాస్త్ర నిర్ణయం. ధర్మం కోరుకొనేవాడు క్రూరకర్మల ద్వారా ధనం సంపాదించకూడదు. అధర్మంగా సంపదను పెంచుకోవాలనే ఆలోచనకూడా మనసులోనికి రానీయకూడదు. (ఋతువులను అనుసరించి) అతిధికి చల్లని లేదా వేడి నీరు పవిత్ర భావంతో సమర్పించినవానికి ఆకలిగొన్న వానికి అన్నం పెట్టిన ఫలం లభిస్తుంది. మహాత్ముడైన రంతిదేవమహారాజు ఫలమూలాలతో, ఆకులతో ఋషులను పూజించాడు. దానితోనే అతనికి అందరూ అభిలషించే సిద్ధి కలిగింది. మహారాజు శైబ్యుడు కూడా పండ్లతో, ఆకులతోనే మారరమునిని సంతృప్తిపరిచాడు. దానివలన అతనికి ఉత్తమలోకం లభించింది. ప్రతిమనిషి దేవతలకు, అతిథులకు, భృత్యవర్గానికి, పితరులకు, తనకు కూడా ఋణగ్రస్తుడై జన్మిస్తాడు. కాబట్టి అతడు ఆ ఋణంనుండి విముక్తుడు కావడానికి యత్నించాలి. వేదాధ్యయనం ద్వారా ఋషుల, యజ్ఞానుష్ఠానంతో దేవతల, శ్రాద్ధంతో పితరుల, స్వాగతసత్కారంతో అతిథుల ఋణం నుండి విముక్తుడవుతాడు. అలాగే వేదవాక్యాలను శ్రవణమననం చేయడం ద్వారా, యజ్ఞశిష్టాన్నం భుజించడం ద్వారా, జీవులను రక్షించడంద్వారా మనిషి తన ఋణం నుండి ముక్తుడవుతాడు.

పుత్రాది భృత్యవర్గాన్ని పెంచి పోషించడానికి మొదటినుండి ఏర్పాటు చేయాలి. దానితో వారి ఋణాన్నిండి కూడా ముక్తి కలుగుతుంది.

ఋషుల మునుల వద్ద ధనం ఉండదు. అయినా కూడా వారు తమ ప్రయత్నంతోనే సిద్ధి పొందారు. వారు విద్యుక్తంగా అగ్నిహోత్ర కార్యాలు చేసి సిద్ధి పొందారు. అసీతుడు, దేవలుడు, నారదుడు, పర్వతుడు, కక్షీవంతుడు, జమదగ్నిసుతుడైన పరశురాముడు, ఆత్మజ్ఞుని అయిన తాండ్యుడు, వసిష్ఠుడు, జమదగ్ని, విశ్వామిత్రుడు, అత్రి, భరద్వాజుడు, హరిశ్చంద్రుడు, కుండభారుడు, శ్రుతశ్రవుడు మొదలైన మహర్షులు ఏకాగ్రచిత్తులై ఋగ్వేదంలోని ఋక్కులతో విష్ణువును స్తుతించారు. అతని అనుగ్రహం వల్లనే తపస్సు చేసి ఉత్తమసిద్ధి పొందారు. పూజకు యోగ్యులు కాని నారు కూడా విష్ణువును స్తుతించి పూజనీయులైన సాదువులై అతనినే పొందారు. ఈ లోకంలో నింద్యమైన పనులు చేసి ఎవరూ కూడా తమ అభ్యుదయంమీద ఆశ పెట్టుకోనక్కరలేదు. ధర్మాన్ని పాటిస్తూ సంపాదించిన ధనమే నిజమైన ధనము. పాపపు పనులతో సంపాదించిన ధనం చీత్కరించదగినది. ధనంమీది కోరికతో సనాతనధర్మాన్ని విడిచిపెట్టకూడదు. రాజేంద్రా! ప్రతిదినం అగ్నిహోత్రం చేసినవాడే ధర్మాత్ముడు. అతడే పుణ్యకార్యాలు ఆచరించేవారిలో శ్రేష్ఠుడు. ఎందుకంటే వేదాలన్నీ (దక్షిణ, ఆహవనీయ, గార్హపత్య - అనే) మూడు అగ్నులలోనే స్థిరపడి ఉన్నాయి. సదాచారంలో ఎప్పుడూ లోపం చేయని బ్రాహ్మణుడు (అగ్నిహోత్రం చేయనప్పటికీ) అగ్ని హోత్రియే అవుతాడు. సదాచారం సంపాదించిన తరువాత అగ్నిహోత్రం లేకపోయినా కూడా మంచిదే, కాని సదాచారాన్ని త్యజించి, కేవలం అగ్నిహోత్రం చేయడం ఎప్పుడూ శ్రేయోదాయకం కాదు. అగ్నిని, ఆత్మను, తల్లిని, జన్మనిచ్చిన తండ్రిని, గురువును - ఈ అందరినీ యథాయోగ్యంగా సేవించాలి. గర్భం విడిచి వృద్ధులను సేవించేవాడు, విద్వాంసుడు, కోరికలు లేనివాడై అందరినీ ప్రేమ భావంతో చూసేవాడు, కపటం లేకుండా ధర్మాచరణం చేసేవాడు, ఇతరులను అణగత్రొక్కునీనాడు, ఈ లోకంలో శ్రేష్ఠుడు. సత్పురుషులు కూడా అతనిని ఆదరిస్తారు.

మూడు వర్ణాలవారిని సేవించడమే శూద్రులకు ఉత్తమమైన వృత్తి. అతడు ప్రేమతో దానిని పాటిస్తే అది అతనిని ధర్మిష్ఠునిగా చేస్తుంది. నా ఉద్దేశ్యంలో ధర్మం తెలిసిన సత్పురుషుల సాంగత్యంలో ఉండడం ఎట్టి పరిస్థితులలోను

మంచిది, కాని దుష్టుల సావాసం ఏ పరిస్థితిలోను ఉత్తమం కాదు. సాధుపురుషుల సమీపంలో ఉంటే నీచవర్ణుడు కూడా ప్రతిభాశాలి అవుతాడు. తెల్లనివస్త్రానికి ఏ రంగు అద్దితే ఆ రంగుది అయినట్లుగా ఎటువంటి సాంగత్యం చేస్తే అటువంటిదే రంగు అతనిపైన పడుతుంది. కనుక గుణాలనే ప్రేమించాలి. దోషాలను కాదు. ఎందుకంటే మనిషి జీవితం అనిత్యము, చంచలము. సుఖదుఃఖాలనే రెండు ధశలలోను కూడా శుభకర్మలనే అనుష్ఠించినవాడు శాస్త్ర తత్వాన్ని తెలుసుకొంటాడు. ధర్మవిరుద్ధమైన పని లోకంలో చాలా లాభదాయకం అయినప్పటికీ కూడా, బుద్ధిమంతుడు దానిని సేవించకూడదు. ఎందుకంటే దాని వలన అతనికి మేలు జరుగదు. ఇతరుల గోవులను వేలకొద్దీ అపహరించి దానంచేసే రాజు, ప్రజలను రక్షించని రాజు సేరుకే దాత. దాని వలన అతనికి ఏమాత్రం ఫలం లభించదు. నిజానికి అతడు రాజుకాదు. దోసిడీదారుడు. ప్రతిదినం బ్రాహ్మణులను సత్కరించి, వారికి తన శక్తి మేరకు ఎంత ఇవ్వగలిగితే అంత దానంచేసే రాజు, దాని ఉత్తమఫలితాన్ని పొందుతాడు. తానే బ్రాహ్మణుని వద్దకు వెళ్లి అతనిని సంతుష్టి పరుస్తూ చేసిన దానం సర్వోత్తమమైనదిగా అంగీకరింపబడింది. యాచిస్తే ఇచ్చే దావాన్ని విద్వాంసులు మధ్యమమని చెప్పారు. అవహేళనగా అశ్రద్ధగా ఏదైనా ఇస్తే ఆ దావాన్ని సత్యవాదులైన మునులు అధమమని చెప్పారు. మనిషి సంపాదసాగరంలో మునిగిపోతున్నాడు. అతడు రకరకాల మార్గాల ద్వారా ఎల్లప్పుడూ దానిని తరించడానికి ప్రయత్నం చేయాలి. ఎలాగైనా సరే బంధనంనుండి తప్పించుకొనే ప్రయత్నం చేయడం ఉచితం. బ్రాహ్మణుడు ఇంద్రియసంయమంతో, క్షత్రియుడు యుద్ధంలో విజయం పొందడం ద్వారా, వైశ్యుడు ధనంతో, శూద్రుడు సేవాకార్యంలో నేర్పరితనం చూపడంతో రాణింపు పొందుతారు.

బ్రాహ్మణునివద్ద ప్రతిగ్రహంతో లభించినది, క్షత్రియుని గృహంలో యుద్ధంలో జయించి తెచ్చినది, వైశ్యునివద్ద న్యాయపూర్వకంగా (వ్యవసాయం మొదలైన దానితో) సంపాదించినది, శూద్రునివద్ద సేవవలన ప్రాప్తించినది కొద్దిసాటి ధనమున్నా అది ఉత్తమంగా ఎంచబడుతుంది. ధవాన్ని ధర్మకార్యానికి వినియోగించినట్లయితే అది మహాఫలాన్ని ఇస్తుంది. బ్రాహ్మణునికి జీవవాధారం లేనపుడు క్షత్రియుని లేదా వైశ్యుని ధర్మంతో జీవనం గడుపుకొంటే పతితుడు

కాదు. కాని శూద్రధర్మాన్ని ఆశ్రయిస్తే మాత్రం వెంటనే పతితుడవుతాడు. శూద్రునికి సేవావృత్తితో జీవిక నడవకపోతే అతనికి వ్యాపారంగాని, పశుపాలనంగాని, చేతివృత్తి గాని చేసుకోవడానికి అనుమతి ఉంది. రంగస్థలంమీద నృత్యం చేయడం, ఆటలు ప్రధర్శించడం, నటులపని చేయడం, మద్యమాంసాలు అమ్మి జీవనం నడుపుకోవడం, ఇనుప, చర్మ వస్తువులు అమ్మడం - ఈ పనులన్నీ నింద్యములే. పరంపరాగతంగా తన ఇంటిలో ఈ పనులు లేకపోతే శూద్రుడు కూడా తాను ఈ పనులను ఆరంభించకూడదు. మొదటినుండి ఈ పనులు చేసే అలవాటు ఉన్నప్పటికీ అదికూడా వదిలిపెడితే గొప్ప ధర్మమే అవుతుంది. సిద్ధి పొందిన తరువాత ఎవరైనా గర్వంతో పాపాచరణం చేయడం మొదలుపెడితే దానిని అనుకరించకూడదు. పూర్వపు రోజులలో అదికభాగం మనుష్యులు సంయములు, ధార్మికులు, న్యాయాన్ని అనుసరించేవారు అయిఉండేవారని పురాణాలలో వింటూ ఉంటాం, ఆ రోజులలో అపరాధం చేసినవారికి అవమానపరచడమే శిక్షగా విధింపబడేది. లోకంలో మనుష్యులలో ఎప్పుడూ ధర్మమే ప్రశంసించ బడుతూ ఉండేది. ధర్మంలో ముందడుగుగా ఉన్న ప్రజలు సద్గుణాలనే సేవిస్తూ ఉండేవారు. కాని ఆ ధర్మప్రచారాన్ని అసురులు సహించేవారు కాదు. వారు క్రమంగా వృద్ధి పొంది ప్రజలంధరి శరీరాలలో వ్యాపించిపోయారు. అప్పుడు ప్రజలలో ధర్మాన్ని వాశనం చేసే ధర్మం ప్రాదుర్భవించింది. ధర్మం తరువాత క్రోధం పుట్టింది. క్రోధం ఆక్రమించాక వారికి సిగ్గు తొలగిపోయింది. వినయంతో కూడిన సదాచారం లోపించి పోయింది. ఆపై మోహం ప్రకటమయింది. మోహం వలన అప్పుడిక వారిలో ఆలోచనాశక్తి లేకపోయింది. అందరూ తమ తమ సుఖాలకోసం ఇతరులకు కష్టం కలిగించవారంభించారు. అప్పుడిక వారిని దారిలోకి తేవడానికి అవమానించే శిక్ష చాలక పోయింది. మనుష్యులందరూ దేవతలను, బ్రాహ్మణులను అవమానించి ఇచ్చి వచ్చిన రీతిగా వ్యవహరించసాగారు.

ఈ అవస్థ దాపురించాక దేవతలందరూ శంకరభగవానుని శరణు చొచ్చారు. అప్పుడు శివుడు దేవతల తేజస్సుతో ప్రబలమైన ఒకే భాణంతో త్రిపురములతో సహితంగా ఆకాశంలో సంచరించే అసురులంధరినీ చంపి, భూమి మీద పడవేశాడు. ఆ అసురరాజు భయంకరాకృతి కలవాడు, భీషణ పరాక్రమం చూపేవాడు. అతని వలన దేవతలకు గొప్ప

భయం కలుగుతూ ఉండేది. కాని భగవంతుడైన శూలపాణి అతనిని కూడా మృత్యుముఖానికి చేర్చాడు. అతడు చనిపోయాక మనుష్యులందరూ ప్రకృతిస్థులయ్యారు. వారికి పూర్వం లాగే వేదశాస్త్రాల జ్ఞానం కలిగింది. ఆ తరువాత సప్తర్షులు ఇంద్రుని దేవతల రాజ్యానికి అభిషిక్తుని చేశారు. తాము మనుష్యులను శాసించే పనిలో లగ్నమయ్యారు. సప్తర్షుల తరువాత 'విష్ణువు' అనేవాడు భూమండలానికి రాజు అయ్యాడు. ఇంకా చాలామంది క్షత్రియులు చిన్న చిన్న మండలాలకు అధిపతులయ్యారు.

కనుక నేను శాస్త్రాలను అనుసరించి బాగా ఆలోచించి, మరీ చెపుతున్నాను. మనిషి తప్పకుండా సిద్ధిని పొందాలి. కాని హింసాత్మక కర్మలు త్యజించాలి. బుద్ధిమంతుడు ధర్మం చేయడానికి న్యాయాన్ని విడిచి పాపమార్గంలో ధనం సంపాదించకూడదు. ఎందుకంటే దానివలన శుభం కలుగదు. రాజా! నీవు కూడా ఈ రీతిగానే జితేంద్రియుడవైన క్షత్రియుడవై, బంధువర్గంపై ప్రేమ చూపుతూ, ప్రజలను భృత్యులను, పుత్రులను స్వధర్మానుసారంగా పరిపాలించు. ఇష్టానిష్టాలు కలుగుతూండగా, వైరం - ప్రేమ అనుభవిస్తూండగా జీవునికి వేలజన్మలు గడిచిపోతాయి. కాబట్టి నీవు (శుభాన్ని కోరుకొంటే) సద్గుణాలనే ప్రేమించు, దోషాలను కాదు. మహారాజా! మనుష్యులలో ధర్మాధర్మ ప్రవృత్తి ఉన్నట్లుగా, మనుష్యేతరప్రాణులలో ఉండదు. ధర్మాధర్మాయణుడైన విద్వాంసుడు అందరినీ ఆత్మభావంతో చూస్తూ లోకంలో సంచరిస్తాడు. ఏ ప్రాణినీ హింసించడు. మనిషికి మనసులోని కోరికలు, సంస్కారాలు తొలగిపోయినపుడు, అసత్యానికి దూరంగా ఉన్నప్పుడు శుభాన్ని పొందుతాడు.

మనిషికి గృహస్థాశ్రమంలో గోవులు, వ్యవసాయం, ధనసంపదలు, బార్యభిడ్డలు, భృత్యులతో సంబంధం ఉంటుంది. ఈ రీతిగా ప్రవృత్తి మార్గంలో ఉంటూ అతడు ప్రతిదినం ఈ వస్తువులను చూస్తూ ఉంటాడు. కాని అవి అనిత్యమని గ్రహించడు. కనుక అతని మనసులో రాగ ద్వేషాలు వృద్ధి పొందుతూ ఉంటాయి. రాగద్వేషాలకు వశుడై మనిషి ద్రవ్యము నందు ఆసక్తి కలిగి ఉన్నప్పుడు మోహానికి కుమార్తె అయిన రతి వచ్చి అతనిని తనకు వశపరచుకొంటుంది. రతిని ఉపాసించే వారందరూ భోగులనే కృతార్థులుగా బావిస్తారు. రతి ద్వారా ప్రాప్తించే విషయసుఖం కంటే మించినది నేరే ఏ సుఖమూ లేదని అనుకొంటారు. అపై వారి మనసుపై లోభం రాజ్యమేలుతుంది. వారు

ఆసక్తివశులై తమ పరిజనులసంఖ్య పెంచుకొంటూ ఉంటారు. దాని తరువాత వారిని పెంచి పోషించడానికి ధనం కావాలనుకొంటారు. మనిషికి ఫలానా పనిచేయడం సాఫం అని తెలిసినప్పటికీ, ధనం కోసం దానిని చేసే తీరుతాడు. పిల్ల పాపల పట్ల స్నేహంలో మునిగిపోయిన కారణంగా, వారిలో ఎవరయినా చనిపోయినపుడు, వారికోసం అతడు ఫదే పదే బాధపడుతాడు. ధనం వలన లోకంలో గౌరవం పెరుగుతున్నపుడు అతడు "ఎప్పుడూ తన గౌరవానికి భంగం కలుగకూడదు" అనేదాని గురించే సదా ప్రయత్నం చేస్తూ ఉంటాడు. భోగ విలాససామగ్రిని పొందడానికి ఏది ఆవశ్యకమనుకొంటాడో దానినే చేస్తాడు. దాని వలననే ఒక రోజున నశించిపోతాడు. వాస్తవానికి శుభకర్మలను అనుష్ఠిస్తూ వాటివలన సుఖం కలగాలని కోరుకోకుండా సమత్వ బుద్ధి కలిగిన బ్రహ్మవాదియే సనాతనపథమును పొందగలడు. ప్రాపంచిక జీవులకు తమ స్నేహానికి ఆధారభూతులయిన భార్యభిడ్డలు మొదలైనవారు నశించిపోయినపుడు, ధనం కోల్పోయినపుడు, రాగంతో దుఃఖంతో కష్టాలు పడవలసివచ్చినపుడు మాత్రమే వైరాగ్యం కలుగుతుంది. వైరాగ్యంవలన ఆత్మతత్త్వం పట్ల జిజ్ఞాస కలుగుతుంది. జిజ్ఞాసవలన శాస్త్రాధ్యయనంలో మనసు లగ్నం అవుతుంది. స్వాధ్యాయం వలన మనసులో తపస్సే శ్రేయస్సుకు సాధనం అనే విషయం తిష్టవేసుకొంటుంది. రాజా! బార్య, భిడ్డలు మొదలైన ప్రేయోసుఖాల పట్ల ఉదాసీనులై (శ్రేయస్సును పొందడానికి) తపస్సు చేయడానికే నిశ్చయించుకొనే వివేకులు లోకంలో దుర్లభులు. తపస్సు చేయడానికి అందరికీ అధికారం ఉంది. హీనవర్ణాలకు కూడా (వారి అధికారాన్ని అనుసరించి) తపస్సుకు ఒక విధానం ఉంది. జితేంద్రియుడు, మనోనిగ్రహ సంపన్నుడు అయిన వ్యక్తిని స్వర్గమార్గంలోకి తీసికొని వచ్చేది తపస్సే. పూర్వ కాలంలో ప్రజాపతి బ్రహ్మపరాయణుడు, వ్రతనిష్ఠుడు అయి, తపస్సు ద్వారానే ప్రపంచాన్ని సృష్టించాడు. ఆదిత్యులు, వసువులు, రుద్రులు, అగ్ని, అశ్వినీకుమారులు, విశ్వేదేవులు, సాధ్యులు, పితరులు, మరుద్గణం, యక్షులు, రాక్షసులు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, స్వర్గవాసులైన ఇతరదేవతలు తపస్సుతోనే సిద్ధి పొందారు. బ్రహ్మదేవుడు పూర్వం సృష్టించిన (మరీచాది) బ్రాహ్మణులు తపఃప్రభావం చేతనే భూమ్యాకాశాలను పవిత్రం చేస్తూ సర్వత్ర సంచరించేవారు. మర్త్యలోకంలో గృహస్థులు రాజులు, మహారాజులు,

ఉత్తమకులసంజాతులుగా కనిపించడానికి వారి తపఃఫలమే కారణం. ముల్లోకాలలో తపస్సు వలన పాండరాని వస్తువేదీ లేదు.

కాబట్టి మనిషి సుఖంలో నయినా, దుఃఖంలో నయినా మనసుతో, బుద్ధితో శాస్త్రాలను పరిశీలించి లోబాన్ని త్యజించాలి. అసంతుష్టివలన దుఃఖం కలుగుతుంది. లోభం వలన మనసుకు ఇంద్రియాలకు భ్రాంతి కలుగుతుంది. భ్రాంతి కలిగాక, అభ్యాసం లేని విద్యలా మనిషి యొక్క బుద్ధి నశించిపోతుంది. బుద్ధి నశించిపోతే ఏవేకాన్ని కోల్పోతాడు. కాబట్టి దుఃఖం కలిగిన దశలో మనిషి ఉగ్రమైన తపస్సు చేయాలి. తనకు ఇష్టం అనిపించే దానిని సుఖం అని అంటారు. మనసుకు ప్రతికూలమైన దానిని దుఃఖం అంటారు. తపస్సు చేయడం వలన సుఖం, చేయక పోవడం వలన దుఃఖం కలుగుతాయి. ఈ రీతిగా తపస్సు చేయడానికి, చేయకపోవడానికి గల పలితాలను నీవు చక్కగా గమనించు. పాపరహితమైన తపస్సు చేసేవాడు ఎల్లప్పుడూ శ్రేయస్సును అనుభవిస్తాడు. దర్మం, తపస్సు, దానం, చేయడానికి ఇష్టపడని మనిషి పాపాన్నే ఆచరిస్తూ నరకంలో పడతాడు. సుఖంలోగాని, దుఃఖంలో గాని, సదాచారం నుండి విచలితుడు కానివానిని "శాస్త్రదర్శి" గా అంగీకరిస్తారు. ధనుర్విముక్తమైన భాణం నేలను తాకడానికి ఎంత సమయం పట్టుతుందో చర్మం, నాలుక, కన్ను, ముక్కు, చెవులు విషయసుఖాలను అనుభవించడానికి అంతే సమయం పట్టుతుంది. ఆ సుఖం నశించినపుడు మనసులో మిక్కిలి ఆనేదన కలుగుతుంది. ఇంతజరిగినా కూడా అజ్ఞానులు (విషయసుఖలంపటులు) సర్వోత్తమమైన మోక్షసుఖాన్ని కొనియాడరు. సదా దర్మాన్ని పాటించేవారికి ఎప్పుడూ దన భోగాలకు కొదువ ఉండదు. కాబట్టి గృహస్థులు అప్రయత్నంగా లభించే విషయాలనే సేవించాలి. నా ఉద్దేశ్యంలో స్వదర్మోపార్జన కొరకే ప్రయత్నం చేయాలి. ఉత్తమకులంలో పుట్టిన, గౌరవం పొందిన, శాస్త్రార్థాలను ఎరిగిన వారికి, అసమర్థత వలన కర్మ, ధర్మం చేయని వారికి, ఆత్మతత్త్వానభిజ్ఞులకు కూడా లోకీక కర్మలు వట్టమైనపుడు వారికి అక్షయఫలాలు ఇచ్చేది తపస్సు తప్ప వేరేదీ కాదు. గృహస్థుడు అన్ని విధాలా తన కర్తవ్యాన్ని నిశ్చయించుకొని, స్వధర్మపాలనం చేస్తూ, కుశలత కలిగి యజ్ఞశ్రాద్ధాది కర్మలు అనుష్ఠించాలి. నదీనదాలు అన్నీ సముద్రంలో కలిసినట్లుగా సమస్త ఆశ్రమవాసులు గృహస్థుని ఆసరాతోనే జీవితాలను నిలుపుకొంటున్నారు.

జనకమహారాజు అడిగిన అనేక ప్రశ్నలకు

పరాశరుడు పమాధావములు ఇచ్చుట.

జనకమహారాజు - "దేవా! మీరు అన్ని విషయాలను చెప్పడంలో నేర్పరులు కాబట్టి ముందు వర్ణాలయొక్క విశేషధర్మాలను చెప్పండి. తరువాత పామాన్యధర్మాలను కూడా వివరించండి." అని అడిగాడు.

పరాశరుడు చెప్పాడు - "రాజా! దానం తీసుకోవడం, యజ్ఞం చేయించడం, విద్యను చెప్పడం - ఇవి బ్రాహ్మణునికి విశేష ధర్మాలు. ప్రజారక్షణము క్షత్రియులకు ఉత్తమమైనది. వ్యవసాయం, గోరక్షణ, వ్యాపారం - ఇవి వైశ్యునికి ప్రధానకర్మలు. ద్విజాతులను సేవించడం శూద్రుని ముఖ్యకర్తవ్యం. వర్ణాల విశేషధర్మాలను చెప్పాను. ఇక వీరి పామాన్యమైన ధర్మాలను వివరంగా చెప్తాను. విను. దయ, అహింస, జాగరూకత, దానం, శ్రాద్ధకర్మ, అతిదినత్కారం, సత్యం, అక్రోధం, ధర్మపత్నియందే సంతుష్టుడై ఉండుట, పవిత్రత కలిగి ఉండడం, ఎవరిలోను దోషమును చూడకుండుట, ఆత్మజ్ఞానం, సహనశీలత - ఇవి పామాన్య ధర్మాలు. బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులు - ఈ మూడు వర్ణాలవారిని ద్విజాతులు అంటారు. పైన చెప్పిన ధర్మాలలో ఈ ముగ్గురికీ సమాన అధికారం ఉంది. ఆ మూడు వర్ణాలవారు విరుద్ధమైన ఆచరణ చేస్తే అదోగతి చెందుతారు. తమ వర్ణాలకు ఉచితమైన కర్మలలో స్థిరపడి ఉన్నతిని పొందుతారు. శూద్రజాతివారికి ఏ విధమైన వైదిక సంస్కారాల విధిలేదు. వారికి వేదోక్తమైన కర్మలను అనుష్ఠించే అధికారం కూడా లేదు. కాని పూర్వోక్తమైన సాధారణ ధర్మాలను వారికి నిషేధించలేదు. హీనవర్ణుడు తన్ను తాను ఉద్ధరించుకోవాలనుకొంటే సదాచారాన్ని పాటిస్తూ ఆత్మోన్నతి కలిగించే అన్ని క్రియలను అనుష్ఠించాలి. కాని వైదిక మంత్రాలను ఉచ్చరించకూడదు. - ఇలా చేస్తే వారికి దోషం లేదు. ఇతర జాతీయులు కూడా ఏ యే రీతిగా సదాచారాలను అనుష్ఠిస్తారో ఆయా రీతిగానే సుఖాలను పొంది ఇహపరలోకాలలో కూడా ఆనందాన్ని అనుభవిస్తారు.

జనకమహారాజు - "మహామునీ! మనిషి తన కర్మచేత దోష అవుతాడా లేక జాతిచేతనా? నా మనసులో ఈ సందేహం కలిగింది. మీరు దీనికి సమాదానం ఇవ్వండి." అని అడిగాడు.

పరాశరుడు చెప్పాడు - మహారాజా! కర్మ, జాతి రెండూ దోష కారకాలే అనడంలో సందేహం లేదు. కాని ఇందులో ఉండే విశేషమేమిటో చెబుతాను. విను. జాతి కర్మలలో ఏ

ఒక్క దానిని ఆశ్రయించి కుకర్మలు చేయకూడదు. జాతిచేత దూషితుడు (చండాలుడు మొదలైన) అయినప్పటికీ పాపం చేయనివాడు దోషం పొందడు. కాని జాతితో ఉత్తముడయినప్పటికీ నింద్యమైన కర్మ చేస్తే, ఆ కర్మ అతనిని దూషితుని చేస్తుంది. కాబట్టి నీచజాతి కంటే నీచకర్మయే చెడ్డది.

జనకుడు - "ద్విజశ్రేష్ఠుడా! ఎప్పుడూ ఏ ప్రాణిహింసా జరుగనట్టి ధర్మానుకూలమైన కర్మలు ఈ లోకంలో ఏమేమి ఉన్నాయి?" అని ప్రశ్నించాడు.

పరాశరుడు చెప్పాడు - "మహారాజా! అహింసకు అనుకూలమైన, సదా మనిషిని రక్షించే ఆ కర్మలను చెబుతాను. విను. అగ్నిహోత్రాన్ని త్యజించి సంన్యాసం స్వీకరించి ఉదాసీనభావంతో అన్నిటినీ చూస్తూ ఉండేవారు అన్ని చింతలకు దూరమై క్రమంగా శ్రేయస్కరమైన మార్గంలోకి ప్రవేశిస్తారు. ప్రశ్రయం, వినయం, ఇంద్రియసంయమం ఉత్తమవ్రతం కలిగి సమస్త కర్మలను విడిచి జనన - మరణ రహితమైన అవ్యయమైన పదాన్ని పొందుతారు. రాజా! అన్ని వర్ణాలవారు హింసాప్రదానమైన కర్మలను వదిలి దర్మపాలనం, సత్యభాషణం చేస్తే వారు నిస్సందేహంగా స్వర్గాన్ని పొందగలరు.

తండ్రి, మిత్రుడు, గురువు, ధర్మపత్ని పట్ల యథాయోగ్యంగా ప్రేమ చూపని గుణహీనులు తండ్రి మొదలైన వారి నుండి ఏమీ సుఖం పొందలేరు. కాని వారికి అనన్యభక్తులుగా ప్రీయవాదులుగా హితపాధనతత్పరులై వశవర్తులుగా ఉండేవారికి వారిని సేవించడం వలన యథాయోగ్యమైన పలం అవశ్యం ప్రాప్తిస్తుంది. మనుష్యులకు తండ్రి సర్వశ్రేష్ఠమైన దేవుడు. జ్ఞానప్రాప్తియే అన్నిటికంటే గొప్పలాభం. ఇంద్రియాలను, వాటి విషయాలను జయించినవారే పరమాత్మను పొందుతారు. క్షత్రియబాలకుడు యుద్ధంలో గాయపడి, భాణాల చితిపైన భస్మం అయితే అతడు దేవతలకు కూడా దుర్లభమైన లోకాలకు వెళ్తాడు. అక్కడ ఆనందంగా స్వర్గసుఖాలను అనుభవిస్తాడు. రాజా! యుద్ధంలో అలిసిపోయినవానిని, భయభ్రాంతుడైనవానిని, ఆయుధం కింద పెట్టిన వానిని, ఏడుస్తున్న వానిని, వెన్నుచూసి పారిపోతున్నవానిని, యుద్ధపాధనాలు లేనివానిని, యుద్ధప్రయత్నాన్ని విరమించినవానిని, రోగి అయినవానిని, ప్రాణభిక్ష వేడిన వానిని, బాలుని, వృద్ధుని వదించకూడదు. ఆఁ. యుద్ధపాధనాలు ఉండి, యుద్ధం చేయడానికి సిద్ధమై, తనకు పాటి వచ్చే క్షత్రియుని జయించడానికి తప్పక

ప్రయత్నించాలి. తనతో సమానుడయిన లేదా తన్ను మించిన వీరుని చేతిలో చనిపోవడం మంచిదిగా భావిస్తారు. తనకంటే హీనుడు, పిరికివాడు, దీనుడు అయిన వ్యక్తి చేతిలో చావు నింద్యము. ఎందుకంటే సాపకృత్యాలు ఆచరించిన సాపాత్మునియొక్క, అధమశ్రేణికి చెందిన మనిషి యొక్క చేతిలో కలిగే చావు పాపరూపమైనదిగానే భావించబడుతుంది. అతడు నరకంలో పడతాడు. - ఇది శాస్త్ర నియమం. మృత్యువుకు వశమైనవానిని ఎవరూ రక్షించలేరు. ఆయువు మిగిలి ఉంటే ఎవరూ అతనిని చంపనూ లేరు. మరణించాలి అనుకొనే గృహస్థులకు ఏదైనా పవిత్రనదీతరంలో శుభకర్మలు అనుష్ఠిస్తూ మరణం పొందటమే అన్నిటికంటే ఉత్తమమని చెబుతారు.

లోకంలో ప్రాణులన్నిటిలో సంచరించగలిగే జీవియే శ్రేష్ఠమైనది అంటారు. వారిలో మనిషి, వారిలో కూడా ద్విజుడు ఉత్తముడు. ద్విజులలో బుద్ధిమంతుడు, బుద్ధిమంతులలో కూడా నిపుణమైన ఆలోచనలుగలవాడు, శ్రేష్ఠుడని అంటారు. వారిలో కూడా అహంకారం లేనివానినే సర్వోత్తమునిగా భావిస్తారు. సూర్యుడు ఉత్తరాయణంలో ప్రవేశించాక, ఉత్తమనక్షత్రంలో, పవిత్రముమూర్తంలో మరణించిన వానిని పుణ్యాత్మునిగా గ్రహించాలి. అతడు ఎవరినీ కష్టపెట్టకుండా, (ప్రాయశ్చిత్తాలద్వారా), తన పాపాలను పోగొట్టుకొంటాడు. శక్తిని అనుసరించి, శుభకర్మలు చేసి, స్వేచ్ఛగా మృత్యువును అంగీకరిస్తాడు. విషం తిని, ఉరివేసుకొని, మంటలలో డూకి, దొంగల చేతులలో, కోరలున్న జంతువుల దెబ్బలకు చనిపోవడం కూడా అధమ తరగతికి చెందినదిగానే పరిగణిస్తారు. పుణ్యకర్మలు చేసేవారు ఈ రకమైన మార్గాలలో ప్రాణాలు కోల్పోరు. అలాగే ఇతర అధమమార్గాలలోను వారికి మృత్యువు రాదు. రాజా! పుణ్యాత్ముల ప్రాణాలు బ్రహ్మరంద్రాన్ని భేదించుకొని పైకి పోతాయి. సగం పుణ్యమే ఉన్నవాడు అంటే పాపపుణ్యాలు రెండింటితో కూడినవాని యొక్క ప్రాణాలు మధ్యేమార్గం ద్వారా (ముఖం, నేత్రాలు మొదలైనవి) పైకి పోతాయి. కేవలం పాపాలు మాత్రమే చేసిన వారి ప్రాణాలు అధోమార్గం (గుదం, జననేంద్రియం) నుండి పోతాయి.

మనిషికి ఒకే శత్రువు ఉంది. దానితో సమానమైన శత్రువు ఇంకేదీలేదు. అదే అజ్ఞానం. దానిచేత ఆవరింపబడి, ప్రేరితుడై మనిషి అత్యంత ఘోరమయిన, కఠోరమైన కర్మలు చేస్తున్నాడు. వేదోక్తధర్మాలను సాటిస్తూ, వృద్ధులను సేవించి, ప్రజ్ఞను

(స్థిరబుద్ధిని) పొందినవాడే ఆ శత్రువును పరాజితుని చేయడానికి సమర్థుడు కాగలడు. ఎందుకంటే అజ్ఞానరూపమైన శత్రువును జయించడం ప్రయత్నంచేతనే సాధ్యం. అది ప్రజ్ఞ అనే భాణం యొక్క దెబ్బ తిని నశించిపోతుంది. ద్వితీయ మొదట బ్రహ్మచర్యాశ్రమంలో ఉండి వేదాధ్యయనం, తపస్సు చేయాలి. ఆపై గృహస్థాశ్రమంలో ప్రవేశించి తన శక్తిని అనుసరించి ఇంద్రియనిగ్రహంతో పంచమహాయజ్ఞాలను అనుష్ఠించాలి. అనంతరం తన పుత్రుని ఇల్లు వాకిలి రక్షణకు నియోగించి, శ్రేయోమార్గంలో స్థిరపడి, దర్మాచరణం చేయాలనే కోరికతో అడవికి వెళ్లాలి.

రాజా! మానవజన్మ ఒక అద్వితీయమైన జన్మ. దానిని పొంది, శుభకర్మలు అనుష్ఠించడం ద్వారా ఆత్మను ఉద్ధరించుకోగలము. " ఈ మానవజన్మనుండి అధోగతి పొందకుండా ఉండే మార్గాలు ఏమిటి?" అని ఆలోచించి, వైదిక ప్రమాణాలను పరిశీలించి అందరూ ధర్మాన్ని అనుష్ఠించాలి. అత్యంత దుర్లభమైన మానవజన్మ పొందికూడా ఇతరులను ద్వేషించేవాడు, ధర్మాన్ని ఆదరించనివాడు, కోరికల యందు ఆసక్తుడైనవాడు గొప్ప లాభాన్ని కోల్పోతున్నాడు. ప్రాణులందరినీ స్నేహభావంతో చూసేవాడు, అందరికీ ఓదార్పు నిస్తూ, అన్నంపెట్టి, అందరితో మదురంగా మాటలాడుతూ, అందరి సుఖదుఃఖాల్లోనూ సమానభావంతో పాలుపంచుకొంటూ ఉండేవాడు పరలోకంలో గౌరవమైన స్థావాన్ని పొందుతాడు. రాజా! సరస్వతీ నది, నైమిశారణ్యక్షేత్రము, పుష్కరక్షేత్రము, ఇంకా ఈ భూమిమీద ఉండే సావనతీర్థాలకు వెళ్లి దానదర్మాలు చేయాలి, శాంతంగా ఉండాలి. తపస్సుతో, తీర్థజలంతో శరీరాన్ని శుద్ధి చేసుకోవాలి. మనిషి తన శక్త్యనుసారంగా ఇష్టి, పుష్టి (శాంతి కర్మలు), యజనం, యాజనం, దానం, పుణ్యకర్మానుష్ఠానం, శ్రాద్ధాదులు ఏ ఉత్తమకార్యాలు చేసినా అవన్నీ తనకొరకే చేస్తాడు. ధర్మశాస్త్రాలు, షడంగసహితమైన వేదాలు పుణ్యకర్మలు చేసే మనుష్యులకు శ్రేయస్సు కలిగించడానికే ధర్మోపదేశం చేస్తాయి.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "మహాత్ముడు పరాశరముని మిదిలానరేకునికి ఇలా ఉపదేశిస్తూ ఉంటే, అతడు మళ్ళీ ఇలా ప్రశ్నించాడు.

జనకమహారాజు - "బ్రాహ్మణుడా! శ్రేయస్సుకు సాధనమేమిటి? ఉత్తమగతి ఏది? ఏ కర్మ నశించిపోకుండా ఉంటుంది? ఎక్కడికి వెడితే జీవుడు తిరిగి ఇక్కడకు రాకుండా ఉంటాడు?" అని అడిగాడు.

పరాశరుడు చెప్పాడు - రాజా! ఆసక్తి లేక సోపడం, జ్ఞానం - ఇవి శ్రేయస్సుకు మూలం, జ్ఞానంతో పొందే గతియే ఉత్తమగతి, తాను చేసిన తపస్సు, సుపాత్రునికి ఇచ్చిన దానం - ఇవి ఎప్పుడూ నశించవు. అధర్మమయమైన బంధవాలను చేదించుకొని, ధర్మంపై అనురక్తి కలిగి, ప్రాణులందరికీ అభయం ఇచ్చేవానికి ఉత్తమసిద్ధి కలుగుతుంది. వేయి గోవులను దానమిచ్చినవాడు, వంద గుట్టలను దానమిచ్చినవాడు, ప్రాణులందరికీ అభయదానం ఇచ్చినవాడు - వీరిలో అభయదానం ఇచ్చినవాడే అపులను, గుట్టలను దానం చేసిన వారికంటే ఎప్పుడూ ఎదురులేకుండా ఉంటాడు. విశుద్ధబుద్ధి కలవాడు విషయాలమధ్యలో ఉంటున్నప్పటికీ (ఆసంగుడైన కారణంగా) వాటి మధ్యలో లేనివానితోనే సమానం. కాని పాపబుద్ధి కలవాడు, విషయాలకు సమీపంలో లేనప్పటికీ అందులోనే ఉన్నవాడవుతాడు. తామరాకును నీరు అంటనట్లుగా జ్ఞానులను అధర్మం అంటజాలదు. లక్కజిగురు కట్టకు భాగా అతుక్కుపోయినట్లుగా పాపం అజ్ఞానిని అదికంగా బంధిస్తుంది. అధర్మం కేవలం ఫలాన్ని ఇచ్చేందుకు సమయంకోసం ప్రతీక్షిస్తూ ఉంటుంది. అది కర్తను విడువదు. సమయం వచ్చినపుడు దాని ఫలితాన్ని కర్త తప్పక అనుభవించాలి. ప్రమాదంతో జ్ఞానేంద్రియాలద్వారాగాని, కర్మేంద్రియాల ద్వారా గాని జరిగిన పాపాలను గురించి ఆలోచించనివానికి, శుభాశుభములయందు ఆసక్తి గలవానికి గొప్ప భయం కలుగుతుంది. కాని వీతరాగుడై, క్రోధాన్ని జయించి, సదాచారాన్ని పాటించేవాడు విషయాలలో ఉంటున్నాకూడా పాపం చేయదు. ప్రవాహానికి ఎదురుగా దృఢమైన కట్ట నిర్మిస్తే నీరు పెరిగినట్లుగా ధర్మం అనే ఆనకట్టను కట్టి మర్యాదకు లోబడి నడుచుకొనే వానికి శక్తిసంచయం పెరుగుతూనే ఉంటుంది. అతనికి ఎన్నడూ దుఃఖం కలగదు. స్వచ్ఛమైన సూర్యకాంతమణి సూర్యకాంతిని గ్రహించినట్లుగా సాధకుడు సమాధిద్వారా బ్రహ్మస్వరూపాన్ని గ్రహిస్తాడు. తైలం రకరకాల సుగంధపుష్పాలతో కూడి, అత్యంత మనోహరమైన పరిమళాన్ని గ్రహించినట్లే శుద్ధ చిత్తులైన వారి సత్త్వగుణం సత్పురుషుల సాంగత్యాన్ని అనుసరించి వృద్ధి పొందుతుంది. కాని బుద్ధి విషయాసక్తమై ఉన్నవానికి ఏరకంగానూ తన హితం గురించిన జ్ఞానం ఉండదు. చేప గాలానికి గుచ్చిన మాంసానికి ఆకర్షితమైనట్లే అతడు అన్నిరకాల వాసనలతో కూడిన చిత్తం ద్వారా విషయాలవైపు ఆకర్షితుడై దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తాడు. మనిషికి

ధర్మం ఆచరించడానికి ఏదోఒక ముఖ్యసమయమంటూ నియమంలేదు. ఎందుకంటే మృత్యువు ఎవరికోసమూ నిరీక్షించదు. మనిషి ఎప్పుడూ మృత్యుముఖంలోనే ఉంటాడు కాబట్టి ఎప్పుడూ ధర్మాచరణ చేస్తూ ఉండడమే అతనికి శోభాకరమైన విషయం. గ్రుడ్డివాడు అలవాటుగానే ప్రతిదినం జాగ్రత్తగా బయటనుండి తన ఇంటికి వచ్చినట్లుగా జ్ఞాని యోగయుక్తమైన చిత్తం ద్వారా ఆ పరమగతిని పొందుతాడు. జననంలో మరణం, మరణంలో జననం నిహితమై ఉన్నాయి. మోక్షధర్మం గురించి తెలియని అజ్ఞాని ప్రపంచంలో కట్టుపడి జననమరణ చక్రంలో పరిభ్రమిస్తూ ఉంటాడు. జ్ఞానమార్గంలో నడుచుకొనే వానికి ఇహలోకంలోనూ సుఖం లభిస్తుంది. పరలోకంలో కూడా లభిస్తుంది. విస్తారములు (అంటే అగ్నిహోత్రం, బృహద్యజ్ఞయాగాది కర్మలు) క్షేత్రసాధ్యములు. సంక్షేపములు (అంటే త్యాగాది సాధనములు) సుఖంగా జరిగేవి. ఇందులో కర్మ విస్తారములు పరార్థములు అనగా అనాత్మభూతమైన స్వర్గాది లోకాలను పొందించేవి. కాని త్యాగం (సంక్షేపం) ఆత్మకల్యాణం కలిగించేదిగా చెప్పబడుతోంది.

(నీటినుండి తీస్తున్నపుడు) కమలనాళానికి అంటుకొన్న బురద వెంటనే కడుగుకొని పోయినట్లుగా త్యాగి యొక్క ఆత్మ మనసుయొక్క బంధనాలనుండి విముక్తమవుతుంది. మనసు ఆత్మను యోగం వైపుకు తీసికొని వెళ్తుంది. యోగి ఆ మనసును యోగయుక్తం (ఆత్మలో లీనం) చేస్తాడు. ఈ రీతిగా అతడు యోగంలో సిద్ధి పొందినపుడు అతనికి పరమాత్మయొక్క సాక్షాత్కారం కలుగుతుంది. పరమైనదానికోసం అంటే బాహ్యేంద్రియాల తృప్తి కోసం విషయభోగాలలో ప్రవృత్తుడై దానినే తన ప్రదాన కార్యంగా భావించేవాడు తన వాస్తవిక కర్తవ్యంనుండి చ్యుతుడవుతాడు. విషయభోగాలలో ఆసక్తుడైనవాడు ఎప్పటికీ ముక్తుడు కాలేదు. కాని భోగాలను విడిచిపెట్టినవాడే ముక్తిని పొందాలని నిశ్చయించుకొంటాడు. పుట్టుగ్రుడ్డి మార్గాన్ని చూడలేనట్లుగా శిశ్నోదరపరాయణుడు, అజ్ఞానావృతుడు అయిన జీవుడు మాయ అనే పొగమంచు చేత ఆవరింపబడి, మోక్షమార్గాన్ని గుర్తించలేదు. వైఖ్యం సముద్రమార్గంలో వ్యాపారం చేయడానికి వెళ్లి తన పెట్టుబడిని అనుసరించి ద్రవ్యాన్ని సంపాదించి తీసికొనివచ్చినట్లుగా సంసారపొగరంలో వ్యాపారం చేసే జీవుడు తన కర్మలకు, విజ్ఞానానికి అనురూపమైన ఉత్తమగతిని పొందుతాడు. రాత్రింబవళ్లతో నిండిన ఈ ప్రపంచంలో

వృద్ధరూపం ధరించి తిరుగుతూ ఉండే మృత్యువు సమస్త ప్రాణులను పాము గాలిని పీల్చినట్లుగా తినివేస్తూ ఉంటుంది. జీవుడు ఈ లోకంలో జన్మించి తన పూర్వకృతకర్మల ఫలాలనే అనుభవిస్తాడు. పూర్వజన్మలో ఏమీ చేయకుండా ఇక్కడ ఎవరికీ ఇష్టంగాని, అనిష్టంగాని ప్రాప్తించదు. మనిషి పడుకొన్నా, కూర్చున్నా, నడుస్తున్నా, విషయభోగాలలో లగ్నమయినా, శుభాశుభ కర్మలు ప్రతిక్షణం అతనిని వెన్నంటి ఉంటాయి. సముద్రమధ్యం నుండి ఒడ్డుకు చేరుకొని మళ్ళీ ఎవరూ అందులో ఈదాలనే సాహసం చేయరు. అలాగే సంసార సాగరాన్ని తరించిన జీవుడు తిరిగి అందులో పడడం అసంభవమనే అనిపిస్తుంది. సముద్రంలోకి అన్నివైపులనుండి పెక్కునదులు వచ్చి కలిసినట్లుగా మనసు యోగానికి వశమై మూలప్రకృతిలో లీనమవుతుంది.

మనసు రకరకాల బంధనాలలో బిగుసుకొనిపోయి, అజ్ఞానానికి లోబడిపోయిన జీవుడు ఇసుకభవనంలా కూలిపోయి నశిస్తాడు. దేహధారి ఈ శరీరాన్నే ఇల్లుగా, భాహ్యభ్యంతర పవిత్రతనే తీర్థాలుగా భావించుకొని నడిస్తే అతనికి ఇహపరలోకాలు రెండింటిలో కూడా సుఖం లభిస్తుంది. ఏదో ఒక సంకల్పంతోనే (మనోరథం) లోకులు మిత్రులవుతారు. కుటుంబీకులు కూడా ఏదో ఒక హేతువుతోనే సంబంధం నెరపుతారు. అంతేనేమిటి? భార్యాపుత్రులు, సేవకులు కూడా అతని ధనంపట్లనే ఆకలిగొని ఉంటారు. తల్లిదండ్రులు కూడా ఎవరికీ ఏమీ ఇవ్వరు. తాను చేసిన ధానమే పరలోకమార్గంలో పాథేయమై (దారి ఖర్చు) ఉపయోగపడు తుంది. ప్రతిజీవి తన కర్మలయొక్క ఫలాన్నే అనుభవిస్తుంది. పూర్వజన్మలో చేసిన శుభాశుభకర్మలన్నీ జీవుని అనుసరిస్తాయి. కర్మఫలం సమీపించిందని తెలుసుకొని అంతరాత్మ తన బుద్ధిని తదనుకూలంగా ప్రేరేపిస్తుంది. పూర్తి ప్రయత్నాన్ని ఆసరాగా చేసుకొని, తదనుకూలంగా సహాయకులను సమీకరించుకొన్న వానికి ఏపనీ సగంలో ఆగిపోదు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! జ్ఞానియైన పరాశరముని నోటి వెంట ఈ ఉపదేశాన్ని విని ధర్మజ్ఞులలో శ్రేష్ఠుడయిన జనకుడు చాలా ఆనందించాడు.

సాధ్యగణములకు హంస ఉపదేశించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! లోకంలో చాలామంది పండితులు సత్యము, దమము, క్షమ, ప్రజ్ఞలను కొనియాడుతూ ఉంటారు. ఈ విషయంలో మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా! ఈ విషయంలో సాధ్యగణానికి, హంసకు నడుమ జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీన కథనే నేను నీకు చెపుతున్నాను. ఒకసారి నిత్యుడు అజుడు అయిన ప్రజాపతి హంసరూపం ధరించి, ముల్లోకాలలోను విహరిస్తున్నాడు. అలా సంచరిస్తూ అతడు సాధ్యగణాలవద్దకు వచ్చాడు. అప్పుడు సాధ్యులు అతనిని - “హంసమా! మేము సాధ్యులమనే చేవతలం. మిమ్మల్ని మోక్షధర్మం గురించి అడగాలని అనుకొంటున్నాం. ఎందుకంటే మీరు మోక్షతత్త్వం తెలిసినవారు. మహాత్మా! మీరు పండితులని, ధీరత్వం కలిగిన వక్తలని విని ఉన్నాం. మీ ఉత్తమవాక్కు (లేదా కీర్తి) సర్వత్ర ప్రచారం పొందింది. కాబట్టి అడుగుతున్నాం. మీ మతంలో సర్వశ్రేష్ఠమైన వస్తువేది? మీ మనసు ఎందులో రమిస్తుంది? పక్షిరాజా! సమస్తకార్యాలలోను ఏ కార్యాన్ని మీరు అన్నిటికంటే ఉత్తమమని భావిస్తారు? ఏది చేస్తే జీవుడు అన్ని రకాల బంధనాలనుండి విముక్తి పొందగలడో దానినే మాకు ఉపదేశించండి.” అని అడిగారు.

హంస చెప్పింది - “అమృతం తాగే దేవతలారా! తపస్సు, ఇంద్రియసంయమం, సత్యభాషణం, మనోనిగ్రహం మొదలైన కార్యాలే అన్నిటికంటే ఉత్తమమని నేను విన్నాను. హృదయగ్రంథులు విప్పుకొని, ప్రియమును, అప్రియమును తన వశంలో ఉంచుకోవాలి. (అంటే వాటి గురించి హర్షశోకాలు పొందకూడదు) ఎవరికీ మర్మాఘాతం కలిగించకూడదు. ఇతరులతో నిష్ఠురంగా మాటలాడకూడదు. నీచునివలన శాస్త్రరహస్యాలు తెలుసుకోకూడదు. ఇతరులకు ఉచ్చేగం కలిగించే, నరకంలో కూలదోసే అమంగళకరమైన మాటలు కూడా చెప్పకూడదు. నోటినుండి వెలువడిన మాటలు అనే భాణాలు గుచ్చుకొని మనిషి రాత్రింబవళ్లు శోకంలో మునిగిపోతాడు. అవి ఇతరులకు మర్మాఘాతాలను కలుగజేస్తాయి. కనుక పండితులు ఎవరిమీద వాగ్భాణాలు ప్రయోగించకూడదు. ఇతరులు ఎవరైనా కూడా పరుషవాక్యాలనే భాణాలతో భాగా గాయపరిచినా కూడా పండితులు శాంతంగానే ఉండాలి. ఇతరులు కోపించినా కూడా దానికి బదులుగా ప్రసన్నంగా ఉన్నవాడు అతని పుణ్యాలను గ్రహిస్తాడు. లోకంలో నిందలపాలు కావించే, ఆవేశంలో పడవేసే ప్రజ్వలిత కోపాన్ని అరికట్టినవాడు, చిత్తం శాంతంగా, ప్రసన్నంగా ఉన్నవాడు, ఇతరుల దోషాలను చూడనివాడు - తన్ను ద్వేషించేవారి యొక్క పుణ్యాన్ని తీసివేసుకొంటాడు.

నన్ను ఎవరైనా తిట్టినా నేను మౌనంగా ఉండిపోతాను. ఎవరయినా కొట్టినా క్షమిస్తాను. ఆర్యజనులు క్షమ, సత్యం, సరళభావం, దయ లనే శ్రేష్ఠములని చెపుతున్నారు. వేదాధ్యయనానికి ఫలం సత్యభాషణం. దానికి ఫలం ఇంద్రియ సంయమం. ఇంద్రియ సంయమానికి ఫలం మోక్షం. ఇవే శాస్త్రాలన్నిటియొక్క ఆవేశము. వాక్కు, మనస్సు, క్రోధం, తృప్తి ఉదరం, జననేంద్రియాల యొక్క ప్రచండవేగాన్ని సహించిన వానినే నేను బ్రాహ్మణుడని, ముని అని అంగీకరిస్తాను. క్రోధి కంటే క్రోధంలేనివాడు, అసహన శీలునికంటే సహనశీలుడు, అమానవునికంటే మానవుడు, అజ్ఞానికంటే జ్ఞాని శ్రేష్ఠులు. ఎదుటివాడు తిడుతున్నా విని బదులుగా తిట్టనివాడు క్షమాశీలుడు. అతనియొక్క అణచిపెట్టుకొన్న ఆ కోపమే తిట్టిన వానిని బూడిద చేసి వేయగలదు. పైగా అతని పుణ్యాలను కూడా లాగివేసుకొంటుంది. ఇతరుల నోటివెంట తన్ను గూర్చిన పరుషవాక్కులు వినికూడా అతనిపట్ల కఠినంగా గాని, ప్రేయంగా గాని ఏమీ అననివారు, ఎవరిచేతనైనా దెబ్బలు తిని, ధైర్యం వహించి బదులుగా అతనిని కొట్టనివారు, పైగా అతనికి ఏమీ చెరుపు తలపెట్టనివారు, మహాత్ములు. ఇటువంటి మహాత్ములను కలుసుకోవడానికి దేవతలు కూడా ఎల్లప్పుడూ ఆశపడుతూ ఉంటారు. పాపం చేసేవాడు తనకంటే పెద్దవాడయినా లేదా సమానుడయినా, తప్పు చేస్తున్న స్థితిలో అతని చేత అవమానం పొంది, దెబ్బలు, తిట్లు తిని కూడా అతనిని క్షమించాలి. ఇలా చేసేవాడు పరమసిద్ధిని పొందుతాడు.

నేను అన్నిరకాలుగా పరిపూర్ణుడనైనప్పటికీ (నాకు తెలుసుకోవలసినది, పొందవలసినది ఏమీ మిగులలేదు) శ్రేష్ఠపురుషులను ఉపాసిస్తాను. (సత్సంగం చేస్తాను), నా మీద తృప్తిగాని, క్రోధంగాని సవారి చేయలేవు. లోభానికి లోనై నేను ధర్మాతిక్రమణం చేయను. విషయేచ్ఛతో ఎక్కడికీ రాకపోకలు సాగించను. ఎవరైనా వాకు శాపమిచ్చివా, నేను వారిని శపించను. ఇంద్రియ సంయమమే మోక్షద్వారమని అనుకొంటాను. ఇప్పుడు మీకు ఒక రహస్యవిషయం చెపుతున్నాను. వినండి. మనుష్యజన్మకు మించిన వేరొక ఉత్తమజన్మ ఏదీ లేదు. మేఘాలవాటునుండి తప్పుకొని చంద్రుడు ప్రకాశమానుడై కనిపించినట్లే పాపవిముక్తుడై, శుద్ధచిత్తుడైన ధీరుడు ధైర్యంగా కాలాన్ని ప్రతీక్షిస్తూ ఉంటాడు. దానితో అతడు సిద్ధి పొందుతాడు. మనసును అదుపులో ఉంచుకొని, ఆదారస్తంభంలా అందరికీ ఆదరపాత్రుడైనవాడు,

అందరూ ప్రసన్నులై ఎవరిగురించి మధురంగా మాటలాడుతారో అతడు దైవత్వాన్ని పొందుతారు. అసూయాపరుడు దోషాలను ఉట్టంకించినట్లుగా, శ్రేయస్కరమైన గుణాలను వర్ణించాలని అనుకోడు. వాక్కు, మనస్సు, సురక్షితంగా ఉండి పరమాత్మయొక్క జపంలో, చింతనలో నిమగ్నమైనవాడు వేదాద్యయనం, తపస్సు, త్యాగం - ఈ అన్నింటియొక్క ఫలాన్ని పొందుతాడు.

కాబట్టి తెలివైనవాడు కటువచనాలు పలికే, అనాదరణ చూపే అజ్ఞానులయొక్క దోషాలను చెప్పి, వారికి నచ్చ చెప్పే ప్రయత్నం చేయకూడదు. ఇతరులను పొగిడి ప్రోత్సహించకూడదు, తన్ను హింసించుకోకూడదు. విద్వాంసుడు అవమానం పొంది అమృతం త్రాగినట్లుగా సంతృప్తిగా ఉండాలి. ఎందుకంటే అవమానం పొందినవాడు సుఖంగా నిద్రపోతాడు. కాని అవమానించినవాడు నశించిపోతాడు. కోపిష్టి అయినవాడు యజ్ఞం చేసినా, దానం చేసినా, తపస్సు లేదా హోమం చేసినా - ఆ అన్ని కర్మలయొక్క ఫలాన్ని యముడు హరిస్తాడు. కోపిష్టియొక్క శ్రమఅంతా వ్యర్థమే. దేవతలారా! తన ఉపస్థను, ఉదరాన్ని, రెండు చేతులను, వాక్కును - ఈ నాలుగు ద్వారాలను పాపంనుండి రక్షించుకొనేవాడే ధర్మజ్ఞుడు. సత్యం, ఇంద్రియసంయమం, సరళత, దయ, ధైర్యం, క్షమ - వీటిని విశేషంగా సేవించేవాడు, స్వాధ్యాయ తత్పరుడు, ఇతరుల వస్తువులను కోరనివాడు, ఏకాంతంలో నివసించేవాడు పరమగతిని పొందుతాడు. దూడ తన తల్లియొక్క నాలుగు ప్తనాలను కుడిచినట్లుగా మనిషి పైన చెప్పిన సమస్త సద్గుణాలను సేవించాలి. వా దృష్టిలో సత్యాన్ని మించిన పవిత్రమైన దేదీలేదు. నేను నాలుగు వైపులా తిరుగుతూ దేవతలతో మనుష్యులతో - “సముద్రాన్ని దాటడానికి ఓడ సాధనమైనట్లుగా సత్యమే స్వర్గం చేరుకోవడానికి మెట్టు” అని చెప్పుతూ ఉంటాను.

మనిషి ఎటువంటి మనుష్యులతో కలిసి ఉంటాడో, ఎటువంటి వారితో సాంగత్యం చేస్తాడో, ఎలా అవాలనుకొంటాడో అలాగే అవుతాడు. తెల్లనిబట్ట ఏ రంగులో ముంచితే ఆ రంగుదే అయినట్లుగా మనిషి కూడా సాధువు, అసాధువు, తపస్వి, చోరుడు ఎవరితో సాంగత్యం చేస్తే వారికే వశమౌతాడు. చేవతలు ఎల్లప్పుడూ సత్పురుషుల సాంగత్యం చేస్తారు - వారి మాటలే వింటారు. అందుకే వారు మనుష్యుల క్షణభంగురమైన భోగాలవైపు చూడనే చూడరు. విషయాలను పెంచే తగ్గించే స్వరూపాన్ని చక్కగా

గుర్తించిన వానికి చంద్రుడుగాని, వాయువుగాని సమానుడు కాలేడు. దోషాలను పరిత్యజించి, హృదయాంతర్వర్తి అయిన పరమాత్మయొక్క ద్యానంలో స్థిరంగా ఉన్నవాడే సత్పురుషుల మార్గంలో నడుచుకొనేవాడు. అతనినే చేవతలు ప్రేమిస్తారు. పాట నింపుకొంటూ, కామభోగాలలో నిమగ్నుడైనవాడు, దొంగతనం చేసేవాడు, పరుషంగా మాట్లాడేవాడు, (ప్రాయశ్చిత్తాదులద్వారా) ఆ కర్మలయొక్క దోషాలను పోగొట్టుకొన్నా కూడా దేవతలు వారిని గుర్తించి దూరంగా పరిహరిస్తారు. సత్యగుణరహితులు, సమస్తము భక్షించే పాపాచారులు దేవతలను సంతృప్తి పరచలేరు. సత్యవాదులు, కృతజ్ఞులు, ధర్మపరాయణులు అయినవారినే చేవతలు ప్రేమిస్తారు. మాట్లాడకుండా ఉండడంకంటే మాట్లాడడమే మంచిది. కాని మాట్లాడవలసి వచ్చినపుడు సత్యాన్ని మాటలాడడం వాక్కుకు రెండవ విశేషం. ధర్మయుక్తంగా మాట్లాడడం మూడవ విశేషం. ప్రియంగా మాటలాడడం నాల్గవ విశేషం.

సాధ్యులు - “హంసమా! ఈ లోకాన్ని ఎవరు ఆవరించి ఉన్నారు? ఆ స్వరూపం వెల్లడికాదా ఏమిటి? మనిషి ఏ కారణంగా మిత్రులను వదిలివేస్తాడు? అతడు స్వర్గానికి ఎందుకు వెళ్లలేడు?” అని అడిగారు.

హంస చెప్పింది - “దేవతలారా! ఈ లోకాన్ని అజ్ఞానం ఆవరించి ఉంది. పరస్పర అసూయవలన దాని స్వరూపం ప్రకాశితం కావడం లేదు. మనిషి లోభంతో మిత్రులను వదిలివేస్తున్నాడు. ఆసక్తి కారణంగా అతడు స్వర్గానికి వెళ్లలేకపోతున్నాడు.

సాధ్యులు - “బ్రాహ్మణులలో ఒకేఒక్క పరమసుఖవంతుడెవ్వడు? అనేకులతో కూడి ఉన్నా మౌనంగా ఉండేవాడు ఎవరు? దుర్బలుడైనా బలవంతుడెవ్వడు? ఎవ్వరితో కూడా కలహించనివాడెవడు?” అని అడిగారు.

హంస చెప్పింది - “బ్రాహ్మణులలో జ్ఞానిఅయినవాడు ఒక్కడే పరమసుఖవంతుడు. జ్ఞానియే అనేకులతో కూడి ఉన్నా మౌనంగా ఉంటాడు. అతడే దుర్బలుడయినా బలవంతుడు. అతడే ఎవరితోనూ పోట్లాడడు.”

సాధ్యులు - “బ్రాహ్మణులలో దైవత్వం ఏది? సాధుత్వం ఏమిటి? వారిలో ఆసాధుత్వం, మానవత్వం ఏమిటి?” అని అడిగారు.

హంస చెప్పింది - “వేద శాస్త్రాద్యయనమే బ్రాహ్మణులలో దైవత్వం. వ్రతపాలనమే వారిలో సాధుత్వం. ఇతరులను

నిందించడం అపాదుత్వం, మరణించడమే వారిలో మానవత్వం.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! ఈ రీతిగా హంసకు, పాద్యులకు నడుమ జరిగిన సంవాదాన్ని నీకు నేను వివరించాను. ఈ శరీరమే కర్మలకు పుట్టినిల్లు. సద్భావమే సత్యవస్తువు.

సాంఖ్య యోగాల భేదము - యోగమార్గ వివరణము.

యుధిష్ఠిరుడు - “తాతగారూ! సాంఖ్యానికి యోగానికి అంతరం ఏమిటి? మీకు అన్ని విషయాలు తెలుసును. దయచేసి దీనిని చెప్పండి” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా! సాంఖ్యపండితులు సాంఖ్యాన్ని, యోగవేత్తలు యోగాన్ని ప్రశంసిస్తారు. ఇద్దరూ తమ తమ పక్షాలను సమర్థించుకొంటూ ఉత్తమోత్తమమైన యుక్తులను, ప్రమాణాలను ఇస్తూ ఉంటారు. బుద్ధిమంతులైన యోగవిద్వాంసులు తమ మతంలోని శ్రేష్ఠత్వానికి ఈ ఉత్తమయుక్తిని ప్రతిపాదిస్తూ ఉంటారు. అది ఏమిటంటే - ఈశ్వరునియొక్క అస్తిత్వాన్ని అంగీకరించకుండా ఎవరికైనా ముక్తి ఎలా కలుగుతుంది? (కాబట్టి ఈశ్వరవాదులైన యోగులమతమే సర్వశ్రేష్ఠము), సాంఖ్యమతాన్ని అంగీకరించే మహాప్రాజ్ఞులైన ద్విజులు ముక్తికి కారణాన్ని ఇలా చెబుతారు - అన్ని రకాల గతులను తెలుసుకొని, విషయవిరక్తుడైనవాడే దేహాత్మాగానంతరము ముక్తుడవుతాడు. వేరే ఏ మార్గం చేతనా మోక్షం లభించడం అసంభవం. ఈ రీతిగా వారు సాంఖ్యాన్నే మోక్షదర్శనంగా చెబుతారు. ఆయా పక్షాలలోని యుక్తియుక్తమైన కారణాలు గ్రహింపదగినవే, సిద్ధాంతానుకూలమైన హితకరమైన వాక్యాలు అంగీకరింపదగినవే అనిపిస్తాయి. నీవంటి వారు శిష్టపురుషుల యొక్క మతాన్నే గ్రహించాలి. ఎందుకంటే శిష్టులు నిన్ను ప్రశంసిస్తూ ఉంటారు. యోగపండితులు ప్రదానంగా ప్రత్యక్షప్రమాణాన్నే అంగీకరిస్తారు. సాంఖ్యమతానుయాయులు శాస్త్ర ప్రమాణాలను విశ్వసిస్తారు. కాని నేను ఆ రెండు మతాలను తాత్త్వికమైనవిగానే అంగీకరిస్తాను. రెండు మతాలనూ శిష్టులు ఆదరించారు. శాస్త్రానుసారంగా వాటిని ఆచరించినట్లయితే రెండూ కూడా పరమగతిని కలిగించగలవు. బాహ్యభ్యంతరపవిత్రత, తపస్సు, భూతదయ, వ్రతసాలనము మొదలైన విషయాలను రెండు మతాలలోను సమానంగానే స్వీకరించారు. కేవలం వాటి దర్శనం (శాస్త్రీయ ప్రక్రియ) లోనే భేదం.

యుధిష్ఠిరా! యోగులు కేవలం యోగబలంతో రాగం,

మోహం, స్నేహం, కామం క్రోధం - ఈ ఐదు దోషాలను పూర్తిగా తొలగించుకొని పరమపదాన్ని పొందుతారు. పెద్ద పెద్ద చేపలు వలను కొరికివేసి, తిరిగి నీళ్లలోకి చేరిపోయినట్లుగా, యోగులు తమ పాపాలను నశింపచేసుకొని, పరమాత్మ పదాన్ని పొందుతారు. యోగబలసంపన్నులు లోభంయొక్క బంధనాలను చేదించుకొని, పరమనిర్మలమైన శ్రేయోమార్గాన్ని (మోక్షాన్ని) పొందుతారు. కాని కొద్దిగా ఉన్న నిప్పుమీద పెద్ద పెద్ద కట్టెలు వేస్తే అది మండడానికి బదులుగా చల్లారిపోయినట్లు బలహీనుడైన యోగి మహాయోగసాధనతో అణగిపోయి నశించిపోతాడు. అయితే అచే నిప్పు గాలి తోడ్పాటుతో ప్రబలమై భూమిని అంతటినీ కూడా తక్షణం భస్మం చేసివేయగలదు. ఈ రీతిగానే యోగి యొక్క యోగబలం కూడా పెరిగి, అతడు మహాశక్తి సంపన్నుడు అయితే అతని తేజస్సు ప్రకాశించడం మొదలవుతుంది. అతనిలో ప్రళయకాలసూర్యునిలా సమస్తవిశ్వాన్ని మాడ్చివేయగల శక్తి ప్రవేశిస్తుంది. బలహీనుడు ప్రవాహవేగంలో కొట్టుకుపోయినట్లుగా, దుర్బలుడైన యోగి విషయాలకు, చలించిపోతాడు. కాని అచే మహాప్రవాహాన్ని ఏనుగు అడ్డగించినట్లుగా యోగం యొక్క మహాబలాన్ని పొంది యోగికూడా సమస్త విషయాలను అడ్డగించగలడు. యోగశక్తి సంపన్నులు స్వతంత్రంగా ప్రజాపతులు, ఋషులు, దేవతలు, పంచభూతాలలో ప్రవేశిస్తారు. అమిత తేజస్వీ అయిన యోగిపైన క్రోధోద్రిక్తుడైన యముడు, అంతకుడు, భయంకర పరాక్రమం చూపే మృత్యువు కూడా తమ ప్రతాపం చూపలేవు. అతడు యోగబలాన్ని పొంది వేల కొలదిగా తన రూపాలను సృష్టించగలడు. వాటన్నిటిద్వారా ఈ భూమిపైన సంచరించగలడు. తిరిగి తేజాన్ని ఉపసంహరించుకొనే సూర్యునివలె అతడు ఆ రూపాలను అన్నిటినీ తనలో లీనం చేసుకొని, ఉగ్రమైన తపస్సులో ప్రవృత్తుడు అవుతాడు. బలవంతుడైన యోగి బంధనాలను తెంచుకోవడంలో సమర్థుడు అవుతాడు. తన్ను ముక్తునిగా చేసుకొనే సంపూర్ణ శక్తి అతనికి ఉందనడంలో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు.

రాజా! దృష్టాంతానికి యోగంవలన ప్రాప్తించే కొన్ని సూక్ష్మశక్తులను గురించి మళ్లీ నీకు నేను వివరిస్తాను. ఆత్మ సమాధి కోసం చిత్తధారణ చేసిన వాని విషయంలో కూడా కొన్ని సూక్ష్మదృష్టాంతాలను చెబుతాను విను. సదా జాగరూకుడై ఉండే ధనుర్ధరుడు చిత్తాన్ని ఏకాగ్రం చేసి, లక్ష్మ్యాన్ని చేదించినట్లుగా మనసును పరమాత్మద్యానంలో లగ్నం చేసిన

యోగి నిస్సందేహంగా మోక్షాన్ని పొందుతాడు. (నెత్తిమీద ఉంచుకొన్న) నూనెతో నిండిన పాత్రపైనవే దృష్టిపెట్టినవాడు జాగ్రత్తగా ఏకాగ్రచిత్తుడై మెట్లు ఎక్కుతూ, కొద్దిగా కూడా నూనెను చిందనీయనట్లుగా యోగికూడా యోగయుక్తుడై ఆత్మను పరమాత్మలో స్థిరంగా ఉంచుతాడు. అప్పుడు అతని ఆత్మ అత్యంత నిర్మలమై సూర్యునిలా తేజోవంతం అవుతుంది. పడవ నడిపేవాడు జాగరూకుడై సముద్రంలో ఉన్న నావను శీఘ్రంగా ఒడ్డుకు చేర్చినట్లుగా యోగాన్ని అనుసరించి తత్వాన్ని తెలుసుకొన్నవాడు సమాధి ద్వారా మనసును పరమాత్మలో లగ్నం చేసి దేహత్యాగానంతరం దుర్గమస్థానాన్ని (పరమధామాన్ని) పొందుతాడు. మిక్కిలి సావధానుడైన సారథి మంచి గుఱ్ఱాలను రథానికి కట్టి ధనుర్ధారి అయిన వీరుని వెంటనే కోరిన చోటికి చేర్చినట్లుగా ధారణలలో ఏకాగ్రచిత్తుడైన యోగి లక్ష్యంవైపు ప్రయోగించిన భాణంలా శీఘ్రమే పరమపదాన్ని పొందుతాడు. సమాధిద్వారా ఆత్మ పరమాత్మలో స్థితమై ఉండడం చూసి స్థిరంగా కూర్చున్న యోగి తన పాపాన్ని నశింపజేసుకొని, పవిత్రపురుషులు పొంచే అవ్యయమైన పదాన్ని పొందుతాడు. యోగమనే గొప్ప వ్రతంలో ఏకాగ్రచిత్తుడై ఉండే యోగి నాబి, కంఠం, మస్తకం, హృదయం, వక్షస్థలం, ముక్కు, చెవి, కన్నులు మొదలైన స్థానాలలో ధారణ ద్వారా ఆత్మను పరమాత్మతో కలుపుతాడు. అతడు తన శుభాశుభకర్మలను శీఘ్రంగా భస్మం చేసివేస్తాడు. కోరుకొన్న వెంటనే ఉత్తమయోగాన్ని ఆశ్రయించి ముక్తుడవుతాడు.

యుధిష్టిరుడు - "పితామహా! యోగి ఎటువంటి ఆహారం తినాలి? వేటి వేటిని జయిస్తే అతనికి యోగశక్తి ప్రాప్తిస్తుంది?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - బియ్యపునూక, తెలకపిండి తినేవానికి, వెయ్యి నూనెలను పరిత్యజించిన వానికి యోగబలం ప్రాప్తిస్తుంది. చాలా కాలంసాటు రోజూ ఒకసారి సారహీనమైన యవగంజిని తినే యోగసాధకుడు శుద్ధ చిత్తుడై యోగబలాన్ని పొందగలుగుతాడు. పాలలో నీళ్లు కలుపుకొని కొంతకాలంసాటు రోజుకు ఒక్కసారి, తరువాత పదిహేను రోజులకు ఒకసారి, అనంతరం నెలకు ఒకసారి ఋతువులో ఒకసారి, సంవత్సరానికి ఒకసారి త్రాగిన వానికి కూడా యోగశక్తి ప్రాప్తిస్తుంది. కామ క్రోధాలు, శీతోష్ణవర్షాలు, భయశోకాలు, శ్వాస, మనుష్యులకు ఇష్టం అనిపించే విషయాలు, దుర్జయమైన అసంతోషం, ఘోరతృష్ణ, స్పర్శ, నిద్ర, పోమరితవాలను

జయించిన వీతరాగుడు, మహాప్రాణ్ణుడు అయిన మహాత్ముడు స్వాధ్యాయం, ధ్యానం సంపాదించుకొని బుద్ధి ద్వారా పరమాత్మయొక్క సూక్ష్మస్వరూపాన్ని ప్రకాశింప (సాక్షాత్కరింప) చేసుకొంటాడు. పండితులైన బ్రాహ్మణులు యోగం యొక్క ఈ మహామార్గాన్ని దుర్గమమైనదని చెబుతారు. ఎవడో చాలాతక్కువగా ఈ మార్గాన్ని నేర్చుతో దాటగలుగుతాడు. పెక్కు సర్పాలు, క్రిమికీటకాలు, గోతులు, ముళ్లతో నిండిన నిర్జలమైన అడవిలా ఇది దుర్గమమైనది. ఎవడో ఒక్క ద్విజుడు మాత్రమే ఈ మార్గంలో నేర్చుగా నడువగలుగుతాడు. ఎందకంటే ఇందులో చాలా కష్టాలున్నాయి. పదునైన కత్తి అంచుమీదనయినా సులభంగా కూర్చోవచ్చునేమోగాని, చిత్తశుద్ధితేని మనిషి యోగదారణలలో స్థిరంగా ఉండడం పూర్తిగా కష్టం. విఘ్నక్తంగా యోగదారణలలో స్థిరంగా నిలవగలిగినవాడు జనన మరణాలు, సుఖ దుఃఖాలు అనే బంధనాలనుండి తప్పించుకొంటాడు. యోగ విషయకమైన రకరకాల శాస్త్ర సిద్ధాంతాలను నేను నీకు చెప్పాను. యోగసాధనకు సంబంధించిన కార్యమంతా ద్విజాతులకే నిశ్చయింపబడింది. అంటే ఇందుకు వారికే అధికారం ఉంది. యోగసిద్ధుడైన మహాత్ముడు కోరుకొంటే వెంటనే ముక్తుడై పరబ్రహ్మస్వరూపాన్ని పొందుతాడు. అతడు తన యోగబలంతో బ్రహ్మ, విష్ణు, శివ, ధర్మ, కార్తికేయ రూపాలలోను, బ్రహ్మపుత్రులైన సనకాదుల రూపాలలోను ప్రవేశించగలడు. ఇదేరీతిగా చంద్రుడు, విశ్వేదేవులు, సర్పాలు, పితరులు, వనాలు, పర్వతాలు, సముద్రాలు, నదులు, మేఘాలు, నాగులు, వృక్షాలు, యక్షులు, దిక్కులు, గంధర్వులు, స్త్రీ పురుషులలో ప్రతి ఒక్కరి రూపాన్ని ధరించగలుగుతాడు. యుధిష్టిరా! పరమాత్మకు సంబంధించిన ఈ శ్రేయస్కరమైన అంశం ప్రసంగవశాత్తు నీకు వినిపించాను. యోగసిద్ధుడైన మహాత్ముడు నారాయణ భగవానుని స్వరూపమే అవుతాడు.

సాంఖ్య వివరణము.

యుధిష్టిరుడు - "పితామహా! శిష్టులు అంగీకరించిన దానిని అనుసరించి మీరు యోగమార్గం యొక్క యదార్థరూపాన్ని వివరించారు. ఇక నేను సాంఖ్యమతం యొక్క సంపూర్ణ విధిని గురించి అడుగుతున్నాను. ముల్లోకాలలోని సంపూర్ణజ్ఞానం తమరికి విధితమై ఉంటుంది. కనుక దానిని దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా! ఆత్మతత్వాన్ని ఎరిగిన సాంఖ్యశాస్త్ర పండితుల ఆ సూక్ష్మజ్ఞానం గురించి విను.

ఈ శ్వరకోటిలో గణుతింపదగిన కపిలాది మహర్షులు దీనిని వెల్లడించారు. ఈ మతంలో ఏరకమైన లోటు కన్పించదు. గుణాలు అధికంగా లభిస్తాయి. ఇందులో దోషాలు అసలు లేవు. ఈ జ్ఞానం ద్వారా సాంఖ్యయోగులు - మనుష్యులు, పిశాచులు, రాక్షసులు, యక్షులు, సర్పాలు, గంధర్వులు, పితరులు, తిర్యగ్యోనులు, గరుడులు, మరుద్గణం, రాజర్షులు, బ్రహ్మర్షులు, అసురులు, విశ్వదేవులు, దేవర్షులు, యోగులు, ప్రజాపతులు, బ్రహ్మదేవుడు సృష్టించిన విషయాలు - అన్నీకూడా దోషసహితములే అని గుర్తించి, ప్రపంచంలోని మనుష్యులయొక్క పరమాయువును, సుఖానికి మూలతత్త్వమైన జ్ఞానాన్ని చక్కగా పొందుతారు. విషయేచ్ఛ కలిగినవారికి ఆయా సమయాలలో ప్రాప్తించే దుఃఖాన్ని, తిర్యగ్యోనులలో, నరకంలో పడిన జీవుల దుఃఖాన్ని, స్వర్గంలోని, వేదాలలోని ఫలశ్రుతులయొక్క గుణదోషాలను గ్రహించి, జ్ఞాన, సాంఖ్యయోగ మార్గాలలోని గుణదోషాలను కూడా తెలుసుకొంటారు. సత్యగుణానికి సంబంధించిన పది, రజోగుణంయొక్క తొమ్మిది, తమోగుణానికి ఉన్న ఎనిమిది, బుద్ధి యొక్క ఏడు, మనసుకు సంబంధించిన ఆరు, ఆకాశం యొక్క ఐదు గుణాల జ్ఞానాన్ని పొంది ఆత్మ ప్రాప్తి కలిగించే మార్గాన్ని, ప్రాకృతప్రళయాన్ని, ఆత్మవిచారాన్ని అతిచక్కగా తెలుసుకొంటారు. వారు జ్ఞానవిజ్ఞాన సంపన్నులై మోక్షోపయోగమైన సాధవాలను అనుష్ఠిస్తూ శుద్ధచిత్తులై పరమమోక్షాన్ని పొందుతారు. నేత్రం రూపానికి, ముక్కు గంధానికి, చెవి శబ్దానికి, జిహ్వా రసానికి, చర్మం స్పర్శకు ఆశ్రయములు. అలాగే వాయువుకు ఆకాశం, మోహానికి తమోగుణం, లోభానికి ఇంద్రియవిషయాలు ఆశ్రయము. గమనానికి విష్ణువు, బలానికి ఇంద్రుడు, ఉదరానికి అగ్ని, పృథ్వీదేవికి జలం ఆధారం. జలానికి తేజస్సు, తేజస్సుకు వాయువు, వాయువుకు ఆకాశం, ఆకాశానికి మహత్తత్త్వం, మహత్తత్త్వానికి బుద్ధి అధిష్ఠానములు. బుద్ధికి ఆశ్రయం తమోగుణం. తమోగుణానికి రజోగుణం, రజోగుణానికి సత్యగుణం ఆశ్రయాలు. సత్యగుణం ప్రకృతిని ఆశ్రయించి ఉంటుంది. ప్రకృతి జీవాత్మలో, జీవాత్మ పరమతేజస్వి అయిన నారాయణ భగవానునిలో నిలిచిఉంటుంది. నారాయణునికి ఆశ్రయం మోక్షం. కాని మోక్షానికి ఆశ్రయమేదీ లేదు. (ఈ విషయం తెలిసినవారే ముక్తులవుతారు)

యుదిష్ఠిరుడు - "పితామహా! మన శరీరాలనుండే పుట్టిన ఏయే దోషాలను మీరు గమనించారు? మీరు నా ఈ

సందేహాన్ని దయచేసి తీర్చండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "శత్రుసూదనా! కపిలుడు లేదా సాంఖ్య మతానుయాయులైన మేధావులైన పండితులు ఈ దేహంలో ఐదు దోషాలున్నాయని చెబుతారు. వాటిని చెబుతాను. విను. కామం, క్రోధం, భయం, నిద్ర, శ్వాస - ఈ ఐదు దోషాలు సమస్త శరీరధారుల లోపల కనిపిస్తాయి. సత్పురుషులు క్షమతో క్రోధాన్ని, సంకల్పత్యాగంతో కామాన్ని, సత్యగుణసేవనంతో నిద్రను, ప్రమాదత్యాగంతో భయాన్ని, అల్పమైన ఆహారాన్ని తీసుకోవడం ద్వారా శ్వాసదోషాన్ని నశింపచేసుకొంటారు. రాజా! మహాబుద్ధిమంతులయిన సాంఖ్యవిద్వాంసులు వందల గుణాలద్వారా గుణాలను, వందల దోషాల ద్వారా దోషాలను, వందల విచిత్ర హేతువులతో విచిత్రహేతువులను విశేషంగా తెలుసుకొంటారు. వ్యాపకమైన జ్ఞానం యొక్క ప్రభావం చేత సంసారం నీటినురుగులా నశ్వరమైనదని, విష్ణువుయొక్క వందలమాయలతో ఆవరింపబడినదని, గోడమీది బొమ్మలా జడమని, నలమువలె నిస్సారమని, అందకారకూపంలా భయంకరమైనదని, వాననీటి బుడగలవలె క్షణభంగురమని, సుఖహీనం, పరాధీనం, నష్టప్రాయం అని, బురదలో చిక్కుపడిన ఏనుగువలె రజోగుణ తమోగుణమగ్నమని భావిస్తారు. కనుక వారు సంతానాదులయందు ఆసక్తిని తొలగించుకొని, తపస్సు, వివేకం అనే శస్త్రాలతో రాజస తామస సాత్త్వికగుణాలను, గంధాది విషయాలను, స్పర్శేంద్రియానికి సంబంధించిన, దేహాశ్రితములైన భోగాలమీది ఆసక్తిని నరికేస్తారు. అనంతరం ఆ సిద్ధయతులు దుఃఖమనే జలంతో నిండిన ఈ భయంకరసంసారసాగరాన్ని జ్ఞానమనే నౌక ద్వారా తరిస్తారు. అత్యంత దుస్తరమైన జననమరణ బందనాలనుండి విముక్తులై పరమనిర్మలాకాశస్వరూపమైన పరమాత్మలో ప్రవేశిస్తారు. అక్కడినుండి ఈ సంసారం లోనికి తిరిగి ప్రవేశించరు. ఇదే పరమగతి. అన్ని రకాల ద్వంద్వాలు లేని వారు, సత్యవాదులు, సరళులు, సర్వభూతదయ గలవారు అయిన మహాత్ములకే ఈ గతి ప్రాప్తిస్తుంది.

ఈ రీతిగా సాంఖ్యయోగులు పుణ్య పాప రహితులై ప్రకృతిని కూడా అతిక్రమించి, నిర్వృంద్వుడు, మాయాతీతుడు, అవ్యయుడు అయిన నారాయణ భగవానుని పొందుతారు. అతనిని పాంధాక జీవునికి తిరిగి ఈ సంసారంలోనికి రానవసరం లేదు. సాంఖ్యయోగులకు ఈ గొప్ప ఉత్తమగతి ప్రాప్తిస్తుంది. ఈ జ్ఞానంతో సమానమైన వేరొక జ్ఞానం ఏదీ

లేదు. ఇది సర్వోత్కృష్టమని భావించబడింది. ఇందులో అక్షరుడు, ద్రువుడు, పూర్ణుడు అయిన సనాతన బ్రహ్మయే ప్రతిపాదించబడినాడు. ఆ బ్రహ్మ ఆదిమధ్యాంతరహితుడు, ద్వంద్వాతీతుడు, శాశ్వతుడు, కూటస్థుడు, నిత్యుడు - అని మనీషులు అంటారు. అతనినుండే జగత్తు యొక్క పుట్టుక, ప్రళయాలు అనే వికారాలు కలుగుతూ ఉంటాయి. మహర్షులు తమ శాస్త్రాలలో అతనినే కొనియాడారు. సమస్త బ్రాహ్మణులు, దేవతలు, శాంతచిత్తులు - ఆనందుడు, అచ్యుతుడు అయిన ఆ పరబ్రహ్మ పరమాత్మనే ప్రార్థిస్తూ ఉంటారు, స్తుతిస్తూ ఉంటారు. యోగంలో ఉత్తమసిద్ధిని పొందిన యోగులు, అపారజ్ఞానవంతులైన సాంఖ్యవేత్తలు కూడా అతని గుణాలనే గానం చేస్తారు. కుంతీనందనా! ఈ సాంఖ్యశాస్త్రమే ఆ నిరాకారపరమేశ్వరుని ఆకారమని ప్రసిద్ధి.

రాజా! మహాత్ములలో, వేదాలలో, యోగశాస్త్రంలో, పురాణాలలో కనబడే రకరకాల ఉత్తమజ్ఞానము అంతా సాంఖ్యంనుండే వచ్చింది. గొప్ప గొప్ప ఇతిహాసాలలోను, సత్పురుషులు సేవించే ఆర్థశాస్త్రంలోను, ఈ ప్రపంచంలోను ఉండే జ్ఞానమంతా సాంఖ్యంనుండే ప్రాప్తించింది. మనసుయొక్క, ఇంద్రియాలయొక్క సంయమం, ఉత్తమబలం, సూక్ష్మజ్ఞానం, పరిణామంలో సుఖాన్ని ఇచ్చేదిగా చెప్పబడిన సూక్ష్మతపస్సు - ఇవన్నీ సాంఖ్య శాస్త్రంలో యథావిధిగా వివరించబడ్డాయి. సాంఖ్యజ్ఞానులు శరీరాన్ని త్యజించిన వెనుక బ్రహ్మలో ప్రవేశిస్తారు. సాంఖ్యజ్ఞానం అత్యంత విశాలమైనది, పరమప్రాచీనమైనది. ఇది మహాసాగరంలా అగాధము, నిర్మలము, ఉధారభావపరిపూర్ణము. ఈ అప్రమేయజ్ఞానాన్ని భగవంతుడైన నారాయణుడే పరిపూర్ణంగా ధరిస్తాడు. యుధిష్ఠిరా! ఇదిగో. నీకు నేను సాంఖ్య తత్వాన్ని చెప్పాను. ఈ పురాతన విశ్వరూపంలో నారాయణుడే విరాజమానుడై ఉన్నాడు. అతడే సృష్టి సమయంలో జగత్తును సృష్టిస్తాడు, సంహారకాలంలో ధానిని సంహరిస్తాడు.

క్షరాక్షరవిషయమై కరాళజనక వసిష్ఠ సంవాదము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! దేనిని పాందాక, జీవుడు తిరిగి ఈ ప్రపంచంలోనికి రాదో, ఆ అక్షరతత్త్వం ఏమిటి? దేనిని తెలుసుకొన్నాక కూడా రాకపోకలు ఏర్పడే ఆ క్షరపదార్థం ఏమిటి? క్షర - అక్షర స్వరూపం స్పష్టంగా తెలియడానికి నేను ఈ ప్రశ్న వేశాను. వేదవిద్వాంసులైన బ్రాహ్మణులు, మహాభాగులైన ఋషులు, మహాత్ములైన యతులు, మిమ్మల్ని విజ్ఞానఖనులని అంటారు. ఇక సూర్యుడు దక్షిణాయనంలో

కొద్దిరోజులే ఉంటాడు. ఉత్తరాయణం వస్తూనే మీరు పరమధామం చేరుకొంటారు. మఱి మేము ఈ శ్రేయస్కరమయిన ప్రసంగం ఎవరివలన వివాలి? మీ ఈ అమృతమైన వాక్కులు విని నాకు తృప్తి కలగడం లేదు (అందుకనే వాకు ఈ క్షర - అక్షర విషయాన్ని చెప్పండి.)" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - యుధిష్ఠిరా! ఈ విషయంలో కరాళజనకునికి, వసిష్ఠునికి జరిగిన సంవాదం అనే ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని వివరిస్తున్నాను. ఒకసారి సూర్యునివలె తేజోవంతుడు మునివర్యుడు అయిన వసిష్ఠుడు తన ఆశ్రమంలో కూర్చుని ఉన్నాడు. అక్కడికి రాజు కరాళజనకుడు వచ్చి, అతనికి చేతులు జోడించి ప్రణమిల్లి, వినయంగా, మదురంగా - "దేవా! జ్ఞానులు పునరావర్తనం పొందని ఆ సనాతన బ్రహ్మస్వరూప వివరణను వివాలని ఉంది. అంతే కాక క్షరమని అనేధానియొక్క తత్వాన్ని, ఈ విశ్వం లయమయ్యే నిర్వికార, ఆనందస్వరూప, కళ్యాణమయమైన ఆ అక్షరతత్త్వంగురించి కూడా తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను. (కాబట్టి మీరు ఈ విషయం గురించి చెప్పండి.)" అని అడిగాడు.

వసిష్ఠుడు చెప్పాడు - "రాజా! ఈ జగత్తుయొక్క క్షరాన్ని (లయం), ఎన్నటికీ క్షరం (నష్టం) కాని ఆ అక్షరుని గూర్చి కూడా చెపుతున్నాను విను. దేవతలయొక్క పన్నెండువేల ఏళ్లు ఒక చతుర్యుగం అవుతుంది. పదివేల చతుర్యుగాలను ఒక కల్పం అంటారు. ఇదే బ్రహ్మకు ఒక పగలు అని అంటారు. ఇంతే సమయం అతనికి రాత్రి కూడా అవుతుంది. ఆ రాత్రి అంతరించాక అతడు మేలుకొని ఈ విశాల ప్రపంచాన్ని సృష్టిస్తాడు. అతడు వాస్తవానికి నిరాకారుడైనప్పటికీ కూడా సాకారమైన జగత్తును రచిస్తాడు. అతనిలో ఆణిమాదిశక్తులు స్వాభావికంగానే ఉంటాయి. అతడు అవ్యయుడైన జ్యోతిర్మయపరమేశ్వరుడు. అతడు సర్వతః సాణిపాదుడు, సర్వతోక్షిశిరోముఖుడు. సర్వతోశ్రవుడు. ఎందుకంటే అతడు లోకమంతటా వ్యాపించి ఉన్నాడు. అతడే భగవంతుడైన హిరణ్యగర్భుడు. అతనినే 'బుద్ధి' అంటారు. అతనినే యోగశాస్త్రంలో మహత్తు విరించి, అజుడు అనే పేర్లతో పిలుస్తారు. సాంఖ్య శాస్త్రంలో కూడా అనేక పేర్లతో అతని వర్ణన వస్తుంది. అతనికి రకరకాలైన చాలా అద్భుతరూపాలు ఉన్నాయి. అతనిని విశ్వానికి ఆత్మ అని, ఏకాక్షరుడని చెబుతారు. ఈ నావాత్మకమైన జగత్తు ఇతని

నుండియే వ్యాపించింది. అతడు తన స్వరూపంనుండే ముల్లోకాలను సృష్టించాడు. చాలా రూపాలు ధరించడంవలన అతనిని విశ్వరూపుడు అంటారు. ఆ మహాతేజస్వి అయిన భగవంతుడు ఆత్మశక్తితో మహత్తత్వాన్ని సృష్టించి, అపై అహంకారాన్ని, దానికి అభిమాని దేవత ప్రజాపతిని పుట్టించాడు. అందులో నిరాకారం నుండి సాకారరూపంలో ప్రకటమయ్యే ప్రజాపతిని “విద్యాసర్గ” అంటారు. మహత్తత్వాన్ని, అహంకారాన్ని ‘అవిద్యాసర్గ’ అంటారు. అవిధి (జ్ఞానం), విధి (కర్మ) యొక్క ఉత్పత్తి కూడా ఆ పరమాత్మ నుండే జరిగింది. శ్రుతి శాస్త్రాస్త్రాలను పరిశీలించే పండితులు వాటిని ‘విద్య, అవిద్య’ అని చెప్పారు. అహంకారంనుండి పుట్టిన సూక్ష్మభూతాలను మూడవసర్గగా గ్రహించాలి. రాజస, తామస, సాత్త్విక భేదాలతో మూడురకాల అహంకారాలనుండి నాలుగవ సృష్టి జరిగింది. దానిని వైకృతసర్గము అంటారు. ఆకాశం, వాయువు, తేజస్సు, జలం, పృథివి - ఈ ఐదు మహాభూతాలు, శబ్ద స్పర్శ రూప రసగంధాలు - ఈ ఐదు విషయాలు వైకృతసర్గములోనివే. ఈ పది కలిసే పుడతాయి. ఐదవది భౌతిక సర్గము. కన్ను, చెవి, ముక్కు, చర్మం, నాలుక - ఈ ఐదు జ్ఞానేంద్రియాలు, వాణి, పాణిసాధాలు, గుదం, ఉపస్థ - ఈ ఐదు కర్మేంద్రియాలు ఇందులో అంతర్గతములై ఉంటాయి. మనసుతో పాటుగా ఇవన్నీ కూడా ఒకేసారి ఉత్పత్తి అవుతాయి. ఈ ఇరవైనాలుగు తత్వాలు అన్ని ప్రాణుల శరీరాలలోను ఉంటాయి. తత్త్వదర్శి అయిన బ్రాహ్మణుడు వీటి యధార్థస్వరూపాన్ని తెలుసుకొని ఎప్పుడూ శోకించడు. ముల్లోకాలలోని దేహధారులందరిలోను ఈ తత్వాల సముచ్చయాన్నే దేహం అని గ్రహించాలి. దేవతలు, మనుష్యులు, దానవులు, యక్షులు, భూతాలు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, సర్పాలు, చారణులు, పిశాచులు, దేవర్షులు, నిశాచారులు, పాములు, పురుగులు, దోమలు, దుర్వాసన గలిగిన పురుగులు, ఎలుకలు, కుక్కలు, చండాలురు, లేళ్లు, పుల్కసులు (మైచ్చులు), ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, గాడిదలు, సింహాలు, వృక్షాలు, గోవులు - మొదలైన రూపాలలోని మూర్తిమంతమైన పదార్థాలన్నింటిలో ఈ తత్వాలు దర్శనమిస్తాయి. భూమి, జలం, ఆకాశాలలోనే ప్రాణులు నివసిస్తాయి. ఇంకెక్కడా ఉండవు. ఈ పాంచభౌతికమైన జగత్తు అంతా ‘వ్యక్తం’ అని చెప్పబడుతుంది. ప్రతిదినం ఇది క్షయించి పోతూనే ఉంటుంది. కనుకనే దీనిని ‘క్షరము’

అంటారు. దీనికి అతిరిక్తమైన తత్వాన్ని ‘అక్షరము’ అంటారు. ఈ రీతిగా ఆ అవ్యక్తఅక్షరునినుండి ఉత్పన్నయిన వ్యక్తమనే పేరుగల ఈ మోహాత్మకజగత్తు క్షరతం అవుతున్నకారణంగా ‘క్షరం అనే పేరు ధరించింది. క్షరతత్వాలలో అన్నిటికంటే ముందుగా మహత్తత్వం యొక్క సృష్టియే జరిగింది. ఇది క్షరం గురించిన పరిచయం. రాజా! నీవు అడిగినట్లుగా నేను క్షరాక్షరవిషయాన్ని వివరించాను.

వసిష్ఠుడు జీవుని అజ్ఞానమును వివరించుట.

వసిష్ఠుడు చెప్పుతున్నాడు - “రాజా! జీవుడు అజ్ఞానంవలన ఒక దేహం నుండి ఇంకొక దేహానికి మారుతూ వేలసార్లు జన్మిస్తూ ఉంటాడు. గుణాల సంబంధంవలన ఒకసారి వేలరకాల తిర్యగ్యోనులలోను, ఒకసారి దేవయోనులలోను జన్మిస్తూ ఉంటాడు. పట్టుపురుగు తన దారాలతో తన్ను తానే బంధించుకొన్నట్లుగా ఈ నిర్గుణమైన ఆత్మకూడా తాను సృష్టించిన ప్రాకృతగుణాలచేతనే బంధింపబడుతోంది. అది స్వయంగా సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వాలు లేనిదైనప్పటికీ భిన్న భిన్న యోనులలో జన్మించిన కారణంగా సుఖదుఃఖాలను అనుభవిస్తోంది. దానికి ఒకసారి తలనొప్పి, ఒకసారి కంటిభాధ, ఒకసారి పంటిభాధ, ఒకసారి గొంతువాపు వస్తూ ఉంటాయి. అలాగే అది జలోదరం, దాహరోగం, జ్వరం, గవదభిళ్లలు, తెల్లమచ్చలు, కుష్ఠం, అగ్నిదాహం, ఉబ్బసం, దగ్గు, అపస్మారం, మొదలైన రోగాలకు గురిఅవుతూ ఉంటుంది. ఇవేకాక, ఇంకా ఎన్నిరకాల ప్రకృతి జన్యమైన అద్భుత రోగాలు దేహధారులకు కలుగుతాయో వాటినన్నిటినీ అది తనకు సంక్రమించినట్లుగానే భావిస్తుంది. ఒకసారి తన్ను తిర్యగ్యోని అయిన జీవునిగా భావిస్తుంది. ఒకసారి దేహత్వాభిమానాన్ని ధరిస్తుంది. ఈ అభిమానం కారణంగానే ఆయాశరీరాలద్వారా చేసిన కర్మలయొక్క ఫలాలను కూడా అనుభవిస్తుంది. అజ్ఞానావృతుడైన మనిషి ఒకసారి నేలమీద పడుకొంటాడు. ఒకసారి కప్పలాగ కాళ్లు చేతులు ముడుచుకొని పడుకొంటాడు. ఒకసారి వీరాసనం వేసి కూర్చుంటాడు. ఒకసారి ఆరుబయట, ఒకసారి ఇటు కల మీద ఒకసారి ముళ్లపైన, ఒకసారి బూడిదలో, ఒకసారి నేలమీద ఒకసారి యుద్ధభూమిలో, ఒకసారి బురదలో నీళ్లలో, ఒకసారి చిన్న కొయ్యపలకమీద, ఒకసారి రకరకాల శయ్యలమీద పవళిస్తాడు. ఒకసారి ముంజగడ్డి మొలత్రాడు కట్టుకొని, కోపనం ధరిస్తాడు. ఒకసారి నగ్నశరీరుడై తిరుగుతాడు. ఒకసారి పట్టుబట్ట, ఒకసారి క్షణమృగచర్మం, ఒకసారి మాలు లేక ఉన్ని వస్త్రం, ఒకసారి

రాజోచితవస్త్రాలు, ఒకసారి వారబట్టలు, ఒకసారి ముతకబట్టలు, ఒకసారి సిల్కుబట్టలు, ఒకసారి చినిగిన బట్టలు ధరిస్తాడు. వీటికి అతిరిక్తంగా రకరకాల వస్త్రాలు, రకరకాల రత్నాలు ధరించి, చిత్రవిచిత్రభోజనాలను రుచిచూస్తాడు. ఒకసారి రాత్రి విడిచి రాత్రి భుజిస్తాడు. ఒకసారి రోజుమొత్తం మీద ఒక్కసారే, పగలు నాల్గవ, ఆరవ లేదా ఎనిమిదవ జాములో భుజిస్తాడు. ఒకప్పుడు ఆరు రాత్రులు గడిపి, ఒకప్పుడు ఎనిమిది రోజులు, ఒకసారి ఏడు, పది, పన్నెండు రోజుల తరువాత అన్నం తింటాడు. ఒక్కొక్కసారి నెలవరకు ఏమీ తినడు. ఒకసారి ఎప్పుడూ పలమూలాలే భుజిస్తాడు. ఒక్కొక్కసారి నీరు లేదా గాలితో జీవిస్తాడు. ఒక్కొక్కసారి తెలకపిండి, పెరుగునే ఆహారంగా చేసుకొంటాడు. అప్పుడప్పుడు గోమయం, గోమూత్రం, ఆకుకూరలు, పూలు, పాకుడు, ఎండిన ఆకులు, చెట్టునుండి రాలినపళ్ళు మాత్రమే తిని లేదా నీరు ఆవమించి ప్రాణాలు నిలుపుకొంటాడు. ఈ రీతిగా సిద్ధి పాంథాలనే కోరికతో అతడు రకరకాల కరోర నియమాలను పాటిస్తాడు. ఒకప్పుడు విద్యుక్తంగా చాంద్రాయణ వ్రతం అనుష్ఠిస్తాడు. అనేక రకాల ధార్మిక చిహ్నాలను ధరిస్తాడు. ఒకసారి నాలుగు ఆశ్రమాలలో నడుస్తాడు. ఒకసారి కుమార్గంలో పడతాడు. ఒకసారి రకరకాల బూటకాలను వ్యాపింపచేస్తాడు. ఒకసారి ఏకాంతంలో బండరాళ్ల నీడలో కూర్చుంటాడు. ఒకసారి సెలయేళ్ల దగ్గర, ఒకసారి ఏకాంతమైన నదీతీరాలలో, ఒకసారి ఏకాంతవనాలలో, ఒకసారి పవిత్రమైన దేవమందిరాలలో ఏకాంతమైన సరోవరతీరాలలో, ఒకసారి ఏకాంతమైన పర్వతగుహలలో నివసిస్తాడు. ఆ స్థలాలలో రకరకాల రహస్యమైన జపాలు, వ్రతాలు, నియమాలు, తపస్సు, యజ్ఞాలు, ఇంకా ఇతర కర్మలు అనుష్ఠిస్తాడు. ఒకసారి వ్యాపారం చేస్తాడు. ఒకసారి బ్రాహ్మణ క్షత్రియుల కర్తవ్యాలను పాటిస్తాడు. ఒకసారి వైశ్యశూద్రుల పనులను చేస్తాడు. దీనులకు, ఆర్తులకు, గ్రుడ్డివారికి రకరకాల ధానాలు చేస్తాడు. అజ్ఞానానికి లోనై, తనలోని సత్త్వరజస్తమస్సులనే ఈ మూడు గుణాలను, ధర్మార్థకామాలను కూడా అభిమానిస్తాడు. ఈ రీతిగా ఆత్మ ప్రకృతిద్వారా తన స్వరూపాన్నే అనేక విభాగాలుగా చేస్తోంది. ఒకసారి స్వాహా, ఒకసారి స్వదా, ఒకసారి వషట్కారం, ఒకసారి నమస్కారంలో ప్రవృత్తమై ఉంటాడు. ఒకసారి యజ్ఞం చేస్తాడు, చేయిస్తాడు, ఒకసారి వేదాలను చదువుతాడు, చదివిస్తాడు. ఒకసారి దానం

చేస్తాడు, పుచ్చుకొంటాడు - ఇలాగే ఇతరేతర కార్యాలు కూడా చేస్తూ ఉంటాడు. ఒకసారి జన్మిస్తాడు. ఒకసారి మరణిస్తాడు. ఒకసారి వివాదంలో, సంగ్రామంలో ప్రవృత్తడవుతాడు. విద్వాంసులు ఇదంతా శుభాశుభకర్మమార్గమని అంటారు.

జగత్తును సృష్టించడం, లయం చేయడం ప్రకృతిదేవి యొక్క కార్యాలే. సూర్యుడు ప్రతిదినం సాయంకాలం తన కిరణాలను ఉపసంహరించినట్లే జగదాత్మ ప్రళయకాలంలో ఈ గుణాలను సంహరించి, ఒంటరిగా ఉంటుంది. ఈ రీతిగా ఈ సృష్టి ప్రళయాలు అనే కార్యం పదే పదే జరుగుతూ ఉంటుంది. ఆత్మ (తాను గుణరహితమైనప్పటికీ కూడా ప్రకృతియొక్క సహవాసం చేత) లీలకోసం తనలో రకరకాల మనోహరమైన గుణాలను అభిమానిస్తూ (ఆరోపించుకొంటూ) ఉంటుంది. సృష్టి ప్రళయాలు ధర్మంగాగల ఆ ప్రకృతిని వికృతిపరచి (కార్యక్షమం కలదానినిగా చేసి) మూడు గుణాలకు యజమాని అయిన ఆత్మ కర్మమార్గంలో ప్రవర్తిస్తూ, దాని (ప్రకృతి) ద్వారా జరిగే ప్రతిఒక్క త్రిగుణాత్మకమైన కార్యాన్ని తనదిగా భావిస్తూ ఉంటుంది. ఈ రీతిగా (ప్రకృతి ప్రేరణతో స్వభావసిద్ధంగా) సుఖదుఃఖాదులైన ద్వంద్వాల పునరావృత్తి జరుగుతూ ఉంటుంది. కాని జీనాత్మ అజ్ఞానవశం వలన ఈ ద్వంద్వాలన్నీ నా మీద దాడి చేస్తున్నాయి అనుకొంటుంది. (అందుకే అది దుఃఖ పడుతుంది) లింగశరీరం లేక పోయినప్పటికీ కూడా అది తన్ను దానితో కూడినదిగానే భావిస్తుంది. కాలధర్మం (మృత్యువు) లేనప్పటికీ తన్ను కాలధర్మి (మరణశీలుడు)గానే, సత్త్వంకంటే భిన్నమైనప్పటికీ సత్త్వరూపంగానే, తత్త్వరహితమైనప్పటికీ తత్త్వస్వరూపునిగానే భావిస్తుంది. అది క్షేత్రంకంటే విలక్షణమైనప్పటికీ కూడా తన్ను క్షేత్రంగానే భావిస్తుంది. సృష్టితో దానికేమీ సంబంధం లేదు. అయినా సృష్టినంతటినీ తనదిగానే అనుకొంటుంది. అది ఎక్కడికీ వెళ్లదు. అయినా తన్ను రాకపోకలు కలిగినదని భావిస్తుంది. ఇలాగే అజ్ఞాని అయిన జీవుడు తాను అజన్మడయినప్పటికీ జన్మకలిగినవానిగా, నిర్భయుడై కూడా భయాక్రాంతుడైనట్లుగా, అక్షరుడు (అవ్యయుడు) అయినప్పటికీ క్షరునిగా (నశించేవాడు) భావిస్తాడు. ఈ రీతిగా అజ్ఞానం కారణంగా అజ్ఞానుల సాంగత్యంతో జీవుడు నిరంతరం పతితుడవుతాడు. అతడు కోట్ల సార్లు జన్మించవలసి ఉంటుంది. అతడు పశు, పక్షి, మనుష్య, దేవయోనులలో వేలసార్లు చచ్చి చచ్చి జన్మిస్తూ ఉంటాడు.

ఆత్మ ప్రకృతికంటే భిన్నము - యోగసాంఖ్యముల మతము.

జనకరాజు - "దేవా! పురుషుడు లేకుండా స్త్రీ, స్త్రీ లేకుండా పురుషుడు సంతానాన్ని ఉత్పత్తి చేయజాలరు. ఇరువురియొక్క సంబంధంతోనే దేహం ఉత్పత్తి అవుతోంది. అలాగే ప్రకృతి పురుషులు కూడా ఒకరితో ఒకరు సంబద్ధులై (ఉండే సృష్టిని చేస్తున్నారు) ఉన్నారు. అటువంటప్పుడు పురుషునికి మోక్షం అసంభవం అనిపిస్తోంది. మోక్షసామిప్యాన్ని పొందించగలిగిన (అంటే దానిని సృష్టించి బోధించగల) ఏదైనా నిదర్శనం ఉంటే చెప్పండి, ఎందుకంటే మీకు అంతా ప్రత్యక్షమే. వాకు కూడా ముక్తి పొందాలనే కోరిక ఉంది. దేహరహిత, జడారహిత, ఇంద్రియాతీత, నిర్వికారమైన ఆ పదాన్ని నేను కూడా పొందాలనుకొంటున్నాను. " అని అడిగాడు.

వసిష్ఠుడు చెప్పాడు - "నీవు వేదశాస్త్రాలను ధృష్టాంతంగా చూపి చెప్పినది బాగానే ఉంది. ఈ విషయం నీవు అనుకొన్నట్లే విషయాలనుండి తప్పించి విశుద్ధభావస్థితుడుకావాలి. మనీషులు చెప్పిన ఇరవైనాలుగుతత్వాలకంటే పరుడై అవ్యయుడైన ఆ పరమాత్మను ధ్యానించాలి. అతడు అన్నిరకాల ఆసక్తులను విడిచి మితాహరి, జితేంద్రియుడు కావాలి. రాత్రియొక్క మొదటి, చివరి భాగాలలో మనసును ఆత్మయందు ఏకాగ్రం చేయాలి. యోగి మనసుద్వారా ఇంద్రియాలనన్నిటినీ, బుద్ధి ద్వారా మనసును స్థిరంగా ఉంచి రాయవలె కదలిక ఎండినకట్టలా భిగుసుకొని పోయి, పర్వతంలా అచలంగా ఉన్నప్పుడే అతడు యోగయుక్తుడని చెబుతారు. శబ్దస్పర్శ రూపరసగంధాదుల జ్ఞానం లేనపుడు, మనసులో ఏ విధమైన సంకల్పం మొలకెత్తనపుడు, కాష్ఠంవలె ఉండిపోయి, ఏ వస్తువుపైనా అభిమానం గాని, స్పృతిగాని ఉండనపుడు మాత్రమే అతనికి తన విశుద్ధ స్వరూపం ప్రాప్తించిందని, యోగయుక్తుడని చెబుతారు. ఆ ధశలో అతడు గాలి లేనిచోట నిశ్చలంగా వెలిగే దీపకళికలా నిశ్చలభావంతో ప్రకాశిస్తాడు. లింగశరీరంతో అతనికి ఏమీ సంపర్కం ఉండదు. ఇటువంటి యోగ సిద్ధునికి పైకి, క్రిందికి, లేదా మధ్యలో ఎక్కడికీ కదలిక ఉండదు. ధ్యాననిష్ఠుడైన యోగికి తన హృదయంలో పాగలేని అగ్నివలె, కిరణజాలమండితమైన సూర్యునివలె, మెరుపువలె, తేజోవంతమైన ఆత్మ సాక్షాత్కరిస్తుంది. ధైర్యవంతుడు, మనీషి, వేదవేత్త, మహాత్ముడు అయిన బ్రాహ్మణుడే అజుడు, అమృతస్వరూపుడు అయిన ఆ బ్రహ్మను ధర్మించగలడు. ఆ బ్రహ్మ అణువుకంటే అణువుగా, మహాత్ముకంటే మహాత్ముగా

చెప్పబడుతున్నాడు. ప్రాణులందరిలోపల అతడు అంతర్యామి రూపంతో అవశ్యం ఉంటాడు. అయినా ఎవరికీ కనపడదు. శుద్ధబుద్ధితోనే అతని సాక్షాత్కారం దొరుకుతుంది. అతడు మహాంధకారానికి ఆవల ఉంటాడు. కనుక వేదపారంగతులైన సర్వజ్ఞులు అతనిని ' తమోనుద ' (అజ్ఞాన నాశకుడు) అని చెబుతారు. అతనిని నిర్మలుడని, అజ్ఞానరహితుడని, లింగరహితుడని, ఉపాదిశూన్యుడైన పరమాత్మ అని చెబుతారు. ఇదే యోగులకు యోగం. ఇది తప్ప యోగానికి వేరే లక్షణం ఏముంటుంది? ఈ రీతిగా సాధన చేసే యోగులు సర్వద్రష్ట, అజరామరుడు అయిన పరమాత్మను దర్శిస్తారు. ఇంతవరకు నీకు నేను యోగదర్శనం గురించి చెప్పాను.

ఇప్పుడు సాంఖ్యాన్ని గురించి వర్ణిస్తాను. ఇది పరిశీలనా ప్రధానమైన దర్శనము. రాజా! ప్రకృతివాదులైన పండితులు ప్రకృతిని అవ్యక్తమని అంటారు. దాని కంటే వేరుగా ప్రకటమైన తత్త్వాన్ని మహత్తత్త్వం అంటారు. మహత్తత్త్వం నుండి అహంకారం అనే మూడవతత్త్వం పుట్టింది. అహంకారం నుండి సూక్ష్మభూతాలయొక్క పంచతన్మాత్రలు (శబ్దస్పర్శరూప రసగంధాలు) ప్రకటమైవాయి. ఈ ఎనిమిదింటినీ "ప్రకృతి" అంటారు. వీటినుండి పదహారు తత్త్వాలు ఉత్పత్తి అయ్యాయి. వీటిని వికారము లేదా వికృతి అంటారు. పంచజ్ఞానేంద్రియాలు, పంచకర్మేంద్రియాలు, పదకొండవది అయిన మనసు, పంచ స్థూలమహాభూతములు - ఇవే పదహారు వికారములు. సాంఖ్యశాస్త్ర సిద్ధాంతవేత్తల ప్రకారం ఈ ప్రకృతి, దాని వికారాలే సాంఖ్యశాస్త్రంలోని ఇరవైనాలుగు తత్త్వాలు. దేనినుండి పుట్టిన తత్త్వం దానిలోనే లయించి పోతుంది. ప్రకృతి పరమాత్మసన్నిధానంతో అనులోమ క్రమానుసారంగా తత్వాలను సృష్టిస్తుంది. (అంటే ప్రకృతినుండి మహత్తత్త్వం, మహత్తత్త్వం నుండి అహంకారం, అహంకారంనుండి సూక్ష్మభూతాలు మొదలైన క్రమంలో సృష్టి జరుగుతుంది) కాని వాని సంహారం విలోమక్రమంలో జరుగుతుంది. (అంటే పృథివి జలంలో, జలం తేజస్సులో, తేజస్సు వాయువులో లయం అవుతుంది. ఈ రీతిగా అన్ని తత్త్వాలు తమతమ కారణంలో లీనమవుతాయి.) సముద్రంలోని ఆలలు దానిలోనే కలిసిపోయినుట్లగా తత్త్వాలు అన్నీ అనులోమ క్రమంలో ఉత్పన్నమై విలోమక్రమంలో లీనమవుతాయి. ఈ రీతిగా ప్రకృతినుండే ఈ జగత్తు ఉద్భవిస్తుంది. దానిలోనే లయం అవుతుంది. సృష్టి ప్రళయాల విషయం ఇంతే. తత్త్వవేత్త ప్రకృతి యొక్క ఏకత్వ, వాచాత్వాలను ఈ రీతిగానే

తెలుసుకోవాలి. (ప్రళయకాలంలో అది ఏకరూపంలో ఉంటుంది. సృష్టి సమయంలో నానా రూపాలు ధరిస్తుంది) అలాగే పురుషుడు కూడా ప్రళయ కాలంలో ఒకే రూపంలో ఉంటాడు. కాని సృష్టి సమయంలో ప్రకృతిని ప్రేరేపించడం వలన, దాని అనేకత్వంతో తాను కూడా అనేకంగా ప్రకటమవుతాడు. పరమాత్మయే ప్రకృతిని నానారూపాలుగా పరిణమింప చేస్తాడు. ప్రకృతిని, దాని వికారాలను క్షేత్రము అంటారు. ఇరవై నాలుగుతత్వాలకంటే భిన్నమయిన ఇరవైఅయిదవ తత్వం ఆత్మ క్షేత్రంలో అధిష్ఠాతరూపంలో నివాసం ఉంటుంది. అన్ని క్షేత్రాలను అధిష్ఠించి ఉన్న కారణంగానే దానిని "అధిష్ఠాత" అంటున్నారు. దానికి అవ్యక్తమనే పేరుగల క్షేత్రాలన్నిటి గురించి తెలుసును. కనుక క్షేత్రజ్ఞుడని అంటారు. ప్రాకృత శరీరంలో అంతర్యామి రూపంలో ప్రవేశిస్తాడు. కనుక 'పురుషుడు' అనే నామాన్ని ధరించాడు. వాస్తవానికి క్షేత్రం నేరు, క్షేత్రజ్ఞుడు నేరు. క్షేత్రం అవ్యక్తం (ప్రకృతి). క్షేత్రజ్ఞుడు దానిని ఎరిగినవాడు, ఇరువది అయిదవ తత్వం అయిన ఆత్మ. ఇదే సాంఖ్య దర్శనం. సాంఖ్యవాదులు ప్రకృతినే జగత్కారణంగా అంగీకరిస్తారు. దాని ఇరవైనాలుగు తత్వాల యదార్థజ్ఞానాన్ని పొందుతారు. అపై వాటికంటే భిన్నమైన ఇరవైఅయిదవ తత్వమైన ఆత్మయొక్క జ్ఞానం కలుగుతుంది. పురుషుడు తాను ప్రకృతికంటే భిన్నుడనని తెలుసుకొన్నప్పుడు కేవల బ్రహ్మరూపంలో స్థిరపడతాడు. ఈ రీతిగా నేను నీకు సమ్యగ్దర్శనం (సాంఖ్యం) యొక్క యదార్థరూపాన్ని వివరించాను. ఈ రీతిగా దీనిని ఎరిగినవారు సమస్వరూపుడైన బ్రహ్మను పొందుతారు. దీనిని అనుసరించి జ్ఞానం పొందినవారికి ఈ సంపారం లోనికి పునరావృత్తి లేదు. వారు పరాపరస్వరూపం, అవ్యయం, అక్షరము అయిన భావాన్ని పొందుతారు. బుద్ధి నానాత్వాన్ని దర్శిస్తూ ఉంటే వారికి సమ్యక్ జ్ఞానం కలుగజాలదు. ఇటువంటి వారు పచేపదే శరీరాలను ధరించవలసి ఉంటుంది. జగత్తునంతటినీ 'అవ్యక్తం' అంటారు. ఇరువది అయిదవ తత్వం అయిన ఆత్మ దానికంటే భిన్నం. దానిని ఎరిగిన వారికి రాకపోకల భయం లేదు.

"నేను వేరు. ఈ ప్రకృతి నా కంటే భిన్నం" అనే జ్ఞానం కలిగినవాడు ప్రకృతిని విడిచిపెట్టి తన శుద్ధ స్వరూపంలో నిలుస్తాడు. ఆ సమయంలో అతడు ప్రకృతితో కలిసి ఉన్నట్లు అనిపించినప్పటికీ, వాస్తవానికి దానికంటే భిన్నంగానే కనిపిస్తాడు. ప్రాకృతగుణసముదాయం మీద ప్రీతి లేనపుడు అతడు

సాక్షి రూపంలో ఉండి పరమాత్మయొక్క దర్శనం పొందుతాడు. అపై అతనిని విడువడు. (జీవాత్మకు వివేకం కలిగినపుడు పశ్చాత్తాపపడడం మొదలుపెడతాడు) అయ్యో! నేను ఇలా చేశాను ఏమిటి? చేప అజ్ఞానంతో తానుగా వెళ్లి, వలలో చిక్కుకొన్నట్లుగా నేను కూడా ఇప్పటివరకు ఈ సంసారమనే వలనే అనుసరిస్తూ వచ్చాను. చేప నీళ్లనే తన ప్రాణాలకు మూలం అనుకొని, ఒక చెరువునుండి మరియొక చెరువుకు వెళ్లినట్లుగా నేను కూడా అజ్ఞానవశాత్తు ఒక శరీరంనుండి ఇంకొక శరీరానికి తిరుగుతున్నాను. వాస్తవానికి ఈ జగత్తులోపల ఈ పరమాత్మయే నాకు బంధువు. ఇతనితో మైత్రియే నాకు తగినది. ఇంతకు ముందు నేను ఎలా ఉంటేనేమి, ఇప్పుడయితే నేను ఇతనితో సమానత్వాన్ని, అభిన్నత్వాన్ని పొందిఉన్నాను. ఇందులోనే నాకు నా సమత్వం కనిపిస్తోంది. నేను తప్పకుండా అతనితో తుల్యుడినే. ఇతడు అత్యంతనిర్మలుడు. నేను కూడా అలాంటివాడినే. నేను ఆసక్తి రహితుడను. అయినా అజ్ఞానంతో, మోహానికి వశుడనై ఇంతవరకు ఈ ఆసక్తిమయమయిన జడప్రకృతితోనే రమిస్తూ ఉన్నాను. ఇది ఎంతగా నన్ను ఆకట్టుకొన్నదంటే నాకింతవరకు సమయం యొక్క జాడయే తెలియలేదు. ఇది ఉత్తమమధ్యమాధములనే అన్ని తరగతుల వారితోను కలిసి ఉంటుంది. ఆహా! దీనితో కలిసి నేను ఎలా ఉండగలను? నేను నిర్వికారుడను అయినప్పటికీ ఈ వికారమయమైన ప్రకృతిచేత మోసగింపబడ్డాను. ఇంతవరకు నేను పెద్దగానే మోసపోయాను. ఇక దీనితో కలిసి ఉండను. కాని ఇందులో దీని అపరాధమేదీ లేదు. అపరాధమంతా నాచే. ఎందుకంటే నేనే పరమాత్మకు విముఖుడినై, దీనిలో ఆసక్తి కలిగిఉన్నాను. నేను ఒకే ఆకృతి కలవాడను అయినప్పటికీ, ప్రకృతి యొక్క నానాకృతులలో ఉన్నాను. చేహరహితుడనైనప్పటికీ మమత్వానికి లొంగిపోయి చేహధారిని అయ్యాను. దీనితో కలిసి రకరకాల యోనులలో తిరుగుతూ ఉండడం వలన నా చైతన్యం పోగొట్టుకొన్నాను. ఇక ఈ అహంకారమయమయిన ప్రకృతితో నాకేమీ పనిలేదు. ఇప్పుడు కూడా ఇది అనేకరూపాలు ధరించి తిరిగి నాతో సంయోగం పొందే చేష్టలు చేస్తోంది. కాని ఇప్పుడు నేను దీని ఎత్తు తెలుసుకొన్నాను. మమతాహంకారాలనుండి నేరు అయ్యాను. ఇక దీనిని, దీని మమతను విడిచి నిరామయుడైన పరమాత్మను శరణు పొందుతాను. అతనితో ఐక్యాన్ని పొందుతాను. ఈ జడప్రకృతితో ఐక్యాన్ని పొందను. పరమాత్మతో ఐక్యం

కావడంలోనే వాకు శ్రేయస్సు ఉంది. ఈ ప్రకృతితో కలిసి ఉండడంలో లేదు.

ఈ రీతిగా ఉత్తమవివేకంతో తన శుద్ధస్వరూపజ్ఞానాన్ని పొంది (ఇరవైనాలుగు తత్త్వాలకంటే పరమైనది) ఇరవై అయిదవచైన ఆత్మ క్షరభావాన్ని (వినాశశీలతను) విడనాడి, నిరామయమైన అక్షరభావాన్ని పొందుతుంది. రాజా! వేదాలలో వివరించబడినదానిని అనుసరించి క్షరాక్షరవివేకాన్ని కలిగించే ఈ జ్ఞానాన్ని నేను నీకు వినిపించాను. ఇది సందేహ రహితము, సూక్ష్మము, అత్యంత నిర్మలము. ఇప్పుడు నేను మళ్ళీ చెప్పబోయే దానిని శ్రద్ధగా విను. సాంఖ్యయోగాలగురించి నేను వివరించిన దానిలో ఇవి రెండూ నేర్వేరుగా రెండు శాస్త్రాలని చెప్పాను. కాని వాస్తవానికి సాంఖ్యశాస్త్రమే యోగదర్శనం కూడా. (ఎందుకంటే రెండింటి ఫలితం ఒక్కటే) రాజా! శుద్ధసనాతనము, అన్నిటికీ ఆధిభూతము అయిన ఈ బ్రహ్మయొక్క యథార్థతత్త్వాన్ని నీకు నేను ప్రేమభావంతో ఉపదేశించాను. నేదం ఆజ్ఞాపించిన జిజ్ఞాసుభావంతో శరణుపొందినవాడే దీనిని పొందడానికి అధికారి. అసత్యవాధి, శరుడు, కామి, కపటి, పండితమ్మన్యుడు, ఇతరులను కష్టపెట్టేవాడు, ఈ జ్ఞానానికి అర్హులు కారు. ఎటువంటి వారికి ఈ జ్ఞానాన్ని అందచేయాలో అది కూడా విను. శ్రద్ధాశువు, గుణవంతుడు, ఫరనిందకు దూరంగా ఉండేవాడు, విశుద్ధయోగి, పండితుడు, ఎప్పుడూ నేదోక్తకర్మలను ఆచరించేవాడు, క్షమాశీలుడు, సర్వభూతహితుడు, ఏకాంతవాసి, శాస్త్రవిధిని ఆదరించేవాడు, వివాదరహితుడు, అధికజ్ఞుడు, విజ్ఞుడు, ఎవరికీ అపకారం చేయనివాడు, శమదమసంపన్నుడు అయినవాడే ఈ జ్ఞానానికి అధికారి. పైన చెప్పినగుణాలు లేనివానికి ఈ విశుద్ధ పరబ్రహ్మజ్ఞానం ఉపదేశించకూడదు. గుణహీనులైన ఇటువంటి వారికి ఇచ్చిన ఉపచేశం వారికి శ్రేయస్సు కలిగించదు. పైగా అపాత్రునికి ఉపచేశించినందువలన వక్తకు కూడా మేలు జరుగదు. రాజా! వ్రతాలు, నియమాలు పాటించనివానికి, ఈ పృథ్వీరాజ్యం అంతా ఇచ్చినప్పటికీ కూడా ఈ ఉపదేశం ఇవ్వకూడదు. కాని జితేంద్రియుడైన వానికి తప్పక ఈ ఉపదేశాన్ని ఇవ్వాలి.

కరాళా! నీవు వానుండి పరబ్రహ్మ జ్ఞానాన్ని పొందావు. ఇక నీ మనసులో ఏ కొంచెం భయం ఉండకూడదు. ఈ బ్రహ్మ పరమపవిత్రుడు, శోకరహితుడు, ఆదిమధ్యాంతశూన్యుడు, జననమరణాల నుండి రక్షించేవాడు, నిరామయుడు, నిర్భయుడు, కల్యాణమయుడు. ఇదే అన్ని

జ్ఞానాలయొక్క తత్త్వార్థము. ఈ జ్ఞానం పొంది మోహాన్ని తొలగించుకో. ఈవాడు నా ముఖతః నీవు బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని పొందినట్లే నేను కూడా సవాతనుడు, హిరణ్యగర్భవామంతో ప్రసీద్దుడు అయిన బ్రహ్మదేవుని ముఖతః దీనిని పొందాను.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! వసిష్ఠ మహర్షి చెప్పినదానిని అనుసరించి ఇరువది అయిదవ తత్త్వరూపమైన పరబ్రహ్మస్వరూపాన్ని నేను నీకు వివరించాను. ఎవనిని తెలుసుకొంటే తిరిగి ఈ ప్రపంచంలోనికి రానక్కరలేదో అతడే ఈ బ్రహ్మ. అతనిని గూర్చి చక్కగా ఎరుగనివాడే ప్రపంచంలో మాటిమాటికి జన్మిస్తాడు. ఎరిగినవాడు అజరామరుడు అవుతాడు. వాయనా! ఈ పరమశ్రేయోదాయకమైన జ్ఞానాన్ని నేను నారదులవారి ముఖతః విన్నాను. దానినే ఇప్పుడు నీకు చెప్పాను. బ్రహ్మ వలన వసిష్ఠులవారికి, వసిష్ఠులవారినుండి నారదులవారికి ఈ జ్ఞానం లభించింది. నారదుని వలన లభించిన ఈ సవాతనబ్రహ్మోపచేశం పరమపదం. దీనిని తెలుసుకుని నేడు నీవు అన్నిరకాల శోకాలను విడిచిపెట్టు. రాజా! క్షరాక్షరులను తెలుసుకొన్నవానికి ఈ ప్రపంచంలో భయం ఉండదు. తెలియనివానికే భయం కలుగుతుంది. మూర్ఖుడు ఈ తత్త్వాన్ని తెలుసుకోలేక మాటిమాటికి ఈ ప్రపంచంలోకి వచ్చి, నేలకొద్దీ యోనులలో జననమరణదుఃఖాన్ని అనుభవిస్తూ ఉంటాడు. అతడు చేవమనుష్య పశుపక్ష్యాధియోనులలో పరిభ్రమిస్తూ ఉంటాడు. అజ్ఞానమనే సముద్రం అవ్యక్తం, అగాధం, భయంకరం. ఇందులో ఎంతోమంది ప్రాణులు ప్రతిదినం మునకలు నేస్తూ ఉంటారు. నీవు నా ఉపదేశం పొంది ఈ భవసాగరాన్ని తరించావు. ఇక రజోగుణ తమోగుణాలు నిన్ను స్పృశించలేవు. (నీవు శుద్ధసత్త్వంలో స్థిరపడినవాడవు.)

వసుమంతుడను రాజకుమారునికి ఒక ఋషి

ధర్మమును గూర్చి బోధించుట.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! ఒకసారి జనకవంశంలోని రాకుమారుడు వసుమంతుడు నేటకోసం ఒక నిర్జవారణ్యానికి వెళ్లాడు. అక్కడతడు దగ్గరలోనే ఉన్న భృగువంశసంజాతుడైన ఒక బ్రహ్మర్షిని చూశాడు. వసుమంతుడు అతనిని సమీపించి, అతని పాదాలకు శిరసు వంచి నమస్కరించాడు. అతని అనుమతి తీసికొని ఇలా ప్రశ్నించాడు "దేవా! నశ్వరమైన ఈ శరీరంలో కామానికి అధీనుడై ఉండే పురుషునికి ఇహపరలోకాలలో ఏ ఉపాయంతో శ్రేయస్సు కలుగుతుంది." అని అడిగాడు.

ఋషి చెప్పాడు - "రాజకుమారా! ధర్మమే సత్పురుషులకు శ్రేయస్సు కలిగిస్తుంది. ధర్మమే వారికి ఆశ్రయము. ముల్లోకాలలోని చరాచరప్రాణులు ధర్మంవలననే పుడుతున్నాయి. నీవు ఎల్లప్పుడూ విషయరసాలను అస్వాదించాలనే కోరుకొంటున్నావు. అయ్యో! కోరికలమీద నీ తృప్తి ఎందుకు శాంతించడంలేదు? ఈ కుత్సితబుద్ధి వలన ఇప్పటికీ నీకు కోరికలలోనే తియ్యదనం గోచరిస్తోంది. జ్ఞానపలం కోరుకొనేవానికి జ్ఞానంతో పరిచయం ఉండడం అవసరం అయినట్లే ధర్మపలం కోరుకొనేవానికి కూడా ధర్మపరిచయం కావాలి. దుష్టుడు ధర్మాన్ని కోరుకొన్నా కూడా, దాని ద్వారా విశుద్ధకర్మను సముపార్జించడం కష్టం. పాదువులు ధర్మానుష్ఠానం చేయదలచుకొంటే కరినాతికరినమైన పనులు కూడా వారికి సహజమై పోతాయి. అడవిలో ఉంటూ గ్రామీణసుఖాలు అనుభవించాలనుకొనేవానిని గ్రామీణునిగానే భావించాలి. గ్రామంలో ఉంటూకూడా అడవిలో ఉండే మునులలాగే నడుచుకోవడం సుఖం అనుకొనేవానిని వనవాసునిగానే లెక్కించాలి. ముందుగా నివృత్తి ప్రవృత్తులలోని గుణావగుణములను గూర్చి నీవు చక్కగా నిర్ణయించుకో. ఆపై ఏకాగ్రచిత్తుడవై శ్రద్ధగా మనోవాక్కాయములతో ధర్మాన్ని అనుష్ఠించు. ప్రతిదినం నియమాన్ని, పవిత్రతను సాటిస్తూ మంచి దేశకాలాలలో సత్పురుషులకు ప్రార్థనాసత్కారాలతో అధికాధికంగా దానం చేయాలి. వారిలో దోషాలను ఎంచకూడదు. శుభకర్మలద్వారా ప్రాప్తించిన ధనాన్ని సత్పాత్రులకు అర్పించాలి. క్రోధం విడిచిపెట్టి దానం చేయాలి. దానం చేసిన పిమ్మట పశ్చాత్తాపపడడం గాని, దాన్ని వర్ణించడంగాని చేయకూడదు. దయాళుడు, పవిత్రుడు, జితేంద్రియుడు, సత్యవాది, సరళుడు, పుట్టుకతోను చేతలతోను శుద్ధుడు, వేదవేత్త అయిన బ్రాహ్మణుడే దానానికి ఉత్తమ పాత్రుడు. తనజాతిలోనే ఉత్తమ కులంలో పుట్టి, పతి గౌరవాన్ని పొందిన పతివ్రత అయిన స్త్రీ కూడా ఉత్తమురాలిగానే పరిగణింపబడుతుంది. అలాగే ఋగ్యజుస్సామనేదాలలో పండితుడై ఎప్పుడూ షట్కర్మలను (యజన, యాజన, అధ్యయన, అధ్యాపన, దాన, ప్రతిగ్రహాలు) అనుష్ఠించే బ్రాహ్మణుడు కర్మచేత శుద్ధుడు, ఉత్తముడు అయిన పాత్రునిగా చెప్పబడుతాడు. ఈ రీతిగా దేశకాలపాత్రాలను విచారించి చేసిన దానంతో ధర్మం కలుగుతుంది. దేశకాలాదులను విచారించకపోతే పాత్రుని యొక్క కర్మలయొక్క విశేషం వలన ఆ దానమే దాతకు

అధర్మరూపంగా పరిణమిస్తుంది. మనిషి తన దోషాలను పోగొట్టుకొని ధర్మాచరణం చేస్తే, ధర్మం అతనికి పరలోకంలో సుఖం చేకూర్చుతుంది. ప్రాణులందరియొక్క మనసులలోను మంచి చెడు తలపులు ఉంటాయి. మనిషి చిత్తాన్ని చెడుతలపులనుండి మళ్లించి మంచితలపులలో లగ్నం చేయాలి. తన వర్ణాశ్రమాలను అనుసరించి, అందరూ అన్నిచోట్లా చేసిన అన్నిరకాల కర్మలను ఆదరించాలి. నీవు కూడా నీ ధర్మాన్ని అనుసరించి ఇష్టమైన కర్మను స్వేచ్ఛగా పాటించు. మనసును స్థిరంగా ఉంచుకో. బుద్ధిమంతుడవు, శాంతుడవు కా. ప్రాజ్ఞులవలె నడుచుకో. సత్సాంగత్యం చేసినవానికి వారి ప్రభావంతో ఇహపరలోకాలలో శ్రేయస్సు కలిగించే మార్గాలు ప్రాప్తిస్తాయి. ధృతి (మనఃస్థైర్యం) యే శ్రేయానికి మూలం. రాజర్షి మహాభిషుడు ధృతిమంతుడు కాకపోవడం చేతనే స్వర్గంనుండి పతితుడయ్యాడు. యయాతి మహారాజు పుణ్యం క్షీణించిన తరువాత కూడా ధృతియొక్క బలం వలననే ఉత్తమలోకాలను పొందాడు. నీవు కూడా ధర్మజ్ఞులు, తపస్వులు అయిన పండితులను సేవించు. అందువల్ల నీ బుద్ధి వికసిస్తుంది. నీకు శ్రేయఃప్రాప్తి కలుగుతుంది.

ముని చెప్పిన ఉపదేశం విని రాజకుమారుడు వసుమంతుడు తన మనసును కోరికలనుండి మళ్లించి ధర్మంపై లగ్నం చేశాడు.

జవకునికి యాజ్ఞవల్క్యుని ఉపదేశము -

సాంఖ్యమతామసారముగా సృష్టిప్రళయ

గుణముల వర్ణనము.

యుధిష్ఠిరుడు - పితామహా! ధర్మాధర్మరహితము, సంశయశూన్యము, జననమరణ విముక్తము, పుణ్యపాపరహితము, నిత్యము, నిర్భయము, కల్యాణమయము, అక్షరము, అవ్యయము, పవిత్రము, క్లేశరహితము అయిన తత్త్వాన్ని గూర్చి ఉపదేశించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పుతున్నాడు - "భారతా! ఈ విషయంలో నీకు జనక యాజ్ఞవల్క్యసంవాదరూపమైన ఒక ప్రాచీనకథను వినిపిస్తాను. ఒకసారి దేవరాతుని కొడుకు, మహాయశస్వి అయిన జనకుడు ప్రశ్నలోని అంతరార్థాన్ని గ్రహించగలవారిలో శ్రేష్ఠుడైన యాజ్ఞవల్క్య మునివరుని - "విప్రోత్తమా! ఇంద్రియాలు ఎన్ని? ప్రకృతి ఎన్నిరకాలు? దానికి పరమైన కారణబ్రహ్మయొక్క స్వరూపమేమిటి? దాని కంటే కూడా పరమైన నిర్గుణతత్త్వం ఏమిటి? సృష్టిప్రళయాల స్వరూపం ఏమిటి? ఇవన్నీ దయచేసి చెప్పండి. నేను మీ దయకు

పాత్రుడిని. అజ్ఞానిని. అందుకనే అడుగుతున్నాను. మీరు జ్ఞానభాండారులు. అందుకని మీ వలననే ఇవన్నీ వినాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పాడు - " రాజా! నీవు అడిగిన యోగసాంఖ్యాల పరమరహస్యమయజ్ఞావాన్ని నీకు చెపుతున్నాను. విను. నీకు ఏ విషయం కూడా తెలియనిదికాదు. అయినప్పటికీ అడిగావు కనుక చెప్పవలసినదే. ఎందుకంటే ఏదైవా విషయాన్ని అడిగినపుడు తెలిసినవారు దానికి సమాదానం చెప్పితీరాలి. ఇది సవాతనధర్మం. ప్రకృతులు ఎనిమిది. దాని వికారాలు పదహారు. అధ్యాత్మశాస్త్రవిద్వాంసులు అవ్యక్తం, మహత్తత్త్వం, అహంకారం, పృథ్వి, వాయువు, ఆకాశం, జలం, తేజస్సు - ఈ ఎనిమిది తత్త్వాలను ప్రకృతి అని చెబుతారు. ఇక వికారాల పేర్లు విను - కన్ను, ముక్కు, చెవి, వాలుక, చర్మం, వాక్కు, చేతులు, కాళ్లు, గుదం, లింగం, శబ్దం, స్పర్శ, రూపం, రసం, గంధం - వీనిలో హస్తపాదాదులైన కర్మేంద్రియాలు, శబ్దస్పర్శాది విషయాలు విశేషములని, నేత్రాదిజ్ఞానేంద్రియాలను సవిశేషములని చెబుతారు. ఇవన్నీ కలిసి పదిహేను. వీటితో పాటు పదహారవది మనస్సు. ఇనే పదహారు వికారాలని చెప్పబడినవి. రాజా! అవ్యక్తప్రకృతినుండి మహత్తత్త్వం (సమష్టి బుద్ధి) పుట్టింది. దీనిని విద్వాంసులు మొదటి ప్రాకృతస్పష్టి అంటారు. మహత్తత్త్వం నుండి అహంకారం ప్రకటమయింది. ఇది రెండవ స్పష్టి. దీనిని బుద్ధ్యాత్మకస్పష్టి అంటారు. అహంకారం నుండి మనసు ప్రకటమవుతుంది. దీనిని మూడవ అహంకారిక స్పష్టి అంటారు. మనసునుండి పంచమహాభూతాలు పుడతాయి. దీనిని వాలుగవ మానసీస్పష్టి అంటారు. శబ్ద స్పర్శరూపరసగందాలు - ఈ ఐదు విషయాలు పంచభూతాలనుండి పుట్టడం వలన భౌతిక స్పష్టిగా చెప్పబడుతాయి. ఇది ఐదవస్పష్టి. శ్రోత్రత్వక్ నేత్ర జిహ్వ ప్రాణేంద్రియాలను ఆరవస్పష్టిగా చెబుతారు. ఇది బహుచింతాత్మక (మానస) స్పష్టి. శ్రోత్రాదుల తరువాత కర్మేంద్రియాల ఉత్పత్తి జరిగింది. ఇది ఏడవ స్పష్టి. ఇది ఐంద్రియక స్పష్టి. తదనంతరం ప్రాణవాయువుతో పాటు సమాన వ్యాన ఉదానముల పైభాగం ప్రకటం అయింది. ఇది ఎనిమిదవ స్పష్టి. ఆ తరువాత అపానవాయువుతో పాటు సమానవ్యాన ఉదానముల నిమ్నభాగం ఉత్పన్నమయింది. దీనిని నవమస్పష్టి అంటారు. ఎనిమిదవ తొమ్మిదవ స్పష్టియొక్క పేరు అర్జవక స్పష్టి. రాజా! ఈ రీతిగా శ్రుతిని అనుసరించి

తొమ్మిది రకాల స్పష్టలను, ఇరవైనాలుగు రకాల తత్త్వాలను నేను వివరించాను.

ఇక తత్త్వాల యొక్క సంహారవృత్తాంతాన్ని విను. ఆద్యంతరహితుడు, నిత్యుడు, అక్షరస్వరూపుడు అయిన బ్రహ్మదేవుడు మాటిమాటికీ సృష్టి సంహారాలు జరుపుతాడు. ఆ విషయాలన్నీ చెపుతున్నాను. తనకు పగలు గడిచిపోయిందని బ్రహ్మదేవుడు గమనించినపుడు అతని మనసులో రాత్రి శయనించాలనే కోరిక కలుగుతుంది. అందువల్ల అతడు అహంకారానికి అభిమానదేవత అయిన రుద్రుని సంహారానికై ఆజ్ఞాపిస్తాడు. అప్పుడు ఆ రుద్రదేవుడు బ్రహ్మదేవుని చేత ప్రేరితుడై ప్రచండసూర్య స్వరూపాన్ని ధరిస్తాడు. తాను పన్నెండు స్వరూపాలుగా మారి అగ్నిలాగ ప్రజ్వలిల్లుతాడు. అనంతరం తన వేడిమితో జరాయుజ, అండజ, స్వేదజ, ఉద్భిజములనే నాలుగు రకాల ప్రాణులతో నిండిన సంపూర్ణజగత్తును భస్మం చేసివేస్తాడు. రెప్పపాటులో చరాచరవిశ్వం నశించిపోతుంది. ఈ భూమి అన్నివైపులా తాబేటి చిప్పలా కనిపిస్తుంది. అనంతరం అమితబలవంతుడైన రుద్రుడు మాడిపోగా మిగిలిన భూమిని మహాజల ప్రవాహంలో ముంచివేస్తాడు. ఆ తరువాత కాలాగ్ని జ్వాలలలో పడి నీరంతా ఇంకిపోతుంది. నీరు ఇంకిపోగానే అగ్ని అత్యంత భయానకమైన రూపుతాల్పుతుంది. అన్నివైపులకు మహావేగంగా ప్రజ్వలిస్తుంది. అప్పుడు అత్యంతబలవంతుడైన వాయుదేవుడు తన ఎనిమిదిరూపాలతో ప్రకటమై, ప్రచండ నేగంతో మండుతున్న ఆ అగ్నిని మింగివేస్తాడు. పైన, క్రింద, మధ్య అన్ని వైపుల వీచడం మొదలవుతుంది. తదనంతరం వాయువును ఆకాశం, ఆకాశాన్ని మనసు, మనసును అహంకారం, అహంకారాన్ని మహత్తత్త్వం, మహత్తత్త్వాన్ని ప్రజాపతి శంభుడు తమకు కబళంగా చేసుకొంటారు. ఈ శంభుడు అణిమ, లఘిమ, ప్రాప్యాది సిద్ధులతో కూడినవాడు, సర్వేశ్వరుడు, జ్యోతిస్స్వరూపుడు, అవికారి. ఇతడు సర్వతఃపాణిపాడుడు, సర్వతోక్షిణిరోముఖుడు, సర్వతోకర్ణుడు. సమస్త జగత్తునందు వ్యాప్తమై ఉన్నవాడు. సర్వప్రాణుల హృదయము లందు ఉన్న ఆత్మ. అనంతుడు, పరమమహిముడు, సర్వేశ్వరుడు, అతడే ఈ విశ్వాన్నంతటినీ తనలో లీనం చేసుకొంటాడు. ఈ రీతిగా అంతా అంతరించిపోయాక సర్వస్వరూపుడు, అక్షయుడు, అవ్యయుడు, చిద్రహితుడు, భూతభవిష్యద్వర్తమానములను సృష్టించువాడు, సమస్తదోషరహితుడు అయిన పరమేశ్వరుడే శేషించి ఉంటాడు.

రాజా! ఈ రీతిగా నేను నీకు ఈ తత్త్వాల ఉపసంహరణక్రమం గూర్చి చెప్పాను.

రాజా! ప్రకృతి స్వతంత్రంగా క్రీడించడం కోసం తన ఇచ్ఛానుసారంగా వందలవేల గుణాలను ఉత్పన్నం చేస్తుంది. మనిషి ఒక దీపంతో వేల దీపాలు వెలిగించినట్లుగా ప్రకృతి పురుషుని యొక్క ఒక్కొక్క గుణం నుండి అనేక గుణాలను ఉత్పన్నం చేస్తుంది. ఆనందం, ప్రీతి, మనస్సు, ఇంద్రియాలు ప్రసన్నంగా ఉండడం, సుఖం, శుద్ధి, ఆరోగ్యం, సంతోషం, శ్రద్ధ, దైన్య కోదాలు లేకపోవడం, క్షమ, ధృతి, అహింస, సమత, సత్యం, ఋణము తీర్చుకొనుట, మృదుత్వం, లజ్జ, చాపల్యం లేకపోవడం, శౌచం, సరళత, సదాచారం, అలోలుపత, హృదయంలో సంభ్రమం లేకపోవడం, ఇష్టానిష్టవియోగాన్ని పైకి చెప్పుకోకపోవడం, దానం ద్వారా మనసును అదుపులో ఉంచుకోవడం, ఏ వస్తువును కోరకపోవడం, పరోపకారం, ప్రాణులందరిపట్ల దయగలిగి ఉండడం, ఈ అన్ని గుణాలు సత్యగుణం నుండి ఉత్పన్నం అవుతాయి. రూపం, ఐశ్వర్యం, విరోధం, త్యాగం లేక పోవడం, నిర్దయత, సుఖదుఃఖాలను ఆస్వాదించడంలో "ఆసక్తి", పరనింద యందు ప్రీతి, పోట్లాటపెట్టుకొనే తత్త్వం, అహంకారం, మన్నింపదగిన వారిని గౌరవించకపోవడం, చింత, వైరం పెట్టుకోవడం, సంతాపం చెందడం, ఇతరుల దవాన్ని అపహరించడం, నిర్లజ్జత, కుటిలత, భేదబుద్ధి, కరోరత, కామం, మదం, దర్పం, ద్వేషం - ఇవి రజోగుణకార్యాలుగా చెపుతారు. మోహం, అప్రకాశం (అజ్ఞానం), తామిస్రం (కోధం), అంధతామిస్రం (మరణం), రకరకాల తినుబండారాలపై రుచి కలిగి ఉండడం, భోజనంతో తృప్తి పడకపోవడం, సానీయాలతో మనసుకు తృప్తి లేకపోవడం, సుగంధాలు, వస్త్రాలు, శయ్యలు, ఆసనాలు, విహారాలు, పగటినిద్ర, ఎక్కువగా వేలడం, భ్రమలలోనే మనసు మునిగి ఉండడం - వీటినన్నిటినీ తామసగుణాలుగా గ్రహించాలి.

రాజా! సత్యం, రజస్సు, తమము - ఈ మూడు ప్రకృతి గుణాలు. పాత్త్విక, రాజస, తామస, గుణయుక్తులకు క్రమంగా ఉత్తమ మధ్యమాధమస్థానాలు లభిస్తాయని అధ్యాత్మశాస్త్ర పరిశీలన జరిపే పండితులు చెపుతూ ఉంటారు. కేవలం పుణ్యమే చేస్తే ఊర్ధ్వలోకానికి వెళ్తారు. పుణ్యసాసాలు రెండూ చేస్తే మర్త్యలోకంలో జన్మిస్తారు. కేవలం పాపమే చేస్తే అధోగతిలో (నరకంలో) పడవలసివస్తుంది. ఇక నేను సత్యరజస్తమస్సులు - ఈ మూడు గుణాల యొక్క ద్వంద్వ సంనిపాతములను వివరిస్తాను. (రెండు గుణాల కలయికను ద్వంద్వమని, మూడు

గుణాల కలయికను సంనిపాతమని అంటారు) విను. - సత్యగుణంతో రజోగుణం, రజోగుణంతో తమోగుణం, కాకపోతే తమోగుణంతో సత్యగుణం కలయిక చెందడం గోచరిస్తుంది. కేవలం సత్యగుణయుక్తునికి దేవలోకప్రాప్తి కలగుతుంది. రజోగుణ సత్యగుణాలు రెండింటితో కూడిన వానికి మనుష్యజన్మ లభిస్తుంది. రజోగుణతమోగుణాలతో కూడిన జీవుడు తిర్యగ్యోనిలో జన్మించవలసివస్తుంది. మూడు గుణాల సంయోగం కలిగినవాడు కూడా మనుష్యయోనిలో జన్మిస్తాడు. కాని పుణ్యపాప రహితుడు మహాత్ములు పొందే అక్షయ, అవికార, అమృతమయ, సవాతన స్థావాన్ని పొందుతాడు. ఆ ఉత్తమపదం జ్ఞానులకే సులభం అవుతుంది.

జనకమహారాజు - "మహామతీ! ప్రకృతి పురుషులు ఇద్దరూ ఆద్యంతరహితులు, మూర్తిహీనులు, అచలులు. ఆ ఇద్దరిగుణాలు ప్రకంపించనివి. ఇద్దరూ నిర్గుణులు, అగ్రాహ్యులు (బుద్ధికి అగోచరులు) మరి ఒకదానినే మీరు అచేతనమని రెండవ దానిని చైతన్యయుక్తమయిన క్షేత్రజ్ఞుడని ఎందుకు చెప్పారు? మీరు పూర్తిగా మోక్షధర్మాన్ని అవలంబిస్తారు. కాబట్టి మీ నోటి ద్వారానే సంపూర్ణంగా మోక్షధర్మాన్ని వివాలనుకొంటున్నాను. పురుషుని అస్తిత్వం, కేవలత్వం, ప్రకృతితో భిన్నత్వం పృష్టం చేయండి. దేహాన్ని ఆశ్రయించి ఉండే ఇంద్రియాలు - దేవతలతోడి సంబంధము - ఈ విషయం చెప్పండి. మరణించే జీవునికి ప్రాణోత్క్రమణ సమయంలో ఏ స్థానం ప్రాప్తిస్తుంది? ఇది కూడా వెల్లడించండి. దానితోసాటే వేర్వేరుగా సాంఖ్యయోగజ్ఞానాలు, మృత్యుసూచక చిహ్నాలు కూడా వివరించండి. ఎందుకంటే జ్ఞానం అంతా మీకు హస్తామలకం కదా!" అని అడిగాడు.

యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పాడు - "రాజా! త్రిగుణమయమైన ప్రకృతియొక్క, గుణాతీతుడైన పురుషుని యొక్క యథార్థతత్వాన్ని నేను చెపుతున్నాను. విను. తత్త్వదర్శులైన మహాత్ములు గుణాలతో సంపర్కం ఉన్నవానిని గుణవంతునిగాను, గుణాలతో సంసర్గం లేని వానిని నిర్గుణుడని చెపుతారు. అవ్యక్తప్రకృతి స్వభావసిద్ధంగానే గుణవతి. అది గుణాలను అతిక్రమించలేదు. దానికి ఏ వస్తువు యొక్క జ్ఞానమూ ఉండదు. దీనికి విరుద్ధంగా పురుషుడు స్వభావసిద్ధంగానే జ్ఞాని. తాను తప్ప వేరే ఏ చేతనపదార్థమూ లేదనే విషయం అతనికి సదా తెలుస్తూనే ఉంటుంది. కనుక నశ్వరమైన కారణంగా ప్రకృతి అచేతనం (జడం). నిత్యము, అక్షరము అయిన కారణంగా పురుషుడు

చేతనుడు. కాని అజ్ఞానంతో మాటిమాటికి గుణాలతో సంసర్గం కలిగి ఉన్నంతవరకు, తన అసంగస్వరూపాన్ని గ్రహించనంతవరకు అతనికి ముక్తిలేదు. అతడు తన్ను ప్రకృతికి (ప్రజకు) కర్తగా తలచడం వలన ప్రకృతి ధర్మి అనబడతాడు. స్థావరపదార్థాలకు బీజాలను ఉత్పన్నం చేస్తున్న కారణంగా అతనిని బీజధర్ముడు అంటారు. గుణాలయొక్క ఉత్పత్తి ప్రళయాలకు కర్త కావడం వలన గుణధర్ముడు అనబడతాడు. అధ్యాత్మశాస్త్రం తెలిసిన సిద్ధులైన యతులు సాక్షి, అద్వితీయుడు అయిన కారణంగా పురుషుని కేవలనిగా (ప్రకృతి సంగరహితునిగా) భావిస్తారు. అతనికి సుఖదుఃఖానుభవం అభిమానం కారణంగా కలుగుతుంది. అతడు కారణరూపంతో నిత్యుడు, అవ్యక్తుడు, కార్యరూపంతో నిత్యుడు, వ్యక్తుడు. సర్వభూతదయామయులు, కేవలం జ్ఞానాన్ని ఆశ్రయించిన కొంతమంది సాంఖ్య పండితులు ప్రకృతిని ఏకమని, పురుషుని అనేకమని భావిస్తారు. పురుషుడు ప్రకృతికంటే భిన్నుడు, నిత్యుడు. అలాగే అవ్యక్తం (ప్రకృతి) పురుషుని కంటే భిన్నము, అనిత్యము. ముండగడ్డికంటే రెల్లుగడ్డి వేరైనట్లుగా ప్రకృతికూడా పురుషుని కంటే భిన్నమే. మేడిపండు, దానిలోని పురుగులు ఒకే చోట ఉన్నప్పటికీ కూడా వేర్వేరుగా భావింపబడుతున్నట్లు, కమలం వేరు, నీరు వేరు, నీరు తామరకు అంటనట్లుగా, పురుషుడు కూడా ప్రకృతికంటే భిన్నుడు, అసంగుడు. ప్రాకృతులు వీటి సహవాసాన్ని, నివాసాన్ని చక్కగా గ్రహించలేరు. ప్రకృతి పురుషులు ఒకదానికంటే ఒకటి భిన్నం అన్ని గ్రహించనివారు పదే పదే నరకంలో పడతారు. ఈ రీతిగా నీకు నేను సాంఖ్యశాస్త్రమతాన్ని చెప్పాను. సాంఖ్యపండితులు ఈ రీతిగా ప్రకృతి పురుషుల భిన్నత్వాన్ని పరిశీలించి కైవల్యాన్ని పొందిఉన్నారు.

యోగము - మృత్యుసూచక చిహ్నములు.

యాజ్ఞవల్క్యుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! నేను నీకు సాంఖ్య సంబంధ జ్ఞానాన్ని గూర్చి చెప్పాను. ఇక యోగశాస్త్ర జ్ఞానం గురించి విను. సాంఖ్యంతో సమానమైన జ్ఞానమూలేదు. యోగంతో సమానమైన బలమూ లేదు. రెండింటి లక్ష్యమూ ఒకటే. రెండూ మృత్యువును నశింపచేసేవే. ఈ రెండూ సర్వదా భిన్నములని తలచేవారు అజ్ఞానులు. పరిశీలించిన మీదట పూర్తిగా నిశ్చయించుకొని వేను ఈ రెండూ ఒకటే అనుకొంటున్నాను. యోగులు ఏ తత్వాన్ని సాక్షాత్కరించేసుకొంటారో సాంఖ్యపండితులు కూడా ఆ

జ్ఞానాన్నే పొందుతారు. సాంఖ్యము, జ్ఞానము ఒకటే అని గ్రహించినవాడే తత్త్వవేత్త. యోగసాధనలో రుద్రునికి (ప్రాణశక్తి) ప్రాధాన్యం. ప్రాణాలను వశపరచుకొన్న యోగి ఈ శరీరంతోనే దశదిశలలో స్వచ్ఛందంగా సంచరించగలడు. స్థూలశరీరం ఉన్నంతవరకు యోగి యోగబలంతో సూక్ష్మశరీరం ద్వారా లోకలోకాంతరాలలో సంచరిస్తాడు. స్థూలదేహం త్యజించినతరువాత అతనికి పరమ సుఖస్వరూపమైన మోక్షం ప్రాప్తిస్తుంది. వేదంలో స్థూలసూక్ష్మములనే రెండు రకాల యోగాలు వర్ణింపబడినాయని మనీషులు చెపుతారు. స్థూలయోగం అణిమాది అష్టసిద్ధులను ప్రదానం చేస్తుంది. సూక్ష్మయోగం (యమ, నియమ, ఆసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహారం, ధారణ, ధ్యాన, సమాధులు) ఎనిమిది గుణాలతో (అంగాలతో) కూడి ఉంటుంది. యోగం యొక్క ప్రదాన కర్తవ్యం ప్రాణాయామం. సగుణనిర్గుణ భేదాలతో ఇది రెండు రకాలు. మనోధారణతో (ఏదైనా ఒక ప్రదేశంలో చిత్తాన్ని స్థిరంగా నిలిపిఉంచడం పేరే ధారణ) పాటు చేసే ప్రాణాయామం సగుణం. ప్రాణాలను (ఇంద్రియాలను) నిగ్రహించడం ద్వారా మనసును సమాధిలో ఏకాగ్రం చేయడం నిర్గుణప్రాణాయామమని చెపుతారు. మనసును నిర్గుణం (వృత్తిశూన్యం) చేసి, స్థిరంగా ఉంచడంలో సగుణప్రాణాయామం తోడ్పడుతుంది. ఈ రీతిగా (ప్రాణాయామం ద్వారా) మనసును వశపరచుకొని, శాంతుడై, జితేంద్రియుడై ఏకాంతవాసం చేసే ఆత్మారాముడైన జ్ఞాని పరమాత్మను ధ్యానించాలి. శబ్ద స్పర్శ రూప రసగందాలనేవి ఇంద్రియాలకు ఉండే ఐదు దోషాలు. ఈ దోషాలను తొలగించుకోవాలి. ఆపై ఇంద్రియాలను అన్నిటినీ మనసులో స్థిరపరచి లయవిక్షేపాలను శాంతింపచేయాలి. మనసును అహంకారంలో, అహంకారాన్ని బుద్ధిలో, బుద్ధిని ప్రకృతిలో స్థిరపరచాలి. ఈ రీతిగా అన్నిటినీ లయంచేసి, కేవలం ఆ పరమాత్మవే ధ్యానించాలి. ఆ పరమాత్మ రజోగుణరహితుడు, నిర్మలుడు, నిత్యుడు, అనంతుడు, శుద్ధుడు, చిద్ర రహితుడు, కూటస్థుడు, అంతర్యామి, అభేద్యుడు, అమరుడు, అజరుడు, అవికారి, సర్వశాసకుడు, సనాతన బ్రహ్మ.

రాజా! ఇప్పుడు సమాదిగతుడైన యోగి లక్షణాలను విను. తృప్తుడైన మనిషి సుఖంగా నిద్రించినట్లుగా యోగయుక్తుని చిత్తంలో ఎప్పుడూ ప్రసన్నత్వం తాండవిస్తుంది. అతడు సమాదినుండి విరతుడు కావాలనుకోడు. అదే అతని ప్రసన్నత్వానికి గుర్తు. నూనె నిండుగా ఉన్న దీపం గాలిలేనిచోట

నిశ్చలంగా వెలిగినట్లుగా, అతని శిఖ స్థిరభావంతో పైకి లేచిఉంటుంది. అలాగే సమాధినిష్ఠుడైన యోగికూడా స్థిరంగా ఉంటాడు. మేఘాలు వర్షించిన నీటి భిందువుల తాకిడికి పర్వతం చలించనట్లుగా అనేక విక్షేపాలు వచ్చిపడినా యోగిని విచలితుని చేయలేవు. అతని వద్ద అనేక శంఖాలు, నగారాలు మ్రోగించినాసరే, రకరకాల నృత్యవాద్యాలు చేసినాసరే, అతని ధ్యానానికి భంగం కలుగదు. ఇదే అతడు గట్టిధ్యానంలో ఉన్నాడనడానికి గుర్తు. నిండుగా ఉన్న తైలపాత్రను చేతులలో పట్టుకొని మెట్లు ఎక్కుతున్న జాగ్రత్తపరుడు అనేకులు చేతులతో కత్తులు పట్టుకొని బెదిరిస్తున్నా, భయపెడుతున్నా కూడా ఒక్కచుక్క నూనెను కూడా కింద ఒలకపోయనట్లు యోగంలోని ఉన్నతస్థితిని చేరుకొన్న ఏకాగ్రచిత్తుడైన యోగి ఇంద్రియాల స్థిరత్వం కారణంగా సమాధినుండి విచలితుడు కాడు. యోగసిద్ధుడైన మహాత్ముని లక్షణం ఇదే అని గ్రహించాలి. చక్కగా సమాధిలో స్థిరుడై నిలిచిననాడు అవ్యయుడైన పరబ్రహ్మ సాక్షాత్కారం పొందుతాడు. ఈ సాధనద్వారా మనిషి దేహత్యాగానంతరం కేవలమైన (ప్రకృతి సంస్కారం లేని) పరబ్రహ్మపరమాత్మను పొందుతాడు. ఇదే యోగులయొక్క యోగం. ఇది గ్రహించిన మనిషి తన్ను కృతార్థునిగా భావిస్తాడు.

విదేహరాజా! ఇక నేను పండితులు చెప్పిన మృత్యుసూచక చిహ్నాలను వివరిస్తాను. అరుందతీ ద్రువనక్షత్రాలను మునుపు ఎన్నడూ చూడనివాడు, లేదా అవి కనిపించకపోతేను, నిండుచంద్రుడు, దీపశిఖ ధక్షిణభాగంలో విరిగినట్లుగా అనిపిస్తేను అతడు కేవలం ఒక్క ఏడాదివరకే జీవించి ఉండగలడు. ఇతరుల కన్నులలో తన నీడను చూసుకోలేనివాని ఆయువు కూడా ఒక ఏడాది వరకే శేషించి ఉంటుందని గ్రహించాలి. చక్కని కాంతితో ఉండేనాడు పాలిపోయినా, బుద్ధి నశించిపోయినా, స్వభావంలో పెనుమార్పు కలిగినా, నల్లనినాడైనా, పచ్చగా మారినా, దేవతలను అనాదరించినా, బ్రాహ్మణులతో విరోధం పెట్టుకొన్నా అతడు ఆరునెలలకంటే మించి బ్రతుకడు. సూర్యచంద్రులలో పాలెగూడు వంటి గుండ్రని రంధ్రాలను చూసినవాడు, దేవాలయంలో కూర్చోని, అక్కడి సుగంధితవస్తువుల నుండి కూడా కుళ్ళిన శవాల వాసన వస్తున్నట్లుగా అనుభూతి చెందేవాడు ఏడు రోజులలోనే మరణిస్తాడు. ముక్కు, కన్ను వంకర తిరిగిననాడు, పళ్లు, కళ్లు రంగు మారిననాడు, స్మృతి తప్పుతున్ననాడు, శరీరం చల్లబడిననాడు, ఎడమకంటి నుండి అకస్మాత్తుగా నీరు

కారేనాడు, తలనుండి పొగలు లేస్తున్నవాడు వెంటనే మరణిస్తాడు.

ఈ మృత్యుసూచక చిహ్నాలను గ్రహించి మనసును అదుపులో ఉంచుకొనే సాధకుడు రాత్రింబవళ్లు పరమాత్మను ధ్యానించాలి. మృత్యుసమయాన్ని గురించి నిరీక్షించాలి. ఇలా చేయడం వలన అతడు ఆ సనాతనపదాన్ని పొందుతాడు. అది అశుద్ధచిత్తులకు దుర్లభం. అది అక్షయం, అజరం, అచలం, అవికారం, పూర్ణం, కల్యాణమయం.

యాజ్ఞవల్క్యుడు మోక్షధర్మమును వివరించుట.

యాజ్ఞవల్క్యుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! నీవు అడిగిన అవ్యక్తపరబ్రహ్మవిషయం అతినిగూఢం శ్రద్ధగా విను. ఎప్పటిదో సంగతి. నేను గొప్ప తపస్సు చేసి సూర్యభగవానుని ఆరాధించాను. ఒకనాడు అతడు ప్రసన్నుడై - "బ్రహ్మర్షీ! నీకు కావలసిన వరం అడుగు. దుర్లభమైనదైనా నీకు నేను ఇస్తాను. ఎందుకంటే నీ కఠోరతపస్సుకు వేను మిక్కిలి సంతోషించాను. నా ఈ సంతోషం బహుశః దుర్లభం." అన్నాడు. అది విని నేను "దేవా! నాకు యజుర్వేద జ్ఞానం లేదు. కాబట్టి వేను ఆ జ్ఞానాన్ని వెంటనే పొందాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాను. అప్పుడు సూర్యభగవానుడు - "విశ్రాంతమా! నీకు నేను యజుర్వేదాన్ని ప్రపాదిస్తున్నాను. నీవు నీ నోటిని తెరు. వాగ్దేవత సరస్వతి నీలో ప్రవేశిస్తుంది." అన్నాడు. అతడు ఆజ్ఞాసించినట్లుగానే నేను నా నోటిని తెరిచాను. సరస్వతి అందులో ప్రవేశించింది. ఆమె ప్రవేశించడంతో నా శరీరం వేడెక్కి పోయింది. దానిని చల్లార్చడం కోసం నేను నీటిలో మునిగాను. వేను వేడిమితో భాదపడడం చూసి సూర్యభగవానుడు - "నాయనా! కొద్ది సేపటి వరకు ఇంకా ఈ భాద భరించు. ఆపై ఈ వేడిమి తనంత తానే చల్లారిపోతుంది." అని చెప్పాడు. కొద్దిసేపటికే నేను పూర్తిగా శాంతించాను. అప్పుడు సూర్యభగవానుడు - "ద్విజోత్తమా! ఇతర శాఖలు, ఉపనిషత్తులతో పాటుగా వేదం అంతా నీలో ప్రతిష్ఠితం అవుతుంది. నీవు పూర్తిగా శతపదాన్ని కూడా పొందగలవు. అనంతరం నీ బుద్ధి మోక్షంలో స్థిరపడుతుంది. పాంఖ్యవేత్తలు, యోగులు కూడా పాంధగోరే ఆ అబీష్టపదాన్ని నీవు పొందగలవు." అని చెప్పాడు.

ఇలా చెప్పి సూర్యుడు మాయమయ్యాడు. వేను నా ఇంటికి తిరిగివచ్చాను. అక్కడికి వచ్చి నేను చాలా ఆనందంగా సరస్వతీదేవిని స్మరించాను. నేను స్మరించగానే స్వరవ్యంజన

వర్ణ విభూషితమైన సరస్వతీదేవి ఓంకారంతో పాటుగా నాముందు ప్రత్యక్షమయింది. అప్పుడు వేను ఆమెకు, సూర్యభగవానునికి అర్ఘ్యం సమర్పించాను. వారివే మననం చేసుకొంటూ కూర్చున్నాను. అప్పుడు నేను మహాసంతోషంతో రహస్యసంగ్రహాన్ని, పరిశిష్టభాగసహితమైన సమస్త శతపథాన్ని సంకలనం చేశాను. అనంతరం వందమంది నా శిష్యులు నాద్వారా దానిని (శతపథాన్ని) అధ్యయనం చేశారు. ఈరీతిగా సూర్యదేవుని వలన ఉపదేశించబడిన పదిహేనుశాఖల జ్ఞానాన్ని పొంది వేను స్వేచ్ఛగా వేద్యతత్వాన్ని మననం చేశాను.

ఒకపారి వేదాంతజ్ఞానంలో కుశలుడైన విశ్వావసువు అనే గంధర్వుడు - “సత్యము, సర్వోత్తమము అయిన జ్ఞాతవ్యవస్తువు ఏది?” అనే విషయాన్ని పరిశీలిస్తూ నా వద్దకు వచ్చాడు. వచ్చి అతడు నన్ను వేదవిషయకమై ఎన్నో ప్రశ్నలు అడిగాడు. అప్పుడు నేను “గంధర్వరాజా! సమస్త ప్రాణులు ఎవనినుండి పుడుతున్నాయో, ఎవనిలో లీనమవుతున్నాయో, ఆ వేదప్రతిపాద్యమైన జ్ఞేయమైన పరమాత్మను తెలుసుకోలేనివాడు మాటిమాటికి జన్మిస్తూ మరణిస్తూ ఉంటాడు. సాంగోపాంగంగా వేదాలు చదివినప్పటికీ వేదవేద్యుడైన పరమేశ్వరునిగూర్చిన జ్ఞానం లేకపోతే, వేదవేత్త అయి కూడా వేద్య- అవేద్య తత్త్వం తెలియక పోతే అతడు మూర్ఖుడు, కేవలం శాస్త్రజ్ఞానభారాన్ని మోస్తున్నవాడే అవుతాడు. మనిషి తత్పరుడై బుద్ధిద్వారా ప్రకృతి పురుషుల జ్ఞానాన్ని పొందాలి. అందువల్ల మాటిమాటికి జననమరణపరిభ్రమణలో పడకుండా ఉండవచ్చు. ప్రపంచంలో జననమరణ పరంపర ఎన్నటికీ ఆగిపోదు. వైదిక కర్మకాండలో చెప్పిన కర్మలన్నీ నశ్వరములే. ఇది గ్రహించి నశ్వరకర్మలను వదిలి వేయాలి. అక్షయధర్మాన్ని అవలంబించడంలో లగ్నం కావాలి. సదా పరమాత్మ స్వరూపాన్ని చింతిస్తూ ఉండే మనిషి ప్రకృతి బంధాలనుండి ముక్తుడై ఇరవైఆరవ తత్త్వరూపమైన పరమేశ్వరుని పొందుతాడు. అజ్ఞాని ఇరవైఅయిదవ తత్త్వరూపమైన జీవాత్మను, సనాతనపరమాత్మను భిన్నభిన్నములనుకొంటాడు. కాని సాదుపురుషుల దృష్టిలో రెండూ ఒకటే. పరమపథమందు కోరిక కలిగిన సాంఖ్యపండితులు, యోగులు కూడా మృత్యుభయంతో జీవాత్మ పరమాత్మల యందు భేదదృష్టి ఉంచరు.” అని చెప్పాను.

విశ్వావసువు- “విప్రోత్తమా! ఇరవైఅయిదవ తత్త్వమైన జీవాత్మ పరమాత్మతో అభిన్నమని మీరు చెప్పారు. కాని జీవాత్మ వాస్తవానికి పరమాత్మ అవునా కాదా? ఈ విషయం సందిగ్ధంగా

ఉంది. కాబట్టి ఈ విషయాన్ని స్పష్టంగా వివరించండి. వేను మునివరులైన జైగీషవ్యుడు, అసితుడు, దేవలుడు, పరాశరుడు, వార్షగణ్యుడు, భృగువు, పంచశిఖుడు, కపిలుడు, శుక్రుడు, గౌతముడు, ఆర్షివేణుడు, గర్గుడు, నారదుడు, అసురి, పులస్త్యుడు, సనత్కుమారుడు, అతని తండ్రి కశ్యపుని నోటి వెంట కూడా ఇంతకుముందే ఈ విషయం ప్రతిపాదించబడడం వినిఉన్నాను. అనంతరం రుద్రుడు, విశ్వరూపుడు, ఇంకా ఇతర దేవతలు, పితరులు, దైత్యులు, ఈ జ్ఞానాన్ని పొందారు. ఈ పండితులందరూ జ్ఞేయతత్వాన్ని పూర్ణమని నిత్యమని చెబుతున్నారు. ఈ విషయంలో మీ అభిప్రాయమేమిటో వినాలని ఉంది. ఎందుకంటే పండితోత్తములు, శాస్త్రాలను వచించేవారు, మిక్కిలి బుద్ధిమంతులు, మీకు తెలియని విషయమంటూ ఏదీలేదు. మిమ్మల్ని వేదభాండారంగా భావిస్తారు. దేవలోక పితృలోకాలలో కూడా మీరు ప్రసిద్ధులు. బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లిన బ్రాహ్మణులు, మహర్షులు కూడా మీ మహిమను వర్ణిస్తూ ఉంటారు. సాక్షాత్తు సూర్యభగవానుడే మీకు వేదం బోధించాడు. యోగసాంఖ్యశాస్త్రజ్ఞానం కూడా మీరు సంపూర్ణంగా పొందారు. సమస్త చరాచరములను గ్రహించి మీరు పూర్ణజ్ఞానులయ్యారు అనడంలో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. కాబట్టి మీ నోటి వెంటే నేను ఈ తత్త్వజ్ఞానాన్ని తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను.” అన్నాడు.

అప్పుడు వేను - “గంధర్వోత్తమా! నీవు చాలా తెలివైన వాడవు. నీవు ఇప్పుడు అడిగినదానికి శాస్త్రంలో చెప్పిన సమాధానం విను - ప్రకృతి జడం. దానిని ఇరువది అయిదవ తత్త్వమైన జీవాత్మ ఎరుగును. కాని అది జీవాత్మను ఎరుగదు. పాంఖ్యయోగ పండితులు ప్రకృతిని ప్రధానమని అంటారు. పాక్షిమాత్రుడైన పురుషుడు వివేకదృష్టితో ఇరువదినాల్గవతత్త్వమైన ప్రకృతిని, ఇరువది అయిదవ తత్త్వమైన తన్ను, ఇరువది ఆరవతత్త్వమైన పరమాత్మను ధర్మిస్తాడు. కాని జీవాత్మ “తన్ను మించి వేరేదీ లేదు” అనే అభిమానం కలిగిఉంటే చూస్తూ ఉన్నప్పటికీ పరమాత్మను దర్శించలేడు. కాని పరమాత్మ ఎల్లప్పుడూ చూస్తూనే ఉంటాడు. జీవాత్మకు తాను భిన్నుడని, ప్రకృతి తనకంటే సర్వవిధాలా భిన్నమనే జ్ఞానం కలిగినప్పుడు దానికి అసంగుడై ఇరవైఆరవ తత్త్వరూపమైన పరమాత్మను సాక్షాత్కరింపచేసుకొంటాడు. అతనికి పరమాత్మదర్శనం లభించినప్పుడు, సర్వజ్ఞుడైన పండితుడై పునర్జన్మ బందనాలనుండి శాశ్వతంగా విముక్తి పొందుతాడు.” అని చెప్పాను.

విశ్వావసువు - “యాజ్ఞవల్క్య! దేవతలందరికీ ఆదికారణమైన బ్రహ్మవిషయంలో మీరు చేసిన యథార్థవర్ణన సత్యము. శివము, సుందరము, అందరికీ కల్యాణకారకము. మీ మనసు సదా ఇలాగే జ్ఞానంలోనే స్థిరంగా ఉండుగాక! మంచిది. మీకు మేలగుగాక (ఇక నేను వెళ్తున్నాను.)” అన్నాడు.

ఇలా అని విశ్వావసువు సౌమ్యదృష్టితో నానైపు చూసి, చాలా ఆనందంగా నన్ను అభినందించాడు. ఆపై నాకు ప్రదక్షిణం చేసి, అతడు స్వర్గలోకానికి వెళ్లిపోయాడు. జనకమహారాజా! బ్రహ్మది దేవతల లోకంలోను, భూమిమీద, పాతాళంలోను ఉంటూ కల్యాణమయమైన మోక్షమార్గాన్ని ఆశ్రయించిన వారందరికీ విశ్వావసువు నేను చెప్పిన జ్ఞానాన్ని ఉపదేశించాడు. పాంఖ్యజ్ఞాన నిష్ఠులైన పాంఖ్యవేత్తలకు, యోగధర్మాన్ని పాటించే యోగులకు, మోక్షాభిలాషులైన ఇతరులకు అందరికీ ఈ జ్ఞానం ప్రత్యక్షఫలాన్ని ఇచ్చేదే. జ్ఞానంతోనే మోక్షం వస్తుంది, అజ్ఞానంతో కాదు. కాబట్టి యథార్థజ్ఞానాన్ని అనుసందానించుకోవాలి. దానివలన తనకు జననమరణరూపబంధనం నుండి విముక్తి లభిస్తుంది. బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులకు లేదా నీచయోనిలో జన్మించిన వానికైనా జ్ఞానం లభిస్తే, అది పాండాక మనిషి దానిమీద ఎల్లప్పుడూ శ్రద్ధ వహించాలి. ఎందుకంటే శ్రద్ధాశువులోనే జననం గాని మరణంగాని ప్రవేశించలేవు. బ్రహ్మనుండి పుట్టడం వలన అన్ని వర్ణాలవారూ బ్రాహ్మణులే. బ్రహ్మయొక్క ముఖం నుండే బ్రాహ్మణులు, బాహువులనుండి క్షత్రియులు, నాభినుండి వైశ్యులు, పాదాలనుండి శూద్రులు ఉద్భవించారు. కాబట్టి ఏ వర్ణం వారిని బ్రహ్మ కంటే వేరుగా అనుకోవడానికి వీలులేదు. మనిషి అజ్ఞానం కారణంగానే కర్మానుపారమైన యోనులలో జన్మిస్తున్నాడు, మరణిస్తున్నాడు. భయంకరమైన అతని అజ్ఞానమే అతనిని రకరకాల ప్రాకృతయోనులలో పడవేస్తోంది. కాబట్టి అన్నివైపులనుండి జ్ఞానం పొందడానికే ప్రయత్నించాలి. అన్ని వర్ణాలవారు తమ తమ ఆశ్రమాలలో ఉంటూనే జ్ఞానం పొందగలరని నీకు నేను చెప్పే ఉన్నాను. బ్రాహ్మణుడైనాగాని, క్షత్రియాది ఇతరవర్ణం వాడైనాగాని జ్ఞానంలో స్థిరంగా ఉన్నవానికి మోక్షం ఎప్పుడూ ప్రాప్తిస్తుంది. రాజా! నీవు అడిగిన దానికి నేను యథార్థమైన సమాధానం చెప్పాను. ఇక నీవు శోకాన్ని విడిచిపెట్టాలి. నీకు మేలగుగాక! వెళ్లు. ఎలా వీలయితే అలా ఈ జ్ఞానంలో పారంగతుడివి కా.” అన్నాడు.

బీష్ముడు చెపుతున్నాడు - యుధిష్ఠిరా! పరమబుద్ధిమంతుడైన యాజ్ఞవల్క్యునిద్వారా ఈ రీతిగా ఉపదేశం పొంది మిథిలానరేతుడు చాలా ఆనందించాడు. అతడు గౌరవంగా మునికి ప్రదక్షిణం చేసి, అతనికి వీడ్కోలు ఇచ్చాడు. ముని వెళ్లిన తరువాత మోక్షం గురించి తెలిసికొన్న దేవరాతనందనుడైన జనకమహారాజు సువర్ణసహితంగా ఒకకోటి గోవులను దానమిచ్చాడు. చాలా మంది బ్రాహ్మణులకు ఒక్కొక్క దోసెడు రత్నాలు దానం చేశాడు. అనంతరం మిథిలారాజ్యాన్ని కొడుకుకు అప్పగించి, తాను యతిదర్మాన్ని అవలంబించాడు. అతడు సాంఖ్య యోగశాస్త్రాలను పూర్తిగా అధ్యయనం చేసి “నేను అనంతుడిని” అని నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఆపై ధర్మాధర్మాలు, పుణ్యపాపాలు, సత్యా సత్యాలు, జనన మరణాలు ప్రాకృతములని (ప్రకృతి జన్యములు, మిథ్య) తలచి కేవలము తన శుద్ధ స్వరూపమే నిత్యమని భావించాడు. రాజా! సాంఖ్యయోగ పండితులు తమ తమ శాస్త్రాలలో వర్ణించిన లక్షణాలను అనుసరించి ఆ బ్రహ్మను ఇష్టానిష్టాలనుండి ముక్తునిగా, స్థిరునిగా, పరాత్పరునిగా, నిత్యునిగా, పవిత్రునిగా భావిస్తారు. కాబట్టి నీవు కూడా దానిని తెలుసుకొని పవిత్రుడవు కా. “ఏది ఇచ్చినా, ఏది ప్రాప్తించినా, ఎవరు ఇచ్చినా, ఎవరు గ్రహించినా అంతా ఒకే ఒక్క ఆత్మయే. అది తప్పించి ఇక వేరే ఏముంది?” ఎప్పుడూ ఇలాంటి భావమే కలిగి ఉండు. దీనికి వ్యతిరేకమైన ఆలోచనను మనసులోనికి రానీకు. అవ్యక్తప్రకృతియొక్క జ్ఞానం లేనివాడు, సగుణనిర్గుణ పరమాత్మను గుర్తించనివాడు యజ్ఞానుష్ఠానాలు, తీర్థాలు సేవించాలి. స్వాధ్యాయం, తపస్సు లేక యజ్ఞం వలన పరమాత్మ ప్రాప్తించడు. (ఇవి అతనితత్వాన్ని తెలుసుకోవడానికి సహాయకాలు అవుతాయి) వీటిద్వారా పరమాత్మను తెలుసుకొని మనిషి మహిమాన్వితుడు అవుతాడు. మహత్తత్వాన్ని ఉపాసించేవాడు మహత్తత్వాన్ని, అహంకారాన్ని ఉపాసించేవాడు అహంకారాన్ని పొందుతాడు. కాని మహత్తత్వం అహంకారాలకంటే కూడా శ్రేష్ఠమైన ఒక స్థానం ఉంది. దానిని పొందడం అందరికీ అవసరం. శాస్త్రానుసారంగా నడుచుకొనేవారే ప్రకృతి కంటే పరుడు, నిత్యుడు, జననమరణ రహితుడు, ముక్తుడు, సదసత్స్వరూపుడు అయిన పరమాత్మయొక్క జ్ఞానాన్ని పొందుతారు. యుధిష్ఠిరా! ఈ జ్ఞానం నాకు జనకమహారాజు వలన లభించింది. జనకునికి యాజ్ఞవల్క్యుని నుండి లభించింది. జ్ఞానం సర్వోత్తమ సాధనం. యజ్ఞం దానికి సరిపోలదు. మనుష్యులు జ్ఞానసహాయంతోనే

ఈ దుర్గమభవపాగరాన్ని దాటగలరు. యజ్ఞం ద్వారా వారు దీనిని దాటలేరు. కాబట్టి నీవు ప్రకృతికంటే పరుడు, మహాత్ముడు, పవిత్రుడు, కళ్యాణమయుడు, నిర్మలుడు, మోక్షస్వరూపుడు అయిన బ్రహ్మను గూర్చిన జ్ఞానం పొందు. జ్ఞానయజ్ఞాన్ని ఉపాసించడంవలన నీవు నిశ్చయంగానే తత్త్వజ్ఞుని అయిన ఋషిని అవుతావు. పూర్వకాలంలో యాజ్ఞవల్క్యుడు జనకమహారాజునకు ఉపదేశించిన ఉపనిషత్తును (జ్ఞానం) మననం చేస్తే మనిషి సనాతనుడు, అవినాశి, శుభుడు, అమృతమయుడు, శోకరహితుడు అయిన బ్రహ్మను పొందుతాడు.

వ్యాసుడు శుకునికి చేసిన ఉపదేశము.

యుధిష్ఠిరమహారాజు- “తాతగారూ! వ్యాసులవారి కొడుకు శుకదేవునికి వైరాగ్యం ఎలా కలిగింది? ఈ విషయం నాకు చాలా కుతూహలంగా ఉంది. వినాలనుకొంటున్నాను. ఇదే కాకుండా మీరు నాకు అవ్యక్తవ్యక్త తత్త్వాల స్వరూపాన్ని గురించి, అజన్మలైన భగవానుని లీలలగురించి కూడా చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “రాజా! శుకదేవుడు సర్వథా నిర్భయుడై సాధారణమానవులలాగే తిరుగుతూ ఉంటే చూచి, వ్యాసమహర్షి అతనిచేత సంపూర్ణంగా వేదాలన్నీ అధ్యయనం చేయించాడు. ఆపై అతనికి ఉపదేశిస్తూ “నాయనా! నీవు సర్వదా జితేంద్రియుడవై ధర్మాన్ని అవలంబించు. శీతోష్ణాలను, ఆకలిదప్పులను సహిస్తూ ప్రాణాలపై విజయాన్ని పొధించు. సత్యము, సరళత, ఆక్రోధం, అదోషదర్శనం, జితేంద్రియత్వం, తపస్సు, ఆహింస, అక్రూరత మొదలైన ధర్మాలను విద్యుక్తంగా పాటించు. సత్యం మీదనే నిలబడు. అన్నిరకాల కుటీలత్వాలను విడిచి ధర్మంపట్ల మక్కువ కలిగిఉండు. దేవతలను, అతిథులను సత్కరించిన తరువాత మిగిలిన అన్నంతోనే నీ ప్రాణాలను కాపాడుకో. చూడు నాయనా! ఈ శరీరం నీటి బుడగలా క్షణభంగురం. ఇందులో జీవుడు షష్టివలె నివసిస్తున్నాడు. ఈ ప్రేయజనుల సహవాసం కూడా శాశ్వతంగా ఉండేదికాదు. అయినాకూడా నీవు ఎందుకు నిద్రపోతున్నావు? నీ శత్రువులు సర్వదా సావధానులై మేల్కొని, నీ రంధ్రాలను వెతకడంలో నిమగ్నులై ఉన్నారు. కాని పిల్లవానికి వలె నీకు తెలివియే లేదు. రోజులు గడిచి పోతున్నాయి. నీ ఆయువు కూడా ప్రతిదినం తరిగిపోతోంది. ఈ రీతిగా జీవితం ముగిసి పోతోంది. అయినాకూడా నీవు జాగ్రత్తవహించడం లేదు. నాస్తికులు పరలోకసంబంధమైన

కార్యాలపట్ల అయితే నిద్రపోతూనే ఉంటారు. వారు ఎప్పుడూ రక్తమాంసాలను పెంచే ప్రాపంచిక వృత్తులలోనే లగ్నమై ఉంటారు. బుద్ధియొక్క వ్యామోహంలో మునిగిపోయి ధర్మాన్ని ద్వేషించేవారియొక్క, ఎల్లప్పుడూ కుపథంలో సంచరించేవారియొక్క అనుయాయులు కూడా దుఃఖాన్ని అనుభవించవలసి ఉంటుంది. కాబట్టి ధర్మబలసంపన్నులైన మహాపురుషులు సంతుష్టులు, శ్రుతిపరాయణులు అయి సర్వదా ధర్మపథాన్నే ఆరోహిస్తూ ఉంటారు. నీవు వారివే సేవించు. వారినే కర్తవ్యమేమిటో అడుగు. ధర్మదర్శులైన ఆ పండితుల అభిప్రాయం తెలుసుకొని, ఉత్తమమైన నీ బుద్ధితో చెడు మార్గంలో పయనించే నీ మనసును వశపరచుకో. కేవలం వర్తమానసుఖాలమీదనే దృష్టిపెట్టి, భావిపరిణామానికి దూరమైపోయినవాడు, ఏరకంగానూ భయం లేనివాడు, సర్వభక్తి అయిన బుద్ధిహీనుడు కర్తవ్యాకర్తవ్యములను చూడలేడు. నీవు ధర్మమనే మెట్లవద్దకు చేరుకొని మెల్లమెల్లగా వాటిని ఎక్కుతూ వెళ్లు. పట్టుపురుగులా నీవు నిన్ను వాసనలతో అల్లివేసుకొంటే ఎప్పటికీ చైతన్యం పొందలేవు. నాస్తికుడై, ధర్మమర్యాదను అతిక్రమించేవానిని పెల్లగించిన వెదురునులా నిస్సంకోచంగా విడిచివేయి. కామం, క్రోధం, మృత్యువు, ఐదు ఇంద్రియాలు అవే నీటితో నిండిన విషయాశ అనే నదిని నీవు సాత్త్వికధృతి అనే నావను ఎక్కి తరించు. ఈ రీతిగా జననం అనే దుర్గమమార్గాన్ని దాటివెళ్లు. ప్రపంచం అంతా మృత్యువుతో వ్యాప్తమై ఉంది. వృద్ధావస్థతో పీడింపబడుతోంది. ధర్మమయమైన నౌకను ఎక్కి నీవు దీనిని తరించు. మనిషి కూర్చున్నా, పడుకొన్నా మృత్యువు అతనిని అన్వేషిస్తూనే ఉంటుంది. ఈ రీతిగా మృత్యువు నిన్ను అకస్మాత్తుగా నాశనం చేసేది అయినపుడు నీవు సుఖంగా ఎలా ఉండగలవు? మనిషి బోగసామగ్రిని కూడబెట్టుకోవడంలో తలమునకలయ్యే ఉంటాడు, అతనికి వాటితో తనివి తీరనే తీరదు. ఇంతలోనే తోడేలు గొర్రెపిల్లను నోటకరచుకొని పోయినట్లుగా మృత్యువు అతనిని ఎత్తుకు పోతుంది. ఈ సంసారమనే అంధకారంలోకి ప్రవేశించవలసివస్తే నీవు ధర్మబుద్ధి అనే చక్కగా వెలిగే దీపాన్ని చేతితో పట్టుకో. జీవుడు అనేక యోనులలో ప్రవేశిస్తూ, ఎలాగో ఒకలా మానవయోనిలోకి వచ్చి, ఈ బ్రాహ్మణ శరీరాన్ని పొందుతున్నాడు. కాబట్టి నాయనా! దీనిని సఫలం చేసుకోవాలి. బ్రాహ్మణ శరీరం భోగాలు అనుభవించడానికి కాదు. ఇది ఇక్కడ తపఃక్షేశాన్ని సహించడానికి, మరణానంతరం సుఖాలు

అనుభవించడానికి మాత్రమే నిర్మించబడింది. బ్రాహ్మణ శరీరం ఎంతోకాలం పాటు తపస్సు చేస్తేనే లభిస్తుంది. అది లభించినప్పుడు విషయానురాగంలో చిక్కుకొని దానిని నాశనం చేయకూడదు. పైగా సర్వదా స్వాధ్యాయం, తపస్సు, ఇంద్రియనిగ్రహంలో తత్పరత కలిగి కుశల కర్మలలో లగ్నం కావాలి. మనిషి యొక్క ఆయువు అనే గుఱ్ఱం పరుగు తీస్తోంది. దీని స్వభావం అవ్యక్తం, కలాకాష్టాదులు దాని శరీరం. స్వరూపం అత్యంత మాడ్చుమైనది. క్షణం, త్రిటి, నిమేషం మొదలైనవి దాని రోమాలు. శుక్ల క్షుద్ధుక్షాలు నేత్రాలు. మాసాలు అవయవాలు. నీ జ్ఞానదృష్టి గుడ్డిగా ఇతరులను అనుకరించేది కాకపోతే ఇది నిరంతరం మహావేగంగా పరుగు తీయడం గమనించి నీ మనస్సు ధర్మంలోనే లగ్నం కావాలి. ఈ లోకంలో ధర్మమార్గం విడిచి యథేచ్ఛగా సంచరించేవారు, ఇతరులకు మంచి చెడులు చెబుతూ నిరంతరం చెడు మార్గంలో పయనించేవారు, మరణించాక యాతనాదేహాలను పొంది రకరకాల నరకయాతనలను అనుభవించవలసి ఉంటుంది. సర్వదా ధర్మపరాయణుడై ఉత్తమాధములైన ప్రజలను యథాయోగ్యంగా పాలించే రాజు పుణ్యాత్ముల లోకాలను పొందుతాడు. ఎన్నోరకాలుగా ధర్మాన్ని ఆచరించడం వలన అతడు దుర్లభమైన, నిర్దోషమైన సుఖాన్ని పొందుతాడు. కాని గురుజనుల ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించే అసత్పురుషులు - మనుష్యులు బాధపడే లోకాలకు చేరుకొంటారు. అక్కడ భయంకరశరీరాలు గల కుక్కలు, ఇనుపముక్కులు గల కాకులు, మహాబలవంతములైన గద్దలు మొదలైనవి, రక్తం తాగే జీవులు కలగలిసి వారిని రక్కుతాయి. మనిషి తన మనసుకు నచ్చిన రీతిలో ఇచ్చవచ్చినట్లుగా నడుచుకొంటూ స్వాయంభువమనువు ఏర్పరిచిన పదిరకాల ధర్మమర్యాదలను (ధృతిఃక్షమా దమోఽస్తైర్యం శౌచమింద్రియనిగ్రహః ధీర్విద్యా సత్యమక్రోధో దశకం ధర్మలక్షణమ్ || - ధృతి, క్షమ, మనోనిగ్రహం, అస్తైర్యం, పవిత్రత, ఇంద్రియసంయమం, బుద్ధి, విద్య, సత్యం, అక్రోధం - ఈ పది ధర్మలక్షణాలు) ఉల్లంఘించిన పాపాత్ముడు పితృలోకంలోని అసిపత్రవనానికి వెళ్లి అత్యంత దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తాడు. పరమలోభి, అసత్యాన్ని ప్రేమించేవాడు, సర్వదా కపటవచనాలు స్పష్టించేవాడు, రకరకాల కూటసాధనాలతో ఇతరులకు దుఃఖం కలిగించే పాపాత్ముడై ఘోరనరకంలో పడి, అత్యంతదుఃఖం అనుభవిస్తాడు. అతడు మిక్కిలి వేడిగా ఉండే మహానది వైతరణిలో మునగవలసి ఉంటుంది. అసిపత్రవనంలో అతని శరీరం చీరుకుపోతుంది.

పరశువనంలో అతడు నిద్రించవలసి ఉంటుంది. ఈ రీతిగా అతడు మహానరకంలో పడి మిక్కిలి తపిస్తాడు. నీవు బ్రహ్మలోకం మొదలైన గొప్ప గొప్ప స్థానాలగురించి కబుర్లు అయితే చెబుతావు కాని పరమపదం మీద నీ దృష్టి ఉండనే ఉండదు. భవిష్యత్తులో మృత్యుపరిచారిక అయిన వృద్ధావస్థ రాబోతోంది అనే దృష్టి నీకు లేదు. ఈ రీతిగా కాలుమీద కాలువేసుకొని ఎందుకు కూర్చున్నావు? చూడు. నీమీదకు పెద్ద ఆపద వచ్చి పడుతోంది. కాబట్టి నీవు పరమానంద ప్రాప్తికై ప్రయత్నించు. మరణించాక నిన్ను యమరాజు ఆజ్ఞపై అతని ఎదుట ఉంచుతారు. కాబట్టి కృచ్చాది తపస్సులు చేసి, ధర్మోపార్జనపూర్వకమైన నిరతిశయ సుఖాన్ని పొందే మార్గం చూసుకో. యమరాజు యొక్క ప్రచండ నాయువు నీ ఎదుట వీచినప్పుడు అది నిన్ను ఒంటరిగానే యముని ఎదుటకు తీసికొని పోతుంది. కాబట్టి నీవు పరలోకంలో సుఖాన్ని ఇచ్చే ధర్మాలను ఆచరించు. పూర్వజన్మలో నీ ఎదుట వీచే ప్రాణనాశకమైన ఆ గాలి నేడు ఎక్కడ ఉంది? ఇప్పుడు కూడా మృత్యువు అనే మహాభయం వచ్చిపడినప్పుడు నీవు అన్ని దిక్కులు తిరిగి చూడవలసి ఉంటుంది. నాయనా! నీవు ఈ శరీరం విడిచిపెట్టి వెళ్తున్నప్పుడు వ్యాకులపాటు వలన నీశ్రవణశక్తి కూడా నశించిపోతుంది. కనుక నీవు అతి దృఢమైన సమాదిని పొందు. చూడు. నీవు చూస్తూ ఉండగానే వృద్ధావస్థ నీ శరీరాన్ని జర్జరం చేసివేస్తుంది. రోగాలు సారథిగా ఉండే కాలభగవానుడు వచ్చి నీ శరీరాన్ని నాశనం చేస్తాడు. కాబట్టి ఈ జీవితం నష్టం కాకముందే నీవు బాగా తపస్సు చెయ్యి. మానవదేహంలో నివసించే కామక్రోధాదులనే భయంకరమైన తోడేళ్లు నలువైపుల నుండి నిన్ను చుట్టుముడుతాయి. కాబట్టి నీవు పుణ్యాలను కూడబెట్టుకొనే ప్రయత్నం చెయ్యి. మరణించే సమయంలో నీకు మొదట ఘోరాంధకారం కనపడుతుంది. అపై పర్వతశిఖరంమీద బంగారు వృక్షాలు కనిపిస్తాయి. కాబట్టి నీవు ఆత్మశ్రేయస్సు కోసం శీఘ్రంగా ప్రయత్నించు. నీకు మిత్రులవలె అనిపించే ఈ ఇంద్రియాలు నాస్తనానికి నీకు శత్రువులు. అవి తమ చూపుతోనే నీ బుద్ధిని చెరుస్తాయి. కనుక నీవు పరమపురుషార్థానికై యత్నించు. రాజు వలనగాని, చోరునివలన గాని భయంలేనట్టి, మరణించాక కూడా తోడు వీడనట్టి ధనాన్ని మాత్రమే పొందడానికి నీవు ప్రయత్నించు. నీ కర్మల ద్వారా ప్రాప్తించిన పుణ్యరూపమైన ఆ ధనాన్ని పరలోకంలో ఎవరికీ పంచి ఇవ్వనక్కరలేదు. అక్కడ ఏది ఎవరు

కుదువపెట్టారో అది వారికే లభిస్తుంది. కనుక నీవు అక్షయమైన అవ్యయమైనటువంటి ధనాన్నే ఇవ్వు. నీవు కూడా అటువంటి ధనాన్నే కూడబెట్టుకో.

నాయనా! జీవుడు తన జీవితకాలంలో చేసే కొద్దిపాటి శుభాశుభకర్మలే ఇక్కడినుండి వెళ్లేటపుడు వెంట ఉంటాయి. తల్లి, కొడుకు, బంధువర్గం, ప్రియజనులు ఎవరూకూడా అతనితో వెంట వెళ్లరు. మంచిఫనులో చెడు ఫనులో చేసి కూడ బెట్టిన బంగారం, రత్నాలు మొదలైనవి శరీరం విడిచినపుడు ఏమీ అక్కరకు రావు. ఈ లోకంలో అగ్ని, వాయువు, సూర్యుడు - ఈ ముగ్గురు దేవతలు జీవుని శరీరాన్ని ఆశ్రయించుకొని ఉంటారు. వారే అతని ధర్మాచరణాన్ని గమనిస్తూ ఉంటారు. వారే పరలోకంలో అతనికి పాక్షులు అవుతారు. పగలు అన్ని పదార్థాలను ప్రకాశింపచేస్తారు. రాత్రి నాటిని మరుగుపరుస్తారు. సర్వత్ర వ్యాప్తమై ఉంటారు. అన్ని వస్తువులను స్పృశిస్తారు. కాబట్టి నీవు సర్వదా నీ ధర్మాన్నే పాటించు. పరలోకంలో ఎవరి కర్మకూడా పంచడం జరుగదు. అక్కడ తాను చేసిన కర్మయొక్క ఫలమే భోగించాలి. అక్కడ పుణ్యాత్ములు విమానాలు ఎక్కి యథేచ్ఛగా తిరుగుతారు. శుద్ధచిత్తులు ఈ రీతిగా ఈలోకంలో ఎటువంటి శుభకర్మలు చేస్తారో, పరలోకంలో వాటికి అటువంటి ఫలాలే పొందుతారు. గార్హస్థ్యధర్మాన్ని పాటించినవారు ప్రజాఫతి, బృహప్పతి లేదా ఇంద్రలోకాలకు వెళ్తారు.

నాయనా! నీ ఆయువులో ఇరవైనాలుగు వర్షాలు గడిచిపోయాయి. ఇప్పుడు నీ వయసు ఇరవై అయిదు. ఈ రీతిగా ఆయువు అంతా గడిచిపోతూనే ఉంటుంది. నీవు ధర్మసంచయం చెయ్యి. చూడు. కాలం నీ ఇంద్రియాల శక్తిని క్షీణింపచేస్తోంది. అవి నశించకముందే నీవు ధర్మోపార్జనకోసం త్వరపడు. ఈ శరీరం విడిచివెళ్తున్నప్పుడు నీ ముందు వెనుకల కూడా నీవుతప్ప ఎవరూ ఉండరు. నీవు ఈ విధంగా ఒంటరిగానే వెళ్లవలసి వచ్చినపుడు నీ శరీరంతోగాని, ఇతరుల శరీరాలతోగాని నీకు ఏమి ప్రయోజనం?

నాయనా! నేను నాకు ఉన్న శాస్త్రజ్ఞానం, అనుమానప్రమాణం ద్వారా నీకు ఉపదేశించినదానిని అనుసరించి ఆచరించు. తన కర్మల ద్వారా కేవలం శరీరాన్నే పోషించుకొనేవాడు, ఏదోఒక ఫలాన్ని ఆశించి దానం చేసేవాడు అజ్ఞానజనితమైన మోహంతోనే బందింపబడుతున్నాడు. కాని

శుభకర్మలు చేసేనాడు పరమపురుషార్థరూపమైన మోక్షాన్ని పొందుతాడు. ఈ రీతిగా కృతజ్ఞుడైన నానికి ఉపదేశించినదే సఫలం అవుతుంది. గ్రామంలో ఉంటూ అక్కడి పదార్థాలనే ప్రేమించే మనిషికి అది అతనిని బందించేరజ్జువు అవుతుంది. పుణ్యాత్ములు దానిని చేదించుకొని ఉత్తమలోకాలను పొందుతారు. కాని పాపులు దానిని చేదించలేరు. నాయనా! నీవు మరణించక తప్పనపుడు ఈ ధనం, బంధువులు, పుత్రులు మొదలైన నాటితో నీవు ఏమి చేసుకొంటావు? కాబట్టి నీవు బుద్ధి అనే గుహలో దాగి ఉన్న ఆత్మతత్వాన్ని అనుసందానించుకో. ఆలోచించితే తెలుస్తుంది. ఈనాడు నీ పూర్వజులందరూ ఎక్కడికి పోయారు? రేపు చేయవలసిన ఫనిని ఈనాడే చేయాలి. మధ్యాహ్నం తరువాత చేసే పనిని ఉదయమే పూర్తిచేయాలి. ఎందుకంటే మృత్యువు ఇతని ఫని పూర్తిఅయిండా లేదా అని చూడదు. మనిషి మరణించినప్పుడు రక్షసంబంధీకులందరూ, కులంవారు శ్మశానందాక వెంటవెళ్లి అతనిని అగ్నికి ఆహుతి చేసి తిరిగివస్తారు. కాబట్టి నీవు పరమతత్వాన్ని పొందాలనే కోరిక కలవాడవు కమ్ము. భ్రమను, సంశయాన్ని విడిచి, నాస్తికులను, నిర్దయులను, పాపబుద్ధులను దూరంగా ఉంచు. ఎప్పుడూ పారపాటున కూడా నారికి వత్తాసు పలుకకు. ఈ రీతిగా ప్రపంచం అంతా కాలునికి అధీనమై, అతని ఫంజాలో చిక్కుకొని దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తున్నప్పుడు నీవు మిక్కిలిగా ధైర్యాన్ని అవలంబించి అన్నిరకాలా ధర్మాలను ఆచరించు.

పరమాత్మసాక్షాత్కారానికై ఈ సాధనాన్ని బాగా గ్రహించినవాడు ఈలోకంలో స్వధర్మాన్ని పరిపూర్ణంగా పాదించి పరలోకంలో సుఖం అనుభవిస్తాడు. ధర్మమార్గాన్ని చక్కగా అనుసరించినవానికి ఎప్పుడూ హాని ఉండదు. ధర్మాన్ని వృద్ధి చేసినవాడే పండితుడు. ధర్మచ్యుతుడు మోహగ్రస్తుడు. స్వధర్మాన్ని ఆచరించేనాడు తన కర్మానుపారంగా ఫలం పొందుతాడు. ఈ రీతిగా ధర్మపారంగతుడైన వాడు స్వర్గాన్ని పొందుతాడు. కర్తవ్యచ్యుతుడు నరకంలో పడకపతప్పుడు. బోగాలను విడిచి ఈ శరీరంతో తపస్సు చేసిన వ్యక్తికి కూడా అప్రాప్తమనేది లేదు. నా ఉద్దేశ్యంలో అయితే ఇదే అన్నిటికంటే ఉత్తమఫలం. ఈ ప్రపంచంలో నీకు ఎన్నోవేలమంది తల్లిదండ్రులు, వందలమంది బార్యాపుత్రులు అయ్యారు. కాబోతున్నారు. కాని నిజానికి వారికెవరు? మనకు ఎవరు? నేను ఒంటరిని. నాకు ఎవరూ లేరు. నేను ఎవరికీ లేను. నాకు అయినవారు, నేను అయిననాడిని ఇటువంటి

వారెవరూ నాకు కనిపించడంలేదు. గడిచిపోయిన ఆ తల్లిదండ్రులు మొదలైనవారితో ఇప్పుడు నీకు ఏమీ ఉపయోగం లేదు. వారికి కూడా నీ వలన ఏమీ ప్రయోజనం లేదు. వారు తమ తమ కర్మానుసారంగా పుట్టారు. నీవు కూడా నీ కర్మానుసారంగానే జన్మించావు. ఇప్పుడు ఎటువంటి కర్మను చేస్తావో అటువంటి గతినే పొందుతావు. ఈ లోకంలో స్వజనులు ధనికులకే ఉంటారు. కాని దరిద్రులను స్వజనులు జీవించి ఉండగానే విడిచివేస్తారు. మనిషి బార్యాపుత్రులకోసమే పాపాన్ని మూటగట్టుకొంటాడు. నారి కారణంగానే ఇహపరలోకాలలో దుఃఖం అనుభవిస్తాడు.

కాబట్టి నాయనా! నీకు నేను ఉపదేశించిన రీతిగానే ఆచరించు. ఈ లోకం కర్మభూమి - అని గ్రహించి దివ్యలోకాలను కోరుకునే వాడు శుభకర్మలనే ఆచరించాలి. కాలుడనే ఈ వంటనాడు బలవంతంగా జీవులంధరిని వండుతున్నాడు. మాసాలు, ఋతువులు అతనికి పట్టకారులు. సూర్యుడు, అగ్ని, కర్మఫలానికి సాక్షులైన రాత్రింబవళ్లు ఇంధనాలు. దానానికిగాని, బోగానికిగాని పనికిరాని ధనం వలన ఉపయోగమేమిటి? ధర్మాచరణం లేని శాస్త్రశ్రవణం వలన లాభమేమిటి? జితేంద్రియుడు, సంయమి కాకపోతే ఆ జీనాత్మవలన లాభమేమిటి?"

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! వ్యాసుడు చెప్పిన ఈ హితకరమైన మాటలు విని శుకదేవుడు తనతండ్రిని వదిలి మోక్షతత్త్వాన్ని ఉపదేశించే జనకమహారాజు వద్దకు వెళ్ళాడు.

తపోదానయజ్ఞాదుల ఉపయోగము -

శుకదేవుని జన్మవృత్తాంతము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! దానం, యజ్ఞం, తపస్సు, గురుశుశ్రూష చేయడం వలన కలిగే ఫలితం ఏమిటో నాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! దేవతలను, అతిథులను ప్రేమించేవారు లేదా ఉదారులు, సాధుప్రేమికులు, లేదా యజ్ఞంలో దక్షిణలు ఇచ్చేవారు ఆత్మజ్ఞానులు పొందే శ్రేయోదాయకమైన మార్గాన్ని పొందుతారు. బియ్యపుగింజలు లేని చిట్టు తవుడు ఎలా వ్యర్థమో ధర్మాన్ని విడిచిపెట్టిన మనిషికూడా అలా వ్యర్థమే. పాపపుణ్యాలు ఎప్పుడూ మనిషి సాంగత్యాన్ని విడిచిపెట్టవు. అతడు నిలుచుంటే నిలుచుంటాయి, పరుగుతీస్తే పరుగుతీస్తాయి, పనిచేస్తే అవికూడా పనిచేయడం మొదలుపెడతాయి. ఇలా అవి నీడలా

అతనిని అనుసరిస్తూ ఉంటాయి. పూర్వం ఏయే కర్మలు ఎలా ఎలా చేశాడో ఆయా కర్మలఫలాలను ఆయారీతిలోనే అనుభవిస్తాడు. మనిషి తన శుభాశుభకర్మల ద్వారానే తన సుఖదుఃఖాలను ఏర్పరచుకొంటాడు. అతడు గర్భంలో పడగానే తనపూర్వజన్మల కర్మల ఫలాన్ని అనుభవించడం మొదలు పెడతాడు. వేలగోవులలో దూడ తన తల్లిని గుర్తించినట్లుగానే పూర్వజన్మకర్మ తన కర్తవ్యదృక్పథం చేరుతూ ఉంటుంది. నీటితో ఉతికితే మలినవస్త్రం శుభ్రపడినట్లుగా ఉపవాసం ద్వారా తత్తమైన మనిషియొక్క చిత్తం స్వచ్ఛమవుతుంది. అతనికి దీర్ఘకాలీనమైన అనంతసుఖం ప్రాప్తిస్తుంది. దీర్ఘకాలం పాటు తపస్సు చేస్తే అతని పాపం తొలగిపోతుంది, కోరికలన్నీ సిద్ధిస్తాయి. ఆకాశంలో పక్షుల గమనం, నీటిలో చేపల గమనంలో వాటి అగుడుజాడలు కనపడనట్లుగా పుణ్యాత్ముల గమనం యొక్క జాడకూడా తెలియదు. ఇతరులు నిందించారనిగాని, చెప్పారనిగాని పాపకర్మ చేయడం మంచిదికాదు. తనకు ప్రియమైన, అనురూపమైన హితకరమైన కర్మనే చేయాలి.

యుధిష్ఠిరమహారాజు - "తాతగారూ! వ్యాసమహర్షికి మహాతపస్వి, ధర్మాత్ముడు అయిన శుకదేవుడు ఎలా జన్మించాడు? అతడు ఎలా పరమసిద్ధిని పొందాడు? - ఆ విషయం అంతా నాకు చెప్పండి. శుకదేవునికి బాల్యావస్థలోనే సూక్ష్మజ్ఞానం పొందాలనే బుద్ధి ఎలా కలిగింది? ప్రపంచంలో అతనికి తప్ప వేరెవరికీ ఇటువంటి బుద్ధి చూడలేదు. మీరు నాకు శుకదేవుని మాహాత్మ్యం, ఆత్మయోగం, విజ్ఞానం యధాతథంగా వరుసగా వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - రాజా! నీకు నేను శుకదేవుని యొక్క జన్మవృత్తాంతాన్ని, యోగప్రభావాన్ని, అజ్ఞానులు తెలుసుకోలేనట్టి అతని ఉత్కృష్ట గతిని చెబుతాను. ఒకసారి మేరుపర్వతశిఖరం మీద శంకరభగవానుడు భయంకరులైన భూతగణాలతో పాటుగా విహరిస్తున్నాడు. అక్కడ పార్వతీదేవికూడా అతనితోపాటే ఉన్నది. ఆ సమయంలో క్షుణ్ణదృష్టిపాయనుడు ఆ పర్వతం మీద తపస్సు చేస్తున్నాడు. అతడు తనకు అగ్ని, భూమి, జలం, వాయువు, ఆకాశంతో సమానమైన ధైర్యశాలి అయిన పుత్రుడు కలగాలనే సంకల్పంతో తపస్సు ఆరంభించాడు. అతడు వందేళ్లపాటు కేవలం గాలి ఆహారంగా తీసుకొంటూ ఉమాపతి అయిన మహాదేవుని ఆరాధించడంలో నిమగ్నమయ్యాడు. అంత కరోరమైన తపస్సు చేసినా కూడా అతని ప్రాణాలు పోలేదు, అలసట కలుగలేదు.

అందుకు ముల్లోకాలు ఆశ్చర్యచకితమయ్యాయి. నాకు ఈ వృత్తాంతాన్ని మార్కండేయమహర్షి చెప్పాడు. అతడు ఎప్పుడూ నాకు దేవతల చరిత్రలు చెపుతూ ఉండేవాడు.

భరతసత్తమా! వ్యాసుని యొక్క ఈ తపస్సును, భక్తిని చూచి మహాదేవుడు మిక్కిలి సంతుష్టుడై మనసులోనే అతనికి కోరిన వరం ఇవ్వాలని సంకల్పించాడు. అతడు అతని వద్దకు వచ్చి నవ్వుతూ - “వ్యాసమహర్షీ! నీకు అగ్ని, నాయువు, భూమి, జలం, ఆకాశంతో సమానమైన మహాపవిత్రుడైన పుత్రుడు కలుగుతాడు. అతడు భగవద్భావంలో రమిస్తాడు. భగవంతునిలోనే అతని బుద్ధి కుదురుకుంటుంది. భగవంతుడే అతనికి ఆత్మ అవుతాడు. భగవంతుడు ఒక్కనినిమాత్రమే అతడు తనకు ఆశ్రయమని బావిస్తాడు. అతని తేజస్సుతో ముల్లోకాలు నిండిపోతాయి. అతడు మహాయశస్సును పొందుతాడు.” అన్నాడు.

ఈ ఉత్తమవరాన్ని పొందాక ఒకరోజున సత్యవతీనందనుడు వ్యాసుడు అగ్నిని ప్రభవింపచేయడానికి అరణిని మధిస్తూ ఉన్నాడు. అప్పుడే అతని దృష్టి పరమసౌందర్యవతి అయిన పుత్రాచిపై పడింది. ఆమె అప్పరస. ఆమె రూపసంపద అతని మనసును ఆకర్షించింది. అందువల్ల అకస్మాత్తుగా అతని వీర్యం అరణిలో పడింది. దానినుండే మహాతపస్వి అయిన శుకదేవుడు జన్మించాడు. అతడు పాగలేని నిప్పులా మహాతేజస్వి. అప్పుడే నదీమతల్లి అయిన గంగాదేవి మానవాకృతితో మేరుపర్వతానికి వచ్చి అతనిని తన జలంతో అభిషేకించింది. అతనికోసం ఆకాశం నుండి దండం, కృష్ణాజినం జారిపడ్డాయి. విశ్వామనువు, తుంబురుడు, నారదుడు, హోహ, హూహూ మొదలైన గంధర్వులు అతని జన్మను స్తుతిస్తూ గానం చేశారు. అప్పుడు అక్కడికి ఇంద్రాది లోకపాలురు, దేవతలు, దేవర్షులు, బ్రహ్మర్షులు కూడా వచ్చారు. వాయువు దివ్యకుసుమాలను వర్షించింది. చరాచరజగత్తు అంతా పులకించిపోయింది. అతడు పుట్టగానే పార్వతితో పాటుగా శంకరుడు వచ్చి అతనికి శాస్త్రోక్తంగా యజ్ఞోపవీత సంస్కారం చేయించాడు. దేవేంద్రుడు అతనికి ప్రేమతో అందమైన కమండలువును, దివ్యవస్త్రాన్ని సమర్పించాడు.

ఈ రీతిగా మహాబుద్ధిమంతుడయిన శుకదేవుడు బ్రహ్మచారియై అక్కడే ఉండసాగాడు. జన్మిస్తూనే అతనికి రహస్యసంగ్రహాలతో పాటుగా వేదాలన్నీ వ్యాసమహర్షికి తెలిసినట్లుగా ఆకళింపునకు వచ్చాయి. అతడు బృహస్పతిని తన గురువుగా చేసికొని అతనివలన పూర్తిగా వేదాలను,

ఇతిహాసాలను, రాజనీతి విద్యను నేర్చుకొని, అతనికి గురుదక్షిణ నిచ్చి ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు. అక్కడ బ్రహ్మచర్య వ్రతాన్ని పాటిస్తూ గొప్ప తపస్సు చేయసాగాడు. అతడు బాల్యంలోనే తన జ్ఞానం, తపస్సు కారణంగా దేవతలకు, ఋషులకు కూడా మాననీయుడై సంశయాలు తీర్చేవానిగా ఎదిగాడు. అతని దృష్టి మోక్షధర్మంమీదనే ఉంది. అందుకని గార్హస్థ్యం మీద ఆధారపడిన మూడు ఆశ్రమాలమీద కూడా అతని మనసు సంతుష్టి చెందలేదు.

తండ్రి ఆజ్ఞపై శుకదేవుడు మిథిలకు వెడలుట -

రాజభవనములో అతనికి సత్కారము జరుగుట.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! శుకదేవుడు మోక్షాన్ని గురించి ఆలోచిస్తూ దానిని పొందాలనే కోరికతో తండ్రి వ్యాసుని వద్దకు వెళ్లి, అతని పాదాలకు నమస్కరించి వినయంగా - “స్వామీ! మీరు మోక్షధర్మంలో నిపుణులు కాబట్టి నా మనసుకు పరమశాంతి కలిగే బోధ చేయండి.” అని అడిగాడు. కొడుకు మాట విని వ్యాసమహర్షి - “నాయనా! నీవు మోక్షాన్ని, ఇతర ధర్మాలను కూడా అధ్యయనం చెయ్యి” అన్నాడు. తండ్రి ఆజ్ఞపై శుకదేవుడు సంపూర్ణంగా యోగసాంఖ్య శాస్త్రాలను అధ్యయనం చేశాడు. వ్యాసుడు తన కొడుకు బ్రహ్మతేజస్వంపన్నుడు, మోక్షధర్మంలో కుశలుడు, సమస్తశాస్త్రాలలో బ్రహ్మదేవునితో సమానగతి కలనాడు అయ్యాడని తెలుసుకొన్నాడు. అప్పుడు అతడు కొడుకుతో - “నాయనా! ఇప్పుడిక నీవు మిథిలానరేశుడు జనకుని వద్దకు వెళ్లు. అతడు నీకు పూర్తిగా మోక్షశాస్త్రజ్ఞానాన్ని తెలియచేస్తాడు. అక్కడికి వెళ్లేటప్పుడు ఈ చెప్పే విషయాలన్నీ శ్రద్ధగా పాటించు - పాధారణమానవులు వెళ్లే దారిలోనే నీవు వెళ్లాలి. నీ యోగ శక్తిని ఉపయోగించి ఆకాశమార్గంలో ఎప్పుడూ ప్రయాణించకూడదు. దారిలో సుఖసౌకర్యాల అన్వేషణలో పడకూడదు. ప్రత్యేకవ్యక్తుల కోసం, స్థానాల కోసం వెతకకూడదు. ఎందుకంటే దానివలన వారిపట్ల ఆసక్తి పెరుగుతుంది. జనకమహారాజు మనకు యజమాని. కనుక అతనివద్ద ఏ విషయంలోనూ నీవు అహంకారం చూపకూడదు. అతడు ఏమి ఆజ్ఞాసించినా అనందంగా పాటించాలి. అతనికి మోక్షశాస్త్రంలో విశేషజ్ఞానం ఉంది. అతడు నీ సందేహాలన్నిటినీ సమాదానాలు ఇస్తాడు.” అని చెప్పాడు.

తండ్రి ఇలా చెప్పడంతో ధర్మాత్ముడైన శుకముని మిథిలకు బయలుదేరాడు. ఆకాశమార్గంలో ఈ భూమినంతా దాటగలిగిన సామర్థ్యం ఉన్నప్పటికీ అతడు కాలినడకనే

వెళ్ళాడు. మార్గంలో అనేక పర్వతాలు, నదులు, తీర్థాలు, సరోవరాలు దాటవలసి వచ్చింది. సర్పాలు, అడవిజంతువులతో నిండిన అనేక అరణ్యాలగుండా వెళ్ళవలసి వచ్చింది. అతడు క్రమంగా మేరువర్షం (ఇలావృతం), హరివర్షం, హైమవత (కింపురుష) వర్షాలను గడిచి భారతవర్షానికి వచ్చాడు. చీన, హూణాది దేశాలు దాటి ఆర్యావర్తంలో ప్రవేశించాడు. తండ్రి ఆజ్ఞమేరకు అతడు కాలినడకనే దారి అంతా నడిచాడు. దారిలో చాలా అందమైన పట్టణాలు, పెద్ద పెద్ద గ్రామాలు కనిపించాయి. చిత్రవిచిత్రరీతులలో ఉన్న రత్నాలు కంటపడ్డాయి. కాని శుకదేవుడు నాటివైపు చూసీచూడనట్లే చూశాడు. ఈ రీతిగా నడుస్తూ అతడు ధర్మాత్ముడైన జనకమహారాజు పాలించే విదేహప్రాంతాన్ని చేరుకొన్నాడు. అక్కడికి చేరడానికి అతనికి ఎక్కువసమయం పట్టలేదు. మిదిలలోని అనేక గ్రామాలు అతనికంట పడ్డాయి. అక్కడ అన్నపానాలు, రకరకాల ఖాద్యపదార్థాలు అధికమాత్రలో ఉన్నాయి. ప్రతిగ్రామంలోను దనదాన్యసంపన్నమైన గోశాలలు ఉన్నాయి. అక్కడ అనేక గోవులు సమూహంగా ఉన్నాయి. ఆ ప్రాంతంలో అన్నివైపుల వరిచేలు పచ్చగా అందంగా ఉన్నాయి.

ఈ రీతిగా విదేహరాజ్యాన్ని గడిచిపోతూ శుకదేవుడు జనకుని రాజధాని మిథిలలోని అందమైన ఉద్యానవన సమీపానికి చేరుకొన్నాడు. అక్కడినుండి అతడు నగరంలో ప్రవేశించి, రాజభవనం యొక్క మొదటి కోటగుమ్మాన్ని చేరుకొని నిరాటంకంగా లోనికి పోబోయాడు. అప్పుడు ద్వారపాలకులు అతనిని బెదిరించి లోపలికి వెళ్ళకుండా అడ్డగించారు. కాని అందువల్ల శుకదేవునికి ఏరకంగాను కోపంగాని, దుఃఖంగాని కలుగలేదు. అతడు మౌనంగా అక్కడ నిలుచుండిపోయాడు. మార్గాయాసంగాని, ఎండగాని అతనిని బాధించలేదు. ఆకలిదప్పులు కూడా అతనిని బాధపెట్టలేదు. అతని మనసు ఏమాత్రం సడలిపోలేదు. ముఖంమీద అలసట చిహ్నాలు కూడా కనపడలేదు. ఎక్కడివాడు అక్కడే ఎండలో నిలబడిపోయాడు. అక్కడి నుండి నీడకు కూడా జరుగలేదు.

ఆ ద్వారపాలకులలో ఒకనికి తమ వ్యవహారంపట్ల మిక్కిలి విచారం కలిగింది. మధ్యాహ్నమార్తాండునిలా తేజస్వి అయిన శుకదేవుడు మౌనంగా నిలబడి ఉండడం చూసి అతడు చేతులు జోడించి నమస్కరించి, శాస్త్రోక్తంగా అతనిని పూజించి, భవనంలోని రెండవ కక్ష్యలోనికి పంపాడు. అక్కడ ఒకదోట కూర్చుని శుకదేవుడు మోక్షధర్మాన్ని గురించే మననం

చేసుకోసాగాడు. అతడు ఇక్కడ ఎండగా ఉందా? నీడ ఉందా అని కూడా చూడలేదు. ఆ రెండూ అతనికి ఒకటే. కొద్దిసేపటికే రాజమంత్రి చేతులు జోడించుకొని అక్కడకు వచ్చాడు. అతనిని తనతోపాటు మూడవకక్ష్యకు తీసుకువెళ్ళాడు. అక్కడ అంతఃపురానికి ఆనుకొని ఒకఅందమైన తోటఉంది. అది ప్రమదావనం. మంత్రి శుకదేవుని అక్కడకు చేర్చి అతనికి కూర్చోవడానికి అందమైన ఆసనం వేయమని చెప్పి, తాను ఆ ప్రమదావనం నుండి బయటకు వెళ్ళిపోయాడు.

మంత్రి వెళ్ళిపోగానే ఏభైమంది వరాంగనలు పరుగున వచ్చి శుకదేవుని సేవకు సిద్ధమయ్యారు. వారందరూ మిక్కిలి అందగత్తెలు, నవయువతులు. వారి వేషభూషణ మనోహరంగా ఉన్నాయి. వారి అందమైన శరీరాలమీద ఎఱ్ఱని పట్టుచీరలు శోభాయమానంగా ఉన్నాయి. వారు సంభాషణలోను, ఆటపాటలలోను ఆరితేరినవారు. చిరునవ్వుతో మాటలాడుతున్నారు. రూపంలో వారు అప్పురసలను కూడా తలదన్నుతున్నారు. నారు అర్హుపాద్యాదులిచ్చి విద్యుక్తంగా శుకదేవుని పూజించారు. అతనికి సమయానుకూలంగా రుచికరమైన భోజనంపెట్టి పూర్తిగా తృప్తి కలిగించారు. భోజనానంతరం ఆ వరాంగనలు అతనిని వెంటపెట్టుకొని ప్రమదావనంలో వాహ్యాళిచేయిస్తూ అక్కడి ఒక్కొక్క వస్తువును చూపసాగారు. అప్పుడు వారు నవ్వుతూ, పాడుతూ, రకరకాలుగా క్రీడిస్తూ ఉన్నారు. ఈ రీతిగా స్త్రీ లందరూ అతని సేవలో నిమగ్నులయ్యారు.

కాని అరణినుండి పుట్టిన శుకదేవుని అంతఃకరణం ఆత్యంత శుద్ధమైనది. అతడు ఇంద్రియాలను, క్రోధాన్ని జయించాడు. అతని మనసులో ఎటువంటి సంకోచం లేదు. అతడు ఎప్పుడూ తన కర్తవ్యాన్నే పాటిస్తూ ఉన్నాడు. కనుక ఆ స్త్రీలు చేసిన సేవలకు అతనికి హర్షం కలుగలేదు, క్రోధం కలగలేదు. తదనంతరం ఆ సుందరీమణులు దేవతలు అధిష్టించదగిన ఒక దివ్యమైన మంచాన్ని శుకదేవుడు నిద్రించడానికి సిద్ధపరిచారు. దానిపై రత్నాలు తాపడం చేసి ఉన్నాయి. బహుమూల్యమైన పరుపులు పరిచి ఉన్నాయి. కాని శుకుడు ముందుగా కాళ్ళు చేతులు కడుగుకొని సంధ్యోపాసన చేశాడు. అనంతరం పవిత్రాసనం మీద కూర్చుని, మోక్షతత్వాన్ని గురించే మననం చేసుకొంటూ ధ్యాననిమగ్నుడయ్యాడు. రాత్రి ప్రథమ భాగం గడిచేవరకు అతడు ధ్యానంలోనే ఉన్నాడు. ఆపై యోగశాస్త్ర నియమాన్ని అనుసరించి రాత్రి మధ్యభాగంలో నిద్రించాడు. తిరిగి

బ్రాహ్మముహూర్తంలో లేచి కూర్చుని, శౌచాది నిత్యకృత్యాలు తీర్చుకొని, స్త్రీలు తన చుట్టూ చేరిఉన్నాకూడా ధ్యానమగుడయ్యాడు. ఈ రీతిగా వ్యాసుని కొడుకు మిగిలిన పగటిభాగం, రాత్రి అంతా ఆ రాజభవనంలో గడిపాడు.

జనకమహారాజు శుకుని పూజించి, అతని

ప్రశ్నలకు సమాధానములు ఇచ్చుట.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “భారతా! తదనంతరం జనకమహారాజు అంతఃపురస్త్రీలు అందరూ, పురోహితుడు ముందు నడుస్తూ ఉండగా, తాను మంత్రులతో పాటు శుకదేవుని వద్దకు వచ్చాడు. ఆసనాలు, రకరకాల రత్నాలు పుచ్చుకొని మునుముందు పురోహితులు నడుస్తున్నారు. అర్హ్యపాత్ర తలపై పెట్టుకొని రాజు ఆ వెనకనే వస్తున్నాడు. గురుపుత్రుని వద్దకు చేరుకొని రాజు పురోహితుని చేతులనుండి రత్నఖచితమైన, అమూల్యమైన దుప్పటులు పరచిన సర్వతోభద్రమనే ఆసనాన్ని తీసుకొని శుకదేవుడు కూర్చోవడానికి తన చేతులతో అమర్చాడు. వ్యాసనందనుడు రాజు సమర్పించిన ఆ ఆసనంపై విరాజమానుడు కాగానే రాజు అతనిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించసాగాడు. ముందుగా అర్హ్యపాద్యాలు ఇచ్చి రాజు అతనికి ఒకగోవును దానమిచ్చాడు. విద్యుక్తంగా చేయబడిన ఆ పూజను శుకదేవుడు స్వీకరించి రాజును కుశలప్రశ్నలు వేశాడు. అనుచరులతో సహితంగా అతని ఆరోగ్యవిషయమై అడిగాడు. అనంతరం అతని ఆజ్ఞాపాంది రాజు తన సేవకులతో పాటు నేలమీద కూర్చుని చేతులు జోడించి శుకుని క్షేమసమాచారం అడుగుతూ - “మునీ! ఏ కారణంగా ఇక్కడికి మీ శుభాగమనం జరిగింది?” అని అడిగాడు.

శుకదేవుడు చెప్పాడు - “రాజా! నీకు శుభమగుగాక! నాతండ్రి నాతో - “నీకు ప్రవృత్తి - నివృత్తి ధర్మవిషయాలలో ఏదైనా సందేహం ఉంటే వెంటనే నా యజమాని అయిన విదేహరాజు జనకుని వద్దకు వెళ్లు. అతడు మోక్షధర్మం తెలిసినవాడు. కాబట్టి నీ సందేహాలన్నింటికీ సమాధానాలు ఇస్తాడు.” అని చెప్పాడు. అతని ఆజ్ఞతోనే నేను మీ దగ్గరకు అడుగడానికి వచ్చాను. మీరు ధర్మాత్ములలో శ్రేష్టులు. కాబట్టి నా ప్రశ్నలకు యధార్థమైన సమాధానాలు ఇవ్వండి. బ్రాహ్మణుని కర్తవ్యం ఏమిటి? మోక్షం యొక్క స్వరూపం ఏమిటి? అది తపస్సు వలన ప్రాప్తిస్తుందా? లేక జ్ఞానం వలననా?” అని అడిగాడు.

జనకుడు చెప్పాడు - “నాయనా! పుట్టినది మొదలుకొని

బ్రాహ్మణుడు చేయవలసిన పనులు విను - యజ్ఞోపవీతసంస్కారం అయిన పిమ్మట బ్రాహ్మణ బాలకుడు వేదాధ్యయనం చేయాలి. అధ్యయనకాలంలో - గురుసేవ, తపోనుష్ఠానం, బ్రహ్మచర్య పాలనము - ఈ మూడు అతనికి పరమకర్తవ్యాలు. స్వాధ్యాయ తర్పణముల ద్వారా అతడు పితరుల ఋణం తీర్చుకోవడానికి యత్నించాలి. ఎవరినీ నిందించకూడదు. ఇంద్రియసంయమంతో ఉండాలి. వేదాధ్యయనం పూర్తి అయ్యాక గురువుకు దక్షిణ ఇవ్వాలి. అతని ఆజ్ఞాపాంది సమావర్తన సంస్కారం అయిన తరువాత ఇంటికి తిరిగిరావాలి. ఇంటికి వచ్చాక వివాహం చేసుకొని గార్హస్థ్య ధర్మాన్ని పాటించి, తన భార్యతోనే సంబంధం పెట్టుకోవాలి. ఎవరిపట్ల ఈర్ష్యపడక న్యాయానుకూలంగా వర్తించాలి. అగ్నిని స్థాపించి నిత్యము అగ్నిహోత్రం చేస్తూ ఉండాలి. పుత్రపౌత్రులు కలిగిన పిమ్మట అడవిలో ఉంటూ వానప్రస్థ ధర్మాన్ని పాటించాలి. అప్పుడు కూడా శాస్త్రవిధిని అనుసరించి అగ్నిహోత్రం చేయాలి. అతిథులపట్ల ప్రేమ చూపాలి. అనంతరం దర్మజ్ఞుడైన పురుషుడు శాస్త్రానుసారంగా అగ్నిహోత్రంలోని అగ్నులను తనలో ఆరోపించుకొని నిర్వ్యంద్యుడు, వీతరాగుడు అయి బ్రహ్మచింతనతో సంబంధం గల సంన్యాసాశ్రమంలో ప్రవేశించాలి.

శుకదేవుడు - “ఎవరికైనా బ్రహ్మచర్యాశ్రమంలోనే సనాతన జ్ఞానవిజ్ఞానాలు ప్రాప్తించాయి అనుకోండి, హృదయంలోని రాగద్వేషాది ద్వంద్వాలు తొలగిపోయాయి అనుకోండి. అప్పుడు కూడా అతడు మిగిలిన మూడు ఆశ్రమాలలోను ఉండడం అవసరమా?” అని ప్రశ్నించాడు.

జనకుడు చెప్పాడు - జ్ఞానవిజ్ఞానాలు లేకుండా మోక్షం లభించనట్లే సద్గురువుతో సంబంధం లేకుండా జ్ఞానప్రాప్తి కలుగదు. గురువు ఈ సంసారపాగరాన్నుండి ఉద్ధరించేవాడు. అతడు ప్రసాదించే జ్ఞానం నౌకవంటిదని చెబుతారు. మనిషి ఆ జ్ఞానాన్ని పొంది భవసాగరాన్ని తరించి కృతకృత్యుడు అవుతాడు. మునుపటి పండితులు లోకమర్యాదను, కర్మపరంపరను రక్షించడానికి నాలుగు ఆశ్రమాల ధర్మాలను పాటిస్తూ ఉండేవారు. ఈ రీతిగా క్రమక్రమంగా రకరకాల కర్మలను అనుష్ఠిస్తూ శుభాశుభకర్మల మీది ఆసక్తిని పరిత్యజించడం వలన మోక్షప్రాప్తి కలుగుతుంది. అనేక జన్మలలో కర్మలు చేస్తూ చేస్తూ ఇంద్రియాలన్నీ పూర్తిగా పవిత్రమైనపుడు శుద్ధాంతఃకరణుడైన మనిషి మొదటి ఆశ్రమంలోనే మోక్షరూపజ్ఞానాన్ని పొందుతాడు. దానిని పొంది

బ్రహ్మచర్యాశ్రమంలోనే తత్త్వసాక్షాత్కారం పొందినపుడు పరమాత్మను పొందాలనుకొనే జీవన్ముక్తుడైన పండితునికి మిగిలిన మూడు ఆశ్రమాలలోనికి వెళ్లవలసిన అవసరమేమిటి? విద్వాంసుడు రాజస తామస దోషాలను తొలగించుకోవాలి. సాత్త్వికమార్గాన్ని ఆశ్రయించి బుద్ధి ద్వారా ఆత్మను దర్శించాలి. తనయందు సర్వభూతములను, సర్వభూతముల యందు తన్ను దర్శించేవాడు ప్రపంచంలో ఎక్కడా ఆనకుడు కాడు. అతడు గూడు విడిచిన పక్షిలా ఈ దేహం నుండి వేరై నిర్వృంద్వుడు, శాంతుడు అయి పరలోకంలో అక్షయపదాన్ని (మోక్షాన్ని) పొందుతాడు.

తండ్రి! ఈ విషయంలో యయాతి మహారాజు చెప్పిన గాథ వినండి. దీనిని మోక్షశాస్త్ర విద్వాంసుడైన ద్వీజుడు సదా గుర్తించుకొంటాడు. “తనలోపలే ఆత్మజ్యోతి వెలుగుతోంది. ఇంకెక్కడా కాదు. ఆ జ్యోతి ప్రాణులందరిలోను సమానరూపంతో ఉంది. సమాధిలో తన చిత్తాన్ని చక్కగా ఏకాగ్రం చేసిన వ్యక్తి దానిని స్వయంగా దర్శించగలడు. ఇతరులెవరూ తనకు భయపడకుండా తాను ఇతరులకు భయపడకుండా ఉన్ననాడు, ఇచ్చాద్వేషరహితుడు, వెంటనే బ్రహ్మభావాన్ని పొందుతాడు. త్రికరణముల ద్వారా ఎవరికీ కీడు తలపెట్టనినాడు అతడు బ్రహ్మరూపుడే అవుతాడు. మోహంలో ముంచివేసే ఈర్ష్య, కామం, మోహం విడిచిపెట్టి మనిషి తన మనసును ఆత్మలో లగ్నం చేసినపుడు, అతనికి బ్రహ్మానందం అనుభవంలోనికి వస్తుంది. వినదగిన, చూడదగిన విషయాలపట్ల, ప్రాణులందరిపట్ల సమభావం కలిగినపుడు, సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వాలు మనసుమీద ప్రభావం చూపజాలనపుడు, అతడు సాక్షాత్తు బ్రహ్మ అవుతాడు. నిందాస్తుతులు, ఇనుము బంగారాలు, సుఖదుఃఖాలు, శీతోష్ణాలు, అర్థానర్థాలు, ప్రియాప్రియములు, జీవన్మరణాలు, వీటిపై సమానదృష్టి కలిగినపుడు మనిషి బ్రహ్మభావాన్ని పొందుతాడు. తాభేలు తన అవయవాలను చాచుకొని, ముడుచుకొన్నట్లుగా సంన్యాసి మనసుద్వారా ఇంద్రియాలపై నియంత్రణ సాధించాలి. అంధకారావృతమైన ఇల్లు దీపపు వెలుతురులో స్పష్టంగా కనపడినట్లు బుద్ధి అనే దీపం యొక్క సహాయంతో అజ్ఞానావృతమైన ఆత్మను ప్రత్యక్షంగా దర్శించవచ్చును.”

బుద్ధిమంతులలో ఉత్తముడైన శుకమహర్షి! పైన చెప్పిన అన్ని విషయాలు నాకు మీలో కనిపిస్తున్నాయి. వీనికంటే అతిరిక్తంగా కూడా తెలుసుకోదగినది ఏదయినా ఉంటే దానిని

కూడా మీరు చక్కగా గ్రహించాలి. బ్రహ్మర్షి! నేను మిమ్మల్ని బాగా ఎరుగుదును. మీరు మీ తండ్రిగారిదయవలన, వారి శిక్షణలో విషయపారంగతులయ్యారు. వారి దయవలననే నేను కూడా దివ్యజ్ఞానాన్ని పొందాను. అందువలన నేను మీ స్థితిని గుర్తించగలను. మీ విజ్ఞానం, మీ గతి, మీ ఐశ్వర్యం - ఇవన్నీ అధికమే. కాని ఈ సంగతి మీకు తెలియదు. భాలకస్వభావం వలన, సంశయం వలన లేదా మోక్షం లభించదేమో అనే కాల्పనిక భయం వలన మనిషికి విజ్ఞానం ప్రాప్తించినా కూడా మోక్షం ప్రాప్తించదు. సత్సంగతివలన విశుద్ధమైన నిశ్చయం కలిగితే సందేహం తొలగిపోతుంది. అప్పుడు హృదయగ్రంథి తెరుచుకోవడం వలన మోక్షం ప్రాప్తిస్తుంది. మీకు జ్ఞానం కలిగింది. బుద్ధి కూడా స్థిరంగా ఉంది. కాని విశుద్ధ నిశ్చయం లేకుండా ఎవరికీ కూడా పరబ్రహ్మప్రాప్తి కలుగదు. మీరు సుఖదుఃఖాలలో భేదం ఉంది అనుకోరు. మీ మనసులో ఏమాత్రం లోభం లేదు. మీకు నాట్యం చూడాలని గాని, గీతం వినాలని గాని ఉత్కంఠ లేదు. మహాభాగుడా! మీ దృష్టికి మట్టిపెళ్ల, రాయి, బంగారం అన్నీ సమానమే. నేను, మనీషులైన ఇతర విద్వాంసులు కూడా మిమ్మల్ని అక్షయమైన అనామయమైన మార్గంలో (మోక్షమార్గంలో) ఉన్నట్లుగా భావిస్తున్నాము. బ్రాహ్మణుడా! బ్రాహ్మణుడు అయినందుకు కలిగే ఫలం పొందారు. మోక్షస్వరూపంలోనే మీరు ఉన్నారు. ఇక ఏమి అడగాలనుకొంటున్నారు?”

శుకుడు తండ్రివద్దకు తిరిగివచ్చుట - వ్యాసుడు

శిష్యులచే ఆధ్యయనము చేయించుట -

శుకువకు అవధ్యయనమువకు కారణమును తెలుపుట.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! జనకమహారాజు మాటలు విని శుద్ధాంతఃరణుడైన శుకుడు ఒక దృఢ నిశ్చయానికి వచ్చాడు. బుద్ధి ద్వారా ఆత్మసాక్షాత్కారాన్ని పొంది, అందులోనే ఉండి కృతార్థుడయ్యాడు. అప్పుడతనికి గొప్ప సుఖం కలిగింది. పరమశాంతి అనుభవంలోనికి వచ్చింది. అనంతరం అతడు హిమాలయ సర్వతం లక్ష్యంగా పెట్టుకొని, వాయువేగంతో మౌనంగా ఉత్తరదిశగా బయలుదేరాడు. అక్కడకు చేరుకొని, అతడు పరమరమణీయమైన ఉత్తమమైన తన తండ్రి ఆశ్రమాన్ని చూశాడు. అక్కడ వ్యాసుని చుట్టూ శిష్యులు పరివేష్టించి ఉన్నారు. సుమంతుడు, వైశంపాయనుడు, జైమిని, పైలుడు వేదాలను చదివిస్తున్నారు. అప్పుడే వ్యాసుని దృష్టికూడా

శుకునిపై పడింది. అతడు ప్రజ్వలితాగ్నిలా, సూర్యునిలా తేజస్వీయై కనపడుతున్నాడు. ధనుర్విముక్తమైన బాణంలా అతడు వృక్షాలలో, పర్వతాలలో ఏ ఆటంకం లేకుండానే వచ్చేస్తున్నాడు. దగ్గరకు రాగానే అరణీగర్భ సంభూతుడైన మహాముని శుకుడు తండ్రి పాదాలకు నమస్కరించాడు. అతని శిష్యులను కూడా యోగ్యతానుసారంగా కలుసుకొని తండ్రికి మిథిలాసమాచారమంతా వినిపించాడు. జనకునితో జరిగిన సంవాదాన్ని చాలా ఆనందంగా నివేదించాడు. అనంతరం మునిప్రవరుడైన వ్యాసుడు పుత్రుని, శిష్యులను చదివిస్తూ హిమాలయ శిఖరం మీదనే నివసించసాగాడు.

ఒకసారి నేధాధ్యయనసంపన్నులు, శాంతులు, జితేంద్రియులు, వేదవేదాంగాలలో పారంగతులు, తపస్వులు అయిన వ్యాసుని శిష్యులు వ్యాసునికి నాలుగువైపులా కూర్చుని, చేతులు జోడించి - "గురుదేవా! మీ దయవలన మేము అత్యంత తేజస్వలం అయ్యాము. మా కీర్తికూడా నలువైపులకు పాకింది. మీరు ఇంకొకమారు మా మీద దయతలచి మాకు ఏదైనా కొద్దిగా ఉపదేశించండి. ఇదే మా కోరిక." అని వినయంగా అడిగారు.

వ్యాసుడు చెప్పాడు - ప్రియ శిష్యులారా! చదనాలనే కోరికతో వచ్చిన బ్రాహ్మణులకు ఎప్పుడూ వేదాలు చదివించాలి. బ్రహ్మలోకంలో అక్షయనినాసం పాండాలనుకొన్న వారికి ఇది కర్తవ్యం. మీరు అనేకులు కలిసి వేదాలను విస్తరించండి. బ్రహ్మచర్యవ్రతాన్ని పాటించనివానికి, మనసు వశంలో లేనివానికి, శిష్యభావంతో చదవడానికి రానివానికి, వేదాలు అధ్యయనం చేయించకూడదు. వేదాలు చదివించదలచుకొంటే అతనిలో శిష్యునికి ఉండవలసిన ఈ అన్నిగుణాలు ఉన్నాయో లేవో అనే సంగతిని భాగా తెలుసుకోవాలి. సధాచారం పరీక్షించకుండా విద్యాదానం ఎప్పుడూ చేయకూడదు. అగ్నిలో పుటంపెట్టి, కరిగించి, గీటురాయి మీద గీటుపెట్టి మంచి బంగారాన్ని పరీక్షించినట్లుగా ఉత్తమకులం, గుణం మొదలైన నాటి ద్వారా శిష్యులను పరీక్షించాలి. మీరు మీ శిష్యులను అనుచితమైన, భయదాయకమైన ఏ పనులలో నియోగించకండి. మీరు చదివించాక కూడా వారి వారి బుద్ధిని బట్టి చదవడంలో నారు చేసిన పరిశ్రమను బట్టి మాత్రమే వారికి సాఫల్యం లభిస్తుంది. మనుష్యులందరూ దుఃఖం నుండి తరించాలి, అందరికీ మేలు జరగాలి - ఇదే మన ఉద్దేశ్యం కానాలి. బ్రాహ్మణుని ఎదురుగా ఉంచుకొని నాలుగు వర్ణాలవారికి ఉపదేశించాలి. వేదాధ్యయనం అనేది గొప్ప మహత్త్వపూర్ణమైన

కార్యం. దీనిని అవశ్యం చేయాలి. అజ్ఞానంతో వేదపారంగతుడైన బ్రాహ్మణుని నిందిస్తే, అతనికి అనిష్టం తలపెట్టడం వలన అతడు నిస్సందేహంగా పరాభవం పొందుతాడు. ధార్మిక విధిని ఉల్లంఘించి ప్రశ్నించినవాడు, ధర్మానుసారంగా బదులీయనివాడు - ఈ ఇద్దరిలో ఒకరికి మరణం కలుగుతుంది, లేదా ఒకడు ద్వేషానికి పాత్రుడవుతాడు. నేను మీకు ఈ స్వాధ్యాయ విధులన్నీ చెప్పాను. ఇవి గుర్తుపెట్టుకోవడం వలన శిష్యులకు మహాపకారం కలుగుతుంది."

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "తమ గురువు వ్యాసుడు ఇచ్చిన ఉపదేశాన్ని విని చురుకైన అతని శిష్యులందరూ చాలా ఆనందించి, పరస్పరం ఆలింగనం చేసుకొన్నారు. వారు వ్యాసునితో - "దేవా! భవిష్యత్తులో మా మేలు కోరి మీరు చెప్పిన మాటలు మా మనసులో నాటుకొన్నాయి. మేము తప్పక నాటిని పాటిస్తాము. మహామునీ! మీకు ఇష్టమయితే మేము వేదవిభాగం చేయడానికి ఈ పర్వతం మీది నుండి భూమి మీదకు వెళ్లాలనుకొంటున్నాము." అన్నారు. శిష్యులు చెప్పినది విని వ్యాసుడు ధర్మార్థయుక్తమైన మాటలతో "భూమిమీదకు గాని, దేవలోకంలోకి గాని మీకు ఎక్కడకు ఇష్టమయితే అక్కడికి వెళ్లవచ్చు. కాని పారపదకండి. ఎందుకంటే వేదంలో చాలా ప్రరోచనాత్మకమైన శ్రుతులు ఉన్నాయి." అని సమాధానం ఇచ్చాడు.

సత్యనాది అయిన గురువుయొక్క ఈ ఆజ్ఞను పొంది శిష్యులందరూ తలలు వంచి అతని పాదాలకు నమస్కరించారు. అతనికి ప్రదక్షిణంచేసి అక్కడినుండి బయలుదేరారు. భూమి మీదికి దిగి నారు చతుర్హస్తాన్ని (అగ్నిహోత్రం మొదలుకొని సోమయాగం వరకు ఉన్న కర్మలు) ప్రచారం చేశారు. గృహస్థాశ్రమం స్వీకరించి బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యుల చేత యజ్ఞాలు చేయిస్తూ చాలా ఆనందంగా జీవించసాగారు. ద్విజాతులలో వారికి విశేషగౌరవం కలిగింది. యజ్ఞాలు చేయించడం, వేదాలు నేర్పడం వారికి జీవనాధారం అయింది. ఈ కర్మలవలననే వారికి ఈ లోకంలో ఖ్యాతి కలిగింది.

శిష్యులు వెళ్లిపోయాక వ్యాసునితో పాటు అతని పుత్రుడు శుకదేవుడు తప్ప వేరెవరూ లేరు. అతడు మానంగా ఏదో ఆలోచనలోపడి ఏకాంతంగా కూర్చుంటున్నాడు. అప్పుడే మహాతపస్వి అయిన నారదుడు ఆ ఆశ్రమానికి వచ్చి వ్యాసుని కలుసుకొని, మధురంగా - "బ్రహ్మరీ! నేడు ఈ ఆశ్రమంలో

వేదమంత్ర స్వరాలు ఎందుకు వినపడడం లేదు? మీరు ఒంటరిగా, మౌనంగా ఏమి ఆలోచిస్తున్నారు? ఎందుకు చింతిస్తూ కూర్చున్నారు? వేదధ్వనులు లేకపోవడం వలన ఈ పర్వతానికి మునుపటిలా శోభలేదు. దేవర్షులు సేవిస్తున్నప్పటికీ కూడా ఈ పర్వతం బ్రహ్మహోష లేక న్యాయుని కుటీరంలా శ్రీవిహీనంగా అనిపిస్తోంది. ఇక్కడి ఋషులు, దేవతలు, మహాబలులయిన గంధర్వులు కూడా వేదధ్వనులతో వియోగం పొంది ఇప్పుడు పూర్వపుమాదిరిగా శోభాయమానులుగా కనిపించడం లేదు." అన్నాడు. నారదుని మాటలు విని వ్యాసుడు - "దేవర్షీ! మీరు చెప్పిన మాట నామనసుకు అనుగుణం గానే ఉంది. మీరే ఇటువంటి మాట చెప్పగలరు. మీరు సర్వజ్ఞులు. అంతా చూడగలిగినవారు. అన్నిచోట్లలోని విషయాలను తెలుసుకోవడానికి ఉత్కంఠితులై ఉంటారు. ముల్లోకాలలోను జరిగే సంగతులన్నీ మీకు తెలుస్తూనే ఉంటాయి. కాబట్టి మీకు నేనేమి సేవచేయగలవో ఆజ్ఞాసించండి. ఇప్పుడు నా కర్తవ్యమేమిటో అది కూడా సెలవీయండి. ఎందుకంటే నా ప్రియశిష్యుల వియోగంతో నా మనసు ఎక్కువ ఆనందంగా లేదు." అని బదులిచ్చాడు.

నారదుడు - వ్యాసమహర్షీ! వేదాన్ని చదివి, దానిని అభ్యాసం (ఆవృత్తి) చేయకపోవడం వేదాధ్యయనం యొక్క మలం (దోషం), వ్రతపాలనం చేయకపోవడం బ్రాహ్మణులకు మలం. నాహీక చేశపుప్రజలు భూమికి మలం. కొత్త కొత్త దృశ్యాలు చూడడానికి, కొత్త కొత్త మాటలు వినడానికి ఉత్కంఠ కలిగి ఉండడం స్త్రీలకు దోషం కాబట్టి మీరు బుద్ధిమంతుడైన మీ పుత్రునితో కలిసి సదా వేదాలను స్వాధ్యాయం చేస్తూ ఉండండి." అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - నారదుని మాటలు విని పరమధర్మాత్ముడైన వ్యాసుడు "సరే. మంచిది" అని చెప్పి అతని ఆజ్ఞకు అంగీకరించాడు. తనకొడుకు శుకచేవునితో పాటు ముల్లోకాలు ప్రతిధ్వనించే విధంగా ఉచ్చైస్వరంతో వేదమంత్రాలను ఉచ్చరించపాగాడు. ఇంతలోనే సముద్రపు గాలికి పెద్ద తుఫాను చెలరేగింది. అప్పుడు వ్యాసుడు అనధ్యయనకాలమని చెప్పి తన కొడుకును వేదాలు చదవకుండా ఆపుచేశాడు. అతడు వద్దన్నాక శుకదేవుని మనసులో ధానికి కారణం తెలుసుకోవాలని గొప్ప ఉత్కంఠ కలిగింది. అది చూసి వ్యాసుడు - "నాయనా! బయట గాలి ప్రచండంగా వీస్తున్నప్పుడు వేదమంత్రాలను చక్కగా స్వరయుక్తంగా ఉచ్చరించలేము. ఆ దశలో లోకానికి ఆ

వాయువు వలన మహాభయం కలుగుతుంది. అందుకనే బ్రహ్మవేత్తలు తుఫానుసమయాలలో వేదాధ్యయనం చేయరు." అని చెప్పాడు. ఇలా చెప్పి నాయువు శాంతించాక వ్యాసుడు పుత్రునికి అధ్యయనానికి అనుమతినిచ్చి ఆకాశగంగా తీరానికి వెళ్లాడు.

నారదుడు శుకునికి ఉపదేశించుట.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా! వ్యాసుడు వెల్లిపోయాక ఆ ఆశ్రమంలో ఏకాంతమైన స్థలంలో కూర్చుని స్వాధ్యాయంలో నిమగ్నమయిన శుకదేవుని వద్దకు దేవర్షి నారదుడు విచ్చేశాడు. అతడు రావడం చూసి శుకుడు వేదోక్తవిధానంతో అర్ఘ్యాదులు సమర్పించి అతనిని పూజించాడు. అప్పుడు నారదుడు ప్రసన్నుడై - "వత్సా! నీకు ప్రియమైనది ఉత్తమమైనది ఏది చేయను?" అని అడిగాడు. అది విని శుకదేవుడు - ఈ లోకంలో పరమకల్యాణ సాధనమైన ధానిని దయచేసి ఉపదేశించండి." అని అడిగాడు.

నారదుడు చెప్పాడు - ఒకసారి పవిత్రాంతఃకరణులైన ఋషులు తత్త్వజ్ఞానాన్ని పొందాలనే కోరికతో ప్రశ్నించగా సనత్కుమారుడు సమాధానంగా ఈ ఉపదేశాన్ని ఇచ్చాడు. - "విద్య వంటి నేత్రం లేదు. సత్యం వంటి తపస్సు ఏదీ లేదు. రాగంతో సమానమైన దుఃఖం, త్యాగంతో సమానమైన సుఖం లేదు. పాపకర్మలకు దూరంగా ఉండడం, సదా పుణ్యకర్మలనే అనుష్ఠించడం, పాదుపురుషులవలె ఆచరించడం, సదాచారపాలనం - ఇవి సర్వోత్తమశ్రేయస్సుకు (కల్యాణానికి) పాధనములు. మచ్చుకుకూడా సుఖంలేని ఈ మానవశరీరాన్ని పొంది విషయాసక్తుడైనవాడు మోహాన్ని పొందుతున్నాడు. విషయాలతోడి సాంగత్యం దుఃఖరూపమైనదే. అది దుఃఖాలనుండి విముక్తి కలిగించలేదు. విషయాసక్తుని బుద్ధి చంచలంగా ఉంటుంది. అతడు మోహజాలాన్ని విస్తరింపచేస్తాడు. మోహజాలంలో చిక్కుకొన్నవాడు ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను కూడా దుఃఖమే అనుభవిస్తాడు. కల్యాణప్రాప్తి కోరుకొనేనాడు ప్రతిఒక్క మార్గం ద్వారా కామక్రోధాలను అణచివేయాలి. ఎందుకంటే ఈ రెండు దోషాలు శ్రేయస్సును నాశనం చేయడానికి సంసిద్ధంగా ఉంటాయి. మనిషి తపస్సును క్రోధంనుండి, సంపదను అసూయనుండి, విద్యను మానాపమానముల నుండి, తన్ను పొరపాట్లనుండి రక్షించుకోవాలి. క్రూరస్వభావాన్ని పరిత్యజించడం అన్నిటికంటే గొప్ప ధర్మం. క్షమ అన్నిటికంటే గొప్ప బలం. జ్ఞానాలన్నింటికంటే ఆత్మజ్ఞానం మిన్న, సత్యాన్ని

మించినది ఏదీ లేనే లేదు. సత్యం పలుకడం అన్నిటికంటే ఉత్తమం. కాని హితకరమైన మాట పలుకడం సత్యంకంటే మించినది. ప్రాణులకు అత్యంతము మేలు చేసేదానినే సత్యమని నేను అంగీకరిస్తాను. కొత్త కొత్త పనులు ప్రారంభించాలనే సంకల్పాన్ని విడిచివేసినవాడు, మనసులో ఏ కోరికలు లేనివాడు, ఏ వస్తువును సంగ్రహించనివాడు, అన్నిటిని విడిచివేసిన వాడు మాత్రమే పండితుడు, అదే పాండిత్యము. వశపరచుకొన్న ఇంద్రియాలద్వారా అనాసక్తభావంతో విషయాలను అనుభవించేవాడు, మనసు శాంతంగా, నిర్వికారంగా, ఏకాగ్రంగా ఉండేవాడు, తనదిగా చెప్పుకొనే దేహేంద్రియాలతోపాటు కలిసిఉంటూ కూడా వాటితో మమేకం కాకుండా విడిగానే ఉన్నట్లుండేవాడు ముక్తుడు. అతనికి అతిశీఘ్రంగా పరమకల్యాణప్రాప్తి కలుగుతుంది. ఏ ప్రాణిమీదికి దృష్టి మళ్లనివాడు, ఎవరినీ స్పృశించకుండా, ఎవరితో మాట్లాడకుండా ఉండేవాడు పరమకల్యాణాన్ని పొందుతాడు. ఎవరినీ హింసించకూడదు. అందరితో మైత్రి పాటించాలి. ఈ మానవజన్మ ఎత్తి ఎవరితోనూ వైరం పెట్టుకోకూడదు. ఆత్మతత్వాన్ని తెలుసుకొన్న వాడు, మనసును అధువులో ఉంచుకొన్నవాడు ఏ వస్తువును సంగ్రహించకూడదు. సంతోషంగా ఉండాలి. కోరికలను, వాంచల్యాన్ని వదిలివేయాలి. ఇందువల్ల పరమకల్యాణం సిద్ధిస్తుంది. నాయనా! శుకదేనా! నీవు సంగ్రహించడం మాని జితేంద్రియుడవు కమ్ము. ఇహపరలోకాలలో నిర్భయమైన, సర్వధా శోకరహితమైన ఆ పథాన్ని పొందు. భోగాలను వినర్జించినవారు ఎప్పుడూ శోకంలో చిక్కుకోరు. కాబట్టి ప్రతివ్యక్తి భోగాసక్తిని విడిచిపెట్టాలి. సామ్యుడా! భోగాసక్తిని విడిచినవానికి దుఃఖంగాని, సంతాపంగాని ఉండదు. అజితుని (పరమాత్మను) జయించాలనుకొనేవాడు తపస్వి, జితేంద్రియుడు, మననశీలుడు, సంయతచిత్తుడు విషయాసక్తి లేనివాడు కావాలి. బ్రాహ్మణుడు త్రిగుణాత్మక విషయములయందు ఆసక్తిని వదిలి ఎప్పుడూ ఏకాంతనాసం చేస్తూ ఉంటే అతడు అతి శీఘ్రంగా సర్వోత్తమసుఖాన్ని (మోక్షాన్ని) పొందుతాడు. మైథునసుఖాన్ని అనుభవించే ప్రాణుల మధ్య ఉంటూ కూడా ఒంటరిగా ఉండడంలోనే ఆనందం ఉందనుకొనే మునిని జ్ఞానానందంతో తృప్తి పడినవానిగా గ్రహించాలి. జ్ఞానానందంతో తృప్తుడైనవాడు ఎప్పుడూ శోకంలో పడడు. జీవుడు సథా కర్మలకు అధీనుడయ్యే ఉంటాడు. శుభకర్మలు అనుష్ఠిస్తే దేవత అవుతాడు. శుభాశుభకర్మలు రెండూ ఆచరిస్తూ

మనుష్యయోనిలో జన్మిస్తాడు. కేవలం అశుభకర్మలతో పశుపక్ష్యాది నీచయోనులలో జన్మిస్తాడు. ఆయా జన్మలలో జీవుడు సథా జరామృత్యువులకు, రకరకాల దుఃఖాలకు గురికావలసి వస్తుంది. ఈ రీతిగా ప్రపంచంలో జన్మించిన ప్రతిప్రాణి సంతాపాగ్నిలో ఉడుకుతాడు. ఈ విషయం మీద నీవు ఎందుకు శ్రద్ధ చూపడం లేదు? ఇక్కడ విభిన్న వస్తుసంగ్రహణం అవసరం లేదు. ఎందుకంటే సంగ్రహం వలన మహాదోషం కలుగుతుంది. పట్టుపురుగు తన సంగ్రహం కారణంగానే బంధనాలలో పడుతోంది. భార్యాపుత్రులు, కుటుంబం మీద ఆసక్తి గల జీవుడు అడవిలోని ముసలి ఏనుగు చెరువులోని ఊభిలో చిక్కుపడి బాధపడినట్లుగా బాధపడుతున్నాడు. పెద్ద వలలో చిక్కుబడి నీళ్లలోంచి బయటపడిన చేప గిలగిలలాడినట్లుగా స్నేహజాలంలో చిక్కుకొని తీవ్ర బాధలు అనుభవిస్తున్న ప్రాణులను చూడు, లోకంలో కుటుంబం, భార్య, పుత్రులు, శరీరం, కూడబెట్టుకొన్నది - అన్నీ పరాయివే. అన్నీ నశ్వరమే. ఇందులో తనదంటూ ఏముంది? కేవలం పాపపుణ్యాలే. నిలువనీడ లేనిచోట, సహాయం చేసేవారు ఎవరూ లేని, డారిబత్తెం లేని, తన వారెవరూ వెంటరాని, అంధరకారం వ్యాసించిన, దుర్గమమైన ఆ ధారిలో నీవు ఒంటరిగా ఎలా పయనించగలుగుతావు? నీవు పరలోకపుధారి పట్టినపుడు ఎవరూ నీ వెనుక రారు. కేవలం నీవు చేసిన పుణ్యసాపాతే అంతవరకు వెంటవస్తాయి. అర్థ (పరమాత్మ) ప్రాప్తికొరకే విద్య, కర్మ, పవిత్రత, మిక్కిలి విస్తృతమైన జ్ఞానములను సహాయంగా తీసుకోవాలి. అర్థసిద్ధి (పరమాత్మ ప్రాప్తి) కలిగినపుడు మనిషి ముక్తుడవుతాడు. గ్రామీణులకు విషయాలపట్ల ఉన్న ఆసక్తి వారిని బంధించే రజ్జువువంటిది. పుణ్యాత్ములు ఆ రజ్జువును తెగకోసి ముందుకు - పరమార్థపథంలో పాగిపోతారు. కాని పాపాత్ములు ధానిని నరుకలేరు. ఈ ప్రపంచం ఒక నది వంటిది. రూపం ధాని ఒడ్డు. మనస్సు ప్రోతస్సు, పృథ్వి ద్వీపం, రసమే ప్రవాహం. గందం నదిలోని బురద, శబ్దం జలం, స్వర్గం అనేది దుర్గమమైన రేవు. శరీరమనే నౌక సహాయంతో ధానిని ధాటగలము. క్షమ ధానిని నడిపే తెడ్డు. ధర్మం ధానిని పట్టిఉంచే తాడు (లంగరు). త్యాగం అనే నాయువుయొక్క సహాయం లభిస్తే ఆ నదిని శీఘ్రంగానే డాటవచ్చును. ఈ దేహం పంచభూతాలకు నిలయం. ఇందులో ఎముకలు అనే స్తంభాలు ఉన్నాయి. ఇవి నాడులతో నరాలతో బంధింపబడి ఉన్నాయి.

రక్తమాంసాలు పూయబడి, చర్మంతో కప్పబడి ఉంది. ఇందులో దుర్గంధపూరితమైన మలమూత్రాలు నిండిఉన్నాయి. జరాశోకాలతో వ్యాప్తమైనది, రోగాలకు ఆశ్రయమై ఆతురత చెందేది. రజోగుణమనే ధూళితో కప్పబడినది. అనిత్యమైనది. కాబట్టి నీవు దీని మీది ఆసక్తిని విడిచి వేయాలి. ఈ సమస్త చరాచర జగత్తు పంచమహాభూతాలనుండే ఉత్పన్నమయింది. కాబట్టి వాటి కంటే ఇది వేరుకాదు. పంచమహాభూతాలు పంచజ్ఞానేంద్రియాలు, పంచప్రాణాలు, బుద్ధి, సత్త్వాది గుణాలు - ఈ పదిహేడు తత్త్వాల సముదాయాన్ని అవ్యక్తం అంటారు. వీటితో పాటే (రూప, రస, గంధ, స్పర్శ, శబ్దాలు, బుద్ధి, అహంకారానికి ఆశ్రయభూతమైనది) విషయాలు అన్నిటినీ కలిపితే ఏర్పడే ఇరవైనాలుగు తత్త్వాల సమూహాన్ని వ్యక్తావ్యక్త సముదాయం అంటారు. ఈ తత్త్వాలు అన్నింటితో కూడినవాడే పురుషుడు. ధర్మార్థకామాలు, సుఖదుఃఖాలు, జనన - మరణాలు - వీని గురించి చక్కగా తెలుసుకొన్నవాడే ఉత్పత్తి ప్రళయాల తత్త్వాన్ని కూడా యథార్థరూపంతో గ్రహించగలడు. జ్ఞాన సంబంధమైన విషయాలన్నీ పరంపరయా గ్రహించాలి. ఇంద్రియాల ద్వారా తెలుసుకొనే పదార్థాలను వ్యక్తం అంటారు. ఇంద్రియాలకు అగోచరమై అనుమానంతో తెలుసుకొనే వాటిని అవ్యక్తం అంటారు. ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొన్నవాడు దప్పి గొన్నవాడు వర్షధారలతో సంతృప్తుడు అయినట్లుగా సంతృప్తి చెందుతాడు. జ్ఞానులు తమలోనే లోకాన్ని, లోకంలో తమను విస్తారంగా చూస్తారు. వారికి భూతభవిష్యత్తుల గురించిన జ్ఞానం కూడా ఉంటుంది. వారి ఆ జ్ఞానశక్తి ఎప్పటికీ నశించదు. దాని మహిమ వలననే అన్ని అవస్థలలోను సమస్త భూతాలను దర్శిస్తూ ఉంటారు. జ్ఞానబలంతో మోహజనితమైన రకరకాల క్లేశాలను దాటగలిగినవాడు ప్రాణులందరి సహనానం పొందినప్పటికీ, ఎప్పుడూ అశుభకర్మలలో తగుల్కొనడు. కాని అజ్ఞాని కవ్వంలాగా కర్మలతో బందింపబడి తిరుగుతూనే ఉంటాడు. అతడు ప్రారబ్ధకర్మ పుట్టిన వెంటనే రకరకాల బాధలు పడుతూ లోకంలో చక్రంలాగా తిరుగుతూ ఉంటాడు. కాబట్టి నీవు కర్మలనుండి నివృత్తుడవు, అన్ని రకాల బంధనాలనుండి ముక్తుడవు, సర్వజ్ఞుడవు, సర్వవిజయపిద్ధివి, భావాభావరహితుడవు కా. చాలామంది జ్ఞానులు సంయమము, తపస్సు యొక్క బలంతో నూతనబంధనాలను ఛేదించుకొని, అనంతసుఖదాయకమైన ఆటంకంలేని సిద్ధిని (ముక్తిని) పొందియున్నారు.

నారదుడు శుకదేవునికి ఉపదేశించుట - శుకుడు సూర్యలోకమువకేగ నిశ్చయించుకొనుట.

నారదుడు చెపుతున్నాడు - “శుకదేవా! శాస్త్రం శోకాన్ని తొలగిస్తుంది. అది శాంతిమయం. కల్యాణకారకం. తన శోకం తీరడానికి శాస్త్రశ్రవణం చేసేవాడు ఉత్తమబుద్ధిని పొంది సుఖిస్తాడు. శోకానికి వేలస్థానాలు, భయానికి వందలకొద్దీ స్థానాలు ఉన్నాయి. అవి ప్రతిదినం మూడులపైన తమ ప్రతాపం చూపిస్తాయి. బుద్ధిమంతులమీద నాటి ప్రభావం కొనసాగదు. కాబట్టి నీకు అనిష్టం పోవడానికి నేను కొద్దిగా ఉపదేశిస్తాను. విను - బుద్ధి ఎప్పుడూ మన వశంలో ఉంటే శోకం శాశ్వతంగా తొలగిపోతుంది. బుద్ధిహీనులే అప్రియవస్తువు ప్రాప్తించినపుడు, ప్రియ వస్తువు పోయినపుడు మనసులోనే దుఃఖిస్తారు. కాలగర్భంలో కలిసిపోయిన (నశించిన) వస్తువులయొక్క గుణాలను స్మరించకూడదు. ఎందుకంటే ఆదరపూర్వకంగా దాని గుణాలను చింతిస్తూ ఉంటే దానిమీది ఆసక్తి వదలదు. మనసులో ఆసక్తి పెరుగుతూ ఉంటే ఆ వస్తువు అనిష్టకారి అని గ్రహించి దానియందు దోషదృష్టి కలిగి ఉండాలి. అలా చేయడం వలన అతనికి శీఘ్రంగా వైరాగ్యం కలుగుతుంది. గడిచినదానికి శోకించే నానికి అర్థధర్మాలు, యశస్సు కలుగవు. అది లేదనే దుఃఖం మాత్రమే మిగులుతుంది. అందువలన లేకపోవడం అనేది దూరంకాదు. ప్రాణులందరికీ ఉత్తమపదార్థాలతో సంయోగం, వియోగం ప్రాప్తిస్తూనే ఉంటాయి. ఏదో ఒకదానిమీదే శోకానికి అవసరం ఏర్పడదు. గడిచిన కాలంలో మరణించిన వ్యక్తి కోసంగాని, పోయిన వస్తువుకోసం గాని నిరంతరం శోకిస్తూ ఉండేనాడు ఒక దుఃఖంనుండి వేరొకదుఃఖాన్ని పొందుతున్నాడు. ఈ రీతిగా అతడు రెండు అనర్థాలను అనుభవించవలసి వస్తోంది. తన బుద్ధితో ఆలోచించుకొని లోకంలో సదా జరిగే జననమరణ ప్రవాహం మీద దృష్టి పెట్టినవారు ఎప్పుడూ దానికోసం కన్నీరు కార్చరు. అందరినీ సమదృష్టితో చూసే జ్ఞాని ఎప్పటికీ కంటనీరు పెట్టడు. శారీరకమైన లేదా మానసికమైన ఏదైనా దుఃఖం కలిగినపుడు, దానిని తొలగించుకోవడానికి ఏ మార్గమూ లేనపుడు దానికోసం చింతించకూడదు. దుఃఖం దూరం దేనుకోవడానికి దానిని గురించి చింతించకుండా ఉండడమే మంచిమందు. చింతించడం వలన అది తగ్గదు సరికదా మరింత పెరుగుతుంది. కాబట్టి మానసిక దుఃఖాన్ని బుద్ధితోను, శారీరక బాధను ఔషధసేవనంతోను పోగొట్టుకోవాలి. శాస్త్రజ్ఞానం యొక్క ప్రభావం వలననే ఇది సంభవమవుతుంది.

దుఃఖం కలిగినపుడు బాలురవలె ఏడవడం తగదు. రూపం, యౌవనం, జీవితం, ధనసంగ్రహం, ఆరోగ్యం, ప్రేయజన సహవాసము - ఇవన్నీ అనిత్యాలే. పండితునకు వీటిపై ఆసక్తి ఉండకూడదు. దేశం అంతటికీ కలిగిన అపద కోసం ఏ ఒక్కడో శోకించడం ఉచితంకాదు. ఆ సంకటాన్ని తొలగించుకోవడానికి ఏదైనా మార్గం కనపడితే శోకం విడిచి దానిని చేయాలి. జీవితంలో సుఖం కంటే దుఃఖమే అధికం అనడంలో సందేహం లేదు. కాని సుఖాన్ని, దుఃఖాన్ని కూడా విడిచిపెట్టినవాడే అక్షయబ్రహ్మను పొందుతాడు. ధనం సంపాదించడంలో గొప్ప బాధఉంది. దానిని రక్షించడంలోనూ సుఖం లేదు. దానిని ఖర్చుచేయడంలో కూడా కష్టమే ఉంది. కాబట్టి ధనం ప్రతిదశలోను దుఃఖదాయకమే అని గ్రహించి, అధి నశించినపుడు చింతించకూడదు. మనిషి ధనాన్ని ఆర్జిస్తూ ఆర్జిస్తూ మునుపటికంటే ఉన్నతస్థితికి వచ్చి కూడా ఎప్పుడూ తృప్తి పడడు. అంతకంటే ఎక్కువకోసం ఆశపడుతూనే మరణిస్తాడు. కాబట్టి పండితులు ఎప్పుడూ సంతృప్తులై ఉంటారు. కూడ బెట్టిన దానికి వినాశం అంతం, ఉన్నతికి పతనం అంతం, సంయోగానికి వియోగం అంతం, జీవితానికి మరణం అంతం. తృప్తికు నూత్రం అంతంలేదు. తృప్తియే పరమసుఖం. కాబట్టి వివేకవంతుడు సంతృప్తినే పరమధనంగా భావిస్తాడు. ఆయువు నిరంతరం గడిచిపోతూ ఉంటుంది. అది ఒక్కక్షణం కూడా విశ్రాంతి తీసుకోదు. తన శరీరమే అనిత్యమైనపుడు ఇంక వేరే ఏ వస్తువు నిత్యం అనుకోవాలి? ప్రాణులందరిలోపల మనసుకంటే అతిరిక్తంగా ఉన్న పరమాత్మను చింతన చేసే మనిషి తన లోకయాత్రను ముగించుకొని పరమపదాన్ని సాక్షాత్కరింప చేసుకొంటూ శోకాన్ని దాటుతాడు. అడవిలో కొత్త కొత్త గడ్డికోసం అన్వేషిస్తూ తిరిగే పశువును అకస్మాత్తుగా పులి వచ్చి నోటకరుచుకొని పోయినట్లుగా కోరికల అన్వేషణలో లగ్నమైఉన్న అత్యుత్సాహవని మృత్యువు ఎత్తుకొని పోతుంది. కాబట్టి అందరూ దుఃఖం నుండి విముక్తి పొందే మార్గాలను ఆలోచించాలి. శోకాన్ని విడిచి పనిని ఆరంభించిననాడు, ఏ వ్యసనానికి బానిస కానినాడు ముక్తుడు అవుతాడు. ధనవంతుడైనా, నిర్దనుడైనా అందరికీ అనుభవించేకాలంలో శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాధి విషయాలలో కొద్దిగా సుఖం అనుభవానికి వస్తుంది. అనంతరం వాటిలో ఏదీ మిగలదు. ప్రాణులు పరస్పరం ఒకరితో ఒకరు కలుసుకోక పూర్వం ఏ దుఃఖమూ ఉండదు. సంయోగానంతరం వియోగం కలిగినపుడే అందరికీ దుఃఖం కలుగుతూ ఉంటుంది.

కాబట్టి వివేకవంతుడు స్వస్వరూపంలో నిలిచి ఉండి, ఎన్నడూ శోకించకూడదు. దైర్యం ద్వారా జననేంద్రియాన్ని, ఉదరాన్ని రక్షించుకోవాలి. కంటి ద్వారా పాణిపాదాలను, మనసుద్వారా కంటిని, చెవిని, సద్విద్య ద్వారా మనసును, నాక్కును రక్షించుకోవాలి. ఇతరుల పట్ల ఆసక్తిని తొలగించుకొని, శాంతభావంతో సంచరించే అధ్యాత్మవిద్యాపరాయణుడు, నిష్కాముడు, లోభహీనుడు అయి ఏకాకిగా సంచరించేవాడే సుఖి, పండితుడు.

సుఖాన్ని దుఃఖంగాను, దుఃఖాన్ని సుఖంగాను భావించే మనిషిని ఆ దశలో బుద్ధి, నీతి, లేదా పురుషప్రయత్నం కూడా రక్షించలేదు. కాబట్టి మనిషి జ్ఞానం పొందడానికి సదా ప్రయత్నం చేస్తూనే ఉండాలి. ఎందుకంటే ప్రయత్నించేనాడు ఎప్పుడూ దుఃఖంలో పడదు. ఆత్మ అన్నిటికంటే మించి ప్రేయమైనది. దానిని జరామరణరోగాల నుండి రక్షించాలి. గొప్ప విలువకాదైన వీరుడు విడిచిన వాడిబాణంలా శారీరకనూనసిక రోగాలు శరీరాన్ని పీడిస్తూ ఉంటాయి. తృష్ణతో వ్యథితుడు, దుఃఖితుడు, విపశుడు అయికూడా జీవించాలనే కోరికగలనాని శరీరం వినాశంవైపే లాగుకొని పోతూ ఉంటుంది. నదీప్రవాహం ముందుకే తప్ప వెనుకకు మరలనట్లుగా రాత్రింబవళ్లు మనిషియొక్క ఆయువును అపహరిస్తూ గడిచిపోతూ ఉంటాయి. శుక్లక్షుణ్ణపక్షాలు రెండూ పరివర్తనశీలమైన దేహాలను ధరించిన జీవులను జరాజీర్ణులుగా చేస్తూన్నాయి. అవి ఒక్కక్షణం కూడా విశ్రాంతి తీసుకోవు. సూర్యుడు తాను అజరుడే కాని ప్రతిధినం ఉదయిస్తూ, అస్తమిస్తూ ప్రాణుల సుఖాలను, దుఃఖాలను హరిస్తూ ఉన్నాడు. ఈ రాత్రులు ఎంతటి అపూర్వమైన, అసంభావితమైన ప్రియాప్రియ ఘటనలను తీసికొని వస్తూ పోతూ ఉన్నాయో! జీవుడు చేసిన కర్మలయొక్క ఫలం పరాధీనం కాకపోతే అతడు కోరుకొన్న కోరికయే నెరవేరుతూ ఉంటుంది. గొప్ప గొప్ప సంయములు, నేర్పరులు, బుద్ధిమంతులు కూడా తమ కర్మల యొక్క పలితాలనుండి వంచితులు కావడం చూస్తున్నాం. అలాగే గుణహీనులు, మూర్ఖులు, నీచులు కూడా ఎవరి ఆశీర్వాదం లేకుండానే అన్ని కోరికలతో సంపన్నులై ఉండడం కనపడుతోంది. ఒక్కొక్కడు ఎప్పుడూ ప్రాణులను హింసించడంలోనే లగ్నమై ఉంటాడు. లోకాన్ని కూడా మోసగిస్తూ ఉంటాడు. అయినా వాడు సుఖాన్నే అనుభవిస్తాడు. ఏపనీ చేయకుండా మౌనంగా కూర్చున్నా కూడా లక్ష్మీ తనంతలానుగా చెంతకు

చేరుతున్నవారెందరో ఉన్నారు. కొంతమంది పనిచేసినాకూడా అనుకొన్న వస్తువును పొందలేరు. ఇదంతా మనిషియొక్క ప్రారబ్ధ దోషం. చూడు. వీర్యం ఒకచోట పుడుతుంది. సంతానం వేరొకచోట ఉత్పన్నమవుతుంది. ఒక్కొక్కసారి అది యోనిలో ప్రవేశించి గర్భధారణం కలిగించడంలో సమర్థమవుతుంది. ఒక్కొక్కసారి కాదు. ఒక్కొక్కసారి మామిడిపూతలా వ్యర్థంగా రాలిపోతుంది. ఎంతోమంది లోకులు పుత్రప్రాప్తి కలగాలనే కోరికతో, అది సిద్ధింపజేసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఉంటారు. అయినాకూడా వారికి సంతానం కలుగదు. చాలా మంది సంతానాన్ని కోపంతో పగపట్టిన పాములుగా భావించి ఎప్పుడూ వారికి భయపడుతూ ఉంటారు. అయినా వారికి దీర్ఘజీవులైన పుత్రులు పుడుతూ ఉంటారు. పుత్రాభిలాషతో దీనులైన భార్యభర్తలు దేవతలను పూజించి, తపస్సు చేసి, పదినెలలు అతి జాగ్రత్తగా ఉన్నాక కూడా పుట్టిన తరువాత కులానికి నిప్పురవ్వలా తయారయ్యే గర్భాలు ఎన్నో ఉంటాయి. చాలామంది ఆమోదప్రమోదాలలో జన్మించి తండ్రి కూడబెట్టిన అపారధనధాన్యాలకు, విపుల భోగాలకు వారసులు అవుతూ ఉంటారు. కొన్ని గర్భాలు తల్లికడుపునుండి జారిపడిపోతాయి. కొన్ని గర్భాలు జన్మిస్తాయి. ఎంతోమంది పుట్టి కూడా మరణిస్తూ ఉంటారు.

వ్యాధుడు అల్పమృగాలను బాధించినట్లుగా మనుష్యులను రకరకాల రోగాలు పీడించినపుడు వారికి నిల్చోడానికి, కూర్చోడానికి కూడా శక్తి ఉండదు. న్యూదితో భాధపడేవారు వైద్యులకు ఎంతో ధనం సమర్పించుకొంటారు. వైద్యులు రోగాన్ని పోగొట్టడానికి చాలా ప్రయత్నాలు చేస్తారు. అయినా కూడా వారి బాధ తీసివేయలేరు. మందులను సంగ్రహించి పెట్టుకొనే నిపుణులు చురుకైన వైద్యులు కూడా ఎంతోమంది బోయవారి దేత చంపబడిన మృగాలలా రోగాలకు గురి అవుతూ ఉంటారు. వారు రకరకాల కషాయాలు, నేతులు త్రాగుతూ ఉంటారు. అయినా కూడా ఏనుగు చెట్టును వంచివేసినట్లుగా వృద్ధావస్థ వారి నడుము వండుతుంది. ఈ భూమిమీద మృగాలు, పక్షులు, వేట జంతువులు, దరిద్రులు రోగాల బారినపడి బాధపడుతూ ఉంటే ఎవరు వారికి చికిత్స చేయడానికి వెళ్తారు? ప్రాయీకంగా వారికి జబ్బురానేరాదు. పెద్ద పెద్ద జంతువులు చిన్న జంతువుల మీద దాడి చేసి వాటిని అణగద్రొక్కినట్లుగా మిక్కిలి పరాక్రమవంతులైన దుర్ధర్షులైన రాజులను కూడా చాలా రోగాలు చుట్టు ముడతాయి. ఈ రీతిగా లోకులందరూ

భవసాగరమనే ప్రబలప్రవాహంలో పడికొట్టుకుపోతూ మోహశోకాలలో మునిగిపోతున్నారు. దేహధారులైన మానవులు ధనం, రాజ్యం, కరోర తపస్సు యొక్క ప్రభావం చేత ప్రకృతిని ఉల్లంఘించలేరు. ప్రయత్నానికి ఫలితం తమ దేతిలోనే ఉంటే ఏ మనిషీ కూడా ముసలివాడూ కాదు, మరణించనూ మరణించడు. అందరి కోరికలు తీరేవి. ఎవరికీ ఆస్తియం కలిగేది కాదు. లోకంలో ప్రజలందరూ సర్వోత్కృష్టంగా ఉండాలని కోరుకొంటారు. అందుకోసం యథాశక్తి ప్రయత్నిస్తారు కూడా. కాని అందులో సఫలులు కాలేరు. పారపాటుపడని వీరులైన పరాక్రమవంతులైన మనుష్యులు కూడా ధనం, మద్యం మత్తులో మదించిఉన్న మనుష్యులను సేవిస్తారు. ఎంతోమంది లోకుల యొక్క కష్టాలు పెద్దగా పట్టించుకోకుండానే నివృత్తం అయిపోతూ ఉంటాయి. ఇతరులకు కొంతమందికి తమ ధనమే సమయానికి అందదు. కర్మల ఫలితాలలో గొప్ప విషమత కనిపిస్తోంది. కొంతమంది పల్లకిని మోస్తారు. ఇతరులు ఆ పల్లకిలోనే కూర్చుని వెళ్తారు. ఎంతోమంది భార్యలు చనిపోయాక ఏకాకులై జీవితం గడుపుతూ ఉంటారు. చాలామంది దగ్గర అనేకులు స్త్రీలు ఉంటారు. ప్రాణులందరూ సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వాలలో రమిస్తూ ఉంటారు. మనుష్యులు అందులో ఒక్కొక్క దానినే అనుభవిస్తూ ఉంటారు. అంటే ఒకరికి సుఖానుభవం కలుగుతుంది. ఒకరికి దుఃఖానుభవం కలుగుతుంది. నీవు ఈ విషయాన్ని పరిశీలించు. కాని మోహంలో పడకు. ఋషిశ్రేష్ఠ! నేను నీకు ఈ రహస్య విషయాన్ని చెప్పాను.

నారదుని మాటలు విని పరమబుద్ధిమంతుడు, ధీరచిత్తుడు అయిన శుకదేవుడు మనసులోనే చాలా సేపు ఆలోచించుకొన్నాడు. కాని వెంటనే అతడు ఏ నిశ్చయానికి రాలేకపోయాడు. కొద్దిసేపటికి అతనికి తనకు శ్రేయోదాయకమైన ధర్మగతిపట్ల నిశ్చయం కలిగింది. ఆపై అతడు - "నేను అన్ని రకాల ఉపాధులనుండి ముక్తుడనై తిరిగి ఈ సంసార సాగరంలోనికి రానక్కరలేని ఆ ఉత్తమగతిని ఎలా పొందుతాను? ఎక్కడికి చేరుకొంటే జీవునికి పునరావృత్తి ఉండడో ఆ పరమభావాన్ని పొందాలనుకొంటున్నాను. అన్ని రకాల ఆసక్తులను విడిచి మనసుద్వారా ఉత్తమగతిని నేను పొందాలని నిశ్చయించుకొన్నాను. ఇక నేను వా ఆత్మకు శాంతి లభించే చోటికి, నేను అక్షయుడను, అవికారిని, సనాతన రూపస్థితుడను అయ్యే చోటికే వెళ్తాను. కాని ఆ పరమగతి యోగాన్ని అవలంబించనిదే ప్రాప్తించదు.

కర్మలద్వారా దేహబంధాలనుండి విడివడడం అసంభవం. కాబట్టి ఇప్పుడు నేను యోగాన్ని ఆశ్రయించి ఈ దేహగృహాన్ని విడిచిపెడతాను. వాయురూపంతో తేజోమయమైన ఆదిత్యమండలాన్ని ప్రవేశిస్తాను. దేవతలు చంద్రునిలోని అమృతం తాగి అతనిని క్షీణింపచేసి నట్లుగా సూర్యుడు క్షీణించిపోడు. దూమమార్గంలో చంద్రమండలానికి వెళ్లిన జీవుడు కర్మభోగం సమాప్తమైన తదుపరి కంపించి పోతూ తిరిగి ఈ భూమిమీద పడతాడు. ఈ రీతిగా నూతన కర్మఫలాలను అనుభవించడానికి అతడు తిరిగి చంద్రలోకానికి వెళ్తాడు. సారాంశమేమంటే చంద్రలోకానికి వెళ్లిన వానికి జననమరణాలనుండి విముక్తి లేదు. అదీకాక చంద్రుడు ఎప్పుడూ వృద్ధిక్షయాలు పొందుతూ ఉంటాడు. అతని హానివృద్ధులక్రమం ఎప్పటికీ అంతరించిపోదు. కాబట్టి ఈ విషయాలన్నీ ఆలోచించిన మీదట నాకు చంద్రలోకానికి వెళ్లాలని కోరిక లేదు. కాని సూర్యదేవుడు తన ప్రచండ కిరాణాలతో సమస్త లోకాన్ని సంతాపింపదేస్తున్నాడు. అతడు అన్నింటి తేజస్సును స్వయంగా గ్రహిస్తున్నాడు. (అతని తేజస్సు మాత్రం ఎప్పుడూ తగ్గిపోదు) కనుక అతని మండలము ఎప్పుడూ అక్షయంగా ఉంటుంది. కాబట్టి ఉద్దీప్తమైన తేజస్సుకల సూర్యమండలానికి వెళ్లడమే నాకు మంచిదనిపిస్తోంది. అక్కడ నేను నిర్భయంగా ఉంటాను. ఎవరూ నన్ను పరాభవించలేరు. ఈ శరీరాన్ని సూర్యలోకంలో పడవేసి, నేను ఋషులతో పాటు సూర్యదేవునియొక్క అత్యంతదుస్సహమైన తేజస్సులో ప్రవేశిస్తాను. అందుకోసం నేను కొండలను, వాగులను, పర్వతాలను, భూమిని, దిక్కులను, ఆకాశాన్ని దేవదానవులను, గంధర్వులను, పిశాచులను, సర్పాలను, రాక్షసులను అడిగి వారి నుండి అనుమతి తీసుకోవాలనుకొంటున్నాను. నేడు నేను ఈ ప్రపంచంలోని ప్రాణులన్నిటిలో ప్రవేశిస్తాను. దేవతలు అందరూ, ఋషులు వా యోగశక్తి ప్రభావాన్ని చూచెదరుగాక!” అనుకొన్నాడు.

ఇలా నిశ్చయించుకొని శుకదేవుడు విశ్వవిఖ్యాతుడైన దేవర్షి వారదుని అనుమతి అడిగాడు. అతని అనుమతి లభించగానే అతడు తనతండ్రి శ్రీకృష్ణద్వైపాయనముని వద్దకు వచ్చాడు. అతని పాదాలకు ప్రణమిల్లి, అతనికి ప్రదక్షిణం చేశాడు. అనంతరం అతనిని సూర్యలోకానికి వెళ్లడానికి అనుమతిని అడిగాడు. మోక్షాన్ని గూర్చి ఆలోచిస్తూ అతడు తండ్రిని అక్కడే వదిలి పిద్దగణపేవితమైన కైలాసానికి వెళ్లిపోయాడు.

శుకదేవుడు ఊర్జగతిని పొందుట - నుహదేవుడు వ్యాసుని ఊరార్చుట.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - యుధిష్ఠిరా! వ్యాసపుత్రుడు శుకదేవుడు కైలాసశిఖరానికి చేరుకొని ఏకాంతంలో సమతల ప్రదేశంలో కూర్చున్నాడు. శాస్త్రోక్తవిధిని అనుసరించి శరీరమందంతటా ఆత్మను నింపుకోపాగాడు. కొద్దిసేపటికి సూర్యోదయం కాగానే అతడు కాళ్లు చేతులు ముదుచుకొని వినీత భావంతో తూర్పు దిక్కుకు తిరిగి కూర్చుని, యోగప్రవృత్తుడయ్యాడు. అక్కడ పక్షులు లేవు. ఎటువంటి కోలాహలం వినబడడం లేదు. అప్పుడతడు అన్నిరకాలుగాను సంగరహితుడై ఆత్మపాక్షాత్కారం పొంది హాయిగా నవ్వాడు. ఆపై మోక్షమార్గాన్ని పొందడానికి యోగాన్ని ఆశ్రయించి మహాయోగేశ్వరుడై ఆకాశంలో ఎగరాలని సంకల్పించుకొన్నాడు. తదనంతరం దేవర్షి వారదుని వద్దకు వెళ్లి అతనికి ప్రదక్షిణం చేశాడు. అతనితో తన యోగసంబంధం గూర్చి ఇలా నివేదించాడు - “తపోధనా! ఇప్పుడు నాకు మోక్షమార్గం దర్శనమయింది. మీకు శుభమగుగాక! ఇప్పుడు నేను అక్కడికి వెళ్లడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను. మీదయవలన నేను అభీష్టగతిని పొందుతున్నాను. ”

వారదుని అనుమతిని పొంది వ్యాసనందనుడు శుకదేవుడు అతనికి ప్రణమిల్లి తిరిగి యోగస్థితుడయ్యాడు. కైలాసశిఖరం నుండి ఒక్కగంతువేసి ఆకాశంలోకి వెళ్లిపోయాడు. ఆపై వాయురూపం ధరించి అంతరిక్షంలో విహరించపాగాడు. అప్పుడు శుకదేవుని తేజస్సు సూర్యాగ్నులవలె ఉద్దీప్తమై ఉంది. అతడు నిశ్చయాత్మకబుద్ధితో పూర్తిగా ముల్లోకాలను ఆత్మభావంతో చూస్తూ చాలాడూరం ముందుకు పోగిపోయాడు. అతడు నిర్భయుడై శాంతము, ఏకాగ్రము అయిన చిత్తంతో వైకి వెళ్లడం చూసి, సమస్త చరాచరప్రాణులు తమశక్తిని రీతిని అనుసరించి అతనిని పూజించారు. దేవతలు అతనిపై దివ్యకుసుమవృష్టి కురిపించారు. త్రిలోకప్రసిద్ధుడు, పరమధర్మాత్ముడు అయిన శుకదేవుడు పూర్వదిశాభిముఖుడై సూర్యుని చూస్తూ మౌనభావంతో ముందుకు సాగిపోతూ ఉన్నాడు. కొద్దిసేపటికే అతడు మలయపర్వతం మీదికి చేరుకొన్నాడు. అక్కడ ఊర్వశి, పూర్వచిత్తి - అనే ఈ ఇద్దరు అప్పరసలు శాశ్వతంగా నివసిస్తూ ఉంటారు. బ్రహ్మర్షి అయిన వ్యాసుని కొడుకు శుకదేవుడు ఈ రీతిగా వెళ్లడం చూసి ఆ ఇద్దరు అప్పరసలకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. వారు తమలోతాము - “అహా! వేదాభ్యాసి అయిన ఈ

బ్రాహ్మణుని బుద్ధిలో ఎంతటి అద్భుతమైన ఏకాగ్రత ఉంది! కొద్దికాలంలోనే తండ్రిసేవతో ఉత్తమ బుద్ధిని పొంది చంద్రునివలె ఆకాశంలో విహరిస్తున్నాడు. ఇతడు గొప్ప తపస్వి, పితృభక్తుడు. ఇతని తండ్రికూడా ఇతనిని మిక్కిలి ప్రేమించేవాడు. మరి అతడు ఇతనికి వెళ్లడానికి ఎలా అనుజ్ఞ ఇచ్చాడు?" అనుకోసాగారు. ఊర్వశిమాటవిని శుకదేవుడు అంతరిక్షం, పృథివి, పర్వతాలు, వనాలు, సరోవరాలు, సెలయేరులపైనా దృష్టి పారించాడు. ఆ సమయంలో వాటి అధిష్ఠాన దేవతలందరూ చేతులు జోడించి మిక్కిలి ఆదరంతో అతనివైపు చూశారు. అప్పుడు శుకదేవుడు వారందరితో - "దేవతలారా! వాతండ్రి నాపేరు పెట్టి పిలుస్తూ ఇటువైపు వచ్చినట్లయితే మీరు జాగ్రత్తగా బదులివ్వండి. మీకు నా మీద వాత్సల్యం ఉంది. కనుక నా ఈ మాటను మన్నించండి" అన్నాడు. అతని మాట విని సముద్రనదీపర్వతాలు, వనాలతో పాటుగా దిక్కులన్నిటికీ అదిష్ఠాత్రులైన దేవతలు అన్నివైపుల నుండి - "మంచిది. మీరు ఆజ్ఞాపించినట్లే జరుగుతుంది." అని సమాధానమిచ్చారు.

ఇలా చెప్పి మహాతపస్వి అయిన శుకదేవుడు సిద్ధిపాండాలనే ఉద్దేశ్యంతో ముందుకు సాగిపోయాడు. అతడు నాలుగురకాల దోషాలను, ఎనిమిది రకాల తమోగుణాలను, ఐదురకాల రజోగుణాలను పరిత్యజించి, సత్యగుణాన్ని కూడా త్యజించాడు. ఇది ఒక అద్భుతమైన విషయం. అనంతరం అతడు నిత్యము, నిర్గుణము, లింగరహితము అయిన బ్రహ్మపదస్థితుడయ్యాడు. అప్పుడతని తేజస్సు పొగలేని అగ్నివలె దేదీప్యమానంగా ఉంది. ఇంద్రుడు సరసమైన, సుగందితమైన జలాన్ని వర్షించాడు. దివ్యగంధాన్ని వ్యాపింపచేస్తూ పరమ పవిత్రమైన వాయువు వీచసాగింది. ముందుకు సాగినమీదట శుకదేవుడు రెండు దివ్యపర్వతశిఖరాలను చూశాడు. అందులో ఒకటి హిమాలయశిఖరం, రెండవది మేరు పర్వతశిఖరం. హిమాలయ శిఖరం రజతమయం కాబట్టి తెల్లగా కనబడుతోంది. సుమేరువు యొక్క స్వర్ణమయశిఖరం పచ్చని రంగుతో ఉంది. ఈ రెండింటిపాడవు వెడల్పులు వందేసియోజవాలు. ఉత్తరదిశగా వెళ్తున్న సమయంలో ఈ రెండు శిఖరాలు అతని కంటబడ్డాయి. అతడు నిర్భీకుడై వాటిపైకి ఎక్కాడు. ఆ మహాపర్వతం అతని గమవాన్ని అడ్డుకోలేకపోయింది. అది రెండుగా చీలిపోయింది. శుకదేవుడు ముందుకు సాగిపోయాడు. ఇది చూపి ఆ పర్వతంమీద ఉండే దేవతలందరూ, గంధర్వులు, ఋషులు గట్టిగా హర్షధ్వనాలు చేశారు. నారి

హర్షనాదాలు ఆకాశంలో వాలుగువైపులా ప్రతిధ్వనించాయి. అన్నివైపులా శుకదేవుని గురించి సాధువాదశబ్దాలు వినపడసాగాయి. అప్పుడు దేవతలు, గంధర్వులు, యక్షులు, రాక్షసులు, విద్యాధరులు అతనిని పూజించారు. వారు అర్పించిన దివ్యపుష్పవృష్టితో అక్కడి ఆకాశమంతా నిండిపోయింది. ఊర్వలోకానికి వెళ్లే శుకదేవుడు అనంతరం ఆకాశగంగను దర్శించాడు.

ఈ రీతిగా అతడు సిద్ధికొరకు ఉత్కమణం చేస్తున్నాడని తెలిపి అతని తండ్రి వేదన్యాసుడు కూడా ప్రేమవశుడై ఉత్తమగతిని ఆశ్రయించి అతనిని వెన్నంటి రాపాగాడు. కనురెప్పపాటులో అతడు శుకదేవుడు పర్వతాలను చీల్చుకొని ముందుకు సాగినచోటుకు చేరుకొన్నాడు. అక్కడ అతడు పర్వతం రెండు ముక్కలుగా చీలిఉండడం చూశాడు. అప్పుడు అక్కడ నివసించే ఋషులు వచ్చి వ్యాసునికి అతని కొడుకు యొక్క అలౌకిక కర్మను తెలియచేశారు. అప్పుడు వ్యాసుడు శుకదేవుని పేరుపెట్టి పిలుస్తూ గట్టిగా ఆక్రందించాడు. అతని ఆ ధ్వనికి ముల్లోకాలు ప్రతిధ్వనించాయి. తండ్రి పిలుపు విని సర్వాత్మస్వరూపుడైన శుకదేవుడు సర్వవ్యాపకస్వరూపంతో "భోః" అని ఏకాక్షరశబ్దాన్ని ఉచ్చరిస్తూ బదులిచ్చాడు. అప్పుడు సమస్త చరాచరజగత్తు ఆ ధ్వనిని ఉచ్చరించింది. ఆనాటినుండి నేటివరకు పర్వతశిఖరాలమీద, గుహలదగ్గర ఎలుగెత్తి అరిచినప్పుడల్లా అక్కడినుండి శుకదేవుని శబ్దంలోనే ప్రతిధ్వని వస్తూ ఉంటుంది. ఈ రీతిగా తన ప్రభావం చూపి శుకదేవుడు అంతర్ధానుడయ్యాడు. శబ్దాదిగుణాలను విడిచి పరమపదాన్ని పొందాడు.

అమిత తేజస్వి అయిన తన పుత్రుని ఈ మహిమను చూసి వ్యాసుడు అతని గురించి చింతిస్తూనే పర్వతశిఖరం మీద కూర్చుండిపోయాడు. ఇంతలో దేవతలు, గంధర్వులు చుట్టూచేరి ఉండగా, మహర్షులతో పూజితుడైన పినాకధారి శంకరభగవానుడు అక్కడికి చేరుకొన్నాడు. పుత్రశోకంతో సంతప్తుడైన న్యాసహమర్షిని ఓదారుస్తూ - "బ్రహ్మరీ! నీవు పూర్వం అగ్ని, భూమి, జలం, వాయువు, ఆకాశంతో సమానమైన శక్తిశాలి పుత్రుడు కానాలని నన్ను వరం అడిగావు. కనుక నీ తపఃప్రభావంతో, వాదయవలన నీకు అటువంటి పుత్రుడే కలిగాడు. అతడు బ్రహ్మతేజస్సంపన్నుడు, పరమపవిత్రుడు. ఇప్పుడతడు జితేంద్రియులకు, దేవతలకు కూడా దుర్లభమైనటువంటి ఉత్తమగతిని పొందాడు. అయినా నీవు అతని కోసం ఎందుకు శోకిస్తున్నావు? ఈ లోకంలో పర్వతాలు

సముద్రాలు ఉనికి కలిగి ఉన్నంతవరకు నీయొక్క, నీ కొడుకుయొక్క అక్షయకీర్తి ఇక్కడ నిలిచిఉంటుంది. నాదయవలన ఈజగత్తులో సర్వదా నీకు నీ పుత్రుని యొక్క ఛాయ కనపడుతూ ఉంటుంది." అని చెప్పాడు.

శంకరభగవానుడు ఈ రీతిగా ఓదార్చిన మీదట మునివరుడు వ్యాసుడు అంతటా చాయామాత్రంగా తన పుత్రుని చూస్తూ మిక్కిలి ఆనందంగా తన ఆశ్రమానికి తిరిగివచ్చాడు. యుధిష్ఠిరా! నీవు అడిగిన ప్రకారం నేను శుకదేవుని జన్మవృత్తాంతం, పరమపదాన్ని పొందిన కథను విస్తృతంగా చెప్పాను. అందరికంటే ముందు దేవర్షి నారదుడు నాకు ఈ వృత్తాంతాన్ని చెప్పాడు. మహాయోగి వ్యాసుడు సంభాషణలో ప్రసంగవశాత్తు అప్పుడప్పుడు ఈ కథను మళ్ళీ మళ్ళీ చెబుతూ ఉండేవాడు. మోక్షధర్మయుక్తుడు ఈ పరమపవిత్ర ఇతిహాసాన్ని ధారణ చేస్తే అతడు శాంతిపరాయణుడై పరమగతిని (మోక్షాన్ని) పొందుతాడు.

బదరికాశ్రమములో నారాయణుడు నారదుని

పందేహమును తీర్చుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! గృహస్థుడు, బ్రహ్మచారి, వానప్రస్థుడు, లేదా సన్యాసి ఎవరైనా గాని సిద్ధి పొందాలనుకొంటే అతడు ఏ దేవుని పూజించాలి? దేవయజ్ఞ, పితృయజ్ఞవిధులు ఎట్టివి? దేవతలకు కూడా దేవుడు, పితరులకు కూడా పితరుడు ఎవరు? లేదా అతనికంటే కూడా శ్రేష్ఠతత్త్వం ఏమిటి? ఈ అన్ని విషయాలు నాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! నీవు చాలా నిగూఢమైన విషయం అడిగావు. దీనికి సమాధానం తెలుసుకోవడం కష్టం. అయివా నీకు చెప్పేతీరాలి. ఈ విషయంలో అభిజ్ఞులు దేవర్షి నారదునికి, నారాయణభగవానునికి నడుమ జరిగిన సంవాదాన్ని ఉదాహరిస్తూ ఉంటారు. నాతండ్రి నాకు చెప్పాడు నారాయణభగవానుడు సమస్త జగత్తుకు ఆత్మ అని, చతుర్మూర్తి అని, సనాతనదేవుడని, అతడే ధర్మునికి పుత్రరూపంలో వ్యక్తమయ్యాడని. స్వాయంభువమన్వంతరంలోని సత్యయుగంలో అతనికి నాలుగు స్వయంభువులైన అవతారాలున్నాయి. నర, నారాయణ, హరి, కృష్ణులని వారికి పేర్లు. వారిలో అవినాశులైన నరనారాయణులు బదరికాశ్రమానికి వెళ్లి ఘోరతపస్సు చేయసాగారు. తపస్సు చేస్తూ చేస్తూ వారు దుర్బులులై పోయారు. వారి శరీరాలలోని నరాలుపైకి కనిపించపాగాయి. తపస్సుతో వారి తేజస్సు మిక్కిలిగా

పెరిగింది. దేవతలుకూడా వారివైపు తేరి చూడలేకపోయారు. వారు ఎవనిని దయతలచితే అతడే చూడగలిగేవాడు. ఒకసారి నారదుడు లోకసంచారం చేస్తూ బదరికాశ్రమానికి వచ్చాడు. నరనారాయణులకు నిత్యకర్మానుష్ఠానానికి సమయం అయినపుడు నారదునికి మనసులో నారిని చూడాలనే గొప్పకుతూహలం కలిగింది. అతడు - "ఆహా! ఇదే ఆ దేవతలకు నిలయం, నారిలోపల దేవతలు, అసురులు, గందర్వులు, కిన్నరులు, నాగులతో సహితంగా సమస్త లోకాలు నివసిస్తున్నాయి. మునుపు వీరు ఒక్కరూపంగానే ఉండేవారు. కాని ధర్ముని వంశంలో నాలుగు స్వరూపాలను ధరించి, వ్యక్తమయ్యారు. వీరు తమ ధర్మాచరణంతో ధర్మాన్ని వృద్ధిపొందించారు, అనుగ్రహించారుకూడా. మునుపు ఏదో కారణంగా హరికృష్ణులు ఇక్కడ ఉండి, తపస్సు చేస్తూ ఉండేవారు. ఇప్పుడు ధర్మాచరణంలో ఖ్యాతికెక్కిన నరనారాయణులు తపస్సులో ప్రవృత్తులయ్యారు. ఇవే ఈ ఇద్దరి పరమధామములు. వీరు ప్రాణులందరికీ తండ్రులు, దేవతలు, పరమయశస్సులు. ఆహా! ఈ ఇద్దరూ ఇక్కడ ఏ ఇతర దేవతలను, పితరులను పూజిస్తున్నారు?" అనుకొన్నాడు.

ఈ రీతిగా మనసులోనే భక్తిపూర్వకంగా ఆలోచించుకొని నారదుడు వెంటనే ఆ దేవతలు ఇద్దరివద్దకూ విచ్చేశాడు. నరనారాయణులు దేవతలను, పితరులను పూజించిన తరువాత, నారదుని చూశారు. అతనిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించారు. ఆశ్చర్యం గొలిపే వారి తీరును చూచి, నారదుడు వారికి నమస్కరించి, వారిని - "దేవా! సాంగోపాంగమైన వేదాలు, పురాణాలు మీ మహిమనే గానం చేస్తున్నాయి. మీరు అజన్మలైన సనాతనులైన తల్లిదండ్రులు, సర్వోత్తములైన అమృతరూపులు. మీయందే భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలీనమైన జగత్తంతా ప్రతిష్ఠితమై ఉంది. చతుర్మాత్రమాలవారు మిమ్మల్నే పూజిస్తున్నారు. మీరే జగత్తుకు తల్లి, తండ్రి, సవాతన గురువులు. మఱి మీరు ఏ దేవతలను, పితరులను పూజిస్తున్నారు? వారెవరు? ఇది వాకు తెలియడం లేదు. (కాబట్టి దయచేసి ఈరహస్యం చెప్పండి.)" అని అడిగాడు.

నారాయణభగవానుడు చెప్పాడు - "దేవర్షీ! నీవు అడిగిన విషయం మాకు గోపనీయం. ఈ సనాతన రహస్యం ప్రకటించడం ఉచితం కాకపోయినా నీ భక్తిభావం చూసి, నీకు ఈ విషయాన్ని యథార్థంగా వివరిస్తాను. సూక్ష్మము, అజ్ఞేయము, అవ్యక్తము, అచలము, ద్రువము అయినట్టి, ఇంద్రియాలకు, విషయాలకు, సమస్త ప్రాణులకు అతీతుడైనట్టి,

విద్వాంసులు సర్వభూతాంతరాత్మ అని, క్షేత్రజ్ఞుడు అని, త్రిగుణాతీతుడని అంతర్యామి అని చెప్పున్నట్టి పరమాత్మనుండియే త్రిగుణమయమైన అవ్యక్తముయొక్క ఉత్పత్తి జరిగింది. దానిని 'ప్రకృతి' అంటారు. ఆ సదసత్త్వరూప పరమాత్మయే మా ఇద్దరి ఉత్పత్తికి కారణము. మేమిద్దరమూ అతనినే పూజిస్తున్నాము. అతనినే దేవతగా, పితరునిగా భావిస్తున్నాము. అతనిని మించి వేరే ఏదేవతా, ఏ తండ్రీ లేడు. అతడే మాకు ఆత్మ. అందుకని మేము అతనినే పూజిస్తున్నాము. బ్రహ్మజ్ఞుడా! అతడే లోకాన్ని ఉన్నతిమార్గంలోకి తీసుకువెళ్ళడానికి ధర్మమర్యాదను స్థాపించాడు. దేవతలను, పితరులను పూజించాలి. ఇది అతని ఆజ్ఞయే. బ్రహ్మ, రుద్రుడు, మనువు, దక్షుడు, భృగువు, ధర్ముడు, యముడు, మరీచి, అంగిరుడు, ఆత్రి, పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు, వసిష్ఠుడు, పరమేష్ఠి, సూర్యుడు, చంద్రుడు, కర్తముడు, క్రోధుడు, విక్రీతుడు ఈ ప్రజాపతులు ఆ పరమాత్మనుండియే ఉత్పన్నులయ్యారు. అతడే ఏర్పరచిన సనాతన మర్యాదను పాటిస్తున్నారు. బ్రాహ్మణశ్రేణులు అతనిని ఉద్దేశించి చేయబడే దేవతా పితృసంబంధమైన కర్మలను చక్కగా తెలుసుకొని తమకు అభీష్టమైన వస్తువులను పొందుతున్నారు. స్వర్గంలో నివసించే ప్రాణులు ఎవరయినా ఆ పరమాత్మకు ప్రణమిల్లితే, వారు అతని దయవలన ఉత్తమగతిని పొందుతారు.

పంచజ్ఞానేంద్రియాలు, పంచకర్మేంద్రియాలు, పంచ ప్రాణాలు, మనస్సు, బుద్ధి అనే పదిహేడు గుణాల కంటే, సమస్త కర్మల కంటే, పదిహేను కళలకంటే తమ్ము వేరుగా భావించుకొనే వారే ముక్తులు. ఇది శాస్త్రీయ సిద్ధాంతము. ముక్తపురుషులకు గతి పరమాత్మ. అతనిని శాస్త్రాలలో క్షేత్రజ్ఞుడు అంటారు. ఆ పరమాత్మ సర్వగుణ సంపన్నుడని, నిర్గుణుడని కూడా చెప్పబడుతున్నాడు. జ్ఞానయోగం ద్వారా అతని సాక్షాత్కారం కలుగుతుంది. మా ఇద్దరి ప్రాదుర్భావం అతని నుండే జరిగింది. ఇది తెలుసుకొని మేము ఆ సనాతనపరమాత్మనే పూజిస్తున్నాము. చతుర్వేదాలు, చతురాశ్రమాలు, రకరకాల మతాలను ఆశ్రయించినవారు భక్తి పూర్వకంగా అతనిని పూజిస్తారు. అతడు వీరందరికీ ఉత్తమగతిని ప్రసాదిస్తాడు. ఎప్పుడూ అతనిని స్మరించే వారికి, అనన్యభావంతో అతనిని శరణుకోరిన వారికి కలిగే గొప్పలాభం అతడు వారి స్వరూపాలలో ప్రవేశించడమే. నారదా! నీ భక్తి, నీ ప్రేమ కారణంగా, మేము నీ ఎదుట ఈ పరమగోపనీయమైన విషయాన్ని వివరించాము."

నారదుడు శ్వేతద్వీపమునకు విగుట - భీష్ముడు యుధిష్ఠిరునికి ఉసరిచరుని కథా ప్రసంగములో తంత్రశాస్త్రోత్పత్తిని చెప్పుట.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - పురుషోత్తముడైన నారాయణుడు నారదునితో ఇలా చెప్పగానే అతడు వారితో - దేవా! ఇక మీరు అవతరించిన ఉద్దేశ్యం పూర్తి చేయండి. ఇప్పుడు నేను (శ్వేతద్వీపంలో ఉన్న) మీ మూలరూపాన్ని దర్శించడానికి వెళ్తున్నాను. లోకనాథా! నేను వేదాలను స్వాధ్యాయం చేశాను. తపస్సు చేశాను. ఎప్పుడూ అసత్యమాడలేదు. సదా గురుజనులను గౌరవిస్తున్నాను. ఎవరి రూపస్థాలను ఇతరులవద్ద వెల్లడించలేదు. శత్రువులపట్ల, మిత్రులపట్ల నాకు సమానభావమే. ఆదిదేవుడైన పరమాత్మను శరణు వేడి, సదా అనన్యభావంతో అతనిని సేవిస్తున్నాను. ఈ అన్ని కారణాలవలన నామనసు పరిశుద్ధమయింది. ఈ స్థితిలో ఆ అనంతపరమేశ్వరుని దర్శనం నుండి ఎలా వంచుతుడను కాగల్గుతాను?" అన్నాడు.

నారదుని మాటలు విని సనాతన ధర్మరక్షకుడైన నారాయణుడు అతనిని విద్యుక్తంగా పూజించి, అతనికి వెళ్ళడానికి అనుమతిని ఇచ్చాడు. అనుమతిని పొంది నారదుడు కూడా ఆ పురాతన ఋషులను పూజించి యోగయుక్తుడై ఆకాశంలోకి ఎగిరిపోయాడు. వెంటనే మేరుపర్వతం చేరుకొని అదృశ్యమయ్యాడు. మేరుశిఖరంమీద ఏకాంతస్థానంలో క్షణకాలం విశ్రమించిన తరువాత, వాయవ్యదిశగా అతడు దృష్టిపారించగానే ఒక అద్భుతదృశ్యం అతనికి కనపడింది. క్షీరసాగరానికి ఉత్తరభాగంలో శ్వేతమనే పేరుతో ప్రసిద్ధమైన విశాల ద్వీపం అతని ఎదుట ప్రత్యక్షమయింది. ఆ ద్వీపంలో ఏ రకమైన పాపాలు లేని, శ్వేతవర్ణులు నివసిస్తూ ఉంటారు. ప్రాకృతిక ఇంద్రియాలు లేక పోవడం వలన వారు శబ్దాది విషయాలను అనుభవించలేరు. వారి శరీరాలు ఏ విధమైన పనులు చేయవు. వాటినుండి సుగంధం వెలువడుతూ ఉంటుంది. వారి వైపు చూసిన పాపాత్ములకు కన్నులు మిరుమిట్లు కొలుపుతాయి. వారి శరీరాలు, ఎముకలు, వజ్రసదృశమై దృఢంగా ఉంటాయి. వారు మావావమానములను సమానంగా భావిస్తారు. వారు దివ్యరూపులు. వారు స్వతస్సిద్ధంగా యోగసంపన్నులు. వారి శిరసులు చత్రాకారంగాను స్వరాలు మేఘంగంభీరంగాను ఉంటాయి. వారి నోటిలో అరవై దంతాలు, ఎనిమిది కోరలు ఉంటాయి. సమస్త విశ్వసృష్టికర్త, వేదాలను, ధర్మాన్ని, శాంతవృత్తులైన

మునులను, దేవతలందరను స్పృశించిన, ఆ పరమేశ్వరుని శ్వేతద్వీపవాసులు భక్తి పూర్వకంగా తమ హృదయాలలో నిలుపుకొంటారు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! శ్వేతద్వీపవాసులు ఇంద్రియరహితులై, ఆహారకర్మలు లేకుండా ఎందుకు ఉంటారు? వారి శరీరాల నుండి సుగంధం ఎందుకు వెలువడుతుంది? నారు ఎలా పుట్టారు? ఏ ఉత్తమగతిని పొందుతారు? ఈ లోకంలో ముక్తులైన వారికి శాస్త్రాలలో ఏ లక్షణాలు చెప్పబడినాయో వాటినే మీరు శ్వేతద్వీపవాసులకు కూడా చెపుతున్నారు. ఈ ఇద్దరిలో ఈ సమానత్వం ఎందుకు ఉంది? ఇది తెలుసుకోవాలని నాకు మనసులో చాలాఉత్కంఠగా ఉంది." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! ఇది చాలా పెద్ద కథ. దీనిని నేను మా తండ్రిగారి నుండి విన్నాను. కాని వేను నీకు ఇప్పుడు దాని సారాంశంమాత్రమే చెపుతున్నాను. పూర్వం ఈ భూమిని ఉపరిచరువు అనేరాజు పాలిస్తూ ఉండేవాడు. అతడు ఇంద్రునికి మిత్రుడు. నారాయణునికి పరమభక్తుడు. సదా ధర్మాన్ని ఆచరిస్తూ తన తండ్రిపై భక్తి కలిగి ఉండేవాడు. పోమరితనం అనేది అతనిని స్పృశించనుకూడా లేదు. నారాయణుని వరంవలననే అతనికి భూమండల పాత్రాజ్యం ప్రాప్తించింది. సూర్యోపదిష్టమైన, వైష్ణవశాస్త్రోక్తమైన విధితో ముందుగా అతడు నారాయణభగవానుని పూజించి, ఆపై మిగిలిన సామగ్రితో పితరులను, బ్రాహ్మణులను పూజిస్తూ ఉండేవాడు. తన ఆశ్రితులందరికీ అన్నం పెట్టి అందరికంటే చివరిగా తాను భుజించేవాడు. సదా సత్యభాషణుడు, అహింసారతుడుగా ఉండేవాడు. దేవదేవుడైన జనార్దనుని పట్ల మనసంతా భక్తి నింపుకొని ఉండేవాడు. ఇందువల్ల ఇంద్రుడు ప్రసన్నుడై తనతోపాటు అతనిని ఏకశయ్యపై, ఏకసింహాసనంపై కూర్చోపెట్టుకొన్నాడు. ఉపరిచరమహారాజు తనకు రాజ్యం, దనం, భార్య, వాహనాదులైన అన్ని ఉపకరణాలు భగవంతుని కృప వలననే లభించాయని ఎంచి, అన్నీ అతనికే సమర్పించి, సదా జాగరూకుడై సకామ వైమిత్తిక యజ్ఞాలను పరిపూర్ణక్రియలతో వైష్ణవ శాస్త్రోక్తవిధిని అనుసరించి చేస్తూ ఉండేవాడు. మహాత్ముడైన ఆ రాజువద్ద పాంచరాత్రాగమంలో ప్రసిద్ధులైన పండితులు ఎల్లప్పుడూ కొలువై ఉండేవారు. భగవానునికి నివేదించిన ప్రసాదం అందరికంటే ముందుగా వారికే పెట్టించేవాడు. రాజు ధర్మపూర్వకంగానే రాజ్యాన్ని

పాలించాడు. ఎన్నడూ అసత్యాన్ని ఆశ్రయించలేదు. అతని మనసులో ఎప్పుడూ దురాలోచన మొలకెత్తలేదు. అతడు శారీరకంగా ఏ చిన్ని పాపమూకూడా చేయలేదు.

(ఇప్పుడు నేను తంత్ర శాస్త్రం యొక్క ఉత్పత్తిని గురించి చెపుతున్నాను. విను) మరీచి, ఆత్రి, అంగిరసుడు, పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు, మహాతేజస్వి అయిన వసిష్ఠుడు - ఈ ఏడుగురు ప్రసిద్ధ ఋషులు" చిత్రశిఖిండులు" గా పిలువబడతారు. వీరు మేరుపర్వతంపై ఏకాభిప్రాయంతో ఒక ఉత్తమశాస్త్రాన్ని నిర్మించారు. అది చతుర్వేద సిద్ధాంతాలకు అనుకూలమైనది. సస్తర్ముల నోటివెంట వెలువడిన ఆ శాస్త్రంలో ఉత్తమమైన లోకధర్మం వ్యాఖ్యానింపబడింది. పైన పేర్కొన్న ఋషులు ఏకాగ్రచిత్తులు, జితేంద్రియులు, సంయమపరాయణులు, భూతభవిష్యద్వర్తమానజ్ఞాతలు, సత్యధర్మతత్పరులు. వారు మనసులోనే పలానా సాధనంతో లోకకల్యాణం జరుగుతుందని, ఇలా చేస్తే పరమాత్మను పొందవచ్చునని, పలానామార్గం ద్వారా లోకానికి మిక్కిలి మేలు చేకూరుతుందని, ఆలోచించి ఆశాస్త్రాన్ని రచించారు. అందులో ధర్మార్థకామమోక్షాలు వివరింపబడ్డాయి. ఇంకా రకరకాల మర్యాదలు, స్వర్గమర్త్యలోకాల స్థితికూడా వర్ణింపబడింది. పైనపేర్కొన్న ఋషులందరూ వేయి దివ్యవర్షాలపాటు తపస్సు చేసి నారాయణ భగవానుని ఆరాధించారు. అందువల్ల ప్రసన్నుడై భగవంతుడు వారి వద్దకు సరస్వతీదేవిని పంపించాడు. నారాయణుని ఆజ్ఞతో సరస్వతీదేవి సమస్త లోకాలకు మేలు చేకూర్చేందుకు ఆ ఋషులలోపల ప్రవేశించింది. అప్పుడు తపస్సులైన ఆ బ్రాహ్మణులు యథార్థరూపంగా శబ్దార్థ హేతుయుక్తమైన వాణిని ప్రయోగించారు. వారి ఆ మొట్టమొదటి రచనయే ఓంకారస్వరముతో విభూషితమైన తంత్రశాస్త్రము. ఋషులు అందరికంటే ముందుగా కరుణామయుడైన భగవానునికే ఆ శాస్త్రాన్ని వినిపించారు. అది విని భగవానుడు మిక్కిలి ప్రసన్నుడై అదృశ్యరూపంతోనే - "మునివరులారా! లక్షశ్లోకాల పరిమితిగల ఈ ఉత్తమగ్రంథాన్ని మీరు నిర్మించారు. ఇందువల్ల సంపూర్ణమైన లోకధర్మం ప్రచారం అవుతుంది. ప్రవృత్తి నివృత్తి విషయంలో ఇది ఋగ్యజుస్సామాదర్శ వేదాలతో సమానప్రమాణం గలదిగా ఎంచబడుతుంది. బ్రహ్మ, మహాదేవుడు, సూర్యచంద్రులు, నాయువు, భూమి, జలం, అగ్ని, నక్షత్రాలు, ఇంకా భూతనామధారులైన పదార్థాలు, బ్రహ్మవాదులైన ఋషిగణం తమ తమ అధికారాన్ని

అనుసరించి నడుచుకొంటూ ప్రమాణభూతులుగా పరిగణింపబడినట్లే మీరు నిర్మించిన ఈ ఉత్తమశాస్త్రం కూడా ప్రామాణికంగానే పరిగణించబడుతుంది. ఇది నా ఆజ్ఞ. స్వాయంభువమనువు దీనిని అనుసరించియే ఉపదేశిస్తాడు. శుక్రాచార్యబృహస్పతులు జన్మించినపుడు, వారిద్దరూ కూడా మీ బుద్ధినుండి పుట్టిన ఈ శాస్త్రాన్నే ప్రవచిస్తారు. స్వాయంభువమనువు, శుక్రాచార్యుడు, బృహస్పతుల యొక్క శాస్త్రాలు లోకంలో చక్కగా ప్రచారమైనపుడు, ప్రజాపాలకుడైన వసువు (ఉపరిచరవసురాజు) బృహస్పతి వద్ద, ఈ శాస్త్రాన్ని అధ్యయనం చేస్తాడు. సత్పురుషులచేత గౌరవం పొందే ఆ రాజు నాకు పరమభక్తుడు అవుతాడు. ఆ శాస్త్రాన్ని అనుసరించియే అన్ని కార్యాలు సాధిస్తాడు. మీరు నిర్మించిన ఈ శాస్త్రం సర్వశాస్త్రాలకంటే ఉత్తమమైనదిగా పరిగణింపబడుతుంది. ఇందులో ధర్మార్థములు, ఉత్తమరహస్యములు చెప్పబడినాయి. దీని ప్రచారం వలన మీ సంతతి వృద్ధి చెందుతుంది. ఉపరిచరవసుమహారాజు కూడా రాజ్యలక్ష్మీ సంపన్నుడై, మహాపురుషుడు అవుతాడు. కాని అతడు మరణించాక ఈ శాస్త్రం లోకంనుండి లుప్తమై పోతుంది. ఈ రీతిగా ఈ శాస్త్రం గురించిన అన్ని విషయాలు మీకు నేను చెప్పాను." అని చెప్పాడు.

ఇంతమాత్రం చెప్పి భగవంతుడు ఋషులను వీడ్కొని తాను అజ్ఞాతదిశగా వెళ్లిపోయాడు. అనంతరం అందరిమేలు కోరే ఆ ఋషులు ధర్మానికి మూలభూతమైన ఆ సనాతన శాస్త్రాన్ని లోకంలో ప్రచారం చేశారు. ఆపై ఆదికల్పంలో ప్రారంభయుగంలో బృహస్పతి జన్మించినపుడు, వారు అతనిచేత సాంగోపాంగమైన వేదాలు, ఉపనిషత్తులతో సాటుగా ఆ శాస్త్రాన్ని కూడా అధ్యయనం చేయించారు. తదనంతరం దర్మప్రచారకులు, లోకాలను ధర్మమర్యాదలో నిలిపిఉంచేవారు అయిన ఆ ఋషిగణాలు తపస్సు చేయాలని నిశ్చయించుకొని తమ అభీష్టస్థానాలకు వెళ్లిపోయారు.

**ఉపరిచరవసువు యొక్క యజ్ఞములో
వీకతాదిమునులు బృహస్పతికి - శ్వేతద్వీపమును,
భగవంతుని మహిమను నర్లించి చెప్పుట.**

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! "బృహత్తు, బ్రహ్మ, మహత్తు" ఈ మూడు శబ్దాలు ఏకార్థవాచకాలు. బృహస్పతిలో ఈ మూడు శబ్దాలగుణాలు ఉన్నాయి. కనుక అతనిని బృహస్పతి అని అంటూ ఉండేవారు.

ఉపరిచరవసుమహారాజు అతనికి శిష్యుడయ్యాడు. తంత్రశాస్త్రాన్ని విద్యుక్తంగా అధ్యయనం చేశాడు. అనంతరం అతడు భూమిని పాలించసాగాడు. ఒకసారి మహారాజు గొప్ప అశ్వమేధయాగాన్ని ఆరంభించాడు. దానికి బృహస్పతి హోత. ప్రజాపతియొక్క పుత్రులు, ఏకత, ద్విత, త్రిత మహర్షులు ముగ్గురూ, ధనుషుడు, రైభ్యుడు, అర్వావసువు, పరావసువు, మేథాతిథి, తాండ్యుడు, శాంతి, వేదశిరుడు, శాలిహోత్రుని తండ్రి కపిలుడు, ఆదికరుడు, వైశంపాయనుని అన్నగారు తైత్తిరి, కణ్వుడు, దేవహోత్రుడు - ఈ పదహారుమంది ఋషులు సదస్యులయ్యారు. ఆ మహాయజ్ఞానికి అన్నిరకాల సంభారాలు సమకూర్చబడినాయి. ఉపరిచరవసుమహారాజు పవిత్రుడు, ఉదారుడు అయి నిష్కామభావంతో కర్మయందు నిమగ్నమయ్యాడు. అరణ్యాలలో ఉత్పత్తిఅయ్యే పదార్థాలతోనే ఆ యజ్ఞంలో దేవతలకు భాగాలు కల్పించబడినాయి. అప్పుడు పురాణపురుషుడు నారాయణభగవానుడు ప్రసన్నుడై రాజుకు ప్రత్యక్షంగా దర్శనమిచ్చాడు. కాని వేరెవరూ అతనిని దర్శించలేకపోయారు. భగవానుడు అదృశ్యంగా ఉండే, తనకు సమర్పించిన పురోధాశాన్ని స్వీకరించాడు. దానిని ఆఘ్రాణించి తన అధీనంలో ఉంచుకొన్నాడు. దీనితో బృహస్పతికి చాలా కోపం వచ్చింది. అతడు ఉపరిచరునితో - "రాజా! నేను సమర్పించిన భాగాన్ని దేవతలు నా ఎదుట ప్రత్యక్షమై స్వీకరించాలి. (ఈ రీతిగా చాటుగా గ్రహించడం ఉచితంకాదు)" అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! దేవతలందరూ ప్రత్యక్షంగా దర్శనమిచ్చి తమ తమ భాగాలను స్వీకరించినపుడు విష్ణుభగవానుడు అలా ఎందుకు చేయలేదు?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "నాయనా! బృహస్పతి క్రోధావిష్టుడై ఉండగా, ఉపరిచరుడు, అతని సదస్యులు అందరూ అతనిని ప్రసన్నుని చేయడానికి యత్నించారు. వారు శాంతంగా - "బ్రహ్మజ్ఞుడా! మీరు కోపించకూడదు. మీరు ఈ భాగాన్ని ఎవరికి సమర్పించారో, ఆ భగవంతుడు ఎన్నడూ కోపించలేదు. మేముగాని, మీరుగాని మన ఇచ్చవచ్చినట్లు అతనిని చూడలేము. అతడు ఎవరిని దయతలిస్తే వారే అతనిని దర్శించగలరు." అన్నారు. అనంతరం ఏకతద్వితత్రితులు చిత్రశిఖిండులనే సేరుగల ఋషులు - " బృహస్పతీ! మమ్మల్ని బ్రహ్మదేవుని మానపపుత్రులుగా చెబుతారు. ఒకసారి మాకు శ్రేయస్కరమని మేమందరం ఉత్తరదిక్కుగా పయనమయ్యాము. అక్కడ

మేరువుకు ఉత్తరంగా, క్షీరసాగరతీరాన ఒక పవిత్రస్థానం ఉంది. అక్కడ మేము వేయి సంవత్సరాలపాటు కట్టెలా ఒంటికాలిమీద నిలబడి ఏకాగ్రచిత్తులమై కఠోరతపస్సు చేశాము. “మాకు సవాతన దేవుడైన నారాయణభగవానుని దర్శనం ఎలాగైవా కావాలి.” అనే ఏకమాత్రసంకల్పమే మా మనసులలో ఉన్నది. మా వ్రతం పరిసమాప్తమై, మేము అవబృథస్నానం పూర్తి చేసే సరికి మిక్కిలి గంభీరధ్వనితో ఆకాశవాణి - “విప్రవరులారా! మీరు ప్రసన్నచిత్తులై చక్కినిరీతిలో తపస్సు చేశారు. మీరు భగవద్భక్తులు. సర్వవ్యాపకుడైన ఆ భగవంతుని దర్శనం ఎలా అవుతుందో తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నారు. దానికి మార్గం వినండి - “క్షీరసముద్రానికి ఉత్తరతీరంలో దేదీప్యమానంగా ప్రకాశించే శ్వేతద్వీపం ఉంది. అక్కడ నారాయణభగవానుని సేవించేవారు ఉంటారు. వారు చంద్రుని వంటి కాంతి కలవారు. వారు స్థూలమైన ఇంద్రియాలులేనివారు, నిరాహారులు, నిష్కర్ములు. వారి శరీరాలనుండి మనోహరమైన సుగంధం వెలువడుతూ ఉంటుంది. వారు భగవంతునికి అనన్యభక్తులు. మీరు ఆ శ్వేతద్వీపానికి వెళ్లండి. అక్కడ భగవంతుడు ప్రత్యక్షంగా దర్శనమిస్తాడు.” అని వినిపించింది.

ఆకాశవాణిని విని మేము ఆమె చెప్పిన మార్గంలో శ్వేతమనే మహాద్వీపానికి చేరుకొన్నాము. అప్పుడు మా మనసులు భగవంతునిమీదనే లగ్నమై ఉన్నాయి. మేము ఆయన దర్శనం కోరి ఉత్కంఠితులమై ఉన్నాము. శ్వేతద్వీపానికి చేరుకోగానే, మాకన్నులు సమాధానం చెప్పాయి. అక్కడ నివసించే వారిముందు మా దృష్టి నిలువలేకపోయింది. అందుకని మేము అక్కడివారి నెవరినీ చూడలేకపోయాము. తదనంతరం దైవయోగం వలన మా హృదయాలలో - “తపస్సు చేయకుండా మనం ఇక్కడ భగవంతుని సులభంగా చూడలేము.” అనే విషయం స్ఫురించింది. ఈ ఆలోచన రాగానే మేము మళ్ళి వందేళ్లు మహాగొప్ప తపస్సు చేశాము. ‘ అది పూర్తికాగానే మాకు అక్కడ నివసించే వారి దర్శనం అయింది. వారు చంద్రునిలా తెల్లగా, అందరూ శుభలక్షణసంపన్నులై ఉన్నారు. వారు ప్రతిదినం ఈశాన్యదిక్కుఖులై, చేతులు జోడించుకొని, బ్రహ్మను మనసులోనే జపిస్తూ ఉంటారు. వారి ఈ ఏకాగ్రతకు భగవానుడు మిక్కిలి సంతుష్టుడవుతూ ఉంటాడు. ఆ ద్వీపంలో ఉండే ప్రతిపురుషుడు ప్రళయకాలసూర్యునివంటి కాంతి కలిగినవాడే. అప్పుడు మాకు తెలిసింది - ఈ ద్వీపం తేజస్సుకు ఆలనాలమని అక్కడ ఎవరూ ఎవరినీ మించినవారు

కారు. అందరి తేజస్సు సమానమే. కొద్దిసేపటికే మా ఎదుట ఒకేసారి వేయి సూర్యులతో సమానమైన కాంతి కనిపించింది. మా దృష్టి వెంటనే అటు ఆకర్షితమయింది. అక్కడివారందరూ ఆనందంగా చేతులు జోడించి “నమోనమః” అంటూ శీఘ్రంగా ఆ తేజస్సువైపు పరుగిడడం మేము చూశాము. అనంతరం వారు స్తోత్రం చేస్తున్నప్పుడు ఆ తుములధ్వని మా చెవులకు పోకింది. అందరూ ఆ తేజోపురుషునికి పూజాసామగ్రిని అర్పించసాగారు. ఆ తేజస్సు ఎదుట మా వేత్రశక్తి ఇంద్రియాలు ఎందుకూ పనికిరాకుండా పోయాయి. అందుకని మేము స్పష్టంగా ఏమీ చూడలేకపోయాము. కాని గట్టిగా స్తోత్రధ్వని మాత్రం మాకు వినపడింది. అందరూ - “పుండరీకాక్ష! నీకు జయము. విశ్వభావనా! నీకు ప్రణామం. మహాపురుషులకు కూడా పూర్వజుడవైన హృషీకేశా! నీకు నమస్కారం” అంటున్నారు.

ఇంతలోనే పవిత్రమైన సుగంధితవాయువు చాలా దివ్యపుష్పాలను, ఓషధులను తీసికొని వచ్చింది. అక్కడి అనన్యభక్తులు మహాభక్తితో వాటితో ఆ తేజోపురుషుని పూజించారు. వారి సంభాషణ వలన మాకు “తప్పకుండా భగవంతుడిక్కడ ప్రత్యక్షమయ్యాడనే విశ్వాసం కలిగింది. కాని మేము అతనిని దర్శించడంలో మాత్రం సఫలులం కాలేకపోయాము. అప్పుడు మాతో శరీరరహితమైన ఒక దేవత “మునివరులారా! మీరు శ్వేతద్వీపవాసులైన, ఇంద్రియరహితులైన పురుషులను దర్శించారు. వీరి దర్శనం భగవంతుని దర్శనంతో సమానమైనదే. ఇక మీరు ఎక్కడనుండి వచ్చారో అక్కడికే వెళ్లండి. ఆలస్యం చేయవలసిన అవసరం లేదు. భగవంతునియందు అనన్యభక్తి లేనిదే ఎవరికీ అతని సాక్షాద్దర్శనం కలగడం అసంభవం. అవును. చాలాకాలం పాటు అతనిపై భక్తి కలిగిఉంటూ, పూర్తిగా అనన్యత్వం వచ్చినపుడు మీరు ఇచ్చానుసారంగా అతనిని దర్శించగలరు. ఇప్పుడు మీరు ఇంకా పెద్ద గొప్ప పనిని చేయవలసి ఉంది. ఈ సత్యయుగం గడిచాక వైవస్వతమన్వంతరంలో త్రేతాయుగం ఆరంభమైనపుడు, దేవతల కార్యం సిద్ధించడానికి మీరు వారికి సహాయం చేస్తారు.” అని చెప్పాడు. అమృతంలాంటి మదురమైన ఆ అద్భుత వచనాలను విని మేము భగవత్కృపవలన మా అభీష్టస్థానాలకు చేరుకొన్నాము. బృహస్పతీ! ఈ రీతిగా మేము చాలా గొప్ప తపస్సు చేశాము. హవ్యకవ్యాలతో భగవంతుని పూజించాము కూడా. అయినా మాకు ఆయన దర్శనం కాలేదు. మఱి నీవు నిన్ను ఆయన

దర్శనానికి అధికారినని ఎలా అనుకొంటున్నావు? నారాయణ భగవానుడు అందరికంటె గొప్పదేవుడు. అతడు ఒక్కడు మాత్రమే హవ్యకవ్యాలకు భోక్త. విశ్వసృష్టికర్త. అద్యంతరహితుడు. ఆ అవ్యక్తపరమేశ్వరుని దేవతలు, దానవులు కూడా పూజిస్తారు." అని చెప్పారు.

ఈ రీతిగా ఏకతద్వితత్రితమొదలైన సదస్యులు నచ్చచెప్పిన మీదట ఉదారబుద్ధి అయిన బృహస్పతి ఆ యజ్ఞాన్ని ముగించి భగవంతుని పూజించాడు. యజ్ఞం పరిసమాప్తమయ్యాక ఉపరిచరమహారాజుకూడా యథాపూర్వంగా ప్రజలను పాలించసాగాడు.

నారదుడు అవేకనామములతో

భగవంతుని స్తుతించుట.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా! నేను ఇంతవరకు శ్వేతద్వీపవాసుల స్థితిని వర్ణించాను. ఇప్పుడు దేవర్షి నారదుడు శ్వేతద్వీపానికి ఏరీతిగా వెళ్లాడో ఆ ప్రసంగాన్ని చెబుతాను. శ్రద్ధగా విను. ఆ మహద్వీపానికి చేరుకొని దేవర్షి నారదుడు అక్కడున్న చంద్రునివంటి కాంతి గల వారిని చూసి, తలవంచి నమస్కరించాడు. మనసులోనే వారిని పూజించాడు. అనంతరం శ్వేతద్వీపవాసులు కూడా నారదుని సత్కరించారు. అపై అతడు భగవద్దర్శనకాంక్షతో అతని నామాన్ని జపిస్తూ, కఠోరనియమాలను పాటిస్తూ అక్కడే నివసించసాగాడు. నారదుడు అక్కడ తన రెండు చేతులను పైకి ఎత్తి ఏకాగ్రచిత్తుడై నిర్గుణసగుణరూపుడు విశ్వాత్ముడు అయిన నారాయణభగవానుని ఈ రీతిగా స్తుతించాడు "దేవదేవేశ్వరా! నీకు నమస్కారము. నీవు నిష్ప్రియుడవు, నిర్గుణుడవు సర్వజగత్సాక్షివి. క్షేత్రజ్ఞుడు, పురుషోత్తముడు (క్షరాక్షర పురుషునికంటె ఉత్తముడు) అనంతుడు, పురుషుడు, మహాపురుషుడు, పురుషోత్తముడు (పరమాత్మ), త్రిగుణుడు, ప్రధానుడు, అమృతుడు, అమృతాఖ్యుడు, అనంతాఖ్యుడు, వ్యోముడు, సనాతనుడు, సదసద్వ్యక్తావ్యక్తుడు, ఋతథాముడు, ఆదిదేవుడు, వసుప్రదుడు, ప్రజాపతి, సుప్రజాపతి, వనస్పతి, మహాప్రజాపతి, ఊర్జస్పతి, వాచస్పతి, జగత్పతి, మనస్పతి, దివస్పతి, మరుత్పతి, సలిలపతి, పృథ్వీపతి, ధిక్పతి, పూర్వనివాసుడు (మహాప్రళయ కాలంలో జగత్తుకు ఆధారరూపుడు) గుహ్యుడు, బ్రహ్మపురోహితుడు, బ్రహ్మకాయుడు, మహారాజుడు, చాతుర్మహారాజుడు, భాసురుడు (ప్రకాశమానుడు), మహాభాస్కరుడు, సప్తమహాభాగుడు, యామ్యుడు, మహాయామ్యుడు,

సంజ్ఞాసంజ్ఞుడు, తుషీతుడు, మహాతుషీతుడు, ప్రమర్దనుడు (మృత్యురూపుడు), పరినిర్మితుడు, అపరినిర్మితుడు, వశవర్తి, అపరినిందితుడు, అపరిమితుడు (అనంతుడు), వశవర్తి, అవశవర్తి, యజ్ఞుడు, మహాయజ్ఞుడు, యజ్ఞసంభవుడు, యజ్ఞయోని, యజ్ఞగర్భుడు, యజ్ఞహృదయుడు, యజ్ఞస్తుతి, యజ్ఞభాగహారుడు, పంచయజ్ఞుడు, పంచయజ్ఞకాలకర్తృపతి (అహోరాత్ర, మాస, ఋతు, ఆయన సంవత్సర రూపమైన కాలానికి స్వామి), పాంచరాత్రికుడు, వైకుంఠుడు, అపరాజితుడు, మానసికుడు, నామనామికుడు (అన్ని నామములు నామముగా కలవాడు) పరస్వామి (పరమేశ్వరుడు), సుస్నాతుడు, హంసుడు, పరమహంసుడు, మహాహంసుడు, పరమయాజ్ఞికుడు, సాంఖ్యయోగుడు, సాంఖ్యమూర్తి, అమృతేశయుడు, హిరణ్యేశయుడు, దేవేశయుడు, కుశేశయుడు, బ్రహ్మేశయుడు, పద్మేశయుడు, విశ్వేశ్వరుడు, విష్వక్సేనుడు - మొదలైనవన్నీ నీ నామములే. నీవే జగద్వంద్యుడవు (జగత్తులో ఓతప్రోతమైనవాడవు) జగత్తుకు ప్రకృతివి. అగ్ని నీకు ముఖము. బడబానలము, ఆహుతి, సారది, వషట్కారము, ఓంకారము, తపము, మనస్సు, చంద్రుడు, నేత్రము, ఆజ్యము (ఘృతము), సూర్యుడు, ధిగ్గజము, దిగ్భానువు (దిక్కులను ప్రకాశింపజేయువాడు), విదిగ్భానువు (మూలలను ప్రకాశింపజేయువాడు), హయగ్రీవుడు నీవే. ప్రథమ త్రిసాపర్ణమంత్రం, బ్రాహ్మణాది వర్ణాలను ధరించువాడవు, పంచాగ్నిరూపుడవు నీవే. నాచికేతనామంతో ప్రసిద్ధి కెక్కిన మూడు రకాల అగ్నులు కూడా నీవే. శిక్ష, కల్పము, వ్యాకరణము, చందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము - అనే ఆరు అంగాలకు బాండారము నీవే. ప్రాగ్జ్యోతిష, జ్యేష్ఠసామగ, పామికవ్రతధారి, అథర్వశిరా, పంచమహాకల్ప, ఫేనపాచార్య, వాలఖిల్య, వైఖానస, అభగ్నయోగ (పూర్ణయోగ), అభగ్నపరిసంఖ్యాన (పూర్ణవిచార), యుగాది, యుగమధ్య, యుగాంత, ఆఖండల (ఇంద్ర), ప్రాచీనగర్భ, కౌశిక, పురుష్టుత, పురుహూత, విశ్వకృతే (విశ్వకర్మ), విశ్వరూప, అనంతగతి, అనంతభోగ, అనంత, అనాది, అమధ్య, అవ్యక్త మధ్య, అవ్యక్త నిధన, వ్రతావాస (వ్రతాలకు ఆశ్రయము), సముద్రవాస, యశోవాస (యశస్సుకు నివాసము), తపోవాస (తపస్సుకు అధిష్ఠానము), దమావాస (సంయమానికి ఆధారము) లక్ష్మీనివాస, విద్యావాస, కీర్త్యావాస, శ్రీవాస, సర్వావాస (అన్నిటికీ నివాసస్థానము), వాసుదేవ, సర్వచ్ఛందక (అంధరికోరికలను తీర్చేవాడు), హరిహయ, హరిమేధ (యజ్ఞము), మహాయజ్ఞ,

భాగవత, వరప్రద, సుఖప్రద, ధనప్రద, హరిమేధ (భగవద్భక్తుడు), యమ, నియమ, మహానియమ, కృచ్ఛ, అతికృచ్ఛ, మహాకృచ్ఛ, సర్వకృచ్ఛ, నియమధర, నివృత్తభ్రమ (భ్రమరహితుడు), ప్రవచన గత (వ్యాఖ్యాన పరాయణుడు), పృథ్వీగర్భ - ప్రవృత్త, ప్రవృత్తవేద క్రియ (వైదిక కర్మ ప్రవర్తకుడు), అజ, సర్వగతి, సర్వదర్శి, అగ్రాహ్య, అచల, మాహావిభూతి, మాహాత్మ్యశరీర, పవిత్ర, మహాపవిత్ర, హిరణ్యమయ, బృహద్, అప్రతర్క్య, అవిజ్ఞేయ, బ్రహ్మగ్ర్య, ప్రజాసృష్టికర్త, ప్రజాంతక, మాహామాయాధారి, చిత్రశిఖండి, వరద, పురోడాశగ్రహీత, గతాథ్వర (సమాప్తయజ్ఞుడు), చిన్నతృష్ణ(తృష్ణారహితుడు), చిన్నసంశయ, సర్వతోవృత్త (సర్వవ్యాపకుడు), నివృత్తారూప, బ్రాహ్మణ రూప, బ్రాహ్మణపీయ, విశ్వమూర్తి, మహామూర్తి బాంధవ, భక్తవత్సల, బ్రహ్మణ్యదేవ - మొదలైన నామములతో పిలువబడుతూ ఉండే పరమేశ్వరా! నీకు నమస్కారము. నీకు భక్తుడను. నీ దర్శనం కోరి ఇక్కడకు వచ్చాను. ఏకాంతంలో దర్శనమొసగే పరమాత్మకు నీకు పదివేల సమస్కారములు.

శ్వేతద్వీపములో నారదునకు భగవంతుడు ప్రత్యక్షమై భావిఅవతార కార్యములను సూచించుట.

భీష్ముడు చెప్పుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా! ఈ రీతిగా గుహ్యము, సత్యము అయిన నామాలతో నారదుడు భగవంతుని స్తుతించగానే అతడు విశ్వరూపథతుడై అతనికి దర్శనమిచ్చాడు. అతని శ్రీ విగ్రహంలో కొంతభాగం చంద్రునికంటే అధికనిర్మలంగా ఉంది. కొంతభాగం చంద్రునికంటే విలక్షణంగా ఉంది. ఒక అంగం అగ్నివలె దేదీప్యమానంగా ఉంటే ఇంకొకటి నక్షత్రాలవలె జ్వాలమానంగా ఉంది. శరీరం ఒకచోట చిలుకరెక్కరంగులో ఉంటే, ఒకచోట స్పటికమణిరంగులో, ఒకచోట కాటుకరాశివలె, ఒకచోట పసిడిరంగులో, ఒకచోట పెసరరంగులో, ఒకచోట తెల్లరంగులో ఉంది. కొంతభాగం తెల్లని వైడూర్యంలా, కొంత నీలవైడూర్యంలా, కొంత ఇంద్రనీలమణితుల్యమై, కొంత నెమలికంతంరంగులో, కొంత ముత్యాలహారంలా ఉంది. ఈ రీతిగా ఆ సనాతన భగవానుడు తన విగ్రహంలో రకరకాల రంగులను ధరించిఉన్నాడు. అతనికి వేల కన్నులు, వేల శిరసులు, వేలకాళ్లు, వేల ఉదరాలు, వేల చేతులు ఉన్నాయి. అక్కడక్కడా అతని ఆకృతి స్పష్టంగా తెలియడం లేదు. అతడు ఒక నోటితో గాయత్రీజపం చేస్తూ, ఇతర నోళ్లతో

నాలుగునేదాలను. ఆరణ్యకాలను గానం చేస్తున్నాడు. అతడు తన చేతులలో ఆసనాన్ని కమండలువును, ఉజ్జ్వలమణిని, కుశను, మృగచర్మాన్ని, దండాన్ని, మండుతున్న అగ్నిని ధరించి ఉన్నాడు. అతని చరణాలకు పాడుకలు శోభనిస్తున్నాయి. భగవానుని ముఖం ప్రసన్నంగా కనిపిస్తోంది. అతని దర్శనం పొంది నారదుని హృదయం ఆనందంతో వికసించింది. అతడు నిశ్శబ్దంగా అతని పాదాలపై వాలిపోయాడు. అప్పుడు దేవతలకు ఆదికారణుడు అవ్యయుడు అయిన ఆ పరమాత్మ ఈ నారదునితో - "దేవర్షి! ఏకతద్విత త్రిత మహర్షులు కూడా నా దర్శనంకోరి ఇక్కడకు వచ్చారు, కాని వారికి నా దర్శనం లభించలేదు. వాస్తవానికి నా అనన్యభక్తులు తప్ప వేరెవరూ నన్ను దర్శించలేరు. నీవు నా అనన్యభక్తులలో శ్రేష్ఠుడవు. అందుకని నన్ను దర్శించగలిగావు. విప్రోత్తమా! ధర్ముని ఇంట అవతరించిన నరనారాయణాదులు నా స్వరూపమే. నీవు సదా వారిని సేవింపు. నేడు నీ మీద నాకు చాలా అనుగ్రహం కలిగింది. నీవు ఏదైనా వరం అడుగదలచుకొంటే అడుగు." అన్నాడు.

నారదుడు - "దేవా! నీ దర్శనం లభించడం తోనే నా తపస్సుకు, యమనియమాలకు, అన్నిటికీ పలం లభించింది. నీ దర్శనమే నాకు అన్నిటికీ మించిన వరధానం." అన్నాడు.

భగవానుడు - "నారధా! ఎవరూ నన్ను కన్నులతో చూడలేరు. నీవు నన్ను చూస్తున్నావు. ఇది నేను కల్పించిన మాయాప్రభావమే. నేను సర్వవ్యాపకుడిని. సర్వభూతాంతరాత్మను. ప్రాణుల శరీరాలు నశించినా నేను నశించను. మునిసత్తమా! నాకు ఏకాంత భక్తులైనవారు గొప్ప అదృష్టవంతులు, సిద్ధులు. ఎందుకంటే నారు రజోగుణతమోగుణ విముక్తులై నాలోనే ప్రవేశిస్తారు. మునివర్యా! చూడు. నా కుడివైపు ఏకాదశరుద్రులు, ఎడమవైపున ద్వాదశాదిత్యులు విరాజమానులై ఉన్నారు. నాముందు భాగంలో ఎనిమిదిమంది వసువులు, వెనుక అశ్వినీకుమారులు ఇద్దరు ఉన్నాడు. ఇదిగో చూడు. ప్రజాపతులందరూ, సస్తర్షులు, వేదాలు, యజ్ఞాలు, అమృతం, ఓషధులు, రకరకాల యమనియమాలు కూడా నాశరీరంలో మూర్తీభవించి కనిపిస్తున్నాయి. అష్టైశ్వర్యాలు కూడా ఇక్కడ సాకారమై వ్యక్తమయ్యాయి. శ్రీ, లక్ష్మీ, కీర్తి, పృథివి, నేదమాత సరస్వతీదేవి కూడా నాలోపల ఉన్నారు. వారిని దర్శించు. చూడు. నక్షత్రాలలో శ్రేష్ఠుడైన ధ్రువుడు కనపడుతున్నాడు. మేఘాలు, సముద్రాలు,

సరోవరాలు, నదులూ కూడా మూర్తిమత్త్యం చాల్చి ఉండడం చూడు. నాలుగురకాలైన ఈ పితృగణాలు శరీరధారులై ప్రత్యక్షమయ్యారు. వీరితోపాటుగా నాలో ఉండే సత్త్వాదిగుణాలను కూడా అవలోకించు. నేనే దేవతలకు, పితరులకు తండ్రిని, హయగ్రీవరూపధారిని సముద్రంలోపల వాయవ్యమూల నివసిస్తాను. సాంఖ్యవారులు నన్ను విద్యాశక్తి సంపన్నుడనైన, సూర్యమండల స్థితుడైన కపిలునిగా చెబుతారు. వేధాలలో స్తుతింపబడిన హిరణ్యగర్భుడను నేనే. ఇప్పుడు నేను వ్యక్తరూపుడనై ఆకాశంలో నిలిచిఉన్నాను. ఇకపై వేయి యుగాలు గడిచిన పిమ్మట ఈ జగత్తును సంహరించి చరాచరప్రాణులన్నింటినీ నాలో లీనం చేసుకొంటాను. నేను ఒంటరిగానే నా విద్యాశక్తితోపాటు విహరిస్తాను. తదనంతరం సృష్టిసమయం ఆసన్నమైనపుడు ఆ విద్యాశక్తి ద్వారానే ప్రపంచాన్ని సృష్టిస్తాను. కొంతకాలం తరువాత త్రేతాద్వాపరసంధికాలంలో నేను దశరథనందనుడైన రాముని రూపంలో అవతరిస్తాను. అప్పుడు లోకానికంతటికీ కంటకప్రాయుడైన పులస్త్యకులసూతకుడు, రాక్షసరాజు అయిన రావణుని అతని అనుచరులతో పాటుగా నాశనం చేస్తాను. ఆపై ద్వాపరకలియుగముల సంధికాలంలో కంసుని వధించడానికి మదురలో అవతరిస్తాను. దేవతలకు చెడు చేసిన అనేక దానపులను వధించి ద్వారకాపురిలో నివసిస్తాను. అక్కడ ఉండే సమయంలో దేవమాత అదితికి ఆప్రియం చేసే భూదేవి కుమారుడు నరకాసురుడు, మురుడు, పీరుడు అనే దానపులను సంహరిస్తాను. వారి యొక్క ప్రాగ్జ్యేతిషమనే నగరంలోని ధనధాన్యాలను ద్వారకానగరానికి తరలించి తెస్తాను. తదనంతరం బాణాసురునికి ప్రియం, హితం కోరుకొనే విశ్వవందితుడైన మహాదేవుని, కార్తికేయుని యుద్ధంలో ఓడిస్తాను. వేయి చేతులు కలిగిన బలిపుత్రుడు బాణాసురుని ఓడించి, సౌభమనే విమానంలో నివసించే పాల్వాది వీరులను మృత్యుతీరానికి చేరుస్తాను. అంతేకాదు గర్గమహర్షి తేజస్సు వలన శక్తిశాలి అయిన కాలయవనుని కూడా నేనే నాశనం చేస్తాను. అప్పుడు గిరిప్రజంలో (రాజగృహంలో) జరాసంధుడనే బలవంతుడైన ఒక అసురరాజు ఉంటాడు. అతడు ఇతరరాజులతో వైరం పెట్టుకొంటాడు. అతడు కూడా నా బుద్ధిప్రయత్నం వలననే నాశనమవుతాడు. అలాగే ధర్మపుత్రుడు యుధిష్ఠిరుని యజ్ఞంలో కానుకలు తీసికొని వచ్చే బలవంతులైన రాజులు, మహారాజుల మద్య శివుపాలుని శిరసు ఖండిస్తాను. మహాబారతంలో అందరినీ ఓడించి

తమ్ములతో పాటుగా యుధిష్ఠిరుని అతని రాజ్యంలో ప్రతిష్ఠిస్తాను. అప్పుడు లోకంలోని జనులందరూ “శ్రీకృష్ణార్జునుల రూపంలో ఈ నరనారాయణ ఋషులే లోకకల్యాణం కోసం క్షత్రియకులాన్ని సంహరిస్తున్నారు.” అనే మాటనే చెప్పుకొంటారు. ఈ రీతిగా భూభారాన్ని తగ్గించి, నేను ద్వారకలోని సమప్తయాదవులనుకూడా భయంకరంగా సంహరిస్తాను. వారదా! నీ భక్తి కారణంగా ఈ భూతభవిష్యత్తుల రహస్యాన్ని అంతటినీ నీకు నేను చెప్పాను.” అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - యుధిష్ఠిరా! విశ్వరూపదరుడు, అవ్యయుడు అయిన నారాయణభగవానుడు ఇంతమాత్రం చెప్పి అంతర్ధానమయ్యాడు. అప్పుడు మహాతేజస్వి అయిన నారదుడు కూడా మనోవాంఛితమైన భగవంతునియొక్క అనుగ్రహాన్ని పొంది నరనారాయణులను దర్శించుకోవడానికి బదరికాశ్రమం వైపు బయలుదేరాడు. ఈ కథ నారదుడు చెప్పినదే. కాని నాకు పరంపరగా ప్రాప్తించింది. నాతండ్రి నాకు చెప్పినది నేను నీకు చెప్పాను.

సౌతి - “శౌనకా! వైశంపాయనుని నోట వినిన ఈ ఉపాఖ్యానం ఉన్నదున్నట్లుగా నేను మీకు వినిపించాను. జనమేజయమహారాజు ఇది విని విధిపూర్వకంగా భగవంతుని పూజించాడు. మీరు కూడా తపస్సులు, వ్రతపాలనం చేసేవారు. వైమిశారణ్యంలో నివసించే ఋషులందరూ ప్రాయీకంగా వేదవేత్తలలో ప్రధానులే. అదృష్టవశాత్తు మీ రందరూ ఈ మహాయజ్ఞంలో ఒక్కనోటికి చేరారు. కాబట్టి విద్యుక్తంగా హోమం చేసి ఆ సనాతన పరమేశ్వరుని పూజించండి.” అని చెప్పాడు.

శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి తన నామములను వివరించి చెప్పుట.

జనమేజయుడు - “బ్రాహ్మణుడా! ప్రజాపతులకు పతి అయిన శ్రీహరిభగవానుని నామాలను వినాలనుకొంటున్నాను. మీరు వాటిని వివరించండి. అవి విని నేను పవిత్రుడను అవుతాను.” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - “రాజా! భగవంతుడైన శ్రీహరి అర్జునుని అనుగ్రహించి, గుణకర్మలను అనుసరించి తన నామాలను తాను అతనికి ఎలా వ్యాఖ్యానించి చెప్పాడో అదే నేను నీకు చెబుతున్నాను. విను - ఒకసారి అర్జునుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని - దేవా! నీవు భూతభవిష్యత్తులకు స్వామివి. సర్వజగత్సృష్టికర్తవు. అవ్యయుడవు. జగదాశ్రయుడవు. ఈశ్వరుడవు, అభయప్రదాతవు. దేవదేవా! వేదపురాణాలలో

మహర్షులు నీవు చేసిన కర్మలను అనుసరించి ఏయే గూడనామాలను చెప్పారో, వాటినిన్నింటినీ మీ నోటి ద్వారానే వివరంగా వినాలని ఉంది. దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాగాడు - "అర్జునా! ఋగ్వేదాప్రామాధర్వనేదములలోను, ఉపనిషత్తులలో, పురాణములలో, జ్యోతిషయోగసాంఖ్యశాస్త్రములలో, ఆయుర్వేదములో మహర్షులు నా నామాలను ఎన్నిటితో చెప్పారు. వాటిలో కొన్ని గుణాలను అనుసరించి, కొన్ని కర్మలను అనుసరించి ఉన్నాయి. ఇప్పుడు నేను ఆ నామాలను న్యాఖ్యానించి చెబుతాను. శ్రద్ధగా విను. ఎవని అనుగ్రహం వలన బ్రహ్మ, క్రోధం వలన రుద్రుడు ఉత్పన్నమయ్యారో, ఆ నిర్గుణసగుణ రూపుడు, విశ్వాత్ముడు అయిన నారాయణభగవానునికి నమస్కారము. సమస్త చరాచరజగదుత్పత్తికి కారణము అతడే. అతడే తపస్సు, యజ్ఞము, యజమానుడు. పురాణపురుషుడు, విరాట్పురుషుడు కూడా అతని నామములే. ప్రళయకాలపు రాత్రి గడిచిన తరువాత, అమిత తేజస్వి అయిన ఆ నారాయణుని కృప వలన ఒక కమలం ప్రకటమయింది. అతని కృపవలననే ఆ కమలం నుండి బ్రహ్మదేవుడు ప్రాదుర్భవించాడు. బ్రహ్మయొక్క పగటికాలం గడిచినతరువాత క్రోధావేశం చెందిన భగవంతుని లలాటం నుండి సంహారకారి అయిన రుద్రుడు ఉత్పన్నమయ్యాడు. ఈ రీతిగా బ్రహ్మ, రుద్రుడు - ఈ ఇద్దరు దేవతలు భగవానుని అనుగ్రహంవలన, క్రోధంవలన ప్రకటమయ్యారు. వారు చెప్పిన మార్గంలోనే సృష్టిసంహారకార్యాలు పూర్తి అవుతున్నాయి. ప్రాణులందరికీ వరదాయకులైన ఆ ఇద్దరు దేవతలు సృష్టి ప్రళయాలకు నిమిత్తమాత్రులు. వాస్తవానికి అదంతా నారాయణుని ఇచ్ఛతోనే జరుగుతోంది. వారిలో సంహారకారి అయిన రుద్రునికి కపర్ది (జటాజూటధారి), జటిలుడు, ముండుడు, శ్మశానగృహాన్ని సేవించేవాడు, కరోరప్రతపాలనం చేసేవాడు, రుద్రుడు, యోగి, పరమదారుణుడు, దక్షయజ్ఞవిధ్వంసకుడు, భగదేవుని నేత్రాలను పెరికివేసినవాడు - మొదలైన ఎన్నో పేర్లు ఉన్నాయి. పాండునందనా! ఈ రుద్రదేవుడు కూడ నారాయణుని స్వరూపమే. దేవదేవుడైన ఈ మహేశ్వరుని పూజిస్తే నారాయణుని పూజించినట్లవుతుంది. నేను సమస్త విశ్వానికి ఆత్మను. కనుక నేను ముందుగా నా ఆత్మరూపుడైన రుద్రునే పూజిస్తాను. నేను వరదాయకుడైన శివుని పూజించకపోతే, ఇతరులెవరూ కూడా ఆ ఆత్మరూపుడైన శంకరుని పూజించరు.

ఎందుకంటే నా చేతలనే ఆదర్శంగా తలచి లోకులందరూ ధానిని అనుసరిస్తారు. రుద్రుని తెలుసుకొన్నవారు నన్ను తెలుసుకొంటారు. అతనిని సేవించినవారు నన్ను కూడా సేవిస్తారు. రుద్రుడు, నారాయణుడు ఒకే సత్త. రెండు రూపాలు ధరించి లోకంలో విహరిస్తున్నారు. రుద్రుడు తప్ప నాకు వరమివ్వగల సమర్థులు వేరెవరూ లేరు. ఇది ఆలోచించుకొనే, నేను పుత్రప్రాప్తికోసం నేను వా ఆత్మరూపుడైన రుద్రునే ఆరాధించాను. బ్రహ్మ, రుద్రుడు, ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలు, ఋషులు కూడా భగవంతుడైన నారాయణుని పూజిస్తారు. భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాలలో నివసించే ప్రాణులందరికీ నేత, సేవ్యుడు విష్ణుభగవానుడే. అతడు ఎప్పుడూ అందరికీ పూజింపదగినవాడు. అర్జునా! హవ్యకవ్యాలు స్వీకరించే అందరికీ శరణునిచ్చే ఆ భగవంతునికి నీవు ఎల్లప్పుడూ నమస్కరిస్తూ ఉండు. నా భక్తులు నాలుగు రకాలుగా ఉంటారు. ఈ సంగతి నీవు వినే ఉన్నావు. అందులో నాకు అనన్యభక్తులైనవారు నన్ను తప్ప ఇతరదేవతలెవరినీ సేవించరు. వారే ఉత్తములు. వారికి నేనే పరమగతిని. వారు కర్మలు చేస్తూ కూడా పలాలను ఆశించరు. మిగిలిన మూడు రకాల భక్తులను ఫలేచ్చగలవారిగానే నేను భావిస్తాను. ఫలేచ్చగలవారు అధఃపతితులవుతారు. కాని కోరికలను విడిచిపెట్టిన జ్ఞానులైన భక్తులకు సర్వోత్తమమైన ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. జ్ఞానులు బ్రహ్మ, శివుడు, ఇంకా ఇతర దేవతలను సేవిస్తున్నప్పటికీ కూడా చివరికి నన్నే పొందుతారు. అర్జునా! ఇప్పుడు నేను నీకు భక్తులలోని అంతరాలను చెప్పాను. నీవు, నేను - ఇద్దరమూ నరనారాయణ ఋషులము. భూభారం తగ్గించడానికి మనం మానవశరీరాలలో ప్రవేశించాము. నాకు అధ్యాత్మయోగం తెలుసును. "నేను ఎవరిని? ఎక్కడినుండి వచ్చాను?" అనే సంగతికూడా నేను ఎరుగుదును. లోకికాభ్యుదయాన్ని పొందించే ప్రవృత్తిధర్మాలు, నిత్యేయసధాయకములైన నివృత్తిధర్మాలు నాకు తెలియనివికావు. నేను ఒక్కడినే మానవులందరికీ ఆశ్రయభూతుడనైన సనాతన పరమాత్మను.

నరుని (పురుషుడు) నుండి ఉత్పన్నమయినందువలన జలాన్ని 'నారము' అంటారు. ఆ నారము మొదట నాకు అయనం (నివాసస్థానం) కనుక నన్ను 'నారాయణుడు' అన్నారు. (అచ్చాదితమైనధానిని, లేదా నివాస స్థానాన్ని 'వాసు' అంటారు) నేనే సూర్యరూపధారినై నా కిరణాలతో జగత్తునంతటినీ కప్పివేస్తున్నాను. నాయందే సమస్త ప్రాణులు

నివసిస్తున్నాయి. కాబట్టి నా పేరు 'నాసుదేవుడు'. నేను ప్రాణులందరికీ గతిని. ఉత్పత్తి స్థానాన్ని. నేను ఆకాశాన్ని. భూమిని ఆవరించి ఉన్నాను. నా కాంతి అన్నిటినీ మించినది. ప్రాణులందరూ చివరికి నన్నే చేరాలని కోరుకొంటారు. నేను అందరినీ ఆక్రమించి ఉంటున్నాను. ఈ కారణాలు అన్నిటివలన లోకులు నన్ను 'విష్ణువు' అంటారు. మనుష్యులు దమం (ఇంద్రియసంయమం) ద్వారా సిద్ధిని పొందాలనుకొంటూ నన్ను పొందాలని కోరుకొంటారు. అందుకని నన్ను "దామోదరుడు" అంటారు. అన్నం, జలం, నేదం, అమృతం - వీటిని పృథ్వి అంటారు. ఇవి సదా నాగర్భంలో ఉంటాయి. కాబట్టి నాపేరు పృథ్విగర్భుడు. లోకాన్ని తపింపజేసే సూర్యుని యొక్క, అగ్నియొక్క, చంద్రుని యొక్క ప్రకాశించే కిరణాలు నాకు కేశాలుగా చెప్పబడతాయి. ఆ కేశయుక్తుడనయిన కారణంగా సర్వజ్ఞులైన పండితులు నన్ను 'కేశవుడు' అంటారు. సూర్యచంద్రులను నాకు నేత్రాలుగా, వాటి కిరణాలను కేశాలుగా చెబుతారు. ఈ ఇద్దరూ జగతికి శాంతిని, తాపాన్ని ఇచ్చి ఆనందింపజేస్తూ ఉంటారు. కాబట్టి 'హృషీ' అంటారు. వారే నాకు 'కేశాలు' కాబట్టి నన్ను "హృషీకేశుడు" అంటారు. యజ్ఞంలో "ఇతోపహూతా సహ దివా" మొదలైన మంత్రాలతో ఆవాహన చేసిన మీదట నేను నా భాగాన్ని హరిస్తాను. (స్వీకరిస్తాను) నా శరీరపురంగు కూడా హరితం (శ్యామం). కనుక నన్ను 'హరి' అంటారు. ప్రాణులయొక్క సారం లేదా బలం పేరు దామం. ఋతానికి అర్థం సత్యం. నా ధామం ఋతం. ఇలా ఆలోచించి బ్రాహ్మణులు నన్ను 'ఋతదాముడ'ని పిలిచారు. (గోవిందశబ్దానికి అర్థం పృథివిని పొందించేనాడు) పూర్వకాంలో భూమి నీటిలో మునిగి పోయి రసాతలానికి వెళ్లిపోయినపుడు నేను (వరాహావతారం ధరించి) దానిని పొందాను. అందుకని దేవతలు 'గోవిందుడ'ని నన్ను స్తుతించారు. నాకు శిపివిష్ణుడనే పేరు ఎలా వచ్చిందంటే - రోమాలు లేని ప్రాణిని 'శిపి' అంటారు. ఇది నిరాకారానికి ఉపలక్షణం. విష్ణు అనే దానికి 'న్యాపక'మని అర్థం. నేను నిరాకారరూపంతో సమస్తజగత్తును నింపి ఉన్నాను. అందుకని నన్ను 'శిపివిష్ణుడు' అంటారు. నేను ప్రాణులందరి శరీరాలలో నివసించే పాక్షిని - ఆత్మను. నేను ఇంతకు ముందెన్నడూ జన్మించలేదు. ఇప్పుడు జన్మించడం లేదు. ఇకముందు కూడా ఎప్పుడూ జన్మించను. కనుక నాపేరు 'అజుడు' నేను ఎప్పుడూ అసత్యమైన, నీచమైన లేదా అశ్లేలమైన మాటను నోటివెంట రానీను. సత్యస్వరూపిణి, బ్రహ్మపుత్రి

అయిన సరస్వతి నాకు వాక్కు. సదసత్తులు (సత్తు, అసత్తు) నాలోనే ఉన్నాయి. ఈ కారణంగా నా నాభికమలమనే బ్రహ్మాలోకంలో నివసించే ఋషిగణం నన్ను 'సత్యం' అంటారు. నేను మునుపు ఎన్నడూ సత్యం నుండి చ్యుతుడను కాలేదు. సత్యం నానుండే ఉత్పన్నమయింది. సత్యకారణంగా నేను పాపరహితుడను. సాత్త్వతజ్ఞానం (పాంచరాత్రాది వైష్ణవతంత్రాలు) తో నా స్వరూపం అవగతమవుతుంది. ఈ కారణాలన్నిటివలన నన్ను "సాత్త్వతుడు" అంటారు. అర్జునా! ధర్మమే అన్నిటికంటే ఉత్తమమైనది. అదే శాంతిమయపరబ్రహ్మము. ఆ ధర్మం నుండి లేదా బ్రహ్మనుండి నేను ఎప్పుడు చ్యుతము కాలేదు. కనుక 'అచ్యుతుడు' అని పిలువబడుతున్నాను. (అథః అంటే భూమి, అక్షం అంటే ఆకాశం, 'జ' అంటే వాటిని జయించేవాడు లేదా ధరించినవాడు) పృథ్వి, ఆకాశం - ఈ రెండింటినీ ధరించిన కారణంగా నన్ను 'అధోక్షజుడు' అంటున్నారు. మహర్షులు 'అధోక్షజ' శబ్దాన్ని మూడు వేర్వేరు పదాల సమూహంగా బావిస్తారు. 'అ' అంటే లయస్థానం 'ధోక్ష' అంటే పాలనస్థానం. 'జ' అంటే ఉత్పత్తి స్థానం. ఉత్పత్తిస్థితిలయాలకు స్థానం నారాయణుడు ఒక్కడే. కనుక అతనిని తప్ప వేరెవరినీ 'అధోక్షజుడు' అని చెప్పలేరు. ప్రాణులయొక్క ప్రాణాలకు పుష్టి కలిగించే ఘృతం - నా స్వరూపుడైన అగ్ని దేవునియొక్క అర్చిస్సులను అనగా జ్వాలలను పురికొల్పేది. కనుక నేదజ్జాలు నన్ను "ఘృతార్చి" అన్నారు. జీవులు వాతపితృ శ్లేష్మాలు అనే మూడు ధాతువులతో ప్రాణాలు నిలుపుకొంటున్నారు. ఆ మూడు క్షీణించిన పిమ్మట నశించిపోతారు. అందుకనే ఆయుర్వేదపండితులు నన్ను "త్రిదాతువు" అంటారు. నా స్వరూపుడైన భగవంతుడు ధర్ముడు లోకంలో 'వృష' నామంతో ప్రసిద్ధి చెందాడు. వైదికశబ్దకోశంలో పదాలు వ్యాఖ్యానింపబడినచోట కూడా ధర్మరూపంగా నన్నే 'వృష' అని చెప్పారు. అలాగే 'కపి' శబ్దానికి శ్రేష్ఠమని అర్థం. అందుకని ప్రజాపతి అయిన కశ్యపుడు నన్ను 'వృషాకపి' అన్నాడు. నేను జగతికి సాక్షిని, సర్వవ్యాపకుడనైన ఈశ్వరుడను. దేవాసురులు కూడా నా ఆదిమధ్యాంతాలను ఎప్పటికీ పసిగట్టలేరు. కాబట్టి నేను 'అనాది, అమథ్య, అనంత' గా పిలువబడుతున్నాను. ధనంజయా! శుచి అనగా పవిత్రమైన, శ్రవణ యోగ్యమైన వచనాలనే నేను వింటూ ఉంటాను. కనుక నా పేరు "శుచి శ్రవుడు" పూర్వకాలంలో నేను ఒకకొమ్ము కలిగిన నారాహరూపాన్ని ధరించి ఈ భూమిని

నీటినుండి వెలికి తీశాను. కాబట్టి నాపేరు 'ఏకశృంగుడు' అయింది. వరాహావతార సమయంలోనే నాశరీరంలో మూడు కకుత్తులు (ఎత్తుగా ఉండే స్థానాలు) ఉన్నాయి. కనుక నేను 'త్రికకుత్' అనే పేరుతో విఖ్యాతుడనయ్యాను. పాంఖ్యశాస్త్రపరిశీలకులైన పండితులు 'విరించి' అని పిలిచే ఆ ప్రజాపతి 'విరించి'ని నేనే. తత్త్వాన్ని నిశ్చయించే పాంఖ్యశాస్త్ర గురువులు నన్ను ఆదిత్యమండల స్థితుడనని, విద్యాశక్తి సంపన్నుడనని, సనాతనుడైన కపిలుడనని చెప్పారు. వేదాలు స్తుతించిన, యోగిజనులు సదా పూజించే తేజస్వీ అయిన "హరణ్యగర్భుడ" ను నేనే. వేదవిద్వాంసులు నన్నే ఇరవై ఒక్కవేల ఋక్కులతో కూడిన ఋగ్వేదమని, వేయి శాఖలు గల సామవేదమని చెబుతారు. ఆరణ్యకాలలో బ్రాహ్మణులు నన్నే గానం చేస్తున్నారు. వారు దుర్లభులైన నా పరమభక్తులు. నూటొక్క శాఖలుగల యజుర్వేదంలో కూడా నా గానమే చేయబడింది. అథర్వవేదపండితులు ఆభిచారిక ప్రయోగయుక్తమైన పంచకల్పాత్మక "అర్థవేదం" గా నన్నే భావిస్తారు. వేదాలలోని భిన్న భిన్న శాఖలు, ఆ శాఖలలోని గీతాలు, ఆ గీతాలలోని స్వరవర్ణోచ్ఛారణ రీతులు - అన్నీ నేను నిర్మించినవే అని గ్రహించు. నేనే వరదుడనైన హయగ్రీవుడను. ప్రాచీనకాలంలో నేను ధర్మునికి పుత్రరూపంలో అవతరించాను. కనుక నేను "ధర్మజుడు" అనిపించుకొంటున్నాను. గంధమాదనపర్వతం మీద ఆఖండతపమును అనుష్ఠించిన ఆ నరనారాయణులు నా స్వరూపమే.

నరనారాయణులు నారదునితో సంభాషించుట -

సౌతి భగవంతుని మహిమను వర్ణించుట.

జనమేజయుడు - "బ్రాహ్మణోత్తమా! పెరుగునుండి వెన్న, మలయం నుండి చందనం, వేదాలనుండి ఆరణ్యకాలను, ఓషధులనుండి అమృతాన్ని తీసికొన్నట్లుగా మీరు ఈ నారాయణ కథారూపమైన అమృతాన్ని ప్రకటించారు. ఆ నారాయణ భగవానుడు సర్వభూతస్పృష్టికర్త, సర్వేశ్వరుడు. ఆహా! నారాయణుని తేజస్సు అద్భుతం. అతని సాక్షాత్కారం కలగడం కష్టం. కల్పాంతమందు బ్రహ్మాది దేవతలు, ఋషులు, గంధర్వులు, సమస్త చరాచరప్రాణులు లీనమైపోయే ఆ నారాయణుని కంటే ఉత్కృష్టులు, పవిత్రులు వేరెవరూ లేరు. నారాయణుని కథలు వినడం వలన కలిగే ఫలం ఆశ్రమాలన్నింటికీ వెళ్లడం వలనను, తీర్థాలన్నిటిలో స్నానమాడినందువలనను కూడా కలుగదు. సమస్త విశ్వానికి

స్వామి అయిన శ్రీహరికథ అన్ని సాపాలను నశింపచేస్తుంది. దానిని మొదటి నుండి విని నేను సర్వదా పవిత్రుడనయ్యాను. పూజ్యుడైన నా పితామహుడు అర్జునుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని సహాయంతో మహాభారతంలో విజయం పొందడం ఆశ్చర్యకరమైన విషయమేమికాదు. ఎందుకంటే త్రైలోక్య నాధుడైన విష్ణువు యొక్క సహాయం లభిస్తే లోకంలో ఏదీకూడా దుర్లభం కాదని నేను భావిస్తున్నాను. నా పూర్వజులు అందరూ ధన్యులు. వారికి మేలు, శ్రేయస్సు కలిగించడానికి సాక్షాత్తు జనార్దనుడే సిద్ధంగా ఉండేనాడు. లోకమంతా పూజించే ఆ నారాయణ భగవానుని దర్శనం తపస్సు చేత మాత్రమే కలుగుతుంది. కాని నా పితామహులు శ్రీవత్సాంకశోభితుడైన ఆ భగవానుని ప్రత్యక్షదర్శనాన్ని అనాయాసంగానే పొందారు. వారికంటే కూడా మించిన ధన్యుడు దేవర్షి నారదుడు. నేను అతనిని సామాన్యతేజోవంతునిగా భావించడం లేదు. ఎందుకంటే అతడు శ్వేతద్వీపానికి వెళ్లి ప్రత్యక్షంగా భగవానుని దర్శించాడు. భగవంతుని కృపవలన అతనికి అతని శ్రీవిగ్రహదర్శనం లభించింది. ఇక ఇప్పుడు నేను ఇది తెలుసుకోవాలను కొంటున్నాను. శ్వేతద్వీపంనుండి తిరిగి వచ్చిన నారదుడు నరనారాయణులను దర్శించడానికి మళ్ళీ బదరికాశ్రమానికి వెళ్లడానికి గల కారణమేమిటి? అక్కడికి వెళ్లి అతడు ఎంతసేపు ఆ ఋషులు ఇద్దరి సేవలో గడిపాడు? అతడు నారిని ఏమేమి అడిగాడు? అందుకు సమాధానంగా ఆ నరనారాయణులు ఏమి చెప్పారు? ఈ సంగతులన్నీ దయదేపి చెప్పండి." అని తన ఆనందాశ్చర్యాలను వ్యక్తం చేస్తూ అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "రాజా! నేను ముందుగా అమితతేజస్వీ అయిన వ్యాసమహర్షికి నమస్కరిస్తాను. అతని దయవలననే ఈ నారాయణ కథను చెప్పే సౌభాగ్యం నాకు కలిగింది. శ్వేతద్వీపంలో శ్రీహరిని దర్శించుకొని నారదుడు తిరిగివచ్చేటపుడు మహావేగంగా మేరుపర్వతాన్ని దేరుకొన్నాడు. భగవానుడు ఆజ్ఞాపించిన విషయాన్ని మనసులో పదిలపరచుకొన్నాడు. మేరువునుండి బయలు దేరి గంధమాదన పర్వతాన్ని చేరుకొన్నాడు. అక్కడ ఆకాశం నుండి బదరికాశ్రమంలోనికి దిగాడు. ఆపై పురాతనఋషులైన నరనారాయణులను దగ్గరకు వెళ్లి దర్శించుకొన్నాడు. వారు గొప్ప నియమాన్ని పాటిస్తూ తపస్సులో నిమగ్నులై ఉన్నారు. ఆ సమయంలో వారు లోకాలనన్నిటినీ ప్రకాశింపచేసే సూర్యునికంటే కూడా అధికతేజోవంతులుగా పాడగట్టారు.

వారి వక్షస్థలంపై శ్రీవత్స చిహ్నం శోభిస్తోంది. ఇద్దరూ జూఠారులై ఉన్నారు. వారి దేతులలో పాదాలలో హంస చక్ర చిహ్నాలు ఉన్నాయి. విశాల వక్షస్థలం, పొడవైన చేతులు, మేఘం వంటి గంభీరధ్వని, అందమైన ముఖం, వెడల్పయిన నుదురు, వంపుతిరిగిన కనుబొమ్మలు, అందమైన చిబుకము, మనోహరమైన నాసిక వారికి అపూర్వమైన శోభను కలిగిస్తున్నాయి. వారి శిరసు చత్రంలా శోభిస్తోంది. ఈ రకంగా శుభలక్షణ సంపన్నులైన ఆ ఇద్దరు మహాపురుషులను దర్శించి నారదునికి చాలా ఆనందం కలిగింది. నరనారాయణులు కూడా నారదుని స్వాగతించి అతని కుశలం అడిగారు. తదనంతరం నారదుడు వారిద్దరినీ చూసి మనసులోనే - "శ్వేతద్వీపంలో నేను దర్శించినవాని వలెనే ఈ ఇద్దరు మహాపురుషులు గోచరిస్తున్నారు." అనుకొన్నాడు. ఇలా అనుకొని అతడు వారికి ప్రదక్షిణం చేసి అందమైన ఒక దర్బాసనం మీద ఆసీనుడయ్యాడు. అప్పుడు నారాయణుడు నారదునితో - దేవర్షి! మీరు శ్వేతద్వీపానికి వెళ్లి, మా ఇద్దరికీ మూలపురుషుడైన సనాతన పరమేశ్వరుని దర్శించారా?" అని అడిగాడు.

నారాదుడు - "దేవా! విశ్వరూపధారి అయిన ఆ అవ్యయ పరమేశ్వరుని నేను దర్శించాను. దేవతలు, ఋషులతో పాటు లోకాలన్నీ అతనిలోనే విరాజమానమై ఉన్నాయి. సనాతనపురుషులైన మీ ఇద్దరిని చూసి, నేను ఇప్పుడు కూడా శ్వేతద్వీపవాసి అయిన ఆ భగవానుని రూపాన్నే తలపోస్తున్నాను. అక్కడ నేను శ్రీహరిలో చూచిన లక్షణాలన్నీ మీ ఇద్దరిలోనూ కూడా ఉన్నాయి. అంతేకాదు. మీ ఇద్దరూ అక్కడ కూడా శ్రీహరివద్ద ఉపస్థితులై ఉండడం నేనుచూశాను. అతడు పంపడం వలననే నేను తిరిగి మీ ఇద్దరి వద్దకు వచ్చాను. తేజస్సులో, యశస్సులో, సంపదలో అతనితో సమానులు మీరు కాక ఈ లోకంలో వేరెవరున్నారు? అతడు నాకు దర్మాన్ని ఉపదేశించి భవిష్యత్తులో జరగబోయే అవతారకార్యాలను కూడా వివరించాడు. పంచేంద్రియరహితులై, శ్వేతవర్ణంతో అలరారే శ్వేతద్వీపనాసులందరూ జ్ఞానులు, భక్తులు, సదా భగవంతుని పూజలో నిమగ్నులై ఉంటారు. భగవంతుడు కూడా వారితో సదా సంతృప్తిగానే ఉంటాడు. అతనికి తన భక్తులన్నా, బ్రాహ్మణులన్నా చాలా ఇష్టం. ఆయన విశ్వపాలకుడు, సర్వవ్యాపకుడు, భక్త వత్సలుడు, కర్త, కారణం, కార్యం కూడా అతడే. అతని కాంతి, బలం అనంతమైనవి. అతడు హేతువు, ఆజ్ఞ, విధి, తత్త్వరూపం.

మహాయశస్త్రి, దయాళువైన ఆ పరమాత్మ ముల్లోకాలలోను శాంతిని విస్తరింప దేశాడు. అనన్య భావంతో కేవలం అతని ఒక్కనియందు మాత్రమే బుద్ధి లగ్నం చేసిన భక్తులు సమర్పించిన ప్రతికార్యాన్ని ఆ భగవంతుడు తాను తలదాల్చుతాడు. లోకంలో అతనికి తన అనన్యభక్తులను మించిన ఇష్టులు లేరు.

నరనారాయణులు - "నారదా! నీవు శ్వేతద్వీపంలో సాక్షాత్తు భగవంతుని దర్శించావు. కనుక నీవు ధన్యుడవు. నిజానికి భగవంతుడు నీమీద అపారకరుణ చూపాడు. ఆ ప్రభువు అవ్యక్తప్రకృతికి కూడా మూలకారణుడు. ఎవరికైనా సరే అతని దర్శనం లభించడం చాలా కష్టం. దేవర్షి! మేము నిజం చెబుతున్నాము. భగవంతునికి ఈ లోకంలో భక్తులను మించి నేరెవరూ ఇష్టులు లేరు. అందుకే అతడు నీ ఎదుట తన స్వరూపాన్ని ప్రకటించాడు. వేయి సూర్యులు ఒక్కచోటకు దేరితే కలిగినంత కాంతి ఆ స్థానానికి ఉంది. అక్కడ సాక్షాత్తు భగవంతుడు ఉంటాడు. విప్రోత్తమా! విశ్వవిధాత అయిన బ్రహ్మదేవునికి కూడా పతి అయిన, పృథివితో సంయోగం కలిగిన ఆ పరమేశ్వరుని నుండే క్షమకూడా పుట్టింది. అతడు ప్రాణులందరికీ మేలు చేసేనాడు. జలగుణమైన రసం అతని నుండే ప్రకటమయింది. అతని కారణంగానే జలం ద్రవీభూతమవుతుంది. రూపగుణవిశిష్టమైన తేజస్సు అతని నుండే ప్రాదుర్భవించింది. దానితో కూడి ఉండడం వలననే సూర్యభగవానుడు ఈ లోకాన్ని ప్రకాశింపచేస్తున్నాడు. ఆ పురుషోత్తముని నుండియే స్పర్శ పుట్టింది. దానితో కూడి వాయువు లోకమంతటా వీస్తున్నాడు. లోకేశ్వరశబ్దానికికూడా ఉత్పత్తి హేతువు అతడే. దానితో ఆకాశానికి నిత్యసంయోగం. దాని కారణంగానే అది నిరావృతమై ఉంది. ప్రాణులందరిలో ఉండే మనస్సు యొక్క ఉత్పత్తి కూడా అతనినుండే జరిగింది. ఆ మనసుతో కూడి చంద్రుడు ప్రకాశగుణాన్ని దరిస్తున్నాడు. ఆ భగవంతుడు విద్యాశక్తితో కూడి తన సత్యధామంలో విరాజమానుడై ఉన్నాడు. తపోధనా! శ్వేత ద్వీపంలో మేము కూడా నిన్ను చూశాము. భగవంతుని కలుసుకొన్న తరువాత నీ మనసులో తలెత్తిన సంకల్పం అంతా కూడా మాకు విదితమే. ఈ చరాచర జగత్తులో జరిగిన, జరుగుతున్న, జరుగబోయే శుభాశుభ కర్మలన్నీ అప్పుడు దేవదేవుడు నీకు చెప్పాడు." అన్నారు

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! కఠోరమైన తపస్సు చేసుకొంటున్న, భగవంతులైన ఆ నరనారాయణులు

చెప్పినది విని నారదుడు వారికి చేతులు జోడించి నమస్కరించాడు. నారాయణ మంత్రాలను విధ్యుక్తంగా జపిస్తూ వేయి దివ్యవర్షాల వరకు అతడు వారి ఆశ్రమంలోనే ఉండిపోయాడు. అక్కడ ప్రతిదినం భగవంతుని పూజించడం, ధ్యానించడం - ఇదే అతని జీవనచర్య. ఈ రీతిగా భగవంతుని కథ వింటూ, ప్రతిదినం వారిని దర్శిస్తూ బదరికాశ్రమంలో వేయి ఏళ్లు పూర్తి చేసుకొన్న పిమ్మట, నారదుడు హిమాలయపర్వతం మీద ఉన్న తన ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. ప్రసిద్ధులైన తపస్వులు ఆ నరనారాయణులు తిరిగి ఉత్తమతపస్సులో లగ్నమయ్యారు. జనమేజయా! నీవు ప్రారంభం నుండి ఈ కథను విని పవిత్రుడవయ్యావు. అవ్యయుడైన నారాయణ భగవానుని పట్ల మనస్సు నాక్కు, క్రియద్వారా ద్వేషం పెంచుకొన్న వారికి ఈలోకంలో ఆశ్రయం ఉండదు, పరలోకంలోనూ ఉండదు. అతని పితరులు శాశ్వతంగా నరకంలో పడి ఉంటారు. విష్ణుభగవానుడు అందరి ఆత్మ. అయ్యో! అతనిని ద్వేషించేదెవరు? రాజా! నాగురువు గంధవతీనందనుడు వ్యాసమహర్షి ఈ శ్రేష్ఠమైన మాహాత్మ్యాన్ని వివరించాడు. అతని నోటివెంటనే దీనిని విన్నాను. దానినే నీకు చెప్పాను. ఇక నీవు సంకల్పానుసారంగా ఈ మహాయజ్ఞాన్ని పూర్తి చేయి" అన్నాడు.

సౌతి చెబుతున్నాడు - శౌనకా! వైశంపాయనుని ముఖతః ఈ మహాపాఖ్యానాన్ని విని జనమేజయుడు తన యజ్ఞాన్ని పూర్తి చేయుటకు ఆరంభించాడు. వైమికారణ్యవాసులైన ఋషుల సమక్షంలో నీవు అడిగిన విషయం ఆ నారాయణీయోపాఖ్యానాన్ని మీకు నేను వినిపించాను. పరమఋషి అయిన నారాయణుడు మానవులందరికీ, లోకాలన్నింటికీ స్వామి. ఈ విశాలమైన పృథివిని అతడే ధరిస్తున్నాడు. అతడు వైదికధర్మాన్ని, వినయాన్ని పాటిస్తాడు, శమదమాలకు నిధి, యమ నియమపరాయణుడు, దేవతలకు హితసాధకుడు, అసుర వినాశకుడు, తపోభండారం, మహద్యశోభాజనుడు, మదుకైటభాంతకుడు, ధర్మజ్ఞులకు సద్గతి, అభయప్రదాత, యజ్ఞభాగస్వీకర్త - ఇటువంటి భగవానుని మీరు శరణు పొందండి. సర్వలోకసాక్షి, అజన్ముడు, అంతర్యామి, పురాణపురుషుడు, సూర్యసమాన తేజుడు, ఈశ్వరుడు, అందరికీ గతి - అయిన ఆ పరమేశ్వరునికి మీరందరూ ఏకాగ్రచిత్తులై ప్రణమిల్లండి. ఈ జగతికి అతడు ఆదికారణుడు, మోక్షానికి ఆశ్రయుడు, సూక్ష్మస్వరూపుడు, సర్వులకు శరణ్యుడు, అవిచలుడు, సనాతనుడు. తమ

మనసులను అదుపులో ఉంచుకొనే సాంఖ్యయోగులు అతనినే బుద్ధిద్వారా పొందుతారు.

హయగ్రీవావతారము - నారాయణుని మహిమ -

భక్తిధర్మసరంపర నివరణము.

శౌనకుడు - దేనా! మేము పరమేశ్వరుని మహిమను గూర్చి విన్నాము. ధర్ముని ఇంటిలో అతడు నరనారాయణుల రూపంలో అవతరించాడని కూడా తెలుసుకొన్నాము. జగదాధారుడైన భగవంతుడు అద్భుతరూపప్రభావయుక్తుడై హయగ్రీవావతారాన్ని ఎందుకు ధరించాడో ఇప్పుడిక మేము తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాము. ఆ రూపంలో భగవంతుని దర్శించిన బ్రహ్మదేవుడు ఏ కార్యాన్ని వెరవేర్చాడు?" అని అడిగాడు.

సౌతి చెప్పాడు - "శౌనకా! భగవంతుడైన హయగ్రీవుని అవతారం గూర్చిన ప్రసంగాన్ని విని జనమేజయునకు కూడా మీకు కలిగినట్లే సందేహం కలిగింది. అప్పుడతడు - "విశ్రాంతమా! బ్రహ్మదేవుడు దర్శించిన హయగ్రీవరూపాన్ని భగవంతుడు ఎందుకు ప్రకటించాడు? దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - రాజా! ఈ లోకంలోని ప్రాణులు అందరూ ఈశ్వరసంకల్పంతో పుట్టిన పంచమహాభూతాలతో కూడుకొన్నవారే. విరాట్స్వరూపుడైన నారాయణుడు ఈ జగతికి ఈశ్వరుడు, ప్రప్త, అతడే సర్వజీవాంతరాత్మ, వరదాత, సగుణవిర్గుణ రూపుడు. ఇప్పుడు నీవు పంచభూతాలయొక్క ఆత్యంతిక ప్రళయ విషయాన్ని విను- పూర్వకాలంలో ఈ భూమి ఏకార్ణవమైన జలంలోను, జలం తేజస్సులోను, తేజస్సు నాయువులోను, నాయువు ఆకాశంలోను, ఆకాశం మనస్సులోను, మనసు వ్యక్తంలోను, వ్యక్తం అవ్యక్తప్రకృతిలోను, అవ్యక్తం పురుషుని (బ్రహ్మ)లోను, పురుషుడు సర్వవ్యాపకుడైన పరమాత్మలోను లీనమైనపుడు నలువైపుల గాఢాంధకారం అలముకొంది. అదితప్ప ఇంకేమీ కనపడడం లేదు. ఆ దశలో విద్యాశక్తి సంపన్నుడయిన శ్రీహరి యోగనిద్రను ఆశ్రయించి కారణరూపమైన జలంలో శయనించాడు. రకరకాల గుణాలవలన ఉత్పన్నమయ్యే అద్భుతస్పృష్టిని గురించి ఆలోచిస్తూ ఉంటే అతనికి తన మహాగుణం స్ఫురించింది. దాని వలన అహంకారం పుట్టింది. ఆ అహంకారమే చతుర్ముఖ బ్రహ్మదేవుడు. అతడు సర్వలోకపితామహుడు. హిరణ్యగర్భుడనే పేరుతో విఖ్యాతుడు. అప్పుడు నారాయణ భగవానుని నాభినుండి కమలం పుట్టింది.

అందులో కమలలోచనుడైన బ్రహ్మదేవుని యొక్క ప్రాదుర్భావం జరిగింది. అత్యంతతేజస్వి, సనాతనుడు అయిన బ్రహ్మదేవుడు సహస్రదళ పద్మంపై విరాజమానుడై, అటు ఇటు పరికించగా అతనికి జగత్తంతా జలమయమై కనపడింది. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు సత్యగుణస్థితుడై ప్రాణులను సృష్టించడంలో ప్రవృత్తుడయ్యాడు. అతడు కూర్చున్న కమలపత్రం సూర్యునివలె దేదీప్యమానంగా ఉంది. ఆ ఆకుమీద ముందుగానే నారాయణుని ప్రేరణతో రెండు నీటి భిందువులు ఉన్నాయి. అవి రజోగుణ తమోగుణాలకు ప్రతీకలు. ఆద్యంతరహితుడైన భగవంతుడు అచ్యుతుడు ఆ రెండు భిందువులవైపు చూశాడు. అందులో ఒక భిందువు భగవానుని దృష్టిపడగానే తమోమయ్యుడైన మదుననే దైత్యుని రూపంగా మారిపోయింది. ఆ దైత్యుడు తేనెరంగులో ఉన్నాడు. అతని శరీరకాంతి మిక్కిలి సుందరంగా ఉంది. కొద్దిగా గడ్డకట్టిన ఆ రెండవనీటి భిందువు నారాయణుని ఆజ్ఞతో రజోగుణంతో పుట్టిన కైటభుడనే దైత్యునిగా వ్యక్తమయింది. తమోగుణరజోగుణయుక్తులయిన మధుకైటభులు అనే రాక్షసులీద్రరూ మిక్కిలి బలవంతులు. కమలాసనస్థుడై సృష్టిరచనలో నిమగ్నుడయిన బ్రహ్మపై వారి దృష్టిపడగానే నారీద్రరూ కమలనాళంవైపు ఉరికారు. అక్కడికి చేరుకొని వారు సాకారరూపంలో ప్రకటమై ఉన్న చతుర్వేదాలను బ్రహ్మదేవుడు చూస్తూ ఉండగానే బలవంతంగా ఎత్తుకుపోయారు. ఆ సనాతన వేదాలను తీసికొని వారు వెంటనే సముద్రంలో ఈశాన్యంమూల ఉన్న రసాతలంలో ప్రవేశించారు.

వేదాలు అపహరింపబడినాక బ్రహ్మదేవునికి చాలా దుఃఖం కలిగింది. అతడు మనసులోనే పరమాత్మను ఉద్దేశించి - "దేవా! వేదాలే నాకు ఉత్తమమైన నేత్రాలు. వేదాలే నాకు బలం. వేదాలే నాకు ఆశ్రయం. వేదాలే నాకు ఉపాస్యదైవాలు. నా ఆ వేదాలను ఇద్దరు దానవులు బలవంతంగా అపహరించారు. అవి లేక నాకు చుట్టూ అంధకారమే కనపడుతోంది. వేదాలు లేకుండా నేను ఈ ప్రపంచాన్ని ఎలా సృష్టించగలను? ఆహా! నాకు ఎంత పెద్ద కష్టం వచ్చిపడింది? ఈ తీవ్రశోకంతో నా హృదయం చీలిపోతోంది." అని ఆక్రోశించాడు. ఈ రీతిగా విలపిస్తూ ఉండగానే అతని మనసులోకి ఒక ఆలోచన వచ్చింది. తాను భగవంతుడైన శ్రీహరిని స్తుతించాలనుకొన్నాడు. ఆ ఆలోచన దృష్టిలోకి రాగానే అతడు చేతులు జోడించి పరమారాధ్యుడైన

పరమాత్మను స్తుతించసాగాడు - "దేవా! నీవు మాకు పూర్వజుడవు. వేదాలు నీకు హృదయం. నీవు జగత్తుకు ఆదికారణుడవు. సర్వశ్రేష్ఠుడవు. సాంఖ్యయోగంలో నిధివి. సర్వశక్తి మంతుడవు. నీకు నమస్కారము. వ్యక్తమైన జగత్తును, అవ్యక్తమైన ప్రకృతిని ఉత్పాదించే పరమాత్మా! నీ స్వరూపం అచింత్యము. నీవు శ్రేయోమార్గ (మోక్ష) స్థితుడవు. విశ్వపాలకా! నీవు సర్వభూతాంతరాత్మవు. అయోనిజుడవు. జగదదాధారుడవు, స్వయంభువువు. నేను నీ అనుగ్రహంవలననే పుట్టాను. కమలదళలోచనుడవు, విశుద్ధ సత్యమయవిగ్రహుడవు. నీవే ఈశ్వరుడవు, స్వభావము. నీవే నాకు జన్మనిచ్చావు. నీ కృప వలననే నామీద కాలప్రభావం చెల్లదు. నీవు నాకు వేదములనే కన్నులను ప్రసాదించావు. కాని వాటిని దానవులు అపహరించారు. అవి లేక నేను గ్రుడ్డినానిలా అయిపోయాను. కాబట్టి నీవు దయచూపి, తిరిగి వాటిని నాకు తెచ్చి ఇవ్వు. ఎందుకంటే నేను నీకు ప్రీయభక్తుడను. నీవు నాకు ప్రీయతమస్వామివి." అని నేడుకొన్నాడు.

బ్రహ్మదేవుడు ఇలా స్తుతించిన పిమ్మట సర్వవ్యాపకుడైన నారాయణుడు యోగనిద్రను వీడి వేదాలను ఉద్ధరించడానికి సిద్ధపడ్డాడు. అతడు తన విభూతితో ఇంకొక శరీరాన్ని ధరించాడు. అది చంద్రుని వలె కాంతిమంతమై ఉంది. అతని తల గుట్టపు తలవలె శ్వేతవర్ణం కలిగి, వేదాలకు ఆశ్రయమై ఉంది. అతని నాసిక కూడా మిక్కిలి సుందరంగా ఉంది. నక్షత్రాలతో, తారకలతో కూడిన స్వర్గం అతనికి శిరస్సు. సూర్యకీరణాలవలె మిలమిలమెరిసే పెద్ద పెద్ద వెంట్రుకలున్నాయి. ఆకాశం, పాతాళం అతనికి చెవులు. సమస్త భూతధాతిఅయిన పృథివి అతనికి లలాటం. అలాగే గంగాసరస్వతులు అతనికి నితంబస్థానం. మహాసముద్రాలు అతని కనుబొమ్మలు. సూర్యచంద్రులు నేత్రాలు. సంధ్య నాసిక, ఓంకారం సంస్కారం. మెఱుపు నాలుక. సోమపానం దేనే పితరులు దంతాలు. గోలోకబ్రహ్మలోకాలు పెదవులు. కాళరాత్రి అతని మెడ. ఈ రీతిగా అనేక మూర్తులతో ఆవరింపబడిన హయగ్రీవరూపాన్ని ధరించి ఆ జగదీశ్వరుడు అక్కడినుండి అంతర్ధానమయ్యాడు. రసాతలంలో ప్రవేశించి పరమయోగాశ్రయమై శిక్షాశాస్త్రంలోని నియమాలను అనుసరించి ఉదాత్తాది స్వరసహితంగా పామవేదాన్ని గానం చేయసాగాడు. నాద స్వరవిశిష్టమైన పామగానం యొక్క ఆ మధురధ్వని రసాతలం నలువైపులకూ పాకింది. అది ప్రాణులందరికీ మేలు కలిగించేది. రాక్షసులు ఇద్దరూ ఆ

శబ్దం వినగానే వేదాలను కట్టకట్టి ఒకవైపుకు విసిరివేసి, ఆ ధ్వని వస్తున్న వైపుకు ఉరికారు. ఈ మధ్యలో హయగ్రీవుడు ఆ చోటుకు దేరుకొని రసాతలంలో పడిఉన్న వేదాలను అన్నిటినీ తన అధీనం దేసుకొన్నాడు. అవి తెచ్చి తిరిగి బ్రహ్మదేవునికి అప్పగించాడు. అనంతరం అతడు తన పూర్వరూపాన్ని ధరించి ఎప్పటిలాగే నిద్రించసాగాడు. ఇక్కడ దానవులకు శబ్దం వచ్చిన చోట ఏమీ కనపడలేదు. నారు మళ్ళీ మహావేగంగా వేదాలు విసిరివేసిన చోటికి చేరుకొన్నారు. కాని అక్కడ కూడా ఏమీ దొరకలేదు. ఆ చోటు శూన్యంగా కనపడింది. ఇక బలవంతులైన ఆ దైత్యులు మహావేగంగా పైకి ఈదుకొంటూ రసాతలం నుండి ఇవతలకు వచ్చారు. పైకి వచ్చి వారు, నీటిపైన శేషశయ్యపై చంద్రునివంటి కాంతిగలిగిన ఒక పురుషుడు నిద్రించడం చూశారు. అతడు శుద్ధసత్యసంపన్నుడయిన భగవానుడే. యోగనిద్రలో తూగుతున్నాడు. అతనిని చూసి దానవరాజులు మధుకైటభులు గట్టిగా పగలబడి నవ్వుపాగారు. రజోగుణతమోగుణాల ఆవేశానికిలోనై వారు తమలో తాము - “ఈ తెల్లరంగువాడు ఇక్కడ నిద్రపోతున్నాడు. నిస్సందేహంగా ఇతడే రసాతలంనుండి వేదాలను దొంగిలించి తెచ్చి ఉంటాడు. ఇతడు ఎవరికొడుకు? ఎవరు? ఎందుకు ఇక్కడ సర్పశయ్యపై నిద్రిస్తున్నాడు?” అనుకోసాగారు. ఈ రీతిగా మాట్లాడుకొంటూ నారిద్దరూ శ్రీహరిని మేల్కొలిపారు. వారు యుద్ధానికి తహతహలాడడం చూసి పురుషోత్తముడు లేచి నిలబడ్డాడు. నారిద్దరివైపు చూసి మనసులోనే యుద్ధానికి నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఆపై యుద్ధం ప్రారంభం అవనే అయింది. భగవంతుడైన మధుసూదనుడు బ్రహ్మదేవుని గౌరవం కాపాడడానికి రజోగుణతమోగుణ ప్రభావితమైన ఆ దైత్యులను సంహరించాడు. ఈ రీతిగా వేదాలను తిరిగి తీసికొని వచ్చి, మధుకైటభులను చంపి అతడు బ్రహ్మదేవుని శోకం చూరం దేశాడు. అనంతరం వేదాలచేత సమ్మానితుడై, భగవంతుని చేత సురక్షితుడై బ్రహ్మదేవుడు సమస్త చరాచరజగత్తును సృష్టించాడు. భగవంతుడు అతనికి లోకరచన చేసే బుద్ధిని ప్రసాదించి అంతర్దానుడయ్యాడు. ఎక్కడినుండి వచ్చాడో అక్కడికే వెళ్లాడు. ఈ రీతిగా శ్రీహరి ప్రవృత్తి ధర్మాన్ని ప్రచారం చేయడానికి హయగ్రీవరూపాన్ని ధరించాడు. వరదాయకమైన అతని ఈ రూపం పరమప్రాచీనమైనది, విఖ్యాతమైనది, ప్రతిధినం ఈ అవతార కథను వినే, స్మరిందే బ్రాహ్మణునికి అధ్యయనం ఎన్నడూ చెడిపోదు. రాజా! నీవు

అడిగిన ఆ హయగ్రీవావతారం యొక్క ప్రాచీన కథను నీకు నేను చెప్పాను. ఈ ఉపాఖ్యానం వేదాలద్వారా అనుమోదింపబడింది. పరమాత్మ కార్యపాధనకోసం ఏయే శరీరాలను ధరించాలని అనుకొంటాడో, వాటిని తానే ప్రకటించుకొంటాడు. అతడు వేదాలకు, తపస్సుకు నిధి. పాంఖ్య, యోగ, బ్రహ్మ, హవిష్య రూపుడు. వేదాలు నారాయణునిలోనే పర్యవసిస్తాయి. యజ్ఞం నారాయణ స్వరూపమే. తపస్సు నారాయణునే ప్రాప్తింపజేస్తుంది. నారాయణప్రాప్తియే ఉత్తమగతి (మోక్షం). ఇంతేకాదు ఋతము, సత్యము కూడా నారాయణుని స్వరూపాలే. పునర్జన్మ పొందకుండా ఉండడానికి అనుష్ఠిందే నివృత్తి ప్రధానమైన ఆ ధర్మం కూడా నారాయణుడు లక్ష్యంగానే చేయబడుతుంది. ప్రవృత్తి ధర్మం కూడా నారాయణ స్వరూపమే. భూమియొక్క ఉత్తమగుణమైన గంధం, జలగుణం రసం, తేజోగుణం రూపం, వాయుగుణం స్పర్శ, ఆకాశగుణం శబ్దం కూడా నారాయణుని కంటే భిన్నంకావు. మనస్సు, కాలం, నక్షత్రమండలం, కీర్తి, శ్రీ, లక్ష్మి, సమస్త దేవతలు, పాంఖ్యయోగశాస్త్రాలు - ఇవన్నీ నారాయణుని యొక్క స్వరూపాలే. పురుషుడు, ప్రధానము, ప్రభావము, కర్మ, దైవం ఇవి ఏ వస్తువులకు కారణమో అవి కూడా నారాయణరూపాలే. అధిష్ఠానం, కర్త, భిన్నరకాల కారణాలు, రకరకాల వేర్వేరు చేష్టలు, దైవం - ఈ ఐదుకారణాల రూపాలలో సర్వత్ర శ్రీహరియే విరాజమానుడై ఉంటాడు. సర్వవ్యాపకహేతువులతో తత్త్వాన్ని తెలుసుకోగోరిన నారికి మహాయోగి నారాయణుడు ఒక్కడుమాత్రమే జ్ఞాతవ్యతత్త్వము. సమస్త లోకాలు, బ్రహ్మాధి దేవతలు, మహాత్ములైన ఋషులు, పాంఖ్యపండితులు, యోగులు, ఆత్మజ్ఞానులైన యతులు - వీరందరి మనసులలోని సంగతులను భగవంతుడు ఎరుగును. కాని అతని మనసులో ఏముంది అనేది ఎవరికీ అంతుపట్టదు. ప్రపంచమంతటా దేవతలకోసం యజ్ఞాలు దేసేవారు, సితరులకు శ్రాద్ధకర్మలు దేసేవారు, దానాలు చేసేవారు, మహాతపస్సు చేసేవారు - వీరందరికీ ఆశ్రయుడు భగవంతుడైన విష్ణువే. అతడు తన ఐశ్వర్యయోగంలో స్థిరంగా ఉంటాడు. సమస్త ప్రాణులకు ఆవాసస్థానం అయిన కారణంగా అతనిని వాసుదేవుడు అంటున్నారు. ఈ పరమమహర్షి నారాయణుడు నిత్యుడు, మహాశ్వర్యయుక్తుడు, గుణరహితుడు. అయినా కూడా గుణహీనమైన కాలం ఋతువుయొక్క గుణాలతో కూడినట్లుగా అతడుకూడా ఆయా సమయాలలో

గుణాలను స్వీకరిస్తూ ఉంటాడు. ఆ మహాత్ముని గమనాగమనములను ఎవరూ తెలుసుకోలేరు. జ్ఞానులైన మహర్షులే నిత్యము. అంతర్యామి అయిన ఆ పరమాత్మను సాక్షాత్కారంపడేసుకోగలరు.

జనమేజయుడు - "బ్రాహ్మణుడా! భగవంతుడు - అనన్య భావంతో భజించే తన భక్తులందరినీ ప్రసన్నులను చేస్తాడు. వారు విద్యుక్తంగా ఆచరించే పూజలను స్వీకరిస్తాడు - ఇది ఎంత ఆనందకరమైన విషయం! లోకంలో వాసనలు దగ్ధమై పోయినవారికి, పుణ్యసాపరహితులకు, పరంపరగా ప్రాప్తించే గతిని కూడా మీరు వివరించారు. కాని నా దృష్టిలో - ఉపనిషత్తులతో సాటు వేదాలన్నీ విద్యుక్తంగా అధ్యయనం చేస్తున్న బ్రాహ్మణులకంటే, సంన్యాస ధర్మాన్ని సాటిస్తున్నవారి కంటే, భగవంతునియందు అనన్య భక్తులైనవారికే ఉత్తమగతి ప్రాప్తిస్తుంది. దేవా! ఈ భక్తి అనే ధర్మాన్ని ఎవరు ఉపదేశించారు? దీనిని మొట్టమొదట ఉపదేశించిన వారు దేవుడా? ఋషియా? ఏకాంతభక్తుల నిత్యచర్య ఏమిటి? అది ఎప్పటినుండి వాడుకలో ఉంది? నా ఈ సంచేహాన్ని తీర్చండి. ఎందుకంటే నాకు ఈ సంగతులన్నీ తెలుసుకోవాలని చాలా కుతూహలంగా ఉంది." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "రాజా! కౌరవ పాండవ సేనలు యుద్ధానికి (కురుక్షేత్ర మైదానంలో) సిద్ధంగా నిలిచి ఉన్నప్పుడు, అర్జునుడు యుద్ధం చేయడానికి విముఖుడైనప్పుడు భగవంతుడు అతనికి గీతలో స్వయంగా ఈ ధర్మాన్ని ఉపదేశించాడు. సృష్ట్యాదిలో నారాయణునికి బ్రహ్మదేవుడు మానసపుత్రుడై జన్మించినపుడు అమితతేజస్వీ అయిన బ్రహ్మదేవునికి అతడు కూడా ఈ ధర్మాన్ని ఉపదేశించి - "నీవు యుగధర్మాలను, నిష్కామకర్మలను ఏర్పరచు." అని చెప్పాడు. ఇలా ఉపదేశించి, అతడు అజ్ఞావాంధకారానికి ఆవల ఉన్న తన పరమదామానికి వెళ్లిపోయాడు. అనంతరం సర్వులకు వరధాత అయిన లోకపితామహుడు బ్రహ్మచేవుడు స్థావరజంగమరూపమైన సంపూర్ణజగత్తును సృష్టించాడు. సృష్టికి ప్రారంభకాలంలో మిక్కిలి ఉత్తమమైన సత్యయుగం ఆరంభమైనపుడు బ్రహ్మచేవుడు దక్షప్రజాపతికి ఈ ధర్మాన్ని ఉపదేశించాడు. దక్షుడు తన దౌహిత్రులలో పెద్దవాడైన ఆదిత్యునికి, సవిత (వివస్వంతుడు) కంటే పెద్దవానికి ఈ ధర్మాన్ని చెప్పాడు. అతని నుండి వివస్వంతునికి లభించింది. తరువాత త్రేతాయుగారంభంలో వివస్వంతుడు మనువుకు, మనువు లోకకల్యాణం కోసం తన పుత్రుడు ఇక్ష్వాకునకు,

ఆ ధర్మం ఉపదేశించారు. తదనంతరం ఇక్ష్వాకుని ఉపదేశంతో దీనికి విశ్వవ్యాప్తమైన ప్రచారం కలిగింది. ఈ ప్రపంచానికి ప్రళయం వచ్చినపుడు ఈ ధర్మం నారాయణునిలోనే లీనమవుతుంది. వారదుడు సాక్షాత్తు జగదీశ్వరుడైన నారాయణుని నుండే రహస్య సంగ్రహసహితంగా ఈ ధర్మాన్ని పొందాడు. ఈ రీతిగా ఈ మహాధర్మం సర్వప్రథమం, సనాతనము అయినది. దీని తత్వాన్ని తెలుసుకోవడం, దీనిని చక్కగా సాటించడం కష్టం. అయినప్పటికీ భగవద్భక్తులు దీనిని సదా ధారణ చేస్తూనే ఉంటారు. ఈ ధర్మాన్ని గ్రహించి, చేతల ద్వారా చక్కగా పాటిస్తూ, అహింసాధర్మంలో ఉంటూ ఉండడం వలన శ్రీహరిప్రసన్నుడవుతాడు. రాజా! నేను గురువుయొక్క అనుగ్రహం వలన అనన్యభక్తుల ధర్మాన్ని వివరించాను. అంతఃకరణం పరిశుద్ధంగా లేనివారికి ఈ ధర్మాన్ని చక్కగా గ్రహించడం కష్టం. భగవంతుని యందు ఏకాంతభక్తి కలిగిఉన్నవారు ప్రాయశః దుర్లభులు. ఈ లోకం అంతా భగవంతునియొక్క అనన్యభక్తులతో, అహింసావ్రతులతో, ఆత్మజ్ఞానులతో, సర్వభూతహితకరులతో నిండి ఉన్నట్లయితే, సర్వత్ర సత్యయుగమే వ్యాపించి ఉంటుంది. ఎక్కడా కూడా సకామకర్మలు అనుష్ఠింపబడవు. ఈ రీతిగా నా గురువు వ్యాసభగవానుడు ఋషుల సమక్షంలో శ్రీకృష్ణుడు, భీష్ముడు వింటూ ఉండగా యుధిష్ఠిరునకు ఈ ధర్మాన్ని ఉపదేశించాడు. వ్యాసులవారికి ప్రాచీన కాలంలో మహాతపస్వీ అయిన నారదుని వలన ఈ ధర్మం లభించింది. నారాయణుని ఆరాధనలో నిమగ్నమయిన అనన్య భక్తులు చంద్రునివలె తెల్లని కాంతి కలిగిన పరబ్రహ్మస్వరూపుడైన అచ్యుతుని పొందుతారు.

అతిథి చెప్పుట వలన ధర్మారణ్యుడు నాగరాజు వద్దకు వెళ్లుట - సూర్యమండలమునుండి తిరిగివచ్చునపుడు - ఉంఛవృత్తి మహిమను విమట.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! మీరు చెప్పిన శ్రేయస్కరమైన మోక్షధర్మాలను గూర్చి విన్నాను. ఇప్పుడు మీరు ఆశ్రమ ధర్మాలను పాటించే వారికి అన్నిటికంటే ఉత్తమధర్మమేదో చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా! ఈ విషయంలో నేను నీకు ఒక ప్రాచీన కథను చెబుతున్నాను. దానిని విను. పూర్వం దేవర్షి వారదుడు ఇంద్రునికి ఈ కథను చెప్పాడు. ఆ కథ ఇలా ఉంది. ఒకసారి నారదుడు దేవేంద్రుని వద్దకు

విచ్చేశాడు. ఇంద్రుడు అతనిని తనకు దగ్గరగా కూర్చోబెట్టుకొని, అతనిని మిక్కిలిగా గౌరవించాడు. కొద్దిసేపు కూర్చుని, నారదుడు విశ్రాంతి తీసుకొన్నాక, ఇంద్రుడు అతనిని - “దేవర్షి! ఇక్కడ మీరు ఏదైనా ఆశ్చర్యకరమైన ఘటన చూశారా? మీరు సిద్ధులు, ముల్లోకాలలోను సంచరిస్తూ ఉంటారు. లోకంలోని ఏ విషయాలు మీకు తెలియకుండా ఉండవు. మీరు దేనినైనా చూసినా వినినా, లేదా అనుభవంలోకి వచ్చినా, దానిని గూర్చి చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

ఇంద్రుడు ఇలా అడిగిన మీదట నారదుడు - “గంగకు దక్షిణ తీరంలో మహాపద్మమనే ఉత్తమనగరం ఒకటి ఉంది. అక్కడ ఒక బ్రాహ్మణుడు నివసిస్తూ ఉండేవాడు. అతడు ఏకాగ్రచిత్తంతో, శాంతభావంతో జీవించేవాడు. అతడు అతిగోత్రోద్భవుడు. వేదంలో అతనికి మంచి గమనం ఉంది. అతని మనసులో దేనిని గురించి సందిగ్ధత లేదు. అతడు నిత్య ధర్మపరాయణుడు, క్రోధరహితుడు, నిత్యసంతుష్టుడు, జితేంద్రియుడు, తపస్వ్యాద్యాయసంలగ్నుడు, సత్యవాది, సత్పురుష సన్మానపాత్రుడు. అతని ఇంటిలో న్యాయసముపార్జితమైన ధనం ఉండేది. అతనికి రక్షసంబంధీకులైన బందువులు ఎక్కువ. అతడు బ్రాహ్మణోచిత శీలసంపన్నుడై, ఉత్తమ జీవితో జీవనాన్ని గడుపుకొంటున్నవాడు. ఒకసారి అతడు వేదోక్తధర్మాలు, శాస్త్రోక్తధర్మాలు, శిష్టాచారం - ఈ మూడు ధర్మాలగురించి మనసులోనే ఆలోచించుకొంటూ - “ ఏమి చేస్తే నాకు శ్రేయస్సు కలుగుతుంది? నేను ఎవరిని ఆశ్రయించాలి?” అని అనుకొన్నాడు. ఈ రీతిగా అతడు ప్రతిదినం ఆలోచించుకొంటూనే ఉన్నాడుగాని ఏ నిశ్చయానికి రాలేకపోయాడు. ఒకరోజు అతడు ఈ ఆలోచనలోనే ఉండి భాధపడుతున్నాడు. అతని వద్దకు పరమధర్మాత్ముడు, ఏకాగ్రచిత్తుడు అయిన ఒకబ్రాహ్మణుడు అతిదిగా వచ్చాడు. బ్రాహ్మణుడు ఆ అతిథిని విద్యుక్తంగా సత్కరించాడు. అతడు సుఖంగా కూర్చుని విశ్రాంతి తీసుకొంటూ ఉండగా అతనిని - “విప్రోత్తమా! మీ మధుర వచనాలు విని నాకు మనసులో మీ పట్ల కుతూహలం కలుగుతోంది. ఇప్పుడు మీరు నాకు మిత్రులు. కాబట్టి మీతో కొద్దిగా ముచ్చటించాలనుకొంటున్నాను. వామాట వినండి. ఇప్పుడు గృహస్థధర్మాన్ని నా పుత్రునికి అప్పగించి నేను ఉత్తమధర్మాన్ని పాటించాలనుకొంటున్నాను. చెప్పండి. నాకు ఏమార్గం శ్రేయస్కరంగా ఉంటుంది? నాకు ఒంటరిగా ఉండాలని

కోరికగా ఉంది. ఆత్మను ఆశ్రయించుకొని అందులోనే స్థిరంగా ఉంటాను. ఇంతవరకు నా ఆయువు అంతా పుత్రుడనే పలం పొందడానికి, విషయభోగాలలోనే గడిచిపోయింది. ఇక పరలోకంలో దారిబత్తెంగా ఉపయోగపడే ఆధ్యాత్మికధర్మాన్ని సంపాదించుకోవా లనుకొంటున్నాను. నాకు ఈ సంసారసముద్రాన్ని దాటాలనే కోరిక అయితే ఉంది. కాని దానికోసం ధర్మమనే నౌక ఎక్కడ దొరుకుతుందో మాత్రం తెలియడం లేదు. విషయసంపర్కానికి లోనైన సాత్త్విక పురుషులు కూడా రకరకాల భాధలు పడుతున్నారు. ప్రజలంధరిపైన యమరాజుయొక్క ధ్వజం ఎగురుతోంది. ఇవన్నీ చూస్తున్నాను. వింటున్నాను. అందువల్ల భోగాలు ప్రాప్తించినాగాని, నా మనసులో వాటిని అనుభవించాలనే ఆసక్తి లేదు. కాబట్టి మీరే మీ బుద్ధి బలంతో ఉపదేశించి నన్ను ధర్మమార్గంలో నడిపించండి.” అని అడిగాడు.

అతిథి “బ్రాహ్మణదేవా! ఈ విషయంలో నాబుద్ధి కూడా పనిచేయడం లేదు. కాబట్టి నేను ఈ ప్రశ్నకు సరియైన నిర్ణయం చేయలేను. కొంతమంది వానప్రస్థధర్మాలను పాటించారు. ఎంతోమంది గార్హస్థ్య ధర్మాలను ఆశ్రయించుకొని ఉన్నారు. కొంతమంది రాజధర్మాలను, కొంతమంది ఆత్మజ్ఞానాన్ని, కొంతమంది గురుశుశ్రూషను, కొంతమంది మౌనవ్రతాన్ని కూడా స్వీకరించారు. కొంతమంది తల్లిదండ్రులసేవతో, కొంతమంది అహింసతో, కొంతమంది సత్యభాషణంతో, కొందరు యుద్ధంలో శత్రువులను ఎదిరించి ప్రాణత్యాగం చేయడంతో స్వర్గాన్ని పొందారు. ఎంతోమంది మనుష్యులు ఉంఛవృత్తిద్వారా సిద్ధి పొంది స్వర్గగాములయ్యారు. ఎంతోమంది బుద్ధిమంతులు సంతుష్టచిత్తులు, జితేంద్రియులు అయి వేదోక్తవ్రతాలను పాటిస్తూ, స్వాధ్యాయం చేస్తూ స్వర్గలోకంలో స్థానం పొందారు. ఈ రీతిగా లోకంలో ధర్మానికి అనేక ద్వారాలు తెరుచుకొని ఉన్నాయి. వాటిని చూసి నా బుద్ధి కూడా భ్రమలో పడింది. అయినా నేను నీకు పరంపరయా ఉపదేశిస్తాను. నా గురువు ఈ విషయంలో నాకు చెప్పినది చెపుతున్నాను. విను - పూర్వం ధర్మచక్రస్థాపన జరిగిన నైమిశారణ్యంలో గోమతీతీరంలో నాగపురమనే ఒక నగరం ఉంది. అక్కడ పద్మవాభుడనే పేరుగల ధర్మాత్ముడైన ఒక నాగుడు నివసిస్తున్నాడు. లోకులకు అతడు పద్ముడనే పేరుతో ప్రసిద్ధి. అతడు మనోవాక్కాయకర్మముల ద్వారా ప్రాణులందరికీ ఆనందం కలిగిస్తాడు. కర్మజ్ఞాన ఉపాసనలు - అనే మూడు మార్గాలను ఆశ్రయించుకొని ఉంటాడు.

విషమంగా ప్రవర్తించేవారిని అతడు సామదాన దండ భేద నీతుల ద్వారా మార్గంలోకి తెస్తూ ఉంటాడు. తటస్థులను రక్షిస్తాడు. నేత్రాది ఇంద్రియాలను ఆలోచనలద్వారా కుమార్గంలోకి వెళ్లకుండా కట్టడిచేస్తాడు. నీవు అతని వద్దకే వెళ్లి విద్యుక్తంగా (శిష్యభావంతో) నీకు కావలసిన ప్రశ్నను అతని ముందు ఉంచు. అతడు నీకు పరమధర్మాన్ని చెబుతాడు. నాగరాజు అందరికీ అతిథి సత్కారం చేస్తాడు. శాస్త్రపండితుడు. అతని బుద్ధి చాలా చురుకైనది. అతడు అనుపమమైన, కోరదగిన సద్గుణాలకు నిలయుడు. అతని స్వభావం నీటివలె నిర్మలమైనది. ఎప్పుడూ స్వాధ్యాయంలో మునిగిఉంటాడు. తపస్సు, ఇంద్రియసంయమం, సదాచారం అతని శోభను ఇనుమడింపచేస్తాయి. అతడు యజ్ఞానుష్ఠానం చేస్తాడు. దాతలలో శిరోమణి, క్షమాశీలుడు, సత్యవర్తనను పాటించేవాడు, సత్యవాది, దోషదృష్టి లేనివాడు, శీలవంతుడు, జితేంద్రియుడు, యజ్ఞశిష్టాన్నం భుజించేవాడు, కర్తవ్యకర్తవ్యములను ఎరిగినవాడు, ఎవరితో వైరం పెట్టుకోనివాడు, సర్వభూతహితరతుడు, పవిత్రమైన ఉత్తమవంశంలో జన్మించినవాడు." అని చెప్పాడు.

బ్రాహ్మణుడు - "విప్రవర్యా! నాకు పెద్ద బరువు మోస్తున్నట్లు ఉండేది. నేడు మీరు దానిని దించివేశారు. మీ ఈ మాటలు విని నాకు చాలా ఊరట కలిగింది. దారిలో అలసట చెందిన భాటసారికి శయ్య, దాహానికి మంచినీరు, ఆకలికి భోజనం దొరికితే ఎంత సంతోషం కలగుతుందో, ప్రేమికుని దర్శనంతో ఎంత ఆనందం దొరుకుతుందో అంతే ఆనందం నేడు మీ మాటల వలన నాకు లభిస్తోంది. మహాత్మా! మీరు నాకు సూచించినట్లే చేస్తాను. ఇప్పుడు సూర్యుడు అస్తాద్రికి చేరుకొంటున్నాడు. ఈ రాత్రికి మీరు నాతోపాటు ఇక్కడ ఉండండి. సుఖంగా విశ్రాంతి తీసికొని, చక్కగా మీ అలసట తీర్చుకొండి. ఆపై ఉదయాన్నే వెళ్లవచ్చును." అన్నాడు.

తదనంతరం ఆ అతిథి ఆ బ్రాహ్మణుని ఆతిథ్యం స్వీకరించి, రాత్రంతా అతనివద్దనే ఉన్నాడు. ఇద్దరిమధ్య మోక్షధర్మ విషయంలో మాటలు నడుస్తూనే ఉన్నాయి. మాట్లాడుతూ ఉండగానే అతనికి రాత్రంతా చాలా సుఖంగా గడిచిపోయింది. ఉదయం కాగానే బ్రాహ్మణునిచే సమ్మానితుడై ఆ అతిథి వెళ్లిపోయాడు. ధర్మాత్ముడైన బ్రాహ్మణుడు తన ఇంట్లోనివారివద్ద అనుమతి తీసికొని, అతిథి చెప్పిన నాగరాజు ఇంటికి బయలుదేరాడు. దారిలో ఒక ముని ఆశ్రమానికి వెళ్లి అతడు నాగరాజు చిరువామాను వాకబు చేశాడు. ఆ

ముని చెప్పినది శ్రద్ధగా విని, దానిని బట్టి వెళ్తూ ఆ బ్రాహ్మణుడు వాగరాజు స్థావరాన్ని చేరుకొన్నాడు. అతని గుమ్మం ముందు నిలబడి బ్రాహ్మణుడు అతనిని పిలిచాడు. అది విని ధర్మం మీద ప్రేమగల నాగరాజు యొక్క భార్య బ్రాహ్మణుని ఎదుటకు వచ్చి శాస్త్రోక్తంగా అతనిని పూజించి స్వాగతం పలుకుతూ - "బ్రాహ్మణదేవా! చెప్పండి. మీ కోసం ఏమి చేయమంటారు?" అని అడిగింది.

బ్రాహ్మణుడు - "దేవీ! నీవు నీ మదురవాక్కుతో నాకు స్వాగతం పలికి, నన్ను పూజించావు. అందువల్ల నా అలసట తీరిపోయింది. ఇప్పుడు నేను వాగరాజును దర్శించాలనుకొంటున్నాను. ఇదే నాకు అన్నిటికంటే పెద్దపని, నా మనోరథం కూడా. అందుకే నేను నేడు అతని ఈ ఆశ్రమానికి వచ్చాను." అన్నాడు.

కాని వాగరాజు ఆ సమయానికి అక్కడలేడు. అతడు సూర్యరథాన్ని లాగడానికి వెళ్లాడు. అందుకని బ్రాహ్మణుడు - "దేవీ! వాగరాజు ఇక్కడకు వచ్చినపుడు, శాంతంగా అతనికి నారాకను గూర్చిన సమాచారం చెప్పాలినుమా! నేను అతని రాకకై నిరీక్షిస్తూ గోమతీతీరంలో నివాసం ఉంటాను" అన్నాడు. ఇలా చెప్పి ఆ బ్రాహ్మణుడు గోమతీనదీ తీరానికి వెళ్లిపోయాడు. అక్కడ నిరాహారుడై తపస్సు చేయడం మొదలుపెట్టాడు. అతడు భోజనం చేయక పోవడంతో అక్కడి వాగులకు చాలా భాధ కలిగింది. అప్పుడు నాగరాజుయొక్క బంధువులు, సంబంధీకులు, భార్యబిడ్డలు, అందరూ కలిసి బ్రాహ్మణుని వద్దకు వచ్చి పదే పదే అతనిని పూజించి - "తపోధవా! మీరు ఇక్కడికి వచ్చి ఆరురోజులు గడిచాయి. ఇంతవరకు భోజనం తెమ్మని మమ్మల్ని ఆజ్ఞాపించలేదు. మీరు మా ఇంటికి అతిథిగా వచ్చారు. మేము మీ సేవకు సిద్ధంగా ఉన్నాము. మీకు ఆతిథ్యం ఇవ్వడం మా కర్తవ్యం. ఎందుకంటే మేమందరం గృహస్థులము. బ్రాహ్మణ దేవా! మీ ఆకలి తీరడానికి మేము తెచ్చిన పండ్లు, దుంపలు, ఆకుకూరలు, పాలు లేదా అన్నం తప్పకుండా తీసుకోండి. ఈ వనంలో ఉంటూ మీరు భోజనం మానివేశారు. అందువల్ల మా ధర్మానికి భంగం కలుగుతోంది. ఆబాలవృద్ధులకు మాకు ఈ విషయంలో చాలా భాధగా ఉంది. దేవతలకు, అతిథులకు, బంధువులకు అన్నం పెట్టకుండా ముందే భోజనం చేసే అలవాటు మావంశంలో ఎవరికీ లేదు." అన్నారు.

బ్రాహ్మణుడు - "వాగులారా! మీ మాటలతోనే నాకు తృప్తి కలిగింది. ఇక వాగరాజు రావడానికి కేవలం ఎనిమిది

రోజులే మిగిలిఉన్నాయి. ఎనిమిదిరోజులు గడిచిపోయినాకూడా అతడు రాకపోతే, మీరు చెప్పినట్లుగా వేను భోజనం చేస్తాను. అతని రాకకోసమే వేను ఈ వ్రతాన్ని సాటిస్తున్నాను. మీరు దీనికి విఘ్నం కలిగించకండి. నాకోసం సంతాపించడం ఉచితం కాదు. మీ రందరూ మీ మీ స్థానాలకు వెళ్లండి." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు ఈ రీతిగా చెప్పిన మీదట ఆ నాగులు తమ ప్రయత్నంలో విఫలమై ఇళ్లకు తిరిగివెళ్లారు. అనంతరం గడువు పూర్తికాగానే నాగరాజు (డ్యూటీ) పని పూర్తి అయింది. అతడు సూర్యదేవుని అనుమతిని పొంది ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు. అక్కడ అతని భార్య కాళ్లు కడుగుకోవడానికి నీళ్లు తీసికొని సేవకు సిద్ధంగా ఉంది. నాగరాజు ఆమెను - "కళ్యాణీ! నేను చెప్పిన విధిని అనుసరించి నీవు దేవతలను అతిథులను పూజించడంలో తత్పరురాలవై ఉంటున్నావా? నా వియోగం కారణంగా ఎన్నడూ ధర్మపట్ల విముఖురాలవు కాలేదుగదా?" అని అడిగాడు.

నాగపత్ని - "నాగరాజా! ఫతి ఆజ్ఞను సాటించడమే పత్నికి అన్నిటికంటే గొప్ప ధర్మమని చెప్పబడింది. మీ ఉపదేశం వలన నాకు ఈ సంగతి బాగా తెలుసును. మీరు సదా ధర్మస్థితులై ఉన్నప్పుడు వేను సన్మార్గాన్ని విడిచి చెడుమార్గంలో ఎలా కాలుపెట్టగలను? మహాభాగా! దేవతారాధనలో ఏమీ లోటు జరగలేదు. అతిథిసత్కారంలోకూడా నేను సదా శ్రద్ధ కలిగే ఉంటున్నాను. సోమరితవాన్ని ఎన్నడూ దగ్గరకు కూడా రానీయడం లేదు. కాని వేటికి పదిహేను రోజుల క్రితం ఒక బ్రాహ్మణ దేవుడు ఇక్కడికి దయచేశాడు. అతడు వాతో తన పనిగురించి ఏమీ చెప్పలేదు. కేవలం మిమ్మల్ని చూడాలనే అనుకొంటున్నాడు. దానికోసమే ఉత్సుకుడై కఠోరనియమాన్ని పాటిస్తూ గోమతీతీరంలో కూర్చున్నాడు. నాగరాజు రాగానే తన వద్దకు పంపాలని అతడు నావద్ద మాట తీసుకొన్నాడు. కాబట్టి మీరు ఇప్పుడు అక్కడికి వెళ్లాలి. అతనికి దర్శనమివ్వాలి." అన్నది.

నాగుడు - "ప్రియా! బ్రాహ్మణరూపంలో నీవు ఎవరిని దర్శించావు? అతడు ఎవరైనా దేవతయా? మనుష్యుడా? ఆహా! మనుష్యులలో ఎవరు నన్ను చూడాలని కోరుకొంటారు? దర్శనం కానాలనుకొన్నా, ఇలా ఆజ్ఞాపించి ఎవరు పిలిపించుకోగలుగుతారు?" అని అడిగాడు.

నాగపత్ని - "వాధా! అతని సరళత్వం చూస్తే అతడు ఏ చేవతా కాడనే అనిపిస్తోంది. నాకు అతనిలో చాలా గొప్ప

విశేషం ఒకటి కనిపించింది. అతడు నీకు గొప్ప భక్తుడని గ్రహించాను. చాతకపక్షి నీటికోసం ఏడాదిపాడుగునా వర్షం కోసం ఎదురుచూస్తూఉన్నట్లుగా, అతడు మీ దర్శనం కోసం ప్రతీక్షిస్తున్నాడు. కాబట్టి మీరు మీ సాధారణకోసాన్ని ప్రక్కనపెట్టి ఇప్పుడతనికి దర్శనమివ్వండి. అతనికి ఆశాభంగం కలిగించి మిమ్మల్ని మీరు భస్మం చేసుకోకండి. ఆశతో శరణని వచ్చిన జీవుల కన్నీరు తుడవకపోతే అతడు రాజు అయినా రాజపుత్రుడు అయినా అతనికి భూణహత్యాపాపం అంటుతుంది. మౌనంగా ఉంటే జ్ఞానమవే ఫలం లభిస్తుంది. దానం చేస్తే యశస్సు పెరుగుతుంది. సత్యం పలికితే వాక్పటుత్వం, పరలోకంలో ప్రతిష్ఠ కలుగుతాయి. న్యాయపూర్వకంగా ధనం సంపాదిస్తే ఉత్తమఫలం కలుగుతుంది. తాను కోరుకొన్న ఫనికూడా, ఇంకొక దానికి విరుద్ధంకాకపోతేను, తనకు శ్రేయస్సు కలిగించేది అయితేను దానిని చేయడం వలన ఎవరూ నరకంలో పడరు." అన్నది.

నాగుడు - "ప్రియా! జాతి దోషం కారణంగా అప్పుడప్పుడూ నేను అభిమావానికి, రోషానికి గురి కావలసివస్తోంది. కాని నేడు నీవు నీ ఉపదేశం అనే అగ్నితో నా సంకల్పజనితమైన క్రోధాన్ని భస్మం చేసివేశావు. నా దృష్టిలో క్రోధాన్ని మించి అజ్ఞానంలో ముంచివేసే దోషం వేరేదీ లేదు. ఈ క్రోధం గురించే సర్పజాతి ఎక్కువగా అపకీర్తి సాలయింది. కాబట్టి నేడు నీ మాటవిని తపస్సుకు శత్రువు, శ్రేయస్సునుండి భ్రష్టత కలిగించే ఈ క్రోధాన్ని నేను అదుపులో ఉంచుకొంటాను. నీవంటి గుణవంతురాలయిన భార్యను పొందినందుకు నా అదృష్టాన్ని ఎంతగానో పాగుడుకొంటున్నాను. సరే మంచిది. ఇప్పుడు నేను గోమతీతీరానికి, ఆ బ్రాహ్మణుడు ఉన్నచోటికి వెళ్తాను. అతని కోరికను తీరుస్తాను. అతడు సర్వథా కృతార్థుడై తన ఇంటికి తిరిగి వెళ్తాడు." అన్నాడు.

ఇలా అని నాగరాజు మనసులోనే బ్రాహ్మణుని కార్యాన్ని గురించి ఆలోచించుకొంటూ అతనివద్దకు వెళ్లాడు. అక్కడకు చేరుకొని మధురంగా - "ద్విజవర్యా! నా తప్పును మన్నించండి. నా మీద కోపించకండి. నేను స్నేహభావంతో మీ ఎదుటికి వచ్చి అడుగుతున్నాను. చెప్పండి. ఎందుకోసం, ఏ ప్రయోజనం ఆశించి ఇక్కడకు వచ్చారు. గోమతీ తీరంలో ఈ ఏకాంత స్థలంలో మీరు ఎవరిని ఉపాసిస్తున్నారు?" అని వినయంగా అడిగాడు.

బ్రాహ్మణుడు - "నా పేరు దర్మారణ్యుడు. నేను నాగరాజైన పద్మనాభుని దర్శించడానికి ఇక్కడకు వచ్చాను. అతనితోనే

వాకు కొద్దిగా పని ఉంది. అతని స్వజనులద్వారా అతడు ఇక్కడికి దూరంగా ఎక్కడికో వెళ్లాడని విన్నాను. అందుకని రైతు వానకోసం ఎదురుతెన్నులు చూచినట్లు నేనుకూడా అతనికోసం నిరీక్షిస్తున్నాను. అతని శ్రేయస్సు కోసం వేదాలు పారాయణ చేస్తున్నాను." అన్నాడు.

వాగుడు - "మహాభాగా! మీ ప్రవర్తన మిక్కిలి శ్రేయస్కరమైనదిగా ఉంది. మీరు గొప్ప సత్పురుషులు, సజ్జనులపై దయ చూపేవారు. ఎందుకంటే ఇతరులపై స్నేహ దృష్టి పరపేవారు. మీరు కలుసుకోవాలనుకొంటున్న ఆ వాగుడిని నేనే. ఇచ్చానుసారంగా ఆజ్ఞాపించండి. నేను మీకు ఏమి ప్రియం చేయాలి? వా భార్య వలన మీరు వచ్చిన సంగతి విని, నేను స్వయంగా మిమ్మల్ని కలుసుకోవడానికి వచ్చాను. మీరు మమ్మల్ని అందరినీ మీగుణాలతో విలుచుకొన్నారు. ఎందుకంటే మీరు మీ హితాన్ని మరిచి వా శ్రేయస్సుకోసమే చింతన చేస్తున్నారు." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు - "వాగరాజా! నేను మీ దర్శనం కోరే ఇక్కడికి వచ్చాను. మిమ్మల్ని ఒక విషయం అడగాలనుకొంటున్నాను. ఇప్పుడు నా మనసులో ఒక క్రొత్త ప్రశ్న రేకెత్తింది. ముందు దానికి సమాధానం ఇవ్వండి. ఆ తరువాత నా పనిని నివేదిస్తాను. మీరు సూర్యుని యొక్క ఏకచక్రదాన్ని లాగడానికి వెళ్తూ ఉంటారుకదా? అక్కడ ఏదైనా ఆశ్చర్యజనకమైన సంగతిని మీరు చూసి ఉంటే దయచేసి దానిని చెప్పండి." అని అడిగాడు.

వాగుడు - "బ్రాహ్మణుడా! సూర్యభగవానుడు అనేక ఆశ్చర్యాలకు నిలయం. అతని తేజస్సులో స్వయంగా పరమాత్మ నివసిస్తాడు. అతని వలన రకరకాల బీజాలు ఉత్పన్నమవుతాయి. అతని సహాయంతోనే చరాచర జగత్తుతో పాటుగా ఈ భూమి అంతా నిలిచి ఉంది. అతని మండలంలో ఆద్యంతరహితుడు సవాతనుడు పురుషోత్తముడు అయిన నారాయణుడు విరాజమానుడై ఉన్నాడు. అతనిని మించిన ఆశ్చర్యకరవస్తువు మరొకటి ఏమిటి ఉంటుంది? కాని ఈ అన్ని ఆశ్చర్యాలకంటే మించిన ఒక ఆశ్చర్యకరమైన సంగతిని నేను చెబుతున్నాను. దానిని వినండి. పూర్వం ఎప్పుడో జరిగింది. మధ్యాహ్నం సమయం. భాస్కరుడు లోకాలనన్నింటినీ తపింపజేస్తున్నాడు. అప్పుడే రెండవ సూర్యుని వలె తేజస్వి అయిన ఒక మహాపురుషుడు కనిపించాడు. అతడు తన తేజస్సుతో లోకాలనన్నింటినీ ప్రకాశింపజేస్తూ ఆకాశాన్ని చీల్చుకొని వస్తున్నట్లుగా సూర్యుని వైపునకు సాగుతూ

వస్తున్నాడు. దగ్గరకు వచ్చేసరికి సూర్యుడు అతనిని ఆలింగనం చేసుకోవడానికి తన రెండు చేతులను చాసాడు. అతడు కూడా గౌరవసూచకంగా తన కుడిచేతిని సూర్యునివైపు చాచాడు. అనంతరం ఆకాశాన్ని భేదించుకొని అతడు సూర్యకిరణాలలో కలిసిపోయాడు. ఒక్కక్షణంలోనే తేజోరాశితో ఏకాకారుడై పోయి సూర్యస్వరూపుడయిపోయాడు. అప్పుడు మా మనసులలో "ఈ ఇద్దరిలో అసలు సూర్యుడెవరు? మీద కూర్చున్నవాడా? లేక ఇప్పుడే వచ్చినవాడా?" అనే సందేహం కలిగింది. ఈ సందేహం రాగానే మేము సూర్యుని - "దేవా! రెండవ సూర్యునివలె ఆకాశాన్ని లంఘించి ఇక్కడివరకు వచ్చిన ఆయన ఎవరు?" అని అడిగాము.

సూర్యుడు - "ఇతడు ఉంఛవృత్తిని సాటించిన సిద్ధుడైన ఒకముని. దివ్యలోకాన్ని పొందాడు. పండ్లు, దుంపలు, ఎండిన ఆకులు, నీరు, గాలి - ఇవే అతనికి భోజనసామగ్రి. సంహితామంత్రాలతో ఇతడు శంకరభగవానుని స్తుతించాడు. ఇతడు సదా తన మనసును అదుపులో ఉంచుకొనేవాడు. ఎవరితోనూ సాంగత్యం చేసేవాడు కాదు. గొప్ప నిస్పృహుడు. పాలాలు మొదలైన వాటిలో రాలిపడిన దాన్యపు గింజలను లేదా కంకులను ఏరుకొని తెచ్చుకొని వాటితోనే బ్రతికేవాడు. పైగా సర్వభూతహితతత్పరుడు. ఇటువంటి వారు పొంచే ఉత్తమ గతిని చేవతలు, గంధర్వులు, అసురులు, వాగులు కూడా ఎవరూ పొందలేరు." అని చెప్పాడు.

విప్రోత్తమా! సూర్యమండలంలో ఈ ఆశ్చర్యాన్నే నేను చూశాను. సిద్ధిపొందిన పురుషులు ఈ రీతిగానే ఇచ్చానుసారంగా ఉత్తమ గతిని పొందుతారు." అని చెప్పాడు.

బ్రాహ్మణుడు - "వాగరాజా! ఇది ఆశ్చర్యకరమైన సంగతి అనడంలో సంచేహం లేదు. ఇది విని వాకు చాలా ఆనందం కలిగింది. వామనసులో ఉండే అభిలాషవిషయానికి అనుగుణమైన మాటలు చెప్పి మీరు వాకు దారి చూసారు. మీకు శుభమగుగాక! ఇక నేను ఇక్కడినుండి వెళ్తాను. మీరు అప్పుడప్పుడు నన్ను తలచుకొంటూ ఉండండి." అన్నాడు.

వాగుడు - "ద్విజోత్తమా! మీరు ఇంకా మీ మనసులోని సంగతిని చెప్పనేలేదు. మరి ఎక్కడికి వెళ్లిపోతారు? ఏమి పనిమీద వచ్చారో కనీసం దానిని చెప్పండి. ఆ కార్యం నెరవేరాక వా అనుమతి తీసికొని వెళ్తురుగాని. మీకు వా మీద అదికప్రేమ. అందుకని చెట్టుకింది బాటసారిలా కేవలం నన్ను చూసేసి వెళ్లిపోవడం మీకు ఉచితం కాదు. నాకు

మీ మీద భక్తి ఉంది. మీకు నా మీద ఉంది. ఈ స్థితిలో నా ఈ పరివారమంతా మీదే. మఱి నావద్ద ఉండడానికి మీకేమిటి సంకోచం?" అని అడిగాడు.

బ్రాహ్మణుడు - "మహాప్రాజ్ఞుడా! మీరు చెప్పినది సరే. మీరు ఎలాగో నేను అలాగే. మన ఇద్దరిలో ఏమీ భేదం లేదు. నేను, నీవు, ప్రాణులందరూ పరమాత్మలో లీనమయ్యాక శాశ్వతంగా ఏకరూపత్వాన్ని పొందుతాము. నాగరాజా! పుణ్యాలను సంపాదించే విషయంలో నాకు కొద్దిగా సందేహం ఉండేది. కాని ఇప్పుడది తీరిపోయింది. ఇప్పుడు నేను ఉంచవృత్తిని పాటించి నా అభీష్టార్థాన్ని పొందించుకొంటాను. ఇదే నా నిశ్చయం. మీ వలన నాపని చాలా ఉత్తమంగా సమకూడింది. నేను కృతార్థుడినయ్యాను. మీకు కల్యాణమగుగాక! ఇక నాకు వెళ్లడానికి అనుమతినివ్వండి.

ఈ రీతిగా నాగరాజు యొక్క అనుమతిని తీసికొని ఆ బ్రాహ్మణుడు ఉంచవృత్తి దీక్షను తీసుకొనడానికి

భృగువంశీయుడైన చ్యవనమహర్షి వద్దకు వెళ్లాడు. అతడు అతనికి దీక్షనిచ్చాడు. అతడు ఆ ధర్మానికి అనుగుణంగానే వ్రతాన్ని పాటించసాగాడు. అతడు ఉంచవృత్తి మహిమకు సంబంధించిన ఈ కథను చ్యవనమునికి కూడా చెప్పాడు. చ్యవనుడు జనకమహారాజు కొలువులో నారదునికి ఈ పవిత్రకథను వినిపించాడు. నారదుడు ఇంద్రునికి, ఇంద్రుడు బ్రాహ్మణులకు ఈ కథను వినిపించారు. యుధిష్ఠిరా! పరశురామునితో నాకు భయంకరమైన యుద్ధం జరిగినపుడు వసువులు నాకు ఈ కథను చెప్పారు. ఇప్పుడు నీవు పరమధర్మాన్ని గురించి నన్ను ప్రశ్నించావు. దానికి బదులుగానే నేను ఈ పవిత్రకథను నీకు చెప్పాను. అనంతరం ఆ బ్రాహ్మణుడు వేరే వనానికి వెళ్లిపోయాడు. అక్కడ ఉంచవృత్తి (రాలిపడిన ధాన్యపు గింజలను, చిన్న చిన్న కంకులను ఏరుకొనుట)తో ప్రాప్తించిన పరిమితమైన ఆహారాన్ని భుజిస్తూ యమనియమాలను పాటించసాగాడు.

ఇది శాంతి పర్వము

అధ్యాయములు

(*) విమము! ప్రజ్ఞాధిరూఢుడై వనట దక్కి సంస్కృతికేళివరుల భూస్థలిఁ జరించు వారి నచలంబుపై మన్నవాడు సూచు నట్ల చూచుట సూచె నేర్పమలహృదయ! (1-129)

(*) విమలజ్ఞానులు శమమును దమమును ద్యాగంబు శాశ్వతప్రచురానం దమునకు మూలము లంద్రు; ని జముగాఁ గైకొందు రవి ప్రసన్న వివేకుల్. (1-142)

(3) మూడు రోజులు ప్రాతఃకాలంలోను, మూడు రోజులు సాయం సమయంలోను, మూడు రోజులు అయాచితంగా లభ్యమయ్యేదానిని తింటూ, మరో మూడు రోజులు ఉపవాసం ఉన్నట్లయితే దానిని 12 రోజుల కృచ్ఛ్రవ్రతం అంటారు. ఈ రీతిగా ఆరేళ్లపాటు ఉంటే బ్రహ్మహత్యాదోషం పోతుంది. అలా మూడు రోజులకొకసారి కాకుండా, సరినెలలలో ఏడు రోజులు, బేసి నెలలలో ఎనిమిది రోజులు చొప్పున మార్చుకొంటూ పైన చెప్పిన రీతిగా ప్రతినెల కృచ్ఛ్రవ్రతం చేస్తే మూడు సంవత్సరాలలో పరిశుద్ధుడవుతాడు. ఒకనెల ప్రాతఃకాలం, ఒక నెల సాయంకాలం, ఒకనెల అయాచితంగా లభ్యమయ్యేది తింటూ, ఒకనెల ఉపవాసం ఉంటూ, ఈ రీతిగా కృచ్ఛ్రవ్రతం చేస్తే ఏడాదిలోనే బ్రహ్మహత్యా పాతకం నుండి విముక్తుడవుతాడు - నీలకంఠీయం.

(*) శరణాగతుండ భక్తుడఁ బరమ పదవి గోరెదను; తుభంబుగ నన్నుం బరికించి యేది మే ల య్యిరవు దొరకొనంగఁ దలచవే కమలాక్షా! (2-54)

(*) తపమునకు విద్యకును జనుస్థాన మైన జనవరహితుని యజ్ఞాత్ము శౌరి వాఙ్మ యాధ్వరార్చితుఁ జేసేతి వాజినార్ద మంధు మధ్యజనమున భీతుండు గాత! (2-55)

(*) విను, గర్భిణీ ప్రజబ్రదుకున కనురూపము లైనయట్టి యాహారంబుల్ గొనుగతిఁ బతి ధరణీప్రజ మనికికీఁ దగ నడచునది తమకిగా కెప్పుడున్, (2-179)

(7) శత్రువుపై దండెత్తినపుడు అతడు తనకంటే బలవంతుడైతే అతనితో కలిసి ఉండడమే "సంది". ఇద్దరూ సమానులయితే యుద్ధానికి తలపడడమే "విగ్రహము". శత్రువు బలహీనంగా ఉన్నప్పుడు అతని దుర్గాదులపై దాడి చేయడమే "యావం". శత్రువు తనపై దాడి చేసినపుడు, అతడు ప్రబలుడైతే తాను దుర్గంలో దాగుకొని ఆత్మరక్షణ చేసుకోవడమే "ఆసనం". దాడి చేసిన శత్రువు మధ్యమశ్రేణికి చెందినవాడైతే "ద్వైధీభావం" అనుసరించాలి. పైకి ఒక భావం కనపరచడం, లోపల వేరేభావం ఉండడం అంటే సగం పైన్యాన్ని దుర్గంలో ఉంచి ఆత్మరక్షణ

చేసుకోవడం, సగంనైనాన్ని పంపి శత్రువు యొక్క భోజనసామగ్రి మొదలైన వానిని వశపరచుకోవడం మొదలైనవి ' ద్వైధీభావం, అవే నీతిలో అంతర్గతమై ఉంటాయి. దండెత్తిన రాజు చేతిలో భాధపడుతున్నప్పుడు ఎవరైనా మిత్రుడైన రాజు యొక్క సహాయంతో యుద్ధం చేయడం "సహాశయం".

(8) మంత్రి, రాష్ట్రం, దుర్గం, కోశం, దండం - ఈ ఐదు "ప్రకృతి". ఇవే తనవి, శత్రుపక్షానివి కలుపుకొని "దశవర్గం" అవుతాయి. రెండు పక్షాలమంత్రిలు సమానులు అయితే అధి స్థానానికి హేతువు అవుతుంది. అంటే రెండు పక్షాల స్థితి స్థిరంగా ఉంటుంది. తన పక్షం ఆదిక్యంలో ఉంటే అది వృద్ధికి సాధకమవుతుంది. తక్కువలో ఉంటే క్షయానికి కారణం అవుతుంది.

(9) (1) ఏదైనా షరతుకు లోబడి పరస్పరం సహాయం చేసుకొనే మిత్రుని సహార్థుడంటారు. "ఫలానా శత్రువుమీద ఇద్దరం కలిసి దాడిచేద్దాం. విజయం లభిస్తే అతని రాజ్యాన్ని చెరిసగం పంచుకుందాం" అనే రీతిగా షరతులు సహార్థ మిత్రులతో ఉంటాయి. (2) తరతరాలుగా మిత్రత్వం ఉంటే అతనిని "భజమానుడు" అంటారు. (3) దగ్గరిబంధుత్వం గలవాడు సహజమిత్రుడవుతాడు. (4) ధనాదులిచ్చి తనవానినిగా చేసుకొంటే అతడు "కృత్రిమ మిత్రుడు" అవుతాడు.

(★¹⁰) నమ్మమి మృత్యువు, పెద్దయు
నమ్ముట యపమృత్యువగుట నరపతి నమ్మి
నమ్మక పనిగొనునది ని
త్యమ్మును సూక్ష్మనుతిదాను నరయఁగవలయున్. (2-351)

(11) సేవకు ఎల్లప్పుడూ సిద్ధంగా ఉండడం, చెప్పిన మాటను శ్రద్ధగా వినడం, దానిని చక్కగా అర్థం చేసుకోవడం, గుర్తుపెట్టుకోవడం, ఏ పని ఎలా పరిణమిస్తుంది అని తర్కించుకోవడం, ఫలానా పద్ధతి ప్రకారం పని సాధ్యపడకపోతే ఏమి చేయాలి అనే రీతిలో వితర్కించుకోవడం, శిల్పజ్ఞానం, వ్యవహారజ్ఞానం కలిగిఉండడం, తత్త్వ జ్ఞానం ఉండడం - ఈ ఎనిమిది గుణాలు పౌరాణికుడైన సూతునికి ఉండాలి.

(★¹²) ఒరిసి మనోవాక్కాయం
బుల ద్రోహాభావ మఖిలభూతముల యెడం
గలిమి విను శీలఃమది మే
లొలయించును; దాన నుల్ల మూన్పుము పుత్రా! (3-147)

(★¹³) పరహితము సిగ్గుసాటుం
బొరయక యుండంగ నెదిరి బోధించుటయున్
నరసముదయంబు వొగడెదు
చరితము శీలమున కంగసంపద వత్సా! (3-148)

(★¹⁴) నమ్మదగనివారి నమ్మకయున్నది
తగినవారివైనఁ దద్ద నమ్మి
యుండఁదగడు; తన్ను నొరులు నమ్మెడునట్ల
యుండి యొరుల నమ్మకునికి నీతి. (3-239)

(★¹⁵) పరవర! వాసవుం డడిగినన్ గురుఁడిట్లని చెప్పె బుద్ధితోఁ
బొరయని పాతకంబులు సబుద్ధికపుణ్యములన్ నశించు నం
బరమునఁ బట్టినట్టి నులపంకము గారములోన నద్దగా
విరిసినయట్లు నమ్ము మిధి వేదము నెప్పిన వేనుఁ జెప్పితిన్. (3-364)

(★¹⁶) అని చెప్పి తాత యిట్లను
నునుమనితో నాదరమున మఱియును బ్రహ్మ
ఘ్నునకును నిష్కృతి గలుగును;
వినుము, కృతఘ్నునకు లేడు విమలచరిత్రా! (3-524)

(★¹⁷) కదియుం గొప్పముఁ గొప్పము
నధిలో నురికొంతసేపునకుఁ భాయును; నె
మ్మది నట్లుగఁ దలఁపఁగ వల
నదె సిత్యపుత్రాధిబంధువర్గము నధిపా! (4-10)

(★¹⁸) ఫలకాంక్షి గాక నియతిం
జలిపిన నీయఖిలకర్మజాతంబును ని
ర్మలమోక్షపదముఁ జేర్చుట
గలుగు నవశ్యంబుఁ బుణ్యకరణ ప్రవణా! (4-108)

(19) ధ్యానయోగ సాధకునికి సమతలమైన పవిత్రమైన ఆసనం ఉండాలి. ఇసుక, కంకర, రాళ్లు, నిప్పు - ఇలాంటివి అక్కడ ఉండకూడదు. చెవులకు ఎటువంటి శబ్దం వినపడకూడదు. ఇతరులు నివసించే ఇల్లు కొరాడు. అందరూ ఉపయోగించే మాయి, చెరువు, దిగుడు బావి లేదా నదీ తీరం ఉండే చోటు కాకూడదు. కన్నులకు అందంగా కనపడే, మనసును ఆకర్షించే గాలి తీవ్రంగా వీచే చోటుకాకూడదు. గుహ లేదా అలాంటి ఏకాంతస్థానం ద్యానానికి ఉపయోగపడుతుంది. ఇటువంటి స్థానంలో కూర్చోవడాన్నే "దేశయోగం" అంటారు. ఆహారం, విహారం, చేష్ట, నిద్ర, మెలకువ ఇవన్నీ పరిమితం గాను, నియమానుకూలంగాను ఉండాలి. ఇది "కర్మయోగం". సదాచారి అయిన శిష్యుని తన సేవకోసం, సహాయం కోసం ఉంచుకోవడం "అనురాగయోగం" అనబడుతుంది. ఆవశ్యకమైన సామగ్రిని సంగ్రహించుకోవడం వేరే "అర్థయోగం". ధ్యానోపయోగమైన ఆసనం మీద కూర్చోవడం "ఉపాయయోగం". సాంసారిక విషయాలు, రక్త సంబంధీకులపై ఆసక్తి, మమకారం తొలగించుకోవడం "అసాయయోగం", కన్నులు మొదలైన ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకోవడమే "చక్షుర్యోగం", తుద్ధ సాత్విక భోజనం "ఆహారయోగం", విషయాలపైకి పరుగులు తీసే స్వాభావిక ప్రవృత్తిని అరికట్టడమే "సంహారయోగం".

మనస్సులోని సంకల్పవికల్పాలను శాంతిపంచేసే ప్రయత్నమే “మనోయోగం.” జన్మమృత్యు జరారోగాదులు వచ్చే సమయంలో కలిగే గొప్ప దుఃఖం గురించి ఆలోచించి, సంసారం పట్ల విరక్తి చెందడమే “దర్శనయోగం”, యోగం ద్వారా సిద్ధి పొందాలను కోనేవాడు ఈ పన్నెండు యోగాలను తప్పక అలవరచుకోవాలి.

- (20) శరీరంలోపల ఉండే పృథివ్యప్రేజోవాయుకాశాలు, అవ్యక్తం, అహంకారం - ఈ ఏడు తత్వాలను క్రమంగా చింతన చేయడమే ఏడు రకాల దారణలు. వీటిని ఈ విధంగా తెలుసుకోవాలి. సాదాలనుండి మోక్షాల్లవరకు పృథివీస్థానమని గ్రహించి అక్కడ పృథివిని దారణ చేయాలి. మోక్షాల్లనుండి గుదం వరకు జలస్థానం. గుదం నుండి హృదయం వరకు అగ్నిస్థానం. హృదయం నుండి మూర్ధం వరకు ఆకాశస్థానం. జలం మొదలైన స్థానాలలో ఆయా తత్వాలను దారణ చేయాలి. వాటి విడి ఇలా ఉంటుంది. - పృథివి అంటే సాదాలనుండి మోక్షాల్లవరకు గల భాగంలో బావన ద్వారా ప్రణవసహితమైన “లం” బీజాన్ని, వాయుదేవతను స్థాపించి, సృష్టికర్త అయిన చతుర్ముఖ బ్రహ్మను ధ్యానించాలి. ఐదు గడియల సేపు ఇలా దారణచేస్తే పృథ్వీతత్త్వంమీద విజయం కలుగుతుంది. అలాగే జలస్థానంలో ప్రణవసహితమైన “వం” బీజాన్ని, వాయుదేవతను స్థాపించి ద్యానంలో అక్కడ చతుర్భుజుడైన వారాయణుడు ఉన్నట్లుగా దర్శించాలి. ఖడ్గస్పటికం వంటి అతని నిర్మల విగ్రహం మీద పీతాంబరం శోభిస్తూ ఉంటుంది. అతడు సాధకునివైపు చూస్తూ చిరునవ్వు నవ్వుతూ ఉంటాడు. గొప్ప అందమైన దృశ్యం. ఐదు గడియలసేపు ఇలా దారణ చేయడంతో అన్ని రకాల రోగాలు నశించిపోతాయి. అగ్ని స్థానంలో కూడా ప్రణవంతో “రం” బీజ సహితమైన అగ్నిదేవతను స్థాపించి అక్కడ “మద్యాహ్నమార్తాండునివలె అత్యంత తేజశ్శాలి, త్రివేత్రుడు, వరదాత అయిన శంకరుడు ఎదుట నిలిచిఉన్నాడు. అతని శరీరమంతటా విభూతి శోభాయమానంగా ఉంది. అతడు చాలా ప్రసన్నంగా ఉన్నాడు.” అని ద్యానం చేయాలి. ఈ దారణ కూడా ఐదుగడియలసేపు సిద్ధిస్తే అగ్నివలన భయం ఉండదు. వాయువు యొక్క అనగా హృదయం నుండి భూమధ్యం వరకు గల భాగంలో పూర్వం లాగే బావిస్తూ ప్రణవంతో కూడన “యం” బీజాన్ని, వాయు దేవతను స్థాపించి, అక్కడ కూడా అగ్నితత్త్వానికి వలెనే శంకరభగవానునే ధ్యానించాలి. ఈ దారణ సిద్ధిస్తే వాయువువలె ఆకాశంలో సంచరించగలిగే శక్తి ప్రాప్తిస్తుంది. ఆకాశతత్త్వ స్థానంలో కూడా ప్రణవయుక్తమైన “హం” బీజంతోపాటు వాయుదేవతను ప్రతిష్ఠించి అక్కడ ఆకాశం వలె నిరాకారమైన సదాశివభగవానుని బిందురూపంలో చింతన చేయాలి.

అవ్యక్తదారణలో నాదచింతనం చేయబడుతుంది. అహంకారదారణలో స్థూలదేహం మీద ఆసక్తి విడిచి “నేనే ఈ సనుస్త విశ్వాన్ని” అనే బావన చేయబడుతుంది. దీని తరువాత యోగికి తత్త్వసాక్షాత్కారం కలుగుతుంది.

(నీలకంఠీయం ఆదారంగా)

- (21) ఈ అనుభవం ఈ రీతిగా ఉంటుంది. సాధకుడు సాదాల నుండి మోక్షాల్లవరకు గల భాగంలో పృథ్వీతత్త్వాన్ని దారణ చేస్తున్నప్పుడు, ఆ దారణ సిద్ధించినపుడు, ఆ స్థానం లయమైపోతుంది. అక్కడ సాగనుంచులా కనిపిస్తుంది. అప్పుడు మోక్షాల్లపైభాగం, ఆకాశము, సాగనుంచుతో ఆచ్ఛాదితమైనట్లు అనిపిస్తుంది. ఈ స్థితిని పృథ్వీపై విజయం పొందడానికి సూచనగా బావిస్తారు. అనంతరం మోక్షాల్ల పైన గుదం వరకు ఉండే భాగంలో జలతత్త్వం దారణ చేయబడుతుంది. అప్పుడు ఆ సాగనుంచు, పృథివీస్థానం అదృశ్యం అవుతాయి. పాయువు నుండి పై భాగం కల్పాంతంలోని సముద్రంలో మునిగిపోతున్నట్లుగా అనిపిస్తుంది. ఇది భూమి జలతత్త్వంలో లీనమవడానికి, జలతత్త్వం మీద విజయం పొందడానికి చిహ్నం. ఈ రీతిగానే ఉత్తరోత్తరదారణలలో భూతాల విలీనం జరుగుతుంది. వాటిపై విజయం కలుగుతుంది.

- (★²²) ఆనఘ! విను, కామమును గ్రోధమును భయంబు
నిద్రయును లోభమును జాల నిందితములు
యోగిజనులకుఁ గావున నుడుగవలయు
వీని నైదింటి నవలావదానవృత్తి. (5-115)

- (★²³) కామంబుం బెడఁబాచుఁ బండితుఁడు, సంకల్పంబు వర్జించి, ని
ద్రామోహంబు నడంచు, సత్త్వగుణచింతన్, లోభముం బ్రాజ్ఞ సే
వాముద్రం దొలఁగించుఁ, గ్రోధము శమవ్యాప్తిన్ మగుడ్చున్ ‘మతి
శ్రీమాన్యా భయ మప్రమాదమున నిర్జించున్’ దృఢస్వాంతుడై (5-116)

- (★²⁴) ఒరు లేమేమి యొనర్చిన
వరవర! యప్రియము దనమనంబున కగుఁదా
నొరులకు నవి సేయకునికి
పరాయణము పరమదర్మ పథముల కెల్లన్. (5-220)

- (★²⁵) వినుము! శ్రద్ధ గలుగు మనుజుండు సాపంబుఁ
దొలగఁ ద్రోవనేర్చుఁ దోలు డిగ్గ
మాడ్చ వెరపు గలుగు మరగంబు చాడ్చునఁ
గాన మేలు శ్రద్ధదానుఁడగుట. (5-251)

- (★²⁶) మిత్రత్వము శత్రుత్వముఁ
బాత్రతయు నపాత్రతయును బరికించు సుచా
రిత్రుఁడు చిరతరగణనా
సూత్రితముగ; దాన నెల్ల శుభములు నొందున్. (5-289)

సంక్షిప్త మహాభారతము

అనుశాసన పర్వము

యుధిష్ఠిరునికి నచ్చచెప్పుటకు భీష్ముడు
బ్రాహ్మణి, వ్యాధుడు, సర్పము, మృత్యువు,
కాలుని సంవాదమును నివరించుట.

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైన నరోత్తమమ్ ।
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, నరోత్తముడు అయిన
అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని
రచించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురభావాలను తొలగించి
అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! శాంతి పొందడానికి మీరు
అనేకమైన సూక్ష్మోపాయాలను చెప్పారు. కాని నా హృదయానికి
ఇంకా శాంతి కలుగలేదు. బాణాలతో నిండిపోయిన మీ
శరీరాన్ని, దానికి తగిలిన లోతైన గాయాలను చూసి నాకు
ఇసుమంత అయినా సుఖం కలగడంలేదు. మాటిమాటికి
నా పాపాలే గుర్తుకు వస్తున్నాయి. పర్వతం నుండి పడుతున్న
సెలయేరు వలె మీ శరీరం నుడి రక్తం కాలువలై ప్రవహిస్తోంది.
మీరు రక్తంతో తడిసి ముద్దలయ్యారు. నా కన్నులతో మీ
ఈ దుర్దశను చూసి వేను వర్షాకాలపు పద్మంవలె శిథిలమై
పోతున్నాను. నా కారణంగానే ఇతరరాజులు కూడా అనేకులు
తమ పుత్రబంధువర్గంతోపాటుగా చంపబడ్డారు. ఇంతకంటే
మించిన దుఃఖకరమైన సంగతి వేరొకటి ఏమీ ఉంటుంది?
ఓహో! నేనే మీ జీవితాన్ని అంతం చేశాను. నా వలననే
ఇతర సుహృదులు కూడా వధింపబడ్డారు. మీరు ఇలా
దుఃఖకరమైన స్థితిలో నేలమీధ పడి ఉండడం చూసి నాకు
కొద్దిగా కూడా శాంతి లభించడంలేదు. మీరు నాకు ప్రియం
చేయాలనుకొంటే పరలోకంలో నేను ఈ పాపం నుండి
తప్పించుకొనేలా ఏదైనా ఉపదేశించండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “మహాభాగా! నీవు ఎప్పుడూ
పరతంత్రుడవే. (కాలం, అదృష్టం, దైవం వీటికి లోబడి
ఉంటావు) మఱి నిన్ను నీవు శుభాశుభకర్మలకు కారణమని
ఎందుకు బావించుకొంటున్నావు? నాస్తనానికి ఆత్మయొక్క
కర్తృత్వహీన స్వరూపం అత్యంత సూక్ష్మమైనది, ఇంద్రియాలకు
అందునది. ఈ విషయంలో అభిజ్ఞులు గౌతమి అనే బ్రాహ్మణ
స్త్రీ, వ్యాధుడు, సర్పం, మృత్యువు, కాలుడు - వీరి సంవాద

రూపమైన ప్రాచీన కథను ఉదాహరణగా ఇస్తూ ఉంటారు.
పూర్వం గౌతమి అనే పేరుగల ఒక వృద్ధ బ్రాహ్మణస్త్రీ
ఉండేది. ఆమె శాంతి సాధనలో మునిగిఉండేది. ఒకరోజున
తన ఏకైక కుమారుని పాము కాటువేయడం ఆమె చూసింది.
అతడు చనిపోయాడు. ఇంతలో అర్జునకుడు అనే పక్షులు
పట్టేవాడు ఆ పామును వలలో బంధించి, కోపంతో దానిని
గౌతమి వద్దకు తెచ్చి - “దేవీ! నీ పుత్రుని ప్రాణాలు తీసిన
నీచమైన పాము ఇదే. త్వరగా చెప్పు. నేను దీనిని ఎలా
చంపను? మండుతున్న అగ్నిలోకి విసరివెయ్యనా? లేక దీని
శరీరాన్ని ముక్కలు ముక్కలు చేయనా? బాలకుని చంపిన
ఈ పాపమైన సర్పం ఇప్పుడిక ఎంతోకాలం బ్రతకడానికి
తగినది కాదు.” అన్నాడు.

గౌతమి - “అర్జునకా! నీవు ఇంకా తెలియనివాడవే.
దీనిని వదిలిపెట్టు. ఇది చంప ధగినదికాదు. జరిగేదానిని
ఎవరూ మార్చలేరు. ఈ విషయం తెలిసికూడా, తెలియనట్లుగా,
ఎవరు పాప బారాన్ని తనపై వేసుకొంటారు? దీనిని చంపితే
నా కొడుకు జీవించదు, పైగా దీనిని ప్రాణాలతో విడిచిపెట్టడం
వలన ఏమీ నష్టం లేదు. మఱి జీవించిఉన్న ఈ ప్రాణిని
చంపి అగాధ నరకంలో ఎవరు పడతారు?” అన్నది.

వ్యాధుడు - “దేవీ! నాకు తెలుసు. పెద్దవారు ముసలివారు
ఏ ప్రాణిఅయినా బాధపడడం చూస్తే ఇలాగే దుఃఖపడతారు.
ఈ ఉపదేశం స్వస్థ పురుషులకే. నా మనసు చాలా
బాధపడుతోంది. కనుక నేను ఈ నీచసర్పాన్ని తప్పకుండా
చంపుతాను. నీవు కూడా ఈ పామును చంపినాక నీ
పుత్రశోకాన్ని మరచిపోతావు.” అన్నాడు.

గౌతమి - “నా వంటి వారిని పుత్రశోకం బాధించదు.
సజ్జనులు ఎప్పుడూ ధర్మంగానే నడుచుకొంటారు. ఈ
బాలకుడు ఈ రీతిగానే మరణించవలసి ఉంది. కాబట్టి
ఈ పామును చంపడానికి నేను అంగీకరించను. నీవు కూడా
కొంచెం మృదువుగా నడుచుకో. ఈ సర్పం దేసిన తప్పును
మన్నించి దీనిని వదిలిపెట్టు.” అన్నది.

వ్యాధుడు - “మహాభాగా! శత్రువును చంపడంలోనే
లాభం ఉన్నది.” అన్నాడు.

గౌతమి - “అర్జునకా! శత్రువును బంధించి, అతనిని
చంపడం వలన ఏమీ లాభం ఉంది? అతనిని విడిచిపెట్టకపోతే

ఏ కోరికలు తీరుతాయి? సర్పంయొక్క అపరాధాన్ని నేను ఎందుకు క్షమించకూడదు? మోక్షప్రాప్తికి చేసే ప్రయత్నం నుండి నేను ఎందుకు విరమించుకోవాలి?" అని అడిగింది.

న్యాయుడు - "గౌతమీ! ఈ ఒక్క పాము బారినుండి అనేకుల ప్రాణాలను రక్షించవచ్చు. (ఎందుకంటే ఇది బతికిఉంటే ఎంతోమందిని కాటువేస్తుంది) అనేకుల ప్రాణాలు తీసి ఒక్క జీవిని రక్షించడం ఎప్పుడూ ఉచితంకాదు. ధర్మజ్ఞులు అపరాధులను చూరంగా ఉంచుతారు. కనుక నీవు కూడా పాపి అయిన ఈ పామును చంపు." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! న్యాయుడు పదే పదే రెచ్చగొట్టినా కూడా మహాభాగురాలు అయిన గౌతమి సర్పాన్ని చంపడానికి అంగీకరించ లేదు. త్రాడుతో కట్టబడి బాధపడుతూ మెల్లమెల్లగా ఊపిరి తీసుకొంటున్న పాము అతికష్టం మీద తన్ను తాను సంబాళించుకొని మానవభాషలో - "మూర్ఖుడవైన అర్జునకా! ఇందులో నా తప్పు ఏమి ఉంది? నేను పరాధీనుడను. మృత్యువు నన్ను ప్రేరేపించింది. ఆమె చెప్పడంవలననే నేను ఈ బాలకుని కాటు వేశాను. కోపంతోనో, కావాలనో చేయలేదు. ఇందులో ఏమైనా తప్పు ఉంటే అది మృత్యువుది." అన్నది.

న్యాయుడు - "ఓ సర్పమా! నీవు ఇతరులకు అధీనుడవై, ఈ పాపం చేసినప్పటికీ నీవు కూడా ఇందుకు కారణమే. అందుకు నీవు కూడా అపరాధివే. కనుక నిన్ను కూడా చంపాలి." అన్నాడు.

పాము - "దండం, చక్రం - మట్టికుండలు చేయడానికి కారణాలు అయినప్పటికీ కూడా ఆవి కుమ్మరినాని అధీనంలో ఉంటాయి. కనుక వాటిని స్వతంత్రమైనవిగా పరిగణించరు. అలాగే నేను కూడా మృత్యువుకు అధీనమై ఉన్నాను. కాబట్టి నీవు నామీద వేరం ఆరోపించడం సరికాదు." అన్నది.

న్యాయుడు - " నీవు కారణము, కర్త - ఏదీ కాకపోయినప్పటికీ కూడా బాలకుని మరణానికి మాత్రం నీవే కారణం అయ్యావు. కనుక నిన్ను నేను చంపదగినవానిగానే బావిస్తున్నాను. నీచుడా! నీవు బాలహంతకుడవు, క్రూరుడవు. చంపదగినవాడవు అయినప్పటికీ నీ తప్పు ఏమీ లేదని నిరూపించుకోవడానికి ఎందుకు వెక్కు మాటలను పేర్చుకొంటావు?" అన్నాడు.

పాము - "న్యాయుడా! యజ్ఞం చేసేనాని వద్ద ఋత్విక్కులు అగ్నికి ఆహుతులు సమర్పిస్తారు. కాని దాని పలం వారికి లభించదు. అలాగే ఈ తప్పుకు శిక్ష నాకు లభించకూడదు.

ఎందుకంటే నిజానికి మృత్యువే తప్పు చేసినది." అన్నది.

భీష్ముడు అంటున్నాడు - "రాజా! మృత్యువు ప్రేరణతో బాలుని కాటువేసిన పాము ఈ రీతిగా తన నిర్దోషిత్వాన్ని చెప్పుకొంటున్నప్పుడు మృత్యువు వచ్చి ఇలా చెప్పనారంభించింది.

మృత్యువు - "సర్పమా! కాలుని ప్రేరణతో నేను నిన్ను ప్రేరేపించాను. కాబట్టి ఈ బాలకుని నాశనానికి నేనూ కారణం కాను. నీవూ కావు. గాలి మేఘాలను అటు ఇటు ఎగరకొట్టినట్లు నేను కూడా కాలునికి లోబడిన దానినే. పాత్త్విక, రాజస, తామసములైన భావాలు ఎన్ని ఉన్నాయో, అన్నీ కూడా కాలుని ప్రేరణతోనే ప్రాణులకు ప్రాప్తిస్తూ ఉంటాయి. స్వర్గమర్త్యలోకాలలో ఎన్ని స్థావరజంగమ పదార్థాలు ఉన్నాయో అన్నీ కాలునికి ఆధీనములే. ఈ జగతి అంతా కాలువే అనుసరించి నడుచుకొంటోంది. లోకంలో ప్రవృత్తి నివృత్తి ధర్మాలు, వాటి పలాలు ఎన్ని రకాలు ఉన్నాయో అవన్నీ కాలుని వశంలోనే ఉన్నాయి. ఈ విషయం తెలిసికూడా నా మీద దోషారోపణం ఎందుకు చేస్తున్నావు? ఈ దశలో కూడా నా మీద దోషారోపణం జరిగితే, నీవు కూడా నిర్దోషిని కాలేవు." అన్నది.

పాము - "మృత్యునా! నేను నిన్ను దోషి అనిగాని, నిర్దోషి అని గాని అనుకోవడం లేదు. నీవు నన్ను బాలకుని కాటువేయడానికి ప్రేరేపించావని మాత్రమే నేను చెప్పదలచుకొన్నది. ఈ విషయంలో కాలుని తప్పు ఉందా లేదా? ఈ పరిశీలన నేను దేయకూడదు. పరిశీలించడానికి నాకూ ఏమీ అధికారంకూడా లేదు. కాని నామీద ఆరోపించబడిన దోషాన్ని ఎలాగైనా సరే నినారించుకోవాలి. నా బదులుగా మృత్యువుది తప్పుని నిరూపించడం నా ఉద్దేశ్యం కాదు." అన్నది.

తథనంతరం సర్పం అర్జునకుని చూసి - "ఇప్పుడు నీవు మృత్యువు చెప్పినది విన్నావుకదా! నేను సర్పదా నిర్దోషిని. కాబట్టి నన్ను బంధనాలలో బందించి ఊరికే బాదించకు." అన్నది.

న్యాయుడు - సర్పమా! నేను నీవు చెప్పినది, మృత్యువు చెప్పినది కూడా విన్నాను. అందువల్ల నీ నిర్దోషిత్వం ఋజువు కాలేదు. ఈ బాలకుని చావుకు మీ ఇద్దరూ కారణమే. అందువల్ల మీ ఇద్దరినీ నేను అపరాధులుగా బావిస్తున్నాను. ఎవరినీ నిరపరాధి అనుకోవడం లేదు. సజ్జనులను దుఃఖాలపాలు చేసే ఈ క్రూర మృత్యువుకు చీకొడుతున్నాను." అన్నాడు.

మృత్యువు - “వ్యాధుడా! మేమిద్దరము కాలునికి అధీనులము, వివశులము. అతని ఆజ్ఞను అమలు చేసేవారమే. నీవు లోతుగా ఆలోచించినట్లయితే మేము దోషులుగా కన్పట్టము. జగతిలో జరిగే ప్రతిపని కూడా కాలుని ప్రేరణతో జరుగుతుంది.” అన్నది.

ఈ రీతిగా వారిమధ్య సంభాషణ సాగుతూ ఉండగానే అక్కడికి కాలుడు వచ్చాడు. అతడు సర్పాన్ని, మృత్యువును, పిట్టలు పట్టే వ్యాధుని ఉద్దేశించి - “వ్యాధుడా! నేను మృత్యువు. ఈ సర్పం ఎవరూ కూడా దోషులం కాదు. ప్రాణుల మృత్యువుకు మేము ప్రేరకులము కాము. ఈ బాలకుడు చేసిన కర్మవలననే అతనికి మృత్యువు వచ్చింది. అతని వినాశనానికి అతని కర్మయే కారణము. కుమ్మరివాడు మట్టిముద్దలతో ఎటువంటి పాత్రలు చేయాలనుకొంటాడో అవే చేస్తాడు. అలాగే మనుష్యుడు తాను చేసిన కర్మలను అనుసరించియే రకరకాల ఫలాలను అనుభవిస్తాడు. ఎండ, నీరు రెండూ ఎల్లప్పుడూ ఒకదానితో ఒకటి కలిసిఉన్నట్లుగా కర్మ, కర్త కూడా ఒకదానితో ఒకటి సంబద్ధమై ఉంటాయి. ఈ రీతిగా ఆలోచిస్తే నేను, నీవు, మృత్యువు, సర్పం లేదా ఈ ముసలి బ్రాహ్మణ స్త్రీ ఎవరయినా కూడా ఈ బాలకుని మరణానికి కారణం కాదు. ఈ శిశువు తానే తన మృత్యువుకు కారణం.” అన్నాడు.

కాలుడు ఇలా చెప్పాక, బ్రాహ్మణి అయిన గౌతమికి మనుష్యుడు తన కర్మను అనుసరించియే ఫలం అనుభవిస్తాడనే నిశ్చయం కలిగింది. అందుకని ఆమె అర్జునకునితో - “వ్యాధుడా! నిజంగా ఈ బాలకుని మరణానికి కాలుడుగాని, సర్పంగాని లేదా మృత్యువుగాని కారణం కాదు. ఇతడు తన కర్మవలననే మరణించాడు. నీవు సామును వదిలిపెట్టు. కాలుడు, మృత్యువు కూడా తమ తమ స్థానాలకు వెళ్లవచ్చును.” అన్నది.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - తథనంతరం కాలుడు, మృత్యువు, సర్పం ఎలా వచ్చినవారు అలాగే వెళ్లిపోయారు. అర్జునకునికి, గౌతమీ బ్రాహ్మణికి కూడా శోకం తీరిపోయింది. యుధిష్ఠిరా! ఈ ఉపాఖ్యానం విని నీవు శాంతిని పొందు. శోకించకు. మనుష్యులందరూ తమ తమ కర్మలకు అనుగుణంగా లభించిన లోకాలకే వెళ్తారు. నీవుగాని, దుర్యోధనుడు గాని ఏమీ చేయలేదు. ఈ పనంతా కాలునిదే. అతడే ఈ రాజులందరినీ సంహరించాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “భీష్ముని ఈ మాటలను

విని మహాతేజస్వి, ధర్మజ్ఞుడు అయిన యుధిష్ఠిరమహారాజుకు చింత తొలగిపోయింది. అతడు తిరిగి ధర్మవిషయకమైన ప్రశ్నలను అడుగసాగాడు.

సుదర్శనుని అతిథి సత్కార కథ.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! ఏ గృహస్థు అయినా ధర్మాన్ని ఆశ్రయించి మృత్యువుపై విజయం పొందాడా?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - ఒక గృహస్థు ధర్మాన్ని ఆశ్రయించి మృత్యువుపై ఎలా విజయం పొందాడో, ఆ విషయంలో ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసం ఉదాహరణగా చెప్పబడుతోంది. ప్రజాపతి మనువుకు ఇక్ష్వాకుడనే ఒక కొడుకు ఉన్నాడు. ఇక్ష్వాకు రాజు సూర్యునివలె మహాతేజస్వి, అతనికి వందమంది కొడుకులు. వారిలో పధవనాని పేరు దశాశ్వుడు. అతడు మాహిష్మతీనగరాన్ని పాలిస్తూన్నాడు. అతడు గొప్ప ధర్మాత్ముడు, సత్యపరాక్రముడు. అతని పుత్రుడు కూడా గొప్ప ధర్మాత్ముడే. అతడు ఈ భూమండలంలో మదిరాళ్ళుడు అనే పేరుతో ప్రసిద్ధి కెక్కాడు. మదిరాళ్ళునికి ద్యుతిమంతుడనే మహాతేజస్వి పుట్టాడు. అతనికి విశ్వవిఖ్యాతుడైన సువీరుడనే వాడు కొడుకుగా పుట్టాడు. సువీరునికి దుర్జయుడు, దుర్జయునికి దుర్యోధనుడు పుట్టారు. ఇతడు అశ్వినీకుమారుల వంటి కాంతి గలవాడు. సమస్త రాజర్షులలో శ్రేష్ఠునిగా ఎన్నబడేవాడు. అతని పరాక్రమము ఇంద్రునితో సమానం. సంగ్రామంలో ఎన్నడూ వెనుకడుగు వేయలేదు. అతని రాజ్యంలో ఇంద్రుడు చక్కగా వర్షాలు కురిపించేవాడు. అతని రాజ్యం అంతా, నగరాలన్నీ రకరకాల రత్నాలు, పశువులు, ధన, ధాన్యాలతో నిండి ఉండేవి. అతని దేశంలో దీనులుగాని, ఆర్తులుగాని, రోగులుగాని, దుర్బలులు గాని లేరు. దుర్యోధనరాజు మిక్కిలి ఉదారుడు. మృదుభాషి. ఎవరిలో దోషాలను ఎంచనివాడు, జితేంద్రియుడు, ధర్మాత్ముడు, కోమలస్వభావుడు, పరాక్రమశాలి. అతడు ఎప్పుడూ తన్ను తాను అసత్యంగా పొగుడుకోడు. ఆయా సమయాలలో యజ్ఞాలను చేస్తూ ఉంటాడు. సత్యాన్నే మాట్లాడతాడు, దానాలు దేస్తాడు. ఎవరినీ అవమానించడు. అతడు వేదవేదాంగ సారంగతుడైన విద్వాంసుడు. ఒకసారి దేవనధి నర్మద ఆ పురుషసింహునిపై ఆసక్తి పెంచుకొని అతనికి భార్య అయింది. దుర్యోధనునికి ఆమె వలన పద్మనేత్రి అయిన ఒక కన్య కలిగింది. ఆమె పేరు సుదర్శన. ఆమె పేరుకు తగినట్లు చూడడానికి కూడా సుదర్శనయే. ఆమెకు ముందు లోకంలో

అటువంటి సుందరి పుట్టనే లేదు. రాజకుమారి సుదర్శనపై సాక్షాత్తు అగ్నిదేవుడే మనసుపడ్డాడు. అతడు బ్రాహ్మణ వేషధారియై రాజును ఆ కన్యకొరకు అడిగాడు. రాజు కన్యాశుల్క రూపంలో అగ్నిని - "అగ్నిదేవా! నీవు నగరాన్ని రక్షించడానికి ఎప్పుడూ దీనికి సమీపంలోనే నివసించాలి." అని వరం అడిగాడు. అగ్ని 'అలాగే' అని రాజు కోరికను అంగీకరించాడు. నాటి నుండి నేటి వరకు మాహిష్మతీనగర సమీపంలో అగ్నిదేవుడు ఉపస్థితుడై ఉన్నాడు. దక్షిణదిక్కును జయించే సమయంలో సహదేవుడు కూడా అతనిని దర్శించాడు.

తదనంతరం దుర్యోధనుడు కన్యను వస్త్రభూషణాలతో అలంకరించి ఆమెను అగ్ని దేవునికి సమర్పించాడు. వైదిక విధిననుసరించి అగ్ని సుదర్శనను తన భార్యగా చేసుకొన్నాడు. ఆమె రూపం, స్వభావం, ఉత్తమవంశం, శరీరనిర్మాణం, శోభ చూసి అగ్నిదేవునికి చాలా ఆనందం కలిగి, ఆమెతో రమించాడు. కొంతకాలం తరువాత ఆమెకు ఒక కొడుకు కలిగాడు. అతనికి సుదర్శనుడని పేరుపెట్టారు. అతడు అందంలో నిండుచందురుడు. అతనికి బాల్యంలోనే సనాతన పరబ్రహ్మజ్ఞానం కలిగింది. ఆ రోజులలో నృఘమహారాజు పితామహుడు ఓషువతుడు ఈ భూమిని పాలిస్తూ ఉండేవాడు. అతనికి 'ఓషువతి' అనే పేరుగల కన్య ఉంది. ఆమె దేవకన్యలా అందగత్తె. రాజు తానుగా వచ్చి తన కన్యను సుదర్శనునికి భార్యగా సమర్పించాడు. సుదర్శనుడు ఓషువతితో కలిసి కురుక్షేత్రంలో గృహస్థధర్మాన్ని పాటిస్తున్నాడు. అతడు మిక్కిలి బుద్ధిమంతుడు, తేజస్వి. తాను గృహస్థునిగా ఉండే మృత్యువును జయిస్తానని అతడు ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. ఒకరోజున సుదర్శనుడు తన భార్య ఓషువతితో - "కల్యాణీ! నీవు ఎన్నడూ ఏ అతిథి కోర్కెకు విరుద్ధం ఆచరించకు. అతిథికి ఏ వస్తువులు తప్పనిస్తాయో ఎప్పుడూ వారికి అవి ఇస్తూ ఉండాలి. నీ శరీరం దానంచేయవలసిన సమయం వచ్చినా మనసులో అవ్యధా ఆలోచించకు. ఎందుకంటే గృహస్థులకు అతిథిసేవను మించిన దర్మం వేరొకటి లేదు. నీవు నా మాటను అంగీకరిస్తే ఎప్పుడూ నీవు ఈ మాటను గుర్తు పెట్టుకో." అన్నాడు.

అధి విని ఓషువతి రెండు దేతులు జోడించి తలదాల్చి - "ప్రాణనాథా! మీ ఆజ్ఞతో నాకు దేయలేని పని అంటూ లేదు." అన్నది. అనంతరం ఒకరోజున అగ్నిపుత్రుడైన సుదర్శనుడు యజ్ఞానికి సమీపాలు తేవడానికి బయటికి వెళ్లాడు. అప్పుడే ఒక బ్రాహ్మణుడు అతని ఇంటికి అతిథిగా వచ్చాడు. అతడు ఓషువతితో - "సుందరీ! గృహస్థాచితమైన

ధర్మాన్ని నీవు గౌరవించేదానవు అయితే నన్ను సత్కరించు" అన్నాడు. బ్రాహ్మణుడు ఇలా అనడంతో యశస్విని అయిన ఆ రాజకన్య వేదోక్తవిధితో అతనిని పూజించింది. ఆసనం, అర్ఘ్యపాద్యాలు సమర్పించి - "విప్రోత్తమా! మీకు ఏ వస్తువు అవసరం? మీ సేవకు దేనిని కానుకగా సమర్పించను?" అని అడిగింది. బ్రాహ్మణుడు - "కల్యాణీ! నాకు నీతోనే అవసరం. గృహస్థధర్మం మాన్యమైనదని నీవు అనుకొంటే నీ శరీరాన్ని దానం ఇచ్చి నాకు ప్రీయం కలిగించు." అన్నాడు. వేరే అభీష్టవస్తువు ఏదైనా కోరుకొమ్మని రాజకన్య బ్రాహ్మణుని వినయంగా బలవంతపెట్టింది. కాని అతడు ఆమె శరీరం తప్ప వేరే వస్తువేది అడుగలేదు. అప్పుడు ఆమెకు తన భర్త యొక్క ఆజ్ఞ గుర్తుకు వచ్చింది. ఆమె సంకోచిస్తూనే 'అలాగే' అంటూ బ్రాహ్మణునికి తన అంగీకారం తెలిపింది. తదనంతరం బ్రాహ్మణుడు చిరునవ్వుతో ఓషువతితో పాటు ఇంటిలోనికి వెళ్లాడు. కొద్దిసేపటికి అగ్నిపుత్రుడు సుదర్శనుడు సమీపాలు తీసికొని తిరిగివచ్చాడు. ఆశ్రమ ద్వారంలో నిల్చుని భార్యను పిలిచాడు. అతడు మళ్ళీ మళ్ళీ "దేవీ! నీవు ఎక్కడకు వెళ్లావు?" అని అడుగుతున్నా, ఆ రాజకన్య తన భర్తకు ఏరకమైన బదులు ఇవ్వలేదు. అతిథిగా వచ్చిన బ్రాహ్మణుడు తన రెండు దేతులతో ఆమెను స్పృశించాడు. అందుకని ఆమె తన్ను దోషిగా భావిస్తోంది. కనుక భర్తపట్ల సిగ్గు కలిగి ఆమె మౌనంగా ఉండిపోయింది. ఏమీ మాట్లాడలేకపోయింది. అప్పుడు సుదర్శనుడు పిలిచి పిలిచి, "సాధ్య అయిన వాభార్య ఎక్కడ? ఆమె ఎక్కడకు వెళ్లింది? నా సేవకంటే మించి ఏ గురుతరకార్యం ఆమెకు వచ్చిపడింది? సదా సరళభావంతో సత్యాన్నే పలికే పతివ్రత అయిన నా భార్య మునుపటివలె నవ్వుతూ ఎదుటికి వచ్చి నాకు ఎందుకు స్వాగతం చెప్పడంలేదు?" అనసాగాడు.

ఇధి విని ఆశ్రమంలోపల ఉన్న బ్రాహ్మణుడు బదులిస్తూ - "అగ్నికుమారా! నేను బ్రాహ్మణుడినని, నీ ఇంటికి అతిథిగా వచ్చానని నీకు తెలిసి ఉండాలి. నీ భార్య అతిథిసత్కారంద్వారా నా కోరిక తీరుస్తానని మాట ఇచ్చింది. అప్పుడు నేను ఈమెనే కోరుకొన్నాను. దానిని అనుసరించి ఈ సుముఖి నా సేవలో ఉపస్థితురాలయి ఉంది. కాబట్టి ఇప్పుడు నీకు ఉచితం అనిపించినది దేయి." అన్నాడు. కాని సుదర్శనుడు మనస్సు వాక్కు, నేత్రం, క్రియతో కూడా ఈర్ష్యను, క్రోధాన్ని త్యజించివేశాడు. అతడు నవ్వుతూ - "వివ్రవర్యా! మీరు మీ కోరిక పూర్తి చేసుకోండి. ఇండువల్ల నాకు మిక్కిలి

ఆనందం కలుగుతుంది. ఎందుకంటే ఇంటికి వచ్చిన అతిథిని పూజించడం గృహస్థునికి అన్నిటికంటే గొప్ప ధర్మం. ఏ గృహస్థు యొక్క ఇంటికి వచ్చిన అతిథి పూజింపబడి వెళ్తాడో, అతనికి దానికి మించిన ధర్మం వేరేదీ చెప్పబడలేదు. నా ప్రాణం, నాభార్య, నావద్ద ఉన్న ధనసంపద అన్నీ అతిథికే దారపోస్తాను - అనే వ్రతం నేను చేపట్టాను. పృథ్వి, వాయువు, ఆకాశం, జలం, తేజస్సు, బుద్ధి, ఆత్మ, మనస్సు, కాలం, దిక్కులు - ఈ పదిమంది దేవతలు ప్రాణులయొక్క శరీరాలలో ఉండి సదా వారి సాపపుణ్యాలను కనిపెట్టి ఉంటారు." అన్నాడు.

సుదర్శనుడు ఇలా అనేంతలోనే నలువైపులా "నీవు చెప్పినది నిజం. ఇందులో లేశమాత్రం కూడా అబద్ధం లేదు." అనే ధ్వని వివవచ్చింది. అనంతరం ఆ బ్రాహ్మణుడు ఆశ్రమం లోపలినుండి బయటకు వచ్చాడు. బోధనకు అనుకూలమైన స్వరంతో ముల్లోకాలను ప్రతిధ్వనింపదేస్తూ ధర్మాత్ముడైన సుదర్శనుని సంబోధించి - "అగ్ని కుమారా! నీకు శుభమగుగాక! నేను ధర్ముడను. నీ సత్యవ్రతాన్ని పరీక్షించడానికి ఇక్కడకు వచ్చాను. నీలో సత్యం ఉంది. ఇది తెలిసికొని నాకు చాలా ఆనందం కలిగింది. నీలో రంద్రాన్వేషణం చేస్తూ ఎప్పుడూ నీ వెంటనంటి తిరిగే ఈ మృత్యువును నీవు జయించావు. నీ ధైర్యానికి ఓడిపోయి మృత్యువు నీకు అధీనమైనది. నరశ్రేష్ఠుడా! నీ భార్య గొప్ప పతివ్రత, సాధ్వీమణి, ముల్లోకాలలోను ఆమెవైపు కన్నెత్తి చూడగల శక్తి ఏ పురుషునిలోనూ లేదు. ఆమె తన పాతివ్రత్యం వల్లను, నీ గుణాలదేతను సదా సురక్షితంగా ఉంది. ఎవరూ ఆమెను అవమానించజాలరు. ఆమె నోటివెంట వచ్చినమాట సత్యమే అవుతుంది. అసత్యం కానేరదు. తన తపోబలంతో కూడి బ్రహ్మనాదిని అయిన ఈ స్త్రీ లోకాన్ని సావనం చేయడానికి తన అర్థశరీరంతో ఓషువతి అనే శ్రేష్ఠమైన నదిగా మారుతుంది. ఇంకొక అర్థశరీరంతో నీకు సేవ చేస్తూ ఉంటుంది. నీవు కూడా ఈమెతోపాటుగా నీ తపము వలన ప్రాప్తిందే ఆ సవాతన లోకాలకు వెళ్తావు. అక్కడినుండి తిరిగి ఈ లోకంలోనికి తిరిగిరానక్కరలేదు. నీవు మృత్యువును జయించావు. కనుక నీవు ఈ దేహంతోనే ఆ సవాతనలోకాలకు వెళ్లగలవు. నీ పరాక్రమంతో పంచభూతాలను దాటుకొని మనసువలె వేగవంతుడవవుతావు. ఈ గృహస్థధర్మాచరణంతోనే నీవు కామ క్రోధాల మీద విజయం పొందావు. ఈ రాజకుమారి కూడా నీ సేవదేసి, ఆసక్తి, రాగం, ఆలస్యం, మోహం, ద్రోహం మొదలైన దోషాలను జయించింది." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! తదనంతరం దేవరాజు ఇంద్రుడు కూడా ఉత్తమమైన రథం ఎక్కి సుదర్శనుని కలుసుకోవడానికి వచ్చాడు. ఈ రీతిగా అతడు (అతిథి సత్కారంతో) మృత్యువును, ఆత్మను, లోకాన్ని, పంచభూతాలను, బుద్ధిని, కాలాన్ని మనస్సును, ఆకాశాన్ని, కామాన్ని, క్రోధాన్ని కూడా జయించాడు. దీనిని బట్టి నీవు గృహస్థునికి అతిథిని మించి వేరే దేవత లేదని మనసులో నిశ్చయంగా తెలుసుకో. అతిథి పూజితుడై మనసులోనే గృహస్థుకు శ్రేయస్సు కలగాలని తలపోస్తే దాని వలన కలిగే ఫలితం అతనికి వంద యజ్ఞాలతో కూడా సాటిరాదు. అని మనీషులైన విద్వాంసులు చెబుతారు. సుపాత్రుడు, సుశీలుడు అయిన అతిథి వచ్చినపుడు అతనిని గృహస్థు గౌరవించకపోతే, ఆ అతిథి ఆ గృహస్థుకు తన సాసాన్ని ఇచ్చి, అతని పుణ్యాన్ని తీసికొని చక్కగా పోతాడు. వాయనా! నీవు అడిగినదానిని బట్టి పూర్వకాలంలో ఒక గృహస్థు మృత్యువు మీద ఏ రకంగా విజయం పొందాడో ఆ ఉత్తమ ఉపాఖ్యావాన్ని నీకు నేను చెప్పాను. ప్రతిదినం సుదర్శనుని ఈ చరిత్రను చెప్పి వినిపించిన విద్వాంసుడు పుణ్యలోకాలను పొందుతాడు. (ఇది అసాదారణ పురుషుల చరిత్ర, సాదారణమనుష్యులు దీనిని అనుకరించకూడదు)

విశ్వామిత్రుని జవనము -

అతని పుత్రుల నామములు

యుధిష్ఠిరుడు - "మూడువర్ణాలవారికి బ్రాహ్మణత్వం పొందడం కష్టమైతే, మఱి మహాత్ముడు విశ్వామిత్రుడు క్షత్రియుడై ఉండి, బ్రాహ్మణుడు ఎలా కాగలిగాడు? నేను ఈ విషయంలోని నిజాన్ని తెలుసుకోవాలను కొంటున్నాను. మీరు దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా! పూర్వం విశ్వామిత్రుడు క్షత్రియుడై కూడా ఏ రీతిగా బ్రాహ్మణుడు, బ్రహ్మర్షి అయ్యాడో ఆ ప్రసంగాన్ని నీవు యథాతథంగా విను. భరతవంశంలో అజమీడుడనే ఒక రాజు ఉన్నాడు. అతని కొడుకు జహ్నుడు. అతడు గంగాదేవిని తన కుమార్తెగా చేసుకొన్నాడు. జహ్నుని కొడుకు సింధుద్వీపుడు, అతని కొడుకు బలాకాశ్వుడు. అతనికి వల్లభుడనే నాడు పుట్టాడు. అతడు సాక్షాత్తు ద్వితీయదర్ముని వంటివాడు. అతనికి ఇంద్రుని వంటి కాంతి గలిగిన కుశికుడనేవాడు జన్మించాడు. కుశికుని పుత్రుడు గాధి. అతనికి పుత్రులు లేరు. అందుకని అతడు సంతానేచ్ఛతో అడవిలో ఉంటూ యజ్ఞాన్ని చేయసాగాడు. అక్కడ యజ్ఞం

వలన అతనికి ఒక కూతురు కలిగింది. ఆమె ఈ భూమిమీదవే అనుపమమైన సుందరి. అప్పుడు చ్యవనుని కొడుకు ప్రఖ్యాత తపస్వి ఋచీకముని ఆ కన్యనిమ్మని రాజును అర్థించాడు. అప్పుడు గాధిరాజు - "భృగునందనా! చంద్రునిలా తెల్లని కాంతితో, వాయువేగం గలిగిన, ఒక చెవి నల్లనిరంగులో ఉండే వేయి గుట్టలను మీరు శుక్లంగా తీసికొని రండి." అన్నాడు.

ఇది విని చ్యవనపుత్రుడు ఋచీకముని జలాధిపుడు, అదితినందనుడు అయిన వరుణుని వద్దకు వెళ్లి - "దేవోత్తమా! ఒక చెవి నల్లగా ఉండి, చంద్రునివంటి కాంతిగలిగి, వాయువేగం గలిగిన వేయి గుట్టలను మిమ్మల్ని భిక్షగా అర్థిస్తున్నాను." అన్నాడు. వరుణుడు - "సరే మంచిది. మీరు ఎక్కడ కోరుకొంటే అక్కడ ఈరీతి గుట్టలు ఉద్భవిస్తాయి." అన్నాడు. అనంతరం ఋచీకుడు ఒక చోటికి వచ్చి గుట్టలకోసం తలచుకొన్నాడు. అతడు తలపోసినంతనే చంద్రునివంటి కాంతిగలిగిన వేయి వేగవంతమైన గుట్టలు గంగాజలం నుండి ప్రత్యక్షమయ్యాయి. గంగానది యొక్క ఆ తీరం "కనౌజు"కి సమీపంలోనే ఉంది. ఆ స్థానం ఈ వాటికి అశ్వతీర్థమనే పేరుతో ప్రసిద్ధిలో ఉంది. తదనంతరం ఋచీకుడు ప్రసన్నుడై ఆ గుట్టలను గాధిరాజుకు కవ్యాశుక్లరూపంలో సమర్పించాడు. ఇది చూసి రాజుకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. శాపభయంతో అతడు కన్యను వస్త్ర భూషణాలతో అలంకరించి, ఆమెకు ఋచీకమునితో వివాహం జరిపించాడు. బ్రహ్మర్షి ఆమెను విధ్యుక్తంగా వివాహమాడాడు. ఆమె కూడా అతనిని పతిగా పొంది చాలా ఆనందించింది. సత్యవతి ప్రవర్తన ఋచీకునికి చాలా సంతోషాన్ని కలుగజేసింది. అతడామెకు వరాన్ని ఇవ్వాలనుకొన్నాడు. రాజకన్య ఈ సంగతినంతా తన తల్లితో చెప్పింది. అది విని ఆమె తల్లి - "అమ్మాయి! నీ భర్త నన్ను కూడా అనుగ్రహించాలి. అతనితో చెప్పు నాకు కూడా పుత్రులను ప్రసాదించమని. ఎందుకంటే అతని తపస్సు చాలా గొప్పది. అతడు అన్నీ చేయగల సమర్థుడు." అన్నది. తల్లి అనుమతి తీసికొని సత్యవతి వెంటనే భర్త వద్దకు వెళ్లింది. తల్లి చెప్పిన మాటలను పతికి నివేదించింది. ఆమె తల్లియొక్క అభిప్రాయం తెలుసుకొని ఋచీకుడు సత్యవతితో - "ప్రియా! నా అనుగ్రహం వలన నీ తల్లికి కూడా త్వరలోనే గుణవంతుడైన ఒక కొడుకు కలుగుతాడు. నీవు ప్రేమగా ఒత్తిడి చేసి అడిగినది నిష్ఫలం కాబోదు. నీ కడుపున కూడా

గుణవంతుడైన ఒక పుత్రుడు కలుగుతాడు. అందువల్ల మా వంశం పరంపరగా నడుస్తుంది. ఋతుస్నాత అయినపిమ్మట నీ తల్లి రావి చెట్టును ఆలింగనం చేసుకోవాలి, నీవు అత్తి చెట్టును కౌగిలించుకోవాలి. ఇందువల్ల మీ ఇద్దరికీ పుత్రులు కలుగుతారు. మీ కోసం నేను మంత్రపూతమైన ఈ రెండు "చరువు" లను సిద్ధం చేశాను. ఇందులో ఒకటి నీవు తినాలి, ఇంకొకటి మీ అమ్మకు తినిపించాలి. ఇలా చేస్తే మీ ఇద్దరికీ పుత్రులు కలుగుతారు. ఇది విని సత్యవతికి చాలా ఆనందం కలిగింది. ఋచీకముని చెప్పిన విషయాలన్నీ ఆమె తన తల్లికి చెప్పింది. ఆ రెండు చరువులగురించి కూడా ప్రస్తావనకు వచ్చింది. అప్పుడు ఆమె తల్లి - "అమ్మాయి! నీ భర్త మంత్రంతో అభిమంత్రించి నీకు ఇచ్చిన చరువును నాకివ్వు. నాది నీవు తీసుకో. అలాగే వృక్షాలను కూడా మనం తారుమారు చేద్దాం. నేను నీకు తల్లిని. నా మాట మన్నించదగినది అనుకొంటే అలాగే దేయి." అన్నది.

ఈ రీతిగా సంభాషించుకొని ఆ తల్లికూతుళ్లు ఇద్దరూ అలాగే చేశారు. వారిద్దరికీ గర్భం నిలిచింది. ఋచీకమహర్షి గర్భవతి అయిన సత్యవతిని పరిశీలనగా చూడగానే అతనికి మనసులో చాలా విచారం కలిగింది. అతడు ఆమెతో - "శుభాంగీ! మీ ఇద్దరూ చరువులను, వృక్షాలను నూర్చుకొని ఉపయోగించారని అనిపిస్తోంది. నేను నీ చరువులో సంపూర్ణమైన బ్రహ్మతేజాన్ని నిక్షేపించాను. నీ తల్లియొక్క చరువులో సమస్త క్షత్రియోచితమైన శక్తిని నిక్షేపించాను. నీ కడుపున ముల్లోకాలలోను విఖ్యాత గుణవంతుడైన బ్రాహ్మణపుత్రుడు పుడతాడని, నీ తల్లి ఒక విశిష్ట క్షత్రియునికి జన్మనిస్తుందని నేను ఆలోచించాను. కాని మీరు చేసిన తారుమారు వలన నీతల్లి కడుపున ఉత్తమబ్రాహ్మణుడు పుడతాడు, నీవు క్రూరకర్ముడైన క్షత్రియునికి జన్మనిస్తావు." అన్నాడు. భర్తమాటలు విని సత్యవతి శోకంతో తపించిపోతూ నేలమీద కూలబడింది. కొద్దిసేపటికి తెలివితెచ్చుకొని ఆమె భర్తపాదాల మీద తలవాల్చి - "బ్రహ్మర్షీ! నేను మీ భార్యను. మిమ్మల్ని ఆనందింప చేయాలనుకొంటున్నాను. నా మీద దయచూపండి. నా ఈ పుత్రుడు క్షత్రియుడు కాకూడదు. నా కొడుకు యొక్క కొడుకు క్రూరకర్ముడయినా సరే, కాని నా పుత్రుడు మాత్రం అలాంటి వాడు కాకూడదు. నాకు ఈ వరం ఇవ్వండి." అని వేడుకొంది. అప్పుడు ఆ మహాతపస్వి తన భార్యకు "సరే. అలాగే జరుగుతుంది." అని మాట ఇచ్చాడు.

తదనంతరం సత్యవతి 'జమదగ్ని' అనే ఉత్తమపుత్రుని

కన్నది. గాదిరాజు యొక్క భార్య ఋచీకముని దయవలన బ్రహ్మవాది అయిన విశ్వామిత్రుని కన్నది. అందువల్లనే మహాతపస్వి అయిన విశ్వామిత్రుడు బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందాడు. క్షత్రియుడైనప్పటికీ అతడు బ్రాహ్మణవంశపరంపరను కొనసాగించాడు. అతని పుత్రులు గొప్ప తపస్వులు, బ్రహ్మవేత్తలు, బ్రాహ్మణవంశాన్ని కొనసాగించేవారు, గోత్రప్రవర్తకులు అయ్యారు. మదుచ్చందుడు, దేవరాతుడు, అక్షణుడు, శకుంతుడు, బభ్రువు, కాలపథుడు, యాజ్ఞవల్క్యుడు, స్థాణుడు, ఉలూకుడు, యమదూతుడు, పైంధవాయనుడు, వల్గుజంఘుడు, గాలవుడు, వజ్రుడు, సాలంకాయనుడు, లీలాద్యుడు, నారదుడు, కూర్పాముఖుడు, వాదులి, ముసలుడు, వక్షోగ్రీవుడు, ఆంఘ్రికుడు, నైకదృక్కు, శిలాయూవుడు, శితుడు, శుచి, చక్రకుడు, మారుతంతప్యుడు, వాతఘ్నుడు, ఆశ్వలాయనుడు, శ్యామాయనుడు, గార్జ్యుడు, జాభాలి, సుశుతుడు, కారీషి, సంశ్రుత్యుడు, పరుడు, పౌరవుడు, తంతుడు, కపిలుడు, తాడకాయనుడు, ఉపగహనుడు, ఆసురాయణుడు, మార్తమర్షి, హిరణ్యాక్షుడు, జంగారి, బాభ్రనాయణి, భూతి, విభూతి, సూతుడు, సురకృతుడు, అరాళి, నాచికుడు, చాంవేయుడు, ఉజ్జయనుడు, నవతంతుడు, బకనఖుడు, సేయనుడు, యతి, అంభోరుహుడు, చారుమత్యుడు, శిరీషి, గార్తభి, ఊర్జయోని, ఉదాపేక్షి, నారది - ఈ ఋషులందరూ విశ్వామిత్రుని పుత్రులే. విశ్వామిత్రుడు క్షత్రియుడు అయినప్పటికీ ఋచీకముని అతనిలో బ్రహ్మతేజాన్ని ఆధానం చేశాడు. యుధిష్ఠిరా! పోమసూర్యాగ్ని తేజాడు అయిన విశ్వామిత్రుని జన్మకథను యధార్థరూపంగా నేను నీకు ఈ రీతిగా ఉన్నది ఉన్నట్లుగా చెప్పాను.

స్వామిభక్తుడు దయాళువు అయిన

పురుషుని శ్రేష్ఠత్వమును వివరించు

ఇంద్ర తుక సంవాదము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ఇప్పుడు నేను దయాళువు, భక్తులు అయిన వారి యొక్క గుణాలను వివరించుకొంటున్నాను. దయచేసి చెప్పండి." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా! ఈ విషయంలో కూడా ఇంద్రునికి చిలుకతో జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీన కథను చెబుతున్నాను. విను. కాశీరాజు రాజ్యంలో జరిగిన సంగతి. ఒక వ్యాధుడు విషదిగ్ధమైన బాణాన్ని చేతబట్టి గ్రామం నుండి బయలుదేరి మధ్యమధ్యలో మృగాలకోసం వెదకసాగాడు. దట్టమైన ఒక అడవికి వెళ్ళాక అతనికి

కొద్దిదూరంలోనే కొన్ని మృగాలు కనబడ్డాయి. అతడు ఆ మృగాలపై బాణంవేశాడు. కాని గురి తప్పడంతో ఆ బాణం ఒక పెద్ద చెట్టులో దిగబడి, దాని తీక్ష్ణవిషం చెట్టు నందంతట వ్యాపించింది. అందువలన దాని పండ్లు, ఆకులు రాలిపోయాయి. ఆ వృక్షం క్రమక్రమంగా ఎండిపోసాగింది.

దానితోర్రలో ఎంతోకాలంగా ఒక చిలుక నివాసం ఉంటోంది. దానికి ఆ వృక్షం అంటే అంతులేని ప్రేమ. అందుకని ఆ చెట్టు ఎండిపోయినా అది దానిని విడిచివెళ్ళానుకోలేదు. అది బయటకు రావడం మానివేసింది. ఆహారం ఏరుకోవడం కూడా మానివేసింది. కనుక ఇప్పుడది కనీసం మాటలాడలేదుకూడా. ఈ రీతిగా దర్మపరురాలయిన ఆ చిలుక కృతజ్ఞతతో ఆ వృక్షంతోపాటుగా తన శరీరాన్ని కూడా తుష్కింపచేసుకోసాగింది. దాని ఔదార్యం, ధైర్యం, అలోకిక కార్యాలు, సుఖదుఃఖాలలో సమానప్రవర్తన చూసి ఇంద్రునికి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. అయినా కానీ "ఇందులో ఆశ్చర్యపడవలసినదేమీలేదు. ఎందుకంటే అన్నిచోట్లా, అన్ని రకాల ప్రాణులలో అన్ని రకాల సంగతులు కనిపిస్తూనే ఉంటాయి." అని ఆలోచించి తన మనసునకు తానే నచ్చచెప్పుకొన్నాడు. తదనంతరం ఇంద్రుడు భూమిపైకి దిగి, బ్రాహ్మణ రూపంతో ఆ పక్షివద్దకు వచ్చి - "పక్షులలో ఉత్తమురాలవైన చిలుకా! నేను ఒక విషయం అడుగుతాను. నీవు ఈ వృక్షాన్ని ఎందుకు వదిలిపెట్టడం లేదు?" అని అడిగాడు. ఇంద్రుడు ఇలా అడిగిన మీదట చిలుక తలవంచి ప్రణమిల్లి - "దేవరాజా! మీకు స్వాగతం. నేను నా తపోబలం దేత మిమ్మల్ని గుర్తించాను." అన్నది. అది విని ఇంద్రుడు మనసులోనే - ఓహో! ఎంత అద్భుతజ్ఞానం" అనుకొన్నాడు. తిరిగి అతడు వృక్షం పట్ల దానికి ఉన్న ప్రేమను గూర్చి అడుగుతూ - "తుకమా! ఈ వృక్షానికి ఆకులులేవు, పళ్ళులేవు. ఇప్పుడు ఈ చెట్టు మీద ఏపక్షులూ నివసించడంలేదు. ఇంతపెద్ద అడవి ఉండగా నీవు ఈ ఎండిపోయిన చెట్టు మీదనే ఎందుకు ఉంటున్నావు? ఇక్కడ ఇంకా చాలా చెట్లున్నాయి. నాటి తోర్రలు ఆకులతో కప్పబడి ఉన్నాయి. చూడడానికి అందంగా, పచ్చగా ఉన్నాయి. తినడానికి కావలసినన్ని పండ్లు ఉన్నాయి. ఈ వృక్షం యొక్క ఆయువు తీరిపోయింది. ఇక దీనిలో పుష్పించే ఫలించే శక్తి లేదు. ఇది నిస్సారం, శోభావిహీనం అయిపోయింది. కాబట్టి నీ బుద్ధితో విచారించుకొని, ఈ చేవలేని చెట్టును విడిచిపెట్టు." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "ధర్మాత్మురాలైన చిలుక

ఇంద్రుని మాటలు విని దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి దైన్యస్వరంతో -
 “దేవరాజా! నేను ఈ చెట్టుమీదనే పుట్టాను. ఇక్కడే ఉంటూ
 ఎన్నెన్నో మంచి గుణాలు అలవరచుకొన్నాను. ఇది సొంత
 కొడుకులా నన్ను రక్షించింది. శత్రువుల బారినుండి రక్షించింది.
 అందుకని ఈ చెట్టుమీద నాకు మిక్కిలి భక్తి. నేను దీనిని
 వదిలిపెట్టి ఇంక ఎక్కడికీ వెళ్లాలని అనుకోవడం లేదు.
 దయ అనే ధర్మాన్ని పాటిస్తున్నాను. ఈ స్థితిలో మీరు
 దయచేసి ఈ వ్యర్థమైన సలహా ఎందుకు ఇస్తున్నారు?
 ఇతరుల మీద దయచూపడమే సాధువులకు అన్నిటికంటే
 గొప్ప ధర్మమని చెప్పబడింది. సహప్రాక్ష! దేవతలకు ధర్మం
 విషయంలో సందేహం కలిగినపుడు దానికి సమాధానాన్ని
 మిమ్మల్నే అడుగుతారు. అందుకనే మీరు దేవతలకు రాజు
 అయ్యారు. కాబట్టి మీరు ఈ వృక్షాన్ని విడిచిపెట్టమని
 చెప్పకండి. ఎందుకంటే ఇది అన్ని విధాల సమర్థంగా ఉన్నప్పుడు
 నేను దీని సహాయం వలననే ప్రాణాలు నిలుపుకొన్నాను.
 నేడు ఇది శక్తి తరిగినదని దీనిని విడిచివెళ్లనా? ఇది ఎలా
 జరుగుతుంది?” అన్నది.

చిలుకయొక్క మృదువైన మాటలు విని ఇంద్రునికి చాలా
 ఆనందం కలిగింది. దాని దయాళుత్వానికి అతడు సంతోషపడ్డ
 - “నీవు ఏదైనా వరం కోరుకో.” అన్నాడు. అప్పుడు చిలుక
 - “ఈ చెట్టు పూర్వంలాగే పచ్చగా నవనవలాడుతూ ఉండాలి.”
 అన్నది. దాని భక్తి, శీలస్వభావాలు చూసి ఇంద్రునికి ఇంకా
 ఆనందం కలిగింది. అతడు వెంటనే అమ్మతాన్ని కురిపించి
 ఆ వృక్షాన్ని తడిపాడు. మళ్ళీ ఆ చెట్టుకు కొత్త కొత్త ఆకులు,
 పండ్లు, మనోహరమైన కొమ్మలు పుట్టుకొచ్చాయి. చిలుక
 యొక్క దృఢమైన భక్తి కారణంగా ఆ వృక్షం పూర్వం వలె
 శోభాసంపన్నం అయింది. ఆ చిలుకకూడా ఆయువు తీరాక
 తన దయాళుత్వం కారణంగా ఇంద్రులోకాన్ని పొందింది.
 రాజా! చిలుక యొక్క సహవాసం పొందిన చెట్టు తాను
 కోల్పోయిన శక్తిని పొందినట్లుగా, తన పట్ల భక్తి ఉన్న పురుషుని
 సహాయం పొంది ప్రతివ్యక్తి తన కోరికలన్నీ
 సిద్ధిపచేసుకొంటాడు.

అదృష్టము కంటే పురుషప్రయత్నమే శ్రేష్టము.

యుదిష్ఠిరుడు - “పితామహా! దైవం (అదృష్టం), పురుషార్థం
 - ఈ రెండింటిలో ఏది ఉత్తమం?” అని అడిగాడు.

బీష్ముడు - “యుదిష్ఠిరా! ఈ విషయంలో వసిష్ఠునికి,
 బ్రహ్మదేవునికి జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీనకథను
 ఒకదానిని ఉదాహరణగా ఇస్తూ ఉంటారు. పూర్వం వసిష్ఠమహర్షి

లోకపితామహుడైన బ్రహ్మదేవుని - “దేవా! ప్రారబ్ధం,
 మానవయత్నం - వీటిలో ఏది శ్రేష్ఠం?” అని అడిగాడు.

బ్రహ్మదేవుడు - “బీజం లేకుండా ఏ వస్తువూ పుట్టదు.
 బీజంతోనే బీజం పుడుతుంది. బీజంతోనే పండు పుడుతుంది.
 రైతు పాలానికి వెళ్లి విత్తనాలు చల్లినప్పుడు దానిని అనుసరించి
 అతనికి ఫలం దక్కుతుంది. అలాగే పుణ్యంగాని, పాపం
 గాని ఎలాంటి కర్మచేస్తే అలాంటి ఫలమే ప్రాప్తిస్తుంది. పాలంలో
 విత్తనాలు చల్లకుండా పంట రానట్లుగానే ప్రారబ్ధంకూడా
 పురుషార్థం లేనిదే ఉపయోగించదు. కర్మచేసినవాడు మంచిదైనా
 చెడ్డదైనా తనకర్మలకు పలాన్ని తానే అనుభవిస్తాడు. ఈ
 విషయం లోకంలో ప్రత్యక్షంగా కనిపిస్తోంది. శుభకర్మలు
 చేస్తే సుఖము, పాపం చేస్తే దుఃఖము కలుగుతుంది.
 పురుషప్రయత్నం చేసేవాడు సర్వత్ర సమ్మానం పొందుతాడు.
 కాని పనిసాట లేనివాడు పుండుమీద ఉప్పు చల్లినట్లుగా
 సహింపశక్యంకాని దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తాడు. మనిషి తపస్సుతో
 రూపం, సౌభాగ్యం, రకరకాల రత్నాలు పొందుతున్నాడు.
 ఈ రీతిగా కర్మవలన అన్నీ లభిస్తున్నాయి. కాని అదృష్టాన్ని
 నమ్ముకొని ఊరికే కూర్చున్న సోమరికి దానివలన ఏమీ
 లభించదు. ఈ లోకంలో పురుష ప్రయత్నం వలన స్వర్గం,
 భోగం, ప్రతిష్ఠ, విద్వత్తు - ఇవన్నీ సమకూరుతాయి. నక్షత్రాలు,
 నాగులు, యక్షులు, చంద్రుడు, సూర్యుడు, వాయువు మొదలైన
 దేవతలందరూ పురుషప్రయత్నం చేసేయే మానవలోకాన్నుండి
 దేవలోకానికి వెళ్లారు. ప్రయత్నం చేయనివారికి ధనం, మిత్రులు,
 ఐశ్వర్యం లేదా డుర్లభమైన సంపదకూడా ప్రాప్తించజాలడు.
 లోభికి, నపుంసకునికి, ప్రయత్నం చేయనివానికి, పనిపట్ల
 మనసుపెట్టని నానికి, శౌర్యంగాని తపస్సుగాని లేనివానికి
 ధనం లభించదు. పురుషప్రయత్నం చేయకుండా కేవలం
 దైవంమీది నమ్మికతో కూర్చున్నవాడు - నపుంసకుని భర్తగా
 పొందిన స్త్రీవలె వ్యర్థంగానే దుఃఖించవలసివస్తుంది.
 పురుషప్రయత్నం చేస్తే మనిషికి దైనానుసారంగా ఫలం
 లభిస్తుంది. కాని మౌనంగా కూర్చుంటే దైవం ఎవరికీ ఏ
 పలమూ ఇవ్వజాలదు. దేవతలు కూడా తమ పరాజయాన్ని
 ఆశంకించుకొని ప్రాయశ్చిత్యంగా మనుష్యుల యొక్క పారమార్థిక
 కార్యాలలో భయంకరమైన విఘ్నాలు కలుగచేస్తూ ఉంటారు.
 కాని పుణ్యాత్ములను ఇవి ఏమి చెరుపగలవు? పూర్వకాలంలో
 యయాతి మహారాజు దైవవశం వలన స్వర్గభ్రష్టుడైనప్పటికీ
 కూడా, అతని మనుమలు తమ పుణ్యకర్మలతో అతనిని
 తిరిగి స్వర్గానికి చేర్చారు. అలాగే ఇలాపుత్రుడు రాజర్షి

పురూరపుడు కూడా బ్రాహ్మణుల యొక్క ప్రయత్నం చేతనే స్వర్గలోకాన్ని పొందాడు. ఒక్క నిప్పురవ్వ అయినా గాలి సహాయంతో రాజుకొని మహారూపం ధరించినట్లుగా, దైవం కూడా పురుషార్థం యొక్క సహాయంతో గొప్పధవుతుంది. చమురు అయిపోయాక దీపం ఆరిపోయినట్లుగా కర్మ నశించిపోతే దైవంకూడా నశించిపోతుంది. పనిపాటులేని వ్యర్థుడు గొప్ప ధనభాండారాన్ని రకరకాల భోగాలను, స్త్రీలను పొందికూడా వాటిని అనుభవించలేడు. దానం చేసినందువలన నిర్దమడైన సత్పురుషుని వద్దకు, అతని సత్కర్మల కారణంగా దేవతలు కూడా వస్తారు. కనుక అతని ఇల్లు మానవలోకం కంటే శ్రేష్ఠమైన దేవలోకంలా మారుతుంది. కాని దానం చేయనివారి ఇల్లు అనంతసమృద్ధితో నిండి ఉన్నప్పటికీ కూడా దేవతలదృష్టిలో శ్మశానం వంటివే. లోకంలో ప్రయత్నహీనుడైన మనుష్యుడు ఆనందంగా వికాసంగా ఉండడం కనపడదు. చెడు మార్గంలో పడిన వ్యక్తిని సన్మార్గానికి మళ్లించేటంత శక్తి దైవానికి లేదు. శిష్యుడు గురువును అనుసరించి నడిచినట్లుగా, దైవం పురుషార్థాన్నే అనుసరిస్తుంది. సంచితమైన పురుషార్థమే దైవాన్ని ఎక్కడికి కానాలంటే అక్కడికి తీసికొనివెళ్తుంది. వసిష్ఠా! నేను సదా పురుషార్థఫలాన్ని చూచే ఈ మాటలన్నీ చెప్పాను." అన్నాడు.

కర్మఫలవివరణము - ఉత్తమ బ్రాహ్మణ ప్రశంస.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ఇక శుభకర్మలన్నిటి యొక్క ఫలాలను వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "భారతా! నీవు అడిగినది ఋషులకు కూడా రహస్యవిషయమే. కాని నీకు చెపుతున్నాను. విను. మరణించాక మనిషికి ఏ గతి ప్రాప్తిస్తుందో దానిని కూడా వివరిస్తాను. మనిషి ఏ అవస్థలో శుభాశుభ కర్మలు చేస్తాడో, మరుసటి జన్మ ధరించాక అదే అవస్థలో ఆ కర్మలయొక్క ఫలాలను అనుభవిస్తాడు. పంచేంద్రియాలతో చేసిన కర్మలు ఎన్నడూ నశించవు. కాబట్టి మనిషి ఎవరైనా అతిథి ఇంటికి వచ్చినట్లయితే అతనిని ప్రసన్నదృష్టితో చూడాలి. అతని సేవలో మనసు లగ్నం చేయాలి. తీయగా మాట్లాడి అతనిని సంతృప్తి పరచాలి. అతడు వెళ్తున్నప్పుడు అతని వెనుకనే కొంతదూరం వరకు వెళ్లాలి. అతడు ఉన్నంతవరకు అతని స్వాగతసత్కారాలలోనే నిమగ్నమయి ఉండాలి - ఇవి ప్రతి ఒక్కనికి ఉచితమైనవి. ఈ ఐదు పనులు చేయడం గృహస్థుకు పంచదక్షిణ యజ్ఞంగా చెపుతారు. అలసిపోలసిన అపరిచిత భాటుసారికి ఆనందంగా అన్నం పెట్టేవ్యక్తికి మహాపుణ్యఫలం

ప్రాప్తిస్తుంది. అతిథిని గౌరవించడానికి ఆసనం, కాళ్ళకడుగుకోవడానికి నీరు, దీపం, అన్నం, నిలిచేచోటు ఇచ్చేవానికి కూడా ఆ అతిథిసత్కారం పంచదక్షిణయజ్ఞమనే చెపుతారు.

వ్రతనిష్ఠుడై అరుగులమీద నిద్రించేవాడు మరుసటి జన్మలో ఉత్తమమైన ఇల్లు, శయ్య మొదలైనవి పొందుతాడు. నియమపూర్వకంగా చీరలు, వల్కలాలు ధరించేవారికి వస్త్రాలు, ఆభరణాలు ప్రాప్తిస్తాయి. యోగంలో, తపస్సులో ప్రవృత్తమై ఉండేవారికి ఉత్తమోత్తమవాహనాలు ప్రాప్తిస్తాయి. అగ్నిని ఉపాసించే రాజుకు శక్తి పెరుగుతుంది. తలకింధులుగా వేళ్లాడేవానికి నీటిలో నిలిచినవానికి, ఎప్పుడూ ఒంటరిగా నిద్రించేవానికి మనోవాంఛితగతి కలుగుతుంది. రణభూమికి వెళ్లి వీరశయ్యను (మృత్యువును) పొందిన వాడు స్వర్గాన్ని పొందుతాడు. అతనికి అక్షయలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. దానం వలన ధనం లభిస్తుంది. మానవ్రతం అవలంబించడం వలన ఇతరులు ఆజ్ఞను పాటించేలా చేసే శక్తి (వాక్పీడ్తి) కలుగుతుంది. తపస్సు వలన భోగసామగ్రి లభిస్తుంది. బ్రహ్మచర్యపాలనం వలన ఆయువు వృద్ధి చెందుతుంది. అహింసాధర్మాన్ని ఆచరించడం వలన అందం, ఐశ్వర్యం, ఆరోగ్యం ప్రాప్తిస్తాయి. పలమూలాలు తినేవానికి రాజ్యం, ఆకులు తిని ఉండేవారికి స్వర్గం ప్రాప్తిస్తాయి. ఉపనాసం చేసే మనిషికి సర్వత్ర సుఖం లభిస్తుంది. శాకాహారికి గోధనం, తృణభక్షణం చేసేవానికి స్వర్గము చేకూరుతాయి. సదా జలమే త్రాగేవాడు, అగ్నిహోత్రం చేసేవాడు, మంత్రసాధనలో నిమగ్నమైనవాడు, అయిన బ్రాహ్మణునికి రాజ్యం లభిస్తుంది. నిరాహార వ్రతం చేసేవాడు స్వర్గలోకానికి వెళ్తాడు. పన్నెండు సంవత్సరాలపాటు వ్రతదీక్ష తీసికొని ఆహారాన్ని మానివేసినవానికి, తీర్థాలలో స్నానం చేసేవానికి రణభూమిలో ప్రాణత్యాగం చేసిన వీరుని కంటే మించిన ఉత్తమ లోకం ప్రాప్తిస్తుంది. సంపూర్ణంగా వేదాధ్యయనం చేసినవానికి వెంటనే దుఃఖం నుండి విముక్తి కలుగుతుంది. మానసిక ధర్మాన్ని ఆచరించేవానికి స్వర్గలోకం ప్రాప్తి కలుగుతుంది. వేల గోవులలో దూడ తన తల్లిని వెతికిపట్టుకొన్నట్లుగా మునుపు చేసిన కర్మ కర్తను గుర్తించి అతనిని అనుసరిస్తుంది. పూలు, పండ్లు ఎవరి ప్రేరణా లేకుండానే సమయానికి పుష్పించి ఫలించినట్లుగానే పూర్వజన్మలో చేసిన కర్మకూడా సమయం వచ్చినపుడు ఫలాన్ని ఇస్తుంది. మనిషి జీర్ణించిపోయినపుడు (జరాగ్రస్తుడైనపుడు) అతని జుట్టు, పళ్లు, కన్నులు, చెవులు

కూడా శిదిలమైపోతాయి. కేవలం తృప్తమాత్రం జీర్ణించిపోదు. మనిషి ఏ పనితో తండ్రిని ప్రసన్నుని చేస్తాడో దానితో ప్రజాపతులు కూడా ప్రసన్నులౌతారు. ఏపని వలన తల్లి సంతుష్టురాలు అవుతుందో, దాని చేత పృథివికూడా పూజితమవుతుంది. దేనిచేత ఉపాధ్యాయుడు తృప్తి పొందుతాడో, దాని వలన బ్రహ్మపూజ కూడా సంపన్నమవుతుంది. ఈ ముగ్గురినీ ఆదరించిననాడు సంపూర్ణంగా ధర్మాలన్నింటినీ ఆదరించినట్లే. వీరిని అనాదరించినవానియొక్క యజ్ఞాదిక క్రియలన్నీ నిష్ఫలం అవుతాయి. ఈ రీతిగా శుభాశుభ పరిప్రాప్తి సంబంధంలో వ్యాసమహాముని చెప్పినవాటినన్నిటినీ నేను నీకు చెప్పాను. ఇప్పుడిక ఏమి వినాలనుకొంటున్నావు?

యుధిష్టిరుడు - “పితామహా! లోకంలో పూజనీయుడెవడు? మీరు ఎవరికి నమస్కారం చేస్తారు? ఎవరిమీద స్పృహ (కోరిక) పెట్టుకొంటారు? పెద్ద ఆపద వచ్చినపుడు మీరు ఎవరిని స్మరిస్తారు? ఇహపరలోకాలలో హితకారకమైన పని ఏది? ఇవన్నీ దయచేసి చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్టిరా! ఎవరి వంశంలో ఆభాలవృద్ధులు పరంపరాగతమైన ధార్మిక కార్యభారాన్ని వహిస్తారో, దానికై మనసులో ఎప్పుడూ విచారం పెట్టుకోరో, అటువంటి వారే నాకు స్పృహణీయులు. వినీత భావంతో విద్యాధ్యయనం చేసినవారు ఇంద్రియసంయమం గలవారు, మధురంగా మాట్లాడేవారు, శాస్త్ర విద్వాంసులు, సదాచారులు, అక్షరతత్వజ్ఞాతలు, సత్పురుషులు అయిన వారి నోటివెంట మేఘగంభీరధ్వనితో, కల్యాణమయమైన మనోహరనాక్కులు వినవస్తాయి. రాజులు ఆ మహాత్ముల వాక్కులు విన్నట్లయితే అవి వారికి ఇహలోక పరలోకాలలో కూడా సుఖాన్ని చేకూర్చేవి అవుతాయి. వారి మాటలను ప్రతిదినం వినేవారు విజ్ఞానగుణసంపన్నులవుతారు. అటువంటి సత్పురుషులు, నారిని వినేవారు నాకు సదా స్పృహణీయులు అవుతారు. పవిత్రభావంతో బ్రాహ్మణులకు తృప్తిగా చక్కని రీతిలో సిద్ధం చేసిన శుద్ధమైన స్వాదిష్ఠమైన భోజనాన్ని వడ్డించినవారు కూడా నాకు చాలా ఇష్టులు. కులీనుడు, ధర్మాత్ముడు, తపస్వి, విద్వాంసుడు అయిన బ్రాహ్మణుడు అవడం సంగతి యేమోగాని నేను సాధారణ బ్రాహ్మణుడనే అయినా గాని నన్ను ధన్యుడనని అనుకొంటాను. ఈ లోకంలో నిన్ను మించిన ఇష్టుడు నాకు వేరెవరూ లేరు. కాని బ్రాహ్మణుడు నీ కంటే కూడా నాకు అధిక ఇష్టుడు. కాక ఏమిటి? నా

తండ్రి, తాత, సుహృదులను కూడా బ్రాహ్మణులకంటే అధికప్రియులని నేను ఎప్పుడూ అనుకోను. నావలన బ్రాహ్మణులకు ఎప్పుడూ కించిత్తు కూడా అపకారం జరగలేదు. నేను మనోవాక్కర్మలతో బ్రాహ్మణులకు చేసిన కొద్దిపాటి ఉపకారం యొక్క ప్రభావం వలననే, నేడు అంపశయ్యమీద పడిఉన్నప్పటికీ కూడా నాకు భాధలేదు. లోకులు నన్ను బ్రాహ్మణభక్తుడు అంటారు. దానితో నాకెంతో సంతృప్తి కలుగుతుంది. బ్రాహ్మణసేవయే అన్నిటిని మించిన పవిత్రకార్యము. బ్రాహ్మణసేవలో గడిపే నారికి లభించే నిర్మలమైన పవిత్రమైన లోకాలను నేను ఇక్కడినుండే చూస్తున్నాను. ఇప్పుడు నేను కూడా త్వరలోనే అనంతకాలం వరకు ఆ లోకాలకే వెళ్లవలసి ఉంది.

యుధిష్టిరా! స్త్రీలకు పతిసేవయే లోకంలో అన్నింటికంటే గొప్ప ధర్మం, పతియే వారికి దైవం, అదే పరమగతి అని చెప్పబడినట్లు క్షత్రియునికి బ్రాహ్మణసేవయే పరమధర్మం. బ్రాహ్మణుడే దైవం, పరమగతి. క్షత్రియుడు వందేళ్లవాడయినా, బ్రాహ్మణుడు పది ఏళ్లవాడయినా కూడా వారిద్దరినీ పరస్పరం కొడుకు తండ్రిలాగే భావించాలి. వారిలో బ్రాహ్మణుడు తండ్రి, క్షత్రియుడు కొడుకు. కాబట్టి బ్రాహ్మణులను కొడుకు వలె రక్షించాలి, గురువువలె ఉపాసించాలి, అగ్నివలె పరిచర్య చేయాలి. సరళుడు, సత్యవాది, సర్వభూతహితరతుడు అయిన ఉత్తమ బ్రాహ్మణుని సదా సేవిస్తూనే ఉండాలి. యుధిష్టిరా! బ్రాహ్మణులకు జీవనం గడపడానికి ఇంటిలో అవసరమైన సామగ్రి ఉందా లేదా అనే విషయం మీద నీవు ఎప్పుడూ దృష్టి పెట్టాలి.

నక్క కోతి కథ - బ్రాహ్మణధవము అనహరించుట వలన కలుగు దోషము.

యుధిష్టిరుడు - “పితామహా! బ్రాహ్మణులకు దానం ఇస్తామని చెప్పి ఆపై మోహంతో ఇవ్వకపోతే నారికి ఏగతి కలుగుతుంది?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “నాయనా! ఇస్తానని చెప్పి ఇవ్వనివానికి జీవితమంతా చేసిన హోమము, దానము, తపస్సు మొదలైన పుణ్యకర్మలన్నీ నశించిపోతాయి. శ్యామకర్ణములు కల నేయి గుఱ్ఱాలను దానం చేసినపిమ్మట ప్రతిజ్ఞాభంగము వలన కలిగిన పాపంనుండి విముక్తి లభిస్తుందని ధర్మశాస్త్ర పండితుల మాట. ఈ విషయంలో నక్కకు, కోతికి జరిగిన సంవాదరూపమైన ఒక ప్రాచీన కథను దృష్టాంతంగా ఇస్తారు. పూర్వం జరిగిన సంగతి. ఒక నక్క, కోతి ఒక నోట

కలుసుకొన్నాయి. అవి రెండూ పూర్వజన్మలో మనుష్యులు, పరస్పర మిత్రులు. మరుసటి జన్మలో వారు నక్కగా, కోతిగా పుట్టవలసి వచ్చింది. నక్క శ్మశానంలో శనాలను తినడం చూసి, నానరానికి పూర్వజన్మ గుర్తుకువచ్చి - “పోదరా! నీవు పూర్వజన్మలో ఎటువంటి భయంకర పాపాలు చేశావు. శ్మశానంలో జగుప్సాకరమైన కుళ్లిన శనాలను తినవలసివచ్చింది?” అని అడిగింది. - “నేను బ్రాహ్మణునికి దానం ఇస్తానని ప్రతిజ్ఞచేసి ఇవ్వలేదు. ఈ పాపం కారణంగానే నాకు ఈ పాపయోనిలో జన్మించవలసి వచ్చింది. సరే. ఇప్పుడు నీవు చెప్పు. నీవు ఏమి పాపం చేశావు. కోతిగా పుట్టావు?” అని చెప్పి అడిగింది. వానరం - “నేను ఎప్పుడూ బ్రాహ్మణుల ఫలాలను దొంగిలించి తింటూ ఉండేవాడిని. ఈపాపం చేతనే నానరుడనయ్యాను. కనుక విజ్ఞులు ఎన్నడూ బ్రాహ్మణధనాన్ని తీసుకోకూడదు. వారితో ఎప్పుడూ తగవులు ఆడకూడదు. నారికి దానం ఇస్తానని చెప్పితే, తప్పకుండా ఇచ్చివేయాలి.” అన్నది.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! కాబట్టి బ్రాహ్మణ ధనాన్ని ఎవరూ అపహరించకూడదు. బ్రాహ్మణుని వలన ఏదైనా తప్పు జరిగివా దానిని క్షమించాలి. బాలకుడు, దరిద్రుడు లేదా దీనుడు అయినప్పటికీ కూడా బ్రాహ్మణుని అవమానించకూడదు. ముందుగా అతనికి ఏ విషయంలోను ఆశ కల్పించకూడదు. అలా కల్పించినట్లయితే దానిని పూర్తి చేసి తీరాలి. ఎందుకంటే ముందు కల్పించిన ఆశకు భంగం కలిగినట్లయితే బ్రాహ్మణుడు క్రోధంతో ఎవరినైపు చూస్తాడో అతడు గడ్డిగాదం అగ్నికి మాడి మసైపోయినట్లుగా భస్మమైపోతాడు. కాని ఆ బ్రాహ్మణుడే ఆశ తీరి సంతుష్టుడయి ఆశీర్వాదిస్తే అది దాతకు ఔషధం వలె అవుతుంది. అతని పుత్రపౌత్రులకు బంధువులకు, సంబంధీకులకు, పశువులకు, మృతులకు, నగరానికి దేశానికి శుభంకలిగి అతనిని శక్తిశాలిగా చేస్తుంది. ఈ భూమిపైన సహస్రకిరణుడైన సూర్యభగవానుని తేజస్సు వలె బ్రాహ్మణుని తేజస్సుకూడా చూడడానికి అలానే అనిపిస్తుంది. కనుక ఉత్తమయోనియందు జన్మించాలనుకొనేనాడు బ్రాహ్మణునికి ఇస్తానని ప్రతిజ్ఞచేసిన వస్తువును అవశ్యం ఇచ్చి వేయాలి. ఈ లోకంలో బ్రాహ్మణునికి దానం చేయడం వలన దేవతలు, పితరులు తృప్తిపడతారు. కనుక విద్వాంసుడు బ్రాహ్మణులకు అవశ్యం దానం ఇవ్వాలి. బ్రాహ్మణుడు గొప్ప తీర్థంగా భావింపబడతాడు. అతడు ఏ సమయంలో ఇంటికి వచ్చినాసరే సత్కరించకుండా అతనిని పోనీయకూడదు.

శూద్రునికి ఉపదేశించుట వలన కలుగు అవర్థము

- శూద్రుడు - మువి యొక్క కథ.

యుధిష్ఠిరుడు - “తాతగారూ! ఎవరైనా ఒక మనిషి సాహర్దంతో ఎవరికైనా నీచజాతివానికి ఉపదేశిస్తే, అతనికి దోషం అంటుతుందా? లేదా? నేను ఈ సంగతిలోని యథార్థ రూపాన్ని వినాలనుకొంటున్నాను. ఎందుకంటే ధర్మగతి చాలా సూక్ష్మమైనది.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “నాయనా! ఏ నీచజాతిమానవునికి ఉపదేశం ఇవ్వకూడదు. ఎందుకంటే అందువల్ల ఉపదేశం ఇచ్చినవానికి మహాదోషం కలుగుతుందని చెప్పబడుతోంది. ఈ విషయంలో దుఃఖంలో పడిఉన్న ఒక నీచజాతివానికి ఉపదేశం ఇవ్వడంలో సంబంధంగల ఈ దృష్టాంతం విను. హిమాలయ సమీపంలో ఒక పెద్ద అందమైన పవిత్రమైన ఆశ్రమం ఉంది. అక్కడ సిద్ధులు, చారణులు విహరిస్తూ ఉంటారు. దాని చుట్టుపక్కల వనమంతా ఎల్లప్పుడూ పూలతో నిండి ఉంటుంది. ఆ ఆశ్రమంలో వ్రతనియమాలను పాటించే అనేకులు తపస్సులు, తేజస్సులు అయిన బ్రాహ్మణులు నివసిస్తూ ఉండేవారు. అక్కడ నాలుగు వైపుల వేద మంత్రాలధ్వని ప్రతిధ్వనిస్తూ ఉంటుంది. వాలఖిల్యఋషులనేకులు, ఇంకా సన్యాసులు ఆ ఆశ్రమశోభను ఇనుమడింపచేస్తూ ఉండేవారు. ఒకరోజున అక్కడికి ఒక శూద్రుడు ఉత్సాహంతో వచ్చాడు. ఆశ్రమవాసులైన మునులు అతనిని మిక్కిలిగా ఆదరించారు. తదనంతరం అతనికి తపస్సు చేయాలనే కోరిక కలిగింది. అందుకని అతడు కులపతి యొక్క రెండు కాళ్లుపట్టుకొని - “ద్విజోత్తమా! మీదయవల్ల నేను ధర్మోపదేశం వినాలనుకొంటున్నాను. అందుకోసం మీరు వాకు విద్యుక్తంగా సన్యాసదీక్ష ఇప్పించండి. నేను నీచుడైన శూద్రజాతివాడను. మీ శరణు చొచ్చాను. మీరు నన్ను దయచూడండి.” అని ప్రార్థించాడు. కులపతి - “నాయనా! శూద్రునికి సన్యాసదీక్ష స్వీకరించే అధికారం లేదు. కాబట్టి సన్యాసి వేషంలో నీవు ఇక్కడ ఉండలేవు. నీవు ఇక్కడే ఉండాలని ఉంటే ఉండు, కాని ఉచ్చవర్ణాలను సేవిస్తూ ఉండు. సేవవలన నీకు అత్యంత ఉత్తమలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. ఇందులో ఏ కొంచెం కూడా సందేహం లేదు.” అన్నాడు.

కులపతి ఇలా అన్నాక శూద్రుడు తనలో - “ఇప్పుడు నేను ఏమి చేయాలి? శూద్రునికి ఇదే విధి అయితే కూడా, నేను నా మనసుకు ఇష్టమనిపించినదే చేస్తాను.” అనుకొన్నాడు.

ఇలా ఆలోచించి అతడు ఆ ఆశ్రమానికి దూరంగా వెళ్లి ఒక పర్ణకుటీరం నిర్మించుకొన్నాడు. అక్కడ యజ్ఞానికి ఒక వేదికను, ఉండడానికి చోటును, దేనాలయాన్ని నిర్మించుకొని అతడు నియమంగా ఉండసాగాడు. అతడు ప్రతిదినం నియమపూర్వకంగా స్నానం చేస్తున్నాడు. దేనాలయానికి వెళ్లి దైవపూజ, బలి, హోమం నిర్వర్తిస్తున్నాడు. తన వద్దనున్న ఆహారం, పలాలతో వచ్చే అతిథులను సత్కరిస్తున్నాడు. ఈ నియమాన్ని సాటిస్తూ ఉండగా ఆ శూద్రునికి చాలా కాలం గడిచిపోయింది. ఒక రోజున ఒక ముని సత్యంగదృష్టితో ఆ ఆశ్రమానికి విచ్చేశాడు. శూద్రుడు విద్యుక్తంగా స్వాగతసత్కారాలు చేసి అతనిని సంతకృష్టపరిచాడు. అప్పటినుండి పరమతేజస్వి, దర్మాత్ముడు అయిన ఆ ఋషి ఆ శూద్రుని కలుసుకోవడానికి చాలాసార్లు అక్కడికి వచ్చాడు. ఒకసారి శూద్రుడు తపస్వి అయిన ఆ మునితో - “మునీ! నేను పితరులకు శ్రాద్ధక్రియ చేయాలనుకొంటున్నాను. దయచేసి మీరు ఈ పని సమకూడేలా చేయండి.” అని ప్రార్థించాడు. ముని “సరే మంచిది” అని చెప్పి అతని ప్రార్థనను అంగీకరించాడు. అప్పుడు శూద్రుడు ఋషికి సాద్యం సమర్పించాడు. అడవిలో నుండి దర్భలు, ఆసనాలు, చాపలు, ఆహారం మొదలైన శ్రాద్ధానికి ఉపయోగించే సామానులు ఒకచోటికి చేర్చాడు. అపై తపస్వి అయిన ఆ ముని యొక్క ఆదేశానుసారంగా బుద్ధిమంతుడైన శూద్రుడు కుశలు, అర్ఘ్యం, హవ్యకవ్యాలు మొదలైనవి సమర్పించే విధినంతటినీ పాటించాడు. ఈ రీతిగా శ్రాద్ధక్రియ పూర్తి కాగానే, ఆ ముని అతనిని వీడ్కొని వెళ్లిపోయాడు. శూద్రుడు ధర్మమార్గంలోనే ఉన్నాడు.

తదనంతరం చాలాకాలంపాటు తపస్సు చేసిన శూద్రుడు అడవిలోనే ప్రాణాలు వదిలాడు. తన పుణ్యప్రభావం చేత అతడు ఒక రాజవంశంలో మహాతేజస్వి అయిన బాలునిగా పుట్టాడు. అలాగే ఆ మునికూడా కాలానుసారంగా మరణించి రాజవంశానికి పురోహితుడైన బ్రాహ్మణుని ఇంటిలో పుట్టాడు. ఈ రీతిగా ఆ శూద్రుడు, ఆముని ఒకే చోట పుట్టారు. కలిసి మెలిసి పెరిగారు. అనేక విద్యలలో ప్రవీణులయ్యారు. ఋషి వేద, కల్ప, జ్యోతిషశాస్త్రాలలో సంపూర్ణసాండిత్యం సంపాదించాడు. సాంఖ్యశాస్త్రంమీద కూడా అతనికి మిక్కిలి మక్కువ. కొన్ని రోజులకు ముసలిరాజు మరణించాడు. అప్పుడు ప్రజలు రాజకుమారునికి రాజతీలకం దిద్దారు. రాజు రాజు అయ్యాక అతడు పురోహితుని ఇంటిలో పుట్టిన ఆ మునినే

తనకు పురోహితునిగా చేసుకొన్నాడు. ప్రతిపనిలో అతనిని ముందుంచుకొని అతడు ధర్మపూర్వకంగా ప్రజాపాలనం చేస్తూ మిక్కిలి సుఖంగా జీవించసాగాడు. పురోహితుడు ప్రతిదినం రాజు ఎదుట పుణ్యాహవాచనం చేస్తున్నప్పుడు, ఏదైనా ధార్మిక కార్యం చేస్తున్నప్పుడు, రాజు అతనిని చూసి చిరునవ్వు నవ్వడమో, గట్టిగా నవ్వడమో చేస్తుండేవాడు. పురోహితుడు రాజయొక్క ఈ వ్యవహారాన్ని అనేక పర్యాయాలు గమనించాడు. అతడు మాటిమాటికి తన్ను అలా పరిహసించడంతో అతనికి మనసులో చాలా దుఃఖం కలిగింది. ఒకరోజున అతడు ఏకాంతంగా రాజుగారిని కలుసుకొని - “రాజా! మీరు నా మీద ప్రసన్నులయితే నేను ఒక వరం అడగాలనుకొంటున్నాను. కాని ముందు మీరు ప్రతిజ్ఞ చేయండి - నేను ఏది అడిగినా సరిఅయిన సమాధానమిస్తానని” అన్నాడు. రాజు - “ఆఁ. అలాగే. తెలిసి ఉంటే తప్పక సమాధానమిస్తాను.” అన్నాడు.

అప్పుడు పురోహితుడు - “నేను ప్రతిదినం చూస్తున్నాను. నేను పుణ్యాహవాచనంగాని, ఏదైనా ధార్మికకృత్యంగాని లేదా శాంతి హోమాదులైన కార్యాలుగాని చేయిస్తున్నప్పుడు మీరు నావైపు చూసి నవ్వుతున్నారు. అందుకు కారణమేమిటి? మీరు ఊరికే నవ్వరు. దీనికి తప్పకుండా ఏదో ఒక కారణం ఉండే ఉంటుంది. దానిని సూటిగా చెప్పండి. నాకు వినాలని చాలా ఆత్రుతగా ఉంది.” అన్నాడు.

రాజు - “విప్రోత్తమా! నేను పూర్వజన్మలో శూద్రుడను. మీరు మహాతపస్వులైన బ్రాహ్మణులు. అప్పుడు మీరు నాయందు దయతలచి మిక్కిలి ప్రేమతో నాకు శ్రాద్ధవిషయకమైన ఉపదేశం చేశారు. ఆసనం, దర్భలు, హవ్యకవ్యముల విధి చెప్పారు. ఆ కర్మ దోషం వలననే మీరు ఈ జన్మలో పురోహితులయ్యారు. నేను రాజును అయ్యే అదృష్టం పొందాను. నా లాభం కోరి మీరు ఉపదేశించినందుకు ఫలం మీకు ఈ రూపంలో లభించింది. ఇది తలచుకొని నాకు నవ్వు వచ్చింది. మిమ్మల్ని అవమానపరచడానికి నేను నవ్వలేదు.

ఎందుకంటే మీరు నాకు గురువులు. మీకు మీ తపస్సుకు విరుద్ధమైన ఫలం అనుభవించవలసిరావడం గుర్తుకు వచ్చి నాకు దుఃఖం, సంతాపం కలుగుతున్నాయి. నాకు పూర్వజన్మస్మృతి ఏర్పడి ఉంది. అందుకే మీ వైపు చూసి నవ్వుతూ ఉండేనాడిని. మీ యొక్క అంతటి గొప్ప తపస్సు కేవలం నాకు ఉపదేశించిన కారణంగా నష్టమైపోయింది.

కనుక ఇప్పుడు ఈ పురోహితకర్మను మానివేసి, ముందు జన్మలో అయినా ఇంతకంటే నీచజన్మ మీకు రాకుండా ఉండేలా ప్రయత్నం చేయండి." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "ఈ రీతిగా రాజు పురోహితునికి వెళ్లడానికి అనుమతిని ఇవ్వగానే, అతడు తన ధనం యావత్తు, భూములు, ఆస్తులు బ్రాహ్మణులకు ధానం చేశాడు. విద్వాంసులైన బ్రాహ్మణులు చెప్పిన రీతిగా కఠోరవ్రతాన్ని పాటిస్తూ అనేక తీర్థాలలో స్నానం చేశాడు. బ్రాహ్మణులకు గోవులు, ఇతర రకాలైన దానాలు చేసి, తన అంతఃకరణాన్ని పవిత్రం చేసుకొన్నాడు. తదనంతరం మనసును అదుపులో పెట్టుకొని, అతడు తన పూర్వజన్మలోని ఆశ్రమానికే వెళ్లాడు. అక్కడ కఠోరమైన తపస్సు చేయసాగాడు. తపఃప్రభావంతో అతడు పరమసిద్ధి పొందాడు. ఆ ఆశ్రమంలో నివసించే ఇతర ఋషులకు కూడా అతడు సమ్మానపాత్రుడయ్యాడు. యుధిష్ఠిరా! అతడు పూర్వజన్మలో మహాఋషి అయినప్పటికీ కూడా శూద్రునికి ఉపదేశించిన కారణంగా పెద్ద కష్టంలో పడిపోయాడు. కాబట్టి బ్రాహ్మణుడు నీచవర్ణుడైన మనిషికి ఎవనికి కూడా ఉపదేశం చేయకూడదు. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు అనే ఈ మూడు వర్ణాలవారే ద్విజాలు అనబడుతారు. వారికే ఉపదేశం చేస్తే బ్రాహ్మణునికి దోషం ఉండదు. కాబట్టి ధర్మాన్ని పాటించగోరే విద్వాంసుడు బాగా ఆలోచించుకొని ఉపదేశించాలి. వృత్తిధర్మదృష్టితో ఉపదేశించే మనిషి తన ధర్మానికే హాని చేసినవాడు అవుతాడు. ఎవరైనా ప్రశ్నించినపుడు బాగా ఆలోచించుకొని, సిద్ధాంతానికి కట్టుపడి, అతనికి సమాధానం ఇవ్వాలి. ధర్మానికి పుష్టికలిగించేలా మాత్రమే ఉపదేశించాలి. ఉపదేశసంబంధంగా ఈ విషయాలన్నీ నీకు నేను చెప్పాను. నీచునికి ఉపదేశించడం వలన గొప్ప కష్టాన్ని ఎదుర్కోవలసి ఉంటుంది. కాబట్టి అతనికి ఉపదేశం ఇవ్వడం ఉచితం కాదు.

యుధిష్ఠిరుని వివిధ ప్రశ్నలకు సమాధానములు -
దానమునకు ఉత్తమ పాత్రుని లక్షణములు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! లోకయాత్రను చక్కగా నిర్వహించాలి అనుకొనేవాడు ఏమి చేయాలి? ఎటువంటి స్వభావం అలవరచుకొని జీవనం గడపాలి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "వాయవా! శరీరంతో మూడు, వాక్కుతో నాలుగు, మనసుతో మూడు - ఈ రీతిగా పదిరకాల కర్మలను త్యజించాలి. హింస, దొంగతనం, పరస్పరమనం - ఈ మూడూ శరీరంతో జరిగే పాపాలు.

వీనిని సర్వధా వదిలిపెట్టడం ఉచితం. వ్యర్థంగా ప్రేలాపనలు చేయడం, నిష్ఠురముగా మాటలాడుట, చాడీలు చెప్పుట, అబద్ధములు ఆడుట - ఈ నాలుగు వాక్కు ద్వారా జరిగే పాపాలు. వీటిని ఎప్పుడూ నాలుకమీదికి తీసుకురాకూడదు. మనసులో కూడా అనుకోకూడదు. ఇతరుల ధనం అపహరించాలని అనుకోకపోవడం, ప్రాణులందరినీ ప్రేమగా చూడడం, కర్మలకు ఫలం అవశ్యం లభిస్తుందనే విషయాన్ని విశ్వసించడం - ఈ మూడు మనసుచేత ఆచరించదగిన కార్యాలు. వీటిని ఎప్పుడూ చేయాలి. దీనికి విరుద్ధంగా ఇతరుల ధనానికి ఆశపడడం, అంధరితో విరోధం పెట్టుకోవడం, కర్మఫలాలను విశ్వసించకపోవడం - ఈమూడు మానసిక పాపాలు. దీనినుండి ఎల్లప్పుడూ కాపాడుకోవాలి. కాబట్టి మనసు, వాక్కు, శరీరాలద్వారా ఎప్పుడూ అశుభకర్మలు చేయరాదు. ఎందుకంటే శుభంకాని అశుభం కాని ఏకర్మ చేసినవాడు ఆ కర్మయొక్క ఫలాన్ని అనుభవించవలసి ఉంటుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! విద్వాంసులు చెబుతూ ఉంటారు. దేవకార్యంలో బ్రాహ్మణులను పరీక్షించకూడదు. కాని శ్రాద్ధకార్యంలో మాత్రం అవశ్యం పరీక్షించాలి అని. ఇందుకు కారణం ఏమిటి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నాయనా! యజ్ఞహోమాది దేవకార్యముల సిద్ధి బ్రాహ్మణుని అధీనం కాదు. దేవతల అధీనం. యజమానులు దేవతల దయవలననే యజ్ఞాలు చేస్తున్నారు అనడంలో ఏమీ సందేహం లేదు. కాని శ్రాద్ధకర్మయొక్క సిద్ధి బ్రాహ్మణాధీనమే. కనుక దానికి వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులనే సీలవాలి. ఈ విషయాన్ని బుద్ధిమంతుడైన మార్కండేయుడు చాలా పూర్వమే చెప్పి ఉన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! అపరిచితుడైన విద్వాంసుడు, సంబంధీకుడు, తపస్వి లేకపోతే యజ్ఞం చేసినవాడు - వీరినే ఎందుకు ధావానికి అర్హులుగా భావించాలి.?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "ఈ విషయంలో పృథ్వి, కాశ్యపుడు, అగ్ని, మార్కండేయముని - ఈ నలుగురు తేజస్వులయొక్క మతాలను విను.

పృథ్వి - " మహాసాగరంలోకి విసిరివేసిన మట్టిముద్ద వెంటనే కరిగి మాయమైనట్లుగా, యాజనము, అధ్యాపనము, ప్రతిగ్రహము - ఈ మూడు వృత్తులతో జీవికను సాగించే

బ్రాహ్మణునిలో దుష్కర్మలన్నీ లయించి పోతాయి." అని చెప్పింది. కాశ్యపుడు - "శీలరహితుడైన బ్రాహ్మణునికి షడంగ సహితమైన వేదాలు, సాంఖ్య, పురాణాలజ్ఞానం, ఉత్తమకుల సుజాతత్వం ఇవన్నీ కలిసికూడా ఉత్తమగతిని ప్రసాదించలేవు." అని చెప్పాడు.

అగ్ని - "అధ్యయనం చేసి, తన్నుతాను మహాగొప్ప పండితుడని అనుకొనే బ్రాహ్మణుడు తన సాండిత్యానికి గర్వపడుతూ ఉంటాడు. తన విద్యాబలంతో ఇతరుల యశస్సును నాశనం చేస్తాడు. అతడు ధర్మభ్రష్టుడై సత్యాన్ని పాటించలేడు. అందుకని అతడు నశ్వరమైన లోకాలనే పొందుతాడు." అని చెప్పాడు.

మార్కండేయుని - "త్రాసులోని ఒక ఫల్గెంలో వేయి అశ్వమేధ యజ్ఞాలను, రెండవదానిలో సత్యాన్ని ఉంచి తూచితే, ఆ అశ్వమేధ యజ్ఞాలన్నీ సత్యంయొక్క సగభాగానికైనా సమానమవుతాయో లేదో తెలియదు." అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! ఈ రీతిగా అపారమైన తేజస్సు కల ఘృద్వి, కాశ్యపుడు, అగ్ని, మార్కండేయుడు బ్రాహ్మణుల విషయంలో తమ తమ మతాలను ప్రకటించి వెళ్లిపోయారు.

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ! బ్రహ్మచారులయిన బ్రాహ్మణులు శ్రాద్ధంలో భోజనం చేస్తే (వారి నియమం భంగమైనందున) వారికి ఇచ్చిన ధానం ఎలా సఫలం కాగలదు?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! నియమిత సంవత్సరాలపాటు బ్రహ్మచర్యవ్రతాన్ని పాటించమని గురువు ఆదేశిస్తే వారిని "ఆదిష్ఠి" అంటారు. ఇటువంటి నేధపారంగతులైన ఆదిష్ఠి బ్రాహ్మణులు శ్రాద్ధంలో భుజించినట్లయితే వారికి తమ నియమమే భంగమవుతుంది. (ధాని వలన ధాత యొక్క ధానం దూషితం కానేరదు.)

(శ్రాద్ధంలో భోజనం చేసే బ్రాహ్మణుల విషయంలో స్మృతులలో ఈ విధంగా వ్రాసిఉంచని తెలుస్తోంది. - కర్మనిష్ఠాస్తపోనిష్ఠాః ఫంచాగ్ని బ్రహ్మచారిణః । పితృమాతృపరాశ్చైవ బ్రాహ్మణాః శ్రాద్ధసంపదః ఇంకా - "వ్రతస్థమపి దోహిత్రం శ్రాద్ధే యత్నేన భోజయేత్ ॥ తాత్పర్యం ఇది - "క్రియానిష్ఠుడు, తపస్వి, పంచాగ్నులను సేవించేవాడు, బ్రహ్మచారి, మాతాపితృభక్తుడు - ఈ ఐదురకాల బ్రాహ్మణులు శ్రాద్ధకర్మకు సంపదలు. వీరికి భోజనం పెట్టడం వలన శ్రాద్ధకర్మ పూర్తిగా నెరవేరినదవుతుంది. అలాగే "కూతురు

కొడుకు బ్రహ్మచారి అయితే కూడా ప్రయత్నపూర్వకంగా అతనిచేత శ్రాద్ధభోజనం చేయించాలి." ఇలా చేయడం వలన శ్రాద్ధకర్త పుణ్యాన్ని పొందుతాడు. కేవలం శ్రాద్ధకర్మలోనే ఈ మినహాయింపు ఇవ్వబడింది. శ్రాద్ధం కంటే అతిరిక్తమైన ఏ కర్మలో అయినా బ్రహ్మచారిని ప్రలోభపెట్టి, అతనికి వ్రతభంగం చేసినవాడు సాఫం పాంధవలసి వస్తుంది. పైగా తాను చేసిన ధానం కూడా పూర్తి ఫలాన్ని ఇవ్వదు. కనుకనే శాస్త్రంలో - "మనసా పాత్రముద్దిశ్య జలమధ్యే జలం క్షీపేత్! దాతా తత్ఫలమాప్నోతి ప్రతిగ్రాహీ న దోషభాక్॥" అని వ్రాయబడిఉంది. అంటే "ఎవరైనా సుపాత్రునికి (బ్రహ్మచారి మొదలైనవారు) ధానం ఇవ్వాలనుకొంటే అతనిని మనసులో ధ్యానించుకోవాలి. అతనికి ధానం చేస్తున్నామనే ఉద్దేశ్యంతో చేతిలోకి సంకల్పజలం తీసికొని ధానిని జలంలోనే వదిలివేయాలి. అందువల్ల దాతకు ధానఫలమూ లభిస్తుంది. ధానం పుచ్చుకొనే వానికి కూడా దోషం అంటదు." ఈ మాట సత్యాత్రుని ఆధరించడానికి చెప్పబడింది. - నీలకంఠీయం ఆధారంగా)

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! దర్మం యొక్క సాధనాలు, ఫలాలు రకరకాలుగా ఉంటాయని విద్వాంసులు అంటారు. ఇందుకు కారణమేమిటి? ఇది ధయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నాయనా! అహింస, సత్యం, ఆక్రోధం, కోమలత, ఇంద్రియసంయమం, సరళత్వం - ఇవి ధర్మానికి నిశ్చితమైన లక్షణాలు. ఈ భూమిపైన లోకులు ఫర్యటనం చేస్తూ ధర్మాన్ని ప్రశంసిస్తారే కాని స్వయంగా తాము ధానిని ఆచరించరు. వారు కపటులు. ఇటువంటివారికి బంగారం, రత్నాలు, గోవులు, అశ్వాలు మొదలైన వస్తువులను ధానం చేసినవాడు నరకంలో ఫడి ఫడి ఏళ్లపాటు మలాన్ని భుజిస్తాడు. అంతేకాదు. అతడు ఆవుల ఎద్దుల మాంసం తినే మాలల, మాదిగల, హతకుల, రాగమోహాలకు లోనై ఇతరుల నిగూఢరహస్యాలను వెల్లడించే పాపులయొక్క మలంలో పురుగులుగా అవుతారు. బలీవైశ్వదేవసమయంలో వచ్చిన బ్రహ్మచారి బ్రాహ్మణునికి అన్నం పెట్టని మూర్ఖుడు పాపమయమైన లోకాలకు వెళ్తాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! ఉత్తమబ్రహ్మచర్యం ఏది? ధర్మానికి అన్నిటికంటే ఉత్తమలక్షణం ఏది? సర్వోత్తమమైన ఫవిత్రతగా దేనిని చెప్తారు? ధయచేసి ఇవి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “తండ్రీ! మధ్యమాంసాలను త్యజించడం బ్రహ్మచర్యం కంటే శ్రేష్ఠమైనది. (అంటే అదే ఉత్తమ బ్రహ్మచర్యం) వేదోక్తమర్యాదలలో స్థిరంగా ఉండడం అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠధర్మం. మనస్సును, ఇంద్రియాలను విషయాలనుండి మళ్లించి ఉంచడమే సర్వోత్తమమైన పవిత్రత.

యుధిష్ఠిరుడు - “తాతగారూ! మనిషి ఏ సమయంలో ధార్మిక కృత్యం ఆచరించాలి? ఎప్పుడు ధనసంపాదనపై శ్రద్ధచూపాలి? ఏ సమయంలో సుఖభోగాలలో ప్రవర్తించాలి?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు - “రాజా! పూర్వాహ్లాంలో ధనార్జనపై దృష్టిపెట్టాలి. దాని తరువాత ధర్మాన్ని సేవించాలి. అన్నిటికంటే చివరగా సుఖభోగాలలో ప్రవర్తించాలి. ఏ ఒక్కదానిలోను ఆసక్తుడు కారాదు. బ్రాహ్మణులను, గురుజనులను ఆదరించాలి. సత్కరించాలి. ప్రాణులందరికీ అనుకూలంగా ఉండాలి. వినయంగా నడుచుకోవాలి. అంధరితో మధురంగా మాట్లాడాలి. న్యాయాలయంలో అబద్ధం అడడం, రాజుగారితో ఎవరిపైనైనా చాడీలు చెప్పడం, గురువుతో కపటంగా ప్రవర్తించడం - ఈ మూడు బ్రహ్మహత్యతో సమానమైన పాపాలు. రాజును ప్రహరించకూడదు. ఆవును కొట్టకూడదు. ఇందుకు వ్యతిరేకం చేసినవానికి భూణహత్యాపాపం అంటుకొంటుంది. వేదాలను స్వాధ్యాయం చేయాలి, అగ్నిహోత్రకార్యం విడిచిపెట్టకూడదు. బ్రాహ్మణనిందకు దూరంగా ఉండాలి. ఎందుకంటే ఇవన్నీ బ్రహ్మహత్యతో సమానమైన దోషాలు.

యుధిష్ఠిరుడు - “ఎటువంటి బ్రాహ్మణుని సత్పురుషునిగా భావించాలి? ఎవరికి ధానం చేయడం వలన మహాఫలం లభిస్తుంది?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “క్రోధరహితులు, ధర్మపరాయణులు, సత్యనిష్ఠులు, ఇంద్రియసంయమనంలో లగ్నమైనవారు - ఇటువంటి బ్రాహ్మణులను సాధుపురుషులని భావించవచ్చును. వారికే ధానం చేయడం వలన మహాఫలం లభిస్తుంది. గర్వం అనేది పేరుకి కూడా లేనివారు, అన్నిటినీ సహించేవారు, దృఢమైన ఆలోచన కలవారు, జితేంద్రియులు, సర్వభూతహితకరులు, అంధరితో మైత్రిపాటించేవారు - ఇటువంటి వారికి ఇచ్చిన ధానం మహాఫలాన్ని ఇస్తుంది. నిర్లోభులు, పవిత్రులు, విద్వాంసులు, సంకోచశీలురు, సత్యవాదులు, కర్తవ్యపాలన చేసేవారు - వీరికి ధానం చేసినవాడూ మహాఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. షడంగ సహితంగా నేదాలను అధ్యయనం చేసినవాడు, బ్రాహ్మణోచితమైన

షట్కర్మలలో (అధ్యయన, అధ్యాపన, యజన, యాజన, దాన, ప్రతిగ్రహాలు) ప్రవృత్తుడైనవాడు - ఇటువంటి వానిని ఋషులు దావానికి ఉత్తమ పాత్రులని అంగీకరిస్తారు. పైన చెప్పిన గుణాలతో కూడిన బ్రాహ్మణునికి ఇచ్చిన ధానం మహాఫలం ఇస్తుంది. గుణవంతుడైన పురుషునికి ధానం ఇవ్వడం వలన దాతకు వేయిరెట్లు ఫలం లభిస్తుంది. ఉత్తమసిద్ధి, శాస్త్రపాండిత్యం, సదాచారం, సుశీలత, మొదలైన ఉత్తమగుణాలు కల బ్రాహ్మణుడు ఒక్కడైనా ధానం స్వీకరిస్తే అది ధాత యొక్క సంపూర్ణకులాన్ని ఉద్ధరిస్తుంది. కాబట్టి అటువంటి గుణవంతుడైన పురుషునికి ఆవులు, గుఱ్ఱాలు, అన్నం, ధనం, ఇతర పదార్థాలు దానం ఇవ్వాలి. ఇలా చేయడం వలన మనిషి మరణించాక పశ్చాత్తాపపడనవసరంలేదు. ఒక్కడే అయినా ఉత్తమబ్రాహ్మణుడు కులాన్ని అంతటినీ తరింపచేయగలడు. అతడు పైన చెప్పిన గుణాలు కలవాడయితే ఇక చెప్పేది ఏముంది? కనుక మంచి యోగ్యునికోసం వెదకాలి. సత్పురుషులచేత గౌరవింపబడే గుణవంతుడైన బ్రాహ్మణుడు ఎక్కడో దూరంగా ఉన్నాడని వినినా అతనిని అక్కడినుండి తనవద్దకు పిలిపించుకోవాలి. అతనిని అతిచక్కగా పూజించి సత్కరించాలి.

త్యాజ్యాన్నము - శ్రాద్ధవిమంత్రణకు

యోగ్యుడైన బ్రాహ్మణుడు - స్వర్గనరకాలను కలిగించుకర్మల వివేచన.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! దేవతలు, ఋషులు శ్రాద్ధసమయంలో, దేవయజ్ఞంలో, సిత్యయజ్ఞంలో ఏయే కార్యాలను విధించారు? అవి మీ నోటివెంట వినాలనుకొంటున్నాను.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “నాయనా! మనిషి స్నానాదులచే పవిత్రుడై, మాంగళికకార్యాలు నిర్వర్తించుకొని, మిక్కిలి ప్రయత్నంతో పూర్వాహ్లాంలో దేవసంబంధమైన కార్యాలు, అపరాహ్లాంలో పితృకార్యాలు, మధ్యాహ్లాంలో మనుష్యుల పనులు (అతిథి సత్కారాలు మొదలైనవి) చేయాలి. అసమయంలో చేసిన ధానం రాక్షసభాగంగా పరిగణింపబడుతుంది. భోజ్యపదార్థాన్ని ఎవరైనా దాటితేను, వాకితేను, పోట్లాడుతూ కొట్లాడుతూ సిద్ధం చేస్తేను, లేక ధానిపై రజస్వల దృష్టిపడితేను అదికూడా రాక్షసులకే చెందుతుంది. ప్రజలమధ్య చాటింపువేయబడిన అన్నం, నియమరహితుడు భుజించిన అన్నం, కుక్క మూతి పెట్టినది లేదా ధాని దృష్టిపడిన అన్నం, వెంట్రుకగాని, పురుగుగాని పడిన అన్నం, తుమ్ముతోగాని,

కన్నీటితోగాని దూషితమైన అన్నం, తిరస్కారపూర్వకంగా ఇవ్వబడిన అన్నంకూడా రాక్షసులయొక్క భాగమే. మంత్రజ్ఞానరహితుడు, శస్త్రధారి, దురాచారి తిన్న అన్నము, ఇతరులు ఎంగిలిచేసిన అన్నము, దేవతలు, పితరులు, అతిథులు, భాలకులు మొదలైనవారికి పెట్టకుండానే అనుభవించిన అన్నము కూడా రాక్షసీభోజనమనే భావించాలి. రాజా! మంత్రవిహీనమైన, విధిహీనమైన శ్రాద్ధాన్నము, నేయి అభిషురించకుండానే భుజించడానికి ఎదుటపెట్టిన అన్నము, ముందుగా దురాచారులకు పెట్టిన అన్నము కూడా రాక్షసుల భాగంగానే పరిగణింపబడింది. ఈ రీతిగా రాక్షసులకు ప్రాప్తిస్తున్న భాగం గురించి వివరించబడింది.

ఇక దాన యోగ్యుడైన బ్రాహ్మణుని పరీక్షించే విషయంలో కొంచెం చెబుతాను. దానిని విను. పతితులు, జడులు గాని, ఉన్నత్తులుగాని అయిన బ్రాహ్మణులు దేవకార్యంలోగాని, పితృకార్యంలోగాని నిమంత్రణ పొందడానికి అర్హులు కారు. శరీరంలో బొల్లి ఉన్నవానిని కుమ్మవానిని, నపుంసకుని, రాజయక్ష (క్షయ), మృగీరోగం కలవానిని, గ్రుడ్డివానిని కూడా శ్రాద్ధానికి పిలువకూడదు. వైద్యులు, పూజారులు, కపటులు, సోమరసాన్ని అమ్మేవారు, ఆటపాటలతో జీవించేవారు, నాట్యం చేసేవారు, గంతులు వేస్తూ తమాషాలు చూపేవారు, ప్రగల్భాలాడేవారు, వస్త్రాదులు, శూద్రులచేత యజ్ఞాలు చేయించేవారు, శూద్రులకు సారాలు చెప్తూ, శిష్యులుగా చేసుకొనే బ్రాహ్మణులు శ్రాద్ధంలో నిమంత్రించడానికి యోగ్యులు కారు. జీతాలు తీసికొని వేదాలు నేర్పేవారు, వృత్తులు (జీవనాధారాలు) గైకొని వేదాలు నేర్పే బ్రాహ్మణులు కూడా శ్రాద్ధానికి యోగ్యులు కారు. ఎందుకంటే వారు వేదాలను అమ్ముకొంటున్నవారు. సమాజంలో మొదట అగ్రేసరుడుగా నిలిచి, ఆ వెనుక శూద్రజాతి స్త్రీని వివాహమాడిన బ్రాహ్మణుడు సమస్తవిద్యాజ్ఞాత అయినప్పటికీ శ్రాద్ధానికి పిలువడానికి యోగ్యుడు కాదు. అగ్నిహోత్రం చేయని, శవాలు మోసే, దొంగతనం చేసే బ్రాహ్మణుడు, పతితుడు, అపరిచితుడు, గ్రామాధికారి, పుత్రికాధర్మాన్ని అనుసరించి తాతగారి ఇంటిలో నివసించే బ్రాహ్మణుడు కూడా శ్రాద్ధభోజనం చేయడానికి అధికారి కాదు. ("వా కూతురుకు మొదట కొడుకు పుడితే అతనిని నేను పెంచుకొని, నా కొడుకుగా అంగీకరిస్తాను." అనే నియమం విధించి తన పుత్రికకు పెళ్లి చేస్తే దానిని - పుత్రికాధర్మానుసారంగా చేసిన వివాహం" అంటారు. ఈ నియమం వలన పొందిన కొడుకు శ్రాద్ధ

భోజనానికి అధికారి కాదు) అప్పుగాని, వడ్డీగాని పుచ్చుకొనే వాడు, ప్రాణులను అమ్మి జీవిక కొనపొగించేవాడు, స్త్రీకి అధీనుడై ఉండేవాడు, వేశ్యకు పతి అయినవాడు, సంధ్యావంధనం చేయనివాడు - ఇలాంటి బ్రాహ్మణుని కూడా శ్రాద్ధానికి పిలువకూడదు.

రాజా! దేవయజ్ఞంలోను, శ్రాద్ధంలోను విడువధగిన బ్రాహ్మణుని గురించి చెప్పడం జరిగింది. ఇక దానం ఇచ్చే వారిని గూర్చి పుచ్చుకొనేవారిని గూర్చి వివరిస్తున్నాను. శ్రాద్ధంలో నిషిద్ధులయినప్పటికీ ఏదైతే విశేషగుణం కారణంగా అనుగ్రహంతో గ్రాహ్యులుగా పరిగణింపబడేవారి గురించి కూడా విను. వ్యవసాయం చేస్తూ జీవితం గడుపుకొనే బ్రాహ్మణులు అయినా నియమాలను పాటిస్తూ ఉన్నవారు, సద్గుణసంపన్నులు, క్రియానిష్ఠులు, గాయత్రీమంత్రం తెలిసినవారు అయితే వారిని శ్రాద్ధానికి పిలువవచ్చును. యుద్ధంలో క్షాతధర్మం పాటించేవాడయినా కులీనుడు, అగ్నిహోత్రం నిర్వర్తించేవాడు, ఒకే గ్రామంలో నివసించేవాడు, దొంగతనం చేయనివాడు, అతిథి సత్కారకుశలుడు అయితే ఆ బ్రాహ్మణుని కూడా నిమంత్రణ చేయవచ్చును. మూడు వేళలా గాయత్రీజపం చేసేవాడు, భిక్షతో జీవితాన్ని గడుపుకొనేవాడు, క్రియానిష్ఠుడు, ఉధయానికి ధనవంతుడు, పాయంత్రానికి ధరిద్రుడు, అలాగే సాయంత్రానికి ధనికుడు, ఉధయానికి ధరిద్రుడు అయ్యేవాడు, ఏ జీవినీ హింసించనివాడు, దోషాలు తక్కువగా ఉండేవాడు - ఇలాంటి వానికి కూడా శ్రాద్ధభోజనం పెట్టవచ్చును. ధంభం లేనివాడు, వ్యర్థమైన వాదోపవాదాలు చేయనివాడు, యోగ్యస్థానాలనుండే భిక్షను స్వీకరించేవాడు, శ్రాద్ధంలో నిమంత్రణకు యోగ్యుడు. మొదట్లో క్రూరకర్మలు చేసి ధనం కూడబెట్టినాకాని తరువాత అతిథిసేవావ్రతనిర్వహణ చేసేవాడయితే శ్రాద్ధంలో కలిసికూర్చోపెట్టడానికి యోగ్యుడవుతాడు. వేదాలు అమ్ముకోవడం వలన గాని, స్త్రీ సంపాదనతోగాని ప్రాప్తించిన లేదా లోకుల ఎదుట దైవ్యాన్ని ప్రదర్శించి అడుగుకొని తెచ్చిన ధనం గాని శ్రాద్ధంలో బ్రాహ్మణులకు ఇవ్వడానికి యోగ్యమైనది కాదు.

శ్రాద్ధం సమాప్తం అయ్యాక "అస్తు స్వధా" మొదలైన ఉచిత వాక్యాలను పలుకని బ్రాహ్మణునికి ఆవుమీధ అబద్ధపుబట్టు వేసిన పాపం కలుగుతుంది. శ్రాద్ధం పూర్తి అయ్యాక బ్రాహ్మణుని వద్ద "అస్తు స్వధా" అనే వాక్యాన్ని పలుకడం వలన పితరులు ప్రసన్నులు అవుతారు.

క్షత్రియునివద్ద శ్రాద్ధసమాప్తియందు “పితరః ప్రీయంతామ్” (పితరులు తృప్తి పొందెదరుగాక) అనే వాక్యం అవాలి. వైశ్యుని ఇంటిలో “అక్షయ్యమస్తు” (శ్రాద్ధదానం అక్షయం అగుగాక) అవాలి. ఇలాగే బ్రాహ్మణుని వద్ద దేవకార్యం జరిగితే, అందులో ఓంకార సహితమైన పుణ్యాహవాచన విధానం ఉంటుంది. (అంటే “ఓం పుణ్యాహమ్” అని ఉచ్చరించాలి) క్షత్రియుని వద్ద ఓంకారరహితపుణ్యాహవాచన విధి ఉంటుంది (అంటే కేవలం “పుణ్యాహమ్” అని మాత్రమే ఉచ్చరించాలి) వైశ్యుని ఇంటిలో చేవకార్యంలో “దేవతాః ప్రీయంతామ్” (చేవతలు ప్రసన్నులగుదురుగాక) అనే వాక్యాన్ని ప్రయోగించాలి. ఇక మూడు వర్ణాలవారి కర్మానుష్ఠానవిధిని క్రమంగా విను. బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులు - ఈ మూడు వర్ణాలవారిలో జాతకర్మాది సంస్కారాలు వైదికమంత్రోచ్ఛారణ పూర్వకంగా చేయించాలి. ఉపనయన సమయంలో బ్రాహ్మణునికి మాంజీమేఖల, క్షత్రియునికి వింటినారితో చేసిన మేఖల, వైశ్యునికి బల్వజ (ఒకరకమైన గడ్డి) మేఖల ధరింపజేయాలి.

ఇప్పుడు దాత, దానం పుచ్చుకొనేవాని యొక్క ధర్మాధర్మాలను గూర్చి వివరణ విను. అబద్ధం ఆడితే బ్రాహ్మణునికి ఎంతపాపం కలుగుతుందో అంతకంటే నాలుగురెట్లు క్షత్రియునికి, ఎనిమిది రెట్లు వైశ్యునికి కలుగుతుంది. ఏ బ్రాహ్మణుడయినా ముందుగానే శ్రాద్ధానికి నిమంత్రణ చేయబడితే అతడు ఇంకొక చోటికి వెళ్లి భోజనం చేయకూడదు. చేసినట్లయితే అతనిని అల్పవయస్కునిగా భావించాలి. అతనికి పశుహింస చేసిన పాపం తగులుతుంది. అలాగే ఎవరైనా క్షత్రియుడు కాని, వైశ్యుడుగాని ముందుగా నిమంత్రణ పొంది తరువాత ఇంకెక్కడయినా భుజిస్తే అతడు అల్పవయస్కునిగా పరిగణింపబడడంతోపాటు పశుహింసలో సగం పాపం అనుభవించవలసి ఉంటుంది. రాజా! మూడు వర్ణాలవారివద్ద చేవయజ్ఞాలలోగాని, శ్రాద్ధంలోగాని స్నానం చేయకుండా భుజిస్తే లేదా తన ఇంట్లో అశౌచం ఉండగా తెలిసికూడా లోభంతో, ఇంకొక దోట శ్రాద్ధాన్నం భుజిస్తే అతనికి ఆవుమీద అబద్ధపు ఒట్టు వేసిన పాపం అంటుకొంటుంది. ఏదైనా పనివంకతో ఇతరులనుండి ధనం అడిగేవారికి అబద్ధం ఆడిన పాపం చుట్టుకొంటుంది. బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రియుడు లేదా వైశ్యుడు వేదనియమాలను పాటించని బ్రాహ్మణులకు శ్రాద్ధంలో మంత్రోచ్ఛారణ పూర్వకంగా అన్నం వడ్డిస్తే అతనికి కూడా ఆవు మీద అబద్ధపు ఒట్టు వేసిన పాపం అంటుకొంటుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! దేవయజ్ఞాలలోను లేదా శ్రాద్ధకర్మలోను ఇవ్వబడే దానం ఎటువంటి వారికి ఇస్తే మహాఫలం కలుగజేస్తుంది?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - యుధిష్ఠిరా! రైతులు వర్షంకోసం ఎదురుతెన్నులు చూసినట్లుగా ఇల్లాళ్లు తమ భర్తల ఎంగిళ్లు పొందాలని ప్రతీక్షిస్తూ ఉంటారు. వారిని నీవు అవశ్యం భుజింపజేయాలి. సదాచారులు, భోజనం లభించక దుర్బలులైనవారు, జీవిక క్షీణించిపోయినవారు, యాచకులుగా వస్తే వారికి ఇచ్చిన దానం మహాఫలం కలిగిస్తుంది. సదాచారం పట్ల భక్తి కలిగినవాడు, ఇంటిలో సదాచారాన్నే పాటించేవాడు, సదాచారమే బలమని, సదాచారమే పరలోకంలో సహాయపడేదని భావించేవాడు, అత్యవసరం కలిగినప్పుడు మాత్రమే యాచించేవాడు వీరికి దానం చేస్తే మహాఫలం కలుగుతుంది. దొంగలకు, శత్రువులకు భయపడి భాధతో కేవలం భోజనమే యాచించి వచ్చినవారికి, మనసులో ఏ రకమైన కపటం లేనివారికి, అత్యంత ధరిద్రులైన కారణంగా చేతికి అన్నం దొరకగానే ఆకలిగొన్న వారియొక్క పిల్లలు “నాకు పెట్టు, నాకు పెట్టు” అంటూ అడుగుతూ పరుగులు తీసేవారికి - ఇటువంటి వారికి దానం చేస్తే మహాఫలం కలుగుతుంది. దేశంలో విప్లవం కారణంగా ధనం, భార్య అపహరింపబడిన బ్రాహ్మణుడు ధనయాచనకై వస్తే అతనికి ఇవ్వడం వలన మహాపుణ్యం లభిస్తుంది. వ్రతనియమాలలో నిమగ్నుడయిన బ్రాహ్మణుడు వ్రతోద్యాపనకొరకు ధనం కోరితేను, ధూర్తులయొక్క ధర్మానికి దూరంగా ఉంటూ తిండి లభించకపోవడం వలన దుర్బలుడు, నిర్దమిడు అయితేను అటువంటి బ్రాహ్మణులకు కూడా ధనం ఇవ్వడం వలన గొప్ప పుణ్యం కలుగుతుంది. నిర్దోషి అయినప్పటికి బలవంతులు సర్వస్వం కొల్లగొట్టినప్పటికి తినడానికి తిండిమాత్రమే కోరినట్టివాడు, తపస్వి, తపోనిష్ఠుడు, తపస్సులకోసం భిక్షం అడిగేవాడు ఇటువంటి యాచకులకు ఏకొద్దిగా ఇచ్చివా దానికి మహాఫలం కలుగుతుంది.

యుధిష్ఠిరా! ఎవరికి దానం చేస్తే మహాఫలం కలుగుతుందో ఆ విషయాన్ని నేను నీకు చెప్పాను. ఇప్పుడు ఏకర్మవలన మనిషి నరకానికిగాని, స్వర్గానికి గాని వెళ్తాడో అది విను. గురువుకు లాభం కలిగించడానికో లేదా ఎవరినైనా భయవిముక్తులను చేయడానికోకాక వేరే ఏ ఉద్దేశ్యంతో అయినా అబద్ధం ఆడితే వారు నరకంలో పడతారు. పరస్మీలను అపహరించేవారు, పరాయిస్త్రీయొక్క మావాన్ని

మంటకలిపేవారు, దూతగా మారి పరస్మిని ఇతరులతో కలిపేవారు, ఇతరుల ధనాన్ని అపహరించిన లేదా, నష్టపరిచినవారు, ఇతరుల పాగడ్డలను వినేవారు కూడా నరకంలో పడవలసి వస్తుంది. సత్రాలను, ధర్మశాలలను, వంతెనలను, ఇతరుల ఇళ్లను నాశనం చేసేవారు, అవాధలు, వృద్ధులు, తరుణులు, బాలికలు, భయార్తులు, దీనులు అయిన స్త్రీలను మోసం చేసేవారు, ఇతరుల జీవవాధారాలను నశింపచేసేవారు, ఇళ్లు పీకినేసే వారు, భార్యభర్తలను విడదీసేవారు, మిత్రులలో విరోధం కల్పించేవారు, ఎవరి ఆశలనైనా భగ్గుం చేపేవారు, వీరు కూడా నరకగాములు అవుతారు. ఎదుట పాగడుతూ వెనుక నిందించేవారు, కులంయొక్కగాని, ధర్మంయొక్కగాని మర్యాదలను నష్టపరిచేవారు, ఇతరుల జీవికలపై గడిపేవారు, మిత్రులు చేసిన ఉపకారాలను మరిచిపోయేవారు, ధూర్తులు, నిందకులు, దార్మికనియమాలకు వ్యతిరేకులైనవారు, ఒకసారి సంవ్యాసం స్వీకరించి తిరిగి గృహస్థాశ్రమంలోకి వచ్చినవారు కూడా నరకంలో పడతారు. అందరికీ విరుద్ధంగా వ్యవహరించేవారు, లాభంలో వృద్ధిలో విషమదృష్టి కలవారు, దౌత్యం నెరపేవారు, ఏ మనిషినైనా పరిశీలించడంలో అసమర్థులైనవారు, ఎల్లప్పుడూ జీవహింసలో ప్రవర్తించేవారు, జీతంమీద బతకుతూ శ్రమపడే నౌకరులను ఏదో కొంత ఇస్తామని ఆశపెట్టి, ఇచ్చే సమయంకూడా నిశ్చయించి, దానికి ముందుగానే భేదోపాయం ద్వారా అతనిని యజమానివద్ద నుండి వెళ్లగొట్టించేవారు, ఇటువంటి వారికి కూడా నరకంలో పడక తప్పదు. పితరులయొక్క, దేవతలయొక్క పూజలను మానివేసి, అగ్నికి ఆహుతులు ఇవ్వకుండానే, అతిథులు, పోష్యవర్గం, స్త్రీలు, పిల్లలకంటే ముందుగానే భుజించేవారు, నేదాలను అమ్ముకొనేవారు, వేదాలను నిందించేవారు, ఆశ్రమమర్యాదలను ఉల్లఘించేవారు, వేదవిరుద్ధకార్యాలు ఆచరించేవారు, అధర్మంగా జీవికలను నడుపుకొనేవారు, వెంట్రుకలను, విషాన్ని, పాలను అమ్మేవారు, బ్రాహ్మణులయొక్క, గోవులయొక్క, కన్యలయొక్క పనులకు విఘ్నం కలిగించేవారు, ఆయుదాలు అమ్మేవారు, విల్లములు తయారుచేసేవారు, రాళ్లుపెట్టి, ముళ్లుపరిచి గోతులు తవ్వి దారులను అడ్డగించేవారు, వీరు కూడా నరకానికి పోతారు. నిర్మలమనస్కులైన అధ్యాపకులను, భృత్యులను, భక్తులను విడిచివేసిన వారు, ఎడ్లకు విత్తుకొట్టేవారు, ముక్కుత్రాడు వేసేవారు, పశువులను బందెలదొడ్డిలో బంధించేవారు, రాజులు అయి ఉండి కూడా ప్రజలను

రక్షించనివారు, ప్రజల ఆదాయంలో ఆరవవంతును పన్నుల రూపంలో దోచుకొనేవారు, సమర్థులై ఉండికూడా దానం చేయనివారు - వీరుకూడా నరకానికి వెళ్తారు. క్షమాశీలులను, జితేంద్రియులను విద్వాంసులను, చాలారోజులుగా తనతోపాటు ఉంటున్నవారిని పనితీరాక విడిచివేసేవారు, పిల్లలకు, వృద్ధులకు, నౌకరులకు పెట్టకుండా ముందుగానే తాము భుజించేవారు - వీరుకూడా నరకానికి వెళ్లవలసిఉంది.

ఈరీతిగా ముందు నరకానికి వెళ్లేవారిగురించి చెప్పడం జరిగింది. ఇప్పుడు స్వర్గానికి వెళ్లేవారిని గురించి వివరిస్తాను. దానం, తపస్సు, సత్యం ద్వారా ధర్మాన్ని అనుసరించేవారు, గురుశుశ్రూష తపస్సుల ద్వారా విద్యాధ్యయనం చేసి ప్రతిగ్రహంపట్ల ఆసక్తిలేనివారు, మనిషికి భయం, పాపం, బాధ, దారిద్ర్యం, రోగం బారినుండి విముక్తి కలిగించేవారు, క్షమావంతులు, ధీరులు, ధర్మకార్యములందు ఉత్సాహముకలవారు, శుభాచారసంపన్నులు, మద్యమాంసాలకు, మగువలకు దూరంగా ఉండేవారు, ఆశ్రమాలను, కులధర్మాలను, దేశాన్ని, నగరాలను రక్షించేవారు - వీరు స్వర్గానికి వెళ్తారు. వస్త్రాలను, ఆభరణాలను, ఆహారాన్ని, నీటిని, అన్నాన్ని దానం చేసేవారు, ఇతరులకు వివాహాలు చేయించేవారు, అన్నిరకాల హింసలకు దూరంగా ఉండేవారు, అన్నిటిని సహించిఉండేవారు, అందరికీ ఆశ్రయం ఇచ్చేవారు, జితేంద్రియులై తల్లిదండ్రులను సేవించేవారు, సోదరులపట్ల వాత్సల్యం కలవారు, ధనవంతులు, బలవంతులు, నవయువకులు అయి ఉండి కూడా ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొనేవారు, అపరాధులపట్ల కూడా దయచూపేవారు, మృదుస్వభావులు, మృదుస్వభావులను ప్రేమించేవారు, ఇతరులసేవలోనే సుఖం పొందేవారు, నేలమందికి భోజనం వడ్డించేవారు, వేలమందికి ధనం ఇచ్చేవారు, నేలమందిని రక్షించేవారు - వీరికి స్వర్గప్రాప్తి కలుగుతుంది. బంగారం, గోవులు, పల్లకులు, వాహనాలు, వైవాహిక సామగ్రి, దాసదాసీలు, వస్త్రాలు దానం చేసేవారు, ఇతరుల కోసం ఆవాసాలు, గృహాలు, ఉద్యానవనాలు, నూతులు, తోటలు, ధర్మశాలలు, చలివేంద్రాలు, ప్రాకారాలు కట్టించేవారు, యాచకులకు ఇళ్లు, పాలాలు, గ్రామాలు దానమిచ్చేవారు, తామే పెంచి రసాలను, విత్తవాలను ధాన్యాన్ని ఇచ్చేవారు, ఏ కులంలో పుట్టివాసరే చాలామంది పుత్రులతో, వంద ఏళ్లు ఆయుర్దాయం కలిగి, ఇతరులను దయగా చూపేవారు, క్రోధాన్ని అదుపులో ఉంచుకొన్న వారు స్వర్గానికి వెళ్తారు. భారతా! పరలోకంలో

శ్రేయస్సు కలిగించే దైవకార్యాలను, పితృకార్యాలను నీకు వివరించాను. ప్రాచీనకాలంలో ఋషులు చెప్పిన దాన ధర్మాలు, వాటి మహిమలు కూడా నిరూపించి చెప్పాను.

**బ్రహ్మహత్యతో సమానమైన పాపములు -
వివిధ తీర్థముల వర్ణన.**

యుధిష్ఠిరుడు - తాతగారూ! బ్రాహ్మణహత్య చేయకపోయినా మనిషికి బ్రహ్మహత్యాపాపం ఎలా కలుగుతుంది? ఈ విషయాన్ని దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - "రాజా! పూర్వం ఒకసారి నేను వ్యాసమహర్షిని పిలిచి అతనిని ప్రశ్నించాను. (ఆయన వాకు సమాధానం చెప్పాడు) అదంతా నీకు చెబుతున్నాను. శ్రద్ధగా విను. నేను ఆయనను - "మునీ! బ్రాహ్మణుని హింసించకపోయినా, ఏ కర్మలు చేయడం వలన బ్రహ్మహత్యాపాపం అంటుతుంది?" అని అడిగాను. ధర్మనిపుణుడైన వ్యాసమహర్షి నేను ఇలా అడుగగానే, సందేహానికి తావు లేని రీతిగా - "భీష్మా! ఏమీ జీవనాధారం లేని బ్రాహ్మణుని స్వయంగా బిక్ష ఇవ్వడానికి పిలిచి, అపై ఇవ్వడానికి తిరస్కరించినట్లయితే, అతనిని బ్రహ్మహత్య చేసినవానిగా గ్రహించు. తటస్థుడుగా ఉండే పండితుడైన బ్రాహ్మణుని జీవనాధారాన్ని అపహరించిన దుర్బుద్ధి, దప్పికతో బాధపడుతున్న గోవులకు నీరు త్రాగడంలో అడ్డంకులు కల్పించేవాడు కూడా బ్రహ్మహంతకులే అని గ్రహించాలి. ఉత్తమకర్తవ్యాలను నిధించే శ్రుతులను, ఋషి ప్రణీతములైన శాస్త్రాలను ఏమాత్రం తెలుసుకోకుండానే వాటియందు దోషారోపణం చేసేవారు, రూపవతులు అయిన తమ కుమార్తెలకు వయసు మీరుతున్నా వారికి తగిన వరులతో వివాహం జరిపించనివారు - వీరికి కూడా బ్రహ్మహత్యాపాపం అంటుతుంది. బ్రాహ్మణుని ఊరికే ప్రాణాంతకమైన శోకానికి గురిచేసే పాపపరాయణుడైన మూర్ఖుడు, కుంటి, గుడ్డి, మూగవారియొక్క సర్వస్వాన్ని హరించేవాడు, మోహవశుడై ఆశ్రమాలకు, వనాలకు, గ్రామాలకు, నగరంలోను నిప్పుముట్టించేవాడు - వీరిని కూడా బ్రహ్మహతకులుగా గుర్తించాలి." అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - భరతశ్రేష్ఠా! తీర్థాలను దర్శించడం, వాటిలో స్నానాలు చేయడం, వాటి మహిమలు వినడం శ్రేయస్కరమని చెప్పబడింది. కనుక నేను తీర్థములను గూర్చిన వివరణను వివాలనుకొంటున్నాను. ఈ భూమిమీద ఉండే

పవిత్ర తీర్థాలను గూర్చి దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా! పూర్వం అంగిరుడు తీర్థసమూహాలను వర్ణించాడు. దానినే విను. ఇందువలన నీకు ఉత్తమధర్మం ప్రాప్తిస్తుంది. ఒకప్పటిమాట. మహాముని అంగిరసుడు తన ఆశ్రమంలో ఉన్నాడు. ఆ సమయంలో ఉత్తమనియమాలను పాటించే గౌతముడు అతనివద్దకు వెళ్లి - "మహామునీ! తీర్థాలలో మునగడంవలన మరణించిన తరువాత ఎటువంటి ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది? దీనిని యదావిధిగా వివరించండి." అని అడిగాడు.

అంగిరసుడు చెప్పాడు - మనిషి ఉపవాసం చేసి, చంద్రభాగానదిలో, వితస్తానదిలో ఏడు రోజులపాటు స్నానం చేస్తే అతడు (అన్ని పాపాలనుండి విముక్తుడై) మునివలె నిర్మలుడవుతాడు. మహానదం సింధువులో కలిసే కాశ్మీరప్రాంతపు ఆయా నదులలో స్నానం చేసే శీలవంతుడు మరణించాక స్వర్గానికి వెళ్తాడు. పుష్కరము, ప్రభాసము, నైమిశారణ్యం, సాగరోదకం (సముద్రజలం), దేవిక, ఇంద్రమార్గం, స్వర్ణబిందువు - ఈ తీర్థాలలో స్నానం చేస్తే మనిషి విమావారూడుడై స్వర్గయాత్ర చేస్తాడు. అష్టరసలు అతనిని స్తుతిస్తూ మేలుకొలుపుతారు. హిరణ్యబిందు తీర్థంలో స్నానం చేసి అక్కడి ప్రధాన దైవమైన కుశేశయ భగవానునికి పవిత్రభావంతో ప్రణమిల్లితే మనిషి యొక్క పాపం అంతా తొలగిపోతుంది. గంధమాదన పర్వతసమీపంలోని ఇంద్రతోయా నదిలోను, కురంగక్షేత్రంలోని కరతోయా నదిలోను స్నానంచేసి, మూడు రాత్రులు ఉపవాసం చేసిన మనిషి అశ్వమేధయజ్ఞ ఫలం పొందుతాడు, పరమపవిత్రుడు, శుద్ధుడు అవుతాడు. గంగాద్వారం (హరిద్వారం), కుశావర్తం, బిల్వకం, నీలపర్వతం, కనఖిల తీర్థాలలో స్నానం చేయడంవలన మనిషి పాపరహితుడై స్వర్గానికి వెళ్తాడు. క్రోధహీనుడు, సత్యప్రతిజ్ఞుడు, అహింసకుడు అయి ఎవరైనా బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ సలిలహ్రద తీర్థంలో మునకలు నేస్తే అతనికి అశ్వమేధయజ్ఞ ఫలం లభిస్తుంది. భాగీరథి గంగ ఉత్తరదిశగా ప్రవహించే చోటు శంకరభగవానుని యొక్క (స్వర్గ మర్త్య పాతాళములనే) త్రివిధ స్థానము. త్రిస్థానం అనే పేరుగల ఆ తీర్థంలో స్నానం చేసి, నెల రోజులపాటు ఉపవాసం చేసినవానికి దేవతల యొక్క దర్శనం అవుతుంది. సప్తగంగ, త్రిగంగ, ఇంద్రమార్గాలలో పితరులకు తర్పణం చేసిన మనిషి పునర్జన్మ పొందితే అతనికి అమృతభోజనం లభిస్తుంది. (అంటే అతడు దేవత అవుతాడు) మహాశ్రమ తీర్థంలో

స్నానం చేసి, ప్రతిదినం పవిత్రభావంతో అగ్నిహోత్రం చేస్తూ ఒకమాసం పాటు ఉపవాసం చేసినవాడు సిద్ధుడవుతాడు. లోభాన్ని విడిచి భృగుతుంగ క్షేత్రంలోని మహాహ్రాదమనే తీర్థంలో స్నానం చేసినవాడు, మూడు రాత్రులు నిరాహారంగా ఉన్నవాడు బ్రహ్మహత్యా దోషం నుండి విముక్తి పొందుతాడు. కన్యాకూపంలో స్నానం చేసి, బలాకాతీర్థంలో తర్పణం చేసేపురుషుని కీర్తి దేవతలలో వ్యాపిస్తుంది. అతడు తన కీర్తితో సుశోభితుడవుతాడు. దేవికాకుండంలో, సుందరికాకుండంలో, అశ్వినీకుమారక్షేత్రంలో స్నానం చేస్తే మరణించాక మరుసటి జన్మలో రూపం, తేజస్సు ప్రాప్తిస్తాయి. మహాగంగ, కృత్తికాంగారక తీర్థాలలో స్నానం చేసి, పక్షం రోజులు నిరాహారంగా ఉండే మనిషి నిష్పాపుడై స్వర్గానికి వెళ్తాడు. వైమానిక, కింకిణికాశ్రమతీర్థాలలో స్నానం చేసినవాడు అప్పరసలయొక్క దివ్యలోకానికి వెళ్లి గౌరవింపబడతాడు, ఇచ్చానుసారంగా విహరిస్తాడు. కాలికాశ్రమంలో స్నానం చేసి, విపాశానదిలో పితరులకు తర్పణం చేసినవాడు, క్రోధాన్ని జయించి, బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ మూడు రాత్రుల పాటు అక్కడ నివసించినవాడు జననమరణ బందం నుండి విముక్తి పొందుతాడు.

కృత్తికాశ్రమంలో స్నానంచేసి, పితృతర్పణంతో, మహాదేవుని ప్రసన్నం చేసుకొన్నవాడు పాపముక్తుడై స్వర్గలోకానికి వెళ్తాడు. మహాపురతీర్థంలో స్నానంచేసి, పవిత్రంగా మూడు రాత్రులపాటు ఉపవాసం చేయడం వలన చరాచరప్రాణులవలన, మనుష్యుల వలన భయం ఉండదు. దేవదారువనంలో స్నానం చేసి, తర్పణం చేసినవానికి, పవిత్రభావంతో ఏడు రాత్రులవరకు అక్కడ నివాసం ఉన్నవానికి పాపం ప్రక్షాళనం అవుతుంది. మరణించాక అతడు దేవలోకానికి చేరుకొంటాడు. శరస్తంబ, కుశస్తంబ, ద్రోణశర్మపద తీర్థప్రవాహాలలో స్నానం చేసిన వానిని అప్పరసలు సేవిస్తారు. జనస్థానంలో (గోదావరీ జలంలో) చిత్రకూటంలోని మందాకినీ జలంలో స్నానం చేసి ఉపవాసం చేసే పురుషుడు రాజ్యలక్ష్మిచేత సేవింపబడతాడు. శ్యామాశ్రమతీర్థానికి వెళ్లి అక్కడ స్నానం, నివాసం, ఒకపక్షం వరకు ఉపవాసం చేయడం వలన (గంధర్వలోకంలోని) అంతర్ధానాది భోగాలు ప్రాప్తిస్తాయి. కౌశికీనదిలో స్నానం చేసి నిష్కామభావంతో ఇరవైఒక్క రాత్రులపాటు గాలిపీల్చి ఉండేవానికి స్వర్గలోకం ప్రాప్తిస్తుంది. మతంగవాపీతీర్థంలో స్నానం చేసిన వానికి ఒక్కరాత్రిలోనే సిద్ధి కలుగుతుంది.

అనాలంబక, అంధక, సవాతన తీర్థాలలో మునుకలిడిన వానికి, నైమిశారణ్యంలోని స్వర్గతీర్థంలో స్నానం చేసి, ఇంద్రియ సంయమంతో ఒక మాసం పాటు పితరులకు జలాంజలి ఇచ్చేవానికి యజ్ఞం చేసిన ఫలం లభిస్తుంది. గంగాహ్రాద, ఉత్పలావన తీర్థాలలో స్నానం చేసి, ఒక మాసం పాటు పితృతర్పణం చేస్తే అశ్వమేధయజ్ఞ ఫలం లభిస్తుంది. గంగాయమువా సంగమంలోను, కాలంజరగిరి తీర్థంలోను ఒక నెల రోజులు స్నానతర్పణాలు చేస్తే పది అశ్వమేధయజ్ఞాల ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. షష్టిహ్రాదంలో స్నానం చేస్తే అన్నదానం కంటే కూడా అధికఫలం లభిస్తుంది. మాఘమాసం అమావాస్య రోజున ప్రయాగరాజంలో మూడు కోట్ల పదివేల తీర్థాలు సమకూడుతాయి. నియమంగా ఉత్తమవ్రతానుస్థానం చేస్తూ మాఘమాసంలో ప్రయాగలో స్నానం చేసినవాడు అన్ని పాపాలనుండి విముక్తుడై స్వర్గాన్ని పొందుతాడు. పవిత్రభావంతో మరుద్గణతీర్థం, పితృగణాల ఆశ్రమం నైవస్యతీర్థాలలో స్నానం చేసినవాడు స్వయంగా తీర్థరూపం ధరిస్తాడు. బ్రహ్మసర (పుష్కర), బాగీరథీ (గంగ) నదులలో స్నానం చేసి, పితరులకు తర్పణాలు ఇచ్చేవానికి, అక్కడ ఒక నెలరోజులు నిరాహారంగా ఉండేవానికి చంద్రలోక ప్రాప్తి కలుగుతుంది. ఉత్పాతక తీర్థంలో స్నానం, అష్టావక్రతీర్థంలో తర్పణం చేసి పన్నెండు రోజులవరకు నిరాహారంగా ఉండడం వలన యజ్ఞం చేసిన ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. గయలో అశ్మపృష్ఠ (నేతశిల) యాత్ర చేయడం వలన మొదటి, నిరవింద పర్వతం మీదికి వెళ్లడం వలన రెండవ, క్రౌంచపది అనే తీర్థయాత్రచేయడం వలన మూడవ బ్రహ్మహత్య నుండి విముక్తి లభిస్తుంది. కలవింక తీర్థంలో స్నానం చేయడం వలన అనేక తీర్థాలలో స్నానమాడిన ఫలం లభిస్తుంది. అగ్నిపుర తీర్థంలో మునగడం వలన అగ్నికన్యాపుర నివాసం ప్రాప్తిస్తుంది. కరవీరపురంలో స్నానం, విశాలలో తర్పణం, దేవహ్రాదంలో మునగడం వలన మనిషి బ్రహ్మరూపుడవుతాడు. అన్నిరకాల హింసను విడిచి జితేంద్రియభావంతో ఆవర్తనంద, మహానంద తీర్థాలను సేవించినట్లయితే అతడు నందనవనంలో అప్పరసల చేత సేవింపబడతాడు. కార్తీకపూర్ణిమనాడు చంద్రుడు కృత్తికానక్షత్రంతో కూడి ఉన్నప్పుడు ఏకాగ్రచిత్తుడై ఊర్వశీ, లోహిత్య తీర్థాలలో విద్యుక్తంగా స్నానం చేసినవానికి పుండరీకయజ్ఞఫలం లభిస్తుంది. రామహ్రాదం (పరశురామకుండం)లో స్నానం, విపాశానదిలో తర్పణం చేసి, పన్నెండు రోజులపాటు ఉపవాసం చేసినవాడు అన్ని

పాపాలనుండి విముక్తుడవుతాడు. మహాహ్రదంలో స్నానం చేసి శుద్ధచిత్తంతో ఒక నెలవరకు నిరాహారుడై ఉంటే అతనికి జమదగ్నికి కలిగినటువంటి సర్గతి కలుగుతుంది. హింసను విడిచిపెట్టి, సత్యప్రతిజ్ఞడై వింద్యాచలంలో ఉన్నవానికి, తన శరీరాన్ని, బాధపెట్టి, వినయపూర్వకంగా తపస్సు చేస్తున్నవానికి ఒక నెలలో సిద్ధి ప్రాప్తిస్తుంది. నర్మదానదిలోను, శూర్పారకక్షేత్రంలోని నీటిలోను స్నానం చేసి, ఒక పక్షంపాటు నిరాహారంగా ఉండే మనిషి మరుసటి జన్మలో రాజకుమారుడవుతాడు. ఇంద్రియసంయమపూర్వకంగా ఏకాగ్రచిత్తుడై మూడునెలలపాటు జంబూ ద్వీపయాత్ర చేసినవాడు ఒక్క పగలు - రాత్రిలోనే సిద్ధి పొందుతాడు. కోకాముఖతీర్థంలో స్నానం చేసి ఆంజలికాశ్రమతీర్థానికి వెళ్లి ఆకుకూరలు తింటూ వారవస్త్రాలు ధరించి కొంతకాలం పాటు నివసించిన వానికి పదిపార్లు కన్యాకుమారీ తీర్థాన్ని సేవించినఫలం కలుగుతుంది, అతనికి ఎప్పటికీ యముని ఇంటికి వెళ్లవలసిరాదు. కన్యాహ్రదం (కన్యాకుమారీతీర్థం)లో నివసించినవాడు మరణించాక దేవలోకానికి వెళ్తాడు. ఏకాగ్రచిత్తుడై అమావాస్యవాడు ప్రభాసతీర్థాన్ని సేవించినవానికి ఒకరాత్రిలోనే సిద్ధి కలుగుతుంది, శరీరం విడిచిపెట్టిన తరువాత అతడు అమరుడవుతాడు. ఉజ్జినక తీర్థంలో, ఆరిషేణ, పింగాశ్రమాలలోను స్నానం చేయడం వలన అన్ని పాపాలనుండి విముక్తి లభిస్తుంది. కుల్యానదిలో స్నానం చేసి, అఘమర్షణమంత్రాన్ని జపించిన వానికి, మూడు రాత్రులపాటు అక్కడ ఉపవసించి ఉన్నవానికి అశ్వమేధయజ్ఞఫలం కలుగుతుంది. పిండారక తీర్థంలో స్నానం చేసి, ఒక రాత్రి అక్కడ నివసించినవాడు తెల్లవారే సరికి పవిత్రుడవుతాడు, అతనికి అగ్నిష్టోమయజ్ఞ ఫలం లభిస్తుంది. ధర్మారణ్యంలోని బ్రహ్మసరంలో స్నానం చేసినవాడు పవిత్రుడై పుండరీకయజ్ఞఫలాన్ని పొందుతాడు. మైనాకపర్వతం మీద ఒక నెలరోజులపాటు స్నాన సంద్యోపాసనలు చేయడం వలన మనిషి కామాన్ని జయించి సమస్తయజ్ఞాల ఫలితాలను పొందుతాడు. వంద యోజనాల యాత్ర చేసి, కాలోదక, నందికుండ, ఉత్తరమానస తీర్థాలలో స్నానం చేసిన వ్యక్తి భూణహత్యాపాపం నుండి ముక్తి పొందుతాడు. నందీశ్వరమూర్తిని ధర్మించడం వలన అన్ని పాపాలు తొలగిపోతాయి. స్వర్గమార్గం అనే తీర్థంలో స్నానం చేస్తే మనుష్యులకు బ్రహ్మలోక ప్రాప్తి కలుగుతుంది. శంకరభగవానుని మామగారు హిమవత్పర్వతం

పరమపవిత్రము, ప్రపంచంలో విఖ్యాతమైనది. అది రత్నాలగని. దానిని సిద్ధచారణలు సేవిస్తూ ఉంటారు. వేదాంతజ్ఞులైన బ్రాహ్మణులు ఈ జీవితం నశ్వరమని తలచి పైన చెప్పిన పర్వతంమీద నివసిస్తూ ఉంటారు. వారే దేవతలను పూజిస్తూ మునులకు ప్రణమిల్లుతూ, విధ్యుక్తంగా అనశనవ్రతం ద్వారా ప్రాణత్యాగం చేస్తారు. వారు సిద్ధులై సనాతన బ్రహ్మలోకాన్ని పొందుతారు. కామక్రోధ లోభాలను జయించి తీర్థాలలో నివసించే వానికి ఆ తీర్థయాత్రల పుణ్యం వలన దుర్లభమైన వస్తువేదీ ఉండదు. అన్నితీర్థాలనూ దర్శించాలని అనుకొనేవాడు, అగమ్యము, దుర్గమము అయిన కారణంగా శరీరంతో వెళ్లలేని తీర్థాలకు మానసిక యాత్రచేయాలి. ఈ తీర్థసేవన కార్యం పరమపవిత్రము, పుణ్యప్రదము, స్వర్గానికి ఉత్తమపాథనము, వేదాలలోని నిగూడరహస్యము. ప్రతి తీర్థము పవిత్రము, స్నానయోగ్యము అవుతుంది.

తీర్థాలయొక్క ఈ మాహాత్మ్యాన్ని ద్విజాతులకు, తమకు హితైషులు అయిన పాదుపురుషులకు, సుహృదులకు, అనుసరించిన శిష్యులకు మాత్రమే చెవిని వేయాలి. దీనిని మహాతపస్వి అయిన అంగిరసుడు గౌతమునికి చెప్పాడు. అంగిరసునికి కాశ్యపుని నుండి ప్రాప్తించింది. ఈ కథ మహర్షులు చదువదగినది, పరమపవిత్రము. జాగరూకుడై సదా దీనిని పఠించినవాడు అన్ని పాపాలనుండి ముక్తుడై స్వర్గలోకానికి వెళ్తాడు.

గంగా మాహాత్మ్యము

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “జనమేజయా! బుద్ధికి బృహస్పతి, క్షమలో బ్రహ్మదేవుడు, పరాక్రమంలో ఇంద్రుడు, తేజస్సులో సూర్యుడు వంటి గంగానందనుడు భీష్ముడు వీరశయ్యపై ఉండి కాలాన్ని ప్రతీక్షిస్తున్నప్పుడు యుదిష్ఠిరమహారాజు అతనిని రకరకాలుగా ప్రశ్నించేవాడు. ఆ సమయంలోనే దివ్యులైన మహర్షు లెందరో భీష్ములవారిని దర్శించడానికి వస్తూ ఉండేవారు. అత్రి, వసిష్ఠుడు, భృగువు, పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు, అంగిరసుడు, గౌతముడు, అగస్త్యుడు, సుమతి, విశ్వమిత్రుడు, స్థూలశిరుడు, సంవర్తుడు, ప్రమతి, దముడు, బృహస్పతి, శుక్రాచార్యుడు, వ్యాసుడు, చ్యవనుడు, కాశ్యపుడు, ధ్రువుడు, దుర్వాసుడు, జమదగ్ని, మార్కండేయుడు, గాలవుడు, భరద్వాజుడు, రైభ్యుడు, యవక్రీతుడు, త్రితుడు, స్థూలాక్షుడు, శబలాక్షుడు, కణ్వుడు, మేదాతిథి, కృశుడు, వారదుడు, పర్వతుడు, సుధన్వుడు, ఏకతుడు, నితంభూవు, భువనుడు, ధౌమ్యుడు, శతానందుడు,

అక్కటప్రణుడు, పరశురాముడు, కమరు - ఈ మహాత్ములందరూ అక్కడికి దయచేసినపుడు తమ్ముళ్లతో కలిసి యుధిష్ఠిరుడు వారిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించాడు. అనంతరం వారు సుఖాపీనులై భీష్మునికి సంబంధించిన మదురమైన, మనోహరమైన కథలను ముచ్చటించుకోసాగారు. నిర్మల చిత్తులైన ఆ మహర్షుల మాటలు విని భీష్ముడు చాలా సంతోషించాడు. తదనంతరం ఆ మహర్షిగణం భీష్మునియొక్క పాండవులయొక్క అనుమతి తీసికొని అందరూ చూస్తు ఉండగా అక్కడినుండి అదృశ్యులయ్యారు. అనంతరం ధర్మపుత్రుడు యుధిష్ఠిరుడు భీష్ముని పాదాలపై తలవాల్చి నమస్కరించాడు. తిరిగి ధర్మవిషయకమై అతనిని - “పితామహా! పుణ్యదృష్టితో ఏ దేశాలు, ఏ ప్రాంతాలు, ఏయే ఆశ్రమాలు, ఏ పర్వతాలు, ఎటువంటి నదులు సర్వశ్రేష్ఠములుగా పరిగణింపదగినవి?” అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా! శిలోంచవృత్తితో జీవితం గడుపుకొనే ఒక వ్యక్తికి ఎవరో సిద్ధపురుషునితో జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని విను - ఒక సిద్ధపురుషుడు సంపూర్ణంగా భూమిని అనేక పర్యాయాలు పరిక్రమించి వచ్చిన తరువాత శిలోంచవృత్తితో జీవితాన్ని గడుపుకొనే శ్రేష్ఠుడైన ఒక గృహస్థుని ఇంటికి వెళ్లాడు. అతడు ఇతనిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించాడు. ఇతడు ప్రసన్నుడై అతి సుఖంగా రాత్రంతా ఆ గృహస్థుని ఇంటిలోనే ఉన్నాడు. తెల్లవారాక ఆ గృహస్థు స్నానాదికాలు చేసి పవిత్రుడై ప్రాతః కాలపు నిత్యకర్మలలో నిమగ్నుడయ్యాడు. వాటిని ముగించుకొని తిరిగి ఆ సిద్ధుని పేవకు వచ్చాడు. ఆపై ఇద్దరు మహాత్ములు సుఖంగా కూర్చుని వేదవేదాంత విషయాలను గూర్చి మాట్లాడుకోసాగారు. కొద్దిసేపు అయ్యాక శిలోంచవృత్తి చేసుకొనే గృహస్థబ్రాహ్మణుడు నీలాగే - “ఏయే దేశాలు, జనపదాలు (ప్రాంతాలు), ఆశ్రమాలు, పర్వతాలు, నదులు, పుణ్యదృష్టితో సర్వోత్తమములుగా భావింపదగినవి?” అని ప్రశ్నించాడు.

సిద్ధుడు చెప్పాడు - “బ్రాహ్మణుడా! నదులలో శ్రేష్ఠమైన గంగానది ప్రవహించే దేశం, జనపదం, ఆశ్రమం, పర్వతం పుణ్యదృష్టితో చూస్తే శ్రేష్ఠములైనవి. గంగానదిని సేవించి జీవుడు పొందే ఉత్తమగతి తపస్సు, బ్రహ్మచర్యం, యజ్ఞం, త్యాగం చేత కూడా లభించదు. గంగాజలంతో తడిసిన శరీరం గల దేహధారులు, లేదా మరణించాక గంగలో ఎముకలు కలపబడిన వారు ఎప్పుడూ స్వర్గంనుండి పతితులు కారు. సమస్త కార్యాలను గంగాజలంతోనే సుసంపన్నం చేసుకొనే

మనుష్యులు మరణించాక భూమిమీద నివసించడం మానేసి స్వర్గంలోనే ఉంటారు. జీవితంలో మొదటిదశలో పాపకర్మలు చేసి కూడా గంగను సేవించినవారు ఉత్తమగతిని పొందుతారు. గంగానది యొక్క పవిత్రజలంలో స్నానం చేసి పరిశుద్ధాంతఃకరణులైన వారి పుణ్యాలు వృద్ధిచెందినట్లు వందలయజ్ఞాలు చేసివా వృద్ధి చెందవు. మనుష్యుల ఎముకలు గంగాజలంలో ఎన్ని ఏళ్లవరకు ఉంటాయో అన్నివేల ఏళ్లవరకు అతడు స్వర్గలోకంలో స్థిరంగా ఉంటాడు. సూర్యుడు ఉదయకాలంలో దట్టమైన అంధకారాన్ని చీల్చుకొని ప్రకాశించినట్లుగా గంగాజలంలో స్నానం చేసిన మనిషి తన పాపాలను నశింపచేసుకొని సుశోభితుడవుతాడు. శుభప్రదమైన గంగాజలం లేని దేశం, దిక్కులు వెన్నెలలేని రాత్రిలా, పువ్వులు లేని చెట్టులా శోభించవు. సూర్యుడు లేని ఆకాశం శోభించనట్లుగా గంగలేని దేశం, దిక్కులు కూడా సంపద్విహీనాలుగానే అనిపిస్తాయి. ముల్లోకాలలోని ప్రాణులు ఎవరయివాసరే అందరూ ఉత్తమగంగాజలంతో తర్పణం చేసిన తరువాత అత్యంత తృప్తులవుతారు. సూర్యకిరణాలతో వేడెక్కిన గంగాజలాన్ని పానం చేసినవాడు అవుపేడ నుండి వచ్చిన యవగంజిని తిన్నవానికంటే అధికపవిత్రునిగా భావించబడుతాడు. ఒక మనిషి శరీరశుద్ధి కలిగించే వేయి చాంద్రాయణ వ్రతాలు ఆచరించవచ్చు, వేరొకడు కేవలం గంగాజలం పానం చేయవచ్చు. బహుశా ఇద్దరూ సమానులే అవుతారు. వేయి యుగాల పాటు ఒంటికాళిపై నిలబడి తపస్సు చేసిన పురుషుడు, ఒక నెల రోజులు గంగాస్నానం చేసిన పురుషునితో సమానుడు అవుతాడోకాడో సందేహమే. ఒకడు పదివేల యుగాలు తలకిందులుగా చెట్టుకి వేళ్లాడివా, మరిఒకడు ఇచ్చానుపారంగా గంగాతీరంలో నివసించినా, ఇద్దరిలో మొదటివానికంటే రెండవ వాడే శ్రేష్ఠుడు. అగ్నిలో పడవేసిన దూధి వెంటనే కాళి భస్మమై పోయినట్లుగా గంగలో మునిగిన మనిషియొక్క పాపాలన్నీ నశించిపోతాయి. ఈ లోకంలో దుఃఖితులై వ్యాకులత చెంది తమకు ఆశ్రయం వెదుకుకొనే వారి కందరికీ గంగవంటి వేరొక ఆధారం లేదు. గరుదుని చూడగానే సర్పాలయొక్క విషం అంతా హరించిపోయినట్లుగా గంగానదిని దర్శించినంతమాత్రంచేతనే మనుష్యుని పాపాలన్నీ తొలగిపోతాయి. లోకంలో ఆధారం లేనివానికి, ధర్మాన్ని శరణుపొందనివారికి ఆధారం, శరణు ఇచ్చేది శ్రీగంగా మాతయే. ఆమెయే వారికి శుభాలను కలిగిస్తుంది, కవచంలా వారిని సురక్షితంగా ఉంచుతుంది.

నీమలనేకులు పెద్ద పెద్ద అశుభకరమైన పాపాలు చేసి నరకంలో పడుతూ ఉంటారు. వారు కూడా గంగామాతను శరణుసాందితే మరణించాక ఆమె వారిని ఉద్ధరిస్తుంది. ఎల్లప్పుడూ గంగలో స్నానం చేయడానికి వెళ్తుండేవారు నిశ్చయంగా మునులు, ఇంద్రాది దేవతలతో సమానులుగా ఎంచబడుతారు. వినయం, సదాచారం లేని అమంగళకారులైన నీమలైన మనుష్యులకూడా గంగను శరణుసాందితే శివస్వరూపులవుతారు. దేవతలకు అమృతం, పితరులకు స్వధ, నాగులకు సుధ తృప్తినిచ్చినట్లుగా మనుష్యులకు గంగాజలమే సంపూర్ణతృప్తినిచ్చే సాధనం. ఆకలిగొన్న పిల్లలు తల్లి వద్దకు వెళ్లినట్లుగా శుభంకోరుకొనే జీవులు గంగామాతను ఉపాసిస్తారు. బ్రహ్మలోకం అన్నిలోకాలకంటే ఉత్తమమైనది అని చెప్పినట్లుగా స్నానం చేసేవారికి గంగయే అన్ని నదులకంటే శ్రేష్ఠమని చెప్పబడింది. గంగా తీరంలోని మృత్తికను శిరసున పూసికొన్నవాడు అజ్ఞానాంధకారాన్ని నాశనం చేసే సూర్యునివలె నిర్మలస్వరూపాన్ని ధరిస్తాడు. గంగాతరంగ మాలికలను తాకి వీచే వాయువు మనిషి శరీరాన్ని స్పృశించగానే అతడు తన పాపాలన్నింటినీ తొలగించుకొంటాడు. దుఃఖంతో సంతపుడై మృత్యుషుడియలను లెక్కించుకొనే మనిషి కూడా గంగను దర్శించినట్లయితే అతనికి తన బాధ అంతా వెంటనే తగ్గిపోయినంత ఆనందం కలుగుతుంది. గంగాతీరంలో నివసించడం వలన కలిగే సుఖం, ఆనందం స్వర్గంలో ఉండి సంపూర్ణభోగాలు అనుభవించినాకూడా లభించజాలవు. మనోవాక్కర్మలతో పాపాలు చేసిన మనిషికూడా గంగామాతను దర్శిస్తే పరమపవిత్రుడవుతాడు. ఈ విషయంలో నాకెంతమాత్రం సందేహంలేదు. గంగామాతదర్శనం, ఆ జలస్పర్శ, దాని లోపల మునగడం వలన మనిషి ఏడు తరాలకు ముందు కలుగబోయే సంతావాన్ని అంతకుముందు ఏడుతరాలు పైనున్న పితరులను ఉద్ధరిస్తాడు.

గంగామాతయొక్క మాహాత్మ్యాన్ని విన్న, ఆ తీరానికి వెళ్లాలని కోరుకొన్న, దానిని దర్శించిన, ఆ జలం తాగిన, స్పృశించిన, దానిలోపల మునిగిన వానియొక్క రెండు వంశాలను గంగామాత ఉద్ధరిస్తుంది. గంగామాత తన దర్శన, స్పర్శ, జలపాన, నామకీర్తన మాత్రం చేతనే వందలవేల పాపాత్ములను తరింపజేస్తుంది. తన జన్మను, జీవితాన్ని, తన విద్యను సఫలం చేసుకోవాలనుకొనే వాడు గంగాతీరానికి వెళ్లి దేవతలకు, పితరులకు తర్పణాలు చేయాలి. గంగాస్నానం చేసి మనిషి పొందే అక్షయఫలాలు పుత్రధనాదుల వలనగాని,

ఏ కర్మ ద్వారా గాని లభించజాలవు. శక్తి ఉన్నప్పటికీ పవిత్రజలం గలిగి శుభదాయకమైన గంగను దర్శించనివారు పుట్టుగ్రుడ్డివారితో, కాళ్ళచేతులు లేనివారితో, శవాలతో సమానులు. భూతభవిష్యద్వర్తమానాలు తెలిసిన మహర్షులు, ఇంద్రాదిదేవతలు కూడా గంగను ఉపాసిస్తారు. పండితులైన బ్రహ్మచారులు, గృహస్థులు, వానప్రస్థులు, సంన్యాసులు కూడా ఆమెను శరణుసాందుతారు. అటువంటి గంగను ఏ మనిషి ఆశ్రయించకుండా ఉంటాడు? ప్రాణంపోయే సమయంలో మనసులోనే గంగను స్మరించే మనిషికి పరమగతి ప్రాప్తిస్తుంది. జీవనపర్యంతం గంగను ఉపాసించినవానికి భయదాయకమైన పాపాలవలన కొద్దిగా కూడా భయం ఉండదు. ఆకాశం నుండి పడే పరమపవిత్రమైన గంగను శంకరభగవానుడు తన శిరసుపై ధరించాడు. ఆమె మూడు నిర్మలమైన మార్గాలలో ప్రవహించి ముల్లోకాలకు శోభను ఇనుమడింపజేసింది. ఆ జలాన్ని సేవించిన మనిషి కృతార్థుడవుతాడు (గంగయందు భక్తి కలిగిన మనిషికి) తల్లిధండ్రులు, పుత్రుడు, భార్య, ధనం - వీటితో వియోగం కలిగినప్పటికీ గంగావియోగమంత దుఃఖం కలుగదు. గంగను దర్శించడం వలన కలిగినంత ఆనందం అడవిలో తిరగడం వలన, అభీష్టవిషయాలను అనుభవించడంవలన, పుత్రులను, ధనాన్ని పొందడం వలన కూడా కలుగదు. గంగయందు శ్రద్ధఉన్నవాడు, ఆమె యంచే మనసు లగ్నం చేసినవాడు, ఆమెవద్దనే ఉండేవాడు, ఆమెనే ఆశ్రయించినవాడు, భక్తితో ఆమెనే అనుసరించేవాడు భగవతి భాగీరదికి ఇష్టుడవుతాడు. భూమ్యాకాశాలలో స్వర్గంలో నివసించే చిన్నాపెద్దా ప్రాణులందరూ సదా గంగలోనే స్నానం చేయాలి. ఇదే సత్పురుషులకు అన్నిటికంటే ఉత్తమకార్యము. ఆకాశం, స్వర్గం, భూమి, దిక్కులు, మూలలు అన్నిటియందు ఆమె ఖ్యాతి విస్తరించింది. నదులలో శ్రేష్ఠురాలయిన భగవతి భాగీరది యొక్క జలాన్ని సేవించిన మనుష్యులందరూ కృతార్థులవుతారు. ఇతరులకు “ఇదిగో గంగ” అని చెప్పి, దానిని దర్శింపజేసినవారికి భగవతి భాగీరదియే ప్రతిష్ఠ (అక్షయపదాన్ని ప్రదానం చేసేది) అవుతుంది.కార్తికేయుని, సువర్ణుని తన గర్భంలో ధరించింది. పవిత్రజల దారలను ప్రవహింపజేస్తుంది. పాపాలను దూరం చేస్తుంది. ఆకాశం నుండి భూమికి దిగింది. ఆ నీరు లోకాలన్నింటికీ పానయోగ్యము. గంగలో ప్రాతఃకాలం స్నానం చేయడం వలన ధర్మార్థకామాలనే త్రివర్గాలు సిద్ధిస్తాయి. గంగ గిరిరాజు

హిమవంతుని కూతురు. శంకరభగవానుని పత్ని. స్వర్గానికి, భూమికి శోభాయమానమైనది. భూమండల వాసులకు శుభాన్ని కలిగించేది. పరమసౌభాగ్యవతి. ముల్లోకాలకు పుణ్యప్రదాయిని. భాగీరది మదుస్రవంతి. పవిత్రజలధారలను ప్రవహింపజేస్తుంది. మందుతున్న ఆజ్యజ్వాలలతో సమానం ఆమె ప్రకాశం. తనలో స్నానసంధ్యాదులు చేసుకొనే బ్రాహ్మణులతో, ఉత్తాలతరంగాలతో ఆమె శోభిస్తూ ఉంటుంది. ఆమె ముందుగా స్వర్గం నుండి కిందికి ప్రవహించింది. అప్పుడు శంకరభగవానుడు ఆమెను తన శిరసున ధరించాడు. ఆపై హిమాలయ పర్వతం మీదికి వచ్చి, అక్కడినుండి ఈ భూమిమీదికి దిగింది. గంగాదేవి స్వర్గానికి తల్లి, అన్నిటికీ కారణం. అందరికంటే శ్రేష్ఠం. రజోగుణం లేనిది, అత్యంత సూక్ష్మమైనది, చనిపోతున్న వారికి సుఖకరమైన శయ్య, పవిత్ర జలాన్ని ప్రవహింపజేసేది, యశోదాయకము, జగద్రక్షాకరి, సత్స్వరూప, సిద్ధగణాలకు అభీష్టదేవత. ఈ భగవతి గంగ తనలో స్నానం చేసిన వారికి స్వర్గమార్గంగా రూపొందుతుంది. క్షమ, రక్ష, ధృతి గుణాలలో భూదేవితో సమానం. తేజస్సులో అగ్ని సూర్యులతో సమానం. ఇటువంటి శోభాయమానమైన గంగ కార్తికేయస్వామికి మానసియురాలైన తల్లి. బ్రాహ్మణజాతి మీద అనుగ్రహం చూపుతున్నందువల్ల బ్రాహ్మణులు కూడా ఆమెను సదా సమ్మానిస్తూ ఉంటారు. ఋషులు ఆమెను స్తుతిస్తారు. ఆమె విష్ణుపాదోద్భవ. అత్యంత ప్రాచీనము. పరమపావన జలపూర్ణము. భగవతి భాగీరథిని మనసులోనైనా శరణు పొందితే ఆమె వారికి బ్రహ్మధామప్రాప్తి కలిగిస్తుంది. తల్లి తన పుత్రులను వాత్సల్యదృష్టితో చూసినట్లుగానే గంగ సర్వాత్మభావంతో తన ఆశ్రయంలోకి వచ్చిన ప్రాణులను కృపాదృష్టితో చూసి, వారికి సర్వగుణసంపన్నమైన లోకాన్ని ప్రసాదిస్తుంది. కాబట్టి బ్రహ్మలోకాన్ని పొందాలనుకొనే వారు తమ మనసులను అదుపులో పెట్టుకొని సదా మాతృభావంతో గంగను ఉపాసించాలి. ఆమె అమృతమయమైన పాలు ఇచ్చే ఆవులా అందరికీ పుష్టిని కలిగిస్తుంది. సమస్తమూ వీక్షిస్తుంది. జగత్తు అంతటికీ ఉపయుక్తమైనది. ఆహారదాయిని. పర్వతధారిణి. ఉత్తములు ఆమెను ఆశ్రయిస్తారు. బ్రహ్మచేవుడు కూడా ఆమెను పొందాలని అనుకొంటాడు. ఇటువంటి గంగామాత మోక్షాభిలాషులైన పురుషులకు అవశ్యం ఆశ్రయణీయం. భగీరథమహారాజు తన ఉగ్రతపస్సుతో శంకరభగవానునితో సహితంగా దేవతలందరినీ ప్రసన్నం చేసుకొని గంగను ఈ భూమిమీదికి తెచ్చాడు. ఆమెను

శరణుపొందితే మనిషికి ఇహపరలోకాలలో భయం ఉండదు.

బ్రాహ్మణుడా! నేను వా బుద్ధికి తోచినంతవరకు ఇక్కడ గంగయొక్క గుణాలలోని, ఒక్క అంశమాత్రమే చెప్పాను. ఆమె యొక్క సంపూర్ణగుణాలను వివరించి చెప్పగలిగినంత శక్తి నాకు లేదు. ఎప్పుడయినా పూర్తిగా ప్రయత్నం చేస్తే మేరుగిరిలోని రత్నాలను, సముద్రపు నీటిని లెక్కించవచ్చునుగాని గంగాజలం యొక్క గుణాలను వర్ణించడం అసంభవం. కాబట్టి అత్యంతశ్రద్ధతో నేను చెప్పిన గంగాదేవియొక్క గుణాలను విశ్వసించి మనోవాక్కుర్మలతో, శ్రద్ధాభక్తులతో నీవు ఆమెను ఆరాదించు. దీనితో నీవు అతిశీఘ్రంగా దుర్లభమైన సిద్ధిని పొంది ముల్లోకాలలోను నీయశస్సును విస్తరింపజేసికొని గంగను సేవించడం వలన కలిగే అభీష్టలోకాలలో స్వేచ్ఛగా సంచరిస్తావు. మహామహిమగల భగవతి భాగీరథి నీయొక్క వా యొక్క బుద్ధిని సదా స్వధర్మానుకూలగుణయుక్తమగునట్లు చేయుగాక! గంగాదేవి గొప్ప భక్తవత్సలురాలు. ఆమె లోకంలో తన భక్తులు సుఖపడేలా చేస్తుంది."

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! ఉత్తమబుద్ధిగల పరమతేజస్వి అయిన సిద్ధుడు శిలోంచవృత్తితో జీవితాన్ని గడుపుకొనే ఆ బ్రాహ్మణునికి త్రిపథగ అయిన గంగాదేవి యొక్క గుణాలను పలురకాలుగా వర్ణించి చెప్పి ఆకాశంలో అంతర్ధానమయిపోయాడు. ఆబ్రాహ్మణుడు అతని ఉపదేశం వలన గంగామాహాత్య్యాన్ని తెలిసికొని, ఆమెను విద్యుక్తంగా ఉపాసించి పరమదుర్లభమైన సిద్ధిని పొందాడు. కుంతీనందనా! నీవు కూడా అలాగే పరమభక్తితో సదా గంగాదేవిని ఉపాసించు. అందువల్ల నీకు ఉత్తమసిద్ధి కలుగుతుంది.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా! భీష్ముడు చెప్పిన గంగాదేవీస్తుతితో కూడిన ఈ ఇతిహాసాన్ని విని తమ్ముళ్లతోపాటు యుధిష్ఠిరమహారాజుకు మిక్కిలి ఆనందం కలిగింది. గంగాస్తోత్రంతో కూడిన ఈ పవిత్రేతిహాసాన్ని ఎవరు విన్నా పరించినా వారు పాపవిముక్తులవుతారు.

వీతహవ్యునికి బ్రాహ్మణత్వము ప్రాప్తించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! మీరు బుద్ధి, విద్య, సదాచారము, శీలము, అన్నిరకాల గుణాలు కలవారు. మీ వయసు కూడా అందరికంటే ఎక్కువ. ఈ లోకంలో మీరు తప్ప అన్నిరకాల ప్రశ్నలు వేయదగినవారు లేరు. కాబట్టి ఈ సంగతి దయచేసి చెప్పండి. క్షత్రియుడు, వైశ్యుడు, శూద్రుడు బ్రాహ్మణత్వాన్ని ఎలా పొందగలుగుతారు?

ఎటువంటి తపస్సు చేయడం వలన, ఏ కర్మలు అనుష్ఠించడం వలన, ఏ శాస్త్రాలను అధ్యయనం చేయడం వలన బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందగలరు?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు - వాయవా! క్షత్రియాది మూడు వర్ణాలవారికి బ్రాహ్మణత్వం పొందడం కష్టం." అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ! బ్రాహ్మణత్వం పొందడం కష్టమని మీరు అంటున్నారు. కాని పూర్వం విశ్వామిత్రుడు క్షత్రియునిగా పుట్టి బ్రాహ్మణుడయ్యాడని నేను (మీ వలననే) విన్నాను. వీతహవ్యుడనే రాజుకూడా బ్రాహ్మణత్వం పొందాడని వినబడుతోంది. కాబట్టి ఏ వరం పొందితే లేదా తపస్సుతో రాజుకు బ్రాహ్మణత్వం ప్రాప్తించిందో మీరు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా! మహాయశస్వి, రాజర్షి అయిన వీతహవ్యుడు దుర్లభమైన బ్రాహ్మణత్వం పొందిన వృత్తాంతం విను. పూర్వకాలంలో ధర్మబద్ధంగా ప్రజలను పాలించే మహాత్ముడైన మనువుకు దర్మాత్ముడైన ఒక కొడుకు ఉన్నాడు. అతని పేరు శర్యాతి. శర్యాతి వంశంలో వత్సరాజు పుట్టాడు. అతనికి హైహయుడు, తాలజంఘుడు అని ఇద్దరు కొడుకులు. ఆ ఇద్దరూ రాజులే. హైహయునికి (ఇతనికే ఇంకొక పేరు వీతహవ్యుడు) పది మంది భార్యలున్నారు. వారికి వందమంది కొడుకులు పుట్టారు. వారంతా యుద్ధంలో వెనుకంజవేయని పరాక్రమవంతులు. ఆ రోజులలో కాశీని హర్యశ్వుడనే ప్రసిద్ధుడైన రాజు పాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఇతడు దివోదాసునికి పితామహుడు. వీతహవ్యుని పుత్రులు హర్యశ్వుని రాజ్యం మీద దండెత్తి, అతనిని గంగాయమునల మధ్య భూమిలో (ప్రయాగసమీపంలో) యుద్ధంలో చంపివేశారు. దేవతలవంటి తేజస్వి, అపరధర్మునివలె ధర్మాత్ముడు అయిన సుదేవుడు అనే హర్యశ్వుని కొడుకు కాశీరాజ్యానికి అభిషిక్తుడయ్యాడు. కాని వీతహవ్యుని పుత్రులు వచ్చి అతనిని కూడా సంగ్రామంలో మృత్యుమందిరానికి చేర్చారు. ఆ తరువాత సుదేవుని పుత్రుడు దివోదాసు కాశీకి రాజు అయ్యాడు. ఆ మహాతేజస్వి మనస్సంయమనం కల వీతహవ్యుని పుత్రుల పరాక్రమం విని, ఇంద్రుని అనుమతితో వారాణసి అనే నగరాన్ని నిర్మించాడు. దాని చుట్టుకొలత గంగకు ఉత్తరతీరం మొదలుకొని గోమతికి దక్షిణతీరం వరకు వ్యాపించి ఉంది. దానిలోపల నిర్మించిన వారాణసీ నగరం ఇంద్రుని అమరావతివలె శోభిస్తోంది. అందులో నివసిస్తున్న దివోదాసురాజు మీద కూడా హైహయవంశపు రాజులు

దాడి చేశారు. అప్పుడు మహాబలవంతుడు తేజస్వి అయిన రాజు దివోదాసు నగరం వెలువడి వచ్చి శత్రువులతో తలపడ్డాడు. రెండు పక్షాల సేనలమధ్య వేయి దినాలు (రెండు సంవత్సరాల, తొమ్మిది నెలల, పది దినాలు) దేవాసురసంగ్రామం వంటి భయంకరమైన యుద్ధం జరిగింది. అందులో దివోదాసుయొక్క అనేక వాహవాలు, సైనికులు చనిపోయారు. అతని కోశాగారం వట్టిపోయింది. అతడు చాలా దైన్యావస్థకు లోనయ్యాడు. చివరికి అతడు తన రాజ్యాన్ని విడిచి పారిపోయి (ప్రయాగలో) భరద్వాజముని ఆశ్రమానికి చేరుకొన్నాడు. రెండు చేతులు జోడించి అతని శరణు పొందాడు. బృహస్పతి కొడుకైన భరద్వాజుడు గొప్ప శీలవంతుడు. దివోదాసుకు పురోహితుడు. రాజు అక్కడకు రావడం చూసి - "మహారాజా! మీరు ఇక్కడికి రావలసిన అవసరం ఏమి వచ్చింది? మీ వృత్తాంతం అంతా చెప్పండి. మీకు ప్రియమైన కార్యం నిస్సందేహంగా నెరవేరుస్తాను." అని అడిగాడు.

రాజు - "దేవా! వీతహవ్యుని పుత్రులు నా వంశాన్ని నాశనం చేశారు. నేను ఒక్కడినే పారిపోయి మీ శరణు కోరి వచ్చాను." అన్నాడు.

అది విని మహాభాగుడైన భరద్వాజముని - "సుదేవనందనా! నీవు భయపడకు. నేను ఒక యజ్ఞం చేస్తాను. అందువల్ల నీకు ఒక పుత్రుడు కలుగుతాడు. అతని సహాయంతో నీవు వీతహవ్యుని పుత్రులను వేలమందిని చంపుతావు" అన్నాడు. ఇలా చెప్పి భరద్వాజముని రాజుకోసం పుత్రేష్ఠి అనే యజ్ఞాన్ని చేశాడు. దాని ప్రభావంతో దివోదాసునికి ఒక కొడుకు కలిగాడు. అతడు ప్రతర్దనుడనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కాడు. అతడు పుట్టగానే పదుమూడేళ్లవయసువాడిలా కనిపించేటంతగా పెరిగాడు. అప్పుడే అతడు తననోటి వెంట వేదాలన్నిటినీ, ధనుర్వేదాన్నీ గానం చేశాడు. భరద్వాజుడు అతనిని యోగశక్తి సంపన్నుని చేశాడు. లోకంలోని తేజస్సునంతటినీ అతని శరీరంలో నింపాడు.

తదనంతరం రాజకుమారుడు ప్రతర్దనుడు తన శరీరంపై కవచాన్ని, ధనుస్సును ధరించాడు. అప్పుడు దేవర్షిగణం అతని కీర్తిని గానం చేయసాగింది. అతడు కత్తి డాలు ధరించి, ధనుష్టంకారం చేస్తూ ముందుకు పాగాడు. అతనిని చూసి దివోదాసుకు చాలా ఆనందం కలిగింది. అతడు ప్రతర్దనుని యువరాజుగా చేసి తన్ను కృతకృత్యునిగా బావించుకొన్నాడు. దాని తరువాత దివోదాసు శత్రుదమనుడైన

ప్రతర్దనుని వీతహవ్యుని పుత్రులను వధించడానికి పంపాడు. తండ్రి ఆజ్ఞపాంది శత్రువిజేత అయిన ఆ వీరుడు హైహయనగరం వైపుకు బయలుదేరాడు. రథాన్ని అధిరోహించియే గంగను దాటి వెంటనే అక్కడికి చేరుకొన్నాడు. భయంకరమైన అతని రథచక్రఫోష విని విచిత్రరీతిలో యుద్ధం చేసే హైహయరాజకుమారులు కవచాలు తొడిగి నగరాకారం కల పెద్ద రథాలు ఎక్కి పట్టణం వెలుపలికి వచ్చారు. భాణవర్షం కురిపిస్తూ ప్రతర్దనునిపై దాడిచేశారు. తేజస్వి అయిన ఆ రాజకుమారుడు తన అస్త్రవర్షంతో శత్రువుల అస్త్రాలను నివారించి, వజ్రసదృశమైన, అగ్నిసదృశమైన ప్రజ్వలితబాణాలను భల్లాలను ప్రయోగించి వారి శిరసులను ఖండించాడు. హైహయవీరులు రక్తంతో తడిసిపోయి వందలు వేలుగా నేలకు ఒరిగారు. అప్పుడు వారు మొదలంటా నరికిన పూచిన మోదుగుచెట్లవలె కనిపించారు.

పుత్రులు చనిపోవడంతో వీతహవ్యుడు నగరం విడిచి పారిపోయి భృగుమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్లి అతనిని శరణు కోరాడు. భృగువు రాజుకు అభయదానం ఇచ్చాడు. ఇంతలోనే అతనిని వెన్నంటి వచ్చిన రాజకుమారుడు ప్రతర్దనుడు అక్కడికి చేరుకొన్నాడు. ఆశ్రమం లోపలికి వెళ్లి - “ఈ ఆశ్రమంలో భృగుమహర్షి శిష్యులు ఎవరెవరు ఉన్నారు? వారు ఆయనవద్దకు వెళ్లి వా ఆగమనవార్తను సూచించండి. అతనిని దర్శించాలనుకొంటున్నాను.” అన్నాడు. భృగుమహామునికి ప్రతర్దనుని ఆగమనవార్త తెలియగానే, అతడు ఆశ్రమం బయటకి వచ్చి అతనిని విద్యుక్తంగా గౌరవించి - “రాజేంద్రా! చెప్పు. వాతో ఏమి పని?” అని అడిగాడు. రాజకుమారుడు తాను వచ్చిన పని గురించి చెబుతూ - “దేవా! వీతహవ్యుని ఇక్కడినుండి పంపివేయండి. ఇతని పుత్రులు వా వంశాన్ని యావత్తు నాశనం చేశారు. కాశీప్రాంతమంతా మరుభూమిగా మార్చివేశారు. అక్కడి రత్నరాసులను కూడా దోచుకొనిపోయారు. ఇతనికి తన పరాక్రమం గురించి గర్వం. కాని ఇతని వందమంది కొడుకులను నేను వధించాను. ఇప్పుడు ఇతనిని కూడా వధించి నేను తండ్రి ఋణం తీర్చుకొంటాను.” అన్నాడు. అది విని ధర్మాత్ములలో శ్రేష్ఠుడయిన భృగుమహర్షి దయతో కరిగిపోయి - “ఇక్కడ క్షత్రియుడు ఎవరూ లేరు. వీరందరూ బ్రాహ్మణులే.” అన్నాడు. సత్యవాది అయిన భృగుమహర్షి యొక్క యదార్థవచనం విని ప్రతర్దనుడు అతని పాదాలకు నమస్కరించి, మిక్కిలి ప్రసన్నుడై, మెల్లగా - “దేవా! సంగతి ఇదే అయితే నేను

కృతార్థుడినే. ఎందుకంటే నా పరాక్రమంతో ఆ రాజుకు తన జాతిని వదులుకోవలసి వచ్చింది. ఇక వాకు వెళ్లడానికి అనుమతినివ్వండి. నాకు మేలు కలగాలని తలచండి.” అన్నాడు.

భృగువు ప్రతర్దనుడు వెళ్లడానికి అనుమతిని ఇచ్చాడు. అతడు వచ్చిన దారినే తిరిగివెళ్లాడు. ఈ రీతిగా భృగుమహర్షి యొక్క మాటమాత్రం చేతనే రాజు వీతహవ్యుడు బ్రహ్మర్షి అయ్యాడు. క్షత్రియుడు అయి కూడా భృగువు యొక్క కృపవలన అతనికి బ్రాహ్మణత్వ ప్రాప్తి కలిగింది.

వారదుడు శ్రీకృష్ణభగవానునికి పూజ్యపురుష

లక్షణములను చెప్పుట - ఉశీనరుడు

శరణాగతమైన కపోతమును రక్షించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! ముల్లోకాలలో ఏయే పురుషులు పూజనీయులు ? వివరంగా చెప్పండి. మీమాటలు వింటూ ఉంటే వాకు తృప్తి కలుగడం లేదు.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా ! ఈ విషయంలో దేవర్షి వారదునకు, శ్రీకృష్ణభగవానునకు నడుమ జరిగిన సంవాదరూపమైన ఇతిహాసాన్ని విను. ఒకసారి దేవర్షి వారదుడు చేతులు జోడించుకొని ఉత్తమ బ్రాహ్మణులను పూజిస్తున్నాడు. అతడు ఆవిధంగా చేయడం చూసి శ్రీకృష్ణభగవానుడు - “దేవా ! మీరు ఎవరికి నమస్కరిస్తున్నారు? మీ హృదయంలో ఎవరిపట్ల మిక్కిలి గొప్ప ఆదరముంది ? మీరుకూడా ఎవరి యెదుట శిరసు వంచుతున్నారు ? నేను వినదగినయితే అటువంటి వారిని గూర్చి వివరించండి.” అని అడిగాడు.

వారదుడు చెప్పాడు - “గోవిందా ! వరుణునికి, వాయువుకు, ఆదిత్యునికి, వర్షస్యునికి, అగ్నికి, రుద్రునికి, కార్తికేయస్వామికి, లక్ష్మీకి, విష్ణువుకు, బ్రహ్మకు, బృహస్పతికి, చంద్రునికి, జలానికి, పృథివికి, సరస్వతికి సదా ప్రణామం చేస్తూ ఉండేవారు నాకు నమస్కరింపదగినవారు. వేదవేత్తలను, సదా వేదోక్త కర్మలను అనుష్ఠించేవారిని, నేను సర్వదా పూజిస్తూ ఉంటాను. భోజనానికి ముందు దేవతలను పూజించేవారికి, తమను గూర్చి అబద్ధపు బడాయిలు చెప్పుకోనివారికి, సంతుష్టులై, క్షమాశీలులై ఉండేవారికి సదా నేను ప్రణమిల్లుతాను. క్షమావంతులు జితేంద్రియులు, మనసును అదుపులో ఉంచుకొనేవారు, విద్యుక్తంగా యజ్ఞానుష్ఠావాలు చేసేవారు, సత్యధర్మాలను, పృథివిని, గోవులను పూజించేవారు నాకు నమస్కారయోగ్యులు. అడవులలో ఫలమూలాలు తింటూ తపస్సులో లగ్నమైనవారు, ఎటువంటి పదార్థాలను

కూడబెట్టనివారు, కర్మనిష్ఠులు అయినవారి ఎదుట నేను తలవంచుతాను. తల్లిదండ్రులను, పోషించవలసినవారిని పోషించడంలో సమర్థులైనవారికి, సదా అతిథి సేవను వ్రతంగా ఆచరించేవారికి, దేవయజ్ఞంలో మిగిలిన అన్నాన్నే భుజించేవారికి నేను ప్రణమిల్లుతాను. వేదాధ్యయనం చేసి దుర్దర్శులై, మాటలలో నేర్పరులైనవారిని, బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించేవారిని, యజ్ఞాలు చేయించడంలో, వేదాలు చదివించడంలో నిమగ్నులైన వారిని నేను సదా పూజిస్తూ ఉంటాను. ప్రతినిత్యం ప్రాణులందరిపట్ల ప్రసన్నంగా ఉండేవారు, ఉదయం మొదలు మధ్యాహ్నం వరకు వేదాధ్యయనం చేసేవారు, నాకు పూజ్యులు. గురువును సంతుష్టి పరచడానికి, వేదాధ్యయనం చేయడానికి సదాప్రయత్నం చేసేవారికి, వ్రతభంగం కలుగనివారికి, గురుజనులసేవ చేసేవారికి, ఎవరిలోనూ దోషం చూడనివారికి, నేను ప్రణామం చేస్తున్నాను. చక్కని వ్రతాలు పాటించేవారు, మనన శీలురు, సత్యప్రతిజ్ఞలు, హవ్యకవ్యాలు స్వీకరించేవారు వాకు నమస్కరింపదగినవారు. గురుకులవాసం చేస్తూ భిక్షాటనతో జీవితం గడుపుకొనేవారికి, తపస్సుతో శరీరం దుర్బలమైపోయినవారికి, ఎప్పుడూ ధనంగురించి కాని, సుఖంగురించి కాని ఆలోచించనివారికి, నేను నా శిరసును వంచి నమస్కరిస్తాను.

యదునందవా ! మమకార రహితులు, ద్వంద్వాలకు అతీతులైన వారు, తమ సర్వస్వంతోపాటుగా లజ్జను కూడా పరిత్యజించినవారు, ఈ లోకంలో తమకంటూ ఏమీ ప్రయోజనం లేనివారు, వేదశక్తితో దుర్దర్శులైనవారు, ప్రవచన నిపుణులు, బ్రహ్మవాదులు అయినవారు, సత్యాహింసలను వ్రతంగా చేపట్టినవారు, ఇంద్రియ సంయమం, మనోనిగ్రహం యొక్క పాధనలలో నిమగ్నులైనవారు, వాకు ప్రణామయోగ్యులు. కపోతవృత్తితో జీవిస్తూ సదా దేవతల, అతిథుల పూజలో నిమగ్నమయ్యే గృహస్థబ్రాహ్మణుల చరణాలయందు నేను శిరసు వంచుతాను. తమ పనులలో ధర్మార్థకామాలను మూడింటిని నిర్వహిస్తూ ఉండేవారికి, ఒక్కరికీ హాని కలుగచేయనివారికి, ఎల్లప్పుడూ శిష్టాచారాలలో నిమగ్నమయ్యేవారికి నేను నమస్కరిస్తాను. శాస్త్రజ్ఞాన సంపన్నులైన బ్రాహ్మణులు, త్రివర్గములను సేవించేవారు, లోభహింసలు, పుణ్యశీలురు అయినవారు నాకు వందనీయులు. రకరకాల నియమాలను పాటిస్తూ కేవలం నీరుగాని, గాలిగాని త్రాగుతూ ఉండేవారు, సదా యజ్ఞశేషాన్ని భుజించేవారు. వారి పాదాలకు నేను ప్రణమిల్లుతాను. స్త్రీని చేపట్టనివారు,

అగ్నిహోత్రమును ఆశ్రయించేవారు, అన్నిటికంటే మించి వేదమునే ఆసరాగా చేసుకొన్నవారు, ప్రాణులందరికీ ఆశ్రయమిచ్చేవారు, లోకంలో అందరి కంటే ఉత్తములు, వంశంలో ఉత్తములు, అజ్ఞావాన్ని నశింపచేస్తూ సూర్యునిలా లోకానికి జ్ఞానప్రకాశాన్ని అందించేవారు. వీరి ఎదుట కూడా నేను సదా శిరసు వంచుతాను.

అందుకని శ్రీకృష్ణా ! మీరు కూడా సదా బ్రాహ్మణులను పూజించండి. అందరినీ అతిథులవలె ఆదరించేవారు, గోబ్రాహ్మణులను, సత్యాన్ని ప్రేమించేవారు గొప్ప సంకటములనుండి కూడా బయటపడగలరు. సదా మనస్సంయమనం కలవారు, ఎవరి దోషాలను పట్టించుకోనివారు, ప్రతిదినం వేదాధ్యయనం చేసేవారు మహాసంకటములనుండి ఉద్ధరింపబడుతారు. దేవతలందరికీ నమస్కరించేవారికి వేదాలను ఒక్కడానినే ఆశ్రయించినవారికి, వానిపై శ్రద్ధ గలవారికి, ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకొనిన వారికి కూడా గొప్ప ఆపదల నుండి విముక్తి లభిస్తుంది. నియమాలను పాటించేవారు, ఉత్తమ బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి వారికి దానం ఇచ్చేవారు దుఃఖవిముక్తులవుతారు. తపస్వులు, ఆబాలబ్రహ్మచారులు, తపస్సు చేసి శుద్ధాంతః కరణులైనవారు, దేవతలను, పితరులను, అతిథులను, పోష్యవర్గాన్ని పూజించేవారు, యజ్ఞశేషాన్ని భుజించేవారు కూడా దుర్గమమైన విపత్తులనుండి విముక్తి పొందుతారు. అగ్నిప్రతిష్ఠాపన చేసి విధ్యుక్తంగా దానికి నమస్కరిస్తూ సదా దానిని ప్రజ్వలించేసేవారు, సోమ యజ్ఞంలో యదావిధిగా ఆహుతులు అర్పించేవారు ఆపదలను తరిస్తారు. మీకువలె సదా తల్లిదండ్రులను, గురుజనులను ఆదరించేవారు కూడా దుఃఖ విముక్తులవుతారు.

ఇలా చెప్పి వారదుడు విరమించాడు. కుంతీనందవా ! నీవు కూడా సదా దేవతలను, పితరులను, బ్రాహ్మణులను, అతిథులను పూజిస్తూ ఉంటావు. కనుక నీవు కూడా మనోవాంఛితగతిని పొందుతావు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! మీరు సకలశాస్త్రజ్ఞానాలలో నిపుణులు. కాబట్టి మీ వలననే ధర్మవిషయక విషయాలు వినాలని కుతూహలంగా ఉంటుంది. ఇప్పుడు దయచేసి ఈ సంగతి చెప్పండి. శరణు పొందిన అండజ, సిండజ, స్వేదజ, ఉద్భిజములనే వాలుగు రకాల ప్రాణులను రక్షించే వారికి ఎటువంటి పలం లభిస్తుంది ?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "ధర్మనందవా ! శరణాగతరక్షణ

వలన కలిగే గొప్పఫలం గురించి నీవు ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసం విను. ఒకసారి ఒక చక్కని పావురాన్ని ఒక డేగ తరుముతోంది. అది డేగకు భయపడి పారిపోయి వృషదర్భరాజును (ఉశీనర రాజును) శరణు వేడింది. రాజు యొక్క అంతఃకరణం చాలా పరిశుద్ధమైనది. పక్షి అతిభయంతో తన ఒడిలో చేరడం చూసి దానికి ధైర్యం కలిగిస్తూ “కపోతమా! నీకు ఇక ఏ పక్షివలనా భయంలేదు. కాని ఈ సంగతి చెప్పు. నీకు ఇంతటి మహాభయం ఏ పక్షి వలన కలిగింది ? నీవు ఏం తప్పు చేశావు ? దేనికి భయపడిపోయి ఇలా వచ్చావు ? నీకు నేను అభయం ఇస్తున్నాను. నేను నీ దగ్గరకు వచ్చాక ఇక ఎవరూ కూడా నిన్ను పట్టుకోవాలనే ఆలోచనను మనసులోకి కూడా రానివ్వలేదు. నీప్రాణాలను రక్షించడానికి ఈ కాశీరాజ్యాన్ని నా జీవితాన్ని కూడా అర్పిస్తాను. నీవు నమ్ము. ఇప్పుడు ఇక నీకు ఏమాత్రం భయంలేదు.” అన్నాడు.

ఇంతలో డేగకూడా అక్కడికి వచ్చి - “రాజా ! ఈ పావురం నాకు ఆహారం. దీని రక్తం, మాంసం, మజ్జ, మేదస్సు అన్నీ నాకు మేలు చేస్తాయి. ఇది నా ఆకలి తీర్చి పూర్తిగా తృప్తినిస్తుంది. మీరు నాకు దీనికి మధ్య రాకండి. నాకు ఆకలిమంట దహించివేస్తోంది. మీరు ఈ పావురాన్ని విడిచిపెట్టండి. వేను ఎంతో దూరం నుండి దీనిని వెంబడించి వస్తున్నాను. నా గోళ్లతో, రెక్కలతో ఇది చాలా గాయపడింది. ఇక దానిలో కొన ఊపిరి మాత్రమే ఉంది. దానిని రక్షించే ప్రయత్నం చేయకండి. మీ దేశంలో ఉన్న ప్రజలను రక్షించడానికే మీరు రాజుగా ఉన్నారు. ఆకలి దప్పులతో భాధపడే పక్షిని అడ్డుకొనే అధికారం మీకు ఏమీలేదు. మీకు శక్తి ఉంటే వైరులపై, సేవకులపై, స్వజనులపై, ఇంద్రియ విషయాలపై పరాక్రమం చూపండి. ఆకాశవారులపైన మీ ప్రతాపం చూపకండి. మీరు ధర్మంకోసమే పావురాన్ని రక్షించాలనుకొంటే ఆకలితో ఉన్న పక్షినైన నన్ను కూడా గమనించాలి. ప్రాచీన కాలం నుండి దేవతలు పావురాన్ని డేగకు ఆహారంగా నియమించారు. డేగ పావురాన్ని తింటుందని ప్రాచీనకాలంనుండి లోకులకు తెలిసిన విషయమే. ఉశీనర మహారాజా ! మీకు పావురం మీద అంత గొప్ప స్నేహమే ఉంటే, మీరు నాకు పావురంతో సమానమైన మీ మాంసాన్నే త్రాసులో తూచి ఇవ్వండి.” అన్నది.

రాజు - “డేగా ! నీవు ఈ మాట చెప్పి నన్ను చాలా అనుగ్రహించావు. మంచిది. నేను అలాగే చేస్తాను.” అన్నాడు.

ఇలా అని ఉశీనరరాజు తన మాంసాన్ని కోస్తూ త్రాసులో తూచసాగాడు. ఈ వృత్తాంతమంతా విని అంతఃపురంలోని

రాణులు చాలా బాధపడి హాహాకారాలు చేస్తూవచ్చారు. సేవకులు, మంత్రిలు, రాణుల రోదనలతో అక్కడ మహాకోలాహలం చెలరేగింది. మొదట ఆకాశం నిర్మలంగానే ఉంది, కాని అప్పుడు అక్కడ మేఘాలు కమ్ముకొన్నాయి. రాజు చేసిన ఈ సాహసకృత్యానికి ఫలితి కంపించింది. అతడు తన పక్కటెముకల నుండి, భుజాలనుండి, కాళ్లనుండి, మాంసాన్ని కోస్తూ త్వరత్వరగా త్రాసును నింపుతున్నా ఆ మాంసరాశి ఆ పావురానికి సమానం కావడం లేదు. రాజు యొక్క శరీరంలో మాంసం పూర్తి అయిపోయింది. రక్షధారలు కారుతున్నాయి. కేవలం ఎముకలు మాత్రం మిగిలాయి. అప్పుడతడు మాంసం కోయడం మానివేసి, తానే త్రాసులో కూర్చున్నాడు.

అది చూసి ఇంద్రునితో పాటుగా ముల్లోకాలలోని దేవతలు ఉశీనరరాజువద్దకు వచ్చి ఆకాశంలో నిలబడి భేరీలు, దుందుభులు మ్రోగించసాగారు.

దేవతలు వృషదర్భ (ఉశీనర) మహారాజును అమృతంలో ఓలలాడించారు. అతనిపై అత్యంత సుఖదాయకమైన దివ్య పుష్పవర్షాన్ని అమితంగా కురిపించారు. ఇంతలో ఒక విమానం వచ్చింది. అందులో ఒక బంగారు భవనం నిర్మితమై ఉంది. ఆ భవనం యొక్క తోరణాలు బంగారంతో, మణులతో, స్తంభాలు వైడూర్యమణులతో అందంగా ఉన్నాయి. రాజర్షి ఉశీనరుడు ఆ విమానంలో కూర్చుని సనాతనలోకాలను పొందాడు. యుధిష్ఠిరా ! నీవు కూడా శరణాగతులను ఇలాగే రక్షించాలి. తనపై భక్తి, ప్రేమ గలవారిని, శరణాగతులను రక్షించేవాడు, అందరిపై దయ చూపేవాడు ఫరలోకంలో సుఖపడతాడు. సదాచారియై, అందరిపట్ల సత్ప్రవర్తనకల రాజు తన కర్మలతో ఏ వస్తువును పొందలేదు ? సత్యపరాక్రముడు, ధీరుడు, శుద్ధచిత్తుడు అయిన కాశీనరేశుడు రాజర్షి ఉశీనరుడు తన కర్మలతో ముల్లోకాలలో విఖ్యాతుడయ్యాడు. ఇంక ఎవరయినా కూడా ఈ రీతిగా శరణాగత రక్షణ చేసినట్లయితే అదే గతిని పొందుతారు. రాజర్షి వృషదర్భుని యొక్క ఈ చరిత్రను సదా వింటూ, చదువుతూ ఉండే వాడు పుణ్యాత్ముడు అవుతాడు.

బ్రాహ్మణుల మహిమ

యుధిష్ఠిరుడు - “తాతగారూ ! రాజు చేసే కర్మలన్నింటిలో దేనికి ఎక్కువ ప్రభావం ఉంటుంది ? ఏ కర్మను అనుష్ఠించడం వలన అతడు ఇహపరలోకాలలో సుఖం పొందుతాడు ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నాయనా ! రాజ్యసంహారాన్ని అధిష్టించి మిక్కిలిగా సుఖపడాలనుకొనే రాజుకు అన్నిటికంటే ప్రధాన కర్తవ్యం బ్రాహ్మణసేవ. ప్రతిరాజు వేదజ్ఞులైన బ్రాహ్మణులను, వృద్ధపురుషులను సదా ఆదరించాలి. నగరంలోను, ఆయా ప్రాంతాలలోను నివసించే బహుశ్రతులైన బ్రాహ్మణులను మధురవచనాలతో, ఉత్తమ భోగాలను అమర్చి, సాదరంగా నమస్కరించి పూజించాలి. రాజు తన్ను, తన పుత్రులను రక్షించుకొన్నట్లుగానే బ్రాహ్మణులను కూడా రక్షించాలి. అన్నిటికంటే ఇదే అతని ప్రధానకర్తవ్యం. బ్రాహ్మణులను, వారికి పూజ్యులైన వారిని కూడా సుస్థిర చిత్తంతో పూజించాలి. ఎందుకంటే వారు శాంతంగా ఉంటేనే దేశం అంతా సుఖశాంతులతో ఉంటుంది. రాజుకు బ్రాహ్మణుడే తండ్రి వలె పూజనీయుడు, వందనీయుడు, మాననీయుడు. వర్షాలు కురిపించే ఇంద్రుని మీదనే ప్రాణుల జీవనం ఆధారపడి ఉన్నట్లుగా జగత్తు యొక్క జీవనయాత్ర బ్రాహ్మణుల పైననే ఆధారపడి ఉంది. వారు క్రోధోద్రిక్తులైనపుడు దావాగ్నికీలలవలె దహించివేసే దృష్టితో చూస్తారు. దానికి ఎంతో గొప్ప సాహసీకులు కూడా భయపడతారు. ఎందుకంటే వారిలో గుణాలే అధికంగా ఉంటాయి. ఈ బ్రాహ్మణులలో కొంతమంది గడ్డిగాదంతో కప్పివేయబడిన కూపాలవలె తమ తేజస్సును మరుగు పరుచుకొని ఉంటారు. కొంతమంది నిర్మలమైన ఆకాశంలా దేదీవ్యమానంగా ఉంటారు. కొందరు కరినంగా ఉంటే, కొందరు దూదివలె కోమలంగా ఉంటారు. కొంత కొంత మంది బ్రాహ్మణులు వ్యవసాయం, వశుపాలనంతో జీవితం గడుపుకొంటూ ఉంటారు. కొంత మంది భిక్షాటనం చేసి జీవనం గడుపుతారు. చాలా మంది అన్ని రకాల కార్యాలు చేయడంలో సమర్థులై ఉంటారు. ఈ రీతిగా బ్రాహ్మణులు రకరకాలుగా కనిపిస్తూ ఉంటారు. ధర్మజ్ఞులు సత్పురుషులు అయిన ఆ బ్రాహ్మణుల యొక్క గుణాలను సదా కొనియాడుతూ ఉండాలి. ప్రాచీన కాలం నుండి కూడా బ్రాహ్మణులు దేవతలకు, పితరులకు, మనుష్యులకు, నాగులకు, రాక్షసులకు కూడా పూజనీయులు. వీరిలో ఎవరూ కూడా బ్రాహ్మణులను జయించ లేకపోయారు. బ్రాహ్మణులు తలచుకొంటే దేవతలు కానివారిని దేవతలుగా చేస్తారు. వారు ఎవరిని రాజును చేయాలనుకొంటారో, అతడే రాజుగా ఉంటాడు. ఎవరిని రాజుగా చూడాలని అనుకోరో అతడు ఫరాభవం పాలవుతాడు. రాజా! నేను నీకు సూటిగా చెపుతున్నాను. బ్రాహ్మణులను నింధించిన మూర్ఖులు

నిస్సందేహంగా నశిస్తారు. బ్రాహ్మణులు ఎవరిని ప్రశంసిస్తారో అతడు అభ్యుదయం పొందుతాడు. ఎవరిని శపిస్తారో, అతడు ఒక్క క్షణంలోనే ఫరాభవింపబడతాడు. శక, యవన, కాంబోజాది జాతులవారు మొదట క్షత్రియులే కాని ఉత్తమమైన బ్రాహ్మణుల దృష్టినుండి వంచితులైన కారణంగా వారు మ్లేచ్ఛులు కావలసివచ్చింది. ద్రవిడ, కళింగ, పుళింద, ఉశీనర, కోలీసర్ప, మాహిషకాధి క్షత్రియజాతులు కూడా బ్రాహ్మణుల యొక్క చెడుదృష్టి పోకడం వలననే శూద్రులయ్యారు. బ్రాహ్మణుల వలన ఓటమి పొందడమే మేలు. వారిని ఓడించడం మంచిది కాదు. ఏ రకంగానూ బ్రాహ్మణ నింద వినకూడదు. వారి నింద జరుగుతూంటే ముఖం కిందికి దించుకొని మౌనంగా ఉండడం గాని, లేచి వెళ్లిపోవడంగాని చేయాలి. బ్రాహ్మణులతో విరోధం పెట్టుకొని సుఖంగా జీవించే సాహసం చేసే వ్యక్తి ఈ భూమిమీద ఎవరూ కూడా పుట్టలేదు. పుట్టబోరు. గాలిని గుప్పిట పట్టడం, చంద్రుని చేతితో తాకడం, భూమినిపైకి ఎత్తడం - అత్యంత దుష్కరకార్యాలు అయినట్లుగా ఈ భూమి మీద బ్రాహ్మణులను జయించడం కూడా దుష్కరమే.

అందుకని రాజులు ఉత్తమ భోగాలను, ఆభరణాలను, ఇతర మనోవాంఛిత పదార్థాలను ఇచ్చి, నమస్కారాదుల ద్వారా సదా బ్రాహ్మణులను పూజించాలి. తండ్రిని వలె అతని పోషణ భారం మీద శ్రద్ధ వహించాలి. అప్పుడే దేశమంతటా శాంతి నెలకొంటుంది. కాబట్టి నీ రాజ్యంలో పవిత్రులైన బ్రహ్మతేజోయుక్తులయిన బ్రాహ్మణులు అవశ్యం ఉండాలి. కులీనులు, ధర్మజ్ఞులు, ఉత్తమ వ్రతాచరణం గల బ్రాహ్మణులకు తన ఇంటిలో స్థానం ఇవ్వాలి. ఎందుకంటే బ్రాహ్మణులకంటే శ్రేష్ఠులు వేరెవరూ లేరు. బ్రాహ్మణులకు అర్పించిన హవిష్యాన్నే దేవతలు స్వీకరిస్తారు. సూర్య, చంద్రులు వాయువు, జలం, పృథ్వి, ఆకాశం, దిక్కులు - వీటి అన్నిటి యొక్క అధిష్ఠాన దైవతములు సదా బ్రాహ్మణ శరీరంలో ప్రవేశించి, అన్నాన్ని భుజిస్తూ ఉంటారు. బ్రాహ్మణుడు ఎవరి అన్నాన్ని తినడో, అతని అన్నాన్ని పితరులు కూడా స్వీకరించరు. బ్రాహ్మణుని ద్వేషించేవారి అన్నాన్ని దేవతలు కూడా స్వీకరించరు. బ్రాహ్మణుడు సంతుష్టుడయితే దేవతలు, పితరులు కూడా సదా ప్రసన్నంగా ఉంటారు. బ్రాహ్మణులను సంతృప్తిపరచిన పురుషులు మరణించిన తరువాత ఉత్తమ గతిని పొందుతారు. అతడు నశించడు. మానవుడు ఏయే హవిష్యాలతో బ్రాహ్మణులను తృప్తి పరుస్తాడో ఆయా వాటితోనే

దేవతలు, పితరులు కూడా తృప్తిపడతారు. సమస్తప్రజలను ఉత్పన్నం చేసే యజ్ఞాది కర్మలు బ్రాహ్మణులతోనే సుసంపన్నం అవుతాయి. జీవుని జనన మరణాలకు స్థానమైన పరమాత్మను, స్వర్గ నరకాల మార్గాన్ని, భూత భవిష్యత్తులను బ్రాహ్మణుడే ఎరుగును. తన ధర్మాన్ని ఎరిగినవాడే నిజమైన బ్రాహ్మణుడు. బ్రాహ్మణులను అనుసరించే వారికి ఎప్పుడూ ఫరాజయం కలుగదు. మరణించిన తరువాత వారికి వినాశం కలుగదు. బ్రాహ్మణుని నోటి నుండి నెలువడిన మాటను సాదరంగా స్వీకరించిన మహాత్ములు ఎప్పుడూ పరాభవం పొందరు. తమ తేజంతో, బలంతో తపింపచేసే క్షత్రియుల యొక్క బలతేజస్సులు బ్రాహ్మణులు ఎదురుపడగానే శాంతిస్తాయి. భృగువంశ బ్రాహ్మణులు తాలజంఘులను, అంగిరసుని యొక్క సంతానం నీవంశపు రాజులను, భరద్వాజుడు హైహయులను ఇలావుత్తులను ఓడించారు. క్షత్రియుల వద్ద రకరకాల ఆయుధాలు ఉన్నాగాని క్షుష్ణమృగచర్మదారులైన బ్రాహ్మణులు వారిని ఓడించారు. లోకంలో చెప్పినది, వినినది చదివినది ఏదైనా ఉంటే అదంతా కాష్ఠంలో దాగిన అగ్నివలె బ్రాహ్మణులలోనే నిక్షిప్తమై ఉంటుంది.

ఈ విషయంలో శ్రీకృష్ణభగవానునికి, పృథ్వీదేవికి జరిగిన సంవాదరూపమైన ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని ఉదాహరణగా ఇస్తూ ఉంటారు. ఒకానొకసారి శ్రీకృష్ణభగవానుడు పృథ్వీదేవిని - "కల్యాణీ ! నీవు ప్రాణులందరికీ తల్లివి. అందుకని నిన్ను నేను ఒక సందేహం అడుగుతున్నాను. గృహస్థుడు ఏ కర్మను అనుష్ఠించడం వలన తన పాపాలను నశింపచేసుకో గలుగుతాడు ?" అని అడిగాడు.

పృథ్వీదేవి - "ఇందుకోసం మనిషి బ్రాహ్మణులనే సేవించాలి. ఇదే అన్నిటికంటే పవిత్రమైన, ఉత్తమమైన కార్యం. బ్రాహ్మణుని సేవించిన పురుషునికి అన్ని దోషాలు నశించిపోతాయి. ఐశ్వర్యం, కీర్తి, ఉత్తమ బుద్ధికూడా బ్రాహ్మణునివలననే ప్రాప్తిస్తాయి. ఉత్తమ కుల సంపన్నుడు, ధర్మజ్ఞుడు, ఉత్తమ వ్రతమును పాటించేవాడు, పవిత్రుడు అయిన బ్రాహ్మణుని నిత్యము సేవించాలి. మాధవా ! బ్రాహ్మణుల ప్రభావం చూడు. చంద్రునికి కళంకం కలిగించాడు. సముద్రపు నీరు ఉప్పున చేశాడు. ఇంద్రుని శరీరంలో నేయి వృషణాలు ఉత్పాదించాడు. అతని ప్రభావం వలననే ఆ వృషణాలు కన్నులుగా మారాయి. ఆ కారణంగానే ఇంద్రుడు "సహస్రాక్షుడు" అనిపించుకొన్నాడు. కనుక కీర్తి, ఐశ్వర్యం, ఉత్తమ లోకాలు పొందాలనుకొనేవాడు బ్రాహ్మణుల

ఆజ్ఞకు లోబడి ఉండాలి." అని చెప్పింది.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "పృథ్వీదేవి మాటలు విని మదుసూదనుడు ఆమెను కొనియాడుతూ "ఆహా ! నీవు ఎంత భాగా చెప్పావు" అన్నాడు. యుధిష్ఠిరా ! బ్రాహ్మణుల యొక్క ఈ మహాత్వాన్ని విని నీవు సదా పవిత్రభావంతో వారిని పూజించాలి. అందువలన నీకు కళ్యాణమగుగాక ! మహాభాగ్యశాలి అయిన బ్రాహ్మణుడు జన్మిస్తూనే ప్రాణులందరికీ వందనీయుడు, అతిథి, ప్రథమ భోజనం పొందడానికి అధికారి. నారు అన్ని ఆర్థాలను సిద్ధింపచేస్తారు. అందరికీ సుహృదులు. దేవతలకు ముఖం. పూజితులయితే వారు శుభదాయకమైన నాక్కుతో ఆశీర్వాదం ఇచ్చి, మనిషి యొక్క శుభాన్ని గూర్చి చింతిస్తారు. పూర్వం ప్రజాపతి - బ్రాహ్మణ క్షత్రియ, వైశ్యులను పుట్టించి వారికి "మీకు స్వధర్మపాలన, బ్రాహ్మణ సేవ తప్ప వేరొక కర్తవ్యం లేదు." అని తెలిపాడు. బ్రాహ్మణుని రక్షించినట్లయితే అతడు స్వయంగా తన రక్షకుని కూడా రక్షిస్తాడు. బ్రాహ్మణుని సేవించడం వలన మీకు శుభం కలుగుతుంది. పండితుడైన బ్రాహ్మణుడు శూద్రోచిత కర్మ చేయకూడదు. శూద్రుని కర్మ చేయడం వలన అతని ధర్మం నశించిపోతుంది. స్వధర్మం పాటిస్తే సంఘద, బుద్ధి, తేజస్సు, ప్రతాపంతో కూడిన ఐశ్వర్యం ప్రాప్తిస్తుంది. వేదాధ్యయనం వలన అత్యధిక మహాత్వం లభిస్తుంది. ఆహవనీయాగ్నిలో ఉన్న దేవతాగణాలను హవనంతో తృప్తిపరచి బ్రాహ్మణుడు అత్యంత సౌభాగ్యశాలి అవుతాడు. ద్విజవరులారా ! మీరు ఏ ప్రాణికి ద్రోహం తలపెట్టకపోవడం వలన కలిగే పరమశ్రద్ధ ద్వారా ఇంద్రియసంయమం, వేదాధ్యయనంలో నిమగ్నమయితే మీకోరికలన్నీ నెరవేరుతాయి. మనుష్యలోకంలో, దేవలోకంలో ఉండే బోగ్యవస్తువులు అన్నీ జ్ఞానం, నియమం, తపస్సువలన ప్రాప్తించేనే.

యుధిష్ఠిరా ! బ్రాహ్మణులను అనుగ్రహించడానికి బుద్ధిమంతుడయిన బ్రహ్మదేవుడు ఈ రీతిగా చేసిన ఉపదేశం బ్రహ్మగీతను నీకు నేను వినిపించాను. మేకల, ద్రావిడ, లాట, పాండ్ర, కాన్వశిర, శౌండిక, దరద, దార్య, చౌర, శబర, బర్బర, కిరాత, యవనులు అనే వీరందరూ మొదట క్షత్రియులే కాని బ్రాహ్మణుల కోపంతో నీచులైపోయారు. బ్రాహ్మణులు తిరస్కరించడం వలన అనురులు సముద్ర జలాలలో నివసించవలసి వచ్చింది. ఆ బ్రాహ్మణుల కృప వలననే దేవతలు స్వర్గనివాసులు అయ్యారు. ఆకాశాన్ని తాకడం,

హిమాలయాన్ని కదిలించడం, చిన్న అడ్డుకట్ట వేసి గంగా ప్రవాహాన్ని అరికట్టడం అసంభవమైనట్లుగా ఈ భూమిపై బ్రాహ్మణులను జయించడం అసంభవం. బ్రాహ్మణులతో విరోధించి ఈ భూమండలాన్ని ఏలలేరు. ఎందుకంటే మహాత్ములైన బ్రాహ్మణులు దేవతలకు కూడా దేవతలు. యుధిష్ఠిరా ! సముద్రపర్యంతం ఉండే ఈ భూమిని నీవు అనుభవించదలచుకొంటే దానం, సేవద్వారా సదా బ్రాహ్మణులను పూజిస్తూ ఉండు. దానం గ్రహించడం వలన బ్రాహ్మణుల తేజస్సు తగ్గుతుంది. కనుక దానం గ్రహించని బ్రాహ్మణులనుండి నీవు నీ వంశాన్ని రక్షించుకోవాలి.

ఈ విషయంలో ఇంద్రునికి శంబరాసురునికి జరిగిన సంవాద రూపమైన ఇతిహాసాన్ని ఉదాహరణగా ఇస్తూ ఉంటారు. అది విను. ఒకసారి దేవరాజు ఇంద్రుడు రజోగుణసంపన్నుడైన, జటాదారి అయిన తపస్విగా మారి ఒక తీరు తెన్నులేని రథాన్ని ఎక్కి అపరిచిత వ్యక్తిలా శంబరాసురుని వద్దకు వెళ్ళాడు. అక్కడకు చేరి అతడు - “శంబరాసురా ! నీవు ఎలాంటి వ్రవర్తన వలన నీ జాతివారిని శాసించగలుగుతున్నావు? ఏ కారణంగా నిన్ను సర్వోత్తమునిగా భావిస్తున్నారు ? ఇదంతా స్పష్టంగా చెప్పు.” అని అడిగాడు.

శంబరాసురుడు - “నేను బ్రాహ్మణులలో ఎప్పుడూ దోషాలను ఎంచును. వారి అభిప్రాయాన్నే నా అభిప్రాయంగా అనుకొంటాను. శాస్త్రవిషయాలు చెప్పే విప్రులను సదా సమ్మానిస్తాను. నారికి సుఖాలను కలిగించే ప్రయత్నమే చేస్తాను. నారి మాటలను విని నారిని ఎప్పుడూ అవహేళన చేయను. వారిపట్ల అపరాధం చేయను. వారిని పూజించి వారి కుశలం గూర్చి అడుగుతాను. నారి పాదాలకు ప్రణమిల్లుతాను. బ్రాహ్మణులు కూడా అత్యంతము నమ్మకంగా నాతో సంబాధిస్తూ వా కుశలాన్ని గూర్చి అడుగుతారు. బ్రాహ్మణులు అజాగ్రత్తగా ఉన్నా కూడా నేను జాగ్రత్తగా ఉంటాను. వారు నిద్రిస్తున్నా కూడా నేను మెలకువగా ఉంటాను. నేను శాస్త్రాలు చెప్పినట్లుగా నడుచుకోవడం, బ్రాహ్మణభక్తితో ఉండడం, నాకు దోషదృష్టి లేకపోవడం గమనించి వారు తమ ఉపదేశామృతంతో నన్ను అభిషేకిస్తూ ఉంటారు. నారు సంతుష్టులై నాకు వీధి చెప్పివా దానిని నా బుద్ధితో గ్రహిస్తాను. నా మనసు ఎప్పుడూ బ్రాహ్మణుల మీదే లగ్నమై ఉంటుంది. నేను ఎప్పుడూ వారికి అనుకూలంగానే ఆలోచిస్తాను. నారి నాక్కుల ద్వారా ప్రవహించే మదురమైన

ఉపదేశరసాన్ని నేను ఆస్వాదిస్తూ ఉంటాను. అందుకే నక్షత్రాల మీద చంద్రునిలా నేను నా జాతివారిని శాసిస్తున్నాను. బ్రాహ్మణుల నోటి నెంట శాస్త్రోపదేశాన్ని విని దానిని అనుసరించి నడుచుకోవడమే ఈ భూమి మీద సర్వోత్తమమైన అమృతము, సర్వోత్తమమైన దృష్టి. ఈ సంగతి విని నా తండ్రి చాలా ఆనందించారు. ఆయన మహాత్ములైన బ్రాహ్మణుల మహిమను చూచి చంద్రుని - “ఈ బ్రాహ్మణులకు ఏ రకంగా సిద్ధి కలిగింది” అని అడిగాడు.

చంద్రుడు - “బ్రాహ్మణులందరూ తపస్సుతోనే సిద్ధి పొందుతారు. వారి నాక్కులలోనే నారి బలం ఉంది. మొదట గురువు యొక్క నివాసంలో బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ క్లेशాలను సహిస్తూ ఉండి, ప్రణవ సహితంగా నేదాద్యయనం చేయాలి. ఆపై చివరికి క్రోధం విడిచి శాంతులై సన్యాసాన్ని స్వీకరించాలి. సన్యాసికి సర్వత్ర సమదృష్టి ఉండాలి. తన తండ్రి ఇంటిలోనే ఉండి వేదాలన్నీ పూర్తిగా అధ్యయనం చేసి జ్ఞాన సంపన్నుడు, ప్రశంసనీయుడు అయినప్పటికీ కూడా విద్వాంసుల దృష్టిలో అతడు గ్రామీణుడు (అవాగరికుడు) గానే పరిగణింపబడతాడు. (నిజానికి గురువు ఇంట్లో ఉండి వేదాలు చదువుకొన్నవాడే (శేష్యుడు) కన్యంలో ఉండే పాము చిన్న చిన్న ప్రాణులను మింగివేసినట్లుగా యుద్ధం చేయని క్షత్రియుని, ప్రవాసం చేయని బ్రాహ్మణుని ఈ భూమి మింగివేస్తుంది. మందబుద్ధి అయిన మానవునిలో ఉండే గర్వం అతని సంపదను నశింపజేస్తుంది. గర్భవతి అయిన కన్య, ఎప్పుడూ ఇంటిలోనే ఉండే బ్రాహ్మణుడు దోషులుగా పరిగణింపబడుతారు.” అని చెప్పాడు.

చంద్రునివలన నా తండ్రి ఈ సంగతి విని బ్రాహ్మణులను పూజించాడు. అతని వలెనే నేను కూడా ఉత్తమ వ్రతాచరణం కల బ్రాహ్మణులను పూజిస్తాను.” అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “దానవరాజు శంబరాసురుని నోటి నుండి ఈ మాటలు విని ఇంద్రుడు బ్రాహ్మణులను పూజించాడు. అందువల్ల అతనికి మహేంద్రపదవి ప్రాప్తించింది.

దాన పాత్రులు - స్త్రీ రక్షణ విషయములో

దేవశర్మ విపులుల కథ

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! దానానికి ఎవరు పాత్రులు ? అపరిచితపురుషుడా ? చాలా రోజులపాటు తనతో కలిసి ఉన్నవాడా ? లేక దూరప్రాంతం నుండి వచ్చినవాడా? వీరిలో ఎవరిని అర్హులుగా భావించాలి ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా ! వీరిలో ఒక్కొక్కరు

తమ పనుల కారణంగా ధాన పాత్రలు అవుతారు, కొంతమంది తమ మౌనవ్రతం వలన పాత్రులవుతారు. సమస్తం దానం చేయాలనుకొని ఏ వస్తువునైనా యాచించేవాడు (యజ్ఞం చేయడానికి లేదా గురు దక్షిణాదులు ఇవ్వాలనే ఉద్దేశ్యంతో) కూడా ధాన పాత్రుడే. కుటుంబంలోని వ్యక్తులకు భాద కలిగించకుండానే ధానం చేయాలి. తన మీద ఆధారపడి, తాను పోషించవలసిన వారికి భాద కలిగించి, దానం చేసే మనిషి తాను అదఃపతితుడు అవుతాడు. ఈ రీతిగా మొదటి నుండి పరిచితుడు కాని వాడు గాని, చాలా రోజులపాటు కలిసి ఉన్నవాడు గాని, దూర ప్రాంతంనుండి వచ్చినవాడు గాని - ఈ ముగ్గురినీ కూడా విద్వాంసులు దానపాత్రులే అని భావిస్తారు.

యుధిష్టిరుడు - "పితామహా ! ఏ ప్రాణికి భాద కలుగకుండా, ధర్మానికి భంగం రానీయకుండా ఉండే రీతిలో దానం ఇవ్వడం ఉచితం. కాని పాత్రుడైననానిని యథార్థంగా గుర్తించడం ఎలా ? ధానం చేశాక మనసులో పశ్చాత్తాప పడకూడదు కదా !" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నాయనా ! ఋత్విజుడు, పురోహితుడు, ఆచార్యుడు, శిష్యుడు, సంబంధీకుడు, బంధువు, విద్వాంసుడు, దోషదృష్టి లేనివాడు - ఈ అందరూ పూజనీయులు, మాననీయులు. వీరికి వ్యతిరేకంగా నడుచుకొనేవారు సత్కారార్హులుకారు. కాబట్టి భాగా పరిశీలించి యోగ్య పురుషుని ఎంచుకోవాలి. అక్రోధం, సత్య బాషణం, అహింస, ఇంద్రియ సంయమం, సరళత, ద్రోహంగాని గర్వం కాని లేకపోవడం, లజ్జ, సహనశీలత, మనోనిగ్రహం - ఈ గుణాలు స్వబావ సిద్ధంగానే ఉండి, ఏ చెడూ కనపడకపోతే వారు ధానానికి, సన్మానానికి ఉత్తమ పాత్రులు. చాలా రోజులపాటు తనతో కలిసి ఉన్నవాడు కూడా దానానికి అర్హుడే. అప్పటికప్పుడు వచ్చినవాడు పరిచితుడుగాని, అపరిచితుడుగాని ధానం, గౌరవం పొందడానికి అర్హుడు. వేదాలను అప్రామాణిక మని బావించడం, శాస్త్రాలను ఉల్లంఘించడం, సర్వత్ర అవ్యవస్థను వ్యాపింపచేయడం తన వివాశనానికే కారణాలు. పాండిత్య గర్వంకొద్దీ వ్యర్థతర్కాన్ని ఆశ్రయించి వేదాలను నిందించే బ్రాహ్మణుడు, సత్పురుషుల సభలో కేవలం తర్కాన్నే పేర్కొంటూ విజయం పొందినవాడు, శాస్త్రాలకు అనుకూలమైన యుక్తులను ప్రతిపాదించనివాడు, గట్టిగా హడావిడి చేసేవాడు, ఎక్కువగా మాటలాడేవాడు, అందరినీ సందేహించే నాడు, బాలకులవలె మూర్ఖులవలె

వ్యవహరించేవాడు, కఠినంగా మాటలాడేవాడు - ఇటువంటినానిని అస్పృశ్యునిగా పరగణించాలి. విద్వాంసుల దృష్టిలో అతడు మనుష్యులలో కుక్కవంటినాడు. కుక్క భౌభౌమని మొరుగుతూ, కరవడానికి పరుగు తీసినట్లుగా అతడు అతిగా వాగుతూ, శాస్త్రాలను ఖండించడానికి పలుచోట్లకు పరిభ్రమిస్తూ ఉంటాడు. (ఇటువంటివారు దాన పాత్రులు కారు.) మనిషి లోకవ్యవహారం మీద దృష్టి ఉంచాలి. దర్మం గూర్చి తనకు శుభం కలిగే ఉపాయాలను గూర్చి ఆలోచించాలి. ఇలా చేసేవాడు సదా ఉన్నతిశీలుడు అవుతాడు. (యజ్ఞయాగాదులు చేసి) దేవతల యొక్క, (వేదాలను అధ్యయనం చేయడం ద్వారా) ఋషుల యొక్క, (చక్కని పుత్రుని పొంది, శ్రాద్ధకర్మలు చేసి) పితరుల యొక్క, (దానం ఇచ్చి) బ్రాహ్మణుల యొక్క, (ఆతిథ్య సత్కారాలు చేసి) అతిథుల యొక్క ఋణం నుండి విముక్తుడు అయినట్టివాడు, క్రమంగా విశుద్ధమైన (నిష్కామమైన) వినయయుక్తమైన భావంతో శాస్త్రోక్త కర్మలను అనుష్ఠించే గృహస్థుడు ఎప్పుడూ దర్మం నుండి భ్రష్టుడు కాడు.

యుధిష్టిరుడు - "పితామహా ! మనిషి ఈ లోకంలో వయసులో ఉన్న స్త్రీలను ఎలా రక్షించగలుగుతాడు ? సత్యాన్ని అసత్యంగాను, అసత్యాన్ని సత్యంగాను మార్చగలిగిన, సత్కారం చేసివా, చేయకపోయినా కూడా మనసులో వికారం కలుగచేసే స్త్రీలను ఎవరు రక్షించగలుగుతారు ? వారి రక్షణ ఏ రకంగానైనా జరిగి ఉంటే లేదా ఇంతకుముందు ఎవరైనా ఎప్పుడైనా వారిని రక్షించినట్లయితే ఆ విషయాన్ని పృష్టంగా వివరించి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు "మహాబాహూ ! నీవు స్త్రీల విషయంలో చెప్పినదంతా సరిఅయినదే. అందులో ఏ మాత్రం అసత్యం లేదు. ఈ విషయంలో నీకు ఒక ప్రాచీన కథను చెబుతాను. అందులో మహాత్ముడైన విపులుడు గురుపత్నిని రక్షించిన విధం వివరింపబడింది. వాస్తవానికి యౌవనవతులైన స్త్రీలు అగ్నితో సమానం. వీరు మయదానవుడు నిర్మించిన మాయలు. కత్తి అంచు, విషం, సర్పం, అగ్ని ఒకవైపు, స్త్రీలు ఒకవైపు. ప్రాచీన కాలంలో దేవశర్మ అనే పేరుగల మహాసౌభాగ్యశాలి అయిన ప్రసిద్ధుడైన ఋషి ఉండే నాడు అతనికి రుచి అనే పేరుగల భార్య ఉండేది. ఆమె అద్వితీయమైన సుందరి. ఆమె రూపాన్ని చూసి దేవతలు, దానవులు, గంధర్వులు కూడా మత్తెక్కిపోయేవారు. ఇంద్రుడయితే ఆమె మీద విశేషంగా ఆసక్తి కలిగి ఉండేవాడు.

మహాముని దేవశర్మకు స్త్రీలనడత గూర్చి చక్కని పరిచయం ఉంది. పైగా ఇంద్రుడు గొప్ప పరస్త్రీలంపటుడు అనే సంగతి కూడా బాగా తెలిసినవాడు. అందుకని అతడు తన భార్యను మిక్కిలి ప్రయత్నంతో రక్షించుకొనేవాడు. ఒకసారి అతనికి మనసులో యజ్ఞం చేయాలనే ఆలోచన కలిగింది. అప్పుడతడు "నేను యజ్ఞం చేయడంలో నిమగ్నమై ఉంటే నా భార్యను ఎలా రక్షించగలను?" అని ఆలోచించసాగాడు. తరువాత మనసులోనే ఆమెను రక్షించే మార్గం నిశ్చయించుకొని ఆ మహాతపస్వి భృగువంశసంజాతుడైన తన ప్రియశిష్యుడు విపులుని పిలిచి - "నాయనా ! నేను యజ్ఞం చేయడానికి వెళ్తున్నాను. నీవు నా భార్యను జాగ్రత్తగా రక్షించాలి. ఎందుకంటే దేవరాజు ఇంద్రుడు సదా ఆమెను పాండాలనే ఘాతుకంలోనే మునిగి ఉన్నాడు. అతనిపట్ల నీవు సదా జాగరూకుడవై ఉండాలి. ఎందుకంటే అతడు రకరకాల రూపాలు ధరిస్తూ ఉంటాడు." అని చెప్పాడు.

విపులుడు గొప్ప జితేంద్రియుడు. మహాతపస్వి, అగ్ని సూర్యులతో సమానమైన కాంతి గలవాడు, ధర్మవేత్త, సత్యవాది. గురువుగారి ఆజ్ఞ విని అతడు - "సరే మంచిది. అలాగే చేస్తాను." అన్నాడు. గురువుగారు వెళ్లడానికి సిద్ధపడుతూ ఉండగా విపులుడు - "మునీ ! ఇంద్రుడు వస్తే ఏయే రూపాలు ధరించి వస్తాడు ? అతని శరీరం, తేజస్సు ఎలా ఉంటాయి? దయచేసి ఈ సంగతులు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

దేవశర్మ - "నాయనా ! ఇంద్రుడు గొప్ప మాయావి. అతడు చాలాసార్లు అనేక రూపాలు మార్చుతూ ఉంటాడు. ఒకసారి తలపై కిరీటం, చేతిలో వజ్రం, ధనుస్సు ధరించి, చెవులకు కుండలాలు పెట్టుకొని వస్తాడు. ఒకసారి మరుక్షణంలోనే చండాలుడుగా రూపం మారుస్తాడు. ఒక్కొక్కసారి మిక్కిలి పుష్టికరమైన శరీరం ధరిస్తాడు. ఒక్కొక్కసారి చిరిగిపోయిన బట్టలు ధరించి బక్కపలుచని శరీరంతో కనిపిస్తాడు. అతని శరీరపు రంగు కూడా ఒకసారి తెల్లగా, ఒకసారి నల్లగా, ఒకసారి శ్యామలంగా ఉంటుంది. ఒక్కక్షణంలో కురూపిగా, మరుక్షణంలో సుందరునిగా మారుతూ ఉంటాడు. ఒక్కొక్కసారి ముసలివాడుగా ఒక్కొక్కసారి యువకునిగా అవుతాడు. అతడు చిలుక, కాకి, హంస, కోయిల, సింహం, వ్యాఘ్రం, ఏనుగు, దేవతలు, దైత్యులు - అందరి రూపాలు ధరిస్తాడు. చివరికి ఈగ, దోమ రూపాలు ధరించడానికి కూడా సంకోచించడు. ఎవరూ అతనిని

పట్టుకోలేరు. ఇతరుల సంగతికేమిటి, ఈ లోకాన్ని సృష్టించిన విధాత కూడా అతనిని వశపరచుకోలేడు. అంతర్ధానుడైన ఇంద్రుడు కేవలం జ్ఞానదృష్టికే కనిపిస్తాడు. ఈ రీతిగా అతడు చాలా రూపాలు ధరిస్తూ ఉంటాడు. కాబట్టి ప్రయత్న పూర్వకంగా నా భార్య రుచిని రక్షించాలి. అలా చేయడం వలన యజ్ఞానికై ఉంచిన హవిష్యాన్ని నాకాలి అనుకొనే కుక్క వంటి దురాత్ముడైన ఇంద్రుడు ఆమెను స్పృశించలేడు." అన్నాడు.

ఇలా చెప్పి మహాభాగుడైన దేవశర్మముని యజ్ఞం చేయడానికి వెళ్లిపోయాడు. విపులుడు గురువు యొక్క మాటలు విని చాలా ఆలోచించాడు. ఇంద్రుని భారీ నుండి ఆ స్త్రీని మిక్కిలిగా రక్షించసాగాడు. అతడు మనసులోనే "నేను గురుపత్నిని రక్షించడానికి ఏ ఉపాయం అవలంబించాలి ? ఇంద్రుడు మాయావియే కాక గొప్ప డుర్దర్షుడు, పరాక్రమవంతుడు కూడా. ఆశ్రమ కుటీరం యొక్క తలుపులు బందించినా అతని రాకను అడ్డుకోలేవు. ఎందుకంటే అతడు అనేక రూపాలు ధరిస్తాడు. వాయు రూపం ధరించి కుటీరంలో చొరబడి గురుపత్నిని పాడుచేయవచ్చును. పురుష ప్రయత్నంతో ఆమెను రక్షించడం సాధ్యం కాదు, ఎందుకంటే ఇంద్రుడు బహురూపి. కాబట్టి నేను రుచి శరీరంలో ప్రవేశిస్తాను. యోగ బలంతో రుచిని నేను అతని భారీనుండి రక్షిస్తాను. నా సూక్ష్మావయవాలతో నేను ఆమె యొక్క ప్రతి అవయవంలోను ప్రవేశిస్తాను. నేను ఇలా చేయగలిగితే ఇది నేను చేసిన ఆశ్చర్య జనకమైన పని అవుతుంది. తామరాకు మీది నీటి బొట్టు దానికి అంటకుండా ఎలా ఉంటుందో అలాగే నేను కూడా అనాసక్తుడనై గురుపత్నిలో ఉంటాను. నేను రజోగుణ విముక్తుడను, కనుక నావలన ఏ అపరాధమూ జరుగదు. బాటసారి ఎప్పుడయినా ఏదైనా శూన్య ధర్మశాలలో ఆగినట్లుగా నేను కూడా జాగరూకుడనై గురుపత్ని శరీరంలో నివసిస్తాను." అని ఆలోచించాడు. ఈ రీతిగా ధర్మాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని వేదశాస్త్రాలను పరిశీలించి, తన యొక్క గురువు యొక్క ప్రచురమైన తపస్సుపై శ్రద్ధ పెట్టి విపులుడు గురుపత్నిని రక్షించడానికి సైన చెప్పిన ఉపాయాన్ని నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఆ తరువాత రుచి దగ్గర కూర్చుని అతడు రకరకాల మాటలలో ఆమెను లీనం చేశాడు. తన రెండు కన్నులను ఆమె కన్నులతో కలిపాడు. తన చూపులను ఆమె చూపులతో పెన వేశాడు. ఆ మార్గం ద్వారానే ఆకాశంలో ప్రవేశించే వాయువులా రుచియొక్క శరీరంలో ప్రవేశించాడు. అనంతరం

అతడు నీడలా అంతర్నితుడై ఏ విధమైన చేష్టలు లేకుండా, గురుపత్ని యొక్క శరీరాన్ని నిశ్చేష్టంగా చేసి అక్కడ ఉండిపోయాడు. గురువు యజ్ఞాన్ని పరిసమాప్తం చేసి ఇంటికి తిరిగి వచ్చేంత వరకు అలాగే ఆమెను రక్షిస్తూ ఉన్నాడు.

తదనంతరం, ఈలోగానే ఒక రోజున దివ్య రూపదారి అయిన ఇంద్రుడు “ఇదే రుచిని పొందడానికి తగిన సమయం” అని భావించి అక్కడకు వచ్చాడు. అత్యంత సుందరమైన, మనసును మోహింప చేసే రూపం దరించి ఆశ్రమంలో ప్రవేశించాడు. అక్కడ విపులుని శరీరం చిత్రప్రతిమలా నిశ్చేష్టంగా పడి ఉంది. కన్నులు మాత్రం స్థిరంగా ఉన్నాయి. ఇంకొక వైపు అందమైన చూపులు గల చంద్రముఖి రుచి కూర్చుని ఉంది. ఇదంతా ఇంద్రుడు చూశాడు. రుచి కూడా ఇంద్రుడు దగ్గరకు రావడం చూసి వెంటనే లేవాలనుకొంది. ఆమె అతని అందమైన రూపం చూసి చాలా ఆశ్చర్యపడింది. “నీ వెవరివి” అని ఆమె అడగాలనే అనుకొన్నట్లు అనిపించింది. ఆమె లేవాలనుకోవడం చూసి విపులుడు తన యోగబలంతో ఆమెను అవశురాలిని చేశాడు. దానితో ఆమె ఏమాత్రం కదలలేకపోయింది. అప్పుడు దేవరాజు ఇంద్రుడు అతిమదుర స్వరంతో - “సుందరీ ! నేను దేవరాజు ఇంద్రుడిని. నీ కోసమే ఇక్కడికి వచ్చాను. నిన్ను స్మరించడం వలన కాముడు నన్ను చాలా బాదిస్తున్నాడు. అందుకే నీకు చేరువ అయ్యాను. ఇక ఆలస్యం చేయకు. సమయం మించిపోతోంది.” అన్నాడు. ఇంద్రుడు అన్న ఈ మాటలను గురుపత్ని యొక్క శరీరంలో ఉన్న విపులుడు కూడా విన్నాడు. అతడు ఇంద్రుని చూశాడు కూడా. కాని అతడు స్తంభింప చేసిన కారణంగా రుచి ఇంద్రునికి ఎలాంటి సమాదానం ఇవ్వలేక పోయింది. గురుపత్ని యొక్క ఆకారం చూసి విపులుడు ఆమె మనోభావాన్ని పసిగట్టాడు. అందుకని అతడు యోగం ద్వారా బలవంతంగా ఆమెను నియంత్రించి, యోగ సంబంధమైన బంధనాలతో ఆమె సమస్త ఇంద్రియాలను కట్టివేశాడు.

యోగబలంతో మాయకులోనైన రుచి నిర్వికారంగా ఉండడం చూసి ఇంద్రుడు చాలా సిగ్గుపడ్డాడు. అతడు మళ్ళీ “సుందరీ ! రా.రా.” అని పిలిచాడు. అదివిని ఆమె అతనికి కొంత అనుకూలంగానే సమాదానం ఇవ్వాలని అనుకొంది. కాని ఇంతలోనే విపులుడు ఆమె మాటను మార్చివేశాడు. వెంటనే ఆమె నోటివెంట - “అరే ! నీవు ఇక్కడికి రావడం వలన ప్రయోజనం ఏమిటి ? అనే మాట వెలువడింది. పరాధీనురాలు కావడం వలన నిరుత్సాహంగా

ఈ మాటను చెప్పి రుచి చాలా లజ్జితురాలయింది. అక్కడ నిలబడి ఉన్న ఇంద్రుని మనసు కూడా నిరుత్సాహం అయిపోయింది. అతడు రుచి యొక్క భావపరివర్తనను గమనించాడు. దివ్య దృష్టితో ఆమెవైపు చూడగానే, ఆమె శరీరం లోపల ఉన్న విపులముని అతనికి కనిపించాడు. అద్దంలోని ప్రతిబింబంలా రుచి దేహంలో ఉండి ఘోరతపస్సులో మునిగి ఉన్న మునిని చూసి ఇంద్రుడు వణికిపోయాడు. శాప భయంతో అతని శరీరం యావత్తు కంపించి పోయింది. అప్పుడు మహా తపస్వి అయిన విపులుడు కూడా, గురుపత్ని యొక్క శరీరాన్ని విడిచి తన శరీరంలోనికి ప్రవేశించాడు. భయభ్రాంతుడైన ఇంద్రునితో అతడు “పాపాత్ముడా పురందరా ! నీ బుద్ధి చాలా వక్రమైనది. నీవు ఎప్పుడూ ఇంద్రియాలకు వశుడవై ఉంటావు. ఇక దేవతలు, మనుష్యులు నిన్ను ఎంతో కాలం వరకు పూజించరు. ఇంద్రా ! పూర్వం గౌతమ మహర్షి నీ శరీరం అంతా వృషణాలు కన్పించేలా చేసి నిన్ను ప్రాణాలతో వదిలిపెట్టిన సంగతి మరచిపోయావా ? ఇప్పుడు నీ మనసులో ఆ సందర్భం గుర్తుకు రావడం లేదా ? నీవు మూర్ఖుడవని వాకు తెలుసు. నీ మనసు నీ వశంలో ఉండదు. నీవు మహాచంచలుడవు. సాపే ! దూరంగా తొలగిపో ఇక్కడి నుండి. ఎలా వచ్చావో అలా తిరిగి వెళ్లు. నేను ఈ స్త్రీని రక్షిస్తున్నాను. నాకు నీ మీద జాలికలుగుతోంది. అందుకే నా తేజస్సుతో నిన్ను భస్మం చేయాలనుకోవడం లేదు. కాని బుద్ధిమంతుడయిన నా గురువు మాత్రం చాలా భయంకరుడు. వారు గనుక నిన్ను చూసినట్లయితే క్రోధోద్రిక్తులై కన్నులతో ఇప్పుడే నిన్ను భస్మం చేసివేయగలరు. ఇకపైన ఎప్పుడూ ఇటువంటి పని చేయకు. లేకపోతే ఎప్పుడయినా బ్రహ్మబలం చేత బాధింపబడి నీవు పుత్ర మంత్రి సహితంగా నశించిపోగలవు. అలా జరుగకుండునుగాక ! నీవు నిన్ను అమరుడవనుకొని ఇటువంటి పనులకు పాల్పడితే నేను నీకు హెచ్చరిక చేస్తాను. ఊరికే ఎవరినీ అవమానించకు. తపస్సుకు అసాధ్యమనేదే లేదు. (తపస్సులు అమరులను కూడా చంపగలరు)” అని హెచ్చరించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “మహాత్ముడైన విపులుని మాటలు విని ఇంద్రుడు మిక్కిలి లజ్జితుడయ్యాడు. ఏమీ బదులు చెప్పకుండా మౌనంగా అంతర్ధానమయ్యాడు. ఇంకా అతడు వెళ్లి ముహూర్తకాలం కూడా గడవలేదు. ఇంతలోనే మహాతపస్వి అయిన దేవశర్మ స్వేచ్ఛగా యజ్ఞం పూర్తి చేసికొని తన ఆశ్రమానికి తిరిగివచ్చాడు.

గురువు వచ్చాక, అతనికి ప్రియమైన కార్యాలు దేసే విపులుడు అతని పాదాలకు ప్రణమిల్లాడు. తాను సురక్షితంగా ఉంచిన పతివ్రత సాధ్వీ అయిన భార్య రుచిని అతనికి అప్పగించాడు. అనంతరం శాంతచిత్తుడైన విపులుడు తిరిగి మునుపటిలాగే నిశ్శంక భావంతో అతనిని సేవించసాగాడు. గురువుగారు విశ్రాంతి తీసికొని, తన భార్యతో కలిసి కూర్చుని ఉండగా విపులుడు ఇంద్రుడు దేసిన పని అంతా చెప్పాడు. అది విని తేజశ్శాలి అయిన ముని విపులుని పట్ల చాలా ఆనందించాడు. అతని శీలం, సదాచారం, తపస్సు, నియమం, గురుసేవ, తనపట్ల అతనికి ఉన్నభక్తి, దర్మనిష్ఠ చూసి, అతడు పదేపదే తన శిష్యుని కొనియాడాడు. అనంతరం ధర్మాత్ముడైన ఆ ముని ధర్మపరాయణుడైన తన శిష్యుడు విపులుని వరం కోరుకొమ్మని అడిగాడు. గురువు ఆజ్ఞాపాంది విపులుడు - "సదా నేను ధర్మమునందే నిలిచి ఉండాలి." అని కోరుకొన్నాడు. గురువు అతనికి ఆ వరం అనుగ్రహించగానే విపులుడు అతని అనుమతి తీసికొని ఉత్తమమైన తపస్సులో ప్రవృత్తుడయ్యాడు.

దేవశర్మ విపులునికి అతని దాసరికమును

గూర్చి గుర్తు దేయుట - అతనితో పాటు

వత్సీ వహితుడై స్వర్గమునకేగుట

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! గురుపత్నిని రక్షించి ప్రచురమైన తపస్సు చేసి విపులుడు తాను రెండు లోకాలను జయించాను అని తలపోయసాగాడు. తదనంతరం కొంతకాలం గడిచాక ఒకరోజున ఒక దివ్య లోకపు సుందరి మనోహరమైన రూపం ధరించి ఆకాశ మార్గాన ఎక్కుడికో వెళ్లసాగింది. ఆమె శరీరం నుండి దివ్య పరిమళాలు వెదచల్లే కొన్ని అందమైన పుష్పాలు దేవశర్మ యొక్క ఆశ్రమ సమీపాన నేలపై రాలాయి. రుచి ఆ పుష్పాలను తీసి దాచుకొంది. ఆమెకు ప్రభావతి అనే ఒక అక్క ఉంది. ఆమె అంగరాజు చిత్రరథుని వివాహమాడింది. ఒకసారి ఆమె పిలిచిందని సుందరి అయిన రుచి తన జడలో ఆ దివ్య పుష్పాలను గుచ్చిపెట్టుకొని అంగరాజు ఇంటికి వెళ్లింది. అక్కడ అంగరాజు యొక్క రాణి ఆ పుష్పాలను చూడగానే, తన చెల్లెలిని అలాంటి పూవులనే తెప్పించి ఇమ్మని పట్టుపట్టింది. ఆశ్రమానికి తిరిగి రాగానే రుచి తన అక్క అన్నదంతా తన భర్తతో చెప్పింది. ఋషి ఆమె ప్రార్థనను మన్నించి విపులుని సీలించి పూలు తెమ్మని, వెంటనే వెళ్లమని ఆదేశించాడు.

మహాతపస్వి అయిన విపులుడు గురువు ఆజ్ఞపై అన్యదా

ఆలోచించక మంచిదని చెప్పి దానిని శిరసావహించి ఆకాశం నుండి పూలు రాలిన దోటికి వెళ్లాడు. అక్కడ ఇంకా ఎన్నో పూలు రాలిపడి ఉన్నాయి. అవి ఇంకా వాడిపోలేదు. ఆ అందమైన పూవులు లబించడంతో విపులునికి చాలా ఆనందం కలిగింది. అవి తీసికొని అతడు వెంటనే చంపక వృక్షాలతో నిండిన చంపా నగరం వైపు బయలుదేరాడు. ఒక నిర్జన వనానికి వచ్చే సరికి అతడు ఒక స్త్రీ పురుషుల జంటను చూశాడు. వారు ఒకరి చేతులు ఒకరు పట్టుకొని గుండ్రంగా తిరుగుతున్నారు. అందులో ఒకరు వేగంగా తిరుగుతూంటే మరియొకరు మెల్లగా తిరుగుతున్నారు. అందుకని వారిద్దరికీ జగడం ఏర్పడింది. ఒకరు "నీవు వేగంగా తిరుగుతున్నావు" అంటే వేరొకరు "లేదు" అన్నారు. ఈ రీతిగా ఇద్దరికీ అంగీకారం కుదరడం లేదు. వారిద్దరూ ఈ రీతిగా దెబ్బలాడుకొంటూ విపులుని ఉద్దేశించి "మన ఇద్దరిలో అబద్ధం ఆడినవారు పరలోకంలో విపులుడు పొందే దుర్గతినే పొందుతారు." అని శపథం దేశారు. అనంతరం విపులుడు వెండి బంగారు పాచికలతో జూదం ఆడుతూ హర్షలోభాలతో నిండిన ఆరుగురు పురుషులను చూశాడు. వారు కూడా ముందటి స్త్రీ పురుషుల జంట చేసినట్లుగానే శపథం చేస్తున్నారు. వారు విపులుని ఉద్దేశించి "మనలో లోభంతో నమ్మక ద్రోహం చేసినవారు పరలోకంలో విపులుడు పొందే గతినే పొందుతారు." అన్నారు. వారి మాటలు విని విపులుడు పుట్టినది మొదలుకొని ఇంతవరకు తాను దేసిన కర్మలన్నీ గుర్తుకు తెచ్చుకొన్నాడు గాని ఎప్పుడూ ఏ పాపం చేసినట్లుగా అనిపించలేదు. ఒకవైపు వారి శపథాలు విని అతనికి హృదయం నిప్పులకొలిమిలా మండిపోతోంది. అందుకని అతడు తాను చేసిన కర్మలను గూర్చి భాగా ఆలోచించసాగాడు. అలా ఆలోచిస్తూ ఉండగా చాలా రోజులు గడిచిపోయాయి. అప్పుడు అతనికి తాను రుచిని రక్షించినపుడు తన నేత్రేంద్రియం ద్వారా ఆమె నేత్రేంద్రియంలోను, తన ముఖం ద్వారా ఆమె ముఖంలోను ప్రవేశించడం, ఈ అసలు సంగతిని గురువుగారి నుండి దాచడం అనే సంగతి మనసులో స్ఫురించింది. యుధిష్ఠిరా ! విపులుడు తన మనసులో ధీనినే సాపంగా భావించాడు. నిజానికి విషయం కూడా అదే. చంపా నగరానికి వెళ్లి అతడు తాను తెచ్చిన పూలను గురువుకు సమర్పించి అతనిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించాడు. శిష్యుడు రావడం చూసి దేవశర్మ - "విపులా ! నీవు ఆ మహారణ్యంలో ఏమి చూశావు ?" అని అడిగాడు.

విపులుడు - “బ్రహ్మరీ ! నేను అక్కడ ఒక స్త్రీ పురుషుల జంటను, కొంత మంది పురుషులను చూశాను. కాని నన్ను గూర్చి బాగా తెలిసినట్లున్న వారు ఎవరు ?” అని ప్రశ్నించాడు.

దేవశర్మ - “విపులా ! నీవు చూసిన స్త్రీ పురుషుల జంట రాత్రింబవళ్లుగా తెలుసుకో వారిద్దరూ చక్రంలా పరిభ్రమిస్తూ ఉంటారు. వారికి నీ సాపం గురించి తెలుసు. ఇక అత్యంత హర్ష నిర్భరులై జూదం ఆడుతూ కనిపించిన ఆరుగురు పురుషులు ఆరు ఋతువులని తెలుసుకో. వారికి కూడా నీ సాపం తెలుసును. మనిషి ఎంతగా ఏకాంతంలో దాగుకొని సాపం చేసివా సరే ఋతువులు, రాత్రింబవళ్లు దానిని స్పష్టంగా చూస్తూ ఉంటాయి. నీవు హర్షంతోను, గర్వంతోను గురువుతో నీ సాపకర్మను గూర్చి చెప్పలేదు. అందుకని దానిని గుర్తు చేస్తూ వారు నీవు విన్న ఆ రీతిగా మాట్లాడారు. అహర్నిశలు, ఋతువులు పురుషుని సాప పుణ్యాలను సదా తెలుసుకొంటూనే ఉంటాయి. నీవు దేసిన పని వాతో చెప్పలేదు. అందుకని నీకు సాపకర్మలు చేసేవారి లోకం లభిస్తుంది. వయసులో ఉన్న ఏ స్త్రీని కూడా సాపకర్మ నుండి రక్షించడం నీవశం కాదు. అయినా నీవు నీ వైపు నుండి ఏ సాపం చేయలేదు. అందుకని నీపట్ల నాకు సంతోషం కలిగింది. నేను నీలో దురాచారాన్నే గమక చూస్తే నిస్సందేహంగా కోపంతో నిన్ను శపించి ఉండును. కాని నీవు యథాశక్తి నా భార్యను రక్షించావు. ఈ కారణంగా నేను నీపై విశేషంగా ప్రసన్నుడినయ్యాను. ఇక నీవు సుఖంగా స్వర్గానికి వెళ్లగలవు.” అని వివరించాడు.

విపులునికి ఇలా చెప్పాక మహర్షి దేవశర్మకు చాలా ఆనందం కలిగింది. అతడు తన భార్య శిష్యునితో పాటుగా స్వర్గానికి చేరి ఆనందంగా నివసించసాగాడు. యుదిష్ఠిరా ! చాలా కాలం క్రితం మార్కండేయ మహాముని గంగా తీరంలో సంభాషణ సమయంలో ప్రసంగవశాత్తు వాకు ఈ ఉపాఖ్యావాన్ని చెప్పాడు. కాబట్టే నీకు నేను చెపుతున్నాను - స్త్రీలను ప్రయత్న పూర్వకంగా రక్షించాలని. ఎండుకంటే వారిలో మంచి చెడులనే రెండు రకాల విషయాలు కనిపిస్తాయి. స్త్రీలు పాధ్వులు, పతివ్రతలు అయితే చాలా సౌభాగ్యశాలినులు అవుతారు. లోకంలో వారికి ఆదరం కలుగుతుంది. వారిని లోకాని కంతటికీ తల్లులుగా భావిస్తారు. అంతే కాదు. నారు తమ పాతివ్రత్య మహిమ చేత వనారణ్యాలతో సహితంగా పృథివిని అంతటినీ ధరించి ఉంటారు. కాని దురాచారిణులైన స్త్రీలు వంశాన్ని వాశనం చేస్తారు. వారి మనసులలో ఎప్పుడూ

సాపమే గూడుకట్టుకొని ఉంటుంది. ఇటువంటి స్త్రీలను, వారి శరీరాలతో పాటుగా పుట్టే లక్షణాలను (హస్త సాద రేఖలు) బట్టి గుర్తించవచ్చును. మనిషికి స్త్రీలపట్ల విశేషమైన ఆసక్తి ఉండకూడదు. వారిని ద్వేషించను కూడా రాదు. తటస్థ భావంతో ఉండి, ధర్మం మీదనే దృష్టి నిలిపి, వారిని అనుభవించాలి. దీనికి విరుద్ధంగా నడుచుకొనేవాడు తన్నులు తింటాడు. ఆసక్తి యొక్క బందాలనుండి సర్వదా విడివడడమే సర్వత్ర ఉత్తమంగా భావించబడింది.

కన్యా వినాహ విషయము

యుదిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! సమస్త ధర్మాలకు, కుటుంభానికి, ఇంటికి, దేవతలకు, పితరులకు, అతిథులకు మూలమైన ఆ కన్యాదానం గురించి కొద్దిగా వివరించండి. ఎటువంటి యోగ్యునికి కన్యనివ్వాలి ? అనేదానినే అన్ని ధర్మాల కంటే మించి ఆలోచించవలసిన విషయంగా పరిగణిస్తారు.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “వాయనా ! సత్పురుషులు మొదట వరుని యొక్క స్వభావం, నడత, విద్య, కుల - మర్యాదలు, చేతలు పరీక్షించాలి. ఆపై అతడు అన్ని కోణాలనుండి సుయోగ్యుడుగా అనిసిస్తే, అతనికి కన్యను ఇవ్వాలి. ఈ రీతిగా యోగ్యుడైన వరుని పిలిచి అతనితో కన్య యొక్క వివాహం జరిపించడం ఉత్తమ బ్రాహ్మణుల ధర్మం - ఇది బ్రాహ్మ వివాహం. కట్నాదులు ఇచ్చి వరుని అనుకూలంగా చేసుకొని కన్యాదానం దేయడం ఉత్తమ క్షత్రియులకు సవాతనధర్మం - దీనిని క్షాత్ర వివాహం అంటారు. తనకోసం (తల్లిదండ్రులు) ఇష్టపడిన వరుని కాదని తాను ఇష్టపడిన, తన్ను ఇష్టపడిన వరుని కన్య వివాహం చేసుకోవడం గాంధర్వ వివాహమని నేదవేత్తలు చెబుతారు. కన్య యొక్క బంధు వర్గాన్ని ప్రలోభపెట్టి, అంతులేని ధనాన్ని ఇచ్చి కన్యను కొనుక్కోవడం ఆసురధర్మం (ఆసుర వివాహం) అని మనీషులు చెబుతారు. అలాగే కన్యను రక్షించేవారిని కొట్టి వారి తలలు నరికి, ఏడుస్తున్న కన్యను ఇంటి నుండి బలవంతంగా పట్టి తీసుకుపోవడం రాక్షసుల పని (రాక్షసవివాహం). ఈ ఐదు రకాల (బ్రాహ్మ, క్షాత్ర, గాంధర్వ, ఆసుర, రాక్షసాలు) వివాహాలలో మొదటి మూడు వివాహాలు ధర్మాలనుకూలం, తక్కినవి రెండు పాపపూరితాలు. ఆసుర రాక్షస వివాహాలు ఎప్పుడూ చేయకూడదు. (స్మృతులలో ఎనిమిది వివాహాలు - 1) బ్రాహ్మ 2) దైవ 3) ఆర్ష 4) ప్రాజాపత్య 5) గాంధర్వ 6) ఆసుర 7) రాక్షస

8) పైశాచములు చెప్పబడ్డాయి. కాని ఇక్కడ 1) బ్రాహ్మ 2) క్షాత్ర 3) గాంధర్వ 4) ఆసుర 5) రాక్షస - అనే ఈ అయిదు వివాహాలే చెప్పబడ్డాయి. కాబట్టి ఇక్కడ చెప్పిన బ్రాహ్మ వివాహంలోనే స్పృతులు చెప్పిన దైవ, ఆర్ష వివాహాలు కూడా అంతర్భవిస్తాయని భావించాలి. అలాగే ఇక్కడ చెప్పిన రాక్షస వివాహంలోనే పైన చెప్పిన పైశాచ వివాహం కూడా కలుపుకోవాలి. ఇక్కడి క్షాత్ర వివాహమే స్పృతులలోని ప్రాజాపత్య వివాహం.)

తండ్రి, పోదరుడు లేని కన్యతో ఎప్పుడూ వివాహం చేయకూడదు. ఎందుకంటే ఆమె పుత్రికా ధర్మాన్ని పాటించేదిగా పరిగణింపబడుతుంది. (తండ్రి, పోదరుడు వ్యక్తురాలు కావడానికి ముందు కన్యకు వివాహం చేయకపోతే) పుష్పవతి అయ్యాక ఆమె మూడేళ్లసాటు తన వివాహం కోసం ఎదురు చూడాలి. నాలుగవ సంవత్సరంలో ఆమె తానే ఎవరినైనా తన భర్తగా స్వీకరించవచ్చును. అలా చేయడం వలన ఆమె సంతానం నికృష్టమైనదని అనిపించుకోదు. దీనికి విరుద్ధంగా చేసినట్లయితే ఆమె నింద్యురాలు అవుతుంది. తల్లికి సపిండులు కాని, తండ్రి గోత్రీకులు కాని వారితోనే కన్యకు వివాహం జరిపించాలని, అదే ధర్మానుకూలమని మనువు చెప్పాడు. (సాపిండ్య నివృత్తి విషయంలో స్మృతి ఇలా చెపుతోంది.

**“వధ్వా వరప్య వా తాతః కూటస్థాత్ యది వస్తమః ।
పంచమీ చేత్తయోర్మాతా తత్సాపిండ్యం నివర్తతే ॥”**

“వరుని యొక్క లేదా కన్య యొక్క తండ్రి మూలపురుషుని నుండి ఏడవతరంలో పుట్టి ఉంటే, తల్లి ఐదవతరంలో పుట్టి ఉంటే ఆ వరునికి లేదా కన్యకు సాపిండ్య నివృత్తి కలుగుతుంది.” అని దీనికి భావం. తండ్రి వైపు సాపిండ్యం ఏడు తరాల వరకు, తల్లి యొక్క సాపిండ్యం ఐదు తరాల వరకు నడుస్తుంది. ఏడు తరాలలో ఒకడు పిండం పెట్టేవాడు, ముగ్గురు పిండాన్ని అనుభవించేవారు, మరో ముగ్గురు దానిని పూసుకొనే వారు అవుతారు.)

యుధిష్టిరుడు - “పితామహా ! వివాహం నిశ్చయించుకొని కన్యకు శుల్కం (మూల్యం) ఇచ్చినవాడు ఒకడు, శుల్కం ఇస్తానని చెప్పి వివాహం నిశ్చయించుకొన్నవాడు రెండవవాడు, మూడవవాడు ఆ కన్యనే బలవంతంగా తీసుకువెళ్తాననేవాడు, నాల్గవవాడు ఆమె పోదరులను బంధువర్గాన్ని అధికధనం ఇస్తానని ప్రలోభ పెట్టి వివాహమాడడానికి సిద్ధమైనవాడు, ఐదవవాడు అప్పటికే పాణిగ్రహణం చేసినవాడు అయి ఉంటే

ధర్మం ప్రకారం ఆ కన్య ఎవరికీ భార్య అవుతుంది ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్టిరా ! కన్య యొక్క పోదరులు, బంధువులు తమ కన్యను ధర్మబద్ధంగా సాణిగ్రహణ విధానం ద్వారా దానం ఇస్తేను, లేదా శుల్కం తీసికొని ఇస్తేను, ఆ కన్యను ధర్మబద్ధంగా వివాహమాడినవాడు లేదా శుల్కం ఇచ్చి కొన్నవాడు తన ఇంటికి తీసికొని వెళ్తే అందులో ఏ విధమైన దోషమూ లేదు. కన్య యొక్క కుటుంబీకులు అనుమతించిన తరువాత వైవాహిక మంత్రాలు, హోమాలు జరిపించాలి. అప్పుడే ఆ మంత్రాలు సఫలం అవుతాయి. తల్లిదండ్రులు దానం చేయని కన్యకోసం చేసే మంత్ర ప్రయోగాలు సిద్ధించవు. భార్య భర్తలు పరస్పరం మంత్రోచ్ఛారణ పూర్వకంగా ప్రతిజ్ఞ చేసినట్లయితే అదే ఉత్తమమైనది అనిపించుకొంటుంది. దానికి బంధువర్గం యొక్క సమర్థన కూడా ప్రాప్తిస్తే అది మరింత ఉత్తమం.

యుధిష్టిరుడు - “పితామహా ! ఒక వరునికి కన్యను ఇస్తామని చెప్పి శుల్కం తీసికొని, ఆ తరువాత అతని కంటే ఉత్తముడైన ధర్మార్థకామ సంపన్నుడైన మిక్కిలి యోగ్యుడైన వరుడు దొరికితే, ముందుగా శుల్కం ఇచ్చిన వానికి కన్యను ఇవ్వడానికి నిరాకరించవచ్చునా ? కూడదా ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్టిరా ! శుల్కం ఇచ్చినంత మాత్రం చేతనే ఏ కన్యా ఎవరికీ భార్య కాబోదు. శుల్కం ఇచ్చినవాడు కూడా ఈ సంగతి తెలుసుకొన్నాకనే శుల్కం ఇస్తాడు. అదీ కాక కన్యాశుల్కం తీసికొన్నవారు వాస్తవానికి ఆమెను దానం (విక్రయం) చేయలేదు. కన్యయొక్క పోదర బంధువులు వరునిలో ఏవైనా విపరీత గుణాలు (వృద్ధత్వం మొదలైనవి) ఉండడం చూసినప్పుడే శుల్కం అదుగుతారు. వరుని సీలీని నీవు మా కన్యకు నగలు పెట్టి వివాహం చేసుకో అని చెప్పినప్పుడు. అతడు అలాగే కన్యకు నగలు ఇచ్చి వివాహం చేసుకొంటే అది కూడా ధర్మానుకూలమే. ఈ రీతిగా కన్యకోసం నగలు తీసికొని కన్యాదానం చేయడం అనేది శుల్కమూ కాదు. విక్రయమూ కాదు. కన్యకోసం ఏదైవా వస్తువు తీసికొని ఆమెను దానం చేయడం సనాతన ధర్మం. వేర్వేరు వ్యక్తులతో “నేను వా కన్యను మీకు ఇచ్చి వివాహం చేస్తాను, మీకు నాకన్యను ఇవ్వను, మీకు తప్పకుండా ఇస్తాను.” ఇలా చెప్పేవారి ఈ మాటలన్నీ కన్యాదానం చేయడానికి ముందు చెప్పనట్లే. అయోగ్యుడైన వరునికి కన్యను

ఈయకూడదని మహర్షుల మతము. ఎందుకంటే సుయోగ్యునికి కన్యను దానం చేయడం కామ సంబంధమైన సుఖానికి, సుయోగ్యమైన సంతానోత్పత్తికి కారణం అవుతుంది. కన్య యొక్క క్రయవిక్రయాలలో చాలా రకాల దోషాలు ఉన్నాయి. ఈ విషయంలో నీవు చాలా రోజులు ఆలోచించాకనే నీకు తెలుస్తుంది. కేవలం వెల ఇవ్వడం వల్లనో, తీసికోవడం వల్లనో మాత్రమే ఏ కన్యా ఎవరికీ పట్నీ కాజాలదు. ఇటువంటిది పూర్వం కూడా ఎప్పుడూ జరుగలేదు. “శుల్కంతోనే భార్యత్వం నిశ్చయం అవుతుంది, కేవలం పాణిగ్రహణంతో కాదు.” అన్నావంటే అది సరి కాదు. ఎందుకంటే దానికి విరుద్ధంగా స్మృతిలో - “శుల్కం తీసికొన్న తండ్రి కూడా మిక్కిలి యోగ్యుడైన ఇంకొక వరుడు లభిస్తే, అతనినే ఆశ్రయించాలి, అతనితోనే కన్యకు వివాహం జరిపించాలి.” అని ఉంది. “శుల్కంతోనే భార్యత్వం నిశ్చయం అవుతుంది. పాణిగ్రహణంతో కాదు” అనే వారి మాటలను ధర్మజ్ఞులు ప్రమాణంగా అంగీకరించరు. కన్యాదానమే లోకంలో ప్రసిద్ధంగా ఉంది. కొనుక్కొని లేదా జయించి తీసుకు రావడం లేదు. కన్యాదానాన్నే వివాహం అంటారు. వెల యిచ్చి కొనడం లేదా బలవంతంగా ఎత్తుకొని తీసుకురావడమే పత్నీత్వకారణంగా భావించేవారికి ధర్మం తెలియదు. కొనుక్కొనే వారికి కన్యను ఈయకూడదు. అలాగే అమ్మకానికి పెట్టిన కన్యను వివాహమాడకూడదు. ఎందుకంటే భార్య అనేది కొనే వస్తువు అమ్మే వస్తువు కాదు. దాసీలను కొనే వారు అమ్మేవారు చాలా లోభులు, పాపాత్ములు. అటువంటివారే భార్యను కూడా కొనాలని అమ్మాలని అనుకొంటూ ఉంటారు. ఈ విషయమై పూర్వకాలంలో కొందరు సత్యవంతుని ఇలా ప్రశ్నించారు. “మహాప్రాజ్ఞాడా ! కన్యకు శుల్కం ఇచ్చిన తరువాత, ఆ ఇచ్చినవాడు చచ్చిపోతే ఆమెను వేరొకనికి ఇచ్చి వివాహం చేయవచ్చువా ? కూడదా ?” వారు అడిగిన ఈ ప్రశ్నకు సత్యవంతుడు - “ఉత్తముడైన యోగ్యుడు ఎక్కడ దొరికితే అక్కడే కన్యను ఇవ్వాలి. దానికి విరుద్ధమైన ఏ ఆలోచనా మనసులోనికి రానీయకూడదు. శుల్కం ఇచ్చినవాడు బ్రతికి ఉన్నా కూడా సుయోగ్యుడైన వరుడు దొరికితే సజ్జనులైనవారు కన్యను అతనికి ఇచ్చే వివాహం చేస్తారు. మఱి అతడు చనిపోయాక వేరొకచోట చేయడానికి సందేహం ఎందుకు ? పాణిగ్రహణం కావడానికి ముందుగానే వైవాహిక మంగళాచరణం జరిగి ఉన్నప్పటికీ కూడా ఇంకొక సుయోగ్యుడైన వరునికి కన్యను ఇచ్చినా దాతకు కేవలం

మిథ్యాభాషణం పాపమే అంటుతుంది. (పాణిగ్రహణానికి ముందు కన్య వివాహిత అనిపించుకోదు.) సప్తపదిలోని ఏడవ అడుగుతో వైవాహిక మంత్రాలు పూర్తి అవుతాయి. అంటే సప్తపది విధి పూర్తి అయితేనే కన్యకు పత్నీత్వం సిద్ధిస్తుంది. జలంతో సంకల్పం చెప్పి ఎవనికి కన్యను ఇస్తారో అతడే ఆమెకు పాణిగ్రహీతుడు అయిన భర్త అవుతాడు. అతనికే ఆమె భార్య అని చెప్పబడుతుంది. ఈ రీతిగా విద్వాంసులు కన్యాదాన విధిని చెప్పారు.” అని వివరించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! కన్యకు శుల్కం తీసికొన్నాక ఆ శుల్కం ఇచ్చినవాడు అక్కడ లేకపోతే (పరదేశానికి వెళ్లి ఉంటే) అప్పుడు తండ్రి ఏమి చేయాలి ?” అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా ! సంతానం లేని ధనికుని వద్ద శుల్కం తీసికొన్నట్లయితే, అతడు తిరిగి వచ్చేవరకు కన్యను అన్ని విధాలా రక్షించడం తండ్రి యొక్క కర్తవ్యం. కొనుక్కోబడిన కన్య యొక్క శుల్కం తిరిగి ఇవ్వనంతవరకు, ఆ కన్య శుల్కం ఇచ్చిన వానిదిగానే పరిగణింపబడుతుంది.”

యుధిష్ఠిరుడు - “తాతగారూ ! కొడుకు లేకుండా, కూతురే ఉన్నవానికి ఆమెయే కొడుకుతో సమానం. మఱి కూతురు ఉండగా ఇతరులు అతని ధనానికి అధికారులు ఎలా కాగలుగుతారు ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “వాయవా ! పుత్రుడు ఆత్మ సమానుడు. కూతురుకు, కొడుకుకు ఏమీ తేదాలేదు. మఱి ఆత్మ స్వరూపురాలయిన పుత్రిక ఉండగా ఇతరులు ఎవరయినా అతని ధనాన్ని ఎలా తీసుకోగలుగుతారు ? తల్లికి కట్టు రూపంగా లభించిన ధనం మీద కూతురికే అధికారం ఉంటుంది. కాబట్టి పుత్రులు లేనివాని యొక్క ధనం పొందడానికి అతని మనుమడే (దౌహిత్రుడు) అధికారి. ఎందుకంటే అతడు తన తండ్రికి, తాతగారికి (మాతామహునికి) కూడా పిండప్రదానం చేస్తాడు. ధర్మదృష్టితో చూస్తే పుత్రునికి, దౌహిత్రునికి ఏమీ భేదం లేదు ముందుగా కూతురు పుట్టి, ఆమెను పుత్రునిగా భావించి పెంచిన తరువాత పుత్రుడు కూడా కలిగితే, ఆ పుత్రుడు ఆ కూతురుతో పాటుగానే తండ్రి ధనానికి అధికారి అవుతాడు. (కాని ఔరసపుత్రునికి ఆ ధనంలో అధిక భాగం లభిస్తుంది) ఇతరుల పుత్రుని ఎవరిని అయివా పెంచుకొన్నట్లయితే ఆ దత్త పుత్రుని కంటే తన స్వంత కూతురే ఉత్తమ మని అంటారు. (కనుక ఆమె పైతృకధనంలో అధికాంశు అధికారిణి

అవుతుంది.) శుక్రం తీసికొని కన్యను అమ్మినట్లయితే ఆమెకు పుట్టిన పుత్రులు కేవలం తమ తండ్రికే ఉత్తరాదికారులు అవుతారు. వారిని దోహతుల రూపంలో తన ధనానికి అధికారులుగా చేయడం యుక్తసంగతంగా అనిపించడం లేదు. ఎందుకంటే ఆసుర వివాహం వలన పుట్టిన పుత్రులు ఇతరులలో దోషాలను దర్శిస్తారు, పాపాచారులు, పరదనాపహారులు, శరులు, ధర్మవిరుద్ధంగా ప్రవర్తించేవారు అవుతారు. ప్రాచీన కాలపు సంగతులు తెలిసిన దర్మజ్ఞులు ఈ విషయంలో యముడు చెప్పిన విషయాన్ని ఈ రీతిగా వివరిస్తారు. “తన పుత్రుని అమ్మి దనం పొందాలనుకొనే వాడు లేదా బ్రతుకు తెరువుకోసం శుక్రం తీసికొని కన్యను అమ్ముకొనేవాడు అత్యంత భయంకరమైన కాలసూత్రమనే నరకంలో పడి తన చెమటనే మల మూత్రాలనే భక్షిస్తూ ఉంటాడు.” ఏ కన్యనయినా బలవంతంగా లోబరచుకొని ఆమెను అనుభవించిన పాపాత్ములు అందకారంతో నిండిన నరకంలో పడతారు. తన సంతానాన్ని అమ్మే సంగతి అలా ఉంచు, ఏ ఇతర మనిషిని కూడా అమ్మకూడదు. అధర్మంగా వచ్చే ధనంతో ఏ ధర్మమూ కలుగదు.

(వివాహ సమయంలో కన్య యొక్క అత్తింటివారి) కన్యా పూజ (కన్యను గౌరవించడం) రూపంలో లభించిన వస్త్రాలు, నగలు మొదలైనవి స్వీకరించడంలో ఏమీ దోషం లేదు. కాని అవి అన్నీ కన్యకే ఇచ్చివేయాలి. తమకు మిక్కిలిగా మేలు కలగాలనుకొనే తండ్రి, సోదరుడు, మామగారు, మరుదులు కన్యకు వస్త్రా భూషణాలు ఇచ్చి సత్కరించాలి. స్త్రీ యొక్క అభిరుచిని నెరవేర్చకపోతే ఆమె పురుషుని ప్రసన్నుని చేయజాలదు. ఆ దశలో పురుషునికి సంతానవృద్ధి కలుగదు. కాబట్టి స్త్రీలను ఎప్పుడూ గౌరవించాలి, ప్రేమించాలి. స్త్రీలు ఆదరింపబడినచోట దేవతలు ఆనందంగా నివసిస్తారు. స్త్రీలు అనాదరింపబడిన ఇంటిలో సమస్త కార్యాలు నిష్ఫలమవుతాయి. ఏ వంశంలో కోడళ్లు దుఃఖితలై శోకిస్తారో ఆ వంశం నశించిపోతుంది. వారు కోపించి ఏ ఇళ్లలో శాపాలు ఇస్తారో, అవి కృత్య ద్వారా నశించినట్లుగా పాడువడి పోతాయి. వాటిలోని శోభ, సమృద్ధి, సంపద నాశన మవుతాయి. మను మహారాజు స్త్రీలను పురుషాధీనులుగా చేస్తూ “మానవులారా! స్త్రీలు అబలలు, ఈర్ష్యాళువులు, గౌరవం కోరుకొనేవారు, కోపించేవారు, పతిహితాన్ని కోరేవారు, వివేక శక్తిహీనులు అయినప్పటికీ వారు గౌరవింపదగినవారు. కాబట్టి మీరు సదా వారిని గౌరవించండి. ఎందుకంటే స్త్రీ జాతియే ధర్మ

ప్రాప్తికి కారణం. మీ పరిచర్య, నమస్కారం స్త్రీల అధీనంలోనే ఉంటాయి. సంతానం పుట్టడం, పెంచి పోషించడం జీవన యాత్ర ఆనందంగా పాగడం కూడా వారి మీదనే ఆధారపడి ఉంది. మీరు స్త్రీలను గౌరవించినట్లయితే మీ కార్యాలన్నీ సిద్ధిస్తాయి.” అని చెప్పాడు.

(స్త్రీల కర్తవ్య విషయంలో) జనకరాజు కూతురు ఒక శ్లోకం చెప్పింది. దాని అర్థం - “స్త్రీకి యజ్ఞాదికర్మలు, శ్రాద్ధ క్రియలు, ఉపవాసం చేయడం అవసరం లేదు. కేవలం పతిసేవ చేయడమే ఆమెకు ధర్మం. స్త్రీ పతిసేవతోనే స్వర్గాన్ని జయించగలుగుతుంది.” అని. కౌమారంలో ఆమెను తండ్రి రక్షిస్తాడు, యౌవనంలో భర్త రక్షిస్తాడు, వృద్ధురాలయ్యాక పుత్రునిపై ఆమె రక్షణ భారం ఉంటుంది. కాబట్టి స్త్రీ ఎప్పుడూ స్వతంత్రంగా ఉండకూడదు. యుధిష్ఠిరా! స్త్రీలే గృహలక్ష్మిలు. పురుషులు వారిని చక్కగా గౌరవించాలి. తమ అధీనంలో ఉంచుకొని పోషించడం వలన స్త్రీ లక్ష్మీ స్వరూపురాలు అవుతుంది.

వర్ణసంకరుల ఉత్పత్తి - కృతక పుత్ర వర్ణవము

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! మనిషి దనలోభంతో లేదా కామవశుడై ఇతర వర్ణ స్త్రీలతో కూడితే వర్ణ సంకరమైన సంతానం ఉత్పన్నమవుతుంది. ఈ రీతిగా పుట్టిన వర్ణసంకరులైన వారి యొక్క ధర్మం ఏమిటి? వారికి ఏవి కర్మలు ఉంటాయి?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “నాయనా! పూర్వ కాలంలో ప్రజాపతి యజ్ఞం (ధర్మం) కోసమే కేవలం నాలుగు వర్ణాలను, వారికి వేర్వేరు కర్మలను రచించాడు. కాని అన్ని వర్ణాల కంటే అదముడైన శూద్రుడు తనకంటే ఉత్తమమైన వర్ణాలలోని స్త్రీలను కూడితే అతని వలన పుట్టిన పుత్రుడు నాలుగు వర్ణాలకంటే వేరుగా, మిక్కిలి నింద్యునిగా (చండాలాదులుగా) పరిగణింపబడతాడు. క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణ జాతిస్త్రీతో కూడితే అతని వలన వర్ణబాహ్యమైన సూతజాతి పుడుతుంది. స్తోత్రాదులు చేయడం వారి పని. వైశ్యజాతి పురుషుడు బ్రాహ్మణ స్త్రీతో సంగమించినపుడు పుట్టిన పుత్రుడు అన్ని వర్ణాలకంటే వేరుగా వైదేహకుడు, మౌద్గల్యుడుగా చెప్పబడుతారు. (వారు అంతఃపుర రక్షణ మొదలైన కర్మలు చేయాలి) శూద్రుని ద్వారా బ్రాహ్మణ స్త్రీ గర్భంలో పుట్టినవాడు మిక్కిలి భయంకరమైన పనులు చేసే చండాలుడు అవుతాడు. అతడు గ్రామానికి ఆవల నివసిస్తాడు. అతడు వధ్యులకు ప్రాణదండన ఇచ్చే వనిచేస్తాడు. కులాంగారులైన ఈ

మనుష్యులందరూ నీచవర్ణాలవలన బ్రాహ్మణ స్త్రీ గర్భం నుండి పుట్టి వర్ణసంకరులుగా పిలిపించుకొంటారు. వైశ్యుని వలన క్షత్రియ జాతి స్త్రీ గర్భం నుండి పుట్టిన పుత్రుడు వంది, మాగదుడు అని పిలువబడతాడు. ఇతడు జనులను పాగుడుతూ తన జీవితాన్ని గడుపుకొంటాడు. ఇలాగే శూద్రుడు క్షత్రియజాతి స్త్రీతో సమాగమిస్తే, అతని వలన చేపలు వేటాడే నిషాద జాతి పుడుతుంది. అతడు వైశ్య జాతి స్త్రీతో సంగమిస్తే ఆయోగవ జాతి పుత్రుడు పుడతాడు. అతడు వడంగిపని చేసి జీవితం గడుపుకొంటాడు. వర్ణసంకరుడు కూడా తన జాతిస్త్రీతో సమాగమిస్తే తనతో సమాన వర్ణులైన పుత్రులనే కంటాడు. తమ కంటే హీనజాతికి చెందిన స్త్రీలతో సమాగమిస్తే నీచసంతానం ఉత్పన్నమవుతుంది. ఈ సంతానం తమ తల్లిజాతికి చెందినదిగా పరిగణింపబడుతుంది. ఈ రీతిగా వర్ణసంకరులు కూడా పరస్పరం విభిన్న జాతి స్త్రీలతో సంసర్గం కలిగి ఉన్నట్లయితే వారి వలన నిందనీయమైన సంతానమే ఉత్పన్నమవుతుంది. శూద్రుడు బ్రాహ్మణ స్త్రీ గర్భం నుండి చండాలుడనే భావ్యజాతి వానిని పుత్రునిగా కన్నట్లుగా, భావ్య జాతి మనుష్యుడు కూడా బ్రాహ్మణాది నాలుగు వర్ణాల స్త్రీలతో సంగమించి తనకంటే కూడా నీచజాతులైన పుత్రులను ఉత్పాదిస్తాడు. వారు బాహ్యేతరులుగా చెప్పబడుతారు. ఈ రీతిగా భావ్య బాహ్యేతర జాతులనుండి క్రమంగా పదిహేను రకాల అత్యంత నికృష్టమైన వర్ణాలు పుడతాయి. పొందకూడని స్త్రీని పొందినట్లయితే వర్ణసంకరులు పుడతారు. రాజుల యొక్క శృంగారాది కార్యకలాపాలు తెలిపి ఉండి, దాసులు కాకపోయినా కూడా దాసత్వవృత్తిని చేపట్టి జీవితాన్ని గడుపుకొనే వారు సైరంద్రులు. వారి భార్యను సైరంద్రీ అంటారు. మాగదజాతి సైరంద్రీ స్త్రీతో భావ్యజాతీయ ఆయోగవ పురుషుడు సమాగమం జరిపితే అతనివలన ఆయోగవ జాతి సైరంద్రపుత్రుడు పుడతాడు. ఆమెకే (మాగదీసైరంద్రీ) వైదేహజాతి పురుషునితో సంసర్గం కలిగితే మదిరను తయారుచేసే మైరేయక జాతి పురుషుడు పుడతాడు. నిషాదుని వీర్యం వలన మాగదజాతి సైరంద్రీ గర్భం నుండి మద్గరజాతి పురుషుడు పుడతాడు. అతనిని "దాసుడు" అని కూడా అంటారు. అతడు నావ ఆదారంగా తన జీవితాన్ని నడుపుకొంటాడు. చాండాలుడు, మాగదీసైరంద్రీ స్త్రీ యొక్క సంయోగం వలన శ్వపాకులనే ప్రసిద్ధమైన అధమచాండాళ జాతి పుడుతుంది. వీరు కాటికాపరులుగా పనిచేస్తారు. మాగదజాతికి చెందిన సైరంద్రీ స్త్రీ ఆయోగవాది

నాలుగు జాతులతో సమాగమం జరిపి మాయతో జీవన వృత్తులను నడుపుకొనే నాలుగు రకాల క్రూరమనుష్యులను ఉత్పన్నం చేస్తుంది. ఆయోగవ జాతికి చెందిన పాపాత్మురాలయిన స్త్రీ వైదేహజాతి పురుషునితో కూడి అత్యంత క్రూరుడైన మాయాజీవి అయిన పుత్రుని కంటుంది. నిషాదునితో కూడి మద్రవాభమనే జాతికి జన్మనిస్తుంది, చాందాలజాతి పురుషునితో కూడి పుల్కసజాతిని ఉత్పన్నం చేస్తుంది. మద్రవాభజాతివారు గాడిదలనెక్కి తిరుగుతారు. పుల్కసజాతివారు శవాలమీద కప్పిన బట్టలను తీసికొని దరిస్తారు. కుండపెంకులలో భుజిస్తారు. ఈ మూడు రకాలైన నీచజాతి పురుషులు ఆయోగవ స్త్రీ యొక్క సంతానమే. నిషాద జాతి స్త్రీకి వైదేహక జాతి పురుషునితో సంసర్గం కలిగితే క్షుద్రులు, అంద్రులు, కారావరులు అనే పేరుగల చర్మకారులు పుడతారు. ఈ మూడు జాతుల వారు గ్రామాలకు వెలుపల నివసిస్తారు. నిషాదికి చాండాళ జాతి పురుషునితో సంయోగం కలిగితే పాండు సాపాక జాతి జన్మిస్తుంది. వైదేహ జాతి స్త్రీకి నిషాదునితో సంసర్గం కలిగితే ఆహిండకులు, చాండాలునితో కలిస్తే సాపాకులు ఉత్పన్నమవుతారు. సాపాకులకు, చాండాలురకు ఒకే వృత్తి. చాండాలుని (సాపాకుని) వీర్యంతో నిషాద జాతి స్త్రీ యందు అంతేవసాయి అనే పేరుగల జాతి జన్మిస్తుంది. ఈ జాతివారు ఎప్పుడూ శ్మశానంలోనే నివసిస్తారు. నిషాదులు మొదలైన భావ్యజాతివారు కూడా వీరిని అస్పృశ్యులుగా భావిస్తారు.

ఈ రీతిగా తల్లిదండ్రుల వర్ణవ్యతిక్రమంతో వర్ణసంకర జాతులు పుడతాయి. వీటిలో కొన్ని వ్యక్తం అవుతాయి. కొన్ని గుప్తంగా ఉండిపోతాయి. వీరి పనుల ద్వారానే వీరిని గుర్తించవలసి ఉంటుంది. శాస్త్రంలో నాలుగు వర్ణాల వారికే దర్మాలు నిశ్చయించబడినాయి, ఇతరులకు లేవు. ధర్మహీన వర్ణాలలో (వర్ణసంకర జాతులలో) దేనికీ నియమితమైన సంఖ్యలేదు. జాతి గురించి ఆలోచించకుండా స్వేచ్ఛాచారులై ఇతర వర్ణ స్త్రీలతో సమాగమం జరిపేవారు, యజ్ఞాదికారం నుండి, సాధువుల వలన బహిష్కృతులైనవారు - ఇటువంటి వర్ణ భాష్యులవలననే వర్ణ సంకరమైన సంతానం ఉత్పన్నమవుతుంది. వారు తమతమ రుచులననుసరించి పనులు చేస్తూ రకరకాల జీవవాదారాలను, ఆశ్రయాలను స్వంతం చేసుకొంటారు. ఈ రకం జనులు లోహంతో చేసిన ఆభరణాలు ధరించి వీధి కూడళ్లలోను, శ్మశానాలలోను, కొండల మీద, చెట్లకింద నివాసం ఉంటారు. ఆభరణాలు, ఇతర ఉపకరణాలు తయారు చేయడం, తమ పనులతో

జీవనం గడుపుకొంటూ ప్రకట రూపంలో నివసించడం వీరికి ఇష్టం. గోబ్రాహ్మణులకు సహాయం చేస్తే, కఠోరకర్మలు వదిలివేస్తే, దయ కలిగి ఉంటే, సత్యం మాట్లాడితే, ఇతరుల తప్పులను క్షమిస్తే, తాను బాధపడుతున్నా ఇతరులను రక్షిస్తే ఈ వర్ణసంకరులందరికీ కూడా పారమార్థిక ఉన్నతి కలుగుతుంది అనడంలో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! నాలుగు వర్ణాలనుండి బహిష్కృతులై, వర్ణ సంకరుల వలన పుట్టి, అవార్యులై కూడా (పైకి చూడడానికి) ఆర్యులవలె కనిపిస్తూ ఉండేవారిని మేము ఎలా గుర్తించగలము ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా ! (సత్పురుషుల కంటే వేరుగా) రకరకాల పనులు చేసే, కలుషిత యోనులలో జన్మించిన ఆ మనుష్యులను వారి కర్మల ద్వారానే గుర్తించగలుగుతాము. అలాగే సజ్జనోచితమైన ఆచరణలను బట్టియే జన్మ కుద్ధతను నిశ్చయించాలి. ఈ లోకంలో అవార్యత, అనాచారము, క్రూరత్వం, అకర్మణ్యత మొదలైన దోషాలు మనుష్యులను కలుషిత యోనులలో (వర్ణసంకరులుగా) జన్మించేలా చేస్తాయి. వర్ణసంకరులు తమతల్లి, తండ్రి లేదా ఇద్దరి యొక్క స్వభావాలను అనుసరిస్తారు. వారు ఏ రకంగానూ తమ వాస్తవరూపాన్ని మరుగు పుచ్చలేరు. పెద్దపులి చిత్రవిచిత్రమైన చర్మం, రూపం ద్వారా తన తల్లిదండ్రులను పోలి ఉన్నట్లే మనుష్యులు కూడా తమ జాతినే అనుసరిస్తారు. ఫలానావ్యక్తి ఏ కులంలో ఎవరి వలన జన్మించాడు అనే విషయం అత్యంత గోప్యంగా ఉన్నా సంకర యోనిలో జన్మించినవాడు ఎంతో కొంత తన తండ్రి స్వభావాన్నే పొందుతాడు. కృత్రిమ మార్గాలను ఆశ్రయించి ఉత్తమ పురుషులకు అనురూపమైన ఆచరణను సాగించేవాడు వాస్తవానికి కుద్ధవర్ణుడా, సంకరవర్ణుడా అనేది నిశ్చయించేటపుడు స్వభావమే అన్నిటినీ తెలియచేస్తుంది. లోకంలో ప్రాణులందరూ రకరకాల ఆచార వ్యవహారాలలో తగుల్కొని ఉంటారు. జన్మ రహస్యాన్ని పుష్టమైన రీతిలో ప్రకటించగలిగేది ఆచరణ తప్ప వేరేదీ కాదు. వర్ణసంకరునికి శాస్త్రీయమైన బుద్ధి ప్రాప్తించినప్పటికీ కూడా అతడు తన శరీరాన్ని నీచమార్గం నుండి మళ్లించలేడు. ఉత్తమం, మధ్యమం లేదా నిక్కువ - ఏ రకపు స్వభావంతో అతని శరీరం నిర్మితమయిందో అదే స్వభావం అతనికి ఆనందదాయకం అనిపిస్తుంది. ఉన్నత జాతికి చెందిన మనుష్యుడు కూడా

శీలం లేనివాడయితే అతనిని గౌరవించనక్కర లేదు. శూద్రుడైనా ధర్మజ్ఞుడు, సదాచారి అయితే అతనిని విశేషంగా ఆదరించాలి. మనిషి తాను చేసే కుభాకుభకర్మలు, శీలాచరణం, కులం ద్వారా తాను ఎలాంటి వాడో పరిచయం చేసుకొంటాడు. అతని కులం నశించినా కూడా తన కర్మల ద్వారా అతడు తిరిగి దానిని త్వరలోనే ఉజ్జీవింప చేసుకోగలుగుతాడు. పైన చెప్పబడిన అన్ని రకాల సంకీర్ణ యోనులందు, ఇంకా ఇతర సీచజాతుల యందు విద్వాంసుడైనవాడు సంతానోత్పత్తి చేయకూడదు. వారిని సర్వదా పరిత్యజించడం ఉచితం.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! పుత్రుడు కృతకుడు ఎలా అవుతాడు ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా ! తల్లిదండ్రులు వీధిలో వదిలివేస్తేను, జాడ తెలిసినా తల్లిదండ్రులనే విషయం తెలియకపోతేను ఆ బాలకుని పెంచినవానికే అతడు కృతకపుత్రుడు అవుతాడని అనుకొంటారు. వర్తమానకాలంలో అనాథ బాలలను వారసులుగా చేసుకొని పోషించేవారి యొక్క వర్ణమే ఆ బాలకుని వర్ణం అవుతుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - “తాతగారూ ! అటువంటి పిల్లవానికి సంస్కారం ఎలా చేయాలి ? అతనికి ఏ జాతి కన్యతో వివాహం చేయాలి ?” అని అడిగాడు. భీష్ముడు చెప్పాడు - “వాయవా! తల్లిదండ్రులు వధలివేసిన బాలకునికి తన్ను పెంచి పోషించిన యజమాని అయిన తండ్రి యొక్క వర్ణమే లభిస్తుంది. కాబట్టి అతనిని పోషించినవాడు తన వర్ణాన్ని అనుసరించియే అతనికి సంస్కారం చేయాలి. అలాగే తన జాతికి చెందిన కన్యనే ఇచ్చి వివాహం చేయాలి. ఈ రీతిగా నీకు అన్ని విషయాలూ చెప్పాను. ఇప్పుడు ఇంకా ఏమి వినాలనుకొంటున్నావు ?

గోమాహాత్యమును గూర్చి

చ్యవన నహుషుల సంవాదము

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! ఎవరివైనా చూడడం వలన, ఎవరితోనైనా కలిసి ఉండడం వలన ఏ రకమైన స్నేహం ఏర్పడుతుంది ? గోవుల మహిమ ఎటువంటిది ? అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “రాజా ! ఈ విషయంలో నీకు చ్యవన మహర్షి నహుషుల మధ్య జరిగిన సంవాద రూపమైన ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని వివరిస్తాను. పూర్వం ఎప్పుడో జరిగిన సంగతి. భృగువంశ సంజాతుడయిన చ్యవన మహర్షి గొప్పనియమాన్ని చేపట్టి నీటిలోపల ఉండపాగాడు. అతడు

గర్వం, క్రోధం, హర్షం, శోకం అన్నిటినీ పరిత్యజించి దృఢంగా వ్రతాన్ని పాటిస్తూ పన్నెండేళ్లపాటు నీటిలోపలే ఉండిపోయాడు. అతడు ప్రాణులన్నింటిపట్లా, విశేషించి జలచరాల మీద సంపూర్ణ విశ్వాసాన్ని ప్రోది చేసుకొన్నాడు. ఒకసారి అతడు దేవతలకు నమస్కరించి అత్యంత పవిత్రుడై గంగాయమువా సంగమ జలంలో ప్రవేశించి అక్కడే కట్టె లాగ కదలకుండా ఉండిపోయాడు. అతి పెద్ద ధ్వని చేస్తూ భయంకరంగా ఉన్న ఆ గంగా యమునల ప్రవాహ నేగాన్ని అతడు తన తలపై భరించసాగాడు. కాని గంగా యమువాది నదులు, సరోవరాలు ఋషికి కేవలం పరిక్రమ చేస్తున్నాయిగాని అతనికి భాధ కలిగించడం లేదు. అతడు ఒక్కొక్కసారి నీటిలోపల కట్టెలాగ పవళిస్తున్నాడు. ఒక్కొక్క సారి దానిపైన తేలియాడుతున్నాడు. నీటిలో నివసించే జీవులకు అతడు చాలా ఇష్టపడతాడు. ఇలా అతడు చాలాకాలం నీటిలో ఉన్నాడు. ఇలా ఉండగా ఒకసారి చేపలతో జీవనం సాగించే మత్స్యకారులు చాలామంది చేపలను పట్టాలని నిశ్చయించుకొని వలలు చేతపట్టి ముని ఉన్న చోటికే వచ్చారు. వారు చాలా ప్రయత్నించి గంగా యమువా జలంలో వల పరిచారు. వారి వల చాలా దూరం విస్తరించింది. కొత్త దారంతో అల్లినది, దాని వెడల్పు కూడా చాలా ఎక్కువ. అది చాలా చక్కగా నేయబడినది, బలమైనది. కొద్ది సేపటి తరువాత ఆ చేపలవారు అందరూ నిర్భయంగా నీటిలో దిగి అందరూ కలిసి వలను లాగసాగారు. ఆ వలలో వారు చేపలతోపాటు ఇతర జలజంతువులను కూడా పట్టారు. వల లాగినపుడు దానిలో చేపలతో పాటుగా భృగునందనుడు చ్యవనుడు కూడా చిక్కుకొన్నాడు. అతని శరీరం అంతా నదిలోని పాకుడుతో నిండిపోయింది. అతని గడ్డం, మీసాలు, జడలు అన్నీ ఆకుపచ్చగా మారిపోయాయి. అతని శరీరంలో శంఖాలు మొదలైన జలచరాలు గుచ్చుకోవడం వలన చిత్రంగా కనిపించసాగింది.

వేదపారంగతుడైన ఆ మహర్షి వలలో చిక్కుకొని రావడం చూసి మత్స్యకారులందరూ చేతులు జోడించి నేల మీదపడి పాదాల మీద తలలు మోపి నమస్కరించారు. ఒక పక్క వలలో చిక్కుకొని అత్యంత దుఃఖంతో, భయంతో, నేలను స్పృశించడంతో చాలా చేపలు మరణించాయి. చేపలు ఇలా చనిపోవడం చూసి మునికి చాలా జాలికలిగింది. అతడు గట్టిగా నిట్టూర్చసాగాడు. అది చూసి మత్స్యకారులు “మహామునీ ! మేము తెలియక చేసిన ఈ పాపాన్ని క్షమించి

మా మీద ప్రసన్నులు కండి. మేము మీకు ఏమి ప్రియం చేయగలమో సెలవియ్యండి.” అని ప్రాదేయపడ్డారు. వారు ఇలా అడిగిన మీదట చేపల మధ్య ఉన్న చ్యవనముని “మత్స్యకారులారా ! ఇప్పుడు నాకు ఉన్న పెద్ద పని శ్రద్ధగా వినండి. ఈ చేపలు బతికి ఉంటేనే నేను జీవిస్తాను. లేకుంటే నేను కూడా వాటితోపాటే మరణిస్తాను. ఇవి నాతో సహవాసం చేశాయి. నేను నీటితోపాటు చాలా రోజుల పాటు నీటిలో ఉన్నాను. కాబట్టి ఇప్పుడు వాటిని విడువలేను.” అన్నాడు. ముని అన్న ఆ మాటలు విని నిషాదులకు చాలా భయం కలిగింది. వారు భయంతో వణికి పోయారు, ముఖాలు వెలవెలపోయాయి. ఆ స్థితిలోనే వెళ్లి వారు ఈ వృత్తాంతాన్ని అంతా నహుషమహారాజుకు నివేదించారు.

ఈ సమాచారం విని, ముని యొక్క అవస్థను తెలుసుకొని, నహుషుడు తన మంత్రులతో, పురోహితులను వెంటపెట్టుకొని వెంటనే అక్కడికి చేరుకొన్నాడు. అతడు పవిత్ర భావంతో చేతులు జోడించి మహాత్ముడైన చ్యవనమునికి తన్ను తాను పరిచయం చేసుకొని, అతనిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించి, అతనితో - “విప్రోత్తమా ! చెప్పండి. మీకు నేను ఏమి ప్రియం చేయగలను ?” అని అడిగాడు.

చ్యవనుడు - “రాజా ! చేపల వేటతో జీవనం సాగించే ఈ మత్స్యకారులు ఈ రోజు చాలా గొప్ప శ్రమపడ్డారు. కాబట్టి మీరు వీరికి నా యొక్క, చేపల యొక్క నెల చెల్లించండి. అని చెప్పాడు. నహుషుడు - (పురోహితునితో) పురోహితుడా! భృగునందనుడు చ్యవనుడు ఆజ్ఞాపించినట్లుగా వీటికి బదులుగా మత్స్యకారులకు ఒక వేయి బంగారు నాణేలు ఇవ్వండి.” అని చెప్పాడు. చ్యవనుడు - “రాజా ! వేయి బంగారు నాణేలు నాకు తగిన వెలకావు. మీరు వీరికి తగిన మూల్యం చెల్లించండి.” అన్నాడు. నహుషుడు - “పురోహితుడా ! మీరు నిషాదులకు లక్షసువర్ణనాణేలు ఇవ్వండి. (ఆపై చ్యవనమునిని ఉద్దేశించి) దేవా ! ఇది మీకు తగినదేనా ? లేక మీరు ఇంకేమైనా కోరుకుంటున్నారా ?” అని అడిగాడు.

చ్యవనుడు - “రాజా ! నాకు లక్షముద్రల వెలకట్టకండి. మంత్రులతో ఆలోచించి నాకు తగిన వెల ఇప్పించండి.” అన్నాడు. నహుషుడు - “పురోహితుడా ! అయితే ఈ మత్స్యకారులకు కోటి సువర్ణముద్రలు ఇవ్వండి. ఇది కూడా తగినది కాకపోతే ఇంకా ఎక్కువ ఇవ్వాలి” అన్నాడు.

చ్యవనుడు - “రాజా ! కోటి అయివా అంతకంటే ఎక్కువ అయినా కూడా నాకు యోగ్యమైనది కాదు. మీరు

బ్రాహ్మణులతో ఆలోచించి ఉచితమూల్యం ఇప్పించండి." అన్నాడు.

నహుషుడు - విప్రోత్తమా ! అయితే నా అర్థరాజ్యం లేదా మొత్తం రాజ్యం అంతా ఈ నిషాదులకు ఇచ్చివేయండి. నా ఉద్దేశ్యంలో ఇది మీకు తగినది అవుతుంది. లేకపోతే మీ ఆలోచన ఏమిటి ?" అని అడిగాడు.

చ్యవనుడు - "మీ అర్థరాజ్యం, మొత్తం రాజ్యం కూడా నేను నాకు తగిన మూల్యం అనుకోవడం లేదు. మీరు ఋషులతో కలిసి ఆలోచించండి. నాకు తగినదిగా తెలిసిన వెలనే ఇవ్వండి." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! చ్యవనమహర్షి మాటలు విని, నహుష మహారాజుకు చాలా విచారం కలిగింది. అతడు మంత్రి, పురోహితులతో కలిసి ఈ విషయమై ఆలోచించసాగాడు. ఇంతలో పలమూలాలు భుజించే వనవాసి అయిన ఒక ముని, గోగర్భంనుండి జన్మించిన వాడు నహుషుని వద్దకు వచ్చి అతనిని సంబోధించి - "మహారాజా ! ఈ ఋషి సంతుష్టుడయ్యే ఉపాయం నాకు తెలుసు. నేను ఇతనిని చాలా త్వరగా సంతుష్టిపరచగలను." అన్నాడు.

నహుషుడు - "మహర్షీ ! భృగునందనుడైన చ్యవన మహర్షి మూల్యం చెప్పి, మారాజ్యాన్ని, వంశాన్ని ఉద్ధరించండి. నేను నా మంత్రి పురోహితులతోపాటుగా అగాధమైన దుఃఖసముద్రంలో మునిగిపోయి ఉన్నాను. మీరు నౌకయై మమ్ము తీరం చేర్చండి. వీరికి తగు వెల నిర్ణయించండి." అని ప్రార్థించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! నహుషుని మాటవిని మహామహిమగల ఆ ముని రాజును, అతని మంత్రులను ఆనందింప చేస్తూ - "మహారాజా ! బ్రాహ్మణుడు అన్ని వర్ణాలలో ఉత్తముడు. నారికి, గోవులకు వెలకట్టలేము. కాబట్టి మీరు ఇతనికి వెలగా ఒక గోవును ఇవ్వండి." అని చెప్పాడు. మహర్షి మాటలు విని మంత్రి పురోహితులతో పాటుగా రాజుకు కూడా చాలా ఆనందం కలిగింది. అతడు ఉత్తమ వ్రతనిష్ఠాపరాయణుడైన భృగునందనుని వద్దకు వెళ్లి తన నాక్కుతో అతనిని తృప్తిపరుస్తూ "బ్రహ్మర్షీ ! నేను ఒక గోవునిచ్చి మిమ్మల్ని కొన్నాను. కాబట్టి దయచేసి మీరు లేవండి. నేను మీకు ఇదే తగిన మూల్యమని అనుకుంటున్నాను." అన్నాడు.

చ్యవనుడు - "మహారాజా ! ఇప్పుడు నేను లేస్తున్నాను. ఇప్పుడు మీరు నాకు తగిన మూల్యాన్ని ఇచ్చి కొన్నారు.

ఈలోకంలో గోవులతో సమానమైన ధనం వేరొకటి ఉందని నేను అనుకోను. వీరవరుడా ! గోవుల నామాలను, గుణాలను కీర్తించడం, వినడం, గోవులను దానం చేయడం, నాటిని దర్శించడం - ఇవన్నీ శాస్త్రాలలో మిక్కిలిగా ప్రశంసింపబడ్డాయి. ఈ పనులన్నీ పాపాలన్నీటినీ తొలగించి పరమశుభాలను చేకూర్చేవి. గోవులు సంపదకు మూలం వాటిలో లేశమయినా పాపం లేదు. గోవులే మనుష్యులకు అన్నాన్ని, దేవతలకు ఉత్తమమైన హవిష్యాన్ని ఇస్తున్నాయి. స్వాహా వషట్కారాలు ఎప్పుడూ గోవులలోనే ప్రతిష్ఠితమై ఉన్నాయి. గోవులే యజ్ఞాలను చేయించేవి, నాటికి ముఖ స్వరూపమైనవి. అవి ఎటువంటి మార్పు లేకుండా దివ్యమైన అమృతాన్ని ధరిస్తాయి. పితికితే అమృతాన్నే ప్రసాదిస్తాయి. అవి అమృతానికి ఆదారం. లోకమంతా వాటి ముందు తల వంచుతుంది. ఈ భూమిపై గోవులు శరీరంతోను, తమ తేజస్సుతోనూ అగ్నితో సమానమైనవి. అవి తేజోరాశులై సమస్త ప్రాణికోటికి సుఖాన్ని ఇస్తాయి. గోసముదాయం ఎక్కడ నిర్భయంగా కూర్చుని ఊపిరి తీసుకుంటుందో అక్కడ శోభ అతిశయించడమే కాక అక్కడి పాపమంతా నశించిపోతుంది. గోవులు సమస్త కోరికలను నెరవేర్చే దేవతలు. వాటిని మించినవారు వేరెవరూ లేరు. నహుష మహారాజా ! నేను నీకు చెప్పిన ఈ గోమాహాత్మ్యములో వాటి గుణాలలోని ఒక్క అంశ మాత్రమే దిగ్దర్శనం చేశాను. గోవుల యొక్క సంపూర్ణ గుణాలను ఎవరూ వర్ణించలేరు." అని చెప్పాడు.

నిషాదులు - "మునీశ్వరా ! సజ్జనులతో కలిసి ఏడు అడుగులు నడిచినంతమాత్రం చేతనే మైత్రి ఏర్పడుతుంది. మేము మిమ్మల్ని దర్శించుకొన్నాము. మీతో ఇంతసేపూ సంభాషించాము కూడా. కాబట్టి మీరు మాపై దయ చూపండి. విద్వాంసుడా ! మేము మిమ్మల్ని సంతోషింప చేయాలనుకుంటున్నాము. మేము మీ పాదదాసులం. మా మీద దయచూపి మేము ఇచ్చే ఈ గోవును స్వీకరించండి." అన్నారు.

చ్యవనుడు - "మత్స్యకారులారా ! మీరు ఇచ్చే ఈ గోవును నేను స్వీకరిస్తున్నాను. ఈ గోదాన మహిమ వలన మీ పాపాలన్నీ తొలగి పోతాయి. ఇక మీరు ఈ జలంలో పుట్టిన చేపలతోపాటుగా స్వర్గానికి వెళ్లండి." అని అనుగ్రహించాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "తదనంతరం శుద్ధాంతః కరణుడైన చ్యవనమహర్షి యొక్క ప్రభావం చేత మత్స్యకారులు

చేపలతో పాటుగా స్వర్గానికి వెళ్ళారు. ఆ మత్స్యకారులు, చేపలు స్వర్గంవైపు వెళ్ళడం చూసిన నహుషమహారాజుకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఆ తరువాత గోవువలన పుట్టిన మహర్షి, భృగునందనుడైన చ్యవనమహర్షి నహుషరాజును కావలసిన వరం కోరుకొమ్మన్నారు. అప్పుడు రాజు సంతోషించి “మీ దయ ఉంటే అదే పదివేలు” అన్నాడు. అయినా ఆ ఇద్దరి బలవంతం వల్ల ఇంద్రసమానతేజాడయిన ఆ నరేశుడు ధర్మం తప్పకుండా ఉండేలా వరం ఇమ్మని అడిగాడు. వారు ‘తథాస్తు’ అనగానే వారిద్దరినీ శాస్త్రోక్తంగా పూజించాడు. ఆ రోజునే చ్యవన మహర్షి వ్రత దీక్ష ముగిసింది. అతడు తన ఆశ్రమానికి వెళ్ళిపోయాడు. ఆ తరువాత మహా తేజస్వి, గోజాతుడు అయిన మహర్షి కూడా తన ఆశ్రమానికి వెళ్ళాడు. అందరికంటే చివరగా సహుషుడు కూడా వరం పొంది తన రాజధానికి వెళ్ళాడు. యుధిష్ఠిరా ! నీవు అడిగినదానికి నేను ఈ కథను చెప్పాను. దర్శనం చేత, సహవాసంచేత ఎలాంటి స్నేహం కలుగుతుంది. గోవుల యొక్క మహిమ ఎలాంటిది, ధర్మాను కూలమైన నిశ్చయం ఎలా చేస్తారు ? - ఈ అన్ని విషయాలు ఈ కథలో స్పష్టం అయ్యాయి. ఇక నేను నీకు ఏమి చెప్పాలి ? నీ మనసులో ఏమి వినాలని కోరిక ఉంది?”

చ్యవన కుశికుల కథ -

రాజు యొక్క ధైర్యమును ముని పరీక్షించుట

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! కుశిక మహారాజు క్షత్రియ వంశంనాడు కదా ! అతని వలన బ్రాహ్మణ జాతి ఎలా పుట్టింది ? పరశురామ, విశ్వమిత్రుల యొక్క మహాప్రభావం అద్భుతమైనది. కుశికమహారాజు, ఋచీక మహర్షి - వీరే తమతమ వంశ ప్రవర్తకులు. వారి పుత్రులైన జమదగ్ని, గాధిలను డాటి నారి పౌత్రులు అయిన పరశురామ విశ్వమిత్రులలోనే ఈ విజాతీయదోషం ఎందుకు వచ్చింది? ఇందులోని రహస్యం చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “భారతా ! ఈ విషయంలో కుశిక మహారాజుకు చ్యవనమునికి జరిగిన సంవాదరూపమైన కథను ఉదాహరిస్తారు. పూర్వకాలంలో భృగువంశీయుడైన చ్యవనమహర్షికి తమ వంశంలో కుశికవంశపుకన్య యొక్క సుబంధం చేత క్షత్రియత్వ మహాదోషం రాబోతోందనే విషయం తెలిసింది. ఇది తెలిసి అతడు కుశికుని యొక్క వంశాన్నంతటినీ భస్మం చేసి వేయాలనుకొన్నాడు. అతడు కుశిక మహారాజు వద్దకు వెళ్ళి - “రాజా ! నేను నీతో కలిసి

కొంత కాలం పాటు ఉండాలనుకొంటున్నాను.” అన్నాడు. అది విని రాజు మహర్షికి కూర్చోడానికి ఆసనమిచ్చి, తాను స్వయంగా కొమ్ముచెంబు తెచ్చి అతనికి కాళ్ళ కడుక్కోవడానికి నీళ్లు ఇచ్చాడు. అనంతరం అర్హాది సంపూర్ణ విదులన్నీ పూర్తిచేశాడు. అటు తరువాత అతడు పరమ శాంతంగా మహర్షికి శాస్త్రోక్తంగా మదుపర్కం, బోజనం పెట్టి చేతులు జోడించి - “దేనా ! మా భార్యభర్తలం ఇద్దరం మీ దాసులం. చెప్పండి. మీకు ఏమి సేవ చేయమంటారు ? రాజ్యం, ధనం, గోవులు, యజ్ఞం కోసం దానం - ఏది మీకు కావాలన్నా అదంతా ఇవ్వడానికి మేము సిద్ధంగా ఉన్నాం. నా ఈ భవనం, ఈ రాజ్యం, ఈ రాజ్య సింహాసనం అన్నీ మీవే. మీరే రాజు. ఈ భూమిని పాలించండి. నేను సదా మీ ఆజ్ఞను పాటించే సేవకుడిని.” అన్నాడు.

రాజు ఇలా అనడంతో చ్యవన మహర్షి చాలా సంతోషించి - “రాజా ! నాకు రాజ్యం, ధనం, గోవులు, దేశం, యజ్ఞం కూడా అక్కర లేదు. నా మాట విను. మీ ఇద్దరికీ ఇష్టమయితే నేను ఒక వ్రతాన్ని ప్రారంభిస్తాను. అప్పుడు మీరు జాగ్రత్తగా నిర్భయులై నాసేవ చేయవలసి ఉంటుంది.” అన్నాడు.

ముని మాటలు విని రాజదంపతులకు చాలా ఆనందం కలిగింది. వారు - “చాలా మంచిది. మేము మీ సేవ చేస్తాం.” అని బదులు ఇచ్చారు. తదనంతరం కుశికమహారాజు చ్యవనమహర్షిని చాలా ఆనందంగా తన భవనంలోనికి తీసుకుపోయాడు. ఒక అందమైన గదిని చూపి - “తపోదనా ! ఇదిగో మంచం వేయబడిఉంది. మీరు స్వేచ్ఛగా విశ్రమించండి. మేము యథాశక్తి మీకు ఆనందం కలిగించడానికే ప్రయత్నిస్తాము.” అన్నాడు. ఈ రీతిగా మాటలాడుకొంటూ ఉండగానే సూర్యాస్తమయం అయింది. అప్పుడు మహర్షి రాజును అన్నం, జలం తెమ్మని ఆదేశించాడు. ‘చిత్తం’ అని చెప్పి రాజు అక్కడి నుండి వెళ్ళి, సిద్ధంగా ఉన్న బోజనాన్ని తెచ్చి, ముని ఎదుట పెట్టాడు. ముని బోజనం చేసి రాజుతో రాణీతో-“ ఇప్పుడు నన్ను నిద్ర భాధిస్తోంది. నేను నిద్రించాలనుకొంటున్నాను. నేను నిద్రపోయేటపుడు మీరు నన్ను లేపవద్దు. సదా మెలకువగా ఉండి నా రెండు పాదాలు ఒత్తండి.” అన్నాడు. ధర్మాత్ముడైన కుశికుడు నిర్భయంగా “సరే మేము అలాగే చేస్తాం” అన్నాడు.

ఈ రీతిగా రాజును సేవ చేయమని ఆదేశించి చ్యవన మహర్షి ఇరవై ఒక్క రోజులపాటు ఒకే పక్కకు ఒత్తిగిల్లి నిద్రిస్తూ ఉన్నాడు. కుశికమహారాజు తన భార్యతో కలిసి

నిద్రాహారాలు లేకుండా నిరంతరం అతని సేవలో నిమగ్నమై ఉన్నాడు. మహర్షికి సేవ చేయడంలో అతనికి ఎంతో ఆనందం కలుగుతోంది. ఇరవై రెండవ రోజున మహాతపస్వి చ్యవనుడు తనంత తానే లేచి రాజుతో ఏమీ చెప్పకుండానే భవనం నుండి బయటకు వెళ్లిపోయాడు. రాజదంపతులిద్దరూ ఆకలితో అలసటతో నీరసించిపోయారు. అయినా ముని వెళ్లడం చూసి అతని వెనుకనే వెళ్లారు. అయినా ముని నారిని కన్నెత్తి అయినా చూడలేదు. వారు చూస్తూ ఉండగానే ముని అంతర్ధానం అయ్యాడు. రాజు భీన్నుడై కింద పడిపోయాడు. కొంతసేపటికి అతడెలాగో తన్నుతాను సంభాళించుకొని లేచి, రాణిని వెంటపెట్టుకొని తిరిగి ముని కోసం వెదకసాగాడు. ఎక్కడా ముని కనపడక పోవడంతో రాజు భార్యతో వెనుకకు తిరిగివచ్చాడు. అప్పుడతనికి చాలా సంకోచంగా ఉంది. నగరానికి వచ్చి అతడు ఎవరితో ఏమీ మాట్లాడలేదు. కేవలం దీనంగా మనసులోనే ముని నడవడిక గురించి ఆలోచించసాగాడు. శూన్య హృదయుడై భవనంలో ప్రవేశించాడు. కాని అక్కడికి వెళ్లగానే చ్యవన మహర్షి ఆ మంచం మీదనే నిద్రిస్తూ కనిపించాడు. ఋషిని చూచి వారిద్దరూ చాలా ఆశ్చర్యపడ్డారు. వారి శ్రమ అంతా పోయింది. తిరిగి మునుపటిలాగే నారు యథాస్థానంలో కూర్చుని ముని పాదాలు ఒత్తసాగారు. ఈ పారి ముని రెండవ పక్కకు ఒత్తిగిల్లి నిద్రిస్తున్నాడు. మళ్లీ అన్నే రోజులు (ఇరవై ఒకటి) గడిచాక అతడు తానే లేచాడు. రాజు రాణి అతనికి భయపడుతున్నారు. అందుకని తమ మనసులో ఏ విదమైన వికారమూ రానీయలేదు. లేస్తూనే ఋషి - "ఇప్పుడు నేను స్నానం చేస్తాను. మీరు నా శరీరానికి నూనె మర్దన చేయండి." అన్నాడు. వారిద్దరూ ఆకలితో అలసటతో దుర్బలంగా ఉన్నా మంచిదని చెప్పి, ఆనందంగా, కూర్చుని ఉన్న ఋషి శరీరానికి మౌనంగా నూనె రాయసాగారు. కాని చ్యవన మహాముని నోరు తెరిచి ఒక్కసారి కూడా "ఇక చాలు మర్దన పూర్తి అయింది." అనలేదు. ఇంత అయినా కూడా అతనికి రాజు రాణి యొక్క మనసులలో ఏ వికారమూ కనపడలేదు. అతడు అకస్మాత్తుగా లేచి స్నానాగారంలోనికి వెళ్లిపోయాడు. అక్కడ ముందే స్నానానికి రాజోచితమైన సామగ్రి సిద్ధంగా ఉంది. కాని అతడు వాటిలో వేనినీ ఉపయోగించకుండా రాజు చూస్తూ ఉండగానే అంతర్ధానం అయ్యాడు. అయినా ఆ దంపతులు అతనిని తప్పు పట్టలేదు. అనంతరం ఋషి స్నానం చేసి తిరిగి రాజుకు రాణికి కనిపించాడు. అతడు

రావడం చూసి వారిద్దరి ముఖాలు ఆనందంతో వికసించాయి. వారు చేతులు జోడించి - "దేవా ! భోజనం సిద్ధంగా ఉంది." అన్నారు. ముని తెమ్మని ఆదేశించాడు. ఆదేశం పొందగానే భార్యభర్తలు ఇద్దరూ గృహస్థులకు, వానప్రస్థులకూ భుజించడానికి తగిన రకరకాల పామగ్రిని తెచ్చి ముని ఎదుట పెట్టారు. ముని అవన్నీ తీసికొని మంచంతో, దుప్పట్లతో పాటు ఒక చోట ఉంచి మంచి వస్త్రాలతో కప్పి ఉంచాడు. అనంతరం భోజన పామగ్రితో పాటుగా అతడు ఆ వస్త్రాలన్నింటికీ నిప్పు పెట్టాడు. తిరిగి రాజు రాణి చూస్తూ ఉండగానే అంతర్ధానమయ్యాడు. కాని ఇంత జరిగినా బుద్ధిమంతులయిన ఆ దంపతులు కోసం తెచ్చుకోలేదు. కుశికమహారాజు రాత్రి అంతా రాణితో పాటుగా మౌనంగానే కూర్చున్నాడు.

ఇంత ప్రయాసపడిన తరువాత కూడా చ్యవన మహర్షి రాజులో ఏ దోషలేశమూ చూడలేకపోయాడు. అతనితో - "నీవు భార్యతో కలిసి రథాన్ని లాగు. అందులో నన్ను కూర్చోపెట్టి నేను ఎక్కడికి అడిగితే అక్కడికి తీసికొని వెళ్లు." అన్నాడు. రాజు ఏ మాత్రం సంకోచించకుండా సరే అన్నాడు. ఒక అందమైన పెద్దరథం సిద్ధం చేసి తీసికొని వచ్చారు. దానికి ఎడమవైపున రాణిని కట్టి, తన్ను కుడివైపున కట్టుకొన్నాడు. ఆ రథం మీద సూది మొనలా నాడిగా కొనలు తేరిన మూడు శాఖలతో కూడిన ఒక చర్మాకోల కూడా ఉంచబడింది. ఇదంతా సిద్ధం చేసి అతడు మునిని - "దేవా ! చెప్పండి. రథం ఎటువైపు వెళ్లాలి ? మీరు ఎక్కడికి వెళ్లాలని ఆజ్ఞాపిస్తే అక్కడికే రథం వెళ్తుంది." అని అడిగాడు.

రాజు ఇలా అడుగగానే చ్యవనుడు - "నీవు ఇక్కడి నుండి అతినెమ్మడిగా ఒక్కొక్క అడుగువేసుకొంటూ కదులు. నాకు ఎటువంటి భాధ కలుగ కూడదు. ఇది దృష్టిలో ఉంచుకో. అన్ని విధాలా విశ్రాంతిగా ఉండాలి. దానితోపాటే దారిలో ఏ మార్గస్థుడిని తొలగించకూడదు. నీవు రథం లాగుతుండగా అందరూ చూడాలని, అందరికీ నేను ధనం పంచిపెట్టాలని నా కోరిక. దారిలో ఏ బ్రాహ్మణుడయినా నన్ను ఏదైనా అడిగితే అతనికి ధనం, రత్నాలు మొదలైన మనోవాంచితవస్తువులన్నీ దానం చేస్తాను. కాబట్టి వీటన్నిటికీ తగిన ఏర్పాట్లు చెయ్యి." అన్నాడు. ముని యొక్క మాటలు వినిరాజు తన సేవకులతో - "ముని ఆజ్ఞాపించిన వస్తువులన్నీ ఏమీ సంకోచించకుండా ఇవ్వాల"ని చెప్పాడు. రాజు యొక్క ఆజ్ఞానుపారంగా రకరకాల రత్నాలు, స్త్రీలు, నాహనాలు,

మేకలు, గొట్టెలు, బంగారం, కొండల వంటి వస్తువులు - ఇవన్నీ ముని వెనకాలే వస్తున్నాయి. కూడా రాజుగారి యొక్క మంత్రులందరూ కూడా ఉన్నారు. అప్పుడు నగరమంతా ఆర్తితో హోహాకారాలు చేస్తోంది. ఇంతలో ముని అకస్మాత్తుగా చర్మాకోల పైకెత్తాడు. దాని వాడి కొనతో రాజును రాణిని వీపు మీద, పక్కల కొట్టాడు. అయినా వారు నిర్వికారంగా ఆ రథాన్ని లాగుతూనే ఉన్నారు. ఏబైరాత్రులపాటు ఉపవాసం చేసిన కారణంగా వారు మిక్కిలి బలహీనులయిపోయారు. వారి శరీరమంతా వణికిపోతోంది. అయినా ఆ వీరదంపతులు ఏదో రకంగా సాహసించి ఆ రథం బరువును ఈడుస్తూనే ఉన్నారు. వారి శరీరాల మీద కొరడా దెబ్బల గాయాలు అనేకం అయ్యాయి. వాటి నుండి రక్తం కారుతోంది. రక్తంతో తడిసి ముద్దయిన కారణంగా వారు పూచిన తంగేడు చెట్లవలె కనిసిస్తున్నారు. వారి ఆ స్థితి చూసి నగరవాసులకు చాలా దుఃఖం కలిగింది. కాని ముని శాపానికి వెరచి ఎవరూ ఏమీ అనడం లేదు. వారు తమలో తాము “సోదరులారా ! శుద్ధాంతః కరణుడైన ఈ మహర్షి యొక్క తపోబలం చూడండి. ఇతని శక్తి అద్భుతం. రాజు రాణి యొక్క ధైర్యం కూడా ఎంత పాటిలేనిదో ! వీరు ఇంత అలిసిపోయినా కూడా భాధను సహిస్తూ రథాన్ని లాగుతున్నారు. అయినా చ్యవనమునికి ఇంతవరకు వారిలో ఏ వికారమూ కనపడలేదు.” అనుకొంటున్నారు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా ! చ్యవనమునికి రాజు రాణి యొక్క మనసులలో ఏ విధమైన దోషమూ కనిపించకపోయే సరికి అతడు కుబేరునివలె వారిధనాన్నంతా హరించసాగాడు. కాని ఈ పనిలో కూడా కుశిక మహారాజు చాలా ఆనందంగా ఋషి యొక్క ఆజ్ఞను పాటించసాగాడు. ఇదంతా చూసి చ్యవన మహర్షి మిక్కిలి సంతుష్టుడయ్యాడు. ఆ ఉత్తమ రథాన్నుండి దిగి, ఆ దంపతులిద్దరినీ రథం మోసే పనినుండి విముక్తులను చేశాడు. అనంతరం వాత్సల్యం ఉట్టిపడే వాక్కుతో అతడు - “నేను మీ ఇద్దరికీ గొప్ప వరం ఇవ్వాలనుకొంటున్నాను చెప్పండి. ఏమి ఇవ్వను ?” అన్నాడు. ఇలా అంటూ గాయపడిన వారిద్దరి సుకుమార శరీరాలను వాత్సల్యంతో అమృతమయమైన కోమలహస్తాలతో నిమిరసాగాడు. తిరిగి అతడు సంతోషంగా రాజుతో - “నాయనా ! ఈ సుందర గంగాతీరం మిక్కిలి అందమైన చోటు. నేను కొంతసేపు ఇక్కడ నియమ పూర్వకంగా ఉంటాను ఇప్పుడు నీవు నీ నగరానికి వెళ్ళు నీ అలసట తీరాక రేపు ఉదయాన్నే నీ భార్యతోపాటుగా తిరిగి ఇక్కడికి రా. నేను

ఇక్కడే ఉంటాను. ఇక నీకు శుభసమయం వచ్చింది. నీ మనసులో ఉందే కోరికలన్నీ నెరవేరుతాయి.” అని అనుగ్రహించాడు.

ముని ఇలా అనగానే కుశికరాజు మనసులో చాలా ఆనందించి - “మహాభాగా ! మీరు మమ్మల్ని పునీతులను చేశారు. మేము ఇద్దరము తరుణ వయస్కులమయ్యాము. మా శరీరాలు అందంగా బలంగా మారాయి. మీరు కొరడాతో కొట్టిన దెబ్బలు కూడా మా శరీరాల మీద ఇప్పుడు కనపడడం లేదు. నేను ఇప్పుడయితే పూర్తిగా ఆరోగ్యంగా ఉన్నాను. నా ఈ రాణి కూడా అస్పరసలా అందంగా కనపడుతోంది. ఇదంతా తమరి అనుగ్రహ ఫలమే మీ వంటి తపస్సులలో ఇలాంటి శక్తి ఉండడం ఆశ్చర్యమేమీ కాదు.” అన్నాడు. ఇలా అని ముని యొక్క అనుమతి తీసికొని రాజర్షి కుశికుడు అతనికి నమస్కరించి నగరంవైపు బయలుదేరాడు. అప్పుడు అతని మంత్రులు పురోహితులు కూడా వెంట ఉన్నారు. నగరంలో ప్రవేశించి అతడు పూర్వాహ్లా కాలంలో చేయవలసిన విధులన్నీ పూర్తి చేశాడు. భార్యతోపాటుగా భోజనం చేసి రాత్రివేళ తల్పం మీద శయనించాడు. ఆ సమయంలో ముని ఇచ్చిన శరీరం కొత్త శోభతో కూడిన కారణంగా అతనికి చాలా ఆనందంగా ఉంది. ఇటు భృగువంశకీర్తి వర్ధనుడు, తపోధనుడు అయిన చ్యవన మహర్షి గంగా తీరంలోని తన తపోవనాన్ని తన సంకల్పం ద్వారా రకరకాల రత్నాలతో శోభింపచేస్తూ ఇంద్ర పురిని మించి అందంగా సమృద్ధశాలిగా తయారుచేశాడు.

చ్యవననుడు కుశికువకు స్వర్గమును

చూపుట అతని వంశమువకు

బ్రాహ్మణత్వ ప్రాప్తిని పరమొసగుట

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా ! కుశిక మహారాజు ఆ రాత్రి గడిచాక మేల్కొని, పూర్వాహ్లా సమయంలో చేయవలసిన నిత్య కర్మలను ముగించుకొని, తన రాణితో కలిసి ఆ తపోవనానికి బయలుదేరాడు. అక్కడకు చేరుకొన్న అతడు ఒక అందమైన భవనాన్ని చూశాడు. అది ఆసాంతం బంగారంతో నిర్మింపబడింది. వేల మణిస్తుంభాలపై కట్టబడింది. తన శోభతో గంధర్వనగరాన్ని తలదన్నేలా ఉంది. రాజు అక్కడ ఇంకా అనేక దివ్య పదార్థాలు చూశాడు. ఒక నోట వెండి శిఖరాలతో శోభిల్లే పర్వతాలు, ఒకచోట కమలాలతో నిండిన సరస్సులు, ఒక చోట రకరకాల చిత్రశాలలు, తోరణాలు శోభిస్తున్నాయి. నేలపైన ఒకనోట బంగారు

తివాచీలు, ఒక దోట పచ్చని పచ్చికలు ఉన్నాయి. మామిడితోపులన్నీ పూతతో నిండి ఉన్నాయి. కేతక, ఉద్దాలక, అశోక, కుంద, అతిముక్త, చంపా, తిలక, కటహల, వేతస, గన్నేరు మొదలైనవన్నీ పువ్వులు విచ్చుకొని ఉన్నాయి. అక్కడ విమానాకృతిలో పర్వతాలవలె ఎత్తైన ఇంకా అనేక భవనాలు కనిపించాయి. అవి మిక్కిలి రమణీయంగా తామరలతో, కలువలతో శోభిస్తున్నాయి. అక్కడ అన్ని ఋతువులలోను వికసించే పూలతో శోభాయమానంగా ఉంది.

ఆ అద్భుత దృశ్యాన్ని చూచి రాజు మనసులోనే - "ఇదేమిటి కలా ? లేక నామనసు భ్రమించిందా ? లేక ఇదంతా సత్యమేనా ? ఆహా ! ఈ శరీరంతోనే నాకు పరమగతి ప్రాప్తించిందా లేక ఉత్తర కురుభూములకు గాని, అమరావతికి గాని వచ్చానా ? నాకు ఈ మహాశృర్యకరమైన విషయం కనబడుతోంది. ఏమిటిది ?" అని తలపోయసాగాడు. రాజు ఇలా ఆలోచిస్తూ ఉండగానే అతని దృష్టి భృగునందనుడైన చ్యవనునిపై పడింది. అతడు మణిమయస్తంభాలతో కూడిన ఒక బంగారు విమానంలోపల బహుమూల్యము దివ్యము అయిన ఒక తల్పంపై నిద్రిస్తూ ఉన్నాడు. అతనిని చూడగానే కుశిక మహారాజుకు చాలా ఆనందం కలిగింది. అతడు తన రాణితో కలిసి అతనిని సమీపించాడు. ఇంతలోనే చ్యవనుని తల్పంతో సహా అదృశ్యమయ్యాడు. ఆపై మరుక్షణంలోనే ఆ సుందరవనమూ అక్కడి అలంకరణలు అన్నీ మాయమైపోయాయి. అప్పుడు రాజు అతనిని వెదకుతూ ఇంకొక వనానికి వెళ్లాడు. అక్కడకు వెళ్లి అతడు మహావ్రతదారి అయిన చ్యవనుడు దర్భవాపపై కూర్చుండి జపంచేయడం చూశాడు. ఈ రీతిగా చ్యవనుడు తన యోగబలంతో రాజును భ్రమలో పడవేశాడు. రాజు అత్యంత అద్భుతమైన ఈ ఘటనను చూసి భార్యతో పాటు అత్యాశ్చర్యమగ్నుడయ్యాడు. అత్యంత హర్షంతో తన భార్యతో - "కల్యాణీ ! భృగుకుల తిలకుడైన చ్యవనుని కృపవల్ల మనం ఎలాంటి విచిత్రమైన పరమదుర్లభమైన పదార్థాలను చూశాము ! ఆహా ! తపోబలాన్ని మించిన మరొక బలం ఏముంది ? మనసులో కల్పించుకొన్నది తపస్సుతో పాక్షాత్తుగా సులభ సాధ్యమవుతోంది. త్రిలోక రాజ్యంకంటే కూడా తపమే శ్రేష్ఠమైనది. చక్కగా తపస్సు చేస్తే ఆ శక్తితో మోక్షం కూడా లభిస్తుంది. బ్రహ్మర్షి అయిన ఈ చ్యవనుని ప్రభావం అద్భుతమైనది. అతడు సంకల్పించినంతమాత్రం చేతనే ఇతరలోకాలను సృష్టించగలడు. ఈ భూమి మీద బ్రాహ్మణులే పవిత్రవాక్కులు, పవిత్ర

బుద్ధులు, పవిత్ర కర్మలు చేసేవారు. చ్యవనుమహర్షి తప్ప వేరెవరు ఇటువంటి మహాకార్యం చేయగలరు ?" అని అనుకోసాగాడు.

రాజు ఈ రీతిగా నిలుచుని ఉండే ఆలోచిస్తున్నాడు. ఇంతలో అతని రాకను గూర్చి చ్యవనునికి తెలిసింది. అతడు రాజును చూసి "రాజా ! త్వరగా ఇటురా." అన్నాడు. ఆజ్ఞ పొంది వెంటనే కుశికుడు భార్యతో పాటుగా ముని దగ్గరకు వచ్చాడు. వందనీయుడైన ఆ మునికి శిరసువంచి ప్రణమిల్లాడు. ముని ఆశీర్వాదించి, అనునయంగా కూర్చోమని ఆదేశించాడు. ఇప్పుడు ముని శాంతంగా ఉన్నాడు. అతడు మధురంగా రాజుకు తృప్తికలిగేలా - "రాజా ! నీవు అయిదు జ్ఞానేంద్రియాలను, అయిదు కర్మేంద్రియాలను, మనసును చక్కగా గెలిచావు. అందుకే నీవు మహాసంకటస్థితి నుండి బయటపడగలిగావు. నీవు చక్కగా నన్ను ఆరాధించావు. నీవలన లేశమైనా తప్పు జరుగలేదు. మంచిది ఇక నాకు సెలవు ఇప్పించు. నేను ఎలా వచ్చానో అలాగే తిరిగి వెళ్తాను. నీ మీద నాకు మిక్కిలి అనుగ్రహం కలిగింది. కనుక నీవు నావలన ఏదైనా ఉత్తమ వరం అడుగు." అన్నాడు.

కుశికుడు - "బ్రాహ్మణుడా ! మీరు నన్ను అనుగ్రహించారు. ఇదే అన్నిటికంటే నాకు గొప్ప వరం ఇదే నా జీవితానికి, రాజ్యానికి పలం. భృగునందనా ! నా మీద మీకు ప్రేమగనుక ఉంటే నా మనసులో ఒక సందేహం ఉంది. దయ చేసి దానిని తీర్చండి." అని అడిగాడు.

చ్యవనుడు "సరోత్తమా ! నీవు నన్ను వరం అడుగు. నీ మనసులో ఉన్న సందేహాన్ని కూడా చెప్పు. నేను నీ పనులన్నీ నెరవేరుస్తాను." అన్నాడు.

కుశికుడు - "భార్గవా ! మీరు నాయందు ప్రసన్నులయితే నాకు ఈ విషయం చెప్పండి. మీరు ఇన్ని రోజులు నా ఇంటిలో ఎందుకు ఉన్నారు ? దీనికి కారణమేమిటో తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను. ఇరవై ఒక్క రోజులు ఒక పక్కకే తిరిగిపడుకోవడం, లేచాక ఏమీ చెప్పకుండానే బయటకు వెళ్లిపోవడం, అకస్మాత్తుగా అంతర్ధానం కావడం. తిరిగి దర్శనం ఇచ్చి ఇరవైఒక్క రోజులు రెండవ పక్కకు తిరిగి పడుకోవడం, లేచాక నూనె మర్దన చేయించుకోవడం, మళ్లీ అంతర్ధానం అయిపోవడం, తిరిగి భవనానికి వచ్చి రకరకాల బోజనాలను ఒకనోటకు చేర్చడం, వాటికి నిప్పు పెట్టి కాల్చివేయడం, ఆపై అకస్మాత్తుగా రథం ఎక్కి బయట నగరంలో తిరగడం, ధనం హరించడం, అలాగే అడవిలో అనేక సువర్ణమయ

భవనాలు, మణులతో పగడాలతో చేసిన కోళ్లు గల మంచాలు కనిపింపచేయడం, చివరికి అన్నీ మాయం చేయడం - మీరు చేసిన ఈ పనులన్నిటికీ సరియైన కారణం తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

చ్యవనుడు - "రాజా ! ఏ కారణంగా నేను ఈ పనులన్నీ చేశానో దానిని ఆసాంతం విను. పూర్వం ఒక రోజున దేవసభలో బ్రాహ్మదేవుడు - "బ్రాహ్మణులకు క్షత్రియులకు మధ్య విరోధం ఏర్పడడం వలన రెండు కులాలలోను సాంకర్యం వస్తుంది." అని చెప్పాడు. (నీ వంశంలోని కన్య ద్వారా నా వంశంలో క్షత్రియ తేజస్సు సంచరిస్తుందని, ఇంకా) నీ పౌత్రుడు ఒకడు బ్రాహ్మణ తేజస్సుతో కూడి పరాక్రమ వంతుడవుతాడని అతని నోటి వెంటనే నేను విన్నాను. అది విని నేను మీ వంశాన్ని నిర్మూలించాలని ఇక్కడికి వచ్చాను. అప్పుడు నేను కేవలం మీకు "నేను ఒక వ్రతాన్ని ఆరంభిస్తున్నాని, మీరు నన్ను సేవించండి." అని మాత్రమే చెప్పాను. (ఈ వంశంతోనే నేను మీలో దోషం వెతికాను) కాని నేను మీ ఇంట్లో ఉండి కూడా మీలో ఇంతవరకు ఏ దోషమూ చూడలేక పోయాను. ఇరవై ఒక్క రోజులు నిద్రిస్తూనే ఉన్నాను. అయినా నీవు గాని, నీ భార్యగాని నన్ను లేపడానికి సాహసించలేదు. ఆపై నేను అంతర్దానమై తిరిగి మీ ఇంటికి వచ్చి యోగాశ్రయంతో ఇరవై ఒక్క రోజులు పాటు నిద్రించాను. మీరు ఆకలితో అలసటతో గాభరాపడి నన్ను నిందిస్తారని నేను అనుకొన్నాను. ఆ ఉద్దేశ్యంతోనే నేను మిమ్మల్ని ఆకలితో ఉంచి కష్టపెట్టాను. ఇంత చేసినా నీకు నీ భార్యకు మనసులో ఆవంతయినా కోపం కలుగలేదు. అందువల్ల నాకు మీ మీద ఎనలేని సంతృప్తి కలిగింది. ఆ తరువాత నేను భోజనం తెప్పించి కాల్చినేయడంలో కూడా అదే ఉద్దేశ్యం ఇమిడి ఉంది. మీరు అసూయతో నాపైన కోపిస్తారని. కాని నా ఆ ప్రవర్తనను కూడా మీరు సహించారు. తరువాత నేను రథంపై కూర్చొని "నీవు భార్యతో పాటుగా నా రథాన్ని లాగు." అని ఆజ్ఞాపించాను. ఈ పనిని కూడా నీవు నిర్భయంగా నిర్వర్తించావు. ఆపై నేను నీ ధనాన్ని దోచుకొంటున్నప్పుడు కూడా నీవు క్రోధానికి లోనుకాలేదు. ఈ అన్నింటి వలన నాకు నీపై మిక్కిలి ప్రసన్నత కలిగింది. అందుకని నిన్ను సంతుష్టునిగా చేయడానికే ఈ వనంలో స్వర్గం చూపించాను. రాజా ! ఈ వనంలో నీవు చూచిన దివ్య దృశ్యం స్వర్గానికి సంబంధించిన ఒక చాయ మాత్రమే. నీవు నీ రాణితోపాటుగా ఈ శరీరంతోనే కొంత సేపు స్వర్గసుఖం అనుభవించావు.

ఇదంతా నీకు నేను తపస్సు యొక్క, ధర్మం యొక్క ప్రభావం చూపడానికే చేశాను. ఈ విషయాలన్నీ చూశాక నీ మనసులో కలిగిన కోరిక కూడా నాకు తెలిసింది. నీవు చక్రవర్తి పదవిని, ఇంద్ర పదవిని కూడా తృణప్రాయంగా తలచి బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందాలనుకొన్నావు. తపస్సు చేయాలనుకొన్నావు. తపస్సు గురించి, బ్రాహ్మణత్వం గురించి ఇప్పుడు నీవు తలచిన తలంపే ముమ్మాటికీ సరియైనది. వాస్తవానికి బ్రాహ్మణుడు కావడం దుర్లభం. బ్రాహ్మణుడైనప్పటికీ ఋషికావడం, ఋషి అయినప్పటికీ తపస్వీ కావడం అంతకంటే దుర్లభం. నీ ఈ కోరిక నెరవేరుతుంది. భృగువంశీయుల తేజస్సుతో నీ వంశం బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందుతుంది. నీ పౌత్రుడు అగ్ని వలె తేజస్వీ తపస్వీ అయిన బ్రాహ్మణుడు అవుతాడు. అతడు ముల్లోకాలను తన ప్రభావంతో గడగడలాడిస్తాడు. ఇది నీకు నేను నిజం చెబుతున్నాను. రాజర్షీ ! ఇక నీవు నీ మనసులోని కోరికను వరంగా అడుగు. నేను తీర్థయాత్రకు వెళ్లాల్సి. ఆలస్యం అవుతోంది." అని చెప్పాడు.

కుశికుడు - "మహామునీ ! మీరు నాయందు ప్రసన్నులయ్యారు. అదే నాకు అన్నిటినిమించిన గొప్పవరం. మీరు అన్నది సత్యమవుతుంది. నా మనుమడు బ్రాహ్మణుడు అగుగాక ! నా వంశం ఏ రీతిగా బ్రాహ్మణ వంశం అవుతుందో ఇప్పుడు వివరంగా వినాలనుకొంటున్నాను. నా ఆ మనుమడు ఎవరై ఉంటారు ? (మొట్టమొదటగా బ్రాహ్మణుడయ్యేవాడు)." అని అడిగాడు.

చ్యవనుడు - "నరశ్రేష్ఠుడా ! ఇది నీకు తప్పకుండా చెప్పదగినదే. విను. క్షత్రియులు ఎప్పటినుండో భృగువంశీయులైన బ్రాహ్మణులకు యజమానులు. కాని ప్రారబ్ధం వలన ముందు ముందు వారిలో విభేదాలు ఏర్పడతాయి. అందుకని వారు దైవప్రేరణతో భృగువంశీయులందరినీ సంహరిస్తారు. గర్భస్థ శిశువులను కూడా బ్రతుకనివ్వరు. తదనంతరం నా వంశంలో పుట్టిన ఊర్వమహర్షికి ఋచీకుడనే ఒక కొడుకు కలుగుతాడు. ప్రారబ్ధవశాత్తు అతని వద్ద క్షత్రియులందరినీ అంతమొందించగల సంపూర్ణ ధనుర్వేదం. మూర్తిమంతమై నిలిచి ఉంటుంది. ఆ ధనుర్వేదాన్ని గ్రహించి ఋచీకముని తన కొడుకు జమదగ్నికి దానిని నేర్పుతాడు. జమదగ్ని తన తపస్సుతో శుద్ధాంతః కరణుడు అయి ఆధనుర్వేదాన్ని ధారణ చేస్తాడు. అతడు నీ వంశానికి మేలు చేయడానికి నీవంశంలోని కన్యను వివాహమాడతాడు. ఆ కన్య గాది

రాజు కూతురు నీకు మనుమరాలు అవుతుంది. ఆమె గర్భం నుండి జమదగ్ని మహర్షి క్షత్రియ ధర్మాన్ని ఆచరించే పుత్రుని కంటాడు. అతడే గాదిమహారాజుకు విశ్వామిత్రుడనే పేరుగల పరమధార్మికుడైన ఒక పుత్రుని ప్రసాదిస్తాడు. అతడు క్షత్రియుడైనప్పటికీ బ్రాహ్మణధర్మాన్ని పాటిస్తాడు. అతడు బృహస్పతివలె తేజస్వి, మహాతపస్వి అవుతాడు. ఈ రీతిగా బ్రాహ్మణ కులంలో క్షత్రియుడు, క్షత్రియ కులంలో బ్రాహ్మణుడు పుట్టడానికి ఇరువురు స్త్రీలు కారణమవుతారు. ఇదంతా బ్రహ్మదేవుని ప్రేరణతోనే జరుగుతుంది. నీ తరువాత మూడవ తరంవాడు బ్రాహ్మణుడు అవుతాడు. నీవు పవిత్రులైన భృగువంశీయులకు బంధువు అవుతావు." అని వివరంగా చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "మహాత్ముడైన చ్యవనముని యొక్క మాటలు విని కుశికమహారాజుకు చాలా ఆనందం కలిగింది. అనంతరం మహాతేజస్వి చ్యవనుడు వారిని వరం కోరుకొమ్మని మళ్ళీ ప్రేరేపించాడు. అప్పుడు రాజు - "మహామునీ ! నాది బ్రాహ్మణ వంశం అగుగాక. అది ధర్మంలో నిలిచి ఉండునుగాక !" అని అడిగాడు. అతడు ఇలా అన్నాక చ్యవనుడు - "మంచిది అలాగే జరుగునుగాక !" అన్నాడు. ఆపై అతడు రాజు యొక్క అనుమతితో తీర్థయాత్రకు వెళ్ళాడు. యుధిష్ఠిర మహారాజా ! భృగువంశీయులకు, కుశిక వంశీయులకు ఉన్న పరస్పర సంబంధ కారణాన్ని ఈ రీతిగా నీకు నేను చెప్పాను. చ్యవన ఋషి చెప్పినట్లుగానే పరశురాముడు, విశ్వామిత్రుడు జన్మించారు.

రకరకముల శుభకర్మలకు, చెఱువులు,

తోటలు నిర్మించుటకు కలుగు ఫలములు

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! ఈ భూమిపైన సంపత్తిగల రాజులు క్షీణించిపోవడం చూసి నాకు చాలా దిగులు, విచారం కలుగుతున్నాయి. నేను వందలకొద్దీ దేశాల మీద రాజ్యాధికారం పొందినా, సంపూర్ణ భూమండలం మీద విజయం సాధించినా, అందుకోసం కోట్లమంది మనుష్యులు నా ద్వారా హత్యకావించబడిన కారణంగా నాకు మనసులో చాలా సంతాపం కలుగుతోంది. అయ్యో ! సాపం నిస్సహాయురాండైన ఆ స్త్రీల దశ ఏమవుతుంది ? వారు ఈనాడు పతులు బంధువులు లేక దుఃఖిస్తున్నారు. ఇదంతా ఆలోచిస్తే భయంకరమైన తపస్సు చేసి నా శరీరాన్ని తప్పింపచేసుకోవాలని నాకు అనిపిస్తోంది. కాని ఈ విషయంలో మీ అభిప్రాయం ఏమిటి ? అదేమిటో యథార్థంగా చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా ! నీకు నేను ఒక అద్భుత రహస్యాన్ని చెబుతున్నాను. మరణించాక మనిషికి ఏ కర్మఫలన ఏగతి కలుగుతుందో అది విను. తపస్సు వలన స్వర్గం లభిస్తుంది. తపస్సు వలన సత్కీర్తి కలుగుతుంది. తపస్సువల్లనే దీర్ఘాయువు, ఉన్నత పదవి, రకరకాల భోగాలు ప్రాప్తిస్తాయి. జ్ఞానం విజ్ఞానం, ఆరోగ్యం, రూపం, సంపత్తి, సౌభాగ్యం కూడా తపస్సు యొక్క ఫలితాలే. తపస్సు చేయడం వలన మనిషి ధనం పొందుతాడు. మౌనవ్రతం ఆచరించడం వలన అందరిపై అధికారం నెరపుతాడు. దానం వలన భోగాలు, బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించడం వలన దీర్ఘాయువు పొందుతాడు. వ్రతదీక్ష చేపట్టడం వలన ఉత్తమ కులంలో జన్మిస్తాడు. ఫలమూలాలు భుజించేవారికి రాజ్యం. ఆకులు తిని ఉండేవారికి స్వర్గం ప్రాప్తిస్తుంది. పాలు తాగి ఉండే మనుష్యులు స్వర్గానికి వెళ్తారు. దానం ఇస్తే అధికధనం లభిస్తుంది. గురుసేవ వలన విద్య, నిత్యశ్రాద్ధ కర్మలు చేయడం వలన సంతానము వృద్ధి పొందుతాయి. శాకాహారులుగా ఉండేవారికి గోధనం ప్రాప్తిస్తుంది. తృణం భుజించేవారు స్వర్గానికి వెళ్తారు. గాలి పీల్చి ఉండేవారు యజ్ఞఫలం పొందుతారు. నిత్యము స్నానం చేసి, రెండు పూటలా సంధ్యోపాసనం చేసే ద్విజులు దక్షప్రజాపతి వంటివారు అవుతారు. అన్నపానీయాలు మాని వేసినవారు స్వర్గానికి వెళ్తారు. ఆరుబయట అరుగుమీద నిద్రించే వారికి ఇల్లు, మంచం లభిస్తుంది. జీర్ణ వస్త్రాలు, వల్కలాలు ధరించేవారికి ఉత్తమోత్తమ వస్త్రాలు, ఆభరణాలు లభిస్తాయి. నీటిలో నిలిచి తపస్సు చేసేవాడు రాజా అవుతాడు. సత్యనాది స్వర్గంలో దేవతలతో కూడి ఆనందం అనుభవిస్తాడు. దానంతో కీర్తి, అహింసతో ఆరోగ్యం, బ్రాహ్మణ సేవతో రాజ్యం, బ్రాహ్మణత్వం కలుగుతాయి. ప్రజలకు మంచినిరు అందించడం వలన శాశ్వతమైన కీర్తి లభిస్తుంది. అన్నదానం వలన అన్ని కోరికలు, భోగాలు ప్రాప్తిస్తాయి. ప్రాణులందరికీ సాంత్యన కలిగించేవారికి అన్ని రకాల శోకాలు తొలగిపోతాయి. దేవతలను సేవించడం వలన రాజ్యం, దివ్యరూపం లభిస్తాయి. దేవాలయంలో దీపదానం చేయడం వలన మనిషికి కన్నులు ఆరోగ్యంగా ఉంటాయి. దర్శనీయమైన (అందమైన) వస్తువులను దానం చేస్తే బుద్ధి, స్మరణశక్తి ప్రాప్తిస్తాయి. పన్నెండేళ్లపాటు ఉపవాసం, దీక్ష, త్రికాలస్నాన నియమం పాటించడం వలన వీరులకంటే కూడా ఉత్తమగతి ప్రాప్తిస్తుంది. యజ్ఞం వలన, ఉపవాసం వలన స్వర్గం లభిస్తుంది. పళ్లు, పూలు దానం చేయడం వలన మనిషికి మోక్షదాయకమైన

జ్ఞానం ప్రాప్తిస్తుంది. ఆవు కొమ్ములకు బంగారపు తొడుగు వేయించి, కంఠం సాలచెంబుతో, దూడతో సహా దానం చేసిన వాని వద్దకు ఆ గోవు ఆ గుణాలతోనే కూడిన కామధేనువై వస్తుంది. ఆ గోవు శరీరంలో ఎన్ని రోమాలు ఉన్నాయో అన్ని సంవత్సరాలసాటు మనిషి స్వర్గంలో సుఖం పొందుతాడు. అంతేకాదు. ఆ గోవు పుత్రపౌత్రాది ఏడు తరాలవరకు అతనిని ఉద్ధరిస్తుంది. మహాపాగరమధ్యంలో ఉన్న నావ వాయుసహాయంతో ఒడ్డుకు చేరినట్లు తన కర్మల చేతనే బంధింపబడి అంధకారమయమైన నరకంలో పడిన మనిషిని గోదానమే దరి చేర్చుతుంది. తన కూతురుకు బ్రాహ్మణ విధి ప్రకారం వివాహం జరిపించినవానికి, బ్రాహ్మణునకు భూదానం చేసినవానికి, విద్యుక్తంగా అన్నదానం చేసినవానికి ఇంద్రలోక ప్రాప్తి కలుగుతుంది. స్వాధ్యాయ శీలుడు, సదాచారి అయిన బ్రాహ్మణునికి సర్వగుణ సంపన్నమైన గృహాన్ని దానం చేసినవాడు ఉత్తరకురుదేశంలో జన్మిస్తాడు. భారం మోయడానికి సమర్థమైన ఎద్దును, ఆవును దానం చేసినవానికి వసులోకం లభిస్తుంది. సువర్ణదానం స్వర్గాన్ని చేకూరుస్తుంది. మేలిమి బంగారం అంతకంటే కూడా ఉత్తమ ఫలం ఇస్తుంది. గొడుగు దానం చేస్తే మంచి ఇల్లు, చెప్పులు దానం చేస్తే వాహనం, వస్త్రం దానం చేస్తే అంనమైన రూపం, గంధం దానం చేస్తే సుగంధిత శరీరము ప్రాప్తిస్తాయి. బ్రాహ్మణునికి పళ్లు, పూలతో నిండిన వృక్షాన్ని దానంచేస్తే, రకరకాల రత్నాలతో నిండుగా సమ్మర్దిగా ఉన్న ఇంటిని అవాయాసంగా పొందగలుగుతాడు. అన్నం, జలం, రసం దానం చేసిన వానికి ఇచ్చానుసారంగా రసాలు ప్రాప్తిస్తాయి. ఉండడానికి ఇల్లు, కట్టుకోడానికి బట్ట దానం చేసినవానికి అవే వస్తువులు లభిస్తాయి. నలుగు, స్నానానికి నీరు, పూవులు దానం చేసినవాడు ఆరోగ్య వంతమైన అందమైన రూపం గలవాడవుతాడు. ఆహారం సమ్మర్దిగా గలిగిన గృహాన్ని శయ్యా సహితంగా దానం చేసినవానికి అత్యంత పవిత్రము, మనోహరము, రకరకాల రత్నాలతో నిండిన స్థానం లభిస్తుంది. యుద్ధభూమిలో వీరశయ్యపై శయనించినవాడు బ్రహ్మసమానుడవుతాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! తోటలు వేయించినవానికి, జలాశయాలు తవ్వించినవానికి ఏ ఫలితం కలుగుతుందో మీనోటి నెంట వివరించుకొంటున్నాను." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - "యుధిష్ఠిరా ! అందమైన దృశ్యాలతో, ఆహారం అధికంగా పండే, రకరకాల ధాతువులతో

విభూషితమై విచిత్రంగా కనిపించే, అన్నిరకాల ప్రాణులు నివసించే భూమియే ఉత్తమమని భావిస్తారు. అక్కడ చెరువులు, అన్ని రకాల జలాశయాలు (కూపాదులు) నిర్మించడం ఉత్తమ క్షేత్రంతో (తీర్థం) సమానం. ఇప్పుడు నేను చెరువులు లేదా నీటి మడుగులు తవ్వించినందువల్ల కలిగే పుణ్యాన్ని వివరిస్తాను. చెరువు నిర్మింపచేసేవాడు ముల్లోకాలలో సర్వత్ర పూజ్యుడుగా ఎంచబడతాడు. చెరువు మిత్రుని ఇంటి వలె ఉపకారం చేసేది, సూర్యుని ప్రసన్నం చేసేది, దేవతలకు పుష్టి కలిగించేది అవుతుంది. నీటిమడుగులు తవ్వించడం కీర్తిని వ్యాపింప చేసుకొనేందుకు ఉత్తమమైన ఉపాయం. అందువలన ధర్మార్థ కామరూపమైన ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. దేశంలో చెరువు తవ్వించిన పుణ్యం ఒక క్షేత్రంతో సమానం. అది నాలుగు రకాల ప్రాణులకు మిక్కిలి గొప్ప ఆదారం అవుతుంది. దేవతలు, మనుష్యులూ గంధర్వులు, పితరులు, నాగులు, రాక్షసులు, సమస్త స్థావర ప్రాణులు జలాశయాన్ని ఆశ్రయిస్తారు. కాబట్టి చెరువు తవ్వించడం వలన ఏ ఫలం ప్రాప్తిస్తుందని ఋషులు చెప్పారో అది నీకు నేను చెబుతాను. విను. ఎవడు నిర్మించిన తటాకంలో వావాకాలమంతా నీరు ఉంటుందో అతడు అగ్నిహోత్రఫలం పొందుతాడు. శరత్కాలం వరకు నీరు ఉంటే మరణించాక నేయిగోవులను దానం చేసిన ఫలం పొందుతాడు. హేమంతం (మార్గశిర పుష్యమాసాలు) వరకు నీరు ఉంటే ఎక్కువ బంగారం ధక్షిణగా ఇచ్చి చేసిన యజ్ఞఫలాన్ని పొందుతాడు. మాఘపాల్గునముల వరకు నీరు ఉంటే అగ్నిష్టోమ యజ్ఞఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. చైత్రవైశాఖమాసాల వరకు నీరు ఇంకకపోతే అతిరాత్ర యజ్ఞఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. జ్యేష్ఠ ఆషాఢాలలో కూడా నీరు ఉంటే అశ్వమేధ యజ్ఞఫలం లభిస్తుంది. జలాశయంలో గోవులు, సాదువులు నీరు త్రాగితే కులమంతా ఉద్ధరింపబడుతుంది. దాహార్తి గల గోవులు, పశుపక్షులు, మనుష్యులు నీరు త్రాగితే అశ్వమేధ యజ్ఞఫలం పొందుతాడు. లోకులు స్నానం చేస్తూ, నీరు త్రాగుతూ, విశ్రాంతి తీసుకొంటే, మరణించాక వారందరి పుణ్యం అతనికి అక్షయ సుఖం కలిగిస్తుంది. నీరు దుర్లభ పదార్థం. పరలోకంలో అయితే అది లభించడం కూడా కష్టమే జలదానం చేసినవారే అక్కడ సదా తృప్తిగా ఉంటారు. జలదానం అన్ని దానాలకంటే గొప్పది, ఉత్తమమైనది. కనుక ఆ దానం తప్పక చేయాలి.

ఈ రీతిగా నేను చెరువులు తవ్వించడం వలన కలిగే ఉత్తమ ఫలాలను వివరించాను. ఇక చెట్లు వాటించడం గురించి కొన్ని విషయాలు చెబుతాను. స్థావర ప్రాణులు

ఆరు రకాల జాతులుగా చెప్పబడ్డాయి. వృక్షాలు (మర్రి, రావి మొదలైనవి); గుల్మములు (కుశలు మొదలైనవి); లతలు (చెట్లపై పాకే తీగలు); వల్లులు (నేలపై పాకే తీగలు); త్వక్చారములు (వెదురు మొదలైనవి); తృణములు (గడ్డి మొదలైనవి). ఇక వీటిని పెంచడం వలన కలిగే గుణాలను విను. వృక్షాలను పెంచేవానికి ఈ లోకంలో కీర్తి ఏర్పడుతుంది, మరణించాక ఉత్తమ ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. లోకంలో అతనికి పేరు ఉంటుంది. పరలోకంలో పితరులు అతనిని సమ్మానిస్తారు. దేవలోకానికి వెళ్లినా కూడా అతని పేరు నశించదు. వృక్షాలు వాటించిన వానికి మరణించిన అతని పితరులు, భవిష్యత్తులో కలుగబోయే సంతానం కూడా ఉద్ధరింపబడుతుంది. కనుక వృక్షాలు అవశ్యం నాటించాలి. వృక్షాలు నాటించిన వారికి, ఆ వృక్షాలు పుత్రునితో సమానం అవుతాయి. వాటి కారణంగానే అతనికి పరలోకంలో స్వర్గం, అక్షయలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. వృక్షాలు తమ పూలతో దేవతలను, ఫలాలతో పితరులను, నీడతో అతిథులను పూజిస్తాయి. కిన్నరులు, నాగులు, రాక్షసులు, దేవతలు, గంధర్వులు, మనుష్యులు, ఋషులు - వీరందరూ వృక్షాలను ఆశ్రయించి ఉంటారు. పుష్పించి, ఫలించిన వృక్షాలు ఈలోకంలో మనుష్యులకు తృప్తి కలిగిస్తాయి. వృక్షదానం చేసిన వానికి ఆ వృక్షాలు పుత్రునివలె పరలోకంలో తంతువులు కల్పిస్తాయి. కాబట్టి తమశ్రేయస్సు కోరుకొనే మనుష్యులు చెరువులు తవ్వించి, దాని ఒడ్డున మంచి మంచి వృక్షాలు కూడా నాటి ఆ వృక్షాలను పుత్రులను వలె రక్షించాలి, ఎందుకంటే ఆ వృక్షాలు ధర్మదృష్టితో చూస్తే పుత్రులుగానే పరిగణింపబడతాయి. చెరువులు తవ్వించినవారు, వృక్షాలు నాటినవారు, యజ్ఞానుష్ఠానం చేసినవారు, సత్యం మాటాడిన వారు స్వర్గంలో సమ్మానింపబడతారు. కాబట్టి మనుష్యులు చెరువులు నిర్మించాలి, తోటలు నాటాలి, రకరకాల యజ్ఞాలు అనుష్ఠించాలి. ఎప్పుడూ సత్యం పలకాలి.

భీష్ముడు ఉత్తమదానమును, ఉత్తమ

బ్రాహ్మణులను ప్రశంసించుచు వారిని

ఆరాధించునుని ఉపదేశించుట

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! వేదికకు ఇవతల చెప్పబడిన దానాలలో మీరు దేనిని సర్వోత్తమమని భావిస్తారు? దాతను అనుసరించి వచ్చే దానమేదో దానినే దయచేసి నాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా ! ప్రాణులందరికీ

అభయం ఇవ్వాలి. సంకట స్థితిలో వారిపై దయచూపాలి. వారు కోరిన వస్తువు వారికి ఇవ్వాలి. దాహార్తునకు నీరు ఇవ్వాలి. బంగారం, గోవులు, భూమి - ఈ మూడు వస్తువులు దానం చేయడం మిక్కిలి పవిత్రంగా భావిస్తారు. ఇందువలన పాపులు కూడా ఉద్ధరింపబడతారు. రాజా ! నీవు సాధువులకు ఎల్లప్పుడూ ఈ వస్తువులను దానం చేస్తూ ఉండు. ఈ వస్తువులు మనుష్యునికి పాపం నుండి విముక్తి కలిగిస్తాయనడంలో ఎంత మాత్రం సందేహం లేదు. లోకంలో తనకు అత్యంత ప్రియమైనదిగా భావించేది, తన ఇంట్లో ఉన్న మిక్కిలి ప్రియమైన వస్తువు అన్నీ కూడా గుణవంతుడైనవానికి దానం చేయాలి. అందువల్ల ఆ దానం అక్షయమవుతుంది. ఎప్పుడూ ఇతరులకు ప్రియం చేసేవాడు, వారికి ప్రియమైన వస్తువులను దానం చేసేవాడు ఇహలోక పరలోకాలలో ప్రాణులందరికీ ఇష్టుడవుతాడు. అలాగే ఎల్లప్పుడూ అతనికి ప్రియమైన వస్తువులు లభిస్తాయి. ఆసక్తి రహితుడు, అకించనుడు యాచించినప్పుడు కూడా అహంకారంతో తన శక్త్యనుసారం అతనిని సత్కరించకపోతే వాడు క్రూరుడు. శత్రువుకూడా దీనుడై శరణుకోరి ఇంటికి వస్తే, సంకట సమయంలో అతనిపై దయ చూపేవాడే మనుష్యులలో శ్రేష్టుడు. విద్వాంసుడైనప్పటికీ కూడా జీవనాధారం కోల్పోయినవాడు, దీనుడు, దుర్బలుడు, దుఃఖితుడు అయిన వాని యొక్క ఆకలిని తీర్చేవానితో సమానుడైన పుణ్యాత్ముడు ఎవడూ లేడు. భార్యాబిడ్డలను పోషించడంలో అసమర్థుడైన కారణంగా విశేషమైన బాధలు అనుభవిస్తున్నా కూడా యాచించని వారిని, సదా సత్కర్మలలోనే లగ్నమై ఉండేవారిని ఏదో ఒక ఉపాయంతో తన వద్దకు పిలిపిందుకొని సహాయం చేయాలి. యుధిష్ఠిరా ! దేవతలనుగాని, మనుష్యులను గాని ఏ కోరికలు కోరనివారు, ఎల్లప్పుడూ సంతృప్తులై ఉండేవారు, లభించినదానితోనే నిర్వహించుకొనేవారు ఇటువంటివారి జాడ తెలుసుకొని, వారిని ఆహ్వానించి, వారికి అవశ్యక సామగ్రితో కూడిన, అన్నిరకాల సుఖాలను ఇచ్చే ఇల్లు సమర్పించి, వారిని సంపూర్ణంగా గౌరవించాలి. నీవు చేసిన దానం శ్రద్ధతో పవిత్రమైనదై, కర్తవ్యదృష్టితోనే చేయబడినదయితే, పుణ్యకర్మానుష్ఠానం చేసే ఆ ధార్మికులు దానిని ఉత్తమమైనదిగా భావించి స్వీకరిస్తారు. విద్వాంసులు, వ్రతాచరణం చేసేవారు, ఎవరినీ ఆశ్రయించకుండానే జీవనం గడుపుకొనేవారు, తన స్వాధ్యాయాన్ని, తపస్సును గుప్తంగా దాచుకొనే వారు, కఠోరనియమమగ్నులు, శుద్ధులు, జితేంద్రియులు, భార్యతోనే

సంబంధం కలవారు - ఇటువంటి ఉత్తమ బ్రాహ్మణులకు నీవు ఏ కొద్దిగా దానం చేసివా దాని వలన నీకు శుభం కలుగుతుంది. సాయం ప్రాతః కాలాలలో విద్యుక్తంగా ద్విజుడు చేసే అగ్నిహోత్రానికి ఏ ఫలం ఇవ్వబడుతుందో అదే ఫలం ఇంద్రియ నిగ్రహం కల బ్రాహ్మణునకు దానం చేయడం వలన కలుగుతుంది. నీవు చేసినటువంటి గొప్ప దానయజ్ఞం - శ్రద్ధతో పవిత్రమైనది, దక్షిణతో కూడినది అయితే అది యజ్ఞాలన్నిటిని మించినది. దానిని సదా కొనసాగిస్తూ ఉండు.

ఎన్నడూ కోపించని, గడ్డిపరకంత లోభం కూడా లేని, ఎప్పుడూ మదురంగా మాటలాడే బ్రాహ్మణులే వాకు పరమపూజ్యులు. పైన చెప్పిన బ్రాహ్మణుడు కోరికలు లేకపోవడం వలన ధనం కోసం ఏ ఫనీ చేయడు. అటువంటి నారిని పుత్రులవలె రక్షించాలి. వారికి పదివేల నమస్కారములు. వారి నుండి మనకు ఎటువంటి భయము ఉండదు. ఋత్విక్కులు, పురోహితులు, ఆచార్యులు - వీరు ప్రాయశఃకంగా మృదు స్వభావులు, వేదవేత్తలు అవుతారు. క్షత్రియుని పరాక్రమం బ్రాహ్మణుని వద్ద చల్లారిపోతుంది. కనుక నీవు నిన్ను ధనవంతునిగా, బలవంతునిగా, రాజుగా భావించుకొని బ్రాహ్మణులను అవహేళన చేసి అన్న వస్త్రాలను నీవు మాత్రమే అనుభవించకు. నీ వద్ద ఉన్న ధనంతో నీ ధర్మాన్ని అనుష్ఠిస్తూ నీవు బ్రాహ్మణులను పూజించాలి. స్వేచ్ఛావృత్తితో జీవించే బ్రాహ్మణులకు నీవు సదా నమస్కరిస్తూ ఉండు. వారు కూడా నీ ఆశ్రయం పొంది ఉత్సాహంగా ఆనందంగా ఉంటారు. కురుశ్రేష్ఠా ! అక్షయమైన కృప కలిగి, సమస్త ప్రాణులకు మేలు చేసే, కొద్ది పాటి దానితోనే సంతృప్తిచెందే ఆ బ్రాహ్మణులకు నీవు తప్ప వేరెవరు జీవన భృతి ఇవ్వగలరు ? ఈ లోకంలో పతి సేవను అవలంబించడమే స్త్రీలకు సనాతన ధర్మమైనట్లుగా మన గతి బ్రాహ్మణాధీనమే. నాయనా! మనం బ్రాహ్మణులను పూజించకపోతే, క్షత్రియులలో ఎల్లప్పుడూ ఉండే నిష్ఠుర కర్మలను చూచి బ్రాహ్మణులు కూడా మనలను పరిత్యజిస్తే మన వేదాలు, యజ్ఞాలు, ఉత్తమలోకాలు, జీవనాదారాలు అన్నీ భ్రష్టమైపోతాయి. ఆ దశలో మనం జీవించి ఉండడం వలన ప్రయోజనమేమిటి ?

రాజా ! ఇప్పుడు నీకు నేను సనాతన కాలపు థార్మిక వ్యవహారాన్ని గూర్చి చెపుతున్నాను విను. పూర్వకాలంలో క్షత్రియులు బ్రాహ్మణులను, వైశ్యులు క్షత్రియులను, శూద్రులు వైశ్యులను సేవిస్తూ ఉండేవారు. బ్రాహ్మణులు అగ్నివలె తేజోమూర్తులు. కనుక శూద్రులు దూరం నుండే వారిని

సేవించాలి. కాని క్షత్రియులు, వైశ్యులు శరీర స్పర్శ పూర్వకంగా బ్రాహ్మణులను సేవించడం ఉచితమే. బ్రాహ్మణులు స్వభావసిద్ధంగా మృదు స్వభావులు, సత్యవాదులు, సత్య ధర్మాలను పాటించేవారు అయి ఉంటారు. కాని వారికి కోపం వస్తే మాత్రం విషసర్పాలవలె భయంకరులవుతారు. కనుక నీవు సదా బ్రాహ్మణులను సేవిస్తూ ఉండు. బలపరాక్రమాలతో తపింపచేసే క్షత్రియుల తపస్సు, తేజము బ్రాహ్మణులయందే శాంతిస్తుంది. నాయనా ! నాకు బ్రాహ్మణులు ఇష్టమైనంతగా నా తండ్రి, తాత, శరీరం జీవితం కూడా ప్రీయమైనవి కావు. ఈ భూమి మీద నిన్నుమించి వాకు వేరొక ఇష్టుడు లేడు. కాని బ్రాహ్మణుడు నీకంటే కూడా వాకు అధిక ప్రీయుడు. పొందునందనా ! నేను ఇది నిజం చెపుతున్నాను ఈ సత్యం కారణంగానే నా తండ్రి శంతనుడు విరాజమానుడై ఉన్న లోకానికి నేమా వెళ్తాను. నత్పురుషులకు లభించే బ్రహ్మలోకాది ఉత్తమలోకాలను దర్శిస్తాను. ఇక నేను అతి త్వరలో చిరకాలంపాటు ఉండే ఆ లోకాలకే వెళ్లాలి.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! ఉత్తమాచరణంలోను, విద్యలోను, కులంలోను ఒకేలా ఉండే ఇద్దరు బ్రాహ్మణులలో ఒకడు యాచకుడు, వేరొకడు అయాచకుడు అయితే ఎవరికి దానం చేస్తే ఉత్తమ ఫలం లభిస్తుంది ?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా ! యాచించిన వానికంటే యాచన చేయనివానికి ఇచ్చిన దానమే విశేష శుభాన్ని ఇస్తుంది. అలాగే అధీర హృదయుడయిన కృపణునికంటే ధీరుడే విశేష గౌరవ పాత్రుడు. రక్షించడంలో దైర్యాన్ని వహించిన క్షత్రియుడు, యాచించకపోవడంలో దృఢత్వాన్ని పూనిన బ్రాహ్మణుడు శ్రేష్ఠుడు. ధీరులు, సంతృప్తులు, విద్వాంసులు అయిన బ్రాహ్మణులు దేవతలను ప్రసన్నులను చేసుకోగలరు. దరిద్రం గురించి యాచించడం అతడు అవమానకారణంగా భావిస్తాడు. ఎందుకంటే యాచకులు దోపిడీగాండ్రవలె ఎప్పుడూ ప్రాణులకు ఉద్విగ్నం కలుగ చేస్తూ ఉంటారు. యాచకుడు మరణిస్తాడు గాని డాత ఎప్పుడూ మరణించడు. యాచకునకు చేసిన దానం దయారూపమైన పరమధర్మం. కాని కష్టాలు ఫడుతూ కూడా యాచించని బ్రాహ్మణులను ఏదో ఒక ఉపాయంతో తమ వద్దకు పిలిచి దానం చేయాలి. నీ రాజ్యంలో నివురు గప్పిన నిప్పులా ఉత్తమ బ్రాహ్మణుడు ఉంటే ప్రయత్నించి మరీ వారికోపం వెదకాలి. ఎందుకంటే తపస్సు చేత దేదీప్యమావంగా ఉండే ఆ బ్రాహ్మణులను పూజించకపోతే,

వారు కోరితే ఈ భూమండలాన్ని అంతటినీ భస్మం చేసివేయగలరు. కనుక వారిని సదా పూజించాలి. జ్ఞానవిజ్ఞానాలతో, తపస్సుతో కూడిన, పూజనీయులైన బ్రాహ్మణులను నీవు సదా పూజించవలసినదే. యాచించనివారి వద్దకు నీవు స్వయంగా వెళ్లి రకరకాల పదార్థాలను దానం చేయాలి. సాయం ప్రాతః కాలాలలో విధి పూర్వకంగా అగ్ని కార్యం నిర్వర్తిస్తే కలిగే ఫలమే వేదవేత్త, వ్రతనిష్ఠుడు అయిన బ్రాహ్మణునకు దానం చేస్తే కూడా లభిస్తుంది. విద్యాపారంగతులు, వేదవ్రత నిష్ఠాతులు, ఎవరినీ ఆశ్రయించి జీవకను నడుపుకోనివారు. స్వాధ్యాయ తపస్సులను గుప్తంగా ఉంచుకొనే వారు, ఉత్తమ వ్రతాన్ని ఆచరించేవారు అయిన ఉత్తమ బ్రాహ్మణులను నీవు నీ వద్దకు ఆహ్వానించు. వారికి సేవకులు, అవశ్యక సామగ్రితోపాటుగా ఉండడానికి మంచి ఇళ్లు ఇవ్వు. ధర్మజ్ఞులు, సూక్ష్మదర్శులు అయిన ఆ బ్రాహ్మణులు నీవు శ్రద్ధాయుక్తుడవై కర్తవ్య బుద్ధితో దానం చేశావని భావించి అవశ్యం స్వీకరిస్తారు. రైతు వర్షం కోసం ఎదురు చూచినట్లుగా, ఏ ఇంటిలోని స్త్రీలు అన్నం కోసం ప్రతీక్షిస్తూ ఉంటారో అటువంటి బ్రాహ్మణులకు దానం ఇస్తే మహాపుణ్యం కలుగుతుంది. నియమ పూర్వకంగా బ్రహ్మచర్యవ్రతాన్ని పాటించే బ్రాహ్మణులు ప్రాతఃకాలం ఇంటిలో భుజిస్తే మూడు అగ్నులు తృప్తిపొందుతాయి. మధ్యాహ్నకాలంలో వారికి గోవులు, బంగారం, వస్త్రాలు ఇవ్వడం వలన ఇంద్రుడు ప్రసన్నుడవుతాడు. మూడవ జాములో నీవు దేవతలను, పితరులను, బ్రాహ్మణులను ఉద్దేశించి దానం చేస్తే అది విశ్వేదేవులను సంతృప్తిపరుస్తుంది. సమస్త ప్రాణులపట్ల అహింసాభావం కలిగి ఉండడం, అందరికీ యథాయోగ్యంగా భాగాలు అర్పించడం, ఇంద్రియ సంయమం, త్యాగం, ధైర్యం, సత్యం ఈ గుణాలన్నీ నీకు యజ్ఞాంతంలోని అవబృథ స్నాన ఫలాన్ని కలుగజేస్తాయి. ఈ రీతిగా శ్రద్ధతో పవిత్రము, దక్షిణతో కూడినది అయిన యజ్ఞం విస్తారంగా జరుగుతూ ఉంటే అదే నీకు అన్ని యజ్ఞాలకంటే మించినది. నాయనా యుద్ధిష్ఠిరా ! నీవు ఈ యజ్ఞాన్ని సదా అమలు చేస్తూ ఉండు.

రాజు యజ్ఞదానములు చేయవలెవని

బ్రాహ్మణాది ప్రజలను రక్షించవలెవని చెప్పుట

యుద్ధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! దానం, యజ్ఞం - ఈ రెండు క్రియలు ఈ లోకంలో ఫలితం ఇస్తాయా ? లేక పరలోకంలో వీనివలన మహాఫలం లభిస్తుందా ? ఈ

రెండింటిలో దేనిఫలం ఉత్తమమైనది ? ఎటువంటి వారికి దానం చేయాలి ? ఎప్పుడు ఏ రీతిగా యజ్ఞాన్ని అనుష్ఠించాలి ? ఈ విషయం నేను స్పష్టంగా తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను. కాబట్టి మీరు నాకు దానధర్మాన్ని గూర్చి వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "కుమారా ! క్షత్రియుడు ఎప్పుడూ కఠోరకర్మ చేయవలసి ఉంటుంది. కనుక యజ్ఞము, దానమే ఆతనిని పవిత్రుని చేసేవి. సాధువులు పాపాచారులైన రాజులనుండి దానం తీసుకోరు. కాబట్టి రాజులు చాలినంత దక్షిణ ఇచ్చి యజ్ఞాలను అనుష్ఠించాలి. సాధువులు దానం స్వీకరిస్తే, రాజు మిక్కిలి శ్రద్ధతో వారికి ప్రతిదినం దానం చేయాలి. ఎందుకంటే శ్రద్ధాపూర్వకంగా చేసిన దానం ఆత్మశుద్ధికి సర్వోత్తమ సాధనం. నీవు నియమపూర్వకంగా యజ్ఞదీక్షను చేపట్టి సుశీలురు, సదాచారులు, తపస్వులు, వేదవేత్తలు, అందరితో మైత్రి పాటించేవారు, సాధుస్వభావులు అయిన బ్రాహ్మణులకు దనమిచ్చి సంతృప్తులను చేయి. వారు నీ దానాన్ని స్వీకరించకపోతే నీకు పుణ్యం కలుగదు. కనుక దక్షిణలతో కూడిన యజ్ఞం చెయ్యి. సాధుబ్రాహ్మణులకు రుచికరమైన భోజనం పెట్టు. యాజ్ఞికులకు దానం చేస్తేనే నీవు నీ యజ్ఞదానాల పుణ్యం అనుభవిస్తావని గ్రహించు. యజ్ఞం చేసే బ్రాహ్మణులను సదా గౌరవించు. అందువల్ల నీకు కూడా యజ్ఞంలోని అంశ ఫలం లభిస్తుంది. పెక్కుమందికి ఉపకారం చేసే, పిల్లపాపలు కల బ్రాహ్మణులను పోషించేవాడు ఆ శుభకర్మ యొక్క ప్రభావం వలన ప్రజాపతివలె సంతానవంతుడవుతాడు. పరోపకారులైన సత్పురుషులు సదా ఉత్తమ దర్మాలను ప్రసారం, ప్రచారం కూడా చేస్తూ ఉంటారు. తన సర్వస్వాన్ని సమర్పించి అయినాసరే ఇటువంటి వారిని పెంచి పోషించాలి.

యుద్ధిష్ఠిరా ! నీవు సమృద్ధిమంతుడవు. కాబట్టి బ్రాహ్మణులకు ఆవులు, ఎద్దులు, అన్నం, గొడుగులు, చెప్పులు, వస్త్రాలు దానం చేస్తూ ఉండు. యజ్ఞం చేసే బ్రాహ్మణులకు నేయి, అన్నం, గుడ్డలు కట్టిన రథం మొదలైన వాహనాలు, చక్కని ఇళ్లు, పడకలు మొదలైనవి. దానం చెయ్యి. ఈ దానాలు సరళంగా జరిగేవి, సమృద్ధిని చేకూర్చేవి. అనింద్యాచరణం కల, జీవిక లేకుండా భాధపడుతూ ఉండే బ్రాహ్మణుల జొడతెలుసుకొని, గుప్తంగా గాని, ప్రకటరూపంగా గాని జీవికను ఏర్పాటు చేసి, సదా వారిని పోషిస్తూ ఉండాలి. క్షత్రియులకు ఈ పని రాజసూయ అశ్వమేధయజ్ఞాల కంటే

కూడా మిక్కిలి శ్రేయోదాయకమైనది. ఇలా చేయడం వలన నీవు అన్ని పాపాల నుండి విముక్తుడవై, పవిత్రుడవై స్వర్గానికి వెళ్తావు. నీవు నీ సేవకులను, ప్రజలను కూడా పుత్రులవలె పోషించాలి. బ్రాహ్మణుల వద్ద లేని వస్తువులను వారికి ఇవ్వాలి. ఉన్నదానిని రక్షించాలి. ఇది కూడా నీకు కర్తవ్యమే. నీ జీవితమంతా బ్రాహ్మణుల సేవలోనే లగ్నం చేయాలి. వారిని రక్షించడంలో ఎప్పుడూ విముఖుడవు కాకూడదు. బ్రాహ్మణుల వద్ద అమితధనం పోగుపడితే అది వారికి అనర్థదాయకం. ఎందుకంటే లక్ష్మితో నిరంతర సహవాసం వారిని దర్పానికి, మోహానికి లోను చేస్తుంది. బ్రాహ్మణులు మోహగ్రస్తులయితే నిశ్చయంగా ధర్మం నశించి పోతుంది. ధర్మం నశించిపోతే ప్రాణులు కూడా నశిస్తాయి. ఇందులో ఏ మాత్రం సందేహించవలసిన విషయం లేదు. రాజు ప్రజల నుండి పన్ను రూపంలో వసూలు చేసిన దాన్ని కోశాధికారులకు అప్పగించి కోశాగారంలో భద్రపరపించి, యజ్ఞం కోసం ఇంకొకధానాన్ని రాజ్యం నుండి వసూలు చేయడానికి ఆజ్ఞాపించి ప్రజలను దోచుకొనేవాడు అయితే, అతని ఆజ్ఞాను సారంగా జనాలను బెదిరించి భయపెట్టి అతి కఠినంగా తెచ్చిన సాముతోనే యజ్ఞానుష్ఠానం చేస్తే, ఆ రాజు యొక్క అటువంటి యజ్ఞాన్ని సాధుపురుషులు మెచ్చుకోరు. కాబట్టి అమిత ధనవంతులై ఉండి, భాధ పెట్టకుండా అనుకూలతా పూర్వకంగానే ధనం ఇవ్వగలిగే వారు సమర్పించిన ధానాన్ని ఉపయోగంలోకి తేవాలి. ఇలా ఉపాయంగా సంగ్రహించిన ధనంతోనే యజ్ఞం చేయడం ఉచితం. కాని బలవంతంగా తెచ్చిన ధనంతో కాదు. రాజు విధిపూర్వకంగా రాజ్యాభిషిక్తుడైతే, రాజ్య పింహాసనం అధిష్టించిన తరువాత మహాయజ్ఞాన్ని నిర్వర్తించి అందులో అధికంగా దక్షిణలు ఇవ్వాలి. వృద్ధుల, బాలకుల, అంధుల, దీనుల యొక్క ధానాన్ని రాజు రక్షించాలి. వర్షాలు కురవనప్పుడు ప్రజలు నూతులు తవ్వకొని ఎలాగో ఒక లాగ తడుపుకొని కొంత ఆహారం పండించుకొంటే రాజు దాని నుండి పన్ను వసూలు చేయకూడదు. కష్టాలలో చిక్కుకొని ఏడుస్తున్న స్త్రీ నుండి కూడా ధనం తీసుకోవడం ఉచితం కాదు. రాజు దరిద్రుని ధనం 'లాగుకొంటే' ఆ ధనం అతని రాజ్యాన్ని సంపదను కూడా నశింపచేస్తుంది. రుచికరమైన భోజనంవైపు బాలుడు ఆశగా కళ్లు ఆర్చకుండా చూస్తూఉంటే అది అతనికి ఇవ్వకపోతే ఆ వ్యక్తికి అంతకుమించిన పాపం వేరొకటి ఏముంటుంది ? రాజా ! నీ రాజ్యంలో పండితుడయిన ఏ బ్రాహ్మణుడయినా ఆకలితో

బాధపడుతూ ఉంటే నీకు భూణహత్యాపాపం తగులుతుంది. "రాజ్యంలో బ్రాహ్మణుడుగాని, వేరెవరైవాగాని ఆకలితో బాధపడుతూంటే, ఆ రాజు జీవితమే సిగ్గుమాలినది." అన్నాడు శిబిమహారాజు. స్నాతకుడైన బ్రాహ్మణుడు ఆకలితో అలమటిస్తే ఆ రాజ్యం, వృద్ధి చెందదు. పైగా శత్రురాజుల వశం అవుతుంది. ఎవరి రాజ్యంలో ఏడుస్తూ విలపిస్తున్న స్త్రీలను బలవంతంగా అపహరిస్తారో, వారి పతిపుత్రులు ఏడుస్తూ మొత్తుకొంటూ ఉంటారో, ఆ రాజు జీవించి ఉన్నట్లే కాదు, అతడు శవంతో సమానం. ప్రజలను రక్షించకుండా, కేవలం వారి ధానాన్ని కొల్లగొడుతూ, మంచి యోగ్యుడైన మంత్రిలేని, నిర్ణయుడైన రాజు కలియుగం వంటివాడు. ప్రజలు అటువంటి రాజును బందించి చంపాలి. "నేను మీకు రక్షకుడను." అని ప్రజలకు చెప్పి, వారిని రక్షించని వాడు పిచ్చికుక్కవలె వధ్యుడు. రాజువలన అరక్షితులైన ప్రజలు చేసిన పాపంలో రాజు నాల్గవసాలు అనుభవించవలసి ఉంటుంది. అలాగే రాజు చక్కగా రక్షిస్తూ ఉంటే, ప్రజలు శుభకర్మలు చేస్తే ఆ పుణ్యంలో నాల్గవవంతు రాజుకు లభిస్తుంది. యుధిష్ఠిరా ! ప్రాణులన్నీ మేఘుని సహాయంతో జీవించినట్లుగా, పక్షులు పెద్ద చెట్టును ఆశ్రయించుకొని ఉన్నట్లుగా, రాక్షసులు కుబేరుని, దేవతలు ఇంద్రుని ఆశ్రయించి బ్రతుకుతున్నట్లుగా నీవు జీవించి ఉండగా ప్రజలందరూ నీవలననే తమ జీవనాలను గడుపుకొందురుగాక. నీ సుహృదులు, పోదర బంధువర్గం నిన్నే ఆదారంగా చేసుకొని జీవనం నిర్వహించుకొందురుగాక

భూదాన మహిమ

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! అది ఇవ్వాలి ఇది ఇవ్వాలి అంటూ శ్రుతి మిక్కిలి ఆదరంగా దాన విదానం ఏర్పరచింది. శాస్త్రాలలో రాజులకు రకరకాల దానాలు చేయాలని ఆజ్ఞ ఉంది. కాని ఆ దానాలన్నింటిలో ఏ దానం అన్నింటి కంటే ఉత్తమం ?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "కుమారా ! అన్నిదానాలలోకి భూదానం అన్నిటిని మించినదని భావింపబడింది. భూమి అచలము, అక్షయము. అది మనుష్యుల కోరికలన్నీ తీర్చేది. వస్త్రాలు, రత్నాలు, పశువులు, దాన్యం, యవాది రకరకాల ఆహారం భూమి నుండే పుడతాయి. కనుక భూదానం చేసినవాడు చాలా కాలంసాటు సమృద్ధశాలియై సుఖాలు అనుభవిస్తాడు. భూమి ఉన్నంతవరకు భూదానం చేసినవాడు ఉత్తరోత్తరాభివృద్ధి చెందుతూనే ఉంటాడు. ఈ జగతిలో భూదానాన్ని మించిన దానం ఏదీ లేదు. కొద్దిసాటి భూమిని

దానం చేసినవారు కూడా భూదానం యొక్క పూర్తి ఫలాన్ని పొంది దానిని అనుభవిస్తున్నారని మనం వింటున్నాం. అక్షయమైన ఈ భూదానం చేసినవాడు మరుజన్మలో మనిషిగా పుట్టి భూమికి అధిపతి అవుతాడు. ఎటువంటి దానం చేస్తే అటువంటి భోగమే లభిస్తుందని ధర్మశాస్త్రాల సిద్ధాంతం. యుద్ధంలో శరీరత్యాగం చేయాలి లేదా ఈ భూమిని దానం చేయాలి - ఈ రెండు కార్యాలే క్షత్రియులకు ఉత్తమ సంపదను కలిగించేవి. దానంగా ఇవ్వబడిన భూమి దాతను పవిత్రునిగా చేస్తుంది. ఎంత మహాసాపి, బ్రహ్మహంతకుడు, అసత్యవాది అయినా సరే, భూమిని దానం చేస్తే అది దాత యొక్క సాసాన్ని కడిగి అతనిని సర్వదా నిష్పాపుని చేస్తుంది. సాధువులు - పాపాత్ములయిన రాజులమండి కూడా భూదానం స్వీకరిస్తారుగాని వేరే ఏ వస్తువును దానంగా స్వీకరించరు. అయోగ్యునికి భూదానం తీసుకొనే అధికారం లేదు. దానం చేసిన భూమిని తాను ఉపయోగించుకోకూడదు. జీవవాధారం లేక మనిషి కష్టాలలో చిక్కుకొని చేసిన పాపం అధిగోచరమంత అయినా కూడా భూదానం చేస్తే కడుగుకొనిపోతుంది. క్రూరకర్ముడు, పాపపరాయణుడు అయిన రాజుకు పాపవిముక్తి కలుగడానికి పరమపావనమైన ఈ భూదానాన్ని ఉపదేశించాలి. పూర్వకాలంలో ప్రజలు - అశ్వమేదయజ్ఞం చేయడం, సాధు పురుషునికి పృథ్వీదానం చేయడం. ఈ రెండింటిలో లేదా అతి తక్కువ అని భావిస్తూ ఉండేవారు. భూదానం చేసినవానికి తపస్సు, యజ్ఞం, విద్య, సుశీలత, లోభరాహిత్యం, సత్యవాదిత్వం, గురుశుశ్రూష, దేవారాధనల యొక్క పలితం కలుగుతుంది. తన ప్రభువుకు మేలు చేయడానికి యుద్ధ భూమిలో చనిపోయి శరీరత్యాగం చేసినవాడు, సిద్ధుడై బ్రహ్మలోకం చేరుకొన్నవాడు కూడా భూదానం చేసినవాని కంటే ముందుకు పోలేడు. తల్లి తన బిడ్డకు సదా పాలిచ్చి పోషించినట్లు భూమి అన్ని రకాల రసాలు ఇచ్చి భూదాతను అనుగ్రహిస్తుంది. మృత్యువు, కాలుడు, దండం, తమోగుణం, దారుణాగ్ని, భయంకరమైన సాశం - ఇవి భూదానం చేసిన వాని వద్దకు చేరలేవు. భూదానం చేసిన శాంతచిత్తుడు దేవతలను, పితరులను కూడా తృప్తిపరుస్తాడు. దుర్బలుడు, జీవనాధారం లేక విచారంతో, ఆకలిభాధతో మరణిస్తున్న బ్రాహ్మణునికి పంట భూమిని దానం చేసిన వానికి యజ్ఞం చేసినఫలం లభిస్తుంది. దూడ పట్ల వాత్సల్యం కలిగిన ఆవు తన పాడుగునుండి పాలు స్రవింపచేస్తూ దానికి తాపడానికి పరుగులు తీసినట్లుగా

ఈ భూమి భూదానం చేసిన వానికి సుఖాలు చేకూరుస్తుంది. దున్నిన, విత్తిన, పండిన పొలంతో నిండిన భూమిని దానం చేసిన వానికి, లేదా విశాలమైన భవనాన్ని నిర్మింపచేసి ఇచ్చినవానికి అన్ని కోరికలు సిద్ధిస్తాయి. సదాచారి, అగ్నిహోత్రీ, ఉత్తమ వ్రతనిష్ఠుడు అయిన బ్రాహ్మణునికి భూదానం చేసినవాడు ఎప్పుడూ ఆపదగ్రస్తుడు కానవసరం లేదు. చంద్రకళలు రోజు రోజుకు పెరిగినట్లు దానం చేసిన భూమిలో ఎన్నిసార్లు పంటపండుతుందో అన్నిసార్లు అతనికి దానఫలం పెరుగుతూ ఉంటుంది. ఈ విషయంలో ప్రాచీన విషయాలు తెలిసిన ప్రజలు పృథ్వి చెప్పిన ఒక గాధను చెబుతూ ఉంటారు. అది విని పరశురాముడు సంపూర్ణవృధివిని కశ్యపునకు దానం చేశాడు. ఆ గాధ ఇలా ఉంది. (పృథివి చెబుతోంది) “నన్ను దానం చెయ్యి. నన్నే దానరూపంలో పొందు. నన్ను ఇచ్చి నన్నే పొందుతావు. ఎందు కంటే మనిషి ఈ లోకంలో ఏది దానం చేస్తే అదే అతనికి పరలోకంలో లభిస్తుంది.” శ్రాద్ధకాలంలో పృథివి చెప్పిన వేదతుల్యమైన ఈ గాధను పరించినవాడు బ్రహ్మభావాన్ని పొందుతాడు. అత్యంత ప్రబలమైన కృత్య (మారణశక్తి) యొక్క ప్రయోగం వలన కలిగే భయాన్ని పోగొట్టడానికి పృథ్వీదానమే అన్నిటిని మించిన గొప్పసాధనము. భూమిదానం చేసి మనిషి తన ముందు వెనుకలగల పదితరాలను పవిత్రం చేస్తాడు. వేదసమానమై గౌరవింపదగిన ఈ భూమిగాధ తెలిసినవాడు కూడా తన పదితరాలను ఉద్ధరిస్తాడు. ఈ పృథివి ప్రాణులన్నిటికీ ఉత్పత్తి స్థానము. అగ్ని దీనికి అధిష్ఠానదైవము. రాజ్యసింహాసనంపై అభిషిక్తుడయిన తరువాత రాజుకు పృథివి చెప్పిన ఈ గాధను వినిపించాలి. అందువలన అతడు భూదానం చేస్తాడు, సత్పురుషులకు ఈయబడిన వృత్తులను వారినుండి అపహరించకుండా ఉంటాడు.

రాజు ధర్మాన్ని ఎరుగకపోతేను, వాస్తీకుడు అయితేను ఆ ప్రజలు సుఖంగా నిద్రించ లేరు, సుఖంగా మేలుకోలేరు పైగా ఆ రాజు యొక్క దురాచారం వలన సదా ఉద్విగ్నులై ఉంటారు. అటువంటి రాజు యొక్క రాజ్యంలో యోగక్షేమాలు లభించవు. కాని రాజు బుద్ధిమంతుడు, దార్మికుడు అయితే అక్కడి ప్రజలు సుఖంగా నిద్రిస్తారు, సుఖంగా మేలుకొంటారు. వారు తమ రాజు యొక్క సద్వ్యవహారానికి, సుందరమైన రాజ్యవ్యవస్థకు అత్యంతసంతృప్తులుగా ఉంటారు. ఆ రాజ్యంలో సకాలంలో వర్షాలు కురుస్తాయి. అక్కడి ప్రజలు యోగక్షేమ సంపన్నులై తమ శుభకర్మలతో సమృద్ధిశాలులు అవుతారు.

భూదానం చేసినవాడే కులీనుడు, బంధువు, పుణ్యాత్ముడు, దాత, పరాక్రమవంతుడు. వేదవేత్త అయిన బ్రాహ్మణునికి ధనదాన్య సమృద్ధమైన భూమిని దానం చేసిన వారు ఈ భూమిపై సూర్యునివలె దేదీప్యమానులు అవుతారు. భూమిలో వేసిన విత్తు అధిక ఆహారాన్ని ఉత్పత్తి చేసినట్లు భూమిని దానం చేయడం వలన అన్ని రకాల కోరికలు సఫలం అవుతాయి. ఆదిత్యుడు, వరుణుడు, విష్ణువు, బ్రహ్మ, చంద్రుడు, అగ్ని, శంకర భగవానుడు - వీరందరూ భూదానం చేసినవానిని ఆదరిస్తారు. జీవులు అన్నీ భూమినుండే పుడతాయి, భూమిలోనే లీనమవుతాయి. అండజ, పిండజ, స్వేదజ, ఉద్భిజములనే ఈ నాలుగురకాల ప్రాణుల శరీరాలు పృథ్వీ యొక్క కార్యమే. పృథివియే ఈ జగత్తుకు తల్లి, తండ్రీ. దీనికి సాటివచ్చే వేరొక భూతమేదీ లేదు.

యుదిష్ఠిరా ! ఈ విషయంలో తెలిసినవారు బృహస్పతికి, ఇంద్రునికి నడుమ జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని ఉదాహరిస్తారు. పూర్వం ఇంద్రుడు అనేక దక్షిణలు ఇచ్చి గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు నంద పూర్తి చేశాక, విద్వద్వరేణ్యుడు అయిన బృహస్పతిని - "దేవా ! ఏ వస్తువును దానం చేస్తే స్వర్గసుఖం ప్రాప్తిస్తుంది ? దేనికి అక్షయమైన, అన్నిటికంటే అధిక మహత్వపూర్ణమైన ఫలం ఉంటుంది ? అటువంటి దానమేదో దయచేసి నాకు చెప్పండి." అని అడిగాడు.

బృహస్పతి చెప్పాడు - "ఇంద్రా ! బంగారం, గోవులు, భూమి దానం చేసిన బుద్ధిమంతుడు అన్ని పాపాలనుండి ముక్తుడవుతాడు. నేను అయితే భూదానాన్ని మించి వేరే ఏదానాన్ని అంగీకరించను. ఇతర పండితులు కూడా దీనినే అంగీకరిస్తారు. తన ప్రభువు యొక్క మేలుకోరి యుద్ధంలో చనిపోయి శరీరత్యాగం చేసినవారు, యోగయుక్తులై బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లినవారు కూడా భూదానం చేసిన వారి కంటే అగ్రేసరులుకారు. భూదానం చేసినవాడు తనకు ఐదుతరాల పూర్వీకులను, ఆరుతరాల వరకు భూమిపై రాబోయే సంతానాన్ని ఈ రీతిగా పదకొండు తరాల వారిని ఉద్ధరిస్తాడు. రత్నాలు దక్షిణగా భూమిని దానం చేసినవాడు అన్నిపాపాలు తొలగి స్వర్గలోకంలో ప్రతిష్ఠితుడవుతాడు. భూదానం చేసినవానికి పరలోకంలో తేనె, నెయ్యి, పాలు, పెరుగు నదులు తృప్తి కలిగిస్తాయి. భూదానం చేయడం వలన రాజు అన్ని పాపాల నుండి విముక్తి పొందుతాడు. భూమిదానాన్ని మించిన దానం వేరేమీ లేదు. సముద్ర పర్యంతమైన భూమిని ఆయుధాలతో జయించి బ్రాహ్మణునికి

దానం చేసిన వాని యొక్క కీర్తిని లోకులు ఈ భూమి నిలిచి ఉన్నంతవరకు గానం చేస్తారు. పరమ పవిత్రమైన, సమృద్ధికలిగిన, రసభరితమైన భూమిని దానం చేసినవానికి, ఆ దాన మహిమవలన అక్షయలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. ఐశ్వర్యాన్ని సుఖాన్ని కోరుకొనే రాజు మంచి అర్హుడైన బ్రాహ్మణునకు సదా భూదానం చేయాలి. మనిషి పృథ్వీ దానంతో పాటుగా సముద్రాలు, నదులు, పర్వతాలు, వనాలు, చెరువులు, కూపాలు, ఏరులు, సరోవరాలు, స్నీగ్ధాలు (నేయి మొదలైనవి), ఇంకా అన్నిరకాల రసాలను దానం చేసిన ఫలం కూడా పొందుతాడు. అధిక దక్షిణలిచ్చి అగ్నిష్టామాది యజ్ఞాలు చేసినప్పటికీ కూడా భూదానం చేసినప్పటి ఫలం లభించదు. భూదానం చేసినవాడు తన వారిని పది తరాలను ఉద్ధరిస్తాడు. ఇచ్చి తిరిగి తీసుకొనేవాడు పదితరాల తనవారిని నరకంలోకి తోస్తాడు, తానూ నరకంలో పడతాడు. ఇస్తానని మాట ఇచ్చి, ఇవ్వనివాడు, ఇచ్చి తిరిగి తీసుకొనేవాడు మృత్యువు యొక్క అజ్ఞతో వరుణసాశాలతో కట్టుబడి, రకరకాల బాదలను పొందుతాడు. జీవనాదారానికి ఏ సాధనమూ లేని బ్రాహ్మణునకు ఇతరులు ఇచ్చిన వృత్తిని ఎన్నడూ లాగుకోకూడదు. దరిద్రుడైన బ్రాహ్మణుడు తన పాలం లాగినేసుకొంటే దుఃఖంతో కన్నీరు కారుస్తాడు. అది లాగినేసుకొన్నవాని యొక్క మూడుతరాలను నశింపచేస్తుంది. రాజ్యభ్రష్టుడైన రాజును తిరిగి రాజు సింహాసనంపై కూర్చోబెట్టినవాడు స్వర్గానికి వెళ్తాడు. చెఱకు, యవ, గోధుమ పంటలతో అలరారుతూ అశ్వాది వాహనాలు నిండుగా గలిగి, లోపల నిది నిక్షేపాలు గలిగి అన్ని రకాల రత్నమయ ఉపకరణాలతో అలంకృతమైన భూమిని తన బాహుబలంతో జయించి దానమిచ్చిన రాజుకు అక్షయలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. అతడు చేసిన ఆ దానాన్ని భూమియజ్ఞం అంటారు. భూదానం చేసిన వాడు తన పాపాలన్నీ నశింపచేసికొని విశుద్ధులైన సత్పురుషుల ఆదరానికి పాత్రుడవుతాడు. లోకంలో సజ్జనులు సదా అతనిని గౌరవిస్తారు. నీటిలో పడిన నూనె చుక్క అన్ని వైపులకు పాకినట్లుగా దానం చేసిన భూమిలో ఎంతెంత ఆహారం ఉత్పత్తి అవుతుందో అంతగా అతని దాన మహిమ పెరుగుతూ ఉంటుంది. భూదానం చేసినవానికి అమృతాన్ని ఉత్పాదించే భూమి లభిస్తుంది. భూదానంతో సాటి వచ్చే దానం, తల్లితో సమానమైన గురువు, సత్యంతో సమానమైన ధర్మము, దానంతో సమానమైన నిధి లేవు". అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "బృహస్పతి ముఖతః ఈ

భూదాన మాహాత్మ్యాన్ని విని ఇంద్రుడు ధనరత్నాలతో నిండిన ఈ భూమిని అతనికి దానం చేశాడు. శ్రాద్ధ సమయంలో ఈ భూదాన మాహాత్మ్యాన్ని విన్నవాని యొక్క శ్రాద్ధకర్మలో పితరులకు అర్పించిన భాగాన్ని రాక్షసులు, అసురులు తీసుకోలేరు. సితరుల నిమిత్తం అతడు చేసిన దానాలన్నీ అక్షయమవుతాయి. ఇందులో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. కనుక పండితులు శ్రాద్ధంలో భోజనం చేసే బ్రాహ్మణులకు ఈ భూదాన మాహాత్మ్యాన్ని తప్పక వినిపించాలి. యుధిష్ఠిరా ! నీవు అడిగినదానికి సమాదానంగా నేను ఈ రీతిగా అన్ని దానాలలోకి శ్రేష్ఠమైన భూదానమహిమను వినిపించాను.

అన్న, మవర్ణ, జలాది దానముల మహిమ.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! దానం చేయాలనే కోరిక కల రాజు ఈ లోకంలో గుణవంతులైన బ్రాహ్మణులకు ఏయే వస్తువులను దానం చేయడం వలన బ్రాహ్మణులు వెంటనే ప్రసన్నులవుతారు ? ఏ దానం ఇహ పరలోకాలు రెండింటిలో కూడా ఫలం ఇస్తుంది ? ఈ విషయాన్ని మీరు సవివరంగా తెలుపండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! పూర్వం ఒకసారి వేను దేవర్షి నారదుని ఈ విషయమై ప్రశ్నించాను. అతడు నా ప్రశ్నకు సమాదానంగా చెప్పినదానినే వేను నీకు చెబుతున్నాను. విను.

నారదుడు చెప్పాడు - "దేవతలు, ఋషులు అన్నాన్నే కొనియాడుతారు. అన్నం వలననే లోకయాత్ర జరుగుతోంది. దాని వలననే బుద్ధికి స్ఫూర్తి కలుగుతోంది. అన్నమే అందరికీ ఆధారం అన్నానికి సాటివచ్చే దానం లేదు. ఉండబోదు. అందుకని మనుష్యులు ఎక్కువగా అన్నాన్నే దానం చేయాలనుకొంటారు. అన్నం శరీరానికి బలాన్ని పెంచుతుంది. అన్నం మీద ఆదారపడే జీవులు నిలిచి ఉన్నాయి. జగత్తునంతటినీ అన్నమే నిలిపి ఉంచుతోంది. లోకంలో గృహస్థులు, వానప్రస్థులు, సన్యాసులు కూడా అన్నం వలననే జీవిస్తున్నారు. అన్నం వలననే అందరి ప్రాణాలు రక్షింపబడుతున్నాయి. ఇది ఎవరికీ తెలియనిది కాదు. అందుకని తన శ్రేయస్సును కాంక్షించేవాడు అన్నం కోసం దుఃఖితుడైన, సిల్లాపాపలు కల, మహాత్ముడైన బ్రాహ్మణునకు, సన్యాసికి అన్నదానం చేయాలి. యాచకుడైన యోగ్యబ్రాహ్మణునికి అన్నదానం చేసినవాడు పరలోకంలో తనకోసం ఒక మంచి నిధిని కూడబెట్టుకొంటాడు. మార్గాయాసంతో అలసి పాలసిన, వృద్ధుడైన బాటసారి ఇంటికి

వస్తే తనకు మేలుకోరుకొనే గృహస్థుడు ఆ ఆదరణీయ అతిథిని సత్కరించాలి. మనసులో తలెత్తిన క్రోధాన్ని అణచుకొని, అనూయవిడిచి సత్ప్రవర్తనతో అన్నదానం చేసినవానికి ఇహలోకంలో, పరలోకంలో కూడా సుఖం లభిస్తుంది. తన ఇంటికి వచ్చిన నీవాతినీచమానవుని కూడా అవమానించ కూడదు. చండాలునికి, కుక్కకు పెట్టిన అన్నం కూడా ఎప్పుడూ వ్యర్థం కాదు. భాధలో ఉన్న అపరిచిత బాటసారికి ఆనందంగా అన్నం పెట్టినవానికి గొప్ప ధర్మం లభిస్తుంది. దేవతలను, పితరులను, ఋషులను, బ్రాహ్మణులను, అతిథులను కూడా అన్నం పెట్టి సంతృప్తి పరచినవాడు విశేషపుణ్యఫలాలకు భాగస్వామి అవుతాడు. మహాపాతకుడైనా కూడా యాచకునకు అందులోమా విశేషించి బ్రాహ్మణునకు అన్నం పెట్టినవాడు తన పాపాల వలన మోహంలో పడడు. బ్రాహ్మణునకు, శూద్రునకు కూడా అన్నదానం చేయడం వలన మహాఫలం కలుగుతుంది. బ్రాహ్మణుడు అన్నాన్ని యాచిస్తే అతని గోత్రం, శాఖ, వేదాధ్యయనం, నివాసం మొదలైన విషయాలను గూర్చి ప్రశ్నించకుండా, వెంటనే అతని సేవకు అన్నం సిద్ధం చేయాలి. రైతు మంచి వర్షాన్ని ఆశించినట్లుగా పితరులు కూడా "ఎప్పుడైనా మనపుత్రులు లేదా పౌత్రులు అన్నదానం చేస్తారా?" అని ఆలోచిస్తూ ఉంటారుట. బ్రాహ్మణుడు ఒక గొప్ప ప్రాణి. అతడు స్వయంగా అన్నాన్ని యాచిస్తే సకాముడైనా సరే, నిష్కాముడైనా సరే అతనికి అన్నదానం చేసి అవశ్యం పుణ్యాన్ని పొందుతాడు. బ్రాహ్మణుడు మనుష్యులందరికీ అతిథి. అందరికంటే ముందు భోజనానికి అధికారి. భిక్షుకుడైన బ్రాహ్మణుడు ఇంటికి వచ్చి, అక్కడ గౌరవపురస్కరంగా భిక్షపొంది తిరిగి వెళ్తే ఆ ఇంటి సంపద పెరుగుతుంది. ఈ లోకంలో సదా అన్నం, గృహం, మధురాన్నం దానం చేసినవాడు, దేవతల వలన గౌరవం పొంది, స్వర్గలోకంలో నివసిస్తాడు. అన్నమే మనుష్యులకు ప్రాణం కనుక అన్నదానం చేసే మనిషి పశు, పుత్ర, ధనాలను, భోగాలను, బలరూపాలను కూడా పొందుతాడు. అన్నదానం చేసినవానిని ప్రాణదాత అని, సర్వస్వదానం చేసిన వాడని అంటారు. అతిథిగా వచ్చిన బ్రాహ్మణునకు విధ్యుక్తంగా అన్నంపెట్టినవాడు పరలోకంలో సుఖిస్తాడు. దేవతలుకూడా అతనిని ఆధరిస్తారు.

యుధిష్ఠిరా ! బ్రాహ్మణుడు సర్వోత్తముడైన ప్రాణి. ఉత్తమక్షేత్రము. అక్కడ ఏ విత్తునాటినా అధి మహాపుణ్యఫలాన్ని ఇచ్చేది అవుతుంది. అన్నదానం దాతకు, భోక్తకు ఇద్దరికీ

కూడా ప్రత్యక్షంగా సంతోషం కలిగించేది. ఇది కాక మిగిలిన దానాలన్నీ పరోక్షఫలాలను ఇచ్చేవే. అన్నంవలననే సంతానోత్పత్తి అవుతుంది. అన్నం వలననే ధర్మార్థకామాలు సిద్ధిస్తాయి. అన్నమే రోగాలను నశింపజేస్తుంది. పూర్వం ప్రజాపతి అన్నాన్ని అమృతంగా వర్ణించాడు. అన్నం ఆహారంగా లభించకపోతే శరీరంలో ఉండే పంచతత్వాలు నశించిపోతాయి. తినడానికి అన్నం దొరకకపోతే గొప్ప గొప్ప బలవంతుల బలం కూడా క్షీణించిపోతుంది. అన్నం లేకుండా పిలుపులు, వివాహాలు, యజ్ఞాలు కూడా జరుగవు. అది లేకపోతే వేదజ్ఞానాన్ని కూడా మరచిపోతారు. ఈ చరాచరజగత్తు అంతా అన్నం మీదనే ఆధారపడి నిలిచిఉంది. కాబట్టి విద్వాంసులు ధర్మం కోసం అవశ్యం అన్నదానం చేయాలి. అన్నదానం చేసినవాని యొక్క బలం ఓజస్సు, యశస్సు, కీర్తి ముల్లోకాలలోను విస్తరిస్తుంది. ఇంటికి వచ్చిన యాచకునకు అన్నం పెట్టినవాడు ప్రాణులందరికీ ప్రాణాలను తేజస్సును దానం చేస్తాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “రాజా ! నారదుడు ఈ రీతిగా నాకు అన్నదాన మహిమను గూర్చి చెప్పినప్పటినుండి నేను సదా అన్నదానం చేస్తూ ఉండేవాడిని. నీవు కూడా ఈర్ష్యా సూయలు విడిచి సదా అన్నం పెడుతూ ఉండు. బ్రహ్మపుత్రుడు అత్రిమహాముని “సువర్ణ దానం చేసినవారు యాచకుని కోరికలన్నీ తీర్చినట్లే.” అంటాడు. హరిశ్చంద్ర మహారాజు “సువర్ణం పరమపవిత్రమైనది. ఆయుర్వృద్ధి కలిగించేది. పితరులకు అక్షయగతులను ఇచ్చేది.” అని చెప్పాడు. మనువు “జలదానం అన్నిదానాలకంటే మించినది.” అంటాడు. కనుక మాతులు, భావులు, చెరువులు తవ్వించాలి. తవ్వించిన నూతనుండి సమ్మర్దిగా నీరు వెలువడి ఎల్లప్పుడూ లోకులకు ఉపయోగపడుతూంటే ఆ మనిషి యొక్క సాపాలలో సగం నశించిపోతాయి. తవ్వించిన జలాశయంలో గోవులు బ్రాహ్మణులు, సాదువులు సదా నీరు త్రాగితే అతని సమస్తకులము ఉద్ధరింపబడుతుంది. నిర్మించిన చెరువులో నేసవి దినాలలో కూడా నీరు ఉన్నట్లయితే, అతడు ఎప్పుడూ భయంకరమైన విపత్తులలో చిక్కుకోడు. నేతిదానం వలన బృహస్పతి, పూషుడూ, భిగుడు, అశ్వినీకుమారులు అగ్నిదేవుడు ప్రసన్నులవుతారు. పుత్రం అన్నిటికంటే ఉత్తమమైన ఔషధం, యజ్ఞానికి సర్వశ్రేష్ఠమైన వస్తువు. అది రసాలలో ఉత్తమ రసం. ఫలదాయక వస్తువులలో సర్వశ్రేష్ఠమైన ఫలం ఇచ్చేది. ఫలం, యశస్సు, పుష్టి సాందలనుకొనేవాడు మనసును అదుపులో ఉంచుకొని పవిత్రభావంతో ప్రతిదినము

బ్రాహ్మణులకు నేతిని దానం చేయాలి. ఆశ్వయుజమాసంలో బ్రాహ్మణులకు పుత్రదానం చేసిన వానికి అశ్వినీకుమారులు ప్రసన్నులై సుందరరూపాన్ని ఇస్తారు. నేయి కలిపిన పాయసాన్ని బ్రాహ్మణులకు భుజింపచేసినవాని యొక్క ఇంటిమీద ఎప్పుడూ రాక్షసులు దాడి చేయరు. నీటితో నిండిన కమండలువును దానమిచ్చిన వాడు ఎప్పుడూ దాహంతో చనిపోడు. ఆతనివద్ద అన్ని రకాల అవసరమైన సామగ్రి ఉంటుంది. పైగా అతడు ఎప్పుడూ సంకట స్థితిలో చిక్కుకోడు. ఆత్యంత శ్రద్ధాయుక్తుడై బ్రాహ్మణుని సమక్షంలో వినయంగా వ్యవహరించేవాడు దానంవలన కలిగే పుణ్యంలో ఆరవ భాగాన్ని పొందుతాడు. సదాచార సంపన్నుడైన బ్రాహ్మణునికి భోజనం తయారుచేసుకోవడానికి, చలికాచుకోవడానికి కట్టెలు ఇచ్చినవానికి అన్ని కోరికలు, రకరకాల కార్యాలు సిద్ధిస్తాయి. అతడు శత్రువులకు పైన ఉంటూ తన తేజశ్శరీరంతో దేదీప్యమానుడవుతాడు. అంతేకాదు అతనిపైన అగ్నిదేవునికి అనుగ్రహం కలుగుతుంది. అతని పశువులకు హాని కలుగదు. సంగ్రామంలో విజయం సాధిస్తాడు. గొడుగు దానం చేసినవానికి పుత్రులు, సంపద ప్రాప్తిస్తాయి. అతని కన్నులకు రోగంరాదు. అతనికి సదా యజ్ఞభాగాలు లభిస్తాయి. వేసవి నెలలలో, వర్షాకాలపు నెలలలో గొడుగు దానం చేసినవారికి మనసులో ఎప్పుడూ సంతాపం కలుగదు. కరినాతి కరినమైన సంకటస్థితి నుండి కూడా అతడు త్వరలోనే తప్పించుకొంటాడు. శాండిల్య ఋషి - “రథం లేదా ఎడ్లబండి దానం కూడా పైన చెప్పిన దానాలతో సమానం.” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! వేసవికాలంలో కాళ్లు మాడిపోతున్న బ్రాహ్మణులకు చెప్పులు ధరింపచేసినవానికి ఏ ఫలం లభిస్తుంది ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా ! ఏకాగ్రచిత్తుడై బ్రాహ్మణులకు చెప్పులు దాన మిచ్చినవాడు తన కంటకాలనన్నిటినీ (శత్రువులను) నలిపి సారవేస్తాడు. కఠినమైన ఆపదలనుండి కూడా గట్టెక్కుగలడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! తిలలు, భూమి, గోవులు, అన్నం దానం చేయడం వలన లభించే ఫలాన్ని మళ్ళీ వివరించండి.” అన్నాడు భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - కుంతీనందనా ! తిలాదాన ఫలం గూర్చి విను. బ్రహ్మచేవుడు సృష్టించిన తిలలు పితరులకు సర్వోత్తమమైన భోజనము. అందుకని తిలదానం చేస్తే పితరులకు చాలా ఆనందం కలుగుతుంది. మాఘమాసంలో బ్రాహ్మణులకు తిలదానం

చేసినవానికి నరకం చూడవలసినపని లేదు. తిలలతో పితరులను పూజించినవాడు అన్ని యజ్ఞాలను అనుష్ఠించినట్లే. తిలలు పుష్టికలిగించే పదార్థం. అది సుందరరూపం ఇస్తుంది. పాపాలను నశింపజేస్తుంది. అందుకే తిలదానం అన్ని దానాల కంటే గొప్పది. బుద్ధిమంతులైన ఋషులు ఆపస్తంబుడు, శంఖుడు, లిఖితుడు, గౌతముడు. వీరు తిలలను దానం చేసి, దివ్యలోకాలను పొందారు. ఈ బ్రాహ్మణులందరూ భార్యసమాగమానికి దూరంగా ఉండి తిలలతో హోమం చేస్తూ ఉండేవారు. అన్ని దానాలలోకి తిలదానం అక్షయమని అంటారు. పూర్వం రాజర్షి కుశికుడు హవిష్యం ముగిసిన తరువాత తిలలతోనే హవనం చేసి, త్రేతాగ్నులను తృప్తిపరిచాడు. అందువల్ల అతనికి ఉత్తమ గతి ప్రాప్తించింది. గోవులకు చలినుండి, వాననుండి రక్షణ కల్పించడానికి శాలలు నిర్మించే వారు ఏడుతరాల వరకు ఉద్ధరింపబడతారు. విత్తులు నాటడానికి పాలం దానం చేసినవారికి సంపద ప్రాప్తిస్తుంది. రత్నగర్భ అయిన భూమిని దానం చేయడం వలన వంశవృద్ధి జరుగుతుంది. ఊసర భూమిని, కాలిపోయిన లేదా శ్మశాన సమీపంలోని భూమిని, పాపాత్ములు నివసించే భూమిని బ్రాహ్మణునకు దానం చేయకూడదు. ఇతరుల భూమిలో శ్రాద్ధం పెట్టినా లేదా ఇతరుల భూమిని దానం చేసినా, అతని శ్రాద్ధాన్ని, దానఫలాన్ని పితరులు నశింపజేస్తారు. కాబట్టి బుద్ధిమంతుడు ఎక్కువగా కాకపోయినా కొద్దిపాటి భూమినయినా తప్పక కొని దానం చేయాలి. తన భూమిలో అర్పించిన పిండం అక్షయం అవుతుంది. వనాలకు, పర్వతాలకు, నదులకు, తీర్థాలకు ఎవరూ స్వంతదారులు ఉండరు. కాబట్టి అక్కడ శ్రాద్ధం పెట్టడానికి భూమి కొనవలసిన అవసరం లేదు.

యుధిష్ఠిరా ! ఈ రీతిగా నీకు నేను భూదాన ఫలాన్ని చెప్పాను. ఇకపై గోదానం ఫలం చెబుతున్నాను. గోవులు తపస్సులు అందరికంటే గొప్పవి. కనుకనే శంకరభగవానుడు గోవులతో పాటు నివసిస్తూ తపస్సు చేశాడు. సిద్ధపురుషులు చేరుకోవాలని కాంక్షించే బ్రహ్మలోకంలో కూడా ఈ గోవులు చంద్రునితో పాటు నివసిస్తాయి. ఇవి తమ పాలు, పెరుగు, నేయి, పేడ, చర్మం, ఎముకలు, కొమ్మలు, రోమాలతో కూడా జగతికి ఉపకారం చేస్తూ ఉంటాయి. వీటిని చలి, వేడి, వర్షం ఇలాంటి బాధలేవీ కదిలించలేవు. ఈ గోవులు సదా తమపని తాము చేసుకుపోతూ ఉంటాయి. కనుక ఇవి బ్రాహ్మణులతో పాటుగా బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లి నివసిస్తాయి.

అందుకే పండితులు గోవులను, బ్రాహ్మణులను ఒకటిగానే చెబుతారు. ఉత్తమ బ్రాహ్మణునికి గోదానం చేసినవాడు సంకటస్థితిలో చిక్కుకొన్నా కూడా ఆ విపత్కర పరిస్థితి నుండి బయటపడతాడు. “ఆవుపాలు అమృతం” అంటాడు దేవరాజు ఇంద్రుడు. కనుక పాలిచ్చే ఆవును దానం చేసినవాడు అమృతాన్ని దానం చేసినట్లే. ఆవుపాలను హవిష్యంగా అగ్నిలో హోమం చేసినట్లయితే అది అవ్యయమైన ఫలం ఇస్తుందని వేదవేత్తలు చెబుతారు. కనుక ధేనువును దానం చేసినవాడు హవిష్యాన్ని దానం చేసినవాడే అవుతాడు. ఎద్దు మూర్తిభవించిన స్వర్గమే. గుణవంతుడయిన బ్రాహ్మణునికి ఎద్దును దానం చేసినవానికి స్వర్గంలో గౌరవం కలుగుతుంది. గోవులు ప్రాణులకు (పాలిచ్చి పోషించినందు వలన వాటికి) ప్రాణాలని అంటారు. అందుకని పాలిచ్చే ఆవును దానం చేసినవాడు ప్రాణదానం చేసినట్లే. “గోవులు సమస్త ప్రాణులకు శరణు ఇస్తాయి.” అని వేదపండితులు అంటారు. కనుక గోదానం చేసినవాడు అందరికీ శరణునిచ్చేవాడు అవుతాడు. చంపడానికి గోవును అడుగుతున్న వానికి, నాస్తికునకు, కపాయికి, గోవువలన బ్రతకాలనుకొనే వానికి కూడా గోవును ఇవ్వకూడదు. పాపాత్ములకు గోవునిచ్చినవాడు అక్షయ నరకంలో పడినట్లే అని మహర్షులమాట. కృశించినది, దూడ చనిపోయినది, వట్టిపోయినది, రోగిష్ఠిది, అవయవహీనమైనది, ముసలిది అయిన గోవును బ్రాహ్మణునకు ఇవ్వకూడదు.

ఈ రీతిగా ఈ గోదాన, తిలదాన, భూదాన మహిమలను చెప్పాను. ఒక అన్నదాన మహిమను విను. అన్నదానం అన్ని దానాలలోను ముఖ్యమైనది. రంతి దేవుడవే రాజు అన్నదానం చేసే స్వర్గలోకాన్ని పొందాడు. అలసి సాలసిన, ఆకలిగొన్నవానికి అన్నదానం చేసిన రాజు బ్రహ్మదేవుని పరమపదాన్ని పొందుతాడు. అన్నదానం చేసినవాడు శ్రేయస్సును పొందినట్లుగా బంగారం, వస్త్రాలు లేదా ఏ వస్తువును దానం చేసినా పొందలేడు. అన్నం ప్రథమ ద్రవ్యం. అది ఉత్తమలక్ష్య స్వరూపంగా పరిగణింపబడుతుంది. అన్నం వలననే ప్రాణం, తేజస్సు, వీర్యం, బలం పుష్టిపొందుతాయి. “ఏకాగ్రచిత్తుడై అన్నదానం చేసినవానికి ఎప్పుడూ దుఃఖం కలుగదు” అని పరాశరముని చెప్పినమాట. మనిషి ప్రతిదినం శాస్త్రోక్తవిధితో దేవతలను పూజించి, నారికి అన్నం నివేదించాలి. ఎవరు ఏ అన్నాన్ని తింటారో అతని దేవతలు కూడా ఆ అన్నాన్నే గ్రహిస్తారు. కార్తీక శుక్ల పక్షంలో అన్నదానం చేసినవాడు అన్నిరకాల ఆపదలను దాటి మరణించిన తరువాత అక్షయ

సుఖాలను అనుభవిస్తాడు. తాను ఆకలితో ఉండి కూడా ఏకాగ్రతచిత్తంతో అతిధికి అన్నం పెట్టినవాడు బ్రహ్మనేత్రుల లోకాన్ని పొందుతాడు. అన్నదాత కరినాతికరినమైన ఆపదలో చిక్కుకొన్నా గాని దానిని దాటుతాడు. పాపవిముక్తుడై అన్ని కుకర్మలను విడిచిపెడతాడు. ఈ రీతిగా నేను అన్న, తిల, భూ, గోదానాల మహిమను వివరించాను.

నానాప్రకార దానముల వివరణము -

వృగ మహారాజు కథ

యుధిష్ఠిరుడు - 'పితామహా ! అన్నదాన మహిమను గూర్చి విన్నాను. ఇక జలదానం వలన ఎటువంటి మహాఫలాలు కలుగుతాయో, నేను విస్తారంగా వినాలను కొంటున్నాను.' అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా ! మనిషి అన్నదానం, జలదానం చేయడం వలన పొందే మహాఫలాన్ని వివరిస్తున్నాను. విను. ఏదానం కూడా అన్నదానంకంటే గొప్పది కాదు. ప్రాణులన్నీ అన్నంతోనే బతుకుతున్నాయి. అందుకని లోకంలో అన్నమే సర్వోత్తమమని చెప్పబడుతోంది. అన్నంతోనే ప్రాణులకు తేజస్సు, బలం వృద్ధి చెందుతాయి. కనుక ప్రజాపతి అన్నదానాన్నే సర్వశ్రేష్ఠమని చెప్పాడు. పూర్వం శిభిమహారాజు పావురాన్ని రక్షించడానికి తన ప్రాణం ఇచ్చి పొందిన గతియే బ్రాహ్మణునకు అన్నదానం చేయడం వలన కలుగుతుంది. కాని అన్నం నీటి వలననే పుడుతుంది. నీరు లేకుండా ఏమీ జరగదు. గ్రహపతి సోముడు కూడా నీటి నుండే పుట్టాడు. అమృతం, సుధ, స్వధ, అన్నం, ఓషధులు, తృణాలు, లతలు కూడా జలం నుండే ఉత్పన్న మవుతాయి. నాటివలననే దేహదారుల ప్రాణాలకు పుష్టి కలుగుతుంది. దేవతలకు ఆహారం అమృతం. నాగులకు సుధ, పితరులకు స్వధ, పశువులకు తృణలతాదులు ఆహారం. మనీషులు అన్నాన్నే మనుష్యులకు ప్రాణమని చెప్పారు. కాని అన్ని రకాల ఆహారం జలంనుండే ఉత్పన్నం అవుతోంది. కనుక జలదానాన్ని మించినదేదీ లేదు. తన మేలు కోరుకొనే మనిషి ప్రతిదినం జలదానం చేయాలి. ఇది దానం, యశస్సు, ఆయువు వృద్ధి చేస్తుంది. జలదాతకు అన్ని కోరికలు నెరవేరుతాయి. జగతిలో అతని సవాతనకీర్తి విస్తరిల్లుతుంది. అతడు పాపవిముక్తుడై మరణించాక అక్షయమైన ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - 'పితామహా ! తిలదానం, దీపదానం, వస్త్రదానం యొక్క మహిమను మళ్ళీ చెప్పండి.' అని అడిగాడు.

భీష్ముడు - "రాజా ! దీపదానం చేసినవాడు తన పితరులను ఉద్ధరిస్తాడు. కాబట్టి దేవతలు, పితరుల యొక్క ఉద్దేశ్యంలో సదా దీపదానం చేస్తూ ఉండాలి. అందువల్ల అతని నేత్రాలకు కాంతి పెరుగుతుంది. రత్నదానం కూడా అతి గొప్ప పుణ్యమని చెప్పబడింది. బ్రాహ్మణుడు రత్నాన్ని దానంగా తీసికొని దానిని అమ్మి యజ్ఞం చేస్తే అతనికి ప్రతిగ్రహం వలన భయం లేదు. బ్రాహ్మణుడు ఎవరి వలననైనా రత్నాన్ని దానంగా తీసికొని, దానిని బ్రాహ్మణులకు పంచితే ఆ దానం ఇచ్చిన నానికి, పుచ్చుకొన్నవానికి ఇద్దరికీ కూడా అక్షయ పుణ్యం కలిగిస్తుంది. ధర్మమర్యాదాస్థితుడైన నాడు తనతో సమానమైన స్థితిలో ఉన్న బ్రాహ్మణునికి తనకు దానంగా లభించిన వస్తువును దానం చేస్తే, ఆ ఇద్దరికీ అక్షయధర్మం ప్రాప్తిస్తుంది. ఇది ధర్మజ్ఞుడైన మనువు చెప్పాడు. వస్త్రదానం చేసినవాడు అందమైన వస్త్రాలు, అందమైన వేషం ధరించేవాడు అవుతాడు. యుధిష్ఠిరా ! గోవులను, బంగారాన్ని, తిలలను దానం చేస్తే కలిగే మహిమను నేను ఎన్నో పర్యాయాలు శాస్త్ర ప్రమాణాలతో వివరించాను.

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ ! దానానికి ఉత్తమ విధిని మళ్ళీ వివరించండి. లోకులందరూ చేయగలిగేది, వేదాలలో వర్ణించిన దానాన్ని న్యాఖ్యానించి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు. "యుధిష్ఠిరా ! అవు, భూమి, సరస్వతి ఈ మూడింటికి 'గోవు' అని ఒకటే పేరు. ఒకే పేరు గలిగిన ఈ మూడు వస్తువులను దానం చేయాలి. ఈ మూడు దానాలకు సమానమైన ఫలమే. ఈ మూడే మనుష్యుల కోరికలన్నీ నెరవేర్చ కలిగేవి. తన శిష్యునికి వేదవాణిని (సరస్వతి) ఉపదేశించిన బ్రాహ్మణుడు భూదాన గోదానాలకు సమానమైన ఫలాన్ని పొందుతాడు. ఇలాగే గోదానం గురించి కూడా చెప్పబడింది. గోదానాన్ని మించిన దానం ఏదీ లేదు. దానికి వెంటనే ఫలం లభిస్తుంది. గోవు ప్రాణులన్నిటికీ తల్లి అని చెబుతారు. అవి అందరికీ మఖాన్ని కలుగజేస్తాయి. తన అభ్యుదయాన్ని కాంక్షించేవాడు సదా గోవులకు ప్రదక్షిణం చేసి వెళ్లాలి. గోవులను కట్టతో మోడకూడదు. గోవుల మధ్యనుండి రాకూడదు. అవి శుభాలకు ఆధార భూతమైన దేవతలు. నాటిని సదా పూజించాలి. గోవులు స్వేచ్ఛగా నడుస్తూంటే లేదా ఖాళీ ప్రదేశాలలో కూర్చున్నప్పుడు వాటికి ఇబ్బంది కలిగించకపోవడం బుద్ధిమంతులకు ఉచితమైనది. గోవులకు దాహం కలిగి, తమ యజమానివైపు చూస్తే (వాటికి నీరు త్రాగించకపోతే) అతడు బంధువర్గంతో పాటు

నశించిపోతాడు. వాటి పేడతో అలికితే దేవమందిరాలు, పితరులకు శ్రాద్ధకర్మ నిర్వహించే చోటు పవిత్రమవుతాయి అంటే అంతకు మించిన పవిత్రత ఏమి ఉంటుంది ? ఒక ఏడాదిపాటు ప్రతిదినం భోజనానికి ముందు గుప్పెడు గడ్డిని ఇతరుల ఆవుకు పెడితే, అతని ఆ వ్రతం అన్ని కోరికలను తీరుస్తుంది. అతనికి పుత్రులు, యశస్సు, ధనము, సంపత్తి, ప్రాప్తిస్తాయి. అతనికి అన్ని అశుభాలు, దుస్వప్నాలు తొలగిపోతాయి. దురాచారి, పాపి, లోభి, అసత్యవాది, దేవయజ్ఞం, శ్రాద్ధకర్మ చేయని బ్రాహ్మణునికి ఏ రకంగాను గోవును ఇవ్వకూడదు. అధిక సంతానం కలిగిన యాచకుడు, శ్రోత్రియుడు, అగ్నిహోత్రి అయిన బ్రాహ్మణునకు పదిగోవులు దానం చేస్తే దాతకు అత్యంత ఉత్తమలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. జన్మనిచ్చినవాడు, భయంనుండి కాపాడిన వాడు, బ్రతుకు తెరువు ఇచ్చినవాడు - ఈ ముగ్గురూ తండ్రితో సమానులే కాబట్టి వేదాంతనిష్ఠుడు, బహుజ్ఞుడు, జ్ఞాని, జితేంద్రియుడు, శిష్టుడు, యత్నుశీలుడు, ప్రయవాది, ఆకలి పీడిస్తున్నా అనుచిత కర్మలు చేయనివాడు, మృదులుడు, శాంతుడు, అతిదులను ప్రేమించేవాడు, అందరిపట్ల సమాన భావం కలవాడు, భార్య భిడ్డలు మొదలైన కుటుంబంతో కూడిన బ్రాహ్మణునికి జీవనాధారం అవశ్యం కల్పించాలి. సుపాత్రుడైన బ్రాహ్మణునికి గోదానం చేస్తే ఎంత పుణ్యమో, అతని ధనాన్ని తీసికొంటే అంతే పాపం కలుగుతుంది. కనుక ఏ పరిస్థితిలోను బ్రాహ్మణధనం అపహరించకూడదు. వారి ఆడువారిని దూరం నుండి కూడా చూడకూడదు.

కుంతీనందనా ! ఈ విషయంలో శిష్యులు నృగమహారాజు కథను చెబుతారు. ఒకప్పుడు బ్రాహ్మణుని ధనాన్ని తీసుకొన్నందువల్ల నృగమహారాజు గొప్ప కష్టం తలకెత్తుకోవలసి వచ్చింది. పూర్వం ద్వారకాపురంలో నివసించే యదువంశ బాలకులు నీరు తాగాలని అటుఇటు తిరుగుతున్నారు. ఇంతలో వారికి ఒక గొప్ప నుయ్యి కనిపించింది. దాని పైభాగం అంతా గడ్డితో, లతలతో కప్పబడి ఉంది. ఆ బాలకులు భాగా శ్రమించి నూతిపై నున్న గడ్డి గాదం తొలగిస్తే వారికి దానిలోపల ఒక అతిపెద్ద ఊసరవెల్లి కనబడింది. బాలకులు నేల సంఖ్యలో ఉన్నారు. అందరూ కలిసి ఆ ఊసరవెల్లిని అక్కడి నుండి పైకి తీపే ప్రయత్నంలో మునిగిపోయారు. కాని ఊసరవెల్లి యొక్క శరీరం బండరాయిలా ఉంది. పిల్లలు దానిని త్రాళ్లతో, తోలు పటకాలతో బంధించి లాగడానికి గట్టిపట్టు పట్టారు. కాని అది అటుఇటు ఏ మాత్రం కదలలేదు.

బాలకులు దానిని తీయడంలో విఫలులు కాగానే శ్రీకృష్ణభగవానుని వద్దకు వెళ్లి “మేము ఒక పెద్ద ఊసరవెల్లిని చూశాము. నూయి పైభాగం అంతా ఆక్రమించుకొని ఉంది. దానిని ఎవరూ బయటకు తీయలేకపోయారు.” అని చెప్పారు.

అది విని శ్రీకృష్ణుడు నూతి దగ్గరకు వెళ్లి దానిని బయటకు తీసి, దాని పూర్వజన్మ వృత్తాంతం అడిగాడు. అప్పుడు అది “దేవా ! పూర్వజన్మలో నేను నృగమహారాజును. ఎన్నో యజ్ఞాలు చేశాను.” అని చెప్పింది. దాని మాటలు విని శ్రీకృష్ణుడు - “రాజా ! మీరు సదా పుణ్యకార్యాలే చేశారు. మీరు ఎప్పుడూ పాపం చేయలేదు. మఱి ఈ దుర్గతి ఎందుకు కలిగింది ? మీరు ఇంతకు ముందు అన్నిసార్లు కలుపుకొని మొత్తం ఎనభై ఒక్క లక్షల రెండువందల గోవులను బ్రాహ్మణులకు దానం చేశారని విన్నాము. ఆ గోదాన ఫలం ఎక్కడికి పోయింది ?” అని అడిగాడు.

అప్పుడు నృగమహారాజు శ్రీకృష్ణభగవానునితో “ప్రభూ ! అగ్నిహోత్రి అయిన ఒక బ్రాహ్మణుడు పరదేశానికి వెళ్లాడు. అతని వద్ద ఒక ఆవు ఉంది. అది ఒక రోజు కట్టుతప్పి పారిపోయి, నా ఆలమందలో కలిసిపోయింది. మా గొల్లలు దానం కోసం విలిచి తెచ్చిన వేయిగోవులలో ఈ ఆవును కూడా లెక్కించారు. నేను దానిని ఒక బ్రాహ్మణునికి దానం చేశాను. కొన్ని రోజులకు ఆ బ్రాహ్మణుడు పరదేశం నుండి తిరిగి వచ్చి తన ఆవు కోసం వెదకసాగాడు. వెతకగా వెతకగా ఆ ఆవు ఇంకొకరి ఇంట్లో దొరికింది. అప్పుడతడు ఆ బ్రాహ్మణునితో “ఇది నా ఆవు (కనుక నేను దీనిని తీసుకుపోతాను)” అన్నాడు. అందుపై ఇద్దరి మధ్య జగడం ఆరంభమయింది. ఇద్దరూ కోర్ధంతో నా వద్దకు వచ్చారు. ఒకడు “మహారాజా ! ఈ గోవును మీరు నాకు దానంగా ఇచ్చారు. (ఈ బ్రాహ్మణుడు దీనిని తనది అంటున్నాడు.)” అన్నాడు. ఇంకొకడు “మహారాజా ! నిజానికి ఈ ఆవు నాది. మీరు దీనిని దొంగిలించారు.” అన్నాడు. నేను అప్పుడు దానం పట్టిన బ్రాహ్మణునితో “దేవా ! నేను ఈ గోవుకు బదులుగా మీకు పదివేల గోవులు ఇస్తాను. (మీరు ఇతనికి ఇతని గోవును ఇవ్వండి.)” అన్నాను. అతడు మహారాజా ! ఈ గోవు దేశకాలానుగుణంగా పూర్తిగా పాలు ఇస్తుంది. చాలా సరళమైనది. అత్యంత దయాస్వభావం కలది. దీని పాలు చాలా తీయగా ఉంటాయి. ఇది నా ఇంటికి రావడం నా అదృష్టం, నేను ధన్యుడిని. తల్లి లేని దుర్బలుడైన నా పిల్లవాడిని ఇది రోజూ తన పాలిచ్చి సోషిస్తోంది. దీనిని నేను

ఎప్పుటికీ ఇవ్వలేను." అన్నాడు ఇలా అని అతడు అక్కడనుండి వెళ్లిపోయాడు. అప్పుడు నేను రెండవ బ్రాహ్మణుని "దేవా ! మీరు దీనికి బదులుగా ఒక లక్షగోవులు తీసుకోండి." అని ప్రార్థించాను. అతడు "మహారాజా ! నేను రాజుల దానాన్ని స్వీకరించను. నాకు నా గోవునే త్వరగా ఇప్పించండి." అన్నాడు. నేను అతనికి బంగారం, వెండి, రథాలు గుట్టాలు అన్నీ ఇవ్వాలనుకొన్నాను. కాని అతడు ఏమీ తీసుకోకుండా మౌనంగా వెళ్లిపోయాడు. ఈ మధ్యలో కాలం ముంచుకు వచ్చి నేను శరీరత్యాగం చేయవలసి వచ్చింది. పితౄలోకానికి చేరి నేను యమరాజును కలుసుకొన్నాను. అతడు నన్ను ఎంతో గౌరవించి "రాజా ! నీవు లెక్కలేనన్ని పుణ్యకర్మలు చేశావు. కాని తెలియకుండానే నీ వల్ల ఒక పాపం కూడా జరిగిపోయింది. ఆ పాపానికి ముందుగా ఫలం అనుభవించినా సరే లేక తరువాత అయినా సరే నీ ఇష్టం." అన్నాడు. అప్పుడు నేను ధర్మరాజుతో "ప్రభూ ! ముందుగా నేను పాపాన్నే అనుభవిస్తాను. అనంతరం పుణ్యాలు అనుభవిస్తాను." అన్నాను. ఇలా అన్నానో లేదో నేను భూమి మీధికి జారిపడ్డాను. ఆ సమయంలో గట్టిగా అంటున్న ధర్మరాజు మాటలు నా చెవిని పడ్డాయి. అతడు "రాజా ! వేయి సంవత్సరాలు పూర్తిఅయ్యాక నీ పాపకర్మానుభవం ముగుస్తుంది. అప్పుడు శ్రీకృష్ణభగవానుడు వచ్చి నిన్ను ఉద్ధరిస్తాడు. నీవు నీ పుణ్యకర్మల యొక్క ప్రభావం వలన ప్రాప్తించిన అక్షయలోకాలకు వెళ్తావు." అన్నాడు. నూతిలో పడ్డాక నాకు తిర్యగ్యోని ప్రాప్తించిందని, నా తల కిందివైపుకు ఉందని నేను గమనించాను. ఈ జన్మలో కూడా నా జ్ఞాపకశక్తి నన్ను వదలలేదు. శ్రీకృష్ణా ! నేడు మీరు నన్ను ఉద్ధరించారు. ఇక మీరు నాకు సెలవిస్తే నేను స్వర్గానికి వెళ్తాను." అని ముగించాడు.

శ్రీకృష్ణభగవానుడు అతనికి అనుమతించాడు. అతడు అతనికి నమస్కరించి ధివ్యమార్గంలో స్వర్గలోకానికి వెళ్లిపోయాడు. అతడు వెళ్లిపోయాక శ్రీకృష్ణుడు ఈ శ్లోకాన్ని గానం చేశాడు. "తెలివైనవారు బ్రాహ్మణుని ధనం అపహరించకూడదు. దొంగిలించబడిన బ్రాహ్మణుని ధనం బ్రాహ్మణుని గోవును అపహరించిన నృగమహారాజును సర్వనాశనం చేసినట్లుగా దొంగను, నశింపజేస్తుంది." కుంతీనందనా ! సజ్జనుడు పాదు పాంగత్యం చేస్తే ఆ పాంగత్యం వ్యర్థం కాదు. చూడు పాదుసమాగమం కారణంగా నృగమహారాజు నరకం నుండి ఉద్ధరింపబడ్డాడు. గోవులను దానం చేస్తే ఉత్తమ ఫలం లభించినట్లుగా గోవులకు ద్రోహం

చేసినా, నాటిని భాదించినా మహాగొప్ప కుత్సితమైన ఫలం అనుభవించవలసి ఉంటుంది. కనుక గోవులకు ఎప్పుడూ భాధ కలిగించకూడదు."

బ్రహ్మదేవుడు ఇంద్రునికి గోలోక, గోదావ, మనర్లదక్షిణల మహిమలను, గోచౌర్యమువలన కలుగు పాపమును వివరించుట

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! గోలోక విషయమై నాకు కొద్దిగా సంచేహం ఉంది. గోదానం చేసిన మనిషి ఏ లోకంలో నివసిస్తాడు ? దానిని గూర్చి నేను వివరంగా తెలుసుకోవాలను కొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా ! ఈ విషయమై అభిజ్ఞులు ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని ఉదాహరిస్తారు. ఒకసారి ఇంద్రుడు బ్రహ్మ చేవుని - "దేవా ! నేను గమనిస్తున్నాను కదా - గోలోకనివాసులు తమ తేజస్సుతో స్వర్గలోక వాసుల కాంతిని వెలవెల సోయేటట్లు చేస్తూ వారిని దాటుకొని ముందుకు వెళ్తున్నారు. అందుకని నామనసులో గోలోకం ఎలా ఉంటుందీ. అక్కడ ఏమి ఫలం లభిస్తుంది ? అక్కడి విశేషగుణం ఏమిటి ? గోదానం చేసినవారు అన్ని చింతలు తొలగిపోయి అక్కడికి ఎలా చేరుకొంటున్నారు ? గోదానం చేయనప్పటికీ ఆ ఫలం ఎలా లభిస్తుంది ? అధికదానం చేసినవారు కొద్ది దానం చేసినవారితో సమానులుగా; కొద్ది దానం చేసినవారు అధిక దానం చేసినవారితో సమానులుగా ఎలా అవుతారు ? అనే సందేహాలు కలిగాయి. దయచేసి వీటి గురించి ఉన్నదున్నట్లు చెప్పండి." అని ప్రశ్నించాడు. బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు - "ఇంద్రా ! గోలోకాలు అనేక విధాలు. నేను అన్నిటినీ చూస్తున్నాను. పతివ్రతలు కూడా ఈ అన్ని లోకాలను చూడగలరు. ఉత్తమ వ్రతానుష్ఠానం చేసే శుద్ధచిత్తులైన బ్రహ్మర్షులు తమ శుభకర్మల ప్రభావంతో ఆ లోకాలకు సశరీరులై చేరుకొంటారు. ఉత్తమ వ్రతాచరణ మగులయిన యోగులు సమాధ్యవస్త్రలో లేదా మరణసమయంలో శరీరంతో సంబంధం విడిచి పెడుతున్నప్పుడు తమ శుద్ధ చిత్తముల ద్వారా స్వప్నం వలె కనిపించే ఆ లోకాలను ఇక్కడి నుండి కూడా దర్శిస్తారు. ఇప్పుడు నీవు ఆ లోకాల గుణాల వర్ణన విను. అక్కడ కాలం, వార్తకృత్యం, లేదా అగ్ని యొక్క ఆటలు సాగవు. ఎవరికీ ఏ మాత్రం కూడా అమంగళం జరుగదు. అక్కడ రోగం లేదు, శోకం లేదు. ఇంద్రా ! అక్కడి గోవులు తమ మనసులలో కోరుకొన్న వస్తువులన్నీ వాటికి లభిస్తాయి. ఇది

నేను ప్రత్యక్షంగా చూసిన సంగతి. అవి ఎక్కడికి వెళ్లాలనుకొంటే అక్కడికి వెళ్తాయి. ఎలా వెళ్లాలనుకొంటే అలా వెళ్తాయి సంకల్ప మాత్రం చేతనే కోరికలన్నీ అనుభవిస్తాయి. ప్రాణులందరికీ ఆహ్లాదం అనిపించే బావులు, చెరువులు, నదులు, రకరకాల వనాలు, గృహాలు, పర్వతాలు. మొదలైన వస్తువులన్నీ అక్కడ ఉపలబ్ధమవుతాయి. అక్కడి వస్తువుల మీద అందరికీ సమానాధికారం కనిపిస్తుంది. ఇంత విశాలమైన లోకం మరొకటి లేదు. అన్నిటిని సహించేవారు, క్షమా శీలులు, దయాళురు, గురుజనుల ఆజ్ఞకు లోబడి ఉండేవారు, అహంకార రహితులు అయిన వారికే గోలోకంలో ప్రవేశం ఉంటుంది. ఏ మాంసమూ తినని వారు, హృదయాలు పవిత్రభావంతో నిండి ఉన్నవారు, ధర్మాత్ములు, మాతాపితరులపట్ల భక్తిగలవారు, సత్యవాదులు, బ్రాహ్మణసేవాసంలగ్నులు, నిందారహితులు, గోబ్రాహ్మణులపై కోపగించనివారు, ధర్మపరాయణులు, గురు సేవకులు, జీవితాంతం సత్యవ్రతం పాటించేవారు, దాతలు, తప్పులు చేసిన వారిని కూడా క్షమించేవారు, మృదు స్వభావులు, జితేంద్రియులు, దేవపూజకులు, అందరికీ ఆతిథ్య సత్కారాలు చేసేవారు, దయావంతులు ఈ గుణాలు కలిగినవారే సనాతనమైన అవ్యయమైన ఆ గోలోకానికి వెళ్తారు. పరశ్రీగాములు, గురుహంతకులు, అసత్యవాదులు, ప్రగల్భాలు పలికేవారు, బ్రాహ్మణులతో విరోధించేవారు, మిత్రద్రోహులు, మోసగాళ్లు, కృతఘ్నులు, శత్రులు, కుటీలులు, ధర్మ ద్వేషులు, బ్రహ్మహంతకులు - ఈ దోషాలన్నిటితో కూడిన దురాత్ములు మనసులోనైనా ఎన్నడూ గోలోకాన్ని దర్శించలేరు. ఎందుకంటే అది పుణ్యాత్ములకు నివాసభూమి.

ఇంద్రా ! ఇదిగో నేను విశేషంగా గోలోక మహిమను వివరించాను. ఇక గోదానం చేసినవారికి లభించే ఫలం గురించి విను. తనకు పైతృక సంపదనుండి వచ్చిన ధనంతో గోవులను కొని దానం చేసినవాడు ఆ ధనంతో ధర్మ పూర్వకంగా ఆర్జించిన అక్షయలోకాలను పొందుతాడు. తండ్రి వాటా నుండి న్యాయంగా వచ్చిన గోవులను దానం చేసిన దాతకు అక్షయలోకాలు లభిస్తాయి. గోవును దానంగా స్వీకరించి, శుద్ధ హృదయంతో తిరిగి దానిని దానం చేసినవానికి కూడా అక్షయలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. పుట్టినది మొదలుకొని సదా సత్యాన్నే పలికేవాడు, జితేంద్రియునిగా జీవించేవాడు, గురువు యొక్క, బ్రాహ్మణుని యొక్క అపరాధాన్ని సహించేవాడు, క్షమాగుణం కలవాడు, గోలోకానికి వెళ్తాడు, బ్రాహ్మణుడు

ఎప్పుడూ చెడు మాటలు మాట్లాడకూడదు. మనసులో కూడా గోవులకు హాని తలపెట్టకూడదు. బ్రాహ్మణుడు గోవులవలె నడచుకొనేవాడు, గోవులకు గడ్డి మొదలైనవి తినిపించే వాడు, సత్యధర్మపరాయణుడు, ఒక్క గోవునైనా దానం చేసినవాడు అయితే అతనికి వేయిగోవులను దానం చేసినంత ఫలం లభిస్తుంది. సదా ప్రయత్న పూర్వకంగా పైన చెప్పిన విధి ప్రకారం నడచుకొనే వాడు, సత్యవాది, గురుసేవకుడు, దక్షుడు, క్షమాశీలుడు, చేనభక్తుడు, శాంతచిత్తుడు, పవిత్రుడు, జ్ఞానవంతుడు, ధర్మాత్ముడు, అహంకారశూన్యుడు అయినవాడు పూర్వోక్త విధిగా బ్రాహ్మణునకు పాలు ఇచ్చే ఆవును దానం చేస్తే అతనికి మహాఫలం లభిస్తుంది. సదా ఒంటిపూట భుజిస్తూ, నిత్యమూ గోదానం చేసేవానికి, సత్య స్థితుడై గురుసేవ, వేదపాఠాయణం చేసేవానికి, మనసులో గోవులపట్ల భక్తి కలిగి, గోదానం చేసి ఆనందించేవానికి, పుట్టిన దగ్గర నుండీ గోవులకు నమస్కరించే వానికి లభించే ఫలం వివరిస్తాను. విను. రాజసూయ యజ్ఞం అనుష్ఠించడం వలన కలిగే ఫలం, అధికమైన సువర్ణం దక్షిణగా ఇచ్చి యజ్ఞం చేయడం వలన కలిగే ఫలం పైన చెప్పిన మనిషికి కూడా దానితో సమానమైన ఫలం లభిస్తుంది. ఇది సిద్ధులు సత్పురుషులైన మహాత్ములు, ఋషులు చెప్పిన మాట. గోసేవను వ్రతంగా పూని, ప్రతిధినం భోజనానికి ముందు గోవులకు గోగ్రాసాన్ని అర్పించినవాడు, శాంతుడు, నిర్లోభుడు అయి సదా సత్యపాలనం చేసేవాడు ప్రతి ఏటా వేయి గోవులను దానం చేసినంత పుణ్యానికి అర్హుడవుతాడు. ఒకపూట తింటూ, ఇంకొకపూట భోజనం మిగుల్చుకొని గోవును కొని దానం చేసినవాడు ఆ గోవుకు ఎన్ని రోమాలు ఉన్నాయో అన్ని గోవులను దానం చేసిన అక్షయఫలం పొందుతాడు. గోవుల యొక్క ప్రతి రోమంలోను అక్షయ లోకాలు నివసిస్తాయని అంటారు. యుద్ధంలో గోవులను జయించి వాటిని దానం చేస్తే అతడు తన్ను తాను అమ్ముకొని దానం చేసిన దానితో సమానమని అంటారు. వ్రతపరాయణుడు గోవులు లేనపుడు నువ్వులతో గోవును చేసి, దానం చేస్తే, అతనిని ఆ గోవు అతిపెద్ద ఆపద నుండి గట్టెక్కిస్తుంది. అతడు పాలనధిలో ఓలలాడి ఆనందిస్తాడు. కేవలం గోవులను దానం ఇవ్వడమే ప్రశంసనీయంకాదు, దానం చేసేటపుడు పాత్ర కాలాలను, గోవిశేషాన్ని, గోదాన విధిని, సమయజ్ఞానాన్ని, బ్రాహ్మణునికి గోవుకు ఉండే అంతరాన్ని కూడా ఆలోచించాలి. ఈ గోవును ఎక్కడికి

తీసుకువెళ్తున్నారు ? అక్కడ దీనికి ఎండ వలన, అగ్ని వలన బాధ కలుగదుకదా ! అని కూడా దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి.

స్వాధ్యాయ సంపన్నుడు, శుద్ధయోని (కులీనుడు), శాంతచిత్తుడు, యజ్ఞపరాయణుడు, పాపభీతి కలవాడు, బహుజ్ఞాని, గోవులపట్ల క్షమాగుణం కలవాడు, మృదుల స్వభావుడు, శరణాగత వత్సలుడు, జీవవాదారం లేని బ్రాహ్మణుడే గోదావానికి ఉత్తమ పాత్రుడు. బ్రతుకు తెరువు లేక బాధపడుతున్నవానికి, పాలం దున్నడానికో యజ్ఞహోమాలు చేయడానికో, బాలెంతరాలికి పాలు త్రాగించడానికో, గురుసేవకో లేదా బాలకుని లాలించి పెంచడానికో గోవు అవసరం అయినవానికి, సాదారణ దేశకాలాలలో కూడా పాలిచ్చే ఆవును దానం చేయాలి. పాలిచ్చేది, కొనిగాని, విద్య చేతగాని పొందినది, యుద్ధంలో ప్రాణాలకు తెగించి పరాక్రమంతో పొందినది, కట్టుంగా లభించినది, ఆపదనుండి తప్పించి తెచ్చినది లేదా పోషణకై తన వద్దకు వచ్చినది అయిన గోవు శ్రేష్ఠమని చెబుతారు. పుష్టిగా బలంగా, సరళంగా, వయసులో ఉన్న, మంచి వాసన గల గోవు ప్రశస్తమని అంటారు. నదులన్నింటిలోకి గంగానది ఉత్తమమైనట్లుగా గోవులన్నింటిలోకి కపిలగోవు ఉత్తమమైనది. (గోదాన విధి ఈ రీతిగా ఉంటుంది.) దాత మూడు రాత్రులు ఉపవాసం చేసి కేవలం నీటి మీదే ఆదారపడాలి. నేలపై శయనించాలి. గోవుకు గడ్డి చిట్టు తినిపించి పూర్తిగా తృప్తికలిగించాలి. అనంతరం బ్రాహ్మణులకు భోజనాదులు పెట్టి సంతృప్తిపరచి, వారికి ఆ గోవులను దానం చేయాలి. ఆ గోవులతో పాటు పాలు తాగే బలిష్ఠమైన దూడలు కూడా ఉండాలి. గోవులు కూడా చక్కగా చలాకీగా తిరిగేవి అయి ఉండాలి. గోదానం తరువాత మూడు రోజులపాటు కేవలము ఆవుపాలే తాగి ఉండాలి. పాదువుగా ఉండి, పాలు తీసేటపుడు ఇబ్బంది కలిగించనిదై, అందమైన దూడ కలిగి, కట్లు తెంపుకొని పారిపోనిదైన గోవును దానం చేసినట్లయితే, దాని శరీరంలో ఎన్ని రోమాలు ఉన్నాయో, అన్ని సంవత్సరాలు దాత పరలోకంలో సుఖాలు అనుభవిస్తాడు. బరువులు ఎత్తడానికి సమర్థమైన, వయసులో ఉన్న, బలిష్ఠమైన, సాధువైన, నాగలి లాగగల, శక్తి శాలి అయిన ఎద్దును బ్రాహ్మణునకు దానం ఇచ్చినవాడు పదిగోవులను దానమిచ్చినవాడు పొందే లోకాలను పొందుతాడు. దుర్గమారణ్యంలో చిక్కుకుపోయిన బ్రాహ్మణులను, గోవులను ఉద్ధరించినవాడు ఒక్కక్షణంలో పాపాలన్నింటి నుండి విముక్తుడు అవుతాడు. అతనికి రకరకాల

దివ్యలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. అంతేకాదు. అతడు గోవుల అనుగ్రహం పొంది సర్వత్ర పూజింపబడతాడు, పైన చెప్పిన విధానంగా అడవిలో ఉంటూ గోవులను అనుసరించేవాడు (సేవించే వాడు), నిస్సహుడు, సంయముడు, పవిత్రుడు అయి గడ్డి, ఆకులు, పేడ తింటూ జీవితం గడుపుతూ ఉండేవాడు నా లోకంలో దేవతలతో పాటు ఆనందంగా నివసిస్తాడు. లేదా ఏ లోకంలో నివసించాలనుకొంటాడో ఆ లోకాలకే వెళ్తాడు.

ఇంద్రుడు - "దేవా ! ఎవరైవా తెలిసి తెలిసీ ఇతరుల ఆవును అపహరిస్తేను, లేదా ధనలోభంతో దానిని అమ్మివేస్తేను అతని గతి ఏమి అవుతుంది ?" అని ప్రశ్నించాడు.

బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు - విచ్చలవిడిగా మాంసం అమ్మడానికి గోవును హింసిస్తే, లేదా గోమాంసం తినేవారు, స్వార్థంతో కపాయికి గోవును చంపమని సూచించిన వారు. అందరూ మహాపాపానికి గురి అవుతారు. గోవును చంపినవారు. దాని మాంసం తిన్నవారు, దానిని చంపడానికి ఆమోదించినవారు గోవు శరీరంలో ఎన్ని రోమాలు ఉంటాయో అన్ని సంవత్సరాలు నరకంలో పడతారు బ్రాహ్మణుని యజ్ఞం భంగపరచినవానికి ఎంతటి ఎలాంటి పాపం కలుగుతుండో ఇతరుల ఆవును దొంగిలించినా, అమ్మినా కూడా అదే దోషమని చెప్పారు. ఇతరుల ఆవును దొంగిలించి బ్రాహ్మణునకు దానం చేసినవాడు గోదానం చేసినందువలన కలిగిన పుణ్యం అనుభవించడానికి ఎంతకాలం పడుతుందని శాస్త్రాలలో చెప్పబడిందో అంతే కాలం నరకం అనుభవిస్తాడు.

గోదానం చేసినవాడు తనకు ముందున్న ఏడు తరాల పితరులను, ఏడు తరాల రాభోయే సంతానాన్ని ఉద్ధరిస్తాడు. కాని దానితో పాటు బంగారం కూడా దక్షిణగా ఇస్తే ఆ దానానికి రెట్టింపు పలం లభిస్తుంది. సువర్ణదానం అన్నిటి కంటే ఉత్తమదానం సువర్ణ దక్షిణ అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠం. పవిత్రత కలిగించే వస్తువులలో సువర్ణమే అన్నిటికంటే మిక్కిలి పవిత్రమైనది. సువర్ణం వంశాన్నంతటినీ పవిత్రం చేస్తుందని చెబుతారు. ఇదిగో నేను సంక్షిప్తంగా నీకు దక్షిణ విషయం చెప్పాను."

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! పైన చెప్పిన ఉపదేశం బ్రహ్మదేవుడు ఇంద్రునికి చేశాడు. ఇంద్రుడు దశరథమహారాజుకు, దశరథుడు తనకొడుకు శ్రీరామచంద్రునికి, శ్రీరామచంద్రుడు తనకు ప్రియమైన తమ్ముడు లక్ష్మణునికి, లక్ష్మణుడు వనవాస సమయంలో

ఋషులకు ఉపదేశించారు. ఈ రీతిగా పరంపరగా వస్తున్న ఈ ఉపదేశాన్ని ఉత్తమ నియమాలను పాటించే ఋషులు, దార్మికులైన రాజులు కాపాడుతూ వస్తున్నారు. వాకు నా గురువు (పరశురాముడు) ఈ విషయాన్ని వివరించాడు. బ్రాహ్మణుడు తనవారి మధ్యలో కూర్చుని ఈ ఉపదేశాన్ని వల్లెవేస్తే, యజ్ఞగోదాన సమయాలలో కూడా దీనిని గూర్చి చర్చిస్తే అతనికి సదా అక్షయలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి.

వ్రత, నియమ, దయాదుల ప్రశంస - గోదాన విధి

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ ! వ్రతాలకు, నియమాలకు ఫలం ఏది ఎలా ఉంటుందని చెప్పబడింది ? వేదాధ్యయనానికి, దానం ఇవ్వడానికి, వేదాలు వల్లె వేయడానికి వేదాలను చదివించడానికి ఏమి ఫలం ఉంటుంది ? తాను చదువుకొని, ఇతరులను చదివించిన వానికి ఎటువంటి ఫలం లభిస్తుంది ? తన కర్తవ్యాన్ని పాటించే వీరునికి ఎటువంటి ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది ? శౌచం, బ్రహ్మచర్యం పాటించడం, మాతాపితరులను, ఆచార్యుని సేవించడం వలన ఎటువంటి ఫలం కలుగుతుంది ? ఈ విషయాలన్నీ నేను నిర్దుష్టంగా తెలుసుకోవా లనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా ! శాస్త్రోక్త విధానంతో ఏదైనా వ్రతం ఆరంభించి దానిని అఖండంగా నిర్వర్తించిన వారికి సనాతన లోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. లోకంలో నియమపాలనకు ఫలం ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నాం. నీవు కూడా ఈ యజ్ఞాలకు, నియమాలకు పలాన్ని పొందే ఉన్నావు. వేదాలు చక్కగా చదువుకొన్నందుకు ఫలం కూడా ఈ లోకంలోను పరలోకంలోను కనబడుతూనే ఉంది. వేదాధ్యయనం చేసే వాడు ఈ లోకంలోనూ సుఖిస్తాడు. పరలోకంలోనూ ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు. రాజా ! ఇప్పుడు నీవు దమం (ఇంద్రియ సంయమనం. యొక్క ఫలాన్ని విస్తారంగా విందువుగాని, జితేంద్రియులు సర్వత్ర సుఖంగా, సర్వత్ర సంతృప్తిగా ఉంటారు. వారు కోతుకొన్న చోటికి వెళ్తారు. కోతుకొన్న వస్తువే వారికి లభిస్తుంది. ఇందులో ఏ మాత్రం సందేహంలేదు. ఇంద్రియ నిగ్రహం కల పురుషునికి అన్ని కోరికలు సర్వత్ర వెరవేరుతాయి. వారు తమ తపస్సు, పరాక్రమం, దానం, రకరకాల యజ్ఞాలతో స్వర్గలోకంలో ఆనందాన్ని అనుభవిస్తారు. దమనశీలుడు క్షమావంతులు అవుతారు. దానం కంటే దమం పై స్థాయిది. దానం చేసేవాడు బ్రాహ్మణునకు ఏదైనా దానం ఇచ్చేటపుడు ఎప్పుడైనా కోపించగలడు. కాని దమాన్ని పాటించేవాడు ఎప్పుడూ

కోపించడు. కనుక దమం దానం కంటే శ్రేష్ఠమైనది. దానం చేసేటపుడు క్రోధం కలిగితే అది దాన పలాన్ని నాశనం చేస్తుంది. కాని క్రోధరహితుడై దానం చేసినవానికి సనాతన లోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. దీనివల్ల కూడా దమమే శ్రేష్ఠమని సిద్ధిస్తోంది.

శిష్యులచే వేదాన్ని చదివించే అధ్యాపకునకు అక్షయఫలం కలుగుతుంది. అగ్నిలో విధ్యుక్తంగా హోమం చేసినవాడు బ్రహ్మలోకంలో స్థిరంగా ఉంటాడు. తాను ఆచార్యునితో వేదం చదువుకొని నీతిమంతులైన శిష్యులతో చదివించినవానికి కూడా పైన చెప్పిన ఫలమే కలుగుతుంది. గురువు యొక్క పనులను ప్రశంసించే శిష్యుడు స్వర్గంలో సత్కారం పొందుతాడు. వేదాధ్యయన తత్పరుడు, యజ్ఞ దాన కర్మ తత్పరుడు, యుద్ధం చేసి ఇతరులను రక్షించే క్షత్రియుడు కూడా స్వర్గంలో పూజింపబడతారు. స్వకర్మ నిష్ఠుడైన వైశ్యుడు దానం చేయడం వలన మహత్పదాన్ని పొందుతాడు. అలాగే స్వకర్మానుష్ఠాన పరుడైన శూద్రుడు పై వర్ణాల వారి సేవతో స్వర్గానికి వెళ్తాడు. శూరులలో అనేక భేదాలు చెప్పబడ్డాయి. వారి స్వరూపాలు, శూరులు, శూర వంశీయులకు లభించే పలాల వివరణ విను. యజ్ఞం చేయడంలో ఉత్సాహంగా ఉండేవారు 'యజ్ఞశూరులు' అనబడతారు. దృఢత్వంతో ఇంద్రియాలను దమింపచేసేవారిని 'దమశూరులు' అంటారు. ఇలాగే ఎంతోమంది సత్యశూరులు, వనవాస శూరులు, గృహవాస శూరులు, పితృసేవాశూరులు, మాతృసేవాశూరులు, భిక్షాశూరులు, అతిథి పూజాశూరులు ఉంటారు. వీరందరూ తమ తమ కర్మలకు లభించిన ఉత్తమలోకాలకు వెళ్తారు.

వేదాలన్నింటినీ దారణ చేసినవానికి, సమస్త తీర్థాలలో మునిగినవానికి కలిగే పుణ్యం కూడా సదా సత్యం పలికే వాని యొక్క పుణ్యానికి బహుళః పాటి రాగలుగుతుంది. త్రాసులో ఒక పళ్లెంలో వేయి అశ్వమేధయజ్ఞాల ఫలం, రెండవ పళ్లెంలో కేవలం సత్యాన్ని ఉంచినట్లయితే, వేయి అశ్వమేధ యజ్ఞాలకంటే సత్యం ఉంచిన పళ్లెమే బరువుగా తూగుతుంది. సత్యప్రభావం వలననే సూర్యుడు ప్రకాశిస్తున్నాడు. సత్యంతో అగ్ని ప్రజ్వలిస్తోంది. సత్యంతోనే వాయువు సర్వత్ర సంచరిస్తోంది. అంతా సత్యం మీదనే నిలిచి ఉంది. దేవతలు, పితరులు, బ్రాహ్మణులు సత్యంతోనే ప్రసన్నులవుతారు. సత్యమే అన్నిటికంటే గొప్పధర్మమని అంటారు. కనుక సత్యాన్ని ఎప్పుడూ ఉల్లంఘించకూడదు. ఋషులు, మునులు, సత్యపరాయణులు, సత్యపరాక్రములు,

సత్యప్రతిజ్ఞలు అయి ఉంటారు. కనుక సత్యం అన్నిటికంటే ఉత్తమమైనది. సత్యం పలికేవారు స్వర్గలోకంలో ఆనందాలను అనుభవిస్తారు. ఈ రీతిగా సత్యదమాలతో కూడి ఉండేవారికి కలిగే ఫలాలను అన్ని రకాలుగా వివరించి ఉన్నాను. వినయశీల హృదయుడు నిస్సందేహంగా స్వర్గంలో సమ్మానింప బడతాడు. ఇక నీవు బ్రహ్మచర్యగుణాల వర్ణన విను. పుట్టినది మొదలుకొని మరణ పర్యంతము బ్రహ్మచారిగా ఉన్నవానికి ఈలోకంలో దుర్లభమైన దంటూ ఏదీ లేదు. ఈ లోకంలో సదా సత్యవాదులు జితేంద్రియులు, ఊర్జ్వరేతులు (నైస్థిక బ్రహ్మచారులు)గా ఉన్న కోట్లమంది ఋషులు బ్రహ్మలోకంలో నివసిస్తున్నారు. రాజా! బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించినట్లయితే, అది పాపాలన్నింటినీ దహించివేస్తుంది. బ్రాహ్మణుడు అగ్ని స్వరూపుడుగా భావించబడుతాడు కనుక అతడు విశేషంగా బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించాలి. తపస్సులైన బ్రాహ్మణులలో ఇది ప్రత్యక్షంగా కనిపిస్తూ ఉంటుంది. బ్రహ్మచారికి కోపం వస్తే ఇంద్రుడు కూడా భయపడతాడు. బ్రహ్మచార్యానికి కలిగే ఈ ఫలం ఇక్కడ ఋషులలో పూర్తిగా కనిపిస్తూ ఉంటుంది. ఇక ఇప్పుడు నీవు తల్లిదండ్రులను, గురుజనులను పూజించడం వలన కలిగే ధర్మం గురించి విను. తల్లిదండ్రులను, అన్నగారిని, గురువును, ఆచార్యుని సేవించిన వాడు, ఎన్నడూ వారిలో దోషాలను ఎంచనివాడు స్వర్గలోకంలో గౌరవ స్థానాన్ని పొందుతాడు. అతడు ఎప్పుడూ నరకాన్ని చూడవలసిరాదు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! సనాతనలోకాలను కలిగించే గోదానం యొక్క ఉత్తమవిధిని యథాతథంగా వినాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు. భీష్ముడు చెప్పాడు. "నాయనా ! గోదానాన్ని మించినదేదీ లేదు. న్యాయబద్ధంగా లభించిన గోవును దానం చేసినట్లయితే అది సమస్త కులాన్ని వెంటవే ఉద్ధరిస్తుంది. అందుకని ఆది నుండి అలవాటులో ఉన్న గోదాన విధిని గురించి విను. పూర్వం ఒకసారి మాంధాత వద్దకు దానం చేయడం కోసం అనేక గోవులను తీసుకువచ్చారు. అప్పుడతడు గోదానం ఎలా చేయాలి అనే సందేహంలో పడి బృహస్పతిని నీవు అడిగినట్లే అడిగాడు. అప్పుడు బృహస్పతి ఇలా చెప్పాడు "గోదానం చేసే మనిషి ఆ వ్రతాన్ని పాటించాలి. బ్రాహ్మణుని సిలిచి, అతనిని భాగా సత్కరించి - "నేను మీకు రేపు ఉదయం గోదానం చేస్తాను." అని చెప్పాలి. అనంతరం అతడు గోదానం కోసం ఎఱ్ఱని (రోహిణి) ఆవును తెప్పించాలి. "సమంగే బహులే" అంటూ గోవులను

సంబోధించాలి. ఆపై గోవుల మధ్యకు వెళ్లి క్రింద చెప్పబడిన శ్రుతిని (ఇక్కడ దాని సారాంశం ఇవ్వబడుతోంది) ఉచ్చరించాలి. - "గోవు వాకు తల్లి. ప్రతిష్ఠ కలిగించేది. ఎద్దు నా తండ్రి. ఇవి రెండూ నాకు ఈలోకంలోను, స్వర్గలోకంలోను సుఖాన్ని ఇచ్చుగాక." ఇలా చెప్పి గోవులను శరణుపొందాలి. వాటితో పాటే రాత్రి గడిపి ఉదయం గోదాన సమయంలోనే తిరిగి మౌనం వీడాలి. ఈ రీతిగా గోవులతో పాటు ఒక రాత్రి ఉండి, వాటితో సమానమైన వ్రతాన్ని పాటిస్తూ వాటితో ఏకాత్మ బావాన్ని పొందడం వలన మనిషి వెంటవే పాపాలన్నిటి నుండి విముక్తి పొందుతాడు. గోదానం చేసిన సిమ్మట ఈ రీతిగా ప్రార్థించాలి - "గోవులు ఉత్సాహం, బలం, బుద్ధి కలవి. అమరత్వాన్ని ఒసగే యజ్ఞసంబంధమైన హవిష్యానికి క్షేత్ర భూతమైనవి. జగత్తుకు ప్రతిష్ఠ కలిగించేవి. భూమిని పుట్టించేవి, లోకంలో అనాది ప్రవాహాన్ని ప్రవృత్తం చేసేవి, ప్రజాపతికి కుమార్తెలు అయినవి. సూర్య చంద్రుల అంశతో పుట్టిన ఈ గోవులు మా పాపములను నశింపచేయునుగాక ! మాకు ఉత్తమలోకాలు ప్రాప్తించడంలో సహాయపడునుగాక. తల్లివలె శరణు ఇచ్చుగాక. మేము కోరని కోరికలు కూడా వాటి దయవలన నెరవేరునుగాక. గోవులారా! మిమ్మల్ని (మీ పంచగవ్యాదులను సేవిస్తూ) ఆరాధించేవారి కర్మలకు ప్రసన్నులై మీరు వారిని క్షయార్థి రోగముల నుండి తప్పిస్తారు. (జ్ఞాన ప్రాప్తి కలిగించి) దేహ బంధనాల నుండి కూడా ముక్తులను చేస్తున్నారు. మిమ్మల్ని సేవిస్తూ ఉండేవారి మేలుకోసం మీరు సరస్వతీ నదిలా ప్రయత్నశీలులు కావాలి. గోమాతలారా ! మాపట్ల ప్రసన్నులు కండి. సమస్త పుణ్యాల ద్వారా ప్రాప్తించే అభీష్టగతిని మాకు ప్రసాదించండి." అటు తరువాత దాత నిమ్మలిఖితమైన శ్లోకపాదాన్ని ఉచ్చరించాలి - "యా వై యూయం సోఽహ మద్వైవ భావో యుష్మాన్ దత్వా చాహమాత్మ ప్రదాతా !" - "గోవులారా ! మీ రూపమే నాది కూడా. మీకు వాకు తేడా ఏమీ లేదు. కనుక వేడు మిమ్మల్ని దానమిచ్చి, మమ్మల్ని మేమే దానం చేసుకొంటున్నాము." దాత ఇలా అన్నాక దానం తీసుకొనే బ్రాహ్మణుడు మిగిలిన శ్లోకపాదాన్ని ఉచ్చరించాలి - "గోవులారా ! మీరు శాంతము, ప్రచండము అయిన రూపాలు ధరించగలవారు. ఇప్పుడు మీ మీద దాతకు మమత్వం (అధికారం) లేదు. మీరు నా అధికారంలోకి వచ్చారు. కాబట్టి అభీష్ట భోగాలు ఇచ్చి మీరు నాకు, దాతకు కూడా ఆనందం కలిగించండి."

గోవు లేకుండా దాని వెలను, వస్త్రాలను, లేదా సువర్ణాన్ని దానం చేసినవానిని కూడా "గోదాత" అనే చెప్పాలి. ఈ రూపంలో ఇవ్వబడిన గోవుల నామాలు క్రమంగా - "ఊర్వాస్య భవితవ్య వైష్ణవి". సంకల్పసమయంలో వాటిని ఈ పేరులతోనే ఉచ్చరించాలి. వాటి దాన ఫలం కూడా క్రమంగా ఇలా ఉంటుందని తెలుసుకోవాలి - గోవు వెలను ఇచ్చినవాడు ముప్పై ఆరు వేల ఏళ్లపాటు, గోవుబదులుగా వస్త్రాలను దానం చేసినవాడు ఎనిమిదివేల ఏళ్లు, గోవు బదులుగా బంగారం ఇచ్చినవాడు ఇరవైవేల ఏళ్లు ధివ్యలోకాలలో సుఖబోగాలు అనుభవిస్తాడు. ఈ రీతిగా గోవుకు బదులుగా చేసిన దానాలకు క్రమంగా ఫలాలు చెప్పబడ్డాయి. దీనిని దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి. ప్రత్యక్షంగా గోవును దానం తీసుకొన్న బ్రాహ్మణుడు తన ఇంటికి వెళ్లే సమయంలో ఎనిమిది అడుగులు వేయగానే దాతకు తన దానానికి ఫలం లభిస్తుంది. ప్రత్యక్షంగా గోవును దానమిచ్చినవాడు శీలవంతుడు, దాని వెలను దాన మిచ్చినవాడు నిర్భయుడు అవుతారు. గోవు బదులుగా అనుకొన్నంత సువర్ణం దానం చేసినవాడు ఎప్పుడూ దుఃఖం పొందడు. ఉదయాన్నే లేచి నిత్యకర్మలు అనుష్ఠించేవాడు. మహాభారత విద్వాంసుడు, పైన చెప్పిన గోదాత చంద్రకాంతివలె ప్రకాశించే వైష్ణవలోకాలకు వెళ్తారు.

గోదానం చేసినతరువాత మనిషి మూడు రాత్రుల వరకు గోవ్రతాన్ని పాటించాలి. ఒక రాత్రి గోవులతో పాటు ఉండాలి. కామాష్టమితో ప్రారంభించి మూడు రాత్రులపాటు గోమయం, గోవుపాలు లేదా గోరసాన్ని మాత్రమే ఆహారంగా తీసుకోవాలి. ఎద్దును దానం చేసిన వాడు దేవవ్రతి (సూర్యమండలాన్ని భేదించుకొని వెళ్లే బ్రహ్మచారి) అవుతాడు. ఒక ఆవును, ఒక ఎద్దును దానం చేసినవానికి వేదాలు లభిస్తాయి. విధి పూర్వకంగా గోవులను దానం చేసినవానికి ఉత్తమలోకాలు లభిస్తాయి. కాని గోదాన విధి తెలియనివాడు ఉత్తమ ఫలాలు పొందలేడు. శిష్యుడు కానివానికి, వ్రతాన్ని పాటించనివానికి, శ్రద్ధలేనివానికి, కుటిల బుద్ధికి ఈ గోదాన విధిని ఉపచేయించకూడదు. ఎందుకంటే ఇది అందరి నుండి గుప్తంగా ఉంచవలసిన ధర్మం. ఇది ఎక్కడపడితే అక్కడ అన్ని చోట్ల ప్రచారం చేయకూడదు. లోకంలో ఏ మాత్రం శ్రద్ధ లేనివారు, క్షుద్రులు, రాక్షసస్వభావం కలవారు ఉన్నారు. ఎంతోమంది నాస్తికులున్నారు. వారికి ఈ ధర్మాన్ని ఉపదేశించినట్లయితే అనిష్టం కలుగుతుంది."

రాజా ! బృహస్పతి చేసిన ఈ ఉపదేశం విని గోదానం

చేసి దాని మహిమవలన ఉత్తమ లోకాలను పొందిన పుణ్యశీలురైన రాజుల యొక్క పేళ్లను నీకు చెపుతున్నాను విను. ఉశీనరుడు, విష్వగత్వుడు, నృగుడు, భగీరథుడు, యావనాశ్వుడు (మాంథాత), ముచుకుండుడు, భూరి ద్యుమ్నుడు, నైషధుడు, సోమకుడు, పురూరవుడు, చక్రవర్తి అయిన భరతుడు, ధిలీపమహారాజు - వీరందరూ గోదానం చేసి స్వర్గ లోకాన్ని పొందారు. కాబట్టి కుంతీనందనా ! నీవు కూడా బృహస్పతి యొక్క ఉపదేశాన్ని పాటించు. కురుపామ్రాజ్యానికి అధికారివై ఉత్తములైన బ్రాహ్మణులకు ఆనందంగా పవిత్రమైన గోవులను దానం చెయ్యి.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా! భీష్ముడు ఇలా విధ్యుక్తంగా గోదానం చేయమని ఆదేశించడంతో యుధిష్ఠిరుడు అలాగే చేశాడు. పైగా బృహస్పతి మాందాతకు చేసిన ధర్మోపదేశాన్ని చక్కగా గుర్తుపెట్టుకొన్నాడు. అతడు గోమయంతో పాటుగా యవగింజలను భుజిస్తూ ఇంద్రియ సంయమపూర్వకంగా నేలమీద శయనించసాగాడు. అతని తల జడలు కట్టింది. ఆ రోజులలో రాజోత్తముడయిన యుధిష్ఠిరుడు రూపు దాల్చిన ధర్మంలా ప్రకాశించసాగాడు. అతడు మనసును ఏకాగ్రం చేసుకొని దేవతలను వలె గోవులను స్తుతిస్తూ, దేవతలనే బుద్ధితో వాటికి సదా ప్రణమిల్లుతూ ఉండేవాడు. ఆనాటి నుండి అతడు తన రథానికి ఎప్పుడూ ఎడ్లను కట్టలేదు. ఎద్దుబండిని ఎక్కడమే మానేశాడు. గుఱ్ఱపు బండ్లను ఎక్కే ఎక్కడికైనా వెళ్తుండేవాడు.

గోదాన ఫలము - కపిల గోవు

యొక్క ఉత్పత్తి - గోమాహాత్యమును

గురించిన వసిష్ఠ సాదానుల సంవాదము.

యుధిష్ఠిరుడు - బారతా ! గోదానంలోని ఉత్తమగుణాలను మీరు మళ్లీ చెప్పండి. అమృతం వంటి మీ ఉపదేశాన్ని వింటూ ఉంటే నాకు తృప్తి కలుగడం లేదు." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "కుమారా ! వాత్సల్యం చూపే ఉత్తమలక్షణాలు కల వయసులో ఉన్న ఆవును వస్త్రాలు కప్పి బ్రాహ్మణునికి దానం చేయడం వలన మనిషి పూర్తిగా పాపవిముక్తుడవుతాడు. అతడు అసుర్యమనే పేరుగల అంధకారమయలోకాలకు (నరకాలకు) వెళ్లనక్కరలేదు. గడ్డిమేయడం నీరుత్రాగడం మానివేసి, పాలు వట్టిపోయిన, అవయవాలు స్వాధీనంలేని అంటే ముసలిదై రోగిష్ఠిది అయిన కారణంగా జీర్ణశరీరం కలిగిన గోవును దానం చేసినవాడు, బ్రాహ్మణుని ఊరికే బాధపెట్టినవాడు మాత్రమే కాదు, తాను

కూడా ఘోరనరకంలో పడతాడు. కోపిష్టిది, పాడిచేది, రోగిష్టిది, బలహీనమైనది, వెల చెల్లించనిది అయిన గోవును దానం చేయడం ఎప్పుడూ ఉచితం కాదు. బలిష్ఠమైనది, సాధువైనది, మంచిలక్షణాలు కలది, వయసులో ఉన్నది, మంచి వాసన కలది అయిన గోవునే లోకులందరూ మెచ్చుకొంటారు. నదులలో గంగ శ్రేష్ఠమయినట్లే గోవులలో కపిల ఉత్తమమైనది.

యుదిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! ఏ రంగు గోవును దానమిచ్చివా ఫలం ఒకలాగే ఉంటుంది కదా ! మరి, సత్పురుషులు కపిలగోవునే ఎక్కువగా ప్రశంసిస్తారెందుకు ? కపిల గోవు యొక్క మహాత్మాన్ని విస్తారంగా వివాలనుకొంటున్నాను.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “వాయవా ! రోహిణీ (కపిల) గోవుకు సంబంధించిన ప్రాచీన వృత్తాంతాన్ని పెద్దలు వృద్ధులవలన విన్నదంతా నీకు వినిపిస్తాను. సృష్ట్యాదిలో బ్రహ్మ దక్షప్రజాపతిని ప్రజలను సృష్టించమని ఆదేశించాడు. కాని దక్షప్రజాపతి ప్రజల మేలుకోరి అన్నిటికంటే ముందుగా వారికి జీవవాదారాలను కల్పించే మార్గాలను నిర్ధారించాడు. అనంతరమే అతడు ప్రజలను సృష్టించాడు. పుదుతూనే జీవులందరూ జీవనాధారం కోసం కోలాహలం చేయసాగారు. ఆకలిగొన్న పిల్లలు తల్లిదండ్రుల వద్దకు వెళ్లారు. జనుల యొక్క ఈ స్థితిని గూర్చి మనసులోనే ఆలోచించుకొని ప్రజాపతి వారిని రక్షించడానికి అమృతాన్ని పానం చేశాడు. అమృతాన్ని తాగి అతడు పూర్తిగా తృప్తుడయ్యాక అతని నోటి నుండి సురభిశమైన (మనోహరమైన) సుగంధం వెలువడ పాగింది. ఆ సురభిగంధంతో సురభి గోవు పుట్టింది. దానిని ప్రజాపతి తన నోటి నుండి పుట్టిన కుమార్తెగా భావించాడు. సురభి కూడా అనేక కపిల గోవులను ఉత్పాదించింది. అవి ప్రజలకు తల్లులవంటివి. వాటిరంగు బంగారంలా మెరిసిపోతోంది. ఆ గోవులన్నీ ప్రజలకు ప్రాణాధారమయ్యాయి. నదీ తరంగాలనుండి నురుగు పుట్టినట్లుగా నలువైపుల పాలను ప్రవింపచేసే అమృతవర్షం కల ఆ ఆవుల సాలనుండి నురుగు పైకి లేవసాగింది. ఒక రోజున శంకరభగవానుడు భూమిపై నిలిచిఉన్నాడు. అప్పుడే ఒక సురభిదూడ నోటినుండి నురుగు వెలువడి అతని శిరసుపై పడింది. దానితో అతనికి కోపం వచ్చి తన లలాటాగ్ని జ్వాలతో రోహిణీ గోవును భస్మం కావించేలా దానివైపు చూశాడు. రుద్రుని యొక్క భయంకరమైన ఆ తేజస్సు ఏయే కపిలగోవుల మీద పడిందో వాటి రంగు రకరకాలుగా మారిపోయింది. కాని అక్కడినుండి

పారిపోయి చంద్రుని శరణు చొచ్చిన వాటి యొక్క రంగు మాత్రం మారలేదు. అవి ఎలా పుట్టాయో అలాగే ఉన్నాయి.

మహాదేవుడు కుపితుడు కావడం చూసి ప్రజాపతి - “ప్రభూ ! మీ మీద అమృతపు చినుకు పడింది. చూడలు త్రాగడం వలన గోవుల పాలు ఎంగిలికాలేదు. చంద్రుడు అమృతాన్ని పోగుచేసుకొని మరల దానిని వర్షించినట్లుగానే ఈ రోహిణీ గోవులు కూడా అమృతం నుండి పుట్టిన పాలనే ఇస్తాయి. వాయువు, అగ్ని, సువర్ణం, సముద్రం, దేవతలు తాగిన అమృతం - వీటికి ఎంగిలిదోషం లేనట్లే చూడలకు పాలు ఇచ్చిన గోవులు కూడా చూషితములు అనిపించుకోవు. (పాలు కుడిచే సమయంలో చూడ యొక్క నోటినుండి వడిన తుంపర అశుద్ధంగా భావించనక్కర లేదని తాత్పర్యం.) ఈ గోవులు తమ పాలతో, నేతితో ఈ జగత్తు నంతటినీ పోషిస్తాయి. లోకులందరూ అమృతమయమైన వీటి పాలను తాగాలనుకొంటారు.” అని నవ్వుచెప్పాడు.

ఇలా చెప్పి ప్రజాపతి దక్షుడు మహాదేవునికి అనేక గోవులను, ఒక ఎద్దును కానుకగా ఇచ్చాడు. ఈ ఉపాయంతో అతని మనసును శాంతింపచేశాడు. మహాదేవుడు కూడా సంతోషించి ఆ వృషభాన్ని తనకు వాహనంగా చేసుకొన్నాడు. ఆ చిహ్నం తోనే అతని ధ్వజం కూడా శోభిల్లింది. అందుకే అతడు “వృషభధ్వజుడు”గా ప్రసిద్ధిచెందాడు. అనంతరం దేవతలు మహాదేవుని పశువులకు రాజుగా (పశుపతి) చేశారు. గోవుల మధ్యలో అతనికి “వృషభాంకుడ”ని వామకరణం చేశారు. ఈ రీతిగా కపిలగోవులు మిక్కిలి ప్రకాశవంతములు, శాంతమైన వర్ణం కలవి. అందుకే దానంలో వాటికి అన్నిటికంటే ప్రథమ స్థానం ఇవ్వబడింది. గోవులు లోకంలో సర్వోత్తమమైన వస్తువులు. అవి జగత్తుకు జీవనం ప్రసాదించేవి. శంకర భగవానుడు సదా వాటితోనే ఉంటాడు. అవి చంద్రుని నుండి వచ్చిన అమృతం వలన పుట్టాయి. శాంతమైనవి, పవిత్రమైనవి, అన్ని కోరికలను తీర్చేవి, జగత్తుకు ప్రాణదానం చేసేవి. కాబట్టి గోదానం చేసినవాడు అన్ని కోరికలను తీర్చే దాత అని అంటారు. గోవుల యొక్క ఉత్పత్తికి సంబంధించిన ఈ ఉత్తమ కథను పరిచినవాడు అపవిత్రుడైనప్పటికీ కలియుగ దోషాల నుండి ముక్తుడవుతాడు. అతనికి పుత్రులు, సంపద, ధనం, పశువులు మొదలైనవి సదా ప్రాప్తిస్తాయి. గోదానం చేసినవానికి హవ్యకవ్యాలు, తర్పణం, శాంతికర్మయొక్క ఫలం, వాహవాలు, వస్త్రాలు, భాలురకు, వృద్ధులకు సంతోషము ప్రాప్తిస్తాయి. ఈ రీతిగా ఇవన్నీ

గోదానం యొక్క గుణాలే.

వైశంపాయనుడు - “జనమేజయా ! భీష్ముని మాటలు విని, యుధిష్ఠిర మహారాజు, అతని తమ్ముళ్లు ఉత్తమ బ్రాహ్మణులకు పసిడి రంగు కల ఎద్దును, ఉత్తమ గోవులను దానం ఇచ్చారు.” అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “దర్మరాజా ! ఇక్ష్వాకు వంశంలో సాదాసుడనే ఒక రాజు ఉన్నాడు. అతడు ఒకసారి బ్రహ్మపుత్రుడయిన వసిష్ఠమహర్షికి నమస్కరించి - “దేవా ! ముల్లోకాలలోను దేని పేరు విన్నంతమాత్రం చేతనే మనిషికి సదా ఉత్తమ పుణ్యాలు కలుగుతాయి ? అటువంటి వస్తువు ఏది ?” అని అడిగాడు. అప్పుడు వసిష్ఠమహర్షి గోవులకు నమస్కరించి ఈ రీతిగా చెప్పసాగాడు. “రాజా ! గోవుల శరీరం నుండి అనేక రకాల దివ్య సుగంధాలు వెలువడుతాయి. చాలా గోవులు గుగ్గులం వంటి వాసన కలిగి ఉంటాయి. గోవులు ప్రాణులకు ఆధారం, శ్రేయోనిధులు. భూత భవిష్యత్తులు గోవుల చేతిలోనే ఉన్నాయి. ఎప్పుడూ పుష్టి కలిగి ఉండడానికి అనే కారణం. అవి సంపదలకు మూలం. గోసేవకు ఏ కొద్దిసాటిది ఇచ్చివా దాని పలం అక్షయం అవుతుంది. అన్నం గోవులవలననే ఉత్పత్తి అవుతోంది. దేవతలకు ఉత్తమమైన హవిష్యాన్ని (నేతిని) గోవులే ఇస్తున్నాయి. స్వాహాకారాలు (దేవయజ్ఞాలు), వషట్కారాలు (ఇంద్రయాగం) కూడా సదా గోవులమీదే ఆధారపడి ఉన్నాయి. గోవులు కూడా యజ్ఞఫలాన్ని ఇచ్చేవే. వాటిలోనే యజ్ఞాలు నిలిచి ఉన్నాయి. సాయంప్రాతఃకాలాలలో హోమసమయానికి గోవులే ఋషులకు హవనానికి యోగ్యమైన ఘృతాది పదార్థాలు ఇస్తాయి. సాలు ఇచ్చే ఆవును దానం చేసినవారు తమ సమస్త పాపాలనుండి, కష్టాలనుండి తరిస్తారు. పది గోవులు ఉన్నవాడు ఒక గోవును దానం చేసివా వంద గోవులు ఉన్నవాడు పది దానం చేసినా వేయి గోవులు ఉన్నవాడు వంద దానం చేసినా వారందరికీ సమానంగానే ఫలం లభిస్తుంది. వంద గోవులకు యజమాని అయి అగ్నిహోత్రం చేయనివాడు, వేయి గోవులు ఉంచుకొని కూడా యజ్ఞం చేయనివాడు, ధనవంతుడై కూడా లోభాన్ని విడువనివాడు ఈ మూడు రకాల మనుష్యులు అర్హుల పొందడానికి అర్హులు కారు. ఉత్తమ లక్షణాలతో కూడిన కపిలగోవును దూడతో పాటుగా దానం చేసినవాడు, దానితోపాటు పాలు పితుకుకోవడానికి ఒక కంచుపాత్రను కూడా ఇచ్చినట్లయితే అతడు ఇహపరలోకాలను రెండింటిని జయిస్తాడు. ప్రతిదినం

సాయంప్రాతః కాలాలలో గోవులకు నమస్కరించాలి. అందువల్ల మనిషి శరీరానికి బలము, పుష్టి కలుగుతాయి. గోమూత్రాన్ని, గోమయాన్ని చూసి ఎప్పుడూ అసహ్యించుకోకూడదు. గోవుల గుణాలను కీర్తించాలి. ఎప్పుడూ వాటిని అవమానించకూడదు. దుస్వప్నం కనపడినపుడు గోమాత నామాన్ని స్మరించాలి. ప్రతిదినం గోమయాన్ని రాసుకొని స్నానం చేయాలి. ఎండిన గోమయంపై కూర్చోవచ్చును. దానిపై ఉమ్మివేయరాదు, మల మూత్రాలు విసర్జించరాదు. గోవుల తిరస్కారానికి గురి కాకూడదు. అగ్నిలో ఆవునేయి హోమం చేయాలి. దానితోనే స్వప్తివాచనం చేయించాలి. గోఘృతాన్ని దానం చేస్తే దానిని తాను తింటే గోవులు వృద్ధి పొందుతాయి. అన్నిరకాల రత్నాలతో కూడిన తిల ధేనువును “గోమా అగ్నే విమాం అశ్వీ” మొదలైన గోమతీ మంత్రంతో అభిమంత్రించి దానిని బ్రాహ్మణునికి దానం ఇస్తే అతడు తన పాపపుణ్యాలకు శోకించనక్కరలేదు. రాత్రిగాని, పగలుకాని, సమయం మంచిదైనా, చెడ్డదైనా, ఎంత గొప్ప భయం అయినా సరే వచ్చివాగాని, మనిషి ఈ క్రిందవ్రాసిన శ్లోకార్థాన్ని చదివినట్లయితే అతనికి అన్ని రకాల భయాలు తొలగిపోతాయి. “నదులు సముద్రుని చెంతకు వెళ్లినట్లుగా, బంగారు తాపడవు కొమ్ములు కలిగిన పాడి ఆవులైన సురభి, సౌరభేయి గోవులు నా చెంతకు వచ్చునుగాక ! నేను సదా గోవులను దర్శిస్తాను. గోవులు నాపై కృపాదృష్టి చూపునుగాక! నాకు గోవులు, నేను గోవులకు ఉన్నాము. గోవులు ఉన్ననోటనే నేమా ఉంటాను.”

పూర్వం గోవులు శ్రేష్ఠత్వాన్ని పొందడానికి లక్షసంవత్సరాల పాటు కఠోరమైన తపస్సు చేశాయి. “ఈ లోకంలో దక్షిణ ఇవ్వదగిన వస్తువులు అన్నింటిలోను మేమే ఉత్తమంగా ఉండాలి. మాకు ఎటువంటి దోషము అంటకూడదు. మనుష్యులు మా గోమయంతో స్నానం చేస్తే సదా పవిత్రులు కావాలి. దేవతలు, మానవులు పవిత్రతకోసం ఎప్పుడూ మా గోమయాన్ని ఉపయోగించాలి. చరాచరప్రాణులన్నీ మా గోమయంతోనే పవిత్రులు కావాలి. మమ్మల్ని దానం చేసిన మనుష్యులకు మా యొక్క ఉత్తమ లోకమే (గోలోకం) ప్రాప్తించాలి.” అని వాటి కోరిక. ఈ రకంగా సంకల్పించుకొని గోవులు తమ తపస్సును ముగించగానే బ్రహ్మదేవుడు వాటికి వరం ఇస్తూ - “గోవులారా ! మీ కోరికలన్నీ నెరవేరునుగాక. మీరు జగత్తులోని జీవులను ఉద్ధరిస్తూ ఉండండి.” అన్నాడు.

ఈ రీతిగా తమ కోరికలు సిద్ధించాక గోవులు తమ

తపస్సును విరమించి, అనంతరం జగతికి శుభం చేకూర్చుకొని. అందుకే మహాభాగ్యశాలులైన ఆ గోవులు పరమ పవిత్రములని భావించబడుతున్నాయి. అవి ప్రాణులన్నిటిలోను శ్రేష్ఠములు, వందనీయములు. పాలు ఇచ్చే సులక్షణమైన కపిల గోవును, వస్త్రాలు కప్పి, కపిలవర్ణపు దూడతో పాటుగా దానం చేసినవాడు బ్రహ్మలోకంలో సమ్మానితుడవుతాడు. సదా గోదానంలో అనురక్తుడైనవాడు సూర్యకాంతితో ధగధగలాడే విమానంలో కూర్చుని మేఘమండలాన్ని చేదించుకొని స్వర్గానికి వెళ్లి శోభిస్తాడు. గోవు శరీరంలో ఎన్ని రోమాలు ఉన్నాయో అన్ని వీళ్ల వరకు అతడు స్వర్గలోకంలో సత్కార పూర్వకంగా నివసిస్తాడు. పుణ్యం క్షీణించాక తిరిగి భూమికి దిగివచ్చేటపుడు మానవలోకంలో సంపన్న గృహంలో జన్మిస్తాడు.

మనిషి ఉదయం, సాయంత్రం ఆచరించి ఈ రీతిగా జపం చేయాలి. “నేయి; పాలు ఇచ్చేవి, నేతి ఉత్పత్తికి ఆధారభూతమైనవి, నేతిని పుట్టించేవి, నేతి నదుల, నేతి సుడిగుండాల స్వరూపం అయిన గోవులు వా ఇంటిలో సదా నివసించునుగాక ! నా ముందు వెనుకల, నలువైపుల గోవులు నిలిచియుండునుగాక ! నేను గోవుల మధ్యనే నివసిస్తాను.” ఈ రీతిగా ప్రతిదినం జపం చేయడం వలన మనిషి ఆ రోజు అంతా చేసిన పాపాలు నశించి పోతాయి. గోదానం చేసిన మనిషి తన తల్లిదండ్రుల యొక్క పదితరాలను పవిత్రులనుగా చేసి వారిని పుణ్యమయలోకాలకు పంపుతాడు. గోవుతో సమానంగా తిలగోవును కల్పించి దానిని దానం చేసిన వాడు, జలదానం చేసినవాడు యమలోకంలో ఏమీ యాతనలు పడనక్కరలేదు. గోవు అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠమైనది, పవిత్రమైనది, జగతికి ప్రతిష్ఠ కలిగించేది. దేవతలకు తల్లి. దానిని స్పృశించి, దానికి ప్రదక్షిణం చేయాలి. మంచి సమయం చూసుకొని సుపాత్రుడైన బ్రాహ్మణునికి దానిని దానం చేయాలి. పెద్ద పెద్ద కొమ్ములు కలిగిన కపిల దేనువును, చూడతో, కంచు పాల పాత్రతో, వస్త్రంతో పాటుగా దానం చేసినవాడు యమరాజు యొక్క దుర్గమమైన సభను నిర్భయంగా ప్రవేశిస్తాడు. గోదానాన్ని మించిన పవిత్రదానం ఏదీ లేదు. గోదాన పలం కంటే శ్రేష్ఠమైన పలం వేరేదీ లేదు. లోకంలో ఆవును మించిన ఉత్కృష్ట ప్రాణి ఇంకొకటి ఏదీ లేదు. అది సమస్త చరాచరజగత్తును వ్యాప్తం కావించి ఉంచుతోంది. భూతభవిష్యత్తులకు తల్లి అయిన గోవుకు నేను శిరసు వంచి నమస్కరిస్తున్నాను. రాజా ! ఇది నేను నీకు గోవుల

గుణాలను గురించి దిగ్దర్శనం మాత్రమే కలిగించాను గోదానాన్ని మించిన దానం ఈలోకంలో వేరే ఏదీ లేదు. దానితో సమానమైన వేరొక ఆసరా కూడా ఏదీ లేదు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - వసిష్ఠుడు చెప్పిన ఈ మాటలు విని భూదానం చేసే మహాత్ముడు సౌదాసమహారాజు దాని గురించి ఆలోచించి అది సర్వదా ఉత్తమమని గ్రహించి బ్రాహ్మణులకు అనేక గోవులను దానం చేశాడు. అందువల్ల అతనికి ఉత్తమ లోకాలు ప్రాప్తించాయి.

వ్యాసుడు శుకునకు

గోదాన మహిమను వివరించుట

భీష్ముడు గోలక్ష్మీ సంవాదమును చెప్పుట

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! లోకంలో పవిత్రాతి పవిత్రమైన, ఉత్తమమైన, పరమపావనమైన వస్తువును వివరించండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “నాయవా ! గోవులు మహా ప్రయోజనాన్ని సాధించిపెట్టేవి, మనుష్యులను తరింపజేసేవి. అవి తమ నీతితో, పాలతో జనుల ప్రాణాలను రక్షిస్తున్నాయి. గోవులకంటే అధిక పవిత్రమైన వస్తువు ఏదీ లేదు. ఇవి ముల్లోకాలలోను పవిత్రములు, పుణ్య స్వరూపములు, సర్వశ్రేష్ఠములు. గోవులు దేవతల కంటే కూడా పైలోకాలలో నివసిస్తూ ఉంటాయి. వీటిని దానం చేసిన మనుషులు ఆత్మోద్ధారకులై స్వర్గానికి వెళ్తారు. మాంధాత, యయాతి, నహుషుడు సదా లక్షల గోవులను దానం చేస్తూ ఉండేవారు. అందువల్ల వారికి దేవతలకు కూడా దుర్లభమైన ఉత్తమ లోకాలు ప్రాప్తించాయి. ఈ విషయమై నేను నీకు ఒక పూర్వవృత్తాంతాన్ని చెపుతున్నాను. ఒకసారి పరమబుద్ధి మంతుడైన శుకదేవుడు నిత్య కర్మానుష్ఠానం చేసుకొని పవిత్రుడు శుద్ధుడు అయి, భూతభవిష్యత్తులను దర్శించగల తన తండ్రి వ్యాసమహర్షికి నమస్కరించి “వాన్నగారూ ! విద్వాంసుడు ఏ కర్మ చేసి ఉత్తమ స్థానాన్ని పొందుతాడు ? పవిత్రములకంటే పవిత్రమైన వస్తువు ఏది ? దయచేసి ఇది చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

వ్యాసుడు చెప్పాడు - “నాయవా ! సమస్త ప్రాణులకు, గోవులే ప్రతిష్ఠ, పరమాశ్రయమూను. అవి పుణ్య స్వరూపములు, పవిత్రములు, పావనములు. హవ్యకవ్యములను ప్రసాదించేవి. శుభము, పుణ్యము, పవిత్రము అయిన సౌభాగ్యవంతమైన దివ్య విగ్రహ సంపన్నములు. గోవులు మహా దివ్య తేజస్సు కలవి. వాటి దానం గురించి శాస్త్రాలలో ప్రశంసింపబడింది.

మాతృర్యం విడిచి గోవులను దానం చేసిన సత్పురుషులు పవిత్రమైన గోలోకానికి వెళ్తారు. అక్కడ పుణ్యాత్ములే సుఖంగా నివసిస్తారు. గోలోకవాసులు శోకక్రోధ రహితులై, పూర్ణకాములై ఉంటారు. వారు విచిత్రమైన రమణీయ విమానాలను అధిష్టించి యథేచ్ఛగా విహరిస్తూ ఆనందాన్ని అనుభవిస్తారు. అన్ని రకాలుగా గోవులను అనుసరిస్తూ సేవ చేసిన వారి పట్ల గోవులు ప్రసన్నమై అత్యంత దుర్లభమైన వరాలు ఇస్తాయి. గోవులకు మనసులో కూడా హాని తలపెట్టకూడదు. వాటికి సదా సుఖం కల్పించాలి. యథోచితంగా సత్కరిస్తూ ప్రణామం చేయడం ద్వారా వాటిని పూజించాలి. గోవుల సేవ నుండి వచ్చే యవగంజిని ఒక నెలపాటు భక్షించినవాడు బ్రహ్మహత్యాదోషం నుండి విముక్తుడవుతాడు. దైత్యులు దేవతలను ఓడించినపుడు వారు ఈ ప్రాయశ్చిత్తాన్నే అనుష్ఠించారు. అందువల్ల వారికి తిరిగి దేవత్వం ప్రాప్తించింది. వారు మహాబలవంతులు, మహాసిద్ధులు అయ్యారు. గోవులు పరమ పావనములు, పవిత్రములు, పుణ్య స్వరూపములు. వాటిని బ్రాహ్మణులకు దానం చేయడం వలన మనిషి స్వర్గ సుఖాలు అనుభవిస్తాడు. పవిత్ర జలంతో ఆచమించి పవిత్రుడై గోవుల మధ్యలో గోమతీ మంత్రాన్ని (గోమా అగ్నే విమాం అశ్వీ) జపించడంవలన మనిషి అత్యంత శుద్ధుడు, నిర్మలుడు (సాపముక్తుడు) అవుతాడు. విద్యావ్రతంలో నేదవ్రతంలో నిష్ఠాతులైన పుణ్యాత్ములైన బ్రాహ్మణులు అగ్ని, గోవులు, బ్రాహ్మణుల మధ్యలో తమ శిష్యులకు యజ్ఞతుల్యమైన గోమతీ మంత్రాన్ని నేర్పాలి. మూడు రాత్రుల పాటు ఉపవసించి గోమతీమంత్రాన్ని జపించినవానికి గోవులు వరం ఇస్తాయి. పుత్రార్థులకు పుత్రులు, ధనార్థులకు ధనం, పతినికోరుకొనే స్త్రీలకు పతులు లభిస్తారు. ఈ రీతిగా గోవులు మనుష్యుల కోరికలన్నీ తీరుస్తాయి. యజ్ఞంలో అవి ప్రదావాంగం. వాటిని మించినది వేరేదీ లేదు.

మహాత్ముడైన తన తండ్రి ఈ రీతిగా చెప్పగా, మహాతేజస్వి అయిన శుకదేవుడు ప్రతిదినం గోవును పూజించసాగాడు. కనుక యుధిష్ఠిరా ! నీవు కూడా గోవులను పూజించు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! గోమయంలో లక్ష్మీదేవి నివసిస్తుందని నేను విన్నాను. ఈ విషయాన్ని మీరు విశదంగా చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా ! ఈ విషయంలో అభిజ్ఞులు గో లక్ష్మీసంవాద రూపమైన ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని వివరిస్తూ ఉంటారు. ఒకసారి లక్ష్మీదేవి మనోహరాకృతితో ఆవులమందలో

ప్రవేశించింది. ఆమె అందాన్ని చూసి అచ్చెరువు పొంది గోవులు - "దేవీ ! నీవు ఎవరవు ? ఎక్కడి నుండి వచ్చావు ? నీవు ఈ భూలోకంలోనే సాటిలేని అందగత్తెవని అనిపిస్తోంది. మేము నీ రూపవైభవాలు చూసి అత్యంత ఆశ్చర్యమగ్నులమయ్యాము. కనుక నీ పరిచయం తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాము. సుందరీ ! నిజం చెప్పు. నీవు ఎవరవు ? ఎక్కడికి వెళ్తున్నావు ?" అని అడిగాయి.

లక్ష్మీదేవి - "గోవులారా ! మీకు శుభమగుగాక ! నేను ఈ లోకంలో లక్ష్మీదేవి పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కాను. లోకమంతా నన్ను కోరుకొంటుంది. నేను దైత్యులను విడిచివేశాను. అందుకని వారు శాశ్వతంగా నశించిపోయారు. నా ఆశ్రయంలో ఉన్న కారణంగానే ఇంద్రుడు, సూర్యుడు, చంద్రుడు, విష్ణువు, అగ్ని మొదలైన దేవతలు సదా ఆనందాన్ని అనుభవిస్తున్నారు. దేవతలకు ఋషులకు నన్ను శరణు చొచ్చితేనే సిద్ధికలుగుతుంది. నేను ప్రవేశించనివారి శరీరం సర్వదా నశించిపోతుంది. ధర్మార్థకామాలు నా సహాయాగం వలననే సుఖాన్ని ఇవ్వగలుగుతాయి. సుఖాన్ని కలిగించే గోవులారా ! నా ప్రభావం ఇటువంటిది. ఇప్పుడు నేను మీ శరీరంలో నిత్యనివాసం ఉండాలనుకొంటున్నాను. అందుకే స్వయంగా మీ వద్దకు వచ్చి ప్రార్థిస్తున్నాను. మీరు నా ఆశ్రయాన్ని పొంది శ్రీసంపన్నులు కండి." అన్నది.

గోవులు - "దేవీ ! నీవు మహాచంచలురాలవు. ఎక్కడా కూడా స్థిరంగా ఉండవు. అంతే కాదు. అనేకులతో నీకు ఒక్కలాగే సంబంధం ఉంటుంది. కాబట్టి మేము నిన్ను కోరుకోవడం లేదు. నీకు శుభమగుగాక ! మా శరీరాలు ఇలా అందంగా బలంగా ఉన్నాయి. మాకు నీతో పనేమిటి ? నీ ఇచ్చవచ్చిన చోటికి వెళ్లు. నీవు మాతో సంభాషించావు. అంతమాత్రం చేతనే మేము మమ్మల్ని కృతార్థులుగా భావించుకొంటున్నాము." అన్నాయి.

లక్ష్మీ - "గోవులారా ! మీరు ఏమి మాట్లాడుతున్నారు? నేను దుర్లభురాలను. సతిని. అయినా మీరు నన్ను స్వీకరించడం లేదు. దానికి కారణమేమిటి? "పిలువకుండా వెళ్తే అనాదరం కలుగుతుంది." అనేది ఈనాడు నాకు తెలిసివచ్చింది. ఈ సామెత అక్షరసత్యం. ఉత్తమ వ్రతాన్ని పాటించే గోవులారా ! దేవతలు, దానవులు, గంధర్వులు, పిశాచులు, నాగులు, రాక్షసులు, మనుష్యులు గొప్ప ఉగ్రతపస్సు చేసి నా సేవా సాభాగ్యాన్ని పొందుతారు. నా ఈ ప్రభావాన్ని మీరు గుర్తించడం మంచిది. కాబట్టి నన్ను స్వీకరించండి. చూడండి. చరాచరాత్మకమైన ఈ ముల్లోకాలలోను ఎవరూ నన్ను

అవమానించరు." అన్నది.

గోవులు - "దేవీ ! మేము నిన్ను అవమానంగాని, అనాదరణగాని చేయలేదు. కేవలం నిన్ను విడిచిపెడుతున్నాం. అది కూడా నీ మనసు చంచలమని, నీవు ఎక్కడా స్థిరంగా ఉండవని. ఇక ఎక్కువగా మాట్లాడడం వలన ఏమీ ప్రయోజనం లేదు. నీవు ఎక్కడికి వెళ్లాలనుకొంటే అక్కడికి వెళ్లు. మా అన్నింటి యొక్క శరీరాలు ఊరికేనే హృష్టశుష్టములై ప్రాకృతిక శోభతో కూడి ఉన్నాయి. మఱి మేము నిన్ను స్వీకరించి ఏమి చేస్తాము ?" అన్నాయి.

లక్ష్మి - "గోవులారా ! మీరు ఇతరులను ఆదరిస్తారు. మీరు నన్ను విడిచివేస్తే, లోకమంతా నన్ను నిరాదరిస్తుంది. కనుక నా మీద దయచూపండి. మీరు మహా సౌభాగ్యశాలినులు. అందరికీ శరణు ఇస్తారు. కనుక నేను మిమ్ము శరణు వేడుతున్నాను. నాలో ఏ దోషమూ లేదు. నేను మీ సేవకురాలిని. ఇది గ్రహించి నన్ను రక్షించండి. నన్ను మీ దానినిగా చేసుకొండి. నేను మీనుండి గౌరవాన్ని కోరుకుంటున్నాను. మీరు సదా అందరికీ మేలు చేసేవారు. పుణ్యరూపులు. పవిత్రులు. సౌభాగ్యవతులు. మీరు నాకు అనుమతినివ్వండి. మీ శరీరంలో ఏ భాగంలో నివసించను?" అని అడిగింది.

గోవులు - "యశస్వినీ ! మేము నిన్ను తప్పక గౌరవించాలి. మంచిది. నీవు మా గోమయంలో, మాత్రంలో నివసించు ఎందుకంటే మా ఈ రెండు వస్తువులు పరమపవిత్రమైనవి." అన్నాయి.

లక్ష్మి - "ధన్యాత్మురాలిని. మీరు నన్ను అనుగ్రహించారు. నేను అలాగే చేస్తాను సుఖాన్ని కలిగించే గోవులారా ! మీరు వా గౌరవాన్ని నిలిపారు. కనుక మీకు మేలు అగుగాక !" అన్నది.

యుదిష్ఠిరా ! ఈ రీతిగా గోవులకు ప్రతిజ్ఞ చేసి, లక్ష్మి అవి చూస్తూ ఉండగానే అంతర్ధానమయింది. ఈ రీతిగా నేను మీకు గోమయం యొక్క మాహాత్మ్యాన్ని వివరించాను. ఇక మళ్ళీ గోవుల మాహాత్మ్యాన్ని విను".

బ్రహ్మదేవుడు ఇంద్రునకు గోవుల యొక్క

గోలోకము యొక్క మహిమను చెప్పుట

- సువర్ణోత్పత్తి - దాన మహిమ - వసిష్ఠ

పరశురాముల సంవాదము

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా ! సదా యజ్ఞశిష్టాన్నం భుజించేవానికి, గోదానం చేసేవానికి ప్రతిదినం అన్నదానం, యజ్ఞం చేసిన పలం లభిస్తుంది. పెరుగు, నేయి లేనిదే యజ్ఞం జరుగదు. వాటితోటే యజ్ఞం సమకూడుతుంది.

కనుకనే గోవులను యజ్ఞాలకు మూలమని చెబుతారు. అన్ని దానాలలోకి గోదానమే ఉత్తమమని అంటారు. గోవులు శ్రేష్ఠములని, పవిత్రములని, పరమ సావనములని చెప్తారు. తమ శారీరకపుష్టికొరకు, అన్ని రకాల విఘ్నాలను శాంతింప చేసుకోవడానికి కూడా మనుష్యులు గోవులను సేవించాలి. వాటి సాలు, పెరుగు, నేయి అన్ని రకాల సాసాలనుండి విముక్తి కలిగిస్తుంది. గోవులు ఈలోకంలోను, పరలోకంలోను కూడా గొప్ప తేజోమూర్తులని భావిస్తారు. వాటిని మించి పవిత్రమైనవి వేరేవీ లేవు. ఈ విషయంలో బ్రహ్మదేవునకు, ఇంద్రునకు జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీన కథను ఉదాహరిస్తారు. పూర్వం దైత్యులను ఓడించి ఇంద్రుడు ముల్లోకాలకు అధిపతి అయినపుడు ప్రజలు అందరు చాలా ఆనందంగా సత్య ధర్మతత్పురులై ఉండసాగారు. అనంతరం ఒక తోజాన ఋషులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, నాగులు, రాక్షసులు, దేవతలు, అసురులు, సుపర్ణుడు (పక్షి), ప్రజాపతిగణం బ్రహ్మదేవుని సేవించడానికి విచ్చేశారు. ఆ సమయంలో దేవరాజు ఇంద్రుడు బ్రహ్మదేవునికి నమస్కరించి - "దేవా ! గోలోకం సమస్త దేవతలకు, లోకసాలురకు పైన ఎందుకు ఉన్నది ? రజోగుణరహితములై దేవతలకంటే కూడా పైన ఆనందపూర్వకంగా నివసించడానికి అవి ఎటువంటి తపస్సు చేశాయి ? వాకు ఈ విషయం తెలుసుకోవాలని కుతూహలంగా ఉంది." అని అడిగాడు.

బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు - "ఇంద్రా ! నీవు గోవులను ఎప్పుడూ అవహేళన చేస్తూ ఉంటావు. అందుకే నీకు వాటి మాహాత్మ్యం తెలియదు. ఇప్పుడు నేను నీకు గోవుల యొక్క ఉత్తమ ప్రభావాన్ని, మాహాత్మ్యాన్ని చెపుతున్నాను విను. గోవులను యజ్ఞాంగములని, సాక్షాత్తు యజ్ఞ రూపాలని చెప్పారు. అవి లేకుండా యజ్ఞాలు ఏరకంగానూ జరుగవు. అవి తమ పాలతో నేతితో ప్రజలను పెంచి పోషిస్తాయి. వాటి పుత్రులు (ఎద్దులు) వ్యవసాయానికి ఉపయోగపడతాయి. రకరకాల ఆహారాలను, దావ్యాలను మొలకెత్తిస్తాయి. వాటితో యజ్ఞం జరుగుతుంది. హవ్యకవ్యాల పనికూడా నెరవేరుతుంది. వీటివలననే సాలు, పెరుగు, నేయి లభిస్తాయి. ఈ గోవులు చాలా పవిత్రమైనవి ఎద్దుల ఆకలి దప్పులను సహిస్తూ రకరకాల బరువులను మోస్తూ ఉంటాయి. ఈ రీతిగా గోజాతి తమ పనులతో ఋషులను, ప్రజలను పోషిస్తున్నాయి. వాటి వ్యవహారంలో శరత్వంగాని, మాయగాని లేవు. అవి ఎప్పుడూ పవిత్రకర్మలలోనే నిమగ్నమై ఉంటాయి. అందుకే గోవులు

మన అందరికంటె పైన నివసిస్తున్నాయి. ఇంద్రా ! నీవు అడిగినట్లుగా గోవులు దేవతలకంటె కూడా పైన ఎందుకు నివసిస్తున్నాయి అనేదానికి సమాదానం చెప్పాను. అంతేకాక, గోవులు వరదానం కూడా పొందాయి. అవి సంతుష్టి చెందితే ఇతరులకు కూడా వరాలు ఇవ్వగలవు. సురభిగోవులు పుణ్య కర్మలు ఆచరించేవి, పవిత్రమైనవి, సులక్షణములైనవి. అవి ఏ ఉద్దేశ్యంతో భూమికి వెళ్లాయో అది కూడా నేను చెబుతున్నాను విను. మునుపు సత్యయుగంలో దేవతలు ముల్లోకాలపైన రాజ్యం చేస్తూ ఉండగా, సత్యపరాయణురాలు అయిన దక్షుని కూతురు సురభి మహాత్మాహంగా ఘోరతపస్సు చేసింది. కైలాస పర్వతం యొక్క రమణీయ శిఖరం మీద, దేవతలు, గంధర్వులు సదా చరించే చోట ఆమె ఉత్తమయోగాన్ని ఆశ్రయించి పదకొండు వేల ఏళ్లపాటు ఒంటికాలిపై నిలబడింది. అప్పుడు నేను ఆ తపస్విని వద్దకు వెళ్లి “కల్యాణీ ! నీవు ఎందుకు ఇంత ఘోరమైన తపస్సు చేస్తున్నావు ? నీ ఈ తపస్సుకు నేను చాలా ఆనందించాను. నీవు ఏదయినా వరం అడుగు. నేను ఇవ్వడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను.” అన్నాను.

సురభి - “దేవా ! నాకు వరం అవసరం లేదు. మీరు నాపట్ల ప్రసన్నులయ్యారు. అదే నాకు గొప్పవరం.” అన్నది.

బ్రహ్మదేవుడు చెబుతున్నాడు - “ఇంద్రా ! సురభి ఇలా అనగానే నేను ఆమెకు ఇలా బదులిచ్చాను. “దేవీ ! నీవు లోభాన్ని విడిచి నిష్కామభావంతో తపస్సు చేశావు. అందువల్ల నాకు చాలా ఆనందం కలిగింది. కాబట్టి నేను నీకు అమరత్వం వరంగా అనుగ్రహిస్తున్నాను. ఇక నా అనుగ్రహం వలన ముల్లోకాలకు పైన నీ నివాసం ఉంటుంది. నీవు నివసించే చోటు గోలోకమనే పేరుతో ప్రసిద్ధి చెందుతుంది. శుభకరమైన నీ సంతానం అంతా మానవలోకంలోని ప్రాణులకు హితకార్యాలు చేస్తూ అక్కడ నివసిస్తుంది. నీవు మనసులో కోరుకొనే దివ్యమైన లేదా మానవీయమైన భోగాలను అన్నిటినీ పొందుతావు. అన్ని రకాల సుఖాలు నీకు సదా సులభం అవుతాయి.

ఇంద్రా ! సురభికి నివాసభూతమైన గోలోకంలో సమస్త కోరికలు నెరవేరుతాయి. అక్కడ మృత్యువు, వృద్ధత్వం, అగ్ని యొక్క అధికారం నడవదు. దుర్విధిగాని, అశుభంగాని అక్కడకు చేరదు. ఆ లోకంలో దివ్యవనాలు, దివ్య భవనాలు, పరమ సుందరమైన స్వేచ్ఛగా తిరిగే విమానాలు ఉంటాయి. బ్రహ్మచర్యం, సత్యం, ఇంద్రియసంయమం, రకరకాల దానాలు, పుణ్యం, తీర్థసేవనం, అతి గొప్ప తపస్సు, ఇంకా ఇతర శుభకర్మల అనుష్ఠానంతోనే గోలోకం ప్రాప్తిస్తుంది. ఇలా

నీవు అడిగిన అన్ని విషయాలూ చెప్పాను. ఇక నీవు గోవులను ఎన్నడూ తిరస్కరించకు.”

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “యుధిష్ఠిరా ! ఈ కథ విన్నాక ఇంద్రుడు సదా గోవులను పూజించసాగాడు. గోవులపట్ల అతని మనసులో విశేషమైన ఆధరభావం మేలుకొంది. నాయనా ! గోవుల యొక్క పరమపావనమైన పరమపవిత్రమైన, అత్యంత ఉత్తమమైన ఈ మాహాత్మాన్ని నేను విన్నదంతా పూర్తిగా నీకు వినిపించాను. దీనిని కీర్తించడం వలన అన్ని పాపాలు తొలగిపోతాయి. సదా పవిత్ర చిత్తులై యజ్ఞంలో, శ్రాద్ధకర్మలో హవ్యకవ్యాలు అర్పించే సమయంలో బ్రాహ్మణులకు ఈ ప్రసంగం వినిపించినవాని యొక్క దానం సమస్త కోరికలను తీరుస్తూ అక్షయమై పితరులకు ప్రాప్తిస్తుంది. గోభక్తుడు కోరుకొనేవి అన్నీ అతనికి లభిస్తాయి. గోవుల యందు భక్తి కలిగిన స్త్రీలు కూడా మనోవాంఛితములను పొందుతారు.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! మనుష్యులందరికీ, విశేషించి ధర్మదృష్టి కల నరేశులకోసం మీరు పరమోత్తమమైన గోదానాన్ని వివరించారు. వేదాలు, ఉపనిషత్తులు కూడా ప్రతికర్మకు దక్షిణలను విధించాయి. యజ్ఞాలన్నింటిలోను భూమి, గోవులు, సువర్ణం దక్షిణగా చెప్పబడ్డాయి. వాటిలో సువర్ణం అన్నిటికంటె ఉత్తమమైన దక్షిణ అని శ్రుతివచనం. కనుక ఈ విషయం గురించిన యథార్థ స్వరూపాన్ని తెలుసుకోవాలను కొంటున్నాను. సువర్ణం అంటే ఏమిటి ? ఎప్పుడు ఎలా ఇది పుట్టింది ? సువర్ణానికి ఉపాదానం ఏమిటి? దీనికి దేవత ఎవరు ? దీనిని దానం చేస్తే కలిగే ఫలం ఏమిటి? సువర్ణాన్ని ఎందుకు ఉత్తమమని అంటారు ? మనీషులు ఈ దానాన్ని ఎందుకు విశేషంగా ఆదరిస్తారు ? యజ్ఞకర్మలో సువర్ణదక్షిణనే ఎందుకు ప్రశస్తమైనదిగా భావిస్తారు ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు “రాజా ! శ్రద్ధగా విను, సువర్ణం పుట్టుకకు కారణం చాలా ప్రసిద్ధంగా ఉంది. నేను నా ఆనుభవం కొద్దీ అన్ని విషయాలూ నీకు చెబుతాను. మహా తేజస్వి అయిన మా తండ్రి శంతను మహారాజు చనిపోయినపుడు నేను అతని శ్రాద్ధక్రియలకోసం గంగాద్వార (హరిద్వార) తీర్థానికి వెళ్లాను. అక్కడకు వెళ్లి నేను తండ్రిగారి శ్రాద్ధకర్మ ఆరంభించాను. ఈ పనిలో నా తల్లి గంగా దేవి కూడా సహాయపడింది. నా ఎదురుగా అనేకులు సిద్ధమహర్షులను కూర్చుండబెట్టుకొని నేను జలదానం మొదలుకొని అన్ని కార్యాలు పూర్తి చేశాను. ఏకాగ్రచిత్తుడనై

శాస్త్రోక్తరీతిలో పిండదానానికి ముందటి కార్యాలన్నీ ముగిశాక విద్యుక్తంగా పిండదానం చేయడం ఆరంభించాను. ఇంతలోనే పిండాలకోసం పరచిన దర్బలను చీల్చుకొని ఒక గొప్ప అందమైన చేయి పైకి వచ్చింది. ఆ పాడైన చేతికి భుజకీర్తులు మొదలైన అనేక ఆభరణాలు శోభనిస్తున్నాయి. అది పైకి లేవడం చూసి నాకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. పాక్షాత్తుగా నా తండ్రియే పిండం స్వీకరించడానికి వచ్చాడు. కాని నేను శాస్త్ర విధిని గూర్చి ఆలోచించగానే, మనుష్యుడు చేతికి పిండాలు ఇచ్చే విధానం వేదాలలో లేదని పితరులు పాక్షాత్తుగా ప్రత్యక్షమైనా ఎప్పుడూ మనిషి యొక్క చేతి నుండి పిండం గ్రహించడం కూడా లేదని “దర్బల మీద పిండదానం చేయాలి” అనేదే శాస్త్రం యొక్క ఆదేశం, అని నా మనసులో వెంటనే స్ఫురించింది. ఇలా ఆలోచించుకొని ప్రత్యక్షంగా కనిపించే తండ్రిగారి చేతిని నిరాదరించి, శాస్త్ర ప్రమాణాన్ని గౌరవించి, దాని సూక్ష్మవిధిపై శ్రద్ధ పెట్టి దర్బల మీదనే అన్ని పిండాలను సమర్పించాను. శాస్త్రప్రకారం ఇలా పిండదానం చేయగానే నా తండ్రి గారి ఆ చేయి అదృశ్యమై పోయింది. తదనంతరం పితరులు నాకు కలలో కనిపించి, మిక్కిలి ప్రసన్నులై - “నాయనా ! నీ శాస్త్రపరిజ్ఞానానికి చాలా ఆనందించాము. ఎందుకంటే ఆ కారణంగా నీవు మోహానికిలోనై ధర్మ భ్రష్టుడవు కాలేదు. నీవు శాస్త్ర ప్రమాణాన్ని గౌరవించి ఆత్మ, ధర్మం, శాస్త్రం, వేదం, పితృగణాలు, ఋషిగణాలు, గురువులు, ప్రజాపతులు, బ్రహ్మదేవుడు - వీరందరి గౌరవాన్ని ఇనుమడింప చేశావు. నీవు నీ ఆదర్శాన్ని ప్రదర్శించి ధర్మస్థితులైనవారిని కూడా విచలితులను కాసీయలేదు. నీవు చేసినదంతా చాలా ఉత్తమంగా ఉంది. కాని ఇప్పుడు (మేము చెప్పినట్లుగా) భూదానం, గోదానం బదులుగా కొద్దిగా సువర్ణదానం కూడా చెయ్యి. అలా చేయడం వలన మేము, మీ పితరులందరూ పవిత్రులమవుతాము. ఎందుకంటే బంగారం అన్నిటికంటే అధిక పావనమైంది. సువర్ణదానం చేసినవారు తమకు ముందు వెనుకల పదేసి తరాల వారిని ఉద్ధరిస్తారు.” అన్నారు. పితరులు ఇలా చెప్పగానే నాకు నిద్ర నుండి మెలకువ వచ్చింది. అప్పుడు ఆ కలను గుర్తుచేసుకొని నాకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. అందుపై నేను సువర్ణదానం చేయాలని సంకల్పించుకొన్నాను.

రాజా ! ఇప్పుడు (సువర్ణం యొక్క ఉత్పత్తి, దాని దానం సంగతి) ఒక ప్రాచీన కథను విను. ఇది జమదగ్ని నందనుడైన పరశురామునికి సంబంధించినది. ఈ ఉపాఖ్యానం

ఆయువును, ధనాన్ని వృద్ధి పొందించేది. పూర్వం పరశురాముడు క్రోధంతో ఇరవై ఒక్కమారులు ఈ భూమండలంలోని క్షత్రియులను సంహరించాడు. అనంతరం అతడు సమస్త భూమిని జయించి, అన్ని కోరికలను తీర్చే అశ్వమేధ యజ్ఞాన్ని చేశాడు. ఆ యజ్ఞానికి వచ్చిన బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు అందరూ దానిని చాలా మెచ్చుకొన్నారు. అశ్వమేధయజ్ఞం ప్రాణులందరినీ పవిత్రులుగా చేసేది, తేజస్సును, కాంతిని ఇనుమడింపచేసేది అయినప్పటికీ కూడా తేజస్వి అయిన పరశురాముడు దాని ఫలంతో తన్ను పాపవిముక్తునిగా చేసుకోలేక పోయాడు. అందువల్ల అతడు తన్ను తాను తుచ్చునిగా భావించుకొని, ప్రచుర దక్షిణలతో కూడిన ఆ మహాయజ్ఞాన్ని పూర్తి చేసి, శాస్త్రజ్ఞులైన అనేక ఋషుల వద్దకు, దేవతల వద్దకు వెళ్లి - “మహానుభావులారా! కఠోరకర్మ చేసిన మనుష్యులు పవిత్రులు కావడానికి సర్వోత్తమమైన పాథనాన్ని దయచేసి నాకు చెప్పండి.” అని అడిగాడు. పరశురాముడు జాలిగొలిపేలా ఇలా అడగడంతో వేదశాస్త్రజ్ఞులైన మహర్షులు “రామా ! నీవు వేదాలను ప్రమాణంగా ఎంచి, బ్రాహ్మణులను సత్కరించు. ఆ బ్రహ్మర్షులనే నిన్ను పవిత్రుని చేసే పాథనం గురించి అడుగు. నారు చెప్పిన దానిని ఆనందంగా పాటించు.” అని చెప్పారు.

అప్పుడు మహాతేజస్వి అయిన పరశురాముడు - వసిష్ఠుడు, నారదుడు, అగస్త్యుడు, కశ్యపుడు వీరి వద్దకు వెళ్లి “విప్రవరులారా ! నేను పవిత్రుడను కావాలనుకొంటున్నాను. చెప్పండి. ఏ ఉపాయం ద్వారా పవిత్రుడను కాగలను ? ఇందుకోసం నేను ఏ కర్మను అనుష్ఠించాలి ? లేదా ఎటువంటి దానం ఇవ్వాలి ? మీకు నా మీద దయకలిగితే చెప్పండి. నన్ను పవిత్రునిగా చేసే పాథనం ఏమిటి ?” అని అడిగాడు.

ఋషులు చెప్పారు - “భృగునందనా ! పాపం చేసిన మనిషి భూమి, గోవు, ధనం దానం చేస్తే పవిత్రుడు అవుతాడని మేము విని ఉన్నాము. వీటి కంటే అతిరిక్తమైన ఇంకొక దానం గురించి విను. అది అన్నిటిని మించినది. అది సువర్ణదానం, సువర్ణం యొక్క ఆకారం చాలా దివ్యమైనది, అద్భుతమైనది, అది అగ్ని నుండి పుట్టింది. పూర్వం అగ్ని లోకాలనన్నిటినీ భస్మం చేసి, తన వీర్యం వలన సువర్ణాన్ని ఉత్పన్నం చేసిందని లోకంలో వినపడుతున్న మాట. దానిని దానంచేస్తే నీ కోరిక తీరుతుంది. లోకాన్ని అంతటినీ మధించిన తరువాత పుట్టిన తేజోరాశియే సువర్ణం, కాబట్టి ఇది మణులన్నిటికంటే శ్రేష్ఠం కనుకనే దేవతలు, గంధర్వులు,

నాగులు, రాక్షసులు, మనుష్యులు, పిశాచులు - వీరందరూ ప్రయత్న పూర్వకంగా సువర్ణాన్ని ధరిస్తారు. జగతిలో ఉన్న పవిత్రవస్తువులన్నింటికంటే సువర్ణమే అధిక పవిత్రమైనదిగా భావించబడుతోంది. అధి భూమి కంటే, గోవుల కంటే, సమస్త రత్నాలకంటే కూడా ఉత్తమమైనది. భూమి, గోవు, ఇంకా చేనిని కూడా దానం చేసినా ఆ అన్నిటిని మించినది సువర్ణదానం. సువర్ణం అక్షయమైన, పావనమైన ద్రవ్యము. నీవు ఉత్తమ బ్రాహ్మణులకు సువర్ణాన్నే దానం చేయి. ఇదే పవిత్రతకు ఉత్తమ సాధనం, అన్ని రకాల దక్షిణలలోను సువర్ణం ఇచ్చే విధి ఉంది. సువర్ణాన్ని దానం చేసిన వాడు అన్నిటిని దానం చేసినట్లు భావించబడుతుంది. బంగారాన్ని దానం చేసినవారు దేవతలను దానం చేసినట్లే, ఎందుకంటే అగ్ని సమస్త చేవతా స్వరూపం అయితే సువర్ణం అగ్నిమయం. కనుక సువర్ణం దానం చేసినవాడు సంపూర్ణంగా దేవతలను దానం చేసినవాడే. కనుకనే విద్వాంసులు సువర్ణదానాన్ని మించి వేరొకదానిని అంగీకరించరు. సువర్ణదాత పరమగతిని పొందినపుడు అతనికి జ్యోతిర్మయలోకాలు లభిస్తాయి. స్వర్గలోకంలో అతడు కుబేరుని పదవికి అభిషిక్తుడు అవుతాడు. సూర్యోదయ సమయంలో విద్యుక్తంగా మంత్రం పఠించి, సువర్ణదానం చేసినవాడు తన పాపాలను, దుస్వప్నాలను నశింపజేసుకొంటాడు. మద్యాహ్న సమయంలో బంగారాన్ని దాన మిచ్చిన వానికి భవిష్యత్తులోని పాపాలు నశిస్తాయి. ప్రతాన్ని అనుష్ఠిస్తూ సాయంకాలం సువర్ణం దానం చేసినవాడు బ్రహ్మ వాయు, అగ్ని, చంద్రలోకాలకు వెళ్తాడు. ఇంద్రాదుల లోకాలలో కూడా అతనికి గౌరవం లభిస్తుంది. దానితోపాటే అతడు ఈలోకంలో కూడా యశస్వి, పాపరహితుడు అయి ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు. మరణానంతరం అతడు పరలోకానికి వెళ్లినపుడు అక్కడ పాటిలేని పుణ్యాత్మునిగా భావించబడుతున్నాడు. ఎక్కడా అతని గమనానికి ఆటంకం కలుగదు. అతడు స్వేచ్ఛగా కోరిన చోటులో తిరగగలడు. సువర్ణం అక్షయమైన ద్రవ్యం. దానిని దానం చేసినవాడు పుణ్యలోకాల నుండి పతితుడు కాదు. లోకంలో అతని కీర్తి విస్తరిస్తుంది. అతడు అనేక సమృద్ధమంతమైన లోకాలను పొందుతాడు. సూర్యోదయ సమయంలో అగ్నిని ప్రజ్వరిల్ల చేసి, ఏ ప్రతాన్ని అయినా ఉద్దేశించి సువర్ణదానం చేసినవానికి కోరికలన్నీ తీరుతాయి. పరశురామా ! సువర్ణదానం వలన కలిగే ఫలం ఏమిటో ఇదిగో నీకు చెప్పాను. కనుక ఇప్పుడు నీవు బ్రాహ్మణులకు సువర్ణం దానం చెయ్యి."

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - వసిష్ఠాదిమునులు ఈ రీతిగా చెప్పగా ప్రతాపశాలి అయిన పరశురాముడు బ్రాహ్మణులకు సువర్ణాన్ని దానం ఇచ్చాడు. అందువల్ల అతనికి అన్ని పాపాలు తొలగిపోయాయి. యుద్ధిష్ఠిరా ! సువర్ణం యొక్క ఉత్పత్తి, దానిని దానం చేయడం వలన కలిగే మహిమ నీకు చెప్పాను. ఇక నీవు కూడా బ్రాహ్మణులకు అంతులేని సువర్ణం దానం చెయ్యి. అందువల్ల నీకు పాపాలు తొలగిపోతాయి.

**ఆయా తిథినక్షత్రములలో శ్రాద్ధకర్మ
చేయుటవలన, తిలాదులు దానము చేయుట
వలన కలుగు ఫలము**

యుద్ధిష్ఠిరుడు - "ధర్మాత్మా ! ఇప్పుడు శ్రాద్ధ విధిని గురించి పూర్తిగా వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా ! ఉత్తమమైన శ్రాద్ధకర్మల యొక్క విధిని గురించి శ్రద్ధగా విను. పితృయజ్ఞం (శ్రాద్ధం) ధనాన్ని, పుత్రులను, యశస్సును చేకూర్చుతుంది. చేవతలు, అసురులు, మనుష్యులు, గంధర్వులు, నాగులు, రాక్షసులు, పిశాచులు, కిన్నరులు కూడా సదా పితరులను పూజించాలి. అన్ని దివాలలోను శ్రాద్ధం చేయడం వలన పితరులు ప్రసన్నులవుతారు. ఇప్పుడు తిదులలోని మంచి చెడులను చెపుతున్నాను. (కృష్ణ పక్షంలోని) సాడ్యమి తిథివాడు పితరులను పూజించడం వలన మిక్కిలి అందమైన, యోగ్యులైన సంతానం ఇచ్చే రూపవతులు భార్యలుగా దొరుకుతారు. విదియనాడు శ్రాద్ధకర్మ చేస్తే ఇంట్లో కన్యలు పుడతారు. తదియనాటి శ్రాద్ధ క్రియ వలన గుడ్డలు లభిస్తాయి. చతుర్దినాడు శ్రాద్ధకర్మ చేస్తే అనేకమైన చిన్న చిన్న పశువులు ఇంటికి వస్తాయి. పంచమీతిథినాడు శ్రాద్ధకర్మ చేసేవానికి అనేకులు పుత్రులు కలుగుతారు. షష్ఠినాడు శ్రాద్ధకర్మ చేయడం వలన సౌందర్యం వృద్ధి పొందుతుంది. సప్తమినాడు శ్రాద్ధకర్మ చేసినవాని యొక్క పాలం భాగుంటుంది. అష్టమినాడు శ్రాద్ధక్రియ జరిపితే వ్యాపారంలో లాభం వస్తుంది. నవమి తిథినాటి శ్రాద్ధం వలన ఒక గిట్ట కలిగిన పశువులు (గుడ్డలు - కంచరగాడిదలు మొదలైనవి) వృద్ధి చెందుతాయి దశమి తిథినాడు శ్రాద్ధం చేసినవానికి గోవులు వృద్ధి చెందుతాయి. ఏకాదశినాడు శ్రాద్ధకర్మ చేయడం వలన పాత్రలు, వస్త్రాలు లభిస్తాయి. పైగా బ్రహ్మతేజస్సంపన్నులైన పుత్రులు ఇంట్లో పుడతారు. ద్వాదశినాడు శ్రాద్ధం పెట్టిన వారి వద్ద వెండి బంగారాలు, ధనం అధికంగా వృద్ధి చెందడం కనిపిస్తుంది. త్రయోదశినాడు శ్రాద్ధ కర్మ చేసినవాడు బంధువులలో గౌరవం పొందుతాడు.

కాని చతుర్దశి తిథినాడు శ్రాద్ధకర్మ చేసిన వాని యొక్క ఇంట్లోని మనుష్యులు యువకులుగా ఉండగానే చనిపోతారు. శ్రాద్ధకర్త కూడా త్వరలోనే పోరుకు నెళ్ళవలసివస్తుంది. అమావాస్యనాడు శ్రాద్ధ కర్మ చేయడం వలన మనిషికి అన్ని కోరికలు ఈడేరుతాయి. కృష్ణ పక్షంలో చతుర్దశితిథి తప్పించి, దశమి నుండి అమావాస్యవరకు అన్ని తిథులు ఉత్తమమైనవని భావిస్తారు. ఇతర తిథులు వీటితో సమానం కావు. శ్రాద్ధానికి శుక్లపక్షం కంటే కృష్ణ పక్షం శ్రేష్ఠమయినట్లే, పూర్వాహ్లాం కంటే అపరాహ్లాం శ్రేష్ఠమని భావిస్తారు.

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ ! పితరులకు దానం చేసిన ఏ వస్తువు అక్షయమవుతుంది ? ఎటువంటి హవిష్యం వారికి చాలా కాలంపాటు తృప్తి కలిగిస్తుంది ? ఎటువంటిది అనంతకాలం వరకు కలిగిస్తుంది ?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! శ్రాద్ధతత్త్వజ్ఞులైన ఫండితులు శ్రాద్ధకాలంలో హవిష్య రూపంలో గ్రహించదగిన, కోరికలను తీర్చే సాధకాలుగా పరిగణించిన వస్తువులను చెబుతున్నాను. దానితో పాటే వాటిని ఉపయోగిస్తే కలిగే ఫలాన్ని కూడా వివరిస్తున్నాను. విను. నువ్వులు, భియ్యం, యవలు, మినుములు, నీరు, ఫలమూలాలు, ఇవ్వడం వలన పితరులు ఒక నెలవరకు తృప్తిగా ఉంటారు. "తిలలు అధికంగా ఉపయోగించిన శ్రాద్ధం అక్షయమవుతుంది." అని మనువు చెప్పాడు. కాబట్టి శ్రాద్ధ సమయంలో పెట్టే భోజన పదార్థాలలో తిలలకే ప్రాధాన్యం ఈయబడింది. నేతితో కూడిన పాయసం ఇవ్వడం వలన ఏడాదిపాటు పితరులు తృప్తి పడతారు. పితరులు - "మన వంశంలో ఎవరయినా దక్షిణాయనంలో త్రయోదశీతిథి మఖా నక్షత్రయుక్తమైనపుడు నేతితో కూడిన పాయసం పిండదానంగా పెట్టేవారు పుడతారా? అనేకులు పుత్రులు కలగాలని కోరుకోవాలి. ఎందుకంటే వారిలో ఒక్కడయినా శ్రాద్ధఫలాన్ని అక్షయం చేసే అక్షయవటం అని ప్రసిద్ధి కెక్కిన వటవృక్షం ఉన్న గయా తీర్థానికి నెల్లి మనకు శ్రాద్ధం పెట్టేవాడు ఉంటాడేమో ! అని అనుకుంటూ ఉంటారుట. పితరులు మరణించిన తిథినాడు జలం, ఫలమూలాలు, అన్నం మొదలైనవి ఏవి ఇచ్చినా అవన్నీ తేనెతో కలిపి ఇవ్వడం వలన పితరులకు అనంతకాలం వరకు తృప్తిగా ఉంటుంది.

ఇప్పుడు యముడు శశిభిందు మహారాజుకు వివరించి చెప్పిన ఆయా నక్షత్రాలలో చేసిన సకామశ్రాద్ధాలను వివరిస్తున్నాను. విను. "కృత్తికా నక్షత్ర యోగంలో సదా శ్రాద్ధకర్మ చేసినవాడు పుత్రవంతుడై అగ్ని స్థాపన చేసి నిత్య

యజ్ఞం చేయడంలో సమర్థుడు అవుతాడు. అతనికి శోకసంతాపాలు తొలగిపోతాయి. పుత్రేచ్ఛ కలిగినవారు రోహిణి నక్షత్రంలోను, తేజస్సును కోరుకొనేవారు మృగశిరా నక్షత్రంలోను శ్రాద్ధకర్మ చేయాలి. ఆర్ద్రా నక్షత్రంలో శ్రాద్ధకర్మ చేసేవాడు క్రూరకర్మలు చేస్తాడు. పునర్వసులో శ్రాద్ధం చేయడం వలన ధనేచ్ఛ పెరుగుతుంది. శారీరకపుష్టి వాంచించేవాడు పుష్యనక్షత్రంలో శ్రాద్ధం చేయాలి. ఆశ్లేషా నక్షత్రంలో శ్రాద్ధం చేసినందువలన ధైర్యవంతులయిన పుత్రులు పుడతారు. మఘా నక్షత్రంలో శ్రాద్ధం పెట్టిన వానికి బంధువర్గంలో గౌరవం కలుగుతుంది. పూర్వఫల్గునీ నక్షత్రంలో శ్రాద్ధ దానం చేయడం వలన సాభాగ్యవృద్ధి, ఉత్తర ఫల్గునిలో చేయడం వలన సంతానం కలుగుతుంది. హస్త నక్షత్రంలో శ్రాద్ధానుష్ఠానం చేయడం వలన అభీష్ట ఫలాలు పొందడానికి అర్హుడవుతాడు. చిత్రా నక్షత్రంలో శ్రాద్ధకర్మ చేసినవానికి రూపవంతులైన పుత్రులు కలుగుతారు. స్వాతీ నక్షత్రంలో పితరులను పూజించడం వలన వ్యాపారంలో ఉన్నతి కలుగుతుంది. పుత్రేచ్ఛ కలిగినవారు విశాఖా నక్షత్రంలో శ్రాద్ధకర్మ చేయడం వలన అతనికి అనేకులు పుత్రులు కలుగుతారు. అనూరాధానక్షత్రంలో శ్రాద్ధం పెట్టిన వాడు రాజులను కూడా శాసిస్తాడు. సమృద్ధిశాలి ఇంద్రియ సంయమ పూర్వకంగా జ్యేష్ఠలో శ్రాద్ధం పెడితే అతనికి ఆధిపత్యం (ఐశ్వర్యం) ప్రాప్తిస్తుంది. మూలా నక్షత్రంలో శ్రాద్ధకర్మ చేయడం వలన ఆరోగ్యం, పూర్వాషాడలో యశస్సు లభిస్తాయి. ఉత్తరాషాఢ నక్షత్రంలో శ్రాద్ధకర్మ చేయడం వలన మనిషి శోకరహితుడై భూమిపై సంచరిస్తాడు. అభిజిత్ నక్షత్రంలో శ్రాద్ధం చేసిన వైద్యుడు వైద్య శాస్త్రంలో సపరుడవుతాడు. శ్రవణంలో శ్రాద్ధం చేయడం వలన సద్గతి లభిస్తుంది. ధనిష్ఠలో శ్రాద్ధకర్మ చేసినవాడు రాజ్యానికి అర్హుడవుతాడు. వైద్యుడు శతభిషా నక్షత్రంలో శ్రాద్ధకర్మ చేసినట్లయితే తన పనిలో సాఫల్యం పొందుతాడు. పూర్వాభాద్ర నక్షత్రంలో శ్రాద్ధం చేసినవానికి పెక్కు గొట్టెలు, మేకలు లభిస్తాయి. ఉత్తరాభాద్రలో శ్రాద్ధం చేయడం వలన నేలకొద్దీ గోవులు లభిస్తాయి. శ్రాద్ధంలో రేవతీ నక్షత్రాన్ని ఆశ్రయించినవాడు రకరకాల ధాతువులను పొందుతాడు. అశ్వినీ నక్షత్రంలో శ్రాద్ధకర్మ చేయడం వలన గుఱ్ఱాలు లభిస్తాయి. భరణిలో చేయడం వలన ఉత్తమమైన ఆయువు ప్రాప్తిస్తుంది." శశిభిందుడు ఈ శ్రాద్ధవిధానం గురించి విని దానిని అనుసరించియే శ్రాద్ధకర్మ చేశాడు. దాని ప్రభావం వలన భూమినంతటినీ అనాయాసంగా జయించి ధానిని ఏలుకొన్నాడు.

శ్రాద్ధములో బ్రాహ్మణులను పరీక్షించుట - పంక్తి దూషితులను, పంక్తి పావనులను వివరించుట

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! శ్రాద్ధ దానం ఎటువంటి బ్రాహ్మణులకు ఇవ్వాలి ? మీరు దీనిని స్పష్టంగా వివరించండి.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా ! దానధర్మాలు తెలిసిన క్షత్రియుడు దేవసంబంధ (యజ్ఞయాగాదులు) కర్మలలో బ్రాహ్మణుని పరీక్షించనక్కర లేదు. కాని పితృకర్మ (శ్రాద్ధం) లో అతనిని పరీక్షించడం న్యాయసంగతంగానే భావిస్తారు. విద్వాంసుడు శ్రాద్ధసమయంలో కులం, శీలం, వయస్సు రూపం, విద్య, పూర్వజుల నివాసస్థానం మొదలైన నాని ద్వారా బ్రాహ్మణుని అవశ్యం పరీక్షించాలి. బ్రాహ్మణులలో కొంత మంది పంక్తిదూషితులు ఉంటారు, కొంతమంది పంక్తి పావనులు ఉంటారు. ముందుగా పంక్తి దూషితులైన బ్రాహ్మణులను వివరిస్తాను. విను. జూదగాడు, గర్భహత్య చేసేవాడు, రాజయక్షువ్యాధి కల రోగి, గొల్లవాని పని చేసేవాడు, చదువుకోనివాడు, గ్రామాలలో చాటింపువేసేవాడు (నార్తాహారుడు), వడ్డీ వ్యాపారి, గాయకుడు, అన్ని రకాల వస్తువులను అమ్మేవాడు, విషాన్ని పెట్టేవాడు, జారుల ఇంటి అన్నం తినేవాడు, సోమరసాన్ని విక్రయించేవాడు, సాముద్రిక విద్యతో (హస్త రేఖా విద్య) జీవనం కొనసాగించేవాడు, రాజ సేవకుడు, నూనె అమ్మేవాడు, కూటపాక్ష్యాలు ఇచ్చేవాడు, తండ్రితో జగడ మాడేవాడు, జారులు ఇంటికి వస్తూండేవాడు, కళంకితుడు, చోరుడు, వృత్తిపనులతో జీవించేవాడు, నాటకాలువేసేవాడు, చాడీలు చెప్పేవాడు, మిత్రదోహి, పరస్త్రిలంపటుడు, శూద్రులకు అధ్యాపకుడైనవాడు, ఆయుదాల తయారీతో జీవికను నడుపు కొనేవాడు, కుక్కను వెంటపెట్టుకొని తిరిగేవాడు, కుక్క కరిచినవాడు, తమ్ముని పెళ్లి జరిగి తాను అవినాహితుడుగా ఉన్నవాడు, చర్మరోగం కలవాడు, గురుభార్యను పొందినవాడు, నక్షత్ర ఫలాలు చెప్పి బతికేవాడు (జ్యోతిషికుడు) వీరందరినీ పంక్తి బాహ్యులుగా ఉంచడం ఉచితం. పైన పేర్కొన్న వారికి శ్రాద్ధంలో పెట్టిన భోజనం రాక్షసులకు దక్కుతుందని బ్రహ్మనాడులు అంటారు. శ్రాద్ధాన్నం భుజించిన తరువాత ఆ రోజు వేదం పఠించినా, శూద్రస్త్రీతో సంగమించినా బ్రాహ్మణుని యొక్క పితరులు ఆ రోజు మొదలుకొని ఒక నెల వరకు అతని మలంలోనే పడి ఉంటారు. సోమరసాన్ని అమ్ముకొనేవానికి పెట్టిన శ్రాద్ధాన్నం మలంలో సమానం, వైద్యునికి పెట్టిన శ్రాద్ధాన్నం చీము

నెత్తురుతో సమానమని అంటారు. గుడి పూజారికి తినపెట్టిన అన్నం నశించిపోతుంది. వడ్డీ వ్యాపారికి ఇచ్చిన దానం స్థిరంగా నిలువదు. వ్యాపారం చేసుకొనే బ్రాహ్మణునకు ఇచ్చేది ఏ కొంచెమయినా అది ఈ లోకంలోనూ ఉపయోగపడదు, పరలోకంలోనూ అక్కరకురాదు. రెండవ సారి వివాహమాడిన స్త్రీ కడుపున పుట్టిన బ్రాహ్మణునకు ఇచ్చిన హవ్యకవ్యములు బూడిదలో చేసిన హోమం వలె నిష్ఫలం. ధర్మహీనులు, దురాచారులు అయిన బ్రాహ్మణులకు హవ్యకవ్యాలు అర్పించిన ప్రజల యొక్క దానం పరలోకంలో ఏమీ ఫలించదు. తెలిసీ ఇటువంటి మూర్ఖులకు శ్రాద్ధ దానం చేసే మూర్ఖుల యొక్క పితరులు పరలోకంలో మలాన్ని భుజిస్తారు. పైన పేర్కొన్న ఈ అథమ బ్రాహ్మణులను అపాంక్షేయులు (పంక్తి దూషకులు)గా గుర్తించాలి. శూద్రులకు ఉపదేశించే మందబుద్ధులయిన బ్రాహ్మణులను కూడా ఈ తరగతి వారిగానే భావించాలి. శ్రాద్ధాన్నం భుజించే బ్రాహ్మణుల పంక్తిలో ఎవరైనా గుడ్డివాడు (ఏకాక్షుడు) కూర్చుంటే, అతడు ఆ పంక్తిలోని అరవైమంది బ్రాహ్మణులను దూషితులను చేస్తున్నాడు. ఈ రీతిగానే నపుంసకుడు వందమంది బ్రాహ్మణులను, కుష్టురోగి ఎంతమందిని చూస్తాడో అంతమందిని అపవిత్రం చేస్తారు. తలపై పాగా ధరించి, దక్షిణాభిముఖుడై చెప్పులు ధరించి భుజించే బ్రాహ్మణుడు ఎంత శ్రాద్ధాన్నం తింటాడో అదంతా అసురుల భాగంగానే భావించాలి. ఈర్ష్యతో అశ్రద్ధగా దానం చేసినదంతా బ్రహ్మదేవుడు అసురరాజు బలి యొక్క భాగంగా నిర్ణయించాడు. కుక్కలు, పంక్తి దూషకులైన బ్రాహ్మణుల యొక్క దృష్టి ఏ రకంగానూ శ్రాద్ధాన్నం మీద పడనీయకూడదు. అందుకోసం నలువైపులా ఆచ్ఛాదన కల స్థలంలో శ్రాద్ధ దాన విధిని ఏర్పాటు చేయాలి. అన్ని వైపులా రక్షణ కల్పించే ఉద్దేశ్యంతో తిలలు చల్లాలి. తిలలు లేకుండా, క్రోదానికి వశుడై శ్రాద్ధం చేస్తే దాని హవిష్యాన్ని రాక్షసులు, పిశాచులు నాశనం చేస్తారు. పంక్తి బాహ్యులైన బ్రాహ్మణులు పంక్తిలో కూర్చోని భోజనం చేస్తూ ఎంత మంది బ్రాహ్మణులను చూస్తాతో అంతమంది బ్రాహ్మణుల యొక్క భోజనం వలన లభించే ఫలాన్ని ఆ దాతకు దక్కకుండా చేస్తారు.

భరత శ్రేష్ఠా ! ఇప్పుడిక పంక్తిపావనులైన బ్రాహ్మణులను గూర్చి తెలియచేస్తాను. విద్యలోను, వేదవ్రతంలోను నిష్ణాతులై సదాచార వరాయణులైన బ్రాహ్మణులు అందరినీ పవిత్రులను చేస్తారు. వారే పంక్తిలో కూర్చోపెట్టడానికి యోగ్యులని నేను

భావిస్తాను. వారందరిని పంక్తి పావనులని గ్రహించాలి. త్రిణాచికేత మంత్రాన్ని అధ్యయనం చేసినవారు, గార్హపత్యాది పంచాంగులను ఉపాసించేవారు. త్రిసుపర్ణ మంత్రవేత్తలు, షడంగ విద్వాంసులు, బ్రహ్మవేత్తల వంశంలో జన్మించినవారు, సామవేదం తెలిసినవారు, జ్యేష్ఠసామాన్ని గానం చేయగలవారు, తల్లిదండ్రుల ఆజ్ఞకు లోబడి ఉండేవారు, పది తరాలనుండి వేదాధ్యయన పరంపర కొనసాగుతూ వస్తున్నవారు, ఋతుకాలంలో తన భార్యతోనే సమాగమం చేసేవారు - ఇటువంటి వేదవిద్యావ్రత ప్రవీణులైన బ్రాహ్మణులు పంక్తిని పవిత్రం చేస్తారని గ్రహించాలి. అధర్వవేద వేత్త, బ్రహ్మచారి, నియమంగా వ్రతాన్ని పాటించేవాడు, సత్యవాది, దర్మాత్ముడు, తన కర్తవ్యంలో తత్పరుడైనవాడు కూడా పంక్తి పావనులే. పుణ్యతీర్థులలో స్నానం చేయడానికి అలవాటు పడినవారు, వేదమంత్రాలను ఉచ్చరిస్తూ, అనేక యజ్ఞాలను ఆనుష్ఠించి అవబృథ స్నానం చేసినవారు, క్రోధరహితులు, గంభీరులు, క్షమాశీలురు, మనసును అదుపులో ఉంచుకొనే వారు, జితేంద్రియులు, ప్రాణులందరికీ మేలు చేయడంలో తత్పరులైనవారు, ఇటువంటివారినే శ్రాద్ధానికి పిలవాలి. ఎందుకంటే వారు పంక్తిపావనులు, వారికి ఇచ్చిన దానం అక్షయం అవుతుంది. వీరే కాక, మోక్ష ధర్మాన్ని ఎరిగిన యతులు, ఉత్తమ రీతిలో వ్రత పాలనం చేసే యోగులు, శుద్ధ చిత్తులై ఉత్తమ బ్రాహ్మణులకు ఇతిహాసాలను వినిపించేవారు, మహాభాష్య వ్యాకరణ పండితులు, పురాణాలను, ధర్మశాస్త్రాలను న్యాయంగా అధ్యయనం చేసి వాటి ఆదేశానుసారంగా విద్యుక్తంగా ఆచరించేవారు, నియమిత కాలం వరకు గురుకులంలో నివసించి వేదాధ్యయనం చేసినవారు, వేల కొద్దీ పరీక్షాసమయాలు ఆసన్నమైనపుడు సత్యవాదులుగా నిరూపితులైనవారు, నాలుగు వేదాల అధ్యయన అధ్యాపనాలలో అగ్రగణ్యులైనవారు ఇటువంటివారు బ్రాహ్మణ పంక్తిని ఎంత మేర చూస్తారో, అంత దూరంలో కూర్చున్న బ్రాహ్మణులను పవిత్రులను చేస్తారు. పంక్తిని పవిత్రం చేస్తారు కనుకనే వారిని పంక్తిపావనులు అంటారు. వేదాలను నేర్చే బ్రహ్మజ్ఞుల వంశంలో పుట్టిన బ్రాహ్మణుడు ఒక్కడే మూడున్నరకోసుల వరకు ఉన్న స్థానాన్ని పవిత్రం చేయగలడని, అందుకే అన్ని విధాలా ప్రయత్నించి బ్రాహ్మణులను పరీక్షించాకనే వారిని శ్రాద్ధానికి పిలవాలని బ్రహ్మవాదులు అంటారు. శ్రాద్ధ భోజనంలో మిత్రులకు ప్రాధాన్యం ఉంటే, అతడు చేసిన ఆ శ్రాద్ధంతో పితరులకు తృప్తికలుగదు.

శ్రాద్ధ భోజనం పెట్టి ఇతరులతో మైత్రి చేసుకొన్నవాడు మరణించాక దేవయానమార్గం ద్వారా వెళ్లలేడు. పిప్పలిపండు కాడనుండి విరిగి కిందపడిపోయినట్లుగా శ్రాద్ధాన్ని మిత్రత్వానికి సాధనంగా చేసుకొన్నవాడు స్వర్గలోకం నుండి భ్రష్టుడవుతాడు. కాబట్టి శ్రాద్ధకర్త శ్రాద్ధంలో మిత్రులను పిలువకూడదు. మిత్రులను సంతుష్టిపరచడానికి ధనం ఇవ్వడం ఉచితం. శ్రాద్ధంలోగాని, యజ్ఞంలో గాని మిత్రునికి, శత్రునికి కాకుండా తటస్థునికే భోజనం పెట్టాలి. ఊసరక్షేత్రంలో వాటిన విత్తు మొలవనూ మొలవక విత్తిన వానికి దానివలన ఏమీ పలమూ లభించనట్లుగానే, అయోగ్యులైన బ్రాహ్మణులకు పెట్టిన శ్రాద్ధాన్నం ఈలోకంలోనూ లాభం కలిగించదు. పరలోకంలోనూ ఏమీ పలం ఇవ్వదు. గడ్డి మంట వెంటనే చల్లారిపోయినట్లుగా స్వాధ్యాయ హీనుడైన బ్రాహ్మణుడు తేజోహీనుడవుతాడు. కాబట్టి అతనికి శ్రాద్ధాన్నం పెట్టకూడదు. ఎందుకంటే బూడిదలో ఎవరూ హోమం చేయరు. ఒకరి వద్ద ఒకరు శ్రాద్ధ భోజనం చేసి పరస్పరదక్షిణలు ఇచ్చి పుచ్చుకొంటే, వారి యొక్క ఆ దాన దక్షిణలను పిశాచదక్షిణలని చెబుతారు. అది దేవతలకూ చెందదు, పితరులకూ చెందదు. దూడ చనిపోయి పుణ్యహీనురాలయిన గోవు దుఃఖితురాలై గోశాలలోనే తిరుగుడు పడినట్లుగా పరస్పరం ఇచ్చి పుచ్చుకొన్న దక్షిణ ఈ లోకంలోనే ఉండిపోతుంది, అది పితరుల వరకు చేరదు. అగ్ని చల్లారిపోయాక నేయి హోమం చేస్తే దానిని దేవతలు గాని, పితరులుగాని పొందలేనట్లుగా నాట్యం చేసేవారికి, గాయకులకు, అసత్యవాదులకు, అపాత్రులైన బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చిన దానం నిష్ఫలం. అపాత్రునికి ఇచ్చిన దక్షిణ దాతకూ తృప్తి కలిగించదు, దానం తీసుకొన్న వానికి తృప్తి కలిగించదు. పై పెచ్చు ఇద్దరినీ నాశనం చేస్తుంది. అంతేకాదు వినాశకరము, నిందితము అయిన ఆ దక్షిణ దాత యొక్క పితరులను దేవయానమార్గం నుండి పతితులను చేస్తుంది. యుదిష్ఠిరా ! ఋషులు చెప్పిన ధర్మమార్గంలోనే సదా చరించేవారు, నిశ్చయాత్మక బుద్ధి కలిగినవారు, సమస్త ధర్మవేత్తలు అయినవారినే దేవతలు బ్రాహ్మణులుగా అంగీకరిస్తారు. ఋషులలో మునులలో కొంతమంది స్వాధ్యాయనిష్ఠులు, కొంత మంది జ్ఞాననిష్ఠులు, కొంతమంది తపోనిష్ఠులు, మరికొంతమంది కర్మనిష్ఠులు ఉంటారు. వారిలో జ్ఞాననిష్ఠులైన మహర్షులకు శ్రాద్ధాన్నం పెట్టాలి. బ్రాహ్మణులను నిందించనివారే శ్రేష్ఠులు. మాటల మధ్య బ్రాహ్మణులను నిందించేవారికి శ్రాద్ధ భోజనం పెట్టకూడదు. "బ్రాహ్మణులను

నిందిస్తే అతని మూడుతరాలు నశించిపోతాయి" అని వానప్రస్థులైన ఋషులు చెప్పడం నేను విన్నాను. వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులను దూరం నుండే పరీక్షించాలి. వేదజ్ఞుడు తనకు ఇష్టుడు అయినా, అనిష్టుడయినా, దానిని పట్టించుకోక అతనికి శ్రాద్ధభోజనం పెట్టాలి. పదిలక్షలమంది అపాత్ర బ్రాహ్మణులు భుజించే వాని వద్ద, వారందరి బదులుగా సదా సంతుష్టుడై ఉండే వేదజ్ఞుడైన ఒక్క బ్రాహ్మణుడు భుజించడానికి అర్హుడవుతాడు. (అంటే లక్షల మంది మూర్ఖుల కంటే సత్పాత్రుడైన ఒక్క బ్రాహ్మణునికి భోజనం పెట్టడం ఉత్తమం.)

శ్రాద్ధమును గురించి నిమిమహర్షికి

అత్రి చేసిన ఉపచేశము

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! ఈ శ్రాద్ధం అనేది ఎప్పుడు ప్రచారంలోకి వచ్చింది ? అందరికంటే ముందు ఏ మహర్షి దీనిని ప్రచారం చేశాడు ? భృగువు అంగిరసుల కాలంలోనే ఇది ప్రారంభమై ఉంటే ఏ ముని దీనిని వెల్లడించాడు? శ్రాద్ధ ప్రక్రియలో ఏవి కర్మలు, ఏవి ఫలమూలాలు, ఎటువంటి అన్నం త్యజించ తగినవి ?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "శ్రాద్ధం ఏ కాలంలో ఎలా ప్రచారంలోకి వచ్చిందో, దాని స్వరూపం, అందరికంటే ముందు ఎవరు దీనిని ప్రచారం చేశారో అవన్నీ చెబుతున్నాను. విను. పూర్వం బ్రహ్మదేవుని నుండి అత్రిమహర్షి పుట్టాడు. అతడు చాలా ప్రభావం గల ఋషి. అతని వంశంలో దత్తాత్రేయుడు ప్రాదుర్భవించాడు. దత్తాత్రేయుని కొడుకు నిమి గొప్ప తపస్వి. నిమికి శ్రీమంతుడనే ఒక కొడుకు ఉన్నాడు. అతడు చాలా సుందరుడు. అతడు వేయి సంవత్సరాలపాటు గొప్ప కఠోరమైన తపస్సు చేసి, చివరికి కాలాదీనుడై ప్రాణాలు త్యజించాడు. నిమిమహర్షికి పుత్ర శోకంతో చాలా దుఃఖం కలిగింది. అయినా కూడా శాస్త్రవిధిని అనుసరించి ఆశౌచనివారణకు అన్ని కర్మలు చేశాడు. ఆపై చతుర్దశినాడు శ్రాద్ధంలో ఇవ్వదగిన వస్తువులనన్నిటినీ సమకూర్చుకొని, రాత్రి గడిచాక (అమావాస్యనాడు శ్రాద్ధం పెట్టడానికి) అతడు తెల్లవారు ఝామునే లేచాడు. ఉదయం లేవగానే అతని మనసు పుత్రశోకంతో భాధపడింది. కాని అతని బుద్ధి చాలా విశాలమైనది. దాని ద్వారా తన మనసులోని శోకాన్ని తొలగించుకొని ఏకాగ్రచిత్తుడై శ్రాద్ధ విధి గురించి ఆలోచించాడు. శ్రాద్ధం కోసం శాస్త్రాలలో చెప్పిన ఫలమూలాలు, అన్నాది భోజ్యపదార్థాలలో తనకొడుకుకు ఇష్టమైన

పదార్థాలనన్నిటినీ ఆలోచించి వాటిని కూర్చుకొన్నాడు. తదనంతరం బుద్ధిమంతుడైన ఆ ముని అమావాస్యరోజున ఏడుగురు బ్రాహ్మణులను పిలిచి వారిని పూజించాడు. వారికి ప్రదక్షిణ చేసి, వారిని దర్శననాలపై ఆశీనులను చేశాడు. తరువాత ఆ ఏడుగురికి ఒకే సారి భోజనానికి ఉప్పులేని చామదుంపలను వడ్డించాడు. అనంతరం భోజనం చేసే బ్రాహ్మణుల పాదాల దిగువ అసనాలపై దక్షిణాగ్ర కుశలను పరిచి, తన ఎదుట కూడా దక్షిణాగ్రకుశలను ఉంచి పవిత్రుడు, పావధానుడు అయి తన పుత్రుడు శ్రీమంతుని నామ గోత్రాలను ఉచ్చరిస్తూ దర్శనపై పిండదానం చేశాడు.

ఈ రీతిగా శ్రాద్ధకర్మ చేసిన పిమ్మట ముని శ్రేష్ఠుడైన నిమికి పశ్చాత్తాపం కలుగపొగింది. (వేదంలో పితృపితామహాదులకు ఉద్దేశించిన శ్రాద్ధవిధులను నేను యథేచ్ఛగా పుత్రుని కోసం చేశాను అనేది ఆలోచించి అతడు తనకు ధర్మ సంకరమనే పాపం కలిగిందని భావించాడు. అందుకని మనసులోనే భాధపడుతూ అతడు అయ్యో ! మునులు పూర్వం ఎన్నడూ చేయని కార్యాన్ని నేనే ఎందుకు చేశాను ? నా ఈ యథేచ్ఛ ప్రవర్తనను చూచి బ్రాహ్మణులు తమ శాపంతో నన్ను అవశ్యం భస్మం చేసివేస్తారు." అనుకోపాగాడు. ఈ విషయం మనసులోకి రాగానే అతడు తన వంశప్రవర్తకుడయిన అత్రిమహర్షిని స్మరించాడు. నిమి ధ్యానించగానే తపోధనుడైన అత్రి అక్కడికి విచ్చేశాడు. వచ్చాక నిమి పుత్రశోకాన్ని చూచి అతడు మదురవాక్కుతో అతనిని పాంత్వన పరుస్తూ - "నాయనా ! నీవు చేసిన పితృయజ్ఞం (శ్రాద్ధం) వలన భయపడకు. అందరికంటే ముందు స్వయంగా బ్రహ్మదేవునికే ఈ ధర్మం గురించిన జ్ఞానం కలిగింది. అతడే దీనికి ప్రవర్తకుడు కూడా. అతడు చేసిన విహిత ధర్మాన్నే నీవు అనుష్ఠించావు. బ్రహ్మదేవుడు తప్ప వేరెవరు శ్రాద్ధవిధిని ఉపదేశించగలుగుతారు ? ఇప్పుడు నేను నీకు స్వయంభువు చెప్పిన ఉత్తమ శ్రాద్ధ విధిని వివరిస్తాను. దీనిని విను. విని ఈ విధినే అనుసరించి శ్రాద్ధానుష్ఠానం చేయి. ముందుగా వేదమంత్రోచ్ఛారణ పూర్వకంగా అగ్నికృత్యాలు పూర్తిచేసికొని, ఆపై అగ్ని, సోమ, వరుణులకు పితరులతో పాటుగా ఉండే విశ్వేదేవులకు వారి భాగాలు అర్పించాలి. బ్రహ్మదేవుడే వారి భాగాలు ఏర్పరచాడు. అనంతరం శ్రాద్ధక్రియ చేసేచోట నేలను వైష్ణవి, కాశ్యప, అక్షయ మొదలైన నామాలతో స్తుతించాలి. శ్రాద్ధానికి జలం తెచ్చేటపుడు వరుణ దేవుని స్తుతించి, అగ్నిని, సోముని కూడా తృప్తిపరచాలి. బ్రహ్మ

స్పృష్టించిన కొంతమంది దేవతలే పితరుల పేరుతో ప్రసిద్ధులు. వారిని 'ఉష్ణపులు' అని కూడా అంటారు. స్వయంభువు వారి భాగాలనే నిశ్చయించాడు. శ్రాద్ధం ద్వారా వారిని పూజించడం వలన శ్రాద్ధకర్త యొక్క పితృపితామహాది పితరులు నరకం నుండి ఉద్ధరింపబడతారు. పూర్వం బ్రహ్మ శ్రాద్ధానికి అధికారులుగా చెప్పిన అగ్నిస్వాత్మాది పితరుల సంఖ్య ఏడు. విశ్వేదేవులను గురించి నేను ఇంతకు ముందే చెప్పాను. వీరందరికీ అగ్ని ముఖం. వీరందరూ యజ్ఞంలో భాగాలు పొందడానికి అధికారులు. వారి పేర్లు - బల, దృతి, విపాస్మా, పుణ్యకృత్, పావన, పార్విక్షేమ, సమూహ, ధివ్యసాను, వివస్వాన్, వీర్యవాన్, హ్రీమాన్, కీర్తిమాన్, కృత, జితాత్మ, ముని వీర్య, దీప్తరోమ, భయంకర, అనుకర్మ, ప్రతీత, ప్రదాత, అంశుమాన్, శైలాభ, పరమక్రోధి, దీరోష్ఠి, భూపతి, ప్రజ, వజ్రి, వరీ, విద్యుద్వర్చా, సోమవర్చా, సూర్యశ్రీ, సోమప, సూర్య, సావిత్ర, దత్తాత్మా, పుండరీయక, ఉష్ణీనాభ, నభోద, విశ్వాయు, దీప్తి, చమూహర, సురేశ, వ్యోమారి, శంకర, భవ, ఈశ, కర్తా, కృతి, దక్ష, భువన, దివ్య కర్మ కృత్, గణిత, పంచవీర్య, ఆదిత్య, రశ్మివాన్, నప్తకృత్, విశ్వకృత్, కవి, అనుగోప్తా, సుగోప్తా, నప్తా, ఈశ్వర. ఇవి సవాతనులైన విశ్వేదేవుల పేర్లు.

ఇక శ్రాద్ధంలో నిషిద్ధవస్తువులను గురించి చెబుతాను. దాన్యాలలో కొర్రలు, తాలుదాన్యం, పోపులకు ఉపయోగించేవానిలో ఇంగువ, వెల్లుల్లి, నీరుల్లి, కూరలలో ములగ, కోవిదారం, క్యారెట్టు, గుమ్మడి, ఉసిరి, సారకాయ, మొదలైనవి, నల్లఉప్పు, నల్ల జీలకర్ర, మిరియం ఉప్పు, శీతపాకీ (శాకం), పుట్టగొడుగులు మొలకలు, పరికెగడ్డ ఈ వస్తువులన్నీ శాస్త్రంలో విడువబడినవి. అన్ని రకాల ఉప్పులు, నేరేడు పళ్లు, తుమ్ముతోగాని, కన్నీటితోగాని దూషితమయిన పదార్థాలు కూడా శ్రాద్ధంలో వదలినేయాలి. శ్రాద్ధంలోను, యజ్ఞంలోను 'సుదర్శనం' అనే పేరుగల శాకం నింద్యమైనదని భావిస్తారు. దానిని హోమం చేయడం వలన దేవతలు, పితరులు ప్రసన్నులు కారు. శ్రాద్ధం ఆరంభించేటప్పుడు అక్కడి నుండి మాలమాధిగలను దూరం చేయాలి. అలాగే కాషాయ వస్త్రాలను ధరించిన వారిని, (గుడ్డివారిని, పతితులను, బ్రహ్మహత్య చేసినవారిని, వర్ణసంకరులైన బ్రాహ్మణులను, ధర్మభ్రష్టులైన బంధువులనూ కూడా శ్రాద్ధభూమికి చుట్టుపక్కల ఉంటే అక్కడినుండి

పంపివేయాలి. పిండదాన సమయంలో ఈ అందరినీ దూరంగా ఉంచడం ఉచితం."

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - ఈ రీతిగా తన వంశంలోని నిమిమహర్షికి శ్రాద్ధ విధిని ఉపదేశించి, మహాతపస్వి అయిన అత్రిముని బ్రహ్మ దేవుని యొక్క దివ్యసభకు వెళ్లిపోయాడు. ధర్మరాజా ! ఈ రీతిగా ముందుగా నిమి శ్రాద్ధవిధిని ఆరంభించాడు. దాని తరువాత మహర్షులందరూ అతనిని చూచి శాస్త్రవిధిని అనుసరించి పితృయజ్ఞాన్ని అనుష్ఠించసాగారు. నియమంగా దీక్ష పాటించే ధర్మపరాయణులైన ఋషులు పిండదానం చేసిన తరువాత తీర్థ జలాలతో పితరులకు తర్పణం కూడా చేస్తూ ఉండేవారు. క్రమక్రమంగా నాలుగు వర్ణాల వారు శ్రాద్ధంలో దేవతలకు, పితరులకు అన్నం పెట్టడం ఆరంభించారు. శ్రాద్ధంలో నిరంతరం భుజిస్తూ దేవతలు, పితరులు పూర్తిగా తృప్తులయ్యారు. ఇప్పుడు వారు అన్నం జీర్ణం చేసుకొనే ప్రయత్నంలో ఉన్నారు. అజీర్ణంతో వారికి విశేషబాధ కలుగసాగింది. అప్పుడు వారు సోముని వద్దకు వెళ్లి - "దేవా! మేము నిరంతరం శ్రాద్ధాన్నం తినడం వలన అజీర్ణంతో బాధపడుతున్నాం. ఇప్పుడు మీరు మాకు మేలు చేయండి." అని అడిగారు. అప్పుడు సోముడు వారితో - "దేవతలారా ! మీరు మీమేలు కోరుకొంటే బ్రహ్మదేవుని సభకు వెళ్లండి. ఆయనే మీ బాధను తీర్చగలడు." అని చెప్పాడు. సోముని మాటలు విని దేవతలు, పితరులు, మేరుశిఖరం మీద విరాజమానుడై ఉన్న బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్లి - "దేవా ! శ్రాద్ధాన్నం తినితిని మాకు అజీర్ణం చేసింది. అందువల్ల మాకు చాలా బాధగా ఉంది. దయచేసి మీరు మాకు మేలు చేయండి." అని ప్రార్థించారు.

దేవతల ప్రార్థనవిని బ్రహ్మదేవుడు - "దేవగణములారా ! నా దగ్గర కూర్చున్న ఈ అగ్ని దేవుడే మీకు మేలు చేకూర్చే మాటచెప్పగలడు." అని చెప్పాడు. అగ్ని - "దేవతలారా ! పితరులారా ! ఇక నుండి శ్రాద్ధంలో మనం కలిసే భుజిద్దాం. నాతో ఉండడం వలన మీకు అజీర్ణబాధ తొలగిపోతుంది." అన్నాడు. అధి విని వారి చింత తీరింది. అందుకే శ్రాద్ధంలో ముందుగా అగ్నికి భాగం ఇవ్వబడుతుంది. అగ్నిలో హోమంచేశాక పితరుల కొరకు పిండదానం చేయబడుతోంది. దానిని బ్రహ్మరాక్షసులు దూషితం చేయలేరు. శ్రాద్ధంలో అగ్నిదేవుడు ఉండడం చూసి రాక్షసులు అక్కడి నుండి పారిపోతారు. అందరి కంటే ముందు తండ్రికి, అతని తరువాత

తాతకు, ఆ తరువాత ముత్తాతకు పిండప్రదానం చేయాలి. శ్రాద్ధవిధి ఇదే. ప్రతిపిండం పెట్టేటపుడు ఏకాగ్రచిత్తుడై గాయత్రీ మంత్రజపం, “సోమాయ పితృమతే స్వాహా” అనే దానిని ఉచ్చరించాలి. రజస్వలను, చెవులు తెగినదానిని శ్రాద్ధభూమిలో ఉండనీయరాదు. వేరే వంశపు స్త్రీని శ్రాద్ధ భోజనం పిద్దం చేయడానికి నియోగించకూడదు. తర్పణం విడిచేటపుడు పితృపితామహాదుల పేర్లు ఉచ్చరించాలి. ఏదైవా నదీ తీరానికి చేరినపుడు పితరులకు పిండదానం, తర్పణం అవశ్యం చేయాలి. ముందుగా తన వంశంలోని పితరులకు జలంతో తృప్తి కలిగించి, అనంతరం మిత్రులకు, బంధువులకు జలాంజలి ఇవ్వాలి. చిత్రవర్ణాలు గల ఎద్దులను కట్టిన బండిలో కూర్చుని నదిని దాటే సమయంలో ఎద్దుల తోకతో పితరులకు తర్పణం చేయాలి. ఎందుకంటే పితరులు అలాంటి తర్పణాన్నే కోరుకుంటారు. అలాగే వావతో నదిని దాటేవారు కూడా పితరులకు తర్పణం చేయాలి. తర్పణం యొక్క మహిమ తెలిసినవారు నావలో కూర్చుని ఏకాగ్ర మనస్కులై తప్పకుండా పితరులకు జలదానం చేస్తారు. నెలలో సగం గడిచిన తరువాత కృష్ణపక్షంలో ఆ ధినం అంటే అమావాస్యవాడు అవశ్యం శ్రాద్ధం పెట్టాలి. పితరులపట్ల భక్తివలన మనిషికి పుష్టి, ఆయువు, వీర్యం, లక్ష్మీ ప్రాప్తిస్తాయి. బ్రహ్మదేవుడు, పులస్త్యుడు, వసిష్ఠుడు, పులహుడు, అంగిరసుడు, క్రతువు, కశ్యపమహర్షి - ఈ ఏడుగురు ఋషులను మహాయోగీశ్వరులుగా, పితరులుగా పరిగణిస్తారు. ఈ రీతిగా ఈ శాస్త్రం యొక్క ఉత్తమ విధి చెప్పబడింది. చనిపోయిన మనిషి తన వంశంలో పుట్టిన వారి ద్వారా పిండదానం పొంది ప్రేతత్వ భాధ నుండి విముక్తి పొందుతాడు. యుధిష్ఠిర మహారాజా ! ఇదిగో నేను శాస్త్రాన్ని అనుసరించి నీకు శ్రాద్ధము యొక్క ఉత్పత్తిని గూర్చి చెప్పాను.

ఉపవాస బ్రహ్మచర్యాదుల లక్షణము -

ప్రతిగ్రహ దోషమును తెలుపునట్టి

వృషాదర్శి సప్తర్షుల యొక్క కథ

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! వ్రతదారి అయిన విశ్రుడు ఎవరైవా బ్రాహ్మణుని కోరిక తీర్చడానికి అతని ఇంటిలో శ్రాద్ధాన్నం భుజించినట్లయితే దానిని మీరు ఏ విధంగా భావిస్తారు ? (తన వ్రతాన్ని మానివేయడం ఉచితమా లేక బ్రాహ్మణుని తిరస్కరించడం ఉచితమా ?)” అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా ! వేదోక్తమైన వ్రతపాలనం చేయకపోతే అతడు బ్రాహ్మణుని కోరిక తీర్చడానికి (తన

సామాన్య నియమాన్ని పక్కనపెట్టి) శ్రాద్ధంలో భుజించవచ్చును. కాని వైదిక వ్రతాన్ని పాటిస్తూ ఉంటే మాత్రం, ఎవరి బలవంతం వల్లనైనా శ్రాద్ధాన్నం గ్రహిస్తే అతడు తన వ్రతాన్ని భంగపరచుకొన్న దోషం పొందవలసి ఉంటుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! సాధారణ ప్రజలు ఉపవాసాన్నే తపస్సు అంటూ ఉంటారు. ఈ విషయంలో మీరు ఏమనుకుంటున్నారు? వాస్తవానికి ఉపవాసమే తపమా? లేక దానికి వేరే రూపమేదైవా ఉందా? అనేది నేను తెలుసుకోవాలనుకుంటున్నాను.” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు “యుధిష్ఠిరా ! పధిహేను రోజులుగాని, నెలరోజులుగాని ఉపవాసం చేసి దానినే తపస్సుగా భావించే లోకులు వ్యర్థంగా తమ శరీరాలను బాధపెడుతున్నారు. వాస్తవానికి కేవలం ఉపవాసం చేసేవారు తపస్వులు కారు, ధర్మజ్ఞులుకారు. త్యాగాన్ని సంపాదించడమే అన్నిటికంటే ఉత్తమమైన తపస్సు. బ్రాహ్మణుడు సదాఉపవాసి (వ్రతపరాయణుడు), బ్రహ్మచారి, ముని, వేదాలను వల్లె వేసేవాడు కావాలి. ధర్మపాలనం చేయాలనే కోరికతోనే అతడు భార్య మొదలైన కుటుంభాన్ని సమకూర్చుకోవాలి. (విషయ భోగాల కోసం కాదు) బ్రాహ్మణుడు సదా జాగరూకుడై ఉండాలి. మాంసం ఎన్నడూ తినకూడదు. పవిత్ర భావంతో వేదాలు పఠించాలి. సదా సత్యాన్నే పలకాలి. ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకోవాలి. ఇవి అతనికి ఉచితమైనవి. అతడు సదా అమృతాశి, విఘ్నపాశి, అతిధిప్రియుడు అయి ఉండాలి.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! బ్రాహ్మణుడు సదా ఉపవాసి, బ్రహ్మచారి, విఘ్నపాశి, అతిధిప్రియుడు ఎలా కాగలుగుతాడు ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “వాయవా ! కేవలం ప్రాతఃకాల పాయంకాలాలలో మాత్రమే భుజించే వానిని మధ్యలో ఏమీకూడా తిననివానిని నిత్యోపవాసిగా భావించాలి. కేవలం ఋతుకాలంలో ధర్మపత్నితో సహవాసం చేసేవానిని బ్రహ్మచారిగానే పరిగణిస్తారు. సదా దానం చేసేవాడు సత్యవాదిగానే తలచడానికి యోగ్యుడు. పగలు నిద్రపోనివాడు సదా జాగరూకుడై ఉన్నట్లే అంటారు. సదా భృత్యులకు (తల్లి, తండ్రి, భార్య, పిల్లలు మొదలైన కుటుంభీకులందరినీ భృత్యులుగానే (పెంచి పోషించడానికి యోగ్యమైనవారు) చెబుతారు.) అతిధులకు భోజనం పెట్టిన తరువాతనే తాను భుజించేవాడు అమృతం భక్షించినవాడే (అమృతాశి). బ్రాహ్మణుడు భోజనం చేయనంతవరకు అన్నం తిననివాడు

తన ఆ వ్రతం వలన స్వర్గలోకంపై విజయం పొందుతాడు. దేవతలకు, పితరులకు, అతిదులకు భోజనం పెట్టిన తరువాత మిగిలిన అన్నాన్నే తాను భుజించేవానిని 'విషసాళి' అంటారు. ఆ మనుష్యులకు బ్రహ్మధామంలో అక్షయ లోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి.

యుదిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! మనుష్యులు బ్రాహ్మణులకు రకరకాలవస్తువులను దానం ఇస్తూ ఉంటారు. కాని దాతలలో, దానం పుచ్చుకొన్న వారిలో ఏ విశేషం ఉంటుంది ?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుదిష్ఠిరా ! బ్రాహ్మణుడు సజ్జనుల నుండి, దుర్జనుల నుండి కూడా దానం తీసుకొంటాడు. కాని గుణవంతుని (సజ్జనుడు) నుండి దానం తీసుకొంటే అతనికి తక్కువ దోషం కలుగుతుంది. గుణహీనుని (దుర్జనుడు) నుండి దానం తీసుకొంటే అతడు అగాధమైన నరకంలో మునిగిపోతాడు. ఈ విషయంలో వృషాదర్భిరాజుకు, సప్తర్షులకు జరిగిన సంవాద రూపమైన ప్రాచీనేతిహాసాన్ని ఉదాహరణగా ఇస్తూ ఉంటారు. ఒకసారి కశ్యపుడు, అత్రి, వసిష్ఠుడు, భరద్వాజుడు, గౌతముడు, విశ్వామిత్రుడు, జమదగ్ని, పతివ్రత అయిన అరుందతి వీరందరూ సనాది ద్వారా సవాతన బ్రహ్మలోకాన్ని పొందాలనుకొని, తపస్సు చేస్తూ ఈ భూలోకంలో తిరుగుతున్నారు. వీరందరికీ పరిచర్యచేయడానికి 'గండ' అనే దాసి ఉంది. ఆమె 'పశుసఖుడు' అనే పేరుగల శూద్రుని వివాహమాడింది. (పశుసఖుడు కూడా వీరితోనే ఉంటూ, ఆ మహర్షులను సేవించుకొంటూ ఉండేవాడు.) ఒకసారి చాలా కాలంపాటు భూమిపై వర్షాలు కురవలేదు. లోకంలో గొప్ప కరువు సంభవించింది. ప్రజలందరూ ఆకలితో చనిపోసాగారు. ఆ సమయంలోనే శిబి కొడుకు వృషాదర్భిమహారాజు విహరిస్తూ సప్తర్షులు ఉన్న దారినే వచ్చాడు. వారు ఆహారంకోసం బాధపడడం చూసి రాజు "తపోధను లారా ! మీరు దానం స్వీకరిస్తే అది మీ ఆకలిభాధను తీరుస్తుంది. అందువల్ల మీ ఈ దుర్బల శరీరాలు పుష్టిగా ఉంటాయి. కాబట్టి ప్రతిగ్రహం స్వీకరించండి. వా దగ్గర ఉన్న ధనంలో మీకు కావలసినంత అడగండి, నాకు బ్రాహ్మణులంటే చాలా ఇష్టం. మీరు అడిగితే నేను ఒక్కొక్కరికి వేయి కంచరగాడిదలు, గొప్ప బరువులు మోయగలిగిన, తెల్లనిరంగుకల, బలిసి నిగనిగలాడే పదివేల ఎద్దులు, తెల్లని రోనూలు గల, కొత్తగా ఈనీన, పుష్టిగా ఉన్న, సాధువులైన అన్నే గోవులు మంచి మంచి గ్రామాలు, దాన్యం, రసాలు, యవలు, రత్నాలు ఇంకా అనేక

దుర్లభవస్తువులు ఈయగలను. కాబట్టి చెప్పండి. మీ శరీరదార్ఢ్యం కోసం ఏమి ఇవ్వను ?" అని అడిగాడు.

ఋషులు - "మహారాజా ! రాజు ఇచ్చిన దానం పైకి తేనెలా తీయగానే ఉంటుంది. కాని పరిణామంలో అది విషతుల్యం అవుతుంది. ఈ విషయం తెలిసికూడా మీరు మమ్ము ఎందుకు వ్రతోభవెడతారు ? బ్రాహ్మణుల శరీరాలు దేవతలకు నివాసస్థానాలు. దానిలో దేవతలందరూ కొలువై ఉంటారు. బ్రాహ్మణుడు తపస్సుతో శుద్ధుడు, సంతుష్టుడుగా ఉంటే అతడు దేవతలందరినీ ప్రసన్నులను చేస్తాడు. బ్రాహ్మణుడు రోజంతా ఎంత తపస్సు ఆర్జిస్తాడో, దానినంతా రాజునుండి ప్రతిగ్రహం పొందడం వలన అడవిని కార్చిమ్మ దోచించినట్లుగా నశింపజేస్తుంది. కాబట్టి ఈ దానంతో పాటుగా మీరు కుశలంగా ఉండండి. ఈ వస్తువులన్నీ ఎవరికి అవసరమో వారికి లేదా మిమ్మల్ని యాచించినవారికి దానం ఇవ్వండి." అన్నారు.

ఇలా అని వారు ఇంకొక మార్గంలో ఆహారానికై వెతుక్కుంటూ అడవిలోకి వెళ్లిపోయారు. తదనంతరం రాజు యొక్క ప్రేరణతో అతని మంత్రి అడవికి వచ్చి, అత్రిపళ్ల కోసి వారికి ఇవ్వాలని సంకల్పించాడు. మంత్రిలు ఆ పళ్లలోపల బంగారు భిళ్లలు నింపి, అవన్నీ సేవకుల చేతికి ఇచ్చారు. భృత్యులు ఆ పళ్లను వారికి ఇవ్వడానికి వారి వెనుక పరుగెత్తుకొని వెళ్లారు. కాని అత్రి మహర్షి ఆ పళ్ల అన్నీ బరువుగా ఉండడం చూసి - "ఈ పళ్ల మేము తీసుకోవడానికి తగవు. మా బుద్ధి మందగించలేదు. మేము నిద్రపోవడం లేదు. మేలుకొనే ఉన్నాము. వీటిలోపల సువర్ణం నింపారని మాకు తెలుసు. ఇది మేము స్వీకరిస్తే మేము పరలోకంలో కలువైన పరిణామం అనుభవించవలసివచ్చేది. ఈలోకంలోను, పరలోకంలోను సుఖపడాలి అనుకొనేవారు ప్రతిగ్రహం నుండి తప్పించుకోవాలి." అన్నాడు.

వసిష్ఠుడు - "ఒక నిష్కం (బంగారు నాణెం) దానం తీసుకోవడం వలన, వేల నిష్కాలు దానం తీసుకొన్న దోషం తగులుతుంది. అటువంటి స్థితిలో చాలా నిష్కాలు గ్రహించినవాడు ఘోరమైన పాపగతిని పొందవలసి ఉంటుంది," అన్నాడు.

కశ్యపుడు - "ఈ భూమిపైన ఉండే దాన్యం, యవలు, బంగారం, పశువులు, స్త్రీలు అన్నీ కూడా ఒక్కనికే లభించివా అతనికి సంతోషం ఉండదు. ఇది గ్రహించి విద్వాంసులు తమ మనసులోని తృప్తిను చల్లార్చుకోవాలి." అన్నాడు.

భరద్వాజుడు - "మనుష్యుని కోరిక సదా పెరుగుతూనే ఉంటుంది. దానికి అంతు ఉండదు." అన్నాడు.

గౌతముడు - "లోకంలో మనిషికి కల ఆశ యొక్క కడుపును నింపగలిగిన వస్తువు ఏదీ లేదు. మనిషి యొక్క ఆశ సముద్రం వంటిది. అది ఎప్పటికీ నిండనే నిండదు." అన్నాడు.

విశ్వమిత్రుడు - "ఏదైనా వస్తువును కోరుకొనే మనిషికి ఆ కోరిక తీరినపుడు ఇంకొక కొత్త కోరికపుడుతుంది. ఈ రీతిగా తృప్తి బాణంలాగ మనిషి మనసును గాయపరుస్తూనే ఉంటుంది." అన్నాడు.

జమదగ్ని - "ప్రతిగ్రహం తీసుకోకపోవడం వలననే బ్రాహ్మణుడు తన తపస్సును సురక్షితంగా ఉంచుకోగలుగుతాడు. తపస్సే బ్రాహ్మణునికి దనం. లోకి కథనం కోసం లోభించేవాడు తపస్సు అనే ధవాన్ని నష్ట పోతాడు." అన్నాడు.

అరుంధతి - "లోకంలో ఒక పక్షం వారు ధర్మం కోసం ధనం ఆర్జించాలని అభిప్రాయపడుతూ ఉంటారు. కాని వా ఉద్దేశ్యంలో ధనార్జన కంటే తపస్సును ఆర్జించడమే శ్రేష్ఠం," అన్నది.

గండ - "వా ఈ యజమానులు అత్యంత శక్తి శాలులు అయినప్పటికీ కూడా భయంకరమైన ఈ ప్రతిగ్రహానికి ఇంతగా భయపడుతున్నారంటే వా లెక్కేముంది ? దుర్బల ప్రాణుల వలె వాకు దీనివల్ల అమిత భయం కలుగుతోంది." అన్నది.

పశుసఖుడు - "ధర్మాన్ని పాటిస్తూ ఉండగా లభించే ధవాన్ని మించిన ధనం ఏదీ లేదు. ఆ ధవాన్ని బ్రాహ్మణుడే గుర్తించగలడు. కనుక నేను కూడా దర్మమయమైన ఆ ధవాన్ని పొందే ఉపాయం వేర్చుకోవడానికే విద్వాంసులైన బ్రాహ్మణుల సేవలో కుదురుకొన్నాను." అన్నాడు.

ఋషులు - "కపటంగా ఈ ఫలాలను ఇవ్వడానికి తెచ్చిన జనులు, ఈ రకమైన ఫలాల మిషతో మాకు సువర్ణాన్ని దానం చేయాలనుకొన్న రాజు ఈ దానంతో పాటుగా మేలు పొందెదరుగాక !" అన్నారు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుద్ధిష్ఠిరా ! ఇలా అని బంగారంతో నిండిన ఆ ఫలాలను పరిత్యజించి వ్రతధారులైన ఆ మహర్షులందరూ అక్కడినుండి వేరొక చోటికి వెళ్లిపోయారు. అప్పుడు మంత్రులు వైభ్యుని వద్దకు వెళ్లి - "మహారాజా ! ఆ ఫలాలను చూస్తూనే ఋషులకు తమను మోసం చేస్తున్నారనే

సందేహం కలిగింది. అందుకని వారు ఫలాలను త్యజించి వేరొక దారిని వెళ్లిపోయారు." అని చెప్పారు. సేవకులు ఇలా చెప్పిన మీదట వృషాదర్భిమహారాజుకు చాలా కోపం వచ్చింది. అతడు తన అవమానానికి ప్రతీకారం తీర్చుకోవాలి అనుకొని రాజదానికి తిరిగివచ్చాడు. అక్కడికి వెళ్లి అత్యంత కఠోరనియమాలను పాటిస్తూ ఆహవనీయాగ్నిలో ఆభిచారిక మంత్రాలు పఠిస్తూ ఒక్కొక్క ఆహుతినే వేల్చసాగాడు. ఆహుతులు పూర్తికాగానే ఆ అగ్ని నుండి ఒక భయంకరమైన కృత్య పుట్టింది. వృషాదర్భిరాజు దానికి 'యాతుదాని' అనిపేరు పెట్టాడు. కాళరాత్రివలె అతిభయంకరమైన రూపం ధరించిన ఆ కృత్య చేతులు జోడించి రాజు వద్దకు వచ్చి నిలిచి - "మహారాజా ! మీ ఆజ్ఞను దేనిని పాటించను ?" అని అడిగింది.

రాజు - "యాతుదానీ ! నీవు ఇక్కడి నుండి అడవికి వెళ్లు. అక్కడ అరుంధతీ సహితులైన సప్తర్షుల యొక్క వారి దాసీ యొక్క, ఆ దాసీదాని భర్త యొక్క పేర్లు అడిగి, దాని తాత్పర్యాన్ని మనసులో చక్కగా గుర్తుపెట్టుకో, వారందరి పేర్ల యొక్క అర్థాన్ని గ్రహించి వారిని చంపివేయి. తరువాత నీ ఇచ్చవచ్చిన చోటికి వెళ్లిపో." అని చెప్పాడు.

రాజు యొక్క ఆదేశాన్ని పొంది యాతుదాని "తదాస్తు" అని పలికి, దానికి అంగీకరించి, ఆ మహర్షులు సంచరిస్తున్న ఆ అడవికి వెళ్లింది. అక్కడ అత్రిమొదలైన మహర్షులు పలమూలాలను ఆహారంగా తీసుకొంటూ తిరుగుతున్నారు. వారందరి నిశ్చయం, కార్యం ఒక్కలాంటిదే. వారు ఆ వనంలో తిరుగుతూ ఫలమూలాలను సంగ్రహిస్తున్నారు. అలా తిరుగుతూ ఉండగా వారికి అందమైన ఒక చెరువు కనిపించింది. దానిలోని నీరు అతి పవిత్రంగా స్వచ్ఛంగా ఉంది. దానికి నలువైపుల ఉన్న తీరం మీద దట్టమైన వృక్ష పంక్తులు అందంగా ఉన్నాయి. చెరువులోపల అందమైన తామరపూలు వికసించి ఉన్నాయి. రకరకాల ఫక్షులు ఆ నీటిని సేవిస్తున్నాయి. దానిలో ప్రవేశించడానికి ఒకటే దారి ఉంది. దాని రేవు, మెట్లు చాలా అందంగా నిర్మించబడినాయి. అక్కడ నాచు గాని, బురద గాని మచ్చుకైనా లేదు. వృషాదర్భి మహారాజు పంపిన భయంకరాకృతిగల యాతుదాని ఆ చెరువును రక్షిస్తోంది.

చెరువు చూసి కమలాలు కోసుకోవడానికి ఆ మహర్షులు పశుసఖునితోపాటుగా అక్కడికి వచ్చారు. చెరువు గట్టున భయంకర రూపం గల రాక్షసి నిలిచి ఉండడం చూసి

వారు "నీవు ఎవరవు ? ఎందుకు ఇక్కడ ఒంటరిగా నిలబడినావు ? ఇక్కడ నీ రాకకు ప్రయోజనమేమిటి ? ఈ సరోవర తీరంలో నిలిచి నీవు ఎటువంటి కార్యాన్ని నెరవేర్చాలనుకొంటున్నావు ?" అని అడిగారు.

యాతుదాని - "తాపసులారా ! నేను ఎవరినైతే నేమి ? మీకు వా పరిచయం అడగవలసిన అవసరం లేదు. మీరు ఇంత మాత్రం తెలుసుకొంటే చాలు నేను ఈ చెరువుకి కాపలా కాస్తూ ఉంటాను." అన్నది.

ఋషులు - "భద్రా ! మేమందరము ఆకలితో అలమటిస్తున్నాము. మా వద్ద తినడానికి ఏమీలేదు. కాబట్టి నీవు అనుమతిస్తే మేమందరం కలిసి ఈ చెరువులోని కొన్ని తామరతూడులను తెంపుకొంటాం." అన్నారు.

యాతుదాని - "ఋషులారా ! ఒక షరతు మీద అయితే మీరు ఈ చెరువు నుండి కోరినట్లుగా మృణాలాలను తీసుకోగలుగుతారు. ఒక్కొక్కరుగా వచ్చి తమ పేరును చెప్పి తామరతూడును తీసుకోండి. ఆలస్యం చేయవలసిన అవసరం లేదు." అన్నది.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "దాని మాటవిని అత్రిమహర్షికి అది కృత్య అనే రాక్షసి అని, ఋషులైన తమ అందరినీ వధించాలనే కోరికతోనే ఇక్కడికి వచ్చిందని తెలిసింది. అయినా ఆకలితో కలిగిన వ్యాకులపాటువలన అతడు - "కల్యాణీ ! కామాది శత్రువులనుండి రక్షించేవానిని 'అరాత్రి' అంటారు. అత్తు (మృత్యువు) నుండి కాపాడేవాడు 'అత్రి' అని పిండుకొంటాడు. ఈ రకంగా అరాత్రి అయిన కారణంగా నేనే అత్రిని'. జీవునకు ఏకమాత్రుడైన పరమాత్మ యొక్క జ్ఞానం కలుగనంతవరకు ఉండే అవస్థను రాత్రి అంటారు. ఆ అజ్ఞానావస్థలేని కారణంగా కూడా నేను 'అరాత్రి' అయిన 'అత్రి'గా పిలువబడుతున్నాను. ప్రాణులందరికీ అజ్ఞాతంగా ఉన్నందువలన రాత్రి వంటి ఆ పరమాత్మ తత్వంలో నేను సదా జాగృతుడనై ఉంటాను. కాబట్టి అతడు నాకు అరాత్రి వంటివాడు. ఈ వ్యుత్పత్తిని అనుసరించియే నేను అరాత్రి. అత్రి (జ్ఞాని) అనే పేరు ధరించాను. ఇదే నా పేరుకు తాత్పర్యం అని తెలుసుకో." అన్నాడు.

యాతుదాని - "తేజస్వరూపుడనైన మహర్షీ ! మీరు చెప్పిన మీ పేరులోని తాత్పర్యం నాకు అర్థం కావడం చాలా కష్టం. మంచిది. మీరు చెరువులో దిగండి." అన్నది.

వసిష్ఠుడు - నా పేరు వసిష్ఠుడు. అందరికంటే శ్రేష్ఠుడను కనుక నన్ను 'వసిష్ఠుడు' అని కూడా ప్రజలు అంటారు.

నేను గృహస్థాశ్రమంలో ఉన్నాను. కాబట్టి వసిష్ఠత (ఐశ్వర్య సంపత్తి) వాసము చేయుట కారణముగా నీవు నన్ను వసిష్ఠుడని గ్రహించు." అన్నాడు.

యాతుదాని - "మునీ ! మీరు మీ పేరుగురించి వివరించారు. దాని అక్షరాలైనా ఉచ్చరించడం కష్టం. నేను మీ పేరు గుర్తు ఉంచుకోలేను. మీరు వెళ్లండి. చెరువులోకి ప్రవేశించండి." అన్నది.

కశ్యపుడు - యాతుదానీ ! శరీరానికి 'కశ్య' అనిపేరు. దానిని పోషించేవానిని 'కశ్యపుడు' అంటారు. నేను ప్రతి కులం (శరీరం)లోను అంతర్యామి రూపంతో ప్రవేశించి దానిని రక్షిస్తూ ఉంటాను. కనుక నేను కశ్యపుడను. 'కు' అంటే భూమి మీద 'వమ' అంటే వర్షాన్ని కురిపించే సూర్యుడు కూడా వా స్వరూపమే. కాబట్టి నన్ను "కువమ" అని కూడా అంటారు. వా శరీర వర్ణం రెల్లుపూవులా కాంతిమంతంగా ఉంటుంది. అందుకని నేను కాశ్య అనే పేరుతో కూడా ప్రసిద్ధుడిని ఇదే నా పేరు. దీనిని నీవు దారణ చెయ్యి." అన్నాడు.

యాతుదాని - "మహర్షీ ! నీ పేరు యొక్క తాత్పర్యం తెలుసుకోవడం నాకు అతి కష్టం. మీరు కూడా తామరలతో నిండిన చెరువులోనికి వెళ్లండి." అన్నది.

భరద్వాజుడు - "కల్యాణీ ! నాకు పుత్రులు, శిష్యులు కాని వారిని కూడా నేను పోషిస్తాను. దేవతలను, బ్రాహ్మణులను, నా ధర్మపత్నిని ద్వాజులను (వర్ణసంకరులను) కూడా పెంచి పోషిస్తాను. కనుక భరద్వాజ నామంతో ప్రసిద్ధి చెందాను." అని చెప్పాడు.

యాతుదాని - "మునివర్యా ! మీ పేరులోని అక్షరాలను ఉచ్చరించడం కూడా నాకు కష్టం అనిపిస్తోంది. అందుకని దానిని నేను దారణ చేయలేను. వెళ్లండి. మీరు కూడా ఈ సరోవరంలో దిగండి." అన్నది.

గౌతముడు - "కృత్యా ! ఇంద్రియనిగ్రహం ద్వారా నేను 'గో'వును (భూమి, స్వర్గం) కూడా దమింపచేశాను. అందుకని 'గోదమ' పేరును ధరించాను. పాగలేని నిప్పులా నేను తేజస్విని. అందరి యందు సమానదృష్టి కలిగిన కారణంగా నీవు గాని, ఇతరులెవరైనా గాని నన్ను అణచలేరు. వాశరీర కాంతి (గో) అందకారాన్ని దూరంగా తొలగించివేసేది (అతమ) కాబట్టి నీవు నన్ను "గోతము"నిగా తెలుసుకో." అన్నాడు.

యాతుదాని - "మహామునీ ! నీ పేరులోని వివరణను కూడా నేను గ్రహించలేకపోయాను. వెళ్లండి. చెరువులో దిగండి." అన్నది.

విశ్వామిత్రుడు - "యాతుదానీ ! విశ్వేదేవులు వాకు మిత్రులు. నేను గోవులకు, విశ్వానికంతటికీ మిత్రుడిని. కనుక లోకంలో నేను 'విశ్వామిత్రుడు' అనే పేరుతో ప్రసిద్ధుడనయ్యాను." అన్నాడు.

యాతుదాని - "మహర్షీ ! మీ సేరు యొక్క వివరణను ఉచ్చరించడం కూడా నాకు కష్టమే. నేను దానిని గుర్తు పెట్టుకోలేను. మీరు చెరువులోకి వెళ్లండి." అన్నది.

జమదగ్ని - "కల్యాణి ! నేను "జమత్" అంటే దేవతల యొక్క ఆహవనీయాన్ని నుండి పుట్టాను. కనుక నన్ను 'జమదగ్ని' సేరుతో విఖ్యాతుడనని తెలుసుకో." అన్నాడు.

యాతుదాని - "మునీ ! మీరు మీ పేరు యొక్క అర్థాన్ని చెప్పిన విదానం తెలుసుకోవడం నాకు చాలా కష్టం. ఇక మీరు సరోవరంలో ప్రవేశించండి." అన్నది.

అరుంధతి - "యాతుదానీ ! నేను 'అరు' అంటే పర్వతాలను, పృథ్విని, ద్యులోకాన్ని నా శక్తితో భరిస్తూ ఉంటాను. వా భర్తకు నేను ఎప్పుడూ దూరంగా ఉండను. అతని మనసు ఎరిగి నడుచుకొంటాను. కనుక నాపేరు "అరుంధతి". అన్నది.

యాతుదాని - "దేవీ ! మీరు మీ పేరును వివరించి చెప్పారు. అందులో ఒక్క అక్షరమైనా ఉచ్చరించడం నాకు కష్టమే. కనుక దీనిని కూడా నేను గుర్తు ఉంచుకోలేను, మీరు చెరువులో ప్రవేశించండి." అన్నది.

గండ - "యాతుదానీ ! 'గడి' దాతువునుండి 'గండి' శబ్దం ఉత్పత్తి అయింది. ఇది ముఖంలోని ఒక భాగం కపోలానికి (చెక్కిలికి) వాచకం. వా కపోలం (గండ) ఎత్తుగా ఉంటుంది. కనుక లోకులు నన్ను 'గండా' అంటారు." అని చెప్పింది.

యాతుదాని - నీ సేరులోని అర్థాన్ని ఉచ్చరించడం కూడా వాకు కష్టమే. కనుక దానిని గుర్తుపెట్టుకోవడం అసంభవం. వెళ్లు. నీవు కూడా చెరువులో దిగు." అన్నది.

పశుసఖుడు - "అగ్ని నుండి పుట్టిన కృత్యా! నేను పశువులను సంతోషంగా ఉంచుతాను. వాటికి ప్రియసఖుడను. ఈ గుణాన్ని బట్టి నాపేరు 'పశుసఖుడు' అయింది." అని చెప్పాడు.

యాతుదాని - నీవు చెప్పిన నీ పేరులోని అక్షరాలను ఉచ్చరించడం కూడా నాకు చాలా కష్టం కలిగించేదే. కనుక దానిని గుర్తుపెట్టుకోలేను. ఇప్పుడిక నీవు కూడా చెరువులోకి వెళ్లు." అన్నది.

ఈ ఋషులతో పాటుగా "శునస్సఖుడు" అనే పేరుగల ఒక సన్యాసికూడా ఉన్నాడు. అతడు తన్ను పరిచయం చేసుకొంటూ "యాతుదానీ ! ఈ ఋషులు తమ సేర్లను వ్యాఖ్యానించి చెప్పినట్లుగా నేను చెప్పలేను. నీవు నా పేరును "శునఃసఖసఖుడు" (ధర్మానికి మిత్రులయిన మునులకు మిత్రుడు.) గా తెలుసుకో." అన్నాడు.

యాతుదాని - "విప్రవర్యా ! నీవు సందిగ్ధ వర్ణాలతో నీ పేరును చెబుతున్నావు. కనుక నీవు మళ్ళీ స్పష్టంగా నీ సేరును వివరించి చెప్పు." అని అడిగింది.

శునస్సఖుడు - "నేను నా సేరు ఒకసారి చెప్పాను. అయివా నీవు శ్రద్ధగా వినలేదు. కనుక ఇదిగో వా ఈ త్రిదండంతో దెబ్బలు తిని ఇప్పుడే భస్మమైపో." అన్నాడు.

ఇలా అని ఆ సన్యాసి బ్రహ్మదండం వంటి తన త్రిదండంతో అలా చేతితో కొట్టాడో లేచో ఆ యాతుదాని నేలపై పడి వెంటనే భస్మమై పోయింది. ఈ రీతిగా శునస్సఖుడు మహాబలవంతురాలైన ఆ రాక్షసిని వధించి త్రిదండాన్ని నేలపై పెట్టాడు. తాను కూడా అక్కడే పచ్చికపై కూర్చున్నాడు. తదనంతరం ఆ ఋషులందరూ తమకు కావలసినట్లుగా పూలను, తామర తూడులను తీసికొని అమితానందంగా చెరువు నుండి బయటకు వచ్చారు. మిక్కిలి శ్రమ పడి వారు తూడులను వేరు వేరు కట్టలుగా కట్టారు. అనంతరం వాటిని ఒడ్డు మీదనే పెట్టి చెరువులో దిగి నీటితో తర్పణాలు విడువసాగారు. కొద్ది సేపటికి వారు నీటినుండి బయటకు వచ్చే సరికి, వారికి తాము అక్కడ పెట్టిన తామరతూళ్లు కనపడలేదు. అప్పుడు అందరూ ఒక్కసారిగా "అరే. మనమందరం ఆకలితో అలమటిస్తున్నాం. ఇప్పుడు ఆహారం తీసుకోవాలని అనుకొన్నాం. ఈ స్థితిలో ఏ నిర్ణయుడు వచ్చి మన తామరతూళ్లను దొంగిలించాడు ?" అన్నారు. ఏమీ జాడతెలియక పోయే సరికి అందరూ తమ నిజాయితీని నిరూపించడానికి శపథం చేయాలని నిశ్చయించుకొన్నారు. ఆ సమయంలో వారందరూ ఆకలితో అలమటిస్తూ మిక్కిలి అలసిపోయి ఉన్నారు. అందుకని వారు శపథం చేయడం ఆరంభించారు. అందరి కంటే ముందుగా అత్రి - "తూడులను దొంగిలించినవానికి. ఆవును తన్నిన, సూర్యునివైపు తిరిగి మూత్ర విసర్జన చేసిన, అనధ్యయన సమయంలో అధ్యయనం చేసిన వారికి కలిగే పాపం కలుగుతుంది." అన్నాడు.

వసిష్ఠుడు - "తూడులను దొంగిలించినవానికి నిషిద్ధ సమయంలో నేదాలు చదివిన, కుక్కలతో వేటకు వెళ్లిన,

సన్యాసేయై ఇచ్చవచ్చిన తీరులో చరించే, శరణాగతుని చంపిన, కన్యను అమ్ముకొని జీవవాన్ని నడుపుకొనే, రైతు సొమ్ము అపహరించిన పాపం అంటుకొంటుంది." అన్నాడు.

కశ్యపుడు - "మృణాళములను దొంగిలించినవానికి అన్ని చోట్లా అన్ని రకాల మాటలు చెప్పే, ఇతరులు కుదువ పెట్టినదానిని అపహరించే, కూట సాక్ష్యం ఇచ్చే, అపాత్ర దానం చేసే, పగటి పూట స్త్రీ సాంగత్యం చేసే పాపం అంటుతుంది" అన్నాడు.

భరద్వాజుడు - "తూడులను దొంగిలించిన నిర్దయునికి స్త్రీలపట్ల, బంధువర్గం పట్ల, గోవులతో అధర్మంగా వ్యవహరించిన, బ్రాహ్మణుని వివాదంలో ఓడించిన, ఉపాధ్యాయుని (గురువును) కింద కూర్చోపెట్టి అతనితో ఋగ్వేద యజుర్వేదాలను అధ్యయనం చేయించిన, చెత్తా చెదారంలోని నిప్పులో ఆహుతులను నేల్చిన పాపం తగులుతుంది." అన్నాడు.

జమదగ్ని - "తూడులను అపహరించినవానికి, నీటిలో మల విసర్జన, గోవాత్య, గోవుపట్ల అపరాధం, ఋతుకాలం కాకుండా మైథునం, అందరినీ ద్వేషించడం, స్త్రీ సంపాదనతో బ్రతకడం, పోదర బంధువర్గం పట్ల ద్వేషం, అంధరితో విరోధించడం, పరస్పరం ఒకరియింటికి ఒకరు అతిథులుగా వెళ్ళడం వలన కలిగే చోషాలన్నీ కలుగుతాయి." అన్నాడు.

గోతముడు - "తామర తూడులను దొంగిలించినవాడు నేదాలను చదివి వాటిని మరచిపోయినట్టి, త్రేతాగ్నులను విసర్జించినట్టి, పోమరసాన్ని అమ్మినట్టి పాపాన్ని పొందడానికి అర్హుడవుతాడు. పైగా అతనికి ఒకే నూయి ఉన్న గ్రామంలో నివసించే, శూద్రస్త్రీని బార్యగా పొందిన బ్రాహ్మణునకు లభించే లోకమే లభిస్తుంది." అన్నాడు.

విశ్వామిత్రుడు - "మృణాళములను దొంగిలించినవానికి కొడుకు జీవించి ఉండగానే అతని తల్లిదండ్రులు మొదలైన పోషింపదగిన వారంతా ఇతరులవలన బ్రతుకుతూ ఉంటే అతనికి కలిగినట్టి పాపమే కలుగుతుంది. అతనికి ఎక్కడా స్థానం ఉండదు. అతని ఇంటిలో పుత్రులు అనేకులు ఉన్నా అతడు అపవిత్రుడే. నేదాలను మిథ్యగా తలచేవాడు, విధ్యాగర్వం కలవాడు, రైతులు, ఇతరుల పట్ల అసూయ కలిగినవాడు, వర్షాకాలంలో పరదేశాలకు వెళ్లేవాడు, జీతం తీసుకుని పనిచేసేవాడు, రాజపురోహితుడు, యజ్ఞానికి అధికారం లేనివాని చేత యజ్ఞం చేయించేవాడు అవుతాడు." అన్నాడు.

అరుంధతి - "తామరతూళ్ళను దొంగిలించిన స్త్రీ ఎప్పుడూ తన అత్తగారిని అవమానించే, భర్త మనసును కష్టపెట్టే, ఒంటరిగా రుచికరమైన భోజనం చేసే, ఇంటిలో ఉంటూ బంధువర్గాన్ని అనాదరించే, సాయంత్రం సత్తుపిండి తినే, వ్యభిచరించే, (బ్రాహ్మణి అయి ఉండి క్షత్రియ స్త్రీ యొక్క స్వభావం కలిగినట్లు) వీరుడైన పుత్రునికి తల్లి అయే పాపాత్మురాలు అవుతుంది." అన్నది. గండే - "మృణాళ నాళములను దొంగిలించిన స్త్రీకి అబద్ధమాడిన, బంధువులతో విరోధించిన, కన్యను అమ్మిన, వంట చేసుకొని ఒక్కతే తినిన, వ్యభిచారిణి అయిన పాపం అంటుతుంది." అన్నది.

పశుసఖుడు - తామరతూళ్ళు దొంగిలించినవాడు దాసీ గర్భంలో జన్మిస్తాడు. సంతానం లేనివాడు, దరిద్రుడు అవుతాడు. అతనికి దేవతలకు నమస్కరించని పాపం అంటుతుంది." అన్నాడు.

శునస్సఖుడు - "ఈ మృణాళములను దొంగిలించినవాడు యజుర్వేదం తెలిసిన ఋత్విక్కు, లేదా సామవేదం తెలిసిన బ్రహ్మచారికి కన్యనిచ్చిన ఫలం పొందుతాడు. అధర్వ వేదాధ్యయనం ముగించుకొని విద్యుక్తంగా స్నాతుడైన పుణ్యాన్ని పొందుతాడు." అన్నాడు.

సంవ్యాసే ఇలా అనగానే సప్తర్షులు - "శునస్సఖా ! నీవు చేసిన శపథం బ్రాహ్మణులకు అభీష్టమైనదే. కనుక మా మృణాళములను నీవే దొంగిలించినట్లు తెలుస్తోంది." అన్నారు.

శునస్సఖుడు - "మునివరులారా ! మీరు చెప్పినది నిజం. వాప్తవానికి తామర తూళ్ళను నేనే దొంగిలించాను. మీరు తర్చుణాలు విడిచే సమయంలో మీ దృష్టి తప్పించి నేనే వాటిని ఇంకొకచోట దాచి ఉంచాను. చూడండి. ఇవిగో మీ తామరతూళ్ళు. నేను మిమ్మల్ని పరీక్షించడానికే ఇలా చేశాను. మీరు నన్ను సన్యాసిగా కాదు, ఇంద్రుడని తెలుసుకోండి. మిమ్మల్ని రక్షించే ఉద్దేశ్యంతోనే నేను ఇక్కడికి వచ్చాను. వృషాదర్చిరాజు పంపిన, అత్యంత క్రూరకర్మలు చేసే యాతుదాని అనే కృత్య మిమ్మల్ని చంపాలనుకొని ఇక్కడకు వచ్చింది. అగ్ని నుండి అది పుట్టింది. ఆ పాపాత్మురాలు మిక్కిలి దుష్ట స్వభావం కలది. అది మిమ్మల్ని తప్పుక చంపివేస్తుంది. అందుకే ఇక్కడకు వచ్చి నేను ఈ రాక్షసిని వధించాను.

తపోధనులారా ! మీరు లోభాన్ని త్యజించినందువలన అక్షయ లోకాలపై అధికారం పొందారు. ఆ లోకాలు కోరికలన్నీ నెరవేర్చేవి. ఇప్పుడు మీరు ఇక్కడినుండి అక్కడకు వెళ్ళండి," అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు - "యుధిష్ఠిరా ! ఇంద్రుని మాటలు విని మహర్షులకు చాలా ఆనందం కలిగింది. వారు 'తథాస్తు' అని ఇంద్రుని ఆదేశాన్ని పాటించి అందరూ అతనితోపాటుగా స్వర్గానికి వెళ్లారు. ఈ రీతిగా ఆ మహాత్ములు మిక్కిలిగా ఆకలితో బాధపడుతున్నా లోభాన్ని దరికి రానీయలేదు. అందుకే వారికి స్వర్గం ప్రాప్తించింది. కాబట్టి మనిషి ప్రతి దశలోను లోభాన్ని విడిచిపెట్టాలి. ఇదే అన్నిటి కంటే గొప్ప ధర్మం.

బ్రహ్మసర తీర్థములో అగస్త్యుని

కమలములు అపహరణకు

గురి అయినపుడు బ్రహ్మర్షులు రాజర్షులు
ధర్మోపదేశ యుక్తముగా శపథము చేయుట.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! పూర్వం బ్రహ్మర్షులు, రాజర్షులు తీర్థ యాత్రలు చేసేటపుడు తామర తాడుల దొంగతనాన్ని పురస్కరించుకొనియే చేసిన శపథం గూర్చిన ఆ ప్రాచీనేతిహాసాన్ని నేను నీకు చెబుతున్నాను విను. పశ్చిమదిక్కున మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైన ప్రభాస క్షేత్ర తీర్థంలో కొంతమంది ఋషులు, రాజులు సమావేశమై తమలో తాము - "మనం భూమండలమంతా యాత్ర చేసివద్దాం. మన అందరి మనసులలోనూ ఈ కోరిక ఉంది. కాబట్టి అందరం కలిసే వెళదాం." అని ఆలోచించుకొన్నారు. ఇలా నిశ్చయించుకొని శుక్రుడు, అంగిరసుడు, కవి, అగస్త్యుడు, నారదుడు, పర్వతుడు, భృగువు, వసిష్ఠుడు, కశ్యపుడు, గోతముడు, విశ్వమిత్రుడు, జమదగ్ని, గాలవుడు, అష్టకుడు, భరద్వాజుడు, అరుంధతీ దేవి, వాలఖిల్య ఋషులు, ఇంకా శిభి, ధిలీపుడు, నహుషుడు, అంబరీషుడు, యయాతి, దుంధుమారుడు, పురువు మొదలైన రాజులు దేవరాజు ఇంద్రుని పురస్కరించుకొని తీర్థాలన్నింటిని తిరుగసాగారు. అలా తిరుగుతూ మాఘపూర్ణిమకు వారు పవిత్ర జలాలు కలిగిన కాశికీ నదీ తీరానికి చేరుకుని, అందరూ అక్కడ స్నానాలు చేశారు. ఇలా అనేక తీర్థాలలో స్నానాలు చేస్తూ నిష్పాపులై వారందరూ అత్యంత పవిత్రమైన బ్రహ్మసరము (పుష్కరము) అనే పేరుగల తీర్థానికి వెళ్లారు. అక్కడ బ్రహ్మదేవుని యొక్క సరోవరములో స్నానం చేసి, అగ్నిసమానులైన తేజోమూర్తులు ఆ బ్రహ్మర్షులు, రాజర్షులు తామరపూవులను భుజించారు. అనంతరం కొందరు బ్రాహ్మణులు తామర తాడులను తవ్వసాగారు. కొంతమంది పూవులను కోయసాగారు. అగస్త్య ఋషి కూడా కొన్ని తామరపూవులను కోసి ఒడ్డున పెట్టాడు.

కాని చెరువునుండి బయటకు వచ్చే సరికి అగస్త్యుడు పెట్టిన కమలాలు దొంగతనానికి గురయ్యామని అందరూ గమనించారు. అప్పుడు అగస్త్య ఋషి ఋషులందరినీ "నా కమలాలను ఎవరు దొంగిలించారు ?" అని అడిగాడు. అప్పుడు మహర్షులందరూ కంగారుపడి - "మునివర్యా ! మేము మీ కమలాలను దొంగిలించలేదు. ఈ మాట నిజమని మేము గట్టిగా శపథం చేయగలము." అని చెప్పి, నిశ్చయించుకొని ఆ మహర్షులు మహారాజులు తమ పుత్ర పౌత్రులతో పాటు ధర్మంపైన దృష్టి నిలిపి క్రమంగా శపథం చేయనారంభించారు.

భృగువు - "మునివర్యా ! మీ కమలాలు దొంగిలించినవానికి తిట్లు విని బదులుగా తిట్టిన; దెబ్బలు తిని తిరిగి కొట్టిన వానికి కలిగే పాపం కలుగుతుంది." అన్నాడు.

వసిష్ఠుడు - "మీ తామరలను దొంగిలించినవాడు స్వాధ్యాయం నుండి విముఖుడవుతాడు; కుక్కను వెంటపెట్టుకొని వేటాడుతాడు, గ్రామగ్రామానికి ముష్టివెత్తుకుంటూ తిరుగుతాడు." అన్నాడు.

కశ్యపుడు - "మీ పూవులను దొంగిలించినవాడు అన్ని చోట్ల అన్ని రకముల వస్తువులను కొని అమ్ముతాడు. ఎవరిదైనా కుడువ పెట్టిన సొమ్మును అపహరించాలనే లోభం కలిగి ఉంటాడు. కూట సాక్ష్యం ఇస్తాడు." అన్నాడు.

గోతముడు - "మీ కమలములను అపహరించినవాడు అహంకారి, అవిశ్వాసి, అయోగ్యునికి తోడ్పాటును అందించేవాడు, రైతు, ఈర్ష్యయుక్తుడు అయి జీవితం గడుపుతాడు." అన్నాడు.

అంగిరసుడు - "మీ పూవులను తీసినవాడు అపవిత్రుడు, వేదాలను మిథ్య అనేవాడు, కుక్కను తీసికొని వేటకు వెళ్లేవాడు, బ్రహ్మహంతకుడు, తన పాపాలకు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోనివాడు అవుతాడు." అన్నాడు.

దుంధుమారుడు - "మీ కమలాలను దొంగిలించిన వానికి మిత్రుల ఉపకారాన్ని అంగీకరించని, శూద్రజాతి స్త్రీయందు సంతానాన్ని పొందిన, ఒక్కదే కూర్చోని రుచికరమైన భోజనాన్ని చేసిన వానికి కలిగే పాపం కలుగుతుంది." అన్నాడు.

పురువు - "మీ పూవులను దొంగిలించినవాడు చికిత్సా వ్యవసాయం (వైద్యవృత్తి) చేస్తాడు, స్త్రీ సంపాదన తింటాడు, అత్తింటివారి ధనంపై గడిపినేపేవాడు అవుతాడు." అన్నాడు.

ధిలీపుడు - "ఒక నూయి గల గ్రామంలో నివసిస్తూ, శూద్ర జాతి స్త్రీతో సంబంధం పెట్టుకొన్న బ్రాహ్మణుడు

మరణించాక పొందే దుఖదాయకమైన లోకాలనే మీ పూవులను దొంగిలించినవాడు కూడా పొందుతాడు." అన్నాడు.

శుక్రుడు - "మీ పూవులను దొంగిలించినవాడు పగలు మైథునం జరిపిన, రాజును సేవించిన పాపం పొందుతాడు." అన్నాడు.

జమదగ్ని - "మీ పూవులను తీసినవాడు నిషిద్ధకాలంలో అద్యయనం చేస్తాడు, మిత్రునే శ్రాద్ధానికి పిలుస్తాడు. తాను శూద్రుని శ్రాద్ధంలో భుజిస్తాడు." అన్నాడు.

శిబి - "మీ తామరలను దొంగిలించినవాడు అగ్నిహోత్రం చేయకుండానే మరణిస్తాడు. యజ్ఞానికి విఘాతం కలిగిస్తాడు. తపస్సులతో విరోధిస్తాడు." అన్నాడు.

యయాతి - "మీ కమలములను దొంగిలించినవాడు వ్రతధారి అయికూడా ఋతుకాలం కాని సమయంలో సమాగమం చేస్తాడు. వేదాలను ఖండిస్తాడు." అన్నాడు.

నహుషుడు - "మీ కమలపుష్పాలను దొంగిలించినవాడు సవ్యాసీ అయికూడా ఇంటిలో నివసించేవాడు, యజ్ఞదీక్ష చేపట్టికూడా ఇచ్చవచ్చిన రీతిలో చరించేవాడు, జీతం తీసుకొని చదువు చెప్పేవాడు అవుతాడు." అన్నాడు.

అంబరీషుడు - "మీ కమలాలను తీసికొని పోయినవాడు నృశంసుడు, బంధువర్గం పట్ల, గోవులపట్ల తన ధర్మాన్ని పాటించనివాడు, బ్రహ్మహత్య చేసినవాడు పొందే పాపాలను పొందుతాడు," అన్నాడు.

నారదుడు - "మీ కమలాలను అపహరించినవాడు దేహమనే ఇంటినే ఆత్మగా భావించేవాడు, మర్యాదను ఉల్లంఘించి శాస్త్రాలను చదివేవాడు, తారుమారు స్వరాలతో వేదమంత్రాలను ఉచ్చరించేవాడు, గురుజనులను అవమానించేవాడు అవుతాడు." అన్నాడు.

నాభాగుడు - "మీ కమలాలను దొంగిలించినవాడు ఎల్లప్పుడూ అబద్ధాలు ఆడేవాడు, సత్పురుషులతో విరోధించేవాడు, వెల తీసికొని కన్యను అమ్ముకొనేవాడు అవుతాడు." అన్నాడు.

కవి - "మీ కమలాలను తీసినవాడు గోవును కాలితో తన్నిన, సూర్యుని దిక్చే, మూత్రవిసర్జన చేసిన, శరణాగతుని త్యజించిన వాని పాపాలకు అర్హుడవుతాడు." అన్నాడు.

విశ్వమిత్రుడు - "మీ కమలాలను ఎత్తుకొనిపోయినవాడు రాజపురోహితుడు, అనధికారి యొక్క యజ్ఞం చేయించేవాడు, కొని తెచ్చిన భానిసతో తన యజమాని యొక్క పాలానికి హాని కలిగించేవాడు పొందే దోషాలనే అతడు కూడా పొందుతాడు." అన్నాడు.

పర్వతుడు - "మీ కమలాలను దొంగిలించినవాడు గ్రామాధికారి అవుతాడు. గాడిద సవారీ ఎక్కుతాడు, పాట్లపోసుకోవడానికి కుక్కలను వెంటపెట్టుకొని వేటకు వెళ్తాడు." అన్నాడు.

భరద్వాజుడు - "మీ కమలాలను దొంగిలించిన పాపాత్ముడు నిర్దయులు, అసత్యవాదులు పొందే సమస్తపాపాలు పొందుతాడు." అన్నాడు.

అష్టకుడు - "మీ కమలాలను దొంగిలించిన రాజు మందబుద్ధి, స్వేచ్ఛాచారి, పాపాత్ముడు అయి అధర్మ పూర్వకంగా పృథివిని ఏలేవాడు అవుతాడు." అన్నాడు.

గాలవుడు - "మీ కమలాలను దొంగిలించినవాడు మహాపాతకులను కూడా మించిన నిందనీయుడు, తన బంధువులకు అపకారం చేసినవాడు, దానం చేసి తన నోటితోనే దానిని వర్ణించి చెప్పుకొనేవాడు అవుతాడు." అన్నాడు.

అరుంధతి - "మీ కమలాలను దొంగిలించిన స్త్రీ తన అత్తగారిని నిందించేది, భర్తపట్ల కరినంగా ప్రవర్తించేది, ఒక్కతియే రుచికరమైన భోజనం చేసేది అవుతుంది." అన్నది.

వాలఖిల్యుడు - "మీ కమలాలను తీసినవాడు తన జీవిక కోసం గ్రామద్వారం ముంథు ఒంటి కాలితో నిలబడినవాడు, ధర్మం తెలిసికూడా దానిని విడిచివేసినవాడు అవుతాడు." అన్నాడు.

శునస్సఖుడు - "ద్విజుడై ఉండి కూడా ఉదయం సాయంత్రం అగ్నిహోత్రాన్ని అవహేళన చేస్తూ సుఖంగా నిద్రించేవానికి, సవ్యాసీ అయి కూడా ఇచ్చవచ్చినట్లుగా తిరిగేవానికి కలిగే పాపమే మీ కమలాలను దొంగిలించినవానికి కూడా తగులుతుంది." అన్నాడు.

సురబి - "మీ కమలాలను దొంగిలించిన గోవు యొక్క కాలు జుట్టు త్రాడుతో కట్టబడి ఉంటుంది. వేరొక దూడను చూపి దానిపాలు కంచుపాత్రలో పీతక వలసి ఉంటుంది." అన్నది.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్టిరా ! ఈ రీతిగా అందరూ రకరకాలుగా శపథాలు చేయగా దేవరాజు ఇంద్రుడు చాలా ఆనందించి. మునివరుడైన అగస్త్యుని ఎదుటికి వచ్చాడు. అతడు మునివైపు చూచి "బ్రాహ్మణుడా! మీ కమలాలను తీసికొన్నవాడు యజుర్వేద జ్ఞాత అయిన ఋత్విక్కు, లేదా సామనేదవిద్వాంసునికి కన్యనిచ్చిన పలం పొందినవాడు, అధర్వవేదాధ్యయనం ముగించి స్నాతకుడైన వాడు అవుతాడు. అంతే కాదు. అతడు వేదాలనన్నింటినీ అధ్యయనం చేసినవాడు,

పుణ్యశీలుడు, ధార్మికుడు అయి బ్రహ్మలోకానికి వెళ్తాడు." అన్నాడు.

అగస్త్యుడు - "ఇంద్రా ! నీవు చేసిన శపథం ఆశీర్వాదంలా ఉంది. కాబట్టి మీరే నా కమలాలను తీశారు. దయచేసి తిరిగిఇవ్వండి. ఇదే సనాతన ధర్మం." అన్నాడు.

ఇంద్రుడు - "దేవా ! వేను లోభంతో కాదు. ధర్మం వినాలనే కోరికతోనే ఈ కమలాలను ఎత్తుకు వెళ్లాను. కాబట్టి మీరు నాపై కోపించకండి. నేడు వేను మీ నోట నిత్యము, అవికారము, అనామయము, సంసారపాగరాన్ని తరింపచేయడానికి వంతెనవంటిది అయిన ఆ సనాతన ధర్మాన్ని విన్నాను. ఇందువల్ల ధార్మికమైన శ్రుతుల ఉత్కర్ష సిద్ధిస్తోంది. మంచిది. ఇప్పుడు మీరు మీ ఈ కమలాలను స్వీకరించండి. నా తప్పును మన్నించండి." అన్నాడు.

ఇంద్రుడు ఇలా అనడంతో అగస్త్యుడు ప్రసన్నుడై ఆ కమలాలను తీసికొన్నాడు. తదనంతరం వారందరూ అడవిదారి గుండా తిరిగి తీర్థయాత్ర ఆరంభించి పుణ్యతీర్థాలకు వెళ్లి క్రుంకులిడసాగారు. ప్రతిపర్వ సమయంలోను ఈ పవిత్ర కథను పరిచినవానిపై ఎటువంటి ఆపదలు విరుచుకుపడవు. అతడు చింతలకు, పాపాలకు దూరుడై శుభాలు పొందుతాడు. ఋషులచేత సురక్షితమైన ఈ శాస్త్రాన్ని అధ్యయనం చేసినవాడు అవ్యయమైన బ్రహ్మదామాన్ని పొందుతాడు.

గొడుగును, పాడుకలను దానము

చేయు విషయమై సూర్యునికి జనుదగ్గిమునికి

జరిగిన సంవాదము

యుధిష్ఠిరుడు - "తాతగారూ ! గొడుగు, చెప్పులు దానం చేసే విధానం ఎప్పటి నుండి ప్రచారంలో ఉంది ? అనేక పుణ్య సమయాలలో వాటిని దానం చేయడం నేను చూస్తూ ఉన్నాను. కాబట్టి ఈ విషయంలో దాని యధార్థ విషయమేమిటో వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - రాజా ! గొడుగు, చెప్పుల యొక్క పుట్టుక, వాటి ప్రచారానికి సంబంధించిన విషయం నేను సవిస్తరంగా చెబుతాను విను. ఈ రెండు వస్తువులు దానం చేస్తే ఏరకంగా అక్షయం అవుతాయో, ఇవి ఏ రకంగా పుణ్యం కలిగిస్తాయని బావిస్తారో ఆ విషయాలను కూడా వివరిస్తాను. ఈ విషయంలో జమదగ్నికి, సూర్యభగవానునికి మధ్య జరిగిన సంవాదం ప్రసిద్ధమైనది. పూర్వం ఒకసారి భృగునందనుడైన జమదగ్ని విలువిద్యతో క్రీడిస్తున్నాడు. అతడు పదే పదే ధనుస్సుమీధికి బాణం ఎక్కించి దూరానికి

వదులుతున్నాడు. అతని భార్య రేణుక ఆ వాడి భాణాలను తెచ్చి ఇస్తోంది. ఇలా క్రీడిస్తూ ఉండగా మధ్యాహ్నం అయింది. ముని మళ్ళీ తన భాణాలను దూరంగా వేసి రేణుకతో - "ప్రియా ! వెళ్లు. ధనుర్విముక్తమైన నా భాణాలను వెంటనే తీసుకురా. నేను వాటిని మళ్ళీ వింటికి ఎక్కించి వదులుతాను." అన్నాడు. అతడు ఆదేశించగానే రేణుక వెళ్ళింది. ఎండ తీవ్రతకు ఆమె నెత్తి మాడిపోయింది. వేడిగా ఉన్న వేలమీద ఆమె కాళ్ళు కాలిపోతున్నాయి. అందుకని ఆమె ఒక చెట్టు నీడకు చేరి నిలుచుంది. కాని ఆమెకు భర్త శపిస్తాడేమో నని భయం కలిగింది. అందుకని అక్కడ గడియసేపు కూడా నిలబడ లేకపోయింది. బాణం తేవడానికి, తిరిగి ముందుకు సాగింది. బాణం తీసుకొని తిరిగి వస్తూండగా ఆమె చాలా బాధపడుతూ ఉంది. కాళ్ళ మండిపోతూ ఉంటే కలిగే బాధను ఎలాగో భరిస్తోంది. భయంతో వణికిపోతూ ఆమె భర్తవద్దకు వచ్చింది. అప్పుడు మహర్షి కోపంతో - "రేణుకా! నీవు రావడానికి ఎందుకింత ఆలస్యం అయింది ?" అని గుచ్చిగుచ్చి అడిగాడు.

రేణుక - "తపోధనా ! నా తల మాడిపోయింది. కాళ్ళ మండిపోతున్నాయి. సూర్యుని తీవ్రమైన ఎండవేడిమికి ముందుకుసాగే సాహసం చేయలేకపోయాను. అందుకని కాసేపు చెట్టునీడన నిల్చుని విశ్రాంతి తీసుకున్నాను. మీ ఆజ్ఞను పాటించడంలో ఆలస్యం కావడానికి ఇదే కారణం. కాబట్టి మీరు నన్ను కోపించకండి." అని చెప్పింది.

జమదగ్ని - "ప్రియా ! నీకు బాధ కలిగించిన ఆ సూర్యుని ఇప్పుడే నా భాణాలతో పడగొడతాను." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! ఇలా అని జమదగ్ని మహర్షి తన దివ్యధనువును మీటి టంకారం చేశాడు. అనేక భాణాలను చేతితో పట్టుకొని సూర్యుని వైపు తిరిగి నిల్చున్నాడు. అతడు యుద్ధానికి సిద్ధం కావడం చూసి సూర్యభగవానుడు బ్రాహ్మణ రూపం ధరించి అతని వద్దకు వచ్చి - "బ్రాహ్మణుడా ! సూర్యుడు నీపట్ల ఏమి అపరాధం చేశాడు ? అతడు ఆకాశంలో ఉండి తన కిరణాల ద్వారా భూమి మీది తడిని పీల్చివేసి, వర్షాకాలంలో మళ్ళీ వర్షంగా ఇస్తున్నాడు. ఆ వర్షం వలన మనుష్యులకు సుఖం కలిగించే ఆహారం ఉత్పత్తి అవుతోంది. అన్నమే మనుష్యులకు ప్రాణం. ఇది వేదాలలో కూడా చెప్పబడింది. కిరణ శోభితుడైన సూర్యభగవానుడు సప్తద్వీపాలతో కూడిన భూమిని వర్షపు నీటితో తడుపుతున్నాడు. దానివలననే రకరకాల ఆహారాలు,

పూలు, పళ్లు, ఆకులములు మొదలైనవి ఉత్పన్నమవుతున్నాయి. జాతకర్మలు, వ్రతాలు, ఉపనయనాలు, వివాహాలు, గోదానాలు, శాస్త్రీయ దానాలు, సంయోగాలు, ధనార్జనము మొదలైన అన్నిపనులు అన్నంతోనే సమకూడుతున్నాయి. ఈ విషయం మీకు తెలుసును. ఆహా ! సూర్యుని పడగొట్టడం వలన మీకేమి లాభం కలుగుతుంది ? అందుకే నేను వినయంగా మిమ్మల్ని ప్రసన్నులను చేయాలనుకొంటున్నాను. (దయచేసి సూర్యుని నశింపచేయాలనే సంకల్పాన్ని వీడండి.)" అన్నాడు.

సూర్యదేవుడు ఈ రీతిగా ప్రార్థించినప్పటికీ అగ్నివలె తేజస్వి అయిన జమదగ్నిముని యొక్క క్రోధం శాంతించలేదు. అతడు "నేను జ్ఞానదృష్టితో గుర్తించాను. నీవే సూర్యుడవు. కనుక నేడు నిన్ను దండించి అవశ్యం నీకు వినయం వేర్చుతాను. నా బాణాలతో నీ శరీరాన్ని ఖండఖండాలుగా చేస్తాననడంలో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు." అన్నాడు.

సూర్యుడు - "బ్రహ్మర్షీ ! మీరు దనుర్ధారులలో శ్రేష్ఠులు. తప్పకుండా మీరు నా శరీరాన్ని ముక్కలు చేయగలరు. వేను మీ పట్ల తప్పు చేసినప్పటికీ, ఇప్పుడు మిమ్మల్ని శరణు చొచ్చాను. అనుకొని నన్ను రక్షించండి." అన్నాడు.

అది విని జమదగ్ని మహర్షి నవ్వి - "సూర్యదేవా! ఇప్పుడు నీవు ఇక భయపడనక్కరలేదు. ఎందుకంటే నీవు నన్ను శరణుకోరావు. శరణు చొచ్చిన వానిని చంపితే వానికి గురుపత్నీ సంగమం, బ్రహ్మహత్య, మధిరాపానం వలన కలిగే పాపం కలుగుతుంది. నాయనా ! ఇప్పుడు నీవు చేసిన తప్పుకు సమాధానం ఆలోచించు. (అంటే నీ కిరణాల వేడిమి నుండి మనిషికి రక్షణ ఎలా కలుగుతుంది? దానికి ఏదైనా ఉపాయం చెప్పు.)" అన్నాడు. ఇలా అని జమదగ్ని మానం వహించాడు. అప్పుడు సూర్యుడు అతనికి గొడుగు, పాదుకలు ఇస్తూ "మహర్షీ ! ఈ గొడుగు నా కిరణాలను నివారించి తలను కాపాడుతుంది. చర్మంతో చేసిన ఈ జత చెప్పులు మీ కాళ్లను కాలకుండా కాపాడుతాయి. మీరు వీటిని స్వీకరించండి. వేడు మొదలుకొని లోకంలో ప్రతి పుణ్య సమయంలోను గొడుగు చెప్పులను ధానం చేయడం అనే అలవాటు ప్రచారం లోనికి రాగలదు. దీని ఫలితం కూడా అక్షయం అవుతుంది." అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! ఈ రీతిగా అందరి కంటే మొదట సూర్యభగవానుడే గొడుగు వేసుకోవడం, చెప్పులు ధరించడం అనే అలవాటును చేశాడు. ఈ వస్తువులను

దానం చేయడం ముల్లోకాలలోను పవిత్రమైనదిగా భావిస్తారు. కాళ్లు కాలుతున్న స్నాతక బ్రహ్మచారికి చెప్పులు ధానం చేసినవాడు మరణించాక దేవతలకు వంద్యమైన లోకాలకు వెళ్తాడు. అమితానందంగా గోలోకంలో నివసిస్తాడు. భరత శ్రేష్ఠా ! నీవు అడిగినదాని బట్టి నేను ఈ చెప్పులు, గొడుగు దానం ఇవ్వడం వలన కలిగే పూర్తి ఫలాన్ని చెప్పాను."

గృహస్థ ధర్మమును గూర్చి భూచేని శ్రీకృష్ణుల సంవాదము - పుష్ప, ధూప దీప దానము - చేనతాదులకు బలి ఇచ్చుటలోని మహిమను తెలుపు బలి శుక్ర సంవాదము.

యుధిష్ఠిరుడు - తాతగారూ ! ఇక ఇప్పుడు మీరు గృహస్థా శ్రమంలోని ధర్మాలనన్నిటినీ వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "వాయవా ! ఈ విషయంలో నేను నీకు శ్రీకృష్ణ పృథ్వీ సంవాదరూపమైన ప్రాచీన కథను చెపుతున్నాను.

శ్రీకృష్ణుడు - "వసుంధరా ! వేను గాని, వా వంటి ఇతర మనిషి గాని గృహస్థదర్మాన్ని ఆశ్రయించి ఏ కర్మలను తప్పకుండా అనుష్ఠించాలి ? ఏది చేయడం వలన గృహస్థునకు సాఫల్యం లభిస్తుంది ?" అని అడిగాడు.

పృథివిచెప్పింది. "మాధవా ! గృహస్థుడు దేవతలను, పితరులను, ఋషులను, మనుష్యులను సదా పూజించాలి. సత్కరించాలి. ఇప్పుడు నేను ఆ విధానాన్ని చెపుతున్నాను. వినండి. ప్రతిదినం యజ్ఞహోమాల ద్వారా దేవతలను, శ్రాద్ధ తర్పణాలు చేసి పితరులను; అతిథి సత్కారాల ద్వారా మనుష్యులను, వేదాధ్యయనం ద్వారా పూజ్యులైన ఋషులను, మహర్షులను పూజించాలి. వేదాధ్యయనం వలన ఋషులు చాలా ఆనందిస్తారు. ప్రతి నిత్యం భోజనానికి ముందే అగ్నిహోత్రం, బలినైశ్వదేవం చేయడం అవసరం. ఇలా చేయడం వలన దేవతలు కూడా సంతృప్తి చెందుతారు. పితరుల ఆనందం కోసం ప్రతిదినం అన్నం, నీరు, పాలు లేదా పలమూలాతో శ్రాద్ధకర్మ చేయడం ఉచితం. వండిన అన్నం నుండి అన్నాన్ని తీసికొని దానితో విఘ్నక్తంగా బలినైశ్వదేవం చేయాలి. అనంతరం బ్రాహ్మణునకు బిక్ష ఇవ్వాలి. బ్రాహ్మణుడు దొరకక పోతే, అన్నం నుండి కొద్దిగా మొదటిముద్దను తీసి దానిని అగ్నిలో హోమం చేయాలి. పితరులకు శ్రాద్ధం పెట్టుకోవాలి అనుకొన్న రోజున ముందు శ్రాద్ధకర్మవే పూర్తి చేయాలి. దాని తరువాత పితృతర్పణం,

బలివైశ్వదేవం చేసి, బ్రాహ్మణునకు సత్కార పూర్వకంగా భోజనం పెట్టాలి. ఆ తరువాత విశేషాన్నంతో అతిథులను కూడా సంతృప్తి పరచాలి. కాని భోజనానికి ముందు వారిని విధ్యుక్తంగా పూజించాలి. ఇలా చేయడం వలన గృహస్థు మనుష్యులను సంతృప్తి పరుస్తాడు. నిత్యము తన ఇంటిలో నివసించనివాడు 'అతిథి' అనిపించుకొంటాడు. ఆచార్యుడు, తండ్రి, విశ్వానసాత్రుడైన మిత్రుడు, అతిథి వీరికి సదా "ఫలానా వస్తువు నా ఇంటిలో ఉంది. అది మీరు స్వీకరించండి." అని నివేదించాలి. ఆపై వారు ఎలా చెపితే అలా చేయాలి. ఇంథువలన ధర్మాన్ని పాటించినట్లవుతుంది. గృహస్థుడు ఎప్పుడూ యజ్ఞశిష్టాన్నమునే తినాలి. రాజు, ఋత్విజుడు, స్నాతకుడు, గురువు, మామగారు - వీరు ఒక ఏదాది తరువాత వస్తే వారిని మదుపర్కంతో పూజించాలి. కుక్కలు, చండాలురు, పక్షుల కోసం నేలపై అన్నాన్ని పెట్టాలి. ఇది వైశ్వదేవమనే కర్మ. ప్రాతః సాయంకాలాలలో దీనిని అనుష్ఠిస్తారు. దోషదృష్టి పెట్టుకోక ఈ గృహస్థాచితధర్మాలను పాటించినవానికి ఈ లోకంలో ఋషులు మహర్షులు వరాలు అనుగ్రహిస్తారు. మరణించాక అతడు పుణ్యలోకాలలో గౌరవింపబడతాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! పృథ్వీదేవి చెప్పిన ఈ మాటలు విని ప్రతాపశాలియైన శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ఆ విధంగానే గృహస్థ ధర్మాలను విద్యుక్తంగా పాటించాడు. నీవు కూడా సదా వీటిని ఆచరించు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా! దీపదానం ఎలా చేయాలి? అది ఎలా పుట్టింది. పలితమేమిటి? "అని అడిగాడు. భీష్ముడు "యుధిష్ఠిరా ! ఈ విషయంలో శుక్ర బలి సంవాద రూపమైన ఒక ప్రాచీన కథను ఉదాహరిస్తారు.

బలి - "విప్రవర్యా ! పువ్వులు, ధూపం, దీపం అర్పించడం వలన కలిగే ఫలం ఏమిటి ? దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

శుక్రుడు - "రాజా ! మొదట తపస్సు పుట్టింది, తరువాత దర్మం. ఈ మధ్యలో లతలు, ఓషధులు పుట్టాయి. రకరకాల సోమలతలు, అమృతం, విషం, ఇంకా ఇతర గడ్డిరకాలు ప్రాదుర్భవించాయి. అమృతమంటే చూడగానే మనసుకు ఆనందం, కలుగుతుంది, తాగినప్పుడు తృప్తి కలుగుతుంది. విషం అంటే దాని వాసనతోనే మనసుకు గ్లాని కలిగిస్తుంది. ఇప్పుడు నేను దేవతలకు, అసురులకు, రాక్షసులకు, నాగులకు, యక్షులకు, పితరులకు, మనుష్యులకు ప్రీయమైన, కామినులకు మిక్కిలి ఇష్టం కలిగించే పూవులను గురించి కూడా వివరిస్తాను.

గ్రామాలలో పూలచెట్లు అనేకం ఉంటాయి. అడవులలో కూడా చాలా ఉంటాయి. కొన్ని చెట్లను పూల మడులలో పెంచుతారు. చాలాచెట్లు కొండల మీద తమంత తామే పెరుగుతాయి. వీటిలో కొన్ని ముళ్ళచెట్లు ఉంటాయి, కొన్ని ముళ్ళ లేనివి ఉంటాయి. ఈ అన్నింటిలో రూపరసగంధాలు ఉంటాయి, వాసన రెండు రకాలుగా ఉంటుంది. సుగంధం, ఘర్గంధం, సుగంధ భరిత పుష్పాలు దేవతలకు ప్రీయమైనవి. ముళ్ళ లేని చెట్ల యొక్క తెల్లని రంగు కల పళ్ళనే దేవతలు ఎక్కువగా ఇష్టపడతారు. శత్రువులకు అనిష్టం కలిగించడానికి చేసే అభిచారహోమంలో ఎట్టని పూవులు కల, చేదుగా ఉన్న ముళ్ళతో నిండిన ఓషధులను ఉపయోగిస్తారని అధర్వ వేదంలో చెప్పబడింది. ముళ్ళ అధికంగా ఉన్న, చేతితో ముట్టుకోవడానికి కఠినంగా అనిపించే, మిక్కిలి ఎట్టనైన లేదా నల్లనైన, ప్రభావం తీవ్రంగా ఉండే పూవులు భూతప్రేతలకు ఉపయోగపడతాయి. అందమైన, తీయతేనియతో కూడిన, చూడగానే మనసుకు ఆహ్లాదం అనిపించే పూవులే మనుష్యులకు ఇష్టంగా ఉంటాయి. శ్మశానంలోను, పాడుపడిన దేవాలయాలలోను పుష్పించిన పూలను పౌష్టికకర్మలకు, వివాహానికి, ఏకాంత విహారానికి ఉపయోగించకూడదు. పర్వత శిఖరాల మీద పూచిన అందమైన సువాసనగల పూవులను కడిగి, శాస్త్రోక్తవిధిని అనుసరించి దేవతలకు వాటిని సమర్పించాలి. దేవతలు పూవుల సువాసనకు, యక్షరాక్షసులు వాటి దర్శనం చేతను, వాగులు వాటిని చక్కగా అనుభవించడం వలనను, మనుష్యులు గంధ, దర్శన, ఉపభోగాలు అనే ఈ మూడింటి వలనను సంతృప్తులవుతారు. పూవులు అర్పించడం వలన దేవతలు వెంటనే ప్రసన్నులవుతారు. వారు సిద్ధసంకల్పులు కావడం వలన మనుష్యులకు మనోవాంఛితమైన మనోహర భోగాలను ఇచ్చి వారికి మేలు చేస్తారు. దేవతలను సంతృప్తిపరచి, గౌరవిస్తే వారు కూడా మనుష్యులకు సంతోషాన్ని, ఆదరాన్ని కలుగజేస్తారు. వారిని అవమానించి, అవహేళన చేస్తే, వారు ఆ నీచులను తమక్రోధాగ్నితో బూడిదచేస్తారు.

ఈపైన ధూపదానం యొక్క ఫలం విను. దూపాలు కూడా మంచివని; చెడువని ఎన్నోరకాలుగా ఉంటాయి. ముఖ్యంగా అవి మూడు రకాల భేదాలు - నిర్యాసము, సారి, కృత్రిమము - అని. ఈ దూపాల గంధం కూడా మంచిదని, చెడుదని రెండు రకాలుగా ఉంటుంది. ఈ విషయాలన్నీ విస్తారంగా చెబుతాను విను. చెట్ల జిగురును

నిర్యాసం అంటారు. సల్లకి వృక్షం తప్ప మిగిలిన వృక్షాలనుండి వచ్చిన జిగురుతో చేసిన దూపాలు దేవతలకు మిక్కిలి ఇష్టం. వాటిలో కూడా గుగ్గులం అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠమైనది. కట్టలను అగ్నిలో కాల్చినపుడు సుగంధం వెలువడితే వాటిని 'సారీ' ధూపం అంటారు. వీటిలో అగురు ధూపం ప్రధానమైనది. సారీ ధూపం విశేషించి యక్షరాక్షసులకు, నాగులకు ప్రియమైనది. దైత్యులు సల్లకి, ఇంకా అదే రకానికి చెందిన ఇతర వృక్షాల నుండి తయారైన దూపాన్ని ఇష్టపడతారు. సర్వరసాదులు, పార్థివరసం, సువాసనగల ఓషధుల కట్టలను చేర్చి పంచదార వేతులతో మేళవించి తయారు చేసిన (అష్టగంధాదులు) దూపాలు కృతిమమైనవి. మనుష్యులు వీటినే ఎక్కువగా ఉపయోగిస్తారు. వీటితో దేవతలు, దానవులు కూడా త్వరగా సంతুষ్టులవుతారు. ఇవే కాకుండా భోగవిలాసాల కోసం ఉపయోగించే ఇంకా రకరకాల ధూపాలు ఉన్నాయి. అవి కేవలం మనుష్యులే ఉపయోగిస్తారు. పూలు అర్పించడం వలన ఏ పలితాలు కలుగుతాయని చెప్పానో అవే ధూప నివేదనం వలన కూడా కలుగుతాయి. ధూపం కూడా దేవతలకు ఆనందం పెంపొందించేదే.

ఇక దీపదానం వలన కలిగే ఉత్తమ ఫలాన్ని చెపుతున్నాను. ఎప్పుడు, ఏ రీతిగా, ఎటువంటి దీపం పెట్టాలో ఆ విషయాలన్నీ వివరిస్తాను విను. దీపం పైకి ప్రసరించే తేజస్సు. అది కీర్తిని విస్తరింపజేస్తుంది. కనుక దీపదానం వలన మనిషి తేజస్సు పెరుగుతుంది. అందకారంనుండే అంధతామిశ్రమనే నరకం ఏర్పడింది. దక్షిణాయనం కూడా అంధకారంతోనే ఆవృతమయి ఉంటుంది. దీనికి వ్యతిరేకంగా ఉత్తరాయణం ప్రకాశమానంగా ఉంటుంది. అందుకని అధి శ్రేష్ఠమని చెప్పబడుతుంది. అందుకని అంధకారమయమయిన నరకం తొలగిపోవడానికి దీపదానం చెప్పబడింది. దీపశిఖ ఊర్ధ్వ ముఖంగా పయనిస్తుంది. అధి అంధకారాన్ని ధూరం చేసే మంథు. అందుకని దీపం పెట్టినవానికి నిశ్చయంగా ఊర్ధ్వగతి ప్రాప్తిస్తుంది. దేవతలు తేజోవంతులు, కాంతిమంతులు, ప్రకాశాన్ని వ్యాపింప చేసేవారు. అందుకని దేవతల కోసం దీపం పెట్టాలని చెప్పారు. దీపం పెట్టడం వలన మనిషి కన్నులకు కాంతి పెరుగుతుంది. తాను కూడా తేజస్వి అవుతాడు. దీపం పెట్టిన తరువాత ఆ దీపాలను ఆర్చకూడదు, ఎత్తి వేరే చోటికి తీసుకువెళ్లకూడదు, పాడు చేయకూడదు. దీపాన్ని దొంగిలించేవాడు గుడ్డివాడు, సంపద్విహీనుడు అవుతాడు. మరణించాక నరకంలో పడతాడు. కాని దీపం పెట్టినవాడు

స్వర్గలోకంలో దీపమాలవలె ప్రకాశిస్తాడు. నేతితో దీపం వెలిగించిపెట్టడం ప్రథమశ్రేణి దీపదానం. ఓషధుల రసాలతో అంటే నువ్వులు, ఆవాలు మొదలైనవాటి నూనెతో వెలిగించి పెట్టడం ద్వితీయశ్రేణి దీపదానం. శారీరక పుష్టి కావాలనుకొనేవాడు కొవ్వు, మేదస్సు, ఎముకల నుండి తీసిన నూనెతో ఎప్పుడూ దీపం వెలిగించకూడదు, తనకు మేలు కలగాలని అనుకొనేవాడు ప్రతిధినం కొండవాగుల వద్ద, వనాలలో, దేవాలయాలలో, కూడళ్లలో, దీపం పెట్టాలి. దీపం వెలిగించేవాడు తన వంశాన్ని ఉద్ధిష్టం చేసేవాడు, శుద్ధ చిత్తుడు, శ్రీసంపన్నుడు అయి చివరికి ప్రకాశమయమైన లోకాలకు వెళ్తాడు.

ఇక దేవతలకు, యక్షులకు, సర్పాలకు, మనుష్యులకు, భూతాలకు, రాక్షసులకు బలి సమర్పించడం వలన కలిగే లాభాన్ని వివరిస్తాను. తాము భుజించడానికి ముంథు దేవతలకు, బ్రాహ్మణులకు, అతిథులకు, బాలురకు భోజనం పెట్టకుండా ఉన్నవారిని అమంగళకరులైన రాక్షసులుగానే భావించాలి. కాబట్టి గృహస్థు అయినవానికి దేవతలను పూజించి వారికి తలవంచి నమస్కరించడం, వారికే సర్వప్రదమంగా అన్నభాగాన్ని అర్పించడం కర్తవ్యం. ఎందుకంటే దేవతలు సదా మనుష్యులు అర్పించిన బలిని స్వీకరిస్తూ వారికి ఆశీస్సులు అందజేస్తూ ఉంటారు. బయటనుండి వచ్చిన అతిథులు, దేవతలు, పితరులు, యక్షులు, రాక్షసులు, సర్పాలు మొదలైనవారు గృహస్థు పెట్టిన అన్నంతోనే జీవిస్తూ ఉంటారు. వారు ప్రసన్నులై ఆ గృహస్థును ఆయువు, యశస్సు, ధనంతో సంతృప్తిపరుస్తూ ఉంటారు. దేవతలకు ఇచ్చే బలి సాలు పెరుగుతో చేయబడి, పరమ పవిత్రము, సుగందితము, దర్శనీయము, పూలతో సుశోభితమైనది కావాలి. వాగులకు పద్మాలతో కలువలతో కూడిన బలి ప్రియమైనది. భూతాలకు బెల్లం కలిపిన నువ్వులు బలిగా అర్పించాలి. దేవతలు మొదలైన వారికి మొదటి భాగం సమర్పించి, భుజించిన వాడు ఉత్తమ భోగసంపన్నుడు, బలవంతుడు, వీర్యవంతుడు అవుతాడు. కనుక దేవతలను పూజించి, వారికి అగ్రభాగం అవశ్యం సమర్పించాలి. గృహస్థు యొక్క ఇంటి అదిష్ఠాన దేవతలు అతని ఇంటిని సదా ప్రకాశింప చేస్తూ ఉంటారు. కనుక కల్యాణ కాముడైన మనిషి భోజనంలోని అగ్రభాగాన్ని పెట్టి సదా వారిని పూజిస్తూ ఉండాలి.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా ! ఈ రీతిగా శుక్రాచార్యుడు ఈ ప్రసంగాన్ని బలిచక్రవర్తికి వినిపించాడు.

మనువు సువర్ణమునికి ఈ ఉపదేశం చేశాడు. అనంతరం సువర్ణుడు నారదునికి, నారదుడు నాకు ఈ ధూప దీపాది దానాల గుణాలను వివరించారు. నాయనా ! ఈ విధిని తెలుసుకొని నీవు కూడా దీనిని అనుసరించి అన్ని పనులు నిర్వర్తించు."

అనశన వ్రత మాహాత్మ్యము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! మీరు రకరకాల దానాలు, శాంతి, సత్యం, అహింస మొదలైనవానిని వివరించారు. ఇప్పుడు తపోబలాన్ని మించిన బలం ఏమిటో చెప్పండి. తపస్సుకంటే కూడా ఉత్కృష్టమైన సాధనమేదైనా ఉంటే దానిని వివరించిచెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా ! మనిషి ఎంత తపస్సు చేశాడో దానిని బట్టియే అతనికి ఉత్తమలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. కాబట్టి తపస్సును మించిన సాధనమేదీ లేదు. కాని నా ఉద్దేశ్యంలో అన్నిరకాల తపస్సులలోను అనశనవ్రతమే శ్రేష్ఠమైనది. అనశనాన్ని మించి వేరే తపమేదీ లేదు. ఈ విషయంలో భగీరథునికి, బ్రహ్మదేవునికి జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీనేతిహాసాన్ని ఉదాహరిస్తారు. భగీరథమహారాజు దేవతల లోకాలన్నీ దాటి ఋషులకు లభ్యమయ్యే బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లాడట. అతనిని చూచి బ్రహ్మదేవుడు - "భగీరథా ! ఈ లోకానికి రావడమే చాలా కష్టం. నీవు ఎలా వచ్చావు ? మనుష్యులు, దేవతలు, గంధర్వులు కూడా తపస్సు చేయకుండా ఇక్కడకు రాలేరు. మఱి నీవు రావడం ఎలా జరిగింది ?" అని అడిగాడు.

భగీరథుడు చెప్పాడు - "దేవా ! నేను బ్రహ్మచర్య వ్రతాన్ని పాటిస్తూ ప్రతిదినం లక్ష సువర్ణనాణేలను బ్రాహ్మణులకు దానం ఇస్తూ ఉండేవాడిని. కాని ఆ ఫలంతో నాకు ఇక్కడకు రావడం సంభవించలేదు. నేను ఒక రాత్రిలోను, ఐదు రాత్రులలోను ముగినే యజ్ఞాలను పదేసి సార్లు చేశాను. పదకొండు రాత్రులలో పూర్తి అయ్యే యజ్ఞాన్ని పదకొండుసార్లు అనుష్ఠించాను. వందసార్లు జ్యోతిష్ఠోమ యజ్ఞంతో దేవతలను ఆరాదించాను. కాని ఈ యజ్ఞాల కారణంగా కూడా నేను ఈ లోకానికి రాలేదు. వందేళ్లపాటు నిరంతరం గంగా తీరంలో ఉంటూ నేను కఠోర తపస్సు చేశాను. అక్కడ వేల కొద్దీ కంచరగాడిదలను, కన్యలను దానం చేశాను. ఆ పుణ్య ప్రభావం వలన కూడా నేను ఇక్కడకు రాలేదు. పుష్కర తీర్థంలో లక్షసార్లు బ్రాహ్మణులకు లక్ష గుడ్డలు, రెండు లక్షల గోవులు, బంగారు చంద్రహారాలు, బంగారు

నగలతో అలంకరింపబడిన అరవై వేల మంది అందగత్తెలయిన కన్యలను దానం చేశాను. ఆ పుణ్యం కూడా నన్ను ఈ లోకానికి తీసుకురావడానికి కారణం కాదు. 'గోసవ' మనే యజ్ఞాన్ని అనుష్ఠించి, అందులో పదికోట్ల పాడి ఆవులను దానం చేశాను. అప్పుడు ఒక్కొక్క బ్రాహ్మణునికి పదేసి ఆవులు లభించాయి. ప్రతి ఒక్క ఆవుతో పాటు, దానితో సమానమైన లక్షణాలు కల దూడను, బంగారు పాలచెంబును కూడా ఇచ్చాను. కాని ఆ యజ్ఞం కూడా నన్ను ఇక్కడకు చేర్చలేదు. అనేక పర్యాయములు సోమయాగదీక్ష పూని అందులో ప్రతి ఒక్క బ్రాహ్మణునికి నేను మొదటి విడత ఈనిన పదేసి పాడి ఆవులను, రోహిణి జాతికి చెందిన వందేసి గోవులను దానం చేశాను. వాటికి అతిరిక్తంగా కూడా పదేసి పార్లు లక్ష పాడి ఆవులను దానం చేశాను. కాని ఆ పుణ్యం చేతకూడా నేను ఈ లోకానికి రాలేదు. బాహ్లిక దేశోత్పన్నములయిన శ్వేత వర్ణం కల లక్షగుడ్డలను, బంగారు మాలలతో అలంకరించి బ్రాహ్మణులకు దానం ఇచ్చాను. కాని ఆ పుణ్యం కూడా నన్ను ఇక్కడకు తీసుకు రాలేకపోయింది. ఒక్కొక్క యజ్ఞంలో పద్దెనిమిది కోట్ల చొప్పున సువర్ణ నాణేలు పంచాను. కాని ఆ పుణ్యం వలన కూడా ఇక్కడకు రాలేకపోయాను ఇంకా సువర్ణ హారాలతో అలంకృతమైన పచ్చనిరంగు కల పదిహేడుకోట్ల శ్యామకర్ణములైన గుడ్డలను; ఏడికోలలవంటి దంతాలు కలిగిన, స్వర్ణమాలా మండితములైన పెద్ద శరీరములు గల పదిహేడు వేల ఏనుగులను; బంగారంతో చేసిన దివ్యాభరణాలతో విభూషితమై, స్వర్ణమయమైన ఉపకరణాలతో కూడిన, అంధంగా అలంకరింపబడిన గుడ్డలు పూన్చిన పదిహేడు వేల రథాలను దానం చేశాను. ఇవే కాక వేదాలలో దక్షిణలకు అంగరూపమని చెప్పబడిన వస్తువులన్నిటినీ నేను పది వాజపేయ యజ్ఞాలు చేసి దానం చేశాను. యజ్ఞాలు చేయడంలోను, పరాక్రమంలోను ఇంద్రునివంటి ప్రభావం కల, మెడలలో అందమైన సువర్ణహారాలు కలిగిన, వేల మంది రాజులను యుద్ధంలో జయించి నేను బ్రాహ్మణులకు దక్షిణగా ఇచ్చాను. (అంటే బ్రాహ్మణులు చెప్పడం వలన ఓడించిన రాజులను బంధవిముక్తులను చేశాను) లోకంలోని రాజులందరిని ఓడించి, అదికథనం ఖర్చు చేసి ఎనిమిది సార్లు రాజసూయయజ్ఞం చేశాను. కాని ఈ ఏ యజ్ఞం కూడా నన్ను బ్రహ్మలోకం వరకు చేర్చడానికి సమర్థమైనది కాకపోయింది. నేను ఇచ్చిన దక్షిణతో గంగామాత యొక్క ప్రవాహమంతా ఆచ్ఛాదితమై సోయింది. కాని ఆ కారణంగా

కూడా నేను ఈ లోకానికి రాలేకపోయాను. ఆ యజ్ఞంలో నేను ప్రతి ఒక్క బ్రాహ్మణునికి మూడేసి సార్లు బంగారు నగలతో అలంకరింపబడిన రెండు వేల గుట్టలు, వందేసి చొప్పున మంచి మంచి గ్రామాలు ఇచ్చాను. మితాహారినై, మౌనంతో, శాంతంగా ఉంటూ నేను హిమాలయ పర్వతం మీద చాలా కాలంపాటు తపస్సు చేశాను. దానితో శంకరభగవానుడు ప్రసన్నుడై గంగ యొక్క దుస్సహ దారను తన శిరసుపై ధరించాడు. కాని ఆ తపస్సు కూడా నేను ఇక్కడకు రావడానికి కారణం కాదు. నేను అనేక పర్యాయములు 'శమ్యాక్షేప' యాగాలను చేశాను, పదివేల "సాద్యస్కు" యాగాలను అనుష్ఠించాను. ఎన్నోసార్లు పదమూడు, పన్నెండు దినాలలో ముగిసే యాగాలు, పుండరీకమనే యజ్ఞం నిర్వర్తించాను. కాని ఆ ఫలాల వలన కూడా ఇక్కడ వరకు రావడంలో సఫలుడను కాలేక పోయాను. అంతే కాదు. ధవళవర్ణం కల ఎనిమిదివేల ఎద్దులను కూడా నేను బ్రాహ్మణులకు దానం చేశాను. వాటిలో ప్రతిదాని కొమ్ములకు బంగారం తావడం చేయబడి ఉంది. అనేక గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు దేసి, వాటిలో బంగారు, రత్నాల రాశులు, రత్నమయ పర్వతాలు, ధనదాన్య సంపన్నమైన వేల గ్రామాలు, ఒక్కసారే ఈనిన వేల గోవులను బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చాను. కాని నాటి పుణ్యం వలన నేను ఇక్కడకు రాలేదు. ఒకసారి ఏకాదశాహ, రెండు సార్లు ద్వాదశాహ యజ్ఞాలను అనుష్ఠించాను. వేను పదహారుసార్లు ఆర్కాయణ, అనేక పర్యాయాలు అశ్వమేధ యజ్ఞాన్ని చేశాను. కాని ఈ యజ్ఞాల ఫలం వలన కూడా నేను ఈలోకానికి రాలేదు. నాలుగు కోసుల పాడవు, వెడల్పు కల ఒక వనాన్ని దానం చేశాను. అందులోని ప్రతివృక్షం మీదా బంగారం, రత్నాలు కూర్చబడినాయి. కాని ఆ ఫలం కూడా నన్ను ఇక్కడ వరకు తీసుకు రావడంలో సమర్థం కాలేదు. ముప్పై ఏళ్లపాటు క్రోధ రహితుడనై 'తురాయణం' అనే దుష్కర వ్రతాన్ని పాటించేనాడిని. అందులో ప్రతి దినం తొమ్మిది వంధల గోవులను బ్రాహ్మణులకు దానం ఇస్తూ ఉండే వాడిని. ఇవే కాక రోహిణి (కపిలా) జాతి పాడి ఆవులను పెక్కింటిని, చాలా ఎద్దులను కూడా దానం చేస్తూ ఉండేనాడిని. కాని ఆ దానాలన్నింటి ఫలం వలన నేను ఈ లోకానికి రాలేదు. ముప్పై సార్లు అగ్నిచయనం, ఎనిమిది సార్లు సర్వమేధం, నూటపద్దెనిమిది సార్లు విశ్వజిద్యాగం చేశాను. కాని ఆ ఫలం వలన కూడా ఇక్కడకు రాలేక పోయాను. సరయూ, బాహుదా, గంగా, నైమిశారణ్య తీర్థాలకు వెళ్లి నేను పదిలక్షల గోవులను దానం చేశాను. కాని ఆఫలం

కూడా నన్ను ఇక్కడ వరకు తీసుకురాలేకపోయింది. (కేవలం అనశన వ్రత ఫలం కారణంగానే నాకు దుర్లభమైన ఈ లోకం ప్రాప్తించింది.) మొదట ఇంద్రుడు తాను అనశన వ్రతాన్ని అనుష్ఠించి దీనిని రహస్యంగా ఉంచాడు. దాని తరువాత శుక్రాచార్యుడు తపస్సువలన దీని గురించి తెలుసుకొన్నాడు. ఆపై అతని తేజస్సు వలననే ఈ వ్రతమాహాత్మ్యం అంధరికీ వెల్లడి అయింది. నేను కూడా చివరికి ఈ వ్రతాన్నే పాధన చేయడం ప్రారంభించాను. ఇది పూర్తి కాగానే నా వద్దకు వేలమంది బ్రాహ్మణులు, ఋషులు విచ్చేశారు. వారందరూ నా పట్ల మిక్కిలి సంతుష్టులయ్యారు. వారందరూ ఆనందంగా "రాజా! నీవు బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లు." అని ఆదేశించారు. ఈ రీతిగా (నా అనశన వ్రతానికి సంతుష్టులైన ఆ) వేలమంది బ్రాహ్మణుల ఆశీర్వాదం వలన నాకు ఈ దుర్లభలోకానికి వచ్చే సౌభాగ్యం ప్రాప్తించింది. దీని గురించి మీరు మరోలా అనుకోకండి. నేను నా కోరిక ప్రకారం విధ్యుక్తంగా అనశనవ్రతం పాటించాను. ఇప్పుడు మీరు అడిగారు కాబట్టి ఈ విషయాలన్నీ యథార్థంగా చెప్పాను. నా ఉద్దేశ్యంలో అనశన వ్రతాన్ని మించిన వేరే తపమేదీ లేదు. దేవేశ్వరా! మీకు నా పాధర నమస్కారము. మీరు ఇప్పుడు నాపట్ల ప్రసన్నులు కండి."

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! భగీరథమహారాజు ఈ రీతిగా చెప్పగానే బ్రహ్మదేవుడు అతనికి విధ్యుక్తంగా స్వాగత సత్కారాలు చేశాడు. కాబట్టి నీవు కూడా సదా అనశన వ్రతాన్ని పాటిస్తూ బ్రాహ్మణులను పూజించు. ఎందుకంటే బ్రాహ్మణుల యొక్క ఆశీర్వాదంతో ఇహలోక పరలోకాలలో అన్ని రకాల కోరికలు సిద్ధిస్తాయి.

ఆయువును పెంచువట్టి తగ్గించువట్టి

శుభాశుభకర్మల వివరణము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! శాస్త్రాలలో మనుష్యుని ఆయుర్దాయం వంద సంవత్సరాలని, అతడు వందల రకాలుగా శక్తిని గ్రహించి జన్మిస్తాడని చెప్పబడింది. కాని ఎంతోమంది మనుష్యులు చిన్నతనంలోనే కాలుని నోటికి చిక్కి వెళ్లిపోతూ ఉండడం చూస్తున్నాను. దీనికి కారణం ఏమిటి ? ఏ ఉపాయంవలన మానవుడు పూర్తి ఆయుర్దాయంతో బతికి ఉంటాడు ? అతని ఆయువు తగ్గడానికి కారణం ఏమిటి ? ఏమి చేయడం వలన కీర్తి లభిస్తుంది ? ఏ కర్మను అనుష్ఠించడం వలన లక్ష్మీప్రాప్తి జరుగుతుంది ? మనిషి మనో వాక్యాయముల ద్వారా తపస్సు, బ్రహ్మచర్యం, జపము, హోమం, ఔషధం - వీనిలో తనకు మేలుచేకూర్చే పాదనాలను

వేనిని ఆశ్రయించాలి ?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా ! నీవు అడిగినదానికి సమాధానం చెప్పతాను విను. సదాచారం వలననే మనిషి ఆయువు, సంపద, ఇహలోక పరలోకాలలో కీర్తి లభిస్తాయి. ప్రాణులందరూ భయపడే తిరస్కరించే దురాచారి ఈ లోకంలో గొప్ప ఆయువు పొందలేడు. కనుక మనిషి తన మేలు కోరుకొంటే సదాచారాన్ని పాటించవలసినదే. ఎంత గొప్ప పాపాత్ముడయినా సరే సదాచారం అతని చెడు ప్రవృత్తిని అణిచివేస్తుంది. సదాచారం ధర్మానికి, సచ్చరిత్రత పురుషులకు లక్షణం. పాదుపురుషులు ఎలా నడుచుకొంటారో అదే సదాచారం యొక్క స్వరూపం. ధర్మాన్ని ఆచరించే మనిషి లోకకల్యాణ కార్యంలో లగ్నమై ఉంటే, అతని దర్శనం కాకపోయినా కూడా మనుష్యులు కేవలం పేరు విని అతనిని ప్రేమిస్తారు. నాస్తికులు, కర్మహీనులు, గురువుల యొక్క శాస్త్రాలలోని ఆదేశాలను ఉల్లంఘించేవారు, ధర్మాన్ని ఎరుగనట్టి దురాచారుల యొక్క ఆయువు క్షీణించి పోతుంది, శీలహీనులు, ధర్మమర్యాదకు భంగం కలిగించేవారు, ఇతరవర్ణాల స్త్రీలతో సంపర్కం పెట్టుకొనే వారు. ఈలోకంలో అల్పాయువులు అవుతారు, మరణించాక నరకంలో పడతారు. అన్నిరకాల శుభలక్షణాలు లేకపోయినప్పటికీ సదాచారి, శ్రద్ధాళువు, ఈర్ష్యారహితుడు అయినవాడు వందేళ్లపాటు జీవించి ఉంటాడు. క్రోధహీనుడు, సత్యవాది, ప్రాణిహింస చేయనివాడు, దోషదృష్టి లేనివాడు, కపట శూన్యుడు అయిన మనిషి యొక్క ఆయువు వందేళ్లు ఉంటుంది. మట్టి పెళ్లలు విరిచేవానికి గడ్డిపరకలు తుంపేవానికి, గోళ్లు తినేవానికి సదా అశుద్ధంగానే, చంచలంగానే ఉండేవానికి దీర్ఘాయువు ప్రాప్తించదు.

ప్రతిదినం బ్రాహ్మముహూర్తంలో (సూర్యోదయానికి గంటముందు) లేచి ధర్మార్థ విషయాలను గూర్చి ఆలోచించాలి. తరువాత పడక మీది నుండి లేచి శౌచస్నానాదులు ముగించిన తరువాత ఆచమనం చేసి రెండు చేతులు జోడించి ప్రాతః కాలపు సంధ్యావందనం చేయాలి. ఈ రీతిగానే సాయంకాలం కూడా మౌనంగా ఉండి సంధ్యోపాసన చేయాలి. ఉదయాస్త సమయాలలో, గ్రహణ సమయంలో, మధ్యాహ్న సమయంలో సూర్యునివైపు ఎప్పుడూ చూడకూడదు. నీటిలో కూడా అతని నీడను చూడకూడదు. ఋషులు ప్రతిదినం సంధ్యోపాసనం చేయడం వలననే దీర్ఘజీవులు అయ్యారు. కాబట్టి ద్విజుడైన ప్రతివాడు అవశ్యం ఉపాసించాలి. రెండు పూటలా సంధ్యచేయని ద్విజులతో ధార్మికుడైన రాజు శూద్రులు చేసే పనులను

చేయించాలి. ఏ వర్ణం నాడైనా సరే పరస్త్రిసంసర్గం చేయకూడదు. పరస్త్రిసేవనం వలన మనిషి ఆయువు త్వరగా ముగిసిపోతుంది. ఆయువును నష్టపరిచే దీనితో సమానమైన పని ఇంకొకటి ఏదీ ఈ లోకంలో లేదు. స్త్రీల శరీరంలో ఎన్ని రోమకూపాలు ఉన్నాయో అన్ని వేల ఏళ్లు వ్యభిచరించిన పురుషుడు నరకంలో పడి ఉంటాడు.

జుట్టు దువ్వుకోవడం, కళ్లకు కాటుక పెట్టుకోవడం, పళ్లు తోముకోవడం, ముఖం కడుక్కోవడం, దేవతలను పూజించడం ఈ పనులన్నీ పగలు మొదటి జాములోనే చేయాలి. మలమూత్రాల వైపు దూడకూడదు, వాటిపై ఎప్పుడూ కాలువేయకూడదు. మరీ తెల్లవారు జామున, మిట్టమధ్యాహ్నం, సాయంకాలాలలో ఎక్కడకూ బయటకు వెళ్లకూడదు. అపరిచిత వ్యక్తులతో గాని, శూద్రులతోగాని, ఒంటరిగా గాని ప్రయాణం చేయకూడదు. బ్రాహ్మణుడు, గోవు, రాజు, వృద్ధుడు, గర్భిణి స్త్రీ, దుర్బలుడు, బరువు ఎత్తుకొన్న మనిషి ఎదురు వచ్చినట్లయితే, తాను పక్కకు తప్పుకొని నారికి వెళ్లడానికి తోవ ఇవ్వాలి. దారిన వెళ్లేటపుడు పరిచితమైన వ్యక్తులు, అన్ని కూడళ్లు కుడినైపున ఉండాలి. ఉదయం, సాయంకాలం, మధ్యాహ్నం, రాత్రి, విశేషించి అర్ధరాత్రి సమయాలలో ఎప్పుడూ నాలుగు రోడ్ల కూడళ్లలో ఉండకూడదు. ఇతరులు ధరించిన వస్త్రాలను, చెప్పులను ధరించకూడదు. సదా బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించాలి. కాలు మీద కాలు వేసుకోకూడదు. రెండు పక్షాలలోను అమావాస్య, పున్నమి, చతుర్దశి, అష్టమి తిథులలో స్త్రీ సమాగమం చేయకూడదు. ఇతరులను నిందించడం, వారికి చెడ్డపేరు తేవడం, నారిపై చాడీలు చెప్పడం చేయకూడదు. ఎవరికీ మర్మాఘాతం కలిగించకూడదు. క్రూరంగా మాట్లాడకూడదు. ఇతరులను కించపరచకూడదు. ఇతరులకు ఉద్వేగం కలిగించే కర్కశమైన మాట పాపలోకానికి తీసికొనిపోతుంది. అటువంటిది ఎప్పుడూ నోటివెంట రాకూడదు. నోటి వెంట వెలువడిన మాటలనే బాణాలు గుచ్చుకొని మనిషి రాత్రింబవళ్లు శోకిస్తాడు. కాబట్టి ఇతరులకు మర్మాఘాతం కలిగించే మాటలను విద్వాంసులు ప్రయోగించకూడదు. బాణాలతో తూట్లుపడిన, గొడ్డలితో నరుకబడిన వనం మళ్లి చిగురిస్తుంది. కాని కటువాక్యాలవే శస్త్రంతో చేయబడిన భయంకరమైన గాయం ఎన్నడూ మానిపోదు. కర్ణి, నాళికం, నారాచం - అనే బాణాలు శరీరంలో గుచ్చుకొంటే నాటిని పెరికివేయవచ్చును. కాని మాటలనే ముళ్లు గుచ్చు కొంటే పెరికివేయడం అసంభవం. అవి సదా

హృదయాన్ని బాధిస్తూనే ఉంటాయి. అవయవహీనుడు (కన్ను చెవి మొదలైనవి) అధికంగా అవయవాలు కలవాడు (ఆరువ్రేళ్లు మొదలైనవి), చదువు రానివాడు, నిందితుడు, వికార రూపుడు, ధనహీనుడు, అసత్యవాది వీరిని చూసి పరిహసించకూడదు. నాస్తికత్వం, వేదనింద, దేవతలను అనుచితంగా ఆక్షేపించడం, ద్వేషం, ఉద్దండత, కరోరత - ఈదుర్గుణాలను త్యజించాలి. క్రోధంతో పుత్రుని, శిష్యుని కాక వేరొకనిని కట్టతో కొట్టడం గాని, కిందికి తోసేయడం గాని ఉచితం కాదు. నేర్పించడానికి పుత్రుని, శిష్యుని కొట్టడం శాస్త్ర సమ్మతమే. బ్రాహ్మణునిందకు ధూరంగా ఉండాలి. ఇంటింటికి తిరిగి నక్షత్రాలు, తిథులు చెప్పకూడదు. ఈ నియమాలన్నీ పాటించడం వలన మనిషి ఆయువు క్షీణించకుండా ఉంటుంది.

మలమూత్ర విసర్జనకు తరువాత, దారి వెంటనడిచి వచ్చాక, వేదాధ్యయనానికి, భోజనానికి ముందు కాళ్ళుకడుగుకోవాలి. ఎవరి దృష్టి పోకని, నీటితో బాగా కడిగిన, బ్రాహ్మణులు మెచ్చుకొనే ఈ మూడు వస్తువులనే బ్రాహ్మణులు ఉపయోగించడానికి యోగ్యమైనవని, పవిత్రమైనవని దేవతలు చెబుతారు. గృహస్థుడు ప్రతిదినం అగ్నిహోత్రం చేయాలి. సన్యాసులకు భిక్ష ఇవ్వాలి. మౌనంగా ఉంటూ నిత్యమూ దంతధావనం చేయాలి. ఉదయం నిద్రనుండి లేవగానే తల్లిదండ్రులకు, గురువుకు, పెద్దలకు నమస్కరించాలి. అందువలన దీర్ఘాయుర్దాయం కలుగుతుంది. సూర్యోదయం అయ్యేవరకు ఎప్పుడూ నిద్రించకూడదు. ఎప్పుడైనా ఒకరోజు అలా జరిగితే ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. శాస్త్రాలలో నిషేధించిన పలుదోషపుల్లలను ఉపయోగించకూడదు. శాస్త్రాలలో చెప్పినవాటితోనే దంతధావనం చేయాలి. కాని పర్వదినాలలో వాటిని కూడా మానివేయాలి. సదా జాగరూకతతో (పగలు) ఉత్తర దిశాభిముఖంగా కూర్చుని మలమూత్ర విసర్జన చేయాలి. దంతధావనం చేయకుండా దేవతలను పూజించరాదు. దేవపూజ చేయకుండా గురువులు, వృద్ధులు, ధార్మికులు, పండితులు తప్పించి వేరెవరి వద్దకూ వెళ్లకూడదు.

బుద్ధిమంతుడు మలిన దర్పణంలో ముఖం చూసుకోకూడదు. గర్భిణీ స్త్రీతో సంగమించకూడదు. పడమటి దిక్కుకు తల ఉండేలా పడుకోకూడదు. కేవలం తూర్పు లేదా దక్షిణం నైపునే తల ఉంచి పడుకోవడం ఉచితం. విరిగిపోయిన లేదా వదులుగా ఉన్న మంచం మీద పడుకోకూడదు. చీకటిలో ఉన్న మంచం మీద కూడా వెంటనే పడుకోవడం మంచిది

కాదు. (దీపం వెలిగించి దానిని చక్కగా చూసుకోవాలి) అలాగే, మంచం మీద ఎప్పుడూ కూడా అడ్డంగా పడుకోకూడదు, సదా నిలువుగానే పడుకోవాలి. నాస్తికులవద్దకు అవసరం వచ్చినా కూడా వెళ్లకూడదు. నారికి ఏమీ నాగ్దానం చేయకూడదు. ఆసనాన్ని కాలితో లాగి కూర్చోకూడదు. ఎప్పుడూ దిగంబరంగా లేదా రాత్రులందు స్నానం చేయకూడదు. స్నానం చేశాక శరీరానికి (తైలాదులు) మర్తనా చేయించుకోకూడదు. స్నానం చేయకుండా చందనం రాసుకోకూడదు. స్నానం చేసేటపుడు తడి బట్టలు విధిలించకూడదు. ఎప్పుడూ తడిబట్టలు కట్టుకోకూడదు. మెడలో ఉన్న హారాన్ని లాగకూడదు. దానిని బట్టపైన ధరించకూడదు. రజస్వలా స్త్రీతో ఎప్పుడూ సంభాషించకూడదు. విత్తిన పొలంలోను, గ్రామానికి చుట్టుపక్కల, నీటిలో ఎప్పుడూ మల మూత్ర విసర్జన చేయకూడదు. భోజనానికి ముందు నీటిని మూడు సార్లు ఆచమించాలి. ఆపై భోజనానంతరం కూడా మూడు సార్లు ఆచమించి, రెండు సార్లు నోరు కడుక్కోవాలి. ఎప్పుడూ తూర్పు దిక్కునైపు తిరిగి మౌనంగా భుజించాలి. వడ్డించిన అన్నాన్ని ఎప్పుడూ (వంకలు పెట్టకూడదు) నిందించకూడదు. భోజనానంతరం మనసులోనే అగ్నిని ద్యానించాలి. తూర్పుదిక్కు తిరిగి భుజించేవానికి దీర్ఘాయువు, దక్షిణాభిముఖుడై భుజించేవానికి కీర్తి, పశ్చిమానికి తిరిగి భుజించేవానికి ధనం, ఉత్తరాభిముఖుడై భుజించేవానికి సత్యము ప్రాప్తిస్తాయి. మనసా అగ్నిని స్పృశించి నీటితో ఇంద్రియాలనన్నిటినీ, అవయవాలనన్నిటినీ, నాభిని, రెండు అరచేతులను స్పృశించాలి. పాట్లు, బూడిద, వెంట్రుకలు, శవం యొక్క పుర్రె మొదలైన వాటి మీద ఎప్పుడూ కూర్చోకూడదు. ఇతరులు స్నానం చేసిన నీటికి ధూరం నుండే తొలగిపోవాలి. శాంతిహోమాలు చేయాలి. గాయత్రిని జపించాలి. కూర్చునే భుజించాలి, కాని అటు ఇటు తిరుగుతూ ఎప్పుడూ భుజించకూడదు. నిల్చుని మూత్ర విసర్జన చేయరాదు. బూడిదలో, గోశాలలో ఎప్పుడూ మూత్రం విసర్జించకూడదు. తడికాళ్లతో భోజనమైతే చేయాలి. గాని నిద్రించరాదు. తడి కాళ్లతో భుజించేవాడు వందేళ్లపాటు బ్రతుకుతాడు. భోజనం చేశాక చేతులు, నోరు కడుక్కోకపోతే ఎంగిలి (అపవిత్రుడు) అవుతాడు. ఈ దశలో అతడు అగ్ని, గోవు, బ్రాహ్మణుడు ఈ ముగ్గురు తేజోమూర్తులను స్పృశించకూడదు. ఈ రీతిగా ఆచరించినట్లయితే ఆయువు తగ్గిపోదు. ఎంగిలి (అపవిత్ర) పురుషుడు సూర్యుడు, చంద్రుడు,

నక్షత్రాలు - ఈ మూడు తేజస్సులవైపు ఎప్పుడూ దృష్టిపారించకూడదు. వృద్ధులు వచ్చినపుడు యువకుల ప్రాణాలు పైకి లేచిపోతూ ఉంటాయి. అప్పుడు వారు లేచినిలబడి స్వాగతం పలికి నమస్కరిస్తే తిరిగి ఆ ప్రాణాలు కుదుటపడతాయి. అందుకని వృద్ధులెవరైనా తన వద్దకు వచ్చినట్లయితే వారికి నమస్కరించి కూర్చోవడానికి ఆసనం ఇవ్వాలి. తాను చేతులు జోడించి వారి సేవకు సంసిద్ధులు కావాలి. తిరిగి వారు వెళ్లిపోతున్నపుడు, వారిని వెన్నంటి కొంతదూరం వెళ్లాలి.

విరిగిన ఆసనంపై కూర్చోరాదు. పగిలిన కంచుపాత్రను ఉపయోగించకూడదు. ఒకే వస్త్రం (కేవలం ధోవతి) ధరించి భోజనం చేయకూడదు. కూడా అంగవస్త్రం ఉండాలి. నగ్నంగా స్నానం చేయడం గాని, నిద్రించడం కాని ఎప్పుడూ ఉచితం కాదు. ఎంగిలి దశలో కూడా నిద్రించడం నిషిద్ధమే. ఎంగిలి చేతితో తలను ముట్టుకో కూడదు. ఎందుకంటే ప్రాణులు అన్నీ దానిమీదనే ఆధారపడి ఉన్నాయి. జుట్టు పట్టుకొని గుంజడం, నెత్తిపై కొట్టడం చేయకూడదు. రెండు చేతులు కలిపి నాటితో తన తల గోకుకోకూడదు. నూటిమాటికి తలపై నీళ్లు పోసుకోకూడదు. ఈ విషయాలను పాటించిన నానికి ఆయువు క్షీణించదు. తలకు చమురు రాసుకొన్నాక ఆ చేతితో ఇతర అవయవాలను స్పృశించకూడదు. నువ్వులతో చేసిన పదార్థాలను తినకూడదు. ఇలా చేయడం వలన ఆయువు నశించదు. ఎంగిలినోటితో చదవడం, చదివించడం ఎప్పుడూ తగదు. నోటి నుండి దుర్వాసనతో కూడిన గాలి వస్తూంటే మనసులో కూడా వేదాలను వల్లె వేయకూడదు. ప్రాచీన ఇతిహాసాలలో అభిజ్ఞలైనవారు ఈ విషయంలో యమరాజు చెప్పిన గాథను వినిపిస్తారు. (యముడు చెబుతున్నాడు) “ఎంగిలి నోటితో లేచి పరుగెత్తేనాని, వేదాధ్యయనం చేసేవాని యొక్క ఆయువును నేను నశింపచేస్తాను. వారి సంతానాన్ని కూడా నారి నుండి దూరం చేస్తాను. అజ్ఞానంతో అనధ్యయన సమయంలో కూడా అధ్యయనం చేసినవాని యొక్క వైదిక జ్ఞానాన్ని, ఆయువును నశింపచేస్తాను”. కాబట్టి జాగ్రత్త పరుడు నిషిద్ధ సమయంలో ఎప్పుడూ అధ్యయనం చేయకూడదు.

సూర్యుడు, అగ్ని, గోవు, బ్రాహ్మణుడు వీరినైపు తిరిగి మూత్రవిసర్జన చేసేవారు, దారి మధ్యలో మూత్ర విసర్జన చేసేవారు వీరందరూ గతాయువులే అవుతారు. మలమూత్రవిసర్జనం పగలు ఉత్తరాభిముఖంగా, రాత్రి ధక్షిణా

భిముఖంగా చేయడం వలన ఆయువు నశించదు. దీర్ఘకాలం జీవించదలచుకొన్నవాడు బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రియుడు, సర్పం - ఈ ముగ్గురినీ దుర్బలులైనప్పటికీ కూడా బాధించకూడదు. ఎందుకంటే వీరందరూ చాలా విషపూరితాలుగా ఉంటారు. కోపంతో బుసకొట్టే పాము ఎంత వరకు దూడగలదో అంతవరకు దాడిచేసి కరుస్తుంది. క్షత్రియుడు కూడా కుపితుడయితే తన శక్తికొలది శత్రువును భస్మం చేయడానికే ప్రయత్నిస్తాడు. కాని బ్రాహ్మణుడు క్రుద్ధుడైనపుడు తన చూపుతో సంకల్పంతో అవమానపరచినవాని వంశాన్ని అంతటినీ దగ్ధం చేసివేయగలడు. కనుక తెలివైనవాడు ప్రయత్నపూర్వకంగా వీరిని సేవించాలి. గురువుతో ఎప్పుడూ పట్టుదలకు పోకూడదు. గురువు అప్రసన్నుడయితే అతనిని అన్ని విధాలా గౌరవించి, ఒప్పించి ప్రసన్నుని చేసే ప్రయత్నం చేయాలి. గురువు ప్రతికూలంగా ప్రవర్తించినప్పటికీ కూడా అతని పట్ల మంచిగానే నడచుకోడం ఉచితం. గురునింద మనిషి ఆయువును నశింప చేస్తుంది అనడంలో ఏ మాత్రం సందేహంలేదు.

తనకు మేలు కలగాలనుకొనేవాడు ఇంటికి దూరంగా వెళ్లి మూత్రవిసర్జన చేయాలి. దూరంగానే కాళ్లు కడుగుకోవాలి. ఎంగిళ్లను దూరంగా వేయాలి. పండితులు ఎట్టని పూలు కాక తెల్లని పూలమాలలను ధరించాలి. కాని తామరలు, కలువలు ఎట్టగా ఉన్నా కూడా నాటిని ధరించడంలో అభ్యంతరం లేదు. ఎట్టని పూవులు, అడవి పూవులు తలపై ధరించాలి. బంగారు హారం ధరించడం వలన ఎన్నడూ అశుద్ధం (అపవిత్రం) కాదు. స్నానం చేసిన తరువాత మనిషి తన నుదుటన తడిపినగంధం పెట్టుకోవాలి. బట్టలు ఎప్పుడూ తిరగేసి వేసుకోకూడదు. ఇతరులు ధరించిన బట్టలు ఎప్పుడూ ధరించకూడదు. అంచులు చిరిగిన బట్టలు కూడా ధరించకూడదు. నిద్రించడానికి వేరుగా, బయట రోడ్ల మీద తిరగడానికి వేరుగా, దేవతార్చన కోసం కూడా వేరుగా వస్త్రాలను ఉంచుకోవాలి. ప్రియంగువు, చంధనం, భిల్వం, తగరం, కేసరం - మొదలైన సుగందిత వస్తువులు శరీరానికి అలదుకోవాలి. స్నానం చేసి పవిత్రుడై బట్టలు, నగలతో అలంకరించుకొని ఉపవాసం చేయాలి. పర్వదినాలన్నింటిలో బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించడం అవసరం, ఎవరితోనూ కలిసి ఒకే పాత్రలో భుజించడం నిషిద్ధం. ఆత్రుతగా అన్నంవైపు చూస్తున్న నానికి పెట్టకుండా భుజించడం ఉచితం కాదు. అపవిత్రుడైన మనిషి దగ్గరగా కూర్చుని గాని, సత్పురుషుల

ఎదురుగా కూర్చుని గాని బుద్ధిమంతులు భుజించకూడదు. ధర్మశాస్త్రాలలో నిషేధించిన అన్నాన్ని వాటుగా కూడా తినకూడదు. తనకు మేలు కాంక్షించేవాడు రావి, మట్టి, మేడి పండ్లు, జనుప అకును సేవించకూడదు. పండితుడు చేతిలో ఉప్పు వేసుకొని నాకకూడదు. రాత్రివేళ పెరుగు, పేలపిండి తినకూడదు. జాగరూకుడై కేవలం ఉదయం, సాయంత్రాలు మాత్రమే భుజించాలి, మధ్యలో ఏమైనా తినడం ఉచితం కాదు. పిల్లవాడితో కలిపి ఒకే పళ్లెంలో భుజించడం నిషిద్ధం. శత్రువు యొక్క శ్రాద్ధంలో ఎప్పుడూ అన్నం స్వీకరించకూడదు. భోజనం చేసేటపుడు మౌనంగా ఉండడం, పీట మీద కూర్చోవడం ఉచితం. ఆ సమయంలో ఒకే బట్ట ధరించడం, నిలబడి ఉండడం, తినే పదార్థాలు నేలపై పెట్టుకొని తినడం, మాట్లాడుతూ ఉండడం నిషిద్ధం అని అంటారు. ముందు అతిథులకు అన్నసాసీయాలిచ్చి, ఆ వెనుక తాను ఏకాగ్రచిత్తంతో భుజించాలి. ఒకే పంక్తిలో కూర్చున్నపుడు అందరూ సమానంగా భుజించడం ఉచితం. తన సుహృద్దనులకు పెట్టకుండా ఒంటరిగానే భుజించేవాని యొక్క ఆ అన్నం హోలాహలవిషం వంటిది. భోజన సమయంలో (ఈ అన్నం ఉడికింధా లేదా అనే తీరులో) శంక పనికి రాదు. భోజనం చివరిలో పెరుగు తాగకూడదు. (మజ్జిగ తాగాలి) భోజనం చేసిన తరువాత పుక్కిలించి నోరు కడుగుకోవాలి. ఒక చేతితో కుడికాలి బొటన వేలి మీద నీరు పోయాలి. ఆపై నీటితో కన్నులు, ముక్కు, మొదలైన ఇంద్రియాలను నాభిని, స్పృశించి రెండు అరచేతులను కడుగుకోవాలి. కడుగుకొన్నాక తడి చేతులతో కూర్చోకూడదు. (వాటిని బట్టతో తుడుచుకొని ఆరబెట్టుకోవాలి) బొటన వ్రేలి మూల స్థానం బ్రహ్మతీర్థమని అంటారు. వేళ్ల కొనలు దేవతీర్థాలుగా, బొటన వ్రేలు, చూపుడు వేలుల మధ్య భాగాలు పితృతీర్థాలుగా పేర్కొనబడ్డాయి. శ్రాద్ధతర్పణాది పైతృకకర్మలు శాస్త్ర విధిని అనుసరించి సదా పితృతీర్థంతోనే చేయాలి.

తన శుభాన్ని కోరుకొనేవాడు ఇతరులను నిందించకూడదు. అప్రియవచనాలను నోటి నుండి రానీయకూడదు. ఎవరి పైనా కోపం ప్రదర్శించకూడదు. పతితులతో సంభాషించాలని అనుకోకూడదు. పతితుల యొక్క దర్శన స్పర్శనలను కూడా పరిత్యజించడం మంచిది. ఇలా చేస్తే మనుష్యుల ఆయుర్దాయం పెరుగుతుంది. పెళ్లికాని పిల్లతో గాని, కులటతో గాని, వేళ్ళతోగాని సంసర్గం చేయకూడదు. తన భార్యతో నయినా సరే పగలు గాని, ఋతుకాలం తప్పించి ఇతర సమయాలలో

గాని సమాగమం చేయకూడదు. అందువల్ల ఆయుర్వృద్ధి కలుగుతుంది. తమతమ తీర్థాలలో ఆచమించి కార్యం మొదలుపెట్టాలి. అదిపూర్తి అయ్యాక మళ్ళీ మూడు సార్లు ఆచమించి, రెండు సార్లు ముఖం తుడుచుకోవాలి. దానితో మనిషి శుద్ధుడవుతాడు. మొదట కన్నులు, ముక్కు, మొదలైన ఇంద్రియాలను ఒకసారి స్పృశించి, మూడుసార్లు తనపైన నీటిని చిలకరించుకోవాలి. అనంతరం వేదోక్త విధిని అనుసరించి దేవయజ్ఞం, పితృయజ్ఞం చేయాలి.

ఇప్పుడు భోజనానికి ముందు, చివర బ్రాహ్మణుడు చేయవలసిన పవిత్రమైన, హితకరమైన శుద్ధి విధానాన్ని చెపుతున్నాను. విను. బ్రాహ్మణుడు ప్రతి శుద్ధి కార్యంలోను బ్రాహ్మతీర్థంతో ఆచమనం చేయాలి. ఉమ్మడం, తుమ్మడం జరిగితే, తరువాత ఆచమనం చేయడం వలన బ్రాహ్మణుడు పవిత్రుడు అవుతాడు. వృద్ధుడైన కుటుంబీకునికి, దరిద్రమిత్రునికి తన ఇంటిలో ఆశ్రయం ఇవ్వాలి. అందువల్ల ధనము, ఆయువు వృద్ధి చెందుతాయి. పావురం, చిలుక, గోరువంక - మొదలైన పక్షులు ఇంటిలో ఉండడం అభ్యుదయహేతువు, మంగళకరం. ఇవి గబ్బిలాల పక్షుల వలె అమంగళం కలిగించవు. ఉద్దీపకం, గృధ్రం, కపోతం (అడవి పావురం), భ్రమరం అనే పక్షి - ఒకవేళ ఎప్పుడయినా ఇంటిలోకి వస్తే శాంతి చేయించాలి. ఎందుకంటే అవి అశుభాన్ని కలిగించే పక్షులు. మహాత్ములను నిందించడం వలన కూడా మనుష్యులకు అశుభం కలుగుతుంది. మహాత్ముల యొక్క నిగూఢమైన చర్యలు ఎప్పుడూ ఎవరినద్దా వెల్లడి చేయకూడదు. పరస్పర సంసర్గం కలుగకుండా ఎప్పుడూ రక్షించుకొంటూ ఉండాలి. ఇందువల్ల దీర్ఘాయువు కలుగుతుంది. తన ఉన్నతిని కోరుకొనే బుద్ధిమంతుడు, బ్రాహ్మణుడు వాస్తు పూజను జరుపగా, మంచి పనితనంతో నిర్మించబడిన ఇంటిలో నివసించడం మంచిది. (సాయంకాలం గోధూళివేళ) నిద్రపోవడం, చదవడం, భుజించడం నిషిద్ధములని అంటారు. ఈ విషయాలన్నీ పాటించడం వలన మనిషి దీర్ఘజీవి అవుతాడు. శుభాలను కోరుకొనేవాడు రాత్రివేళ శ్రాద్ధకర్మ చేయడం, స్నానం చేయడం, పేలపిండి భుజించడం చేయకూడదు. భోజనం చేసిన తరువాత జాట్టు దువ్వుకోవడం మంచిది కాదు. నిషిద్ధ పదార్థాలు కాక మిగిలిన తినే తాగే పదార్థాలు కూడా తగు మాత్రంగా గ్రహించాలి. నీటి చెంబులోని నీటినే తాగాలి. రాత్రి సమయంలో బాగా కడుపు నిండుగా తిన కూడదు. పక్షుల హింసకు దూరంగా ఉండాలి.

ఉత్తమకులంలో పుట్టిన యుక్తవయసు వచ్చిన మంచి లక్షణాలు కల పిల్లను వినాహం చేసుకోవాలి. ఆమె వలన సంతానం పొంది వంశపరంపరను రక్షించాలి. జ్ఞానం కలిగించడానికి, కులదర్మాలు నేర్పడానికి పుత్రులను పండితులయిన గురువుల వద్దకు పంపాలి. కూతురు పుడితే కులీనుడు బుద్ధిమంతుడు అయిన వరునికి ఇచ్చి వినాహం జరిపించాలి. భృత్యులుగా కూడా మంచి కులం వారినే నియమించుకోవాలి. తలస్నానం చేసి దేవకార్యం, పితృకార్యం చేయాలి. జన్మనక్షత్రంలో శ్రాద్ధం పెట్టకూడదు. పూర్వాభాద్ర, ఉత్తరాభాద్ర, కృత్తికా నక్షత్రాలలో కూడా శ్రాద్ధం నిషేధింపబడింది. (ఆశ్లేష, ఆర్ద్ర, జ్యేష్ఠ, మూల - మొదలైన) పూర్తిగా దారుణమైన నక్షత్రాలు, ప్రత్యరినక్షత్రం (జన్మనక్షత్రం నుండి వర్తమాన దినంలోని నక్షత్రం వరకు లెక్కించి, వచ్చిన సంఖ్యను 9 చేత బాగించాలి. శేషం 5వస్తే ఆ నక్షత్రం ప్రత్యరినక్షత్రం అవుతుంది.) కూడా పరిత్యజించాలి. సారాంశం ఏమంటే జ్యోతిశ్శాస్త్రంలో ఏయే నక్షత్రాలను శ్రాద్ధానికి నిషేధించారో, ఆ అన్ని నక్షత్రాలలోను దేవకార్యాలుగాని, పితృకార్యాలుగాని చేయకూడదు. తూర్పుగా లేదా ఉత్తరదిశగా కూర్చొని క్షౌరం చేయించుకోవాలి. అందువల్ల ఆయుర్వృద్ధి కలుగుతుంది. నిందించడం అధర్మం అని చెబుతారు. కనుక ఇతరులను గాని, తన్నుగాని నిందించరాదు.

అంగవిహీనురాలు, అధికమైన అవయవాలు కలది, తనగోత్ర ప్రవరలకు చెందినది, మాతామహుని ఇంట పుట్టినది, అయిన కన్యను వినాహం చేసుకోకూడదు. కులం తెలియని, నీచ కులంలో జన్మించిన, శరీరం సాలిపోయి ఉన్న, కుష్ఠరోగం గల, కన్యను వినాహమాడడం కూడా నిషిద్ధమే. మూర్ఛ, బొల్లి, రాజయక్ష్మం (తపేదికం) న్యాదులు ఉన్న వంశంలోని పిల్ల వినాహానికి పనికిరాదు. మంచి లక్షణాలు కలిగి, ఉత్తమ ఆచారవంతురాలయి, చూడడానికి అందంగా ఉన్న కన్యయే వినాహానికి యోగ్యురాలు. తనకంటే ఉత్తమమైన లేదా సమానమైన వంశంతోనే వియ్యం అంధాలి. తన మేలు కోరుకొనేవాడు నీచజాతికి చెందిన, పతితురాలయిన కన్యను ఎప్పుడూ వినాహం చేసుకోకూడదు. అగ్నిని ప్రతిష్ఠించి బ్రాహ్మణులు చెప్పినట్లు వేదవిహిత కర్మలను అన్నిటినీ ప్రయత్నపూర్వకంగా అనుష్ఠించాలి. స్త్రీలపట్ల ఈర్ష్య వహించడం తగదు. ఎలాగైనా సరే తన భార్యను రక్షించుకోవాలి. ఈర్ష్యవలన ఆయువు క్షీణించి పోతుంది. కనుక ధానిని వదిలి వేయడమే మంచిది. ప్రాతః కాలంలో, సూర్యోదయ సమయంలో, పగటిపూట నిద్రించడం వలన ఆయువు

తరిగిపోతుంది. మంచివారు రాత్రివేళ అపవిత్రంగా నిద్రించరు. పరస్పరీతో వ్యభిచరించడం, క్షౌరం చేయించుకొని స్నానం చేయకుండా ఉండడం కూడా ఆయువును తగ్గించేవే. అపవిత్రావస్థలో వేధాభ్యాసాన్ని తప్పకుండా మానివేయాలి. ఆ సమయంలో శుద్ధచిత్తులై ధ్యానం చేయడం తప్పించి వేరొక పని ఏదీ చేయకూడదు. బ్రాహ్మణ పూజ, దేవతావందనం, గురుజన నమస్కారం - ఇవి స్నానం చేసిన తరువాతనే చేయాలి. సిలువకుండా ఎక్కడికీ వెళ్లడం మంచిది కాదు. కాని యజ్ఞదులను చూడడానికి సిలువకపోయినా వెళ్లడానికి ఏమీ అటంకం లేదు. తనకు ఆదరం లేని చోటకు వెళ్లడం వలన ఆయువు తగ్గిపోతుంది. ఒంటరిగా పరదేశానికి వెళ్లడం, రాత్రులందు ప్రయాణం చేయడం నిషిద్ధం. ఏదైనా పని మీద బయటకు వెళ్లినపుడు పాయంత్రానికి ముందే ఇంటికి తిరిగి రావాలి. తల్లిదండ్రుల యొక్క, గురువుల యొక్క ఆజ్ఞను ఆలస్యం చేయకుండా పాటించాలి. నారి ఆజ్ఞమేలు చేస్తుందా ? కీడు చేస్తుందా? అని ఆలోచించకూడదు.

యుధిష్ఠిరా ! క్షత్రియుడు వేదాలను, ధనుర్వేదాన్ని అభ్యసించడానికి ప్రయత్నించాలి. అలాగే గజారోహణలో, గుర్రపు స్వారీలో రథం నడపడంలో నైపుణ్యం పొందించాలి. రాజా ! నీవు సదా యత్నశీలుడవై ఉండు. ఎందుకంటే ప్రయత్నశీలుడైన మానవుడే సుఖంగా, ఉన్నతశీలుడై ఉంటాడు. శత్రువులు, భృత్యులు, స్వజనం కూడా అతనిని పరాభవించలేరు. సదా ప్రజాసంరక్షణలో నిమగ్నుడైన రాజు ఎప్పుడూ హాని పొందజాలడు. నీవు తర్కశాస్త్రాన్ని, శబ్దశాస్త్రాన్ని (న్యాయకరణం) అధ్యయనం చెయ్యి. సంగీతంతోపాటు సకల కళలను నేర్చుకో, నీవు ప్రతిదినం పురాణాలు, ఇతిహాసం, ఉపాఖ్యానాలు, మహాత్ముల యొక్క జీవిత చరిత్రలు వింటూ ఉండాలి. భార్య రజస్వల అయినపుడు ఆమె వద్దకు వెళ్లకూడదు, ఆమెను తనవద్దకు సిలువకూడదు. నాలుగవ రోజున ఆమె స్నానం చేసిన తరువాత, ఆ రాత్రివేళ ఆమె వద్దకు వెళ్లాలి. సజాతీయులైన బంధువులను, దగ్గరి నారిని, మిత్రులను సదా ఆదరించడం మంచిది. శక్తిని అనుసరించి యజ్ఞం చేసి. అందులో రకరకాల దక్షిణలు ఇవ్వాలి. తదనంతరం గార్హస్థ్య పరిమితి ముగిసిన పిమ్మట, వానప్రస్థనియమాలను పాటిస్తూ అడవిలో నివసించాలి. యుధిష్ఠిరా ! ఈ రీతిగా నీకు నేను ఆయుర్వృద్ధి కలిగించే నియమాలను సంక్షిప్తంగా చెప్పాను. ఇంకా మిగిలిన

నియమాలను నీవు వేదపండితులైన బ్రాహ్మణులను అడిగి తెలుసుకో. సదాచారమే కల్యాణ జనకం, కీర్తికరం. దానివల్లనే ఆయువు వృద్ధి చెందుతుంది. అదే చెడ్డలక్షణాలను నశింపజేస్తుంది. అన్ని ఆగమాలలోను సదాచారమే ఉత్తమమని చెప్పబడింది. సదాచారం వలననే ధర్మం పుడుతుంది. ధర్మప్రభావం వలన ఆయువు వృద్ధి చెందుతుంది. పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు అన్ని వర్ణాలవారిని అనుగ్రహించడానికి ఈ ఉపదేశం చేశాడు. ఇది యశస్సు, ఆయువు, స్వర్గప్రాప్తి కలిగిస్తుంది. పరమకల్యాణానికి ఆదారం.

సోదరుల మధ్య వ్యవహారము - ఉపవాస ఫలము

యుద్ధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! అన్నగారు తమ్ముళ్లతో, తమ్ముళ్లు అన్నతో ఎలా నడుచుకోవాలి ? దయచేసి ఇది చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నాయనా ! నీవు నీ అన్నదమ్ములు అందరిలోకీ పెద్దవాడవు. కనుక పెద్దవారికి తగినట్లుగానే నడుచుకో. గురువు శిష్యుల పట్ల నడుచుకొన్న తీరుగానే నీవు నీ తమ్ముళ్లతో నడుచుకో. గురువు యొక్కగాని, అన్నగారి యొక్కగాని ఆలోచనలు పరిశుద్ధంగా లేకపోతే శిష్యుడుగాని, తమ్ముళ్లుగాని అతని ఆజ్ఞానువర్తులై ఉండరు. అన్నగారు దీర్ఘదర్శి అయితే తమ్ముళ్లు కూడా దీర్ఘదర్శులు అవుతారు. అన్నగారు సమయాన్ని బట్టి గుడ్డివాడుగా, జడునిగా, పండితునిగా మారుతూ ఉండాలి. అంటే తమ్ముళ్లు ఏదైనా అపరాధం చేస్తే దానిని చూసికూడా చూడనట్లు ఉండాలి. తెలిసికూడా తెలియనట్లు ఉండాలి. వారు తమ నేరప్రవృత్తికి దూరమయ్యేలా వారితో మాట్లాడాలి. అన్నగారు తమ్ముళ్లు చేసిన అపరాధానికి ప్రత్యక్షంగా శిక్షిస్తే, వారి ఐశ్వర్యాన్ని చూసి అసూయతో దహించుకుపోయేవారు, వారి మధ్య చిచ్చుపెట్టడానికి సిద్ధంగా ఉన్నవారు ఎంతోమంది శత్రువులు వారిలో అభిప్రాయ భేదాలు సృష్టిస్తారు. తన మంచి నైతికవర్తనతో అన్నగారే కులాన్ని ఉన్నతిశీలం కలదిగా చేయగలడు. అతడే కునీతిని ఆశ్రయించి దానిని వినాశం అనే గోతిలోనూ కూల్చగలడు. అన్నగారు దుష్టమైన ఆలోచనలు కలిగి ఉన్నచోట అతని కులం యావత్తు సర్వనాశనం అవుతుంది. అన్నగారు తమ్ముళ్లతో కుటిలంగా వ్యవహరిస్తే, అతడు పెద్దవాడు అనిపించుకోవడానికి యోగ్యుడుకాదు, జ్యేష్ఠభాగం పొందడానికి అధికారీకాదు. అతనిని రాజుగారు ధండించాలి. మోసం చేసే మనిషి నిస్సందేహంగా పాపమయమైన లోకాలకు (నరకానికి) వెళ్తాడు. అతని జన్మ

వేతసపుష్పాల మాదిరిగా నిరర్థకమైనదనే అంటారు. సాపాత్ముడు పుట్టిన వంశానికి అతని వలన అన్నీ అనర్థాలే జరుగుతాయి. సాపాత్ముడు కులానికి కళంకం కలిగించడమే కాదు దాని సత్కీర్తిని కూడా నశింపజేస్తాడు. తమ్ముళ్లు కూడా సాపకర్ములు అయితే వారు సైత్యకథనంలో భాగం పొందడానికి హక్కుదారులు కారు. తమ్ముళ్లకు వారి న్యాయోచిత బాగాలు ఇవ్వకుండా, అన్నగారు సైత్యక సంపత్తి నుండి కొంత బాగాన్ని కట్టంగా ఇవ్వకూడదు. అన్నగారు సైత్యకథన సాహాయ్యం లేకుండా, తన శ్రమతోనే ధనం సంపాదిస్తే అతడు ఆ ధనానికి స్వతంత్రంగా యజమాని అవుతాడు. ఇష్టం లేకపోతే అతడు దానిలో నుండి తమ్ముళ్లకు ఏమీ ఇవ్వనక్కరలేదు. అన్నదమ్ములకు పంపకాలు జరుగకుండా అందరూ కలిసికట్టుగా వ్యాపారాదులు చేసి, ఆస్తిని పెంచితే, ఆ దశలో తండ్రి జీవించి ఉండగా అన్నదమ్ములు వేరుపడదలచుకొంటే తండ్రి కొడుకులందరికీ సమానంగా బాగాలు పంచడం ఉచితం. అన్నగారు చెడ్డపని చేసినా సరే, మంచిపని చేసినా సరే తమ్ముళ్లు అతనిని అవమానించకూడదు. అలాగే భార్యగాని, తమ్ముళ్లుగాని చెడుధారి పడితే ఉత్తముడైనవాడు ఎలాగైనా సరే వారికి మేలు కలిగే లాగే ప్రయత్నించాలి. "ధర్మమే మేలు చేకూర్చే ఉత్తమ సాధనం" అని ధర్మజ్ఞులంటారు. గౌరవంలో పదిమంది ఆచార్యుల కంటే ఉపాధ్యాయుడు, పదిమంది ఉపాధ్యాయుల కంటే తండ్రి, పది మంది తండ్రులకంటే తల్లి గొప్పవారు. ఈ సమస్త భూమండలం కంటే కూడా తల్లి గౌరవం అందరి కంటే మించినది కనుకనే లోకులు ఆమెను విశేషంగా ఆధరిస్తారు. తండ్రి మరణిస్తే అన్నగారినే తండ్రిలా భావించాలి. తమ్ముళ్లకు జీవనాధారాలు కల్పించి, అన్నగారు వారిని పెంచి పోషించడం ఉచితం. అన్నగారికి నమస్కరిస్తూ అతని ఆజ్ఞకు లోబడి, అతనినే తండ్రిగా భావించి, అతని ఆశ్రయంలోనే బతుకు వెళ్లవచ్చాలి. తల్లిదండ్రులు కేవలం శరీరాన్ని ఉత్పాదిస్తారు. కాని ఆచార్యుని ఉపదేశం చేత ప్రాప్తించే జ్ఞానరూపమైన నూతన జీవితం సత్యం, అజరం, అమరం. అక్కగారిని తల్లి వలె భావించాలి. అలాగే అన్నగారి భార్యను, చిన్నతనంలో పాలు తాపిన దాదిని కూడా తల్లి లాగే భావించాలి.

యుద్ధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! అన్ని వర్ణాలవారు, మేల్చులు కూడా ఉపవాసం అంటే ఇష్టపడతారు. కాని అందుకు కారణం

తెలియరావడం లేదు. బ్రాహ్మణ క్షత్రియులు నియమాలను పాటించాలి అనడం వింటున్నాను. కాని ఉపనాసం చేయడం వలన ఏమి ప్రయోజనం కలుగుతుంది ? ఇది తెలియడం లేదు. దయ ఉంచి మీరు నియమాలను అన్నిటినీ ఉపవాస విధిని గూర్చి తెలుపండి. “ఉపవాసం చేసే మనిషికి ఎటువంటి గతి కలుగుతుంది ?” అనేది కూడా చెప్పండి. ఉపనాసం చాలా పుణ్యమని, ఉపవాసమే అన్నిటికంటే గొప్ప ఆశ్రయమని అంటారు. కాబట్టి ఉపవాసంవలన మనిషి ఏ ఫలం పొందుతాడో తెలుసుకోవాలను కొంటున్నాను. ఏ కర్మ ద్వారా సాపవిముక్తి కలుగుతుంది ? ఏది చేయడం వలన ధర్మపాలనం జరుగుతుంది ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - యుదిష్ఠిరా ! ఉపవాసం చేయడంలో ఉండే ఉత్తమ గుణమేవో తెలుసుకోవాలని నేడు నీవు నన్ను అడిగినట్లుగానే నేను కూడా పూర్వం పరమతపస్వి అయిన అంగిరస మహామునిని ప్రశ్నించాను. నా ప్రశ్నకు బదులుగా అగ్నినందనుడైన అంగిరసముని ఇలా చెప్పాడు. “కురునంధనా ! బ్రాహ్మణులకు, క్షత్రియులకు మూడు రాత్రులు ఉపవసించే విధి ఉంది. అక్కడక్కడ ఆరురాత్రులు, ఒక రాత్రి ఉపనాసం కూడా ఉల్లేఖించబడింది. ధర్మశాస్త్రవేత్తలు వైశ్య శూద్రులకు నిరంతరాయంగా నాలుగు సమయాలు అంటే రెండు రోజుల ఉపవాసం చెపుతారు. వారికి మూడు రాత్రుల ఉపనాసవిధి లేదు. పంచమి, షష్ఠి, పూర్ణిమా తిథుల రోజులలో మనిషి తన మనసును ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొని ఉపవాసం లేదా ఏకభుక్తం చేసినట్లయితే అతడు క్షమావంతుడు, రూపవంతుడు, విద్వాంసుడు అవుతాడు. ఎన్నటికీ సంతానహీనుడు, దరిద్రుడు అయ్యే అవసరం కలుగదు. అష్టమి రోజున, కృష్ణపక్ష చతుర్దశినాడు ఉపవాసం చేసేవాడు రోగం లేనివాడు, బలవంతుడు అవుతాడు. ప్రతిదినం ఉదయం సాయం కాలాలలో మాత్రమే భుజిస్తూ, మధ్యలో నీరు కూడా త్రాగకుండా, సదా అహింసా పరాయణుడై, నిత్యాగ్నిహోత్రం చేసేవాడు ఆరు సంవత్సరాలలో సిద్ధి పొందుతాడు. అతనికి అగ్నిష్టోమయజ్ఞఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. ఇందులో ఏ మాత్రం సందేహంలేదు. అంతేకాదు అతడు విమానం ఎక్కి బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లి, అక్కడ వెయ్యేళ్లపాటు గౌరవపూర్వకంగా నివసిస్తాడు. ఆపై పుణ్యం క్షీణించగానే ఈలోకానికి వచ్చి గొప్పస్థానాన్ని పొందుతాడు. ఏడాది వరకు మూడురోజులకు ఒకసారి భుజించే వాడు అశ్వమేధయాగ

ఫలం పొందుతాడు. పైగా విమానం ఎక్కి స్వర్గలోకానికి వెళ్లి, నలభైవేల ఏళ్లపాటు ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు. నాలుగు రోజులకు ఒకసారి భుజిస్తూ ఏడాదిపాటు జీవించినవాడు గవామయ యజ్ఞఫలం పొందుతాడు. అతడు ఏభై వేల ఏళ్లపాటు స్వర్గంలో సుఖాలు అనుభవిస్తాడు. ఒక్కొక్క పక్షం చొప్పున ఉపవసిస్తూ ఏడాది పాడుగునా తపస్సు చేసినవాడు ఆరునెలలపాటు అనశన వ్రతం చేసిన ఫలం పొందుతాడు. అరవై వేల ఏళ్లపాటు స్వర్గంలో నివసిస్తాడు. ఏడాదిపాటు వ్రతిమాసం ఒకసారి జలంతాగి ఉండేవాడు. విశ్వజిద్యజ్ఞ ఫలం పొందుతాడు. డెబ్బైవేల ఏళ్లపాటు స్వర్గంలో ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు. నెల రోజులకంటే ఎక్కువగా ఎవరూ కూడా ఉపనాసం చేయకూడదు. రోగంకాని, వ్యాధికాని లేకుండా అనశన వ్రతం చేసినవానికి అదుగడుగునా యజ్ఞఫలం లభిస్తుంది. ఇందులో ఏ మాత్రం సందేహంలేదు. ఇటువంటివాడు దివ్య విమానారూడుడై స్వర్గానికి వెళ్లి అక్కడ ఒక లక్ష సంవత్సరాలపాటు ఆనందం అనుభవిస్తాడు. దుఃఖంతో రోగంతో ఉన్న మనిషి కూడా ఉపవాసం చేసినట్లయితే, లక్ష సంవత్సరాల పాటు అతడు సుఖంగా స్వర్గంలో నివసిస్తాడు. వేదాన్ని మించిన శాస్త్రం లేదు, తల్లిని మించిన గురువు లేదు. ధర్మాన్ని మించిన లాభంగాని, ఉపనాపాన్ని మించిన తపస్సుగాని ఏదీ లేదు. ఈలోకంలో గాని, పరలోకంలో గాని బ్రాహ్మణులను మించిన పవిత్రులు లేనట్లే ఉపనాపాన్ని మించిన తపస్సు ఏదీ లేదు. దేవతలు కూడా విధ్యుక్తంగా ఉపనాసం చేసే, స్వర్గాన్ని పొందారు. ఋషులకు కూడా ఉపవాసంతోటే ఉత్తమ సిద్ధి కలిగింది. పరమబుద్ధిమంతుడైన విశ్వామిత్రుడు వేయి దివ్య వర్షాలు ప్రతిదినం ఒక్కపూట మాత్రమే భుజిస్తూ, ఆకలి బాధను భరిస్తూ తపస్సులో మునిగిపోయాడు. అందువల్ల అతనికి బ్రాహ్మణత్వం ప్రాప్తించింది. చ్యవనుడు, జమదగ్ని, వసిష్ఠుడు, గౌతముడు, భృగువు - క్షమావంతులైన ఈ మహర్షులందరూ ఉపనాసం చేసే దివ్యలోకాలను పొందారు. కుంతీనందనా ! అంగిరసమహర్షి చెప్పిన ఈ ఉపవాస వ్రతవిధానం ప్రతిదినం క్రమంగా చదివినవానికి విన్నవానికి సాపం నశించిపోతుంది. అతడు అన్నిరకాల సంకీర్ణసాపాలనుండి విముక్తి పొందుతాడు. అతని మనసుపై చోషాల ప్రభావం ఎన్నడూ పడదు. అంతే కాదు. అతనికి పశుపక్ష్యాదుల భాషలు తెలుస్తాయి. లోకంలో అతనికి అక్షయమైన కీర్తి న్యాపిస్తుంది.

దరిద్రులకు యజ్ఞతుల్యమైన ఫలమును

ఇచ్చు ఉపవాస వ్రత విధానము -

మావస పార్థివ తీర్థముల మహిమ

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! రాజులు, రాజకుమారుల వద్ద ధనానికి లోటు ఉండదు. వారు ఏకాకులు, అసహాయులూ కూడా కారు. కాబట్టివారు గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చేయగలరు. కాని ధనహీనులు, నిర్గుణులు, ఏకాకులు, అసహాయులు అయినవారు అలా యజ్ఞాలు చేయలేరుగదా ! కాబట్టి ఏ కర్మలు అనుష్ఠిస్తే దరిద్రులు కూడా సులభంగా గొప్పగొప్ప యజ్ఞాలు చేసిన ఫలాన్ని పొందుతారో, దానిని వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పసాగాడు - "యుధిష్ఠిరా ! అంగిరసముని చెప్పిన ఉపవాస విధి యజ్ఞాలతో సమానమైన ఫలాన్నే ఇస్తుంది. దానిని మళ్ళీ వివరించి చెప్పతాను విను. ఆహింసా పరాయణుడై, నిత్యాగ్నిహోత్రం చేస్తూ, ప్రతిదినం ఉదయం సాయంత్రం వేళలో మాత్రమే భుజిస్తూ, మధ్యలో నీరు కూడా త్రాగనివాడు ఆరేళ్లలో సిద్ధి పొందుతాడు. అగ్నివలె తేజోవంతుడైన అతడు ప్రజాపతి లోకంలో పద్మసంఖ్యగల సంవత్సరాలపాటు నివసిస్తాడు. ఏకపత్నీ వ్రతుడై మూడేళ్లపాటు నిరంతరం ప్రతిదినం ఒకే సమయానికి భుజిస్తూ ఉండేవాడు అగ్నిష్టోమ యజ్ఞఫలాన్ని పొందుతాడు. నిత్యము అగ్నిలో హోమం చేస్తూ ఒక ఏడాదిపాటు రోజు విడిచి రోజు ఒకసారి భుజించేవాడు, ఉదయాన్నే లేచి అగ్నిహోత్రకార్యంలో నిమగ్నమైనవాడు కూడా అగ్నిష్టోమయజ్ఞ ఫలాన్ని పొందడానికి అర్హుడు అవుతాడు. పన్నెండు నెలల పాటు మూడు రోజులకు ఒకసారి ఒకే సమయంలో భుజిస్తూ, నిత్యమూ ఉదయాన్నే లేచి అగ్నిహోత్రం చేసేవాడు అతిరాత్రయాగం యొక్క ఉత్తమ ఫలాన్ని పొందుతాడు. అతడు మూడు పద్మాల ఏళ్లపాటు స్వర్గలోకంలో నివసిస్తాడు. అగ్నిహోత్రం చేస్తూ పన్నెండు నెలలపాటు నాలుగు రోజులకు ఒకసారి భుజించేవాడు వాజపేయ యజ్ఞం యొక్క ఉత్తమ ఫలాన్ని పొందడానికి అర్హుడు అవుతాడు. అతడు ఇంద్రలోకంలో సదా దేవేంద్రుని విలాపాలను గమనిస్తూ ఉంటాడు. నిత్యాగ్నిహోత్రుడై పన్నెండు నెలలపాటు ఐదు రోజులకు ఒకసారి భుజిస్తూ లోభహీనుడు, సత్యవాది, బ్రాహ్మణ భక్తుడు, అహింసకుడు, ఈర్ష్యారహితుడు పాపకర్మదూరుడు అయినవాడు పన్నెండు రోజులపాటు చేసే యజ్ఞఫలాన్ని పొందుతాడు. అతడు ఏభైఒక్క పద్మ సంవత్సరాలు స్వర్గలోకంలో సుఖాలు అనుభవిస్తాడు. ఆరు రోజులకు ఒకసారి

ఒంటిపూట భుజిస్తూ పన్నెండు నెలలు మౌనంగా అగ్నిహోత్రాన్ని అనుష్ఠిస్తూ ముప్పుటలా స్నానం చేస్తూ బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ ఎవరి దోషాలను పట్టించుకోనివాడు రెండు వతాకల (మహాపద్మం), పద్దెనిమిది పద్మాల, వెయ్యి మూడు వందల కోట్ల, ఏభై అయ్యుతాల సంవత్సరాలపాటు, ఇంకా వంద ఎలుగుబంట్ల శరీరాలలో ఎన్ని రోమాలు ఉంటాయో అన్ని ఏళ్లపాటు బ్రహ్మలోకంలో గౌరవం పొందుతాడు. ఏడాది పాటు ప్రతి ఏడురోజులకు ఒకసారి భుజించేవాడు, నిత్యాగ్నిహోత్రుడు, వాక్సంయమనం కలవాడు, బ్రహ్మచర్యం పాటించేవాడు అయితే, అతడు అసంఖ్యాక సంవత్సరాలపాటు దేవతల యొక్క, ఇంద్రుని యొక్క లోకంలో నివసిస్తాడు. అధికంగా బంగారం దక్షిణగా ఇచ్చి చేసిన యజ్ఞఫలాన్ని అతడు పొందడానికి అర్హుడు అవుతాడు. ఎనిమిది రోజులకు ఒకసారి చొప్పున భుజిస్తూ పన్నెండు నెలలపాటు క్షమాశీలుడు, దేవకార్యపరాయణుడు, అగ్నిహోత్ర అయి జీవితం గడిపేవాడు పుండరీక యజ్ఞం యొక్క సర్వోత్తమమైన ఫలాన్ని పొందుతాడు. తొమ్మిది రోజులకు ఒకసారి ఒంటిపూట భుజిస్తూ, ఏడాదిపాటు నిత్యాగ్ని హోత్రయై ఉండేవానికి వేయి అశ్వమేధ యజ్ఞాల ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. అతడు పుండరీకం వంటి తెల్లని విమానాన్ని ఎక్కి, రుద్రలోకానికి వెళ్లి, అక్కడ ఒక కల్పం, లక్షకోట్ల పద్దెనిమిదివేల వర్షాలపాటు సుఖాలు అనుభవిస్తాడు. ప్రతి పది రోజులకు ఒకసారి భుజిస్తూ, పన్నెండు నెలలపాటు నిత్యము అగ్నిలో హోమం చేసేవాడు బ్రహ్మలోక నివాసి అవుతాడు. అతనికి వేయి అశ్వమేధ యజ్ఞాల యొక్క ఉత్తమ ఫలం లభిస్తుంది. పైగా నలుపు ఎఱుపు కమలాల వలె అనేక రంగులతో శోభిల్లుతూ, మండలాకారంగా పరిభ్రమించే, పాగర కెరటాలవలె పైకి కిందికి ఊగుతూ ఉండే, విచిత్ర మణిమాలా మండితమై, శంఖధ్వనులతో నిండిన విమానం అతనికి లభిస్తుంది. పన్నెండు నెలలపాటు ప్రతి పదకొండు రోజులకు ఒకసారి భుజిస్తూ, అగ్నిహోత్రకార్యం నిర్వర్తిస్తూ, మనసుతోగాని, వాక్కుతోగాని పరస్త్రీని అభిలషించని, మాతాపితరుల కోసమైనా ఎన్నడూ అసత్యమాడని వాడు విమానారూఢుడై, పరమశక్తిశాలి అయిన మహాదేవుని వద్దకు రాకపోకలు సాగిస్తూ, వేయి అశ్వమేధయజ్ఞాల ఫలాన్ని పొందుతాడు. అతని వద్దకు బ్రహ్మదేవుడు పంపిన విమానం స్వయంగా రావడం కనిపిస్తుంది. దానిని అధిష్టించియే అతడు రుద్రలోకానికి వెళ్తాడు. అక్కడ అసంఖ్యాకవర్షాలు నివసిస్తూ ప్రతిదినం దేవదానవులచేత నమస్కారాలు అందుకొనే శంకర

భగవానునికి ప్రణమిల్లుతూ ఉంటాడు. ఆ భగవంతుడు అతనికి నిత్యమూ దర్శనమిస్తూ ఉంటాడు. పన్నెండు నెలల పాటు ప్రతి పన్నెండు రోజులకు ఒకపారి నేయి త్రాగి ఉండేవానికి సర్వమేధ యజ్ఞఫలం లభిస్తుంది. సూర్యకాంతితో వెలుగొందే విమావాన్ని ఎక్కి అతడు బ్రహ్మలోకానికి వెళ్తాడు. అక్కడ అతనికి పెద్ద పెద్ద మిద్దెలతో కూడిన భవనాలు లభిస్తాయి. అందులో అతనిని సేవించడానికి వేలమంది స్త్రీ పురుషులు ఉంటారు. ఈ రీతిగా అంగిరసుడు ఉపవాసంవలన కలిగే గొప్ప పలాన్ని చెప్పాడు.

యుధిష్టిరా ! ఈ ఉపవాస ప్రతాలను అనుష్ఠించి దరిద్రులు యజ్ఞఫలాలను పొందుతారు. ఉపవాసం చేస్తూ దేవతలను, బ్రాహ్మణులను పూజించేవారికి పరమపదం లభిస్తుంది. నియమ శీలురు, సావధానులు, పవిత్రులు, మహామనస్కులు, దంభద్రోహ విహీనులు, విశుద్ధబుద్ధులు, అచలురు, స్థిర స్వభావులు అయిన వారికోసం నేను ఈ ఉపవాస విధిని చెప్పాను. దీనిని నీవు ఏ మాత్రం సందేహించనక్కరలేదు.

యుధిష్టిరుడు - "పితామహా ! తీర్థాలలో సర్వోత్తమమైన దేదో, ఎచటికి వెళ్తే పరమశుద్ధి కలుగుతుందో దానిని వివరించి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్టిరా ! ఈ భూమిపైన ఉన్నతీర్థాలన్నీ మనీషులకు గుణకారకములే. అయివా వాటి అన్నిటిలో పరమ పవిత్రము, ప్రదానము అయిన తీర్థాలను వివరిస్తాను. ఏకాగ్రచిత్తుడవై విను. ధైర్యమనే కుండం, సత్యమనే జలంతో నిండి, అగాధము, నిర్మలము, అత్యంతశుద్ధము అయిన మానసతీర్థంలో సదా సత్యగుణాన్ని ఆశ్రయించుకొనియే స్నానం చేయాలి. కోరికలు లేకపోవడం, సరళత్వం, సత్యము, మృదుత్వం, అహింస, క్రూరత్వం లేకపోవడం, ఇంద్రియ సంయమం, మనో నిగ్రహం - ఇవన్నీ మానసతీర్థ సేవనం వలన ప్రాప్తించే పవిత్రతా లక్షణాలు. మమత్వం, అహంకారం, ద్వంద్వం, పరిగ్రహం - ఇవన్నీ సర్వథా త్యజించి భిక్షావృత్తితో జీవనం గడుపుకొనే విశుద్ధాంతః కరణవంతులైన మహాత్ములు తీర్థస్వరూపులు. బుద్ధియందు అహంకారమనేది సేరుకి కూడా లేని తత్త్వజ్ఞుని ఉత్తమ తీర్థమని చెప్పబడుతాడు. మనసునుండి తమోగుణ రజోగుణ సత్యగుణాలు తొలగిపోయినవారు, భావ్యమైన పవిత్రతా పవిత్రతలను పట్టించుకోకుండా కర్తవ్య పరాయణులు (బ్రహ్మవిచారం) అయినవారు, సర్వస్వ పరిత్యాగంలోనే ఆనందం పొందేవారు, సర్వజ్ఞులు, సమదర్శులు, శౌచాచారాలను

పాటించేవారు అయిన సత్పురుషులే పరమ పవిత్రమైన తీర్థస్వరూపాలు. శరీరాన్ని కేవలం నీటితో తడుపుకోవడమే స్నానం అనిపించుకోదు. ఇంద్రియ సంయమంలో నిష్ణాతుడైనవాడే నిజమైన స్నానం ఆచరించినవాడు. నష్టపోయిన పదార్థాలను గురించి పట్టించుకోకుండా, లభించిన పదార్థాల మీద మమకారం లేకుండా, మనసులో ఎటువంటి కోరికా కలుగని వారే పరమ పవిత్రులు. ఈ లోకంలో శరీర శుద్ధికి ప్రజ్ఞానమే విశేష సాధనము. అలాగే అకించనత్వం, మనఃప్రసాదత్వం కూడా శరీరాన్ని శుద్ధిచేసేవే. శుద్ధి వాలుగు రకాలు - ఆచార శుద్ధి, మనశ్శుద్ధి, తీర్థశుద్ధి, జ్ఞానశుద్ధి. ఇందులో జ్ఞానం వలన ప్రాప్తించే శుద్ధియే అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠమని అంగీకరింపబడింది. మానస తీర్థంలో ప్రసన్నమైన మనసుతో, బ్రహ్మజ్ఞానమనే జలం ద్వారా స్నానం చేయడమే తత్త్వజ్ఞానుల యొక్క స్నానం. సదా శౌచాచార సంపన్నుడై, విశుద్ధ భావయుక్తుడై, సద్గుణ విభూషితుడైన వానిని సదా శుద్ధుడనే భావించాలి.

ఇంతవరకు నేను శరీరంలో ఉన్న తీర్థాలను వివరించాను. ఇక భూమిపైనున్న పుణ్యతీర్థాల మహిమ గురించి విను. శరీరంలోని భిన్న భిన్న స్థావాలను పవిత్రమైనవని చెప్పినట్లే భూమిమీది భిన్న భిన్న భాగాలు కూడా పవిత్ర తీర్థాలని, అక్కడి జలం పుణ్యప్రదమని భావించబడుతుంది. తీర్థాల పేరు చెప్పుకొని, ఆయా తీర్థాలలో స్నానం చేసి, అందులో పితృతర్పణలు చేసి, సాపాలను ప్రక్షాళన చేసుకొన్నవారు మిక్కిలి సుఖంగా స్వర్గానికి వెళ్తారు. భూమి మీది కొంత భాగం సాదుపురుషులు నివసించడం వలన, స్వయంగా ఆ చోట, ఆ నీరు ప్రభావం కలవి కావడం వలన అత్యంత పవిత్రంగా ఎంచబడుతున్నాయి. ఈ రీతిగా భూమి మీద మనసులో కూడా అనేక పుణ్యమయ తీర్థాలు ఉన్నాయి. ఈ రెండు రకాల తీర్థాలలో స్నానం చేసినవానికి శీఘ్రంగా పిద్ధి కలుగుతుంది.

బృహస్పతి యుధిష్టిరునికి ప్రాణుల జన్మ ప్రకారము - పాప కారణంగా తిర్యగ్యోములలో

పుట్టు క్రమమును నివరించుట

యుధిష్టిరుడు - "పితామహా ! భూమిపై నివసించే మనుషులు ఏ రకమైన ప్రవర్తనవలన స్వర్గానికి వెళ్తారు ? ఎటువంటి ప్రవర్తన వలన నరకానికి వెళ్తారు ? వారు మరణించిన తమ శరీరాలను కట్టెలవలె, మట్టి పెళ్లల వలె ఇక్కడే వదిలి పరలోకపు దారి పట్టినపుడు వారిని ఎవరు

వెన్నంటి వెళ్తారు ?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నాయనా ! ఇరుగో మిక్కిలి బుద్ధిమంతులైన బృహస్పతులవారు ఇక్కడికి వేంచేస్తున్నారు. ఈ సనాతనమైన, నిగూఢమైన విషయాన్ని వారినే అడుగు." అన్నాడు.

వారిద్దరిమధ్య ఇలా సంభాషణ జరుగుతూ ఉండగానే బృహస్పతులవారు అక్కడికి వచ్చారు. ధర్మరాజు సభాసదులు అందరితో కలిసి అతనిని పూజించి, అతని చెంతకు దేరి ఇలా అడిగాడు - "దేవా ! సమస్త ధర్మవేత్తలు, సమస్త శాస్త్ర పారంగతులు, కనుక ఈ సంగతి చెప్పండి. తల్లి, తండ్రి, కొడుకు, గురువు, తన కులంవారు, రక్షబంధువులు, మిత్రులు - వీరిలో మనిషికి నిజమైన సహాయకుడు ఎవరు ? మరణించిన వారందరూ శరీరాలను కట్టెలవలె, మట్టిపెళ్లలవలె వదిలివేసి వెళ్లిపోయేటపుడు జీవునితోపాటు పరలోకానికి ఎవరు వెళ్తారు ?"

బృహస్పతి చెప్పాడు - "రాజా ! ప్రాణి ఒంటరిగానే పుడతాడు. ఒంటరిగానే మరణిస్తాడు. ఒంటరిగానే దుఃఖాలను తరిస్తాడు. అలాగే ఒక్కడే దుర్గతులను కూడా అనుభవిస్తాడు. తల్లి, తండ్రి, పోదరుడు, పుత్రుడు, గురువు, సజాతీయుడు, రక్షబంధువు, మిత్రుడు వీరిలోఎవరూ కూడా అతనికి సహాయకులు కారు. లోకులు మరణించిన అతని శరీరాన్ని కట్టెవలె, మట్టిపెళ్లవలె విసిరివేసి కొంతసేపు ఏడుస్తారు. ఆపై అతని నుండి ముఖం తిప్పుకొని వెళ్లిపోతారు. ఆ సమయంలో ధర్మమే వెన్నంటి వెళ్తుంది. కాబట్టి ధర్మమే నిజమైన సహాయకుడు. కనుక మనుష్యులు సదా ధర్మాన్నే సేవిస్తూ ఉండాలి. ధర్మయుక్తుడైనవాడు స్వర్గానికి వెళ్తాడు, అధర్మ పరాయణుడు నరకంలో పడతాడు. కాబట్టి పండితుడు న్యాయార్జిత విత్తంతో ధర్మాన్ని ఆచరించాలి. కేవలం ధర్మం ఒక్కటే మనుష్యులకు పరలోకంలో సహాయకం అవుతుంది. అవివేకి మాత్రమే ఇతరుల కోసం లోభమోహాలతోగాని, భయంతోగాని పాపాలు చేస్తాడు.

యుధిష్టిరుడు - "దేవా ! మీ నోటి నుండి ధర్మయుక్తమైన, అత్యంత హితకారకమైన మాటలను విన్నాను. కాని మనుష్యుని స్థూల శరీరం మరణించి ఇక్కడే పడి ఉంటుంది, సూక్ష్మ శరీరం అవ్యక్తమై, కన్నులకు కనపడకుండా ఉంటుంది. ఈ దశలో ధర్మం ఏ రకంగా అతనిని అనుసరిస్తుంది ?" అని అడిగాడు.

బృహస్పతి - "ధర్మరాజా ! భూమి, జలం, అగ్ని, వాయువు,

ఆకాశం, మనస్సు, యముడు, బుద్ధి, ఆత్మ - ఇవన్నీ కలిసికట్టుగా సదా మనిషి చేసే ధర్మాన్ని గమనిస్తూ ఉంటాయి. రాత్రించవళ్లు కూడా పూర్తిగా ప్రాణుల కర్మలకు సాక్షులే. ఈ అన్నిటితో పాటుగా ధర్మం జీవుని అనుసరిస్తుంది. అనంతరం ధర్మాధర్మాలతో కూడిన ప్రాణి (పరలోకంలో తన భోగాలు పూర్తి అయిన తదుపరి) ఇంకొక శరీరాన్ని ధరిస్తుంది. ఆ సమయంలో ఆ శరీరంలో ఉన్న పంచభూతాల యొక్క అధిష్ఠాన దేవతలు తిరిగి అతని శుభాశుభకర్మలను గమనించడం మొదలుపెడతారు." అని చెప్పాడు.

యుధిష్టిరుడు - "దేవా ! ఈ శరీరంలో వీర్యం ఎలా ఉత్పత్తి అవుతుందో తెలుసుకోగోరుతున్నాను." అని అడిగాడు.

బృహస్పతి - "రాజా ! ఈ శరీరంలో ఉన్న భూమి, జలం, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం, మనస్సుల యొక్క అధిష్ఠాన దేవతలు ఏ అన్నాన్ని భుజించి, పూర్తిగా తృప్తులవుతున్నారో, దానివలననే స్థూలమైన వీర్యం ఉత్పత్తి అవుతుంది. ఆపై స్త్రీ పురుష సంయోగం జరిగినపుడు ఆ వీర్యమే గర్భరూపం దాల్చుతుంది." అని చెప్పాడు.

యుధిష్టిరుడు - "దేవా ! జీవుడు త్వగస్థిమాంసమయమైన శరీరాన్ని విడిచి, పంచభూతాలకంటే వేరై పోయినపుడు ఎక్కడ ఉండి సుఖదుఃఖాలను అనుభవిస్తాడు ?" అని ప్రశ్నించాడు.

బృహస్పతి - "భారతా ! జీవుడు తన కర్మల చేత ప్రేరేపింపబడి త్వరలోనే వీర్యాన్ని ఆశ్రయించి, స్త్రీ యొక్క రజస్సులో ప్రవేశించి సమయానుకూలంగా జన్మిస్తాడు. (గర్భంలో ప్రవేశించడానికి ముందు అతడు సూక్ష్మ శరీరంలో ఉండి తన దుష్కర్మల కారణంగా) యమదూతల యొక్క ప్రహారాలను భరిస్తూ, కష్టాలు పడుతూ, దుఃఖమయమైన సంసార చక్రంలో దుర్గతిని అనుభవిస్తాడు. జీవుడు ఈ లోకంలో పుట్టినది మొదలుకొని పుణ్యకర్మలే దేస్తూ ఉంటే, అతడు ధర్మఫలాన్ని ఆశ్రయించి, దానిని అనుసరించి సుఖాలు అనుభవిస్తాడు. శక్త్యను సారంగా బాల్యం నుండి ధర్మాన్ని పేవిస్తూ ఉన్నట్లయితే, అతడు మనిషిగా పుట్టి సదా సుఖాలు అనుభవిస్తాడు. కాని ధర్మకార్యాల మధ్యలో అప్పుడపుడు అతడు అధర్మాన్ని కూడా ఆచరిస్తాడు. అప్పుడు అతడు సుఖం తరువాత దుఃఖాన్ని కూడా అనుభవించవలసి ఉంటుంది. అధర్మ పరాయణుడు యమలోకానికి వెళ్తాడు. అక్కడ మహాకష్టాలు అనుభవించి పశుపక్షియోనులలో జన్మిస్తాడు. జీవుడు మోహవశుడై ఏయే కర్మలు చేస్తే ఏయే యోనులలో జన్మిస్తాడో, అది చెబుతాను విను. మనిషి ఈ లోకంలో

పాపం చేస్తే మరణానంతరం భయంకరమైన యమలోకానికి వెళ్తాడని శాస్త్రాలలో, ఇతిహాసాలలో, వేదంలో కూడా చెప్పబడింది. చతుర్వేదాలలో పండితుడైనవాడు కూడా మోహవశుడై పతితులనుండి ధానం స్వీకరిస్తే, అతడు గాడిదగా జన్మించవలసి వస్తుంది. పదిహేను ఏళ్లపాటు గాడిద శరీరంలో ఉండి, మరణించాక తిరిగి ఏడేళ్లపాటు ఎద్దు శరీరంలోను, ఆ శరీరాన్ని విడిచాక మూడు నెలల పాటు బ్రహ్మరాక్షసునిగాను, అనంతరం తిరిగి బ్రాహ్మణునిగాను జన్మిస్తాడు. పతితుని చేత యజ్ఞం చేయించిన బ్రాహ్మణుడు మరణించాక పదిహేను ఏళ్లు పురుగుగాను, ఐదు ఏళ్లు గాడిదగాను, ఐదు ఏళ్లు పందిగాను, ఐదు ఏళ్లు కోడి పుంజుగాను, ఐదు ఏళ్లు నక్కగాను, ఒక ఏడాది కుక్కగాను పుట్టి చివరికి మనిషిజన్మ పొందుతాడు. శిష్యుడు మూర్ఖుడై తన గురువుకు అపకారం చేస్తే అతడు ముందు కుక్కగా, తరువాత రాక్షసునిగా, గాడిదగా, తరువాత కప్పాలు పడే ప్రేతాత్మగా పుట్టి చివరికి బ్రాహ్మణుడు అవుతాడు. పాపకర్ముడైన శిష్యుడు మనసులోనైనా గురుపత్నీ సమాగమం గురించి ఆలోచిస్తే, అతడు ఆ మానసికపాపం కారణంగా భయంకరమైన యోనులలో పుడతాడు. ముందుగా కుక్క జన్మ ఎత్తి మూడేళ్లపాటు జీవిస్తాడు. మరణించాక ఒక ఏడాదిపాటు పురుగుగా జీవిస్తాడు. అనంతరం బ్రాహ్మణజన్మ ఎత్తుతాడు. పుత్ర సమానుడైన శిష్యుని అకారణంగా కొట్టి భాధించే గురువు తన స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తికి పలితంగా క్రూర జంతువుగా పుడతాడు. తల్లిదండ్రులను నిరాదరించినవాడు మరణించాక గాడిదగా పదేళ్లు జీవించి, ఆ శరీరాన్ని విడిచాక ఒక ఏడాదిపాటు మొసలిగా జీవిస్తాడు. తల్లిదండ్రుల ఆగ్రహానికి గురైన పుత్రుడు, పెద్దలపట్ల తన అనుచిత వర్తనకు పలంగా మరణించాక పదినెలలు గాడిదగా, పద్నాలుగు నెలలు కుక్కగా, ఏడు నెలలు సిల్లిగా జన్మించి, చివరికి మనిషి జన్మ ఎత్తుతాడు. తల్లిదండ్రులను దూషించేవాడు గోరువంకగా, వారిని కొట్టేవాడు పదేళ్లు తాబేలుగా, మూడేళ్లు ముల్లపందిగా, ఆరునెలలు పాముగా జన్మించి, చివరికి మనిషిగా జన్మిస్తాడు. రాజు యొక్క ఉప్పు తిని పెరిగినవాడు మూడుడై, అతని శత్రువులను సేవిస్తే అతడు మరణించాక పదేళ్లు వానరంగా, ఐదేళ్లు ఎలుకగా, ఆరు నెలలు కుక్కగా పుట్టి, ఆ తరువాత మనిషి జన్మకు వస్తాడు. ఇతరుల తాకట్టు వస్తువులను అపహరించేవాడు యమలోకానికి నెల్లి క్రమంగా వంద యోనులలో పరిభ్రమించి, చివరికి పురుగుగా పుడతాడు.

పురుగుగా పదిహేనుఏళ్లు జీవించిన తరువాత, అతని పాపాలు నశించి, మనుష్య జన్మ ఎత్తుతాడు. ఇతరులలో దోషాలను వెదికేవాడు లేడిగా జన్మిస్తాడు. దుర్బుద్ధితో ఎవరిపట్లనైనా విశ్వాసనూతకం చేస్తే, అతడు ఎనిమిది ఏళ్లు చేపగా, నాలుగు నెలలు లేడిగా, ఒక ఏడాది మేకగా, అనంతరం పురుగుగా, చివరికి మనిషిగా జన్మిస్తాడు. సిగ్గు విడిచి తెలియక మోహానికి వశుడై దాన్యం, యవలు, నువ్వులు, మినుములు, ఉలవలు, ఆవాలు, శనగలు, బరాణీలు, పెసలు, గోధుమలు, నూనెగింజలు, ఇంకా ఇతర ధాన్యాలు దొంగిలించినవాడు మరణించాక ముందు ఎలుక అవుతాడు. కొన్ని దినాలకు చనిపోయి పందిగా జన్మిస్తాడు పందిగా జన్మించిన వెంటనే రోగంతో మరణించి, ఆపై ఐదేళ్లు కుక్కయోనిలో ఉండి చివరికి మనిషిగా పుడతాడు. పరస్పర సమాగమం చేసినవాడు క్రమంగా తోడేలు, కుక్క, నక్క, గద్ద, పాము, కాకి, కొంగ అవుతాడు. మోహంతో పోదరుని భార్యతో వ్యభిచరించినవాడు ఏడాది పాటు కోయిలగా పుడతాడు. కామవాసనలు తీర్చుకోవడానికి మిత్రుని యొక్క, గురువు యొక్క, రాజు యొక్క భార్యలను బలాత్కరించినవాడు మరణించిన పిదప ఐదేళ్లు పందిగా, పదేళ్లు తోడేలుగా, ఐదేళ్లు పిల్లిగా, పదేళ్లు కోడి పుంజుగా, మూడు నెలలు చీమగా, ఒక నెల పురుగుగా పరిభ్రమించి, తిరిగి పద్నాలుగు నెలలపాటు కీటకంగా బతుకుతాడు. అనంతరం పాపాలు ప్రక్షాళనమై అతనికి మనుష్య జన్మ లభిస్తుంది. వివాహాలలో గాని, యజ్ఞాలలోగాని, దాన సమయాలలోగాని అజ్ఞానంతో వాటికి విఘ్నం కలుగజేసినవాడు పదిహేను ఏళ్లు పురుగు శరీరంలో ఉండి, పాపాలు అనుభవించిన తదుపరి మనిషిగా పుడతాడు. ముందుగా కన్యను ఒకనికి దానం చేసి, అనంతరం ఇంకొకనికి ఆ కన్యనే దానమిచ్చినవాడు మరణించాక పదమూడేళ్లు పురుగు జన్మలో ఉండి సాపం నశించాక తిరిగి మనిషి అవుతాడు. దేవకార్య పితృకార్యాలు చేయకుండా, బలినైశ్వ దేవం చేయకుండానే అన్నం తినేవాడు మరణించాక వందేళ్లు కాకిగా జీవిస్తాడు. తరువాత క్రమంగా కోడిపుంజు, పాము అయి చివరికి మనిషిగా జన్మిస్తాడు. అన్నగారు తండ్రితో సమానుడు. అతనిని అవాదరించినవాడు మరణించాక క్రౌంచపక్షిగా పుట్టవలసి ఉంటుంది. ఆ శరీరంలో ఏడాది ఉండి తరువాత చీరకజాతి పక్షిగా పుట్టి, మరణించాక మనుష్యయోనిలో పుడతాడు. శూద్రుడు బ్రాహ్మణజాతి స్త్రీతో కూడితే, మరణించాక ముందు పురుగు జన్మను, ఆపై

మరణించాక పంది జన్మను ఎత్తుతాడు. పందిగా పుట్టిన వెంటనే అతడు రోగగ్రస్తుడై మరణిస్తాడు. అనంతరం కుక్క అయి, తన పాపాలన్నీ పూర్తిగా అనుభవించి, మనుష్య యోనిలో జన్మిస్తాడు. మనుష్య జన్మలో కూడా అతడు ఒక్క సంతానాన్నే కని, మృత్యువుకు లోనవుతాడు. ఆపై ఎలుకగా పుట్టి మిగిలిన పాపాలను అనుభవిస్తాడు. కృతఘ్నుడు మరణించాక యమలోకానికి వెళ్తాడు. యమదూతలు కోపంతో అతనిని మిక్కిలిగా భాధిస్తారు. అతడు దండముద్గర శూలాది ఆయుధాలతో దెబ్బలు తింటూ దారుణమైన అగ్నికుంభం (కుంభీపాకం) అసివత్రవనం, కాలిన ఇసుక, ముళ్లతో నిండిన పచ్చిక బయలు, ఇంకా అనేకానేక నరకాలలో భయంకరమైన యాతనలు అనుభవించవలసి ఉంటుంది. ఈ రీతిగా నిర్దయులైన యమదూతలవలన భాధలుపొంది కృతఘ్నుడు తిరిగి సంసార చక్రంలోకి వచ్చి పురుగుగా జన్మిస్తాడు. పదిహేను ఏళ్లు పురుగుగా ఉన్నాక మరణిస్తాడు. ఆపై పదేపదే గర్భస్థుడై, అందులోనే నశించిపోతాడు. ఇలా అనేక పర్యాయాలు గర్భనరకం అనుభవించి, అనేక పర్యాయాలు జన్మించిన తరువాత తిర్యగ్యోనిలో పుడతాడు. ఈ యోనిలో అనేక సంవత్సరాలపాటు దుఃఖం అనుభవించి చివరికి తాబేలుగా జన్మిస్తాడు. పెరుగు దొంగిలించినవాడు కొక్కెరగా, తేనెదొంగ అడవి-ఈగగా, పల మూలాలు, తినుబండారాలు దొంగిలించేవాడు చీమగాను జన్మిస్తారు. నిస్సౌవమనే అన్నాన్ని దొంగిలించినవాడు హలగోళకం అనే పురుగుగా జన్మిస్తాడు. పాయసాన్ని దొంగిలించినవాడు తీతువు పిట్టగా, నిండుగా ఉన్న తినుబండారాన్ని దొంగిలించినవాడు గుడ్లగూబగా, లోహపుదొంగ కాకిగా, కంచుపాత్రలు దొంగిలించేవాడు హారీతమనే పక్షిగా, వెండిగిన్నెలు దొంగిలించేవాడు పావురంగా, బంగారు గిన్నెలు దొంగిలించేవాడు పురుగుగా, ఉన్ని బట్టలను దొంగిలించేవాడు కొక్కెరగా, సిల్కు బట్టలను దొంగిలించేవాడు భాతుగా, వలిపెపు వస్త్రాలను దొంగిలించేవాడు చిలుకగా, పట్టు వస్త్రాలను దొంగిలించేవాడు హంసగా, నూలు బట్టలను దొంగిలించేవాడు క్రౌంచపక్షిగా, ఉన్ని, క్షౌమ, పాటంబర వస్త్రాలను దొంగతనం చేసేవాడు కుందేలుగా రకరకాల రంగుబట్టలను దొంగిలించేవాడు నెమలిగా, ఎర్రటి బట్టలను దొంగిలించేవాడు చకోరపక్షిగా జన్మిస్తారు. లోభానికి లోనై చందనాది అనులేపాలను దొంగిలించేవాడు. చుంచుజన్మ ఎత్తుతాడు. అలా పదిహేను ఏళ్లు గడిపి, పాపక్షయం అయిన తరువాత తిరిగి మనిషిగా జన్మిస్తాడు. పాలు దొంగిలిస్తే

బలాకపక్షి అవుతాడు. మోహంతో నూనెను దొంగిలిస్తే మరణించాక నూనె త్రాగే పురుగుగా జన్మిస్తాడు. సీమదైనవాడు ధన లోభంచేత గాని, శత్రుత్వం చేతగాని నిరాయుధుడైన వానిని కత్తితో చంపితే, అతడు మరణించాక గాడిద జన్మ ఎత్తుతాడు. రెండు ఏళ్లు అలా ఉండి, దేహాన్ని విడిచాక, సథా ప్రాణభయంతో ఉద్విగ్నంగా ఉండే లేడిగా పుడతాడు. ఏడాది నిండగానే ఆయుధంతో చంపబడి, చేపగా జన్మిస్తాడు. నాలుగు నెలలు గడిచే సరికి వలలో చిక్కుకొని మరణిస్తాడు. ఆపై పదేళ్లు పులిగా, ఐదేళ్లు చిరుతపులిగా ఉండవలసి వస్తుంది. అనంతరం పాపక్షయం అయ్యాక కాలచోదితుడై మరణించి మనుష్యునిగా పుడతాడు. స్త్రీని హత్య చేసిన దుష్టబుద్ధిగల మనిషి యమలోకానికి వెళ్లి రకరకాల కష్టాలను అనుభవిస్తాడు. తిరిగి ఇరవైసార్లు దుఃఖదాయకమైన యోనులలో పరిభ్రమించి చివరికి పురుగుగా జన్మిస్తాడు. అలా ఇరవై ఏళ్లు ఉండి, తిరిగి మనుష్య జన్మ ఎత్తుతాడు. భోజనాన్ని దొంగిలిస్తే మనిషి ఈగయై పుట్టి, ఎన్నో ఏళ్లు ఈగల మధ్య గడిపి, పాపక్షయానంతరం తిరిగి మనుష్యయోనిలో జన్మిస్తాడు. థాన్యం దొంగిలించిన మనిషికి మరుసటి జన్మలో పెక్కు రోమాలు ఉంటాయి. నూపు పిండితో కలిసిన భోజనాన్ని దొంగిలించినవాడు ముంగిసవంటి ఆకారం కల భయం కరమైన ఎలుకగా పుడతాడు. ఆ సాపాత్ముడు సథా మనుష్యులను కొరుకుతూ ఉంటాడు. దుర్బుద్ధితో నేతిని దొంగిలించినవాడు కాకమద్గువు (కొమ్ములు ఉన్న జలపక్షి) అవుతాడు. ఉప్పు దొంగిలిస్తే చిరికాకిగా పుడతాడు. నమ్మకంగా కుదువ పెట్టిన సామ్మును అపహరిస్తే మరణించాక చేపగా పుట్టి కొంతకాలం ఉండి, చనిపోయాక మనిషిగా జన్మిస్తాడు. మనిషిగా పుట్టాక కూడా అతని ఆయువు చాలా తక్కువగా ఉంటుంది.

భారతా ! ఈ రీతిగా మనిషి పాపాలు చేసి తిర్యగ్యోనులలో జన్మిస్తూ ఉంటాడు. అక్కడ తన్ను ఉద్ధరించే ధర్మం గూర్చి కించిత్తు కూడా జ్ఞానం ఉండదు. పాపకర్ముడు మోహలోభాలకు వశిభూతుడై పాపం దేసి, థానిని వ్రతాదుల ద్వారా తొలగించుకొనే ప్రయత్నం చేస్తూంటే, అతడు సథా సుఖదుఃఖాలను అనుభవిస్తూ వ్యగ్రుడై ఉంటాడు. అతనికి ఎక్కడా నివసించడానికి తగినచోటు దొరకదు. మ్లేచ్ఛుడై ఎప్పుడూ తన్నులు తింటూ తిరుగుతూ ఉంటాడు. పుట్టినది మొదలు ఏ పాపాలు దేయనివారు రోగరహితులు, చక్కనివారు,

ధనవంతులు అవుతారు. పైన చెప్పిన పనులు స్త్రీలు దేసినా పాపాలు అంటుతాయి. వారు ఆ పాపాలను అనుభవించే ప్రాణులకే భార్యలుగా పుడతారు. మహారాజా ! పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు దేవర్షులమధ్య ఈ విషయాలను చెప్పాడు. అక్కడ వారి నోటివెంటే నేను ఈ విషయాలన్నీ విన్నాను. నీవు అడిగిన మీదట ఆ విషయాలనే యథాతథంగా వివరించాను. ఈ ఉపదేశాన్ని విని నీవు నీ మనస్సును సదా ధర్మంలో లగ్నం చెయ్యి."

బృహస్పతి యుధిష్టిరునికి అన్నదాన మహిమను, అహింసా ధర్మమును నివరించుట

యుధిష్టిరుడు - "బ్రహ్మజ్ఞుడా ! ఇప్పుడు నేను ధర్మపరిణామం గూర్చి విచారించుకొంటున్నాను. ఏ కర్మ చేస్తే మనిషికి ఉత్తమగతి కలుగుతుంది?" అని అడిగాడు.

బృహస్పతి చెప్పాడు - "రాజా ! పాపకర్మలు చేసేవాడు అధర్మానికి లొంగిపోతాడు. అతని మనసు ధర్మానికి విరుద్ధంగానే వెళ్తుంది. అందువల్ల అతడు నరకంలో పడతాడు. మోహవశుడై అదర్శం దేసినా ఆ వెనుక పశ్చాత్తాపపడినవాడు మనసును వశంలో ఉంచుకొని తిరిగి ఎప్పుడూ పాపం చేయకూడదు. మనిషి ఎంతగా పాపకర్మను నిందిస్తే అంతగా అతని శరీరం ఆ అధర్మాన్నుండి వైదొలగుతుంది. పాపాత్ముడు తన పాపాలను గురించి ధర్మజ్ఞులైన బ్రాహ్మణులకు చెప్పినట్లయితే అతడు ఆ అధర్మానికి కారణమైన నిందనుండి శీఘ్రంగా తప్పించుకొంటాడు. మనిషి తన మనసును దృఢ పరచుకొని తన పాపాలను ఎంతగా వెల్లడి చేస్తే అంతగా ఆ పాపాల నుండి ముక్తుడవుతాడు. ఇక దానాలను గురించి వివరిస్తాను. అన్ని దానాలలోకి అన్నదానం శ్రేష్ఠమని చెప్తారు. కాబట్టి ధర్మాసక్తి కల మనిషి సరళ భావంతో ముందుగా అన్నమే దానం దేయాలి. అన్నం మనిషికి ప్రాణం. అన్నం వలననే సమస్త ప్రాణులు పుడుతున్నాయి. అన్నం మీదనే లోకమంతా ఆధారపడి నిలిచి ఉంది. అందుకని అన్నిటి కంటే అన్నం ఉత్తమమని అంగీకరించబడింది. దేవతలు, ఋషులు, పితరులు, మనుష్యులు అన్నాన్నే విశేషంగా కొనియాడుతున్నారు. రంతిదేవ మహారాజా అన్నదానం వలననే స్వర్గలోకం పొందాడు. కాబట్టి వేదాధ్యయన పరాయణులైన బ్రాహ్మణులకు ప్రసన్నచిత్తంతో వ్యాయోపార్జితమైన అన్నాన్ని దానం చేయాలి. పదివేలమంది బ్రాహ్మణులకు అన్నం పెట్టిన వాడు, సదా యోగ సాధనలో నిమగ్నుడైన వాడు పాపాలనుండి విముక్తుడవుతాడు. అతడు తిరగ్యోనులను కూడా

పొందనక్కరలేదు. వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులు భిక్షాన్నం తెచ్చి చదువుకొనే విప్రులకు దానం చేస్తే ఈ లోకంలో ఎల్లప్పుడూ సుఖంగా ఉంటారు. క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణ ధవాన్ని అపహరించకుండా, వ్యాయంగా ప్రజాసౌలనం దేస్తూ తన భామబలం చేత సంపాదించిన అన్నాన్ని వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులకు శుద్ధసమీహితచిత్తంతో దానం చేస్తే ఆ అన్నదాన మహిమ వలన అతనికి తాను పూర్వం చేసిన పాపాలన్నీ నశించిపోతాయి. నైశ్యుడు సౌలం ద్వారా అన్నాన్ని ఉత్పత్తి చేసి, దానిలోని ఆరవభాగాన్ని బ్రాహ్మణులకు దానం చేస్తే అతడు పాపాలన్నిటి నుండి విముక్తుడవుతాడు. శూద్రుడుకూడా ప్రాణాలు లెక్కచేయక మిక్కిలి కష్టపడి సంపాదించిన అన్నాన్ని బ్రాహ్మణులకు దానం చేస్తే పాపాల నుండి విముక్తుడవుతాడు. ఏ ప్రాణినీ హింసించకుండా, గుండె బలంతో పండించిన అన్నాన్ని విప్రులకు దానం చేసినవాడు ఎప్పుడూ దుఃఖదాయకమైన రోజులను చూడడు. వ్యాయంగా అన్నాన్ని సంపాదించి, దానిని సహర్షంగా వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులకు దానం చేసినవాడు తన పాపాలనుండి విముక్తుడవుతాడు. అన్నమే బలాన్ని పెంపొందిస్తుంది. కనుక ఈ లోకంలో అన్నదానం చేసేవాడు బలవంతుడవుతాడు. పైగా సవ్యార్థాశ్రయుడై సమస్త పాప విముక్తుడు అవుతాడు. దాతలు ఏర్పరచిన మార్గంలోనే విద్వాంసులు కూడా నడుస్తున్నారు. అన్నదానం దేసేవారు వాస్తవానికి ప్రాణదానం చేస్తున్నవారే. వారి వలననే సనాతన ధర్మం వృద్ధి పొందుతోంది. మనిషి ప్రతి దశలోను వ్యాయంగా సముపార్జించిన అన్నాన్ని సత్పాత్రునికి దానం చేయాలి. ఎందుకంటే అన్నమే ప్రాణులన్నిటికీ పరమాధారం. అన్నదానం చేస్తే మనిషి ఎన్నడూ భయంకరమైన నరకయాతనలు అనుభవించనక్కరలేదు. కనుక వ్యాయోపార్జితమైన అన్నాన్ని సదా దానం దేయాలి. ప్రతి గృహస్థుడు ముందుగా బ్రాహ్మణునికి భోజనం పెట్టి, తరువాత తాను తినే ప్రయత్నం దేయడం, అన్నదానం ద్వారా ప్రతిధినాన్ని సపలం చేసుకోవడం ఉచితం. వేదాలను, ధర్మాలను, వ్యాయోపార్జితాలను ఎరిగిన వేయిమంది బ్రాహ్మణులకు అన్నం పెట్టినవాడు నరకంలో, సంసార చక్రంలో పడడు. ఈలోకంలో అతని మనోరథాలన్నీ నెరవేరడమేగాక, మరణించాక అతడు స్వర్గసుఖాలు అనుభవిస్తాడు. రాజా ! అన్నదానం అన్ని రకాల ధర్మాలకు, దానాలకు మూలం. ఈ రీతిగా నీకు నేను అన్నదానం యొక్క గొప్ప పలాన్ని గూర్చి చెప్పాను.

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా ! అహింస, వేదోక్త కర్మ, ధ్యానం, ఇంద్రియ సంయమం, తపస్సు, గురుశుశ్రూష - వీటిలో ఏ కర్మ మనిషికి విశేషమైన మేలు చేకూర్చగలుగుతుంది ?" అని అడిగాడు.

బృహస్పతి చెప్పసాగాడు - "భారతా ! ఈ కర్మలన్నీ ధర్మానికి అనుకూలమే కాబట్టి మేలు కలిగించే సాధనాలే. మనిషికి మేలు కలిగించే సర్వశ్రేష్ఠమైన ఉపాయాన్ని నేను ఇప్పుడు నీకు వివరిస్తాను. అహింసాధర్మాన్ని సాటించేవాడు కామక్రోధలోభాలనే మూడు దోషాలను విడిచి సిద్ధి పొందుతాడు. తన సుఖం కోసం హింసచేయని ప్రాణులను క్షురతో కొట్టేవాడు పరలోకంలో సుఖపడలేడు. ప్రాణులన్నిటినీ తనవలెనే తలచి ఎవరినీ కొట్టకుండా, క్రోధాన్ని అదుపులో ఉంచుకొనేవాడు మరణించాక సుఖపడతాడు. సర్వభూతాత్మకుడు అయినవాడు అంటే అందరి సుఖదుఃఖాలను తనవిగానే భావించేవాడు, సర్వభూతములను తన యందు దర్శించగలవాడు, గమవాగమనములు (జనన మరణాలు) లేనివాడు అయిన జ్ఞాని యొక్క గతిని తెలుసుకొనేటపుడు దేవతలు కూడా భ్రాంతిపడుతూ ఉంటారు. నీకు మంచిగా అనిపించనిది ఇతరులపట్ల కూడా నీవు చేయకూడదు. ఇదే ధర్మం యొక్క సంక్షిప్త లక్షణం. మనిషి కోరికల చేత ప్రేరేపింపబడడం వలననే దీనికి విరుద్ధంగా నడుస్తున్నాడు. అడిగినప్పుడు ఇవ్వు తిరస్కరించడం వలన, సుఖం దుఃఖం కలిగించడం వలన, ప్రియం, అప్రియం చేయడం వలన తనకు ఎటువంటి హర్షశోకాలు అనుభవంలోనికి వస్తాయో, ఇతరులకు కూడా అలాగే అనుకోవాలి. ఒక మనిషి ఇతరులపై దాడి చేసినపుడు, అవకాశం వచ్చినపుడు ఇతరులు కూడా అతనిపై దాడి చేస్తారు. ధర్మాధర్మ విషయంలో దీనినే నీవు దృష్టాంతంగా పరిగణించు. అంటే ధర్మం వలన సుఖం, అధర్మం వలన దుఃఖం ప్రాప్తిస్తాయి. అని నిశ్చయించుకో."

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరునికి ఈ రీతిగా చెప్పి పరమబుద్ధిమంతుడైన దేవగురువు బృహస్పతి అప్పుడు మేము అందరము చూస్తూ ఉండగానే స్వర్గానికి వెళ్లిపోయాడు."

హింస, మాంస భక్షణము నింద్యమని,

మాంసమును తివరాదని చెప్పుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా! అనంతరం మహాతేజస్వి అయిన యుధిష్ఠిర మహారాజు

అంపశయ్య మీద ఉన్న భీష్మపితామహుని తిరిగి ప్రశ్నించాడు."

యుధిష్ఠిరుడు - "మహామతీ ! దేవతలు, ఋషులు, బ్రాహ్మణులు వైదిక ప్రమాణానుసారంగా సభా అహింసాధర్మాన్నే కొనియాడుతూ ఉంటారు. అందుకని అడుగుతున్నాను. మనోవాక్కర్మల చేతకూడా హింసనే ఆచరించే మనిషి ఏ రీతిగా ఆ దుఃఖాన్నుండి బయట పడగలుగుతాడు ?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా ! బ్రహ్మవాదులు (మనసుతో వాక్కుతో, కర్మతో హింస చేయకపోవడం, మాంసం తినకపోవడం అనే) నాలుగు మార్గాల ద్వారా అహింసాధర్మసాలనం చెప్పారు. వీటిలో ఏ ఒక్క అంశం తక్కువైనా అహింసా ధర్మపాలనం జరుగదు. నాలుగు కాళ్ల జంతువు మూడు కాళ్లతో నిలబడలేనట్లే అహింసకూడా కేవలం మూడు కారణాలతోనే నిలబడజాలదు. ⁽¹⁾ ఏనుగు యొక్క పాద ముద్రలో అన్ని జంతువుల సాదముద్రలు ఇమిడిపోయినట్లు అహింసా ధర్మంలో అన్ని ధర్మాలు సమకూడి ఉన్నాయి. ఈ రీతిగా అహింసా ధర్మ స్వరూపం చెప్పబడింది. జీవుడు మనోవాక్కర్మల ద్వారా హింసాదోషానికి అంటుకుపోతున్నాడు. కాని క్రమంగా ముందు మనసుతోను, తరువాత వాక్కుతోను ఆపై క్రియ ద్వారాను హింసను విడిచి, ఎన్నడూ మాంసం తిననివాడు మూడు రకాల హింసాదోషాన్నుండి విముక్తుడవుతాడు. బ్రహ్మవాదులైన మహాత్ములు హింసా దోషానికి మూడు కారణాలను చెప్పారు. మనస్సు (మాంసం తివాలనే కోరిక), వాక్కు (మాంసం తినమని చెప్పడం), రుచి (ప్రత్యక్షంగా మాంసాన్ని రుచి చూడడం). ఈ మూడే హింసకు మూలం.

ఇక నేను మాంస భక్షణంలోని దోషాన్ని చెపుతున్నాను. మూడుడై మాంసభక్షణం చేసే అవివేకి ఆత్యంతనీచుడనిపించుకొంటాడు. తల్లితండ్రుల కలయిక వలన పుత్రుడు పుట్టినట్లుగా పాపాత్ముడు హింస చేయడం వలన అనేక పాపయోనులలో జన్మించవలసి ఉంటుంది. రసజ్ఞానం కలుగగానే వాలుక దానివైపు ఆకర్షించబడినట్లుగా మాంసాన్ని ఆస్వాదించడం వలన దానిపై ఆసక్తి పెరుగుతుంది. విషయాలను ఆస్వాదించడం వలన మనసును వశపరచుకొనే రాగం వానిపై ఉత్పన్నమవుతుందని శాస్త్రాలలో కూడా చెప్పబడింది. మాంసపురుచికి అలవాటు పడి దానికి లాలసుడైన వ్యక్తి, దానిని మనసుచేత, వాక్కు చేత, చిత్తం చేత కూడా ఊహించుకోలేనంతగా పొగుడుతాడు. మాంసాన్ని పొగడడం

వలన కూడా దానిని తిన్నంత సాపం కలుగుతుంది, పైగా దాని ఫలాన్ని కూడా అనుభవించవలసి ఉంటుంది. ఎంతో మంది సత్పురుషులు ఇతరులను రక్షించడానికి తమ ప్రాణాలను ఇచ్చి, తమ మాంసంతో ఇతరుల మాంసాన్ని రక్షించి స్వర్గలోకానికి వెళ్లారు. యుధిష్ఠిరా ! ఈ రీతిగా నాలుగు ఉపాయాలతో అహింసాధర్మ పాలనం ప్రతిపాధింపబడింది. ఇది ధర్మాలన్నింటిలోను ఓతప్రోతమై ఉంది.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! అహింస అన్నిటికంటే గొప్ప ధర్మమని మీరు అనేక పర్యాయాలు నెలవిచ్చి ఉన్నారు. కనుక వేను ఈ సంగతులు తెలుసుకోవాలను కొంటున్నాను. మాంసం తినడం వలన కలిగే హాని ఏమిటి ? తినకపోవడం వలన చేకూరే లాభం ఏమిటి ? తానే జంతువును చంపి మాంసం తిన్నవానికి, లేదా ఇతరులు చంపి తెచ్చిన మాంసాన్ని తిన్నవానికి, అలా కాక ఇతరులు తినడం కోసం జంతువులను చంపుతున్నవానికి లేదా కొని తెచ్చుకొని మాంసాన్ని తిన్నవానికి గాని ఏ ఫలం లభిస్తుంది ?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - రాజా ! మాంసం తినకపోవడం వలన కలిగే లాభం ఏమిటో దాని యధార్థ వివరణ విను. అందమైన ఆకృతి, తీర్చిదిద్దినట్లుండే శరీరం, పూర్ణాయుర్తాయం, ఉత్తమ బుద్ధి, సత్త్వం, బలం, స్మరణశక్తి కావాలనుకొన్న మహాత్ములు హింసను సర్వవిధాల పరిత్యజించారు. ఈ విషయంలో ఋషుల మధ్య అనేక పర్యాయాలు వాదవివాదాలు జరిగాయి. చివరికి వారు నిశ్చయించిన సిద్ధాంతాన్ని చెప్పుతున్నాను. విను. వ్రతదీక్ష చేపట్టి ప్రతినెల అశ్వమేదయజ్ఞం అనుష్ఠించేవాడు. కేవలం మధుమాంసాలను పరిత్యజించిన వాడు. ఈ ఇద్దరికీ ఒకే రకమైన ఫలం కలుగుతుంది. సప్తర్షులు, వాలఖిల్యులు, మనీషులైన మరీచాది మహర్షులు మాంసం తినకపోవడాన్నే కొనియాడారు. "మాంసం తిననివాడు, పశుహింస చేయనివాడు, ఇతరులచేత చేయించనివాడు - ప్రాణులన్నింటికీ మిత్రుడు." అని స్వాయంభువ మనువు చెప్పిన మాట. మాంసాన్ని పరిత్యజించిన వానిని ఏ ప్రాణి కూడా తిరస్కరించదు. అతడు అందరికీ విశ్వాసపాత్రుడు అవుతాడు. పైగా సత్పురుషులు అతనిని ఎల్లప్పుడూ గౌరవిస్తారు. దర్మాత్ముడైన నారదుడు - "ఇతరుల మాంసంతో తన మాంసం పెంచుకోవాలని అనుకొనేవాడు తప్పకుండా దుఃఖం పొందవలసి ఉంటుంది." అని చెప్పాడు. "మధుమాంసములను పరిత్యజించినవానికి దానం, యజ్ఞం,

తపస్సు యొక్క ఫలం లభిస్తుంది" అని బృహస్పతి మాట. ఒక మనిషి వందేళ్లసాటు ప్రతిమాసం అశ్వమేద యజ్ఞం చేస్తాంటే, రెండవవాడు మాంసం తినకూడదనే నియమాన్ని సాటిస్తూ ఉంటే ఆ ఇద్దరు చేసేది సమానమే అని నా అభిప్రాయం. మధుమాంసాలను త్యజించడంతో మనిషిని సదా యజ్ఞాలు చేసేవానిగాను, సదా దానం చేసేవానిగాను, సదా తపస్సు చేసేవానిగాను భావిస్తారు. మొదటి నుండీ మాంసం తింటూ, ఆ తరువాత సంపూర్ణంగా దానిని విడిచివేసిన వానికి లభించేంత పుణ్యం, సంపూర్ణంగా వేదాలను అధ్యయనం చేయడం వల్ల గాని, సమస్త యజ్ఞాలను అనుష్ఠించడం వలన గాని లభించజాలదు. జీవులందరికీ అభయదానం చేసినవాడు నిస్సందేహంగా ఈలోకంలో ప్రాణదాతగా పరిగణింపబడతాడు. ఈ రీతిగా విద్వాంసులు అహింస అనే పరమధర్మాన్ని కొనియాడుతున్నారు. మనిషికి తన ప్రాణాలు ఎలా ఇష్టమో, అలాగే సమస్త ప్రాణులకు తమ తమ ప్రాణాలు ఇష్టమనిపిస్తాయి. కాబట్టి బుద్ధిమంతుడు, పుణ్యాత్ముడు అయినవాడు ప్రాణులను అన్నిటినీ తనవలెనే భావించాలి. తనకు మేలు కలగాలని కోరుకొనే పండితునికి కూడా మృత్యుభయం ఏర్పడుతూ ఉందంటే బతకాలని కోరుకొనే ఆరోగ్యవంతమైన నిరపరాధులైన జీవులను మాంసం మీద ఆదారపడి జీవించే పాపాత్ములు బలవంతంగా చంపుతూ ఉంటే వాటికి భయం ఎందుకు కలుగకుండా ఉంటుంది? కాబట్టి మాంస విసర్జనమే ధర్మానికి, స్వర్గానికి, సుఖానికి సర్వోత్తమమైన ఆధారమని నీవు గ్రహించు. అహింసయే పరమధర్మం. అహింసయే పరమతపం. అహింసయే పరమ సత్యం. అహింసవలననే ధర్మం పుట్టింది. మాంసం అనేది గడ్డి, కొయ్య లేదా రాతి నుండి పుట్టడం లేదు. అది జీవుని చంపితేనే లభిస్తోంది. కాబట్టి దానిని తినడం మహాదోషం. స్వాహా (దేవయజ్ఞం); స్వధా (పితృయజ్ఞం) లను అనుష్ఠించి యజ్ఞశిష్టామృతాన్ని భుజించేవారు. సత్య సరళత్వాలను ప్రేమించేవారు దేవతలు. కాని కుటిలత్వం, అసత్యభాషణం ఆచరిస్తూ సదా మాంస భక్షణం చేస్తూ ఉండేవారిని రాక్షసులుగా పరిగణించాలి. మాంసం తినని మానవుడు సంకటస్థానంలోను భయంకరము, దుర్గమము, గహనము అయిన అడవులలోను, రాత్రింబవళ్లలో, సంధ్యాసమయంలో పాములు, క్రూరజంతువులమధ్య చిక్కుకొన్నప్పటికీ శరణునిచ్చేవాడు, అందరికీ విశ్వాస పాత్రుడు అవుతాడు. లోకంలో అతడు ఇతరులకు ఉద్వేగం కలిగించదు, తాను కూడా ఉద్విగ్నత

పొందడు. ప్రపంచంలో మాంసం తిననివాడే ఉండకపోతే జంతువులను చంపేవాడుకూడా ఎవడూ ఉండడు. హింసకులు మాంసభోజుల కోసమే ప్రాణులను చంపుతున్నారు. మాంసం తినకూడనిది అని భావించి అందరూ దానిని తినడం మానివేస్తే పశుహత్య దానంతట ఆదే ఆగిపోతుంది. హింస చేసేవారి యొక్క ఆయువు క్షీణించిపోతుంది. కాబట్టి తమకు మేలు కలగాలి అనుకొనేవారు మాంసాన్ని పరిత్యజించాలి. ఇక్కడ క్రూరమృగాలను లోకులు వేటాడినట్లే జీవులను హింసించే భయంకరమానవులను మరుజన్మలో ప్రాణులన్నీ కష్టపెడతాయి. అప్పుడు వారిని ఆ ఆపద నుండి రక్షించేవారు ఎవరూ ఉండరు. లోభంతోనో, మోహబుద్ధివలననో, బలవీర్యాలను పొందడానికో, అదీ కాకపోతే సాపుల యొక్క సావాసం కలగడం వలననో మనుష్యులకు అధర్మంలో రుచి కలుగుతోంది. ఇతరుల మాంసం తిని తన మాంసం పెంచుకోవాలనుకొనేవాడు ఎక్కడ పుట్టినప్పటికీ శాంతిగా ఉండలేడు. నియమాలను పాటించే మహర్షులు మాంస భక్షణను పరిత్యజించడమే ధనం, యశస్సు, ఆయువు, స్వర్గం పొందడానికి ప్రధానమార్గమని, పరమకల్యాణ సాధనమని చెప్పారు.

కుంతీనందనా ! మాంసం తినడంవలన కలిగే దోషాలను పూర్వం నేను మార్కండేయ మహాముని నోటివెంట విని ఉన్నాను. వాటిని చెప్పుతున్నాను విను. బతకాలని కోరుకొనే ప్రాణులను చంపి, లేదా అవి చనిపోయాక, వాటి మాంసాన్ని తినేవాడు ఆ ప్రాణులను హత్యచేసినట్లే పరిగణిస్తారు. మాంసాన్ని కొనేవాడు దనంతోను, తినేవాడు అనుభవించడం ద్వారాను, చంపేవాడు కత్తివేటు లేదా ఉరివేయడం వల్లను ప్రాణులను హింసిస్తున్నారు ఈ రీతిగా ప్రాణులవధ మూడు రకాలుగా సాగుతోంది. మాంసాన్ని తాను తినకపోయినా, తినేవారిని ఆమోదించేవాడు కూడా భావదోషం కారణంగా మాంసభక్షణం వలన కలిగే పాపం పొందుతాడు. అలాగే చంపేవానిని ప్రోత్సహించేవానికి కూడా హింసవలన సాపం తగులుతుంది. మాంసం తినకుండా జీవులందరిపై దయ చూపేవానిని ఏ ప్రాణీ కూడా తిరస్కరించడు. అతడు చిరంజీవి, సదా ఆరోగ్యవంతుడు అవుతాడు. మనర్లదాన, గోదాన, భూదావాలు చేయడం వలన పొందే ధర్మం కంటే కూడా మాంసభక్షణం చేయకపోవడం వలన విశిష్టధర్మం కలుగుతుంది అని నేను విన్నాను. మాంస భోజుల కొరకు జంతువులను చంపేవాడు అధముడు. హింసలో అధికభాగం దోషం

చంపినవానికే తగులుతుంది, మాంసం తినేవానికి కాదు. అజ్ఞాని వైదిక యజ్ఞయాగాదుల పేరుతో మాంసంమీది లోభంతో ప్రాణులను హింసిస్తే అతడు నరకాన్ని పొందుతాడు. మొదట మాంసం తిని తరువాత దానిని మానివేసినవానికి కూడా మహాధర్మం ప్రాప్తిస్తుంది. ఎందుకంటే అతడు సాపాన్ముండి వెనుకడుగు వేస్తున్నాడు. పశువును వధించడానికి తెచ్చినవాడు, చంపడానికి అనుమతించినవాడు, వధించినవాడు, కొన్నవాడు, అమ్మినవాడు, వండినవాడు, తిన్నవాడు - అందరూ తినే వారుగానే పరిగణింపబడుతారు. పరమశాంతిమయమయిన జీవితాన్ని గడపదలచుకొన్నవాడు ఇతర ప్రాణుల మాంసాన్ని సర్వధా పరిత్యజించాలి. మాంసం తినకపోవడం వలన అన్నిరకాలుగా, సుఖం లభిస్తుంది. వందేళ్లసాటు కఠోరమైన తపస్సు చేసిన వాడు, కేవలం మాంసాన్ని పరిత్యజించినవాడు - నా దృష్టిలో ఈ ఇద్దరూ ఒకలాంటి వారే. ఈ రీతిగా ఆహింసయే అన్నిటికంటే ఉత్తమధర్మం. దీనిని సాటించిన మహాత్ములు స్వర్గంలో నివసిస్తారు. సదా ధర్మాన్ని ఆచరిస్తూ బాల్యంనుండి మడుపు, మద్యం, మాంసం విడిచిపెట్టినవారిని మునులనే అంటారు. మాంసభక్షణం మానివేయడం అనే ఆహింసా ధర్మాన్ని స్వయంగా ఆచరిస్తూ, ఇతరులకు ఉపదేశించేవాడు అంతకుముందు మహాదురాచారి అయినప్పటికీ ఎప్పుడూ నరకంలో పడడు. మాంసభక్షణత్యాగమనే పరమ పవిత్రమైన, ఋషులు ప్రశంసించిన ఈ విధిని సదా పరించేవాడు, వినేవాడు అన్ని సాపాలనుండి ముక్తుడు కావడమే కాక, అతని కోరికలన్నీ పూర్తిగా ఈడేరుతాయి. అంతేకాదు. దీనిని చధివితే, వింటే ఆపదలో చిక్కుకొన్నవాడు ఆపదనుండి, బంధితుడు బందనం నుండి, రోగి రోగాన్నుండి, దుఃఖితుడు దుఃఖం నుండి విముక్తుడవుతాడు. దీని ప్రభావం వలన మనిషి తిర్యగ్గోమలలో పడడు. పైగా అతనికి అందమైన రూపం, సంపద, మహాయశస్సు ప్రాప్తిస్తాయి. ఋషులు చెప్పిన మాంసత్యాగ విధిని ఇలా నీకు నేను వివరించాను.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! లోకంలో నిర్దయులు నుంచి మంచి ఖాద్య పదార్థాలు విడిచి రాక్షసులవలె మాంసాన్ని ఆస్వాదించాలనుకొంటున్నారు. ఇది చాలా శోచనీయం. వీరికి మాంసం రుచించినట్లుగా తినుబండారాలు, రకరకాల ఆకు కూరలు, రసవంతమైన మిరాయిలు రుచించడం లేదు. కనుక మాంసం తినకపోవడం వలన కలిగే లాభం, దానిని తినడం వలన కలిగే నష్టాలను గూర్చి మళ్లీ

వివాలనుకొంటున్నాను." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నాయనా ! మాంసం తినకపోవడంలో చాలా లాభాలున్నాయి. వాటిని చెపుతున్నాను. విను ఇతరుల మాంసాన్ని తిని, తన మాంసం పెంచుకోవాలనుకొనే వానిని మించిన నీచుడు, నిర్తయుడు ఎవడూ ఉండడు. లోకంలో తన ప్రాణాల కంటే ప్రియమైనది వేరేదీ లేదు. కాబట్టి మనిషి తనపట్ల దయను కోరుకొన్నట్లే ఇతరుల పట్లకూడా దయచూసాలి. మాంస భక్షణం వలన మహాపాపం కలుగుతుంది. తినకపోవడం వలన గొప్ప పుణ్యం కలుగుతుంది. సమస్త జీవులపట్ల దయచూపడంతో సమానమైన పని ఇహ పరలోకాలలో వేరేదీ లేదు. దయగలవానికి ఎప్పుడూ భయం ఎదురవదు. దయాళువు, తపస్వి అయినవానికి ఇహపరలోకాలు రెండూ సుఖదాయకాలే అవుతాయి. దయాపరాయణుడై ప్రాణులందరికీ ఆభయదానం చేసేవానికి ప్రాణులన్నీ కూడా ఆభయదానం చేస్తాయి అతడు గాయపడినా, తొట్టుపడినా, పడిపోయినా, నీటి ప్రవాహంలో కొట్టుకొని పోతున్నా, దెబ్బతిన్నా, లేదా ఎటువంటి సమవిషమ పరిస్థితులలో పడినా ప్రాణులన్నీ అతనిని రక్షిస్తాయి. క్రూరమృగాలు, పిశాచాలు, రాక్షసులు కూడా అతని ప్రాణాలను తీయలేరు. ఇతర జీవులను భయం నుండి రక్షించినవాడు తాను కూడా భయపడే సమయం వచ్చినపుడు దానినుండి తప్పించుకొంటాడు. ప్రాణ దానంతో సమానమైన దానం వేరొకటి ఏదీ లేదు, ఉండబోదు. మృత్యువును ఏ ప్రాణి కోరుకోదు. ఎందుకంటే మరణ సమయంలో జీవులన్నీ వణికిపోతాయి. ఈ సంసార సాగరంలో సమస్త ప్రాణులు సదా గర్భవాసం, జన్మించడం, ముసలితనం మొదలైన దుఃఖాలతో దుఃఖితులై నలువైపులా పరిభ్రమిస్తూ ఉంటారు. దీనికి తోడు మృత్యుభయం కూడా వారిని ఆశాంతి పాలు చేస్తూ ఉంటుంది. గర్భంలో పడిన ప్రాణి మలమూత్రాల మధ్య అత్యంత కఠోరము, దుఃఖదాయకమూ అయిన క్షారం అన్లుం కారం మొదలైన రసాల పృర్వతో కష్టాలు పడుతూ ఉంటుంది. మాంసలాలనులైన జీవులు జన్మించిన తరువాత కూడా ఇతరుల అధీనంలోనే ఉంటారు. పదేపదే కత్తులతో నరుకబడి, పచనం చేయబడుతూ ఉంటారు. వారికి ఈ దుర్గతి ప్రత్యక్షంగా కనబడుతూనే ఉంటుంది. వారు తమ పాపాల కారణంగా కుంభీసాక నరకంలో పడతారు. భిన్న భిన్న యోనులలో జన్మించి గొంతులు సిసుకబడి చంపబడుతారు. ఈ రీతిగా వారు మాటి మాటికి సంసార

చక్రంలో పరిభ్రమించవలసి ఉంటుంది.

ఈ భూమిపైన తన ఆత్మకంటే మించిన ప్రియవస్తువు ఏదీ లేదు. కాబట్టి అన్ని ప్రాణులపట్ల దయచూసాలి. అన్నిటిని ఆత్మభావంతోనే దర్శించాలి. బతికి ఉన్నంతకాలం ఏ జీవి యొక్క మాంసమూ తిననివాడు నిస్సందేహంగా స్వర్గంలో శ్రేష్ఠమైన స్థానాన్ని పొందుతాడు. బతకాలనుకొనే ప్రాణుల యొక్క మాంసం తిన్నవారు కూడా తరువాతి జన్మలో ఆ ప్రాణులచేతనే భక్షింపబడుతారు. ఈ విషయంలో నాకే మాత్రం సందేహం లేదు. యుధిష్ఠిరా! (చంపబడుతున్న ప్రాణి అంటుంధిట) - "మాంస భక్షయతే యస్మాత్ భక్షయిష్యే తమవ్యహమ్ !! అంటే 'నేడు నన్ను వాడు తింటున్నాడు. అయితే ఎప్పుడో నేను కూడా వాడిని తింటాను.' అని. ఇదే 'మాంసం' లోని మాంసత్వం. ఇదే మాంస శబ్దం యొక్క తాత్పర్యం అని తెలుసుకో ఈ జన్మలో హింసించబడిన జీవి మరుసటి జన్మలో ముందుగా తన్ను చంపినవానిని చంపుతుంది. అపై మాంసం తిన్నవాడు దాని చేతిలో చస్తాడు. ఇతరులను నిందించేవాడు తానుకూడా ఇతరుల క్రోధానికి, ద్వేషానికి గురి అవుతాడు. అహింస పరమధర్మం, అహింస పరమసంయమం, అహింస పరమదానం, అహింస పరమతపం, అహింస పరమయజ్ఞం, అహింస పరమఫలం, అహింస పరమమిత్రం, అహింస పరమసుఖం. యజ్ఞాలలో సంపూర్ణంగా దానం చేసినప్పటికీ, తీర్థాలన్నింటిలో స్నానమాడినప్పటికీ, అన్నిరకాల దాన పలాలను పొందినప్పటికీ కూడా అహింసకు అవేవీ సాటిరావు. హింస చేయనివాని తపస్సు అక్షయం అవుతుంధి. అతనికి సదా యజ్ఞం చేసిన ఫలం లభిస్తుంది. హింస చేయని మనిషి ప్రాణులన్నింటికీ తల్లిదండ్రుల వంటివాడు. యుధిష్ఠిరా ! ఇదిగో అహింస యొక్క ఫలం చెప్పాను. ఇంకా దీనికంటే కూడా అధికంగానే దాని ఫలం ఉంటుంది. అహింస వలన కలిగే లాభాన్ని వందేళ్లలో కూడా వివరించడం సాధ్యం కాదు.

వ్యాసమహర్షి కీటకముపై దయచూపుట.

యుధిష్ఠిరుడు - పితామహా ! మహాయుద్ధానికి వెళ్లి కోరుకొన్నా, కోరుకోకున్నా ప్రాణత్యాగం చేసిన యోధులకు ఏ గతి కలుగుతుంధి ? ప్రాణత్యాగం ఎంత కష్టమో మీకు తెలిసినదే కదా ! ఎవరైనా సరే ఉచ్చస్థితిలో ఉన్నా, నీచస్థితిలో ఉన్నా, శుభ సమయమైవా, అశుభసమయమైవా గాని చావాలని కోరుకోరు. దీనికి కారణమేమిటి ? మీరు సర్వజ్ఞులు దయచేసి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా ! ఈలోకంలోని ప్రాణి ఉన్నత స్థితిలో ఉన్నా, నీచస్థితిలో ఉన్నా, శుభంలో గాని, అశుభంలో గాని ఏ అవస్థలో ఉన్నా అందులోనే సుఖం ఉందనుకొంటుంది. చావడానికి మాత్రం ఇష్టపడదు. దీనికి కారణం చెపుతున్నాను. విను. ఈ విషయంలో వ్యాసభగవానునికి, ఒక పురుగుకు మధ్య జరిగిన సంవాదరూపమైన ప్రాచీన ఇతి హాసం ప్రసిద్ధంగా ఉంది. అదే నీకు చెపుతున్నాను. పూర్వం ఒకసారి బ్రహ్మస్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణద్వైపాయనుడు ఎక్కడికో వెళ్తున్నాడు. ఒక పురుగు బండి నడిచే దారిలో మహావేగంగా పరిగెత్తుతుండడం అతడు దారిలో చూశాడు. వ్యాసునికి ప్రాణులన్నిటి యొక్క గతి భాష తెలుసును. అతడు ఆ పురుగును - "కీటకమా ! ఇప్పుడు నీవు చాలా భయంగా కంగారుగా ఉన్నట్లు కనపడుతున్నావు. చెప్పు ఎక్కడికి పరిగెత్తుతున్నావు ? ఎక్కడి నుండి నీకు భయం కలుగుతోంది?" అని అడిగాడు.

పురుగు "దేవా ! చాలా పెద్ద ఎడ్లబండి వస్తోంది. ఆ బండి చప్పుడు విని నాకు భయం కలిగింది. దాని చప్పుడు చాలా భయపెడుతోంది. అది చెవులలో పడుతూంటే ఆ బండి ఎక్కడ వచ్చి నన్ను నలిపేస్తుందో అనే సందేహం కలుగుతోంది. అందుకే నేను వేగంగా పారిపోతున్నాను. అధిగో చూడండి. ఎడ్ల మీద చర్మాకోల దెబ్బ పడుతోంది. అవి పెద్ద బరువును లాగుతూ రోజుతూ ఇటే వస్తున్నాయి. వాకు వాటి ధ్వని అతి దగ్గరలో వినపడుతోంది. బండి మీద కూర్చున్న మనుష్యుల రకరకాల శబ్దాలు కూడా నా చెవులలో పడుతున్నాయి. మా వంటి కీటకాలకు ధ్వని దైర్యంగా వినడం చాలా కష్టం. అందుకని ఈ దారుణమైన భయాన్నిండి నన్ను రక్షించుకోవడానికి నేను ఇక్కడినుండి పారిపోతున్నాను. మత్స్యపు ప్రతిప్రాణికి దుఃఖదాయకమైనదే. తమ ప్రాణాలు అందరికీ దుర్లభమైనననే అనిపిస్తాయి. ఎప్పుడైతే సుఖం నుండి దుఃఖంలో పడిపోతానేమో. అలా జరుగకూడదు. ఈ భయంతోనే పలాయనం చిత్తగిస్తున్నాను." అని చెప్పింది.

వ్యాసుడు - "కీటకమా ! నీకు సుఖ మెక్కడిది ? నీవు తిర్యగ్గోనిలో ఉన్నావు. నా అభిప్రాయంలో నీవు మరణించడమే నీకు సుఖం కలిగించే విషయం నీవు శబ్ద, స్పర్శ, రస, గంధాలుగాని, చిన్న పెద్ద భోగాలు గాని అనుభవించలేవు. కాబట్టి నీకు చావే మంచిది." అన్నాడు.

కీటకం - దేవా ! జీవులు అన్ని యోనులలోను సుఖాలను

అనుభవిస్తూ ఉంటారు. నాకు కూడా ఈ యోనిలో సుఖం కలుగుతోంది. పైగా ఇది తలచుకొనే నేను జీవించాలని అనుకొంటున్నాను. ఇక్కడ కూడా ఈ శరీరాన్ని బట్టియే అన్నిరకాల విషయాలు సమకూడుతూ ఉంటాయి. భోగాలు మనుష్యులకు, స్థావర ప్రాణులకు వేర్వేరుగా ఉంటాయి. ముందటి జన్మలో నేను ఒక గొప్ప దనవంతుడైన శూద్రుడిని. బ్రాహ్మణులపట్ల నా మనసులో ఏ మాత్రం గౌరవ భావం ఉండేది కాదు. నేను చాలా సిసినిగొట్టును. వడ్డీ వ్యాసారిని. అందరితో తీవ్రంగా మాట్లాడడం, తెలివితేటలతో లోకులను మోసగించడం, ప్రపంచాన్నంతటినీ ద్వేషించడం - ఇది నా స్వభావం అయిపోయింది. అబద్ధాలు చెప్పి లోకులను మోసగించడం, ఇతరుల సరుకును అపహరించడం - ఇదే నా పని. నేను ఎంత నిర్దయుడిని అంటే ఇంటికి వచ్చిన అతిథులకు, ఆశ్రితజనులకు మాతృర్యంతో భోజనం పెట్టకుండానే, లొట్టలు వేసుకొంటూ కేవలం ఒక్కడినే భుజించేవాడిని. భయపడి, అభయం కోరుతూ ఎంతో మంది నా వద్దకు శరణార్థులై వచ్చేవారు. కాని నేను వారిని శరణుకల్పించే సురక్షితస్థానానికి చేర్చి కూడా, అకస్మాత్తుగా అక్కడి నుండి వారిని వెళ్లగొట్టి వారిని రక్షించేవాడిని కాదు. ఇతరుల వద్ద ధనధాన్యాలు, అందమైన యువతులు, మంచి మంచి వాహనాలు, అద్భుత వస్త్రాలు, గొప్ప సంపద చూసి నేను అకారణంగానే వారిపై మండిపడేవాడిని. ఇతరుల సుఖం చూసి వాకు ఈర్ష్య కలుగుతూ ఉండేది. ఎవరి వైభవాన్ని నేను చూడలేకపోయే వాడిని నేను కోరికలకు భానినను. ఇతరుల ధర్మార్థకామాలను వాశనం చేయడానికే ఎప్పుడూ కంకణం కట్టుకొని ఉండేవాడిని. పూర్వ జన్మలో తరుచుగా నేను క్రూరకర్మలు చేశాను. అవి గుర్తుకు వస్తే వాకు చాలా పశ్చాత్తాపం కలుగుతోంది. అప్పుడు వాకు శుభకర్మల యొక్క ఫలాల గురించి తెలియదు. జీవితంలో నేను కేవలం నా ముసలితల్లికి మాత్రమే సేవ చేశాను. అలాగే ఒక రోజున ఇంటికి అతిథిగా వచ్చిన గుణసంపన్నుడైన ఒక బ్రాహ్మణునికి స్వాగతసత్కారాలు చేశాను. ఆ పుణ్యప్రభావం వలననే వాకు నేటి వరకు పూర్వ జన్మ స్మృతి మిగిలి ఉంది. ఇప్పుడు ఏదైతే పుణ్యకర్మ చేసి భవిష్యత్తులో సుఖం పొందాలనుకొంటున్నాను. కాబట్టి నాకు మేలుకలిగే ఉపాయం ఏదో తమరే చెప్పండి. మీ నోటివెంటే దానిని వినాలనుకొంటున్నాను." అన్నది.

వ్యాసుడు - "కీటకమా ! నీవు తిర్యగ్గోనిలోపుట్టి కూడా

మూడుడవు కాలేదంటే ఆ సుకృతం నన్ను దర్శించడమే కాని వేరేదీ కాదు. నేను నా తపోబలం చేత కేవలం దర్శనం ఇవ్వడం మాత్రం చేతనే నిన్ను ఉద్ధరించగలను. తపోబలాన్ని మించిన శ్రేష్టమైన బలం వేరేదీ లేదు. పూర్వం చేసిన పాపాల కారణంగానే నీకు ఈ కీటకజన్మ ప్రాప్తించిందని నాకు తెలుసు. ఇప్పుడు నీకు ధర్మంపట్ల శ్రద్ధ ఉంటే నీకు తప్పకుండా ధర్మం కలుగుతుంది. దేవ యోని, తిర్యగ్యోనులలో పడిన ప్రాణులు ఈ కర్మభూమిలో చేసిన కర్మల ఫలాన్నే అనుభవిస్తారు. అజ్ఞానులు చేసే ధర్మం కూడా కోరికలను అనుసరించే ఉంటుంది. అలాగే వారు కోరికలను నెరవేర్చుకోవడానికే గుణాలను స్వీకరిస్తారు. సరే ఒకచోట ఒక ఉత్తముడైన బ్రాహ్మణుడు ఉంటున్నాడు. అతడు జీవితంలో ఎప్పుడూ సూర్యచంద్రులను పూజిస్తూ ఉంటాడు. ప్రజలకు పుణ్యకథలను వినిపిస్తూ ఉంటాడు. అతనికే నీవు కొడుకుగా జన్మించి విషయ సుఖాలు పంచభూతాల వికారాలే అని తలచి అనాసక్తితో వాటిని అనుభవిస్తావు. అప్పుడు నేను నీ వద్దకు వచ్చి బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశిస్తాను. అలాకాక నీవు ఏ లోకానికి వెళ్లదలచుకొంటే ఆ లోకానికే తీసుకువెళ్తాను.” అని చెప్పాడు.

కీటకము బ్రాహ్మణ యోనిలో జన్మించి

క్రమముగా బ్రహ్మలోకమును పొందుట

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - యుదిష్ఠిరా ! వ్యాసుడు ఇలా చెప్పగానే ఆ కీటకం సరే అని అతని ఆజ్ఞను తలదాల్చి దారిమధ్యకు వచ్చి అక్కడ అగిపోయింది. ఇంతలో ఆ పెద్ద బండి అక్కడకు వచ్చింది. దాని చక్రం కింద పడి నలిగి ఆ కీటకం ప్రాణం వదిలింది. అనంతరం అది క్రమంగా ముళ్లపందిగా, ఉడుముగా, పందిగా, లేడిగా, పక్షిగా, చండాలునిగా, శూద్రునిగా, వైశ్యునిగా జన్మిస్తూ క్షత్రియునిగా పుట్టింది. అప్పుడు అతడు వ్యాసమహర్షి దర్శనం కోసం అడవికి వెళ్లాడు. అతనిని గుర్తించి అతని పాదాలపై పడ్డాడు. చేతులు జోడించి - “దేవా ! నేడు నాకు ఎక్కడా పాటిరాని స్థానం లభించింది. దీనిని నేను పదిజన్మల నుండి పాండాలనుకొంటూ ఉండేవాడిని. నేను చేసిన పాపం వలన పురుగుగా పుట్టి కూడా నేడు రాజకుమారుడిని అయ్యానంటే ఇది మీదయయే. ఇప్పుడు సువర్ణమాలాలంకృతమైన మదపుటేనుగు నాకు వాహనంగా ఉంది. అందమైన భవంతులలో సుఖకరమైన శయ్యల మీద అత్యంతగౌరవంగా శయనిస్తున్నాను. మీరు గొప్ప తేజోవంతులు, సత్యప్రతిజ్ఞలు.

మీ అనుగ్రహంవలననే నేడు కీటకజన్మ నుండి రాజపుత్రునిగా అవతరించాను. మహాప్రాజ్ఞ ! మీకు నమస్కారము మీ. తపోబల ప్రభావం వలననే నాకు ఈ రాజపదవి ప్రాప్తించింది. కాబట్టి మీకు ఏమి సేవ చేయమంటారో సెలవియ్యండి.” అని అడిగాడు.

వ్యాసుడు - “రాజా ! నేడు నీ మాటలతో నన్ను చక్కగా స్తుతించావు. ఇంకా ఇంతవరకు నీకు నీ కీటకజన్మ యొక్క కలుషిత వాసనలు ఉన్నాయి. నీవు పూర్వ జన్మలో ధనలోలుడవై నృశంసుడవై, ఆతతాయి అయిన శూద్రుడవై సంపాదించిన పాపాలన్నీ పూర్తిగా నశించిపోలేదు. కీటక జన్మలో కూడా నీవు నా దర్శనం చేసినందు వలన కలిగిన పుణ్యం చేతనే క్షత్రియుడవయ్యావు. నేడు నన్ను పూజించి నందువల్ల నీకు బ్రాహ్మణత్వం ప్రాప్తిస్తుంది. రాజకుమారా ! నీవు రకరకాల సుఖాలు అనుభవించి చివరికి గోవులను, బ్రాహ్మణులను రక్షించడానికి యుద్ధంలో నీ ప్రాణాలను ఆహుతి చేస్తావు. తదనంతరం బ్రాహ్మణరూపంలో అధిక దక్షిణలు కలిగిన అనేక యజ్ఞాలు చేసి అవ్యయ బ్రహ్మస్వరూపుడవై అక్షయానందాన్ని అనుభవిస్తావు.” అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “ఈ రీతిగా పూర్వజన్మ స్మృతి కలిగిన ఆ కీటకం ఇప్పుడు క్షత్రియునిగా పుట్టి, క్షాత్ర ధర్మాన్ని పాటించపాగింది. తరువాత అతడు అతి గొప్ప తపస్సు ఆరంభించాడు. ధర్మార్థతత్త్వ విడుదైన ఆ రాజకుమారుని యొక్క ఉగ్రమైన తపస్సును చూచి, విప్రవరుడైన కష్టద్వైపాయన మహర్షి అతని వద్దకు వచ్చి, “కీటకమా ! క్షత్రియులకు ప్రాణులను రక్షించడమే ధర్మం. నీవు శుభాశుభములను గూర్చిన జ్ఞానం సంపాదించు. నీ మనసును ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొని చక్కగా ప్రజలను పాలించు. ఉత్తమమైన భోగాలను దానంచేస్తూ, నీవు చేసిన దోషాలను మాపు చేసుకో. ఆనందంగా ఉండు. ఆత్మ జ్ఞానాన్ని పొందు. జీవితకాలమంతా స్వధర్మాన్ని పాటించు. తదనంతరం క్షత్రియ శరీరాన్ని విడిచి బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందుతావు.” అని చెప్పాడు.

యుదిష్ఠిరా ! వ్యాసమహర్షి మాటలను విని రాజకుమారుడు ప్రజలను ధర్మబద్ధంగా పాలించపాగాడు. ప్రజాపాలనమనే ధర్మాన్ని పాటిస్తూ అతడు కొద్ది రోజులలోనే (యుద్ధంలో) శరీరాన్ని విడిచి మరుసటిజన్మలో బ్రాహ్మణుని ఇంట పుట్టాడు. ఇది తెలిసికొని వ్యాసమహర్షి మళ్లీ అతని వద్దకు వచ్చి - “ఇప్పుడు నీకు ఏ విధమయిన భయమూ ఉండనక్కరలేదు.

ఉత్తమకర్మలు చేసేవారు ఉత్తమ జాతిలోను, పాపాలు చేసేవారు పాపయోనులలోను జన్మిస్తారు. మనిషి తాను చేసిన పాపాలను అనుసరించి నాటికి తగినట్లుగానే ఫలితాలను అనుభవించవలసిఉంటుంది. కాబట్టి ఇక నీవు మృత్యువుకు భయపడకు. అవును. ధర్మానికిలోపం జరిగితే భయపడాలి. కాబట్టి ఉత్తమ ధర్మాన్ని ఆచరిస్తూ ఉండు." అని చెప్పాడు.

కీటకం - దేవా ! మీ అనుగ్రహం వలన నాకు ఇతోధికమైన సుఖావస్థ ప్రాప్తించింది. నేడు దర్మ సంపదను పొంది నా పాపాలన్నీ నశించిపోయాయి." అన్నది.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "ఈ రీతిగా వ్యాసభగవానుడు చెప్పిన ప్రకారంగా ఆ కీటకం దుర్లభమైన బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొంది భూమి మీద అంతటా వందలకొద్దీ యజ్ఞయాపస్తంభాల గుర్తులను నింపివేశాడు. (అంటే అతడు అనేక యజ్ఞాలు చేశాడు) తదనంతరం బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడై అతడు బ్రహ్మపాలోక్యం పొందాడు. వ్యాసుడు చెప్పినట్లుగా అతడు స్వధర్మాన్ని పాటించాడు. దానికి పలితంగానే అతడు బ్రహ్మలోకానికి నెల్లి సనాతన బ్రహ్మలో లీనమయ్యాడు. యుద్ధిష్ఠిరా ! (క్షత్రియునిగా ఉన్నప్పుడు ఆ కీటకం యుద్ధం చేసి ప్రాణత్యాగం చేసినందువలన దానికి ఉత్తమగతి ప్రాప్తించింది.) అలాగే అతి ముఖ్యులైన క్షత్రియులు తమ శక్తిని చాటుకొంటూ ఈ యుద్ధంలో చనిపోయారు. నారు కూడా పుణ్యగతులనే పొందారు. కాబట్టి నీవు వారికోసం శోకించనక్కరలేదు.

తపోదానాదుల విషయమై

వ్యాసమైత్రేయుల సంవాదము

యుద్ధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! విద్య, తపస్సు, దానము ఈ మూడింటిలో ఏది శ్రేష్ఠము ?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుద్ధిష్ఠిరా ! ఈ విషయంలో వ్యాసమైత్రేయ సంవాద రూపమైన ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని ఉదాహరిస్తూ ఉంటారు. ఒకపారి వేదవ్యాసభగవానుడు మారురూపంలో సంవరిస్తూ కాశీకి చేరుకొన్నాడు. అక్కడ మనుష్యుల మధ్య మైత్రేయ మహాముని కూర్చుని ఉన్నాడు. వ్యాసుడు అక్కడకు రాగానే ఎవరో మహాత్ముడని మైత్రేయుడు గుర్తించాడు. అతనిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించి చక్కని భోజనం పెట్టాడు. ఉత్తమమైన, లాభదాయకమైన, అన్ని రుచులు తగినట్లుగా ఉన్న ఆ అన్నాన్ని భుజించి వ్యాసుడు మిక్కిలి సంతుష్టుడయ్యాడు. అక్కడి నుండి నెల్లేటపుడు నవ్వాడు. అతడు నవ్వుడం చూసి మైత్రేయుడు - "ధర్మాత్మా ! చేతులు జోడించి అడుగుతున్నాను. మీ నవ్వుకు

కారణమేమిటి ?" అని అడిగాడు.

వ్యాసుడు - మైత్రేయా ! నేను నీ వద్ద తరగనిది, చెప్పరానిది దర్శించాను అంటే నీ ఈ స్థితి అసాదారణమైన కర్మలు చేయనిదే ప్రాప్తించేది కాదు. కాని నీకు ఇది సహజంగానే ప్రాప్తించినట్లు కనపడుతోంది. ఇది తెలిసి నేను ఆశ్చర్యపడి నవ్వాను. శాస్త్రానుసారంగా ఇచ్చిన దానం కొంచెమైనా మహాఫలాన్ని ఇస్తుంది. నీవు ఈర్ష్యా రహితుడవై, ఆకలి దప్పులతో ఉన్న ప్రాణులకు దానం చేస్తున్నావు. నేను ఆకలితో దప్పికతో ఉన్నాను. ఈ స్థితిలో అన్నం పెట్టి నన్ను తృప్తిపరిచావు. ఈ పుణ్యఫలంగా నీవు మహాయజ్ఞాల ద్వారా కలిగే గొప్ప గొప్ప లోకాలను పొందినావు. కాబట్టి నీ పవిత్ర దానంతో నేను చాలా సంతృప్తి చెందాను. నీ బలం పుణ్యం వలన కలిగిన బలమే. నీ దర్శనం కూడా పుణ్యం వలన కలిగినదే. దానరూపమైన ఈ పుణ్యప్రభావం వలననే నీ శరీరం నుండి పవిత్రమైన సువాసన వెలువడుతోంది. నాయనా ! తీర్థస్నానాలకంటే, వైదిక వ్రతాలను నెరవేర్చడంకంటే మించినది దానం చేయడం. పవిత్రకర్మలన్నిటిలోను దానమే అన్నిటిని మించిన పవిత్రము, మేలుచేకూర్చేది. నీవు ప్రశంసించే వేదోక్త కర్మలన్నిటిలోను దానమే శ్రేష్ఠమైనది. ఇందులో ఏ మాత్రం సందేహించవలసినది లేదు. దాతలు ఏర్పరచిన ఉత్తమ మార్గంలోనే మనీషులు నడుస్తున్నారు. దానం చేసేవానిని ప్రాణదాతగా భావిస్తారు. వారిలోనే దర్మం ప్రతిష్ఠితమై ఉంది. వేదాలు అధ్యయనం చేయడం, ఇంద్రియ సంయమం కలిగి ఉండడం, సర్వస్వ పరిత్యాగం వలెనే దానం కూడా ఈ లోకంలో అతి ఉత్తమమైనదిగా పరిగణింపబడుతోంది. మహామతీ ! నీవు చేసిన ఈ దానం కారణంగా ఉత్తమ సుఖాన్ని పొందుతావు. బుద్ధిమంతుడు దానం చేసి ఉత్తరోత్తరం శ్రేష్ఠమైన సుఖం పొందుతాడని మనకు ప్రత్యక్షమైన విషయమే. నీ వంటి వారు ధవాన్ని పొంది, దానితో దానాలు, యజ్ఞాలు చేసి సుఖాలను పొందుతారు. కాని విషయ సుఖాసక్తులైనవారు సుఖాల వలన దుఃఖాలలో పడుతూ ఉండడం తపస్సు మొదలైన వాటి ద్వారా దుఃఖపడేవారు, దుఃఖంతోనే సుఖాలను పొందడం చూస్తున్నదే. ప్రపంచంలో విద్వాంసులు మనిషి నడతను మూడురకాలుగా చెప్పారు - కొందరిలో పుణ్యం, కొందరిలో పాపం ఉంటుంది. కొందరిలో రెండూ ఉండవు. యజ్ఞదాన తపస్సులలో మునిగిన వారు పుణ్యకర్మలు చేసేవారు. ప్రాణులకు ద్రోహం చేసేవారు పాపాచారులుగా భావింపబడతారు. ఇతరుల ధవాన్ని దొంగిలించేవారు

దుఃఖాన్ని పొంది నరకంలో పడతారు." అన్నాడు.

మైత్రేయుడు - "మునీ ! దానం గురించి మీరు చెప్పిన విషయాలన్నీ దోషరహితమైనవి, నిర్మలమైనవి. విద్యతో తపస్సుతో మీరు మీ అంతఃకరణాన్ని పరమ పవిత్రంగా చేసుకొన్నారు. అనడంలో ఏ మాత్రం సందేహంలేదు. మీరు శుద్ధచిత్తులు. కనుక నేడు మీ సమాగమంవలన నాకు మహా లాభం చేకూరింది. నేను నా బుద్ధితో ఎన్నోసార్లు ఆలోచించి చూస్తే మీరు అత్యంతము సమృద్ధమైన తపస్వులు అని పించింది. మీ దర్శనం వలన నాకు అభ్యుదయం కలుగుతుంది. మీరు కష్టపడి ఇక్కడివరకు దయచేశారు. అది మీ దయ అని నేను అనుకొంటున్నాను అలాగే స్వాభావికమైన వా కర్మ కూడా ఇండుకు కారణమే అనుకొంటున్నాను. తపస్సు, శాస్త్రజ్ఞానం, పరిశుద్ధమైన బ్రాహ్మణ వంశంలో పుట్టడం - ఈ మూడూ బ్రాహ్మణత్వ కారణాలుగా పరిగణించబడతాయి. ఈ మూడిటితో కూడిననాడే నిజమైన బ్రాహ్మణుడు. ఇటువంటి బ్రాహ్మణుడు తృప్తిపడితే దేవతలు, పితరులు కూడా తృప్తిపొందుతారు. పండితులు బ్రాహ్మణులకంటే ఎక్కువగా ఎవరినీ గౌరవించరు. బ్రాహ్మణుడు లేకపోతే ఈ జగత్తు అంతా అజ్ఞానాంధకారంతో కప్పబడిపోతుంది. ఎవరికీ ఏమీ చేయాలో తోచదు. అలాగే నాలుగు వర్ణాల ఉనికి, ధర్మాధర్మాలు, సత్యాసత్యాలు ఏవీ కూడా ఉండవు. మంచి పాలంలో విత్తు నాటిన మనిషి ఉత్తమమైన ఫలాన్ని పొందినట్లుగానే పండితుడైన బ్రాహ్మణునికి దానమిచ్చి దాత ఉత్తమ ఫలాన్ని అనుభవిస్తాడు. విద్యావంతుడై సదాచార యుక్తుడైన బ్రాహ్మణుడు దానం స్వీకరించకపోతే ధనవంతుల ధనం కూడా వ్యర్థమే అవుతుంది. మూర్ఖుడు ఎవరి అన్నాన్ని అయినా తింటే, అతడు ఆ అన్నాన్ని కూడా నష్టపరుస్తాడు. (అంటే దాతకు దాని వలన ఏమీ ఫలం లభించదు.) అలాగే ఆ అన్నంకూడా ఆ మూర్ఖుని నశింపచేస్తుంది. సుపాత్రుడయితే ఆ అన్నాన్ని (దాతను) రక్షిస్తాడు. ఆ అన్నం కూడా అతనిని రక్షిస్తుంది. దానఫలాన్ని మట్టుపెట్టే మూర్ఖుడు తాను కూడా నశిస్తాడు. పండితుడైన బ్రాహ్మణుడు అన్నాన్ని గ్రహిస్తే అతడు ఆ అన్నానికి ఆధిపతి అవుతాడు. అంటే దానిని జీర్ణించుకోగలిగిన శక్తి కలవాడు అవుతాడు. అతడు ఈశ్వరుడు (సమర్థుడు) అయిన కారణంగా దాతకు ఆ దానానికి తగిన ఉత్తమఫలాన్ని కలిగించగలడు. ఇతరుల యొక్క అన్నాన్ని ఎవరయినా గ్రహిస్తే, వారు ఆ దాతకు సంతానంగా భావింపబడతారు. కాబట్టి ఆయోగ్యుని వద్ద దానం

తీసుకోవడంతో ఈ సూక్ష్మ దోషం సంక్రమిస్తుంది కనుక అతడు ఎవరి దానాన్ని తీసుకోకూడదు. దానం ఇచ్చే నానికి కలిగే పుణ్యమే దానం పుచ్చు కోవడానికి యోగ్యుడైన అధికారికి కూడా లభిస్తుంది. ఎందుకంటే ఆ ఇద్దరూ పరస్పర ఉపకారకులు. ఒక్క చక్రంతో బండి నడవదు. ప్రతిగ్రహీత లేనిదే దాత యొక్క దానం సఫలం కాదు. ఇది ఋషుల మాట. విద్వాంసుడు, సదాచారి అయిన బ్రాహ్మణునికి ఇచ్చిన దానం యొక్క ఫలమే ఇహలోకంలోను, పరలోకంలోను కూడా లభిస్తుంది. విశుద్ధ వంశంలో పుట్టిన, తపోనిరతులైన దాతలు. అధ్యయన సంపన్నులు అయిన బ్రాహ్మణులే సదా పూజ్యులుగా భావింపబడతారు. ఇటువంటి సత్పురుషులు ఏర్పరచిన మార్గంలో నడిచేనారికి ఎన్నటికీ పాపపాటు సంభవించదు." అన్నాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! మైత్రేయుడు ఇలా అన్నాక నేదవ్యాసభగవానుడు - "ఇటువంటి విషయాలు తెలిసిన నీవు చాలా అదృష్టవంతుడివి. నీకు ఇటువంటి బుద్ధికూడా అదృష్టం కొద్దీ లభించింది. లోకంలో ప్రజలు ఉత్తమమైన గుణాలు కలనారినే అధికంగా ప్రశంసిస్తారు. రూపం, వయస్సు, సంపదలను గురించిన గర్వం నీ మనసుపై ఎంత మాత్రం లేక పోవడం ఆనందించదగ్గ విషయం. ఇది నీ పట్ల దేవతలకు ఉన్న అనుగ్రహంగానే భావించు. సరే ఇప్పుడు నేను దానం కంటే కూడా ఉత్తమమైన ధర్మాన్ని వివరిస్తాను. ఈ లోకంలోని శాస్త్రాలు, ప్రవృత్తులు అన్నీ వేదాలు ఆదారంగానే క్రమంగా ప్రచారంలోకి వచ్చాయి. మనిషి తపస్సు విద్యల చేతనే గొప్ప పథవిని పొందుతాడని తపః ప్రభావం వల్లనే తనపాపాలు నశింప చేసుకొంటాడని నేను విన్నాను. మనిషి ఏయే అభిలాషలను సిద్ధింప చేసుకోవడానికి తపస్సులో నిమగ్నుడవుతాడో, అవన్నీ తపస్సు, విద్య వలననే లభిస్తాయి. సంయోగం గాని విజయంగాని పొందడానికి, తొలగించడానికి కష్టమైనది గాని అన్నీ తపస్సువలననే సాధ్యం అవుతాయి. ఎందుకంటే తపోబలం చాలా గొప్పది. పాపాత్ములైన తాగుబోతు, దొంగ, భూణహంతకుడు, గురుపత్నితో వ్యభిచరించేవాడు కూడా తపస్సుతో తరించగలరు. తమ పాపాలను పోగొట్టుకోగలరు అన్ని రకాల విద్యలలోను నేర్పరి అయినవాడే కన్నులున్నవాడు. తపస్వి ఎలాంటి వాడయినా కానీ, కన్నులున్ననానిగా పరిగణించడానికి యోగ్యుడే. ఈ ఇద్దరికీ సదా నమస్కరించాలి. విద్యా సంపన్నులైనవారు, తపస్వులు అందరూ పూజ్యులే.

దానం చేసేవారు కూడా ఈ లోకంలో దనాన్ని, పరలోకంలో సుఖాన్ని పొందుతారు. లోకంలో పుణ్యాత్ములు అన్నదానం చేసి ఈ లోకంలో కూడా సుఖంగా ఉంటున్నారు. పైగా మరణించాక బ్రహ్మలోకం, ఇంకా శక్తిమంతములైన ఇతరలోకాలను పొందుతున్నారు. దానం చేసేవారు తాము పూజలు, సన్మానాలు పొందడమే కాక ఇతరులను కూడా తాము పూజిస్తారు, గౌరవిస్తారు. వారు ఎక్కడికి వెళ్లివా, అక్కడి వారందరూ వారి ఎదుట తలవంచి నిలుచుంటారు. మైత్రేయమునీ ! నీవు తరుణుడివి, వ్రతనిష్ఠుడవు. సదా ధర్మాచరణంలో ఆసక్తి కలిగి ఉండు. గృహస్థులకు అన్నిటికంటే ఉత్తమమైన ముఖ్య కర్తవ్యం శ్రద్ధగా విను. భర్తవలన భార్య భార్య వలన భర్త సంతుష్టులుగా ఉండే వంశానికి సదామేలు చేకూరుతుంది. నీటివలన శరీరమాలిన్యం కడిగి నేయబడినట్లుగా, అగ్ని కాంతికి అందకారం డూరమైనట్లుగా దానం వలన తపస్సు వలన మనిషి యొక్క పాపమంతా నశించిపోతుంది. నీకు శుభమగుగాక ! ఇక నేను నా ఆశ్రమానికి వెళ్తాను. నేను చెప్పినదేదో గుర్తుపెట్టుకో అందువల్ల నీకు మేలు కలుగుతుంది." అని చెప్పాడు.

శాండిలీ సుమనల సంవాదము -

సతివ్రతా ధర్మనిరూపణము

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! మీరు ధర్మవేత్తలందరిలో శ్రేష్ఠులు. కనుక పతివ్రతల యొక్క సదాచార విషయాలను మీ ముఖతః వినాలనుకొంటున్నాను వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాగాడు "ఒకప్పటి మాట. అన్ని రకాల తత్వాలు తెలిసిన సర్వజ్ఞురాలు, మనస్విని అయిన శాండిలీ దేవలోకానికి వెళ్ళింది. కేకయరాజు కూతురు సుమన అంతకు ముందే అక్కడ ఉంది. ఆమె శాండిలీని చూసి, "కల్యాణీ ! పాపాలన్నీ పోగొట్టుకొని, ఈ దేవలోకానికి రావడానికి నీవు ఏ ఆచారాలను పాటించావు ? ఏ నడతను ఆచరించావు ? ఇప్పుడు నీ తేజస్సుతో అగ్నిజ్వాలలా దేదీప్యమానంగా ఉన్నావు. నిన్ను చూస్తే ఏ కొద్దిపాటి తపస్సునో, పాదారణ దావానో, లేదా చిన్నాచితకా నియమాలను పాటించడం వలననో ఈ లోకానికి రాలేదనిపిస్తోంది. కాబట్టి నీ పాధవల విషయమై నీవు నిజం చెప్పు." అని అడిగింది.

సుమన ఇలా తీయగా అడిగే సరికి మనోహరమైన చిరునవ్వుతో శాండిలీ మెల్లగా - "దేవీ ! నేను కాషాయ వస్త్రాలు ధరించడం వల్లనో, వల్కుల దారణం చేయడం

వల్లనో, శిరోముండనం చేయించుకోవడం వల్లనో, గొప్ప గొప్ప జటలు ధరించడం వల్లనో ఈ లోకానికి రాలేదు. నేను ఎప్పుడూ నా పతిపట్ల శ్రద్ధ చూపుతూ, అతనికి హితం కాని కరినమైన మాటలను నా నోటి వెంట రానీయలేదు. అత్త మామల యొక్క ఆదుపు ఆజ్ఞలలో ఉంటూ, దేవతల, పితరుల, బ్రాహ్మణ పూజలలో ఏమరుపాటు రానిచ్చేదానిని కాను. ఎవరినీ నోటితో పొగుడుతూ నొసలితో వెక్కిరించే దానిని కాను. చాడీలు చెప్పడం బొత్తిగా ఇష్టం లేదు. ఇంటి గుమ్మం తప్పించి వేరొక చోట ఎక్కడా నిలబడడంగాని, చాలాసేపు ఎవరితోనైనా కబుర్లు చెపుతూ ఉండడం గాని చేసే దానిని కాను. నేను ఎప్పుడూ చాటుగాగాని, ఎదుట గాని ఎవరినీ అశ్లీలంగా పరిహసించలేదు. వావల్ల ఎవరికీ ఏ హాసీ జరుగలేదు. నాభర్త ఏదైనా పని మీద బయటకు వెళ్లి ఇంటికి తిరిగి వచ్చే సరికి లేచి, అతనికి ఆసనమిచ్చి ఏకాగ్రచిత్తంతో అతనిని సేవించేదానిని, వా భర్త భుజించని అన్నంగాని, ఇష్టపడని భక్ష్య భోజ్య లేహ్యాలు మొదలైనవి గాని వాకు కూడా ఇష్టం ఉండేవి కావు. అవన్నీ నేను కూడా వదిలివేశాను. కుటుంబానికంతటికీ సంబంధించిన ఏదైనా పని వచ్చినపుడు. ఉదయాన్నే లేచి నేనే ఆ పనినంతా చేసి, చేయించేదానిని. ఏదైనా పని మీద అవసరం వచ్చి వా భర్త పొరుగుూరు వెళ్తే నేను నియమంగా ఉంటూ అతని క్షేమం కోరి రకరకాల శుభకర్మలు చేస్తూ ఉండేదానిని భర్త బయటకు వెళ్లినపుడు కాటుక, గోరోచనం, పూలమాలలు, అంగరాగాలు మొదలైన నాటితో నేను ఆలంకరించుకొనే దానిని కాను. ఆయన సుఖంగా నిద్రపోతున్నపుడు అవసరమైన పని వచ్చిపడినా కూడా నేను నారిని లేపేదానిని కాను. అలా చేస్తే నామనసుకు ఎంతో సంతోషంగా ఉండేది. కుటుంబాన్ని పెంచి పోషించే పనిలో కూడా నేను ఎన్నడూ వారికి ఇబ్బంది కలుగనీయలేదు. ఇంటిగుట్టు ఎప్పుడూ రహస్యంగానే ఉంచాను. ఇంటి ముంగిట ఎప్పుడూ ఊడ్చి కళ్లాపి చల్లి శుభ్రంగా ఉంచే దానిని. ఎప్పుడూ శ్రద్ధపెట్టి ఈ ధర్మ మార్గాన్ని పాటించే స్త్రీ అరుందతి వలె ఆదరణీయురాలు అవుతుంది. స్వర్గంలో కూడా ఆమెకు విశేష ప్రతిష్ఠ కలుగుతుంది." అని చెప్పింది.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు- "యుధిష్ఠిరా ! ఈ రీతిగా ఆ అద్భుత వంతురాలు శాండిలీదేవి సుమనతో పతివ్రతాధర్మాలను వివరించి చెప్పి, అంతర్ధానమయిపోయింది.

పామగుణ ప్రశంస -

రాక్షస బ్రాహ్మణ సంవాదము

యుధిష్ఠిరుడు - “భరత శ్రేష్ఠా ! పామదానాలలో మీరు దేనిని ఉత్తమమని భావిస్తారు ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “నాయనా ! ఒకడు పామంతో సంతోషిస్తే, ఇంకొకడు దానంతో సంతోషిస్తాడు. కాబట్టి మనిషి స్వభావం తెలుసుకొని రెండింటిలో ఒకడానిని ప్రయోగించాలి. ఇప్పుడు నీవు పామంలోని గుణాలను విను. పామం ద్వారా అతిభయానకమైన ప్రాణిని కూడా వశపరచుకోగలరు. ఈ విషయమై ఒక ప్రాచీన కథను చెబుతాను. విను. బుద్ధిమంతుడైన ఒకానొక బ్రాహ్మణుడు నిర్జనమైన అడవిలో తిరుగుతున్నాడు. అప్పుడే ఒక రాక్షసుడు వచ్చి అతనిని తినాలని పట్టుకొన్నాడు. బ్రాహ్మణుని బుద్ధి చాలామంచిది. అతడు పండితుడు కూడా అందుకని ఆ రాక్షసుని భీషణాకృతిని చూసికూడా అతడు కంగారుపడలేదు. భాధపడలేదు. పై పెచ్చు అతనిపట్ల పామనీతిని ప్రయోగించసాగాడు. రాక్షసుడు బ్రాహ్మణుని శాంతి వాక్యాలను మెచ్చుకొని “నీవు నా ప్రశ్నకు సమాదానం చెపితే నిన్ను విడిచిపెడతాను. నేను ఇంత దుర్బలుడిగా, దుఃఖితుడిగా ఎందుకు ఉంటున్నాను చెప్పు.” అన్నాడు.

అది విని బ్రాహ్మణుడు కాస్త ఆలోచనలో పడ్డాడు. ఆపై చాలా దైర్యంగా అతని ప్రశ్నలకు సమాదానం ఇవ్వడం మొదలుపెట్టాడు. “రాక్షసా ! తెలిసింది. నీవు నీ సుహృదుల నుండి విడిపోయి పరదేశంలో పరాయి వారితో కలిసి ఉంటూ పాటిలేని బోగాలను అనుభవిస్తున్నావు. నీవు నీ మిత్రులను ఎంత చక్కగా గౌరవిస్తున్నప్పటికీ వారు తమ స్వభావంలోని దోషం వలన నీ పట్ల విముఖులుగా ఉంటున్నారు. ఆ జడజనులు గుణాలలో నీకంటే ఎంతో నికృష్టులైనప్పటికీ, ధనసంపదలు అధికంగా ఉన్నకారణంగా సదా నిన్ను అవహేళన చేస్తున్నారు. అందుకే నీవు దుర్బలుడిగా చింతా క్రాంతుడుగా ఉంటున్నావు. నీవు గుణవంతుడవు, పండితుడవు, వినీతుడవు అయినప్పటికీ గౌరవం పొందకుండా గుణహీనులు మూఢులు అయిన నారు సమ్మానితులు కావడం చూడవలసి వస్తోంది. బతుకు తెరువుకు ఏ ఉపాయం లేకపోవడం వలన నీవు కష్టపడుతూ ఉండవచ్చు. కాని గౌరవం కారణంగా బతుకు తెరువుకోసం ప్రతిగ్రహాది ఉపాయాలను నిందిస్తూ వాటిని అవలంబించకపోయి ఉండవచ్చు. ఇదే నీ ఉదాసీనతకు, దుర్బలతకు కారణం కావచ్చు. సజ్జనత్వం కారణంగా నీవు

నీ శరీరాన్ని కష్టపెడుతూ కూడా ఇతరులకెవరికైనా ఉపకారం చేస్తూంటే, వారు తమ శక్తితో నిన్ను జయించామని తలపోస్తూ ఉండవచ్చు. కామ కోదావిష్టమైన మనసులు కలనారు ఆ కారణంగానే చెడుమార్గాల్లో తిరుగుతూ కష్టాలు పడుతూ ఉంటారు. బహుశః ఇటువంటి వారి కోసమే నీవు సదా చింతిస్తూ ఉండవచ్చు. నీవు గొప్ప బుద్ధిమంతుడవైనప్పటికీ కూడా అజ్ఞానులు నిన్ను పరిహసిస్తూ ఉండవచ్చు, దురాచారులు నిన్ను అవమానిస్తూ ఉండవచ్చును. బహుశా ఇదే నీ ఉదాసీనతకు, దుర్బలత్వానికి కారణం అయి ఉండవచ్చును. లేకపోతే ఇది కూడా సంభవమే. ఏమిటంటే పై నుండి ఎవడయినా శత్రువు ఉత్తమునిలా నటిస్తూ వచ్చి, మిత్రునిలా కబుర్లు చెబుతూ నిన్ను మోసం చేసి పారిపోయి ఉండవచ్చు. నీవు ధనవ్యవహారంలో ప్రసిద్ధుడవు, రహస్య విషయాలు తెలియచెప్పడంలో నేర్పరివి, విద్వాంసుడవు అయినప్పటికీ కూడా గుణవంతులు నిన్ను బహుశా గౌరవిస్తూ ఉండకపోవచ్చు అందుచేతనే నీవు ఉదాసీనంగా దుర్బలుడిగా ఉంటున్నావు. సందేహం లేకుండా నీవు ఉత్తమ విషయాలు చెప్పగలిగినప్పటికీ కూడా నీచుల మధ్య నీ గుణాలు ప్రతిష్ఠ కెక్కలేదు. లేదా ఇలా అయి ఉండవచ్చు. నీ వద్ద ధనం, బుద్ధి, విద్య లేకపోయినా కేవలం శారీరక బలంతో గొప్పతనం పొందాలని అనుకొంటూ ఉంటావుగాని అందులో సఫలత్వం లభించి ఉండదు. నేను ఇలా ఊహిస్తున్నాను. నీ మనసు తపసు మీద లగ్నం అయింది. అందుకే నీవు అడవిలో ఉండాలనుకొన్నావు. కాని నీ సోదరులకు బంధువులకు ఇది నచ్చలేదు. ఇది కూడా అయి ఉండవచ్చు ఏ మంటే నీ భార్య అందగత్తై, నీ పొరుగువాడు ఎవడో చాలా అందగాడు, ధనికుడు, పరశ్రీలోలుడు అయిన యువకుడై ఉంటాడు. ఇంకొకటి కూడా అయి ఉండవచ్చు. ధనవంతుల మధ్య నీవు ఉత్తమమైన సమయోచితమైన మాటలు చెబుతూ ఉండవచ్చు, కాని వారికి ఆవి రుచించక పోవచ్చు లేదా నీకు ఇష్టుడైన వ్యక్తి మూర్ఖంగా నీ మీద కోపించి ఉంటే నీవు అతనికి నచ్చ చెప్పి శాంతింప చేయలేకపోయి ఉండవచ్చు. ఊహించి చూడగా ఈ కారణాలన్నింటి వలన కూడా నీవు దుర్బలుడివిగా ఉదాసీనుడిగా ఉండవచ్చు. ఎవడైనా తన ఇచ్చానుపారం నిన్ను ఏదైనా పనిలో నియోగించి సదా లాభాన్ని పొందాలని అనుకొంటున్నాడని అనిసిస్తోంది. లేదా నీవు నీ సద్గుణాలతో ప్రజలలో గౌరవం పొందినప్పటికీ నీ కుటుంబ సభ్యులు, సుహృదులు అదంతా తమ ప్రభావమే అనుకొంటూ

ఉండవచ్చు. నీవు అజ్ఞాశీలుడవు కాబట్టి నీ మనోగతాభిప్రాయాలను ఎవరి వద్దా ప్రకటించాలనుకోవు. లోకంలో రకరకాల బుద్ధులవారు, వేర్వేరు అభిరుచులు కలవారు ఉంటారు. వారందరినీ నీవు నీ గుణాలతో వశపరచుకోవాలని భావిస్తున్నావు. లేదా ఇది కూడా కావచ్చు. నీవు విద్వాంసుడవు కాకపోయినా విద్య వలన పొందే కీర్తిని పొందాలనుకొంటావు, పిరికివాడివైనా పరాక్రమం వలన కలిగే పేరును కోరుకొంటావు, నీ వద్ద కొద్దిపాటి ధనమే ఉన్నా గొప్పగొప్ప దానాలు చేసిన సత్కీర్తి పొందాలనుకొంటావు. ఇదే నీ ఉదాసీనతకు, దుర్బలత్వానికి కారణం అనిపిస్తోంది ఇంకొక విషయంకూడా స్ఫురిస్తోంది. నీలో ఏదోషమూ లేకపోయినా కూడా లోకులు నిన్ను అకారణంగానే తిడుతూ ఉంటారు. సాధువులు గృహస్థాశ్రమంలోను, డుర్జనులు వానప్రస్థులుగా ఉండాలని, సంన్యాసులు మరాలలో మందిరాలలో ఉండాలని అసక్తి కలిగిఉండడం చూసి, ఆ చింతతోనే నీవు ఉదాసీనుడివి, దుర్బులుడివి అవుతూ ఉండవచ్చు. నీ స్నేహితులు, బంధువర్గం భాదలలోపడి దరిద్రంతో డుఃఖాలు అనుభవిస్తూ ఉంటే, నీవు వారిని దానినుండి ఉద్ధరించలేక నీ దరిద్రపు జీవితం వ్యర్థమని అనుకోవచ్చు. నీవు చెప్పే మాటలు ధర్మార్థకామాలకు అనుకూలమై సమయానికి తగినట్లుగా ఉన్నప్పటికీ ఇతరులు దానిని విశ్వసించడం లేదు. తెలివైనవాడివి అయినప్పటికీ జీవించాలనే కోరికతో నీవు అజ్ఞానులు ఇచ్చిన ధనంతో గడుపుకోవలసివస్తోంది. నీ సుహృదులు బంధువర్గం పరస్పరం విరోధిస్తూ ఉంటే, నీవు వారికి ప్రియం చేయాలను కొంటున్నావు. వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులు వేదవిరుద్ధంగా ప్రవర్తించడం, విద్వాంసులు ఇంద్రియలోలురు కావడం చూసి నీవు నిరంతరం చింతిస్తున్నావు. ఈ అన్ని కారణాలవలన కూడా నీ శరీరం దుర్బలం, శిథిలం అయి ఉండవచ్చు."

బ్రాహ్మణుడు ఇలా చెప్పి ఆ రాక్షసుని గౌరవించగానే రాక్షసుడు కూడా బ్రాహ్మణుని అధికంగా గౌరవించాడు. అతడు తక్షణం బ్రాహ్మణుని తన మిత్రునిగా చేసికొని, అతనికి దనమిచ్చి వదిలివేశాడు.

శ్రాద్ధవిషయమై దేవదూతకు పితరులకు -

ధర్మ విషయమై ఇంద్రబృహస్పతులకు

జరిగిన సంవాదము

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా ! పూర్వం వేదవ్యాస భగవానుడు నాకు చెప్పిన ధర్మరహస్యాలను వివరిస్తున్నాను

విను. అవి పాటించడం వలన దేవతలు, పితరులు, ఋషులు, ప్రమథులు, లక్ష్మీదేవి, చిత్రగుప్తుడు, దిగ్గజాలు ప్రసన్నం అవుతాయి. వాటిలో గొప్ప ఫలితాలను ఇచ్చే ఋషిధర్మరహస్యాలు ఇమిడి ఉన్నాయి. వాటిని అనుష్ఠించడం వలన గొప్ప గొప్ప దానాల, యజ్ఞాలన్నింటి యొక్క ఫలాలు లభిస్తాయి. ఆ ధర్మాలను తెలిసికొన్నవాడు, తెలిసి తదనుగుణంగా నడుచుకొన్నవాడు పాపాత్ముడైనప్పటికీ పాపముక్తుడై సద్గుణవంపన్నుడవుతాడు. పదిమంది కసాయి వారితో సమానం ఒక తెలికలవాడు, పదిమంది తెలికలవాళ్లతో సమానం ఒక కల్లుగీసేవాడు, పదిమంది కల్లుగీసేవారితో సమానం ఒక వేశ్య. పదిమంది వేశ్యలతో సమానం ఒక రాజు. కనుక రాజు ఇచ్చిన దానం స్వీకరించడం నిషిద్ధం అంటారు. ధర్మార్థకామాల వివరణ కలిగినది, పవిత్రతను, పుణ్యాన్ని తెలియచెప్పేది, ధర్మాన్ని, అందులోని సూక్ష్మ విషయాలను వివరించేది, పరమ పవిత్రము, దర్మయుక్తము అయి, సాక్షాత్తు దేవతలే నిర్మించినది అయిన శాస్త్రాన్ని వినాలి. అందులో పితరుల శ్రాద్ధ విషయమైన గూఢవిషయాలు, దేవతలందరి యొక్క రహస్యాలు సంపూర్ణంగా వివరించబడినాయి అంతేకాదు. గొప్ప ఫలదాయకాలైన ఋషిధర్మాలు రహస్య సహితంగాను, గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు, అన్ని దావాల ఫలితాలు ప్రతిపాదింపబడ్డాయి. ఆ శాస్త్రాన్ని సదా పరించేవారికి దాని తత్త్వం హృదయంగమమవుతుంది. దానిని చదివి, ఇతరులకు వివరించి చెప్పేవారు సాక్షాత్తు నారాయణ స్వరూపులు అవుతారు. అతిథులను పూజించేవారికి గోదాన, తీర్థస్నాన, యజ్ఞానుష్ఠానాల ఫలితం లభిస్తుంది. శ్రాద్ధంతో పాటుగా, దర్మ శాస్త్రాలను వినేవాడు, శుద్ధ హృదయుడైనవాడు అవశ్యం పుణ్య లోకాలను పొందుతాడు. శ్రద్ధతో శాస్త్రాన్ని వినేవాడు తన పూర్వ సాపాలను పోగొట్టుకొంటాడు. భవిష్యత్తులో అతడెప్పుడూ పాపం చేయడు. ప్రతినిత్యం ధర్మానుష్ఠానం చేస్తూ ఉంటాడు మరణించాక ఉత్తమలోకాలు పొందుతాడు.

ఒకసారి ఒక దేవదూత పితరులను, దేవదూతలను - "శ్రాద్ధదినంనాడు శ్రాద్ధాన్ని పెట్టినవానికి, శ్రాద్ధ భోజనం చేసిన వారికి మైథునం నిషేధింపబడింది. దానికి కారణమేమిటి ? శ్రాద్ధంలో మూడు పిండాలు వేర్వేరుగా ఉంచుతారు. ఎందుకు ? మొదటి పిండం ఎవరికి ఇస్తారు? రెండవది ఎవరికి దక్కుతుంది ? మూడవదానికి అధికారి ఎవరు ? ఇవన్నీ తెలుసుకోవాలని ఉంది." అని అడిగాడు.

పితరులు - “దేవదూతా ! నీకు మేలగుగాక ! మేమంతా నిన్ను స్వాగతిస్తున్నాం. నీవు చాలా నిగూఢ విషయం అడిగావు. అయినా నీకు సమాధానం ఇస్తాము విను. శ్రాద్ధం పెట్టిన వాని యొక్క శ్రాద్ధ భోజనం చేసిన వాని యొక్క పితరులు ఆ రోజు మొదలుకొని ఒక నెల వరకు అతని వీర్యంతోనే నివసిస్తారు. ఇక పిండాల భాగం గురించి చెబుతున్నాము. మూడు పిండాల విధానం గల శ్రాద్ధంలో మొదటిదానిని నీటిలో వేయాలి. మధ్యదానిని శ్రాద్ధకర్త యొక్క భార్య తినాలి. మూడవదానిని అగ్నిలో వేయాలి. ఇదే శ్రాద్ధ విధి. దీనిని పాటించినవాని యొక్క ధర్మానికి ఎప్పుడూ లోపం ఉండదు. అతని పితరులు ఎప్పుడూ ప్రసన్నులై సంతోషిస్తారు. అతడు ఇచ్చిన దానం అక్షయం అవుతుంది.” అని చెప్పారు.

దేవదూత - “పితృగణములారా ! మీరు పిండాల యొక్క క్రమ విభాగాన్ని చెప్పారు. కాని మొదటి పిండం నీటిలో వేయాలని చెప్పారే అది నీటిలో అడుగుకుచేరి ఎవరికి దక్కుతుంది ? ఏ దేవతను ప్రసన్నం చేస్తుంది ? ఏ రీతిగా అది పితరులను ఉద్ధరిస్తుంది ? అలాగే భార్యయే భుజించిన ఆ మధ్యమ పిండం పితరులు ఎలా అనుభవించగలుగుతారు ? అగ్నిలో వేయబడిన మూడవ పిండం యొక్క గతి ఏమిటి ? అది ఏ దేవతకు లభిస్తుంది ? ఈ విషయాలన్నీ వేను తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను.” అని అడిగాడు.

పితరులు - “దేవదూతా ! నీటిలో వేసిన మొదటి పిండం చంద్రునికి తృప్తి కలిగిస్తుంది. చంద్రుడు తాను దేవతలకు, పితరులకు సంతృప్తి కలిగిస్తాడు. అలాగే గురుజనుల ఆజ్ఞకు లోబడి భార్య తిన్న మధ్యమ పిండం వలన పితామహుడు సంతృప్తి చెంది, పుత్రకాంక్ష కలిగినవానికి పుత్రుని ప్రసాదిస్తాడు. అగ్నిలో వేయబడిన మూడవ పిండం వలన పితరులు తృప్తిపడి మనిషి యొక్క అన్ని కోరికలను తీరుస్తారు. ఈ రీతిగా మూడు పిండాలను గురించి చెప్పాం. బ్రాహ్మణుడు స్నానాదులచే పవిత్రుడై శ్రాద్ధ భోజనం చేయాలి. శ్రాద్ధంలో భుజించినవాడు ఆ రోజు శ్రాద్ధం పెట్టిన వాని యొక్క పితరునిగా పరిగణింపబడుతాడు కనుక అతడు తన భార్యతో కూడకూడదు. ఎందుకంటే ఆ రోజున ఆమె అతనికి పరస్త్రీతో సమానం ఈ విధిని అనుసరించి శ్రాద్ధం పెట్టేవానికి సంతానం వృద్ధి చెందుతుంది.” అని చెప్పారు.

పితరులు ఈ రీతిగా చెప్పినపిమ్మట విద్యుత్ప్రభుడు అనే ఒక తాపస మహర్షి ఇంద్రుని “దేవరాజా ! మనిషి

తెలియక పురుగులు, చీమలు, పాములు, తోడేళ్లు, పశు పక్ష్యాది తిర్యగ్యోని ప్రాణులను హింసించి మహాపాపాన్ని మూట గట్టుకొంటే, దాని నుండి విముక్తి పొందడానికి ఏ విధమైన ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి ?” అని అడిగాడు అతని ప్రశ్న విని దేవతలందరు, ఋషులు, పితరులు అతనిని ఎంతగానో కొనియాడారు.

ఇంద్రుడు “పాపం చేసినవాడు మనసులోనే కురుక్షేత్రం, గయ, గంగ, ప్రభాస, పుష్కర క్షేత్రాలను ద్యానించి నీటిలో స్నానం చేయాలి. అలా చేస్తే అతడు పాపం నుండి బయటపడతాడు. ఆపు పృష్టభాగాన్ని స్పృశించి, దానితోకకు నమస్కరిస్తే పైన చెప్పిన తీర్థాలలో మూడు రోజులపాటు ఉపవసించిన, స్నానం చేసిన ఫలం అతనికి దక్కుతుంది.

తరువాత దేవతల మధ్యలో ఉన్న ఇంద్రుడు తన గురువైన బృహస్పతిని - “దేవా ! మనుష్యులకు సుఖాన్ని ఇచ్చే సూక్ష్మధర్మాన్ని చెప్పండి. దానితోపాటే, సూక్ష్మ దోషాలను కూడా వివరించండి.” అని మృదువుగా అడిగాడు.

బృహస్పతి - “ఇంద్రా ! సాక్షాత్తు బ్రహ్మదేవుడు సూర్యుని, పవనుని, అగ్నిని, లోకమాతలయిన గోవులను సృష్టించాడు. వీరు మానవలోకంలోని దేవతలు. జగత్తునంతటినీ కూడా ఉద్ధరించగల శక్తిగలవారు. స్త్రీగాని, పురుషుడు గాని సూర్యునికి అభిముఖుడై మూత్రవిసర్జన చేస్తే, వారు ఎనభైఆరు సంవత్సరాలపాటు దురాచారులు, కులకళంకులు అయి జీవిస్తారు. వాయుదేవుని ద్వేషించిన వాని యొక్క సంతానం గర్భస్థపిండంగానే నశించిపోతుంది. మండుతున్న అగ్నిలో సమిధలు వేయనివారి యొక్క హవిష్యాన్ని అగ్నిహోత్ర సమయంలో అగ్నిదేవుడు స్వీకరించడు. దూడలు ఇంకా చిన్నగా ఉండగా ఆవులపాలు అన్నీ పిండుకొనేవారి ఇంట్లో పాలు త్రాగే చిన్న పిల్లలు పుట్టరు. అతని సంతానమే కాదు, వంశం కూడా అంతరించిపోతుంది. పైన చెప్పిన ఈ పాపాలకు పూర్వం ఈ రీతి ఫలితాలు కలుగడం ఉత్తమ వంశజులైన బ్రాహ్మణ విద్వాంసులు గమనించారు. కాబట్టి శాస్త్రాలు నిషేధించిన కర్మలను విడిచి పెట్టాలి. చెయ్యవలసినదిగా చెప్పిన కర్మలను సదా అనుష్ఠిస్తూ ఉండాలి.” అని చెప్పాడు.

అనంతరం దేవతలందరు, మరుద్గణం, ఋషులు కలిసి పితరులను - “మనుష్యుల బుద్ధి కొద్దిపాటిది. కాబట్టి వారు ఏ కర్మలు చేస్తే, మీరు వారిపై ప్రసన్నులవుతారు ? శ్రాద్ధంలో ఇచ్చిన దానం అక్షయం ఎలా అవుతుంది ? ఏ కర్మను అనుష్ఠించడం వలన మనిషి పితృగణం నుండి విముక్తుడు

కాగలుగుతాడు ? ఇవన్నీ తెలుసుకోవాలని మాకు చాలా కుతూహలంగా ఉంది." అని అడిగారు.

పితరులు "దేవగణములారా ! ఉత్తమ కర్మిష్ఠి అయిన మనిషి చేసే ఏ పని వలన మేము సంతుష్టులము అవుతామో వినండి. నల్లని ఎద్దును అచ్చుపోసి విడువడం, అమావాస్యనాడు తిలోదకాలతో తర్పణం విడువడం, వర్షాకాలంలో దీపదానం చేయడం వీటివలన మనిషి పితృణం నుండి ఉద్ధరింపబడతాడు. ఈ విధంగా నిష్కవట భావంతో చేసిన దానం అక్షయమై మహాఫలాన్ని ఇస్తుంది. పైగా మేము కూడా దాని వలన సదా సంతుష్టులం అవుతాం. పితరులపై శ్రద్ధ కలిగి సంతానాన్ని పొందిననారు తమ ప్రపితామహులను దుర్గమమైన నరకం నుండి ఉద్ధరించగలరు. శ్రాద్ధసమయం, శ్రాద్ధక్రమం, శ్రాద్ధవిధి, శ్రాద్ధానికి అర్హత, శ్రాద్ధఫలం యథావిధిగా వివరింపబడినాయి.

విష్ణువు, బ్రహ్మ, అగ్ని, లక్ష్మీ,

అంగిరాదిమునులు చెప్పిన ధర్మరహస్యములు

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుదిష్ఠిరా ! పూర్వం ఒకపారి దేవేంద్రుడు విష్ణుభగవానుని - "దేవా ! ఏ కర్మ చేయడం వలన మీరు ప్రసన్నులవుతారు ? మిమ్మల్ని ఏ విధంగా సంతుష్టులుగా చేయవచ్చును ?" అని అడిగాడు.

విష్ణువు - "ఇంద్రా ! బ్రాహ్మణునింద చేయడం నన్ను ద్వేషించడమే. బ్రాహ్మణులను పూజిస్తే నన్ను పూజించినట్లే. ఇందులో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. ప్రతిదినం భోజనానంతరం బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించినవానిపట్ల నాకు అనుగ్రహం కలుగుతుంది. బ్రహ్మచారి తన ఇంటికి వచ్చినపుడు అందరికంటే ముందు అతనికి భోజనం పెట్టి, తరువాత తాను తినేవానియొక్క ఆ భోజనం అమృత సమానమని చెప్పబడుతుంది. ప్రాతఃకాలం సంధ్యావందనం చేసి సూర్యునికి అభిముఖంగా నిలబడితే, అతనికి సమస్త తీర్థాలలోను ప్నానమాడిన ఫలితం లభిస్తుంది. అతని పాపాలన్నీ తొలగిపోతాయి." అని చెప్పాడు.

ఆపై విశ్వవిఖ్యాతులైన వసిష్ఠాది సప్తర్షులు పద్మసంభవుడైన బ్రహ్మకు ప్రదక్షిణం చేసి, చేతులు జోడించి అందరూ అతని ఎదుట నిల్చున్నారు. నారిలో బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడైన వసిష్ఠముని "దేవా ! ప్రాణులందరి యొక్క విశేషించి బ్రాహ్మణ క్షత్రియ జాతుల వారి మేలుకోరి మిమ్మల్ని ఒక ప్రశ్న అడగాలనుకొంటున్నాను. ఈ లోకంలో సదాచారవంతుడు తరచుగా నిర్దనుడై ఉంటాడు. అతడు ఏ రీతిగా, ఏ కర్మను

చేయడం వలన యజ్ఞఫలం పొందగలుగుతాడు ?" అని అడిగాడు.

బ్రహ్మదేవుడు - "మహాభాగ్యశాలులైన మహర్షులారా ! మనిషికి యజ్ఞఫలం ఎలా లభిస్తుందో చెపుతున్నాను వినండి. పుష్యమాసం శుక్ల పక్షంలో రోహిణి నక్షత్రయుక్త దినాన రాత్రి స్నానాదికాలతో పరిశుద్ధుడై ఏకవస్త్రధారుడై, ఆరు బయటపరుండి, శ్రద్ధతో, ఏకాగ్రతతో చంద్రకిరణాలను పానం చేయడం (నిరాహారంగా ఉండి) వలన మహాయజ్ఞఫలం లభిస్తుంది. ఈ రహస్య విషయం మీకు చెప్పాను." అన్నాడు.

అగ్ని దేవుడు - "పూర్ణిమ తిథినాడు చంద్రోదయ సమయంలో చంద్రునికి అభిముఖమై అతనికి జలాంజలి (అర్ఘ్యం), నేయి, అక్షతలు అర్పించినట్లయితే అగ్ని హోత్రకార్యం పూర్తి అవుతుంది. అలా చేసినవానికి గార్హపత్యాది త్రేతాగ్నులలో హోమం చేసిన ఫలితం లభిస్తుంది. అమావాస్యనాడు ఏ చెట్టుదైనా ఒక్క ఆకు తుంపినా ఆ మూర్ఖునికి బ్రహ్మ హత్యాసాతకం సంక్రమిస్తుంది. అమావాస్యనాడు పళ్లతో నమిలేవాడు చంద్రుని హింసించిననాడు అవుతాడు. పైగా దానివలన పితరులు కూడా ఉద్విగ్నులవుతారు. అంతే కాదు, పర్వదినంలో అతడు ఇచ్చిన హవిష్యాన్ని దేవతలు కూడా స్వీకరించరు. పితరులు కూడా అతనిపై కోపిస్తారు. అందువల్ల అతని వంశం నశిస్తుంది." అని చెప్పాడు.

లక్ష్మీ దేవి - "కుండలు పగిలి, చాఫలు చిరిగి, గిన్నెలు అటు ఇటు చెల్లాచెదురుగా ఉన్న ఇల్లు, ఆడువారు తిట్టుకొంటూ కొట్టుకొంటూ ఉండే ఇల్లు పాపం వలన దూషితమవుతుంది. ఉత్సవ వేళలలో, పర్వ సమయాలలో దేవతలు నిరాశగా అక్కడి నుండి తిరిగిపోతారు. ఆ ఇంటి పూజను వారు స్వీకరించరు." అని చెప్పింది.

గార్గ్యుడు - "సదా అతిథి సత్కారం చేయాలి. యజ్ఞశాలలో దీపం వెలిగించాలి. పగలు పడుకోకూడదు. మాంసం తినకూడదు. గోబ్రాహ్మణ హత్య చేయకూడదు. ప్రతిదినం పుష్కరుని పేరు స్మరించాలి. ఈ రహస్యమైన ధర్మం సర్వ శ్రేష్ఠము, మహాఫలదాయకము. వందలసార్లు చేసిన యజ్ఞాల ఫలాలు తరిగిపోవచ్చునేమో గాని, శ్రద్ధతో పైన సేర్కొన్న ధర్మాలను పాటిస్తే వచ్చే ఫలితాలు ఎప్పుడూ తరిగిపోవు. శ్రాద్ధంలో, యజ్ఞంలో, తీర్థంలో, పర్వదినాలలో దేవతల కోసం సిద్ధం చేయబడిన హవిష్యాన్ని రజస్వలగాని, కుష్టువ్యాధి కలవారుగాని, గొడ్రాలు గాని చూస్తే దానిని దేవతలు స్వీకరించరు. పితృగణం కూడా పదమూడేళ్లపాటు

అసంతృప్తులై ఉంటారు. శ్రాద్ధదినంనాడు, యజ్ఞం చేసేరోజున మనిషి స్నానాదులచే పవిత్రుడై, తెల్లని బట్టలు ధరించాలి. బ్రాహ్మణుల చేత స్వస్తిచాననం చేయించాలి. మహాభారతం (గీత మొదలైనవి) చదివించాలి. అలా చేస్తే అతడు సమర్పించిన హవ్య కవ్యాల యొక్క ఫలం అక్షయమవుతుంది." అని చెప్పాడు.

దౌమ్య మహర్షి "ఇంట్లో పగిలిన పాత్రలు, విరిగిన మంచాలు, కోళ్లు, కుక్కలు, చెట్లు ఉండడం మంచిది కాదంటారు. పగిలిన పాత్రలలో కలియుగం ఉంటుందని అంటారు. (అంటే పగిలిన పాత్రలు ఉంచుకుంటే ఇంటిలో కొట్లాటలు, పోట్లాటలు జరుగుతాయి) విరిగిన మంచం ఉంచుకుంటే దన నష్టం కలుగుతుంది. కుక్కలు కోళ్లు పెంచితే దేవతలు ఆ ఇంటిలోని హవిష్యాన్ని స్వీకరించరు. ఇంటి లోపల ఏదైనా చెట్టు ఉంటే దాని మూలంలో పాములు, తేళ్లు మొదలైన జంతువులు తప్పకుండా ఉంటాయి. కాబట్టి ఇంటిలోపల చెట్టు ఉంచకూడదు." అని చెప్పాడు.

జమదగ్ని "ఎవరైనా అశ్వమేదయాగం లేదా వంద వాజపేయ యజ్ఞాలు చేసినా గాని, చెట్టుకి తలక్రిందులుగా వ్రేలాడి తపస్సు చేసినా గాని, అతిపెద్ద అన్న సత్రం ఏర్పాటు చేసినాగాని, మనసు పరిశుద్ధంగా లేకపోతే అతడు తప్పకుండా నరకానికి వెళ్తాడు. ఎందుకంటే యజ్ఞం, సత్యం, మనశ్శుద్ధి ఈ మూడూ సమానం. (ప్రాచీనకాలంలో ఒక బ్రాహ్మణుడు) నిర్మలమైన మనసుతో శేరు సత్తుపిండి దానం చేసి బ్రహ్మలోకాన్ని పొందాడు. మనశ్శుద్ధి ఎంతగొప్పదో చెప్పడానికి ఈ ఒక్క దృష్టాంతమే చాలు." అని చెప్పాడు.

**అరుంధతి, సూర్యుడు, ప్రమథులు,
మహేశ్వరుడు, కుమారస్వామి,
విష్ణువు చెప్పిన విశేషధర్మములు**

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - "అనంతరం ఋషులు పితరులు, దేవతలు అందరూ తపస్సులో ఆగ్రగామి, శీలంలోను శక్తిలోను మహాత్ముడైన వసిష్ఠునితో సమానురాలు అయిన అరుంధతిని -" దేవీ ! ధర్మ రహస్యాలు మీ వలన వివాలని ఉంది. కాబట్టి దయచేసి ధర్మంలోని నిగూఢ తత్వాన్ని వివరించండి." అని అడిగారు.

అరుంధతి - "దేవగణములారా ! మీరు నన్ను గుర్తుకు తెచ్చుకొన్నారు. అందువల్ల నా తపస్సు వృద్ధి చెందింది. ఇప్పుడు నేను మీ దయవల్లనే సనాతన దర్మాన్ని వివరిస్తున్నాను. శ్రాద్ధం పెట్టనివాడు, గర్విష్టి బ్రహ్మఘ్నుడు, గురుతల్పగుడు

- ఈ నలుగురు మనుష్యులతో ఎప్పుడూ మాట్లాడకూడదు. వీరి ఎదుట ధర్మతత్త్వం చెప్పడం ఎప్పుడూ సరియైనది కాదు. పన్నెండేళ్లపాటు ప్రతిదినం కపిలగోవును దానమిచ్చినవాడు, ప్రతినెల యజ్ఞం చేసేవాడు, పుష్కర తీర్థానికి నెల్లి లక్షగోవులను దానం చేసినవాడు పాందే ఫలం అతిథిని తన సేవతో సంతృప్తిపరచిన వాని ఫలానికి సాటిరాదు. ఉదయాన్నే లేచి దర్బలు, నీళ్లు తీసికొని గోవుల వద్దకు వెళ్లాలి. అక్కడ గోవు కొమ్ముల మీద నీళ్లు చిలుకరించి, ఆ నీటిని తన శిరసుపై చల్లుకొని, ఆ రోజున ఉపవాసం ఉండాలి. దాని వలన కలిగే పుణ్యం గురించి వినండి. ముల్లోకాలలోను సిద్ధులు, చారణులు, మహర్షులు సేవిస్తుంటారని మనం విన్న ఆ తీర్థాలన్నిటిలోను స్నానం చేయడం వలన లభించే ఫలం గోవు యొక్క కొమ్ముల మీది నుండి జాలువారే నీటితో శిరస్సును తడుపుకోవడం వలన లభిస్తుంది." అని చెప్పింది.

ఇది విని దేవతలు, ఋషులు సమస్తప్రాణులు మిక్కిలి ఆనందించి ఏకకంఠంతో పాదువాదం చేసి, అరుందతీ దేవిని మిక్కిలిగా ప్రశంసించారు. ఆపై బ్రహ్మదేవుడు - "మహాభాగురాలా ! నీవు దన్యురాలవు. నీవు అద్భుత ధర్మాన్ని రహస్యాలతోసహా వివరించావు. నేను నీకు వరాన్ని ప్రపాదిస్తున్నాను. నీ తపస్సు సదా వృద్ధిచెందుతూ ఉండుగాక !" అన్నాడు.

అనంతరం మహాతేజస్వి అయిన సూర్యభగవానుడు దేవతలతో, పితరులతో - "బ్రహ్మహంతకుడు, గోహత్య చేసేవాడు, పరస్త్రీలంపటుడు, శ్రద్ధాహీనుడు, స్త్రీని జీవనాధారంగా చేసుకొన్నవాడు - దురాచారులైన ఈ ఐదుగురు నరాధములు సర్వధా పరిత్యజింపదగినవారు. వీరితో మాట్లాడనూ కూడదు. వీరి పాపాలకు ఎటువంటి ప్రాయశ్చిత్తమూ లేదు. ఈ సాపులు ప్రేత లోకానికి (యమలోకానికి) వెళ్లి, అక్కడి నరకంలో చేపల వలె వండ బడతారు, వీరికి చీము నెత్తురుతో కూడిన భోజనమే లభిస్తుంది. దేవతలు, పితరులు, స్నాతకులు, బ్రాహ్మణులు, తాపసులైన మునులు - వీరి దృష్టిలో పైన చెప్పిన పాపాత్ములతో మాట్లాడడం కూడా అనుచితమే." అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - తరువాత దేవతలు, పితరులు, మహాభాగ్యశాలునైన ఋషులు అందరూ ప్రమథులను - "మీరు ప్రత్యక్షంగా గోచరించే నిశాచరులు. అపవిత్రులు, అశుద్ధులు, క్షుద్రులు అయిన మనుషులను మీరు ఎందుకు

హింసిస్తారు చెప్పండి. మీరు వారిని సంహరించకుండా ఉండాలంటే వారు ఏ ఉపాయాన్ని ఆశ్రయించాలి ? మీ వంటి నిశాచరులు ఇళ్లు వదిలిపెట్టి పారిపోయే రక్షోష్ణ మంత్రాలు ఏమేమిటి ? ఈ విషయాలన్నీ మీ నోటిద్వారా వినాలనుకొంటున్నాము.” అని అడిగారు.

ప్రమథులు - “సదా స్త్రీ సాంగత్యంతో దూషితులైనవారు, పెద్దలను అవమానించేవారు, తెలియక మాంసం తినేవారు, చెట్టు మొదట్లో నిద్రించేవారు, తలపై మాంస భారం మోసేవారు, పడకలమీద కాళ్ళవైపున తలపెట్టి పడుకునేవారు, నీటిలో మల మూత్రాలు, ఉమ్మి విసర్జించేవారు - ఈ మనుష్యులందరూ ఉచ్చిష్టులు (అపవిత్రులు), అనేక లోపాలతో కూడినవారు. ఇటువంటి వారినే మేము తినదగిన వారుగా, వధ్యులుగా భావిస్తాము. మనుష్యులను హింసించడానికి మేము అసమర్థులము అయ్యే ఆ ఉపాయాలను వినండి. శరీరానికి గోరోచనం పూసుకొన్నవారు, చేతిలో “వచస్సు” ఉంచుకొనేవారు, నుదుటిపై నేయి, అక్షతలు ధరించేవారు మాంసం తిననివారు, ఇంటిలో నిరంతరం హోమాగ్ని వెలుగుతూ ఉండేలా చూసుకొనే వారు ఈ మనుష్యులను మేము హింసించము.” అని చెప్పారు.

మహేశ్వరుడు - “సదా ధర్మంలోనే బుద్ధి లగ్నమై ఉండేవారికి, శ్రద్ధాశువులయిన వారికి మాత్రమే మహాఫలదాయకములైన ధర్మ రహస్యాలను ఉపదేశించాలి. ప్రతిదినం దైర్యంగా ఒక నెల రోజులపాటు ఆవుకి గడ్డి తినిపించేవానికే, తాను ఏకభుక్తుడు అయినవానికి లభించే ఫలం వినండి. గోవులను మహాసాభాగ్యశాలినులుగా, పరమ పావనమైనవిగా భావిస్తారు. దేవతలు, అసురులు, మనుష్యులతో పాటుగా ముల్లోకాలను గోవులు దరిస్తున్నాయి. వాటిని సేవించడం వలన చాలా గొప్ప పుణ్యం, మహాఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. ప్రతిదినం గోవులకు మేత వేసేవాడు మహాధర్మాన్ని సముపార్జించుకొంటాడు. పూర్వం సత్యయుగంలో గోవులను నావద్ద ఉండమని నేను ఆదేశించాను. పద్మసంభవుడైన బ్రహ్మకూడా అందుకోసం నన్ను చాలా బ్రతిమాలాడు. అందుకే నా ఆలమందలో ఉండే వృషభం నాకంటే పైన, నా రథానికి ద్వజంగా విరాజిల్లుతోంది. కనుక గోవులను సదా పూజించాలి. నాటి మహిమ చాలా గొప్పది. అవి వరదాయినులు కనుక ఉపాసిస్తే అభీష్ట వరాలు ఇస్తాయి. ఆవుకు ఒక్క రోజు మేత నేపినా సరే అతనికి గోవుల అనుమతితో శుభకర్మలు అన్నింటి యొక్క ఫలాలలో నాల్గవ భాగం లభిస్తుంది.” అని చెప్పాడు.

స్కందుడు - “దేవతలారా ! దర్మాన్ని గూర్చి నా అభిప్రాయాలు కూడా కొన్ని వినండి. నల్లని ఎద్దు యొక్క కొమ్ములలో అంటుకొన్న మట్టిని తీసి, దానితో మూడు రోజులపాటు అభిషేకం చేసినట్లయితే సమస్తపాపాలు ప్రక్షాళన మవుతాయి, సైగా పరలోకంలో ఆధిపత్యం లభిస్తుంది. ఆ తరువాత జన్మించినపుడు అతడు మహావీరుడవుతాడు. ఇప్పుడు దర్మంలోని ఇంకొక రహస్యం వినండి. పూర్ణిమ తిథివాడు చంద్రోదయ సమయంలో రాగి పళ్లెంలో తేనె కలిపిన వంటకాన్ని చంద్రునికి బలిగా అర్పించిన వానిని సాద్యులు, రుద్రులు, ఆదిత్యులు, విశ్వేదేవులు, అశ్వినీకుమారులు, మరుద్గణం, వసుదేవతలు కూడా స్వీకరిస్తారు. దాని వలన చంద్రుడు, సముద్రం కూడా వృద్ధి చెందుతాయి. సుఖదాయకమైన ఈ ధర్మ రహస్యాన్ని నేను చెప్పాను.” అన్నాడు.

విష్ణుభగవానుడు - “దోషదృష్టిలేకుండా, శ్రద్ధతో, ఏకాగ్రతతో దేవతలు, మహర్షులు చెప్పిన ఈ నిగూఢ ధర్మరహస్యాలను ప్రతిదినం పరించే వానికి ఎప్పుడూ ఏ విఘ్నాలూ కలుగవు, అతనికి భయమనేదే ఉండదు. ఇక్కడ చెప్పబడిన ధర్మ రహస్యాలన్నీ శుభకరములు, పరమ పవిత్రములు. ఇంద్రియ నిగ్రహంతో ఆ రహస్యఫలాలను పారాయణ చేసినవానిపై పాప ప్రభావం ఎప్పుడూ పడదు. అతడు సదా పాపం అంటనివాడై ఉంటాడు. దీనిని చదివిన, ఇతరులకు చెప్పిన లేదా స్వయంగా వినిన వానికి కూడా ఈ ధర్మాలు ఆచరించడం వలన కలిగే ఫలం లభిస్తుంది. అతడు సమర్పించిన హవ్యకవ్యాలు అక్షయం అవుతాయి, వాటిని దేవతలు, పితరులు మిక్కిలి ఆనందంగా స్వీకరిస్తారు. శుద్ధచిత్తుడై పర్వదినాలలో ఉత్తములైన బ్రాహ్మణులకు ఈ ధర్మ రహస్యాలను వినిపించినవాడు దేవతలకు, ఋషులకు, పితరులకు సదా ఆదర పాత్రుడవుతాడు. అతడు సదా ధర్మ ప్రవృత్తి కలిగి ఉంటాడు.” అని చెప్పాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - “యుధిష్టిరా ! దేవతలు తెలిపిన ఈ ధర్మరహస్యాలను నాకు వ్యాసులవారు చెప్పారు. వాటినే నేను నీకు చెప్పాను. ఒకవైపు రత్నసమృద్ధమైన సంపూర్ణ భూమి, మరొకవైపు ఈ ఉత్తమజ్ఞానం లభిస్తే, ఆ భూమిని వదిలి ఈ జ్ఞానాన్నే విచారి. శ్రద్ధాహీనునికి, నాస్తికునికి, దర్మాన్ని విడిచినవానికి, నిర్దయునికి, యుక్తివాదం చేపట్టి దౌష్ట్యం చేసేవానికి, గురుద్రోహికి, ఆత్మీయుడుకాని వానికి ఈ ధర్మాన్ని ఉపదేశించకూడదు.

అన్న విషయములో గ్రాహ్యులను, త్యాజ్యులను

వివరించుట - అయోగ్యదావము -

అన్న గ్రహణమునకు ప్రాయశ్చిత్తము.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులు ఏయే మనుష్యుల అన్నాన్ని స్వీకరించాలి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నాయనా ! బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యుల వద్ద అన్నాన్ని స్వీకరించవచ్చును. శూద్రుని అన్నం వారికి నిషిద్ధం. అలాగే క్షత్రియులు బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యుల ఇళ్లలో భోజనం చేయవచ్చును. కాని భక్ష్యాభక్ష్య విచారం లేకుండా అన్నీ తినేసే, శాస్త్రవిరుద్ధంగా నడుచుకొనే శూద్రుల అన్నం మాత్రం వారికి కూడా త్యజింపదగినదే. వైశ్యులలో కూడా నిత్యాగ్నిహోత్రులైన, పవిత్రంగా ఉండే, చాతుర్మాస్య వ్రతాన్ని పాటించే వారి యొక్క అన్నం మాత్రమే బ్రాహ్మణ క్షత్రియులకు గ్రహింపదగినది. శూద్రుల అన్నం తిన్న బ్రాహ్మణుడు ఈ సంపూర్ణ భూమండలం మీద ఉన్న మనుష్యులందరి మలాన్ని తాగుతాడు తింటాడు. శూద్రులను సేవించే బ్రాహ్మణ క్షత్రియులు వైశ్యులు కూడా నరకయాతనలు అనుభవిస్తారు. బ్రాహ్మణులు

వేదాద్యయనంలోను, మనుష్యులకు మేలు కలిగించే పనిలోను నిమగ్నం కావాలి. క్షత్రియులు అందరినీ రక్షించాలి. వైశ్యులు ప్రజల శారీరక పుష్టికోసం కృషిగోరక్షాది కార్యాలు చేయాలి. ఇదే వారికి విహితమైన ధర్మం. వ్యవసాయం, పశుసాలన, వ్యాపారం - ఇవి వైశ్యునికి విహితకర్మలు. నాటిపట్ల అతడు ఏవ్యాభావం చెందకూడదు. తన వర్ణానికి విహితమైన ధర్మాన్ని విడిచి, శూద్రుల కర్మను చేపట్టినవాడు శూద్రుడు అనిపించుకోవడానికే తగినవాడు. అతని అన్నం ఎప్పుడూ స్వీకరించకూడదు. వైద్యుడు, ఆయుధాలు అమ్ముకొని జీవించేవాడు, గ్రామాధ్యక్షుడు, పురోహితుడు, నార్మిక పలాలు చేప్పేవాడు (జ్యోతిషికుడు), వేద శాస్త్రాలు కాక ఇతర వ్యర్థ పుస్తకాలు చదివేవాడు. అయిన బ్రాహ్మణులందరూ శూద్రునితో సమానులే. సిగ్గు విడిచి శూద్రకర్మలు చేసే ఈ బ్రాహ్మణుల అన్నం తిన్నవాడు అభక్ష్యభక్షణం అనే పాపం చేయడం వలన ఘోరవిపత్తిలో పడతాడు. అతని వంశం, వీర్యం, తేజస్సు నశించడమే కాక అతడు ధర్మకర్మ హీనుడై కుక్కవలె తిర్యగ్యోనిని పొందుతాడు. వైద్యుని అన్నం మలంతో, వేళ్ళ యొక్క అన్నం మూత్రంతో, కార్మికుని అన్నం రక్తంతో సమానమని అంటారు. విద్యను అమ్ముకొని జీవించేవాని

అన్నం కూడా శూద్రాన్నం తోనే సమానం. కనుక సాధుపురుషుడు దానిని పరిత్యజించాలి. కళంకితుని అన్నం రక్తపు మడుగు అని అంటారు. చాడీకోరుల అన్నం తినడం బ్రహ్మహత్యతో సమానమంటారు. అవహేళన, అనాదరణలతో లభించిన అన్నాన్ని ఎప్పుడూ గ్రహించకూడదు. ఇలాంటి అన్నం తిన్న బ్రాహ్మణుడు రోగి అవుతాడు. అతని వంశం కూడా అంతరించిపోతుంది. నగర రక్షకుని అన్నం తిన్నవాడు చండాలుడు అవుతాడు. గోవులను చంపేవారు, బ్రహ్మహంతకులు, మద్యపానం చేసేవారు, గురుపత్నీ సంగములు - వీరి అన్నం తిన్న బ్రాహ్మణుడు రాక్షస వంశంలో జన్మిస్తాడు. తాకట్టు వస్తువులను అపహరించేవాడు, కృతఘ్నుడు, నపుంసకుల యొక్క అన్నాన్ని తినడం వలన భిల్లవంశంలో పుట్టవలసి వస్తుంది. యుధిష్ఠిరా ! ఎవరి అన్నం తినకూడదో, ఎవరి అన్నం తినవచ్చునో దానిని నేను నీకు విద్యుక్తంగా పరిచయం చేశాను. ఇప్పుడింక ఏమి వినాలనుకొంటున్నావు ?

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! బ్రాహ్మణులే తరచుగా హవ్యకవ్యాలు స్వీకరించవలసి ఉంటుంది. వారికే రకరకాల అన్నాలను గ్రహించవలసిన అవసరం వస్తుంది. ఈ స్థితిలో వారికి కలిగే పాపాలకు ప్రాయశ్చిత్తం ఏమిటి? దయచేసి ఈ సంగతి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా ! దానం తీసుకోవడం వలన, భోజనం చేయడం వలన బ్రాహ్మణులకు కలిగే పాపాలనుండి ఎలా విముక్తి లభిస్తుందో చెబుతున్నాను విను. బ్రాహ్మణుడు నేతిని దానం పుచ్చుకొంటే గాయత్రీ మంత్రాన్ని చదివి అగ్నిలో సమిధను ఆహుతి చేయాలి. తిలదానం పట్టినపుడు కూడా ఇదే ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. తేనె, ఉప్పు దానం పుచ్చుకొన్న బ్రాహ్మణుడు ఆ సమయం నుండి సూర్యోదయం వరకు నిలబడి ఉండడం వలన శుద్ధి పొందుతాడు. సువర్ణదానం గ్రహిస్తే గాయత్రీ జపం చేయడం వలన, బాహోటంగా ఇనుపదండాన్ని ధరించడం వలన ఆ దోషంనుండి తప్పించుకోవచ్చును. ధనం, వస్త్రాలు, అన్నం, పానసం, చెరుకురసం దానం పుచ్చుకొన్నప్పుడు కూడా సువర్ణదానం పొందినపుడు చేసుకొన్న ప్రాయశ్చిత్తం వంటిదే చేసుకోవాలి. చెరకు, నూనె, దర్బలు పుచ్చుకొన్నపుడు త్రికాల స్నానం చేయాలి. ధాన్యం, పూలు, పళ్ళు, నీరు, అప్పాలు, యవగంజి, సాలు, పెరుగు, తీసుకొన్నపుడు, అలాగే శ్రాద్ధ సమయంలో చెప్పులు, గొడుగు గ్రహించినపుడు వందసార్లు

గాయత్రీ మంత్రాన్ని జపించాలి. అలా చేయడం వలన పైన చెప్పి వస్తువులను ప్రతి గ్రహించడం వలన కలిగే పాపం తొలగిపోతుంది. గ్రహణ సమయంలోను, జాతాశౌచం కలనాడు ఇచ్చిన పంట దానాన్ని పుచ్చుకొన్నపుడు మూడు రాత్రులు ఉపవాసం చేస్తే ఆ దోషాన్నిండి తప్పించుకోవచ్చును. కృష్ణ పక్షంలో పితృశ్రాద్ధ భోజనం చేసిన బ్రాహ్మణుడు ఒక రాత్రి, ఒక పగలు గడిచాక శుద్ధుడవుతాడు. శ్రాద్ధ భోజనం చేసిన బ్రాహ్మణుడు ఆ రోజు సంద్యావందనం, గాయత్రీ జపం, రెండవ మారు భోజనం చేయకూడదు. అలా చేయడం వలన అతడు శుద్ధుడవుతాడు. అందుకే పితరుల శ్రాద్ధం అపరాహ్లాకాలంలో విధించబడింది. (అందువల్ల ఉదయం సంద్యావందనం అవుతుంది. రాత్రి మళ్ళీ భోజనం చేయవలసిన అవసరం ఉండదు.) బ్రాహ్మణులను ఒక రోజు ముందుగానే శ్రాద్ధానికి పిలవాలి. అందువల్ల వారు శ్రాద్ధంలో చక్కగా భుజించగలుగుతారు. ఎవరైనా మరణించినపుడు ఆ మృతాశౌచుల ఇంట మూడవ రోజున భుజించిన బ్రాహ్మణుడు పన్నెండు రోజులపాటు త్రికాల స్నానం చేయడం వలన శుద్ధుడవుతాడు. పన్నెండవ రోజున స్నానాది నియమాలు పూర్తి చేసుకొని, పదమూడవ రోజున అతడు విశేషంగా స్నానాదులచే పవిత్రుడై బ్రాహ్మణులకు హవిష్యాన్నం పెట్టాలి. అప్పుడతని పాపం పోతుంది. మృతాశౌచుల ఇంట పదిరోజులపాటు అన్నం తిన్నవాడు గాయత్రీ మంత్రం, రైవత పామం, కూష్మాండం, అనునాకం, అఘమర్షణం జపించాలి. ఇవే పైన చెప్పిన పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం. అలాగే మృతాశౌచుల ఇంట నిరంతరంగా మూడు రోజులు భుజించిన బ్రాహ్మణుడు ఏడు రోజులపాటు త్రికాల స్నానం చేయడం వలన శుద్ధుడవుతాడు. ఈ ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకొన్న తరువాతనే అతనికి సిద్ధి కలుగుతుంది. నెత్తి మీదికి రాభోయే విపత్తి కూడా తొలగిపోతుంది. శూద్రునితో కలిసి ఒకే పాత్రలో భుజించిన బ్రాహ్మణునికి ఎటువంటి ప్రాయశ్చిత్తమూ లేదు. బ్రాహ్మణుడు వైశ్యునితో కలిసి ఒకే పాత్రలో భుజిస్తే అతడు మూడు రాత్రులు నియమంగా ఉండడం వలన ఆ పాపం నుండి విముక్తుడవుతాడు. క్షత్రియునితో కలిసి ఒకే పాత్రలో భుజించిన బ్రాహ్మణుడు సచేల స్నానం చేస్తే శుద్ధుడవుతాడు. బ్రాహ్మణుని యొక్క తేజస్సు అతనితో కలిసి భుజించిన శూద్రుని వంశాన్ని, వైశ్యుని పశువులను, బంధువులను, క్షత్రియుని సంపదను నశింపజేస్తుంది. అందుకోసం ప్రాయశ్చిత్తం, శాంతిహోమం చేయాలి. గాయత్రీ, రైవతపామం,

పవిత్రేష్టి, కూష్మాండం, అనునాకం, అఘమర్షణమంత్రజపం కూడా అవసరమే. అందువల్ల పాపనివృత్తి అవుతుంది. ఎవరి ఎంగిలినిగాని, లేదా కలిసి ఒకే పాత్రలోగాని భుజించకూడదు. ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకొన్న తరువాత గోరోచనం, గరికలు, పసుపు మొదలైన మంగళ ద్రవ్యాలను స్పృశించాలి.

దావనుహినుకు దృష్టాంతము -

బదు రకముల దావములు

యుద్ధిష్టిరుడు “పితామహా! దానం, తపస్సు ఈ రెండింటి వలన కూడా స్వర్గం లభిస్తుందని మీరు చెప్పారు. కాని ఈ భూమిపైన ఈ రెండింటిలో ఏది శ్రేష్ఠం?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుద్ధిష్టిరా! తపస్సు వలన శుద్ధాంతః కరణులై, దానజనిత పుణ్య ప్రభావం వలన చాలామంది ధర్మాత్ములైన రాజులు ఉత్తమ లోకాలను పొందారు. నారి పేర్లను చెబుతున్నాను. విను. లోకమాన్యుడైన ఆత్రేయ మహర్షి శిష్యులకు నిర్గుణ బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని ఉపదేశించి ఉత్తమ లోకాలు పొందాడు. కాశీరాజు ప్రతర్దనుడు తన ప్రియ పుత్రికను బ్రాహ్మణుని సేవకు అర్పించాడు. ఆ కారణంగా అతనికి ఈ లోకంలో పాటిలేని కీర్తి కలిగింది. పరలోకంలో కూడా అతడు అక్షయమైన ఆనందాన్ని అనుభవిస్తున్నాడు. సంకృతి మహారాజు యొక్క కొడుకు రంతిదేవుడు మహాత్ముడైన వసిష్ఠ మహర్షికి, అర్ఘ్యం సమర్పించాడు. అందువలన అతనికి ఉత్తమ లోకాలు లభించాయి. దేనావృధుడు అనే రాజు యజ్ఞంలో వంద బంగారు ఊచలు గల దివ్యమైన గొడుగును దానం చేసి స్వర్గలోకాన్ని పొందాడు. సూర్యసుతుడైన కర్ణుడు తన దివ్య కుండలాలను ఇచ్చి, జనమేజయ మహారాజు బ్రాహ్మణునికి నాహనాన్ని, గోవులను దానమిచ్చి ఉత్తమ లోకాలను పొందారు. రాజర్షి వృషదర్భి ద్విజులకు రకరకాల రత్నాలను, రమణీయ గృహాలను దానమిచ్చి స్వర్గ లోకంలో స్థానాన్ని పొందాడు. విదర్భుని పుత్రుడు మహారాజు నిమి అగస్త్యమునికి తన కూతురును, రాజ్యాన్ని దానమిచ్చి, పుత్రులతో, పశువులతో, బంధువులతో పాటుగా స్వర్గంలో నివసించాడు. మహాయశస్వి అయిన పరశురాముడు బ్రాహ్మణునికి భూమిని దానమిచ్చి, మనసులో ఊహించుకోడానికి కూడా శక్యం కాని అక్షయ లోకాలను పొందాడు. ఒకసారి లోకంలో అనావృష్టి సంభవించినపుడు వసిష్ఠుడు ప్రాణులందరికీ జీవనదానం చేశాడు. అందువల్ల అతనికి అక్షయ లోకాలు కలిగాయి. రాజర్షి కక్షసేనుడు మహాత్ముడైన వసిష్ఠునికి తన సర్వస్వాన్ని అర్పించి స్వర్గానికి

వెళ్ళాడు. కరందముని మనుమడు, అవిక్షితుని కొడుకు అయిన మరుత్తరాజు అంగీరసమునికి తన కూతురును ఇచ్చి స్వర్గంలో స్థానం సంపాదించాడు. దర్మాత్ముడయిన పాంచాలదేశపు రాజు బ్రహ్మదత్తుడు శంఖనిధిని దానం చేసి పరమగతిని పొందాడు. మనువుత్రుడు సుద్యుమ్నరాజు మహాత్ముడైన లిఖితునికి ధర్మానుసారంగా దండన విధించి ఉత్తమ లోకాలలో స్థానం పొందాడు. మహాయశస్వి రాజర్షి సహస్రచిత్తుడు బ్రాహ్మణునికోసం తన ప్రియమైన ప్రాణాలు బలి ఇచ్చి ఉత్తమ లోకాలకు వెళ్ళాడు. శతద్యుమ్న మహారాజు మౌద్గల్యుడనే బ్రాహ్మణునికి కోరికలన్నీ తీర్చే సువర్ణమయ భవనాన్ని దానమిచ్చి స్వర్గాన్ని పొందాడు. సుమన్యుడనే రాజు భక్ష్య భోజ్య పదార్థాలను పర్వతాలవలె సమకూర్చి దానిని శాండిల్యునికి దానమిచ్చాడు. అందువల్ల అతనికి స్వర్గం లభించింది. ఆత్యంత తేజస్వి అయిన సాశ్వనరేకుడు ద్యుతిమంతుడు ఋచీకమునికి రాజ్యాన్ని ఇచ్చి ఉత్తమ లోకం పొందాడు. రాజర్షి మదిరాక్షుడు అందమైన తన కూతురును హిరణ్యహస్తునికి ఇచ్చి దేవలోక నివాసి అయ్యాడు. రాజర్షి లోమపాడుడు ఋష్యశృంగమునికి శాంత అనే తన కుమార్తెను దానమిచ్చాడు. అందువల్ల అతని కోరికలన్నీ తీచాయి. రాజర్షి భగీరథుడు హంసి అనే తన కుమార్తెను కౌత్యఋషి యొక్క సేవకు అర్పించి అక్షయ లోకాలకు వెళ్ళాడు. భగీరథ మహారాజు కోహలుడనే బ్రాహ్మణునికి లక్ష గోవులను దానమిచ్చాడు. అందువల్ల అతనికి ఉత్తమ లోకాలు ప్రాప్తించాయి. యుధిష్ఠిరా! వీరేకాక ఇతర రాజులు చాలామంది దానం, తపస్సు యొక్క ప్రభావం వలన అనేక పర్యాయాలు స్వర్గానికి వెళ్తూ తిరిగి అక్కడి నుండి భూలోకానికి వస్తూ ఉన్నారు. దానబలం వలన, తపోబలం వలన ఉత్తమ లోకాలను గెలుచుకొన్న గృహస్థుల యొక్క కీర్తి ఈ భూమి ఉన్నంతవరకు నిలిచి ఉంటుంది. ఇదంతా శిష్టపురుషుల సంగతి. ఈ రాజులందరు దానం, యజ్ఞం, సంతానోత్పత్తి కావించి స్వర్గంలో సుప్రతిష్ఠితులయ్యారు. నీవు కూడా ఎల్లప్పుడూ దానం చేస్తూ ఉండు. ధర్మోన్నతిని కలిగిస్తూ నీ బుద్ధి దానయజ్ఞ క్రియలలో లగ్నమగునుగాక! ఇక సాయంకాలమయింది. ఇప్పుడు నీ మనసులో ఇంకా సందేహాలేమైనా మిగిలి ఉంటే వాటికి సమాదానం రేపు ఉదయం చెపుతాను.

(మర్నాడు ఉదయం) యుధిష్ఠిరుడు- "పితామహా! దానం ఎవరికి ఇవ్వాలి? ఏకారణంగా ఇవ్వాలి? దానంలోని రకాలెన్ని?"

- ఇప్పుడు ఈ విషయాలు తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను". అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు- "కుంతీనందనా! అన్నివర్గాల వారు దానం ఎలా చేయాలో చెబుతున్నాను విను. దానానికి ధర్మం, అర్థం, భయం, కోరిక, దయ - అనే ఐదు కారణాలున్నాయి. వీటివల్లనే అది ఐదు రకాలని చెప్పబడింది. దానం చేసిన మనిషి ఈ లోకంలో కీర్తిని, పరలోకంలో ఉత్తమ సుఖాన్ని పొందుతాడు. కనుక ఈర్ష్య లేకుండా బ్రాహ్మణులకు తప్పక దానం చేయాలి. దీనిని దర్మ మూలకమైన దానం అంటారు. "ఫలానా మనిషి నాకు దానం చేస్తున్నాడు లేదా చేస్తాడు. లేదా ఫలానా మనిషి నాకు దానం ఇచ్చాడు" అనే మాటలను యాచకుల నోటి నుండి విని కీర్తికాంక్షతో దానం చేసినదంతా అర్థమూలకమైన దానం. ఇతడు నావాడు కాడు. నేను ఇతనినాడిని కాను. అయినా ఇతనికి ఏమీ ఇవ్వకపోతే అవమానంతో నాకు అనిష్టం కలుగచేస్తాడేమో అని ఆలోచించి విద్వాంసులు మూర్ఖునికి చేసే దానం భయ నిమిత్తకమైన దానం. "వీడు నాకు ఇవ్వుడు. నేను వీడికి ఇవ్వుడను" అని ఆలోచించి బుద్ధిమంతుడు తన మిత్రునికి ఇచ్చినది కామమూలకమైన దానం. "సాపం వీడు చాలా బీధవాడు. నోరు తెరిచి నన్ను అడిగాడు. కొద్దిగా ఇచ్చినా తృప్తిపడతాడు." అని ఆలోచించి దరిద్రునికి ఏ కొద్దిగా ఇచ్చినా అది దయానిమిత్తకమైన దానం అంటారు. ఇవి పుణ్యాన్ని కీర్తిని పెంచే ఐదురకాల దానాలు. అందరూ యదాశక్తి దానం చేయాలని ప్రజాపతి చెప్పిన మాట.

తపము చేయుచున్న శ్రీకృష్ణుని వద్దకు వచ్చిన

ఋషులు అతని నుహిమను గాంచుట -

వారడుడు శివపార్వతుల ధర్మ పంచాదమును వివరించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - సితామహా! మీరు మన వంశంలో సమస్త శాస్త్రాలు తెలిసినవారు, మిక్కిలి బుద్ధిమంతులు. కనుక దర్మార్థయుక్తము, భావిసుఖదాయకము, లోకంలో అదృతమైనది అయిన దానిని నేను మీ వలన వినాలనుకొంటున్నాను. మన బంధువులందరికీ ఈ దుర్లభమైన అవకాశం లభించింది. మీరు తప్ప వేరెవరూ అన్ని దర్మాలను ఉపదేశించే మహాపురుషులు మాకు దొరకరు. కాబట్టి ఈ శ్రీకృష్ణ భగవానుని యొక్క, రాజులందరి యొక్క ఎదుట నాకు, నా సోదరులకు ప్రీతి కలిగించడానికి మీరు నేను అడిగిన విషయాన్ని చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "నాయనా! నేను నీకు ఇప్పుడు ఒక మనోహరమైన కథను చెబుతున్నాను. పూర్వం నేను విన్న ఈ నారాయణ భగవానుని, మహాదేవుని ప్రభావాన్ని చెప్తాను. పార్వతికి సందేహం కలిగి అడిగినప్పుడు శివపార్వతుల మధ్య జరిగిన సంభాషణం కూడా చెప్తాను విను. పూర్వపు మాట. ధర్మాత్ముడైన శ్రీకృష్ణుడు పన్నెండు సంవత్సరాల పరిమితిగల వ్రతదీక్షను చేపట్టి (ఒక పర్వతంపైన) కరోర తపస్సు చేస్తున్నాడు. అప్పుడు అతనిని దర్శించడానికి నారదుడు, పర్వతుడు, కృష్ణద్వైపాయన వ్యాసుడు, ధౌమ్యుడు, దేవలుడు, కాశ్యపుడు, హస్తికాశ్యపుడు, ఇంకా దీక్షాదమ సంపన్నులైన ఇతర ఋషులు, మహర్షులు తమ శిష్యులతో, సిద్ధులతో, చేవతలవంటి తపస్వి జనులతో కలిసి అక్కడికి విచ్చేశారు. దేవకీనందనుడు శ్రీకృష్ణుడు మిక్కిలి ఆనందంగా దేవోపచారాలతో ఆ మహర్షులకు ఆతిథ్యమిచ్చాడు. భగవానుడు సమర్పించిన మనోహరవర్ణ శోభితమైన మాతన దర్బాసనాలపై విరాజమానులై వారు అక్కడున్న రాజర్షులతో, దేవతలతో ఆనందంగా ధర్మవిషయకమైన చర్చలను మధురంగా కొనసాగించారు. ఇంతలోనే అద్భుత కర్మలు చేసే శ్రీకృష్ణ భగవానుని ముఖం నుండి అతని వ్రత దీక్షవలన పుట్టిన అగ్ని వెలువడి ధానితో, వృక్షాలు, లతలు, పాదలు, పక్షులు, మృగ సముదాయం, వేటాడే జంతువులు, సర్పాలతో సహితంగా ఆ పర్వతం దగ్గం కాసాగింది. ఆ సమయంలో రకరకాల జంతువుల ఆర్తనాదాలు నలువైపులా వ్యాపించాయి. కొద్దిసేపటికే ఆ పర్వత శిఖరం కాలి బూడిద అయిపోయింది. అక్కడ బ్రతికి ఉన్న ప్రాణులు మచ్చుకైనా మిగలలేదు. దాని దశ చాలా దయనీయంగా కనపడింది. ఈ రీతిగా ఎగసిపడుతున్న జ్వాలలతో కూడిన తేజోమయమైన ఆ అగ్ని పర్వత శిఖరాలనన్నిటినీ భస్మం చేసి, శ్రీకృష్ణ భగవానుని వద్దకు వచ్చి శిష్యునివలె అతని పాదాలకు ప్రణమిల్లింది. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు దగ్గమైన ఆ పర్వతాన్ని చూసి, ధానిపై తన శాంతదృష్టిని ప్రసరింపచేశాడు. దానితో అది మళ్ళీ పూర్వపు స్థితికి వచ్చింది. అక్కడ పూర్వంలాగే నిండైన లతలు, పచ్చని చెట్లు శోభిల్లాయి. పక్షుల కలకూజితాలు వినిపించాయి. జంతువులన్నీ జీవించి తిరగసాగాయి. అద్భుతమైన, అమావ్యామైన ఈ సంఘటనను చూసి మునులకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. వారు ఆశ్చర్యంతో పులకించి పోయారు. కన్నులలో ఆనందాశ్రువులు పొంగినట్టయి.

ఋషులు ఈ రీతిగా విస్మితులు కావడం చూసి

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణభగవానుడు వినయం, స్నేహం ఉట్టిపడే కంఠంతో "మహర్షులారా! మీరందరూ మమతాసక్తులు లేనివారు. అందరూ శాస్త్రజ్ఞానులే. అయినా మీకు ఆశ్చర్యం ఎందుకు కలుగుతోంది?" అని అడిగాడు.

ఋషులు - "దేవా! మీరే ఈ లోకాన్ని సృష్టిస్తున్నారు. తిరిగి సంహరిస్తున్నారు. చలి, ఎండ, వాన - ఇవి మీ స్వరూపాలే. ఈ భూమిమీద ఉండే ప్రాణులన్నింటికి తల్లి, తండ్రి, ఉత్పత్తి కారణం కూడా మీరే. మీ ముఖం నుండి అగ్ని పుట్టడం చూసి మాకు మహా ఆశ్చర్యం కలుగుతోంది. కనుక ధానికి కారణమేమిటో దయచేసి చెప్పండి. అది విని మా భయం తీరుతుంది" అన్నారు.

శ్రీకృష్ణుడు - "మునివరులారా! నా ముఖం నుండి ప్రళయ కాలాగ్ని వలె పుట్టి పర్వతాన్ని దగ్ధం చేసిన ఆ తేజస్సు నా వైష్ణవ తేజస్సే. నా వంటి బలసంపన్నుడైన పుత్రుని పాదాలనే కోరికతో వ్రతం (తపస్సు) చేయడానికి ఈ పర్వతంపైకి వచ్చాను. నా శరీరంలో ఉండే ప్రాణమే అగ్ని రూపంలో బయటకు వచ్చి, అందరికీ వరాలు ఇచ్చే లోక పితామహుడైన బ్రహ్మను దర్శించడానికి అతని లోకానికి వెళ్లింది. "శంకర భగవానునిలోని అర్ధతేజస్సే, నా కుమారునిగా జన్మించగలద"ని బ్రహ్మ సంవేశం ఇచ్చి పంపాడు. ఆ తేజోమయమైన ప్రాణం అక్కడి నుండి తిరిగి నా వద్దకు వచ్చి, సమీపించగానే శిష్యునివలె పరిచరించడానికి నా చరణాలకు ప్రణమిల్లింది. ఆనంతరం శాంతించి తన పూర్వావస్థను పొందింది. నా ముఖం నుండి అగ్ని వెలువడడంలోని రహస్యం ఇదే. మీకు నేను క్లుప్తంగా చెప్పాను. కాబట్టి మీరు భయభ్రాంతులు కాకండి. మీరు దీర్ఘదర్ములు. మీ రాకపోకలకు ఎక్కడా ఎదురు లేదు. తాపస యోగ్యమైన వ్రతాచరణం వలన మీ శరీరాలు దేదీప్యమానంగా ఉన్నాయి. జ్ఞాన విజ్ఞానాలు మీ శోభను ఇనుమడింప చేస్తున్నాయి. కాబట్టి మీరు ఈ భూలోకంలోగాని, స్వర్గంలోగాని ఏదైనా మహాశ్చర్యకరమైన సంగతి చూసేగాని, వినిగాని ఉంటే దానిని నాకు చెప్పవలసినదిగా కోరుతున్నాను. మీరు తపోవనవాసులు. కాబట్టి అమృతం వంటి మీ మధురవచనాలను నేను సదా ఉత్సుకుడనై వింటాను. ఎందుకంటే సత్పురుషులు చెప్పిన, ఉపదేశించిన మాటలు విశ్వాసయోగ్యాలే కాకుండా, శిలాక్షర పంక్తులవలె ఈ భూమిమీద చాలాకాలం నిలిచి ఉంటాయి" అని చెప్పి అడిగాడు.

అది విని భగవానుని దగ్గర ఉన్న ఋషులందరికీ చాలా

ఆశ్చర్యం కలిగింది. వారు పద్మదళాలవలె విచ్చుకొన్న కన్నులతో అతని వైపు చూడసాగారు. కొందరు అతని అభ్యుదయాన్ని కోరుకొన్నారు. కొందరతనిని కొనియాడారు. కొందరు అర్థయుక్తములైన ఋగ్వేద ఋక్కులతో స్తుతించసాగారు. తదనంతరం అందరూ కలిసి సంభాషణ కుశలుడైన దేవర్షి నారదుని, భగవానుని మాటలకు ప్రత్యుత్తరమిమ్మని ప్రేరేపించారు. అప్పుడు నారాయణునికి సుహృదుడైన నారదముని మహాదేవునికి, పార్వతికి జరిగిన సంవాడాన్ని ఈ ప్రకారంగా చెప్పసాగాడు.

నారదుడు - "దేవా! సిద్ధనారణులు సంచరించే, రకరకాల ఔషధులు, పూవులతో ఆచ్ఛాదింపబడి అత్యంత రమణీయంగా కనిపించే, అపరసలు, భూతగణాలు నివసించే పరమపావనమైన హిమాలయ పర్వతంమీద పరమధర్మాత్ముడు, దేవాధిదేవుడు అయిన శంకరభగవానుడు తపస్సు చేసుకొంటూ ఉంటాడు. ఆ సమయంలోనే పార్వతీదేవి అతని వద్దకు వెళ్లి - "దేవా! తమరు సకలభూతపతులు. ధర్మవేత్తలందరిలో శ్రేష్టులు. అందుకని నా మనసులో కలిగిన సందేహాన్ని మీ ముందు ఉండాలనుకొంటున్నాను. ఇదిగో మునిగణాలు కూడా ఇక్కడ ఉన్నారు. వీరు తపోనిరతులై, బహువేషధారులై లోకంలో సంచరిస్తూ ఉంటారు. ఈ ఋషులకు, నాకు కూడా ప్రీతి కలిగించడానికి నా సందేహాన్ని నివృత్తి చేయండి. ధర్మం యొక్క స్వరూపం ఏమిటి? ధర్మం గూర్చి తెలియనివారు దానిని ఎలా ఆచరించగలుగుతారు?" అని అడిగింది.

పార్వతీదేవి ఈ ప్రశ్నవేయగానే ఋషులందరూ ఋగ్వేదంలోని అర్థయుక్తమైన ఋక్కులతో స్తుతిస్తూ ఆమెను కొనియాడారు. అనంతరం మహాదేవుడు - "దేవీ! ఏ ప్రాణిని హింసించకపోవడం, సత్యం పలకడం, ప్రాణులందరిపట్ల ధయ కలిగి ఉండడం, మనసును, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకోవడం, శక్త్యనుసారం దానం ఇవ్వడం - ఇవి గృహస్థాశ్రమంలోని ఉత్తమ ధర్మాలు. పైన చెప్పిన గృహస్థధర్మాలు పాటించడం, పరస్మిన్వైపు కన్నెత్తి చూడకపోవడం, తాకట్టు వస్తువులను, భార్యను రక్షించుకోవడం, ఇవ్వకుండా ఎవరి వస్తువును తీసుకోకపోవడం, మద్యమాంసాలను విడిచిపెట్టడం ఈ ఐదు ధర్మాలు సుఖప్రాప్తికి హేతువులు. ఇందులో ఒక్కొక్క ధర్మానికి మళ్ళీ అనేక శాఖలు ఉన్నాయి. ధర్మాన్ని ఉత్తమమైనదని భావించేవారు ఈ ధర్మాలను అవశ్యం సాటించాలి" అని చెప్పాడు.

పార్వతి - "దేవా! నాలుగు వర్ణాల వారికి తమ తమ

వర్ణాలలోని ఏయే ధర్మాలు విశేష లాభకారులో ధయచేసి నాకు చెప్పండి. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యశూద్రుల ధర్మాలలోని వేర్వేరు స్వరూపాలేమిటి?" అని అడిగింది.

మహేశ్వరుడు - "దేవీ! నీవు వ్యాయానుసారంగా ప్రశ్నించి మొత్తం అంతా అడిగేశావు. మంచిది. ఇక నీ ప్రశ్నకు సమాదానం విను. లోకంలో బ్రాహ్మణుడు భూదేవతగా భావింపబడుతున్నాడు. ఉపవాసం అతనికి పరమధర్మం. ధర్మార్థసంపన్నుడైన బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మబావం పొందుతాడు. అతడు ధర్మానుష్ఠానం చేస్తూ, శాస్త్రోక్తంగా బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించాలి. దీక్షను పాటిస్తూ ఉపనయన సంస్కారం జరగడం అతనికి మిక్కిలి అవసరం. ఎందుకంటే దానివలననే అతడు ద్విజుడు అవుతాడు. గురువును, దేవతలను పూజించడం, వేదాధ్యయనం చేయడం, అభ్యాసరూపమైన ధర్మాన్ని పాటించడం బ్రాహ్మణుడు అవశ్యం పాటించాలి. ధర్మసూక్ష్మాలు వినడం, వేదోక్త నియమాలు పాటించడం, హోమాలు, గురుసేవ చేయడం, భిక్షావృత్తితో జీవించడం, సదా యజ్ఞోపవీతం ధరించి ఉండడం, ప్రతిదినము వేదాలు వల్లె వేయడం, బ్రహ్మచర్యాశ్రమ నియమాలు పాటించడం బ్రాహ్మణునికి ముఖ్య ధర్మం. బ్రహ్మచర్య సమయం పూర్తి అయ్యాక ద్విజుడు తన గురువు యొక్క ఆజ్ఞ పొంది సమావర్తనం చేయాలి. ఇంటికి వచ్చి తగిన స్త్రీని చూసి విది పూర్వకంగా వివాహం చేసుకోవాలి. బ్రాహ్మణుడు శూద్రుని అన్నం తినకూడదు. సదాచారపాలనం అతనికి పరమధర్మం. ఉపవాసం, బ్రహ్మచర్యసాలనం, అగ్నిహోత్రం, స్వాధ్యాయం, హోమం, ఇంద్రియనిగ్రహం, అతిదులకు, పేవకులకు పెట్టిన తరువాతనే భుజించడం, ఆహార నియమం, సత్యభాషణం, పవిత్రంగా ఉండడం, అతిదులను సత్కరించడం, గార్హపత్యాది త్రివిధ అగ్నులను సేవించడం, యజ్ఞం చేయడం, ఏ ప్రాణిని హింసించకుండా ఉండడం, తాను ముందు తినకుండా కుటుంబంలోని వారు తిన్నతరువాతనే తినడం - ఇవి గృహస్థ బ్రాహ్మణులకు, విశేషించి శ్రోత్రియులకు పరమ ధర్మం. భార్యాభర్తల స్వభావాలు ఒకటిగా ఉండాలి. అప్పుడే గృహస్థ ధర్మం చక్కగా పాటింపబడుతుంది. ఇంటిలోని దేవతలను ప్రతిదినం పుష్పాదులతో పూజించడం, వారికి బల్యస్నం సమర్పించడం, ప్రతిదినం ఇల్లు అలుకుకోవడం, ప్రతిదినం నియమంగా ఉండడం కూడా గృహస్థధర్మమే. పాచి ఊడ్చి అలికిముగ్గులు పెట్టిన ఇంటిలో నేతితో కూడిన ఆహుతులను వేల్చి, దాని పొగను ప్రసరింపచేయాలి. ఈ లోకాన్ని రక్షించే

బ్రాహ్మణుల యొక్క గృహస్థధర్మం చెప్పాను. మంచి బ్రాహ్మణులు సదా ఈ ధర్మాన్నే పాటిస్తూ ఉంటారు.

ఇప్పుడు క్షత్రియధర్మం చెపుతున్నాను. క్షత్రియునకు అన్నిటికంటే మొదటి ధర్మం ప్రజలను పాలించడం. ప్రజల ఆదాయంలో ఆరవ పాలును అనుభవించే రాజు ధర్మఫలాన్ని పొందుతాడు. ధర్మపూర్వకంగా తన ప్రజలను రక్షించే రాజుకు ఆ ప్రజాపాలన రూపమైన ధర్మం యొక్క ప్రభావం వలన ఉత్తమ లోకాలు కలుగుతాయి. ఇంద్రియ సంయమం, స్వాధ్యాయం, అగ్ని హోత్రం, దానం, అధ్యయనం, యజ్ఞోపవీతధారణం, యజ్ఞానుష్ఠానం, ధార్మిక కార్యాలు చేయడం, పోష్యవర్గాన్ని పెంచి పోషించడం, ప్రారంభించిన పని సఫలం అయ్యేట్లు చూసుకోవడం, తప్పును అనుసరించి తగిన దండన విధించడం, వేదోక్తమైన యజ్ఞాలు చేయడం, వ్యవహారాలలో న్యాయాన్ని రక్షించడం, సత్యాన్ని పలకడంలో ప్రీతి కలిగి ఉండడం - రాజుకు పరమ ధర్మం. దుఃఖితులకు చేయూతనిచ్చే రాజు ఇహపరలోకాలు రెండింటిలో గౌరవం పొందుతాడు. గోబ్రాహ్మణులను రక్షించడం కోసం యుద్ధంలో ప్రాణత్యాగం చేసిన రాజు పరలోకంలో అశ్వమేధ యాగంతో పొందే ఉత్తమ లోకాలకు అధికారి అవుతాడు.

పశుపాలనం, వ్యవసాయం, వ్యాపారం, అగ్నిహోత్రం, దానం, అధ్యయనం, సదాచారపాలనం, అతిథిసత్కారం, శమం, దమం, బ్రాహ్మణులను స్వాగతించడం, త్యాగం - ఇది వైశ్యుల సవాతన ధర్మం. వ్యాపారం చేసే సదాచారులైన వైశ్యులు తిలలు, చందనం, రసం అమ్మకూడదు. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులను అందరినీ యథాయోగ్యంగా ఆతిథ్యమిచ్చి సత్కరించాలి.

మూడు వర్ణాల వారిని సేవించడం శూద్రునికి పరమ ధర్మం సత్యవాది, జితేంద్రియుడు, ఇంటికివచ్చిన అతిథిని సేవించే శూద్రుడు గొప్పతపస్సును హస్తగతం చేసుకొంటాడు. అతనిని ఉత్తమతపస్విగా భావించాలి. నిత్యమూ సదాచారాన్ని పాటించే, దేవతలను, బ్రాహ్మణులను పూజించే బుద్ధిమంతుడైన శూద్రునికి కోరుకున్న ధర్మఫలం లభిస్తుంది. కల్యాణీ ! నేను నీకు ఇలా ఒక్కొక్కరిగా నాలుగు వర్ణాలవారి ధర్మాన్ని చెప్పాను. ఇంకా ఏమి వినాలని అనుకొంటున్నావు ?" అని చెప్పి అడిగాడు.

పార్వతి - "దేవా ! మీరు చతుర్వర్ణాల వారికి హితకరమైన ధర్మాన్ని వేర్వేరుగా వివరించారు. ఇప్పుడు అన్ని వర్ణాల వారికి సమానంగా ఉపయోగించే ధర్మమేదో సెలవీయండి."

అని అడిగింది.

మహేశ్వరుడు - "దేవీ ! జగత్తుకు సారభూతుడైన బ్రహ్మదేవుడు గుణాలను దృష్టిలో ఉంచుకొనే లోకాలనన్నిటినీ ఉద్ధరించడానికి బ్రాహ్మణులను సృష్టించాడు. బ్రాహ్మణులు భూమండలంలో దేవతలు. కాబట్టి ముందుగా వారి ధర్మాలనే వివరిస్తాను. (తరువాత అందరికీ ఉపయోగించే ధర్మాలను ఉపదేశిస్తాను.) బ్రహ్మదేవుడు ప్రపంచాన్ని అంతటినీ రక్షించడానికి వైదిక, స్మార్త, శిష్టాచారములు అనే మూడు రకాల ధర్మాలను విధించాడు. ధర్మం యొక్క ఈ మూడు రకాల భేదాలే సవాతనమైనవి. మూడు వేదాలు తెలిసికొని ఫండితుడై, అధ్యాపనంతో జీవితాన్ని పోషించుకోకుండా, దాన, అధ్యయన, యజ్ఞాలనే మూడు కర్మలను సదా అనుష్ఠిస్తూ, కామ క్రోధలోభాలనే మూడింటినీ విడిచిపెట్టిన, ప్రాణులందరిపట్ల దయ చూపే బ్రాహ్మణుడే వాస్తవానికి బ్రాహ్మణుడు అనిపించుకొంటాడు. లోకాధిపతి అయిన బ్రహ్మదేవుడు బ్రాహ్మణులకు జీవనాధారంగా యజ్ఞాలు చేయడం చేయించడం, దానం ఇవ్వడం తీసికోవడం, వేదాలు చదవడం - చదివించడం - ఈ ఆరు కర్మలను చెప్పాడు. ఇవి బ్రాహ్మణులకు సవాతన ధర్మాలు. ఇందులో కూడా సదా వేదాధ్యయన శీలుడై ఉండడం, యజ్ఞం చేయడం, శక్త్యనుసారం శాస్త్రోక్తంగా దానం చేయడం - ఈ మూడు కర్మలు బ్రాహ్మణులకు అత్యంత ఉత్తమములని అంటారు.

అన్నిరకాల విషయాలనుండి విరక్తుడు కావడం 'శమం' అనబడుతుంది. ఇది సత్పురుషులలో ఎల్లప్పుడూ కనిపిస్తూ ఉంటుంది. దీనిని పాటించడం వలన శుద్ధ చిత్తులైన గృహస్థులకు మహాధర్మం ప్రాప్తిస్తుంది. గృహస్థుడు ఫంచమహాయజ్ఞాలను అనుష్ఠించి, తన మనసును పరిశుద్ధం చేసుకోవాలి. సదా సత్యమే పలికేవాడు, ఎవరిలో దోషాన్ని చూడనివాడు, దానం చేసేవాడు, బ్రాహ్మణులను సత్కరించేవాడు, తన ఇంటిని పాచి ఊడ్చి శుభ్రంగా ఉంచుకొనేవాడు, గర్వాన్ని విడిచినవాడు, సదా సరళస్వభావంతో ఉండే వాడు, స్వీగ్ధంగా మాట్లాడేవాడు, అతిథి అభ్యాగతుల సేవలో లగ్నమైనవాడు, యజ్ఞశిష్టాన్నాన్ని భుజించేవాడు, అతిథులకు శాస్త్రంలో చెప్పినట్లుగా అర్ఘ్యపాద్యాలు, అసనం, శయ్య, దీపం, విశ్రాంతికి చోటు ఇచ్చేవాడు, ధార్మికుడని తెలుసుకోవాలి. ఉదయం లేచాక ముఖం చేతులు కడుగుకొని బ్రాహ్మణుని భోజనానికి పిలిచేవాడు. అతనికి సమయానికి గౌరవంగా భోజనం పెట్టి అనంతరం అతనిని కొన్ని అడుగుల

వరకు వెన్నంటి సాగనంపేవాడు - సనాతన ధర్మాన్ని పాటించే వాడు అవుతాడు. శూద్రుడైన గృహస్థుడు తనశక్తిని అనుసరించి ఎప్పుడూ అందరినీ అతిథులుగా భావించి సత్కరించాలి. బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్యులు ఈ మూడు వర్గాల వారిని సేవిస్తూ ఉండడం అతనికి ముఖ్యధర్మంగా చెప్పబడింది. గృహస్థులకు ప్రవృత్తి రూపమైన ధర్మం విధింపబడింది. ఇది ప్రాణులందరికీ మేలు కలిగించేది, ఉత్తమమైనది. ఇప్పుడు చేను దానినే వివరిస్తున్నాను తనకు మేలు కలగాలని కోరుకొనే మనిషి ఎప్పుడూ తన శక్తిని అనుసరించి దానం, యజ్ఞం, పుష్టిని కలిగించే కార్యం చేస్తూ ఉండాలి. ధర్మమార్గంలోనే ధనార్జన చేయాలి. ఆ ధనాన్ని మూడు భాగాలు చేసి, ఒక భాగంతో ధర్మాన్ని అర్థాన్ని సిద్ధింపచేసుకోవాలి. రెండవ భాగాన్ని అనుభవించడానికి ఉపయోగించాలి. మూడవ భాగాన్ని పెంచుకోవాలి. (ఇది ప్రవృత్తి ధర్మ వివరణము.)

దీనికి భిన్నమైనది నివృత్తి రూపధర్మం. ఇది మోక్షసాధనం. ఇప్పుడు దీని యధార్థరూపాన్ని చెపుతున్నాను శ్రద్ధగా విను. ముముక్షువులు ప్రాణులందరిపట్ల దయ చూపాలి. ఎప్పుడూ ఒకే గ్రామంలో ఉండకూడదు. ఆశాబంధవాలను తొలగించుకోవడానికి యత్నించాలి. ముముక్షువులకు ఇదే కొనియాడదగిన విషయం. అతడు కమండలువు, జలం, కౌపీనం, ఆసవం, త్రిదండం, శయ్య, అగ్ని, ఇంటిపై మమకారం లేదా ఆసక్తి ఉంచుకోకూడదు. ముముక్షువు అధ్యాత్మ జ్ఞానం గురించే మననం, చింతనం చేయాలి, సదా అందులోనే మునిగి ఉండాలి. నిరంతరం యోగాభ్యాసంలో ఉంటూ తత్త్వ విచారం చేస్తూ ఉండాలి. సన్యాసి అయిన బ్రాహ్మణుడు అన్ని రకాల ఆసక్తులను, బంధనాలను విడిచి, సర్వదా చెట్టు నీడనో, శూన్య గృహంలోనో లేక నదీతీరంలోనో ఉంటూ తన అంతఃకరణంలో పరమాత్మను ధ్యానించాలి. యుక్తచిత్తుడై సన్యాసాన్ని గ్రహించినవానికి, మోక్షానికి ఉపయోగించే కర్మలను. అంటే శ్రవణం, మననం, నిదిధ్యాసనం మొదలైనవాటి ద్వారా సమయాన్ని గడుపుతూ ఎండుకట్టెలా స్థిరంగా ఉన్నవానికి, మోక్షరూపమైన సనాతన ధర్మపలం లభిస్తుంది. సన్యాసి ఏ ఒక్క స్థలంలోను ఆసక్తి పెట్టుకోరాదు. ఒకే గ్రామంలో ఉండకూడదు. ఒకే నదీతీరంలో ఎల్లప్పుడూ నిద్రించకూడదు. అతడు అన్ని రకాల ఆసక్తులను విడిచి స్వేచ్ఛగా సంచరించాలి. ఇది మోక్షధర్మం తెలిసిన సత్పురుషుల ధర్మం, వేద ప్రతిపాదితమైన సమ్మార్గం. ఈ మార్గంలో నడిచినవానికి ఒక పరిమిత స్థానమంటూ ఉండదు. (అతడు

ముక్తుడు సర్వవ్యాపకుడు అవుతాడు) సన్యాసులు నాలుగు రకాలుగా ఉంటారు. 1. కుటీచకుడు, 2. బహుదకుడు 3. హంసుడు 4. పరమహంసుడు. వీరిలో ఉత్తరోత్తరులు శ్రేష్టులు. ఈ పరమహంసధర్మం ద్వారా ప్రాప్తించే ఆత్మజ్ఞానాన్ని మించినది వేరేదీ లేదు. ఇది సుఖదుఃఖరహితమూ, సౌమ్యమూ, అజరమూ, అమరమూ, అవినాశి అయినది." అని వివరించాడు.

పార్వతీ దేవి "దేవా ! మీరు సత్పురుషులు ఆచరణలోకి తెచ్చిన గార్హస్థ్యధర్మాలను, మోక్ష ధర్మాలను వివరించారు. ఈ రెండు మార్గాలే ప్రాణిలోకానికి మహా కల్యాణం చేకూర్చేవి. ఇవి విన్నాక ఇప్పుడు నాకు ఋషుల ధర్మాలను గూర్చి వివరించండి. మహేశ్వరా ! తపోవనాలలో నివసించే ఋషులంటే నాకు ఎంతో ఇష్టం. వారు అగ్నిలో పుతయుక్తమయిన హవిస్సును వేల్చినపుడు ఆ పాగలో వచ్చిన సుగంధం తపోవనమంతటా వ్యాపిస్తుంది. అది చూసి నా మనసుకు ఎంతో ఆనందం కలుగుతుంది. అందుకని మునులధర్మాలపట్ల నాకు జిజ్ఞాసకలిగింది. దేవదేవా ! మీరు సకల ధర్మతత్త్వజ్ఞులు. కాబట్టి చేను అడిగిన దానిని పూర్తిగా వివరించండి." అన్నది.

మహేశ్వరుడు - "కల్యాణీ ! నీవు అడిగినది విని నాకు చాలా సంతోషం కలిగింది. దేనిని ఆశ్రయించి మునులు తమ తపస్సు ద్వారా పరమసిద్ధిని పొందారో ఆ ఉత్తమ ధర్మం గురించి వివరిస్తాను. అన్నిటికంటే ముందు దర్మవేత్తలైన ఫేనపఋషుల యొక్క (నురుగు తాగి జీవించేవారు) ధర్మం విను - పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు యజ్ఞం చేసే సమయంలో పానం చేసిన, స్వర్గంలో వ్యాప్తి చెందిన అమృతాన్ని (బ్రహ్మ త్రాగడం వలన) బ్రాహ్మం అంటారు. దాని నురుగును కొద్ది కొద్దిగా సమకూర్చుకొని సదా పానం చేస్తూ ఉండే (దాని మీదే జీవిస్తూ తపస్సులో నిమగ్నులై ఉండే) వారిని ఫేనపులు అంటారు. ఈ ధర్మాన్ని ఆచరించడం విశుద్ధులైన ఆ ఫేనపమహాత్ముల మార్గం. ఇప్పుడు నాలఖిల్య మహర్షుల ధర్మం విను. నాలఖిల్యులు తపస్సిద్ధులైన మహాత్ములు. వారు సమస్త ధర్మవేత్తలు. సూర్యమండలంలో నివసిస్తారు. ఉంచవృత్తిని స్వీకరించి పక్షులవలె ఒక్కొక్క గింజనే ఏరుకొని దానితోనే జీవితం గడుపుకొంటారు. మృగ చర్మాలు, వార చీరలు, వల్కలాలు - ఇవే వారి వస్త్రాలు. వారు శీతోష్ణాది ద్వంద్వ రహితులు, సదాచార పరాయణులు, తపోధనులు. వారిలో ప్రతి ఒక్కరి శరీరం అంగుష్ఠమాత్రపరిమాణంలో ఉంటుంది. వారు తమ కర్తవ్యాలను ఏమరక సదా తపస్సులో

లీనమై ఉంటారు. వారి ధర్మాలు గొప్ప పలం కలవి. వారు తపస్సుతో పాపాలన్నిటినీ దగ్ధం చేసి తమ తేజస్సుతో దిక్కులన్నిటినీ ప్రకాశింప చేస్తున్నారు. దేవతల కార్యాలను నెరవేర్చడం కోసం వారితో సమానమైన రూపాలను ధరిస్తూ ఉంటారు. ఇంతేకాక ఇంకా ఎంతో శుద్ధచిత్తులు, ధర్మపరాయణులు, పుణ్యాత్ములు కూడా. వారిలో కొందరు చక్రవర్తులు (చక్రంలా విహరించేవారు), కొందరు చంద్రలోకంలో ఉండేవారు, కొందరు పితృలోక సమీపంలో ఉంటారు. వీరందరూ శాస్త్రవిధిని అనుసరించి ఉంఛవృత్తితో జీవితాన్ని గడుపుతారు. కొంతమంది ఋషులు సంప్రక్షాళురు (భోజనం అయ్యాక పాత్రను కడిగి తుడిచి ఉంచుతారు. మరుసటి దినానికి ఏమీ మిగుల్చుకోరు. వీరిని సంప్రక్షాళురు అంటారు.) కొంత మంది అశ్మకుట్టులు (రాతితో నలగకొట్టుకొని తినేవారు) ఇంకా కొంత మంది దంతోలూఖలికులు (దంతాలతోనే రోటిపని చేసేవారు అంటే ఆహారాన్ని రోటిలో దంచకుండా పండ్లతోనే నమిలి తింటారు. వీరిని దంతోలూఖలికులు అంటారు.) వీరు సోమపులు (చంద్రకిరణాలను పానం చేసేవారు), ఉష్ణపులు (సూర్యకిరణాలు పానం చేసేవారు) అయిన దేవతల వద్ద ఉండి తమ భార్యలతో కలిసి ఉంఛవృత్తితో జీవిస్తూ ఉంటారు. ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొంటారు. అగ్నిహోత్రం, పితరులకు శ్రాద్ధం పెట్టడం, పంచమహాయజ్ఞాలను అనుష్ఠించడం - వీరి ముఖ్యధర్మాలు. చక్రం వలె సంచరిస్తూ ఉండేవారు, దేవలోకంలో నివసించేవారు. అనిపైన పేర్కొన్న బ్రాహ్మణులు ఈ ఋషిధర్మాన్ని సధా అనుష్ఠించారు. ఇవే కాకుండా ఇంకా కూడా ఋషిధర్మాలు ఉన్నాయి విను. నా ఉద్దేశ్యం ప్రకారం అన్ని ఆర్షధర్మాలలోను ఇంద్రియ నిగ్రహంతో కూడిన ఆత్మజ్ఞానం పొందడం అవసరం. పైగా కామ క్రోధాలను కూడా జయించాలి. ప్రతి ఋషి అగ్నిలో నేయి హోమం చేయడం, ధర్మసత్రం అనుష్ఠించడం, పోమయజ్ఞం ద్వారా యాగం చేయడం, యజ్ఞవిధి తెలిసి ఉండడం, యజ్ఞంలో దక్షిణ ఇవ్వడం - ఈ ఐదు కర్మలు తప్పక చేయాలి. నిత్యమూ యజ్ఞానుష్ఠానం, ధర్మపాలనం చేయాలి. దేవ పూజ, శ్రాద్ధ కర్మలలో అనురక్తి కలిగిఉండాలి. ఉంఛవృత్తి ద్వారా పోగుచేసిన ఆహారంతో అందరికీ అతిథి సత్కారాలు చేయడం ఋషులకు పరమకర్తవ్యం. వీరు విషయ భోగాల నుండి నివృత్తులై ఉండాలి. పాలనే ఆహారంగా చేసుకోవాలి. శమపాధనాలపై అనురాగం కలిగి ఉండాలి. ఆరు బయట

ఆరుగుల మీద నిద్రించాలి. యోగాభ్యాసం చేయాలి. ఆకులు, అలములు, ఫలమూలాలు, వాయువు, జలం, పాకుడు ఆహారంగా గ్రహించాలి. ఇవన్నీ ఋషులకు నియమాలు. వీటిని పాటించడం వలన వారు అజిత (సర్వశ్రేష్ఠమైన) గతిని పొందుతారు. గృహస్థుల వంటయిళ్లలో పాగరావడం ఆగిపోయేవరకు, ధాన్యం దంచుతున్న చప్పుడు వినిపించకుండా నిశ్శబ్దంగా ఉన్నప్పుడు, పొయ్యిలో నిప్పు చల్లారి ఇంట్లోని వారందరి భోజనాలు అయిపోయేంత వరకు, పాత్రలు కదిలించడం మానివేసేంత వరకు భిక్షుకులు భిక్ష స్వీకరించి వెళ్లి పోయేంతవరకు ఋషులు అతిథి కొరకు నిరీక్షించాలి. వారు భుజించాక మిగులు తగులు అన్నాన్నే తాము స్వీకరించాలి. గర్వం, ఔద్ధత్యం లేనివాడు, అసంతుష్టి ఆశ్చర్యం పొందనివాడు, శత్రువులను మిత్రులను సమానంగా భావించేవాడు, అందరిపట్ల మైత్రీ భావం కలవాడు మాత్రమే ధర్మవేత్తలైన ఋషులలో శ్రేష్ఠుడు." అని చెప్పాడు.

వానప్రస్థ ధర్మములు

పార్వతి - "దేవా ! నియమాలను పాటించే మహాత్ములైన వానప్రస్థులు నదీ తీరాలలోని రమణీయవనాలలోను, సెలయేళ్లకు చుట్టుపక్కల ఉండే పాదలలోను, పర్వతాలపై, అడవులలో, ఫలమూలాలతో నిండిన పవిత్ర స్థలాలలోను నివసిస్తారు. వారు తమ శరీరాలను కష్టాలకు గురిచేసి జీవితం గడుపుతూ ఉంటారు. కనుక వారు పాటించే పవిత్రనియమాలను నేను వినాలను కొంటున్నాను." అని అడిగింది.

మహేశ్వరుడు - "దేవీ ! మహాత్ములైన వానప్రస్థుల యొక్క నియమాలను నీవు సావధానురాలవై విను. వారు రోజుకు మూడు పార్లు స్నానం, దేవతల, పితరుల పూజ, అగ్నిహోత్రం, శాస్త్రోక్తంగా యజ్ఞమూ చేయాలి. వానప్రస్థులు బ్రతకడానికి నివ్వరి ధాన్యం, ఫలమూలాలు; దీపం వెలిగించడానికి ఇంగుదీ తైలం, ఆముదం ఉపయోగించాలి. వారు యోగాభ్యాసం చేయాలి, కామక్రోధాలను విడిచిపెట్టాలి. వీరాసనంలో కూర్చోవాలి. వీరస్థానంలో (పిరికి వారు ఉండడానికి పాహసించలేని దట్టమైన అడవులలో) నివసించాలి. ధర్మబుద్ధిగల వనవాస మునులు ఆరుగుల మీద నిద్రించాలి, చలికాలంలో నీటిలో ఎక్కువ సేపు ఉండాలి. వర్షాకాలంలో ఆరుబయట నిద్రించాలి. గ్రీష్మఋతువులో పంచాగ్నుల మధ్య ఉండాలి. వారు గాలి లేదా నీరు త్రాగి జీవించాలి. పాకుడు భుజించాలి. రాతితో ఆహారాన్ని లేదా పళ్లను చితకగొట్టుకొని

గాని పళ్లతో నమిలిగాని తినాలి. సంప్రక్షాళుర నియమాన్ని పాటించాలి. అంటే ఆ మరుసటి రోజుకు ఆహారం దాచి ఉంచుకోకూడదు. చీరలు, వల్కలాలు, మృగచర్మాలు మాత్రమే వారికి వస్త్రాలు కావాలి. సమయాను పారంగా వారు ధర్మ బుద్ధితో శాస్త్రోక్తంగా తీర్మాది స్థానాలకు యాత్ర చేయవచ్చును. వానప్రస్థులు ఎప్పుడూ అడవిలోనే ఉండాలి, అడవిలోనే తిరగాలి, అడవిలోనే ఆగాలి. అడవి మార్గంలోనే నడవాలి, అడవిలోనే జీవితం గడపాలి. హోమాలు, పంచయజ్ఞాలు, పంచయజ్ఞాలలో మిగిలిన ఆహారాన్ని స్వీకరించడం, వేదకర్మలను అనుష్ఠించడం, అష్టకాశ్రద్ధం, చాతుర్మాస్యయజ్ఞం, దర్శపార్వమాపాదియాగాలు, నిత్య యజ్ఞాను స్థానం - ఇవన్నీ ఆచరించడం వారి యొక్క ధర్మం. వాన ప్రస్థమునులు స్త్రీ సమాగమానికి, అన్ని రకాల ఇబ్బందులకు, పాపాలన్నింటికీ దూరంగా ఉంటూ అడవిలో తిరుగుతూ ఉంటారు. స్రువమే వారికి పాత్ర. వారు సదా ఆహవనీయాది త్రేతాగ్నుల పరిచర్యలోనే నిమగ్నమై ఉంటారు. నిత్యమూ సన్మార్గంలోనే నడుచుకొంటారు. ఈ రీతిగా మునివృత్తితో జీవించే సాదువులైన వానప్రస్థులు పరమగతిని పొందుతారు. వారు సత్య ధర్మాలను ఆశ్రయించినవారు, సిద్ధులు. కనుక గొప్ప పుణ్యమయమైన బ్రహ్మలోకానికి, సవాతన చంద్రలోకానికి వెళ్తారు.

దేవీ ! వానప్రస్థ నియమాలను పాటించే ఈ తాపసులలో కొంత మంది తపసులో నిమగ్నులై సదా స్వేచ్ఛగా సంచరిస్తూ ఉంటారు. కొంతమంది తమ భార్యలతోపాటుగా ఉంటారు. స్వేచ్ఛగా తిరిగే మునులు శిరోముండనం చేయించుకొని కాషాయ వస్త్రాలు ధరిస్తారు. వారికి ఒక స్థానమంటూ ఉండదు. కాని భార్యతోపాటు ఉండేవారు రాత్రులందు తమ ఆశ్రమంలోనే ఆగుతారు. ఈ రెండు రకాల ఋషులు మూడు పూటలా నీటిలో స్నానం చేస్తారు. ప్రతిదినం అగ్నిలో ఆహుతులు వేలుస్తారు. ఋషులకు చెప్పబడిన మహాధర్మాలన్నీ పాటిస్తారు. సమాదిలో లగ్నమవుతారు. సన్మార్గంలో నడుచుకొంటారు. శాస్త్రోక్త కర్మలను అనుష్ఠిస్తారు. పైన చెప్పిన వనవాసుల ధర్మాలన్నీ పాటించినట్లయితే వారికి తమ తపస్సుకు పూర్తి ఫలితం లభిస్తుంది. స్త్రీలతో కలిసి ఉండేవారు వారితో ఇంద్రియ నిగ్రహం కలిగి ఉంటూ వేద విహిత ధర్మాలను ఆచరిస్తారు. ఆ ధర్మాత్ములకు ఋషుల ధర్మాలు పాటిస్తే వచ్చే ఫలం లభిస్తుంది. ధర్మధృష్టిగల ముని కోరికతో ఏ భోగాలను అనుభవించకూడదు. హింసాదోషం నుండి దూరంగా ఉంటూ ప్రాణులందరికీ

అభయదానం చేసేవానికి ధర్మం యొక్క ఫలం లభిస్తుంది. ప్రాణులందరి పట్ల దయ చూపే వానికి, అందరిపట్ల సరళంగా వ్యవహరించే వానికి ప్రాణులందరినీ ఆత్మ భావంతో చూసేవానికి ధర్మం యొక్క ఫలం లభిస్తుంది. చతుర్వేదాలలో నిష్ణాతులుగా ఉండడం, ప్రాణులందరిపట్ల సరళంగా వ్యవహరించడం - ఈ రెండూ సమానమని భావిస్తారుగాని సరళంగా వ్యవహరించడమే విశేష ఫలాన్ని ఇస్తుంది. సరళత్వం ధర్మం, కుటీలత్వం అధర్మం. పరళభావ యుక్తుడయిన మనిషికి ధర్మం యొక్క వాస్తవిక ఫలం లభిస్తుంది. సరళమైన నడనడికతో ప్రేమ చూపేవాడు దేవతల సమీపంలో నివసిస్తాడు. కనుక తన ధర్మాన్ని పాటించా లనుకొనేవాడు సరళతా పూర్వకమైన నడనడికతో ఉండాలి. క్షమాశీలుడు, జితేంద్రియుడు, క్రోధాన్ని జయించినవాడు, ధార్మిక భావయుక్తుడు, హింసారహితుడు, ధర్మ నిమగ్నుడు మాత్రమే ధర్మం యొక్క వాస్తవ ఫలాన్ని పొందగలడు. పోమరితనం లేనివాడు, ధర్మాత్ముడు, సన్మార్గగామి, సచ్ఛరితుడు జ్ఞాని అయినవాడు బ్రహ్మస్వరూపు డవుతాడు." అని వివరించాడు.

ఉచ్చనీచవర్ణములను కలిగించునట్టి,

ముక్తిని, బంధనమును, స్వర్గమును

కలుగచేయునట్టి శుభా శుభకర్మముల వినరణము

పార్వతీదేవి - "దేవా ! నా మనసులో ఒక సందేహం ఉంది. బ్రహ్మదేవుడు పూర్వం సృష్టించిన చతుర్వర్ణాలలో వైశ్య క్షత్రియ, బ్రాహ్మణులు ఏ కర్మలు చేయడం వలన శూద్రయోనిలో పుడుతున్నారు ? శూద్ర వైశ్యక్షత్రియులు ఏ రకంగా బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందుతున్నారు ? మీరు వా ఈ సందేహాన్ని తీర్చండి." అని అడిగింది.

మహేశ్వరుడు - "దేవీ ! బ్రాహ్మణుడు కావడం చాలా కష్టం. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులనే ఈ వాలుగు వర్ణాలు నా ఉద్దేశ్యంలో ప్రాకృతికమైనవి. (స్వతస్సిద్ధమైనవి) ఇది మాత్రం నిజం. ద్విజులు పాపకర్మలు చేస్తే తమ స్థానాన్నుండి, మహత్త్వం నుండి దిగజారిపోతారు. కనుక ద్విజులు ఉత్తమ వర్ణంలో జన్మించి తమ స్థానాన్ని కాపాడుకోవాలి. క్షత్రియుడు కాని, వైశ్యుడు కాని బ్రాహ్మణధర్మాన్ని పాటిస్తూ బ్రాహ్మణత్వాన్ని ఆసరాగా చేసుకొంటే అతడు బ్రహ్మభావాన్ని పొందుతాడు. బ్రాహ్మణుడు స్వధర్మాన్ని విడిచి క్షత్రియధర్మాన్ని అవలంబిస్తే అతడు బ్రాహ్మణత్వాన్నుండి భ్రష్టుడై క్షత్రియ యోనిలో జన్మిస్తాడు. అలాగే దుర్లభమైన బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొంది మందబుద్ధితో

లో భ్రమోహలకు లోనై సదా వైశ్య ధర్మాన్ని అవలంబించేవాడు వైశ్య యోని యందు పుడతాడు. అలాకాక వైశ్యుడు శూద్రకర్మను తనదిగా చేసుకొంటే అతడు కూడా శూద్రత్వాన్ని పొందుతాడు. బ్రాహ్మణ జాతికి చెందినవాడు శూద్రకర్మను సొంతం చేసుకొంటే, బ్రతికి ఉండగానే బ్రాహ్మణత్వాన్నిండి భ్రష్టుడు అవుతాడు. అంతే కాక మరణించాక అతనికి బ్రహ్మలోకం దక్కక నరకంలో పడతాడు. అనంతరం అతడు శూద్రయోనిలో జన్మిస్తాడు. బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రియుడు, వైశ్యుడు - ఎవరయినా కూడా తమ కర్మలను విడిచి శూద్రకర్మను చేస్తే అతడు జాతి భ్రష్టుడై వర్ణసంకరుడు అవుతాడు. మరుసటి జన్మలో శూద్ర యోనియందు జన్మిస్తాడు. తన వర్ణ ధర్మాన్ని పాటిస్తూ జ్ఞానం పొందినవాడు, జ్ఞాన విజ్ఞాన సంపన్నుడు, పవిత్రుడు, ధర్మజ్ఞుడు అయి ధర్మరతుడైనవాడే ధర్మం యొక్క వాస్తవిక ఫలాన్ని అనుభవిస్తాడు. దేవీ ! బ్రహ్మదేవుడు ఇంకొక విషయం కూడా చెప్పాడు. ధర్మమునందు ఆసక్తి కలిగిన సత్పురుషులు అధ్యాత్మజ్ఞానాన్ని సంపాదించాలి. ఉగ్రస్వభావుని యొక్క అన్నం నింద్యమని అంటారు. మంచి యొక్క, శ్రాద్ధంలోని, జాతాశౌచం కలవాని యొక్క, దుష్టుని యొక్క, శూద్రుని యొక్క అన్నం కూడా నిషిద్ధమే దానిని ఎప్పుడూ తినకూడదు. ఇది పితామహుడు శ్రీముఖంగా చెప్పినమాట. కనుక దీనిని అవశ్యం ప్రమాణంగా అంగీకరించాలి. కడుపులో శూద్రాన్నం పడి. ఆ దశలోనే మరణిస్తే ఆ బ్రాహ్మణుడు అగ్ని హోత్రీ అయితే నేమి, యజ్ఞం చేసిన వాడయితే నేమి అతడు శూద్రయోనిలో జన్మించ వలసినదే, ఉత్తమమైన, దుర్లభమైన బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొంది దానిని అవహేళన చేసేవాడు, తినకూడని అన్నాన్ని తినేవాడు తప్పకుండా బ్రాహ్మణత్వం నుండి భ్రష్టుడవుతాడు. త్రాగుబోతు, బ్రహ్మఘ్నుడు, నీచ కర్మలు చేసేవాడు, చోరుడు, వ్రతభంగం చేసేవాడు, స్వాధ్యాయం చేయనివాడు, పాపి, లోభి, కపటి, శతుడు, నియమాలను పాటించనివాడు, శూద్రవనితకు భర్త అయినవాడు, కుండాశి (వండిన గిన్నెలోనే తినేవాడు), పోమరసాన్ని అమ్ముకొనేవాడు, నీచ జాతి మనుషులను సేవించేవాడు అయిన బ్రాహ్మణుడు తన జాతినుండి భ్రష్టుడవుతాడు. గురువు యొక్క పడకపై కాలు పెట్టేవాడు, గురు ద్రోహం చేసేవాడు, గురువును నిందించడంలోనే నిమగ్నమైనవాడు బ్రహ్మవేత్త అయినప్పటికీ బ్రాహ్మణత్వం నుండి దిగజారిపోతాడు. ఈ రీతిగానే శుభకర్మలను

ఆచరించడం వలన శూద్రుడు కూడా బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందుతాడు. శూద్రుడు కూడా జితేంద్రియుడై పవిత్ర కర్మలు ఆచరించడం వలన అతనికి అంతఃకరణ శుద్ధి ఏర్పడుతుంది. అప్పుడతడు ద్విజుని వలెనే సేవింపదగినవాడు అవుతాడు. అని పాక్షాత్తు బ్రహ్మ దేవుడు చెప్పిన మాట. శూద్రుని యొక్క స్వభావం, కర్మ రెండూ కూడా ఉత్తమంగా ఉంటే అతడు ద్విజాతివాని కంటే కూడా మించి గౌరవింపదగినవాడని నా ఉద్దేశ్యం. కేవలం పుట్టుక, సంస్కారం, శాస్త్రజ్ఞానం, సంతతి - ఇవే బ్రాహ్మణత్వ ప్రాప్తికి కారణాలు కావు. బ్రాహ్మణత్వానికి ప్రధాన హేతువు మాత్రం సదాచారమే. సదాచార స్థితుడైన శూద్రుడు కూడా బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందగలుగుతాడు. బ్రహ్మ యొక్క స్వరూపం అంతటా సమానమే. ఎవని యందు నిర్గుణ నిర్మల బ్రహ్మజ్ఞానం ఉంటుందో అతడే వాస్తవానికి బ్రాహ్మణుడు. ఈ కనిపించే నాలుగువర్ణాల స్థాన విభాగాలు ఆ అందరి పుట్టుకననుసరించినవే అని గ్రహించాలి. ప్రజలను సృష్టించే సమయంలో వరదాత అయిన బ్రహ్మదేవుడు తానే ఈ మాట చెప్పాడు. తన మేలు కోరుకొనే బ్రాహ్మణుడు సజ్జనుల మార్గాన్ని అవలంబించి సదా అతిథులకు తన మీద ఆధారపడినవారికి అన్నం పెట్టిన తరువాతనే తాను తినాలి. వేదోక్త మార్గాన్ని ఆశ్రయించి ఉత్తమంగా నడుచుకోనాలి. గృహస్థ బ్రాహ్మణుడు ఇంటిలో ఉంటూ ప్రతి దినం సంహితలను పఠించాలి, శాస్త్రాలను అధ్యయనం చేయాలి. అధ్యయనాన్ని జీవనాధారంగా చేసుకోకూడదు. సమ్మార్గ స్థితుడై అగ్ని హోత్రం నిర్వర్తిస్తూ స్వాధ్యాయం చేస్తూ జీవితం గడిపే బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మ భావాన్ని పొందుతాడు. దేవీ ! ధర్మా చరణంతో శూద్రుడు ఎలా బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందుతాడో స్వధర్మాన్ని విడిచి బ్రాహ్మణుడు జాతి భ్రష్టుడై ఎలా శూద్రుడు అవుతాడో - ఈ గూఢరహస్యాన్ని నీకు నేను చెప్పాను." అని చెప్పాడు.

పార్వతీదేవి - "దేవా ! ఇక నాకు మనుష్యుల యొక్క ధర్మాధర్మ విషయములను గురించి చెప్పండి. మనుష్యులు ఏ కర్మలవలన బంధితులు ముక్తులు అవుతారు ? లేదా స్వర్గానికి వెళ్తారు ?" అని అడిగింది.

మహేశ్వరుడు - దేవీ ! నీవు ధర్మార్థతత్వాలు తెలిసిన దానవు. నిరంతరం ధర్మంలో నిమగ్నమై ఉంటావు. కనుకనే ప్రాణులందరి మేలుకోరి బుద్ధిని పెంపొందించే ఈ ప్రశ్న అడిగావు. మంచిది. ఇప్పుడు దీనికి సమాధానం విను. ధర్మోపార్జితమైన ధనాన్ని అనుభవిస్తూ సత్యధర్మ పరాయణులై

ఉండేవారు స్వర్గానికి వెళ్తారు. అన్ని రకాల సందేహాలు తొలగిపోయినవారు, సృష్టి ప్రళయాల తత్వాన్ని ఎరిగినవారు, సర్వజ్ఞులు, సర్వద్రష్టులు, ఆసక్తి తొలగినవారు, మనోవాక్కాయ కర్మలతో ఏ ప్రాణినీ హింసించనివారే కర్మ బంధాలనుండి ముక్తులవుతారు. వారిని ధర్మం గాని, అధర్మంగాని బంధించదు. ఎక్కడా ఆసక్తులు కానివారు, ప్రాణిహింసకు దూరంగా ఉండేవారు, సుఖీలురు, దయాళురు అయినవారు కూడా కర్మ బంధాలలో చిక్కుకోరు. శత్రుమిత్రులపట్ల సమాన భావం కలవారు, జితేంద్రియులు కర్మబంధనం నుండి ముక్తులవుతారు. ప్రాణులందరిపట్ల దయ చూపేవారు, అందరికీ విశ్వాస పాత్రులు, హింసామార్గాన్ని విడనాడినవారు స్వర్గానికి వెళ్తారు. ఇతరుల ధనంపట్ల మక్కువ లేనివారు, పరస్మీలకు దూరంగా ఉండేవారు, ధర్మ మార్గంలో దొరికిన అన్నాన్నే భుజించేవారు. ఇతరుల యొక్క భార్యలను తల్లి, చెల్లి, కూతురు వలె భావించేవారు, తమకున్న ధనంతోనే సంతృప్తి పడుతూ దొంగతనానికి పాల్పడనివారు, ఎప్పుడూ తమ అదృష్టాన్నే నమ్ముకొన్నవారు, తన భార్యతోనే సంతృప్తి పడేవారు, ఋతుకాలంలోనే భార్య సాంధ్యం కోరేవారు, పామర సుఖభోగాలలో తగుల్కొనినారు, తమ సత్రప్తవర్తనతో పరస్మీలవైపు కన్నెత్తి చూడనివారు, ఇంద్రియాలు అదుపులో ఉన్నవారు, శీలమే ఉత్తమమైనదని భావించి దానినే అలవరచుకొన్నవారు, స్వర్గానికి వెళ్తారు. ఇది దేవతలు ఏర్పరచిన మార్గం. రాగద్వేషాలు తొలగించుకోవడానికి ఈ మార్గం ఆచరణలోకి తేబడింది. విద్వాంసులు సదా దీనినే అలవరచుకోవాలి. ఈ మార్గం ధాన ధర్మాలతో తపస్సుతో కూడినది. శీల శౌచదయా గుణాలు దీని స్వరూపం. మనిషి జీవించడానికి, ధర్మానికి, ఆత్మోద్ధరణకు సదా ఈ మార్గాన్నే ఆశ్రయించాలి. (ఎందుకంటే నిష్కామ భావంతో ఆచరించే ధర్మం పరమ కల్యాణ దాయకం అవుతుంది.)” అని వివరించాడు.

పార్వతి - “భూతనాదా ! ఎటువంటి మాటలు పలకడం వలన మనుష్యులు బంధవిముక్తులవుతారు ? దయచేసి చెప్పండి.” అని అడిగింది.

మహేశ్వరుడు - “తన కోసంగాని, ఇతరుల కోసంగాని నవ్వులాటకైనా అబద్ధం ఆడనివారు, జీవనాధారం కోసంగాని, ధర్మం లేదా ఏదైనా కోరికతోగాని అసత్యం పలుకనివారు, మనసుకు ప్రియం కలిగేలా మాట్లాడేవారు, ఎవరికీ దుఃఖం కలిగించనివారు, సాపపుటాలోచనలు లేనివారు. స్వాగత

సత్కారభావాలతో కూడినవారు, ఎన్నడూ నోటి వెంట కోపంగా, కటువుగా, నిష్ఠురంగా మాటలు రానివ్వనివారు, ఈ సజ్జనులు స్వర్గానికి వెళ్తారు. ఇతరులతో తీక్షణంగా మాట్లాడటం త్యజించినవారు, కోధానికి లోనైనప్పటికీ నోటి వెంట హృదయ విదారకమైన మాటలు రానివారు, అప్పుడు కూడా సాంత్యనతో కూడిన మాటలనే పలికేవారు. వీరు స్వర్గాన్ని సాంధ్యం తాగుతారు. దేవీ ! వాక్కు యొక్క ధర్మం చెప్పాను. మనుష్యులు సదా దీనిని అలవరచుకోవాలి. విద్వాంసులు ఎల్లప్పుడూ శుభకరమైన సత్యవచనాలు పలకడం, మిథ్యను త్యజించడం ఉచితం. (ఈ పైన పేర్కొన్న కర్మలను నిష్కామ భావంతో ఆచరించినవారు పరమాత్మపదాన్ని సాంధ్యం తాగుతారు.)” అని చెప్పాడు.

పార్వతి - “దేవా ! మనిషి ఎటువంటి పని చేయడం వలన దీర్ఘాయువు కలవాడవుతాడు ? ఏ కర్మవలన అతని ఆయువు క్షీణిస్తుంది ? లోకంలో ఎంతమందో కులీనులు, ఎంతో మంది అకులీనులు ఉన్నారు. ఎంతో మంది పండితులుగా గుర్తింపబడుతున్నారు. ఎంతో మంది దుర్బుద్ధులు ఉన్నారు. అలాగే చాలా మంది జ్ఞాన విజ్ఞాన సంపన్నులు, మహా బుద్ధి మంతులు కనపడుతూ ఉంటారు. ఎంతో మందికి చిన్న పెద్ద ఆటంకాలు ఎదురవుతూ ఉంటాయి. ఎంతో మంది గొప్ప గొప్ప ఆపదలకు గురి అవుతూ ఉంటారు. దీనికి కారణం ఏమిటి ? ఇవన్నీ దయచేసి చెప్పండి. అని అడిగింది.

మహేశ్వరుడు “దేవీ ! కర్మఫలం ఎలా పుడుతుందో, మర్త్యలోక మానవులందరూ తమ తమ చేతలకు ఫలాన్ని ఎలా అనుభవిస్తారో - ఈ సంగతులన్నీ చెపుతున్నాను. విను ఇతరుల ప్రాణాలను తీయడానికి చేతిలో కట్ట పుచ్చుకొని సదా భయంకర రూపాన్ని ధరించినవారు, ప్రతిదినం ఆయుధాలు ధరించి ప్రాణులను హత్య చేసేవారు, ఏ మాత్రం దయలేనివారు, ఎల్లప్పుడూ అందరినీ ఉద్విగ్నులను చేసేవారు, నిర్దయ పరాకాష్ఠకు చేరినవారు, చీమలకు కీటకాలకు కూడా శరణునీయనివారు, ఘోర నరకంలో పడతారు. దీనికి విరుద్ధమైన స్వభావం కలవారు ధర్మాత్ములు, రూపవంతులు అవుతారు. హింసను ప్రేమించేవారు తమ సాపకర్మల కారణంగా ఇతరులకు వద్యులు, ప్రాణులకు అప్రియులు, అల్పాయువులు అవుతారు. హింసయందు లగ్నమైన మనసు కలవాడు నరకంలో పడతాడు. హింస చేయనివాడు స్వర్గానికి వెళ్తాడు. నరకంలో పడినవాడు అతి కఠోరమైన, భయానకమైన యాతనను అనుభవించవలసి ఉంటుంది. ఎవడైనా ఎప్పుడైనా

నరకం నుండి విడుదలపొందితే మనుష్యునిగా జన్మిస్తాడు గాని అతడు అల్పాయుష్కుడవుతాడు. ఎందుకంటే తాను చేసిన పాపకృత్యాలకు బద్ధుడైనందువలన ప్రాణులందరికీ అప్రియుడై అల్పాయువు అవుతాడు. దీనికి వ్యతిరేకంగా శుద్ధవంశంలో జన్మించి, హింసకు దూరంగా ఉండేవాడు, ఆయుధాలను, కట్టలను పరిత్యజించినవాడు, ఎప్పుడూ ఎవరినీ హింసించనివాడు, చంపనివాడు, చంపమని ఆజ్ఞాపించనివాడు, చంపేవారిని ఆమోదించనివాడు, మనసులో ప్రాణులపట్ల థయగలవాడు, ప్రాణులందరూ తనవంటి నారనే దయా భృష్టికలవాడు, దైవత్వాన్ని పొందుతాడు. అలాకాక ఎప్పుడైనా మనుష్య జన్మ కలిగినా దీర్ఘాయువై, సుఖించేవాడు అవుతాడు. ఇది సత్కర్మాచరణం చేసే సదాచారులైన, దీర్ఘ జీవులైన మానవుల యొక్క మార్గం. జీవహింసను వదిలివేయడం వల్ల ఇది లభిస్తుంది. బ్రహ్మదేవుడు స్వయంగా ఈ మార్గాన్ని ఉపదేశించాడు.

స్వర్గ వరకములను కలిగించు కర్మల వివరణము

పార్వతి - "దేవా ! ఎటువంటి శీలము, ఆచరణ, కర్మ దానం ద్వారా మనిషి స్వర్గానికి వెళ్తాడు ?" అని అడిగింది.

మహేశ్వరుడు - "దేవీ ! బ్రాహ్మణులను గౌరవించేవాడు, దానం చేసేవాడు, దీనులకు, దుఃఖితులకు, థరిద్రులకు భక్ష్యభోజ్యాలు, అన్నపానాలు, వస్త్రాలు ఇచ్చేవాడు, విశ్రామ స్థానాలను, ధర్మశాలలను, నూతులను, చలివేంద్రాలను, దిగుదు భావులను మొదలైన వానిని నిర్మించేవాడు, పుచ్చుకొనేవారి కోరికలను అడిగి మరీ దానయోగ్యమైన వస్తువులను ఇచ్చేవాడు, ఆసనం, శయ్య, వాహనం, గృహం, రత్నాలు, ధన ధాన్యాలు, గోవులు, పాలాలు, కన్య వీటిని ఆనంధంగా దానం చేసేవాడు దేవలోకంలో నివసిస్తాడు. ఆపై పుణ్యకర్మల వలన కలిగిన భోగాలు సమాప్తం కాగానే అక్కడి నుండి మానవలోకానికి వచ్చి సుఖ సామగ్రి సంపన్నమైన ఉత్తమ వంశంలో జన్మిస్తాడు. అతనికి దనధాన్యాలకు కొదువ ఉండదు. దానం చేసే ప్రాణియే ఇటువంటి మహా సాభాగ్యాన్ని పొందుతాడు - ఈ విషయం బ్రహ్మదేవుడే ముందునుండి చెపుతున్నాడు. దాత అందరికీ ఇష్టుడవుతాడు. వీరు కాక చాలా మంది ఎవరికీ ఏమీ ఇవ్వని పిపినారులుగా ఉంటారు. ఆ మందబుద్ధులు బ్రాహ్మణులు అడిగినప్పుడు తమ వద్ద ధనం ఉన్నా కొంచెం కూడా ఇవ్వరు. దీనులు, దరిద్రులు, గుడ్డివారు, భిచ్చగాళ్లు, అతిథులు కనబడగానే పక్కకు వెళ్లిపోతారు. వారు యాచించినప్పటికీ జిహ్వా చాపల్యం వలన

ఆహారం పెట్టరు. ఎప్పుడూ కూడా దనం, వస్త్రాలు, భోగాలు, బంగారం, గోవులు, ఆహార పదార్థాలతో తయారు చేసిన రకరకాల ఖాద్య వస్తువులు దానం చేయరు. ఈ రకంగా ఆధార్మికులు, లోభులు, వాస్తీకులు, దానం అంటే ముఖం చాటు చేసేవారు నరకంలో పడతారు. కాలచక్రం తిరగబడి, వారు తిరిగి మానవజన్మ ఎత్తితే నిర్దమల వంశంలోనే పుడతారు. వారు ఆకలిదప్పలతో బాధపడుతూ ఉంటారు. లోకులందరూ వారిని తమ సమాజం నుండి బహిష్కరిస్తారు. వారు అన్ని రకాల భోగాలకు నిరాశ చెంది సాసాచరణంతో జీవితాన్ని గడుపుతారు. లేదా కొద్ది వైభవం మాత్రమే ఉన్న వంశంలో పుట్టి కొద్దిగానే భోగాలను అనుభవిస్తారు.

వీరుకాక, ఇంకొకరకం మనుష్యులు కూడా ఉంటారు. వారు సదా గర్వంతో, అభిమానంతో విర్రవీగుతూ సాప పరాయణులు అవుతారు. మూర్ఖులు దారి విడువవలసినవారికి వెళ్లడానికి దారి ఇవ్వరు. సాద్యం ఇచ్చి పూజింపదగినవారికి సాద్యం (కాళ్లు కడుగుకొనే నీరు) ఇవ్వరు. అర్హుల ఇవ్వవలసినవారిని శాస్త్రోక్తంగా సత్కరించరు, పూజించరు లేదా వారికి అర్హుల ఆచమనీయం ఇవ్వరు. గురువు వచ్చినపుడు ప్రేమగా అతనిని పూజించరు. గర్వానికి, లోభానికి వశులై గౌరవింపదగినవారిని అవమానిస్తారు, పెద్దలను తిరస్కరిస్తారు. ఈ రకంగా నదుచుకొనే వారందరూ నరకానికి వెళ్తారు. అయితే చాలా ఏళ్ల తరువాత అత్యంత నింథ్యమైన వంశంలో పుడతారు. గురువులను పెద్దలను అవమానించిన మూర్ఖులు ఏవగించుకోదగిన చండాల కులంలో జన్మిస్తారు. గర్వం, అభిమానం మచ్చుకైనా లేనివాడు, దేవతలను, బ్రాహ్మణులను పూజించేవాడు, లోకులు పూజ్యానిగా మన్నించేవాడు, పెద్దలకు నమస్కరించేవాడు, వినయవంతుడు, తీయగా మాట్లాడే వాడు, అన్ని వర్ణాలవారికి ఇష్టుడు, ప్రాణులందరికీ మేలు చేసేవాడు, ఎవరినీ ద్వేషించనివాడు, ప్రసన్న ముఖం, కోమల స్వభావం కలవాడు, స్వాగతం చెపుతూ స్నేహపూర్వకంగా మాట్లాడేవాడు, ఏ ప్రాణినీ హింసించనివాడు, అంధరినీ గౌరవించేవాడు, పూజించేవాడు, దారి వధల వలసిన వారికి దారి వదిలేవాడు, గురువును యథోచితంగా గౌరవించేవాడు, అతిథులను పిలిచి వారిని పూజించేవాడు, ఇటువంటివాడు స్వర్గాన్ని పొందుతాడు. ఆపై అక్కడి భోగాలు పూర్తి అయ్యాక మానవజన్మకు వచ్చి అక్కడ ఉత్తమ వంశంలో జన్మిస్తాడు. అక్కడ ప్రాణులందరూ అతనిని ఆధరిస్తారు. అందరూ అతని ఎదుట శిరసు వంచుతారు. ఈ రీతిగా మనుష్యులు

తమ కర్మలకు ఫలాన్ని సదా స్వయంగా అనుభవిస్తారు. ధర్మాత్ములు సర్వదా ఉత్తమ వంశంలోను, ఉత్తమ జాతిలోను, ఉత్తమ స్థానంలోను జన్మిస్తారు. సాక్షాత్తు బ్రహ్మదేవుడు చెప్పిన ధర్మాన్నే నేను వివరించాను. క్రూరాచరణం కలవాడు, జీవులందరికీ భయాన్ని కలిగించేవాడు, కాళ్లతో, చేతులతో, తొట్లతో, కర్రలతో మట్టిపెళ్లతో కొట్టి, స్తంభానికి కట్టి, మారణాయుధాలను ఉపయోగించి ప్రాణులను బాధించేవాడు, భయంకర రూపంతో నారిపై దాడి చేసేవాడు ఇటువంటి స్వభావం కలవాడు నరకంలో పడవలసి ఉంటుంది. కాల చక్రంలో పడి అతడు మానవజన్మ ఎత్తితే రకరకాల విఘ్నాలు, అటంకాలతో భాధలు పడే అధమ కులంలో జన్మిస్తాడు. అటువంటివాడు తాను చేసిన కర్మలను అనుసరించి ప్రపంచంలో నీచు డనిపించుకొంటాడు. అంధరూ అతనిని ద్వేషిస్తారు. దీనికి విరుద్ధంగా ప్రాణులందరిపట్ల ధయాదృష్టి కలవాడు, అంధరినీ మిత్రులుగా భావించేవాడు, అందరిపట్ల తండ్రీలా వాత్సల్యం దూపేవాడు, ఎవరితో వైరం పెట్టుకోనివాడు, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొన్నవాడు, కాళ్లు చేతులను అధీనంలో ఉంచుకొని ఏ ప్రాణికి ఉద్వేగం కలిగించనివాడు, చంపనివాడు, ప్రాణులందరికీ విశ్వసింపదగినవాడు, త్రాడు, కర్ర, మట్టిముద్ద, ఆయుధంతో ఏ ప్రాణికి దుఃఖం కలిగించనివాడు, మృదువుగా పనులు నెరవేర్చేవాడు, సదా దయాభావయుక్తుడు, ఇటువంటి స్వభావం, ఆచరణ కలవాడు స్వర్గలోకంలోని దివ్య భవనాలలో దేవతలవలె ఆనందంగా నివసిస్తాడు. ఆపై పుణ్యకర్మలు క్షీణించిన తరువాత అతడు మర్త్య లోకంలో జన్మిస్తే, అతనికి అటంకాలు తక్కువగా కలుగుతాయి. అతడు నిర్భయుడై, సుఖంగా, శ్రమ, ఉద్వేగం లేకుండా జీవితం గడుపుతాడు. దేవి ! ఇది సజ్జనుల మార్గం. ఇందులో ఏ రకమైన విఘ్నాలు, అడ్డంకులు రాజాలవు," అని చెప్పాడు.

పార్వతీదేవి స్త్రీల ధర్మములను వివరించుట

నారదుడు చెపుతున్నాడు - "తథనంతరం శంకర భగవానునికి కూడా సార్వతీదేవి నోటి వెంట ఏదో కొంత వినాలని కుతూహలం కలిగింది. అందుకని తన సమీపంలో కూర్చున్న, తనకు ఇష్టురాలు అనుకూలవతి అయిన భార్య పార్వతితో - "దేవీ ! నీకు భూతభవిష్యత్తులు తెలుసును; ధర్మతత్త్వ జ్ఞానం కలదానివి. స్వయంగా ధర్మాన్ని ఆచరిస్తావు. కనుక నీ నోటివెంట స్త్రీ ధర్మాలను వినాలనుకొంటున్నాను. నీవు నాకు సహధర్మచారిణివి. నీ శీలం, వ్రతం, బలం,

ఫరాక్రమం కూడా నాతో సమానమైనవే. నీవు తీవ్రమైన తపస్సు చేశావు. నీవు స్త్రీ ధర్మాలను వివరిస్తే అది విశేష లాభదాయకం అవుతుంది. జగత్తులో అది ప్రామాణిక మవుతుంది. స్త్రీలు దానిని విశేషంగా ఆదరిస్తారు. ఎందుకంటే స్త్రీల యొక్క పరమగతి గౌరీదేవి యందే ప్రతిష్ఠితమై ఉంది. లోకంలో ఈ సంగతి ఎప్పటినుండో విదితమై ఉంది. కల్యాణీ ! సవాతన కాలం నుండి ప్రచలితమై ఉన్న స్త్రీల ధర్మాలన్నీ నీవు భాగా ఎరుగుదువు. కనుక నీవు స్వధర్మాన్ని (స్త్రీ ధర్మాన్ని) విస్తారంగా వివరించు." అని అడిగాడు.

పార్వతి - "దేవా ! మీరు భూతపతులు. మీ ప్రభావం వలన నా వాక్చక్తికి అటువంటి ప్రతిభ వచ్చునుగాక (అందువలన మీ ప్రశ్నకు నేను సమాధానమీయగలను) ఇదిగో దూడండి. ఈ నదులు అన్ని తీర్థాలలోని జలాన్ని తెచ్చి, మీ పాద స్పర్శ కోసం మీ సేవకు సిద్ధంగా ఉన్నాయి. ఈ అందరితో సంప్రదించి నేను స్త్రీల ధర్మాలను వివరిస్తాను. స్త్రీ స్త్రీనే అనుసరిస్తుంది. కనుక నేను ఈ ఉత్తమ నదులను గౌరవిస్తాను. పరమ పవిత్రమైన సరస్వతీ నది నదులన్నిటిలో శ్రేష్ఠమైనది. నదులన్నింటిలోను ఇదే ముందుగా పుట్టినది. ఇది సముద్రంలో కలిసిపోయింది. ఇదే కాక ఈ విసాళ, వితస్త చంద్రభాగ, ఇరావతి, శతద్రు, దేవిక, సిందు, కౌశికి, గౌతమ (గోదావరి) కూడా ఇక్కడకు వచ్చి ఉన్నాయి. సమస్త నదులలో శ్రేష్ఠమై, తీర్థజలాలన్నింటితో కూడిన ఈ దేవనది గంగ ఆకాశం నుండి భూమిపైకి దిగి వచ్చింది." అన్నది.

పార్వతీదేవి మహాదేవునికి ఈ రీతిగా చెప్పి, స్త్రీ ధర్మాలను గూర్చిన జ్ఞానంలో నేర్పరు లయిన గంగాది ఉత్తమ నదులతో చిరునవ్వు నవ్వుతూ - "నదులారా ! శంకర భగవానులు నన్ను స్త్రీ ధర్మం గూర్చి అడిగారు. కాబట్టి నేను మిమ్మల్ని సంప్రదించి వారికి సమాధానం ఇవ్వాలనుకొంటున్నాను" అన్నది. పరమ పవిత్రమైన, మంగళమయమైన ఆ నదులను సార్వతీదేవి ఈ రీతిగా అడగగానే వారందరూ కలిసి దేవనది గంగాదేవిని గౌరవించి, ఆమెను సమాధాన మిమ్మని నియోగించారు. అప్పుడు ఎన్నో రకాలుగా బుద్ధిమంతురాలైన, స్త్రీ ధర్మాలు తెలిసిన సాపభయాన్ని తొలగించే, ఫరమ పవిత్రురాలు, సకల ధర్మ నిపుణురాలు, వినయ శీల అయిన గంగాదేవి చిరునవ్వుతో ఉమాదేవితో - "దేవీ ! నీవు ధర్మతత్పరురాలవు, సకల జగత్పూజనీయురాలవు. నీవు ఇలా అడిగి నావంటి ఒక సాధారణనదిని గౌరవించడం వలన నన్ను నేను ధన్యురాలిగా, అనుగ్రహింపబడినదానినిగా భావిస్తున్నాను.

అన్నీ తెలిసి కూడా ఇతరులను అడిగినవాడు, శుద్ధ హృదయంతో వారిని గౌరవించేవాడే వాస్తవానికి పండితుడని పించుకొంటాడు. జ్ఞాన విజ్ఞాన సంపన్నులు తర్కవితర్క కుశలులు అయిన వక్తలను తనకు కావలసిన విషయం అడిగిన వాడు ఎప్పుడూ చిక్కులలోపడడు. బుద్ధిమంతుడు సభలో ఏమైనా మాట్లాడితే అతని మాటలు సాధారణ జనుల కంటే విలక్షణంగా ప్రాడంగా ఉంటాయి. కాని బుద్ధిహీనుడు, అహంకారి అయినవాని మాట తీరే వేరుగా ఉంటుంది. అందులో ఏ మాత్రం సారం ఉండదు. కాబట్టి దేవీ ! నీవు దివ్యజ్ఞాన సంపన్నురాలవు కనుక నీవే మా అంధరికీ స్త్రీ ధర్మం గురించి ఉపదేశించడానికి యోగ్యురాలవు." అన్నది.

ఈ రీతిగా గంగ అనేక గుణాలను ప్రస్తుతించి పార్వతిని కొనియాడగా ఆమె - "దేవీ ! స్త్రీల ధర్మాల గురించి వాకు ఉన్న జ్ఞావాన్ని అనుసరించి శాస్త్రోక్తంగా దానిని వివరిస్తాను. మీరు శ్రద్ధగా వినండి - వివాహ సమయంలో కన్య యొక్క బంధు జనం ముందుగానే ఆమెకు స్త్రీ ధర్మాలు ఉపదేశిస్తారు. అప్పుడామె అగ్ని సమీపంలో తన భర్తకు సహధర్మచారిణి అయి ఉంటుంది. స్వభావం, మాటతీరు, ఆ నడవడిక ఉత్తమంగా ఉండి, దూడగానే భర్తకు సుఖంగా అనిపించే, పతిని తప్ప నేరే ఏ పురుషుని మనసులో కూడా తలవని, భర్త యొక్క సముఖంలో సదా ప్రసన్న ముఖంతో ఉండే స్త్రీ ధర్మాన్ని ఆచరిస్తున్నట్లు భావిస్తారు. తన భర్తను సదా దేవుని వలె భావించే స్త్రీయే ధర్మ పరాయణురాలై, ధర్మ పలాన్ని అనుభవిస్తుంది. పతికి దేవునికి వలె సేవా శుశ్రూషలు, పరిచర్య చేస్తూ, పతిని తప్ప నేరెవరినీ హృదయపూర్వకంగా ప్రేమించని, ఎప్పుడూ శోకించని, ఉత్తమ వ్రతాలను ఆచరించే, కొడుకు ముఖంలోకి చూసినట్లుగా భర్త ముఖంవైపు సదా తదేకంగా చూచే, ఆహారాన్ని నియమంగా స్వీకరించే సాధ్వీయే ధర్మచారిణి అవుతుంది. "భార్యా భర్తలు కలిపి ధర్మాచరణం చేయాలి." అనే మంగళమయమైన దాంపత్య ధర్మాన్ని విని ధర్మ పరాయణురాలైన స్త్రీ పతితో సమానంగా వ్రత పాలనం చేసినదే (పతివ్రత) అవుతుంది. సాధ్వీ అయిన స్త్రీ తన భర్తను సదా దేవుని వలెనే దూస్తుంది. పతి పత్నుల యొక్క ఈ సహధర్మం (కలిసి ఉంటూ ధర్మాచరణం చేయడం), రూపం, ధర్మం - పరమ మంగళమయములు. తన హృదయానురాగంతో పతికి అదీనురాలైన, తన మనసును ప్రసన్నంగా ఉంచుకొనే, ఉత్తమ వ్రతాన్ని పాటించే, చూడడానికి సుఖం కలిగించే అందమైన వేషధారణ చేసుకొని, మనసులో

భర్తను తప్ప వేరెవరినీ తలవని, ప్రసన్న వదనురాలైన స్త్రీ ధర్మచారిణి అనిపించుకొంటుంది. భర్త కటువుగా మాట్లాడినా, క్రూరంగా చూసినా కూడా ప్రసన్నంగా చిరునవ్వుతో ఉండే స్త్రీయే పతివ్రత. పతి తప్ప ఇతర పురుషుని వైపు చూడకుండా ఉండడం సరే, మగవారి పేర్లు ఉన్న చంద్రుడు, సూర్యుడు ఏవైనా వృక్షాల వైపు కూడా చూడని స్త్రీయే పతివ్రత యొక్క ధర్మం ఆచరించేది అవుతుంది. దరిద్రుడు, రోగి, దీనుడు, లేదా మార్గాయాసంతో అలసిన భర్తకు పుత్రునివలె సేవ చేసే స్త్రీకి ధర్మఫలం సంపూర్ణంగా లభిస్తుంది. హృదయాన్ని పరిశుద్ధంగా ఉంచుకొన్న, ఇంటి పనులు చక్కబెట్టడంలో నేర్పరి అయిన, పతిని ప్రేమించే, పతినే ప్రాణంగా భావించే స్త్రీయే ధర్మ పలాన్ని పొందడానికి అధికారిణి అవుతుంది. ప్రసన్న చిత్తంతో పతియొక్క సేవాశుశ్రూషలలో నిమగ్నమైన, పతిపట్ల సంపూర్ణ విశ్వాసంగల, అతనిపట్ల వినయంగా ప్రవర్తించే స్త్రీ వారీ ధర్మం యొక్క పలాన్ని పొందుతుంది. పతిపట్ల ఉండేంత కోరిక కామ భోగాలపట్లగాని, ఐశ్వర్య సుఖాలపట్లగాని లేనిది, ప్రతిదినం ఉధయాన్నే లేవడానికి ఇష్టపడే, ఇంటి పనిసాటులలో సహాయపడే, సాచి ఊడ్చి, ఆవు సేడతో ఆలికి ముగ్గులు పెట్టి ఇంటిని పరిశుభ్రంగా ఉంచేది, పతితో కలిసి నిత్యమూ అగ్నిహోత్రం చేసేది, దేవతలకు పూలను, బల్యన్నాన్ని అర్పించేది, దేవతలకు, అతిథులకు, అత్తమామలకు, ఇంకా ఆశ్రితులందరికీ భోజనం పెట్టి వ్యాయంగా, శాస్త్రానుసారంగా మిగిలిన అన్నాన్నే తాను భుజించేది, ఇంటిలోని వారిని తుష్టిగా పుష్టిగా సంతృప్తిగా ఉంచేది అయిన స్త్రీయే వారీధర్మాన్ని పాటించేది అవుతుంది. ఉత్తమ గుణయుక్తురాలై సదా అత్తమామల పాద సేవలో నిమగ్నమై తల్లిదండ్రులపట్ల భక్తి కల స్త్రీ తపస్విని అనిపించుకొంటుంది. బ్రాహ్మణులకు, దుర్బలులకు, అనాధలకు, దీనులకు, అంధులకు, బీదలకు అన్నం పెట్టి వారిని సాకే స్త్రీకి పాతివ్రత్య ధర్మఫలం లభిస్తుంది. ప్రతి దినం ఉత్తమ వ్రతాన్ని పాటించే, భర్త యందే మనసు లగ్నం చేసిన, నిరంతరం పతిహితం కోసమే యత్నించే స్త్రీని పతివ్రతగా భావించాలి. పతివ్రతాధర్మాలను పాటిస్తూ, భర్త సేవలో తత్పరురాలైన స్త్రీ చేసే ఆ పని మహాపుణ్యం, అతిగొప్ప తపస్సు, అక్షయ స్వర్గం కలిగించే పాథనం. పతియే స్త్రీలకు దేవుడు, బంధవర్గం, పరమగతి. స్త్రీలకు భర్త వంటి మరొక సహాయకుడు లేడు, దేవుడూ లేడు, ఒక వైపు పతి యొక్క అనుగ్రహం, వేరొకవైపు స్వర్గం ఈ రెండూ స్త్రీ ధృష్టిలో సమానం కాగలవో లేదో

సందేహమే. ప్రాణనాథా ! మహేశ్వరా ! మీకు అసంతుష్టి కలిగించి నేను స్వర్గం కూడా కోరుకోను. పతి దరిద్రుడు, రోగగ్రస్తుడు, ఆపదలో శత్రుమధ్యంలో చిక్కుకొన్నవాడు, లేదా బ్రాహ్మణ శాపంతో భాధపడుతున్నవాడు ఏదైనా కానీ ఆ దశలో అతడు చేయకూడని పనిని, అధర్మం లేదా ప్రాణత్యాగం చేయమని ఆజ్ఞాపిస్తే దానిని ఆపద్ధర్మంగా భావించి నిస్సంకోచంగా వెంటనే నెరవేర్చాలి. దేవా ! మీ ఆదేశంతో నేను ఈ స్త్రీ ధర్మాలను వివరించాను. పైన చెప్పిన ప్రకారం తన జీవితాన్ని తీర్చి దిద్దుకొన్న స్త్రీ పాతివ్రత్యధర్మ పలాన్ని అనుభవిస్తుంది." అని ముగించింది.

పార్వతి చెప్పిన ఈ నారీధర్మాలు విని మహాదేవుడు ఆమెను అభినందించాడు. అనుచరులతోపాటు అక్కడికి వచ్చిన వారందరికీ వెళ్లడానికి అనుమతించాడు. అప్పుడు సమస్త భూతగణాలు, నదులు, గంధర్వులూ అప్పరసలు శంకర భగవానునికి నమస్కరించి తమ తమ స్థానాలకు వెళ్లిపోయారు.

శ్రీకృష్ణుని మహిమ

ఋషులు "విశ్వవంద్యుడవైన మహేశ్వరా ! ఇప్పుడు మేము వాసుదేవుని (శ్రీకృష్ణుని) మహిమను వినాలనుకొంటున్నాము." అన్నారు.

మహేశ్వరుడు - "మునివరులారా ! శ్రీకృష్ణభగవానుడు బ్రహ్మ దేవునికంటే కూడా శ్రేష్ఠుడు. అతనిని సనాతనుడైన శ్రీహరి అని చెబుతారు. అతని శరీరకాంతి జాంబూనదమనే బంగారంలా దేదీప్యమానంగా ఉంటుంది. మబ్బులు లేని ఆకాశంలో సూర్యునిలా తేజరిల్లుతూ ఉంటాడు. అతనికి పది భుజములు. గొప్ప తేజస్సు కలవాడు. దేవతలకు శత్రువులైన దైత్యులను వాశనం చేస్తాడు. అతని వక్షః స్థలంపై శ్రీవత్స చిహ్నం శోభిల్లుతూ ఉంటుంది. 'హృషీకం' అంటే ఇంద్రియాలకు అధిపతికాబట్టి హృషీకేశుడు అనిపించుకొంటున్నాడు. దేవతలందరూ అతనిని పూజిస్తారు. బ్రహ్మదేవుడు అతని ఉదరం నుండి, నేను మస్తకం నుండి ఉద్భవించాము. అతని శిరోజముల నుండి నక్షత్రములు, తారకలు ప్రాదుర్భవించాయి. దేవతలు, అసురులు అతని శరీర రోమాల నుండి పుట్టారు. సమస్త ఋషులు, సనాతన లోకాలు అతని శ్రీవిగ్రహం నుండి పుట్టాయి. స్వయంగా అతడే బ్రహ్మదేవునికి, దేవతలకు కూడా స్థానం. భూదేవిని సృష్టించినది, ముల్లోకాలకు అధిపతి కూడా అతడే. సమస్త చరాచర ప్రాణులను అతడే సహరిస్తాడు. అతడు దేవతలలో

శ్రేష్ఠుడు, దేవతలకు రక్షకుడు, శత్రువులకు సంతాపదాయకుడు, సర్వజ్ఞుడు, అందరిలో ఓతప్రోతమై ఉండేవాడు, సర్వవ్యాపకుడు, సర్వతో ముఖుడు. అతడే పరమాత్మ, ఇంద్రియములను ప్రేరేపించేవాడు, సర్వవ్యాపి అయిన మహేశ్వరుడు. ముల్లోకాలలోను అతనిని మించినవారు మరియొకరు లేరు. అతడే సనాతనుడు, మదుసూదనుడు, గోవిందుడు మొదలైన పేర్లతో ప్రసిద్ధుడు. సజ్జనులను ఆదరించే ఆ శ్రీకృష్ణ భగవానుడు మహాభారత యుద్ధంలో రాజులను సంహరింపజేశాడు. దేవతల కార్య సిద్ధి కోసం అతడు మానవ శరీరం ధరించి పుట్టాడు. అతని శక్తి సహాయాలు లేకుండా దేవతలెవరూ కూడా ఏ కార్యమూ చేయలేరు. ఈ శ్రీకృష్ణభగవానుడు ప్రాణులందరికీ నేత కనుక దేవతలందరూ అతని చరణాలపై శిరసు వంచుతారు. దేవతలను రక్షిస్తూ వారి కార్య సాధనలో నిమగ్నమై ఉండే ఆ వాసుదేవ భగవానుడు బ్రహ్మ స్వరూపుడే. అతడే బ్రహ్మర్షులకు సదా శరణునిచ్చేవాడు. బ్రహ్మదేవుడు, నేను - ఇద్దరమూ అతని శరీరంలోపల గర్భంలో మహాసుఖంగా ఉంటాము. అతని దివ్య విగ్రహంలో దేవతలందరూ కూడా సుఖంగా నివసిస్తారు.

అతని కన్నులు పద్మాలవలె అందమైనవి. అతని గర్భంలో (వక్షః స్థలంపై) లక్ష్మీ నివసిస్తుంది. అతడు సదా లక్ష్మితో కూడి ఉంటాడు. శార్ఙ్గ ధనువు, సుదర్శన చక్రం, నందకమనే ఖడ్గం అతని ఆయుధాలు. అతని ధ్వజం మీద గరుడ చిహ్నం ఉంటుంది. అతడు ఉత్తమ శీలం, శమం, దమం, పరాక్రమం, వీర్యం, సుందరశరీరం, ఉత్తమ దర్శనం, తీరైన ఆకృతి, ధైర్యం, సరళత్వం, కోమలత్వం, రూపం, బలం, మొదలైన సద్గుణాలన్నీ కలిగినవాడు. దివ్యమైన, అద్భుతమైన అన్ని రకాల అస్త్రశస్త్రాలు అతని వద్ద పిద్ధంగా ఉంటాయి. అతడు యోగాభ్యాస సంపన్నుడు. సహప్రనేత్రుడు. అతనికి ఎన్నడూ వాశనం లేదు. అతడు ఉదారహృదయుడు, వీరుడు, మిత్రజనులను ప్రశంసించేవాడు, జ్ఞాతిజనులకు బంధువులకు ఇష్టుడు, క్షమాశీలుడు, అహంకార రహితుడు, బ్రాహ్మణ భక్తుడు, వేదోద్ధారకుడు, భయాతురుల భయాన్ని పారదోలేవాడు, మిత్రులకు ఆనందాన్ని పెంపొందింపజేసేవాడు, సమస్త ప్రాణులకు శరణునొసగేవాడు, దీనరక్షాతత్పరుడు, శాస్త్రజ్ఞుడు, అర్థసంపన్నుడు, జగద్వంద్యుడు, శరణుకోరి వచ్చిన శత్రువులకు కూడా వరదాయకుడు, ధర్మజ్ఞుడు, నీతిజ్ఞుడు, నీతిమంతుడు, బ్రహ్మవాది, జితేంద్రియుడు. ఆ పరమేశ్వరుని పూజిస్తే పరమ ధర్మం సిద్ధిస్తుంది. అతడు

గొప్ప తేజోవంతుడైన దేవుడు. ప్రజల మేలు కోరి ధర్మం కోసం కోట్ల కొలది ఋషులను సృష్టించాడు. అతడు సృష్టించిన ఆ సనత్కుమారాది ఋషులు నేడు కూడా గంధమాదన పర్వతం మీద తపోనిమగ్నులై ఉన్నారు. కాబట్టి ధర్మం ఎరిగిన ఉత్తమవక్త వాసుదేవభగవానునకు సదా ప్రణమిల్లాలి. ఆ నారాయణ భగవానుడు దేవలోకంలో అందరికంటే శ్రేష్ఠుడు. అతనికి వందనం చేస్తే అతడు కూడా వారికి వందనం చేస్తాడు. అతనిని ఆదరిస్తే వారిని కూడా అతడు ఆదరిస్తాడు. అలాగే అర్పించిన వారిని అర్పిస్తాడు. పూజిస్తే పూజిస్తాడు. దర్శించినవారి మీద కృపాదృష్టి చూపుతాడు. శరణాగతులకు శరణు ఇస్తాడు. ఇది ఆదిదేవుడైన ఆ విష్ణుభగవానుని యొక్క ఉత్తమ వ్రతం. సజ్జనులు సదా అతని యొక్క ఈ వ్రతాన్నే ఆచరిస్తారు. అతడు సనాతన దేవుడు. కనుక దేవగణం కూడా ఎప్పుడూ అతనినే పూజిస్తుంది. అతనికి అనన్య భక్తులైనవారు తమ సేవకు అనురూపంగానే నిర్భయమైన స్థానం పొందుతారు. ద్విజులు మనో వాక్కుర్మలతో సదా ఆ భగవానునికి ప్రణమిల్లాలి. ప్రయత్నించి అతనిని ఉపాసించి ఆ దేవకీ నందనుని దర్శించాలి. మునివరులారా ! నేను మీకు ఉత్తమ మార్గాన్ని బోధించాను. కేవలం వాసుదేవభగవానుని దర్శించినంతమాత్రం చేతనే దేవతలందరి యొక్క ధర్మనం కలుగుతుంది. మహావరాహరూపం ధరించిన సర్వలోక పితామహుడైన ఆ జగదీశ్వరునికి నేను కూడా నిత్యం నమస్కరిస్తాను. మా దేవతలం అందరం అతని దివ్య విగ్రహంలోనే నివసిస్తాం. అతనిని దర్శించడం చేతనే త్రిమూర్తుల ధర్మనం కలుగుతుంది. ఇందులో ఎంత మాత్రం సందేహం లేదు. తపోధనులారా ! మీరందరూ ప్రయత్న పూర్వకంగా యదుశ్రేష్ఠుడైన ఆ శ్రీకృష్ణుని పూజిస్తారని నేను మిమ్మల్ని అనుగ్రహించి భగవానుని యొక్క పవిత్ర మహత్త్వాన్ని వివరించాను.” అని చెప్పి ముగించాడు.

నారదుడు చెబుతున్నాడు - “దేవా ! హిమాలయ శిఖరం మీద శంకర భగవానుడు మాకు ఎవరి మహిమను ఉపదేశించాడో, బ్రహ్మభూతులైన ఆ సనాతన పురుషులు మీరే. శ్రీకృష్ణా ! మేము మిమ్మల్ని చూసి విస్మితులు కావడం, మాకు పూర్వకాలపు సంగతి జ్ఞప్తికి రావడం మీ ప్రభావం వలన కలిగిన మరొక ఆశ్చర్యకరమైన సంగతి. ప్రభూ ! దేవాధిదేవుడైన శంకరభగవానుడు ఈ రీతిగా మీ మహిమను వివరించారు.”

తపోవన వాసులైన ఋషులు ఈ రీతిగా చెప్పిన మీదట

దేవకీనందనుడు శ్రీకృష్ణుడు వారందరినీ మిక్కిలిగా గౌరవించాడు. తదనంతరం, ఆ మహర్షి తిరిగి సంతోషంగా - “మధుసూదనా ! మీరు మాకు తరచుగా దర్శనాన్ని ఇచ్చేలా అనుగ్రహించండి. మీ యొక్క ఈ అవతారం లేదా మానవ శరీరంలో జన్మించడం, దానికి గల రహస్య కారణం - అవన్నీ మేము మా చాపల్యం కారణంగా రహస్యంగా ఉంచడంలో అసమర్థులం. అందుకే మీరు ఉండగానే చిన్న నోటితో పెద్ద మాటలు మాట్లాడుతున్నాం. భూమిపైగాని, స్వర్గంలోకాని మీకు తెలియని ఆశ్చర్యకరమైన సంగతులు ఏవీ లేవు. మంచిది. ఇక మాకు సెలవు ఇప్పించండి.” అన్నాడు.

భీష్ముడు చెబుతున్నాడు - “యుదిష్ఠిరా ! ఆ మహర్షులు దేవాధిదేవుడైన పురుషోత్తమునికి ప్రణమిల్లి, అతనికి ప్రదక్షిణం చేసి వెళ్లిపోయారు. తదనంతరం మిక్కిలి శాంతితో దేదీప్యమానుడైన నారాయణభగవానుడు తన వ్రతాన్ని యదావిధిగా పూర్తి చేసికొని ద్వారకాపురికి వెళ్లాడు. దాని తరువాత పదినెలలకు రుక్మిణీ గర్భం నుండి అతి సుందరుడైన ఒక బాలుడు జన్మించాడు. అతని కాంతి మహాద్భుతము. అతడు భగవానునికి వంశోద్ధారకుడు, పరాక్రమశాలి. ప్రాణులందరి మనస్సంకల్పాలలో వ్యాసించి ఉండేవాడు. దేవతల, అసురుల యొక్క అంతఃకరణాల్లో కూడా నివసించే కామదేవుడే శ్రీకృష్ణుని యొక్క పుత్రరూపంలో అవతరించాడు. మేఘశ్యాముడు, చతుర్భుజుడు అయిన ఆ పురుషశ్రేష్ఠుడు శ్రీకృష్ణుడు ఇతడే. ఇంద్రాది ముప్పది మూడు మంది దేవతలు ఇతని స్వరూపాలే. ఇతడే ప్రాణులందరికీ ఆశ్రయమిచ్చే ఆది దేవుడు, మహాదేవుడు. ఇతనికి ఆద్యంతాలు లేవు. అవ్యక్త స్వరూపుడు, మహాతేజస్వి అయిన ఈ నారాయణుడు దేవతల కార్యం సిద్ధింపజేయడానికి యదుకులంలో అవతరించాడు. దుర్యోధమైన తత్త్వాన్ని చెప్పినదీ చేసినది ఇతడే. కుంతీనందనా ! నీ సంపూర్ణ విజయం, నిస్తులకీర్తి. అఖండ భూమండలరాజ్యం - అన్నీ నారాయణ భగవానుని ఆశ్రయించినందువలననే నీకు దక్కాయి. అచింత్య స్వరూపుడైన ఈ నారాయణుడే మీకు రక్షకుడు, పరమగతి. నీవు స్వయంగా హోతవై ప్రళయకాలాన్ని వంటి తేజస్సు కల శ్రీకృష్ణుని స్రువముగా చేసి ఇతని ద్వారా సమరాన్ని జ్వాలలో రాజులందరినీ ఆహుతి చేశావు. పుత్ర సోదర బంధువర్గ సహితంగా నేడు దుర్యోధనుడు శోచనీయుడయ్యాడు. ఎందుకంటే ఆ మూర్ఖుడు క్రోధావేశంలో శ్రీకృష్ణార్జునులతో యుద్ధానికి తలపడ్డాడు. ఎంతో మంది

మహాకాయులు, మహాబలులు అయిన దైత్యులు దానవులు దావానలంలో పడి దగ్ధమయ్యే మిడుతలలా శ్రీకృష్ణుని యొక్క చక్రాగ్నికి స్వాహా అయిపోయారు. సత్త్వం (దైర్యం), శక్తి, బలం మొదలైన వానిలో స్వతస్సిద్ధంగానే తక్కువ వారైన మనుష్యులు శ్రీకృష్ణుని ఎదిరించలేరు. అర్జునుడు కూడా యోగశక్తి సంపన్నుడు, యుగాంతకాలాగ్ని వలె తేజోవంతుడు. ఇతడు ఎడమ చేతితో కూడా బాణప్రయోగం చేయగలడు. రణభూమిలో అగ్రేసరుడు. ఇతడు తన పరాక్రమంతో దుర్యోధనుని పైవ్యాన్ని అంతటినీ సంహరించాడు. కనుక నీవు నీ రక్తసంబంధులకోసం శోకించకూడదు.

నాయనా ! ఈ శ్రీకృష్ణుని మహిమను నేను విన్నది విన్నట్లుగా నీకు చెప్పాను. అతని మహిమ తెలుసుకోవడానికి ఇంత మాత్రం చాలు. సజ్జనులు దిగ్దర్శనంగా మాత్రమే అపేక్షిస్తారు. వ్యాసులవారి, బుద్ధిమంతులైన నారదుల వారిమాటలు విని పరమపూజ్యుడయిన శ్రీకృష్ణుని యొక్క మహర్షుల యొక్క గొప్ప ప్రభావాన్ని చెప్పాను. దానితోపాటే శివపార్వతుల సంవాదం కూడా వినిపించాను. మహాపురుషుడైన శ్రీకృష్ణుని యొక్క ఈ ప్రభావాన్ని విన్నవారికి, స్మరించినవారికి పరమ శుభం కలుగుతుంది. కాబట్టి శుభం కోరుకొనేవారు జనార్దనుని శరణు పొందాలి. బ్రాహ్మణులు కూడా ఈ అక్షయ పరమాత్మనే స్తుతిస్తారు. రాజా ! నీవు సదా ధర్మ బద్ధంగా ప్రజాపాలనం చేస్తూఉండు. ప్రజా రక్షణకోసం ఉపయోగించే ఉచితమైన దండన ధర్మమే అని చెబుతారు. శంకర భగవానునికి పార్వతీ దేవితో జరిగిన ధర్మ విషయక సంవాదాన్ని ఈ సజ్జనుల సమక్షంలో నేను నీకు చెప్పాను. తనకు శుభం కలగాలి అనుకొనేవాడు ఈ సంవాదం విని లేదా వినాలనే కోరిక పెంచుకొని విశుద్ధబావంతో శంకర భగవానుని పూజించాలి. అతనిని పూజించాలనే సందేశం కూడా నారదుడిచ్చినదే. కాబట్టి నీవు కూడా అలాగే చేయి. శ్రీకృష్ణభగవానుని యొక్క, మహాదేవుని యొక్క ఈ అద్భుత వృత్తాంతం పూర్వం హిమాలయ పర్వతం మీద సంఘటించింది. కమలలోచనుడు శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు మీరు సత్యయుగాది మూడు యుగాలలోను పుట్టినందు వలన త్రియుగం అనిసించుకొంటారు. దేవర్షినారదుడు, వ్యాసమహర్షి వాకు ఈ ఇద్దరి స్వరూపాన్ని పరిచయం చేశారు. మహాబాహువు శ్రీకృష్ణుడయితే భాల్యంలోనే తన బంధువర్గాన్ని రక్షించడానికి కంసుని ఘోరంగా వదించాడు. ఇతడు సవాతనుడైన పురాణ పురుషుడు. లీలలతోకూడిన ఈతని చరిత్రలకు అంతుగాని

పరిమిత సంఖ్యగాని చెప్పలేము. నరశ్రేష్ఠా ! నీకు అవశ్యము శుభం కలుగుతుంది. ఎందుకంటే ఈ జనార్దనుడు నీకు సఖుడు. దుర్బుద్ధి కలిగిన దుర్యోధనుడు పరలోకానికి వెళ్లిపోయినప్పటికీ కూడా నాకు అతని గురించే ఎక్కువగా శోకం కలుగుతోంది. ఎందుకంటే అతని కారణంగానే గుడ్డాలు ఏనుగులు మొదలైన వాహనాలతో పాటుగా భూమి అంతా నశించిపోయింది. దుర్యోధన, దుశ్శాసన, కర్ణ శకునులు - ఈ నలుగురి తప్పిదం వలననే కౌరవులందరూ చనిపోయారు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "గంగానందనుడు భీష్ముడు ఈ రీతిగా చెప్పాక మహాత్ముల నడుమ కూర్చున్న యుధిష్ఠిరుడు మౌనం వహించాడు. భీష్మలవారి మాటలు విని ధృతరాష్ట్రాది రాజులకు చాలా విస్మయం కలిగింది. వారు మనసులోనే శ్రీకృష్ణుని పూజించుకొని, అతనికి చేతులు జోడించారు. నారదాది మహర్షులు కూడా భీష్ముని మాటలు విని అతనిని ప్రశంసిస్తూ చాలా సంతోషించారు. ఈ రీతిగా పాండునందనుడు యుధిష్ఠిరుడు తన సోదరులతోపాటుగా భీష్ముడు చెప్పిన ఈ అనుశాసనాన్ని విన్నాడు. అది అత్యంత ఆశ్చర్యజనకం, పరమ పవిత్రం. తదనంతరం వెక్కు దక్షిణలు ఇచ్చే భీష్ముడు విశ్రాంతి తీసుకోగానే మహాబుద్ధిమంతుడైన యుధిష్ఠిర మహారాజు తిరిగి ప్రశ్నించడం మొదలుపెట్టాడు.

విష్ణు సహస్రనామము

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా ! యుధిష్ఠిరుడు విధిరూపమైన సమస్త ధర్మాలను, పాపక్షయం చేసే అన్నిరకాల ధర్మ రహస్యాలను విని భీష్ముని మళ్ళీ ప్రశ్నించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "లోకంలో ఎవరిని పాక్షాత్కరింపచేసుకొంటేజీవుని అవిద్యా రూపమైన హృదయ గ్రంధి భేదింపబడుతుండో, సంశయాలన్నీ తీరిపోతాయో, అన్ని కర్మలూ నశిస్తాయో ఆ ఒకే ఒక్క దేవుడు ఎవరు ? ఆ ఒకే ఒక్క పరమాశ్రయమైన స్థానమేది ? ఏ దేవుని యొక్క స్తుతి, గుణకీర్తనలను చేయడం వలన, ఏ దేవుని అన్ని రకాలుగా బాహ్యోభ్యంతరాలలో పూజించడంవలన మనిషి శుభాలు పొందుతాడు ? అన్ని ధర్మాలలోను పూర్వోక్త లక్షణాలతో కూడిన ఏ ధర్మాన్ని మీరు పరమోత్తమమైనదని బావిస్తారు ? ఎవనిని జపించడం వలన జన్మధర్మం గల జీవుడు జనన మరణ రూపమైన సంసారబంధం నుండి ముక్తుడవుతాడు ?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "చరాచరమైన జగత్తుకు స్వామి బ్రహ్మాది దేవులకు దేవుడు, దేశకాల వస్తువుల చేత

అపరిచ్ఛిన్నుడు, క్షరాక్షరములకంటె శ్రేష్ఠుడు అయిన పురుషోత్తముని సహస్రనామాలతో నిరంతరం తత్పరుడై గుణకీర్తనం చేయడం ద్వారా మనిషి సర్వ దుఃఖాలనుండి తరిస్తాడు. అన్ని వేళలా భక్తియుక్తుడై అవ్యయుడైన ఆ పురుషోత్తమునే పూజించడం వలన, అతనినే ధ్యానించడం వలన పైన చెప్పినట్లుగా సహస్రనామాలతో స్తుతించడం వలన, నమస్కారం చేయడం వలన మనిషి అన్ని దుఃఖాల నుండి విముక్తి పొందుతాడు. జనన మరణాది షడ్భావ వికార రహితుడు, సర్వవ్యాపకుడు, సమస్త లోకేశ్వరుడు, లోకాధ్యక్షుడు అయిన ఆ దేవుని నిరంతరం స్తుతించడం వలన మనిషి దుఃఖాలన్నింటిని తరించగలుగుతాడు. సృష్టికర్త అయిన బ్రహ్మకు, బ్రాహ్మణులకు, తపస్సుకు, నేదాలకు హితకరుడు, సర్వధర్మాలను ఎరిగినవాడు, ప్రాణులకీర్తిని (తన శక్తితో వారిలో ప్రవేశించి) పెంచేవాడు, సమస్తలోకేశ్వరుడు, సమస్త ప్రాణులకు ఉత్పత్తి స్థానమూ లోకానికి కారణ రూపుడు అయిన పరమేశ్వరుని స్తుతించడం వలన మనిషి అన్ని దుఃఖాలనుండి విముక్తుడవుతాడు. మనిషి తన హృదయ కమలంలో కొలువై ఉన్న పద్మాక్షుడు వాసుదేవుని భక్తి తత్పరుడై గుణసంకీర్తన రూపమైన స్తుతులతో సదా అర్చిస్తూ ఉండాలి. ఈ ధర్మాన్నే నేను అన్ని ధర్మాలకంటె గొప్పదని బావిస్తాను. పరమ తేజాడు, పరమ తపము, పరమ బ్రహ్మము, పరమ పరాయణము అయిన దేవుడే జీవులకు పరమగతి. భూపతీ ! పవిత్ర తీర్థాలకంటె పరమ పవిత్రుడు, మంగళములకు కూడా మంగళుడు, దేవతలకు దేవుడు, ప్రాణులకు అవ్యయుడైన తండ్రి, కల్పాదియందు సమస్త ప్రాణులను సృష్టించేవాడు, యుగాంతమునందు మహాప్రళయంలో తిరిగి లయింపచేసేవాడు, లోకప్రధానుడు, జగత్స్వామి అయిన విష్ణువు యొక్క, పాపాలను సంపారభయాన్ని తొలగించే వేయి నామాలను నేను చెప్తాను విను", గుణాల కారణంగా ప్రవృత్తుమైనవి, వాటిలో ప్రసిద్ధమైనవి, మంత్రద్రష్టలైన మునులు అన్ని భగవత్కథలలోను గానం చేసినవి. అచింత్య ప్రభావుడైన ఆ మహాత్ముని యొక్క ఆ నామాలన్నింటిని పురుషార్థ సిద్ధికోసం వర్ణిస్తాను.

ఓం సచ్చిదానందరూప !

1. విశ్వమ్ - జగత్తుకంతటికీ కారణరూపుడు, 2. విష్ణుః - సర్వవ్యాపి, 3. వషట్కారః - (యజ్ఞంలో హవిస్సునిస్తూ 'వషట్' అని అంటారు.) వషట్కారమనే యజ్ఞ స్వరూపుడు, 4. భూత భవ్యభవత్ప్రభుః - భూత భవిష్య

ద్వర్తమానములకు స్వామి, 5. భూతకృత్ - రజోగుణాన్ని ఆశ్రయించి బ్రహ్మ యొక్క రూపంతో ప్రాణులందరినీ సృష్టించువాడు; 6. భూత భృత్ - సత్త్వగుణాన్ని ఆశ్రయించి ప్రాణులన్నిటిని పెంచి పోషించువాడు, 7. బావః - నిత్య స్వరూపుడయివా కూడా తానుగా పుట్టేవాడు, 8. భూతాత్మా - సర్వప్రాణులకు ఆత్మ అనగా అంతర్యామి, 9. భూతభావనః - ప్రాణులను సృష్టించి వృద్ధి చేసేవాడు.

10. పూతాత్మా - పవిత్రాత్ముడు, 11. పరమాత్మా - పరమ శ్రేష్ఠుడయిన నిత్య శుద్ధబుద్ధముక్త స్వభావుడు, 12. ముక్తావాం పరమాగతిః - ముక్తులకు ఉత్తమ గతి స్వరూపుడు, 13. అవ్యయః - ఎన్నడు నశించనివాడు, 14. పురుషః - శరీరములో శయనించువాడు, 15. సాక్షీ - ఏ అడ్డా లేకుండా అందరినీ చూచేవాడు, 16. క్షేత్రజ్ఞః - 'క్షేత్రం' అనగా ప్రకృతి రూపమైన సమస్త శరీరాన్ని సంపూర్ణంగా తెలుసుకొన్నవాడు, 17. అక్షరః - ఎన్నడూ క్షీణించనివాడు, 18. యోగః - మనసుతోపాటు సర్వజ్ఞానేంద్రియాలను నిరోధించడమనే యోగంతో లభించేవాడు. 19. యోగవిదాంనేతా - యోగజ్ఞులయిన భక్తుల యోగక్షేమాలను నిర్వహించడంలో అగ్రేసరుడు, 20 ప్రధానపురుషేశ్వరః - ప్రకృతికి, పురుషునికి స్వామి, 21. వార సింహవపుః - నరుడు, సింహము రెండింటి రూపము ధరించినవాడు, 22. శ్రీమాన్ - వక్షస్థులమున ఎల్లప్పుడూ శ్రీని ధరించువాడు, 23. కేశవః - (అ) బ్రహ్మ, (ఆ) విష్ణువు, (ఈశ) మహాదేవుడు. ఈ రీతిగా త్రిమూర్తి స్వరూపుడయినవాడు, 24. పురుషోత్తమః - క్షర, అక్షర అనే రెండింటిలో సర్వధా ఉత్తముడైనవాడు.

25. సర్వః - సదసత్తులు అన్నిటికీ ఉత్పత్తి స్థితి లయస్థానుడు, 26. శర్వః - ప్రజలందరినీ ప్రళయకాలంలో సంహరించేవాడు, 27. శివః - త్రిగుణాతీతుడైన కల్యాణ స్వరూపుడు, 28. స్థాణుః స్థిరుడు, 29. భూతాదిః - ప్రాణులకు ఆదికారణుడు, 30. నిధరవ్యయః - ప్రలయకాలంలో ప్రజలందరూ లీనమయ్యే అవ్యయస్థానము. 31. సంభవః - ఇచ్చతో పృష్ఠంగా ప్రకటమయ్యేవాడు, 32. బావనః - బోక్తలందరి యొక్క పలాలను సృష్టించువాడు, 33. భర్తా - అందరినీ భరించువాడు, 34. ప్రభవః - ఉత్కృష్ట (దివ్య) జన్మ కలవాడు, 35. ప్రభుః - అందరికీ స్వామి, 36. ఈశ్వరః - ఉపాదిరహితమైన ఐశ్వర్యం కలవాడు.

37. స్వయం భూః - స్వయముగా పుట్టేవాడు,

38. శంభుః - భక్తులకు సుఖం ఉత్పాదించేవాడు. 39. ఆదిత్యః - ద్వాదశాదిత్యులలో విష్ణువు అనే ఆదిత్యుడు. 40. పుష్కరాక్షః - పద్మములవంటి కన్నులు కలవాడు. 41. మహాస్వనః - వేదమనే అతి గొప్ప ధ్వని కలవాడు. 42. అనాదినిధనః - జన్మ మృత్యురహితుడు. 43. ధాతా - విశ్వాన్ని ధరించువాడు. 44. విధాతా - కర్మలను, ఫలాలను సృష్టించేవాడు. 45. ధాతురుత్తమః - కార్యకారణరూపమైన సర్వప్రపంచాన్ని ధరించే సర్వోత్తముడు.

46. అప్రమేయః - ప్రమాణాదులచే గుర్తించడానికి లోబడనివాడు. 47. హృషీకేశః - ఇంద్రియాలకు స్వామి. 48. పద్మనాభః - జగత్తుకు కారణరూపమైన కమలానికి తన నాభిలో స్థాన మొసగినవాడు. 49. అమర ప్రభుః - దేవతలకు స్వామి. 50. విశ్వకర్మా - సర్వప్రపంచాన్ని నిర్మించేవాడు. 51. మనుః - ప్రజాపతి అయిన మనువు. 52. త్వష్టా - సంహారసమయంలో ప్రాణులందరినీ ఓడించేసేవాడు. 53. స్థవిష్ఠః - మిక్కిలి స్థూలమైనవాడు. 54. స్థవిరోధ్రువః - అతిప్రాచీనుడూ, అత్యంతస్థిరుడూ అయినవాడు.

55. ఆగ్రాహ్యః - మనసుతో గ్రహింపశక్యంకానివాడు. 56. శాశ్వతః - సర్వకాలములయందు ఉండువాడు. 57. క్షుష్ణః - అందరి చిత్తములను బలవంతంగా తనవైపు ఆకర్షించే శ్యామ సుందరుడు సచ్చిదానందమయుడు అయిన శ్రీక్షుష్ణభగవానుడు. 58. లోహితాక్షః - ఎఱ్ఱని కన్నులు కలవాడు. 59. ప్రతర్దనః - ప్రళయకాలంలో ప్రాణులను సంహరించువాడు. 60. త్రికకుబ్ధామ - పైన, కింద, మధ్య అనే మూడు దిక్కులకు ఆశ్రయమైనవాడు. 62. పవిత్రమ్ - అందరినీ పవిత్రులను చేయువాడు. 63. మంగలం పరమ్ - పరమ మంగళుడు.

64. ఈశానః - సమస్త ప్రాణులను నియంత్రించువాడు. 65. ప్రాణదః - అందరికీ ప్రాణమునొసగువాడు. 66. ప్రాణః - అందరినీ జీవించి ఉండునట్లుగా చేసే ప్రాణస్వరూపుడు. 67. జ్యేష్ఠః - అందరికీ కారణం కనుక అందరికంటె పెద్దవాడు. 68. శ్రేష్ఠః - అందరికంటె ఉత్కృష్టుడు కనుక పరమశ్రేష్ఠుడు. 69. ప్రజాపతిః - ఈశ్వరరూపంలో ప్రజలందరికీ యజమాని అయినవాడు. 70. హిరణ్యగర్భః - బ్రహ్మాండ మనే హిరణ్యమయమైన అండంలోపల వ్యాపించి ఉండేవాడు. 71. భూగర్భః - పృథివిని గర్భంలో ఉంచుకొన్నవాడు. 72. మాధవః - లక్ష్మీకి భర్త అయినవాడు. 73. మధుసూదనః

- మధుననే రాక్షసుని చంపినవాడు.

74. ఈశ్వరః - సర్వశక్తిమంతుడైన ప్రభువు. 75. విక్రమీ - పరాక్రమ వంతుడు. 76. ధన్వీ - శార్ఙ్గధనువు తాల్చినవాడు. 77. మేధావీ - అతిశయమైన బుద్ధిమంతుడు. 78. విక్రమః - గరుడవాహనమెక్కి తిరిగేవాడు. 79. క్రమః - క్రమమైన విస్తృతికి కారణుడు. 80. అనుత్తమః - సర్వోత్కృష్టుడు. 81. దురాధర్షః - ఎవరి చేత తిరస్కృతుడు కాజాలనివాడు. 82. కృతజ్ఞః - తనకోసం కొద్దిగా సమర్పించినా అదికంగా బావించే వాడు అంటే షత్రువుషోది అల్ప వస్తువులు సమర్పించిన వారికి కూడా మోక్షం ఇచ్చేవాడు. 83. కృతిః - పురుష ప్రయత్నానికి ఆధార రూపుడు. 84. ఆత్మవాన్ - తన మహిమలోనే నిలిచి ఉండేవాడు.

85. సురేశః - దేవతలకు అధిపతి. 86. శరణమ్ - దీనులకు, దుఃఖితులకు పరమాశ్రయమైనవాడు. 87. శర్మ - ఫరమానంద స్వరూపుడు. 88. విశ్వరేతాః - విశ్వానికి కారణుడు. 89. ప్రజాభవః - ప్రజలందరిని పుట్టించువాడు. 90. అహః - ప్రకాశరూపుడు. 91. సంవత్సరః - కాల స్వరూపంలో ఉన్నవాడు. 92. వ్యాళః - సర్పం వలె పట్టుకోవడానికి పాధ్యం కానివాడు. 93. ప్రత్యయః - ఉత్తమ బుద్ధితో తెలుసుకోవడానికి వీలైనవాడు. 94. సర్వదర్శనః - అందరినీ చూసేవాడు.

95. అజః - జన్మ రహితుడు. 96. సర్వేశ్వరః - ఈశ్వరులందరికీ ఈశ్వరుడు. 97. సిద్ధః - నిత్యసిద్ధుడు. 98. సిద్ధిః - అందరికీ ఫలమైన వాడు. 99. సర్వాదిః - సర్వభూతములకు ఆదికారణుడు. 100. అచ్యుతః - స్వరూపస్థితి నుండి ఎన్నడూ త్రికాలములలో కూడా చ్యుతి చెందనివాడు. 101. వృషాకపిః - ధర్మ రూపుడు. వరాహ రూపుడు. 102. అమేయాత్మా - అప్రమేయ స్వరూపుడు. 103. సర్వయోగవినిస్కృతః - అనేక రకాల శాస్త్రోక్త పాధనాల చేత ఎరుగదగినవాడు.

104. వసుః - ప్రాణులందరికీ వాసస్థానము, మఱియు ప్రాణులందరిలో నివసించేవాడు. 105. వసుమనాః - ఉదారమైన మనసుకలవాడు. 106. సత్యః - సత్య స్వరూపుడు. 107. సమాత్మా - ప్రాణులందరిలో ఒకే ఆత్మస్వరూపంతో విరాజిల్లేవాడు. 108. అసమ్మితః - ఏ పథార్థముతోను కొలుచుటకు వీలుకానివాడు. 109. సమః - అన్ని సమయాలలోను ఏ వికారములు లేనివాడు. 110. అమోఘః - భక్తుల పూజలను, స్తుతులను, స్మరణములను

వృథాకానీయక సంపూర్ణంగా వారికి ఫలప్రధానం చేసేవాడు, 111. పుండరీకాక్షః - కమలములవంటి నేత్రములు కలవాడు, 112. వృషకర్మా - ధర్మమయమైన కర్మలు చేసేవాడు, 113. వృషాకృతిః - ధర్మ స్థాపన కోసం రూపం ధరించేవాడు, 114. రుద్రః - దుఃఖాన్ని, దుఃఖకారణాన్ని పారద్రోలే వాడు, 115. బహుశిరాః - చాలా శిరస్సులు కలవాడు, 116. బభ్రుః - లోకాలను భరించేవాడు, 117. విశ్వ యోనిః - విశ్వాన్ని పుట్టించేవాడు, 118. శుచిశ్రవాః - పవిత్రమైన కీర్తికలవాడు, 119. అమృతః - ఎప్పుడూ మరణించనివాడు, 120. శాశ్వతస్థాణుః - నిత్యమూ సదా ఏకరసస్థితుడు, మరియు స్థిరుడు, 121. వరాహోహః - ఆరూఢులగుటకు పరమోత్తమమైన అపునరావృత్తి స్థాన స్వరూపుడు, 122. మహాతపాః - ప్రతాప (ప్రభావ) రూపుడై మహాతాపం కలిగించేవాడు.

123. సర్వగః - కారణరూపంతో సర్వత్ర వ్యాపించినవాడు, 124. సర్వవిద్యానుః - సమస్తము ఎరిగినవాడు మరియు ప్రకాశరూపుడు, 125. విష్వక్సేనః - యుద్ధానికి సిద్ధపడినంత మాత్రం చేతనే దైత్య పైశ్యాన్ని చిందరవందర చేసేవాడు, 126. జవార్దనః - భక్తుల ద్వారా అభ్యుదయనిశ్రేయసములనే పరమ పురుషార్థాన్ని యాచించువాడు, 127. వేదః - వేదరూపుడు, 128. వేదవిత్ - వేదాన్ని, వేదార్థాన్ని యథాతథంగా ఎరిగినవాడు, 129. అవ్యంగః - జ్ఞానాదులతో పరిపూర్ణుడు అనగా ఏ రకంగానూ అసంపూర్ణంగా ఉండని సర్వాంగపూర్ణుడు, 130. వేదాంగః - వేదములనే అంగాలు కలవాడు, 131. వేదవిత్ - వేదాలను విచారించేవాడు, 132. కవిః - సర్వజ్ఞుడు.

133. లోకాధ్యక్షః - లోకాలన్నిటికీ అధిపతి, 134. సురాధ్యక్షః - దేవతలకు అధ్యక్షుడు, 135. ధర్మాధ్యక్షః - తగిన పలితాన్ని ఇవ్వడానికి ధర్మాధర్మ నిర్ణయం చేసేవాడు, 136. కృతాకృతః - కార్య రూపంతో కృతుడు, కారణ రూపంతో అకృతుడు, 137. చతురాత్మా - సృష్టి యొక్క ఉత్పత్తి కొరకు నాలుగు నేర్వేరు రూపాలు కలవాడు, 138. చతుర్వ్యాహః - ఉత్పత్తి, స్థితి, నాశ, రక్షలు అనే నాలుగు వ్యూహాలు కలవాడు, 139. చతుర్దంష్ట్రః - నాలుగు కోరలుకల నరసింహరూపుడు, 140. చతుర్భుజః - నాలుగు భుజములు కల వైకుంఠనివాసుడైన విష్ణు భగవానుడు.

141. భ్రాజిష్ణుః - ఏకరసుడైన ప్రకాశస్వరూపుడు, 142. భోజనమ్ - జ్ఞానులు అనుభవించే అమృత స్వరూపుడు,

143. భోక్తా - పురుషరూపుడైన భోక్త, 144. సహిష్ణుః - సహనశీలుడు, 145. జగదాదిజః - జగత్తులో మొట్టమొదట హిరణ్య గర్భరూపంతో స్వయంగా పుట్టినవాడు, 146. అనఘః - పాపరహితుడు, 147. విజయః - జ్ఞానవైరాగ్య ఐశ్వర్యాది గుణాలలో అందరికంటే మించినవాడు, 148. జేతా - స్వతస్సిద్ధం గానే ప్రాణులన్నిటినీ జయించేవాడు, 149. విశ్వయోనిః - విశ్వానికి కారణుడు, 150. పునర్వసుః - శరీరంలో ఆత్మ రూపంలో మళ్ళీ మళ్ళీ నివసిస్తూ ఉండేవాడు, 151. ఉసేంద్రః - తమ్ముని రూపంతో ఇంద్రుని పొందినవాడు, 152. వామనః - వామనరూపంలో అవతరించినవాడు, 153. ప్రాంశుః - ముల్లోకాలను అదిగమించడానికి త్రివిక్రమ రూపంలో ఎత్తుగా ఎదిగినవాడు, 154. అమోఘః - వ్యర్థంకాని చేష్టలు కలవాడు, 155. శుచిః - స్మరణం, స్తోత్రం, పూజ చేసినవారిని పవిత్రులను చేసేవాడు, 156. ఉార్జితః - అత్యంత బలశాలి, 157. అతీంద్రః - స్వయం సిద్ధమైన జ్ఞాన ఐశ్వర్యాదుల వలన ఇంద్రుని మించినవాడు, 158. సంగ్రహః - ప్రళయకాలంలో అందరినీ ఒకచోటకు చేర్చేవాడు, స్వేచ్ఛగా స్వరూపాన్ని ధరించేవాడు, 161. నియమః - ప్రజలను తమ తమ అధికారాలలో నియమించేవాడు, 162. యమః - అంతః కరణము నందుండి నియమనం చేసేవాడు.

163. వేద్యః - ఉన్నతి పాంథాలనుకొనేవారి చేత తెలుసుకోదగినవాడు, 164. వైద్యః - అన్ని విద్యలు తెలిసినవాడు, 165. సదాయోగీ - సదాయోగస్థితుడై ఉండేవాడు, 166. వీరహా - ధర్మ రక్షణకోసం అసుర వీరులను చంపినవాడు, 167. మాధవః - విద్యకు స్వామి, 168. మధుః - అమృతంలాగ అందరినీ ఆనందఫరచేవాడు, 169. అతీంద్రియః - ఇంద్రియాలకంటే సర్వదా అతీతుడైనవాడు, 170. మహామాయః - మాయాపులపైన కూడా మాయను ప్రసరింపచేయగల మహామాయావి, 171. మహోత్పాహః - జగత్తు యొక్క సృష్టి స్థితి ప్రళయాలలో తత్పరుడైన పరమోత్పాహి, 172. మహాబలః - గొప్ప బలశాలి.

173. మహాబుద్ధిః - మహాబుద్ధిమంతుడు, 174. మహావీర్యః - మహాపరాక్రమవంతుడు, 175. మహాశక్తిః - మహాసమర్థుడు, 176. మహాద్యుతిః - గొప్ప కాంతిమంతుడు, 177. అనిర్దేశ్యవపుః - నిర్దేశించరాని ఆకృతి కలవాడు, 178. శ్రీమాన్ - ఐశ్వర్యవంతుడు, 179. అమేయాత్మా - ఊహింపశక్యంకాని ఆత్మ కలవాడు, 180. మహాద్రిధ్యక్ - అమృతమధన

సమయంలో మందరాచలం, గోరక్షణ కోసం గోవర్ధనం అనే మహాపర్వతాలను దరించినవాడు.

181. మహేష్వాసః - గొప్ప ధనుస్సు కలవాడు, 182. మహీభర్తా - భూమిని దరించువాడు, 183. శ్రీనివాసః - తన వక్షః స్థలమునందు శ్రీకి నివాసము కల్పించినవాడు, 184. సతాం గతిః - సత్పురుషులకు ఆశ్రయమైనవాడు, 185. అనిరుద్ధః - భక్తికి తప్ప దేనికి కట్టుబడనివాడు, 186. సురానందః - చేవతలను ఆనందింపచేయువాడు, 187. గోవిందః - వేదవాక్కు ద్వారా తన్ను పొందేలా చేసేవాడు, 188. గోవిదాంపతిః - వేదవాక్కు తెలిసినవారికి స్వామి.

189. మరీచిః - తేజస్సులకు కూడా పరమతేజోరూపుడు, 190. దమనః - తప్పులు చేసేవారిని యముడు మొదలైన రూపాలతో అణచివేసేవాడు, 191. హంసః - బ్రహ్మచేవునికి వేదజ్ఞానం కలిగించడానికి హంస రూపం ధరించినవాడు, 192. సువర్ణః - అందమైన రెక్కలుగల గరుడరూపుడు, 193. భుజగోత్తమః - సర్పాలలో శ్రేష్ఠుడైన శేషుడు 194. హిరణ్యవాభః - హితకరము రమణీయము అయిన నాభికలవాడు, 195. సుతపాః - బదరికాశ్రమంలో నరవారాయణరూపంతో అందమైన తపము చేసేవాడు, 196. పద్మనాభః - కమలము వంటి అందమైన నాభి కలవాడు, 197. ప్రజాపతిః - ప్రజలందరికీ స్వామి.

198. అమృత్యుః - మృత్యురహితుడు, 199. సర్వదృక్ - అన్నిటిని చూసేవాడు, 200. సింహః - దుష్టులను నాశనం చేసేవాడు, 201. సందాతా - మనుషులను వారి కర్మ ఫలాలతో అను సంధానించేవాడు, 202. సంధిమాన్ - సమస్త యజ్ఞాలను, తపస్సులను అనుభవించువాడు, 203. స్థిరః - సదా ఏకరూపుడు, 204. అజః - భక్తుల హృదయాలలో జాగృతమయ్యే దుర్గుణాలను పారదోలేవాడు, 205. దుర్మర్షణః - ఎవరికీ సహింపశక్యం కానివాడు, 206. శాస్తా - అందరినీ శాసించేవాడు, 207. విశ్రుతాత్మా - వేద శాస్త్రాలలో విశేషమైన ప్రసిద్ధి రూపాలు కలవాడు, 208. సురారిహ్ - దేవతల శత్రువులను చంపేవాడు.

209. గురుః - అన్ని విద్యలను ఉపదేశం చేయువాడు, 210. గురుతమః - బ్రహ్మాదులకు కూడా బ్రహ్మ విద్యను ప్రసాదించేవాడు, 211. ధామ - ప్రాణులందరి కోరికలకు నిలయమైనవాడు, 212. సత్యః - సత్య స్వరూపుడు, 213. సత్య పరాక్రమః - ఆమోఘ పరాక్రమ వంతుడు, 214. నిమిషః - యోగనిద్రలో మూసి ఉంచిన కన్నులు

కలవాడు, 215. అనిమిషః - మత్స్యరూపంలో అవతరించినవాడు, 216. స్రగ్వీ - వైజయంతీమాలను ధరించినవాడు, 217. వాచస్పతి రుదారధీః - సమస్త పదార్థాలను ప్రత్యక్షం చేయగలిగే బుద్ధితో కూడిన సమస్త విద్యలకు పతి,

218. అగ్రణీః - ముముక్షువులను ఉత్తమ పదవికి తీసికొని పోయేవాడు, 219. గ్రామణీః - ప్రాణీసముదాయానికి నాయకుడు, 220. శ్రీమాన్ - అందరికంటె మించిన కాంతికలవాడు. 221. న్యాయః - ప్రమాణాలకు ఆశ్రయమైన తర్కమూర్తి, 222. నేతా - జగత్తు అనే యంత్రాన్ని నడిపేవాడు, 223. సమీరణః - శ్వాసరూపంతో ప్రాణుల చేత చేష్టలు చేయించేవాడు, 224. సహస్రమూర్తా - వేల శిరసులు కలవాడు, 225. విశ్వాత్మా - విశ్వానికి ఆత్మ, 226. సహస్రాక్షః - వేల కన్నులు కలవాడు, 227. సహస్రసాత్ - వేల పాదములు కలవాడు,

228. ఆవర్తనః - సంసార చక్రాన్ని తిప్పే స్వభావం గలవాడు. 229. నివృత్తాత్మా - సంపార బందాలనుండి విడివడిన ఆత్మస్వరూపుడు, 230. సంవృతః - తన యోగ మాయతో కప్పబడినవాడు, 231. సంప్రమర్దనః - తన యొక్క రుద్రాది స్వరూపాలతో అందరినీ మర్దించేవాడు. 232. అహః సంవర్తకః - సూర్యరూపంలో అతి చక్కగా పగటిని ప్రవర్తింపచేసేవాడు, 233. వహ్నిః - హవిస్సును వహించే అగ్ని దేవుడు, 234. అనిలః - ప్రాణరూపంలోని వాయు స్వరూపుడు, 235. ధరణీదరః - వరాహ శేషరూపాలతో భూమిని మోసేవాడు.

236. సుప్రసాదః - శిశుపాలాది అపరాధులపై కూడా దయచూపేవాడు, 237. ప్రసన్నాత్మా - ప్రసన్న స్వభావుడు అనగా కరుణ చూపేవాడు, 238. విశ్వదృక్ - విశ్వాన్ని దరించేవాడు, 239. విశ్వభుక్ - విశ్వాన్ని అనుభవించేవాడు అనగా విశ్వాన్ని పాలించేవాడు, 240. విభుః - సర్వ వ్యాపకుడు, 241. సత్కర్తా - భక్తులను సత్కరించేవాడు, 242. సత్కృతః - పూజ్యులచే పూజింపబడేవాడు, 243. సాధుః - భక్తుల కార్యాలను పాధించేవాడు, 244. జహ్నుః - సంహార సమయంలో ప్రాణులను లయింపచేసేవాడు, 245. నారాయణః - నీటిలో శయనించేవాడు, 246. నరః - భక్తులను పరమదామానికి తీసికొని వెళ్లేవాడు.

247. అసంఖ్యేయః - వామ గుణ సంఖ్యలేనివాడు, 248. అప్రమేయాత్మా - ఎవరి కొలతలకు అందనివాడు,

249. విశిష్టః - అందరికంటె ఉత్కృష్టుడు, 250. శిష్టకృత్ - శాసించేవాడు, 251. శుచిః - పరమ శుద్ధుడు, 252. సిద్ధార్థః - కోరిన అర్థాన్ని సర్వదా సిద్ధింప చేసుకొనేవాడు, 253. సిద్ధసంకల్పః - సత్యమైన సంకల్పం కలవాడు, 254. సిద్ధిదః - కర్మలు చేసినవారికి అధికారాన్ని అనుసరించి ఫలాలను ఇచ్చేవాడు, 255. సిద్ధిపాథనః - సిద్ధి అనే క్రియను సాదించేవాడు.

256. వృషాహీ - ద్వాదశాహం మొదలైన యజ్ఞాలను తనలోనే ఉంచుకొనేవాడు, 257. వృషభః - భక్తులకు కోరిన వస్తువులను వర్షించేవాడు, 258. విష్ణుః - శుద్ధసత్యమూర్తి, 259. వృషపర్వా - పరమ ధామాన్ని ఎక్కాలనుకొనేవారికి దర్మ రూపమైన మెట్లు అయినవాడు, 260. వృషోదరః - తన ఉదరమునందు ధర్మాన్ని ధరించినవాడు, 261. వర్ధనః - భక్తులను వృద్ధి పొందించువాడు, 262. వర్ధమానః - ప్రపంచరూపంగా వృద్ధి చెందేవాడు, 263. వివిక్తః - లోకం నుండి వేరుగా ఉండేవాడు, 264. క్రుతిపాగరః - వేదాలనే జలానికి సాగరమైనవాడు.

265. సుభుజః - జగత్తును రక్షించే అందమైన భుజాలు కలవాడు, 266. దుర్ధరః - ఇతరులకు ధరింపశక్యంకాని భూమి మొదలైన లోకాదారక పదార్థాలను కూడా ధరించేవాడు, తానుగా ఎవరికీ ధరింపశక్యం కాని వాడు, 267. వాగ్మీ - వేదమయమైన వాక్కును ఉత్పన్నం చేసినవాడు, 268. మహేంద్రః - ఈశ్వరులకు కూడా ఈశ్వరుడు, 269. వసుదః - ధనాన్ని ఇచ్చేవాడు, 270. వసుః - ధనరూపుడు, 271. నైకరూపః - అనేక రూపాలను ధరించేవాడు, 272. బృహద్రూపః - విశ్వరూపధారి, 273. శిషివిష్టః - సూర్య కిరణాలలో ఉండేవాడు, 274. ప్రకాశనః - అన్నిటినీ ప్రకాశింపజేసేవాడు.

275. ఓజస్తేజోద్యుతిదరః - ప్రాణం, బలం, పరాక్రమం మొదలైన గుణాలను, జ్ఞాన దీప్తిని ధరించేవాడు, 276. ప్రకాశత్మా - ప్రకాశరూపమైన ఆకారం కలవాడు, 277. ప్రతాపనః - సూర్యాదులైన తన విభూతులతో విశ్వాన్ని తపింపజేసేవాడు, 278. బుద్ధః - ధర్మ, జ్ఞాన, నైరాగ్యాది సంపన్నుడు, 279. సృష్టాక్షరః - ఓంకారరూపమైన సృష్టమైన అక్షరం కలవాడు, 280. మంత్రః - ఋక్సామ యజురూపమైన మంత్రాలతో తెలుసుకోదగినవాడు, 281. చంద్రాంశుః - సంపాద తాప తప్తులైన వారిని చంద్రకిరణాల వలె ఆహ్లాద పరచువాడు, 282. భాస్కరద్యుతిః - సూర్యునివలె ప్రకాశ

స్వరూపుడు.

283. అమృతాంశుదృవః - సముద్రమదన సమయంలో చంద్రుని ఉత్పాదించిన సముద్రరూపుడు, 284. భానుః - ప్రకాశించువాడు, 285. శశభిందుః - కుందేలువంటి చిహ్నంకల చంద్రునివలె ప్రజలందరిని పోషించేవాడు, 286. సురేశ్వరః - దేవతలకు ఈశ్వరుడు, 287. జౌషధమ్ - సంసార రోగం తగ్గడానికి జౌషధరూపమైనవాడు, 288. జగతః పేతుః - సంసార సాగరాన్ని తరింపజేయడానికి పేతువు వంటివాడు, 289. సత్యధర్మ పరాక్రమః - సత్య స్వరూపమైన ధర్మం, పరాక్రమం కలవాడు.

290. భూతభవ్యభవన్నాథః - భూత భవిష్యద్వర్తమానాలకు చెందిన ప్రాణులందరికీ స్వామి, 291. సవనః - వాయు రూపుడు, 292. సావనః - చూపుతోనే జగత్తును పవిత్రం చేసేవాడు, 293. అనలః - అగ్ని స్వరూపుడు, 294. కామహా - తన భక్తుల యొక్క సకామ భావనలను నశింపజేసేవాడు, 295. కామకృత్ - భక్తుల కోరికలను నెరవేర్చేవాడు, 296. కాంతః - కమనీయ రూపుడు, 297. కామః - (క) బ్రహ్మ, (అ) విష్ణువు, (మ) మహాదేవుడు - ఈ రీతిగా త్రిదేవరూపుడు, 298. కామప్రదః - భక్తులకు వారుకోరిన పదార్థాలను ఇచ్చేవాడు, 299. ప్రభుః - సర్వోత్కృష్టుడైన, సర్వసమర్థుడైన స్వామి.

300. యుగాధి కృత్ - యుగాధిని ఆరంభించువాడు, 301. యుగావర్తః - నాలుగు యుగాలను చక్రంవలె తిప్పేవాడు, 302. నైకమాయః - అనేక మాయలను ధరించేవాడు, 303. మహాశనః - కల్పాంత మందు అన్నిటినీ మింగివేసేవాడు, 304. అదృశ్యః - ఏ జ్ఞానేంద్రియానికి విషయం కానివాడు, 305. వ్యక్త రూపః - స్థూలరూపంలో గోచరించే స్వరూపం కలవాడు, 306. సహస్రజిత్ - యుద్ధంలో వేలమంది దేవతల శత్రువులను జయించినవాడు, 307. అనంతజిత్ - యుద్ధంలో, క్రీడాడులలో సర్వత్ర సమస్త ప్రాణులను జయించేవాడు,

308. ఇష్టః - పరమానందస్వరూపుడు కనుక సర్వులకు ఇష్టుడు, 309. అవిశిష్టః - ఏ విశేషణమూ లేని సర్వశ్రేష్టుడు, 310. శిష్టేష్టః - శిష్టపురుషులకు ఇష్టదేవుడు, 311. శిఖండీ - నెమలి పింఛాన్ని తనకు శిరోభూషణంగా చేసుకొన్నవాడు, 312. నహుషః - ప్రాణులను మాయతో బందించువాడు, 313. వృషః - కోరికలను నెరవేర్చేవాడు, 314. క్రోధహా - క్రోధాన్ని నశింపజేసేవాడు, 315. క్రోధకృత్కర్తా - దుష్టులపై క్రోధించేవాడు, జగత్తును వారి కర్మాను సారంగా రచించేవాడు,

316. విశ్వభాహు: - అన్నివైపుల భాహువులు కలవాడు, 317. మహీదర: - పృథివిని ధరించువాడు.

318. అచ్యుత: - షడ్భావ వికారములు లేనివాడు, 319. ప్రథిత: - జగదుత్పత్తి కర్మలకు కారణుడు, 320. ప్రాణ: - హిరణ్య గర్భుని రూపంలో ప్రజలను జీవింపజేసేవాడు, 321. ప్రాణద: - అందరికీ ప్రాణములను ఇచ్చువాడు, 322. వాసవానుజ: - వామనావతారంలో కశ్యపుని ద్వారా ఆదిత్యుని ఇంద్రుని తమ్మునిగా పుట్టినవాడు, 323. అపాంబిధి: - జలాన్ని ఒక చోటకు చేర్చి సముద్ర రూపుడు, 324. అధిష్ఠానమ్ - ఉపాధానకారణ రూపంలో ప్రాణులన్నిటికీ ఆశ్రయమైనవాడు, 325. అప్రమత్త: - అధికారం కలవారికి వారి కర్మలను అనుసరించి పలములు ఇవ్వడంలో ఎప్పుడూ ఏమరుపాటు లేనివాడు, 326. ప్రతిష్ఠిత: - తన మహిమలో ఉండేవాడు.

327. స్కంద: - కార్తికేయస్వామిరూపుడు, 328. స్కంద ధర: - ధర్మ పథాన్ని దరించేవాడు, 329. ధుర్య: - సమస్త ప్రాణుల యొక్క జన్మాడు లనే కాడిని మోసేవాడు, 330. వరద: - కోరిన వరాలను ఇచ్చేవాడు, 331. వాయువాహన: - అన్ని రకాల వాయువులను కదిలించేవాడు, 332. వాసుదేవ: - ప్రాణులన్నింటి యందు తాను, తన యందు అన్ని ప్రాణులు నివసించే దివ్య స్వరూపుడు, 333. బృహద్భాను: - గొప్ప కిరణాలతో కూడి జగత్తునంతా ప్రకాశింప జేసేవాడు, 334. ఆదిదేవ: - సమస్తానికి ఆదికారణుడైన దేవుడు, 335. పురందర: - అనురుల నగరాలను ధ్వంసం చేసేవాడు.

336. అశోక: - ఏరకమైన శోకం లేనివాడు, 337. తారణ: - సంసార సాగరం నుండి తరింపజేసేవాడు, 338. తార: - జన్మజరామృత్యుభయం నుండి తరింపజేసేవాడు, 339. శూర: - పరాక్రమశాలి, 340. శౌరి: - వీరుడైన వసుచేపుని కుమారుడు, 341. జనేశ్వర: - సమస్త జీవులకు ప్రభువు, 342. అనుకూల: - ఆత్మరూపుడు కావడం వలన అందరికీ అనుకూలుడు, 343. శతావర్త: - ధర్మరక్షణ కోసం వందల కొద్దీ అవతారాలు ఎత్తినవాడు, 344. పద్మి - చేతిలో పద్మం ధరించినవాడు, 345. పద్మనిభేక్షణ: - కమలములవంటి కోమలమైన చూపులు కలవాడు.

346. పద్మనాభ: - పద్మము వాభియందు కలవాడు, 347. అరవిందాక్ష: - అరవిందములవంటి కన్నులు కలవాడు, 348. పద్మగర్భ: - హృదయకమలంలో ధ్యానించదగినవాడు,

349. శరీరభృత్ - అన్నరూపంలో అందరిశరీరాలను భరించువాడు, 350. మహర్థి: - గొప్ప విభూతికలవాడు, 351. ఋద్ధ: - అందరినీ మించినవాడు, 352. వృద్ధాత్మా - పురాతనమైన ఆత్మకలవాడు, 353. మహాక్ష: - విశాలమైన కన్నులు కలవాడు, 354. గరుడ ద్వజ: - గరుడచిహ్నం కల ద్వజం కలవాడు.

355. అతుల: - సాటిలేనివాడు, 356. శరభ: - శరీరాలను ప్రత్యగాత్మ రూపంలో ప్రకాశింపజేసేవాడు, 357. భీమ: - పాపులకు భయం కలిపేవాడు, 358. సమయజ్ఞ: - సమభావరూపమైన యజ్ఞంతో పాండ గలిగినవాడు, 359. హవిర్హరి: - యజ్ఞంలో హవిర్భాగాలను, తన్ను స్మరించేవారి పాపాలను హరించేవాడు, 360. సర్వ లక్షణలక్షణ్య: - సమస్త లక్షణములతో లక్షితమైనవాడు, 361. లక్ష్మీవాన్ - వక్షస్థలమున సదా లక్ష్మిని నిల్పినవాడు, 362. సమితింజయ: - సంగ్రామంలో విజయం పొందేవాడు.

363. విక్షర: - వాశరహితుడు, 364. రోహిత: - మత్స్య విశేషరూపంలో అవతరించినవాడు, 365. మార్గ: - పరమావంద ప్రాప్తికి సాధన రూపుడు, 366. హేతు: - ప్రపంచానికి నిమిత్త, ఉపాధానకారణుడు, 367. దామోదర: - యశోద ద్వారా త్రాటితో కట్టబడినవాడు, 368. సహ: - భక్తజనుల అపరాధాలను సహించేవాడు, 369. మహీదర: - పర్వత రూపంలో భూమిని మోసేవాడు, 370. మహాభాగ: - మహాభాగ్యశాలి, 371. వేగవాన్ - తీవ్రమైన గమనం కలవాడు, 372. అమితాశన: - సమస్త ప్రపంచాన్ని భక్షించేవాడు.

373. ఉద్భవ: - జగదుత్పత్తికి ఉపాధానకారణుడు, 374. క్షోభణ: - జగదుత్పత్తి సమయంలో ప్రకృతి పురుషులలో ప్రవేశించి వారిని క్షోభింపజేసేవాడు, 375. దేవ: - ప్రకాశస్వరూపుడు, 376. శ్రీగర్భ: - ఐశ్వర్యాన్నంతటినీ తన ఉదరగర్భంలో నిక్షిప్తం చేసుకొన్నవాడు, 377. పరమేశ్వర: - సర్వోత్తమమైన శాసనం చేసేవాడు, 378. కరణమ్ - ప్రపంచ ఉత్పత్తికి అన్నిటి కంటె పెద్ద సాధనం, 379. కారణమ్ - జగత్తుకు ఉపాధాన నిమిత్త కారణమైనవాడు, 380. కర్తా - అన్ని రకములుగా స్వతంత్రుడు, 381. వికర్తా - విచిత్రభువనాలను నిర్మించేవాడు, 382. గహన: - తన విలక్షణమైన స్వరూప, సామర్థ్య, లీలాధుల కారణంగా తెలుసుకొనశక్యం కానివాడు, 383. గుహ: - మాయతో తన స్వరూపాన్ని కప్పిపుచ్చుకొనేవాడు.

384. వ్యవసాయ: - జ్ఞానమాత్ర స్వరూపుడు,

385. వ్యవస్థానః - లోకపాలురు మొదలైన వారిని, సమస్త జీవులను, నాలుగు వర్గా శ్రమాలను వారి ధర్మాలను వ్యవస్థాపూర్వకంగా రచించినవాడు, 386. సంస్థానః - ప్రళయానికి సరియైన స్థానము, 387. స్థానదః - ధ్రువాది భక్తులకు స్థాన మొసగినవాడు, 388. ధ్రువః - అవినాశి, 389. పరర్థిః - శ్రేష్ఠమైన విభూతికలవాడు, 390. పరమస్పృష్టః - జ్ఞానస్వరూపుడు కాబట్టి పరమ స్పృష్టరూపుడు, 391. తుష్టః - ఏక మాత్ర పరమానంద స్వరూపుడు, 392. పుష్టః - సర్వత్ర పరిపూర్ణుడు, 393. శుభేక్షణః - దర్శన మాత్రం చేతనే శుభముల నొసగువాడు.

394. రామః - యోగిజనులను ఆనందింపచేయడం కోసం నిత్యానందస్వరూపుడైనవాడు, 395. విరామః - ప్రళయసమయంలో ప్రాణులందరికీ తనలో విశ్రాంతి నిచ్చేవాడు, 396. విరజః - రజోగుణ తమోగుణములు సర్వదా లేనివాడు, 397. మార్గః - ముముక్షువులు అమరులు కావడానికి సాధన స్వరూపుడయినవాడు, 398. నేయః - ఉత్తమజ్ఞానంతో గ్రహింపదగినవాడు, 399. నయః - అందరినీ నియమంలో ఉంచేవాడు, 400. ఆనయః - స్వతంత్రుడు, 401. వీరః - పరాక్రమశాలి, 402. శక్తిమతాం శ్రేష్ఠః - శక్తిమంతులందరిలోకి అధిక శక్తిమంతుడు, 403. ధర్మః - శ్రుతిస్మృతి రూపమైన ధర్మస్వరూపుడు, 404. ధర్మ విడుత్తమః - సమస్త ధర్మవేత్తలలో ఉత్తముడు.

405. వైకుంఠః - పరమదామ స్వరూపుడు, 406. పురుషః - విశ్వమనే శరీరంలో శయనించేవాడు, 407. ప్రాణః ప్రాణవాయు రూపంలో చేష్టలు చేసేవాడు, 408. ప్రాణదః - సృష్ట్యాదియందు ప్రాణ ప్రదానం చేసేవాడు, 409. ప్రణవః - ఓంకార స్వరూపుడు, 410. పృథుః - విరాడ్రూపంతో విస్తరించినవాడు, 411. హిరణ్యగర్భః - బ్రహ్మరూపంలో ప్రకటమైనవాడు, 412. శత్రుఘ్నః - శత్రువులను చంపేవాడు, 413. వ్యాప్తః - కారణరూపంగా అన్ని కార్యాలలో వ్యాపించి ఉండేవాడు, 414. వాయుః - పవన స్వరూపుడు, 415. అధోక్షజః - తన స్వరూపం నుండి క్షీణించనివాడు.

416. ఋతుః - కాలరూపంగా చూడబడేవాడు, 417. సుదర్శనః - భక్తులకు సులభంగా దర్శనమిచ్చేవాడు, 418. కాలః - అందరినీ లెక్కించేవాడు, 419. పరమేష్ఠీ - తన ప్రకృష్టమహిమలో నిలిచే స్వభావం కలవాడు, 420. పరిగ్రహః - శరణార్థుల చేత అన్నివైపుల నుండి గ్రహింపబడేవాడు, 421. ఉగ్రః - సూర్యులకు కూడా

భయకారణుడు, 422. సంవత్సరః - భూతములన్నింటికి నివాస స్థానము, 423. దక్షః - అన్ని పనులను మంచి నేర్పుతో సాధించేవాడు, 424. విశ్రామః - విశ్రాంతి కోరుకొనే ముముక్షువులకు మోక్షం ఇచ్చేవాడు, 425. విశ్వదక్షిణః - బలియొక్క యజ్ఞంలో సమస్త విశ్వాన్ని దక్షిణారూపంగా పుచ్చుకొన్నవాడు.

426. విస్తారః - సమస్తలోకవిస్తారకారణుడు, 427. స్థావరస్థాణుః - తాను స్థిరంగా ఉండి భూమి మొదలైన స్థిరపదార్థాలను తనలో ఉంచుకొనేవాడు, 428. ప్రమాణమ్ - జ్ఞాన స్వరూపుడు కాబట్టి ప్రమాణమైనవాడు, 429. బీజమవ్యయమ్ - ప్రపంచానికి అవ్యయ కారణుడు, 430. ఆర్థః - సుఖస్వరూపుడయిన కారణంగా అందరి ద్వారా ప్రార్థింపబడేవాడు, 431. అనర్థః - పూర్ణకాముడు కావడం వలన ప్రయోజన రహితుడు, 432. మహాకోశః - గొప్ప నిధి కలవాడు, 433. మహాభోగః - సుఖమనే మహాభోగం కలవాడు, 434. మహాధనః - యధార్థమైన గొప్ప దనస్వరూపుడు.

435. అనిర్విణ్ణః - నిర్విణ్ణత అనే వికారం లేనివాడు, 436. స్థవిష్టః - విరాడ్రూపుడు, 437. అభూః - జన్మ లేనివాడు, 438. దర్మ యూపః - దర్మానికి స్తంభం, 439. మహామఖః - చేసిన యజ్ఞాలను మహాఫలధాయ కములుగా ఏర్పరచువాడు, 440. నక్షత్రనేమిః - నక్షత్రాల న్నింటికి కేంద్రస్వరూపుడు, 441. నక్షత్రీ - చంద్రరూపుడు, 442. క్షమః - అన్ని కార్యాలలో సమర్థుడు, 443. క్షామః - అన్ని వికారాలు నశించిన సీమ్మట పరమాత్మ భావంతో ఉండేవాడు, 444. సమీహనః - సృష్ట్యాదులకోసం చక్కగా పని చేసేవాడు.

445. యజ్ఞః - సర్వయజ్ఞస్వరూపుడు, 446. ఇజ్యః - పూజనీయుడు, 447. మహేజ్యః - అందరికంటె అధికంగా ఉపాసనీయుడు, 448. క్రతుః - యూపసంయుక్తమైన యజ్ఞస్వరూపుడు, 449. సత్రమ్ - సత్పురుషులను రక్షించేవాడు, 450. సతాంగతిః - సత్పురుషులకు పరమ ప్రాపణీయమయిన స్థానము, 451. సర్వదర్శీ - సమస్త ప్రాణులను, వారి కార్యాలను చూసేవాడు, 452. విముక్తాత్మా - సంపార బంధనాలు లేని ఆత్మ స్వరూపుడు, 453. సర్వజ్ఞః - అన్నీ తెలిసినవాడు, 454. జ్ఞానముత్తమమ్ - సర్వోత్కృష్టజ్ఞానస్వరూపుడు,

455. సువ్రతః - ప్రణతపాలవాది ఉత్తమ వ్రతాలు

కలవాడు, 456. సుముఖః - అందమైన, ప్రసన్నమైన ముఖం కలవాడు, 457. సూక్ష్మః - అణువుకంటె అణువు, 458. సుఘోషః - సుందరమైన, గంభీరమైన కంఠధ్వని కలవాడు, 459. సుఖదః - తనభక్తులకు అన్ని రకాల సుఖాలు ఇచ్చేవాడు, 460. సుహృత్ - ప్రాణిమాత్రులయందు అహైతుకమైన కృపచూపే పరమ మిత్రుడు, 461. మనోహరః - తనరూపలావణ్యం, మధుర భాషణాదులతో అందరి మనసును హరించేవాడు, 462. జితక్రోధః - క్రోధం మీద విజయం సాధించినవాడు అనగా తనపట్ల ఎంతో అనుచితంగా ప్రవర్తించినవాని మీద కూడా కోపించనివాడు, 463. వీరబాహుః - అత్యంత పరాక్రమవంతమైన భుజములు కలవాడు, 464. విదారణః - ఆదర్శులను నశింపచేసేవాడు.

465. స్వాపనః - ప్రళయకాలంలో ప్రాణులందరినీ అజ్ఞానమనే నిద్రలో శయనింపచేసేవాడు, 466. స్వవశః - స్వతంత్రుడు, 467. న్యాపీ - ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపి, 468. వైకాత్మా - ప్రతియుగంలోను లోకోద్ధరణ కోసం అనేక రూపాలు దరించేవాడు, 469. వైకకర్మకృత్ - సృష్టిస్థితిలయములనే, భిన్న భిన్న అవతారాలలో మనోహరమైన లీల లనే అనేక కర్మలు చేసేవాడు, 470. వత్సరః - అందరికీనివాస స్థానమైనవాడు, 471. వత్సలః - భక్తులపట్ల పరమవాత్సల్యం కలవాడు, 472. వత్సీ - బృందావనంలో ఆవుదూడలను పాలించేవాడు, 473. రత్నగర్భః - రత్నాలను గర్భంలో ధరించే సముద్ర రూపుడు, 474. ధనేశ్వరః - అన్ని రకాల ధనాలకు ప్రభువు.

475. ధర్మగుప్ - ధర్మాన్ని రక్షించేవాడు, 476. ధర్మకృత్ - ధర్మస్థాపన కోసం స్వయంగా ధర్మాన్ని ఆచరించేవాడు, 477. ధర్మీ - ధర్మాలన్నింటికీ ఆదారమైనవాడు, 478. సత్ - సత్యస్వరూపుడు, 479. అసత్ - స్థూల జగత్స్వరూపుడు, 480. క్షరమ్ - సర్వభూతమయుడు, 481. అక్షరమ్ - అవినాశి, 482. అవిజ్ఞాతా - క్షేత్రజ్ఞుడైన జీవాత్మను విజ్ఞాత అంటారు. వానికంటె విలక్షణుడైన విష్ణు భగవానుడు, 483. సహస్రాంశుః - వేలకిరణాలు గల సూర్య స్వరూపుడు, 484. విధాతా - అందరినీ చక్కగా ధరించేవాడు, 485. కృతలక్షణః - శ్రీవత్సాది చిహ్నాలను ధరించినవాడు.

486. గభస్తివేమిః - కిరణాల మధ్యలో సూర్యరూపంలో ఉన్నవాడు, 487. సత్త్వస్తః - అంతర్యామి రూపంలో ప్రాణులందరి అంతఃకరణాలలో ఉండేవాడు, 488. సింహః - భక్త ప్రహ్లాదుని కోసం నరసింహరూపం ధరించినవాడు,

489. భూతమహేశ్వరః - ప్రాణులందరికీ మహా ఈశ్వరుడు, 490. ఆదిదేవః - అందరికీ ఆదికారణుడు, దివ్య స్వరూపుడు, 491. మహాదేవః - జ్ఞానయోగం, ఐశ్వర్యాది మహిమలతో కూడినవాడు, 492. దేవేశః - సమస్తదేవతలకు స్వామి, 493. దేవభృద్గురుః - దేవతలను విశేష రూపంగా పెంచి పోషించే, వారి యొక్క పరమ గురువు.

494. ఉత్తరః - సంసార సముద్రం నుండి ఉద్ధరించేవాడు, సర్వోత్తముడు, 495. గోపతిః - గోపాల రూపంలో గోవులను రక్షించేవాడు, 496. గోప్తా - సమస్త జీవులను పాలించేవాడు, రక్షించేవాడు, 497. జ్ఞానగమ్యః - జ్ఞానం ద్వారా తెలిసికోదగినవాడు, 498. పురాతనః - ఎప్పుడూ ఏక రసాత్మకుడై ఉండే అందరికంటె మొదటి పురాణ పురుషుడు, 499. శరీర భూత భృత్ - శరీరాన్ని ఉత్పాదించే పంచభూతాలను ప్రాణరూపంతో పాలించేవాడు, 500. భోక్తా - నిరతి శయమైన ఆనంద పుంజాన్ని అనుభవించేవాడు, 501. కపేంద్రః - వానరులకు స్వామి అయిన శ్రీరాముడు, 502. భూరిదక్షిణః - శ్రీరామాది అవతారాలలో యజ్ఞాలు చేసే సమయంలో అధిక దక్షిణలు ఇచ్చినవాడు.

503. సోమపః - యజ్ఞంలో దేవ రూపంతోను, యజమాన రూపంతోను పోమరపాన్ని పానం చేసేవాడు, 504. అమృతపః - సముద్ర మథనంలో వెలువడిన అమృతాన్ని దేవతలకు తాగించి, తాను తాగినవాడు, 505. సోమః - ఓషధులను పోషించే చంద్ర స్వరూపుడు, 506. పురుజిత్ - ఎంతో మంది మీద విజయలాభం పొందినవాడు, 507. పురుసత్తమః - విశ్వరూపుడు, అత్యంత శ్రేష్ఠుడు, 508. వినయః - దుష్టులను దండించేవాడు, 509. జయః - అందరిపై విజయం పొందేవాడు, 510. సత్యసంధః - నిజమైన ప్రతిజ్ఞ చేసేవాడు, 511. దాశార్థః - దశార్థవంశంలో పుట్టినవాడు, 512. సాత్త్వతాంపతిః - యాదవులకు, తన భక్తులకు స్వామి, అనగా వారి యోగక్షేమాలు నడిపించేవాడు.

513. జీవః - క్షేత్రజ్ఞరూపంలో ప్రాణాలను ధరించేవాడు, 514. వినయితాసాక్షీ - తనకు శరణాపన్నులైన భక్తుల యొక్క వినయభావాన్ని తత్కాలంలోనే ప్రత్యక్షంగా అనుభవించేవాడు, 515. ముకుందః - ముక్తిదాత, 516. అమిత విక్రమః - అపార పరాక్రమ వంతుడు, 517. అంభోనిధిః - జలానికి నిధి అయిన సముద్ర స్వరూపుడు. 518. అనంతాత్మా - అనంతమూర్తి, 519. మహోదధిశయః - ప్రళయ కాలమునందు మహాసముద్రంలో పవ్వళించేవాడు,

520. అంతః - ప్రాణులను సంహరించే మృత్యు స్వరూపుడు.

521. అజః - జన్మ వికార రహితుడు, 522. మహార్థః - పూజనీయుడు, 523. స్వాభావ్యః - నిత్య సిద్ధుడైనందువలన స్వతస్సిద్ధంగా ఉత్పన్నమే కానివాడు, 524. జితామిత్రః - రావణశిశుపాలాది శత్రువులను జయించినవాడు, 525. ప్రమోదనః - స్మరించినంత మాత్రంచేతనే నిత్యము ప్రముదితులను చేసేవాడు, 526. ఆనందః - ఆనంద స్వరూపుడు, 527. నందనః - అందరినీ ఆనందింపజేసేవాడు, 528. నందః - సమస్త ఐశ్వర్య సంపన్నుడు, 529. సత్యధర్మా దర్మజ్ఞానాది సర్వగుణయుక్తుడు, 530. త్రివిక్రమః - మూడు అడుగులతో ముల్లోకాలను కొలిచినవాడు.

531. మహర్షిః కపిలాచార్యః - సాంఖ్యశాస్త్ర ప్రవర్తకుడు కపిల భగవానుడు, 532. కృతజ్ఞః - కృతమును ఎరిగినవాడు అనగా తన భక్తుల సేవలు అధికమని ఎంచి తన్ను తాను ఋణగ్రస్తునిగా భావించుకొనేవాడు, 533. మేదిసీపతిః - భూమికి పతి; 534. త్రిపదః - త్రిలోకములనే మూడు పాదాలు గల విశ్వరూపుడు, 535. త్రిదశాధ్యక్షః - దేవతలకు స్వామి, 536. మహాశృంగః - మత్స్యావతారంలో పెద్దకొమ్మును ధరించినవాడు, 537. కృతాంతకృత్ - స్మరించిన వారి యొక్క సమస్త కర్మలను అంతమొందించువాడు.

538. మహావరాహః - హిరణ్యాక్షుని వధించడానికి మహా వరాహరూపాన్ని ధరించినవాడు, 539. గోవిందః - వేదవాక్కు ద్వారా తెలుసుకోవడానికి శక్యమయినవాడు, 540. సుషేణః - పార్షదులనే అందమైన సేనతో సుసజ్జితుడైనవాడు 541. కనకాంగదీ - బంగారు భుజకీర్తులు ధరించినవాడు, 542. గుహ్యః - హృదయాకాశంలో ధాగినవాడు, 543. గభీరః - మిక్కిలి గంభీర స్వభావం కలవాడు, 544. గహనః - ప్రవేశించడానికి మిక్కిలి కఠినమైన స్వరూపం కలవాడు; 545. గుప్తః - వాక్కుతో గాని, మనసుతో గాని గ్రహింపశక్యం కానివాడు, 546. చక్రగదాధరః - భక్తరక్షణార్థం చక్రం, గద మొదలైన దివ్యాయుధాలను ధరించినవాడు,

547. వేదాః - అన్ని విధానాలను ఏర్పరచినవాడు, 548. స్వాంగః - పనులు చేయడంలో తనకు తానే సహకారి అయినవాడు, 549. అజితః - ఎవరి చేతనూ జయింపబడనివాడు, 550. క్షుణ్ణః - శ్యామ సుందరుడయిన శ్రీకృష్ణుడు, 551. దృఢః - తన స్వరూప సామర్థ్యాలనుండి ఎన్నడూ చ్యుతి చెందనివాడు, 552. సంకర్షణోచ్యుతః -

ప్రళయకాలంలో అందరినీ ఒకే సారి సంహరించేవాడు, ఎప్పుడూ ఏకారణంగానూ పతనం కాని అవ్యయుడు, 553. వరుణః - జలానికి అధిపతి అయిన వరుణదేవుడు, 554. వారుణః - వరుణుని పుత్రుడైన వసిష్ఠస్వరూపుడు, 555. వృక్షః - అశ్వత్థవృక్ష రూపుడు, 556. పుష్కరాక్షః - కమలనయనుడు, 557. మహామనః - సంకల్ప మాత్రం చేతనే ఉత్పత్తి పాలన సంహారాదినమస్త లీలలు చేయగల శక్తిమంతుడు,

558. భగవాన్ - ఉత్పత్తి ప్రళయాలు, జనన మరణాలు, విద్యా అవిద్యలు ఎరిగినవాడు, సర్వైశ్వర్యాది ఆరు భోగాలతో కూడినవాడు, 559. భగహా - తన భక్తుల యొక్క ప్రేమను పెంచేందుకు వారి ఐశ్వర్యాలను హరించేవాడు, ప్రళయ కాలంలో అందరి ఐశ్వర్యాలను నశింపజేసేవాడు, 560. ఆనందీ - పరమ సుఖస్వరూపుడు, 561. వనమాలీ - వైజయంతీ వనమాలను ధరించినవాడు, 562. హలాయుధః - హలమనే ఆయుధాన్ని ధరించిన బలభద్ర స్వరూపుడు, 563. ఆదిత్యః - అదితి యొక్క పుత్రుడైన వామన భగవానుడు, 564. జ్యోతిరాదిత్యః - సూర్యమండలంలో విరాజమానుడైన జ్యోతిస్వరూపుడు, 565. సహిష్ణుః - ద్వంద్వాలను అన్నిటినీ సహించడంలో సమర్థుడు; 566. గతిసత్తమః - సత్పురుషులకు పరమగంతవ్యస్థానము, సర్వోత్తముడు.

567. సుధన్వా - మిక్కిలి సుందరమైన శార్ఙ్గధనువును ధరించినవాడు, 568. ఖండపరశుః - శత్రువులను ఖండించే పరశువును ధాల్చిన పరశురామ స్వరూపుడు, 569. ధారుణః - సన్మార్గ విరోధులకు మహాభయంకరుడు, 570. ద్రవిణప్రదః - అర్థార్థులైన భక్తులకు ధనసంపత్తిని ప్రసాదించేవాడు, 571. దివిస్పృక్ - స్వర్గలోకం వలకు వ్యాపించినవాడు, 572. సర్వదృగ్వాసః - సమస్తమును దర్శించువాడు, వేదాలను విభజించిన శ్రీకృష్ణద్వైపాయన స్వరూపుడు, 573. వాచస్పతిరయోనిజః - విద్యకు అధిపతి, అయోనిజుడై కన్పట్టేవాడు.

574. త్రిసామా - దేవప్రతాది మూడు సామవేదాల ద్వారా స్తుతింపబడే పరమేశ్వరుడు, 575. సామగః - సామవేదగానం చేసేవాడు, 576. సామ - సామవేదస్వరూపుడు, 577. నిర్వాణమ్ - పరమ శాంతినిధానమైన పరమానంద స్వరూపుడు, 578. భేషజమ్ - సంసార రోగానికి ఔషధము, 579. భిషక్ - సంసారమనే రోగాన్ని నశింపజేసేందుకు గీత అనే ఔషధాన్ని పానం చేయించే పరమవైద్యుడు,

580. సంన్యాసకృత్ - మోక్షంకోసం సంన్యాసాశ్రమాన్ని, సంన్యాస యోగాన్ని నిర్మించినవాడు 581. శమః - ఉపశమనాన్ని బోధించేవాడు, 582. శాంతః - పరమశాంతాకృతి; 583. నిష్ఠా - అందరి స్థితికి ఆధారమైన అధిష్ఠాన స్వరూపుడు, 584. శాంతిః - పరమశాంతి స్వరూపుడు, 585. పరాయణమ్ - ముముక్షువులకు పొందదగిన పరమస్థానం.

586. శుభాంగః - అతి మనోహరమైన పరమసుందరమైన అవయవాలు కలవాడు, 587. శాంతిదః - పరమ శాంతినిచ్చువాడు, 588. ప్రస్థా - పృష్ఠా దియందు అందరినీ రచించేవాడు, 589. కుముదః - భూమికి ఆనందం కలిగించేవాడు, 590. కువలేశయః - నీటిలో శేషనాగశయ్యపై పవళించేవాడు, 591. గోహతః - గోపాలరూపంలో గోవులకు, అవతరించి భారాన్ని తగ్గించి భూమికి హితం చేసినవాడు, 592. గోపతిః - భూమికి, గోవులకు పతి, 593. గోప్తా - అవతారం దరించి, అందరిఎదుట ప్రత్యక్షం అయ్యే సమయంలో తనమాయతో తనస్వరూపాన్ని కప్పిపుచ్చు కొన్నవాడు, 594. వృషభాక్షః - సమస్త కోరికలను వర్షించే కృపా దృష్టికలవాడు. 595. వృషప్రియః - ధర్మ ప్రియుడు.

596. అనివర్తి - రణభూమిలో, దర్మపాలనలో వెనుకంజ వేయనివాడు, 597. నివృత్తాత్మా - స్వతః సిద్ధంగానే విషయ వాసనా రహితుడైన నిత్య శుద్ధమైన మనస్సు కలవాడు, 598. సంక్షేప్తా - విశాలమైన జగత్తును క్షణకాలంలోనే సంక్షిప్తంగా అంటే సూక్ష్మరూపంగా చేసేవాడు, 599. క్షేమకృత్ - శరణాగతులను రక్షించేవాడు, 600. శివః - స్మరించినంత మాత్రం చేతనే పవిత్రం చేసే కల్యాణ స్వరూపుడు, 601. శ్రీవత్సవక్షః - శ్రీవత్సమనే చిహ్నాన్ని వక్షః స్థలంపై ధరించినవాడు, 602. శ్రీవాసః - శ్రీలక్ష్మీకి నివాస స్థానం, 603. శ్రీపతిః - పరమశక్తి స్వరూపిణి అయిన లక్ష్మీదేవికి భర్త, 604. శ్రీమతాం వరః - అన్ని రకాల సంపత్తులు, ఐశ్వర్యాలు గల బ్రహ్మాది సమస్తలోకపాలుర కంటే శ్రేష్ఠుడు.

605. శ్రీదః - భక్తులకు సంపదను ఇచ్చువాడు, 606. శ్రీశః - లక్ష్మీనాథుడు, 607. శ్రీనివాసః - శ్రీలక్ష్మీ యొక్క అంతఃకరణంలో నిత్యము నివసించేవాడు, 608. శ్రీనిదిః - సమస్త సంపదలకు ఆధారమైనవాడు, 609. శ్రీవిభావనః - మనుష్యులందరికీ వారి వారి కర్మానుసారంగా రకరకాల ఐశ్వర్యాలను ఇచ్చేవాడు, 610. శ్రీదరః - జగజ్జనని లక్ష్మీదేవిని వక్షఃస్థలంపై ధరించినవాడు, 611. శ్రీకరః - స్మరణస్తోత్ర అర్చనాదులు

కావించే భక్తులకు సంపదను విస్తరింపచేసేవాడు, 612. శ్రేయః కల్యాణ స్వరూపుడు, 613. శ్రీమాన్ - అన్ని రకాల శ్రేయస్సులతో కూడినవాడు, 614. లోక త్రయాశ్రయః - ముల్లోకాలకు ఆధారమైనవాడు.

615. స్వక్షః - మనోహరమైన కృపాకటాక్షాలుకల అందమైన కన్నులు కలవాడు, 616. స్వంగః - మిక్కిలి కోమలం, పరమ సుందరం, మనోహరం అయిన అవయవాలు కలవాడు, 617. శతానందః - లీలా భేదంతో వందలకొద్దీ విభాగాలుగా విభక్తమైన ఆనంద స్వరూపుడు, 618. నందీ - పరమానంద విగ్రహుడు, 619. జ్యోతిర్గణేశ్వరః - నక్షత్ర సముదాయానికి అధిపతి, 620. విజితాత్మా - జయింపబడిన మనసుకలవాడు, 621. అవిధేయాత్మా - ఏ రకంగాను అసలు స్వరూపం వర్ణింపశక్యంకాని అనిర్వచనీయ స్వరూపుడు, 622. సత్కీర్తిః - నిజమైన కీర్తి కలవాడు, 623. చిన్న సంశయః - చేతిలోని అరటి పండు లాగ విశ్వాన్నంతటినీ ప్రత్యక్షంగా చూడగలిగినవాడు కనుక ఏ రకమైన సంశయాలు లేనివాడు.

624. ఉదీర్ఘః - ప్రాణులందరిలోకి శ్రేష్ఠుడు, 625. సర్వతశ్చక్షుః - సమస్త వస్తువులను సర్వదిశలయందును సదా సర్వదా చూచుటకు శక్తిగలవాడు, 626. అనీశః - వేరెవరూ శాసించుటకు వీలులేని స్వతంత్రుడు, 627. శాశ్వతస్థిరః - సదా ఏకరసంలో స్థిరంగా ఉండే నిర్వికారుడు, 628. భూశయః - లంకకు వెళ్లేందుకు మార్గం యాచించే సమయంలో సముద్ర తీరంలో భూమిపై శయనించినవాడు, 629. భూషణః - స్వేచ్ఛగా రకరకాల అవతారాలు ఎత్తుతూ తన చరణ చిహ్నాలతో భూమికి శోభను పెంచేవాడు, 630. భూతిః - సత్తాస్వరూపుడు, సమస్త విభూతులకు ఆధారస్వరూపుడు, 631. విశోకః - అన్ని రకాలుగానూ శోకరహితుడు, 632. శోకవాశనః - స్మరణ మాత్రం చేతనే భక్తుల శోకాన్ని సమూలంగా వాశనం చేసేవాడు.

633. అర్చిష్మాన్ - చంద్రసూర్యాది సమస్త జ్యోతులను దేదీప్యమానం కావించే మిక్కిలి ప్రకాశమయమయిన ఆనంతకిరణ యుక్తుడు, 634. అర్చితః - సమస్తలోకాల చేత పూజింపబడే బ్రహ్మాదులచేత కూడా పూజింపబడేవాడు, 635. కుంభః - కుండవలె అన్నింటికీ నివాస స్థానమైనవాడు, 636. విశుద్ధాత్మా - పరమ శుద్ధమైన నిర్మలమైన ఆత్మ స్వరూపుడు, 637. విశోధనః - స్మరణమాత్రంచేతనే సమస్తసాపాలను నశింపచేసి, భక్తులయొక్క అంతఃకరణాలను

పరమశుద్ధమగునట్లు చేసేవాడు, 638. అనిరుద్ధః - ఎవరికీ కట్టుబడి ఉండని చతుర్వ్యూహాలలో అనిరుద్ధ స్వరూపుడు, 639. అప్రతిరథః - ప్రతిపక్షం లేనివాడు, 640. ప్రద్యుమ్నః - పరమశ్రేష్ఠమైన అపారధన యుక్తుడయిన చతుర్వ్యూహాలలోని ప్రద్యుమ్న స్వరూపుడు, 641. అమితవిక్రమః - అపార పరాక్రమశాలి.

642. కాలనేమినిహః - కాలనేమి అనే అసురుని సంహరించినవాడు, 643. వీరః - శౌర్యం కలవాడు, 644. శౌరిః - శూరుని వంశంలో పుట్టిన శ్రీకృష్ణస్వరూపుడు, 645. శూరజనేశ్వరః - అతిశయమైన శూరత్వం కారణంగా. ఇంద్రాది శూరజనులకు కూడా ఇష్టుడు. 646. త్రిలోకాత్మా - అంతర్యామి రూపంతో ముల్లోకాలకు ఆత్మ అయినవాడు. 647. త్రిలోకేశః - ముల్లోకాలకు అధిపతి, 648. కేశవః - సూర్యకిరణాలవంటి కేశములు కలవాడు, 649. కేశిహః కేశిరాక్షసుని చంసినవాడు, 650. హరిః - స్మరణ మాత్రం చేతనే సమస్తపాపాలను, సమూలంగా సంసారాన్ని హరించేవాడు.

651. కామదేవః - ధర్మార్థకామమోక్షాలనే వాలుగు పురుషార్థాలను అభిలషించేవారి కోరికలన్నింటికీ అధిష్ఠాత అయిన పరమదైవతము; 652. కామపాలః - సకామ భక్తుల కోరికలను పూర్తిచేసేవాడు, 653. కానూ - స్వభావరీత్యా పూర్ణకాముడు, తన ప్రీయతములను కోరుకొనేవాడు, 654. కాంతః - పరమమనోహరమైన శ్యామసుందర దేహం ధరించిన గోపీజనవల్లభుడు, 655. కృతాగమః - సమస్త శాస్త్రాలను రచించినవాడు, 656. అనిర్దేశ్యవపుః - ఏరీతి గానూ వర్ణించనలవిగాని అనిర్వచనీయమైన దివ్యశరీరం కలవాడు, 657. విష్ణుః - శేషశాయి అయిన విష్ణు భగవానుడు, 658. వీరః - కాళ్ళులేకుండానే నడవడం మొదలైన దివ్య శక్తులతో కూడినవాడు, 659. అనంతః - స్వరూప, శక్తి, ఐశ్వర్య సామర్థ్య గుణాలకు అంతులేని అవ్యయమైన గుణప్రభావ శక్తులతో కూడినవాడు, 660. దనంజయః - అర్జున రూపంలో దిగ్విజయ సమయంలో అంతులేనిదనం జయించి తెచ్చినవాడు,

661. బ్రహ్మణ్యః - తపస్సు, వేదాలు, బ్రాహ్మణులు, జ్ఞానం - వీటిని రక్షించేవాడు, 662. బ్రహ్మకృత్ - పైన చెప్పిన తపస్సు మొదలైనవానిని నిర్మించినవాడు, 663. బ్రహ్మ - బ్రహ్మరూపంలో జగత్తును పుట్టించినవాడు, 664. బ్రహ్మ - సచ్చిదానంద స్వరూపుడు, 665. బ్రహ్మవివర్ధనః

- పైన చెప్పిన బ్రహ్మ శబ్దవాచ్యాలైన తపస్సు మొదలైన వానిని వృద్ధి పొందించేవాడు, 666. బ్రహ్మవిత్ - వేదాన్ని, వేదార్థాన్ని సంపూర్ణంగా ఎరిగినవాడు, 667. బ్రాహ్మణః - అన్నిటిని బ్రహ్మస్వరూపంగా దర్శించేవాడు, 668. బ్రహ్మీ - బ్రహ్మ శబ్ద వాచ్యాలైన తపస్సు మొదలైన అన్నిటికీ అధిష్ఠానమైనవాడు, 669. బ్రహ్మజ్ఞః - తన ఆత్మస్వరూపమైన బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమైన వేదాన్ని గూర్చి సంపూర్ణంగా యథార్థంగా ఎరిగినవాడు, 670. బ్రాహ్మణ ప్రీయః - బ్రాహ్మణులకు పరమ ప్రీయుడు, బ్రాహ్మణులను అత్యంత ప్రీయులుగా భావించేవాడు.

671. మహాక్రమః - మహావేగంగా నడిచేవాడు, 672. మహాకర్మా - వేర్వేరు అవతారాలలో రకరకాల గొప్ప కర్మలు చేసినవాడు, 673. మహాతేజాః - తేజోవంతములన్నిటినీ తన తేజస్సుతో దేదీప్యమానం చేసేవాడు, 674. మహోరగః - మహాసర్పమైన వాసుకి స్వరూపుడు, 675. మహాక్రతుః - మహాయజ్ఞస్వరూపుడు, 676. మహాయజ్ఞా - గొప్ప యజమాని అనగా లోకసంగ్రహం కోసం గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చేసేవాడు, 677. మహాయజ్ఞః - భగవత్ప్రాప్తికి సాధవాలైన జపయజ్ఞాది సమస్త యజ్ఞాలు విభూతులుగా గల మహాయజ్ఞస్వరూపుడు, 678. మహాహవిః - బ్రహ్మమనే అగ్నిలో హోమం చేయదగిన ప్రపంచమనే మహా హవిస్స్వరూపుడు,

679. స్తవ్యః - అందరిచేత స్తుతింపదగినవాడు, 680. స్తవప్రీయః - స్తుతిచేత ప్రసన్నుడయ్యేవాడు, 681. స్తోత్రమ్ - భగవంతుని గుణప్రభావాలను కీర్తించే స్తోత్రమైనవాడు, 682. స్తుతిః - స్తవ క్రియా స్వరూపుడు, 683. స్తోతా - స్తుతించేవాడు, 684. రణప్రీయః - యుద్ధమంటే ప్రీతి కలవాడు, 685. పూర్ణః - జ్ఞాన, శక్తి, ఐశ్వర్య, గుణాలతో పరిపూర్ణుడు, 686. పూరయితా - తన భక్తులను అన్ని రకాలుగా పరిపూర్ణులను చేసేవాడు, 687. పుణ్యః - స్మరించినంత మాత్రం చేతనే పాపాలను నశింపచేసే పుణ్యస్వరూపుడు, 688. పుణ్యకీర్తిః - పరమపవిత్రమైన కీర్తికలవాడు, 689. అనామయః - లోపలగాని, బయటగాని ఏ రకమైన వ్యాదులు లేనివాడు.

690. మనోజవః - మనోవేగం కలవాడు, 691. తీర్థకరః - విద్యలన్నింటినీ రచించినవాడు, ఉపదేశించినవాడు, 692. వసురేతాః - హిరణ్మయుడు (ప్రథమ పురుషుడు - సృష్టికి బీజము) వీర్యముగా కల స్వర్ణ వీర్యుడు.

693. వసుప్రదః - అధికంగా ధనాన్ని ఇచ్చేవాడు, 694. వసుప్రదః - భక్తులకు మోక్షమనే గొప్ప ధనాన్ని ఇచ్చేవాడు, 695. వాసు దేవః - వసుదేవుని కొడుకు శ్రీకృష్ణుడు, 696. వసుః - ప్రాణులందరికీ నివాసస్థానము, ప్రాణులందరి యందూ నివసించే వాడు, 697. వసుమనాః - అందరియందు సమానభావంతో నివసించే శక్తిగల మనస్సుకలవాడు, 698. హవిః - యజ్ఞంలో హోమం చేయబడే హవిస్స్వరూపుడు. 699. సర్గతిః - సత్పురుషులు తెలుసుకోదగిన గతి స్వరూపుడు, 700. సత్కృతిః - జగద్రక్ష మొదలైన సత్కార్యాలు చేసేవాడు., 701. సత్తా - సర్వధా విద్యమానమైన సత్తా స్వరూపుడు, 702. సద్భూతిః - ఎన్నో రకాలుగా ఎన్నో రూపాలలో భాసించేవాడు, 703. సత్పరాయణః - సత్పురుషులకు పరమ ప్రాపణీయుడు, 704. శూరసేనః - హనుమంతుడు మొదలైన యోధవీరులతో కూడిన సైన్యం కలవాడు, 705. యదుశ్రేష్ఠః - యదువంశీయులలో శ్రేష్ఠుడు, 706. సన్నివాసః - సత్పురుషులకు ఆశ్రయుడు, 707. సుయామునః - యమువా తీరవాసులైన గోపాల బాలురు మొదలైన అతి సుందరమైన పరివారము గలవాడు, 708. భూతావాసః - ప్రాణులందరికీ ముఖ్య నివాసస్థానము, 709. వాసుదేవః - తన మాయతో జగత్తును కప్పివేసే పరమదైవతం, 710. సర్వాసునిలయః - జీవులందరికీ ఆధారుడు, 711. అనలః - అపార శక్తి సంపత్తులతో కూడినవాడు, 712. దర్పహా - ధర్మవిరుద్ధంగా నడిచేవారి దర్పాన్ని నశింపచేసేవాడు, 713. దర్పదః - భక్తులకు విశుద్ధమైన గౌరవం ఇచ్చేవాడు, 714. దృష్టః - నిత్యానందమగ్నుడు, 715. దుర్ధరః - అతికష్టం మీద హృదయంలో దరింపబడేవాడు, 716. అపరాజితః - ఏ రకంగానూ జయింపశక్యం కానివాడు. 717. విశ్వమూర్తిః - విశ్వమంతా మూర్తిగాకల విరాట్స్వరూపుడు, 718. మహామూర్తిః - గొప్ప ఆకారం కలవాడు. 719. దీప్తమూర్తిః - ఇచ్చాను సారంగా ధరించిన డేదీప్యమానమైన ఆకృతి కలవాడు, 720. అమూర్తిమాన్ - నిరాకారుడు, 721. అనేకమూర్తిః - అనేక అవతారాలలో ఇచ్చాను సారంగా లోకులకు ఉపకారం చేయడానికి అనేక రూపాలు ధరించిన వాడు, 722. అవ్యక్తః - అనేక ఆకారాలు ఉన్నప్పటికీ, ఏ రకంగాను వ్యక్తీకరింపబడని అప్రకట స్వరూపుడు, 723. శతమూర్తిః - వందలరూపాలుకలవాడు, 724. శతాననః - వందల ముఖాలు కలవాడు. 725. ఏకః - ఏ రకమైన భేదభావం లేని అద్వితీయుడు,

726. వైకః - ఉపాధి భేదంతో అనేకమైన వాడు, 727. సవః - సోమమనే పేరుకల ఓషధిరసం వెలువడే యజ్ఞ స్వరూపుడు, 728. కః - సుఖ స్వరూపుడు, 729. కీమ్ - విచారణీయుడైన బ్రహ్మ స్వరూపుడు, 730. యత్ - స్వతః సిద్ధుడు, 731. తత్ - విస్తరింప చేసేవాడు, 732. పదమనుత్తమమ్ - ముముక్షువులు పొందదగిన అత్యుత్తమ పరమ పదం, 733. లోకబంధుః - ప్రాణులందరికీ హితం చేసే పరమ మిత్రుడు, 734. లోకవాధః - అందరూ యాచించదగిన లోకస్వామి, 735. మాధవః - మదువంశంలో పుట్టినవాడు, 730. భక్త వత్సలః - భక్తులపై ప్రేమ చూపువాడు.

737. సువర్ణవర్ణః - బంగారంలా పచ్చని వర్ణం కలవాడు, 738. హేమాంగః - బంగారంలా అందంగా ప్రకాశించే శరీరం కలవాడు, 739. వరాంగః - పరమోత్తమమైన శరీరావయవాలుకలవాడు. 740. చందవాంగదీ - గంధపుష్పాతతో, భుజకీర్తులతో శోభిల్లేవాడు, 741. వీరహా - ధర్మరక్షణ కోసం అసుర వీరులను సంహరించినవాడు, 742. విషమః - సాటిలేనివాడు, 743. శూన్యః - ఏ విశేషణమూ లేనివాడు, 744. పృతాశీః - భక్తజనులకోసం కృపాపరుడై, ద్రవించిపోయి సంకల్పించేవాడు, 745. అచలః - ఏ రకంగానూ చలించని అవిచలితుడు, 746. చలః - వాయురూపుడై అంతటా తిరిగేవాడు.

747. అమానీ - తానుగా గౌరవం కోరుకోని అభిమానరహితుడు, 748. మానదః - ఇతరులకు గౌరవం ఇచ్చేవాడు, 749. మాన్యః - అందరికీ పూజింపదగిన మాన్యుడు, 750. లోకస్వామి - పద్నాలుగు లోకాలకు ప్రభువు, 751. త్రిలోకధ్యక్ - ముల్లోకాలను ధరించేవాడు, 752. సుమేధాః - అత్యుత్తమమైన సుందరమైన బుద్ధికలవాడు, 753. మేధజః - యజ్ఞంలో ప్రత్యక్షమయ్యేవాడు, 754. ధన్యః - ఎల్లప్పుడూ కృతకృత్యుడయ్యేవాడు కనుక దన్యవాదాలకు అర్హుడు, 755. సత్యమేధాః - సత్యమైన, శ్రేష్ఠమైన బుద్ధికలవాడు, 756. ధరాధరః - భగవంతుడైన అనంతుని రూపంలో భూమిని మోసేవాడు.

757. తేజోవృషః - ఆదిత్యుని రూపంతో తేజస్సును వర్షించేవాడు, భక్తులపై అమృతమయమైన తేజస్సును వర్షించేవాడు, 758. ద్యుతిధరః - పరమకాంతిధరుడు, 759. సర్వశస్త్రభృతాంవరః - శస్త్రధారులందరిలో శ్రేష్ఠుడు, 760. ప్రగ్రహః - భక్తులు అర్పించిన పుత్రపుష్పాదులను

గ్రహించేవాడు, 761. నిగ్రహః - అందరినీ నిగ్రహించేవాడు, 762. వ్యగ్రః - భక్తులకు అభీష్టపలాలను ఇచ్చుటలో వ్యగ్రతకలవాడు, 763. వైకృంగః - వామం, ఆఖ్యాతం, ఉపసర్గ, నిపాతం - అనే వాలుగు కొమ్ములను ధరించిన శబ్ద బ్రహ్మస్వరూపుడు, 764. గదాగ్రజః - గదతో ముందుగా జన్మించినవాడు.

765. చతుర్మూర్తిః - రామ, లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులు అనే వాలుగు మూర్తులు కలవాడు, 766. చతుర్బాహుః - నాలుగు చేతులు కలవాడు, 767. చతుర్వ్యూహః - వాసుదేవుడు, సంకర్షణుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, అనిరుద్ధుడు - అను వాలుగు వ్యూహాలు కలవాడు, 768. చతుర్గతిః - సాలోక్యం, సామీప్యం, సారూప్యం, సాయుజ్యం అనే వాలుగు వరమగతులు కలవాడు, 769. చతురాత్మా - మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారం, చిత్తం అనే వాలుగు అంతః కరణాలు కలవాడు, 770. చతుర్భావః - దర్మార్థకామ మోక్షములనే నాలుగు పురుషార్థములకు ఉత్పత్తిస్థానము, 771. చతుర్వేదవిత్ - వాలుగు వేదాల యొక్క అర్థాలు చక్కగా తెలిసినవాడు, 772. ఏకసాత్ - ఒక పాదం కలవాడు అంటే ఒక పాదం (అంశ) తో సమస్తవిశ్వాన్ని ఆవరించినవాడు.

773. సనూవర్తః - సంసారచక్రాన్ని చాలానేర్పుగా తిప్పేవాడు, 774. నివృత్తాత్మా - స్వభావరీత్యా విషయవాసనారహితమైన మనస్సు కలవాడు, 775. దుర్జయః - ఎవరికీ జయింపశక్యం కానివాడు, 776. దురతిక్రమః - ఎవరూ ఉల్లంఘింపశక్యం కాని ఆజ్ఞకలవాడు, 777. దుర్లభః - భక్తిలేనిదే దొరకనివాడు, 778. దుర్గమః - అతికష్టం మీద తెలుసుకోదగినవాడు, 779. దుర్గః - అతికష్టం మీద పొందదగినవాడు, 780. దురావాసు - అతికష్టం మీద యోగుల హృదయాలలో నివసించేవాడు, 781. దురారిహ - దుర్మార్గులైన ధైత్యులను సంహరించేవాడు.

782. శుభాంగః - అందమైన శరీరావయవాలు కలవాడు, 783. లోకసారంగః - లోకుల సారాన్ని గ్రహించినవాడు, 784. సుతంతుః - అందమైన విస్తారమైన జగత్తు అనే తంతువుకలవాడు, 785. తంతువర్తనః - పైన చెప్పిన జగత్తంతువును వృద్ధిపొందించేవాడు, 786. ఇంద్రకర్మా - ఇంద్రునివలె పనులు చేసేవాడు, 787. మహాకర్మా - గొప్ప పనులు చేసేవాడు, 788. కృతకర్మా - కర్తవ్యకర్మలన్నీ నెరవేర్చి, ఏ కర్తవ్యమూ మిగలని కృతకృత్యుడు, 789. కృతాగమః - ఆగమములనే వేదాలను నిర్మించినవాడు.

790. ఉద్భవః - ఇచ్ఛానుసారంగా ఉత్తమ జన్మ ఎత్తేవాడు, 791. సుందరః - అందరికంటే అధిక భాగ్యవంతుడు కాబట్టి పరమసుందరుడు, 792. సుందః - పరమకరుణాశీలుడు, 793. రత్న వాభః - రత్నం వంటి అందమైన నాభికలవాడు, 794. సులోచనః - అందమైన కన్నులు కలవాడు, 795. అర్కః - బ్రహ్మాదులైన పూజ్య పురుషులకు కూడా పూజ నీయుడు, 796. వాజసనః - యాచకులకు అన్నం పెట్టువాడు, 797. శృంగీ - ప్రళయకాలంలో కొమ్ముగల మత్స్య విశేషరూపాన్ని ధరించినవాడు, 798. జయంతః - శత్రువులను సంపూర్ణంగా జయించినవాడు, 799. సర్వవిజ్ఞయీ - సర్వజ్ఞుడు అనగా అన్నిటినీ జయించినవాడు, అందరినీ జయించినవాడు.

800. సువర్ణభిందుః - అందమైన అక్షరం, బిందువుతో కూడిన ఓంకార స్వరూపుడైన వామ బ్రహ్మ, 801. అక్షోభ్యః - ఎవరి చేతనూ క్షోభ పొందనివాడు, 802. సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః - సమస్త వాణీపతులకు అనగా బ్రహ్మాదులకు కూడా స్వామి, 803. మహాహ్రదః - ధ్యానమగ్నులు ఆనందంతో మునకలు వేసే పరమానందరూపమైన మహాసరోవరం, 804. మహాగర్తః - మాయ అనే గొప్ప గొయ్యి అయినవాడు, 805. మహాభూతః - మూడు కాలాలలోను ఎప్పుడూ కూడా నశించని మహాభూత స్వరూపుడు. 806. మహానిధిః - అందరికీ గొప్పనివాస స్థానమైనవాడు.

807. కుముదః - 'కు' అంటే భూమికి భారం తగ్గించి ఆనందం కలిగించేవాడు, 808. కుందరః - హిరణ్యాక్షుని సంహరించడానికి భూమిని విదీర్ణం చేసినవాడు, 809. కుందః - కశ్యపునికి భూమిని ధానం చేసినవాడు, 810. పర్జన్యః - మేఘం వలె ఇష్టపదార్థాలనన్నిటినీ వర్షించేవాడు, 811. పావనః - స్మరణమాత్రం చేతనే పవిత్రులను చేసేవాడు, 812. అనిలః - సదా మెలకువగా ఉండేవాడు, 813. అమృతాశః - ఎప్పుడూ విఫలం కాని ఆశ కల ఆమోఘసంకల్పుడు, 814. అమృతవపుః - ఎప్పుడూ నశించని దేహం కల నిత్యవిగ్రహుడు, 815. సర్వజ్ఞః - ఎల్లప్పుడూ అన్నీ తెలిసినవాడు, 816. సర్వతోముఖః - అన్ని వైపుల నోళ్లు కలవాడు అనగా భక్తులు భక్తి పూర్వకంగా ఎక్కడ పత్రపుష్పాదులు సమర్పించినా, ధానిని భక్షించేవాడు.

817. సులభః - నిరంతర చింతన కల, ఏకనిష్ఠుడైన శ్రద్ధగల భక్తునకు శ్రమలేకుండానే సులభంగా లభించేవాడు, 818. సువ్రతః - చక్కని భోజనం చేసేవాడు, అనగా భక్తులు

ప్రేమగా సమర్పించిన పత్రపుష్పాదులైన సాధారణ భోజనాన్ని కూడా ఉత్తమంగా భావించి తినేవాడు, 819. సిద్ధః - స్వతస్సిద్ధంగానే అన్ని సిద్ధులతో కూడినవాడు, 820. శత్రుజిత్ - దేవతలకు, సజ్జనులకు శత్రువులైన వారిని తన శత్రువులుగానే భావించి జయించేవాడు, 821. శత్రుతాపనః - శత్రువులను తపింపచేసేవాడు, 822. న్యగ్రోధః - వటవృక్షరూపుడు, 823. ఉదుంబరః - కారణ రూపుడై ఆకాశం కంటే కూడా పైన ఉండేవాడు, 824. అశ్వత్థః - రావి చెట్టురూపం కలవాడు, 825. చాణూరాండ్రనిషాదనః - చాణూరుడనే పేరుకల ఆండ్ర జాతీయుడైన వీరమల్లుని చంపినవాడు,

826. సహస్రార్చిః - అనంతకీరణాలు కలవాడు, 827. సప్తజిహ్వః - కాళి, కరాళి, మనోజవ, మలోహిత, ధామ్రవర్ణ, స్ఫులింగిని, విశ్వరుచి - అనే ఏడు జిహ్వాలు కల అగ్ని స్వరూపుడు, 828. సప్తైధాః - ప్రకాశించే ఏడు అగ్నుల రూపం కలవాడు, 829. సప్తవాహనః - ఏడు గుఱ్ఱాలు కల సూర్య స్వరూపుడు, 830. అమూర్తిః - ఆకృతి లేని నిరాకారుడు, 831. అనఘః - అన్ని విధములుగా పాపరహితుడు, 832. భయకృత్ - దుష్టులకు భయంకరుడు, 834. భయనాశనః - స్మరించినవారి యొక్క, సజ్జనుల యొక్క భయాన్ని పోగొట్టేవాడు,

835. అణుః - అత్యంత సూక్ష్మ స్వరూపుడు, 836. బృహత్ - అన్నిటికంటే పెద్దవాడు, 837. కృశః - మిక్కిలి సన్నము, తేలిక అయినవాడు, 838. స్థూలః - మిక్కిలిలావు, బరువు అయినవాడు, 839. గుణభృత్ - సమస్త గుణములను ధరించినవాడు, 840. నిర్గుణః - సత్య రజస్తమస్సులనే మూడు గుణములు లేనివాడు, 841. మహాన్ - గుణం, ప్రభావం, ఐశ్వర్యం, జ్ఞానం మొదలైనవి అధికంగా ఉండడం వలన పరమ మహత్వ సంపన్నుడైనవాడు, 842. అధృతః - ఎవరూ ధరించలేని నిరాధారుడు, 843. స్వధృతః - తన్ను తాను ధరించినవాడు అనగా తన మహిమయందే ఉన్నవాడు, 844. స్వాస్యః - అందమైన ముఖం కలవాడు, 845. ప్రాగ్వంశః - సమస్త వంశపరంపరలు ఆరంభమైన పూర్వజులందరికంటే పూర్వజుడైన ఆదిపురుషుడు, 846. వంశవర్ధనః - జగత్ప్రపంచమనే వంశాన్ని, యాదవ వంశాన్ని వృద్ధి పొందించినవాడు.

847. భారభృత్ - ఆదిశేషుడు మొదలైన రూపాలలో భూభారాన్ని మోసినవాడు, భక్తుల యోగక్షేమాలు అనే భారాన్ని

వహించినవాడు, 848. కథితః - వేద శాస్త్రాలు, మహాపురుషులు అదే పనిగా వర్ణించిన గుణాలు, ప్రభావం, ఐశ్వర్యం, స్వరూపం కలవాడు, అందరి చేత వర్ణింపబడినవాడు, 849. యోగీ - నిత్యము సమాధియోగం చెందినవాడు, 850. యోగీశః - యోగులందరికీ ప్రభువు, 851. సర్వకామదః - అన్ని కోరికలను తీర్చేవాడు, 852. ఆశ్రమః - అందరికీ విశ్రాంతిని ఇచ్చేవాడు, 853. శ్రమణః - దుష్టులను తపింపచేసేవాడు, 854. క్షామః - ప్రళయకాలంలో ప్రజలందరిని క్షీణింపచేసేవాడు, 855. సుపర్ణః - అందమైన రెక్కలు గల గరుడస్వరూపుడు, 856. వాయువాహనః - వాయువుకు వీచడానికి శక్తి నిచ్చినవాడు.

857. దనుర్ధరః - దనుస్సును ధరించిన శ్రీరాముడు, 858. ధనుర్వేదః - ధనుర్విద్య తెలిసిన శ్రీరాముడు, 859. దండః - దమించేవారిలోని దమనశక్తి, 860. దమయితా - యముడు, రాజు మొదలైనవారి రూపాలలో దమింపచేసేవాడు, 861. దమః - దండన కార్యం నెరవేర్చేవాడు, అనగా ఎవరికీ దండన విధింపబడిందో అతని యొక్క ఉద్ధరణ, 862. ఆపరాజితః - శత్రువుల చేతిలో పరాజితుడు కానివాడు, 863. సర్వసహః - అన్నిటినీ సహించే సామర్థ్యం గలవాడు, మిక్కిలి సహనం కలవాడు, 864. నియంతా - అందరినీ ఆయా పనులలో నియమించేవాడు, 865. అనియమః - నియమాలకు కట్టుబడనివాడు, ఎవరిచేత నియంత్రించబడని పరమ స్వతంత్రుడు, 866. ఆయమః - శాసకుడు లేనివాడు లేదా మృత్యురహితుడు.

867. సత్యవాన్ - బల, వీర్య సామర్థ్యాధి సమస్త సత్య సంపన్నుడు, 868. సాత్త్వికః - సత్యగుణ ప్రధాన విగ్రహుడు, 869. సత్యః - సత్య స్వరూపుడు, 870. సత్య ధర్మ పరాయణః - నిజం పలికేవాడు, ధర్మానికి ముఖ్యాధారుడు, 871. అభిప్రాయః - ప్రేమించేవారు కోరుకొనే పరమ ఇష్టుడు, 872. ప్రియార్థః - అత్యంత ప్రియమైన వస్తువును సమర్పించడానికి యోగ్యమైనవాడు, 873. ఆర్థః - అందరికీ పరమపూజ్యుడు, 874. ప్రియకృత్ - భుజించేవారికి ప్రియం చేకూర్చేవాడు, 875. ప్రీతివర్ధనః - తన్ను ప్రేమించేవారి యొక్క ప్రీతిని వృద్ధిపొందించేవాడు.

876. విహాయసగతిః - ఆకాశంలో సంచరించేవాడు, 877. జ్యోతిః - స్వయంప్రకాశ స్వరూపుడు, 878. సురుచిః - సుందరమైన రుచికలవాడు, కాంతిమంతుడు, 879. హుతభుక్ - యజ్ఞంలో హోమం చేయబడిన

హవిస్సునంతటినీ అగ్నిరూపంలో భక్షించేవాడు, 880. విభుః - సర్వవ్యాపకుడు, 881. రవిః - అన్ని రసాలను శోషింపచేసే సూర్యుడు, 882. విరోచనః - రకరకాల వెలుగులను ప్రసరింపచేసేవాడు, 883. సూర్యః - శోభను ప్రకటించేవాడు, 884. సవితా - జగత్తునంతటినీ ప్రభవింపచేసేవాడు, 885. రవిలోచనః - సూర్యుడు లోచనాలుగా కలవాడు.

886. అనంతః - ఏరకంగానూ అంతంలేనివాడు, 887. హుతభుక్ - హోమం చేయబడిన పదార్థాలను తినేవాడు, 888. భోక్తా - ప్రకృతిని అనుభవించే వాడు, 889. సుఖదః - భక్తులకు దర్శనం అనే పరమ సుఖాన్ని ఇచ్చేవాడు, 890. నైకజః - ధర్మరక్షణ, సాధురక్షణ మొదలైన పరమవి శుద్ధ కారణాలతో ఇచ్చా పూర్వకంగా అనేక జన్మలు ఎత్తినవాడు, 891. అగ్రజః - అందరికంటే ముందు జన్మించిన ఆదిపురుషుడు, 892. అనిర్విణ్ణః - ఎప్పుడూ ఏ రకంగానూ నిర్విణ్ణుడు కానివాడు, 893. సదామర్షీ - సత్పురుషులను క్షమించేవాడు, 894. లోకాదిస్థానమ్ - అన్నిలోకాలకు ఆధారమైనవాడు, 895. అదృశః - అత్యంత ఆశ్చర్యమయుడు.

896. సనాత్ - అనంతకాల స్వరూపుడు, 897. సనాతన తమః - అందరికీ కారణుడు కావడం వలన బ్రహ్మాదులకంటే కూడా పరమ పురాణ పురుషుడు, 898. కపిలః - కపిలమహర్షి, 899. కపిః - సూర్యదేవుడు, 900. అవ్యయః - జగత్తునంతటినీ లయం చేసుకొనేవాడు, 901. స్వస్తిదః - వరమానందమనే శుభాన్ని ఇచ్చేవాడు, 902. స్వస్తికృత్ - ఆశ్రితులకు శుభం కలిగించేవాడు, 903. స్వస్తి - కల్యాణ స్వరూపుడు, 904. స్వస్తిభుక్ - భక్తుల యొక్క పరమ శుభాలను రక్షించేవాడు, 905. స్వస్తిదక్షిణః - శుభాలు కలిగించడంలో సమర్థుడు, శీఘ్రంగా శుభాలు కలిగించేవాడు.

906. ఆరౌఢః - ఏ రకమైన రుద్ర (క్రూర) భావాలు లేని శాంత మూర్తి, 907. కుండలీ - సూర్యుని వంటి ప్రకాశమానమైన మకరకుండలాలను ధరించినవాడు, 908. చక్రీ - సుదర్శన చక్రాన్ని ధరించినవాడు, 909. విక్రమా - అందరికంటే విలక్షణమైన పరాక్రమం కలవాడు, 910. ఊర్జిత శాసనః - శ్రుతిస్మృతి రూపమైన అత్యంత శ్రేష్ఠమైన శాసనాన్ని చేసేవాడు, 911. శబ్దాతిగః - శబ్దాన్ని అతిక్రమించినవాడు, వాక్కుకు అందనివాడు, 912. శబ్దసహః - సమస్త వేద శాస్త్రములు వర్ణించే మహిమ కలవాడు, 913. శిశిరః - తాపత్రయంతో పీడితులైనవారికి శాంతినిచ్చే చల్లని మూర్తి, 914. శర్వరీకరః - జ్ఞానులకు

రాత్రి ఆయిన సంసారాన్ని, అజ్ఞానులకు రాత్రి ఆయిన జ్ఞానాన్ని రెండింటినీ పుట్టించేవాడు.

915. అక్రూరః - ఏ రకమైన క్రూర భావమూ లేనివాడు, 916. పేశలః - మనస్సు, నాక్కు, కర్మ - అన్ని రకాలుగానూ సుందరుడయిన కారణంగా పరమ సుందరుడయినవాడు, 917. దక్షః - అన్ని రకాలుగా సమృద్ధుడు, పరమశక్తిశాలి, క్షణమాత్రంలో అతి గొప్ప కార్యాన్ని కూడా చేసివేయగల మహాకార్యకుశలుడు, 918. దక్షిణః - సంహార కారి, 919. క్షమిణాం వరః - క్షమించేవారిలో సర్వశ్రేష్ఠుడు, 920. విద్యత్తమః - విద్వాంసులలో సర్వశ్రేష్ఠుడయిన పరమ విద్వాంసుడు, 921. వీత భయః - ఏరకమైన భయమూ లేనివాడు, 922. పుణ్యశ్రవణ కీర్తనః - వినినా, కీర్తించినా పరమ పుణ్యం కలిగించే పరమ సావనమైన నామం, గుణం, మహిమ, స్వరూపం కలవాడు.

923. ఉత్తారణః - సంసార సాగరం నుండి తరింపచేసేవాడు, 924. దుష్కృతిహ్ - సాపాలను, పాపులను నశింపచేసేవాడు, 925. పుణ్యః - స్మరణం మొదలైనవి చేసేవారిని పవిత్రులుగా చేసేవాడు, 926. దుస్స్వప్ననాశనః - ధ్యానం, స్మరణం, కీర్తనం, పూజనం చేస్తే చెడు కలలను లేదా సంసారమనే దుస్స్వప్నాన్ని నశింపచేసేవాడు, 927. వీరహ్ - శరణాగతుల యొక్క వివిధగమనాలను అనగా సంసారచక్రాన్ని నశింపచేసేవాడు, 928. రక్షణః - అన్ని విధాలుగానూ రక్షించేవాడు, 929. సంతః - విద్యావినయాలను ప్రచారం చేయడానికి సాదువు రూపంలో వ్యక్తమయ్యేవాడు, 930. జీవనః - ప్రజలందరినీ ప్రాణరూపుడై జీవింపచేసేవాడు, 931. పర్యవస్థితః - విశ్వమందంతట వ్యాపించి ఉండేవాడు.

932. అనంతరూపః - అనంతమైన పరిమితిలేని రూపాలు కలవాడు, 933. అనంతశ్రీః - అపరిమిత పరాశక్తులతోకూడినవాడు, 934. జితమన్యుః - అన్ని రకాలుగా క్రోధాన్ని జయించినవాడు, 935. భయాపహః - భక్తుల భయాలను పోగొట్టేవాడు, 936. చతురశ్రః - నాలుగు వేదాలనే మూలలు గల దివ్యమూర్తి, న్యాయశీలుడు, 939. గభీరాత్మా - గంభీరమైన మనస్సు కలవాడు, 938. విదిశః - నారి వారి కర్మాను సారంగా అధికారులకు విభాగపూర్వకంగా రకరకాల ఫలాలనిచ్చేవాడు, 939. వ్యాదిశః - యథాయోగ్యంగా అందరికీ వివిధాజ్ఞలు ఇచ్చేవాడు, 940. దిశః - వేదరూపుడై అన్ని కర్మలకు ఫలాలను చెప్పేవాడు.

941. అనాది: - తనకు ముందు ఎవరూ లేనట్టివాడు, అందరికీ కారణస్వరూపుడైనవాడు, 942. భూర్భువ: - భూమికి కూడా ఆధారుడైనవాడు, 943. లక్ష్మీ: - శోభాయమానవస్తువులన్నింటికీ శోభ అయినవాడు, 944. సువీర: - ఆశితజనుల అంతఃకరణాలలో సుందరమైన, శుభదాయకమైన వివిధస్ఫురణలను కలిగించేవాడు, 945. రుచిరాంగద: - మిక్కిలి కాంతు లీనే మంగళమయమైన భుజకీర్తులను దరించేవాడు, 946. జనన: - ప్రాణిమాత్రులను సృష్టించేవాడు, 947. జనజన్మాది: - జన్మించేవారి జన్మలకు మూల కారణుడు, 948. భీమ: - దుష్టులకు భయంకరుడు, 949. భీమపరాక్రమ: - మిక్కిలి భయం కలిగించే పరాక్రమం కలవాడు.

950. ఆధారనిలయ: - ఆధార స్వరూపాలైన భూమి మొదలైన భూతాలన్నింటికీ స్థాదమైనవాడు, 951. అధాతా - ఎవరూ సృష్టించలేని స్వయం స్థితుడు, 952. పుష్పహాస: - పూవువలె వికసించిన నవ్వు కలవాడు, 953. ప్రజాగర: - చక్కగా మేలుకొని ఉండే నిత్య ప్రబుద్ధుడు, 954. ఊర్ధ్వగ: - అందరికంటె పైన ఉండే వాడు, 955. సత్పథాచార: - సజ్జనుల మార్గాన్ని ఆచరించే మర్యాదాపురుషోత్తముడు, 956. ప్రాణద: - చనిపోయిన పరీక్షిత్తు మొదలైన వారికి కూడా ప్రాణం పోసేవాడు, 957. ప్రణవ: - ఓంకార స్వరూపుడు, 958. పణ: - యథాయోగ్యంగా వ్యవహరించేవాడు.

959. ప్రమాణమ్ - స్వతస్సిద్ధుడు కావడం వలన స్వయంగా ప్రమాణ స్వరూపుడు, 960. ప్రాణనిలయ: - ప్రాణులకు ఆధారభూతుడు, 961. ప్రాణభృత్ - సమస్త ప్రాణములను పోషించేవాడు, 962. ప్రాణజీవన: - ప్రాణవాయుసంచారం చేత ప్రాణులను జీవింపజేసేవాడు, 963. తత్త్వమ్ - యధార్థతత్త్వరూపుడు, 964. తత్త్వవిత్ - యధార్థ తత్త్వాన్ని సంపూర్ణంగా ఎరిగినవాడు, 965. ఏకాత్మా - అద్వితీయ స్వరూపుడు, 966. జన్మమృత్యుజరాతిగ: - జన్మ మృత్యుజరలనే శరీర ధర్మాలకు సర్వధా అతీతుడైనవాడు.

967. భూర్భువ: స్వస్తరు: - భూర్భువ స్వములనే ముల్లోకాలను విస్తరింపజేసేవాడు, సంపార వృక్షస్వరూపుడు, 968. తార: - సంసార సాగరం నుండి తరింపజేసేవాడు, 969. సవితా - అందరినీ సృష్టించే పితామహుడు, 970. ప్రసితామహ: - పితామహుడైన బ్రహ్మకు కూడా తండ్రి; 971. యజ్ఞ: - యజ్ఞస్వరూపుడు, 972. యజ్ఞపతి: - సమస్తయజ్ఞులకు అధిష్ఠాత; 973. యజ్ఞా - యజమానుడై

యజ్ఞం చేసేవాడు, 974. యజ్ఞాంగ: - యజ్ఞరూపమైన సర్వావయవములు కలవాడు, 975. యజ్ఞవాహన: - యజ్ఞులను నడిపించేవాడు.

976. యజ్ఞభృత్ - యజ్ఞులను భరించి పోషించేవాడు, 977. యజ్ఞకృత్ - యజ్ఞులను రచించువాడు, 978. యజ్ఞీ - సమస్త యజ్ఞాలు పూర్తి అయ్యే యజ్ఞశేషి, 979. యజ్ఞభుక్ - సమస్తయజ్ఞులకు భోక్త, 980. యజ్ఞసాధన: - బ్రహ్మయజ్ఞం, జపయజ్ఞం మొదలైన ఎన్నో యజ్ఞాలు పాధవాలుగా చేసుకొని పాంధదగినవాడు, 981. యజ్ఞాంతకృత్ - యజ్ఞాంతమును చేయువాడు అనగా వాటి ఫలములను ఇచ్చువాడు, 982. యజ్ఞగుహ్యమ్ - యజ్ఞులలో గుప్తంగా ఉండే జ్ఞాన స్వరూపుడు, నిష్కామ యజ్ఞస్వరూపుడు, 983. అన్నమ్ - సమస్త ప్రాణులకు అన్నం అనగా వారికి అన్నిరకాలుగా అన్నం వలె తుప్తిని పుష్టిని కలిగించేవాడు, 984. అన్నాద: - సమస్త అన్నములను తినువాడు కూడా.

985. ఆత్మయోని: - వేరే ఎవరూ కారణుడు లేని స్వయంయోని స్వరూపుడు, 986. స్వయంజాత: - స్వయంగా ఇచ్చానుసారంగా తనంత తానే వ్యక్తమయ్యేవాడు, 987. వైఖాన: - పాతాళవాసి అయిన హిరణ్యక్షుని చంపడానికి భూమిని తవ్వినవాడు, 988. సామగాయన: - సామవేదగానం చేసేవాడు, 989. దేవకీనందన: - దేవకీపుత్రుడు, 990. ప్రప్థా - అన్ని లోకాలను సృష్టించేవాడు, 991. క్షీతీశ: - పృథ్వీపతి, 992. పాపనాశన: - స్మరణం, కీర్తనం, పూజనం, ధ్యానం మొదలైనవి చేయడం వలన సమస్తపాప సమూహాన్ని నశింపజేసేవాడు.

993. శంఖభృత్ - పాంచజన్యశంఖాన్ని ధరించినవాడు, 994. నందకీ - నందకమనే ఖడ్గాన్ని ధరించినవాడు, 995. చక్రీ - సుదర్శన చక్రాన్ని ధరించినవాడు, 996. శార్ఙ్గధన్వా - శార్ఙ్గమనే ధనుస్సును ధరించినవాడు, 997. గదాధర: - కౌమోదకీ అనే గదను ధరించినవాడు, 998. రథాంగపాణి: - భీష్ముని ప్రతిజ్ఞను నిలుపడానికి సుదర్శన చక్రాన్ని చేతియందు పట్టుకొన్నవాడు, 999. అక్షోభ్య: - ఎవరిచేతనూ క్షుభితుడు కానివాడు, భయాక్రాంతునిగా చేయబడనివాడు, 1000. సర్వప్రహరణాయుధ: - యుద్ధాదులలో ఉపయోగించే తెలిసిన, తెలియని ఆయుధాలనన్నింటినీ ధరించేవాడు.

ఇక్కడ వేయి నామాలు పూర్తి అయ్యాయని చూపడానికి చివరి నామం రెండవసారి వ్రాయబడింది. మంగళవాచకం

కాబట్టి ఓంకారం స్మరించబడింది. చివర నమస్కారంతో భగవంతుని పూజ చేయబడింది.

ఈ రీతిగా మహాత్ముడైన కేశవుని యొక్క కీర్తించదగిన వేయి దివ్య నామాలు సంపూర్ణంగా వర్ణించబడినాయి. ఈ విష్ణు సహస్రనామాలను సదా వినేవానికి, ప్రతిదినం దీనిని పారాయణ చేసేవానికి లేదా పఠించేవానికి ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను ఎక్కడా కూడా ఏ అశుభమూ జరుగదు. ఈ విష్ణు సహస్రనామం పఠించడం వలన లేదా పారాయణ చేయడం వలన బ్రాహ్మణుడు వేదాంత పారగుడు అవుతాడు. అంటే ఉపనిషద్ధర్మం అనే పరబ్రహ్మను పొందుతాడు. క్షత్రియుడు యుద్ధంలో విజయం పొందుతాడు. వైశ్యుడు వ్యాపారంలో ధనం పొందుతాడు. శూద్రుడు సుఖంపొందుతాడు. ధర్మం కోరుకొనేవాడు ధర్మాన్ని, అర్థం కోరుకొనేవాడు అర్థాన్ని, భోగాలు కావాలనుకొనే నాడు భోగాలను, సంతానాన్ని కోరుకొనేవాడు సంతానాన్ని పొందుతారు. సదా ప్రాతః కాలంలో లేచి స్నానం చేసి పవిత్రుడై మనసులో విష్ణువును ధ్యానిస్తూ నాసుదేవుని యొక్క ఈ సహస్రనామాలను చక్కగా చదివిననాడు గొప్ప కీర్తిని పొందుతాడు, జాతిలో గొప్ప నాడవుతాడు, అచలమైన సంపదను, అత్యుత్తమ శుభాన్ని పొందుతాడు. అతనికి ఎక్కడా భయం ఉండదు. వీర్యం, తేజస్సు పొందుతాడు. ఆరోగ్యవంతుడు, కాంతిమంతుడు, బలవంతుడు, రూపవంతుడు, సర్వగుణ సంపన్నుడు అవుతాడు. రోగాతురుడు రోగవిముక్తుడుగా, బంధనాలలో చిక్కుకొన్నవాడు బంధవిముక్తుడుగా, భయాతురుడు భయవిముక్తుడుగా, ఆపదలో పడినవాడు ఆపద్విముక్తుడుగా అవుతారు. భక్తి సంపన్నుడై ప్రతిదినం ఈ విష్ణు సహస్రనామంతో పురుషోత్తముని స్తుతించినవాడు త్వరలోనే సంకటాలను ధాటగలుగుతాడు. నాసుదేవుని ఆశ్రయించి నాసుదేవపరాయణుడైనవాడు సమస్త పాపాలు తొలగి, విశుద్ధ అంతఃకరణం కలవాడై సనాతన పరబ్రహ్మను పొందుతాడు. నాసుదేవుని భక్తులకు ఎక్కడా ఎప్పుడూ కూడా అశుభం కలుగదు. అతనికి జన్మ మృత్యుజరా వ్యాధుల భయం కూడా ఉండదు. శ్రద్ధాపూర్వక భక్తి భావంతో ఈ విష్ణు సహస్రనామాన్ని పఠించినవాడు. ఆత్మసుఖం, క్షమ, లక్ష్మి, ధైర్యం, స్మృతి, కీర్తి పొందుతాడు. పుణ్యాత్ములయిన పురుషోత్తముని భక్తులకు ఏ రోజునా కోపంరాదు. ఈర్ష్య కలుగదు; లోభం అంకురించదు. అతని బుద్ధి ఎప్పుడూ మలినం కాదు. స్వర్గం, సూర్యుడు, చంద్రుడు, నక్షత్ర

సహితమైన ఆకాశం, దశదిశలు, భూమి, మహాసాగరం - ఇవన్నీ మహాత్ముడైన నాసుదేవుని వీర్యంతో నిండి ఉన్నాయి. దేవతలు దైత్యులు, గంధర్వులు, యక్షులు, సర్పాలు, రాక్షసులు - వీరితో కూడిన స్థావర జంగమ రూపమైన ఈ సంపూర్ణ జగత్తు శ్రీకృష్ణునికి వశమై యథాయోగ్యంగా నడుచుకొంటోంది. ఇంద్రియాలు, మనస్సు, బుద్ధి, సత్త్వం, తేజస్సు, బలం, ధైర్యం, క్షేత్రం (శరీరం), క్షేత్రజ్ఞుడు (ఆత్మ) ఇవన్నీ నాసుదేవుని రూపాలని వేదాలు చెపుతున్నాయి, సమస్త శాస్త్రాలలో ఆచారమే మొదటిదని చెప్పబడుతోంది. ఆచారంవలననే ధర్మం పుడుతోంది. ధర్మానికి ప్రభువు ఆచ్యుతుడు. ఋషులు, పితరులు, దేవతలు, పంచమహాభూతాలు, ధాతువులు, స్థావర జంగమాత్మకమయిన యావత్ప్రపంచము - ఇవన్నీ నారాయణుని నుండే పుట్టాయి. యోగం, జ్ఞానం, సాంఖ్యం, విద్యలు, శిల్పం మొదలైన కర్మలు, వేదాలు, శాస్త్రాలు, విజ్ఞానం - ఇవన్నీ విష్ణువునుండే ఉత్పన్నమయినాయి. అనేక రూపాలుగా విభక్తమై, భిన్న భిన్న భూతాల యొక్క అనేక రూపాలను ధరించినవాడు, ముల్లోకాలలో వ్యాపించి అన్నిటిని అనుభవించేవాడు, సమస్త విశ్వానికి భోక్త అయినవాడు ఆవ్యయుడైన ఆ విష్ణువు ఒక్కడే. పరమ శ్రేయస్సును, సుఖాన్ని పొందగోరినవాడు వ్యాసభగవానుడు చెప్పిన ఈ విష్ణుసహస్రనామ స్తోత్రాన్ని పఠించాలి. విశ్వేశ్వరుడు, జగదుత్పత్తి స్థితిలయాలకు కారకుడు, జన్మరహితుడు, కమలలోచనుడు అయిన విష్ణుభగవానుని భజించినవారు ఎప్పుడూ పరాభవం పొందరు.

జపయోగ్యమంత్రము, ప్రాతస్సంధ్యలయందు కీర్తించదగిన దేవతాదుల మంగళనామములు

గాయత్రీ జప ఫలము

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! మీరు సకల శాస్త్రవేత్తలు కనుక అడుగుతున్నాను. ప్రతిదినం ఏ స్తోత్రం, ఏమంత్రం జపించడం వలన గొప్ప ధర్మఫలం లభిస్తుంది? యాత్రలుగాని, గృహప్రవేశంలో లేక ఏకర్మనయినా మొదలు పెట్టేసమయంలోగాని, లేదా దేవయజ్ఞంలోగాని, శ్రాద్ధ సమయంలోగాని దేనిని జపించడం వలన కర్మ సంపూర్ణమవుతుంది ? శాంతి, పుష్టి రక్ష, శత్రునాశం, భయనివారణం చేసే, వేదసమాన ప్రభావం కలిగిన జపం ఏది ? దయచేసి ఈ సంగతిని చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాగాడు - "రాజా ! వేదవ్యాసమహర్షి చెప్పిన మంత్రాన్ని నేను నీకు చెపుతున్నాను. ఏకాగ్రచిత్తుడవై

విను - పాపిత్రీదేవి ఈ మంత్రాన్ని సృష్టించింది. ఇది తత్క్షణం పాపవిముక్తిని ఇచ్చేది. ఈ మంత్రాన్ని విన్ననాడు దీర్ఘజీవి అవుతాడు, అతని కోరికలన్నీ నెరవేరుతాయి. అతడు ఇహ పరలోకాలలో ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు. పూర్వకాలంలో క్షత్రియ ధర్మాన్ని పాటించేవారు, సదా సత్యవ్రతాచరణంలో నిమగ్నులై ఉండే రాజర్షిగణం ఈ మంత్రాన్ని సదా జపిస్తూనే ఉండేవారు. ఇంద్రియ నిగ్రహం కలిగి, శాంతి పూర్వకంగా ప్రతిదినం ఈ మంత్రాన్ని పఠించేవారు సర్వోత్తమమైన సంపదను పొందుతారు.

(ఆ మంత్రం ఈ రకంగా ఉంటుంది) మహావ్రతధారి వసిష్ఠుడు, వేదనిధి, పరాశరుడు, విశాలుడు, సర్పరూపుడైన అనంతుడు (ఆదిశేషుడు), ఆక్షయ సిద్ధగణం, ఋషిబృందం, పరాత్పరుడు, దేవాధిదేవుడు, వరదాత, సహస్రశీర్షుడు అయిన శివునికి, సహస్రనామ ధారి విష్ణుభగవానునకు నమస్కారము.

అజైకపాద్, అహిర్బుధ్వి, పినాకి, అపరాజిత, ఋత్, పితృరూప, త్ర్యంబక, మహేశ్వర, వృషాకసి, శంభు, హవన, ఈశ్వర - ఈ పదకొండుమంది రుద్రులు విఖ్యాతులు. ముల్లోకాలకు ఆదివతులు. వేదంలోని శతరుద్రీయ ప్రకరణంలో రుద్రునికి వందల నామాలు చెప్పబడ్డాయి. అంశ, భగ, మిత్ర, జలేశ్వర వరుణ, ధాత, అర్యమ, జయంత, భాస్కర, త్వష్ట, పూష, ఇంద్ర, విష్ణు ఈ వన్నెండు మందిని ఆదిత్యులు అంటారు. వీరందరూ కశ్యపుని కుమారులే. ధర, ద్రువ, సోమ, సావిత్ర, అనల, అనిల, సత్యాష్ట, ప్రభాస ఈ ఎనమండుగురిని వసువులు అంటారు. నాసత్య, దస్ర - ఈ ఇద్దరూ అశ్వినీ కుమారులు అనే పేరుతో ప్రసిద్ధులు. వీరు సూర్య భగవానుని వీర్యం వలన పుట్టారు. అశ్వరూపాన్ని ధరించిన సంజ్ఞాదేవి యొక్క ముక్కు నుండి పుట్టారు. (వీరందరూ కలిసి మొత్తం ముప్పది మూడు మంది దేవతలు)

జగత్కర్మపై దృష్టి నిలిపిన, యజ్ఞధాన, సుకృతములను ఎరిగిన దేవతలను పరిచయం చేస్తాను. ఈ దేవగణం తాము అదృశ్యంగా ఉండి, ప్రాణులందరి యొక్క శుభా శుభకర్మలను చూస్తూ ఉంటారు. వీరి పేర్లు - మృత్యువు, కాలుడు, విశ్వేదేవులు, ఆకృతి ధాల్చిన పితృగణము. వీరే కాక తాపసులైన మునులు, తపస్సులో, మోక్షంలో నిమగ్నులైన సిద్ధమహర్షులు కూడా జగత్తు మీద అంతటా దృష్టి పెడతారు. వీరందరూ తమ నామాలను కీర్తించే మనుష్యులకు శుభఫలాలు ఇస్తారు. ప్రజాపతి బ్రహ్మ సృష్టించిన లోకాలన్నిటిలో వీరు తమ దివ్యతేజస్సుతో నివసిస్తూ పరిశుద్ధ బావంతో అందరి

కర్మలను చక్కగా వీక్షిస్తూ ఉంటారు. వీరు అందరి ప్రాణాలకూ ఆధిపతులు. శుద్ధభావంతో వీరిని కీర్తించిన వానికి అదిక పరిమాణంలో ధర్మం, అర్థం, కామం లభిస్తాయి. అంతే కాక అతడు లోకనాధుడయిన బ్రహ్మ నిర్మించిన మంగళమయమైన పవిత్రలోకాలకు వెళ్తాడు. పైన చెప్పిన ముప్పది మూడు మంది దేవతలు భూతాలన్నింటికీ ఆధిపతులు. అలాగే నందీశ్వరుడు, మహాకాయుడు, గ్రామణి, వృషభధ్వజుడు, సర్వలోకాధిపతి గణేశుడు, వినాయకుడు, సౌమ్యగణం, రుద్రగణం, యోగగణం, భూతగణం, నక్షత్రాలు, నదులు, ఆకాశం, పక్షిరాజు గరుదుడు, భూమిపై నున్న తపస్వీద్గులైన మహాత్ములు, స్థావరాలు, జంగమాలు, హిమాలయం, సమస్త పర్వతాలు, నాలుగు సముద్రాలు, శంకరభగవానునితో తుల్య పరాక్రమవంతులైన అతని అనుచరగణం, విష్ణువు, జిష్ణువు, స్కందుడు, అంభిక - వీరందరిపేర్లను శుద్ధభావంతో కీర్తించే మనుష్యులకు పాపాలన్నీ నశిస్తాయి.

ఇక ఉత్తములైన మహర్షులపేర్లను చెబుతాను - యవక్రీతుడు, రైభ్యుడు, అర్వాసువు, పరావసువు, ఉసిజుని కొడుకు కక్షీవంతుడు, అంగిరసుని కొడుకు బలుడు, మేధాతిది కొడుకు కణ్వబుషి - ఈ ఋషులందరినీ బ్రహ్మ తేజస్సంపన్నులు, లోకప్రస్థులు అంటారు. వీరి తేజస్సు రుద్రాగ్ని వసువులతో సమానం. వీరు భూమిపై శుభకర్మలు ఆచరించి, ఇప్పుడు స్వర్గంలో దేవతలతోసాటు ఆనందంగా ఉండి శుభఫలాలను అనుభవిస్తున్నారు. ఈ ఏడుగురు మహర్షులు మహేంద్రునికి గురువులు (ఋత్విజులు). తూర్పుదిక్కున నివసిస్తూ ఉంటారు. శుద్ధ చిత్తంతో వీరి పేర్లను స్మరించేవాడు ఇంద్రలోకంలో స్థిరంగా ఉంటాడు. ఉన్ముచుడు, ప్రముచుడు, స్వస్త్వాత్రేయుడు, దృఢవృదు, ఉర్ద్వబాహువు, తృణ సోమాంగిరుడు, మిత్రావరుణుని కొడుకు, మహావ్రతాపశాలి అయిన అగస్త్యముని - ఈ ఏడుగురు ధర్మరాజు యొక్క (యముడు) ఋత్విజులు, దక్షిణ దిక్కులో నివసిస్తారు. దృఢేయుడు, ఋతేయుడు, పరివ్యాధుడు, ఏకతుడు, ద్వితుడు, త్రితుడు, అత్రిపుత్రుడు సారస్వతముని, - ఈ ఏడుగురు వరుణుని ఋత్విజులు, పశ్చిమ దిక్కు వీరినినాసము. అత్రి, వసిష్ఠ భగవానుడు, కశ్యపమహర్షి, గౌతముడు, భరద్వాజుడు, విశ్వామిత్రుడు, ఋచీక నందనుడు జమదగ్ని - ఈ ఏడుగురు ఉత్తర దిక్కులో ఉంటారు. కుబేరునికి గురువులు (ఋత్విజులు). వీరుకాక ఇంకొక ఏడుగురు మహర్షులు

అన్ని దిక్కులలోను నివసిస్తారు. వారు జగత్తును ఉత్పాదించగలరు. పైన చెప్పిన మహర్షుల పేర్లను కీర్తించినట్లయితే వారు మనుష్యుల కీర్తిని పెంచగలరు, వారికి శుభాలను చేకూర్చగలరు. ధర్ముడు, కాముడు, కాలుడు, వసువు, వాసుకి, అనంతుడు, కపిలుడు - ఈ ఏడుగురు భూమిని భరించేవారు. ఈ మహాత్ములు ఈ జగతిలో శాంతిని, శుభాన్ని విస్తరింపజేస్తారని, దిక్పాలకులని అంటారు. వీరు ఏయే దిక్కులలో నివసిస్తారో ఆయా దిక్కులకు తిరిగి నారిని శరణు వేడాలి. వీరిని సర్వభూత సృష్టికర్తలని, లోకపావనులని అంటారు. సంవర్తుడు, మేరుసావర్తుడు, మార్కండేయుడు, సాంఖ్యుడు, యోగుడు, నారదుడు, దుర్వాసమహర్షి - ఈ ఏడుగురు ఋషులు అత్యంత తపస్వులు, జితేంద్రియులు, ముల్లోకాలలో విఖ్యాతులు. ఈ ఋషులందరూ కాక ఇంద్రునివంటి ప్రభావం కల చాలా మంది ఋషులు బ్రహ్మలోకంలో ఉంటారు. వీరిని కీర్తించడం వలన మనుష్యునికి దర్మం, అర్థం, కామం సిద్ధిస్తాయి.

పూర్వం పృథివిని పుత్రికగా పొందిన వేనరాజు కొడుకు పృథుమహారాజు యొక్క నామ గుణాలను కీర్తించాలి. సూర్యవంశంలో జన్మించి, ఇంద్రునివంటి పరాక్రమం చూపిన, ఇలా గర్భసంజాతుడు, బుధునికి ప్రీయసుతుడు, త్రిలోక విఖ్యాతుడు అయిన ఆ పురూరవ మహారాజు యొక్క పేరును స్మరించాలి. అలాగే త్రిభువన ప్రసిద్ధుడయిన వీరుడు భరతునియొక్క, సత్యయుగంలో విశ్వజిద్యాగం చేసిన తపస్వి రంతిదేవరాజు యొక్క పేర్లను కూడా స్మరించాలి. మిక్కిలి కాంతిమంతుడయిన రాజర్షి శ్వేతుని యొక్క, గంగాజలం ద్వారా సగరపుత్రులను ఉద్ధరించిన మహారాజు భగీరథుని యొక్క పేర్లు కూడా కీర్తించదగినవే. ఈ రాజులందరూ అగ్నివంటి తేజస్సు కలనారు, మహాదీరులు, కీర్తులు న్యాపించినవారు. వీరందరినీ కీర్తించాలి. శ్రుతులకు ఆధారభూతుడయిన పరబ్రహ్మ పరమాత్మను కీర్తించడం ప్రాణులందరికీ శ్రేయోదాయకం. మనుష్యులు ప్రతిదినం ప్రాతస్సాయంకాలాలలో భగవత్కీర్తనంతో పాటుగా పైన చెప్పిన దేవతల, ఋషుల, రాజుల యొక్క పేర్లను కూడా స్మరించాలి. ఈ దేవతలే జగత్తును రక్షిస్తారు, నావలు కురిసిస్తారు, గాలి, వెలుతురు ఇస్తారు, ప్రజలను సృష్టిస్తారు. వీరే విఘ్నవినాయకులు, శ్రేష్ఠులు, దక్షులు, క్షమాశీలురు, జితేంద్రియులు. ఈ మహాత్ములు అందరి సాపక్ష్యాలకూ

సాక్షులు. వీరి పేర్లను స్మరిస్తే మనుషుల అమంగళాలను నశింపజేస్తారు. ఉదయాన్నే లేచి వీరి పేర్లను, గుణాలను ఉచ్చరించినవానికి శుభకర్మల యొక్క భోగం కలుగుతుంది. ప్రతిదినం ఈ దేవతలను కీర్తించడం వలన మనుష్యులకు దుస్స్వప్నాలు నశిస్తాయి వారు సాపవిముక్తులు అవుతారు. ప్రతి దీక్షా సమయంలోను, నియమంగా ఉంటూ ఈ పవిత్రనామాలను పఠించే ద్విజుడు న్యాయవంతుడు, ఆత్మనిష్ఠుడు, క్షమాశీలుడు, జితేంద్రియుడు, దోషదృష్టిలేనివాడు అవుతాడు. రోగగ్రస్తుడుగాని, వ్యాధిగ్రస్తుడు గాని దీనిని పఠిస్తే సాపముక్తులు, రోగరహితులు అవుతారు. తన ఇంటిలో ఈ పేర్లను పఠించినవాని వంశానికి శుభం చేకూరుతుంది. పొరుగుారికి బయలుదేరినప్పుడు ఈ నామావళిని పఠిస్తే ఆతని దారి అంతా క్షేమంగా గడుస్తుంది. దేవయజ్ఞంలోను, శ్రాద్ధ సమయంలోను ఈ పేర్లను పఠించినవాని యొక్క హవ్యాన్ని దేవతలు, కవ్యాన్ని పితరులు ఆనందంగా స్వీకరిస్తారు. ఓడ ఎక్కి విదేశాలకుగాని, ఏదైనా వాహనం ఎక్కి రాజదర్బారుకు గాని వెళ్లేటప్పుడు మనసులోనే గాయత్రిమంత్రం జపించినవానికి ఉత్తమ సిద్ధి కలుగుతుంది. గాయత్రీ జపం చేయడం వలన రాజులు, పితృలు, రాక్షసులు, నిప్పు, నీరు, గాలి, సాము మొదలైన వానివలన భయం ఉండదు. గాయత్రి మంత్రం జపంచేసేవాడు చతుర్వర్ణాలలో చతురాశ్రమాలలో శాంతిని స్థాపించగలడు. గాయత్రిజపం జరిగే ఇంటిలో అగ్ని ప్రమాదం కలగదు. పిల్లలు చనిపోరు. పాములు ఉండవు. పరబ్రహ్మస్వరూపమయిన గాయత్రి యొక్క గుణ కీర్తనం విన్నవానికి దుఃఖాలు తొలగిపోతాయి. వారు పరమగతిని పొందుతారు. ఇది సిద్ధుడయిన వేదన్యాసమహర్షి చెప్పిన ప్రాచీన ఇతిహాసం. ఇందులో పరాశరమహర్షి యొక్క దివ్యమయిన అభిప్రాయం చెప్పబడింది. పూర్వం ఇది ఇంద్రునికి చెప్పబడింది. దానినే నీకు నేను చెప్పాను. సావిత్ర మంత్రం సత్యసనాతనమైన బ్రహ్మస్వరూపం. ఇది సమస్త ప్రాణుల హృదయం, సనాతన శ్రుతి. చంద్ర, సూర్య, రఘు, పురు వంశాలలో జన్మించిన రాజులందరూ పవిత్రభావంతో ప్రతి దినం గాయత్రీ మంత్రాన్ని జపించేవారు. లోకంలోని ప్రాణులకు గాయత్రియే పరమగతి. కాశ్యపుడు, గౌతముడు, భృగువు, అంగిరసుడు, అత్రి, శుక్రుడు, అగస్త్యుడు, బృహస్పతి మొదలైన వృద్ధబ్రహ్మర్షులు సదా గాయత్రీమంత్రాన్నే ఉపాసించారు. భృగువు వేరు తలచుకొంటే దర్మం వృద్ధి పొందుతుంది. వసిష్ఠమునికి నమస్కరించడం

వలన వీర్యం పెరుగుతుంది. రఘుమహా రాజుకు ప్రణమిల్లడం వలన యుద్ధంలో విజయం ప్రాప్తిస్తుంది. అశ్వినీకుమారులను తలచుకోవడం వలన ఎప్పుడూ రోగాలు భాదించవు. రాజా ! ఈ రీతిగా సనాతన బ్రహ్మస్వరూపమయిన గాయత్రి మాహాత్మాన్ని నీకు నేను చెప్పాను.

బ్రాహ్మణుల మహిమ -

కార్తవీర్య వాయుదేవతల సంవాదము

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! లోకంలో ఏమనిషి పూజింపదగిన వాడు ? ఎవరికి నమస్కారం చేయాలి ? ఎవరితో ఎలా ప్రవర్తించడం ఉచితంగా ఉంటుంది ? అలాగే ఎటువంటివారితో ఎలా నడుచుకోవడం వలన ఏ హాని కలుగదు ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా ! బ్రాహ్మణులను అవమానిస్తే దేవతలు కూడా దుఃఖపడక తప్పదు. కాబట్టి రాజా ఆ బ్రాహ్మణులను పూజించాలి, వారికి నమస్కరించాలి. బ్రాహ్మణులవద్ద పుత్రునివలె వినయంగా నడుచుకోవాలి. ఎందుకంటే బ్రాహ్మణులు ఈ జగతికి ధర్మమర్యాదను సంరక్షించే సేతువు వంటివారు. వారు ధనాన్ని త్యజించి ఆనందంగా ఉంటారు. వాక్కును నిగ్రహించుకొంటారు. వారు ఉత్తమ విధులు, వ్రతసాలనం చేసేవారు. లోక శాస్త్ర నిర్మాతలు, పరమయశస్సులు. తపస్సు వారికి దనం. వాక్కు వారి బలం. వారు ధర్మానికి కారణులు, ధర్మజ్ఞులు, సూక్ష్మదర్శులు, దర్మంపట్ల ఇచ్చ కలవారు, పుణ్యకర్మల ద్వారా ధర్మస్థితులై ఉంటారు. ధర్మానికి సేతువులు. వారిని ఆశ్రయించుకొనియే నాలుగు రకాల ప్రజలు బ్రతుకుతున్నారు. బ్రాహ్మణులే అందరికీ మార్గదర్శకులు, నేతలు, యజ్ఞభారం వహించేవారు, సనాతనులు. వారు చేవతలకు, పితరులకు, అతిథులకు ముఖం. హవ్యకవ్యాలలో ప్రథమ భోజనానికి వారు అధికారులు. బ్రాహ్మణులు అందరికీ ఉపదేశించగలరు. వేదాలే వారిధనం వారు శాస్త్రజ్ఞానంలో నేర్పరులు. మోక్షధర్మం తెలిసినవారు. జీవులందరి గతి ఎరిగినవారు. అధ్యాత్మతత్వాన్ని చింతన చేస్తారు. వారికి ఆధిమధ్యావసానముల ఎరుక ఉంటుంది. వారికి సందేహాలు తీరిపోతూ ఉంటాయి. వారు హెచ్చు తగ్గులనుగాని భూతభవిష్యములను గాని తెలిసినవారు. పరమగతిని ఎరిగినవారు. అన్నిరకాల బంధాల నుండి ముక్తులు, నిష్పాపులు వారి మనసులపై ద్వంద్వాల ప్రభావం పడదు. వారు అన్నిరకాల పరిగ్రహాలను పరిత్యజించినవారు. సన్మానయోగ్యులు. జ్ఞానులైన మహాత్ములు వారిని సదా

ఆదరిస్తూ ఉంటారు. వారికి చందనం - బురద, భోజనం - ఉపవాసం, పట్టుబట్టలు - మృగ చర్మాలపట్ల సమదృష్టి ఉంటుంది. కావాలనుకొంటే వారు భోజనం లేకుండా చాలా దినాల వరకు కూడా ఉండగలరు. తమ ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొని స్వాధ్యాయం చేస్తూ శరీరాన్ని శుష్కింపచేయగలరు. దేవతలు కానివారిని దేవతలుగా చేయగలరు. వారు కోపిస్తే చేవతలను కూడా దేవత్యం నుండి భ్రష్టులను చేయగలరు. వేర్వేరు లోకాలను, లోకపాలురను నిర్మించగలరు. ఆ మహాత్ముల శాపం వలననే సముద్రజలం తాగడానికి యోగ్యంగా లేదు. వారి క్రోధాగ్ని దండకారణ్యంలో నేటికీ చల్లారలేదు. వారు చేవతలకే దేవతలు, కారణానికే కారణులు; ప్రమాణానికే ప్రమాణం. ఆహా ! బుద్ధిమంతుడై కూడా ఏ మనిషి ఆ బ్రాహ్మణులను అవమానిస్తాడు ? బ్రాహ్మణులలో ముసలివాడైనా, బాలకుడైనా ఎవరయినా సన్మానానికి యోగ్యులే. బ్రాహ్మణులు కూడా తమలో తాము తపస్సు, విద్య యొక్క ఆధిక్యాన్ని బట్టి ఒకరినొకరు గౌరవించుకొంటారు. విద్యాహీనుడయిన బ్రాహ్మణుడు కూడా చేవతలతో సమానుడు, పరమ పవిత్రుడుగా భావింపబడతాడు. అయినప్పుడు విద్యాంసుడయితే ఇక చెప్పేముంది ? అతడు గొప్ప చేవతతో సమానుడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “మహామతీ ! మీరు ఏ పలాన్ని చూచి, ఏ కర్మ యొక్క పుట్టుకను ఆలోచించి బ్రాహ్మణులను పూజిస్తున్నారు ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - రాజా ! ఈ సందర్భంగా కార్తవీర్యార్జునునకు, వాయుదేవతకు జరిగిన సంవాద రూపమైన ప్రాచీన ఇతిహాసం వర్ణిస్తున్నాను. పూర్వం ఒకప్పుడు మాహిష్మతీపురంలో సహస్రబాహువులు కల కార్తవీర్యార్జునుడనే పేరుగల ఒక రాజు రాజ్యం ఏలేవాడు. అతడు మహా బలవంతుడు, సత్య పరాక్రముడు. ఈ లోకమంతటా అతని ఆధిపత్యమే. ఒకసారి కృతవీర్యుని కుమారుడైన అర్జునుడు క్షత్రియ దర్మాన్ని పురస్కరించుకొని వినయంతో శాస్త్రజ్ఞానాన్ని అనుసరించి చాలా రోజులపాటు దత్తాత్రేయమునిని ఆరాధించి, అతని సేవకు తన దనాన్నంతా అర్పించాడు. దత్తాత్రేయునికి అతనిపట్ల సంతృప్తికలిగింది. అతనిని మూడు వరాలు కోరుకొమ్మని ఆదేశించాడు. అప్పుడు రాజు - “దేవా ! యుద్ధంలో నేను సహస్ర బాహువులతో ఉంటాను. కాని ఇంటిలో మాత్రం నాకు రెండు చేతులే ఉండాలి.

యుద్ధభూమిలో పైనికులందరికీ నా వేయి చేతులు కనపడతాయి, పైగా నేను నా పరాక్రమంతో భూమినంతటినీ జయిస్తాను. ఈ రీతిగా నేను ధర్మాను సారంగా భూమిని పొంది, ఏమరుపాటు లేకుండా పాలిస్తాను. ఇది కాకుండా ఇంకొక విషయం కూడా అర్థిస్తున్నాను. మీరు దయచూపి దీనిని కూడా అనుగ్రహించండి. ఎప్పుడైనా నేను సన్మార్గాన్ని విడిచి అసత్యమార్గాన్ని ఆశ్రయిస్తే సాదువులు నన్ను దారికి తేవడానికి శిక్షించాలి.” అని అడిగాడు.

అతడు ఇలా ప్రార్థించగా దత్తాత్రేయుడు సరే అని ఆ వరాలు ప్రసాదించాడు. అప్పుడు కార్తవీర్యుడు సూర్య సమాన తేజస్వి అయి రథం ఎక్కి (భూమినంతటినీ జయించిన తరువాత) బలగర్వంతో మోహితుడై - “ధైర్యం, వీర్యం, యశస్సు, పరాక్రమం, శూరత్వం, ఓజస్సులలో నాతో సమానుడు వేరొకరెవరున్నారు ?” అని అనసాగాడు. వెంటనే ఆకాశవాణి - “మూర్ఖుడా ! బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులకంటే కూడా శ్రేష్ఠులని నీకు తెలియదు. బ్రాహ్మణుని తోడ్పాటుతోనే క్షత్రియుడు ఈలోకంలో ప్రజలను శాసించగలుగుతున్నాడు.” అన్నది.

కార్తవీర్యుడు - “నేను ప్రసన్నుడనైతే ప్రాణులను సృష్టించగలను. కోపిస్తే వారిని నశింపచేయగలను. మనో వాక్కు ర్మలచేత కూడా బ్రాహ్మణుడు నాకంటే శ్రేష్ఠుడు కాలేడు. బ్రాహ్మణుడు క్షత్రియుని ఆశ్రయించుకొని జీవితం గడుపుతాడు గాని క్షత్రియుడు ఎప్పుడూ బ్రాహ్మణుని ఆశ్రయించుకొని ఉండడు. ప్రజాసాలనం అనే దర్మం క్షత్రియులమీదనే ఆదారపడి ఉంది. క్షత్రియుని వలననే బ్రాహ్మణునకు జీవిక దొరుకుతోంది. మరి బ్రాహ్మణుడు క్షత్రియుని కంటే శ్రేష్ఠుడు ఎలా అవుతాడు ? ఈనాటి నుండే నేను భిచ్చమెత్తుకొని జీవించే, తాము అందరి కంటే శ్రేష్ఠులం అనుకొనే బ్రాహ్మణులను సదా నా అధీనంలో ఉంచుకొంటాను. “బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులకంటే శ్రేష్ఠుల”ని ఆకాశంలో ఉన్న గాయత్రి చెప్పిన మాట పూర్తిగా అసత్యం. మృగచర్మాలు ధరించే బ్రాహ్మణులందరూ వివశులై ఉంటారు. వేను వారందరినీ జయిస్తాను. ముల్లోకాలలోను నన్ను రాజ్యభ్రష్టుని చేయగల దేవతలుగాని, మనుష్యులుగాని ఎవరూ లేరు. కాబట్టి బ్రాహ్మణులకంటే శ్రేష్ఠుడిని. లోకంలో ఇంతవరకు బ్రాహ్మణులనే శ్రేష్ఠులని అనుకొంటున్నారు. కాని నేటినుండి వేను క్షత్రియుల ప్రాధాన్యాన్ని స్థాపిస్తాను. యుద్ధంలో నా బలాన్ని ఎవరూ తట్టుకోలేరు.” అన్నాడు.

ఇది విని అంతరిక్షంలో ఉన్న వాయుదేవుడు - “కార్తవీర్యా ! నీవు ఈ తప్పుడు భావం వదిలిపెట్టు. బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించు. వారికి నీవు కీడు కలిగిస్తే నీ రాజ్యంలో విప్లవం చెలరేగుతుంది. బ్రాహ్మణులు మహాశక్తిశాలులు. నీవు వారి ఉత్సాహానికి భంగం కలిగిస్తే, వారు నిన్ను నాశనం చేస్తారు, లేదా రాజ్యం నుండి వెళ్లగొడతారు.” అన్నాడు. అది విని కార్తవీర్యుడు - “మహానుభావా ! మీరు ఎవరు ?” అని అడిగాడు. “నేను దేవతల దూతను. వాయువును. నీ మేలు కోరి ఈ మాట చెప్పాను.” అని సమాదానం వచ్చింది.

కార్తవీర్యుడు - “వాయుదేవా ! ఈ మాటలు చెప్పి మీరు బ్రాహ్మణుల మీద తమకు ఉన్న భక్తిని, అనురాగాన్ని చాటుకొన్నారు. సరే! మీ ఎరుకలో ఎవరైనా భూమి, గాలి, నీరు, నిప్పు, సూర్యుడు, లేదా ఆకాశంతో సమానమైన శ్రేష్ఠుడైన బ్రాహ్మణుడు ఉంటే చెప్పండి.” అన్నాడు.

వాయువు - “మూర్ఖుడా ! మహాత్ములైన బ్రాహ్మణుల యొక్క కొద్ది గుణాలు మాత్రమే నేను వివరిస్తున్నాను. విను - నీవు అగ్ని, జలం, భూమి మొదలైన ఏ పేర్లనైతే చెప్పావో వారందరి కంటే బ్రాహ్మణుడు శ్రేష్ఠుడు. ఒకసారి అంగరాజుతో స్వర్గ (పంతం) కలిగి పృథివికి అధిష్ఠాత్రి అయిన దేవి లోకాన్ని ధరించడమనే తన ధర్మాన్ని (ధరణీత్వాన్ని) వదిలి వేసి వెళ్లిపోయింది. ఆ సమయంలో విప్రవరుడైన కశ్యపుడే తన శక్తితో ఈ స్థూల పృథివిని అదిమిపట్టుకొన్నాడు. కనుక బ్రాహ్మణులు మర్త్యలోకంలో, స్వర్గలోకంలో కూడా అజేయులే. పూర్వం జరిగిన సంగతి. మహామనుడైన అంగిరసుడు నీటిని సాలవలె త్రాగివేశాడు. అప్పుడు ఆ నీటి వలన తృప్తిపడని అతడు అలా తాగుతూ తాగుతూ భూమిమీది మొత్తం జలాన్నంతటినీ త్రాగివేశాడు. తరువాత తిరిగి అతడు మహాజలప్రవాహంతో భూమిని అంతటినీ నింపివేశాడు. ఆ అంగిరసుడే ఒకసారి నాపై కోపించాడు. అప్పుడు నేను అతనికి భయపడి ఈ లోకాన్ని వదిలి చాలా రోజులపాటు అగ్నిహోత్రం యొక్క అగ్నిలో ఉండవలసి వచ్చింది. గౌతమ మహర్షి ఇంద్రునికి అహల్యపై ఆసక్తుడైనందుకు శాపం ఇచ్చాడు. కేవలం దర్మ రక్షణకోసమే అతని ప్రాణాలు తీయలేదు. సముద్రం మొదట తియ్యని నీటితో నిండి ఉండేది. కాని బ్రాహ్మణుల శాపం వలన ఆ నీరు ఉస్సిన అయింది. అగ్ని యొక్క రంగు ఇంతకుముందు బంగారంలా ఉండేది. దానిలో పాగవచ్చేదికాదు. కాని క్రోధోద్రిక్తుడయిన అంగిరసుడు దానికి శాపం ఇచ్చాడు.

అందుకని ఇప్పుడు దానిలో పైన చెప్పిన గుణాలు లేవు. ఇదిగో చూడు. యజ్ఞాశ్వాన్ని వెదకుకొంటూ ఇక్కడికి సముద్రం వరకు వచ్చి బ్రహ్మర్షి కపిలుని శాపంతో మాడిపోయిన సగరపుత్రుల బూడిద కుప్పపడి ఉంది. కనుక రాజా ! నీవు బ్రాహ్మణులకు ఎప్పటికీ సాటి రాలేవు. వారివలన నీకు మేలు కలిగే దారి ఏదో తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నించు. రాజులయితే గర్భస్థితులైన బ్రాహ్మణులకు కూడా నమస్కరిస్తారు. దండకారణ్యంలోని విశాలసామ్రాజ్యాన్ని బ్రాహ్మణులే నశింపచేశారు. తాల జంఘులనే గొప్ప క్షత్రియ వంశాన్ని మహాత్ముడైన ఔర్వుడు ఒక్కడే సంహరించాడు. నీకు లభించిన పరమదుర్లభమైన విశాల రాజ్యం, బలం, ధర్మం, శాస్త్రజ్ఞానం ఇవన్నీ కూడా విప్రవరుడైన దత్తాత్రేయుని యొక్క అనుగ్రహఫలమే. ఉత్తమ బ్రాహ్మణుడు ప్రతిజీవినీ రక్షిస్తాడు. జీవజగత్తును సృష్టిస్తాడు. ఈ విషయం తెలిసి కూడా నీవు ఎందుకు అజ్ఞానంలో పడతావు ? ఈ సంపూర్ణ చరాచరజగత్తును సృష్టించిన అవ్యక్త స్వరూపుడు, అవ్యయుడు అయిన ప్రజాపతి బ్రహ్మదేవుడు కూడా బ్రాహ్మణుడే." అని వివరించాడు.

అది విని రాజు కార్తవీర్యుడు మిన్నకుండి పోయాడు. అప్పుడు వాయుదేవుడు మళ్ళీ చెప్పడం మొదలుపెట్టాడు.

వాయుదేవుడు కశ్యప, అగస్త్య, వసిష్ఠ, అత్రి,

చ్యవన ముమల మహిమలమ వర్ణించుట

వాయువు చెప్పాడు - "రాజా ! పూర్వకాలం జరిగినది. అంగుడనే రాజు ఈ భూమిని బ్రాహ్మణులకు దానం చేయాలి అనుకొన్నాడు. అది తెలిసి భూదేవికి చాలా విచారం కలిగింది. ఆమె - "నేను ప్రాణులందరినీ భరించేదానిని, బ్రహ్మదేవుని కుమార్తెను. ఉత్తముడైన ఈ రాజు నన్ను పొంది బ్రాహ్మణులకు ఎందుకు దాన మివ్వాలనుకొంటున్నాడు ? ఇదే ఇతని ఆలోచన అయితే నేను కూడా భూమిత్వాన్ని (లోక ధారణమనే తన ధర్మాన్ని) విడిచిపెట్టి బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లిపోతాను. పాపం వేను వెళ్లి పోవడంతో ఈ రాజు తన రాజ్యంతోపాటుగా నశించి పోతాడు." అనుకొన్నది. ఇలా నిశ్చయించుకొని భూమి వెళ్లిపోయింది. కశ్యపమహర్షి భూమి వెళ్లిపోవడం చూసి యోగాన్ని ఆశ్రయించి వెంటనే తన శరీరాన్ని విడిచి, పృథివి యొక్క ఈ స్థూల ఆకారంలో ప్రవేశించాడు. అతడు ప్రవేశించడంతో భూమి మునుపటికంటే కూడా సమృద్ధమయింది. నలువైపులా గడ్డిగాదం, దాన్యపుపంటలు అధిక మాత్రంలో కలుగసాగాయి. కాలక్రమేణ ధర్మం

వృద్ధిపొందింది. భయం నశించిపోయింది. విస్తృతమైన వ్రతాన్ని పాటించే కశ్యపమహర్షి ఈ రీతిగా ముప్పైవేల దివ్య వర్షాలపాటు జాగరూకుడై పృథ్వీరూపంలో ఉండిపోయాడు. అనంతరం పృథివి బ్రహ్మలోకం నుండి తిరిగివచ్చి, అతనికి నమస్కరించి తన్ను అతని పుత్రికగా అంగీకరించింది. అప్పటినుండే పృథివి పేరు 'కశ్యపి' అయింది. రాజా ! ఈ కశ్యపుడు బ్రాహ్మణుడే అతని ప్రభావం ఇలా కనపడింది. కశ్యపుని కంటే శ్రేష్ఠుడయిన క్షత్రియుని ఎవరినయినా నీవు ఎరిగి ఉంటే నాకు చెప్పు." అన్నాడు.

ఇలా అడిగాక కూడా కార్తవీర్యుడు ఏమీ సమాదానం ఇవ్వలేదు. అప్పుడు వాయుదేవుడు మళ్ళీ చెప్పసాగాడు - "రాజా ! ఇప్పుడు నీవు బ్రహ్మర్షి అగస్త్యుని యొక్క మహిమను విను. పూర్వం అసురులు దేవతలను ఓడించి, వారి ఉత్సాహాన్ని చెడగొట్టారు. వారు దేవతల యజ్ఞాలను, పితరుల శ్రాద్ధాలను, మనుష్యుల కర్మానుష్ఠావాలను లోపింపచేశారు. అప్పుడు ఐశ్వర్య భ్రష్టులయిన దేవతలు భూమి మీద దిక్కుతోచక తిరగసాగారు. అలా తిరుగుతున్న వారు గొప్ప నియమాలను పాటించే, అత్యంత తేజస్వి అయిన అగస్త్యుని దర్శించారు. దేవతలు అతనికి నమస్కరించి -" మునిసత్తమా ! దానవులు మమ్మల్ని యుద్ధంలో ఓడించి, మా సంపదను హరించారు. మాకు ఈ మహాభయాన్ని తొలగించి మమ్మల్ని రక్షించండి." అని వేడుకొన్నారు. దేవతలు ఇలా అనగానే తేజస్వి అయిన అగస్త్య మహర్షికి దైత్యులపై చాలా కోపం వచ్చింది. ప్రళయకాలాగ్నిలా మండిపడ్డాడు. అతని శరీరంనుండి వెలువడిన ఉద్దీప్తికరణజ్వాలలకు వేలమంది దానవులు భస్మమై ఆకాశం నుండి కిందికి పడిపోసాగారు. అప్పుడు దైత్యగణం రెండు లోకాలు విడిచి దక్షిణదిక్కుకు పారిపోయింది. ఆ సమయంలో బలిచక్రవర్తి భూమిమీద అశ్వమేధయజ్ఞం చేస్తున్నాడు. కాబట్టి అతనితోపాటు భూమి మీద ఉన్న, పాతాళంలో ఉన్న దైత్యులు మాత్రం దగ్ధం కాకుండా బతికిపోయారు. ఈ రీతిగా అగస్త్యుని తేజస్సుకి స్వర్గంలో ఉండే దైత్యులు దగ్ధం అయిపోవడంతో దేవతల భయం తొలగిపోయింది. వారు తమతమలోకాలకు వెళ్లారు. కార్తవీర్యా ! ఇంతటి పరాక్రమంకల అగస్త్యుని వృత్తాంతం నీకు చెప్పాను. అతనికంటే కూడా శ్రేష్ఠుడయిన క్షత్రియుని గురించి నీకు తెలిస్తే చెప్పు." అన్నాడు.

అది వినికూడా కార్తవీర్యుడు మౌనంగానే ఉన్నాడు. అప్పుడు వాయుదేవుడు మళ్ళీ చెప్పడం మొదలుపెట్టాడు - "రాజా !

ఇప్పుడు నీవు మహాయశస్త్రి అయిన వసిష్ఠమహాముని చేసిన ఒక ఘనకార్యం గూర్చి విను. ఒకసారి దేవతలు మానస రోవరతీరంలో యజ్ఞం చేయసాగారు. ఆసరోవర సమీపంలో పర్వతాకారులైన దానవులు చాలా మంది ఉంటున్నారు. వారు 'ఖలీ' అనే పేరుతో ప్రసిద్ధులు. దేవతలు యజ్ఞం చేయడం చూసి వారు వారందరినీ చంపాలని అనుకొన్నారు. ఇరుపక్షాల మధ్య యుద్ధం ఆరంభమయింది. మానససరోవరం అక్కడికి దగ్గరలోనే ఉంది. దాని విషయంలో బ్రహ్మదేవుడు దైత్యులకు "దీనిలో మునిగితే మీకు కొత్త జీవితం లభిస్తుంది." అని వరం ఇచ్చి ఉన్నాడు. అందుకని అప్పుడు దానవులలో చనిపోయినవారిని ఇతర దైత్యులు మానససరోవరంలోకి గిరవాటు వేస్తూంటే వారు ఆ జలాలలో మునగగానే మళ్ళీ బతికి వస్తున్నారు. వారు సరోవరజలాన్ని వంద యోజనాలు పైకి చిమ్ముకొంటూ, భయంకరమైన పరశువులను, పరిఘలను, వృక్షాలను చేతపట్టుకొని దేవతల మీద విరుచుకొని పడుతున్నారు. ఆ దానవులు పదివేలమంది. వారు దేవతలను బాగా బాధించడంతో, వారు పారిపోయి ఇంద్రుని శరణువొచ్చారు. ఇంద్రుడు కూడా వారితో పోరాడి కష్టపడ్డాడు. అందుకని అతడు వసిష్ఠుని శరణు కోరాడు. వసిష్ఠ భగవానుడు చాలా ధయకలవాడు. దేవతల విచారం చూసి అతడు వారికి అభయదానమిచ్చాడు. ఆ ఖలీ నామకదైత్యులందరినీ తన తేజస్సుతో అనాయాసంగా భస్మం చేసివేశాడు. తరువాత మహాతపస్వి అయిన ఆ ముని కైలాసమార్గంలో ప్రవహించే గంగానదిని మానససరోవరానికి తెచ్చాడు. గంగానది అక్కడికి చేరడంతోనే సరోవరం యొక్క కట్టతెగిపోయింది. దానినుండి ప్రవహించిన పాయయే సరయూనదిగా ప్రసిద్ధి కెక్కింది. ఖలీనామక దైత్యులు చనిపోయిన చోటు వేటికీ 'ఖలిన' మనే పేరుతో సీలువబడుతోంది. ఈ రీతిగా వసిష్ఠమహాముని ఇంద్రునితోపాటు దేవతల నందరినీ రక్షించి, బ్రహ్మదేవుని వలన వరం పొందిన దైత్యులను కూడా నాశనం చేశాడు. ఇది వసిష్ఠుడు చేసిన పని. కార్తవీర్య ! ఇతనికంటే కూడా గొప్ప క్షత్రియుడు ఎవరైనా ఉంటే చెప్పు." అన్నాడు.

వాయుదేవుడు ఇలా చెప్పినప్పటికీ కార్తవీర్యుడు మౌనంగానే ఉండిపోయాడు. అప్పుడు వాయుదేవుడు మళ్ళీ చెప్పడం ప్రారంభించాడు - "రాజా ! ఇప్పుడు అత్రి మహర్షి చేసిన అలౌకిక కార్యాన్ని విను. ఒక సారి దేవదానవులకు జరిగిన యుద్ధంలో రాహువు సూర్యచంద్రులను బాణాలతో కొట్టి గాయపరచగా వారి తేజస్సు చల్లారిపోయి, అక్కడ

ఘోరాంధకారం వ్యాపించింది. ఆ చీకటిలో దిక్కు తోచకపోవడం వలన దేవతలు దానవుల చేతిలో దెబ్బతినసాగారు. మహాబలులైన ఆ దానవుల దెబ్బలకు దేవతల ప్రాణశక్తి క్షీణించి పోవడంతో వారు పారిపోయి తపస్సు చేసుకొంటున్న అత్రిముని వద్దకు చేరుకొన్నారు. ఇంద్రియ నిగ్రహంకల ఆ మహాముని చెంతకు చేరి వారు - "స్వామీ! అసురులు చంద్ర సూర్యులను బాణాలతో తూట్లు పాడవడంతో ఇప్పుడు ఘోరాంధకారం అలముకొంది. అందుకని మేము కూడా శత్రువుల చేతిలో చావు దెబ్బలు తింటున్నాం. మాకు ఏ మాత్రం శాంతి లేదు. దయచేసి మీరు మాకు ఈ భయాన్ని తొలగించండి." అని వేడుకొన్నారు. అత్రి - "నేను మిమ్మల్ని ఏ రీతిగా రక్షించగలను ?" అన్నాడు. దేవతలు - "మీరు అందకారాన్ని పోగొట్టే చంద్ర సూర్యుల స్వరూపాలను దరించి మా శత్రువులను నాశనం చేయండి." అన్నారు. వారు అలా అడగగానే అత్రి చీకట్లు పోగొట్టే చంద్రుని రూపం దరించి దేవతలవైపు శాంతంగా చూశాడు. అప్పుడు చంద్ర సూర్యుల కాంతి తగ్గిపోవడం చూసి అత్రి తన తపస్సుతో వెలుతురును ప్రసరింపచేసి, జగత్తును అంధకారంపోగొట్టి ప్రకాశింపచేశాడు. అతడు తన తేజస్సుతోనే దేవతల యొక్క శత్రువులను ఓడించాడు. ఆ మహాదానవులందరూ అత్రి తేజస్సుకి దగ్ధం కావడం చూసి, దేవతలుకూడా పరాక్రమించి వారిని సంహరించారు. ఈ రీతిగా అత్రి సూర్యుని ప్రకాశింపచేసి, దేవతలను ఉద్ధరించి, అసురులను నశింపచేశాడు. అత్రిముని గాయత్రీమంత్రం జపిస్తూ మృగచర్మం దరించి, ఫలాలు మాత్రమే ఆహారంగా జీవించే తేజస్వి అయిన బ్రాహ్మణుడు. అతడు చూపిన సామర్థ్యాన్ని, చేసిన మహాకార్యాన్ని నీవు గమనించు. చెప్పు! అతనికంటే శ్రేష్ఠుడయిన క్షత్రియుడున్నాడా ?" అని అడిగాడు.

ఇది వినికూడా కార్తవీర్యుడు ఏమీ బదులు పలుకలేదు. అప్పుడు వాయుదేవుడు మళ్ళీ చెప్పడం ఆరంభించాడు. "రాజా ! ఇప్పుడు చ్యవన మహాముని చేసిన గొప్పపని విను. పూర్వం చ్యవనముని అశ్వినీకుమారులకు సోమపానం చేయిస్తానని ప్రతిజ్ఞచేసి, ఇంద్రునితో - "దేవరాజా ! మీరు ఈ అశ్వినీకుమారులు ఇద్దరినీ దేవతలతోపాటుగా సోమపానంలో కలవనీయండి." అని అన్నాడు.

ఇంద్రుడు - "విప్రోత్తమా ! మాలో అశ్వినీ కుమారులు నిందులుగా పరగణింపబడతారు. కాబట్టి వారు సోమపానానికి అర్హులు ఎలా కాగలుగుతారు ? వారు దేవతలకు సన్నాన

పాత్రులుకారు. కాబట్టి వారి గురించి ఇలాంటి మాటలు చెప్పకండి. మేము అశ్వినీకుమారులతో కలిసి సోమపానం చేయము. ఇది కాక మీరు ఏమి ఆదేశించివా చేస్తాను." అన్నాడు.

చ్యవనుడు - "దేవరాజా ! నూర్యుని కొడుకులు కాబట్టి అశ్వినీ కుమారులుకూడా దేవతలే కాబట్టి వారు మీ అందరిలో కలిసి సోమపానం చేయడానికి తప్పక అర్హులే దేవతలందరూ నామాట వినండి. ఇలా చేయడం మీకు మేలు కలుగుతుంది. లేకపోతే దీని పరిణామం అంత బాగుండదు." అన్నాడు.

ఇంద్రుడు - "ద్విజోత్తమా ! నేను అశ్వినీ కుమారులతో కలిసి సోమపానం చేయను." అన్నాడు.

చ్యవనుడు - "ఇంద్రా ! నీవు సవ్యంగా నా మాట వినకపోతే నీ గర్వాన్ని అణిచివేసి, యజ్ఞంలో బలవంతంగా వారితో పాటుగా నీవేత నేను సోమపానం చేయిస్తాను." అన్నాడు.

అనంతరం అశ్వినీకుమారుల కోసం చ్యవనముని వెంటనే యజ్ఞం ఆరంభించాడు. ఇది చూసి ఇంద్రుడు కోసంతో ఊగిపోతూ చేతితో ఒక పెద్ద పర్వతాన్ని వజ్రాన్ని పట్టుకొని మునివైపు ఉరికాడు అప్పుడతని కన్నులు కోపంతో ఎరుపెక్కి ఉన్నాయి. మహాతపోధనుడైన చ్యవనుడు ఇంద్రుడు తనపై ధాడి చేయడం చూసి అతనిపై నీళ్లు చిలకరించి వజ్రంతో, పర్వతంతోపాటుగా అతనిని స్తంభింపచేశాడు. ఆపై అగ్నిలో ఆవాతులు వేల్చి ఇంద్రుని కోసం ఒక అత్యంత భయంకరమైన శత్రువును పుట్టించాడు. అతని పేరు 'మదం'. అతడు నోరు తెరుచుకొని నిలిచి ఉన్నాడు. వాని గడ్డం నేలకు తాకుతోంది. పైపెదవి ఆకాశాన్ని చుంభిస్తోంది. వాని నోటిలో వేయి దంతాలున్నాయి. అవి నూరేసి యోజనాలు ఎత్తుగా కన్నడుతున్నాయి. వాని మీసాలు రెండు వందల యోజనాల పొడవు ఉన్నాయి. ఆ సమయంలో ఇంద్రునితో పాటుగా దేవతలందరూ వాని జిహ్వమూలంలోకి చేరి పోయారు. ఆపై మదం నోటికి చిక్కిన దేవతలు తమలో తాము సంప్రదించుకొని ఇంద్రునితో - "దేవరాజా ! మీరు విప్రోత్తముడైన చ్యవనమునికి నమస్కరించండి. (అతనితో విరోధించడం మంచిదికాదు) మనం అశ్వినీ కుమారులతో కలిసి నిస్సంకోచంగా సోమపానం చేద్దాం." అన్నారు. అది విని ఇంద్రుడు చ్యవనముని పాదాలపై పడి అతని ఆదేశాన్ని శిరసావహించాడు. తరువాత చ్యవనుడు అశ్వినీ కుమారులకు దేవతలతోపాటుగా సోమపానంలో భాగం కల్పించి, తన

యజ్ఞాన్ని పూర్తిచేశాడు. ఆ తరువాత మదమనే ఆ ఇంద్ర శత్రువును అతడు జూదం, వేట, మద్యపానం, స్త్రీలలో ఉండేటట్లు విభజించాడు ఈ దోషాలలో ఆసక్తులైనవారు తప్పకుండా నశించిపోతారు. కాబట్టి వీటిని దూరంగా పరిత్యజించాలి. ఇదిగో చ్యవనముని చేసిన గొప్పపనిని నీకు నేను వివరించాను చెప్పు. ఇతనిని మించి క్షత్రియ వీరుడు ఎవడయివా ఉన్నాడా ?" అన్నాడు.

భీష్ముడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా ! వాయుదేవుడు ఈ రీతిగా బ్రాహ్మణుల మహిమ చెప్పడంతో కార్తవీర్యార్జునుడు అతని మాటలను ప్రశంసించి - "స్వామీ! నేను అన్ని విధాలా, ఎల్లప్పుడూ బ్రాహ్మణులకోసమే జీవిస్తాను. బ్రాహ్మణులకు భక్తుడిని. ప్రతిదినం బ్రాహ్మణులకు నమస్కరిస్తాను. విప్రవరుడైన దత్తాత్రేయముని అనుగ్రహం వలన నాకు ఈ బలం, ఉత్తమకీర్తి మహాధర్మం ప్రాప్తించాయి. వాయుదేవా ! మీరు నాకు బ్రాహ్మణుల యొక్క అద్భుత కర్మలను వివరించారు. నేను శ్రద్ధగా అవన్నీ విన్నాను." అని సమాధానమిచ్చాడు.

వాయువు - "రాజా ! క్షత్రియధర్మాన్ని అనుసరించి, నీవు బ్రాహ్మణులను రక్షించు, ఇంద్రియ నిగ్రహం కలిగి ఉండు." అన్నాడు.

భీష్ముడు శ్రీకృష్ణుని మహిమను వివరించుట

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! మీరు ఎటువంటి లాభాన్ని ఆశించి, ఉత్తమ వ్రతాచరణం గల బ్రాహ్మణులను పూజిస్తున్నారు ?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా ! మహావ్రతధారి అయిన ఈ శ్రీకృష్ణభగవానుడు బ్రాహ్మణులను పూజించడం వలన కలిగే లాభాన్ని ప్రత్యక్షంగా అనుభవించాడు. కాబట్టి నీకు అతడే ఈ విషయాలన్నీ చెపుతాడు. ఈ రోజు నా బలం, నా చెవులు, నా వాక్కు, నామనస్సు, నా రెండు కన్నులు అన్నీ శిథిలమవుతున్నట్లు ఉన్నాయి. నా జ్ఞానం కూడా విశుద్ధంగా ఉంది. ఇక నా శరీరం విడిచిపెట్టడానికి ఎక్కువ సమయం లేదనిపిస్తోంది. పురాణాలలో చెప్పబడిన బ్రాహ్మణ క్షత్రియవైశ్య శూద్రధర్మాలు, అన్ని వర్ణాలవారు ఉపాసించే ధర్మాలు, - అన్నీ నీకు నేను చెప్పాను. ఇక మిగిలినదేమైనా ఉంటే దానిని శ్రీకృష్ణ భగవానుని వలన తెలుసుకో! ఈ శ్రీకృష్ణుని యొక్క స్వరూపం, ఇతని పూర్వపు బలం, నేను చక్కగా ఎరుగుదును. శ్రీకృష్ణభగవానుడు అప్రమేయుడు. కనుక నీకు మనసులో సందేహం కలిగితే

ఇతడే నీకు ధర్మోపదేశం చేస్తాడు. ఈ భూమిని, ఆకాశాన్ని, స్వర్గాన్ని శ్రీకృష్ణుడే సృష్టించాడు. ఇతడే భయంకరబలం కల వారాహరూపంలో ప్రకటమయ్యాడు. ఈ పురాణ పురుషుడే పర్వతాలను, దిక్కులను ఉత్పాదించాడు. అంతరిక్షం, స్వర్గం, నాలుగు దిక్కులు, వాలుగు మూలలు - ఇవన్నీ శ్రీకృష్ణభగవానునికంటే కిందివే, ఈ సృష్టి పరంపర అతనివలననే కొనసాగింది. అతడే ఈ ప్రాచీనవిశ్వాన్ని నిర్మించాడు. సృష్టికి ఆరంభంలో ఇతని వాభినుండి పద్మం పుట్టింది. దానిలోపలే మహాతేజస్వి అయిన బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు. పూర్వం ఇతడే దైత్యులను సంహరించి, దైత్యచక్రవర్తి అయిన బలిరూపంలో ప్రకటమయ్యాడు (ప్రాణులన్నీ ఇతని నుండే పుట్టాయి. భూత భవిష్యత్తులు ఇతని స్వరూపమే. ఇతడే జగత్తునంతటినీ రక్షిస్తున్నాడు. ధర్మానికి క్షతి కలిగినపుడు ఈ శ్రీకృష్ణుడే దేవతల మనుష్యుల వంశాలలో అవతరించి స్వయంగా ధర్మాచరణం చేస్తూ, ధర్మసంస్థాపన చేసి పరాపర లోకాలనన్నిటినీ రక్షిస్తూ ఉంటాడు. కుంతీనందవా ! ఇతడు త్యాజ్య వస్తువును త్యజిస్తూ, అసురులను వధించడానికి స్వయంగా కారకుడు అవుతాడు. కార్యకారణాలు ఇతని స్వరూపమే. విశ్వకర్మ, విశ్వ రూపుడు, విశ్వభోక్త, విశ్వవిదాత, విశ్వవిజేత కూడా ఇతడే. ఒక దేతిలో త్రిశూలం, వేరొక చేతిలో రక్తంతో నిండిన కపాలం పుచ్చుకొని కరాల రూపాన్ని ధరించేది ఇతడే. రకరకాల తన చరిత్రలతో జగద్విఖ్యాతుడైన ఈ శ్రీకృష్ణునే అందరూ స్తుతిస్తారు. వందలుగా గంధర్వులు, అపస్వరసలు, దేవతలు సదా ఇతని సేవలో ఉంటారు. రాక్షసులు కూడా ఇతని సమ్మతిని తీసుకొంటారు. ఇతడొక్కడు మాత్రమే ధన రక్షకుడు, విశ్వవిజేత. యజ్ఞంలో స్తోత్రం చేసేవారు ఇతనినే స్తుతిస్తారు. పామగాయకులు రథంతరసామం ద్వారా ఇతని గుణాలనే గానం చేస్తారు. వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులు వేదమంత్రాలతో ఇతనినే స్తోత్రం చేస్తారు. అధ్యర్థులు యజ్ఞంలో హవిష్యభాగాన్ని ఇతనికే సమర్పిస్తారు. భూమి, ఆకాశం, స్వర్గం అన్నీ సవాతనపురుషుడైన ఈ శ్రీకృష్ణభగవానుని వశంలోనే ఉంటాయి. ఇతడే సర్వత్ర సంచరించే వాయువు, సర్వవ్యాపకుడు, ప్రచండ కిరణాలతో సుశోభితుడైన ఆదిదేవుడు సూర్యుడు. సమస్త అనురుల మీద విజయం పొందినది ఇతడే. తన మూడు అడుగులతో ముల్లోకాలను కొలిచినది ఇతడే. ఈ శ్రీకృష్ణుడు దేవతల, పితరుల, మనుష్యుల

అందరి యొక్క ఆత్మ. యాజ్ఞిక పురుషులకు యజ్ఞంగా చెప్పబడేది ఇతడే. రాత్రింబవళ్లవిభాగం కల్పిందే సూర్యరూపంలో ఉదయించేది ఇతడే. ఉత్తరాయణ దక్షిణాయనాలు రెండూ ఇతని మార్గాలే. ఇతడు ప్రతి మాసంలోను యజ్ఞం చేస్తాడు. వేదవిదులైన బ్రాహ్మణులు ఇతని గుణాలను గానం చేస్తారు. మహాతేజస్వి, సర్వవ్యాపకుడుగా ఉండే ఈ శ్రీకృష్ణుడు తాను ఒక్కడే ఈ జగత్తునంతటినీ ధరిస్తున్నాడు. యుధిష్ఠిరా ! ఇతనినే అంధకార వాళకుడైన సూర్యునిగా తెలుసుకో పంచమహాభూతాలకు ఇతడే కేంద్రం. ఆకాశం, భూమి, స్వర్గం, అంతరిక్షం, వనాలు, పర్వతాలను ఇతడే సృష్టించాడు. ఇతడు ఇంద్రియనియంత, ప్రజ్వలితాగ్ని వలె తేజస్వి. పెద్ద పెద్ద యజ్ఞాలలో విప్రులు ఋగ్వేదంలోని వేల కొద్దీ ప్రాచీన ఋక్కులతో కేవలం ఇతనినే స్తుతిస్తారు. మహాతేజస్వి అయిన దుర్వాసుని తన ఇంటిలో నిలుపగలిగిన వాడు ఈ శ్రీకృష్ణునికంటే వేరెవరాలేరు. ఇతనినే అద్వితీయుడైన ప్రాచీన ఋషిగా చెబుతారు. ఇతడు విశ్వరచయిత. తన స్వరూపంలోనే అనేక పదార్థాలను ఉత్పాదిస్తాడు. ఇతడు దేవతలకు కూడా దేవత అయినప్పటికీ వేదాధ్యయనం, ప్రాచీన నియమ సాలనం చేస్తాడు. లౌకిక వైదిక కర్మలన్నిటినీ శ్రీకృష్ణుడే పలము. లోకాలన్నిటినీ శుక్లజ్యోతి ఇతడే. ముల్లోకాలూ ముగ్గురు లోకపాలురు, త్రేతాగ్నులు, మూడు వ్యాహృతులు, దేవతలు అందరూ కూడా దేవకీనందనుడైన ఈ శ్రీకృష్ణుడే. సంవత్సరం, ఋతువు, పక్షం, పగలు రాత్రి, కలా, కాష్ఠ, మాత్ర, ముహూర్తం, లవం, క్షణం - అన్నీ శ్రీకృష్ణుని స్వరూపాలుగానే బావిండు. చంద్రుడు సూర్యుడు, గ్రహాలు, నక్షత్రాలు, తారకలు, అమావాస్య, పూర్ణిమ, నక్షత్రాలు, యోగాలు, ఋతువులు - ఇవన్నీ శ్రీకృష్ణునినుండే పుట్టాయి. రుద్రులు, ఆదిత్యులు, వసువులు, అశ్వినీ కుమారులు, పాద్యులు, విశ్వేదేవులు, మరుద్గణం, ప్రజాపతులు, దేవమాత అదితి, సప్తర్షులు కూడా కృష్ణునినుండే వెలువడ్డారు. విశ్వరూపుడైన ఈ శ్రీకృష్ణుడే వాయురూపుడై లోకానికి దైతన్యం కలిగిస్తాడు, అగ్నిరూపుడై అన్నిటినీ భస్మం చేస్తాడు, జలరూపధారియై లోకాన్ని ముంచివేస్తాడు, బ్రహ్మయై విశ్వాన్నంతటినీ సృష్టిస్తాడు. తాను వేద్యస్వరూపుడై కూడా వేదవేద్యమైన తత్త్వాన్ని తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. విశ్వరూపుడై కూడా విహిత కర్మలను ఆశ్రయిస్తాడు. ఇతడే ధర్మాన్ని, వేదాన్ని, బలాన్ని విషయాలుగా

చేసుకొనేవాడు. సమస్త చరాచర జగత్తును నీవు శ్రీకృష్ణస్వరూపం గానే గ్రహించు. పరమజ్యోతిర్మయుడైన సూర్యుని ధరించి పూర్వదిక్కున ప్రత్యక్షమౌతాడు. ఆ కాంతితో విశ్వం అంతా ఆలోకితమవుతుంది. సమస్త ప్రాణులకు ఇతడు ఉత్పత్తిస్థానం. పూర్వం ఇతడు ముందుగా జలాన్ని సృష్టించి, ఆపై జగత్తునంతటినీ పుట్టించాడు. ఋతువులు, రకరకాల ఉత్పాతాలు, అనేక అద్భుతపదార్థాలు, మేఘాలు, మెరుపులు, ఐరావతం, సంపూర్ణచరాచరజగత్తు ఇతని వలననే పుట్టాయి. ఇతనినే సమస్త జగత్తుకు ఆత్మ అయిన విష్ణువుగా గ్రహించు. ఇతడు విశ్వానికి ఆవాసస్థానం, నిర్గుణుడు. ఇతనినే వాసుదేవుడు, సంకర్షణుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, అనిరుద్ధుడు అంటారు. ఆత్మయోని అయిన ఈ పరమాత్మ అందరినీ తన ఆజ్ఞాబద్ధులుగా ఉంచుతాడు. ఇతడే ఈ విశ్వాన్ని సృష్టించాడు, ఇతడే ఆత్మశక్తితో అందరికీ ప్రాణం సోశాడు. దేవతలు, అసురులు, మనుష్యులు, లోకాలు, ఋషులు, పితరులు, ప్రజలు, ప్రాణులు అందరికీ ఇతనివలననే జీవితం లభించింది. ఇతడే సదా భూతాలన్నిటినీ సృష్టించి, పాలిస్తూ ఉంటాడు. శుభాశుభాలతో స్థావర జంగమ రూపమైన ఈ జగత్తుంతా శ్రీకృష్ణనివలననే పుట్టింది. భూతభవిష్యద్వర్తమానాలు అన్నీ శ్రీకృష్ణని స్వరూపమే. జీవులకు అంత్యకాలం వచ్చినపుడు పాక్షాత్తు శ్రీకృష్ణుడే మృత్యురూపంగా మారుతాడు. ఇతడు ధర్మానికి సనాతన రక్షకుడు. గడిచిన సంగతులకు, ఇంతవరకు జాడ తెలియనివానికి అన్నిటికీ కారణం శ్రీకృష్ణుడే. ముల్లోకాలలోను ఉన్నదంతా శ్రీకృష్ణుని యొక్క స్వరూపమే. శ్రీకృష్ణునికంటే భిన్నమైనది ఏదైనా ఉందనుకొంటే అది అతని బుద్ధివైపరీత్యాన్ని వెల్లడించుకోవడమే. శ్రీకృష్ణభగవానుని మహిమ ఇంతటిదే కాదు. అంతకంటే కూడా అతడు ప్రభావశాలి. ఈ పరమపురుషుడు వారాయణుడు, వికార రహితుడు. స్థావర జంగమరూపమైన జగత్తుకు అది మధ్యాంతములు ఇతడే. లోకంలో జన్మించే ప్రాణులకు కూడా కారణం ఇతడే. ఇతనినే అవ్యయమైన పరమాత్మ అంటారు.

శ్రీకృష్ణుడు బ్రాహ్మణమహిమను, శంకరుని

మాహాత్మ్యమును వివరించుట.

యుదిష్ఠిరుడు - "మధుసూదనా ! బ్రాహ్మణులను పూజించడం వలన ఏమి ఫలం కలుగుతుంది ? దీనిని మీరే వివరించండి. ఎందుకంటే మీకు ఈ విషయం బాగా

తెలుసు. పితామహుడు కూడా మీకు ఈ విషయం తెలుసునని అంగీకరిస్తున్నాడు" అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పాడు - రాజా ! నేను బ్రాహ్మణుల గుణాలను ఉన్నదున్నట్లుగా వివరిస్తున్నాను. శ్రద్ధగా విను. ఒక రోజున బ్రాహ్మణులు నా కొడుకు ప్రద్యుమ్నుని కోప్పడ్డారు. ఆ సమయంలో నేను ద్వారకలోనే ఉన్నాను. ప్రద్యుమ్నుడు నా వద్దకు వచ్చి - "తండ్రీ ! బ్రాహ్మణులను పూజించడం వలన ఫలమేమిటి ? వారు ఈ లోకంలోను పరలోకంలోను ఈశ్వరులనిపించుకొంటారా ఏమిటి ? ఈ విషయంలో నాకు పెద్ద సందేహమే ఉంది. కాబట్టి మీరు ఈ సంగతిని స్పష్టంగా చెప్పండి." అని అడిగాడు. ప్రద్యుమ్నుడు అలా అడిగిన మీదట నేనేమని సమాధానమిచ్చానో దానిని ఏకాగ్రచిత్తుడవై విను. నేను - "రుక్మిణీనందనా ! బ్రాహ్మణులకు రాజా చంద్రుడు. కాబట్టి వారు ఇహపరలోకాలు రెండింటిలోను కూడా సుఖదుఃఖాలు కలుగచేయడానికి సమర్థులు. బ్రాహ్మణులలో ప్రధానంగా శాంతం ఉంటుంది. ఇందులో ఏ మాత్రం అన్యధా భావించడానికి అవకాశం లేదు. బ్రాహ్మణులను పూజించడం వలన ఆయువు, కీర్తి, యశస్సు, బలం పెరుగుతాయి. లోకాలు, లోకేశ్వరులూ అందరూ కూడా బ్రాహ్మణులను పూజిస్తారు. దర్బార్ద్రకామాలు సిద్ధించడానికి, మోక్షప్రాప్తికి, యశస్సు, సంపద, ఆరోగ్యం పొందడానికి, దేవతల, పితరుల పూజా సమయాలలోను బ్రాహ్మణులను తృప్తిపరచడం మనకు అత్యంత ఆవశ్యకం ఇటువంటి స్థితిలో నేను వారిని ఎందుకు ఆదరించను ? బ్రాహ్మణులు ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోనూ కూడా గొప్పవారుగా పరిగణింపబడుతారు. వారు అంతా ప్రత్యక్షంగా దర్శించగలరు. వారికి క్రోధం కలిగితే ఈ జగతినే భస్మం చేసేవేయగలరు. వేరే లోకాలను, లోకపాలురను సృష్టించగలరు. కాబట్టి తేజోవంతులు బ్రాహ్మణుల మహిమను బాగా గుర్తించి వారిపట్ల సద్భావంతో ఎందుకు ప్రవర్తించకుండా ఉంటారు ?" అన్నాను.

రాజా ! ప్రద్యుమ్నుడు అడిగిన దానికి నేను ఈ రీతిగా అతనికి ఉత్తమ బ్రాహ్మణుల మహిమను వివరించాను. కాబట్టి నీవు కూడా సదా తీయగా మాట్లాడుతూ, రకరకాల దానాలు ఇస్తూ మహాసౌభాగ్యశాలులైన బ్రాహ్మణులను పూజిస్తూ ఉండు. భీష్ముడు నా గురించి చెప్పినదంతా సత్యమే. ఇప్పుడు నేను శంకరభగవానుని మాహాత్మ్యాన్ని చెపుతున్నాను. నీవు శ్రద్ధగా విను. విద్వాంసులు మహాదేవుని అగ్ని, స్థాణువు, మహేశ్వరుడు,

ఏకాక్షుడు, త్ర్యంబకుడు, విశ్వరూపుడు, శివుడు - మొదలైన అనేక వామాలతో పిలుస్తూ ఉంటారు. నేదాలలో అతనికి రెండు రూపాలు ఉన్నాయని చెప్పబడింది. వాటిని వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులు ఎరుగుదురు. అతని యొక్క ఒక రూపం ఘోరం, మరియుకటి శివం. ఈ రెండిటికి కూడా అనేక భేదాలు ఉన్నాయి. అతని ఘోరరూపం భయం పుట్టిస్తుంది. దానికి అగ్ని, విద్యుత్తు, సూర్యుడు మొదలైన అనేక రూపాలు ఉన్నాయి. దీనికి భిన్నంగా ఉండే శివమనే మూర్తి పరమ శాంతమైనది, మంగళమయమైనది. దానికి ధర్మం, జలం, చంద్రుడు మొదలైన అనేక రూపాలు ఉన్నాయి. మహాదేవునికి సగం శరీరం అగ్ని అని, సగం శరీరం సోముడని (చంద్రుడని) చెబుతారు. అతని శివమూర్తి బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తుంది. ఘోరమూర్తి జగత్సంహారం కావిస్తుంది. మహత్త్వం, ఈశ్వరత్వం ఉన్నకారణంగా అతనిని మహేశ్వరుడు అంటారు. అతడు అన్నిటినీ దగ్ధం చేసేవాడు, అత్యంత తీక్షణమైనవాడు, ఉగ్రుడు, ప్రతాపశాలి. అందువలన అతనిని రుద్రుడు అంటారు. అతడు దేవతలలో గొప్పవాడు, ఈ మహావిశ్వాన్ని రక్షిస్తూ ఉంటాడు. అందుకని మహాదేవుడు అంటారు. అన్ని రకాల కర్మల ద్వారా సదా అందరికీ ఉన్నతి కలిగిస్తూ, అందరికీ శుభాన్ని కోరుతూ ఉంటాడు కాబట్టి అతని పేరు శివుడు. ఊర్వభాగంలో ఉంటూ దేహధారుల ప్రాణాలను నాశనం చేస్తూ ఉంటాడు, పైగా సదా స్థిరంగా ఉంటాడు కాబట్టి అతనిని స్థాణువు అంటారు. భూత భవిష్య ద్వర్తమాన కాలాలలో స్థావరజంగమ ఆకారాలలో అతడు అనేక రూపాలలో ప్రకటితమవుతాడు కాబట్టి అతనిని 'బహురూపుడు' అంటారు. దేవతలందరికీ అతడు నివాసం కాబట్టి అతనిని విశ్వరూపుడు అంటారు. అతని నేత్రాల నుండి కాంతి వెలువడుతూ ఉంటుంది. అంతులేని నేత్రాలున్నాయి కాబట్టి అతనిని సహస్రాక్షుడు, అజితాక్షుడు, సర్వతోక్షిమయుడు అంటారు. అన్ని రకాల పశువులను పాలిస్తాడు, వాటితో కలిసి ఉండడం సుఖంగా భావిస్తాడు. పశువులకు అధిపతి కాబట్టి అతని పేరు పశుపతి. మానవుడు బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ ప్రతిదినం స్థిరమైన శివలింగాన్ని పూజిస్తే మహాత్ముడైన శంకరునికి చాలా ప్రీతి కలుగుతుంది. అతడు సంతుష్టుడై తన భక్తులకు సుఖం ప్రసాదిస్తాడు. శంకర భగవానుడే అగ్ని రూపంలో శవాలను దగ్ధం చేస్తూ స్మశానంలో నివసిస్తూ ఉంటాడు. అక్కడ అతనిని పూజించేవారికి వీరులకు లభించే ఉత్తమలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. అతడు ప్రాణుల శరీరాలలో

ఉండేవాడు, వారికి మృత్యురూపమైనవాడు. అతడే ప్రాణాపావాది వాయు రూపంలో దేహంలోపల నివసిస్తూ ఉంటాడు. అతనికి అనేకమైన భయంకరమైన, ఉద్దిష్టమైన రూపాలున్నాయి. వాటికి లోకంలో పూజలు జరుగుతున్నాయి. విద్వాంసులైన బ్రాహ్మణులకే ఆ అన్ని రూపాలు తెలుసును. అతని మహిమ, వ్యాపకత్వం, దివ్య కర్మలను అనుసరించి దేవతలలో అతనికి అనేక యధార్థ వామాలు వాడుకలో ఉన్నాయి. వేదంలోని శతరుద్రీయ ప్రకరణంలో అతనికి వందల కొద్దీ ఉత్తమమైన వామాలు ఉన్నాయి. వాటిని వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులే ఎరుగుదురు. వ్యాస మహర్షి కూడా అతనిని స్తుతించాడు. అతడు లోకాలన్నింటికీ అభీష్ట వస్తువులను ప్రసాదిస్తాడు. ఈ మహావిశ్వమంతా అతని స్వరూపంగానే చెప్పబడుతోంది. బ్రాహ్మణులు, ఋషులు అతనిని అందరికంటే జ్యేష్ఠునిగా చెబుతారు. అతడు దేవతలలో ముఖ్యుడు. అతడు తన ముఖం నుండి అగ్నిని పుట్టించాడు. రకరకాల గ్రహబాధలకు గురైన ప్రాణులకు అతడు దుఃఖవిముక్తి కలిగిస్తాడు. పుణ్యాత్ముడైన అతని శరణాగత వత్సలత్వం ఎంతటిదంటే శరణు చొచ్చిన ఏ ప్రాణినీ అతడు విడిచిపెట్టడు. అతడే మనుష్యులకు ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యాలు, ధనం, కోరికలన్నీ ఇస్తూ ఉంటాడు, తిరిగి అతడే వాటిని హరిస్తూ ఉంటాడు. ఇంద్రాది దేవతల వద్ద అతడిచ్చిన ఐశ్వర్యమే ఉంది. ముల్లోకాల యందలి శుభా శుభములను అతడు ఎప్పుడూ గమనిస్తూ ఉంటాడు. అన్ని కోరికలకు అధీశ్వరుడు కాబట్టి అతనిని ఈశ్వరుడు అంటారు. మహాలోకాలన్నింటికీ ఈశ్వరుడు కాబట్టి అతని పేరు మహేశ్వరుడు అయింది.

ధర్మవిషయములో ఆగమప్రమాణ శ్రేష్ఠత -

ధర్మాధర్మముల ఫలము - సజ్జన దుర్జన

లక్షణములు - శిష్టాచారము

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! దేవకీ నందనుడు శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పడం ముగించగానే యుధిష్ఠిరుడు భీష్ముని మళ్ళీ - "పితామహా! దార్మిక విషయాన్ని నిర్ణయించడానికి ప్రత్యక్షప్రమాణాన్ని ఆశ్రయించాలా ? ఆగమాన్నా ? ఈ రెండింటిలో దేనివలన వాస్తవిక నిర్ణయం జరగుతుంది ?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "వాయవా ! నీవు చక్కని ప్రశ్న అడిగావు. దానికి సమాధానం చెబుతున్నాను విను. దార్మిక విషయంలో సందేహం ఉండడం సహజమే కాని దానిని

నిర్ణయించడం చాలా కష్టం. ప్రత్యక్షం, ఆగమం - రెండింటికీ కూడా అంతు లేదు, రెండింటిలో కూడా సందేహాలు తలెత్తుతాయి. తన్ను తాను తెలివైన వానిగా భావించుకొనే హేతువాదులు తార్కిక ప్రత్యక్షకారణాలవైపే చూస్తూ పరోక్ష వస్తువులు లేవని భావిస్తారు. నిజమైనప్పటికీ వాటి అస్తిత్వాన్ని శంకిస్తారు. కాని వారు బాలకులు. అహంకారానికి వశులై తాము పండితుల మనుకొంటారు. కాబట్టి వారి యొక్క పూర్వోక్త నిర్ణయం ఎప్పటికీ యుక్తి సంగతం కానేరదు. (ఆకాశంలో నీలిరంగు ప్రత్యక్షంగా కనపడుతున్నప్పటికీ అది మిథ్యయే కాబట్టి కేవల ప్రత్యక్ష బలంతో సత్యాన్ని నిర్ణయించలేము. ధర్మం, ఈశ్వరుడు, పరలోకం మొదలైనవాని విషయంలో శాస్త్ర ప్రమాణమే శ్రేష్ఠమైనది. ఎందుకంటే ఇతర ప్రమాణాలు అంతవరకు చేరుకోలేవు.) ఒకే ఒక్క బ్రహ్మ జగత్తుకు కారణుడెట్లా కాగలడని అడిగితే వానికి సమాదానం ఇది నీవు అలసత్వం వదిలి దీర్ఘకాలంపాటు యోగాభ్యాసం చెయ్యి. తత్త్వసాక్షాత్కారం కోసం నిరంతర ప్రయత్న శీలుడివి కా. అప్పుడే దాని జ్ఞానం కలుగగలదు. దీనిని తప్పించి వేరే దారిలేదు. తర్కాలన్నీ ముగిసినప్పుడు మాత్రమే ఉత్తమ జ్ఞానం ప్రాప్తిస్తుంది. ఆ జ్ఞానమే జగత్తుకంతటికీ ఉత్తమజ్యోతి. ఉత్త తర్కంతో కలిగే జ్ఞానం వాస్తవానికి జ్ఞానం కాదు. కాబట్టి దానిని ప్రామాణికంగా భావించకూడదు. వేదాలలో ప్రతిపాదించబడని జ్ఞావాన్ని విసర్జించడమే ఉచితం."

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! ప్రత్యక్షం, అనుమానం, ఆగమం, రకరకాల శిష్టాచారాలు - ఇలా అనేక ప్రమాణాలు ఉపలబ్ధం అవుతున్నాయి. వీటిలో ఏది బలీయం ? దయచేసి ఇది చెప్పండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు. "నాయనా ! బలవంతుడు దురాచారియై ధర్మానికి హాని కలిగిస్తూ ఉంటే సాధారణ మనిషి దానిని రక్షించేందుకు ప్రయత్నం చేసినప్పటికీ సమయాన్ని బట్టి అందులో మార్పు రానే వస్తుంది. అయితే గడ్డీగాధంతో కప్పబడిన నూతి వలె అధర్మమే ధర్మం యొక్క ముసుగు కప్పుకొని ఎదుటికి వస్తుంది. దానితో సదాచారానికి క్షీణత కలగడం ఆరంభమవుతుంది. ఆచారహీనులు, ధర్మద్రోహులు, వేద శాస్త్రాలను త్యజించిన మందబుద్ధులు ధర్మమర్యాదను భంగపరుస్తారు. ఆ దశలో ధర్మ స్వరూప విషయంలో గొప్ప సందేహమే కలుగుతుంది. అటువంటి స్థితిలో సజ్జన సాంగత్యం కోసం నిత్యమూ ఉత్కంఠితులై ఉండేవారు, ఆగమ ప్రమాణాన్నే ఉత్తమమని అంగీకరించే బుద్ధిమంతులు,

సదా సంతుష్టులై ఉండేవారు, లోభమోహాలను అనుసరించే అర్థకామాలను ఉపేక్షించి ధర్మాన్నే ఉత్తమంగా భావించేవారు అయిన మహాత్ముల వద్దకు వెళ్లి మీరు ప్రశ్నించాలి. ఆ సత్పురుషుల యొక్క సదాచార యజ్ఞ స్వాధ్యాయాది శుభకర్మానుష్ఠానాలలో ఎప్పుడూ ఎలాంటి తేడా రాదు. వారిలో ఆచారం, దానిని చెప్పే వేదశాస్త్రాలు, ధర్మం - ఈ మూడూ మేళవింపు పొంది ఉంటాయి.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! నా బుద్ధి మళ్ళీ అపారమైన సంశయసముద్రంలో మునిగిపోతోంది. నేను దీనిని తరించాలనుకొంటున్నాను గాని వెదకివా కూడా ఎక్కడా దరీదాపు కనిపించడం లేదు. ప్రత్యక్షం, ఆగమం, శిష్టాచారం - ఈ మూడూ ప్రమాణాలే అయితే వీటికి వేర్వేరు ఉపలబ్ధులు ఉంటాయి. ధర్మం ఒక్కటే కదా ! ఈ మూడూ ధర్మం ఎలా అవుతాయి ?" అని ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - "రాజా ! నీవు ప్రమాణ భేదంతో ధర్మాన్ని మూడు రకాలని భావిస్తే, నీ ఆలోచన సరికాదు. ధర్మం ఒక్కటే అని నిశ్చయంగా తెలుసుకో. మూడు ప్రమాణాల ద్వారా ఒకే ధర్మం దర్శనమిస్తుంది. ఈ మూడు ప్రమాణాలు భిన్నభిన్న ధర్మాలను ప్రతిపాదిస్తాయని నేను అంగీకరించను. పైన చెప్పిన మూడు ప్రమాణాల ద్వారా చెప్పబడిన ధర్మమయ మార్గంలోనే నీవు పయనించు. తర్కాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని ధర్మజిజ్ఞాస చేయడం ఎప్పుడూ ఉచితం కాదు. వా మాటలను ఏ మాత్రం సందేహించకు. గుడ్డి వాడిలా, మూగవాడిలా నేను ఎలా చెప్పానో దానిననుసరించే నడుచుకో. అజాతశత్రు ! అహింస, సత్యం, అక్రోధం, దానం - ఈ నాలుగూ సవాతన ధర్మాలు. వీటిని సదా సేవించు నీ తండ్రి, తాత మొదలైన వారు బ్రాహ్మణులతో ఎలా వ్యవహరించారో దానినే నీవు కూడా అనుసరించు. ఎదుకంటే బ్రాహ్మణులు ధర్మాన్ని ఉపదేశించేవారు. ప్రమాణాన్ని కూడా అప్రమాణంగా చేసేవాడు అజ్ఞాని. అతని మాటను ప్రామాణికంగా అంగీకరించనక్కరలేదు. ఎందుకంటే అతడు కేవలం వివాదాలు సలిపేవాడు మాత్రమే. నీవు బ్రాహ్మణులనే విశేషంగా ఆధరించి సత్కరించి వారి సేవలో నిమగ్నం కా. ఈలోకాలన్నీ బ్రాహ్మణులపైనే ఆధారపడి నిలిచి ఉన్నాయనే సంగతిని గుర్తించు.

యుధిష్ఠిరుడు - "పితామహా ! ధర్మనిందకులు, ధర్మాచరణులు ఏ లోకాలకు వెళ్తారు ? మీరు ఈ విషయాన్ని వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా ! రజోగుణ తమోగుణాలతో మలిన చిత్తులైన కారణంగా ధర్మద్రోహం చేసినవారు నరకంలో పడతారు. సదా సరళత్వంతో సత్యభాషణ తత్పరులై ధర్మపాలనం చేసేవారు స్వర్గలోకంలో సుఖాలు అనుభవిస్తారు. ఆచార్యులను సేవించడం వలన కేవలం ఒక్క ధర్మాన్నే ఆసరాగా చేసుకొన్నవారు. సదా ధర్మ స్థితులైన వారు దేవలోకానికి వెళ్తారు. మనుష్యులుగాని, దేవతలుగాని శరీరాన్ని బాధపెట్టి కూడా ధర్మాచరణలో నిమగ్నులైనవారు, లోభద్వేషాలను విడిచినవారు సుఖాలను పొందుతారు. బ్రహ్మదేవునికి ధర్ముడే జ్యేష్ఠపుత్రుడని మనీషులు చెబుతూ ఉంటారు. తినేవారికి ముగ్గునపండే రుచించినట్లుగా ధర్మనిష్ఠులు ధర్మాన్నే ఉపాసిస్తారు.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! సాధువులు ఎటువంటి కర్మలు చేస్తారు ? సజ్జనులు, దుర్జనులు ఏ రీతిగా ఉంటారు ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా ! దుర్జనులు దురాచారులు, దుర్ధర్షులు (ఉద్దండులు), దుర్ముఖులు (కటువచనాలు పలికేవారు) అయి ఉంటారు. సజ్జనులు సుశీలురై ఉంటారు. ఇక శిష్టాచారుల సంగతి విను. ధర్మాత్ములు బాటలలోను, గోవుల మధ్య దాన్యపు కుప్పల మీద మలమూత్రవిసర్జనం చేయరు. సత్పురుషులు దేవతలు, పితరులు, భూతాలు (ప్రాణులు), అతిథులు, కుటుంబీకులు - ఈ అయిదుగురికి భోజనం పెట్టి, మిగిలిన అన్నాన్ని తాము తింటారు. భుజించేటపుడు మాట్లాడరు. తడి చేతులతో పడుకోరు. అగ్నికి, వృషభాలకు, దేవతలకు, గోశాలలకు, బ్రాహ్మణులకు, ధార్మికులకు వృద్ధులకు ప్రధక్షిణం చేస్తారు, ఎదురుగా వచ్చే పెద్దలకు, వృద్ధులకు, బరువు ఎత్తుకొని కష్టపడుతున్న వారికి, స్త్రీలకు, గ్రామాధిపతులకు, బ్రాహ్మణులకు, గోవులకు, రాజుకు వెళ్లడానికి దారి ఇస్తారు. వీరందరినీ సత్పురుషులుగా బావించాలి. సత్పురుషులు అయినవారు అతిథులను, సేవకులను, స్వజనులను, శరణు కోరినవారిని స్వాగత పూర్వకంగా రక్షించాలి. దేవతలు మనుష్యులకు ఉధయం, సాయంకాలం రెండుసార్లే భోజనం చేయాలనే విధానం ఏర్పరచారు. మధ్యలో భుజించే విధానం కనపడదు. ఈ నియమాన్ని పాటిస్తే ఉపవాసఫలం లభిస్తుంది. ఋతుకాలంలో తప్ప ఇతర సమయాలలో భార్యతో రమించనివాడు బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తున్నవాడే అవుతాడు. అమృతం, గోవులు, బ్రాహ్మణులు - ఈ మూడు ఒక్కలాంటివే

కనుక గోబ్రాహ్మణులను సదా విద్యుక్తంగా పూజించాలి. స్వదేశంలోగాని, పరదేశంలోగాని మనిషి తన వద్దకు వచ్చిన ఆతిథిని ఆకలితో ఉంచకూడదు. గురువు ఆదేశించిన పనిని పూర్తిచేసి, దానిని అతనికి తెలియచేయాలి. గురువు వచ్చినపుడు అతనికి నమస్కరించాలి. అతనిని విద్యుక్తంగా పూజించి కూర్చోవడానికి ఆసనం ఇవ్వాలి. గురువును పూజించడం వలన ఆయువు, యశస్సు, సంపద ఈ మూడు వృద్ధి చెందుతాయి. పెద్దలను ఎప్పుడూ అవమానించకూడదు. వారిని ఏ పనికి పంపకూడదు. పెద్దలు నిలుచుని ఉంటే తాను కూర్చోకూడదు. అలా చేస్తే మనిషి ఆయువు క్షీణిస్తుంది. నగ్గుంగా ఉన్న స్త్రీనిగాని, పురుషునిగాని చూడకూడదు. మైథునం, భోజనం - ఈ రెండు పనులూ సదా ఏకాంతస్థానంలోనే చేయాలి. గురువే తీర్థాలన్నిటికంటే శ్రేష్ఠమైన తీర్థం. పవిత్రవస్తువులలో హృదయమే అధిక పవిత్రమైనది. జ్ఞానాలలో పరమాత్మజ్ఞానమే అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠమైనది. సంతోషం అన్నిటి కంటే ఉత్తమ సుఖం. సాయంకాలం, ప్రాతః కాలం పెద్దల మాటలు వివాలి. సదా పెద్దలను, వృద్ధులను సేవించే వారికి శాస్త్రీయ జ్ఞానం కలుగుతుంది. వేదాధ్యయనంలోను, భోజన సమయంలోను కుడిచేతినే ఉపయోగించాలి. మనస్సును, వాక్కును, ఇంద్రియాలను సదా వశంలో ఉంచుకోవాలి. చక్కని రీతిలో తయారుచేసిన సాయసం, హల్వా, కిచిడీలు, హవిష్యాదులతో దేవతలకు, పితరులకు అష్టకాశ్రాద్ధం చేయాలి. నవగ్రహాలను పూజించాలి. గడ్డాలు, మీసం చేయించుకొనే సమయంలో మంగళసూచకమైన శబ్దాలను ఉచ్చరించాలి. తుమ్మిన వానికి (‘శతం జీవ’ మొదలైనవి అంటూ) ఆశీర్వాదం ఇవ్వాలి. రోగగ్రస్తులను దీర్ఘాయువు కలగాలని కోరుతూ అభినందించాలి.

యుధిష్ఠిరా ! నీవు ఎంతపెద్ద కష్టంలో చిక్కుకొన్నాగాని ఏ ఉత్తముని కూడా “నీవు” అని అనకు. పండితులను ‘నీవు’ అని పిలవడం, వారిని వధించడం ఒక్క లాంటిదిగానే పరిగణిస్తారు. తనతో సమానుడైనా తనకంటే చిన్నవాడైనా లేదా శిష్యుడైనా, అతనిని ‘నీవు’ అనడంలో ఏమీ నష్టం లేదు. పాపాత్ముని హృదయమే ఆ పాపాన్ని వెల్లడిస్తూ ఉంటుంది. దురాచారులు కావాలని చేసిన పాపాన్ని కూడా ఇతరులనుండి దాచడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఉంటారు. కాని మహాపురుషుల ఎదుట తాము చేసిన పాపాన్ని గుప్తంగా ఉంచడం వలన వారు నష్టపోతారు. “నేను పాపం చేసేటపుడు దేవతలు గాని మనుష్యులు గాని చూడలేదు” అనుకొని

పాపాత్ములు తమపాపాల మీద ముసుగుకప్పడానికే ఇష్టపడతారు. కాని ఇది అతని తప్పు. ఎందుకంటే పాపంతో దాచి ఉంచిన పాపం కొత్త కొత్త పాపాలను పెంచుతుంది. ఉప్పును మట్టినీళ్లలో వేసినా కరిగిపోతుంది. అలాగే ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకొంటే వెంటనే ఆ పాపం నశిస్తుంది. కాబట్టి పాపాన్ని దాచకూడదు. ఎందుకంటే దాచితే అది పెరుగుతుంది. ఎప్పుడైనా పాపం జరిగితే దానిని సత్పురుషుల ఎదుట వ్యక్తం చేయాలి. వారు ఆ పాపాన్ని తొలగిస్తారు. ధర్మం ప్రాణులందరకూ హృదయం అని విద్వాంసులు అంటారు. కనుక అందరూ ధర్మానికే కట్టుబడి ఉండాలి. ఒంటరిగానే ధర్మాచరణం చేయడం మనిషికి ఉచితం. కాని ధర్మధ్వజాడు కాకూడదు. ధర్మాన్ని భోగాలకు సాధనంగా చేసుకొన్నవారు దాని పేరు మీదుగా బతుకుతారు. వారు ధర్మ వ్యవసాయులు. దంబాన్ని విడిచిపెట్టి దేవతలను పూజించాలి. వంచన మోసం లేకుండా గురుజనులను సేవించాలి. దానం చేసి పరలోక యాత్రకు ధర్మమనే ధనాన్ని ఆర్జించుకోవాలి.

భీష్ముడు సుఖదుఃఖప్రాప్తికి శుభాశుభకర్మలే కారణమని తెలుపుచు ధర్మామప్యవమును వొక్కి చెప్పుట.

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! అదృష్టహీనుడు బలవంతుడు అయినప్పటికీ కూడా అతనికి ధనం లభించదు. అదృష్టవంతుడైతే అతడు బాలుడైనా, దుర్బలుడైనా అతనికి ధనం ప్రాప్తిస్తోంది. ధనప్రాప్తికి సమయం ఆసన్నమయ్యేంతవరకు విశేషంగా ప్రయత్నించివా కూడా చేతికి ఏమీ దొరకదు. కాని లాభానికి సమయం వచ్చినప్పుడు ప్రయత్నించకుండానే గొప్ప ఆదిక సంపద లభిస్తోంది. ప్రయత్నిస్తే సఫలత అనివార్యమైనప్పుడు మనిషి అన్నిటినీ పొందుతాడు. కాని ప్రారబ్ధవశాత్తు మనిషికి ఆలభ్యమైన వస్తువు ప్రయత్నం చేసినప్పటికీ కూడా లభించడంలేదు. చాలా మంది మనుష్యులు ప్రయత్నం చేసి కూడా విఫలులు కావడం కనిపిస్తోంది. ఎంతోమంది ధనంకోసం ఎన్నోమార్లు కుకర్మలు చేసి కూడా ధనహీనులుగానే ఉండిపోతున్నారు. ఎంతోమంది ధర్మానికి అనుకూలంగా తమకర్తవ్యాలను పాటిస్తూ ధనికులు అవుతున్నారు. చాలా మంది నిర్దనులుగామా కనబడుతున్నారు. ఒక్కొక్కడు నీతిశాస్త్రం చదివినా నీతిజ్ఞుడుగా కనబడదు. ఒక్కొక్కడు నీతి అంటే ఏమిటో తెలియకపోయినా మంత్రపథవి వరకు చేరగలుగుతున్నాడు. దీనికి

కారణమేమిటి ? అప్పుడప్పుడు పండితునికి, మూర్ఖునికి కూడా ఒకలాంటి స్థితే కలుగుతూ ఉంటుంది. దుష్టబుద్ధులు ధనవంతులవుతారు. (మంచి బుద్ధికల పండితునికి చిల్లిగవ్వ కూడా అదృష్టంలో ఉండదు) చడువుకొన్నవాడు అవశ్యం సుఖపడతాడు అనుకొంటే పండితుడు జీవనాధారం కోసం మూర్ఖుడైన ఏ ధనికునీ ఆశ్రయించనక్కరలేదు. మంచిసీరు తాగినవానికి తప్పకుండా దాహం తీరినట్లుగా, విధ్యవలన అభీష్టవస్తువులు సిద్ధించడం అనివార్యమయితే ఏ మనిషీ విద్యను నిర్లక్ష్యం చేయడు. మరణించే సమయం రాకపోతే వందల కొద్దీ బాణాలు గుచ్చుకొన్నా మరణించడు. కాని జీవించే అవధి సమాప్తమయితే ఒక గడ్డిపరక తగిలివా ప్రాణాలు కోల్పోతాడు.” అన్నాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “నాయనా ! రకరకాల పనులు, అనేక ప్రయత్నాలు చేసినా మనిషికి ధనం లభించకపోతే అతడు ఉగ్రమైన తపస్సు చేయాలి. ⁽²⁾ ఎందుకంటే విత్తునాటనిదే మొలక తలెత్తదు. మనిషి దానం చేస్తే భోగసామగ్రి పొందుతాడని మనీషులు చెప్తారు. పెద్దలను, వృద్ధులను సేవించడం వలన అతనికి ఉత్తమ బుద్ధి ప్రాప్తిస్తుంది. అహింసా ధర్మాన్ని పాటిస్తే దీర్ఘజీవి అవుతాడు. కాబట్టి తాను దానం చేయాలి, ఇతరులను యాచించకూడదు. దర్మనిష్ఠులైనవారిని పూజించాలి. తీయగా మాట్లాడాలి. అందరికీ మంచి చేయాలి. శాంతంగా ఉండాలి. ఏ ప్రాణినీ హింసించకూడదు. యుధిష్ఠిరా ! కందిరీగలు, పురుగులు, చీమలు మొదలైన జీవులను ఆయా యోనులలో పుట్టించి సుఖదుఃఖాలు కలిగించడంలో వాటికి అవి చేసిన కర్మలే కారణం. ఇది గమనించి నీ బుద్ధిని స్థిరపరచుకో. (సత్కర్మలయందు లగ్నంకా.) మనిషి శుభాశుభ కర్మలను చేస్తూ ఇతరుల చేత చేయిస్తూ ఉంటాడు. ఆ రెండు రకాల కర్మలలోను శుభకర్మను అనుష్ఠించడం వలన అతనికి ఆనందం కలగాలి. అశుభకర్మ అయితే దాని వలన ఏ మంచి ఫలాన్ని ఆశించకూడదు. ధర్మం యొక్క ఫలం చూసి మనిషికి బుద్ధిలో ధర్మం యొక్క శ్రేష్ఠత్వం మీద గురి కుదిరినప్పుడే అతనికి ధర్మం పట్ల విశ్వాసం పెరుగుతుంది. అప్పుడే అతని మనసు ధర్మంలో లగ్నమవుతుంది. ధర్మం మీద బుద్ధి దృఢపడనంత వరకు ఎవరూ దాని ఫలాన్ని విశ్వసించలేరు. దర్మఫలాన్ని విశ్వసించి, దానిని ఆచరించడంలో నిమగ్నులు కావడమే ప్రాణులు బుద్ధిమంతులు అనడానికి గుర్తు. కర్తవ్యకర్త వ్యములు రెండింటి జ్ఞానం కలవాడు ఏకాగ్రచిత్తుడై ధర్మాన్ని ఆచరించాలి. అతులైశ్వర్య సంపన్నులైన

వారు తాము ఎక్కడైనా రజోగుణులమై తిరిగి జననమరణ చక్రంలో పడతామేమో అని ఆలోచించుకొని ధర్మానుష్ఠానం చేస్తారు. ఈ రీతిగా స్వప్రయత్నంతోనే వారు ఆత్మకు మహత్పదప్రాప్తి కలిగిస్తారు. కాలం ఏ రీతిగానూ ధర్మాన్ని అధర్మంగా చేయజాలదు. అంటే ధర్మం చేసినవానికి దుఃఖం కలిగించదు. కనుక ధర్మాత్ముని విశుద్ధాత్మునిగానే గుర్తించాలి. ధర్మస్వరూపం ప్రజ్వలితాగ్నిలా తేజోవంతమైనది. కాలం దానిని అన్నివైపుల నుండి రక్షిస్తూ ఉంటుంది. కనుక అధర్మానికి ధర్మాన్ని తాకగలిగేంత శక్తి కూడా లేదు. విశుద్ధి, పాపస్పర్శ లేక పోవడం - ఈ రెండూ ధర్మం యొక్క పనులు. ధర్మం విజయాన్ని కలిగించేది. ముల్లోకాలలోను ప్రకాశాన్ని వ్యాపింపచేసేది. ఎవడు ఎంత బుద్ధిమంతుడయితే మాత్రం ఏమీ, అతడు ఎవరి చేతినీ పట్టుకొని బలవంతంగా అతనిని ధర్మంలో దించలేడు. ఇప్పుడు నేను నాలుగువర్ణాల విషయంలో కొద్దిగా చెబుతాను. బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు ఈ అన్ని వర్ణాల వారి శరీరాలు పంచభూతాలతోనే ఏర్పడ్డాయి. అందరి ఆత్మ ఒక్కటే. అయివా వారి లౌకిక ధర్మాలలో, విశేష ధర్మాలలో భిన్నత్వం ఏర్పరచబడింది. దీని ఉద్దేశ్యం అందరూ తమ తమ ధర్మాలను పాటిస్తూ తిరిగి ఏకత్వాన్ని పొందాలని. ధర్మం వలన నిత్యమైన స్వర్గాది లోకాలు ఎలా ప్రాప్తిస్తాయి అని అడగవచ్చు. దానికి సమాధానం ఇది - ధర్మం యొక్క సంకల్పం నిత్యమైనపుడు అంటే అనిత్యమైన కోరికలను విడిచి నిష్కామభావంతో ధర్మానుష్ఠానం చేసినపుడు చేసిన ధర్మం వలన సనాతనలోకమే (నిత్యపరమాత్మ) ప్రాప్తిస్తుంది.

భీష్ముడు దేవతలు, ఋషులు, మొదలైనవారి పేర్లు చెప్పి, వారిని స్మరించుట వలన ధర్మప్రాప్తి కలుగువని చెప్పుట - అతని ఆదేశముతో యుధిష్ఠిరుడు సపరివారముగా హస్తినకు వీగుట

యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా ! మనిషికి మేలు కలిగేదారి ఏది ? ఏమి చేయడం వలన అతడు సుఖంగా ఉంటాడు ? ఏ కర్మను అనుష్ఠించడం వలన అతని పాపాలు తొలగిపోతాయి ? ఏ కర్మ చేస్తే అతడు నశించి పోతాడు ?” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు చెప్పాడు - “నాయనా ! మూడు సంద్యులలోను దేవవంశాన్ని, ఋషివంశాన్ని, పరిస్తే మనిషి దివా రాత్రులలో ఉదయసాయం వేళలలో తన ఇంద్రియాల ద్వారా తెలిసిగాని,

తెలియకగాని సదా పవిత్రుడుగా ఉంటాడు. చేవర్షివంశాలను కీర్తించినవాడు ఎప్పుడూ గ్రుడ్డి, చెవిటి వాడు గాక, సదా శుభాలు పొందుతూ ఉంటాడు. అతడు తిర్యగ్యోనిలోగాని, నరకంలోగాని పడడు. సంకరజాతులలో జన్మించడు. ఎప్పుడూ దుఃఖంవలన భయపడడు, మరణ సమయంలో వ్యాకులపాటు చెందడు. (దేవతలు, ఋషులు మొదలైనవారి వంశవామావళి ఇలా ఉంది) సర్వభూత నమస్కృతుడు, దేవాసుర గురువు, స్వయంభువు అయిన బ్రహ్మచేవుడు, అతని పత్ని సతీసావిత్రీచేవి, వేదాలకు ఉత్పత్తి స్థానము జగత్కర్త అయిన నారాయణ భగవానుడు, త్రినేత్రుడు ఉమాపతి అయిన మహాదేవుడు. చేవసేనాపతి స్కందుడు, విశాఖుడు, అగ్ని, వాయువు, చంద్రుడు, సూర్యుడు, శచీపతి ఇంద్రుడు, యముడు. అతని పత్ని ధూమోర్ణ, భార్య అయిన గౌరితో కూడిన వరుణుడు, బుద్ధి సహితుడైన కుబేరుడు, సౌమ్యస్వభావం గల సురభిధేనువు, విశ్రవ మహర్షి, సంకల్పుడు, పాగరుడు, గంగాదినదులు, మరుద్గణం, తపస్సిద్ధులైన వాలఖిల్య ఋషులు, కృష్ణద్వైపాయనవ్యాసుడు, నారదుడు, పర్వతుడు, విశ్వానువు, హోహో, హూహూ, తుంబురుడు, చిత్రసేనుడు, చేవడూతుడు, సౌభాగ్య శాలులైన దేవకన్యలు, ఊర్వశి, మేనక, రంభ, మిశ్రకేశి, అలంబుష, విశ్వాచి, పుతాచి, పంచమాడ, తిలోత్తమ మొదలైన దివ్యాప్సరసలు, ద్వాదశాదిత్యులు, అష్టవసువులు, ఏకాదశరుద్రులు, అశ్వినీకుమారులు, పితరులు, ధర్మం, శాస్త్రజ్ఞానం, తపస్సు, దీక్ష, వ్యవసాయం, సీతామహుడు, రాత్రి, పగలు, మరీచినందనుడైన కశ్యపుడు, శుక్రుడు, బృహస్పతి, మంగళుడు, బుధుడు, రాహువు, శనైశ్చరుడు, నక్షత్రాలు, ఋతువులు, మాసాలు, పక్షాలు, సంవత్సరాలు, వినతాసుతుడు గరుడుడు, సముద్రుడు, కద్రూ సుతులు సర్పగణం, శతద్రువు, విపాశ, చంద్రబాగ, సరస్వతి, సింధు, దేవక, ప్రభాస, పుష్కర, గంగా, మహానది, వేణ, కావేరి, నర్మద, కులంపున, విశల్య, కరతోయ, అంబువాహిని, సరయు, గండకి, మహానదం, శోణభద్ర, తామ్ర, అరుణ, వేత్రవతి, పర్ణాశ, గౌతమి, గోదావరి, వేణ్య, కృష్ణవేణ, అద్రిజ, దృషద్వతి, చక్షు, మందాకిని, ప్రయాగ నై మిషారణ్యం, విశ్వేశ్వరుని స్థానం (కాశి), విమల సరోవరం, స్వచ్ఛసలిల యుక్తమయిన పుణ్యతీర్థం, కురుక్షేత్రం, ఉత్తమ సముద్రం, తపస్య దానం, జంబూమార్గం, హిరణ్యతి, వితస్త, ప్లక్షవతి, వేదస్మృతి, వేదవతి, మాలవ, అశ్వవతి, పవిత్రనదులు, చర్మణ్యతి, కౌశికి, యమున, భీమరధి, బాహుద,

మహేంద్రవాణి, త్రిదివ, నీలిక, నంద, అపరనంద, తీర్థభూతములైన మహావ్రాదములు, గయ, ఫల్గు తీర్థం, దేవతలు ఉందే ధర్మారణ్యం, పవిత్రమైన దేవనది, ముల్లీకాలలోను విఖ్యాతమైనది, పవిత్రమైనది, పాపనాశకమైనది. బ్రహ్మనిర్మిత మయినది అయిన సర్వవరం (పుష్కరతీర్థం), దివ్య ఓషధులతో కూడిన హిమవత్పర్వతం, రకరకాల ధాతువులు, తీర్థాలతో ఓషధులతో శోభిల్లే వింధ్యగిరి, మేరువు, మహేంద్రం, మలయం, వెండిగనులతో నిండిన శ్వేతగిరి, శృంగవంతం, మందరం, నీలం, నిషధం, దర్దురం, చిత్రకూటం, అజవాభం, గంధమాదనం, పోమగిరి, ఇంకా ఎన్నో ఇతర పర్వతాలు, దిక్కులు, మూలలు, భూమి, వృక్షాలు, విశ్వేదేవులు, ఆకాశం, నక్షత్రాలు, గ్రహగణం - ఇవన్నీ సదా మమ్మల్ని రక్షించునుగాక ! కీర్తించిన, కీర్తించని నామాలు గల దేవతలందరూ మమ్మల్ని రక్షిస్తారు. పైన పేర్కొన్న దేవతాదులను కీర్తించివా, స్తుతించివా, అభినందించివా వాడు అన్ని రకాల భయాలనుండి విముక్తుడవుతాడు. దేవతలను స్తుతించిన, అభినందించిన మనిషి అన్నిరకాల సంకీర్ణపాపాలనుండి తప్పించుకొంటాడు.

దేవతల తరువాత సమస్త పాపాల నుండి ముక్తులను కావించే తపస్విద్వలైన బ్రహ్మర్షుల యొక్క పేర్లను చెబుతాను. యవక్రీతుడు, రైభ్యుడు, కక్షీవంతుడు, ఔశిజుడు, భృగువు, అంగిరసుడు, కణ్వడు, మేధాతిథి, సర్వగుణ సంపన్నుడైన బర్హి - వీరు తూరుపు దిక్కున ఉంటారు. ఉల్ముచుడు, ప్రముచుడు, ముముచుడు, స్వస్త్వా త్రేయుడు, మిత్రావరుణుని కొడుకు మహాప్రతాపంగల అగస్త్యుడు, పరమ ప్రసిద్ధుడైన ఋషిశ్రేష్ఠుడు ధృఢాయువు, ఊర్ధ్వబాహువు - వీరు దక్షిణదిక్కున నివసిస్తారు. ఇక పడమట దిక్కున నివసించే ఋషుల పేర్లు విను - సహోదరులైన తన తమ్ముళ్లతోపాటు ఉషంగుడు, శక్తిశాలి అయిన పరివ్యాధుడు, దీర్ఘతముడు, గౌతముడు, కాశ్యపుడు, ఏకతుడు, ద్వితుడు, త్రితుడు, మహర్షి దుర్వాసుడు, పారస్వతుడు. ఇలాగే అత్రి, వసిష్ఠుడు, శక్తి, పరాశరనందనుడు వ్యాసుడు, విశ్వమిత్రుడు, భరద్వాజుడు, జమధగ్ని, పరశురాముడు, ఉద్దాలకుని కొడుకు శ్వేతకేతువు, కోహలుడు, విపులుడు, దేవలుడు, దేవశర్మ, ధౌమ్యుడు, హస్తికాశ్యపుడు, లోమశుడు, నాచికేతుడు, లోమహర్షణుడు, ఉగ్రశ్రవుడు, భృగునందనుడైన చ్యవనుడు - వీరు ఉత్తర దిక్కున నివసిస్తారు. దేవతలలోను ఋషులలోను ముఖ్యులైన ఈ సముదాయం తమను కీర్తించిన మనుష్యుని పాపవిముక్తుని చేస్తుంది.

ఇక రాజర్షుల పేర్లు విను - నృగుడు, యయాతి, నహుషుడు, యదుడు, శక్తిశాలి పురుడు, ధుంధుమారుడు, దిలీపుడు, ప్రతాపశాలి సగరుడు, కృశాశ్వుడు, యౌవనాశ్వుడు, చిత్రాశ్వుడు, సత్యవంతుడు, దుష్యంతుడు, మహాయశస్వి చక్రవర్తి అయిన భరతుడు, పవనుడు, జనకుడు, దృష్టరథుడు, మహోదర్యుడు, అలర్కుడు, ఐలుడు (పురూరపుడు) కరంధముడు, కధోరుడు, చక్షుడు, అంబరీషుడు, కుకురుడు, మహాయశస్వి రైవతుడు, కురువు, సంవరణుడు, సత్యపరాక్రముడు మాంధాత, రాజర్షి ముచుకుందుడు, గంగాదేవి సేవించిన జహ్నుమహారాజు, మొట్టమొదటిరాజు వేనుని కొడుకు పృథువు, అంధరికీ ఇష్టం చేకూర్చే మిత్రబానుడు, త్రసద్దస్యుడు, రాజర్షి శ్రేష్ఠుడు శ్వేతువు, ప్రసిద్ధరాజు మహాభీషుడు, నిమి, అష్టకుడు, ఆయువు, రాజర్షి క్షుపుడు, రాజు కక్షేయుడు, ప్రతర్దనుడు, దివోదాసు, కోసల రాజు సుదాసుడు, రాజర్షి నలుడు, ప్రజాపతి మనువు, హవిద్రుడు, పృషద్రుడు, ప్రతీపుడు, శంతనుడు, అజుడు ప్రాచీనబర్హి, మహాయశస్వి ఇక్ష్వాకుడు, అనరణ్యుడు, జానుజంఘుడు, రాజర్షి కక్షసేనుడు - వీరేకాక పురాణాలలో అనేక పర్యాయాలు వర్ణింపబడిన పుణ్యాత్ములైన రాజులందరూ స్మరింపదగినవారే. ప్రతిదినం ఉదయాన్నే లేచి స్నానాదులు చేసి శుద్ధుడై ప్రాతఃకాలంలోను, సాయంకాలంలోను ఈ నామాలను పఠించేవాడు ధర్మఫలాన్ని అనుభవిస్తాడు.

జనమేజయుడు - “మునివర్యా ! వా పితామహునికి పూర్వుడైన యుధిష్ఠిర మహారాజు బాణశయ్యపై పడి ఉన్న కొరవధురంధరుడైన భీష్ముని నోట ధర్మసంబంధమైన శాస్త్రవిషయాలను, దాన విధులను విని, అన్నిసందేహాలకు సమాధానాలు పొంది, ధర్మార్థవిషయాలపై తలెత్తిన సంశయాలనన్నిటినీ తీర్చుకొన్న తరువాత అతడు అప్పుడు ఏమిచేశాడు ? దయచేసి ఈ సంగతి చెప్పండి.” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - “రాజా ! యుధిష్ఠిర మహారాజుకు ఈ రీతిగా ఉపదేశించి భీష్మపితామహుడు విరమించగానే, రాజమండలమంతా కొంతసేపటివరకు ప్రబలమైపోయి చిత్తరువులా ఆయిపోయింది. తథనంతరం సత్యవతీసుతుడు వేధవ్యాసమహర్షి కొద్దిసేపు ధ్యానించి గంగానందనుడు భీష్మునితో “సరశ్రేష్ఠా ! ఇప్పుడు యుధిష్ఠిర మహారాజు శాంతించాడు. ఇతని శోకం, సందేహాలు నివృత్తి అయ్యాయి. ఇతడు తన తమ్ములతో, అనుసరించే రాజులతో, శ్రీకృష్ణభగవానునితోపాటు మీ సమీపంలోనే కూర్చున్నాడు.

ఇక మీరు అతనికి హస్తినాపురానికి వెళ్లడానికి అనుమతి నివ్వండి." అన్నాడు.

వ్యాసమహర్షి ఇలా చెప్పగానే శంతను నందనుడు భీష్ముడు మంత్రులతోపాటుగా యుధిష్ఠిరుడు వెళ్లడానికి అనుమతిస్తూ మధురమైన స్వరంతో - "రాజా ! ఇక నీవు హస్తినాపురానికి వెళ్లు. నీ చిత్తంలోని చింతను తొలగించుకో. యయాతి మహారాజువలె శ్రద్ధాధమగుణ సంపన్నుడవై క్షత్రియ ధర్మాన్ని పాటిస్తూ దేవతాపూజ, పితృతర్పణం చేస్తూఉండు. చాలా అన్నం వ్యయించి, చాలినంతగా ధక్షిణ లిచ్చి రకరకాల యజ్ఞాలను చేస్తూ ఉండు. అలా చేయడం వలన నీకు శుభం కలుగుతుంది. ఇక నీవు నీ మానసిక చింతను పరిత్యజించాలి. నాయనా ! ప్రజలను ఆనందపరచు, మంత్రి, సేనాపతి మొదలైన ప్రకృతిజనులకు సాంత్యం ఇస్తూ ఉండు. సుహృదులను యథోచితంగా సత్కరించు. మందిరానికి చుట్టుపక్కల ఉండే ఫలవృక్షాలమీదకు ఎన్నో పక్షులు వచ్చి నివసించినట్లుగా నీ మిత్రులు, హితైషులు నిన్ను ఆశ్రయించుకొని జీవించుదురుగాక ! నాయనా ! సూర్యుడు దక్షిణాయనం నుండి మరలి ఉత్తరాయణానికి వచ్చినపుడు మళ్ళీ వావద్దకు రా." అన్నాడు.

అది విని యుధిష్ఠిరుడు మంచిధని చెప్పి సీతామహుని ఆదేశానికి అంగీకరించి, అతనికి నమస్కరించి పరివార సహితంగా హస్తినాపురంలో బయలుదేరాడు. అతనికి ముందుగా ధృతరాష్ట్ర మహారాజు, పతివ్రత అయిన గాంధారీ దేవి ఉన్నారు. వారి వెంట ఋషిగణం, పోధరులందరూ, శ్రీకృష్ణభగవానుడు, నగరంలోని, ఆచుట్టు ప్రక్కల ప్రజలు, వృద్ధమంత్రులూ బయలుదేరారు. వీరందరితో కలిసి ధర్మరాజు హస్తినాపురానికి ప్రవేశించాడు.

**భీష్ముని అంత్యేష్టిసంస్కారానికి సామగ్రిని
తీసికొని యుధిష్ఠిరాదులు అతనివద్దకు
వచ్చుట - భీష్ముడు శ్రీకృష్ణాదుల వద్ద
దేహత్యాగానికి అనుమతి తీసికొనుట**

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - రాజా ! హస్తినాపురానికి వెళ్లక యుధిష్ఠిరుడు నగర ప్రాంతవాసులను యథోచితంగా గౌరవించాడు. వారికి తమతమ ఇళ్లకు వెళ్లేందుకు అనుమతినిచ్చాడు. ఆ తరువాత యుద్ధంలో పతిపుత్రులను కోల్పోయిన స్త్రీలకు మిక్కిలిగా దనమిచ్చి, వారికి ధైర్యం చెప్పాడు. అనంతరం యుధిష్ఠిరుడు రాజ్యాభిషిక్తుడై మంత్రులు

మొదలైన ప్రకృతి జనులనందరినీ ఆయా పథవులలో నియమించి, వేదవిదులు, గుణవంతులు అయిన బ్రాహ్మణుల నుండి ఆశీర్వాదం పొందాడు. తరువాత యుధిష్ఠిరుడు ఏబైరోజులు హస్తినాపురంలో గడిపాక, సూర్యుడు దక్షిణాయనం నుండి ఉత్తరాయణానికి రావడం చూడగానే, అతనికి భీష్ముని మరణం గురించి గుర్తువచ్చింది. అతడు యజ్ఞం చేయించే బ్రాహ్మణులతోపాటుగా హస్తినాపురం బయలుదేరడానికి ఉపక్రమించాడు. బయలుదేరే ముందు అతడు భీష్మునికి అంత్యేష్టిసంస్కారం చేసేందుకు నెయ్యి, పూలదండలు, సుగంధ ద్రవ్యాలు, పట్టుబట్టలు, గంధం, నల్ల అగురు, మంచి మంచి పూలు, రకరకాల రత్నాలు మొదలైన పామగ్రిని పంపాడు. ఆపై గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులను ముందు ఉంచి కుంతి, సోదరులందరు శ్రీకృష్ణభగవానుడు, బుద్ధిమంతుడైన విదురుడు, పాత్యకి - వీరందరినీ వెంటపెట్టుకొని అతడు నగరం నుండి బయలుదేరాడు. అతని వెంట రథాలు, ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు మొదలైన రాజోచిత ఉపకరణాలు, వైభవం మహాఅట్టహాసం అంతా ఉంది. వంధి జనులు అతనిని స్తుతిస్తూ నడిచారు. మహాతేజస్వి అయిన యుధిష్ఠిరుడు భీష్ముడు నెలకొల్పిన త్రేతాగ్నులు ముందుండగా తాను దాని వెనుక వెళ్తున్నాడు. సమయానికి వారు కురుక్షేత్రంలోని భీష్ముని వద్దకు చేరుకొన్నారు. ఆ సమయానికి అక్కడ వ్యాసమహర్షి, దేవర్షి వారదుడు, దేవల ఋషి అతనివద్ద ఉన్నారు. మహాభారత యుద్ధంలో చావగామిగిలిన, ఆయా దేశాలనుండి వచ్చిన చాలామంది రాజులు ఆ మహాత్ముని అన్నివైపుల రక్షిస్తున్నారు. యుధిష్ఠిరుడు వీరశయ్యపై ఉన్న భీష్ముని చూరంనుండే దర్శించి తమ్ముళ్లతో పాటు రథం ధిగి, దగ్గరకు వెళ్లి భీష్మపితామహునికి, వ్యాసాది మహర్షులకు నమస్కరించాడు. ఆ మహర్షులు కూడా అతనిని అభినందించారు. తరువాత ఋషులందరూ చుట్టూ చేరి ఉన్న భీష్ముని వద్దకు వెళ్లి అతడు - "తాతగారూ ! వేను యుధిష్ఠిరుడిని. మీ సేవకు వచ్చాను. మీ పాదాలకు నమస్కరిస్తున్నాను. వా మాట మీకు వినిపిస్తూంటే మీకు నేను ఏమి సేవ చేయాలో ఆజ్ఞాపించండి. మీరు చెప్పిన సమయానికి అగ్నులను తీసికొని వేను వచ్చాను. మీ పుత్రుడు ధృతరాష్ట్రుడు కూడా తనమంత్రులతో ఇక్కడకు విచ్చేశాడు. శ్రీకృష్ణ భగవానుడు, చావగా మిగిలిన రాజులందరూ, కురుజాంగల దేశవాసులు కూడా వచ్చారు. మీరు కన్నులు తెరిచి వీరందరినీ చూడండి. మీరు చెప్పినదానిని బట్టి ఈ

సమయానికి అవసరమైనదంతా చేయబడింది. ఉపయోగించే వస్తువులన్నీ సిద్ధం చేయబడినాయి." అని విన్నవించుకొన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అనగానే భీష్ముడు కన్నులు తెరిచి, తనకు నాలుగువైపుల నిలుచుని ఉన్న భరతవంశరాజులు అందరినీ చూశాడు. ఆపై యుధిష్ఠిరుని చేయిపట్టుకొని మేఘగంభీరధ్వనితో సమయోచితంగా - "నాయనా ! యుధిష్ఠిరా ! నీవు నీ మంత్రులతో పాటు ఇక్కడికి వచ్చావు. చాలా మంచిదయింది. సూర్యభగవానుడు ఇప్పుడు దక్షిణాయనం నుండి ఉత్తరాయణానికి వచ్చాడు. తీక్షణమైన ఈ బాణశయ్యపై పడుకొని నేటికి నాకు ఏబై ఎనిమిది రోజులయింది. కాని ఈ రోజులు నా పాలిటికి వంద సంవత్సరాలులా గడిచాయి. ఇప్పుడు చాంద్రమానాన్ని అనుసరించి మాఘమాసం వచ్చింది. అందులో శుక్లపక్షం నడుస్తోంది. అందులోమా ఒక బాగం గడిచిపోయి, మూడు బాగాలు మిగిలిఉన్నాయి." అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరునితో ఇలా అని భీష్ముడు ధృతరాష్ట్రుని ఉద్దేశించి "రాజా ! నీకు దర్మం గురించి బాగా తెలుసును. అర్థతత్వాన్ని కూడా నీవు చక్కగా నిర్ణయించావు. ఇక నీ మనసులో ఏ విధమైన సంచేహం లేదు. ఎందుకంటే అనేక శాస్త్రాలలో జ్ఞానం ఉన్న ఎంతో మంది పండితులైన బ్రాహ్మణులను నీవు సేవించావు. అన్ని వేదాలు, శాస్త్రాలు, ధర్మాలు నీకు పూర్తిగా తెలుసును. అందుకనే నీవు శోకించకూడదు. జరిగినదంతా అలా జరుగవలసే ఉంది. కృష్ణద్వైపాయన వ్యాసుల ద్వారా నీవు దేవతల రహస్యాన్ని కూడా విన్నావు. (ధానిని అనుసరించియే మహాభారత యుద్ధంలోని ఘటనలన్నీ జరిగాయి) ఈ పాండవులు పాండురాజుకు కొడుకులైనట్లుగానే ధర్మదృష్టితో నీకు కూడా. నారు సదా గురుజనుల సేవలో లీనమై ఉంటారు. నీవు ధర్మ స్థితుడవై నీపుత్రులవలెనే వీరినీ రక్షించు. ధర్మరాజుహృదయం అతి విషదృష్టమైనది. నారు సదా మీ ఆజ్ఞాబద్ధులై ఉంటారు. వీరి స్వభావం చాలా కోమల మని, గురుజనుల పట్ల గొప్ప భక్తి ఉందని నేను ఎరుగుదును. నీ కొడుకులు అతిదుర్మార్గులు, క్రోధ స్వభావులు, లోభులు, ఈర్ష్యకలవారు, దురాచారులు. కాబట్టి నారికోసం ఎన్నడూ శోకించకు." అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రునితో ఇలా అన్న తరువాత భీష్ముడు శ్రీకృష్ణభగవానునితో - "దేవా ! మీరు దేవాధిదేవులు. దేవతలు, అసురులు అందరూ మీ సాదాలకు మొక్కుతారు. మూడు

అడుగులతో ముల్లోకాలను కొలిచిన వామనా ! మీకు ప్రణామం. మీరు శంఖచక్రగదా ధారులు. వాసుదేవుడు, హిరణ్యాత్ముడు, పురుషుడు, సవిత, విరాటుడు, అనురూపులైన జీవులు, సనాతన పరమాత్మ కూడా మీరే. పుండరీకాక్షా ! పురుషోత్తమా ! మీరు నన్ను ఉద్ధరించండి. శ్రీకృష్ణా ! ఇక నాకు వెళ్లడానికి ఆజ్ఞ ఇవ్వండి. మీ శరణుచొచ్చిన ఈ పాండుపుత్రులను సదా రక్షిస్తూ ఉండండి. దుర్బుద్ధి అయిన దుర్యోధనునికి నేను - "శ్రీకృష్ణుడు ఉన్నచోట ధర్మం ఉంటుంది. ధర్మం ఉన్న పక్షానికే జయం నిశ్చితం. కాబట్టి నాయనా దుర్యోధనా ! శ్రీకృష్ణభగవానుని సహాయంతో నీవు పాండవులతో సంది చేసుకో. సంది కోసం ఇది ఒక మంచి అవకాశం చేతికి దొరికింది." అని బుజ్జగించి మరీ నచ్చచెప్పాను. ఇలా పచే పదే చెప్పినా కూడా ఆ మూర్ఖుడు నా మాట వినలేదు. భూమి మీది వీరులందరినీ నాశనం చేయించి చివరికి తాను కూడా కాలునికి కబళమై పోయాడు. దేవా ! నేను మిమ్ము ఎరుగుదును. మీరు నరునితోపాటు చిరకాలం బదరికాశ్రమంలో నివసిస్తూ ఉండే ఆ పురాతన ఋషులు నారాయణులే . చేవర్షి నారదుడు, మహాతపస్వి వ్యాసుడు కూడా నాతో - "ఈ శ్రీకృష్ణార్జునులు మానవ శరీరాలలో అవతరించిన సాక్షాన్నారాయణుడు, నరుడే" అని చెప్పారు. శ్రీకృష్ణా ! మీరిక అనుమతి నివ్వండి. నేను ఈ శరీరాన్ని విడిచి పెడతాను. మీ అనుమతి లభిస్తే నాకు పరమగతి కలుగుతుంది." అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "భీష్మపితామహా ! నేను నీకు సంతోషంగా అనుమతి ఇస్తున్నాను. మీరు వసులోకానికి వెళ్లండి. ఈ లోకంలో మీరు అణుమాత్రం కూడా పాపం చేయలేదు. రాజర్షి ! మీరు అపరమార్కందేయుని వలె పితృభక్తులు. కాబట్టి మృత్యువు వినీతదాసివలె మీకు వశమై ఉంది." అన్నాడు.

భగవానుడు ఇలా అన్నాక భీష్ముడు పాండవులను, ధృతరాష్ట్రాది సుహృదులందరినీ చూసి - "నేను ఇప్పుడు ప్రాణాలు వదలాలనుకొంటున్నాను. మీరందరూ ధానికి అనుమతించండి. మీరు సదా సత్యధర్మాలను పాటించడానికే ప్రయత్నిస్తూ ఉండండి. ఎందుకంటే సత్యమే అన్నిటిని మించిన గొప్పబలం. మీరు అందరితో మృదువుగా వ్యవహరించండి. సదా మీ ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకోండి. బ్రాహ్మణులపట్ల భక్తి చూపండి. ధర్మనిష్ఠులు, తపస్వులు అవ్వాలి." అన్నాడు.

ఇలా అని ఆతడు తన సుహృదులందరినీ కౌగిలించుకొన్నాడు. యుధిష్ఠిరునితో మళ్ళీ - “రాజా ! నీవు పాదారణంగా బ్రాహ్మణులు అందరినీ, విశేషించి పండితులను, ఆచార్యులను, ఋత్విజులను సదా పూజిస్తూ ఉండు.” అని చెప్పాడు.

**భీష్మునిప్రాణత్యాగము - ధృతరాష్ట్రాదులు
ఆతనికి దహనసంస్కారము చేయుట - కౌరవులు
గంగాజలముతో ఆతనికి జలాంజలులు ఇచ్చుట
- గంగ ప్రత్యక్షమై పుత్రుని కౌరకు శోకించుట -
శ్రీకృష్ణుడు ఆమెను ఊరడించుట**

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “జనమేజయా! కౌరవులందరితో ఇలా చెప్పి భీష్ముడు కొంత సేపు మౌనంగా ఉన్నాడు. అనంతరం మనసుతో పాటుగా ప్రాణనాయువును క్రమంగా భిన్నభిన్న ధారణలలో స్థిరపరచసాగాడు. ఇలా యోగక్రియ ద్వారా నిరోధింపబడిన భీష్ముని ప్రాణం క్రమంగా పైకి లేవసాగింది. అప్పుడు అక్కడ కూడి ఉన్న మహాత్ములైన పాదువులందరి మధ్యలో ఆశ్చర్యకరమైన ఒక సంఘటన జరిగింది. భీష్ముని ప్రాణం ఏయే అంగాలను విడిచి పైకి పోతోందో ఆయా అంగాలలో గుచ్చుకొన్న బాణాలు తమంతలామే పడిపోయి ఆగాయం పూడి పోతూ ఉండడం వ్యాపాది మహర్షులందరూ చూశారు. ఇలా అందరూ చూస్తూ ఉండగానే భీష్ముని శరీరం క్షణాలలో బాణరహితమైపోయింది. ఇది చూసి, శ్రీకృష్ణభగవానునికి, వ్యాపాది మహర్షులకు చాలా విస్మయం కలిగింది. భీష్ముడు తనదేహంలోని అన్ని ద్వారాలను బంధించి ప్రాణాన్ని అనివైపులా నిరోధించాడు. అందుకని అది ఆతని శిరసును (బ్రహ్మరంధ్రాన్ని) చేదించుకొని ఆకాశంలోనికి వెళ్లిపోయింది. ఆ సమయంలో దేవతలు దుందుభులు మోగించారు. పూలవాన కురిపించారు. సిద్ధులకు బ్రహ్మర్షులకు అమితానందం కలిగింది. నారు భీష్ముని ఉద్దేశించి సాధువాదాలు చేశారు. భీష్ముని ప్రాణం బ్రహ్మరంధ్రం నుండి వెలువడి ఉల్కలా ఆకాశం వైపు ఎగిరిపోయి, క్షణకాలంలోనే విలీనమయిపోయింది. భరత వంశభారాన్ని వహించే భీష్ముడు ఈ రీతిగా కాలునికి లొంగిపోయాడు.

అనంతరం ఎన్నో కాష్ఠాలు, రకరకాల సుగంధ ద్రవ్యాలు తీసికొని మహాత్ములైన పాండవులు, విదురుడు, యుయుత్సుడు చితిని ఏర్పాటు చేశారు. మిగిలిన వారందరూ నిలబడి

చూడసాగారు. తరువాత యుధిష్ఠిరుడు, విదురుడు భీష్ముని చితిపై పడుకోపెట్టి పట్టువస్త్రాలతో పూల మాలలతో కప్పారు. ఆ సమయంలో యుయుత్సుడు ఆతనికి ఛత్రం పట్టాడు. భీమార్జునులు తెల్లని చామరాలతో, విసనకర్రలతో వీచసాగారు. నకుల సహదేవులు తలపాగను చేతిలో తీసికొని భీష్ముని శిరసుపై పెట్టారు. కురుకుల స్త్రీలు తాటాకు విసనకర్రలతో నలువైపుల నుండి ఆతనికి వీచసాగారు. పాండవులు శాస్త్రోక్తంగా సమయోచితమైన పితృమేధం చేసి, భీష్ముని శనాన్ని సంస్కరిస్తూ, అగ్నిలో ఆహుతులు ఎన్నో సమర్పించారు. అప్పుడు పామవేద పండితులైన బ్రాహ్మణులు పామగానం చేశారు. ధృతరాష్ట్రుడు గందపు కర్రలతో, సుగందవస్తువులతో భీష్ముని శరీరాన్ని కప్పి, ఆతని చితికి నిప్పు అంటించాడు. ఆపై ధృతరాష్ట్రాది కౌరవులు అందరూ మండుతున్న ఆ చితికి ప్రదక్షిణం చేశారు. ఇలా భీష్మునికి దహన సంస్కారం చేసి, కౌరవులందరూ తమ కుల స్త్రీలను వెంటపెట్టుకొని, ఋషులు, మునులు సేవించే పరమపవిత్రమైన బాగీరథీ తీరానికి వెళ్లారు. నారితో పాటుగా వ్యాసమహర్షి, దేవర్షి నారదుడు, అసితుడు, దేవలుడు, శ్రీకృష్ణభగవానుడు, నగరవాసులు కూడా ఉన్నారు. అక్కడకు చేరుకుని అందరూ శాస్త్రోక్తంగా మహాత్ముడైన భీష్మునికి జలాంజలి ఇచ్చారు.

అప్పుడు తన పుత్రునికి జలాంజలి ఇచ్చే కార్యం ముగిశాక బాగీరథీ చేవి నీటిపైకి వచ్చి శోకంతో వికలురాలై ఏడుస్తూ కౌరవులతో - “ప్రియపుత్రులారా ! నా మాట వినండి. భీష్ముడు రాజులకు తగిన సదాచారాలు కలనాడు. ఆతని బుద్ధి చాలా పవిత్రమైనది. ఆతడు గొప్ప ఉత్తమ కులంలో జన్మించాడు. కురుకుల వృద్ధులను గౌరవించేనాడు. గొప్ప పితృభక్తుడు. ఆతడు తనజీవితంలో గొప్ప నియమాన్ని పాటించాడు. జమదగ్ని కుమారుడైన పరశురాముడు కూడా తన దివ్యాస్త్రాలతో ఆతనిని ఓడించలేకపోయాడు. కాని మహాపరాక్రమ శాలి అయిన ఆ భీష్ముడే శిఖండి చేతిలో కూలిపోయాడు. ఇది ఎంత దుఃఖపడవలసిన విషయం ! అవశ్యం నా గుండె రాతితో చేయబడిందేమో ! అందుకే నా ప్రియపుత్రుడు మరణించడం చూసికూడా ఇది బద్ధలు కావడం లేదు. కాశీనగర స్వయంవరంలో క్షత్రియరాజులు అందరూ ఒక్కటిగా నిలిచారు. కాని భీష్ముడు ఒంటరిగానే వారందరినీ జయించి, కాశీరాజు యొక్క కన్యలను తెచ్చాడు. ఆయ్యో ! ఈ భూమిపైనే బలంలో పాటిలేని వీరుడు శిఖండి

చేతులలో కూలిపోవడం విని నేడు నాగుండె ఎందుకు పగిలిపోవడం లేదు ? ఓహో ! కురుక్షేత్ర మైదానంలో యుద్ధం చేసి పరశురాముని కూడా అనాయాసంగా బాధించిన వాడు శిఖండి చేతిలో మరణించాడు !” అన్నది.

ఇలా అంటూ గంగాదేవి మిక్కిలిగా విలపిస్తూంటే శ్రీకృష్ణభగవానుడు ఆమెను ఓదార్చుతూ - “కల్యాణీ ! ధైర్యం చిక్కబట్టుకో. శోకం విడిచిపెట్టు. నీ కొడుకు భీష్ముడు అత్యుత్తమలోకాలకు వెళ్లాడు. ఇందులో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు. అతడు మహా తేజస్వి అయిన వసువు. వసిష్ఠమహర్షి శాపం వలన అతడు మనుష్యునిగా జన్మించవలసివచ్చింది. నీవు అతని కోసం శోకించతగదు. అతడు యుద్ధభూమిలో క్షత్రియ ధర్మాను సారంగా యుద్ధం చేశాడు. అతడు అర్జునుని చేతిలో మరణించాడు; శిఖండి చేతులలో చావలేదు. దేవీ !

నీ కొడుకు, కురు శ్రేష్ఠుడయిన భీష్ముడు చేతిలో ధనుర్బాణాలు పట్టుకొంటే, పాక్షాత్తు ఇంద్రుడు కూడా అతనిని చంపడానికి సమర్థుడుకాడు. అతడు తన సంకల్పం చేతనే శరీరాన్ని విడిచి దివ్యలోకాలకు వెళ్లాడు. చేవతలందరూ కలిసికూడా యుద్ధంలో అతనిని చంపడానికి శక్తి లేనివారే. కనుక కురునందనుడైన భీష్ముని కోసం నీవు శోకించకు. అతడు వసువుల రూపాన్ని పొందాడు. అతనిని గూర్చి చింతించడం మానెయ్యి.” అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “జనమేజయా ! శ్రీకృష్ణభగవానుడు, న్యాయుడు ఈ రీతిగా నచ్చ చెప్పగానే గంగాదేవి శోకాన్ని విడిచి నీటిలోకి దిగింది. శ్రీకృష్ణాదులు అందరూ గంగాదేవిని సత్కరించి, ఆమె ఆజ్ఞ తీసికొని అక్కడి నుండి తిరిగివచ్చారు.

ఇది అనుశాసన పర్వము

అధ్యాయాచికలు

⁽¹⁾ దంతియడుగులోనఁ దక్కిన జంతుచ
యంబునడుగు లెల్ల నడఁగియుండు
నట్ల ధర్మకోటులన్నియు లోనగు
నిద్దగుణ యహింస కింత నిజము

(4-283)

⁽²⁾ మొలవం బెట్టని యట్టిది
మొలచునె తొలిమేని దానముల నానార్థం
బులు సిద్ధించుఁ బ్రయత్నం
బులు లేకయు నింత నిజము బూపవరేణ్య (5-430)

సంక్షిప్త మహాభారతము

ఆశ్వమేధిక పర్వము

యుధిష్ఠిరుని శోకము -

శ్రీకృష్ణుడూరార్చుట - వ్యాసుడు యుధిష్ఠిరునికి
మరుత్త చరిత్రను చెప్పుట.

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ నరోత్తమమ్ ।

దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, నరోత్తముడు అయిన
అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని
రచించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురబావాలను తొలగించి
అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “జనమేజయా! భీష్మునికి
జలాంజలులు సమర్పించిన తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు ముందు
నదువగా యుధిష్ఠిరుడు నీటి నుండి బయటకు వచ్చాడు.
ఆ సమయంలో అతని ఇంద్రియాలన్నీ శోకావేగంతో వ్యథ
చెందుతూ ఉన్నాయి. పైకి రాగానే అతడు కన్నుల వెంట
కన్నీరు కారుస్తూ గంగా తీరంలో కూలబడిపోయాడు. రాజు
ఇంతగా దీనుడై, ఉత్సాహం కోల్పోయి ఉండడం చూసి
మళ్ళీ పాండవులందరూ శోకంలో మునిగిపోయి, అతని చుట్టూ
చేరి కూర్చోన్నారు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణభగవానుడు - రాజా!
మరణించినవాని కోసం మనసులో మిక్కిలిగా శోకిస్తే
పరలోకనాసులైన అతని పితృపితామహాదులు చాలా
సంతప్తులౌతారు. కాబట్టి నీవు భూరిదక్షిణలిచ్చి రకరకాల
యజ్ఞాలు చేసి పోమరసంతో చేవతలను, స్వదా (శ్రాద్ధ)
ద్వారా సితరులను తృప్తి పరచు. అతిథులకు అన్నపానీయాలు
ఇచ్చి, దరిద్రులకు వారి కోరికలు తీర్చి సంతృప్తులను చేయి.
నీవు తెలుసుకోదగిన తత్త్వజ్ఞానాన్ని అంతటినీ పొందావు.
చేయవలసిన పనులన్నీ పూర్తి చేశావు. భీష్మ, వ్యాస, నారద,
విదురుల నోటినుండి రాజధర్మాలను విన్నావు. కాబట్టి నీవు
మూడునిలా శోకించకూడదు. లే. నీ పితృపితామహుల
ఆచరణను అనుసరిస్తూ రాజ్యభారం నిర్వహించు. మహారాజా!
ఎలా జరగాలని ఉందో అంతా అలాగే జరిగింది. కాబట్టి
శోకం విడిచిపెట్టు. ఈ యుద్ధంలో చనిపోయినవారిని ఇక
నీవు తిరిగి చూడలేవు.” అని ఓదార్చాడు.

ఇలా చెప్పి శ్రీకృష్ణభగవానుడు ఊరుకొన్నాడు. అప్పుడు
యుధిష్ఠిరుడు - “గోవిందా! నీకు నా మీద ఉన్న ప్రేమ

నాకు తెలుసును. నీవు స్నేహం వలన, సౌహార్దం వలన
ఎప్పుడూ నా మీద దయ చూపుతూనే ఉంటావు. గదాధరా!
నీవు ఆనందంగా నేను తపోవనానికి వెళ్లడానికి అనుమతిస్తే,
అది నాకు అన్నిటికన్న ప్రీయమైన కార్యం అవుతుంది.
పితామహుడైన భీష్ముని, యుద్ధంలో ఎన్నడూ వెన్నుచూపని
నరశ్రేష్ఠుడు కర్ణుని చంపించిన నాకు ఎప్పటికీ శాంతి లేదు.
క్రూరతాపూర్ణమైన ఈ పాపం నుండి నాకు విముక్తి ఎలా
కలుగుతుందో, ఏపని చేయడం వలన నాకు చిత్తశుద్ధి
కలుగుతుందో అచే చేయి.” అని విలసిస్తూ అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఇలా మాట్లాడడం చూసి, ధర్మతత్త్వవేత్త,
మహాతేజస్వి, అయిన వ్యాసమహర్షి - “నాయనా! నీ బుద్ధి
ఇంకా పరిశుద్ధం కాలేదు. నీవు ఇంకా బాలునివలే అజ్ఞానంలో
పడి ఉన్నావు. మేము పచే పచే నీకు నచ్చచెప్పినవన్నీ
వ్యర్థప్రలాపాలై పోయాయి. ఇప్పుడు మేము ఎందుకోసం
ఉన్నాం? యుద్ధమే జీవనంగా కలిగిన ఆ క్షత్రియధర్మం
నీకు బాగా తెలిసినదే. ఎలా నడుచుకొంటే రాజు మానసిక
చింతాగ్రస్తుడు కాడో, అది కూడా నీకు తెలియనిదేమీ
కాదు. సంపూర్ణంగా మోక్షధర్మాల యొక్క యధార్థస్వరూపాన్ని
కూడా నీవు విని ఉన్నావు. నేను కూడా ఎన్నోసార్లు నీ
సందేహాలను తీర్చాను. అంతే కాక, రాజధర్మాలు, దానధర్మాలు
కూడా నీవు పూర్తిగా విన్నావు. ఈ రీతిగా సమస్త ధర్మాలు
తెలిసి, అన్ని శాస్త్రాలలో పండితుడై కూడా అజ్ఞానంతో
మాటిమాటికీ ఎందుకు మోహంలో పడిపోతున్నావు? యుధిష్ఠిరా!
నీ బుద్ధి సరిగాలేదని నాకయితే అనిపిస్తోంది. (ఇప్పటికీ
నీవు దోషాన్వంతా నీ మీదనే ఆపాదించుకొంటున్నావు)
సరే. చివరికి వచ్చేసరికి యుద్ధమవే పాపకార్యానికి నిన్ను
నీవు మూలంగా బావించుకొంటుంటే ఆ పాపం నశించడానికి
ఉపాయం కూడా విను. పాపం చేసిన మనిషి తపస్సు,
యజ్ఞం, దానం ద్వారా తన్ను ఉద్ధరించుకోవచ్చును. ఈ
కర్మల వలననే పాపులు శుద్ధులవుతారు. యజ్ఞాలతోనే చేవతల
మహిమ పెరిగింది. క్రియానిష్ఠులైన చేవతలు యజ్ఞబలం
వల్లనే దానవులను జయించారు. దశరథనందనుడు
రామచంద్రుడు, శకుంతలా దుష్యంతుల కొడుకు, మీ
పూర్వ పితామహుడు అయిన భరతుడు ఏ విధంగా అశ్వమేధ
యజ్ఞం చేశారో, అలాగే నీవు కూడా రకరకాల దక్షిణలిచ్చి,

మనసు కోరుకొనే అనేక పదార్థాలు, అన్నం, ధనం మొదలైనవి వెచ్చించి అశ్వమేధ యాగం చెయ్యి." అని సూచించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "విప్రోత్తమా! అశ్వమేధయజ్ఞం రాజును పవిత్రుని చేయగలధనడంలో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. కాని ఈ విషయంలో నా మనసులోని ఒక ఆభిప్రాయాన్ని మీ ముందు ఉంచాలని అనుకుంటున్నాను. వినండి. నా జ్ఞాతి పోదరుల మహాపంహారం కావించిన వెనుక ఇప్పుడు నా వద్ద దక్షిణగా ఇవ్వడానికి ధనంలేదు. కాబట్టి ఇప్పుడు నేను కొద్దిగా కూడా ధానం చేయడానికి అసమర్థుడిని. ఇక్కడున్న రాజకుమారులందరూ సంకటస్థితిలో పడినవారే. వీరి శరీరాలకు తగిలిన గాయాలు కూడా ఇంకా ఆరలేదు. ఈ యుద్ధం కారణంగా వీరు కూడా దీనులు, దుఃఖితులు అయి ఉన్నారు. కనుక వీరిని కూడా నేను ధనాన్ని యాచించలేను. భూమినంతటినీ నాశనం చేయించి, నేను ఊరికే శోకంలో మునిగిఉన్నాను. పాపం! ఇప్పుడు ఈ నిస్సహాయులవద్దనుండి పన్ను ఎలా వసూలు చేయగలను? దుర్యోధనుని అపరాధం వలన ఈ భూమి, దీనిలోని రాజులు అధికశాతం నశించిపోయారు. మా నుదుటన అపకీర్తి తిలకంలా అంటుకొంది. దుర్యోధనుడు ధనలోభంతో సమస్త భూమండలాన్నీ సంహరింపచేశాడు. కాని ధనం లభించడం అనేది అల్లంతదూరంలోనే ఉండిపోగా, అతని కోశాగారం కూడా వట్టిపోయింది. అశ్వమేధ యజ్ఞంలో తగినంత భూమిని దక్షిణగా ఇవ్వాలి. దీనినే విద్వాంసులు ముఖ్యకల్పంగా పరిగణిస్తారు. ఇది తప్ప ఏది చేసినా, అది శాస్త్రవిరుద్ధమే. ముఖ్యవస్తువు లేనపుడు, వేరే వస్తువు ఇస్తే దానిని 'ప్రతినిధిదక్షిణ' అంటారు. కాని ప్రతినిధిదక్షిణ ఇవ్వడానికి నాకు ఇష్టం లేదు. కాబట్టి ఈ విషయంలో నాకు దయచేసి తగిన సూచన ఇవ్వండి." అని అడిగాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అనగానే శ్రీకృష్ణద్వైపాయనుడు కొంతసేపు ఆలోచించి - "ధర్మరాజా! నీ కోశాగారం ఇప్పుడు ఖాళీ అయినా, త్వరలోనే అది నిండుతుంది. పూర్వం మరుత్తుడనే రాజు పెద్ద గొప్ప యజ్ఞం చేసి, అందులో బ్రాహ్మణులకు అమితంగా సువర్ణం దానం ఇచ్చాడు. వారు తీసుకువెళ్లలేనంత అధికంగా ఉండడంతో, వారు దానిని అక్కడే వదిలి వెళ్లారు. ఆ ధనమంతా నేటికీ హిమాలయపర్వతం మీద పడి ఉంది. నీవు దానిని తెప్పించుకో. అది నీ యజ్ఞానికి సరిపోతుంది." అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "మహర్షీ! మరుత్తు మహారాజు ఎప్పుడు ఈ భూమిని రాజుగా పాలించాడు? అతని యజ్ఞానికి ఇంత

ధనం ఎలా సమకూరింది?" అని అడిగాడు.

వ్యాసమహర్షి - "నాయనా! సత్యయుగంలో రాజదండం ధరించిన వైవస్వతమనువు ప్రసిద్ధుడైన ఒక రాజు. అతని కొడుకు మహాబాహువు అయిన "ప్రసంధి". ప్రసంధుని కొడుకు క్షుపుడు, క్షుపుని కొడుకు ఇక్ష్వాకుడు. ఇక్ష్వాకునికి వందమంది కొడుకులు. అందరూ పరమధార్మికులు. అతడు నారందరినీ ఈ భూమికి పాలకులుగా నియమించాడు. అందరిలో పెద్దనాడు వింశుడు ధనుర్ధరులందరికీ ఆదర్శం. వింశుని కొడుకు వివింశుడు. అతనికి పదిహేను మంది కొడుకులు. నారంతా ధనుర్విద్యలో ఆరితేరినవారు, బ్రాహ్మణభక్తులు, సత్యవాదులు, దానపరాయణులు, శాంతులు, సర్వదా మధురంగా మాటలాడేవారు. నారందరిలోకి పెద్దనాడయిన ఖనీనేత్రుడు తన తమ్ముళ్లందరినీ చాలా బాదించేవాడు. నాడు పరాక్రమవంతుడై అందరినీ జయించి నిష్కుంటకంగా రాజ్యం ఏలపాగాడు. కాని రాజ్యాన్ని రక్షించే ఏర్పాటు చేయడంలో అసమర్థుడయ్యాడు. ప్రజలకు అతనిపట్ల సంతృప్తి లేదు. అందుకని అందరూ కలిసి అతనిని సింహాసనం నుండి దించివేశారు. అతని స్థానంలో అతని కొడుకు సువర్చుని రాజుగా అభిషేకించారు. సువర్చుని రాజును చేసి ప్రజలందరూ చాలా ఆనందించారు. సువర్చుడు రాజ్యసింహాసనం నుండి తొలగించబడిన తన తండ్రి దుర్దశను చూచి శంకితచిత్తుడై ఉండేవాడు. అందుకని అతడు ప్రజలకు మేలు చేయాలని మిక్కిలి జాగరూకుడై, తత్పరతతో రాజ్యపాలన చేయపాగాడు. అతడు బ్రాహ్మణులపట్ల భక్తి కలిగి ఉండేవాడు, సత్యాన్ని మాట్లాడేవాడు, పవిత్రంగా ఉండేవాడు. మనసును, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొనేవాడు. ఎప్పుడూ ధర్మాసక్తుడై ఉండే ఆ రాజుపట్ల మంత్రులకు, ప్రజలకు విశేషమైన అనురాగం కలిగింది. కాని కేవలం ధర్మప్రవృత్తుడై ఉండి పోయిన కారణంగా రాజుగారి కోశాగారం ఖాళీ అయిపోయింది. అతని వాహనాదులు కూడా తరిగిపోయాయి. అతని ఈ దౌర్బల్యం శత్రురాజులకు తెలిసిపోయింది. వారు నలువైపులనుండి ధాడిచేసి, అతనికి బాధ కలిగించపాగారు. దానితో అతడు తన సేవకులు, నగరవాసులతో పాటుగా మహాకష్టంలో చిక్కుకొన్నాడు. అతని సైన్యం అంతా సంహరింపబడినా, ఆక్రమణదారులైన రాజులు అతని ధర్మపాలనం కారణంగా అతనిని చంపలేకపోయారు (అంటే ధర్మం అతనిని రక్షించింది). శత్రువులు అతనిని అమితంగా బాదించడంతో సువర్చుడు తన చేతిని నోటికి చేర్చి శంఖంలా

ఉదాడు. దానితో పెద్ద సైన్యం పుట్టుకొని వచ్చింది. దాని సహాయంతోనే అతడు తన రాజ్యపు పాలిమేరలలో ఉంటున్న శత్రువులను కొట్టి తరిమివేశాడు. చేతితో శంఖధ్వని చేసిన కారణంగానే సువర్చునికి 'కరంధముడు' అనే పేరు వచ్చింది.

త్రేతాయుగారంభంలో కరంధమునికి 'అవిక్షిత్తు' అనే కొడుకు కలిగాడు. అతని శరీరశోభ ఇంద్రునికంటే తక్కువదేమీ కాదు. అతనిని జయించడం దేవతలకు కూడా కష్టమే. భూమండలంలోని రాజులందరూ అతనికి వశ్యులే. అతడు తన సత్ప్రవర్తనతోను బలప్రభావం వలనమా అందరికీ చక్రవర్తి అయ్యాడు. శౌర్యంలో అతడు ఇంద్రునితో సమానుడు. అతని మనసు సదా ధర్మలగ్నమై ఉండేది. అతడు సదా యజ్ఞాలు చేస్తూ ఉండేవాడు. ధర్మపరాయణుడు, కాంతిమంతుడు, జితేంద్రియుడు, అతడు సూర్యుని వలె తేజశ్శాలి. భూదేవి వలె క్షమాశీలుడు, బుద్ధికి బృహస్పతి. దైర్యానికి హిమాచలం వంటివాడు. మనోవాక్కాయకర్మలచేతను, ఇంద్రియసంయమనం, మనోనిగ్రహం ద్వారాను అతడు ఎల్లప్పుడూ ప్రజల మనసులను రంజింపచేసేవాడు. అతడు వందసార్లు విద్యుక్తంగా అశ్వమేధయాగం చేశాడు. మునీశ్వరుడయిన అంగిరుడు అతని చేత యజ్ఞం చేయించాడు. అటువంటి అవిక్షిత్తుని కొడుకే మరుత్తు. అతడు గుణాలలో తండ్రిని మించినవాడు. అతడు ధర్మతత్త్వజ్ఞాని. అతడు మహాయశస్వి, చక్రవర్తి. పదివేల ఏనుగుల బలం కలవాడు, అతనిని రెండవ విష్ణువుగా భావించేవారు. యజ్ఞం చేయడానికి అతడు బంగారు పాత్రలను చేయించాడు. హిమాలయానికి ఉత్తరాన, మేరుపర్వతం దగ్గర ఒక గొప్ప బంగారు పర్వతం ఉంది. దానికి సమీపంలోనే అతడు యజ్ఞశాలను వేయించి అక్కడే యజ్ఞకార్యం ఆరంభించాడు. అతడు కమపాలులను అనేకులను పిలిచి ఎన్నో సువర్ణమయకుండాలను, బంగారుపాత్రలను, గిన్నెలను, ఆసనాలను (చదరాలను), తయారు చేయించాడు. ఆ వస్తువులను లెక్కించి చెప్పడం కష్టం. సామగ్రి అంతా సిద్ధమయ్యాక ధర్మాత్ముడైన మరుత్తు ఇతర రాజులతో కలిసి విధిపూర్వకంగా యజ్ఞం చేశాడు.

బృహస్పతి తిరస్కరించగా సంవర్తుడు

మరుత్తునిచే యజ్ఞము చేయించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - "తపోధనా! మరుత్త మహారాజు పరాక్రమం ఎటువంటిది? అతనికి ఇంత బంగారం ఎలా లభించింది? ఇప్పుడు ఆ ధనం ఎక్కడ ఉంది? మేము దానిని ఎలా పొందగలము?" అని ప్రశ్నించాడు.

వ్యాసుడు చెప్పాడు - "రాజా! అంగిరసమహర్షికి ఇద్దరు కొడుకులు. ఒకడు మహాతేజస్వి అయిన బృహస్పతి, రెండవవాడు తపోధనుడైన సంవర్తుడు. వ్రతనియమాన్ని పాటించడంలో ఇద్దరూ ఒకేరకమైన సమానమైన ఉత్సాహం కలవారైనప్పటికీ పరస్పరం ఎక్కువగా పోటీపడుతూ ఉండేవారు. బృహస్పతి తన తమ్ముడు సంవర్తుని చీటికి మాటికి సతాయిస్తూ ఉండేవాడు. అన్నగారి అనుచిత ప్రవర్తనకు కష్టం కలిగి సంవర్తుడు ధనసంపదల మీద వ్యామోహం విడిచి ఇంటినుండి బయటకు వెళ్లిపోయి, దిగంబరుడై అడవిలో తిరుగసాగడు. ఇంటికంటే వనవాసమే సుఖమని అతడు అనుకొన్నాడు. ఈ సమయంలోనే ఇంద్రుడు అసురులందరినీ జయించి త్రిభువనసామ్రాజ్యాన్ని పొంది, అంగిరసుని పెద్ద కొడుకు అయిన బృహస్పతిని తనకు పురోహితునిగా నియమించుకొన్నాడు. అంతకు ముందు అంగిరసునికి యజమాని కరంధముడు. అతనితో సమానుడైన బలవంతుడు, సదాచారి, పరాక్రమవంతుడు ఎవరూ లేరు. అతడు చాలా ధర్మాత్ముడు. తేజస్సులో ఇంద్రుని కూడా దిక్కురించినవాడు. అతడు తన గుణప్రభావం వలన రాజులందరినీ వశపరచుకొన్నాడు. అతడు మానవశరీరంతోనే స్వర్గలోకానికి వెళ్లాడని చెప్పుకొంటారు. అతని తరువాత అతని కొడుకు అవిక్షిత్తు ఈ భూమికి రాజు అయ్యాడు. అతడు యయాతితో సమానుడైన ధర్మజ్ఞుడు. పరాక్రమంలోను, గుణాలలోను అతడు తన తండ్రికి సాటి వచ్చేవాడు. అతని కొడుకే మరుత్తరాజు. అతడు పరాక్రమంలో ఇంద్రసమానుడు. భూమండల ప్రజలందరూ అతనిపట్ల అనురాగం చూపేవారు. మహారాజు మరుత్తు, దేవరాజు ఇంద్రుడు - ఈ ఇద్దరూ ఒకరితో ఒకరు ఎల్లప్పుడూ పోటీపడుతూ ఉండేవారు. మరుత్తు గొప్ప పవిత్రుడు, గుణవంతుడు. ఇంద్రుడు ప్రతి విషయంలోను అతనికంటే మించాలని ప్రయత్నిస్తూ ఉండేవాడు. కాని అప్పుడప్పుడు అతనికి సాపల్యం దక్కేదికాదు. ఏరకంగానూ అతనిని మించలేనపుడు, బృహస్పతిని పిలిచి దేవతల ఎదుట అతనితో - "బృహస్పతీ! మీరు నాకు ప్రీతి కలిగించ దలచుకొంటే మీరు మరుత్తునకు యజ్ఞంకాని, శ్రాద్ధకర్మలు కాని చేయించకండి. నేను ఒక్కడినే ముల్లోకాలకు అదిపతిని, దేవతలకు ఇంద్రుడిని. మరుత్తు అయితే కేవలం భూమికే రాజు. మీకు శుభమగుకాక. మీరు మరుత్తును విడిచి నన్ను యజమానిగా చేయండి. లేదా నన్ను విడిచి మరుత్తును చేయండి." అన్నాడు.

ఇంద్రుడు ఇలా అన్నాక, బృహస్పతి కొద్దిసేపు ఆలోచించి, -
 “దేవరాజా! నీవు ప్రాణులందరికీ అధిపతివి. లోకాలన్నీ నీ
 మీదే ఆధారపడి నిలిచిఉన్నాయి. నీవు నముచి, విశ్వరూపుడు,
 బలి - అనే ధైర్యులను సంహరించావు. నీవు దేవతలలో
 అద్వితీయుడవు, పైగా సర్వోత్కృష్టమైన సంపదపై అధికారాన్ని
 పొందగలిగావు. భూలోక స్వర్గలోకాలను రెండింటినీ నీవే
 సదా పాలిస్తున్నావు. నీకు పురోహితుడనై ఉండి, మర్త్యుడైన
 మరుత్తమహారాజు చేత యజ్ఞం ఎలా చేయిస్తాను? నీవు
 ధైర్యంగా ఉండు. నేను ఇకపై ఏమనుష్యుని యొక్క
 యజ్ఞంలోను ఎప్పుడూ కూడా స్రువాన్ని పట్టుకోను. నిప్పు
 చల్లబడినా, భూమి తల క్రిందులయివా, సూర్యుడు కాంతిని
 కోల్పోయివా వా ఈ ప్రతిజ్ఞ మారదు.” అని ఆశ్వాసించాడు.

బృహస్పతి మాటలు విని ఇంద్రుడు అతనిని కొనియాడి
 తన భవనానికి వెళ్లిపోయాడు. అంగిరసుని పుత్రుడు బృహస్పతి
 మనుష్యునిచేత యజ్ఞం చేయించనని ప్రతిజ్ఞ చేశాడని వినిన
 మరుత్తరాజు ఒక మహాయజ్ఞాన్ని తలపెట్టాడు. మనసులోనే
 యజ్ఞం చేయాలని సంకల్పించుకొని అతడు బృహస్పతి
 వద్దకు వెళ్లి విసేతభావంతో - “దేవా! మునుపు ఒకసారి
 వచ్చి మీతో యజ్ఞవిషయమై మాట్లాడాను, మీరు
 అంగీకరించారు కూడా, ఆ యజ్ఞాన్ని ఇప్పుడు నేను
 ప్రారంభించాలనుకొంటున్నాను. మీరు చెప్పిన విధంగానే
 నేను సామగ్రినంతా పోగుచేశాను. ఇదేకాదు. నేను మీకు
 పూర్వం నుండి యజమానిని కూడా. కాబట్టి వచ్చి నాతో
 యజ్ఞం చేయించండి.” అని అడిగాడు.

బృహస్పతి - “రాజా! ఇప్పుడు నేను నీ యజ్ఞం
 చేయించాలని అనుకోవడం లేదు. దేవరాజు ఇంద్రుడు నన్ను
 తనకు పురోహితునిగా ఏర్పాటు చేసుకొన్నాడు. నేను అతని
 ఎదుట మనుష్యుల చేత యజ్ఞం చేయించనని ప్రతిజ్ఞ చేశాను.”
 అని చెప్పాడు.

మరుత్తుడు - “విప్రోత్తమా! నేను మీ తండ్రి కాలంనుండి
 కూడా మీకు యజమానిని. మిమ్మల్ని మిక్కిలిగా
 గౌరవిస్తున్నాను. మీ పాదాలపై నాకు అత్యంతభక్తి. కాబట్టి
 మీరు నన్ను అనుగ్రహించండి.” అని వేడుకొన్నాడు.

బృహస్పతి - “మరుత్తా! ఎప్పుడూ మృత్యువుకు వశంకాని
 దేవతల చేత యజ్ఞం చేయించిన పిదప ఇప్పుడు నేను
 మరణశీలురైన మనుష్యులచేత యజ్ఞం ఎలా చేయించను?
 నీవు వేరే ఇంకొకరిని ఎవరినయినా నీకు పురోహితునిగా

చేసుకో. అతడు నీచేత యజ్ఞాన్ని చేయిస్తాడు. నేటి నుండి
 నేను నీ యజ్ఞంలో వేలుపెట్టను.” అన్నాడు.

బృహస్పతి ఇలా సమాదానం ఈయగానే మరుత్తుడు
 చాలా సందిగ్ధానికి లోనయ్యాడు. అతడు మిక్కిలి భీన్నుడై
 తిరిగి వెళ్తుండగా, దారిలో అతనికి నారదుడు ఎదురుపడ్డాడు.
 అతని వద్దకు వెళ్లి మరుత్తుడు న్యాయానుసారంగా అతనికి
 నమస్కరించి నిలుచున్నాడు. అప్పుడు నారదుడు అతనితో -
 “రాజర్షి! నీవు మిక్కిలి ప్రసన్నంగా ఉన్నట్లు కనపడడం
 లేదు. చెప్పు. నీ వైపు అంతా కుశలమే కదా? ఇటు ఎక్కడికి
 వెళ్లావు? ఏ కారణంగా నీవు ఇంతగా విచారించవలసి వస్తోంది?
 నేను వినదగినదయితే చెప్పు. నేను నీ దుఃఖాన్ని పోగొట్టడానికి
 పూర్తిగా ప్రయత్నిస్తాను.” అన్నాడు.

చేవర్షి నారదుడు ఇలా అడిగిన మీదట మరుత్త రాజు -
 పురోహితుడు తన్ను విడిచివేసిన సంగతంతా అతనికి
 తెలియచేశాడు. అతడు - “వారద మహర్షి! నేను అంగిరసుని
 పుత్రుడు, దేవగురువు అయిన బృహస్పతి వద్దకు వెళ్లాను.
 నా యజ్ఞానికి అతనిని ఋత్విజునిగా ఉంచుకోవాలని నా
 ఆలోచన, కాని అతడు నా ప్రార్థనను మన్నించలేదు. అతడు
 సూటిగా తిరస్కరించాడు. అతడు నాకు గురువు, అయివా
 ఇప్పుడు అతడు మరణశీలుడైన మనుష్యునిగా వాలో దోషం
 ఉందని చెప్పి, అన్ని విదాలా నన్ను పరిత్యజించాడు. కనుక
 నాకు ఇప్పుడు జీవించాలని లేదు.” అని వివరంగా చెప్పాడు.

రాజు ఇలా అనగానే దేవర్షి నారదుడు అమృతతుల్యమైన
 తన మాటల ద్వారా అతనికి జీవితాశ కల్పిస్తూ - “రాజా!
 అంగిరసుని రెండవకొడుకు సంవర్తుడు మిక్కిలి దార్మికుడు.
 అతడు దిగంబరుడై దిక్కులు పట్టుకొని తిరుగుతున్నాడు.
 బృహస్పతి నిన్ను తన యజమానిగా ఉంచుకోవడానికి
 ఇష్టపడకపోతే, నీవు అతని వద్దకు వెళ్లి, సంవర్తుడు మహాతేజస్వి,
 అతడు సంతోషంగా నీ యజ్ఞం చేయిస్తాడు.” అని
 సూచించాడు.

మరుత్తుడు - “దేవర్షి ! మీరు ఈ సంగతి చెప్పి
 నన్ను బ్రతికించారు. దయచేసి మీరు ఈ సంగతి కూడా
 చెప్పండి. అతనిని నేను ఎక్కడ దర్శించగలను? అతనితో
 నేను ఎలా వ్యవహరించాలి?” అని అడిగాడు.

నారదుడు - “మహారాజా! అతడు ఇప్పుడు కాశీపట్టణంలో
 విశ్వనాథుని దర్శనం కోరి పిచ్చివానిలా మారి అమితానందంగా
 తిరుగుతున్నాడు. నీవు విశ్వనాథుని పట్టణ ప్రవేశద్వారం
 చేరుకొని, ఎక్కడినుండి అయివా ఒక శవం తెచ్చి అక్కడ

ఉండు. ప్రాద్దుటే విశ్వేశ్వరుని దర్శనం కోసం వెళ్లేసమయంలో, ఆ శవాన్ని చూచి ఎవడు వెనక్కి మళ్లుతాడో అతనిని సంవర్తుడని తెలుసుకో. అతడు ఎక్కడికి వెళితే, అక్కడికి వెన్నంటి వెళ్లు. అతడు ఏదైవా ఏకాంతస్థావానికి చేరుకోగానే చేతులు జోడించి, అతనిని శరణు కోరు. వా గురించి ఎవరు చెప్పారని అడిగితే “మీరు మహాత్ములైన సంవర్తులు అని వారదులవారు చెప్పారు” అని చెప్పు. అని చెప్పాడు.

అది విని రాజర్షి మరుత్తు “ సరే. మంచిది” అని చెప్పి, వారదుని మాటను శిరసావహించి, అతనిని పూజించి, అతని వద్ద పెలవు తీసికొని వారణాసివైపు సాగిపోయాడు. అక్కడికి వెళ్లి, నారదుడు చెప్పినది గుర్తుచేసికొని, కాశీపురద్వారంలో ఒక శవాన్ని తెచ్చి ఉంచాడు. అప్పుడే సంవర్తుడు అక్కడికి వచ్చాడు. కాని ఆ శవాన్ని చూచి వెంటనే వెనుతిరిగాడు. ఇది చూచి, అవిక్షితనందనుడైన మరుత్తరాజు సంవర్తునివద్ద శిష్యురికం చేయడానికి చేతులు జోడించుకొని, అతని వెనుకనే వెళ్లాడు. ఏకాంతస్థలానికి చేరుకొని సంవర్తముని, రాజు తన వెనుకనే రావడం చూసి, అనేక శాఖలతో కూడిన దట్టంగా ఉన్న మర్రిచెట్టు నీడన కూర్చుని - “రాజా! నీవు నన్ను ఎలా గుర్తించావు? ఎవరు నా గురించి చెప్పారు? నీవు అంతా సరిగా చెపితే నీ మనోరథాలన్నీ నెరవేరుతాయి. అబద్ధం చెపితే నీ తల నూరుముక్కలవుతుంది.” అన్నాడు.

మరుత్తు - “మునివరా! నారదులవారు దారిలో కనబడి, వాకు మీ సంగతిని, ఉనికిని తెలియచేశారు. మీరు వా గురువులైన అంగిరసులవారి పుత్రులు. ఇది తెలిసి వాకు మహదానందం కలిగింది.” అన్నాడు.

సంవర్తుడు - “రాజా! నీవు నిజం చెప్పావు. నాకు యజ్ఞం చేయించడం వచ్చునని వారదులవారికి తెలుసును. కాని వా ఉత్సాహం కొద్దీ నడుచుకోవడమే వా స్వభావం. నేను ఎవరికీ లొంగిఉండను. కనుక నీవు నాతో యజ్ఞం చేయించుకోవాలని ఎందుకనుకొంటావు? వా పోదరుడు బృహస్పతి ఈ పని చేయించడంలో దిట్ట. ఈనాడు అతడు ఇంద్రునితో కలిసిపోయి ఉంటున్నాడు. అతడు అతని యజ్ఞకార్యాలన్నీ చేయిస్తున్నాడు. కనుక అతని చేతనే నీ యజ్ఞం చేయించుకో. ఇల్లు, ఇంటిలోని సామాను, యజమానులు, గృహదేవతార్చనం - మొదలైన పనులు అన్నీ కూడా ఇప్పుడు నా అన్నగారు తన అధీనంలోనే ఉంచుకొన్నారు. వా వద్ద కేవలం వా ఈ శరీరం మాత్రమే

ఉంది.” అన్నాడు.

మరుత్తు - “బ్రహ్మజ్ఞా! నేను మొదట బృహస్పతి వద్దకే వెళ్లాను. అక్కడ జరిగినది చెబుతాను. వినండి. అతడు ఇంద్రుని సంతోషపెట్టడం కోసం, ఇప్పుడు నన్ను తన యజమానిగా ఉంచుకోవడానికి ఇష్టపడడం లేదు. “అనురులను యజమానులుగా పొందిన నేను ఇక మనుష్యుల యజ్ఞాలు చేయించను.” అని స్పష్టంగా చెప్పాడు. పైగా ఇంద్రుడు కూడా “నీవు మరుత్తుని యజ్ఞం చేయించవద్దు” అని నిషేధించాడు. ఇంద్రుని ఈ మాటను మీ అన్నగారు కూడా అంగీకరించారు. ఇక ఇప్పుడు నా కోరిక ఏమంటే - వా సర్వస్వం సమర్పించి మీ చేతనే యజ్ఞం చేయించుకోవాలని, మీ ద్వారా సంపాదించుకొన్న గుణాల ప్రభావంతో ఇంద్రుని కూడా తలదన్నాలని. ఇక బృహస్పతి వద్దకు వెళ్లే ఉద్దేశ్యం నాకు లేదు. ఎందుకంటే నా తప్పు ఏమీ లేకుండానే అతడు నా ప్రార్థనను తీరస్కరించాడు.” అన్నాడు.

సంవర్తుడు - “రాజా! నీవు వా ఇచ్చానుసారంగా నడుచుకొంటే, నీవు కోరినదంతా నిశ్చయంగా నెరవేరుతుంది. నేను నీ యజ్ఞం చేయిస్తే, ఇంద్ర బృహస్పతులిద్దరూ కూడా కుసితులై నన్ను ద్వేషిస్తారు. అప్పుడు నీవు నావైపున ఉండి నన్ను సమర్థించాలి. కాని నీవు నన్ను సమర్థిస్తావనే సంగతిని నేను ఎలా విశ్వసించగలను? కాబట్టి ఎలాగైవా వా ఈ సందేహాన్ని తీర్చు. లేదంటే నీ బంధుసంబంధీకులందరితో పాటుగా నిన్ను నేను భస్మం చేసినేస్తాను.” అన్నాడు.

మరుత్తు “బ్రహ్మనిధీ! నేను నీ తోడు వదిలితే, సూర్యుడున్నంతకాలం, పర్వతాలు నిలిచి ఉన్నంతవరకు నాకు ఉత్తమలోకాలు కలుగవు. ఇక వాకు ఎన్నడూ మంచి బుద్ధి కలుగదు.” అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

సంవర్తుడు - “ రాజా! నీ ఉత్తమ బుద్ధి ఎప్పుడూ శుభకర్మల యందే లగ్నమగునుగాక! ఇక నేను చెప్పేది విను. నా మనసులో కూడా నీ చేత యజ్ఞం చేయించాలనే ఉంది. కనుక అందుకోసం నీకు అక్షయధనం ప్రాప్తించే ఉపాయం చెబుతాను. ఆ ధనంతో నీవు గంధర్వులు, దేవతలతోపాటుగా ఇంద్రుని కూడా అధఃకరించగలవు. నేను నిజం చెబుతున్నాను - నా కోసం ధనంగాని, యజమానులను గాని సంపాదించుకోవాలనే లోభం నాకు లేదు. నేను నీకు ప్రియం చేయాలనుకొంటున్నాను. కనుక తప్పకుండా నిన్ను ఇంద్రునితో సమానునిగా చేస్తాను.” అని చెప్పాడు.

సంసత్ప్రాప్తికై మహాదేవుని స్తుతించుమని
సంవర్తుడు మరుత్తునకు ఉపదేశించుట -
మరుత్తుని సంపదమ చూచి బృహస్పతి
చింతించుట - అతని ప్రేరణతో ఇంద్రుడు అగ్నిని
మరుత్తుని వద్దకు సంపుట.

సంవర్తుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా ! హిమాలయాలకు
వెనుకవైపు ముంజవంతమనే పర్వతం ఉంది. అక్కడ
శంకరభగవానుడు నిత్యమూ తపస్సు చేస్తూ ఉంటాడు. ఆ
పర్వతం మీద రుద్రగణం, సాధ్యగణం. విశ్వేదేవులు, వసుగణం,
యముడు, వరుణుడు, అనుచరులతో పాటు కుబేరుడు,
భూతాలు, పిశాచాలు, అశ్వినీ కుమారులు, గంధర్వులు,
అప্সరసలు, యక్షులు, దేవర్షులు, ఆదిత్యులు, మరుత్తులు,
యాతుదానగణం చుట్టూ చేరి ఉమాపతి అయిన మహాదేవుని
ఉపాసిస్తూ ఉంటారు. అతని దివ్య విగ్రహం కాంతితో
ప్రకాశమానంగా ఉంటుంది. లోకంలోని ఏ ప్రాణీ కూడా
తన చర్మచక్షువులతో ఆ స్వరూపాన్ని చూడలేరు. అక్కడ
ఎక్కువ వేడి ఉండదు, ఎక్కువ చలి ఉండదు. వాయువు
ప్రకోసించదు, సూర్యుడు ప్రచండ తాపం కలిగించదు. ఆ
పర్వతం మీద ఎవరినీ ఆకలిదప్పులు భాధించవు.
జరామరణాలు ప్రవేశించలేవు. ఇక ఏ ఇతర భయాలూ
ఉండవు. ఆ పర్వతానికి నలువైపులా సూర్యకిరణాల వలె
ప్రకాశించే అనేక సువర్ణ శిఖరాలు ఉన్నాయి. తమ ప్రభువు
కుబేరునికి ప్రీతి కలిగించడానికి అతని అనుచరులు
అస్త్రశస్త్రాలతో సంసిద్ధులై ఆ సువర్ణ శిఖరాలను సదా రక్షిస్తూ
ఉంటారు. నీవు అక్కడికి వెళ్ళాక ముందుగా జగద్విధాత
శంకర భగవానునికి నమస్కరించి, ఇలా స్తుతించు - "దేవా!
రుద్రుడు (దుఃఖకారణాన్ని పోగొట్టేవాడు), శితి కంతుడు
(కంఠమునందు నల్లని గుర్తును ధరించేవాడు), పురుషుడు
(అంతర్యామి), సువర్చుడు (అత్యంత తేజస్వి), కపర్ది
(జటాజూట దారి), కరాళుడు (భయంకరుడు), హర్యక్షుడు
(పచ్చని కన్నులు కలవాడు), వరదుడు (భక్తులకు అభీష్టవరాలు
ఇచ్చేవాడు); త్ర్యక్షుడు (తినేత్రుడు), పూషుని దంతాలు
ఊడగొట్టినవాడు, వామనుడు, శివుడు, యామ్యుడు
(యమరాజు యొక్క గణ స్వరూపుడు), అవ్యక్తరూపుడు,
సద్మత్తుడు (సదాచారి), శంకరుడు, క్షేమ్యుడు (కల్యాణకారి),
హరికేశుడు (బూడిద రంగు వెంట్రుకలు కలవాడు), స్థాణువు
(స్థిరుడు), పురుషుడు, హరి నేత్రుడు, ముందుడు, క్రుద్ధుడు,
ఉత్తరణుడు (సంసార సాగరం నుండి తరింపజేసేవాడు),

భాస్కరుడు (సూర్యరూపుడు), సుతీర్థుడు (పవిత్ర తీర్థ
రూపుడు), దేవదేవుడు, రంహసుడు (వేగవంతుడు), ఉష్ణీషి
(తలపాగా ధరించినవాడు), సువక్త్రుడు (అందమైన ముఖం
కలవాడు), సహస్రాక్షుడు (వేయి కన్నులు కలవాడు),
మీడ్వంతుడు (కామ పూరకుడు లేదా నందికేశ్వరుడయిన
వృషభుడు), గిరిశుడు (పర్వతంపై శయనించేవాడు), సంయమి
(ప్రశాంతయతి), చీరవాసుడు (చీర వస్త్రం ధరించేవాడు),
సిద్ధుడు, భిల్వదండుడు (భిల్వదండం ధరించేవాడు), సిద్ధుడు,
సర్వదండదరుడు (అందరినీ దండించేవాడు), మృగవ్యాదుడు
(అర్త్రానక్షత్ర రూపుడు), మహా ధన్వీ (పినాకమనే ధనుస్సు
ధరించినవాడు), భవుడు (ప్రపంచాన్ని పుట్టించేవాడు), వరుడు
(శ్రేష్ఠుడు), సోమవక్త్రుడు (చంద్రునివంటి ముఖం కలవాడు),
సిద్ధమంత్రుడు (అన్ని మంత్రాలను సిద్ధింపజేసుకొన్నవాడు),
చాక్షుషుడు (వేత్ర రూపుడు), హిరణ్యబాహువు (బంగారం
వంటి అందమైన బాహువులు కలవాడు), ఉగ్రుడు
(భయంకరుడు); దిక్కులకు పతి, లేలిహానుడు (అగ్ని రూపంతో
జీవాల ద్వారా హవిష్యాన్ని ఆస్వాదించేవాడు), గోమృదు
(గోవులకు లేదా వాక్కులకు నివాసస్థానం), సిద్ధమంత్రుడు,
వృష్ణి (కోరికలను వృద్ధి పొందించేవాడు), పశుపతి, భూతపతి,
వృషుడు (దర్మ స్వరూపుడు), మాతృభక్తుడు, నేనాని (కార్తికేయ
రూపుడు), మధ్యముడు, స్రువహస్తుడు (చేతితో స్రువం
పట్టుకొన్న ఋత్విజ స్వరూపుడు), పతి (అందరినీ
పాలించేవాడు), ధన్వి, భార్గవుడు, అజుడు (జన్మరహితుడు),
కృష్ణనేత్రుడు, విరూపాక్షుడు, తీక్ష్ణదంష్ట్రుడు, తీక్ష్ణుడు,
వైశ్వానరముఖుడు (అగ్నిరూప ముఖం కలవాడు), మహాద్యుతి,
అనంగుడు (నిరాకారుడు), సర్వుడు, విశాంపతి (అందరికీ
ప్రభువు), విలోహితుడు (రక్తవర్ణుడు), దీప్తుడు (తేజస్వి),
దీప్తాక్షుడు (దేదీప్యమానమైన కన్నులు కలవాడు), మహాజుడు
(మహాబలి), వసురేతుడు (హిరణ్య వీర్యుడైన అగ్ని రూపుడు),
సువపుషుడు (అందమైన శరీరం కలవాడు), పృథువు
(స్థూలుడు), కృత్తివాసుడు (మృగచర్మం లేదా బోజపత్రం
ధరించినవాడు), కపాలమాలి (పునుకలపేరు ధరించినవాడు),
సువర్ణముకుటుడు, మహాదేవుడు, కృష్ణుడు (సచ్చిదానంద
స్వరూపుడు), త్ర్యంబకుడు (మూడు కన్నులు కలవాడు),
అనఘుడు (నిష్పాపుడు), క్రోధనుడు (దుష్టులపై కోపించేవాడు),
అన్యశంసుడు (కోమలమైన స్వభావం కలవాడు), మృదువు,
బాహుశాలి, దండి, తప్తతపుడు (తపస్వి), అక్రూర కర్ముడు
(కఠోర కర్మలకు దూరంగా ఉండేవాడు), సహస్రశిరుడు

(నేయి శిరసులు కలవాడు), సహస్ర చరణుడు, స్వదా స్వరూపుడు, బహురూపుడు, దంష్ట్ర - అనే పేర్లను ధరించినవాడవు. నీకు నమస్కరిస్తున్నాను. ఇలా పినాకదారి అయిన ఆ మహాదేవునికి, మహాయోగి, అవినాశి, చేతిలో త్రిశూలం ధరించినవానికి, వరదాయకుడు, త్ర్యంబకుడు, భువనేశ్వరుడు, త్రిపురాసుర సంహారి, త్రినేత్రుడారి, త్రిభువనాలకు పతి, మహాబలవంతుడు, జీవులన్నిటి యొక్క ఉత్పత్తికి కారణుడు, అందరినీ ధరించినవాడు, భూభారాన్ని వహించేవాడు, జగతిని శాసించేవాడు, కల్యాణకారి, సర్వరూపుడు, కల్యాణస్వరూపుడు, విశ్వేశ్వరుడు, జగదుత్పత్తికారకుడు, పార్వతీపతి, పశుపాలకుడు, విశ్వరూపుడు, మహేశ్వరుడు, విరూపాక్షుడు, దశభుజుడారి, వృషభ ధ్వజుడు, ఉగ్రుడు, స్థాణుడు, శివుడు, రుద్రుడు, శర్వుడు, గౌరీశుడు, ఈశ్వరుడు, శితికంఠుడు, అజన్మడు, శుక్రుడు, పృథువు, పృథుహరుడు, వరుడు, విశ్వరూపుడు, విరూపాక్షుడు, బహురూపుడు, ఉమాపతి, కామదహనుడు, హరుడు, చతుర్ముఖుడు, శరణాగతవత్సలుడు అయిన ఆ మహాదేవునికి శిరసునంచి నమస్కరించి అతనికి శరణాగతుడివి కమ్ము. రాజా! అతడు మహాదేవుడు, మహా వేగవంతుడు, మహామనుడు. అతని చరణాలమీద శిరసు మోపితే నీకు సువర్ణం ప్రాప్తిస్తుంది. సువర్ణం తేవడానికి నీ సేవకులు కూడా అక్కడికి వెళ్ళాలి.

సంవర్తుడు చెప్పినది విని మరుత్తుడు అలాగే చేశాడు. అందువల్లనే అతడు యజ్ఞసంభారాలు అలౌకికంగా సమకూర్చుపాగాడు. అతని వృత్తికారులు అక్కడ ఉండి, ఎన్నో సువర్ణ పాత్రలు తయారు చేశారు. అక్కడ బృహస్పతికి మరుత్తునికి దేవతలకంటే కూడా మించి సంపద లభించిందని తెలిసినపుడు చాలా దుఃఖం కలిగింది. చింతతో పాలిపోయాడు. తన శత్రువు సంవర్తుడు మిక్కిలి ధనవంతుడయ్యాడని విని అతని శరీరం మిక్కిలి బలహీనమయిపోయింది. దేవరాజు ఇంద్రుడు బృహస్పతి అత్యంత సంతృప్తుడవుతున్నాడని వినగానే అతడు చేవతలను వెంటపెట్టుకొని, అతని వద్దకు వెళ్లి - “విప్రోత్తమా ! మీకు ఈ మానసిక లేదా శారీరక దుఃఖం ఎలా కలిగింది ? మీరు ఉదాసీనంగా, పాలిపోయి ఎందుకు ఉంటున్నారు? దయచేసి చెప్పండి. మీకు దుఃఖం కలిగించినవారిని వాశనం చేయనా ?” అని అడిగాడు.

బృహస్పతి - “ఇంద్రా ! మహారాజు మరుత్తు ఉత్తమ దక్షిణలతో కూడిన ఒక మహాయజ్ఞానికి ఏర్పాట్లు చేస్తున్నాడని

ప్రజలు చెప్పుకొంటున్నారు. సంవర్తుడే ఆచార్యుడై ఆ యజ్ఞాన్ని చేయిస్తున్నాడని కూడా వినవచ్చింది. కాని సంవర్తుని ఆచార్యత్వంలో ఆ యజ్ఞం జరగకూడదని నా కోరిక.” అన్నాడు.

ఇంద్రుడు - “గురుదేవా ! మీరు దేవతలకు పురోహితులు! జరామరణాలను జయించినవారు. మరి సంవర్తుడు మీకు ఏమి చెరుపు చేయగలడు ?” అని అడిగాడు.

బృహస్పతి - “దేవరాజా ! శత్రువుల సమ్మర్ది దుఃఖానికి కారణం అవుతుంది. నా శత్రువు సంవర్తుడు సమ్మర్దిశాలి కావాలనుకొంటున్నాడు. అది వినే నేను విచారిస్తున్నాను. నీవు ఏడో ఒక ఉపాయం చేసి, సంవర్తునైనా లేక మరుత్తునైనా బంధించు.” అన్నాడు.

అది విని ఇంద్రుడు అగ్నిచేవునితో - “అగ్నిదేవా ! ఇలా రా. నేను నిన్ను మరుత్తరాజు వద్దకు పంపుతున్నాను. అక్కడికి వెళ్లి రాజుతో “బృహస్పతుల వారే మీ యజ్ఞం చేయిస్తారని, మిమ్మల్ని అమరులుగా కూడా చేస్తార”ని చెప్పు. అతని సమ్మతి తీసికొని బృహస్పతిని అతని వద్దకు చేర్చు.” అని చెప్పాడు.

అగ్నిదేవుడు - “మఘవా ! బృహస్పతిని మరుత్తుని వద్దకు తీసుకుపోవడానికి నేను మీ డూతగా వెళ్తాను. అలా చేసి మీ ఆజ్ఞను పాటించడమేగాక బృహస్పతిని గౌరవిస్తాను.” అన్నాడు.

ఇలా అని ధూమకేతువు అయిన అగ్ని అక్కడి నుండి బయలుదేరాడు. అతడు రావడం చూసి మరుత్తు సంవర్తునితో “మునీ ! చాలా ఆశ్చర్యం. నేడు అగ్నిదేవుడు పాకారుడై ఇక్కడికి విచ్చేస్తున్నాడు. ఈరోజు అతని ప్రత్యక్షదర్శనం లభించింది. మీరు ఈతనిని స్వాగతించడానికి ఆసనం, పాద్యం, అర్ఘ్యం, గోవు సిద్ధం చేయండి.” అన్నాడు.

అగ్ని - “రాజా ! నాకు నీవు సమర్పించే పాద్యం, అర్ఘ్యం, ఆసనం మొదలైనవన్నీ వచ్చినట్లే. అందుకు నీకు ధన్యవాదాలు చెబుతున్నాను. ఇప్పుడు నేను ఇంద్రుని ఆజ్ఞపై డూతనై నీ వద్దకు వచ్చాను.” అన్నాడు.

మరుత్తు - “అగ్నిదేవా ! శ్రీమంతుడయిన దేవరాజు సుఖంగానే ఉన్నాడా ? అతడు నాపట్ల సంతృప్తిగా ఉన్నాడా ? దేవతలందరూ అతని ఆజ్ఞను పాటిస్తున్నారా ? అన్ని సంగతులూ చక్కగా వివరించిచెప్పు.” అని అడిగాడు.

అగ్నిచేవుడు - “రాజా ! దేవరాజు ఇంద్రుడు చాలా సుఖంగా ఉన్నాడు. నీతో విడదీయరాని మైత్రిని

కోరుకొంటున్నాడు. దేవతలందరూ కూడా అతనికి లోబడే ఉన్నారు. ఇప్పుడు అతడు ఏ పనిమీద నన్ను ఇక్కడికి పంపించాడో విను. అతడు నా ద్వారా బృహస్పతిని మీ వద్దకు పంపా లనుకొంటున్నాడు. “బృహస్పతి మీకు గురువని, అందువల్ల అతడే మీ యజ్ఞం చేయిస్తాడని, మర్యాదవైన నిన్ను అతడు అమరునిగా చేస్తాడ”ని అతడు చెప్పాడు.” అన్నాడు.

మరుత్తు - “దేవా ! నా యజ్ఞం చేయించడానికి విప్రవరుడైన ఈ సంవర్తుడు ఇక్కడకు వచ్చి ఉన్నాడు. బృహస్పతికి నేను చేతులు జోడిస్తున్నాను. వారు దేవరాజు ఇంద్రునికి పురోహితులు. నావంటి మనుష్యులకు యజ్ఞం చేయించడం వారికి శోభస్కరం కాదు.” అన్నాడు.

అగ్నిదేవుడు - “రాజా ! బృహస్పతి నీ యజ్ఞం చేయిస్తే ఇంద్రుడు ప్రసన్నుడవుతాడు. ఇంద్రుడు ప్రసన్నుడయితే దేవలోకం లోపల ఉండే గొప్ప గొప్ప లోకాలన్నీ నీకు సులభమవుతాయి. నీవు యశస్విని కావడం మాత్రమే కాకుండా స్వర్గం మీద విజయం పొందుతావనడంలో ఏ మాత్రం సందేహంలేదు. దివ్యలోకం, ప్రజాపతి లోకం, దేవతల రాజ్యానికి కూడా నీవు అధికారివి అవుతావు.” అన్నాడు.

సంవర్తుడు - “అగ్నీ ! నిన్ను నేను హెచ్చరిస్తున్నాను. బృహస్పతిని మరుత్తుని వద్దకు పంపడానికి ఇంక ఎప్పుడూ రాకు. కాదంటే క్రోధోద్రిక్తుడనై నేను వా దారుణ దృష్టితో నిన్ను భస్మం చేసివేస్తాను.” అన్నాడు.

సంవర్తునిమాట విని అగ్నిదేవుడు భస్మం అవుతాననే భయంతో రావి ఆకులా కంపించి పోయి వెంటనే తిరిగి దేవతలవద్దకు వెళ్లిపోయాడు. అతడు తిరిగి రావడం చూసి ఇంద్రుడు బృహస్పతి ఎదురుగానే “అగ్నిదేవా ! నా ఆజ్ఞాప్రకారం నీవు బృహస్పతిని మరుత్తరాజు వద్దకు పంపడానికి సందేశం తీసికొని వెళ్లావు. చెప్పు ! వారేమన్నారు ? వారు వా మాటకు అంగీకరించారా ? లేదా ?” అని అడిగాడు.

అగ్ని - “దేవరాజా ! మరుత్తరాజుకు మీ మాట రుచించలేదు. బృహస్పతులవారికయితే అతడు చేతులు జోడించి నమస్కారాలు చెప్పాడు. నేను పదే పదే బలవంతపెట్టినప్పటికీ కూడా అతడు “సంవర్తుడే వా యజ్ఞం చేయిస్తాడు.” అని సమాధానమిచ్చాడు.” అని విన్నవించాడు.

ఇంద్రుడు - అగ్నిదేవా ! మరొక్కసారి వెళ్లి మరుత్తరాజుకు వా మాట చెప్పు అప్పటికి కూడా అతడు నా మాటకు ఒప్పుకోకపోతే నేను అతనిపై వజ్రాయుధాన్ని ప్రయోగిస్తాను.” అన్నాడు.

అగ్ని - “దేవరాజా ! ఇదిగో గంధర్వరాజు ఇక్కడకు వచ్చి ఉన్నాడు. ఇతనినే దూతగా పంపండి. నాకు అక్కడకు వెళ్లడానికి భయం కలుగుతోంది. ఎందుకంటే బ్రహ్మచారి అయిన సంవర్తునికి మహాకోపం వచ్చి, నాతో - “అగ్నీ ! నీవు తిరిగి బృహస్పతిని మరుత్తుని వద్దకు పంపడానికి వస్తే నేను క్రోధం నిండిన దారుణమైన చూపుతో నిన్ను భస్మం చేస్తాను.” అని చెప్పాడు.” అన్నాడు.

ఇంద్రుడు - “అగ్నిదేవా ! నీ మాటలు నమ్మశక్యంగా లేవు. ఎందుకంటే నీవే ఇతరులను భస్మం చేస్తావు. నిన్ను భస్మం చేసేవాడు వేరొకడు లేడు. నీ స్పర్శకే లోకులందరూ భయపడతారు.” అన్నాడు.

అగ్ని - “మహేంద్రా ! రాజా శర్యాతి యజ్ఞాన్ని కొద్దిగా గుర్తుకు తెచ్చుకోండి. అప్పుడు అక్కడ వ్యవనముని యజ్ఞం చేయించాడు. మీరు క్రోధంతో అతనిని వారిస్తూనే ఉన్నారు. అతడు ఒక్కడే తన ప్రభావంతో అశ్వినీ కుమారులతో పాటు సోమరసాన్ని పానం చేశాడు. అప్పుడు మీరు అత్యంత భయంకరమైన వజ్రాయుధం చేత పట్టి మునిని ప్రహరించాలనుకొన్నారు. కాని అతడు కుపితుడై తన తపోబలంతో మీ చేతిని వజ్రాయుధంతోపాటుగా స్తంభింపచేశాడు. అప్పుడు మీరు భయార్తులై ఆ మునినే శరణు కోరవలసి వచ్చింది. కాబట్టి క్షాత్రబలం కంటే బ్రహ్మబలమే గొప్పది. బ్రహ్మబలాన్ని మించిన బలం ఏదీలేదు. నాకు బ్రహ్మతేజం గురించి బాగా తెలుసు. అందుకే సంవర్తుని జయించే సాహసం నాకు లేదు.” అని చెప్పాడు.

సంవర్తుడు మంత్ర బలముతో మరుత్తుని

యజ్ఞము పూర్తి చేయుట.

ఇంద్రుడు - “బ్రహ్మబలం అన్నిటికంటే గొప్పదన్నమాట సరే. బ్రాహ్మణునికంటే శ్రేష్ఠుడు వేరెవరూ లేరు. కాని నేను మరుత్తరాజు యొక్క బలాన్ని సహించలేను. అతనిపైన తప్పకుండా ఘోరమైన నా వజ్రాయుధాన్ని ప్రయోగిస్తాను. గంధర్వరాజా, ధృతరాష్ట్రా ! ఇప్పుడు నీవు నా మాట మీద అక్కడకు వెళ్లి సంవర్తునితో కలిసిన మరుత్తరాజుకు - “రాజా ! మీరు బృహస్పతిని మీ యజ్ఞానికి ఆచార్యునిగా చేసుకోండి. లేకుంటే దేవేంద్రుడు మీ మీద ఘోరమైన వజ్రాయుధం ప్రయోగిస్తాడు.” అని చెప్పు.” అని ఆదేశించాడు.

ఇంద్రుని ఆజ్ఞపై ధృతరాష్ట్రుడు మరుత్తరాజు వద్దకు వెళ్లి అతనికి ఇంద్రుని సందేశాన్ని ఇలా వినిపించాడు. “మహారాజా ! నేను ధృతరాష్ట్రుడనే గంధర్వుడిని. మీకు

దేవేంద్రుని సందేశం వినిపించడానికి వచ్చాను. లోకాదీశుడైన ఇంద్రుడు మీరు బృహస్పతిని తమ యజ్ఞానికి పురోహితునిగా చేసుకోవాలని, తన మాట అంగీకరించకపోతే మీ మీద భయంకరమైన వజ్రాయుధాన్ని ప్రయోగిస్తానని చెప్పారు."

మరుత్తు - "గంధర్వరాజా ! మిత్రునికి ద్రోహం చేస్తే బ్రహ్మహత్య వంటి మహాపాపం తగులుతుందనే విషయం మీకు ఇంద్రునికి, విశ్వదేవులకు, వసువులకు, అశ్వినీ కుమారులకూ వారందరికీ తెలిసినదే. దానిని తొలగించుకోవడానికి లోకంలో ఏ దారిలేదు. కాబట్టి నా యజ్ఞాన్ని ఇప్పుడు సంవర్తుడే చేయిస్తాడు. బృహస్పతులవారు దేవతలలో, వజ్రధరులలో శ్రేష్ఠుడైన ఇంద్రుని యజ్ఞాన్ని చేయించవచ్చు. దీనికి విరుద్ధంగా నేను మీ మాటనుగాని, ఇంద్రుని మాటను గాని అంగీకరించను." అన్నాడు.

గంధర్వరాజు - "మహారాజా ! ఇంద్రుడు ఆకాశంలో గర్జిస్తున్నాడు. అతని సింహనాదం వినండి. ఇప్పుడు అతడు మీ పై వజ్రాయుధాన్ని విసరాలనుకొంటున్నాడనే అనిపిస్తోంది. కాబట్టి మీరు మిమ్మల్ని రక్షించుకొనే ఉపాయం ఆలోచించుకోండి. అందుకు ఇదే సమయం. అన్నాడు.

గంధర్వరాజు ధృతరాష్ట్రుడు ఇలా అనగానే మరుత్తుకు ఆకాశంలో సింహనాదం చేస్తున్న ఇంద్రుని ధ్వని వినిపించింది. అతడు తపఃపరాయణుడైన సంవర్తమునితో - "విప్రోత్తమా ! నేను మీ శరణు చొచ్చాను. మీద్వారానే నన్ను రక్షించుకోవాలనుకొంటున్నాను. కాబట్టి మీరు దయచేసి నాకు అభయదానం ఇవ్వండి. చూడండి. వజ్రధరుడు అయిన ఈ ఇంద్రుడు దశదిశలు వెలిగింపచేస్తూ వస్తున్నాడు. అతని భయంకర సింహనాదంతో మన యజ్ఞశాలలోని సదస్సులందరూ భయంతో వణికి పోతున్నారు." అన్నాడు.

సంవర్తుడు - "రాజా ! ఇంద్రునికి భయపడకు. నేను స్తంభినీ విద్యను ప్రయోగించి అతి తొందరలో నీమీదకు రాబోయే ఈ భయంకరమైన ఆపదను తొలగిస్తాను. నమ్ము. ఇంద్రుని చేతిలో ఓడిపోతానేమో అనే భయం విడిచిపెట్టు. నేను ఇప్పుడే అతనిని స్తంభింపచేస్తున్నాను. అంతేకాదు దేవతలందరి అస్త్రశస్త్రాలు కూడా నేను క్షీణింపచేశాను." అన్నాడు.

మరుత్తుడు - "విప్రోత్తమా ! హోరుగాలితోపాటుగా వజ్రం యొక్క భయంకరమైన కోలాహలం కూడా గట్టిగా వినిపిస్తోంది. అందువల్ల ఉండుండి నా హృదయం కంపించి సోతోంది. నేడు మనసుకు ఏ మాత్రం శాంతి లేదు." అన్నాడు.

సంవర్తుడు - "రాజా ! నీవు ఇంద్రుని వజ్రాయుధానికి భయపడనక్కరలేదు. నేను ఇప్పుడే వాయువు యొక్క రూపం ధరించి ఆ వజ్రాన్ని నిష్ఫలం చేస్తాను. ఈ భయాన్ని విడిచిపెట్టు. నా నుండి ఇంకొక వరం ఏదైనా కోరుకో! చెప్పు నీ మనసులోని ఏ కోరికను తీర్చను ?" అని అడిగాడు.

మరుత్తు - "బ్రహ్మర్షీ ! నా యజ్ఞానికి స్వయంగా ఇంద్రుడు విచ్చేసి, తన యజ్ఞభాగాన్ని గ్రహించేలా ప్రయత్నించండి. ఆ వెంటే ఇతర దేవతలు కూడా వచ్చి తమ తమ స్థానాలలో ఉండాలి. అందరూ కలిసి ఒకేసారి పోమసానం చేయాలి." అని అడిగాడు.

తదనంతరం సంవర్తుడు తన మంత్రబలంతో దేవతలందరిని ఆహ్వానించాడు. అందుపై ఇంద్రుడు తన రథానికి మంచి మంచి గుఱ్ఱాలు కట్టి దేవతలను వెంటపెట్టుకొని, పోమసానం చేయాలనే కోరికతో అనుపమ పరాక్రమ శాలి అయిన మరుత్తుని యజ్ఞశాలకు చేరుకొన్నాడు. దేవబృందంతోపాటు ఇంద్రుడు రావడం చూసి మరుత్తు తన పురోహితుడైన సంవర్తమునితోపాటు ముందుకేగి అతనికి స్వాగతం చెప్పాడు. ఎంతో సంతోషంతో శాస్త్రాక్ష విధిననుసరించి అతనికి అగ్రపూజ చేశాడు.

సంవర్తుడు - "దేవరాజా ! మీకు స్వాగతం. మీ శుభాగమనంతో ఈ యజ్ఞశోభ ఇనుమడించింది. నేను తయారు చేసిన సోమరసం ఇదిగో సిద్ధంగా ఉంది. మీరు దీనిని తాగండి." అన్నాడు.

మరుత్తు - "సురేంద్రా ! మీకు నా నమస్కారాలు. మీరు నాపై శుభదృష్టి పెట్టండి. మీరు విచ్చేయడంతో నా యజ్ఞం, జీవితం సఫలం అయ్యాయి. ఈ సంవర్తుల వారే నా యజ్ఞాన్ని చేయిస్తున్నారు." అన్నాడు.

ఇంద్రుడు - "నరేంద్రా ! మీ గురువు సంవర్తుని నేను ఎరుగుదును. ఇతడు బృహస్పతికి తమ్ముడు, తపోధనుడు. ఇతడు దుస్సహజేజుడు. ఇతడు ఆహ్వానించడం వలననే నేను ఇక్కడకు రావలసి వచ్చింది. ఇప్పుడు నా కోపం అంతా తీరిపోయింది. మీపై విశేషంగా ప్రసన్నుడిని అయ్యాను." అన్నాడు.

సంవర్తుడు - దేవరాజా ! మీరు ప్రసన్నులయితే యజ్ఞంలో ఏయే కార్యాలు అవసరమో అవన్నీ స్వయంగా చెప్పండి. అలాగే దేవతలందరి భాగాలను స్వయంగా నిశ్చయించండి." అన్నాడు.

సంవర్తుడు ఇలా అనగానే ఇంద్రుడు దేవతలందరినీ "మీరు అత్యంత సమృద్ధమైన, చిత్రవిచిత్ర రీతులలో చక్క

చక్కని సభాభవనాలు నిర్మించండి. వాటితో ఈ యజ్ఞశాల స్వర్గంతో సమానంగా మనోహరంగా ఉంది అనిపించాలి." అని ఆజ్ఞాపించాడు. అది విని దేవతలందరూ వెంటనే ఇంద్రుని ఆజ్ఞను పాటించారు. అనంతరం ఇంద్రుడు ప్రసన్నుడై మరుత్తరాజును ప్రశంసిస్తూ - "రాజా ! ఇక్కడ నాతో పాటుగా నీ పూర్వజులు, దేవతలందరూ కూడా ఆనందంగా కలిసి ఉన్నారు. వీరందరూ నీవు ఇచ్చే హవిస్సును స్వీకరిస్తారు." అన్నాడు.

అనంతరం రెండవ అగ్నియా అన్నట్లుగా తేజరిల్లుతున్న మహాత్ముడు సంవర్తుడు ఉచ్చైస్వరంతో మంత్రాలు పఠిస్తూ దేవతల పేరు పేరువా అగ్నిలో హవిష్యాన్ని హోమం చేశాడు. తరువాత ఇంద్రుడు, ఇంకా సోమపానానికి అర్హులైన ఇతరదేవతలు ఉత్తమమైన సోమరసాన్ని పానం చేశారు. దానితో అందరికీ తృప్తి ఆనందమూ కలిగాయి. ఆపై దేవతలు అందరూ మరుత్తరాజు అనుమతి తీసికొని తమ తమ స్థావాలకు వెళ్లారు. అప్పుడు రాజు చాలా సంతోషంతో అక్కడ అడుగడుగున సువర్ణరాసులు కుమ్మరించాడు, బ్రాహ్మణులకు ఎంతో ధనాన్ని దానమిచ్చాడు. అప్పుడు అతడు ధనాదిపతి అయిన కుబేరునివలె శోభించాడు. అనంతరం బ్రాహ్మణులు తీసికొని పోగా మిగిలిన ధనాన్ని మరుత్తుడు ఒక చోట చేర్చి ఉంచాడు. ఆపై తన గురువు సంవర్తుని ఆజ్ఞను తీసికొని అతడు రాజుదానికి తిరిగి వచ్చి, సముద్ర పర్యంతమైన భూమిని ఏలసాగాడు. యుధిష్టిరా! మరుత్తుడు ఇంతటి మహిమ కలనాడు. అతని యజ్ఞంలో ఎంతో సువర్ణం పోగుచేయబడింది. నీవు ఆ దనాన్నే తెప్పించి యజ్ఞం ద్వారా దేవతలను తృప్తిపరచు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా ! వ్యాసుని మాట విని యుధిష్టిరుడు చాలా సంతోషించి, ఆ ధనంతో యజ్ఞం చేయాలని సంకల్పించాడు.

శ్రీకృష్ణ భగవానుడు యుధిష్టిరునికి వచ్చుచెప్పుట.

ఋషులు అంతర్ధానమగుట - భీష్మాదులకు శ్రాద్ధక్రియలు చేసి, యుధిష్టిరాదులు హస్తినకేగుట

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా ! అద్భుత కర్మలు చేసే వేదవ్యాసుడు యుధిష్టిరుని ఓదార్చినప్పటికీ అతనికి బంధువర్గం చనిపోయినందువల్ల కలిగిన దుఃఖం తీరలేదని తెలుసుకొని మహాతేజస్వీ శ్రీకృష్ణభగవానుడు ఈ రకంగా నచ్చయెప్పడం ఆరంభించాడు. "ధర్మరాజా ! కుటిలత్వం మృత్యువుకు స్థానం, సరళత్వం బ్రహ్మప్రాప్తిని కలిగిస్తుంది.

ఈ విషయం చక్కగా అవగతం చేసుకోవడమే జ్ఞానం. దీనికి విరుద్ధమైన దంతా వట్టి ప్రేలాపనే. సరే దీనివల్ల ఎవరికి ఏమి లాభం ఉంటుంది ? ఇప్పుడు నీవు నీ మనసుతోనే యుద్ధం చేయాలి. ఆ యుద్ధం నీ ఎదుట నిలిచి ఉంది. కాబట్టి నీవు దానికి సంసిద్ధుడవై ఉండాలి. నీ కర్తవ్యాన్ని పాటిస్తూ యోగం ద్వారా మనసును వశపరచుకొని నీవు ఈ మాయామయ జగతిని దాటి, పరబ్రహ్మను పొందు. మనసుతో జరిగే ఈ యుద్ధంలో అస్త్ర శస్త్రాలు, సేవకులు, బంధు వర్గంతో పనిలేదు. ఇందులో నీవు ఒంటరిగానే పోరాడాలి. ఈ యుద్ధంలో నీవు మనసును జయించకపోతే, నీ అవస్థ ఏమి కానుంధో తెలియదు. ఈ సంగతి నీకు బాగా తెలిసిన మీదటనే నీవు కృతార్థుడవు అవుతావు. ప్రాణులందరూ ఊరికే వస్తూ పోతూ (పుడుతూ - చస్తూ) ఉంటారు. ఇలా నిశ్చయించుకొని, నీవు నీ తండ్రి తాతల ఆచరణను పాటిస్తూ ఉచితరీతిలో రాజ్యాన్ని త్యాగం చేయడంతోనే సిద్ధి కలుగదు. బాహ్యపదార్థాలకంటే వేరై కూడా శారీరక సుఖవిలాసాలలో ఆసక్తులైనవారికి ప్రాప్తించే ధర్మం, సుఖం నీ శత్రువులకు కూడా ప్రాప్తిస్తాయి. 'మమ' ఈ రెండక్షరాలే మృత్యువును పొందిస్తాయి. "న మమ" (వాది కాదు) ఈ మూడక్షరాల పదమే సనాతన బ్రహ్మప్రాప్తికి కారణం. మమత మృత్యువు, దాని త్యాగం అమృతత్వం. చరాచర ప్రాణులతో కూడిన సంపూర్ణ పృథివిని పొంది కూడా మమత్వం లేని పురుషునికి అది ఏమి హాని చేయగలదు ? కాని అడవిలో ఉంటూ వన్యఫల మూలాలతో జీవితం గడుపుకొంటూ కూడా ద్రవ్యం మీద మమత్వం ఏర్పడితే అతడు మృత్యు ముఖంలో పడినవాడే. నీవు అంతర్బహిష్కృతువుల స్వభావాలను గమనించు (అంటే వారందరూ మాయామయులయిన కారణంగా మిథ్యయే అని నిశ్చయించుకో) మాయాపదార్థాలను మమత్వ దృష్టితో చూడనివాడు మహాభయంనుండి విముక్తుడవుతాడు. మనసు కోరికల మీద ఆసక్తులైనవానికి లోకంలో ప్రతిష్ఠ ఉండదు. ఎవడూ కూడా ప్రవృత్తి లేనిదే కోరిక కలిగి ఉండదు. కోరికలన్నీ మనసులోనే పుడతాయి. విద్వాంసుడు కోరికలను దుఃఖకారకాలని తెలిసికొని నానిని విడిచివేస్తాడు. యోగి అనేక జన్మలలోని అభ్యాసం వలన యోగమే మోక్షానికి మార్గమని నిశ్చయించుకొని కోరికలను నశింపచేసుకొంటాడు. ఈ విషయం తెలిసిననాడు దానం, వేదాధ్యయనం, తపస్సు, వేదోక్త కర్మలు, వ్రతం, యజ్ఞం, నియమం, ధ్యానయోగం మొదలైనవానిని కోరికలతో అనుష్ఠించడు. కర్మతో ఏదైనా

కోరుకొంటే అది ధర్మం కాదు. నిజానికి కోరికలను అరికట్టడమే ధర్మం. అదే మోక్షానికి బీజం.

ఈ విషయంలో పాతవిషయాలు బాగా తెలిసిన పండితులు 'కామ గీత' అనే పేరుతో ప్రసిద్ధి చెందిన ఒక ప్రాచీన గాథను వివరిస్తూ ఉంటారు. దానిని నేను నీకు చెపుతాను విను. కోరిక అంటోంది. "ఏ ప్రాణీ కూడా నిజమైన ఉపాయాన్ని (నిర్మమత్వం, యోగాభ్యాసం) ఆశ్రయించకుండా నన్ను నశింపచేయలేదు. ఎవరైవా తన అస్త్రబలాదిక్యాన్ని అనుభవిస్తూ నన్ను నష్టపరచాలని ప్రయత్నిస్తే, నేను అతని అస్త్రబలంలో గర్వరూపంలో ప్రత్యక్షమవుతాను. రకరకాల దక్షిణలు గల యజ్ఞాల ద్వారా నన్ను సంహరించాలని ప్రయత్నిస్తే, ఉత్తమ యోనులలో ధర్మాత్ముడు పుట్టినట్లుగా నేను అతని చిత్తంలో ఉత్పన్న మవుతాను. వేదవేదాంతాలను అధ్యయనం చేయడం అనే సాధవాల ద్వారా నన్ను అణచివేయాలని ప్రయత్నిస్తే అతని మనసులో నేను ప్రాణులలోని జీవాత్మవలె అవ్యక్త రూపంతో నివసిస్తాను. సత్యపరాక్రముడు ఎవరైవా దైర్యబలంతో నన్ను నాశనం చేద్దామని యత్నిస్తే, అతడు నన్ను గుర్తించలేనంతగా అతని మానసిక బావాలతో సాటు కలగలిసి పోతాను. ఉత్తమమైన నడతకలవాడు తపస్సు ద్వారా నా అప్తిత్వాన్ని తొలగించాలని ప్రయాసపడితే అతని తపస్సులోనే నేను ప్రత్యక్షమవుతాను, మోక్షాభిలాష కలిగి, వా వినాశవానికి ప్రయత్నిస్తే వానికి మోక్షం పట్ల గల ఆసక్తిని తలచుకొని నాకు నవ్వు వస్తుంది. పైగా ఆనందంతో నాట్యం చేస్తాను. ప్రాణులకు నేను అవద్యురాలిని. సదా నిలిచి ఉండేదానిని." కాబట్టి రాజా ! నీవు కూడా రకరకాల దక్షిణలు గల యజ్ఞాల ద్వారా నీ కోరికను ధర్మంలో లగ్నం చెయ్యి. అలా చేస్తే నీ అబీష్టం సిద్ధిస్తుంది. విద్యుక్తంగా చాలినంత దక్షిణలిచ్చి నీవు అశ్వమేదం, ఇంకా ఇతర యజ్ఞాలు అనుష్ఠించు. అందువల్ల నీకు ఈ లోకంలో ఉత్తమకీర్తి, పరలోకంలో ఉత్తమగతి ప్రాప్తిస్తాయి." అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా ! ఇలా శ్రీకృష్ణభగవానుడు, వేదవ్యాసుడు, దేవస్థానుడు, నారదుడు, భీముడు, అర్జునుడు, వకులుడు, సహదేవుడు, ద్రౌపది, ఇంకా ఎంతోమంది ఉత్తములు, శాస్త్రవేత్తలైన బ్రాహ్మణులు బుజ్జగించి నచ్చచెప్పితే యుధిష్ఠిరునికి శోకం వలన కలిగిన దుఃఖం తొలగిపోయింది. అతడు మానసిక చింతను విడిచి దేవతలను, బ్రాహ్మణులను పూజించాడు. అనంతరం

చనిపోయిన బందువర్గానికి శ్రాద్ధక్రియ జరిపి, సముద్ర పర్యంతం భూమిని పాలించసాగాడు. అప్పుడు అందరూ నచ్చచెప్పగా చిత్తం శాంతించగానే అతడు తన రాజ్యాన్ని స్వీకరించి వ్యాసుడు, నారదుడు, ఇంకా ఇతర మునివరులతో - "మహానుభావులారా ! మీరందరూ పెద్దలు, మునులలో శ్రేష్ఠులు, మీ మాటల వలన నాకు ఎంతో ఊరట కలిగింది. ఇప్పుడు నామనసులో ఏ మాత్రం దుఃఖం లేదు. ఇటు దేవతలను చక్కగా పూజించడానికి కావలసినంత ధనం కూడా లభించింది. ఇప్పుడు మీ ఎదుటనే యజ్ఞం ఆరంభిస్తాను. పితామహా ! (వ్యాసమహర్షి) మేము మీ రక్షణలోనే హిమాలయాలకు వెళతాం. అక్కడి ప్రాంతమంతా అనేక ఆశ్చర్యజనకమైన దృశ్యాలతో నిండి ఉంటుందని తెలుస్తోంది. మీరు, దేవర్షివారదుడు, మునివరుడు దేవస్థానుడు నాకు మేలు చేకూర్చే చాలా అద్భుత విషయాలు చెప్పారు. గొప్ప అదృష్ట వంతులకు తప్పించి ఇతరులెవరికీ సంకట సమయాలలో మీ వంటి సాదు సమ్మానితులు, హితైషులు అయిన గురుజనుల దర్శనం సులభంగా లభించదు." అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఇలా కృతజ్ఞత ప్రకటించగానే మహర్షులు అందరూ చాలా ఆనందించి యుధిష్ఠిర శ్రీకృష్ణార్జునుల అనుమతి తీసికొని వారందరూ చూస్తూండగానే అంతర్ధానమయ్యారు. ఈ రీతిగా పాండవులందరూ భీష్ముడు మరణించాక శౌచకార్యం నిర్వర్తిస్తూ కొంతకాలంపాటు అక్కడే ఉన్నారు. వారు భీష్మకర్ణాది కురువంశీయుల నిమిత్తం ఔర్ధ్వదైహిక క్రియలలో (శ్రాద్ధంలో) బ్రాహ్మణులకు గొప్ప గొప్ప దావాలు ఇచ్చారు. అనంతరం అందరూ హస్తినాపురం ప్రవేశించారు. యుధిష్ఠిరుడు అందుడైన ధృతరాష్ట్రుని ఓదార్చి తమ్ముళ్లతో సహితంగా రాజ్యాన్ని ఏలసాగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకకు వెడలుట గురించి

అర్జునుని నద్ద ప్రస్తావించుట

జనమేజయుడు - "విప్రోత్తమా ! పాండవులు విజయులై, రాజ్యంలో శాంతిని స్థాపించిన తరువాత శ్రీకృష్ణార్జునులు ఏమిచేశారు ?" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "రాజా ! పాండవులు యుద్ధంలో జయించి, రాజ్యంలో అంతటా శాంతి నెలకొల్పాక శ్రీకృష్ణార్జునులకు చాలా ఆనందం కలిగింది. వారిద్దరూ ఆనందిస్తూ చిత్రవిచిత్ర వవాలలోను, అందమైన పర్వత శిఖరాల మీద సంచరించసాగారు. అలా తిరిగి తిరిగి మళ్ళీ ఇంద్రప్రస్థానికి వచ్చి, ఆనందంగా ఉండసాగారు. ఆ

మహాత్ములు ఇద్దరూ పురాతన ఋషులైన నరనారాయణులు. పరస్పరం చాలా ప్రేమగా ఉంటారు. ఒకసారి మాటల మధ్యలో వారు దేవతల, ఋషుల వంశాలను గూర్చి చర్చించుకోసాగారు. శ్రీకృష్ణభగవానునికి అన్ని రకాల సిద్ధాంతాలు తెలుసును. అతడు అర్జునునికి విచిత్ర అర్థాలతో, పదాలతో కూడిన అతి విలక్షణమూ, మదురము అయిన కథలను చెప్పాడు. కథలు ముగిశాక, శ్రీకృష్ణుడు, యుక్తియుక్తమయిన, మృదువైన మాటలతో అర్జునునికి ఓదార్పు ఇస్తున్నట్లుగా - "పార్థా ! ధర్మరాజు యుధిష్ఠిరుడు నీ బాహుబలాన్ని ఆసరాగా చేసుకొని, భీమ నకుల సహదేవుల పరాక్రమంతోను సంపూర్ణ భూమిపై విజయం సాధించాడు. నేడు అతడు శత్రుహీనమైన భూమండల రాజ్యాన్ని ఏలుతున్నాడు. నిష్కుంటకమయిన ఈ రాజ్యం అతనికి ధర్మబలం వల్లనే ప్రాప్తించింది. ధృతరాష్ట్రుని యొక్క పుత్రులు అధర్మం అంటే ఇష్టపడేవారు. లోభులు, కటువుగా మాట్లాడేవారు, దురాత్ములు. కనుక వారు బంధు వర్గంతో సహితంగా చనిపోయారు. అర్జునా ! నీతో కలిసి ఉంటే వాకు నిర్జన వనంలో కూడా సుఖంగా ఉంటుంది. మరి ఇంతమంది, మేనత్త కుంతి ఉన్నచోటు ఒకటే అయితే చెప్పేది ఏమింది ? ధర్మపుత్రుడు యుధిష్ఠిరుడు, మహాబలి భీమసేనుడు, మాద్రీనందనులు నకుల సహదేవులు ఉన్నచోట ఉండడమే నాకు విశేషంగా ఆనందం కలిగిస్తుంది. ఈ సభాభవనం యొక్క రామణీయకం, పవిత్రత స్వర్గాన్ని కూడా తలవంచేలా చేస్తుంది. ఇక్కడ నీతో కలిసి ఉండి చాలా రోజులు గడిచిపోయాయి. ఇన్నాళ్లపాటు తండ్రిని, సోదరుడు బలభద్రుని, ఇతర వృష్ణివంశీయులను నేను చూడలేదు. కనుక ఇప్పుడు ద్వారకా నగరానికి వెళ్లాలనుకొంటున్నాను. నీవు కూడా నా ఆలోచనతో ఏకీభవిస్తావని ఆశిస్తున్నాను. మహాబాహూ! నీకు ఉచితమని తోస్తే యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వెళ్లి అతనితో నేను ద్వారక వెళ్లడం గురించి ప్రస్తావించు. నా ప్రాణాలకు ముప్పు ఏర్పడినా సరే అప్పుడు కూడా నేను ధర్మరాజుకు ఆప్రియం చేయలేను. మరి ద్వారకానగరం వెళ్లడానికి అతని మనసు కష్టపెడతానా ? ఇది ఎలా జరుగుతుంది ? పార్థా ! నేను నిజం చెబుతున్నాను. నేను ఏమీ చెప్పినా, చేసినా, అంతా నీ ఆనందం కోసమే నీకు మేలు కలగాలనే దృష్టితోనే చేశాను. ఇప్పుడు ఇక్కడ నేను ఉండవలసిన అవసరం తీరిపోయింది. ధృతరాష్ట్రుని కొడుకు దుర్యోధనుడు తన పైన్యంతో, సహాయకులతో

పాటుగా చనిపోయాడు, సముద్రవలయితమైన భూమి అంతా పర్వతాలు, వనాలు, కానవాలతో సహితంగా ధర్మరాజుకు అధీనమయింది. కనుక నీవు నాతో పాటు వచ్చి, ద్వారకా నగరానికి వెళ్లడానికి వాకు మహారాజునుండి అనుమతిని ఇప్పించు. నా ఇంట్లో ఉండే ధనసంపత్తి ఈ వా శరీరం ధర్మరాజు సేవకే సమర్పితం. అతడు నాకు పరమ ప్రియుడు, మాననీయుడు ఇప్పుడు నీతో కలిసి సంతోషంగా గడపడం తప్ప. ఇక్కడ నేను ఉండడానికి నేరొక ప్రయోజనమేమీ లేదు." అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ఇలా అనగానే అమిత పరాక్రమశాలి అయిన అర్జునుడు అతని మాటలను ఆదరిస్తూ, మిక్కిలి దుఃఖంతో అతడు వెళ్లడానికి చేసిన ప్రస్తావనకు అంగీకరించాడు.

అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని గీతగురించి అడుగుట.

శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి సిద్ధమహర్షికాశ్యపుల

సంవాదము చెప్పుట

జనమేజయుడు - "బ్రాహ్మణోత్తమా ! శత్రుసంహారం జరిగిన తరువాత మహాత్ములైన శ్రీకృష్ణార్జునులు సభలో కూర్చుని మాట్లాడుకొనే సమయంలో వారి మధ్య ఏమి సంభాషణ నడిచింది ?" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - రాజా ! అర్జునుడు తన రాజ్యంపై సంపూర్ణాధికారం పొందాక, శ్రీకృష్ణునితోపాటు దివ్యసభాభవనంలో ఆనందంగా ఉండసాగాడు. ఒకనాడు స్వజనులందరూ చుట్టూ చేరి ఉండగా ఆ ఇద్దరు మిత్రులు స్వేచ్ఛగా తిరుగుతూ తిరుగుతూ స్వర్గంలా అందమైన సభామండపంలోని ఒక భాగానికి చేరుకున్నారు. శ్రీకృష్ణునితోపాటు ఉన్న అర్జునుడు చాలా ఆనందంగా ఉన్నాడు. అతడు ఒకసారి సభారామణీయకం వైపు దృష్టి సారించి, భగవానునితో - "దేవకీనందనా ! యుద్ధానికి తప్పనిసరి పరిస్థితి వచ్చినపుడు వాకు నీ మహిమను గూర్చిన జ్ఞానం, ఈశ్వరీయ స్వరూపదర్శనం కలిగాయి. కాని కేశవా ! నీవు వాత్సల్యంతో మునుపు నాకు చేసిన జ్ఞానోపదేశం అంతా బుద్ధి దోషం వలన ఇప్పుడు మరిచి పోయాను. ఆ విషయాలను వినడానికి నా మనసులో పదేపదే ఉత్కంఠ కలుగుతోంది. ఇటు, నీవు త్వరలోనే ద్వారకకు వెళ్తున్నావు. కాట్టి మళ్ళీ ఆ విషయం అంతా నాకు చెప్పు." అని అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "అర్జునుడు ఇలా

అడగగానే వక్తలలో శ్రేష్ఠుడు, మహాతేజస్వి అయిన శ్రీకృష్ణభగవానుడు అతనిని కౌగిలించుకొని ఇలా సమాధానమిచ్చాడు.

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పాడు - "అర్జునా ! అప్పుడు నేను నీకు అత్యంత గోప్యమైన విషయం చెప్తాను. నా స్వరూప భూతమైన ధర్మ సనాతన పురుషోత్తమతత్వ పరిచయం దేశాను. (శుక్ల - కృష్ణగతులను నిరూపిస్తూ) నిత్య లోకాలను కూడా వివరించాను. కాని నీవు నీ అజ్ఞానం కారణంగా ఉపదేశాన్ని గుర్తుంచుకోలేదు. అది తెలిసి నాకు చాలా విచారం కలిగింది. ఆ విషయాలన్నీ ఇప్పుడు సంపూర్ణంగా గుర్తుకు రావడం సంభవం కాదనిపిస్తోంది. నిశ్చయంగా నీ బుద్ధి శ్రద్ధలేనిదే. నీ తెలివి మంచిదనిపించడం లేదు. ఆ ఉపదేశాన్ని ఇప్పుడు యథాతథంగా చెప్పడం కష్టమే! ఎందుకంటే అప్పుడు నేను యోగయుక్తుడనై పరమాత్మ తత్వాన్ని వివరించాను. ఇప్పుడు ఆ విషయజ్ఞానం కలిగించడానికి నేను ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని చెబుతాను. దానివల్ల నీకు ఉత్తమమైన స్థిరబుద్ధి కలుగుతుంది. దాని ద్వారా నీవు పరమోత్తమగతిని పొందగలవు. ఒకసారి దుర్దర్శుడైన ఒక బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మలోకం నుండి దిగి నా వద్దకు వచ్చాడు. నేను అతనిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించి, మోక్షధర్మ విషయమై ప్రశ్నించాను. నా ప్రశ్నకు అతడు చక్కగా సమాధానమిచ్చాడు. దానినే నేను నీకు చెబుతున్నాను. ఇతర ఆలోచనలు ఏమీ పెట్టుకోక దీనిని శ్రద్ధగా విను.

బ్రాహ్మణుడు చెప్పాడు - "మధుసూదనా ! నీవు ప్రాణులందరిని అనుగ్రహించి వారి మోహాన్ని తొలగించడానికి ఈ మోక్షధర్మ సంబంధమైన విషయం గూర్చి అడిగావు. నేను దానికి యథావిధిగా సమాధాన మిస్తున్నాను. శ్రద్ధగా నామాటలు ఆలకించు - ప్రాచీన కాలంలో ధర్మాత్ముడు. తపస్వి అయిన కాశ్యపుడనే బ్రాహ్మణుడు సిద్ధుడైన ఒక బ్రహ్మర్షివద్దకు వెళ్లాడు. అతడు ధర్మ విషయాలు, శాస్త్రాలలోని రహస్యాలు అన్నీ తెలిసినవాడు, భూత భవిష్యత్తుల యొక్క జ్ఞాన విజ్ఞానాలలో ప్రవీణుడు, లోక తత్వాన్ని గురించిన జ్ఞానంలో నేర్పిరి, సుఖదుఃఖాల రహస్యాలు తెలిసినవాడు, జనన మరణ తత్వం ఎరిగినవాడు, పాపపుణ్యాలు తెలిసినవాడు, ప్రాణులకు కర్మానుసారంగా కలిగే ఉచ్చసీచగతులను ప్రత్యక్షంగా దర్శించినవాడు. అతడు ముక్తునివలె సంచరిస్తాడు, సిద్ధుడు, శాంతచిత్తుడు, జితేంద్రియుడు, బ్రహ్మతేజస్సుతో వెలుగొందేవాడు, అన్ని చోట్లకు వెళ్లగలిగినవాడు, అంతర్దాన విద్య కూడా తెలిసినవాడు.

అదృశ్యంగా ఉండే చక్రధారులైన సిద్ధులతో కలిసి సంచరిస్తూ ఉంటాడు. వారితో సంభాషిస్తూ, వారితోనే ఏకాంతంలో ఉంటాడు. వాయువు దేనికి అంటకుండా సర్వత్ర వీచినట్లుగా అతడు ఇచ్చానుసారంగా అనాసక్తభావంతో అంతటా సంచరిస్తూ ఉంటాడు. కాశ్యపమహర్షి పైన చెప్పిన అతని మహిమను వినే అతని వద్దకు వెళ్లాడు. మేధావి, తపస్వి, ధర్మాభిలాషి ఏకాగ్రచిత్తుడు అయిన ఆ మహర్షి అతని దగ్గరకు వెళ్లి న్యాయానుసారంగా ఆ సిద్ధుని కాళ్ళకు నమస్కరించాడు. అతడు బ్రాహ్మణులలో శ్రేష్ఠుడు. గొప్ప అద్భుతమైన సాధువు. అతనిలో అన్ని రకాలుగా యోగ్యత ఉంది. అతడు శాస్త్రవేత్త, సచ్చరిత్రుడు. అతనిని దర్శించిన కాశ్యపునకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. అతడు అతనిని తన గురువుగా భావించి అతని సేవలో లీనమయ్యాడు. తన విశేష శుశ్రూష చేత, గురుభక్తి దేత, శ్రద్ధాభావంచేత అతడు ఆ సిద్ధమహాత్మునికి సంతృప్తి కలిగించాడు. జనార్దనా ! ఆ సిద్ధమహర్షి తన శిష్యుడైన కాశ్యపుని మీద ప్రసన్నుడై పరాసిద్ధిని గూర్చి ఆలోచించి, అతనికి చేసిన ఉపదేశాన్ని చెబుతున్నాను. విను.

సిద్ధుడు చెప్పాడు - "నాయనా కాశ్యపా ! మనుష్యులు రకరకాల శుభకర్మలు అనుష్ఠించి కేవలం పుణ్య సంయోగం వలన ఈ లోకంలో ఉత్తమ పలాలను, దేవలోకంలో స్థానాన్ని పొందుతారు. జీవునికి ఎక్కడా కూడా అత్యంత సుఖం లభించదు. ఏ లోకంలోనూ అతడు కలకాలం ఉండడు. తపస్సు మొదలైన వాటి ద్వారా ఎంతెంతో బాధలు పడి గొప్ప గొప్ప స్థానాలు పొందితే మాత్రం ఏమి ? అక్కడి నుండి కూడా మాటి మాటికి కిందికి రావలసే ఉంటుంది. నేను కామక్రోధయుక్తుడనై తృష్ణా మోహితుడనై అనేక పర్యాయాలు సాపాలు చేశాను. వాటికి ఫలంగా ఘోరమైన బాధలు కలిగించే అశుభగతులను అనుభవించాను. పదే పదే జన్మించడం, పదే పదే మరణించడం అనే బాధలు పడవలసి వచ్చింది. రకరకాల పదార్థాలు భుజించాను. అనేకస్తనాలనుండి పాలు తాగాను. ఎంతోమంది తండ్రులను రకరకాల తల్లులను చూశాను. చిత్రవిచిత్రములైన సుఖదుఃఖాలను అనుభవించాను. ఎన్నోసార్లు వాకు ప్రియజనులతో వియోగము, అప్రియమనుష్యులతో సంయోగము జరిగింది. నేను చాలా కష్టపడి సంపాదించిన ధనం నేను చూస్తూ ఉండగానే నశించి పోయింది. రాజు నుండి, స్వజనుల వైపు నుండి నేను ఎన్నో సార్లు గొప్పగొప్ప కష్టాలను, అవమానాలను పడవలసి వచ్చింది. అత్యంత దుస్సహమైన శారీరక, మానసిక

వేదనలు సహించవలసి వచ్చింది. నేను అనేక పర్యాయాలు ఘోరఅవమానాలు, ప్రాణాంతకమైన శిక్షలు, కఠిన కారాగార శిక్షలు అనుభవించాను. నరకంలో పడి యమలోక యాతనలను సహించాను. ఈలోకంలో జన్మించి పదేపదే జరారోగాలు, రాగద్వేషాలు మొదలైన ద్వంద్వాల వలన దుఃఖాలు అనుభవించాను. ఇలా మాటిమాటికి కష్టాలు పడుతూ ఉండడంతో ఒక రోజున వాకు మనసులో చాలా దిగులు కలిగింది. దుఃఖాలకు గాభరాపడి పరమాత్మ యొక్క శరణుపొందాను. ఆపై సమస్త లోకవ్యవహారాన్ని పరిత్యజించాను. ఈ రకమైన అనుభవం తరువాత నేను ఈ మార్గాన్ని ఆశ్రయించాను. ఇప్పుడు వాకు పరమాత్ముని కృపవలన ఈ ఉత్తమ సిద్ధి ప్రాప్తించింది. ఇక నేను మళ్ళీ ఈ సంసారబంధాలలోకి రాను. ఈ స్పృష్టి నిలిచి ఉన్నంత వరకు, నాకు ముక్తిరానంత వరకు నేను నా యొక్క ఇతర ప్రాణుల యొక్క శుభగతులను అవలోకిస్తూ ఉంటాను. ద్విజోత్తమా ! ఈ రీతిగా నాకు ఈ ఉత్తమ సిద్ధి లభించింది. దీని తరువాత నేను ఉత్తమోత్తమమైన సత్యలోకానికి వెళ్లి, క్రమంగా అవ్యక్త బ్రహ్మపదం (మోక్షం) పొందుతాను. ఇందులో నీవు ఏ మాత్రం సందేహించవలసినదిలేదు. ఇక నేను మర్త్యలోకానికి రానక్కరలేదు. మహామతీ ! వాకు నీపై మిక్కిలి అనుగ్రహం కలిగింది. చెప్పు. నేను నీకు ఇష్టమైన కార్యం ఏమి చేయను ? నీవు నా దగ్గరకు ఏ కోరికతో వచ్చావో అది నెరవేరే సమయం వచ్చింది. నీ రాకలోని ఉద్దేశ్యం ఏమిటి ? అది నేను ఎరుగుదును. శీఘ్రంగా ఇక్కడి నుండి నెళ్ళిపోతున్నాను. అందుకే నేనే నిన్ను అడగమని ప్రోత్సహిస్తున్నాను. విద్వాంసుడా ! నీ ఉత్తమమైన నడవడికతో వాకు చాలా సంతోషం కలిగింది. నీవు నీకు మేలు కలిగించే విషయం అడుగు. నేను నీవు అడిగిన దానికి సమాధానం ఇస్తాను. కాశ్యపా ! నేను నీ బుద్ధిని ప్రశంసిస్తున్నాను. దానిని చాలా గౌరవిస్తున్నాను. నీవు నన్ను గుర్తించాలి. అందుకే చెపుతున్నాను నీవు బుద్ధిమంతుడ వని."

జీవుని మరణము - అతని త్రివిధగతులు

కాశ్యపుడు - "మహాత్మా ! ఈ శరీరం ఎలా పతనమవుతుంది ? ఆపై ఇంకొక శరీరం ఎలా వస్తుంది ? సంపార బద్ధుడైన జీవుడు ఏ రీతిగా దుఃఖమయమైన ఈ సంపార నుండి ముక్తుడవుతాడు ? మూలమైన అవిద్యను, దానివలన ఉత్పన్నమయ్యే శరీరాన్ని అతడు ఎలా త్యజిస్తాడు ? ఒక శరీరం వదిలి ఇంకొక శరీరంలోనికి అతడు ఏ రీతిగా

ప్రవేశిస్తాడు ? ఆ మనిషి తాను దేసిన శుభాశుభకర్మల ఫలాలను ఎలా అనుభవిస్తాడు ? శరీరం లేనపుడు అతని యొక్క కర్మ ఎక్కడ ఉంటుంది ?" అని అడిగాడు.

బ్రాహ్మణుడు చెప్పాడు - "కృష్ణా ! కాశ్యపుడు ఇలా అడగగానే సిద్ధమహర్షి అతని ప్రశ్నలకు క్రమంగా సమాధానాలు ఇవ్వసాగాడు."

సిద్ధుడు చెప్పాడు - "కాశ్యపా ! మనిషి ఈలోకంలో ఆయువును కీర్తిని పెంచుకోవడానికి దేసే కర్మలే శరీర ప్రాప్తికి కారణం అవుతాయి. శరీరాన్ని స్వీకరించిన తరువాత ఆ కర్మలన్నీ తమ ఫలాలను ఇచ్చి క్షీణించిపోయినపుడు జీవుని ఆయువు కూడా తరిగిపోతుంది. ఆ దశలో అతడు విరుద్ధ కర్మలు దేయడం ఆరంభిస్తాడు. వినాశ కాలం దాపురించినపుడు అతని బుద్ధి తారుమారు అవుతుంది. అతనికి తన సత్త్వం (ధైర్యం), బలం, అనుకూలసమయం తెలిసినా కూడా, మనసు మీద అదుపు లేక పోవడం వలన, వేళకానివేళలో, తన ప్రకృతికి విరుద్ధంగా భుజిస్తాడు. అత్యంత హానికారకాలైన వస్తువులనన్నిటినీ సేవిస్తాడు. ఒకప్పుడు మితిమీరి తింటాడు, ఒకప్పుడు అసలు ఏమీ తినడు. ఒక్కొక్కప్పుడు దూషితమైన అన్న పానీయాలను కూడా గ్రహిస్తాడు. ఒక్కొక్కసారి పరస్పర విరుద్ధగుణాలు కల పదార్థాలను కలిపి తింటాడు. ఒక రోజున గరిష్ఠమైన భోజనం అది కూడా అత్యధిక పరిమాణంలో నములుతాడు. అప్పుడప్పుడు ఒకసారి తిన్న అన్నం జీర్ణం కానే కాదు, రెండవసారి తింటాడు. అధిక మాత్రంలో న్యాయామం, స్త్రీ సంభోగం చేస్తాడు. పనిమీది ధ్యాసతో సదా మలమూత్రాల వేగాన్ని ఆపుకొంటూ ఉంటాడు. రసాలతో కూడిన అన్నం తింటాడు. పగలు నిద్రపోతాడు. అప్పుడప్పుడు తిన్న అన్నం జీర్ణం కావడానికి ముందు అసమయంలో భుజించి తానే తన శరీరంలోని వాతపితృది దోషాలను ప్రకోపింప చేస్తాడు. ఆ దోషాలు ప్రకోపించడంతో, అతడు తన కోసం ప్రాణవాళకమైన రోగాలను తానే ఆహ్వానిస్తాడు. ఈ అన్ని కారణాల వలన అతని శరీరం నశించిపోతుంది. ప్రపంచంలోని జీవులందరూ ఈ రీతిగా వేదనాగ్రస్తులై జననమరణ భయంతో సదా ఉద్విగ్నులుగా ఉంటారు.

దేహధారి అయిన జీవుడు రూపరసాది విషయాలను అనుభవించే ఇంద్రియాల ద్వారా అన్నంతో పరిపుష్టమయ్యే ప్రాణాలను గమనించలేదు. ఈ శరీరంలోపల ఉంటూ అన్ని కార్యాలను చేసేవాడు సనాతనుడైన జీవుడు. అంత్యకాలం

సమీపించినపుడు తమస్సు (అవిద్య) ద్వారా జీవుని యొక్క జ్ఞానశక్తి లోపిస్తుంది. అతని మర్మ స్థానాలు నిరుద్ధమవుతాయి. ఆ సమయంలో జీవునికి ఏ ఆదారమూ ఉండదు. వాయువు అతనిని తన స్థానం నుండి విచలితుని దేస్తుంది. అప్పుడు ఆ జీవాత్మ మాటిమాటికి దీర్ఘమైన శ్వాసలు విడుస్తూ, బయటకు పోయే సమయంలో ఒక్కసారిగా ఈ జడశరీరాన్ని కుదిసివేస్తుంది. శరీరం నుండి వేరు అయిపోయాక అతడు తాను చేసిన పుణ్య పాపకర్మలతో ఆవరింపబడి ఉంటాడు. వేద శాస్త్రాల సిద్ధాంతాలను యధావిధిగా అధ్యయనం చేసిన జ్ఞాన సంపన్నులైన బ్రాహ్మణులు లక్షణాలను బట్టి ఫలానా జీవుడు పుణ్యాత్ముడు, ఫలానా జీవుడు పాపి అని తెలుసుకొంటారు. కన్నులున్న మానవులు చీకటిలో కూడా అక్కడా ఇక్కడా వెలుగుతూ ఆరుతూ ఉన్న మిణుగురు పురుగులను చూస్తున్నట్లే, సిద్ధ పురుషులు జ్ఞానమయమయిన తమ దివ్య ధృష్టితో జన్మిస్తున్న, మరణిస్తున్న, గర్భంలో ప్రవేశిస్తున్న జీవుని సదా చూస్తూ ఉంటారు. శాస్త్రాలను అనుసరించి జీవునికి మూడు స్థానాలు కనుగొనబడ్డాయి. (మర్త్య, స్వర్గ, నరకాలు). అనేక ప్రాణులు ఉండే ఈ మర్త్యలోక భూమి కర్మభూమి అనబడుతుంది. ఇక్కడే శుభాశుభకర్మలు చేసి మనుష్యులందరూ వానికి యదా యోగ్యమైన ఫలాలను పొందుతారు. ఇక్కడే పాపకర్మలు చేసిన వారు కర్మానుసారంగా నరకంలో పడతారు. అత్యంత బాధ కలిగించే ఇది జీవునికి అధోగతియే. ఇందులో పడి సాపాత్ములు నరకాగ్నిలో పక్షమవుతారు. ఆ నరకయాతనల నుండి విముక్తి పొందడం చాలా కష్టం. కాబట్టి పాపకర్మకు దూరంగా ఉంటూ తనను నరకం నుండి రక్షించు కోవడానికి విశేషమైన శ్రద్ధ పెట్టాలి.

ఇక స్వర్గాది ఊర్ధ్వలోకాలకు నెల్లిన ప్రాణులు ఏ స్థానాలలో నివసిస్తారో, వాటిని వివరిస్తాను విను. దీనిని వినడం వలన నీకు కర్మల యొక్క గతిని గూర్చి నిశ్చయం కలుగుతుంది. వైష్ణవ బుద్ధి కలుగుతుంది. సమస్త తారకలు, చంద్రమండలం ప్రకాశించే లోకం, సూర్యమండలంలోని కిరణాలు దేదీప్యమానంగా కనిపించే లోకం - ఈ అన్నిటినీ పుణ్యకర్మలు చేసే మనుష్యుల స్థానాలుగా నీవు గ్రహించు. (పుణ్యాత్ములు ఆ లోకాలకే వెళ్లి తమ పుణ్య ఫలాలను అనుభవిస్తారు) జీవుల యొక్క పుణ్య కర్మానుభవం పూర్తి అయ్యాక, నారు అక్కడి నుండి అధః పతితులు అవుతారు. ఈ జనన మరణ పరంపర మాటి మాటికీ కొనసాగుతూనే ఉంటుంది.

ఊర్ధ్వ లోకాలలో కూడా ఉచ్చ నీచ మధ్యమ భేదాలు ఉంటాయి. కాబట్టి అక్కడ నివసించేవారికి కూడా ఇతరుల తేజస్సు, ఐశ్వర్యం తమకంటే అధికంగా ఉండడం చూసి మనసుకు సంతోషంగా ఉండదు. ఈ రీతిగా జీవుని యొక్క ఈ గతులన్నీ నీకు నేను వేర్వేరుగా వివరించాను. ఇక జీవుడు ఏ రీతిగా గర్భంలో ప్రవేశించి జన్మిస్తాడో అది చెబుతాను. నీవు ఏకాగ్ర చిత్తుడనై ఈ విషయాన్ని విను.

జీవుని గర్భప్రవేశము - ఆచారధర్మములు -

కర్మఫలము యొక్క అవివార్యత -

సంసారమును తరించు ఉపాయము

సిద్ధుడు చెప్పాడు - "కాశ్యపా ! ఈ లోకంలో చేసిన శుభాశుభకర్మల ఫలం అనుభవించకుండా నశించదు. ఆ కర్మలు ఒకదాని తరువాత ఒకటి శరీరాన్ని ధరింపచేసి తమ ఫలం అందిస్తూ ఉంటాయి. ఫలాలు ఇచ్చే చెట్లు ఫలించే సమయం వచ్చినపుడు, అధికంగా ఫలాలను ఇచ్చినట్లు శుద్ధహృదయంతో చేసిన పుణ్యాల ఫలం కూడా అధికంగా ఉంటుంది. అలాగే కలుషిత హృదయంతో చేసిన పాపాల ఫలం కూడా పెరుగుతుంది. ఎందుకంటే జీవాత్మ మనసుతోనే ప్రతిపనిలోను ప్రవృత్తమవుతూ ఉంటుంది. కామక్రోధాదులతో ఆవరింపబడిన మనిషి ఏ రీతిగా కర్మజాలంలో చిక్కుకొని గర్భంలో ప్రవేశిస్తాడో అది వివరిస్తాను. విను. జీవుడు మొదట పురుషుని వీర్యంలో ప్రవేశిస్తాడు. అపై స్త్రీ గర్భాశయంలోకి వెళ్లి ఆమె రజస్సుతో కలుస్తాడు. ఆ తరువాత అతని కర్మానుసారంగా శుభమో, అశుభమో శరీరాన్ని పొందుతాడు. సూక్ష్మము, అవ్యక్తము అయిన కారణంగా, వాస్తవానికి ఆ జీవాత్మ శరీరాన్ని పొంది కూడా ధాని దోషాలతో ఎప్పుడూ అంటుకోదు. అతడే ప్రాణులన్నిటికీ బీజం. అతని ద్వారానే ప్రాణులన్నీ జీవించి ఉంటున్నాయి. ఇలా అయినప్పటికీ అతడు అజ్ఞానంతో జీవబావంతో విభక్తుడై గర్భంలోని ప్రతి అవయవంలోను న్యాపిస్తున్నాడు. ఇంద్రియాల స్థానాలలో (గోళకాలలో) ఉండి చిత్తం ద్వారా అన్నిటినీ ధరిస్తున్నాడు. జీవుడు ప్రవేశించడంతో గర్భం చైతన్యవంతం అవుతుంది. ధాని ద్వారా అన్ని అంగాలలోను కదలిక ఆరంభమవుతుంది. మరిగించిన లోహరసాన్ని ఏ రీతి మూసలో పోస్తే ఆ రీతి ఆకారమే ధరించినట్లుగా జీవుడు గర్భంలో ప్రవేశిస్తాడు. అంటే జీవుడు కూడా ఏ రకమైన శరీరంలో ప్రవేశిస్తే ఆ ఆకారంతోనే కనపడతాడు. లోహగోళంలో నిప్పుచేరి దానిని బాగా తప్తం చేసి అగ్నిమయంగా మార్చి వేసినట్లే జీవుని

గర్భప్రవేశం కూడా అని తెలుసుకో. అంటే జీవుడు ప్రవేశించడం వలన శరీరమంతా చైతన్యం, జీవమయం అనిపిస్తుంది. వెలుగుతున్న దీపం మొత్తం ఇంటినంతటినీ ప్రకాశవంతం చేసినట్లుగా జీవుని యొక్క చైతన్యశక్తి శరీరంలోని అన్ని అవయవాలనూ ప్రకాశింపజేస్తుంది. దేహదారి అయిన జీవుడు ఏయే శుభాశుభకర్మలను చేస్తాడో వాటిని మరుసటి జన్మలో అనుభవిస్తాడు. పూర్వజన్మలోని శరీరంతో చేసిన కర్మలన్నిటి యొక్క ఫలం అతడు తప్పక అనుభవించ వలసినదే. అనుభవిస్తే సాతకర్మ అయితే క్షీణించిపోతుంది గాని కొత్త కొత్త కర్మలు పోగవడం పెరుగుతుంది. జీవునికి మోక్ష ధర్మం గురించిన జ్ఞానం లేనంత వరకు ఈ కర్మల పరంపర నడుస్తూనే ఉంటుంది.

ఈ రీతిగా భిన్న భిన్న యోనులలో భ్రమించే జీవుడు సుఖంగా ఉండే కర్మానుష్ఠానాలను వివరిస్తాను. విను. దానం, వ్రతం, బ్రహ్మచర్యం, శాస్త్రోక్తరీతిలో వేదాధ్యయనం, ఇంద్రియ నిగ్రహం, శాంతి, ప్రాణులందరి మీద దయ, చిత్త సంయమనం, కోమలత్వం, ఇతరుల ధనాన్ని ఆశించకపోవడం, లోకంలోని ప్రాణులకు మనసులో కూడా కీడుతలపెట్టకపోవడం, తల్లిదండ్రుల సేవ, దేవతలను, అతిథులను, గురువులను పూజించడం, దయ, పవిత్రత, ఇంద్రియాలను సదా అదుపులో ఉంచుకోవడం, శుభకర్మలను ప్రచారం చేయడం - ఇవన్నీ ఉత్తముల నడవడికగా చెబుతారు. ఇవి అనుష్ఠించడం వలన సదా ప్రజావర్గాన్ని కాపాడే ధర్మం కలుగుతుంది. సత్పురుషులలో సదా ఈ రకమైన ధర్మాచరణమే కనపడుతుంది. వారిలోనే ధర్మం స్థిరంగా ఉంటుంది. సదాచారంలోనే ధర్మస్వరూపం యొక్క పరివయం లభిస్తుంది. శాంతచిత్తులయిన మహాత్ములు సదాచార స్థితులై ఉంటారు. వారిలోనే పైన చెప్పిన దావాది కర్మల ఉనికి ఉంటుంది. ఆ కర్మలే సవాతన ధర్మం పేరుతో ప్రసిద్ధి కెక్కాయి. ఆ సవాతన ధర్మాన్ని ఆశ్రయించినవాడు ఎప్పుడూ దుర్గతిని అనుభవించనక్కరలేదు. అందుకే ధర్మమార్గం నుండి భ్రష్టులైన వారిని నియంత్రించడం జరుగుతుంది. యోగులు, ముక్తులు కేవలం ఆచారాలు ధర్మాలు సాటించే వారికంటే శ్రేష్టులు. ధర్మానుసారంగా నడుచుకొనే వానికి అతని కర్మలననుసరించి ఉత్తమ ఫలాలు ప్రాప్తిస్తాయి. అతడు మెల్ల మెల్లగా అధిక కాలం గడిచేసరికి సంసారసముద్రాన్ని తరిస్తాడు. ఈ రీతిగా జీవుడు పూర్వజన్మలో తాను చేసిన కర్మల యొక్క ఫలాన్ని సదా అనుభవిస్తూ ఉంటాడు. ఈ ఆత్మ నిర్వికారబ్రహ్మ

అయినప్పటికీ కూడా జీవరూపునిగా మారి ఈ జగతిలో జన్మించడానికి కర్మయే కారణము. ఆత్మ శరీరదారణం దేస్తుంది అనే నాడుకను అందరికంటే ముందుగా ఎవరు ప్రచారం చేశారు ? ఈ రకమైన సందేహం తరచుగా లోకుల మనసులో తలెత్తుతుంది. కాబట్టి ఇప్పుడు దానికే సమాధానం ఇస్తాను. ఈ జగతికి అంతటికీ పితామహుడైన బ్రహ్మదేవుడే అందరికంటే ముందుగా తానే శరీరం ధరించాడు. దాని తరువాత స్థావర జంగమ రూపమైన ముల్లోకాలను రచించాడు. అతడు ప్రధానమనే తత్వాన్ని పుట్టించాడు. దానినే దేహధారులైన జీవులకు ప్రకృతి అంటారు. అది సంపూర్ణ జగతిని విస్తరింపజేస్తోంది. ఈ ప్రాకృత జగతియే క్షరమనబడుతోంది. దీనికంటే భిన్నమైన జీవాత్మను అక్షరమంటారు. పితామహుడు జీవులను నియమిత సమయం వరకు శరీరం ధరించి ఉండడానికి, భిన్న భిన్న యోనులలో పరిభ్రమించడానికి, పరలోకాల నుండి వచ్చి తిరిగి ఈ లోకంలో జన్మించడానికి మొదలైన వాటికి కూడా వ్యవస్థ చేశాడు. పూర్వజన్మలో ఆత్మసాక్షాత్కారం పొందిన మేదావి సంసారం యొక్క అనిత్యత్వ విషయంలో చెప్పగా వినిన విషయాలనే నేనూ చెబుతున్నాను. నేను చెప్పే విషయాలన్నీ యదార్థాలు, సంగతాలు. సుఖదుఃఖాలు రెండింటి యొక్క అనిత్యం, శరీరంలోని అపవిత్ర వస్తువుల సమూహం, మృత్యువును కర్మలకు ఫలంగా తెలుసుకొన్నవాడు, సుఖం రూపంలో ప్రతీతమయ్యే దంతా దుఃఖమే యని తలచేవాడు ఘోరమైన దుస్తరమైన సంసార పాగరాన్నుండి తరిస్తాడు.

మోక్షప్రాప్తికి ఉపాయము

సిద్ధబ్రాహ్మణుడు చెబుతున్నాడు - "కాశ్యపా ! (స్థూల సూక్ష్మ కారణ శరీరాలనుండి క్రమంగా) పూర్వపూర్వాభిమానం విడిచి ఏ మాత్రం చింతన చేయకుండా మౌనబావంతో ఉంటూ అందరికీ ఏకమాత్రాధిస్థానమైన పరబ్రహ్మ పరమాత్మయందు లీనమైన వాడే సంపారబందాలనుండి ముక్తుడు కాగలడు. అందరికీ మిత్రుడు, అన్నీ సహిందేవాడు, మనోనిగ్రహ తత్పరుడు, జితేంద్రియుడు, భయక్రోధాలు లేనివాడు, మనస్వీ అయినవాడు, నియమపరాయణుడు, పవిత్రుడు అయి ప్రాణులందరినీ తన వలెనే భావించి నడుచుకొనేవాడు, సమ్మానం పొందాలనే ఇచ్ఛలేనివాడు, గర్వదూరుడు సర్వధా ముక్తుడే. జనన మరణాలు, సుఖ దుఃఖాలు, లాభనష్టాలు, ప్రియాప్రియాలు వీటిపట్ల సమాన దృష్టి కలవాడు, ఎవరి ధనాన్ని ఆశించనివాడు, ఎవరినీ

అవహేళన చేయనినాడు, మనసుపై ద్వంద్వాల ప్రభావం పడనినాడు, చిత్తమునందు ఆసక్తి తొలగిపోయిననాడు, ఎవరినీ తన మిత్రునిగా గాని, బంధువు లేదా సంతానంగా గాని భావించనినాడు, ధర్మార్థ కామాలను పరిత్యజించిననాడు, అన్ని రకాలుగా ఆకాంక్షా రహితుడైననాడు, ధర్మాధర్మముల యందు ఆసక్తి లేనినాడు, పూర్వ సంచిత కర్మలను త్యజించిననాడు, నాసనాక్షయం కావడంతో చిత్తం అత్యంత శాంతమయం అయిననాడు, అన్ని రకాల ద్వంద్వాలు లేనినాడు, ముక్తుడు అవుతాడు, ఈ జగత్తును అశ్వత్థ వృక్షం వలె నేడు ఉండి రేపు లేదు అనే దృష్టి కలవాడు, దీనిని జన్మ మృత్యుజరావస్తలతో కూడా అస్థిరమైనదిగా చూసేనాడు, బుద్ధి వైరాగ్యంలో లగ్నమైననాడు, సదా తన యందే దోషాలను దర్శించేనాడు, శీఘ్రంగా తన బంధాలను నశింపచేసుకోగలడు. ఆత్మను శబ్ద స్పర్శ రూపరస గంధ పరిగ్రహ రహితంగా, అజ్ఞేయమైనదిగా భావించేనాడు, ఆత్మ పాంచభౌతిక గుణహీనము నిరాకారము కారణరహితము, నిర్గుణము, గుణభోక్త అనే దృష్టికలవాడు ముక్తుడవుతాడు. బుద్ధితో విచారించి శారీరక మానసిక సంకల్పాలన్నీ త్యజించిన వాడు ఇంద్రుని లేని అగ్నివలె మెల్లమెల్లగా శాంతిని పొందుతాడు. అన్ని రకాల వాసనలను వదిలి, ద్వంద్వ రహితుడు, పరిగ్రహం చేయని వాడు, తపస్సుతో ఇంద్రియాలను వశం చేసుకొని అనాసక్తుడయి సంచరించేవాడు, ముక్తుడే అవుతాడు. అని భావించాలి. ఎందుకంటే వాసనల నుండి ముక్తుడయిన మనిషి శాంతం, అచలం, నిత్యం, అక్షరం, సనాతనం అయిన పరబ్రహ్మ పరమాత్మను పొందుతాడు.

ఇక నేను ఉత్తమోత్తమమైన యోగశాస్త్రాన్ని వివరిస్తాను. యోగసాధన చేసే యోగులు ఆత్మసాక్షాత్కారం పొందుతారు. చిత్తాన్ని వశపరచుకొని, అంతర్ముఖుడైన యోగి నిత్యమయిన తన ఆత్మను ధర్మించే ఆ ఉపాయాలను ముందుగా విను. ఇంద్రియాలను విషయాల నుండి మళ్లించి మనసులోను, మనసును ఆత్మలోను నిలపాలి. ఇలా ముందు తీవ్రమయిన తపస్సు చేసి, ఆపై మోక్షానికి ఉపయోగించే ఉపాయం అవలంబించాలి. మనిషి అయినవాడు సదా తపస్సు చేస్తూ ప్రయత్నశీలుడై యోగశాస్త్రోక్తమయిన ఉపాయాలను అనుష్ఠించాలి. అందువల్ల అతడు మనసు ద్వారా అంతః కరణంలో ఆత్మసాక్షాత్కారం పొందుతాడు. ఏకాంతంగా ఉండే సాధకుడు తన మనసును ఆత్మలో లగ్నం చేయడంలో సఫలడయితే అతడు తప్పక అంతఃకరణంలో ఆత్మను

దర్శిస్తాడు. నిత్యము సంయమపరాయణుడు, యోగయుక్తుడు, మనసును వశంలో ఉంచుకొనేవాడు, జితేంద్రియుడు అయిన సాధకుడే ఆత్మప్రేరితుడయి బుద్ధి ద్వారా ధాని సాక్షాత్కారం పొందగలుగుతాడు. మనిషి కలలో ఒక అపరిచితవ్యక్తిని చూసి, తరువాత జాగ్రదవస్థలో అతనిని చూస్తే "అతడే ఇతడు" అని గుర్తిస్తాడు. అలాగే సాధన పరాయణుడయిన యోగి సమాధి స్థితిలో ఆత్మను ఏ రూపంలో చూస్తాడో, తరువాత కూడా అదే రూపంలో చూస్తూ ఉంటాడు. ఒక వ్యక్తి ముంజగడ్డి నుండి ఇషీకను వేరు చేసి చూసినట్లు యోగి ఆత్మను ఈ దేహాన్నిండి వేరుచేసి చూస్తాడు. ఇక్కడ శరీరం ముంజగడ్డి అని, ఆత్మను ఇషీకమని చెప్పారు. యోగవేత్తలు దేహం, ఆత్మ విడివిడిగా ఉంటాయి అని తెలియచేయడానికి అతి ఉత్తమమైన ఈ దృష్టాంతాన్ని ఇచ్చారు. దేహాదారి అయిన జీవుడు యోగం ద్వారా ఆత్మ యొక్క యధార్థ రూపాన్ని ధర్మించినపుడు ఆ సమయంలో అతని మీద త్రిభువనాధీశ్వరునికి కూడా అధికారం ఉండదు. అతడు తన ఇచ్చానుసారంగా విభిన్న శరీరాలు ధరించగలడు. జరామరణాలు అతని వద్ద చేరవు. శోకహర్షాలు అతనిని స్పృశించలేవు. ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొనే యోగి దేవతలకు కూడా దేవత అవుతాడు. అతడు ఈ అనిత్య శరీరాన్ని వదిలి శాశ్వతమైన బ్రహ్మను పొందుతాడు. సర్వప్రాణులు నశించివా అతనికి భయం లేదు. అందరికీ కష్టాలు కలిగినా అతనికి ఎటువంటి కష్టమూ కలుగదు. శాంతచిత్తుడు, నిస్పృహుడు అయిన యోగి ఆసక్తి, స్నేహాల వలన కలిగే తీవ్ర దుఃఖశోకాలవల్ల భయం వల్ల ఎప్పుడూ విచలితుడుకాదు. అతనిని శస్త్రం చేదింప జాలదు. మృత్యువు అతని ధరికిరాదు. ప్రపంచంలో అతనిని మించిన సుఖవంతుడు ఎక్కడా ఎవరూ కనపడరు. అతడు మనసును ఆత్మలో లీనం చేసి ఆత్మనిష్ఠుడవుతాడు. ముసలితనం వలన కలిగే దుఃఖాలనుండి విముక్తుడయి సుఖంగా నిద్రిస్తాడు. అక్షయానందాన్ని అనుభవిస్తాడు. చక్కగా యోగాభ్యాసం చేసి యోగి తనలోనే ఆత్మసాక్షాత్కారం పొందుతున్నపుడు, అతడు సాక్షాత్తు ఇంద్రునిదని కూడా పొందాలని కోరుకోడు.

ఏకాంతంలో ధ్యానించే వ్యక్తికి యోగప్రాప్తి ఎలా కలుగుతుందో విను. వేదోక్తమయిన ఉపదేశాన్ని ధ్యానిస్తూ దేహంలో జీవనివాసం ఎక్కడ ఉన్నదని చెప్పారో అక్కడ మనస్సును గూడా నిలపాలి. ధానిని దాటి ఎప్పుడూ బయటకు పోరాదు. ఆపై నిర్జనవనంలో, ఏశబ్దమూ వినపడనిచోట,

ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొని, ఏకాగ్రచిత్తంతో తన అంతఃకరణంలో పరమాత్మతత్వాన్ని ధ్యానించాలి. పాపబాట్లను సర్వదా వదిలివేయాలి. ఈ రీతిగా సదా ధ్యానం కోసమే ప్రయత్నించే వాని యొక్క చిత్తం శీఘ్రంగా ప్రసన్నమవుతుంది. పరబ్రహ్మపరమాత్మను పొందుతాడు. పరమాత్మ ఈ చర్మచక్షువులకు కనబడదు. ఇంద్రియాలన్నీ కూడా వానిని తమకు విషయంగా చేసుకోలేవు. కేవలం మనసనే దీపం యొక్క సహాయంతోనే ఆ మహత్తరమయిన ఆత్మ కనపడుతుంది. అతడు సర్వతః పాణిపాదుడు. అన్ని వైపులా కన్నులు, శిరసులు, ముఖాలు కలవాడు. అన్నివైపుల చెవులు కలవాడు. ఎందుకంటే అతడు ప్రపంచంలో అందరిలో వ్యాపించి ఉన్నవాడు. ఈ రీతిగా పరమాత్మను దర్శించినవాడు అతనినే ఆశ్రయించి ముక్తుడవుతాడు. విప్రోత్తమా ! ఈ రహస్యమంతా నీకు చెప్పాను. ఇక నేను వెళ్లడానికి అనుమతి కోరుతున్నాను. నీవు కూడా ఆనందంగా నీ చోటికి వెళ్లు.

శ్రీకృష్ణా ! (నేనే ఆ సిద్ధ బ్రాహ్మణుడను) ఉత్తమ వ్రతాచరణం కల మహాతపస్వి, శిష్యుడు అయిన కాశ్యపునికి నేను ఈ రీతిగా ఉపదేశించగానే అతడు ఇచ్చాను సారంగా తాను కోరుకొన్న చోటికి వెళ్లాడు. శ్రీకృష్ణుడు చెపుతున్నాడు - “అర్జునా ! మోక్షధర్మాన్ని ఆశ్రయించిన బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుడైన ఆ సిద్ధముని నాకు ఈ విషయాన్ని చెప్పి, అక్కడే అంతర్ధానమయ్యాడు. పార్థా ! నేను చెప్పిన ఈ ఉపదేశాన్ని నీవు ఏకాగ్రచిత్తంతో విన్నావా ? వ్యగ్రచిత్తుడు, జ్ఞానోపదేశం పొందనివాడు ఈ విషయాన్ని తెలుసుకోలేడని నా విశ్వాసం అంతఃకరణ శుద్ధుడే దీనిని తెలుసుకోగలడు. దేవతల యొక్క పరమగోప్యమైన రహస్యాన్ని నీకు చెప్పాను. ఈ లోకంలో ఎవడూ ఎప్పుడూ ఈ రహస్యాన్ని వినలేదు. నీవు తప్ప దీనిని వినే అధికారం కూడా వేరొకనికి లేదు. సందిగ్ధ చిత్తుడు దీనిని చక్కగా తెలుసుకోలేడు. సవాతన బ్రహ్మయే జీవునికి పరమగతి. జ్ఞాని అయిన మానవుడు దేహాన్ని విడిచి ఆ బ్రహ్మలోనే ఆమృతత్వాన్ని పొందుతాడు. శాశ్వతంగా సుఖిస్తాడు. స్త్రీలు, వైశ్యులు, శూద్రులు, పాపజన్ములయిన చండాలాదులు కూడా ఈ ధర్మాన్ని ఆశ్రయించి పరమగతిని పొందుతారు. మరి తమధర్మాలను ప్రేమిస్తూ సదాబ్రహ్మలోక ప్రాప్తి సాధనలో లగ్నమైన, బహుశ్రుతులైన ఆ బ్రాహ్మణుల, క్షత్రియుల విషయం చెప్పేదేముంది ? మోక్షధర్మం గూర్చి యుక్తియుక్తంగా నీకు ఇలా ఉపదేశించాను. ధాని పాధనకు ఉపాయం చెప్పాను. సిద్ధి, పలం, మోక్షం, దుఃఖస్వరూపం కూడా చెప్పాను.

దీనిని మించిన సుఖదాయకమైన ధర్మం వేరొకటి లేదు. పొందునందనా ! బుద్ధిమంతుడు, శ్రద్ధాశువు, పరాక్రమవంతుడు, లౌకిక సుఖాలు సారహీనమనుకొని, వానిని పరిత్యజించిన వాడు ఎవడయినా ఈ ఉపాయం ద్వారానే అతి శీఘ్రంగా పరమగతిని పొందుతాడు. నేను చెప్పేది ఇంతే. ఇంతకు మించి ఏమీ లేదు. ఆరు నెలలు నిరంతరం యోగాభ్యాసం చేసినవానికి తప్పక అందులో సిద్ధికలుగుతుంది.

**బ్రాహ్మణుడు తన భార్యకు ఇంద్రియ
యజ్ఞమును, ఇంద్రియ మవస్థల
సంవాదమును వివరించుట**

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పాడు - “అర్జునా ! ఈ విషయంలో పతి పత్ని సంవాదరూపమైన ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని ఉదాహరిస్తూ ఉంటారు. జ్ఞాన, విజ్ఞాన పారంగతుడు, విద్వాంసుడు అయిన ఒక బ్రాహ్మణుడు ఏకాంతంగా కూర్చున్నాడు. అది చూచి అతని భార్య అతని వద్దకు వెళ్లి - “ప్రాణవాదా ! స్త్రీలు పతి యొక్క కర్మలను బట్టి పొందే లోకాలకే వెళ్తారని విన్నాను. కాని మీరు కర్మచేయడం మానివేసి ఊరికే కూర్చుంటున్నారు. నా పట్ల కఠినంగా వ్యవహరిస్తున్నారు. మరి మీ వంటి పతిని పొందిన నేను ఏగతిని పొందుతాను ?” అని అడిగింది.

భార్య ఇలా అడగగానే శాంతచిత్తుడైన బ్రాహ్మణుడు చిరునవ్వుతో - “సుందరీ ! నీవు అడిగిన ధానిని నేను తప్పు పట్టడం లేదు. లోకంలో గ్రహించదగిన దీక్ష, వ్రతం మొదలైన వానిని, ఈ కన్నులకు కనపడే స్థూలమైన కర్మలను మాత్రమే కర్మలుగా పరిగణిస్తున్నారు. కర్మరులు ఇటువంటి కర్మలనే కర్మలు అనే పేరుతో పిలుస్తున్నారు. కాని జ్ఞానం కలుగనివారు కర్మ ద్వారా మోహాన్నే నియంత్రిస్తున్నారు. ఇక్కడ ఒక ప్రాచీన దృష్టాంతం ఇస్తారు. పదిమంది హోతలు కలిసి యజ్ఞానుష్ఠానం చేసే విధానం విను. చెవి, చర్మం, కన్ను, వాలుక (వాక్, రసన), ముక్కు, చేతులు, కాళ్లు, ఉపస్థ, గుదం ఈ పది హోతలు. శబ్ద స్పర్శ, రూప, రస, గంధ, వాణి, క్రియ, గతి, మూత్ర విసర్జన, మల విసర్జన - ఈ పది హవిస్సులు. దిక్కులు, వాయువు, సూర్యుడు, చంద్రుడు, భూమి, అగ్ని, విష్ణువు, ఇంద్రుడు, ప్రజాపతి, మిత్రుడు ఈ పది మంది దేవతలు. ఇంద్రియాలు అనే పదిహోతలు దేవతలు అనే అగ్నులలో విషయాలు అనే పదిహవిస్సులను సమిధలుగా, హోమం చేస్తారని పారాంశం. (ఈ రీతిగా నాలో నిరంతరం యజ్ఞం జరుగుతూనే ఉంది.

ఇక నేను ఆకర్మణ్యుడను ఎలా అవుతాను ?) ఇక ఏడు హోతల యజ్ఞవిదానం విను. పంచజ్ఞానేంద్రియాలు, మనస్సు, బుద్ధి - ఈ ఏడు హోతలు విడివిడిగా ఉంటాయి. ఇవన్నీ సూక్ష్మ శరీరంలోనే ఉంటున్నా ఒక దాని నొకటి చూడలేవు, గుర్తించలేవు. కల్యాణీ ! ఈ ఏడు హోతలను నీవు సహజంగానే గుర్తించు." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణి - దేవా ! అన్నీ సూక్ష్మ శరీరంలోనే ఉంటున్నాయి కదా ! ఒక దాని నొకటి ఎందుకు చూడలేవు ? వాటి స్వభావం ఎటువంటిది ? దయచేసి దీనిని చెప్పండి." అని అడిగింది.

బ్రాహ్మణుడు చెప్పాడు - ప్రియా ! ఇక్కడ చూడడమంటే తెలుసుకోవడం అని అర్థం. గుణాలను తెలుసుకోవడమే గుణవంతుని తెలుసుకోవడం. గుణాలను తెలుసుకోకపోవడాన్నే గుణవంతుని తెలుసుకోకపోవడం అంటారు. నాసిక మొదలైన ఈ సప్త హోతలు ఒకదాని గుణం ఇంకొకటి ఎప్పుడూ ఎరుగజాలవు. (అందుకే ఒకదాని నొకటి చూడలేవు అని చెప్పబడింది.) నాలుక, కన్ను, చెవి, చర్మం, మనస్సు బుద్ధి - ఇవి గంధాన్ని గ్రహించలేవు. కాని నాసిక దాన్ని అనుభవిస్తుంది. ముక్కు, చెవి, కన్ను, చర్మం, మనస్సు, బుద్ధి - ఇవి రసాన్ని ఆస్వాదించలేవు. కేవలం వాలుకయే దాని రుచిని గ్రహిస్తుంది. ముక్కు, నాలుక, చెవి, చర్మం, మనస్సు, బుద్ధి - ఇవి రూపజ్ఞానం పొందలేవు. కాని నేత్రం దానిని అనుభవిస్తుంది. ముక్కు, నాలుక, కన్నులు, చెవి, బుద్ధి, మనస్సు ఇవి స్పర్శను అనుభవించలేవు. కాని చర్మానికి ఆ జ్ఞానం ఉంటుంది. ముక్కు, నాలుక, కన్నులు, త్వక్కు, మనస్సు, బుద్ధి - వీటికి శబ్దజ్ఞానం కలుగదు. కాని చెవికి ఉంటుంది. ముక్కు, నాలుక, కన్ను, చర్మం, చెవి, బుద్ధి - ఇవి సంశయించ లేవు (సంకల్ప - వికల్పాలు చేయలేదు) ఈ పని మనసుది. అలాగే ముక్కు, నాలుక, కన్ను, చర్మం, చెవి, మనస్సు - ఇవి ఏ సంగతిని నిశ్చయించలేవు. నిశ్చయాత్మక జ్ఞానం కేవలం బుద్ధికే ఉంటుంది. ఈ విషయంలో ఇంద్రియాలకు, మనసుకు జరిగిన సంవాద రూపమైన ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని ఉదాహరిస్తారు. ఒకసారి మనస్సు ఇంద్రియాలతో "నాసహాయం లేకుండా ముక్కు వాసన చూడలేదు, నాలుక రసాన్ని ఆస్వాదించలేదు, కన్ను రూపం చూడలేదు, చర్మం స్పర్శానుభవాన్ని పొందలేదు; చెవులకు శబ్దం వినపడదు. నేను అన్ని భూతాల లోకి శ్రేష్ఠుడిని, సనాతనుడిని. నేను లేకపోతే ఇంద్రియాలన్నీ శూన్య గృహంలా శ్రీవిహీనం

అనిపిస్తాయి. లోకంలోని జీవులన్నీ ఇంద్రియాలు ప్రయత్నిస్తున్నప్పటికీ నేను లేకుండా విషయాలను అనుభవించలేవు." అన్నది.

అది విని ఇంద్రియాలు - "మహోదయా ! మీరు కూడా మా సహాయం లేకుండానే విషయాలను అనుభవించగలిగితే మేము మీ ఈ మాటను నిజమని అంగీకరిస్తాము. మేము నశించిపోయినా కూడా మీరు తృప్తులుగా ఉంటే, జీవనం ధరించి ఉంటే అన్ని రకాల భోగాలు అనుభవించ కలిగితే, మీరు చెప్పినది అనుకొన్నది అంతా సత్యం కాగలదు. లేక ఇంద్రియాలమయిన మేము అంతా లయమయివా విషయాలలో నిలిచి ఉన్నా మీరు మీ సంకల్ప మాత్రం చేతనే విషయాల యధార్థానుభవం పొందే శక్తి ఉంటే, అలా చేయడంలో ఎల్లప్పుడూ సాఫల్యం కలుగుతుంటే కొద్దిగా ముక్కుతో రూపాన్ని అనుభవించండి, కన్నులతో రసాన్ని ఆస్వాదించండి, చెవులతో గంధాన్ని ఆస్మాదించండి. అలాగే మీ శక్తితో నాలుకతో స్పర్శను, చర్మంతో శబ్దాన్ని, బుద్ధితో స్పర్శను అనుభవించండి. మీవంటి బలవంతులు నియమాల బంధనాలకు లోబడరు. నియమమనేది దుర్బులులకు ఉంటుంది. మీరు కొత్త రీతులలో కొత్త భోగాలను అనుభవించండి. (అర్థం తెలియని మూర్ఖులు ఎందుకవుతారు ?) మా ఎంగిలి తినటం మీకు భావ్యం కాదు. శిష్యుడు నేదార్థం తెలుసుకోవడానికి ఉపదేశించే గురువు వద్దకు వెళ్తాడు. అతని వల్ల శ్రుత్యర్థం తెలుసుకొని తాను దానిని చింతన చేస్తాడు. అలాగే మీరు నిద్రించేటప్పుడు, మెలకువగా ఉన్నప్పుడు మేము చూసిన భూతభవిష్య ద్విషయాలనే అనుభవిస్తూ ఉంటారు. మాకు మా గుణాలపట్ల ఆసక్తి ఉండుగాక. మాకు ఒకరి గుణాలు ఒకరికి పరస్పరం తెలియకపోవచ్చుగాక. కాని ఇది మాత్రం నిజం. మీరు మా సహాయం లేకుండా ఏ విషయాన్నీ అనుభవించలేరు. మీరు లేకపోతే మాకు కేవలం హర్షమే ఉండదు."

ప్రాణాపానాదుల సంవాదము -

బ్రహ్మదేవుడు అందరు శ్రేష్ఠులే అమట

బ్రాహ్మణుడు చెబుతున్నాడు - "ప్రియా ! పంచహోతల యజ్ఞ విదానంలో ఒక ప్రాచీన దృష్టాంతాన్ని చెబుతారు. ప్రాణం, అపానం, ఉధానం, సమానం, వ్యానం - ఈ ఐదు ప్రాణాలు పంచహోతలు. విద్వాంసులు వీటిని సర్వశ్రేష్ఠులు అంటారు.

బ్రాహ్మణి - "ఇంతకు ముందు నేను ఏడుగురు

హోతలుంటారు అనుకొన్నాను. కాని ఇప్పుడు మీ నోట పంచహోతల విషయం వింటున్నాను. ఈ పంచహోతలు ఏ రీతివారు? మీరు వీరి శ్రేష్ఠత్వాన్ని వివరించండి." అని అడిగింది.

బ్రాహ్మణుడు చెప్పాడు - ప్రియా ! వాయువు ప్రాణంతో పుష్టమై అపాన రూపం, అపానంతో పుష్టమై వ్యానరూపం, వ్యానంతో పుష్టమై ఉదాన రూపం, ఉదానంతో పరిపుష్టమై సమాన రూపం అవుతుంది. ఒకసారి ఈ పంచవాయువులు బ్రహ్మదేవుని - "దేవా ! మాలో శ్రేష్ఠుడయిన వాని పేరు చెప్పండి. అతడే మాకు ప్రధానుడు అవుతాడు." అని అడిగాయి.

బ్రహ్మదేవుడు "వాయువులారా ! ప్రాణ ధారుల శరీరాలలో ఉంటున్న మీలో ఎవరు లయమైతే అన్ని ప్రాణాలు లయమవుతాయో ఎవరు సంచరిస్తూంటే అందరూ సంచరిస్తారో అతడే శ్రేష్ఠుడు ఇక మీరు ఇష్టమయిన చోటికి వెళ్ళండి." అని చెప్పాడు. ఇది విని ప్రాణవాయువు అపావాదులతో నేను లయమయితే ప్రాణుల శరీరాలలో ఉండే అన్ని ప్రాణాలు లయమవుతాయి. నేను సంచరిస్తే అన్నీ సంచరిస్తాయి. కాబట్టి నేనే అందరికంటే శ్రేష్ఠుడిని. చూడండి. ఇప్పుడు నేను లయమవుతున్నాను. (ఆపై మీరూ లయమవుతారు)", అన్నది.

ఇలా అని ప్రాణవాయువు కొద్దిసేపు లయమై, తరువాత సంచరించసాగింది. అప్పుడు సమాన ఉదానవాయువులు దానితో "ప్రాణమా ! నీవు మా వలె ఈ శరీరంలో వ్యాపించి లేవు. కాబట్టి నీవు మా కంటే శ్రేష్ఠం కావు. కేవలం అపానమే నీకు లోబడి ఉంది. (కాబట్టి నీవు లయిస్తే మాకు ఏమీ హాని లేదు.)" అన్నాయి. ఆ రెండింటి మాటలు విని ప్రాణం ఏమీ సమాదానం చెప్పలేకపోయింది. అది మళ్ళీ పూర్వం లాగే సంచరించసాగింది. అప్పుడు అపానం. "నేను లీనమయితే ప్రాణుల శరీరంలో ఉన్న ప్రాణాలన్నీ లయం అవుతాయి. నేను తిరిగితే మళ్ళీ అన్నీ తిరుగుతాయి. కాబట్టి నేనే అందరికంటే శ్రేష్ఠం చూడండి. ఇప్పుడు నేను లీనమవుతున్నాను." అన్నది.

అప్పుడు వ్యానోదానాలు - "అపానమా ! కేవలం ప్రాణమే నీ అధీనంలో ఉంది. కాబట్టి నీవు మా కంటే శ్రేష్ఠం కాజాలవు." అని సమాదానమిచ్చాయి. అది విని అపానం కూడా మారు మాట్లాడక తన పని చేసుకోసాగింది. అప్పుడు వ్యానం - "నేను అందరి కంటే శ్రేష్ఠం. నా శ్రేష్ఠత్వానికి కారణం వినండి. నేను లీనమయితే ప్రాణుల శరీరాలలో ఉన్న ప్రాణాలన్నీ లయమవుతాయి. నేను సంచరిస్తే తిరిగి అన్నీ సంచరిస్తాయి.

కనుకనే నేను అందరికంటే శ్రేష్ఠం చూడండి. నేను ఇప్పుడు లోపిస్తున్నాను. అన్నది. అనంతరం వ్యానం కొద్ది సేపు లీనమై తిరిగి సంచరించసాగింది. అప్పుడు ప్రాణాపాన ఉదాన సమాన వాయువులు - "వ్యానమా ! కేవలం సమానవాయునే నీ అధీనంలో ఉంది. కాబట్టి నీవు మనలో శ్రేష్ఠం కావు." అన్నాయి.

అది విని వ్యానం తిరిగి యదారీతిగా సంచరించసాగింది. అప్పుడు సమానం - "నేను అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠం. అందుకు తగిన యుక్తియుక్తిమయిన కారణం కూడా ఉంది. అది వినండి. నేను లయిస్తే ప్రాణధారుల శరీరంలోని ప్రాణాలన్నీ లయిస్తాయి. నేను తిరిగితే అన్నీ తిరుగుతాయి. కనుక నేనే శ్రేష్ఠం చూడండి. ఇప్పుడు నేను లీనమవుతాను." అన్నది. ఇలా చెప్పి సమాన వాయువు కొద్ది సేపు లీనమై తరువాత సంచరించసాగింది.

ఇప్పుడు ఉదానం అన్నది కదా - "నేను అందరికంటే శ్రేష్ఠం. నా శ్రేష్ఠత్వానికి కారణం వినండి. నేను లీనమయితే ప్రాణుల శరీరంలోని ప్రాణాలన్నీ లయమవుతాయి. నేను సంచరిస్తే తిరిగి అన్నీ చరిస్తాయి. కనుక నేనే శ్రేష్ఠం. చూడండి. నేను లీనం అయిపోతున్నాను." ఇలా అని ఉదానం కొద్ది సేపు లుప్తమై, తిరిగి చరించ నారంభించింది. అప్పుడు ప్రాణాదులు దానితో - "ఉదానమా ! కేవలం వ్యానమే నీ అధీనంలో ఉంటుంది. కాబట్టి నీవు మా కంటే శ్రేష్ఠం కాదు." అన్నాయి. ఆ తరువాత ఒకే చోట కూడి ఉన్న ఆ ప్రాణాలన్నిటితో బ్రహ్మదేవుడు - "వాయువులారా ! మీరందరూ శ్రేష్ఠలే. అలా కాకపోతే మీలో ఎవరూ శ్రేష్ఠులు కారు. మీ అందరి యొక్క ధారణ రూపమైన దర్శం పరస్పరం ఆధారపడి ఉంది. కాబట్టి మీరందరూ మీమీ స్థానాలలో శ్రేష్ఠలే మీకు శుభమగుగాక ! క్షేమంగా వెళ్ళండి ఒకరు ఇంకొకరికి హితైషులుగా ఉంటూ పరస్పర ఉన్నతికి సహాయకారులై ఒకరిని ఒకరు దరిస్తూ ఉండండి." అన్నాడు.

అంతర్యామి యొక్క ప్రాధాన్యము -

బ్రహ్మరూపమైన వచవర్ణనము

బ్రాహ్మణుడు చెబుతున్నాడు - "ప్రియా ! ఈ జగతికి శాసకుడు ఒక్కడే. వేరొకడు లేడు. హృదయాంతరంలో విరాజమానుడై ఉన్న పరమాత్మనే నేను అందరికీ శాసకునిగా చెబుతున్నాను. నీరు ఏట నాలుగా ఉన్న చోటి నుండి క్రిందికి ప్రవహించినట్లుగా ఆ పరమాత్మ యొక్క ప్రేరణతో ఏ విధమైన కార్యానికి నేను నియుక్తుడను అయ్యానో దానినే పాటిస్తూ ఉంటాను. ఒకే గురువు, వేరొకడు లేడు. హృదయ

స్థితుడైన పరమాత్మనే నేను గురువు అంటున్నాను. ఒకడే బంధువు. అతని కంటే వేరైన ఇంకొక బంధువు లేడు. హృదయ స్థితుడైన పరమాత్మనే నేను బంధువు అంటున్నాను. అతని ఉపదేశం వల్లనే బంధువులు బంధువులు గల వారు అవుతున్నారు. సప్తర్షులు ఆకాశంలో ప్రకాశిస్తున్నారు. ఒకే శ్రోత, ఇంకొకడు లేడు. హృదయస్థితుడైన పరమాత్మనే నేను శ్రోత అని చెబుతున్నాను ఇంద్రుడు అతనివే గురువుగా భావించి గురుకుల వాస నియమాన్ని పూర్తి చేశాడు. అంటే శిష్యభావంతో అతడు ఆ అంతర్యామినే శరణుచొచ్చాడు. అందువల్ల అతనికి సమస్తలోకాధిపత్యం, అమరత్వం లభించాయి. ఆ గురువు యొక్క ప్రేరణతోనే ప్రపంచంలోని సర్పాలన్నీ ద్వేషానికి సాత్రులు అయ్యాయి.

పూర్వం, దేవతలకు, సర్పాలకు, ఋషులకు ప్రజాపతితో జరిగిన సంభాషణను ప్రాచీనేతిహాసంగా చెబుతున్నాను. ఒకసారి దేవతలు, ఋషులు, నాగులు, అసురులు ప్రజాపతి వద్ద కూర్చుని - “దేవా ! మాకు మేలు కలిగించే ఉపాయం ఏది ? చెప్పండి.” అని అడిగారు. వారి ప్రశ్న విని ప్రజాపతి అయిన బ్రహ్మదేవుడు ఏకాక్షరబ్రహ్మాన్ని ఓంకారాన్ని ఉచ్చరించాడు. అతని ప్రణవనాదం విని అందరూ తమ తమ దిక్కులకు (తమ తమ స్థానాలకు) వెళ్లిపోయారు. తరువాత వారు ఆ ఉపదేశానికి అర్థాన్ని ఆలోచిస్తూంటే అందరికంటే ముందుగా సర్పాలకు మనసులో ఇతరులను కరవాలనే భావం మొలకెత్తింది. అసురులకు సహజమైన దంభం ఆవిర్భవించింది. దేవతలు ధానాన్ని, మహర్షులు దమాన్ని సొంతం చేసుకోవాలని నిశ్చయించుకొన్నారు ఈ రీతిగా సర్పాలు, దేవతలు, ఋషులు, దానవులు - ఈ అందరూ ఉపదేశకుడైన ఒకే గురువు వద్దకు వెళ్లారు. ఉపదేశించిన ఒకే శబ్దంతో వారి బుద్ధులకు సంస్కారం కలిగింది. అయినా కూడా వారి మనసులలో భిన్న భిన్న భావాలు ఉత్పన్నమయ్యాయి. శ్రోత గురువు చెప్పిన ఉపదేశాన్ని వింటాడు. కాని దానిని ఏదో ఒక రకంగా (వేర్వేరు రూపాలలో) గ్రహిస్తాడు. కాబట్టి ప్రశ్నించే శిష్యునికి తన అంతర్యామిని మించిన నేరొక గురువు లేడు. ముందు అతడు కర్మను ఆమోదిస్తాడు. అనంతరం జీవుడు ఆ కర్మలలో ప్రవృత్తుడవుతాడు. ఈ రీతిగా హృదయంలో వ్యక్తమయ్యే పరమాత్మయే గురువు, జ్ఞాని, శ్రోత, ద్వేషించేవాడు అవుతాడు.

లోకంలో పాపాలు చేస్తూ తిరిగేవారిని పాపాచారులుగా, శుభకర్మలు ఆచరించే వారిని శుభాచారులుగా చెబుతారు.

అదే రీతిగా కోరికలతో ఇంద్రియ సుఖపరాయణులైన వారిని కామచారులని, ఇంద్రియ సంయమంతో ప్రవర్తించే వారిని బ్రహ్మచారులని అంటారు. వ్రతాలు, కర్మలు విడిచి బ్రహ్మము నందు నిలిచినవాడు బ్రహ్మస్వరూపుడై లోకంలో సంచరిస్తాడు. అతడే ముఖ్యుడైన బ్రహ్మచారి. బ్రహ్మమే అతనికి సమిధ, బ్రహ్మమే అగ్ని, బ్రహ్మము నుండియే అతడు పుట్టాడు. బ్రహ్మమే అతనికి జలం. బ్రహ్మమే గురువు. అతని చిత్తవృత్తులు ఎల్లప్పుడూ బ్రహ్మమునందే లీనం అవుతాయి. విద్వాంసులు దీనినే సూక్ష్మబ్రహ్మచర్యమని అన్నారు. ఆత్మజ్ఞానులు ఈ బ్రహ్మచర్యస్వరూపాన్ని తెలిసికొని సదా దానిని సాటిస్తూ ఉంటారు.

సంసారమనేది దుర్గమమైన ధారి. అక్కడ సంకల్పాలు అనే అడవి ఈగలు, దోమలు ముసురుకొని ఉంటాయి. శోకహర్షాలు అనే చలి, ఎండ, బాధిస్తూ ఉంటాయి. మోహమనే అంధకారం వ్యాపించి ఉంటుంది. లోభం వ్యాదులు అనే సర్పాలు సంచరిస్తూ ఉంటాయి. విషయాలే దానికి దారి. దానిని ఒంటరిగానే దాటాలి. అక్కడ కామక్రోధాలు అనే శత్రువులు పాగా వేసి ఉన్నాయి. దానిని ధాటుకొని ఇప్పుడు నేను బ్రహ్మమనే గొప్ప వనంలో ప్రవేశించాను.

బ్రాహ్మణి - “మహాప్రాజ్ఞా ! ఆ వనం ఎక్కడ ఉంది ? అందులో ఏవీ వృక్షాలు, పర్వతాలు, నదులు ఉన్నాయి ? అది ఎంత చూరంలో ఉంది ?” అని అడిగింది.

బ్రాహ్మణుడు చెప్పసాగాడు - “ప్రియా ! ఆ వనంలో భేదం లేదు. అభేదం లేదు. అది ఈ రెండింటికీ అతీతం. అక్కడ లోకీకమైన సుఖంగాని, దుఃఖంగాని రెండూ లేవు. దానికంటే అతి చిన్నది, దానికంటే అతి పెద్దది, దానికంటే అతి సూక్ష్మమైనదీ ఇంకొక వస్తువు ఏదీ కూడా లేదు. దానితో సమానమైన సుఖరూపం కూడా ఏదీలేదు. ఆ వనంలో ప్రవేశించాక ద్విజాతులకు హర్షమూలేదు, శోకమూలేదు. వారు తాము ఏ ప్రాణులకూ, భయపడరు, వారి వలన ఇతర ప్రాణులేవీ భయపడవు. అక్కడ (మహత్తత్త్వం, అహంకారం, పంచతన్మాత్రలు అనే) పెద్ద పెద్ద వృక్షాలున్నాయి. (రూప, రస, గంధ, శబ్ద, స్పర్శ, సంశయ, నిశ్చయములు) ఈ ఏడు పండ్లు ఆ వృక్షాలకు ఉన్నాయి. (మహత్త్వ, అహంకారం మొదలైన పైన చెప్పిన తత్త్వాలకు అధిష్ఠాతలు అయిన దేవతలు) ఏడుగురే ఆ పలాలను భుజించే అతిథులు (మనస్సు, బుద్ధి, పంచజ్ఞానేంద్రియాలు - ఇవి) ఆ అతిథులకు ఏడు ఆశ్రమాలు. అక్కడ ఏడు రకాల సమాదులు, ఏడు

రకాల దీక్షలు ఉన్నాయి. ఇదే ఆ వనస్వరూపం. అక్కడ మనసు అనే వృక్షం అన్ని వైపులకు విస్తరించి ఉంది. దానికి శబ్దాది విషయానుభవాలు అనే అయిదు రకాల దివ్య పుష్పాలు, వాని నుండి పుట్టిన ప్రీతి మొదలైన అయిదు రకాల పండ్లు ఉన్నాయి. ఆ వనంలో చక్షువనే వృక్షం శ్వేత పీతాదులనే రంగుల పుష్పాలను, వాటిని చూడడం వలన కలిగే సుఖదుఃఖాలనే ఫలాలను సృష్టిస్తూ అన్నివైపులకు విస్తరించి ఉంటుంది. యజ్ఞాదులనే వృక్షాలు పుణ్యసాపాలనే పుష్పాలను, స్వర్గనరకాదులనే ఫలాలను ఇస్తూ ఉంటాయి. ద్యావాదులనే వృక్షాలు కేవలం సుఖాలనే ఫలాలను, పండ్లను మాత్రమే ఇస్తాయి. మనస్సు, బుద్ధి అనే రెండు వృక్షాలు మంతవ్యములు, బోద్ధవ్యములు అనే రకరకాల పూవులను, పండ్లను సృష్టిస్తూ అన్ని వైపులా వ్యాపించి ఉన్నాయి. ఆ వనంలో ఆత్మయే అగ్ని. జీవుడే బ్రాహ్మణుడు. మనస్సు, బుద్ధి ఘోషమవుతాయి. పంచేంద్రియాలు సమిధలు. మనస్సు, బుద్ధితో పాటుగా పంచేంద్రియాలను ఆత్మాగ్నిలో వేర్వేరుగా హోమం చేస్తే కలిగే మోక్షం అపాదాన భేదంతో ఏడు రకాలు. ఈ యజ్ఞానికి ఫలం తప్పక ఉంటుంది. కాని ఆ ఫలం గౌణం అనుకొంటారు. ఇంద్రియాలకు అదిష్ఠాత అయిన దేవతలే ఆ ఫలాలను ఆశిస్తారు. (యజ్ఞకర్త కాదు. అతనికి ముక్తి కలుగుతుంది.) మహర్షి గణాలు (ఇంద్రియాల అధిదేవతలు) ఈ ఆత్మయజ్ఞంలో ఆతిథ్యం స్వీకరిస్తారు. పూజను స్వీకరించగానే వారు లయమవుతారు. అనంతరం బ్రహ్మరూపమైన ఆ విలక్షణవనం ప్రకాశిస్తుంది. అందులో ప్రజ్ఞ అనే వృక్షం శోభిస్తుంది. మోక్షమనే ఫలం, వస్తుంది. శాంతి అనే నీడ వ్యాపిస్తుంది. జ్ఞానం అక్కడి ఆశ్రయ స్థానం (పాదు) తృప్తి జలం. ఆ వనంలో ఆత్మ అనే సూర్యుని ప్రకాశం పరుచుకొని ఉంటుంది. ఆ వనాన్ని ఆశ్రయించిన పాదువులకు మళ్ళీ ఎన్నడూ భయంకలుగదు. ఆ వనం పైకి, కిందికి, అన్ని వైపులకూ వ్యాపించి ఉంటుంది. దానికి ఎక్కడా అంతే లేదు. అక్కడ ప్రాణాది వృత్తులు అనే ఏడుగురుస్త్రీలు నివసిస్తారు. వారు జీవన్ముక్తులైన వారిని వశపరచుకోలేక లజ్జతో అధోముఖులై ఉంటారు. వారు చిన్మయ జ్యోతితో వెలుగొందుతూ ఉంటారు. ఆ వనంలో నివసించే ప్రజలకు అన్ని రకాలైన ఉత్తమరసోత్కృష్ట ఆనందాన్ని అందిస్తూ ఉంటారు. సత్యా సత్యముల మధ్య మహా అంతరమున్నట్లే బద్ధ ముక్త ఆనందాలలో కూడా ఉంటుంది. యశస్సు ప్రభ, భగము (ఐశ్వర్యం), విజయం, సిద్ధి, ఓజస్సు, తేజస్సు -

ఈ ఏడు జ్యోతులు పైన చెప్పిన ఆత్మ అనే సూర్యునే అనుసరిస్తూ ఉంటాయి. ఆ బ్రహ్మలోనే గిరులు, పర్వతాలు, నదులు, ఝరులు మొదలైనవి ఉన్నాయి. నదుల సంగమం కూడా అత్యంత నిగూఢమైన దాని హృదయాకాశం లోనే జరుగుతుంది. అదే పాక్షాత్తు పితామహుని స్వరూపం. ఆత్మజ్ఞానంతో తృప్తి పొందిన మనుష్యులు దానినే పొందుతారు. ఆశలు క్షీణించినవారు, ఉత్తమ వ్రతాచరణ కాంక్షులు, తపస్సుతో సాపాలన్నీ దగ్ధమై పోయిన వారు మాత్రమే తమ బుద్ధితో ఆత్మనిష్ఠులై పరబ్రహ్మను ఉపాసిస్తారు. విద్య (జ్ఞానం) యొక్క ప్రభావం చేతనే బ్రహ్మమనే వనం యొక్క స్వరూపం అవగతమవుతుంది. ఈ విషయం తెలిసినవారు ఈ వనంలో ప్రవేశించే ఉద్దేశ్యంతో శమమునే (మనోనిగ్రహాన్ని) ప్రశంసిస్తారు. దానివలన బుద్ధి స్థిరం అవుతుంది.

ఆత్మ యొక్క నిర్లిప్తత - పరశురాముడు

క్షత్రియకులమును సంహరించుట -

పితామహులు చెప్పుట వలన తపస్సువకు ఏగుట

బ్రాహ్మణుడు చెపుతున్నాడు - "దేవీ ! నేను స్వయంగా గంధాన్ని ఆఘ్రాణించను, రసాన్ని ఆస్వాదించను, రూపాన్ని చూడను, స్పర్శించను, రకరకాల శబ్దాలను వినను. మరి ఏ ఇతరమైన సంకల్పాన్ని చేయను. కోరికలపట్ల రాగం గాని, దోషాల పట్ల ద్వేషం గాని నా మనసులో లేవు. నీటి భిందువు పడినా తామరాకుకు అంటనట్లుగా నా మీద కూడా రాగద్వేషాల ప్రభావం ఉండదు. నా స్వభావం ఎప్పుడూ లుప్తం కాదు. సూర్యకిరణాలు ఆకాశానికి అంటనట్లుగా విద్వాంసుడు కర్మ ప్రవృత్తుడు అయినప్పటికీ అతని మనసుపై ఈ దృశ్యజగత్తు యొక్క భోగాల ప్రభావం ఉండదు.

భామినీ ! ఇక్కడ కార్తవీర్యునికి, సముద్రానికి జరిగిన సంవాద రూపమైన ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని ఉదాహరిస్తారు. పూర్వం కార్తవీర్యునినుడనే ప్రసిద్ధుడైన ఒక రాజు ఉండేవాడు. అతనికి వేయి చేతులు ఉండేవి. అతడు కేవలం ధనుర్బాణాల సహాయంతో సముద్ర పర్యంతమైన భూమిని తన అధికారంలోకి తెచ్చుకొన్నాడు. ఒక రోజున కార్తవీర్యుడు సముద్ర తీరంలో విహరిస్తున్నాడుట. అక్కడ అతడు బలగర్వంతో వందల కొద్దీ భాణాలతో సముద్రుని కప్పివేశాడుట. అప్పుడు సముద్రుడు ప్రత్యక్షమై అతని ముందు తలవంచి, చేతులు జోడించి, - "వీరవరుడా ! నా మీద భాణ వర్షం కురిపించకు. చెప్పు. నీ ఆజ్ఞ దేనిని పాటించను ? నీవు ప్రయోగించిన ఈ భాణాలతో నాలోపల ఉన్న జంతువులు

చనిపోతున్నాయి. వాటికి అభయం ఇవ్వు.” అన్నాడు.

కార్తవీర్యార్జునుడు - “సముద్రుడా ! ఎక్కడైనా నావంటి ధన్యుడైన వీరుడు ఉంటే, యుద్ధంలో నన్ను ఎదిరించగలిగిన నాడయితే అతని జాడ చెప్పు. (అప్పుడు నేను నిన్ను వదిలి పెడతాను.)” అన్నాడు.

సముద్రుడు - “రాజా ! నీవు జమదగ్ని మహర్షి పేరు విని ఉన్నట్లయితే అతని ఆశ్రమానికి వెళ్లు. అతని కొడుకు పరశురాముడు నిన్ను బాగా గౌరవిస్తాడు.” అన్నాడు.

అనంతరం కార్తవీర్యుడు చాలా కోపంతో జమదగ్ని మహర్షి ఆశ్రమానికి పరశురాముని వద్దకు వెళ్లి, తన బంధువర్గంతో సోదరులతో కలిసి అతని పట్ల దురుసుగా వ్యవహరించసాగాడు. అతడు తాను చేసిన తప్పులతో పరశురాముని రెచ్చగొట్టాడు. అంతే! శత్రుసేనలను భస్మం చేసేవేయగల అమితతేజస్వి అయిన పరశురాముని తేజం ప్రజ్వరిల్లింది. అతడు తన గండ్రగొడ్డలిని ఎత్తి వేయిచేతులుగల ఆ రాజును అనేక కొమ్మలతో కూడిన వృక్షాన్ని వలె నరికి వేశాడు. అతడు చచ్చి కిందపడడం చూసి అతని బంధువర్గం అంతా గుమికూడి చేతులలో కత్తులు, శక్తులు పట్టుకొని పరశురామునిపైకి నాలుగు వైపుల నుండి దాడి చేశారు. ఇటు పరశురాముడు కూడా విల్లు తీసికొని వెంటనే రదం ఎక్కి బాణ వర్షం కురిపిస్తూ రాజు యొక్క సైన్యాన్ని హతమార్చసాగాడు. అప్పుడు ఎంతో మంది క్షత్రియులు పరశురామునికి భయపడి సింహం చేత బాధలు పొందిన మృగాలవలె కొండ గుహలలో దాగుకొన్నారు. అతనికి భయపడి నారు క్షత్రియోచితమైన కర్మలు కూడా మానివేశారు. చాలా రోజులపాటు బ్రాహ్మణ దర్శనం చేయలేక పోవడంతో నారు మెల్ల మెల్లగా తమ కర్మలు మరిచిపోయి, శూద్రులు అయ్యారు. ఈ రీతిగా ద్రవిడ, ఆభీర, పుండ్ర, శబరుల సహవాసంతో నారు క్షత్రియులు అయి కూడా దర్మాన్ని విడిచిన కారణంగా శూద్ర గతిని చేరుకొన్నారు.

ఆ తరువాత క్షత్రియులు చనిపోవడంతో బ్రాహ్మణులు నారి బార్యులందు నియోగపద్ధతిని అనుసరించి పుత్రులను కలిగించారు. కాని పెద్దనారు అయ్యాక నారిని కూడా పరశురాముడు సంహరించాడు. అలా ఒక్కొక్క సారిగా మొత్తం ఇరవై ఒక్కపార్లు క్షత్రియులను సంహరించిన పరశురామునితో ఆకాశవాణి - “నాయనా ! పరశురామా ! ఈ హత్యాకాండను విరమించు. పాపం ! మాటిమాటికి ఈ క్షత్రియుల ప్రాణాలను తీయడం వలన నీకు ఏమి

లాభం ?” అన్నది. అలాగే అతని తాతలు ఋచీకాదులు కూడా అతనికి నచ్చ చెబుతూ “నాయనా ! ఈ పని విడిచిపెట్టు క్షత్రియులను చంపకు. నీవు బ్రాహ్మణుడవు. నీ చేతులతో క్షత్రియులను సంహరించడం ఉచితం కాదు. ఈ విషయంలో మేము నీకు ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసం చెబుతాము. దానిని విని తదనుకూలంగా నడుచుకో. పూర్వం అలర్కుడనే ప్రసిద్ధుడైన ఒక రాజు ఉండేవాడు. అతడు గొప్ప తపస్వి, ధర్మజ్ఞుడు, సత్యవాది, మహాత్ముడు, దృఢ ప్రతిజ్ఞుడు. అతడు తన వింటితో సముద్ర వలయితమైన భూమిని జయించి, అత్యంత దుష్కరమైన పరాక్రమాన్ని చూపాడు. తరువాత అతని మనసు సూక్ష్మతత్త్వాన్వేషణలో లగ్నమయింది. ఇక అతడు ఘనకార్యాలు మానివేసి, ఒక చెట్టు కింద కూర్చుని సూక్ష్మతత్త్వాన్వేషణ సాగిస్తూ ఈ రీతిగా ఆలోచించుకోసాగాడు.

అలర్కుడు - “నాకు మనసుతోనే బలం కలిగింది. అందుకని అదే అన్నిటికంటే ప్రబలమైనది. మనసు మీద విజయం సాధిస్తేనే నాకు స్థిరమైన విజయం లభిస్తుంది. నన్ను ఇంద్రియాలనే శత్రువులు చుట్టుముట్టి ఉన్నాయి. కాబట్టి బాహ్య శత్రువుల మీద దాడి చేయక, ఈ అంతశ్శత్రువులనే నా బాణాలకు గురిచేస్తాను. చంచలమైనది కావడం వలన ఈ మనసు మనుష్యులందరి చేత రకరకాల పనులు చేయిస్తోంది. కాబట్టి ఇప్పుడు నేను మనసు మీదనే వాడి బాణాలు ప్రయోగిస్తాను.” అనుకొన్నాడు.

అప్పుడు మనస్సు - “అలర్కా ! నీ ఈ బాణాలు నన్నేమీ చేయలేవు. నీవు వీటిని ప్రయోగిస్తే ఇవి నీ మర్మస్థానాలనే చీల్చుతాయి. ఆ దశలో నీవే చనిపోతావు. కాబట్టి వేరొక బాణం గురించి ఆలోచించు దానితో నన్ను చంపగలవేమో !” అన్నది.

అది విని అలర్కుడు కొద్ది సేపు ఆలోచనలో పడ్డాడు. తరువాత అతడు నాసికను ఉద్దేశించి - “నా ఈ ముక్కు రకరకాల సుగంధాలను అనుభవించి కూడా మళ్లీ వాటినే కోరుతోంది. కనుక దీనివే వాడి బాణాలతో కొడతాను.” అన్నాడు.

నాసిక - “అలర్కా ! ఈ బాణాలు నన్నేమీ చేయలేవు. వీటితో నీ మర్మస్థానమే విదీర్ణమవుతుంది. నీవే చనిపోతావు. కాబట్టి నన్ను చంపడానికి వేరొక రీతి బాణాలు నిర్ణయించు.” అన్నది.

అలర్కుడు కొద్ది సేపు ఆలోచించాక, నాలుకను ఉద్దేశించి “ఈ నాలుక రుచికరమైన రసాలను అనుభవించి కూడా

తిరిగి నాటినే పొందా లనుకొంటోంది. కనుక ఇప్పుడు దీని మీదే నా నాడి బాణాలను ప్రయోగిస్తాను." అన్నాడు.

అప్పుడు జిహ్వా - "అలర్కా ! ఈ బాణాలు నన్ను చేదించలేవు. అవి నీ మర్మస్థానాలనే గాయపరిచి, నిన్నే చంపుతాయి. కాబట్టి వేరొక రకమైన బాణాల ఏర్పాటును గురించి ఆలోచించు. నాటి సహాయంతో నన్ను చంపగలనేమో !" అన్నది.

అది విని అలర్కుడు కొంత సేపు ఆలోచిస్తూ ఉండిపోయాడు. ఆపై చర్మం మీద కోపం వచ్చి - "ఈ చర్మం రకరకాల స్పర్శలను అనుభవించి కూడా తిరిగి నాటినే అభిలషిస్తోంది. కాబట్టి రకరకాల బాణాలతో కొట్టి దీనిని విదీర్ణం చేస్తాను." అన్నాడు.

చర్మం - "అలర్కా ! ఈ బాణాలు నన్ను గురిచేయలేవు. అవి నీ మర్మస్థలాలను విదీర్ణం చేస్తాయి. అలా విదీర్ణమయితే నీవే మృత్యుముఖంలో పడతావు. నన్ను చంపడానికి వేరొక రీతి బాణాలను ఏర్పాటు చేయడం గురించి ఆలోచించు." అన్నది.

చర్మం యొక్క మాటలు విని అలర్కుడు కొద్దిసేపు ఆలోచించాడు. ఆపై కన్నులను ఉద్దేశించి మాట్లాడుతూ - "ఈ కన్నులు కూడా ఎన్నోమార్లు అతి సుందరమైన రూపాలు చూసి కూడా మళ్ళీ నాటినే చూడా లనుకొంటున్నాయి. కాబట్టి వీటిని కూడా నానాడి బాణాలకు గురిచేస్తాను." అన్నాడు.

కన్నులు - "అలర్కా ! ఈ బాణాలు నన్ను చేదించలేవు. నీ మర్మస్థానాలనే చీల్చి వేస్తాయి. మర్మస్థానం విదీర్ణమయితే నీవే నీ ప్రాణాలకు నీళ్లు వదులుకోనాలి. కనుక వేరొక రకమైన బాణాల ఏర్పాటు నన్ను చంపగలిగే నాటి గురించి ఆలోచించు." అన్నవి.

అప్పుడు అలర్కుడు మళ్ళీ ఆలోచించి - "ఈ బుద్ధి తన ప్రజ్ఞా శక్తితో రకరకాలుగా నిశ్చయిస్తుంది. కాబట్టి దీని మీదనే నా తీక్షణ సాయకాలను ప్రయోగిస్తాను." అన్నాడు.

బుద్ధి - "అలర్కా ! ఈ బాణాలు నన్ను తాకను కూడా లేవు. నాటితో నీ మర్మస్థానాలే చిద్రమవుతాయి. నీవే మరణిస్తావు. నన్ను చంపగలిగిన బాణాలు వేరే ఉన్నాయి. నాటి గురించి ఆలోచించు." అన్నది.

అనంతరం అలర్కుడు ఆ చెట్టుకిందనే కూర్చుని ఘోరమైన తపస్సు చేశాడు. కాని మనసు, బుద్ధితో పాటుగా ఇంద్రియాలను మట్టుపెట్టే ఉత్తమమైన బాణమేదీ అతనికి దొరకలేదు. అప్పుడు అతడు ఏకాగ్రచిత్తుడై ఆలోచించసాగాడు.

చాలా రోజులు నిరంతరం ఆలోచించిన తరువాత, అతనికి యోగాన్ని మించిన వేరేదీ మేలు చేకూర్చే పాధనం కనిపించలేదు. ఇక అతడు మనసును ఏకాగ్రం చేసి స్థిరమైన ఆసనంలో కూర్చుండి, ధ్యానయోగాన్ని పాధన చేయసాగాడు. ఈ ఒక్క బాణమే వేసి అతడు ఇంద్రియాలనన్నింటినీ వెంటనే ఓడించాడు. అతడు ధ్యానయోగం ద్వారా ఆత్మలో ప్రవేశించి పరాసిద్ధిని (మోక్షాన్ని) పొందాడు. ఈ సాఫల్యంతో రాజర్షి అలర్కునికి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. అతడు ఈ గాధను గానం చేశాడు. "అహో ! చాలా బాధాకరమైన విషయం. నేను ఇంత వరకు బాహ్య కర్మలలోనే మునిగి ఉన్నాను. భోగత్వస్థకు బద్ధుడనై రాజ్యాన్నే ఉపాసిస్తూ ఉన్నాను. "ధ్యానయోగాన్ని మించి ఉత్తమ సుఖపాధనం వేరొకటి లేదు." ఈ విషయం నాకు చాలా ఆలస్యంగా తెలిసింది."

పితామహులు - "నాయనా పరశురామా ! ఈ విషయాలన్నీ బాగా అర్థం చేసుకొని నీవు క్షత్రియులను నాశనం చేయకు. ఘోరమైన తపస్సు చేయి. దాని వలననే నీకు మేలు కలుగుతుంది." అన్నారు.

తన పితామహులు ఈ రీతిగా చెప్పగానే మహా సౌభాగ్యశాలి, జమదగ్నినందనుడు అయిన పరశురాముడు ఘోరతపస్సు చేశాడు. దానితో అతనికి పరమదుర్లభమైన సిద్ధి కలిగింది.

అంబరీష మహారాజు గానం చేసిన గాథ -

బ్రాహ్మణ జనక సంవాదము

బ్రాహ్మణుడు చెపుతున్నాడు - "దేవీ ! లోకంలో సత్య రజస్తమస్సులనే మూడు నాకు శత్రువులు. ఇవి గుణ భేదంతో తొమ్మిది రకాలని అంటారు. హర్షం, ప్రీతి, ఆనందం - ఈ మూడు సాత్విక గుణాలు. తృష్ణ, క్రోధం, అభినివేశం - ఈ మూడు రాజ సగుణాలు. శ్రమ, తంద్ర, మోహం - ఈ మూడు తామసగుణాలు. శాంతచిత్తుడు, జితేంద్రియుడు, సోమరితనం లేనివాడు, ధైర్యవంతుడు అయిన మానవుడు శమదమాదులు అనే బాణాలతో ఈ పైన వేర్కొన్న గుణాలను పెరికి వేసి, ఇతరములను జయించడానికి ఉత్సాహపడుతూ ఉంటాడు. ఈ విషయంలో గతవిషయ పరిజ్ఞానం కలనారు ఒక గాధను చెపుతూ ఉంటారు. శాంతి పరాయణుడైన అంబరీష మహారాజు పూర్వం ఎప్పుడో ఈ గాధను గానం చేశాడుట. ఇలా చెపుతూ ఉంటారు - డోషాల బలం పెరిగిపోతూ, మంచి గుణాలు అణిగి పోతున్నపుడు మహాయశస్త్రి అయిన అంబరీష మహారాజు బలవంతంగా

పరిపాలన పగ్గాలు చేతపట్టాడు. అతడు తన దోషాలను అణచివేసి, ఉత్తమ గుణాలను ఆదరించాడు. దానితో అతనికి ఉత్తమ సిద్ధి కలిగింది. అతడు ఈ గాధను గానం చేశాడు. "నేను ఎన్నో దోషాల మీద విజయం పొందాను. శత్రువులందరినీ నాశనం చేశాను. కాని అన్నిటికంటే ఒక పెద్ద దోషం ఉండి పోయింది. అది నశింపచేయ తగినది అయినా నేను ఇంతవరకు దానిని నాశనం చేయలేక పోయాను. దాని ప్రేరణ వలననే ప్రాణికి వైరాగ్యం కలగడం లేదు. దానికి చిక్కి మనుష్యుడు నీచకర్మల వైపు పరుగుతీస్తాడు అతనికి తన అవస్థపై దృష్టి ఉండదు. దాని చేత ప్రేరితుడై అతడు చేయకూడని పనులను కూడా చేస్తాడు. ఆ దోషం పేరు లోభం. దానిని జ్ఞాన మనే ఖడ్గంతో నరుకు. లోభం వలన తృష్ణ, తృష్ణ వలన చింత పుడతాయి. లోభి ముందుగా రాజసగుణాలను పొందుతాడు. అవి ప్రాప్తించిన తరువాత అతనిలో తామసిక గుణాలు కూడా అధిక పరిమాణంలో వచ్చివేరుతాయి. ఆ గుణాల వలన దేహబంధనంలో చిక్కుకొని అతడు మాటిమాటికి జన్మిస్తూ రకరకాల కర్మలు చేస్తూ ఉంటాడు. ఆపై జీవితం ముగిసిపోయే సమయం వచ్చినపుడు అతని దేహతత్వాలు విడిపోయి చెల్లా చెదరు అవుతాయి. అతడు మరణిస్తాడు. ఆ తరువాత మళ్ళీ జనన మరణ బండాలలో పడతాడు. కాబట్టి ఈ లోభస్వరూపాన్ని బాగా తెలుసుకొని, దీనిని ధైర్యంగా అణచాలని ఆత్మరాజ్యంపై అధికారం పొందాలని కాంక్షించాలి. ఇదే వాస్తవిక రాజ్యం. ఇక్కడ వేరొక రాజ్యం ఏదీ లేదు. ఆత్మను గూర్చిన యథార్థ జ్ఞానం కలిగాక అతడే రాజు."

ఈ రీతిగా యశస్వి అయిన అంబరీష మహారాజు ఆత్మరాజ్యాన్ని లక్ష్యంగా పెట్టుకొని, ఒకే ఒక ప్రబల శత్రువైన లోభాన్ని చేదిస్తూ పైన చెప్పిన గాధను గానం చేశాడు.

బ్రాహ్మణుడు చెబుతున్నాడు - "దేవీ ! ఈ సందర్భంలోనే ఒక బ్రాహ్మణునకు, జనక మహారాజుకు జరిగిన సంవాద రూపమైన ఇతిహాసాన్ని ఉదాహరిస్తూ ఉంటారు. ఒకసారి జనక మహారాజు ఏదో తప్పు చేసి పట్టుపడిన బ్రాహ్మణునికి శిక్ష విధిస్తూ - "బ్రాహ్మణుడా ! మీరు నా రాజ్యం నుండి బయటకు పొండు." అన్నాడు. అది విని బ్రాహ్మణుడు ఆ రాజోత్తమునికి ఇలా సమాధానం ఇచ్చాడు. "మహారాజా ! చెప్పండి. మీ అధికారంలో ఎంత రాజ్యం ఉంది ? ఈ విషయం తెలుసుకొని నేను శాస్త్రానుసారంగా మీ ఆజ్ఞను పాటించడానికి, ఇంకొక రాజు యొక్క రాజ్యంలో

నివసించడానికి ప్రయత్నిస్తాను."

ఆ బ్రాహ్మణుడు ఇలా అనగానే జనకమహారాజు మాటిమాటికి వేడినిట్టూర్పులు విడువసాగాడు. ఏమీ సమాధానం ఈయలేకపోయాడు. కొంత సేపు మానంగా ఉండి, బ్రాహ్మణునితో - "బ్రాహ్మణుడా ! తండ్రి తాతల కాలం నుండి మీదిలా ప్రాంత రాజ్యం మీద నాకు అధికారం ఉన్నా, నేను సాలోచనగా పరికిస్తే మొత్తం భూమి మీద అంతా వెదకినా కూడా ఎక్కడా నాకు నా రాజ్యం కనపడడం లేదు. భూమి మీద నా రాజ్యం జూడ పొందలేకపోవడంతో నేను మీదిలలో అన్వేషించాను. అక్కడ కూడా నిరాశ ఎదురవడంతో, నా ప్రజలపైన నా అధికారం కనిపించింది. కాని నారిమీద కూడా నా అధికారం నిశ్చయం కాలేదు. చిట్టచివరికి "నాకు ఎక్కడా రాజ్యం లేదు. లేదా అంతటా నా రాజ్యమే." అనే నిర్ణయానికి వచ్చాను. ఒక దృష్టితో ఈ శరీరం కూడా నాది కాదు. ఇంకొక దృష్టితో ఈ యావత్తు భూమి నాదే. ఇది నాది ఎలాగో ఇతరులకు కూడా అలాగే. కాబట్టి మీకు ఎక్కడ ఇష్టమయితే అక్కడ ఉండండి." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు "రాజా ! తండ్రి తాతల కాలం నుండి కూడా మీదిలా ప్రాంత రాజ్యం మీద మీకు అధికారం ఉంటే ఏ ఆలోచనతో మీరు మీ మమకారాన్ని త్యాగం చేశారో చెప్పండి. ఏ బుద్ధితో మీరు సర్వత్ర మీ రాజ్యం ఉందని అనుకొంటున్నారు ? ఏ రీతిగా ఎక్కడా కూడా మీ రాజ్యం లేదనుకొంటున్నారు ?" అని ప్రశ్నించాడు.

జనకుడు - "బ్రాహ్మణుడా ! ఈ లోకంలో కర్మానుపారంగా వచ్చే అవస్థలన్నీ ఏదో ఒక రోజున అంతరించిపోతాయి. ఇది నాకు బాగా తెలుసు. వేదం కూడా "ఇది ఎవరి వస్తువు ? ఇది ఎవరి ధనం ?" అంటోంది. (అంటే ఎవరిదీ కాదు) కాబట్టి నేను నా బుద్ధితో విచారించినప్పుడు నాది అనుకోగలిగినది ఏ వస్తువు లేదని అనిపించింది. ఈ ఆలోచనతోనే నేను మీదిలా రాజ్యం పట్ల నా మమత్వాన్ని విడిచిపెట్టాను. ఇక ఏ బుద్ధితో నేను సర్వత్ర నారాజ్యం ఉందని అనుకొన్నానో చెబుతాను విను. నేను నా ముక్కుతో పీల్చిన సుగంధాన్ని కూడా నా సుఖం కోసం స్వీకరించా అనుకోవడం లేదు. అందుకే నేను భూమిని జయించాను. అది సదా నా వశంలో ఉంది. నోటిలో పడిన రపాలను కూడా నేను నా తృప్తి కోసం ఆస్వాదించడం లేదు. కనుక జలతత్త్వం మీద కూడా నేను విజయం పొందాను.

అది సదా నా అధీనంలో ఉంది. అలాగే చేత్రాలకు విషయాలైన రూపం, కాంతిని, చర్మం చేత పొందే స్వర్ణము, శ్రవణ గోచరమైన శబ్దాలను, మనసులోకి వచ్చే మనన యోగ్యమైన విషయాలను కూడా నేను నా ముఖం కోసం అనుభవించదలచుకో లేదు. కనుక నేను తేజస్సు, నాయువు, ఆకాశం, మనస్సును కూడా జయించాను. అవి అన్నీ సదా నా వశంలో ఉంటాయి. నా ప్రతి పని దేవతలు, పితరులు, ప్రాణులు, అతిథుల కోసమే ఆరంభిస్తాను." అని చెప్పాడు.

జనకుడు చెప్పిన ఈ మాటలు విని బ్రాహ్మణుడు పకపక నవ్వి - "మహారాజా ! నేను ధర్ముడనని మీరు గ్రహించండి. మిమ్మల్ని పరీక్షించడానికి బ్రాహ్మణ రూపం ధరించి ఇక్కడకు వచ్చాను. ప్రపంచంలో సత్య గుణమనే చేమిని చుట్టుకొని, మ్ముడూ వెనుకకు తిరుగని బ్రహ్మప్రాప్తి అనే చక్రాన్ని తిప్పేనారు మీరు ఒక్కరే అని నాకు నిశ్చయమయింది." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణుడు తపజ్జాపనిష్ఠను

పరిచయము చేయుట - శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి

మోక్ష ధర్మ విషయములో

గురు శిష్యసంవాదమును వినిపించుట

బ్రాహ్మణుడు చెపుతున్నాడు - భామా ! నీవు నీ బుద్ధిలో నన్ను ఎలాంటి నాడిగా భావించి నిందిస్తున్నావో నేను అలాంటినాడిని కాను. ఈ లోకంలో దేహభిమానుల వలె చేసు చరించడం లేదు. నీవు నాకు పాపపుణ్యాలలో ఆసక్తి ఉందని అనుకొంటున్నావు. చేసు అటువంటి నాడిని కాను. చేసు బ్రాహ్మణుడిని. జీవన్ముక్తుడిని; మహాత్ముడిని, నానప్రస్తుడిని, గృహస్థుడిని, బ్రహ్మచారిని అందరినీను. ఈ భూతలం మీద కనిపించేదంతా నా ద్వారానే వ్యాప్తమై ఉంది. జ్ఞానమే నా ధనం. ఇదే బ్రహ్మవేత్తలకు ఏకైక మార్గం. బ్రహ్మజ్ఞానం పొందినవాడు బ్రహ్మచర్యం, గార్హస్థ్యం, వానప్రస్థం, సంన్యాసం - ఈ నాలుగు ఆశ్రమాలలో దేనిలో ఉన్నా నారు జ్ఞాన మార్గం ద్వారా బ్రహ్మను పొందుతారు. శాంతిసాధనలో బుద్ధి లగ్నమయినవాడు వేర్వేరు ఆశ్రమాలలో ఉన్నప్పటికీ చివరికి సత్స్వరూపుడైన ఆ ఒకే ఒక్క బ్రహ్మను పొందుతాడు. ఈ మార్గం బుద్ధిగమ్యం. శరీరం ద్వారా దీనిని పొందలేరు. కనుక దేవీ ! నీవు పరలోకం గురించి ఏ మాత్రం భయపడనక్కర లేదు. నీవు నాతోనే తాదాత్మ్యాన్ని చింతన చేస్తూ చివరికి నా రూపాన్నే పొందుతావు."

బ్రాహ్మణి - "నాదా ! నా బుద్ధి అల్పమైనది. అంతః కరణం శుద్ధమైనది కాదు. కాబట్టి మీరు నాకు సంక్షిప్తంగా చెప్పిన మహాజ్ఞానాన్ని తెలుసుకోవడం నాకు కష్టంగా ఉంది. నేను ధానిని విని కూడా గుర్తు ఉంచుకోలేను. కాబట్టి నాకు కూడా ఈ బుద్ధి కలిగేలా ఏదైనా ఉపాయం చెప్పండి. ఆ ఉపాయ మేదో మీనుండే తెలుసుకోగలనని నా నమ్మకం." అన్నది.

బ్రాహ్మణుడు - "దేవీ ! బుద్ధిని కిందివైపున్న అరణిగాను, గురువును పైనున్న అరణిగాను నీవు బావించు తపస్సు, వేదాలు, వేదాంతం వినడం మననం చేయడం ద్వారా మథిస్తే ఆ అరణుల నుండి జ్ఞానమనే అగ్ని వెలువడుతుంది." అన్నాడు.

బ్రాహ్మణి - "నాథా ! క్షేత్రజ్ఞునిగా ప్రసిద్ధమై శరీరంలో సంచరించే జీవాత్మను బ్రహ్మ స్వరూపమని చెప్పడం ఎలా సంభవమవుతుంది ? ఎందుకంటే జీవాత్మ బ్రహ్మ యొక్క నియంత్రణలో ఉంటుంది. నియంత్రింపబడినవాడు నియంత యొక్క రూపం కావడం ఎప్పుడూ చూడలేదు." అని అడిగింది.

బ్రాహ్మణుడు - "దేవీ ! నిజానికి క్షేత్రజ్ఞుడు దేహసంబంధం లేనినాడు, నిర్గుణుడు. ఎందుకంటే అతడు సగుణుడు, పాకారుడు కావడానికి కారణమేమీ కనపడదు. (అటువంటప్పుడు అతడు బ్రహ్మ కంటే భిన్నుడు ఎలా కాగలుగుతాడు ?)" అని వివరించాడు.

శ్రీకృష్ణ భగవానుడు చెపుతున్నాడు - "అర్జునా ! బ్రాహ్మణుడు ఇలా ఉపదేశించాక ఆ బ్రాహ్మణి యొక్క బుద్ధికి ముందు క్షేత్రం అంటే తెలిసింది. ఆపై దానికంటే భిన్నమైన క్షేత్రజ్ఞుని తెలుసుకోవడం ద్వారా ఆమె పరబ్రహ్మ పరమాత్మను పొందింది.

అర్జునుడు - "దేవా ! ఈ సమయంలో మీ అనుగ్రహం వలన సూక్ష్మ విషయాలను వినడంలో నా మనసు లగ్నమవుతోంది. కాబట్టి తెలుసుకోధగిన పరబ్రహ్మ స్వరూపాన్ని వ్యాఖ్యానించి చెప్పండి." అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పాడు - "అర్జునా ! ఈ విషయమై గురుశిష్యులకు జరిగిన మోక్ష విషయక సంవాదం ఉంది. ఆ ప్రాచీన ఇతిహాసాన్ని చెబుతాను. ఒక రోజున చక్కని నియమాలను పాటించే బ్రహ్మవేత్త అయిన ఒక ఆచార్యుడు తన పీఠం మీద కూర్చున్నాడు. అప్పుడు బుద్ధిమంతుడయిన ఒకానొక శిష్యుడు అతని వద్దకు వెళ్లి - "దేవా ! నేను కల్యాణ మార్గంలో ప్రవృత్తుడనై మీ శరణు కోరి వచ్చాను.

మీ పాదాలపై తలవంచి, నేను అడిగిన దాని కల్లా సమాధానాలు ఇవ్వాలిందిగా యాచిస్తున్నాను. నాకు తెలుసుకోవాలని ఉంది. శ్రేయస్సు అంటే ఏమిటి ? జగత్తులోని చరాచర జీవులన్నీ ఎక్కడి నుండి పుట్టాయి ? ఎవరి వల్ల బ్రతికి ఉన్నాయి ? నారికి అధికాదికమైన ఆయుస్సు ఎంత ? సత్య మంటే తపమంటే ఏమిటి ? సత్పురుషులు ప్రశంసించిన గుణాలు ఏవి ? ఏయే మార్గాలు మేలు చేకూరుస్తాయి ? సర్వోత్తమమైన సుఖం ఏది ? పాపం అని దేనిని అంటారు ? ఇవన్నీ తెలుసుకోవాలని నాకు మనసులో చాలా ఉత్కంఠగా ఉంది. కాబట్టి దయచేసి మీరు ఈ ప్రశ్నలన్నిటికీ సమాధానాలు చెప్పండి. అన్ని సందేహాలను తీర్చగలనారు మీరు తప్ప వేరు ఎవరూ లేరు.” అని అడిగాడు.

అర్జునా ! ఆ శిష్యుడు అన్ని విధాలుగా గురువును ఆశ్రయించినవాడు. యథోచితంగా ప్రశ్నించాడు. గుణవంతుడు, శాంతుడు నీడలా గురువును వెన్నంటి ఉండి అతనిని సేవిస్తున్నవాడు. జితేంద్రియుడు, సంయమి, బ్రహ్మచారి. అతడు అడుగగానే మేధావి, నియమనిష్ఠుడు అయిన గురువు పైన అడిగిన అన్ని ప్రశ్నలకు చక్కగా సమాధానమిచ్చాడు.

గురువు చెప్పాడు - “నాయనా ! నీవు అడిగిన ప్రశ్నలన్నిటికీ బ్రహ్మదేవుడు వేదవిద్య ద్వారా ఇంతకు ముందే సమాధానాలు ఇచ్చి ఉన్నాడు. ముఖ్యమైన ఋషులందరూ దానిని సదా పాటిస్తూనే ఉన్నారు. ఆ ప్రశ్నలకు సమాధానంగా పరమార్థ విషయం విచారించబడింది. నేను జ్ఞానాన్ని పరబ్రహ్మగా, సంన్యాసాన్ని ఉత్తమమైన తపస్సుగా భావిస్తాను. నిరాటంకమైన జ్ఞానతత్వాన్ని నిశ్చయంగా తెలుసుకొని తన్ను ప్రాణులందరిలో ఉన్నవానిగా దర్శించేవాడు సర్వగతుడు (సర్వజ్ఞుడు లేదా సర్వవ్యాపకుడు)గా భావించబడతాడు. ఏ వస్తువును కోరనివాడు, ఏ విషయం గురించి మనసులో అభిమానం లేనివాడు ఈ లోకంలో ఉన్నా కూడా బ్రహ్మభానాన్ని పొందుతాడు. మాయ, సత్త్వాది గుణాలతత్త్వం తెలిసినవానికి, ప్రాణులన్నిటికీ కారణమైన జ్ఞానం కలవానికి, మమతాహంకారాలు లేనివానికి ముక్తి కలగడంలో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు. ఈ దేహం ఒక చెట్టు వంటిది. అజ్ఞానం దీని మూలం (వేరు) బుద్ధి స్కంధం (కాండం), అహంకారం శాఖలు, ఇంద్రియాలు తొర్రలు, పంచ మహాభూతాలు దాని యొక్క విశేషావయవాలు, ప్రాణుల యొక్క విశేషభేదాలే రెమ్మలు, ధానిలో సదా సంకల్పాలు అనే ఆకులు చిగురు వేస్తూనే ఉంటాయి.

కార్యములనే పూవులు వికసెస్తూనే ఉంటాయి. శుభా శుభకర్మల ద్వారా ప్రాప్తించే సుఖదుఃఖాదులే దానికి సదా వ్రేలాడుతూ ఉండే పండ్లు. ఈ రీతిగా బ్రహ్మమనే బీజం నుండి వ్యక్తమై ప్రవాహ రూపంగా సదా ఉంటూ ఉండే దేహమనే వృక్షం ప్రాణులన్నిటికీ జీవనాధారం. దీని తత్వాన్ని చక్కగా గుర్తించి జ్ఞాన మనే ఖడ్గంతో దీనిని నరికినవాడు అమరత్వాన్ని పొంది జనన మరణ బంధాలనుండి విముక్తుడవుతాడు.

మహాప్రాజ్ఞా ! నీకు ఇప్పుడు పరమోత్తమమైన సనాతన జ్ఞానాన్ని వివరిస్తాను. అది భూత భవిష్యద్వర్తమానాదులను, ధర్మార్థకామాల స్వరూపాలను నిశ్చయించినది, సిద్ధులు చక్కగా గ్రహించినది, పూర్వం ప్రజాపతి దక్షుడు, భరద్వాజుడు, గౌతముడు, భృగునందనుడు శుక్రాచార్యుడు, వసిష్ఠుడు, కశ్యపుడు, విశ్వమిత్రుడు, అత్రి మొదలైన మహర్షులు తమ కర్మల ద్వారా అన్నిమార్గాలలో సంచరిస్తూ చాలా అలిసిపోయి ఒక చోట కలుసుకొని, తమలో తాము జిజ్ఞాస చేసుకొంటూ, పరమ వృద్ధుడైన అంగిరసమునిని ముందుంచుకొని బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లారు. అక్కడ సుఖాసీనుడై ఉన్న బ్రహ్మదేవుని దర్శించి వారు వినయంగా అతనికి నమస్కరించారు. ఆపై నీలాగానే తమకు పరమ కల్యాణ కారకమైన విషయాన్ని గూర్చి అడిగారు.

అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు - “ఉత్తమ వ్రతనిష్ఠులైన మహర్షులారా ! చరాచరజీవులన్నీ సత్యం (పరమాత్మ) నుండి ఉద్భవించాయి. తపస్సుతో (కర్మతో) జీవనం ధరిస్తున్నాయి. బ్రహ్మ సత్యం, తపస్సు సత్యం, ప్రజాపతి కూడా సత్యమే. సత్యం నుండే భూతాలన్నీ జన్మించాయి. ఈ భౌతిక జగత్తు సత్యరూపమే. కనుకనే యోగనిమగ్నులు, క్రోధ సంతాపాలకు దూరంగా ఉండేవారు, నియమాలను పాటించేవారు, ధర్మాన్ని సేవించే బ్రాహ్మణులు సత్యాన్ని ఆశ్రయిస్తారు. పరస్పరం ఒకరినొకరు నియమించుకొనేవారు, ధర్మమర్యాదా ప్రవర్తకులు, విద్వాంసులు అయిన బ్రాహ్మణులకు నేను లోకకల్యాణ కారకమైన సనాతన ధర్మాన్ని ఉపదేశిస్తాను. ప్రతి వర్ణానికీ, ఆశ్రమానికీ వేర్వేరుగా నాలుగు విద్యలను వివరిస్తాను. మనుషులయిన విద్వాంసులు నాలుగు క్లాళ్ల ధర్మాన్ని నిత్యమని అంటారు. ద్విజవరులారా ! పూర్వం మనీషులు ఆధారంగా చేసుకొన్న బ్రహ్మభావ ప్రాప్తికి సునిశ్చితమైన సాధనం గురించి మంగళకరమైన, కల్యాణమయమైన మార్గాన్ని ఉపదేశిస్తాను. శ్రద్ధగా విను. ఈ ఉపదేశం అంతా పరమ పద సాధనమే. ఆశ్రమాలలో బ్రహ్మ చర్యం మొదటి ఆశ్రమమని చెప్తారు.

గార్హస్థ్యం రెండవది, వానప్రస్థం మూడవది. దాని తరువాత సన్యాసాశ్రమం. ఇందులో ఆత్మజ్ఞానానికి ప్రాధాన్యం ఉంటుంది. కనుక దీనిని పరమపద స్వరూపంగా భావించాలి. అధ్యాత్మజ్ఞానం కలుగనంత వరకు జ్యోతి, ఆకాశం, వాయువు, సూర్యుడు, ఇంద్రుడు, ప్రజాపతి మొదలైనవారు వేర్వేరుగా దర్శనమిస్తారు. ఆత్మజ్ఞానం కలిగితే వీటి వావాత్వం దృష్టిగోచరం కాదు. కనుక ముందుగా ఆత్మజ్ఞానానికి ఉపాయం చెబుతాను. అందరూ వినండి. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ, వైశ్యులు - ఈ మూడు ద్విజాతుల కోసం వానప్రస్థాశ్రమ విధి ఉంది. అడవిలో ఉంటూ మునివృత్తిని అవలంబిస్తూ ఫలమూలాలు, వాయువు ఆహారంగా జీవితం గడిపితే వానప్రస్థ ధర్మ పాలనం అవుతుంది. గృహస్థాశ్రమ ధర్మం అన్ని వర్ణాల వారికీ ఉంటుంది. విద్వాంసులు శ్రద్ధనే ధర్మానికి ముఖ్య లక్షణంగా చెబుతారు. ధీరులైన సంతమహాత్ములు తమ కర్మలతో దర్మ మర్యాదను పాటిస్తారు. ఉత్తమనియమనిష్ఠతో పైన చెప్పిన ధర్మాలలో దేనినైనా దృఢంగా పాటించినవారు కాలక్రమంలో ప్రాణులందరి జనన మరణాలను ప్రత్యక్షంగా చూస్తారు. ఇప్పుడిక యదార్థయుక్తితో విషయాలలోని సంపూర్ణ తత్వాన్ని విభాగ పూర్వకంగా వివరిస్తాను. అవ్యక్త ప్రకృతి, మహత్తత్వం, అహంకారం, పదకొండు ఇంద్రియాలు, పంచ మహాభూతాలు, వాటి యొక్క శబ్దాది విశేష గుణాలు, జీవాత్మ - ఈ రీతిగా తత్వాల సంఖ్య ఇరవై అయిదు అని చెబుతారు. ఈ తత్వాలన్నీటి యొక్క ఉత్పత్తి లయాలను చక్కగా ఎరిగినవాడు ప్రాణులందరిలో ధీరుడై, ఎప్పుడూ మోహంలో చిక్కుకోడు. తత్వాల, గుణాల, సమస్త దేవతల, యదార్థ రూపాన్ని తెలుసుకొన్న వాని యొక్క పాపాలన్నీ తొలగిపోతాయి. అతడు బంధనాల నుండి విముక్తుడై సంపూర్ణ ధివ్యలోకాలలోని సుఖాలను అనుభవిస్తాడు.

బ్రహ్మదేవుడు సత్త్వరజస్తమో గుణముల కార్యములను వివరించుట

బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు - “మహర్షులారా ! మూడు గుణాలు సామ్యావస్థను పొందినపుడు దాని పేరు అవ్యక్త ప్రకృతి. అవ్యక్తం సమస్త ప్రాకృత కార్యాలలో వ్యాప్తమై, అక్షరము, స్థిరము అయి ఉంటుంది. పైన చెప్పిన మూడు గుణాలలో హెచ్చు తగ్గులు వచ్చినపుడు అవి పంచభూత రూపాలు ధరిస్తాయి. వాటితో నవద్వార నగరం (శరీరం) నిర్మితమవుతుంది. ఈ పురంలో జీవాత్మను విషయాలవైపు ప్రేరేపించే పదకొండు ఇంద్రియాలు ఉంటాయి. ఇవి మనసు

ద్వారా అభివ్యక్తం అవుతాయి. బుద్ధి ఈ నగరానికి అధికారిణి. ఇందులో ఉండే మూడు ప్రవాహాలు (చిత్తం అనే నదీ ప్రవాహం) ఎప్పుడూ నిండుగా ఉంటాయి. వీటిని నింపడానికి గుణాలతో నిండిన మూడు నాడులుంటాయి. సత్త్వం, రజస్సు, తమస్సు - ఈ మూడు గుణాలని చెప్పబడుతాయి. ఈ మూడూ పరస్పరం ఒకదాని నొకటి ఆశ్రయించుకొని ఒకదానికి ఒకటి సహాయకంగా నిలిచి ఉంటాయి. తమోగుణాన్ని నిరోధిస్తే రజోగుణం వృద్ధి చెందుతుంది. రజోగుణాన్ని అణిచివేసిన చోట సత్త్వ గుణం అధికమవుతుంది. తమస్సు అంధకార స్వరూపం. దీనికి ఇంకొక పేరు మోహం. ఇది అధర్మాన్ని లక్ష్యంగా ఉంచుతుంది. పాపం చేసే వారిలో నిశ్చయంగా ఉంటూ ఉంటుంది. ఈ తమో గుణ స్వరూపం ఇతర గుణాలతో కలిసి కూడా కనపడుతూ ఉంటుంది. రజో గుణాన్ని ప్రకృతి రూపం అంటారు. ఇది సృష్టి ఉత్పత్తికి కారణం. ప్రాణులు అన్నిటిలో ఇది కనిపిస్తుంది. దీని వలననే ఈ దృశ్యజగత్తు పుడుతోంది. ప్రాణులలో ఉండే ప్రకాశం, లఘుత్వం (గర్వరాహిత్యం), శ్రద్ధ ఇది సత్త్వగుణరూపం. పాదుపురుషులు గర్వరాహిత్యాన్ని ప్రశంసించారు. ఇక వేను యుక్తి పూర్వకంగా సంక్షిప్త విస్తార రూపాలతో ఈ మూడు గుణాల యొక్క కార్యాలను వివరిస్తాను. శ్రద్ధగా వాటిని విను. మోహం, అజ్ఞానం, త్యాగరాహిత్యం, కర్మలను నిర్ధారించలేక పోవడం, నిద్ర, గర్వం, భయం, లోభం, శోకం, శుభకర్మలలో చోషాన్ని దర్శించడం, స్మరణ శక్తి లేకపోవడం, పరిణామం గురించి ఆలోచించకపోవడం, నాస్తికత్వం, దుష్ప్రవర్తన, నిర్విశేషత్వం (మంచి చెడుల వివేకం లేకపోవడం), ఇంద్రియాల శైథిల్యం, హింస మొదలైన నింద్యమైన దోషాలలో ప్రవృత్తి కలిగి ఉండడం, అకార్యాన్ని కార్యంగా, అజ్ఞావాన్ని జ్ఞానంగా భావించడం. శత్రుత్వం, పనిలో మనసు లగ్నం చేయకపోవడం, అశ్రద్ధ, మూర్ఖంగా ఆలోచించడం, కుటీలత్వం, తెలివితక్కువతనం, పాపంచేయడం, అజ్ఞానం, పోమరితనంతో దేహంవెంచుకోవడం, భక్తి భావం లేకపోవడం, అజితేంద్రియత్వం, నీచకర్మల పట్ల అనురక్తి - ఈ దుర్గుణాలన్నీంటినీ తమో గుణ కార్యాలుగా చెబుతారు. ఇవే కాక, ఈ లోకంలో నిషిద్ధమైన విషయాలన్నీ తమోగుణం కలిగినవే. దేవతలను, బ్రాహ్మణులను, వేదాలను నిందించడం, దానం చేయకపోవడం గర్వం, మోహం, క్రోధం, అసహనశీలత్వం, మాత్సర్యం - ఇవన్నీ తామసికమైన ప్రవర్తనలే. (విధి, శ్రద్ధ లేని) వ్యర్థకార్యాలు ఆరంభించడం, దేశకాల

పాత్రాలు చూడకుండా శ్రద్ధలేకుండా, అవహేళనగా దానం చేయడం, దేవతలకు, అతిథులకు పెట్టకుండా భుజించడం కూడా తామసిక కార్యాలే. అతినాదం. అక్షమ, మత్సరత, అభిమానం. అశ్రద్ధ తమోగుణ పలాలు. లోకంలో ఇటువంటి ప్రవర్తన కలిగినవారు, ధర్మ మర్యాదకు భంగం కలిగించే పాపాత్ములు అందరూ తమోగుణులే. ఇటువంటి పాపాత్ములు మరుసటి జన్మలో ఎటువంటి జన్మలు ఎత్తవలసి ఉంటుందో అవి చెబుతాను. వారిలో కొంతమంది నీచులు నరకంలో కూలుతారు. కొంత మంది తిర్యగ్యోనులలో జన్మిస్తారు. స్థావరాలు (వృక్షాలు, పర్వతాలు మొదలైనవి), జీవులు, పశువులు, వాహనాలు, రాక్షసులు, సర్పాలు, క్రిమికీటకాలు, పక్షులు, అండజములైన ప్రాణులు, నాలుగు కాళ్ల జంతువులు, పిచ్చివారు, చెవిటివారు, మూగవారు, పాపపూరితమైన రోగాలతో (కుష్ఠ మొదలైనవి) ఉండే వారు అందరూ తమోగుణంలో మునిగినవారే. తమ కర్మానుపారమైన లక్షణాలు గల ఈ దురాచారులు అందరూ సథా దుఃఖనిమగ్నులై ఉంటారు. వారి చిత్తవృత్తులు నిమ్నదిశగా ప్రవహిస్తూ ఉంటాయి. కనుక వారిని అర్వాక్ ప్రోతస్సులు అంటారు. వీరందరూ తమోగుణులే. తమస్సు (అవిద్య), మోహం (అస్మిత), మహామోహం (రాగం), క్రోధమనే తామిస్రం, మృత్యు రూపమైన అంధతామిస్రం - ఈ అయిదింటిని తామసీప్రకృతులని అంటారు. విప్రవరులారా! వర్ణ, గుణ, యోని, తత్త్వాలను అనుసరించి తమోగుణాన్ని పూర్తిగా వివరించాను. అతత్త్వాన్ని తత్త్వంగా దర్శించేవాడు ఎవడయినా ఈ విషయాన్ని చక్కగా చూడడం గాని, తెలుసుకోవడం గాని పాధ్యమవుతుందా? ఈ విపరీత దృష్టియే తమోగుణానికి గుర్తు. ఈ రీతిగా తమోగుణ స్వరూపం. దానికి కార్య భూతమయిన రకరకాల గుణాలు యదావిధిగా వివరించాను. ఈ గుణాలను చక్కగా గుర్తించినవారు తామసిక గుణాలనుండి సదా ముక్తులవుతారు.

మహర్షులారా ! మీకు ఇప్పుడు రజోగుణస్వరూపం, దానికి కార్యభూతమయిన గుణాలను యదార్థంగా వివరిస్తాను. శ్రద్ధగా వినండి. సంతాపం, రూపం, శ్రమ, సుఖదుఃఖాలు, శీతోష్ణాలు, ఐశ్వర్యం, విగ్రహం, సంది, హేతువాదం, మనసు అప్రసన్నంగా ఉండడం, బలం, శూరత్వం, మదం, రోషం, వ్యాయామం, కలహం, ఈర్ష్య ఇచ్చ, చాడీలు చెప్పడం, యుద్ధం చేయడం, మమత, కుటుంబ పోషణ, వధ, బంధనం, కష్టం, క్రయ విక్రయాలు, భేదించడం, భేదించడం, చీల్చడానికి

ప్రయత్నించడం, ఇతరుల కవచాలను కత్తిరించడం, ఉగ్రత, నిష్ఠురత, అరవడం, ఇతరుల తప్పులను చెప్పడం, లౌకిక విషయాలను చింతించడం, పశ్చాత్తాపం, అసత్యము చెప్పడం, మిద్యాదానం, సంశయపూర్ణంగా ఆలోచించడం, తిరస్కారంగా మాట్లాడడం, నిందాస్తుతి, ప్రశంస, ప్రతాపం, బలాత్కారం, స్వార్థంకోసం సేవదేయడం, తృష్ణ, ఇతరులను ఆశ్రయించి ఉండడం, వ్యవహార కుశలత, నీతి, ప్రమాదం (దుర్వ్యయం), పరివాదం, పరిగ్రహం - ఇవన్నీ రజోగుణ కార్యాలే. లోకంలో స్త్రీలకు, పురుషులకు, భూతాలకు, ద్రవ్యాలకు, గృహాలకు వేర్వేరుగా జరిగే సంస్కారాలు అన్నీ కూడా రజోగుణ ప్రేరణ పలితాలే. సంతాపం, విశ్వాసం, సకామంగా వ్రతనియమాలు దేయడం, కామ్యకర్మలు, రకరకాల పూర్త (వాపీకూపతటాకాది పుణ్యకర్మలు) కర్మలు, స్వాహాకారం, నమస్కారం, స్వధాకారం, వషట్కారం, యాజనం, అధ్యాపనం, యజనం, అద్యయనం, దానం, ప్రతిగ్రహం, ప్రాయశ్చిత్తం, శుభకారక కర్మలు కూడా రాజపాలే. "ఈ వస్తువు లభించింది. ఈ వస్తువు లభించాలి." అని విషయాలు పొందడానికి ఆసక్తితో ఉత్కంఠను కలిగించడానికి కూడా కారణం రజోగుణమే. ద్రోహం, మాయ, శాత్రుం, మానం, చౌర్యం, హింస, పుణ, పరితాపం, జాగరణం, దంభం, దర్పం, రాగం, విషయాల మీద ప్రేమ, ప్రమోదం, ద్యూతక్రీడ, లోకులతో వినాదపడడం, స్త్రీలతో సంబంధం పెంచుకోవడం, నృత్య గీతవాద్యాలలో ఆసక్తుడవడం - ఇవన్నీ రాజసగుణాలే. భూత భవిష్యద్వర్తమాన పథార్థాల గురించి చింతించేవారు, దర్బార్ద కామాలనే త్రివర్గాన్ని సేవించేవారు, ఇచ్చివచ్చినట్లు నడుచుకొనేవారు, అన్నిరకాల భోగసమ్మద్యులతో ఆనందించేవారు, - రజో గుణంతో ఆవరింపబడినవారు. వీరిని అర్వాక్ ప్రోతస్సులు అంటారు. ఇటువంటివారు ఈలోకంలో మాటిమాటికి పుడుతూ విషయజనితమైన ఆనందంలో మునిగి ఉంటారు. మునివరులారా ! ఈ రీతిగా మీకు రకరకాల రాజసగుణాలను తదనుగుణంగా ఉండే ప్రవర్తనను యథాతథంగా వివరించాను. ఈ గుణాలను ఎరిగినవాడు సథా ఈ బందాలకు దూరంగా ఉంటాడు.

మహర్షులారా ! ఇప్పుడు మీకు మూడవదైన ఉత్తమ గుణాన్ని (సత్త్వగుణం) వర్ణిస్తాను. ఇది జగతిలో ప్రాణులందరికీ మేలు చేకూర్చేది. పాదువులకు ప్రశంసనీయమైన ధర్మం. ఆనందం, ప్రసన్నత, ఉన్నతి, ప్రకాశం, సుఖం, కృపణత్వం లేక పోవడం, నిర్భయత, సంతోషం, శ్రద్ధ, క్షమ, ధైర్యం, అహింస, సమత, సత్యం, సరళత, క్రోధం లేకపోవడం,

ఎవరిలో దోషం చూడకపోవడం, పవిత్రత, చతురత, పరాక్రమం - ఇవి సత్యగుణకార్యాలు. ఈ దర్మాలను ఆచరించినాడు పరలోకంలో అక్షయ సుఖాలు పొందుతాడు. మమతాహంకారాలను, ఆశలను వదిలివేసి, సర్వత్ర సమానదృష్టి ఉంచడం, సర్వథా నిష్కాముడవడం మాత్రమే పాదుపురుషుల సవాతన ధర్మం. విశ్వాసం, లజ్జ, తితిక్ష, త్యాగం, పవిత్రత, పోమరితనం లేకపోవడం, కోమలత, మోహంలో పడకపోవడం, ప్రాణిదయ, చాడీలు చెప్పకపోవడం, హర్షం, సంతోషం, విస్మయం, వినయం, సత్ప్రవర్తన, శుద్ధ భావంతో శాంతికర్మలలో ప్రవృత్తి, ఉత్తమ బుద్ధి, ఆసక్తి నుండి విడుపు, లౌకిక భోగాలపట్ల ఉధాసనత, బ్రహ్మచర్యం, అన్నింటినీ విడిచిపెట్టడం, నిర్మమత, ఫలాన్ని ఆశించకపోవడం, దర్మాన్ని నిరంతరం పాటించడం ఇవన్నీ సత్యగుణ కార్యాలు. పైన చెప్పిన విధంగా నడచుకొంటూ, సత్యాన్ని ఆశ్రయించినవారు, వేదాల పుట్టుకున్నాన భూతమైన పరబ్రహ్మ పరమాత్మయందు నిష్ఠగలవారు మాత్రమే ఈలోకంలో ధీరులు, పాదుదర్మనులు. ఈ ధీరులు సర్వపాప విముక్తులై శోకరహితులై స్వర్గలోకానికి వెళ్లి అనేక శరీరాలను సృష్టిస్తారు. సత్యగుణ సంపన్నులైన మహాత్ములు స్వర్గంలో నివసించే దేవతలవలె ఈశిత్వ, వశిత్వ, లఘిమాది సిద్ధులను పొందుతారు. వీరిని ఊర్ధ్వస్రోతస్సులు, వైకారిక దేవతలు అంటారు. (యోగ బలంతో) స్వర్గాన్ని పొందిన తరువాత వారి చిత్తం భోగజనిత సంస్కారంతో వికృత మవుతుంది. అప్పుడు నారు కోరుకొన్న వస్తువుల నన్నిటినీ పొంది విభజించుకొంటారు. ఈ రీతిగా మీకు సత్యగుణ కార్యాలను వివరించి చెప్పాను. ఈ విషయం చక్కగా గ్రహించిననానికి మనోవాంచిత వస్తువులు ప్రాప్తిస్తాయి. అతడు గుణాలను అనుభవిస్తాడు గాని వాటి బందాలలో చిక్కుకోడు.

సత్త్వాది గుణములు, ప్రకృతి నామములు -

సరమాత్మతత్త్వ జ్ఞానము యొక్క మహిమ

బ్రహ్మదేవుడు చెపుతున్నాడు - మహర్షులారా !

సత్త్వరజస్తమస్సులనే గుణాలను పృథగ్రూపంతో వివరించడం అసంభవం. ఎందుకంటే ఈ మూడు గుణాలు అవిచ్ఛిన్నంగానే (కలిసిపోయే) కనిపిస్తాయి. ఇవన్నీ పరస్పరం అనురక్తమై ఉంటాయి. ఒక దానితో ఒకటి అనుప్రాణితమై ఉంటాయి. అన్యోన్యశ్రీతాలు అయి ఉంటాయి. ఒకదాని నొకటి అనుసరిస్తాయి. ఈ లోకంలో తమోగుణం, సత్యగుణం

ఉన్నంత వరకు రజోగుణం యొక్క ఉనికి ఉంటూనే ఉంటుందనడంలో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు. ఈ గుణాలు సదా కలిసే ఉంటాయి. కలిసే సంచరిస్తాయి, సామూహికంగానే ప్రయాణిస్తాయి. సంఘాతం (శరీరం)లో నిలిచి ఉంటాయి. ఇలా ఉన్నప్పటికీ వీటిలో ఏవో ఒకటి ఒకచోట తక్కువగాను, ఒకచోట అధికంగాను కనపడుతుంది. ఈ విషయం యదాతథంగా వివరించాను. తిర్యగ్యోనులలో తమోగుణం అధికంగా ఉన్నచోట రజోగుణ సత్యగుణాలు తక్కువగా ఉంటాయని అనుకోవాలి. మధ్య (స్రోతస్సులలో) అంటే మనుష్య యోనులలో రజోగుణ పరిమాణం అధికంగా ఉన్నచోట, తమోగుణ సత్యగుణాల పరిమాణం చాలా తక్కువగా ఉంటుంది. అలాగే ఊర్ధ్వస్రోతస్సులలో అనగా దేవయోనులలో సత్యగుణం వృద్ధిలో ఉన్నచోట తమోగుణ రజోగుణాలు తక్కువగా కనిపిస్తాయి. సత్యగుణం ఇంద్రియాల ఉత్పత్తికి కారణం, వైకారికహేతువు. అది ఇంద్రియాలను, వాటి విషయాలను ప్రకాశింప చేస్తుంది. సత్యగుణం కంటే మించిన వేరొక ధర్మం ఏదీ లేదు. సత్యగుణస్థితులు స్వర్గాది ఊర్ధ్వ లోకాలకు వెళ్తారు, రజోగుణస్థితులు మధ్యలోనే అంటే మర్త్యలోకంలోనే ఉంటారు. తమోగుణకార్యాలైన నిద్ర ప్రమాదం, ఆలస్యం మొదలైన వాటిలో ఉండే తామసికమానవులు అధోగతిని పొందుతారు. నీచయోనులలో లేథా నరకంలో పడతారు. శూద్రులలో తమోగుణం, క్షత్రియులలో రజోగుణం, బ్రాహ్మణులలో సత్యగుణం ప్రధానంగా ఉంటుంది. ఈ రీతిగా ఈ మూడు వర్ణాలలో ఈ మూడు గుణాలు ముఖ్యంగా ఉంటాయి. తమోగుణం, సత్యగుణం, రజోగుణం - ఇవి పూర్తిగా వేర్వేరుగా ఉంటాయని ఎప్పుడూ వినలేదు. సూర్యుని వెలుతురు సత్యగుణం, అతని వేడి రజోగుణం, అమావాస్యనాడు అతనికి కలిగే గ్రహణం తమోగుణ కార్యం. ఈ రీతిగానే తేజస్సులన్నింటిలో మూడు గుణాలు క్రమంగా ప్రకటమవుతూ, లీనమవుతూ ఉంటాయి. గుణాల భేదంతో ధినాన్ని కూడా మూడు రకాలుగా భావించాలి. రాత్రి కూడా మూడు రకాలుగా ఉంటుంది. అలాగే మాసం, పక్షం, సంవత్సరం, ఋతువు, సంధ్య కూడా మూడేసి భేదాలు కలిగిఉంటాయి. మూడు రకాలుగా దానం ఈయబడుతుంది. మూడు రకాలుగా యజ్ఞానుష్ఠానం ఉంటుంది. లోకాలు, దేవతలు, విద్యలు, గతులు కూడా మూడేసి రకాలుగా ఉంటాయి. భూత భవిష్య ద్వర్తమానాలు, దర్మార్థకామాలు,

ప్రాణాపాన ఉదావాలు - ఇవన్నీ త్రిగుణాత్మకములే. ఈలోకంలోని ఏ వస్తువులైవా సరే బిన్న బిన్న స్థానాలలో బిన్న బిన్న ప్రకారాలుగా ఉపలబ్ధమవుతున్నవన్నీ త్రిగుణమయమైనవే, మూడు గుణాల ఉనికి సర్వత్ర ఉంది. ఈ మూడు అవ్యక్త స్వరూపాలు. ఈ సత్త్వరజస్తమస్సుల సృష్టి సవాతనమైనది. ప్రకృతిని తమస్సు, అవ్యక్తం, శివం, ధామం, రజస్సు, యోని, సవాతనం, ప్రకృతి, వికారం, ప్రళయం, ప్రధానం, ప్రభవం, అప్యయం, అనుద్రిక్తం, అన్యూనం, అకంపం, అచలం, ద్రువం, సత్తు, అసత్తు, త్రిగుణాత్మకం అంటారు. అధ్యాత్మతత్వం చింతన దేసే వారికి ఈ వామాలు తెలిసి ఉండాలి. ప్రకృతి యొక్క ఈ వామాలను, సత్వాది గుణాలను, సంపూర్ణగతులను చక్కగా తెలిసినవాడు గుణవిభాగ తత్వం తెలిసిన వాడవుతాడు. అతనిపై సాంపారిక దుఃఖాల ప్రభావం పడదు. దేహాత్మాగానంతరం అతడు గుణాల బందం నుండి విముక్తి పొందుతాడు.

మహర్షులారా ! పరమాత్మ తత్వం తెలిసిన పండితుడైన బ్రాహ్మణుడు ఎప్పుడూ మోహంలో పడడు. పరమాత్మ అన్నివైపులా కాళ్లు - చేతులు గలవాడు, అన్ని వైపుల కన్నులు, శిరసులు, ముఖాలు కలవాడు, అన్ని వైపుల చెవులుగలవాడు. ఎందుకంటే అతడు లోకంలో అందరిలో వ్యాసించి ఉన్నాడు. అందరి హృదయాలలో విరాజమానుడైన పురుషుని (పరమాత్మ) ప్రభావం అతి గొప్పది. అణిమ, లఘిమ, ప్రాప్తి మొదలైన సిద్ధులు అతని స్వరూపాలే. అతడు అందరినీ శాసించేవాడు, జ్యోతిర్మయుడు, అక్షయుడు. లోకంలో ఉండే బుద్ధిమంతులు, సద్భావపరాయణులు, ధ్యానులు, యోగులు, సత్య ప్రతిజ్ఞలు, జితేంద్రియులు, జ్ఞానవంతులు, లోభ రహితులు, క్రోధాన్ని జయించినవారు, ప్రసన్నచిత్తులు, ధీరులు, మమతాహంకార రహితులు - వీరందరూ ముక్తులై పరమాత్మను పొందుతారు. గొప్పదైన ఆత్మ యొక్క మహిమను తెలుసుకొన్నవానికి పుణ్య దాయకమైన ఉత్తమగతి లభిస్తుంది. పంచమహాభూతాలు నశించినపుడు, ప్రళయకాలం ఉపస్థితమైనపుడు ప్రాణులన్నిటికీ మహాభయం కలుగుతుంది, కాని ఆత్మజ్ఞానులైన ధీరులు అప్పుడు కూడా మోహితులు కారు. ఈ రీతిగా బుద్ధి అనే గుహలో ఉన్నట్టి, విశ్వరూపుడు, పురాణ పురుషుడు, హిరణ్మయ దేవుడు, జ్ఞానులకు పరమగతి అయిన పరమ ప్రభువును తెలుసుకొన్న బుద్ధిమంతుడు బుద్ధి యొక్క సీమను దాటి పోతాడు.

అహంకారము నుండి సంచమహాభూతముల ఇంద్రియముల పుట్టుక - అధ్యాత్మ, అధిభూత, అధిదైవతముల వివరణము -
నివృత్తిమార్గోపదేశము.

బ్రహ్మదేవుడు చెపుతున్నాడు - “మహర్షి గణములారా ! అహంకారం నుండి పృథివి, వాయువు, ఆకాశం, జలం, తేజస్సు ఈ పంచమహాభూతాలు పుట్టాయి. ఈ పంచమహాభూతాలలో అంటే శబ్ద స్పర్శరూప రస గందాలనే వాని విషయాలలో ప్రాణులందరూ మోహితులవుతున్నారు. మహాభూతాలు నశించినపుడు, ప్రళయకాలం వచ్చినపుడు ప్రాణులందరూ మహాభయాన్ని ఎదుర్కొంటారు. ప్రతిభూతం తాను పుట్టిన భూతంలోనే లయమవుతుంది. ఈ భూతాలు అనులోమ క్రమంలో ఒకదాని నుండి ఒకటి పుట్టి, విలోమక్రమంలో తమ తమ కారణంలో లీనమవుతాయి. ఈ రీతిగా సంపూర్ణమైన చరాచర భూతములన్నీ లయమైనాక కూడా స్మరణ శక్తి సంపన్నులు, ధీరులు అయిన యోగులు లీనం కారు. శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధాలు, వాటిని గ్రహించే క్రియలు, ఇవి కారణ రూపంతో (అంటే సూక్ష్మమైన మనః స్వరూపం అయిన కారణంగా) నిత్యాలు కాబట్టి ఇవి కూడా ప్రళయకాలంలో లయం కావు. స్థూల పదార్థాలు అనిత్యాలు. వాటిని “మోహం” అనే పేరుతో పిలుస్తారు. శరీరంలోని భాహ్య అవయవాలు, రక్తమాంసాల సంఘాతం మొదలైనవి స్థూలం, అనిత్యం. అందుకే వీటిని దీనాలు, కృషణాలు అంటారు. ప్రాణ, అపాన, ఉదాన, సమాన, వ్యానములనే అయిదు వాయువులు శరీరం లోపల నియతంగా ఉంటాయి. కనుక ఇవి సూక్ష్మాలు. మనస్సు, వాక్కు, బుద్ధితో పాటు లెక్కిస్తే వీటి సంఖ్య ఎనిమిది. ఈ ఎనిమిది ఈ జగత్తుకు ఉపాదానకారణాలు. కన్ను, ముక్కు, చెవి, నాలుక, చర్మం అనే ఇంద్రియాలు వశమై, మనసు శుద్ధంగా ఉండి, బుద్ధి నిశ్చయం కలిగి స్థిరంగా ఉంటే, పైన చెప్పిన ఇంద్రియాదులైన ఎనిమిది అగ్నులు మనసును సంతాపింపచేయకుండా ఉండే - అతడు కల్యాణమయుడైన బ్రహ్మను పొందుతాడు. అతనిని మించిన వారెవరూ మరొకరు లేరు.

ద్విజవరులారా ! అహంకారం నుండి ఉత్పన్నమయిన పదకొండు ఇంద్రియాలను ఇప్పుడు విశేషంగా వివరిస్తాను వినండి. చెవి, చర్మం, కన్ను, నాలుక, ముక్కు, దేతులు, కాళ్లు, గుదం, ఉపస్థ, వాక్కు, ఈ పది ఇంద్రియాలు. మనస్సు పదకొండవ ఇంద్రియం. మనిషి ముందుగా ఈ

ఇంద్రియాలను జయించాలి. ఆ తరువాత అతనికి బ్రహ్మపాక్షాత్కారం కలుగుతుంది. ఈ ఇంద్రియాలలో అయిదు జ్ఞానేంద్రియాలు, అయిదు కర్మేంద్రియాలు. చెవి మొదలైన అయిదు ఇంద్రియాలను జ్ఞానేంద్రియాలు అంటారు. మిగిలిన అయిదు ఇంద్రియాలను కర్మేంద్రియాలు అంటారు. మనస్సుకు జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియాలు రెండింటితో సంబంధం ఉంటుంది. బుద్ధి పన్నెండవ ఇంద్రియం. ఈ రీతిగా క్రమంగా పదకొండు ఇంద్రియాలను వివరించాను. వీటి తత్త్వాలను భాగా గ్రహించిన విద్వాంసుడు తన్ను కృతార్థుడనే అనుకొంటాడు.

ఇక ఇంద్రియాల యొక్క భూత అధిభూత మొదలైన వివిధ విషయాలను వివరిస్తాను. ఆకాశం మొదటి భూతం. చెవి దానికి అధ్యాత్మం (ఇంద్రియం), శబ్దం దానికి అధిభూతం (విషయం), థిక్కులు దానికి అధిదైవతాలు (అధిష్ఠాతలైన దేవతలు). వాయువు రెండవ భూతం. దానికి చర్మం అధ్యాత్మం, పుర్ప అధిభూతం. విద్యుత్తు అధిదైవతం. మూడవదైన తేజస్సుకు నేత్రం అధ్యాత్మం, రూపం అధిభూతం, సూర్యుడు అధిదైవతం. నాలుగవది జలం. దానికి నాలుక అధ్యాత్మం, రసం అధిభూతం, చంద్రుడు అధిదైవతం. ఐదవది పృథివి. నాసిక దానికి అధ్యాత్మం, గంధం అధిభూతం, నాయువు అధిదైవతం. ఈ పంచభూతాలలోని అధ్యాత్మ, అధిభూత, అధిదైవతాలను వివరించాను. ఇక కర్మేంద్రియాలతో సంబంధం ఉన్న వివిధ విషయాలను నిరూపించి చెబుతాను. తత్త్వదర్శులైన బ్రాహ్మణులు రెండు కాళ్లను అధ్యాత్మమని, గంతవ్యస్థావాన్ని దానికి అధిభూతమని, విష్ణువును దానికి అధిదైవతమని అంటారు. గుదం అధ్యాత్మం, మలత్యాగం అధిభూతం, మిత్రుడు దానికి అధిదైవతం. ప్రాణులను పుట్టించే ఉపస్థ అధ్యాత్మం, వీర్యం అధిభూతం, ప్రజాపతి అధి దైవతం. రెండు చేతులు అధ్యాత్మం, పనులు అధిభూతం, ఇంద్రుడు అధి దైవతం. వాక్కు అధ్యాత్మం, వక్తవ్యం అధి భూతం, అగ్ని అధిదైవతం. పంచభూతాలను నడిపించే మనసును అధ్యాత్మం అంటారు. సంకల్పం దానికి అధిభూతం. చంద్రుడు దానికి అధిదైవతం. సమస్త సంపారాన్ని పుట్టించే అహంకారం అధ్యాత్మం, అభిమానం దానికి అధి భూతం, రుద్రుడు దానికి అధి దైవతం. విచారణ చేపే బుద్ధిని అధ్యాత్మం అన్నారు. మననయోగ్యమైన విషయం అధిభూతం, బ్రహ్మ అధిదైవతం. ప్రాణులు నివసించే స్థానాలు మూడే - జలం, స్థలం, ఆకాశం. నాలుగో స్థానానికి అవకాశమే లేదు.

దేహ ధారుల పుట్టుక నాలుగు రకాలు. అండజాలు, ఉద్బిజాలు, స్వేదజాలు, జరాయుజాలు. తపస్సు, పుణ్యకర్మానుష్ఠానం - ఇదే విద్వాంసులకు కర్తవ్యం. కర్మలు అనేక విధాలు. వాటిలో యజ్ఞం, దానం ఇవే ముఖ్యం. ద్విజాలుగా జన్మించిన నారికి వేదాధ్యయనం అత్యంతపుణ్యకర్మ అని పెద్దలు చెబుతారు. ఈ విషయాన్ని విధి పూర్వకంగా తెలుసుకొన్నవాడు యోగి అవుతాడు. సమస్త పాప విముక్తుడు అవుతాడు. ఈ రీతిగా మీకు నేను అధ్యాత్మ విధిని యథాతథంగా వివరించాను. జ్ఞానులకు ఈ విషయంలో చక్కని జ్ఞానం ఉంటుంది. ఇంద్రియాలను, వాటి విషయాలను, పంచమహాభూతాల ఏకత్వాన్ని విచారించి దానిని చక్కగా మనసులో ధారణ చేయాలి. మనసు క్షీణించడంతోపాటుగా, అన్ని వస్తువులు క్షయం పొందాక మనిషి జన్మ సుఖాన్ని (లోకీక సుఖ భోగాదులు) కోరుకోడు. అంతఃకరణం జ్ఞానంతో నిండిన విద్వాంసులకు అందులోనే సుఖానుభవం ఉంటుంది.

మహర్షులారా ! ఇప్పుడు నేను మనసులోని సూక్ష్మ భావాలను మేలుకొలిపే నివృత్తి విషయాన్ని ఉపదేశిస్తాను. గుణాలు ఉన్నా లేనట్లుగా అభిమాన రహితమై, ఏకాంత చర్యాయుక్తమై భేద దృష్టి లేని ప్రవర్తనయే బ్రహ్మమయమని చెబుతారు. అదే సమస్త సుఖాలకు ఏకైక ఆదారం. తాబేలు తన సర్వాంగాలను ముడుచుకొన్నట్లుగా తన కోరికలన్నింటినీ సంకుచితపరచుకొని రజోగుణరహితుడైన మనిషి అన్ని రకాల బంధాలనుండి ముక్తుడై సుఖి అవుతాడు. కోరికలను తనలోనే లయం దేసుకొని, తృప్తి రహితుడై, ఏకాగ్రచిత్తుడై, ప్రాణులందరికీ సుహృదుడైన వాడు బ్రహ్మప్రాప్తికి అర్హుడవుతాడు. విషయాబిలాషలు ఉండే ఇంద్రియాల నన్నింటినీ నిరోధించి జనసమూహం ఉండే చోటును విడిచి పెట్టడం వలన మునియొక్క అధ్యాత్మ జ్ఞానమవే తేజస్సు అధికంగా ప్రకాశిస్తుంది. సమిదలు వేస్తే అగ్ని ప్రజ్వరిల్లి అత్యంతము ఉద్దీప్తమైనట్లుగా ఇంద్రియాలను నిరోధించడం వలన పరమాత్మ ప్రకాశం విశేషంగా అనుభవంలోకి వస్తుంది. యోగి ప్రసన్నచిత్తుడై ప్రాణులందరినీ తన అంతఃకరణంలో దర్శించినప్పుడు తాను జ్యోతి స్వరూపుడై సూక్ష్మాతి సూక్ష్ముడైన పరమాత్మను పొందుతాడు. ఈ లోకంలో త్రిగుణ యుక్తము పాంచభౌతికము అయిన శరీరం మీది అభిమానం విడిచిన వానికి తన హృదయాకాశంలో పరబ్రహ్మమవే ఉత్తమ పదం లభిస్తుంది. అతడు మోక్షాన్ని పొందుతాడు. పంచేంద్రియాలు అనే గొప్ప ఎత్తయిన ఒడ్డు కలిగి, మనోవేగం అనే మహాజల

రాశితో నిండిన, లోపల మోహమయమైన సుడిగుండం గల దేహం అనే నదిని తరించి, కామ క్రోధాలను రెండింటిని జయించినవాడే అన్ని దోషాలనుండి ముక్తుడై పరబ్రహ్మ పరమాత్మ యొక్క సాక్షాత్కారం పొందగలడు. మనసును హృదయకమలంలో స్థిరపరచి ద్యానం ద్వారా తనలోనే అత్మను దర్శించాలని ప్రయత్నించేవాడు ప్రాణులందరిలో సర్వజ్ఞుడు అవుతాడు. అతనికి అంతఃకరణంలో పరమాత్మతత్వం యొక్క అనుభవం కలుగుతుంది. ఒకదీపంతో వందల దీపాలు వెలిగించినట్లుగా ఒకే పరమాత్మ ఎక్కడపడితే అక్కడ అనేక రూపాలతో ఉపలబ్ధుడవుతాడు. అలా నిశ్చయించు కొన్న జ్ఞాని అన్ని రూపాలూ ఒక దాని నుండే పుట్టినట్లుగా దర్శిస్తాడు. నిజానికి అతడే విష్ణువు, మిత్రుడు, వరుణుడు, అగ్ని, ప్రజాపతి, ధాత, విధాత, ప్రభువు, సర్వవ్యాపి, ప్రాణులందరిలోని హృదయము, మహా ఆత్మ. బ్రాహ్మణ బృందం, దేవతలు, అసురులు, యక్షులు, పిశాచులు, పితరులు, షడ్గులు, రాక్షసులు, భూతాలు, మహర్షులు అందరూ కూడా సదా ఆ మహాత్మునే స్తుతిస్తారు.

**చరాచర ప్రాణుల అధిపతులను, ధర్మాది
లక్షణములను, విషయానుభూతిసాధనములను
వివరించుట - క్షేత్రజ్ఞుని యొక్క విలక్షణత**

బ్రహ్మదేవుడు చెపుతున్నాడు - “మహర్షులారా ! మట్టి చెట్టు, నేరేడు, రావి, బూరుగు, చంద్ర, మేషశృంగం, బోలుగా ఉండే వెదురు ఇవి ఈ లోకంలో వృక్ష రాజాలు. హిమవంతం, పారియాత్రం, సహ్యాం, వింద్య, త్రికూటం, శ్వేతం, నీలం, భాసం, కోష్ఠవంతం, గురుస్కందం, మహేంద్రం, మాల్యవంతం - ఇవి పర్వతాలకు అధిపతులు. సూర్యుడు గ్రహాలకు, చంద్రుడు నక్షత్రాలకు, యమరాజు పితరులకు, సముద్రుడు నదులకు, వరుణుడు జలానికి, ఇంద్రుడు మరుద్గణాలకు అధిపతులు. ఉష్ణప్రభకు అధిపతి సూర్యుడు. తారలకు ప్రభువు చంద్రుడు, ప్రాణులకు అధీశ్వరుడు అగ్ని దేవుడు. బ్రాహ్మణులకు ప్రభువు బృహస్పతి. ఓషధులకు సోముడు, బలవంతులకు విష్ణువు, రూపాలకు త్వష్ట, పశువులకు శివుడు అధిపతులు. దీక్షచేసట్టిన వారికి యజ్ఞాలు, దేవతలకు ఇంద్రుడు అధిపతులు. దిశలకు స్వామిని ఉత్తరదిక్కు. బ్రాహ్మణులకు సోముడు పరాక్రమవంతుడైన రాజు. అన్ని రకాల రత్నాలకు కుబేరుడు స్వామి. ప్రజలకు స్వామి ప్రజాపతి. నేను ప్రాణులందరికీ మహా అధీశ్వరుడను. బ్రహ్మమయుడను. నన్ను, లేదా విష్ణువును మించిన వాడు వేరెవరూ లేరు.

బ్రహ్మమయుడైన మహావిష్ణువే అందరికీ రాజాధి రాజు అతనినే ఈశ్వరుడని అనుకోవాలి. ఆ శ్రీహరి అందరికీ కర్త. కాని అతనికి వేరొక కర్తలేడు. అతడు మనుష్య, కిన్నర, యక్ష, గంధర్వ, సర్ప, రాక్షస, దేవ, దానవ, నాగులు అందరికీ అధీశ్వరుడు.

రాజు ధర్మపాలనం చేయాలనుకొంటాడు. బ్రాహ్మణుడు ధర్మానికి సేతువు. కాబట్టి రాజు సదా బ్రాహ్మణులను రక్షించే ప్రయత్నం చేయాలి. తమ రాజ్యంలో సాధువులు బాధపడితే ఆ రాజులు తమ రాజోచిత గుణాలన్నీ కోల్పోయినట్లే. మరణించాక నరకంలో పడతారు. సాధువులైన బ్రాహ్మణులు అన్ని విధాలుగా ఏ రాజ్యంలో రక్షింపబడతారో ఆ రాజులు ఈ లోకంలో ఆనందాన్ని అనుభవిస్తారు, పరలోకంలో కూడా సుఖాలు పొందుతారు.

ఇప్పుడు వేను అందరికీ నియతమైన ధర్మాలను, లక్షణాలను చెపుతాను. అహింస అన్నిటికంటే ఉత్తమ ధర్మం. హింస అదర్శ లక్షణం (స్వరూపం). ప్రకాశం దేవతలకు, యజ్ఞాది కర్మలు మనుష్యులకు, శబ్దం ఆకాశానికి, వాయువు స్పర్శకు, రూపం తేజస్సుకు, రసం జలానికి, గందం ప్రాణులందరినీ భరించే పృథివికి లక్షణం. స్వరవ్యంజన శుద్ధితో కూడిన వాక్కు యొక్క లక్షణం శబ్దం. ఊహాపోహలు మనసుకు, నిశ్చయం బుద్ధికి లక్షణం. ఎందుకంటే ఈ లోకంలో మనుష్యులు మనసు ద్వారా ఆలోచించిన విషయాలను బుద్ధితోనే నిశ్చయిస్తారు. సాధువుల లక్షణం పైకి కనబడడు. (అది స్వసంవేద్యంగా ఉంటుంది) యోగం యొక్క లక్షణం ప్రవృత్తి సంన్యాసం యొక్క లక్షణం జ్ఞానం. కాబట్టి బుద్ధిమంతుడు జ్ఞానాన్ని ఆశ్రయించి సవ్యాసాన్ని స్వీకరించాలి. జ్ఞాన యుక్తుడయిన సంన్యాసి జరామరణాలను దాటి, సర్వద్వంద్వాతీతుడై, అజ్ఞానాంధకారాన్ని గడిచి పరమగతిని పొందుతాడు.

మహర్షులారా ! ఇదిగో నేను మీకు సమస్త ధర్మాలు లక్షణాలు యథావిధిగా ఉపదేశించాను. ఇక ఏ ఇంద్రియం ఏ గుణాన్ని గ్రహిస్తుందో చెపుతాను. పృథివి యొక్క గంద గుణాన్ని నాసిక గ్రహిస్తుంది. నాసికలోని వాయువు ఆ గందాన్ని అనుభవించడంలో సహాయపడుతుంది. జలగుణమైన రసాన్ని జిహ్వా గ్రహిస్తుంది. జిహ్వాయందున్న చంద్రుడు ఆ రసాన్ని ఆస్వాదించడంలో సహాయకు డవుతాడు. తేజం యొక్క గుణం రూపం. అది కంటిలోని సూర్యదేవుని సహాయంతో నేత్రం ద్వారా చూడబడుతుంది. చర్మం ద్వారా వాయు

గుణమైన స్పర్శ యొక్క జ్ఞానం కలుగుతుంది. చర్మంలో ఉన్న వాయుదేవుడు ఆ స్పర్శను అనుభవింపచేయడంలో సహాయకుడు అవుతాడు. ఆకాశగుణం శబ్దాన్ని చెవి గ్రహిస్తుంది. చెవులలో ఉన్న దిక్కులన్నీ శబ్దగ్రహణంలో సహాయకులు అవుతాయి. మనసు యొక్క గుణం చింతనం. దానిని బుద్ధి గ్రహిస్తుంది. హృదయంలో ఉన్న చైతన్యం (ఆత్మ) మనసు యొక్క చింతన కార్యంలో తోడ్పడుతుంది. నిశ్చయం బుద్ధిని, విశుద్ధబుద్ధి మహత్తత్వాన్ని గ్రహిస్తాయి. వాటి కార్యాలవలననే వాటి సత్త నిశ్చయమవుతుంది. వాటి ద్వారానే అవి వ్యక్తమవుతాయని అంటారు. కాని వాస్తవానికి అతీంద్రియములు కాబట్టి ఈ బుద్ధి మొదలైనవి అవ్యక్తములే. ఇందులో ఏ మాత్రం కూడా సందేహం లేదు. క్షేత్రజ్ఞుడయిన ఆత్మకు ఏ జ్ఞాపకమయిన లింగమూ లేదు. ఎందుకంటే అతడు (స్వయం ప్రకాశుడు) నిర్గుణుడు. కాబట్టి క్షేత్రజ్ఞుడు అలింగుడు (ఏ విశేష లక్షణం లేనివాడు) కేవలం జ్ఞానమే అతని లక్షణం (స్వరూపం) అని అంటారు. గుణాల ఉత్పత్తిలయాలకు కారణ భూతమైన అవ్యక్త ప్రకృతిని క్షేత్రము అంటారు. ఆత్మ దానిని తెలుసుకొంటుంది. కనుక దానిని క్షేత్రజ్ఞుడు అంటారు. క్షేత్రజ్ఞుడు ఆది మధ్యంతములతో కూడిన సమస్త అచేతన గుణాలను తెలిసినవాడు. కాని అవి వానిని తెలుసుకోలేవు. క్షేత్రజ్ఞుని ఎవరూ ఎరుగరు. కాని అతడు అన్నిటినీ ఎరుగును. ఇంద్రియానుభవంలోకి వచ్చే గుణాలకంటే అతీతంగా విరాజమానుడైన పరబ్రహ్మ పరమాత్మను క్షేత్రజ్ఞుడు తప్ప ఎవరూ తెలుసుకోలేరు. కాబట్టి ఈ లోకంలో పాపాలు నశించిపోయిన గుణాతీతుడు సత్త్వం (బుద్ధి), గుణాలు పరిత్యజించి క్షేత్రజ్ఞుని శుద్ధ స్వరూపాన్ని పరమాత్మ యందు ప్రవేశపెడతాడు. క్షేత్రజ్ఞుడు సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వ రహితుడు, అచలుడు, అనికేతుడు. అతడే సర్వవ్యాపక పరమాత్మ.

సర్వ పదార్థముల ఆద్యంతములు - జ్ఞానము

యొక్క విత్యత దేహరూపమైన కాలచక్రము -

గృహస్థ ధర్మముల వివరణ

బ్రహ్మదేవుడు చెబుతున్నాడు - "మహర్షులారా ! ఇప్పుడు నేను పదార్థాల ఆదిమధ్యంతాలను వివరిస్తాను. ముందు పగలు, తరువాత రాత్రి. (కాబట్టి దినం రాత్రికి ఆది. ఇలాగే) శుక్లపక్షం నెలకు, శ్రవణం నక్షత్రాలకు, శిశిరం ఋతువులకు ఆది. గంధాలకు ఆదికారణం భూమి. రసాలకు జలం, రూపాలకు జ్యోతిర్మయుడైన ఆదిత్యుడు, స్పర్శాలకు

వాయువు, శబ్దాలకు ఆకాశం ఆదికారణం. ఈ గంధాదులు పంచభూతాలనుండి పుట్టిన గుణాలు. ఇక భూతాలకు ఆదిని వివరిస్తాను. సూర్యుడు సమస్త గ్రహాలకు, జలరాసలం ప్రాణులందరికీ ఆది అని చెప్తారు. సావిత్రి అన్ని విద్యలకు, ప్రజాపతి దేవతలకు ఆది. వేదాలన్నింటికి ఓంకారం, వాక్కులకు ప్రాణం ఆది అవుతుంది. ఈ లోకంలో నియతమైన ఉచ్చారణ కలదంతా గాయత్రి అని చెబుతారు. చందాలకు ఆది గాయత్రి. ప్రజలకు ఆది సృష్టి యొక్క ప్రారంభకాలం. నాలుగు కాల జంతువులకు గోవు, మనుష్యులకు బ్రాహ్మణుడు, పక్షులకు డేగ, యజ్ఞాలకు ఉత్తమ ఆహుతి, పాకే జీవులకు సర్పం, అన్నియుగాలకు సత్యయుగం ఆది. రత్నాలలో సువర్ణం, తినదగిన వాటిలో యవలు, భక్ష్యభోజ్య పదార్థాలలో అన్నం శ్రేష్ఠమైనవి. ప్రవహించే వాటిలో, తాగే వాటిలో జలం ఉత్తమం. స్థావరాలన్నిటిలో సామాన్యంగా బ్రహ్మక్షేత్రం జువ్వెట్టు శ్రేష్ఠం, పవిత్రం అంటారు. ప్రజాపతులందరికీ ఆది నేను. నాకు ఆది ఆచింత్యాత్ముడైన విష్ణు భగవానుడు. అతనివే స్వయంభువు అంటారు. పర్వతాలలో అన్నిటికంటే ముందు మేరుగిరి పుట్టింది. దిక్కులు, మూలలలో తూర్పుదిక్కు ప్రధానంగా చెప్పబడుతోంది. నధులన్నిటిలో త్రిపథగ అయిన గంగ మొదటిది. సరోవరాలలో సర్వప్రథమంగా సముద్రం ప్రాధుర్భవించింది. దేవ, దానవ, భూత, పిశాచ, సర్ప, రాక్షస, మనుష్య, కిన్నర, యక్షులు అందరికీ స్వామి శంకరభగవానుడు. జగత్తు అంతటికీ ఆదికారణుడు బ్రహ్మస్వరూపుడైన మహావిష్ణువు. ముల్లోకాలలోను అతనిని మించిన వారు ఎవరూ లేరు. ఆశ్రమాలన్నింటిలో గృహస్థాశ్రమానికి ప్రాధాన్యం ఇవ్వబడింది. జగత్తుకు ఆద్యంతాలు అవ్యక్తమైన ప్రకృతియే. పగటికి అంతం సూర్యాస్తం. రాత్రికి అంతం సూర్యోదయం. సుఖాంతం సదా ధుఃఖమే, దుఃఖానికి అంతం సదా సుఖమే. సంగ్రహానికి అంతం వినాశం, ఉన్నతికి అంతం పతనం, సంయోగానికి అంతం వియోగం, జీవితానికి అంతం మృత్యువు. నిర్మాణమయిన వస్తువుకు వాశనం తప్పనిసరి. జన్మించిన వానికి మృత్యువు తప్పదు. ఈ లోకంలో స్థావరమయినా, జంగమమయినా శాశ్వతంగా ఉండేది ఏదీ లేదు. యజ్ఞం, దానం, తపస్సు, అధ్యయనం, వ్రతం, నియమం - ఇవన్నీ అంతమవుతాయి కాని జ్ఞానానికి అంతం లేదు. కనుక విశుద్ధ జ్ఞానం ద్వారా చిత్తం శాంతించినవాడు, ఇంద్రియాలు వశమయినవాడు, మమతాహంకార రహితుడు పాపాలన్నిటి నుండి ముక్తుడవుతాడు.

మహర్షులారా ! మనస్సునంటి వేగం కల (దేహమనే)

మనోహరమైన కాలచక్రం నిరంతరం కదులుతూ ఉంటుంది. ఇది మహత్తత్వం నుండి మొదలుకొని స్థూల భూతాల వరకు ఇరవై వాలుగు తత్వాలతో ఏర్పడింది. దీని గమనం ఎక్కడా కూడా ఆగదు. సంసార బంధానికి ఇది అవినాశకారణం. ముసలితనం, శోకం దీనిని ఆవరించి ఉన్నాయి. ఇది రోగాలకు, దుర్వ్యసనాలకు పుట్టిల్లు. దేశకాలాలను అనుసరించి చరిస్తూ ఉంటుంది. ఈ కాల చక్రానికి బుద్ధి పారం. మనసు స్తంభం. ఇంద్రియాలు బంధవాలు ఇది పంచభూతాల సముదాయంతో నిర్మితమయింది. శ్రమ, వ్యాయామం దీనికి శబ్దాలు. రాత్రి, పగలు ఈ చక్రాన్ని తిప్పుతూ ఉంటాయి. శీతోష్ణాలు దీనికి ఆవరణలు. సుఖదుఃఖాలు దీనికి సందులు (జోడించేవి). ఆకలి దప్పులు దీనికి కీలకాలు. ఎండ, నీడ దీనికి రేఖలు. కన్నులు తెరవడం, మూయడంతో దీని యొక్క వ్యాకులత (చంచలత) వ్యక్తమవుతుంది. ఘోరమైన మోహమనే జలం (కన్నీరు)తో ఇది వ్యాప్తమై ఉంటుంది. ఇది సదా గతిశీలం, అచేతనం. మాసాలు, పక్షాదుల ద్వారా దీని ఆయువును లెక్కిస్తారు. ఇది ఎన్నటికీ ఒకే అవస్థలో ఉండదు. కింద, పైన, మధ్య ఉన్న లోకాలలో సదా తిరుగుతూ ఉంటుంది. తమోగుణానికి వశమైనపుడు దీనికి పాపపంకిలంలో ప్రవృత్తి ఉంటుంది. రజోగుణం యొక్క వేగం దీనిని భిన్న భిన్న కర్మలలో వినియోగిస్తుంది. ఇది మహాదర్పంతో విర్రవీగుతూ ఉంటుంది. మూడు గుణాలను అనుసరించియే దీని ప్రవృత్తి కనిపిస్తుంది. మానసిక చింతయే ఈ చక్రానికి బంధన పట్టిక (కట్టుతాడు). ఇది సదా శోకమృత్యువులకు వశమై ఉంటుంది. క్రియలతో, కారణాలతో కూడి ఉంటుంది. ఆసక్తియే దీని వైశాల్యం (పొడవు, వెడల్పులు) లోభ తృప్తిలే ఈ చక్రం పైకి, కిందకి పడడానికి కారణాలు. అద్భుతమైన అజ్ఞానమే (మాయ) దీని ఉత్పత్తికి కారణం. భయమోహాలు దీనిని అన్నివైపుల నుండి ఆవరించి ఉన్నాయి. ఇది ప్రాణులను మోహంలో పడవేస్తుంది. ఆనందం కోసం, ప్రీతికోసం సంచరిస్తూ ఉంటుంది. కామక్రోధాలను సంగ్రహిస్తూ ఉంటుంది. రాగద్వేషాలతో కూడిన, జడరూపమైన దేహమనే ఈ కాలచక్రమే దేవతలందరితో పాటు ఈ సంపూర్ణ జగత్తు యొక్క సృష్టి సంహారాలకు కారణం. తత్త్వజ్ఞాన ప్రాప్తికి కూడా ఇదే సాధనం. దేహమయమయిన ఈ కాలచక్రం యొక్క ప్రవృత్తి నివృత్తులను బాగా తెలుసుకొన్నవాడు ఎప్పుడూ మోహంలోపడడు. పైగా అన్ని వాసనల నుండి, అన్ని రకాల

ద్వంద్వాలనుండి, సమస్త సాపాల నుండి ముక్తుడై పరమగతిని పొందుతాడు.

బ్రహ్మచర్యం, గార్హస్థ్యం, వానప్రస్థం, సంన్యాసం ఈ నాలుగు ఆశ్రమాలు శాస్త్రాలలో చెప్పబడ్డాయి. ఈ అన్నిటికీ గృహస్థాశ్రమమే మూలము. ఈ లోకంలో విధి నిషేధ రూపమైన శాస్త్రం ఏదయినా సరే అందులో పారంగతమైన పాండిత్యం సంపాదించడం గృహస్థ ద్విజులకు ఉత్తమం. దాని వలననే సనాతన కీర్తి లభిస్తుంది. ముందుగా అన్ని రకాల సంస్కారాలతో కూడి వేదోక్త విధానంలో అధ్యయనం చేస్తూ బ్రహ్మచర్య నియమాన్ని పాటించాలి. అనంతరం సమావర్తన సంస్కారం పొందాక ఉత్తమ గుణ యుక్తమయిన వంశంలో వినాహమాడాలి. తన భార్యయందే ప్రేమ కలిగి ఉండడం, సదా సత్పురుషుల ఆచారాలనే పాటించడం, జితేంద్రియుడుగా ఉండడం గృహస్థునికి పరమ ఆవశ్యకం. అతడు శ్రద్ధా పూర్వకంగా పంచమహాయజ్ఞాలతో దేవతలు మొదలైన వారిని యజించాలి. దేవతలకు, అతిథులకు భోజనం పెట్టిన తరువాతనే మిగిలిన అన్నాన్ని తాను తినడం గృహస్థుకు ఉచితం. వేదోక్తానుష్ఠానాలలో నిమగ్నుడు కావాలి. తన శక్తిని అనుసరించి ఆనందంగా యజ్ఞాలు చేయాలి, దానాలు ఇవ్వాలి. చేతులు, కాళ్లు, కన్నులు, వాక్కు, శరీరం ద్వారా జరిగే చాపల్యాన్ని విసర్జించాలి. అంటే వాటి ద్వారా ఏ అనుచిత కార్యమూ జరుగనీయకూడదు. ఇదే సత్పురుషుల నడత (శిష్టాచారం). సదా యజ్ఞోపవీతం ధరించే ఉండాలి. తెల్లని బట్టలు దరించాలి. ఉత్తమనియమాలను పాటించాలి. శౌచసంతోషాది నియమాలను, సత్యాహింసాదినియమాలను సాటిస్తూ యదాశక్తిగా దానం చేస్తూ ఉండాలి. శిష్టపురుషులతో కలిసి నివసించాలి. శిష్టాచారాన్ని సాటిస్తూ నాలుకను, ఉపస్థాన వశంలో ఉంచుకోవాలి. అందరితో మిత్రుని వలె నడచుకోవాలి. వెదరుదండం, నీటితో నిండిన కలశం ఎప్పుడూ వెంట ఉంచుకోవాలి. బ్రాహ్మణుడు అధ్యయన అధ్యాపన, యజన - యాజన, దాన - పరిగ్రహాలు ఈ ఆరు వృత్తులు స్వీకరించాలి. ఇందులో మూడు కర్మలు - యాజనం (యజ్ఞం చేయించడం); అధ్యాపనం (చదివించడం), ప్రతిగ్రహం (ఉత్తమ పురుషుల నుండి దానం తీసుకోవడం) ఇవి బ్రాహ్మణునకు జీవించడానికి పాథనాలు. మిగిలిన మూడు కర్మలు - దానం, అధ్యయనం, యజ్ఞానుష్ఠానం చేయడం - ఇవి ధర్మోపార్జన కోసం. దర్మజ్ఞుడైన బ్రాహ్మణుడు వీటిని పాటించడంలో ఎప్పుడూ ఏమరుపాటుగా ఉండకూడదు. ఇంద్రియసంయముడు,

మిత్రభావంతో మెలిగేవాడు, క్షమావంతుడు, ప్రాణులందరిపట్ల సమానభావం కలవాడు, మనన శీలుడు, ఉత్తమ నియమాలను పాటించేవాడు పవిత్రంగా ఉండేవాడు అయిన గృహస్థ బ్రాహ్మణుడు సదా జాగరూకుడై తన శక్త్యనుసారం పైన చెప్పిన నియమాలను పాటించినట్లయితే అతడు స్వర్గలోకాన్ని జయిస్తాడు.

బ్రహ్మచారి, వానప్రస్థ, సంన్యాసుల ధర్మాలను వివరించుట

బ్రహ్మదేవుడు చెబుతున్నాడు - “మహర్షులారా ! బ్రహ్మచర్య వ్రతాన్ని పాటించేవారు స్వధర్మ తత్పరులై ఉండాలి. విద్వాంసులు కావాలి. ఇంద్రియాలనన్నిటినీ ఆదుపులో ఉంచుకోవాలి. మునుల నియమాలను పాటించాలి. గురువుకు ప్రేయము, హితము కలిగించడంలో నిమగ్నం కావాలి. సత్యం పలకాలి. దర్మ పరాయణుడుగా పవిత్రుడుగా ఉండాలి. గురువు యొక్క అనుమతి తీసుకొన్నాకనే భుజించాలి. భుజించే సమయంలో అన్నాన్ని నిందించకూడదు. భిక్షాన్నాన్ని హవిష్యంగా భావించి స్వీకరించాలి. ఒక చోటే నివసించాలి, ఒక ఆసనం మీదే కూర్చోవాలి. నియమిత సమయంలోనే తిరగాలి. ఏకాగ్రచిత్తంతో పవిత్రుడై రెండు పూటలా అగ్నిలో హోమం చేయాలి. ఎల్లప్పుడూ మారేడు లేదా మోదుగు దండాన్ని దరించాలి. పట్టు లేదా నూలు వస్త్రాలనుగాని, మృగచర్మాన్నిగాని దరించాలి. లేదా బ్రాహ్మణులకు సామాన్యంగా కాషాయంరంగు అయి ఉండాలి. బ్రహ్మచారి ముంజగడ్డి మొలత్రాడు, జటలు ధరించాలి. ప్రతి దినం స్నానం చేయాలి. యజ్ఞోపవీతం దరించాలి. వేదాధ్యయనంలో నిమగ్నం కావాలి. లోభరహితుడై నియమంతో వ్రతపాలనం చేయాలి. సదా నియమపరాయణుడై శ్రద్ధగా శుద్ధ జలంతో దేవతలను తృప్తిపరిచే బ్రహ్మచారిని సర్వత్ర ప్రశంసిస్తారు.

ఇలాగే ముందు చెప్పబోయే ఉత్తమ గుణయుక్తుడు, జితేంద్రియుడు అయిన వాన ప్రస్థుడు కూడా ఉత్తమలోకాలపై విజయం పొందుతాడు. అతడు ఉత్తమ స్థానాన్ని పొంది ఈ లోకంలో మళ్ళీ జన్మించడు. వానప్రస్థుడైన ముని ఇంటి మీది మమకారం విడిచి గ్రామానికి వెలుపల వనంలో నివసించాలి. అతడు మృగచర్మం కాని, వల్కలంగాని ధరించవచ్చును. ప్రాతస్నాయం కాలాలలో స్నానం చేయాలి. సదా అడవిలోనే నివసించాలి. గ్రామంలోనికి ఎప్పుడూ రాకూడదు. అతిథులకు ఆశ్రయమివ్వాలి. సమయానికి వారిని సత్కరించాలి. వన్యఫలాలు, మూలాలు, ఆకులు లేదా నాచు

తని జీవితం గడుపుకోవాలి. అడవిలోది తప్ప ఇతరత్రా ఉండే జలాన్ని గాని వాయువునుగాని సేవించకూడదు. తన నియమాలను అనుసరించి సదా జాగరూకుడై క్రమంగా పైన చెప్పిన వస్తువులను ఆహారంగా చేసుకోవాలి. ఎవరైనా అతిథి వచ్చినపుడు ఫలమూలాలను భిక్ష ఇచ్చి, అతనిని సత్కరించాలి. ఎప్పుడూ బద్ధకించకూడదు. తన దగ్గర ఉన్నదానిలోనే అతిథికి భిక్ష ఇవ్వాలి. మౌనంగా ఉండి ముందు దేవతలను, అతిథులను భుజింపచేసి, తరువాత తాను భుజించాలి. ఎవరితోనూ సోట్లాటలు పెట్టుకోకూడదు. తేలికగా భుజించాలి. దేవతల సహాయం తీసుకోవాలి. ఇంద్రియాలను సంయమనంతో ఉంచుకోవాలి. అందరితో మైత్రి నెరపాలి. క్షమాశీలుడై ఉండాలి. గడ్డాలు, మీసాలు, తలవెండ్రుకలను ఎప్పుడూ క్షౌరం చేయించుకోకూడదు. సమయానికి అగ్నిహోత్రకార్యం, వేదాధ్యయనం, సత్యధర్మపాలనం చేయాలి. శరీరాన్ని సదా పవిత్రంగా ఉంచుకోవాలి. ధర్మపాలనలో నేర్పు సాధించాలి. సదా అడవిలో ఉంటూ చిత్తాన్ని ఏకాగ్రం చేయాలి. ఈ రీతిగా ఉత్తమ ధర్మాలను పాటించే జితేంద్రియుడయిన వానప్రస్థుడు స్వర్గాన్ని జయిస్తాడు. బ్రహ్మచారి, గృహస్థుడు, వానప్రస్థుడు ఎవరైనా గానీ ముముక్షువు అయిననాడు ఉత్తమ వృత్తిని ఆశ్రయించాలి.

(వానప్రస్థకాలం పూర్తి అయ్యాక) ప్రాణులన్నిటికీ అభయమిస్తూ కర్మ త్యాగ రూపమయిన సంన్యాసధర్మాన్ని పాటించాలి. ప్రాణులందరి సుఖమే తన సుఖంగా భావించాలి. అందరితో మైత్రి పాటించాలి. ఇంద్రియాలను సంయమనంగా ఉంచుకొని మునివృత్తిని పాటించాలి. యాచించకుండా, సంకల్పించకుండా విధివశాత్తు దొరికిన ఆహారాన్నే భిక్షగా గ్రహించి జీవితం గడుపుకోవాలి. గృహస్థుల ఇళ్లల్లో వంటిళ్లనుండి పాగలు రావడం ఆగిపోయినప్పుడు, ఇంటిలోనివారందరూ తని తాగాక, సాత్రలు కడిగి తుడిచి పెట్టుకొన్నాక మోక్ష ధర్మజ్ఞాత అయిన సన్యాసి భిక్షగ్రహించాలని కోరుకోవాలి. భిక్ష దొరికితే సంతోషం దొరకకపోతే విషాదం పొందకూడదు. (లోభంతో) అతిగా భిక్షను కూడబెట్టుకోకూడదు. ప్రాణాలు నిలుపుకోవడానికి సరిపడినంత మాత్రమే భిక్ష తీసుకోవాలి. సన్యాసి జీవన నిర్వహణానికే భిక్ష అడగాలి. ఉచిత సమయం వరకు అది లభించడానికి ఎదురుచూడాలి. చిత్తాన్ని ఏకాగ్రం చేయాలి. సాదారణ లాభం కూడా ఆశించకూడదు. అధికంగా గౌరవం లభించేచోట భుజించకూడదు. గౌరవ ప్రతిష్ఠలపట్ల సన్యాసి ఏవగింపు కలిగి ఉండాలి. అతడు ఎంగిలది, చేదు,

వగరు, కారం రుచులుగల ఆహారాన్ని తీసుకోరాదు. మధుర రసాన్ని కూడా ఆస్వాదించకూడదు. కేవలం జీవితనిర్వహణానికి, ప్రాణాలు నిలుపుకోవడానికి ఉపయోగించే అన్నమే ఆహారంగా శ్రమించాలి. ఇతరుల జీవికలకు ఆటంకం లేకుండా భిక్షలభిస్తేనే స్వీకరించాలి. భిక్ష అడిగినపుడు ఇచ్చే వానివద్ద తప్ప ఇతరుల వద్ద అన్నాన్ని తీసుకోవాలని అనుకోకూడదు. అతడు తన ధర్మాన్ని ప్రదర్శించకూడదు. రజోగుణదోషాదులై నిర్జన స్థానంలో సంచరించాలి. రాత్రులందు శూన్య గృహాలలో, అడవిలో, వృక్షమూలాలలో, నదీతీరాలలో లేదా పర్వత గుహలలో నిద్రించాలి. గ్రామంలో ఒక రాత్రికి మించి ఉండకూడదు. కాని వర్షాకాలం నాలుగు నెలలు ఏదో ఒక్క స్థానంలోనే గడపాలి. సూర్యుని వెలుతురు ఉన్నంతవరకు సన్యాసి దారివెంట నడుస్తూ ఉండడమే తగినది. అతడు కీటకం వలె మెల్లమెల్లగా మొత్తం భూమి యందు సంచరించాలి. నడిచే సమయంలో జీవుల మీద దయ తలచి నేలను బాగా చూసుకొంటూ ముందుకు అడుగు వేయాలి. ఏ రకంగానూ కూడబెట్టకూడదు. ఎవరి వాత్సల్య బంధాలలోనూ చిక్కుకొని ఎక్కడా నివసించకూడదు.

మోక్షధర్మజ్ఞాత అయిన సంన్యాసి సదా పవిత్ర జలాన్ని ఉపయోగించడం ఉచితం. ప్రవాహ జలంలో స్నానం చేయాలి. (నిలువ ఉంచిన నీటిలో కాదు) ఆహారం, బ్రహ్మచర్యం, సత్యం, సరళత, క్రోధరాహిత్యం, దోషదృష్టి వదిలివేయడం, ఇంద్రియసంయమం, చాడీలు చెప్పకపోవడం, ఈ ఎనిమిది నియమాలను జాగ్రత్తగా పాటించాలి. ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకోవాలి. అతని నడత సదా పాపరహితమై, మోసం, కుటలత్వం లేనిదై ఉండాలి. అయాచితంగా దొరికిన అన్నాన్నే గ్రహించాలి. కాని దాని కోసం కూడా మనసులో కోరిక పెట్టుకోకూడదు. ప్రాణయాత్రా నిర్వహణకు అవసరమైనంత అన్నాన్నే గ్రహించాలి. ధర్మబద్ధంగా లభించిన అన్నాన్నే భుజించాలి. ఇష్టమైన ఆహారం తినరాదు. తినడానికి తిండి, కప్పుకోడానికి బట్ట తప్ప ఏ వస్తువూ కూడబెట్టుకోకూడదు. భిక్షకూడా ఒక పూటకు ఎంత కావాలో అంతే గ్రహించాలి గాని అధికంగా గ్రహించకూడదు. ఇతరుల కోసం భిక్ష అడుగకూడదు. తాను కూడా ఎవరికీ పెట్టకూడదు. అడుగకుండా ఎవరి వస్తువునూ తీసుకోకూడదు. ఏదైనా మంచి వస్తువును అనుభవించాక మళ్ళీ దానికోసం లాలస కూడదు. మట్టి, జలం, అన్నం, పత్రం, పుష్పం, ఫలం -

ఈ వస్తువులు ఎవరికీ చెందకపోతే, అవసరం వచ్చినపుడు సన్యాసి వాటిని ఉపయోగించవచ్చును. అతడు చేతివృత్తులతో జీవించకూడదు. బంగారం ఆశించకూడదు. ఎవరినీ ద్వేషించకూడదు, ఎవరికీ ఉపదేశించకూడదు. సదా నిర్వికారంగా ఉండాలి. శ్రద్ధగా లభించిన పవిత్రాహారాన్నే భుజించాలి. మనసులో ఏ నిమిత్తం ఉంచుకోరాదు. అందరితో అమృతంలా మధురంగా నడుచుకోవాలి. ఎక్కడా ఆసక్తి ఉండరాదు. ఏ ప్రాణితోనూ పరిచయం పెంచుకోరాదు. కోరికతో, హింసతో కూడిన పనిని తాను చేయకూడదు, ఇతరులచేత చేయించకూడదు. అన్ని రకాల పదార్థాల మీద ఆసక్తిని దాటుకొని, కొద్దిసాటితోనే సంతృప్తుడై అన్ని చైపుల సంచరించాలి. స్థావర జంగమాలయిన అన్ని ప్రాణులపట్ల సమానభావంతో ఉండాలి. ఏ ప్రాణినీ ఉద్వేగానికి గురి చేయకూడదు. తాను కూడా ఎవరివలనా ఉద్వేగానికి గురికాకూడదు. ప్రాణులందరికీ విశ్వాస సాత్రుడయినవాడు అందరికంటె ఉత్తముడు, మోక్షధర్మజ్ఞాత అనిపించుకొంటాడు. సంన్యాసి భవిష్యత్తు గురించి ఆలోచించకూడదు. గడిచిన దానిని గూర్చి చింతించకూడదు. వర్తమానాన్ని కూడా ఉపేక్షించాలి. కేవలం కాలాన్ని గూర్చి ప్రతీక్షిస్తూ చిత్తవృత్తులను అరికట్టడానికి ప్రయత్నించాలి. కన్నులతో, మనసుతో, వాక్కుతో ఏ వస్తువునూ దూషించకూడదు. ప్రత్యక్షంగా గాని, పరోక్షంగాగాని చెడుపనులు చేయరాదు. తాబేలు తన అంగాలను అన్ని పక్కల నుండి ముడుచుకొన్నట్లుగా ఇంద్రియాలను విషయాల నుండి మరలించాలి. ఇంద్రియాలను, మనస్సును, బుద్ధిని దుర్బలం చేసి, పనిచేయకుండా చేయాలి. అన్ని తత్త్వాల జ్ఞానాన్ని పొందాలి. ద్వంద్వాలకు ప్రభావితుడు కాకూడదు. ఎవరి ముంచూ తలవంచకూడదు. స్వాహాకారాలు (అగ్ని హోత్రాదులు) పరిత్యజించాలి. మమతాహంకార రహితుడు కావాలి. యోగక్షేమాల గురించి చింతించకూడదు. మనసు మీద విజయం సాదించాలి. నిష్కాముడు, నిర్గుణుడు, శాంతుడు, అనాసక్తుడు, నిరాశ్రయుడు, ఆత్మ పరాయణుడు, తత్త్వజ్ఞాత అయినవాడు నిస్సందేహంగా ముక్తుడవుతాడు. ఆత్మకు చేతులు, కాళ్లు, నీవు, శిరస్సు, ఉదరం మొదలైన అంగాలు లేవని, గుణ కర్మలు లేవని, కేవలము, నిర్మలము, స్థిరము, శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధ రహితమని, జ్ఞేయము, అనాసక్తము, మానసీనము, నిశ్చింతము, అక్షయము, దివ్యము అని, ప్రాణులన్నిటిలో ఉన్నదని తెలుసుకొన్నవానికి ఎప్పుడూ

మృత్యువు ఉండదు. బుద్ధి, ఇంద్రియాలు, దేవతలు కూడా ఆ ఆత్మ తత్త్వం వరకు చేరుకోలేరు. వేదం, యజ్ఞం, లోకం, తపస్సు, వ్రతాలు కూడా అక్కడికి ప్రవేశించలేవు. కేవలం జ్ఞాని అయిన మహాత్ముడు మాత్రమే ఏ రకమైన చిహ్నాలు లేని భాహ్యుడై, ధర్మాన్ని తెలుసుకొని, దానిని యథార్థ రూపంతో పాటించాలి. విద్వాంసుడు, విజ్ఞానానికి అను రూపంగా ఆచరించడం ఉచితం. మూఢుడు కాకపోయినా మూఢునివలె నడుచుకోవాలి. కాని తన యొక్క ఏ వ్యవహారంతోను ధర్మానికి కళంకం కలిగించకూడదు. సమాజంలోని ఇతరులు అవాదరించే కర్మలనే సదా చేస్తూ ఉండాలి. కాని సత్పురుషుల ధర్మాన్ని నిందించకూడదు. ఈ రీతిగా నడుచుకొంటూ ధర్మాన్ని పాటించే వానిని శ్రేష్ఠుడయిన ముని అంటారు. ఇంద్రియాలు, వాటి విషయాలు, పంచమహాభూతాలు, మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారం, ప్రకృతి, పురుషుడు - ఈ అన్నిటి గురించి ఆలోచించి వాటి తత్త్వాన్ని యథాతథంగా నిశ్చయించినవాడు, ఏకాంతంలో కూర్చుని పరమాత్మను ధ్యానించినవాడు, ఆకాశంలో సంచరించే వాయువువలె అన్నిరకాల ఆసక్తుల నుండి విముక్తి పొంది పంచకోశరహితుడు నిర్భయుడు, నిరాశయుడు అయి ముక్తుడైన పరమాత్మను పొందుతాడు.

పరమాత్మను పొందు ఉపాయములు

బ్రహ్మదేవుడు చెపుతున్నాడు - "మహర్షులారా ! నిశ్చిత విషయాలను చెప్పే వృద్ధ బ్రాహ్మణులు సంన్యాసాన్ని తపమని చెప్తారు. జ్ఞానాన్నే పరబ్రహ్మ స్వరూపమని అంటారు. ఆ బ్రహ్మ అజ్ఞానులకు చాలా దూరంగా ఉంటాడు, నిర్వృంద్యుడు, నిర్గుణుడు, నిత్యుడు, అచింత్యుడు శ్రేష్ఠుడు. ధీరులు జ్ఞానం, తపస్సు ద్వారా అతని సాక్షాత్కారం పొందుతారు. మనసులోని మాలిన్యం ప్రక్షాళనమైనవారు, పరమ పవిత్రులు, రబోగుణం త్యజించినవారు, అంతఃకరణం నిర్మలమైనవారు, సంన్యాస పరాయణులు, బ్రహ్మను తెలిసినవారు తపస్సు ద్వారా కళ్యాణమయమైన మార్గాన్ని ఆశ్రయిస్తారు, పరమేశ్వరుని పొందుతారు. జ్ఞానం పరబ్రహ్మ స్వరూపమని, సన్యాసమే ఉత్తమమైన తపస్సుని చెప్తారు. తత్త్వాన్ని పూర్తిగా నిశ్చయించి, ప్రాణులందరిలో ఉండే ఆత్మను తెలుసుకొన్నవాడు సర్వత్ర సంచరించేవాడు సర్వజ్ఞుడు అవుతాడు. ఏవస్తువునూ కోరని, ఎవరినీ అవహేళన చేయనివాడు ఈ లోకంలో ఉండీకూడా బ్రహ్మస్వరూపాన్ని పొందుతాడు. అన్ని భూతాలలో ప్రధానమైన

ప్రకృతిని, దాని గుణాలను, తత్త్వాన్నిచక్కగా తెలుసుకొన్నవాడు. మమతాహంకార రహితుడవుతాడు. అతడు ముక్తుడవడంలో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు. శుభాశుభము లైన సమస్త త్రిగుణాత్మక కర్మలను, సత్సాసత్వములను కూడా విడిచివేయడం వలన జీవునికి తప్పక మోక్షం కలుగుతుంది. ఈ దేహం ఒక వృక్షం వంటిది. అజ్ఞానం దానికి మూలమైన పాదు (మూలం). బుద్ధి స్కంధం (కాండం), అహంకారం శాఖలు, ఇంద్రియాలు తొర్రలు. పంచమహాభూతాలు వృక్షశోభను ఇనుమడింపచేసే దాని విశాల అవయవాలు. ఇందులో ఎల్లప్పుడూ సంకల్పాలవే ఆకులు పుడుతూ ఉంటాయి. కర్మలవే పూవులు వికసిస్తూ ఉంటాయి. శుభాశుభకర్మలతో ప్రాప్తించే సుఖదుఃఖాలే సదా దీనికి కాసే పండ్లు. ఈ రీతిగా బ్రహ్మమనే బీజం నుండి పుట్టి ప్రవాహంగా నిరంతరంగా ఉంటూ ఉండే దేహం అనే ఈ వృక్షం సమస్తప్రాణులకు జీవవాధారం. బుద్ధిమంతుడు తత్త్వజ్ఞానం అనే ఖడ్గంతో ఈ వృక్షాన్ని ఖండించి, జన్మ మృత్యు జరావృద్ధి భ్రమణంలో పడవేసే ఆసక్తిరూపమైన బంధనాలను తెంచుకొన్నప్పుడు మమతాహంకార రహితుడు అయినప్పుడు అతనికి అవశ్యం ముక్తి కలుగుతుంది.

మరణ సమయంలో ఆత్మను ధ్యానించి, శ్వాసించినంత సమయంలోపలనైవా సమభావంతో ఉన్నవాడు అమృతత్వాన్ని (మోక్షం) పొందడానికి అధికారి అవుతాడు. ఒక్క నిమేషకాలమయినా తన మనసును ఆత్మలో ఏకాగ్రం చేసినవాడు అంతఃకరణప్రసన్నతను పొంది, విద్వాంసులు పొందే అక్షయగతిని పొందుతాడు. ప్రాణాయామం ద్వారా మల్లీ ప్రాణాలను సంయమనం చేసే మనిషి కూడా పరమాత్మను పొందుతాడు. ఈ రీతిగా ముందుగానే తన అంతఃకరణాన్ని శుద్ధమొనర్చుకొన్నవాడు కోరుకొన్న వస్తువులన్నీ పొందుతాడు. సత్త్వం (చిత్తశుద్ధి) యొక్క మహత్త్వాన్ని ఎరిగిన విద్వాంసుడు ఈ లోకంలో సత్త్వాన్ని మించి వేరే ఏవస్తువునూ ప్రశంసించడు. ద్విజవరులారా ! మనం అనుమాన ప్రమాణం ద్వారా అంతర్యామి పరమాత్మ సత్త్వస్థితుడనే విషయాన్ని భాగా తెలుసుకొంటాం. సత్త్వం ద్వారా తప్పవేరే ఏ మార్గం ద్వారా అతని వద్దకు చేరుకోవడం అసంభవం. క్షమ, ధైర్యం, అహింస, సమత, సత్యం, సరళత, జ్ఞానం, త్యాగం (దానం), సంన్యాసం - ఇవి సాత్విక ప్రవర్తనలో అంతర్గతమని అంటారు. (వీటి వలన కూడా పరమాత్మను పొందవచ్చు.)

సత్య పురుషుల భిన్నత్వము - బుద్ధిమంతుని

ప్రశంస - పంచ భూతముల గుణములు -

ఆత్మ యొక్క శ్రేష్ఠత్వము

బ్రహ్మదేవుడు చెపుతున్నాడు - "మహర్షులారా! ప్రాణులను హింసించేవారు, నాస్తిక వృత్తిని ఆశ్రయించినవారు, లోభ మోహాలలో చిక్కుకొన్నవారు నరకంలో పడవలసి ఉంటుంది. బద్ధకాన్ని విడిచి శ్రద్ధగా వేదోక్త కర్మలను అనుష్ఠించే నారు, ఆ కర్మల యొక్క పలితములందు ఆసక్తి లేనివారు ధీరులని ఉత్తమదృష్టి కలవారని అనిపించుకొంటారు.

సత్య క్షేత్రజ్ఞుల యొక్క పరస్పర సంయోగ వియోగములు ఎలా జరుగుతాయి అనే విషయాన్ని ఇప్పుడు నేను వివరిస్తాను. ఈ విషయాన్ని శ్రద్ధగా వినండి. ఈ రెండింటికి విషయి విషయ భావ సంబంధం ఉందని భావించారు. ఇందులో పురుషుడు విషయి, సత్యము విషయము. మనీషులు సత్యాన్ని ద్వంద్వయుక్తమని చెబుతారు. క్షేత్రజ్ఞుడు నిర్వంద్వుడు, నిష్కలుడు, నిత్యుడు, నిర్గుణుడు. తామరాకుమీద పడిన చలించే నీటి బిందువు దానిని తడపజాలనట్లుగా విద్వాంసుడు సమస్త గుణాలతో సంబంధం ఉన్నప్పటికీ దేనికి అంటుకోడు. కనుక క్షేత్రజ్ఞుడు అసంగుడు. ఇందులో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు.

బుద్ధి భాగుండని వానికి వేల ఉపాయాలు చేసినా కూడా జ్ఞానం కలుగదు. బుద్ధిమంతుడు వాల్గవంతు ప్రయత్నం చేతనే జ్ఞానం పొంది సుఖాన్ని అనుభవిస్తాడు. ఇలా ఆలోచించి ఏదైనా ఉపాయం చేత దర్మానికి సాధకమైన జ్ఞానం పొందాలి. ఎందుకంటే ఉపాయం తెలిసిన మేధావి అత్యంత సుఖాన్ని అనుభవిస్తాడు. ఎవడైనా మనిషి దారి బత్రెం ఏర్పాటు చేసుకోకుండానే యాత్ర ఆరంభిస్తే దారిలో చాలా కష్టాలు పడవలసి ఉంటుంది. అతడు మధ్యలోనే చనిపోతాడు కూడా. ఇదే విషయం కర్మ సంబంధంలో కూడా తెలుసుకోవాలి. (అంటే శుభకర్మలు అనే పాథేయం లేకుండా పరలోక మార్గాన్ని సుఖంగా తరించలేం.) తెలియని మార్గంలోనూ కాలినడకన వెళ్లేనాడు గంతవృష్టావాన్ని త్వరగా చేరుకోలేడు. తత్త్వజ్ఞాన రహితునిది అదే పరిస్థితి. కాని అదే మార్గంలో గుట్టలు కట్టిన, వేగంగా వెళ్లేరదంలో ప్రయాణించేవాడు శీఘ్రంగా తన లక్ష్యస్థానాన్ని చేరుకొన్నట్లుగా జ్ఞాని యొక్క గతి ఉంటుంది. బుద్ధిమంతుడు రథం వెళ్లగలిగినంత దూరం రథంలో వెళ్తాడు. రథం వెళ్లలేని దశలో దానిని విడిచి కాలినడకన వెళ్తాడు. అలాగే తత్త్వం, యోగవిధి తెలిసిన

బుద్ధిమంతుడు, గుణజ్ఞుడు భాగా గ్రహించుకొని ఉత్తరోత్తరం ముందుకు వెళ్తాడు. ఓడ సహాయం లేకుండా చేతులతోనే ఈది భయంకరమైన సముద్రాన్ని తరించగలననే నమ్మకంతో అందులో దిగిన మార్కుడు తన మృత్యువును తాను కొనితెచ్చుకొన్నట్లే. (అలాగే జ్ఞానమవే ఓడ సహాయం లేనిదే మనిషి భవసాగరాన్ని తరించలేడు) బుద్ధిమంతుడు ఓడ సహాయంతో నీటిలో దిగి శీఘ్రంగా దానిని దాటి బయటకు వస్తాడు. దాటిన తరువాత ఓడమీది మమకారం విడిచి వెళ్లిపోతాడు. (అలాగే బుద్ధిమంతుడు సంసారసాగరాన్ని దాటిన తరువాత ముందటి సాధనాల మీది మమత్వాన్ని విడిచివేస్తాడు.) కాని స్నేహవశుడైన మూఢుడు మమకార బద్ధుడై నావ మీదనే సదా కూర్చుని ఉండే సరంగులా అక్కడే భ్రమిస్తూ ఉంటాడు.

మునులు బుద్ధితో మననం చేసే శబ్ద స్పర్శ రూపరస గంధ రహితమైన దానిని ప్రధానమని అంటారు. దానికి ఇంకొక పేరు అవ్యక్తం. అవ్యక్తానికి కార్యం మహత్తత్త్వం. మహత్తత్త్వానికి కార్యం అహంకారం అహంకారం నుండి పంచ మహాభూతాలను వ్యక్తపరచే గుణాలు పుట్టాయి. పంచ మహాభూతాలకు శబ్ద స్పర్శాది విషయాలు కార్యం. అవి వేర్వేరు గుణాలతో ప్రసిద్ధం. అవ్యక్త ప్రకృతి కారణ రూపం, కార్య రూపం కూడా. అలాగే మహత్తత్త్వానికి కూడా కార్యకారణ రూపాలు రెండూ ఉంటాయని అంటారు. అహంకారం కూడా కారణ రూపమే. అయినా కార్య రూపంగా మాటిమాటికీ మారుతూ ఉంటుంది. పంచమహాభూతాలలో కూడా కారణత్వం, కార్యత్వం అనే రెండు ధర్మాలు ఉన్నాయి. ఆ భూతాలకు విశేషకార్యాలైన శబ్దాది విషయాలు కూడా బీజధర్మాలుగా (కారణాలుగా) చెప్పబడతాయి. దానితోపాటుగా కార్య రూపంలో కూడా ఉంటాయి. పంచమహాభూతాలలో ఆకాశానికి ఒక్కటే గుణం. నాయువుకు రెండు గుణాలు. తేజస్సుకు మూడు గుణాలు ఉంటాయి. జలానికి నాలుగు, పృథివికి ఐదు గుణాలు ఉంటాయి. అవి స్థావరజంగమాలైన ప్రాణులన్నిటిలో నిండి ఉండి జీవులన్నిటికీ జన్మనిస్తాయి. శుభాశుభాలను నిర్దేశిస్తాయి. శబ్ద స్పర్శ రూప రసగంధాలు - ఈ అయిదు పృథివి యొక్క గుణాలు. ఇందులో కూడా గంధం దీనికి ప్రధాన గుణం. గంధం అనేక విధాలుగా ఉంటుంది. దాని గుణాలను వివరంగా చెబుతాను. ఇష్టం (సుగంధం), అనిష్టం (దుర్గంధం), మదురం, ఆమ్లం, కటువు, నిర్హారి (సుడూరం న్యాపించేది), మిశ్రితం, స్నిగ్ధం, రూక్షం,

విశదం ఇవి గంధానికి ఉండే భేదాలు. శబ్ద స్పర్శ రూప రసాలు ఈ నాలుగు జల గుణాలు (ఇందులో రసమే జలానికి ముఖ్య గుణం) రసం గురించి ఇప్పుడు చెబుతాను. రసానికి చాలా భేదాలున్నాయి. తీపి, పులుపు, కారం, చేదు, వగరు, ఉప్పు - అనే ఆరు జలభేదాలు. శబ్ద స్పర్శ రూపాలు మూడు తేజస్సు యొక్క గుణాలు ఇందులో రూపం తేజస్సుకు ప్రధాన గుణం. రూపానికి కూడా - తెలుపు, నలుపు, రక్తవర్ణం, నీలం, పసుపు, ఎరుపు, చిన్న, పెద్ద, లావు, సన్నం, చతురస్రం, వృత్తాకారం అని చాలా భేదాలున్నాయి. ఈ రీతిగా తైజసరూపం పన్నెండు రకాలుగా విస్తరించి ఉంది. శబ్ద స్పర్శాలు రెండూ వాయుగుణాలు. ఇందులో కూడా స్పర్శయే వాయువుకు ప్రధాన గుణం. స్పర్శ కూడా చాలా రకాలుగా ఉంది. ఎండ, చల్లన, వెచ్చన, స్నిగ్ధత, విశదం, కఠినం, నిగనిగ, తేలిక దనం, పిచ్చిలం, దారుణం, మృదుత్వం, ఈ పన్నెండు రకాలు వాయు గుణం స్పర్శ యొక్క విస్తృతాలు. ఆకాశానికి గుణం శబ్దం ఒక్కటే. శబ్దానికి చాలా గుణాలున్నాయి. అవి విస్తరించి చెబుతున్నాను - షడ్జం, ఋషభం, గాంధారం, మధ్యమం, పంచమం, నిషాదం, ధైవతం, ఇష్టం (ప్రియం), అనిష్టం (అప్రియం) సంహతం (శ్లిష్టం) - ఈ పది ఆకాశం నుండి పుట్టిన శబ్దం యొక్క భేదాలు. అన్ని భూతాలలో ఆకాశం శ్రేష్ఠం. దాని కంటే శ్రేష్ఠం అహంకారం. అహంకారం కంటే బుద్ధి శ్రేష్ఠం, బుద్ధికంటే శ్రేష్ఠం ఆత్మ (మహత్తత్త్వం). దాని కంటే శ్రేష్ఠమైనది అవ్యక్త ప్రకృతి. ప్రకృతి కంటే పురుషుడు శ్రేష్ఠుడు. సర్వ ప్రాణుల యొక్క భూతభవిష్యత్తులు తెలిసినవాడు, సమస్త కర్మ విదులు తెలిసినవాడు, ప్రాణులందరినీ ఆత్మభావంతో దర్శించేవాడు అక్షయుడైన పరమాత్మను పొందుతాడు.

తపస్సు యొక్క ప్రభావము -

ఆత్మ స్వరూపము - ఆత్మజ్ఞాన మహిమ

అమగీత యొక్క ఉపసంహారము

బ్రహ్మదేవుడు చెబుతున్నాడు - "మహర్షులారా ! సారథి మంచి గుఱ్ఱాలను తన అధీనంలో ఉంచుకొన్నట్లే మనస్సు ఇంద్రియాల నన్నింటినీ శాసిస్తుంది. ఇంద్రియాలు, మనస్సు, బుద్ధి - ఇవి సదా క్షేత్రజ్ఞానితోపాటు కలిసి ఉంటాయి. దేహం అనే రదానికి ఇంద్రియాలనే గుఱ్ఱాలు కట్టబడి ఉన్నాయి. దానిని బుద్ధి అనే సారథి నియంత్రిస్తూ ఉంటాడు. ఆ రథం ఎక్కి భూతాత్మ (క్షేత్రజ్ఞుడు) అనే రథికుడు నాలుగు వైపులకు పరుగులు తీస్తూ ఉంటాడు. బ్రహ్మమయమైన

రథం శాశ్వతమైనది, గొప్పది. ఇంద్రియాలు దానికి గుఱ్ఱాలు. మనస్సు సారథి, బుద్ధి చెర్నాకోల. ఈ బ్రహ్మమయ రదాన్ని గూర్చి ఎల్లప్పుడూ గ్రహింపు కలిగిన పండితుడు ప్రాణులందరిలో ధీరుడు, ఎప్పుడూ మోహంలో పడడు. విశ్వసృష్టి కర్తలయిన మరీచాది బ్రాహ్మణులు సముద్ర తరంగాలవలె పంచభూతాల నుండి పుడతారు, తరువాత సమయానుసారంగా వానిలోనే లీనమవుతారు. ప్రజాపతి తపశ్శక్తి సంపన్నమయిన తన మనసుతోనే ఈ సంపూర్ణ జగతిని సృష్టించాడు. ఋషులు కూడా తపస్సుతోనే ధైవత్వాన్ని పొందారు. పలమూలాలు భుజించే సిద్ధులైన మహాత్ములు తపస్సు యొక్క ప్రభావంతోనే చిత్తాన్ని ఏకాగ్రం చేసి ముల్లోకాలలోని విషయాలను ప్రత్యక్షంగా దర్శిస్తున్నారు. ఆరోగ్యానికి సాదన భూతమైన ఓషధులు, రకరకాల విద్యలు తపస్సుతోనే సిద్ధిస్తున్నాయి. అన్ని పాథనాలకు మూలం తపస్సే. పాండదానికి, అభ్యసించడానికి, అణచి వేయడానికి, పాంగత్యం ఏర్పరచుకోవడానికి అతికష్టంగా ఉండేదంతా తపస్సు ద్వారానే సాధ్యమవుతుంది. ఎందుకంటే తపస్సు యొక్క ప్రభావం దుర్లంఘ్యం. త్రాగుబోతు, బ్రహ్మహంతకుడు, చోరుడు, భూణహత్యచేసేవాడు, గురుపత్నీ సంగమం చేసేవాడు - ఈ మహాపాపులు కూడా చక్కగా తపస్సు చేసి ఆ మహాపాపం నుండి విముక్తులవుతారు. మనుష్యులు, పితరులు, దేవతలు, పశువులు, మృగాలు, పక్షులు, ఇతర చరాచరప్రాణులు అందరూ సదా తపస్సులో లగ్నమయి సిద్ధిని పొందుతారు. మహామాయాశక్తులయిన దేవతలు తపస్సు యొక్క బలం వల్లనే స్వర్గంలో నివసిస్తున్నారు.

సోమరితనం వీడి అహంకారయుక్తులై సకామ కర్మానుష్ఠానం చేసేవారు ప్రజాపతిలోకానికి వెళ్తారు. ఆత్మ వేత్తలలో శ్రేష్ఠులయినవారు ధ్యాన యోగాన్ని ఆశ్రయించి సదా ప్రసన్న చిత్తులై ఉంటారు. వారు రాశీభూత సుఖమైన అవ్యక్త పరమాత్మ యందు ప్రవేశిస్తారు. కాని ధ్యానయోగం నుండి వెను దిరిగి అంటే ధ్యానంలో అసపలులై మమతా హంకార రహితులై జీవనం గడిపే వారు అవ్యక్త ప్రకృతిలో లీనమవుతారు. ఆపై తాము కూడా అవ్యక్తమనే పేరుపొంది అవ్యక్తం నుండే పుడతారు. కేవలం సత్త్వాన్ని ఆశ్రయించి తమోగుణ రజోగుణ బంధాల నుండి ముక్తులవుతారు. అన్ని పాపాల నుండి ముక్తుడై అందరినీ సృష్టించే అతనిని అఖండ బ్రహ్మగా, క్షేత్రజ్ఞునిగా గ్రహించాలి. ఆ జ్ఞానం పొందిన మనిషియే వేదవేత్త అవుతాడు. ముని చింతన

ద్వారా చేతనను (సమ్యక్ జ్ఞానాన్ని) పొంది, మనసును, ఇంద్రియాలను ఏకాగ్రం చేసి పరమాత్మ ధ్యానంలో నిలకడగా ఉండడం ఉచితం. ఎందుకంటే ఎవని మనసు దేని యందు లగ్నమవుతుందో అతడు తప్పక ఆ స్వరూపాన్నే పొందుతాడు. ఇది సనాతనమైన నిగూఢరహస్యం.

రెండక్షరాల 'మమ' (ఇది 'నాది' అనే భావం) మృత్యురూపం. మూడక్షరాల "న మమ" (ఇది "నాది కాదు" అనే భావం) సనాతన బ్రహ్మ ప్రాప్తి కలిగిస్తుంది. మందబుద్ధులు కొందరు (స్వర్గాది ఫలాలను ఇచ్చే) కామ్యకర్మలను ప్రశంసిస్తారు. కాని వృద్ధులైన మహాత్ములు నాటిని ఉత్తమమైనవి అనరు. ఎందుకంటే సకామ కర్మానుష్ఠానం వలన జీవుడు పదహారు వికారాలతో నిర్మితమయ్యే స్థూల శరీరాన్ని ధరించి జన్మించ వలసి వస్తుంది. అది సదా అవిద్యకు గ్రాసంగా మారుతుంది. అంతే కాదు. కర్మిష్ఠి దేవతలకు కూడా ఉపబోగ విషయం అవుతాడు. కాబట్టి విద్యాపారదర్శులైనవారు కర్మలయందు ఆసక్తులు కారు. ఎందుకంటే ఈ పురుషుడు (ఆత్మ) జ్ఞానమయుడు, కర్మమయుడు కాదు. ఈ రీతిగా ఆత్మ అమృత స్వరూపుడు, నిత్యుడు, ఇంద్రియాతీతుడు, సవాతనుడు, అక్షరుడు, జితాత్ముడు, అసంగుడు అని తెలుసుకొన్నవాడు ఎప్పుడూ మృత్యు బంధనాలలో పడడు. ఆత్మ అపూర్వము (అవారి), అకృతం (అజని) నిత్యం, కూటస్థం, అగ్రాహ్యం, అమృతాశి అని దర్శించినవాడు ఈ గుణాలను చింతన చేయడం వలన తాను కూడా అగ్రాహ్యుడు (ఇంద్రియాతీతుడు). అమృత స్వరూపుడు అవుతాడు. చిత్తాన్ని శుద్ధి పరచే (మైత్రి, కరుణ మొదలైన) సంస్కారాలన్నింటినీ సంసాదించుకొని మనసును ఆత్మధ్యానంలో లగ్నం చేసినవాడు కల్యాణమయుడైన ఆ బ్రహ్మను పొందుతాడు. ఆ బ్రహ్మను మించిన గొప్పవాడు ఎవడూ లేడు. జ్ఞాననిష్ఠులు, జీవన్ముక్తులు అయిన మహాత్ములకు ఇదే పరమగతి. విరక్తులకూ ఇదే గతి. ఇదే సవాతన దర్మం, ఇదే జ్ఞానులకు పొందదగిన స్థానం. భూతములన్నిటి యందు సమాన భావం గల లోభం, కోరిక లేని, సర్వత్ర సమాన దృష్టి కల జ్ఞాని కూడా ఈ గతిని పొంద గలుగుతాడు. బ్రహ్మర్షులారా ! ఈ విషయమంతా మీకు విస్తరించి చెప్పాను. దీనిని అనుసరించి నడుచుకోండి. దీని వలన మీకు శీఘ్రంగా సిద్ధికలుగుతుంది.

గురువు - "నాయనా ! బ్రహ్మ ఇలా ఉపదేశించాక, మహాత్ములయిన ఆ మునులు దానివే అనుసరించి నడుచుకొన్నారు. అందువలన వారికి ఉత్తమలోకాలు కలిగాయి.

మహాభాగా ! నీ చిత్తం శుద్ధమైనది కాబట్టి నీవు కూడా నేను చెప్పిన ఉత్తమమైన ఉపదేశాన్ని పాటించు. అందువల్ల నీకు కూడా సిద్ధికలుగుతుంది. అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "అర్జునా ! గురుదేవుడు ఇలా చెప్పిన తరువాత ఆ శిష్యుడు అన్ని ఉత్తమ ధర్మాలను పాటించాడు. అందువల్ల అతడు సంసార బంధం నుండి ముక్తుడు, కృతార్థుడు అయ్యాడు. అతడు శోకరహితమైన స్థానం పొందాడు." అని చెప్పాడు.

అర్జునుడు - "జనార్దనా ! బ్రహ్మనిష్ఠులైన ఆ గురుశిష్యులు ఎవరు ? నేను వినదగినదయితే దయచేసి నాకు సూటిగా చెప్పు." అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "మహాభావా ! నేనే గురువును, వా మనస్సే శిష్యుడని తెలుసుకో నీ మీది వాత్సల్యం చేత నేను ఈ నిగూఢ రహస్యాన్ని వివరించాను. నీకు వా మీద ప్రేమ ఉంటే ఈ అధ్యాత్మ జ్ఞానం విని దీనిని యథాతథంగా పాటించు. సరే ఇక నేను తండ్రిగారిని దర్శించాలను కొంటున్నాను. నారిని చూచి చాలా రోజులయింది. నీవు ఒప్పుకుంటే చేను ఆయనను దర్శించడానికి ద్వారకకు వెళ్తాను." అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా ! శ్రీకృష్ణ భగవానుని మాటలు విని అర్జునుడు - "మనం ఇప్పుడు ఇక్కడనుండి హస్తినాపురానికి వెళ్దాం. అక్కడ ధర్మాత్ముడయిన యుధిష్ఠిర మహారాజును కలుసుకొని, అతని అనుమతి తీసికొని మీరు మీ పట్టణానికి బయలుదేరుదురుగాని." అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో కలిసి హస్తినా

పురమువకు ఏగుట అక్కడ అందరిని

కలిసి, యుధిష్ఠిరుని అనుమతిపై సుభద్రతో

ద్వారకకు బయలుదేరుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా ! అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు రథం సిద్ధం చేయమని దారుకుని ఆజ్ఞాపించాడు. దారుకుడు క్షణకాలంలో తిరిగివచ్చి రథం సిద్ధం అయిందని చెప్పాడు. అలాగే అర్జునుడు కూడా తన అనుచరులకు "అందరూ హస్తినాపురానికి వెళ్లడానికి సిద్ధంకండి." అని ఆజ్ఞాపించాడు. అతడు అలా ఆజ్ఞాపించగానే సైనికులందరూ సంసిద్ధులై, మహాతేజస్వి అయిన అర్జునునివద్దకు వచ్చి - "ప్రయాణానికి అంతాసిద్ధం (ఇక బయలుదేరవచ్చు)" అని నివేదించారు.

అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు రథం ఎక్కి, ప్రసన్నంగా

ఏవేవో విషయాలు మాట్లాడుకొంటూ హస్తినాపురం వైపు బయలుదేరారు. అప్పుడు అర్జునుడు రథం మీద ఉన్న కృష్ణునితో మళ్ళీ - "మధుసూదనా ! మీదయవల్లనే యుధిష్ఠిరుడు జయంపొందాడు. శత్రువులను వధించి నిష్కంఠకమైన రాజ్యాన్ని పొందాడు. మా సాండవులు అందరం మీ వల్లనే సనాదులమయ్యాం. నౌక వలె మిమ్మల్ని పొంది మేము కౌరవసేవా సముద్రాన్ని తరించాము. విశ్వకర్మా ! మీరే ఈ జగతికి ఆత్మ. లోకంలో అందరికంటే శ్రేష్ఠులు. మీరు నన్ను అనుకొన్నట్లుగానే నేను మిమ్మల్ని తెలుసుకొన్నాను. దేవా ! మీ తేజస్సు వలననే సదా ప్రాణులన్నీ పుడుతున్నాయి. రకరకాల లీలలన్నీ నీకు ఆనందం (మనోవినోదం). ఆకాశం, భూమి నీమాయయే. ఈ చరాచర జగత్తు అంతా నీలోనే ఉంది. (అండజ, పిండజ, స్వేదజ ఉద్భిజాలు అవే) నాలుగు రకాల జీవులు, భూమ్యాకాశాలు మీ నుండే జనిస్తున్నాయి. స్వచ్ఛమైన వెన్నెలలో మీ నవ్వులే గోచరిస్తాయి. ఋతువులు మీ ఇంద్రియాలు, సదా వీచే గాలి మీప్రాణం. మీక్రోధమే సనాతన మృత్యు రూపంలో వ్యక్తమవుతుంది. మీ ప్రసన్నతలో లక్ష్మీదేవి నివసిస్తుంది. మహామతీ ! మీలో రతి, తుష్టి, దృతి, క్షాంతి, మతి, కాంతి మొదలైన గుణాలు, చరాచర ప్రాణులు నిత్యనివాసం ఉంటాయని అంటారు. ప్రళయకాలంలో మిమ్మల్నే మృత్యువనే పేరుతో పిలుస్తారు. నేను సుదీర్ఘకాలంపాటు మీ గుణాలను వర్ణిస్తూనే ఉన్నాగాని దానికి అంతం ఉండదు. కమలలోచనా ! మీరే ఆత్మ, పరమాత్మ. మీకు నమస్కారం. అజేయుడవైన పరమేశ్వరా! వేను - దేవర్షి వారదుడు, దేవలుడు, కృష్ణద్వైపాయనుడు, పితామహుడు భీష్ముడు చెప్పగా మీ మాహాత్మ్యాన్ని గురించి తెలుసుకొన్నాను. సమస్త జగత్తు మీలోనే ఓతప్రోతమై ఉంది. మీరే మనుష్యులకు ఒకే ఒక అధీశ్వరులు జవార్దనా ! మీరు వా మీద దయతలచి వాకు చేసిన ఈ ఉపదేశాన్ని వేను యదాతథంగా పాటిస్తాను. మీరు మాకు ప్రేయం చేయడానికి ధృతరాష్ట్రపుత్రుడు, మహాపాపి అయిన దుర్యోధనుని యుద్ధంలో చంపారు. ఇది మీరు చేసిన అద్భుత కార్యం. కౌరవసైన్యాన్ని మీరే మీ తేజస్సుతో భస్మం చేసివేశారు. అప్పుడే నేను యుద్ధంలో విజయం పొందాను. నాకు విజయం సులభసాధ్యమయ్యే ఉపాయాలన్నీ మీరే చేశారు. దుర్యోధనునితో యుద్ధం మొదలయినపుడు మీ బుద్ధిబలంతోనే, మీరు చూపిన పరాక్రమంతోనే మాకు జయం కలిగింది. కర్ణుని, పాపాత్ముడయిన జయద్రథుని, భూరిశ్రవుని

చంపడానికి మీరే సరియైన ఉపాయాలను చెప్పారు. కాబట్టి దేవకీనందనా ! మీరు ప్రేమతో వాకు ఉపదేశించినదంతా నేను ఆచరిస్తాను. ఇందులో వేను ఆలోచించవలసినదేమీ లేదు. మీరు ద్వారకకు వెళ్లాలనుకొంటే వెళ్లండి. నాకు కూడా సమ్మతమే. యుధిష్ఠిర మహారాజువద్దకు వెళ్లి నేను కూడా అతని చేత మీకు అనుమతి ఇప్పించడానికి ప్రయత్నిస్తాను. ఇక మీరు శీఘ్రమే మామగారిని చూడవచ్చును. అజేయవీరులైన బలభద్రులవారిని, ఇతర వృష్ణీవంశవీరులను కలుసుకోవచ్చును." అని అన్నాడు.

ఈ రీతిగా కృష్ణార్జునులు ఇద్దరూ మాటలాడుకొంటూ హస్తినాపురం చేరుకొన్నారు. వారు నగరంలో ప్రవేశించగానే అక్కడి స్త్రీ పురుషులందరూ సంతోషించారు. ఇంద్రభవనంలా శోభిల్లే రాజభవనానికి వెళ్లి ఆ ఇద్దరు మిత్రులు క్రమంగా మహారాజు ధృతరాష్ట్రుని, అత్యంత బుద్ధిమంతుడయిన విదురుని, యుధిష్ఠిరుని, దుర్దర్శవీరుడైన భీమసేనుని, మాద్రీనందనులైన నకుల సహదేవులను, ధృతరాష్ట్రుని పేవలో లగ్నమై ఉండే యుయుత్సుని, బుద్ధిమంతురాలయిన గాంధారిని, కుంతి, ద్రౌపది, సుభద్ర మొదలైన భరతవంశపు స్త్రీలందరినీ కలుసుకొన్నారు. అందరి కంటే ముందుగా ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు కృష్ణార్జునులు తమ పేర్లు చెప్పుకొంటూ వెళ్లి ఆయన రెండు పాదాలమా స్పృశించారు. ఆ తరువాత గాంధారి, కుంతి, యుధిష్ఠిరుని, భీమసేనుని పాదాలను తాకి నమస్కరించారు. తరువాత విదురుని కలిసి శుభక్షేమం అడిగారు. ఆపై వారందరితో కలిసి కొంతసేపు ధృతరాష్ట్రుని సేవలో గడిపారు. రాత్రికాగానే ధృతరాష్ట్రుడు కౌరవులకు, శ్రీకృష్ణునికి తమ తమ స్థానాలకు వెళ్లమని అనుమతించాడు. రాజు ఆజ్ఞ పొంది అందరూ తమ తమ భవనాలకు తిరిగివెళ్లారు. మహాపరాక్రమవంతుడు కృష్ణుడు అర్జునునితోసాటు అతని భవనానికి వెళ్లాడు. అక్కడ అతనికి శాస్త్రోక్తంగా ఆదర సత్కారాలు జరిగాయి. అతడు తన కిష్టమైన రీతిలో భోజనాదులు నిర్వర్తించుకొని అర్జునునితో కలిసి నిద్రించాడు. తెల్లవారగానే ప్రాతః కాలంలో చేయవలసిన సంధ్యావందనాది పూర్వాష్టాక్రియలన్నీ ముగించుకొని వారిద్దరూ యుధిష్ఠిరుని భవనానికి వెళ్లారు. అప్పుడతడు తన మంత్రులతో కలిసికూర్చుని ఉన్నాడు. అందమైన ఆ భవనంలో ప్రవేశించి వారు యుధిష్ఠిరుని దర్శించారు. వారి రాక యుధిష్ఠిరునికి ఎంతో ఆనందాన్ని కలిగించింది. అతని ఆజ్ఞానుసారం ఆ ఇద్దరు మిత్రులు ఉత్తమాసనాలపై ఆసీనులయ్యారు.

యుధిష్ఠిరుని బుద్ధి చాలా సూక్ష్మమైనది. వారిని చూస్తూనే వారిద్దరూ తన్ను ఏదో అడగడానికి వచ్చారని గ్రహించాడు. అందుకని అతడు - “వీరవరులారా ! మీరు నన్ను ఏదో అడగాలను కొంటున్నారని తెలుస్తోంది. ఏమి చెప్పదలచుకొన్నారో చెప్పండి. నేను దానిని పూర్తిగా నెరవేరుస్తాను. మీరు మనసులో వేరే విధమైన ఆలోచనపెట్టుకోకండి.” అన్నాడు.

అది విని సంభాషణ కుశలుడైన అర్జునుడు దర్మజుని చెంతకు చేరి మిక్కిలి వినీతభావంతో - “రాజా ! శ్రీకృష్ణుడు ఇక్కడ చాలా రోజులుగా ఉన్నాడు. ఇప్పుడు మీ అనుమతి తీసికొని వారు తమ తండ్రి గారిని చూడాలనుకొంటున్నారు. ఇది మీకు అంగీకారమయితే హర్ష పూర్వకంగా అనుమతి ఇస్తే అప్పుడే వారు ద్వారకాపురికి వెళ్తారు. కాబట్టి మీరు వీరిని అనుమతించాలని నాప్రార్థన.” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “మదుసూదనా ! నీకు మేలగుగాక ! శూరుని కొడుకైన వసుదేవుని చూడడానికి నీవు ఈ రోజే ద్వారకకు బయలుదేరు. మహాబాహూ ! నీ ఈ ప్రయాణానికి నేను పూర్తిగా సమ్మతిస్తున్నాను. మా మామగారిని, దేవకీ దేవిని చాలా రోజుల నుండి నీవు చూడనే లేదు. కాబట్టి అక్కడికి వెళ్లి వారందరినీ కలుసుకో నా తరపున మామకు నమస్కారాలు చెప్పి, అన్నగారు బలరాముని కూడా యథా యోగ్యంగా గౌరవించండి. భక్తులను మన్నిందే శ్రీకృష్ణా ! ద్వారకకు వెళ్లక భీమార్జునులు, నకుల సహదేవులతో పాటుగా నన్ను కూడా సదా గుర్తు ఉంచుకో. మహాబాహూ ! ఆనర్త దేశ ప్రజలను, నీ తల్లిదండ్రులను, వృష్ణివంశీయులయిన బంధువర్గాన్ని కలుసుకొని, తిరిగి వా అశ్వమేధయజ్ఞానికి దయచేయి. ఈ రకరకాల రత్నాలు, ధనం, ఇతర వస్తువులు నీ మనసుకు వచ్చినవి తీసికొని బయలుదేరు. కేశవా ! నీ దయవలననే మా శత్రువులు చనిపోయి సంపూర్ణ మహారాజ్యం మా చేతులలోకి వచ్చింది. (కాబట్టి ఇదంతా మీదే)” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అనగానే పురుషోత్తముడైన శ్రీకృష్ణుడు “మహాబాహూ ! ఈ రత్నాలు, ధనం, మొత్తం భూమి కేవలం మీవే. అంతేకాదు. నా ఇంటిలో ఉన్న ధనవైభవమంతా కూడా మీరు తమధిగానే భావించండి.” అన్నాడు. అతడు ఇలా అనగానే “చిత్తం” అని అతని మాటలను గౌరవించాడు. అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు తన మేనత్త కుంతి వద్దకు వెళ్లి మాట్లాడి, ఆమెచేత యథోచిత సత్కారాలు పొంది ఆమె సాదాలకు నమస్కరించి, ఆమెకు ప్రదక్షిణం దేశాదు.

విదురాదులందరి వద్ద గౌరవ పురస్కరంగా సెలవు తీసికొని యుధిష్ఠిరుడు, కుంతి అనుమతించగా సుభద్రను కూడా వెంటపెట్టుకొని, తన దివ్య రథం ఎక్కి, హస్తినాపురం నుండి బయలుదేరాడు. ఆ సమయంలో నగరవాసులు అన్ని వైపుల ఆయన చుట్టూ చేరారు. అర్జునుడు - వీరందరూ శ్రీకృష్ణ భగవానుని పంపడానికి కొద్ది దూరం అతనిని వెన్నంటి వెళ్లారు. తరువాత శ్రీకృష్ణుడు కౌరవులందరిని, విదురునీ వెనక్కిపంపి దారుకునితో, సాత్యకితో ఇక గుఱ్ఱాలను వేగంగా తోలమని చెప్పాడు.

దారిలో శ్రీకృష్ణుని వలన కౌరవుల వాశనమును నిని ఉత్తంకముని కోపించుట -

శ్రీకృష్ణుడతనిని శాంతింపచేసి, అతనికి అధ్యాత్మ జ్ఞానమును నివరించుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “రాజా ! ఈ రీతిగా ద్వారకకు వెళ్తున్న శ్రీకృష్ణుని కౌగిలించుకొని పాండవులందరూ తమ సేవకులతో పాటు వెనుతిరిగారు. అర్జునుడయితే అతనిని పెక్కుసార్లు హృదయానికి అత్తుకొన్నాడు. అతడు కన్నులకు కనబడనంత వరకు అతనిపైనే దృష్టి నిలిపి నిలబడిపోయాడు. శ్రీకృష్ణుని అవస్థ కూడా అలాగే ఉంది. రథం దూరమైపోయాక అర్జునుడు అతిక్ష్మం మీద శ్రీకృష్ణునిపైన లగ్నమైన దృష్టిని మరలించాడు. అలాగే శ్రీకృష్ణుడు కూడా అతిక్ష్మం మీద అర్జునునిపై నుండి చూపు మరల్చాడు. భగవానుని ప్రయాణ సమయంలో అనేక అద్భుత శకునాలు కనిపించాయి. గాలి అతి వేగంగా వీస్తూ వచ్చి అతని రథానికి ముందున్న ధూళిని, కంకరను, ముళ్లను ఎగురకొట్టి తుడిచివేసింది. ఇంద్రుడు పవిత్రమైన సుగంధ జలాన్ని, పుష్పాలను కురిపించాడు. ఈ రీతిగా సమతల ప్రదేశంలో పయనిస్తూ శ్రీకృష్ణుడు మరుభూమి చేరుకొన్నాడు. అక్కడ అతడు అమిత తేజస్వి అయిన ఉత్తంక మునిని దర్శించి పూజించాడు. ముని కూడా అతనికి స్వాగతమిచ్చి సత్కరించాడు. ఆపై ఇరువురు పరస్పరకుశలం గూర్చి అడిగారు. ఆ తరువాత విప్రోత్తముడు ఉత్తంకముని శ్రీకృష్ణుని - “శ్రీకృష్ణా ! నీవు కౌరవ పాండవుల ఇంటికి వెళ్లి వారికి సంది చేయించి వస్తున్నావా ? ఇప్పుడు వారి మధ్య సడలని సోదర ప్రేమ స్థిరపడిందా? వారు నీకు చుట్టాలు, పరమ ప్రీయులు. వారి మధ్య సంది దేయిందే మరలి వస్తున్నావు. అవువా ? ఇప్పుడు సాందువుత్రులు, భృతరాష్ట్ర పుత్రులు నీతోపాటు లోకంలో సుఖంగా

సంచరించగలరా? కౌరవులు శాంతించడంతో నీవలన సురక్షితులైన పాండవులకు ఇక తమ రాజ్యంలో సుఖం లభించినట్లేనా? నాయవా! నీవు ప్రయత్నిస్తే కౌరవ పాండవుల మధ్య సంది కుదురుతుందని నేను ఎప్పుడూ అనుకొంటూ ఉంటాను. నా ఈ ఆశ అసఫలం మాత్రం కాలేదు కదా!" అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణ భగవానుడు - "మహర్షీ! నేను కౌరవుల వద్దకు వెళ్లి వారిని శాంతిప చేయడానికి గొప్ప ప్రయత్నమే చేశాను. కాని వారు ఏ రకంగాను సందికి సంపిద్దులు కాలేదు. ఆ కారణంగా వారందరూ పుత్రులతో బంధువులతో సహితంగా యుద్ధంలో చనిపోయారు. ప్రారబ్ధ విధిని ఎవరూ బుద్ధితోగాని, బలంతో గాని తప్పించలేరు. మీకు ఈ సంగతులన్నీ తెలిసే ఉంటాయి. కౌరవులు వా యొక్క భీష్ముని యొక్క విదురుని యొక్క అభిప్రాయాన్ని కూడా తోసిపుచ్చారు. అందుకే వారు తమలోతాము పోరి నశించిపోయారు. పాండవ పక్షంలో కూడా యుధిష్ఠిరాదులు అయిదుగురు పోదరులే మిగిలారు. వారి పుత్రులందరూ యుద్ధంలో మరణించారు. ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులలో (యుయుత్సుడు తప్ప) ఎవరూ మిగలలేదు. అందరూ తమ కొడుకులతో బంధువులతో పాటు చనిపోయారు." అని చెప్పాడు.

శ్రీకృష్ణుని మాటలు విని ఉత్తంకముని మిక్కిలి కోపాద్రిక్తుడై "మధుసూదనా! కౌరవులు నీకు చుట్టాలు, ఇష్టులు. అయినప్పటికీ, శక్తి కలిగి కూడా నీవు వారిని రక్షించలేదు. కాబట్టి నేడు నీకు నేను తప్పక శాపం ఇస్తాను. నీవు వారిని బలవంతంగా పట్టుకొని ఆపివేయగలవు. అయివా అలా చేయలేదు. అందుకని వాకు కోపంవచ్చి నిన్ను శపించకుండా ఉండలేక సోతున్నాను. అయ్యో! కురువంశంలోని శ్రేష్ఠులైన వీరులు నశించిపోయారు. నీవు సామర్థ్యం కలిగి ఉండి కూడా వారిని ఉపేక్షించావు." అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "భృగునందనా! ముందు వా మాట వినండి. మీరు తపస్సులు కాబట్టి వా విన్నపం ఆలకించండి. నేను మీకు అధ్యాత్మతత్వ విషయాన్ని చెబుతున్నాను. దానిని విన్నాక మీరు కావాలనుకొంటే వాకు శాపం ఇవ్వండి. ఇది మాత్రం గుర్తుంచుకోండి. ఎవరూ కూడా కొద్దిపాటి తపోబలం చేతనే నన్ను తిరస్కరించలేరు. మీరు తపస్సులలో శ్రేష్ఠులు, మీ తపస్సు యొక్క తేజస్సు అధికంగా పెరిగింది, మీరు మీ సేవతో గురుజనులను కూడా సంతృప్తులను చేశారు, బాల్యం నుండే బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తున్నారు. ఈ విషయాలన్నీ

నేను బాగా ఎరుగుదును. కాబట్టి మిక్కిలి బాధల కోర్చి మీరు సంపాదించుకొన్న మీ తపస్సును నేను నష్టపరచాలనుకోవడం లేదు." అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు - "కేశవా! నీవన్న ఆ ఉత్తమ అధ్యాత్మతత్వాన్ని వివరించు. అది విని నేను నీ మేలుకోరి ఆశీర్వదిస్తాను. లేదా శాపమే ఇస్తాను." అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - మహర్షీ! మీకు తెలిసే ఉండాలి - సత్త్వరజ ప్రమోగుణాలు అన్నీ నన్నే ఆశ్రయించి ఉన్నాయి. రుద్రులు, వసువులు కూడా వా నుండే పుట్టారు. ప్రాణులన్నీ నాలో ఉన్నాయి. నేను ప్రాణులందరిలో ఉన్నాను. అనే ఈ విషయం నిశ్చయంగా తెలుసుకోండి. దైత్యులందరూ, యక్షులు, గంధర్వులు, రాక్షసులు, వాగులు, అప్పరసలు నా నుండే ప్రాదుర్భవించారు. విద్వాంసులు చెప్పే సథసత్తులు, వ్యక్తావ్యక్తములు, క్షరాక్షరములు, అన్నీ వా స్వరూపాలే మునీ! చతుర్వర్ణాలు, వారి ప్రసిద్ధమైన చతుర్ధర్మాలు, వేదోక్త కర్మలు, ఇవేవీ వా కంటే భిన్నమైనవి కావు. సదసత్తులు, దానికి ఆతీతమైన అవ్యక్త జగత్తు, కూడా సవాతన దేవాది దేవుడినైన నాకంటే వేరు కావు. ఓంకారంతో ఆరంభమయ్యే వాలుగు వేదాలు నేనే అని తెలుసుకోండి. యజ్ఞంలోని యూపం, సోమం, చదువు, దేవతలను తృప్తిపరిచే హోమం, హోత, హవ్యసామగ్రి కూడా నేనే. అధ్వర్యులు, కల్పకం, సంస్కరింపబడిన హవిష్యం - ఇవన్నీ నా స్వరూపాలే మహాయజ్ఞాలలో ఉద్గాతలు ఉచ్చైస్వరంతో పామగానం చేసి స్తుతించేది నన్నే. ప్రాయశ్చిత్త కర్మలలో శాంతిపారం, మంగళపాఠం చేసే బ్రాహ్మణులు విశ్వకర్మనైన నన్నే సదా స్తుతిస్తూ ఉంటారు. సర్వప్రాణుల మీద దయచూపటం అనే ధర్మం వా మనసునుండి పుట్టిన జ్యేష్ఠ పుత్రుడని తెలుసుకోండి. ధర్మ రక్షణ కోసం, ధర్మస్థాపన కోసం నేను అనేక యోనులలో అవతరిస్తూ, భిన్న భిన్న రూపాలతో వేషాలతో ముల్లోకాలలోను సంచరిస్తూ ఉంటాను. విష్ణువు, బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు అందరి ఉత్పత్తి ప్రళయాలకు కారణం నేనే. ప్రాణులందరి సృష్టి సంహారాలు నాలోనే జరుగుతాయి. యుగాలు మారినప్పుడల్లా, ప్రజాక్షేమం కోసం నేను భిన్న భిన్నయోనులలో ప్రవేశించి ధర్మ మర్యాదను స్థాపిస్తాను. దేవయోనిలో అవతరించినపుడు దేవతలలాగే ఆచారావ్యవహారాలన్నీ పాటిస్తాను గంధర్వ యోనిలో అవతరిస్తే నా ఆచార వ్యవహారాలన్నీ గంధర్వుల లాగే ఉంటాయి.

అలాగే వాగులలో నాగునిగా, యక్ష రాక్షసులలో వారిలాగే యథాతథంగా ఆచరిస్తూ ఉంటాను. ఇప్పుడు నేను మనుష్యునిగా అవతరించాను. కాబట్టి కొరవులపై నాశక్తిని ప్రయోగించకుండా, ముందు దీనంగానే వారిని అర్థించాను. కాని మోహగ్రస్తులైన కారణంగా వారు నా మాట వినలేదు. అనంతరం కోసంతో గొప్ప గొప్ప భయాలు చూపి వారిని భయపెట్టాను, బెదిరించాను. కాని వారు అధర్మ యుక్తులై కాలగ్రస్తులైన కారణంగా నామాటకు అంగీకరించి సంది చేసుకోలేదు. కాబట్టి యుద్ధంలో ప్రాణాలు కోల్పోయి ఇప్పుడు స్వర్గానికి చేరుకొన్నారు. విప్రోత్తమా ! మీరు అడిగిన దానికి సమాదానంగా ఈ విషయమంతా చెప్పాను." అని ముగించాడు.

**శ్రీకృష్ణుడు ఉత్తంకునికి నిశ్వరూపమును చూపుట
మరుప్రదేశములో జలము లభించునట్లు
వరమును అనుగ్రహించుట**

ఉత్తంకుడు - "జనార్దవా ! మీరు జగత్కర్తలని నేను ఎరుగుదును. మీరు నాకు ఉపదేశించిన ఈ జ్ఞానాన్ని నిశ్చయంగా మీ అనుగ్రహమే అనుకొంటున్నాను. ఇప్పుడు నా చిత్తం ప్రసన్నమై మీ పట్ల భక్తి పరిపూర్ణమయింది. కనుక శాపం ఇచ్చే ఆలోచన లేదు. జనార్దవా ! నేను కొద్ది పాటిగానయివా మీ కృపకు అర్హుడిని అయితే నాకు మీ ఈశ్వరీయ స్వరూపాన్ని చూపండి. నాకు దానిని చూడాలని చాలా కోరికగా ఉంది." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా ! ముని ఈ విధంగా ప్రార్థించగానే శ్రీకృష్ణభగవానుడు ప్రసన్నుడై, యుద్ధారంభంలో అర్జునుడు చూచిన తన ఆ సవాతనవైష్ణవస్వరూపాన్ని కనపరచాడు. ఉత్తంక ముని ఆ విరాడ్విశ్వరూపాన్ని దర్శించాడు. దానికి పెద్ద పెద్ద చేతులు ఉన్నాయి. అది వేల సూర్యులవలె దేదీప్యమానంగా ఉంది. అగ్ని వలె తేజోవంతంగా ఉంది. ఆకాశమంతా ఆవరించి నిలిచి ఉంది. దానికి అన్ని వైపుల ముఖాలు కనిపిస్తున్నాయి. వ్యాపకుడయిన పరమాత్మ యొక్క ఆ అద్భుత వైష్ణవ రూపాన్ని చూసి ఉత్తంకమునికి చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. అతడు ఇలా స్తోత్రం దేయసాగాడు. "విశ్వకర్మా ! నీకు నమస్కారం. విశ్వాత్మా ! సంపూర్ణ జగత్తు మీ నుండే పుట్టింది. పృథ్వి మీరెందు పాదాలతో, ఆకాశం మీ శిరసుతో వ్యాప్తమై ఉంది. భూమ్యాకాశముల నడిమి భాగమంతా మీ ఉదరం ఆక్రమించింది. దిశలన్నీ మీ భుజాలలో ఇమిడి

పోయాయి. అచ్యుతా ! ఈ దృశ్య ప్రపంచమంతా మీస్వరూపమే దేవేశ్వరా ! ఇక మీరు మీ ఈ ఉత్తమమైన అక్షయమైన స్వరూపాన్ని ఉపసంహరించండి. నేను మళ్ళీ మిమ్మల్ని మీ పూర్వ రూపంలోనే చూడా లనుకొంటున్నాను." అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా ! ముని యొక్క మాటలు విని సదా ప్రసన్న చిత్తంతో ఉండే శ్రీకృష్ణుడు - "మహర్షీ ! మీరు నావలన ఏదైవా వరం పొందండి." అన్నాడు. అప్పుడు ఉత్తంకుడు "పురుషోత్తమా ! మీ ఈ స్వరూపాన్ని చూస్తున్నాను. ఇదే నాకు అన్నిటిని మించిన గొప్పవరం. "అన్నాడు. అది విని శ్రీకృష్ణుడు" మునీ ! మీరు దీని గురించి ఇంకొకలా భావించకండి. నా దర్శనం ఆమోఘమైనది. కాబట్టి మీరు నన్ను వరం కోరుకోవలసిందే." అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు - "ప్రభూ ! నేను వరం తీసుకోవడం తప్పనిసరి అనుకొంటే ఇక్కడ నాకు యథేచ్ఛగా నీరు దొరికేలా వరం ఇవ్వండి. ఎందుకంటే ఈ మరుభూమిలో నీరు చాలా దుర్లభం" అని అడిగాడు.

అనంతరం భగవానుడు తన తేజస్సును ఉపసంహరించి ఉత్తంకమునితో - "మహర్షీ ! నీరు అవసరమైనపుడు నన్ను స్మరించండి" అని చెప్పాడు. ఇలా చెప్పి అతడు ద్వారకకు వెళ్లిపోయాడు. అనంతరం ఒక రోజున ఉత్తంకమునికి చాలా దాహం వేసింది. అతడు నీటి కోసం ఆ మరుభూమిలో నాలుగువైపులా తిరుగాడసాగాడు. అలా తిరుగుతూ అతడు శ్రీకృష్ణుని స్మరించాడు. ఇంతలో అతనికి దిగంబరుడయిన ఒక చండాలుడు కనిపించాడు. అతని శరీరం నిండా మాలిన్యం, బురద అంటుకొని ఉన్నాయి. అతని చుట్టూ కుక్కలు ఉన్నాయి. నడుముకు కత్తి కట్టుకొన్నాడు, చేతిలో విల్లంబులు పట్టుకొన్నాడు. అతడు భయంకరంగా కనిపిస్తున్నాడు. అతని మాత్రేంద్రియం నుండి జలధార కిందికి పడుతూ కనిపించింది. మహర్షి దప్పికతో ఉన్నాడని గ్రహించి చండాలుడు నవ్వుతూ - "ఉత్తంకా ! రా ! నా వద్ద జలం తీసికొని తాగు నీవు దాహంతో భాధపడుతూంటే నాకు చాలా జాలి కలుగుతోంది." అన్నాడు.

చండాలుడు ఇలా అన్నా ఉత్తంకముని ఆ నీటిని స్వీకరించ లేదు. వరం ఇచ్చిన శ్రీకృష్ణుని కరోర వాక్యాలతో నిందించాడు. అతడు కోపంతో ఆ నీటిని తీసుకోలేదు. పైగా సడలని పట్టుదలతో ఆ చండాలుని కూడా నిష్ఠురమాడాడు. అతడు

తిరస్కరించడంతో చందాలుడు కుక్కలతో పాటు అక్కడే అంతర్ధానమయ్యాడు. అది చూసి ఉత్తంకమునికి చాలా సిగ్గుకలిగింది. మనసులోనే శ్రీకృష్ణుడు తన్ను మోసగించాడని అనుకోసాగాడు. ఇంతలో ఆ మార్గంలోనే శంఖచక్ర గథా ధరుడై మహాబుద్ధిమంతుడయిన శ్రీకృష్ణుడు అక్కడ ప్రత్యక్షమయ్యాడు. అప్పుడు ఉత్తంకుడు - “పురుషోత్తమా ! బ్రాహ్మణునికి చందాలుని మూత్రజలాన్ని ఇవ్వడం మీకు ఉచితం కాదు.” అన్నాడు. అతని మాటవిని శ్రీకృష్ణభగవానుడు మధుర వాక్కులతో అతనిని ఓధార్చుతూ - “మహర్షీ ! ఇక్కడ మీకు ఏ రూపంతో జలం ఇవ్వడం సముచితమో, ఆ రూపంతోనే ఇవ్వబడింది. కాని మీరు తెలుసుకోలేకపోయారు. నేను మీకోసమని వజ్రధారి అయిన ఇంద్రుని వద్దకు వెళ్లి - “నీవు ఉత్తంకమునికి జల రూపంలో అమృతం ఇవ్వు.” అని చెప్పాను. నా మాటలు విని ఇంద్రుడు ఎన్నోసార్లు - “మనిషి అమరుడు కాలేడు. కాబట్టి మీరు అతనికి అమృతం కాకుండా నేరే ఏదైనా వరం ఇవ్వండి.” అని అన్నాడు. కాని నేను గట్టిగా - “ఉత్తంకమునికి అమృతమే ఇవ్వాలి.” అని పట్టుపట్టాను. అప్పుడు ఇంద్రుడు నన్ను ప్రసన్నుని చేస్తూ - “మహామతీ ! భృగునందనుడు ఉత్తంకునికి అమృతం ఈయడం తప్పనిసరి అయితే నేను చందాల రూపం ధరించి అతనికి అమృతం ఇస్తాను. ఈ రీతిగా అతడు తీసుకోవడానికి అంగీకరిస్తే ఇప్పుడే ఇవ్వడానికి వెళ్తున్నాను. అతడు స్వీకరించకపోతే నేను ఏ రీతిగానూ అతనికి అమృతం ఇవ్వడానికి రాజీపడను.” అని నియమం విధించాడు. ఈ రకమైన నియమంపెట్టి ఇంద్రుడు తానే చందాల రూపంలో వచ్చి, మీకు అమృతం ఇస్తాండగా మీరు అతనిని తిట్టి విముఖుని దేశారు. ఇది మీరు దేసిన పెద్ద అపరాధం. సరే అది గడిచిపోయిన సంగతి ఇప్పుడు మీ తీవ్ర సిపాసను శాంతింపచేయడానికి, జలం కావాలనే కోరికను తీర్చడానికి నేను మీకు ఇంకొక వరం ఇస్తున్నాను. బ్రాహ్మణుడా ! మీకు నీరు కావాలనే కోరిక కలిగినప్పుడల్లా మరు భూమిలోని ఆకాశంలో నీటితో నిండిన మేఘాలు ముసురుకొంటాయి. ఆ మేఘాలు మీకు స్వాదుజలాన్ని సమర్పిస్తాయి. అవి “ఉత్తంక మేఘాలు” “అనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కుతాయి.” అన్నాడు.

జనమేజయా ! శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ఇలా చెప్పాక ఉత్తంకమునికి చాలా ఆనందం కలిగింది. ఇప్పటికీ మరు భూమిలో ఉత్తంకమనే మేఘాలు వర్షిస్తూనే ఉంటాయి.

ఉత్తంకుని గురు భక్తి - గురుపత్ని యొక్క ఆజ్ఞపై ఉత్తంకుడు పౌదాసుని వద్దకు వెళ్లి అతని రాణిని కుండలములు అడుగుట

జనమేజయుడు - “బ్రాహ్మణోత్తమా ! ఉత్తంక మహాముని ఎటువంటి తపస్సు చేశాడని ? తపోబలంతో విష్ణు భగవానునికి కూడా శాపం ఇవ్వడానికి సిద్ధపడ్డాడు ?” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - “జనమేజయా ! ఉత్తంకముని అతి గొప్ప తపస్వి, తేజస్వి, గురుభక్తి కలవాడు. (అతడు గురువు వద్ద ఉన్నప్పుడు అతనిని చూపి) ఋషి కుమారులందరూ మనసులో తమకు కూడా ఉత్తంకుని వంటి గురుభక్తి కలగాలని కోరుకొనేవారు. గౌతమ మహర్షికి చాలామంది శిష్యులు ఉండే వారు కాని అతనికి ఉత్తంకుని మీదనే అధికమైన వాత్సల్యం అతని ఇంద్రియ సంయమం, శౌచం, పురుషార్థంతో కూడిన కార్యం, ఉత్తమ సేవాపరాయణత చూసి గౌతముడు అతనిపట్ల ఎంతో ప్రసన్నంగా ఉండేవాడు. గౌతముని వద్దకు నేలకొలది శిష్యులు వచ్చారు. (గురుకుల వాసం పూర్తి చేసుకొని) అతని ఆజ్ఞపాంది తమ తమ ఇళ్లకు వెళ్లారు. కాని ఉత్తంకుని మీద ఉండే ప్రేమ కారణంగా గౌతమ మహర్షి అతనిని ఇంటికి తిరిగి వెళ్లడానికి అనుమతించలేదు. ఉత్తంక మహామునిని మెల్లమెల్లగా వార్ధక్యం ఆవరించింది. గురుభక్తి నిమగ్నుడయిన అతనికి ఆ విషయమే తెలియలేదు. ఒక రోజున అతడు అడవికి కట్టెలు తేవడానికి వెళ్లాడు. అక్కడినుండి పెద్ద కట్టెల మోపు బరువును తలపై పెట్టుకొని తెచ్చాడు. బరువు ఎక్కువగా ఉండడంతో అతడు చాలా అలిసిపోయాడు. అతడు ఆశ్రమానికి వచ్చి కట్టెల మోపు కిందికి ధింపుకొనే సమయంలో, వెండి తీగవంటి తెల్లని అతని జట ఒకటి కట్టెల మోపులో ఇరుక్కొని, మోపుతో పాటు కిందపడింది. ఉత్తంకముని ఒకవైపు కట్టెల మోపు బరువుతో నలిగి పోయాడు. ఇంకొకవైపు ఆకలి అతనిని భాదిస్తోంది. ఆ దశలో అతడు ఆ తెల్లని జటను చూసి తనకు ముసలితనం కలిగినట్లు నిశ్చయంగా తెలుసుకొని వెక్కి వెక్కి ఏడువ పాగాడు. అప్పుడు గౌతమ మహర్షి అక్కడకు వచ్చి - “నాయనా ! నేడు నీ మనసు శోకంతో ఎందుకు వ్యాకుల మవుతోంది. నేను నిజం తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను. నిస్సంకోచంగా అన్ని సంగతులు చెప్పు.” అని అడిగాడు.

ఉత్తంకుడు - “గురుదేవా ! నా మనసు మీయందే లగ్నమై ఉండేది. మీకు ప్రేయం కలిగించాలనే సథా మీ

సేవలో ఉంటున్నాను. మీయందే శ్రద్ధ ఉంచి, మీ పట్లనే భక్తిగా ఉంటున్నా. కాబట్టి నేను ఎప్పుడు ముసలివాడినయ్యానో నాకు ఇంతవరకు తెలియనే లేదు. నేను ఎప్పుడూ ఏ సుఖమూ అనుభవించలేదు. నేను ఇక్కడ ఉండడం మొదలుపెట్టి వంద సంవత్సరాలు గడిచిపోయాయి. అయినా కూడా మీరు నన్ను ఇంటికి తిరిగి వెళ్లడానికి అనుమతించలేదు. నా తరువాత ఇక్కడకు వందలు వేలు శిష్యులు వచ్చారు, వారంతా మీ అనుమతి పొంది వెళ్లారు. (కేవలం నేను ఇక్కడ పడి ఉన్నాను)" అన్నాడు.

గౌతముడు - "భృగునందనా ! నీ గురుశుశ్రూష చూసి, నీ మీద నాకు చాలా ప్రేమ కలిగింది. అందుకే ఇంత కాలం గడిచిపోయినా కూడా ఈ విషయం నాదృష్టికి రాలేదు. సరే ఇప్పటి నుండి నీవు వెళ్లదలచుకొంటే సహర్షంగా అనుమతించిస్తాను. త్వరగా ఇంటికి వెళ్లి ఆలస్యం చేయకు." అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు - "దేవా ! మీకు గురుదక్షిణగా ఏమి ఇవ్వను ? దయచేసి చెప్పండి. అది మీకు అర్పించిన తరువాత అనుమతి తీసికొని ఇంటికి వెళ్తాను." అన్నాడు.

గౌతముడు - "నాయనా ! సత్పురుషుల మతంలో గురుజనులను సంతృప్తి పరచడమే వారికి అన్నిటిని మించిన గొప్ప దక్షిణ. నీవు చేసిన సేవతో నేను చాలా సంతృప్తుడనయ్యాను. ఏ మాత్రం సందేహించకు." అన్నాడు. అనంతరం ఉత్తంకుడు యువకుడై, గురువు ఆజ్ఞాసించగా గురుపత్ని వద్దకు వెళ్లి - "తల్లీ ! నాకు అనుమతి నివ్వ. గురు దక్షిణగా మీకు ఏమి ఇవ్వమంటారు ? నేను ధనప్రాణాలు ఇచ్చి అయినా సరే మీకు ప్రിയము హితము దేయాలను కొంటున్నాను ఈ లోకంలో అత్యంత దుర్లభము అద్భుతము, భూమూల్యము అయిన రత్నాలు ఉండవచ్చు వాటిని కూడా నేను వా తపస్సుతో తేగలను ఇందులో ఏమీ సందేహం లేదు." అన్నాడు.

అహల్య - "నాయనా ! నీ భక్తికి చాలా ఆనందించాను. ఇదే వాకు సరిపడిన దక్షిణ. నీకు మేలగుగాక ! ఇక నీవు ఎక్కడికి వెళ్లాలనుకొంటే అక్కడికి వెళ్లవచ్చును." అన్నది.

అది విని ఉత్తంకుడు "అమ్మగారూ ! నేను మీకు ఏదో ఒక ప్రయమైన పనిచేయాలి. కాబట్టి ఆజ్ఞాపించండి. నేను ఏమి చేయను ?" అని మళ్ళీ అడిగాడు.

అహల్య - "నాయనా ! సౌదాసమహారాజు యొక్క రాణి తన చెవులకు మణిమయధివ్యకుండలాలు ధరించి ఉంది.

వాటిని వా కోసం తెచ్చిపెట్టు. వాటితో గురు దక్షిణ పూర్తి అవుతుంది. వెళ్లు. నీకు మేలు కలుగుతుంది." అన్నది.

జనమేజయా ! "సరే" అని ఉత్తంకుడు గురుపత్ని ఆజ్ఞను అంగీకరించి, ఆమెకు ప్రీతి కలిగించాలని ఆ కుండలాలు తేవడానికి వెంటనే బయలుదేరాడు. అలా వెళ్లి మనుష్యులను భక్షించే సౌదాసరాజు వద్దకు చేరుకొన్నాడు.

ఇక్కడ ఉత్తంకుడు ఆశ్రమంలో కనిపించక పోవడంతో గౌతముడు తన భార్యను - "ఈ రోజు ఉత్తంకుడు కనబడలే దేమి ?" అని అడిగాడు. అహల్య - "అతడు నా కోసం కుండలాలు తేవడానికి వెళ్లాడు." అని చెప్పింది. అది విని మహర్షి - "నీవు దేసినది బాగుండ లేదు. సౌదాసరాజు బ్రాహ్మణుల శాపం వలన మనుష్యులను తినే రాక్షసుడయ్యాడు. కాబట్టి అతడు ఆ బ్రాహ్మణుని తప్పకుండా చంపివేస్తాడు." అన్నాడు.

అహల్య - "దేవా ! నాకు ఈ సంగతి తెలియదు. కనుక అతనికి ఈ పని అప్పగించాను. మీ దయవలన అతనికి ఎలాంటి తాపం కలుగదని వా నమ్మకం." అన్నది.

భార్య ఇలా అనగానే గౌతమ మహర్షి - "సరే అలాగే జరుగుతుందిలే." అన్నాడు. అక్కడ ఉత్తంకుడు నిర్జనారణ్యానికి వెళ్లి సౌదాసుని చూశాడు. చాలా భయంకరాకృతితో ఉన్నాడు. మిక్కిలి పాడవైన గడ్డాలు, మీసాలు. శరీర మంతా మనుష్య రక్తంతో ఎర్రగా ఉంది. అతనిని చూసి ఉత్తంకుడు ఎంత మాత్రం కంగారు పడలేదు. ఉత్తంకుని చూడగానే యమరాజువలె భయంకరుడైన సౌదాసుడు లేచి నిలబడి, దగ్గరకు వచ్చి - "విప్రోత్తమా ! ఏమి భాగ్యము ! పగలు ఆరవ భాగంలో మీరే స్వయంగా వా వద్దకు వచ్చారు. నేను ఇప్పుడు ఆహారాన్వేషణలోనే ఉన్నాను." అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు - "రాజా ! నేను గురుదక్షిణ కోసం తిరుగుతూ నీ వద్దకు వచ్చాను. గురు దక్షిణ ఇవ్వడానికి ప్రయత్నిందే వానిని హింసించకూడదు. ఇది మనీషులు చెప్పిన విషయం." అన్నాడు.

రాజు - "విప్రోత్తమా ! నేను పగలు ఆరవభాగంలో ఆహారం దేయాలనే నియమం పెట్టుకొన్నాను. అది ఇప్పుడే. నేను ఇప్పుడు అకలి బాధచే పీడింపబడుతున్నా. కాబట్టి మిమ్మల్ని విడిచిపెట్టలేను." అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు - "మహారాజా ! అది సరే కాని వా షరతు ఒకటి మన్నించండి. నేను గురుదక్షిణను ఇచ్చి వచ్చి నీకు లొంగి పోతాను. నేను గురువుకు ఇస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేసిన

వస్తువు నీ అధీనంలోనే ఉంది. కాబట్టి మీ నుండి ఆ భిక్షను అర్థిస్తున్నాను. మీరు ప్రతిదినం శ్రేష్ఠులైన బ్రాహ్మణులకు ఎన్నో రత్నాలు దానమిస్తున్నారు. ఈ భూమిపై మీరు ఒక ఉత్తమ దాతగా ప్రసిద్ధులు. నేను కూడా దానం తీసుకోవడానికి ఉత్తమ పాత్రుడినని తెలుసుకోండి. నేను గురువుకు ఇవ్వగోరిన వస్తువు దొరకడం మీ చేతులలోనే ఉంది. కాబట్టి నేను కోరిన వస్తువు నాకు ఇవ్వండి. మహారాజా ! నేను నిజంగా ప్రతిజ్ఞ చేసి చెపుతున్నాను. గురువుగారికి ఆ వస్తువు ఇచ్చి, నా షరతుప్రకారం నేను తిరిగి మీ వద్దకు వస్తాను. నా ఈ మాట అబద్ధం కాజాలదు. నేను ఎప్పుడూ హాస్యానికయినా అబద్ధం ఆడలేదు. ఇక ఇలాంటి సమయంలో అయితే ఎలా మాట్లాడగలుగుతాను ?" అన్నాడు.

సౌదాసుడు - "బ్రాహ్మణుడా ! మీ గురు దక్షిణ నా అధీనంలో ఉంటే అది మీకు లభించినట్లే అనుకోండి. మీరు నా వస్తువు ఏదైనా తీసుకోవడానికి యోగ్యమైనదని భావిస్తే అడగండి. ఇప్పుడు నేను మీకు ఏమి ఇవ్వను ?" అని అడిగాడు.

ఉత్తంకుడు - "పురుష శ్రేష్ఠా ! మీరు ఇచ్చిన వస్తువు దానంగా సదా గ్రహించదగినదే అని నేను అనుకుంటున్నాను. ఇప్పుడు మీ రాణి యొక్క మణిమయ కుండలాలు రెండింటినీ అడగడానికి ఇక్కడకు వచ్చాను." అన్నాడు.

సౌదాసుడు - "బ్రహ్మర్షీ ! ఆ మణిమయకుండలాలు నా రాణికే తగినవి. మీరు ఇంకొక వస్తువు కోరుకోండి. అది నేను తప్పకుండా ఇస్తాను." అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు - "రాజా ! మీకు నా మీద విశ్వాసం ఉంటే, మీరు నన్ను ఉత్తమార్హుడినని భావిస్తే వంకలు చెప్పకండి. ఆ రెండు కుండలాలు నాకు ఇచ్చి మాట నిలుపుకోండి." అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు ఇలా అనగానే రాజు - "విప్రోత్తమా ! మీరు రాణి వద్దకు వెళ్లి, ఆమెకు నా ఆజ్ఞ చెప్పి ఆ కుండలాలను అడిగి తీసుకోండి. ఆమె ఉత్తమ నియమాలను పాటిస్తుంది. మీ ద్వారా నా సందేశాన్ని విని నిస్సందేహంగా రెండుకుండలాలను ఇస్తుంది." అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు - "మహారాజా ! నేను మీ భార్యను ఎక్కడని వెదకుతూ తిరుగుతాను ? నేను ఏమిచేస్తే ఆమె ధర్మనం కలుగుతుంది ? స్వయంగా మీరు ఆమె వద్దకు ఎందుకు వెళ్లరు ?" అని అడిగాడు.

సౌదాసుడు - బ్రాహ్మణుడా ! ఆమె మీకు అడవిలోని ఏ జలపాతం ఒడ్డున అయినా దొరకగలదు ఇది పగలు

ఆరవ భాగం (నేను ఆహారాన్వేషణలో ఉన్నాను). ఇప్పుడు నేను ఆమెను కలుసుకోలేను." అన్నాడు.

రాజు చెప్పిన ప్రకారం ఉత్తంకుడు అతని రాణి మదయంతి దగ్గరకు వెళ్లి ఆమెకు తాను వచ్చిన పని గూర్చి చెప్పాడు. రాజు యొక్క సందేశం విని విశాలలోచన అయిన రాణి మహాబుద్ధిమంతుడయిన ఉత్తంక మునికి - "బ్రాహ్మణుడా ! మహారాజు మీకు కుండలాలు ఇమ్మన్నాడనే మాట సరే. మీరు అసత్యమాడకపోయినప్పటికీ, నా నమ్మకం కోసం అతనిది ఏదైనా గుర్తు తేవలసింది. నా ఈ మణిమయ కుండలాలు దివ్యమైనవి. దేవతలు, యక్షులు, మహర్షులు రకరకాల మార్గాలలో వీటిని దొంగిలించి తీసుకొని పోనాలని సదా రంధ్రాన్వేషణ చేస్తూనే ఉన్నారు. వీటిని నేలపై ఉంచినట్లయితే నాగులు అపహరిస్తారు. అపవిత్ర స్థితిలో దరిస్తే యక్షులు ఎత్తుకొని పోతారు. వాటిని ధరించి ఎవరైనా నిద్రపోతే దేవతలు బలవంతంగా హరిస్తారు. ఇన్ని లోపాలతో సదా ఈ కుండలాలను పోగొట్టుకొనే భయమే ఉంది. దేవతలు, రాక్షసులు, నాగుల పట్ల జాగరూకత గల మనిషే వీటిని ధరించగలుగుతాడు. వీటి నుండి రాత్రి, పగలు బంగారం రాలుతూ ఉంటుంది. రాత్రులందు నక్షత్రాల వలె, తారకలవలె ఇవి ప్రకాశిస్తాయి. వీటిని ధరించడం వలన విషం వలన, అగ్నివలన, ఇతర భయంకర జంతువుల వలన కూడా ఎప్పుడూ భయం ఉండదు. మరి ఆకలి దప్పుల వలన భయం మాత్రం ఎలా ఉండగలుగుతుంది ? తక్కువ ఎత్తు ఉన్ననారు (పొట్టివారి) ఈ కుండలాలను ధరిస్తే ఇవి చిన్నవి అవుతాయి. గొప్ప ఒడ్డు పాడుగూ ఉన్ననారు ధరిస్తే నారికి తగినట్లుగా ఇవి పెద్దవిగా అవుతాయి. ఇన్ని గుణాలు ఉన్నాయి కాబట్టి నా ఈ రెండు కుండలాలు అందరి పాగడ్డలకూ సాత్రమయ్యాయి. ఇవి ముల్లోకాలలోను ప్రసిద్ధి చెందాయి. కాబట్టి మీరు మహారాజు ఆజ్ఞపై వీటిని తీసుకొని వెళ్లడానికి వస్తే అతని వద్ద నుండి ఏదైనా గుర్తింపు తెండి." అని బదులిచ్చింది.

కుండలాలు తీసికొని ఉత్తంకుడు మరలుట -

మార్గమధ్యంలో అవి అపహరణకు గురి యగుట

- అగ్నిదేవుని కృపవలన తిరిగి వాటిని పొంది

గురుపత్నికి ఇచ్చుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా ! రాణి మదయంతి మాటలు విని ఉత్తంకముని మహారాజు మిత్రసహుని (సౌదాసుని) వద్దకు వచ్చి అతనిని ఏదైనా

గుర్తు ఇమ్మని అడిగాడు. అప్పుడు ఇక్ష్వాకు వంశశ్రేష్ఠుడు అయిన ఆ రాజు గుర్తుకోసం రాణికి వినిపించమని ఈ క్రింది సందేశం ఇచ్చాడు.

సాదాసుడు - “ప్రియా ! నేను పొందిన దుర్గతి నాకు మేలు కలిగించేది కాదు. పైగా ఇది తప్ప ఇప్పుడు వేరేగతి ఏదీ కూడా లేదు. నా ఈ ఆలోచన తెలుసుకొని నీవు నీ రెండు మణిమయ కుండలాలను ఈ బ్రాహ్మణ దేవతకు ఇవ్వు.” అన్నాడు.

ఇది విని ఉత్తంక మహర్షి రాణి వద్దకు వెళ్లి, రాజు చెప్పినది అక్షరం పాల్గుపోకుండా అప్పగించాడు. మహారాణి మదయంతి భర్త మాటలు విని వెంటనే మణిమయకుండలాలను ఉత్తంకమునికి ఇచ్చింది. కుండలాలు తీసికొని అతడు మళ్ళీ రాజు వద్దకు వచ్చి “మహారాజా ! మీ గూఢవచనం యొక్క అభిప్రాయమేమిటి ? దానిని నేను వినాలను కొంటున్నాను.” అని అడిగాడు.

సాదాసుడు - “బ్రాహ్మణుడా ! క్షత్రియులు సృష్ట్యారంభంనుండి కూడా బ్రాహ్మణులను పూజిస్తూవస్తున్నారు. అయినప్పటికీ అప్పుడప్పుడు బ్రాహ్మణులవైపు నుండి కూడా క్షత్రియులకు అనేక దోషాలు ప్రకటమవుతూ ఉన్నాయి. నేను సదా బ్రాహ్మణులకు ప్రణామం చేస్తూనే ఉంటాను. కాని ఒక బ్రాహ్మణుని శాపం చేతనే నాకు ఈ దోషం - ఈ దుర్గతి ప్రాప్తించాయి. నేను మదయంతితోపాటు ఇక్కడ ఉంటున్నాను. నాకు ఈ దుర్గతి నుండి ముక్తి పొందడానికి ఏదారీ కనపడడం లేదు. ఇప్పుడు ఈ లోకంలో ఉంటూ సుఖం పొందడానికిగాని, పరలోకంలో స్వర్గసుఖాలు అనుభవించడానికి గాని వేరే ఏ గతి కనపడడం లేదు. ఏ రాజు కూడా బ్రాహ్మణులతో విరోధం పెట్టుకొని ఈ లోకంలో శాంతిగానూ ఉండలేడు. పరలోకంలో సుఖాలనూ పొందలేడు. (ఇదే నా రహస్య సందేశంలోని తాత్పర్యం) సరే ఇప్పుడు మీరు కొరుకొన్న రీతిగా ఈ మణిమయకుండలాలను మీకు నేను ఇచ్చాను. ఇక మీరు చేసిన ప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చండి.” అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు - “రాజా ! నేను నా ప్రతిజ్ఞ చెల్లించుకొంటాను. తిరిగి మీకు వశమవుతాను. కాని ఇప్పుడు ఒక ప్రశ్న అడుగుదామని మీ వద్దకు వచ్చాను.” అన్నాడు.

సాదాసుడు - “విప్రవర్యా ! మీరు మీ ఇష్టం వచ్చినది అడగండి. నేను సమాదానం చెబుతాను. మీ మనసులో

ఉండే సందేహం తీరుస్తాను. ఇందులో నేను ఆలోచించవలసిన అవసరం ఏమీ లేదు.” అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు - “రాజా ! దర్మనిపుణులు అయిన పండితులు తన వాక్కును నిగ్రహించుకొన్న నానిని, సత్యవాదిని బ్రాహ్మణుడని అంటారు. మిత్రులపట్ల విషమంగా వ్యవహరించేవాడు దొంగ అనిపించుకొంటాడు. నేడు మీతో నాకు మైత్రి కలిగింది. కాబట్టి మీరు నాకు మంచి సలహా ఇవ్వండి. చెప్పండి. మీ వంటి పురుషుని వద్దకు నేను తిరిగి రావాలా ? అక్కరలేదా ?” అని అడిగాడు.

సాదాసుడు - “విప్రవర్యా ! మీరు నా చేత ఉచితమైన మాట చెప్పించదలచుకొంటే మీరు ఏ విధంగానూ నా వద్దకు రాకూడదనే నేను చెప్పేమాట. ఇందులోనే మీకు మేలు కనబడుతోంది. వచ్చినట్లయితే నిశ్చయంగా మీకు మరణం కలుగుతుంది.” అని చెప్పాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “జనమేజయా! ఈ రీతిగా బుద్ధిమంతుడయిన సాదాసుని నోట ఉచితము, హితకరము అయిన మాట విని, అతని అనుమతితో ఉత్తంకుడు అహల్య వద్దకు బయలు దేరాడు. గురుపత్నికీ ప్రీతి కలిగించడానికి రెండు దివ్యకుండలాలు చేతితో పట్టుకొని అతడు మహా వేగంగా గౌతముని ఆశ్రమం వైపు వెళ్తున్నాడు. మదయంతి చెప్పినట్లుగా అతనికి కుండలాల రక్షణపై కూడా ద్వాసఉంది. అందుకని అతడు నాటిని కృష్ణ మృగ చర్మంలో మూటకట్టి తీసుకుపోతున్నాడు. దారిలో ఒక చోట అతనికి విపరీతమైన ఆకలి వేసింది. అక్కడకు దగ్గరలోనే పండ్లబరువుతో వంగి ఉన్నమారేడు చెట్టు ఒకటి కనపడింది. ఉత్తంక మహర్షి ఆ చెట్టు పైకి ఎక్కి కృష్ణాజినాన్ని ఒక కొమ్మకు కట్టాడు. పండ్లను కోపి కింద పడవేయసాగాడు. అప్పుడు అతని దృష్టి పండ్ల మీదనే ఉంది (అవి ఎక్కడ పడుతున్నాయో అనే ద్వాసలేదు) అతడు తుంచిన చాలా పళ్లు కుండలాలు కట్టి ఉంచిన ఆ కృష్ణాజినం మూటలోనే పడ్డాయి ఆ పండ్ల తాకిడికి ముడి విడిపోయి ఆ మూట వెంటనే కుండలాలతో సహితంగా కింద పడిపోయింది. ఐరావత వంశంలో పుట్టిన ఒక నాగుడు అంతకుముందే అక్కడ ఉన్నాడు. కృష్ణాజినంలో ఉన్న మణిమయకుండలాల మీద అతని దృష్టి పడగానే అతడు వెంటనే నాటిని చోట కరచుకొని ఒక పుట్టలో దూరి కుండలాలతో సహా అదృశ్యమయ్యాడు.

పాము కుండలాలను దొంగిలించడం చూసి ఉత్తంకుడు ఉద్విగ్నడయ్యాడు. అతనికి చాలా కోసం వచ్చి చెట్టు మీది నుండి దూకాడు. కిందికి వచ్చి ఒక కర్రతో పుట్ట రంధ్రాన్ని తవ్వపాగాడు. అతడు మనసులో కొంచెం కూడా భయపడలేదు. నిరంతరం ముప్పై ఐదు రోజులపాటు అతడు భిలాన్ని తవ్వే పనిలో మునిగిపోయాడు. అతని దుర్వారమైన వేగాన్ని భూమి కూడా తట్టుకోలేకపోయింది. అతని దండం యొక్క దెబ్బకు భూమి గాయపడి, మిక్కిలి బాధపడి కదిలిపోసాగింది. బ్రహ్మర్షి ఉత్తంకుడు నాగలోకానికి వెళ్లేందుకు దారి ఏర్పరచుకోవాలనే నిశ్చయంతోనే భూమిని తవ్వతూ వెళ్ళసాగాడు. ఇది చూచి ఇంద్రుడు గుట్టలు పూన్చిన రదం ఎక్కి వజ్రాయుధం చేత ధరించి అక్కడికి వచ్చి ఉత్తంకుని కలుసుకొన్నాడు. ఉత్తంకుని దుఃఖం చూసి ఇంద్రునికి దుఃఖం కలిగింది. అందుకని బ్రాహ్మణ వేషం ధరించి వచ్చి అతనితో "బ్రాహ్మణుడా ! ఈ పని మీ వలన అయ్యేది కాదు. నాగలోకం ఇక్కడకు వేల యోజనాల దూరంలో ఉంది. ఈ కొయ్యదండంతో అక్కడికి దారి ఏర్పడదు. నా ఉద్దేశ్యంలో మీకు ఈ పని అపాధ్యం" అన్నాడు.

ఉత్తంకుడు - "బ్రాహ్మణా ! నాగలోకానికి వెళ్లి ఆ కుండలాలను పొందడం అసంభవమయితే నేను మీ ఎదుటనే ఇప్పుడే ప్రాణత్యాగం చేస్తాను." అన్నాడు.

వజ్రదారి ఇంద్రుడు ఉత్తంకుని అతని నిశ్చితాభిప్రాయం నుండి మరల్చలేక, అతని కర్రకు చివర తన వజ్రాస్త్రాన్ని బిగించాడు. ఆ వజ్రప్రహారంతో భూమి చీలిపోయి, నాగలోకానికి దారి ఏర్పడింది. దాని ద్వారా నాగలోకంలోకి ప్రవేశించాడు. అది వేల యోజనాలవైశాల్యం కలిగి ఉంది. నాలుగు వైపులా దివ్యమైన మణులతో ముత్యాలతో అలంకరింపబడిన అనేక ప్రాకారాలు ఉన్నాయి. పుటిక మణినిర్మితమైన మెట్లతో అందంగా ఉన్న దిగుడు భావులు, స్వచ్ఛమైన నీటితో ఉన్న అనేక నదులు, పక్షుల గుంపులతో శోభాయమానంగా ఉన్న అనేక అందమైన వృక్షాలు అక్కడ ఉన్నాయి. నాగలోకం యొక్క బహిర్వారం వందయోజనాల ఎత్తు. ఐదు యోజనాల వెడల్పు ఉంది. నాగ లోకం యొక్క ఈ వైశాల్యాన్ని చూచి ఉత్తంకముని భిన్నుడు (హతాశుడు) అయ్యాడు. ఇప్పుడు మళ్ళీ అతనికి కుండలాలు దొరుకుతాయనే ఆశపోయింది. అప్పుడే ఒక గుఱ్ఱం అతని వద్దకు వచ్చింది. దానితోక వెంట్రుకలు తెల్లగా నల్లగా ఉన్నాయి. కన్నులు, ముఖం

ఎఱ్ఱగా ఉన్నాయి. అది తన తేజస్సుతో జ్వలిస్తూ ఉంది. అది ఉత్తంకునితో "నాయనా ! నా అపాన మార్గం (గుదం) లో ఊడు. అందువల్ల నీకు కుండలాలు లభిస్తాయి. ఐరావతుని పుత్రుడు నీ కుండలాలను దొంగిలించి తెచ్చాడు. నా అపాన మార్గంలో ఊదడానికి నీవు అసహ్యించుకోకు. ఎందుకంటే గౌతముని ఆశ్రమంలో ఉన్నప్పుడు నీవు అనేక పర్యాయాలు అలా చేశావు." అన్నది.

ఉత్తంకుడు - "గురు దేవుని ఆశ్రమంలో ఎప్పుడైనా నేను మిమ్మల్ని చూశాననే సంగతి నాకు ఎలా తెలుస్తుంది ? మీరు చెప్పినట్లు అక్కడ ఉంటున్నప్పుడు ఇంతకు ముందు నేను అనేక పర్యాయాలు చేసిన పని ఏమిటి ? ఇది తెలుసుకోవాలని ఉంది." అని అడిగాడు.

గుఱ్ఱం - "బ్రాహ్మణుడా ! నేను నీ గురువుకు కూడా గురువును. జాతవేదుడైన అగ్నిని. నీవు నీ గురువు కోసం పవిత్రుడవై సదా శాస్త్రోక్తంగా నన్ను పూజించావు. కనుక నేను నీకు మేలు చేస్తాను. ఇప్పుడు నీవు నేను చెప్పినది చెయ్యి. ఆలస్యం చేయకు." అన్నది.

అగ్ని దేవుడు ఇలా అనగానే ఉత్తంకుడు అతని ఆదేశాన్ని సాటించాడు. దానితో అతడు ప్రసన్నుడై నాగలోకాన్ని భస్మం చేయడానికి ప్రజ్వరిల్లాడు. బ్రాహ్మణుడు ఊదిన వెంటనే అశ్వరూపదారి అయిన ఆ అగ్ని రోమకూపాల నుండి దట్టంగా పొగలు లేచాయి. అవి నాగలోకాన్ని భయభ్రాంతం చేశాయి. ఆ పొగలు అక్కడ ఏమీ కనబడనంతగా ఏదీ తెలియనంతగా దట్టంగా కమ్ముకొన్నాయి. ఐరావతుని గృహంలో హోహాకారాలు చెలరేగాయి. వాసుకి మొదలైన ముఖ్య నాగుల గృహాలు పొగతో కప్పినయబడ్డాయి. అక్కడ చీకటి అలముకొంది. అవి పొగమంచుతో కప్పబడిన పర్వతాలలా వనాలలా కనిపించాయి. పొగ న్యాపించడంతో నాగుల కన్నులు ఎర్రబడ్డాయి. అవి అగ్ని వేడికి సంతప్తం కాసాగాయి. అందుకని మహాముని అయిన ఉత్తంకుని ఉద్దేశ్యం తెలుసుకోవడానికి అందరూ గుమికూడి అతని వద్దకు వచ్చారు. అప్పుడు అత్యంత తేజస్వీ అయిన ఆ మహర్షి యొక్క దృఢనిశ్చయం విని నారి కన్నులు భయంతో చలించిపోయాయి. అందరూ అతనిని శాస్త్రోక్తంగా పూజించారు. చివరికి నాగులందరూ వృద్ధులను, పిన్నులను ముందుంచుకొని, చేతులు జోడించి, తలలు వంచి నమస్కరిస్తూ - "దేవా ! (మీ కుండలాలను మీకు ఇచ్చి వేస్తాం)" అని వేడుకొన్నారు. ఈ రీతిగా బ్రాహ్మణ దేవతను ప్రసన్నం చేసుకొని నాగులు అతనికి అర్ఘ్యసాద్యాలు

సమర్పించి దివ్య కుండలాలు కూడా తిరిగి ఇచ్చారు. అనంతరం నాగులచే గౌరవంపొంది ఉత్తంకుడు, అగ్ని దేవునికి ప్రధక్షిణం చేసి గురువు యొక్క ఆశ్రమానికి బయలుదేరాడు. అక్కడకు చేరుకొని అతడు గురువత్నికి ఆ దివ్యకుండలాలను ఇచ్చాడు. తన గురువు గౌతమునికి వాసుకి మొదలైన నాగుల వద్ద జరిగిన వృత్తాంత మంతా వినిపించాడు. జనమేజయా ! ఈ రీతిగా ముల్లోకాలు తిరిగి మహాత్ముడయిన ఉత్తంకుడు ఆ మణిమయ దివ్యకుండలాలను సాధించాడు. అతడు అంతటి మహిమగలవాడు, మహాతపస్వి."

శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ద్వారకకు వెడలి, అండరిని కలిసికొనుట - నసుదేవునకు మహాభారతయుద్ధ వృత్తాంతమును వినిపించుట

జనమేజయుడు - "విప్రోత్తమా ! ఉత్తంకునకు వరదానమిచ్చిన తరువాత శ్రీకృష్ణభగవానుడు ఏమిచేశాడు ?" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పుతున్నాడు - "రాజా ! ఉత్తంకునికి వరం ఇచ్చి శ్రీకృష్ణుడు వేగంగా పరిగెత్తే గుట్టాలు గల తన రథం ఎక్కి సాత్యకితోపాటు మళ్ళీ ద్వారకానగరం వైపు బయలుదేరాడు. దారిలో అనేక సరోవరాలు, నదులు, వనాలు, పర్వతాలు దాటుకొంటూ పరమరమణీయమైన ద్వారాకానగరానికి చేరుకొన్నాడు. అప్పుడు అక్కడ రైవతకపర్వతం మీద ఏదో పెద్ద ఉత్సవం జరుగుతోంది. సాత్యకిని వెంటపెట్టుకొని శ్రీకృష్ణుడుకూడా ఆ ఉత్సవానికి విచ్చేశాడు. ఆ సమయంలో రైవతక పర్వతం రకరకాల అద్భుత రత్నాలతో, రత్ననిదులతో, అందమైన బంగారు హారాలతో, రకరకాల పూవులతో, వస్త్రాలతో, కల్ప వృక్షాలతో అలంకరింపబడి ఉంది. వృక్షాకారంలో అలంకరింపబడిన బంగారు దీపాలు శోభాయమానమైన ఆచోటును మరింత ఉద్దీప్తం చేస్తున్నాయి. అక్కడి గుహల, సెలయెళ్ల చుట్టు పక్కలు పగటి పూటలా వెలిగిపోతున్నాయి. అక్కడ దీనులు, అంధులు, అనాదలకు నిరంతరం డానం చేయబడుతోంది. అందువల్ల ఆ పర్వతం మీద జరిగే పరమ కల్యాణ మయమయిన ఆ ఉత్సవం మిక్కిలి శోభిల్లుతోంది. ఆ పర్వతం మీద పుణ్యానుష్ఠానాల కోసం చాలా ఇళ్లు నిర్మితమయ్యాయి. అందులో పుణ్యాత్ములు నివసిస్తున్నారు. ఆ పుణ్య గృహాల వలన రైవతక గిరి దేవలోకంలా ప్రకాశిస్తోంది. శ్రీకృష్ణ భగవానుని రాకతో అది ఇంద్రభవనంతో పోటీ పడుతోంది.

తథనంతరం అందరినీ కలుసుకొని, అందరూ గౌరవిస్తూండగా శ్రీకృష్ణభగవానుడు, సాత్యకి తమ తమ భవనాలకు వెళ్లారు. భగవానుడు చాలా రోజుల వరకు పరదేశంలో ఉండి ఇంటికి తిరిగి రావడం వలన అతని మనసుకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. అప్పుడు భోజ, వృష్ణి అంధక వంశవీరులు అతనిని కలుసుకోవడానికి వచ్చారు. అతడు అందరికీ ఆదరసత్కారాలు చేసి, వారి క్షేమం అడిగాడు. ఆనందంగా తన తల్లిధండ్రులకు పాదాభివంధనం చేశాడు. వారిద్దరూ అతనిని కౌగిలించుకొని మధురవాక్కులతో ఆశ్వాసించారు. తరువాత వృష్ణివంశీయులందరూ అతని చుట్టూ చేరి కూర్చున్నారు. మహాతేజస్వి శ్రీకృష్ణుడు చేతులు, కాళ్లు కడుగుకొని, విశ్రమించాక, తండ్రి అడగడంతో మహాభారతంలోని అన్ని సంఘటనలూ అతనికి వినిపించాడు.

నసుదేవుడు - "నాయనా ! నేను ప్రతిదినం మాటల సందర్భంలో లోకుల నోటి వెంట మహాభారతయుద్ధం చాలా అద్భుతంగా జరిగిందని వింటున్నాను. నీవయితే దానిని నీ కన్నులతోనే చూచి వచ్చావు. దాని స్వరూపంతో కూడా నీకు చక్కని పరిచయం ఉంది. కాబట్టి నాకు దానిని యథాతథంగా వివరించి చెప్పు. మహాత్ములైన పాండవులకు భీష్మ కర్ణ కృపాచార్య ద్రోణాచార్యులతో, శల్యుడు మొదలైన వారితో యుద్ధం ఎలా జరిగింది ? ఇతర దేశాలలో నివసించే అస్త్ర విద్యా నిపుణులైన క్షత్రియ వీరులున్నారు కదా ! వారు ఎలా యుద్ధం చేశారు ?" అని అడిగాడు.

తండ్రి ఇలా అడగగానే శ్రీకృష్ణ భగవానుడు తన తల్లి ఎదుటనే కౌరవ వీరుల మరణంతో ముడిపడిన కథను చెప్పసాగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - "తండ్రిగారూ ! మహాభారత యుద్ధంలో చనిపోయిన క్షత్రియ మహాత్ముల కృత్యాలు అత్యద్భుతమైనవి. విస్తారంగా వర్ణించడం మొదలుపెడితే వందసంవత్సరాలకు కూడా పూర్తికాదు. కాబట్టి నేను సంక్షిప్తంగా ముఖ్యవిషయాలు మాత్రమే చెప్పుతున్నాను. వినండి. దేవసైన్యానికి ఇంద్రుడు ఆధిపత్యం వహించినట్లు భీష్ముడు కౌరవ వీరులకు సేనాపతిగా చేయబడ్డాడు. అతని ఆధీనంలో పథకొండు అక్షౌహిణుల సైన్యం ఉంది. పాండవ పక్షంలోని ఏడు అక్షౌహిణులకు శిఖండి అధినాయకుడు. సవ్యసాచి అర్జునుడు అతనికి రక్షకునిగా ఉన్నాడు. కౌరవపాండవుల మధ్య పది రోజుల పాటు ఒళ్లు గగుర్పొడిచే గొప్ప యుద్ధం జరిగింది. పదవరోజున

శిఖండి అర్జునుని సహాయంతో భీష్ముని తన అనేక బాణాలకు గురిచేశాడు. నాటికి గాయపడి భీష్ముడు అంపశయ్యమీద పడిపోయాడు. దక్షిణాయనం ఉన్నంతవరకు, అతడు మునివ్రతాన్ని పాటిస్తూ అంపశయ్యపై పడుకొన్నాడు. ఉత్తరాయణం వచ్చాకనే అతడు మరణాన్ని స్వీకరించాడు.

భీష్ముడు గాయపడ్డాక అస్త్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడయిన ద్రోణాచార్యుడు కౌరవపక్షానికి సేనాపతి అయ్యాడు. అప్పుడు మరణించగా మిగిలిన తొమ్మిది అక్షౌహిణుల సేన అతనికి అన్ని వైపుల చుట్టూ నిలిచింది. అతడు స్వయంగా యుద్ధం అంటే ఉత్సాహంగానే ఉన్నాడు. కృపాచార్యుడు, కర్ణుడు కూడా అతని రక్షణకు జాగరూకులై ఉన్నారు. ఇటు మహాధనుర్విద్యా వేత్త అయిన ధృష్టద్యుమ్నుడు పాండవసేనకు అధినాయకుడుగా ఉండగా భీమసేనుడు అతనిని రక్షిస్తున్నాడు. పాండవ సేన తన చుట్టూ నిలిచి ఉండగా మహామనస్వి, వీరుడు అయిన ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుడు తన తండ్రికి చేసిన అవమానం గుర్తు చేసుకొని అతనిని చంపడానికి యుద్ధంలో గొప్ప పరాక్రమం చూపాడు. ధృష్టద్యుమ్ను ద్రోణుల మధ్య జరిగిన ఆ భీషణ సంగ్రామంలో నానాదిక్కుల నుండి వచ్చిన వీరులైన రాజులు అధిక సంఖ్యలో మరణించారు. నారీదర్తి మధ్య ఆ దారుణ యుద్ధం ఐదు రోజులపాటు నడిచింది. చివరికి ద్రోణాచార్యుడు చాలా అలిసి పోయాడు. ధృష్టద్యుమ్నుని చేతిలో అతడు మరణించాడు.

ద్రోణాచార్యుడు మరణించాక దుర్యోధనుని సైన్యం యొక్క నేతృత్వం కర్ణుని చేతిలోకి వచ్చింది. చావగా మిగిలిన అయిదు అక్షౌహిణుల సైన్యం తన చుట్టూ ఉండగా అతడు యుద్ధరంగంలో నిలబడ్డాడు. అప్పుడు పాండవుల వద్ద మూడు అక్షౌహిణుల సైన్యం మిగిలి ఉంది. దానిని అర్జునుడు రక్షిస్తున్నాడు. కర్ణుడు రెండు రోజుల పాటు యుద్ధం చేస్తూ, రెండవ రోజున మంటలలో దుమికి మాడిపోయిన మిడతవలె అర్జునునితో పోరాడి, చనిపోయాడు. కర్ణుని మరణంతో కౌరవుల ఉత్సాహం నశించిపోయింది. నారు తమ శక్తిని కోల్పోయారు. మూడు అక్షౌహిణుల సైన్యం చుట్టూ చేరగా మద్రరాజు శల్యుడు సేనాపతి అయి యుద్ధరంగానికి వచ్చాడు. పాండవులుకూడా చాలామంది సైనికులను వాహనాలను నష్టపోయారు. వారిలోనూ ఇప్పుడు ఉత్సాహంలేదు. కాని వారు మిగిలి ఉన్న అక్షౌహిణీసైన్యంతో యుధిష్ఠిరుడు ముందు నడువగా శల్యుని ఎదిరించడానికి ముందుకు నడిచారు.

కురురాజు యుధిష్ఠిరుడు మధ్యాహ్నం కావస్తూండగానే అత్యంత దుష్కరమైన పరాక్రమం చూపి మద్రరాజు శల్యుని చంపి వేశాడు.

శల్యుడు మరణించాక అమితపరాక్రమశాలి అయిన సహదేవుడు కలహానికి పునాది వేసిన శకునిని యమలోకానికి అతిథిగా పంపాడు. అతడు మరణించాక దుర్యోధనుడు చాలా శోకించాడు. అతనిసైనికులు చాలా మంది యుద్ధంలో చనిపోయారు. అందువలన అతడు ఒంటరిగా చేతితో గద పట్టుకొని రణభూమిని వదిలిపోయాడు. ఇటు మహాప్రతాపశాలి భీమసేనుడు క్రోధంతో అతనిని వెన్నంటాడు. అతనికి ద్వైపాయన వ్రాదంలో నీటిలోపల దాగి ఉన్న దుర్యోధనుని జాడ తెలిసింది. చావగా మిగిలిన సైన్యంతో అతనిపై నలువైపులనుండి ముట్టడి చేశాడు. తరునాత పాండవులు అయిదుగురు మిక్కిలి ఆనందంగా మడుగులో ఉన్న దుర్యోధనుని వద్దకు చేరుకొన్నారు. అప్పుడు భీమసేనుడు తన నాగ్బాణాలతో అతనిని తీవ్రంగా నొప్పించాడు. అతని కటువచనాలకు వ్యధితుడై అతడు నీటి నుండి బయటకు వచ్చాడు. చేతితో గద పట్టుకొని యుద్ధానికి సిద్ధమయ్యాడు అప్పుడు మహాబలుడైన భీమసేనుడు రాజులందరూ చూస్తూ ఉండగా పరాక్రమం చూపి అతనిని చంపాడు. తదనంతరం పాండవసేన తమశిబిరంలో నిశ్చింతగా ఉండగా, అప్పుడే ద్రోణపుత్రుడు అశ్వత్థామ, తన తండ్రి వధను సహించలేక దాడి చేశాడు. అందరినీ నిద్రపోతూండగానే సంహరించాడు. ఆ భయంకర యుద్ధంలో పాండవుల పుత్రులు, సైనికులు, మిత్రులు, అందరూ కాలునికి కబళమైపోయారు. నాతో పాత్యకితో పాటు కేవలం పంచపాండవులే మిగిలారు. కౌరవుల పక్షంలో కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ జీవించి ఉన్నారు. పాండవులను ఆశ్రయించినందువల్ల ధృతరాష్ట్ర పుత్రుడు యుయుత్సుడు కూడా ప్రాణాలు కాపాడుకొన్నాడు. బందువర్గంతో సాటు కౌరవరాజు దుర్యోధనుడు చనిపోయాక విదురుడు, సంజయుడు పాండవులను ఆశ్రయించారు. ఈ రీతిగా ఆయుద్ధం పద్దినీమిది రోజులపాటు కొనసాగింది. అందులో చనిపోయిన రాజులందరికీ స్వర్గవాసం లభించింది." అని ముగించాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "మహారాజా ! రోమాలు నిక్కపాడుచుకొనేలా చేసే ఆ కథను విని వృష్ణివంశీయులందరూ దుఃఖశోకాలతో న్యాకులం చెందారు.

శ్రీకృష్ణుడు వసుదేవునకు అభిమన్యు వధను
చెప్పుట - వ్యాస మహర్షి ఉత్తరము, అర్జునుని
ఓదార్చి యుధిష్ఠిరుని అశ్వమేధయజ్ఞమునకు
అనుమతించుట

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “జనమేజయా! తండ్రికి
యుద్ధ వృత్తాంతం వినిపించేటప్పుడు మహాబుద్ధిమంతుడయిన
శ్రీకృష్ణుడు అభిమన్యు వధ సందర్భాన్ని కావాలనే విడిచిపెట్టాడు.
తండ్రి దౌహిత్రుని మరణం గూర్చిన అశుభవార్తను విని
ఎక్కడా దుఃఖశోకాలలో మునిగి పోకూడదని, అతనికి అనిష్టం
జరగకూడదని అతడు ఆలోచించాడు. అందుకే ఆప్రసంగాన్ని
చెప్పలేదు. కాని సుభద్ర తనపుత్రుని మరణ వృత్తాంతం
అతడు చెప్పలేదని గమనించి, ఆమె అతనికి గుర్తు చేస్తూ -
“అన్నయ్యా ! నా అభిమన్యుని మరణవార్త కూడా చెప్పు.”
అన్నది. ఇలా అంటూనే ఆమె మూర్ఛపోయి పడిపోయింది.
తన మనుమని మరణవార్త తెలిసి వసుదేవుడు కూడా
దుఃఖశోకాలతో వ్యాకులుడయ్యాడు. అతడు శ్రీకృష్ణునితో
“నాయవా ! నీవు నా దౌహిత్రుని మరణం సంగతి ఎందుకు
చెప్పలేదు ? అతని కన్నులు నీ కన్నులలాగే అందమైనవి.
అయ్యో ! నీవు ఉండగా అతడు శత్రువుల చేతిలో ఎలా
మరణించాడు ? కాలం తీరకుండా మనిషి చావడం చాలా
కష్టం అనిపిస్తోంది. ఈ దారుణమైన సమాచారం విని కూడా
దుఃఖంతో నా హృదయం నూరు ముక్కలు కాకపోవడం
అందుకే గదా ! యుద్ధంలో వెన్ను చూపి అతడు మరణించలేదు
కదా ! మరణించే సమయంలో అతని ముఖం వికృతమైతే
కాలేదు కదా ! కృష్ణా ! మహాతేజస్వి అయిన ఆ బాలుడు
తన బాల్యస్వభావాన్ని బట్టి వా ఎదుట వినయంగా తన
వీరత్వాన్ని ప్రశంసించుకొంటూ ఉండే వాడు. ద్రోణ భీష్ములతో
మహాబలుడైన కర్ణునితో యుద్ధం చేయాలనే ఉత్సాహంతో
ఉండేవాడు. ద్రోణుడు, కర్ణుడు, కృపాచార్యుడు మొదలైన
వారందరూ కలిసి ఆ బాలకుని కపటంతో చంపలేదు కదా ?”
అని అడిగాడు.

జనమేజయా ! అత్యంత దుఃఖితుడై వసుదేవుడు ఈ
రీతిగా రకరకాలుగా విలపిస్తూ ఉంటే, అతని అవస్థ చూసి
శ్రీకృష్ణునికి చాలా దుఃఖం కలిగింది. అతడు ఓదారుస్తూ -
“తండ్రిగారూ ! అభిమన్యుడు యుద్ధంలో ముందుండి యుద్ధం
చేశాడు. ఎప్పుడూ కూడా అతని ముఖం వికృతం కాలేదు.
దుస్తరమైన ఆ యుద్ధంలో అతడు ఎప్పుడూ వెన్ను చూపలేదు.
లక్షల మంది రాజులను చంపి, అతడు ద్రోణ కర్ణులను

ఎదుర్కొన్నాడు. ఆ ఇద్దరితో పోరాడుతూ, చాలా అలిసిపోయి
ఉన్నప్పుడు దుశ్శాసనుని కొడుకు అతని మీద విజయం
సాధించాడు. అతడు ఒంటరిగానే వ్యూహంలో యుద్ధం చేశాడు.
నిరంతరం ఒక్కొక్క వీరునితో పోరాడుతూ ఉంటే వజ్రధారి
అయిన ఇంద్రుడు కూడా అతనిని చంపలేదు. కాని అక్కడి
సంగతే వేరుగా ఉంది. అర్జునుడు సంశ్చక్తులతో పోరాడుతూ
రణ భూమికి దూరంగా తొలగిపోయాడు. ఈ సమయాన్ని
వినియోగించుకొని, క్రోధోద్రిక్తుడయిన ఆ బాలకుని ద్రోణా
చార్యుడు మొదలైన ఎంతోమంది వీరులు కలిసి నలువైపుల
నుండి అతనిని చుట్టుముట్టారు. అయినప్పటికీ అతడు
శత్రువులను పెద్ద సంఖ్యలో సంహరించి, దుశ్శాసన కుమారుని
చేతిలో చనిపోయాడు. మహామతీ ! నిశ్చయంగా అభిమన్యునికి
స్వర్గమే ప్రాప్తిస్తుంది. కాబట్టి మీరు అతనికోసం శోకించకండి.
పవిత్రులు, బుద్ధిమంతులు అయిన సాధువులు చిక్కులలో
పడినప్పుడు కూడా శోకంతో అధీరులు కాలేరు. ఇంద్రుని
వంటి పరాక్రమవంతులు ద్రోణుడు, కర్ణుడు మొదలైన
వీరులను యుద్ధంలో ఎదిరించి నిలిచి పోరాడిన అతనికి
స్వర్గప్రాప్తి ఎందుకు కలగదు ? కాబట్టి మీరు శోకం విడువండి.
శత్రు నగరాల మీద విజయం సాధించే వీరవరుడు
అభిమన్యుడు శస్త్రాఘాతంతో పవిత్రమైన ఉత్తమ గతిని
పొందాడు. అతని మరణంతో వా చెల్లెలు ఈ సుభద్ర దుః
ఖంతో వేదనపడుతూ కురరీపక్షివలె విలపిస్తూంటే కుంతి
మెల్లమెల్లగా ఆమెను ఓదార్చుతూ - “సుభద్రా ! శ్రీకృష్ణునికి,
సాత్యకికి, అర్జునునకు ముద్దు బిడ్డడైన అభిమన్యుడు కాలుని
వ్రేరణతోనే యుద్ధంలో మరణించాడు. మర్త్యలోకంలో
జన్మించిన మనుష్యుల ధర్మమే ఇటువంటిది. వారు ఏదో
ఒక రోజున మృత్యువుకు వశం కావలసినవారే. కనుక శోకించకు.
యదుకుమారీ ! దుర్జయుడైన నీ కొడుకు పరమోత్తమగతిని
పొందాడు. అమ్మాయీ ! నీవు క్షత్రియ మహాత్ముల ఉత్తమ
వంశంలో జన్మించావు. కాబట్టి శోకం మాను. నీ కోడలు
ఉత్తర గర్భవతి. ఆమెను చూచి నీ దుఃఖం విడిచిపెట్టు.
ఈమె త్వరలోనే అభిమన్యుని పుత్రునికి జన్మ నిష్పబోతోంది.”
అన్నది. ఈ రీతిగా బుజ్జగించి నచ్చ చెప్పి కుంతి సుభద్రను
అభిమన్యుని శ్రాద్ధక్రియకు సిద్ధం చేసింది. ఆమె యుధిష్ఠిర,
భీమసేన నకుల సహదేవులకు ఆజ్ఞాపించి రకరకాల దానాలు
చేయించింది. అనంతరం బ్రాహ్మణులకు ఎన్నో గోవులు
దానమిచ్చి విరాటకుమారి ఉత్తరతో “కుమారీ ! ఇక నీవు

నీ భర్తకోసం మిక్కిలిగా శోకించకు." నీ కడుపులోని బిడ్డ రక్షణ మీద దృష్టిపెట్టు." అని చెప్పి కుంతి ఊరుకుంది. ఇప్పుడు ఆమె అజ్ఞపైనే నేను సుభద్రను నాతో తీసుకొని వచ్చాను. వాన్నగారూ ! ఈ రీతిగా మీ మనుమడు మరణించాడు. ఇక మీరు అతని గురించి మనసులో శోకసంతాపాలు పొందకండి." అన్నాడు.

తన కొడుకు కృష్ణుడు చెప్పిన మాటలు విని ధర్మాత్ముడయిన వసుదేవుడు శోకం విడిచి ఉత్తమ విధిని అనుసరించి అతనికి శ్రాద్ధం చేశాడు. ఈ రీతిగా శ్రీకృష్ణభగవానుడు కూడా తన మేనల్లునికి శ్రాద్ధక్రియ పూర్తి చేశాడు. అరవైలక్షల మంది తేజస్వలయిన బ్రాహ్మణులకు విద్యుక్తంగా ఉత్తమ భోజనం పెట్టించాడు. వారికి బట్టలుపెట్టి, వారి ధనకాంక్ష తీరి పోయేలా ధనం ఇచ్చాడు. ఆ సమయంలో బ్రాహ్మణులు సంతోషంతో పులకించిపోయారు. వారు బంగారం, గోవులు, మంచాలు, వస్త్రాలు దానం పొంది అభ్యుదయం కలగాలని ఆశీర్వాదించారు. శ్రీకృష్ణనితోపాటుగానే బలభద్రుడు, పాత్యకి, సత్యకుడు కూడా అభిమన్యునికి శ్రాద్ధ క్రియ నిర్వర్తించారు.

అక్కడ హస్తినాపురంలో విరాటకుమారి ఉత్తర పతి వియోగంతో దుఃఖితురాలై చాలా రోజుల వరకు అన్న పానీయాలు విసర్జించింది. దానితో అందరికీ చాలా బాధ కలిగింది. ఆమె యొక్క గర్భంలోని బాలకుడు అప్పటికప్పుడు క్షీణించసాగాడు. వ్యాసమహర్షి ఆమె యొక్క ఈ అవస్థను దివ్యదృష్టితో తెలిసికొని, అక్కడకు వచ్చి, కుంతిని, ఉత్తరను కలుసుకొని "అమ్మాయీ ఉత్తరా ! ఈ శోకం విడిచిపెట్టు నీ కొడుకు మహా తేజస్వి అవుతాడు. శ్రీకృష్ణ భగవానుని ప్రభావం వలన, నా ఆశీర్వాదం వలన అతడు పాండవుల తరువాత సంపూర్ణ భూమండలాన్ని పాలిస్తాడు." అని ఓదార్చాడు. అనంతరం ఆయన యుధిష్టిరుడు వినేలా అర్జునుని వైపు చూసి, - "ధనంజయ ! నీకు త్వరలోనే మనుమడు పుట్టబోతున్నాడు. అతడు పరమ సౌభాగ్యశాలి, మహామనస్వి అవుతాడు. సముద్ర పర్యంతం గల మొత్తం భూమిని అతడు ధర్మబద్ధంగా పాలిస్తాడు. కాబట్టి నీవు అభిమన్యుని గురించి శోకించకు. ఇందులో ఆలోచించవలసిన అవసరం ఏమీలేదు. నేను చెప్పినది నిజం అవుతుంది. వృష్ణివంశపు వీరుడు శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ఇంతకు ముందు చెప్పిన దంతా అలాగే జరుగుతుంది. అభిమన్యుడు తన

పరాక్రమంతో సంపాదించుకొన్న దివ్యమైన అక్షయ లోకాలకు వెళ్లాడు. నీవుగాని, ఇతర కురువంశీయులుగాని ఆ వీరుని కోసం శోకించనక్కర లేదు." అని చెప్పాడు.

తమ పితామహుడు వ్యాసమహర్షి ఈ రీతిగా నచ్చ చెప్పిన మీదట ధర్మాత్ముడైన అర్జునుడు శోకించడం మానివేశాడు. జనమేజయా ! అప్పుడు నీ తండ్రి పరీక్షిత్తు ఉత్తరాగర్భంలో శుక్లపక్ష చంద్రుడిలా వృద్ధి పొందపాగాడు. తదనంతరం వ్యాసమహర్షి యుధిష్టిరునికి అశ్వమేధయజ్ఞం చేయడానికి అనుమతినిచ్చి అక్కడి నుండి తాను అంతర్ధానం అయ్యాడు. వ్యాసుల వారి మాట విని పరమబుద్ధిమంతుడయిన యుధిష్టిరుడు కూడా హిమాలయం నుండి ధనం తేవాలని ఆలోచించాడు.

సోదరులతోపాటు యుధిష్టిరుడు

హిమాలయమునకేగుట - అచ్చటి మండి

సువర్ణరాశిని తీసికొని మరలివచ్చుట

జనమేజయుడు - "బ్రాహ్మణుడా ! మహాత్ముడు వ్యాసమహర్షి చెప్పిన మాట విని యుధిష్టిరుడు అశ్వమేధ విషయంలో ఏమి చేశాడు ? మరుత్తరాజు భూమిపై వదిలిన సువర్ణమయమైన రత్నరాశిని అతడు ఏ రీతిగా పొందాడు ?" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా ! వ్యాసమహర్షి చెప్పిన మాటలు విని యుధిష్టిర మహారాజు భీమార్జున నకుల సహదేవులను అందరినీ పిలిచి - "బంధువులారా ! మహాత్ముడు వ్యాసుడు, అద్భుత పరాక్రమవంతుడు భీష్ముడు, పరమబుద్ధిమంతుడు శ్రీకృష్ణుడు సహృద్దంతో చెప్పిన మాటలన్నీ మీరు వినే ఉన్నారు. ఇక నేను ఆ మాటల ననుసరించి పని ప్రారంభించాలనుకొంటున్నాను. అలా చేయడం వలన వర్తమాన భవిష్యకాలాలలో కూడా మనందరికీ మేలు కలుగుతుంది. వ్యాసుల వారు బ్రహ్మవాదులైన మహాత్ములు. కాబట్టి వారి మాటలు పరిణామంలో మనకు మేలు చేసేవి. ఇప్పుడు ఈ భూమి అంతా రత్నహీనం ధనహీనం అయిపోయింది. కాబట్టి మన ఆర్థిక కష్టాలు తొలగడానికి వ్యాసులవారు మనకు మరుత్తరాజు ధనం జొర చెప్పారు. మీరు ఆ ధనం మనకు చాలనుకొంటే, దానిని తీసికొని రావడానికి మీలో పామర్ష్యం ఉందనుకొంటే వ్యాసుని ఆజ్ఞ మన్నించి, ధర్మంగా దానిని పొందే ప్రయత్నం చేయండి. లేదా భీమసేనా ! నీవు చెప్పు. ఈ విషయంలో నీ ఆభిప్రాయం ఏమిటి ?" అని అడిగాడు.

రాజు మాటలు విని భీముడు చేతులు జోడించి -
“మహాబాహూ ! వ్యాసులవారు చెప్పిన ధనం తేవడం విషయమై మీరు చెప్పినది వాకు చాలా నచ్చింది. మహారాజా ! మరుత్తుయొక్క ధనం లభిస్తే మన పని అంతా నెరవేరినట్లే. మహాదేవునికి నమస్కరించి మనం ఆ ధనం తెద్దాం. మహాదేవుని అతని అనుచరులను పూజించి త్రికరణశుద్ధిగా వారిని ప్రసన్నులను చేసుకొందాం. అలా అయితే మనకు తప్పకుండా ధనం లభిస్తుంది. ధనరక్షణకు నియుక్తులైన వికృతాకారులైన కిన్నరులు కూడా మహాదేవుడు ప్రసన్నుడయిన మీదట మనకు వశమవుతారు.” అన్నాడు.

భీముడు చెప్పినది విని యుధిష్ఠిరునికి చాలా ఆనందం కలిగింది. అర్జున నకుల సహాదేవులు కూడా అతని మాటను సమర్థించారు. అనంతరం పాండవులందరూ రత్నరాశి తేవాలని నిశ్చయించుకొని, శుభ దివాన ద్రువమనే నక్షత్రంలో సైన్యానికి బయలు దేరడానికి సిద్ధం కమ్మని ఆజ్ఞాపించారు. బ్రాహ్మణులచే స్వస్తివాచనం చేయించి, దేవోత్తముడయిన మహేశ్వరుని పూజించి, వారు తాము కూడా ప్రసన్న బావంతో బయలు దేరడానికి సిద్ధమయ్యారు. వారి ప్రయాణ సమయంలో నగరంలోని బ్రాహ్మణోత్తములు ప్రసన్న చిత్తంతో మంగళ వాక్యాలు పరిచారు. ఆ తరువాత పాండవులు అగ్నితోపాటుగా బ్రాహ్మణులకు కూడా నమస్కరించి, వారికి ప్రదక్షిణం చేశారు. గాందారీ ధృతరాష్ట్రుల వద్ద, కుంతి వద్ద సెలవు తీసికొన్నారు. ధృతరాష్ట్రపుత్రుడు యుయుత్సుని రాజధాని రక్షణ కోసం ఉంచి, తాము బయలుదేరారు. దారిలో ఎంతో మంది ప్రసన్న చిత్తాలతో యుధిష్ఠిరునికి విజయసూచకమైన ఆశీర్వాదాలిచ్చారు. వారు యథోచితంగా స్వీకరించారు. రాజు వెన్వెంటనే ఎంతో మంది సైనికులు నడుస్తున్నారు. వారి కోలాహలంతో ఆకాశమంతా ప్రతిధ్వనిస్తోంది. అనేక సరోవరాలు, నదులు, వనాలు, ఉపవనాలు దాటి యుధిష్ఠిరుడు ఆ పర్వత సమీపానికి చేరాడు. రాజు మరుత్తు ఉత్తమ ద్రవ్యాన్ని సంచితం చేసి ఉంచిన చోట సమతలం, సుఖకరం అయిన దోట చూసి రాజు తపస్సులో, విద్యలో అధికులైన ఇంద్రియ సంయమనంతో కూడిన బ్రాహ్మణులను, వేదవేదాంగ పారంగతుడు, విద్వాంసుడు, రాజపురోహితుడు అయిన దౌమ్యమునిని ముందుంచు కొని, సైనికులతో పాటుగా విడిది చేశాడు. అనంతరం బ్రాహ్మణులు, పురోహిత సహితంగా సమస్త క్షత్రియులు విధి పూర్వకంగా శాంతిపాఠం నిర్వర్తించారు. రాజును, అతని మంత్రులను మధ్య ఉంచుకొని, తాము

నాలుగువైపులా వారికి చుట్టూ ఉన్నారు. బ్రాహ్మణులు ఆరు మార్గాలు, తొమ్మిది చతుష్కేణాలు కలిగిన శిభిరం వేయించారు. అతడు (శిభిరం కంటే వేరుగా) మదపుటేనుగులను కట్టి ఉంచడానికి కూడా చోటును విద్యుక్తంగా ఏర్పాటు చేశాడు. ఈ వ్యవస్థ అంతా చేయించిన తరువాత యుధిష్ఠిర మహారాజు బ్రాహ్మణులతో - “బ్రాహ్మణులారా ! ఈ పనికి ఏదైనా శుభదినాన్ని, శుభనక్షత్రాన్ని చూచి మీరు మీకు ఎలా ఉచిత మని తోస్తే ఆలాచేయండి.” అన్నాడు. రాజు మాటలు విని, అతనికి ప్రీయం చేయాలి అనుకొనే పురోహితుడు, బ్రాహ్మణులు - “రాజా ! ఈ రోజే పరమ పవిత్ర నక్షత్రం. శుభదినం. కాబట్టి నేటి నుండే మనం శుభకార్య సిద్ధికి ప్రయత్నించాలి. మేమయితే ఈ రోజు కేవలం నీరు తాగి ఉంటాము. మీరు కూడా మీ తమ్ములతోపాటు నేడు ఉపవాసం చేయాలి.” అన్నారు. బ్రాహ్మణుల మాటలు విని పాండవులందరూ రాత్రి ఉపవాసం చేశారు. దర్భాసవాలపై కూర్చుని శ్రద్ధగా బ్రాహ్మణుల మాటలను వింటూ రాత్రి గడిపారు. అనంతరం స్వచ్ఛమైన ప్రభాతకాలం కాగానే ఆ బ్రాహ్మణోత్తములు ధర్మనందనుడైన యుధిష్ఠిరమహారాజుతో - “రాజా ! ఇప్పుడు మీరు శంకర భగవానుని పూజించండి. అతనికి నైవేద్యం పెట్టి మనం మన పని కోసం ప్రయత్నించాలి.” అన్నారు.

బ్రాహ్మణులు ఆజ్ఞాపించగానే యుధిష్ఠిరుడు ముందు శాస్త్రోక్త విధిని అనుసరించి శివునికి నైవేద్యం సమర్పించాడు. అనంతరం అతని పురోహితులు శివుని పార్వదులకు, యక్షరాజు కుబేరునికి, మణిభద్రునికి, అనేక ఇతర యక్షులకు, భూతాధిపతులకు కిచిడీ, నువ్వులు కలిపిన నీరు, అన్నం కుండలలో నింపి సమర్పించారు. అనంతరం రాజు బ్రాహ్మణులకు వేలాదిగా గోవులను దానం చేశాడు. దేవారి దేవుడైన మహాదేవుని యొక్క ఆ స్థానం ధూప సువాసనలతో నిండి, పువ్వులతో అలంకృతమై మిక్కిలి మనోహరంగా అని పించింది. ఈ రీతిగా మహాదేవుని, అతని పార్వదులను పూజించి, వ్యాసమహర్షిని ముందుంచుకొని యుధిష్ఠిరుడు సువర్ణరాశిని నిక్షిప్తం చేసిన దోటికి వెళ్లాడు. అక్కడ అతడు రకరకాల పూలు, అప్పాలు, కిచిడీ మొదలైన వానితో ధనపతి కుబేరుని పూజించి అతనికి నమస్కరించాడు. అనంతరం ఆ సామగ్రితోనే శంఖాది నిధులను, నిధి సాలకులందరినీ పూజించి బ్రాహ్మణోత్తములచే స్వస్తివాచనం చేయించాడు.

బ్రాహ్మణుల పుణ్యాహూతంతో మహాతేజస్సును

సంతరించుకొన్న యుధిష్ఠిరుడు మిక్కిలి ప్రసన్నుడై, ఆ ధనరాశిని తప్పించడానికి ఉపక్రమించాడు. కొద్ది సేపటికే చిత్ర విచిత్ర రీతులలో వేల కొలది సువర్ణ పాత్రలు, అందమైన గంగాళాలు, కలశాలు, కూజాలు, భిందెలు, చెంబులు, గిన్నెలు, బయటపడ్డాయి. వాటిని పెట్టడానికి పెద్ద పెద్ద పెట్టెలు తెప్పించారు. ఆ పెట్టెలలో పెట్టిన పాత్రల బరువు సరిసమానంగా ఉండేలా చూశారు. అవన్నీ మోయడానికి రాజతోసాటే ఎన్నో వాహనాలు వచ్చాయి. అరవై వేల ఒంటెలు, కోటి ఇరవైలక్షల గుట్టలు, లక్ష ఏనుగులు, లక్ష రథాలు, లక్ష బండ్లు, అన్నే ఆడ ఏనుగులు ఉన్నాయి. గాడిదలు, మనుష్యులు అయితే లెక్కే లేదు. యుధిష్ఠిరుడు అక్కడ తప్పించిన ధనం ఊహకు అందినంత వరకు ఇలా ఉంది. అతడు ప్రతి ఒంటే మీద ఎనిమిది వేలు, ప్రతి బండి మీద పదహారు వేలు, ప్రతి ఏనుగు మీద ఇరవై నాలుగు వేలు బారువుల బంగారం ఎత్తించాడు. (అలాగే గుట్టలు, గాడిదలు, మనుష్యుల మీద కూడా వీలయినంత బారం వేయించాడు) ఈ వాహనాలన్నింటిపైన ధనాన్ని ఎత్తించి యుధిష్ఠిరుడు మళ్ళీ మహాదేవుని పూజించి, వ్యాసుని అనుమతిపై పురోహితుడైన ధౌమ్యుని ముందుంచుకొని హస్తినాపురానికి బయలుదేరాడు. వారు (వాహనాలపై ఉన్న అధిక బారం వలన) రెండు క్రోసుల కొకసారి ఆగుతూ వెళ్లారు. ద్రవ్య భారంతో కష్టపడుతున్న ఆ మహానైర్యం సాండవులకు ఆనందం పెంచుతూ అతి కష్టం మీద నగరం వైపుకు పాగిపోయింది.

శ్రీకృష్ణుడు హస్తినాపురమునకు వచ్చుట -

ఉత్తరకు జన్మించిన మృతబాలకుని

బ్రతికించుమని కుంతి మొదలైనవారు

అతనిని ప్రార్థించుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “జనమేజయా ! ఈ మధ్యలోనే శ్రీకృష్ణ భగవానుడు వృష్ణివంశీయులను వెంటపెట్టుకొని హస్తినా పురానికి వచ్చాడు. అతడు ద్వారకకు బయలుదేరే సమయంలో యుధిష్ఠిరుడు చెప్పిన రీతిగా అశ్వమేద యజ్ఞసమయం సమీపించిందని తెలిసి ముందుగానే వచ్చాడు. శ్రీకృష్ణునితో పాటు రుక్మిణి కొడుకు ప్రద్యుమ్నుడు, సాత్యకి, చారు దేష్ణుడు, పాంబుడు, గదుడు, కృతవర్మ, సారణుడు, నిశతుడు, ఉల్ముకుడు, బలదేవుడు, వచ్చారు. బలదేవుడు యుద్ధంలో భర్తలను కోల్పోయిన అనాథ క్షత్రియ స్త్రీలకు ధైర్యం చెప్పేందుకు వచ్చాడు. వారి రాక తెలుసుకొని ధృతరాష్ట్రుడు, విధురుడు ముందుకేగి, విధ్యుక్తంగా వారిని

స్వాగతించారు. పురుషోత్తముడైన శ్రీకృష్ణుడు తన బంధువర్గంతో కలిసి అక్కడ యుయుత్సు విదురులతో సాటుగా ఉన్నాడు. జనమేజయా ! వృష్ణివంశీయులు హస్తినాపురంలో ఉండగానే నీ తండ్రి పరీక్షిత్తు జన్మించాడు. అతడు బ్రహ్మస్త్రంతో బాధింపబడిన కారణంగా చైతన్యం లేని మృత శిశువుగా పుట్టాడు. ముందు పుత్రుడు జన్మించాడని అందరూ ఎంతో సంతోషించారు. కాని ప్రాణం ఉన్న లక్షణాలేమీ కనపడక వెంటనే శోక సముద్రంలో మునిగిపోయారు.

శ్రీకృష్ణునికి ఈ సంగతి తెలియగానే సాత్యకితోసాటు వెంటనే అంతఃపురానికి వెళ్లాడు. అక్కడ తనకు ఎదురుగా పరుగెత్తుకు వస్తున్న తన మేనత్త కుంతిని, చూశాడు. ఆమె అతనినే ఉద్దేశించి “పరుగెత్తు పరుగెత్తు” అని కంగారుగా అంటోంది. ఆమె వెనుకనే ద్రౌపది, సుభద్ర, ఇంకా ఇతర బంధువర్గపు స్త్రీలు కూడా ఉన్నారు. వారంతా అతికరుణంగా విలసిస్తున్నారు. శ్రీకృష్ణుని సమీపించగానే కుంతికి కన్నీళ్లు పొంగివచ్చాయి. ఆమె గద్గద కంఠంతో - “వాసుదేవా ! నిన్ను కన్నందువల్లనే దేవకీ మాత ఉత్తమ పుత్రుని పొందినదిగా అనిపించుకొంటోంది. నీవే మాకు ఆలంబనం, ఆధారం. మా ఈ వంశరక్షణ బారం నీ మీదనే ఉన్నది. చూడు వీడు నీ మేనల్లుడు అభిమన్యుని కొడుకు. అశ్వత్థామ ప్రయత్నం వలన చనిపోయి పుట్టాడు. కేశవా ! ఇతనికి ప్రాణం పొయ్యి, అశ్వత్థామ గడ్డిపోచను బాణంగా ప్రయోగించినప్పుడు నీవు “ఉత్తర యొక్క చనిపోయిన బాలకుని కూడా బ్రతికిస్తాను.” అని శపథం చేశావు. వాయవా ! వీడే ఆ బాలకుడు. చచ్చి జన్మించాడు. ఇతనిని ఒక మారు చూడు. ఇతనిని బ్రతికించి ఉత్తర, సుభద్ర, ద్రౌపదితోపాటు నన్నూ రక్షించు. యుధిష్ఠిర భీమసేన, అర్జున, నకుల సహదేవుల ప్రాణాలను కూడా కాపాడు. నా ప్రాణాలు, సాండవుల ప్రాణాలు కూడా ఇతని మీదే ఆధారపడి ఉన్నాయి. వా భర్త, మామగార్ల పిందాలకు కూడా ఇతడే ఆధారం. ఇతనికి ప్రాణం పోసి పరలోక వాసి అయిన అభిమన్యునికి కూడా ప్రీతి కలిగించు. శ్రీకృష్ణా ! నా కోడలు ఉత్తర - అభిమన్యుడు ఇంతకు ముందు తనకు చెప్పిన ఒక మాటను అత్యంత ఇష్టంగా పదే పదే చెపుతూ ఉంటుంది. అభిమన్యుడు ఒక సారి ప్రేమగా ఉత్తరతో “కల్యాణీ ! నీ కొడుకు నా మేనమామ వద్ద - వృష్ణి అంధక వంశీయుల వద్దకు వెళ్లి ధనుర్వేదం, చిత్రవిచిత్రములయిన అస్త్ర విద్యలు, సంపూర్ణ నీతి శాస్త్రం అభ్యసిస్తాడు.” అన్నాడుట. సుభద్ర కొడుకు చెప్పిన ఈ మాట తప్పకుండా నిజం

కావాలి. మధుసూదనా ! ఈ వంశానికి మేలు జరగాలని మేనుందరం నీకాళ్ల మీదపడి భిక్షవేడుకొంటున్నాం. ఈ బాలకుని బ్రతికించి కురువంశానికి మేలు చేయి." అని అర్థించింది.

ఇలా అని కుంతీదేవి వ్యాకులపాటుతో పడిపోయింది. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు అసరా ఇచ్చి ఆమెను కూర్చోబెట్టాడు. ఓదార్పుమాటలతో దైర్యం చెప్పసాగాడు. కుంతి లేచికూర్చున్నాక సుభద్ర తన అన్నగారి వైపు చూసి వెక్కిరించి ఏడవ సాగింది. దుఃఖార్తురాలై - "అన్నయ్యా ! నీ చెలికాడు సార్థుని యొక్క ఈ మనుమని స్థితి చూడు. అభిమన్యుని కుమారుడు పుడుతూనే చనిపోయాడు - ఈ నార్తవంటే యుద్ధిష్ఠిరుడు ఏమంటాడు ? భీమసేన, అర్జున, నకుల, సహదేవులు ఏమనుకుంటారు ? ద్రోణపుత్రుడు నేడు పాండవుల సర్వస్వాన్ని దోచుకొన్నాడు. శ్రీకృష్ణా ! అభిమన్యుడు అయిదుగురు అన్నదమ్ములకు ఇప్పుడు అనడంలో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు. అతని కొడుకు యొక్క ఈ పరిస్థితిని విని అశ్వత్థామ యొక్క అస్త్రానికి ఓడిపోయిన పాండవులు ఏమంటారు ? అభిమన్యుని కొడుకు చచ్చివుట్టాడనే విషయంకంటే మించిన దుఃఖకరమైన మాట వేరేమి ఉంటుంది ? అన్నయ్యా ! నేను నీ కాళ్లమీద పడి నిన్ను ప్రసన్నుని చేసుకోవాలనుకొంటున్నాను. కుంతి, ద్రౌపది కూడా నీ కాళ్లమీద పడి ఉన్నారు. వీరందరినీ చూడు. ద్రోణుని కొడుకు అశ్వత్థామ పాండవుల గర్భాన్ని చంపాలని ప్రయత్నిస్తున్నప్పుడు నీవు క్రోధంతో అతనితో - "బ్రాహ్మణాధమా ! నీ కోరిక నెరవేరదు. నేను అర్జునుని మనుమని నా ప్రభావంతో బతికిస్తాను." అన్నావు. ఆ మాట నేను విన్నాను. నీ శక్తి గురించి కూడా వాకు భాగా తెలుసు. కాబట్టి నీవు ప్రసన్నుడివి కానాలని, అందువల్ల అభిమన్యు పుత్రుడు జీవించాలని కోరుకొంటున్నాను. నీవు ప్రతిజ్ఞ చేసి కూడా, నీ మాట నిలుపుకోకపోతే నేను నిశ్చయంగా ప్రాణాలు వదిలేస్తాను. నీవు బతికి ఉండగా అభిమన్యుని కొడుకు ప్రాణాలు దక్కకపోతే నీవు నాకెందుకు పనికి వస్తావు. మేఘాలు నీటిని వర్షించి ఎండిపోయిన పొలాన్ని పచ్చదనంతో నింపినట్లే నీవు చనిపోయిన అభిమన్యుని కొడుకును బతికించు. కేశవా ! నీవు ధర్మాత్ముడవు. సత్యవాదివి. సత్యపరాక్రముడవు. కాబట్టి నీవు అన్న మాటను తప్పక వెరవేర్చాలి. శ్రీకృష్ణా ! నీవు కావాలనుకొంటే మృత్యుముఖంలో పడిన ముల్లోకాలను బతికించగలవు. మఱి నీ మేనల్లుని

కొడుకును బతికించడం నీకు ఏమంతపెద్ద విషయం ? నేను నీ మహిమను ఎరుగుదును. అందుకే పాండవులపై అనుగ్రహించమని వేడుకొంటున్నాను. అన్నయ్యా ! నీది పెద్దచెయ్యి. ఈమె నా చెల్లెలు అని గాని, కొడుకుపోయి దుఃఖిస్తున్న తల్లి అనిగాని, శరణుచొచ్చిన ఒక అసహాయురాలైన ఆబల అనిగాని తలచి నా పై దయచూపు". అని ప్రార్థించింది.

ఉత్తర విలపించుట -

శ్రీకృష్ణుడు పరీక్షిత్తును బ్రతికించుట

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా ! సుభద్ర ఇలా అనగానే భగవానుడు ఆమెకు ఆనందం కలిగిస్తూ సరే అలాగే చేస్తాను." అన్నాడు. ఎండతాపం తగిలిన మనిషి చన్నీటితో స్నానం చేస్తే శాంతించి నట్లుగా శ్రీకృష్ణభగవానుని ఈ అమృత వచనం విని అంతఃపుర స్త్రీలందరికీ చాలా ఆనందం కలిగింది. తదనంతరం శ్రీకృష్ణుడు వెంటనే నీ తండ్రి జన్మించిన ప్రసూతి గృహానికి వెళ్లాడు. అక్కడికి వెళ్లి అతడు ఆ ఇల్లంతా తెల్లని పూల మాలలతో విద్యుక్తంగా అలంకరింపబడి ఉండడం చూశాడు. దానికి నలువైపుల నీటితో నింపిన కలశాలను ఉంచారు. తిందుకమనే కట్టె మండుతోంది. అందులో నేయి ఆహుతి చేయబడుతోంది. అక్కడక్కడ తెల్ల ఆనాలు చిమ్మబడి ఉన్నాయి. మెరిసే పదునైన కత్తిని అక్కడ ఉంచారు. అన్ని వైపుల అగ్ని మండుతోంది. సేవ చేసేందుకు ముదుసలి, పడుచు స్త్రీలు అక్కడ ఉన్నారు. తమ తమ పనులలో వైపుణ్యం గల చతురులైన చికిత్సకులు కూడా ఉన్నారు. ఇవన్నీ కాకుండా రాక్షసభయాన్ని నివారించే ద్రవ్యాలు కూడా అక్కడ సంగ్రహించబడి ఉన్నాయి. ఈ రీతిగా ప్రసూతికాగృహానికి ఆవశ్యకమైన పామగ్రులన్నీ అక్కడ సమకూడి ఉండడం చూసి శ్రీకృష్ణునికి మిక్కిలి ఆనందం కలిగింది. పాదువాదములు తెలుపుతూ ఆ ఏర్పాట్లను ప్రశంసించాడు.

అదే సమయంలో ద్రౌపది మహావేగంగా ఉత్తర వద్దకు వెళ్లి "కల్యాణీ ! ఇదిగో చూడు. మీ మామగారివంటివారు అచింత్యులు, అపరాజితులు, పురాతన ఋషులు అయిన మధుసూదన భగవానుడు నీ దగ్గరకు వస్తున్నాడు." అని చెప్పింది. అది విని ఉత్తర తన కన్నీళ్లను నిగ్రహించుకొని శరీరమంతా బట్టతో కప్పుకొన్నది. శ్రీకృష్ణుని పట్ల ఆమెకు భగవంతుడనే బుద్ధి ఉంది." అందుకని అతడు రావడం చూసి దీనురాలు, బాల అయిన ఆమె వ్యధితహృదయంతో కరుణంగా విలపిస్తూ గద్గదకంఠంతో - "జనార్దవా ! చూడండి.

నేడు నేను, నా పతి ఇద్దరం సంతానహీనులమైనాము. అభిమన్యుడు ఇంతకు ముందే మరణించాడు. ఇప్పుడు పుత్ర శోకంతో నేను కూడా మరణించినట్లే అనుకోండి. మధుసూదనా ! మీ చరణాలపై తల ఉంచి నా మీద ప్రసన్నులు కమ్మని, ప్రార్థిస్తున్నాను. అశ్వత్థామ యొక్క బ్రహ్మోత్త్రం చేత దగ్ధమైన నా కొడుకును బతికించండి. అయ్యో ! ఈ గర్భస్థ బాలుని బ్రహ్మోత్త్రంతో చంపడమనే క్రూర కర్మ చేసి దుర్బుద్ధి అయిన అశ్వత్థామ ఏం లాభం పొందాడు ? భగవన్ ! నేను మీకాళ్లు పట్టుకొని ఈ బాలుని ప్రాణాలను భిక్ష అడుగుతున్నాను. ఇతడు బ్రతుకకపోతే నేను కూడా మరణిస్తాను. ఇతని గురించి నేను ఎన్నో ఆశలు పెట్టుకొన్నాను. కాని ద్రోణసుతుడు ఆ ఆశల మీద నీళ్లుచల్లాడు. ఇక నేను జీవించి ఏమి ప్రయోజనం ? నా కొడుకును ఎత్తుకొని మీ చరణాలకు ప్రణమిల్లాలని నాకు గొప్ప కోరిక. కాని అది ఇప్పుడు వ్యర్థమైపోయింది. మధుసూదనా ! చంచలనేత్రుడైన అభిమన్యుని మీద మీకు అపారప్రేమ. అతని కొడుకే నేడు బ్రహ్మోత్త్ర ప్రయోగంతో చనిపోయి పడి ఉన్నాడు. ఇతనిని కనులారా చూడండి. నేను నాభర్త ఎదుట - “వీరవరుడా ! సంగ్రామ భూమిలో మీరు మరణించినట్లయితే నేను కూడా వెంటనే శరీరం త్యజించి మిమ్మల్ని అనుసరిస్తాను.” అని ప్రతిజ్ఞచేశాను. కాని నేను నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకోలేని కఠోర హృదయురాలినని ప్రాణాల మీద తీసి ఉన్నదానినని ఋజువయింది. ఇప్పుడు నేను దేహత్యాగం చేసి అతని వద్దకు వెళ్తే అతడు నన్నేమంటాడో ?” అన్నది.

ఈ రీతిగా దీనురాలయిన ఉత్తర పుత్ర శోకంతో ఉన్నాదినిలా అయి కరుణాస్వరంతో విలపిస్తూ నేలపైపడి తెలివి తప్పిపోయింది. కొద్ది సేపటికి తెలివిరాగానే మరణించిన పిల్లవానిని ఒడిలోకి తీసికొని - “నాయనా ! నీవు ధర్మజ్ఞుడైన తండ్రికి పుట్టిన కొడుకువు. మఱి వృష్ణివంశీయులలో శ్రేష్ఠుడైన వీరుడు శ్రీకృష్ణ భగవానుని ఎదురుగా చూసికూడా నీవు ఎందుకు నమస్కరించవు ? లే. నిలబడు పద్మాక్షుడు జగదీశ్వరుడు అయిన కృష్ణుని యొక్క ముఖశోభను వీక్షించు. నేను ఇంతకుముందు చంచలనేత్రుడైన నీ తండ్రి ముఖం చూసినట్లే సరిగ్గా అలాగే చూడు.” అన్నది. ఈ రీతిగా విలపిస్తూ మత్స్యరాజకుమారి ఉత్తర చేతులు జోడించింది. శ్రీకృష్ణుడు ఆచమించి అశ్వత్థామవేసిన బ్రహ్మోస్త్రాన్ని శాంతింపచేశాడు. అనంతరం బాలుని బ్రతికిస్తానని ప్రతిజ్ఞ

చేసి, సంపూర్ణ జగత్తు వినేలా ఉత్తరతో - “అమ్మాయీ ! నేను అసత్యం చెప్పడం లేదు. నేను చేసిన ప్రతిజ్ఞ అవశ్యం నిజమవుతుంది. చూడు అందరూ చూస్తూ ఉండగానే ఇప్పుడే ఈ పిల్లవానిని బ్రతికిస్తాను. నేను ఆటపాటలలో కూడా ఎప్పుడూ అసత్యభాషణం చేయలేదు. యుద్ధంలో వెన్ను చూపలేదు. ఆ సత్యప్రభావం చేత ఈ అభిమన్యుని యొక్క బాలుడు జీవించుగాక ! నాకు ధర్మం, బ్రాహ్మణులు ప్రేయమయితే పుట్టిన వెంటనే చనిపోయిన ఈ అభిమన్యుసుతుడు పునర్జీవితుడు అగుగాక ! నాలో సత్యధర్మాలు నిరంతరం నిలిచి ఉంటే చనిపోయిన ఈ అభిమన్యుని కొడుకు బ్రతుకు గాక ! కంసుని, కేశిని నేనే ధర్మబద్ధంగా వదించి ఉన్నట్లయితే ఈ సత్యప్రభావం చేత ఈ బాలకుని శరీరంలోకి తిరిగి ప్రాణాలు వచ్చుగాక” అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణభగవానుడు ఇలా అనగానే ఆ బాలకునిలో కదలిక వచ్చింది. అతడు మెల్లమెల్లగా ఊపిరి తీసుకోసాగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు పరీక్షిత్తునకు నామకరణము

చేయుట - పాండవులు హస్తినాపురమును

చేరు కొమట - వ్యాస శ్రీకృష్ణులు యుధిష్ఠిరునికి

యజ్ఞారంభమునకు అమమతినిచ్చుట

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “జనమేజయా ! శ్రీకృష్ణ భగవానుడు బ్రహ్మోస్త్రాన్ని ఉపసంహరించినపుడు నీ తండ్రి తేజస్సుతో సూతికాగృహమంతా దేదీప్యమానమయింది. విఘ్నాలను కలిగించే రాక్షసులు ఆ గృహాన్ని విడిచిపెట్టి మాయమయ్యారు. అప్పుడే ఆకాశనాణి “కేశవా ! నీవు ధన్యుడవు.” అని పలికింది. ఆ వెంటనే ప్రజ్వలితమైన ఆ బ్రహ్మోత్త్రం బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లిపోయింది. ఈ రీతిగా నీ తండ్రికి పునర్జీవనం లభించింది. ఉత్తరుని కొడుకు తన ఉత్సాహం బలం కొద్దీ కాళ్లు చేతులు ఆడించసాగాడు. అది చూచి భరతవంశంలోని స్త్రీలందరూ చాలా సంతోషించారు. శ్రీకృష్ణుని ఆజ్ఞపై నారు బ్రాహ్మణులను పిలిచి స్వస్తివాచనం చేయించారు. వారందరూ ఆనందమగ్నులై శ్రీకృష్ణుని గుణాలను కొనియాడసాగారు. నదిని దాటవలసిన మనుష్యులకు నావ దొరికితే ఆనందం కలిగినట్లుగా కుంతి, ద్రౌపది, సుభద్ర, ఉత్తర, ఇతర కురుకుల స్త్రీలకు బాలకుడు బ్రతకడంతో మనసులోనే అంతులేని ఆనందం కలిగింది. తదనంతరం సూత మాగధులు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించారు. అప్పుడు ఉత్తరకు చాలా ఆనందం కలిగింది. ఆమె పుత్రునితో

పాటు వచ్చి శ్రీకృష్ణునికి ప్రణామం చేసింది. శ్రీకృష్ణుడు కూడా ప్రసన్నుడై ఆ బాలునికి ఎన్నో రత్నాలను కానుకగా ఇచ్చాడు. ఆపై ఇతర యధువంశీయులు కూడా రకరకాల వస్తువులను కానుకలుగా ఇచ్చారు. తరువాత సత్యప్రతిజ్ఞడైన శ్రీకృష్ణుడు నీ తండ్రికి ఈ రీతిగా నామకరణం చేశాడు. “కురుకులం పరీక్షీణం అయ్యాక అభిమన్యుని యొక్క ఈ బాలుడు పుట్టాడు. కనుక ఇతని వేరు “పరీక్షిత్” అని ఉండాలి.” అన్నాడు.

జనమేజయా ! ఈ రీతిగా నామకరణం జరిగాక నీ తండ్రి పరీక్షిత్తు కాలక్రమంలో పెద్దవాడు కాసాగాడు. అతనిని చూసిన వారందరికీ ఆనందం కలుగుతూ ఉండేది. నీ తండ్రికి ఒక నెల వయసు ఉన్నప్పుడు పాండవులు అంతులేని రత్నరాశిని తీసికొని హస్తినాపురానికి తిరిగి వచ్చారు. పాండవులు సమీపానికి వచ్చారని వినగానే యధువంశీయులు వారికి ఎదురేగడానికి పట్టణం వెలుపలికి వెళ్లారు. నగరవాసులు పూలతోరణాలు, రకరకాల ధ్వజాలు, చిత్ర విచిత్ర పతాకాలతో హస్తినాపురాన్ని ఆలంకరించారు. వారు తమ గృహాలను కూడా ఆలంకరించుకొన్నారు. విదురుడు దేవాలయాలలో వివిధ ప్రకారాల పూజలు చేయాలని ఆజ్ఞాపించాడు. రాజమార్గం రకరకాల పూలతో ఆలంకరింపబడింది. అప్పుడు హస్తినాపురంలో నలువైపులా పతాకాలు ఎగురసాగాయి.

పాండవులు సమీపానికి వచ్చారవే వార్త విని శ్రీకృష్ణభగవానుడు తన మిత్రులతో, మంత్రిులతోపాటుగా వారిని కలుసుకోవడానికి బయలుదేరాడు. వారందరూ ముందుకు పాగి స్వాగతం చెప్పారు. అందరూ ఒకరితో ఒకరు ధర్మానుపారంగా కలుసుకొన్నారు. అనంతరం పాండవులు, యధువంశీరులు ఒకటిగా కలిసిపోయి హస్తినాపురంలోకి ప్రవేశించారు. అప్పుడు ధనకోశం వారికి ముందుగా వెళ్లపాగింది. పాండవులు తమ మిత్రులతో, మంత్రిులతో పాటుగా చాలా ఆనందంగా ఉన్నారు. వారంతా కలిసి అందరికంటే ముందుగా ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లారు. అందరూ తమ తమ పేర్లు చెప్పుకొని అతని పాదాలకు నమస్కరించారు. ధృతరాష్ట్రుని కలుసుకొన్నాక గాందారి, కుంతి, విదురులను గౌరవించి, యుయుత్సుని కలిశారు. అనంతరం వారు నీ తండ్రి జన్మించిన సమయంలో జరిగిన అద్భుతం ఆశ్చర్యజనకం అయిన సమాచారాన్ని, శ్రీకృష్ణ భగవానుని ఆ అలౌకిక కృత్యాన్ని విని అతనిని ఎంతో కొనియాడారు.

తరువాత కొన్ని రోజులకు మహాభేజస్వీ అయిన సత్యవతీ నందనుడు వ్యాసుడు హస్తినాపురానికి విచ్చేశాడు. పాండవులు అతనిని యథోచితంగా పూజించారు. వృష్టి అంధక వంశీయులతో కలిసి వారు అతని వద్ద కూర్చున్నారు. రకరకాల సంభాషణల తరువాత యుదిష్ఠిరుడు వ్యాసమహర్షితో - “దేవా ! మీదయ వలన తెచ్చిన ఈ రత్నరాశిని అశ్వమేధ యజ్ఞంలో వినియోగించాల నుకొంటున్నాను. మీ ఆజ్ఞాకోసం వేచి ఉన్నాను. మేమంతా మీరు, శ్రీకృష్ణ భగవానుడు చెప్పినట్లు నడుచుకొంటాం.” అన్నాడు.

వ్యాసుడు - “రాజా ! నేను నీకు యజ్ఞానికి అనుమతిని ఇస్తున్నాను. ఇకపై అవశ్యకమైన కార్యాలు ఆరంభించు. విది పూర్వకంగా దక్షిణలు ఇచ్చి అశ్వమేధయజ్ఞం చెయ్యి. అశ్వమేధ యజ్ఞం పాపాలు అన్నింటినీ తొలగిస్తుంది. దానిని అనుష్ఠించి నీవు నిస్సందేహంగా పాపవిముక్తుడవు అవుతావు.” అన్నాడు.

వ్యాసుడు ఇలా చెప్పాక యుదిష్ఠిరుడు అశ్వమేధయజ్ఞాన్ని ఆరంభించడానికి సంకల్పించాడు. వ్యాసమహర్షి అనుమతి తీసికొని అతడు శ్రీకృష్ణభగవానుని వద్దకు వెళ్లి - “పురుషోత్తమా ! మేము నీ ప్రభావం వల్లనే మా అధికారంలో కల్పించుకొన్న ఉత్తమ భోగాలను అనుభవిస్తున్నాము. నీవే నీ పరాక్రమంతో, బుద్ధిబలంతో ఈ పుడమినంతా జయించావు. కాబట్టి నీవే యజ్ఞదీక్ష చేపట్టి దీనిని ఆరంభించు. ఎందుకంటే నీవు మాకు పరమగురువు. నీవు యజ్ఞం చేస్తే నిశ్చయంగా మా పాపాలన్నీ నశించిపోతాయి. నీవే యజ్ఞానిని అక్షరుడవు, సర్వరూపుడవు, ధర్మానివి, ప్రజాపతివి, భూతాలన్నిటికీ గతివి - ఇది నా నిశ్చితమైన మనోగతాభిప్రాయం.” అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు - మహారాజా ! ఈ మాట ఆనడం మీకే చెల్లింది. మీరే ప్రాణులందరికీ ఆశ్రయమిచ్చేవారని నా నమ్మకం. ఎందుకంటే మీరు ధర్మభోజితులు. మేము అంగములం లేదా సహాయకులం. మిమ్మల్ని మా రాజుగా, గురువుగా భావిస్తున్నాం. కాబట్టి మా అనుమతితో తామే ఈ యజ్ఞాన్ని అనుష్ఠించండి. మాలో ఎవరెవరిని ఏయే పనులకు నియోగించదలచుకొన్నారో ఆయా పనులలో నియుక్తులను చేస్తూ ఆజ్ఞాపించండి. మీరు చెప్పిన దంతా చేస్తానని మీ ఎదుట సత్యప్రతిజ్ఞ చేస్తున్నాను. మీరు యజ్ఞం చేస్తే భీమార్జున నకుల సహదేవులకు కూడా యజ్ఞం చేసిన పలం లభిస్తుంది.” అన్నాడు.

వ్యాసమహర్షి ఆజ్ఞపై యజ్ఞాశ్వమును రక్షించుటకు
అర్జునుడు నియుక్తుడగుట - అతడు
సేనాసహితుడై యజ్ఞాశ్వము వెనుక నీగుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “జనమేజయా!
శ్రీకృష్ణభగవానుడు ఇలా అన్నాక యుధిష్ఠిరుడు వ్యాసుని
ఉద్దేశించి - “దేనా ! యజ్ఞారంభం చేయడానికి సరియైన
సమయం అని మీకు తోచినప్పుడు వచ్చి నాకు యజ్ఞదీక్ష
ఇవ్వండి. ఎందుకంటే నా యజ్ఞం మీ ఆధీనం అన్నాడు.

వ్యాసుడు - “రాజా ! యజ్ఞసమయం వచ్చినపుడు నేను,
పైలుడు, యాజ్ఞవల్క్యుడు - మేమందరం వచ్చి, విధి
పూర్వకంగా మీ యజ్ఞాన్ని సుసంపన్నం చేస్తాం. చైత్ర
పూర్ణిమనాడు నీకు దీక్ష ఇవ్వబడుతుంది. అంత వరకు
నీవు దాని కోసం సామగ్రిని సేకరించుకో. అశ్వవిద్యావేత్త
అయిన సూతుడు, బ్రాహ్మణులు యజ్ఞం కోసం పవిత్రమైన
అశ్వాన్ని పరీక్షిస్తారు. నిశ్చయించబడిన గుట్టం శాస్త్రోక్త విధిని
అనుసరించి విడిచి పెట్టాలి. అది దేదీప్యమానమయిన నీ
యశస్సును వ్యాపింపచేస్తూ సముద్ర పర్యంతం ఉన్న భూమి
అంతా తిరుగుతూ వెళ్తుంది.” అన్నాడు.

అది విని యుధిష్ఠిరుడు సరే! అని వ్యాసుడు చెప్పిన
ప్రకారం కార్యమంతా జరిపించాడు. అతడు ఏయే సామగ్రి
సేకరించాలని మనసులో సంకల్పించుకొన్నాడో అదంతా
సమకూడాక వ్యాసమహర్షికి తెలియచేశాడు. అప్పుడు
వ్యాసమహర్షి - “రాజా ! ఉత్తమ యోగం కలిగినపుడు
యథాసమయంలో నీకు దీక్ష ఇవ్వడానికి మేము సిద్ధంగా
ఉన్నాం. ఈ లోపల నీవు బంగారు “స్పయం, కూర్ప”
సిద్ధం చేయించు. ఇంకా అవసరమైన ఇతర సామగ్రి కూడా
సిద్ధం చేయించు. ఈ రోజు శాస్త్రోక్త విధిని అనుసరించి
యజ్ఞసంబంధమైన గుట్టాన్ని క్రమంగా భూమి మీద తిరగడానికి
వదలాలి. అది సురక్షితంగా అన్నివైపులా తిరగ గలిగేలా
ఏర్పాటు చేయాలి.” అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “మునీ ! ఇదిగో గుట్టం సిద్ధంగా
ఉంది. ఇది మొత్తం భూమి అంతా స్వేచ్ఛగా తిరిగి రావాలంటే
దీనిని ఏ విధంగా వదలాలి ? దీని ఏర్పాటు మీరే చేయండి.
ఇది కూడా చెప్పండి. భూమి మీద స్వేచ్ఛగా తిరగడానికి
ఈ గుట్టానికి రక్షణగా ఎవరిని నియమించాలి?” అని
అడిగాడు.

జనమేజయా ! యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అడగగానే వ్యాసమహర్షి
“రాజా ! అర్జునుడు ధనుర్దారులందరిలో శ్రేష్ఠుడు. ఇతడు

విజయోత్సాహంకలనాడు, సహనశీలుడు, ధైర్యవంతుడు.
కాబట్టి ఇతడే ఈ గుట్టాన్ని రక్షించగలడు. ఇతడు
నివాతకవచులను సంహరించినవాడు. సంపూర్ణ భూమండలాన్ని
జయించే శక్తి ఉన్నవాడు. అతని వద్ద దివ్యాస్త్రాలు, దివ్యకవచం,
దివ్యధనుస్సు, దివ్య తూణీరాలు ఉన్నాయి. కాబట్టి అతడే
ఈ గుట్టాన్ని వెన్నంటి వెళ్లాలి. అతడు ధర్మార్థాలలో కుశలుడు,
సంపూర్ణ విద్యా ప్రవీణుడు. అందుకని శాస్త్ర విధిని అనుసరించి
గుట్టాన్ని తిప్పుతాడు. అత్యంత తేజస్వీ, పరమ
పరాక్రమవంతుడు అయిన భీమసేనుడు నకులుడు - ఈ
ఇద్దరు వీరులు రాజ్య రక్షణకు సర్వసమర్థులు. కాబట్టి
వీరు రాజకార్యాలు చూస్తారు. పరమ బుద్ధిమంతుడయిన
సహదేవుడు కుటుంబపాలన సంబంధమైన సమస్త కార్యాలు
నిర్వహిస్తాడు.” అని చెప్పాడు.

వ్యాస మహర్షి ఇలా చెప్పే సరికి యుధిష్ఠిరుడు అన్ని
పనులను అలాగే చేశాడు. అర్జునుని పిలిచి గుట్టం విషయంలో
- “వీరా! అర్జునా ! ఇలా రా. ఈ గుట్టం యొక్క రక్షణభారం
నీ మీద ఉంది. దీనిని యథావిధిగా పాటించు. నీవే దీనిని
రక్షించడానికి సమర్థుడివి. ఇతరులు ఎవరి వల్లా ఈ కార్యం
జరగడం అసంభవం. మహాభాహూ ! ఒక్క సంగతి మాత్రం
దృష్టిలో ఉంచుకో. అశ్వాన్ని రక్షించేటపుడు ఏ రాజులు అయినా
నిన్ను ఎదిరించడానికి వస్తే నారితో శక్తిమేరకు యుద్ధం
చేయకు. అలాంటి ప్రయత్నం చెయ్యి. నాయజ్ఞ సమాచారాన్ని
రాజులందరికీ చెప్పి వారితో - “మీరంతా తగుసమయానికి
యజ్ఞానికి దయచేయవలసినది.” అని చెప్పు. “అని
సూచనలిచ్చాడు.

తన సోదరుడు సవ్యసాచికి ఈ రీతిగా నచ్చచెప్పి,
యుధిష్ఠిరుడు భీమసేన నకులులకు నగర రక్షణ భారాన్ని
అప్పగించాడు. ధృతరాష్ట్రుని అనుమతి తీసికొని సహదేవుని
కుటుంబపాలన కార్యానికి నియమించాడు. తదనంతరం,
దీక్షను ఇచ్చే సమయం కాగానే వ్యాసాది ఋత్విజులు రాజుకు
శాస్త్రోక్తంగా యజ్ఞదీక్ష ఇచ్చారు. యజ్ఞం కోసం నియమించిన
అశ్వాన్ని బ్రహ్మవిదుడైన వ్యాసమహర్షి తానే శాస్త్రోక్త విధిని
అనుసరించి విడిచాడు. ఆపై ధర్మరాజు యొక్క ఆజ్ఞపై
అర్జునుడు ఆ గుట్టాన్ని అనుసరించాడు. దాని రంగు క్లుప్తసార
జింకలా నల్లగా ఉంది. అశ్వానికి వెనుక నడుస్తున్నప్పుడు
అర్జునుడు గాండీవ ధనుష్టంకారం చేస్తూ వెళ్లాడు. అతడు
తన చేతులకు గోధాంగుళిత్రాణాలను (ఉడుము చర్మంతో
చేసిన కవచం) ధరించాడు. అతడు ఎంతో ప్రసన్నంగా

అశ్వాన్ని అనుసరించాడు. అర్జునుడు ప్రయాణించే సమయంలో బాలురనుండి వృద్ధుల వరకు హస్తినాపురం యావత్తు అతనిని చూడడానికి తరలి వచ్చింది. యజ్ఞాశ్వాన్ని దాని వెనుక వెళ్లే అర్జునుని చూడాలని ప్రజలందరూ గుంపులుగా పోగయ్యారు. క్రిక్కిరిసి ఉండడం వలన పరస్పరం తోపులాటలలో అందరి శరీరాలు చెమటలు కారిపోయాయి. అప్పుడు మనుష్యుల కోలాహలంతో ఆకాశం, దిక్కులు దద్దరిల్లిపోయాయి. చాలా మంది ప్రజలు - "బారతా ! నీకు క్షేమంకలుగుగాక ! నీవు సుఖంగా వెళ్లి క్షేమంగా ఇక్కడకు తిరిగిరా." అంటున్నారు. ఇంక కొంత మంది - "అర్జునుని యాత్ర సుఖంగా జరుగుగాక ! ఇతనికి మార్గమధ్యలో ఏ బాధ కలుగకుండుగాక ! ఏవిధమైన భయం ఉండకుండుగాక ! ఇతడు నిశ్చయంగా క్షేమంగా తిరిగివస్తాడు. అప్పుడు తిరిగి మనం ఇతనిని దర్శించుకుందాం." అంటున్నారు. ఇవన్నీ అర్జునుడు వింటున్నాడు. ఇలా స్త్రీలు పురుషులు అంటున్న తీయతీయని మాటలు మాటిమాటికి అర్జునుని చెవులలో పడుతున్నాయి. యజ్ఞవల్క్యుమునికి శిష్యుడయిన ఒక విద్వాంసుడు విఘ్నశాంతి కోసం అర్జునుని వెంట వెళ్లాడు. అతడు యజ్ఞకర్మలలో నేర్పరి, వేదాలలో పారంగతుడు. అతడే కాక ఇంకా ఎంతో మంది వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు ధర్మరాజు యొక్క ఆజ్ఞతో పార్థుని అనుసరించారు. ఆ అశ్వం పాండవులు అస్త్రబలంతో జయించిన భూమిలోని అన్ని దేశాలలో స్వేచ్ఛగా తిరగపొగింది. ఆ దేశాలలో అర్జునుడు శత్రువులతో చేసిన గొప్ప గొప్ప అద్భుత యుద్ధాలు చెపుతున్నాను. యజ్ఞాశ్వం భూప్రదక్షిణ చేస్తూ అన్నిటికంటే ముందుగా ఉత్తర దిశకు వెళ్లింది. అనేక రాజ్యాలలో తిరుగుతూ పూర్వదిక్కుకు మళ్లింది. మహారథి అర్జునుడు కూడా మెల్లమెల్లగా అశ్వం వెనుకనే వెళ్తున్నాడు. బంధువులు కోల్పోయిన రాజులతో అర్జునునకు అప్పుడు జరిగిన యుద్ధాలు లెక్కించడానికే అసంభవం. కత్తులు, ధనుర్బాణాలు ధరించిన ఎంతో మంది కిరాతులు, యవనులు, మ్లేచ్ఛులు, మహాభారత యుద్ధంలో పాండవుల చేత పరాజితులైనవారు అర్జునుని ఎదిరించడానికి వచ్చారు. ఈ రీతిగా విభిన్నదేశ రాజులతో అర్జునునకు ఎన్నో మార్లు యుద్ధం చేయవలసివచ్చింది.

అర్జునుడు త్రిగర్తులను ఓడించుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా ! కురుక్షేత్ర యుద్ధంలో మరణించిన త్రిగర్త వీరుల యొక్క మహారథులైన పుత్రులు, పౌత్రులు అర్జునునితో వైరం పూవారు.

త్రిగర్త చేశానికి వెళ్లేసరికి అర్జునునికి వారితో ఘోరసంగ్రామం జరిగింది. "పాండవుల యొక్క యజ్ఞాశ్వం మన రాజ్యం పాలిమేరలోకి వచ్చింది." అని తెలుసుకొన్న త్రిగర్తవీరులు కవచాదులతో సుసజ్జితులై, వీపులకు అంపపాదులు కట్టుకొని, మంచిగుట్టాలు కట్టిన రథాలు ఎక్కి వచ్చి, గుట్టాన్ని నాలుగువైపుల నుండి ముట్టడించి పట్టుకొనే ప్రయత్నం చేయసాగారు. అర్జునుడు వారి మనోభావాన్ని గ్రహించి, వారికి శాంతి పూర్వకంగా నచ్చచెప్పి నిరోధించాలని చూశాడు. కాని త్రిగర్తులు అతని మాటలను అవహేళన చేసి అతని మీద బాణాలు కురిపించసాగారు. అర్జునుడు ఎన్నోమార్లు వారిని తేలికగా "పాపులారా ! మరలి పొండి. బ్రతికి ఉంటేనే మీకు క్షేమం." అన్నాడు. బయలుదేరే సమయంలో యుధిష్టిరుడు "కురుక్షేత్రయుద్ధంలో సోదరులు బంధువులు చనిపోతే, అటువంటి వారిని వధించకు." అని వారిని పంపాడు. అందుకని అర్జునుడు అలా అన్నాడు. ధర్మరాజు యొక్క ఆజ్ఞను గౌరవించి అర్జునుడు త్రిగర్తులను మళ్లిపామ్మని ఆజ్ఞాపించాడు. కాని వారు తిరిగి వెళ్లడానికి సిద్ధంగాలేరు. అప్పుడు త్రిగర్తరాజు సూర్యవర్మను భాణ సముదాయంతో గాయపరచి అర్జునుడు నవ్వాడు. అది చూచి త్రిగర్తవీరులు రథమోషతో, చక్రాల ధ్వనులతో దిక్కులన్నిటినీ ప్రతి ధ్వనింపచేస్తూ ధనంజయుని మీద విరుచుకుపడ్డారు. సూర్యవర్మ తన చేతినైపుణ్యం చూపుతూ అర్జునుని వందబాణాలతో కొట్టాడు. అతని అనుయాయులలో మహాధనుర్ధరులైన వీరులు కూడా అర్జునుని చంపాలని అతనిపై బాణవర్షం కురిపించసాగారు. కాని అర్జునుడు తన వింటినారి నుండి విడిచిన భాణాలతో శత్రువులు వేసిన భాణాలనన్నిటినీ ఖండించివేశాడు. అవన్నీ ముక్కలు ముక్కలుగా విరిగి కింద పడ్డాయి.

(సూర్యవర్మ ఓడి సోయాక) నవయువకుడైన అతని తమ్ముడు కేతువర్మ తన సోదరుని కోసం అర్జునునితో యుద్ధం చేయసాగాడు. కేతువర్మ దాడి చేయడం చూసి అర్జునుడు వాడి బాణాలతో అతనిని సంహరించాడు. అతడు చనిపోయాక మహారథి ధృతవర్మ రథం ఎక్కి శీఘ్రంగా వచ్చిపడి, అర్జునునిపై బాణాసారం కురిపించాడు. ధృతవర్మ ఇంకా బాలుడే అయినా అతని ఆ వేగం చూసి అర్జునునికి చాలా ఆనందం కలిగింది. అతడు చేతిలోకి బాణం తీసుకోవడంగాని, దానిని వింటిపై సందించడంగాని ఎప్పుడు

జరుగుతోందో అర్జునుడు కూడా గమనించలేకపోయాడు. కేవలం అతని భాణ వర్షమే అతని దృష్టికి ఆనింది. అతడు యుద్ధ రంగంలో కొద్దిసేపు మనసులోనే ధృతవర్మను ప్రశంసించాడు. యుద్ధంలో అతని ఉత్సాహం ఇనుమడింపచేశాడు. ధృతవర్మ పాములా క్రోధంతో బుసకొడుతున్నా, అర్జునుడు ప్రేమతో నవ్వుతూ అతని ప్రాణాలు తీయలేడు. ఈ రీతిగా అర్జునుడు కావాలని వదలి వేసినా, ధృతవర్మ అతని మీద అత్యంత ప్రజ్వలితమైన ఒక బాణం వేశాడు. దానితో అర్జునుని చేతికి పెద్ద దెబ్బతగిలి, అక్కడ లోతైన గాయం అయింది. అర్జునునికి కళ్లు తిరిగి గాండీవం చేతి నుండి జారి కిందపడింది. అధి చూసి ధృతవర్మ పగలబడి నవ్వాడు. అర్జునుడు చేతి మీది రక్తాన్ని తుడుచుకొని క్రోధంతో వింటిని తిరిగి ఎత్తి పట్టుకొని బాణవృష్టి కురిపించాడు. అప్పుడు త్రిగర్త యోధులు నలువైపుల నుండి వచ్చి అతనిని ముట్టడించారు. అది చూసి అర్జునుడు వజ్రసదృశమైన ఇనుప బాణాలు వర్షించి అతని యొక్క పద్దెనిమిది మంది యోధులను మృత్యుకుహరానికి పంపాడు. త్రిగర్తవీరులు చెల్లా చెదరు కాసాగారు. ఇటు అర్జునుడు గట్టిగా నవ్వుతూ సర్పాకార భాణాలు వేయసాగాడు. అతని బాణాలు భాధించడంతో త్రిగర్తమహారథుల ధైర్యం వీగిపోయింది. వారు నాలుగు దిక్కులకు పారిపోయారు. ఎంతోమంది భయబ్రాంతులై అర్జునునితో “పార్థా ! మేమందరం నీ ఆజ్ఞను పాటించే సేవకులం. ఎప్పుడూ నీకు లొంగి ఉంటాం. కౌరవనందనా ! మేము వినీతులమై దాసులవలె నీ ఎదుట నిలబడి ఉన్నాం. ఆజ్ఞాపించండి. ఏమి చేయమంటారు ? మేము మీకు ఇష్టమైన కార్యాలన్నీ చేయడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాం.” అన్నారు. వారి మాటలు విని అర్జునుడు “రాజులారా ! ప్రాణాల మీద ఆశ ఉంటే మా ఏలుబడిని అంగీకరించండి.” అన్నాడు.

ప్రాగ్భ్యోతిషపురములో అర్జునుడు వజ్రదత్తునితో యుద్ధము చేయుట - వజ్రదత్తుని పరాజయము

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “జనమేజయా! ఆ తరువాత గుఱ్ఱం ప్రాగ్భ్యోతిషపురసమీపంలో తిరగపొగింది. అక్కడ భగదత్తుని కొడుకు వజ్రదత్తుడు రాజ్యం చేస్తున్నాడు. పాండవుల గుఱ్ఱం తన రాజ్యం పొలిమేరలోకి వచ్చిందని అతడు విని, నగరం నుండి వెలుపలికి వచ్చి గుఱ్ఱాన్ని పట్టుకొని, నగరంలోకి తిరిగి వెళ్తున్నాడు. అధి చూసి అర్జునుడు గాండీవ ధనుష్టంకారం చేస్తూ వెంటనే అతనిపై దాడికి

దిగాడు. గాండీవ నిర్ముక్తాలైన బాణాల తాకిడికి వజ్రదత్తుడు బాధపడి గుఱ్ఱాన్ని అయితే వదిలిపెట్టాడు కాని తాను నగరంలోకి వెళ్లి కవచాదులతో సన్నద్ధుడై పెద్ద ఏనుగునెక్కి యుద్ధానికి బయలుదేరి వచ్చాడు. మహారథి అర్జునుని వద్దకు వచ్చి అతడు బాల్య చాపల్యంతోను, మూర్ఖత్వంతోను అతనిని యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. వజ్రదత్తుని గజరాజు పర్వతంలా ఎత్తైనది. దాని గండస్థలాల నుండి మదజలం ప్రవిస్తోంది. దానికి శాస్త్రవిధి ననుసరించి యుద్ధ శిక్షణను ఇచ్చారు. అది తన యజమానికి లొంగి ఉన్నా యుద్ధంలో మదించి సోతూ ఉంటుంది. వజ్రదత్తుడు కుపితుడై ఆ ఏనుగును అర్జునుని వైపు నడిపాడు. రాజు పొడిచిన అంకుశం పోటుకి మహాబలిష్ఠమైన ఆ గజరాజు ముందుకు దూకినపుడు అది ఆకాశంలో ఎగురుతున్నట్లు అనిపించింది. వజ్రదత్తుడు ఈ రీతిగా ఆక్రమణ చేయడం చూసి, అర్జునుడు క్రోధంతో నేల మీద ఉండి కూడా ఏనుగు మీద ఉన్న వజ్రదత్తునితో యుద్ధానికి తలపడ్డాడు. వజ్రదత్తుడు రోషంతో అర్జునునిపై అగ్నిసదృశమై తేజరిల్లే తోమరాలను ప్రయోగించాడు. ఆ తోమరాలు వేగంగా ఎగిరే మిడుతల వలె అర్జునుని వైపు వస్తున్నాయి. కాని ఇంకా దగ్గరకు రాకుండానే అర్జునుడు గాండీవం నుండి అనేక బాణాలను వేసి ఆకాశంలోనే వాటిని రెండేసి మూడేసి ముక్కలుగా ఖండించివేశాడు. అది చూసి వజ్రదత్తుడు అర్జునుని మీద ఎడతెగని బాణవర్షం కురిపించాడు. అర్జునుడు కూడా కుపితుడై మహావేగంగా సూటి బాణాలతో భగదత్తుపుత్రుని గురి చూసి కొట్టాడు. ఆ బాణాల దెబ్బలు తిని మహాతేజశ్శాలి అయిన ఆ రాజు తీవ్రంగా గాయపడి ఏనుగు మీది నుండి కింద పడ్డాడు. ఇంత జరిగినా అతడు తెలివి తప్పలేడు. అనంతరం వజ్రదత్తుడు మళ్లీ ఏనుగునెక్కి ధైర్యంగా యుద్ధంలో నిలబడి, అర్జునుని ఓడించాలనే ఆలోచనతో మళ్లీ ఏనుగును అతనిపైకి నడిపాడు. అది చూసి అర్జునుడు క్రోధంతో మండిపడి, ఏనుగు మీద మండుతున్న అగ్ని వంటి బాణాలను వేశాడు. ఆ దెబ్బలకు ఆ మదగజం యొక్క శరీరం గాయపడి రక్తం దారలు కట్టింది. ఆ సమయంలో అది గైరికాది ధాతువులతో కలిసిన సెలయేటి నీటి ప్రవాహాలతో కూడిన పర్వతమా అనిపించింది.

ఈ రీతిగా అర్జునునికి, వజ్రదత్తునికి నడుమ మూడు రోజుల పాటు నిరంతర యుద్ధం జరిగింది. నాలుగవ రోజు

వజ్రదత్తుడు అట్టహాసం చేస్తూ - "అర్జునా ! నిలబడు ఈ రోజు నిన్ను నేను ప్రాణాలతో విడువను. నిన్ను చంపి నా తండ్రికి విద్యుక్తంగా తర్పణం విడుస్తాను. నా తండ్రి భగదత్తుడు నీ తండ్రికి మిత్రుడు. అయినా నీవు అతనిని చంపివేశావు. అతడు వృద్ధుడు. కనుక నీవు అతనిని చంపడంలో సఫలుడవయ్యావు. నేడు అతని కొడుకును నేను నీ ఎదుట నిలిచి ఉన్నాను. నాతో యుద్ధం చెయ్యి." అన్నాడు. ఇలా అని వజ్రదత్తుడు మళ్ళీ తన ఏనుగును అర్జునుని పైకి తోలాడు. యజమాని ఇంగితం గ్రహించిన ఆ గజరాజు నాట్యం చేస్తున్నట్లుగా వెంటనే అర్జునుని వద్దకు వచ్చింది. అది చూసి అతడు భయభ్రాంతుడయితే కాలేదు గాని పూర్వపు వైరం గుర్తుకు తెచ్చుకొని అత్యంత కుపితుడయ్యాడు. బాణవృష్టి కురిసిస్తూ అతడు వజ్రదత్తుని ఏనుగును వేల సముద్ర వేగాన్ని అడ్డగించినట్లుగా అడ్డగించాడు. తన ఏనుగు ఆగిపోవడం చూసి భగదత్తుకుమారునికి కోపంతో ఒళ్లు తెలియలేదు. అతడు అర్జునునిపై నాడి బాణాలను వర్షించసాగాడు. వెనువెంట పర్వతాకారంతో ఉన్న తన గజరాజును బలవంతంగా ముందుకు నడిపాడు. అది చూసి అర్జునుడు ఆ ఏనుగుపై అగ్ని సదృశమైన నాడినారాచం ప్రయోగించాడు. దాని వలన మర్మస్థానంలో తీవ్రగాయమై వజ్రాయుధంతో కొట్టబడిన పర్వతంలా ఏనుగు వెంటనే కుప్పకూలి పోయింది. దానితోపాటే వజ్రదత్తుడు కూడా కిందికి దిగివచ్చాడు. అతడు కిందపడడం చూసి అర్జునుడు - "రాజా ! భయపడకు. వచ్చేటప్పుడు మహాతేజస్వి అయిన యుధిష్ఠిర మహారాజు నాతో "ధనంజయ ! నీవు ఏరాజునూ చంపవద్దు. యుద్ధంలో నిలదొక్కుకొన్న యోధుల ప్రాణాలు తీయకు. దారిలో కలిసిన రాజులను ఆహ్వానిస్తూ "మీరందరూ ఇప్పులతో మిత్రులతోపాటు యుధిష్ఠిరుని అశ్వమేధ యజ్ఞానికి దయచేయండి. ఉత్సవంలో పాలుపంచుకోండి. అని చెప్పు" అన్నాడు. నా పోదరుని ఆజ్ఞామన్నించి నేను నిన్ను వధించను. ఇప్పుడు నీకు ఏ విధమయిన భయమూ లేదులే! క్షేమంగా నీ ఇంటికి వెళ్లు. రాబోయే చైత్ర పూర్ణిమనాడు ధర్మరాజు అశ్వమేధయాగం ప్రారంభమవుతుంది. అప్పటికి నీవు దానికి తప్పక దయచేయాలి." అన్నాడు.

అర్జునుడు ఇలా అనగానే అతని చేతిలో ఓడిపోయిన భగదత్తుని కొడుకు వజ్రదత్తుడు "సరే అలాగే చేస్తాను." అన్నాడు.

అర్జునుడు సైంధవ వీరులతో యుద్ధము చేయుట దుశ్శల ప్రయత్నము వలన విరమించుట

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా ! తదనంతరం మహాభారత యుద్ధంలో చావగా మిగిలిన సింధుదేశ వీరులతో అర్జునునకు యుద్ధం తటస్థించింది. యజ్ఞాశ్వం తమ రాజ్య భాగంలోనికి వచ్చిందని విని విషంతో సమానులయిన సింధుదేశపు క్షత్రియులు అర్జునునికి ఏ మాత్రం భయపడలేదు. వారు ఇంతకు ముందు యుద్ధంలో అర్జునుని చేతిలో ఓడిపోయారు. ఇప్పుడు వారు అర్జునుని గెలవాలనుకొంటున్నారు. అందుకని మహాపరాక్రమవంతులయిన ఆ ధీరులు పార్థుని నలువైపుల నుండి ముట్టడించి, అతనిని తమ బాణవృష్టితో కప్పివేశారు. వారు వేయి రథాలతో, పదివేల గుఱ్ఱాలతో ధనంజయుని చుట్టుముట్టి మనసులోనే చాలా ఆనందిస్తున్నారు. కురుక్షేత్రమైదానంలో అర్జునుడు జయద్రథుని వధించిన జ్ఞాపకాన్ని వారు ఎప్పుడూ మరిచిపోలేదు. ఇప్పుడు వారు మేఘాలవలె బాణాలను వర్షిస్తున్నారు. వారి బాణాలతో కప్పబడిన కుంతీనందనుడు మేఘాలలో దోబూచులాడుతున్న సూర్యునిలా శోభిస్తున్నాడు. అతడు పాయకాలతో పీడింపబడడం చూసి ముల్లోకాలలోను హాహాకారాలు చెలరేగాయి. ఆ సమయంలో గాభరా వలన అర్జునుని చేతినుండి ధనుస్సు, చేతి తొడుగులు కిందపడ్డాయి. అతడు అచేతనంగా ఉండడం చూసి సైంధవ యోధులు మహావేగంగా బాణ వృష్టి కురిపించారు. అర్జునుడు సంకటాపన్న స్థితిలో ఉన్నాడని బావించిన దేవతలకు మనసులో భయం గూడు కట్టుకొంది. వారు అతని కోసం శాంతి కలిగే ప్రయత్నాలు చేయసాగారు. తదనంతరం దేవతల ప్రయత్నం వలన అర్జునుని తేజస్సు మళ్ళీ ఉద్దీప్తమయింది. ఉత్తమ అస్త్రవిద్యా వేత్త, పరమ బుద్ధిమంతుడు అయిన దనంజయుడు యుద్ధరంగంలో పర్వతంలా అచలంగా నిలబడ్డాడు. ఆపై తన దివ్య ధనుస్సును టంకారం చేశాడు. అప్పుడు దాని నుండి యంత్రం నుండి వలె మిక్కిలి గట్టిగా ధ్వని కలిగింది. ఆ తరువాత ఇంద్రుడు వాన కురిపించినట్లుగా అర్జునుడు శత్రువులపై బాణాల జడినాన కురిపించాడు. పార్థుని బాణాలతో సైంధవ యోధులు అచ్చాదితులై మిడుతల దందుతో కప్పబడిన వృక్షాలవలె తమ రాజుతో సహా కనపడకుండా పోయారు. ఎంతో మంది గాండీవ ధ్వని విని భయంతో కంపించిపోయారు. చాలా మంది భయంతో వ్యాకులులై పారిపోయారు. అనేక యోధులు శోకాతురులై

కన్నీరు కారుస్తూ బాధపడసాగారు. ఆ సమయంలో అర్జునుడు తిప్పుడు పొట్లం వలె గుండ్రంగా తిరుగుతూ సాయకాలను వర్షిస్తున్నాడు. అతడు ఇంద్రజాలికుని వలె అన్నిదిక్కులందు బాణాలను వలవలె విస్తరింపచేశాడు. తదనంతరం సిందు దేశ సైనికులు మళ్ళీ సంఘటితులై నిలిచి కోసంతో బాణాలు కురిపించారు. అప్పుడు ధర్మజ్ఞుడైన అర్జునుడు రణోన్మత్తులైన సైంధవులతో “యోధులారా ! నేను మీక్షేమం కోరి చెపుతున్నాను. మీలో ఎవరైనా సరే మీ పరాజయాన్ని అంగీకరిస్తూ - “నేను మీవాడిని. మీరు నన్ను యుద్ధంలో జయించారు” అని చెప్తే, అతడు ఎదురుగా నిలిచినా కూడా నేను అతనిని వధించను. నేను చెప్పిన ఈ మాట విని, మీకు ఏది మేలు కలిగిస్తుందో చూసుకొని, అది చేయండి.” అన్నాడు. ఇలా అని అర్జునుడు అత్యంత కుపితుడై, క్రోధోద్రిక్తులైన సైంధవ వీరులతో యుద్ధం చేయసాగాడు. అప్పుడు సైంధవులు అర్జునునిపై లక్షల బాణాలు ప్రయోగించారు. కాని అతడు తన వాడి పాయకాలతో ఆ బాణాలనన్నింటినీ మధ్యలోనే ఖండించివేసి, ప్రతియోధుని పదునైన బాణాలతో తూట్లు పాడిచాడు. ఇది చూసి సైంధవులు జయద్రథవధను గుర్తు తెచ్చుకొని అర్జునుని చంపడానికి మళ్ళీ అతని మీద శక్తులు, ప్రాసలు ఉపయోగించారు కాని వారి సంకల్పం నెరవేరలేదు. మహాబలుడైన దనంజయుడు వారి శక్తులను, ప్రాపాలను నడుమనే తునిమి గట్టిగా సింహనాదం చేశాడు. విజయాభిలాషులై దాడి చేస్తున్న సైంధవుల శిరసులను భల్లాలతో అతడు కొట్టి కొట్టి పడవేయసాగాడు.

సైంధవులందరూ కష్టంలో పడడం తెలిసికొని, ధృతరాష్ట్రుని కూతురు దుశ్శల తనకొడుకు సురధుని పిల్లవానిని వెంటపెట్టుకొని, రథమెక్కి యుద్ధభూమికి వచ్చింది. యోధులందరూ యుద్ధం మాని శాంతించాలనే ఉద్దేశ్యంతో ఆమె వచ్చింది. అర్జునుని వద్దకు వెళ్లి ఆమె ఆర్తస్వరంతో విలపించసాగింది. ఎదురుగా ఆమెను చూసి ధనంజయుడు కూడా వింటిని కిందికి దించాడు. ఆపై పోదరిని విద్యుక్తంగా గొరవిస్తూ - “కల్యాణీ ! చెప్పు నేను నీకు ఏ పని చేయగలను?” అని అడిగాడు. దుశ్శల - “భరత శ్రేష్ఠా ! ఇడుగో నీమేనల్లుని కొడుకు నీకు నమస్కరిస్తున్నాడు. ఇతని వైపు చూడు.” అన్నది. అది విని అర్జునుడు - “పోదరీ ! ఈ బాలకుని తండ్రి ఎక్కడ ?” అని అడిగాడు. దుశ్శల - “పోదరా ! నా పుత్రుడు సురధుడు అర్జునుని చేతిలో తన తండ్రి మరణించాడని ముందునుండి వింటూనే ఉన్నాడు.

అనంతరం - “అర్జునుడు గుఱ్ఱం వెనకాల ఇక్కడి వరకు వచ్చాడు” అనే వార్త అతని చెవులలో పడగానే అతడు భయంతో తపించిపోతూ బాధపడుతూ కిందపడిపోయాడు. ఆ క్షణమే అతని ప్రాణాలు ఎగిరిపోయాయి. అతనిని ఆ దశలో చూసి, అతని పుత్రుని వెంటపెట్టుకొని, శరణు కోసం వెతుక్కుంటూ ఇప్పుడు నేను నీ వద్దకు వస్తున్నాను.” అని చెప్పింది. ఇలా చెప్పి ఆమె అత్యంత వేదనతో విలపిస్తూ ఉండిపోయింది. ఆమె దీనావస్థ చూసి అర్జునుడు కూడా దీనుడై తలవంచుకొన్నాడు. తదనంతరం దుశ్శల మళ్ళీ - “పోదరా ! నీవు కురువంశంలో శ్రేష్ఠుడివి. ధర్మం తెలిసినవాడివి. దుఃఖితురాలైన నీ ఈ పోదరిని, నీ మేనల్లుని కొడుకును చూడు. మందబుద్ధి అయిన దుర్యోధనుని గురించి. జయద్రథుని గురించి మరిచిపో. అభిమన్యునికి పరీక్షిత్తు పుట్టినట్లుగా సురధునికి నా ఈ మనుమడు పుట్టాడు. ఇతనినే ఒడిలో ఎత్తుకొని నేను నేడు నీ శరణు పొందడానికి వచ్చాను. యోధులందరూ శాంతించాలని, నీవు ఈ నిరీహాశిశువుపై దయ చూపాలని నా కోరిక. ఇతడు నీ పాదాలపై తల మోపి శాంతిని భిచ్చమడుగుతున్నాడు. కాబట్టి శాంతించు. ఇతడు పూర్తిగా అమాయకుడు. ఏమీ తెలియనివాడు. ఇతని బంధువులు, పోదరులు అందరూ చనిపోయారు. కనుక ఇప్పుడు ఇతనిపై దయచూపు. క్రోధం విడిచిపెట్టు.” అని వేడుకొన్నది.

కరుణాయుక్తమయిన దుశ్శల మాటలు విని, అర్జునునికి దుఃఖికోకపీడితులయిన ధృతరాష్ట్ర మహారాజు, గాంధారి దేవి గుర్తుకు వచ్చారు. క్షత్రియధర్మాన్ని నిందిస్తూ అతడు - “రాజ్యలోభి, గర్వం చేతిలో కీలుబొమ్మ అయిన ఆ దుర్యోధనునికి దిక్కారం, అతని కారణంగానే మేము మన బంధువర్గాన్నంతమా సంహరించాము.” అన్నాడు. ఇలా అని అర్జునుడు దుశ్శలను ఎంతగానో ఓదార్చాడు. అనందంగా కలిసిపోయి ఆమెను ఇంటికి సాగనంపాడు. దుశ్శల కూడా ఆ మహాయుద్ధం నుండి తమ యోధులను మరలించింది. అర్జునుని ప్రశంసిస్తూ ప్రసన్న వదనంతో ఆమె ఇంటికి తిరిగి వెళ్లింది. ఈ రీతిగా సైంధవ వీరులను ఓడించి ధనంజయుడు ముంధుకు స్వేచ్ఛగా సంచరిస్తున్న ఆ గుఱ్ఱాన్ని వెన్నంటి మిక్కిలి వేగంగా వెళ్ళసాగాడు. గుఱ్ఱం క్రమంగా ఒక దేశం నుండి, మరొక దేశానికి వెళ్తూ, అర్జునుని పరాక్రమాన్ని పెంచుతూ స్వేచ్ఛగా తిరగపాగింది. అలా తిరుగుతూ అది అర్జునునితో పాటుగా మణిపుర నరేశుని రాజ్యంలో ప్రవేశించింది.

అర్జున బభ్రువాహనుల యుద్ధము - అర్జునుడు మరణించుట

నైశంపాయనుడు చెప్పుతున్నాడు - “రాజా ! మణిపుర రాజు అయిన బభ్రువాహనునికి తన తండ్రి అర్జునుడు వస్తున్న సమాచారం అందింది. అతడు బ్రాహ్మణ పురస్సరుడై అదికంగా ధనాన్ని తీసికొని, మహా వినయంగా అతని దర్శనం కోసం నగరం నుండి వెలుపలికి వచ్చాడు. మణిపురనరేశుడు ఈ రీతిగా రావడం చూసి పరమ బుద్ధిమంతుడయిన ధనంజయుడు క్షత్రియధర్మాన్ని స్మరించి అతనిని నిరాదరించాడు. పైగా కుపితుడై - “కుమారా ! నీ ఈ పద్ధతి సరికాదు. మహారాజు యుదిష్ఠిరుని యజ్ఞ సంబంధమైన గుఱ్ఱాన్ని రక్షిస్తూ నేను నీ రాజ్యంలోకి వచ్చాను. అయినా కూడా నీవు నాతో యుద్ధం ఎందుకు చేయవు ? దుర్మతీ ! నీవు క్షత్రియధర్మం నుండి బహిష్కృతుడవైనావు. కాబట్టి నీకు ధిక్కారం. లోకంలో బ్రతికి ఉండి నీవు ఏ పురుషార్థమూ పాధించలేదు. అప్పటికీ నేను యుద్ధానికి వచ్చానని తెలిసి కూడా నీవు శాంతి పూర్వకంగా నన్ను వెంటపెట్టుకొని తీసికొని పోవడానికి వచ్చావు. నేను ఆయుధం విడిచిపెట్టి వట్టి చేతులతో నీ వద్దకు వస్తే అప్పుడు నన్ను ఇలా కలుసుకోవడం సరిగా ఉంటుంది.” అని నిందించాడు.

అర్జునుడు పైన చెప్పిన విధంగా బభ్రువాహనుని నిందిస్తూ మాట్లాడుతూ ఉండగానే, నాగకన్య ఉలూచి ఈ సంగతి తెలిసికొని భూమిని చీల్చుకొని అక్కడికి వచ్చింది. ఆమె తన భర్త యొక్క కటు వచనాలను సహించలేకపోయింది. అందుకని ఆమె బభ్రువాహనునితో దర్మ యుక్తంగా - “నాయనా ! నేను నీ సవతి తల్లి నాగకన్య ఉలూపిని. నా మాట విను. అందువలన నీకు పరమ ధర్మం ప్రాప్తిస్తుంది. నీ తండ్రి కురువంశంలో శ్రేష్ఠుడు. యుద్ధమదంతో ఉన్నత్తుడై ఉన్నవాడు. కాబట్టి అతనితో తప్పకుండా యుద్ధం చెయ్యి. (అదే అతనికి సముచిత సత్కారం అవుతుంది.) అలా చేస్తేనే అతడు నీ మీద మిక్కిలి ప్రసన్నుడవుతాడు.” అని చెప్పింది. తల్లి మాటలు విని మహాతేజస్వి అయిన బభ్రువాహనుడు మనసులోనే యుద్ధం చేయాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. అతడు సువర్ణమయమైన కవచాన్ని ధరించి, తలపై శిరస్రాణాన్ని ధరించాడు. బంగారు రథం ఎక్కాడు. వందల కొద్దీ తూణీరాలతో అన్ని రకాల యుద్ధసామగ్రితో అది సుసజ్జితమై ఉంది. మనోవేగం గల గుఱ్ఱాలు దానికి కట్టబడి ఉన్నాయి. చక్రం మొదలైన

ఆయుధాలతో నిండి ఉంది. బంగారు కుండలతో అలంకరింపబడి ఉంది. సింహధ్వజంతో అలరారే ఆ ఉత్తమ బంగారు రథాన్ని ఎక్కి అతడు అర్జునునిపై దాడికి దిగాడు. పార్థుని సంరక్షణలో సంచరిస్తున్న యజ్ఞ సంబంధమైన అశ్వాన్ని దగ్గరకు రాగానే అశ్వవిద్యలో ఆరితేరినవారి చేత పట్టించాడు. గుఱ్ఱాన్ని పట్టుకోవడం చూసి ధనంజయుని మనసుకు చాలా ఆనందం కలిగింది. రథం మీద ఉన్న తన పుత్రుని యుద్ధ భూమిలో ముందుకు రాకుండా అడ్డుకోపాగాడు. బభ్రువాహనుడు విష సర్పాల వలె విషం పూయబడిన, పదును పెట్టబడిన వందల బాణాలతో వీరవరుడైన అర్జునుని తూట్లు పాడిచి, అనేక పర్యాయాలు బాధించాడు. తండ్రి కొడుకులు ఇద్దరూ ఆనందంగా యుద్ధం చేస్తున్నారు. వారి ఆ యుద్ధానికి ఎక్కడా పోలికే దొరకదు. అది దేవాసుర సంగ్రామాన్ని కూడా తలదన్నేలా ఉంది. బభ్రువాహనుడు అలవోకగా అర్జునుని మెడ ఎముకపై ఒక బాణం నాటాడు. పాము తన పుట్టలో దూరినట్లుగా ఆబాణం అర్జునుని శరీరంలో రెక్కలతో సహా దూరి, దానిని చేదించుకొని, భూమిలో దిగబడింది. ఆ దెబ్బకు అర్జునునికి తీవ్ర వేదన కలిగింది. అతడు తన ధనుస్సును ఊతంగా పట్టుకొని మృతకల్పిడై చేష్టలుడిగి ఉండిపోయాడు. కొద్ది సేపటికి అతడు తేరుకొని, తన పుత్రుడైన బభ్రువాహనుని ప్రశంసిస్తూ - “కుమారా ! నీవు ధన్యుడివి. చిత్రాంగదానందనా ! ఈ రోజు నీకు తగినట్లుగా పరాక్రమం చూపావు. అది చూసి నాకు చాలా ఆనందం కలిగింది. సరే ఇప్పుడు నేను బాణం వేస్తాను. నీవు జాగరూకుడవై స్థిరంగా ఉండు” అన్నాడు.

ఇలా అని అర్జునుడు నారాచాలను కురిపించాడు. గాండీవ నిర్ముక్తాలైన ఆ నారాచాలు ఇంద్రుని యొక్క వజ్రాయుధాలా అనిపించాయి. కాని బభ్రువాహనుడు భల్లంతో కొట్టి ఆ నారాచాలనన్నిటినీ రెండేసి మూడేసి ముక్కలుగా చేసేశాడు. అప్పుడు అర్జునుడు చిరునవ్వుతో క్షురాకారములైన దివ్య బాణాలతో ప్రహరించి బభ్రువాహనుని రథం మీద తాటి చెట్టులా ఎత్తుగా అందంగా ఉన్న బంగారు ధ్వజాన్ని నరికి పడగొట్టాడు. వేగవంతములయిన అతని గుఱ్ఱాలను కూడా చంపివేశాడు. గుఱ్ఱాలు చనిపోవడంతో బభ్రువాహనుడు రథం నుండి కిందికి దిగి, క్రోధంతో నేల మీద నిల్చునే తన తండ్రితో యుద్ధం చేయసాగాడు. పుత్రుని పరాక్రమం చూసి అర్జునుడు మిక్కిలి ఆనందించాడు. అతడు అతనికి ఎక్కువ బాధ కలుగనీయలేదు. తండ్రి యుద్ధ విముఖుడవు

తున్నాడని గుర్తించి బ్రభువాహనుడు సర్పాల వంటి విషపూరిత బాణాలతో అతనిని మళ్ళీ బాధించసాగాడు. అతడు బాల స్వభావంతో పరిణామం గురించి ఆలోచించకుండానే ఒక నాడి బాణాన్ని తండ్రి వక్షస్థలానికి గురి చూసి గట్టిగా కొట్టాడు. ఆ బాణం అర్జునుని మర్మస్థానాన్ని చేదించి దూరి దుస్సహమైన వేదనను కలిగించింది. ఆ దెబ్బకు తీవ్రంగా గాయపడి మూర్ఛితుడై కిందపడ్డాడు. బ్రభువాహనుడు కూడా అర్జునుని బాణాలకు అంతకుముందే తీవ్రంగా గాయపడి ఉన్నాడు. కనుక అతడు కూడా స్మృతి తప్పి భూమిని ముద్దు పెట్టుకొన్నాడు. బ్రభువాహనుని తల్లి చిత్రాంగద పతిపుత్రులు ఇద్దరూ నేల కూలడం చూడగానే శంకితహృదయంతో రణభూమికి వచ్చింది. అక్కడికి వచ్చే సరికి ఆమెకు పతిదేవుడు అర్జునుడు మరణించి ఉండడం కనిపించింది. అతని స్థితి చూసి ఆమె వణికిపోయింది. శోకసంతపురాలై విలసించసాగింది.

చిత్రాంగదా విలాపము - బ్రభువాహనుని శోకము

- ఉలూపి ప్రయత్నముచేత అర్జునుడు

పువర్ణీవితుడగుట - వారండరు

సంభాషించుకొనుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “జనమేజయా ! చిత్రాంగద పతివియోగ దుఃఖంతో సంతపురాలై మిక్కిలి విలపిస్తూ మూర్ఛపోయి నేలపై పడింది. కొంత సేపటికి ఆమెకు తెలివి వచ్చి చూసే సరికి నాగకన్య ఉలూపి దివ్య రూపధారిణియై ఎదుట నిలబడి ఉంది. ఆమెను చూచి చిత్రాంగద - “ఉలూపీ ! నీవు చెప్పడం వలననే నా కొడుకు బాణాలువేసి సమర విజయుడైన అర్జునుని చంపాడు. యుద్ధ భూమిలో చనిపోయి పడి ఉన్న మన స్వామిని నేడు నీవు కూడా తృప్తిగా చూడు. నీవు ఉత్తమ ధర్మాలు తెలిసిన దానివి. గొప్ప పతివ్రతవు కదా ? అందుకే నీ పతిదేవుడు నేడు నీ ప్రయత్నం వల్లనే చనిపోయి యుద్ధ భూమిలో నిద్రిస్తున్నాడు. నీవు ఇతనిని బ్రతికించు. కల్యాణీ ! నీకు అన్ని ధర్మాలూ తెలుసును. ముల్లోకాలలో నీ ఖ్యాతి న్యూపించింది. (కాబట్టి నీవు స్వామిని బ్రతికించగలవు). పూజ్యురాలా ! నేను నా కొడుకు కోసం అంత శోకించను. నాకు ఈ పతిదేవుని గురించే మిక్కిలి దుఃఖం కలుగుతోంది. అతనికి నా వద్ద ఈ రీతిగా అతిధి సత్కారం జరిగింది.” అన్నది.

నాగకన్య ఉలూపితో ఇలా అని పరమ యశస్విని అయిన

చిత్రాంగద తన భర్త అర్జునుని వద్దకు వెళ్ళి - “ప్రియతమా ! లే. నేను మీ గుఱ్ఱాన్ని విడిసించాను. మీరు మహారాజు యుధిష్ఠిరుని యొక్క గుఱ్ఱం వెనుకనే వెళ్ళాలి. మఱి ఇక్కడ ఎలా నిద్రిస్తున్నారు ? కౌరవులందరూ మీ మీదే ప్రాణాలు పెట్టుకొని ఉన్నారు. మీరు ఇతరులకు ప్రాణదాతలు. మీరు స్వయంగా ప్రాణాలు ఎలా పరిత్యజించారు.” ఆ తరువాత ఆమె ఉలూపితో మళ్ళీ అనసాగింది. “ఉలూపీ ! పతిదేవుడు నేల మీద మరణించి పడి ఉన్నాడు. ఇతనిని తేరిపార చూడు. నీవు కొడుకును ఉబ్బించి భర్తను చంపించావు. దానికి నీకు దుఃఖం కలుగడం లేదా ? మరణానికి వశుడైనా కొడుకు శాశ్వతంగా భూమిపై శయనించినా సరే కాని నిద్రను జయించిన అర్జునుని ప్రాణాలు రక్షింపబడాలి. విధాత బార్యా భర్తల మైత్రిని ఎల్ల కాలం ఉండేదిగా, తెగిపోనిదిగా చేశాడు. నీకు కూడా ఇతనితో అదే సంబంధం ఉంది. ఈ సఖ్య భావం యొక్క మహత్తు తెలిసికొని, నీకు ఇతనితో ఉండే మైత్రి సత్యమూ సార్థకము అయ్యే ఉపాయం చూడు. నీవే కొడుకుతో పోరాడించి నా భర్త ప్రాణాలు తీశావు. నేడు ఇతడు పునర్జీవితుడై కన్పించకపోతే నేను కూడా ప్రాణాలు వదిలేస్తాను. నా భర్త కొడుకు ఇద్దరూ నశించి పోయారు. వారు లేక నేను అగాధమైన శోక సముద్రంలో మునిగిపోతున్నాను. నీ ఎదుట ఇక్కడే ప్రాయోపవేశన (ఆమరణ ఉపనానం) కోసం కూర్చుంటున్నాను” అన్నది.

ఉలూపితో ఇలా అని చిత్రాంగద నిరశన వ్రతదీక్షను పూని మానంగా కూర్చుంది. తరువాత బ్రభువాహనునికి తెలివి వచ్చింది. అతడు తన తల్లి యుద్ధ భూమిలో కూర్చుని ఉండడం చూసి, దుఃఖంతో “అయ్యో ! ఇంత వరకు సుఖాల్లో పెరిగిన నా తల్లి చిత్రాంగద నేడు చనిపోయి పడి ఉన్న తన వీరపతితోపాటు మరణించడానికి నిశ్చయించుకొని కూర్చున్నది. ఇంతకు మించిన దుఃఖకరమైన విషయం ఇంకొకటి ఏమి ఉంటుంది ? యుద్ధంలో ఇతరులు చంపడానికి కష్టసాధ్యమైన నా తండ్రి అర్జునుడు నేడు నా చేతులలోనే చనిపోవడం చూస్తోంది. మరణ సమయం రాకుండా ఏ జీవుడూ మరణించడం కష్టం అని అంటారు. అయినా ఈ సంకట స్థితిలో కూడా నాకు, నా తల్లికి ప్రాణాలు పోవడం లేదు. అయ్యో ! నేనెంత నీచుడిని. బ్రాహ్మణులారా ! నేను తండ్రిని హత్య చేసిన క్రూర కర్ముడిని, మహాపాపిని. చెప్పండి. నాకిప్పుడు ఏమి ప్రాయశ్చిత్తం ఉందో ! నాగరాజ పుత్రీ ఉలూపీ ! చూడు. ఈ రోజు యుద్ధంలో నేను నీ భర్తను

చంపాను. బహుశ నీకు ఇందు వల్ల ప్రీయం కలిగి ఉంటుంది. కాని తల్లీ ! నేను నిజంగా ఒట్టు వేసి చెపుతున్నాను. ఇక నేను ఈ శరీరం ధరించను. నా తండ్రి వెళ్లిన చోటికే నేనూ వెళ్తాను." అని విలపించాడు. ఇలా అని బభ్రువాహనుడు దుఖశోక పీడితుడై ఆచమించి, మహాభేదంతో - "లోకంలోని చరాచర ప్రాణులారా ! తల్లీ ఉలూపీ ! మీరందరూ వినండి. నేను నిజం చెపుతున్నాను. నా తండ్రి నరోత్తముడు అర్జునుడు నేడు జీవించి లేచి రాకపోతే నేను ఈ రణభూమిలోనే ఉపవాసం చేసి నా శరీరాన్ని శుష్కింప చేస్తాను. తండ్రిని హత్య చేసిన నాకు ఇంతకంటే వేరే ప్రాయశ్చిత్తం లేదు. ఈ సాండుపుత్రుడు ధనంజయుడు మహాతేజస్వి, ధర్మాత్ముడు, నాకు తండ్రి. ఇతనిని వదించి నేను మహాపాపం చేశాను. ఇక నాకు నిష్కృతి ఎలా కలుగుతుంది ?" అన్నాడు. ఇలా అని అర్జునకుమారుడు బభ్రువాహనుడు మళ్లీ ఆచమించి ఆమరణోపనాస దీక్ష పూని మానంగా కూర్చున్నాడు.

అప్పుడు ఉలూపీ సంజీవన మణిని స్మరించింది. నాగుల ప్రాణాలకు ఆధార భూతమైన ఆ మణి ఆమె స్మరించగానే అక్కడికి వచ్చింది. దానిని చేతిలో ఉంచుకొని నాగరాజకుమారి ఉలూపి బభ్రువాహనునితో - "కుమారా ! లే. శోకించకు. అర్జునుడు నీ చేతిలో ఓడిపోలేదు. ఇతడు మానవమాత్రునికి అజేయుడు. ఇంద్రాది దేవతలు కూడా ఇతనిని జయించలేరు. యశస్వి అయిన నీ తండ్రికి ఇష్టం చేయడానికి ఇది నేను ప్రదర్శించిన మోహినీ మాయ. నీవు నీద్వారా ఏదో పాపం జరిగిపోయిందని ఆవగించంత కూడా సందేహించకు. ఈ మహాత్ముడు పురాతన ఋషి సనాతనుడు, అవ్యయుడు. యుద్ధంలో ఇంద్రుడు కూడా ఇతనిని ఓడించలేదు. ఇదిగో తీసుకో నేను ఈ దివ్య మణిని తెచ్చాను. ఇది తనప్పర్చుతో సదా మరణించిన పాములను బ్రతికిస్తూ ఉంటుంది. దీనిని నీ తండ్రి హృదయం మీద పెట్టు. దీని పృథ్వు తగలగానే ఇతడు జీవించడం కనిపిస్తుంది." అన్నది.

ఉలూపి ఇలా అన్నాక అమిత తేజస్వి బభ్రువాహనుడు మహా ప్రేమతో తండ్రి హృదయంపై ఆ మణిని ఉంచాడు. అది ఉంచగానే అర్జునుడు చాలా సేపు నిద్రపోయి లేచిన మనిషిలా ప్రాణాలతో లేచాడు. తన తండ్రి బ్రతికి, స్వస్థుడై ఉండడం చూసి బభ్రువాహనుడు అతని పాదాలకు నమస్కరించాడు, అప్పుడు ఇంద్రుడు అర్జునునిపై దివ్య పుష్ప వృష్టిని కురిపించాడు. దేవదుందుభులు తమంత తామే మేఘగంభీర ధ్వనితో మోగాయి. ఆకాశంలో

పాథునాదాలు వినిపించాయి. అర్జునుడు చక్కగా స్వస్థుడై లేచి. బభ్రువాహనుని కౌగిలించుకొని శిరసును ఆఘ్రాణించాడు. ఇంతలో ఉలూపితో కలిసి కొద్ది దూరంలో నిలబడి ఉన్న బభ్రువాహనుని తల్లీ మీద అతని దృష్టిపడింది. ఆమె శోకంతో మిక్కిలి బలహీనంగా ఉంది. ఆమెను చూసి అర్జునుడు ఉలూపిని - "కల్యాణీ ! ఈ రణభూమికి, నీవు, బభ్రువాహనుని తల్లీ ఎందుకు వచ్చారు ? నా వల్లగాని, బభ్రువాహనుని వల్లగాని తెలియక ఏ అనిష్టమూ మీకు జరగలేదు కదా ! లేదా రాజకుమారి చిత్రాంగద నీ పట్ల ఏమైనా అపరాధం చేయలేదు గదా !" అని అడిగాడు. అది విని ఉలూపి నవ్వి - "ప్రాణనాథా ! మీరుగాని, బభ్రువాహనుడు గాని నా పట్ల ఏ తప్పు చేయలేదు. అలాగే బభ్రువాహనుని తల్లీ కూడా నా కేమీ అనిష్టం కలిగించలేదు. ఈమె ఎప్పుడూ దాసివలె నా ఆజ్ఞాధీనంలోనే ఉంటోంది. ఇక్కడికి వచ్చినేను ఏమేమి చేశానో అవన్నీ చెపుతాను వినండి. ముందుగా మీ చరణాలకు నమస్కరించి, నేనేమి అపరాధాలు చేసి ఉన్నా అవన్నీ మీ మేలు కోసమే అని, అందుకు నాపై ఆగ్రహించవద్దని వేడుకొంటున్నాను. మహాభారత యుద్ధంలో మీరు శిఖండిని అడ్డుపెట్టుకొని భీష్ముల నారిని వధించిన పాపం తొలగిపోవడానికి వసువులు ఒక ఉపాయం చెప్పారు. మునుపెన్నడో జరిగిన సంగతి. నేను గంగా తీరానికి వెళ్లాను. భీష్ములవారు మరణించాక దేవతలు, వసువులు కలిసి అక్కడికి స్నానం చేయడానికి వచ్చారు. నారంతా కలిసి గంగాదేవికి ఈ భయంకర నార్తను చెప్పారు. నారు - "దేవీ ! భీష్ముడు ఇతరులతో యుద్ధం చేస్తూ ఉండగా అర్జునుడు అతనిని వదించాడు. ఆ అపరాధానికి మేము అతనికి శాపం ఇవ్వాలను కొంటున్నాం. (అందుకు మీరు అనుమతించండి.)" అన్నారు. అది విని గంగ "అవును. అలాగే జరగాలి." అన్నది. నారి మాటలు విని నాకు చాలా దుఃఖం కలిగింది. పాతాళానికి వచ్చి ఈ సమాచారం అంతా నా తండ్రికి నివేదించాను. అది విని మా తండ్రి గారికి కూడా చాలా విచారం కలిగింది. ఆయన పదే పదే ప్రార్థించగా వసువులు ప్రసన్నులై - "మహాబాగా ! మణిపురానికి రాజు అయిన యువకుడు బభ్రువాహనుడు అర్జునుని కొడుకు. అతడు యుద్ధంలో ఎదురు నిలిచి తన బాణాలతో అతనిని కొట్టి పడగొడితే, అప్పుడు అతనికి పాపం నుండి విముక్తి లభిస్తుంది. ఇక నీవు నీ స్థానానికి వెళ్లు." అని చెప్పారు. వసువులు ఇలా చెప్పగానే నా తండ్రి ఇంటికి వచ్చి నాకు ఈ విషయం

చెప్పారు. అది విని, నేను దాని ననుసరించే ప్రయత్నం చేశాను. మీకు ఆ పాపం నుండి విముక్తి కల్పించాను. యుద్ధంలో దేవేంద్రుడు కూడా మిమ్మల్ని జయించలేడు. పుత్రుడంటే మీ ఆత్మయే. అందుకే ఇతని చేతిలో ఇక్కడ మీకు పరాజయం కలిగింది." అని వివరించింది.

ఉలాపి మాటలు విని అర్జునునికి మనసులో ఆనందం కలిగింది. అతడు - "దేవీ ! నీవు చేసిన దాని వలన నాకు చాలా మిక్కిలి ప్రీయమైన కార్యం జరిగింది." అన్నాడు. ఉలాపితో ఇలా అని, చిత్రాంగదను ఉద్దేశించి బ్రభువాహనునితో - "కుమారా ! రాబోయే చైత్ర పూర్ణిమనాడు మహారాజు యుద్ధిష్ఠిరుడు అశ్వమేధ యజ్ఞం చేయబోతున్నాడు. నీవు నీ తల్లులు ఇద్దరినీ తీసికొని, మంత్రులతో పాటుగా ఆ యజ్ఞానికి రా." అన్నాడు. తండ్రి వాత్సల్యంగా అన్న ఆ మాటకు బ్రభువాహనునికి ప్రేమతో కన్నులు చెమర్చాయి. అతడు - "ధర్మజ్ఞా ! మీ ఆజ్ఞపై నేను తప్పకుండా అశ్వమేధయజ్ఞంలో వచ్చి కలుస్తాను. అక్కడ బ్రాహ్మణులకు భోజనం వడ్డించే పని చేస్తాను ఇప్పుడు నా దొక ప్రార్థన. నేడు నా మీద దయతలచి మీ ఇద్దరు ధర్మపత్నులతో కలిసి ఈ నగరంలోకి దయచేయండి. ఇది కూడా మీ ఇల్లే. ఇక్కడ ఒక రాత్రి సుఖంగా గడిపి, రేపు ఉదయమే గుట్టం వెంబడి వెళ్లవచ్చును." అన్నాడు. అది విని అర్జునుడు చిత్రాంగదా కుమారునితో - "మహాబాహూ ! నీకు తెలిసే ఉంటుంది. నేను దీక్ష చేపట్టి నియమాలను పాటిస్తూ తిరుగుతున్నాను. కాబట్టి ఈ దీక్ష పూర్తి అయ్యేవరకు నేను మీ నగరంలో ప్రవేశించలేను. ఈ యజ్ఞాశ్వం దాని ఇచ్చాను సారంగా నడుస్తుంది. (దీనిని ఎక్కడా ఆపడానికి నియమంలేదు) కాబట్టి నీకు మేలగుగాక ! ఇప్పుడు నేను వెళ్తున్నాను నాకు ఆగడానికి ఎక్కడా వీలుకాదు." అన్నాడు.

తదనంతరం బ్రభువాహనుడు విద్యుక్తంగా అర్జునుని పూజించాడు. అతడు తన భార్యలు ఇద్దరి వద్ద సెలవు తీసికొని అక్కడి నుండి బయలుదేరాడు.

అర్జునుడు మగధ, చేది, కాశీ, కోసలాది దేశాల

రాజులను ఓడించి గాంధార దేశమును దేరుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా ! అనంతరం ఆ గుట్టం సముద్ర పర్యంతమైన మొత్తం భూమిని చుట్టి వచ్చి వెనక్కి తిరిగింది. అర్జునుడు కూడా దాని వెనుకనే వెనక్కి మళ్లాడు. దారిలో అతనికి రాజగృహమనే నగరం తగిలింది. సహదేవుని కుమారుడు మేఘసంధి అక్కడ రాజుగా

ఉన్నాడు. అర్జునుడు తన నగర సమీపానికి వచ్చాడని అతడు విని క్షత్రియ ధర్మాన్ని పాటించి అతనిని యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. తాను కూడా ధనుర్బాణాలతో సన్నద్ధుడై రథం ఎక్కి పురం వెలుపలికి వచ్చాడు. అతడు కాలినడకన వస్తున్న అర్జునునిపై దాడి చేసి - "భారతా ! ఈ గుట్టం వెనకాలే ఎందుకు తిరుగుతావు ? నేను ఇప్పుడే దీనిని పట్టి తీసుకొని పోతున్నాను. ధైర్యం ఉంటే దీనిని విడిపించుకొనే ప్రయత్నం చేయి. నా పూర్వులు ఎప్పుడూ నిన్ను యుద్ధానికి స్వాగతించలేదు. ఆ లోటు నేను ఇప్పుడు తీరుస్తాను. నా వలన ఈనాడు నీకు సత్కారం జరుగుతుంది. ముందు నీవు నన్ను కొట్టు. ఆపై నేను నీపై ప్రహరిస్తాను." అన్నాడు.

మేఘసంధి ఇలా అనగానే అర్జునుడు నవ్వి - "రాజా ! నా నియమం ఏమంటే నా కార్యానికి విఘ్నం కలిగించిన వానినే నేను అటకాయిస్తాను. కాబట్టి నీవు నీ యావచ్చక్తిని ఉపయోగించి నా మీద ప్రహారం చేయి." అన్నాడు. అది విని మగధరాజు మేఘసంధియే ముందుగా ప్రహరించాడు. అతడు అర్జునునిపై వేల బాణాలు కురిపించాడు. కాని గాండీవధారి అర్జునుడు ఆ బాణాలన్నీటినీ తన సాయకాలతో ఖండించి వ్యర్థపుచ్చాడు. ఆ వెంటనే మేఘసంధి యొక్క ధ్వజం, పతాకాదండం, రథం, యంత్రం, గుట్టాలు, రథం యొక్క ఇతర భాగాల మీద అతడు అనేక బాణాలు వేశాడు. కాని రాజు శరీరం మీద, సారథి మీద ఒక్క బాణం కూడా వేయలేదు. మగధరాజు మేఘసంధి అదంతా తన పరాక్రమమే అనుకొన్నాడు. అర్జునునిపై ఎడతెగకుండా బాణ వృష్టి కురిపిస్తూనే ఉన్నాడు. అతని ప్రహారాలకు అనుకోని రీతిగా గాయపడగానే అర్జునునికి క్రోధం ముంచుకొని వచ్చింది. ధనుస్సు మీద గట్టిగా టంకారం చేసి, మేఘసంధి యొక్క గుట్టాలను చంపి, అతని సారథిని కూడా తల ఎగురకొట్టాడు. ఆపై క్షురాకారబాణంతో అతని పెద్ద వింటిని కూడా విరివేశాడు. చేతి తొడుగులను చీల్చేసి, అతని ధ్వజాన్ని, పతాకాన్ని కూడా ఖండించాడు. ఆ సమయంలో మేఘసంధికి మిక్కిలి బాధ కలిగింది. అతడు గద తీసికొని అర్జునుని మీద విరుచుకుపడ్డాడు. కాని ఎదురుపడుతూనే ధనంజయుడు అనేక బాణాలతో కొట్టి అతని సువర్ణమయమైన గధను తుత్తునియలు చేశాడు. మేఘసంధి ఈ రీతిగా రథం, ధనుస్సు, గద కోల్పోగా అర్జునుడు అతనిని ఓదార్చుతూ "కుమారా ! క్షత్రియ ధర్మాన్ని అనుసరించి నీవు నీ పరాక్రమాన్ని

పూర్తిగా చూపావు. ఇక నీవు ఇంటికి వెళ్లు. నీవు ఇంకా చిన్న పిల్లాడివి. ఈ యుద్ధంలో నీవు ప్రకటించిన శౌర్యమే నీకు చాలా గొప్పది. యుద్ధిష్ఠిర మహారాజు యుద్ధంలో రాజులెవరినీ చంపవద్దని ఆదేశించాడు. అందుకే నాపట్ల అపరాధం చేసినా నీవు ఇప్పటి వరకు బ్రతికి ఉన్నావు.” అన్నాడు.

అర్జునుని మాటలు విని మేఘసందికి ఇప్పుడు ఇతడు నన్ను ప్రాణాలతో వదిలిపెట్టాడు అనే నమ్మకం కలిగింది. అప్పుడతడు అర్జునుని వద్దకు వెళ్లి చేతులు జోడించి, అతనిని గౌరవిస్తూ - “వీరవరుడా ! నేను ఓడిపోయాను. మీకు శుభమగుగాక ! నా వలన మీరు పొందదలచుకొన్న సేవలు ఏవైనా ఉంటే చెప్పండి. నేను నాటిని తప్పక నెరవేరుస్తాను.” అన్నాడు. అప్పుడు అర్జునుడు అతనికి ధైర్యం కల్పిస్తూ - “రాజా ! రాబోయే చైత్ర పూర్ణిమ నాడు మహారాజు యుద్ధిష్ఠిరుడు చేసే యజ్ఞానికి నీవు రావాలి.” అన్నాడు. అతడు ఇలా అనగానే మేఘసంది ‘సరే’ అని అతని మాటకు అంగీకరించి, అర్జునుని విద్యుక్తంగా పూజించాడు. తదనంతరం ఆ గుఱ్ఱం మళ్ళీ స్వేచ్ఛగా సముద్ర తీరం వెంబడి వంగ, పుండ్ర, కోసలాధి దేశాలు గడిచిపోయింది. అర్జునుడు కూడా ఆ యా స్థానాలకు వెళ్లి గాండీవ సహకారంతో మేల్చుల యొక్క అనేక సేనలను ఓడించాడు.

అనంతరం అర్జునుడు గుఱ్ఱాన్ని అనుసరిస్తూ దక్షిణ దిక్కుకు వెళ్లాడు. కొన్ని రోజుల తరువాత స్వేచ్ఛా చారి అయిన ఆ అశ్వం అక్కడి నుండి మరలి చేది చేశరాజదానికి చేరింది. అక్కడ శిశుపాలుని కొడుకు శరభుడు రాజ్యం ఏలుతున్నాడు. అతడు మొదట అర్జునునితో యుద్ధం చేశాడు. అందులో ఓడిపోయి శాస్త్రవిధిని అనుసరించి అతనిని పూజించాడు. చేది రాజు పూజను స్వీకరించాక ఆ ఉత్తమాశ్వం కాశీ, అంగ, కోసల, కిరాత, తంగణాది దేశాలకు వెళ్లింది. ఆ రాజ్యాలన్నింటిలో అర్జునునికి విద్యుక్తంగా పూజ జరిగింది. అక్కడి నుండి మరలి అది దశార్ణదేశం చేరుకొంది. ఆ సమయంలో అక్కడ మహాబలుడైన చిత్రాంగదుడు రాజ్యమేలు తున్నాడు. అతనితో అర్జునునికి గొప్ప భయంకరమైన యుద్ధం జరిగింది. చివరికి అతనిని ఓడించి అతడు నిషాద రాజు ఏకలవ్యుని రాజ్యానికి వెళ్లాడు. అక్కడ ఏకలవ్యుని కొడుకు యుద్ధంలో అతనిని అడ్డుకొన్నాడు. ఆపై నిషాదులతో అతనికి గొప్ప రోమాంచం కలిగించే యుద్ధం జరిగింది. చివరికి నిషాద రాజుపై విజయం పొందాడు. అతని చేత పూజలు

అందుకొని అతడు దక్షిణ సముద్ర తీరంవైపు సాగిపోయాడు. అక్కడ కూడా ద్రవిడ, ఆంధ్ర, రౌద్ర, మహిషక, కోలాచల ప్రాంతాలలో ఉండే వీరులతో అర్జునునికి యుద్ధం జరిగింది. వారందరినీ సహజంగానే ఓడించి అతడు గుఱ్ఱంతో కూడా ఉండి సురాష్ట్ర, గోకర్ణ, ప్రభాసక్షేత్రాలకు వెళ్లాడు. అక్కడి నుండి ఆ యజ్ఞాశ్వం వృష్టి వీరులతో సురక్షితంగా ఉండే పరమరమణీయమైన ద్వారకానగరానికి చేరుకొంది. అక్కడకు వెళ్లగానే యదువంశభాలకులు ఆ గుఱ్ఱాన్ని బంధించి తీసుకుపోయారు. ఆ సమయానికి ఉగ్రసేన మహారాజు వసుచేవునితో కలిసి నగరం వెలుపలికి వచ్చాడు. బాలకులు గుఱ్ఱం తీసికొని పోవడం చూసి అతడు వారిని వారించాడు. తదనంతరం వారిద్దరు మహాప్రేమగా అర్జునుని కలుసుకొని శాస్త్రోక్త విధిని అనుసరించి అతనిని పూజించారు. ఆపై వారిద్దరి అనుమతి తీసికొని అతడు గుఱ్ఱం వెంట పశ్చిమ సముద్ర తీరదేశాల వెంబడి పంచనద దేశానికి వెళ్లాడు. అక్కడ అతని గుఱ్ఱం ఇచ్చాను సారంగా సంచరిస్తూ గాంధార దేశానికి వెళ్లింది. అక్కడ గాంధార రాజు శకుని కొడుకుతో అర్జునునికి భయంకరమైన యుద్ధం జరిగింది.

గాంధార రాజును ఓడించి అర్జునుడు వెను

దిరుగుట - యజ్ఞభూమి సిద్ధమగుట -

నానాదేశముల నుండి వచ్చిన రాజులు

యజ్ఞశోభను తిలకించుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “జనమేజయా ! శకుని యొక్క కొడుకు గాంధార దేశంలో గొప్ప వీరుడు, మహారథి. అతడు అతి పెద్ద సైన్యం వెంటసెట్టుకొని అర్జునుని ఎదిరించడానికి ముందుకు సాగాడు. అతని సైనికులు శకుని వధను గుర్తుచేసుకొని అమర్ష భావంతో ఉన్నారు. అందరూ ధనుర్బాణాలు ధరించి అర్జునునిపై దాడి చేశారు. పరమ ధర్మాత్ముడు, ఎవరి చేత పరాజితుడు కాని అర్జునుడు వారికి శాంతి పూర్వకంగా నచ్చచెప్పి యుద్ధ విముఖులను చేయడానికి ప్రయత్నించాడు. హితకారకమైన యుద్ధిష్ఠిరుని మాటలను కూడా చెప్పాడు. కాని నారు అమర్ష భావంతో నిండి ఉండడం వలన అతని మాటలు వినడానికి సిద్ధంగా లేరు. అనేక యోధులు గుఱ్ఱాన్ని నలువైపుల నుండి ముట్టడించి దానిని పట్టుకోవడానికి ముందుకు వచ్చారు. అధి చూసి అర్జునుడు గాండీవ ధనుర్విముక్తములైన, పదునైన అంచులు గల క్షురాలతో ఏ మాత్రం శ్రమలేకుండానే నారి శిరసులను

ఖండించాడు. దెబ్బలు తిని భాణాలతో వీడింపబడి ఆ సైనికులు అందరూ గుఱ్ఱాన్ని విడిచి, మహావేగంగా అర్జునుని వైపు తిరిగారు. ఆ గాంధార దేశీయులందరూ నిరోధిస్తున్నప్పటికీ తేజస్వి, వీరుడు అయిన అర్జునుడు సేరు సేరున చెప్పి వారి శిరసులను ఖండించి కింద పడవేయసాగాడు. నలువైపులా గాంధారుల సంహారం మొదలుకాగానే శకునిపుత్రుడు ముందుకు వచ్చి అర్జునుని అడ్డుకొన్నాడు. అప్పుడు అర్జునుడు జయద్రథుని శిరసును ఎగురగొట్టినట్లుగా శకునికొడుకు యొక్క శిర ప్రాణాన్ని అర్థ చంద్రాకార బాణంతో ఖండించాడు. అది చూసి గాంధారులకు అమిత విస్మయం కలిగింది. అప్పుడు వారందరికీ అర్జునుడు కానాలనే గాంధార రాజు ప్రాణాలు తీయలేదని అర్థమయింది. అప్పుడు గాంధార రాజు శకునిపుత్రుడు ఫారిపోతున్న తన సైనికులతోపాటు తాను కూడా ఫారిపోయాడు. సైన్యంలోని మనుష్యులందరూ, ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు అడ్డదిడ్డంగా పరుగులు తీస్తున్నాయి. సేనయావత్తు పడుతూ లేస్తూ ఫారిపోతోంది. అందులోని చాలా మంది సిపాయిలు యుద్ధంలో చనిపోయారు. ఆ సైన్యం మాటిమాటికి యుద్ధ భూమిలోనే సుళ్లు తిరుగుతోంది.

తదనంతరం గాంధార రాజమాత అత్యంత భయగ్రస్తురాలై వృద్ధమంత్రులను ముందుంచుకొని నగరం వెలువడి వచ్చి ఉత్తమ అర్ఘ్యంతో రణభూమికి చేరుకొంది. వస్తూనే ఆమె రణోన్మత్తుడైన తన కొడుకును యుద్ధం చేయకుండా వారించింది. అర్జునుని పూజించి అతనిని ప్రసన్నుని చేసింది. అర్జునుడు కూడా ఆమెను సత్కరించి అనుగ్రహించాడు. శకునికొడుకును సాంత్యనపరుస్తూ - “మహాబాహూ ! నీవు నాతో యుద్ధం చేయా లనుకోవడం నాకు రుచించలేదు. ఎందుకంటే నీవు నాకు సోదరుడివి. నేను తల్లి గాంధారిని, తండ్రి ధృతరాష్ట్రుని గుర్తు చేసుకొని యుద్ధంలో నిన్ను ఉపేక్షించాను. అందుకే ఇంతవరకు జీవించి ఉన్నావు. కేవలం నిన్ను అనుగమించిన సైనికులే చనిపోయారు. ఇకపై మనమధ్య ఇటువంటి విషయం జరగకూడదు. పరస్పరవైరం శాంతింపచేయడం మేలు. ఇక నీవు ఎప్పుడూ ఈ రీతిగా మాకు విరుద్ధంగా యుద్ధం మొదలు పెట్టాలని అనుకోకు. రాబోయే వైత్ర పూర్ణిమనాడు యుధిష్ఠిరుని అశ్వమేధయాగం జరుగుతుంది. దానికి నీవు తప్పక రావాలి.” అని చెప్పాడు.

గాంధారరాజుకు ఇలా చెప్పి అర్జునుడు స్వేచ్ఛగా సంచరించే

గుఱ్ఱం వెనుక బయలుదేరాడు. ఇప్పుడు గుఱ్ఱం హస్తినాపురం బాట పట్టి వెనుతిరిగింది. ఆ సమయంలోనే యుధిష్ఠిర మహారాజుకు గూఢచారుల ద్వారా అర్జునుడు తిరిగి వస్తున్నాడనే సమాచారం అందింది. “అతడు క్షేమంగా వస్తున్నాడు. గాంధారం, ఇంకా ఇతర దేశాలలో అతడు అద్భుత పరాక్రమం చూపాడు.” ఈ మొదలైన సంగతులు విని అతని ఆనందానికి పట్టపగ్గాలు లేవు. ఆ రోజు మాఘ శుద్ధ ద్వాదశి తిది. ఉత్తమ నక్షత్రంతో కూడి ఉంది. అది తెలిసి మహాతేజస్వి యుధిష్ఠిరుడు తన సోదరులు భీమ నకుల సహదేవులను పిలిచి, భీముని ఉద్దేశించి - “భీమసేనా ! నీ తమ్ముడు అర్జునుడు గుఱ్ఱంతో పాటుగా వస్తున్నాడు. ఇటు యజ్ఞారంభానికి కూడా సమయం దగ్గర పడుతోంది. మాఘ పూర్ణిమ రానే వస్తోంది. ఇక మధ్యలో ఫాల్గున మాసమే మిగిలింది. కాబట్టి వేదపారంగతులైన పండిత బ్రాహ్మణులను పంపాలి. వారు అశ్వమేధయజ్ఞం సక్రమంగా సిద్ధించడానికి అనువైన స్థలాన్ని చూస్తారు.” అని చెప్పాడు. అది విని భీమసేనుడు వెంటనే రాజాజ్ఞ నిర్వర్తించాడు. అర్జునుడు తిరిగి వస్తున్నాడనే వార్త విని అతనికి మనసులో ఎంతో సంతోషం కలిగింది. అనంతరం భీమసేనుడు యజ్ఞకర్మ కుశలు లయిన బ్రాహ్మణులను ముందుంచుకొని, నిపుణులైన స్థపతులతో పాటు నగరం బయటకు వచ్చి, మద్ది చెట్లతో నిండి అందంగా ఉన్న ప్రదేశాన్ని ఎంపిక చేసి దానిని నాలుగు వైపులా కొలిపించాడు. అనంతరం అక్కడ చక్కని దారులతో శోభిల్లే యజ్ఞభూమిని సిద్ధం చేయించాడు. ఆ భూమిలో వందల భవనాలు నిర్మితమయ్యాయి. నాటి నేల అంతా మంచి మంచి మణులతో తాపడం చేయబడింది. యజ్ఞశాల బంగారంతో, మణులతో అలంకరింపబడింది. అక్కడ సువర్ణమయమైన విచిత్ర స్తంభాలు, పెద్ద పెద్ద తోరణాలు కూర్చబడి ఉన్నాయి. ధర్మాత్ముడైన భీముడు యజ్ఞమండపంలోని అన్ని చోట్లా శుద్ధమైన బంగారాన్నే ఉపయోగించాడు. అతడు అంతఃపుర స్త్రీలకు, భిన్న భిన్న దేశాల నుండి వచ్చే రాజులకు, బ్రాహ్మణులకు నివసించడానికి అనేక ఉత్తమ భవనాలు నిర్మింపచేశాడు. ఆ నిర్మాణాలన్నీ శాస్త్రవిధిని అనుసరించి ఉన్నాయి.

ఈ పని అంతా అయ్యాక భీమసేనుడు మహారాజు యుధిష్ఠిరుని ఆజ్ఞపై విభిన్న రాజులను ఆహ్వానించడానికి దూతలను పంపాడు. పిలుపు అందుకొని ఆ రాజులందరూ రకరకాల రత్నాలు, స్త్రీలు, గుఱ్ఱాలు, రకరకాల అస్త్రశస్త్రాలు

తీసికొని అక్కడికి విచ్చేశారు. నూతనంగా వచ్చిన ఈ అతిథులను సత్కరించడం కోసం యుధిష్టిరుడు అన్నసానాలను, అలౌకిక శయ్యలను ఏర్పాటు చేశాడు. బియ్యం, పంచదార, పాలు పరిపూర్ణంగా ఉన్న రకరకాల భవనాలను, అనేక వాహనాలను నారికి ఇచ్చాడు. ధర్మరాజు యొక్క ఆ మహాయజ్ఞానికి చాలా మంది బ్రహ్మవాదులైన మునులు కూడా విచ్చేశారు. మంచి మంచి బ్రాహ్మణులు తమ శిష్యులను వెంట పెట్టుకొని వచ్చారు. మహాతేజస్వి అయిన యుధిష్టిరుడు దంభం విడిచి తానే నారందరినీ విద్యుక్తంగా గౌరవిస్తున్నాడు. నారందరికీ ఉచితమైన స్థానాలు ఏర్పాటు కానంత వరకు నారి వెంట వెంటనే ఉన్నాడు. ఆ తరువాత స్థపతులు వచ్చి యుధిష్టిర మహారాజుకు యజ్ఞ మండపానికి సంబంధించిన పని అంతా పూర్తి అయిందని తెలియచేశారు. అది విని తమ్ముళ్లతోపాటు అతడు చాలా సంతోషించాడు.

తదనంతరం యజ్ఞంలో సాల్గ్నడానికి వచ్చిన రాజులు భీమసేనుడు సిద్ధం చేయించిన యజ్ఞమండపం యొక్క ఉత్తమమైన శోభను తిరిగి తిరిగి మరీ చూశారు. నారు సువర్ణంతో చేసిన తోరణాలను, శయ్యలను, ఆసనాలను, విహార స్థలాలను, రత్న సమూహాలను, ఘటాలను, పాత్రలను, గంగాళాలను, కలశాలను, ఎన్నో చెంబులను చూశారు. అక్కడ సువర్ణమయం కాని వస్తువేదీ కనిపించలేదు. శాస్త్రోక్త విధిని అనుసరించి కొయ్యతో చేసిన యూసానికి కూడా బంగారం తాపడం చేయబడింది. ఈ రీతిగా ఆ యజ్ఞశాల పశువులు, గోవులు, దన దాన్యాలు అన్ని దృష్టులలో సంపన్నమై ఆనందం ఇనుమడింపచేసేదిగా ఉంది. దానిని చూసి రాజులకు చాలా విస్మయం కలిగింది. బ్రాహ్మణులకు, వైశ్యులకు అక్కడ పరమ రుచికరమైన అన్నభాండారం నిండుగా ఉంది. ప్రతి దినం లక్షమంది బ్రాహ్మణులు భుజించాక గంట గణగణ మోగుతుంది. ధర్మరాజు యొక్క యజ్ఞం ప్రతిదినం ఈ రీతిగానే నడిచింది. కొండల వంటి అన్న రాసులు అనేకం కనిపిస్తూ ఉండేవి. పెరుగు కాల్వలు, నేతి చెరువులు నిండుగా ఉన్నాయి. ఆ మహాయజ్ఞంలో అనేక దేశ వాసులు కూడారు. జంబూ ద్వీపం అంతా అక్కడ ఒక్కచోటికి చేరినట్లు కనిపించింది. వేల రకాల జాతుల వారు ఎన్నో సాత్రాలను తీసికొని అక్కడికి వచ్చారు. వందలు వేలు పురుషులు బ్రాహ్మణులు రకరకాల ఖాద్య పదార్థాలను, పానీయాలను వడ్డిస్తున్నారు. అక్కడ బ్రాహ్మణులకు రాజోచితమైన బోజనం పెట్టారు.

శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్టిరునికి అర్జునుని సందేశమును చెప్పుట - అర్జునుడు హస్తినా పురమువకు వచ్చుట - ఉలూసి చిత్రాంగదలతో పాటు బభ్రువాహనుడు వచ్చుట

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - రాజా ! యుధిష్టిరుడు తన వద్ద ఎంతో మంది వేదజ్ఞులైన రాజులు ఉపస్థితులు కావడం చూసి భీమసేనునితో - “తమ్ముడా ! ఇక్కడకు విచ్చేసిన రాజులందరూ అత్యంత శ్రేష్ఠులు, పూజ్యులు. కాబట్టి నీవు నారికి యథోచిత సత్కారాలు చెయ్యి.” అని చెప్పాడు. రాజాజ్ఞను సాటించి మహా తేజస్వి అయిన భీమసేనుడు నకుల సహదేవులను తోడు తీసికొని యజ్ఞానికి వచ్చిన రాజులకు ఆతిథ్యమివ్వడంలో నిమగ్నమయ్యాడు. ఆ తరువాత శ్రీకృష్ణ భగవానుడు బలచేవుడు ముందు నడువగా సాత్యకి, ప్రద్యుమ్న, గద, నిశఠ, సాంబ, కృతవర్మాది వృష్టి వంశీయులతో పాటు యుధిష్టిరుని వద్దకు వచ్చాడు. భీమసేనుడు నారిని కూడా విద్యుక్తంగా సత్కరించాడు. నారు రత్నభరితమైన భవనాలకు వెళ్లి అక్కడ ఉన్నారు. శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్టిరుని వద్ద కూర్చుని కొద్ది సేపు మాట్లాడుతూ ఉన్నాడు. చివరిలో - “రాజా ! నా వద్ద ద్వారకానాసి అయిన ఒక విశ్వాసపాత్రుడు ఉన్నాడు. అతడు అర్జునుని ప్రత్యక్షంగా చూశాడుట. అతడు అనేక చోట్ల యుద్ధం చేయడం వలన చాలా బలహీనంగా ఉన్నాడుట. మహాబాహువయిన అర్జునుడు ఇప్పుడు దగ్గరకు వచ్చేశాడని కూడా అతడు చెప్పాడు. కాబట్టి ఇక నీవు అశ్వమేధ యజ్ఞం సఫలం కావడానికి అవసరమైన కార్యం ప్రారంభించు.” అని చెప్పాడు.

ఇది విని యుధిష్టిరుడు - “మాధనా ! అర్జునుడు క్షేమంగా తిరిగి వస్తున్నాడనే వార్త చాలా అదృష్టంగా అనిపిస్తోంది. అతడు పంపిన సందేశం ఏదైనా నీ నోటివెంట వినాలని ఉంది.” అన్నాడు. శ్రీకృష్ణ భగవానుడు - “మహారాజా ! నా దగ్గరకు వచ్చిన మనిషి అర్జునుని మాటలు గుర్తు చేసుకొని ఇలా చెప్పాడు - “శ్రీకృష్ణా ! మీరు సమయం చూసుకొని నా ఈ మాటలను యుధిష్టిర మహారాజుకు కూడా చెప్పండి. అశ్వమేధ యజ్ఞానికి బహుశా రాజులందరూ వస్తారు. ఇప్పటికే వచ్చిననారికి అందరికీ పూర్తిగా సత్కారాలు జరగాలి. అవే మనకు తగిన పని. రాజసూయ యజ్ఞంలో అర్ఘ్యం ఇచ్చే సమయంలో జరిగిన దుర్ఘటన వంటిది ఈ పారి జరుగకూడదు. యుధిష్టిర మహారాజు, మీరు ఇద్దరూ సంప్రదించుకొని, రాజుల పరస్పర ద్వేషం కారణంగా మరల

ఈ ప్రజా సంహారం జరుగకుండా ఉపాయం చూడాలి." అని చెప్పాడు. రాజా ! ఆ మనిషి అర్జునుడు చెప్పిన ఇంకొక సంగతి కూడా చెప్పాడు. అది కూడా విను. "ఈ యజ్ఞానికి మణిపురరాజు బ్రభువాహనుడు కూడా వస్తున్నాడు. అతడు మహాతేజస్వి, నాకు ప్రിയ పుత్రుడు. నాపట్ల అతనికి గొప్ప భక్తి, అనురక్తి. అతడు వచ్చినపుడు మీరు నాకంటే కూడా అతనిని మిక్కిలిగా సత్కరించండి." అని అర్జునుని సందేశాన్ని వినిపించాడు.

అర్జునుని సందేశం విని యుధిష్టిరుడు అతనిని మనస్ఫూర్తిగా అభినందిస్తూ - "భగవన్ ! మీరు వినిపించిన ఈ ప్రിയ సమాచారాన్ని నేను చక్కగా విన్నాను. మీ అమృత నాక్కులు నా హృదయాన్ని ఆనందమగ్నం చేస్తున్నాయి. భిన్న భిన్న దేశాలలో అక్కడి రాజులతో అర్జునుడు చాలా సార్లు యుద్ధం చేయవలసి వచ్చిందని నాకు తెలిసింది. దానికి కారణమేమిటి ? నేను ఏకాంతంగా కూర్చుని అర్జునుని గురించి ఆలోచిస్తున్నప్పుడు అతడు అందరికంటే ఎక్కువగా దుఃఖం అనుభవించాడని అనిసిస్తోంది. అతని శరీరం సర్వ శుభ లక్షణ సంపన్నం. మఱి అతనిలో అధికంగా బాధపడడానికి కారణమైన అశుభ లక్షణం ఏముందని ?" అని అడిగాడు.

యుధిష్టిరుడు ఇలా అడగగానే శ్రీకృష్ణ భగవానుడు చాలా సేపు ఆలోచించి - "రాజా ! అర్జునునికి పిక్కలు ఉండవలసిన దాని కంటే కొంచెం ఎక్కువ లావుగా ఉన్నాయి. ఇది తప్పించి వేరే ఏ అశుభ లక్షణం అతని శరీరంలో నాకు కన్పించలేదు. పిక్కలు లావుగా ఉండడం వలననే అతడు సదా దారి వెంట ప్రయాణించవలసి వస్తోంది. అతడు దుఃఖం అనుభవించవలసి రావడానికి వేరే కారణం ఏదీ తెలియడం లేదు." అన్నాడు. అర్జునునికి సంబంధించిన విచిత్ర విషయాలు వింటూ భీమసేనాది పాండవులు, యజ్ఞం చేయించే బ్రాహ్మణులు మిక్కిలిగా సంతోషించారు. వారిలో ఇంకా అర్జునుని గురించిన మాటలు జరుగుతూనే ఉన్నాయి, ఇంతలో అతడు పంపిన దూత అక్కడకు వచ్చాడు. అతడు చాలా బుద్ధిమంతుడు. అతడు యుధిష్టిరుని వద్దకు వెళ్లి అతనికి నమస్కరించి అర్జునుడు వస్తున్న సమాచారాన్ని వినిపించాడు. అతని మాటలు విని యుధిష్టిరుని కన్నులలో ఆనంద బాష్పాలు తోణికి సలాడాయి. ఈ ప్రിയ వృత్తాంతం నివేదించినందుకు ఆ దూతకు పురస్కారంగా అతడు ఎంతో ధనం ఇచ్చాడు. మరుసటి రోజు ఉదయాన్నే అర్జునుడు

వచ్చాడు. నాలుగు వైపులా ఈ చర్చయే కొనసాగుతూ ఉండడంతో నగరమంతా కోలాహలం వ్యాపించినట్లుంది. యజ్ఞశృంగం యొక్క కాలి డెక్కల నుండి దుమ్ముపైకి రేగుతోంది. దాని మధ్యలో నడుస్తున్న ఆ అశ్వం ఉచ్చైశ్రవసం వలె శోభిల్లుతోంది. అప్పుడు ప్రజల నోళ్లనుండి వెలువడే ఆనంద దాయకమైన మాటలు అర్జునునకు వినవచ్చాయి. ప్రజలు - "సార్థా ! చాలా అద్భుతం. నీవు గుఱ్ఱంతో పాటు క్షేమంగా తిరిగి వచ్చావు. నిన్ను పొంది యుధిష్టిరుడు ధన్యుడయ్యాడు. గుఱ్ఱాన్ని మొత్తం భూమి అంతటా తిప్పి, భూమండలంలోని సమస్త రాజులపై విజయం సాదించి క్షేమంగా తిరిగి రావడం. నీవు తప్ప వేరెవరు చేయగలరు ? గడిచిన యుగంలో మహాత్ములైన సగరాది రాజులు ఉన్నారు. వారు కూడా ఎన్నడూ ఇలాంటి పౌరుషం చూపలేదు. అది మాకు తెలిసినంత వరకు లేదు." అంటున్నారు.

లోకుల ఈ మాటలను వింటూ ధర్మాత్ముడైన అర్జునుడు యజ్ఞశాలవైపు నడిచాడు. అప్పుడు మంత్రులతోపాటు యుధిష్టిర మహారాజు, యదునందనుడు శ్రీకృష్ణ భగవానుడు, ధృతరాష్ట్రుని ముందుంచుకొని అతనికి ఎదురేగారు. దగ్గరకు రాగానే అర్జునుడు మొదట పితృతుల్యుడైన ధృతరాష్ట్రునికి, యుధిష్టిరునికి పాదాభివందనం చేశాడు. ఆపై భీమసేనాదులను విశేషంగా సత్కరించి అతడు శ్రీకృష్ణుని కౌగిలింతతో కలిసికొన్నాడు. వారందరూ ఒక్కచోట చేరి అర్జునుని సత్కరించారు. అర్జునుడు కూడా వారందరినీ విద్యుక్తంగా పూజించాడు. అనంతరం అతడు విశ్రాంతి తీసికొన్నాడు. అప్పుడే తన ఇద్దరు తల్లులతో కలిసి బ్రభువాహనుడు కూడా విచ్చేశాడు. అతడు కురుకులంలోని పెద్దలకు, ఇతర రాజులకు విద్యుక్తంగా నమస్కరించి వారి ద్వారా గౌరవం పొంది, చాలా ఆనందించాడు. అనంతరం తన బామ్మ కుంతి యొక్క అందమైన భవంతికి వెళ్లాడు.

బ్రభువాహనాదులను సత్కరించుట -

అశ్వమేధ యజ్ఞారంభము

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - జనమేజయా! భవనంలో అడుగు పెట్టి బ్రభువాహనుడు మధురంగా మాట్లాడుతూ తన నాయనమ్మ పాదాలకు నమస్కరించాడు. అనంతరం చిత్రాంగద, ఉలూసి కూడా వినయంగా కుంతి దేవి, ద్రౌపదీ దేవి పాదాలను స్పృశించారు. ఆపై సుభద్ర మొదలైన ఇతర కురుకుల స్త్రీలను కూడా వారు యదాయోగ్యంగా కలుసుకొన్నారు. అప్పుడు కుంతిదేవి వారిద్దరికీ రకరకాల

రత్నాలను కానుకలుగా ఇచ్చింది. ద్రౌపది, సుభద్ర, ఇతర స్త్రీలు కూడా తమ తరపున వారికి రకరకాల కానుకలు ఇచ్చారు. తరువాత ఆ రాణులద్దరూ అమూల్యమైన శయ్యల మీద కూర్చున్నారు. కుంతీదేవి వారిద్దరినీ చాలా ఆదరించింది. మహాతేజస్వి బభ్రువాహనుడు కూడా కుంతి సత్కారం పొంది, ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లి, విద్యుక్తంగా అతని పాదాలను తాకాడు. తరువాత యుధిష్ఠిరుడు, భీమసేనుడు మొదలైన పాండవు లందరి వద్దకు వెళ్లి వినయంగా వారికి అభివాదనం చేశాడు. వారంతా అతనిని ప్రేమగా కౌగిలించుకొని యథోచితంగా సత్కరించారు. అలాగే అతడు ప్రద్యుమ్నుని వలె వినయంగా శ్రీకృష్ణ భగవానుని సేవకు ఉపస్థితుడయ్యాడు. శ్రీకృష్ణుడు అతనికి బహుమూల్యమైన ఒక రదాన్ని ఇచ్చాడు. అది అందమైన సామగ్రితో అలంకరింపబడినది, అందరూ మెచ్చు కొన్నది, ఉత్తమమైనదీను. దానికి దివ్యాశ్వాలు కట్టబడి ఉన్నాయి. అనంతరం యుధిష్ఠిరుడు, భీమసేనుడు, అర్జునుడు, నకులుడు, సహదేవుడు వేర్వేరుగా బభ్రువాహనుని సత్కరించి అతనికి ఎంతో ధనం ఇచ్చారు.

ఆ మూడో రోజున వ్యాసమహర్షి యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వచ్చి “కుంతీనందనా ! నీవు నేటి నుండి యజ్ఞం ఆరంభించు.” దానికి సమయం వచ్చింది. యజ్ఞానికి శుభముహూర్తం ఉపస్థితమయింది. యాజక గణం నిన్ను పిలుస్తున్నారు. నీ ఈ యజ్ఞంలో ఏ విషయానికీ లోటు రాకూడదు. ఇది ఏ భాగంలోనూ హీనం కాకూడదు. అందుకని “అహీనం” (సర్వాంగ పూర్ణం) అనబడుతుంది. ఇందులో సువర్ణమనే ద్రవ్యం ఎక్కువగా ఉంది. అందుకని ఇది “బహుసువర్ణకం” అనే సేరుతో ప్రసిద్ధి కెక్కుతుంది. మహారాజా ! యజ్ఞానికి ప్రధాన కారణం బ్రాహ్మణులే. కనుక వారికి నీవు మూడు రెట్లు దక్షిణ ఇవ్వాలి. అలా దేయడం వలన నీకు మూడు అశ్వమేధ యజ్ఞాల పలితం లభిస్తుంది. జ్ఞాతివద పాపం కూడా తొలగిపోతుంది. ఈ యజ్ఞంచివర నీకు అవబృథస్నానం చేసే అవకాశం వస్తుంది. అది పరమ పవిత్రం, పావనం చేసేది.” అని చెప్పాడు.

వ్యాస మహర్షి ఇలా చెప్పాక యుధిష్ఠిరుడు అశ్వమేధ యజ్ఞసిద్ధి కోసం ఆ రోజే దీక్ష గ్రహించి, అదికమైన అన్న దక్షిణాలు కలిగి సమస్త కామనలతో గుణాలతో కూడిన ఆ మహాయజ్ఞాన్ని ఆరంభించాడు. వేదవేత్తలై సంపూర్ణ శాస్త్రజ్ఞానం కలిగిన యాజకులే ఆ యజ్ఞంలో అన్ని కర్మలూ చేయిస్తున్నారు.

వారు అన్ని వైపులా తిరుగుతూ చక్కగా విధులను ఉపదేశిస్తున్నారు. వారు యజ్ఞంలో ఎక్కడా పొరపాటు రానీయలేదు. ఏ పనినీ అసంపూర్ణంగా చేయలేదు. ప్రతిపనిని క్రమాన్ని అనుసరించి ఉచితరీతిని పూర్తి చేశారు. సోమపానం చేసే బ్రాహ్మణోత్తములు శాస్త్రీయ విధిని అనుసరించి సోమలత నుండి రసాన్ని తీసి క్రమంగా “ప్రాతః సవనం” మొదలైన కర్మలను అనుష్ఠించారు. యజ్ఞానికి వచ్చిన వారిలో ఎవరూ కూడా దీనులు, దరిద్రులు, ఆకలి గొన్న వారు, లేదా దుఃఖితులుగా ఉండలేదు. యుధిష్ఠిరమహారాజు ఆజ్ఞపై మహాతేజస్వి అయిన భీమసేనుడు భోజనార్థులకు భోజనం పెట్టించే పనిలో సదా నిలకడగా ఉన్నాడు. యజ్ఞవేది నిర్మాణంలో నిపుణులైన యాజకులు ప్రతిదినం శాస్త్రోక్త విధిని అనుసరించి అన్ని కార్యాలు సుసంపన్నం చేసేవారు. ఆ యజ్ఞ సదస్సులలో షడంగ వేత్తలు కానివారు, బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించని వారు, అధ్యాపన కార్యంలో నేర్పరులు కానివారు, చర్చలలో నిపుణులు, కానివారు ఒక్కరు కూడా లేరు.

అనంతరం యూపస్థాపన సమయం అసన్నమయినపుడు యాజకులు యజ్ఞభూమిలో మారేడువి ఆరు, చంద్రవి ఆరు, మోదుగవి ఆరు, దేవడారువి రెండు, విరిగిచెట్టుది ఒకటి చొప్పున ఇరవై ఒక్క యూపస్తంభాలు నిలిపారు. ఇవి కాక ధర్మరాజు ఆజ్ఞపై భీమసేనుడు యజ్ఞానికి శోభకలిగించేందుకు ఇంకా ఎన్నో సువర్ణమయయూపాలు పాటించాడు. యజ్ఞ వేదిక శోభాయమానంగా ఉంది. ఆ యజ్ఞమండపంలో అగ్నిచయనం కోసం నాలుగు స్థానాలు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. వాటి అన్నింటి పాడవు పద్దెనిమిదేసి హస్తాలు. వాటి ఆకృతులు గరుడుని వలె ఉన్నాయి. వాటి రెక్కలు బంగారంతో చేశారు. ఆ వేడుల మీద త్రికోణ కుండాలు ఏర్పాటు చేశారు. వాటిలోనే అగ్ని స్థాపన కార్యం జరిగింది. కింపురుషులు, కిన్నరులు యజ్ఞశాల శోభను ఇనుమడింప దేస్తున్నారు. దానికి నాలుగువైపుల సిద్ధుల, బ్రాహ్మణుల నివాసాలున్నాయి. సంపూర్ణ శాస్త్ర ప్రణేతలు, యజ్ఞకర్మల కుశలురు అయిన వ్యాస శిష్యులు ఆ యజ్ఞంలో సదస్యులు. దేవర్షి నారదుడు, తుంబురుడు, విశ్వావసువు, చిత్రసేనుడు. ఇంకా గానవిద్యా ప్రవీణులయిన ఇతర గంధర్వులు కూడా అక్కడ ఉన్నారు. నాట్య గానాలలో ఆరితేరిన గంధర్వులు ప్రతిదినం యజ్ఞకార్యం సమకూడిన వెనుక తమ కళ ద్వారా బ్రాహ్మణులకు మనోరంజనం చేస్తూ ఉండేవారు.

యుధిష్టిరుడు బ్రాహ్మణులకు దక్షిణ లిచ్చుట -
రాజులకు కానుక లిచ్చి వీడ్కోలుపుట

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా ! ఈ రీతిగా ఇంద్రుని వంటి తేజస్సు కలిగిన యుధిష్టిరుని యొక్క యజ్ఞం పరిసమాప్తమయింది. అనంతరం శిష్యులతోపాటుగా వ్యాసభగవానుడు వారికి అభ్యుదయం కలగాలని ఆశీర్వదించాడు. ఆపై యుధిష్టిరుడు బ్రాహ్మణులకు విద్యుక్తంగా వేయికోట్ల (ఒక వ్యర్బుదం) సువర్ణనాణేలు దక్షిణగా ఇచ్చి, వ్యాసునికి భూమినంతా దానం చేశాడు. వ్యాసుడు ఆ దానాన్ని పరిగ్రహించి యుధిష్టిరునితో - "రాజా ! నీవు ఇచ్చిన ఈ భూమిని మరల నీ అధికారంలోనే విడిచి పెడుతున్నాను. నీవు నాకు దీని వెల ఇవ్వు. ఎందుకంటే బ్రాహ్మణుడు ధనాన్నే కోరుకొంటాడు కనుక (రాజ్యాన్ని కాదు)" అన్నాడు. అనంతరం మహామనుడైన యుధిష్టిరుడు ఆ బ్రాహ్మణులతో "అశ్వమేధ యజ్ఞంలో భూమిని దానం చేసే విధానం ఉంది. కాబట్టి అర్జునుడు జయించిన భూమినంతా నేను ఋత్విజులకు ధారపోస్తున్నాను. ఇప్పుడు నేను అడవులకు వెళ్లిపోతాను. మీరు చాతుర్హిత విధానాన్ని అనుసరించి దీనిని నాలుగు భాగాలుగా విభజించండి. నేను బ్రాహ్మణ సంపత్తిని తీసుకోవాలను కోవడం లేదు. నా సోదరుల అభిప్రాయం కూడా ఇలాగే ఉంటుంది." అన్నాడు.

అతడు ఇలా అనగానే భీమసేనాదులయిన తమ్ముళ్లు, ద్రౌపది ఒకే కంఠంతో - అవును. మహారాజు చెప్పినది చక్కగా ఉంది." అన్నారు. ఈ మహాత్యాగం సంగతిని విని అందరి రోమాలు నిక్కబొడుచుకొన్నాయి. అదే సమయంలో ఆకాశవాణి పాండవులారా ! మీరు ధన్యులు." అనడం వినిపించింది. బ్రాహ్మణులందరూ వారి సత్సాహసాన్ని కొనియాడారు. అప్పుడు వ్యాస భగవానుడు బ్రాహ్మణుల మధ్యలో యుధిష్టిరుని ప్రశంసిస్తూ - "రాజా ! నీవు ఈ భూమిని నాకు ఇవ్వనే ఇచ్చావు. ఇప్పుడు నేను నా తరపునుండి దీనిని తిరిగి ఇస్తున్నాను. దీనికి బదులుగా బ్రాహ్మణులకు బంగారం ఇవ్వు. భూమిని నీ వద్దనే ఉంచుకో." అన్నాడు. ఆ తరువాత శ్రీకృష్ణభగవానుడు - "ధర్మరాజా ! వ్యాస భగవానుడు చెప్పినట్లే నీవు చేయాలి." అన్నాడు. అది విని తమ్ముళ్లతో పాటు యుధిష్టిరుడు చాలా సంతోషించి, ప్రతి ఒక్క బ్రాహ్మణునకు ఒక్కొక్క కోటి చొప్పున మూడు రెట్లు దక్షిణ ఇచ్చాడు. మరుత్త మహారాజు మార్గాన్ని అనుసరించిన యుధిష్టిరుడు ఆ సమయంలో చేసినంత

మహాత్యాగం ఈ లోకంలో వేరెవరూ చేయలేదు. వ్యాసమహర్షి ఆ సువర్ణ రాశిని బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చాడు. వారు దానిని నాలుగు భాగాలు చేసి దానిని తమలో తాము పంచుకొన్నారు. ఈ రీతిగా భూమికి వెలగా సువర్ణం ఇచ్చి యుధిష్టిరుడు తన తమ్ముళ్లతోపాటు చాలా ఆనందించాడు. అతని సాపాలన్నీ ప్రక్షాళనమయ్యాయి. అతనికి స్వర్గానికి అధికారం లభించింది. ఋత్విజులు తమకు లభించిన అనంతమైన బంగారు రాసులను అమితానందంగా ఉత్సాహంతో ఇతర బ్రాహ్మణులకు పంచారు. యజ్ఞశాలలోని సువర్ణమయమైన ఆభరణాలు, తోరణాలు, యూపాలు, కుండలు, పాత్రలు, ఇటుకలు కూడా వారు యుధిష్టిరుని అనుమతి తీసికొని పంచుకొన్నారు. బ్రాహ్మణులు తీసుకొన్నాక అక్కడ పడి ఉన్న ధనాన్ని క్షత్రియులు, వైశ్య, శూద్ర మ్లేచ్చ జాతులవారు ఎత్తుకొని వెళ్లారు. యుధిష్టిరుడు బ్రాహ్మణులకు ధనంతో పూర్తిగా తృప్తి కలిగించాడు. వారు అత్యంత ప్రసన్నులై తమ తమ ఇళ్లకు వెళ్లారు. ఆ మహాసువర్ణరాసిలో తన వంతుకు వచ్చిన భాగాన్ని వ్యాస భగవానుడు మిక్కిలి ఆదరంగా కుంతికి కానుకగా ఇచ్చాడు. మామగారు వాత్సల్యంగా తనకు ఇచ్చిన ఆ ధనాన్ని తీసికొని కుంతిదేవి మిక్కిలి సంతోషించి, దానితో గొప్ప గొప్ప పుణ్యకార్యాలు చేసింది. అవభథ స్నానం చేసి పాపరహితుడైన యుధిష్టిరుడు తన తమ్ముళ్లతో కలిసి దేవతలతోపాటు ఇంద్రుడు శోభించినట్లుగా సుశోభితుడయ్యాడు. తదనంతరం పాండవులు యజ్ఞానికి వచ్చిన రాజులకు కూడా తకరకాల రత్నాలు, ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, ఆభరణాలు, స్త్రీలు, వస్త్రాలు, సువర్ణం కానుకలుగా ఇచ్చారు. తరువాత బభ్రువాహనుని ధగ్గరకు పిలిచి అతనికి అమితమైన ధనం ఇచ్చి వీడ్కోలు పలికాడు. ఆ తరువాత తమ సోదరి దుశ్శలకు ఆనందం కలిగించడానికి వారు ఆమె మనుమని సింధుదేశ రాజ్యానికి అభిషిక్తుని చేశారు. ఈ రీతిగా కురురాజు యుధిష్టిరుడు రాజులందరికీ భాగా ధనమిచ్చి వారిని విశేషంగా ఆదరించి వీడ్కోలిపాడు. అనంతరం అతడు శ్రీకృష్ణ భగవానుని, మహాబలి బలరాముని, ప్రద్యుమ్నుని, వేల మంది వృష్ణవీరులను విద్యుక్తంగా పూజించి వారిని ద్వారకా నగరానికి వెళ్లడానికి అంగీకరించాడు. ధర్మరాజు యొక్క ఆ యజ్ఞం ఈ రీతిగా ముగిసింది. ఆ యజ్ఞంలో అన్నం, ధనం, రత్నాలు, రాసులుగా ఉపయోగించారు. నేతి బుతదగల అనేక చెరువులు ఉండేవి. అన్న పర్వతాలు విలసిల్లాయి. రసాల నదులు ప్రవహించాయి. "ఎవరికేది

ఇష్టమయితే ఆ వస్తువు తీసుకోవచ్చు. అందరూ స్వేచ్ఛగా భుజించవచ్చు." అనే ఘోషణ పగలు రాత్రి ప్రకటింపబడుతూ ఉండేది. ధర్మరాజు ఆ యజ్ఞంలో ధనాన్ని నీళ్లలా ప్రవహింపజేశాడు. అన్ని రకాల కోరికలు, రత్నాలు, రసాలు వర్షించాయి. ఈ రీతిగా పాప రహితుడు, కృతార్థుడు అయి అతడు తన నగరంలో ప్రవేశించాడు.

యుధిష్టిరుని యజ్ఞములో ఒక ముంగిస ఉంచవృత్తి ధారి అయిన బ్రాహ్మణుని పేలపిండి దాన మహిమను చెప్పుట

జనమేజయుడు - "బ్రాహ్మణుడా ! మా ప్రపితామహుడు యుధిష్టిరుని యజ్ఞంలో ఏమైవా ఆశ్చర్యకర సంఘటన జరిగి ఉంటే దయ చేసి చెపుతారా ?" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "రాజా ! యుధిష్టిరుని యజ్ఞం పరిసమాప్తమవుతున్నప్పుడు ఆశ్చర్యం కలిగించే ఒక గొప్ప సంఘటన జరిగింది. దానిని చెబుతున్నాను. విను. ఆ యజ్ఞంలో బ్రాహ్మణులు, జ్ఞాతులు, సంబంధులు, బంధువర్గం, అంధులు, దీనులు, దరిద్రులు తృప్తిపొందాక, యుధిష్టిరుని మహా దానం గురించి నాలుగు వైపుల ప్రశంసల సందడి వినిపించసాగింది. అతనిపై పూల వర్షం కురిసింది. ఆ సమయానికి అక్కడికి ఒక ముంగిస వచ్చింది. దాని కన్నులు నీలంగా ఉన్నాయి. దాని శరీరం ఒకవైపు బంగారు రంగులో ఉంది. అది వస్తూనే ఒకసారి పిడుగులా భయంకరంగా ధ్వని చేసి సమస్త మృగాలను, పక్షులను భయాక్రాంతులను చేసింది. ఆపై అది మనుష్యభాషలో - "రాజులారా ! మీ ఈ యజ్ఞం కురుక్షేత్ర నివాసి అయి, ఉంచవృత్తితో జీవించే ఉదారుడైన ఒక బ్రాహ్మణుడు చేసిన శేరు పేలపిండి దానంతో కూడా సమానం కాదు." అన్నది.

ముంగిస మాటలు విని బ్రాహ్మణులందరికీ చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. వారు దాని చుట్టూ చేరి - "నకులమా ! ఈ యజ్ఞంలో పాదు పురుషులు మాత్రమే సమావేశమయ్యారు. నీవు ఎక్కడి నుండి వచ్చావు ? నీ బలం ఏమిటి ? నీ శాస్త్ర జ్ఞానం ఎంత ? నీవు ఎవరి సహాయం వలన బ్రతుకుతున్నావు ? నిన్ను మేము ఎలా పరిచయం చేసుకోవాలి ? నీవు ఏ ఆధారంగా మా ఈ యజ్ఞాన్ని నిందిస్తున్నావు ? మేము అనేక విధాలైన యజ్ఞసామగ్రిని ఒకచోటకు చేర్చి శాస్త్రీయ విధిని ఏ మాత్రం అపహసించకుండా ఈ యజ్ఞాన్ని పూర్తి చేశాము. శాస్త్రాన్ని వ్యాయాన్ని అనుసరించి ప్రతి కర్తవ్య కర్మను పాటించాము. పూజ్యులకు విద్యుక్తంగా పూజ జరిగింది.

మంత్రాలతో అగ్నికి ఆహుతులు ఇవ్వబడినాయి. ఇవ్వదగిన వస్తువులు ఈర్ష్యారహితంగా దానం ఇవ్వడం జరిగింది. ఇక్కడ రకరకాల దానాలతో బ్రాహ్మణులను, ఉత్తమ యుద్ధంతో క్షత్రియులను, శ్రాద్ధం ద్వారా సీతామహులను, రక్షించడం ద్వారా వైశ్యులను, కోరికలన్నీ తీర్చడం ద్వారా ఉత్తమ స్త్రీలను, దయచూసి శూద్రులను, దానం చేయగా మిగిలిన వస్తువులను ఇచ్చి ఇతర మనుష్యులను, రాజుల విశుద్ధవర్తనతో జ్ఞాతులను, సంబంధులను సంతృప్తిపరచడం జరిగింది. ఈ రీతిగానే పవిత్రమైన హవిస్సుతో దేవతలు, రక్షణభారం వహించడంతో శరణాగతులు ప్రసన్నులయ్యారు. ఇంత జరిగాక కూడా నీవు ఏమి చూశావని లేదా విన్నావని ఈ యజ్ఞాన్ని ఆక్షేపిస్తున్నావు ? ఈ బ్రాహ్మణుల వద్ద నీవు నిజం చెప్పు. ఎందుకంటే నీ మాటలు విశ్వసించదగినవి అనిపిస్తున్నాయి. నీవు కూడా బుద్ధిమంతునిగా కనిపిస్తున్నావు. దివ్యరూపం ధరించి ఉన్నావు. ఇప్పుడు నీవు బ్రాహ్మణులను కలుసుకొన్నావు. కాబట్టి నీవు మా ప్రశ్నలకు తప్పక సమాధానం ఇవ్వాలి" అన్నారు.

బ్రాహ్మణులు ఇలా అడగగా ముంగిస నవ్వి - "విప్రబృందమా! నేను మీ ముందు అసత్యంగానో, గర్వంగానో ఈ మాటలు చెప్పడం లేదు. "మీ ఈ యజ్ఞం ఉంచవృత్తితో జీవించే బ్రాహ్మణుడు చేసిన శేరు పేలపిండికి సమానం కాదు". అని నేను అన్ని దానికి కారణం అవశ్యం మీకు చెప్పగినదే. ఇప్పుడు నేను చెప్పబోయే దానిని శాంతచిత్తులై వినండి. కురుక్షేత్ర నివాసి, ఉంచవృత్తిదారి, దాత, అయిన బ్రాహ్మణుని గూర్చి నేను చూసినది. ప్రత్యక్షంగా అనుభవించినది చాలా ఉత్తమమైనది, అద్భుతమైనదీ కూడా. న్యాయంగా ప్రాప్తించిన కొద్దిపాటి అన్నదానమే ఆ బ్రాహ్మణునికి అత్యంత ఉత్తమ ఫలాన్ని సాధించిపెట్టింది. ఆ విషయమే మీకు చెబుతున్నాను. కొద్దిరోజుల ముందు జరిగిన సంగతి. ఎంతోమంది ధర్మజ్ఞులైన మహాత్ములు ఉండే ధర్మక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రంలో ఒకానొక బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. అతడు ఉంచవృత్తితోనే తన జీవితం గడుపుకొనేవాడు. పావురంవలె దాన్యపుగింజలు ఏరి తెచ్చుకుని, దానితోనే కుటుంబ పోషణ చేసేవాడు. అతడు తన భార్య కొడుకు, కోడలుతో ఉంటూ తపస్సులో మునిగి ఉండేవాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు శుద్ధమైన ఆచారాలతో ఆలోచనలతో ఉండేవాడు. ధర్మాత్ముడు, జితేంద్రియుడు. అతడు రోజూ పగలు ఆరవ భాగంలో

భార్య పుత్రాదులతో కలిసి భోజనం దేస్తూ ఉండేవాడు. ఏదైనా ఒకరోజు ఆ సమయానికి భోజనం లభించకపోతే మరునాడు తిరిగి ఆ సమయానికే అన్నం తినేవాడు. ఒకపారి అక్కడ భయంకరమైన కరువు వచ్చింది. ఆ సమయంలో బ్రాహ్మణుని వద్ద దాచుకొన్న దాన్యం లేదు, పొలాల్లోని దాన్యం కూడా ఎండిపోయింది. అందువల్ల అతని వద్ద ఏమాత్రం ద్రవ్యం లేదు. ప్రతిదినం పగలు ఆరవభాగం వచ్చి గడిచిపోతోంది. కాని అతనికి సమయానికి తిండి లభించడం లేదు. పాపం వారందరూ ఆకలితోనే ఉంటున్నారు. జ్యేష్ఠ మాస శుక్ల పక్షంలో ఒక రోజు మధ్యాహ్నం తపస్వి అయిన ఆ బ్రాహ్మణుడు ఆకలితో, ఎండ భాధ సహిస్తూ ఆహారంకోసం అన్వేషణకు బయలుదేరాడు. తిరుగుతుండగా ఆకలితో, అలసటతో వ్యాకులుడయ్యాడు. అయినా కూడా అతనికి ఒక్క దాన్యపుగింజ దొరికే అదృష్టం కూడా కలుగలేదు. ఇతర రోజులలాగే ఆ రోజుకూడా అతడు తన కుటుంబంతోపాటు పస్తు ఉంటూనే పగలు గడిపాడు. మెల్లమెల్లగా అతని ప్రాణశక్తి క్షీణించసాగింది. ఇలా ఉండగా ఒక రోజున పగటి యొక్క ఆరవ భాగంలో అతనికి శేరు యవగింజలు లభించాయి. ఆ బ్రాహ్మణుని కుటుంబంలోని నారందరూ తపస్సులే. అతడు ఆ యవలతో పిండి తయారుచేశాడు. నిత్య నియమాలు, జపానుష్ఠానాలు చేసి విద్యుక్తంగా అగ్నికి ఆహుతులిచ్చిన తరువాత, వారు కొద్దిగా పేలపిండిని పంచుకొని భుజించడానికి కూర్చున్నారు. ఇంతలో ఎవరో బ్రాహ్మణ అతిథి అక్కడకు వచ్చాడు. అతిథిని చూడగానే నారందరి హృదయాలు హర్షంతో విచ్చుకున్నాయి. అతనికి నమస్కరించి క్షేమ సమాచారం అడిగారు. బ్రాహ్మణుని కుటుంబంలోని నారందరూ విశుద్ధచిత్తులు, జితేంద్రియులు, శ్రద్ధాశువులు, దోషదృష్టిరహితులు, క్రోడాన్ని జయించినవారు, సజ్జనులు, ఈర్ష్యాభావ రహితులు, ధర్మజ్ఞులు. వారు గర్వం, మదం, క్రోధం సర్వదా పరిత్యజించారు. ఆకలితో భాధపడుతున్న అతిథి అయిన బ్రాహ్మణునికి నారు తమ బ్రహ్మచర్యాన్ని, గోత్రాన్ని పరిచయం చేసుకొని అతనిని కుటీరంలోకి తీసుకువెళ్ళారు. అక్కడ ఉంచవృత్తి బ్రాహ్మణుడు - "దేవా! ఇదిగో మీ కోసం ఈ అర్ఘ్యం, పాద్యం, ఆసనం సిద్ధంగా ఉన్నాయి. వ్యాయోపార్జితమైన ఈ పరమ పవిత్రమైన పేలపిండి మీకోసం సిద్ధంగా ఉంది. నేను ఆనంధంగా మీకు వీటిని సమర్పిస్తున్నాను. మీరు స్వీకరించండి" అన్నాడు.

అతడు ఇలా అన్నాక అతిథి ఒక భాగం పేలపిండి తీసుకుని తిన్నాడు. కాని దానితో అతని ఆకలి తీరలేదు. అతిథి ఇంకా ఆకలితోనే ఉన్నాడని బ్రాహ్మణుడు గమనించాడు. "ఇతనిని ఏ విధంగా తృప్తిపరచను?" అని ఆలోచిస్తున్నాడు. అతనికై ఆహారం గురించి చింతిస్తున్నాడు. అప్పుడు బ్రాహ్మణపత్ని "నాదా! మీరు అతిథికి వా భాగం ఇవ్వండి. అది తిని పూర్తిగా తృప్తి పడిన తరువాత తనకు ఇష్టమైన చోటికి వెళ్తారు" అన్నది. పతివ్రత అయిన తన భార్య మాటలు విని బ్రాహ్మణుడు ఆమె అవస్థ గురించి ఆలోచించాడు. అతడు స్వయంగా ఆకలి భాధ భరించిన వాడు కాబట్టి - "ఈ నిస్సహాయురాలు తానే ఆకలితో భాధపడుతోంది." అని ఊహించడానికి ఎక్కువ సమయం పట్టలేదు. అదీ కాక ఆ దీనురాలు మునలిది, అలిసిపోయి ఉంది. అతి బలహీనంగా కూడా ఉంది. శరీరంలో చర్మం దేత కప్పబడిన ఎముకలగూడు మాత్రమే ఉంది. పైగా ఆమె సదా వణుకుతోంది. అందుకని ఆమె భాగా ఆకలిగొని ఉన్నదని తెలుసుకొని ఆమె నాటా పిండి తీసుకోవడం బ్రాహ్మణునకు ఉచితంగా అనిపించలేదు. అందుకని అతడు తన భార్యతో "కల్యాణీ! తనభార్యను రక్షించడం, పోషించడం, కీటకాలకు పశుపక్ష్యాదులకు కూడా కర్తవ్యం. పురుషుడై ఉండి కూడా భార్య వలన తన పోషణ, సంరక్షణ చేసుకొనేవాడు దయనీయుడు. అతడు ఉజ్జ్వల కీర్తి నుండి భ్రష్టుడవుతాడు. అతనికి ఉత్తమ లోకాలు కలుగవు. ధర్మం, కామం, అర్థ సంబంధమైన కార్యాలు, సేవాశుశ్రూషలు, వంశపరంపరయొక్క రక్షణ, పితృకార్యం, స్వధర్మానుష్ఠానం ఇవన్నీ భార్యదీనములే. భార్యను రక్షించలేని అసమర్థుడు లోకంలో గొప్ప అపకీర్తికి పాత్రుడవుతాడు. పరలోకానికి వెళ్ళాక నరకంలో పడవలసి వస్తుంది" అన్నాడు.

భర్త ఇలా అనగానే బ్రాహ్మణి - ప్రాణవాదా! మన ఇద్దరికీ ధర్మం, అర్థం ఒక్కటే. కాబట్టి మీరు నాపై ప్రసన్నులు కండి. వా నాటా పావుభాగం పేలపిండిని తీసుకొనివెళ్లి అతిథికి పెట్టండి. స్త్రీల యొక్క సత్యం, ధర్మం, రతి, తన గుణాలతో లభించే స్వర్గం, వారి అన్ని కోరికలు పతికి లోబడినవే. తల్లి రజస్సు, తండ్రి వీర్యం - ఈ రెండూ కలిస్తేనే వంశపరంపర నడుస్తుంది. స్త్రీలకు పతియే అంధరికంటే గొప్ప దేవుడు. స్త్రీకి లభించే రతి, పుత్రరూప ఫలప్రాప్తి పతియొక్క ప్రసాదమే. మీరు పోషిస్తున్నారు కాబట్టి నాకు పతి. భరిస్తున్నారు కాబట్టి భర్త పుత్రుని ప్రసాదిస్తున్నారు

కాబట్టి వరదాత అయ్యారు. కాబట్టి నా వంతు పేల పిండి కూడా అతిథి దేవునికి అర్పించండి. మీరు కూడా ముసలి వారైన పెద్దలు. క్షుధార్తులు మిక్కిలి బలహీనులు, ఉపవాసాలతో కృశించినవారు, క్షీణకాయులు అవుతున్నారు. (మరి మీరు ఏ రకంగా ఆకలి భాధ సహిస్తున్నారో నేను కూడా అలాగే సహిస్తాను)" అన్నది. పత్ని ఇలా అనగానే బ్రాహ్మణుడు పేలపిండిని పట్టుకొని వెళ్లి అతిథితో- "ద్విజోత్తమా! ఈ పేలపిండి కూడా స్వీకరించండి" అన్నాడు. అతిథి ఆ పేలపిండి కూడా తినేశాడు. కాని అతనికి తృప్తి కలుగలేదు. అది చూసి ఉంచవృత్తి బ్రాహ్మణునకు చాలా విచారం కలిగింది. అప్పుడు అతని కొడుకు - "వాన్నగారూ! నా పిండి తీసుకొని వెళ్లి బ్రాహ్మణునకు ఇవ్వండి. నేను ఇదే పుణ్యంగా భావిస్తున్నాను. కనుకనే ఇలా దేస్తున్నాను. నేను సదా ప్రయత్నించి మరీ మిమ్మల్ని రక్షించాలి. ఎందుకంటే సత్పురుషులు సదా వృద్ధుడైన తండ్రిని పోషించాలని అభిలషిస్తూ ఉంటారు. పుత్రుడైనందుకు పలం తండ్రిని వృద్ధావస్థలో రక్షించడమే. శ్రుతి యొక్క ఈ సవాతనమైన ఆజ్ఞ ముల్లోకాలలోను ప్రసిద్ధం. కాబట్టి మీరు ఈ పిండి ఇవ్వడానికి ఇంకేమీ ఆలోచించకండి" అన్నాడు.

తండ్రి- "కుమారా! నీవు ఎంత పెద్దవాడివయినా కూడా నాకు పిల్లవాడివే. తండ్రి కొడుకుకు జన్మనిచ్చి తన జన్మ ధన్యమయిందని భావిస్తాడు. నాకు తెలుసు, పిల్లలకు ఆకలి ఎక్కువ ఉంటుందని. నేనయితే ముసలివాడిని. ఆకలితో ఉండి కూడా ప్రాణాలు నిలుపుకోగలను. జీర్ణావస్థలో ఉన్న కారణంగా నన్ను ఆకలి ఎక్కువగా భాధించదు. అదీకాక నేను దీర్ఘకాలం తపస్సు చేశాను. కాబట్టి ఇప్పుడు నాకు చనిపోతాననే భయం లేదు. నీవు ఇంకా చిన్నవాడివి. కాబట్టి నాయనా! నీవే ఈ పిండి తిని ప్రాణాలు కాపాడుకో" అన్నాడు.

పుత్రుడు - "వాన్నగారూ! నేను మీ కొడుకును. పురుషుని రక్షిస్తున్నందువల్లనే "పుత్రుడు" అంటున్నారు. అదీకాక కొడుకు తండ్రికి ఆత్మగా చెప్పబడుతున్నాడు. కాబట్టి మీరు మీ ఆత్మభూతుడయిన పుత్రునిద్వారా మిమ్మల్ని రక్షించుకోండి" అన్నాడు.

తండ్రి - "నాయనా! నీవు రూపంలో, సదాచారంలో, ఇంద్రియ సంయమంలో నాతో సమానుడవే. నీ ఈ గుణాలను నేను ఎన్నోసార్లు పరీక్షించాను. ఇప్పుడు నేను నీ పిండిని తీసికొని అతిథికి పెడతాను" అన్నాడు.

ఇలా అని బ్రాహ్మణుడు ఆనందంగా ఆ పిండిని తీసికొని

నవ్వు ముఖంతో అతిథికి వడ్డించాడు. అది తిన్నాగాని అతిథి దేవునికి పాట్ల నిండలేదు. అది చూసి ధర్మాత్ముడయిన ఉంచవృత్తి బ్రాహ్మణుడు చాలా సిగ్గుపడ్డాడు. అతని కోడలు కూడా చాలా సుఖీల. ఆమె తన మామగారి పరిస్థితి గమనించింది. అతనికి ప్రీతి కలిగించడానికి పేలపిండి తీసుకొని అతని వద్దకువెళ్ళి అమితానందంగా- "తండ్రిగారూ! మీరు నా ఈ వాటా పేలపిండిని తీసికొనివెళ్లి అతిథి దేవతకు ఇవ్వండి." అన్నది.

మామగారు- "పుత్రీ! నీవు పతివ్రతవు. పైగా ఎప్పుడూ ఇలాగే శరీరాన్ని శుష్కింపచేసుకొంటున్నావు. నీ శరీరం పాలిపోతోంది. ఉత్తమ వ్రతాలను, ఆచారాలను పాటిస్తూ నీవు చాలా బలహీనురాలివి అయ్యావు. ఆకలి భాధతో నీ చిత్తం వ్యాకులంగా ఉంది. నిన్ను ఈ అవస్థలో చూసి కూడా నీ వాటా పిండి ఎలా తీసుకోను? అలా దేస్తే వా ధర్మానికి భంగం కలుగుతుంది. నీవు ప్రతిదినం శౌచం, సదాచారం, తపస్సులలో మునిగి పగలు ఆరవభాగంలో భుజిస్తున్నావు. ఈ రోజు అన్నం లభించింది కదా! నీవు ఉపవాసం చేస్తూంటే ఎలా చూడగలను? నీవు ఆకలితో అలమటించే పసిధానవు, అబలవు. ఉపవాసాల కారణంగా చాలా అలిసిపోయావు. పైగా సేనా శుశ్రూషలతో బంధువర్గానికి సుఖం కలిగిస్తున్నావు. కాబట్టి నిన్ను నేను సదా రక్షించాలి" అన్నాడు.

కోడలు - "దేనా! మీరు నా గురువుకు గురువులు - దైవానికి దైవం. కాబట్టి నేనిచ్చిన పిండిని తప్పక స్వీకరించండి. నా ఈ శరీరం, ప్రాణం, ధర్మం అన్నీ పెద్దల సేవకోసమే. మీరు ఆనందిస్తేనే నాకు ఉత్తమ లోకాలు కలుగుతాయి. కాబట్టి మీరు నన్ను మీ దృఢ భక్తురాలుగా, రక్షించదగినదానినిగా, కృపాపాత్రురాలిగా తలచి అతిథికి ఇవ్వడానికి నా ఈ పిండిని తీసుకోండి" అన్నది.

మామగారు - "అమ్మాయి! నీవు పతివ్రతవు. ఇలాంటి ఉత్తమశీలం, సదాచారం సదా పాటించడమే నీకు శోభ కలిగిస్తోంది. నీవు ధర్మాచరణంలో, వ్రతాచరణంలో నిమగ్నమై ఎల్లవేళలా పెద్దల సేవ మీదనే దృష్టి పెడతావు. కాబట్టి నీకు పుణ్యం లేకుండా దేయను. ఉత్తములైన ధర్మాత్ములలో నిన్ను కూడా లెక్కించి నీవు ఇచ్చిన పేల పిండిని తప్పక స్వీకరిస్తాను" అన్నాడు.

ఇలా అని బ్రాహ్మణుడు ఆమె వాటా కూడా తీసికొని వెళ్లి అతిథికి ఇచ్చాడు. ఉంచ వృత్తిధారి, మహాత్ముడు అయిన

ఆ బ్రాహ్మణుని ఈ అద్భుత త్యాగం చూసి అతిథి చాలా ఆనందించాడు. నిజానికి మానవ శరీరం ధరించి సాక్షాత్తు ధర్మదేవతయే అతిథి రూపంలో వచ్చాడు. అతడు బ్రాహ్మణునితో - “విప్రవర్య! నీవు నీ శక్తిని అనుసరించి ధర్మంపైనే ధృష్టి నిలిపి న్యాయోపార్జితమైన అన్నాన్ని శుద్ధ హృదయంతో దానం చేశావు. అందుకని నీపై నాకు చాలా అనుగ్రహం కలిగింది. అహో! స్వర్గవాసులైన దేవతలు కూడా నీ దానాన్ని ప్రశంసిస్తూ ఉన్నారు. ఇదిగో చూడు. ఆకాశం నుండి పూల వాన కురుస్తోంది. దేవతలు, ఋషులు, గంధర్వులు, దేవదూతలు కూడా నీ దానానికి విస్మితులై ఆకాశంలో నిలబడి నిన్ను స్తుతిస్తున్నారు. బ్రహ్మలోకంలో సంచరించే బ్రహ్మర్షులు విమానాలు ఎక్కి నీ దర్శనం కోసం నిరీక్షిస్తున్నారు. ఇక నీవు దివ్య లోకాలకు వెళ్లు. సిత్యలోకంలో ఉండే నీ పితరులు అందరినీ నీవు తరింపచేశావు. భవిష్యత్తులో అనేక యుగాల వరకు కలుగబోయే సంతానం కూడా నీవు పాటించిన బ్రహ్మచర్యం, దానం, తపస్సు, శుద్ధధర్మం వలన తరిస్తారు. నీవు చాలా శ్రద్ధతో తపస్సు చేశావు. ఆ ప్రభావంతోను, దానంతోను దేవతలందరు నీపై ప్రసన్నులయ్యారు. అతి కష్ట సమయంలో కూడా నీవు శుద్ధ హృదయంతో ఈ మొత్తం పేలపిండినంతను దానం చేశావు. ఆకలి మనిషి యొక్క బుద్ధిని నాశనం చేస్తుంది. అతని ధార్మికమైన ఆలోచనలకు లోపం వాటిల్లుతుంది. కాని అటువంటి సమయంలో కూడా దానం పట్ల రుచికలవాని దర్మానికి లోపం జరుగదు. నీవు భార్యపుత్రులపట్ల అనురాగం కంటే ధర్మాన్నే శ్రేష్ఠమని తలచావు. దానిముందు ఆకలి దప్పులను కూడా ఏమాత్రం పరిగణించలేదు. అన్నిటికంటే ముందు మనిషి న్యాయంగా ధనం పొందే మార్గం తెలుసుకోవడమే సూక్ష్మ విషయం. ఆ ధనాన్ని సత్పాత్రుల నేవకు వినియోగించడం అంతకంటే కూడా ఉత్తమం. సాధారణ సమయంలో దానం చేయడం కంటే ఉత్తమ సమయంలో దానం ఇవ్వడం ఇంకా మంచిది. కాని కాలం కంటే కూడా శ్రద్ధ యొక్క మహిమయే గొప్పది. శ్రద్ధగా దానం చేసేవారిలో కూడా వేయి ఇచ్చే శక్తి ఉంటే వందే దానం చేస్తారు. వంద ఇచ్చే శక్తి ఉన్నవారు పదే ఇస్తారు. తన దగ్గర ఏమీ లేనివాడు కూడా తనశక్తిని అనుసరించి కొద్దిపాటి జలం దానం చేసినా అన్నిటి ఫలం సమానమే అని చెబుతారు. రంతిదేవ మహారాజు వద్ద ఏమీ లేనప్పుడు అతడు శుద్ధ హృదయంతో జలం దానం చేశాడని చెబుతారు. అన్యాయంగా ప్రాప్తించిన దనంతో

మహాఫలాలు ఇచ్చే గొప్ప గొప్ప దానాలు చేయడం వలన ధర్మదేవత ప్రసన్నుడు కాడు. ధర్మదేవత న్యాయోపార్జితమైన కొద్దిపాటి అన్నమైనా శ్రద్ధగా దానం చేస్తేనే సంతృప్తుడవుతాడు. నృగమహారాజు వేల గోవులను దానం చేశాడు. కాని ఒక్క గోవునే ఇంకొకరికి కూడా దానం చేశాడు. ఆకారణంగా అన్యాయంగా లభించిన ద్రవ్యాన్ని దానం చేసినందువల్ల అతడు నరకంలో పడవలసి వచ్చింది. ఉశీనరుని పుత్రుడు శిబి చక్రవర్తి తన శరీర మాంసాన్ని కూడా శ్రద్ధగా ఇచ్చి పుణ్యాత్ముల లోకంలో ఆనందాన్ని అనుభవిస్తున్నాడు. న్యాయపూర్వకంగా పోగు చేసుకున్న ధనాన్ని దానం చేయడం వలన కలిగే లాభం ఎన్నో ధక్షిణలిచ్చి అనేక రాజసూయ యజ్ఞాలు చేసివా కూడా కలుగడు. నీవు ఒక శేరు పేల పిండిని దానం చేసి అక్షయమైన బ్రహ్మలోకం మీద కూడా విజయం పొందావు. అనేక అశ్వమేధ యజ్ఞాలు కూడా నీ ఈ దాన ఫలానికి సమానం కాలేవు. కాబట్టి ద్విజోత్తమా! నీవు రజోగుణ రహితమైన బ్రహ్మ లోకానికి సుఖంగా వెళ్లు. మీ అంధరికోసం దివ్య విమానం సిద్ధంగా ఉంది. దానిని ఆధిష్టించండి. నన్ను చూడండి. నేను సాక్షాత్తు ధర్ముడిని. మీరు మీ శరీరాలను ఉద్ధరించుకొన్నారు. లోకంలో మీ కీర్తి సదా స్థిరంగా ఉంటుంది” అన్నాడు.

ముంగిన - “ధర్ముడు ఇలా చెప్పాక ఆ బ్రాహ్మణ దేవుడు తన భార్య, కొడుకు, కోడలుతోపాటు విమానంలో కూర్చుని బ్రహ్మ లోకానికి వెళ్లాడు. వారు వెళ్లిన తరువాత నేను నా కన్నంలో నుండి బయటకు వచ్చాను. అతిథి భుజించిన చోట పొర్లాను. ఆ సమయంలో పేలపిండి వాసన చూడడం, అక్కడ కింద పడిన నీటి బురద అంటుకోవడం, దివ్య పుష్పాలను నలిపివేయడం, ఆ మహాత్ముడైన బ్రాహ్మణుడు దానం చేసే సమయంలో కిందపడిన అన్నం మెతుకులలో ముఖం పెట్టడం వల్లను, బ్రాహ్మణుని యొక్క తపః ప్రభావం వల్లను నా తల, శరీరంలో సగభాగం బంగారుమయం అయ్యాయి. అప్పుడు నాకు మిగతా శరీరం కూడా ఏ ఉపాయం వలన అలా అవుతుందా అనే చింత పట్టుకొంది. ఇదే ఉద్దేశ్యంతో నేను మాటిమాటికి అనేక తపోవనాలలో, యజ్ఞసాధనాలలో ఆనందంగా తిరుగుతున్నాను. మహారాజు యుధిష్ఠిరుని ఈ గొప్ప యజ్ఞకోలాహలాన్ని విని నేను ఎంతో ఆశపెట్టుకొని ఇక్కడికి వచ్చాను. కాని వా శరీరం బంగారం కాలేదు. అందుకే నేను నవ్వి - “ఈ యజ్ఞం బ్రాహ్మణుడిచ్చిన శేరు పేలపిండికి కూడా సమానం

కాదు" అన్నాను. ఎందుకంటే అప్పుడు శేరు పేలపిండి నుండి జారిన కొన్ని మెతుకుల ప్రభావం వలన నా సగం శరీరం బంగారుమయం అయింది. కాని ఈ మహాయజ్ఞం కూడా నన్ను అలా చేయలేకపోయింది. కాబట్టి దానితో దీనికేమీ పోలికలేదు" అన్నది.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! బ్రాహ్మణులతో ఇలా చెప్పి ఆ ముంగిస అదృశ్యమయింది. బ్రాహ్మణులు కూడా తమ తమ ఇళ్లకు వెళ్లారు. ఈ ప్రసంగం యావత్తు నీకు నేను చెప్పాను. ఆ మహా అశ్వమేధయజ్ఞంలో ఇదే ఆశ్చర్యకరమయిన సంఘటన. ఆ యజ్ఞ విషయంలో ఇటువంటి సంఘటన జరిగిందని విని నీవు ఏ రకంగానూ ఆశ్చర్యపడక్కరలేదు. వేలమంది ఋషులు యజ్ఞం చేయకుండానే కేవలం తపస్సు యొక్క బలంతోనే దివ్య లోకాలను పొందారు. ఏ ప్రాణికి ద్రోహం చేయకపోవడం, సంతృప్తి, శీలం, సరళత, తపస్సు, ఇంద్రియ సంయమం, సత్యం, దానం - వీటిలో ఒక్కొక్క గుణమే పెద్ద పెద్ద యజ్ఞాలతో సమానం.

అగస్త్య మహర్షి చేసిన యజ్ఞము

జనమేజయుడు - "బ్రాహ్మణుడా! ఉంచవృత్తి అవలంబించిన బ్రాహ్మణుడు న్యాయంగా లభించిన పేలపిండిని దానం చేసి పొందిన మహా ఫలాన్ని మీరు వివరించి చెప్పారు. నిస్సందేహంగా ఇది సరి అయినదే. కాని ప్రతి యజ్ఞంలోను ఇదే ఉత్తమమని నిశ్చయించి ఎలా చెప్పగలుగుతారు? (ఎందుకంటే న్యాయంగా సంపాదించిన ధనం చాలా కొద్దిగా ఉంటుంది. దానితో పెద్ద పెద్ద యజ్ఞాలు ఎలా జరుగుతాయి?)" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "రాజా! (ఎక్కువ ధనం సంగ్రహించకుండా కూడా మహా యజ్ఞానుష్ఠానం సాధ్యం అవుతుంది.) ఈ విషయంలో పూర్వం అగస్త్యముని యొక్క యజ్ఞంలో జరిగిన ఒక సంఘటనను ప్రాచీనేతి హాసంగా ఉదహరిస్తూ ఉంటారు. సర్వ ప్రాణిహితరతుడైన మహాతేజస్వి అగస్త్య మహర్షి ఒకసారి పన్నెండు సంవత్సరాలపాటు జరిగే యజ్ఞం చేయడానికి దీక్ష వహించాడు. ఆ మహాత్ముని యజ్ఞంలో అగ్నిసదృశ తేజాడైన హోత ఉన్నాడు. ఆ యజ్ఞంలో పల మూలాలు మాత్రమే భుజించే అశ్మకుట్టులు (ఖాద్య పదార్థాలను రాతిమీద చితకగొట్టి తినేవారు), మరీచిపులు (సూర్య కిరణాలను పానం చేసేవారు), పరిపృష్టికులు (అడిగి పెట్టిన అన్నాన్ని మాత్రమే తీసుకొనేవారు), వైఘసికులు

(యజ్ఞాశిష్టాన్నమును మాత్రమే భుజించేవారు), ప్రసంఖ్యానులు (ఒక్క సమయంలోనే అన్నం తీసుకొనే వారు లేదా తత్వ విచారం చేసేవారు) మొదలైన రకరకాల యతులు, భిక్షువులు ఉన్నారు. వారందరూ ప్రత్యక్షంగా ధర్మాన్ని సాటించేవారు, క్రోధాన్ని జయించినవారు, జితేంద్రియులు, మనోనిగ్రహ పరాయణులు, హింసాదంభాలకు దూరంగా సదా శుద్ధాచారాలలో ఉండేవారు. ఇలాంటి మహర్షులందరూ ఆ యజ్ఞంలో పాల్గొన్నారు. వీరే కాక ఇంకా ఎంతోమంది ఇతర ఋషులు, మునులు కూడా ఆ మహా యజ్ఞానుష్ఠానాన్ని పూర్తి చేశారు. అగస్త్య మహర్షి ఈ రీతిగా యజ్ఞం చేస్తూ ఉండగా ఇంద్రుడు లోకంలో వర్షం కురిపించడం ఆపి వేశాడు. అప్పుడు యజ్ఞకర్మల విరామంలో మునులు అగస్త్యుని గురించి పరస్పరం ఈ రీతిగా చర్చించుకోసాగారు. వారు - "బ్రాహ్మణులారా! ఈ అగస్త్యుడు యజ్ఞకర్మలో ప్రవృత్తుడై ప్రతిదినం ద్వేష రహితబుద్ధితో అన్నదానం చేస్తున్నాడు. ఇటు చూస్తే మేఘాలు వర్షించడం లేదు. ఈ దశలో దాన్యం ఎలా పండుతుంది? ఈ మహాయజ్ఞం పన్నెండేళ్ళ పాటు కొనసాగుతూ ఉంటుంది. అంతవరకు ఇంద్రుడు వర్షం కురిపించడు. ఈ విషయంలో చక్కగా ఆలోచించి మీరు మహాత్ముడైన ఈ తపస్విని అనుగ్రహించాలి" అన్నారు.

ఋషుల మాటలు విని మహా ప్రతాపశాలి అయిన అగస్త్యముని తలవంచి వారికి నమస్కరిస్తూ - "ఇంద్రుడు పన్నెండేళ్ళపాటు వర్షం కురిపించకపోతే నేను చింతాయజ్ఞం చేస్తాను. అంటే సంకల్పమాత్రం చేతనే నా యజ్ఞం నడుస్తుంది. లేదా స్పర్శయజ్ఞం చేస్తాను - సంచిత ద్రవ్యాలు ఏవీ వ్యయపరచకుండానే వాటి స్పర్శమాత్రం చేతనే దేవతలను తృప్తి పరుస్తాను. ఇదికూడా యజ్ఞంలో ఒక సనాతన పద్ధతే. లేకపోతే ఇంద్రుడు పన్నెండేళ్ళపాటు వర్షం కురిపించనట్లయితే నేను వ్రతనియమాలను పాటిస్తూ ద్యానం ద్వారా ద్యేయరూపంతో ఉండి ఈ యజ్ఞాలను అనుష్ఠిస్తాను. ఈ బీజయజ్ఞం నా ద్వారా చాలా ఏళ్లపాటు నడుస్తూ ఉండగలదు. బీజాలతోనే నా యజ్ఞం పూర్తి చేయగలను. అందులో విఘ్న భాధ ఏదీ రాదు. ఇంద్రుడు వర్షం కురిపించినా సరే, లేకపోయినా సరే కాని నా ఈ యజ్ఞం ఎప్పటికీ ఆగదు. నేను స్వయంగా ఇంద్రుడినై ప్రజలందరి ప్రాణాలు రక్షించగలను. ఏ ప్రాణికి ఏది ఆహారమో దానికి అదే లభిస్తుంది. లేదా అవసరాన్నిబట్టి నేను విశేషాహారాలను కూడా తగు పరిమాణంలో ఏర్పాటు చేయగలను. ఈ సమయానికి

ముల్లోకాలలో గల బంగారం, ధనం స్వయంగా ఇక్కడికి చేరునుగాక! దివ్యాస్పరసలు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, విశ్వావసువు, ఇంకా ఇతర స్వర్గవాసులు కూడా ఇక్కడికి వచ్చి నా యజ్ఞాన్ని ఉపాసించుదురుగాక! ఉత్తర కురుదేశంలో ఉండే ధనమంతా ఇక్కడికి వచ్చునుగాక! స్వర్గం, స్వర్గంలో ఉండే దేవతలు, ధర్మం కూడా స్వయంగా ఈ యజ్ఞానికి వచ్చి ఉపస్థితులగుదురుగాక!” అన్నాడు.

అగస్త్యమహర్షి ఇలా చెపుతూ ఉండగానే అతని తపః ప్రభావం చేత అంతా అలాగే జరిగిపోయింది. తేజస్వి అయిన ఆ మహర్షి యొక్క తపస్సుకు ఉన్న ఈ మహా బలాన్ని చూచి మునులకు చాలా ఆనందం కలిగింది. వారు విస్మితులై - “మహర్షీ! మీ మాటలతో మాకు చాలా ఆనందం కలిగింది. మేము మీ యజ్ఞాలతోనే సంతృప్తులమయ్యాం. న్యాయంగా సంపాదించిన అన్నమే మాకు భోజనం. మేము సదా మా పనులలో మునిగి ఉంటాము. ఇక ఈ యజ్ఞం పూర్తి అయ్యేవరకు మేము ఇక్కడ ఉండి, చివరికి మీ అనుమతి తీసుకొని ఇక్కడి నుండి వెళ్తాం” అన్నారు. వీరు ఈ రీతిగా అంటూనే ఉన్నారు. ఇంతలోనే మహర్షి తపోబలం చూసి దేవరాజు ఇంద్రుడు వర్షం కురిపించడం మొదలుపెట్టాడు. అతని యజ్ఞం ముగిసేవరకు అక్కడ కావలసినంత వర్షం కురుస్తూనే ఉంది. దేవరాజు బహుస్పతిని ముందు ఉంచుకొని, తానే ముని దగ్గరకు వచ్చి అతనిని ప్రసన్నుని చేశాడు. తదనంతరం యజ్ఞం ముగియగానే అగస్త్యుడు చాలా ఆనందించాడు. అక్కడికి వచ్చిన మహర్షులను విద్యుక్తంగా పూజించి, అతడు అందరికీ వీడ్కోలు ఇచ్చాడు.

యుధిష్ఠిరుడు వైష్ణవ ధర్మ విషయమై

ప్రశ్నించుట - శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ధర్మమును, తన మహిమను వివరించుట

జనమేజయుడు - “బ్రహ్మవేత్తా! పూర్వం మా ముత్తాత యుధిష్ఠిర మహారాజు అశ్వమేధయాగం పూర్తి చేశాక, అతడు ధర్మ విషయంలో సందేహం కలిగినప్పుడు శ్రీకృష్ణుని ఏమి అడిగాడు?” అన్ని ప్రశ్నించాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “రాజా! అశ్వమేధయజ్ఞం తరువాత యుధిష్ఠిరుడు అవభృథ స్నానం చేసినప్పుడు శ్రీకృష్ణ భగవానునికి నమస్కరించి ఈ రీతిగా అడిగాడు - “దేవా! వైష్ణవ ధర్మాలను అనుసరించడం వలన ఏ ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది? బ్రహ్మహత్య చేసేవాడు, గోవును చంపేవాడు, తల్లిని చంపేవాడు, గురుపత్నితో శయనించేవాడు, భోజనం

వడ్డించేటపుడు పంక్తిభేదం చూపేవాడు, కృతఘ్నుడు, తాగుబోతు, వేదాలు అమ్ముకొనేవాడు, మిత్రునిపట్ల విశ్వాస ఘాతుకం చేసేవాడు, ఏ వీరునయినా మోసంతో చంపేవాడు, గర్భవిచ్ఛిత్తి చేసేవాడు, తపస్సు యొక్క, దానం యొక్క ఫలం అమ్ముకొనే వాడు, తన శరీరాన్ని విక్రయించుకొనే వాడు, మూర్ఖుడు, పాపకర్మల చేత జీవితాన్ని పోషించుకొనేవాడు, పాపాత్ముడు, శరుడు, కపటి, దంభంకలవాడు, ఇతరులపై దోషారోపణ చేసేవాడు, పాదరసం మొదలైన వాటితో చంపేవాడు, బ్రాహ్మణుని వధించేవాడు, శూద్రుని సేవించేవాడు, చౌర్యం, పోరోహిత్యం చేసే బ్రాహ్మణుడు, ఇతరుల తాకట్టులను అపహరించేవాడు, స్త్రీని చంపేవాడు, పరస్త్రీలంపటుడు ఇంకా పాపులు ఎంతమంది ఉన్నారో వారందరూ ఏ ధర్మాలను విని తమ పాపాలను తొలగించుకొంటారో వాటిని వివరించండి. భక్తవత్సలా! నేను అచ్చమైన భక్తితో మీ చరణాలను ఆశ్రయించాను. మీరు నన్ను మీ ప్రేమికునిగానో, భక్తునిగానో భావించినట్లయితే, నేను మీ అనుగ్రహానికి అర్హుడిని అయితే నాకు వైష్ణవ ధర్మాలు బోదించండి. నేను ఆ రహస్యాలన్నిటిని పూర్తిగా తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను. నేను మను, వసిష్ఠ, కశ్యప, గౌతమ, పరాశర, మైత్రేయ, ఉమా, మహేశ్వర, బ్రహ్మ, కార్తికేయ, భార్గవ, యాజ్ఞవల్క్య, మార్కండేయ, భారద్వాజ, బృహస్పతి, విశ్వామిత్ర, జైమిని, పులస్త్య, పులహ, అగ్ని, అగస్త్య, ముద్గల, శాండిల్య, శలభ, వాలఖిల్యగణ, సప్తర్షి, ఆపస్తంబ, శంఖ, లిఖిత, ప్రజాపతి, యమ, మహేంద్ర, వ్యాస, విభాండ, నారద, కపోత, విదుర, భృగు, అంగిరస, సూర్య, హరీత ఉద్దాలక, శుక్రాచార్య, వైశంపాయనులే కాక ఇంకా ఇతర మహాత్ములు చెప్పిన ధర్మాలను విన్నాను. కానీ నోటివెంట వెలువడిన ధర్మాలు అత్యంత పవిత్రమైనవి కనుక పైన చెప్పిన ధర్మాలన్నింటికంటే శ్రేష్ఠంగా ఉంటాయి. కనుక కేశవా! నిన్ను ఆశ్రయించిన భక్తుడనైన నాకు నీ పవిత్ర ధర్మాలను వివరించు” అని అడిగాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఈ రకంగా అడుగగానే సమస్త ధర్మవేత్త అయిన శ్రీకృష్ణ భగవానుడు అత్యంత ప్రసన్నుడై అతనికి ధర్మ సూక్ష్మాలను వివరించసాగాడు. అతడు చెప్పసాగాడు - “కుంతీనందనా! నీవు ధర్మంకోసం ఇంతగా ప్రయత్నిస్తావు కాబట్టి నీకు ఈ లోకంలో ఏదీ దుర్లభం కాదు. జీవునికి ధర్మమే తల్లి, తండ్రి, రక్షకుడు, స్నేహితుడు, పోదరుడు, నెచ్చెలి, ప్రభువు. ధర్మంవల్లనే అర్థం, కామం, భోగం, సుఖం,

ఉత్తమ ఐశ్వర్యం, సర్వోత్తమ స్వర్గం ప్రాప్తిస్తాయి. విశుద్ధమైన ధర్మాన్ని నేవిస్తే అది మహాభయం నుండి రక్షిస్తుంది. ధర్మం వల్లనే బ్రాహ్మణత్వం, దైవత్వం ప్రాప్తిస్తాయి. ధర్మమే మనిషిని పావనునిగా చేస్తుంది. యుధిష్ఠిరా! కాలక్రమంలో మనిషి పాపాలు నశించిపోయినప్పుడే అతని బుద్ధి ధర్మాచరణంలో లగ్నమవుతుంది. వేల యోనులలో భ్రమించిన తరువాత కూడా మనుష్యుడొని లభించడం కష్టమే. అటువంటి దుర్లభమైన మానవజన్మ పొంది కూడా ధర్మానుష్ఠానం చేయనివాడు మహాలాభం కోల్పోతున్నాడు. ఈనాడు నిందితులు, ధరిద్రులు, కురూపులు, రోగులు, ఇతరులచేత ద్వేషింపబడేవారు, మూర్ఖులుగా కనపడేవారంతా పూర్వ జన్మలో ధర్మాన్ని అనుష్ఠించనివారే. కాని దీర్ఘజీవులు, పరాక్రమవంతులు, పండితులు, భోగసామగ్రి సంపన్నులు, రోగంలేనివారు, రూపవంతులు నిశ్చయంగా పూర్వజన్మలో ధర్మం సంపాదించినవారే. ఈ రీతిగా శుద్ధభావంతో చేయబడిన ధర్మానుష్ఠానం ఉత్తమగతిని కలిగిస్తుంది. కాని అధర్మాన్ని చేసినవారు పశుపక్ష్యాది తిర్యగ్జీవులలో పడవలసి ఉంటుంది.

పాండునందనా! నేను నీకిప్పుడు ఒక రహస్యాన్ని చెబుతాను విను. నీకు పరమధర్మాన్ని వివరిస్తాను. నీవు నాకు భక్తుడవు. అత్యంత ఇష్టుడవు. సదా నన్ను శరణు పొంది ఉండేవాడివి. నీవు అడిగితే పరమ గోప్యమైన ఆత్మతత్వాన్ని కూడా వివరించగలను. మరి ధర్మసంహిత గురించి ఇక చెప్పేదేముంది? ఇప్పుడు ధర్మ సంస్థాపనకోసం, దుష్టవినాశనం కోసం నేను వా మాయతో మానవ శరీరంలో అవతరించాను. నన్ను కేవలం మానవ శరీర మాత్రునిగా భావించి అవహేళన చేస్తున్నవారు మూర్ఖులు, లోకంలో పదే పదే తిర్యగ్జీవులయందు తిరుగుతూ ఉంటారు. దీనికి వ్యతిరేకంగా జ్ఞానదృష్టితో నన్ను అన్ని ప్రాణులయందు ఉన్నవానిగా చూచినవారు సదా నా భక్తులై నాయందే మనసు నిలుపుతారు. అటువంటి భక్తులను నేను నా పరమ దామానికి నా వద్దకు పిలిపించుకొంటాను. నా భక్తులు ఎన్నడూ నశించరు. వారు నిష్పాపులు. మనుష్యులలో నా భక్తులు అయినవారి జన్మయే సఫలం. వేల జన్మలు తపస్సు చేయడం వలన మనుష్యుల అంతఃకరణం శుద్ధమయినపుడు, దానిలో భక్తి ఉదయిస్తుంది. అత్యంత గోప్యము, కూటస్థము, అచలము, అవ్యయము అయిన వా పరస్వరూపం నా భక్తులకు అనుభవమైనట్లుగా దేవతలకు కూడా కాదు. నా అపర స్వరూపం అవతరించినపుడు దృష్టి గోచరమవుతుంది. లోకంలోని జీవులందరూ అన్నిరకాల

పదార్థాలతో నా స్వరూపాన్ని పూజిస్తున్నారు. నన్ను జగదుత్పత్తి స్థితిలయ కారకుడుగా తెలుసుకొని నన్ను శరణు చొచ్చినవారిపై దయతో నేను వారిని సంసార బంధనాలనుండి విడిపిస్తాను. నేనే దేవతలకు అది. బ్రహ్మాది దేవతలను కూడా నేనే సృష్టించాను. నేనే నా ప్రకృతిని ఆశ్రయించి సంపూర్ణ ప్రపంచాన్ని సృష్టించాను. బ్రహ్మ మొదలుకొని చిన్న కీటకం వరకు అన్నిటియందు నేను వ్యాప్తమై ఉన్నాను. ద్యులోకాన్ని వా శిరసుగా గుర్తించు. సూర్యచంద్రులు వా కన్నులు, గోవు, అగ్ని, బ్రాహ్మణులు నా ముఖం. వాయువు నా ఊపిరి. అష్టదిక్కులు వా బాహువులు, నక్షత్రాలు నా అభరణాలు. ప్రాణులన్నిటికీ చోటు ఇచ్చే అవకాశం గల అంతరిక్షం వా వక్షస్థలం, మేఘాలు, గాలి చలించే మార్గాలు అవ్యయమైన నా ఉదరంగా తెలుసుకో. ద్వీపాలు, సముద్రాలు, అడవులతో నిండిన ఈ భూమండలం నా రెండు కాళ్ళ స్థానంలో ఉంది. నాకు అనేక శిరస్సులు, అనేక ముఖాలు, అనేక నేత్రాలు, వేల భుజాలు, వేల ఉదరాలు, వేల ఊరువులు, వేల కాళ్ళు ఉన్నాయి. నేను భూమిని అన్నినైపుల నుండి ధరించి, సమస్త బ్రహ్మాండం కంటే పది అంగుళాలు మించి, అంటే అన్నిటికంటే వేరుగా ఉన్నాను. ప్రాణులందరి యొక్క ఆత్మను. అందువల్ల సర్వన్యాసినని చెబుతారు. నేను అచింత్యుడు, అనంతుడు, అజరుడు, అజన్మడు, అనాది, అవద్యుడు, అప్రమేయుడు, అవ్యయుడు, నిర్గుణుడు, గూడ స్వరూపుడు, నిర్వంధ్యుడు, నిర్మముడు, నిష్కలుడు, నిర్వికాతుడు అయినవాడను, మోక్షానికి అది కారణుడను. సుధ, స్వధ, స్వాహా కూడా నేనే. నేను చతురాశ్రమాల ధర్మాన్ని. నాలుగు రకాల హోతలతో సంపన్నమయ్యే యజ్ఞాన్ని, చతుర్వ్యూహుడను, చతుర్యజ్ఞుడను, నాలుగు ఆశ్రమాలను సృష్టించేవాడిని. ప్రళయకాలంలో సమస్త జగత్తును ఉపసంహరించి వా ఉదరంలో నిక్షిప్తం చేసుకొని దివ్యయోగశ్రయుడినై ఏకార్ణవమైన జలంలో నేను శయనిస్తాను వేయి యుగాలపాటు ఉండే బ్రహ్మదేవుని యొక్క రాత్రి సమయం పూర్తి అయ్యేంతవరకు మహార్ణవంలో శయనించి, తరువాత స్థావర జంగమ ప్రాణులను సృష్టిస్తాను. ప్రతి కల్పంలోను నేను జీవుల సృష్టి సంహారాలు అనే కార్యం చేస్తూ ఉంటాను. కాని నా మాయచేత మోహితులైన కారణంగా ఆ జీవులు నా గురించి ఎరుగరు. రాజా! నేను నివసించని వస్తువేదీ లేదు. అలాగే నాలో లేని జీవుడు లేడు. అదికంగా చెప్పడం వలన లాభమేమిటి? నేను నీతో యథార్థం

చెపుతున్నాను. భూత భవిష్యత్తులు అన్నీ నేనే. సమస్త భూతాలు నానుండే పుడుతున్నాయి. నా స్వరూపాలే. అయినప్పటికీ నా మాయచేత మోహితమై ఉంటున్నాయి కాబట్టి నన్ను ఎరుగలేవు. ఈ రీతిగా దేవతలు, అసురులు, మనుష్యులతోపాటుగా సమస్త లోకాలు నానుండే ఉత్పన్నమవుతున్నాయి, నాలోనే లయమవుతున్నాయి" అన్నాడు.

నాలుగు వర్ణముల కర్మలు, నాటి ఫలములు - ధర్మవృద్ధికి, పాపక్షయమునకు ఉపాయములు

నైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా! ఈ రీతిగా శ్రీకృష్ణ భగవానుడు సంపూర్ణ జగత్తు అంతా తననుండే ఉత్పన్నమయిందని చెప్పి, యుధిష్ఠిరునికి పవిత్ర ధర్మాలను చెప్పడం మొదలుపెట్టాడు - "సాండునందనా! పవిత్రుడై, ఏకాగ్రచిత్తుడై తపస్సులో లగ్నమై స్వర్గం, యశస్సు, ఆయువు ప్రసాదించే జ్ఞేయమైన ధర్మాన్ని వినే శ్రద్ధాళువు, విశేషించి నా భక్తునకు పూర్వ సంచితమైన పాపాలన్నీ తక్షణమే నశించిపోతాయి".

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన ఈ పరమ పవిత్రమైన, సత్యమైన మాటలను విని మనసులోనే ఆనందపడి, ధర్మం యొక్క అద్భుత రహస్యాన్ని చింతన చేస్తూ దేవర్షులు, బ్రహ్మర్షులు, గంధర్వులు, అస్పరసలు, భూతాలు, యక్షులు, గ్రహాలు, గుహ్యకులు, సర్పాలు, మహాత్ములైన వాలఖిల్యులు, తత్త్వదర్శులైన యోగులు, భగవద్భక్తులు అందరూ ఉత్తమమైన వైష్ణవ ధర్మోపచేశం వినడానికి, భగవానుని మాటలు హృదయంలో పథిలపరచుకోవడానికి అత్యంత ఉత్కంఠితులై అక్కడకు వచ్చారు. వచ్చాక వారందరూ తలలు వంచి భగవంతునికి నమస్కరించారు. భగవంతుని దివ్యదృష్టి సోకగానే నారంతా పాపరహితులయ్యారు. వారందరూ రావడం చూసి మహాప్రతాపశాలి అయిన యుధిష్ఠిరుడు భగవంతునికి నమస్కరించి - "జగదీశ్వరా! బ్రాహ్మణ క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులకు వేర్వేరుగా ఎలాంటి గతులు కలుగుతాయి? ఈ అందరి కర్మలు, ఫలాలు వివరించండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "ధర్మరాజా! క్రమంగా బ్రాహ్మణాది వర్ణాల ధర్మాలు వివరిస్తున్నాను విను. శిఖా యజ్ఞోపవీతాలు దరించేవారు, సంధ్యోపాసన చేసేవారు, పూర్ణాహుతి ఇచ్చేవారు, విద్యుక్తంగా అగ్నిహోత్రం నిర్వర్తించేవారు, బలివైశ్య దేవాలు, అతిథి పూజ చేసేవారు, నిత్యము స్వాధ్యాయంలో లగ్నమై ఉండేవారు, జపయజ్ఞానుష్ఠానములు చేస్తూ ఉండేవారు, సాయం ప్రాతః కాలాలలో హోమం చేసిన తరువాతనే బోజనం

చేసేవారు, శూద్రాన్నం తిననివారు, దంభ, అసత్య భాషణాలకు దూరంగా ఉండేవారు, భార్యనే ప్రేమించేవారు, పంచయజ్ఞాలు, అగ్నిహోత్రం చేస్తూ ఉండే బ్రాహ్మణులు పాపరహితులై బ్రహ్మలోకాన్ని పొందుతారు.

క్షత్రియులలో కూడా రాజ్య సింహాసనా సీనుడు అయ్యాక ధర్మపాలన చేస్తూ చక్కగా ప్రజారక్షణ చేసేవానికి, పన్నుల రూపంలో ప్రజల యొక్క ఆదాయంలోని ఆరవ వంతును గ్రహించి, సదా దానితోనే సంతృప్తుడయ్యేవానికి, యజ్ఞదానాలు చేస్తూ ఉండేవానికి, ధైర్యం ఉన్నవానికి, తన భార్యతో సంతృప్తి చెందినవానికి, శాస్త్రానుసారంగా నడుచుకొనేవానికి, తత్త్వాన్ని ఎరిగినవానికి, ప్రజలకు మేలు కలిగే పనులలో లగ్నమైన వానికి, బ్రాహ్మణుల కోరికలను తీర్చేవానికి, పోష్యవర్గాన్ని పోషించడంలో తత్పరుడైన వానికి, ప్రతిజ్ఞను చెల్లించిన వానికి, సదా పవిత్రంగా ఉండేవానికి లోభదంభాలను త్యజించిన వానికి దేవతలు పొందే ఉత్తమగతి లభిస్తుంది.

ఇక వైశ్యులలో కృషి గోపాలనంలో లగ్నమైనవాడు, ధర్మాన్ని అనుసంధానం చేస్తూ ఉండేవాడు, దానధర్మాలలో, బ్రాహ్మణ సేవలో నిమగ్నుడైనవాడు, సత్యప్రతిజ్ఞుడు, నిత్య పవిత్రుడు, లోభం, దంభం లేనివాడు, సరళ స్వభావుడూ, తన భార్యయందే ప్రేమ కలవాడు, హింసాద్రోహాలకు దూరంగా ఉండేవాడు, ఎప్పుడూ వైశ్య ధర్మాన్ని విడువనివాడు, చేవతలను, బ్రాహ్మణులను పూజించడంలో లగ్నమైనవాడు అస్పరసల చేత సమ్మానితుడై స్వర్గలోకానికి వెళ్తాడు.

శూద్రులలో సదా మూడు వర్ణాల నారిని సేవించేవానికి, విశేషించి బ్రాహ్మణుల సేవలో దాసునివలె నిలిచిన వానికి, అడుగకుండానే దానం ఇచ్చినవానికి, సత్యశౌచాలను సాటించేవానికి, గురువులను, దేవతలను పూజించడంలో ప్రేమ ఉన్నవానికి, పరస్త్రి సాంగత్యానికి దూరంగా ఉండేవానికి ఇతరులను బాధించకుండా తన కుటుంభాన్ని పోషించుకొనేవానికి జీవులందరికీ అభయమిచ్చే వానికి స్వర్గం ప్రాప్తిస్తుంది.

ఈ రీతిగా ధర్మాన్ని మించిన సాధనం వేరేది లేదు. నిష్కామభావంతో ఆచరిస్తే అదే సంసారబంధాలనుండి ముక్తి కలిగిస్తుంది. పాప నాశనానికి ధర్మాన్ని మించిన ఇంకొక ఉపాయమేదీ లేదు. కాబట్టి దుర్లభమైన ఈ మనుష్య జన్మను పొంది సదా ధర్మపాలనం చేయాలి. ధర్మానురక్తులైన వారికి ఈ లోకంలో దుర్లభవస్తువు ఏదీ లేదు. ఈ ప్రపంచంలో బ్రహ్మచేవుడు ఏ వర్ణం నారికి ఎటువంటి ధర్మం విధించాడో

అతడు ఆ ధర్మాన్నే చక్కగా ఆచరించి తన పాపాలను పోగొట్టుకోవచ్చును. జాతిగత కర్మను ఏ మనిషీ విడువకూడదు. అదే అతనికి ధర్మం అవుతుంది. నిష్కామ భావంతో దానినే ఆచరిస్తే మనిషికి సిద్ధి (ముక్తి) కలుగుతుంది. గుణ రహితమైనప్పటికీ తన ధర్మం పాపాన్ని నశింపజేస్తుంది. అలాగే మనిషికి పాపం ఎక్కువైతే అది అతని ధర్మాన్ని క్షీణింపజేస్తుంది" అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! శుభాశుభాల వృద్ధి క్షయాలు ఎలా జరుగుతాయి? అది వినాలని నాకు చాలా ఉత్కంఠగా ఉంది" అని అడిగాడు.

భగవానుడు - "నీవు అడిగినది విను. పాపం ఇతరులతో చెప్పుకొంటేను, దానికోసం పశ్చాత్తాపపడితేను ప్రాయశ్చిత్యం అది నశిస్తుంది. అలాగే ధర్మం కూడా తన నోటితో ఇతరులకు వెల్లడిస్తే నశిస్తుంది. దాని ఉంచుకొంటే రెండూ కూడా పెరుగుతాయి. కాబట్టి తెలివైనవాడు సర్వధా తన పాపాలు ప్రకటించడానికి ప్రయత్నించాలి. దానిని దాచడానికి యత్నించకూడదు. పాపకీర్తనం దాని నాశనానికి కారణమవుతుంది. కాబట్టి ఎల్లవేళలా పాపాన్ని వెల్లడి చేయాలి, ధర్మాన్ని గుప్తంగా ఉంచాలి" అని చెప్పాడు.

నిరర్థక జన్మ దాన జీవనముల వర్ణనము -

సాత్త్వికాది దానముల లక్షణము - దాన

యోగ్యుడు - బ్రాహ్మణ మహిమ

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా! అనంతరం యుధిష్ఠిరుడు భగవానుని తిరిగి ధర్మ విషయమై ప్రశ్నించాడు - "పురుషోత్తమా! ఎన్ని జన్మలు వ్యర్థం అనిపించుకొంటాయి? ఎన్నిరకాల దానాలు నిష్ఫలం అవుతాయి? ఏ ఏ మనుష్యుల జీవితాలు నిరర్థకం అనిపించుకొంటాయి? సాత్త్విక, రాజస, తామసదానాలు ఎలా ఉంటాయి? వాటివలన ఎవరికి తృప్తి కలుగుతుంది? ఉత్తమదానం యొక్క స్వరూపమేమిటి? దానివలన ఏ ఫలితం వస్తుంది? ఇవన్నీ దయచేసి చెప్పండి. నాకు ఈ విషయాలు తెలుసుకోవాలని ఉంది. ఇది వినడానికి నా మనసులో చాలా ఉత్కంఠగా ఉంది" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! న్యాయానుసారంగా నేను నీకు యథార్థం, ఉత్తమం అయిన దానిని ఉపదేశిస్తున్నాను. శ్రద్ధగా విను. ఈ విషయం పరమ పవిత్రం, పాపాలన్నిటినీ నశింపజేసేది. పద్నాలుగు జన్మలు వ్యర్థంగా పరిగణింపబడతాయి. ఏబై అయిదు రకాల దానాలు నిష్ఫలం

అవుతాయి. ఆరుగురు మనుష్యుల జీవితాలు నిరర్థకమని చెబుతారు. ఇవన్నీ నేను క్రమంగా వివరించి చెబుతాను. ధర్మాన్ని నాశనం చేసేవారు, లోభులు, పాపులు, బలీవైశ్వాదేవాలు చేయకుండా భుజించేవారు, పరస్త్రిగాములు, భోజన విషయంలో భేదం చూపేవారు, అసత్యభాషులు, బంధువర్గాన్ని కష్టపెట్టి ఒక్కడే తీసి తినుబండారం తినేవారు, తల్లిదండ్రులను చదువు చెప్పిన గురువును, అత్తమామలను కొట్టేవారు, తిట్టేవారు, బ్రాహ్మణులు అయి ఉండి కూడా సంధ్యావందనం చేయనివారు, అగ్నిహోత్రాన్ని విడిచివేసినవారు, శ్రాద్ధ తర్పణాలకు దూరంగా ఉండేవారు, బ్రాహ్మణులు అయి ఉండి శూద్రుని అన్నం తినేవారు, నాయందు, శంకరునియందు, బ్రహ్మ దేవునియందు లేదా బ్రాహ్మణుల యందు భక్తిలేనివారు - ఈ పద్నాలుగు రకాల మనుష్యులు అధములు. ఈ పాపుల జన్మమే వ్యర్థమనుకోవాలి.

దావాలలో అశ్రద్ధగా అవమానపూర్వకంగా ఇచ్చేది, కనిపించడం కోసం ఇచ్చేది, పాఖండునికి దక్కినది, శూద్రునివంటి నడత కలిగినవాడు పొందినది, ఇచ్చి తన నోటితోనే పదే పదే చెప్పుకొనేది, రోషంతో ఇచ్చినది, ఇచ్చి ఆ వెనుక పశ్చాత్తాపపడేది, దంభోపార్జిత అన్నదానం, అబద్ధాలాడి తెచ్చి, చేసిన అన్నదానం, బ్రాహ్మణుని ధనంతో చేసినది, దొంగ సొమ్ముతో చేసినది, కళంకితుని ఇంటి నుండి తెచ్చిన ధనంతో చేసినది, పతిత బ్రాహ్మణునికి ఇచ్చినది, వేదం చదువని వారు, అందరివద్ద యాచించేవారు, సంస్కారహీనులైన పతితులు, ఒకపారి సన్యసించి తిరిగి గృహస్థాశ్రమం స్వీకరించినవారు గ్రహించినది, వేశ్య వద్దకు వెళ్లే, ఇల్లరికపుటల్లుడుగా ఉండే బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చినది, మొత్తం గ్రామం అంతటా యాచించేవారు, కృతఘ్నులు, ఉపపాతకాలు చేసినవారు, వేదాలు అమ్ముకొనేవారు, రాజసేవకులు, జ్యోతిషికులు, తాంత్రికులు, శూద్రజాతి స్త్రీతో సంబంధం పెట్టుకొన్నవారు, అస్త్రశస్త్రాలతో జీవించేవారు, దాస్యం చేసేవారు, పాములను పట్టుకొనేవారు, పోరోహిత్యం చేసేవారు, వైద్యులూ, వైశ్యవృత్తి చేసేవారు, క్షుద్రమంత్రాలు జపించి జీవించేవారు, శూద్రునివద్ద గడిపేవారు, జీతం తీసికొని గుడిలో పూజ చేసేవారు, దేవోత్తర సంపదను తినేవారు, చిత్రాలు గీసేవారు, రంగస్థలం మీద వాట్యం చేసి, చిందులు వేసి జీవితం గడుపుకొనేవారు, మాంసం అమ్మి జీవించేవారు, సేవకావృత్తి చేసేవారు, బ్రాహ్మణోచితమైన ఆచారాలు లేకుండా తన్నుతాను బ్రాహ్మణుడనని చెప్పుకొనేవారు, ఉపదేశించ

లేనివారు, వడ్డీ వ్యాపారస్తులు, అనాచారులు, అగ్నిహోత్రం చేయనివారు, సంధ్యోపాసన చేయనివారు, శూద్రుల గ్రామంలో నివసించేవారు, మహాత్ములవలె ఆసత్య వేషధారణ చేసేవారు, అందరితో కలిసి అన్నీ తినేవారు, వాస్తీకులు, ధర్మవిజేతలు, నీచవృత్తివారు, కూటపాక్ష్యం చెప్పేవారు, కూటనీతిని ఆశ్రయించి గ్రామంలోని ప్రజల మధ్య పోట్లాటలు పెట్టేవారు, అయిన బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చినది అంతా నిష్ఫలమే. పైన పేర్కొన్న బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చిన దానం అదికమైవా కూడా బూడిదలో పోసిన నేతి ఆహుతులవలె వ్యర్థం అవుతాయి. వారికి ఇచ్చిన దానం ఏ కొద్దిపాటి ఫలితం కలిగించినా దానిని రాక్షసులు, పిశాచులు ఆనందంగా దోచుకొంటారు.

యుధిష్ఠిరా! ఎవరెవరి జీవితాలు వ్యర్థమో చెబుతాను విను. నన్ను, శంకరభగవానుని లేదా భూమియందలి బ్రాహ్మణ దేవతలను శరణు పొందని వారి జీవితం వ్యర్థం. కేవలం తర్కశాస్త్రంలోనే ఆసక్తిగలవారు, నాస్తికమార్గం అవలంబించిన నారు, ఆచారాలను వదిలివేసినవారు, దేవతలను నిందించేవారు, వీరి జీవితం కూడా వ్యర్థమే. నాస్తికుల శాస్త్రాలు చదివి బ్రాహ్మణులను, యజ్ఞులను నిందించేవారు, వ్యర్థంగానే జీవిస్తున్నవారు. మూఢులు, దుర్గాదేవి, కార్తికేయస్వామి, వాయు, అగ్ని, జల, సూర్య, మాతాపితృ, గురు, ఇంద్ర, చంద్రులను నిందించేవారు, ఆచారాలను పాటించనివారు కూడా నిరర్థకంగా జీవితం గడిపేవారే. ధనం ఉన్నా దానదర్మాలు చేయనివాడు, ఇతరులకు పెట్టకుండా, తాను ఒక్కడే మిలాయిని అదృశ్యం చేసేవాడు, వీరి యొక్క జీవితం కూడా వ్యర్థమే. ఇలా వ్యర్థ జీవనం సంగతి వివరించబడింది.

ఇక దాన సమయం గురించి చెబుతాను. స్నానం చేసి పవిత్రుడై, మనసును ఇంద్రియాలను ప్రసన్నంగా ఉంచుకొని, శ్రద్ధతో దానం చేసినవాడు, దాని ఫలాన్ని యౌవవావస్థలో అనుభవిస్తాడు. ఇవ్వదగిన వస్తువును తానే భక్తిపూర్వకంగా తీసికొనివెళ్లి సత్పాత్రునికి దానం చేసిన వానికి మరణ పర్యంతం ప్రతి సమయంలోను ఆ దానఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. దానాలు, దాని ఫలితాలు పాత్త్విక, రాజస, తామస భేదాలతో మూడేసి రకాలు. వాటిగతి కూడా మూడు రకాలు. ఈ విషయాన్ని వర్ణిస్తాను విను. దానం చేయడం కర్తవ్యం అనుకొని తనకు ఉపకారం చేయని బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చిన దానం పాత్త్వికం. కుటుంబం పెద్దదై, దరిద్రుడు, వేదవిద్వాంసుడు అయిన బ్రాహ్మణునికి ప్రసన్నతా పూర్వకంగా ఏ కొంచెం ఇచ్చివా, అది కూడా పాత్త్విక దానంలోనే అంతర్గతమవుతుంది. కాని

వేదం ఒక్క అక్షరం కూడా రానట్టి, ఇంటిలో చాలినంత సంపద ఉన్నట్టి, అంతకుముందు తనకు ఎప్పుడో ఉపకారం చేసినట్టి బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చిన దానం రాజసం అని అంటారు. తన సంబంధీకులకు, తప్పుడు పనులు చేసేవారికి ఇచ్చినట్టి, ఫలేచ్చతో చేసినట్టి, అపాత్రులకు ఇచ్చిన దానం కూడా రాజసమే. బలివైశ్యదేనాలు చేయని, వేదజ్ఞానంలేని, చౌర్యం చేస్తూ ఉండే బ్రాహ్మణునికి ఇచ్చిన దానం తామసం. క్రోధంతో తిరస్కారంతో కష్టంతో, అవహేళనా పూర్వకంగా, సేవకులకు ఇచ్చిన దానం కూడా తామసమే అంటారు. పాత్త్విక దావాన్ని దేవతలు, పితరులు, మునులు, అగ్ని గ్రహిస్తారు. దానితో వారు మిక్కిలి సంతోషిస్తారు. రాజసదానం దానవులకు, దైత్యులకు, గ్రహాలకు, యక్షులకు, రాక్షసులకు అనుభవంలోకి వస్తుంది. తామసదానం పాపులకు మలినకర్మలు చేసే ప్రేతాలకు పిశాచాలకు దక్కుతుంది. ఇక వివిధ గతులను విను. పాత్త్విక దావానికి ఉత్తమఫలం, రాజసదావానికి మధ్యఫలం, తామసదావానికి అధమ ఫలం ఉంటాయి. దావానికి ఉత్తమ పాత్రులైన అగ్నిహోత్ర బ్రాహ్మణులకు చేసిన దానం అక్షయమని చెబుతారు. కాబట్టి వేద పండితులై ధరిద్రులైన వారిని పోషించడానికి నీవు స్వయంగా ఏర్పాటు చెయ్యి. సంపన్నులైన ద్విజులను రక్షిస్తూ ఉండు. దనంలేక దరిద్రులైన బ్రాహ్మణులకు దావాలిచ్చి వారిని చక్కగా పూజించు. దాత యొక్క పాపం దానంతో పాటుగా దానం తీసుకొన్న వాని వద్దకు వెళ్తుంది. అతని పుణ్యం దాతకు లభిస్తుంది. కాబట్టి పరలోకంలో మేలు జరగాలనుకొనేవాడు సదా దానం చేస్తూ ఉండాలి. వేద విద్య చదువుకొని, అత్యంత శుద్ధమైన ఆచార వ్యవహారాలతో జీవించే, శూద్రుల అన్నాన్ని ఎప్పుడూ స్వీకరించని విద్వాంసులకు ప్రయత్న పూర్వకంగా పెద్ద పెద్ద దానభాండారాలను ఏర్పాటు చేయాలి.

పాండునందవా! తమపతులు తిన్నాక మిగిలిన అన్నం వేయి రెట్లు లాభం అనుకొని అది లభించడానికి ప్రతీక్షించే భార్యలు ఉన్న బ్రాహ్మణులను నీవు భోజనానికి ఆహ్వానించు. దరిద్రవంశపు బ్రాహ్మణులను పిలిచి నిరాశపరచి పంపకు. లేదంటే వారి ఆశ చంపుతుంది. నా భక్తులు, శరణార్థులు, నన్ను పూజించేవారు, నియమంగా వా యందే లగ్నమై ఉండే వారిని ప్రయత్న పూర్వకంగా పూజించాలి. యుధిష్ఠిరా! ఆ వా భక్తులను పవిత్రులను చేయడానికి నేను ప్రతి దినం రెండు సంధ్యలయందు వ్యాప్తమై ఉంటాను. వా ఈ నియమానికి ఎప్పుడూ భంగం కలుగదు. కాబట్టి నిష్పాపులైన

నా భక్తులు ఆత్మశుద్ధికోసం సంధ్యాసమయంలో నిరంతరం అష్టాక్షర మంత్రం (ఓంనమోనారాయణాయ) జపిస్తూ ఉండాలి. సంధ్యావందనం, అష్టాక్షర మంత్రజపం చేయడం వలన ఇతర బ్రాహ్మణులకు కూడా పాపం నశించిపోతుంది. కాబట్టి చిత్తశుద్ధికోసం ప్రతి బ్రాహ్మణుడు రెండు పూటలా సంధ్యావందనం చేయాలి. ఈ రీతిగా సంద్యోపాసనం, జపం చేసేవారిని దేవకార్యాలకు, శ్రాద్ధక్రియలకు నియోగించాలి. వారిని ఎప్పుడూ నిందించకూడదు. ఎందుకంటే నిందిస్తే బ్రాహ్మణుడు ఆ శ్రాద్ధాన్ని అగ్ని ఇంధనాన్ని కాల్చివేసినట్లుగా నశింపజేస్తాడు. ధర్మం తెలిసినవారు యజ్ఞంలో బ్రాహ్మణులను పరీక్షించకూడదు. ఎందుకంటే అలా చేస్తే యజమానునికి నింద కలుగుతుంది. బ్రాహ్మణ నింద చేసేవాడు కుక్కగా జన్మిస్తాడు. అతని మీద దోషారోపణ చేస్తే గాడిద అవుతాడు. అతనిని తిరస్కరించినా, ద్వేషించినా కీటక జన్మ కలుగుతుంది. బుద్ధిమంతుడు బలహీనులైనప్పటికీ క్షత్రియులను, పాములను, విద్యాంసులైన బ్రాహ్మణులను ఎప్పుడూ అవమానించకూడదు. ఎందుకంటే వారు ముగ్గురూ అవమానం జరిగితే మనిషిని భస్మం చేసి వేస్తారు. బ్రాహ్మణుడు జన్మించినదాదిగా ధర్మానికి సవాతన రూపంగా నిలుస్తాడు. అతడు ధర్మం కోసమే పుట్టాడు. ముక్తిపైన అతనికి జన్మసిద్ధమైన అధికారం ఉంది. బ్రాహ్మణుడు తనదే తింటాడు, తనదే కట్టుకొంటాడు. ఇతరుడు బ్రాహ్మణుని దయవల్లనే భోజనం పొందుతాడు. కాబట్టి బ్రాహ్మణులను ఎన్నడూ అవమానించకూడదు. ఎందుకంటే వారు సదా వాయందే భక్తి కలవారు అవుతారు.

బృహదారణ్యకోసనిషత్తులో చెప్పబడిన గూఢమైన, నిష్కలమైన స్వరూపాన్ని తెలుసుకొన్న బ్రాహ్మణుని ప్రయత్నపూర్వకంగా పూజించాలి. ఇంట్లో ఉన్నా, విదేశాల్లో ఉన్నాగాని వా భక్తులైన బ్రాహ్మణులను నిరంతరం శ్రద్ధగా పూజించాలి. బ్రాహ్మణుని వంటి దేవుడు, బ్రాహ్మణుని వంటి గురువు, బ్రాహ్మణుని మించిన బంధువు, బ్రాహ్మణుని మించిన నిధి లేవు. ఏ తీర్థంగాని, పుణ్యంకాని బ్రాహ్మణునికంటే శ్రేష్ఠం కాదు. బ్రాహ్మణునికంటే మించిన పవిత్రుడు, పావనుడు వేరెవరూ లేరు. బ్రాహ్మణునికంటే శ్రేష్ఠమైన ధర్మం, బ్రాహ్మణునికంటే ఉత్తమగతి ఏదీ లేదు. పాపకర్మ కారణంగా నరకంలో పడుతున్న మనిషిని మంచి యోగ్యుడైన బ్రాహ్మణుడొక్కడే ఉద్ధరించగలడు. భార్యం నుండే అగ్నిహోత్రకార్యం చేసేవాడు, శాంతుడు, శూద్రుని అన్నం త్యజించినవాడు, నా భక్తుడు, ఎల్లప్పుడూ నన్ను పూజిస్తూ

ఉండేవాడు, అయిన బ్రాహ్మణునికి ఇచ్చిన దానం అక్షయ మవుతుంది. నా భక్తుడైన బ్రాహ్మణునికి ధానమిచ్చి పూజించినా, అతనికి తలవంచినా, అతనిని సత్కరించినా, మాట్లాడినా, దర్శించినా ఆ మనిషి దివ్య లోకాలకు చేరుకొంటాడు. వా గుణాలను లీలలను చదువుకొంటూ నాకు నమస్కరిస్తూ, నన్ను ధ్యానిస్తూ ఉండే వారిని దర్శించినా, స్పృశించినా మనిషి అన్ని పాపాల నుండి విముక్తుడవుతాడు. నాకు భక్తులు, ప్రాణాలు వాయందు లగ్నం చేసినవారు, నా మహిమలను గానం చేసేవారు, నన్ను శరణు పొందినవారు, విశుద్ధులైన తల్లిదండ్రులకు జన్మించినవారు, వేదపండితులు, జితేంద్రియులు, శూద్రాన్నాన్ని తప్పించుకొన్నవారు ధర్మన మాత్రం చేతనే పవిత్రులను చేస్తారు. అటువంటి వారి ఇంటికి స్వయంగా వెళ్లి భక్తితో, విశేషంగా ధానం చేయాలి. అది పాధారణ దానంకంటే కోటిరెట్లు ఫలం ఇస్తుందని చెప్పారు. మెలకువగా ఉన్నా, నిద్రిస్తున్నా, పరదేశంలో లేదా ఇంటిలో ఉన్నా ఏ బ్రాహ్మణుని హృదయంలో అతని భక్తి భావం కారణంగా వేను ఎప్పుడూ దూరం కాకుండా ఉంటానో అతనిని పూజించినా, దర్శించినా, స్పృశించినా లేదా సంభాషించినంత మాత్రం చేతనే మనుష్యులను అతడు పవిత్రులను చేస్తాడు. ఈ రీతిగా అన్ని దశలలోను వా భక్తులకు ఇచ్చిన అన్ని రకాల దానాలు స్వర్గమార్గాన్ని ప్రదానం చేసేవిగా ఉంటాయి.

బీజయోనుల సిద్ధి - గాయత్రీ జపము -
బ్రాహ్మణుల మహిమ

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - రాజా! ఈ రీతిగా పాత్త్విక, రాజస, తామస దానాలు, వాటి భిన్నభిన్నగతులు, వేర్వేరు ఫలాలను గురించి విని ధర్మపరాయణుడైన యుదిష్ఠిరుని చిత్తం ఎంతో ప్రసన్నం అయింది. ఈ పరమ పవిత్రమైన ధర్మామృతాన్ని పానం చేసినా అతనికి తృప్తి కలుగలేదు. అందుకని అతడు మళ్ళీ శ్రీకృష్ణ భగవానుని - “జగదీశ్వరా! శుద్ధమైన బీజయోనుల (శుక్రరజస్సుల) వలన పుట్టిన పురుషుల లక్షణాలను వివరించండి. బీజ దోషం వలన ఎలాంటి మనుష్యులు పుడతారు? దీనితోపాటుగా బ్రాహ్మణుల యొక్క ఉత్తమ మధ్య మాది విశేష భేదాలు. వారి గుణదోషాలు కూడా వివరించండి. నేను మీ భక్తుడిని. కాబట్టి దయచేసి నేను అడిగినవన్నీ చెప్పండి” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - “రాజా! బీజయోనుల యొక్క శుద్ధి, అశుద్ధి వీటిని గురించి యథాతథమైన వర్ణన విను.

వారి శుద్ధిచేతనే ఈ లోకం నిలిచి ఉంటుంది. అశుద్ధితో నశించిపోతుంది. బ్రహ్మచర్యాన్ని యథావిధిగా పాటించే, ఎప్పుడూ వ్రతభంగం కాని వానిని శుద్ధ బీజంగా భావించాలి. అతని బీజమే శుభకరం. అలాగే తల్లిదండ్రులను బట్టి ఉత్తమ కులంలో జన్మించిన, కన్యాత్వం దూషితంకాని, బ్రాహ్మం మొదలైన ఉత్తమ వివాహ విధుల ద్వారా వివాహం జరిగిన కన్యను ఉత్తమమని అంగీకరిస్తారు. ఆమె యోనియే శ్రేష్ఠం. మనోవాక్కర్మల ద్వారా పరపురుషునితో సమాగమించే స్త్రీ యొక్క యోని గర్భాదానానికి యోగ్యం కాదు. సంతానం కావాలనే కోరికతో వ్యభిచారిణి అయిన స్త్రీని స్వీకరించిన పాపాత్ముడు తనకు ముందు పది తరాల పూర్వులను, తన తరువాత పది తరాల సంతానాన్ని నరకంలో పడతోస్తాడు. మోహవివశుడై దూషిత యోని యందు వీర్యాన్ని ఉంచిన మూర్ఖుని యొక్క వీర్యం వలన పుట్టిన బ్రాహ్మణుడు షడంగాలలో విద్వాంసుడు అయితే మాత్రమేమి, సాధు పురుషులు అతనిని చండాలునివలె బహిష్కరించడమే మేలు. మనో వాక్కర్మలచేత వ్యభిచరించే స్త్రీని కులఘాతినీగా భావించాలి. ఆమె గర్భంనుండి పుట్టిన బాలకుడు చండాలునితో సమానం. దూషిత యోని నుండి పుట్టినవాడు యజ్ఞం, దానం, భోజనం, సంభాషణ, శయనం, సంబంధం - మొదలైనవానిలో కలవడానికి యోగ్యుడు కాదు. పెళ్లికాని కన్యకు పుట్టినవాడు, వివాహ సమయంలో గర్భవతిగా ఉన్న కన్యకు పుట్టినవాడు, భర్త బ్రతికి ఉండగా వ్యభిచరించడం వలన పుట్టినవాడు, పతి మరణించాక పరపురుషుని వలన పుట్టినవాడు, సవ్యాసీ వలన పుట్టినవాడు, పతితుని వలన పుట్టినవాడు - ఈ ఆరుగురు బ్రాహ్మణులు చండాలురు అవుతారు. వీరిని చండాలురకంటే నీచులుగా పరిగణించాలి. ఎక్కడపడితే అక్కడ, ఏ స్త్రీతో అయినా సరే లేదా శూద్ర స్త్రీతో కూడా సమాగమించే పాపాత్ముని స్వేచ్ఛాచారి అంటారు. అతని బీజం అశుభం. అతని అశుద్ధమైన వీర్యం శుద్ధ యోనిగల ఏ స్త్రీకి తగినది కాదు. అతని సంపర్కం వలన కుక్క, నాకిన హవిష్యంలా శుద్ధయోనికూడా దూషితమవుతుంది. బ్రాహ్మణుని వీర్యం శూద్ర స్త్రీ యోనియందు పడినప్పుడు అది హోహాకారం చేస్తుంది. దుఃఖపడుతూ - "అయ్యో! నేను మలపుగుంటలో పడ్డాను. నన్ను ఈ రీతిగా అధోగతిపాలు చేసిన కామమోహితుడైన ఈ పాపాత్ముడు తానుకూడా త్వరలోనే అధోగతిని పొందుగాక!" అంటుందిట. ఇలా శపిస్తూ ఆ వీర్యం పడుతుందిట. వీర్యాన్ని ఆత్మ అంటారు. అది

అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠమైన దైవం. కాబట్టి అన్ని రకాలుగా ప్రయత్నించి తన వీర్యాన్ని రక్షించుకోవాలి. మనిషి బ్రహ్మచర్యం పాటించడం వలన ఆయువు, తేజం, బలం, వీర్యం, బుద్ధి, లక్ష్మీ మహాయశస్సు, పుణ్యం, వా ప్రేమ పొందుతాడు. గృహస్థాశ్రమంలో ఉంటూ అఖండ బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటిస్తూ పంచయజ్ఞాలను అనుష్ఠించడంలో తత్పరులైనవారు, భూమిమీద ధర్మాన్ని స్థాపిస్తారు. ప్రతిదినం ఉదయం, సాయంత్రం విధ్యుక్తంగా సంధ్యోపాసన చేసేవారు వేదమయమైన నౌకను ఆసరా చేపికొని ఈ సంసార సముద్రాన్ని తామూ తరిస్తారు. ఇతరుల చేతకూడా తరిపించేస్తారు. అందరినీ పవిత్రులను చేసే వేదమాత గాయత్రిని జపించేవాడు సముద్ర పర్యంతం ఉన్న భూమిని దానంగా పుచ్చుకొన్నాగాని, ప్రతిగ్రహదోషం వలన దుఃఖితుడుకాడు. సూర్యాది గ్రహాలలో అతనికి అశుభ స్థానంలో ఉండి అనిష్టకారకమైన గ్రహాలు కూడా గాయత్రీ జప ప్రభావం వలన శాంతం, శుభం, కల్యాణ కారకం అవుతాయి. ఎక్కడైనా క్రూరకర్మలు చేసే భయంకర పిశాచాలు ఉన్నచోటికి వెళ్లినప్పటికీ అవి ఆ బ్రాహ్మణునికి అనిష్టం చేయలేవు. వైదిక వ్రతాలను ఆచరించేవారు భూమిమీద ఇతరులను పవిత్రులను చేస్తారు. ప్రజాపతి మనువు - "శీలం, స్వాధ్యాయం, దానం, శౌచం, కోమలత్వం, సరళత్వం, - ఈ సద్గుణాలు బ్రాహ్మణునికి వేదంకంటే కూడా మించినవి" అంటాడు. "భూర్భువః స్వః" - అనే న్యాయాతులతో గాయత్రీ జపం చేసినవాడు, వేదాలను స్వాధ్యాయం చేయడంలో నిమగ్నమైనవాడు, తన భార్యయందే ప్రేమ కలవాడు, జితేంద్రియుడు, విద్వాంసుడు, మాత్రమే భూమి మీద దేవత అవుతాడు.

ప్రతిదినం సంధ్యోపాసన చేసే ఉత్తమ బ్రాహ్మణులు నిస్సందేహంగా బ్రహ్మలోకాన్ని పొందుతారు. కేవలం గాయత్రీ మంత్రం మాత్రమే తెలిసిన బ్రాహ్మణుడు కూడా నియమంగా ఉన్నట్లయితే అతడు ఉత్తముడు అవుతాడు. కాని నాలుగు వేదాలలో పండితుడైనప్పటికీ అందరి అన్నం తినేవాడు, అన్నీ అమ్మేవాడు, నియమాలను పాటించనివాడు ఉత్తముడనిపించుకోడు. పూర్వం దేవతలు, ఋషులు బ్రహ్మదేవుని ఎదుట గాయత్రీ మంత్రాన్ని, నాలుగు వేదాలను త్రాసులో ఉంచి తూచారు. అప్పుడు గాయత్రీ మంత్రం ఉన్నపళ్ళెమే నాలుగు వేదాలకంటే బరువని ఋజువయింది. వికసించిన పూలలోని పారభూతమైన మదువును భ్రమరం గ్రహించినట్లుగానే వేదాలన్నింటి యొక్క పారభూతంగా

గాయత్రి గ్రహించబడింది. అందుకే గాయత్రి వేదాలన్నింటికీ ప్రాణమని చెప్పబడుతోంది. గాయత్రి లేని వేదాలన్నీ నిర్జీవాలే. నియమాలనుండి, సదాచారం నుండి భ్రష్టుడైన బ్రాహ్మణుడు నాలుగు వేదాలలో పండితుడైనప్పటికీ అతడు నిందాపాత్రుడే. కాని శీల సదాచార సంపన్నుడైన బ్రాహ్మణుడు కేవలం గాయత్రీ జపం చేస్తున్నా అతడు ఉత్తముడుగా పరిగణింపబడతాడు. ప్రతిదినం వేయి గాయత్రీమంత్రజపం చేయడం ఉత్తమం. వంద మంత్రజపం మధ్యమం. పది మంత్ర జపం చేయడం కనిష్ఠం అంటారు. కుంతీనంధవా! గాయత్రీమంత్రం అన్ని పాపాలను తొలగిస్తుంది. కాబట్టి నీవు సదా దానిని జపించు”.

యుధిష్ఠిరుడు - “త్రిలోకవాధా! మీరు ప్రాణులందరికీ ఆత్మ. చెప్పండి. ఏ కర్మవలన మీరు సంతుష్టులవుతారు?” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - “భారతా! ఎవరైవా వేయి భారువుల గుగ్గిలం మొదలైన సుగంధ ద్రవ్యాలను వెలిగించి వాకు ధూపం వేసివా, నిరంతరం నమస్కరించినా, భాగా కానుకలు పూజలు అర్పించినా, ఋగ్యజుర్సామవేదస్తుతులతో సదా నన్ను స్తోత్రం చేసివాగాని బ్రాహ్మణులను సంతృప్తులను చేయకపోతే నేను అతనిపట్ల ప్రసన్నుడిని కాను. బ్రాహ్మణులను పూజించడం వలన సదా నా పూజ కూడా అవుతుంది అనడంలో సందేహం లేదు. బ్రాహ్మణులను కటువుగా మాట్లాడితే ఆ కటువచనాలకు నేను గురి అవుతాను. బ్రాహ్మణులను పూజించిన వారికి పరమగతి వా యందే. ఎందుకంటే భూమి మీధ బ్రాహ్మణుల రూపంలో నేనే నివసిస్తున్నాను. నాపై మనసు లగ్నం చేసి బ్రాహ్మణులను పూజించే బుద్ధిమంతుని నేను నా రూపంగానే భావిస్తాను. బ్రాహ్మణులు గూనివారు, ఒంటికంటివారు, మరుగుజ్జువారు, దరిద్రులు, రోగులు అయివా కూడా విద్వాంసులు వారిని ఎన్నడూ అవమానించకూడదు. ఎందుకంటే వారందరూ నా స్వరూపులే. సముద్ర పర్యంతం ఉన్న ఈ భూమి మీద ఉండే బ్రాహ్మణోత్తములందరూ వా స్వరూపులే. వారిని పూజించడం వలన నన్ను కూడా పూజించిన వారు అవుతారు. ఈ భూమిపైన నేను బ్రాహ్మణుల రూపంలో నివసిస్తున్నానని చాలామంది అజ్ఞానులకు తెలియదు. బ్రాహ్మణులను అవమానించేవారిని, స్వధర్మభ్రష్టులను చేసేవారిని దూతలుగా పంపించేవారిని, వారిచేత సేవలు చేయించుకొనే పాపాత్ములను మహాబలిష్ఠులైన యముని దూతలు ఇచ్చానుపారంగా

నరుకుతారు. బ్రాహ్మణులను తిట్టి వారిని నిందించేవారు యమలోకానికి వెళ్లినపుడు క్రూరుడైన యమరాజు చింత నిప్పులవంటి కన్నులతో వారిని నేల మీద పడత్రోసి గుండెల మీద ఎక్కి కూర్చుంటాడు. పైగా నిప్పులలో కాల్చిన పట్టకారులతో వారి నాలుకలను పెకలించి వేస్తాడు. బ్రాహ్మణులవైపు పాపదృష్టితో చూసినవారు, బ్రాహ్మణుల పట్ల భక్తిలేనివారు, వైదిక మర్యాదలను ఉల్లంఘించేవారు, సదా బ్రాహ్మణులను ద్వేషిస్తూ ఉండేవారు యమలోకానికి చేరినపుడు, అక్కడ యమరాజు ఆజ్ఞపై వంకర ముక్కులుగల బలిష్ఠమైన పెద్ద పెద్ద పక్షులు వచ్చి క్షణంలో ఆ పాపాత్ముల కన్నులను పాడిచి వేస్తాయి. బ్రాహ్మణుని హింసించినవాడు, అతని రక్తం కళ్లచూసినవాడు, అతని ఎముకలు విరిచినవాడు లేదా అతని ప్రాణాలు హరించినవాడు క్రమంగా ఇరవై ఒక్క నరకాలలో తన పాపఫలాన్ని అనుభవిస్తాడు. ముందు అతనిని శూలంపై ఎక్కిస్తారు. తరువాత నిప్పులపై తలక్రిందులుగా వేలాడదీస్తారు. వేల సంవత్సరాల వరకు అతడు అక్కడ పక్షం చేయబడతూ ఉంటాడు. అతని పాపఫలానుభవం పూర్తి అయ్యేంతవరకు ఆ ధుష్టబుద్ధికి ఆ దారుణ యాతన నుండి విముక్తి లభించదు. కాబట్టి బ్రాహ్మణులను ఎటువంటి అమంగళాలు పలుకకూడదు. వారితో పరుషంగా, కటువుగా మాట్లాడకూడదు, ఎప్పుడూ వారి ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించకూడదు. బ్రాహ్మణులను నిందిస్తూ తిట్లు తిట్టేవారు నన్ను కూడా తిట్టినట్లే, నన్ను కూడా నిందించినట్లే చందన ధూప దీపాదులతో నా కొయ్య విగ్రహానికి పూజ చేస్తే అది నన్ను చక్కగా పూజించినట్లు కాదు. కాని బ్రాహ్మణుని పూజిస్తే నన్ను యధావిధిగా పూజించినట్లే. బ్రాహ్మణుల దయవల్లనే నేను ఈ భూభారం వహిస్తున్నాను. వారి అనుగ్రహం వల్లనే అసురులపై విజయం సాదిస్తున్నాను. బ్రాహ్మణుల ప్రసాదం వల్లనే వాలో దాక్షిణ్యాది గుణాలు సిద్ధమై ఉన్నాయి. బ్రాహ్మణుల దయవల్లనే నన్ను ఎవరూ ఓడించలేరు.

యమలోక మార్గములోని కష్టములు -

వాని మండి తప్పించుకొను ఉపాయములు

యుధిష్ఠిరుడు - “కేశవా! మీరు సర్వజ్ఞులు. కాబట్టి చెప్పండి. మానవలోకానికి, యమలోకానికి మధ్య ఎంత దూరం ఉంది? యమలోకం ఎలా ఉంటుంది? ఎంత పెద్దది? ఎక్కడ ఉంది? మనుషులు ఏ ఉపాయంతో యమలోకపు డుఃఖాల నుండి విముక్తి పొందుతారు? జీవుడు పాంచ

భౌతిక శరీరం నుండి వేరై చర్మం ఎముకలు, మాంసం లేనపుడు అతనికి సుఖదుఃఖానుభవం ఎలా కలుగుతుంది? దేవతలను, బ్రాహ్మణులను పూజించే ధర్మపరాయణులు స్వర్గానికి ఎలా ప్రయాణిస్తారు? పాపులు ప్రేతలోకానికి ఎలా వెళ్తారు? యమలోకానికి వెళ్లేటపుడు జీవుని రూపవర్ణాలు ఎలా ఉంటాయి? అతని శరీరం ఎంత పెద్దదిగా ఉంటుంది? ఈ విషయాలన్నీ చెప్పండి” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - “రాజా! నీవు నాకు భక్తుడివి. కనుక నీవు అడిగిన అన్ని విషయాలూ ఉన్నది ఉన్నట్లుగా చెబుతాను. మానవ లోకానికి, యమ లోకానికి ఎనభై ఆరువేల యోజనాల దూరం ఉంది. ఈ మార్గమధ్యంలో చెట్లనీడ ఉండదు, చెరువులు ఉండవు, నీటికుంటలు ఉండవు, దిగుడు బావులు ఉండవు, మాతులు కూడా ఉండవు. ఏ మండసాలు, రచ్చబండలు, చలివేండ్రాలు, ఇళ్లు, పర్వతాలు, నదులు, గుహలు, గ్రామాలు, ఆశ్రమాలు, తోటలు, ఉద్యానవనాలుగాని లేదా నిలువడానికి వేరే ఏ చోటుగాని ఉండదు. జీవులకు మరణ సమయం ఆసన్నమైనపుడు వేదనతో కొట్టుమిట్టాడుతూ ఉంటారు. అప్పుడు కారణతత్వ శరీరాలను వదిలివేస్తారు. ప్రాణాలు కంఠగతమవుతాయి. వాయువుకు వశమైన జీవునికి బలవంతంగా ఈ శరీరం నుండి బయటపడవలసి వస్తుంది. ఆరు కోశాల శరీరం నుండి వెలువడిన నాయు రూపధారి అయిన జీవుడు వేరొక అదృశ్య శరీరంలో ప్రవేశిస్తాడు. ఆ శరీరం యొక్క రూపం, రంగు, కొలత కూడా పూర్వపు శరీరంలాగే ఉంటాయి. అందులో ప్రవేశించినా కూడా జీవుని ఎవరూ చూడలేరు. దేహధారులకు అంతరాత్మ అయిన జీవుడు ఎనిమిది అంగాలతో కూడి యమలోకానికి బయలు దేరతాడు. అతడు నరికినా, ముక్కలు చేసినా, కాల్చినా లేదా చంపినా నశించడు. యమరాజు ఆజ్ఞపై రకరకాల భయంకర రూపాలు ధరించి, అత్యంత క్రోధావిష్టులు, దుర్గర్వులు అయిన యమదూతలు ప్రచండమైన ఆయుధాలు తీసికొని వస్తారు. వారు జీవుని బలవంతంగా పట్టుకొని తీసుకొనిపోతారు. ఆ సమయంలో జీవుడు భార్యబిడ్డల మీది మమతానుబంధాలకు బద్ధుడై వివశుడైపోతాడు. అతడు వెళ్తూ ఉండగా అతడు చేసిన పాపపుణ్యాలు అతనిని వెన్నంటి వెళ్తాయి. అతని బంధువర్గం అంతా దుఃఖ పీడితులై కరుణాజనకమైన స్వరంతో విలపిస్తూ ఉంటారు. ఆ సమయంలో జీవుడు అందరిపట్ల నిరపేక్షుడై సమస్త బంధువులను విడిచివెళ్లిపోతాడు. తల్లి-తండ్రి, సోదరుడు-

మామ, భార్య-కొడుకు, మిత్రులు ఏడుస్తూ ఉంటారు. వారి సాంగత్యం వదిలిపోతుంది. వారి కన్నులు ముఖం కన్నీటితో తడిసిపోయి ఉంటాయి. వారి అవస్థ చాలా దయనీయంగా ఉంటుంది. అయినా వారికి ఆ జీవుడు కనపడడు. అతడు తన శరీరాన్ని వదిలి, వాయురూపంలో అందకారంతో నిండి, అంతు కనపడని ఆ మార్గంలో బయలుదేరుతాడు. ఆ మార్గం అతి భయంకరంగా ఉంటుంది. ఆ మార్గంలో నడిచే పాపులు చివరి వరకు దుఃఖాన్నే అనుభవించవలసి ఉంటుంది. పాపాచారులకు అది చాలా దుస్తరం, దుర్గమం, అక్కడ సహాయకులు ఎవరైనా దొరకడం మిక్కిలి కష్టం. కాలం సమీపించినపుడు మనిషి బంధువర్గాన్ని, భోగసామగ్రిని, దనవైభవాన్ని అన్నిటినీ విడిచి, అవశ్యం ఈ మార్గంలో వెళ్ళవలసినదే. స్థావరజంగమాలయిన ప్రాణులందరూ ఏదో ఒక రోజున యమలోకపు దారిలో బాటసారులు అవుతారు. యమరాజుకు అధీనులై ఉండే దేవతలు, అసురులు, మనుష్యులు మొదలైన ఏ జీవులయినా సరే, వారు స్త్రీలుగాని, పురుషులుగాని, నపుంసకులుగాని, బాలవృద్ధ తరుణ యౌవనులు అయినాగాని, అప్పుడే పుట్టిన వారయినా లేదా గర్భస్థితులైనాగాని, వీరందరూ ఒక రోజున ఈ మహామార్గంలో ప్రయాణించవలసినదే. ఉదయమైనా, మధ్యాహ్నమయినా, సంధ్యాసమయంగానీ రాత్రిగాని, అర్ధరాత్రి అయినా ప్రాతః కాలమయినా అక్కడి యాత్ర ఎప్పుడూ తెరిచే ఉంటుంది. ఎవరైనా పరదేశంలో ఉన్నా, అడవిలో ఉన్నా, పర్వతం మీద ఉన్నా, జల స్థల ఆకాశాలలోగాని, ఇంటిలోపలకాని ఉన్నా, తింటున్నా, తాగుతున్నా, కూర్చున్నా, నిలబడినా, పడకపై పడుకొని ఉన్నా, మెలకువగా ఉన్నా, నిద్రిస్తున్నా ప్రతిచోట, ప్రతి దశలో ఆ మహామార్గంవైపు బయలుదేరవలసే ఉంటుంది. యమలోక మార్గంలో ఒకచోట భయపడుతూ, ఒకచోట పిచ్చివాడై, ఒకచోట ఎదురుదెబ్బలు తింటూ, ఒకచోట ఆర్తుడై ఏడుస్తూ మొత్తుకొంటూ వెళ్ళవలసి వస్తుంది. యమదూతల బెదిరింపులు వింటూ జీవులు ఉద్విగ్నులవుతారు. భయంతో విహ్వలులై గడగడ వణికిపోతారు. దూతలు కొట్టిన దెబ్బలకు శరీరంలో చెప్పలేనంత భాద కలుగుతుంది. అయినా వారి నిందలు వింటూ ముందుకు సాగవలసి వస్తుంది. దానం చేయనివారు ముళ్ళపరచిన, కాలిన ఇసుక, దూళితో నిండిన మార్గంలో మాడిపోతున్న కాళ్ళతో నడవాలి. ధర్మహీనులైన వారు కర్రలు, రాళ్ళు, శిలలు, లాఠీలు, కొరకంచులు, కొరడాలు, అంకుశాలు వీటి దెబ్బలు తింటూ యమపురికి వెళ్ళవలసి

ఉంటుంది. ఇతర జీవులను చంపిన వారిని గిలగిల కొట్టుకొనేలా, మూలిగేలా, గట్టిగా అరిచేలా బాధలు పెడతారు. వారు ఆ స్థితిలోనే పడుతూ పడుతూ వెళ్లవలసి ఉంటుంది. అందులో కొందరికి కాళ్లు, చేతులు, సాదాలు విరిచేస్తారు. కొందరికి మెడలు మెలిపెడతారు. కొందరికి చెవులు, ముక్కులు, పెదవులు కోసేస్తారు. వారిమీద శక్తి, భిందిసాల, శంఖ, తోమర, బాణ, త్రిశూలాల దెబ్బలు పడుతూ ఉంటాయి. కుక్కలు, పులులు, తోడేళ్లు, కాకులు వారిని నాలుగువైపుల నుండి రక్కుతూ ఉంటాయి. మాంసం తరిగే రాక్షసులు కూడా వారిని భాధిస్తూ ఉంటారు. మాంసం తినేవారిని ఆ మార్గంలోని దున్నులు, మృగాలు, పందులు, పలువర్ణాల తేళ్లు గాయపరుస్తూ వారి మాంసాన్ని చీల్చి తింటూ ఉంటాయి. బాలకులను చంపిన వారిని సూడుల వంటి వాడి అయిన ముళ్లుగల ఈగలు నాలుగువైపుల నుండి కుడుతూ ఉంటాయి. తన్ను విశ్వసించిన యజమానిని, మిత్రునిగాని లేదా స్త్రీనిగాని చంపిన వారిని యమపురానికి వెళ్లే మార్గంలో యమదూతలు ఆయుధాలతో చేదిస్తూ ఉంటారు. ఇతర జీవులను తినేవారిని, వాటికి దుఃఖం కలిగించే వారిని కుక్కలు, రాక్షసులు కొరుక్కొని తింటారు. ఇతరుల దుస్తులను, పడకలను, మంచాలను దొంగిలించిన వారిని యమదూతలు పిశాచాలవలె నగ్నంగా పరుగులెత్తించి తీసుకుపోతూ ఉంటారు. బలవంతంగా ఇతరుల గోవులు, దాన్యం, బంగారం, పాలాలు, గృహాలు మొదలైన వాటిని అపహరించినవారు యమలోకానికి వెళ్లేటపుడు యమదూతల చేతిలోని రాళ్లు, కొరకంచుల, కట్టల, లారీల, ముళ్ల ఆయుధాల దెబ్బలు తింటూ ఉంటారు. పైగా వారి సమస్త అంగాలలో గాయాలు అవుతాయి. నరక భయాన్ని లక్ష్యపెట్టకుండా బ్రాహ్మణుల ధనాన్ని అపహరించి, వారిని తిడుతూ, సదా కొడుతూ ఉండేవారు యమపురానికి పోయే మార్గంలో వెళ్తున్నపుడు యమదూతలు వారిని గొంతులు ఎండిపోయేలా కాళ్లు చేతులు బిగించి కడతారు. వారి నాలుకలు, కన్నులు, ముక్కులు కోసేస్తారు. వారి శరీరాలపై దుర్గంధం వెదచల్లే చీము, వెత్తురు పోస్తారు. నక్కలు వారి మాంసాన్ని పీకుకొని తింటాయి. క్రోధంతో నిండిన భయంకరులైన చండాలురు వారిని నలువైపులా చేరి బాదిస్తూ ఉంటారు. యమలోకానికి వెళ్లిన తరువాత కూడా ఆ పాపులను బ్రతికి ఉండగానే అమేద్యకూసాలలో పడవేస్తారు. అక్కడ వారు కోట్ల సంవత్సరాలు బాధలు భరిస్తూ కష్టాలు అనుభవిస్తూ ఉంటారు. అనంతరం సమయానుసారంగా నరకయాతనల

నుండి విముక్తి పొందిన తరువాత వారు ఈ లోకంలో వందకోట్ల జన్మల వరకు మలంలోని వురుగులై పుడతారు. లోభానికి, దంభానికి, అసత్యానికి వశులై ధనం ఉండికూడా శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణులకు దానం చేయనివారి మెడలకు ఉచ్చువేసి రాక్షసులు వారిని కొడతారు. వారు ఆకలి దప్పులతో, అలసటతో బాధపడుతూ యమపురికి ప్రయాణిస్తారు. దానం చేయని జీవుల గొంతులు, నోళ్లు, దవడలు ఆకలిదప్పులతో ఆర్చుకుపోతూ ఉంటాయి. వారు యమదూతలను మాటిమాటికి అన్నం, నీరుకోసం అడుగుతూ ఉంటారు. వారు - "స్వామీ! మేము ఆకలితో దాహంతో చాలా బాధపడుతున్నాం. ఇక నడువలేం. దయచేసి పిడికెడు అన్నం, కొద్దిగా నీళ్లు ఇవ్వండి." అని యాచిస్తూనే ఉంటారు. కాని ఏమీ దొరకదు. యమదూతలు వారిని ఆ దశలోనే యమరాజు ఇంటికి చేరుస్తారు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! శ్రీకృష్ణ భగవానుని నోటివెంట భయంకరమైన యమయాతనలను విన్న యుధిష్ఠిరుడు భయంతో వణికిపోయి, తెలివితప్పి కింద పడిపోయాడు. మూర్ఛ అతనిని పూర్తిగా ఆవహించింది. అనంతరం అతనికి మెల్లమెల్లగా తెలివిరాగా భగవానుడు అతనిని ఆశ్వాసించాడు. తరువాత అతడు కన్నులను నీటితో తుడుచుకొని తిరిగి శ్రీకృష్ణ భగవానుని - "దేవేశ్వరా! యమలోక మార్గపు విస్తారవర్ణనను విని నాకు చాలా భయం కలిగింది. దయచేసి ఇప్పుడిది చెప్పండి. మనిషి ఏ ఉపాయంతో ఈ వికట మార్గాన్ని సుఖంగా దాటగలుగుతాడు?" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "సాండునందనా! ఈ లోకంలో దార్మిక జీవనం గడిపేవారు, జీవహింసకు దూరంగా ఉంటూ గురుజనుల సేవలో లగ్నమై ఉండేవారు, దేవతలను, బ్రాహ్మణులను పూజించేవారు, బ్రాహ్మణులకు రకరకాల వస్తువులను దానం చేసేవారు, యమలోకానికి సుఖంగా వెళ్తారు. బ్రాహ్మణులకు, వారిలోనూ విశేషించి శ్రోత్రియులకు అమితానందంగా చక్కగా తయారుచేసిన ఉత్తమ అన్నాన్ని పెట్టిన మహాత్ములు విచిత్రమైన విమానాలను ఎక్కి యమలోకానికి ప్రయాణిస్తారు. ప్రతిదినం నిష్కపటబావంతో సత్యాన్నే మాట్లాడేవారు, బ్రాహ్మణులకు, విశేషించి శ్రోత్రియులకు కపిలాది గోవులను పవిత్రంగా దానం చేస్తూ ఉండేవారు అచ్చపుకాంతిగల ఎద్దులను కూర్చిన విమానాలు ఎక్కి యమలోకానికి వెళ్తారు. బ్రాహ్మణులకు గొడుగులు, చెప్పులు, శయ్యలు, ఆసనాలు, వస్త్రాలు, ఆభరణాలు

దానం చేసేవారు బంగారు గొడుగులు కలిగి, ఉత్తమాభరణాలతో అలంకరింపబడిన గుట్టలు, ఎద్దులు లేకపోతే ఏనుగుల వాహనాలను ఎక్కి ధర్మరాజు యొక్క సుందర నగరాన్ని ప్రవేశిస్తారు. స్నానాదులచే పరిశుద్ధులై బ్రాహ్మణులకు ప్రయత్న పూర్వకంగా శుద్ధమైన పాలు, పెరుగు, నేయి, బెల్లం, తేనె శ్రద్ధగా దానం చేసేవారు చక్రవాకములు కట్టిన బంగారు విమానాలు ఎక్కి యమలోకానికి ప్రయాణం చేస్తారు. ఆ సమయంలో గంధర్వగణం వారివెంట ఉండి రకరకాల వాద్యాలు మోగిస్తూ వారికి మనోరంజనం కలిగిస్తారు. సుగంధ పుష్పాలను, ఫలాలను దానం చేసినవారు హంసల విమానాల మీద ధర్మరాజు యొక్క నగరానికి వెళ్తారు. బ్రాహ్మణులకు నేతితో వండిన రకరకాల పక్వాన్నాలను దానం చేసినవారు వాయువేగం గలిగిన తెల్లని విమానాలెక్కి యమపురికి యాత్ర చేస్తారు. సమస్త ప్రాణులకు జీవనదానం చేసే నీటిని దానమిచ్చినవారు మిక్కిలి తృప్తులై హంసలను కట్టిన విమానాల ద్వారా సుఖంగా ధర్మరాజు నగరానికి వెళ్తారు. శాంతభావయుక్తులై శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణులకు తిలలు లేదా తిలగోవునుగాని, పుత్రగోవునుగాని దానం చేసినవారు సూర్యమండలంవలె ప్రకాశించే విమానాలు ఎక్కి గంధర్వ గీతాలు వింటూ యమరాజు నగరానికి వెళ్తారు. ఈ లోకంలో దిగుదు బావులు, నూతులు, చెరువులు, చెలమలు, కుంటలు, జలాశయాలు నిర్మించిన వారు చంద్రునిలా కాంతిమంతమైన, దివ్యఘంటానాదాలతో నినదించే విమానాలు ఎక్కి యమలోకానికి వెళ్తారు. ఆ సమయంలో ఆ మహాత్ములు నిత్యతృప్తులుగా, మహాకాంతిమంతులుగా కనిసిస్తారు. వారికి దివ్యలోకాలలోని పురుషులు తాళవృంతాలతో, నామరాలతో వీస్తారు. ఇక్కడ అత్యంత విచిత్రమైన, విస్తృతమైన, మనోహరమైన, సుందరమైన, దర్శనీయమైన దేవమందిరాన్ని నిర్మించినవారు తెల్లని మేఘాలవంటి కాంతిగలిగిన, వాయువేగం కలిగిన విమానాల ద్వారా యమలోకానికి ప్రయాణిస్తారు. అక్కడికి వెళ్లక వారు యమరాజు సుఖంగా, ప్రసన్నంగా ఉండడం చూస్తారు. అతని చేత సమ్మానితులై దేవలోక నివాసులు అవుతారు. దేవతలను ఉద్దేశించి చలివేంద్రాలు ఏర్పాటు చేసి, కొమ్ము చెంబుల ద్వారా దాహార్తులకు చల్లని నీరు అందించేవారు ఆ మహా మార్గంలో అత్యంత తృప్తులై సుఖంగా ప్రయాణిస్తారు. పాదుకలను, జలాన్ని దానం చేసిన మనుష్యులకు ఆ మార్గంలో సుఖం లభిస్తుంది. వారు ఉత్తమ రథాలు ఎక్కి బంగారు

పీఠాలపై కాళ్లు పెట్టుకొని ప్రయాణిస్తారు. పెద్ద పెద్ద తోటలు నిర్మించి, అందులో వృక్షాలూ, మొక్కలు నాటిన వారు, శాంతిపూర్వకంగా నీటితో తడిపి ఫల పుష్పాలతో అందంగా ఉండేలా పెంచేవారు దివ్య వాహనాలను ఎక్కి ఆభూషణాలు అలంకరించుకొని, అత్యంత రమణీయమైన, చల్లనైన చెట్ల నీడన దివ్య పురుషులతో సన్మానాలు అందుకొంటూ యమలోకానికి వెళ్తారు. బ్రాహ్మణులకు గుట్టలను, ఎద్దులను లేదా ఏనుగుల వాహనాలను దానం చేసినవారు, వారికి బంగారం, వెండి, పగడాలు, ముత్యాలు ఇచ్చిన వారు బంగారు విమానాలు ఎక్కి ధర్మరాజు యొక్క నగరానికి వెళ్తారు. భూదానం చేసినవారు అన్ని కోరికలు తీరి తృప్తులై ఎడ్లను పూన్చిన సూర్యునివంటి కాంతి కలిగిన విమానాల ద్వారా ఆ లోకానికి ప్రయాణిస్తారు. ఉత్తమ బ్రాహ్మణులకు మిక్కిలి భక్తితో సుగంధ పదార్థాలను, పూలను ఇచ్చిన వారు సుగంధ పూర్ణము, సుందరము అయిన వేషాలు ధరించి ఉత్తమ కాంతితో దేదీప్యమానులై సుందర హారాలు ధరించి విచిత్రమైన విమానాలు ఎక్కి ధర్మరాజు నగరానికి వెళ్తారు. దీపదానం చేసేవారు సూర్యుని వంటి కాంతిగల విమానాలలో దశదిశలను దేదీప్యమానం కావిస్తూ సాక్షాత్తు అగ్నివంటి కాంతిమంతమైన స్వరూపంతో ప్రయాణిస్తారు. ఇల్లుకాని, ఉండడానికి చోటుకాని దానం చేసినవారు బంగారు అరుగులతో కూడి, ఉదయ సూర్యునిలా కాంతిమంతమైన గృహాలతో ధర్మరాజు నగరంలో ప్రవేశిస్తారు. బ్రాహ్మణులకు పాదాలకు నలుగు పిండి, శిరసుకు తైలం, కాళ్లు కడుగుకోవడానికి నీరు, త్రాగడానికి పానీయం ఇచ్చే వారు గుట్టలు ఎక్కి యమలోకానికి ప్రయాణిస్తారు. మార్గాయాసంతో అలిసి సాలిసిన దుర్బలులైన బ్రాహ్మణులకు ఉండడానికి దోటు ఇచ్చి, వారికి విశ్రాంతి చేకూర్చేవారు చక్రవాకాలు పూన్చిన విమానం ఎక్కి ప్రయాణిస్తారు. ఇంటికి వచ్చిన బ్రాహ్మణులకు స్వాగత పూర్వకంగా ఆసనం ఇచ్చి, వారిని విధ్యుక్తంగా పూజించిన వారు ఆ మార్గంలో మిక్కిలి ఆనందంతో పయనిస్తారు. నన్ను దర్శించి “నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ” అంటూ నాకు నమస్కరించినవారు, వ్రతధారులవలె సదా తమ మనసులను, ఇంద్రియాలను సంయమనంగా ఉంచుకొనే వారు సుఖంగా ధర్మరాజు స్థానానికి వెళ్తారు. ప్రతిదినం “నమః సర్వసహాభ్యశ్చ” అంటూ గోవుకు నమస్కరించినవాడు యమపురమార్గంలో సుఖంగా ప్రయాణిస్తాడు. నిత్యము ప్రాతఃకాలంలో పడకమీది నుండి లేచి “నమోఽస్తు విప్రదత్తాయై” అంటూ భూమిపై కాలు

మోపినవాడు అన్ని కోరికలతో తృప్తిపొందినవాడై, అన్ని రకాల ఆభరణాలు దరించి దివ్య విమానం ద్వారా సుఖంగా యమలోకానికి వెళ్తాడు. దేవతలకు, అతిథులకు అన్నం పెట్టిన తరువాత తాము తినేవారు (లేదా ఉదయం, సాయంత్రం భుజించడం తప్ప మధ్యలో ఏమీ తిననివారు), దంభ అసత్యాలను తప్పించుకొనేవారు కూడా బెగ్గురు పక్షులు పూన్చిన విమానాల ద్వారా సుఖంగా ప్రయాణిస్తారు. పగలు - రాత్రులలో కేవలం ఒక్కసారే భుజించేవారు, దంభాసత్యాలకు దూరంగా ఉండేవారు హంసయుక్త విమానాల ద్వారా మిక్కిలి విశ్రాంతిగా యమలోకానికి వెళ్తారు. జితేంద్రియులై, ఒకరోజు ఉపవసించి, మరుసటి దినం రాత్రి భుజించేవారు నెమళ్లు పూన్చిన విమానాల ద్వారా దర్మరాజు నగరానికి వెళ్తారు. నా భక్తులై, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొని తీర్థయాత్రలు చేసే మహాత్ములు కూడా, మిక్కిలి ఆనందంగా విమానాలు ఎక్కి ఆ మార్గాన్ని దాటుతారు. అదిక దక్షిణలిచ్చి యజ్ఞాలు చేసే ఉత్తమ బ్రాహ్మణులు, హంసలు, సారసాలతో కూడిన విమానాలు ఎక్కి ఆ మార్గంలో వెళ్తారు. ఇతరులకు కష్టం కలిగించకుండానే కుటుంభాన్ని పోషించుకునేవారు సువర్ణమయమైన విమానాల ద్వారా ప్రయాణిస్తారు. సమస్తప్రాణులపట్ల సమదృష్టి కలిగి, జీవులకు అభయదానం ఇస్తూ, క్రోధలోభరహితులై, ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకొనేవారు మహాకాంతిమంతము, దేవగంధర్వసేవితము అయిన, పూర్ణచంద్రునివలె ఉజ్జ్వలమైన విమానాల ద్వారా యమరాజు యొక్క లోకానికి వెళ్తారు. ప్రతిదినం భగవంతునికి పూజ, స్తోత్రం, నమస్కారం చేసేవారు సూర్యునివంటి తేజస్సు కలిగిన విమానాల ద్వారా దర్మరాజు నగరానికి వెళ్తారు. అక్కడ ధర్మరాజు న్యాయంగా అందమైన పూలమాలలు వేసి వారిని పూజిస్తాడు.

జలదాన, అన్నదాన, అతిథి సత్కారముల మహిమ

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “జనమేజయా! యమపురమార్గ వర్ణనం, అక్కడికి జీవులు (సుఖంగా) వెళ్లే ఉపాయం విని యుధిష్టిరుడు మనసులోనే చాలా ఆనందించి శ్రీకృష్ణభగవానునితో మళ్ళీ - “దేవదేవేశ్వరా! మీరు ధైర్యులందరినీ వదించినవారు. ఋషిగణం సదా మిమ్ముల్నే స్తుతిచేస్తూ ఉంటారు. మీరు షడైశ్వర్యయుక్తులు. భవబంధాలనుండి ముక్తిని ప్రసాదించేవారు. శ్రీసంపన్నులు వేల సూర్యులకాంతి కలనారు. మీనుండే అన్నీ పుట్టాయి. మీరు ధర్మం తెలిసినవారు. సంపూర్ణ ధర్మ ప్రవర్తకులు.

శాంత స్వరూపుడవైన అచ్యుతా! నాకు అన్ని రకాల దానాల ఫలితాలను చెప్పండి. దానం ఏ రకంగా ఎటువంటి బ్రాహ్మణునికి ఇవ్వాలి? ఏ రకమైన తపస్సుకు ఎక్కడ ఫలం అనుభవించాలి?” అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పాడు - “రాజా! శ్రద్ధగా విను. అన్నిరకాల దానాలకు ఫలం పరమ పవిత్రం, ఉత్తమం, పాపనాశకం. ఒక్కరోజు ఆవు యొక్క దాహం తీర్చగలిగినంతటి నీటిని స్వయంగా భూమిని తవ్వించి పుట్టించి దానిని దానం చేస్తే, దానితో ఏడు తరాల పూర్వజులు ఉద్ధరింపబడుతారు. లోకంలో ప్రాణులకు జలమే జీవనమంటారు. దానిని దానం చేయడం వలన జీవులకు తృప్తి కలుగుతుంది. జలానికి దివ్యగుణాలు ఉన్నాయి. అవి పరలోకంలో కూడా లాభం కలిగిస్తాయి. యమలోకంలో పుష్పోదకి అనే పరమ పవిత్రమైన నది ఉంది. జలదానం చేసినవారికి అది కోరికలన్నీ తీరుస్తుంది. దాని నీరు చల్లగా ఉంటుంది. చల్లని నీటిని దానం చేసేవారికి అది సదా సుఖాన్ని చేకూరుస్తుంది. దాహం వేసిన వానికి అన్నంతో దాహం తీరదు. కాబట్టి తెలివైనవాడు దస్పిక గొన్నవానికి సదా నీటినే త్రాగడానికి ఇవ్వాలి. ప్రాణులందరూ నీటితోనే పుడుతున్నారు, నీటితోనే జీవనం ధరిస్తున్నారు. అందుకని జలదానం అన్ని దానాలకంటే మిన్న అంటారు. అన్నిరకాల దానాలు, తపస్సులు, యజ్ఞాలతో లభించే ఉత్తమ ఫలాలు అన్నీ కేవలం జలదానంతోనే లభిస్తాయి. ఇందులో శంకించవలసిన విషయం ఏమీ లేదు. బ్రాహ్మణులకు చక్కగా వండిన అన్నాన్ని పెడితే వారికి ప్రాణదానం చేసినట్లే. తేజస్సు, బలం, రూపం, సత్త్వం, వీర్యం, దృతి, ద్యుతి, జ్ఞానం, మేధ, ఆయువు - వీటన్నిటికీ ఆధారం అన్నమే. ప్రాణ, అసాన, వ్యాన, ఉదాన, సమానములు - ఈ అయిదు ప్రాణాలు అన్నం మీదనే ఆధారపడి ఉంటూ దేహధారులను ధరిస్తున్నాయి. సమస్త విద్యాలయాలు, పవిత్రం చేసే సమస్తయజ్ఞాలు అన్నం వలననే నడుస్తున్నాయి. అందువల్ల అన్నం సర్వోత్తమమైనదిగా అంగీకరింపబడింది. రుద్రాది దేవతలందరు, పితరులు, అగ్ని అన్నం వల్లనే సంతృప్తులవుతారు. ప్రజాపతి ప్రతికల్పంలోను అన్నంతోనే ప్రజలను సృష్టించాడు. కాబట్టి అన్నాన్ని మించిన దానం లేదు, ఉండబోదు. అన్నం వలననే దర్మార్థకామాలు నిర్వహింపబడుతున్నాయి. కాబట్టి ఈ లోకంలోగాని, పరలోకంలోగాని అన్నాన్ని మించిన దానమేదీలేదు. యక్షులు, రాక్షసులు, గ్రహాలు, నాగులు, భూతాలు, దానవులు కూడా అన్నంవల్లనే సంతృప్తులవుతున్నారు. కాబట్టి అన్నం మహిమ

అన్నిటికంటే మించినది. ఇతరుల అన్నంతినే మనిషి ఏ శుభకర్మ చేసినా, అందులో ఒకభాగం చేసినవానికి, మిగిలిన మూడు భాగాలు అన్నం పెట్టిన వానికి చెందుతాయి. కాబట్టి బ్రాహ్మణులకు విశేషంగా దానం చేయాలి. దంభాసత్యాలు వదిలిపెట్టి, నాకు పరమభక్తుడై ఉండి, వంటకాలలో భేదం చూపకుండా దరిద్రులు, శ్రోత్రియులు అయిన బ్రాహ్మణులకు ఒక ఏడాదిపాటు అన్నదానం చేసేవాడు లక్ష ఏళ్లపాటు మిక్కిలి గౌరవంతో దేవలోకంలో నివసిస్తాడు. అక్కడ కామరూపధరుడై యథేచ్ఛగా సంచరిస్తాడు. ఆపై సమయానుసారంగా పుణ్యం క్షీణించిన పిదప స్వర్గం నుండి కిందికి దిగేటపుడు మనుష్యలోకంలో బ్రాహ్మణుడుగా పుడతాడు. ఆరునెలలుగాని, నార్సికంగా వచ్చే శ్రాద్ధపర్యంతంగాని ప్రతిదినం మొదటి భిక్ష దరిద్ర బ్రాహ్మణునికి ఇచ్చేవాడు నేయిగోవులను దానం చేసిన పుణ్యఫలం పొందుతాడు. ఒక ఏడాదిపాటు ప్రతిదినం అగ్రభిక్షను వస్త్రంతో కప్పి యాచించని బ్రాహ్మణుని వద్దకు స్వయంగా తీసుకువెళ్ళి ఇచ్చేవాడు వేయి కపిలగోవుల దానంతో లభించే పుణ్యఫలం పొంది ఇంద్రలోకంలో ప్రతిష్ఠితుడవుతాడు. పొందునందనా! దేశకాలాల ననుసరించి వచ్చినవాడు, మార్గాయాసంతో అలిసి వచ్చినవాడు, ఆకలిగొన్నవాడు, అన్నం కోరుకొనే బ్రాహ్మణునికి అన్నదానం చేయాలి. ధనాదాయం ఉన్నప్పటికీ యాచకునకు అన్నంపెట్టని లోభి పురుగులతో నిండిన కాలసూత్రమనే నరకంలో పడతాడు. లోభ మోహవశుడై వివేకం కోల్పోయిన ఆ పాపి ఆ ఘోరనరకంలో పదివేల ఏళ్లవరకు వేదనతో మూలుగుతూ క్లేశాలు అనుభవిస్తాడు. దీర్ఘకాలానికి ఆ నరకం నుండి విముక్తుడై, మర్త్యలోకంలో చండాలురవద్ద జన్మించి, మిక్కిలి దరిద్రుడవుతాడు. దూరం నుండి వస్తున్నందువలన కృశించిపోయి, ఆకలిదప్పులతో శ్రమతో అలిసిపోయిన నాడు, అతికష్టం మీద ముందుకు అడుగు వేస్తున్నవాడు, చాలా బాధపడుతున్నవాడు ఇటువంటి బ్రాహ్మణుడు అన్నదాతల గురించి అడుగుతూ మట్టికొట్టుకొన్న కాళ్లతో ఇంటికి వచ్చి అన్నాన్ని యాచిస్తే ప్రయత్నపూర్వకంగా అతనిని పూజించాలి. ఎందుకంటే ఆ అతిది స్వర్గానికి సోపానం అవుతాడు. అతడు సంతుష్టుడయితే దేవతలందరూ సంతుష్టులవుతారు. అగ్నిదేవునకు అతిది పూజ వలన కలిగినంత ఆనందం, హవిష్యంతో హోమం చేసినా, పూవులు, చందనం అర్పించినా కూడా కలుగదు. ఉత్తమమైన పుష్కర తీర్థంలో విద్యుక్తంగా కపిల గోవును దానం చేయడం వలన

కూడా బ్రాహ్మణునకు భోజనం పెట్టినందువల్ల లభించే ఫలం రాదు. బ్రాహ్మణుని పాదోదకంతో తడిసిన ఈ భూమి ఎంతవరకు స్థిరంగా ఉంటుందో అంతవరకు అన్నదాత యొక్క పితరులు తామరాకులతో నీరు త్రాగుతారు. దేవతలకు అర్పించిన పత్రపుష్పాది పూజా సామగ్రిని తొలగించి ఆ చోటును శుభ్రం చేయడం, బ్రాహ్మణుడు తిన్న ఎంగిలి పళ్లాన్ని చోటును కడిగి తుడవడం, అలిసిపోయిన బ్రాహ్మణుని పాదాలు ఒత్తడం, అతని కాళ్లు కడగడం, అతడు ఉండడానికి ఇల్లు, నిద్రించడానికి శయ్య, కూర్చోవడానికి ఆసనం ఇవ్వడం - ఈ అన్నింటిలో ఒక్కొక్క కార్యమే గోదానంకంటే మించినది. బ్రాహ్మణులకు కాళ్లు కడుగుకోవడానికి నీరు, సాధాలకు పూసుకోవడానికి వేయి, ధీపం, అన్నం, ఉండడానికి ఇల్లు - ఇచ్చేవారు ఎప్పుడూ యమలోకానికి వెళ్లరు. రాజా! బ్రాహ్మణులకు అతిది సత్కారం, భక్తితో సేవ చేస్తే ముప్పై మూడుమంది దేవతల సేవ జరిగినట్లే. అంతకుముందు పరిచయం ఉన్న మనిషి ఇంటికి వస్తే అతనిని 'అభ్యాగతుడు' అంటారు. అపరిచితుని 'అతిది' అంటారు. ద్విజులు ఈ ఇద్దరినీ కూడా పూజించాలి - ఇది పంచమవేదం, పురాణాలు చెప్పేమాట. అతిదిపాదాలకు నూనె రాయడం, అతనికి భోజనం పెట్టడం, నీరు ఇవ్వడం, చేస్తే అతడు నన్ను కూడా పూజించినట్లే - ఇందులో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. ఆ మనిషి వెంటనే అన్ని పాపాలనుండి ముక్తుడవుతాడు. నా దయవలన చంద్రునివంటి ఉజ్జ్వలమైన విమానం ఎక్కి నా పరమదామానికి విచ్చేస్తాడు. అలిసిపోయిన అభ్యాగతుడు ఇంటికి వస్తే, అతనిని వెన్నంటి సమస్త దేవతలు, పితరులు, అగ్ని కూడా అడుగుపెడతారు. ఆ అభ్యాగతద్విజుని పూజించినట్లయితే అతనితోపాటు ఆ దేవతలు మొదలైన వారికి కూడా పూజ జరుగుతుంది. అతడు నిరాశతో వెను తిరిగితే దేవతలు, పితరులు కూడా హతాశులై వెనక్కు వెళ్లిపోతారు. అతిది నిరాశతో వెనక్కి వెళ్లిపోతే అతని పితరులు పదిహేనేళ్లు అతడు పెట్టినవి భుజించరు. ఆ లోభి దేవతలను, పితరులను, అగ్నులతోపాటు విడిచి పదిహేనేళ్లు రౌరవ నరకంలో పడతాడు. అక్కడి నుండి విముక్తుడయ్యాక లోకంలో జన్మించి ఎంగిళ్లు తినేవాడు అవుతాడు. బలివైశ్వదేవకర్మ చేసే సమయంలో ఇంటికి వచ్చిన అతిదిని పూజించనివాడు వెంటనే చండాలుడు అవుతాడు. దేశకాలానుసారంగా ఇంటికి వచ్చిన బ్రాహ్మణుని అక్కడినుండి వెళ్లగొట్టినవాడు తక్షణమే

పతితుడు అవుతాడు. మరణించాక కోటి సంవత్సరాలు ఘోరరౌరవ నరకంలో పక్షం చేయబడతాడు. సమయానుసారంగా దానినుండి బయటపడినపుడు ఈ లోకంలో పన్నెండు జన్మల వరకు ఆకలి దప్పులతో బాదపడే కుక్క అవుతాడు. దేశకాలాలను అనుసరించి అన్నాన్ని అపేక్షించి చండాలుడే అతిథి రూపంలో వచ్చినాగాని గృహస్థుడు సదా అతనిని సత్కరించాలి. లోభమోహవశుడై ఆలోచనా రహితుడై, అతనిని సత్కరించకుండానే భోజనం చేసేవాడు పది జన్మల వరకు చండాలుడవుతాడు. అతిథిని నిరాశపరచి వెనక్కి పంపి తాను భుజిస్తూ మిక్కిలి ఆనందాన్ని పొందేవానికి తాను అమేద్యకూపంలో పడబోతున్నాననే సంగతి తెలియదు. అతిథిని సత్కరించనివాడు ఉన్ని దుస్తులు ధరించినా, తనకోసం వంటకాలు సిద్ధం చేయించుకొన్నా, భుజించినా - అన్నీ వ్యర్థమే. ప్రతిదినం పొంగోపొంగంగా వేదాధ్యయనం చేస్తున్నాగాని, అతిథి పూజ చేయని ద్విజుని జన్మ వ్యర్థం. పాకయజ్ఞం, ఫంచమహాయజ్ఞం, సోమయాగం మొదలైన యజ్ఞాలు చేస్తారుగాని, ఇంటికి వచ్చిన అతిథిని సత్కరించరు. అటువంటివారు కీర్తికాంక్షతో చేసే దానంగాని, యజ్ఞంకాని అన్నీ వ్యర్థమే. అతిథి యొక్క హతమైన ఆశ మనిషి యొక్క శుభకర్మలన్నింటినీ నశింపజేస్తుంది. కాబట్టి శ్రద్ధాశులై దేశకాల పాత్రాలను, తన శక్తిని ఆలోచించుకొని కొద్దిగానైనా అతిథి సత్కారం అవశ్యం చేయాలి. అతిథి గుమ్మం దగ్గరకు వస్తే బుద్ధిమంతుడు ప్రసన్నునితుడై నవ్వు ముఖంతో అతిథికి స్వాగతం చెప్పాలి. ఆసనమిచ్చి, కాళ్లు కడుగుకోవడానికి నీళ్లు ఇవ్వాలి. అన్న పానీయాల ద్వారా అతనిని పూజించాలి. తనకు హితైషి, ప్రేమపాత్రుడు, ద్వేషి మూర్ఖుడు లేక పండితుడు - ఎవరైనాసరే బలివైశ్యదేవం తరువాత వస్తే అతడు స్వర్గం వరకు చేర్చే అతిథి అవుతాడు. యజ్ఞఫలం పొందగోరినవాడు ఆకలిదప్పులతో, అలసటతో దుఃఖితుడై దేశకాలానుసారంగా వచ్చిన అతిథికి స్వాగతపూర్వకంగా అన్నం పెట్టాలి. యజ్ఞంలో, శ్రాద్ధంలో తనకంటే ఉత్తమునికి విద్యుక్తంగా భోజనం పెట్టాలి. అన్నం మనిషికి ప్రాణం, అన్నం పెట్టేవాడు ప్రాణదాత అవుతాడు. కాబట్టి తన క్షేమం కోరుకొనేవాడు అన్నదానం గురించిన విశేషకార్యం చేపట్టాలి. ధర్మబద్ధంగా ధనోపార్జన చేసి, భోజనంలో భేదభావం చూపకుండా ఒక ఏడాదిసాటు అతిథులందరినీ సత్కరించినవాని సమస్త పాపాలు నశించినోతాయి.

భూమిదాన తిలదానములు -

ఉత్తమ బ్రాహ్మణుని మహిమ

భగవానుడు చెప్పాడు - ఇప్పుడు నేను అన్నింటికంటే ఉత్తమమైన భూదానం గురించి చెబుతున్నాను. భూదానాన్ని మించిన వేరొకదానం లేదు, భూమిని అపహరించడాన్ని మించి వేరే పాపం లేదు. ఇతర దానాల వలన కలిగిన పుణ్యం సమయం వచ్చినపుడు క్షీణించిపోతుంది. కాని భూదాన పుణ్యం ఎప్పుడూ క్షీణించదు. ప్రచుర దక్షిణలతో అగ్నిష్టోమాది యజ్ఞాల ద్వారా దేవతలను యజించినవారు కూడా భూమిదానంతో సమానమైన ఉత్తమ ఫలాన్ని పొందలేరు. శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణునికి భూమి దానమిచ్చి, తిరిగి దానిని స్వాధీనం చేసుకోని వాని యొక్క దానాన్ని గూర్చి వాలుగు వైపులా చెప్పుకొంటూ ఉంటారు. ఈ లోకం ఉన్నంతవరకు అతడు స్వర్గలోకంలో ఉండి తన పుణ్యఫలాన్ని అనుభవిస్తూ ఉంటాడు. శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణునికి పంటతో నిండిని భూమిని దానం చేసినవాని పితరులు మహా ప్రళయ కాలం వరకు తృప్తిగా ఉంటారు. బ్రాహ్మణునకు భూదానం చేయడం వలన సమస్త దేవతలు సూర్యుడు, శంకరుడు, నేను - ఈ అందరూ ప్రసన్నులమవుతాము. భూదానం యొక్క పుణ్యంతో పవిత్ర చిత్తుడైన దాత నిస్సందేహంగా ఫరమదామంలో నివసిస్తాడు. మనిషి జీవనాదారం లేనపుడు చేసిన పాపం నుండి గోకర్ణమాత్రం భూమిని దానం చేసివా విముక్తి పొందుతాడు. ఒక మాసంపాటు ఉపవాసం, కృత్య, చాంద్రాయణ వ్రతాలు అనుష్ఠించడం వలన, తీర్థాలన్నింటిలో స్నానం చేయడం వలన కలిగే పుణ్యం అంతా గోకర్ణమాత్ర భూమిని దానం చేయడంతో ప్రాప్తిస్తుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవేశ్వరా! మీకు నమస్కారం. గోకర్ణమాత్ర భూమి అంటే వాకు సరియైన కొలత ఏమిటో చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! తూర్పు నుండి పడమరకు, ఉత్తరం నుండి దక్షిణానికి ముప్పయ్యేసి దండాలు కొలిస్తే ఉండే భూమిని గోకర్ణమాత్ర భూమి అంటారు. విప్పేసిన వంద ఆవులు, ఎడ్లు, దూడలతోపాటు సుఖంగా ఉండగలిగేంత భూమిని గోకర్ణం అంటారు. భూదానం చేసిన మనిషి వద్ద యమదూతలు హుంకరించలేరు. మృత్యుదండం, దారుణమైన కుంభీపాకం, భయంకరమైన వరుణపాశం, రౌరవాది నరకాలు, వైతరణీ నది, కఠోరమైన యమయాతనలు కూడా అతనిని బాధించలేవు. భూదానం చేసే వానిని చిత్రగుప్తుడు, కలి,

కాలుడు, కృతాంతుడు, మృత్యువు, సాక్షాత్తు యమభగవానుడు కూడా పూజిస్తారు. రుద్రుడు, ప్రజాపతి, ఇంద్రుడు, దేవతలు, ఋషులు, స్వయంగా నేను - ఈ అందరూ ప్రసన్నులమై భూమిదాతను పూజిస్తాము. కుటుంబ సభ్యులు జీవనాదారం లేక దుర్బలులైనట్టి, గోవులు, గుట్టలు కూడా కృశించిపోయి కనపడే, సదా అతిథి సత్కారం చేసే బ్రాహ్మణునికి భూమిని దానం చేయాలి. ఎందుకంటే అతడు పరలోక నిది. కుటుంబ సభ్యులు బాధలు పడుతున్న శ్రోత్రియుడు, అగ్నిహోత్రీ, వ్రతదారి, దరిద్రుడు అయిన బ్రాహ్మణునికి భూదానం చేయాలి. దాది తన పాలు ఇచ్చి పిల్లవాడిని పెంచినట్లు దానంగా ఇవ్వబడిన భూమి దాతను అనుగ్రహిస్తుంది. గోవు తన పాలు ఇచ్చి దూడను సాకినట్లు సర్వగుణ సంపన్నమైన భూమి తన దాతకు మేలు చేస్తుంది. నీటితో తడుపబడిన విత్తనాలు మొలకెత్తినట్లు భూమిదాత యొక్క మనోరథాలు ప్రతిదినం నెరవేరుతూ ఉంటాయి. సూర్యకాంతి సమస్త అంధకారాన్ని పోగొట్టినట్లుగా భూదానం మనిషి యొక్క పాపాలన్నింటినీ నశింప చేస్తుంది. భూదానం చేసేవాడు తనకు పదితరాలు ముందున్న పూర్వులను, తనకు పదితరాలు వెనుక ఉండే సంతానాన్ని ఉద్ధరిస్తాడు. కాని ఎవరి భూమినైనా అపహరించినవాడు పది తరాల పూర్వజులను, పదితరాలు వంశోద్ధారకులను నరకంలో ముంచుతాడు. భూమి దావానికి ప్రతిజ్ఞ చేసి ఇవ్వనివాడు లేదా ఇచ్చి మరల లాగుకొనేవాడు వరుణపాశాలతో కట్టబడి చీము, నెత్తురు నిండిన నరక కుండంలో పడతాడు. తాను ఇచ్చిన లేదా ఇతరులు ఇచ్చిన భూమిని అపహరించే వానిని నరకం నుండి ఉద్ధరించడానికి ఏ ఉపాయమూ లేదు. బ్రాహ్మణుని పాలం హరించినవాడు పన్నెండు తరాల పూర్వులను నరకంలో పడదోస్తాడు. తానుకూడా పురుగై పుడతాడు. దానినుండి అతనికి ఎప్పటికీ ముక్తి లేదు. బ్రాహ్మణునికి భూమిని దానం చేసి, తిరిగి దానినే జీవనాదారంగా చేసుకొన్నవాడు లక్ష గోవులను హత్య చేసిన ఫలం పొందుతాడు. ఆ పాపాత్ముని కుంభీపాక నరకంలో తలకిందులుగా వ్రేలాడతీస్తారు. వేయి దివ్యవర్షాల వరకు అతడు దానిలో ఉడుకుతూ ఉంటాడు. తరువాత ఆ నరకం నుండి బయటపడి వంద జన్మలు ఈ లోకంలో కుక్కుగా ఉండవలసి వస్తుంది. వాగలితో దున్ని, విత్తు చల్లి, పచ్చగా పండిన పైరు పాలాన్ని దరిద్ర బ్రాహ్మణునికి ఇవ్వాలి. లేదా నీటితో చక్కగా తడిసిన భూమిని దానంగా ఇవ్వాలి. రాజా! ఈ రీతిగా మనిషి ప్రసన్నుచిత్తుడై పృథివిని దానం చేస్తే అతనికి సంపూర్ణంగా మనోరథాలన్నీ ప్రాప్తిస్తాయి. ఎంతోమంది

రాజులు ఈ భూమిని దానంగా ఇచ్చారు. ఎంతోమంది ఇంకా ఇస్తూ ఉన్నారు. ఈ భూమి ఎప్పుడు ఎవరి అధీనంలో ఉంటే అప్పుడు వారే ధీనిని దానంగా ఇస్తారు, వారే దాని ఫలాన్ని అనుభవిస్తారు.

జీవనాదారం క్షీణించి, గోవులు కృశించిపోయిన దరిద్ర బ్రాహ్మణునికి వెండిని దానం చేసేవాడు తన ఇచ్చానుసారంగా స్వర్గలోకంలో సమ్మానితుడవుతాడు. తిరిగి పుణ్యం క్షీణించినపుడు, అక్కడి నుండి దిగి, ఈ లోకంలో మహా పరాక్రమవంతుడైన రాజు అవుతాడు. శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణునికి, ముఖ్యంగా దరిద్రునికి తిల పర్వతం దానం చేసేవాడు పదివేల వృషభాలను అచ్చుపోసి వదిలే పుణ్యాన్ని పొంది, తత్క్షణం పాపవిముక్తుడవుతాడు. తిలదానం చేసే మనిషి మహా యశస్సును, కామరూప దారణ శక్తిని పొంది ఏడువేల ఏళ్లపాటు పితృలోకంలో సుఖంగా ఆనందాలను అనుభవిస్తాడు. దరిద్రుడు శ్రోత్రియుడు అయిన బ్రాహ్మణునికి తిలగోవును దానం చేసేవానికి వేయి గోవులను దానం చేసిన ఫలం దక్కుతుంది. ఎన్ని కుడవలలో (లోహంతోగాని, కొయ్యతోగాని చేసిన, దాన్యం కొలిచే ఒక పురాతన కొలపాత్ర. కుడవ నాలుగు అంగుళాల వెడల్పు. అంటే లోతు ఉంటుంది - హిందీశబ్దసాగర్) తిలలు నింపి. నానితో చేసిన తిలగోవును దానం చేసేవాడు అన్ని కోట్ల సంవత్సరాలు స్వర్గంలో ఉంటాడు. తిలలు, గోవులు, బంగారం, దాన్యం, భూమి - ఇన్ని పదార్థాలు బ్రాహ్మణులకు దానం చేస్తే అవి దాతను ఉద్ధరిస్తాయి. సదాచార సంపన్నుడు, అగ్నిహోత్రీ, అలోలుపుడు అయిన బ్రాహ్మణుని విధ్యుక్తంగా పూజించాలి. ఎందుకంటే అతడు పరలోకంలో ఉపయోగపడే నిధి. వేదపండితుడు, అగ్నిహోత్ర పరాయణుడు, జితేంద్రియుడు, శూద్రుని అన్నానికి దూరంగా ఉండేవాడు, దరిద్రుడు అయిన బ్రాహ్మణుని ప్రయత్న పూర్వకంగా పూజించాలి. ప్రతిదినం తర్పణాలు విడిచేనాడు, సదా యజ్ఞోపవీతం ధరించి ఉండేవాడు, ప్రతినిత్యం స్వాధ్యాయపరాయణుడు అయినవాడు, శూద్రుని అన్నం తిననివాడు, ఋతుకాలంలోనే తన భార్యతో సంగమించేవాడు, విది పూర్వకంగా అగ్నిహోత్ర కార్యం చేసేనాడు అయిన బ్రాహ్మణుడు ఇతరులను తరింపచేయడంలో సమర్థుడు అవుతాడు. వా భక్తుడు, నాపై అనురాగం కలవాడు, వా భజన చేయడంలో పరాయణుడు, కర్మఫలాన్ని నాకే అర్పించేనాడు అయిన బ్రాహ్మణుడు అవశ్యం సంసార సముద్రాన్ని తరించగలడు.

నివిధ దానముల మహిమ

యుదిష్ఠిరుడు - “మాధవా! మీ నోటివెంట ఈ ధర్మమయమైన అమృతాన్ని వింటున్న నాకు తృప్తి కలుగడం లేదు. ఇంతవరకు మీరు చెప్పినవికాక ఇతర రకాల దర్మాలను, క్రమంగా వాటి ఫలితాలను దయచేసి ఇప్పుడు చెప్పండి” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - రాజా! బండిలాగే ఎద్దు పది గోవులకు సమానం. శ్రోత్రియుడు సదాచారి, దరిద్రుడు అయిన బ్రాహ్మణునికి ఎక్కువ బరువు మోసే సమర్థమైన ఒక జత ఎద్దను దానం చేసేవానికి, వేయి గోవులను దానం చేసిన ఫలం కలుగుతుంది. పాండునందనా! దరిద్రునికే దానం చేయాలి, ధనవంతునికి కాదు. వర్షానికి ఫలం చెరువులోనే కనపడుతుంది, సముద్రంలో కాదు. వేదాలు తెలిసిన ధనహీనుడైన బ్రాహ్మణునికి దీపాల వెలుతురుతో కూడిన, శయ్యా సనాలతో విభూషితమైన, రకరకాల పాత్రలతో, ఇతర సామగ్రితో కూడి, ధనదాన్యాలతో, అలంకృతదాసీలు, గోవులు, భూమితో సంపన్నమైన అన్నిరకాల పాదనాలతో పరిపూర్ణమై ఉన్న గృహాన్ని దానం చేసేవానికి దేవతలు, పితరులు, అగ్ని, ఋషిగణం, ప్రసన్నులై సూర్యుని వంటి తేజస్సుగల విమానం ఇస్తారు. అందులో ఎక్కి అతడు అనుపమశోభా సంపన్నుడై పరమోత్తమమైన బ్రహ్మలోకంలో అడుగుపెడతాడు. అక్కడ మహా ప్రళయ పర్యంతం చాలా ఆనందంగా కాలం గడుపుతాడు. భక్తితో వస్త్రాలు, పూలమాలలు, చందనం అర్పించి బ్రాహ్మణుని పూజించి, అతనికి పడకలతో సహా శయ్యను దానం చేసేవాడు మేదమంత్రాలబలంతో నడిచే అందమైన విమానం అదిరోహించి సప్తర్షుల లోకానికి వెళ్తాడు. అక్కడ బ్రహ్మవాదులైన మహర్షులు అతనిని పూజిస్తారు. ఆ లోకంలో ముప్పై చతుర్యుగాల వరకు దేవతలవలె క్రీడించి, అతడు మానవ లోకంలో వేదవేత్త అయిన బ్రాహ్మణుడవుతాడు. దారిలో అలిసిపోయిన, దుర్బలుడైన బ్రాహ్మణునికి విశ్రాంతినిచ్చే నానికి ఒక ఏడాదిపాటు చేసిన పాపాలన్నీ తత్క్షణమే నశించిపోతాయి. తదనంతరం అతడు భక్తితో ఆ అతిది రెండు పాదాలు కడిగినపుడు, అతడు పదేళ్లలో చేసిన పాపాలు నశించిపోతాయి. అతడు అతని రెండు పాదాలకు నేయిగాని, తైలంగాని పూసి అతనిని పూజించినపుడు అతని పన్నెండేళ్ల పాపాలు వెంటనే నశిస్తాయి. ఇంటికి వచ్చిన బ్రాహ్మణునికి స్వాగతం పలికి, అతనికి ఆసనమిచ్చి, ఎదురేగి పూజించినవాడు

దేవతలకు ఇప్పుడు అవుతాడు. అతిథికి స్వాగతం పలకడంతో అగ్ని, అతనికి ఆసనం ఇవ్వడం వలన ఇంద్రుడు, ఎదురేగడం వలన అతిథులపట్ల ప్రేమ కలిగిన పితరులు ప్రసన్నులవుతారు. ఈ రీతిగా అగ్ని, ఇంద్రుడు, పితరులు ప్రసన్నులు కాగా మనిషికి ఒక ఏడాది పాపం తత్కాలంలోనే నశించిపోతుంది. బ్రాహ్మణునికి బండిని దానం చేసేవాడు రత్న ఖచితమైన విమానం ఎక్కి స్వర్గలోకానికి వెళ్తాడు. ఆకులు, పూలు, పళ్లతో నిండిన వృక్షాన్ని వస్త్రాలు, ఆభరణాలతో అలంకరించి చందనంతో, పూలతో పూజించి, వేదవేత్త అయిన బ్రాహ్మణునికి భోజనం పెట్టి, దక్షిణతోపాటు ఆ వృక్షాన్ని దానం చేసినవాడు సువర్ణఘటిత సుందర విమానం ఎక్కి జయజయ ద్వానాలు వింటూ ఇంద్ర లోకానికి వెళ్తాడు. అక్కడ అతని మనసులో ఉన్న కోరికలన్నీ కల్పవృక్షం తీరుస్తుంది. భక్తితో మందిరం కట్టించి, అందులో నా విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించేవాడు, ఇతరులచే దానికి పూజ జరిపించేవాడు తాను కూడా భక్తితో పూజించేవాడు వేయి అశ్వమేధయజ్ఞాల ఫలం పొంది నా పరమదామానికి విచ్చేస్తాడు. అక్కడి నుండి మరలి ఎప్పుడూ ఈ లోకానికి రాదు. దేవాలయంలో బ్రాహ్మణుని ఇంటిలో, గోశాలలో, నాలుగు తోడ్ల కూడలిలో దీపాలు వెలిగించేవాడు, సువర్ణమయ విమానం ఎక్కి దిక్కులన్నిటిని దేధీప్యమానం చేస్తూ సూర్యలోకానికి వెళ్తాడు. ఆ సమయంలో శ్రేష్ఠులైన దేవతలు అతని సేవలో ఉంటారు. ఆ మహాతపస్వి కోట్ల సంవత్సరాల వరకు సూర్యలోకంలో యథేచ్ఛగా విహరించిన పిమ్మట మర్త్యలోకానికి వచ్చి వేదవేదాంగ పారంగతుడైన బ్రాహ్మణుడుగా పుడతాడు. బ్రాహ్మణునికి కమండలువు, కర్ణిక (గ్లాసు) లేదా పెద్ద జలపాత్ర దానం ఇచ్చేవాడు సదా తృప్తుడై ఉంటాడు. అతనికి అన్ని రకాల సుగంధ పదార్థాలు అమరుతాయి. అతని ఇంద్రియాలు, మనస్సు సదా ప్రసన్నంగా ఉంటాయి. అంతేకాదు అతడు హంసలు, బెగ్గురులు పూన్లను సుందర విమానాన్ని ఎక్కి దివ్యగంధర్వులు సేవించే వరుణ లోకానికి వెళ్తాడు. వేసవికాలం మూడు వెలలు జీవులకు ప్రాణాధారమైన నీటిని దానం చేసేవాడు కోటి కపిల గోవులను దానం చేసిన పుణ్యఫలం పొందుతాడు. అతడు నిండుచంద్రునిలా ప్రకాశించే విమానం ఎక్కి ఇంద్రభవనానికి ప్రయాణిస్తాడు. అక్కడ దేవతలు, గంధర్వులు సేవిస్తూ ఉండగా ముప్పై కోట్ల యుగాల వరకు యథేచ్ఛగా సుఖాలు అనుభవించిన తరువాత ఈ లోకానికి వచ్చి చతుర్వేదాలు తెలిసిన బ్రాహ్మణుడవుతాడు.

తలకు పెట్టుకోవడానికి నూనె దానం చేస్తే మనిషి తేజస్వి, దర్శనీయుడు, సుందరుడు, రూపవంతుడు, పరాక్రమవంతుడు, పండితుడు అవుతాడు. వస్త్రదానం చేసేవాడు కూడా తేజస్వి, దర్శనీయుడు, సుందరుడు, శ్రీసంపన్నుడు, మనోరముడు అవుతాడు. చెప్పులు, గొడుగు దానం చేసినవాడు మహా తేజస్సంపన్నుడై బంగారంతో నిర్మితమయిన సుందర రథంపై కూర్చుని ఇంద్రలోకానికి వెళ్తాడు. కొయ్యపాదుకలు దానం చేసినవారు కాష్ఠ నిర్మితమైన విమానాల మీద ఆరాధులై శ్రేష్ఠులైన దేవతలచేత సేవింపబడుతూ ధర్మరాజు యొక్క రమణీయ నగరంలో ప్రవేశిస్తారు. పలుదోము పుల్లలు దానం చేయడం వలన మనిషి మధుర భాషి అవుతాడు. అతని నోటి నుండి సుగంధం వెలువడుతూ ఉంటుంది. అతడు లక్ష్మీవంతుడు, బుద్ధి సౌభాగ్య సంపన్నుడై ఉంటాడు. వైశాఖ మాసంలో విశాఖా నక్షత్ర దివాన అత్యంత భక్తితో సూర్య నారాయణుని ప్రసన్నం చేసుకొనే ఉద్దేశ్యంతో బ్రాహ్మణులను విద్యుక్తంగా పూజించి, వారికి తిల ఉండలు, బెల్లపు ఉండలు దానం చేసే వానికి విద్యుక్తంగా గోదానం చేసిన ఫలం లభిస్తుంది. వారు వా లోకంలో ప్రతిష్ఠితులై ఉంటారు.

కుటుంబీకులు, అతిథులు భుజించిన తరువాత తాను భుజించేవాడు, సదా వ్రతాలను పాటించేవాడు, సత్యం మాట్లాడేవాడు, క్రోధానికి దూరంగా ఉండేవాడు, స్నానాదుల ద్వారా సర్వదా పవిత్రంగా ఉండేవాడు దివ్య విమానం ఎక్కి ఇంద్ర లోకానికి ప్రయాణిస్తాడు. ఏడాదిపాటు ప్రతిదినం ఒక పూట భుజించేవాడు, బ్రహ్మచారిగా ఉన్నవాడు, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొన్నవాడు విచిత్రమైన రెక్కలు గల నెమళ్లు కూర్చిన అద్భుత ధ్వజంతో శోభాయమానమైన దివ్య విమానం ఎక్కి మహేంద్ర లోకానికి వెళ్తాడు. అక్కడ పన్నెండు కోట్ల ఏళ్లపాటు ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు. వామీదే మనసు నిలిపి, వెల రోజులు ఉపవాసం చేసినవాడు, ప్రతిదినం స్నానం చేస్తూ, ఇంద్రియాలను, క్రోధాన్ని, బుద్ధిని వశంలో ఉంచుకొన్నవాడు, ఈ రీతి నియమం పూర్తి అయ్యాక శ్రేష్ఠులైన బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టి, వారికి ప్రసన్న చిత్తంతో దక్షిణ ఇచ్చేవాడు మహా తేజస్వియై సర్వశ్రేష్ఠులైన బ్రహ్మలోకానికి వెళ్తాడు. అక్కడ దివ్య ఋషులు సేవిస్తుండగా వందకోట్ల సంవత్సరాల వరకు ఇచ్చానుపారంగా ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు.

పవిత్రుడై, నా సేవయందే పరాయణుడై, నా శ్రీవిగ్రహము పైనే మనస్సు లగ్నం చేసేవాడు (నన్ను ద్యానించేవాడు),

చతుర్దశి దినమునాడు రుద్రుడు లేదా దక్షిణామూర్తిపై చిత్తం ఏకాగ్రం చేసిన ఆ మహాతపస్వి సిద్ధులు, బ్రహ్మర్షులు, దేవతలు పూజిస్తూ ఉండగా, గంధర్వుల భూతాల గానం వింటూ వాలో గాని శంకరునిలోగాని ప్రవేశిస్తాడు. అతడు ఈ లోకంలో మళ్ళీ పుట్టడు. గోవులు, స్త్రీలు, గురువులు, బ్రాహ్మణులమా రక్షించడం కోసం ప్రాణాలు అర్పించినవారు ఇంద్రలోకానికి వెళ్తారు. అక్కడ కామగమనం గల బంగారంతో నిర్మితమైన విమానం ఎక్కి ఒక మన్వంతర కాలం దివ్యానందాన్ని అనుభవిస్తాడు. ఇస్తానని వాగ్దానం చేసిన వస్తువును ఇవ్వకపోయివా, ఇచ్చిన వస్తువును తిరిగి తీసుకున్నా జన్మంతా చేసిన దాన పుణ్యాలన్నీ నశిస్తాయి. శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణులకు ఈయనిదానం వలన ఏమీ ఫలం ఉండదు. శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణుడు భుజించని చోట దేవతలు కూడా ఆహారం స్వీకరించరు. వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులను మించిన దేవతలు ఎవరూ లేరు. వారికి భోజనం పెట్టడం కంటే మించి పరలోకంలో వేరే ఏ నిధి లేదు.

పంచ మహాయజ్ఞములు - విద్యుక్త స్నానము -

తదంగకర్మలు - భగవంతునికి ప్రీతికరమైన

పుష్పములు - భగవద్భక్తుల నర్లనము

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! ద్విజాతులు పంచ మహాయజ్ఞాలను ఎలా చేయాలి? దయచేసి ఆ యజ్ఞాల సేర్లను కూడా చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా! గృహస్థులకు బ్రహ్మలోక ప్రాప్తి కలిగించే పంచమహాయజ్ఞాలను వివరిస్తాను విను. ఋభుయజ్ఞం, బ్రహ్మయజ్ఞం, భూతయజ్ఞం, మనుష్య యజ్ఞం, పితృయజ్ఞం - వీటిని పంచయజ్ఞాలు అంటారు. ఇందులో తర్జుణాన్ని ఋభుయజ్ఞమని, స్వాధ్యాయాన్ని బ్రహ్మయజ్ఞమని, ప్రాణులన్నిటికీ అన్నబలి ఇవ్వడం భూతయజ్ఞమని అంటారు. అతిథులను పూజించడం మనుష్య యజ్ఞం అవుతుంది. సేతరులనుద్దేశించి చేసే శ్రాద్ధాదికర్మలు పితృయజ్ఞం అవుతుంది. హుతం, అహుతం, ప్రహుతం, ప్రాశితం, బలిదానం ఇవి పాకయజ్ఞం అనబడతాయి. వైశ్వాదికర్మలలో దేవతల నిమిత్తం చేసే హోమాన్ని విద్వాంసులు 'హుతం' అంటారు. దానం ఇచ్చిన వస్తువును 'అహుతం' అంటారు. బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టడాన్ని 'ప్రహుతం' అంటారు. ప్రాణాగ్నిహోత్ర విదానంతో ప్రాణాలకు అయిదు గ్రాసాలు అర్పించడాన్ని 'ప్రాశితం' అంటారు. గోవులు మొదలైన ప్రాణుల తృప్తికి 'అన్నబలి' ఇవ్వడమే 'బలిదానం'.

ఈ అయిదు కర్మలను 'పాకయజ్ఞం' అంటారు. ఎంతోమంది పండితులు ఈ పాకయజ్ఞాలనే పంచమహాయజ్ఞం అంటారు. కాని మహాయజ్ఞ స్వరూపం తెలిసిన ఇతరులు బ్రహ్మయజ్ఞాదులనే పంచ మహాయజ్ఞాలుగా అంగీకరిస్తారు. ఇవన్నీ అన్ని విధాలుగా మహా యజ్ఞాలుగానే చెప్పబడతాయి. ఇంటికి వచ్చిన ఆకలితో ఉన్న బ్రాహ్మణులను శక్తిమేరకు నిరాశగా వెనక్కి వంపకూడదు. ప్రతిదినం ఈ పంచయజ్ఞాలు చేయకుండా భుజించేవారు కేవలం మలాన్ని భుజిస్తున్నట్లు. కాబట్టి విద్వాంసులైన ద్వీజులు ప్రతిదినం స్నానం చేసి ఈ యజ్ఞాలను అనుష్ఠించాలి. నీటిని చేయకుండా భోజనం చేసే ద్వీజుడు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవలసి ఉంటుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవదేవేశ్వరా! మీ ఈ భక్తునికి స్నాన విధిని వివరించండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "పాండునందనా! ఏ విధిని అనుసరించి స్నానం చేస్తే ద్వీజగణానికి పాపాలు తొలగిపోతాయో, ఆ పరమ పవిత్రమైన పాపనాశకమైన విధిని సంపూర్ణంగా విను. మట్టి, పేడ, తిలలు, కుశలు, పువ్వులు మొదలైన శాస్త్రోక్త సామగ్రిని తీసికొని నీటి వద్దకు వెళ్లాలి. ఉత్తమ ద్వీజుడు నదిలో స్నానం చేశాక ఇక ఏ నీటిలోనూ స్నానం చేయకపోవడం ఉచితం. ఎక్కువ నీళ్లు ఉన్న జలాశయం లభిస్తే, కొద్దినీళ్లు ఉన్నచోట ఎప్పుడూ స్నానం చేయకూడదు. నీటి దగ్గరకు వెళ్లాక పరిశుభ్రమైన చదును నేలను చూసుకొని అక్కడ మట్టి పేడ మొదలైన సామగ్రిని పెట్టుకోవాలి. నీటి బయటనే తన రెండు కాళ్లను కడుగుకొని, రెండుసార్లు ఆచమనం చేయాలి. ఆపై జలాశయానికి ప్రదక్షిణ చేసి, ఆ జలానికి నమస్కరించాలి. జలాశయంలోని నీటిమీద కాళ్లు చేతులు కొట్టరాదు. ఎందుకంటే జలం సర్వదేవతా స్వరూపం, నా స్వరూపం కూడా. అందుకని దానిని కొట్టకూడదు. జలాశయంలోని నీటితో దాని ఒడ్డునున్న నేలను కడిగి శుభ్రం చేయాలి. ఆపై నీటిలోకి దిగి ఒక్కపారి కేవలం మునకవేయాలి. ఒళ్లు తోముకోకూడదు. ఆ తరువాత మళ్ళీ ఆచమనం చేయాలి. చేతిని గోకర్ణంలా చేసి, దానితో మూడుసార్లు నీరు త్రాగాలి. కాళ్లమీద నీరు జల్లుకొని రెండుసార్లు నీటితో నోరు తుడుచుకోవాలి. తరువాత మెడపైన గల కన్నులు, ముక్కులు, చెవులు మొదలైన సమస్త ఇంద్రియాలను ఒక్కొక్కసారి నీటితో స్పృశించాలి. తరువాత రెండు భుజాలను స్పృశించాక, హృదయాన్ని, నాభిని కూడా స్పృశించాలి. ఈ రీతిగా ప్రతి అవయవాన్ని నీటితో తడిపి,

శిరసుపై నీరు చల్లుకోవాలి. తరువాత "ఆపః పునంతు" అనే మంత్రం చదివి తిరిగి ఆచమనం చేయాలి. లేదా ఆచమన సమయంలో ఓంకారం, వ్యాహృతులతోపాటుగా "సదసప్పతిమ్" అనే ఋక్కును పఠించాలి. ఆచమనం తరువాత మట్టిని తీసికొని దానిని మూడు భాగాలు చేయాలి. "ఇదం విష్ణుః" అనే మంత్రాన్ని చదివి వానిని క్రమంగా శరీరంలోని పైన, మధ్యలో, కింద ఉన్న అవయవాలకు పూసుకోవాలి. తరువాత వారుణసూక్తాలతో నీటికి నమస్కరించి స్నానం చేయాలి. నది అయితే దాని ప్రవాహం వచ్చే వైపు ముఖంపెట్టి, ఇతర జలాశయాలయితే సూర్యునివైపు ముఖం పెట్టి స్నానం చేయాలి. ఓంకారాన్ని ఉచ్చరిస్తూ మెల్లగా మునగాలి. నీటిలో కలకలం రేపకూడదు. తరువాత సేదను చేతిలోని నీటితో తడిసి దానిని మూడు భాగాలు చేసి దానిని కూడా పైన చెప్పినట్లే శరీరంలోని ఊర్ధ్వమధ్య అదో భాగాలకు రాసుకోవాలి. ఆ సమయంలో ప్రణవాన్ని, వ్యాహృతులతోపాటు గాయత్రీ మంత్రాన్ని పునరావృత్తి చేస్తూ ఉండాలి. ఆపై నాపైన మనసు నిలిపి ఆచమనం చేసిన తరువాత "అపోహిష్ఠామయో" ఇత్యాది మూడు ఋక్కులతో, "తరత్యమందీభిః" ఇత్యాది నాలుగు ఋక్కులతో, గోసూక్త, అశ్వసూక్త, వైష్ణవసూక్త, వారుణసూక్త, సావిత్రసూక్త, ఇంద్రసూక్త, వామదైవ్య సూక్తులతో, నాకు సంబంధించిన ఇతర పామమంత్రాలతో శుద్ధమైన నీటిని తనపై చల్లుకోవాలి. తరువాత నీటిలోపల ఉండి, అఘమర్షణ సూక్తాన్ని జపించాలి. లేదా ప్రణవం, వ్యాహృతులతోపాటుగా గాయత్రీమంత్రం జపించాలి. లేదా ఊసిరి భిగపట్టినంత సేపు నన్ను స్మరిస్తూ కేవలం ప్రణవాన్నే జపించాలి.

ఈ రీతిగా స్నానం చేసి జలాశయం ఒడ్డుకు వచ్చి ఉతికిన వస్త్రాలను, దోవతి ఉత్తరీయాలను ధరించాలి. ఉత్తరీయాన్ని చంకపైన త్రాడులాగా వేళ్లాడదీసి కట్టుకోకూడదు. వస్త్రాన్ని చంకలో, త్రాడులా వేళ్లాడవేసి వైదిక కర్మలు చేసే వాని కర్మలను రాక్షసులు, దానవులు, దైత్యులు మహదానందంగా నాశనం చేస్తారు. కాబట్టి చంకకు ఎప్పుడూ వస్త్రం కట్టుకోకూడదు. ఈ విషయాన్ని ఎప్పుడూ దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి. వస్త్రాలు ధరించాక చేతులను కాళ్లను మట్టితో మెల్లమెల్లగా తోముకొని కడుక్కోవాలి. తరువాత గాయత్రీమంత్రం చదివి ఆచమనం చేయాలి. తూర్పుకుగాని, ఉత్తరానికిగాని తిరిగి ఏకాగ్రచిత్తంతో వేదాలను స్వాధ్యాయం చేయాలి. నీటిలో నిలిచిన విప్రుడు నీటిలోనే ఆచమించి

శుద్ధుడవుతాడు. నేలమీద ఉన్నవాడు నేల మీదనే ఆచమించడం ద్వారా శుద్ధుడవుతాడు. కాబట్టి నీటిలో గాని, నేలమీదగాని ఎక్కడ ఉన్నా ద్విజుడు ఆత్మశుద్ధికోసం ఆచమనం చేయాలి. అనంతరం సంధ్యోపాసన చేయడం కోసం చేతిలో దర్భలు పట్టుకొని పూర్వాభిముఖుడై దర్భాసనం మీద కూర్చోవాలి. నామీద మనసు నిలిపి ఏకాగ్రభావంతో ప్రాణాయామం చేయాలి. ఆపై ఏకాగ్రచిత్తంతో నేయిసార్లుగాని, వందసార్లుగాని గాయత్రీమంత్రాన్ని జపించాలి. మందేహులనే రాక్షసులను నశింప చేయడానికి గాయత్రీమంత్రం ద్వారా అభిమంత్రితమైన నీటిని సూర్యునికి అర్ఘ్యం ఇవ్వాలి. తరువాత ఆచమనం చేసి “ఉద్యర్గోకసి” అనే ఈ మంత్రంతో ప్రాయశ్చిత్తం కోసం నీరు వదలాలి. తరువాత దోసిలిలోకి సుగంధ పుష్పాలను, జలాన్ని తీసుకొని సూర్యునికి అర్ఘ్యం ఇచ్చి, ఆకాశముద్రను చూపాలి. తదనంతరం సూర్యుని ఏకాక్షరమంత్రాన్ని పన్నెండుసార్లు జపించాలి. షడక్షరాది మంత్రాలను ఆరుసార్లు పునరావృత్తి చేయాలి. ఆకాశ ముద్రను కుడివైపునుండి తిప్పి ముఖం మీదికి చేర్చాలి. తరువాత రెండు భుజాలు పైకి ఎత్తి ఏకాగ్ర చిత్తంతో సూర్యునివైపు చూస్తూ ఆ మండలంలో ఉన్న చతుర్భుజుడు, తేజోమూర్తి, నారాయణస్వరూపుడు అయిన నన్ను ఏకాగ్రచిత్తంతో ధ్యానించాలి. ఆ సమయంలో “ఉధుత్యమ్”, “చిత్రం దేవావామ్”, “తచ్చక్షుః” - అనే మంత్రాలను, గాయత్రీమంత్రాన్ని, నాకు సంబంధించిన సూక్తాలను జపించి, నా సామమంత్రాలను, పురుష సూక్తాన్ని కూడా చదవాలి. అనంతరం “హంసఃశుచిషత్” ఈ మంత్రాన్ని చదువుతూ సూర్యునివైపు చూసి, ప్రదక్షిణ పూర్వకంగా అతనికి నమస్కరించాలి.

ఈ రీతిగా సంధ్యోపాసన పూర్తి అయ్యాక బ్రహ్మకు నాకు, శంకరునికి, ప్రజాపతికి, దేవతలకు, దేవర్షులకు, అంగాలతో కూడిన వేదాలకు, ఇతిహాసాలకు, యజ్ఞాలకు, సమస్త పురాణాలకు, అపరసలకు, ఋతు-కలా-కాష్ఠరూపమైన సంవత్సరానికి, భూత సముదాయానికి, భూతాలకు, నదులకు, సముద్రాలకు, పర్వతాలకు వాటి మీద నివసించే దేవతలకు, ఓషధులకు, వనస్పతులకు నీటితో తర్పణ ఇవ్వాలి. తర్పణ సమయంలో జందెమును ఎడమ భుజం మీద ఉంచుకొని కుడి ఎడమ చేతులు రెండింటితోనూ అంజలి పట్టి జలం విడుస్తూ పైన చెప్పిన దేవతలను ప్రతి ఒక్కరిని పేరు పెట్టి పిలిచి “తృప్యతాం” అనాలి. (ఇద్దరుగాని, అంతకంటే

ఎక్కువగాగాని దేవతలకు ఒకేసారి జలం ఇవ్వవలసివస్తే క్రమంగా ద్వివచన, బహువచనాలను - తృప్యేతాం, తృప్యంతాం అని చెప్పాలి.) జందెన్ని నివీతి చేసికొని అనగా మెడలో మాలవలె వేసికొని మంత్రద్రష్టలైన మరీచ్యాదులకు, నారదాది ఋషులకు ఏకాగ్రచిత్తంతో తర్పణ ఇవ్వాలి. అనంతరం జందెన్ని కుడిభుజం మీద ఉంచుకొని ఈపైన చెప్పబోయే పితృ సంబంధమైన దేవతలకు, పితరులకు తర్పణాలు ఇవ్వాలి. కవ్యవాట్టు అగ్ని, సోముడు, వైవస్వతుడు, అర్యముడు, అగ్నిష్వాత్తులు, సోమపులు - వీరు పితృ సంబంధులైన దేవతలు. వీరికి తిలసహితమైన జలంతో కుశలపై తర్పణం చేయాలి. “తృప్యతాం” అనే పదం ఉచ్చరించాలి. తదనంతరం పితృతర్పణం ఆరంభించాలి. వారి క్రమం ఇది - పిత, పితామహుడు, ప్రపితామహుడు, మాత, పితామహి, ప్రపితామహి. వీరేకాక గురువు, అచార్యుడు, పితృష్వస (మేనత్త), మాతృష్వస (పినతల్లి), మాతామహి, ఉపాధ్యాయుడు, మిత్రుడు, బంధువు, శిష్యుడు, ఋత్విజుడు, జ్ఞాతి సోదరులు మొదలైన వారిలో చనిపోయిన వారిపై దయచూపి ఈర్వాద్యేషాలు విడిచి వారికి కూడా తర్పణం చేయాలి.

తర్పణం విడిచిన తరువాత ఆచమించి స్నానం చేసినప్పటి వస్త్రాన్ని పిండాలి. ఆ వస్త్రంలోని జలం కూడా కులంలో సంతానహీనులై మరణించిన వారి భాగం. అది వారి స్నానానికి, సావానికి ఉపయోగపడుతుంది. కాబట్టి ఆ జలంతో వారికి తర్పణ చేయాలి. ఇది విద్వాంసులు చెప్పిన మాట. పైన చెప్పిన దేవతలకు, పితరులకు తర్పణాలు ఇవ్వకుండా స్నానం చేసిన వస్త్రాన్ని జాడించకూడదు. అజ్ఞానంతో తర్పణానికి ముందే ఆ వస్త్రాన్ని ఉతికితే, అది ఋషులకు, దేవతలకు బాధ కలిగిస్తుంది. ఆ దశలో అతని పితరులు అతనికి శాపం ఇచ్చి నిరాశగా వెళ్లిపోతారు. అందువల్ల తర్పణం తరువాత ఆచమించాకనే స్నాన వస్త్రాన్ని పిండాలి. తర్పణ క్రియ పూర్తి అయ్యాక రెండు సాదాలకు మట్టి పూసుకొని వాటిని కడుగుకోవాలి. తరువాత ఆచమించి పవిత్రుడై దర్భాసనం మీద కూర్చుని చేతిలో దర్భలు పట్టుకొని స్వాధ్యాయం ఆరంభించాలి. ముందు వేదం చదివి, తరువాత దాని ఇతర అంగాలు చదవాలి. తన శక్తిని అనుసరించి ప్రతి దినం చదివే వాటిని ‘స్వాధ్యాయం’ అంటారు. ఋగ్వేదం, యజుర్వేదం, సామవేదాలను స్వాధ్యాయం చేయాలి. ఇతిహాస పురాణాల అధ్యయనం కూడా యథాశక్తి విడువకూడదు. స్వాధ్యాయం పూర్తి చేసుకొని లేచి నిలబడి దిక్కులకు,

వాటి దేవతలకు, బ్రహ్మకు, భూదేవికి, ఓషధులకు, వాక్కుకు, వాచస్పతికి, సరిత్తులకు, వాకు కూడా నమస్కరించాలి. తరువాత నీరు తీసికొని ప్రణవయుక్తంగా “నమోద్య” అనే ఈ మంత్రాన్ని చదివి పూర్వంలాగే జలదేవతకు నమస్కరించాలి. తరువాత ఘృణి, సూర్యుడు, ఆదిత్యుడు - ఇత్యాది నామాలను ఉచ్చరిస్తూ తలపైన రెండు చేతులూ జోడించి సూర్యదేవునకు నమస్కరించాలి. ప్రణవాన్ని జపిస్తూ ఏకాగ్రచిత్తంతో సూర్యుని దర్శించాలి. ఆ తరువాత వాకు ప్రయం కలిగించే పూవులతో నన్ను ప్రతిదినం పూజించాలి.

యుధిష్ఠిరుడు - “మాదవా! మీకు ఏ పూవులంటే మిక్కిలి ఇష్టమో, వేటిలో మీరు నివసిస్తూ ఉంటారో అన్నీ వాకు వివరించండి” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - “రాజా! వాకు ఇష్టమైన పూవుల పేర్లను చెబుతున్నాను. శ్రద్ధగా విను. కలువలు, కరవీరాలు, చణకం, సంవెంగ, మాలతి, జాజిపూలు, నంద్యవర్తం, నందికం, పలాశపుష్పాలు. ఆకులు, గరిక, భృంగకం, వనమాల - అనే పూలు వాకు మిక్కిలి ఇష్టమైనవి. అన్ని రకాల పూలకంటే ఉత్పలం వేయి రెట్లు మంచిదంటారు. ఉత్పలాన్నిమించి పద్మం, పద్మాన్ని మించి శతదళం, శతదళం కంటే సహస్రదళం, సహస్రదళంకంటే పుండరీకం, వేయి పుండరీకాల కంటే మించిన గుణం కలది తులసీ అని అంటారు. తులసీకంటే శ్రేష్ఠమైనది వకపుష్పం, దానికంటే కూడా ఉత్తమమైనది సౌవర్ణం. సౌవర్ణ పూవులకంటే మించి వేరే ఏ పూలు కూడా వాకు ఇష్టం కావు. పూవులు దొరకక పోతే తులసీ దళాలతో, తులసీ దళాలు లేకపోతే దాని కొమ్మలతో, అవీ లేకపోతే తులసీ వేరు ముక్కలతో నన్ను పూజించవచ్చు. అది కూడా దొరకకపోతే తులసీచెట్టు ఉండే చోటి మట్టితో కూడా భక్తి పూర్వకంగా నన్ను అర్చించవచ్చును. ఇక విడువదగిన పూల పేర్లను చెబుతాను. శ్రద్ధగా విను. కింకిణి, మునిపుష్పం, దుర్భారం, పాటలం, అతిముక్తకం, పున్నాగం, నక్తమాలికం, యౌధికం, క్షీరికాపుష్పం, నిర్గుండి, లాంగురి, జపా, అశోక, సేమలక పూలు, కకుభం, కోవిదారం, బైభీతకం, పురంటకం, కల్పకం, కాలకం, అంకోలం, గిరికర్ణి, నీలం రంగుపూలు, ఒక రెక్క కలిగిన పూలు - ఇవన్నీ త్యజించాలి. జిల్లేడుపూలు, జిల్లేడు ఆకు మీదపెట్టిన పూలు కూడా పరిత్యజింపతగినవే. నేపపూలు కూడా పరిత్యజింపదగినవే. ఇవికాక నిషేధింపబడని తెల్లనిరేకులుగల సుగంధ పుష్పాలు ఎన్ని దొరికితే అన్నింటితో భక్తులు నన్ను పూజించవచ్చును.

యుధిష్ఠిరుడు - “దేవా! మీ భక్తులు ఎలా ఉంటారు? వారి నియమాలు ఏవేవి - దయచేసి చెప్పండి. ఎందుకంటే నేను కూడా మీ పాదాల యందు భక్తి కలవాడినే” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - “రాజా! ఇతర దేవతలకు భక్తులు కాక, కేవలం నన్నే శరణుపొందినవారు, నా భక్తులపై ప్రేమ కలవారు మాత్రమే నా భక్తులని అనిపించుకొంటారు. స్వర్గం, కీర్తి కలిగించగలగడంతో పాటు నాకు విశేష ప్రിയమైన వ్రతాలనే నా భక్తులు ఆచరిస్తారు. భక్తులు నీటిలో ఈదే సమయంలో ఒక వస్త్రాన్నేగాని, రెండవదానిని ధరించకూడదు. స్వస్థులై ఉండి పగటిపూట ఎప్పుడూ నిద్రించకూడదు. మద్యమాంసాలు వదిలివేయాలి. దారిలో బ్రాహ్మణుడు, గోవు, రావిచెట్టు, అగ్ని కనపడితే వాటికి ప్రదక్షిణం చేసి వెళ్లాలి. వర్షం కురుస్తూంటే పరిగెత్తకూడదు. ఉత్తి ఉప్పు తినకూడదు. సౌభాంజనం, కరంజనం తినకూడదు. గోవుకు ప్రతిదినం గడ్డి వేయాలి. అన్నంలో పులుపు కలుపుకొని తినకూడదు. ఇతరుల ఇళ్లనుండి తీసుకొచ్చిన వంటకం, పానీపోయిన అన్నం, భగవంతునికి వైవేద్యం పెట్టని పదార్థాన్ని కూడా ప్రయత్న పూర్వకంగా త్యజించాలి. తాండ్ర, కానుగు చెట్ల నీడకు దూరంగా ఉండాలి. భాధలలో కూడా బ్రాహ్మణులను, దేవతలను నిందించకూడదు. నాలుగు వేదాలలో పండితుడు, క్రియాపరాయణుడు, బుద్ధిమంతుడు అయిన బ్రాహ్మణుని శరీరంలో కూడా ఆరుగురు వృషులు ఉంటారు. క్షత్రియుల శరీరంలో ఏడుగురు, వైశ్యుల దేహంలో ఎనిమిదిమంది, శూద్రునిలో ఇరవై ఒక్కమంది వృషులు ఉంటారని అంటారు. కామ, క్రోధ, లోభ, మద, మోహ, మహా మోహాలు - అనే ఈ ఆరుగురు వృషులు బ్రాహ్మణుని శరీరంలో ఉంటారని చెప్తారు. గర్వం, వ్రంభం (జడత్వం), అహంకారం, ఈర్ష్య, ద్రోహం, పారుష్యం (కఠోరంగా మాట్లాడడం), క్రూరత్వం - ఈ ఏడు క్షత్రియుని శరీరంలో ఉండే వృషులు. తీక్షణత, కపటత్వం, మాయ, శరత్వం, దంభం, సరళత్వం లేకపోవడం, కొండెలు చెప్పడం, అసత్యభాషణం ఈ ఎనిమిది వైశ్యుని శరీరంలోని వృషులు. తృష్ణ, తినాలనే కోరిక, నిద్ర, ఆలస్యం, నిర్దయత, క్రూరత, మానసిక చింత, విషాదం, ప్రమాదం, అధైర్యం, భయం, కంగారు, జడత్వం, పాపం, క్రోధం, ఆశ, అశ్రద్ధ, అనవస్థ, నిరంకుశత, అపవిత్రత, మలినత - ఈ ఇరవై ఒక్క వృషులు శూద్రుని శరీరంలో ఉంటారని

చెప్పతారు. ఈ వృషలులు అందరూ ఎవరి శరీరంలో కనిపించరో అతడే వాస్తవానికి బ్రాహ్మణుడని అనిపించుకొంటాడు. కాబట్టి బ్రాహ్మణుడు నాకు ఇష్టుడు కావాలంటే సాత్వికుడు, పవిత్రుడు, క్రోధహీనుడు, ఆయి సదా నన్ను పూజిస్తూ ఉండాలి. జీహ్వాచాపల్యం లేనివాడు, ధైర్యం కలవాడు, నాలుగు బారల దూరం ముందుకు చూసుకొని నడిచేవాడు, మనసును, వాక్కును వశంలో ఉంచుకొని భయం నుండి విముక్తుడు అయినవాడు నా భక్తుడని చెప్పబడుతాడు. ఇటువంటి ఆద్యాత్మ జ్ఞానంతో కూడిన జితేంద్రియుడైన బ్రాహ్మణుడు, శ్రాద్ధంలో తృప్తిగా భుజిస్తే, ఆ శ్రాద్ధకర్త సితరులు ఆ భోజనంతో పూర్తిగా తృప్తులవుతారు. ధర్మానికి జయం కలుగుతుంది. అధర్మానికి కాదు. సత్యానికి విజయం కలుగుతుంది. అసత్యానికి కాదు. క్షమ జయిస్తుంది, క్రోధం కాదు. కాబట్టి బ్రాహ్మణుడు క్షమాశీలుడు కావాలి.

కపిల గోవు మహిమ - దాని పది భేదములు

వైశంపాయనుడు చెప్పుతున్నాడు - "రాజా! దానం, తపస్సుల యొక్క పుణ్య పలాలను విని యుధిష్ఠిరుడు చాలా ఆనందించాడు. అతడు శ్రీకృష్ణ భగవానుని - "దేవా! బ్రహ్మదేవుడు పూర్వకాలంలో అగ్నిహోత్రసిద్ధి కోసం సృష్టించిన, సదా పవిత్రంగా ఎంచబడే కపిల గోవును బ్రాహ్మణులకు ఏ రీతిగా దానం చేయాలి? పవిత్ర లక్షణాలు గల ఆ గోవును ఏ తోజన, ఎటువంటి బ్రాహ్మణునికి ఇవ్వాలి? బ్రహ్మదేవుడు కపిలగోవు ఎన్ని రకాలని చెప్పాడు? ఈ విషయాలన్నీ యథాతథంగా తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను" అని అడిగాడు.

శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పాడు - "పాండునందనా! ఈ విషయం చాలా పవిత్రం, పావనం అయినది. దీనిని వింటే పాపాత్ముడు కూడా పాపం నుండి విముక్తుడవుతాడు. కాబట్టి ధ్యానం పెట్టి విను. పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు అగ్నిహోత్రునికోసం, బ్రాహ్మణులకోసం, తేజస్సునంతటినీ సంగ్రహించి కపిలగోవును సృష్టించాడు. కపిలగోవు పవిత్ర వస్తువులన్నిటికంటే పవిత్రమైనది. శుభకరమైన పదార్థాలన్నిటికంటే అధిక శుభదాయకం. పుణ్యరూపాలలో పరమపుణ్య స్వరూపం. అది తపస్సులలో శ్రేష్ఠమైన తపస్సు, వ్రతాలలో ఉత్తమవ్రతం, దానాలలో శ్రేష్ఠమైన దానం, అన్నిటికీ అక్షయమైన కారణం. భూమి మీది పవిత్ర తీర్థాలలోని, మందిరాలలోని, లోకంలోని పవిత్రమైన, రమణీయమైన వస్తువులన్నింటిలోని తేజస్సును

వెలికి తీసి విశ్వవిధాత బ్రహ్మదేవుడు జగత్తును తరింపచేయడానికి కపిల గోవును సృష్టించాడు. కపిల సంపూర్ణతేజః పుంజం, అమృత స్వరూపం, మేధ్యం, శుద్ధం, పవిత్రం చేసేది, ఉత్తమం అయినది. ద్విజాతులు సాయం ప్రాతఃకాలాలలో కపిల గోవు యొక్క పాలు, పెరుగు, నేతితో అగ్నిహోత్రకార్యం చేయాలి. కపిలగోవు యొక్క నేయి, పెరుగు లేదా పాలతో విద్యుక్తంగా అగ్నిహోత్రం చేసిన, భక్తితో ఆతిథులను పూజించిన, శూద్రాన్నానికి దూరంగా ఉన్న, దంభాసత్వాలను సదా త్యజించిన బ్రాహ్మణులు సూర్యునివంటి తేజస్సుగల విమానాల ద్వారా సూర్యమండలం మధ్యనుండి పరమ ఉత్తమమైన బ్రహ్మలోకానికి వెళ్తారు. అక్కడ బ్రహ్మ యొక్క దివ్యధామంలో కామరూపధరులై ఇచ్చనచ్చిన చోట్ల సంచరిస్తూ ఒక కల్పంపాటు ఆనందాలను అనుభవిస్తారు. బ్రహ్మదేవుడు వారిని సదా సమ్మానిస్తూ ఉంటాడు. ఈ రీతిగా కపిలగోవు పరమ పవిత్రము, అమృతమయము అయిన సాలను సృష్టించే అరణి. పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు దానిని అగ్నిలోనే సృష్టించాడు. యుధిష్ఠిరా! బ్రహ్మదేవుని ఆదేశానుసారం కపిలగోవు కొమ్ముల చివర సదా సంపూర్ణ తీర్థాలు నివసిస్తాయి. ప్రాద్దుటే లేచి, కపిల గోవు యొక్క కొమ్ములు, శిరసు నుండి జాలువారే నీటిధారను తన శిరసున తాల్చే మనిషి ఆ పుణ్య ప్రభావం వలన వెంటనే పాపరహితుడు అవుతాడు. అగ్ని గడ్డి పరకలను కాల్చివేసినట్లుగా ఆ జలం మనిషి యొక్క మూడు జన్మల పాపాలను భస్మం చేస్తుంది. కపిలగోవు యొక్క మూత్రాన్ని కన్నులు మొదలైన ఇంద్రియాలకు రాసుకొన్నా, దానితో స్నానం చేసినా అతడు ఆ స్నానపుణ్యం చేత నిష్పాపుడవుతాడు. అతని ముప్పై జన్మల పాపం నశించిపోతుంది. ప్రాతఃకాలంలో లేచి కపిలగోవుకు భక్తితో పిడికెడు గడ్డి పెడితే, అతని నెలరోజుల సాపాలు నశిస్తాయి. ప్రాద్దుటే మంచంమీదినుండి లేవగానే భక్తిపూర్వకంగా కపిలగోవుకు ప్రదక్షిణం చేస్తే అతడు సంపూర్ణ భూప్రదక్షిణం చేసినట్లే. ఒక్కొక్క ప్రదక్షిణంతో పదేసి రాత్రుల సాపాలు పోతాయి. కపిలగోవు యొక్క పంచగవ్యంతో స్నానం చేసి శుద్ధుడైనవాడు గంగాది సర్వతీర్థాలలో స్నానం చేసినట్లే. శ్రద్ధాశువు అయిన వానికి ఆ స్నానంతో పది రాత్రుల సాపం వెంటనే నశిస్తుంది. భక్తితో కపిలగోవును ధర్మించి, దాని అంబారావాన్ని విన్న మనిషికి ఒక పగలు, రాత్రి చేసిన సాపాలు నశించిపోతాయి. స్నానాదులచే పవిత్రుడై కపిలగోవు యొక్క ఏ అంగాన్ని స్పృశించినా అతని యొక్క ఏదాదికాలం

పాపాలు తొలగిపోతాయి. ఒక మనిషి వేయి గోవులు దానమిచ్చి, ఇంకొక మనిషి కపిలగోవును దానమిస్తే ఆ రెండింటి యొక్క ఫలం సమానమే అని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు. అలాగే పాపసాటున ఎవరైనా కపిలగోవును చంపితే అతనికి వేయి గోవులను చంపిన సాపం అంటుతుంది.

బ్రహ్మదేవుడు కపిలగోవు పది రకాలని చెప్పాడు. వాటిని వివరిస్తున్నాను విను. ఒకటి స్వర్ణకపిల (బంగారంలా పచ్చని రంగు కలది), రెండు గౌరవింగళ (తెలుపు, పసుపు కలిసిన రంగు), మూడు ఆరక్తపింగాక్షి (కొద్దిగా ఎరుపు కలిసిన పచ్చని కన్నులు కలది), నాలుగు గళపింగళ (మెడ దగ్గర వెంట్రుకలు కొద్దిగా పచ్చగా ఉన్నది), ఐదు బభ్రువర్ణాభ (శరీరమంతా పచ్చని రంగు కలది), ఆరు శ్వేతపింగాళ (కొద్దిగా తెల్లగా ఉన్న పచ్చని రోమాలు కలది), ఏడు రక్తపింగాక్షి (ఎఱ్ఱని పచ్చని కన్నులు కలది), ఎనిమిది ఖరపింగాళ (గిట్టలు పచ్చని రంగులో కలది), తొమ్మిది సాటల (లేత ఎరుపు రంగు కలది), పది పుచ్చపింగాళ (తోక వెండ్రుకలు పచ్చని రంగు కలది) - కపిలగోవులు ఈ పది రకాలుగా చెప్పబడ్డాయి.

ఇవి సదా మనుష్యులను ఉద్ధరిస్తాయి. అవి మంగళమయాలు, పవిత్రాలు, పాపాలన్నీ పోగొట్టేవి. బండ్లులాగే ఎద్దులు కూడా పది రకాలని చెప్తారు. ఆ ఎద్లను బ్రాహ్మణులే తమ బండ్లకు కట్టుకొంటారు. ఇతర వర్ణాల వారు వాటిని వాహనాలకు ఉపయోగించరు. బండికి కట్టాక ఆ ఎద్లను హుంకార ధ్వని చేసిగాని, ఆకులుగల రెమ్మలతోగాని తోలాలి. కర్రతోగాని, చెర్నాకోలతోగాని తాడుతోగాని కొట్టి తోలకూడదు. ఎద్లు ఆకలి దప్పులతో ఉన్నప్పుడుగాని, శ్రమపడి అలసిపోయి ఉన్నప్పుడుగాని, వాటి ఇంద్రియాలు అలజడి చెంది ఉన్నప్పుడుగాని వాటిని బండికి కట్టకూడదు. ఎద్లకు తినిపించి, అవి తృప్తి పొందేవరకు తాను భుజించకూడదు. వాటికి నీరు త్రాగించిన తరువాతనే తాను నీరు త్రాగాలి. సేవలు చేసేవానికి కపిలగోవు తల్లి, ఎద్దు తండ్రి, బారం మోసే ఎద్దును పగటిపూట మొదటిభాగంలో బండికి కట్టడమే ఉచితం. మధ్యభాగంలో - మధ్యాహ్నం వేళ వాటికి విశ్రాంతినివ్వాలి. కాని పగలు చివరిభాగంలో తమ అభిరుచిని అనుసరించి నడుచుకోవచ్చును. అంటే అవసరం ఉంటే వాటితో పనిచేయించుకోవచ్చును, లేదంటే లేదు. తొందర పని ఉన్నప్పుడు, దారిలో ఏదైనా భయం రాబోతున్నప్పుడు విశ్రామ స్థలమయినా అక్కడ ఎద్లను బండికి కట్టడం సాపం కాదు. కాని ఏ విశేషమైన అవసరం లేకుండా అటువంటి

సమయంలో కూడా ఎద్లను బండికి కట్టడం భూణహత్యతో సమానమైన సాపం కలిగిస్తుంది. అతడు రౌరవ నరకంలో పడతాడు. అజ్ఞానంతో ఎద్ల శరీరం నుండి రక్తం కారేటట్లు చేస్తే ఆ పాపాత్ముడు సాపం ప్రభావం వలన నిస్సందేహంగా నరకంలో పడతాడు. అన్ని నరకాలలోను వందేసి ఏళ్లు ఉండి, ఈ మానవ లోకంలో ఎద్దుగా జన్మిస్తాడు. కనుక సంసారం నుండి ముక్తిని కోరుకొనేవాడు కపిల గోవును దానం చేయాలి. లోభంతో మోహితుడైన శూద్రుడు కపిలగోవును బండికి కడితే, అతడు ముప్పై ముగ్గురు దేవతల మీద, పితరుల మీద సవారీ చేసినట్లే. ఆ దుష్టుబుద్ధిగల మనిషిని దేవతలు, సితరులు సదా బాధపెడతారు. అతడు మహాప్రళయం వరకు ఒక నరకం నుండి బయటపడి వేరొక నరకంలో పడుతూ ఉంటాడు.

కపిలజాతి ఎద్దు అలిసిపోయి వగరుస్తూ ఉంటే అది తనకు బాధ కలిగించినవాని వంశాన్ని సంహరిస్తుంది. బండికి కట్టినవాడు దాని శరీరంలో ఎన్ని రోమాలు ఉన్నాయో, అన్ని వందల ఏళ్లు నరకంలో వేదింపబడతాడు. అన్నిరకాల యజ్ఞాలలో దక్షిణ ఇవ్వడానికి కపిలగోవు సృష్టించబడింది. కాబట్టి ద్వైజాతులు యజ్ఞంలో వాటిని దక్షిణగా అవశ్యం ఇవ్వాలి. అగ్నిహోత్రంలో హోమం కోసం అమిత తేజస్వి, ధనహీనుడు అయిన శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణునకు ప్రయత్న పూర్వకంగా కపిలగోవును దానం చేసినవాడు, ఆ దానంతో షుద్ధ చిత్తుడై నా గోలోకంలో ప్రతిష్ఠితుడవుతాడు. కపిలగోవు శరీరంలో ఎన్ని రోమాలు ఉన్నాయో అన్ని వేల ఏళ్లు ధాతకు స్వర్గలోకంలో గౌరవం కలుగుతుంది. కపిల గోవు కొమ్ములకు, గిట్టలకు బంగారం తాపడం చేసి దానిని విషువత్కాలంలోగాని, ఉత్తరాయణ దక్షిణాయనాల ఆరంభంలోగాని దానంచేసినవాడు అశ్వమేధయజ్ఞ ఫలం పొందుతాడు. ఆ పుణ్యప్రభావం వలన నా లోకానికి వెళ్తాడు. కొమ్ములకు బంగారం, గిట్టలకు వెండి తొడుగు వేసి, వస్త్రాలతో సజ్జితమై, పుష్టిగా ఉన్న, చందనపూల మాలలతో శోభాయమానంగా ఉన్న గోవును కంచుసాల సాత్ర, దూడతోపాటుగా దానం చేయాలి. వా ఉద్దేశ్యంలో పవిత్ర వస్తువులలో అన్నిటికంటే సువర్ణం అధిక పవిత్రం కాబట్టి గోవును బంగారు ఆభరణాలతో అలంకరించి దానం చేయాలి. ఈ రీతిగా దానం చేయడం వలన ధాత తనకు ఏడు తరాల ముందు వారిని, ఏడుతరాల రాబోయే వారిని తప్పకుండా తరింపజేస్తాడు. వేయి అగ్నిష్టోమాలతో ఒక వాజపేయ యజ్ఞం సమానం. వేయి వాజపేయ యజ్ఞాలు

ఒక అశ్వమేధానికి సమానం. వేయి అశ్వమేధాలకు ఒక రాజసూయం సమానం. శాస్త్రోక్త విధితో వేయి కపిలగోవులను దానం చేసేవాడు రాజసూయ యజ్ఞఫలం పొంది నా పరమధామంలో ప్రతిష్ఠితుడై మళ్ళీ ఈ లోకంలోకి రాడు. కపిలగోవు కొమ్ములకు, గిట్టలకు బంగారం తొడుగు వేయించి అన్నిరకాల అలంకారాలతో అలంకరించి కంఠపాల పాత్రతో దూడతోపాటుగా దానం చేసే వాని దగ్గర ఆ గోవు ఆయా గుణాలతో కూడిన కామదేను రూపంలో ఉంటుంది. దానం ఇచ్చిన గోవు కర్మబంధాలతో ఘోర అంధకార పూరితమైన నరకంలో పడే మనిషిని కూడా వాయువు సహాయంతో నడిచే నావ మనిషిని మహా సాగరంలో మునగకుండా రక్షించినట్లుగా రక్షిస్తుంది. పుత్రపౌత్రాధి ఏడుతరాల వరకు వంశాన్వంతటినీ ఆ గోవు తరింపజేస్తుంది. భూమిమీద మనుష్యులున్నంత వరకు దానంగా ఇవ్వబడిన గోవు పరలోకంలో దాతను దరించి ఉంటుంది. మంత్ర సహితమైన ఔషధం వేసిన వెంటనే మనిషి యొక్క తోగం పోయినట్లే సుపాత్రునికి ఇచ్చిన కపిలగోవు మనిషి పాపాలన్నింటినీ వెంటనే పోగొడుతుంది. కపిలగోవును దానం చేసినవాడు కుటుంబం విడిచిన సాములా పాప విముక్తుడై అత్యంత శోభను పొందుతాడు. కపిలగోవును దానం చేసినవాడు చక్కగా వెలిగే దీపం ఇంటిలోని చీకటిని దూరం చేసినట్లుగా తనలోని పాపాలను తరిమికొడతాడు. దూడతోపాటు కపిలగోవు శరీరంలో ఎన్ని తోమాలు ఉన్నాయో అన్నికోట్ల యుగాల వరకు దాత బ్రహ్మలోకంలో ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు. ప్రతిదినం అగ్నిహోత్రం చేసే, అతిథులను ప్రేమించే, శూద్రాన్నానికి దూరంగా ఉండే, జితేంద్రియుడు, సత్యవాది, స్వాధ్యాయపరాయణుడు అయిన బ్రాహ్మణునికి కపిలగోవును దానం ఇస్తే, అది దాతను పరలోకంలో ఆవశ్యం ఉద్ధరిస్తుంది.

కపిలగోవు మహిమ - అయోగ్య బ్రాహ్మణుడు -

స్వర్గ నరకములకు కొనిపోవు

పుణ్యపాపముల వర్ణవ

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “జనమేజయా! ఈ రీతిగా పరమ పుణ్యమయమైన కపిల గోవు యొక్క ఉత్తమదాన మహిమను విని యుధిష్ఠిరునికి మనసు చాలా ప్రసన్నం అయింది. అతడు మళ్ళీ శ్రీకృష్ణ భగవానుని “దేవదేవేశ్వరా! కపిల గోవును బ్రాహ్మణునకు దానం ఇచ్చేటప్పుడు దాని శరీరంలో దేవతలు ఎలా ఉంటారు? మీరు చెప్పిన పధిరకాల కపిల గోవులలో ఎన్ని పుణ్యమైనవని భావిస్తారు? దేవతలు,

పితరులు వాటిని ఎలా అనుగ్రహించారు? ఆ గోవుల రంగు ఎలా ఉంటుంది? ఈ విషయాలన్నీ వివరించాలని నాకు మనసులో చాలా కుతూహలంగా ఉంది” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పసాగాడు - రాజా! పరమ పవిత్రం, గోప్యం అయిన ఉత్తమ ధర్మాన్ని విను. గోవు ప్రసవిస్తూ ఉండగా దూడ రెండు కాళ్లు తలతోపాటు యోని నుండి బయటకు కనపడుతున్నప్పుడు అదే దానానికి ఉత్తమ సమయమని మునులు చెప్పారు. దూడ గాలిలోనే నేల్లాడుతూ, భూమి మీద పడనంత వరకూ ఆ గోవు భూమాత యొక్క స్వరూపంగా భావింపబడుతుంది. అందుకని ఆ దశలోనే గోవును దానం చేయాలి. యుధిష్ఠిరా! ప్రసవ కాలంలో దూడతోపాటుగా గోవు శరీరంలో ఎన్ని తోమాలు ఉంటాయో, దాని గర్భజలంతో ఎన్ని దూళికణాలు తడుస్తాయో అన్నినేల ఏళ్ల వరకు దాత స్వర్గంలో ప్రతిష్ఠితుడై ఉంటాడు. దూడతోపాటుగా కపిల గోవును బంగారు ఆభరణాలతోను, అన్ని రకాల రత్నాలతోను అలంకరించి తిలలతోపాటు, దానం చేయాలి. ఇలా దానం చేస్తే అతడు నదులు, సముద్రాలు, పర్వతాలు, వనాలు, అడవులతో సహితంగా నాలుగు వైపులా పరచుకొన్న భూమిని దానం చేసినట్లే. ఇటువంటి దానం పృథ్వీదానంతో సమానమని అంటారు. దాని ద్వారా మనిషి సంసార సాగరాన్ని తరించి ప్రజాపతి లోకానికి వెళ్తాడు. బ్రహ్మహత్య, భూణహత్య, గోహత్య, గురుస్త్రీ గమనం వంటి మహా పాతకాలు చేసిన మనిషి కూడా పైన చెప్పిన రీతిగా కపిలగోవును దానం చేస్తే శుద్ధుడు అవుతాడు. ప్రాద్దుటే లేచి నా యందు భక్తి నిలిపి ఈ పరమపుణ్యమయిన, ఉత్తమమయిన కపిలాదాన మహాత్మాన్ని చదివిన వానికి వచ్చే పుణ్యఫలం విను. ఈ అధ్యాయాన్ని చదివినవానికి మనోవాక్కుర్మల చేత రాత్రియందు చేసిన పాపాలన్నీ నశించిపోతాయి. శ్రాద్ధకాలంలో ఈ అధ్యాయాన్ని పఠిస్తూ బ్రాహ్మణులను భోజనాదుల చేత తృప్తిపరచిన వానికి పితరులు అత్యంత ప్రసన్నులై అమృత భోజనం చేస్తారు. నాయందు మనసు లగ్నం చేసి ఈ ప్రసంగాన్ని భక్తితో విన్నవానికి ఒక్క రాత్రిలోని పాపాలన్నీ వెంటనే తొలగిపోతాయి.

ఇప్పుడు నేను కపిలగోవుకు సంబంధించిన విశేష విషయాలు చెబుతున్నాను. నేను ఇంతకుముందు చెప్పిన పధి రకాల కపిలగోవులలోను నాలుగు కపిలలు అత్యంత శ్రేష్ఠం, పుణ్యదాయకం, పాపనాశకాలు అయినవి. సువర్ణ కపిల, రక్తాక్షపింగళ, సింగళాక్షి, సింగళపింగళ - ఈ నాలుగు

రకాల కపిలలు శ్రేష్ఠం, పవిత్రం, పాపాలను తొలగించేవి. వీటిని దర్శించినా, నమస్కరించినా కూడా మనిషి పాపాలు నశించిపోతాయి. పాపనాశినులైన కపిల గోవులు ఎవరి ఇంటిలో ఉంటాయో అక్కడ శ్రీ విజయం, కీర్తి నిత్యనివాసం ఉంటాయి. దీని పాలతో శంకరుడు, పెరుగుతో దేవతలందరు, నేతితో అగ్నిదేవుడు తృప్తి చెందుతారు. తండ్రి, తాత, ముత్తాత అయితే ఒక్కసారైనా కపిల గోవు యొక్క పెరుగు మొదలైనవి పెడితే కోట్ల సంవత్సరాల వరకు తృప్తిగా ఉంటారు. కపిలగోవు యొక్క నెయ్యి, పాలు, పెరుగు లేదా పాయసం ఒక్కసారైనా శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణునికి దానం చేస్తే అన్ని పాపాలనుండి విముక్తి కలుగుతుంది. జితేంద్రియుడై ఒక పగలు-రాత్రి ఉపవాసం ఉండి కపిలగోవు యొక్క పంచగవ్యాన్ని పానం చేస్తే చాంద్రాయణం కంటే ఉత్తమఫలం లభిస్తుంది. (కోదాన్ని, అసత్యాన్ని విడిచి నాయందు మనసు లగ్నం చేసి శుభముహూర్తంలో కపిలగోవు యొక్క పంచగవ్యాన్ని ఆచమనం చేస్తే అంతఃకరణం శుద్ధమవుతుంది. విషువయోగంలో వేర్వేరు మంత్రాలు చదువుతూ కపిలగోవు యొక్క పంచగవ్యంతో నాయొక్క లేదా శంకరుని యొక్క ప్రతిమకు స్నానం చేయిస్తే అశ్వమేద ఫలం లభిస్తుంది. అతడు నిష్పాపుడు, శుద్ధచిత్తుడు అయి ఆకాశ శోభను ఇనుమడింపచేసే విమానం మీద నా యొక్క లేదా రుద్రుని యొక్క లోకానికి వెళ్తాడు. పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు ఉత్తమ వేద మంత్రాలతో అగ్నికుండం నుండి బంగారం వంటి కాంతి కలిగిన కపిలగోవును సృష్టించాడు. ఆ హోమధేనువు కాంతి సుదూరం వ్యాపించింది. అది పుట్టడంతోనే రుద్రుని చేవతలు, సిద్ధులు, బ్రహ్మర్షులు, వేదాలు, నేదాంగాలు, యజ్ఞాలు, సముద్రాలు, నదులు, పర్వతాలు, మేఘాలు, గంధర్వులు, అస్పరసలు, యక్షులు, నాగులు, అక్కడికి విచ్చేశారు. దానిని చూచి అందరికీ చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. అందరూ రకరకాల మంత్రాలు చదివి దానిని పవే పదే పాగిడారు. ఆ గోవు కొమ్ములు పెద్ద పాడవైనవి కావు. దానికి మూడు కన్నులు ఉన్నాయి. దాని దూడ దానితో పాటే ఉంది. అది పాలు అనే అమృతాన్ని ఇవ్వడంలో అరణి వంటిది. సమస్త దేవతలు మొదలైనవారు చేతులు జోడించి ఆ ఆవుకు నమస్కరించి బ్రహ్మదేవుని - “దేవా! మీ యొక్క ఆజ్ఞను ఏ విధంగా పాటించమంటారు?” అని అడిగారు.

దేవతలు ఇలా అడగగానే బ్రహ్మదేవుడు - “మీరు కూడా పాలు ఇచ్చే ఈ గోవుపై అనుగ్రహించండి. హోమం

సిద్ధించడానికి ఇది పుట్టింది. తన హవిస్సుతో మూడు అగ్నులకు తృప్తి కలిగిస్తుంది. అగ్నిదేవుడు తాను తృప్తుడయితే మిమ్మల్ని కూడా తృప్తి పరుస్తాడు. దీనియొక్క పాలు అనే అమృతంతో మీ బల పరాక్రమాలు వృద్ధి అవుతాయి. మీరు కోరుకొన్న వెంటనే దానవులపై విజయం పొందగలరు” అన్నాడు. బ్రహ్మదేవుడు ఇలా చెప్పగానే దేవతల ముఖాలపై ఆనందం వెల్లివిరిసింది. వారు కపిలగోవుకు వరం ఇస్తూ - “దేవీ! బ్రహ్మదేవుడు లోకానికంతటికీ మేలు చేయడానికి నిన్ను సృష్టించాడు. కాబట్టి నీవు పరమపవిత్రం, శుద్ధం, పాపనాశినివి అగుదువుగాక! నిన్ను చూచి నమస్కరించినా, చేతులతో నీ శరీరాన్ని స్పృశించినా, నీ మీద భక్తి కలిగి ఉన్నా ఒక ఏడాది కాలం చేసిన పాపాలు తత్క్షణం నశించిపోతాయి. నిన్ను దర్శించి, నమస్కరిస్తే అనుకోకుండా చేసిన, తెలియక చేసిన, గమనించకపోవడం వలన స్వతహాగా జరిగిపోయిన పాతకాలు సూర్యోదయం కాగానే అంధకారం నశించినట్లుగా నశించిపోతాయి” అన్నారు.

ఈ రీతిగా కపిలగోవుకు వరం ఇచ్చి దేవతలందరూ ఎలా వచ్చినవారు అలానే వెళ్లిపోయారు. ఆ గోవు ప్రజలను ఉద్ధరించడానికి లోకాలన్నిటిలో సంచరించసాగింది. దాని శరీరం నుండే మరొక తొమ్మిది కపిలలు పుట్టాయి. అవన్నీ లోకాన్ని అనుగ్రహించడం కోసం భూమిమీద సంచరిస్తూ ఉంటాయి. కాబట్టి పరలోకహితం కోరుకొనేవాడు కపిలగోవును తప్పక దానం చేయాలి. అగ్నిహోత్రి అయిన బ్రాహ్మణునికి కపిలగోవును దానం ఇచ్చేటపుడు దాని కొమ్ముల చివర విష్ణువు, ఇంద్రుడు ఉంటారు. కొమ్ముల మొదట్లో చంద్రుడు, వజ్రదారి అయిన ఇంద్రుడు ఉంటారు. కొమ్ముల మధ్య బ్రహ్మ, లలాటంలో శంకరుడు, రెండు చెవులలో అశ్వినీ కుమారులు, నేత్రాలలో చంద్రసూర్యులు, దంతాలలో మరుద్గణం, నాలుకపై సరస్వతి, రోమకూపాలలో మునులు, చర్మంలో ప్రజాపతి, శ్వాసలలో షడంగాలు, పదక్రమ సహితమైన నాలుగు నేదాలు, ముక్కు పుటాలలో గంధం, సుగంధ పుష్పాలు, కింది పెదవిపై వసువులు, ముఖంలో అగ్ని, చంకలో పాద్య దేవతలు, మెడలో పార్వతి, వీపుపై నక్షత్రాలు, మూపురంలో ఆకాశం, అసానంలో సర్వతీర్థాలు, మూత్రంలో పాక్షాత్తు గంగ, పేడలో లక్ష్మీదేవి, నాసికలో జ్యేష్ఠాదేవి, పిరుదులలో పితరులు, తోకలో రమాదేవి, రెండు ప్రక్కల విశ్వేదేవులు, వక్షస్థలంలో శక్తిధరుడైన కుమారస్వామి, మోకాళ్లు, పిక్కలు, తొడలలో పంచవాయువులు, గిట్టల మధ్యలో

గంధర్వులు, అగ్రభాగంలో సర్పాలు నివసిస్తాయి. దాని నాలుగు పాదుగులు నాలుగు సముద్రాలు. రతి, మేద, క్షమ, స్వాహా, శ్రద్ధ, శాంతి, ధృతి, స్మృతి, కీర్తి, దీప్తి, క్రియ, కాంతి, తుష్టి, పుష్టి, సంతతి, దిశలు, విదిశలు మొదలైన దేవీవర్గమంతా ఎప్పుడూ కపిలగోవును సేవిస్తూ ఉంటారు. దేవతలు, పితరులు, గంధర్వులు, అపరసలు, లోకాలు, ద్వీపాలు, సముద్రాలు, గంగాది నదులు, అంగాలు యజ్ఞాలు సహితంగా అన్ని వేదాలు, రకరకాల మంత్రాలతో కపిలగోవును ఆనందంగా స్తుతిస్తూ ఉంటాయి. నారు - “దేవతలందరి చేత వందనం అందుకొంటున్న పుణ్యవతీ కపిలాదేవీ! నీకు నమస్కారం. బ్రహ్మదేవుడు నిన్ను అగ్నికుండం నుండి పుట్టించాడు. నీ కాంతి విస్తృతం. శక్తి అదికం. తీర్థాలన్నీ నీ స్వరూపమే. నీవు అందరికీ మేలు చేస్తావు” అంటారు. దేవతలందరూ ఆకాశంలో నిలిచి పదే పదే - “ఆహా! కపిలగోవు అనే ఈ రత్నం ఎంత పవిత్రమైనది? ఎంత ఉత్తమమైనది? ఇది సర్వదుఃఖాలను తొలగిస్తుంది. ఆహా! ఇది దర్శనార్హితమైన, శుద్ధము, శ్రేష్ఠము అయిన మహాధనం!” అంటూ ఉంటారు. కపిలగోవు తలచుకొంటే భూలోకవాసులైన మనుష్యులందరినీ బ్రహ్మ లోకానికి తీసుకోపోగలదు. భూమి, గుట్టలు, బంగారం, గోవులు, వెండి, తిలలు, యవలు - ఈ వదార్థాలు ప్రతిదినం బ్రాహ్మణునికి దానం ఇస్తే దాతకు మహా ఆనందం కలుగుతుంది.

యుధిష్ఠిరుడు - “దేవదేవేశ్వరా! హవ్య (యజ్ఞ) కవ్య (శ్రద్ధ) ములకు ఉత్తమ సమయం ఏది? అందులో ఎటువంటి బ్రాహ్మణులను పూజించాలి? ఎవరిని పరిత్యజించాలి?” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - “యుధిష్ఠిరా! దేవకర్మ (యజ్ఞం) పూర్వాహ్లా కాలంలో చేయాలి. సిత్యకర్మ (శ్రద్ధం) అపరాహ్లా కాలంలో చేయాలి. అయోగ్య సమయంలో చేసిన దానం రాజసం అనిపించుకొంటుంది. చాటింపు వేసిన అన్నం, అసత్యనాది తిన్న భోజనం, కుక్కు ముట్టిన అన్నం రాక్షసుల భాగం అని గ్రహించాలి. పతితులు, జడులు, ఉన్మత్తులు అయిన బ్రాహ్మణులు ఎంతమంది లభించినా వారిని దేవయజ్ఞంలోను, పితృయజ్ఞంలోను సత్కరించకూడదు. నవుంసకుడు, అంగహీనుడు, కుష్టు, రాజయక్ష్యం, మూర్ఖ రోగాలు కలనారు కూడా శ్రాద్ధానికి ఆదరింపదగినవారు కారని అంటారు. వైద్యులు, పూజారులు, మిథ్యా నియమాలను పాటించేవారు (కపటులు), సోమరసాన్ని అమ్ముకొనే

బ్రాహ్మణులు శ్రాద్ధంలో సత్కారం పొందడానికి అర్హులు కారు. గాయకులు, నర్తకులు, గంతులు వేసేవారు, వాద్యకారులు, వ్యర్థప్రలాపాలు చేసేవారు, మల్లయోధులు, అగ్నిహోత్రం చేయనివారు, శవవాహకులు, దొంగలు, శాస్త్ర విరుద్ధకర్మలు చేసేవారు, అపరిచితులు అయిన బ్రాహ్మణులు కూడా శ్రాద్ధంలో సత్కారానికి అర్హులు కారని అంటారు. మందిపుత్రుడు అంటే తండ్రి ఎవరో నిశ్చయంగా తెలియనివాడు, దౌహిత్రుడుగా తాతగారి ఇంటిలో ఉండేవాడు - ఈ బ్రాహ్మణులు కూడా శ్రాద్ధానికి అర్హులుకారు. యుద్ధం చేసేవాడు, వ్యాపారం చేసేవాడు, పశుపక్ష్యాదులను అమ్ముకొని జీవించే బ్రాహ్మణులు కూడా శ్రాద్ధంలో సత్కారయోగ్యులు కారు.

కాని నియమాలను పాటించేవాడు, గుణవంతుడు, సదా స్వాధ్యాయశీలుడు, గాయత్రీ మంత్రం తెలిసినవాడు, క్రియానిష్ఠుడు అయిన బ్రాహ్మణులు సత్కారానికి యోగ్యులని అంటారు. శ్రాద్ధానికి మంచి అర్హుడైన బ్రాహ్మణుడు దొరకడమే అత్యుత్తమ సమయం. ఏ సమయంలో అయినా సరే బ్రాహ్మణుడు, పెరుగు, నెయ్యి, దర్భలు, పూలు, ఉత్తమ స్థలం దొరికితే ఆ సమయంలోనే శ్రాద్ధదానం ఆరంభించాలి. సదాచారి, కొద్దిపాటి జీవనాధారంతో కాలం గడిపేవాడు, దుర్బలుడు, తపస్వి, భిక్షతో జీవితం గడిపేవాడు అయిన బ్రాహ్మణులు యాచకులై, ఏదో కొద్దిగా అడగాలని వస్తే వారికి ఇచ్చిన దానం మహాఫలం కలది అవుతుంది. యుధిష్ఠిరా! ఈ విషయాలన్నీ సంపూర్ణంగా తెలిసికొని ధనహీనుడు, నీకు ఉపకారం చేయని వేదవేత్త అయిన బ్రాహ్మణునికి దానం చేయి. నీవు నీ దానం అక్షయం కానాలనుకొంటే నీకు ఇష్టమైనది, వేదవేత్త అయిన బ్రాహ్మణునికి రుచించే దానినే దానం చేయి.

యుధిష్ఠిరా! ఇక నరకానికి వెళ్ళే వారిని గురించి వర్ణిస్తాను. గురువును రక్షించడానికి లేక భయం నుండి తన్ను రక్షించుకోవడానికి అవసరమైనపుడు కాక ఇతర సమయాలలో కూడా అబద్ధాలు ఆడే బ్రాహ్మణులు నరకానికి వెళ్తారు. పర స్త్రీని అపహరించినవారు, పర స్త్రీలతో వ్యభిచరించినవారు, పరస్త్రీలను పరాయి పురుషులతో తార్చేవారు కూడా నరకానికి పోతారు. చాడీలు చెప్పేవారు, తెలియకుండా గోతులు తవ్వేవారు (లేదా ఒడంబడికలను ఉల్లంఘించేవారు), పరుల ధనంతో జీవించేవారు, వర్ణాశ్రమాలకు విరుద్ధంగా ఆచరించేవారు, కపటులు, పాపాచారులు, వేదాలు

అమ్ముకొనేవారు, వేదాలను నిందించేవారు, వేదాలు వ్రాసేవారు, రసం, విషం, పాలు అమ్ముకొనేవారు కూడా నరకగాములే, ధనలోభంతోగాని, ఆసక్తివల్లగాని చండాలురకు కూడా పాలు ఇచ్చేవారు, పశువులను అణచివేసేవారు, నాటికి ముకుతాడు కుట్టించేవారు, గుదిబండ వేసేవారు, నరకంలో పడతారు. చాలినంత శక్తి ఉండికూడా దనలోభంతో దానం చేయనివారు, దీనులను అందులను దయచూడని వారు, తనతోపాటు చాలాకాలం ఉన్న సహనశీలురు, జితేంద్రియులు, దుర్బలులు, బుద్ధిమంతులు అయిన వారిని పని తీరాక విడిచివేసేవారు నరకగాములు అవుతారు. పిల్లలకు, వృద్ధులకు, అలసిన నారికి పెట్టకుండా ఒక్కరే మదుర భక్ష్యాలను తినేసేవారు కూడా నరకానికి పోవలసిన వారే. ప్రాచీన ఋషులు నరకానికి వెళ్లేనారిని ఈ రీతిగా వివరించారు.

ఇక స్వర్గానికి వెళ్లే నారిని గురించి విను. దానం, తపస్సు, సత్యభాషణం, ఇంద్రియ నిగ్రహం కలిగి నిరంతరం ధర్మాచరణ తత్పరులు అయినవారు, ఉపాద్యాయుని సేవిస్తూ వేదాలు చదువుకొనేవారు, ప్రతిగ్రహమునందు ఆసక్తి లేనివారు, స్వర్గగాములు అవుతారు. మదువు, మాంసం, మద్యం మానివేసి ఉత్తమ నియమాలను ఆచరించేవారు, పరస్పర పాంగత్యానికి దూరంగా ఉండేవారు, తల్లిదండ్రులను సేవించేవారు. పోదరులపట్ల నాత్పల్యం కలవారు, భోజన సమయంలో ఇంటి బయటకు వచ్చి అతిథిని సేవించేవారు, అతిథులను ప్రేమిస్తూ వారికి ఎప్పుడూ తలుపులు మూయనివారు స్వర్గానికి వెళ్తారు. బీదవారి కన్యలకు ధనికులతో వివాహం చేయించేవారుగాని, తాము ధనికులై ఉండి బీదకన్యలను వివాహం చేసుకొన్నవారుగాని, శ్రద్ధతో మదురసాలను, ధావ్యాన్ని, ఓషధులను దానమిచ్చేవారు స్వర్గగాములు అవుతారు. దారి తెలియక తికమకపడే బాటసారులకు మంచి-చెడు, సుఖం కలిగించే, కష్టం కలిగించే దారిగురించి వివరంగా చెప్పేవారు, అమావాస్య పూర్ణిమ, చతుర్దశి, అష్టమి తిథులయందు, రెండు సంధ్యలయందు, అర్త్రా నక్షత్రంలో, జన్మనక్షత్రంలో, విషువయోగంలో, శ్రవణ నక్షత్రంలో భార్యతో రమించనివారు, కూడా స్వర్గానికి వెళ్తారు. రాజా! ఈ రీతిగా హవ్యకవ్య విధికి తగిన సమయం, స్వర్గనరకాలకు వెళ్లేవారు, ధర్మాధర్మాలు అన్నీ వివరించాను. ఇక ఇప్పుడు ఏమి వినాలనుకొంటున్నావు?”

యుధిష్ఠిరుడు - “దేవా! బ్రాహ్మణుని చంపకుండానే మనిషికి బ్రహ్మహత్యాదోషం ఎలా అంటుకొంటుంది? దీనిని విడమరించి దయచేసి చెప్పండి” అని అడిగాడు.

భగవానుడు - “రాజా! జీవనాదారం లేని బ్రాహ్మణుని తానే భిక్షకు పిలిచి తరువాత తిరస్కరించేనానిని బ్రహ్మహంతకుడు అంటారు. దుష్టబుద్ధిగల మనిషి నేదవేత్త అయిన బ్రాహ్మణుని యొక్క జీవనాదారాన్ని హరిస్తే అతడు కూడా బ్రహ్మ హతయే అవుతాడు. కోపంతో మండిపడి ఏదైనా ఆశ్రమం, ఇల్లు, గ్రామం లేదా నగరానికి నిప్పు పెట్టేవాడు, దాహంతో బాధపడే గోవులను నీటి దగ్గరకు చేరకుండా అడ్డుకొనేవాడు, వైదిక శ్రుతులయందు, ఋషి ప్రణీత శాస్త్రాలలో ఏమీ తెలియకుండానే దోషారోపణ చేసేవాడు కూడా బ్రహ్మహత్యా పాపం చేసినవాడే. గుడ్డి, కుంటి, మూగవారి సర్వస్వాన్ని అపహరించేవాడు, మూర్ఖుడై గురువును ‘నీవు’ అని సంబోధించేవాడు, హుంకరించి అతనిని తిరస్కరించినవాడు, అతని ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించి ఇచ్చవచ్చినట్లు నడుచుకొనేవాడు. ఇటువంటి వానిని కూడా బ్రహ్మహతీ అనే అంటారు. క్రోధంతోగాని, ద్వేషంతోగాని లేదా పరుషంగా నిందానాక్యాలు పలికి ఋతుకాలంలో భార్య దగ్గరకు వెళ్లనివాడు, దరిద్రుని యొక్క సర్వస్వం హరించినవాడు కూడా బ్రాహ్మణుని హత్య చేసినవానిగానే పరిగణిస్తారు.

యుధిష్ఠిరుడు - “దేవా! అన్నిటికంటే ఉత్తమంగా పరిగణించే దానమేమిటో చెప్పండి. ఏ బ్రాహ్మణుని అన్నం తినకూడదో అది కూడా వివరించండి” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - “రాజా! బ్రహ్మాది దేవతలు అందరూ అన్నాన్ని ప్రశంసిస్తారు. కాబట్టి అన్నదానంతో సమానమైవదేదీ లేదు, ఉండబోదు. ఎందుకంటే ఈ జగతిలో బలం ఇచ్చేది అన్నమే. అన్నంమీద ఆదారపడే ప్రాణాలు నిలిచి ఉంటున్నాయి. ఇక నేను ఎవరి అన్నం గ్రహించతగనిదని అంటారో నారి గురించి చెబుతున్నాను శ్రద్ధగా విను. యజ్ఞదీక్షితుడు, సీచుడు, క్రోధంగలవాడు, శతుడు, శాపగ్రస్తుడు, నపుంసకుడు, భోజనాలలో భేదం కనపరచేవాడు, వైద్యుడు, దూత, ఎంగిలి తినేవాడు, వర్ణ సంకరుడు, అశౌచంగల మనిషి - వీరి యొక్క అన్నం, శూద్రుని ఎంగిలి, శత్రువు పెట్టిన అన్నం తినకూడదు. అలాగే పతితుడు, చాడీలు చెప్పేవాడు, యజ్ఞఫలం అమ్మేవాడు, నటుడు, బట్టలు వేసేవాడు, సాలెవాడు, కృతఘ్నుడు, అంబుష్టుడు, నిషాదుడు, రంగస్థలంలో నాటకాలు వేసేవాడు, కంసాలి, వీణానాదకుడు, ఆయుధాలు అమ్మేవాడు, పూతుడు, మద్యం అమ్మేవాడు, చాకలి, స్త్రీ యొక్క ఒద్దికలో ఉండేవాడు, క్రూరుడు, గేదెలు మేసేవాడు - వీరియొక్క అన్నం కూడా గ్రహింపదగనిదే అంటారు.

మరణాశౌచం పదిరోజులు ఇంకా పూర్తి కానివాని యొక్క, వేళ్ళ యొక్క అన్నం తినకూడదు. కారాగారవాసి, జూదగాడు, ద్యూతవిద్య వచ్చినవాడు, పరివిత్తుడు (తమ్మునికి పెళ్లి అయి, పెళ్లికాని అన్నగారు), పరివేత్త (పెళ్లికాని అన్న యొక్క పెళ్లి అయిన తమ్ముడు) యొక్క అన్నం కూడా తినదగినది కాదు. అక్కకు పెళ్లికాకుండా చెల్లెలిని వినాహమాడిన బ్రాహ్మణుడు, సోదరుడు చనిపోతే అతని భార్యను అనుభవించేవాడు వీరితోపాటు రాజు యొక్క అన్నం కూడా త్యజించవలసినచే. రాజు అన్నం తేజస్సును, శూద్రుని అన్నం బ్రాహ్మణత్వాన్ని, కంసాలి అన్నం ఆయువును, మాదిగవాని అన్నం సత్కీర్తిని నశింపచేస్తుంది. సామూహికమైన అన్నం, వేశ్యాన్నం కూడా నింద్యమే. వైద్యుని అన్నం చీమువంటిదని, వ్యభిచారిణి భర్త యొక్క అన్నం వీర్యం అని అంటారు. అందుకని వాటిని వదిలివేయాలి. వారి అన్నం తిన్నవాడు నారి చర్మాన్ని, రోమాలను, ఎముకలను కూడా భుజించినట్లే. తెలియక నారి అన్నం తింటే మూడు రోజులు ఉపనాసం చేయాలి. కాని తెలిసి తెలిసి ఒకసారైనా వారి అన్నం తిన్న ద్విజుడు ప్రాజాపత్య వ్రతం ఆచరించాలి.

పాండునందనా! ఇకనేను దానాలకు కలిగే యథార్థ ఫలాలను చెపుతున్నాను విను. జలదానం చేసిన వానికి తృప్తి కలుగుతుంది. అన్నదాతకు అక్షయ సుఖం లభిస్తుంది. తిలదానం చేసిన వానికి మనసుపడిన సంతానం, దీపదానం చేసిన వానికి ఉత్తమమైన కన్నులు కలుగుతాయి. భూదానం చేసిన వానికి భూమి, సువర్ణదానం చేసినవానికి దీర్ఘాయువు, గృహదానం చేసిన వానికి అందమైన భవనం, నెండి దానం చేసినవానికి ఉత్తమరూపం ప్రాప్తిస్తాయి. వస్త్రదానం చేసినవాడు చంద్రలోకానికి, అశ్వదానం చేసినవాడు అశ్వినీ కుమారుల లోకానికి వెళ్తాడు. బండిలాగే ఎద్దును దానం చేసినవాడు సంపదను పొందుతాడు. గోదానం చేసినవాడు గోలోక సుఖాన్ని అనుభవిస్తాడు. నాహనాన్ని, శయ్యను దానం చేసిన వానికి స్త్రీ, అభయదానం చేసినవానికి ఐశ్వర్యం లభిస్తాయి. దాన్య దానం చేసిన మనిషి శాశ్వతమైన సుఖం పొందుతాడు. వేదాలను ప్రదానం చేసేవాడు పరబ్రహ్మ స్వరూపుడవుతాడు. బంగారం, భూమి, గోవులు, గుట్టలు, మేకలు, వస్త్రాలు, శయ్యలు, ఆసనాలు మొదలైన వస్తువులను గౌరవంగా గ్రహించినవాడు, న్యాయానుసారంగా ఆదరంగా దానం చేసిన దాత ఇద్దరూ కూడా స్వర్గానికి వెళ్తారు. కాని దీనికి విరుద్ధంగా అనుచితంగా ఇచ్చినా, తీసుకొన్నా ఆ ఇద్దరూ నరకానికి

వెళ్తారు. విద్వాంసుడు ఎప్పుడూ అబద్ధం చెప్పకూడదు. తపస్సు చేసి దానికి గర్వించకూడదు. భాధలలో చిక్కుకొన్నా కూడా బ్రాహ్మణులను నిరాదరించకూడదు. దానమిచ్చి దానిని చెప్పుకోకూడదు. అబద్ధం అడితే యజ్ఞం, గర్విస్తే తపస్సు, బ్రాహ్మణుని అవమానిస్తే ఆయువు, తన నోటితో చెప్పుకుంటే దానం నశించిపోతాయి.

జీవుడు ఒంటరిగానే జన్మిస్తాడు, ఒంటరిగానే మరణిస్తాడు, ఒంటరిగానే పుణ్య సాపాలను అనుభవిస్తాడు. మనిషి మరణించాక బందువర్గం ఆ శరీరాన్ని కాష్టంలాగ, మట్టి ముద్దలాగ నేలమీద పడేసి ముఖం తిప్పుకొని నెళ్లిపోతారు. అప్పుడు కేవలం ధర్మమే జీవుని వెన్నంటి వెళ్తుంది. మనిషి భవిష్యత్తులో చేయబోయే కర్మల గురించి లెక్కలు వేస్తూ ఉంటాడు, కాని కాలం నశించిపోయే అతని శరీరాన్ని లక్ష్యంగా చేసుకొని నవ్వుతూ ఉంటుంది. అందుకని ధర్మాన్నే సహాయంగా భావించి సదా దానిని సంగ్రహించడంలోనే లగ్నం కావాలి. ఎందుకంటే ధర్మం సహాయంతోనే మనిషి దుష్టరమైన నరకాన్ని దాటగలుగుతాడు. ఎక్కువ నీటితో నిండుగా ఉండే సరోవరాలను, ధర్మశాలలను, నూతులను, అందమైన చలివేండ్రాలను ఏర్పాటు చేసేవారు, సదా అన్నదానం చేసేవారు, తీయగా మాట్లాడేవారు - వీరిపై యమధర్మ రాజు ఆదిపత్యం చెల్లదు.

ధర్మశౌచముల లక్షణము - సన్యాసి అతిథుల

సత్కారము - శిష్టాచారము - దానపాత్ర

బ్రాహ్మణ, అన్నదానముల ప్రశంస

యదిష్ఠిరుడు - "జనార్దనా! మనీషులు ధర్మాన్ని అనేక ప్రాకారాలు, పెక్కు ద్వారాలు కలదానిగా చెబుతారు. వాస్తవానికి దాని లక్షణం ఏమిటో దయచేసి చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు - "రాజా! నీవు ధర్మ శౌచముల విధిని క్రమంగా సంక్షేపంగా విను. అహింస, శౌచం, అక్రోధం, ఆకూరత, దమం, శమం, సరళత్వం - ఇవి ధర్మానికి ఉండే నిశ్చిత లక్షణాలు. బ్రహ్మచర్యం, తపస్సు, క్షమ, మధుమాంస త్యాగం, ధర్మమర్యాదకు లోబడి ఉండడం, మనసును అదుపులో ఉంచుకోవడం ఇవన్నీ శౌచ (సవిత్రిత) లక్షణాలు. మనిషి భాల్యంలో విద్యాభ్యాసం చేయాలి, యౌవనంలో స్త్రీని వివాహం చేసుకోవాలి. వార్ధక్యంలో ముని వృత్తిని ఆశ్రయించాలి. కాని ధర్మాన్ని మాత్రం సదా అన్ని దశలలోను ఆచరించాలి. బ్రాహ్మణుని అవమానించకూడదు. గురుజనులను నిందించకూడదు. మహాత్ములైన సన్యాసులకు

అనుకూలంగా వ్యవహరించాలి - ఇది సనాతన ధర్మం. సన్యాసి బ్రాహ్మణులకు గురువు. బ్రాహ్మణుడు నాలుగు వర్ణాల వారికి గురువు. స్త్రీకి భర్త గురువు. రాజు అందరికీ గురువు. సన్యాసి గృహస్థు ఇంటిలో ఒక్క రాత్రి అయినా నిలిచి ఉంటే, అతడు ఆ గృహస్థు తెలిసి చేసిన, తెలియక చేసిన సమస్త పాపాలను భస్మం చేసి వేస్తాడు. సన్యాసి ఒక దండం ధరించినా, మూడు దండాలు ధరించినా, పెద్ద పెద్ద జడలు ఉన్నా, బోడితలతో ఉన్నా, కాషాయ వస్త్రాలు ధరించినాగాని అతనిని పూజించవలసినదే. గృహస్థులు సన్యాసిని, అతిథిని పూజించకపోతే లేక అవమానిస్తే నారు ఆ గృహస్థులను నరకంలో పడేస్తారు. కాబట్టి పరలోకంలో తమకు మేలు జరగాలి అనుకొనేవారు నాయందు సమస్త కర్మలను అర్పించిన, నాకు శరణాగతులైన భక్తులను ప్రయత్న పూర్వకంగా పూజించడం ఉచితం. బ్రాహ్మణులపై చేయి ఎత్తకూడదు. గోవులను ఎప్పుడూ కొట్టకూడదు. ఆ ఇద్దరినీ కొట్టినవాడు భూణ హత్యతో సమానమైన పాపాన్ని పొందుతాడు. నిప్పును నోటితో ఊదకూడదు. కాళ్లను నిప్పుపై కాచుకోకూడదు. కాళ్లతో నిప్పును తొక్కకూడదు. అగ్నితో వీపును కాచుకోకూడదు. రెండుచోట్ల అగ్ని మండుతూ ఉంటే నాటి మధ్య నుండి పోరాడు. అగ్నిలో అపవిత్ర వస్తువు వేయరాదు. ఎంగిలితో ఉన్నప్పుడు, సూతకంలోను ఎప్పుడూ అగ్నిని తాకరాదు. అగ్ని సర్వదేవతా స్వరూపం. కనుక శుద్ధుడై దానిని స్పృశించాలి. మలమూత్రాలు విసర్జించే కోరిక కలిగినపుడు బుద్ధిమంతుడు అగ్నిని స్పృశించరాదు. ఎందుకంటే మలమూత్రాల వేగాన్ని భరిస్తున్నంతసేపు అశుద్ధునిగానే ఉంటాడు. భోజనం సిద్ధం చేయడానికి ఇంకో ఇంటినుండి ఎప్పుడూ అగ్ని తేకూడదు. ఎందుకంటే ఆ అగ్నితో తయారయిన అన్నంతో ఏ శుభకర్మ చేసినా ఆ పుణ్యంలో సగభాగం ఆ అగ్ని ఇచ్చిననానికే లభిస్తుంది. కనుక తన ఇంటిలోని నిప్పును ఎప్పుడూ చల్లారిపోనీయకూడదు. అజాగ్రత్త వల్లనో, తెలియకనో ఇంటిలో నిప్పు చల్లారిపోతే తిరిగి అరణీకాష్ఠంతో మదించి అగ్నిని పుట్టించుకోవాలి. లేకపోతే ఎవరైనా శ్రోత్రీయ బ్రాహ్మణుని ఇంటినుండి అడిగి తెచ్చుకోవాలి.

యుధిష్ఠిరుడు - “జనార్దనా! ఎవరికి దానమిస్తే మహాఫలం లభిస్తుందో ఆ పాదుబ్రాహ్మణులు ఎలా ఉంటారు?” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - “రాజా! క్రోధం లేనివారు,

సత్యవాదులు, సదా ధర్మరతులు, జితేంద్రియులు - అయినవారే పాదుబ్రాహ్మణులు. వారికి దానం ఇస్తేనే మహాఫలం కలుగుతుంది. అభినూన రహితులు, అన్నిటినీ సహించేవారు, శాస్త్రార్థాలు తెలిసినవారు, ఇంద్రియ జయులు, ప్రాణులందరికీ మేలు చేసేవారు, అంధరితో మైత్రి పాటించేవారు, నిర్దోభులు, పవిత్రులు, విద్వాంసులు, సంకోచించేవారు, సత్యవాదులు, స్వధర్మ పరాయణులు అయితే వారికి ఇచ్చిన దానం మహాఫల ప్రాప్తిని ఇస్తుంది. షడంగసహితంగా నాలుగు వేదాలను చదివేవానిని, శూద్రాన్నంతో కడుపు నింపుకోనివానిని ఋషులు దానానికి ఉత్తమ పాత్రులని అంగీకరిస్తారు. యుధిష్ఠిరా! శుద్ధబుద్ధి, శాస్త్రజ్ఞానం, సదాచారం, ఉత్తమ శీలంతో కూడిన ఒక్క బ్రాహ్మణుడైనా దానం గ్రహిస్తే, అది డాత యొక్క మొత్తం వంశాన్ని ఉద్ధరిస్తుంది. అటువంటి బ్రాహ్మణునికి గోవు, గుఱ్ఱం, అన్నం, ధనం ఇవ్వాలి. సత్పురుషులు ప్రశంసించే ఏ గుణవంతుడైన బ్రాహ్మణుని వేరైనా విని, అతనిని దూరం నుండి పిలిపించి, ప్రయత్న పూర్వకంగా అతనిని సత్కరించి పూజించాలి.

యుధిష్ఠిరుడు - “దేవేశ్వరా! ఈ ధర్మార్థముల విధిని గూర్చి భీష్ములవారు విస్తారంగా చెప్పారు. మీరు నారి మాటలలోని సారభూతమైన ధర్మాన్ని ఏరి చెప్పండి” అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - “రాజా! సమస్త చరాచర జగత్తు అన్నం మీదనే ఆధారపడి ఉంది. అన్నం వలన ప్రాణం పుడుతుంది. ఇది ప్రత్యక్షంగా ఉన్న విషయమే. కాబట్టి తన క్షేమం కోరుకొనేనాడు దేశ కాలాలను విచారించి భిక్షుకునకు అన్నదానం చేయాలి. బ్రాహ్మణుడు బాలుడుగానీ, వృద్ధుడుగానీ మార్గాయాసంతో అలిసి ఇంటికివస్తే గృహస్థు అమితానందంగా గురువునువలె అతనిని పూజించాలి. పరలోకంలో క్షేమం కలగడం కోసం వ్యక్తమయ్యే తన కోపాన్ని కూడా ఆపుకొని, మాత్సర్యాన్ని వదిలి సుశీలతతో ప్రసన్నతతో అతిథిని పూజించాలి. గృహస్థుడు ఎప్పుడూ అతిథిని నిరాదరించకూడదు. అతనికి అబద్ధం చెప్పకూడదు. అతని గోత్రశాఖల గురించిగాని, అధ్యయన విషయం గురించికాని ఎప్పుడూ ప్రశ్నించకూడదు. భోజన సమయంలో ఇంటికి చండాలుడు వచ్చినా, శ్వపాకుడు (మహా చండాలుడు) వచ్చినా పరలోకహితం కోరుకొనే గృహస్థుడు అన్నంపెట్టి వారిని ఆదరించాలి. (భిక్షుకుడు వస్తాడనే భయంతో) ఇంటి తలుపులు

బిగించుకొని ఆనందిస్తూ భోజనం చేసేవాడు తన స్వర్గానికి తానే తలుపు బిగించినట్లు కాగలడు. దేవతలను, పితరులను, ఋషులను, బ్రాహ్మణులను, అతిథులను, నిరాశ్రయులను అన్నంతో తృప్తి పరచినవానికి మహా పుణ్యఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. జీవితంలో ఎన్నో పాపాలు చేసిన వాడు కూడా యాచకుడైన బ్రాహ్మణునికి విశేష రూపంగా అన్నదానం చేస్తే అన్ని పాపాల నుండి విముక్తి పొందుతాడు. లోకంలో అన్నం పెట్టిన వానిని ప్రాణదాతగా భావిస్తారు. ప్రాణదాత అన్నీ ఇచ్చేవాడు. కాబట్టి మేలుకలగాలని కోరుకొనేవాడు విశేషంగా అన్నదానం చేయాలి. అన్నాన్ని అమృతం అంటారు. అన్నమే ప్రజలకు జన్మనిచ్చేది అని భావిస్తారు. అన్నం నశించినపుడు శరీరంలోని పంచధాతువులు నశిస్తాయి. బలవంతుడైనవాడు కూడా అన్నాన్ని పరిత్యజిస్తే అతని బలం తరిగిపోతుంది. కాబట్టి శ్రద్ధతో అయివా అశ్రద్ధతో అయివా మిక్కిలి ప్రయత్నించి అన్నదానం చేయాలి. సూర్యుడు తన కిరణాలతో పృథివికి సారమైన రసాన్ని (జలాన్ని) లాగివేస్తాడు. వాయువు దానిని తీసికొని వెళ్లి మేఘాలలో ఉంచుతుంది. మేఘాలలో పడిన జలాన్ని ఇంద్రుడు మళ్ళీ ఈ భూమిమీద వర్షిస్తాడు. దానితో బాగా తడిసి భూమి తృప్తి పడుతుంది. దానినుండి దాన్యపు మొక్కలు మొలకెత్తుతాయి. దాని వలన ప్రాణులందరి జీవనాలు నిలబడతాయి. ఈ రీతిగా సూర్యుడు, వాయువు, మేఘుడు, ఇంద్రుడు - ఇవన్నీ ఒకే సముదాయంలోనివి. వాటివలన ప్రాణులు పుడుతున్నాయి. ఆకాశంలో ఈ మహాత్ములకు అనేక దివ్య భవనాలు ఉన్నాయి. భూమిపైన బిన్నబిన్న ప్రకారాలుగా నిర్మితమై వేర్వేరుచోట్ల ఉన్నాయి. వాటిలో కొన్ని చంద్రమండలంవలె తెల్లనిరంగు కలవి. కొన్ని ఉదయకాలపు సూర్యునిలా ఎఱ్ఱగా ఉంటాయి. ఆ లోకాలలో స్థావర జంగమాలైన అన్ని రకాల ప్రాణులూ నివసిస్తాయి. అన్నదాతలకు ఆ లోకాలే ప్రాప్తిస్తాయి. కాబట్టి సదా అన్నదానం చేస్తూనే ఉండాలి.

భోజన విధి - గోవులకు మేత వేయు విధానము -

మాహాత్మ్యము - బ్రాహ్మణుడు తిలల నుండి

చెఱకు నుండి రసము తీయుట నిషేధము

యుధిష్ఠిరుడు - "మధుసూధనా! ఇప్పుడు దాన విధిని వినినా మనసుకు ఆనందం కలిగింది. ఇక మీరు దయచేసి భోజన విధి గురించి చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "పాండునందనా! ద్విజాతులు భోజనం చేయవలసిన విధానం విను. శ్రేష్ఠుడైన ద్విజుడు

స్నానం చేసి పవిత్రుడై, పరిశుద్ధమైన ఏకాంత స్థానంలో కూర్చుని అగ్నిలో హోమం చేయడం ఉచితం. బ్రాహ్మణుడయితే చతురస్రంగా, క్షత్రియుడు గోళాకారంగా, వైశ్యుడు అర్థచంద్రాకారంగా, మండలాలు చేయాలి. తరువాత కాళ్ళ కడుగుకొని ఆ మండలంలోనే పరచబడిన శుద్ధాసనంపై తూర్పుగా తిరిగి కూర్చోవాలి. రెండు కాళ్ళ లేదా ఒక కాలితో నేలను స్పృశిస్తూ ఉండాలి. ఒక వస్త్రాన్ని ధరించి, శరీరమంతా బట్టతో కప్పుకొని కూడా భోజనం చేయకూడదు. అలాగే పగిలిన పాత్రలో, తిరిగేసి వేసిన ఆకులో భోజనం చేయడం నిషిద్ధం. భుజించేవాడు ప్రసన్నచిత్తంతో ముందుగా అన్నానికి నమస్కరించాలి. అన్నంవైపు తప్ప మరొకవైపుకి చూడకూడదు. భుజించేటపుడు వడ్డించిన అన్నాన్ని నిందించకూడదు. భోజనానికి ముందు చేతిలోకి నీరు తీసుకొని దానిని అన్నానికి ప్రధక్షిణంగా తిప్పాలి. ఆపై మంత్రం చదివి వేర్వేరుగా అయిదు ప్రాణాలకు అన్నాహుతులు ఇవ్వాలి. అన్నం, అన్నాదుడు, పంచప్రాణాల తత్త్వం తెలిసికొని ప్రాణాగ్ని హోత్రం చేసినవాడు పంచ వాయువుల యజ్ఞం చేసినవాడవుతాడు. ప్రాణాహుతులు ఇచ్చిన తరువాత తన నోటిలో పట్టేంత ఒక్కొక్క అన్నం ముద్దను తీసికొని తివాలి. ఒక ముద్ద అన్నం నోటిలోకి వెళ్లక ఇంకా మిగిలి ఉంటే అది తన ఎంగిలి అవుతుంది. ముద్దలో మిగిలిన, నోటినుండి బయటకు వచ్చిన అన్నం తినకూడనిదని గ్రహించు. అది తిన్నట్లయితే చాంద్రాయణ వ్రతం చేయాలి. తన ఎంగిలి తిన్నా, ఒకసారి తిని వధలివేసిన దానిని మళ్ళీ తిన్నా, చాంద్రాయణం, కృచ్ఛం, లేదా ప్రాజాపత్యవ్రతం ఆచరించాలి. స్త్రీ భుజించిన పాత్రలో తిన్నవాడు, స్త్రీ ఎంగిలి తిన్నవాడు, స్త్రీతో కలిసి ఒకే పాత్రలో తిన్నవాడు మదిరాసానం చేసినవాడు అవుతాడు. తత్త్వదర్శులు అయిన మునులు ఈ పాపం నుండి విముక్తి పొందడానికి ఏ ఉపాయమూ చెప్పలేదు. మంచినీరు త్రాగేటపుడు నీటి చుక్కలు నోటినుండి జారి అన్నంలో పడితే అది తినడానికి పనికిరాదు. దానిని తిన్నవాడు చాంద్రాయణ వ్రతం ఆచరించాలి. అలాగే త్రాగాక మిగిలిన నీరు కూడా మళ్ళీ తాగడానికి యోగ్యమైనది కాదు. ఎవరైనా బ్రాహ్మణుడు తెలియక దానిని తాగినా అతడు చాంద్రాయణ వ్రతం చేయాలి. బ్రాహ్మణుడు మౌనంగా ఉండి, నేలనుగాని దిక్కులుగాని చూడకుండా విద్యుక్తంగా భుజించడం ఉచితం. ఎవరికీ తన ఎంగిలిపెట్టకూడదు. ఎప్పుడూ అతి ఎక్కువగాగాని, అతి తక్కువగాగాని తినకూడదు. స్రతిదినం తనకు భాధ

కలుగకుండా ఉండేంత మాత్రమే తినాలి. భోజనం చేసేటప్పుడు బహిష్టు అయిన స్త్రీ చందాలుడు, కుక్క లేక పంది చూసినట్లయితే, అన్నాన్ని వదిలివేయాలి. మోహంతో ఆ అన్నాన్ని వధలకపోతే, ఆ ద్వీజుడు చాంద్రాయణ వ్రతం చేయవలసినవాడు అవుతాడు. భోజనంలో వెంట్రుకగాని, పురుగుగాని పడినా, నోటితో ఊది చల్లార్చినా అది తినకూడనిదని తెలుసుకోవాలి. అటువంటి అన్నం తింటే చాంద్రాయణ వ్రతం ఆరించవలసిన అవసరం కలుగుతుంది. తింటున్న అన్నం ముందునుండి లేచి, మళ్ళీ దానిని తాకినా, కాలితో తాకినా, దాటి వెళ్ళినా - అది రాక్షసులు తినదగినదని తలచి దానిని విడిచి వేయాలి. రాక్షసుల ఎంగిలి భాగాన్ని గ్రహించిన బ్రాహ్మణుడు తనకు ఏడు తరాలు ముందున్న పితరులను, ఏడు తరాలు రాబోయే సంతానాన్ని ఘోర రౌరవనరకంలోకి తోస్తాడు. భోజనం పూర్తి అయ్యాక, తిన్న పాత్రలోనే ఆచమనం చేయాలి. భోజనం చేసే ద్వీజుడు ఆచమనం చేయకుండానే ఆసనం నుండి లేస్తే, అతడు వెంటనే స్నానం చేయాలి. లేకపోతే అతడు అపవిత్రుడుగానే ఉండిపోతాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! గోవుల ముందు పిడికెడు గడ్డివేసే విధానం, దాని మహాత్వం ఏమిటి? చెఱకు నుండి చంద్రుని ఉత్పత్తి ఎలా జరిగింది? దయచేసి చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! ఎద్దు జగతికి తండ్రులు అని గోవులు తల్లులని భావించాలి. వాటిని పూజిస్తే పితరులందరినీ, దేవతలను పూజించినట్లే. వాటి గోమయంతో అలికితే సభా భవనాలు, గుడిసెలు, ఇళ్లు, దేవమందిరాలు కూడా శుద్ధమవుతున్నాయంటే వాటిని మించిన ప్రాణులు ఇంకేముంటాయి? మనిషి ఒక ఏడాదిపాటు తాను అన్నం తినేముందు ప్రతిదినం ఇతరుల గోవుకు పిడికెడు గడ్డి వేస్తే, అతడు ప్రతి సమయంలోను గోవును సేవించిన ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. (గోవు ఎదురుగా పిడికెడు గడ్డివేసే విధానం ఇలా ఉంటుంది.) గోమాత ఎదురుగా గడ్డి ఉంచి - "లోకంలోని గోవులన్నీ నాకు తల్లులు. వృషభాలన్నీ నా తండ్రులు. గోమాతా! నేను సేవకోసం ఈ పిడికెడు గడ్డి నీ ముందు పెడుతున్నాను. దీనిని స్వీకరించు" అని చెప్పాలి. (గానో మే మాతరః సర్వాః పితరశ్చైవ గోవృషాః । గ్రాసముష్ణం మయా దత్తం ప్రతిగృహ్ణాత మాతరః ॥) ఈ మంత్రాన్ని చదువుతూ లేదా గాయత్రీ మంత్రం ఉచ్చరించి, గడ్డిని అభిమంత్రించి ఏకాగ్ర చిత్తంతో

గోవుకు తినిపించాలి. అలా చేయడం వలన కలిగే పుణ్యమేమిటో విను. ఆ వ్యక్తి తెలిసీ లేదా తెలియక చేసిన పాపాలన్నీ నశించిపోతాయి. అతనికి ఎప్పుడూ స్వస్థాలు రావు. తిలలు చాలా పవిత్రం, పాపవాళకం. నారాయణ భగవానుని నుండి అవి పుట్టాయి. అందుకని శ్రాద్ధంలో తిలలను మిక్కిలిగా ప్రశంసించారు. తిలదానం మిక్కిలి ఉత్తమదానం అని చెప్పారు. తిలదానం చేయాలి, తిలలను భక్షించాలి. ఉదయాన్నే తిలలను నలుగు పెట్టుకొని స్నానం చేయాలి. నోటితో సదా 'తిల-తిల' అంటూ ఉచ్చరించాలి. ఎందుకంటే తిలలు అన్ని పాపాలను నశింపజేస్తాయి. ద్వీజాతులు తిలలను కొని లేదా దానం పుచ్చుకొని అమ్మకూడదు. తిలలను భుజించడానికి, నలుగు పెట్టుకోవడానికి, దానం ఇవ్వడానికి తప్పించి వేరే ఏ పనికయినా ఉపయోగించేవాడు తన పితరులతోపాటు పురుగై కుక్కమలంలో పడతాడు. బ్రాహ్మణుడు తాను గానుగలో తిప్పి నువ్వులను నూనె తీయకూడదు. మోహంతో ఎవరైనా తిలలను గానుగ ఆడితే అతడు రౌరవ నరకంలో పడతాడు. చంద్రుడు ఇక్షు (చెరకు) వంశంలో జన్మించాడు. బ్రాహ్మణులు చంద్రవంశంలో జన్మించారు. కనుక బ్రాహ్మణుడు యంత్రంలో వేసి చెరకును రసం తీయకూడదు. బ్రాహ్మణుడు చెరకును గానుగాడితే, అతనికి ఒక్కొక్క గడకు ఒక్కొక్క బ్రహ్మహత్యాదోషం అంటుంది.

ఆపద్ధర్మములు - ఉత్తమాధమ బ్రాహ్మణులు - శ్రాద్ధమునకు ఉత్తమ సమయము - మానవ ధర్మముల సారము

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! మీ దయవలన నేను అన్ని దర్మాలను సంగ్రహంగా విన్నాను. భుజించతగిన అన్నమేదో, కానిదేదో అది కూడా తెలిసింది. ఇక దయచేసి ఆపద్ధర్మాలను చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! దేశంలో కరువు వచ్చినపుడో దేశం ఆపదలో ఉన్నపుడో, జాతాశౌచం, మృతాశౌచం కలిగినపుడో, మందుటెండలో నడవ వలసినవచ్చినపుడో లేదా ఈ కారణాలన్నిటి వలననూ నియమాలు పాటించడానికి వీలు కలుగనపుడు, అతిదూరమైన మార్గంలో నడిచినందువల్ల విపరీతమైన అలసట కలిగినప్పుడు, ఆ స్థితిలో బ్రాహ్మణ క్షత్రియవైఖ్యలు దొరకనపుడు శూద్రుని నుండి కూడా ప్రాణం నిలుపుకోవడానికి అపక్వాహారం తీసుకోవచ్చును. రోగి, దుఃఖితుడు, పీడితుడు, అకలిగొన్న బ్రాహ్మణుడు భోజన సంబంధమైన నియమం పాటించలేకపోతే

అతనికి ప్రాయశ్చిత్తం అక్కరలేదు. జలం, మూలాలు, వెయ్యి పాలు, హవిస్సు, బ్రాహ్మణుని కోరిక తీర్చడం, గురువు యొక్క ఆజ్ఞను పాటించడం, ఓషధులు - ఈ ఎనిమిది విషయాలు సేవించడం వలన వ్రతభంగం వాటిల్లదు. విద్యుక్తంగా ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవడంలో అసమర్థుడైనవాడు విద్వాంసుల మాటపై, దానం ద్వారా శుద్ధుడు కావచ్చును. పరదేశంలో నివసించే మనిషి కొద్దికాలంపాటు ఇంటికి వస్తే, ఋతుకాలంలోను, దానికంటే వేరైన సమయంలోకూడా, రాత్రి, పగలు కూడా తన భార్యతో సమాగమం చేస్తే ప్రాయశ్చిత్తానికి అర్హుడు కాదు.

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవేశ్వరా! ఎటువంటి బ్రాహ్మణుని ప్రశంసించాలి? ఎటువంటి వానిని నిందించాలి? అష్టశ్రాద్ధానికి సమయం ఏది? ఇది నాకు చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! ఉత్తమ వంశంలో పుట్టినవాడు, శాస్త్రోక్త కర్మలు చేసేవాడు, విద్వాంసుడు, దయాళువు, శ్రీసంపన్నుడు, సరళుడు, సత్యవాది - ఈ బ్రాహ్మణులందరూ సుపాత్రులే (ప్రశంసకు యోగ్యులు). అగ్రాసనం అధిష్ఠించి అందరికంటే ముందు భుజించడానికి అర్హులైనవారు, ఆ పంక్తిలో ఉన్న వారందరినీ తమ దర్శన మాత్రం చేతనే పవిత్రులను చేస్తారు. నాకు శరణాగత భక్తుడైన ఉత్తమ బ్రాహ్మణుడు పంక్తి పావనుడని తెలుసుకో. అతడు విశేష రూపంగా పూజింపదగినవాడు. ఇక నిందింపదగిన బ్రాహ్మణులను గూర్చి విను. లోకంలో కపటంగా ప్రవర్తించేవారు వేద పారంగతులైన విద్వాంసులు అయినప్పటికీ పాపాచారులుగానే ఎంచబడతారు. అగ్నిహోత్రం, స్వాధ్యాయం చేయనివాడు, సదా దానం స్వీకరించడానికే అభిలషించేవాడు, ఎక్కడపడితే అక్కడ తినేవాడు బ్రాహ్మణ జాతికి కళంకుడు. మృతాశౌచం అన్నం తిని బలిసిన శరీరం కలవాడు, శూద్రాన్నం తినేవాడు. శూద్రుని అన్న రసంతోనే పుష్టినందినవాడు, అయిన బ్రాహ్మణుడు ప్రతిదినం స్వాధ్యాయం, జపం, హోమం చేసినప్పటికీ శూద్రాన్నం నుండి తప్పించుకోలేదు. అతని ఆత్మ, వేదాధ్యయనం, మూడు అగ్నులు - ఈ అయిదు నశించిపోతాయి. శూద్రుని సేవించే బ్రాహ్మణునికి తినడానికి అన్నాన్ని నేలమీదనే పడేయాలి. ఎందుకంటే అతడు కుక్కతో, నక్కతో సమానుడు. చనిపోయిన శూద్రుని శవం వెన్నంటి శ్మశాన భూమికి వెళ్లే మూర్ఖుడైన బ్రాహ్మణునికి మూడు రోజులపాటు అశౌచం ఉంటుంది. మూడు రాత్రులు పూర్తి అయ్యాక సముద్రంలో కలిసే ఏ నదిలో అయినా స్నానం

చేసి, వందసార్లు ప్రాణాయామం చేయాలి, నేయి తాగాలి. అప్పుడే అతడు శుద్ధుడు అవుతాడు. ఉత్తమ ద్విజుడు అనాద బ్రాహ్మణ శవాన్ని శ్మశానానికి తీసుకు వెళ్తే అతనికి అదుగదుగున అశ్వమేధయజ్ఞ ఫలం లభిస్తుంది. అతడు నీటిలో స్నానం చేసినంత మాత్రం చేతనే శుద్ధుడవుతాడు. నివృత్తి మార్గపరాయణుడు అయిన బ్రాహ్మణుడు శూద్రుని ఇంటిలో సాలుగాని, పెరుగుగాని తినకూడదు. దానిని కూడా శూద్రాన్నంగానే భావించాలి. ఆకలితో అలమటించిపోతూ, అన్నం కోసం ఎదురుచూచే బ్రాహ్మణుని బోజనానికి విఘ్నం కలిగించే వానికంటే సాపాత్ముడు వేరొకడు ఉండదు.

రాజా! బ్రాహ్మణునికి శీల సదాచారాలు లేకపోతే షడంగ సహిత చతుర్వేదాలు, సాంఖ్యం, పురాణాలు, ఆభిజాత్యం - ఇవన్నీ ఉండి కూడా అతనికి సర్గతిని ఇవ్వలేవు. గ్రహణ సమయంలో, విషువయోగంలో, అయనం చివర, పితృకర్మలో (శ్రాద్ధాదులలో), మఖానక్షత్రంలో, తనకు కొడుకు పుట్టినపుడు, గయలో పిండదానం చేసేటపుడు ఏ కొద్దిపాటిదానం చేసివా అది వేయి స్వర్గ ముద్రలు దానం చేసిన దానితో సమానమవుతుంది. వైశాఖ శుద్ధ తదియ, కార్తీక శుక్ల నవమి, భాద్రపద కృష్ణ త్రయోదశి, మాఘమాసపు అమావాస్య, చంద్ర సూర్య గ్రహణాలు, ఉత్తరాయణ, దక్షిణాయన ప్రారంభ దినాలు - ఇవి శ్రాద్ధానికి ఉత్తమ కాలం. ఈ రోజులలో మనిషి పవిత్రచిత్తుడై పితరులకు తిలమిశ్రితమైన జలం దానమిచ్చినా, దానివలన వేయి ఏళ్లపాటు శ్రాద్ధక్రియ చేయవలసిన అవసరం తీరుతుంది. ఈ రహస్యాన్ని స్వయంగా పితరులే చెప్పారు. ఇష్టం వల్లనో, భయంవల్లనో లేదా ధనం పొందాలనే కోరికతోనో ఒక పంక్తిలో కూర్చున్న వారికి బోజనం వడ్డించడంలో భేదభావం చూపే వానిని విద్వాంసులు కూరుడని, దురాచారి అని, అజితాత్మ అని, బ్రహ్మహంతకుడని అంటారు. ఇనప్పైట్టె నిందుగా ఉండి, పరలోక విషయం ఏమీ తెలియకపోవడం చేత సదా భోగ విలాసాలలో రమించేవారికి, కేవల దైహిక సుఖాలలోనే ఆసక్తులైన వారికి ఈ లోకంలోనే సుఖం లభిస్తుంది. పారలౌకిక సుఖమయితే అతని నుడుటన ఎన్నడూ లేనిదే. విషయాసక్తి నుండి తప్పించుకొని, తపస్సులో లగ్నమై నిత్యము స్వాధ్యాయం చేస్తూ ఉండే, ఇంద్రియాలను వశపరచుకొని సర్వప్రాణి హితసాధన తత్పరుడై ఉండేవానికి ఈ లోకంలోనూ పరలోకంలోనూ కూడా సుఖం సులభమే. విద్య నేర్వని, తపస్సు చేయని, దానం చేయని, ఇతర సుఖబోగాలను

మాత్రమే అనుభవించే మూర్ఖునికి ఈ లోకంలోను పరలోకంలోను కూడా సుఖం లేదు.

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! మీరు పాక్షాత్తు నారాయణుడు, పురాతనుడైన ఈశ్వరుడు, జగతికంతకు నివాస స్థానం. మీకు నమస్కారం. ఇక వేను దర్మాలన్నింటి యొక్క సారాన్ని తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "మహాప్రాజ్ఞా! మనువు చెప్పిన ధర్మసారతత్త్వం పురాణాలకు అనుకూలమైనది. వేదాలు సమర్పించినది. దానినే నేను చెబుతున్నాను విను. అగ్నిహోత్ర అయిన ద్వీజుడు, కపిలగోవు, యజ్ఞం చేసేవాడు, రాజు, సన్యాసి, మహాసాగరం - ఇవి దర్మన మాత్రం చేతనే మనిషిని పవిత్రం చేస్తాయి. కనుక వీటిని ఎప్పుడూ దర్శిస్తూ ఉండాలి. ఒక గోవును ఒకనికే దానం ఇవ్వాలి పెక్కుమందికి ఇవ్వకూడదు. (చాలామందికి ఇస్తే వారు ఆ ఆవును అమ్ముకొని దాని వెలను తమలోతాము పంచుకొంటారు.) ఆ గోవును అమ్మితే అది దాతయొక్క ఏడుతరాలను భస్మం చేస్తుంది. ఒక గోవు, ఒక వస్త్రం, ఒక శయ్య, ఒక స్త్రీకి ఎప్పుడూ అనేకులు అధికారులుగా దానం చేయకూడదు. ఎందుకంటే అలా చేస్తే ఆ దానఫలం ధాతకు దక్కదు. బ్రాహ్మణుడు కాని, గోవుకాని అనార్యుల ఇంటికి వెళ్లి తాము ఆహారం స్వీకరిస్తే ఆ అనార్యులకు రాజసూయ యజ్ఞం కంటే కూడా మించిన పుణ్యం కలుగుతుంది. బ్రాహ్మణునికిగాని, గోవుకుగాని ఆహారం ఇచ్చేటపుడు ఎవరైన 'పెట్టవద్దు' అని నిషేధిస్తే అతడు వందసార్లు పశుపక్ష్యాదులుగా జన్మించి చివరికి చండాలుడవుతాడు. బ్రాహ్మణుల, దేవతల, దరిద్రుల, గురువు యొక్క ధనాన్ని దొంగిలిస్తే అతడు స్వర్గంలో ఉండేవారిని కూడా అధిపతితులను చేస్తాడు. ధర్మతత్త్వాన్ని తెలుసుకోవాలంటే వేదాలు ముఖ్య ప్రమాణం, ధర్మశాస్త్రం రెండవది. లోకాచారం మూడవ ప్రమాణం. తూర్పు సముద్రం నుండి పశ్చిమ సముద్రం వరకు, హిమాలయాలకు వింధ్యాచలానికి మధ్యలోనున్న ప్రాంతాన్ని ఆర్యావర్తం అంటారు. సరస్వతి, దృషద్వతి - ఈ రెండు నదుల నడుమ దేవతలు కల్పించిన ప్రాంతాన్ని బ్రహ్మవర్తం అంటారు. ఏదైనా ఒక ప్రాంతంలో నాలుగు వర్ణాలవారికి, వాటి అవాంతర భేదాల వారికి పూర్వులనుండి పరంపరగా నడుస్తూ వస్తున్న ఆచారమే వారికి సదాచారంగా చెప్పబడుతుంది. కురుక్షేత్రం, మత్స్యం, పాంచాలం, శూరసేనం - ఇవి బ్రహ్మర్షుల ప్రాంతాలు, బ్రహ్మవర్తానికి సమీపంలో ఉన్నాయి. ఈ ప్రాంతాల్లో పుట్టిన

బ్రాహ్మణుల వద్దకు వెళ్లి భూమండల ప్రజలందరూ తమ తమ ఆచారాలను వేర్చుకోవాలి. హిమాలయ వింధ్యాచలాలకు మధ్యలో, కురుక్షేత్రానికి తూర్పున, ప్రయాగకు పశ్చిమాన ఉన్న ప్రాంతాన్ని 'మధ్యదేశం' అంటారు. కృష్ణసారం అనే జింక స్వభావ సిద్ధంగా తిరుగుతూ ఉండే ప్రాంతం యజ్ఞానికి ఉపయోగపడే ప్రాంతం. దానికంటే వేరైనది మైచ్చుల దేశం. ఈ ప్రాంతాలను భాగా గుర్తించి ద్వీజాతులు వీటిలోనే నివసించాలి. కాని శూద్రులు జీవనాదారం లభించకపోతే ఏ ప్రాంతంలోనైనా నివసించవచ్చును. సదాచారం, అహింస, సత్యం, శక్త్యనుసారం దానం, యమనియమాలను పాటించడం - ఇవి ముఖ్య ధర్మాలు. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులకు గర్భాధానం నుండి అంత్యేష్టి వరకు అన్ని సంస్కారాలు వేదోక్త విధులను, మంత్రాలను అనుసరించి చేయించాలి. ఎందుకంటే సంస్కారాలు ఇహపరలోకాలు రెండింటిలో కూడా పవిత్రులను చేస్తాయి. గర్భాధాన సంస్కారంలో చేసిన హవనం వల్ల, జాతకర్మ, నామకరణం, చూడాకరణం, యజ్ఞోపవీతం, వేదాధ్యయనం, వేదోక్త నియమాలను పాటించడం, స్నాతకులు పాటించవలసిన నియమాలు, వివాహం, పంచ మహాయజ్ఞాలు అనుష్ఠించడం, ఇంకా ఇతర యజ్ఞాలవల్ల ఈ శరీరం పరబ్రహ్మ ప్రాప్తికి యోగ్యంగా చేయబడుతుంది. ఊసర క్షేత్రంలో మంచి విత్తనాలు చల్లనట్లే దర్మలాభం, అర్థలాభం లేని, విద్యాప్రాప్తికి అనుకూలంకాని, సేవకూడా చేయని శిష్యునికి చదువు చెప్పరాదు. లౌకిక, వైదిక, ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం కలిగించిన గురువుకు ముందుగా నమస్కరించాలి. కుడిచేతితో కుడి కాలును, ఎడమ చేతితో ఎడమకాలును పట్టుకొని నమస్కరించాలి. గురువుకు ఒక్క చేతితో ఎప్పుడూ నమస్కరించకూడదు. గర్భాదానాది సంస్కారాలను విధ్యుక్తంగా చేయించిన, వేదం చదివించిన బ్రాహ్మణుని గురువు అంటారు. ఉపనయన సంస్కారం చేసి, కల్పం, రహస్యాలతో పాటుగా వేదాలను నిత్యం అధ్యయనం చేయించే వానిని ఉపాధ్యాయుడు అంటారు. షడంగ సహితమైన వేదాలను చదివించి, వైదిక నియమాలలో శిక్షణ ఇచ్చే, మంత్రార్థాలను వ్యాఖ్యానించే వానిని ఆచార్యుడు అంటారు. గౌరవంలో పదిమంది ఉపాధ్యాయులకంటే ఒక ఆచార్యుడు, వందమంది ఆచార్యులకంటే తండ్రి, వందమంది తండ్రులకంటే కూడా తల్లి గొప్పవారు. కాని జ్ఞానం కలిగించే గురువు ఈ అందరికంటే కూడా అత్యంత శ్రేష్ఠుడు. గురువును మించిన

వారు ఎవరూ లేరు, ఉండబోరు. కాబట్టి మనిషి పైన పేర్కొన్న గురుజనుల అధీనంలో ఉంటూ వారి సేవాశుశ్రూషలలో తత్పరుడై ఉండాలి. గురుజనులను అవమానిస్తే నరకంలో పడతాడనే దానిలో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. అంగహీనులను, అధికాంగాలు కలవారిని, విద్యాహీనులను, ముసలివారిని, రూపంగాని, ధనంగాని లేనివారిని, నీచజాతుల వారిని ఆక్షేపించకూడదు. ఎందుకంటే ఆక్షేపించిన మనిషి పుణ్యం, ఆక్షేపింపబడిన వాని వద్దకు చేరుతుంది. అలాగే అతని పాపం ఆక్షేపించిన వాని వద్దకు చేరుతుంది. నాస్తికత్వం, వేదాలను, దేవతలను నిందించడం, చేష్టం, దంభం, అబినూనం, క్రోధం, కరోరత్వం - ఇవి విడిచిపెట్టాలి.

అగ్ని స్వరూపం - అగ్నిహోత్ర నిధి -

దాని మహిమ

యుదిష్ఠిరుడు - "దేవచేవేశ్వరా! బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు ఏ రీతిగా హోమం చేయాలి? అగ్ని ఎన్ని రకాలు? దాని వేర్వేరు రూపాలు ఏమిటి? ఏ అగ్ని ఎక్కడ ఉంటుంది? అగ్నిహోత్రం చేసే మనిషి అగ్నిలో హోమం చేసి ఏ లోకాన్ని పొందుతాడు? పూర్వం అగ్నిహోత్రానికి నిమిత్తం ఏది? దేవతల కోసం ఏ రీతిగా హవనం చేయబడుతుంది? వారు ఎలా తృప్తులు అవుతారు? అగ్నిహోత్రానికి ఏగతి కలుగుతుంది? త్రేతాగ్నుల స్వరూపం తెలియకుండా వాటిలో అవధి పూర్వకంగా హవనం చేసినట్లయితే లేదా ఉపాసనలో లోపం జరిగితే, ఆ త్రివిధాగ్నులు అగ్నిహోత్రానికి ఏ హాని కలిగిస్తాయి? అగ్నిని పరిత్యజించిన సాసాత్ముడు ఏ యోనిలో జన్మిస్తాడు? ఈ విషయాలన్నీ నాకు సంక్షిప్తంగా చెప్పండి. ఎందుకంటే నేను భక్తితో మీ శరణు కోరాను. దేవా! మీరు సర్వజ్ఞులు. అందరికంటే గొప్పవారు. కాబట్టి మీకు నేను నమస్కరిస్తున్నాను" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! మహాపుణ్యదాయకమైన, పరమధర్మ స్వరూపమైన ఈ అమృత వర్ణనను విను. ధర్మపరాయణుడైన ఈ అగ్నిహోత్ర బ్రాహ్మణులను భవసాగరం నుండి తరింపజేస్తాడు. నేను సృష్టి ఆరంభంలో బ్రహ్మచేవుని రూపంతో లోకాలన్నింటినీ సృష్టించాను. లోకులకు మేలు కలిగించడానికి వా ముఖం నుండి అగ్నిని వెలువరించాను. ఈ రీతిగా అగ్నితత్త్వం ప్రాణులందరికంటే ముందుగా నానుండి ఉత్పన్నమయింది - కనుక పురాణాలు తెలిసిన బుద్ధిమంతులైన విద్వాంసులు దానిని 'అగ్ని' అన్నారు. అన్ని కార్యాలలో అన్నిటికంటే ముందు ప్రజ్వలితమైన అగ్నిలోనే

ఆహుతులు ఇస్తారు. అందుకని దాని పేరు 'అగ్ని'. దీనిని చక్కగా పూజించినట్లయితే బ్రాహ్మణులకు "అగ్న్యగతి" (పరమపదం) కలిగిస్తుంది. అందుకని కూడా చేవతలలో ఇది 'అగ్ని' పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కింది. విధిని ఉల్లంఘించి ఇందులో హోమం చేస్తే, ఒక్క క్షణంలో యజమానిని తినేసే శక్తి దానికి ఉంటుంది. అందుకని అగ్నిని 'క్రవ్యాదం' అన్నారు. ఈ అగ్ని సర్వభూత స్వరూపం. దేవతలకు ముఖం, అన్నం ఉడికిస్తున్న (పచనం చేస్తున్న) కారణంగా దీనిని 'పచనం' అంటారు. దీనిని ఉపాసిస్తారు కాబట్టి 'ఔపాసనం' అంటారు. 'ఆహుతి' శబ్దం అన్నిటినీ బోధిస్తుంది. ఆ సర్వస్వరూపమైన ఆహుతిలోనే అగ్ని యొక్క ఆవసథం - అనగా నివాసము. కాబట్టి బ్రహ్మవాదులు దానిని "ఆవసథ్యము" అంటారు. ధర్మానుపారంగా పంచమహాయజ్ఞాలు చేసిన బ్రాహ్మణుడు చంద్రమండలాన్ని భేదించుకొని ఊర్వగతిని పొందుతాడు. ఇంద్రియాలను, మనసును, బుద్ధిని అడుపులో ఉంచుకొన్న సిద్ధులైన సప్తర్షిగణం అగ్ని యొక్క ఆరాధనలో తత్పరులు కావడం చేతనే చేవతా స్వరూపాలు పొందారు. ఇతర విద్వాంసులు కొందరు ఆవసథ్య అగ్నినే పచనాగ్ని అంటారు. ఎందుకంటే అందులోనే పంచమహా యజ్ఞాల ఉనికి ఉంది. స్థాలీపాకం, గృహ్యకర్మలు అన్నీ దీనిలోనే ప్రతిష్ఠితమై ఉన్నాయి. గృహ్యకర్మకు ఆధారమైనందువలన దీనిని గృహపతి అని కూడా అంటారు. కొంతమంది బ్రహ్మవేత్తల మతంలో ఔపాసనం, ఆవసథ్యం, సభ్యం, పచనం అనే పేర్లు గల అగ్ని కూడా ఇవే. ఇదే నా మతం కూడా.

రాజా! ఇప్పుడు ఏకాగ్రచిత్తుడవై అగ్నిహోత్ర ప్రకారం విను. గుణాలను బట్టి పేర్లు కలిగిన త్రివిధాగ్నుల గురించి ఇక్కడ కొద్దిగా చెబుతాను. గృహాల యొక్క ఆధిపత్యమే గృహపత్యం అనబడుతోంది. ఈ గృహపత్యం ప్రతిష్ఠితమైన అగ్నియే గార్హపత్యాగ్ని పేరుతో ప్రసిద్ధమయింది. యజమానిని దక్షిణ నూర్గంలో స్వర్గానికి కొనిపోయే అగ్నిని బ్రాహ్మణులు దక్షిణాగ్ని అంటారు. 'ఆహుతి' శబ్దం అన్నిటినీ చెబుతుంది. 'హవనం' అనేది హవ్యానికి పేరు. అన్ని రకాల హవ్యాలను స్వీకరించే వహ్నిని ఆహవనీయాగ్ని అంటారు. బ్రాహ్మణులు విధ్యుక్తంగా హవనం చేసే ఆవసథ్యమనే మూలాగ్నిని 'పచనాగ్ని' అని కూడా అంటారు. ఈ అగ్నుల సభలో ఇంకొక అగ్ని కూడా ఉంది. దానిని 'సభ్యం' అంటారు. ఆవసథ్యం అనే పేరుగల మొదటి అగ్ని ప్రజాపతి యొక్క స్వరూపం, గార్హపత్యాగ్ని బ్రహ్మ యొక్క స్వరూపం. ఎందుకంటే

బ్రహ్మనుండే అది ప్రాదుర్భవించింది. దక్షిణాగ్ని రుద్ర స్వరూపం. హోమం ఆరంభించినది మొదలు చివరి వరకు ఆహుతులు వేసే ఆహవనీయాగ్ని స్వయంగా నేనే. సభ్యమనే పేరుతో ఉండే పంచాగ్నులు కార్తికేయస్వామి యొక్క స్వరూపం. పృథ్వి గార్హపత్యాగ్ని, అంతరిక్షం దక్షిణాగ్ని, స్వర్గం ఆహవనీయాగ్ని. ఈ రీతిగా అగ్నిని మూడు రకాలని అంటారు. గార్హపత్యాగ్ని గోళాకారంగా ఉంటుంది. ఎందుకంటే దాని స్వరూపమైన భూమి గుండ్రంగా ఉంటుంది. అంతరిక్షం యొక్క ఆకారం అర్ధచంద్రుని వంటిది కనుక దక్షిణాగ్ని కూడా అలాగే ఉంటుందని అంటారు. స్వర్గలోకం నిర్మలం, నిరామయం, చతురస్రం - కనుక ఆహవనీయాగ్ని కూడా చతురస్రమనే చెప్పబడింది. గార్హపత్యాగ్నిలో హోమం చేసేవాడు భూమిపై విజయం పొందుతాడు. దక్షిణాగ్నిలో హోమం చేసేవాడు అంతరిక్షాన్ని జయిస్తాడు. కాని భక్తియుక్త చిత్తంతో ప్రతిదినం ఆహవనీయాగ్నిలో హోమం చేసేవాడు పృథ్విపైన, అంతరిక్షంపైన, ఋషులతోపాటు స్వర్గలోకం మీద కూడా అధికారాన్ని పొందుతాడు.

యజ్ఞంలో అన్ని వైపులనుండి అగ్నిముఖంలో హోమం చేయబడుతుంది కనుక అత్యంత కాంతిమంతమైన ఆ అగ్ని 'ఆహవనీయం' అనే పేరు పొందింది. అగ్నిహోత్రంలోగాని, ఇతర యజ్ఞాలలోగాని హోమం ఆరంభమైనప్పటి నుండి అగ్నిలో ఆహుతులు వేయబడుతూ ఉంటాయి. అందుకని కూడా దానిని ఆహవనీయాగ్ని అంటారు. ఆవసథ్యం అనే పేరుగల మూలాగ్నిలో విద్యుక్తంగా హవనం చేసే ద్విజుడు తన భార్యతోపాటు స్వర్గలోకానికి వెళ్లి ఆనందం అనుభవించడమేకాక, అతడు అగ్నులన్నింటికి ఇష్టుడవుతాడు. ఆవసథ్య అగ్నిలో హోమం చేయడాన్ని అగ్నిహోత్రం అంటారు. అది హో అనగా దుఃఖం నుండి యజమానిని రక్షిస్తుంది కాబట్టి 'అగ్నిహోత్రం' అనబడుతుంది. ఆత్మవేత్తలయిన విద్వాంసులు ఆద్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక, ఆధిదైవికాలని - మూడు రకాల దుఃఖాలను చెప్పారు. విద్యుక్తంగా హోమం చేస్తే అగ్ని ఈ మూడు రకాల దుఃఖాల నుండి యజమానిని రక్షిస్తుంది. కాబట్టి ఆ కర్మకు వేదంలో 'అగ్నిహోత్రం' అనే పేరు పెట్టబడింది. విశ్వవిధాత అయిన బ్రహ్మదేవుడే అందరికంటే ముందు అగ్నిహోత్రాన్ని ప్రకటించాడు. వేదాలు, అగ్నిహోత్రం స్వతస్సిద్ధంగా పుట్టాయి - వీటికి వేరే కర్తలు ఎవరూ లేరు. వేదాధ్యయనానికి ఫలం అగ్నిహోత్రం. (అంటే వేదం చదివి, అగ్నిహోత్రం చేయనివాని ఆ అధ్యయనం

నిష్ఫలం.) శాస్త్రజ్ఞానానికి ఫలం శీలం, సదాచారం. భార్యకు ఫలం రతి, పుత్రుడు. అలాగే ధనానికి ఫలం దానంలోను, అనుభవించడంలోనూ ఉంది. మూడు వేదాలలోని మంత్రాల కలయిక వల్ల అగ్నిహోత్రం ప్రవర్తిల్లుతోంది. ఋగ్యజుస్సామాలలోని పవిత్ర మంత్రాలు, మీమాంసా సూత్రాలు అగ్నిహోత్ర కర్మలను ప్రతిపాదిస్తున్నాయి.

వసంత ఋతువును బ్రాహ్మణ స్వరూపంగా భావించాలి. అతడు వేదానికి జన్మస్థానం. అందుకని బ్రాహ్మణుడు వసంత ఋతువులో అగ్నిని స్థాపించాలి. వసంత ఋతువులో అగ్న్యాధానం చేసే బ్రాహ్మణునికి శ్రీ వృద్ధి కలుగుతుంది. అతనికి వైదిక జ్ఞానం కూడా పెరుగుతుంది. క్షత్రియుడు గ్రీష్మ ఋతువులో అగ్న్యాధానం చేయడం శ్రేష్ఠమని భావించబడుతోంది. గ్రీష్మ ఋతువులో అగ్నిస్థాపన చేసే క్షత్రియునికి సంపద, సంతానం, పశువులు, ధనం, తేజస్సు, బలం, యశస్సు అభివృద్ధి చెందుతాయి. శరత్కాలపు రాత్రి సాక్షాత్తు వైశ్యుని స్వరూపం. కాబట్టి వైశ్యుడు శరదృతువులో అగ్న్యాధానం చేయాలి. శరదృతువులో అగ్నిస్థాపన చేసే వైశ్యునికి సంపద, సంతానం, ఆయువు, పశువులు, ధనం - వృద్ధి చెందుతాయి. అన్ని రకాల రసాలు, నెయ్యి మొదలైన జిడ్డు పదార్థాలు, సుగంధ ద్రవ్యాలు, రత్నాలు, మణులు, సువర్ణం, లోహం - ఇవన్నీ అగ్నిహోత్రం కోసమే పుట్టాయి. అగ్నిహోత్రం గురించి తెలుసుకోవడానికి ఆయుర్వేదం, ధనుర్వేదం, మీమాంస, విస్తృతమైన న్యాయశాస్త్రం, ధర్మశాస్త్రం నిర్మితమయ్యాయి. ఛందస్సు, శిక్ష, కల్పం, న్యాయకరణం, జ్యోతిషశాస్త్రం, నిరుక్తం కూడా అగ్నిహోత్రం కోసమే రచించబడ్డాయి. ఇతిహాసాలు, పురాణాలు, గాథలు, ఉపనిషత్తులు అధర్వ వేదంలోని కర్మలు కూడా అగ్నిహోత్రం కోసమే. తిది, నక్షత్ర, యోగ, ముహూర్త, కరణ రూపమైన కాలాన్ని తెలుసుకోవడానికి పూర్వం జ్యోతిషశాస్త్రం నిర్మించబడింది. ఋగ్యజుస్సామ వేదాలలోని మంత్రాల ఛందస్సులను తెలుసుకోవడానికి, సంశయ వికల్పాల నిరాకరణ పూర్వకమైన నాటి తాత్త్విక అర్థాన్ని తెలుసుకోవడానికి ఛందశ్శాస్త్రం రచించబడింది. వర్ణాలు, అక్షరాలు, పదాలు, అర్థాలు, సందులు, లింగాలు, నామాలు, దాతువుల యొక్క వివేకం కలిగించడానికి పూర్వకాలంలో వ్యాకరణ శాస్త్రం ప్రణీతమయింది. యూపం, వేది, యజ్ఞం యొక్క స్వరూపం తెలుసుకోవడానికి, ప్రోక్షణం, శ్రవణం (చరువు వండడం) మొదలైన ఇతికర్తవ్యాలు తెలుసుకోవడానికి, యజ్ఞాలకు,

దేవతలకు సంబంధించిన జ్ఞానం పొందడానికి 'శిక్ష' అనే వేదాంగం రచింపబడింది. యజ్ఞపాత్రల శుద్ధి, యజ్ఞ సంబంధమైన సామగ్రిని సమకూర్చుకోవడం, సమస్త యజ్ఞాల యొక్క వైకల్పిక విధానాలు - తెలుసుకోవడం కోసం 'కల్పం' నిర్మితమయింది. వేదాలన్నింటిలో ప్రయుక్తమయిన నామ, దాతు, వికల్పాల తాత్త్వికార్థాన్ని నిశ్చయించడం కోసం, ఇతర సామగ్రిని భరించడం కోసం బ్రహ్మదేవుడు పృథివిని సృష్టించాడు. సమిధలను, యూసాలను తయారు చేయడం కోసం వనస్పతులను రచించాడు. మంత్ర వినియోగం, యజ్ఞీయ పదార్థాల ప్రోక్షణ, చరువు వండడం, ధర్మ పౌర్ణ మాసాలకు అంగభూతములైన అనుయాజ, ప్రయాజములు, నాయు దేవతాస్తోత్రం, సామవేదంలోని ఉద్గాత యొక్క కర్మ, ప్రతి ప్రస్తాత యొక్క కర్మ, దక్షిణ, అవభృథస్నానం, త్రికాలపూజనం, ఉచిత స్థానాలలో దేవతలకు నైవేద్యం సమర్పించడం, దేవతలను ఆవాహన చేయడం, విసర్జన చేయడం, హవిస్సు తయారుచేయడం మొదలైన కర్మలు తెలియని బ్రాహ్మణులు అంధకారంతో నిండిన ఘోర రౌరవ నరకంలో పడతారు.

వెండి బంగారాలు - ఇవి యజ్ఞపాత్రలు, కలశాలు తయారు చేయడానికి ఉపయోగించేందుకు పుట్టాయి. హోమకుందానికి నలునైపుల పరచడానికి, రాక్షసుల బారినుండి యజ్ఞాన్ని కాపాడడానికి దర్బలు పుట్టాయి. యజ్ఞకార్యాలు, పూజాకార్యాలకోసం బ్రాహ్మణులు పుట్టారు. సమస్త రక్షణకోసం క్షత్రియ జాతి సృష్టించబడింది. కృషి, గోరక్ష, నాణిజ్యాది జీవికా సాధనాలను సమకూర్చడం కోసం వైశ్యుల ఉత్పత్తి జరిగింది. మూడు వర్ణాల వారిని సేవించడానికి బ్రహ్మదేవుడు శూద్రులను సృష్టించాడు. ఈ రీతిగా జగత్తు అంతా అగ్నిహోత్రం కోసమే రచించబడింది. అజ్ఞానాంధకారంతో ఆచూదితుడైనందువల్ల ఈ విషయాన్ని తెలుసుకోలేని మనుషులు రౌరవమనే ప్రసిద్ధమైన భయానకమైన నరకంలో పడతారు. పైగా దాని నుండి బయటపడ్డాక వారు పురుగులుగా జన్మిస్తారు. విద్యుక్తంగా అగ్నిహోత్రాన్ని సేవించే బ్రాహ్మణులు చేసే దానం, హోమం, యజ్ఞం, అధ్యాపనం - ఈ సమస్త కర్మలు పరిపూర్ణం అవుతాయి. బ్రాహ్మణులు యజ్ఞాలు చేయడం, తోటలు నాటడం, నూతులు తవ్వించడం, మొదలైన కార్యాలు చేస్తే - ఆ అన్నింటి యొక్క పుణ్యాలను నేను సూర్యమండలంలో స్థాపిస్తాను. నేను స్థాపించిన లోకంలోని పుణ్యాలు, అగ్నిహోత్రుల యొక్క సుకృతాలు సూర్యుడు

ధరిస్తూ ఉంటాడు. అగ్నిహోత్రులు స్వర్గానికి వెళ్లి అగ్నిహోత్రం యొక్క పుణ్య ఫలాన్ని అనుభవిస్తారు. భూతాలన్నిటికీ ప్రళయకాలం వచ్చే వరకు వారు దేవతల వంటి రూపాలు ధరించి అక్కడ నివసిస్తారు. మోసంతో వీరులను హత్య చేసిన దురాచారులు దరిద్రులుగా, అంగహీనులుగా, రోగులుగా శూద్రయోనులలో జన్మిస్తారు. (ఇదేగతి అగ్నిహోత్రాన్ని పరిత్యజించిన నారికి కూడా కలుగుతుంది.) అందుకని పరదేశంలో లేని, ఊర్జుగతి కావాలనుకొనే ద్విజులు స్రతిదినం విద్యుక్తంగా అగ్నిహోత్రం చేయాలి. అగ్నిహోత్రాన్ని ఆత్మవంటిదిగా భావించి ఎప్పుడూ దానిని అవమానించడంగాని, ఒక్క క్షణమైనా పరిత్యజించడంగాని చేయకూడదు. బాల్యం నుండి అగ్నిహోత్రాన్ని సేవించినవారు, శూద్రాన్నానికి సదా డూరంగా ఉండేవారు, క్రోధలోభాల ప్రభావం పడనివారు, స్రతిదినం ప్రాతఃకాలంలో స్నానం చేసి జితేంద్రియ భావంతో విద్యుక్తంగా అగ్నిహోత్రాన్ని అనుష్ఠించేవారు, అతిథి సేవలో లగ్నమయ్యేవారు, శాంతభావంతో ఉంటూ రెండుపూటలా నన్ను ద్యానించేవారు సూర్యమండలాన్ని చేదించుకొని, మళ్ళీ ఈ లోకానికి తిరిగి రానవసరం లేని నా పరమధామాన్ని పొందుతారు. వారు ఉధయకాల సూర్యుని వంటి కాంతి కలిగిన విమానాలు ఎక్కి తమ భార్యలతోపాటు నా లోకానికి వెళ్తారు. బాలభానునిలా తేజోవంతులై కామరూపధరులై ఇచ్చవచ్చినచోట సంచరిస్తూ ఉంటారు. అంతేకాదు ఈశ్వరీయ గుణ సంపన్నులై, అక్కడ తమ ఉత్సాహానుసారంగా క్రీడిస్తూ ఉంటారు. పొందునందనా! అగ్నిహోత్రులకు ఇటువంటి వైభవం ఉంటుంది. ఈ లోకంలో కొంతమంది మూర్ఖులు వేదాలపై దోషారోపణ చేస్తూ, నిందిస్తూ ఉంటారు. వాటిని ప్రమాణాలుగా అంగీకరించరు. వేదాలను, ఇతిహాసాలను ప్రమాణంగా భావించే ద్విజులు దేవతల సాయుజ్యం పొందుతారు.

చాంద్రాయణ వ్రత విధానము - అది చేయదగిన

నిమిత్తము - దాని మహిమ

యుధిష్ఠిరుడు - "గరుడధ్వజా! ఇప్పుడు మీరు పరమపావనమైన చాంద్రాయణ వ్రత విధానాన్ని వివరించండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "పొందునందనా! సమస్త పాపాలను పోగొట్టే చాంద్రాయణ వ్రతం యొక్క యదార్థ వర్ణనం విను. దీనిని ఆచరించడం వలన పాపాత్ములు శుద్ధులవుతారు. ఉత్తమ నియమాలను పాటించాలనుకొనే బ్రాహ్మణ క్షత్రియ

వైశ్యులు ఎవరయినా కూడా చాంద్రాయణ వ్రతాన్ని విద్యుక్తంగా అనుష్ఠించదలచుకొంటే నారు ముందుగా చేయవలసినపని నియమానికి లోబడి పంచగవ్యంతో శరీరాన్నంతా శుద్ధి చేసుకోవడం. తరువాత క్షుప్తపక్షం చివరలో తలతోసాటు గడ్డాలు, మీసాలు మొదలైనవి కూడా క్షవరం చేయించుకోవాలి. అనంతరం స్నానం చేసి శుద్ధులై తెల్లని బట్టలు ధరించాలి. నడుముకు ముంజగడ్డితో చేసిన మేఖల ధరించాలి. పలాశదండాన్ని చేతిలో ధరించి బ్రహ్మచారి యొక్క నియమాలను పాటించాలి. ద్విజాడు ముందు దినం ఉపవాసం చేసి శుక్ల పక్ష ప్రతిపత్తునాడు నదీసంగమ స్థానంలో, ఏదైనా పవిత్ర స్థానంలోనో లేదా ఇంటివద్దనో వ్రతాన్ని ఆరంభించాలి. ముందు నిత్య నియమాలు పూర్తి చేసుకొని ఒక వేదియందు అగ్నిని స్థాపించాలి. అందులో క్రమంగా ఆదారం, ఆజ్యభాగం, ప్రణవం, మహావ్యాహృతి, పంచవారుణం హోమం చేసి, సత్యం, విష్ణువు, బ్రహ్మర్షి గణం, బ్రహ్మ, విశ్వేదేవులు, ప్రజాపతి - ఈ ఆరుగురు చేవతలను ఉద్దేశించి హోమం చేయాలి. చివరగా ప్రాయశ్చిత్త హోమం చేసి హవనకార్యం ముగించాలి. తరువాత శాంతి పాష్టిక కర్మలు అనుష్ఠించి, అగ్నికీ, సోమ దేవతకు నమస్కరించాలి. తరువాత విద్యుక్తంగా శరీరానికి భస్మం రాసుకొని, నదీ తీరానికి వెళ్లి, విశుద్ధచిత్తుడై సోమునికి, వరుణునికి ఆదిత్యునికి నమస్కరించి ఏకాగ్రభావంతో నీటిలో స్నానం చేయాలి. అనంతరం బయటకు వచ్చి, ఆచమించిన తరువాత పూర్వాభిముఖంగా కూర్చుని ప్రాణాయామం చేసి, దర్భపవిత్రంతో తన శరీరాన్ని తుడుచుకోవాలి. తరువాత ఆచమించి రెండు భుజాలు పైకెత్తి సూర్యుని దర్శించాలి. చేతులు జోడించి నిలబడి సూర్యునికి ప్రదక్షిణం చేయాలి. ఆ సమయంలో నారాయణ, రుద్ర, బ్రహ్మ లేదా వరుణ సంబంధమైన సూక్తాలు పఠించాలి. లేకపోతే వీరఘ్న, ఋషభ, అఘమర్షణ, గాయత్రీ మంత్రాలను నాకు సంబంధించిన వైష్ణవ మంత్రాలను జపించాలి. ఈ జపం వందసార్లు లేదా నూట ఎనిమిది సార్లు లేదా వేయిసార్లు చేయాలి. తదనంతరం పవిత్రుడు, ఏకాగ్ర చిత్తుడు అయి మధ్యాహ్నకాలంలో ప్రయత్న పూర్వకంగా సాయసంగాని, యవగంజికాని కాచి సిద్ధం చేయాలి. అలా కాకపోతే వెండి, బంగారం, రాగి, మట్టితోగాని మేడికర్రతోగాని, సాత్రను లేదా యజ్ఞానికి ఉపయోగించే చెట్ల యొక్క పచ్చని ఆకులతో దొన్నెనుగాని చేసి దానిని చేతిలో ఉంచుకొని పైన కప్పాలి. ఆపై అతిజాగ్రత్తగా ఏడుగురు బ్రాహ్మణుల ఇళ్లకు వెళ్లి భిక్ష అడగాలి. ఏడుగురికంటే

ఎక్కువమంది ఇళ్లకు వెళ్ళకూడదు. గోదోహనమంత సమయం మాత్రమే ఒక ఇంటి గుమ్మం వద్ద భిక్ష కోసం నిరీక్షించాలి. మౌనంగా ఇంద్రియ నిగ్రహం కలిగి ఉండాలి. భిక్ష అడిగేవాడు నవ్వుకూడదు, దిక్కులు చూడకూడదు, ఏ స్త్రీతో మాట్లాడకూడదు. మలమూత్రాలు, చందాలుడు, బహిష్టు అయిన స్త్రీ పతితుడు, కుక్క వీటిని చూస్తే మాత్రం సూర్యుని దర్శించాలి.

తదనంతరం తన ఇంటికి వచ్చి భిక్షాసాత్రను నేలపై ఉంచి, కిందినుండి మోకాళ్ల వరకు, మోచేతుల వరకు శుభ్రంగా కడుక్కోవాలి. అనంతరం నీటితో ఆచమనం చేసి అగ్నిని, బ్రాహ్మణులను పూజించాలి. ఆపై ఆ భిక్షను ఐదు లేక ఏడు భాగాలుగా చేసి అన్నీ ముద్దలు చేయాలి. నాటిలో ఒక్కొక్క ముద్దను క్రమంగా సూర్యునికి, బ్రహ్మకు, అగ్నికీ, సోమునికి, వరుణునికి, విశ్వేదేవులకు నివేదన చేయాలి. చివరికి మిగిలిన ముద్ద నోటిలో పట్టేంత ఉండాలి. తరువాత పవిత్ర భావంతో తూర్పు దిక్కుకు తిరిగి ఆ ముద్దను కుడిచేతి మునివేళ్లతో పట్టుకొని గాయత్రీ మంత్రంతో అభిమంత్రించాలి. మూడు వేళ్లతోనే పట్టుకొని దానిని నోటిలో పెట్టుకొని తినాలి. చంద్రుడు శుక్ల పక్షంలో పెరుగుతూ, క్షుప్త పక్షంలో తగ్గుతూ ఉన్నట్లుగా ముద్దల సంఖ్య కూడా శుక్ల పక్షంలో పెరుగుతూ, క్షుప్త పక్షంలో తగ్గుతూ ఉంటుంది. (అంటే శుక్ల సాడ్యమినాడు ఒకటి, విదియనాడు రెండు ముద్దలు తినాలి. అలా పూర్ణిమనాడు పదిహేను ముద్దలు భుజించి, క్షుప్తపక్ష సాడ్యమి నుండి చతుర్దశి వరకు ప్రతిదినం ఒక్కొక్క ముద్ద చొప్పున తగ్గించాలి. అమావాస్యనాడు ఉపనాసంతో ఈ వ్రతం ముగుస్తుంది. ఇది ఒకరకం చాంద్రాయణ వ్రతం. స్మృతులలో దీనికంటే ఇతరమైన ఎన్నో రకాలు దొరుకుతున్నాయి.) చాంద్రాయణ వ్రతం చేసేవారు రోజూ మూడుసార్లుకాని, రెండుసార్లుకాని, లేదా ఒక్కసారైనా స్నానం చేయాలనే విధానం కనిపిస్తోంది. అతడు సదా బ్రహ్మచారిగా ఉండాలి. పగలు ఒకే చోట నిలవరాదు. రాత్రి వీరాసనంలో కూర్చోవాలి లేదా అరుగుమీదనో, చెట్టు మొదటనో పడుకోవాలి. నార, పట్టు, జనుము లేదా నూలు బట్టలు ధరించాలి. ఈ రీతిగా వెల గడిచాక చాంద్రాయణవ్రతం పూర్తి అయ్యాక ప్రయత్నపూర్వకంగా భక్తితో బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టి, వారికి దక్షిణ ఇవ్వాలి. చాంద్రాయణ వ్రతాన్ని ఆచరించడం వలన మనిషి యొక్క సాసాలన్నీ ఎందుకట్టే కాలి పోయినట్లుగా కాలి బూడిదయి

పోతాయి. బ్రహ్మహత్య, గోహత్య, బంగారం దొంగతనం, భూణహత్య, మదిరాపానం, గురుభార్యగమనం మొదలైన పాపాలు, పాతకాలు అన్నీ చాంద్రాయణ వ్రతంతో గాలికి దుమ్ము లేచిపోయినట్లుగా నశించి పోతాయి. అవు ఈనిన తరునాత పది రోజుల లోపల దాని పాలను, ఒంటె పాలను, గొట్టె పాలను త్రాగినప్పుడు, జాతాశౌచ మృతాశౌచుల అన్నం, ఉపపాతకుల, పతితుల అన్నం, శూద్రుని ఎంగిలి అన్నం తిన్నప్పుడు చాంద్రాయణ వ్రతం ఆచరించాలి. ఆకాశంలో ఉన్నట్లుగా వృక్షాలకు వేళ్లాదే పళ్లు, చేతిలో ఉంచిన, కింద పడిన పళ్లు, ఇతరుల చేతిలోని అన్నాన్ని తింటే కూడా చాంద్రాయణ వ్రతం ఆచరించవలసిన అవసరం ఉంది. అన్నగారికి పెళ్లికాకుండా పెళ్లి అయిన తమ్ముని అన్నం, అవివాహితుడైన అన్నగారి అన్నం, పూజారి, పురోహితుల యొక్క అన్నం భుజించినప్పుడు కూడా చాంద్రాయణ వ్రతం చేయాలి. మద్యం, ఆసవం, విషం, వెయ్యి లక్క, ఉప్పు, నూనె అమ్మే బ్రాహ్మణుడు కూడా చాంద్రాయణ వ్రతం చేయాలి. మందిలో భుజించిన, పగిలిన పాత్రలో తిన్న, ఉపనయన సంస్కారం కాని భాలుడు, కన్య, స్త్రీతో కలిసి ఒకే పాత్రలో తిన్న, తెలియక తన ఎంగిలి ఇతరుల అన్నంలో కలిపిన లేదా ఇతరులకు పెట్టిన బ్రాహ్మణుడు కూడా చాంద్రాయణ వ్రతం ఆచరించాలి. నీరుల్లి, ముల్లంగి, కుక్క గొడుగులు, వెల్లుల్లి, పాసిన అన్నం, ఇతరుల ఇళ్ల నుండి తెచ్చిన వంటకం, మాంసం, బహిష్టు అయిన స్త్రీ, కుక్క లేదా చండాలుడు చూసిన అన్నం తిన్న బ్రాహ్మణుడు కూడా చాంద్రాయణ వ్రతం అనివార్యంగా ఆచరించాలి. పూర్వం ఋషులు ఆత్మ శుద్ధికోసం ఈ వ్రతాన్ని ఆచరించేవారు. ఇది ప్రాణులందరినీ పవిత్రులను చేస్తుంది. పుణ్య స్వరూపమైనది, పరమ గోప్యమైనది, పవిత్రము, పాపనాశకము అయిన ఈ వ్రతాన్ని ఆచరించిన ద్విజుడు పవిత్రాత్ముడు నిర్మలుడు అయి సూర్యతేజస్సుతో నెలుగొందుతూ స్వర్గలోకాన్ని పొందుతాడు.

సర్వహిత ధర్మము - ద్వాదశీ వ్రత మాహాత్మ్యము

- యుధిష్ఠిరుడు భగవంతుని స్తుతించుట

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! ఇప్పుడు మీరు ప్రాణులందరికీ మేలు కలిగించే ధర్మాలను చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెపుతున్నాడు - "యుధిష్ఠిరా! దరిద్రులకు కూడా స్వర్గాన్ని, సుఖాలను ప్రసాదించే సమస్త పాపనాశకమైన ధర్మాన్ని గూర్చి వర్ణిస్తాను విను. ఏడాదిపాటు ప్రతిదినం

ఒకపూట భుజించేనాడు, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొన్ననాడు, స్నానం చేసి పవిత్రునిగా ఉండేనాడు, వ్యగ్రుడు కానినాడు, సత్యం పలికేనాడు, ఎవరి యందూ దోషం చూడనినాడు, నాయందే చిత్తం నిలిపి సదా నా పూజలో నిమగ్నమైననాడు, రెండు సంధ్యలయందు ఏకాగ్ర చిత్తుడై, నాతో సంబంధం కలిగిన గాయత్రీ మంత్రాన్ని జపించేనాడు, "నమో బ్రహ్మణ్యదేనాయ" అంటూ సదా నాకు నమస్కరించేనాడు, ముందు బ్రాహ్మణునికి భోజనం పెట్టి, అతడు తిన్న తరునాత, తాను మానంగా యవగంజినో లేదా భిక్షాన్నాన్నో భుజించేనాడు, "నమోస్తు..... వాసుదేవాయ" అంటూ బ్రాహ్మణుని పాదాలకు నమస్కరించేనాడు, ప్రతిమాసం చివర పవిత్ర బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టేనాడు, ఏడాదిపాటు ఈ నియమాన్ని పాటించి, దాని దక్షిణరూపంగా బ్రాహ్మణునకు వెన్న లేదా తిలల గోవును దానం చేసేనాడు, బ్రాహ్మణుని చేతినుండి బంగారంతో కూడిన జలం తీసికొని తన శరీరంపై చల్లుకొనేనాడు - వీరికి తెలిసి చేసిన, తెలియక చేసిన పది జన్మలపాపాలు తత్క్షణమే నశించిపోతాయి. ఇందులో కొద్దిగా కూడా ఆలోచించవలసిన అవసరం లేదు.

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! అన్ని రకాల ఉపవాసాలలో సర్వ శ్రేష్ఠమైనది, మహాఫలాన్ని ఇచ్చేది, మేలు కలిగించడానికి సర్వోత్తమ సాధనం ఏదో దానిని దయచేసి వివరించండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! నాకు కూడా ఆత్యంత ఇష్టమైన వ్రతాన్ని చెపుతాను విను. స్నానం చేసి పవిత్రుడై నా "పంచమి"నాడు భక్తితో ఉపవాసం చేసేనాడు, మూడు పూటలా నా పూజలో లగ్నమైన నాడు, అన్ని యజ్ఞఫలాలను పొంది నా పరమధామంలో స్థిరపడతాడు. అమావాస్య, పూర్ణిమ - ఈ రెండు సర్వదినాలలో, రెండు పక్షాలలోని ద్వాదశినాడు, శ్రవణా నక్షత్రయుక్త ద్వాదశినాడు - ఈ ఐదు తిథులు నా "పంచమి" అనబడతాయి. ఇవి నాకు చాలా ఇష్టం. కనుక శ్రేష్ఠులైన బ్రాహ్మణులు నాకు విశేష ప్రీతి కలిగించడానికి నాయందు మనసు లగ్నం చేసి ఈ తిథులయందు ఉపవాసం చేయడం మేలు. అన్ని రోజులలో ఉపవాసం చేయలేనినాడు కేవలం ద్వాదశినాడయినా ఉపవసించాలి. అందువల్ల నాకు చాలా ఆనందం కలుగుతుంది. మార్గశీర్ష ద్వాదశినాడు పగలు, రాత్రి ఉపవాసం చేసి కేశవ నామంతో నన్ను పూజించిననాడు అశ్వమేధయజ్ఞ ఫలం పొందుతాడు. పుష్యమాసంలోని ద్వాదశి తిథి నాడు ఉపవాసం చేసి "నారాయణ" నామంతో నన్ను

పూజించినవాడు వాజీమేధ యజ్ఞఫలం పొందుతాడు. మాఘ ద్వాదశినాడు ఉపవాసం చేసి “మాధవ” నామంతో నన్ను పూజించిన వానికి రాజసూయ యజ్ఞఫలం లభిస్తుంది. పాల్గుణ మాసంలో ద్వాదశినాడు ఉపవాసం చేసి ‘గోవింద’ నామంతో నన్ను అర్పించినవానికి అతిరాత్ర యాగఫలం లభిస్తుంది. వైశ్రమాసంలో ద్వాదశినాడు నియమధారణం చేసి ‘విష్ణు’ నామంతో నన్ను పూజించినవాడు పుండరీక యజ్ఞఫలానికి అర్హుడవుతాడు. వైశాఖ ద్వాదశినాడు ఉపవాసం చేసి ‘మదుసూదన’ నామంతో నన్ను పూజించినవానికి అగ్నిష్టోమ యజ్ఞఫలం లభిస్తుంది. జ్యేష్ఠ ద్వాదశి తిథినాడు ఉపవాసం చేసి ‘త్రివిక్రమ’ నామంతో నన్ను పూజించినవాడు గోమేధ ఫలానికి అర్హుడవుతాడు. ఆషాఢమాస ద్వాదశినాడు నియమం పెట్టుకొని ‘వామన’ నామంతో నన్ను పూజించిన వానికి నరమేధ యజ్ఞఫలం లభిస్తుంది. శ్రావణ మాసంలో ద్వాదశి తిథినాడు ఉపవాసం చేసి ‘శ్రీధర’ నామంతో నన్ను పూజించినవాడు పంచయజ్ఞాల ఫలం పొందుతాడు. భాద్రపద మాస ద్వాదశి తిథినాడు ఉపవాసం చేసి ‘హృషీకేశ’ నామంతో నన్ను అర్పించిన వానికి సాత్రమణి యజ్ఞఫలం లభిస్తుంది. ఆశ్వయుజ ద్వాదశినాడు ఉపవాసం చేసి ‘పద్మనాభ’ నామంతో నన్ను అర్పించిన వానికి వేయి గోవులను దానం చేసిన ఫలం లభిస్తుంది. కార్తీక మాసంలోని ద్వాదశి తిథినాడు వ్రతం చేపట్టి ‘దామోదర’ నామంతో నన్ను పూజించిన వానికి సంపూర్ణంగా యజ్ఞాలఫలం లభిస్తుంది. ద్వాదశినాడు కేవలం ఉపవాసమే చేసేవానికి పైన చెప్పిన ఫలంలో సగభాగమే ప్రాప్తిస్తుంది. అలాగే శ్రావణంలో కూడా భక్తియుక్త చిత్తంతో నన్ను పూజించినవాడు నా సాలోక్య ముక్తిని పొందుతాడు. ఇందులో ఏమాత్రం వేరే ఆలోచనకు ఆస్కారం లేదు. పైన చెప్పిన విధంగా ప్రతిమాసం బద్ధకం లేకుండా నన్ను పూజిస్తూ ఏదాది గడిచాక, తిరిగి రెండవ ఏడు కూడా మాసిక పూజ ప్రారంభించాలి. ఈ రీతిగా నా ఆరాధనలో తత్పరుడైన భక్తుడు పన్నెండేళ్లపాటు ఎటువంటి ఆటంకాలు, విఘ్నాలు లేకుండా నన్ను పూజిస్తూ ఉంటే అతడు నా స్వరూపాన్నే పొందుతాడు. ద్వాదశి తిథినాడు ప్రేమతో నన్ను, వేద సంహితను పూజించిన వానికి నిస్సందేహంగా పైన చెప్పిన ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. ద్వాదశి తిథినాడు నాకు చందనపుష్పాలు, పలాలు, జలం, పత్ర మూలాలు అర్పించిన వానితో సమానుడైన ప్రియభక్తుడు నాకు వేరొకడు లేడు. యుధిష్ఠిరా! ఇంద్రాది దేవతలు అందరూ పైన చెప్పిన విధిని

అనుసరించి నన్ను సేవించిన కారణంగానే వారు స్వర్గ సుఖాలు అనుభవిస్తున్నారు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “జనమేజయా! శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ఇలా చెప్పగానే యుధిష్ఠిరుడు చేతులు జోడించి భక్తితో అతనిని ఇలా స్తుతించసాగాడు. - ‘హృషీకేశా! మీరు లోకాలన్నింటికీ ప్రభువులు, దేవతలకు కూడా ఈశ్వరులు మీకు నమస్కారం. సహస్ర నేత్రుడవైన ఫరమేశ్వరా మీరు సహస్రశీర్షులు. మీకు నా నమస్కారం. వేదత్రయ మీ స్వరూపం. మూడు వేదాలకు మీరు అధీశ్వరులు. వేదత్రయ మిమ్మల్నే స్తుతించింది. మీకు పదివేల నమస్కారాలు. మీరు చతుర్భుజులు, విశ్వరూపులు, జగదీశ్వరులు, లోకాలన్నింటికీ నినాస స్థానం అయిన మీకు నమస్కారం. నరసింహా! ఈ జగత్తును సృష్టించేది సంహరించేది మీరే. మీకు నమస్కారం. భక్తులకు ప్రియతముడవైన శ్రీకృష్ణా! మీకు అనేకానేక నమస్కారాలు. భక్తవత్సలా! మీరు సమస్త లోకాలకు, యోగులకు ప్రియమైన వారు. యోగీశ్వరా! హయగ్రీవునిగా అవతరించినది మీరే. చక్రపాణీ! మీకు పదివేల నమస్కారాలు”.

యుధిష్ఠిరుడు భక్తితో గద్గదమైన కంఠంతో భగవంతుని ఇలా స్తుతిస్తూ ఉండగానే, అతడు ప్రసన్నుడై ధర్మరాజు యొక్క చేతులు పట్టుకొని ఆపి, - “రాజా! ఇదేమిటి? మీరు నన్నెందుకు స్తుతిస్తున్నారు? ఇది కట్టిపెట్టి పూర్వం మాదిరిగానే ప్రశ్నించండి” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “దేవా! కృష్ణపక్షంలో ద్వాదశినాడు మిమ్మల్ని ఎలా పూజించాలి? ఈ ధర్మయుక్తమయిన విషయాన్ని వివరించండి” అని అడిగాడు.

భగవానుడు - “రాజా! పూర్వం మాదిరిగానే నేను నీ ప్రశ్నలన్నిటికీ సమాధానాలు ఇస్తాను విను. కృష్ణపక్ష ద్వాదశినాడు నన్ను పూజిస్తే గొప్ప ఫలం కలుగుతుంది. ఏకాదశినాడు ఉపవాసం ఉండి, ద్వాదశినాడు నన్ను పూజించాలి. ఆ రోజున భక్తితో కూడిన మనసుతో బ్రాహ్మణులను కూడా పూజించడం ఉచితం. అలా చేయడం వలన మనిషి దక్షిణామూర్తినిగాని, నన్నుగాని పొందుతాడు.

విషువకాలము గ్రహణాడులలో దాన మహిమ -

రావిచెట్టు మహిమ - తీర్థభూత గణా ప్రశంస -

ఉత్తమ ప్రాయశ్చిత్తము

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ఇలా చెప్పాక, యుధిష్ఠిరుడు మళ్ళీ దాన సమయం, దాని విశేష విధిని గూర్చి - “దేవా! విషువయోగంలో, సూర్యగ్రహణ,

చంద్రగ్రహణ సమయాలలో దానం చేస్తే ఏ ఫలం ప్రాప్తిస్తుందని చెప్పారు? దయచేసి చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! విషువయోగంలో, సూర్య గ్రహణ, చంద్రగ్రహణ సమయాలలో, వ్యతీపాతయోగంలో చేసిన దానం అక్షయఫలాన్ని ఇస్తుంది. ఆ విషయం వివరిస్తున్నాను విను. ఉత్తరాయణ దక్షిణాయనాల మధ్య రాత్రి పగలు సమానంగా ఉన్నప్పుడు, దానిని 'విషువయోగం' అంటారు. ఆ రోజు సంద్యా సమయంలో నేను, బ్రహ్మ, మహాదేవుడు క్రియ, కరణ, కార్యాల ఏకత్వంపైన ఆలోచించడానికి, ఒకసారి ఒక్కచోట చేరుతాం. మేము ముగ్గురం కలిసిన ముహూర్తం పరమ పవిత్రమై విషువపర్వమనే పేరుతో ప్రసిద్ధమయింది. దానిని అక్షర బ్రహ్మ, పరబ్రహ్మ అని కూడా అంటారు. ఆ ముహూర్తంలో అందరూ పరమ పదం గురించి చింతన చేస్తారు. దేవతలు, వసువులు, రుద్రులు, పితరులు, అశ్వినీకుమారులు, సాధ్యగణం, విశ్వేదేవులు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, బ్రహ్మర్షులు, చంద్రాది గ్రహాలు, నదులు, సముద్రాలు, మరుత్తులు, అస్పరసలు, నాగులు, యక్షులు, రాక్షసులు, గుహ్యకులు - వీరు, ఇంకా ఇతర దేవతలు కూడా విషువ పర్వంలో ఇంద్రియ నిగ్రహంతో ఉపవాసం ఉండి, ప్రయత్న పూర్వకంగా పరమాత్మ ధ్యానంలో సంलग्नులవుతారు. కాబట్టి యుధిష్ఠిరా! నీవు అన్నం గోవులు, తిలలు, భూమి, కన్యలు, ఇల్లు, ఆరామశాలలు, ధనం వాహనాలు, శయ్యలు - ఇంకా దానానికి యోగ్యమని చెప్పిన వస్తువులను అన్నిటినీ విషువపర్వంలో దానం చెయ్యి. ఆ సమయంలో విశేషించి శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చిన దానం ఎన్నడూ నశించదు. అది ప్రతిదినం పెరుగుతూ కోటిరెట్లు అవుతుంది.

ఆకాశంలో సూర్యగ్రహణం కాని, చంద్రగ్రహణంగాని ఏర్పడినపుడు విష్ణు గాయత్రినిగాని, శివగాయత్రినిగాని జపించేవారికి, భక్తితో శంఖతూర్కాలను జేగంటలను, కంచు గంటలను వాయించే వారికి కలిగే పుణ్యఫలాన్ని విను. నా ఎదుట గీతం గానం చేసినా, హోమజపాలు చేసినా, నా ఉత్తమ నామాలను కీర్తించినా రాహువు దుర్బలుడై, చంద్రుడు బలవంతుడవుతాడు. సూర్య చంద్రగ్రహణ సమయాలలో శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణులకు చేసిన దానం వేయి రెట్లు అధికంగా దాతకు సంక్రమిస్తుంది. మహాపాతకుడు కూడా ఆ దానంతో తత్క్షణమే పాపరహితుడవుతాడు. అందమైన విమానం ఎక్కి చంద్రలోకానికి వెళ్లడమేగాక, ఆచంద్రతారకం చంద్రలోకంలో

గౌరవంగా నివసిస్తాడు. తరువాత కాలక్రమేణ అక్కడి నుండి మరలి వచ్చాక ఈ లోకంలో అతడు వేదవేదాంగ పండితుడైన బ్రాహ్మణుడు అవుతాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! విష్ణుగాయత్రిని ఏ విధంగా జపించాలి? దానికి ఫలం ఏమిటి? - దయచేసి దీనిని చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! ద్వాదశి తిథినాడు, విషువపర్వంలో, చంద్రగ్రహణ సూర్యగ్రహణ సమయాలలో, ఉత్తరాయణ, దక్షిణాయన ప్రారంభ దివాలలో, శ్రవణా నక్షత్రంలో, వ్యతీపాతయోగంలో రావి చెట్టును, నన్ను దర్శించాక నా గాయత్రినిగాని లేక అష్టాక్షర మంత్రాన్ని (ఓం నమోనారాయణాయ)గాని జపించాలి. అలా చేయడం వలన పూర్వోపార్జిత పాపాలన్నీ నిస్సందేహంగా నశించిపోతాయి".

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! అశ్వత్థవృక్ష దర్శనం మీ దర్శనంతో సమానమని ఎందుకంటారో ఇప్పుడు చెప్పండి. అది వినాలని నాకు మనసులో చాలా కుతూహలంగా ఉంది" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! అశ్వత్థ వృక్షరూపంలో నేనే ముల్లోకాలను పాలిస్తున్నాను. అశ్వత్థ వృక్షంలేని చోట నేను నివసించను. నేనున్నచోట రావించెట్లు కూడా ఉంటుంది. భక్తిభావంతో రావించెట్టును పూజిస్తే, దాని ద్వారా నన్ను పూజించినట్లే, కోపంతో రావిని నరికినవారు వాస్తవానికి నన్నే ఆ ప్రహారానికి లక్ష్యంగా చేసుకొన్నవారు అవుతారు. కనుక రావికి సదా ప్రదక్షిణం చేయాలి. దానిని నరుకకూడదు. వ్రతపారణం, సరళత్వం, దేవతల సేవ, గురుశుశ్రూష, తల్లిదండ్రుల సేవ, భార్యను సంతుష్టిగా ఉంచడం, గృహస్థ ధర్మాన్ని పాటించడం, అతిథి సేవలో లగ్నమై ఉండడం, వేదాధ్యయనం, బ్రహ్మచర్యపాలనం, ఆహవనీయాది మూడు అగ్నులు - ఇవన్నీ పరమపావనమైన సనాతన తీర్థాలని అంటారు. వీటన్నిటికీ మూలం ధర్మం అని గ్రహించి వీటిపై మనసు నిలిపి, తీర్థాలకు వెళ్లు. ఎందుకంటే ధర్మం చేస్తే ధర్మం వృద్ధి అవుతుంది. స్థావర జంగమాలని రెండు రకాల తీర్థాలున్నాయి. స్థావర తీర్థం కంటే జంగమ తీర్థం శ్రేష్ఠం. ఎందుకంటే దానివలన జ్ఞానం కలుగుతుంది. ఈ లోకంలో పుణ్య కర్మలను అనుష్ఠించడం వలన పవిత్రుడయిన వాని హృదయంలో అన్ని తీర్థాలు నివసిస్తాయి. అందుకని అతనిని తీర్థ స్వరూపుడు అంటారు. గురువు అనే తీర్థం వలన పరమాత్మ జ్ఞానం లభిస్తుంది. అందుకని అతనిని మించిన

తీర్థం వేరేది లేదు. జ్ఞానతీర్థం సర్వోత్తమం, బ్రహ్మతీర్థం సనాతనం.

పాండునందనా! తీర్థాలన్నింటిలో కూడా క్షమయే అన్నిటికంటే గొప్ప తీర్థం. క్షమాశీలునికి ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను కూడా సుఖం లభిస్తుంది. ఎవరైనా గౌరవించినా, అవమానించినా, పూజించినా, తిరస్కరించినా లేదా తిట్టినా, బెదిరించినా అన్ని పరిస్థితులలోను క్షమాశీలునిగా ఉన్నవాడే 'తీర్థం' అనిపించుకొంటాడు. క్షమయే యశస్సు, దానం, యజ్ఞం, మనో నిగ్రహం. ఆహింస, ఇంద్రియ సంయమనం, దయ కూడా క్షమా రూపాలే. క్షమ వల్లనే ఈ జగత్తు అంతా నిలిచి ఉంది. కాబట్టి క్షమావంతుడైన బ్రాహ్మణుని దేవత అంటారు. అతడు అందరికంటే శ్రేష్ఠుడు. క్షమాశీలునికి స్వర్గం, యశస్సు, మోక్షం ప్రాప్తిస్తాయి. అందుకని క్షమావంతుడు సాదువు అనిపించుకొంటాడు. రాజా! అత్మ అనే నది పరమపావన తీర్థం. ఇది అన్ని తీర్థాలలో ప్రధానమైనది. అత్మను సదా యజ్ఞరూపమని భావిస్తారు. స్వర్గం, మోక్షం - అన్నీ అత్మకే అధీనాలు. సదాచార పాలనంతో అత్యంత నిర్మలుడవుతాడు. సత్యం వలన క్షమవలన సాటిలేని చల్లదనం కలుగుతుంది - జ్ఞానమనే జలంలో నిరంతరం స్నానం చేసే ఇటువంటి వానికి కేవల జలంతో నిండిన తీర్థం యొక్క అవసరమేమి ఉంటుంది?"

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! చేయడానికి సులభంగా ఉండి, సమస్త పాపాలను నశింపచేసే ప్రాయశ్చిత్తం ఏదయినా ఉంటే దానిని నాకు చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! నీకు నేను అత్యంత గోప్యమయిన ప్రాయశ్చిత్తాన్ని చెబుతున్నాను. అధర్మంలో రుచి కలిగిన పాపాచారులు దీనిని వినతగరు. ఎవరైనా పవిత్ర బ్రాహ్మణుని ఎదురుగా చూచినపుడు వెంటనే నన్ను స్మరించి "నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ" అంటూ భగవద్బుద్ధితో అతనికి నమస్కరించాలి. అనంతరం అష్టాక్షర మంత్రం జపిస్తూ బ్రాహ్మణ దేవతకు ప్రదక్షిణం చేయాలి. అలా చేయడం వలన బ్రాహ్మణులు సంతుష్టులవుతారు. నమస్కరించిన ఆ వ్యక్తి యొక్క పాపాలన్నిటినీ నేను నశింపచేస్తాను. సూర్యగ్రహణ సమయంలో పూర్వనాహిని అయిన నదీ తీరానికి వెళ్లి నా మందిర సమీపంలో దక్షిణావర్తశంఖ జలంతోనో, కపిలగోవు కొమ్ముకు తాకించిన జలంతోనో ఒకసారైనా స్నానం చేస్తే అతని సంచిత పాపాలన్నీ ఒక్క క్షణంలోనే నశించి పోతాయి. పూర్ణిమనాడు ఉపవాసం

ఉండి పంచగవ్యం పానం చేసినవానికి కూడా పూర్వసంచిత పాపాలు నశించిపోతాయి. అలాగే ప్రతినెల వేర్వేరు మంత్రాలు చదివి సంగ్రహించిన బ్రహ్మకూర్ప జలం త్రాగినవాని పాపాలన్నీ కూడా నశించి పోతాయి. ఇప్పుడు నేను బ్రహ్మకూర్పాన్ని, దాని పాత్రను వివరిస్తాను విను. మోదుగ ఆకులోగాని, తామరాకులోగాని లేదా రాగి లేక బంగారంతో చేసిన పాత్రలోగాని బ్రహ్మకూర్ప ఉంచి ఆ జలాన్ని తాగాలి. ఇవే దానికి తగిన పాత్రలు. (బ్రహ్మకూర్ప విధానం ఇలా ఉంటుంది) గాయత్రీ మంత్రం చదివి గో మూత్రాన్ని, 'గంధద్వారా' ఇత్యాది మంత్రంతో గోవు పేడను, 'అప్యాయస్వ' అనే మంత్రంతో ఆవు పాలను, "దధిక్రావ్లః" ఈ మంత్రంతో పెరుగును, "తేజోఽసి శుక్రమ్" ఈ మంత్రంతో నేతిని, 'దేవస్య త్వా' మొదలైన మంత్రం ద్వారా దర్భలు ముంచిన జలం, "ఆపో హిష్ఠా మయో" ఈ ఋక్కు ద్వారా యవపిండిని తీసుకొని అన్నిటినీ ఒక్కోటిగా కలిపి ప్రజ్వలితాగ్నిలో బ్రహ్మను ఉద్దేశించి విద్యుక్తంగా హోమం చేసి, ప్రణవాన్ని ఉచ్చరిస్తూ పైన చెప్పిన వస్తువులను బాగా కలిపి మథించాలి. తరువాత ప్రణవాన్ని ఉచ్చరిస్తూ దానిని పాత్ర నుండి బయటకు తీసి చేతిలో ఉంచుకొని ప్రణవాన్ని పరిస్తూనే దానిని తాగాలి. ఈ రీతిగా బ్రహ్మ కూర్పాన్ని తాగడం వలన మనిషి అతిపెద్ద పాపాలనుండి కూడా పాము కుబుసం విడిచి బయటపడినట్లు బయటపడతాడు. నీటిలో నిల్చుని లేదా సూర్యునివైపు చూస్తూ "భద్రం నః" అనే ఋక్కు యొక్క ఒక చరణాన్నిగాని లేక ఋక్సంహితనుగాని పఠించినవానికి అన్ని పాపాలూ నశించిపోతాయి. నాయందు మనసు లగ్నం చేసి ప్రతిదినం నా సూక్తం (పురుషసూక్తం) పఠించిన వానికి నీరు అంటని తామరాకులా ఎప్పుడూ పాపాలు అంటవు.

ఉత్తమాధమ బ్రాహ్మణుల అక్షణము - భక్తుల

గోబ్రాహ్మణుల అశ్వత్థ వృక్ష మాహాత్మ్యము -

బ్రాహ్మణత్వము నుండి పతితుని చేయు కర్మలు

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవేశ్వరా! మనసు శుద్ధంగాగల, పుణ్యాత్ములైన బ్రాహ్మణులు ఎలా ఉంటారు? బ్రాహ్మణునికి తన కర్మలు సఫలం కాకపోవడానికి కారణమేమిటి? - దయచేసి చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "పాండునందనా! బ్రాహ్మణుల కర్మలు ఎందుకు సఫలం అవుతాయి? ఎందుకు నిష్ఫలం అవుతాయి. అనే విషయాలను నేను క్రమంగా వివరిస్తాను విను. హృదయంలోని బావం పరిశుద్ధంగా లేకపోతే,

త్రిదండధారణం, మౌనంగా ఉండడం, జడలు కట్టించుకోవడం, తల గొరిగించుకోవడం, నారచీరలు లేదా మృగచర్మాలు ధరించడం, వ్రతాలు, అభిషేకాలు చేయడం, అగ్నిలో ఆహుతులు సమర్పించడం, గృహస్థ ధర్మాన్ని పాటించడం, స్వాధ్యాయంలో లగ్నం కావడం, తన భార్యను గౌరవించుకోవడం - ఈ కర్మలన్నీ వ్యర్థాలే. క్షమాశీలుడు, దమాన్ని పాటించేవాడు, క్రోధ రహితుడు, మనసును, ఇంద్రియాలను జయించినవాడు - ఇటువంటి వానినే నేను శ్రేష్ఠ బ్రాహ్మణుడని అంగీకరిస్తాను. దీనికి ఆతిరిక్తంగా బ్రాహ్మణులని చెప్పుకొనే నారందరూ శూద్రులనే అనిపించుకొంటారు. అగ్నిహోత్రంలో, వ్రతంలో, స్వాధ్యాయంలో లగ్నమై ఉండేవారు, పవిత్రులు, ఉపవాసం చేసేవారు, జితేంద్రియులు అయినవారినే దేవతలు బ్రాహ్మణులని అంగీకరిస్తారు. కేవలం జాతివలన ఎవరికీ గౌరవం కలుగదు. ఉత్తమగుణాలే మేలు చేకూర్చేవి అవుతాయి. మనశ్శుద్ధి, క్రియాశుద్ధి, శరీరశుద్ధి, కులశుద్ధి, నాక్కుశుద్ధి - అని శుద్ధి అయిదు రకాలని చెప్పడింది. ఈ అయిదు రకాల శుద్ధులలో హృదయశుద్ధియే అన్నిటిని మించినది. హృదయశుద్ధి వలన మనుషులు స్వర్గానికి వెళ్తారు. అగ్నిహోత్రాన్ని పరిత్యజించి క్రయ విక్రయాలలో మునిగిన బ్రాహ్మణుడు, వర్ణసాంకర్యాన్ని ప్రచారం చేసేవానిగా, శూద్రునిగా పరిగణింపబడతాడు. వైదిక శ్రుతులను మరుగు పుచ్చి పొలంలో నాగలి కట్టి దున్నే, తన వర్ణానికి విరుద్ధమైన పని చేసే బ్రాహ్మణుడు 'వృషలుడు' అనిపించుకొంటాడు. వృష శబ్దానికి 'ధర్మం' అని అర్థం. దానిని లయం చేసే వానిని దేవతలు వృషలుడు అంటారు. అతడు చండాలునికంటే తక్కువవాడు. బ్రహ్మగీతాదుల ద్వారా నన్ను స్తుతించకుండా శూద్రుని స్తోత్రం చేసే పాపాత్ముడు చండాలునితో సమానుడు. కుక్కచర్మంలో ఉంచిన పాలు, కుక్క నాకిన హవిస్సు అశుద్ధం అయినట్లుగానే వృషలుని బుద్ధిలో ఉన్న వేదాలు కూడా దూషితమవుతాయి. నాలుగు వేదాలు, షడంగాలు, మీమాంస, న్యాయం, ధర్మశాస్త్రం, పురాణాలు - ఇవి పద్నాలుగు విద్యలు. ముల్లోకాలకు క్షేమం కలిగించడానికి ఇవి పుట్టాయి. కాబట్టి శూద్రుడు వీటిని స్పృశించకూడదు. శూద్రుని సంపర్కంలోనికి వచ్చిన వస్తువులన్నీ అపవిత్రం అవుతాయి. ఈ లోకంలో మూడు అపవిత్రాలు, ఐదు అమేధ్యాలు ఉన్నాయి. కుక్క, శూద్రుడు, కుక్క మాంసం తినేవాడు (చండాలుడు) - ఈ ముగ్గురు అపవిత్రులు. అశ్లీలాలను గానం చేసేవారు, కోడి, జంతువులను వధించడానికి

కట్టే స్తంభం, బహిష్టు అయిన స్త్రీ, వృషలజాతి స్త్రీని వివాహమాడిన ద్విజుడు - ఈ ఐదు అమేధ్యాలని చెబుతారు. వీటిని ఎప్పుడూ తాకకూడదు. బ్రాహ్మణుడు ఈ ఎనిమిదింటిలో దేనినైనా తాకితే సచేలస్నానం చేయాలి. శూద్రజాతిలో జన్మించారనే కారణంగా వా భక్తులను ఎవరయినా అవమానిస్తే వారు కోటి సంవత్సరాల వరకు నరకాలలో నివసిస్తారు. కాబట్టి చండాలుడయినా వా భక్తుడయితే వానిని బుద్ధిమంతుడు అవమానించకూడదు. అవమానించినందువల్ల రౌరవ నరకంలో పడవలసి వస్తుంది. నా భక్తులకు భక్తుడైన వాని మీద నాకు విశేష ప్రేమ ఉంటుంది. కాబట్టి నా భక్తులకు భక్తుడైన వానిని విశేషంగా గౌరవించాలి. నా మీద మనసు లగ్నం చేస్తే పురుగులు, పక్షులు, పశువులు కూడా ఊర్వగతిని పొందుతాయి. ఇక జ్ఞానుల సంగతి చెప్పేందుకేముంది? నా భక్తుడు శూద్రుడయినా అతడు పత్రపుష్ప ఫల తోయాలను అర్పిస్తే వాటిని నేను శిరసున ధరిస్తాను. సర్వప్రాణుల హృదయాలలో కొలువై ఉండే పరమేశ్వరుడనైన నన్ను వేదోక్త రీతిలో పూజించిన బ్రాహ్మణులు వా పాయుజ్యాన్ని పొందుతారు. యుధిష్ఠిరా! నేను వా భక్తులకు హితం కలిగించడానికే అవతరిస్తూ ఉంటాను. కాబట్టి వా ప్రతి అవతార విగ్రహాన్ని పూజించాలి. నా అవతార విగ్రహాలలో ఏ ఒక్కదానినయినా భక్తితో ఆరాధించిన వానిపై నిస్సందేహంగా నేను ప్రసన్నుడైనవుతాను. మట్టి, రాగి, వెండి, బంగారం లేదా మణులతో రత్నాలతో వా ప్రతిమను చేయించి, దానిని పూజించాలి. ఇందులో ఉత్తరోత్తర మూర్తుల పూజ పదిరెట్లు అధిక పుణ్యమని గ్రహించాలి. నన్ను ఆరాధించడం వలన బ్రాహ్మణులు కోరుకొన్న విద్యను, క్షత్రియులు యుద్ధ విజయాన్ని, వైశ్యులు ధనాన్ని, శూద్రులు సుఖాన్ని, స్త్రీలు అన్ని కోరికలను పొందగలరు.

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవేశ్వరా! మీరు ఎటువంటి శూద్రుల పూజను స్వీకరించరు?" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! నియమ పాలనం లేని, నా భక్తుడు కాని శూద్రుని యొక్క పూజను, కుక్క మాంసం తినే చండాలుడి పూజగా బావించి నేను పరిత్యజిస్తాను. గోవు, బ్రాహ్మణుడు, అశ్వత్థ వృక్షం - ఈ ముగ్గురూ దేవ స్వరూపాలు. వీరిని నా యొక్క, శంకరుని యొక్క స్వరూపాలుగా గ్రహించాలి. నా భక్తుడు ఈ ముగ్గురినీ ఎప్పుడూ అవమానించకూడదు. ఎందుకంటే అవమానం పొందితే వారు ఏడు తరాల వరకు భస్మం చేస్తారు. యుధిష్ఠిరా!

నా స్వరూపం కాబట్టి మీరు మనుష్యులను ఉద్ధరిస్తారు. కనుక నీవు ప్రయత్న పూర్వకంగా వీరిని పూజిస్తూ ఉండు".

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! మనిషి బ్రాహ్మణ శరీరంతోనే శూద్రుడు ఎలా అవుతాడు? అతని బ్రాహ్మణత్వం ఎలా నశిస్తుంది? దయచేసి ఇది చెప్పండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! పన్నెండేళ్లపాటు కేవలం మాత్రం నీళ్లతోనే స్నానం చేసే, అన్నే ఏళ్లు రాజుగారిని ఆశ్రయించి జీవితం గడుపుకొనే బ్రాహ్మణుడు వేదపారంగతుడైన పండితుడైనా ఆ శరీరంతోనే శూద్ర భావం పొందుతాడు. ఏదైనా పెద్ద గ్రామంలోగాని, నగరంలోగాని నిరంతరంగా పన్నెండేళ్లు ఉండే బ్రాహ్మణుడు కూడా నిస్సందేహంగా శూద్రుడవుతాడు. కామ మోహితుడై శూద్రజాతి స్త్రీయందు సంతానం కన్న బ్రాహ్మణుని శరీరంలో వెంటనే బ్రాహ్మణత్వం నశిస్తుంది. యుధిష్ఠిరా! దుర్లభమైన బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొంది కూడా పైన చెప్పిన చెడు మార్గాలలో వెళ్తూ దానిని వాశనం చేసుకొనేవారి కోసం వాకు చాలా విచారం కలుగుతుంది. కాబట్టి నాపై ప్రేమగల బ్రాహ్మణుడు, అన్ని రకాలుగా ప్రయత్నించి, బ్రాహ్మణత్వం నుండి భ్రష్టమయ్యే పనులను చేయకూడదు.

భగవదుపదేశ సంహారము - ద్వారాకగమనము

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! ఏ బ్రాహ్మణుడయినా పరదేశం వెళ్లి, అక్కడ కాలుని ప్రేరణచే శరీరం విడిచిపెడితే అతని ప్రేతకర్మ (అంత్యేష్టి సంస్కారం) ఎలా జరుగగలదు?" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! అగ్నిహోత్రుడైన ఏ బ్రాహ్మణుడయినా ఈ రీతిగా మరణిస్తే ప్రేతకల్పంలో చెప్పినదానిని అనుసరించి అతని కొయ్య ప్రతిమను చేయించాలి. అది మోదుగుకర్ర అయి ఉంటేనే మంచిది. మానవ శరీరంలో మూడువందల అరవై ఎముకలు ఉంటాయి. నాని నన్నింటినీ శాస్త్రోక్త రీతిలో కల్పించుకొని ఆ ప్రతిమను దహనం చేయాలి".

యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! తీర్థయాత్రలు చేయడానికి అశక్తులు అయిన నారందరూ తరించడానికి ఏదైనా విశేష తీర్థాన్ని ధర్మానుపారంగా దయచేసి వివరించండి" అని అడిగాడు.

భగవానుడు చెప్పాడు - "రాజా! సామనేదాన్ని గానం చేసే పండితులు సత్యం అన్ని తీర్థాలను పవిత్రం చేస్తుందని చెప్పారు. సత్యం పలకడం, ఏ జీవినీ హింసించకపోవడం -

ఇవి తీర్థాలని అంటారు. తపస్సు, దయ, శీలం, కొద్దిపాటి దానితో తృప్తిపడడం - ఈ సద్గుణాలు కూడా తీర్థరూపాలే. పతివ్రత అయిన స్త్రీ, సంతుష్టుడైన బ్రాహ్మణుడు, జ్ఞానం కూడా తీర్థాలని చెబుతారు. నాయొక్క, శంకరుని యొక్క భక్తులు, సన్యాసులు, విద్వాంసులు, ఇతరులకు శరణునిచ్చేవారు కూడా తీర్థాలే. జీవులకు ఆభయదానం ఇవ్వడం కూడా తీర్థమే అని చెప్పబడుతోంది. ముల్లోకాలలో నేను ఉద్వేగం లేనివాడిని. పగలయినా, రాత్రి అయినా నాకు ఎవరి వలనా ఎప్పుడూ భయంలేదు. దేవతలకు, దైత్యులకు, రాక్షసులకు కూడా నేను భయపడను. కాని శూద్రుని నోట వేదాలు ఉచ్చరింపబడితే దానివలన వాకు ఎల్లప్పుడూ భయం కలుగుతుంది. కాబట్టి శూద్రుడు నా వామాన్ని ప్రణవంతోపాటు ఉచ్చరించకూడదు. ఎందుకంటే నేదవేత్తలైన పండితులు ఈ లోకంలో ప్రణవమే సర్వోత్కృష్టమైన వేదమని అంగీకరించారు. శూద్రుడు వాయందు భక్తి కలిగి ఉండి, బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులను సేవించాలి - ఇదే అతనికి పరమధర్మం, ద్విజులను సేవించడం వల్లనే అతడు పరమ కల్యాణానికి అర్హుడవుతాడు. ఇది తప్ప అతనిని ఉద్ధరించడానికి వేరే ఉపాయమేదీ లేదు. రాగం, ద్వేషం, మోహం, కఠోరత, క్రూరత, శౌర్యం, దీర్ఘకాల వైరం, అధికగర్వం, సరళత్వం లేకపోవడం, అబద్ధమాడడం, నిందించడం, చాడీలు చెప్పడం, అత్యంత లోభగుణం, హింస, చౌర్యం, లేనిపోని అపవాదులు వేయడం, మోసం చేయడం, క్రోధం, లాలస, మూర్ఖత్వం, నాస్తికత్వం, భయం, బద్ధకం, అపవిత్రత, కృతఘ్నత, దంభం, జడత్వం, కపటం, అజ్ఞానం - ఈ సమస్త దుర్గుణాలు శూద్రుడు పుడుతూనే అతనిలో ప్రవేశిస్తాయి. బ్రహ్మదేవుడు శూద్రులను పుట్టించి, వారికి ద్విజాతులను సేవించాలనే ధర్మం ఉపదేశించాడు. ద్విజులను సేవించడం వలన శూద్రులలోని తామస భావం నశిస్తుంది. శూద్రుడయినా భక్తి పూర్వకంగా వాకు పత్ర పుష్పపల తోయాలను అర్పిస్తే నేను వాటిని భక్తితో ఇచ్చిన ఉపహారంగా సాదరంగా శిరసున పెట్టుకొంటాను. సమస్త పాపయుక్తుడయినప్పటికీ ఎవరయినా బ్రాహ్మణుడు సదా వన్ను ద్యానిస్తే అతనికి పాపాలన్నీ తొలగిపోతాయి. విద్యా వినయ సంపన్నుడు, వేదపారంగతుడు అయినా కూడా బ్రాహ్మణునికి వా పట్ల భక్తి లేకపోతే అతడు చందాలునితో సమానుడు. నా భక్తుడు కాని ద్విజునకు దానం, తపస్సు, యజ్ఞం, హోమం, అతిథి సత్కారం - అన్నీ వ్యర్థం".

పాండునందనా! మనిషి స్థావర జంగమాత్మక ప్రాణులందరి పట్ల, మిత్రులు శత్రువులపట్ల సమానదృష్టి కలిగి ఉన్నప్పుడే అతడు నాకు నిజమైన భక్తుడు అవుతాడు. క్రూరత్వం లేకపోవడం, అహింస, సత్యం, సరళత్వం, ఏ ప్రాణికి ద్రోహం తలపెట్టకపోవడం - ఇవి నా భక్తునికి నియమాలు. నా భక్తునికి శ్రద్ధాపూర్వకంగా నమస్కరించినవాడు చందాలుడైతే ఏమి అతనికి అక్షయ లోకాలు కలుగుతాయి. ఇక సాక్షాత్తు నాకు భక్తులై, ప్రాణాలన్నీ నా మీదే లగ్నం చేసిన, సదా నా నామగుణాలనే కీర్తిస్తూ ఉండేవారు లక్ష్మీ సహితుడనైన నన్ను విద్యుక్తంగా పూజిస్తే వారి సద్గతి విషయంలో ఇక చెప్పవలసినది ఏమున్నది? నా భక్తునికి అనాయాసంగా లభించే ఆ పదం అనేక వేల సంవత్సరాలు తపస్సు చేసిన వారికి కూడా లభించదు. కాబట్టి రాజేంద్రా! నీవు సదా మెలకువ కలిగి నిరంతరం నన్ను ద్యానిస్తూ ఉండు. అందువల్ల నీకు సిద్ధి కలిగి, పరమపద సాక్షాత్కారం పొందగలవు. వ్యర్థవాదాలు చేసేవారు నా భక్తులుకారు, శూద్రులు. కాని నిజంగా నా భక్తులు జన్మచేత శూద్రులయినా వాస్తవానికి శూద్రులు కారు. భగవద్భక్తులను బ్రాహ్మణులుగానే అంగీకరిస్తారు. ద్వాదశాక్షర మంత్రతత్త్వాన్ని తెలిసికొని, నిరంతరం పంచయామ సేవా విధులకు వెళ్లేవాడు ఉత్తమ భక్తుడు. హోతగా ఋగ్వేదంతో, అధ్వర్యులై యజుర్వేదంతో, ఉద్గాతయై పరమ పవిత్రమైన సామవేదం ద్వారా, అధర్వవేదీయ ద్విజాలరూపంలో అధర్వ వేదం ద్వారా ఎల్లప్పుడూ నన్ను స్తుతిస్తూ ఉండేవారు భగవద్భక్తులు అనిపించుకొంటారు. యజ్ఞాలు వేదానికి అధీనమై ఉంటాయి. దేవతలు, యజ్ఞాలకు బ్రాహ్మణులకు అధీనులై ఉంటారు. కనుక బ్రాహ్మణులు దేవతలు.

ఏ సహాయమూ లేనిదే ఎవరూ ఉన్నతులు కాలేరు. కాబట్టి అందరూ ఏదో ఒక ప్రదాన ఆశ్రయాన్ని సహాయంగా గ్రహించాలి. దేవతలు రుద్ర భగవానుని ఆశ్రయంలో ఉంటారు. రుద్రుడు బ్రహ్మదేవునికి, బ్రహ్మదేవుడు నాకు ఆశ్రితులు. కాని నేను ఎవరికీ ఆశ్రితుడనుకాను. నాకు ఆశ్రయం ఏదీ లేదు. నేను అందరికీ ఆశ్రయం. రాజా! ఇదిగో నీకు ఈ ఉత్తమమైన విషయాలన్నీ చెప్పాను. ఎందుకంటే నీకు ధర్మం అంటే ప్రేమ.

ఇక నీవు ఈ ఉపదేశాన్ని అనుసరించే నడుచుకో. ఈ పవిత్రమైన ఆఖ్యానం పుణ్యదాయకంగా, వేదతుల్యంగా మన్నించదగినది. నేను చెప్పిన ఈ వైష్ణవ ధర్మాలను ప్రతిదినం పఠించిన వానికి ధర్మవృద్ధి కలిగి, బుద్ధి నిర్మలమవుతుంది.

దానితోపాటే సమస్త పాపాలు నశించి పరమ కల్యాణ విస్తృతి కలుగుతుంది. ఈ ప్రసంగం పరమ పవిత్రం, పుణ్యదాయకం, పాపనాశకం, అత్యంత ఉత్కృష్టం. అందరూ, విశేషించి శ్రోత్రియులైన పండితులు శ్రద్ధగా దీనిని వివాలి. భక్తితో దీనిని ఇతరులకు వినిపించినవాడు, పవిత్ర చిత్తుడై వినినవాడు నిశ్చయంగా నా సాయుజ్యాన్ని పొందుతారు. వాయందు భక్తి తత్పరతగల భక్తుడు శ్రద్ధ సమయంలో ఈ ధర్మాన్ని వింటే, అతని పితరులు ఈ బ్రహ్మాండానికి ప్రళయకాలం వచ్చేవరకు సదా తృప్తులుగా ఉంటారు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! సాక్షాత్తు విష్ణు స్వరూపుడు, జగద్గురువు అయిన శ్రీకృష్ణ భగవానుని నోటి నుండి భాగవత ధర్మాలను విని, ఈ అద్భుత ప్రసంగం గురించి ఆలోచిస్తూ ఋషులు, పాండవులు చాలా ఆనందించి, అందరూ భగవానునికి నమస్కరించారు. దర్శనందనుడు యుధిష్ఠిరుడయితే పదే పదే గోవిందుని పూజించాడు. అత్యంత ఉత్కంఠితులై ఉపదేశాన్ని వినడానికి విచ్చేసిన దేవతలు, బ్రహ్మర్షులు, సిద్ధులు, గంధర్వులు, అప్సరసలు, ఋషులు, మహాత్ములు, గుహ్యకులు, సర్పాలు, మహాత్ములైన వాలఖిల్యులు, తత్త్వదర్శులైన యోగులు, పంచాయామ ఉపాసన చేసే భగవద్భక్తులు పరమ పవిత్రమైన ఈ వైష్ణవ ధర్మోపదేశాన్ని విని తత్క్షణమే నిష్పాపులు, పవిత్రులు అయ్యారు. అందరిలో భగవద్భక్తి పెల్లుబికింది. తరువాత వారందరూ భగవానుని చరణాలపై శిరసులు వంచి నమస్కరించి, అతని ఉపదేశాన్ని ప్రశంసిస్తూ - "దేవా! ఇక మేము ద్వారకలో జగద్గురువులైన తమరిని దర్శిస్తాం" అని చెప్పారు. ఇలా అని ఋషులందరూ ప్రసన్నచిత్తులై దేవతలతోపాటు తమ తమ స్థావాలకు వెళ్లిపోయారు. వారు వెళ్లిన తరువాత శ్రీకృష్ణుడు సాత్యకి సహితుడై దారుకుని స్మరించాడు. సారథి అయిన దారుకుడు దగ్గరే ఉన్నాడు. అతడు - "దేవా! రథం సిద్ధంగా ఉంది. దయ చేయండి" అని నివేదించాడు. అది విని పాండవుల ముఖాలు చిన్నపోయాయి. వారు చేతులు జోడించి నీరు నిండిన కన్నులతో పురుషోత్తముడైన శ్రీకృష్ణుని వైపే తదేకంగా చూడసాగారు. కాని అత్యంత దుఃఖితులైన కారణంగా ఏమీ మాట్లాడలేకపోయారు. శ్రీకృష్ణ భగవానునికి కూడా వారి అవస్థ చూచి దుఃఖం కలిగినట్లు అయింది. అతడు కుంతి, దృతరాష్ట్రుడు, గాందారి, విదురుడు, ద్రౌపది, వ్యాసమహర్షి, ఇంకా ఇతర ఋషులు, మంత్రుల వద్ద సెలవు తీసికొని,

సుభద్రను, కొడుకును ఎత్తుకొన్న ఉత్తరను వీపు నిమురుతూ ఆశీర్వదించి, ఆ రాజభవనం నుండి బయటకు వచ్చాడు. ఆపై శైబ్య, సుగ్రీవ, మేఘపుష్ప, బలాహకములు అనే నాలుగు గుఱ్ఱాలను కట్టిన తన రథం ఎక్కి ప్రయాణమయ్యాడు. అప్పుడు కురుదేశ సార్వభౌముడు యుధిష్ఠిర మహారాజు భగవానుని వెనుకనే వెళ్లి ప్రేమతో తాను కూడా రథం ఎక్కి, దారుకుని సారథి స్థానం నుండి తప్పించి, గుఱ్ఱాల పగ్గాలను తానే పట్టుకొన్నాడు. అర్జునుడు కూడా రథం ఎక్కి బంగారు పిడిగల వింజామరాన్ని పట్టుకొని కుడివైపు భగవానుని తలపైన వీచసాగాడు. అలాగే భీమసేనుడు కూడా రథం ఎక్కి భగవానునికి చత్రం పట్టి నిలుచున్నాడు. ఆ చత్రం వంద ఊచలతో, దివ్యమాలలతో అలరారుతోంది. దాని కర్ర వైడూర్యమణులతో నిర్మించబడింది. బంగారు జాలరులతో దాని అందం ఇనుమడిస్తోంది. నకుల సహదేవులు కూడా తమ చేతులలో తెల్లని చామరాలు పట్టుకొని రథం ఎక్కి, భగవానునికి వీచసాగారు. ఈ రీతిగా యుధిష్ఠిర భీమార్జున నకుల సహదేవులు శ్రీకృష్ణుని అనుసరించారు.

మూడు యోజనాలు (అనగా ఇరవై నాలుగు మైళ్లు) వెళ్లిన తరువాత శ్రీకృష్ణ భగవానుడు తన పాదాలపై పడిన పాండవులను కౌగిలించుకొని, సెలవు తీసుకొని ద్వారకకు వెళ్లిపోయాడు. ఈ రీతిగా భగవానునికి ప్రణమిల్లి పాండవులు ఇంటికి తిరిగి వచ్చాక సదా ధర్మతత్పరులై కపిలాది గోవులను దానం చేయసాగారు. శ్రీకృష్ణ భగవానుని మాటలను పదేపదే గుర్తుచేసుకొంటూ మనసులోనే అతనిని పొగుడుకోసాగారు. ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుడు ధ్యానం ద్వారా భగవంతుని తన హృదయంలో నిలుపుకొని అతని భజనలో లగ్నమయ్యాడు. అతనినే స్మరిస్తూ యోగయుక్తుడై భగవానుని యజిస్తూ భగవత్పరాయణుడు అయ్యాడు. జనమేజయా! ఈ రీతిగా ప్రాచీనమైన వైష్ణవ ధర్మం అనే ఉపదేశం నీకు నేను వినిపించాను. ఇది పరమ పవిత్రం, పాపవాశకం. విష్ణు భగవానుడు చెప్పిన ఈ ధర్మాన్ని నిరంతరం వింటూ ఉండు. అందువల్లనే నీవు విష్ణువు యొక్క పరమ దామానికి చేరుకోగలవు. అతనిని పొందడానికి వేరే ఏ ఉపాయమూ లేదు.

ఇది ఆశ్వమేధిక పర్వము

సంక్షిప్త మహాభారతము

ఆశ్రమవాసిక పర్వము

కుంతి మొదలైన స్త్రీలు, యుధిష్ఠిరాది
సోదరులు గాంధారిధృతరాష్ట్రులకు
అనుకూలముగా నడుచుకొనుట.

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైన నరోత్తమమ్ ।
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, నరోత్తముడు అయిన
అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని
రచించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురభావాలను తొలగించి
అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

జనమేజయుడు - బ్రాహ్మణోత్తమా! మా ముత్తాతలు
పాండవులు తమ రాజ్యం మీద అధికారం సంపాదించుకున్నాక,
ధృతరాష్ట్ర మహారాజుతో ఎలా వ్యవహరిస్తూ ఉండేవారు?
ధృతరాష్ట్ర మహారాజు తన మంత్రులు, పుత్రులు
మరణించడంతో నిరాశయుడయ్యాడు. ఐశ్వర్యం కోల్పోయాడు.
ఈ దశలో అతడు, యశస్విని అయిన గాంధారీదేవి ఏ
రీతిగా జీవితం గడిపేవారు? మా ప్రపితామహులు ఎంత
కాలం రాజ్యం అనుభవించారు? ఈ విషయాలన్నీ దయచేసి
చెప్పండి ! అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - "రాజా! మహాత్ములైన
పాండవులు రాజ్యం పొందిన తరువాత ధృతరాష్ట్రుని, ముందు
పెట్టుకొనే రాజ్యం పాలించారు. విదురుడు, సంజయుడు,
యుయుత్సుడు - వీరు ఎల్లవేళలా ధృతరాష్ట్రుని సేవలో
సిద్ధంగా ఉండేవారు. పాండవులు కూడా ప్రతి పనిలోను
ధృతరాష్ట్రుని సంప్రదిస్తూ ఉండేవారు. వారు పదిహేనేళ్లు
ధృతరాష్ట్ర మహారాజు ఆజ్ఞను అనుసరించే అన్ని పనులూ
చేశారు. వీరులైన పాండవులు ప్రతిదినం ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు
వెళ్లి అతని చరణాలకు నమస్కరించి, కొంతసేపటి వరకు
అతని దగ్గరే కూర్చుంటూ ఉండేవారు. ధృతరాష్ట్రుడు
కూడా వాత్సల్యంతో పాండవుల శిరసులు ఆఘ్రాణించి,
వారికి వెళ్లడానికి అనుమతి ఇచ్చినపుడు వారు వచ్చి ఇతర
కార్యాలన్నీ చూసుకుంటూ ఉండేవారు. కుంతికూడా సదా
గాంధారి సేవలోనే ఉండేది. ద్రౌపది, సుభద్ర ఇంకా పాండవుల
ఇతర భార్యలు కుంతిని గాంధారిని ఇద్దరు అత్తలను
సమానంగానే సేవిస్తూ ఉండేవారు. యుధిష్ఠిర మహారాజు

అమూల్యమైన శయ్యలు, ఆభరణాలు, రాజుల
అనుభవంలోకి తీసుకురాదగిన అన్ని రకాల ఉత్తమ
పదార్థాలను, రకరకాల భక్ష్య భోజ్యాలను ధృతరాష్ట్రునికి
అర్పిస్తూ ఉండేవాడు. ఇలాగే కుంతిదేవి తన అత్తగారికి
వలె గాంధారికి పరిచర్య చేసేది. మహాధనుర్ధరుడయిన
కృపాచార్యుడు ఎప్పుడూ ధృతరాష్ట్ర మహారాజు వద్దనే
ఉండేవాడు. వ్యాస భగవానుడు కూడా ప్రతిదినం అతని
వద్దకు వెళ్లి కూర్చుని అతనికి ప్రాచీన ఋషుల, దేవర్షుల,
పితరుల, రాక్షసుల కథలు వినిపిస్తూ ఉండేవాడు. ధృతరాష్ట్రుని
ఆదేశానుసారం ధర్మ వ్యవహారాలకు సంబంధించిన అన్ని
పనులూ విదురుడే చూస్తూ ఉండేవాడు. అతడు చూపే
చక్కని నీతి కారణంగా రాజుకు ఇష్టమైన ఎన్నో పనులు
కొద్ది వ్యయంతోనే సామంతుల (సరిహద్దురాజులు) వలన
పిద్దిస్తూ ఉండేవి. అతడు బంధితులను కారాగారాల నుండి
విడిపిస్తూ ఉండేవాడు. వధ్యులకు కూడా ప్రాణదానం చేసి,
విడిపిస్తూ ఉండేవాడు. కాని రాజయిన యుధిష్ఠిరుడు
అందుకోసం అతనిని ఎప్పుడూ ఏమీ అనేవాడు కాదు.
ధృతరాష్ట్రుని సేవకు పూర్వం వలెనే వంటపనిలో నిపుణులైన
ఆరావికులు ('ఆరా' అనే ఆయుధంతో తరిగి చేసిన
కారణంగా ఆకు కూరలు మొదలైన వానిని 'ఆరాలు' అంటారు.
వాటిని అందమైన రీతిలో తయారు చేసే వంటవారిని
'ఆరావికులు' అంటారు) సూపకారులు (పప్పులు మొదలైనవి
వండే వారినందరినీ సామాన్యంగా సూపకారులంటారు) రాగ
ఖాండవికులు (పిప్పళ్లు, శొంఠి, చక్కెర కలిపి పెసలతో
రసం తయారు చేసే వారిని రాగఖాండవికులు' అంటారు)
సిద్ధంగా ఉండేవారు. పాండవులు వారికి అమూల్యమైన వస్త్రాలు,
రకరకాల హారాలు కానుకలుగా ఇస్తూ ఉండేవారు. తాగడానికి
తీయతీయని షర్బతులు, తినడానికి రకరకాల భోజనాలను
ఇస్తూండేవారు. భిన్నభిన్న దేశాలనుండి వచ్చే రాజులు అక్కడ
ఏకత్రితమైనపుడు వారందరూ పూర్వం మాదిరిగానే
ధృతరాష్ట్రుని సేవలో ఉపస్థితులయ్యేవారు. కుంతి, ద్రౌపది,
సుభద్ర, నాగకన్య ఉలూపి, చిత్రాంగదాదేవి, ధృష్టకేతుని
చెల్లెలు, జరాసందుని కూతురు వీరందరూ, ఇంకా ఇతరులు
ఎంతో మంది స్త్రీలు గాంధారి సేవకు దాసీలవలె నిమగ్నమై
ఉండేవారు. యుధిష్ఠిరుడు తన తమ్ముళ్లకు ప్రతిదినం

“ధృతరాష్ట్రుడు తన పుత్రులను కోల్పోయాడు. అతనికి మనసులో ఏమాత్రం దుఃఖం కలగకుండేలా మీరు అతనివద్ద నడుచుకోవాలి” అని నేర్పుతూ ఉండేవాడు. అర్థవంతమైన ధర్మరాజు యొక్క మాటలు విని మిగిలిన పాండవులందరూ అతని ఆజ్ఞను జాగ్రత్తగా పాటించేవారు. కాని భీముని మనసునుండి జూడంవాడు జరిగిన అనర్థానికి ధృతరాష్ట్రుని కపట బుద్ధి కారణమనే సంగతి ఎప్పుడూ తొలగిపోలేదు.

ఈ రీతిగా పాండవులు చక్కగా గౌరవిస్తూ ఉండగా అంబికానందనుడు ధృతరాష్ట్రుడు పూర్వంలాగే ఋషులతో గోష్ఠాలు జరుపుతూ సుఖంగా కాలం గడుపుతున్నాడు. అతడు బ్రాహ్మణులకు ఇవ్వదగిన ఉత్తమమైన వస్తువులను దానం చేస్తున్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు అతని అన్ని పనులకు సహకరిస్తున్నాడు. యుధిష్ఠిరునిలో క్రూరత్వం అనేది మచ్చుకైనా లేదు. అతడు సదా ప్రసన్నుడై తన సోదరులతో, మంత్రులతో “ధృతరాష్ట్ర మహారాజు వాకు, మీ అందరికీ మాననీయుడు. అతని ఆజ్ఞకు లోబడి ఉండేవాడు నాకు సుహృత్తు. అతనికి వ్యతిరేకంగా ఆచరించేవాడు నేను విధించే శిక్షకు పాత్రుడవుతాడు.” అని చెపుతూ ఉండేవాడు. తండ్రి - తాత మొదలైన వారి మరణ తిరులు వచ్చినపుడు పుత్రులకు, హితైషులకు శ్రాద్ధకర్మలలో ధృతరాష్ట్ర మహారాజు ఎంతఖర్చు పెట్టదలచుకున్నాడో అంతా పెడుతూనే ఉన్నాడు. అతడు పూజ్యులైన బ్రాహ్మణులకు వారి యోగ్యతను అనుసరించి ఎంతోధనం ఇస్తూ ఉండేవాడు. యుధిష్ఠిర భీమార్జున నకుల సహదేవులు అతనికి ప్రియం చేయాలని అన్ని పనులలో అతనికి భాసటగా ఉండేవారు. పుత్రపౌత్రుల వధతో భాధపడుతున్న ముసలిరాజు ధృతరాష్ట్రుడు తమవలన ఏమైవా శోక కారణం కలిగి తన ప్రాణాలు వదలకూడదనే ధ్యాసయే వారికి సదా ఉండేది. తన పుత్రులు జీవించి ఉండగా అతనికి ఎంతగా సుఖ భోగాలు లభిస్తూ ఉండేవో ఇప్పుడు కూడా అవన్నీ అతనికి లభించాలి. ఈ విషయమై పాండవులు పూర్తిగా ఏర్పాట్లు చేశారు. ఈ రకమైన శీల సత్ప్రవర్తనలు కలిగి యుధిష్ఠిరాదులు అయిదుగురు అన్నదమ్ములు ధృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞకు లోబడి ఉండేవారు. ధృతరాష్ట్రుడు కూడా మిక్కిలి వినీతులు, తన ఆజ్ఞను సారం నడుచుకొనే, శిష్యభావంతో సేవలో నిమగ్నులైన వారిని చూచి తండ్రివలెనే వారిపై వాత్సల్యం చూపేవాడు. గాంధారీ దేవి కూడా తన పుత్రుల నిమిత్తం రకరకాల శ్రాద్ధకర్మలను అనుష్ఠించి బ్రాహ్మణులకు వారు

కోరుకున్నంత ధనం దానం చేసి పుత్రుల ఋణం నుండి విముక్తు రాలయింది.

ధర్మాత్ములలో శ్రేష్ఠుడైన యుధిష్ఠిరుడు ఈ రీతిగా తన తమ్ముళ్లతోపాటు ధృతరాష్ట్రుని అదరించడంలో గౌరవించడంలో నిమగ్నమై ఉన్నాడు. పాండునందనుడైన యుధిష్ఠిరుడు తన మనసుకు అప్రియం కలిగించేలా నడుచుకోవడం ధృతరాష్ట్రుడు ఎప్పుడూ చూడలేదు. పాండవుల సత్ప్రవర్తన చూసి ధృతరాష్ట్రుడు వారిపట్ల చాలా ప్రసన్నంగా ఉండేవాడు. సుబలునిపుత్రి గాంధారి కూడా వారిపై తన సొంత బిడ్డల వలెనే వాత్సల్యం చూపేది. ధృతరాష్ట్రుడుగాని గాంధారిగాని చిన్నదైవా పెద్దదైనా ఏ పని చెప్పివా వారి ఆజ్ఞను శిరోధార్యంగా భావించి యుధిష్ఠిరుడు ఆ పని అంతా సంపూర్ణంగా నెరవేర్చేవాడు. దానితో ధృతరాష్ట్రుడు అతనిపై మిక్కిలి ప్రసన్నంగా ఉండేవాడు. మందబుద్ధి అయిన తన కొడుకు దుర్యోధనుని తలచుకొని పశ్చాత్తాపపడుతూ ఉండేవాడు. ప్రతిధినం ఉదయాన్నే లేచి స్నాన సంధ్యలు, గాయత్రీజపం చేసుకొని పాండవులను సమరవిజయులు కండని ఆశీర్వదిస్తూ ఉండేవాడు. బ్రాహ్మణుల చేత స్వస్తివాచనం చేయించి, అగ్నిలో హోమం చేసిన తరువాత “పాండుపుత్రులు దీర్ఘజీవులు కావాలి.” అని సదా శుభాన్ని కాంక్షిస్తూ ఉండేవాడు. ధృతరాష్ట్రునికి పాండవుల ప్రవర్తన వల్ల కలిగినంత ప్రసన్నత తన పుత్రుల వల్ల కూడా ఎప్పుడూ కలగలేదు. తన సత్ప్రవర్తన కారణంగా యుధిష్ఠిరుడు బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యశూద్రులందరికీ ఇష్టుడయ్యాడు. ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులు తనకు చేసిన అపకారాన్ని మరచి అతడు ఎప్పుడూ సేవలో నిమగ్నుడయ్యేవాడు. యుధిష్ఠిరుని భయం వల్ల ఎవరూ ఎప్పుడూ ధృతరాష్ట్రుని యొక్క, దుర్యోధనుని యొక్క అనుచిత కార్యాలను గురించి చర్చించేవారు కారు. ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారి, విదురుడు అజాతశత్రువైన యుధిష్ఠిరుని దైర్యానికి, శుద్ధవ్యవహారానికి మిక్కిలిగా ఆనందించారు కాని భీమ సేనుని ప్రవర్తన వారికి సంతోషంగా లేదు. భీమసేనుడు కూడా యుధిష్ఠిరుని ఆజ్ఞను అనుసరించి నడుచుకొంటున్నప్పటికీ ధృతరాష్ట్రుని చూడగానే అతని మనసులో సదా దుర్భావనే కలుగుతూ ఉండేది. యుధిష్ఠిరుడు ధృతరాష్ట్ర మహారాజుకు అనుకూలంగా నడుచుకోవడం చూసి అతడు తాను కూడా పైకి అనుకూలంగానే నడుచుకొనేవాడు. అయివా అతని హృదయం ధృతరాష్ట్రుని పట్ల విముఖంగానే ఉండేది.

గాంధారితోపాటు ధృతరాష్ట్రుడు అదవికేగుటకు

సిద్ధనుగుట - యుధిష్ఠిరుడు శోకించుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు. 'జనమేజయా ! యుధిష్ఠిరునికి ధృతరాష్ట్రునికి ఉండే పారస్పరిక ప్రేమతో తేడా రావడం అనేది రాజ్యంలోని ప్రజలు ఎప్పుడూ ఎవరూ చూడలేదు. కాని భీమసేనుడు ఎవరికీ తెలియకుండా ధృతరాష్ట్రునికి ఆస్రియం కలిగించే పనులు చేస్తూ ఉండేవాడు. అతడు తాను నియోగించిన వ్యక్తుల ద్వారా అతని ఆజ్ఞలకు కూడా భంగం కలిగిస్తూ ఉండేవాడు. ఒకసారి భీమసేనుడు తిరస్కారంతో కూడిన కోసంతో ధృతరాష్ట్రునికి, గాంధారికి వినిపించేలా తన మిత్రుల మధ్యలో "సోదరులారా ! నా భుజాలు పరిఘలవలె మిక్కిలి దృఢమైనవి. నేనే ఈ గుడ్డిరాజు కొడుకులను అందరినీ యమలోకానికి అతిథులనుగా చేశాను. చూడండి. ఇవిగో వా రెండు భుజదండాలు. పరిఘలను కూడా తలదన్నేంత దుర్ధర్మమైనవి. వీటి మధ్యలో పడే ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులందరూ మరణించారు." అని కటువుగా మాట్లాడాడు. భీమసేనుడు అన్న ములుకుల్లాంటి, మానుతున్న గాయాన్ని రేపే, మాటలను విని ధృతరాష్ట్రునికి చాలా దుఃఖం కలిగింది. కాలం తారుమారవడం గ్రహించిన, అన్ని ధర్మాలూ తెలిసిన, బుద్ధిమంతురాలయిన గాంధారి కూడా ఆ మాటలను విన్నది. అప్పటికి వారు యుధిష్ఠిరుని ఆశ్రయంలో ఉండి పదిహేనేళ్లు గడిచాయి. ఆ రోజు భీమసేనుని వాగ్బాణాలకు వ్యధితుడైన ధృతరాష్ట్రునికి చాలా దుఃఖం కలిగింది. కాని యుధిష్ఠిరునికి ఈ సంగతి తెలియదు. అర్జునుడు, కుంతి, ద్రౌపది, ధర్మజ్ఞులైన సకుల సహదేవులు - వీరందరూ ధృతరాష్ట్రుని మనసుకు అనుకూలంగానే నడుచుకొంటున్నారు. ఎప్పుడూ ఎవరూ ఏ అప్రియం పలికేవారు కారు.

అనంతరం ధృతరాష్ట్రుడు తన సుహృదులను పిలిచి వారిని భాగా గౌరవించి, కన్నులలో నీరునిండగా గద్గదకంఠంతో - "మిత్రులారా! కౌరవులు ఎలా వాశనమయ్యారనేది మీరందరూ ఎరిగినదే. ఇదంతా వా అపరాధ పలమే. దుర్యోధనుని బుద్ధిలో దుష్టత్వం నిండి ఉంది. అది తన జ్ఞాతిసోదరులలో భయాన్ని పెంచింది. అయినా నేను ఎంత మూర్ఖుడినంటే అతనిని కౌరవులకు రాజుగా అభిషిక్తుని చేశాను. శ్రీకృష్ణ భగవానుని అర్థవంతమైన మాటలను పెడచెవిని పెట్టాను. పుత్రవాత్సల్యంతో నా బుద్ధి హతమయింది. ఆ దశలో మనీషులు నాకు దుష్టబుద్ధి పాపాత్ముడు అయిన

దుర్యోధనుని అతని మంత్రులతో పాటుగా చంపివేయాలని హితకరమైన మాటలను సూచించారు. కాని నేను చేయలేదు. విధురుడు, భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు, వ్యాసభగవానుడు వాకు అడుగడుగువా మంచి సలహాలనిచ్చారు. సంజయుడు, గాంధారి కూడా ఎంతో నచ్చచెప్పారు. కాని నేను ఎవరి మాటలనూ పట్టించుకోలేదు. అందుకు నాకు చాలా పశ్చాత్తాపం కలుగుతోంది. మహాత్ములైన పాండవులు గుణవంతులు. అయినా వారి తాత తండ్రుల సంపద కూడా వారికి తిరిగి ఇప్పించలేక పోయాను. నేను చేసిన ఇలాంటి ఎన్నో తప్పులు వా మనసులో గూడుకట్టుకొని ఉన్నాయి. అవి ముళ్లల్లా గుచ్చుకుంటున్నాయి. విశేషించి ఈవాడు పదిహేనేళ్ల తరువాత వాకళ్లు తెరుచుకున్నాయి. నేను చేసిన పాపాలకు నిష్క్రుతిగా నియమంగా ఉంటూ నాల్గు పూటలకు ఒకసారి, ఎనిమిది పూటల కొకసారి ఆకలి తీర్చుకోవడానికి మాత్రమే నేను అన్నం తింటున్నాను. ఈ సంగతి కేవలం గాంధారికి మాత్రమే తెలుసు. ఇతరులందరూ నేను ప్రతిదినం పూర్తిగా భోజనం చేస్తున్నానని మాత్రమే అనుకుంటున్నారు. యుధిష్ఠిరుని భయంవల్లనే ప్రజలు వా వద్దకు వస్తున్నారు. నేను నియమపాలనం అనే వంకతో మృగచర్మం ధరించి, దర్భాసనం మీద కూర్చుండి జపంలో మునిగిపోతున్నాను. నేలమీద పడుకుంటున్నాను. గాంధారీదేవిది కూడా ఇదే పరిస్థితి. మా ఇద్దరికీ కొడుకులు వందమంది చనిపోయారు. కాని వారికోసం వాకు దుఃఖం లేదు. ఎందుకంటే వారికి క్షత్రియ ధర్మం తెలుసు. దానిని అనుసరించే వారు యుద్ధంలో ప్రాణత్యాగం చేశారు." అని చెప్పిపాగాడు.

తన సుహృదులతో ఇలా అని ధృతరాష్ట్రుడు యుధిష్ఠిరునితో "కుంతీనందవా! నీకు మేలగు గాక! వా ఈ మాట విను. నీ సంరక్షణలో నేను ఇక్కడ మిక్కిలి సుఖంగా రోజులు గడిపాను. గొప్పగొప్ప దావాలు చేశాను. అనేక పర్యాయాలు శ్రాద్ధ కర్మలను అనుష్ఠించాను. ద్రౌపదిపట్ల ఆత్మ్యాచారం చేసి మీ సంపదను ఆపహరించిన క్రూరకర్ములు నా పుత్రులు క్షత్రియ ధర్మాను పారంగా యుద్ధంలో మరణించారు. ఇక వారికోసం ఏమీ చేయవలసిన అవసరం కనపడడంలేదు. ఎందుకంటే వారు ఆయుధ ధారులు పొందే ఉత్తమలోకాలను పొందారు. ఇప్పుడిక నేను, గాంధారి మా మేలుకోరి పుణ్యకర్మలను అనుష్ఠించాలి. కాబట్టి నీవు దానికి అనుమతించు. నీ అనుమతి లభించాక నేను అడవులకు

వెళ్లి అక్కడ గాందారితోపాటు చీరలు, వారబట్టలు ధరించి నిన్ను ఆశీర్వాదిస్తూ నివసిస్తాను. అడవిలో గాలి పీల్చి, లేదా ఉపవాసంతో ఉంటాను. వా భార్యతోపాటు కఠోరమైన తపస్సు చేస్తాను. వాయవా! నీవు కూడా ఆ తపస్సు యొక్క ఉత్తమ ఫలానికి అర్హుడ వవుతావు. ఎందుకంటే నీవు రాజువు. రాజు తన రాజ్యంలో జరిగే మంచి చెడు కర్మలు అన్నింటి ఫలాలు అనుభవిస్తాడు.” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - మహారాజా! మీరు ఇక్కడ ఉండి ఈ రీతిగా దుఃఖ పడుతున్నారు. ఇది తెలిసి వాకు ఇప్పుడు ఈ రాజ్యంవలన కొద్దిగా కూడా ఆనందంగా లేదు. వావంటి దుర్బుద్ధిని చీకొట్టాలి. చేను ఎంత మూర్ఖుడినో, రాజ్యాసక్తుడినో. ఇంతవరకు వాకు గాని, వా సోదరులకుగాని మీరు దుఃఖంతో బాధపడుతూ ఉపవాసం చేస్తున్నందువల్ల మిక్కిలి బలహీనపడి చేలమీద శయనిస్తున్నారని కూడా తెలియలేదు. అయ్యో! మీరు మీ దుఃఖాన్ని దాచిపెట్టి మూర్ఖుడినైన నన్ను ఇంత వరకు మోసగించారు. ఎందుకంటే మొదట వాకు చేను సుఖంగా ఉన్నాను. అని నమ్మకం కలిగించి, మీరు ఇంతవరకు ఈ దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తూనే ఉన్నారు. ఈ భోగాలతో, రకరకాల యజ్ఞాలతో లేక ఈ సుఖసామగ్రితో నాకు ఏం లాభం? మీరే నా తండ్రి, తల్లి, పరమ గురువులు. మీకు దూరమై మేము ఎక్కడ ఉండాలి? ఈ యుయుత్సుడు మీ కన్నకొడుకు. ఇతనినో లేదా ఎవరినైనా మీకు ఉచిత మనిపించిన వానిని రాజును చేయండి. లేదా మీరే ఈ రాజ్యాన్ని పాలించండి. నేను కూడా అడవికి వెళ్లిపోతాను. తండ్రిగారూ! నేను మొదటినుండీ అపకీర్తి అనే అగ్నిలో దహించుకు పోయాను. ఇప్పుడు తిరిగి మీరు కూడా నన్ను దహించకండి. రాజు నేను కాదు. మీరే ! నేను మీ ఆజ్ఞకు లోబడి ఉండే పేవకుడిని. నేనేమి అనుమతిని ఈయగలను? దుర్యోధనుడు చేసిన అపరాధాలకు మా హృదయాలలో ఏ కొంచెం కూడా కోసంలేదు. జరిగినదంతా అలా జరగవలసి ఉంది. దుర్యోధనాదులు మీకు ఎలా కొడుకులో మేము కూడా అలాగే. వా ఆలోచనలో గాందారికి, కుంతికి ఏమీ తేడా లేదు. మీరు నన్ను విడిచి వెళ్తే, నేను వామీద ఒట్టువేసి మరీ నిజం చెపుతున్నాను-నేనుకూడా మీ వెనుకనే వస్తాను. మీరు లేకపోతే ధన దావ్యాలతో పరిపూర్ణమైన, సముద్రపర్యంతమైన ఈ మహారాజ్యం కూడా నాకు ఆనందం కలిగించదు. మహారాజా! ఇదంతా మీదే. చేను మీ సాదాలపై తల ఉంచి వేడుకుంటున్నాను. - మీరు ప్రసన్నులు కండి.

మేమంతా మీ అధీనులం. అదృష్టం కొద్దీ వాకు పేవకు అవకాశం దొరికితే, వా మనసులోని చింత తొలగిపోతుంది” అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - “నాయవా ! ఇప్పుడు వా మనసు తపస్సులోనే లగ్నమవుతోంది. జీవితం చివరి దశలో అడవికి వెళ్లడం మన కులానికి తగినది కూడా. చేను చాలా కాలంపాటు నీవద్ద ఉన్నాను. నీవు కూడా చాలా రోజులు వాకు పేవాశుశ్రూషలు చేశావు. ఇప్పుడు వాకు వార్ధక్యం వచ్చింది. నాకు అడవికి వెళ్లడానికి అనుమతిని ఇచ్చి తీరాలి” అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు అన్న మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు చలించిపోయాడు. చేతులు జోడించి నిశ్శబ్దంగా ఉండిపోయాడు. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో, కృపాచార్యునితో - యుధిష్ఠిరునికి వాబదులు మీరు నచ్చ చెప్పాలని వా కోరిక. ఒకటి నా వయోభారం. రెండు మాట్లాడటానికి అలసట. ఈ కారణాల వలన నా గుండె దడదడలాడుతోంది. నోరు ఎండిపోతోంది.” అన్నాడు.

ఇలా అంటూనే అతడు గాందారి ఒడిలో నిర్జీవునిలా పడిపోయాడు. అది చూసి యుధిష్ఠిరునికి చాలా దుఃఖం కలిగింది. అతడు - “అయ్యో! పదివేల ఏనుగుల బలం కల ఆ ధృతరాష్ట్ర మహారాజే ఈవాడు ప్రాణం లేనట్లుగా భార్య పాయంతో పడుకొని ఉన్నాడు. ఇంతకు ముందు భీమసేనుని ఇనుప విగ్రహాన్ని చూర్ణం చేసిన మహాబలవంతుడైన ఆ రాజే చేడు అబల సహాయంతో ఉన్నాడు. వా వంటిపాపిని చీకొట్టాలి. నా వల్లనే ఈ మహారాజు ఇప్పుడు తనకు తగని దశలో ఉన్నాడు. ధృతరాష్ట్రమహారాజు, గాందారీ దేవి భుజించకపోతే నేను కూడా వారిలాగే ఉపవాసం చేస్తాను” అన్నాడు.

ఇలా అని ధర్మజ్ఞుడైన యుధిష్ఠిరుడు చల్లని నీరు చేతిలోకి తీసికొని ధృతరాష్ట్రుని గుండెలను, ముఖాన్ని మెల్లమెల్లగా తుడిచాడు. అతని చేతి స్పర్శ తగలగానే ధృతరాష్ట్రుడు మూర్ఛ నుండి తేరుకున్నాడు. అతనికి తెలివి వచ్చి - “పాండు నందవా! నీవు మళ్లీ వా శరీరం మీద నీ చేతితో నిమరు. నన్ను గుండెలకు హత్తుకో. నీ సుఖదాయకమైన స్పర్శవలన వా శరీరంలోకి ప్రాణాలు వస్తున్నట్లుంది. నీ రెండు చేతుల స్పర్శ వాకు తృప్తి కలిగించే మహా సాధనంగా ఉంది. నేను వాలుగు రోజుల నుండి అన్నం తినడంలేదు. అందుకే చేను కదల లేకపోతున్నాను. నిన్ను ఒప్పించడానికి మాట్లాడాలంటే నేను చాలా అలసట పడవలసి వస్తోంది.

అందుకని నేను స్పృహ తప్పిపోయాను. నీ చేతి స్పర్శ నా మీద అమృతం చిలికినట్లుంది. అందువల్ల నాలో కొత్త ప్రాణం వచ్చినట్లుంది." అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు ఇలా అన్నమీదట యుధిష్ఠిరుడు మిక్కిలి ప్రేమతో అతని శరీరమంతా మెల్లమెల్లగా నిమిరాడు. అతని స్పర్శతో ధృతరాష్ట్రుని శరీరంలోకి కొత్తప్రాణం వచ్చినట్లయింది. అతడు తన రెండు చేతులతో యుధిష్ఠిరుని కౌగిలించుకొని అతని శిరసును ఆఘ్రాణించాడు. జాలి గొలిపే ఈ దృశ్యాన్ని చూసి దుఃఖమగ్నులై విదురాదులందరూ ఏడిచారు. కుంతి తోపాటు ఇతర కురుకుల స్త్రీలందరూ కూడా శోకగ్రస్తలై కళ్ల నుండి నీరు కారుస్తూ అతని చుట్టూ నిలబడ్డారు. అనంతరం ధృతరాష్ట్రుడు యుధిష్ఠిరునితో మళ్ళీ - "నాయనా! పదే పదే చెప్పడం వలన నా గుండె దడదడలాడుతోంది. కాబట్టి ఇంక ఎక్కువ భాధపెట్టకు. నాకు తపస్సు చేసుకోవడానికి అనుమతి ఇవ్వు" అన్నాడు. అతడు ఇలా అడుగుతుంటే చూసి అక్కడ ఉన్న వీరులందరూ ఆర్తభావంతో హాహాకారాలు చేయసాగారు. ధృతరాష్ట్రుడు ఉపవాసం కారణంగా ఈ రీతిగా ఆలిసిపోయి దుర్బలుడు కావడం చూసి యుధిష్ఠిరుడు అతనిని కౌగిలించుకొని కన్నీళ్లను ఆపుకుంటూ - "నరొత్తమా! నాకు ఈ రాజ్యంగాని జీవించాలనే కోరికగాని లేదు. నీకు ఎలా ఇష్టమో అలాగే నేను చేయా లనుకుంటున్నాను. నన్ను మీ కృపాపాత్రునిగా భావిస్తే, నేను మీకు ఇష్టుడినయితే నా ప్రార్థన మన్నించి ఇప్పుడు భోజనం చేయండి. ఆ తరువాత ముందు సంగతి ఆలోచిద్దాం" అన్నాడు. అది విని ధృతరాష్ట్రుడు - "నాయనా ! నీవు నన్ను అడవికి వెళ్లడానికి అనుమతిస్తే నేను భోజనం చేస్తాను. ఇదే నాకోరిక" అన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఇలా అంటూ ఉండగానే వ్యాస మహర్షి అక్కడకు వచ్చి ఇలా చెప్పసాగాడు.

వ్యాసమహర్షి యుధిష్ఠిరువకు వచ్చుచెప్పుట -

ధృతరాష్ట్రుడు అతనికి రాజనీతిని ఉపదేశించుట.

వ్యాసుడు చెప్పాడు - "యుధిష్ఠిరా ! మహాతేజస్వి అయిన ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పినదేదో అదే చెయ్యి. ధాని గురించి ఏమీ ఆలోచించకు. ఇప్పుడు ఇతడు ముసలివాడయ్యాడు. విశేషించి ఇతని పుత్రులందరూ మరణించారు. ఇక ఎక్కువకాలం ఇతడు ఈ బాధను సహించలేడని నా విశ్వాసం. సౌభాగ్యవతి గాంధారి పరమవిదుషీమణి. కాబట్టి ఈ మహాపుత్ర శోకాన్ని ధైర్యంగా సహించుకొంటూ వస్తోంది. ఇప్పుడు నీకు కూడా నేను ఇదే సలహా ఇస్తున్నాను. నా మాట విను.

ధృతరాష్ట్రునికి అడవికి వెళ్లడానికి అనుమతి నివ్వు. లేకపోతే ఇక్కడ ఉండడం వలన అతనిది వ్యర్థమైన మృత్యువు అవుతుంది. ప్రాచీన రాజర్షుల మార్గాన్ని అనుసరించడానికి ఇతనికి అవకాశం ఇవ్వు. రాజర్షిగణం అంతా జీవితం చివరి భాగంలో అడవులనే ఆశ్రయిస్తూ వస్తున్నారు."

అద్భుత కర్మలు చేసే వ్యాసమహాముని ఇలా చెప్పిన మీదట యుధిష్ఠిరుడు అతనికి - "దేవా! మీరే మాకు మాన్యులు. మీరే మాకు గురువులు. ఈ రాజ్యానికి వంశానికి కూడా పరమ ఆధారులు మీరే. నేను మీ పుత్రుడిని. మీరు నాకు తండ్రి, అలాగే ధృతరాష్ట్ర మహారాజు కూడా నాకు గురువు. (నేను ఈయనను ఏ విషయంలో ఎలా ఆజ్ఞాపించగలను?) ధర్మమయితే పుత్రుడే తండ్రి ఆజ్ఞను పాటించాలి." అని బదులిచ్చాడు. యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అనగా వ్యాసమహర్షి మళ్ళీ అతనితో - మహాబాహూ! నీవు చెప్పినది నిజమే. అయినా ధృతరాష్ట్ర మహారాజు వృద్ధుడైపోయాడు. చివరి దశకు చేరుకున్నాడు. కనుక ఇప్పుడు నా నీ అనుమతి తీసికొని, అతడు తపస్సు ద్వారా తన మనోరథాన్ని సిద్ధింప చేసుకొంటాడు. నీవు ఇతని శుభకార్యానికి అడ్డు తగలకు. యుధిష్ఠిరా! యుద్ధంలో లేదా అడవిలో విద్యుక్తంగా మరణించడమే రాజర్షులకు పరమధర్మం. నీ తండ్రి పాండురాజు కూడా ధృతరాష్ట్రుని గురువుతో సమానంగా భావించి శిష్య భావంతో ఇతనిని సేవించాడు. ఇతడు రత్నమయ పర్వతాలతో శోభిల్లే, ప్రచుర దక్షిణలతో కూడిన అనేక పెద్దపెద్ద యజ్ఞాలు చేశాడు. మహా రాజ్యాన్ని అనుభవించాడు. ప్రజలను చక్కగా పాలించాడు. రకరకాలుగా దానం చేశాడు. నీ సేవకులతోపాటు నీవు కూడా గురువులా శుశ్రూష చేసి, ఇతనిని గాంధారి దేవిని ఆరాధించావు. ఇప్పుడిక వారికి తపస్సు చేసుకొనే సమయం. కాబట్టి నీవు నీ తండ్రికి అడవికి వెళ్లడానికి అనుమతి నివ్వు. నీపట్ల అతనికి మనసులో ఏమాత్రం క్రోధం లేదు" అన్నాడు.

ఇలా చెప్పి వ్యాసమహర్షి యుధిష్ఠిర మహారాజును ఒప్పించాడు. 'సరే మంచిది' అని యుధిష్ఠిరుడు అతని ఆజ్ఞను అంగీకరించగానే అతడు అడవిలో తన ఆశ్రమానికి వెళ్లిపోయాడు. వ్యాసభగవానుడు వెళ్లిన తరువాత యుధిష్ఠిరుడు ముసలివాడైన తన తండ్రి ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లి మెల్లగా - "తండ్రి! వ్యాసమహర్షి ఆజ్ఞాపించినట్లుగానే, మీరు నిశ్చయించుకున్నట్లుగానే, కృపాచార్య విదురయుయుత్సులు సంజయుడు చెప్పినట్లుగానే నిస్సందేహంగా నేను చేస్తాను.

కాని ఇప్పుడు మీ పాదాలపైపడి వేడుకుంటున్నాను. ముందు భోజనం చేయండి. తరువాత ఆశ్రమానికి వెళ్తురుగాని." అన్నాడు.

తదనంతరం యుధిష్ఠిరుని అనుమతితో ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారితోపాటు తన భవనానికి బయలుదేరాడు. అతనికి నడిచే శక్తి సన్నగిల్లి పోయింది. అతి కష్టం మీద అడుగు వేస్తున్నాడు. ఆ సమయంలో అతని వెనుక విడురుడు, సంజయుడు, కృపాచార్యుడు కూడా వెళ్లారు. భవనానికి వెళ్లి అతడు పూర్వాహ్లాకాలలో చేయవలసిన ధార్మిక కర్మలు పూర్తి చేశాడు. ఆపై ఉత్తములైన బ్రాహ్మణులను అన్నపానీయాలతో తృప్తిపరచి తాను కూడా భోజనం చేశాడు. అలాగే గాంధారి చేవి కూడా కుంతి మొదలైన కోడళ్ల చేత పూజితురాలై అన్నం తిన్నది. వారి భోజనాలు అయ్యాక విడురుడు మొదలైనవారు, పాండవులు కూడా భుజించారు. అనంతరం మళ్ళీ అందరూ ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు చేరారు. అప్పుడు కుంతీనందనుడు యుధిష్ఠిరుడు ఒక్కడే ఉండడం చూసి ధృతరాష్ట్రుడు అతని వెన్ను నిమిరుతూ - కురునందనా! అష్టాంగాలతో కూడిన ఈ రాజ్యంలో నీవు సదా ధర్మాన్నే ముందుంచుకో. అతి జాగ్రత్తగా ధానిని నిర్వహించు. రాజ్యరక్షణ దర్మంతోనే జరుగుతుంది. ఈ విషయం నీకు కూడా తెలుసు. అయినా నేను చెప్పేది కూడా విను. ఎప్పుడూ విద్యలలో ఆరితేరిన పండితులతోనే పాంగత్యం చేయి. వారు చెప్పినది శ్రద్ధగావిని, మరో ఆలోచన లేకుండా ధానిని పాటించు. ఉదయాన్నే లేచి ఆ విద్వాంసులను యథోచితంగా సత్కరించు. అవసరం కలిగినపుడు వారిని నీ కర్తవ్యం గురించి అడుగు. నీకు మేలు జరగాలనుకో, వారిని అవశ్యం సన్మానించాలి. సన్మానితులయితే వారు సర్వధా నీకు మేలు కలిగే మాటలనే చెబుతారు. పారధి గుఱ్ఱాలను తన అదుపులో ఉంచుకున్నట్లుగా నీవు ఇంద్రియాలనన్నిటినీ అదుపులో ఉంచుకొని వారిని రక్షించు. అలా చేస్తే సంచిత ధనంలా వారు భవిష్యత్తులో నీకు హితకారులు అవుతారు. పరీక్షింపబడిన, నిష్కపట భావంతో పనులు చేసే, తాత తండ్రుల కాలం నుండి పనులు చక్కపెడుతూ వస్తున్న, అంతర్బహిష్కృద్బులైన, నిగ్రహం కలిగిన, పుణ్యకర్మలు చేసే, పరమ పవిత్రులైన - మంత్రులనే అన్ని రకాల పనులకు నియోగించాలి. సమయం వచ్చినపుడు పరీక్షింపబడి, నీ రాజ్యంలోనే నివసించే, శత్రువులు గుర్తించలేనట్టి అనేక గూఢచారులను పంపి, వారిద్వారా శత్రురహస్యాలను ఛేదించి

తెప్పించుకోవాలి. నగర రక్షణకు పూర్తి ఏర్పాట్లు చేయాలి. నగరానికి నలువైపుల ప్రాకారాలు, ముఖద్వారాలు దృఢంగా ఉండాలి. మధ్యలో అన్నివైపుల ఎత్తయిన బురుజులు ఉండాలి. నగర ద్వారాలన్నీ విశాలంగా ఉండి, రక్షణకు పూర్తిఏర్పాట్లు ఉండాలి. ద్వారాల విభాగం సరిఅయిన స్థానాలలో ఉండాలి. వాటి రక్షణకు యంత్రాలు ఏర్పరచాలి. కులశీలాలు బాగా తెలిసిన వారినే పనులకు ఉపయోగించుకోవాలి. అహార విహారాలు జరిపే సమయంలో, మాలలు ధరించేటప్పుడు, మంచంపై పడుకోనేటప్పుడు, ఆసనాలపై కూర్చుండేటప్పుడు, సదా జాగరూకుడవై నిన్ను నీవు రక్షించుకోవాలి. కులీనులు, శీలవంతులు, విద్వాంసులు, విశ్వాస పాత్రులు, వృద్ధులు అయిన వారిని రాణివాసపు రక్షణకు పూర్తిగా నియోగించాలి.

యుధిష్ఠిరా! విద్యలో ప్రవీణులు, వినయశీలులు, కులీనులు, ధర్మార్థవిషయాలలో కుశలులు, సరళ స్వభావులు అయిన బ్రాహ్మణులనే నీవు మంత్రులుగా నియమించుకో. వారితోటే రహస్య విషయాలు చర్చించు. అంతే కాని ఎక్కువ మందితో చాలాసేపు మంత్రణం చేయకూడదు. మంత్రులందరిని లేదా ఒకరిద్దరిని మాత్రం ఏదైనా పని వంకతో నలువైపుల సురక్షితంగా మూసి ఉన్న గదిలోకి లేదా విశాల మైదానంలోకి తీసికొని వెళ్లివారితో చర్చించాలి. ఎక్కువగా గడ్డిగాదం, ముళ్లు తుప్పలు లేని అడవిలో కూడా మంత్రాంగం నెరపవచ్చు. కాని రాత్రివేళల మాత్రం ఈ స్థానాలలో ఏ రకంగానూ రహస్యమంతనాలు చేయకూడదు. కోతులు, పక్షులు మనుషుల వెనుక నడిచే ప్రాణులు, మూర్ఖులు, వంటివారు - ఇలాంటి వారిని ఎవరినీ మంత్రణాలయంలోనికి అనుమతించ కూడదు. ఎందుకంటే గుప్తమంత్రాంగం ఇతరులకు వెల్లడి అయితే రాజులు ఎదుర్కొనే ఇబ్బందులను ఏ రీతిగానూ నివారించలేరని నా నమ్మకం. మంత్రాంగం వెల్లడి అయితే కలిగే దోషాలను నీవు నీ మంత్రమండలి ఎదుట సదా చెప్తూ ఉండాలి. నగరవాసుల, జానపదుల హృదయాలలో నీపట్ల మంచి భావాలే ఉన్నాయో, చెడు భావాలు ఉన్నాయో తెలుసుకోవడానికి పూర్తిగా ప్రయత్నించు. న్యాయధికారులుగా ఎప్పుడూ విశ్వాస పాత్రులను, సంతుష్టులను, హితైషులను మాత్రమే నియోగించాలి. గూఢచారుల ద్వారా ఎల్లవేళల వారి పనుల మీద దృష్టిపెట్టాలి. నీవు నియోగించిన న్యాయాధికారులు అపరాధుల అపరాధాలను చక్కగా పరిశీలించి దండించదగిన వారికే ఉచితమైన దండన విధించే ఏర్పాట్లు నీవు చేసుకోవాలి. ఇతరులనుండి లంచాలు తీసుకొనే అలవాటు ఉన్నవారికి,

పరస్మీలను అపహరించేవారికి, కరినంగా దండించే ప్రవృత్తి కలవారికి, అబద్ధపు తీర్పు ఇచ్చేవారికి, కటువుగా మాట్లాడేవారికి, లోభులకు, ఇతరుల ధనాన్ని హరించేవారికి, దుష్పాహసమైన పనులు చేసేవారికి, సభాభవనాలకు, విహార స్థలాలకు, ఆటంకం కలిగించేవారికి, వర్ణసంకర దోషాన్ని ప్రచారం చేసేవారికి, దేశకాలాలను ధృష్టిలో ఉంచుకొని ఆర్థిక దండనగాని, ప్రాణదండన గాని విధించాలి. ప్రాద్దుట లేచి (నిత్యనియమ కార్యాలు పూర్తి అయ్యాక) ముందుగా నీవు నీ ఆయవ్యయ పనులకు నియుక్తులైన వారిని కలుసుకోవాలి. అనంతరం ఆభూషణాలపైన, భోజనం పైన ధృష్టిపెట్టాలి. అనంతరం సైనికులకు ఆనందోత్సాహాలు పెంపొందిస్తూ వారిని కలుసుకోవాలి. దూతలను, గూఢచారులను కలుసుకోవడానికి ఉత్తమ సమయం సంధ్యాకాలం. ఇంకా జాము రాత్రి మిగిలి ఉందనగా లేచి ముందు రోజు చేయవలసిన పనులను నిర్ణయించుకోవాలి. అర్ధరాత్రివేళ, మిట్ట మధ్యాహ్న సమయంలోను నీవు స్వయంగా తిరుగుతూ ప్రజల అవస్థలను పరీక్షించడం ఉచితం. సదా న్యాయాన్ని అనుసరిస్తూనే నీవు కోశాన్ని పెంచుకొనే ప్రయత్నం చేయాలి. న్యాయానికి విరుద్ధమైన మార్గాలను అవలంబించకూడదు. ముందు పనిచూసి ఆ తరువాతనే ఎవరికైనా పని ఇవ్వాలి. నిన్ను ఆశ్రయించుకొని ఉన్నవారు ఏ స్థిరమైన పనిలో నియుక్తులైనా కాకపోయినా, వారితో సమానంగా పని చేయించుకుంటూనే ఉండాలి. దృఢప్రతిజ్ఞాడు, పరాక్రమవంతుడు, కష్టాలు సహించగలిగినవాడు. హితైషి, పౌరుషం కలవాడు. స్వామి భక్తుడు అయిన వానినే సేనాపతిగా నియమించుకోవాలి. నీ రాజ్యంలో ఉండే వృత్తిపనివారు నీపని చేస్తూ ఉన్నట్లయితే, వారి పోషణకు నీవు ఏర్పాటు చేయాలి. నీ శత్రువుల యొక్క బలహీనతలపై ఎప్పుడూ దృష్టిపెట్టాలి. నీ చేశంలోనే పుట్టి, నీ పనులలో విశేష ప్రతిభ కలిగిఉండి హితైషులైన వారికి యోగ్యమైన జీవనభృతి ఇచ్చి నీవారిగా చేసుకోవాలి. బుద్ధిమంతుడయిన రాజు గుణార్థుల గుణాలను పెంపొందించే ప్రయత్నం చేస్తూ ఉండడం మంచిది.

భారతా! నీవు నీ శత్రువులను, నీ పక్షం కానివారిని, తటస్థులను గమనిస్తూ ఉండు. వాలుగు రకాల శత్రు సముదాయాలు, ఆరు రకాల ఆతతాయులు, నీ మిత్రులు, శత్రువు మిత్రులు - ఈ పన్నెండు రకాల మనుష్యులను నీవు సదా తెలిసికొని ఉండాలి. మంత్రులు, దేశం, దుర్గం, సైన్యం - ఇవే శత్రువుల లక్ష్యాలు. కనుక వీటిని

రక్షించుకోవడంలో చాలా జాగ్రత్త వహించాలి. పైన చెప్పిన పన్నెండు రకాల మనుష్యులు రాజులకే ముఖ్య విషయాలు. మంత్ర అధీనంలో ఉండే కృషి మొదలైన అరవై గుణాలు, పైన చెప్పిన పన్నెండు మంది - ఈ అన్నింటికీ నీతిజ్ఞులైన ఆచార్యులు 'మండలం' అని పేరు పెట్టారు. రాజుకు వీటి గురించి తెలిసి ఉండడం అవసరం, ఎందుకంటే రాజ్య రక్షణకు ఆరు రకాల ఉపాయాలను ఉపయోగించడం వీరి అధీనంలోనే ఉంటుంది. రాజు తన వృద్ధిక్షయ స్థితులను ఎల్లప్పుడూ తెలిసి ఉండాలి. తన పక్షం బలంగా, శత్రుపక్షం బలహీనంగా కనిపించినపుడు, శత్రువుతో యుద్ధం కొని తెచ్చుకొని అతనిని జయించడానికి ప్రయత్నించాలి. కాని శత్రుపక్షం ప్రబలంగాను, తన పక్షం దుర్బలంగాను ఉన్నప్పుడు శత్రువులతో సంధి చేయాలి. అతడు శత్రుపక్షం మీద వెంటనే దండెత్తడానికి సమర్థుడు కాకపోతే, ఆ సమయంలో అతనికి ఉచితమైన కర్తవ్యమేదో దాని గురించి చక్కగా విచారించాలి. శత్రువుకు తక్కువ పంటపండే భూమిని, కొద్దిగా బంగారాన్ని, అధిక మాత్రంలో తగరం - ఇత్తడి మొదలైన ధాతువులను, దుర్బలులైన మిత్రులను ఇచ్చి అతనితో సంధి చేసుకోవాలి. కాని శత్రుపక్షం వారు సంధి ప్రస్తావన చేసినపుడు, సంధికుశలుడైన రాజు ముందు చెప్పినదానికి వ్యతిరేక వస్తువులను - పంటపండే భూమి, వెండి బంగారాలు మొదలైన ధాతువులు, బలవంతులైన మిత్రులను తీసికొని సంధి చేసుకోవాలి. లేదా ఎదుటిపక్షం రాజుయొక్క కొడుకునే జామీను పద్ధతి మీద తన వద్ద ఉంచుకొనే ప్రయత్నం చేయాలి. దీనికి విరుద్ధంగా నడుచుకోవడం మంచిది కాదు. ఏదైనా ఆపద వచ్చినప్పుడు ఉచిత ఉపాయజ్ఞాడు, మంత్రాంగం తెలిసిన రాజు దానినుండి తప్పించుకోవడానికి ప్రయత్నించాలి. ప్రజలలోని దీనులపై దరిద్రులపై కృపాదృష్టి ఉంచాలి. తాను వృద్ధిలోకి రావాలని కోరుకొనే రాజు తన వద్దకు వచ్చిన పామంతరాజును వధించకూడదు. సంపూర్ణ భూమండలంపై విజయం పొందాలనుకొనేవాడు అతనిని హింసించకూడదు. మంచినారితో కలుపుగోలు తనం పెంచుకోవాలి. దుష్టులను బంధించి, శిక్షించాలి. బలవంతుడు దుర్బులులను నాశనం చేయడానికి ఎన్నడూ యత్నించకూడదు. యుధిష్ఠిరా! నీవు వేతసవృత్తిని (నమ్రత) ఆశ్రయించాలి. దుర్బులుడైన రాజు మీద బలవంతుడైన రాజు డాడి చేసినపుడు తనకు యుద్ధం చేసే శక్తి లేదని తెలిసి మంత్రులతో పాటు అతనిని శరణు పొందాలి. కోశం, నగర వాసులు, దండశక్తి, ఇతర ప్రియ

వస్తువులను అర్పించి పామాది ఉపాయాల ద్వారా శత్రువును తిప్పిపంపే ప్రయత్నం చేయాలి. సందికి ఎలాంటి అవకాశమూ లేకుపోతే యుద్ధానికి సిద్ధపడాలి. ఆ దశలో మరణించినా, వీరునికి ముక్తే కలుగుతుంది.

యుధిష్ఠిరా! నీవు సంది విగ్రహాల మీద కూడా దృష్టి పెట్టాలి. శత్రువు బలవంతుడయితే అతనితో సంది చేసుకోవడం, ధుర్బలుడయితే అతనితో యుద్ధం చేయడం - ఇవి రెండు సంది విగ్రహాలకు ఆధారాలు. వీటి ప్రయోగానికి అనేక మార్గాలు ఉన్నాయి. ఇవి కూడా పెక్కు రీతులుగా ఉన్నాయి. తనకు రెండు మార్గాలు ఉన్నాయి. బలా బలాలను చక్కగా అంచనా వేసుకొని శత్రువుతో యుద్ధం చేయడమో, సంది చేయడమో చేయాలి. శత్రువు మనస్వీయై, సైనికులు తుష్టి పుష్టి కలిగి సంతుష్టులై ఉంటే అతనిపై తొందరపడి దాడి చేయకుండా అతనిని ఓడించడానికి వేరే ఉపాయం ఆలోచించాలి. శత్రువు పైన చెప్పిన దానికంటే భిన్నమైన అవస్థలో ఉంటే అనగా అతని సైనికులు నిర్బలులై, అసంతుష్టులుగా ఉంటే అప్పుడు మాత్రమే దాడి చేయడం ఉచితం. శత్రువు తనను అవమానించే అవకాశం ఉన్నప్పుడు అక్కడనుండి పారిపోయి ఎవరైనా మిత్రరాజును శరణు పొందాలి. శత్రువులలో పరస్పరం భేదం సృష్టించడానికి ప్రయత్నం చేయాలి. అతనిని భయపెట్టటానికి, యుద్ధంలో అతని సైనికులను నాశనం చేయడానికి కూడా ప్రయత్నించాలి. శత్రువుపై దండెత్తాలనుకొనే రాజు తన శత్రువుయొక్క త్రివిధ శక్తులను చక్కగా విచారించి తెలుసుకోవడం మంచిది. శత్రువు కంటే ఉత్సాహ ప్రభు మంత్ర శక్తులలో అధికుడైన రాజే సఫలమైన దాడి చేయ కలుగుతాడు. ఇందుకు విరుద్ధంగా ఉంటే దాడిచేయాలనే ఆలోచనే విరమించుకోవాలి. రాజు తన వద్ద సేనా బలం, ధనబలం, మిత్ర బలం, అరణ్యబలం, భృత్యబలం, శ్రేణీబలం సమకూర్చుకోవాలి. వీటిలో మిత్రబలం, ధనబలం అన్నిటిని మించినవి. సైనిక బలం, రాజోచిత గుణాలు గల రాజు దేశకాలాలు అనుకూలించినపుడు మంచి సైన్యాన్ని వెంటపెట్టుకొని జైత్రయాత్రకు బయలుదేరాలి. తనలో సామర్థ్యం ఉన్నపుడు యుద్ధానికి అనుకూలమైన ఋతువు కాకపోయినా శత్రువుపై దండెత్త వచ్చు. యుద్ధ సమయంలో యుక్తిగా సేనలను శకట, పద్మ, వజ్ర వ్యూహాలుగా మలచాలి. శుక్రాచార్యుని గ్రంథంలో ఈ విధానమే కనిపిస్తుంది. గుప్తచరుల ద్వారా శత్రువు యొక్క, తన యొక్క సేనలను సునిశితంగా పరీక్షించి తన లేదా శత్రువు యొక్క అదిక్పత ప్రదేశంలో యుద్ధం ఆరంభించాలి. రాజు పారితోషికాల

ద్వారా సైన్యాన్ని సంతృప్తిపరచాలి. అందులో బలిష్ఠులను చేర్చుకోవాలి. తన బలాబలాలను చక్కగా గ్రహించి, పామాది ఉపాయాల ద్వారా సంది లేదా యుద్ధం కోసం ప్రయత్నం చేయాలి. ఈ అన్ని విషయాలను ఆలోచించి, ధాని ప్రకారం చక్కగా నడుచుకుంటూ, ప్రజలను దర్మపూర్వకంగా పాలించే రాజు మరణించాక స్వర్గలోకానికి వెళ్తాడు. నాయనా! నీవు కూడా ఈ రీతిగా ఇహ పరలోకాలలో సుఖించడానికి సదా ప్రజావర్గానికి మేలు చేసే సాధనాలలో నిమగ్నుడవు కావాలి. భీష్ముడు, శ్రీకృష్ణ భగవానుడు, విదురుడు నీకు అన్ని విషయాలూ ఉపదేశించారు. నాకు కూడా నీ మీద ప్రేమ ఉంది. అందుకని నేను కూడా ఏదో కొద్దిగా చెప్పవలసిన అవసరం ఉందని అనుకున్నాను. ఇవన్నీ యథోచితంగా పాటించు. అందువల్ల నీవు ప్రజలకు ఇష్టుడవవుతావు. స్వర్గంలో సుఖాలూ పొందుతావు. రాజు వేయి అశ్వమేధయాగాలు చేసినా, ప్రజలను ధర్మ బద్ధంగా పాలించినా - రెండింటికీ సమానఫలమే లభిస్తుంది.

ధృతరాష్ట్రుడు ప్రజలను వనగమనానికి

అనుమతికోరుచు యుధిష్ఠిరుని నారికి అప్పగించుట.

యుధిష్ఠిరుడు - “మహారాజా ! మీరు చెప్పినట్లే చేస్తాను. ఇంకా ఏదైనా ఉపదేశించండి. భీష్ముల వారు స్వర్గం చేరుకొన్నారు. శ్రీకృష్ణ భగవానుడు ద్వారకకు వెళ్లిపోయాడు. విదురసంజయులు మీతోపాటే వెళ్లిపోతున్నారు. ఇక నాకు ఉపదేశించడానికి వేరెవరున్నారు ? నా మేలు కోరి ఇప్పుడు మీరు ఉపదేశించిన ధానిని అనుసరించే నేను అన్నిపనులు నిర్వహిస్తాను.” అన్నాడు.

ధర్మరాజు ఇలా అన్నాక ధృతరాష్ట్రుడు - “నాయనా ! ఇక చాలు. మాట్లాడడానికి నాకు చాలా అలసటగా ఉంది. ఇక నేను వెళ్లడానికి అనుమతిని కోరుతున్నాను.” అని చెప్పి అతడు గాంధారి భవనానికి వెళ్లిపోయాడు. అతడు అక్కడ ఆసనంపై కూర్చుని ఉండగా ధర్మపరాయణురాలయిన గాంధారీదేవి అతనిని “నాధా ! న్యాసమహర్షి స్వయంగా వచ్చి మీకు వనగమనానికి అనుమతిని ఇచ్చాడు. యుధిష్ఠిరుని అనుమతికూడా లభించింది. ఇక మీరు ఏ రోజున అడవికి వెళ్తారు ?” అని అడిగింది.

ధృతరాష్ట్రుడు - “గాంధారీ ! ఇక ఇప్పుడు అడవికి వెళ్లడానికి ఎక్కువ ఆలస్యం కాదు. ప్రజలను పిలిపించి చనిపోయిన నా పుత్రులను ఉద్దేశించి నారికి ఏదో కొంత ధనం ధానం చేయాలనుకొంటున్నాను.” అన్నాడు.

ఇలా అని ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజుకు తన ఉద్దేశ్యం తెలియజేయించాడు. యుధిష్ఠిరుడు అతని ఆదేశానుసారం పామగ్రినంతా చేర్చించాడు. ఆపై (రాజు యొక్క సందేశం అందుకొని) కురుజాంగల దేశపు బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులు అక్కడికి గుంపులుగా వచ్చారు. అనంతరం ధృతరాష్ట్ర మహారాజు అంతఃపురం నుండి బయటకు వచ్చి అక్కడున్న పౌరులను, జానపదులను ఉద్దేశించి - "సజ్జనులారా ! మీరు, కౌరవులు చిరకాలం నుండి కలిసి ఉంటున్నారు. కౌరవులకు మీకు మధ్య పరస్పరం ఘనిష్ఠ సంబంధం వెలకొని ఉంది. మీ ఇరువురూ ఎల్లప్పుడూ ఒకరి హితం మరొకరు కోరుతూ అందులో తత్పరులై ఉంటారు. ఇప్పుడు నేను మీకు ఒకటి నివేదించాలనుకొంటున్నాను. మీరు దానిని మరో ఆలోచన లేకుండా దయచేసి ఆంగీకరించండి. నేను గాంధారితో పాటు అడవులకు వెళ్లాలని నిశ్చయించుకొన్నాను. అందుకు వ్యాస మహర్షి, యుధిష్ఠిరుడు కూడా అనుమతించారు. ఇప్పుడు మీరు కూడా నన్ను అడవికి వెళ్లేందుకు అనుమతించండి. ఇందులో ఇక వేరే ఆలోచన ఏదీ వద్దు. మాతో మీకు ఉన్న ఈ ప్రేమబంధం ఎప్పటినుండో వస్తున్నది. ఇటువంటి బంధం నాకు తెలిసి ఇతర దేశాల రాజులకు, అక్కడి ప్రజలకు మధ్య ఉండి ఉండదు. వార్తక్యం ఇప్పుడు నన్ను గాంధారిని కుంగదీసింది. ఒకనైపు ఉపవాసాల కారణంగా కూడా మేము చాలా బలహీనులమైపోయాము. యుధిష్ఠిరుని రాజ్యంలో నాకు చాలా సుఖంగా ఉంది. దుర్యోధనుని రాజ్యంలో కూడా ఎప్పుడూ నాకు ఇంత సుఖం పట్టలేదు. ఒకటి నేను జన్మతః అందుడిని. రెండు ముసలితనం నాపై అధికారం వెరపుతోంది. ఆపై నా కొడుకులు మరణించారు. (నారిని గురించిన దుఃఖం ఎప్పటికీ తీరేది కాదు.) ఇటువంటి స్థితిలో అడవికి వెళ్లడం తప్ప నాకు మేలు కలిగే దారి ఇంకేముంటుంది. కాబట్టి మీరు నాకు వెళ్లడానికి అనుమతించండి" అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుని మాటలు విని అక్కడున్న కురుజాంగల వాసులు అందరికీ కన్నీళ్లు ధారలు కట్టాయి. నారు వెక్కి వెక్కి ఏడువపాగారు. నారు శోకమగ్నులై ఏమీ బదులు చెప్పకపోవడంతో ధృతరాష్ట్రుడు మళ్లీ - "పోదరులారా ! శంతనుమహారాజు ఈ భూమిని యధావిధిగా పాలించాడు. అతని తరువాత ఈ రాజ్యం భీష్ముని చేత సురక్షితమై విచిత్రవీర్యుని ఆధికారంలోకి వచ్చింది. అతడు ఈ రాజ్యాన్ని ఎలా రక్షించాడో మీకు తెలియనిదేమీ కాదు. తదనంతరం

నా తమ్ముడు పాండుడు దీనిని విద్యుక్తంగా పాలించాడు. ఇది కూడా మీకు తెలుసు. ప్రజాపాలనమనే తన గుణంతో అతడు మీకు మిక్కిలి ఇష్టమయ్యాడు. పాండుని తరువాత మంచిగానో చెడుగానో మిమ్మల్ని నేను సేవించాను. కాని ఆ సమయంలో నా వలన జరిగిన తప్పులను మీరు క్షమించండి. దుర్యోధనుడు నిష్కుంటకమైన ఈ రాజ్యాన్ని అనుభవిస్తున్నప్పుడు అతడు కూడా మీకు ఏమీ చెరుపు చేయలేదు. (కేవలం పాండవులకే అన్యాయం చేశాడు.) కాని ఆ ధుష్టబుద్ధి యొక్క తప్పు వలన, గర్వం వలన, నేను చేసిన అన్యాయం కారణంగానూ అసంఖ్యాకులైన రాజులు సంహరింపబడ్డారు. ఆ సమయంలో నేను చేసినది మంచో, చెడో దానిని మీరు మరిచిపొండి. ఈ విషయమై నేను మిమ్మల్ని చేతులు జోడించి ప్రార్థిస్తున్నాను. వృద్ధుడినని, దుఃఖితుడనని, మీ ప్రాచీన రాజుల వంశంలోవాడినని భావించి నన్ను క్షమించండి. పాపం దీనురాలయిన ఈ గాంధారి కూడా నాతో పాటు మిమ్మల్ని క్షమించమని యాచిస్తోంది. మేము ఇద్దరం వృద్ధులం. మా పుత్రులు మరణించడం వలన దుఃఖంలో మునిగి ఉన్నాం. ఇలా అనుకొని మమ్మల్ని క్షమిస్తూ అడవికి వెళ్లడానికి అనుమతించండి. మీకు మేలగు గాక ! మేము ఇద్దరం మీ శరణు కోరినవారం. కురుకుల భూషణుడు, కుంతీనంధనుడు ఈ యుధిష్ఠిరుడు మీకు రాజు. మంచి చెడుల అన్ని సమయాలలోనూ మీరందరూ ఇతనిని దయతో చూడండి. లోకపాలుర వంటి మహాతేజస్వులు, ధర్మార్థాల రహస్యాలు తెలిసిన భీమసేనాధి నలుగురు పోదరులు మంత్రులుగా యుధిష్ఠిర మహారాజు ఎప్పుడూ ఆపదలలో చిక్కుకోడు. అయినా మీరు ఈతని క్షేమాన్ని గమనిస్తూ ఉండాలి. ఈ జీవ జగత్తును బ్రహ్మదేవుడు పాలించినట్లుగా మహాతేజస్వి యుధిష్ఠిరుడు మిమ్మల్ని యదావిధిగా పరిపాలిస్తాడు. నేను ఇతనిని న్యాయరూపంలో మీచేతులకు అప్పగిస్తున్నాను. అలాగే మిమ్మల్ని ఇతని చేతులలో పెడుతున్నాను. మీరు మిక్కిలి గురుభక్తి కలవారు. కాబట్టి మీకు నేను చేతులు జోడించి నమస్కరిస్తున్నాను. నా పుత్రుల బుద్ధి చంచలం. నారు లోభులు. ఇచ్చవచ్చినట్లు తిరిగేవారు. వారి తప్పులకు, నేను గాంధారి ఇద్దరం మిమ్మల్ని క్షమాభిక్షను అడుగుతున్నాం." అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు ఇలా అనగానే పౌరులు, జానపదులు అందరూ కన్నీరు కారుస్తూ ఒకరి ముఖాలు ఒకరు

చూసుకోసాగారు. ఎవరూ ఏమీ బదులు చెప్పలేదు.

**ప్రజల పక్షమున సాంబుడను బ్రాహ్మణుడు
ధృతరాష్ట్రునకు సమాధానము ఇచ్చుట.**

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “జనమేజయా! కురురాజు యొక్క జాలి గొలిపే మాటలు విని అక్కడ గుమికూడి ఉన్న వారందరూ ఉత్తరీయాలతో, చేతులతో తమ ముఖాలు కప్పుకొని ఏదువసాగారు. తమ సంతావానికి వీడ్కోలిచ్చే సమయంలో తల్లిదండ్రులకు ఎంత బాధ కలుగుతుందో అంత బాధ కురుజాంగల నివాసులకు కలిగింది. వారు శోక సంతపులై తమ శూన్య హృదయాలలో ధృతరాష్ట్రుడు వెడలిపోవడం వలన కలిగే దుఃఖాన్ని భరిస్తూ స్మృతి తప్పినట్లు అయిపోయారు. ఆపై మెల్లమెల్లగా అతని వియోగం వలన కలిగే బాధను తగ్గించుకొని వారందరూ తమలోతాము మాట్లాడుకొని ఎవరికివారు తమ అభిప్రాయాలను వెల్లడించారు. తదనంతరం వారు ఒక అభిప్రాయానికి వచ్చి, రాజుగారి మాటలకు బదులిచ్చే బారం ఒక బ్రాహ్మణునిపై ఉంచారు. ఆ బ్రాహ్మణుడేవుడు సదాచారి. అందరి మన్ననలు పొందినవాడు, అర్థజ్ఞాన నిపుణుడు. అతని పేరు సాంబుడు. అతడు ఋగ్వేద పండితుడు, నిర్భయంగా మాట్లాడేవాడు, బుద్ధిమంతుడు. అతడు లేచి మహారాజును గౌరవిస్తూ సభ అంతటికీ ఆనందం కలిగిస్తూ ఈ రకంగా ఆరంభించాడు.

“రాజా! ఇక్కడున్న ప్రజలందరూ తమ ఆలోచనలను వెల్లడించే బారం అంతా నాపై పెట్టారు. కాబట్టి నేనే వీరి మాటలను మీకు నివేదిస్తాను. దయచేసి మీరు వినండి. మహారాజా! మీరు చెప్పినది అంతా సరియైనదే. అందులో లేశమాత్రం అసత్యం లేదు. నిస్సందేహంగా మీకు మాకు మధ్య పరస్పరం ఘనిష్టమైన స్నేహబంధమే స్థిరపడి ఉంది. ప్రజలను పాలించేటపుడు అందరికీ అనిష్టుడైనటువంటి రాజు ఒక్కడు కూడా ఎప్పుడూ ఈ రాజవంశంలో లేడు. మీరు తండ్రిలా, పెద్దన్నగారిలా మమ్మల్ని పాలించారు. దుర్యోధన మహారాజు కూడా మా పట్ల ఏ విధంగామా అనుచితంగా ప్రవర్తించలేదు. పరమ ధర్మాత్ముడైన వ్యాస మహర్షి మీకు ఏమీ చెప్పారో అలాగే చేయండి. ఎందుకంటే వారు మా కందరికీ పరమ గురువులు. మీరు వెళ్లిపోయాక మేమంతా చాలా రోజులు దుఃఖశోక నిమగ్నులమై ఉంటాం. మీ గుణాలను ఎన్నిటిలో మేము మర్చిపోలేం. ఈ రాజ్యాన్ని శంతనుడు, చిత్రాంగదుడు, భీష్ముని రక్షణలో ఉంటూ మీ తండ్రి విచిత్ర వీర్యుడు పాలించినట్లుగానే, మీ పర్యవేక్షణలో పాండురాజు

ఈ రాజ్యాన్ని రక్షించినట్లుగానే మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుడు కూడా యథావిధిగా మమ్మల్ని పరిపాలించాడు. అతడు వీసమెత్తు కూడా మాకు చెదు చేయలేదు. మేము తండ్రిలా అతనిని విశ్వసిస్తూ ఉండేవాళ్లం. అతని ఏలుబడిలో చాలా సుఖంగా జీవితాలు గడిపాం. ఇది మీకు తెలియనిది కాదు. గొప్ప గొప్ప దక్షిణలిచ్చే ధర్మాత్ముడు యుధిష్ఠిరుడయితే ప్రాచీన కాలంలోని పుణ్యాత్ములయిన రాజర్షులు కురువు, సంవరణుడు మొదలైన వారియొక్క భరత చక్రవర్తి యొక్క నడతనే అనుసరిస్తున్నాడు. ఇతనిలో అత్యల్పమయిన దోషం కూడా కనపడదు. ఇతని పాలనలో మీరు సంరక్షిస్తూ ఉండగా, మేము సదా సుఖంగా జీవిస్తూ ఉన్నాం. మీ యొక్క లేదా, మీ పుత్రుని యొక్క అత్యంత సూక్ష్మమయిన తప్పిదం కూడా మేము చూడలేదు. మహాభారత యుద్ధంలో జరిగిన జ్ఞాతి సోదరుల వధ, ఆ విషయంలో మీరు చర్చించిన దుర్యోధనుని అపరాధం విషయమై నేను మీకు కొంత నివేదించాలనుకొంటున్నాను. కౌరవులు చనిపోవడంలో దుర్యోధనుని ప్రమేయం లేదు, మీది లేదు. కర్ణుడుగాని, శకునిగాని ఏమీ చేయలేదు. మా దృష్టిలో అది ఎవరూ తప్పించలేని దైవ విధి. పురుష ప్రయత్నంతో దైవాన్ని తప్పించడం అసంభవం. ఆ యుద్ధంలో పద్దెనిమిది అక్షౌహిణుల పైన్యం సోగయింది. కాని భీష్ముడు, ద్రోణాచార్యుడు, కర్ణుడు, కృపాచార్యుడు మొదలైన కౌరవపక్షంలోని ప్రధాన వీరులు, సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, భీమసేనుడు, అర్జునుడు, నకుల సహదేవులు మొదలైన పాండవ పక్షవీరులు పద్దెనిమిది రోజులలోనే అంతా సంహరించేశారు. అంతటి వికట సంహారం దైవశక్తితో తప్ప ఎప్పుడూ జరుగదు. కాబట్టి ఆ రాజుల వధకు మీ పుత్రుడు దుర్యోధనుడు, మీరు, మీ సేవకులు, మహా వీరుడైన కర్ణుడు, శకుని కూడా కారణం కాదు. ఆ సమయంలో వేల మంది రాజులు మృత్యు ముఖంలో చొరబడడం దైవం చేసిన పనే అని బావించండి. ఈ విషయంలో ఇతరులెవరైనా ఏం చెప్పగలుగుతారు? మీరు ఈ జగతికంతటికీ ప్రభువులు. కాబట్టి మిమ్మల్ని మేము అందరికంటే శ్రేష్ఠులుగా, ధర్మాత్ములుగా బావిస్తాం. మీ కొడుకుతో పాటుగా మీకు మా హృదికమైన సహానుభూతిని ప్రకటిస్తున్నాం. మహారాజు దుర్యోధనుడు బ్రాహ్మణుల ఆశీర్వాదంతో తన సహాయకులతోపాటుగా వీరలోకానికి వెళ్లేలా పరమాత్మ చేయాలి! మీకు ధర్మాలన్నీ చక్కగా తెలుసు. కాబట్టి ఉత్తమ నియమాలను అనుష్ఠించండి. పాండు

నందనుడు యుధిష్ఠిరుడు పూర్వపు రాజులు ఇచ్చిన బ్రాహ్మణ గ్రహారాలను (దానంగా ఇచ్చిన గ్రామాలు), ఈనాములను (బహుమతిగా ఇచ్చిన గ్రామాలు) రక్షిస్తూనే ఉన్నాడు. ఇతడు దీర్ఘదర్శి, కోమల స్వభావుడు, జితేంద్రియుడు. ఇతని మంత్రులు ఉత్తమస్థాయి ఆలోచనలు గలవారు. ఇతని హృదయం చాలా విశాలమైనది. ఇతడు శత్రువులను కూడా దయగా చూచేవాడు, పరమ పవిత్రుడు. బుద్ధిమంతుడు కావడంతోపాటు అందరినీ సరళభావంతో చూస్తాడు. మమ్మల్ని కన్నకొడుకులవలె పాలిస్తున్నాడు. ఈ అయిదుగురు అన్నదమ్ములు గొప్ప పరాక్రమవంతులు, మహాత్ములు, పురవాసులకు హితం చేయడంలో తత్పరులు. కుంతి, ద్రౌపది, ఉలూసీ, సుభద్ర కూడా ఎప్పుడూ ప్రజలకు వ్యతిరేకంగా వ్యవహరించరు. ప్రజలతో మీకు ఉన్న స్నేహ భావాన్ని యుధిష్ఠిరుడు మరింతగా పెంచాడు. పౌరులూ జానపదులు ఎప్పుడూ ఇతనిని అవహేళన చేయలేరు. కనుక మహారాజా! మీరు యుధిష్ఠిరుని విషయంలో చింతించకండి. మీ ధార్మిక విషయాలను అనుష్ఠించడంలో నిమగ్నులు అవండి. మీకు మా ప్రజలందరి నమస్కారాలు" అని ముగించాడు.

ధర్మానుకూలమైన, గుణయుక్తమైన సాంబుని మాటలను విని ప్రజలందరూ అతనికి సాదువాదాలు పలికారు. అందరూ అతని మాటలను ఆమోదించారు. ధృతరాష్ట్రుడు కూడా సాంబుని మాటలను పదే పదే మెచ్చుకొన్నాడు. ప్రజలందరి చేత గౌరవం పొందుతూ మెల్లమెల్లగా వారందరికీ వీడ్కోలు ఇచ్చాడు. అనంతరం చేతులు జోడించి ఆ బ్రాహ్మణ దేవతలను సత్కరించి గాండాఠితోపాటు తిరిగి తన భవనానికి వెళ్లిపోయాడు.

యుధిష్ఠిరుని నుండి ధనము గ్రహించి

ధృతరాష్ట్రుడు భీష్మాదులకు శ్రాద్ధము చేయుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! అనంతరం రాత్రి తెల్లవారాక ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని యుధిష్ఠిరుని భవనానికి పంపాడు. రాజు ఆజ్ఞపై మహాతేజస్వి విదురుడు యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వెళ్లి - "రాజా! ధృతరాష్ట్ర మహారాజు వనవాసదీక్ష స్వీకరించారు. రాబోయే కార్తీక పూర్ణిమ నాడు వారు వనానికి బయలుదేరుతారు. ఇప్పుడు మీ నుండి కొంత ధనం కావాలనుకొంటున్నారు. మహాత్ములైన భీష్మ, ద్రోణ, సోమదత్త, భాష్ణికులకు, తన పుత్రులకు చనిపోయిన సుహృదులకు శ్రాద్ధం చేయాలని, వారి కోసం దానాలు చేయాలని వారి ఆలోచన. మీరు అంగీకరిస్తే వారు

జయద్రదునికి కూడా శ్రాద్ధం చేయాలనుకొంటున్నారు" అని చెప్పాడు. విదురుని మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు, అర్జునుడు సంతోషించి అతనిని కొనియాడారు. కాని భీమసేనుని హృదయంలో తరగని కోపం గూడు కట్టుకొని ఉంది. అతనికి దుర్యోధనుడు చేసిన అత్యాచారాలన్నీ గుర్తుకు వచ్చాయి. అందుకని అతడు విదురుని మాటలకు అంగీకరించలేదు. అర్జునుడు అతని మనసులోని భావాన్ని పసిగట్టాడు. అందుకని అతడు కొద్దిగా వినయంగా - "అన్నయ్యా! ధృతరాష్ట్ర మహారాజు మనకు పెదతండ్రి, వృద్ధుడు. ఇప్పుడు వనవాస దీక్ష తీసుకొన్నాడు. వెళ్లేముందు అతడు భీష్మాదులకు, సుహృదులందరికీ శ్రాద్ధం చేయాలని అనుకొన్నాడు. కాబట్టి ఇందుకు నీవు సహకరించాలి. ధృతరాష్ట్ర మహారాజు ఈ రోజు మన వద్ద ధనాన్ని యాచించడం మన అదృష్టమే. కాలం ఎలా తిరగబడిందో చూడు. మొదట మనం ఎవరిని యాచించామో, వారే నేడు మన ఎదుట చేతులు చాపారు. భూమండలానికంతటికీ రాజయినవాడు నేడు అడవికి వెళ్లా లనుకొంటున్నాడు. కాబట్టి నీవు అతనికి ధనం ఇవ్వడం తప్పించి వేరే ఆలోచన ఏదీ మనసులోకి రానివ్వకు. అతని యాచనను తిరస్కరించడం కంటే మించిన కళంకం వేరేదీ మనకు కలుగబోదు. అతనికి ధనం ఇవ్వకపోతే మనం మహా అధర్మానికి పాల్పడినవారం అవుతాం. నీవు యుధిష్ఠిరుని ప్రవర్తన చూసి నేర్చుకో! ఎందుకంటే అన్నగారు ఈశ్వరునితో సమానం" అన్నాడు.

అర్జునుని మాటలు విని ధర్మరాజు అతనిని మిక్కిలిగా ప్రశంసించాడు. అప్పుడు భీమసేనుడు కోధంతో - "అర్జునా! మనం స్వయంగానే, మహాత్ములైన భీష్మునికి, సోమదత్తునికి, భూరిశ్రవునికి, రాజర్షి భాష్ణికునికి, మహాత్ముడైన ద్రోణాచార్యునికి ఇతర దగ్గర బంధువులందరికీ శ్రాద్ధం చేద్దాం. మన తల్లి కుంతి కర్ణునికి పిండదానం చేస్తుంది. ఇందుకోసం ధృతరాష్ట్రునికి ధనం ఇవ్వవలసిన అవసరం లేదు. పైన చెప్పిన మహానుభావులకు ఆయన శ్రాద్ధం చేయనక్కరలేదు. ఇదే నా అభిప్రాయం. నీవు ఆయన చేసిన పనులన్నీ మరచిపోయావా ఏమిటి? ఆయనే మన వంశంలో చిచ్చు పెట్టినది. ఆయన బుద్ధి ఎంత దుష్టమైనదంటే కపట ద్యూతాన్ని మొదలు పెట్టించి ఆయన విదురుని మాటిమాటికి "ఈ పందెంలో మనం ఎంత గెలిచాం" అని అడుగుతూ ఉండేవాడు." భీముడు ఇలా మాట్లాడడం చూసి బుద్ధిమంతుడైన యుధిష్ఠిరుడు "మాట్లాడకు" అని కసరుకొన్నాడు.

అర్జునుడు - "అన్నయ్యా! మీరు నాకంటే పెద్దలు. నాకు గురువులు. కాబట్టి నేను మీకు ఎక్కువగా చెప్పే సాహసం చేయలేకపోతున్నాను. ఇంత మాత్రమే చెపుతున్నాను - రాజర్షి ధృతరాష్ట్రుడు మనం సర్వధా సన్మానింపదగినవాడు. సాదుస్వభావం కల ఉత్తముడు. ఇతరుల అపరాధాలను గుర్తు చేసుకోడు. అతడు అందరి ఉపకారాలను మాత్రమే గుర్తుంచుకొంటాడు" అన్నాడు.

అర్జునుడు అన్న ఈ మాటలు విని ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుడు విదురునితో - "చిన్నాన్నగారూ! మీరు ధృతరాష్ట్ర మహారాజు వద్దకు వెళ్లి నా మాటగా "మీ పుత్రుల శ్రాద్ధం చేయడానికి ఎంత ధనం కావాలో అంతా నేను ఇవ్వడానికి సిద్ధంగా ఉన్నానని" చెప్పండి. ఆ ధనం నేను నా భండారం నుండి ఇస్తాను. ఇందుకోసం భీమసేనుడు దుఃఖించవలసిన అవసరం లేదు" అన్నాడు. విదురునితో ఇలా అని ధర్మరాజు అర్జునుని మెచ్చుకొన్నాడు. అప్పుడు భీమసేనుడు కొద్దిగా చిన్న పుచ్చుకొని అర్జునుని వైపు క్రీగంట చూశాడు. అది చూసి యుధిష్ఠిరుడు మళ్ళీ విదురునితో - "మీరు ధృతరాష్ట్ర మహారాజుతో ఇది కూడా చెప్పండి - భీమసేనుని మీద అరణ్య వాస దుఃఖాల ప్రభావం గాఢంగా ఉంది. అందుకని అతడు అసూయతో ఏదైనా అన్నా. చేసినా మీరు దానిని పట్టించుకోవద్దని. నా యొక్క, అర్జునుని యొక్క భవనాలలో ఉన్న సంపదకు యజమాని మహారాజే. వారు దానిని తమకు నచ్చిన రీతిలో ఖర్చు చేయవచ్చు. బ్రాహ్మణులకు దానం ఈయవచ్చును. నేడు వారు తమ పుత్రుల, సుహృదుల ఋణం నుండి విముక్తులు కావచ్చును. నా ఈ శరీరం, ధనం - అన్నీ వారి అధీనమే. ఇందులో ఏ మాత్రం సదేహం లేదు" అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఇలా చెప్పాక బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుడు అయిన విదురుడు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లి - "మహారాజా! నేను యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వెళ్లి మీ సందేశం వినిపించాను అది విని అతడు మిమ్మల్ని ఎంతగానో మెచ్చుకొన్నాడు. మహా తేజస్వి అర్జునుడు అయితే తన ఇల్లు, సంపద, ప్రాణాలు కూడా మీ సేవకు సమర్పించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడు. మీ పుత్రుడు ధర్మరాజుది కూడా ఆదే స్థితి. అతడు తన రాజ్యం, ప్రాణం, ధనం, తన దగ్గర ఉన్నదంతా మీకే ఇస్తూ ఉన్నాడు. కాని మహాభాహువు భీమసేనుడు ముందటి కష్టాలన్నీ గుర్తు చేసుకొని అతి కష్టం మీద మీ ఆజ్ఞకు అంగీకరించాడు. యుధిష్ఠిరుడు, అర్జునుడు అతనికి

నచ్చుచెప్పి, మీపట్ల అతని హృదయంలో సాహద్యం కలిగించారు. ధర్మరాజు మీతో "భీమసేనుడు పూర్వ వైరం స్మరించుకొని అప్పుడప్పుడు మీ పట్ల అన్యాయంగా ప్రవర్తించినందుకు మీరు అతనిపై కోసగించకండి. భీమసేనుని కటు ప్రవర్తనకు నేను, అర్జునుడు ఇద్దరం పదేపదే మిమ్మల్ని క్షమించమని యాచిస్తున్నాం. మీరు ప్రసన్నులు కండి. నా వద్ద ఏది ఉందో దానికంతా మీరే ప్రభువులు. మీరు ఎంత ధనం దానం చేయాలనుకొన్నా చేయండి. నా రాజ్యానికి, ప్రాణాలకు కూడా మీరే అధీశ్వరులు. పుత్రులకు శ్రాద్ధం చేయండి. బ్రాహ్మణులకు అగ్రహారాలను ఇవ్వండి" అని చెప్పమన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు - "ధృతరాష్ట్ర మహారాజు నా వద్దనుండి రకరకాల రత్నాలు, గోవులు, దాసదాసీ జవాలను అడిగి తెప్పించుకొని బ్రాహ్మణులకు దానం చేయవచ్చును" అని కూడా చెప్పాడు. అతడు నాతో - "విదుర మహాశయా! మీరు దీనులకు, అంధులకు, దరిద్రులకు భిన్న భిన్న స్థలాలలో అధిక మాత్రంలో అన్నం, రసాలు, పానీయ పదార్థాలతో నిండిన ధర్మశాలలను కట్టించండి. గోవులకు నీరు త్రాగడానికి చలివేండ్రాలను నిర్మాణం చేయించండి. దానితోపాటుగా రకరకాల ఇతర పుణ్య కార్యాలను కూడా చేయండి" అని చెప్పాడు. ఈ రీతిగా యుధిష్ఠిరుడు, అర్జునుడు నాతో చెప్పినదంతా మీకు నేను చెప్పాను. ఇకపై ఏమి చేయాలో అది చెప్పండి" అన్నాడు.

విదురుడు ఇలా చెప్పిన తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు సాండవులను ఎంతో కొనియాడాడు. కార్తీక పూర్ణిమ వాడు గొప్పదానాలు చేయాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు, అర్జునుడు చేసిన పనికి అతడు ఎంతో సంతుష్టుడయ్యాడు. భీష్మాదుల శ్రాద్ధం కోసం యోగ్యులైన బ్రాహ్మణులను, ఉత్తమ ఋషులను వేల సంఖ్యలో ఆహ్వానించి వారికోసం అన్న సానాలు, వాహనాలు, కట్టు వస్త్రాలు, సువర్ణ మణిరత్నాలు, కంబళ్లు, గ్రామాలు, పాలాలు, ధనం, అలంకృతములైన ఏనుగులు, గుట్టాలు మొదలైనవి దానమిచ్చేందుకు ఏర్పాట్లు చేయించాడు. అనంతరం మరణించిన వ్యక్తుల పేరు పేరున అందరినీ ఉద్దేశించి పైన చెప్పిన వస్తువులను దానం చేశాడు. ద్రోణ, భీష్మ, సోమదత్త, భాషీక, దుర్యోధనుల యొక్క ఇతర పుత్రుల యొక్క, జయద్రదుడు మొదలైన దగ్గరి బంధువులు, చుట్టాల యొక్క పేరులను ఉచ్చరించి వారందరి నిమిత్తం వేర్వేరుగా దానాలు చేశాడు. యుధిష్ఠిరుని సమ్మతితో ఆ శ్రాద్ధయజ్ఞంలో ఎంతో ధనం, రకరకాల దక్షిణలుగా

ఇవ్వబడినాయి. ధర్మరాజు ఆజ్ఞపై లెక్కలు వేసే వాళ్లు. రాసేవాళ్లు చాలామంది కార్యకర్తలు నిరంతరం అక్కడ ఉండి ధృతరాష్ట్రుని "చెప్పండి. ఈ యాచకులకు ఏమి ఇవ్వాలి? ఇక్కడ అన్ని సామగ్రిలు ఉన్నాయి" అని అడగసాగారు. అతని నోటి వెంట మాట రాగానే అంత దానం ఇచ్చేవారు. యుధిష్ఠిరుని ఆదేశానుసారం వంద ఇచ్చే నోట వెయ్యి, వెయ్యి ఇచ్చే నోట పదివేలు దానం ఇవ్వబడింది. మేఘం వర్షించి పాలాన్ని పచ్చగా చేసినట్లుగా ధృతరాష్ట్రుడు ధన వర్షంతో బ్రాహ్మణులందరినీ తృప్తి పరిచాడు. తదనంతరం అన్ని వర్ణాల వారికి పలురకాల భోజనాలు, పానీయాలు, రసాలు ఇచ్చి సంతోషులను చేశాడు. ఈ రీతిగా అతడు పుత్రులకు, పౌత్రులకు, పితరులకు, తనకు, గాంధారికి కూడా శ్రాద్ధకర్మ నిర్వర్తించాడు. పలురకాల దానాలు ఇచ్చి ఇచ్చి అతడు ఆలసిపోయాడు. అప్పుడు ఆ దాన యజ్ఞాన్ని ముగించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు చేసిన దాన మహాయజ్ఞం ఈ రీతిగా పరిపూర్ణమయింది. అందులో ఎడతెరిసి లేకుండా పది రోజులసాటు దానమిచ్చి పుత్రపౌత్రుల ఋణం నుండి అతడు విముక్తుడయ్యాడు.

గాంధారి ధృతరాష్ట్రులు కుంతి మొదలైన వారితో ననమునకేగుట - కుంతి యుధిష్ఠిరాడులకు వచ్చి చెప్పి వెనుకకు మరల్చుట

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "అనంతరం పదకొండవ రోజున ప్రాతఃకాలంలో గాంధారి సహితుడై ధృతరాష్ట్రుడు అడవికి వెళ్లడానికి సిద్ధపడి, పాండవులను పిలిపించి వారిని యదావిదిగా అభినందించాడు. ఆ రోజు కార్తీక పూర్ణిమ. వేదసారంగతులైన పండితుల చేత ప్రయాణకాలోచితమైన ఇష్టిని చేయించి నారబట్టలు, మృగచర్మం ధరించాడు. అగ్నిహోత్రాన్ని ముందుంచుకొని రాజభవనం నుండి బయటకు వచ్చాడు. పేలాలతో, రకరకాల పూలతో ఇంటిని పూజించి అక్కడుండే భృత్యులకు ధనమిచ్చి గౌరవించాడు. ఆ తరువాత అందరికీ వీడ్కోలు చెప్పి బయలుదేరాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు చేతులు జోడించుకొని చలించిపోతున్నాడు. కంఠం భాష్పరుద్ధం అయింది. అతడు గట్టిగా వెక్కివెక్కి ఏడవసాగాడు. భీమసేన, అర్జున, నకుల సహదేవులు, విదురుడు, సంజయుడు, యుయుత్సుడు, కృపాచార్యుడు, దౌమ్యుడు, ఇంకా ఇతరులు ఎంతోమంది బ్రాహ్మణులు కన్నీరు కారుస్తూ గద్గదకంఠులై వారి వెనుకనే నడువసాగారు. ముందుగా కుంతి గాంధారి చేయి పట్టుకొని నడుస్తోంది.

ఆమె వెనుక కన్నులకు పట్టా కట్టుకొని గాంధారి ఉంది. గాంధారి చేయి కుంతి భుజం మీద ఉంది. ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి భుజం మీద చెయ్యి ఉంచి నిశ్చింతగా నడుస్తున్నాడు. ద్రౌపది, సుభద్ర, చిత్రాంగద, పసిపిల్ల వానిని ఎత్తుకొని ఉత్తర, ఇంకా ఇతర కురుకుల స్త్రీలు తమ కోడళ్ళను వెంటపెట్టుకొని ధృతరాష్ట్రునితోపాటు వెళ్తున్నారు. అప్పుడు వారు దుఃఖోద్వేగంతో కురరీపక్షుల వలె గొంతెత్తి విలపిస్తున్నారు. వారి ఏడుపుల ధ్వని విని అన్ని వైపుల నుండి బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులు కూడా ఇళ్ల నుండి బయటికి వచ్చారు. ఎన్నడూ బయటకు వచ్చి సూర్య చంద్రులను కూడా చూడనట్టి స్త్రీలు కూడా కౌరవరాజు ధృతరాష్ట్రుడు అడవికి బయల్దేరుతూ ఉంటే శోకంతో వ్యాకులులై నడిరోడ్డు మీదికి వచ్చారు.

అనంతరం ధృతరాష్ట్ర మహారాజు వర్తమానమనే ద్వారం నుండి హస్తినాపురం వెలుపలికి వచ్చాడు. అక్కడకు చేరుకొని అతడు పదేపదే పట్టుపట్టి తన కూడా వచ్చిన జన సమూహానికి వీడ్కోలు ఇచ్చాడు. విదుర సంజయులు రాజాతోపాటు అడవికే వెళ్లాలని నిశ్చయించుకొన్నారు. అందుకని వారిద్దరు వెనక్కి మళ్లలేదు. కాని కృపాచార్యుని, మహారథి యుయుత్సుని యుధిష్ఠిరుని చేతులకు అప్పగించి వారిని వెనక్కు పంపారు. పొరులందరూ తిరిగి వెళ్లక, యుధిష్ఠిరుడు రాణివాసపు స్త్రీలను వెంటపెట్టుకొని, ధృతరాష్ట్రుని అనుమతితో వెనక్కి తిరగాలని అనుకొన్నాడు. అడవివైపు వెళ్తున్న తన తల్లి కుంతితో - "తల్లీ! మీరు మీ కోడళ్లతో నగరానికి తిరిగి వెళ్లండి. నేను మహారాజు వెనక వెళ్తాను. ధర్మాత్ముడైన ఈ రాజు తపస్సుకే నిశ్చయించుకొన్నాడు. కనుక అతనిని అడవికి వెళ్లనీయండి" అన్నాడు. ధర్మరాజు ఇలా అనగానే కుంతి కన్నులలో కన్నీరు ఉప్పొంగింది. అయినా ఆమె గాంధారి చెయ్యి పట్టుకొని నడుస్తూనే ఉంది. నడుస్తూనే ఆమె యుధిష్ఠిరునితో - "మహారాజా! నీవు సహదేవుని ఎప్పుడూ ఉపేక్షించకు. అతడు నీకు, నాకు పరమభక్తుడు. యుద్ధంలో ఎప్పుడూ వెన్ను చూపని మీ అన్న కర్ణుని కూడా సభా జ్ఞాపకం ఉంచుకో. ఎందుకంటే నా దుర్బుద్ధి కారణంగానే ఆ వీరుడు యుద్ధంలో మరణించాడు. నాయనా! వా వంటి అభాగ్యురాలి హృదయం నిశ్చయంగా ఇనుముతోనే తయారయి ఉంటుంది. అందుకే కదా కర్ణుని చూడని ఇది నేడు నూరు ముక్కలు కావడం లేదు. నీవు నీ తమ్ముళ్లతోపాటు అతని కోపం దానాలు పుణ్యాలు చేస్తూ ఉండు. నా కోడలు ద్రౌపదిని

కూడా సదా సంతోషపెట్టు. భీమార్జున నకులులను ఎల్లవేళలా కనిపెట్టి ఉండు. నేటి నుండి కురుకుల భారం నీ మీదనే ఉంది. ఇక నేను అడవిలో గాంధారితో పాటు తపస్సు చేస్తాను. నా ఈ అత్తమామల పాదాల సేవలో లగ్నమై ఉంటాను" అన్నది.

కుంతి ఇలా అనగానే తమ్ముళ్లతో పాటుగా యుధిష్ఠిరునికి గొప్ప దుఃఖం కలిగింది. అతడు కొద్దిసేపు మౌనంగా ఆలోచనలో ఉండిపోయి, తరువాత శోకాకులుడై తల్లితో - "అమ్మా! నీవు నీ మనసులో తీసుకున్నది ఇదేమి నిర్ణయం? నీవు ఇలా చేయకూడదు. నేను ఇందుకు అనుమతించలేను. మా మీద దయతలచి వెనక్కి తిరుగు. మొదట్లో నీవే మాకు విదులావృత్తాంతం చెప్పి క్షత్రియ ధర్మ పాలనంలో ఉత్సాహం కలిగించావు. పురుషోత్తముడైన శ్రీకృష్ణ భగవానుని నోటివెంట నీ ఆలోచన విన్నాకనే నేను రాజులను సంహరించి ఈ రాజ్యాన్ని హస్తగతం చేసుకొన్నాను. ఆ బుద్ధి ఎక్కడ? వేటి ఆలోచన ఎక్కడ? మమ్మల్ని క్షత్రియ ధర్మం మీద ఉండమని ఉపదేశించి నీవే దానినుండి దిగజారిపోవాలని అనుకొంటున్నావు. ఆహా! మమ్మల్ని, నీ ఈ కోడలిని, ఈ రాజ్యాన్ని విడిచి నీవు ఈ దుర్గమారణ్యంలో ఎలా ఉండగలవు? కాబట్టి మాపై దయచూపు" అని వేదనగా అన్నాడు.

గద్గదమైన కొడుకు మాటలు విని కుంతి కన్నులలో కూడా కన్నీరు పొంగింది. అయినా ఆమె ఆగలేదు. ముందుకు నడుస్తూనే ఉంది. అప్పుడు భీమసేనుడు - "తల్లీ! పుత్రులు విజయం పొంది రాజ్యాన్ని అనుభవించే అవకాశం వచ్చినపుడు, రాజధర్మ పాలనకు సౌలభ్యం కలిగినపుడు మీ బుద్ధి ఎలా మారిపోయింది? మమ్మల్ని విడిచి అడవికి వెళ్లాలనుకోవడానికి కారణమేమిటి? అడవిలోనే ఉండాలనుకొనేటప్పుడు బాల్యంలో మమ్మల్ని దుఃఖమగ్నలైన ఈ మాద్రీకుమారులను నగరానికి ఎందుకు తీసుకువచ్చావు? అమ్మా! మా మీద ప్రసన్నురాలివి కా. బలపూర్వకంగా ప్రాప్తించిన యుధిష్ఠిరుని రాజ్యలక్ష్మిని అనుభవించు" అన్నాడు. అది విని కూడా కుంతి వనవాస నిశ్చయం సడలిపోలేదు. ఆమె పుత్రులు రకరకాలుగా విలపిస్తున్నారు. కాని ఆమె వారి మాటలు వినలేదు. అత్తగారు ఈ రీతిగా వనవాసానికి వెళ్లడం చూసి ద్రౌపది కూడా మొహం చిన్న పుచ్చుకొంది. ఆమె ఏడుస్తూ సుభద్రతోపాటు కుంతి వెనుకనే వెళ్తోంది. కుంతి యొక్క బుద్ధి ఉచ్చస్థాయికి చేరినది. ఆమె వనవాసానికి నిశ్చయం చేసేసుకుంది. కనుక ఆమె ఏడుస్తున్న తన పుత్రుల వైపు పదేపదే చూసి కూడా

ఏమాత్రం చలించలేదు. ముందుకు నడుస్తూనే ఉంది. సాండవులు కూడా తమ సేవకులతో, అంతఃపుర స్త్రీలతో సాటు ఆమె వెనుకనే వెళ్తున్నారు. ఇది చూసి కుంతి కన్నీరు తుడుచుకొని, తన పుత్రులతో - "మహాబాహూ! నీవు చెప్పినది సరి అయినదే! పూర్వం నీవు అనేక కష్టాలు పడ్డావు. అందుకని వేను నిన్ను యుద్ధానికి ప్రోత్సహించాను. జూదంలో నీ రాజ్యం అపహరించబడింది. నీవు సుఖాలు కోల్పోయావు. నీ బంధువులు చుట్టాలే నిన్ను తిరస్కరించారు. అందుకని నేను నీకు యుద్ధోత్సాహం కల్పించాను. పొందుని సంతానం ఏ రీతిగానూ నశించకుండా సురక్షితంగా ఉండాలి. అన్నదమ్ములందరి కీర్తి నశించకూడదు. ఈ ఉద్దేశ్యంతోనే నేను మిమ్మల్ని యుద్ధానికి రెచ్చగొట్టాను. (అందులో నాకు వ్యక్తిగతమైన స్వార్థమేమీ లేదు) వేను నా భర్త పాండురాజు యొక్క విశాలమైన రాజ్యంలోని సుఖాలను అనుభవించి ఉన్నాను. గొప్ప గొప్ప దానాలు, విద్యుక్తంగా సోమపానం కూడా చేశాను. నేను నా లాభం కోసం శ్రీకృష్ణుని ప్రేరేపించలేదు. విదుల మాటలను చెప్పి వాటి ద్వారా మీ వద్దకు సందేశం పంపించాను. అదంతా మీ రక్షణ కోసమే ఉద్దేశించి చేశాను. నాయనా యుధిష్ఠిరా! ఇక నేను తపస్సు చేసి నా పతి ఉన్న పవిత్ర లోకానికి వెళ్లాలని అనుకొంటున్నాను. కాబట్టి వనవాసులైన అత్తమామల సేవ చేసి, తపసు ద్వారా ఈ శరీరాన్ని శుష్కింపచేస్తాను. నీవు భీమసేనాదులతో కలిసి వెనక్కి వెళ్లు. నేను ఆశీర్వాదిస్తున్నాను. నీ బుద్ధి ధర్మంలో లగ్నమగుగాక! నీ హృదయం అత్యంత ఉదారముగా ఉండుగాక!" అన్నది.

గాంధారీ ధృతరాష్ట్రాదులు గంగా తీరమున
విశ్రమించి కురుక్షేత్రమును చేరి
ఘోరతపము చేయుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా! కుంతి మాటలు విని సాండవులు చాలా సిగ్గుపడ్డారు. ఆమెను మరలించలేక, ధృతరాష్ట్రానికి ప్రదక్షిణ ప్రణామాలు చేసి, ద్రౌపదీ సమేతులై నగరానికి తిరిగి వెళ్ళవలసి వచ్చింది. తదనంతరం ధృతరాష్ట్రాడు గాంధారిని విదురుని ఊతగా చేసికొని - "గాంధారీ! యుధిష్ఠిరుని తల్లి కుంతిని వెనక్కి వెళ్లనీ. యుధిష్ఠిరుడు చెప్పినదంతా సబబే. ఈమె రాజ్యంలో ఉండి కూడా గొప్ప గొప్ప దానాలు, తపస్సు చేయగలదు. కోడలు కుంతి చేసిన సేవాశుశ్రూషలతో నేను చాలా సంతుష్టుడిని అయ్యాను. కాబట్టి ఇప్పుడామెకు ఇంటికి తిరిగి

వెళ్లేందుకు అనుమతించివ్వ" అన్నాడు. రాజు ఇలా అనడంతో గాంధారి కుంతికి అతని ఆదేశం వినిపించి తాను కూడా ఆమెను వెళ్లమని ఎక్కువగా ఒత్తిడి చేసింది. కాని ధర్మపరాయణురాలయిన కుంతి వనవాసానికి దృఢంగా నిశ్చయించుకొంది. అందుకని గాంధారి ఆమెను ఏ రకంగాను తిప్పి పంపలేకపోయింది. కుంతి యొక్క దృఢ నిశ్చయాన్ని తెలుసుకొని కురుకుల స్త్రీలందరూ పాండవులు నిరాశగా వెనక్కి తిరగడం చూసి వెక్కిరిచి ఏడవ సాగారు. కోడళ్లతోపాటు పాండవులందరూ వెనక్కి తిరిగి వెళ్లిపోగానే ధృతరాష్ట్ర మహారాజు అడవివైపు బయలుదేరాడు. ఆ సమయంలో పాండవులు అత్యంత దీనులై, శోక మగ్నులై ఉన్నారు. వారు వాహనాలు ఎక్కి స్త్రీలతో సాటుగా నగరంలో ప్రవేశించారు. ఆ రోజు ఆబాలవృద్ధులు, స్త్రీలతోసాటుగా హస్తినాపురం అంతా హర్షానందాలు లేక, ఉత్సవ శూన్యమై చిన్నపోయినట్లయింది. ఎవరి మనసులలోనూ ఉత్సాహం లేదు. కుంతిలేని పాండవుల స్థితి ఆవులేని దూడలా ఉంది.

ధృతరాష్ట్ర మహారాజు ఆ రోజు చాలా దూరం ప్రయాణించిన తరువాత గంగా తీరంలో ఆగాడు. అక్కడి తపోవనంలో వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులు విద్యుక్తంగా వెలిగించిన అగ్ని అక్కడక్కడ వెలుగుతోంది. వృద్ధరాజు ధృతరాష్ట్రాడు కూడా అగ్నిని వెలిగించి, దానిని యధావిధిగా ఆరాధించి, ఆహుతులు అర్పించాడు. ఆపై సూర్యుడు అస్తమించడం తెలుసుకొని సూర్యోపస్థానం చేశాడు. ఆ తరువాత విదురసంజయులు అతనికి దర్భశయ్య ఏర్పాటు చేశారు. అతనికి దగ్గరలోనే గాంధారికి కూడా వేరే ఆసనం ఏర్పాటు చేశారు. ఉత్తమ వ్రతాచరణం చేసే కుంతి కూడా గాంధారికి దగ్గరలోనే దర్భశయ్య మీద పడుకొంది. అదే ఆమెకు సుఖం అనిపించింది. విదురాదులు రాజుగారికి పిలుపు అందేంత దూరంలో పడుకొన్నారు. యజ్ఞం చేసే బ్రాహ్మణులు, రాజుతోసాటు వచ్చిన ఇతర విప్రులు యథాయోగ్య స్థానాలలో పడుకొన్నారు. ఆ తపోవనంలో ముఖ్యులైన బ్రాహ్మణులు స్వాధ్యాయం చేస్తూ ఉంటారు. అక్కడక్కడ అగ్నిహోత్రుల అగ్ని వెలుగుతూ ఉంటుంది. అందువల్ల నారికి ఆ రాత్రి ఆనందధాయకం అనిపించింది. రాత్రి తెల్లవారాక ప్రాతః కాలంలో లేచి వారంధరూ పూర్వాహ్లాకృత్యాలు ముగించుకొని విధిపూర్వకంగా అగ్నిహోత్రం చేసి అందరూ ఉత్తర ధిశగా బయలుదేరారు. ఎవరూ భోజనాలు చేయలేదు. అందరూ ఉపవాస వ్రతం చేస్తున్నారు.

తదనంతరం (పగలు గడిచాక) విదురుడు చెప్పగా ధృతరాష్ట్రాడు పుణ్యాత్ములు నివసించే భాగీరథీ సవిత్ర తీరంలో నివసించాడు. అక్కడ వనవాసులైన బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు అధిక సంఖ్యలో గుమికూడి రాజును కలుసుకోవడానికి వచ్చారు. ధృతరాష్ట్రాడు తన చుట్టూ దేరిన వారితో పలురకాలుగా సంభాషించి వారిని ఆనంద పరచాడు. బ్రాహ్మణులను, వారి శిష్యులను యధావిధిగా పూజించి వారికి వీడ్కోలు ఇచ్చాడు. అనంతరం సాయంకాలం రాజుగారు, గాంధారి దేవి గంగాజలంలో విద్యుక్తంగా స్నానం చేశారు. విదురాదులు అందరూ కూడా వివిధ గంగా ఘట్టాలలో మునకలు వేసి సంద్యోపాసనాది సమస్త శుభకర్మలు పూర్తి చేశారు. స్నానాదులు చేశాక వృద్ధులైన మామగారిని, గాంధారి దేవిని కుంతీదేవి గంగ ఒడ్డుకు తీసుకువచ్చింది. యజ్ఞం దేయించే బ్రాహ్మణులు అక్కడ రాజుగారి కోసం ఒక వేదిని నిర్మించారు. అందులో అగ్నిని ప్రతిష్ఠించి అతడు విద్యుక్తంగా అగ్నిహోత్రం చేశాడు. ఈ రీతిగా నిత్యకర్మలు ముగించి ధృతరాష్ట్ర మహారాజు ఇంద్రియ నిగ్రహంతో నియమాలను సాటిస్తూ తన అనుయాయులతో సహితంగా గంగాతీరం నుండి బయలుదేరి కురుక్షేత్రం చేరుకొన్నాడు. అక్కడ ఒక ఆశ్రమానికి వెళ్లి రాజర్షి శతయూపుని కలుసుకొన్నాడు. ఆ రాజర్షి పూర్వం కేకయ దేశపురాజు. తన కొడుకును సింహాసనంపై కూర్చోపెట్టి తాను అడవికి వచ్చాడు. ధృతరాష్ట్రాడు అతనిని వెంటపెట్టుకొని వ్యాసుని ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. అక్కడ నారు వ్యాసుని యధావిధిగా పూజించారు. తరువాత అతని నుండి వనవాస దీక్ష స్వీకరించి వారు శతయూపుని ఆశ్రమానికి వచ్చి ఉండపాగారు. మహామతి శతయూపరాజర్షి వ్యాసుని ఆదేశానుసారం ధృతరాష్ట్రానికి వనవాస విదులన్నీ చెప్పాడు. ఇప్పుడు ధృతరాష్ట్రాడు తాను కూడా తపస్సు చేయడం ఆరంభించాడు. తన అనుచరులను కూడా తపోమగ్నులను చేశాడు. గాంధారి దేవి కూడా కుంతితో సాటు నారలు, మృగచర్మాలు దరించి ధృతరాష్ట్రానితో సమానంగా నియమపాలనం చేయసాగింది. ఆ ఇద్దరు స్త్రీలు ఇంద్రియాలను తమ అదుపులో ఉంచుకొని మనస్సు, వాక్కు, కర్మ, కన్నుల ద్వారా కూడా కరోర తపస్సు చేయసాగారు. ధృతరాష్ట్ర మహారాజు శరీరంలో మాంసం ఎండిపోయింది. ఎముకలు, చర్మం మాత్రం మిగిలాయి. జుట్టు జడలు కట్టింది. శరీరంపై వల్కలం, మృగచర్మం దరించి మహర్షుల వలె అతడు తీవ్ర తపస్సులో ప్రవృత్తుడయ్యాడు. అతని చిత్తంలోని

మోహం పూర్తిగా తొలగిపోయింది. ధర్మార్థజ్ఞుడు, ఉత్తమ బుద్ధి కలవాడు అయిన విదురుడు కూడా సంజయునితోపాటు వల్కులం, చీరవస్త్రం ధరించి గాంధారి ధృతరాష్ట్రుల సేవలో నిమగ్నుడై, మనసును వశంలో ఉంచుకొని, దుర్బల శరీరంతో ఘోరమైన తపస్సు చేస్తున్నాడు.

నారదుడు ధృతరాష్ట్రునికి తపోమహిమ తెలుపుట - పాండవులు ధృతరాష్ట్రుని కడకేగుటకు సిద్ధపడుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “జనమేజయా! అనంతరం ధృతరాష్ట్ర మహారాజును కలుసుకోవడానికి నారదుడు, పర్వతుడు, దేవలుడు, శిష్యులతోపాటుగా వ్యాస మహర్షి, ఇతర సిద్ధమహర్షులు అక్కడికి వచ్చారు. పరమధార్మికుడైన శతయూప మహర్షి కూడా వారితో పాటు విచ్చేశాడు. కుంతీదేవి వారందరినీ విద్యుక్తంగా స్వాగతించింది. వారు కూడా కుంతీదేవి సేవకు, తపస్సుకు సంతుష్టులయ్యారు. వారంతా ధృతరాష్ట్రునికి మనసు నిలకడ కోసం అనేక ధార్మిక కథలు చెప్పారు. అన్నీ ప్రత్యక్షంగా చూడగలిగే దేవర్షి నారదుడు ఏదో ప్రసంగ సందర్భంలో ఇలా చెప్పసాగాడు. “రాజా! రాజర్షి శతయూపుని తాతగారు మహారాజు సహస్రచిత్తుడు కేకయ దేశానికి రాజుగా ఉండేవాడు. అతడు గొప్ప శ్రీసంపన్నుడు. ఎవరికీ కూడా భయపడేవాడు కాదు. అతడు పరమధార్మికుడైన తన జ్యేష్ఠ పుత్రునికి రాజ్యం అప్పగించి తపస్సు కోసం అడవికి వెళ్ళాడు. అక్కడ తీవ్రమైన తపస్సు చేసి ఇంద్రలోకాన్ని పొందాడు. తపస్సుతో అతని పాపాలన్నీ పోయాయి. నేను ఇంద్రలోకానికి రాకపోకలు సాగిస్తూ పరమ ప్రసన్నుడైన ఆ రాజర్షిని అనేక పర్యాయాలు చూశాను. అలాగే భగదత్తుని తాత ఈ శైలాలయ రాజు కూడా తపోబలంతోనే ఇంద్ర లోకానికి వెళ్ళాడు. పృథర్న రాజు ఇంద్రునివంటి పరాక్రమం కలవాడు. అతడు కూడా తపస్సు చేసి స్వర్గలోకాన్ని పొందాడు. మాంధాత కొడుకు మహారాజు పురుకుత్తుడు కూడా ఈ అడవిలోనే తపస్సు చేసి, గొప్ప సిద్ధిని పొందాడు. పరమధార్మికుడైన శశలోమ మహారాజు కూడా ఈ వనంలోనే తపస్సు చేసి స్వర్గాన్ని పొందాడు. నీవు కూడా ఈ తపోవనానికి వచ్చి తపస్సు చేస్తున్నావు. కాబట్టి వ్యాసమహర్షి అనుగ్రహం వలన నీవు కూడా పరమ దుర్లభము, ఉత్తమము అయిన గతిని పొందుతావు. తపస్సు పూర్తి అయ్యేసరికి నీవు అద్భుతమైన తేజస్సుతో గాంధారితోపాటుగా పైన చెప్పిన మహాత్ముల గతినే

పొందుతావు. పాండురాజు స్వర్గంలో ఇంద్రునివద్ద ఉంటూ సదా నిన్నే స్మరిస్తూ ఉంటాడు. అతడు నీకు అవశ్యం మేలు దేస్తాడు. నీకు గాంధారికి సేవ చేసి యశస్విని అయిన కోడలు కుంతి కూడా తన భర్త లోకానికి చేరుకొంటుంది. ఈమె యుద్ధిష్ఠిరునికి తల్లి. యుద్ధిష్ఠిరుడు సాక్షాత్తు సనాతన ధర్మ స్వరూపుడు. (కనుక ఈమె సద్గతికి ఎటువంటి సందేహమూ లేదు.) ఇదంతా మేము మా దివ్య దృష్టితో చూస్తున్నాం. విదురుడు యుద్ధిష్ఠిరుని శరీరంలో ప్రవేశిస్తాడు. సంజయుడు అతనినే చింతన చేస్తున్న కారణంగా ఇక్కడి నుండి తిన్నగా స్వర్గానికి వెళ్తాడు” అని ముగించాడు.

అది విని ధృతరాష్ట్రుడు, అతని భార్య ఎంతో ఆనందించారు. వారు నారదుని కొనియాడి, అతనిని మిక్కిలిగా పూజించారు. తదనంతరం బ్రాహ్మణులందరూ అత్యంత ప్రసన్నులై నారదుల వారిని ఎంతగానో ఆదరించి గౌరవించారు. ఆ తరువాత రాజర్షి శతయూపుడు నారదునితో - “దేవా! మీ మాటలు విని ఇక్కడ ఉన్న అందరికీ, కురురాజు ధృతరాష్ట్రునికి, నాకు కూడా తపస్సు విషయంలో శ్రద్ధ పెరిగింది. ఇప్పుడు ధృతరాష్ట్ర మహారాజు విషయంలో మిమ్మల్ని కొద్దిగా అడగాలనుకొంటున్నాను. మీకు అన్ని వృత్తాంతాలూ చక్కగా తెలుసును. మనుష్యులకు ప్రాప్తించే రకరకాల గతులను మీరు ప్రత్యక్షంగా మీ దివ్యదృష్టితో చూస్తారు. మీరు అనేక రాజులు ఇంద్రలోకానికి వెళ్ళడం గురించి వివరించారు. కాని ధృతరాష్ట్ర మహారాజు ఏ లోకానికి వెళ్తాడనేది మాత్రం చెప్పలేదు. ఇతడు ఎప్పుడు ఏ లోకానికి వెళ్తాడో తెలుసుకోవాలని ఉంది. కాబట్టి మీరు దయచేసి పుష్టంగా చెప్పండి” అని అడిగాడు.

శతయూపుడు ఇలా అడుగగా దివ్యదృష్టి సంపన్నుడైన దేవర్షి నారదుడు ఆ సభలో అందరి మనసులనూ రంజింపచేసే విషయాన్ని చెప్పాడు - “రాజర్షీ! నేను ఒకసారి సంచారం చేస్తూ ఇంద్ర లోకానికి వెళ్ళాను. అక్కడ ఇంద్రుని, పాండురాజును కలుసుకొన్నాను. అక్కడ ధృతరాష్ట్రుని కఠోర తపస్సు గురిందే సంభాషణ జరుగుతోంది. అప్పుడు ఇంద్రుని నోటివెంట నాకు ఈ విషయం తెలిసింది. ఇంకా ధృతరాష్ట్రునికి మూడేళ్లు ఆయువు మిగిలి ఉంది. అది పూర్తి అయ్యాక అతడు గాంధారితో పాటు కుబేరుని లోకానికి వెళ్తాడు. అక్కడ రాజరాజు కుబేరుని చేత సహ్యానితుడై విమానం ఎక్కి దేవగంధర్వ రాక్షస లోకాలలో స్వేచ్ఛగా విహరిస్తూ ఉంటాడు. తపస్సు ద్వారా ఇతని పాపాలన్నీ కాలి బూడిదై

పోతాయి. ఇది దేవతల రహస్య సమాచారం. కాని మీ మీది ప్రేమ కారణంగా నేను దీనిని వెల్లడించాను. మీరు వేదధనులు. తపస్సుతో నిష్పాపులు అయ్యారు. (కాబట్టి మీ ఎదుట ఈ రహస్యాన్ని వెల్లడించడంలో ఏమీ అభ్యంతరం లేదు.)" అని సంగతి వివరించాడు.

దేవర్షి చెప్పిన మదుర వాక్కులు విని వారంతా ఎంతో ఆనందించారు. ధృతరాష్ట్రానికి కూడా చాలా సంతోషం కలిగింది. ఈ రీతిగా మనీషులైన ఆ మహర్షిగణం తమ ప్రసంగాలతో ధృత రాష్ట్రాని సంతృప్తుని చేసి సిద్ధగతిని ఆశ్రయించి ఇచ్చానుసారంగా వేర్వేరు స్థలాలకు వెళ్లిపోయారు.

ఇక్కడ పాండవులు ధృతరాష్ట్రాడు వనానికి వెళ్లిపోవడంతో చాలా దుఃఖితులయ్యారు. వారిని మాతృవియోగం కూడా బాధిస్తోంది. పౌరులు కూడా నిరంతరం ధృతరాష్ట్రాని కోసం శోకమగ్నులయ్యే ఉంటున్నారు. బ్రాహ్మణులు ధృతరాష్ట్రాని గురించి సదా - "అయ్యో! మన ముసలి రాజుగారు వనంలో ఎలా ఉండగలుగుతున్నారు? మహాభాగురాలు గాంధారి, కుంతి కూడా రోజులు ఎలా గడుపుతున్నారో!" అని అనుకోసాగారు. పాండవుల శోకానికయితే అంతే లేదు. వారికి తమముసలి తల్లి గురించి ఎంత చింత కలిగిందంటే ఎక్కువ కాలం వారు నగరంలో ఉండలేకపోయారు. వృద్ధుడైన తండ్రి ధృతరాష్ట్రాడు, మహాభాగ గాంధారీదేవి, పరమ బుద్ధిమంతుడు విదురుడు ఎక్కువగా గుర్తు వస్తూండడంతో వారి మనసులు రాజకార్యాలలో లగ్నం కావడంలేదు. భార్యలయందు, వేధాధ్యయనంలో కూడా వారికి ప్రవృత్తి లేకపోయింది. నిరంతర చింతామగ్నులు కావడంతో వారికి ఏమాత్రం శాంతి లేకపోయింది. శోకం వారి మనసులలో గూడు కట్టుకొన్నట్లుంది. ఏ వస్తువు లభించినా వారికి ఆనందంగా లేదు. ఎవరైనా వచ్చి సంభాషిస్తున్నా కూడా, వారి మాటల మీద వారు శ్రద్ధ చూపలేకపోతున్నారు. వారి చైతన్యం అంతా పోయినట్లు అనిసిస్తోంది. ఒక రోజు వారికి తల్లి గుర్తుకు వచ్చి పరస్పరం - "అయ్యో! నా తల్లి కుంతి మిక్కిలి బలహీనురాలయింది. ఆమె ఆ ఇద్దరు ముసలి వాళ్లను ఎలా సమర్థించుకు రాగలుగుతోంది! క్రూర జంతువులతో నిండిన అరణ్యంలో ఆశ్రయహీనుడైన ధృతరాష్ట్ర మహారాజు తన భార్యతో ఒంటరిగా ఎలా ఉంటాడు? అతని బంధువులందరూ మరణించారు. ఆ మహాతల్లి గాంధారీ దేవి ఆ నిర్జనవనంలో అంధుడు, ముసలివాడు అయిన తన భర్తకు ఏ రీతిగా సేవలు చేస్తోంది?" అనుకోసాగారు.

ఇలా మాట్లాడుకొంటూ ఉండగానే వారి మనసులలో మిక్కిలి కుతూహలం రేగింది. వారు ధృతరాష్ట్రాని దర్శించాలనే కోరికతో అడవికి వెళ్లాలనుకొన్నారు. అప్పుడు సహదేవుడు యుధిష్ఠిరునికి నమస్కరించి - "అన్నయ్యా! మీ మనసు తపోవనానికి వెళ్లడానికి ఉత్సుకమై ఉందని తెలుస్తోంది. ఇది చాలా సంతోషించవలసిన సంగతి. నాకయితే చాలా రోజుల నుండి అక్కడికి వెళ్లాలని ఉంది. కాని మీ ముందు సంకోచంతో అది పృష్టంగా చెప్పలేకపోయాను. అదృష్టం కొద్దీ ఆ అవకాశం తనంత తానే వచ్చింది. తల్లి కుంతి దేవి తపస్సులో లగ్నమయి ఉంటుంది. ఆమె తలమీది వెంట్రుకలు జడలు కట్టి ఉంటాయి. ఆమె ముసలి శరీరం దర్బలు, టెల్లు గడ్డితో చేసిన ఆసనాలపై పడుకోవడంతో గీడుకుపోయి ఉంటుంది. ఆమెను చూస్తే అదే నా మహద్భాగ్యంగా భావిస్తాను" అన్నాడు.

సహదేవుని మాట విని ద్రౌపదీ దేవి రాజును గౌరవిస్తూ అతనిని ప్రసన్నుని చేస్తూ - "నాథా ! నాకు నా అత్తగారి దర్శనం ఎప్పుడు కలుగుతుంది? ఆమె అంతవరకు జీవించి ఉంటుందా ఏమిటి? బ్రతికి ఉండగానే ఆమె పాదాలను దర్శిస్తే నాకు చాలా ఆనందంగా ఉంటుంది. అంతఃపురంలోని కోడళ్లందరికీ వనగమనానికి కాళ్లు తొందర చేస్తున్నాయి. అందరి మనసులలో కుంతిని, గాంధారిని, మామగారిని చూడాలని ఉత్కంఠంగా ఉంది" అన్నది.

ద్రౌపది మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు సేనాపతులందరిని పిలిచి - "మీరు పెక్కు రథాలను, ఏనుగులను, గుఱ్ఱాలను ఆలంకరించి సైన్యాన్ని ప్రయాణానికి సిద్ధం చేయండి. నేను వనవాసం చేస్తున్న ధృతరాష్ట్ర మహారాజు దర్శనానికి వెళ్తున్నాను" అని చెప్పాడు. ఆ తరువాత అతడు అంతఃపురాధ్యక్షులను మీరందరూ రకరకాల వాహనాలను, పల్లకీలను వేల సంఖ్యలో సిద్ధం చేయండి. (అవసరమైన సామగ్రితో నిండి ఉన్న) ఎద్దుబళ్లు, అంగదులు, దుకాణాలు, ఖజానాలు, వృత్తిపనివారు, కోశాధ్యక్షులు - అందరూ కురుక్షేత్రంలోని ఆశ్రమానికి బయలుదేరాలి. పౌరులలో కూడా ధృతరాష్ట్ర మహారాజును దర్శించాలనుకొనేవారు నిరాటంకంగా, సౌకర్యంగా, సురక్షితంగా బయలుదేరవచ్చు. సాకశాలాధ్యక్షులు, వంటవాళ్ళు వంటలు తయారు చేయడానికి అన్ని సామానులను, రకరకాల భిక్ష్యభోజ్య పదార్థాలను ఎడ్లబళ్లకు ఎత్తించి నడవండి. "రేపు ఉదయమే ప్రయాణం కనుక వెళ్లేవారు ఆలస్యం చేయకూడదు" అని నగరంలో చాటింపు వేయండి. దారిలో మనం ఆగడానికి ఈనాడే ఎన్నో రకాల డేరాలను తయారు చేయించండి"

అని ఆదేశించాడు. ఈ రీతిగా ఆదేశించి తెల్లవారగానే తమ్ముళ్లతో పాటు యుధిష్ఠిరుడు స్త్రీలను, ముసలివారిని ముందుంచుకొని నగరం నుండి ప్రయాణమయ్యాడు. నగరం వెలుపలకు వచ్చి పౌరుల గురించి ఎదురుచూస్తూ వారు అయిదు రోజుల వరకు ఒకే స్థానంలో నిలచి ఉన్నారు. ఆపై అందరినీ వెంట పెట్టుకొని అడవికి వెళ్లారు.

పాండవులు పరివార సహితులై ధృతరాష్ట్రాడులను దర్శించుట - సంజయుడు ఋషులకు వారిని పరిచయము చేయుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! తదనంతరం యుధిష్ఠిరుడు లోకసాలురవంటి పరాక్రమం గల అర్జునాధిపీరులచే సురక్షితమైన సైన్యాన్ని ప్రయాణానికి ఆజ్ఞాపించాడు. ఆజ్ఞ కాగానే అందరూ బయలుదేరారు. కొంతమంది బళ్ల మీద, కొంతమంది కాలి నడకన బయలు దేరారు. కొంతమంది మహావేగం కలిగిన గుట్టాల మీద, కొంతమంది ప్రజ్వలిత అగ్నిలా ప్రకాశిస్తున్న సువర్ణమయ రథాల మీద, కొందరు గజరాజుల మీద, కొందరు ఒంటెలపైన ఎక్కి ప్రయాణిస్తున్నారు. పౌరులు, జానపదులు కూడా ధృతరాష్ట్ర దర్శనం కోసం రకరకాల బళ్లు ఎక్కి యుధిష్ఠిరుని వెనుకనే వెళ్లారు. రాజు చెప్పిన ప్రకారం సేనాపతి కృపాచార్యుడు కూడా సైన్యాన్ని వెంటపెట్టుకొని ఆశ్రమానికి బయలుదేరాడు. కురురాజు యుధిష్ఠిరుడు అనేకులు బ్రాహ్మణులు చుట్టూ చేరి ఉండగా యాత్ర చేస్తున్నాడు. అప్పుడు అనేకులు సూతులు, మాగధులు, వంధి జనం అతనిని స్తుతిస్తూ నడుస్తున్నారు. అతని తలపై వెల్ల గొడుగు పరచుకొని ఉంది. పెద్ద రథ సైన్యం అతనితోపాటు నడుస్తోంది. భయంకరకృత్యాలు చేసే భీమసేనుడు పర్వతాకారం వంటి గజరాజుల సైన్యంతో వెళ్తున్నాడు. ఆ గజరాజుల మూపుల మీద అనేక యంత్రాలు, ఆయుధాలు సుసజ్జితమై ఉన్నాయి. మాద్రీ కుమారులు నకుల సహదేవులు గుట్టాలు ఎక్కారు. మహా తేజస్వి, జితేంద్రియుడు అయిన అర్జునుడు తెల్లని గుట్టాలు పూన్చిన, సూర్యునివలె దేదీప్యమానమయిన రథం ఎక్కి యుధిష్ఠిరుని అనుసరిస్తున్నాడు. ద్రౌపది మొదలైన స్త్రీలు కూడా పల్లకీలలో కూర్చుని బీదలకు అసంఖ్యాకంగా ధనం పంచుతూ వెళ్తున్నారు. రాణివాసపు అద్యక్షులు వారిని అన్ని వైపులనుండి రక్షిస్తున్నారు. పాండవుల యొక్క ఆ సైన్యంలో రథాలు, ఏనుగులు, గుట్టాలు అధికంగా ఉన్నాయి. అందులో ఒక చోట వేణువు మోగుతుంటే ఇంకొక చోట వీణ. ఈ వాద్యాల తుముల నాదంతో దానికి గొప్ప శోభ

కలిగింది. కురువంశ వీరులు రమణీయమైన నదీ తీరాలలో, అనేక సరోవరాల దగ్గర డేరాలు వేసుకొంటూ క్రమంగా ముందుకు సాగారు. మహా తేజస్వి యుయుత్సుడు, పురోహితుడు ధౌమ్యమహర్షి యుధిష్ఠిరుని అజ్ఞపై హస్తినాపురంలోనే ఉండి నగరాన్ని రక్షిస్తున్నారు. అటు యుధిష్ఠిర మహారాజు అలా వెళ్తూ పరమ పవిత్రమైన యమువా నదిని దాటి కురుక్షేత్రానికి చేరుకొన్నాడు. అక్కడ అతడు దూరం నుండే రాజర్షి శతయూపుని, కురువంశీయుడైన ధృతరాష్ట్రుని ఆశ్రమాన్ని చూశాడు. ధానితో అందరికీ చాలా ఆనందం కలిగింది. పాండవులు అందరూ తమ తమ వాహనాల నుండి ధిగి, దూరం నుండే కాలి నడకన మహా వినయంగా ఆ రాజు ఆశ్రమానికి వచ్చారు. వెంట వచ్చిన సమస్త సైనికులు, రాజ్యంలో నివసించేవారు, కురువంశ ముఖ్యుల భార్యలు కూడా కాలినడకనే ఆశ్రమానికి వెళ్లారు. ధృతరాష్ట్రుని ఆ పవిత్ర ఆశ్రమంలో అన్ని వైపుల లేళ్ల గుంపులు కనపడుతున్నాయి. అరటితోటలు అక్కడి శోభను ఇనుమడింప దేస్తున్నాయి. పాండవులు ఆశ్రమంలో ప్రవేశించారో లేదో ఎంతోమంది వ్రతధారులైన తపస్వులు కుతూహలంతో వారిని చూడడానికి అక్కడ గుమికూడారు. యుధిష్ఠిరుడు కన్నీళ్లతో వారిని “మునివరులారా! మా పెదతండ్రి ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నారు?” అని అడిగాడు. వారు - “రాజా! వారు స్నానం దేయడానికి, పూలు తెచ్చుకోడానికి, కలశంతో నీరు తెచ్చుకోవడానికి యమునాతీరానికి వెళ్లారు” అని చెప్పారు.

అధి విని వారు చెప్పిన డారిలో వారందరూ కాలినడకనే యమునాతీరం వైపు బయలుదేరారు. కొంత దూరం వెళ్లే సరికి వారికి ధృతరాష్ట్రాదులు దూరం నుండి వస్తూ కనిపించారు. ఇక అప్పుడు పాండవులు అందరూ తండ్రిని చూడాలని అతివేగంగా నడవసాగారు. సహదేవుడయితే మరీ వేగంతో పరిగెత్తి కుంతి దగ్గరకు దేరుకొని, పాదాలపై పడి వెక్కి వెక్కి ఏడువసాగాడు. తన ప్రియపుత్రుని చూసి కుంతి కన్నులనుండి కన్నీరు కారింది. ఆమె సహదేవుని రెండు దేతులతో ఎత్తి అక్కున చేర్చుకొంది. తదనంతరం యుధిష్ఠిరుని, భీమసేనుని, అర్జునుని, నకులుని చూసి ఆమె మిక్కిలి ఉద్వేగంతో వారి వద్దకు వెళ్లింది. తల్లి రావడం చూసి వారు వంగి దండం పెట్టారు. తరువాత వారు కళ్ల నీళ్లు తుడుచుకొని గాంధారితోపాటు ధృతరాష్ట్రుని యొక్క, తల్లి కుంతి యొక్క సాదాలు విద్యుక్తంగా స్పృశించి, నారందరి దేతుల్లోని నీటి పాత్రలు తాము తీసుకొన్నారు. అప్పుడు

రాణివాసపు స్త్రీలు, పౌరులు, జానపదులు, ఇతరులు ధృతరాష్ట్రుని దర్శించుకొన్నారు. యుధిష్ఠిరుడు అందరి పేర్లు, గోత్రాలు చెప్పి పరిచయం దేశాడు. పరిచయం పొంది ధృతరాష్ట్రుడు కూడా వారందరినీ సత్కరించాడు. వారందరూ చుట్టూ చేరి ఉండగా ఆనందంతో కన్నీరు కార్చాడు. అప్పుడు తనకుతాను పూర్వంలాగే హస్తినాపురంలోని రాజ భవనంలో ఉన్నట్లు అనిపించింది. ఆనంతరం ద్రౌపది మొదలైన కోడళ్లు కుంతి గాంధారులతోపాటుగా ధృతరాష్ట్రునికి కూడా నమస్కరించారు. వారు కూడా వారిని ఆశీర్వదించారు. ఆ తరువాత వారు వారందరితో కలిసి సిద్ధులు సేవించే తమ ఆశ్రమానికి వచ్చారు. ఆ సమయంలో వారి ఆశ్రమం నక్షత్రాలతో నిండిన ఆకాశంలా సందర్శకులతో నిండిపోయింది.

ధృతరాష్ట్రుడు యుధిష్ఠిరాది పోదరులు అయిదుగురితో ఆశ్రమంలో ఉండగా అనేక దేశాల నుండి అక్కడకు వచ్చిన మహాబాగ్యశాలులైన తపస్వులు సాండవులను చూడడానికి విచ్చేశారు. వారు - “ఇక్కడకు వచ్చిన వారిలో మహారాజు యుధిష్ఠిరుడు ఎవరు? భీమసేన, అర్జున, నకుల సహదేవులు, ద్రౌపది ఎవరు? మేమందరం వీరిని పరిచయం చేసుకోవాలనుకొంటున్నాం” అని అడిగారు.

వారు ఇలా అడుగగా సంజయుడు సాండవులందరినీ, ద్రౌపది మొదలైన కురుకుల స్త్రీలను పరిచయం చేస్తూ - “బంగారం వంటి గౌరవర్లంతో, పాడవుగా, కొనదేలిన ముక్కు, ఈషద్రక్ష వర్ణం కలిగిన విశాల వేత్రాలతో సింహంలా కూర్చుని ఉన్నవాడు కురురాజు యుధిష్ఠిరుడు. మదపుటేనుగులా నడిదేవాడు, మేలిమి బంగారం వంటి పసుపు వన్నెతో, లావుగా, వెడల్పుగా ఉన్న మెడతో, విశాలమైన బలిష్ఠమైన భుజాలు గలిగిన ఇతని పేరు భీమసేనుడు. ఇతని పక్కన కనపడుతున్న మహాధనుర్ధరుడు, నల్లని తరుణ వయస్కుడు, సింహంవంటి ఎత్తైన మూపురంతో పద్మదళాలవంటి విశాల వేత్రాలతో ఉన్న వీరవరుడు అర్జునుడు. కుంతి వద్ద కూర్చున్న ఇద్దరు పురుషోత్తములు ఒకేసారి పుట్టిన కవలు నకుల సహదేవులు. రూప బలశీలాలలో ఈ ఇద్దరికీ సాటివచ్చేవారు లోకంలో ఎవరూ లేరు. నల్లకలువలాగా నల్లని వర్ణంతో ఉన్న సుందరి, మూర్తిభవించిన లక్ష్మీదేవిలా దేవతలకే దేవి అనిపించేలా ఉన్న ఈమె మహారాణి ద్రౌపది. బంగారాన్ని మించిన కాంతితో, మూర్తిభవించిన చంద్రకాంతిలా ద్రౌపది పక్కనే కూర్చున్న దేవి అనుపమ ప్రభావశాలి, చక్రధారి

అయిన శ్రీకృష్ణ భగవానుని చెల్లెలు సుభద్ర. అదిగో అక్కడ కూర్చున్న శుద్ధ బంగారువర్ణంతో ఉన్న దేవి నాగరాజు కన్య ఉలూపి. కొత్త ఇప్పపూల శోభను కూడా తిరస్కరిస్తున్న శరీర కాంతి కలిగిన ఆమె రాజకుమారి చిత్రాంగద. ఈ ఇద్దరూ కూడా అర్జునుని భార్యలే. అదిగో ఇందీవరంలా శ్యామ వర్ణంతో విరాజమానమై ఉన్న రాజమహిళ. శ్రీకృష్ణునితో పోటీపడే ఉత్సాహంగల రాజసేనాపతి చెల్లెలు, భీమునికి భార్య. ఆమెతోపాటే కూర్చున్న సంపెంగ పూవులా గౌరవర్ణంతో ఉన్న సుందరి మగదరాజు జరాసంధుని కూతురు, సహదేవుని భార్య. ఆమెవద్ద ఉన్న నల్లకలువ వంటి శ్యామవర్ణం కల మహిళ నకులుని భార్య. మేలిమి వన్నె కుందనంబొమ్మలా ఉన్న తరుణి ఒడిలో సెల్ల వానితో ఉన్నది విరాటరాజు కూతురు. అభిమన్యుని ధర్మపత్ని ఉత్తర. వీరుకాక తెల్లని ఉత్తరీయాలు కప్పుకొని విధవా వేషంలో ఉన్న స్త్రీలు సిందూర శూన్యమైన సీమంతాలతో కనిపించే వారందరూ దుర్యోధనాది వందమంది పోదరుల భార్యలు, ఈ ముసలి మహారాజుకు కోడళ్లు. వీరి భర్తలు, కొడుకులు యుద్ధంలో చనిపోయారు. మహర్షులారా! మీరడిగిన దానిని బట్టి వీరిలో ముఖ్య వ్యక్తులను నేను పరిచయం చేశాను” అన్నాడు.

ఈ రీతిగా సంజయుని ముఖతః అందరినీ తెలుసుకొని ఆ తపస్వులందరూ వెళ్లిపోయారు. సాండవుల సైనికులు వాహనాలను విప్పి ఆశ్రమ సరిహద్దులకు ఆవల గుడారాలు వేశారు. స్త్రీలు, వృద్ధులు, బాలకులు గుంపులుగా గుడారాలలో సుఖంగా విశ్రాంతి తీసుకోపాగారు. ఆ సమయంలో ధృతరాష్ట్రుడు సాండవులను కలిసి క్షేమ సమాచారాలు అడిగాడు.

ధృతరాష్ట్ర యుధిష్ఠిరుల పంభాషణము -
నిడురుడు యుధిష్ఠిరుని శరీరమున ప్రవేశించుట.

ధృతరాష్ట్రుడు - “యుధిష్ఠిరా! నీవు, పౌరులు, జానపదులు, నీ తమ్ముళ్లు అందరూ క్షేమంగా ఉన్నారు కదా! నిన్ను ఆశ్రయించుకొని జీవితం గడుపుకొనే మంత్రులు, నౌకర్లు, చాకర్లు, గురుజనులు అనామయులై ఉన్నారా? వారు నీ రాజ్యంలో నిస్సంకోచంగా జీవిస్తున్నారా? పూర్వ రాజర్షులు సాటించిన ప్రాచీనరీతి నీతులను నీవు పాటిస్తున్నావా? అన్యాయంగా కోశాగారాన్ని నింపడం లేదు గదా? శత్రువులు, మిత్రులు, తటస్థులతో యథాయోగ్యంగా ప్రవర్తిస్తున్నావా? నీ స్వభావంతో ప్రవర్తనతో బ్రాహ్మణులు సంతుష్టులుగా ఉంటున్నారా? పురవాసులు, సేవకులు, స్వజనుల

సంగతికేమిగాని, శత్రువులను కూడా నీవు నీ సద్వ్యవహారంతో సంతోషులుగా ఉంచుతున్నావా? శ్రద్ధాపూర్వకంగా పితరులను, దేవతలను పూజిస్తున్నావా? అన్న పానీయాల ద్వారా అతిథులను సత్కరిస్తున్నావా? నీ రాజ్యంలో బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులు లేదా కుటుంబ జనులు న్యాయమార్గాన్ని అవలంబిస్తూ తమ కర్తవ్యాలను పాటిస్తున్నారా? స్త్రీలు, బాలురు, వృద్ధులు దుఃఖించడం లేదుగదా! జీవనాధారం కోసం వారు బిచ్చమెత్తడం లేదుగదా? నీ ఇంట్లో కూతుళ్లకు, కోడళ్లకు ఆదరమైతే ఉందిగదా?" అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! ధృతరాష్ట్రుడు ఈ విధంగా క్షేమ సమాచారాలు అడగగా, సంభాషణ చతురుడు, న్యాయవేత్త అయిన యుధిష్ఠిరుడు - "రాజా! నా వద్ద అందరూ క్షేమంగానే ఉన్నారు. మీ తపస్సు, ఇంద్రియ సంయమం, మనో నిగ్రహం మొదలైన సద్గుణాలన్నీ వృద్ధి పొందుతూనే ఉన్నాయి కదా? మీ సేవాశుశ్రూషలతో వా తల్లి కుంతికి ఎటువంటి కష్టమూ కలగడం లేదుకదా! ఆమె వననాసం సార్థకమవుతుందా? మా పెద తల్లి గాందారీ దేవి ఘోర తపస్సులో నిమగ్నమై ఉంటూ, యుద్ధంలో చనిపోయిన మహా పరాక్రమవంతులైన తన పుత్రుల కోసం శోకించడం లేదుగదా! తండ్రీగారూ! ఈ సంజయుడు క్షేమంగా తపస్సు చేసుకొంటున్నాడా? ఇప్పుడు విదురుడు ఎక్కడ ఉన్నాడు? ఇంతవరకు కనపడనే లేదు" అని అడిగాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఇలా ప్రశ్నించగానే ధృతరాష్ట్రుడు - "నాయనా! విదురుడు క్షేమంగానే ఉన్నాడు. అతడు అతి కఠోరమైన తపస్సులో నిమగ్నమై ఉన్నాడు. నిరంతర ఉపవాసాల వలన, కేవలం వాయుభక్షణం కారణంగా మిక్కిలి బలహీనంగా ఉన్నాడు. అతని శరీరంలోని నరాలన్నీ కనిపిస్తున్నాయి. ఈ నిర్జనవనంలో అప్పుడప్పుడు బ్రాహ్మణులకు అతని దర్శనం కలుగుతూ ఉంటుంది" అని చెప్పాడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఈ రీతిగా చెబుతూ ఉండగానే విదురుడు దూరం నుండి వస్తూ కనిపించాడు. అతని ముఖం నిండా చినచిన్న రాళ్లు గుచ్చుకొని ఉన్నాయి. జుట్టు జడలు కట్టి ఉంది. దిసమొలతో ఉన్న అతని శరీరం అత్యంత దుర్బలంగా, అడవిలోని దుమ్ము ధూళితో నిండి కనిపించింది. అతడు ఆశ్రమం వైపు చూసి వెంటనే వెనుదిరిగాడు. అది చూసి యుధిష్ఠిరుడు తాను ఒక్కడే అతనిని వెన్నంటి వేగంగా వెళ్లాడు. విదురుడు ఒకసారి కనపడుతున్నాడు, ఒకసారి అదృశ్యం అవుతున్నాడు.

ఈ రీతిగా అతడు దట్టమైన అరణ్యంలోకి ముందుకు సాగిపోయాడు. యుధిష్ఠిరుడు అతని వెనుకనే పరిగెడుతూ ప్రయత్న పూర్వకంగా - "విదుర మహాత్మా! నేను మీకు మిక్కిలి ఇష్టుడను. యుధిష్ఠిరుడను. (మీ దర్శనం కోసం వచ్చాను.)" అని అంటున్నాడు. ఈ రీతిగా అత్యంత నిర్జనమైన ఏకాంతమైన అడవిలోకి వెళ్లి బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్టుడయిన విదురుడు ఒక చెట్టు ఆసరాతో నిలబడ్డాడు. అతడు ఎంత దుర్బలంగా ఉన్నాడంటే అతని శరీరం ఎముకల గూడులా ఉంది. అయినా పరమబుద్ధి మంతుడయిన యుధిష్ఠిరుడు అతనిని గుర్తుపట్టాడు. "నేను యుధిష్ఠిరుడిని" అంటూ అతని ఎదుటకు వచ్చి నిలబడ్డాడు. ఆ వెంటనే అతడు విదురుని గౌరవించాడు కూడా.

తదనంతరం విదురుడు ఏకాగ్ర చిత్తుడై యుధిష్ఠిరునివైపు తదేకంగా చూశాడు. అతడు తన చూపును అతని చూపులో, శరీరాన్ని శరీరంలో, ప్రాణాలను ప్రాణాలలో, ఇంద్రియాలను ఇంద్రియాలలో మిళితం చేసి అతనితో ఏకాకారుడయ్యాడు. ఇలా తన తేజస్సుతో ప్రకాశిస్తూ విదురుడు ధర్మరాజు శరీరంలో ప్రవేశించాడు. విదురుని కళ్లు పూర్వంలాగే స్థిరంగా ఉన్నాయి. అతని శరీరం కూడా మునుపటి వలెనే వృక్షానికి ఆనుకొని నిలిచి ఉంది. కాని ఇప్పుడు దానిలో చైతన్యం లేదని యుధిష్ఠిరుడు గమనించాడు. దానికి విరుద్ధంగా అతడు తనలో విశేషమైన బలాన్ని అధిక గుణాలను అనుభూతి చెందాడు. ఇక అతని మనసులో విదురుని శరీరానికి దహన సంస్కారం చేయాలనే కోరిక కలిగింది. ఇంతలో ఆకాశవాణి - "రాజా! విదురుడు సవ్యాస ధర్మాన్ని పాటిస్తున్నాడు. కాబట్టి అతని శరీరాన్ని దహించకు. ఇది సవాతన ధర్మమే. ఇతనికి "సాంతానికం" అనే లోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. కాబట్టి అతని కోసం శోకించకూడదు" అని వినిపించింది.

అది విని ధర్మరాజు యుధిష్ఠిరుడు అక్కడి నుండి వెనక్కి వచ్చి, ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లి అతనితో సంగతంతా చెప్పాడు. విదురుని అద్భుతమైన చేహ త్యాగ సమాచారం విని, ధృతరాష్ట్ర మహారాజు, భీమసేనాదులందరూ అమితాశ్చర్యం పొందారు. ఆ తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు యుధిష్ఠిరునితో - "నాయనా! నేను ఇచ్చే ఫల మూలాలు, నీటిని తీసుకో. మనిషి తాను ఉపభోగించే వస్తువులతోనే తన అతిథులను కూడా సత్కరించాలి" అన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడిలా అనగానే యుధిష్ఠిరుడు 'సరే' అని అతని ఆజ్ఞను స్వీకరించి, అతడు ఇచ్చిన ఫల మూలాలను తమ్ముళ్లతో కలిసి భుజించాడు. ఆ తరువాత అందరూ చెట్టుకింద చేరి ఆ రాత్రి గడిపారు.

యుధిష్ఠిరాదులు ఋషుల

ఆశ్రమములను దర్శించుట -

వ్యాసమహర్షి ధృతరాష్ట్రుని ఓదార్పుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “జనమేజయా! అనంతరం రాత్రి గడిచి తెల్లవారాక యుధిష్ఠిరుడు పూర్వాహ్లా నిత్యకృత్యాలను తీర్చికొని, ధృతరాష్ట్రుని అనుమతితో మునుల ఆశ్రమాలను చూడడానికి బయలుదేరాడు. అతని వెంట భీమ సేనాదులు నలుగురు తమ్ముళ్లు, అంతఃపుర స్త్రీలు, నౌకర్లు - చాకర్లు, పురోహితులు కూడా ఉన్నారు. వారు బిన్న బిన్న స్థానాలలో సుఖంగా తిరిగి చూశారు. వేదులపై అగ్నులు వెలుగుతున్నాయి. స్నానం చేసి కూర్చున్న ఋషులు - మునులు ఆహుతులు ఇస్తున్నారు. అక్కడక్కడ నేదాలు స్వాద్యాయం చేసే ద్విజబృందం, తమ మనోహర ద్వనితో ఆశ్రమ శోభను ఇనుమడింప చేస్తున్నారు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు తపస్సుల కోసం తెచ్చిన బంగారు, రాగి కలశాలను, మృగ చర్మాలను, కంబళ్లను, స్రుక్ స్రువాలను, కమండలువులను, వెడల్పు మూతిగల చిన్న పాత్రలను, పళ్లెలను, రకరకాల ఇనుప పాత్రలను పంచిపెట్టాడు. ఎవరెవరు ఏయే పాత్రలను అడిగారో వారికి ఆయా పాత్రలనే ఇచ్చారు. ఈ రీతిగా యుధిష్ఠిరుడు ఆశ్రమాలన్నీ తిరుగుతూ దనం పంచిపెట్టిన తరువాత ధృతరాష్ట్రుని ఆశ్రమానికి తిరిగి వచ్చాడు. ధృతరాష్ట్రుడు నిత్యకర్మలు ముగించుకొని గాంధారితోసాటుగా ప్రశాంతంగా కూర్చుని ఉండడం అక్కడకు వచ్చిన యుధిష్ఠిరుడు గమనించాడు. వారికి కొద్ది దూరంలోనే శిష్టాచారం సాటించే కుంతీమాత శిష్యురాలివలె విసేత భావంతో నిలబడి ఉంది. యుధిష్ఠిరుడు తన పేరు చెప్పుకొని ధృతరాష్ట్రునికి నమస్కరించాడు. కూర్చోమని చెప్పగానే దర్భాసనం పైన కూర్చున్నాడు. భీమసేనాదులు కూడా అతనికి నమస్కరించి అతని అనుమతిపై కూర్చున్నారు. అందరూ కూర్చున్నాక, కురుక్షేత్ర నివాసి అయిన శతయూవుడు మొదలైన మహర్షులు, మహా తేజస్వి అయిన వ్యాసభగవానుడు దర్శనమిచ్చారు. వ్యాసునితోసాటు దేవర్షులు అనేకులు, శిష్యబృందం కూడా ఉంది. ధృతరాష్ట్రుడు, కుంతీనందనుడు యుధిష్ఠిరుడు, భీమసేనాదులు లేచి నిలబడి వారికి నమస్కరించారు. వ్యాస మహర్షి ధృతరాష్ట్రుని కూర్చోమని ఆదేశించి, తన కోసమే సిద్ధం చేసి ఉంచిన నల్లజింక చర్మం పరచబడిన ఒక అందమైన దర్భాసనంపై తాను కూడా కూర్చున్నాడు. ఆపై వ్యాసుని అనుమతితో ఇతర ఋషులు,

మహర్షులు కూడా నాలుగు వైపులా దర్భచాపల పైన కూర్చున్నారు.

అనంతరం వ్యాస మహర్షి ధృత రాష్ట్రుని - “రాజా! నీ తపస్సు చక్కగా సాగుతోంది కదా? వనవాసంలో నీ మనసు కుదురుకుందా? లేదా? ఇక ఎప్పుడూ నీ మనసులో నీ పుత్రులు మరణించినందుకు శోకం లేదుకదా? నీ జ్ఞానేంద్రియాలన్నీ నిర్మలమయ్యాయి కదా? నీ బుద్ధిని దృఢపరచుకొని వనవాసంలోని కఠోర నియమాలను పాటిస్తున్నావా? వా కోడలు గాంధారి మిక్కిలి బుద్ధిమంతురాలు. ఈమె ధర్మార్థాలు, జనన మరణ తత్వం తెలిసినది. ఈమె అయితే ఎప్పుడూ శోకించదు కదా? పుత్రుల మీది మమకారం కూడా విడిచి గురుజనుల సేవలో మనసు లగ్నం చేసిన ఈ కుంతి గర్వం లేకుండా మీకు శుశ్రూష చేస్తోందికదా? యుధిష్ఠిర భీమార్జున నకుల సహదేవులకు నీవు ధైర్యం చెప్పావా లేదా? వీరిని చూచి నీకు ఆనందం కలుగుతోందా లేదా? వీరిపట్ల నీ మనసు నిర్మలంగా ఉంది కదా? నీ హృదయంలోని భావాలు పరిశుద్ధ మయ్యాయా? మహారాజా! ఎవరితోనూ వైరం పెట్టుకోవద్దు. సత్యం పలకాలి. క్రోధాన్ని పూర్తిగా విడవాలి - ఈ మాడు గుణాలు ప్రాణులందరికీ మేలైనవని అంగీకరించారు. మహాత్ముడైన విదురుని పరలోకగమన సమాచారం నీకు తెలిసే ఉంటుంది. సాక్షాత్తుగా దర్శుడే మాండవ్యముని శాపం వలన విదురుని రూపంలో అవతరించాడు. అతడు పరమ బుద్ధిమంతుడు, మహాయోగి, మహాత్ముడు, మహామనస్వి. దేవతలలో బృహస్పతి, అసురులలో శుక్రాచార్యుడు కూడా కురుక్షేత్రమైన విదురునంతటి బుద్ధిమంతులు కారు. నీ సోదరుడు విదురుడు దేవతలకు కూడా దేవుడు. సాక్షాత్తు సవాతన దర్మ స్వరూపుడు. సత్యం, ఇంద్రియ సంయమం, మనో నిగ్రహం, అహింస, దానాదుల రూపంలో విశ్వానికి మేలు చేకూర్చే తేజస్వి అయిన ఆ సవాతన దర్మడు విదురునికంటే వేరు కాదు. యోగబలంతో కురురాజు యుధిష్ఠిరునికి జన్మనిచ్చిన ఆ ధర్ముడనే పేరుగల దేవత కూడా విదురుని యొక్క స్వరూపమే. అగ్ని, వాయువు, జలం, పృథ్వి, ఆకాశం యొక్క ఉనికి ఈ లోకంలోనూ, పరలోకంలోనూ కూడా ఉన్నట్లు ధర్మం కూడా రెండు లోకాలలోనూ వ్యాపించి ఉంది. దర్మానికి సర్వత్ర గతి ఉంది. అది సంపూర్ణ చరాచర జగత్తున వ్యాపించి ఉంది. పాపాలన్నీ ప్రక్షాళన అయిన సిద్ధ పురుషులకు, దేవతలకు కూడా దేవతలు అయిన వారికే దర్మసాక్షాత్కారం అవుతుంది.

ధర్ముడని ఎవరిని అంటున్నామో అతడే విదురుడు. విదురుడే ఈ యుధిష్ఠిరుడు. ఇప్పుడితడు నీ ఎదుట దాసునిలా నిలబడి ఉన్నాడు. మహాయోగబల సంపన్నుడు, బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుడు అయిన నీ తమ్ముడు విదురుడు కుంతీనందనుడైన యుధిష్ఠిరుడు ఎదుట ఉండడం చూచి, అతని శరీరంలో ప్రవేశించాడు. ఇక నీకు కూడా త్వరలోనే మేలు చేకూర్చుతాను. నాయనా! ఇప్పుడు నేను నీ సంశయాలను నివృత్తి చేయడానికి వచ్చాను. పూర్వం ఏ మహర్షి కూడా ఇంతవరకు చేయని చమత్కార పూర్ణమైన పని కూడా నేడు నేను ప్రత్యక్షంగా చేసి చూపుతాను. నేడు ఆశ్చర్య జనకమైన నా తపస్సు యొక్క ప్రభావాన్ని మీకు చూపిస్తాను. చెప్పు. నీవు నా నుండి ఏ అభీష్ట వస్తువును పొందాలనుకొంటున్నావు? నీవు ఎవరినైనా చూడాలని, వినాలని, స్పృశించాలని కోరిక ఉంటే చెప్పు. నేను దానిని తప్పక తీరుస్తాను” అన్నాడు.

చనిపోయిన పుత్రులను చూపమని కుంతి,

గాంధారి వ్యాసమహర్షిని బలవంతపెట్టుట.

జనమేజయుడు - “బ్రాహ్మణోత్తమా! ధృతరాష్ట్రుని ఆశ్రమంలో పాండవులు ఉన్నప్పుడు వ్యాసమహర్షి ఆశ్చర్య జనకమైన ఘటనను చూపుతానని చెప్పాడు కదా! అది ఎలా జరిగింది? దయచేసి అది చెప్పండి. యుధిష్ఠిరుడు పౌరులతో కలిసి ఎన్నాళ్లు ఆశ్రమంలో ఉన్నాడు? వారు తమ సైనికులతో, అంతఃపుర కాంతలతోపాటు ఏమి తినేవారు?” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - “రాజా! పాండవులు ధృతరాష్ట్రుని అనుమతిపై రకరకాల భోజనాలు చేస్తూ చాలా సుఖంగా అతని ఆశ్రమంలో ఉండసాగారు. వారు ఒక వెల రోజులు ఆ తపోవనంలో ఉన్నారు. వ్యాసమహర్షి ధృతరాష్ట్రునితో సైన్యం చెప్పిన మాటలు చెబుతూ ఉండగానే అక్కడికి ఇంకా ఎంతోమంది ఋషులు దయచేశారు. వారిలో నారదుడు, పర్వతుడు, దేవలుడు, విశ్వామనువు, తుంబురుడు, చిత్రసేనుడు కూడా ఉన్నారు. కురురాజు యుధిష్ఠిరుడు ధృతరాష్ట్రుడు ఆజ్ఞాపించగా, ఆ మహాత్ములకు కూడా విద్యుక్తంగా స్వాగత సత్కారాలు చేశాడు. అనంతరం వారు ఉత్తమమైన ఆసనాలు అదిష్టించారు. ఆపై పాండవులతోపాటు ధృతరాష్ట్రుడు కూడా కూర్చున్నాడు. గాంధారి, కుంతి, ద్రౌపది, సుభద్ర, ఇంకా ఇతర స్త్రీలు కూడా తమ తమ ఆసనాలపై ఆసీనులయ్యారు. అప్పుడు అక్కడ ఉన్నవారి మధ్య ప్రాచీన ఋషులకు, దేవతలకు, అసురులకు సంబంధించిన ధర్మ విషయకమైన

ప్రసంగం జరుగుతోంది. వేదవేత్తలలో, వక్తలలో శ్రేష్ఠుడు, మహాతేజస్వి అయిన వ్యాస మహర్షి సంభాషణ చివరలో ప్రసన్నుడై ధృతరాష్ట్రునితో - “మహారాజా! నీవు, గాంధారి మరణించిన పుత్రుల కొరకు, నిరంతరం శోకాగ్నిలో దహించుకుపోతున్నావు. ఆ కారణంగా మీ ఇరువురి హృదయాలలో సర్వదా కలుగుతున్న దుఃఖాన్ని కూడా నేను ఎరుగుదును. కుంతి, ద్రౌపది యొక్క హృదయాలలో కూడా అదే దుఃఖం ఉంది. శ్రీకృష్ణుని చెల్లెలు తన పుత్రుడు అభిమన్యుని మృతి కారణంగా సహిస్తున్న తీవ్రదుఃఖం కూడా నాకు తెలియనిదేమీ కాదు. వాస్తవానికి మీరందరూ ఇక్కడ సమావేశమైనారన్న సమాచారం వినే, మీ మనసులలోని సందేహాలను తీర్చడానికి నేను ఇక్కడకు వచ్చాను. ఈ దేవతలు, గంధర్వులు, మహర్షులు చిరసంచితమైన నా తపః ప్రభావాన్ని నేడు చూస్తారు గాక! మహారాజా! చెప్పు. నీ ఏ కోరికను నేను తీర్చను? నేడు నీ మనోవాంఛితాన్ని ప్రసాదించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను నేను. నీవు నా తపః పలాన్ని చూడు” అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - “దేవా! నేడు నాకు మీ వంటి సత్పురుషుల సమాగమం లభించింది. ఇది వా మీద మీకు ఉన్న మహానుగ్రహం. అందువల్ల నేను ధన్యుడనయ్యా ననుకొంటున్నాను. ఈనాడు నా జీవితం సఫలం అయింది. మీ దర్శన మాత్రం చేతనే నేను పవిత్రుడనయ్యా ననడంలో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు. కాని నా మనసులో ఒక సందేహం ఉంది. మహాభారత యుద్ధంలో చనిపోయిన నా పుత్ర పౌత్రులకు ఏ గతి కలిగి ఉంటుంది? నారిని గుర్తు చేసుకుంటే నా చిత్తం సదా సంతస్తమవుతూ ఉంటుంది పాపాత్ముడయిన నా కొడుకు మహారాజ్యాన్ని పొందాలనే లోభంతో శత్రుమనందనుడైన భీష్ముడు, వృద్ధ బ్రాహ్మణుడయిన ద్రోణాచార్యునితోపాటుగా అతిపెద్ద సైన్యాన్ని చంపించి సమస్త వంశాన్ని నాశనం చేశాడు. ఈ విషయాలన్నీ నిరంతరం గుర్తు చేసుకొని పగలు రాత్రి నేను పశ్చాత్తాపాగ్నిలో దహించుకుపోతున్నాను. దుఃఖశోకాల తాకిడికి ఒక్క క్షణం కూడా వాకు శాంతి లభించడం లేదు” అన్నాడు.

రాజర్షి ధృతరాష్ట్రుడు పలు రీతులుగా విలపించడం విని గాంధారికి శోకం మళ్లీ కొత్తగా వచ్చినట్లయింది. ఆమె పుత్రశోకంతో వ్యాకులురాలై లేచి నిలబడి, చేతులు జోడించి, తన మామగారితో - “మునివర్యా! ఈ మహారాజు మరణించిన తన పుత్రుల కోసం శోకించడం మొదలుపెట్టి పదహారు

సంవత్సరాలు గడిచిపోయాయి. కాని అతనికి ఇంతవరకు శాంతి లభించలేదు. పుత్రశోక సంతపులై సదా నిట్టూర్పులు విడుస్తూనే ఉన్నారు. రాత్రంతా ఈయనకు నిద్ర పట్టదు. (కాబట్టి మీరు ఒకసారి ఇతనిని ఇతని పుత్రులతో కలపండి. అందువల్లనే ఇతని దుఃఖం శాంతిస్తుంది.) మీరు మీ తపోబలంతో లోకాలనన్నిటినీ కొత్తగా సృష్టించగలరు. మఱి రాజును పరలోకవాసులైన అతని పుత్రులతో కలపడం మీకు ఏమంత పెద్ద సంగతి? ద్రుపదకుమారి కృష్ణ నాకు నా కోడళ్లందరికంటే మించి ఇష్టురాలు. సాపం నిర్భాగ్యురాలి పోదరులు, బందువులు, కొడుకులు అందరూ మరణించారు. దానితో ఈమె అత్యంత శోకమగ్న అవుతోంది. సదా శుభకరంగా మాట్లాడే శ్రీకృష్ణుని చెల్లెలు సుభద్రకూడా అభిమన్యుని వధకు సంతాపం చెంది పగలూ రాత్రీ శోకంలోనే మునిగి ఉంటోంది. ఇక ఇదిగో భూరిశ్రవుని ధర్మపత్ని. ఈమెకు కూడా భర్త మరణం వలన గొప్ప దుఃఖమే. ఈ మహారాజు యొక్క వందమంది కొడుకులు యుద్ధ భూమిలో చనిపోయారు. వారి వందమంది భార్యలు ఇక్కడ ఉన్నారు. విధవరాండ్రయిన నా ఈ కోడళ్లు దుఃఖశోకాఘాతాలను సహిస్తూ నాకు మహారాజుకు కూడా ఇంకా శోకాన్ని పెంచుతున్నారు. మహాత్ముడైన వా మామగారు భీష్ముల వారికి మహారథి పోమదత్తునికి మొదలైన వారికి ఏ గతి ప్రాప్తించిందో? ఈ మహాసందేహం తీరనే లేదు. దేవా! ఈ మహారాజుకు, నాకు, కుంతికి శోకం ధూరమయ్యేలా అనుగ్రహించండి" అని అర్థించింది.

గాంధారి ఇలా చెపుతూ ఉండగా కుంతి తనకు రహస్యంగా పుట్టిన, సూర్య సమాన తేజుడయిన తన కొడుకు కర్ణుని తలచుకొంది. వ్యాస భగవానుడు ఆమె దుఃఖితురాలు కావడం చూసి- "అమ్మాయి! నీవు కూడా దేనికోసమైనా ఏమైనా చెప్పాలనుకొంటే చెప్పు" అన్నాడు. అది విని కుంతీదేవి తలవాల్చి తన మామగారి పాదాలకు నమస్కరించి, కొద్దిగా సిగ్గుపడుతున్న దానిలా సాత రహస్యాన్ని వెల్లడిచేస్తూ - "దేవా! మీరు నాకు మామగారు. వా దేవునికి కూడా దేవులు. కాబట్టి మీరు వాకు దేవతలకంటే ఎక్కువ. నేను మీ ఎదుట (నా జీవితంలోని గుప్త రహస్యాన్ని వెల్లడిస్తున్నాను) నిజం చెపుతున్నాను వినండి. ఒకసారి పరమ కోపి దుర్వాసమహర్షి వా తండ్రి వద్దకు బిక్ష కోసం వచ్చాడు. నేను నా సేవలతో అతనిని సంతృప్తిపరచాను. నా ప్రవర్తన పవిత్రం, హృదయశుద్ధం. వావల్ల ఏ అపరాధమూ జరుగలేదు. కోపం

తెచ్చుకోవడానికి అనేక సందర్భాలు వచ్చాయి. కాని నేను అతని మీద కోసగించలేదు. దానితో సంతృప్తుడై అతడు నాకు వరం ఇవ్వాలనుకొన్నాడు. అతడు - "నేనిచ్చే వరం నీవు తప్పక గ్రహించాలి" అన్నాడు. అతని మాటలు విని నేను శాపానికి భయపడి - "మీ ఆజ్ఞ ఏదైనా నాకు అంగీకారమే" అన్నాను. అప్పుడతడు మళ్ళీ - "భద్ర! నీవు ఏయే దేవతలను ఆవాహన చేస్తానో వారందరూ నీ అధీనంలో ఉంటారు" అన్నాడు. ఇలా అని అతడు అంతర్ధానం అయ్యాడు. అది విని వాకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఏ దశలోను అతని మాటలు నాకు మరపుకు రావడం లేదు. ఒకరోజు నేను నా భవనం మిద్దెపై నిలబడి ఉన్నాను. అప్పుడే సూర్యుడు ఉదయించాడు. దుర్వాసమహర్షి మాటలను స్మరించి నేను కోరిక నిండిన చూపుతో అతని వైపు చూడసాగాను. ఇంతలోకే సూర్యభగవానుడు వా వద్దకు వచ్చి నిలుచున్నాడు. అతడు రెండు శరీరాలు ధరించాడు. ఒకదానితో విశ్వాన్నంతటినీ ప్రకాశింపచేస్తున్నాడు. రెండవదానితో నా వద్దకు వచ్చాడు. అతనిని చూచి నేను కంపించి పోయాను. అతడు వస్తూనే - "దేవీ! నా వలన ఏదైనా వరం అడుగు" అన్నాడు. కాని నేను అతని పాదాల మీద పడి - "దేవా! వాకు ఏమీ వద్దు. దయచేసి మీరు వెళ్లిపొండి" అన్నాను. అతడు - "దేవీ! నీ ఆవాహన వ్యర్థం కాజాలదు. నీవు ఏదో ఒక వరం తప్పక అడుగు. లేదా నేను నిన్ను, నీకు వరమిచ్చిన బ్రాహ్మణుని కూడా భస్మం చేస్తాను" అన్నాడు. అప్పుడు నేను - "దేవా! నాకు నీ వంటి పుత్రుడు పుట్టాలి" అన్నాను. ఇలా అనగానే సూర్యదేవుడు నన్ను సమ్మోహపరచి తన తేజస్సు ద్వారా నా శరీరంలో ప్రవేశించాడు. అనంతరం - "దేవీ! నీకు ఒక పుత్రుడు కలుగుతాడు" అని చెప్పి అతడు ఆకాశంలోనికి వెళ్లిపోయాడు. అప్పటి నుండి ఈ వృత్తాంతాన్ని తండ్రి వద్ద దాచడానికి నేను భవనంలోపలే ఉండిపోయాను. రహస్యంగా పుత్రుడు పుట్టినపుడు, నేను అతనిని ప్రసాహంలో వదిలి వేశాను. అతడే నా కర్ణుడు. అతడు జన్మించిన తరువాత, సూర్య భగవానుని దయవల్ల నేను మళ్ళీ కన్యాత్వాన్ని పొందాను. నేను చేసిన ఆ పని పాపమో, పాపం కాదో, నేను మీ ఎదుట ఉంచాను. పాపమే అయితే మీరు దానిని పోగొట్టగలరు. ఇప్పుడు నేను ఆ కర్ణునే చూడా లనుకొంటున్నాను. ధృతరాష్ట్ర మహారాజు మనసులోని సంగతి కూడా మీకు తెలిసింది. కాబట్టి మీరు వారి కోర్కెను కూడా తీర్చాలి" అని ముగించింది.

కుంతి ఇలా అన్నాక, నేదవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడైన నేద వ్యాస

మహర్షి - “అమ్మాయీ! నీవు చెప్పినదంతా సత్యమే. అలాగే జరగవలసి ఉంది. ఇందులో నీ అపరాధమేమీ లేదు. ఎందుకంటే అప్పుడు నీవు ఇంకా పెళ్లికాని పిల్లవు. దేవతలు అణిమారి ఐశ్వర్య సంపన్నులై ఉంటారు. కనుక ఇతరుల శరీరాలలో ప్రవేశించగలరు. వారు సంకల్పం, వచనం, దృష్టి, పుర్య, సంతోషం కలిగించడం మాత్రం చేతనే పుత్రుని ఉత్పన్నం చేయగలరు. దేవదర్శనం వలన మానవధర్మం దూషితం కాదు. ఇది తెలుసుకొని నీవు నీ మానసిక చింతను విడిచిపెట్టు” అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రాదుల పూర్వజన్మలు - వ్యాసుడు చనిపోయిన వీరులను ప్రకటించి, వారిని వారి బంధువులతో కలుపుట.

ఇప్పుడు వ్యాసమహర్షి గాంధారితో - “అమ్మాయీ గాంధారీ! ఈ రోజు రాత్రి నీవు నీ పుత్రులను పోదరులను చూస్తావు. కుంతి కర్ణుని, సుభద్ర అభిమన్యుని, ద్రౌపది తన తండ్రిని, పుత్రులను, పోదరులను చూడగలదు. మీరందరూ మహాత్ములయిన ఆ క్షత్రియుల కోసం శోకించకూడదు. ఎందుకంటే వారు క్షత్రియ దర్మతత్పరులై ఉండే మృత్యువును పొందారు. ఇది చేవతల కార్యం. ఇది ఇలాగే జరగవలసి ఉంది. అందుకే దేవతలందరూ తమ తమ అంశాలతో భూమి మీద అవతరించారు. గంధర్వులకు రాజు ధృతరాష్ట్రుడే ఈ మానవ లోకంలో అవతరించి నీకు భర్త అయ్యాడు. పాండుమహారాజు చేవతలలో శ్రేష్ఠుడైన విష్ణు భగవానుని అంశంతో అవతరించాడు. విదురుడు, యుదిష్ఠిరుడు దర్ముని అంశవతారాలు. దుర్యోధనుని కలిగా, శకునిని ద్వాపరునిగా తెలుసుకోండి. దుశ్శాసనాది పోదరులు అందరూ రాక్షసులు. మహాబలి భీమసేనుడు మరుద్గణం వలన పుట్టాడు. అర్జునుని పురాతన ఋషి నరునిగ, ఆ శ్రీకృష్ణ భగవానుని నారాయణునిగా తెలుసుకో. నకుల సహదేవులు అశ్వినీ కుమారుల అవతారాలు. యుద్ధంలో ఆరుగురు కలిసి చంపిన మహారథి, సుభద్ర కొడుకు అభిమన్యుడు సాక్షాత్తు చంద్రుని అంశం. కర్ణుని రూపంలో సూర్యుడు తానే దిగి వచ్చాడు. ద్రౌపదితో సాటు పుట్టిన ధృష్టద్యుమ్నుడు అగ్నియొక్క అంశం. శిఖండి రాక్షసుడు. ద్రోణాచార్యుడు బృహస్పతి అంశ. అశ్వత్థామ శంకరభగవానుని అంశతో పుట్టాడు. గంగానందనుడు భీష్ముడు మనుష్యత్వాన్ని పొందిన ఒక వసువు. ఈ రీతిగా దేవతలందరూ కార్యవశం వలన మనుష్య యోనులలో అవతరించారు. తాము అవతరించిన ఉద్దేశ్యం పూర్తి చేసుకొని తిరిగి స్వర్గానికి

వెళ్లిపోయారు. పరలోక సంబంధమైన భయం కారణంగా మీ అందరి హృదయాలలో చిరకాలం నుండి నిండుకొని ఉన్న దుఃఖాన్ని నేడు దూరం చేస్తాను. ఇప్పుడు మీరందరూ గంగా తీరానికి నడవండి. అక్కడే అందరికీ తమ మరణించిన పుత్రులు కనిపిస్తారు” అని చెప్పాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - వ్యాసమహర్షి మాటలు విని అందరూ ప్రసన్నంగా గంగా తీరానికి బయలుదేరారు. దృతరాష్ట్రుడు తన మంత్రులు, పాండవులు, మునిగణం, గందర్వ సముదాయంతో పాటుగా గంగ సమీపానికి వెళ్లాడు. మెల్లమెల్లగా ఆ జనసముద్రమంతా గంగాతీరానికి చేరుకొంది. అందరూ తమ తమ రుచులను, సౌకర్యాలను అనుసరించి ఆయా స్థలాలలో ఆగారు. చనిపోయిన రాజులను చూడాలనే కోరికతో అందరూ అక్కడ రాత్రి కోసం నిరీక్షించసాగారు. ఆ పగలు వారికి వంద సంవత్సరాలుగా అనిపించింది. తదనంతరం సూర్యవారాయణుడు అస్తమించగా రాత్రి కాసాగింది. అందరూ సాయంకాలపు నిత్యకర్మలు పూర్తి చేసికొని వ్యాసభగవానుని సమీపానికి వెళ్లారు. దర్మాత్ముడైన ధృతరాష్ట్ర మహారాజు పవిత్రుడు. ఏకాగ్ర చిత్తుడు అయి పాండవులు, ఋషులతో పాటు వ్యాసుని సమీపంలో కూర్చున్నాడు. కురుకుల స్త్రీలందరూ గాంధారితోపాటు కూర్చున్నారు. సౌరులు, జానపదులు కూడా తమ స్థాయిని బట్టి యథాస్థానాలలో విరాజమానులయ్యారు.

తదనంతరం మహా తేజస్వి మునివరుడు అయిన వ్యాస మహర్షి పవిత్ర భాగీరథీ జలాలలో ప్రనేశించాడు. పాండవ కౌరవ పక్షాలలోని యోధులందరినీ, భిన్న భిన్న దేశాలలో నివసించే రాజులను ఆవాహన చేశాడు. ఆ సమయంలో నీటి లోపల కురుక్షేత్రంలో కౌరవ పాండవ సేనలు ఒకచోట చేరినపుడు వినిపించినటువంటిదే తుముల ధ్వని వినపడింది. కొద్దిసేపటికే భీష్ముడు, ద్రోణాచార్యుడు మొదలైన వేల మంది వీరులు తమ సైనికులతోపాటుగా నీటిలో నుండి సైకి వచ్చారు. పుత్రులతో, సేనలతోపాటుగా విరాటరాజు, ద్రుపదుడు, ద్రౌపది యొక్క అయిదుగురు కొడుకులు, సుభద్రానందనుడు అభిమన్యుడు, ఘటోత్కచుడు, కర్ణుడు, దుర్యోధనుడు, శకుని, దుశ్శాసనాదులైన ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులు, జరాసంధుని కుమారుడు సహదేవుడు, భగదత్తుడు, జలసంధుడు, భూరీశ్రవుడు, శలుడు, శల్యుడు, వృషసేనుడు, అతని పోదరులు, లక్ష్మణ కుమారుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, పుత్రులు, దృష్టకేతుడు, అతని తమ్ముడు, అచలుడు, వృషకుడు,

అలాయుధుడు, బాహ్లాకుడు, సోమదత్తుడు, చేకితానుడు, అధిక సంఖ్యలో ఉన్న కారణంగా పేర్లు చెప్పలేని ఇంకా ఎంతో మంది వీరులు చేదీప్యమాన శరీరాలతో నీటినుండి ప్రత్యక్షమయ్యారు. ప్రతి వీరుడు తమ వేషంతో, ద్వజంతో, వాహనంతో అప్పుడెలా ఉన్నారో అలాగే కనిపించారు. అందరూ దివ్య వస్త్రధారులై, దివ్య కుండలాలతో మెరిసిపోతున్నారు. అప్పుడు వారందరికీ వైరం, అహంకారం, క్రోధం, మాత్సర్యం లేవు. గంధర్వులు వారి కీర్తిని గానం చేస్తున్నారు. వంది జనం వారిని స్తుతిస్తున్నారు.

వ్యాసమహర్షి ప్రసన్నుడై తన తపః ప్రభావంతో ధృతరాష్ట్ర మహారాజుకు దివ్యచక్షువులు ప్రసాదించాడు. గాంధారికి కూడా దివ్యజ్ఞానం కలిగింది. వారిద్దరూ యుద్ధంలో మరణించిన పుత్రులను, ఇతర బంధువులను చూశారు. అది మహా అద్భుతము, అచింత్యము, అత్యంత రోమాంచకారి అయిన దృశ్యం, ప్రజావర్గానికి సంబంధించిన వారందరూ ఆశ్చర్యమగ్నులై నిర్విమేషదృష్టితో ఆ ఘటనను తిలకించసాగారు. వ్యాసుని అనుగ్రహం వలన దివ్యదృష్టి పొంది ధృతరాష్ట్ర మహారాజు తన పుత్రులందరినీ చూసి ఆనందంలో మునిగిపోయాడు.

అనంతరం క్రోధమాత్సర్యాలు లేని, పాపశూన్యులైన ఆ నరోత్తమ వీరులందరూ బ్రహ్మర్షులు రచించిన ప్రణాళికను అనుసరించి పరస్పరం ప్రేమ పూర్వకంగా కలుసుకొన్నారు. అప్పుడందరి మనసులలోను ఉల్లాసం వెల్లి విరిసింది. కొడుకు తల్లిదండ్రులను, భార్య భర్తను, సోదరుడు సోదరుని, మిత్రుడు మిత్రుని కలుసుకొన్నారు. పాండవులు అభిమన్యుని, ద్రౌపదీ పుత్రులను అయిదుగురిని మహా హర్షంతో గుండెలకు హత్తుకొన్నారు. ఆపై వారు పరమానందంగా కర్ణుని కలుసుకొని సాహర్దంగా ప్రవర్తించారు. అలాగే వారందరూ గురుజనులను, బంధువులను, పుత్రులను కలుసుకొన్నారు. రాత్రంతా ఒకరితో ఒకరు కలిసి తిరిగిన కారణంగా వారికి మనసులలో ఎంతో ఆనందం కలిగింది. అక్కడ ఎవరి హృదయాలలోను శోకానికి, భయానికి, త్రాసానికి, ఉచ్చేగానికి, అపకీర్తికి స్థానం లేదు. అక్కడికి వచ్చిన స్త్రీలు తమ తండ్రులను, సోదరులను, పుత్రులను కలుసుకొని చాలా ఆనందించారు. వారందరి మానసిక దుఃఖం తీరిపోయింది. ఆ వీరులు, తరుణులైన వారి బార్యులు ఒక రాత్రి కలిసి ఉండి, చివరికి పరస్పరానుమతితో ఆలింగనం చేసుకొని ఎలా వచ్చినవారు

అలా వెళ్లిపోవడానికి ఉద్యుక్తులయ్యారు. అప్పుడు వ్యాసమహర్షి వారందరినీ విసర్జన చేశాడు. వారంతా ఒక్క క్షణంలో అందరూ చూస్తూ ఉండగా గంగలో మునిగి అదృశ్యమయ్యారు. రథాలతో, ధ్వజాలతో పాటుగా తమతమ లోకాలకు వెళ్లిపోయారు. కొందరు చేవలోకానికి, కొందరు బ్రహ్మ లోకానికి, కొందరు వరుణ, కుబేర, సూర్య లోకాలకు వెళ్లారు. ఎంతోమంది రాక్షస పిశాచ లోకాలకు వెళ్లారు. ఇలా వారందరికీ చిత్రవిచిత్ర గతులు ప్రాప్తించాయి. అక్కడినుండే వారు చేవతలతో కలిసి తమతమ వాహనాలతో అనుచరులతో సహితంగా వచ్చారు.

వారందరూ అదృశ్యమయ్యాక వ్యాసమహాముని నీటిలో నిలబడే ఆ విధవరాండ్రతో - “రాణులారా! మీలో ఎవరెవరు మీమీ భర్తల లోకాలకు వెళ్లదలచుకొన్నారో, వారు ఏ మాత్రం ఆలస్యం లేకుండా వెంటనే గంగాజలంలో మునగండి” అన్నాడు. అతని మాట విని శ్రద్ధ కలిగిన సతీమణులు గంగలోకి దూకి, మానవ శరీరాలు వదిలి తమ తమ భర్తలతోపాటు వెళ్లారు. ఉత్తమశీలం, పతివ్రతా నియమం పాటించే క్షత్రియ కాంతలందరూ ఈ రీతిగా పతుల లోకాలను పొందారు. వారి పతుల మాదిరిగానే వారికి దివ్య శరీరాలు కలిగాయి. వారి వస్త్రాలు, ఆభరణాలు, మాలలు కూడా దివ్యములే. వారి శోకమంతా పోయి, సమస్త సద్గుణ సంపన్నులై, విమానాలు ఎక్కి తమ తమకు యోగ్యమైన స్థానాలకు వెళ్లారు. ఆ సమయంలో ధర్మవత్సలుడైన వ్యాసమహర్షి ఎవరెవరి మనసులలో ఏయే కోరికలు ఉన్నాయో అవన్నీ తీర్చాడు. యుద్ధంలో మరణించిన రాజులందరూ తిరిగి వచ్చిన వృత్తాంతం విని విభిన్న దేశాలలో ఉండే వారికి చాలా ఆశ్చర్యం, ఆనందం కలిగింది. ఈ కౌరవ పాండవ ప్రియజన సమాగమ వృత్తాంతాన్ని చక్కగా విన్నవానికి ఇహపర లోకాలలో ప్రేయ వస్తువులు ప్రాప్తిస్తాయి, ఇష్ట బంధువులను సువాయాసంగా కలుసుకొంటారు. వారిని ఏ దుఃఖం, శోకం బాదించదు. పండితుడు జ్ఞానం కలవారికి ఈ వృత్తాంతం వినిపిస్తే అతడు ఈ లోకంలో కీర్తిని, పరలోకంలో సద్గతిని పొందుతాడు. స్వాధ్యాయ పరాయణులు, తపస్వులు, సదాచారులు, జితేంద్రియులు, ధానం చేసి పాప రహితులైనవారు, సరళ స్వభావులు, శుద్ధులు, శాంతులు, హింసచేయనివారు, సత్యవాదులు, అప్తికులు, శ్రద్ధాళువులు, ధీరులు అయినవారు ఆశ్చర్యజనకమైన ఈ పర్వాన్ని విని ఉత్తమ గతిని పొందుతారు.

జనమేజయుడు పరీక్షితుని దర్శించుట -

పాండవులు హస్తినాపురమునకు తిరిగివచ్చుట.

జనమేజయుడు - “బ్రాహ్మణోత్తమా! వరధాత అయిన వ్యాసభగవానుడు నా తండ్రిని కూడా ఆ రూపంలో, వేషంలో, వయసులో కనిపింప చేస్తే అప్పుడు మీరు చెప్పిన సంగతులన్నీ నాకు నమ్మకం కలిగిస్తాయి. ఆ స్థితిలో కృతార్థుడినై నేను జీవితాంతం కృతజ్ఞుడిగా ఉంటాను. నేడు మహర్షి దయవలన నా కోరిక నెరవేరాలి” అన్నాడు.

రాజు ఇలా అనగానే పరమ మహిమా శాలి అయిన వ్యాస మహర్షి అతనిపై కనికరించి అతని తండ్రి పరీక్షితుని ఆ యజ్ఞ భూమికి రప్పించాడు. రాజు తన తండ్రి అదే రూపంలో, వేషంలో, వయసుతో ఆకాశం నుండి దిగి రావడం చూశాడు. మహాత్ముడైన, శమీకుడు, శృంగి కూడా అతనితోపాటు ఉన్నారు. పరీక్షితుని మంత్రులు కూడా అక్కడ కనిపించారు. తరువాత జనమేజయ మహారాజు మిక్కిలి సంతుష్టుడై యజ్ఞాంతంలో చేసే స్నానానికి ముందుగా తన తండ్రికి స్నానం చేయించి, ఆపై తాను స్నానం చేశాడు. స్నానం చేశాక యాయావరవంశంలో పుట్టిన జరత్కారుని కొడుకు ఆస్తీకునితో అతడు - “విప్రోత్తమా! నా ఈ యజ్ఞం రకరకాల ఆశ్చర్యాలకు కేంద్రం అవుతోందని అనిపిస్తోంది. ఎందుకంటే ఈ రోజు నా దుఃఖం పోగొట్టడానికి నా తండ్రిగారు కూడా ఇక్కడకు వచ్చారు” అన్నాడు.

ఆస్తీకుడు - “రాజా! తపోనిధి, పురాణ పురుషుడు అయిన వ్యాసమహర్షి ఎవరి యజ్ఞంలో ఉంటే అతడు రెండు లోకాలలోను విజయం సాధిస్తాడు. నీవు ఈ విచిత్ర ఉపాఖ్యానాన్ని విన్నావు. నీ శత్రువులైన సర్పాలు కూడా భస్మమై నీ తండ్రి చేరిన స్థానాన్నే చేరుకొన్నాయి. నీ సత్యపరాయణత కారణంగా ఏదో రకంగా తక్షకుని ప్రాణాలు నిలిచాయి. నీవు ఋషులందరినీ పూజించావు. మహాత్ముడైన వ్యాసుని ప్రభావాన్ని తిలకించావు. పాపనాశకమైన ఈ కథను విన్నావు. కనుక మహాధర్మాన్ని పొందావు. ఉధార హృదయులైన సత్పురుషుల దర్శనం వలన నీ హృదయ గ్రంథులు విడిపోయాయి. నీ సందేహాలన్నీ తీరిపోయాయి. ఇక ధర్మ పక్షాన్ని సమర్థించే, సధాచారాన్ని పాటించడంలో అభిరుచికల, దర్శన మాత్రం చేతనే పాపాలు పోగొట్టగల మహాత్ములకు నీవు నమస్కారం చేయాలి” అన్నాడు.

సౌతి చెపుతున్నాడు - “విప్రవరుడైన ఆస్తీకుని మాట విని జనమేజయుడు వ్యాస మహర్షిని పెక్కుసార్లు పూజించి,

సత్కరించాడు. అనంతరం వైశంపాయనమునివరుని - “బ్రాహ్మణోత్తమా! ధృతరాష్ట్ర మహారాజు, యుధిష్ఠిరుడు పుత్రపౌత్రులను, బంధువులను, కలుసుకొన్నాక ఆపై ఏమి చేశారు?” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! రాజర్షి ధృతరాష్ట్రుడు పుత్రదర్శనం అనే మహాద్భుతాన్ని చూచి, శోకరహితుడై తిరిగి తన ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. మిగిలిన వారందరూ, మహర్షులూ కూడా ఆయన వద్ద సెలవు తీసికొని తమ తమ అభీష్ట స్థానాలకు వెళ్లారు. మహాత్ములైన పాండవులు సైనికులను స్త్రీలను వెంట పెట్టుకొని ధృతరాష్ట్రుని వెనుకనే వెళ్లారు. ఆశ్రమానికి చేరుకొన్నాక వ్యాసమహర్షి ధృతరాష్ట్రునితో - “మహాబాహూ ! దర్మవేత్తలైన ప్రాచీన ఋషుల నోటివెంట నీవు రకరకాల దార్మిక ప్రసంగాలు విన్నావు. కనుక ఇంక మనసులో శోకించకు. ఎందుకంటే ప్రాజ్ఞులు ప్రారబ్ధ విధానానికి దుఃఖించరు. పరమ బుద్ధిమంతుడైన యుధిష్ఠిరుడు ఇప్పుడు తన సోదరులందరితో, సుహృదులతో, బార్యులతో కలిసి తాను నిన్ను సేవిస్తున్నాడు. ఇక అతనికి సెలవియ్యి. వీరు వెళ్లి తమ రాచకార్యాలను చక్కపెట్టుకోవాలి. వీరు ఈ అడవికి వచ్చి నెల ధాటుతోంది” అన్నాడు.

వ్యాసుడు ఇలా అన్నాక ధృతరాష్ట్రుడు యుధిష్ఠిరుని దగ్గరకు పిలిచి - “అజాతశత్రు! నీకు మేలగుగాక! నీవు, నీ తమ్ములతో కలిసి నేను చెప్పేది విను. నీ వలన నా శోకం పూర్తిగా తీరిపోయింది. ఇక నీవు రాజధానికి తిరిగి వెళ్లు. ఆలస్యం చేయకు. నీ తల్లులు ఇద్దరూ నాలాగే ఎండుటాకులు తిని ఉంటున్నారు. ఇక వీరు ఎంతోకాలం బ్రతుకరు. వ్యాస భగవానుని తపోబలం వలన, నీ సమాగమం వలన పరలోక వాసులైన దుర్యోధనాది నా పుత్రులు నాకు కనిపించారు. కాబట్టి నేను జీవించి ఉన్న ప్రయోజనం నెరవేరింది. ఇక నేను కఠోరమైన తపస్సు చేస్తాను. దానికి నీవు అనుమతించు. నేటినుండి పితరులకు పిండ ప్రదానం చేసే భారం, సత్కీర్తి, వంశభారం కూడా నీ మీదే ఉంది. కనుక నాయనా! ఈ రోజు, రేపా నీవు తప్పక వెళ్లు. ఎక్కువ సమయం తీసుకోకు. ఇక నీకు నేను చెప్పవలసినది ఏమీ లేదు. నీవు నా కోసం చాలా చేశావు” అని చెప్పి ముగించాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు ఇలా అనగా యుధిష్ఠిరుడు - “పెదనాన్నగారూ! మీరు ధర్మజ్ఞులు. నన్ను విడిచిపెట్టకండి. ఎందుకంటే నేను ఏమీ తప్పు చేయలేదు. నా తమ్ముళ్లు అందరూ, సేవకులు ఎలాగూ వెళ్లిపోతారు. కాని నేను

సంయమనాన్ని, నియమాలను పాటిస్తూ మీకు, ఈ ఇద్దరు తల్లులకు సేవ చేస్తాను" అన్నాడు. అది విని గాంధారి - "నాయనా! అలా అనకు. నేను చెప్పేది విను. నీవు చేసినదే చాలా ఎక్కువ. నీ వలన మాకు స్వాగత సత్కారాలు చక్కగా జరిగాయి. ఇప్పుడు మహారాజు అజ్ఞాసించినట్లుగానే చెయ్యి. ఎందుకంటే తండ్రి ఆజ్ఞ పాటించడం నీ కర్తవ్యం" అన్నది.

గాంధారి ఇలా ఆచేశించాక, యుధిష్ఠిరుడు తన కన్నీరు తుడుచుకొని, ఏడుస్తున్న కుంతితో - "అమ్మా! రాజు, గాంధారి దేవి కూడా నన్ను ఇంటికి తిరిగి వెళ్లమని ఆదేశిస్తున్నారు. కాని నా మనసు నీ మీదే ఉంది. వెళ్లాలనే మాట వింటేనే నాకు గొప్ప దుఃఖం కలుగుతోంది. ఇక ఎలా వెళ్లగలను? నేను నీ తపస్సుకు అడ్డం రావాలనుకోవడం లేదు. ఎందుకంటే తపస్సును మించినది లేదు. తపస్సు వలన పరమాత్మ పరబ్రహ్మ ప్రాప్తి కూడా కలుగుతుంది. ఇప్పుడు నా మనసు పూర్వంలా రాచకార్యాలలో లగ్నం కావడం లేదు. అన్ని విధాలా తపస్సు చేయాలనే కోరుకొంటోంది. ఈ భూమి అంతా నాకు శూన్యంగా కనపడుతోంది. కనుక కేవలం ధర్మాన్ని పాటించడానికే నేను ఇక్కడ ఉండా లనుకొంటున్నాను. మమ్మల్ని అందరినీ మీ చల్లని చూపుతో అనుగ్రహించండి" అని వేడుకొన్నాడు.

ఇది విని సహచేవునికి కన్నీరు పొంగి వచ్చింది. అతడు యుధిష్ఠిరునితో - "అన్నయ్యా! అమ్మను వదిలిపెట్టి వచ్చే ధైర్యం వాకు లేదు. మీరు త్వరగా తిరిగి వెళ్లండి. నేను వీరితో కూడా ఉండి తపస్సు చేసి, ఈ శరీరాన్ని శుష్కింపచేస్తాను. నా మనసు మహారాజు యొక్క ఈ ఇద్దరు తల్లుల సేవలో నిమగ్నం కావాలని కోరుకొంటోంది" అన్నాడు. అది విని కుంతి సహదేవుని అక్కున చేర్చుకొని - "వాయనా! అలా అనకు. నామాట విని ఇంటికి తిరిగివెళ్లు. మీరు ఉండడం వలన వా తపస్సుకు ఆటంకం కలుగుతుంది. మీ మమకారంలో పడిపోయి నేను ఉత్తమమైన తపస్సు నుండి జారిపోతాను. కనుక నాయనా! వెళ్లిపో. ఇక మా ఆయువు కొద్దికాలమే ఉంది" అన్నది.

ఈ రీతిగా కుంతి రకరకాలుగా చెప్పి వారి మనసులకు ధైర్యం కలిగించింది. ఆపై తల్లుల వద్ద, మహారాజు ధృతరాష్ట్రుని వద్ద అనుమతి తీసుకొని పాండవులు వారి పాదాలకు నమస్కరించారు. "రాజా! మీ ఆశీస్సుల వలన మేము క్షేమంగా రాజధానికి తిరిగి వెళుతున్నాం" అని యుధిష్ఠిరుడు చెప్పగా ధృతరాష్ట్రుడు వారిని ఆశీర్వదించి వెళ్లమని అనుమతి ఇచ్చాడు.

ఆపై మహాబలుడైన భీమసేనునికి ధైర్యం చెప్పాడు. భీముడు కూడా అతని మాటలను మనఃపూర్తిగా స్వీకరించాడు. అనంతరం ధృతరాష్ట్రుడు అర్జునుని, నకుల సహచేవులను కౌగిలించుకొని, వారిని ఆశీర్వదించి వీడ్కొలిపాడు. ఆ తరువాత వారందరూ గాంధారి పాదాలకు నమస్కరించారు. ఆమె అనుమతి కూడా తీసుకొని, కుంతికి ప్రణమిల్లారు. కుంతి అందరినీ దగ్గరకు తీసుకొని, వారి శిరసులను ఆఘ్రాణించింది. అనంతరం వారు అందరికీ ప్రదక్షిణం చేశారు. ద్రౌపది మొదలైన స్త్రీలు కూడా తమ మామగారికి వ్యాయపూర్వకంగా నమస్కరించారు. ఆ తరువాత ఇద్దరు అత్తగార్లు వారిని ఆలింగనం చేసుకొని ఆశీర్వదించి వెళ్లడానికి అనుమతించారు. వారికి కర్తవ్యాన్ని కూడా ఉపదేశించారు. తరువాత వారు తమ భర్తలతో పాటు వెళ్లారు. కొద్ది సేపటికే సారథులు "రథంకట్టండి. రథం కట్టండి" అని కేకలు వేశారు. అనంతరం తన ఇల్లాళ్లు, సోదరులు, సైనికులతో కలిసి యుధిష్ఠిరుడు హస్తినాపురానికి తిరిగి వెళ్లాడు.

ధృతరాష్ట్రాదుల మరణ వార్తను వారదుని

వలన విని యుధిష్ఠిరాదులు శోకించుట -

ఆ ముగ్గురికి అంత్యేష్టి కర్మలు చేయుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా! పాండవులు తపోవనం నుండి తిరిగివచ్చి రెండేళ్లు గడిచిపోయాయి. అప్పుడు ఒక రోజున చేవర్సి వారధుడు యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వచ్చాడు. యుధిష్ఠిరుడు అతనిని విద్యుక్తంగా పూజించి, అతడు ఆసీనుడై కొంతసేపు విశ్రాంతి తీసుకొన్నాక - "దేవా! ఇటు చాలాకాలం నుండి తమ దర్శనం కాలేదు. కుశలమే కదా! ఇప్పుడు మీరు ఏయే ప్రాంతాలలో తిరిగి వస్తున్నారు? చెప్పండి. మీకు నేనేమి సేవ చేయగలను? మీరే మాకు దిక్కు" అన్నాడు.

వారదుడు చెప్పాడు - "రాజా! నీవు చెప్పినది నిజం. చాలా రోజుల తరువాత నిన్ను కలవడం జరిగింది. ఇప్పుడు నేను తపోవనం నుండి వస్తున్నాను. దారిలో గంగానదిని, అనేక తీర్థాలను కూడా దర్శిస్తూ వచ్చాను" అన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు - "దేవా! గంగా తీర వాసులైన మనుష్యులు నా వద్దకు వచ్చి మహారాజు ధృతరాష్ట్రుడు ఇప్పుడు గొప్ప తపస్సులో లగ్నం అయ్యాడని చెబుతూ ఉంటారు. మీరు కూడా వారిని చూశారా? వారు క్షేమంగానే ఉన్నారు కదా! గాంధారి, కుంతి, సంజయుడు, మా పెదనాన్న ధృతరాష్ట్రుడు ఇప్పుడు ఎలా ఉన్నారు? ఇవన్నీ వాకు వినాలని ఉంది.

మీరు నారిని చూచినట్లయితే దయచేసి చెప్పండి" అని అడిగాడు.

నారదుడు చెప్పాడు - "మహారాజా! ఆ తపోవనంలో నేను చూచినది, విన్నది అంతా విశదంగా చెబుతున్నాను. నీవు గుండె ధిటవు చేసుకొని విను. మీరు వనం నుండి తిరిగి వచ్చే శాక నీ తండ్రి గాందారితో, కోడలు కుంతితో కలిసి గంగా ద్వారానికి (హరిద్వారం) వెళ్లాడు. సంజయుడు, యజ్ఞాలు చేయించే పురోహితులు కూడా అగ్నిహోత్ర సామగ్రి తీసుకొని వారితోపాటు వెళ్లారు. అక్కడకు చేరుకొని నీ తండ్రి తీవ్రమైన తపస్సు ఆరంభించాడు. అతడు నోటిలో రాతి ముక్కను ఉంచుకొని వాయువును భుజిస్తూ మౌనంగా ఉంటున్నాడు. ఆ వనంలో ఉన్న ఋషులందరూ అతనిని విశేషంగా గౌరవిస్తున్నారు. అతని శరీరంలో చర్మంతో కప్పబడిన ఎముకల గూడు మాత్రం ఉంది. ఇలా ఆరు నెలలు గడిపాడు. గాందారి కేవలం నీరు త్రాగి ఉంటోంది. కుంతీదేవి ఒక వెలరోజులపాటు ఉపవాసం ఉండి ఒక రోజున భుజిస్తోంది. సంజయుడు మూడు రోజులకు ఒకపారి సంద్యాకాలంలో భుజిస్తున్నాడు. యజ్ఞం చేయించే బ్రాహ్మణులు నారు ప్రతిష్ఠించిన అగ్నిలో విద్యుక్తంగా హోమం చేస్తున్నారు. ధృతరాష్ట్ర మహారాజు ఒక్కొక్కపారి కనిపిస్తున్నాడు. ఒక్కొక్కసారి మాయమవుతున్నాడు. ఇప్పుడతనికి ఎక్కడా నిలకడ అయిన నోటు లేదు. అడవిలో అంతటా తిరుగుతున్నాడు. గాందారి, కుంతి - ఈ ఇద్దరూ కలిసి ఉంటూ ధృతరాష్ట్రుని వెనుకనే తిరుగుతున్నారు. సంజయుడు కూడా వారినే అనుసరిస్తున్నాడు. నేలపై ఎగుడు దిగుళ్లు ఉన్ననోట సంజయుడే ధృతరాష్ట్రుని ఆడుకొంటున్నాడు. గాందారికి, కుంతి చేవియే కన్నులు అయింది.

ఒక రోజున ధృతరాష్ట్రుడు గంగ ఒడ్డున చిత్తడి నేలలో తిరుగుతున్నాడు. అతడు గంగలో మునిగి అక్కడి నుండి తిరిగి ఆశ్రమానికి బయలుదేరాడు. అప్పుడు గాలి చాలా గట్టిగా వీస్తోంది. దానివల్ల అడవిలో భయంకరమైన దావాగ్ని రగులుకొంది. అడవి అంతా అన్నివైపుల ధణ ధణమని మండి సోతోంది. లేళ్ల గుంపు మాడిపోయింది. అడవి పందులు పరిగెత్తుకొని వెళ్లి నీటి మడుగులలో దూరుతున్నాయి. అడవంతా మంటలు కమ్మేశాయి. వారికి చాలా పెద్ద కష్టమే వచ్చి పడింది. ధృతరాష్ట్రుడు ఉపవాసం చేత ప్రాణశక్తి కృశించి ఉండడం వలన పరిగెత్తలేక పోయాడు. నీ తల్లులు ఇద్దరూ కూడా మిక్కిలి కృశించి ఉన్నారు. కనుక వారు

కూడా పరుగెత్తడానికి చాలకపోయారు. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు మంటలు దరికి రావడం గ్రహించి తన సారథితో - "సంజయా! నీవు దావాగ్ని లేనినోటకు పరిగెత్తు. మేము ఇప్పుడు ఇక్కడే మమ్మల్ని అగ్నికి ఆహుతి చేసుకొని పరమగతిని పొందుతా" మన్నాడు. అతని మాటలు విని సంజయుడు కంగారుగా - "మహారాజా! ఈ లోకికాగ్నితో తమరు మరణించడం సబబు కాదు. (మీ శరీర సంస్కారం ఆహవనీయాగ్నితో జరగాలి) కాని ఇప్పుడు ఈ దావాగ్ని నుండి తప్పించుకొనే ఉపాయమేదీ కనిపించడం లేదు. ఇప్పుడు ఇకపైన ఏమి చేయాలో సెలవీయండి" అని అడిగాడు. సంజయుడు ఇలా అడిగాక ధృతరాష్ట్రుడు మళ్ళీ - "సంజయా! మేము కోరి గృహస్థాశ్రమం విడిచి వచ్చాం. కాబట్టి మాకు ఈ రకమైన మరణం అనిష్ట కారకం కాజాలదు. జలంతో, అగ్నితో, వాయువుతో కలిసి లేదా ఉపవాసం చేసి ప్రాణత్యాగం చేయడం తపస్వులకు ప్రశంసనీయమని అంటారు. కాబట్టి నీవు ఇప్పుడు ఇక్కడ నుండి వెంటనే వెళ్లు. ఆలస్యం చేయకు" అని చెప్పాడు. ఇలా చెప్పి ధృతరాష్ట్రుడు తన మనసును ఏకాగ్రం చేసి, గాందారి, కుంతితోపాటు పూర్వాభిముఖుడై కూర్చున్నాడు. అతనిని ఆ దశలో చూసి సంజయుడు అతనికి ప్రదక్షిణ చేసి - "మహారాజా! ఇప్పుడు మీరు యోగయుక్తులు కండి" అన్నాడు. అతడు చెప్పిన ప్రకారం రాజు సమాధిమగ్నుడయ్యాడు. అతడు ఇంద్రియాలను అరికట్టి కట్టెవలె నిశ్చలుడయ్యాడు. ఆ తరువాత గాందారీదేవి, నీ తల్లి కుంతి దేవి, నీ పెదతండ్రి ధృతరాష్ట్రుడు - ఈ ముగ్గురూ కూడా దావాగ్నిలో మాడి బూడిదైపోయారు. కాని సంజయుని ప్రాణాలు దక్కాయి. నేను అతనిని గంగాతీరంలో తపస్వుల మధ్య చూశాను. అతడు ఆ తపస్వులనందరినీ పిలిచి ఈ వృత్తాంతమంతా నివేదించి తాను మాత్రం అక్కడి నుండి హిమాలయాలకు వెళ్లిపోయాడు. ఈ రీతిగా మహా మనస్వి ధృతరాష్ట్రుడు. మీ ఇద్దరు తల్లులు మరణించారు. అడవిలో తిరిగే సమయంలో అకస్మాత్తుగా ఆ ముగ్గురి మృత శరీరాలు వాకు కూడా కనిపించాయి. ఆ తరువాత రాజు ఈ విధంగా మరణించాడని విని ఆ తపోవనంలోని తాపసులందరూ ఒక నోట గుమికూడారు. కాని ఎవరూ వారికోసం శోకించలేదు. ఎందుకంటే వారి ముగ్గురి సద్గతి విషయంలో వారి ఎవరి మనసులలోనూ కించిత్తు కూడా సంచేహం లేదు. యుధిష్ఠిరా! అక్కడికి వెళ్లినపుడు నేను రాజు, ఇద్దరు రాణులు దగ్గమైన సంగతిని విన్నాను. దాని

కోసం నీవు శోకించకూడదు. ఎందుకంటే ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారి, కుంతి కావాలనే తమ శరీరాలను దావాగ్నికి ఆహుతి చేసుకొన్నారు" అని ముగింపాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! ధృతరాష్ట్ర మహారాజు యొక్క పరలోక గమన వృత్తాంతం విని పాండవులకు చాలా దుఃఖం కలిగింది. అతని అంతఃపురంలో అప్పుడు హోహాకారాలు చెలరేగాయి. అందరూ వెక్కి వెక్కి ఏడువసాగారు. కొంత సేపటికి ఆ రోదన ధ్వనులు శాంతించాక ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుడు తన కన్నీరు తుడుచుకొని, నారదునితో - "బ్రహ్మజ్ఞుడా! మేము బ్రతికి ఉండగానే కరోరతపస్సులో లగ్నమై ఉన్న ధృతరాష్ట్రుడు అడవిలో ఇలా అనాథలా మరణించడం ఎంత దుఃఖకరమైన సంగతి! యశస్విని గాంధారి గురించి నాకు అంతగా దుఃఖం లేదు. ఎందుకంటే ఆమె పతివ్రతాధర్మం పాటించి తన భర్త యొక్క లోకానికి వెళ్లింది. నా తల్లి కుంతిని తలచుకొని నేను శోక సముద్రంలో మునిగి సోతున్నాను. ఆమె తన కొడుకుల సమృద్ధమైన సంపదను విడిచి అడవిలో ఉండడానికే ఇష్టపడింది. అయ్యో! మంత్రాలతో పవిత్రమైన ఆహవనీయాది అగ్నులు ఉండగా కూడా నా తండ్రి ఆ మహారణ్యంలో లొకికమైన దావాగ్నితో ఎందుకు దహనం ఆయ్యాడు?" అని చెప్పి విలపించాడు.

నారదుడు చెప్పాడు - "రాజా! ధృతరాష్ట్రుడు లొకికాగ్నితో దహనం కాలేదు. నేను విన్నదేమంటే - వాయుభక్షణ చేస్తూ జీవించే ఆ రాజర్షి గంగాతీరంలో ఉండే తపోవనంలో ప్రనేశిస్తున్నపుడు యాజకుల ద్వారా ఇష్టి చేయించిన అనంతరం ఆహవనీయాది అగ్నులను అక్కడే వదిలినేశాడు. అతని యాజక గణం ఆ అగ్నులను నిర్జనవనంలో వదిలినేసి ఎటువాళ్లు అటు తమ తమ స్థానాలకు వెళ్లిపోయారు. ఆ అగ్నియే ఎక్కువగా మండడం వలన అడవికి నిప్పు అంటుకొన్నదని తపస్సులు చెప్పిన మాట. నేను ముందు చెప్పినట్లుగా గంగాతీరంలోని తన ఆ అగ్ని చేతనే అతడు దగ్ధమయ్యాడు. ఈ రీతిగా ధృతరాష్ట్ర మహారాజు తాను ప్రతిష్ఠించిన వైధికాగ్నిచేతనే దగ్ధమై, పరమగతిని పొందాడు. కాబట్టి నీవు అతని కోసం శోకించకు. పెద్ద వారిని పేవించడం వలన నీ తల్లి కూడా చాలా గొప్ప సిద్ధిని పొందింది. ఇందులో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. ఇక నీవు నీ తమ్ముళ్లందరితో కలిసి వెళ్లి వారికి జలాంజలులు సమర్పించు" అని చెప్పాడు.

తదనంతరం యుధిష్ఠిరుడు తన తమ్ములతో, భార్యలతో కలిసి నగరం వెలుపలికి వచ్చి గంగా తీరానికి వెళ్లాడు. సౌదులు, జానపదులు కూడా రాజభక్తి ప్రేరితులై ఏకవస్త్రం ధరించి గంగాతీరానికి వెళ్లారు. అపై అందరూ స్నానం చేశారు. యుయుత్సుని ముందుంచుకొని ఆ మహాత్ములు ధృతరాష్ట్రునికి, గాంధారికి, కుంతిదేవికి విడివిడిగా గోత్ర నామాలను ఉచ్చరిస్తూ జలాంజలులు ఇచ్చారు. ఆ తరువాత ఆశౌచ నివృత్తికి అనుకూలమైన కార్యాలు చేస్తూ పాండవులు నగరం వెలుపలే ఆగిపోయారు. ధృతరాష్ట్ర మహారాజు దగ్ధమైన చోటికి విధివిదానజ్ఞులైన, విశ్వాసపాత్రులను పంపి యుధిష్ఠిరుడు, అక్కడే హరిద్వారంలో వారికి శ్రాద్ధకర్మలు చేయమని ఆదేశించి, వారికి దానయోగ్యమైన రకరకాల వస్తువులు ఇచ్చాడు. మృతాశౌచం తీరడానికి దశాహాది కర్మలు నిర్వర్తించిన తరువాత యుధిష్ఠిరుడు పన్నెండవ రోజున ధృతరాష్ట్రాదులను ఉద్దేశించి విధుక్తంగా శ్రాద్ధక్రియ జరిపి, బ్రాహ్మణులకు చాలినంతగా దక్షిణలిచ్చాడు. ధృతరాష్ట్రుని కోసం అతడు బంగారం, వెండి, గోవులు, బహుమూల్యమైన శయ్యలు దానం చేశాడు. అలాగే గాంధారిని, కుంతిని ఉద్దేశించి వేర్వేరుగా వారి పేర్లు చెప్పి వారి కోసం కూడా ఉత్తమోత్తమ వస్తువులను దానం చేశాడు. ఆ సమయంలో ఎవరు ఏ వస్తువులను ఎంత కోరుకుంటే వారికి ఆ వస్తువులు అంత లభించాయి. యుధిష్ఠిరుడు తన ఇద్దరు తల్లులను ఉద్దేశించి శయ్యలు, భోజనాలు, వాహనాలు, మణులు, రత్నాలు, ధనం, బండ్లు, వస్త్రాలు మొదలైన వస్తువులను దానంగా ఇచ్చాడు. ఇలా అనేక పర్యాయాలు శ్రాద్ధదానం ఇచ్చి యుధిష్ఠిరుడు హస్తినాపురంలో ప్రనేశించాడు. హరిద్వారానికి పంపించిన వారు కూడా రాజుగారి ఆజ్ఞ ప్రకారం శ్రాద్ధ క్రియ జరిపి, ఆ ముగ్గురి అస్థికలను పోగుచేసి, రకరకాల పూలతో, చందనంతో పూజించి వాటిని గంగాప్రవాహంలో కలిపి వేశారు. ఆ తరువాత హస్తినాపురానికి తిరిగివచ్చి వారు యావద్వృత్తాంతాన్ని రాజుకు వినిపించారు. దేవర్షి నారదుడు కూడా ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరునికి ధైర్యం చెప్పి, తనకు ఇష్టమైన చోటికి వెళ్లాడు. ఈ రీతిగా (యుద్ధం ముగిశాక) ధృతరాష్ట్ర మహారాజు తన జ్ఞాతి సోదరులు, సంబంధీకులు, మంత్రులు, బంధువులు, స్వజనుల నిమిత్తం దానాలు ఇస్తూ పదిహేను ఏళ్లు హస్తినాపురంలో గడిపి, మూడేళ్లు అడవిలో తపస్సు చేస్తూ గడిపాడు.

ఇది ఆశ్రమవాసిక పర్వము

సంక్షిప్త మహాభారతము

మౌసల పర్వము

యుధిష్ఠిరునకు అపశకునములు తోచుట -
ద్వారకలో ఉత్పాతములు చూచి శ్రీకృష్ణుడు
యాదవులను తీర్థయాత్రకు ఆదేశించుట.

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైన నరోత్తమమ్ ।
దేవీం సరస్వతీం వ్యాపం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, నరోత్తముడు అయిన
అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని
రవించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురభావాలను తొలగించి
అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “జనమేజయా!
మహాభారత యుద్ధం జరిగిన తరువాత ముప్పైఆరవ ఏడు
ప్రారంభం కాగానే యుధిష్ఠిరునకు ఎన్నో రకాల అపశకునాలు
గోచరించసాగాయి. గొప్ప తుఫాను వచ్చింది. ఈదురు
గాలులు ప్రచండంగా వీచసాగాయి. కంకరలు, రాళ్ళు
వర్షించసాగాయి. పక్షులు మండలాకారంలో కుడివైపుకు
ఎగరడం కనిపించింది. పెద్ద పెద్ద నదులు కూడా ఇసుకలో
ఇంకిపోయాయి. దిక్కులన్నీ పొగమంచుతో కప్పబడిపోయాయి.
నిప్పులు కక్కుతూ ఉల్కలు ఆకాశంనుండి నేలకు
రాలసాగాయి. సూర్యబింబం ధూళితో కప్పబడిపోయింది.
ఉదయించే సూర్యునిలో కాంతిలేదు. ఆ బింబంలో కబంధం
(తలలేని మొండెం) కనబడ సాగింది. సూర్య చంద్రులకు
చుట్టూరా భయంకరమైన వలయాలు, దృష్టిగోచరం
అవుతున్నాయి. వాటి అంచులలో ఎరుపు, నలుపు, బూడిద
రంగులు మూడు కనపడుతున్నాయి. ఇవీ, ఇంకా అనేక
భయసూచకమైన ఉత్పాతాలు కనపడసాగాయి. ఇలా జరిగిన
కొన్ని దినాలకే యుధిష్ఠిరునికి “ముసలం వలన
వృష్టివంశీయులందరూ చనిపోయారని, కేవలం కృష్ణబలరాము
లిద్దరు మాత్రమే దాని దెబ్బనుండి తప్పించుకొన్నారనే వార్త
అందింది. అది విని అతడు తన తమ్ముళ్ళను పిలిపించి
“మనం ఇప్పుడు ఏమి చేద్దాం?” అని అడిగాడు. బ్రహ్మదండం
యొక్క ప్రభావం వలన వృష్టివంశం నాశనమయిందని విని
పాండవులకు మిక్కిలి బాద కలిగింది. వారు దుఃఖంలో
మునిగిపోయారు. హతాశులై కూలబడిపోయారు.

జనమేజయుడు - “విప్రోత్తమా! వృష్టి, అంధక, భోజ
వంశపు వీరులకు వారు చనిపోవాలని ఎవరు శాపం ఇచ్చారు?
దయచేసి మీరు ఈ వృత్తాంతాన్ని వివరంగా చెప్పండి.”
అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పసాగాడు - “రాజా! ఒకసారి
విశ్వామిత్ర మహర్షి, కణ్వుడు, తపోధనుడైన వారదుడు
ద్వారకకు వెళ్లారు. వారిని చూసి దైవోపహతులైన సారణుడు
మొదలైన వీరులు సాంబునికి స్త్రీవేషం వేసి, అలంకరించి
వారి వద్దకు తీసుకొనివెళ్లి - “మహర్షులారా! ఈమె మహాతేజస్వి
అయిన బ్రభుని భార్య. బ్రభువు పుత్రుడు కావాలని చాలా
కోరికతో ఉన్నాడు. మీరు బాగా ఆలోచించి ఈ స్త్రీ
గర్భంనుండి ఎవరు పుడతారో చెప్పండి.” అని అడిగారు.
ఇలా అని మోసంతో ఆ ఋషులను అవమానపరచగా, ఆ
మునులు క్రోధోద్రిక్తులై ఒకరిని ఒకరు చూసుకొంటూ -
“మూర్ఖులారా! శ్రీకృష్ణుని పుత్రుడైన ఈ సాంబుడు
వృష్టిఅంధకవంశీయులను వాశనం చేసే ఒక ఇనుపముసలాన్ని
కంటాడు. దానిద్వారా మీ వంటి దురాచారులు, క్రూరులు,
క్రోధులు మీ సమస్త వంశాన్ని వాశనం చేస్తారు. కేవలం
బలరామకృష్ణులు మాత్రం దానికి గురికారు. బలరాముడు
తనకుతానే శరీరాన్ని విడిచి సముద్రంలో ప్రవేశిస్తాడు. ఇక
శ్రీకృష్ణుడు భూమిపై శయనించి ఉన్నప్పుడు ‘జరుడు’ అనే
పేరుగల వ్యాదుడు అతనిని బాణాలతో చిద్రం చేస్తాడు”
అన్నారు. ఇలా అని ఆ మునులు వెళ్లి శ్రీకృష్ణభగవానుని
కలిశారు. ఈ సమాచారాన్ని విన్న మదుసూదనుడు
వృష్టివంశీయులకు కూడా చెప్పాడు. అందరి మరణం గురించి
అతనికి తెలుసును. అందుకని యాదవులతో “ఋషుల
మాట అవశ్యం జరిగి తీరుతుంది” అని చెప్పి నగరానికి
వెళ్లిపోయాడు. శ్రీకృష్ణభగవానుడు జగదీశ్వరుడైనప్పటికి
యదువంశీయుల మరణసమయాన్ని తప్పించ దలచుకోలేదు.

మరువాడు సాంబుని కడుపున ముసలం పుట్టింది.
యాదవులు ఈ సంగతిని ఉగ్రసేనునికి నివేదించారు. ఇది
విన్న రాజుకు మిక్కిలి విషాదం కలిగింది. అతడు ఆ
ముసలాన్ని పాడిపాడి చేయించి సముద్రంలో పారవేయించాడు.
అనంతరం ఉగ్రసేనుడు, శ్రీకృష్ణుడు, బలభద్రుడు, బ్రభువు
వీరి ఆజ్ఞపై “నేటి నుండి నగరంలో నివసించే

వృష్ణివంశీయులుగాని, అంధక వంశీయులుగాని ఎవరూ కూడా ఇక్కడ మధ్యం, మదిర తయారుచేయకూడదు. ఎవరైనా చాటుగా ఇలాంటి పానీయాలను తయారుచేస్తే ప్రాణాలతో ఉండగానే అతని బందువులతో సహితంగా కొరతవేయడం జరుగుతుంది." అని చాటింపు వేయబడింది. ఈ చాటింపు విని ద్వారకా వాసులందరూ రాజువలని భయంతో మదిర తయారుచేయకూడదని నిశ్చయించుకున్నారు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! ఈ రీతిగా వృష్ణి అంధకవంశీయులు తమపైన విరుచుకుపడబోయే అపదను తప్పించుకోవడానికి రకరకాల ఉపాయాలను చేపడుతున్నారు. అయివా కాలుడు ప్రతిదినం వారి ముంగిట్లో నడయాడుతూనే ఉన్నాడు. అతని రూపం భయంకరంగా, వేషం వికటంగా ఉంది. అతని శరీరవర్ణం నలుపు, పసుపు మిళితమైఉంది. అతడు బోడితల గల పురుషాకృతిలో తిరుగుతూ వృష్ణివంశీయుల ఇళ్ళను చూసుకొంటూ, అప్పుడప్పుడు అదృశ్యుడవుతూ ఉంటాడు. అతనిని చూడగానే గొప్ప గొప్ప ధనుర్ధరులైన వీరులు అతనిపై లక్షలబాణాలు కురిపిస్తున్నారు. కాని అతనిని ఏమీ గాయపరచలేకపోతున్నారు. ఎందుకంటే అతడు సమస్తప్రాణులకు అతీతుడు. ఇప్పుడిక ప్రతిదినమూ గొప్ప భయంకరమైన సుడిగాలులు రేగుతున్నాయి. ఎలుకలు ఎంతగా వృద్ధి చెందాయంటే అవి బాటల మీద కూడా అధిక సంఖ్యలో కనిపిస్తున్నాయి. అవి రాత్రులలో నిద్రిస్తున్న మనుష్యులయొక్క జాట్టును, గోళ్ళను కొరికి తినివేస్తున్నాయి. యదువంశీయుల ఇళ్ళల్లో సారికలు నిరంతరం అరుస్తూనే ఉన్నాయి. రాత్రి అయివా పగలు అయినా ఒక్కక్షణం కూడా వాటి అరుపులు ఆగడం లేదు. సారసపక్షులు గుడ్లగూబలవలె, మేకలు నక్కలవలె అరుస్తున్నాయి. కాలుని ప్రేరణతో వృష్ణి అంధక వంశీయుల ఇళ్ళల్లో తెల్లని రెక్కలు, ఎఱ్ఱని పాదాలు గల పావురాలు తిరుగుతున్నాయి. ఆవుల కడుపున గాడిదలు, కంచర గాడిదలకు ఏనుగులు, కుక్కలకు మగపిల్లులు, ముంగిసల కడుపున ఎలుకలు పుడుతున్నాయి. ఆ సమయంలో యదువంశీయులు పాపం చేయడానికి సిగ్గుపడడంలేదు. వారు దేవతలను, పితరులను, బ్రాహ్మణులను, గురుజనులను కూడా అవమానిస్తున్నారు. కేవలం బలరామకృష్ణులు మాత్రమే వారి తిరస్కారానికి గురికాలేదు. శ్రీకృష్ణుని పాంచజన్యం మోగినపుడు యదువంశీయుల ఇళ్ళల్లో నలువైపులనుండి గాడిదలు ఓడపెట్టినట్లు భయంకరమైన ధ్వనులు వస్తున్నాయి.

ఈ రీతిగా కాలం యొక్క విపరీతగతిని చూచి, పక్షంలో పదమూడవ రోజునే అమావాస్య వచ్చిందని తెలుసుకొని శ్రీకృష్ణుడు యదువంశీయులతో "వీరులారా! మహాభారత యుద్ధసమయంలో ఏ కాలయోగం సంభవించిందో, ఈ రోజులలో మన వినాశనానికి కూడా అదే యోగం ప్రాప్తించింది." అని చెప్పాడు. ఇలా అని శ్రీకృష్ణుడు కాలస్థితిని గూర్చి ఆలోచించసాగాడు. ఆలోచించగా, ఆలోచించగా అతనికి మనసులో ఈ సంగతి స్ఫురించింది. "బందువర్గమంతా చనిపోయినపుడు పుత్రశోకంతో తపించిపోయిన గాంధారి ఆర్తురాలై యదువంశానికి ఇచ్చిన శాపం పూర్తి కావడానికి ఇచ్చిన గడువు ముప్పై ఆరవ ఏడు వచ్చింది." ఇలా ఆలోచించి శ్రీకృష్ణభగవానుడు గాంధారి శాపాన్ని నిజంచేయాలనే ఉద్దేశ్యంతో యదువంశీయులను తీర్థయాత్రచేయమని ఆజ్ఞాపించాడు. శ్రీకృష్ణుని ఆజ్ఞపై రాజులు నగరమంతటా "ప్రజలందరూ ప్రభాసతీర్థంలోని సముద్రతీరానికి వెళ్లడానికి సిద్ధం కావాలి." అని చాటింపు వేయించారు.

యదువంశవాశనము.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా! ద్వారకావాసులైన స్త్రీలకు రాత్రులందు కలలో ఒక నల్లని స్త్రీ తెల్లని పళ్లు బయటపెట్టి నవ్వుతూ వచ్చి తమ సౌభాగ్యచిహ్నాలను దోచుకొంటూ నగరమంతా కలయతిరుగుతున్నట్లుగా కనపడసాగింది. పురుషులకు భయంకరమైన గ్రద్ద వచ్చి వృష్ణి అంధకవంశీయులను అగ్నిగృహాలలోను, నివాసగృహాలలోను వెదికి పట్టుకొని తింటున్నట్లుగా కలలు వస్తున్నాయి. మిక్కిలి భయంకరులైన రాక్షసులు తమ భూషణాలను, ఛత్రాలను, ద్వజాలను, కవచాలను దొంగిలించి పారిపోతున్నట్లుగా కనిపించసాగింది. అనంతరం వృష్ణిఅంధక వీరులందరూ స్త్రీలతో పాటుగా తీర్థయాత్ర చేయాలని అనుకున్నారు. మిక్కిలి పరాక్రమంగల సైనిక సముదాయం రథాలు, గుఱ్ఱాలు, ఏనుగులపై ఎక్కి నగరంనుండి వెలుపలికి వచ్చింది. అనంతరం యాదవులందరూ స్త్రీలతో పాటుగా ప్రభాసక్షేత్రం చేరుకొని తమ తమకు అనుకూలమైన ఇళ్ళల్లో విడిది చేశారు. యోగవేత్త ఉద్ధవుడు యదువంశవీరులందరూ ప్రభాసక్షేత్రంలో సముద్రతీరంలో విడిదిచేసి ఉన్నారని విని, వారిని కలుసుకోవడానికి అక్కడికి వచ్చి వారందరివద్ద సెలవు తీసికొని వెళ్లిపోయాడు. అతడు వెళ్లేముందు శ్రీకృష్ణభగవానుడు అతనికి చేతులు జోడించి సమస్కరించాడు. శ్రీకృష్ణునికి యదువంశం

నశిస్తుందనే సంగతి తెలుసును. అందుకే వెళ్తున్న ఉద్ధవుని అక్కడ ఆపడం ఉచితం కాదని అనుకొన్నాడు.

అటు తరువాత యాదవులందరూ గోష్ఠిలో కూర్చున్నప్పుడు సాత్యకి మత్తులో ఆవేశంతో కృతవర్మను అవహానిస్తూ, త్యజీకారంగా - “హోర్తిక్యదా! రాత్రిపూట శవాలవలె పడి నిద్రిస్తున్న వారిని హత్య చేసి క్షత్రియుడనిపించుకొనే వీరుడు నీవలె ఎవడుంటాడు? నీవు చేసిన అవ్యాయాన్ని యదువంశం ఎన్నటికీ క్షమించదు.” అన్నాడు. సాత్యకి ఇలా అనగానే ప్రద్యుమ్నుడు కూడా కృతవర్మను అవహానిస్తూ అతని మాటను సమర్థించాడు. ఇది విని కృతవర్మకు చాలా కోపంవచ్చింది. అతడు ఎడమ చేయి బారచాచి సాత్యకిని “ఓరీ! భూరిశ్రవుని యొక్క చేయి తెగిపోయి, అతడు ప్రాణత్యాగానికి ప్రాయోపవేశం చేయాలని నిశ్చయించుకొని రణరంగంలో కూర్చుని ఉండగా, ఆ దశలో నీవు వీరుడనని చెప్పుకొంటూ కూడా అతనిని అతిక్రూరంగా ఎలా హత్య చేశావు?” అని త్యజీకరించి పలికాడు. అతని మాటలు విని సాత్యకి కోపం పట్టలేక పోయాడు. అతడు లేచి నిలొని - “నేను ఒట్టువేసి చెపుతున్నాను. ఈ రోజు ఈ పాపాత్ముని చంపి ద్రౌపదీపుత్రులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి వద్దకు చేర్చుతాను.” అన్నాడు. ఇలా అని సాత్యకి శ్రీకృష్ణుని వద్దనుండి ముందుకు దూకి, కత్తి చేతపట్టి, కృతవర్మ శిరసును ఒక్కవేటుతో శరీరంనుండి వేరుచేశాడు. ఆపై అతడు ఇతర వీరులను కూడా మృత్యుముఖానికి పంపసాగాడు. ఇది చూచి శ్రీకృష్ణుడు అతనిని ఆపడానికి పరుగెత్తాడు. ఇంతలోనే కాలుని ప్రేరణ వలన భోజాంధక వీరులు ఒక్కొక్కడిగా సాత్యకిని నలువైపులా చుట్టుముట్టారు. వారందరూ కోపంతో సాత్యకిపై దాడి చేయడం చూచి రుక్మిణీ నందనుడైన ప్రద్యుమ్నుడు కోపించి, సాత్యకిని రక్షించడానికి వారి మధ్యకు దూకి భోజవంశవీరులతో తలపడసాగాడు. అటు సాత్యకి ఆంధకవంశీయులతో పోరాడుతున్నాడు. చేతులు తీటగా ఉన్న ఆ ఇద్దరు వీరులు మహాఉత్సాహంగా, నైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ శత్రువులను ఎదుర్కొంటున్నారు. కాని వారి సంఖ్య అధికం కావడం వలన వారిని ఓడించలేక పోయారు. చివరికి శ్రీకృష్ణుడు చూస్తూ ఉండగానే ఇద్దరూ కూడా శత్రువులయొక్క చేతులలో మరణించారు. తన కొడుకు, సాత్యకి చనిపోవడం చూసి శ్రీకృష్ణుడు క్రోధానికి లోనై ఒక గుప్పెడు గడ్డి పరకలను పీకాడు. అవి అతని చేతిలోకి రాగానే వజ్రసమానమైన భయంకరమైన ఇనుప ముసలంగా మారిపోయాయి. తన

ఎదుటికి వచ్చిన వారందరినీ దానితోనే మృత్యుసన్నిధికి పంపాడు. ఆ సమయంలో కాలప్రేరితులై అంధక, భోజ, శిని, వృష్ణి వంశవీరులు ఆ కలకలంలో ఒకరిని ఒకరు ముసలం యొక్క దెబ్బలతోనే నేలకూల్చసాగారు. వారిలో ఎవరు క్రోధానికి లోనై “ఎరక” అనే ఆ గడ్డిని తీసుకొంటున్నారో వారి చేతులలో అది వజ్రతుల్యమై కుసపడుతోంది. జనమేజయా! గడ్డిపరక కూడా ముసలం వలె మారడం ఇదంతా బ్రాహ్మణుల యొక్క శాప ప్రభావం. ఏ గడ్డిపరకతో ప్రహరించివా అది ఆభేద్యవస్తువును కూడా భేదించివేస్తోంది. దానిని పట్టుకొని, కొడుకు తండ్రిని, తండ్రి కొడుకును చంపుకొంటున్నారు. మత్తిల్లిన యదువంశీయులు తమలో తామే పోరాడుకొని చనిపోసాగారు. కుకుర అంధక వంశయోధులు నిప్పులో దుమికే మిడుతల వలె ప్రాణాలు వదిలేస్తున్నారు. కాని ఎవరూ పారిపోవడానికి ఇష్టపడడం లేదు. శ్రీకృష్ణుడు చూస్తూ ఉండగానే సాంబుడు, చారుదేష్ణుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, అనిరుద్దుడు, గడుదు చనిపోయారు. దానితో అతని క్రోధాగ్ని ప్రజ్వరిల్లింది. శంఖచక్రగదాధారి అయిన ఆ ప్రభువు చావగా మిగిలిన వీరులందరినీ సంహరించేశాడు. అది చూసి మహా పరాక్రమవంతుడైన బభ్రువు, దారుకుడు అతని వద్దకు వచ్చి - “దేవా! ఇప్పుడు అందరూ చనిపోయారు. ఇందులో చాలమంది నీ చేతిలోనే చనిపోయారు. ఇక బలచేవుని జాడ తెలుసుకోవాలి. నడవండి. మనం ముగ్గురము బలచేవుడు వెళ్లినవైపుకు వెళ్దాం.” అన్నారు.

బలరామకృష్ణులు వైకుంఠమును చేరుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! అనంతరం దారుకుడు, బభ్రుడు, శ్రీకృష్ణుడు ఈ ముగ్గురూ బలరాముని అడుగుజాడలను చూసుకొంటూ అక్కడినుండి బయలుదేరారు. కొద్దిదూరం వెళ్లేసరికి - అనంత పరాక్రమవంతుడైన బలభద్రుడు ఒక చెట్టుకింద కూర్చొని, ఏకాంతంగా ఏదో ఆలోచిస్తూ ఉండడం వారికి కనిపించింది. అక్కడికి చేరుకొని, శ్రీకృష్ణుడు దారుకుని “కురురాజుదాని హస్తినాపురానికి వెంటనే వెళ్లి అర్జునునికి యాదవులయొక్క ఈ మహాసంహారం గూర్చిన వార్తను చెప్పు. బ్రాహ్మణ శాపంతో యదువంశీయులు మరణించిన వార్త విని అర్జునుడు వెంటనే ద్వారకకు బయలుదేరాలి.” అని ఆజ్ఞాపించాడు.

శ్రీకృష్ణుని ఆవేశంతో దారుకుడు రథం ఎక్కి కురుదేశానికి బయలు చేరాడు. అతడు వెళ్లిన తరువాత శ్రీకృష్ణుడు తన వద్ద నిల్చున్న బభ్రుని చూచి - స్త్రీలను రక్షించడానికి

మీరు వెంటనే ద్వారకకు వెళ్లండి. బందిపోటులు ధనలోభంతో ఎక్కడైనా వారిని చంపవచ్చు. అలా కాకూడదు.” అన్నాడు బభ్రువు తన బంధువులందరూ మరణించడం వలన మిక్కిలి దుఃఖంతో ఉన్నాడు. శ్రీకృష్ణుని ఆజ్ఞాప్రకారం అతడు ఇలా బయలుదేరాడో లేదో, బ్రాహ్మణుల శాపమహిమ వలన ఉత్పన్నమయిన ముసలం ఒక వ్యాదుని ఇనుప ముద్గరంలో దూరి అతని మీదకి వచ్చి పడింది. ఆ దెబ్బకు వెంటనే అతడు మరణించాడు. బభ్రువు చని పోవడంచూసి శ్రీకృష్ణుడు తన అన్న బలరామునితో - “అన్నా! నీవు ఇక్కడే ఉండి నా కోసం నిరీక్షించు. ఇంతలో నేను ఆడువారిని కుటుంబ జనులకు రక్షించమని ఆప్పగించి వస్తాను.” అన్నాడు. ఇలా అని అతడు ద్వారకానగరానికి వెళ్లి, తన తండ్రి వసుదేవునితో - “తండ్రి! మీరు అర్జునుని రాకకు ఎదురుచూస్తూ, ఈ స్త్రీలందరినీ రక్షిస్తూ ఉండండి. ఇప్పుడు బలరాముడు అడవిలో నాకోసం ఎదురు చూస్తూ ఉంటాడు. నేను అతనిని కలవడానికి వెళ్తున్నాను. యదువంశవివాశనాన్ని నేను నా కన్నులతో చూశాను. ఆ వీరులు లేని ఈ ద్వారకానగరాన్ని ఇక నేను చూడలేను.” అని చెప్పాడు.

ఈ సంగతి చెప్పి, అతడు తండ్రి కాళ్లకు నమస్కరించి, వెంటనే అక్కడినుండి బయలు దేరాడు. ఇంతలో ఆ నగరంలోని స్త్రీలు, బాలురు విలపిస్తున్న మహాఆర్తవాదం వినపడింది. విలపిస్తున్న యువతుల యొక్క కరుణపూరితమైన ఆక్రందనలను విని శ్రీకృష్ణుడు వెనక్కి తిరిగివచ్చి, వారిని ఓదారుస్తూ - “రాణులారా! నరోత్తముడు అర్జునుడు త్వరలోనే ఈ నగరానికి వస్తాడు. అతడు మిమ్మల్ని ఆపద నుండి కాపాడతాడు.” అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు. అక్కడికి వెళ్లి అతడు అడవిలో ఒంటరిగా ఉన్న బలరాముని దర్శించాడు. బలరాముడు యోగయుక్తుడై సమాధిలో లీనమై ఉన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు చూస్తూఉండగానే అతని ముఖం నుండి ఒక పెద్ద పాడవైన తెల్లని సర్పం వెలువడి సముద్రంవైపు పాకిపోయింది. దానికి వేయి తలలు ఉన్నాయి. దాని నోరు ఎఱ్ఱగా ఉంది. సముద్రుడు స్వయంగా వచ్చి భగవంతుడైన ఆ అనంతునికి స్వాగతం పలికాడు. అతనితోపాటే దివ్యనాగములు, పవిత్రనదులు కూడా అతనిని సత్కరించాయి. కర్కటక, వాసుకి, తక్షక, పృథుశ్రవ, అరుణ, కుంజర, మిశ్రీ, శంఖీ, కుముద, పుండరీక, ధృతరాష్ట్ర, హ్రోద, క్రాథ, శితికంఠ, ఉగ్రతేజ, చక్రమంద, అతిషండ, దుర్ముఖ, అంబరీష మొదలైన సర్పాలు కూడా అతని సేవకు వచ్చి నిలిచాయి.

జలాధి దేవత అయిన వరుణుడు కూడా అక్కడకు స్వయంగా విచ్చేశాడు. వీరందరూ ముందుకు వచ్చి, భగవంతుడైన అనంతునికి స్వాగతం, అభినందనం పలికి, అర్ఘ్యపాద్యాలతో పూజించారు. అన్న బలరాముడు పరమధామం చేరుకొన్న తరువాత, అందరియొక్క అన్నిటియొక్క గతులను తెలుసుకోగలిగిన దివ్యదృష్టికల శ్రీకృష్ణ భగవానుడు శూన్యమైన ఆ అడవిలో తిరగసాగాడు. తిరుగుతూ తిరుగుతూ అతడు ఒకచోట నేలపై కూర్చొని ఏదో ఆలోచించసాగాడు. పూర్వం గాంధారి ఇచ్చిన శాపాన్ని గుర్తుచేసుకొని, తన అంతర్ధానానికి తగిన సమయం వచ్చిందని తలపోశాడు. శ్రీకృష్ణుడు సమస్త ఆర్థాల తత్త్వం తెలిసినవాడు. అవ్యయుడైన దేవుడు. అయినాకూడా ముల్లోకాలను రక్షించడానికి పరమధామానికి వేంచేయాలనే ఉద్దేశ్యంతో మనస్సును, వాక్కును, ఇంద్రియాలను నియంత్రించి, మహాయోగాన్ని (సమాధిని) అవలంబించి, నేలపై పడుకొన్నాడు. అప్పుడే ‘జర’ అనే పేరుగల ఒక బోయవాడు జంతువులను చంసి తీసికొని వెళ్లాలనే కోరికతో ఆ చోటకి వచ్చి, యోగస్థితిలో నిద్రిస్తున్న శ్రీకృష్ణుని పాదంలో బాణంవేసి గాయపరిచాడు. అతని మనసులో జంతువులమీద ఆసక్తి ఉంది. అందుకని శ్రీకృష్ణుని కూడా అతడు మృగమనే బావించాడు. బాణంతో కొట్టిన తరువాత అతడు తన వేటను తీసికొనిపోవడానికి ముందుకు వచ్చేసరికి, యోగస్థితుడైన చతుర్భుజుడు, పీతాంబరధారి, శ్రీకృష్ణ భగవానుడు కనిపించాడు. ఇక అప్పుడు జరుగు తన్ను తాను అపరాధిగా బావించుకొని, మనసులోనే చాలా శంకించి, భగవంతుని రెండు పాదాలు పట్టుకొన్నాడు. మహాత్ముడైన శ్రీకృష్ణుడు అప్పుడతనిని ఆశ్వాసించి, తన కాంతితో భూమ్యాకాశాలను నింపివేస్తూ, ఊర్ధ్వలోకానికి (తన పరమధామానికి) వెళ్లిపోయాడు. అంతరిక్షానికి చేరుకొనే సరికి, ఇంద్రుడు, అశ్వినీకుమారులు, రుద్రులు, అదిత్యులు, వసువులు, విశ్వేదేవులు, మునులు, సిద్ధులు, అస్పరసలతో పాటుగా అతిముఖ్యులైన గందర్వులు కదిలివచ్చి భగవంతుని స్వాగతించారు. అనంతరం మిక్కిలి తేజోరూపుడు, సృష్టికర్త, అవ్యయుడు, యోగశాస్త్రాచార్యుడు, భగవంతుడు అయిన నారాయణుడు అమితతేజస్సుతో భూమ్యాకాశాలను ప్రకాశింపచేస్తూ తన పరమధామమైన అప్రమేయ పదమును పొందాడు. అతడు పరమధామానికి వేంచేసే తరుణంలో దేవతలు, ఋషులు, చారణులు, గందర్వులు, అస్పరసలు, సిద్ధులు, సాద్యులు వినీత భావంతో అతనిని పూజించారు.

దేవతలు అభినందిస్తూ, మునులు ఋగ్వేదంలోని ఋక్కులతో పూజిస్తూ, గంధర్వులు స్తోత్రం చేస్తూ, ఇంద్రుడు ప్రేమతోను అతనికి స్వాగతసత్కారాలు చేశారు.

అర్జునుడు ద్వారకకు వచ్చి వసుదేవునితో

సంభాషించుట - వసుదేవుని దేహత్యాగము.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "రాజా! దారుకుడు కురుదేశాన్ని చేరుకొని, మహారథులైన పాండవులకు - "యదువంశీయులు అందరూ తమలో తాము ముసలాలతో కొట్టుకొని మరణించారు" అనే వార్తను వినిపించాడు. వృష్ణి భోజ, అంధక, కుకుర వంశ వీరులు నశించి పోయారని విన్న పాండవులు మిక్కిలి శోకించారు. వారి హృదయాలు శంకాప్పదమయ్యాయి. శ్రీకృష్ణునికి ప్రിയసఖుడయిన అర్జునునికయితే వెంటనే ఆ వార్త నమ్మబుద్ధి కాలేదు. అతడు వెంటనే తన మామ వసుదేవుని కలుసుకోవడానికి బయలుదేరాడు. వృష్ణివంశీయులు నివసించే చోటుకి దారుకునితో పాటు చేరుకొన్న అర్జునునికి ద్వారకానగరం విధవాస్త్రీవలె శోభావిహీనంగా కనిపించింది. శ్రీకృష్ణ భగవానుని యొక్క పదహారువేల మంది భార్యలు అర్జునుని చూడగానే వావిడిచి ఏడువసాగారు. వారి ఆర్తవాదం మరింత ఎక్కువైంది. వారిని చూడగానే అర్జునునికి కన్నులలో నీరు తిరిగింది. పతులను, పుత్రులను పోగొట్టుకొన్న ఆ అనాథఅబలలవైపు అతడు చూడలేక పోయాడు. ద్వారకానగరం యొక్క, శ్రీకృష్ణుని భార్యల యొక్క దురవస్థను చూచి అర్జునుడు వెక్కి వెక్కి ఏడ్చాడు. కన్నీళ్లు కారుస్తూ నేలపై కూలిపోయాడు. సత్రాజిత్తు కూతురు సత్యభామ, రుక్మిణి మొదలైన పట్టపురాణులు కూడా అర్జునుని వద్దకు వచ్చి నేలమీద కూలబడ్డారు. అతని చుట్టూ చేరి గట్టిగా ఏడవసాగారు. తరువాత వారు అర్జునుని లేవదీసి బంగారు సింహాసనంపై కూర్చోపెట్టి మౌనంగా దానికి నలువైపులా కూర్చున్నారు. అప్పుడు అర్జునుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని గుణాలను ప్రశంసిస్తూ, అతనికి సంబంధించిన ఎన్నో విషయాలను చెప్పి దుఃఖిస్తున్న ఆ ఆడువారినందరినీ అనునయిస్తూ ఓదార్చాడు. అనంతరం అతడు తన మామ వసుదేవుని కలుసుకోవడానికి అతని భవనానికి వెళ్ళాడు. అక్కడకి వెళ్ళిన అతడు వసుదేవుడు పుత్రశోకంతో కుమిలిపోతూ నేలపై పడి ఉండడం చూశాడు. మేనమామయొక్క ఆ దురవస్థను చూసి, కన్నీరు కారుస్తూ అర్జునుడు అతని రెండు పాదాలు పట్టుకున్నాడు. వసుదేవుడు అతనిని తన రెండు చేతులతో

పైకి లాగుకొని గుండెలకు ఆదుముకొని తన కొడుకులందరినీ, పోదరులను, పాత్రులను, దౌహిత్రులను, మిత్రులను తలచుకొని తలచుకొని విలపించసాగాడు.

వసుదేవుడు - "అర్జునా! వందలకొద్దీ దైత్యులను, రాజులను జయించిన వారు నేడు లేరు. అయినా కూడా నా ప్రాణాలు పోవడంలేదు. నీ ప్రయశిష్యులు, నీవు మిక్కిలిగా గౌరవించేవారు, వృష్ణివంశంలోని ప్రముఖవీరులలో ఆతిరథులుగా ఎన్నబడిన వారు, ప్రశంసాపాత్రులై కీర్తికెక్కిన వారు, శ్రీకృష్ణునికి స్నేహపాత్రులైన ఆ ప్రద్యుమ్న సాత్యకులు ఇద్దరే ఇప్పుడు వృష్ణివంశ వినాశనానికి ప్రధాన కారణం అయ్యారు. అయినా సాత్యకిని, కృతవర్మను, అక్రూరుని, ప్రద్యుమ్నుని మాత్రం ఎందుకు నిందించాలి? వాస్తవానికి ఋషులశాపమే ఈ సర్వనాశవానికి ప్రధానకారణం. కేశిని, కంసుని, చేదిరాజు శిశుపాలుని, నిషాదరాజు ఏకలవ్యుని, కాలింగుని, మాగధుని, గాందారుని, కాళిరాజును మరుభూమి యందలి రాజులను కూడా యమలోకానికి పంపిన, పూర్వ దక్షిణ పర్వతప్రాంత రాజులను సంహరించి జగదీశ్వరుడైన ఆ మధుసూదనుడే బాలకులయొక్క అవినీతివలన ప్రాప్తించిన ఆ ఆపదను ఉపేక్షించి ఊరుకొన్నాడు. నీవు, దేవర్షి అయిన నారదుడు, ఇతర ఋషులు కూడా శ్రీకృష్ణుని పాపసంపర్కం లేని సనాతన పరమేశ్వరునిగా ఎరుగుదురు. ఆ పరమాత్మయే తన కుటుంబవాశనాన్ని మౌనంగా చూస్తూ ఉండిపోయాడు. ఈ విషయంలో ఎప్పుడూ ఉదాసీనంగానే వ్యవహరించాడు. నా కొడుకుగా అవతరించిన జగదీశ్వరుడు గాంధారియొక్క, ఋషులయొక్క వచనాలను అన్యథా చేయడానికి ఇష్టపడలేదని అనిపిస్తోంది. అర్జునా! నీ మనుషుడు పరీక్షిత్తు అశ్వత్థామ చేతిలో చనిపోయినపుడు కూడా శ్రీకృష్ణుని మహిమ వలననే బ్రతికాడు. ఇదంతా మీ కన్నుల ఎదుట జరిగిన సంఘటనే కదా! ఇంత శక్తిమంతుడయి కూడా నీ స్నేహితుడు తన కుటుంభాన్ని రక్షించలేదు. పుత్ర పాత్రులు, పోదరులు, బంధుమిత్రులు అందరూ ఒకరి చేతిలో ఒకరు మరణించి నేలకూలడం చూసి, శ్రీకృష్ణుడు నా వద్దకు వచ్చి - "నాన్నగారూ! నేడు ఈ వంశం నాశనమయింది. అర్జునుడు ద్వారకా నగరానికి వస్తాడు. వచ్చినపుడు వృష్ణివంశం యొక్క సర్వనాశనాన్ని గూర్చి అతనికి తెలుపండి. అర్జునుడు మిక్కిలి చురుకైనవాడు. యదువంశీయులు మరణించారని వింటే వెంటనే ఇక్కడకు వస్తాడు. ఇందులో ఏమీ సందేహం లేదు. నేనే అర్జునుడు, అర్జునుడే నేను. అర్జునుడు ఏది చెపితే

అది చేయండి. ప్రసవకాలం సమీపించిన స్త్రీల యొక్క బాలురను గూర్చి అర్జునుడు మిక్కిలి జాగ్రత్త తీసికొంటాడు. అతడే మీకు పరలోక సంస్కారాలు కూడా చేస్తాడు. అర్జునుడు ఇక్కడినుండి వెళ్లగానే ప్రాకారాలతో, బురుజులతో పాటుగా ఈ ద్వారకానగరాన్ని సముద్రుడు ముంచివేస్తాడు. నేను ఏదైన ఒక పవిత్రస్థలంలో ఉండి, వ్రతనియమాలు పాటిస్తూ బుద్ధిశాలి అయిన బలరామునితో పాటుగా మృత్యువు గూర్చి ప్రతీక్షిస్తూ ఉంటాను." అని చెప్పాడు. ఊహకందని పరాక్రమంగల శ్రీకృష్ణుడు ఇలా చెప్పి, బాలకులతో పాటుగా నన్ను ఇక్కడే వదిలి తాను ఏదో తెలియనిదిక్కుకు వెళ్లిపోయాడు. అప్పటినుండి నేను ఆ ఇద్దరన్నదమ్ములు బలరామకృష్ణులను, భయంకరమైన ఈవంశనాశనాన్ని తలచుకొని శోకంతో కుంగిపోతున్నాను. నేను అన్నం తినడం లేదు. ఇక నేను భుజించను. ఈ ప్రాణాలను నిలుపుకోను. పొండునందనా! నీవు ఇక్కడికి రావడం చాలా మంచిదయింది.

ఇక శ్రీకృష్ణుడు ఎలా చెప్పాడో అలా చేయి. ఈ రాజ్యము, స్త్రీలు, రత్నసంపద అంతా నీకు అప్పగించబడింది. ఇక నేను నిశ్చంతగా నాప్రాణాలు వదిలివేస్తాను." అన్నాడు.

తన మేనమామ పలికిన మాటలు విని అర్జునుడు మనసులోనే కుమిలిపోయాడు. అతని ముఖం నాడిపోయింది. అతడు వసుదేవునితో - "మామా! వృష్ణివంశ శ్రేష్ఠుడు పురుషోత్తముడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు, అతని సోదరులు లేని ఈ నేలను ఇక నేను చూడలేను. యుధిష్ఠిరమహారాజు, పూజ్యుడు భీమసేనుడు, నకులసహదేవులు, ద్రౌపదీదేవి కూడా ఇక ఈ భూమిపై ఉండలేరు. మా అందరి మనసులు ఒక్కటే. యుధిష్ఠిర మహారాజుకు కూడా పరలోకానికి వెళ్లే సమయం ఆసన్నమయింది. ఇప్పుడు నేను వృష్ణివంశస్త్రీలను, బాలురను, ముసలి వారిని నాతోపాటు ఇంద్రప్రస్థానికి తీసికొనివెడతాను." అని చెప్పి, దారుకునితో - "నేను వృష్ణివంశ వీరుల యొక్క మంత్రులను వెంటనే కలుసుకోవాలి." అన్నాడు. ఇలా అని అతడు యాదవ మహావీరులను గూర్చి శోకిస్తూ సుధర్మాసభలో ప్రవేశించి, అక్కడ ఒక సింహాసనంపై ఆసీనుడయ్యాడు. అప్పుడు రాజ్యాంగప్రకృతులు అతనికి అన్నివైపులా చుట్టూ చేరి కూర్చోన్నారు. వారందరూ దీనంగా, ఏమి చేయాలో తోచక, ప్రాణం లేనివారిలా ఉన్నారు. అర్జునుని అవస్థ అంతకంటే దయనీయంగా ఉంది. అతడు సభాసదులతో - "నేను వృష్ణి అంధకవంశాల వారిని నాతో పాటు ఇంద్రప్రస్థానికి తీసికొని వెళ్తాను. ఎందుకంటే సముద్రుడు

ఇప్పుడు ఈ నగరాన్ని అంతటిని ముంచివేస్తాడు. కనుక మీరందరూ రకరకాల వాహనాలను, రత్నాలను తీసికొని సిద్ధంగా ఉండండి. ఇంద్రప్రస్థానికి వెళ్ళినతరువాత శ్రీకృష్ణుని మనుమడు వజ్రాని మీకు రాజుగా చేస్తాను. నేటికి ఏడవదినము సూర్యోదయం అయ్యేసరికి ఈ నగరంనుండి బయటపడాలి. కనుక మీరంతా త్వరగా సిద్ధం కావాలి." అని చెప్పాడు.

అర్జునుడు ఇలా ఆజ్ఞాపించగానే మంత్రులందరూ తమ తమ ఇష్టానుసారంగా, అత్యంత ఉత్సుకులై వెంటనే సిద్ధం కావడం మొదలుపెట్టారు. అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని భవనంలోనే ఆరాత్రి గడిపాడు. తెల్లవారేసరికి మహాతేజస్వి అయిన వసుదేవుడు సమాహితచిత్తుడై యోగమును ఆశ్రయించి పరమగతిని పొందాడు. అతని భవనం నుండి పెద్దగా ఆర్తనాదాలు చెలరేగాయి. గట్టిగా ఏడుస్తున్న ఆడునారి గొంతులు భయాన్ని కలిగిస్తున్నట్లున్నాయి. అందరూ జాట్లు విరబోసుకొన్నారు. నగలు, పూలమాలలు తెగి, చెల్లాచెదురుగా పడిపోయాయి. వారు గుండెలు బాదుకొంటూ అతీదైన్యంగా విలపిస్తున్నారు. అనంతరం అర్జునుడు విలువైన ఒక విమానాన్ని అలంకరించి దానిపై వసుదేవుని శవాన్ని పడుకోబెట్టి మనుష్యుల భుజాలకెత్తి నగరం బయటకు తీసికొని పోయాడు. అప్పుడు ద్వారకావాసులందరూ, ఆ చుట్టుపక్కలవారూ దుఃఖసంతపులై వసుదేవుని శవం వెనుకనే వెళ్లారు. అతని పాదెముందు అశ్వమేధయాగంలో ఉపయోగించిన చత్రము, అగ్నిహోత్రంలోని నిప్పు పట్టుకొని యాజకులైన బ్రాహ్మణులు నడుస్తున్నారు. పాదెకు వెనుక వసుదేవుని భార్యలు వస్త్రాభూషణాలు ధరించి అలంకరించుకొని తమ వేలమంది కోడళ్లతో కలిసి వెళ్తున్నారు. వసుదేవుడు జీవించి ఉండగా అతనికి మిక్కిలి ఇష్టమైన చోటికే తీసుకువెళ్లారు. అక్కడే అతనికి దహనసంస్కారం జరిగింది. చితికి నిప్పు ముట్టించగానే వసుదేవుని నలుగురు భార్యలు - దేవకి, భద్ర, రోహిణి, మదిర కూడా దానిపైకి ఎక్కి కూర్చుని, అతనితోపాటే భస్మమై పరలోకానికి చేరుకొన్నారు. మంచిగంధపుచెక్కలు, ఇంకా రకరకాల సుగంధద్రవ్యాలతో నలుగురు స్త్రీలతో పాటు వసుదేవుని శవానికి అర్జునుడు దహనసంస్కారంచేశాడు. అనంతరం వజ్రాడు మొదలైన వృష్ణి అంధక కుమారులు, స్త్రీలు అందరూ వసుదేవునికి జలాంజలులు ఇచ్చారు. తరువాత అర్జునుడు వృష్ణివంశీయులు చనిపోయిన చోటికి వెళ్లాడు. వారు చనిపోయి నేలమీద పడిఉండడం చూసి అర్జునునికి మిక్కిలి దుఃఖం కలిగింది. బ్రాహ్మణశాపం వలన తుంగ

వలన పుట్టిన ముసలాలతో చనిపోయిన యాదవవీరులందరికీ అర్జునుడు అంత్యేష్టి చేశాడు. వారందరికీ శాస్త్రోక్తంగా అపరకర్మలు చేసి, అర్జునుడు ఏడవరోజున రథమెక్కి వెంటనే -ద్వారకనుండి బయలుదేరాడు. అతనితో గుఱ్ఱాలు, ఎద్దులు, కంచరగాడిదలు, ఒంటెలు కట్టిన రథాలు ఎక్కి వృష్ణివంశవీరులయొక్క దుర్బులులైన స్త్రీలు కూడా ఏడుస్తూ వెళ్లారు. అర్జునుడు ఆజ్ఞాపించగా అంధకవృష్ణి వంశీయుల సేవకులు, ఆశ్వికులు, రథికులు, నగరనాసులు, ఆప్రాంతాల నారు, ముసలివారికి, పిల్లలకు అనాథలైన స్త్రీలకు నాలుగువైపులా నిలిచి కదిలారు. అంధకవృష్ణి వంశస్తులైన బాలకులు, బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులు, శ్రీకృష్ణుని పదహారు వేలమంది భార్యలు - అతని పాత్రుడైన వజ్రాడు ముందు నడువగా వెళ్లపాగారు. భోజవృష్ణి అంధకవంశాలకు చెందిన లక్షల, కోట్లమంది విధవలైన స్త్రీలు ఆ సమయంలో అర్జునుని వెంటే వెళ్తున్నారు. రథికువరుడైన అర్జునుడు తీసికొనివెళ్తున్న వృష్ణివంశస్తులయొక్క ఆ పెద్దగుంపు సముద్రంలా కనిపిస్తోంది. అందరూ బయటకు వచ్చాక తిమింగిలాలకు, మొసళ్లకు నివాసభూమి అయిన సముద్రం రత్నభాండారం వంటి ద్వారకను నీటిలో ముంచివేసింది.

ఈ అద్భుతదృశ్యాన్ని చూసి ద్వారకావాసులు అతివేగంగా పయనమయ్యారు. అప్పుడు వారి నోటివెంట “దైవలీల అద్భుతం” అనే మాట పడేపడే వినిపించింది. రమణీయమైన అడవులు, కొండలు, నదీ తీరాలవెంట ఆగుతూ అర్జునుడు యదువంశస్త్రీలను తీసికొనివెళ్తున్నాడు. అలా వెళ్తూ వెళ్తూ అతడు అత్యంత సమృద్ధమైన పంచనదదేశాన్ని చేరుకొని, ఆ ప్రాంతం గోవులు, పశువులు, ధనదాన్యాలతో సంపన్నమై ఉండడంచేత అక్కడ డేరాలు వేయించాడు. ఇంత పెద్దగుంపు ఒంటరివాడైన అర్జునుని సంరక్షణలో వెళ్లడం చూసి అక్కడుండే దొంగల మనసులలో ఆశ పుట్టింది. వారందరూ ఆభీర జాతివారు. వారంతా ఒక చోటకు చేరి తమలో తాము “అన్నలారా! అటుచూడండి. ధనుర్ధరుడైన అర్జునుడు మనలను ఏమాత్రం పరిగణించక వృద్ధులు, భాలురు ఉన్న ఈ అనాథ సమూహాన్ని ఒంటరిగానే తీసికొని వెళ్తున్నాడు. అతని సైనికులు అందరూ కూడా నిరుత్సాహంగా కనిపిస్తున్నారు. (కనుక వారిపై దాడిచేయాలి.)” అని సంప్రదించుకొని క్ర్రలు పట్టుకొని సాములు దొంగిలించే ఆ దొంగలు వృష్ణివంశీయుల గుంపుమీద వేలసంఖ్యలో ఒక్కసారిగా విరుచుకుపడ్డారు. కాలం మారి ఉత్సాహం పుంజుకొన్న వారు సింహనాదాలతో

అందరినీ భయపెడుతూ వారిని చంపడానికి సిద్ధపడ్డారు. వారు వెనుకనుండి దాడి చేయడం చూసి కుంతీనందనుడు అర్జునుడు తన కాల్యాలంతో వెంటనే వెనుకవైపుకు చేరుకొని హేళన చేస్తున్నట్లుగా - “పాపాత్ములారా! ప్రాణాలమీద ఆశఉంటే వెనక్కు వెళ్లండి. లేకుంటే నా భాణాలకు గురై ఇప్పుడు మీరు తీవ్రంగా బాదపడతారు” అన్నాడు.

వీరుడైన అర్జునుడు అలా అన్నప్పటికీకూడా అతని మాటలను లక్ష్యపెట్టకుండా అతడు వద్దని పదే పదే వారిస్తున్నా, ఆ మూర్ఖులు ఆ గుంపుమీద దాడిచేశారు. అర్జునుడు తన దివ్యధనువు గాండీనాన్ని పెకెత్తి అతి కష్టంమీద ధానిని ఎక్కుపెట్టాడు గాని, అతడు తన అస్త్రశస్త్రాలను గుర్తుచేసుకొంటే, అవి ఏమాత్రం స్ఫురణకు రాలేదు. అది చూసి అతనికి చాలా సిగ్గు కలిగింది. ఏనుగులపై ఉన్నవారు గాని, రథికులుగాని దొంగల చేతులలో పడిన తమ వారిని తప్పించలేకపోయారు. ఆ గుంపులో స్త్రీలు ఎక్కువగా ఉండడంవలన దొంగలు ఎన్నోపక్కల నుండి వారిపై దాడిచేస్తున్నారు. అర్జునుడు వారిని రక్షించడానికి యథాశక్తి ప్రయత్నిస్తూనే ఉన్నాడు. ఆ వీరులు అందరూ చూస్తూ ఉండగానే ఆ దొంగలు ఎంతోమంది స్త్రీలను నాలుగువైపులకు లాగుకొని పోపాగారు. వారి దురవస్థను చూసి చాలామంది స్త్రీలు దొంగల ఇచ్చానుసారం మాట్లాడకుండా వారివెనుక వెళ్ళిపోయారు. అర్జునుడు అత్యంత ఉద్విగ్నుడై, అనేక వృష్ణివంశవీరులతో కలసి గాండీవ ధనుస్సునుండి విడిచిన భాణాలద్వారా దొంగల ప్రాణాలు తీయపాగాడు. ఒక్కక్షణంలోనే భాణాలన్నీ అయిపోయాయి. భాణాలు లేకపోవడంతో అర్జునునికి మహాదుఃఖం కలిగింది. అతడు శోకనంతపుడై వింటికోప్పుతోనే దొంగలను వధించపాగాడు. జనమేజయా! అప్పుడు పార్థుని ఎదుటనే మ్లేచ్చులైన ఆ దొంగలు వృష్ణిఅంధకవంశాలలోని అందమైన స్త్రీలను దొంగిలించి నాలుగువైపులకు పారిపోయారు. ఇది దైవనిర్ణయమనుకొని అర్జునుడు విషాదంలో మునిగి నిట్టూర్పులు విడువపాగాడు. అస్త్రజ్ఞానం లోపించిపోయింది, భుజాలలో మునుపటి శక్తిలేదు. వింటిమీద పట్టు బిగియడంలేదు. అక్షయభాణాలు కూడా క్షయమయిపోయాయి. ఇదంతా విదివిలాసమనుకొని అతడు చాలా భీన్నుడై ఇక ఆ దొంగలను వెన్నంటక వెనక్కి తిరిగివచ్చాడు. అపహరణకు గురికాకుండా మిగిలిన స్త్రీలను, డోచుకోగా మిగిలిన రత్నాలను తీసికొని అతడు కురుక్షేత్రం చేరుకొన్నాడు. ఈ రీతిగా

శేషించిన వృష్టివంశీయులను తీసికొనివచ్చి అర్జునుడు నారికి అక్కడక్కడా నినాసాలు కల్పించాడు. కృతవర్మయొక్క కొడుకునకు మార్తికావత నగరరాజ్యాన్ని ఇచ్చి, భోజరాజు కుటుంబములో మిగిలిన స్త్రీలను అతనివద్ద వదిలివేశాడు. అనంతరం వృద్ధులు, సిల్లలు, ఇతరస్త్రీలను వెంటపెట్టుకొని అతడు ఇంద్రప్రస్థానికి వచ్చి వారంధరికి అక్కడ నినాసం ఏర్పాటు చేశాడు. పాత్యకి ప్రియపుత్రుని సరస్వతీనదీతీర (సారస్వత) దేశానికి అధికారినిచేసి, వజ్రాని ఇంద్రప్రస్థానికి రాజుగా చేశాడు. వజ్రాడు ఎంత వారింఛినా అక్రూరుని భార్యలు తపస్సు చేసుకోవడానికి అడవులకు వెళ్లిపోయారు. రుక్మిణి, గాందారి, శైబ్య, హైమవతి, జాంబవతి - వీరంతా అగ్నిప్రవేశం చేశారు. శ్రీకృష్ణునికి ప్రియురాలయిన సత్యభామ, ఇతర భార్యలు తపస్సు చేయాలని నిశ్చయించుకొని వనానికి వెళ్లిపోయారు. తనవెంట వచ్చిన ద్వారకానాసులంధరికి యథాయోగ్యంగా భాగాలు పంచి, అర్జునుడు వారందరినీ వజ్రానికి అప్పగించాడు. ఈ రీతిగా సమయోచితంగా వ్యవస్థ కల్పించి అర్జునుడు కన్నుల నీరు కారుస్తూ న్యాసమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్లి, అక్కడ అతనిని దర్శించాడు.

అర్జునుడు న్యాసమహర్షితో సంభాషించుట.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - “రాజా! మహానియమవ్రతుడు, దర్మవేత్త అయిన న్యాసమహర్షి వద్దకు వెళ్లి “నేను అర్జునుడను” అని చెప్పుకుంటూ అతడు మహర్షిపాదాలకు ప్రణమిల్లాడు. అతని రాకకు ఆనందించి న్యాసమహర్షి - “నాయనా ! నీకు స్వాగతం. రా కూర్చో.” అని ఆహ్వాయంగా అన్నాడు. అర్జునుని మనసు అశాంతిగా ఉంది. అతడు మాటిమాటికీ నిట్టూరుస్తూ చాలా భిన్నుడై ఉన్నాడు. అతడు అలా ఉండడం చూసి న్యాసమహర్షి - “పార్థా! గోళ్లు, వెంట్రుకలు లేదా మైలవస్త్రపు పీలికలు పడిన కుండెడు నీళ్లు నీ మీద ఒలికాయా? లేక రజస్వలా సమాగమంకాని, బ్రహ్మహత్యగాని నీవు చేశానా? ఎక్కడా యుద్ధంలో ఓడిపోలేదు కదా? ఎందుకు అలా కళాకాంతులు లేకుండా ఉన్నావు? నేను వినధగినదయితే నీ వృత్తాంతం త్వరగా చెప్పు.” అని అడిగాడు.

అర్జునుడు - “దేనా! నీలమేఘశ్యాముడు, కమలధళలోచనుడు అయిన శ్రీకృష్ణభగవానుడు బలరామునితోపాటుగా పరమథామానికి చేరుకొన్నాడు. బ్రాహ్మణుల శాపం వలన ముసలయుద్ధం జరిగి వృష్టివీరులందరూ నశించిపోయారు. వీరులందరూ చనిపోయిన

గగుర్పాటు కలిగించే ఆ యుద్ధం ప్రభావక్షేత్రంలో జరిగింది. మహాబలవంతులయిన భోజవృష్టి అంధక వంశీయులు తమలో తాము పోరాడుకొని చనిపోయారు. కాలవిపర్యయం చూడండి. పరిఘలవంటి భుజాలతో గధాపరిఘశక్తి ఆఘాతాలను సహించగలిగే వారే తుంగగడ్డితో చనిపోవడమా? అనంత తేజోవంతులయిన ఆ వీరుల నాశనం వలన కలిగిన దుఃఖాన్ని నేను వీరీతిగానూ భరించలేకున్నాను. యదువంశం నాశనమయింది అనే సంగతి తలచుకొంటే నాకు సముద్రం ఎండిపోయినట్లు, పర్వతాలు చలించినట్లు, మిన్నువిరిగి మీధ పడినట్లు, అగ్ని చల్లబడినట్లు అనిపిస్తోంది. ఇది నమ్మశక్యం కానిదిగా ఉంది. అయినా ఇది నిజం. ఇది కాక ఇంకొక సంఘటన జరిగింది. అది దీనికంటే కూడా మిక్కిలి బాదాకరంగా ఉంది. పంచనదదేశ నినాసులైన ఆభీరులు నాతో యుద్ధానికి దిగి, నేను చూస్తూ ఉండగానే వేలమంది వృష్టివంశస్త్రీలను అపహరించుకొని పోయారు. అక్కడ నా చేతిలో దనుస్సు ఉంది. అయినా ఎక్కు పెట్టలేకపోయాను. నా చేతులలో మునుపు ఉన్న బలంలేదు. రకరకాల అస్త్రాలయొక్క జ్ఞానం నాకు ఉండేది. అది లుప్తమయి పోయింది. నా బాణాలన్నీ క్షణకాలంలోనే అంతరించిపోయాయి. అప్రమేయస్వరూపుడు, శంఖచక్రగధాధారి, చతుర్భుజుడు, పీతాంబరధారి, శ్యామసుందరుడు, కమలధళాయత నేత్రుడు, పరమపురుషుడు అయిన గోవిందుడు తన అనంతప్రభను ప్రసరింపచేస్తూ నా రదానికి ముందుండి శత్రుసేనను భస్మం చేస్తూ ఉండేవాడు. అతడిప్పుడు నాకు కనపడడం లేదు. అతడు కనపడకపోవడం వలన నాకు చాలా దుఃఖం కలుగుతోంది. తల తిరిగిపోతోంది. మనసు ఉద్విగ్నంగా ఉంది. ఒక్కక్షణం కూడా శాంతిగా ఉండలేక పోతున్నాను. వీరుడైన జనార్దనుడు లేకుండా ఇప్పుడిక నేను జీవించలేను. అతడు మాయమైపోయాడని విని నాకు దిగ్భ్రమ కలుగుతోంది. నా కుంటుంబం కూడా నాశనమయిపోయినట్లే. నా పరాక్రమం కూడా నశించిపోయింది. ఇప్పుడు శూన్యహృదయంతో ఊరకే అటు ఇటు తిరుగుతున్నాను. కాబట్టి మీరు నాకు దయచేసి మేలు కలిగే ఉపదేశం చేయండి.” అని మిక్కిలి దీనంగా అడిగాడు.

న్యాసుడు చెప్పాడు - “కురుశ్రేష్ఠా! వృష్టిఅంధక వంశవీరులు బ్రాహ్మణ శాపాగ్ని చేత ధగ్దులై నశించిపోయారు. నీవు వారి కొరకు శోకించకు. నారికి అలా జరగాలని ఉంది. శ్రీకృష్ణ భగవానుడు నారికి వచ్చిన ఈ ఆపదను తప్పించడానికి

సమర్థుడై కూడా ఉవేక్షించాడు. ముల్లోకాలలోని సమస్త చరాచర ప్రాణుల యొక్క గతులను శ్రీకృష్ణుడు మార్చగలడు. అయినప్పుడు యాదవులకు కలిగిన శాపాన్ని మార్చడం అతనికిమంత పెద్ద సంగతి? స్నేహవశంచేత నీరథానికి ముందు నడిచిన (సారథ్యం వహించిన) వాసుదేవుడు పాథారణపురుషుడేమీ కాడు, చక్రగదాధారి, ప్రాచీన ఋషి అయిన సాక్షాన్నారాయణుడు. ఆయతలోచనుడు శ్రీకృష్ణుడు భూభారాన్ని తగ్గించి ఇప్పుడు తన పరమథామానికి చేరుకొన్నాడు. మహాబాహూ! నీవుకూడా భీమనకుల సహదేవుల సహాయంతో దేవతలయొక్క మహాకార్యాన్ని నెరవేర్చావు. నాకు తెలిసినంతవరకు మీరు మీ కర్తవ్యాన్ని పూర్తి చేశారు. మీకు అన్ని విధాల సాపల్యం చేకూరింది. ఇక మీకు పరలోకానికి వెళ్లే సమయం వచ్చింది. ఇదే మీకు శ్రేయస్కరమైనది. పుట్టుకసమయం వచ్చినపుడు మనుష్యుని

యొక్క బుద్ధి, తేజస్సు, జ్ఞానం ఇలాగే వికసిస్తాయి. దానికి వ్యతిరేక సమయం వచ్చినపుడు ఇవన్నీ నశించిపోతాయి. కాలమే వీటన్నింటికీ మూలము. ప్రపంచం యొక్క ఉత్పత్తికి బీజభూతమైనది కూడా కాలమే. నీ అస్త్ర శస్త్రాల ప్రయోజనం కూడా తీరిపోయింది. అందుకే అవి ఎలా వచ్చాయో అలాగే వెళ్ళిపోయాయి. ఇక మీకు ఉత్తమ గతులు లభించే సమయం వచ్చింది. ఇందులోనే మీకు కల్యాణముందని నాకు అనిపిస్తోంది" అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెపుతున్నాడు - "జనమేజయా! అమితతేజస్వి అయిన వ్యాసమహర్షి చెప్పిన ఈమాటలలోని తత్వాన్ని గ్రహించి, అర్జునుడు అతని అనుమతి తీసికొని, హస్తినాపురానికి వెళ్లి, అక్కడ యుధిష్ఠిరుని కలుసుకొని అతనికి వృష్ణిఅంధకవంశాల వృత్తాంతమంతా వినిపించాడు."

ఇది మౌనల పర్వము

సంక్షిప్త మహాభారతము

మహాప్రస్థానిక పర్వము

ద్రౌపదీసహితులై పాండవులు

మహాప్రస్థానమునకరుగుట.

నారాయణం నమస్కృత్య వరం చైవ సరోత్తమమ్ ।

దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, సరోత్తముడు అయిన అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని రచించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురబావాలను తొలగించి అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

జనమేజయుడు - “బ్రహ్మజ్ఞాదా! వృష్టి అంధకవంశవీరుల మధ్య ఈ రీతిగా ముసలయుద్ధం జరిగిందన్న వృత్తాంతం విని పాండవులు శ్రీకృష్ణభగవానుడు పరమథామం చేరుకొన్నతరువాత ఏమిచేశారు?” అని వైశంపాయనుని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - “రాజా! యుధిష్ఠిరుడు వృష్టివంశంయొక్క సర్వనాశనం గురించి వినగానే మహాప్రస్థానానికి నిశ్చయించుకొని, అర్జునునితో - “మహామతీ! కాలమే ప్రాణులందరినీ పక్షమయ్యేలా చేస్తుంది. చావువైపు తీసికొని వెడుతూ ఉంటుంది. ఇప్పుడు నేను కాలపాశానికి తలవంచుతున్నాను. మీరు కూడా ఈ విషయంలో మీ అభిప్రాయాలను తెలియచేయండి” అన్నాడు. అన్నగారు ఇలా అడుగగానే అర్జునుడు కూడా కాలంయొక్క అనివార్యతను ఉటంకించి, అతడు చెప్పినదానికి ఆమోదించాడు. అర్జునుని ఉద్దేశ్యం తెలిసి భీమసేనుడు, నకులసహదేవులు కూడా అతని మాటను సమర్థించారు. అనంతరం యుధిష్ఠిరుడు యుయుత్సుని పిలిచి రాజ్యాన్నంతటినీ కనిపెట్టి ఉండే బారాన్ని అప్పగించి, సింహాసనంపై పరీక్షితుని అభిషేకించాడు. అనంతరం అతడు అతిదుఃఖితుడై సుభద్రతో - “అమ్మాయీ! ఈ నీ మనుమడు పరీక్షితు కౌరవులకు రాజు అవుతాడు. యదువంశీయులలో మిగిలిఉన్నవారికి శ్రీకృష్ణుని మనుమడు వజ్రాని రాజుగా చేశాము. పరీక్షితు హస్తినాపురరాజ్యంలోను, వజ్రాడు ఇంద్రప్రస్థరాజ్యంలోను ఉంటారు. నీవు రాజైన వజ్రాని కూడా రక్షించాలి.” అని చెప్పాడు. ఇలా చెప్పి, యుధిష్ఠిరుడు తమ్ముళ్లతో కలసి, వృద్ధుడైన తన మేనమామ వసుదేవునికి, శ్రీకృష్ణునికి, బలరాముడు మొదలైన వారికి కూడా తర్పణములిచ్చి, అతిజాగరూకుడై అందరికీ పేరుపేరున

శాస్త్రోక్తంగా శ్రాద్ధక్రియ నిర్వర్తించాడు. ఆపై ద్వైపాయన వ్యాసుని, నారదుని, మార్కండేయుని, భారద్వాజుని, యాజ్ఞవల్క్యుని ఆహ్వానించి, వారికి భగవత్ప్రీతికొరకు రుచికరమైన భోజనం పెట్టించాడు. భగవన్నామ సంకీర్తనం చేస్తూ ఉత్తమబ్రాహ్మణులకు రకరకాల రత్నాలు, వస్త్రాలు, గ్రామాలు, గుట్టలు, రథాలు సమర్పించాడు. అనంతరం గురువైన కృపాచార్యుని పూజించి, నగరవాసులతోపాటుగా పరీక్షితును శిష్యునిగా అతనిసేవకు అప్పగించాడు. తరువాత ప్రజలందరిని పిలిచి రాజర్షి యుధిష్ఠిరుడు వారికి తన మహాప్రస్థాన విషయకమైన ఆలోచనను తెలియచేశాడు. అతని మాట వింటూనే నగర ప్రాంత ప్రజలు ఉద్విగ్నులై “మహారాజా! మీరు అలా చేయకండి. (మమ్మల్ని విడిచి మీరు ఎక్కడికీ వెళ్లకండి.)” అని వేడుకొన్నారు. కాని ధర్మాత్ముడయిన యుధిష్ఠిరుడు నారిని అనునయించి, నచ్చచెప్పి అంగీకరింపచేశాడు. తమ్ములతోపాటుగా వెళ్లడానికే నిశ్చయించుకొన్నాడు. అందుకై అతడు తన ఆభరణాలన్నీ తీసివేసి, నారచీరలు దరించాడు. భీమార్జున, నకుల సహదేవులు, ద్రౌపదీదేవి కూడా అలాగే చేశారు. అందరూ నారవస్త్రాలు ధరించారు. అనంతరం వారు బ్రాహ్మణుల చేత ఉత్సర్గకాలంలో చేయవలసిన యజ్ఞాన్ని చేయించి, అగ్నులను నీటిలో విడిచిపెట్టి, మహాయాత్రకు బయలుదేరారు. పూర్వం జూదంలో ఓడిపోయి ఏరీతిగా అడవులకు బయలుదేరాలో అలాగే ఆ రోజు కూడా ద్రౌపదీసహితంగా వారు ఇంటినుండి బయలుదేరడం చూసి నగరంలోని స్త్రీలందరూ రోధించసాగారు. కాని ఆ ఐదుగురు అన్నదమ్ములకు మాత్రం ఈ యాత్ర చాలా సంతృప్తిగానే ఉంది. యుధిష్ఠిరుని అభిప్రాయం తెలిసికొని, వృష్టివంశీయుల నాశనం చూసి, పాండవులందరూ, ద్రౌపది, ఒకకుక్క - వీరందరూ కలసి బయలుదేరారు. ఆ ఆరుగురిని వెంటపెట్టుకొని ఏడవవాడైన యుధిష్ఠిరుడు హస్తినాపురంనుండి వెలుపలకు రాగానే, నగరవాసులైన ప్రజలు, అంతఃపురస్త్రీలు వారిని చాలా దూరంవరకు సాగనంపడానికి వెళ్లారు కాని, ఎవరూకూడా యుధిష్ఠిరుని వెనక్కి తిరిగిరమ్మని చెప్పలేకపోయారు. మెల్లమెల్లగా పురవాసులు, కృపాచార్యుడు మొదలయిన వారందరూ యుయుత్సునితోపాటుగా వెనక్కి తిరిగివచ్చారు. నాగకన్య ఉలూపి గంగలో ప్రనేశించింది. చిత్రాంగద

మణిపురనగరానికి వెళ్లిపోయింది. తక్కిన తల్లులు పరీక్షిత్తుకు చుట్టూ చేరి, అతనితో వెనుకకు మళ్లారు.

అనంతరం మహాత్ములైన పాండవులు, యశస్విని ద్రౌపదీదేవి ఉపవాసం చేస్తూ తూర్పుదిక్కుగా వెళ్లారు. వారందరూ కూడా యోగయుక్తులు, మహాత్ములు, త్యాగదర్మాలను పాటించేవారు. వారు అనేక దేశాలను, నదులను, సముద్రాలను దాటారు. అందరికంటే ముందు యుధిష్ఠిరుడు, అతని వెనుక భీమసేనుడు, అతని వెనుక అర్జునుడు, అతనికి వెనుక క్రమంగా నకులసహదేవులు నడుస్తున్నారు. స్త్రీరత్నం ద్రౌపదీదేవి అందరికంటే వెనుకగా నడుస్తోంది. ఈ రీతిగా వెళ్తున్న పాండవులు క్రమంగా ఎఱ్ఱసముద్రతీరాన్ని చేరుకొన్నారు. అర్జునుడు దివ్యరత్నాలుగా భావించుకొని తన గాండీవధనుస్సును, రెండు అక్షయతుణీరాలను లోభంతో ఇంతవఱకు విడిచిపెట్టలేదు. అక్కడికి చేరుకొనే సరికి వారికి తమ దారికి అడ్డుగా సాక్షాత్తు అగ్నిదేవుడు పురుషరూప దారియై నిలుచుని ఉండడం కనిపించింది. సప్తజిహ్వుడైన అగ్నిదేవుడు వారితో - మహా బాహూ యుధిష్ఠిరా! భీమసేనా! అర్జునా! నకులసహదేవులారా! మీకు తెలిసే ఉంటుంది నేను అగ్నినని. మీరు ఇప్పుడు వామాటలను శ్రద్ధగా ఆలకించండి. నరరూపుడైన అర్జునుడు, నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణభగవానుని ప్రభావంవలననే నేను ఖాండవవనాన్ని దహించాను. నీ తమ్ముడు అర్జునుడు ఈ ఉత్తమ అస్త్రం గాండీవ ధనుస్సును ఇక్కడే వదిలి అడవులకు వెళ్లాలి. ఎందుకంటే ఇప్పుడతనికి దీనితో ఏమీ అవసరం లేదు. ఈ గాండీవం అన్ని రకాల ధనుస్సులకంటే శ్రేష్ఠమైనది. నేను దీనిని పూర్వం అర్జునుని కోసమే వరుణుని అడిగి తెచ్చాను. ఇప్పుడు దీనిని వరుణునికే తిరిగి ఇచ్చివేయాలి." అని చెప్పాడు.

అదివిని సోదరులందరూ అర్జునుని గాండీవధనుస్సును ఇచ్చివేయమని చెప్పారు. అర్జునుడు వారి మాటను పాటించి, ఆ ధనుస్సును, రెండు తూణీరాలను నీటిలోకి విసిరి వేశాడు. అనంతరం అగ్నిదేవుడు అంతర్ధానం కాగా, పాండవవీరులు దక్షిణాభిముఖులై ముందుకు కదిలారు. అలావెళ్తూ వారు లవణసముద్రానికి ఉత్తరపు ఒడ్డున నైరుతి దిశగా సాగిపోయారు. అనంతరం కేవలం పడమటి దిక్కువైపుకే మరలి, ముందుకు సాగి, సముద్రంలో మునిగిపోయిన ద్వారకానగరాన్ని వారు చూశారు. ఆపై యోగధర్మస్థితులైన పాండవులు అక్కడ నుండి తిరుగుతూ భూప్రదక్షిణం పూర్తి చేయాలనే కోరికతో ఉత్తరదిశగా బయలుదేరారు.

మార్గమధ్యములో ద్రౌపది సహదేవుడు మొదలైన వలుగురు పాండవులు పడిపోవుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! నియమపాలన చేసే యోగయుక్తులైన పాండవులు పడమటినుండి ఉత్తరదిక్కుకు వచ్చి, హిమాలయమహాపర్వతాన్ని దర్శించారు. దానిని దాటుకొని ముందుకు వెళ్తుండగా, వారికి వాలుకానముద్రం కనిపించింది. అనంతరం వారు పర్వతరాజమయిన సుమేరుమహాగిరిని దర్శించారు. పాండవులందరూ ఏకాగ్రచిత్తులై అతివేగంగా నడువ సాగారు. వారి వెనుక వస్తున్న ద్రౌపది తొట్రుపాటుతో పడిపోయింది. ఆమె కింద పడడం చూసి భీమసేనుడు ధర్మరాజుతో - "అన్నయ్యా! రాజకుమారి ద్రౌపది ఎప్పుడూ ఏ పాపమూ చేయలేదు. మఱి ఏకారణంగా ఆమె కిందపడిపోయిందో చెప్పు." అని అడిగాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "నరవరా! ఈమెకు మనసులో అర్జునునిపట్ల విశేషమైన పక్షపాతం ఉంది. నేడు ఆమె దానికి పలితం అనుభవిస్తోంది." అని చెప్పాడు.

ఇలాచెప్పి ధర్మాత్ముడయిన యుధిష్ఠిరుడు ద్రౌపదివైపు చూడకుండానే తన మనసును ఏకాగ్రంచేసుకొని ముందుకు సాగిపోయాడు. కొద్దిసేపటికి సహదేవుడు కూడా పడిపోయాడు. అతడు పడిపోవడం చూసి భీమసేనుడు రాజును - "మాద్రీసుతుడైన ఈ సహదేవుడు ఎల్లప్పుడూ మన సేవలోనే నిమగ్నమై ఉండేవాడు. అహంకారాన్ని ఎప్పుడు తన దరికికూడా చేరనివ్వనివాడు, ఇప్పుడు ఎందుకు భూపతితుడయ్యాడు?" అని ప్రశ్నించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - "రాజకుమారుడు సహదేవుడు ఎవరినీ తన అంతటి విద్వాంసుడుగా భావించేవాడుకాదు. ఈ దోషం వలననే అతడు ఇప్పుడు పడిపోయాడు." అని చెప్పాడు.

ద్రౌపదీ సహదేవులు పడిపోవడం చూసి, బంధుప్రీతి గల వీరుడు నకులుడుకూడా శోకంతో వ్యాకులుడై పడిపోయాడు. ఇదిచూసి భీమసేనుడు మళ్లీ రాజును - "అన్నయ్యా!... లోకంలో నకులునికి సాటివచ్చే సౌందర్యవంతులు లేరు. దర్మంలో ఇతడు ఎప్పుడూ ఏమాత్రం లోటు రానివ్వలేదు. ఎప్పుడూ మన ఆజ్ఞలను శిరసావహిస్తూ ఉండేవాడు. అటువంటి మన ప్రేయబందువు నకులుడు ఎందుకు పడిపోయాడు." అని ప్రశ్నించాడు.

భీమసేనుడు ఇలా అడిగినమీదట యుధిష్ఠిరుడు నకులుని విషయంలో - "భీమసేనా! నకులుడు ఎప్పుడూ అందంలో తన్ను మించినవారు ఎవరూ లేరని భావిస్తూ ఉండేవాడు.

తానే అందరికంటే అందగాడిననే విషయమే అతని మనసులో స్థిరంగా ఉంది. అందుకే అతడు పడిపోవలసివచ్చింది." అని సమాధానమిచ్చాడు. ఆ ముగ్గురి పతనం చూసిన అర్జునునికి తీవ్రమైన శోకం కలిగింది. అతడు కూడా ఆ అనుతాపంతోనే పడిపోయాడు. దుర్లర్హ వీరుడైన అర్జునుడు పడిపోయి మరణాసన్నుడు కావడం చూసిన భీమసేనుడు మరల "పోదరా! మహాత్ముడైన అర్జునుడు పరిహాసానికి కూడా అబద్ధం ఆడినట్లుగా నాకు గుర్తు లేదు. మఱి అతడు ఏ కర్మఫలం వలన ఇలా పడిపోయాడు?" అని ప్రశ్నించాడు.

యుధిష్టిరుడు "అర్జునునికి తన పరాక్రమం పట్ల గర్వం. 'ఒక్కరోజులోనే శత్రువులను భస్మం చేసివేస్తాను.' అన్నాడు గాని అలా చేయలేదు. అందుకే అతడు భూపతితుడు కావలసి వచ్చింది. అంతేకాదు ఇతడు ధనుర్ధారులందరినీ అవమానపరిచాడు. (దాని పలితాన్ని ఇతడు అనుభవించక తప్పదు.) కాబట్టి తనకు మేలు జరగాలి అనికోరుకునేవాడు ఎవడూ ఇలా చేయకూడదు." అని చెప్పాడు.

ఇలా అని యుధిష్టిరుడు ముందుకు సాగిపోయాడు. ఇంతలోనే భీమసేనుడు కూడా పడిపోయాడు. పడిపోతుండగానే అతడు యుధిష్టిరుని సిలుస్తూ - "రాజా! కాస్త నావైపు చూడు. నేను నీకు ప్రియమైన భీమసేనుడిని. ఇక్కడ పడిపోతున్నాను. నీకు తెలిస్తే నేను ఎందుకు పడిపోతున్నానో కారణం చెప్పు" అని ప్రశ్నించాడు.

యుధిష్టిరుడు - "భీమా! నీవు ఎక్కువ తింటూ ఉంటావు. ఇతరులను ఏమాత్రం లెక్క చేయక నీవు నీబలం గూర్చి గొప్పలు పోతూ ఉంటావు. అందుకే నీవు పడిపోవలసివచ్చింది." అని చెప్పాడు.

అని చెప్పి మహాబాహువు యుధిష్టిరుడు అతనివైపు చూడకుండానే ముందుకు వెళ్లిపోయాడు. కేవలం ఒక కుక్కమాత్రమే అతనితో సమానంగా అతనిని అనుసరిస్తూ వెళ్తోంది.

**యుధిష్టిరుడు ఇంద్రధర్ములతో మాట్లాడుట -
సశరీరముగా స్వర్గమును దేరుట**

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! తదనంతరం భూమ్యాకాశాలు ప్రతిధ్వనిస్తూండగా ఇంద్రుడు రథంపై అక్కడికి వచ్చి యుధిష్టిరునితో - "కుంతీనందవా! నీవు ఈ రదాన్ని అధిష్టించు" అన్నాడు. పడిపోయిన తన తమ్ములవైపు దృష్టి సారించి యుధిష్టిరుడు శోకసంతప్తుడై ఇంద్రునితో - "దేవేశ్వరా! నా తమ్ముళ్లు దారిలో పడిపోయారు.

వారు కూడా నాతో వచ్చేలా ఏర్పాటు చేయండి. లేకుంటే నా తమ్ముళ్లు లేకుండా నేను స్వర్గంలోకి కూడా పోలేను. రాకుమారి ద్రౌపది అత్యంత సుకుమారి. ఆమె కూడా నాతో రావడానికి అనుమతించండి." అని ప్రార్థించాడు.

ఇంద్రుడు - "భరతశ్రేష్ఠా ! నీ సోదరులందరూ నీకంటే ముందుగానే స్వర్గానికి చేరుకొన్నారు. వారితో ద్రౌపదికూడా ఉంది. అక్కడికి వెళ్లక అందరూ నిన్ను కలుసుకొంటారు. కనుక వారి గురించి దుఃఖించకు. వారు మానవ శరీరాలను విడిచి స్వర్గానికి వెళ్లారు. కాని నీవు ఈ శరీరంతోనే స్వర్గం వరకు వెళ్లగలవు." అన్నాడు.

యుధిష్టిరుడు - దేవా! ఈ కుక్క వాకు చాలా విశ్వాసపాత్రమైనది. ఇది నన్నెప్పుడూ వెన్నంటి ఉంది. దీనిని కూడా వాతోపాటు రావడానికి అనుమతించండి" అన్నాడు.

ఇంద్రుడు - "రాజా! నీకు అమరత్వం, వాతో సమానమయిన ఐశ్వర్యం, సంపూర్ణలక్ష్మి, అతిగొప్ప సిద్ధి ప్రాప్తించాయి. దానితోపాటే నీకు స్వర్గముఖాలు కూడా సులువుగా లభించాయి. కాబట్టి ఈ కుక్కను విడిచి నాతో రా. ఇందులో ఏమీ కారిన్యం లేదు." అన్నాడు.

యుధిష్టిరుడు - "దేవా! ఆర్యపురుషులు నిమ్నతరగతికి చెందినవారి పనులు చేయడం కష్టం. భక్తులను త్యజించవలసివచ్చే అటువంటి లక్ష్మీప్రాప్తి వాకు ఎప్పుడూ కలుగకూడదు" అన్నాడు.

ఇంద్రుడు - "ధర్మరాజా! కుక్కను ఉంచుకొనే వారికి స్వర్గంలో స్థానం లేదు. యజ్ఞాలు చేయడం, నూతులు, బావులు తవ్వించడంవంటి అతడు చేసిన పుణ్యాలను క్రోధవశవామకులైన రాక్షసులు హరించి నేస్తారు. అందుకని బాగా ఆలోచించి నడుచుకో. కుక్కను వదిలిపెట్టు. అలా చేయడంలో నిర్ణయ ఏమీలేదు." అన్నాడు.

యుధిష్టిరుడు - "మహేంద్రా! భక్తుని త్యజించడం వలన కలిగే పాపానికి ఎప్పుడూ అంతంలేదు. లోకంలో అది బ్రహ్మహత్యతో సమానంగా భావింపబడుతుంది. కాబట్టి నేను నా సుఖంకోసం ఎప్పుడూ ఏ రీతిగానూ ఈ కుక్కను విడిచిపెట్టలేను. భయంతో ఉన్నవానిని, భక్తుని "నాకు నేరే ఏ సహాయమూ లేదు" అని చెప్తూ, అర్తభావంతో శరణుకోరి వచ్చినవానిని, తన్ను రక్షించుకోవడానికి అసమర్థుడు, దుర్బులుడు అయినవానిని, తన ప్రాణాలు కాపాడుకోవాలని కోరుకొనేవానిని - నేను ప్రాణం పోయినా కూడా విడిచిపెట్టలేను. ఇది వా నిత్యవ్రతం." అని దృఢంగా చెప్పాడు.

ఇంద్రుడు - “వీరోత్తమా! మనుష్యుడు చేసిన ఏ దానమైనా లేదా స్వాధ్యాయం, హోమం మొదలైన పుణ్యకర్మల మీద కుక్కయొక్క దృష్టి పడినా కూడా ఆ ఫలితాన్ని క్రోధనామకరాక్షసులు హరించివేస్తారు. కాబట్టి ఈ కుక్కను వదిలిపెట్టు. అందువల్ల నీకు దేవలోకం లభిస్తుంది. నీవు నీ తమ్ముళ్లను, ప్రియపత్ని అయిన ద్రౌపదిని విడిచి, నీ పుణ్యకర్మలకు ఫలస్వరూపంగా దేవలోకాన్ని పొందావు. మఱి ఈ కుక్కను ఎందుకు వదలలేకపోతున్నావు? అన్ని విడిచినవాడవు. ఇప్పుడు కుక్కమీద మోహంలో ఎలా పడిపోయావు?” అని అడిగాడు.

యుధిష్టిరుడు - దేవా! చనిపోయిన వారితో ఎవరికీ బంధుత్వమూ ఉండదు, విరోధమూ ఉండదు. ఇది లోకంలో నిశ్చితమైన విషయం. ద్రౌపదిని, సోదరులను జీవింపచేయడం నావశంలో లేనిమాట. కనుక మరణించాక వారిని నేను వదిలివేశాను, జీవించి ఉండగా కాదు. శరణుకోరి వచ్చిన వారిని భయపెట్టడం, స్త్రీని వధించడం, బ్రాహ్మణ సాత్తును అపహరించడం, మిత్రద్రోహం చేయడం, ఈ నాలుగు అధర్మాలూ ఒక ఎత్తు, భక్తుని వదిలివేయడం ఒకఎత్తు. నా దృష్టిలో ఇది ఒక్కటే ఆ నాలిగింటికి సమానం.” అన్నాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పసాగాడు - “జనమేజయా! (కుక్క రూపంలో వచ్చిన) ధర్మస్వరూపుడైన ధర్మదేవత యుధిష్టిరుని మాటకు మిక్కిలి సంతోషించాడు. అతనిని కొనియాడుతూ మదురస్వరంతో “రాజేంద్రా! నీవు నీ సదాచారం, బుద్ధి, ప్రాణులన్నిటి పట్ల చూపే ఈ దయ కారణంగానే నీవు నీతండ్రి పేరును ప్రకాశింపచేస్తున్నావు. నాయనా! ఇంతకు మునుపు ఒకపారి ద్వైతవనంలో కూడా నీ తమ్ముళ్లందరూ నీరు తేవడానికి వెళ్లి, చనిపోయినపుడు, నిన్ను నేను పరీక్షించాను. అప్పుడు నీ తల్లులు కుంతి, మాద్రీ - ఇద్దరిపట్ల సమాన భావం ఉండాలనే కోరికతో, నీ తోడబుట్టిన సోదరులు భీమార్జునులను వదిలి కేవలం నకులునే బ్రతికించుకోవాలని అనుకొన్నావు. ఇప్పుడుకూడా “ ఈ కుక్క నాకు విశ్వాసపాత్రమైనది” అనుకొంటూ నీవు దేవరాజు ఇంద్రుని రథాన్ని కూడా పరిత్యజిస్తున్నావు. కనుక స్వర్గంలో నీకు సమానులైనవారెవరూ లేరు. అందుకని నీవు నీ ఈ శరీరంతోనే అక్షయ లోకాలను పొందావు. నీవు పరమోత్కృష్టమైన దివ్యగతిని పొందావు.” అన్నాడు.

అని చెప్పి ధర్ముడు, ఇంద్రుడు, మరుద్గణం, అశ్వినీకుమారులు, దేవతలు, దేవర్షులు పాండునందనుడైన యుధిష్టిరుని రథంలో కూర్చుండబెట్టి, తమ తమ విమానాలను ఎక్కి స్వర్గలోకానికి బయలుదేరారు. వారందరూ స్వేచ్ఛాచారులు, రజోగుణరహితులు, పుణ్యాత్ములు, పవిత్రవాక్కులు, బుద్ధిజీవులు, సిద్ధులు. ఇంద్రుని రథంలో కూర్చున్న యుధిష్టిరుడు తన తేజస్సుతో భూమ్యాకాశాలను దేదీప్యమానం చేస్తూ మహావేగంగా పైకి వెళ్లసాగాడు. అప్పుడు సమస్తలోకవృత్తాంతాలు ఎరిగినవాడు, మాటలలో నైపుణ్యం కలవాడు, మహాతపస్వి అయిన నారదుడు దేవమండలం నుండి ఉచ్చైస్వరంతో “స్వర్గంలో ఉన్న రాజర్షులందరూ ఇక్కడ ఉన్నారు. కాని కురురాజు యుధిష్టిరుడు తన సత్కీర్తితో, అందరి కీర్తులను మరుగుపరిచి, ప్రకాశిస్తున్నాడు. తన కీర్తి, పరాక్రమం సదాచారం అనే సంపత్తితో ముల్లోకాలను ఆవరించి, భౌతికశరీరంతో స్వర్గానికి వచ్చే అదృష్టం పాండునందనుడైన యుధిష్టిరునికి తప్ప మరి ఏ ఇతర రాజుకు కలిగిందని నేను ఎప్పుడూ వినిఉండలేదు. యుధిష్టిరా! భూమిపై ఉంటూ ఆకాశంలో నీవు చూచే నక్షత్రతారకల రూపంలోని కాంతులే దేవతలయొక్క ఈ వేల లోకాలు. వాటివైపు చూడు.” అన్నాడు.

నారదుని మాటవిని దర్మాత్ముడైన యుధిష్టిరుడు, దేవతల యొక్క తన పక్షం వారైన రాజులయొక్క అనుమతి తీసికొని “మంచిదో, చెడుదో ఏదైనాసరే నా తమ్ముళ్లు పొందిన స్థానాన్నే నేనూ పొందాలనుకొంటున్నాను. అది కాక వేరొక లోకానికి వెళ్లాలనే కోరిక నాకు లేదు.” అని ప్రకటించాడు. అతడు ఇలా అనగానే దేవరాజు ఇంద్రుడు మృదువుగా - “మహారాజా! నీవు నీ శుభకర్మలవలన పొందిన ఈ స్వర్గలోకంలో నివసించు. మనుష్యలోకంలోని స్నేహపాశాన్ని ఎందుకు ఇంతవరకు లాగుకొని వస్తున్నావు? ఇతరులకు దుర్లభమైన ఆ ఉత్తమ సిద్ధి నీకు కలిగింది. నీ తమ్ముళ్లు అటువంటి స్థానం ప్రాప్తించలేదు. మనుష్యలోకపు భావనలను ఇంతవరకు నీ పిండశరీరం వదలలేదా ఏమిటి? ఇది స్వర్గలోకం. స్వర్గవాసులైన దేవర్షులవైపు, సిద్ధులవైపు చూడు.” అన్నాడు.

దేవేంద్రుని మాటలు విని యుధిష్టిరుడు మళ్లీ - “దేవరాజా! నా తమ్ముళ్లు లేకుండా నాకు ఇక్కడ ఉండాలనే ఉత్సాహంలేదు. నాతమ్ముళ్లు వెళ్ళిన చోటకే నేనూ వెళ్లాలనుకొంటున్నాను. సత్యగుణసంపన్నురాలయిన ద్రౌపదీదేవి విరాజమైనచోటకే వెళ్లాలనుకొంటున్నాను.” అన్నాడు.

సంక్షిప్త మహాభారతము

స్వర్గరోహణ పర్వము

స్వర్గములో యుధిష్ఠిరవారడుల సంభాషణము -
యుధిష్ఠిరుడు వరకమును దర్శించుట.

నారాయణం ననుస్మృత్య వరం చైవ వరోత్తమమ్ ।
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నారాయణ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునికి, వరోత్తముడు అయిన అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని రచించిన వ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆసురభావాలను తొలగించి అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతాన్ని చదవాలి.

జనమేజయుడు - “మునీ! నా ప్రపితామహులు పాండవులు స్వర్గానికి చేరుకొన్నపుడు, వారికి, ధృతరాష్ట్ర పుత్రులకు ఏయే స్థానాలు ప్రాప్తించాయి?” అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పసాగాడు. - రాజా! నీ ప్రపితామహుడు యుధిష్ఠిరుడు స్వర్గానికి వెళ్లాక, దుర్యోధనుడు స్వర్గభాసంపన్నుడై దేవతలు, సాధ్యగణములతో పాటుగా ఒక దివ్యసింహాసనముపై కూర్చొని సూర్యునివలె దేదీప్యమానంగా ఉండడం చూశాడు. అతని ఆ ఐశ్వర్యాన్ని చూచి యుధిష్ఠిరుడు వెంటనే వెనక్కి తిరిగి గట్టిగా - దేవతలారా! ఎవని కారణంగా మేము మా సమస్త సుహృదులను, బంధువులను సంహరించామో, ఎవని ప్రేరణతో నిరంతరం ధర్మాన్ని ఆచరించే మా భార్య సాంచాలరాజుకుమారి ద్రౌపది నిండుకొలుపులో గురుజనుల సమక్షంలో ఈడ్వబడిందో, ఆ దుర్యోధనునితో కలిసి ఈ స్వర్గంలోకంలో ఉండడానికి నేను ఇష్టపడడం లేదు.” అన్నాడు. ఇది విని నారదుడు నవ్వి - “మహాబాహూ! స్వర్గానికి వచ్చాక మర్త్యలోకపు వైరవిరోధాలు ఉండవు. కనుక నీవు దుర్యోధనుని విషయంలో ఇలాంటి నూటలు ఎప్పుడూ అనకూడదు. స్వర్గంలోకంలో ఉన్న రాజశ్రేష్ఠులందరూ, సమస్త దేవతలూ కూడా ఇక్కడ దుర్యోధనమహారాజును విశేషంగా గౌరవిస్తున్నారు. ఇతడు మిమ్మల్ని ఎప్పుడూ బాధించాడు అనేమాట నిజమే. అయినా యుద్ధంలో శరీరాన్ని ఆహుతి చేసి వీరలోకాన్ని పొందాడు. కనుక ఇతని వలన ద్రౌపదికి కలిగిన కష్టాన్ని మరిచిపోయి, ఇతనిని న్యాయంగా కలుసుకో. ఇది స్వర్గలోకం. ఇక్కడికి వచ్చాక మునుపటి వైరం ఉండదు.” అని చెప్పాడు.

వారదుడు ఇలా అన్నమీదట యుధిష్ఠిరుడు - “బ్రహ్మజ్ఞాదా! గొప్ప వ్రతనిష్ఠులు, మహాత్ములు, సత్యప్రతిజ్ఞలు, విశ్వవిఖ్యాత వీరులు, సత్యవాదులు అయిన నా తమ్ముళ్లకు ఎటువంటి లోకాలు సంప్రాప్తించాయి? వారిని నేను చూడాలనుకొంటున్నాను. సత్యానికి దృఢంగా కట్టుబడిఉండే కుంతీపుత్రుడు మహాత్ముడు అయిన కర్ణుని, ధృష్టద్యుమ్నుని, పాత్యకిని, ధృష్టద్యుమ్నుని పుత్రులను కూడా నేను చూడాలనుకొంటున్నాను. వీరేకాక, క్షత్రియ ధర్మానుసారంగా యుద్ధంలో శస్త్రాలవలన చనిపోయిన ఆ యా రాజులందరూ ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నారు? వారు ఇక్కడయితే కనపడడం లేదు. విరాటరాజును ద్రుపదుని, ధృష్టకేతుని, పాంచాలరాజుకుమారుడు, శిఖండిని, ద్రౌపదీపుత్రులను, దుర్దర్శవీరుడైన అభిమన్యుని కూడా నేను కలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను.” అని అడిగాడు.

ఆపై యుధిష్ఠిరుడు దేవతలతో - “దేవగణములారా! ఇక్కడ యుదామన్యువు, ఉత్తమోజుడు - ఈ ఇద్దరన్నదమ్ములు ఎందుకు కనిపించడం లేదు? మహారథులైన ఏయే రాజులు, రాజకుమారులు సమరాగ్నిలో తమ శరీరాలను ఆహుతి చేశారో, నాకోసం యుద్ధంలో చనిపోయారో, ఆ సింహపరాక్రములైన వీరులు ఎక్కడున్నారు? ఆ మహాపురుషులు కూడా ఈ లోకానికే వచ్చి ఉంటే, నేను ఆ మహాత్ములతో కలిసి ఇక్కడే ఉంటాను. కాని వారికి ఈ శుభమైన, అక్షయలోకం ప్రాప్తించకపోయి ఉంటే, నేను నా ఆ తమ్ముళ్లు, బంధువులు లేక ఇక్కడ సుఖంగా ఉండలేను. యుద్ధం ముగిసిన తరువాత నేను వా మృతబంధువులకు జలాంజలి ఇస్తున్నప్పుడు నా తల్లి కుంతి “నాయనా! కర్ణునికి కూడా జలాంజలి ఇవ్వు.” అని చెప్పింది. తల్లి అన్న మాట విని కర్ణుడు నా సోదరుడే అని తెలిసినప్పటినుండి నాకు అతని గురించి చాలా దుఃఖంగా ఉంది. మహామనస్కుడైన కర్ణుని పాదాలు తల్లి కుంతీదేవి పాదాలను పోలిఉండడం చూసికూడా నేను ఎందుకు అతనిని అనుగమించ లేకపోయాను అనే ఆలోచన కలిగి నాకు మరింత పశ్చాత్తాపం కలుగుతోంది. కర్ణుడు మాతో ఉంటే ఇంద్రుడుకూడా మమ్మల్ని యుద్ధంలో జయించకలిగేవాడు కాదు. ఆ సూర్యనందనుడైన కర్ణుడు

ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నారనే నేను అతనిని దర్శించాలనుకొంటున్నాను. నా ప్రాణాల కంటే కూడా ఇష్టమైన భీమసేన అర్జున నకుల సహదేవులను, ధర్మపరాయణులైన ద్రౌపదిని కూడా చూడాలనుకొంటున్నాను. ఇక్కడ ఉండాలని నాకు ఏమాత్రం ఇష్టంగా లేదు. నేను మీతో ఈ మాట నిజంగా అంటున్నాను. ఆహా! తమ్ముళ్లతో నేరుగా ఉండి నేను ఈ స్వర్గం నుండి ఏమి పొందగలుగుతాను? నా తమ్ముళ్లు ఉన్న చోటనే నాకు స్వర్గం. నేను ఈ లోకాన్ని స్వర్గం అనుకోవడం లేదు." అన్నాడు.

దేవతలు - "రాజా! నీకు వారిమీదే శ్రద్ధ ఉన్నట్లయితే ఆలస్యం చేయకు. దేవరాజు ఇంద్రుని ఆజ్ఞమేరకు నీకు మేము అన్ని విధాలా ప్రీతి చేకూర్చాలనే కోరుతున్నాము." అన్నారు.

ఇలా అని దేవతలు దేవదూతకు "నీవు యుధిష్ఠిరునికి అతని బంధువులను చూపించు." అని ఆదేశించారు. అనంతరం యుధిష్ఠిరుడు, దేవదూత ఇద్దరూ కలసి భీమసేనాదులున్నచోటికి వెళ్లారు. ముందుగా దేవదూత నడుస్తున్నాడు. అతని వెనుకనే యుధిష్ఠిరుడున్నాడు. ఇద్దరూ అతిదుర్దశలో ఉన్న నడవడానికి కూడా కష్టంగా ఉండే మార్గాన్ని చేరుకొన్నారు. పాపాత్ములైన వారే ఆ దారిలో రాకపోకలు సాగిస్తారు. అక్కడ అన్నివైపులా ఘోరాంధకారం వ్యాపించిఉంది. నాలుగువైపులనుండి దుర్గంధం వస్తోంది. అటు ఇటు కుళ్ళిపోయిన శవాలు కనపడుతున్నాయి. అక్కడక్కడ వెంట్రుకలు, ఎముకలు పడి ఉన్నాయి. ఇనుప ముక్కులు కలిగిన కాకులు, గద్దలు చుట్టూ గుండ్రంగా ఎగురుతున్నాయి. సూదివలె గుచ్చుతున్న ముఖాలుగల పర్వతాకృతులైన ప్రేతలు అన్నివైపులా తిరుగుతున్నాయి. ఆ ప్రేతలలో కొందరి శరీరాలనుండి చీము నెత్తురు కారుతున్నాయి. కొందరికి చేతులు, తొడలు, పాటలు, కాళ్లు విరిగిపోయి ఉన్నాయి. ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిర మహారాజు చింతపడుతూ ఆ మార్గమధ్యం నుండే బయలుదేరాడు. దాటడానికి అతికష్టమైన సలసలమని కాగుతున్న నీటితో నిండిన ఒకనదిని అతడు చూశాడు. ఇంకొకవైపు వాడి అయిన చురకత్తులవంటి ఆకులు కలిగిన అసిపత్రమనే వనం ఉంది. కొన్నిచోట్ల నేడినేడి ఇనుక పరచిఉంది. కొన్నిచోట్ల కాల్చిన పెద్ద పెద్ద ఇనుప రాళ్లు ఉన్నాయి. అన్నివైపులా లోహపాత్రలలో తైలం మరుగుతోంది. అక్కడక్కడ వాడి ముళ్లతో నిండిన బూరుగుచెట్లు ఉన్నాయి.

వాటిని చేతులతో తాకడానికి కూడా కష్టమే. ఇవన్నీ కాక, అక్కడ పాపాత్ములను గొప్ప గొప్ప యాతనలు పెట్టడం కూడా యుధిష్ఠిరుడు చూశాడు. అక్కడి దుర్గంధానికి విసుగు కలిగి అతడు దేవదూతను - "సోదరా! ఇలాంటి మార్గంలో మనం ఇంకా ఎంత దూరం నడనాలి? నా తమ్ముళ్లు ఎక్కడ ఉన్నారు?" అని అడిగాడు.

ధర్మరాజు మాటవిని దేవదూత వెనక్కు తిరిగి వచ్చి - "సరి ఇంతవరకే నీవు రావలసియున్నది. మహారాజా! దేవతలు "యుధిష్ఠిరుడు అలసిపోయినపుడు అతనిని వెనక్కు తీసుకురా" అని నన్ను ఆజ్ఞాపించారు. కనుక మిమ్మల్ని నేను ఇక వెనక్కి తీసికొని వెళ్తున్నాను. మీరు అలసిపోయినట్లయితే నాతో రండి." అన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు ఆ దుర్వాసనకు వికలుడవుతున్నాడు. అందుకని అతడు కంగారుగా వెనక్కి తిరగడానికే నిశ్చయించుకొన్నాడు. అతడు ఆ చోటినుండి వెనక్కు తిరగగానే, దుఃఖితులైన జీవుల దయనీయమైన ఆక్రందనల పీలుపులు అతని చెవులకు వినపడసాగాయి. "ధర్మనందనా! మీరు మాపై దయచూపి మరికొద్దిసేపు ఇక్కడ నిలువండి. మీరు రాగానే పరమపవిత్రమైన సుగంధితమైన గాలి వీస్తోంది. అందువల్ల మాకు చాలాసుఖంగా ఉంది. కుంతీనందనా! చాలా రోజుల తరువాత నేడు మీ దర్శనం పొంది మేము చాలా ఆనందిస్తున్నాము. కాబట్టి ఇంకొక క్షణకాలంపాటు ఇక్కడ నిలువండి. మీ ఉనికివలన మాకు ఇక్కడి యాతనల వలన భాధలు కలగడం లేదు." అంటూ ఈ రీతిగా అక్కడ భాధలు అనుభవించే దుఃఖితజీవుల రకరకాల దీనవచనాలను విని యుధిష్ఠిరునికి మిక్కిలి దయకలిగింది. అతని నోటివెంట వెంటనే "అయ్యోపాపం! వీరికెంత కష్టం వచ్చింది." అనే మాటలు వెలువడ్డాయి. ఇలా అని అతడు అక్కడే ఆగిపోయాడు. మళ్ళీ పూర్వంలాగే దుఃఖితులైన జీవుల ఆర్తనాదాలు వినపడసాగాయి. కాని అవి ఎవరివో గుర్తించడానికి వీలు కాకుండా ఉంది. ఏ రకంగానూ వారి పరిచయం అతనికి తెలియకపోవడంతో యుధిష్ఠిరుడు ఆ దుఃఖిత జీవులను సంబోధించి - "మీరెవరు? ఇక్కడ ఎందుకు ఉన్నారు?" అని అడిగాడు. అతడు ఇలా అడిగిన మీదట నలువైపుల నుండి "నేను కర్ణుడను, నేను భీమసేనుడను, నేను అర్జునుడను, నేను నకులుడిని, నేను సహదేవుడిని, నేను ధృష్టద్యుమ్నుడిని, నేను ద్రౌపదిని, మేము ద్రౌపదీ పుత్రులము." అని ధ్వనులు

వినపడసాగాయి. అది విని యుధిష్ఠిరుడు మనసులో దైవనిర్ణయం ఇలా ఉందేమిటి? మహాత్ములైన నా సోదరులు భీమసేనుడు మొదలైనవారు, కర్ణుడు, ద్రౌపదీపుత్రులు, ద్రౌపది కూడా దుర్గంధ పూరితమైన ఈ భయంకరమైన చోట పడిఉండేంత పాపం ఏమి చేశారు? వీరందరూ పుణ్యాత్ములే. నాకు తెలిసినంత వరకు వీరు ఏ పాపమూ చేయలేదు. మఱి వీరు చేసిన ఏ కర్మకు ఫలితంగా వారు ఈ నరకంలో పడిఉన్నారు? నా సోదరులు సంపూర్ణ ధర్మవేత్తలు, వీరులు, సత్యనాదులు, శాస్త్రానుకూలంగా నడుచుకొనేవారు. వీరు క్షత్రియ ధర్మతత్పరులై ఉంటూ గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చేశారు. అనేక దక్షిణలు ఇచ్చారు. (అయినా వీరికి ఈ దుర్గతి ఎందుకు కలిగింది?) నేను మెలకువగా ఉన్నానా? నిద్రపోతున్నానా? నాకు స్పృహఉందా? లేదా? ఇది నా చిత్తవికారమో, లేక భ్రమయో కాదుగదా?" అని తర్కించుకోసాగాడు.

ఈ రీతిగా రకరకాల ఆలోచనలతో యుధిష్ఠిరుడు దేవదూతతో - "నీవు ఎవరికి దూతవో నారి వద్దకే తిరిగి వెళ్లు, నేను అక్కడికి రాను. నీ యజమానులకు వెళ్లి చెప్పు - "యుధిష్ఠిరుడు అక్కడే ఉంటాడని." నేను ఉండడం వలన నా బంధువులందరికీ సుఖంగా ఉంది" అన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు ఇలా ఆనడంతో దేవదూత ఇంద్రుని వద్దకు వెళ్లి యుధిష్ఠిరుడు ఏమన్నాడో లేదా ఏమి చేయాలనుకొన్నాడో అదంతా దేవరాజు ఇంద్రునికి నివేదించాడు.

ఇంద్రుడు, ధర్ముడు యుధిష్ఠిరుని ఓదార్పుట -

అతడు శరీరత్యాగము చేసి

దివ్యలోకములకరుగుట.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "జనమేజయా! యుధిష్ఠిరుడు అక్కడ నిలుచుని ఒక్కక్షణం కూడా కాలేదు. అంతలోనే ఇంద్రాది దేవతలు అందరూ కూడా అక్కడికి చేరుకొన్నారు. సాక్షాత్తు ధర్ముడు కూడా శరీరధారియై యుధిష్ఠిరమహారాజును కలుసుకోవడానికి అక్కడికి వచ్చాడు. తేజోవంతులైన ఆ దేవతలు అక్కడికి రాగానే అక్కడి అంధకారమంతా తొలగిపోయింది. సాపులు యాతనలు పడే అక్కడి దృశ్యం ఎక్కడా కనపడకుండా సోయింది. అసై శీతల సుగంధనాయువులు మెల్లగా వీచసాగాయి. ఇంద్రసహితులైన మరుద్గణం, వసువులు, అశ్వినీకుమారులు, సాద్యులు, రుద్రులు, ఆదిత్యులు - స్వర్గనాసులైన ఇతర దేవతలతో, సిద్ధులతో మహర్షులతో పాటుగా

మహాతేజోవిరాజితుడైన యుధిష్ఠిరుని వద్దకు కలసికట్టుగా వచ్చారు. అప్పుడు ఇంద్రుడు యుధిష్ఠిరుని ఓదారుస్తూ - "మహాబాహూ! ఇంతవరకు జరిగినదేదో జరిగిపోయింది. ఇక ఇంతకంటే అధికంగా బాధపడవలసిన అవసరం లేదు. రా. మా వెంట నడు. నీకు గొప్ప సిద్ధి కలిగింది. దానితోపాటుగా అక్షయలోకాలు కూడా లభించాయి. నీవు నరకాన్ని చూడవలసివచ్చినందుకు కోపించకు. మనుష్యుడు తన జీవితకాలంలో శుభం - అశుభం రెండు రకాల కర్మరాశులను సంచితము చేస్తాడు. ముందుగా శుభకర్మలయొక్క ఫలితాన్ని అనుభవించినవాడు, తరువాత నరకాన్ని అనుభవించాలి. ముందు నరకబాధలను అనుభవించినవాడు తరువాత స్వర్గసుఖాలను అనుభవిస్తాడు. సాపకర్మలు అధికంగా, పుణ్యకర్మలు తక్కువగా ఉన్నవాడు ముందు స్వర్గ సుఖాలు అనుభవిస్తాడు. అలాగే పుణ్యం అధికంగా, పాపం తక్కువగా ఉన్నవాడు ముందు నరకం అనుభవించి తరువాత స్వర్గంలో ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాడు. ఈ నియమాన్ని అనుసరించి నీ మేలు కోరి నేను నీకు నరకాన్ని చూపించాను. అశ్వత్థామ మరణించిన విషయం చెప్పి, నీవు మోసంతో ద్రోణాచార్యునికి ఆతని పుత్రుని మరణంపై విశ్వాసం కలిగించావు. కనుక నీకు కూడా మోసంతోనే నరకం చూపించబడింది. నీ పక్షంలోని రాజులెందరు యుద్ధంలో చనిపోయారో అందరూ స్వర్గలోకానికి చేరుకొన్నారు. మహాధనుర్ధరుడు, శస్త్రధారులలో శ్రేష్టుడు నీవు ఎవనికోసం విలపిస్తున్నావో ఆ కర్ణుడు కూడా ఉత్తమగతిని పొందాడు. నీ ఇతర తమ్ముళ్లు, పాండవపక్షంలోని మిగిలిన రాజులు కూడా తమకు తగిన యోగ్యమైన స్థానాలను పొందారు. వారందరినీ వెళ్లి చూడు. నీ మానసికవ్యధను విడిచి, నాతోపాటు స్వర్గంలో విహరించు. నీవు చేసిన పుణ్యకర్మలకు, తపస్సుకు, దానాలకు ఫలితాలను అనుభవించు. రాజసూయయజ్ఞం వలన జయించిన సమృద్ధమంతమయిన లోకాలను స్వీకరించి, నీ తపస్సుకు మహాఫలాన్ని అనుభవించు. యుధిష్ఠిరా! నీకు ప్రాప్తించిన ఈ లోకాలన్నీ హరిశ్చంద్రమహారాజు యొక్క లోకాలవలె ఇతర రాజుల యొక్క లోకాలకంటే పైన ఉంటాయి. వాటిలోనే నీవు విహరిస్తావు. రాజర్షి మాంధాత, భగీరథరాజు, దుష్శ్యంతకుమారుడైన భరతుడు ఉన్న లోకాలలోనే నివసించి నీవు కూడా దివ్య సుఖాలను అనుభవిస్తావు. మహారాజా! అటు చూడు. ముల్లోకాలను పావనం చేసే సురనధి మందాకిని ఎదురుగా కనపడుతూ ఉంది. ఆ

పవిత్ర జలాలలో స్నానమాడి నీవు దివ్య లోకాలకు వెళ్లగలుగుతావు. అందులో మునగగానే నీ మానవ స్వభావం తొలగిపోతుంది. నీ మనసులోని శోకసంతాపాలు, వైరం మొదలైన దోషాలన్నీ నశించిపోతాయి." అని చెప్పాడు.

దేవరాజు చెప్పడం ముగించిన తరువాత శరీరాన్ని ధరించి వచ్చిన సాక్షాద్ధర్మదేవత - "నాయనా! ధర్మం పట్ల నీ అనురాగం, సత్యభాషణం, క్షమ, ఇంద్రియనిగ్రహం మొదలైన గుణాల కారణంగా నేను నీపట్ల మిక్కిలి ప్రస్తుడనైనాను. ఇది నిన్ను నేను చేసిన మూడవ పరీక్ష. ఏ యుక్తి చేతను కూడా ఎవరూ నిన్ను నీ స్వభావం నుండి చలింపచేయలేరు. ద్వైతవనంలో అరణిని అపహరించిన తరువాత, యక్షరూపంలో నిన్ను నేను అనేక ప్రశ్నలు అడిగాను. అది నీ మొదటి పరీక్ష. అందులో నీవు చక్కగా ఉత్తీర్ణుడవైనావు. తరువాత ద్రౌపదితోపాటుగా నీ తమ్ముళ్లందరూ మరణించిన పిమ్మట కుక్క రూపం దరించిన నేను నిన్ను రెండవ సారి పరీక్షించాను. అందులోనూ నీవు సఫలుడవయ్యావు. ఇది నిన్ను పరీక్షించిన మూడవ సందర్భం. అయినా ఈసారి కూడా నీవు నీ సుఖాన్ని సరకుగొనక, తమ్ముళ్ల మేలు కోసం నరకంలో ఉండడానికి ఇష్టపడ్డావు. కనుక నీవు అన్ని విధాల పరిశుద్ధుడవని నిరూపితమయింది. నీలో పాపమనేదే లేదు. కనుక స్వర్గ సుఖాలు అనుభవించు. నీ తమ్ముళ్లు నరకానికి యోగ్యులు కాదు. నారు నరకం అనుభవిస్తున్నట్లుగా నీవు చూచినది దేవరాజు అయిన ఇంద్రుడు కల్పించిన మాయ. అర్జున భీమనకుల సహదేవులు, సత్యవాది, శూరుడు అయిన కర్ణుడు, రాజకుమారి ద్రౌపది - వీరిలో ఎవరూ కూడా నరకానికి వెళ్లతగినవారు లేరు. భరతశ్రేష్ఠా! రా. నాతో సాటు వచ్చి త్రిలోకగామిని అయిన గందాదేవిని దర్శించు." అన్నాడు.

జనమేజయా! ధర్ముడు ఈ రీతిగా చెప్పాక నీ పూర్వసితామహుడయిన రాజర్షి యుధిష్ఠిరుడు ధర్ముడు, స్వర్గవాసులైన దేవతలు అందరితోపాటుగా వెళ్లి, మునిజనవందిత, పరమపవిత్ర అయిన దేవనది గంగలో స్నానం చేశాడు. స్నానం చేస్తూండగానే అతనికి మానవశరీరం సోయి దివ్యశరీరం వచ్చింది. అతని హృదయంలోని శోకసంతాపాలు, వైరభావం సోతాఉన్నాయి. అనంతరం దేవతలు అందరూ చుట్టు చేరి ఉండగా అతడు మహర్షుల స్తుతులువింటూ ధర్మునితో కలిసి తన నలుగురు తమ్ముళ్లు, ధృతరాష్ట్రపుత్రులు ఉన్నచోటికివెళ్లి, కోపం విడిచి ఆనందంగా నివసించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు దివ్యలోకాలను శ్రీకృష్ణాదులను దర్శించుట - భీష్మాదులు తమ తొల్లింటి రూపములలో కలసి పోవుట - మహాభారత ఉపనందనము - మాహాత్మ్యము.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! అనంతరం దేవతలు, మరుద్గణం, ఋషులు తన్ను ప్రశంసిస్తూఉండగా వింటూ యుధిష్ఠిరుడు క్రమంగా కురుశ్రేష్ఠులైన భీమసేనాదులున్న చోటికి చేరుకొన్నాడు. (అది భగవంతునియొక్క పరమధామము) అక్కడికి వెళ్లి అతడు శ్రీకృష్ణుడు తన బ్రహ్మస్వరూపంతో విరాజమానుడై ఉండడం చూశాడు. అతని స్వరూపం అతని ముందటి రూపం వలనే ఉంది. కనుక పూర్వచిహ్నాలు సమానంగా ఉన్న కారణంగా అతనిని అనాయాసంగానే గుర్తించకలిగాడు. అతని శుభాకృతినుండి దివ్యకాంతులు ప్రసరిస్తున్నాయి. చక్రం మొదలైన భయంకరమైన దివ్యాస్త్రాలన్నీ దేవతామూర్తులవలె శరీరదారులై సేవలో ఉన్నాయి. అత్యంత తేజస్వి, వీరవరుడు అయిన అర్జునుడు భగవంతుని ఆరాధనలో నిమగ్నమై ఉన్నాడు. దేవపూజితుడైన శ్రీకృష్ణభగవానుడు, అర్జునుడు కూడా యుధిష్ఠిరుడు అక్కడ ఉండడం చూసి అతనిని ఎప్పటిలాగే గౌరవించారు. అనంతరం ఇంకొకవైపు చూపు తిప్పేసరికి యుధిష్ఠిరునకు శస్త్రదారులలో శ్రేష్ఠుడైన కర్ణుడు పన్నెండుమంది ఆదిత్యులతో సమానంగా తేజో మయరూపాన్ని ధరించి విరాజమానుడై ఉండడం కనిపించింది. ఇంకొక చోట పూర్వపు శరీరం వంటిదే దరించి, మూర్తీభవించిన వాయుదేవుని సమీపంలో కూర్చున్న భీమసేనుడు కనిపించాడు. అతనికి నలువైపుల మరుద్గణం కనపడుతోంది. అతని దివ్యవిగ్రహం ఉత్తమ కాంతితో దేదిప్యమానంగా ఉంది. అతనికి కూడా గొప్ప సిద్ధి లభించింది. నకుల సహదేవులు ఆశ్వినీకుమారులతోపాటు కూర్చున్నారు. ఆ ఇద్దరన్నదమ్ములు దివ్యతేజస్సుతో ఉద్దీప్తులై కనపడుతున్నారు.

అనంతరం దేవరాజు ఇంద్రుడు - "యుధిష్ఠిరా! లోకకమనీయమైన రూపంతో, పవిత్రగంధం వెదచల్లుతూ కనపడుతున్న ఈ దేవియే సాక్షాత్తు లక్ష్మీదేవి. ఈమెయే నీకోసం మనుష్యలోకంలో అయోనిజయై ద్రౌపదిగా అవతరించింది. శంకరభగవానుడే మీ ఆనందం కోసం ఈమెను సృష్టించాడు. ఈమెయే ద్రుపదుని వంశంలో పుట్టి మిమ్మల్ని సేవించింది. ఇటు అగ్ని సమానమైన తేజస్సుతో

ఐదుగురు గంధర్వులు కనిపిస్తున్నారు. వారే మీ వీర్యోత్పన్నులయిన ద్రౌపదీ పుత్రులు. మిక్కిలి బుద్ధిమంతుడయిన ఈ గంధర్వరాజు ధృతరాష్ట్రుని దర్శించు. ఈయనే మీ తండ్రి యొక్క అన్నగారు. అటుచూడు. నీ అన్న సూర్యునితోపాటు వెడుతున్నాడు. అటు పక్క వృష్ణి అందక, భోజవంశీయులయిన సాత్యకి మొదలైన మహారథులు, మహాబలవంతులు అయిన వీరులను చూడు. వారు సాద్యులలో, విశ్వేదేవులలో మరుద్గణంలో విరాజమానులై ఉన్నారు. యుద్ధంలో ఎవరూ పరాజితుని చేయలేని, ఆ మహాధనుర్ధరుడు సుభద్రాకుమారుడు అభిమన్యుని చూడు. అతడు చంద్రునితోపాటు అతనికిలాగే కాంతులీనుతూ ఉన్నాడు. ఇటు చూడు కుంతీ మాద్రులతో కలిసి నీ తండ్రి పాండురాజు ఇక్కడ ఉన్నాడు. ఇతడు విమానమెక్కి ఎప్పుడూ నావద్దకు వస్తూ ఉంటాడు. శంతనునందనుడు భీష్ముడు వసువులతోపాటు, నీగురువు ద్రోణాచార్యుడు బృహస్పతి వద్ద కూర్చున్నారు - ఆ ఇద్దరినీ చూడు. నీ పక్షంలో యుద్ధం చేసిన ఈ ఇతర వీరులందరూ గంధర్వులు, యక్షులు, పుణ్యాత్ములతో పాటు వెళ్తున్నారు. కొంత కొంత మందికి గుహ్యకలోకం ప్రాప్తించింది. వీరందరూ యుద్ధంలో శరీరాన్ని విడిచి పవిత్రమైన తమ వాక్కు, బుద్ధి, కర్మల ద్వారా స్వర్గలోక ప్రాప్తికి అధికారం సాధించారు." అని వివరించాడు.

జనమేజయుడు - బ్రహ్మజ్ఞాడా! భీష్ముడు, ద్రోణుడు, ధృతరాష్ట్రమహారాజు, విరాటుడు, ద్రుపదుడు, శంఖుడు, ఉత్తరుడు, దృష్టకేతువు శకుని మొదలైన వారు, ఇంకా తేజోరూపధారులైన ఇతర రాజులు ఎంతకాలం వరకు స్వర్గంలో కలిసిఉన్నారు? వారికి అక్కడ సనాతన స్థానం లభించిందా? లేక వారు వేరే ఏ గతినైనా పాంధారా? నేను మీనుండి ఈ వృత్తాంతాన్ని వినాలనుకొంటున్నాను." అని అడిగాడు.

వైశంపాయనుడు చెబుతున్నాడు - "రాజా! ఇది దేవరహస్యం. నీవు అడిగావు కనుక చెబుతున్నాను. లోతైన బుద్ధికలనాడు. అన్నికర్మల గతులను తెలిసినవాడు, సర్వజ్ఞుడు, మహావ్రతధారి, పురాణముని, పరాశరనందనుడు అయిన ఆ వ్యాసభగవానుడు నారందరూ చిట్టచివరకు తమ మూలరూపాలలోనే కలిసిపోయారని మాత్రమే నాకు చెప్పాడు. మహాతేజస్వి భీష్ముడు వసువులరూపంలోకి ప్రవేశించాడు. అప్పుడుకూడా వసువులు ఎనమండుగురుగానే ఉన్నారు. (లేకపోతే భీష్ముని కలుపుకొని తొమ్మండుగురు అయిపోతారు) ద్రోణాచార్యుడు

బృహస్పతిలో లీనమయ్యాడు. కృతవర్మ మరుద్గణంలో కలిసిపోయాడు. ప్రద్యుమ్నుడు ఎలా వచ్చాడో అలాగే సనత్కుమారుని శరీరంలో ప్రవేశించాడు. ధృతరాష్ట్రునికి కుబేరుని యొక్క దుర్లభమైన లోకాలు ప్రాప్తించాయి. యశస్విని గాంధారికూడా అతనితోనే వెళ్లింది. పాండురాజు తన ఇద్దరి భార్యలతో కలిసి ఇంద్రుని భవనానికి వెళ్లాడు. విరాటుడు, ద్రుపదుడు, దృష్టకేతుడు, నిశరుడు, అక్రూరుడు, సాంబుడు, భానుడు, కంపుడు, విదూరదుడు, భూరిశ్రవుడు, శలుడు, భూరి, కంసుడు, ఉగ్రసేనుడు, వసుదేవుడు, ఉత్తరుడు, శంఖుడు వీరందరూ విశ్వేదేవులలో కలిసిపోయారు. మహాతేజస్వి అయిన చంద్రుని యొక్క కొడుకు వర్చుదే నరోత్తముడైన అర్జునుని కొడుకుగా పుట్టి అభిమన్యుడనే పేరుతో విఖ్యాతుడయ్యాడు. అతడే క్షత్రియదర్మానుసారంగా ఎక్కడా సాటిలేని మేటి యుద్ధం చేశాడు. ధర్మాత్ముడు, మహారథి అయిన ఆ అభిమన్యుడు తాను అవతరించిన పని పూర్తిచేసికొని, చంద్రునిలో ప్రవేశించాడు. కురుశ్రేష్టుడు కర్ణుడు సూర్యునిలో, శకుని ద్వాపరునిలో, ధృష్టద్యుమ్నుడు అగ్నిరూపంలోను ప్రవేశించారు. ధృతరాష్ట్రునియొక్క పుత్రులందరూ మహాబలవంతులయిన యాతుధానులలో (రాక్షసులలో) కలిసిపోయారు. విదురుడు, యుదిష్ఠిరుడు, దర్ముని సాయుజ్యం పొందారు. బ్రహ్మదేవుని బలవంతంవలన తన యోగశక్తిని ఆశ్రయించి ఈ భూమిని దరిస్తూఉండే ఆ అనంతభగవానుడు (బలరాముడు) రసాతలానికి వెళ్లిపోయాడు. సనాతనుడు, దేవాధిదేవుడు, నారాయణుడనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కిన వానియొక్క అంశతోనే శ్రీకృష్ణభగవానుడు అవతరించాడు. అవతార ప్రయోజనం పూర్తి అయిన తదుపరి అతడు కూడా తన మూలస్వరూపంలో చేరిపోయాడు. శ్రీకృష్ణునియొక్క పదహారువేల మంది భార్యలు సమయం చూసుకొని సరస్వతీ నదిలోకి దూకేసి, తమ భౌతిక శరీరాలను విడిచి అపరసల రూపంలో భగవంతుని సేవకు సిద్ధమయ్యారు. ఈ రీతిగా మహాభారతయుద్ధంలో చనిపోయిన వీరులు, మహారథులు తమ తమ యోగ్యతలను అనుసరించి దేవతలలో, యక్షులలో కలిసిపోయారు. కొంతమంది ఇంద్రుని భవనానికి, కొంతమంది కుబేరుని భవనానికి చేరుకొన్నారు. ఎంతోమంది మహాపురుషులకు వరుణలోకం కూడా ప్రాప్తించింది. జనమేజయా! ఈ రీతిగా కౌరవసాండవుల చరిత్ర నీకు నేను సవిస్తరంగా చెప్పాను." అని ముగించాడు.

సాతిముని చెపుతున్నాడు - "ద్విజవరులారా! మహారాజు జనమేజయుడు తన యజ్ఞంలో ఈ రీతిగా వైశంపాయనుని ముఖతః మహాభారతేతిహాసాన్ని విని మిక్కిలి విస్మితుడయ్యాడు. అనంతరం యజ్ఞం చేయించిన బ్రాహ్మణులు, మిగిలిన కార్యాన్ని పూర్తిచేసి, ఆ యజ్ఞాన్ని ముగించారు. సాములను ఆపదనుండి తప్పించి ఆస్తీకముని కూడా చాల సంతోషించాడు. యజ్ఞకర్మలో సాల్వన్న బ్రాహ్మణులందరికీ రాజు చాలినంత దక్షిణలిచ్చి సంతృప్తులను చేశాడు. ఆ బ్రాహ్మణులు కూడా రాజువలన యథోచిత సత్కారాలు పొంది తమ తమ ఇళ్లకు వెళ్లారు. వారిని వీడ్చోలిపి రాజు కూడా తక్షశిలనుండి హస్తినాపురానికి వెళ్లిపోయాడు. ఈ రీతిగా జనమేజయుని సర్పయజ్ఞంలో న్యాసులవారి ఆదేశంపై మునివరుడైన వైశంపాయనుడు వినిపించిన ఇతిహాసాన్ని నేను మీ సమక్షంలో వివరించాను. పుణ్యమయమైన ఈ ఇతిహాసం అతిపవిత్రమైనది. ఉత్తమమైనది. సత్యవాది, సర్వజ్ఞుడు, విధివిధానం తెలిసినవాడు, ధర్మజ్ఞుడు, సాదువు, ఇంద్రియనిగ్రహం కలవాడు, శుద్ధుడు, తపఃప్రభావంచేత పవిత్రమైన అంతఃకరణం కలవాడు, సాంఖ్యయోగ విద్వాంసుడు, అనేకశాస్త్రాలలో సారంగతుడు అయిన వ్యాసమునివరుడు దివ్యదృష్టితో చూచి, మహాత్ములైన పాండవులయొక్క తేజోవంతులయిన ఇతర రాజుల యొక్క కీర్తిని ప్రసరింపచేయడానికి ఈ ఇతిహాసాన్ని రచించాడు. ప్రతిపర్వదినంలోను దీనిని ఇతరులకు వినిపించిన విద్వాంసునికి పాపాలన్నీ క్షాళనమవుతాయి. అతడు స్వర్గప్రాప్తికి అర్హుడు. బ్రహ్మభావం పొందడానికి యోగ్యత సంపాదించుకొంటాడు. శ్రీకృష్ణద్వైపాయనుడు ప్రకటించిన కారణంగా ఈ ఉపాఖ్యానం 'కార్తవేద' మనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కింది. ఏకాగ్రచిత్తుడై ఈ గ్రంథాన్నంతటినీ వినినవానికి బ్రహ్మహత్యాది కోట్లకొలది పాపాలు కూడా నశించిపోతాయి. శ్రాద్ధకర్మలలో బ్రాహ్మణులకు మహాభారతంలోని కొద్దిభాగమైనా వినిపించినవాడు సమర్పించిన అన్నపానాలు పితరులకు అక్షయంగా ప్రాప్తిస్తాయి. మానవునికి ఇంద్రియాలతో, మనసుతో పగటిపూట చేసిన సాపం సంధ్యాకాలంలో సంధ్యవార్చే సమయంలో మహాభారతం పఠించడంవలన తొలగిపోతుంది. రాత్రిపూట చేసిన సాపం ప్రాతఃకాల సంధ్యాసమయంలో మహాభారత పఠనం వలన తొలగిపోతుంది. ఈ గ్రంథంలో భరతవంశీయుల యొక్క జన్మకర్మలను గురించి మహా (విస్తారమైన) వర్ణన ఉండడం వలన దీనిని "మహాభారతం" అంటున్నారు. మహాభారమైనది

అయినందువలన కూడా దీనిపేరు 'మహాభారతం' అయింది. మహాభారతం యొక్క వ్యుత్పత్త్యర్థం తెలిసినవాడు అన్నిసాసాలనుండి విముక్తుడవుతాడు. వేదవిద్యలలో మహాసాగరం వంటినాడు. పద్దెనిమిదిపురాణాలను నిర్మించినవాడు అయిన వేదవ్యాసమహర్షి సింహంలా గర్జించిన దీనిని విను. ఆయన - "పద్దెనిమిది పురాణాలు, సమస్త దర్మశాస్త్రాలు, షడంగ సహితమైన చతుర్వేదాలు, ఒక ఎత్తు, మహాభారతం ఒక్కటే ఒక ఎత్తు ఇది ఒక్కటే నానికన్నింటికీ తులతూగుతుంది." అని చెప్పాడు.

మునివరుడైన శ్రీకృష్ణద్వైపాయనభగవానుడు మూడు సంవత్సరాలలో మొత్తం మహాభారతాన్ని పూర్తి చేశాడు. 'జయ' మనే పేరుగల ఈ మహాభారతేతిహాసాన్ని ఎల్లప్పుడూ భక్తిపూర్వకంగా వింటూ ఉండేవానికి సంపద, కీర్తి, విద్య లభిస్తాయి. ధర్మార్థకామ మోక్షాల విషయమై మహాభారతంలో చెప్పబడినదే ఇతరత్రా ఉంది. ఇందులో లేనిది ఎక్కడా లేదు. మోక్షార్థులు అయిన బ్రాహ్మణక్షత్రియులు, గర్భిణీస్త్రీలు కూడా ఈ జయనామక ఇతిహాసాన్ని వినాలి. మహాభారతాన్ని వినిన లేదా చదివిన మనుష్యుడు స్వర్గంకోరుకొంటే అతనికి స్వర్గం లభిస్తుంది. యుద్ధంలో విజయం లభించాలని కోరుకొంటే విజయం లభిస్తుంది. అలాగే గర్భిణీస్త్రీకి కూడా మహాభారతశ్రవణం వలన అతియోగ్యుడైన పుత్రుడు గాని, సౌభాగ్యశాలిని అయిన కూతురుగాని కలుగుతారు. నిత్యముక్తస్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణద్వైపాయన భగవానుడు ధర్మం మీది కోరికతో ఈ భారతప్రసంగాన్ని రచించాడు. మొదట అతడు అరవైలక్షల శ్లోకాలతో మహాభారతసంహితను నిర్మించాడు. అందులో ముప్పై లక్షల శ్లోకాలు కలిగిన సంహిత దేవలోకంలో ప్రచారం అయింది. పదిహేను లక్షల రెండవ సంహిత పితృలోకంలో ప్రచలితమయింది. పద్నాలుగు లక్షల శ్లోకాల మూడవ సంహిత యక్షలోకంలో ఆదరింపబడింది. ఒక లక్షశ్లోకాల నాలుగవ సంహిత మానవ లోకంలో ప్రతిష్ఠితమయింది. దేవతలకు దేవర్షి నారదుడు, పితరులకు అసితుండైన దేవలుడు, యక్షరాక్షసులకు శుకదేవుడు, మనుష్యులకు వైశంపాయనుడు మొట్టమొదటగా మహాభారతసంహితను వినిపించారు. శౌనకమునీశ్వరా! బ్రాహ్మణులను ఎదుట ఉంచుకొని, గంభీరార్థంతో నిండిన, వేదంతో సమానమైన, వ్యాసప్రణీతమైన ఈ పవిత్ర ఇతిహాసాన్ని ఎవడు వింటాడో, అతడు ఈ ప్రపంచంలోని మనోవాంఛితమైన సర్వభోగాలను, ఉత్తమ కీర్తిని పొందడంతోపాటుగా పరమసిద్ధిని

కూడా పొందుతాడు. ఈ విషయంలో నాకెంతమాత్రం సందేహం లేదు. అత్యంత శ్రద్ధాభక్తులతో మహాభారతంలోని ఏకాంశాన్ని అయినా వినినా, ఇతరులకు వినిపించినా, అతనికి సంపూర్ణమహాభారతాన్ని అధ్యయనం చేసినందువల్ల కలిగే పుణ్యం ప్రాప్తిస్తుంది. ఆ పుణ్యప్రభావం వలన అతనికి ఉత్తమగతి కలుగుతుంది. ఈ పవిత్రసంహితను ప్రకటించిన, తన పుత్రుడైన శుకదేవుని చేత చదివించిన వ్యాభగవానుడు మహాభారతానికి సారభూతమైన ఉపదేశాన్ని - “ ఈ ప్రపంచంలో మనిషి వేలమంది మాతాపితరులతో, వందలకొద్దీ భార్యాపుత్రులతో సంయోగవియోగాల యొక్క అనుభవాన్ని పొందిఉన్నాడు, పొందుతున్నాడు, పొందుతూనే ఉంటాడు. అజ్ఞానికి ప్రతిదినం వేలకొద్దీ హర్ష సమయాలు, వందల భయసమయాలు ప్రాప్తిస్తూఉంటాయి. కాని పండితుడైన నానియొక్క మనసుపై వీని ప్రభావం ఏమాత్రం పడదు. నేను రెండు చేతులూ పైకి చాచి, ఎలుగెత్తి పిలిచి చెప్పుతున్నాను. నామాట ఎవరూ వినడం లేదు. ధర్మం వలన మోక్షం సిద్ధిస్తుంది, అర్థకామాలుకూడా సిద్ధిస్తాయి. అయినా లోకులు ఆ దర్మాన్ని

ఎందుకు పేవించడం లేదు? కామనతోగాని, భయంవల్లగాని, లోభంతోకాని లేదా ప్రాణాలు కాపాడుకోవడానికి అయినా కూడా దర్మాన్ని విడిచిపెట్టకూడదు. దర్మం నిత్యం, సుఖదుఃఖాలు అనిత్యం. అలాగే జీనాత్మ నిత్యం - దాని బందకారణాలు అనిత్యం.” అని వివరించాడు. మహాభారతం యొక్క సారభూతమైన ఈ ఉపదేశం భారతసావిత్రి అనే పేరుతో ప్రసిద్ధంగా ఉంది. ప్రతిదినం ఉదయం లేవగానే దీనిని పఠించే నాడు సంపూర్ణ మహాభారతాన్ని అధ్యయనం చేయడం వలన కలిగే ఫలితాన్ని పొంది పరబ్రహ్మాయిన పరమాత్మను పొందుతాడు. సముద్రం, హిమవంతం రెండూ కూడా రత్ననిదులుగా ప్రసిద్ధికెక్కినట్లే మహాభారతం కూడా రకరకాల ఉపదేశాలు అనే రత్నాలకు భాండారమని చెప్పుతూ ఉంటారు. శ్రీకృష్ణద్వైపాయనముని ద్వారా ప్రసిద్ధికెక్కిన ఈ మహాభారతరూపమైన పంచమవేదాన్ని చెప్పిన వానికి అర్థం ప్రాప్తిస్తుంది. ఏకాగ్రచిత్తుడై ఈ భారతఉపాఖ్యానాన్ని చదివినవాడు మోక్షమనే పరమసిద్ధిని పొందుతాడు. ఈ విషయమై నాకు ఏమాత్రం సందేహం లేదు.” అని ముగించాడు.

ఇది స్వర్గారోహణ పర్వము

సంక్షిప్త మహాభారతము పమాప్తము

సంక్షిప్త మహాభారతము

మహాభారత శ్రవణ విధి - మాహాత్మ్యము - కథాశ్రవణవిధి - ఫలితము

జనమేజయుడు - "దేవా! పండితులు ఏ పద్ధతిలో మహాభారతాన్ని వినాలి? దానిని వినడం వలన ఎలాంటి ఫలం లభిస్తుంది? ప్రతిపర్వం ముగిసిన తరువాత దేనిని దానమివ్వాలి? ఈ కథను చెప్పేవాడు ఎలా ఉండాలి?" అని ప్రశ్నించాడు.

వైశంపాయనుడు చెప్పాడు - రాజా! మహాభారతాన్ని శ్రవణం చేసే విధానం, దాని వలన కలిగే ఫలం అధంతా చెపుతున్నాను. విను. తన మనసును, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొని, పవిత్రుడై యథోక్తంగా విధిననుసరించి ఈ ఇతిహాసాన్ని వినాలి, క్రమంగా దీనిని పరిసమాప్తి చేయాలి. బాహ్యభ్యంతరాలలో పవిత్రుడైన వాడు, శీలవంతుడు, సదాచారి, శుద్ధవస్త్రాలు ధరించినవాడు, జితేంద్రియుడు, సంస్కారసంపన్నుడు, శాస్త్రాలలోని తత్వాన్ని పూర్తిగా తెలిసినవాడు, శ్రద్ధాళువు, దోషదృష్టి లేనివాడు, సాభాగ్యశాలి, మనసును అదుపులో ఉంచుకొన్నవాడు, సత్యవాది - అయిన నానిని దానంతో, గౌరవంతో అనుగృహీతునిగా చేసికొని, వక్తగా ఏర్పాటు చేసుకోవాలి. కథను చెప్పేవాడు ఎక్కువగా ఆగుతూ ఆగుతూ కథను చెప్పకూడదు, అతి త్వరితంగానూ చెప్పకూడదు. పావకాశంగా, ధీరగమనంతో, అక్షరాలను స్పష్టంగా ఉచ్చరిస్తూ ఉచ్చస్వరంతో కథను చెప్పాలి. మధురస్వరంతో భావార్థాన్ని తెలిపికోని కథను చెప్పాలి. అరవైమూడు అక్షరాలు నాటి ఎనిమిది స్థానాలతోను చక్కగా ఉచ్చరించాలి. కథను చెప్పేసమయంలో వక్త స్వస్థుడై, ఏకాగ్రచిత్తుడై ఉండడం అవసరం. అతడు సుఖంగా కూర్చోవడానికి వీలుగా ఆసనం ఉండాలి. అంతర్యామి, నారాయణ స్వరూపుడు అయిన శ్రీకృష్ణభగవానునికి, అతనికి నిత్యసఖుడు, నరస్వరూపుడు అయిన నరోత్తముడు అర్జునునికి, వారి లీలలను ప్రకటించే సరస్వతీదేవికి, దానిని చెప్పే వ్యాసమహర్షికి, నమస్కరించి, ఆనురీసంపదపై విజయాన్ని పొందడం ద్వారా అంతఃకరణశుద్ధి కలిగించే మహాభారతగ్రంథాన్ని పఠించాలి.

రాజా! మహాభారతకథ ఆరంభమయ్యాక, ప్రతిపర్వంలోను క్షత్రియులు - వంశం, సత్యసంధత, వారిప్రాంతం, మాహాత్మ్యం, ధర్మం గుర్తించి బ్రాహ్మణులకు ఇవ్వవలసిన దానాలు చెపుతున్నాను, విను. ముందుగా బ్రాహ్మణులచేత స్వప్తివాచనం చేయించి కథ చెప్పించే కార్యం ఆరంభింపచేయాలి. అపై

పర్వం పూర్తి అయ్యాక, తనశక్తిని అనుసరించి ఆ బ్రాహ్మణులను పూజించాలి. ఆదిపర్వం చెప్పే సమయంలో వక్తకు నూతనవస్త్రాలు ధరింపచేసి చందనాదులతో అతనిని పూజించాలి. విద్యుక్తంగా అతనికి తీయని పాయసంతో భోజనం పెట్టాలి. అనంతరం ఆస్తీకపర్వకథ జరిగేటపుడు బ్రాహ్మణునికి తేనె, నేయితో కూడిన పాయసం, మధురాన్నం, మూలపలాలతో భోజనం పెట్టాలి. సభాపర్వం ఆరంభించాక, అపూసాలు, గారెలు, మిఠాయిలు వీటితోపాటు క్షీరాన్నం పెట్టాలి. వనపర్వంలో పండ్లు ధుంపలతో బ్రాహ్మణుని సంతృప్తి పరచాలి. అరణ్యపర్వంలోకి చేరుకొనే సరికి నీటితో నిండిన కుండలను దానమివ్వాలి. తింటే తృప్తికలిగించే మంచి మంచి ఆడవిదుంపలను, పండ్లను, సర్వగుణసంపన్నమైన భోజనాన్ని పెట్టాలి. విరాటపర్వంలో రకరకాల వస్త్రాలు దానమివ్వాలి. ఉద్యోగపర్వంలో బ్రాహ్మణులను చందనంతో, పూలమాలలతో అలంకరించి నారికి ఉత్తమ అన్నాన్ని పెట్టాలి. భీష్మపర్వంలో ఉత్తమవాహనాన్ని, సర్వగుణసంపన్నమైన చక్కని పిండివంటలను దానమివ్వాలి. ద్రోణపర్వంలో బ్రాహ్మణులకు ఉత్తమ భోజనం పెట్టాలి. కర్ణపర్వంలోకూడా బ్రాహ్మణులయొక్క కోరికలన్నీ పూర్తిగా తీర్చడంతోపాటుగా చక్కని భోజనం కూడా పెట్టాలి. శల్యపర్వంలో తన మనసును ఏకాగ్రం చేసి తీయని అన్నం, అపూసాలు, తృప్తికలిగించే పలాలు మిఠాయిలతోపాటు అన్నిరకాల అన్నదానం చేయాలి. గదాపర్వంలో పెసలు కలిపిన అన్నం (పులగం) దానం చేయడం ఉచితం. ప్రీ పర్వంలో మంచిమంచి బ్రాహ్మణులకు రకరకాల రత్నాలతో సంతృప్తి కలిగించాలి. ఐషీకపర్వంలో ముంధు నేయి కలిపిన అన్నాన్ని పెట్టాలి. తరువాత అన్నిరకాల గుణాలతో కూడిన స్వాదిష్టమైన అన్నాన్ని పెట్టాలి. శాంతిపర్వంలో కూడా బ్రాహ్మణులకు హవిష్యభోజనమే పెట్టాలి. అశ్వమేధపర్వానికి వచ్చేసరికి అన్నిరుచులు కలిపిన అన్నంపెట్టాలి. ఆశ్రమవాసికపర్వంలో హవిష్యభోజనం పెట్టాలి. మౌసలపర్వంలో సర్వ గుణసంపన్నమైన అన్నం, చందనం, పూలమాలలు, అనులేపనాలు దానం చేయాలి. మహాప్రాస్తానిక పర్వంలోకూడా అలాగే చేయాలి. స్వర్గరోహణ పర్వంలో మళ్ళీ బ్రాహ్మణులకు పాయసం పెట్టాలి.

ఈ రీతిగా అన్ని పర్వాల సంహితలను పూర్తిచేసి శాస్త్రవేత్త అయినవాడు వారికి పట్టువస్త్రాలను కప్పి, అత్యున్నత స్థానాలలో

కూర్పుండబెట్టి, తాను స్నానాదులతో పవిత్రుడై, తెల్లని బట్టలు, పూలమాలలు, ఆభరణాలు ధరించి చందనమాలాదిఉపచారాలతో నారందరినీ వేర్వేరుగా విద్యుక్తంగా పూజించాలి. పూజాసమయంలో చిత్తం ఏకాగ్రమై శుద్ధంగా ఉండాలి. రకరకాల ఉత్తమ భక్ష్య భోజ్య పేయ, పుష్పాది సామగ్రి అర్పించి సువర్ణమయమైన ధక్షిణ ఇవ్వాలి. ప్రతిపుస్తకం మీద విశుద్ధ చిత్తంతో మూడేసి పలాల బంగారం పైన పెట్టాలి. అంత ఇవ్వలేకపోతే అన్నిటిపైనా ఒకటిన్నర పలాల చొప్పున బంగారం పెట్టాలి. అదికూడా సాధ్యం కాకపోతే ముప్పావు పలం పెట్టాలి. కాని ధనం ఉండగా లోభించకూడదు. తనకు ఏయే వస్తువులు ఇష్టంగా అనిపిస్తాయో ఆయా వాటినే బ్రాహ్మణులకు దానంగా ఇవ్వాలి. కథాప్రవచనం చేసినవారు తన గురువుతో సమానులు. కనుక భక్తిపూర్వకంగా నారిని సర్వధా సంతుష్టులను చేయాలి. ఆ సమయంలో దేవతలందరినీ, నరనారాయణులను కీర్తించాలి. ఆపై ఉత్తమ బ్రాహ్మణులను సీలించి చందనమాలాదులతో అలంకరించి, నారికి రకరకాల మనోవాంఛిత వస్తువులు దానమివ్వాలి. పెద్ద చిన్న అవసరమైన రకరకాల పదార్థాలు ఇచ్చి, నారిని సంతుష్టులను చేయాలి. అలాచేయడం వలన అతిరాత్రుమనే యజ్ఞం యొక్క ఫలం లభిస్తుంది. ప్రతిపర్వం పూర్తి అయినప్పుడు బ్రాహ్మణులను పూజించడం వలన శ్రౌతయజ్ఞఫలం లభిస్తుంది. కథాప్రవచనం చేసేవాడు పండితుడై ఉండాలి. ప్రతిఅక్షరం, పదం, స్వరం ఉచ్చరిస్తూ మహాభారత కథను వినిపించాలి. కథ సంపూర్తి అయినపుడు మంచి మంచి బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టి నారికి యథావత్తుగా దానమివ్వాలి. ఆపై వక్తను కూడా వస్త్రాలంకారాలతో అలంకరించి ఉత్తమమైన భోజనాన్ని పెట్టాలి. కథాప్రవక్త సంతుష్టుడైనప్పుడే ఉత్తమానందం ప్రాప్తిస్తుంది. బ్రాహ్మణులు సంతుష్టులు అయితే శ్రోతపైన దేవతలందరూ ప్రసన్నులవుతారు. కాబట్టి సాదుస్వభావులయిన శ్రోతలు న్యాయపూర్వకంగా బ్రాహ్మణులయొక్క కోరికలన్నీ తీర్చి నారిని యథోచితంగా పూజించాలి.

రాజా! నీవు అడిగినట్లుగా వేను మహాభారతం వినడానికి, దానిని పారాయణ చేయడానికి విదిని వివరించాను. దీనిపై శ్రద్ధపెట్టు. తనకు పరమశుభాన్ని కోరుకొనేనాడు ఎల్లప్పుడూ ప్రయత్నపూర్వకంగా దీనిని పాటించాలి. మనిషి ఎల్లప్పుడూ మహాభారతం వినాలి. కీర్తించాలి. మహాభారతగ్రంథం ఉన్న

ఇంటి యజమాని చేతిలోనే విజయం ఉంటుంది. భారతం పరమపవిత్రగ్రంథం. అందులో రకరకాల కథలున్నాయి. దేవతలు కూడా భారతగ్రంథాన్ని సేవిస్తారు. భారతము పరమపదస్వరూపము. శాస్త్రాలన్నింటిలోకి ఇది ఉత్తమమైనది. దీనివలన మోక్షం ప్రాప్తిస్తుంది. నేను నిజం చెబుతున్నాను. మహాభారతేతిహాసాన్ని, భూమిని, గోవును, సరస్వతిని, బ్రాహ్మణుని, వాసుదేవభగవానుని కీర్తించిన మనిషి ఎప్పుడూ ఆపదలో చిక్కుకోడు. జనమేజయా! వేడాలలో, రామాయణ మహాభారతాలయొక్క అదిమధ్యాంతాలలో నారాయణ భగవానుని యశస్సే గానం చేయబడింది. మహాభారతంలో నారాయణుని దివ్యకథలు, సనాతన శ్రుతుల యొక్క కూడిక ఉంది. పరమపదం పాండాలనుకొనే మనిషి ఎల్లప్పుడూ దానిని వినాలి. మహాభారతం పరమపవిత్రమైన, ధర్మస్వరూపాన్ని పాక్షాత్కరింపచేసే, అన్ని రకాల గుణాలతోను సంపన్నమై ఉంది. శుభం కోరుకొనే మనిషి అవశ్యం దీనిని వినాలి. మహాభారత శ్రవణం వలన మనస్సు, నాక్కు, శరీరం ద్వారా చేసిన పాపాలన్నీ సూర్యోదయంతో అంధకారం పటాపంచలయినట్లుగా నశించిపోతాయి. భగవద్భక్తునికి పద్దెనిమిదిపురాణాలు వినడం వలన కలిగే ఫలం కేవలం మహాభారతశ్రవణంవలననే కలుగుతుంది. స్రీ అయినా, పురుషుడయినా అందరికీ దీనిని వినడం వలన వైష్ణవపదం ప్రాప్తిస్తుంది. శాస్త్రోక్తపలాన్ని ఆశించే మానవుడు మహాభారత శ్రవణానంతరం ప్రవచనం చేసినవానికి ఐదు బంగారు నాణేలు దక్షిణగా ఇవ్వాలి. తన శక్తిననుసరించి కపిలగోవు కొమ్ములకు బంగారు తొడుగు వేసి, గోవును, వస్త్రాలతో కప్పి డూడతో పాటుగా దానం ఇవ్వాలి. అలా చేయడం వలన శ్రోతకు మేలు చేకూరుతుంది. ఇంతేకాక, ప్రవక్తకు రెండు చేతులకు కడియాలు, చెవులకు కుండలాలు, విశేషించి ధనమూ ఇవ్వాలి. రాజా! ప్రవక్తకు భూదానం తప్పక చేయాలి. ఎందుకంటే భూదానానికి పాటివచ్చే దానం ఇంకొకటి లేదు, ఉండభోదు. మహాభారతాన్ని సదా వింటూ, వినిపించేనాడు పాపాలన్నిటి నుండి విముక్తుడై వైష్ణవపదాన్ని పొందుతాడు. ఇంతేకాదు. అతడు తనకు ముందు పదకొండు తరాల నారిని, తనను, తన భార్యను, కొడుకును కూడా ఉద్ధరిస్తాడు. మహాభారతం విన్న తరువాత ధశాంశహోమం కూడా చేయాలి. ఈరీతిగా నేను నీకు ఈ అన్ని విషయాలను విస్తారంగా వివరించాను." అని చెప్పాడు.

మహాభారత శ్రవణవిధి సమాప్తము